
3 1761 04569119 3

D. G. Garrow
Nt. Ch. 25. Feb. 1803

Polybius

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΤΟΥ ΛΥΚΟΡΤΑ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

POLYBII LYCORTAE F.
HISTORIARVM
QVAE SVPERSVNT

INTERPRETE

ISAACO CASAVBONO

EX RECENSIONE

IACOBI GRONOVII

CVM NOTIS

CASAVBONORVM, VRSINI, VALESII, PALMERII
ET IACOBI GRONOVII

ACCESSIT

AENEAE TACTICI

COMM. DE OBSIDIONE TOLERANDA

CVM INTERPR. ET NOTIS

ISAACI CASAVBONI

PRAEFATIONEM

ET

GLOSSARIVM POLYBIANVM

ADIECIT

IO. AVGVSTVS ERNESTI

LIPSIAE, 1764

APVD IO. PAVL. KRAVSIVM,

BIBLIOPOL. VINDOBON.

VIRO
ILLVSTRISSIMO
ATQVE EXCELLENTISSIMO
DOMINO
HERMANNO CAROLO
S. R. I. COMITI
DE KAYSERLING

SACR. CAES. MAIEST. RVSS.

IN

SANCTIORI CONSILIO

SENATORI

ET

AD SERENISS. REMP. POL.

EXTRA ORDINEM LEGATO

ORDD.

S. ANDREAE ET AQVILAE ALBAE

EQVITI AVRATO

HEROI IN TOGA MAXIMO

IN REBVS GERENDIS

STRENVO, PRVDENTI, FELICI

MAECENATI

IN

IVVANDIS ET ORNANDIS LITERIS

ALACRI, LIBERALI

PROBITATE, DOCTRINA,

HVMANITATE

OMNIVM ANIMOS AD SE

CONVERTENTI

POLYBIVM

HISTORICVM INPRIMIS POLITICVM

CIVILI PRVDENTIA

SCIENTIA REI MILITARIS

REBVS GESTIS

NVLLI SECVNDVM

VIRIS BELLO AC PACE SVMMIS

PROBATISSIMVM COMMENDA-

TISSIMVM

NVNC IN GERMANIA DENVO

EDITVM

DEVOTA MENTE, SVBMISSA

MANV

SVMMI MVSAGETAE TVTELAE

TRADIT

EIVSDEMQVE BIBLIOTHECAE

NON OSTENTATIONI VANAE

SED

BONARVM MENTIVM VSIBVS

INSTRVCTAE, CONSECRATAE

DOCTISSIMIS, SELECTISSIMIS

EX OMNI GENERE

VOLVMINIBVS

REFERTISSIMAE

PRO

CERTA PIETATIS PERPETVAE

TESSERA

INSERI OPTAT

OMNE GENVS FELICITATIS

PRECATVS

ILLVSTRISSIMI NOMINIS

KAYSERLINGIANI

PERPETVVS ADMIRATOR

ET CVLTOR

IOANNES PAVLVS KRAVSS.

LECTORI
DOCTO ET AEQVO
S. D.
IO. AVGVSTVS ERNESTI

Si me dicam multa et diligente lectione Polybianae historiae reliquias triuisse, nihil vtique dicere videar aequis et intelligentibus hominibus, quod a fide abhorreat, aut me ambitus et vanitatis inutilis suspectum reddat. Etenim quis, Polybianis non legendis et accurate cognoscendis, audeat se historiae Romanae, omnique antiquitatis eruditae scientem profiteri, in cuius accurata scientia magnam partem esse professionis eius, quam tot per annos sustinui, quis ignorat? Polybianae autem orationis forma cum sit noua illa quidem, et multum diuersa ab antiquiori historicorum Graecorum, ita tamen tracta in multis ad imitationem, non modo ab iis, qui post eum historiam attigerunt, sed etiam qui in alio genere scribendi elaborarunt, vt postea demonstrabimus, vt non magis in his carere possimus Polybianae dictionis notitia, quam Homericae in cognoscendis poe-

tis ceteris, aut Platonicae in *Philone* legendo: quo modo, qui graecarum literarum exquisitius cognitarum opinionem vel appetat, vel satis sustinere cupiat, rudis esse vel possit vel velit a Polybiana lectione? Neque vero hactenus tantum verba Polybii tractaui, vt intelligerem, sed eo modo, quem assidua et diuturna consuetudo in scriptoribus graecis latinisque Critica diligentia tractandis perpetuum et insitum fecit, hoc est, vt omnia ad certam vel rerum ipsarum, vel dicendi normam exigerem, et si quid vitii inesset, non modo animaduerterem, sed etiam, si possem, corrigere tentarem. Enimuero numquam nobis venit in mentem, in *Polybio* ita experiri ingenium atque emendandi interpretandique facultatem, vt nouae recensionis exemplum literis prodere, et Casauboniani exempli vel Gronouiani nomen obscurare conaremur. Nam et rerum nostrarum rationes id non tulere: nec eae nobis fuerunt copiae librorum, vt operae pretium facere possemus, denique vsibus plerorumque sufficere putauimus ea, quae nunc sunt, exempla Polybiana. Nam qui ad *Polybium* legendum accedunt, plerique rerum magis quam verborum sunt curiosi, et in his ipsis non minutias quasque consectantur, in quo scio requiri verborum accuratiorem lectionem, sed maiora illa, ad summam rerum pertinentia, et ad prudentiam profutura. Qui autem etiam verba sibi curanda putant, studiosi literarum graecarum, hi ipsi fere formas verborum et phrasium Polybianarum vident hactenus, vt intelligant, et ad intelligentiam aliorum scriptorum conferre possint; in quo summam illam lectionis veritatem non admodum requi-

requirunt. Etenim ſine libris ſcriptis, praeſertim nouis, hoc eſt, qui non modo ante inſpecti et ad emendandum collati non ſint, ſed etiam noui exempli ſint, non ex eodem apographo ducti, quid effici poteſt, quod ſit noua recenſione dignum? In auctoribus autem graecis et latinis recenſendis ingenio modo niti et doctrina, et ſcio quam ſit lubricum, et non eſt mei moris, qui ſeuere et modeſte in tractandis et corrigendis libris veterum verſari didici.

Ceterum cum ad nos eſſet delatum, agi hoc, vt in hac vrbe Gronouiani exempli *Polybius* renouaretur luculentioribus formulis, meamque in ea re operam expeti hactenus, vt et regendo inſtituto illo conſulerem commoditati vtentium, et adderem aliquam praefationis meae commendationem; primum laetatus ſum ſtudioſorum cauſa, quibus ita fieret copia Polybianarum reliquiarum, vt ſimul lectionis commoditati conſuleretur formulis literarum luculentioribus, cum in Gronouianis exemplis tractandis prope vis fieret oculis; deinde quicquid eſſet illius curae, libenter ſuſcepi, quae mihi iucundam retractandi *Polybii* neceſſitatem imponeret, et facultatem daret lectionis Polybianae ſtudioſis commendandae. In eo quid a me actum ſit, et quo modo, breuiter exponendum videtur. Quae vt rectius intelligi poſſint, de textu ante Polybiano, a quibus initiis, per quos gradus, et quomodo eam, quae nunc eſt, formam acceperit, qualis denique ipſe ſit, dicemus, praeſertim cum talis narraratio hodie pro legitima praefationis parte exſpectetur.

Primum *Polybius* reditum ſibi in lucem parauit per *Nic. Perottum*, qui libros eos, quos integros ad nos peruenire ſiuit vis temporum, latinos fecit, *Nicolao V.* P. R. hortante. Ea tum vna prope via ſcriptoribus graecis ad lucem patebat, quod formulae literarum graecae aut nullae in plerisque locis eſſent, aut rarae, nec ſufficerent libris graecis exprimendis. Itaque permulti tum Graeci primum, vt ita dicam, togati in publicum ſunt producti. Et exiſtimabant viri intelligentes, etiam latine factos ſtudiis literarum et ſapientiae profuturos, non modo rebus ipſis cognoſcendis, ſed etiam guſtu elegantiae imbuendis ingeniis, et rerum tractandarum artificio, quod etiam in iſto cultu appareret, et vero etiam verbis ipſis. Etenim hoc cauebatur, ne ad vertendi rationem ſe daret, niſi qui elegantiam orationis latinae accommodare graecis poſſet, inprimisque tales deligebat *Nicolaus*, quos autoritate ſua praemiisque ad interpretandum conuerteret: in quorum numero tum fuiſſe *Perottum* ſatis conſtat, hominem in vtroque genere ſcribendi elegantiſſimum. Et prope dicam plus tum profuiſſe cum ceteros Graecos latine loquentes, tum *Polybium*, quam ſi ſuo ſermone vterentur; quod literarum graecarum nondum late propagata eſſet ſcientia, nec ea ipſa, in quibus eſſet, ſufficeret ſcriptori vniuerſo recte intelligendo, ne *Perotto* quidem ita graece callente, vt omnia bene vertere poſſet, vel omnino vertere auderet. *Polybium* quidem latinum plus profuiſſe hominibus, quam nunc ſolet graecus, in promtu eſt; cum frequentia editionum latinarum ſatis arguat, quam cupide, quam a multis lectus ſit, hodie

die autem adeo ſit in manibus paucorum, vt, niſi gallice loquens a nonnullis audiretur, propemodum prorſus negligeretur. Sed graece edendorum Polybianorum initium factum eſt a *Vinc. Opſopoeo*, felici literis graecis iuuandis viro, et recti in omni genere literarum iudicii. Is, accepto per *Iac. Ottonem Aezelium*, ICtum Noribergicum, Codice graeco librorum quinque, quos ſolos integros ſuperſtites eſſe voluit fortuna, non conquieuit ante, quam hoc munere impertiret literarum ſtudioſos. Itaque textum graecum ex illo Codice vtcunque concinnatum *Hagenoae*, a. 1530. Secerianis prelis ſubiecit, adiuncta *Sipontini* interpretatione latina. In ea re verſatum eſſe cum fide et religione, nihil opus eſt dubitare. Ceterum feciſſe idem, quod ceteros, qui ex vno libro ederent ſcriptorem veterem, in promtu eſt, h. e. quae vel manifeſte vitioſa eſſent, vel ei tum viderentur, pro facultate correxiſſe, et quae correctiones certae viderentur, in textum intuliſſe, ceteris, in quibus dubitatio ſupereſſet, in margine poſitis: nam aliter intelligere lectiones marginis qui poſſumus, cum vno Codice vſum conſtet?

Secuta eſt annis vndeuiginti poſt editio Baſileenſis apud *Heruagium* officinae, cui praefuit *Arlenius*, et ipſe proferendis in lucem graecis libris, vt *Ioſepho* aliisque, praeclare de literis meritus. Is in libris illis quinque vſus eſt Codicis ab *Heruagio* parati auxilio, quem cum Auguſtano contulerat *Xyſtus Betuleius*, in *W. Muſculi* gratiam, qui verſionem *Perotti* ad eos Codices correxiſſe et pleniorem ſe feciſſe profitetur, quae eſt etiam *Arlenii* de Hagenoenſis emendatione profeſſio. Itaque diſcrepat huius exempli

empli lectio pluribus locis ab Hagenoensi, nec tamen semper in partem meliorem; estque etiam permultis locis culpa operarum vitiosa. Atque etiam reliquae sunt quaedam lacunae, vt statim p. 1. quas in MSS. fuisse notat in margine *Musculus*, expletae illae demum a *Casaubono.* In margine extant variae lectiones, quas e Codd. ductas credibile facit hoc, quod in principio plures et MS. Venetus habet. Erat autem iam tum initium factum Excerptorum Polybianorum proferendorum. Nam eodem anno, h. e. 1537. *Lazarus Baysius* in opere de re nauali ediderat locum de proelio nauali, quod apud Chium commissum est, e Libro XVI. decerptum; et *Ianus Lascaris* Basileae partem libri sexti, quae nunc est a cap. 17. ad 40. vsque. *Arlenio* autem contigit, vt aliquid amplius eius generis producere posset, h. e. Excerpta Librorum duodecim, ab sexto ad septimum decimum, e Codice scripto, quem suppeditarat *Mendoza*, Hispanus, ad quem Codex erat e Corcyra allatus. Atque vltra hunc numerum progredi in Excerptis Librorum edendis nondum licuit. Nec, vt opinor, plus sperari potest. Nam quod *I. A. Fabricius* in Bibl. Graeca, et *Schelhornius* V. Cel. in Amoenitat. liter. T. V. p. 111. s. tradunt, in Bibliotheca Austriaca Vindobonae seruari Codicem, in quo etiam Librorum XVIII. et XIX. Excerpta sint, quae optent edi in lucem; in eo esse errorem, ortum ab viris doctis, qui Codicem illum negligentius inspexerint, docuit nos nuper *Collarius*, Bibliothecarius Vindob. V. C. negans in iis Excerptis esse aliud, quam quod iam editum sit. *v. Act. Erud. a. 1760. p. 284.* Itaque similes sunt ii libri *Menduziano*,

in

in quo *Arlenius*, in fine editionis Basileensis, tradit Excerptum esse, quod libri XVIII. inscriptum, sed ex superioribus libris editis ductum sit. Nam quod *Ehingerus* in Cod. Augustano libri XVIII. Excerpta esse posuit in Catalogo Bibl. Aug. in eo, *Boeclerus* notat, deceptum fuisse virum doctum numerorum vitio.

Aliud genus Excerptorum post haec a. 1582. e Codice, accepto ab *Ant. Augustino*, protulit *Fuluius Vrsinus* in Volumine eo, quod *Legationum Excerpta* inscripsit, etsi non omnia sunt illius argumenti, certe Polybiana, quorum etiam ordo interdum perturbatus est, nec seruat rerum seriem: quod genus confusionis etiam in cetera excerpta irrepsit, vt VIII, 1. quae ῥῆσις haud dubie subiicienda est narrationi de Achaeo, per Bolidem prodito, c. 12. In iis edendis quomodo versatus sit, cum vnum librum, eumque, vt ipse tradit, valde corruptum, haberet, facile intelligere potest, qui ingenium viri et consuetudinem ex aliis eius operibus criticis cognorit. In multis quidem recte et praeclare correxisse in promtu est, eaque fere in notis sunt indicata; in quibus illud inprimis bene fecit, quod perpetuo Polybiana cum Liuianis comparauit. Ceterum, an et reliquorum Polybianorum Codicem scriptum habuerit, postea videbimus. Haec Excerpta corpori Polybianorum adiuncta sunt a *Casaubono*, interdum etiam auctiora e Cod. *Schotti* facta, vt Excerptum LX. et alia. Superiori denique seculo aliud genus Excerptorum in lucem protractum est e Codice, qui *Nicolai Fabricii Peirescii* fuit, per *Henricum Valesium*, singulari literarum graecarum scientia et exquisito in his rebus iudicio praeditum. Is

Codex

Codex continebat Conſtantiniani operis Excerptorum ex hiſtoricis graecis titulum eum, qui Virtutum et Vitiorum exempla continebat, in quibus primum locum tenebant Polybiana. Haec *Valeſius* ita edidit, vt omiſſis iis, quae iam eſſent in editis, cetera, vel cum *Suida* comparando, vel ingenio corrigeret, coniecturas autem, in quibus aliquid dubitationis eſſe poſſet, ſub textu poneret, variis lectionibus e *Suida* notatis, etiam vitioſis codicis lectionibus, vt, quid ex quo factum eſſet, conſtaret. Haec Excerpta cum notis exquiſitae doctrinae collectioni Polybianorum primum in Gronouiana editione acceſſere.

Sed quoniam veteres Hiſtorici, inprimisque Grammatici, ſaepe *Polybii* teſtimoniis ſunt vſi: neque enim alius magis hiſtoricus graecus lectus eſt iis, qui poſt eum hiſtoriam tractarent, omninoque literas graecas, et propter praeſtantiam et auctoritatem operis, et propter verborum nouitatem et vſurpandorum varietatem: propterea inſtitutum eſt ab iis, qui *Polybium*, aut partem aliquam Polybianorum ederent, vt fragmenta reliqua, ſparſa per veteres libros et diſſipata, colligerent. Eius rei initio facto per *Vrſinum*, continuauere coepta *Caſaubonus*, *Valeſius* et *Gronouius*. Et in iis quidem, quae *Polybio* nominatim tribuuntur, nulla fere, et perpaucis in locis, dubitatio eſt. Sed *Suidas* Polybiana, vt alia, interdum profert ſine auctoris nomine, idque exemplis minime dubiis conſtat. Nam et *Kuſterus* talia notauit, et ad auctorem *Polybium* in notis retulit, et ſunt reliqua nonnulla ex eo genere, ab eo non animaduerſa. Hoc cum eſſet animaduerſum a viris, in lectione Polybiana tritis, coeperunt

perunt indagare, quae *Polybii* eſſent, nec tamen ei nominatim adſcripta. Ex eo genere ſunt plura in Vrſiniana Collectione, quibus nonnulla addidere *Valeſius* et *Gronouius*, qui etiam collegit ea, quae in editis eſſent, indicatis cuiusque locis; quaedam etiam notauit *Kuſterus*, vt in βάσαγμα etc. ſuntque fortaſſe et nunc quaedam non notata aliis, cuius generis et nobis videmur quaedam animaduertiſſe. In ea ratione interdum vel falſos eſſe viros doctos coniectura, non abnuerim, vel incertam coniecturam ſecutos. *Vrſinum* quidem in nonnullis manifeſte deceptum eſſe, demonſtrat *Valeſius* in praefatione, p. 5. Sed ſerie vniuerſa editorum paullatim Polybianorum demonſtrata, ad editiones redeamus.

Poſt *Arlenium* igitur ad *Polybium* expoliendum illuſtrandumque acceſſit *Caſaubonus*, vir inſtructus copiis omnibus ingenii et doctrinae, quibus ad eam rem feliciter perficiendam opus eſſet, adiutus etiam pluribus libris ſcriptis, quos enumerat ipſe. (v. T. III. p. 324.) Ex iis autem quid in ipſius textum fluxerit per totum opus, ſane liquido non conſtat; quod nihil vir magnus adnotationum dedit, in quibus ratio mutationum inductarum redderetur. Baſin textus eſſe exemplum Baſileenſe, ſatis conſtat, quocum collationes librorum ſcriptorum omnes fecerat, vt nos docet eius filius. Atque vtinam ille nobis cum nouo textu dediſſet Scholia, in quibus de lectionibus et verbis ſingulis, locis item difficilibus, breuiter exponeret: ita poſſemus et discernere librorum lectiones a coniecturis, quid ipſius, quid etiam operarum eſſet: nam profecto etiam errores operarum irrepſere, qui pro lectionibus Caſaubonianis propagati ſunt in Hanouienſe

 et

et Amſtelodamenſe exemplar: ſed dum ea ſeruat amplo commentario, quem ſeparatim edere cogitabat, nihil reputans, quam incertus ſit operum magnorum et difficilium exitus, propter vitae breuitatem et incertum finem, cum commentario illo copioſo, vtiliſſimo illo quidem futuro, ſed non nimis neceſſario, etiam neceſſaria interciderunt. Ceterum libros habuiſſe in quibusdam correctiores iis, ex quibus antea Polybiana edita eſſent, non vno loco intelligitur; neſcio an etiam expletis lacunis, quae ſunt in prima Hagen. et Baſileenſis pagina, quarum ſupplementa e Codice ſumta eſſe, fortaſſe arguat Codex Venetus, in *Graeca D. Marci Bibl.* p. 175. in quo lacunae illae eodem modo expletae reperiri videntur, quod in collatione principiorum nullum lacunae indicium reperitur. Illud miramur, quare in pluribus ab Hagenoenſi, etiam Baſileenſi lectione diſceſſerit, vbi ea haud dubie melior erat: in quibus tamen interdum aberratio operarum eſſe videtur. Eius generis quaedam a nobis in indice notata ſunt, pluſcula etiam a Cl. *Reiskio.*

Ab eo tempore nemo extitit, qui de textu Polybiano bene mereri, eumque accuratius recenſitum et expolitum illuſtrare literis tentaret. Nam Gronouiana opera in edendo *Polybio*, vt non contemnenda eſt, tamen eo non pertinuit, vt textus ad ſcriptos et editos libros recenſeretur et corrigeretur, quod debet eſſe primum. Itaque manifeſta vitia operarum typographicarum pro veris lectionibus ſeruata ſunt. Et ille non hoc agebat, ſed modo, quae edita eſſent, cum alieno de conſilio repeterentur, aduocatus in conſilium, addidit Excerpta Peireſciana, vt diximus, et alia, quae prodeſſe legenti-

gentibus possent, *Casauboni* vtriusque nonnulla, et vero etiam suas notulas, in quibus modo textum ipsum, modo versionem castigat, verba interdum et res illustrat. Et tamen hac in editione ad hoc vsque tempus adquiescendum fuit, cum nemo extiterit ab illo tempore, qui iustam operam nauare sustineret Polybianis, hoc est talem, qualem ante Diodoro, nuper Herodoto, Cel. *Wesselingius*: qui si nunc his tertium adiungere vellet Polybium, haberet res literarum publica, quod laetaretur impense. Etenim hic est, nostro iudicio, qui veram crisin exercere didicit, h. e. qui omnes verae lectionis indagandae vias tenet, delectum autem lectionum e verissima emendandi lege facit, in notis denique scribendis modum legitimum tenet, nec obruens lectores, atque adeo ipsum scriptorem, copiis suis, nec male parcus in proferenda loco doctrina, vel verbis vel rebus profutura. Et est sane vehementer optandum, vt certe aliquis vir talis sibi expoliendum illustrandumque *Polybium* sumat. Nam et ipse dignissimus est, in quo talis labor sumatur, et est hic larga materia ingenii experiendi et doctrinae expromendae; cum multa sint in textu, qui nunc vulgatur, nondum correcta, aut non bene admodum constituta, plura etiam de coniectura non satis certa, quae vel editionibus primis diligenter comparandis, vel Codicibus scriptis, praesertim qui nondum inspecti sint, versione *Perotti*, vel Lexicis antiquis et scriptoribus, qui e *Polybio* profecere, vt *Diodoro* inprimis *Liuio*que, analogia denique dictionis Polybianae, omninoque linguae vniuersae, bene corrigi possint. Quamquam enim Codices non multos superesse scriptos scimus, qui nondum col-

 lati

lati ſint, iique omnes ex vno eodemque exemplo ducti videntur, quo genere comparando non nimis multum proficitur: tamen et qui iam in textu edendo et corrigendo vſurpati ſunt, habebunt, quae neglecta temere, prodeſſe poſſint, vt Auguſtani collatio Boecleriana docet, et ceteri, ſi qui ſunt, vt fortaſſe Venetus, aliquid ſaltem melioris lectionis dabunt. Multum etiam proderit editio prima, etiam Baſil. a quarum lectionibus ſaepe temere per coniecturam diſceſſum eſt in Caſauboniana, vt multis locis docet gloſſarium noſtrum, et pluribus demonſtrauit Cl. *Reiskius.*

Haec autem editio, quae hac in vrbe inſtituta eſt ab librario, neſcio cuius, ceterum hoc conſilio, vt ſtudioſis fieret copia exemplorum, facta eſt illa ad Gronouianum exemplar ita, vt in textu nihil mutaretur, praeter ea, quae manifeſte eſſent ab erroribus operarum, etiam in Caſauboniana, vt in confuſione οἰκείας et οἰκίας, v. c. 4, 19. 58. 67. et aliis, quae comparandis editionibus paterent, veluti 3, 36. ὑποδεικτέος ἂν εἴη τρόπος, quod habet ed. pr. pro ὑποδεικτέον, 3, 94. μετὰ δὲ τοῦτο pro τοῦτον, 4, 73. πεπυσμένοι pro πεπεισμ. et alia; in quibus tamen ipſis interdum operae non paruere: veluti 3, 37. vbi voluimus pro παρείκουσα fieri παρήκουσα etc. Ex alio genere quaedam mutata ſunt manifeſte vitioſa, nec tamen et haec ſine libris, veluti ἕνεκα pro εἵνεκα, 3, 48. extr. συνείργουν pro συνήργουν, 2, 10. ἔμεινεν pro ἔμεινον, 1, 34. ex ed. pr. πυργούχων pro πυρσούχων, 16, 2. ex ed. pr. ἀκαιρίας καὶ πολυποσίας, 5, 15. ex ed. pr. addito καὶ, προκαλεσ. pro προσκ. 5, 70. τρόπου pro τόπου, 8, 20. χειρισμὸν pro χωρισμὸν, 10, 32. etc. Vidimus etiam

iam textus interpunctionem impeditiorem factam ex eo, quod accommodata esset nimis versioni latinae, vbi structura membrorum ab graeca recederet, idque corrigi curauimus. Commodius etiam putauimus fore studiosis, si notae virorum doctorum non omnes in vltimum volumen coniicerentur, sed volumini suae cuique adiicerentur. Itaque volumini primo, quod habet libros Polybii integros, addidimus eo pertinentes notas omnes, eodemque modo in altero fecimus. Praefationibus addidimus Valesianam ad Excerpta Peiresciana, lectu dignissimam, et omissam a *Gronouio*, nescio quare. Praefationem autem *Opsopoei* omisimus propterea, quod in ea nihil esset, praeter indicium Codicis scripti, quod scire intersit lectorum. Denique adiecimus Emendationes *Fuluii Vrsini* ad ed. Bas. factas, ad calcem Voluminis Excerptorum, quas profecto non bene omisere *Casaubonus* et *I. Gronouius*. Eae quales sint, videant, qui inspexerint, et de talibus iudicare possint. Titulus quidem simpliciter emendationes promittit: sed in lectionibus suis interdum commemorat *Vrsinus librum scriptum*, item *librum veterem*, quem puto intelligi Codicem Excerptorum, vnum ab ipso commemoratum in praefatione; interdum addit *ex ingenio*: plerasque sine indicio tali ponit. Quid ergo? An voluit, verbis *ex ingenio* addendis, dubitationem quandam suam, diffidentis coniecturae, indicare, ad eum modum, qui est indicatus in principio et in loco lacunoso in edd. primis, de quo supra diximus? Nam in loco primo, in quo plane consentit coniectura eius cum Casaubonianis, nisi quod κατέλιπον habet pro κατεσκεύασαν, ὧν pro τούτων, et ἐξέσαι pro ἔσαι, addit

 simpli-

ſimpliciter *locus ſuppletus ex ingenio:* in altero autem, in quo a Caſaubonianis ſic diſcrepat, vt pro καὶ κατὰ τόπȣς ponat, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ κατὰ τόπȣς, adſcribit: *locus ſuppletus non ita felici coniectura.* Res autem ſic ſe habet. In Baſileenſi ſunt vitia inprimis typographica innumerabilia, quibus tamen ſimilia in Codd. ſcriptis reperiuntur, in quibus permutatione vocalium aut diphthongorum, aut ſimilium literarum, aut adiectione vel detractione vnius literae ſaepe peccatur. Haec ergo ſimpliciter correxit, vt T. I. p. 8. ed. noſtrae, ἑλλέπορον pro ἑλλέσποϱον, p. 9. πεϱαιωθ. — πεϱεωθ. p. 12. συνομορȣ́σης — συνορȣ́σης, p. 13. εὐδοκιμȣ̃ντα — εὐ — τα, p. 14. παρηρηκὼς — π — ρικὼς, p. 15. ποιήσονται — π — σαντα, p. 17. πρoσηρεικότας — πρ — ϱηκότας etc. *Ex ingenio* porro quae dicit corrigi, ea ſunt ſaepe his ſimillima, vt paullo poſt T. I. p. 19. κεφαλαιωδῶς pro κεφαλαιῶδες, p. 20 ȣ̓ πλείȣς, pro ȣ̓ πλείσȣς etc. in quibus tamen et ſunt, quae plane ſic in ed. *Opſopoei* reperiuntur, vt pag. proxime ſuperiori, (p. 7.) παραπλήσιοι pro παραπλήσιον. Enimuero haec pleraque ſic exhibet editio *Caſauboni*, ea quoque, quae ex ingenio ducta dicuntur, etſi interdum cum leui diuerſitate, vt p. 23. τρεψάμενοι δὲ τȣ́τȣς, pro τρ. αὐτȣ̀ς, quaedam autem negligit non bene, veluti p. 24. 10. vbi haud dubie recipere debebat καὶ τὴν μὲν ἐντὸς αὐτῶν, cum ſequatur τὴν δὲ ἐκτὸς α. Contra, paullo poſt recte non ſequitur *Vrſinum* in eo, quod ex ingenio corrigebat συναγομένων pro συνεχομένων, at bene in altero, quod omittit τῶνδε ante τῷ λιμῷ. Ceterum cum in *Vrſini* editione ſint paginae ed. Baſ. iis huius noſtrae paginas ſubſtituere animus erat, quod

Baſile-

Basileensis in perpaucorum manibus esset, et ita statim, quid a *Casaubono* receptum, et quoad esset, quid non esset, in oculos incurreret: sed praeterquam, quod ex hac commoditate oriri videbamus hoc incommodum, quod Basileensis lectio non appareret, nimis molesti ac diuturni laboris futurum erat.

I. A. Fabricius volebat (in Bibl. Graeca) eum, qui nouam editionem Polybii curaret, Boeclerianas C. August. lectiones, Argentor. 1680. editas, addere. Id nos negleximus praeceptum, propterea quod hoc Codice, vt supra notauimus, iam ita vsi sunt Basileenses editores, vt quae bona essent, reciperent in textum, alia in margine exhiberent; permulta autem sunt manifesta vitia scripturae, quae multa cum editione prima communia habet. Itaque hoc relictum sit ei, qui accurate posthaec textum ad libros scriptos et editos recensere et notis illustrare instituet, vt, quae supersunt in his, (et sunt sane quaedam) digna adnotatione et vtilia ad emendandum, iis vel in ipso textu constituendo vtatur, vel in notis commemoret.

Versionem *Casauboni*, etsi non ignorabamus, pluribus locis vel a sensu graecorum verborum aberrare, vel a proprietate verborum, vage sensum exprimendo, denique structuram orationis graecae implicationemque sententiarum saepe, vbi necessitas, hoc est linguae latinae indoles, non desiderabat, deserere; quibus rebus subinde vehementer deceptus est Francicus interpres in Folardino Polybio: tamen interpolare non sustinuimus alienum, praesertim tanti viri, opus. Et volumus eos, qui graeca ipsa cognoscere cupiunt, a versione abstine-

re oculos; hos autem, qui e verſione cognoſcere *Polybium* coguntur, ex Caſauboniana, vt nunc eſt, ſatis cognoſcere poſſe arbitramur, quae ad hiſtoriam diſcendam et prudentiam proſint, nec in eo illas ab exquiſitiori ratione aberrationes iis obſuturas.

Ne tamen plane nihil a nobis accederet huic editioni, adiunximus *Gloſſarium* ſ. *Lexicon Polybianum*, non quod haberet, quicquid eſſet verborum in Polybianis, quale *Reizii* V. C. Lucianeum habemus: nec in quo eſſent latae de verbis et accuratae diſputationes; cuiusmodi *Caſaubonum* molitum eſſe filii indicio conſtat: foret enim iuſti voluminis opus, quod operibus *Polybii* ipſis adiungi non poſſet: ſed quod ad noſtros vſus inſtitutum haberemus, crederemusque ſufficere et ad *Polybium* tractandum, et ad lectionem aliorum graecorum ſcriptorum, qui poſt *Polybium* fuere. Id conſilium noſtrum vt intelligatur, videtur nobis aliquid de Polybiana dictione dicendum.

Ea ergo longe diſcrepat ab Atticorum elegantia, et in verborum ſingulorum vſu delectuque, et in ſtructura. Multa noue dicta, et forma verborum, et ſenſu, et ſtructura; poetica miſta proſaicis, Attica vulgaribus, et philoſophica hiſtoricis ac popularibus, quaedam etiam latiniſmum redolentia. In his multa fluxiſſe e conſuetudine popularium, inter quos olim vixiſſet, item Graecorum vniuerſorum, et Graeciſmo, qui ab Macedonici imperii per Alexandrum conſtituti temporibus inualuiſſet, ſublata Athenienſium libertate et potentia, non dubitem: ſed ſunt etiam, quae ſua ſponte adſumta ſunt e philoſophis, Ariſtotelicis inprimis et Stoicis.

cis. Iis aditum in historiam dedit consilium historiae pragmatice tractandae, et super rebus historicis quodam modo philosophandi, denique omnium rerum quoddam quasi corpus, quod a certis principiis ductum esset, construendi: quamquam etiam temere potuere scholae verba irrepere in orationem eius, qui orationem ad formam certam et argumento propriam conformare nec didicisset, nec discere curasset, magis rerum cognoscendarum tradendarumque, vt olim gerendarum, quam verborum ad Grammaticorum et Rhetorum praecepta vsurpandorum curiosus. Haec igitur cognita habere oportet et ad *Polybium* intelligendum, et ad eos, qui post scripsere. Nam cum *Polybius* ab omnibus iis, qui historiam tractare cuperent, inprimis legeretur, ex eo adsciuerunt illas formas dicendi, quibuscunque non statutum esset, pristinam illam Atticam formam exprimere, quod *Arianum*, *Herodianum*, studuisse in promtu est. Itaque multa inde ad *Iosephum*, ad *Dionysium Halic.* inprimisque *Diodorum Siculum*, etiam *Cassium Dionem* fluxere, in quibus legendis plurimum adeo prodest, Polybianam Graecitatem accurate tenere; quod nos etiam in Lexico nostro, his subinde comparandis, indicauimus; et vidimus multis locis *Wesselingium* V. Cel. in praeclaris ad *Diodorum* notis, Polybiana comparare, et eius locis proferendis *Diodori* dictionem illustrare. Atque etiam vidimus, *Philonem*, etsi e *Platone* maxime pendet, etiam, vbi grauius disputat, *Demosthene*, tamen multa, praesertim in narrando, etiam a *Polybio* sumsisse, nec minus Scriptores Ecclesiae Graecos antiquiores, inprimis *Clementem Alexandrinum*. Haec igitur, et his similia, operam dedimus, vt notaremus;

mus; nec tamen omitteremus alia, non nimis vulgata. Sed ea omnia fere poſuimus cum interpretatione, admiſtis etiam obſeruationibus noſtris ſuper verborum ſenſu et vſu, ſed paucis et breuibus, nec pro copia, quae erat in promtu. In his, ſi quae omiſſa ſunt, quae referri debuiſſe in Indicem videantur, quae non multa eſſe ſperamus, facile erit ſtudioſis addere. Ceterum eadem opera etiam textui corrigendo interdum operam nauauimus. Sed in hoc genere nobis fines hos praeſcripſimus, vt tantum in verbis ſingulis et phraſibus nos contineremus, in quibus medicinam praeter libros, analogia linguae, vſus loquendi, praeſertim Polybianus, praebere poſſet: quae autem ex alio genere eſſent, hoc tempore praetermitteremus. Et commode accidit, vt eo ipſo tempore, quo hic Index noſter iam paratus erat ad prelum ſubeundum, prodirent *Reiskii* noſtri, Viri graece doctiſſimi, adnotationes ad Polybianorum librorum reliquias, in quibus non modo ſingula verba emendare tentat, ſed etiam vniuerſum textum criſi ſua complectitur. Id opus, auctores ſumus lectoribus Polybianorum, vt comparent in legendo; adeo multa vel ex editione prima, vel ex ingenio corrigit, multa etiam explicat et illuſtrat diligenter. Eius autem emendationibus cum noſtris comparandis vidimus, eum nobiſcum in quibusdam quidem plane conſentire, in aliis tamen diuerſa ſecutum, quaedam etiam, a nobis emendata, non tetigiſſe: quod, qui comparare volent, facile animaduertent. Conſenſum illum noſtrum pluribus locis notauimus, easque emendationes omnes, quas et ipſe protulit, ipſius haberi, quia prior edidit, libenter patimur. Quod ſi nobis aliquando detur ob-

ſerua-

ſeruationum libros edere, praetermiſſis Reiskianis omnibus, ſola ea proferemus, in quibus aliter iudicamus, aut quae ille non attigit. Hunc igitur indicem noſtrum qui vno tenore perſpexerit, et Polybianam Graecitatem ſibi notam reddiderit, ſperamus, non inutilem ad alios ſcriptores graecos legendos, operam ſumturum; nec ceteris minus iucundum fore, vnum in locum congeſta legere Polybiana graeca, quam nobis fuit, congerendi labore exhauſto.

Nihil diximus, quam id vtile poſſit eſſe ſtudioſis in tractandis libris ſacris, cum ſit notum, et toto libro demonſtratum a *Raphelio*. Itaque et in ipſo indice non ſaepe de ea re admonuimus. Illud Criticae ſacrae ſtudioſi animaduertent, inconſtantiam Polybianam in verborum formis docere, quam non perite aut modeſte faciant, qui eius tollendae cauſſa corrigere tentent verba, etiam ſacrorum librorum; ex quo genere eſt id, quod de verbis παρακαταθήκη et παραθήκη admonuimus in παραθ. Sed haec et ſimilia ſua ſponte videbunt lectores.

Indicem rerum, qui eſt in editione Gronouiana, repetiimus ſimpliciter. Non ignorabamus, eum eſſe mancum, ac negligenter et imperite, vt non ab editoribus, ſed a mercenario quodam, factum. Non enim poteſt indicem rerum bene componere, niſi qui auctorem ipſum accuratiſſime tractauit, et iudicare poteſt, quid referri in indicem debeat nec ne, et quomodo. Enimuero hunc laborem noui indicis conficiendi ſuſcipere non potui, nec vulgatum explere ſuſtinui. Omnino vſu meo doctus ſcio, quam raro indicis rerum inſpiciendi neceſſitas et vſus occurrat, quam raro et quam a paucis ibi aliquid quaeratur. Huius ergo tam rari vſus cauſa tantum tam-

que

que moleſtum laborem ſubire, inconſultum eſſe arbitratus ſum.

Reſtat, vt de Polybianis ſcriptis ipſis aliquid dicam, quod incitare ſtudioſos ad legendum poſſit. In quo mihi non propoſitum eſt hoc, vt de laudibus *Polybii* vniuerſis dicam, et hiſtoriae Polybianae: ſatis id factum ab *Caſaubono*, in pulcherrima ad *Henricum* Regem epiſtola, quam ab ſtudioſis volumus diligenter legi: ſed vt, quod ab illo leuiter tactum, vel omiſſum ſit, moneamus. Id autem erit duplex, alterum de rebus, alterum de oratione.

In rebus igitur, ſiue in rerum tractandarum modo, *Polybium* conſtat eſſe hoc ſecutum, vt ad vſum vitae et reip. bello ac pace aptam efficeret rerum enarrationem; cuius rationis primus exemplum prodiderat *Thucydides*. Sed intereſt inter vtrumque non modo id, quod in laudibus hiſtoriae Polybianae non praetermiſit *Caſaubonus*, quod longe illuſtrior et maior eſt materia Polybianae quam Thucydideae, ſed etiam hoc, quod latius omnia et enucleatius tractat *Polybius*, per eos, quos vocat πλεονασμὸς, item τὸ ἐπιμετρεῖν, interponendis locis communibus, et referendis omnibus ad principia quaedam, e quibus veritas rerum iudicari debeat et ratio in vtramque partem. Quae ratio etſi minus elegantiae habet Thucydidea breuitate, Xenophontea item, Liuiana etc. in qua breui ſententiae alicuius velut admonitione ſuggeritur lectori, quod apud *Polybium* longiori prope diſputatione inculcatur, digniorque videtur ſcholaſtico homine, quam Politico et rempublicam bello vel pace gerente: tamen ad intelligendum et cognoſcendum eſt aptior, praeſertim nondum tritis in rebus talibus, denique aditum munit ad intelligendam

gendam illam breuitatem elegantem et politicam, non adolescentibus destinatam, sed viris. Atque hoc nomine arbitror non modo ferendam esse illam enucleationem rerum et inculcationem, cum locis communibus, etiam vulgo notis, qualis est is, qui de caussis bellorum veris et iactatis late explicatur, 3, 6. praesertim in sene, et docere iuuenes nobiles adsueto, in qua aetate atque vitae ratione procliue est ingenium humanum ad locos communes et ad loquacitatem; sed etiam amplectendam iuuenibus et nondum exercitatis, vt, cum ea praeparatione vsi ad ceterorum lectionem accesserint, facilius possint cuiusque de rebus gestis in vtramque partem, de caussis rerum, ac fide, iudicii vim et causas perspicere, atque ita verum historiae pragmaticae fructum percipere. Profecto longe aliter et illos principes iisque similes historicos, et ceteros quoscunque legent, qui Polybiana disciplina subacti et conformati sunt, quam qui ab ea rudes ad eos legendos se dederint. Sed est hic plerorumque error, vt nihil putent esse facilius, quam intelligere narrationes rerum gestarum, quid in iis verum falsumue sit, ex ipsa rerum natura iudicare, quid recte secusque actum sit, videre, denique etiam, quae gesta sunt, recte narrare, cum nec, quae sit actionis cuiusque ac rei natura, quae partes sint et causae, quae temporum locorumque vis, didicerint, sine quorum cognitione omnia illa fieri nullo modo possunt. Sed eorum omnium praecepta habet *Polybius*, quibus diligenter percipiendis, et cum exemplis, cum aliis, tum ab ipso propositis et exactis ad illa praecepta, comparandis, acuitur ingenium ad intelligendi illam et iudicandi scribendique solertiam et ἀκρίβειαν, quam tantopere desideramus

ramus

ramus in plerisque, qui aut iudicandi arbitrium, aut scribendi facultatem sibi arrogant, et temeritatis impudentiam subeunt.

Oratio autem *Polybii* etsi non est comparanda cum Xenophontea aliorumue Atticorum elegantia et venustate, vt supra diximus, habet tamen et ipsa commendationes quasdam ad studium cognoscendi; primum in eo, de quo ante expositum est, quod bene cognita prodest ad intelligendos, qui post scripsere, in multis, deinde, quod tamen habet multa exquisite et venuste dicta in verbis et in sententiis, nec modo communia cum superioribus, ex quibus et ipse profecit, sed etiam propria, praesertim in orationibus, e quibus videmus multa esse a *Liuio* latine facta, vt in oratione Scipionis e morbo recreati ad seditiosos milites. Itaque Polybiana lectio etiam prodesse potest ad scribendi facultatem et copiam verborum atque sententiarum.

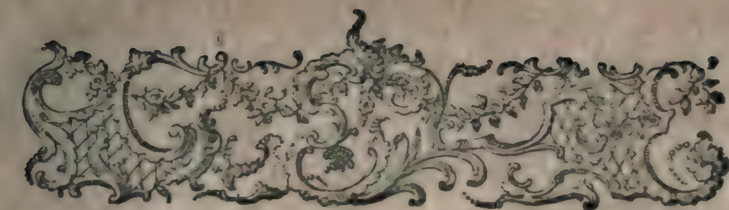
Quod si antea multos a lectione *Polybii* abstinuit exemplorum raritas: datur iam facultas comparandi, recusis ita Polybianis reliquiis, vt etiam elegantia chartae et literarum allicere studiosos ad emendum ac legendum possit, denique etiam aliquo intelligendorum Polybianorum verborum adiumento a nobis, vt speramus, certe voluimus, adiuncto. Hac igitur facultate vt studiosi vtantur, etiam atque etiam hortamur.

ΠΟΛΥ-

ΠΟΛΥΒΙΟΥ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΒΙΒΛΟΙ Ε.

POLYBII
MEGALOPOLITANI
HISTORIARVM
LIBRI QVINQVE.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΡΩΤΗ.

POLYBII MEGALOPOLITANI HISTORIARVM LIBER PRIMVS.

Εἰ μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀναγράψασι τὰς πράξεις, παραλελεῖφθαι συνέβαινε τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἔπαινον· ἴσως ἂν ἀναγκαῖον ἦν τὸ προτρέπεσθαι πάντας πρὸς τὴν αἵρεσιν καὶ παραδοχὴν τῶν τοιούτων ὑπομνημάτων· διὰ τὸ μηδεμίαν ἑτοιμοτέραν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν, τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης. Ἐπεὶ δὲ οὐ τινὲς, οὐδ᾽ ἐπὶ ποσὸν, ἀλλ᾽ ἅπαντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀρχῇ καὶ τέλει κέχρηνται τούτῳ· φάσκοντες ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν· ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν, τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν· δῆλον,

Si esset ab iis qui ante nos res gestas memoriae mandarunt, historiae ipsius praetermissa laudatio: necessarium fortasse iam foret, omnes hortari, vt hoc commentatiorum genus potissimum eligant, suscipiantque: quum nulla sit mortalibus ad proficiendum via expeditior, rerum ante actarum scientia. Verum quoniam non aliqui, neque aliquatenus, sed prope dixerim omnes, hoc principio et fine sunt vsi: quum dicerent, verissimam quidem institutionem esse, ac praeparationem ad capessendam Rempublicam doctrinam illam, quae ex historia paratur: magistram vero vnicam, eamque praesentissimam, vt possit aliquis fortunae mutationes generose sufferre, alienorum casuum recordationem: palam est, non

ὡς οὐδενὶ μὲν ἂν δόξαι καθήκειν, περὶ τῶν καλῶς καὶ πολλοῖς εἰρημένων ταυτολογεῖν, ἥκιστα δ' ἡμῖν. αὐτὸ γὰρ τὸ παράδοξον τῶν πράξεων, ὑπὲρ ὧν προῃρήμεθα γράφειν, ἱκανόν ἐστι προκαλέσασθαι καὶ παρορμῆσαι πάντα καὶ νέον καὶ πρεσβύτερον, πρὸς τὴν ἔντευξιν τῆς πραγματείας. Τίς γὰρ οὕτως ὑπάρχει φαῦλος ἢ ῥάθυμος ἀνθρώπων, ὃς οὐκ ἂν βούλοιτο γνῶναι, πῶς, καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπικρατηθέντα σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην οὐχ ὅλοις πεντήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν, ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἔπεσε τὴν Ῥωμαίων; ὃ πρότερον οὐχ εὑρίσκεται γεγονός. Τίς δὲ πάλιν οὕτως ἐκπαθὴς πρός τι τῶν ἄλλων θεαμάτων ἢ μαθημάτων, ὃς προυργιαίτερον ἄν τι ποιήσαιτο τῆσδε τῆς ἐμπειρίας;

2. Ὡς δ' ἔστι παράδοξον καὶ μέγα τὸ περὶ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν θεώρημα, γένοιτ' ἂν οὕτω μάλιστα ἐμφανές, εἰ τὰς ἐλλογιμωτάτας τῶν προγεγενημένων δυναστειῶν, περὶ ἃς οἱ συγγραφεῖς τοὺς πλείστους διατέθεινται λόγους, παραβάλοιμεν καὶ συγκρίναιμεν πρὸς τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχήν. Εἰσὶ δ' αἱ τῆς παραβολῆς ἄξιαι καὶ συγκρίσεως αὗται. Πέρσαι κατά τινας καιροὺς μεγάλην ἀρχὴν κατεκτήσαντο καὶ δυναστείαν· ἀλλ' ὁσάκις ἐτόλμησαν ὑπερβῆναι τοὺς τῆς Ἀσίας ὅρους, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ σφῶν ἐκινδύνευσαν. Λακεδαιμόνιοι πολλοὺς ἀμφισβη-

iam conuenire cuiquam, vt recte aliis, et quidem multis, dicta reponat: omnium vero minime nobis. Ipsa enim rerum de quibus dicturi sumus inopinata nouitas, vel per se facile quemuis alliciet, incitabitque, siue iuuenem, siue senem, ad historiae huiusce lectionem. Nam quis erit adeo nihili homo aut ignauus, quin scire cupiat, quomodo et quo rerum administrandarum genere, vniuersus prope Orbis terrarum annis LIII, ac ne iis quidem totis, sub vnius Po. Ro. imperium fuerit redactus? quod quidem nunquam antea factum inuenitur. Rursus vero quis vllum aliud vel spectaculi, vel disciplinae genus adeo perdite adamauerit, vt harum rerum cognitione quicquam ei sit antiquius?

2. Quod autem inopinatae nouitatis plenum et magnificum sit nostrae scriptionis argumentum, ita facillime manifestum erit: si nobilissimae quaeque priorum temporum dynastiae, de quibus vt plurimum extant historiae, cum Romano imperio componantur ac comparentur. Sunt vero dignae componi comparique hae. Fuit aliquando Persarum magnum imperium ac dominatio: sed quoties Asiae fines transgredi sunt ausi, non solum de imperio, verum et de propria salute sunt periclitati. Lacedaemonii quum de principatu Graeciae perdiu

τήσαν-

τήσαντες χρόνες ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονείας, ἐπειδή ποτ' ἐκράτησαν, μόλις ἔτη δώδεκα κατέιχον αὐτὴν ἀδήριτον. Μακεδόνες τῆς μὲν Εὐρώπης ἦρξαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων, ἕως ἐπὶ τὸν Ἴςρον ποταμόν· ὃ βραχὺ παντελῶς ἂν φανείη μέρος τῆς προειρημένης χώρας. μετὰ δὲ ταῦτα προσέλαβον τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχὴν, καταλύσαντες τὴν τῶν Περσῶν δυναςείαν. ἀλλ' ὅμως ἕτοι πλείςων δόξαντες καὶ τόπων καὶ πραγμάτων γενέσθαι κύριοι, τὸ πολὺ μέρος ἀκμὴν ἀπέλιπον τῆς οἰκεμένης ἀλλότριον. Σικελίας μὲν γὰρ καὶ Σαρδῦς, καὶ Λιβύης, ἐδ' ἐπεβάλλοντο καθάπαξ ἀμφισβητεῖν· τῆς δὲ Εὐρώπης τὰ μαχιμώτατα γένη τῶν προσεσπερίων ἐθνῶν, ἰχνῶς εἰπεῖν, ἐδ' ἐγίνωσκον. Ῥωμαῖοί γε μὴν, ἔτινα μέρη, σχεδὸν δὲ πᾶσαν πεποιημένοι τὴν οἰκεμένην ὑπήκοον αὑτοῖς, ζηλωτὸν μὲν τοῖς νῦν ἔσιν, ἀνυπέρβλητον δὲ τοῖς ἐπιγινομένοις ὑπεροχὴν κατεσκεύασαν δυναςείας. Τέτων μέντοι τὰ πολλὰ διὰ τῆσδε τῆς ξυγγραφῆς ἔςαι σαφέςερον κατανοεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τε, πόσα καὶ πηλίκα συμβάλλεσθαι πέφυκε τοῖς φιλομαθέσιν ὁ τῆς πραγματικῆς ἱςορίας τρόπος.

3. Ἄρξει δὲ τῆς πραγματείας ἡμῖν, τῶν μὲν χρόνων Ὀλυμπιὰς ἑκατοςή τε καὶ τετταρακοςή· τῶν δὲ πράξεων, παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ὁ προσαγορευθεὶς Συμμαχικὸς πόλεμος, ὃν πρῶτον ἐξή-

contendissent, atque illum tandem obtinuissent: vix annos duodecim sine certamine eum tenuerunt. Macedonum in Europa regnum ab Adriatico mari vicinis regionibus Istrum vsque patuit: quae pars dictae Europae iure merito exigua videatur: adiecere deinde iidem Asiae imperium, euerso Persarum dominatu. verumtamen etiam hi, quorum potentia, et quam latissime porrigi, et opes quam plurimas habere est credita, maximam orbis partem nihil quicquam ad se pertinere sunt passi. De Sicilia, Sardinia, ac Libya, ne contendere quidem in animum vnquam Macedones induxerunt: Europae vero pugnacissimas nationes ad occasum sitas, vix ac ne vix quidem notas habuerunt. At Romani, non partibus solummodo aliquot, sed vniuerso fere terrarum orbe in ius ditionemque suam coacto, imperium suum in tantum euexerunt fastigium; vt praedicare quidem illius felicitatem praesens aetas merito queat: superare vero illud, nulla vnquam secula sint valitura. Atque haec omnia ex iis quae deinceps dicentur fient manifestiora. Simul etiam constabit, quot quantasque vtilitates historia possit afferre, quae rerum gestarum veram et exactam narrationem profitetur.

3. Initium porro scriptionis nobis erit, si tempora spectes, Olympias centesima quadragesima: si res gestas bellum apud Graecos quidem Sociale, quod

νεγκε μετ' Ἀχαιῶν πρὸς Αἰτωλοὺς Φίλιππος, Δημητρίου μὲν υἱὸς, πατὴρ δὲ Περσέως· παρὰ δὲ τοῖς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦσιν, ὁ περὶ Κοίλης Συρίας, ὃν Ἀντίοχος καὶ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους· ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Λιβύην τόποις, ὁ συστὰς Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις, ὃν οἱ πλεῖστοι προσαγορεύουσιν Ἀννιβιακόν· ταῦτα δὲ ἐστὶ συνεχῆ τοῖς τελευταίοις τῆς παρὰ τοῦ Σικυωνίου συντάξεως. ἐν μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτων χρόνοις, ὡσανεὶ σποράδας εἶναι συνέβαινε τὰς τῆς οἰκουμένης πράξεις. (διὰ τὸ καὶ κατὰ τὰς ἐπιβολὰς, ἔτι δὲ συντελείας αὐτῶν, καὶ κατὰ τόπους διαφέρειν ἕκαστα τῶν πεπραγμένων·) ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν οἱονεὶ σωματοειδῆ συμβαίνει γίγνεσθαι τὴν ἱστορίαν, συμπλέκεσθαί τε τὰς Ἰταλικὰς καὶ Λιβυκὰς πράξεις, ταῖς τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς, καὶ πρὸς ἓν γίνεσθαι τέλος τὴν ἀναφορὰν ἁπάντων. διὸ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτῶν πραγματείας, ἀπὸ τούτων πεποιήμεθα τῶν καιρῶν. τῷ γὰρ προειρημένῳ πολέμῳ κρατήσαντες Ῥωμαῖοι Καρχηδονίων, καὶ νομίσαντες τὸ κυριώτατον καὶ μέγιστον μέρος αὐτοῖς ἠνύσθαι πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐπιβολὴν, οὕτω καὶ τότε πρῶτον ἐθάρσησαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τὰς χεῖρας ἐκτείνειν, καὶ περαιοῦσθαι μετὰ δυνάμεως, εἴς τε τὴν Ἑλλάδα, καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους. Εἰ μὲν οὖν ἡμῖν ἦν συνήθη καὶ γνώριμα τὰ πολιτεύ-

primum cum Achaeis aduerſus Aetolos Philippus ſuſcepit Demetrii filius, Perſei pater: apud Aſianos vero, bellum Coeleſyriacum inter Antiochum et Ptolemaeum Philopatorem: in Italia autem et Africa, quod Romani et Carthaginienſes inter ſeſe geſſerunt, vulgo dictum Annibalicum. Sunt autem haec iis cohaerentia, quae Aratus Sicyonius opere extremo narrat. Enimuero ante iſta tempora quae per orbem terrarum gerebantur, ea quaſi ſparſa diuulſaque erant: quum et ſuſciperentur finirenturque ſingula eorum diuerſas ob cauſſas: et temporibus quoque ac locis inuicem diſtarent. Poſt iſta vero tempora, vt in vnum quaſi corpus coiret hiſtoria, euenit: vtque res Italicae ac Libycae Aſiaticis et Graecis miſcerentur, et omnes ad vnum finem referrentur. Idcirco et nos opus iſtud pro illa deſcripſimus, inde ſumus exorſi. Nam quum eo, quod diximus, bello Romani Carthaginienſes ſuperaſſent: rati potiſſimam ab ſe maximamque partem, ad capeſſendam vniuerſi orbis imperium, eſſe confectam: ita demum, ac tum primum in reliqua manus auſi ſunt porrigere: et cum in Graeciam tum in Aſiaticas regiones exercitus ſuos tranſmittere. Equidem ſi vulgo familiariter notae eſſent iſtae Reſpublicae, quae de ſumma

rerum

ματα, τὰ περὶ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς ἀμφισβητήσαντα, ἴσως ὐδὲν ἂν ἡμᾶς ἔδει περὶ τῶν πρὸ τῦ γράφειν, ἀπὸ ποίας προθέσεως ἢ δυνάμεως ὁρμηθέντες, ἐνεχείρησαν τοῖς τοιύτοις καὶ τηλικύτοις ἔργοις. ἐπεὶ δ' ὔτε τῦ τῶν Ῥωμαίων, ὔτε τῦ τῶν Καρχηδονίων πολιτεύματος πρόχειρός ἐςι τοῖς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἡ προγεγενημένη δύναμις, ὐδ' αἱ πράξεις αὐτῶν· ἀναγκαῖον ὑπελάβομεν εἶναι, συντάξασθαι ταύτην καὶ τὴν ἑξῆς βίβλον πρὸ τῆς ἱςορίας, ἵνα μηδεὶς ἐπιςὰς ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων ἐξήγησιν τότε διαπορῇ, καὶ ζητῇ, ποίοις διαβυλίοις, ἢ ποίαις δυνάμεσι καὶ χορηγίαις χρησάμενοι Ῥωμαῖοι, πρὸς ταύτας ὥρμησαν τὰς ἐπιβολάς, δι' ὧν καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης τῆς καθ' ἡμᾶς ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς. ἀλλ' ἐκ τύτων τῶν βίβλων καὶ τῆς ἐν ταύταις προκατασκευῆς δῆλον ᾖ τοῖς ἐντυγχάνυσιν, ὅτι καὶ λίαν εὐλόγοις ἀφορμαῖς χρησάμενοι, πρός τε τὴν ἐπίνοιαν ὥρμησαν, καὶ πρὸς τὴν συντέλειαν ἐξίκοντο τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς καὶ δυναςείας.

4. Τὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας πραγματείας ἴδιον, καὶ τὸ θαυμάσιον τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν, τῦτό ἐςιν· ὅτι καθάπερ ἡ τύχη σχεδὸν ἅπαντα τὰ τῆς οἰκυμένης πράγματα πρὸς ἓν ἔκλινε μέρος, καὶ πάντα νεύειν ἠνάγκασε πρὸς ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν· ὕτω καὶ διὰ τῆς ἱςορίας, ὑπὸ μίαν σύνοψιν ἄγειν τοῖς ἐν-

rerum inter se contenderunt: nihil fortasse necesse nobis esset priora attingere: quo nempe proposito, aut quibus freti viribus tale tantumque opus incęptarint. nunc quoniam et Romanorum et Carthaginiensium vires quas prius habuerunt, et bella quae ante gesserunt. Graecorum plerique ignorant: faciendum putauimus, vt hunc et sequentem librum reliquae historiae praemuniremus: ne quis forte, vbi ad rerum ipsarum narrationem venerit, haereat et quaerere incipiat, quibus tandem consiliis, quibus viribus opibusque instructi Romani ad eiusmodi incepta animum adiecerint: per quae et terram et mare nostrum vniuersum potestati suae subiecerunt: sed ex praeparatu duobus hisce libris contento intelligant lectores, sane quam probabiles admodum fuisse Romanis rationes, et idonea praesidia, vt et animo conciperent, et ad extremum consequerentur imperium hoc et orbis terrarum dominatum.

4. Quod enim operis nostri proprium est nostroque tempore mirandum accidit, hoc illud est: quod sicut Fortuna res prope vniuersas totius qua habitatur orbis, in vnam partem inclinauit, atque omnia ad vnum eundemque scopum vergere coegit: ita et nos scriptione hac sub vnum quasi conspectum lectoribus ponimus, quonam modo ad operis huius vniuersi consummationem ipsa se Fortuna gesserit. Atque hoc in primis fuit, quod me excitauit im-

 τυγχά-

τυγχάνουσι τὸν χειρισμὸν τῆς τύχης, ᾧ κέχρηται πρὸς τὴν τῶν ὅλων πραγμάτων συντέλειαν. καὶ γὰρ τὸ προκαλεσάμενον ἡμᾶς καὶ παρορμῆσαν πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἱστορίας, μάλιστα τοῦτο γέγονε· σὺν δὲ τούτῳ, καὶ τὸ, μηδένα τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιβεβλῆσθαι τῇ τῶν καθόλου πραγμάτων συντάξει· πολὺ γὰρ ἂν ἧττον ἔγωγε πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐφιλοτιμήθην. νῦν δ' ὁρῶν τοὺς μὲν κατὰ μέρος πολέμους, καί τινας τῶν ἅμα τούτοις πράξεων καὶ πλείους πραγματευομένους, τὴν δὲ καθόλου καὶ συλλήβδην οἰκονομίαν τῶν γεγονότων, πότε καὶ πόθεν ὡρμήθη, καὶ πῶς ἔσχε τὴν συντέλειαν, ταύτην οὐδ' ἐπιβαλλόμενον οὐδένα βασανίζειν, ὅσονγε καὶ ἡμᾶς εἰδέναι· παντελῶς ὑπέλαβον ἀναγκαῖον εἶναι τὸ μὴ παραλιπεῖν, μηδ' ἐᾶσαι παρελθεῖν ἀνεπιστάτως τὸ κάλλιστον ἅμα καὶ ὠφελιμώτατον ἐπιτήδευμα τῆς τύχης. πολλὰ γὰρ αὕτη καινοποιοῦσα καὶ συνεχῶς ἐναγωνιζομένη τοῖς τῶν ἀνθρώπων βίοις, οὐδέπω τοιόνδ' ἁπλῶς οὔτ' εἰργάσατο ἔργον, οὔτ' ἠγωνίσατο ἀγώνισμα, οἷον τὸ καθ' ἡμᾶς. ὅπερ ἐκ μὲν τῶν κατὰ μέρος γραφόντων τὰς ἱστορίας· οὐχ οἷόν τε συνιδεῖν εἰ μὴ καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας πόλεις τὶς κατὰ μίαν ἑκάστην ἐπελθὼν, ἢ καὶ νὴ Δία γεγραμμένας χωρὶς ἀλλήλων θεασάμενος, εὐθέως ὑπολάβοι κατανενοηκέναι καὶ τὸ τῆς ὅλης οἰκουμένης σχῆμα, καὶ τὴν σύμπασαν αὐτῆς

pulitque, vt hiſtoriam ſuſciperem ſcribendam. accedebat eo, quod nemo memoria noſtra hiſtoriam vniuerſalem conſcribere erat aggreſſus: nam alioquin minus equidem ad id ſtudii attuliſſem nunc, quum viderem particulatim quidem geſta bella, et nonnulla quae temporibus iisdem euenerant, non vnum aut alterum, ſed plures memoriae mandaſſe: vniuerſam vero illorum quae ad ſummam rerum conferunt adminiſtrationem in iis quae acciderunt, quando et a quibus principiis quaeque ſint profecta, quoue modo hunc tandem finem res ſint nactae: haec inquam, neminem, quod ipſe quidem ſciam, in animum induxiſſe examinare: omnino factu neceſſarium duximus, vt pulcherrimum atque vtiliſſimum Fortunae inſtitutum, ne ſileremus, neque transmitteremus inobſeruatum. Haec enim multa quotidie noua moliens, et in humanis ſuarum virium ſpecimen continue edens: nullum plane ad hoc tempus neque opus ſimile fecerat, neque certamen vllum, quale noſtra memoria certauerat: id vero ex iis, qui particulatim res geſtas ſcripſerunt, non cognoſcas, niſi forte aliquis, vbi nobiliſſimas vrbes ſigillatim adierit, aut etiam me hercule pictas in tabula fuerit contemplatus: ſtatim putaturus ſit, totius quoque orbis figuram, vniuerſumque adeo illius ſitum atque ordinem probe ſe di-

θέσιν καὶ τάξιν· ὅπερ ἐστὶν οὐδαμῶς εἰκός.

5. Καθόλου μὲν γὰρ ἔμοιγε δοκοῦσιν οἱ πεπεισμένοι διὰ τῆς κατὰ μέρος ἱστορίας μετρίως συνόψεσθαι τὰ ὅλα, παραπλήσιόν τι πάσχειν, ὡς ἂν εἴ τινες ἐμψύχου καὶ καλοῦ σώματος γεγονότος διεῤῥιμμένα τὰ μέρη θεώμενοι, νομίζοιεν ἱκανῶς αὐτόπται γίγνεσθαι τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ ζώου καὶ καλλονῆς. εἰ γάρ τις αὐτίκα μάλα συνθεὶς, καὶ τέλειον αὖθις ἀπεργασάμενος τὸ ζῶον τῷ τε εἴδει καὶ τῇ τῆς ψυχῆς εὐπρεπείᾳ, κἄπειτα πάλιν ἐπιδεικνύοι τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις· ταχέως ἂν οἶμαι πάντας αὐτοὺς ὁμολογήσειν, διότι καὶ λίαν πολύ τι τῆς ἀληθείας ἀπελείποντο πρόσθεν, καὶ παραπλήσιοι τοῖς ὀνειρώττουσιν ἦσαν. ἔννοιαν μὲν γὰρ λαβεῖν ἀπὸ μέρους τῶν ὅλων δυνατόν· ἐπιστήμην δὲ καὶ γνώμην ἀτρεκῆ ἔχειν, ἀδύνατον. διὸ παντελῶς βραχύ τι νομιστέον συμβάλλεσθαι τὴν κατὰ μέρος ἱστορίαν πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐμπειρίαν καὶ πίστιν. ἐκ μὲν τοίγε τῆς ἁπάντων πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς καὶ παραθέσεως, ἔτι δ' ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς, μόνως ἄν τις ἐφίκοιτο καὶ δυνηθείη κατοπτεύσας, ἅμα καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ τερπνὸν ἐκ τῆς ἱστορίας λαβεῖν. ὑποθησόμεθα δὲ ταύτην ἀρχὴν τῆς βίβλου, τὴν πρώτην διάβασιν ἐξ Ἰταλίας Ῥωμαίων. αὕτη δ' ἐστὶ συνεχὴς μὲν τοῖς ἀφ' ὧν Τίμαιος ἀπέλιπε· πίπτει δὲ κατὰ τὴν ἐνάτην

dicisse. quod penitus a ratione sit alienum.

5. Omnino meo quidem iudicio similes sunt qui sibi persuadent e particulari historia summae rei notitiam satis commode parari posse, iis qui disiecta membra corporis ante animati ac pulchri tuentes, abunde satis spectatam sibi crediderint animalis ipsius vim, actiones ac pulchritudinem. nam si quis illa membra repente in vnum composuerit, et denuo integrato animali suam formam et animae decus reddiderit, atque ita rursus iisdem illis ipsum ostenderit: omnes, credo, statim fateantur, longe se antea a rei veritate abfuisse: non multo secus, atque eos qui somnia vident. quippe ex parte potest quidem de toto subire animum cogitatio: caeterum scientia et cognitio vera haberi nequaquam potest. Quamobrem ita existimare debemus: parum omnino singularum partium historiam ad rerum vniuersarum conferre notitiam et fidem: quam ex sola cunctarum inter se partium connexione et comparatione, item similitudine ac differentia aliquis consequatur: eoque modo in penetralia admissus historiae, et vtilitatem et voluptatem ex ea poterit capere. Porro initium ac velut fundamentum libri huius erit, prima Romanorum extra Italiam traiectio: cum illis cohaerens, in quibus Timaei

καὶ εἰκοστὴν πρὸς ταῖς ἑκατὸν Ὀλυμπιάδα. διὸ καὶ ῥητέον ἂν εἴη, πῶς καὶ πότε συστησάμενοι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τίσιν ἀφορμαῖς μετὰ ταῦτα χρησάμενοι, διαβαίνειν ὥρμησαν εἰς Σικελίαν· ταύτῃ γὰρ τῇ γῇ πρῶτον ἐπέβησαν τῶν ἐκτὸς τόπων τῆς Ἰταλίας· καὶ ῥητέον αὐτὴν τὴν τῆς διαβάσεως αἰτίαν ψιλῶς, ἵνα μὴ τῆς αἰτίας αἰτίαν ἐπιζητούσης, ἀνυπόστατος ἡ τῆς ὅλης ὑποθέσεως ἀρχὴ γένηται καὶ θεωρία. ληπτέον δὲ τοῖς καιροῖς ὁμολογουμένην καὶ γνωριζομένην ἀρχὴν παρ᾽ ἅπασι, καὶ τοῖς πράγμασι δυναμένην αὐτὴν ἐξ αὑτῆς θεωρεῖσθαι· κἂν δέῃ τοῖς χρόνοις βραχὺ προσαναδραμόντας κεφαλαιωδῶς τῶν μεταξὺ πράξεων ποιήσασθαι τὴν ἀνάμνησιν. τῆς γὰρ ἀρχῆς ἀγνοουμένης, ἢ καὶ νὴ Δί᾽ ἀμφισβητουμένης, οὐδὲ τῶν ἑξῆς οὐδὲν οἷόν τε παραδοχῆς ἀξιωθῆναι καὶ πίστεως· ὅταν δ᾽ ἡ περὶ ταύτης ὁμολογουμένη παρασκευασθῇ δόξα, τότ᾽ ἤδη καὶ πᾶς ὁ συνεχὴς λόγος, ἀποδοχῆς τυγχάνει παρὰ τοῖς ἀκούουσιν.

6. Ἔτος μὲν οὖν ἐνειστήκει μετὰ μὲν τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν, ἐννεακαιδέκατον, πρὸ δὲ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἑκκαιδέκατον, ἐν ᾧ Λακεδαιμόνιοι μὲν τὴν ἐπὶ Ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην πρὸς Βασιλέα τῶν Περσῶν ἐκύρωσαν, καὶ ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος τῇ περὶ τὸν Ἑλλέπορον ποταμὸν μάχῃ νενικηκὼς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν

historia desinit: idque in tempora Olympiadis centesimae vigesimae nonae incidit. Dicendum igitur fuerit, quo modo et quando rebus in Italia constitutis, quibusque postea rerum opportunitatibus vsi, traiiciendi in Siciliam impetum ceperint. nam omnium extra Italiam regionum hanc primam Romani adierunt. ipsa autem traiectionis huius caussa nude est exponenda: ne si caussa caussam requirat, argumenti totius principium et explicatio suo quasi demonstrationis fundamento careat. sumendum vero principium est, quod et tempora certa apud omnes notaque habeat: et res eiusmodi, vt possit ipsum per se intelligi: etiam si oporteat, repetitis paulo altius temporibus, medii interualli res gestas summatim in memoriam reuocare. quando enim principium aut ignoratur, aut parum est certum: ne eorum quidem quae deinceps sequuntur, quicquam assensum aut fidem potest mereri. vbi vero certa et indubitata huius notitia fuerit hominibus tradita: tunc et omnis quae deinceps subiicitur narratio, cum assensu ab audientibus admittitur.

6. Annus igitur agebatur post naualem quidem ad Aegos flumen pugnam decimus nonus; ante Leuctricam vero XVI. quo Lacedaemonii pacem cum Persa icerunt, quae opera et studio Antalcidae conuenit: at Dionysius senior superatis ad Elorum amnem Graecis Itali-

Ἕλλη-

Ἕλληνας, ἐπολιόρκει Ῥήγιον. Γαλάται δὲ κατὰ κράτος ἑλόντες αὐτὴν τὴν Ῥώμην κατεῖχον πλὴν τοῦ Καπιτωλίου. πρὸς οὓς ποιησάμενοι Ῥωμαῖοι σπονδὰς καὶ διαλύσεις εὐδοκουμένας Γαλάταις, καὶ γινόμενοι πάλιν ἀνελπίστως τῆς πατρίδος ἐγκρατεῖς, καὶ λαβόντες οἷον ἀρχὴν τῆς συναυξήσεως, ἐπολέμουν ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας. γενόμενοι δὲ ἐγκρατεῖς ἁπάντων τῶν Λατίνων, διά τε τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς μάχαις ἐπιτυχίαν, μετὰ ταῦτα ἐπολέμουν Τυῤῥηνοῖς, ἔπειτα Κελτοῖς, ἑξῆς δὲ Σαυνίταις τοῖς πρός τε τὰς ἀνατολὰς καὶ τὰς ἄρκτους συντερμονοῦσι τῇ τῶν Λατίνων χώρᾳ. μετὰ δέ τινα χρόνον, Ταραντίνων διὰ τὴν εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Ῥωμαίων ἀσέλγειαν, καὶ τὸν διὰ ταῦτα φόβον, ἐπισπασαμένων Πύῤῥον τῷ πρότερον ἔτει τῆς τῶν Γαλατῶν ἐφόδου, τῶν τε περὶ Δελφοὺς φθαρέντων, καὶ περαιωθέντων εἰς τὴν Ἀσίαν, Ῥωμαῖοι Τυῤῥηνοὺς μὲν καὶ Σαυνίτας ὑφ᾽ αὑτοὺς πεποιημένοι, τοὺς δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν Κελτοὺς πολλαῖς μάχαις ἤδη νενικηκότες, τότε πρῶτον ἐπὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Ἰταλίας ὥρμησαν, οὐχ ὡς ὑπὲρ ὀθνείων, ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον, ὡς ὑπὲρ ἰδίων ἤδη καὶ καθηκόντων σφίσι πολεμήσοντες· ἀθληταὶ γεγονότες ἀληθινοὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἔργων, ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Σαυνίτας καὶ Κελτοὺς ἀγώνων. ὑποστάντες δὲ γενναίως τὸν πόλεμον τοῦτον,

cis, Rhegium obſidebat. Galli Romam ipſam per vim a ſe occupatam tenebant, Capitolio excepto: quibuſcum vbi foedus ac pacta feciſſent Romani, prout Gallis ipſis placuerat; mox praeter ſpem recuperata patria, et quodam quaſi principio incrementi ſumpto, bella deinde aduerſus finitimos mouere ceperunt. igitur Latinis omnibus partim virtute, partim dexteritate quadam in acie vincendi ſub iugum miſſis: mox cum Etruſcis, deinde cum Gallis bellum geſſerunt: poſtea cum Samnitibus, qui ad ortum et ſeptentrionem Latinorum fines attingunt. non multo poſt quum accitus a Tarentinis metu Romanorum, quod eorum legatos per obſcenam contumeliam violaſſent, Pyrrhus in Italiam veniſſet; (anno prius quam Graeciam inuaderent Galli: et qui Delphorum occuparant vrbem ad internecionem delerentur, reliquis in Aſiam transuectis:) Romani Etruſcis et Samnitibus dominationi ſuae adiectis: multisque iam de Gallis qui Italiam incolebant partis victoriis: tunc primum ad reliqua Italiae ſunt progreſſi: velut non iam de alienis, ſed maiorem partem ſuis et ad ſe pertinentibus dimicaturi: ex prioribus contra Samnites et Gallos certaminibus hoc conſecuti, vt veri athletae bellicorum certaminum euaderent. ei igitur, quum bellum hoc

καὶ τὸ τελευταῖον τάςτε δυνάμεις, καὶ Πύῤῥον ἐκβαλόντες ἐκ τῆς Ἰταλίας, αὖθις ἐπολέμουν καὶ κατεστρέφοντο τοὺς κοινωνήσαντας Πύῤῥῳ τῶν πραγμάτων. γενόμενοι δὲ παραδόξως ἁπάντων ἐγκρατεῖς, καὶ ποιησάμενοι τοὺς τὴν Ἰταλίαν κατοικοῦντας ὑφ' αὑτοὺς, πλὴν Κελτῶν, μετὰ ταῦτα πολιορκεῖν ἐνεχείρησαν τοὺς τότε κατέχοντας τὸ Ῥήγιον Ῥωμαίους.

7. Ἴδιον γάρ τι συνέβη καὶ παραπλήσιον ἑκατέραις ταῖς περὶ τὸν πορθμὸν ἐκτισμέναις πόλεσιν. εἰσὶ δ' αὗται, Μεσσήνη καὶ Ῥήγιον. Μεσσήνην μὲν γὰρ οὐ πολλοῖς ἀνώτερον χρόνοις τῶν νῦν λεγομένων καιρῶν, Καμπανοὶ παρὰ Ἀγαθοκλεῖ μισθοφοροῦντες, καὶ πάλαι περὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν λοιπὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὀφθαλμιῶντες, ἅμα τῷ λαβεῖν καιρὸν εὐθὺς ἐπεχείρησαν παρασπονδεῖν. παρεισελθόντες δ' ὡς φίλοι, καὶ κατασχόντες τὴν πόλιν, οὓς μὲν ἐξέβαλον τῶν πολιτῶν, οὓς δ' ἀπέσφαξαν. πράξαντες δὲ ταῦτα, τὰς μὲν γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν ἠκληρηκότων, ὥς ποθ' ἡ τύχη διένειμε παρ' αὐτὸν τὸν τῆς παρανομίας καιρὸν ἑκάστοις, οὕτως ἔχον· τοὺς δὲ λοιποὺς βίους, καὶ τὴν χώραν μετὰ ταῦτα διελόμενοι κατεῖχον. ταχὺ δὲ καὶ ῥαδίως καλῆς χώρας καὶ πόλεως ἐγκρατεῖς γενόμενοι, παρὰ πόδας εὗρον μιμητὰς τῆς πράξεως. Ῥηγῖνοι γὰρ καθ' ὃν καιρὸν Πύῤῥος ἐς Ἰταλίαν ἐπεραιοῦτο, κατα-

fortiter sustinuissent. tandemque exercitus omnes, ipsumque adeo Pyrrhum Italia expulissent: rursus illos qui Pyrrhi sectam secuti erant armis sunt aggressi, eosque sui iuris fecerunt. (quibus omnibus contra opinionem hominum in potestatem redactis, cunctisque Italiae populis, praeter Gallos, sibi subiectis: secundum haec Romanos qui Rhegium id temporis tenebant, obsidere instituerunt.

7. Singularis enim ac consimilis quidam casus ambobus illis accidit oppidis, quae ad fretum sunt condita: Messanae videlicet ac Rhegio. quippe Messanam, non multo ante ista de quibus nunc agimus, tempora, Campani sunt Agathocle merentes, qui iamdudum eius oppidi pulchritudini ac reliquae felicitati oculos cupiditatis adiecerant, vbi primum occasio est oblata, per fidem circumuenire sunt adorti. subdole namque specie amicorum ingressi, vrbis potiti, ciues partim eiecerunt, partim iugulauerunt. quibus rebus ita patratis, vxores quidem et liberos infelicium Messaniorum, prout cuique tempore ipso sceleris admissi sors cecidisset, retinent: opes vero ceteras et mox agrum quoque ipsum viritim inter se diuisum occupant. ita, quum isti breui ac facili negotio opima ditione atque vrbe essent potiti, e vestigio facinoris istius imitatores inuenerunt. Rhegini enim, quo tempore Pyrrhus in Italiam

ταπλα-

καταπλαγεῖς γενόμενοι τὴν ἔφοδον αὐτῦ, δεδιότες δὲ καὶ Καρχηδονίυς θαλατ]οκρατῦντας, ἐπεσπάσαντο Φυλακὴν ἅμα καὶ βοήθειαν παρὰ Ῥωμαίων. οἱ δ᾽ εἰσελθόντες, χρόνον μέν τινα διετήρυν τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἑαυτῶν πίςιν, ὄντες τετρακιςχίλιοι τὸν ἀριθμὸν, ὧν ἡγεῖτο Δέκιος Καμπανός· τέλος δὲ ζηλώσαντες τὺς Μαμερτίνυς, ἅμα δὲ καὶ συνεργὺς λαβόντες αὐτὺς, παρεσπόνδησαν τὺς Ῥηγίνυς, ἐκπαθεῖς ὄντες ἐπί τε τῇ τῆς πόλεως εὐκαιρίᾳ, καὶ τῇ τῶν Ῥηγίνων περὶ τὺς ἰδίυς βίυς εὐδαιμονίᾳ· καὶ τὺς μὲν ἐκβαλόντες, τὺς δὲ ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς Καμπανοῖς, κατέχον τὴν πόλιν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βαρέως μὲν ἔφερον τὸ γεγονός· ὐ μὴν εἶχόν γε ποιεῖν ὐδὲν, διὰ τὸ συνέχεσθαι τοῖς προειρημένοις πολέμοις. ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τύτων ἐγένοντο, συγκλείσαντες αὐτὺς ἐπολιόρκυν τὸ Ῥήγιον, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον. κρατήσαντες δὲ, τὺς μὲν πλείςυς ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἐκθύμως ἀμυνομένυς διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον, ζωγρείᾳ δ᾽ ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τριακοσίων. ὧν ἀναπεμφθέντων εἰς τὴν Ῥώμην, οἱ ςρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μαςιγώσαντες, ἅπαντας κατὰ τὸ παρ᾽ αὐτοῖς ἔθος ἐπελέκισαν· βυλόμενοι διὰ τῆς εἰς ἐκείνυς τιμωρίας, καθόσον οἷοί τε ἦσαν, διορθῦσθαι παρὰ τοῖς συμμάχοις τὴν αὐτῶν πίςιν. τὴν δὲ χώραν

traiiciebat, tum ob aduentum noui hoſtis metu perculſi, tum Carthaginienſes penes quos maris imperium erat, veriti, praeſidium pariter et auxilium a Romanis acciuerant. hi oppidum ingreſſi, homines numero quater mille, Decio Campano ductore, poſtquam et oppidum et fidem ſuam aliquamdiu ſeruaſſent; tandem Mamertinos aemulati, eosdemque adiutores nacti, qua opportunitati vrbis ipſius, qua priuatis ciuium Rheginorum opibus auide inhiantes, fidem mutarunt. itaque ciuibus partim in exilium pulſis, aliis trucidatis, exemplo Campanorum oppidum ſibi aſſerunt. at Romani grauiter illi quidem quod acciderat ferre: verum qui dictis modo bellis diſtinerentur, efficere nihil poſſe. vbi vero primum ea cura ſunt defuncti, concluſos intra Rhegium ipſos obſident, ſicut ſupra commemoraui: demum, vt pugnando vicerunt, plurimos eorum in ipſa occupanda vrbe, quam eo pertinacius propugnabat, quod imminens infortunium praeuiderent, obtruncant: viuos in poteſtatem redigunt amplius trecentos. quibus Romam miſſis, Praetores productos in forum vniuerſos, flagrisque caeſos, pro more populi Romani, ſecuri percuſſerunt: id nimirum ſpectantes, vt quantum in ipſis eſſet, fidem ſuam apud ſocios labefactatam, iſtorum ſupplicio in integrum reſtituerent. agrum et vrbem Rheginis

καὶ

καὶ τὴν πόλιν παραχρῆμα τοῖς Ῥηγίνοις ἀπέδοσαν.

8. Οἱ δὲ Μαμερτῖνοι (τοῦτο γὰρ τοὔνομα κυριεύσαντες οἱ Καμπανοὶ τῆς Μεσσήνης, προσηγόρευσαν σφᾶς αὐτοὺς) ἕως μὲν συνεχρῶντο τῇ τῶν Ῥωμαίων συμμαχίᾳ τῶν τὸ Ῥήγιον κατασχόντων, οὐ μόνον τῆς ἑαυτῶν πόλεως καὶ χώρας ἀσφαλῶς κατεκράτουν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς συνορούσης, οὐχ ὡς ἔτυχε, παρηνώχλουν τοῖς τε Καρχηδονίοις, καὶ τοῖς Συρακουσίοις, καὶ πολλὰ μέρη τῆς Σικελίας ἐφορολόγουν. ἐπεὶ δ' ἐστερήθησαν τῆς προειρημένης ἐπικουρίας, συγκλεισθέντων τῶν τὸ Ῥήγιον κατεχόντων εἰς τὴν πολιορκίαν, παρὰ πόδας ὑπὸ τῶν Συρακουσίων αὐτοὶ πάλιν συνεδιώχθησαν εἰς τὴν πόλιν, διά τινας τοιαύτας αἰτίας. χρόνοις οὐ πολλοῖς πρότερον αἱ δυνάμεις τῶν Συρακουσίων διενεχθεῖσαι πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ διατρίβουσαι περὶ τὴν Μεργάνην, κατέστησαν ἐξ αὑτῶν ἄρχοντας, Ἀρτεμίδωρόν τε καὶ τὸν μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντα τῶν Συρακουσίων Ἱέρωνα, νέον μὲν ὄντα κομιδῇ, πρὸς δέ τι γένος εὐφυῆ βασιλικῆς καὶ πραγματικῆς οἰκονομίας. ὁ δὲ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, καὶ παρεισελθὼν εἰς τὴν πόλιν, διά τινων οἰκείων, καὶ κύριος γενόμενος τῶν ἀντιπολιτευομένων, οὕτως ἐχρήσατο πρᾴως καὶ μεγαλοψύχως τοῖς πράγμασι, ὥστε τοὺς Συρακουσίους, καίπερ οὐδαμῶς εὐδοκουμένους ἐπὶ ταῖς τῶν στρατιωτῶν ἀρχαιρεσίαις, τότε πάν-

mora nulla interpoſita reddunt.

8. Mamertini (hoc namque ſibi nomen Campani occupata Meſſana indiderunt;) quamdiu Romanorum, qui Rhegium prius occupauerant, auxilio ſunt vſi, et oppidum et fines ſuos ſecuri poſſederunt: neque id ſolum: verum etiam de finitima ditione negotium et Carthaginienſibus et Syracuſanis non leue faceſſerunt: multas quin etiam vrbes ſtipendium penſitare coëgerunt. Poſtea vero quam obſidione cinctis qui Rhegium tenebant, illud de quo diximus auxilium defecit: mox ipſi viciſſim ob quasdam huiuſcemodi cauſſas intra muros a Syracuſiis ſunt compulſi. Non multo ante Syracuſiorum exercitus ab iis qui erant in vrbe diſſidentes, et ad Merganam tunc haerentes, delectos e ſuo numero magiſtratus creauerant, Artemidorum et Hieronem, qui poſtea regnum apud Syracuſios obtinuit: admodum iuuenem quidem illum: ſed ad regiam quandam dignitatem et ſollertem rerum ciuilium adminiſtrationem, a natura egregie comparatum. Is vbi magiſtratum ſuſcepiſſet, atque vrbem neceſſariorum quorundam opera clandeſtina fuiſſet ingreſſus, redactis in poteſtatem iis qui diuerſas in Rep. partes ampiexi fuerant; id ſpecimen clementiae et magni animi in rebus ordinandis praebuit: vt Syracuſii, licet a militibus habita comitia creandis magiſtratibus nequaquam probarent:

πάντας ὁμοθυμαδὸν εὐδοκῆσαι στρατηγὸν αὐτῶν ὑπάρχειν Ἱέρωνα. ὃς ἐκ τῶν πρώτων ἐπινοημάτων, εὐθέως δῆλος ἦν τοῖς ὀρθῶς σκοπουμένοις, μειζόνων ὀρεγόμενος ἐλπίδων, ἢ κατὰ τὴν στρατηγίαν.

9. Θεωρῶν γὰρ τοὺς Συρακουσίους, ἐπειδὰν ἐκπέμψωσι τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς ἄρχοντας μετὰ τῶν δυνάμεων, αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς στασιάζοντας, καὶ καινοτομοῦντας ἀεί τι· τὸν δὲ Λεπτίνην εἰδὼς καὶ τῇ προστασίᾳ, καὶ τῇ πίστει πολὺ διαφέροντα τῶν ἄλλων πολιτῶν, εὐδοκιμοῦντα δὲ καὶ παρὰ τῷ πλήθει διαφερόντως· συνάπτεται κηδείαν πρὸς αὐτὸν, βουλόμενος οἷον ἐφεδρείαν ἀπολιπεῖν ἐν τῇ πόλει τοῦτον, ὅτε αὐτὸν ἐξιέναι δέοι μετὰ τῶν δυνάμεων ἐπὶ τὰς πράξεις. γήμας δὲ τὴν θυγατέρα τοῦ προειρημένου, καὶ συνθεωρῶν τοὺς ἀρχαίους μισθοφόρους καχέκτας ὄντας καὶ κινητικοὺς, ἐξάγει στρατιὰν ὡς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους τοὺς τὴν Μεσσήνην κατέχοντας. ἀντιστρατοπεδεύσας δὲ περὶ Κεντόριπα, καὶ παραταξάμενος περὶ τὸν Κυαμόσωρον ποταμὸν, τοὺς μὲν πολιτικοὺς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς αὐτὸς ἐν ἀποστήματι συνεῖχεν, ὡς κατ' ἄλλον τόπον τοῖς πολεμίοις συμμίξων· τοὺς δὲ ξένους προβαλλόμενος, εἴασε πάντας ὑπὸ τῶν βαρβάρων διαφθαρῆναι. κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐκείνων τροπῆς καιρὸν, ἀσφαλῶς αὐτὸς ἀπεχώρησε μετὰ τῶν πολιτῶν εἰς τὰς Συρα-

tunc tamen vniuersi consentientibus animis Hieronem Praetorem perlubenter acciperent. quem quidem virum ipsa quae Remp. auspicans promebat consilia, significabant recte aestimantibus, ad maiorum rerum spem esse erectum, quam vt ipsum Praetura caperet.

9. Nam qui cerneret, Syracusios quidem quoties domo copias suas vna cum magistratibus emisissent, seditionibus intestinis laborare, et noui semper aliquid moliri: Leptinem vero nosset clientelis ac fide reliquis praestare: eundemque magnam apud vulgus opinionem virtutis habere; adfinitatem cum eo contrahit: habens in animo, domi hunc tanquam in subsidiis ac sibi succenturiatum, relinquere, quoties sibi ad res gerendas cum exercitu foret proficiscendum. Post ductam vero vxorem huius filiam animaduerso mercenarios veteranos vitiis corruptos maleque animatos et quosvis ad motus esse procliues: quasi Barbaros Messanam obtinentes peteret, copias educit. quumque prope Centuripam in conspectu hostium castra posuisset: atque aciem ad Cyamosorum amnem instruxisset: vrbanos quidem equites peditesque aliquanto spatio a ceteris seiunctos, ipse secum retinet, velut ab alia parte manum cum hoste conserturus: extraneos vero Barbaris obiiciens, vniuersos ab iis deleri ad internecionem est passus. ac quo tempore isti cum maxime ab hostibus caedebantur: ipse cum ci-

πάσας.

κάτας. συντελεσάμενος δὲ τὸ προκείμενον πραγματικῶς, καὶ πανηγυρικῶς πᾶν τὸ κινητικὸν καὶ στασιῶδες τῆς δυνάμεως, ξενολογήσας δὶ αὐτοῦ πλῆθος ἱκανὸν μισθοφόρων, ἀσφαλῶς ἤδη τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν διεξῆγε. θεωρῶν δὲ τοὺς βαρβάρους ἐκ τοῦ προτερήματος θρασέως καὶ προπετῶς ἀναστρεφομένους, καθοπλίσας καὶ γυμνάσας ἐνεργῶς τὰς πολιτικὰς δυνάμεις, ἐξῆγε, καὶ συμβάλλει τοῖς πολεμίοις ἐν τῷ Μυλαίῳ πεδίῳ περὶ τὸν Λογγανὸν καλούμενον ποταμόν. τροπὴν δὲ ποιήσας αὐτῶν ἰσχυρὰν, καὶ τῶν ἡγεμόνων ἐγκρατὴς γενόμενος ζωγρείᾳ, τὴν μὲν τῶν βαρβάρων κατέπαυσε τόλμαν· αὐτὸς δὲ παραγενόμενος εἰς τὰς Συρακούσας, βασιλεὺς ὑπὸ πάντων προσηγορεύθη τῶν συμμάχων.

10. Οἱ δὲ Μαμερτῖνοι πρότερον μὲν ἐστερημένοι τῆς ἐπικουρίας τῆς ἐκ τοῦ Ῥηγίου, καθάπερ ἀνώτερον εἶπον, τότε δὲ τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπταικότες ὁλοσχερῶς διὰ τὰς νῦν ῥηθείσας αἰτίας, οἱ μὲν ἐπὶ Καρχηδονίους κατέφευγον, καὶ τούτοις ἐνεχείριζον σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ἄκραν· οἱ δὲ πρὸς Ῥωμαίους ἐπρέσβευον, παραδιδόντες τὴν πόλιν, καὶ δεόμενοι βοηθῆσαι σφίσιν, αὐτοῖς ὁμοφύλοις ὑπάρχουσι. Ῥωμαῖοι δὲ πολὺν μὲν χρόνον ἠπόρησαν, διὰ τὸ δοκεῖν ἐξόφθαλμον εἶναι τὴν ἀλογίαν τῆς βοηθείας. τὸ γὰρ μικρῷ πρότερον τοὺς ἰδίους πολίτας μετὰ τῆς μεγίστης ἀνη-

vibus absque vllo periculo Syracusas retro concessit. Sollerter autem eo quod destinauerat perfecto, et vniuersa illa parte exercitus expuncta, quae ad concitandos motus erat procliuis ac seditiosa; magna satis conductitiorum manu arbitratu suo comparata, magistratum absque vllo iam metu administrabat. quumque animaduerteret Barbaros secunda pugna elatos audacter atque temere palantes: vrbanum militem armis instructum et nauiter exercitatum educit: deinde in Myiaeo campo, propter amnem quem Longanum dicunt hostem adortus: eo magna vi fuso fugatoque, ducibus etiam captis, audaciam Barbarorum compescuit. mox Syracusas reuersus, ab vniuersis sociis Rex salutatus est.

10. Mamertini, qui iam ante Rhegiensi auxilio, vti supra narrabam, fuissent destituti: nunc vero etiam propriarum opum extremo casu ob commemoratas modo caussas fracti essent: pars ad Carthaginienses confugere, iisque se arcemque suam tradere: pars missis ad populum Romanum legatis, vrbem ei dedere: vtque sibi, ceu originis communione iunctis opem ferat, petere. Romani quid consilii caperent perdiu ancipitibus animis dubitarunt: quippe auxilii latio manifestam prae se ferebat absurditatem. Nam eos qui paullo ante ciues suos, ob violatam erga Rheginos fidem, grauissimo supplicio affecissent,

ρηκότας

ρηκότας τιμωρίας, ὅτι Ῥηγίνους παρεσπόνδησαν, παραχρῆμα Μαμερτίνοις βοηθεῖν ζητεῖν, τοῖς τὰ παραπλήσια πεποιηκόσιν οὐ μόνον εἰς τὴν Μεσσηνίων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγίνων πόλιν, δυσαπολόγητον εἶχε τὴν ἁμαρτίαν. οὐ μὴν ἀγνοοῦντές γε τούτων οὐδὲν, θεωροῦντες δὲ τοὺς Καρχηδονίους, οὐ μόνον τὴν Λιβύην, ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς Ἰβηρίας ὑπήκοα πολλὰ μέρη πεποιημένους, ἔτι δὲ τῶν νήσων ἁπασῶν ἐγκρατεῖς ὑπάρχοντας τῶν κατὰ τὸ Σαρδόνιον καὶ Τυῤῥηνικὸν πέλαγος, ἠγωνίων, εἰ Σικελίας ἔτι κυριεύσαιεν, μὴ λίαν βαρεῖς καὶ φοβεροὶ γείτονες αὐτοῖς ὑπάρχοιεν, κύκλῳ σφᾶς περιέχοντες, καὶ πᾶσι τοῖς τῆς Ἰταλίας μέρεσιν ἐπικείμενοι. διότι δὲ ταχέως ὑφ' αὑτοὺς ποιήσονται τὴν Σικελίαν, μὴ τυχόντων ἐπικουρίας τῶν Μαμερτίνων, προφανὲς ἦν. κρατήσαντες γὰρ ἐγχειριζομένης αὐτοῖς τῆς Μεσσήνης, ἔμελλον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὰς Συρακούσας ἐπανελέσθαι, διὰ τὸ πάσης σχεδὸν δεσπόζειν τῆς ἄλλης Σικελίας. ὃ προορώμενοι Ῥωμαῖοι, καὶ νομίζοντες ἀναγκαῖον εἶναι σφίσι, τὸ μὴ προέσθαι τὴν Μεσσήνην, μηδὲ ἐᾶσαι Καρχηδονίους οἱονεὶ γεφυρῶσαι τὴν εἰς Ἰταλίαν αὐτοῖς διάβασιν, πολὺν μὲν χρόνον ἐβουλεύσαντο.

11. Καὶ τὸ μὲν συνέδριον, οὐδ' εἰς τέλος ἐκύρωσε τὴν γνώμην, διὰ τὰς ἄρτι ῥηθείσας αἰτίας. ἐδόκει γὰρ τὰ περὶ τὴν

repente Mamertinis, qui ſimilia patraſſent, non ſolum erga Meſſaniorum vrbem, ſed etiam Rheginorum ire auxiliatum, id vero cum eo delicto coniunctum erat, quod excuſari difficulter poſſet. Neque ſane haec Romani neſciebant: ſed quod Poenos viderent non Africae regiones duntaxat, verum etiam in Hiſpania pleraque loca juris ſui feciſſe: inſulis praeterea Sardoni Etruſcique maris omnibus potitos: anxii ſupra modum erant: ne ſi hoc amplius Siciliae dominatum adipiſcerentur, valde ſibi graves & formidabiles vicini forent: qui & circumdarent vndique populum Romanum & omnibus Italiae partibus imminerent. Quod autem, ſi Mamertinis auxilium denegaretur, breui temporis ſpatio Siciliam ditionis ſuae facturi eſſent, res loquebatur ipſa. quippe Meſſana potiti, quae nunc ipſis tradebatur, non multo poſt Syracuſas inſuper erant occupaturi: quandoquidem cunctam propemodum reliquam Siciliam imperio ſuo jam tenebant. haec quum intelligerent Romani, ſuiſque rebus neceſſarium ducerent, Meſſanam non deſeri, nec permitti Carthaginienſibus, vt ad traiiciendum in Italiam quaſi pontem aliquem ſibi ſtruerent, diu de re conſultabant.

11. Ac ſenatus quidem, propter expoſitas modo cauſſas, ne ad extremum quidem vt huius ſententiae au-

ἀλο-

ἀλογίαν τῆς τοῖς Μαμερτίνοις ἐπικουρίας, ἰσοῤῥοπεῖν τοῖς ἐκ τῆς βοηθείας συμφέρουσιν. οἱ δὲ πολλοὶ τετρυχωμένοι μὲν ὑπὸ τῶν προγεγονότων πολέμων, καὶ προσδεόμενοι παντοδαπῆς ἐπανορθώσεως. ἅμα δὲ τοῖς ἄρτι ῥηθεῖσι περὶ τοῦ κοινῇ συμφέρειν τὸν πόλεμον, καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστοις ὠφελείας προδήλους καὶ μεγάλας ὑποδεικνυόντων τῶν στρατηγῶν, ἔκριναν βοηθεῖν. κυρωθέντος δὲ τοῦ δόγματος ὑπὸ τοῦ δήμου, προχειρισάμενοι τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων στρατηγὸν Ἄππιον Κλαύδιον ἐξαπέστειλαν, κελεύσαντες βοηθεῖν καὶ διαβαίνειν εἰς Μεσσήνην. οἱ δὲ Μαμερτῖνοι τὸν μὲν τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν ἤδη κατέχοντα τὴν ἄκραν, ἐξέβαλον, τὰ μὲν καταπληξάμενοι, τὰ δὲ παραλογισάμενοι· τὸν δ' Ἄππιον ἐπεσπῶντο, καὶ τούτῳ τὴν πόλιν ἐνεχείριζον. Καρχηδόνιοι δὲ τὸν μὲν στρατηγὸν αὐτῶν ἀνεσταύρωσαν, νομίσαντες αὐτὸν ἀβούλως, ἅμα δ' ἀνάνδρως προέσθαι τὴν ἀκρόπολιν· αὐτοὶ δὲ τῇ μὲν ναυτικῇ δυνάμει περὶ Πελωριάδα στρατοπεδεύσαντες, τῷ δὲ πεζῷ στρατεύματι περὶ τὰς Σήνεις καλουμένας, ἐνεργῶς προσέκειντο τῇ Μεσσήνῃ. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Ἱέρων νομίσας εὐφυῶς ἔχειν τὰ παρόντα πρὸς τὸ τοὺς βαρβάρους τοὺς τὴν Μεσσήνην κατέχοντας ὁλοσχερῶς ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς Σικελίας, τίθεται πρὸς τοὺς Καρχηδονίους συνθήκας. καὶ μετὰ ταῦτα ἀναζεύξας ἐκ τῶν Συρακουσῶν, ἐποιεῖτο τὴν πορείαν

ctor eſſet, adduci potuit: quoniam praeſtandi Mamertinis auxilii abſurditas, paria momenta habere cum provenientibus ex ope lata vtilitatibus, videbatur. at vulgo Romani ſuperioribus bellis attriti, & rei familiaris damna modis omnibus reparare quaeritantes, (quum praeſertim praeter modo dicta, quod publice bellum hoc expediret, privatim manifeſta ſingulis magnaque commoda Praetores oſtentarent:) ſuccurrendum, cenſebant. qua ſententia plebiſcito confirmata, Conſulum alter Appius Claudius cum imperio miſſus, et ferre ſuppetias traiectis Meſſanam copiis, eſt iuſſus. Mamertini, poſtquam Carthaginienſium ducem, qui iam arcem obtinebat, partim terrore iniecto, partim dolo extruſiſſent, Appium arceſſunt, eique vrbem tradunt. Poeni arcem a ſuo duce malo conſilio ſimul et per ignauiam proditam rati: eo in crucem acto, cum naualibus copiis in vicina Peloro regione: cum terreſtribus iuxta Senas, quas vocant, caſtra communiunt, et obſidioni Meſſanae naviter incumbunt. tunc temporis Hieron facile futurum hoc rerum ſtatu autumans eos Barbaros qui Meſſanam tenebant e Sicilia penitus eiicere: foedus cum Carthaginienſibus facit: dein Syracuſis movens Meſſanam verſus iter inſtituit: quam-

ἐπὶ τὴν προειρημένην πόλιν· καταστρατοπεδεύσας δὲ ἐκ θατέρου μέρους περὶ τὸ Χαλκιδικὸν ὄρος καλούμενον, ἀπέκλεισε καὶ ταύτης τῆς ἐξόδου τοὺς ἐν τῇ πόλει. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Ἄππιος, νυκτὸς καὶ παραβόλως περαιωθεὶς τὸν πορθμὸν, ἧκεν εἰς τὴν Μεσσήνην. ὁρῶν δὲ πανταχόθεν ἐνεργῶς προσηρεικότας τοὺς πολεμίους, καὶ συλλογισάμενος, ἅμα μὲν αἰσχρὰν, ἅμα δ' ἐπισφαλῆ γίγνεσθαι τὴν πολιορκίαν αὐτῷ, τῆς τε γῆς τῶν πολεμίων ἐπικρατούντων καὶ τῆς θαλάττης· τὸ μὲν πρῶτον διεπρεσβεύετο πρὸς ἀμφοτέρους, βουλόμενος ἐξελέσθαι τοῦ πολέμου τοὺς Μαμερτίνους· οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτῷ, τέλος ἐπαναγκαζόμενος ἔκρινε διακινδυνεύειν, καὶ πρῶτον ἐγχειρεῖν τοῖς Συρακουσίοις. ἐξαγαγὼν δὲ τὴν δύναμιν, παρέταξε πρὸς μάχην, ἑτοίμως εἰς τὸν ἀγῶνα συγκαταβάντος αὐτῷ καὶ τοῦ τῶν Συρακουσίων βασιλέως. ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον διαγωνισάμενος, ἐπεκράτησε τῶν πολεμίων· καὶ κατεδίωξε τοὺς ὑπεναντίους ἕως εἰς τὸν χάρακα πάντας. Ἄππιος μὲν οὖν σκυλεύσας τοὺς νεκροὺς, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν Μεσσήνην.

que ab altera parte propter montem Chalcidicum, nomine locasset castra, hoc etiam exitu oppidanos prohibet. at Romanus Consul Appius fretum noctu, et quidem insigni audacia, traiicere: Messanam venire. et quia videbat hostes acriter ab omni parte vrbem premere, inimicorum viribus terra marique praeualentibus, obsidionem tum turpem sibi, tum periculosam iudicans: legatos primo ad vtrosque mittit, Mamertinos bello liberatos cupiens: deinde his re infecta reuersis, adigente tandem necessitate, dimicandum esse, ac Syracusios prius sibi inuadendos statuit. Igitur copiis eductis ad praelium aciem instruit: Syracusano quoque Rege ad certamen alacriter descendente. Quum diu pugnatum esset, vicit tandem Romanus: hostesque persecutus, intra vallum coegit omnes. Appius ergo spoliatis peremptorum corporibus, rursus Messanam se confert.

12. Ὁ δὲ Ἱέρων ὀττευσάμενός τι περὶ τῶν ὅλων πραγμάτων, ἐπιγενομένης τῆς νυκτὸς ἀνεχώρησε κατὰ σπουδὴν εἰς τὰς Συρακούσας. Τῇ δὲ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ γνοὺς Ἄππιος τὴν ἀπόδρασιν τῶν προειρημένων, καὶ γενόμενος εὐθαρσὴς, ἔκρινε μὴ μέλλειν, ἀλλ' ἐγχειρεῖν τοῖς Καρχηδονίοις. παρ-

12. Hiero de summa rerum aliquid mali suspicatus, vbi primum nox appetiit, itinere contento Syracusas concessit. Postridie eius diei Appius horum fuga cognita, fiduciae iam plenus, non cunctari, sed Carthaginienses etiam adoriri constituit. quapropter imperato militibus,

αἰγγεί-

ἀγγείλας ὧν τοῖς στρατιώταις ἐν ὥρᾳ γίνεσθαι τὴν θεραπείαν, ἅμα τῷ φωτὶ τὴν ἔξοδον ἐποιεῖτο. συμβαλὼν δὲ τοῖς ὑπεναντίοις, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε φυγεῖν προτροπάδην εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις. χρησάμενος δὲ τοῖς εὐτυχήμασι τούτοις, καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν, λοιπὸν ἐπιπορευόμενος ἀδεῶς ἐπόρθει τήν τε τῶν Συρακουσίων καὶ τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς χώραν, οὐδενὸς ἀντιποιουμένου τῶν ὑπαίθρων. τὸ δὲ τελευταῖον προσκαθίσας αὐτὰς ἐπεβάλετο πολιορκεῖν τὰς Συρακούσας. Ἡ μὲν οὖν πρώτη Ῥωμαίων ἐκ τῆς Ἰταλίας διάβασις μετὰ δυνάμεως ἥδε, καὶ διὰ ταῦτα, κατὰ τούτους ἐγένετο τοὺς καιρούς· ἣν οἰκειοτάτην κρίναντες ἀρχὴν εἶναι τῆς ὅλης προθέσεως, ἀπὸ ταύτης ἐποιησάμεθα τὴν ἐπίστασιν, ἀναδραμόντες ἔτι τοῖς χρόνοις, τοῦ μηδὲν ἀπόρημα καταλιπεῖν ὑπὲρ τῶν κατὰ τὰς αἰτίας ἀποδείξεων. τῷ γὰρ πῶς, καὶ πότε, πταίσαντες αὐτῇ τῇ πατρίδι Ῥωμαῖοι, τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤρξαντο προκοπῆς· καὶ πότε πάλιν, καὶ πῶς, κρατήσαντες τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τοῖς ἐκτὸς ἐπιχειρεῖν ἐπεβάλοντο πράγμασιν, ἀναγκαῖον ὑπελάβομεν εἶναι παρακολουθῆσαι τοῖς μέλλουσι καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς νῦν αὐτῶν ὑπεροχῆς δεόντως συνόψεσθαι. Διόπερ οὐ χρὴ θαυμάζειν, οὐδ' ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐάν που προσανατρέχωμεν τοῖς χρόνοις περὶ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτευμάτων. τοῦτο γὰρ ποιήσομεν χάριν τοῦ λαμβάνειν

vt temporius corpora curarent, primo diluculo educit. tum praelio cum hostibus conserto, multos ex iis interficit, ceteros tergis versis in proxima oppida fugere cogit. Post has victorias obsidione etiam soluta, huc illuc discurrens, nemine aduersariorum quae erant in aperto tueri audente, Syracusanorum et eorum pariter, qui hoc bello ipsis se adiunxerant, agros impune vastat: postremo copiis admotis, ipsas obsidere Syracusas instituit. Prima igitur populi Romani ex Italia cum exercitu traiectio haec est: eaque propter has caussas, et his temporibus accidit: quam rati totius propositi nostri maxime idoneum fore principium, ab ea potissimum orsi, ad cetera narranda nos accinximus: repetitis nonnihil superioribus temporibus, ne quam in demonstrandis gestorum caussis dubitationem relinqueremus. Quippe cognitu necessarium duximus, quomodo et quando Romani, post ipsam etiam amissam patriam, meliore ceperint fortuna vti: ac rursus quando, et quomodo populis Italiae imperio suo subiectis, de regionibus extra Italiam inuadendis consilia inierint: siquidem velit aliquis praesentis illorum potentiae fastigium, rite ac probe contemplari. Idcirco nec in iis quae deinceps commemorabuntur de celeberrimis Rebuspublicis, mirum videri debet, sicubi retro tempora repetamus altius. id enim propterea faciemus, vt eiusmodi prin-

ἀρχὰς

ἀρχὰς τοιαύτας, ἐξ ὧν ἔσαι σαφῶς κατανοεῖν, ἐκ τίνων ἕκασοι, καὶ πότε, καὶ πῶς ὁρμηθέντες, εἰς ταύτας παρεγένοντο τὰς διαθέσεις, ἐν αἷς ὑπάρχουσι νῦν. ὃ δὴ καὶ περὶ Ῥωμαίων ἄρτι πεποιήκαμεν.

13. Ἀφεμένες δὲ τέτων, λέγειν ὥρα περὶ τῶν προκειμένων, ἐπὶ βραχὺ καὶ κεφαλαιωδῶς προεκθεμένες τὰς ἐν τῇ Προκατασκευῇ πράξεις· ὧν εἰσι πρῶται κατὰ τὴν τάξιν, αἱ γενόμεναι Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ἐν τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ. ταύταις συνεχὴς ὁ Λιβυκὸς πόλεμος, ᾧ συνάπτει τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν Ἀμίλκα, μετὰ δὲ τῦτον, Ἀσδρέβα πραχθέντα καὶ Καρχηδονίοις, ἐν οἷς ἐγένετο κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ πρώτη Ῥωμαίων διάβασις εἰς τὴν Ἰλλυρίδα, καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, ἐπὶ δὲ τοῖς προειρημένοις, οἱ πρὸς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ Κελτὰς ἀγῶνες. τέτοις δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ Κλεομενικὸς καλέμενος ἐνηργεῖτο πόλεμος· εἰς ὃν καὶ τὴν καταστροφὴν ἐποιησάμεθα τῆς ὅλης Προκατασκευῆς, καὶ τῆς δευτέρας βίβλε. Τὸ μὲν ὖν ἐξαριθμεῖσθαι τὰ κατὰ μέρος ὑπὲρ τῶν προειρημένων πράξεων, ἐδὲν ἐδ᾽ ἡμῖν ἀναγκαῖον, ἐδὲ τοῖς ἀκέεσι χρήσιμον. ἐ γὰρ ἱσορεῖν περὶ αὐτῶν προτιθέμεθα, μνησθῆναι δὲ κεφαλαιωδῶς προαιρέμεθα, χάριν τῆς Προκατασκευῆς τῶν μελλεσῶν ὑφ᾽ ἡμῶν ἱσορεῖσθαι πρά-

cipia sumamus, vnde liquido possit intelligi, vndenam singuli populi, quando, et a quibus profecti primordiis, ad eum statum quem nunc obtinent, peruenerint. quod quidem etiam de Romanis modo praestitimus.

13. Verum hoc misso sermone, tempus est vt quae sunt a nobis suscepta persequamur: si modo prius res gestas ad hanc Praeparationem pertinentes breuiter et summatim exposuerimus. Earum rerum primae sunt ordine, quae bello propter Siciliam gesto, Romanis et Carthaginiensibus accidere. proximum his bellum Libycum, cui cohaerent, quae Amilcar et post eum Asdrubal atque Carthaginienses in Hispania gesserunt. cum quidem etiam illud euenit, vt Romani in Illyricum et has Europae partes primo tunc traiicerent. Secundum haec aduersus incolentes Italiam Gallos certamina sunt suscepta. eodemque tempore isto apud Graecos bellum gerebatur, quod Cleomenicum vocant: in quo Apparatum nostrum, et librum secundum terminauimus. Ceterum de modo dictis rebus sigillatim quaeque percensere, neque nobis necessarium, neque legentibus fuerit conducibile. non enim historiam illarum scribere instituimus: sed meminisse dumtaxat summatim volumus, quantum satis erit ad Praeparationem hanc rerum illarum, quarum historiam sumus conditVri. Itaque eo-

πράξεων. Διόπερ ἐπὶ κεφαλαίων ψαύοντες κατὰ τὸ συνεχὲς τῶν προειρημένων, πειρασόμεθα συνάψαι τὴν τελευτὴν τῆς Προκατασκευῆς τῇ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἀρχῇ καὶ προθέσει. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον συνεχοῦς γενομένης τῆς διηγήσεως, ἡμεῖς τε δόξομεν εὐλόγως ἐφάπτεσθαι τῶν ἤδη προϊστορημένων ἑτέροις, τοῖς τε φιλομαθοῦσιν ἐκ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας εὐμαθῆ καὶ ῥᾳδίαν ἐπὶ τὰ μέλλοντα ῥηθήσεσθαι παρασκευάσομεν τὴν ἔφοδον. Βραχὺ δ' ἐπιμελέστερον πειρασόμεθα διελθεῖν ὑπὲρ τοῦ πρώτου συστάντος πολέμου Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις περὶ Σικελίας. οὔτε γὰρ πολυχρονιώτερον τούτου πόλεμον εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε παρασκευὰς ὁλοσχερεστέρας, οὔτε συνεχεστέρας πράξεις, οὔτε πλείους ἀγῶνας, οὔτε περιπετείας μείζους τῶν ἐν τῷ προειρημένῳ πολέμῳ συμβάντων ἑκατέροις. αὐτά τε τὰ πολιτεύματα κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς, ἀκμὴν ἀκέραια μὲν ἦν τοῖς ἐθισμοῖς, μέτρια δὲ ταῖς τύχαις, πάρισα δὲ ταῖς δυνάμεσι. διὸ καὶ τοῖς βουλομένοις καλῶς συνθεάσασθαι τὴν ἑκατέρου τοῦ πολιτεύματος ἰδιότητα καὶ δύναμιν, οὐχ οὕτως ἐκ τῶν ἐπιγενομένων πολέμων, ὡς ἐκ τούτου ποιητέον τὴν σύγκρισιν.

14. Οὐχ ἧττον δὲ τῶν προειρημένων παρωξύνθην ἐπιστῆσαι τούτῳ τῷ πολέμῳ, καὶ διὰ τὸ τοὺς ἐμπειρότατα δοκοῦντας γράφειν ὑπὲρ αὐτοῦ, Φιλῖνον καὶ Φάβιον, μὴ δεόντως ἡμῖν ἀπηγγελκέναι

rum quae iam indicata sunt strictim quaeque prout acciderunt attingendo, id operam dabimus, vt Apparatus huiusce finem cum principio historiae quam scribendam suscepimus, connectamus. Nam hoc modo narrationis serie continuata, et nos iustam habuisse caussam patebit prodita iam ab aliis delibandi: et studiosis lectoribus hac dispositione expeditum ac facilem ad sequentia aditum patefaciemus. Paullo autem diligentius bellum illud narrare conabimur, quod inter Romanos et Carthaginienses de Sicilia exstitit. neque enim facile bellum isto diuturnius inueniemus, nec magis instructos omnibus necessariis paratus, nec molitiones frequentiores, nec praelia plura, nec casus insigniores quam qui hoc bello vtrisque acciderunt. ipsae quoque Respublicae illa tempestate instituta sua adhuc seruabant incorrupta: fortunis mediocres: viribus pares. quo fit, vt si qui propriam ac peculiarem vtrique ciuitati formam ac vim recte considerare volunt: non tam ex insecutis bellis, quam ex hoc ipso comparationem instituere debeant.

14. Me vero vt huic bello plusculum immorarer, id quoque non minus quam superiora mouit, quod qui plurimam rerum notitiam ad illud scribendum videntur attulisse, Philinus atque Fabius, veritatem qua fide

γελκέναι

γελκέναι τὴν ἀλήθειαν. ἑκόντας μὲν ὖν ἐψεῦσθαι τὺς ἄνδρας ὐχ ὑπολαμβάνω, ςοχαζόμενος ἐκ τῦ βίυ καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν. δοκῦσι δέ μοι πεπονθέναι τι παραπλήσιον τοῖς ἐρῶσι. διὰ γὰρ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν ὅλην εὔνοιαν, Φιλίνῳ μὲν πάντα δοκῦσιν οἱ Καρχηδόνιοι πεπρᾶχθαι Φρονίμως, καλῶς, ἀνδρωδῶς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τἀναντία· Φαβίῳ δὲ, τὔμπαλιν τύτων. ἐν μὲν ὖν τῷ λοιπῷ βίῳ τὴν τοιαύτην ἐπιείκειαν ἴσως ὐκ ἄν τις ἐκβάλοι. καὶ γὰρ Φιλόφιλον δεῖ εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, καὶ Φιλόπατριν, καὶ συμμισεῖν τοῖς Φίλοις τὺς ἐχθρὺς, καὶ συναγαπᾷν τὺς Φίλυς. ὅταν δὲ τὸ ἱςορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ τις, ἐπιλαθέσθαι χρὴ πάντων τῶν τοιύτων· καὶ πολλάκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγίςοις ἐπαίνοις τὺς ἐχθρὺς, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τῦτο, πολλάκις δὲ ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονειδίςως τὺς ἀναγκαιοτάτυς, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁμαρτίαι τῦθ' ὑποδεικνύωσιν. ὥσπερ γὰρ ζῶον, τῶν ὄψεων ἀφαιρεθεισῶν, ἀχρειῦται τὸ ὅλον· ὕτως ἐξ ἱςορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίνεται διήγημα. διόπερ ὔτε τῶν Φίλων κατηγορεῖν, ὔτε τὺς ἐχθρὺς ἐπαινεῖν ὀκνητέον. ὔτε δὲ τὺς αὐτὺς ποτὲ μὲν ψέγειν, ποτὲ δὲ ἐγκωμιάζειν εὐλαβητέον· ἐπειδὴ τὺς ἐν πράγμασιν ἀναςρεφομένυς, ὔτ' εὐςοχεῖν αἰεὶ δυνατὸν, ὔθ' ἁμαρτάνειν

oportuit nequaquam nobis retulerunt. ac de induſtria quidem mentitos, cum vitam ipſorum et ſectam quam ſequebantur ſpecto, non exiſtimo. ſed accidit illis quippiam, opinor, quale amantibus ſolet. nam ob ſtudium partium et ingentem beneuolentiam, Philino quidem Carthaginienſes omnia prudenter, recte, fortiter videntur feciſſe: Romani ſecus. Fabius vero contrarium pronuntiat. Sane quidem in ceteris vitae partibus eiusmodi aequus animus non ſit fortaſſe aſpernabilis. par eſt enim, vt vir bonus et amicorum et patriae ſit amans: vtque commune cum amicis aduerſus eorundem hoſtes odium gerat, et eorundem amicos amore communi proſequatur. verum vbi hiſtorici perſonam aliquis ſuſcepit, horum omnium illi obliuiſcendum. ac ſaepe quidem de hoſtibus bene loqui, et ſummis ipſos ornare laudibus rerum ſcriptor debet, cum id facta ipſorum poſtulant: nonnunquam vero reprehendere vel maxime neceſſarios, nec ſine probris vituperare, cum ita fieri oportere admiſſi in ſuſceptis rebus errores monent. nam vt animal luminibus ademtis prorſus inutile redditur: ita ſi veritatem ex hiſtoria tollas, quod ſupereſt illius, narratio eſt nullius vſus. quamobrem et accuſare amicos et inimicos laudare ſine cunctatione debemus: neque reformidandum, quo minus eosdem aliquando reprehendamus, aliquando laude-

νειν συνεχῶς εἰκός. ἀποστάντες οὖν τῶν πραττόντων, αὐτοῖς τοῖς πραττομένοις ἐφαρμοστέον τὰς πρεπούσας ἀποφάσεις καὶ διαλήψεις ἐν τοῖς ὑπομνήμασι. ὡς δ' ἐστὶν ἀληθῆ τὰ νῦν ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, σκοπεῖν ἐκ τούτων πάρεστι.

15. Ὁ Φιλῖνος ἀρχόμενος ἅμα τῶν πραγμάτων καὶ τῆς δευτέρας βίβλου, φησὶ προσκαθῆσθαι τῇ Μεσσήνῃ πολεμοῦντας τούς τε Καρχηδονίους καὶ τοὺς Συρακουσίους· παραγενομένους δὲ τοὺς Ῥωμαίους κατὰ θάλατταν εἰς τὴν πόλιν, εὐθὺς ἐξελθεῖν ἐπὶ τοὺς Συρακουσίους· λαβόντας δὲ πολλὰς πληγὰς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Μεσσήνην· αὖθις δὲ ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐκπορευθέντας οὐ μόνον πληγὰς λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ ζωγρείᾳ τῶν στρατιωτῶν ἱκανοὺς ἀποβαλεῖν. ταῦτα δ' εἰπὼν, τὸν μὲν Ἱέρωνα φησὶ μετὰ τὴν γενομένην συμπλοκὴν οὕτως ἔξω γενέσθαι τοῦ φρονεῖν, ὥστε μὴ μόνον παραχρῆμα τὸν χάρακα καὶ τὰς σκηνὰς ἐμπρήσαντα φυγεῖν νυκτὸς εἰς τὰς Συρακούσας, ἀλλὰ καὶ τὰ φρούρια πάντα καταλιπεῖν τὰ κείμενα κατὰ τῆς τῶν Μεσσηνίων χώρας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς Καρχηδονίους μετὰ τὴν μάχην εὐθέως ἐκλιπόντας τὸν χάρακα, διελεῖν σφᾶς εἰς τὰς πόλεις, τῶν δ' ὑπαίθρων οὐδ' ἀντιποιεῖσθαι τολμᾶν ἔτι· διὸ καὶ συνθεωρήσαντας τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν ἀποδεδειλιακότας τοὺς ὄχλους, βουλεύσασθαι μὴ κρίνειν διὰ μάχης τὰ πράγματα· τοὺς

mus: quum fieri nequeat, vt qui in rebus gerendis versantur; recte semper collineent: nec rursus eosdem continue errare, vero sit simile. itaque relictis illis qui res gerunt, conuenientes iis ipsis quae geruntur, sententiae ac iudicia in commentariis sunt apte adhibenda. vere autem dici haec a nobis, ex istis potest intelligi.

15. Philinus gestorum narrationem ac simul librum secundum exordiens, ait, Carthaginienses ac Syracusanos Mesanam obsedisse: Romanos qui mari in vrbem venissent, ac confestim aduersus Syracusios prodiissent, grauiter caesos, Mesanam se recepisse. quum ex oppido iterum egressi Carthaginienses inuasissent, non solum fuisse caesos: sed et militum quoque magnam partem amisisse, quos aduersarii viuos cepissent. haec vbi dixit, narrat, Hieronem post pugnam hanc pugnatam adeo mente alienatum esse, vt protinus non tantum vallo tentoriisque incensis, Syracusas noctu aufugerit: verum etiam castella omnia, quae ditioni Mamertinorum imminebant, deseruerit. consimiliter et Carthaginienses statim ab hoc praelio relictis castris, per oppida se dispersisse, tueri amplius quicquid extra munitiones esset, non audentes. hac de caussa eorum duces, qui militum animos metu perculsos animaduerterent, id cepisse consilii, vt de rerum summa praelio non decernerent. Romanos

δὲ

δὲ Ῥωμαίους ἑπομένους αὐτοῖς, οὐ μόνον τὴν χώραν πορθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς Συρακούσας αὐτὰς προσκαθίσαντας ἐπιβάλλεσθαι πολιορκεῖν. ταῦτα δ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς πάσης ἐστὶν ἀλογίας πλήρη, καὶ διαστολῆς οὐ προσδεῖται τὸ παράπαν. οὓς μὲν γὰρ πολιορκοῦντας τὴν Μεσσήνην, καὶ νικῶντας ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ὑπέθετο, τούτους φεύγοντας, καὶ τῶν ὑπαίθρων ἐκχωροῦντας, καὶ τέλος πολιορκουμένους, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἀποδεδειλιακότας ἀπέφηνεν· οὓς δὲ ἡττωμένους καὶ πολιορκουμένους ὑπεστήσατο, τούτους διώκοντας καὶ παραχρῆμα κρατοῦντας τῶν ὑπαίθρων, καὶ τέλος πολιορκοῦντας τὰς Συρακούσας ἀπέδειξε. ταῦτα δὲ συνᾴδειν ἀλλήλοις οὐδαμῶς δύναται. πῶς γάρ; ἀλλ' ἀναγκαῖον, ἢ τὰς ὑποθέσεις εἶναι τὰς πρώτας ψευδεῖς, ἢ τὰς ὑπὲρ τῶν συμβαινόντων ἀποφάσεις. εἰσὶ δ' αὗται μὲν ἀληθεῖς. καὶ γὰρ ἐξεχώρησαν οἱ Καρχηδόνιοι καὶ Συρακούσιοι τῶν ὑπαίθρων, καὶ τὰς Συρακούσας ἐπολιόρκουν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ πόδας· ὡς δ' οὗτός φησί, καὶ τὴν Ἐχέτλαν, ἐν μέσῃ κειμένην τῇ τῶν Συρακουσίων καὶ Καρχηδονίων ἐπαρχίᾳ. λοιπὸν ἀνάγκη συγχωρεῖν, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις εἶναι ψευδεῖς· καὶ νικώντων εὐθέως τῶν Ῥωμαίων ἐν ταῖς περὶ τὴν Μεσσήνην συμπλοκαῖς, ἡττημένους αὐτοὺς ἡμῖν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀπηγγέλθαι. Φιλῖνον μὲν οὖν παρ' ὅλην ἄν τις τὴν πραγματείαν εὕροι τοιοῦ-

autem qui eos a tergo sequerentur, non agrum dumtaxat deuastasse; verum etiam Syracusas ipsas obsidere et per vim oppugnare esse aggressos. haec autem adeo, vt mea fert sententia, omni absurditate plena sunt, vt omnino ne examine quidem sit opus. quos enim antea Mesanam obsidentes, et in acie vincentes fecerat: eosdem fugisse et planis camporum excessisse, ac tandem ex formidine deiectis animis obsidionem passos pronuntiat: quos autem victos obsideri prius fecerat: eos inducit persequentes hostem, plana camporum subito obtinentes, ac tandem Syracusas ipsas prementes obsidione. enimvero conuenire ista inter se qui possunt? nam aut falsa esse quae prius posuit necessum: aut quae deinceps de postea insecutis dicuntur. sunt autem haec posteriora vera: nam Carthaginienses et Syracusani intra munitiones suas sunt compulsi: et Syracusas obsederunt illico Romani: Echetlam quoque, vt quidem iste ait, vrbem in confinio sitam ditionis Syracusanorum et Carthaginiensium. restat necessario concedendum, quas principio posuit assertiones esse falsas: et Romanos ab hoc scriptore victos fuisse proditos: qui iam inde a primis conflictibus ad Mesanam habitis, superiores extiterint. ac Philinum quidem in opero vniuerso talem invenias: talem et Fabium

τον ὄντα· παραπλησίως δὲ καὶ Φίλινον, ὡς ἐπ' αὐτῶν δειχθήσεται τῶν καιρῶν. ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ τοὺς ἁρμόζοντας πεποιήμεθα λόγους ὑπὲρ τῆς παρεκβάσεως, ἐπανελθόντες ἐπὶ τὰς πράξεις, πειρασόμεθα, προστιθέντες ἀεὶ τὸν ἑξῆς λόγον, εἰς ἀληθινὰς ἐννοίας ἄγειν διὰ βραχέων τοὺς ἐντυγχάνοντας ὑπὲρ τοῦ προειρημένου πολέμου.

quoque, vt suis locis ostendetur. at nos expositis quae ad digressionem hanc pertinebant, ad historiam reuersi, posteriora quaeque anterioribus subnectentes, lectores ad veram huius belli notitiam paucis perducere conabimur.

16. Προσπεσόντων γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τῆς Σικελίας τῶν περὶ τὸν Ἄππιον καὶ τὰ στρατόπεδα προτερημάτων, καταστήσαντες ὑπάτους Μάνιον Ὀκτακίλιον, καὶ Μάνιον Οὐαλέριον, τάς τε δυνάμεις ἁπάσας ἐξαπέστελλον, καὶ τοὺς στρατηγοὺς ἀμφοτέρους εἰς τὴν Σικελίαν. ἔστι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ πάντα τέτταρα στρατόπεδα Ῥωμαϊκά, χωρὶς τῶν συμμάχων, ἃ κατ' ἐνιαυτὸν προχειρίζονται. τούτων ἔχει ἕκαστον, ἀνὰ τετρακισχιλίους πεζούς, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους. ὧν παραγενομένων, ἀπό τε τῶν Καρχηδονίων αἱ πλείους ἀφιστάμεναι πόλεις προσετίθεντο τοῖς Ῥωμαίοις, ἀπό τε τῶν Συρακουσίων. ὁ δὲ Ἱέρων θεωρῶν τὴν διατροπὴν καὶ κατάπληξιν τῶν Σικελιωτῶν, ἅμα δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ βάρος τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων, ἐκ πάντων συνελογίζετο τούτων, ἐπικυδεστέρας εἶναι τὰς τῶν Ῥωμαίων, ἢ τὰς τῶν Καρχηδονίων ἐλπίδας. διόπερ ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος ὁρμήσας τοῖς λογισμοῖς διεπέμπετο πρὸς τοὺς στρατηγούς, ὑπὲρ εἰρήνης καὶ φιλίας ποιούμενος τοὺς λόγους. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι προσεδέξαντο,

16. Quum igitur fama rerum ab Appio et legionibus feliciter gestarum Romam ex Sicilia peruenisset: essentque consules creati M. Octacilius et M. Valerius, et legiones omnes, et Coss. ambo in Siciliam mittuntur. Sunt apud Romanos quatuor omnino legiones Romanae, praeter sociorum auxilia, quarum delectus quotannis haberi solet. continent autem singulae quatuor millia peditum, equites trecentos. ad harum aduentum pleraque tam Carthaginiensium quam Syracusanorum oppida ad Romanos defecerunt. Hiero, qui hinc Siculorum consternationem ac pauorem cerneret, illinc Romanorum legiones et numero militum et armaturae pondere terribiles: ex omnibus his eminentiores ac potiores esse Romanorum spes quam Carthaginiensium colligebat. itaque rationibus suis adductus vt in eam partem inclinaret, legatos ad Consules de pace et amicitia mittit. non repudiant Romani eius rei mentionem, maxi-

καὶ

καὶ μάλιςα διὰ τὰς χορηγίας. θαλαττοκρατέντων γὰρ τῶν Καρχηδονίων, εὐλαβῦντο μὴ πανταχόθεν ἀποκλεισθῶσι τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὸ καὶ περὶ τὰ πρὸ τῦ διαβάντα ςρατόπεδα, πολλὴν ἔνδειαν γεγονέναι τῶν ἐπιτηδείων. διόπερ ὑπολαβόντες τὸν Ἱέρωνα μεγάλην εἰς τῦτο τὸ μέρος αὐτοῖς παρέξεσθαι χρείαν, ἀσμένως προσεδέξαντο τὴν Φιλίαν. ποιησάμενοι δὲ συνθήκας, ἐφ᾽ ᾧ τὰ μὲν αἰχμάλωτα χωρὶς λύτρων ἀποδῦναι τὸν βασιλέα Ῥωμαίοις, ἀργυρίυ δὲ προσθεῖναι τάλαντα τύτοις ἑκατόν· λοιπὸν ἤδη Ῥωμαῖοι μὲν ὡς Φίλοις καὶ συμμάχοις ἐχρῶντο τοῖς Συρακυσίοις. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἱέρων ὑποςείλας ἑαυτὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων σκέπην, καὶ χορηγῶν ἀεὶ τύτοις εἰς τὰ κατεπείγοντα τῶν πραγμάτων, ἀδεῶς ἐβασίλευε τῶν Συρακυσίων τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, Φιλοςεφανῶν καὶ Φιλοδοξῶν εἰς τὺς Ἕλληνας. ἐπιφανέςατος γὰρ δὴ πάντων ὗτος δοκεῖ, καὶ πλεῖςον χρόνον ἀπολελαυκέναι τῆς ἰδίας εὐβυλίας, ἔντε τοῖς κατὰ μέρος καὶ τοῖς καθόλυ πράγμασιν.

me propter commeatus. nam quia maris imperium penes Carthaginienſes erat, ne vndique commeatu intercluderentur metuebant: eo quidem magis, quod legiones quae antea transfretauerant, graui annonae inopia laborauerant. quapropter rati Hieronem magno hac in parte vſui ſibi futurum, eius amicitiam non inuiti amplectuntur. Transactum conditionibus hiſce: Vt Rex captiuos Romanis abſque pretio reſtitueret: vt inſuper argenti talenta centum adiiceret. ſecundum haec Romani Syracuſios amicorum ſociorumque loco habebant: et Rex Hiero quum ad Romani nominis vmbraculum ſe applicuiſſet, ſemperque omnia iis ſubminiſtraret, prout res ipſorum exigerent, reliquam aetatem in regno Syracuſano ſecurus exegit: erga Graecos ita ſe gerens, vt qui coronas ipſorum exambiret, ſuamque inter ipſos famam celebrari geſtiret. nam illuſtriſſimus omnium mortalium videtur hic fuiſſe, et qui prudentiae in conſiliis ſuae fructum longiſſimo tempore tam priuatis quam publicis in rebus percepit.

17. Ἐπανεχθεισῶν δὲ τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ προσδεξαμένυ τῦ δήμυ, καὶ κυρώσαντος τὰς πρὸς τὸν Ἱέρωνα διαλύσεις· λοιπὸν ὐκ ἔτι πάσας ἔκρινον ἐξαποςέλλειν οἱ Ῥωμαῖοι τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ δύο μόνον ςρατόπεδα· νομίζοντες ἅμα μὲν κεκυΦίσθαι τὸν πόλεμον αὐτοῖς

17. Hoc foedere Romam perlato et approbatis ac populi iuſſu firmatis conditionibus pacis cum Hierone: poſt haec non amplius vniuerſas placuit copias mittere, ſed duas tantum legiones: nam et coniunctione Regis belli

προσκεχωρηκότος τοῦ βασιλέως, ἅμα δὲ μᾶλλον ὑπολαμβάνοντες, οὕτως εὐπορήσειν τὰς δυνάμεις τοῖς ἀναγκαίοις. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι θεωροῦντες τὸν μὲν Ἱέρωνα πολέμιον αὐτοῖς γεγονότα, τοὺς δὲ Ῥωμαίους ὁλοσχερέστερον ἐμπλεκομένους εἰς τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν, ὑπέλαβον βαρυτέρας προσδεῖσθαι παρασκευῆς, δι' ἧς ἀντοφθαλμεῖν δυνήσονται τοῖς πολεμίοις, καὶ συνέχειν τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν. διὸ καὶ ξενολογήσαντες ἐκ τῆς ἀντιπέραν χώρας, πολλοὺς μὲν Λιγυστινοὺς καὶ Κελτοὺς, ἔτι δὲ πλείους τούτων Ἴβηρας ἅπαντας εἰς τὴν Σικελίαν ἀπέστειλαν. ὁρῶντες δὲ καὶ τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν εὐφυεστάτην οὖσαν πρὸς τὰς παρασκευὰς, καὶ βαρυτάτην ἅμα τῆς αὐτῶν ἐπαρχίας, εἰς ταύτην συνήθροισαν τά τε χορηγεῖα καὶ τὰς δυνάμεις, ὁρμητηρίῳ κρίνοντες χρῆσθαι ταύτῃ τῇ πόλει πρὸς τὸν πόλεμον. τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ μὲν πρὸς τὸν Ἱέρωνα ποιησάμενοι τὰς συνθήκας στρατηγοὶ, ἀνακεχωρήκεισαν· οἱ δὲ μετὰ τούτους κατασταθέντες, Λεύκιος Ποστούμιος καὶ Κόϊντος Μαμίλιος, ἧκον εἰς τὴν Σικελίαν μετὰ τῶν στρατοπέδων. θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπιβολὴν, καὶ τὰς περὶ τὸν Ἀκράγαντα παρασκευὰς, ἔγνωσαν τολμηρότερον ἐγχειρεῖν τοῖς πράγμασι. διὸ καὶ τὰ μὲν ἄλλα μέρη τοῦ πολέμου παρῆκαν, φέροντες δὲ παντὶ τῷ στρατεύματι πρὸς αὐτὸν Ἀκράγαντα προσήρεισαν. καὶ στρατοπεδεύσαντες ἐν ὀκτὼ σταδίοις

onere nonnihil fubleuatos fe putabant: et hoc modo exercitum omni copia rerum neceffariarum facilius abundaturum arbitrabantur. Carthaginienfes vero qui Hieronem fibi factum hoftem viderent, et Romanos maiore molitione rebus Siculis fefe immifcentes: apparatu inftructiore opus fibi effe iudicarunt: quo et hoftibus intrepide refiftere, et quae in Sicilia poffidebant, retinere poffent. itaque mercenario milite e transmarinis regionibus conducto, magnum Ligurum et Gallorum, ac maiorem etiam Hifpanorum numerum in Siciliam mittunt. quumque Agrigentinorum oppidum ad hos apparatus commodiffimum, et fuae ditionis ampliffimum effe viderent: quafi arce belli eo loco decernentes vti, annonam fimul ac militem Agrigenti colligunt. Romanis confulibus qui foedus cum Hierone fecerant domum reverfis, qui ipfis fucceflerunt Leucius Poftumius et Quintus Mamilius in Siciliam cum legionibus veniunt. hi confilia Carthaginienfium perfpicientes, quique apud Agrigentum fiebant apparatus, maiore audacia res aggrediundas fibi ftatuunt. quapropter ceteris belli partibus omiffis, Agrigentum ipfum cum vniuerfo exercitu impetu magno inuadunt: octo ab vrbe ftadia locatis caftris, Carthaginienfes moenibus includunt. Quoniam autem

ἀπὸ

ἀπὸ τῆς πόλεως, συνέκλεισαν ἐντὸς τειχῶν τοὺς Καρχηδονίους. ἀκμαζούσης δὲ τῆς τοῦ σίτου συναγωγῆς καὶ προφαινομένης χρονίου πολιορκίας, ὥρμησαν ἐκθυμότερον τοῦ δέοντος οἱ στρατιῶται πρὸς τὸ σιτολογεῖν. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι κατιδόντες τοὺς πολεμίους ἐσκεδασμένους κατὰ τῆς χώρας, ἐξελθόντες ἐπέθεντο τοῖς σιτολογοῦσι. τρεψάμενοι δὲ τούτους ῥᾳδίως, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ χάρακος ἁρπαγὴν ὥρμησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὰς ἐφεδρείας. ἀλλ' ἡ τῶν ἐθισμῶν διαφορὰ καὶ τότε καὶ πολλάκις ἤδη σέσωκε τὰ Ῥωμαίων πράγματα. τὸ γὰρ πρόστιμον παρ' αὐτοῖς θάνατός ἐστι τῷ προεμένῳ τὸν τόπον, καὶ φυγόντι τὸ παράπαν ἐξ ἐφεδρείας. διὸ καὶ τότε πολλαπλασίους ὄντας τοὺς ὑπεναντίους ὑποστάντες γενναίως, πολλοὺς μὲν τῶν ἰδίων ἀπέβαλον, ἔτι δὲ πλείους τῶν ἐχθρῶν ἀπέκτειναν. τέλος δὲ κυκλώσαντες τοὺς πολεμίους, ὅσον οὔπω διασπῶντας τὸν χάρακα, τοὺς μὲν αὐτῶν διέφθειραν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπικείμενοι καὶ φονεύοντες, συνεδίωξαν εἰς τὴν πόλιν.

18. Μετὰ δὲ ταῦτα συνέβη τοὺς μὲν Καρχηδονίους εὐλαβέστερον διακεῖσθαι πρὸς τὰς ἐπιθέσεις, τοὺς δὲ Ῥωμαίους φυλακτικώτερον χρῆσθαι ταῖς προνομαῖς. ἐπεὶ δ' οὐκ ἀντεξῄεσαν οἱ Καρχηδόνιοι πλὴν ἕως ἀκροβολισμοῦ, διελόντες οἱ στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων εἰς δύο μέρη τὴν δύναμιν, τῷ μὲν ἑνὶ περὶ τὸ πρὸ τῆς πόλεως Ἀσκληπιεῖον, ἔμενον, θατέρῳ δὲ κατεστρατοπέδευσαν ἐν τοῖς πρὸς Ἡρά-

erat tunc cum maxime tempus meſſis, et iam ab initio diuturnam fore obſidionem apparebat: milites maiore ſtudio quam par erat frumentatum prodeunt. Carthaginienſes hoſtem per agros palatum conſpicati, oppido egreſſi frumentantes adoriuntur: iisque nullo negotio fugatis, partim ad diripienda caſtra, partim ad ſtationes trucidandas impetum faciunt. enimuero diſciplinae exquiſita ratio a ceteris diuerſa, vt alias ſaepe, ita tunc quoque rei Romanae ſaluti fuit: nam apud hos loco deceſſiſſe, aut omnino ſtationem fuga deſeruiſſe capitale eſt. qua re factum, vt tunc quoque aduerſarios longe numero ſuperiores fortiter ipſi ſuſtinendo, multos quidem ex ſuis amiſerint, plures tamen ex inimicis peremerint. tandem cinctis hoſtibus, qui iam vallum ipſum modo non diuellebant, poſtquam multos interfeciſſent: reliquos vrgendo caedendoque in vrbem compulerunt.

18. Poſt id temporis Carthaginienſes timidius in hoſtes erumpere: Romani vero cautius frumentatum exire. vbi iam Carthaginienſes non vlterius, quam ad leuem dimicationem foras prodeunt, Conſules diuiſo bifariam exercitu, cum vna parte circa Aeſculapii fanum ante vrbem ſitum conſident: alteram ei regioni vrbis quae Heracleam ſpectat obiiciunt,

κλειαν

κλειαν κεκλιμένοις μέρεσι τῆς πόλεως, τὰ δὲ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῆς πόλεως ὠχυρώσαντο. καὶ τὴν μὲν αὐτῶν τάφρον προεβάλλοντο, χάριν τῆς πρὸς τοὺς ἐξιόντας ἐκ τῆς πόλεως ἀσφαλείας· τὴν δὲ ἐκτὸς αὐτῶν περιεβάλλοντο, φυλακὴν ποιούμενοι τῶν ἔξωθεν ἐπιθέσεων, καὶ τῶν παρεισάγεσθαι καὶ παρεισπίπτειν εἰωθότων εἰς τὰς πολιορκουμένας πόλεις· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν τάφρων καὶ τῶν στρατοπέδων διαστήματα, φυλακαῖς διέλαβον, ὀχυροποιησάμενοι τοὺς εὐκαίρους τῶν τόπων ἐν διαστάσει. τὰ δὲ χορηγεῖα καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι πάντες ἤθροιζον αὐτοῖς, καὶ παρῆγον εἰς Ἐρβησσόν· αὐτοὶ δὲ ἐκ ταύτης τῆς πόλεως οὐ μακρὰν ὑπαρχούσης, ἄγοντες καὶ φέροντες συνεχῶς τὰς ἀγορὰς, δαψιλῆ τ᾽ ἀναγκαῖα σφίσι παρεσκεύαζον. πέντε μὲν οὖν ἴσως μῆνας ἐπὶ τῶν αὐτῶν διέμενον, οὐδὲν ὁλοσχερὲς προτέρημα δυνάμενοι λαβεῖν κατ᾽ ἀλλήλων, πλὴν τῶν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκροβολισμοῖς συμβαινόντων. συνεχομένων δὲ τῷ λιμῷ τῶν Καρχηδονίων διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ πόλει συγκεκλεισμένων ἀνδρῶν, (οὐ γὰρ ἐλάττους πέντε μυριάδων ὑπῆρχον·) δυσχρηστούμενος Ἀννίβας ἤδη τοῖς πράγμασιν, ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῶν πολιορκουμένων δυνάμεων, διεπέμπετο συνεχῶς εἰς τὴν Καρχηδόνα, τήν τε περίστασιν διασαφῶν, καὶ βοηθεῖν παρακαλῶν. οἱ δὲ ἐν

castraque ibi ponunt. interiectum castris spatium ex vtraque oppidi parte, sic muniunt, vt aduersus oppidanorum eruptiones fossa se praecingant: tum autem aliam extrinsecus ducant, vel ad externi hostis impressiones defendendas: vel ad illa prohibenda, quae, vt fit in obsessis vrbibus, furtim importarentur, aut si quis clanculum vellet ingredi: interualla fossas inter et ipsos exercitus, militum praesidiis complectuntur, locis maxime opportunis per distincta spatia munitis. commeatum et reliquos apparatus ceteri socii Erbessum ventitantes eo convehebant: ipsi vero ex eo oppido, quod a castris non longe aberat, res venales continenter aduehendo et adferendo, largam omnium ad vsum necessariorum copiam sibi parabant ad quinque circiter menses eadem facies rerum mansit: quum neutra pars de altera victoriam vllam referret, quae ad summam spei totius proficeret: sed tantum inter partes velitationes fierent. tandem vbi propter ingentem hominum multitudinem quae inclusa moenibus tenebatur, (erant enim non pauciores quinquaginta millibus:) Carthaginienses fame premebantur: Hannibal, qui cum imperio copiis obsessis praeerat, non idoneum amplius se rebus sustentandis animaduertens, crebros Carthathaginem nuntios mittebat, qui et necessitatem vrgentem significarent, et ad opem ferendam

τῇ

τῇ Καρχηδόνι, τῶν ἐπισυνηγμένων στρατιωτῶν καὶ θηρίων γεμίσαντες τὰς ναῦς, ἐξέπεμψαν εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς Ἄννωνα τὸν ἕτερον στρατηγόν. ὃς συναγαγὼν τὰς παρασκευὰς καὶ δυνάμεις εἰς Ἡράκλειαν, πρῶτον μὲν πραξικοπήσας, κατέσχε τὴν τῶν Ἐρβησσέων πόλιν, καὶ παρείλετο τὰς ἀγορὰς, καὶ τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν, τοῖς τῶν ὑπεναντίων στρατοπέδοις. ἐξ οὗ συνέβη τοὺς Ῥωμαίους ἐπίσου πολιορκεῖν, καὶ πολιορκεῖσθαι τοῖς πράγμασιν. εἰς γὰρ τοῦτο συνήγοντο τῇ σιτοδείᾳ καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων, ὥστε πολλάκις βουλεύεσθαι περὶ τοῦ λύειν τὴν πολιορκίαν. ὃ δὴ καὶ τέλος ἂν ἐποίησαν, εἰ μὴ πᾶσαν σπουδὴν καὶ μηχανὴν προσφερόμενος Ἱέρων, τὰ μέτρια καὶ τ' ἀναγκαῖα σφίσι παρεσκεύαζε τῶν χορηγιῶν.

19. Μετὰ δὲ ταῦτα θεωρῶν ὁ προειρημένος ἀνὴρ τοὺς μὲν Ῥωμαίους ὑπό τε τῆς νόσου καὶ τῆς ἐνδείας ἀσθενῶς διακειμένους, διὰ τὸ λοιμικὴν εἶναι παρ' αὐτοῖς κατάστασιν, τὰ δὲ σφέτερα στρατόπεδα νομίζειν ἀξιόχρεα πρὸς μάχην ὑπάρχειν, ἀναλαβὼν τά τε θηρία περὶ πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν ὄντα, καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἅπασαν, προῆγε κατὰ σπουδὴν ἐκ τῆς Ἡρακλείας, παραγγείλας τοῖς Νομαδικοῖς ἱππεῦσι προπορεύεσθαι, καὶ συνεγγίσασι τῷ χάρακι τῶν ἐναντίων, ἐρεθίζειν καὶ πειρᾶσθαι τοὺς ἱππεῖς αὐτῶν ἐκκαλεῖσθαι· κἄπειτα πάλιν ἐγκλίνασιν ἀποχωρεῖν, ἕως ἂν αὐτῷ συμμίξωσι.

hortarentur. Carthaginienses militibus atque elephantis quos denuo cogere potuerant, naues onerant, omnesque ad Hannonem alterum ducem suum, in Siciliam mittunt. is vniuerso belli paratu et copiis Heracleam contractis, ante omnia vrbem Erbesium proditorum opera vsus occupat, et castris hostium commeatum ac quicquid ad necessarios vsus requiritur adimit. vnde euenit, vt Romani pariter et obsiderent, et reapse obsiderentur. eo namque tam frumenti quam aliarum rerum necessariarum inopia redigebantur, vt saepe numero de obsidione soluenda deliberarent: quod et fecissent ad extremum, nisi Hiero, omni studio atque sollertia adhibita, modicam copiam earum praesertim rerum quibus carere minus poterant, ipsis procurasset.

19. Post haec Hanno, qui Romanos ex morbo et inopia rerum debilitatos, quod pestilens apud eos aër esset, animaduerteret, suas autem copias ad certamen putaret idoneas: sumptis secum elephantis ad quinquaginta, et omni reliquo exercitu, Heraclea cum properantia educit: iussis equitibus Numidis ire prae, et vt vallo aduersariorum appropinquantes, eorum equites irritarent, et ad pugnam elicere conarentur: deinde acie inclinata refugerent, donec ad se peruenissent. quum imperata Nu-

πραξάν-

πραξάντων δὲ τὸ συνταχθὲν τῶν Νομάδων, καὶ προσμιξάντων θατέρῳ τῶν στρατοπέδων, εὐθὺς οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς ἐξεχέοντο, καὶ θρασέως ἐπέκειντο τοῖς Νομάσιν. οἱ δὲ Λίβυες ὑπεχώρουν κατὰ τὸ παράγγελμα, μέχρι συνέμιξαν τοῖς περὶ τὸν Ἄννωνα· λοιπόν τ᾽ ἐκ μεταβολῆς περιχυθέντες ἐπέκειντο τοῖς πολεμίοις, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἕως εἰς τὸν χάρακα συνεδίωξαν. γενομένων δὲ τούτων, ἐπεστρατοπέδευσαν οἱ περὶ τὸν Ἄννωνα τοῖς Ῥωμαίοις, καταλαβόμενοι τὸν λόφον τὸν καλούμενον Τόρον, ὡς δέκα σταδίους ἀπέχοντες τῶν ὑπεναντίων. καὶ δύο μὲν μῆνας ἔμενον ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, οὐδὲν ὁλοσχερὲς πράττοντες, πλὴν ἀκροβολιζόμενοι καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν. τοῦ δ᾽ Ἀννίβου διαπυρσευομένου καὶ διαπεμπομένου συνεχῶς ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τὸν Ἄννωνα, καὶ δηλοῦντος, ὅτι τὰ πλήθη τὸν λιμὸν οὐχ ὑπομένει, πολλοὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτομολοῦσι διὰ τὴν ἔνδειαν· ἔγνω διακινδυνεύειν ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός· οὐχ ἧττον ἐπὶ τοῦτο φερομένων καὶ τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. διόπερ ἐξαγαγόντες ἀμφότεροι τὰς δυνάμεις εἰς τὸν μεταξὺ τόπον τῶν στρατοπέδων, συνέβαλον ἀλλήλοις. ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον γενομένης τῆς μάχης, τέλος ἐτρέψαντο τοὺς προκινδυνεύσαντας μισθοφόρους τῶν Καρχηδονίων οἱ Ῥωμαῖοι. τούτων δὲ πεσόντων εἰς τὰ θηρία καὶ τὰς λοιπὰς

midae fecissent, et altera castra essent adorti, confestim Romani equites erumpere, atque animose Numidas vrgere. illi pedem referre, prout imperatum erat, donec Hannoni sese coniunxissent: ibi tum conuersione facta, circumfusi hostibus incumbunt, et complures eorum dant letho, ceteros ad vallum vsque persequuntur. quibus peractis, Hanno collem Torum nomine, decem circiter stadiorum interuallo ab hoste disparatum, occupat, ibique castra locat Romanis imminentia. Labuntur menses duo, rebus in eodem manentibus statu: quum vniuersae pugnae casum non adirent, sed leuibus duntaxat praeliis quotidie inter se hostes certarent. postea vero quam Hannibal faces accensas iugiter ostendens, ac nuntios subinde ex oppido mittens, Hannoni significauit, non amplius tolerari famem a multitudine, atque adeo multos penuria coactos ad hostes transire: belli fortunam sibi tentandam dux Carthaginiensium constituit: non minus Romano propter indicatas caussas eodem inclinante. igitur eductis vtrinque copiis in medium locum inter vtraque castra, pugna committitur. post diuturnum certamen tandem Romani mercenarios Carthaginiensium qui in prima acie rem gerebant, in fugam vertunt. porro dum isti in elephantos incidunt et stantes a tergo reli-

πας

πὰς τάξεις τὰς ἐφεςηκύιας, συνέβη πᾶν συνταραχθῆναι τὸ τῶν Φοινίκων ςρατόπεδον. γενομένε δὲ ἐγκλίματος ὁλοχερῶς, οἱ μὲν πλεῖςοι διεφθάρησαν αὐτῶν, τινὲς δὲ εἰς Ἡράκλειαν ἀπεχώρησαν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῶν τε πλείςων ἐκυρίευσαν θηρίων, καὶ τῆς ἐπισκευῆς ἁπάσης. ἐπιγενομένης δὲ τῆς νυκτὸς, καὶ διὰ τῆς ἐκ τῶν κατορθωμάτων χαρὰν, καὶ διὰ τὸν κόπον ῥαθυμότερον ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν χρησαμένων, ἀπελπίσας Ἀννίβας τὰ πράγματα, καὶ νομίσας ἔχειν ἐυφυῆ καιρὸν πρὸς σωτηρίαν διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας ὥρμησε περὶ μέσας νύκτας ἐκ τῆς πόλεως, ἔχων τὰς ξενικὰς δυνάμεις. χώσας δὲ φορμοῖς ἀχύρων σεσαγμένοις τὰς τάφρους, ἔλαθε τὰς πολεμίας ἀπαγαγὼν ἀσφαλῶς τὴν δύναμιν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς ἡμέρας ἐπελθέσης συνέντες τὸ γεγονὸς, καὶ τῆς ἐραγίας τῆς τῶν περὶ τὸν Ἀννίβαν ἐπὶ βραχὺ καθαψάμενοι, μετὰ ταῦτα πάντες ὥρμησαν πρὸς τὰς πύλας. ἐδενὸς δ' ἐμποδὼν αὐτοῖς ἱςαμένε, παρεισπεσόντες διήρπασαν τὴν πόλιν. καὶ πολλῶν μὲν σωμάτων, πολλῆς δὲ καὶ παντοδαπῆς ἐγένοντο κατασκευῆς ἐγκρατεῖς.

quos ordines, euenit, vt vniuersus Poenorum exercitus tumultu impleretur. sequitur mox totius aciei inclinatio: caeduntur plerique omnes: pauci Heracleam se recipiunt. Romani et bestiis quam plurimis, et omni supellectile potiuntur. quum oborta nox esset, atque ipsi partim ob laetitiam ex re bene gesta, partim ob lassitudinem negligentius excubias agerent: Hannibal desperatis rebus, et opportunitatem consulendi saluti suae commodam habere se ratus propter illa quae diximus, circa mediam noctem cum stipendiariis oppido egreditur. dein vbi fossas storeis acere probe fartis aequasset, hostibus insciis incolumem exercitum abduxit. quo simul illuxisset animaduerso, Romani extremum agmen copiarum Hannibalis carpsisse leuiter contenti, mox in portas vrbis impetum omnes conuertunt. quia nemo resistebat, irruptione facta oppidum diripiunt: ac multis mancipiis, multoque omnis generis apparatu potiuntur.

20. Τῆς δ' ἀγγελίας ἀφικομένης εἰς τὴν σύγκλητον τῶν Ῥωμαίων ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν Ἀκράγαντα, περιχαρεῖς γενόμενοι, καὶ ταῖς διανοίαις ἐπαρθέντες, ἐκ ἔμενον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς λογισμῶν, ἐδ' ἤρκεντο σεσωκέναι τὰς Μαμερτίνες, ἐδὲ ταῖς ἐξ αὐτῦ τῦ πολέ-

20. Vbi perlatus esset ad Romanum senatum de rebus ad Agrigentum gestis nuntius: omnes laetitia gestire; et sublatis spiritibus, non iam prioribus consiliis acquiescere. neque enim quod Mamertinos seruassent, quodque opimam hoc bello

πολέμου γενομέναις ὠφελείαις. ἐλπίσαντες δὲ καθόλου δυνατὸν εἶναι τοὺς Καρχηδονίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς νήσου, τούτου δὲ γενομένου, μεγάλην ἐπίδοσιν αὐτῶν λήψεσθαι τὰ πράγματα, πρὸς τούτοις ἦσαν τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐπινοίαις. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πεζικὰς δυνάμεις ἑώρων κατὰ λόγον σφίσι προχωροῦντα. μετὰ γὰρ τοὺς τὸν Ἀκράγαντα πολιορκήσαντας, οἱ κατασταθέντες στρατηγοὶ, Λεύκιος Οὐαλέριος, καὶ Τίτος Ὀκτακίλιος, ἐδόκουν ἐνδεχομένως χειρίζειν τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν. τῆς δὲ θαλάττης ἀκονιτὶ τῶν Καρχηδονίων ἐπικρατούντων, ἐζυγοστατεῖτο αὐτοῖς ὁ πόλεμος. ἐν γὰρ τοῖς ἑξῆς χρόνοις, κατεχόντων αὐτῶν ἤδη τὸν Ἀκράγαντα, πολλαὶ μὲν πόλεις προσετίθεντο τῶν μεσογαίων τοῖς Ῥωμαίοις, ἀγωνιῶσαι τὰς πεζικὰς δυνάμεις, ἔτι δὲ καὶ πλείους ἀφίσταντο τῶν παραθαλαττίων, καταπεπληγμέναι τὸν τῶν Καρχηδονίων στόλον. ὅθεν ὁρῶντες ἀεὶ καὶ μᾶλλον εἰς ἑκάτερα τὰ μέρη ῥοπὰς λαμβάνοντα τὸν πόλεμον διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἔτι δὲ τὴν μὲν Ἰταλίαν πορθουμένην πολλάκις ὑπὸ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, τὴν δὲ Λιβύην εἰς τέλος ἀβλαβῆ διαμένουσαν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ συνεμβαίνειν τοῖς Καρχηδονίοις εἰς τὴν θάλατταν. διὸ καὶ τοῦτο τὸ μέρος οὐχ ἥκιστά με παρώρμησε ποιήσασθαι μνήμην ἐπὶ πλεῖον τοῦ προειρημένου πολέμου, χάριν τοῦ μηδὲ ταύτην ἀγνοεῖσθαι τὴν ἀρ-

praedam essent nancti, satis hoc illis erat: quin potius in spem adducti posse se Carthaginienses penitus insula eiicere, magnumque inde res suas incrementum fore accepturas: eo cogitationes et consilia omnia sua referebant. Et quidem ad pedestres copias quod attinet, bene sibi cepta procedere intelligebant. nam L. Valerius et T. Octacilius post illos creati qui Agrigentum ceperant, commode Siciliam videbantur administrare. sed quia maris imperium sine controuersia obtinebant Carthaginienses, belli rationes paribus ponderibus libratas in ancipiti habebant. Proximis namque temporibus postquam esset ab iis captum Agrigentum, sicut mediterraneae vrbes multae parum sibi fidentes ob terrestres eorum copias, Romanis se adiunxerant: ita etiam vel plures e maritimis quas classis Punica terrore exanimabat, ab iisdem defecerant. qui igitur magis magisque in dies intelligerent, belli palmam ob eiusmodi caussas modo huc, modo illuc inclinare: hoc amplius, Italiam quidem persaepe a Carthaginiensium classe agi ferri: Africam vero ab omni penitus damno manere immunem: faciendum sibi putarunt, vt sicut Carthaginienses, ita etiam ipsi mare ingrederentur. Nec parum hoc quoque me, ad superius bellum paullo pluribus describendum impulit: vt ne principium huius rei ignoraretur: quo in-

χὴν

χὴν, πῶς καὶ πότε, καὶ δι' ἃς αἰτίας πρῶτον ἐνέβησαν εἰς θάλατταν Ῥωμαῖοι. Θεωροῦντες δὲ τὸν πόλεμον αὐτοῖς τριβὴν λαμβάνοντα, τότε πρῶτον ἐπεβάλοντο ναυπηγεῖσθαι σκάφη, πεντηρικὰ μὲν ἑκατὸν, εἴκοσι δὲ τριήρεις. τῶν δὲ ναυπηγῶν εἰς τέλος ἀπείρων ὄντων τῆς περὶ τὰς πεντήρεις ναυπηγίας, διὰ τὸ μηδένα τότε τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν κεχρῆσθαι τοιούτοις σκάφεσι, πολλὴν αὐτοῖς παρεῖχε τοῦτο τὸ μέρος δυσχέρειαν. ἐξ ὧν καὶ μάλιστα συνίδοι τις ἂν τὸ μεγαλόψυχον καὶ παράβολον τῆς Ῥωμαίων αἱρέσεως. οὐ γὰρ οἷον εὐλόγους ἀφορμὰς ἔχοντες, ἀλλ' οὐδ' ἀφορμὰς καθάπαξ, οὐδ' ἐπίνοιαν οὐδέ ποτε ποιησάμενοι τῆς θαλάττης, τότε δὴ πρῶτον ἐν νῷ λαμβάνοντες, οὕτω τολμηρῶς ἐνεχείρησαν, ὥστε πρὶν ἢ πειραθῆναι τοῦ πράγματος, εὐθὺς ἐπιβαλέσθαι Καρχηδονίοις ναυμαχεῖν, τοῖς ἐκ προγόνων ἔχουσι τὴν κατὰ θάλατταν ἡγεμονίαν ἀδήριτον. μαρτυρίῳ δ' ἄν τις χρήσαιτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν νῦν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων, καὶ πρὸς τὸ παράδοξον αὐτῶν τῆς τόλμης· ὅτε γὰρ τὸ πρῶτον ἐπεχείρησαν διαβιβάζειν εἰς τὴν Μεσσήνην τὰς δυνάμεις, οὐχ οἷον κατάφρακτος αὐτοῖς ὑπῆρχε ναῦς, ἀλλ' οὐδὲ καθόλου μακρὸν πλοῖον, οὐδὲ λέμβος οὐδὲ εἷς. ἀλλὰ παρὰ Ταραντίνων καὶ Λοκρῶν, ἔτι δὲ Ἐλεατῶν καὶ Νεαπολιτῶν συγχρησάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τριήρεις, ἐπὶ τού-

quam modo, quando, et quas ob cauſſas mare eſt ingreſſus populus Romanus. quum igitur bellum protrahi ſibi cernerent, tunc primum naues fabricare in animum induxerunt: quinqueremes quidem centum, triremes vero viginti. rem ſane quam difficilem: quod nauium fabricatores in totum rudes eſſent quinqueremium conſtruendarum: ignoto adhuc Italis hominibus eiuscemodi nauigiorum vſu. vt facile etiam ex eo magnitudinem animi Romanorum et in rebus ſuſcipiendis audaciam exiſtimare liceat. nam qui apparatum, non dicam idoneum, ſed omnino nullum haberent, atque adeo de mari ne cogitaſſent quidem vnquam ad illam diem: tunc primum et cogitarunt ſimul, et tam audacter rem ſuſceperunt, vt prius quam periculum eius facerent, impetum ſtatim ceperint praelio nauali cum Carthaginienſibus dimicandi: qui traditum a maioribus maris imperium ſine certamine obtinebant. veritatem ſententiae huius noſtrae et miraculum audaciae illius Romanorum, arguit: quod quando primum copias Meſſanam transportare ſunt aggreſſi, tantum abeſt, vt tectas naues haberent, vt ne longa quidem nauis vlla, aut lembus ſaltem vnus eis fuerit: verum actuariis quinquaginta remorum, et triremibus, quas a Tarentinis, Locris, Eleatis item ac Neapolitanis commo-

των παραβόλως διεκόμισαν τὰς ἄνδρας. ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν πορθμὸν ἐπαναχθέντων αὐτοῖς, καὶ μιᾶς νεὼς καταφράκτου διὰ τὴν προθυμίαν προπεσούσης, ὥστ' ἐποκείλασαν γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ὑποχείριον, ταύτῃ παραδείγματι χρώμενοι τότε, πρὸς ταύτην ἐποιοῦντο τὴν τοῦ παντὸς στόλου ναυπηγίαν· ὡς εἰ μὴ τοῦτο συνέβη γενέσθαι, δῆλον ὡς διὰ τὴν ἀπειρίαν εἰς τέλος ἂν ἐκωλύθησαν τῆς ἐπιβολῆς.

21. Οὐ μὴν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίγνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευήν· οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες, ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον· καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τὰς ἄνδρας τὴν αὐτὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις, μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστὴν, ἅμα πάντας ἀναπίπτειν ἐφ' αὐτὰς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. προκατασκευασθέντων δὲ τούτων, ἅμα τῷ συντελεσθῆναι τὰς ναῦς καθελκύσαντες, καὶ βραχὺν χρόνον ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐν θαλάττῃ πειραθέντες, ἔπλεον παρὰ τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ στρατηγοῦ. ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τεταγμένος τοῖς Ῥωμαίοις, Γνάιος Κορνήλιος ὀλίγαις ἡμέραις πρότερον

dato acceperant, immani ausu militem transmiserunt. quo quidem tempore, quum Carthaginienses in eos essent inuecti, et nauis vna tecta cupiditate pugnandi propius se admouisset, sic vt impacta littori in potestatem Romanorum veniret: pro exemplo haec illis fuit, ad cuius instar classem aedificarunt vniuersam. qui si non contigisset casus, defutura videlicet illis erat in totum: adeo erant imperiti, eius consilii ineundi facultas.

21. Enimuero dum illi, quibus construendarum nauium cura incumbebat, in paranda classe occupabantur: alii socios nauales cogere, et ad remigandum hoc modo eos in terra exercere. Remiges sedere ad remigia iussos in littore, eodem seruato ordine vt si in nauium transtris considerent: hortatore in medium locato, omnes simul reclinare sese manus adducendo, et rursus incumbere easdem propellendo, principio et fine motus ad pausarii iussionem facto, assuefaciebant. His ita praeparatis, mox vt naues fuerunt confectae, in mare eas deducunt: et paullulum modo in mari et veritate ipsa artem experti, iussu Cos. secundum Italiae littus nauigare incipiunt. nam qui classi Romanae erat praefectus Cnaeus Cornelius, quo necessaria omnia nauali exercitui prospiceret, paucis ante

τερον συντάξας τοῖς ναυάρχοις, ἐπειδὰν καταρτύσωσι τὸν στόλον πλεῖν ὡς ἐπὶ τὸν πορθμὸν, αὐτὸς ἀναχθεὶς μετὰ νεῶν ἑπτακαίδεκα προκατέπλευσεν ἐπὶ τὴν Μεσσήνην, σπουδάζων τὰ κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν παρασκευάσαι τῷ στόλῳ. προσπεσούσης δ᾽ αὐτῷ πράξεως ἐκεῖ περὶ τῆς τῶν Λιπαραίων πόλεως, δεξάμενος τὴν ἐλπίδα προχειρότερον τοῦ δέοντος ἔπλει ταῖς προειρημέναις ναυσὶ, καὶ καθωρμίσθη πρὸς τὴν πόλιν. ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς Ἀννίβας, ἀκούσας ἐν τῷ Πανόρμῳ τὸ γεγονὸς, ἐξαποστέλλει Βοώδη, τῆς γερουσίας ὑπάρχοντα, ναῦς εἴκοσι δούς. ὃς ἐπιπλεύσας νυκτὸς, ἐν τῷ λιμένι συνέκλεισε τοὺς περὶ τὸν Γνάϊον. ἡμέρας δὲ ἐπιγενομένης, τὰ μὲν πληρώματα πρὸς φυγὴν ὥρμησεν εἰς τὴν γῆν, ὁ δὲ Γνάϊος ἐκπλαγὴς γενόμενος, καὶ ποιεῖν ἔχων οὐδὲν, τέλος παρέδωκεν αὑτὸν τοῖς πολεμίοις. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τάς γε ναῦς, καὶ τὸν στρατηγὸν τῶν ὑπεναντίων ὑποχείριον ἔχοντες, παραχρῆμα πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀπῆραν. μετ᾽ οὐ πολλὰς δ᾽ ἡμέρας οὕτως ἐναργοῦς ὄντος καὶ προσφάτου τοῦ περὶ τὸν Γνάϊον ἀτυχήματος, παρ᾽ ὀλίγον αὐτὸς Ἀννίβας εἰς τὸ παραπλήσιον ἁμάρτημα προφανῶς ἐνέπεσεν. ἀκούσας γὰρ τὸν τῶν Ῥωμαίων στόλον, κομιζόμενον παρὰ τὴν Ἰταλίαν, συνεγγὺς εἶναι, κατιδεῖν βουλόμενος τότε πλῆθος, καὶ τὴν ὅλην σύνταξιν τῶν ὑπεναντίων, λαβὼν πεντήκοντα ναῦς ἔπλει. κάμπτων δὲ περὶ τὸ τῆς Ἰταλίας

diebus cum nauibus septemdecim Messanam erat profectus: dato nauarchis mandato, vt simulac instructa classis foret ad fretum nauigarent. Huic quum Messanae oblata esset occasio moliendae proditionis oppidi Liparaeorum, spem illam promtius quam par erat amplexus, cum dictis nauibus eo pergit, et ad muros appellit. quo cognito, dux Carthaginiensium Hannibal Panormi tum agens, Boodem virum senatorem cum nauibus xx illuc mittit. is nocturna confecta nauigatione, Cnaeum in portu concludit. vbi illuxisset, fugere socii nauales in terram: Cnaeus vero metu attonitus, quum aliud nihil posset, dedere se hostibus. Carthaginienses et nauibus et duce aduersariorum capto, ad Hannibalem confestim proficiscuntur. post dies paucos, quum esset adeo insignis ac recens Cnaei hic casus, parum tamen absuit, quin Hannibal in eandem manifesto fraudem incideret. Audierat Romanam classem quae secus Italiam nauigabat, iam aduentare: cupidus et numerum et dispositionem vniuersam hostium propius cognoscendi, cum quinquaginta nauibus portu soluit. dum flectit Italiae promontorium in hostes in-

ἀκρωτήριον, ἐμπίπτει τοῖς πολεμίοις ἐν κόσμῳ καὶ τάξει ποιουμένοις τὸν πλοῦν, καὶ τὰς μὲν πλείους ἀπέβαλε τῶν νεῶν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ὑπολειφθεισῶν ἀνελπίστως καὶ παραδόξως διέφυγεν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετὰ ταῦτα συνεγγίσαντες τοῖς κατὰ τὴν Σικελίαν τόποις, καὶ συνέντες τὸ γεγονὸς σύμπτωμα περὶ τὸν Γνάϊον, παραυτίκα μὲν διεπέμποντο πρὸς Γάϊον Δονίλιον, τὸν ἡγούμενον τῆς πεζῆς δυνάμεως, καὶ τοῦτον ἀνέμενον. ἅμα δ' ἀκούοντες οὐ μακρὰν εἶναι τὸν τῶν πολεμίων στόλον, ἐγίγνοντο πρὸς παρασκευὴν τοῦ ναυμαχεῖν. ὄντων δὲ τῶν πλοίων φαύλων ταῖς κατασκευαῖς καὶ δυσκινήτων, ὑποτίθεταί τις αὐτοῖς βοήθημα πρὸς τὴν μάχην, τοὺς ἐπικληθέντας μετὰ ταῦτα κόρακας. ὧν συνέβαινε τὴν κατασκευὴν εἶναι τοιαύτην. στῦλος ἐν πρώραις στρογγύλος εἱστήκει, μῆκος μὲν ὀργυιῶν τεττάρων, κατὰ δὲ τὸ πλάτος τριῶν παλαιστῶν, ἔχων τὴν διάμετρον οὗτος. αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τροχιλίαν εἶχε· περιετίθετο δ' αὐτῷ κλίμαξ ἐπικαρσίαις σανίσι καθηλωμένη· πλάτος μὲν ποδῶν τεττάρων, τὸ δὲ μῆκος ἓξ ὀργυιῶν. τὸ δὲ τρῆμα τοῦ σανιδώματος ἦν παράμηκες, καὶ περιέβαινε περὶ τὸν στῦλον, μετὰ τὰς πρώτας εὐθέως τῆς κλίμακος δύο ὀργυιάς. εἶχε δὲ καὶ δρύφακτον αὕτη παρ' ἑκατέραν τὴν ἐπιμήκη πλευρὰν, εἰς γόνυ τὸ βάθος. ἐπὶ δὲ τοῦ πέρατος αὐτοῦ, προσήρμοσο σιδηροῦν οἷον ὕπερον ἀπωξυσμένον, ἔχον δακτύλιον ἐπὶ τῆς κορυφῆς· ὡς τὸ ὅλον φαίνε-

cidit: qui ordinata instructaque ad aciem classe nauigabant. amissis plerisque nauibus, ipse praeter spem opinionemque hominum euasit. secundum haec Romani ad Siciliam propius accedunt: et intellecta Cnaei clade, nuntiisque statim ad Caium Duilium, qui terrestribus copiis praeerat, missis, eum praestolabantur: simul cognito non longe abesse hostium classem, ad praelium nauale se parabant. quum autem essent ipsorum naues rudi arte constructae, et ad motum inhabiles: suggerit eis aliquis inuentum quo ad pugnam vterentur: eos videlicet, quos postea coruos dixerunt. hi conficiebant hoc modo. Destituebatur in proris tignum rotundum, longum vlnas quatuor, latum in diametro palmos tres: trochleam in fastigio habens: eidem scalam applicabant atque inducebant e transuersis tabulis, latis pedes quatuor, longis vlnas sex compactam clauisque confixam. foramen tabulati erat oblongum, statim a primis duabus vlnis tignum ipsum circumplectens. ad latus scalae erat vtrimque lorica per totam eius longitudinem porrecta, genu tenus alta. in extremo ferreum quasi pistillum in acutum desinens aptabatur, habens in vertice anulum: ita vt vniuersa compages machinamentis esset similis, quibus farina confi-

φαίνε-

φαίνεσθαι παραπλήσιον ταῖς σιτοποιϊκαῖς μηχανήσεσιν. εἰς δὲ τοῦτον τὸν δακτύλιον ἐνεδέδετο ὁ κάλως, ᾧ κατὰ τὰς ἐμβολὰς τῶν πλοίων ἐξαίροντες τοὺς κόρακας διὰ τῆς ἐν τῷ στύλῳ τροχιλίας, ἀφίεσαν ἐπὶ τὸ κατάστρωμα τῆς ἀλλοτρίας νεὼς, ποτὲ μὲν κατὰ πρῴραν, ποτὲ δ' ἀντιπεριάγοντες κατὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων προσπιπτούσας ἐμβολάς. ὅτε δὲ ταῖς σανίσι τῶν καταστρωμάτων ἐμπαγέντες οἱ κόρακες ὁμοῦ συνδήσαιεν τὰς ναῦς, εἰ μὲν πλάγιαι παραβάλοιεν ἀλλήλαις, πανταχόθεν ἐπεπήδων· εἰ δὲ κατὰ πρῴραν, δι' αὐτοῦ τοῦ κόρακος ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἐποιοῦντο τὴν ἔφοδον. ὧν οἱ μὲν ἡγούμενοι τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν ἐσκέπαζον ταῖς τῶν θυρεῶν προβολαῖς, οἱ δ' ἑπόμενοι, τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἠσφαλίζοντο πλευρὰς, ὑπὲρ τὸν δρύφακτον ὑπερτιθέμενοι τὰς ἴτυς τῶν ὅπλων. οὗτοι μὲν οὖν τοιαύτῃ κεχρημένοι παρασκευῇ, καιρὸν ἐπετήρουν πρὸς ναυμαχίαν.

23. Ὁ δὲ Γάϊος Δουΐλιος ὡς θᾶττον ἔγνω τὴν περιπέτειαν τοῦ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἡγουμένου, παραδοὺς τὰ πεζικὰ στρατόπεδα τοῖς χιλιάρχοις, αὐτὸς διεκομίσθη πρὸς τὸν στόλον. πυθόμενος δὲ τοὺς πολεμίους πορθεῖν τὴν Μυλαΐτιν χώραν, ἐπιπλεῖ τῷ στόλῳ παντί. συνιδόντες δ' οἱ Καρχηδόνιοι, μετὰ χαρᾶς καὶ σπουδῆς ἀνήγοντο ναυσὶν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα, καταφρονοῦντες τῆς ἀπειρίας τῶν Ῥωμαίων, καὶ πάντες ἔπλεον ἀντί-

citur. porro isti annulo funis illigabatur, quo in commissionibus nauium, trochleae illius ope quae in tigno erat, coruos erectos in tabulatum alienae nauis demittebant: idque modo in proram, modo naues circumagendo, vt in latera inimicarum darent impetum. Postea vero quam infixi corui tabulatorum asseribus admotas naues inuicem constrinxissent, quoties quidem obliquae naues mutua latera coniunxerant, omni ex parte insiliebant: quoties vero a prora erant commissae, per ipsam machinam bini continua serie irruebant. quorum primi aduersos ictus scutis obiectis defendebant: proximi his scutorum curvaturam super lorica imponentes, latera tutabantur. atque hi quidem sic parati opportunum ad confligendum tempus obseruabant.

23. Caius Duilius vbi primum de casu praefecti classis resciuit, postquam terrestres copias tribunis tradidisset. ipse ad classem traiecit. ibi factus certior agrum Mylaïten ab hostibus vastari, cum vniversis nauibus aduersus illos proficiscitur. Carthaginienses ad Romanorum conspectum laeti atque alacres, centum triginta nauibus in altum evehuntur: inimicorum imperitiam adeo contemnentes, vt quasi ne opus quidem esset, naues ad pugnam instrue-

πρωροι τοῖς πολεμίοις, ἐδὲ τάξεως καταξιώσαντες τὸν κίνδυνον, ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ λείαν τινὰ πρόδηλον. ἡγεῖτο δὲ Ἀννίβας αὐτῶν· ἔτος δ᾽ ἦν ὁ τὰς δυνάμεις ἐκκλέψας νυκτὸς ἐκ τῆς τῶν Ἀκραγαντίνων πόλεως, ἔχων ἑπτήρη, τὴν γενομένην Πύῤῥε τε βασιλέως. ἅμα δὲ τῷ πλησιάζειν συνθεωρῆντες ἀνανενευκότας τὲς κόρακας ἐν ταῖς ἑκάστων πρώραις, ἐπὶ ποσὸν μὲν ἠπόρεν οἱ Καρχηδόνιοι, ξενιζόμενοι ταῖς τῶν ὀργάνων κατασκευαῖς, ἐ μὴν ἀλλὰ τελέως κατεγνωκότες τῶν ἐναντίων, ἐνέβαλον οἱ πρῶτοι πλέοντες τετολμηκότως. τῶν δὲ συμπλεκομένων σκαφῶν ἀεὶ δεδεμένων τοῖς ὀργάνοις, καὶ τῶν ἀνδρῶν εὐθὺς ἐπιπορευομένων δι᾽ αὐτε τε κόρακος, καὶ συμπλεκομένων ἐπὶ τοῖς καταστρώμασιν, οἱ μὲν ἐφονεύοντο τῶν Καρχηδονίων, οἱ δὲ παρεδίδοσαν ἑαυτὲς, ἐκπληττόμενοι τὸ γιγνόμενον. παραπλήσιον γὰρ πεζομαχίας συνέβαινε τὸν κίνδυνον ἀποτελεῖσθαι. διὸ καὶ τριάκοντα μὲν τὰς πρώτας συμβαλέσας ναῦς αὐτάνδρες ἀπέβαλον, σὺν αἷς ἐγένετο αἰχμάλωτον καὶ τὸ τε στρατηγε πλοῖον. Ἀννίβας δὲ ἀνελπίςως καὶ παραβόλως αὐτὸς ἐν τῇ σκάφῃ διέφυγε. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν Καρχηδονίων ἐποιεῖτο μὲν τὸν ἐπίπλεν ὡς εἰς ἐμβολήν· ἐν δὲ τῷ συνεγγίζειν θεωρῆντες τὸ συμβεβηκὸς περὶ τὰς προπλεύσας ναῦς, ἐξέκλινον, καὶ διένευον

re, velut ad praedam non dubiam, cuncti proris in hostem versis pati..n ferrentur. dux classis erat Hannibal: is qui nocturno furto copias ex oppido Agrigento eduxit. septireme tum vehebatur, quae Regis Pyrrhi quondam fuerat. vt ventum comminus, quum cernerent in omnium nauium proris coruos sursum spectantes, haerere primo Carthaginienses, machinae non prius visae nouitatem admirati: tandem tamen, spretis penitus hostibus, magna cum audacia qui primi nauigabant, impetum faciunt. quum omnes, quae ad confligendum accesserant, naues per coruos vinctae tenerentur, perque eosdem repente milites ingressi in ipsis tabulatis pugnam cierent: Carthaginiensium alii trucidati sunt, alii miraculo rei perculsi sese dediderunt. erat enim praelium illud plane simile pedestri. itaque triginta naues quae hostem primae inuaserant cum ipsis viris a Poenis sunt desideratae: capta in his praetoria. ipse Hannibal praeter spem et omnia audendo euasit in scapha. reliqua multitudo pergebat illa quidem velut impetum in hostem factura: sed vbi appropinquasset, praecedentium nauium cladem intuens, declinabat, et machinarum iniectiones nutibus euitabat. ceterum agilitate nauium suarum freti Carthaginienses, partim ad latera, quidam ad puppim

τὰς

τὰς τῶν ὀργάνων ἐπιβολάς. πιϛεύοντες δὲ τῷ ταχυναυτεῖν, οἱ μὲν ἐκ πλαγίων, οἱ δὲ κατὰ πρύμναν ἐκπεριπλέοντες ἀσφαλῶς ἤλπιζον ποιήσασθαι τὰς ἐμβολάς. πάντῃ δὲ καὶ πάντως ἀντιπεριϊϛαμένων καὶ συνδιανευόντων τῶν ὀργάνων οὕτως, ὥϛε κατ᾽ ἀνάγκην τοὺς ἐγγίσαντας συνδεδέσθαι, τέλος ἐγκλίναντες ἔφυγον οἱ Καρχηδόνιοι, καταπλαγέντες τὴν καινοτομίαν τοῦ συμβαίνοντος, πεντήκοντα ναῦς ἀποβαλόντες.

24. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παραδόξως ἀντιπεποιημένοι τῆς κατὰ θάλατταν ἐλπίδος, διπλασίως ἐπεῤῥώσθησαν ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν πόλεμον. τότε μὲν οὖν προσχόντες τῇ Σικελίᾳ τήν τε Αἰγεϛέων ἔλυσαν πολιορκίαν, ἐσχάτως αὐτῶν ἤδη διακειμένων· κατά τε τὴν ἐκ τῆς Αἰγέϛης ἀναχώρησιν, Μάκελλαν πόλιν κατὰ κράτος εἷλον. μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν Ἀμίλκας ὁ τῶν Καρχηδονίων ϛρατηγὸς, ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῶν πεζικῶν δυνάμεων, διατρίβων περὶ Πάνορμον, γνοὺς ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ϛρατοπέδοις ϛασιάζοντας τοὺς συμμάχους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τῶν ἐν ταῖς μάχαις πρωτείων, καὶ πυνθανόμενος ϛρατοπεδεύειν αὐτοὺς καθ᾽ ἑαυτοὺς τοὺς συμμάχους, μεταξὺ τοῦ Παρώπου καὶ τῶν Θερμῶν τῶν Ἱμεραίων ἐπιπεσὼν αὐτοῖς αἰφνιδίως ἀναϛρατοπεδεύουσι μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, σχεδὸν εἰς τετρακισχιλίους ἀπέκτεινε. μετὰ δὲ ταύτην τὴν πρᾶξιν, ὁ μὲν Ἀννίβας ἔχων τὰς διασωθείσας ναῦς,

circumuolitantes, tuto inuadere se hostem posse sperabant. at quum ex omnibus plane partibus eos iam adversarii circumsisterent, et corui illis vndique imminerent, nec facere possent quo minus colligarentur, si modo propius accederent; ad extremum stupore attoniti, navibus quinquaginta amissis incliuant in fugam.

24. Romani vero contra omnium opinionem res marinas ausi tentare, ad bellum persequendum duplo animosiores sunt redditi. tunc igitur exscensione in Siciliam facta, Aegestanos ad vltima iam redactos, obsidione liberarunt: mox inde profecti, Macellam oppidum vi expugnarunt. Post naualem pugnam Amilcar dux Carthaginiensium, qui copiis praeerat pedestribus, Panormi certior factus seditionem in castris Romanis versari, orta inter auxilia et legiones contentione de loco principe in praeliis: audito solos per se socios inter Paropum et Thermas Himerenses castrametari, repente in eos dum adhuc castra mouent irruit, et ad quatuor fere millia hominum cecidit. quo memorabili facinore edito, Hannibal cum omnibus quae restabant nauibus, Carthaginem petit. vnde non muto post, nauibus aliis assum-

ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Καρχηδόνα. μετ' οὐ πολὺ δ' ἐκεῖθεν εἰς Σαρδόνα διῆρε, προσλαβὼν ναῦς καί τινας τῶν ἐνδόξων τριηράρχων. χρόνοις δ' οὐ πολλοῖς κατόπιν ἐν τῇ Σαρδόνι συγκλεισθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων ἔν τινι λιμένι καὶ πολλὰς ἀποβαλὼν τῶν νεῶν, παραυτίκα συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν διασωθέντων Καρχηδονίων, ἀνεσταυρώθη. Ῥωμαῖοι γὰρ ἅμα τῆς θαλάττης ἥψαντο, καὶ τῶν κατὰ Σαρδόνα πραγμάτων εὐθέως ἀντείχοντο. τὰ δ' ἐν τῇ Σικελίᾳ στρατόπεδα τῶν Ῥωμαίων κατὰ μὲν τὸν ἑξῆς ἐνιαυτὸν, οὐδὲν ἄξιον ἔπραξαν λόγου. τότε δὲ προσδεξάμενοι τοὺς ἐπικαθεσταμένους ἄρχοντας, Αὖλον Ἀτίλιον, καὶ Γάϊον Σολπίκιον, ὥρμησαν ἐπὶ τὸν Πάνορμον, διὰ τὸ τὰς Καρχηδονίων δυνάμεις ἐκεῖ παραχειμάζειν. οἱ δὲ στρατηγοὶ συνεγγίσαντες τῇ πόλει μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως παρετάξαντο. τῶν δὲ πολεμίων οὐκ ἀντεξιόντων, πάλιν ἐντεῦθεν ἐποιήσαντο τὴν ὁρμὴν, ἐπὶ πόλιν Ἱππάναν, καὶ ταύτην μὲν ἐξ ἐφόδου κατὰ κράτος ἔλαβον. εἷλον δὲ καὶ τὸ Μυττίστρατον, πολλοὺς χρόνους ὑπομεμενηκὸς τὴν πολιορκίαν, διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου. τὴν δὲ Καμαριναίων πόλιν μικρῷ πρότερον ἀπ' αὐτῶν ἀποστᾶσαν, τότε προσενέγκαντες ἔργα καὶ καταβαλόντες τὰ τείχη κατέσχον. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἔνναν, καὶ ἕτερα πλείω πολισμάτια τῶν Καρχηδονίων. ἀπὸ δὲ τούτων γενόμενοι, Λιπαραίους ἐνεχείρησαν πολιορκεῖν.

tis, et praecipui nominis trierarchis nonnullis, in Sardiniam traiicit. idem non longo post tempore inclusus a Romanis in portu quodam, quia multas ibi naues amiserat, confestim a Carthaginiensibus comprehensus, qui cladi superfuerant, in crucem est actus. Romani enim simul ac mare attigerunt, et de Sardinia occupanda cogitare coeperunt. proximo anno Romanae legiones quae in Sicilia erant, memoria dignum nihil gesserunt: vbi vero qui deinceps creati sunt Coss. Aulus Atilius et Caius Sulpicius aduenerunt, quia Panormi Carthaginiensium copiae hibernabant, eo ducitur, vt ventum est prope vrbem, Coss. vniuersum exercitum in aciem instruunt: nemine hostium aduersus prodeunte, inde profecti Hippanam petunt, eamque per vim corona capiunt. captum et oppidum Mytistratum, locus natura munitus, et qui ideo obsidionem diu tolerauit. Camarinaeorum etiam vrbem, quae paullo ante ab iis defecerat, admotis tum operibus et muris deiectis, occuparunt. Ennam quoque et plura alia Carthaginiensium parua oppida. quibus expeditis, Liparaeorum vrbem obsidere instituerunt.

25. Τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ Γάϊος Ἀτίλιος ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, πρὸς Τυνδαρίδα καθορμισθεὶς, καὶ συνθεασάμενος ἀτάκτως παραπλέοντα τὸν τῶν Καρχηδονίων στόλον, παραγγείλας τοῖς ἰδίοις πληρώμασιν ἕπεσθαι τοῖς ἡγουμένοις, αὐτὸς ὥρμησε πρὸ τῶν ἄλλων, ἔχων δέκα ναῦς ὁμοπλοούσας. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι συνιδόντες τῶν ὑπεναντίων τοὺς μὲν ἀκμὴν ἐμβαίνοντας, τοὺς δ' ἀναγομένους, τοὺς δὲ πρώτους πολὺ προειληφότας τῶν ἄλλων, ἐπιστρέψαντες αὐτοῖς ἀπήντων. καὶ κυκλώσαντες, τὰς μὲν ἄλλας διέφθειραν, τὴν δὲ τοῦ στρατηγοῦ ναῦν παρ' ὀλίγον αὔτανδρον ἔλαβον. οὐ μὴν ἀλλ' αὐτὴ μὲν ταῖς ὑπηρεσίαις ἐξηρτυμένη, καὶ ταχυναυτοῦσα, διέφυγε παραδόξως τὸν κίνδυνον· αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπιπλέουσαι κατὰ βραχὺ συνηθροίζοντο. γενόμεναι δ' ἐν μετώπῳ, συνέβαλον τοῖς πολεμίοις. καὶ δέκα μὲν αὐτάνδρους ναῦς ἔλαβον· ὀκτὼ δὲ κατέδυσαν. αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Καρχηδονίων ἀπεχώρησαν εἰς τὰς καλουμένας Λιπαραίας νήσους. ἐκ δὲ ταύτης τῆς ναυμαχίας ἀμφότεροι νομίζοντες ἐφάμιλλον πεποιῆσθαι τὸν κίνδυνον, ὥρμησαν ὁλοσχερέστερον ἐπὶ τὸ συνίστασθαι ναυτικὰς δυνάμεις, καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀντέχεσθαι πραγμάτων. αἱ δὲ πεζικαὶ δυνάμεις ἐν τοῖς κατὰ ταῦτα καιροῖς, οὐδὲν ἔπραξαν ἄξιον μνήμης· ἀλλὰ περὶ μικρὰς καὶ τὰς τυχούσας πράξεις κατέστρεψαν τοὺς χρόνους.

25. Sequente anno C. Atilius Coss. Romanus, quum Tyndaridem applicuisset, praeternauigantem agmine incomposito classem Carthaginiensium conspicatus: iusso remigio praeeuntes sequi, ipse decem nauibus comitatus praeire ceteris pergit. Poeni qui animaduerterent quosdam ex hostibus cum maxime naues conscendere, quosdam portu iam soluisse, primos longo interuallo alios antecedere: conversi, eosque aggressi, omni ex parte cingunt: et reliquas quidem naues perdunt: praetoria tamen, paene iam et ipsa cum viris suis capta, quia remigibus probe instructa celeritate pollebat, periculo tandem praeter opinionem omnium se subduxit: quae sequebantur Romanae paullatim in vnum coactae, vbi suo quaeque ordine in frontem se instruxissent, decem quidem cum ipsis hominibus capiunt: octo vero deprimunt. Carthaginienses cum classe reliqua ad insulas Liparaeorum, vti vocant, se receperunt. Quoniam autem ex eo praelio ita ambo exercitus discesserant, vt pari vtrimque periculo pugnatum fuisse omnes arbitrarentur; vtraque pars ad comparandas nauales copias, et possessionem maris sibi asserendam, studium omne contulit. per illa tempora terrestres copiae memoria dignum nihil gesserunt: sed leuia tantum quaedam et parui momenti toto illo spatio tentarunt,

διὸ παρασκευασάμενοι, καθάπερ εἶπον, εἰς τὴν ἐπιφερομένην θερείαν ἀνήχθησαν. Ῥωμαῖοι μὲν τριάκοντα καὶ τριακοσίαις μακραῖς ναυσὶ καταφράκτοις κατέσχον εἰς Μεσσήνην· ὅθεν ἀναχθέντες ἔπλεον, δεξιὰν ἔχοντες τὴν Σικελίαν, κάμψαντες δὲ τὸν Πάχυνον ὑπερῇραν εἰς Ἔκνομον, διὰ τὸ καὶ τὸ πεζὸν στράτευμα περὶ τούτους αὐτοὺς εἶναι τοὺς τόπους· Καρχηδόνιοι δὲ πεντήκοντα καὶ τριακοσίαις ναυσὶ καταφράκτοις ἀναπλεύσαντες, Λιλυβαίῳ προσέσχον. ἐντεῦθεν δὲ πρὸς Ἡράκλειαν τὴν Μινώαν καθωρμίσθησαν.

26. Ἦν δὴ τῶν μὲν Ῥωμαίων πρόθεσις, εἰς τὴν Λιβύην πλεῖν, καὶ τὸν πόλεμον ἐκεῖ περισπᾶν, ἵνα τοῖς Καρχηδονίοις μὴ περὶ Σικελίας, ἀλλὰ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἰδίας χώρας ὁ κίνδυνος γίνηται. τοῖς δὲ Καρχηδονίοις τἀναντία τούτων ἐδόκει. συνιδόντες γὰρ ὡς εὐέφοδός ἐστιν ἡ Λιβύη, καὶ πᾶς ὁ κατὰ τὴν χώραν λαὸς εὐχείρωτος, τοῖς ἅπαξ εἰς αὐτὴν ἐμβαλοῦσι, οὐχ οἷοι ἦσαν ἐπιτρέπειν, ἀλλὰ διακινδυνεύειν καὶ διαναυμαχεῖν ἔσπευδον. ὄντων δὲ τῶν μὲν πρὸς τὸ κωλύειν, τῶν δὲ πρὸς τὸ βιάζεσθαι, προφανὴς ἦν ὁ μέλλων ἀγὼν ἐκ τῆς ἑκατέρων συνίστασθαι φιλοτιμίας. οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι πρὸς ἀμφότερα τὴν παρασκευὴν ἁρμόζουσαν ἐποιοῦντο πρός τε τὴν κατὰ θάλατταν χρείαν, καὶ πρὸς τὴν ἀπόβασιν τῆς εἰς τὴν πολεμίαν. διόπερ ἐπιλέξαντες ἐκ τῶν πεζικῶν στρατοπέδων τὰς ἀρί-

Ita ergo parati vti diximus, proxima aestate vtrique portu soluunt. ac Romani quidem classe trecentarum triginta nauium longarum et tectarum, Messanam appellunt: vnde praeter Siciliam, quae ipsis ad dextram erat, nauigantes, Pachyno superato, vlterius Ecnomum versus, quod illis in locis copiae terrestres erant, contendunt. Carthaginienses vero cum CCCL. nauibus armatis in altum prouecti, Lilybaei primo portum tenent: deinde ad Heracleam Minoam, classem in portu constituunt.

26. Romanis erat in animo Africam petere, et bellum illuc transferre: vt non iam de Sicilia sed de salute propria agrisque suis pugnarent Poeni. qui e contrario gnari facilem aditu Carthaginem esse, nec difficulter eum qui semel ingressus foret omnes eius orae incolas posse vincere: aditum se nequaquam permissuros esse ostendebant, fortunae aleam praelio nauali commisso subire auentes. ita his ad prohibendum, illis ad vim faciendam se comparantibus, haut dubie ex vtriusque populi obstinatione futurum certamen apparebat. Igitur Romani apparatibus ad vtrumque se instruebant: siue res mari gerenda foret: siue in hostium terram exscensio facienda. quare etiam fortissimo quoque milite delecto e copiis terrestribus, omnem

σας

στὰς χεῖρας, διεῖλον τὴν πᾶσαν δύναμιν, ἣν ἤμελλον ἀναλαμβάνειν, εἰς τέτταρα μέρη. τὸ δὲ μέρος ἕκαστον διττὰς εἶχε προσηγορίας. πρῶτον μὲν γὰρ ἐκαλεῖτο στρατόπεδον, καὶ πρῶτος στόλος, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ λόγον. τὸ δὲ τέταρτον ἐπωνυμίαν ἔτι οὐ προσειλήφει· τριάριοι γὰρ ὠνομάζοντο, κατὰ τὴν ἐν τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις συνήθειαν. καὶ τὸ μὲν σύμπαν ἦν στράτευμα τούτων τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, περὶ τέτταρας καὶ δέκα μυριάδας· ὡς ἂν ἑκάστης ἰδίᾳ νεὼς λαμβανούσης ἐρέτας μὲν τριακοσίους, ἐπιβάτας δὲ ἑκατὸν εἴκοσι. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὸ μὲν πλεῖον καὶ τὸ πᾶν ἡρμόζοντο πρὸς τὸν κατὰ θάλατταν κίνδυνον. τό γε μὴν πλῆθος αὐτῶν ἦν, ὑπὲρ πέντε καὶ δέκα μυριάδας κατὰ τὸν τῶν νεῶν λόγον, ἐφ' οἷς οὐχ οἷον ἄν τις παρὼν καὶ θεώμενος ὑπὸ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ κἂν ἀκούων καταπλαγείη τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, καὶ τὴν τῶν πολιτευμάτων ἀμφοτέρων μεγαλομερίαν καὶ δύναμιν, στοχαζόμενος ἔκ τε τοῦ τῶν ἀνδρῶν καὶ τοῦ τῶν νεῶν πλήθους. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι συλλογιζόμενοι, ὅτι αὐτοῖς τὸν μὲν πλοῦν εἶναι συμβαίνει πελάγιον, τοὺς δὲ πολεμίους ταχυναυτεῖν, πανταχόθεν ἐπειρῶντο ποιεῖσθαι τὴν τάξιν ἀσφαλῆ καὶ δυσπρόσοδον. τὰς μὲν οὖν ἑξήρεις δύο οὔσας, ἐφ' ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ, Μάρκος Ἀτίλιος καὶ Λεύκιος Μάλλιος, πρώτας ἐν μετώπῳ παραλλήλους ἔταξαν. τούτων δὲ ἑκατέρᾳ συνε-

exercitum quem ducturi erant quadripartito diuidunt. porro vna quaeque pars duplici appellatione signabatur. nam et prima legio dicebatur, et prima classis: eademque ratio in ceteris seruata. quartae nullum cognomen inditum: triarios enim itidem vt in terrestribus exercitibus solent, vocabant. erant omnino in hac classe militum ad centum millia et quadraginta: vnaquaque naui remiges capiente trecenos: propugnatores vero centenos vicenos. Carthaginienses plurimum studii, atque adeo studium omne suum operamque in navalis praelii praeparatione ponebant. at summa copiarum, pro numero quidem nauium quas habebant, millia CL. superabat. vt nemo potuerit, non dicam praesens oculis spectare, sed ne audire quidem instantis periculi magnitudinem, et vtriusque Reipublicae illius amplitudinem ac robur, quin stuperet attonitus, et nauium et hominum motus numero. Norant Romani in alto tenendum sibi cursum fore: hostes autem celeritate nauium valere: propterea id sedulo agebant, quo ipsa aciei ordinatione periculum vndique defenderent et hostem submouerent. Igitur duas praetorias hexeres quibus vehebantur Marcus Atilius Regulus et Leucius Manlius primas in frontem recta locant; a tergo vtriusque harum na-

χεῖς κατὰ μίαν ναῦν ἐπιτάττοντες, τῇ μὲν τὸν πρῶτον, τῇ δὲ τὸν δεύτερον στόλον ἐπέστησαν· ἀεὶ καθ' ἑκάστην ναῦν ἑκατέρου τοῦ στόλου, μεῖζον τὸ μεταξὺ ποιοῦντες διάστημα. ταῖς δὲ πρῴραις ἔξω νεύοντα τὰ σκάφη, τὴν ἐπίστασιν ἐπ' ἀλλήλοις εἶχεν. ἐπειδὴ δὲ τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον στόλον ἁπλῶς εἰς ἔμβολον ἔταξαν· ἐπέβαλον τούτοις ἐπὶ μίαν ναῦν ἐν μετώπῳ τὸ τρίτον στρατόπεδον· ὧν ἐπιστάντων ἀπετελέσθη τρίγωνον τὸ πᾶν εἶδος τῆς τάξεως. ἐπὶ δὲ τούτοις ἐπέστησαν τὰς ἱππηγούς, ῥύματα δόντες ἐξ αὐτῶν ταῖς τοῦ τρίτου στόλου ναυσί. ταύταις δὲ κατόπιν ἐπέβαλον τὸν τέταρτον στόλον, τοὺς τριαρίους κληθέντας, ἐπὶ μίαν παρεκτείναντες ναῦν, ὡς ὑπερτείνειν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τοὺς πρὸ ἑαυτῶν. καὶ συναρμοσθέντων πάντων κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, τὸ μὲν ὅλον ἀπετελέσθη σχῆμα τῆς τάξεως, ἔμβολον, οὗ τὸ μὲν ἐπὶ τὴν κορυφὴν μέρος ἦν κοῖλον, τὸ δὲ πρὸς τῇ βάσει στερεόν· τὸ δὲ σύμπαν, ἐνεργὸν καὶ πρακτικόν, ἅμα δὲ καὶ δυσδιάλυτον.

27. Οἱ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγοὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν παρακαλέσαντες τὰ πλήθη διὰ βραχέων, καὶ συνυποδείξαντες αὐτοῖς, ὅτι νικήσαντες μὲν τῇ ναυμαχίᾳ, περὶ Σικελίας ποιήσονται τὸν πόλεμον, ἡττηθέντες δὲ περὶ τῆς σφετέρας πατρίδος κινδυνεύσουσι καὶ τῶν ἀναγκαίων, οὕτως αὐτοῖς παρήγγειλαν ἐμβαίνειν εἰς τὰς ναῦς. προθύμως δὲ πάντων

ves singulas continua serie constituentes, hinc primam, illinc secundam classem praetorias sequi faciunt: vacuum in medio spatium, vt quaeque nauis accesserat ex vtraque classe, maius subinde relinquentes. porro ita se nauigia excipiebant alia alii subiecta, vt proris foras spectarent. primae et secundae classi ad speciem rostri hoc modo ordinatis, legionem tertiam in frontem et ordinem vnum directam, postponunt: his post priores locatis, effecta est aciei totius facies triquetra. hippagines deinde iubent sequi, remulcis ad tertiae classis nauigia alligatas. secundum hippagines quarta classis ponitur, eorum qui triarii dicebantur: vnica serie ita directa in longum, vt antecedentium legionum cornua vtrimque superaret. atque ita aptatis inuicem cunctis partibus eo quem diximus modo, vniuersae aciei figura rostrum referebat; cuius proxima vertici caua erant: basis solida: totum corpus ad omnia expeditum, efficax, et solui difficile.

27. Eodem tempore duces Carthaginiensium suos breuiter hortati: quum dicerent probarentque, si ex hoc praelio superiores discederent, de Sicilia ipsis postmodum certamen futurum: sin vincerentur, de patria et necessariis periclitaturos: naues deinde conscendi mandant: alacres imperio milites vniuersi obtemperantes, quod ex

ποιούν-

ποιούντων τὸ παραγγελλόμενον διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον ἐκ τῶν εἰρημένων, εὐθαρσῶς ἀνήγοντο καὶ καταπληκτικῶς. θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν πολεμίων τάξιν οἱ στρατηγοὶ, καὶ πρὸς ταύτην ἁρμοζόμενοι, τὰ μὲν τρία μέρη τῆς αὐτῶν δυνάμεως, ἐπὶ μίαν ἔταττον ναῦν, πρὸς τὸ πέλαγος ἀνατείναντες τὸ δεξιὸν κέρας, ὡς κυκλώσαντες τοὺς ὑπεναντίους, πάσας ἱστάντες ἀντιπρώρους τὰς ναῦς τοῖς πολεμίοις. τὸ δὲ τέταρτον εὐώνυμον τῆς ὅλης τάξεως ἐποίουν ἐν ἐπικαμπίῳ νεῦον πρὸς τὴν γῆν. ἡγοῦντο δὲ τῶν Καρχηδονίων τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρως ἔχων ἐπίπλους καὶ πεντήρεις τὰς μάλιστα ταχυναυτούσας πρὸς τὴν ὑπερκέρασιν, Ἄννων ὁ περὶ τὸν Ἀκράγαντα λειφθεὶς τῇ παρατάξει, τῶν δ' εὐωνύμων εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν Ἀμίλκας, ὁ περὶ Τυνδαρίδα ναυμαχήσας, ὃς τότε κατὰ μέσην τὴν τάξιν ποιούμενος τὸν κίνδυνον, ἐχρήσατο τινὶ στρατηγήματι κατὰ τὸν ἀγῶνα τοιῷδε. τῶν γὰρ Ῥωμαίων συνθεασαμένων ἐπὶ λεπτὸν ἐκτεταμένους τοὺς Καρχηδονίους, καὶ ποιησαμένων τὴν ὁρμὴν ἐπὶ μέσους, τὴν μὲν ἀρχὴν ὁ κίνδυνος ἔλαβε τοιαύτην· ταχὺ δὲ τῶν περὶ τὰ μέσα Καρχηδονίων ἐκ παραγγέλματος κλινάντων πρὸς φυγὴν χάριν τοῦ διασπάσαι τὴν τῶν Ῥωμαίων τάξιν, οὗτοι μὲν ὑπεχώρουν μετὰ σπουδῆς· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατόπιν ἠκολούθουν ἐκθύμως. ὁ μὲν οὖν πρῶτος καὶ δεύτερος στόλος ἐπέκειτο τοῖς

iis quae audiuerant futura ob oculos sibi ponerent, bona cum spe et ferocibus minis oram soluunt. at duces perspecta ordinatione Romanae classis, sua quoque consilia ad eorum rationes accommodant, tres partes totius sui exercitus vnico simplicique ordine instruunt: dextrum cornu quam longissime in altum, ceu adversarios circumdaturi, porrigunt: omnium nauium suarum proras in hostem obuertunt: quartam, eandemque totius aciei sinistram partem ad forcipis concinnant figuram, ita vt ad terram vergat. Dux porro Carthaginiensium, in dextro quidem cornu Hanno erat, qui ad Agrigentum male pugnauerat, habens naves rostratas et quinqueremes eas, quae propter celeritatem ad circumfundenda hostium cornua, erant aptissimae. in sinistro curabat Amilcar; qui ad Tyndaridem navali praelio dimicauerat. Is tunc media acie rem gerens in ipso discrimine hoc ducis sollertis consilio est vsus. Romani Poenos tenui agmine in longum porrigi vt viderunt, in medios irruunt: fuitque id totius dimicationis principium. at Carthaginienses confestim mediam aciem suam ad fugam inclinant: ita iussi facere, vt dissiparetur Romana acies. cedere igitur isti festinato: illi fugientibus instare animose nimis. prima et secunda classis fuere, quae fugientes per-

Φεύγε-

φεύγουσι, τὸ δὲ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον στρατόπεδον ἀπέσπαστο· τῶν μὲν ῥυμουλκούντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς, τῶν δὲ τριαρίων συμμενόντων καὶ συνεφεδρευόντων τούτοις. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον στόλον ἱκανὸν τῶν ἄλλων ἐδόκουν ἀπεσπακέναι τόπον, οἱ Καρχηδόνιοι συνθήματος ἀρθέντος ἐκ τῆς Ἀμίλκου νεὼς, μετεβάλλοντο πάντες ἅμα καὶ συνέβαλλον τοῖς ἐπικειμένοις. ἀγῶνος δὲ συστάντος καρτεροῦ, τῷ μὲν ταχυναυτεῖν ἐκπεριπλέοντες, καὶ ῥαδίως μὲν προσιόντες, ὀξέως δὲ ἀποχωροῦντες, πολὺ περιῆσαν οἱ Καρχηδόνιοι· τῷ δὲ βιαιομαχεῖν κατὰ τὰς συμπλοκὰς καὶ συνδεῖν τοῖς κόραξι τοὺς ἅπαξ ἐγγίσαντας, ἅμα δὲ καὶ τῷ συναγωνιζομένων ἀμφοτέρων τῶν στρατηγῶν, ἐν ὄψει τῶν ἡγουμένων ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον, οὐχ ἧττον ἐπικυδεστέρας εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Καρχηδονίων τὰς ἐλπίδας. ἡ μὲν οὖν κατὰ τούτους μάχη, τοιαύτην εἶχε διάθεσιν.

28. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, τὸ μὲν δεξιὸν κέρας ἔχων Ἄννων, τὸ μεῖναν ἐν ἀποστάσει κατὰ τὴν πρώτην συμβολὴν, τότε πέλαγος ὑπεράρας ἐνέβαλλε ταῖς τῶν τριαρίων ναυσί· καὶ πολλὴν ἀπορίαν παρεῖχε καὶ δυσχρηστίαν αὐτοῖς. οἱ δὲ παρὰ τὴν γῆν τεταγμένοι τῶν Καρχηδονίων, παραγεγονότες εἰς μέτωπον ἐκ τῆς προϋπαρχούσης τάξεως, καὶ ποιήσαντες ἀντιπρώ-

sequebantur: quum interea diuisae ab iis tertia et quarta restarent: illa, quae hippagines remulco trahebat: haec, quae triariorum erat, in subsidiis remanens immota. vbi primam secundamque classem satis longo a suis interuallo sibi visi sunt Poeni diuulsisse: atque illi subito, e naui Amilcaris dato signo, vertere se, et cum persequentibus manum conserere insistunt. ibi tum atrox pugna vtrimque est accensa. quum velocitate nauium ad circumuolitandum, modo accedendo, modo recedendo, idque faciliter admodum et celeriter, longe superiores essent Carthaginienses: contra Romanorum res propter pugnandi violentiam, qua vtebantur cum erat ventum ad manus: coruorumque apparatum, quibus nauigia colligabant: simul, quia vna pugnantibus ambobus Coss. in conspectu ducum suorum miles praelium faciebat, nihilo deteriore loco erant ac Carthaginiensium. atque ab ista quidem parte pugnae faciem hanc cerneres.

28. Eodem vero tempore Hanno dextri dux cornu, quod initio pugnae longius se tenuerat, medium mare emensus, triariorum naues tunc inuadit: multumque illis incommodans, in magnas redigit angustias. at qui prope terram collocati fuerant Carthaginienses, mutata priore forma, in frontem repente instructi, proris in hostem versis, eos qui remulco hip-

ρους τὰς ναῦς, ἐνέβαλον τοῖς ῥυμουλκοῦσι τὰς ἱππηγούς. οἱ δὲ ἀφέμενοι τὰ ῥύματα, συνεπλέκοντο καὶ διηγωνίζοντο τοῖς πολεμίοις. ἦν δὲ τρία μέρη τῆς ὅλης συμπλοκῆς, καὶ τρεῖς ναυμαχίαι συνέστησαν πολὺ κεχωρισμέναι τοῖς τόποις ἀλλήλων· τῷ δ' ἑκατέρων πάριστα τὰ μέρη γενέσθαι κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς χωρισμὸν, ἐφάμιλλον εἶναι συνέβαινε καὶ τὸν κίνδυνον. οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ κατὰ λόγον ἐν ἑκάστοις ἐπετελεῖτο περὶ τὴν μάχην, ὅπερ εἰκὸς, ὅταν ᾖ παραπλήσια πάντα τὰ τῶν ἀγωνιζομένων. οἱ γὰρ πρῶτοι καὶ διεκρίθησαν. τέλος γὰρ ἐκβιασθέντες οἱ περὶ τὸν Ἀμίλκαν, εἰς φυγὴν ὥρμησαν. ὁ μὲν οὖν Λεύκιος ἀνεδεῖτο τὰς αἰχμαλώτους ναῦς. ὁ δὲ Μάρκος συνορῶν τὸν περὶ τοὺς τριαρίους καὶ τὰς ἱππηγοὺς ἀγῶνα, κατὰ σπουδὴν ἐβοήθει τούτοις, ἔχων τοῦ δευτέρου στόλου τὰς ἀκεραίους ναῦς. συνάψαντος δὲ καὶ προσμίξαντος αὐτοῦ τοῖς περὶ τὸν Ἄννωνα, ταχέως ἀναθαῤῥήσαντες οἱ τριάριοι, καίπερ ἤδη κακῶς ἀπαλλάττοντες, πάλιν ἐπεῤῥώσθησαν πρὸς τὸν κίνδυνον. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τῶν μὲν κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς προσμαχομένων, τῶν δὲ κατὰ νώτου προσπιπτόντων, δυσχρηστούμενοι, καὶ παραδόξως ὑπὸ τῶν βοηθησάντων κυκλούμενοι, κλίναντες πελαγίαν ἐποιοῦντο τὴν ὑποχώρησιν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὅτε Λεύκιος ἐπαναπλέων ἤδη καὶ θεωρῶν συγκεκλεισμένον πρὸς

pagines trahebant, adoriuntur. hi funibus dimissis, cum hostibus confligunt, fortiter praeliantes. Tres commissionis totius partes, totidemque pugnae nauales, magno locorum interuallo a se disiunctae, extiterunt, quoniam vero vtriusque exercitus aequales erant partes, prout ab initio fuerant diuisae, certamen quoque vtrimque aequari contingebat. enimuero in singulis partibus id merito eueniebat pugnantibus, quod euenire solet, quoties inter aduersarios rebus omnibus aequales dimicatur. nam primi quidem etiam pugna decreuerunt. tandem enim Amilcar vim Romanorum non sustinens, in fugam se cum suis dedit. Lucius igitur captiuas naues suis alligabat. at Marcus, quo in discrimine triarii et hippagines versarentur vt sensit, cum iis nauibus de secunda classe, quae integrae erant, subsidio illis proficisci properat: quo acriter cum Hannone dimicante, triariis iam prope victis repente animus redit, ac statim pugnam redintegrant. Carthaginienses, qui et a fronte et a tergo caederentur, pressi admodum, ac mox etiam praeter omnium opinionem a M. Atilio suis opem ferente circumuenti: re inclinata in altum fuga se recipiunt. inter haec Manlio certamen repetente, quia videbat tertiam suorum classem a sinistro cornu hostium in

τῇ

τῇ γῇ τὸν τρίτον στόλον ὑπὸ τῶ τῶν Καρχηδονίων εὐωνύμου κέρατος· ὅ τε Μάρκος ἐν ἀσφαλεῖ καταλιπὼν τὰς ἱππηγοὺς καὶ τὰς τριαρίους, ὥρμησαν ἀμφότεροι βοηθεῖν τοῖς κινδυνεύουσι. παραπλήσιον γὰρ ἦν ἤδη τὸ γινόμενον πολιορκίᾳ, καὶ πάλαι ἂν ἀπολώλεισαν ὅτοί γε προφανῶς· εἰ μὴ δεδιότες τὰς κόρακας οἱ Καρχηδόνιοι, περιφράξαντες μὲν αὐτὰς πρὸς τῇ γῇ συνεῖχον, πρὸς δὲ τὰς ἐμβολὰς διὰ τὴν συμπλοκὴν εὐλαβῶς ἔχοντες, ἐ προσήεσαν. ταχέως ἐπιγενόμενοι καὶ κυκλώσαντες οἱ στρατηγοὶ τὰς Καρχηδονίας, αὐτάνδρες μὲν ἔλαβον πεντήκοντα ναῦς τῶν πολεμίων, ὀλίγαι δέ τινες παρὰ τὴν γῆν ἐξελίξασαι διέφυγον. ὁ μὲν ἐν κατὰ μέρος κίνδυνος, τοιαύτην ἔσχε τὴν διάθεσιν· τὸ δὲ τέλος τῆς συμπάσης ναυμαχίας ἐγένετο κατὰ τὰς Ῥωμαίας. διεφθάρη δὲ τούτων μὲν εἴκοσι τέτταρα σκάφη, τῶν δὲ Καρχηδονίων ὑπὲρ τριάκοντα. ναῦς δὲ τῶν μὲν Ῥωμαίων αὔτανδρος ἐδεμία τοῖς πολεμίοις ἐγένετο ὑποχείριος· τῶν δὲ Καρχηδονίων ἑξήκοντα καὶ τέτταρες.

29. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι προσεπισιτισάμενοι, καὶ τὰς αἰχμαλώτας ναῦς καταρτύσαντες, ἔτι δὲ τὴν ἁρμόζουσαν τοῖς προτερήμασιν ἐπιμέλειαν ποιησάμενοι τῶν πληρωμάτων, ἀνήγοντο ποιέμενοι τὸν πλοῦν ἐπὶ τὴν Λιβύην. προσχόντες δὲ ταῖς πρώταις πλεύσαις ναυσὶν ὑπὸ τὴν

littus compulſam, clauſam ibi teneri: accedente et Marco, qui et hippagines et triarios in tuto iam collocauerat: ambo periclitantibus ſuppetias venire inſtituunt. illi vero iam veluti obſidionem patiebantur: et profecto perierant iſti quidem manifeſte iamdudum: niſi quod Carthaginienſes dum a coruis ſibi metuunt, cinctos quidem velut indagine et ad terram compulſos continebant: at impetum facere in illos metu comprehenſionis non audentes, haud accedebant. Conſules repentino ſuperuentu Carthaginienſibus circumfuſi, L. ipſorum naues cum remigibus et defenſoribus capiunt: paucis quae iuxta littus ſeſe circumegerunt elapſis. Haec ſunt, quae nauali eo praelio per partes ſunt geſta. ſumma victoriae penes Romanos ſtetit. quorum perierunt naues quatuor et viginti: at Poenorum amplius XXX. ad haec, Romana quidem nauis nulla cum viris ſuis in poteſtatem hoſtium venit: Carthaginienſium vero quatuor et ſexaginta.

29. Non multo poſt Romani parato ampliore commeatu, et nauibus quas ceperant refectis inſtructisque, propriis item remigibus ita curatis vt re bene geſta par erat, verſus Africam vela faciunt. quumque primis nauibus ad promontorium appuliſſent Hermaeam dictum;

ἄκραν

ἄκραν τὴν Ἑρμαίαν ἐπονομαζομένην, ἣ πρὸ παντὸς τῦ περὶ τὴν Καρχηδόνα κόλπυ κειμένη προτείνει πελάγιος ὡς πρὸς τὴν Σικελίαν, καὶ προσδεξάμενοι τὰς ἐπιπλεύσας ἐνταῦθα ναῦς, καὶ πάντα συναθροίσαντες τὸν στόλον, ἔπλεον παρὰ τὴν χώραν, ἕως ἐπὶ τὴν Ἀσπίδα καλυμένην πόλιν ἀφίκοντο. ποιησάμενοι δὲ τὴν ἀπόβασιν ἐνταῦθα, καὶ νεωλκήσαντες, ἔτι δὲ τάφρῳ καὶ χάρακι περιλαβόντες τὰς ναῦς, ἐγίνοντο πρὸς τὸ πολιορκεῖν αὐτήν, ὐ βυλομένων ἑκυσίως σφίσι προσχωρῆσαι τῶν κατεχόντων τὴν πόλιν. οἱ δὲ διαφυγόντες ἐκ τῦ κατὰ τὴν ναυμαχίαν κινδύνυ τῶν Καρχηδονίων, καταπλεύσαντες, καὶ πεπεισμένοι τὺς ὑπεναντίυς ἐκ τῦ γεγονότος προτερήματος ἐπαρθέντας εὐθέως ποιήσεσθαι τὸν ἐπίπλυν ἐπ' αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα, παρετήρυν ταῖς πεζικαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσι τὺς προκειμένυς τῆς πόλεως τόπυς. ἐπιγνόντες δὲ τὺς Ῥωμαίυς ἀσφαλῶς ἀποβεβηκότας καὶ πολιορκῦντας τὴν Ἀσπίδα, τῦ μὲν παραφυλάττειν τὸν ἐπίπλυν ἀπέγνωσαν, συνήθροιζον δὲ τὰς δυνάμεις, καὶ περὶ φυλακὴν ἐγίνοντο τῆς τε πόλεως καὶ τῆς χώρας. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κυριεύσαντες τῆς Ἀσπίδος, καὶ φυλακὴν ἀπολιπόντες τῆς πόλεως καὶ χώρας, ἔτι δὲ πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην πέμψαντες τὺς ἀπαγγελῦντας μὲν περὶ τῶν γεγονότων, ἐρησομένυς δὲ περὶ τῶν μελλόντων, τί δεῖ ποιεῖν, καὶ πῶς χρῆσθαι τοῖς πράγμασι, μετὰ ταῦτα πάσῃ

quod e ſinu toto Carthaginienſi prominens, in altum longe Siciliam verſus excurrit: exſpectatis eo loci nauibus quae ſequebantur, cunctaque in vnum coacta claſſe, oram Africae tamdiu legunt, donec Clupeam, id nomen eſt vrbis, perueniunt. ibi exſcenſu facto, et nauibus in portum ſubductis, iisdemque vallo ac foſſa munitis, quia deditionem facere oppidani nolebant, ad obſidionem loci ſeſe comparant. Carthaginienſes qui praelio nauali effugerant appulſi in patriam, nihil dubitantes quin ferox parta victoria Romanus confeſtim ipſam Carthaginem claſſe infeſta peteret: oram vrbi praeiacentem et naualibus et terreſtribus copiis cuſtodiebant. verum cognito Romanos tuto copias expoſuiſſe in terram et Clupeam obſidione premere: omiſſa priore cura obſeruandi eorum aduentum, exercitus magno ſtudio cogunt, et vrbem regionemque praeſidiis firmant. Romani Clupea potiti, relicta manu idonea ad oppidi agrique cuſtodiam: praeterea legatis Romam miſſis, qui et res geſtas nuntiarent, et de cetero quid opus eſſet facto, quae conſilia ineunda, ſciſcitarentur: mox omnibus profecti copiis, ad vaſtandum agrum ire pergunt. ne-

τῇ δυνάμει κατὰ σπουδὴν ἀναζεύξαντες, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ πορθεῖν τὴν χώραν. οὐδενὸς δὲ ἐμποδὼν ἱσταμένου, πολλὰς μὲν οἰκήσεις περιττῶς κατεσκευασμένας διέφθειραν· πολὺ δὲ πλῆθος τῆς τετράποδου λείας περιεβάλοντο· σώματα δὲ πλείω τῶν δισμυρίων ἐπὶ τὰς ναῦς ἀνήγαγον. ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ παρῆσαν ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ διασαφοῦντες, ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἕνα τῶν στρατηγῶν ἐμμένειν ἔχοντα δυνάμεις τὰς ἀρκούσας, τὸν δ' ἕτερον ἀποκομίζειν εἰς τὴν Ῥώμην τὸν στόλον. ὁ μὲν οὖν Μάρκος ἔμενεν ὑπολειπόμενος, ναῦς ἔχων τετταράκοντα, καὶ πεζοὺς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ πεντακοσίους, ὁ δὲ Γάϊος ἀναλαβὼν τὰ πληρώματα, καὶ τὸ τῶν αἰχμαλώτων πλῆθος, καὶ κομισθεὶς παρὰ τὴν Σικελίαν ἀσφαλῶς, ἧκεν εἰς τὴν Ῥώμην.

30. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι θεωροῦντες τὴν τῶν πολεμίων παρασκευὴν χρονιωτέραν οὖσαν, πρῶτον μὲν, στρατηγοὺς ἑαυτῶν εἵλοντο δύο, τόν τε Ἄννωνος Ἀσδρούβαν, καὶ Βώσταρον, μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Ἀμίλκαν ἔπεμπον εἰς τὴν Ἡράκλειαν, καλοῦντες κατὰ τάχος αὐτόν. ὁ δ' ἀναλαβὼν ἱππεῖς πεντακοσίους, καὶ πεζοὺς πεντακισχιλίους, παρῆν εἰς τὴν Καρχηδόνα. καὶ κατασταθεὶς στρατηγὸς τρίτος, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, πῶς δεῖ χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς βοηθεῖν τῇ χώρᾳ, καὶ μὴ περιορᾶν αὐτὴν ἀδεῶς πορθουμένην. ὁ δὲ Μάρκος μετά τινας ἡμέρας ἐπε-

mine occurrere auso, multas villas magnifice structas corrumpunt: magnum quadrupedum praedam abigunt: mancipiorum amplius XX CIↃ ad naues adducunt. inter haec redeunt Roma, qui Senatus mandata referunt: vt alter Coss. cum idoneis viribus remaneat: alter exercitum Romam reportet. mansit M. Atilius, seruatis nauibus quadraginta, peditibus ad millia quindecim, equitibus quingentis. L. Manlius cum remigibus et classiariis ac multis captiuis, sine periculo Siciliam praeteruectus, Romam peruenit.

30. Carthaginienses vbi Romanos ad diuturnius bellum se parare sentiunt, duos primo suorum exercituum duces creant Asdrubalem Hannonis F. et Bostarum: deinde Amilcarem Heraclea propere arcessunt: qui assumtis equitibus quingentis, peditum quinque millibus, Carthaginem venit. ibi dux tertius electus, cum Asdrubale de praesenti rerum statu deliberat. placet illis, ditioni ferendam opem, neque committendum esse, vt eam hostis impune depopuletur. at Regulus post dies paucos per regionem grassari: castella quae muris ca-

πορεύσ-

πορεύετο, τὰ μὲν ἀτείχιϛα τῶν ἐρυμάτων ἐξ ἐφόδȣ διαρπάζων, τὰ δὲ τετειχισμένα πολιορκῶν. ἀφικόμενος δὲ εἰς πόλιν Ἄδιν ἀξιόχρεω, περιϛρατοπεδεύσας ταύτην, συνίϛατο μετὰ σπȣδῆς ἔργα καὶ πολιορκίαν. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τῇ τε πόλει σπȣδάζοντες βοηθῆσαι, καὶ τῶν ὑπαίθρων ἀντιποιεῖσθαι κρίνοντες, ἐξῆγον τὴν δύναμιν. καὶ καταλαβόμενοι λόφον ὑπερδέξιον μὲν τῶν πολεμίων, ἀφυῆ δὲ ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσιν, ἐν τȣτῳ κατεϛρατοπέδευσαν. λοιπὸν ἔχοντες μὲν τὰς πλείϛας ἐλπίδας ἐν τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς θηρίοις, ἀφέμενοι δὲ τῶν ἐπιπέδων χωρίων, καὶ συγκλείσαντες σφᾶς αὐτȣ̀ς εἰς τόπȣς ἐρυμνȣ̀ς καὶ δυσβάτȣς, ἔμελλον διδάξειν τȣ̀ς πολεμίȣς, ὃ δέον ἦν πράττειν κατ' αὐτῶν. ὃ δὴ καὶ συνέβη γενέσθαι. συννοήσαντες γὰρ οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμόνες ἐμπείρως, ὅτι τὸ πρακτικώτατον καὶ φοβερώτατον τῆς τῶν ὑπεναντίων δυνάμεως ἠχρείωται διὰ τȣ̀ς τόπȣς, ȣ̓κ ἀνέμειναν, ἕως ἐκεῖνοι καταβάντες εἰς τὰ πεδία παρετάξαντο. χρώμενοι δὲ τοῖς ἰδίοις καιροῖς, ἅμα τῷ φωτὶ, προσέβαινον ἐξ ἑκατέρȣ τȣ̃ μέρȣς πρὸς τὸν λόφον. οἱ μὲν ȣ̃ν ἱππεῖς καὶ τὰ θηρία τοῖς Καρχηδονίοις ἦν ἄχρηϛα τελέως, οἱ δὲ μισθοφόροι πάνυ γενναίως καὶ προθύμως ἐκβοηθήσαντες, τὸ μὲν πρῶτον ϛρατόπεδον ἠνάγκασαν ἐγκλῖναι καὶ φυγεῖν· ἐπεὶ δὲ προσπεσόντες καὶ κυκλωθέντες;

rebant, primo impetu capere: quae moenibus cingebantur oppugnare. mox ventum eſt ad Adin, non poenitendum oppidum: huic quoque Romanus caſtra admouet: opera atque oppugnationem vrget. Carthaginienſes qui et ſeruatam vrbem illam cupiebant, et quae foris erant vindicare a vi hoſtili decreuerant, copias educunt: ac colle occupato, illo quidem hoſtibus imminente, ſed toto genere viribus ipſorum incommodo, caſtra eo loci metantur. Sed enim, quum in equitatu maxime atque elephantis ſpes ſuas illi ſitas haberent, plana camporum relinquendo, et locis abruptis impeditisque ſe includendo, hoſtes videlicet admonitum iuerunt, quid faciendum ipſis eſſet, quo ſibi nocerent. atque ita profecto accidit. nam duces Romani pro ſua peritia intelligentes, quod erat roboris plurimumque metuendum in aduerſariorum exercitu, id omne propter locorum conditionem redditum ipſis eſſe inutile, nequaquam exſpectarunt donec caſtris in planum delatis aciem inſtruerent: quin potius tempore vſi ſuo, luce prima vtrimque ad eodem ſuccedunt. plane nulli tum vſui neque equi, neque elephanti Carthaginienſibus erant. mercenarius vero miles generoſo prorſus obſtinatoque animo propugnans, primam legionem inclinatam fugere compulit: ſed his inter pu-

τες ὑπὸ τῶν ἐκ θατέρου μέρους προσβαινόντων ἐτράπησαν· μετὰ ταῦτα πάντες εὐθὺς ἐκ τῆς στρατοπεδείας ἐξέπιπτον. τὰ μὲν οὖν θηρία μετὰ τῶν ἱππέων, ἐπεὶ τάχιστα τῶν ὁμαλῶν ἥψατο, μετ' ἀσφαλείας ἐποιοῦντο τὴν ἀποχώρησιν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τοὺς πεζοὺς βραχὺν ἐπιδιώξαντες τόπον καὶ τὸν χάρακα διαρπάσαντες, μετὰ δὲ ταῦτα πᾶσαν ἐπιπορευόμενοι τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις, ἀδεῶς ἐπόρθουν. γενόμενοι δὲ τῆς προσαγορευομένης πόλεως Τύνητος ἐγκρατεῖς, εὐφυοῦς ὑπαρχούσης πρὸς τὰς προκειμένας ἐπιβολάς, ἔτι δὲ κειμένης εὐκαίρως κατά τε τῆς πόλεως καὶ τῆς συνεγγὺς ταύτῃ χώρας, κατεστρατοπέδευσαν εἰς αὐτήν.

31. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, μικρῷ μὲν πρότερον κατὰ θάλατταν, τότε δὲ κατὰ γῆν ἐπτaικότες, οὐ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀνανδρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀβουλίαν, κατὰ πάντα τρόπον ἐνεπεπτώκεσαν εἰς δυσχερῆ διάθεσιν. ἅμα γὰρ τοῖς προειρημένοις καὶ τὸ τῶν Νομάδων ἔθνος συνεπιθέμενον αὐτοῖς οὐκ ἐλάττω, πλείω δὲ τῶν Ῥωμαίων εἰργάζετο κακὰ τὴν χώραν. ἐξ ὧν διὰ τὸν φόβον συμφευγόντων εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀπὸ τῆς χώρας, δυσθυμία καὶ λιμὸς ἦν ὁλοσχερής, τὰ μὲν διὰ τὸ πλῆθος, τὰ δὲ διὰ τὴν προσδοκίαν τῆς πολιορκίας. ὁ δὲ Μάρκος ὁρῶν τοὺς Καρχηδονίους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν

pugnandum circumuentis ab ea manu quae altera ex parte ingruebat, ac terga vertentibus: tum vero repente omnes e castris erumpere. et elephanti quidem atque equites loca plana adepti, deinceps securi se receperunt. at pedites insecutus aliquantisper Romanus, mox castris direptis, libere de cetero vagari et agros vrbesque incursare. deinde oppido cui Tuneti nomen potitus, intra vrbem castra ponit, illectus opportunitate loci ad ea quae moliebatur: et eo amplius, quia erat eius situs Carthagini et vicinae prouinciae infestus.

31. Poeni, re paullo ante mari, nunc etiam terra male gesta, idque non militum ignauia, sed ducum imprudentia, omnibus modis impeditas suorum consiliorum rationes habebant. nam et ad iam dicta accedebat, quod Numidae non secus ac Romani hostiliter eos inuaserant: nec pauciora, imo etiam plura quam illi damna ditioni ipsorum intulerant. quam ob caussam metu hostium compulsi in vrbem agrestes, perturbationem ac famem ingentem eo inuexerant, partim propter hominum multitudinem, partim quod in exspectatione esset obsidio. At Regulus cernens Carthaginienses terra marique victos, seque iamiam vrbis potentem

ἐσφαλ-

ἐσφαλμένες, καὶ νομίζων ὅσον ἄπω κρατήσειν τῆς πόλεως, ἀγωνιῶν δὲ, μὴ συμβῇ τὸν ἐπιπαραγινόμενον στρατηγὸν ἐκ τῆς Ῥώμης φθάσαντα τὴν ἐπιγραφὴν τῶν πραγμάτων λαβεῖν, προὐκαλεῖτο τὰς Καρχηδονίας εἰς διαλύσεις. οἱ δ' ἀσμένως ἀκέσαντες, ἐξέπεμψαν αὐτῶν τὰς πρώτας ἄνδρας· οἳ καὶ συμμίξαντες αὐτῷ, τοσῦτον ἀπέχον τῦ ῥέπειν ταῖς γνώμαις ἐπὶ τὸ ποιεῖν τὶ τῶν λεγομένων, ὥστ' ἐδ' ἀκέοντες ὑπομένειν ἐδύναντο τὸ βάρος τῶν ἐπιταγμάτων. ὁ μὲν γὰρ Μάρκος, ὡς ἤδη κεκρατηκὼς τῶν ὅλων, ὅ τι πότε συνεχώρει, πᾶν ᾤετο δεῖν αὐτὰς ἐν χάριτι καὶ δωρεᾷ λαμβάνειν· οἱ δὲ Καρχηδόνιοι θεωρῦντες, ὅτι καὶ γενομένοις αὐτοῖς ὑποχειρίοις, ἐδὲν ἂν ξυνακολεθῆσαι βαρύτερον τῶν τότε προσταγμάτων, ἐ μόνον δυσαρεστήσαντες τοῖς προτεινομένοις ἐπανῆλθον, ἀλλὰ καὶ προσκόψαντες τῇ βαρύτητι τῦ Μάρκε. τὸ δὲ συνέδριον τῶν Καρχηδονίων διακέσαν τὰ προτεινόμενα παρὰ τῦ στρατηγῦ τῶν Ῥωμαίων, καίπερ σχεδὸν ἀπεγνωκὸς τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας, ὅμως ἕτως ἀνδρωδῶς ἔστη καὶ γενναίως, ὥστε πᾶν ὑπομένειν εἵλετο, καὶ παντὸς ἔργε καὶ καιρῦ πεῖραν λαμβάνειν, ἐφ' ᾧ τε μηδὲν ἀγεννὲς μηδ' ἀνάξιον τῶν πρὸ τῦ πράξεων ὑπομεῖναι.

futurum arbitrans; anxie sollicitus ne qui Roma aduenturus erat Cos. successor suus, confecti belli titulum sibi interuerteret, aduersarios ad pacem hortabatur. audiuere illi hos sermones lubenti animo, ac viros primarios Reipub. suae ad eum miserunt. qui cum ipso collocuti, tantum ab eo absfuerunt, vt propositarum conditionum vllam admitterent: vt ne audire quidem quae imperabantur, adeo grauia illa erant, sustinuerint. nam Marcus quidem ceu victor iam vniuersae rei, quicquid concederet, id omne beneficii munerisque loco haberi postulabat. Carthaginienses contra, qui viderent nihil sibi contingere durius posse quam illa erant quae imperabantur: etiamsi sub nutum ditionemque populi Romani peruenissent: non solum auersati propositas conditiones domum redierunt: sed etiam duritia Marci non mediocriter offensi. Senatus vero Carthaginiensium legibus pacis auditis quas dixerat Marcus, etsi prope iam omni spe salutis amissa, adeo tamen viriliter ac generose restitit, vt pati quiduis, atque omnia experiri, quamlibet denique fortunam subire cuncti praeoptarent, prius quam aliquid ferrent nobilitate sua et gloria rerum gestarum indignum.

32. Περὶ δὲ τὰς καιρὰς τάτας καταπλεῖ τις εἰς τὴν Καρχηδόνα ξενολόγος, τῶν ἀπεσταλμένων εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότερον,

32. Sub id tempus appellit Carthaginem eorum vnus, quos ad conducendum mercede militem in Graeciam antea mi-

εἰς τὴν Καρχηδονίων ἄγων στρατιώτας πλείστους, ἐν οἷς καὶ Ξάνθιππόν τινα Λακεδαιμόνιον, ἄνδρα τῆς Λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεσχηκότα, καὶ τριβὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον. ὃς διακούσας τὸ γεγονὸς ἐλάττωμα, καὶ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ γέγονε, καὶ συνθεωρήσας τάς τε λοιπὰς παρασκευὰς τῶν Καρχηδονίων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων καὶ τῶν ἐλεφάντων, παραυτίκα συνελογίσατο, καὶ πρὸς τοὺς φίλους ἐνεφάνισε, διότι συμβαίνει τοὺς Καρχηδονίους οὐχ ὑπὸ Ῥωμαίων, αὐτοὺς δ' ὑφ' αὑτῶν ἡττῆσθαι διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἡγεμόνων. ταχὺ δὲ διὰ τὴν περίστασιν τῶν τοῦ Ξανθίππου λόγων διαδοθέντων εἰς τὰ πλήθη καὶ τοὺς στρατηγούς, ἔγνωσαν οἱ προεστῶτες ἀνακαλεῖσθαι καὶ πεῖραν αὐτοῦ λαμβάνειν. ὁ δὲ παραγενόμενος, εἰς τὰς χεῖρας ἔφερε τοῖς ἄρχουσι τοὺς ἀπολογισμοὺς τί καὶ παρὰ τί νῦν σφαλείησαν, καὶ διότι πεισθέντες αὐτῷ καὶ χρησάμενοι τοῖς ἐπιπεδίοις τῶν τόπων, ἔν τε ταῖς πορείαις καὶ στρατοπεδείαις καὶ παρατάξεσιν, εὐχερῶς ἑαυτοῖς τε τὴν ἀσφάλειαν δυνήσονται παρασκευάζειν, καὶ τοὺς ὑπεναντίους νικᾷν. οἱ δὲ στρατηγοὶ δεξάμενοι τὰ λεγόμενα καὶ πεισθέντες αὐτῷ, παραχρῆμα τὰς δυνάμεις ἐνεχείρισαν. ἦν μὲν οὖν καὶ κατὰ ταύτην τὴν παρὰ τοῦ Ξανθίππου διαδιδομένην φωνὴν ὁ θροῦς, καὶ λαλιά τις εὔελπις παρὰ τοῖς πολλοῖς· ὡς δ' ἐξαγα-

ferant, ingentem manum fecum adducens: in quibus Xantippus quidam fuit Lacedaemonius, vir difciplina Laconica imbutus, et qui rei militaris vfum mediocrem habebat. hic vir audita clade nupera, et quomodo, quaue ratione illa effet accepta: contemplatus etiam reliquos Poenorum apparatus, numerum equitum atque elephantorum, illico apud animum fuum ftatuit, dixitque inter amicos: nequaquam Romanos effe, qui Carthaginienfes viciffent: verum ipfos a fe ipfis ductorum imperitia fuiffe victos. fparfis ftatim in vulgus atque inter ipfos etiam duces, vt fit in aduerfis, Xanthippi fermonibus: placuit principibus ciuitatis hominem ad fe accitum experiri. qui vbi venit, rationes eorum quae dixerat magiftratibus exhibet ipfis prope manibus contrectandas: fimul acceptae cladis cauffam aperiens, confirmat; fi confilio velint vti fuo, et qua in agmine ducendo, qua in eligendo caftris aut pugnae loco, plana fectari loca: non folum fecuritati fuae facile eos hac ratione poffe confulere: verum etiam hoftem vincere. probauere duces quae dicebantur: atque e veftigio in huius transeuntes fententiam, ducatum copiarum illi tradunt. Erat quidem iam a principio, quando dedita fuerat in vulgus Xanthippi vox, rumor quidam et communis fermo omnium bonae fpei plenus: verum vbi

γὼν

γὼν πρὸ τῆς πόλεως τὴν δύναμιν ἐν κόσμῳ παρενέβαλε, καί τι καὶ κινεῖν τῶν μερῶν ἐν τάξει, καὶ παραγγέλλειν κατὰ νόμους ἤρξατο, τηλικαύτην ἐποίει διαφορὰν παρὰ τὴν τῶν προτέρων στρατηγῶν ἀπειρίαν, ὥστε μετὰ κραυγῆς ἐπισημαίνεσθαι τοὺς πολλοὺς, καὶ σπεύδειν ὡς τάχιστα συμβάλλειν τοῖς πολεμίοις· πεπεισμένους, μηδὲν ἂν παθεῖν δεινὸν ἡγουμένου Ξανθίππου. τούτων δὲ γινομένων οἱ στρατηγοὶ συνιδόντες τοὺς ὄχλους ἀνατεθαῤῥηκότας παραδόξως ταῖς ψυχαῖς, παρακαλέσαντες αὐτοὺς τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ, μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ὥρμησαν ἀναλαβόντες τὴν δύναμιν. αὕτη δ᾽ ἦν, πεζοὶ μὲν εἰς μυρίους καὶ διχιλίους, ἱππεῖς δὲ τετρακισχίλιοι. τὸ δὲ τῶν ἐλεφάντων πλῆθος, ἔγγιστά που τῶν ἑκατόν.

eductis ante vrbem copiis, alios aliis interiiciendo milites ordinare, deinde per partes ordinatos, aliquot motus edere, et ex artis legibus iuſſa dare cepit: tanta illius viſa eſt eſſe praeſtantia prae ſuperiorum ducum imperitia, vt clamore laetitiam vulgo omnes ſignificarent, et quam primum cum hoſte cuperent confligere: perſuaſi, Xanthippo ductore, nihil ſibi poſſe aduerſi contingere. Poſt haec, vt vident duces multitudinem animos mirabilem in modum reſumſiſſe: pro tempore ſuos adhortati, paucis interiectis diebus, cum exercitu proficiſcuntur. fuere in eo peditum ad duodecim millia: equites quater mille. elephantorum numerus ad centum fere accedebat.

33. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι θεωροῦντες τοὺς Καρχηδονίους, τάς τε πορείας ποιουμένους διὰ τῶν ὁμαλῶν τόπων, καὶ τὰς στρατοπεδείας τιθέντας ἐν τοῖς ἐπιπέδοις τῶν χωρίων, κατ᾽ αὐτὸ μὲν τοῦτο ξενιζόμενοι διετρέποντο· τοῖς γε μὴν ὅλοις ἔσπευδον ἐγγίσαι τοῖς πολεμίοις. συνάψαντες δὲ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν κατεστρατοπέδευσαν, ὡς δέκα σταδίους ἀπέχοντες τῶν ὑπεναντίων. τῇ δὲ κατὰ πόδας, οἱ μὲν προεστῶτες τῶν Καρχηδονίων ἐβουλεύοντο, πῶς καὶ τί πρακτέον εἴη κατὰ τὸ παρόν. οἱ δὲ πολλοὶ προθύμως ἔχοντες πρὸς τὸν κίνδυνον, συστρεφόμενοι κατὰ μέρη καὶ κατ᾽

33. Romani quando viderunt Carthaginienſes per aequa loca iter facere, et in plano locare caſtra, hoc vno quod nouum ipſis accidebat conturbati, de ſumma tamen re ſecuri, propius cum hoſte congredi feſtinabant. quibus iam propinqui, primo die mille ducentos quinquaginta paſſus ab illis caſtra ponunt. poſtridie deliberatur a principibus Carthaginienſium, quid iam, quoue modo eſſet agendum. milites vero pugnandi cupiditate accenſi, circulos paſſim cogere: Xanthippi nomen cum clamoribus vſurpare: poſtulare denique, vt quam pri-

ὄνομα τὸν Ξάνθιππον ἀναβοῶντες, ἐξάγειν σφᾶς ᾤοντο δεῖν τὴν ταχίστην. οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦτο τῶν ὄχλων ὁρμὴν καὶ προθυμίαν θεωροῦντες, ἅμα δὲ καὶ τοῦ Ξανθίππου διαμαρτυρομένου μὴ παριέναι τὸν καιρὸν, παρήγγειλαν τῷ μὲν πλήθει διασκευάζεσθαι· τῷ δὲ Ξανθίππῳ χρῆσθαι τοῖς πράγμασιν ἐπέτρεψαν, ὥς ποτ᾽ αὐτῷ δοκεῖ συμφέρειν. ὁ δὲ λαβὼν τὴν ἐξουσίαν, τοὺς μὲν ἐλέφαντας ἐξαγαγὼν ἐφ᾽ ἕνα πρὸ πάσης τῆς δυνάμεως ἐν μετώπῳ κατέστησε. τὴν δὲ φάλαγγα τῶν Καρχηδονίων ἐν ἀποστήματι συμμέτρῳ τούτοις κατόπιν ἐπέστησε· τῶν δὲ μισθοφόρων, τοὺς μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας παρενέβαλε, τοὺς δ᾽ εὐκινητοτάτους ὁμοῦ τοῖς ἱππεῦσιν ἑκατέρου τοῦ κέρατος προέστησεν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι συνιδόντες παρατατομένους τοὺς ὑπεναντίους, ἀντεξῄεσαν ἑτοίμως. καταπληττόμενοι δὲ, καὶ προορώμενοι τὴν τῶν ἐλεφάντων ἔφοδον, προθέμενοι τοὺς γροσφομάχους, πολλὰς ἐπαλλήλους κατόπιν ἵστασαν σημείας, τοὺς δ᾽ ἱππεῖς ἐμέρισαν ἐφ᾽ ἑκάτερον τὸ κέρας. τὴν δὲ σύμπασαν τάξιν βραχυτέραν μὲν ἢ πρόσθεν, βαθυτέραν δὲ ποιήσαντες, τῆς μὲν πρὸς τὰ θηρία μάχης δεόντως ἦσαν ἐστοχασμένοι· τῆς δὲ πρὸς τοὺς ἱππεῖς, πολλαπλασίους ὄντας τῶν παρ᾽ αὐτοῖς, ὁλοσχερῶς ἠστόχησαν. ἐπεὶ δ᾽ ἀμφότεροι κατὰ τὰς ἑαυτῶν προαιρέσεις καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέ-

mum educerentur. hunc illorum impetum atque ala ritatem quum animaduerterent duces, ad haec fidem deum hominumque testante Xanthippo, ne oblatam occasionem elabi finerent; milites ad pugnam se parare iubent: ipsi Xanthippo, facere quicquid e re futurum iudicaret, permittunt. ille accepta potestate hac, elephantos in ordinem vnum digestos, ante vniversam aciem in frontem instruit. pone bestias modico relicto interuallo, phalangem Carthaginiensium statuit. mercenarii militis partem dextri cornu ordinibus interiicit: partim, quod maxime expediti fuit eorum, vna cum equitum alis ante cornu vtrumque locat. Romani, instrui ab inimicis aciem cernentes, prompto et ipsi animo contra exeunt. territi tamen, quod futuram prouiderent elephantorum impressionem; velitibus praepositis, a tergo illorum densos collocant manipulos: equites in vtrumque cornu distribuunt. totius aciei longitudini quam prius vsurpauerant, aliquid detrahunt, altitudini adiiciunt; quo quidem modo ad pugnam cum bestiis commode se fore instructos, recte coniecerunt: in cauendo vero sibi ab equitibus, quorum numerus longe maior apud Poenos, tota via aberrarunt. et Romanus et Poenus dispositis ex animi sententia singulis ordinibus,

ρος ἑκάστης ἔθηκαν εἰς τὰς ἁρμοζούσας τάξεις, ἔμενον ἐν κόσμῳ, καραδοκοῦντες τὸν καιρὸν τῶν ἀλλήλων ἐπιθέσεως.

34 Ἅμα δὲ τῷ τὸν Ξάνθιππον τοῖς μὲν ἐπὶ τῶν θηρίων παραγγεῖλαι προάγειν, καὶ διασπᾷν τὰς τῶν ὑπεναντίων τάξεις, τοῖς δ' ἱππεῦσιν ἐφ' ἑκατέρου τοῦ κέρατος κυκλοῦν, καὶ προσβάλλειν τοῖς πολεμίοις· τότε δὴ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον κατὰ τὰ παρ' αὐτοῖς ἔθη συνεψόφησαν τοῖς ὅπλοις, καὶ συναλαλάξαντες, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. οἱ μὲν οὖν ἱππεῖς τῶν Ῥωμαίων ταχέως ἀφ' ἑκατέρων τῶν κεράτων ἔφυγον, διὰ τὸ πολλαπλασίους εἶναι τοὺς Καρχηδονίους, τῶν δὲ πεζῶν οἱ ταχθέντες ἐπὶ τοῦ λαιοῦ κέρως, ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν τῶν θηρίων ἔφοδον· ἅμα δὲ καταφρονοῦντες τῶν μισθοφόρων, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Καρχηδονίων· τρεψάμενοι δὲ τούτους, ἐπέκειντο καὶ κατεδίωκον αὐτοὺς, ἕως εἰς τὸν χάρακα. τῶν δὲ κατὰ τοὺς ἐλέφαντας ταχθέντων, οἱ μὲν πρῶτοι συμπεσόντες ὑπὸ τῆς βίας τῶν ζώων ἐξωθούμενοι καὶ καταπατούμενοι σωρηδὸν ἐν χειρῶν νόμῳ διεφθείροντο. τῆς γε μὴν ὅλης τάξεως τὸ σύστημα διὰ τὸ βάθος τῶν ἐφεστώτων, ἕως τινὸς ἀδιάσπαστον ἔμεινεν· ἐπεὶ δ' οἱ μὲν τὰς ἐσχάτας ἔχοντες τάξεις, κυκλούμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἱππέων, ἠναγκάζοντο πρὸς τούτους στρεφόμενοι κινδυνεύειν· οἱ δὲ διὰ μέσων τῶν ἐλε-

acieque vniuerſa, ita ordinati ſe continebant: quum vterque mutuae inuaſionis opportunitatem captaret.

34. Simul ac vero Xanthippus eos qui elephantos regebant iuſſit progredi, et aciem hoſtium diſſipare, equites ab vtroque cornu hoſtem cingere, atque adoriri: tum etiam Romani more ſuo armis concrepuerunt, et clamore militari ab omnibus edito, Poenum inuadere coeperunt. ſed Romani quidem equites, quod multis vicibus numero ſuperarentur a Carthaginienſibus, ab vtroque mox cornu fugerunt: e peditibus vero, qui in ſiniſtro cornu erant, partim vt belluarum impetum declinarent: partim quod conductitium militem aſpernarentur, dextimos Carthaginienſium petunt: verſis in fugam inſtant, et ad vallum vſque eos perſequuntur. qui ex aduerſo elephantorum locati fuerant, horum primi magna vi facto in eos impetu beſtiarum violentia repulſi, et conculcati aceruatim pugnantes conficiebantur. enimuero vniuerſae aciei corpus propter ſtantium pone primos ordines profundam ſeriem, aliquamdiu manſit indiuulſum: poſtea vero quam extremi ordines vndique ab equitibus circumuenti, cogebantur facta conuerſione cum iis dimicare: et illi qui per medios elephantos in vlteriora perruperant, cum iam a tergo

φάντων εἰς πρόσθεν ἐκβιαζόμενοι, καὶ κατὰ νώτε παριςάμενοι τῶν θηρίων, εἰς ἀκέραιον καὶ συντεταγμένην ἐμπίπτοντες τὴν τῶν Καρχηδονίων φάλαγγα, διεφθείροντο· τότε δὴ πανταχόθεν πονῦντες, οἱ μὲν πλεῖςοι τῶν Ῥωμαίων συνεπατήθησαν ὑπὸ τῆς ὑπερφυῦς βίας τῶν ζώων· οἱ δὲ λοιποὶ συνηκοντίσθησαν ὑπὸ τῦ πλήθες τῶν ἱππέων ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ· τελέως δέ τινες ὀλίγοι πρὸς φυγὴν ὥρμησαν. ὄσων δὲ πεδινῶν τῶν ὑποχωρήσεων, καὶ τύτων οἱ μὲν ἀπὸ τῶν θηρίων καὶ τῶν ἱππέων ἀπώλλυντο· πεντακόσιοι δὲ ἴσως οἱ μετὰ Μάρκε τῦ ςρατηγῦ φυγόντες, μετ' ὀλίγον ὑποχείριοι γενόμενοι, σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ πάντες ἐζωγρήθησαν. τῶν μὲν ὖν παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις μισθοφόρων ἔπεσον εἰς ὀκτακοσίυς, οἱ κατὰ τὸ λαιὸν τῶν Ῥωμαίων ταχθέντες· τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐσώθησαν μὲν εἰς διχιλίυς, οἱ κατὰ τὸ δίωγμα τῶν προειρημένων ἐκτὸς γενόμενοι τῦ κινδύνυ. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος διεφθάρη, πλὴν Μάρκε τῦ ςρατηγῦ, καὶ τῶν ἅμα τύτῳ φυγόντων. αἱ μὲν ὖν σημεῖαι τῶν Ῥωμαίων αἱ σωθεῖσαι, διέπεσον εἰς τὴν Ἀσπίδα παραδόξως. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὺς νεκρὺς σκυλεύσαντες, καὶ τὸν ςρατηγὸν ἅμα μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἄγοντες, ἐπανῆλθον περιχαρεῖς τοῖς παρῦσιν εἰς τὴν πόλιν.

35. Ἐν ᾧ καιρῷ πολλά τις ἂν ὀρθῶς ἐπισημαινόμενος εὕροι, πρὸς ἐπανόρθωσιν τῦ τῶν ἀν-

ipsis consisterent, in Poenorum integram atque compositam phalangem incidentes, trucidabantur: tum demum omni ex parte laborantibus Romanis, plurimi illorum a stupendae molis ac virium bestiis sunt conculcati: reliqui in ipso pugnae loco ab equitum turba iaculis sunt confixi: perpauci admodum fuere qui fugam capesserent: sed quia per patentes campos erat fugiendum, etiam horum plerique ab elephantis equitibusque sunt caesi: ad quingentos qui cum Marco Consule fugerant, mox in hostium potestatem venerunt, et omnes cum ipso viui sunt capti. desiderati sunt eo praelio e mercenariis Poenorum qui ante sinistrum Romanorum cornu stabant, ad IↃCCC. Romanorum seruati sunt ad duo millia: qui hostem persequentes sicuti ante ostendimus, periculo sunt erepti. reliqui omnes Coss. Marco excepto, et iis quos habuit in fuga comites, perierunt. quae superfuerunt cohortes Clupeam miraculo euaserunt. Carthaginienses post detracta cadaueribus spolia, ipsum quoque Coss. inter captiuos ducentes, gaudio ex successu ouantes in vrbem sunt reuersi.

35. Heic vero multa, si quis recte obseruet, inueniet accidisse, ad corrigendos vitae ho-

θρώπων

θρώπων βίȣ συντελεσθέντα. καὶ γὰρ τὸ δεῖν ἀπιςεῖν τῇ τύχῃ, καὶ μάλιςα κατὰ τὰς ἐυπραγίας, ἐναργέςατον ἐΦάνη πᾶσι τότε διὰ τῶν Μάρκȣ συμπ]ωμάτων. ὁ γὰρ μικρῷ πρότερον ȣ̓ διδȣ̀ς ἔλεον, ȣ̓δὲ συΓγνώμην τοῖς π]αίȣσι, παρὰ πόδας αὐτὸς ἤγετο δεησόμενος τȣ́των περὶ τῆς ἑαυτȣ̃ σωτηρίας. καὶ μὴν τὸ παρ᾽ Εὐριπίδῃ πάλαι καλῶς εἰρῆσθαι δοκȣ̃ν, ὡς ἓν σοφὸν βȣ́λευμα τὰς πολλὰς χεῖρας νικᾷ, τότε δι᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων ἔλαβε τὴν πίςιν. εἷς γὰρ ἄνθρωπος καὶ μία γνώμη, τὰ μὲν ἀήτ]ητα πλήθη καὶ πραγματικὰ δοκȣ̃ντα εἶναι, καθεῖλε· τὸ δὲ προφανῶς πεπ]ωκὸς ἄρδην πολίτευμα, καὶ τὰς ἀπηλγηκυίας ψυχὰς τῶν δυνάμεων, ἐπὶ τὸ κρεῖτ]ον ἤγαγεν. ἐγὼ δὲ τȣ́των ἐπεμνήσθην χάριν τῆς τῶν ἐντυγχανόντων τοῖς ὑπομνήμασι διορθώσεως. δυοῖν γὰρ ὄντων τρόπων πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταθέσεως· τȣ̃ τε διὰ τῶν ἰδίων συμπ]ωμάτων, καὶ τȣ̃ διὰ τῶν ἀλλοτρίων· ἐναργέςερον μὲν εἶναι συμβαίνει, τὸν διὰ τῶν οἰκείων περιπετειῶν, ἀβλαβέςερον δὲ τὸν διὰ τῶν ἀλλοτρίων. διὸ τὸν μὲν ȣ̓δέποθ᾽ ἑκȣσίως αἱρετέον, ἐπεὶ μετὰ μεγάλων πόνων καὶ κινδύνων ποιεῖ τὴν διόρθωσιν· τὸν δὲ ἀεὶ θηρευτέον, ἐπεὶ χωρὶς βλάβης ἐςὶ

minum errores, profutura. Quod enim Fortunae non sit confidendum, vtique in rebus laetis, per ea quae Regulo acciderunt. omnibus tunc factum est manifestissimum. nam qui paullo ante nullum misericordiae locum dabat, neque vllam afflictis veniam concedebat: mox ductus ipse est, iisdem pro salute sua supplicaturus. Iam quod recte olim dixit Euripides, MENS VNA SAPIENS PLVRIVM VINCIT MANVS, ex ipsis rebus manifestam tunc fidem inuenit. vnus quippe vir, et consilium vnum legiones quae propter sollertiam ac praestantiam in re militari vinci non posse credebantur, deleuit: ciuitatem vero illam, quam penitus concidisse palam erat, militumque animos, qui ex desperatione ipsum quoque doloris sensum amiserant, recreauit atque erexit. Equidem ista commemoraui, vt qui hos Commentarios legerint, meliores fiant: nam quum duae vniuersis mortalibus propositae sint ad proficiendum rationes: per proprios casus, aut per alienos: euidentior quidem illa est, quae per propria ducit infortunia: at tutior illa quae per aliena. itaque viam priorem sponte sua nemo vnquam debet ingredi: magnis enim eiusmodi correctio laboribus constat ac periculis. posterior semper nobis captanda. per quam sine vlla noxa id quod melius est cernere vnicuique

συνι-

συνιδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ βέλτιον. ἐξ ὧν συνιδόντι, καλλίστην παιδείαν ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον, τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν. μόνη γὰρ αὕτη χωρὶς βλάβης ἐπὶ παντὸς καιρῦ καὶ περιστάσεως, κριτὰς ἀληθινὰς ἀποτελεῖ τῦ βελτίονος. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν ἐπὶ τοσῦτον εἰρήσθω.

36. Καρχηδόνιοι δὲ, κατὰ νῦν ἁπάντων σφίσι κεχωρηκότων, ὑπερβολὴν χαρᾶς ὐκ ἀπέλιπον· διά τε τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας, καὶ διὰ τῆς μετ᾽ ἀλλήλων φιλοφροσύνης. Ξάνθιππος δὴ τηλικαύτην ἐπίδοσιν καὶ ῥοπὴν ποιήσας τοῖς Καρχηδονίων πράγμασι, μετ᾽ ὐ πολὺν χρόνον ἀπέπλευσε πάλιν, φρονίμως καὶ συνετῶς βυλευσάμενος. αἱ γὰρ ἐπιφανεῖς καὶ παράδοξοι πράξεις, βαρεῖς μὲν τὰς φθόνας, ὀξείας δὲ τὰς διαβολὰς γεννῶσιν. ἃς οἱ μὲν ἐγχώριοι διά τε τὰς συγγενείας καὶ τὸ τῶν φίλων πλῆθος οἷοί τ᾽ ἂν εἶεν φέρειν· οἱ δὲ ξένοι ταχέως ἐφ᾽ ἑκατέρων τύτων ἡττῶνται, καὶ κινδυνεύϛσι. λέγεται δὲ καὶ ἕτερος ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῦ Ξανθίππυ λόγος· ὃν πειρασόμεθα διασαφεῖν, οἰκειότερον λαβόντες τῦ παρόντος καιρόν. Ῥωμαῖοι δὲ προσπεσόντων σφίσι παρ᾽ ἐλπίδα τῶν ἐν Λιβύῃ συμβεβηκότων, εὐθέως ἐγίνοντο πρὸς τὸ καταρτίζειν τὸν στόλον, καὶ τὰς ἄνδρας ἐξαιρεῖσθαι τὰς ἐν τῇ

licet. Quod reputantem, sic apud se quemque statuere oportet: pulcherrimum disciplinae genus esse ad veras vitae rationes cognoscendas, peritiam ex historia collectam, quae gestorum veram et exactum narrationem continet. sola namque haec in omni tempore ac quocumque rerum euentu, nullo tuo incommodo diiudicandi id quod melius est facultatem tibi largitur. verum de his hactenus.

36. Carthaginienses, quibus ex voto omnia cesserant, significandae laetitiae nihil reliqui fecerunt: cum gratias Deo agentes, tum mutua inter se beneuolentiae officia vsurpantes. Xanthippus vero qui rebus Carthaginiensium ad noua incrementa tantum momentum attulerat: non multo post inde est profectus: prudenter sane ac sapienter. illustres enim atque admirandae actiones graues inuidias et acres calumnias conflare solent: quibus ciues fortasse, cognatorum amicorumque opibus nixi, fuerint pares: at peregrinis vtraque res in exitium facile vertit. Sunt qui discessum Xanthippi aliter narrent: quorum sententiam commodiorem nacti locum, referemus. Romani nuntio inopinato accepto de iis quae in Africa acciderant, ad reparandam classem animum statim applicant, et eos periculo eximendos, qui prae-

Λιβύῃ

Λιβύῃ διασεσωσμένους. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ ταῦτα στρατοπεδεύσαντες, ἐπολιόρκουν τὴν Ἀσπίδα, σπουδάζοντες ἐγκρατεῖς γενέσθαι τῶν ἐκ τῆς μάχης διαφυγόντων. διὰ δὲ τὴν γενναιότητα καὶ τόλμαν τῶν ἀνδρῶν, οὐδαμῶς ἑλεῖν δυνάμενοι, τέλος ἀπέστησαν τῆς πολιορκίας. προσπεσόντος δ' αὐτοῖς, ἐξαρτύειν τὸν στόλον τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μέλλειν αὖθις ἐπὶ τὴν Λιβύην ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, τὰ μὲν ἐπεσκεύαζον σκάφη, τὰ δ' ἐκ καταβολῆς ἐναυπήγουν. ταχὺ δὲ συμπληρώσαντες ναῦς διακοσίας, ἀνήχθησαν, καὶ παρεφύλαττον τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς θερείας ἀρχομένης καθελκύσαντες τριακόσια καὶ πεντήκοντα σκάφη, καὶ στρατηγοὺς ἐπιστήσαντες Μάρκον Αἰμύλιον καὶ Σερούιον Φολούιον ἐξαπέστελλον. οἱ δ' ἀναχθέντες ἔπλεον παρὰ τὴν Σικελίαν ὡς ἐπὶ τῆς Λιβύης. συμμίξαντες δὲ περὶ τὴν Ἑρμαίαν τῷ τῶν Καρχηδονίων στόλῳ, τούτους μὲν ἐξ ἐφόδου καὶ ῥαδίως τρεψάμενοι, ναῦς ἔλαβον αὐτάνδρους ἑκατὸν δεκατέσσαρας. τοὺς δ' ἐν Λιβύῃ διαμείναντας νεανίσκους ἀναλαβόντες ἐκ τῆς Ἀσπίδος, ἔπλεον αὖθις ἐπὶ Σικελίας.

37. Διάραντες δὲ τὸν πόρον ἀσφαλῶς, καὶ προσμίξαντες τῇ τῶν Καμαριναίων χώρᾳ, τηλικούτῳ περιέπεσον χειμῶνι, καὶ τηλικαύταις συμφοραῖς, ὥστε μηδ' ἂν εἰπεῖν ἀξίως δύνασθαι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ συμβάντος. τῶν γὰρ

lio effugerant. quos vt in potestatem redigerent Carthaginienses, Clupeum castris admotis obsidione cinxerant: sed magno animo atque audacia illis resistentibus, frustra omnia experti, tandem obsidione destiterant. vt nuntiatum Poenis, classem Romanos parare, qua in Africam iterum nauigent: ipsi quoque alias reficere naues, alias a fundamentis aedificare. quumque breui spatio ducentas rebus omnibus instruxissent, classe ire obuiam hosti, eiusque aduentum obseruare pergunt. Romani initio aestatis deductis in mare nauibus trecentis et quinquaginta, ductu nouorum Coss. M. Aemilii et Seruii Fuluii copias proficisci iubent. illi sublatis ancoris praeter Siciliam nauigant, velut qui in Africam cursum dirigerent. circa Hermaeam promontorium inito cum classe Punica certamine, primo statim impetu hoste in fugam verso, naues cum omnibus qui in iis erant, centum et quatuordecim capiunt: deinde vt manum illam iuuenum qui in Africa adhuc restabant, susciperent, nauibus Clupeam appulsis, mox iterum Siciliam petunt.

37. Iam medium mare sine periculo erant emensi, et Camarinaeorum ditioni appropinquabant, cum in tantam inciderunt tempestatem, tantasque calamitates, vt ne referri quidem pro rei magnitudine satis

γὰρ ἑξήκοντα καὶ τέτταρων πρὸς ταῖς τριακοσίαις ναυσὶν, ὀγδοήκοντα μόνον συνέβη περιλειφθῆναι σκάφη, τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν ὑποβρύχια γενέσθαι, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς ῥαχίας πρὸς ταῖς σπιλάσι καὶ τοῖς ἀκρωτηρίοις καταγνύμενα, πλήρη ποιῆσαι σωμάτων τὴν παραλίαν καὶ ναυαγίων. ταύτης δὲ μείζω περιπέτειαν ἐν ἑνὶ καιρῷ κατὰ θάλατταν, οὐδ᾽ ἱστορῆσθαι συμβέβηκεν. ἧς τὴν αἰτίαν οὐχ οὕτως εἰς τὴν τύχην, ὡς εἰς τοὺς ἡγεμόνας ἐπανοιστέον. πολλὰ γὰρ τῶν κυβερνητῶν διαμαρτυραμένων μὴ πλεῖν παρὰ τὴν ἔξω πλευρὰν τῆς Σικελίας, τὴν πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος ἐστραμμένην, διὰ τὸ πελαγίαν εἶναι καὶ δυσπροσόρμιστον· ἅμα δὲ καὶ τὴν μὲν οὐδέπω καταλήγειν ἐπισημασίαν, τὴν δ᾽ ἐπιφέρεσθαι· μεταξὺ γὰρ ἐποιοῦντο τὸν πλοῦν τῆς Ὠρίωνος καὶ Κυνὸς ἐπιτολῆς· οὐδενὶ προσέχοντες τῶν λεγομένων, ἔλαθον ἔξω πελάγιοι, σπουδάζοντες τινὰς τῶν ἐν τῷ παράπλῳ πόλεις, τῇ τοῦ γεγονότος εὐτυχήματος φαντασίᾳ καταπληξάμενοι, προσλαβέσθαι. πλὴν οὗτοι μὲν μικρῶν ἐλπίδων ἕνεκα μεγάλοις περιτυχόντες ἀτυχήμασι, τότε τὴν αὑτῶν ἀβελτίαν ἔγνωσαν. καθόλου δὲ Ῥωμαῖοι πρὸς πάντα χρώμενοι τῇ βίᾳ, καὶ τὸ προτεθὲν οἰόμενοι δεῖν κατ᾽ ἀνάγκην ἐπιτελεῖν, καὶ μηδὲν ἀδύνατον εἶναι σφίσι τῶν ἅπαξ δοξάντων, ἐν πολλοῖς μὲν κατορθοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ὁρμήν. ἔν τισι δὲ προφανῶς

poſſint e nauibus enim CCCLXIII. ſolae remanſerunt LXXX. ceterorum nauigiorum, alia vndis ſunt obruta: alia aeſtu maris ad ſcopulos et promontoria alliſa atque fracta, corporibus et naufragii tabulis oram vniuerſam complerunt. Maiorem hac cladem vno tempore mari acceptam, ne hiſtoriae quidem commemorant. cauſſa vero illius, non tam Fortunae, quam ipſis Coss. eſt adſcribenda: quippe gubernatoribus ſaepe multum obteſtantibus, ne ſecundum exterius Siciliae latus, quod mare Africum ſpectat, nauigare vellent: quoniam profundum ibi pelagus eſt, et tota illa ora importuoſa: ſimul quod, infeſtorum nauigationi ſignorum, alterum nondum eſſet confectum, alterum mox oriturum: (nam inter Orionis et Canis ortum nauigabant:) illi, ſpretis hiſce monitis, in altum imprudenter ſunt prouecti: dum cupiunt vrbes quasdam in illo poſitus litore, quod praeternauigabant, recentem victoriam illis oſtentando, perterreſacere, et ad deditionem compellere. ſed hi ob ſpes exiguas magnis mactati infortuniis, ſtultitiam ſuam tum certe agnouerunt: at Romani quum in vniuerſum violentiam ad omnia adhibeant; et quicquid propoſuerint id neceſſario fieri debere exiſtiment, nihilque eorum, quae ſemel decreuerint, non poſſe fieri ſtatuant: efficiunt illi quidem pleraque omnia hoc tanto impetu, ex animi ſententia: in

σφάλ-

σφάλλονται, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς γῆς πρὸς ἀνθρώπους, καὶ τὰ τούτων ἔργα ποιούμενοι τὰς ἐπιβολὰς, τὰ μὲν πολλὰ κατορθοῦσι, διὰ τὸ πρὸς τὰς παραπλησίους δυνάμεις χρῆσθαι τῇ βίᾳ· ποτὲ δὲ καὶ σπανίως ἀποτυγχάνουσι· πρὸς δὲ τὴν θάλατταν καὶ πρὸς τὸ περιέχον, ὅταν παραβάλωνται καὶ βιαιομαχῶσι, μεγάλοις ἐλαττώμασι περιπίπτουσι· ὃ καὶ τότε καὶ πλεονάκις αὐτοῖς ἤδη συνέβη, καὶ συμβήσεται πάσχειν, ἕως ἂν ποτε διορθώσωνται τὴν τοιαύτην τόλμαν καὶ βίαν· καθ' ἣν οἴονται δεῖν αὐτοῖς πάντα καιρὸν εἶναι πλωτὸν καὶ πορευτόν.

38. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι συνέντες τὸν γεγονότα φθόρον τοῦ τῶν Ῥωμαίων στόλου, καὶ νομίσαντες κατὰ μὲν γῆν ἀξιόχρεως εἶναι διὰ τὸ προγεγονὸς εὐτύχημα, κατὰ δὲ θάλατταν διὰ τὴν εἰρημένην τῶν Ῥωμαίων περιπέτειαν, ὥρμησαν προθυμοτερον επι τε τὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς παρασκευάς. καὶ τὸν μὲν Ἀσδρούβαν εὐθὺς ἐξαπέστελλον εἰς τὴν Σικελίαν, δόντες αὐτῷ τούς τε προϋπάρχοντας, καὶ τοὺς ἐκ τῆς Ἡρακλείας παραγεγονότας στρατιώτας, ἅμα δὲ τούτοις ἐλέφαντας ἑκατὸν καὶ τετταράκοντα. τοῦτον δ' ἐκπέμψαντες, διακοσίας κατεσκευάζοντο ναῦς, καὶ τἄλλα τὰ πρὸς τὸν πλοῦν ἡτοίμαζον. ὁ δ' Ἀσδρούβας διακομισθεὶς εἰς τὸ Λιλύβαιον ἀσφαλῶς, τά τε θηρία καὶ τὰς δυνάμεις ἐγύμναζε, καὶ δῆλος ἦν ἀντιποιησόμενος τῶν ὑπαίθρων.

quibusdam tamen clades patiuntur insignes, maxime autem in mari. nam in terra quidem vbi res illis est cum hominibus et operibus humanis, vt plurimum, succedit audacia: quoniam aduersus similes vires violentia vtuntur: tamen etiam heic aliquando, licet raro, ausis excidunt: at quoties contra mare aut coelum proiecta quadam audacia pugnant, suaque illa vi abrupta vincere satagunt, magnas calamitates incurrunt. quod et tunc et saepe alias experti sunt: experientur etiam in posterum; donec audaciam hanc et violentiam correxerint: per quam omni tempore maria terrasque sibi peruias esse debere autumant.

38. Carthaginienses cognito Romanae classis naufragio, rati, terrestibus quidem copiis propter superiorem victoriam pares se Romanis: naualibus vero propter hanc illorum calamitatem: eo animosius vtriusque generis paratibus operam dabant. Igitur Asdrubalem confestim in Siciliam mittunt: traduntque illi praeter quos ante habebat sub signis, etiam eos qui recens Heraclea aduenerant cum elephantis CXL. hoc iam misso, naues ducentas, cum necessariis rebus omnibus parabant. Asdrubal secunda nauigatione delatus Lilybaeum, et milites et bestias exercebat: habens in animo, quod palam prae se ferebat, foris posita copiis eductis late occupare.

Ῥωμαῖοι

Ῥωμαῖοι δὲ τῶν ἐκ τῆς ναυαγίας ἀνακομισθέντων διακούσαντες τὸ κατὰ μέρος, βαρέως μὲν ἤνεγκαν τὸ γεγονός· βουλευόμενοι δὲ καθάπαξ μὴ εἴκειν, αὖθις ἔγνωσαν, ἐκ τῶν ὑπόχων εἴκοσι καὶ διακόσια ναυπηγεῖσθαι σκάφη. τούτων δὲ τὴν συντέλειαν ἐν τριμήνῳ λαβόντων, ὅπερ οὐδὲ πιστεῦσαι ῥᾴδιον, εὐθέως οἱ κατασταθέντες ἄρχοντες, Αὖλος Ἀτίλιος καὶ Γνάϊος Κορνήλιος, καταρτίσαντες τὸν στόλον, ἀνήχθησαν, καὶ πλεύσαντες διὰ πορθμοῦ, προσέλαβον ἐκ τῆς Μεσσήνης τὰ διασωθέντα τῶν πλοίων ἐκ τῆς ναυαγίας, καὶ κατάραντες εἰς Πάνορμον τῆς Σικελίας τριακοσίαις ναυσὶν, ὅπερ ἦν βαρυτάτη πόλις τῆς τῶν Καρχηδονίων ἐπαρχίας, ἐνεχείρησαν αὐτὴν πολιορκεῖν. συστησάμενοι δὲ κατὰ διττοὺς τόπους ἔργα, καὶ τἄλλα παρασκευασάμενοι, προσήγαγον τὰς μηχανάς. ῥᾳδίως δὲ τοῦ παρὰ θάλατταν πύργου πεσόντος, καὶ βιασαμένων ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν, ἡ μὲν καλουμένη Νέα πόλις ἑαλώκει κατὰ κράτος· ἡ δὲ Παλαιὰ προσαγορευομένη, τούτου συμβάντος, ἐκινδύνευσε. διὸ καὶ ταχέως ἐνέδωκαν αὐτὴν οἱ κατοικοῦντες. γενόμενοι δ' ἐγκρατεῖς, οὗτοι μὲν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπολιπόντες φυλακὴν τῆς πόλεως.

Romani de omnibus, quae acciderant, ab iis, qui naufragium euaserant, edocti, magnum quidem ex ea re dolorem ceperunt: sed qui semel decreuissent hosti non cedêre, iterum naues aedificare CCXX. ab ipsis carinis ac statuminibus constituunt. quibus, trimestri spatio, quod vix credat aliquis, absolutis, illico noui Coss. Aulus Atilius et Cn. Cornelius, classe instructa proficiscuntur: et traiecto freto, assumtisque Messanae nauibus quae ex naufragio supererant, classe nauium trecentarum Panormum in Sicilia appellunt; eamque vrbem ceterarum caput in ditione Carthaginiensium, obsidere aggrediuntur. itaque duobus locis operibus institutis, ceterisque rebus praeparatis, machinas admouent. deiecta non difficulter turri ad mare sita, quum illac irruissent milites, capta est per vim illa oppidi pars quae dicitur Noua: nec mediocriter illa quam Veterem vocant periclitabatur. itaque deditionem sine mora oppidani fecerunt. ea potiti vrbe Coss. relicto ibi praesidio, Romam repetunt.

39. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῆς θερείας ἐπιγενομένης, οἱ κατασταθέντες ἄρχοντες, Γνάϊος Σερουίλιος καὶ Γάϊος Σεμπρόνιος, ἀνέπλευσαν παντὶ τῷ στόλῳ· καὶ διάραντες εἰς τὴν Σικελίαν, ἀφώρμησαν ἐντεῦθεν

39. Ineunte vero sequentis anni aestate, noui Coss. Cn. Seruilius et C. Sempronius, cum vniuersa classe sublatis ancoris, in Siciliam traiiciunt: vndę mox in Afri-

τεῦθεν εἰς τὴν Λιβύην. κομιζόμενοι δὲ παρὰ τὴν χώραν, ἐποιήσαντο καὶ πλείστας ἀποβάσεις. ἐν αἷς οὐδὲν ἀξιόλογον πράττοντες, παρεγίνοντο πρὸς τὴν τῶν Λωτοφάγων νῆσον, ἣ καλεῖται μὲν Μῆνιγξ, οὐ μακρὰν δ' ἀπέχει τῆς μικρᾶς Σύρτεως. ἐν ᾗ προσπεσόντες εἴς τινα βράχεα διὰ τὴν ἀπειρίαν, ἐπιγενομένης ἀμπώτεως, καὶ καθισάντων τῶν πλοίων, εἰς πᾶσαν ἦλθον ἀπορίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν ἀνελπίστως μετά τινα χρόνον ἐπενεχθείσης τῆς θαλάττης, ἐκρίψαντες ἐκ τῶν πλοίων πάντα τὰ βάρη, μόλις ἐκούφισαν τὰς ναῦς. οὗ γενομένου, φυγῇ παραπλήσιον ἐποιήσαντο τὸν ἀπόπλουν. ἁψάμενοι δὲ τῆς Σικελίας, καὶ κάμψαντες τὸ Λιλύβαιον, καθωρμίσθησαν εἰς Πάνορμον. ἐντεῦθεν δὲ ποιούμενοι παραβόλως καὶ διὰ πόρου τὸν πλοῦν εἰς τὴν πόλιν, πάλιν περιέπεσον χειμῶνι τηλικούτῳ τὸ μέγεθος, ὥστε πλείω τῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα πλοίων ἀποβαλεῖν. οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ, τούτων συμβάντων, καίπερ ὄντες ἐν παντὶ φιλότιμοι διαφερόντως, ὅμως τότε διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν συμπτωμάτων, τοῦ μὲν ἔτι στόλον ἀθροίζειν, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπέστησαν, ἐν δὲ ταῖς πεζικαῖς δυνάμεσι τὰς ὑπολοίπους ἔχοντες ἐλπίδας, τοὺς μὲν στρατηγοὺς ἀπέστελλον, Λεύκιον Κεκίλιον, καὶ Γναῖον Φούριον, καὶ στρατόπεδα μετὰ τούτων εἰς τὴν Σικελίαν. ἑξήκοντα δὲ μόνον ἐπλήρωσαν ναῦς, χάριν τοῦ τὰς ἀγορὰς κομίζειν τοῖς στρατο-

cam proficiſcuntur. nauigantes autem ſecundum Africae littus, plurimis locis exſcenſionem faciunt. nulla tamen re memorabili geſta, ad Lotophagorum inſulam, quae Meninx dicitur, neque longe a Syrti minore abeſt, deueniunt. ibi propter naturae locorum imperitiam, in quaedam illapſi breuia, quum recedente maris aeſtu ſiderent naues, quo ſe verterent plane neſciebant: ſed mox praeter ſpem redeunte mari, facto omnium onerum iactu, aegre tandem naues ſubleuarunt: deinde fugientibus ſimiles diſcedunt: delatique in Siciliam, ſuperato Lilybaeo, Panormi naues in portum applicant. quo ex loco temeraria audacia per fretum Romam contendentes, iterum tempeſtate iactati ſunt adeo vehemente, vt amplius centum quinquaginta naues amitterent. Haec quum ita acciſſent, Senatus populusque Romanus etſi cupiditate gloriae in omni re mirifice ſtimulabantur: attamen, propter magnitudinem ac frequentiam detrimentorum, quae acceperant, a paranda amplius claſſe, rebus ipſis cogentibus, deſtiterunt: atque in terreſtribus copiis ſuas de cetero ſpes omnes reponentes, Coss. L. Caecilium et Cn. Furium cum legionibus in Siciliam mittunt: nauibus tantum LX. remigibus militibusque inſtructis, ad commeatum exercitui importan-

πέδοις ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων περιπετειῶν, συνέβη πάλιν ἐπικυδέστερα γενέσθαι τὰ τῶν Καρχηδονίων πράγματα. τῆς μὲν γὰρ θαλάττης ἀδεῶς ἐπεκράτουν ἐκκεχωρηκότων τῶν Ῥωμαίων, ἐν δὲ ταῖς πεζικαῖς δυνάμεσι μεγάλας εἶχον ἐλπίδας. καὶ τοῦτ᾽ ἔπασχον οὐκ ἀλόγως. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι διαδοθείσης φήμης περὶ τῆς ἐν τῇ Λιβύῃ μάχης, ὅτι τὰ θηρία τάς τε τάξεις αὐτῶν διασπάσαι, καὶ τοὺς πλείστους διαφθεῖραι τῶν ἀνδρῶν, οὕτως ἦσαν κατάφοβοι τοὺς ἐλέφαντας, ὡς ἐπὶ δύο ἐνιαυτοὺς τοὺς ἑξῆς τῶν προειρημένων καιρῶν, πολλάκις μὲν ἐν τῇ Λιλυβαιΐτιδι χώρᾳ, πολλάκις δὲ ἐν τῇ Σελινουντίᾳ παραταττόμενοι τοῖς πολεμίοις ἐξ καὶ πέντε σαδίοις, οὐκ ἐθάῤῥησαν οὐδέποτε κατάρξαι τῆς μάχης, οὐδ᾽ εἰς τοὺς ὁμαλοὺς καθόλου συγκαταβῆναι τόπους, δεδιότες τὴν τῶν ἐλεφάντων ἔφοδον. Θέρμην δὲ μόνον καὶ Λίπαραν ἐξεπολιόρκησαν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς, ἀντεχόμενοι τῶν ὀρεινῶν καὶ δυσδιαβάτων τόπων. διὸ καὶ θεωροῦντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἐν τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις πτοίαν καὶ δυσελπιστίαν, αὖθις ἔγνωσαν ἐκ μεταμελείας ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. καὶ καταστήσαντες στρατηγὸν Γάϊον Ἀτίλιον, καὶ Λεύκιον Μάλιον, ναυπηγοῦνται πεντήκοντα σκάφη, καὶ κατέγραφον καὶ συνήθροιζον στόλον ἐνεργῶς.

40. Ὁ δὲ προεστὼς τῶν Καρχηδονίων Ἀσδρούβας, ὁρῶν ἀποδειλιῶντας τοὺς Ῥωμαίους ἐν ταῖς προγεγενημέναις παρατάξεσι,

dum. Per has clades factum eſt, vt denuo gloria florerent res Poenorum, melioreque loco eſſent. nam maris dominatum cedentibus Romanis, tuto iam obtinebant: in terreſtribus quoque copiis, plurimum ſpei collocabant. neque id immerito. Romani enim, poſtquam fama accepiſſent elephantos in Africana pugna ordines diſſipaſſe, multosque militum contrucidaſſe: adeo illos horrere coeperunt, vt continuo inde biennio, quum modo ad Lilybaeum, modo in agro Selinuntio, interuallo quinque aut ſex ſtadiorum aciem aduerſus hoſtes inſtruerent; initium tamen praelii facere, aut omnino in plana deſcendere, dum impreſſionem beſtiarum reformidant, nunquam ſint auſi. neque aliud per illa geſſerunt tempora, niſi quod montanis atque inacceſſis locis inhaerentes, Thermam et Liparam obſidione expugnarunt. itaque Romani, cognito pauore et animorum conſternatione quae in terreſtribus copiis verſabatur: mutata ſententia, iterum ad mare animum ſibi eſſe adiiciendum ſtatuunt. Conſulibus creatis C. Atilio et L. Manlio, naues quinquaginta fabricant: magnaque vi claſſem, habito delectu militum, reparant.

40. Animaduerterat Aſdrubal Carthaginienſium praefectus, Romanos, cum ante aliquoties aciem inſtruxiſſent,

πυθόμε-

πυθόμενος τὸν μὲν ἕνα τῶν στρατηγῶν μετὰ τῆς ἡμισείας δυνάμεως εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπηλλάχθαι, τὸν δὲ Κεκίλιον ἐν τῷ Πανόρμῳ διατρίβειν, τὸ λοιπὸν μέρος ἔχοντα τῆς στρατείας, βουλόμενον ἐφεδρεῦσαι τοῖς τῶν συμμάχων καρποῖς, ἀκμαζούσης τῆς συγκομιδῆς· ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ Λιλυβαίου τὴν δύναμιν, ὥρμησε καὶ κατεστρατοπέδευσε πρὸς τοῖς ὅροις τῆς χώρας τῆς Πανορμίτιδος. ὁ δὲ Κεκίλιος θεωρῶν αὐτὸν κατατεθαῤῥηκότα, καὶ σπουδάζων ἐκκαλεῖσθαι τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ, συνεῖχε τοὺς στρατιώτας ἐντὸς τῶν πυλῶν. οἷς ἐπαιρόμενος Ἀσδρούβας, ὡς οὐ τολμῶντος ἀντεξιέναι τοῦ Κεκιλίου, θρασέως ὁρμήσας παντὶ τῷ στρατεύματι, κατῆρε διὰ τῶν στενῶν εἰς τὴν πανορμῖτιν. Φθείροντος δὲ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ μέχρι τῆς πόλεως, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ὑποκειμένης γνώμης ὁ Κεκίλιος, ἕως αὐτὸν ἐξεκαλέσατο διαβῆναι τὸν πρὸ τῆς πόλεως ποταμόν. ἐπεὶ δὲ τὰ θηρία διεβίβασαν οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ τὴν δύναμιν· τὸ τηνικαῦτα δὲ τοὺς εὐζώνους ἐξαποστέλλων ἠρέθιζε, μέχρι πᾶν αὐτοὺς ἐκτάξαι τὸ στρατόπεδον ἠνάγκασε. συνθεασάμενος δὲ γινόμενον ὃ προέθετο, τινὰς μὲν τῶν εὐκινήτων πρὸ τοῦ τείχους καὶ τῆς τάφρου παρέβαλε, προστάξας, ἂν ἐγγίζῃ τὰ θηρία πρὸς αὐτοὺς, χρῆσθαι τοῖς βέλεσιν ἀφθόνως· ὅταν δ' ἐκπιέζωνται, καταφεύγειν εἰς τὴν τάφρον· καὶ πάλιν ἐκ ταύτης ὁρμωμένους εἰσακοντίζειν εἰς τὰ προσπίπτοντα τῶν ζώων. τοῖς δ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς βα-

pauitantes: itaque factus certior alterum Consulem cum dimidia copiarum parte in Italiam rediisse, Caecilium Panormi agere cum reliquo exercitu, vt, quia adulta iam messis erat, sociorum frugibus praesidio esset: Lilybaeo cum exercitu profectus, ad fines agri Panormitani castra ponit. Caecilius, temeraria illius audacia cognita, quo hunc eius impetum magis etiam irritaret, suos intra portas continuit. qua re elatus Asdrubal, tanquam non audente exire contra Caecilio, ausu praecipiti cum vniuersis copiis per ipsas fauces in Panormitanum agrum irrumpit. qui quum ad ipsum vsque oppidum fruges corrumperet, in suscepta semel sententia mansit Caecilius, quoad hostem fluuium transire qui ante vrbem fluit, pelliceret. traiectis elephantis cum exercitu: tum vero expeditos immittere Caecilius, atque aduersarios lacessere: donec vniuersum exercitum in aciem educere coëgisset. tandem voti compos, manum expeditorum ante vrbem fossamque locat, iussam, si propius bestiis accesserint, crebris telis eas obruere: vbi premi coepissent, in fossam confugere, atque inde rursus densa tela in illas quae appropinquassent mittere: simul sellulariis qui forum obsident, praecipit, vt tela his extra vrbem comportent, et vt ad

 ναύσεις,

γχύσοις φέρειν προτέταξε τὰ βέλη, καὶ παραβάλλειν ἔξω παρὰ τὸν θεμέλιον τοῦ τείχους. αὐτὸς δὲ τὰς σημαίας ἔχων ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ λαιὸν κέρας τῶν ὑπεναντίων κειμένης πύλης ἐφεστήκει, πλείους ἀεὶ καὶ πλείους ἐπαποστέλλων τοῖς ἀκροβολιζομένοις. ἅμα δὲ τῷ τούτων ὁλοσχερεστέραν γενέσθαι τὴν συμπλοκὴν, ἀντιφιλοδοξοῦντες οἱ τῶν ἐλεφάντων ἐπιστάται πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν, καὶ βουλόμενοι δι' αὐτῶν ποιῆσαι τὸ προτέρημα, πάντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς προκινδυνεύοντας. τρεψάμενοι δὲ τούτους ῥαδίως συνεδίωξαν εἰς τὴν τάφρον. προσπεσόντων δὲ τῶν θηρίων, καὶ τιτρωσκομένων μὲν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ τείχους τοξευόντων, συνακοντιζομένων δ' ἐνεργοῖς πυκνοῖς τοῖς ὑσσοῖς καὶ τοῖς γρόσφοις ὑπ' ἀκεραίων τῶν πρὸ τῆς τάφρου διατεταγμένων, συμβελῆ γινόμενα καὶ κατατραυματιζόμενα, ταχέως διεταράχθη, καὶ στραφέντα κατὰ τῶν ἰδίων ἐφέρετο, τοὺς μὲν ἄνδρας καταπατοῦντα καὶ διαφθείροντα, τὰς δὲ τάξεις συγχέοντα καὶ κατασπῶντα τὰς αὐτῶν. ἃ καὶ κατιδὼν ὁ Καικίλιος, ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐνεργῶς· καὶ συμπεσὼν ἐκ πλαγίου κατὰ κέρας τεταραγμένοις τοῖς πολεμίοις, ἀκεραίους ἔχων καὶ συντεταγμένους, τροπὴν ἐποίει τῶν ὑπεναντίων ἰσχυράν· καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε φεύγειν προτροπάδην. θηρία δὲ σὺν αὐτοῖς μὲν Ἰνδοῖς ἔλαβε δέκα. τῶν δὲ λοιπῶν τοὺς Ἰνδοὺς ἀπερριφότων μετὰ τὴν μά-

imam moenium partem stent instructi. ipse cum omnibus cohortibus ad portam laeuo hostium cornui oppositam constitit, subinde plures alium super alium subsidio mittens velitantibus. coorta inter hos acriore iam pugna, rectores belluarum aemuli gloriae Asdrubalis, suam facere victoriam optantes, vno omnes impetu in primos pugnatores irruunt: quos non magno negotio fugatos in fossam compellunt. in hos acti elephanti, quum et ab iis qui e moenibus sagittas mittebant, ferirentur, et pilis hastisque velitaribus certis ac densis ab integris illis qui pro fossa positi fuerant, configerentur: mox telis confossi toto corpore, vulneribusque confecti, saeuire incipiunt: et conuersi, in suos ruunt; ac tum singulos proculcando interimunt, tum ordines ipsos conturbant dissipantque. hoc cognito Caecilius copias extemplo educit: et quum recentibus suis compositaque acie hostium incompositorum cornu a latere inuasisset, fusis magna clade hostibus, multos eorum occidit, reliquos in fugam effusam auertit. beluae cum Indis suis captae sunt decem: ceteras quae rectores deiecerant, post pugnam omnes ab equitibus circum-

χην

χὴν περιελαπάμενος, ἐκυρίευσε πάντων. ταῦτα δ' ἐπιτελεσάμενος, ὁμολογȣμένως αἴτιος ἐδόκει γεγονέναι τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι τȣ͂ πάλιν ἀναθαῤῥῆσαι τὰς πεζικὰς δυνάμεις, καὶ κρατῆσαι τῶν ὑπαίθρων.

41. Τȣ͂ δὲ προτερήματος τȣ́τȣ προσπεσόντος εἰς τὴν Ῥώμην, περιχαρεῖς ἦσαν, ȣ̓χ ȣ̔́τως ἐπὶ τῷ τȣ̀ς πολεμίȣς ἠλαττῶσθαι τῶν θηρίων ἐστερημένȣς, ὡς ἐπὶ τῷ τȣ̀ς ἰδίȣς τεθαῤῥηκέναι τῶν ἐλεφάντων κεκρατηκότας. διὸ καὶ πάλιν ἐπεῤῥώθησαν διὰ ταῦτα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, εἰς τὸ μετὰ στόλȣ καὶ ναυτικῆς δυνάμεως τȣ̀ς στρατηγȣ̀ς ἐπὶ τὰς πράξεις ἐκπέμπειν, σπȣδάζοντες εἰς δύναμιν πέρας ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ. παρασκευασθέντων δὲ τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὴν ἐξαποστολὴν, ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ διακοσίαις ναυσὶν ὡς ἐπὶ τῆς Σικελίας. ἔτος δ' ἦν τῷ πολέμῳ τετταρεσκαιδέκατον. καθορμισθέντες δὲ πρὸς τὸ Λιλύβαιον, ἅμα καὶ τῶν πεζικῶν ἐκεῖ στρατοπέδων αὐτοῖς ἀπηντηκότων, ἐνεχείρȣν πολιορκεῖν· ὅτι κρατήσαντες ταύτης, ῥαδίως μεταβιβάσȣσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Λιβύην. σχεδὸν δέ γε περὶ τȣ́τȣ τȣ͂ μέρȣς καὶ τῶν Καρχηδονίων οἱ προεστῶτες ὡμοδόξȣν, καὶ τȣ̀ς αὐτȣ̀ς εἶχον λογισμȣ̀ς τοῖς Ῥωμαίοις. διὸ καὶ τἄλλα πάρεργα ποιησάμενοι, περὶ τὸ βοηθεῖν ἐγίνοντο, καὶ παραβάλλεσθαι καὶ πᾶν ὑπομένειν ὑπὲρ τῆς προειρημένης πόλεως, διὰ τὸ μηδεμίαν ἀφορμὴν καταλείπεσθαι σφίσι,

ventas cepit. Atque his geſtis, confeſſione omnium haec ei laus tribuebatur, quod per illum terreſtribus copiis animus rediiſſet, ad ea quae extra munitiones erant vindicanda.

41. Allato Romam de hac victoria nuntio, efferri omnes laetitia: non adeo, quod amiſſis elephantis, multum hoſti de viribus ſuis deceſſiſſet: verum eo magis, quod militibus poſt beſtias ſuperatas animi ſpiritusque rediiſſent. rurſus igitur hanc ob cauſſam, ſicut initio propoſuerant, animos obfirmarunt, vt Conſules cum claſſe copiisque naualibus in expeditionem mitterent: bello huic finem imponere modis omnibus cupientes. Paratis omnibus ad expeditionalem vſum neceſſariis, claſſe nauium cc. in Siciliam Coss. proficiſcuntur. atque hic annus erat primi Punici belli XIV. quum Lilybaeum appuliſſent, et pedeſtres etiam copiae quae in Sicilia erant, eodem illis occurriſſent, eius oppidi obſidendi conſilium ineunt: quippe eo capto bellum in Africam facile ſe translaturos. in quo ſenſus ferme idem fuit et ducum Carthaginienſium: qui de ea re non aliter quam Romani iudicabant. itaque cetera inſuperhabentes, in eo toti erant, vt opem ferrent, et quiduis auderent, ac nihil non facerent ei vrbi ſeruandae: qua

πάσης δὲ τῆς ἄλλης Σικελίας ἐπικρατεῖν Ῥωμαίους, πλὴν Δρεπάνων. ἵνα δὲ μὴ τοῖς ἀγνοοῦσι τοὺς τόπους ἀσαφῆ τὰ λεγόμενα γίνηται, πειρασόμεθα διὰ βραχέων ἀγαγεῖν εἰς ἔννοιαν τῆς εὐκαιρίας καὶ θέσεως αὐτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας.

42. Τὴν μὲν οὖν σύμπασαν Σικελίαν τῇ θέσει τετάχθαι συμβαίνει πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰ ἐκείνης πέρατα, παραπλησίως τῇ τῆς Πελοποννήσου θέσει πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ταύτης ἄκρα, τούτῳ δ' αὐτῷ διαφέρειν ἀλλήλων· ἡ ἐκείνη μὲν νῆσός ἐστιν, ἡ δὲ χερρόνησος. ἧς μὲν γὰρ ὁ μεταξὺ τόπος ἐστὶ πορευτός, ἧς δὲ πλωτός. τὸ δὲ σχῆμα τῆς Σικελίας ἐστὶ μὲν τρίγωνον, αἱ δὲ κορυφαὶ τῶν γωνιῶν ἑκάστης ἀκρωτηρίων λαμβάνουσι τάξεις. ὧν τὸ μὲν πρὸς μεσημβρίαν νεῦον, εἰς δὲ τὸ Σικελικὸν πέλαγος ἀνατεῖνον, Πάχυνος καλεῖται. τὸ δ' εἰς τὰς ἄρκτους κεκλιμένον, ὁρίζει μὲν τοῦ πορθμοῦ τὸ πρὸς δύσει μέρος, ἀπέχει δὲ τῆς Ἰταλίας ὡς δέκα δύο στάδια, προσαγορεύεται δὲ Πελωριάς. τὸ δὲ τρίτον τέτραπται μὲν εἰς αὐτὴν τὴν Λιβύην, ἐπίκειται δὲ τοῖς προειρημένοις τῆς Καρχηδόνος ἀκρωτηρίοις εὐκαίρως, διέχον ὡς χιλίους σταδίους. νεύει δ' εἰς χειμερινὰς δύσεις. διαιρεῖ δὲ τὸ Λιβυκὸν καὶ τὸ Σαρδῷον πέλαγος, προσαγορεύεται δὲ Λιλύβαιον. ἐπὶ δὲ τούτῳ πόλις ὁμώνυμος κεῖται τῷ τόπῳ, περὶ ἣν τότε συνέβαινε τοὺς Ῥωμαίους συνίστασθαι τὴν πολιορκίαν· τείχεσι

amiſſa, Romanis totam Siciliam praeter Drepana tenentibus, nullam ipſi amplius in inſula arcem belli erant habituri reliquam. Sed ne locorum imperitis obſcura ſint quae ſumus dicturi, conabimur opportunitatis et ſitus illorum notitiam aliquam lectoribus dare.

42. Sicilia omnis eodem ſere modo ſe habet ratione ſitus, ad Italiam et eius extrema, quo Peloponneſus ad reliquam Graeciam et prominentes illius terminos. hoc differunt, quod inſula illa eſt, haec peninſula: nam per illius quidem iſthmum, pedibus iter patet: per huius fretum, nauibus. Figuram Sicilia habet trigoni: cuiusque anguli vertices locum obtinent promontoriorum. quod ex iis in meridiem vergit, et in mare Siculum porrigitur, Pachynus vocatur: quod in Septentriones, fretum ab occaſu terminans, diſtansque ab Italia ad mille paſſus et quingentos, Pelorias dicitur: tertium in ipſam verſum eſt Africam, commode ſitum ad traiectum verſus illa Carthaginis promontoria, de quibus facta eſt ante mentio: diſtatque ab iis M. P. CXXV. vergit ad hibernum occaſum, ac mare Africum Sardoumque diuidit, nomine Lilybaeum. in hac parte vrbs habitatur eiusdem cum ipſo loco appellationis: ea eſt quam tunc Romani obſidebant: muris egregie muni-

δὲ διαφερόντως ἠσφαλισμένην, καὶ πέριξ τάφρῳ βαθείᾳ καὶ τενάγεσιν ἐκ θαλάττης· δι' ὧν ἐστιν εἰς τοὺς λιμένας εἴσπλους, πολλῆς δεόμενος ἐμπειρίας καὶ συνηθείας. ταύτῃ δὲ προστρατοπεδεύσαντες ἐξ ἑκατέρου μέρους οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τὰ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, τάφρῳ καὶ χάρακι καὶ τείχει διαλαβόντες, ἤρξαντο προσάγειν ἔργα, κατὰ τὸν ἔγγιστα τῆς θαλάττης κείμενον πύργον, ὡς πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος. προσκατασκευάζοντες δὲ ἀεὶ τοῖς ὑποκειμένοις, καὶ παρεκτείνοντες τῶν ἔργων τὰς κατασκευὰς, τέλος ἓξ πύργους τοὺς συνεχεῖς τῷ προειρημένῳ κατέβαλον· τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας ἅμα κριοκοπεῖν ἐνεχείρησαν. γινομένης δ' ἐνεργοῦς καὶ καταπληκτικῆς τῆς πολιορκίας, καὶ τῶν πύργων, τῶν μὲν πονούντων ἀνὰ ἑκάστην ἡμέραν, τῶν δ' ἐρειπομένων, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἔργων ἐπιβαινόντων ἀεὶ καὶ μᾶλλον ἐντὸς τῆς πόλεως, ἦν ἰσχυρὰ διατροπὴ καὶ κατάπληξις παρὰ τοῖς πολιορκουμένοις, καίπερ ὄντων ἐν τῇ πόλει χωρὶς τοῦ πολιτικοῦ πλήθους αὐτῶν τῶν μισθοφόρων εἰς μυρίους. οὐ μὴν ἀλλ' ὅ γε στρατηγὸς αὐτῶν Ἰμίλκων, οὐδὲν παρέλειπε τῶν δυνατῶν· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀντοικοδομῶν, τὰ δ' ἀντιμεταλλεύων, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀπορίαν παρεῖχε τοῖς ὑπεναντίοις. ἔτι δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιπορευόμενος, καὶ τοῖς ἔργοις ἐγχειρῶν, εἴπως δύναιτο πῦρ ἐμβαλεῖν, πολλοὺς ὑπὲρ τούτου τοῦ μέρους καὶ παραβόλους ἀγῶνας δὴ συνίστατο, καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ· ὥστε

tam, atque in circuitu alta fossa, et aquis e mari restagnantibus: per quas patet ad portum aditus, peritia vsuque multo opus habens. ad hanc quum ab vtraque parte bina castra posuissent Romani, iuncta inter se fossa valloque ac muro: opera versus turrim mari proximam, qua est in pelagus Libycum prospectus, admouere coeperunt. dum prioribus semper aliquid adstruunt, et operum structuras vlterius proferunt; tandem sex deiectis turribus iam dictae continuis, reliquas omnes quatere ariete parant. quum vrgeretur acriter terribilemque in modum obsidio, et turres quotidie ruinam minarentur, quaedam ruerent: ad haec opera magis magisque intra vrbem penetrarent: pauor et consternatio ingens obsessos inuadit: quantumuis essent in vrbe praeter ciuilem multitudinem, externorum auxiliorum ad CCIƆƆ. Enimvero dux ipsorum Himilcon nihil eorum quae fieri poterant praetermittere: sed deiecta instaurans, cuniculos cuniculis eludens, difficultate non mediocri hostes afficere. idem quotidie hac illac circumcursans, et machinis intentus, si quo posset modo ignem illis iniicere, multa hoc fine ac paene temeraria et noctu et interdiu certamina excitauit: vt plures interdum in eiusmodi dimicationibus desiderarentur,

πλείους ἐνίοτε γίγνεσθαι νεκροὺς ἐν ταῖς τοιαύταις συμπλοκαῖς, τῶν εἰωθότων πίπτειν ἐν ταῖς παρατάξεσι.

43. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους τῶν ἡγεμόνων τινὲς τῶν τὰς μεγίστας χώρας ἐχόντων ἐν τοῖς μισθοφόροις, συλλαλήσαντες αὑτοὶ ἑαυτοῖς ὑπὲρ τοῦ τὴν πόλιν ἐνδοῦναι τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ πεπεισμένοι πειθαρχήσειν σφίσι τοὺς ὑποτεταγμένους, ἐξεπήδησαν νυκτὸς ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ διελέγοντο τῷ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῷ περὶ τούτων. ὁ δ' Ἀχαιὸς Ἀλέξων, ὁ καὶ τοῖς Ἀκραγαντίνοις κατὰ τοὺς ἐπάνω χρόνους αἴτιος γενόμενος τῆς σωτηρίας, καθ' ὃν καιρὸν ἐπεβάλοντο παρασπονδεῖν αὐτοὺς οἱ τῶν Συρακουσίων μισθοφόροι· καὶ τότε πρῶτον συνεὶς τὴν πρᾶξιν, ἀνήγγειλε τῷ στρατηγῷ τῶν Καρχηδονίων. ὁ δὲ διακούσας, παραχρῆμα συνῆγε τοὺς καταλειπομένους τῶν ἡγεμόνων καὶ παρεκάλει μετὰ δεήσεως, μεγάλας δωρεὰς καὶ χάριτας ὑπισχνούμενος, ἐὰν ἐμμένωσι τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει, καὶ μὴ κοινωνήσωσι τοῖς ἐξεληλυθόσι τῆς ἐπιβολῆς. δεχομένων δὲ προθύμως τοὺς λόγους, εὐθέως μετ' αὐτῶν ἀπέστειλε, πρὸς μὲν τοὺς Κελτοὺς Ἀννίβαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀννίβου, τοῦ μεταλλάξαντος ἐν Σαρδόνι, διὰ τὴν προγεγενημένην ἐν τῇ στρατείᾳ πρὸς αὐτοὺς συνήθειαν· ἐπὶ δὲ τοὺς ἄλλους μισθοφόρους Ἀλέξωνα, διὰ τὴν παρ' ἐκείνοις ἀποδοχὴν αὐτοῦ καὶ πίστιν. οἱ καὶ συναγαγόντες τὰ πλήθη, καὶ παρακαλέσαντες, ἔτι δὲ πιστωσάμενοι τὰς

quam cadere soleant, cum acie vtrimque instructa res agitur.

43. Inter haec duces quidam praecipui inter mercenarios, conspiratione facta vrbis tradendae Romanis, persuasi obtemperaturos sibi milites suos, in castra ex oppido noctu transiliunt: deque ea re cum Romano Consule agunt. verum Alexon Achaeus, qui superioribus temporibus Agrigentinis, quorum proditionem mercenarii Syracusanorum moliebantur, salutis auctor fuerat: tunc quoque primus fraudem intellexit, et Himilconi aperuit. is re cognita, omnes, qui restabant in vrbe duces, in vnum cogit, hortatur, oratque magna etiam praemia pollicens, vt in data fide maneant: neque proditionis, quam illi agitabant qui exierant, participes esse velint. quibus prompto animo assentientibus, ad milites conductitios extemplo eos mittit: et vna cum ipsis, ad Gallos quidem Hannibalem Hannibalis F. qui in Sardinia vitam finierat, ex veteri commilitio notum ipsis ac familiarem: ad reliquos vero, Alexonem, acceptum ipsis virum et cui facile fidem haberent. hi suos quisque congregare hortari, et de praemiis quae dux Poenus ostendebat, certam ipsis fidem facere. ita facile ab iis

προτει-

προτεινομένας ἑκάστοις δωρεὰς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ, ῥᾳδίως ἔπεισαν αὐτοὺς μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. διὸ καὶ μετὰ ταῦτα τῶν ἐκπηδησάντων εἰς τὰ τείχη, καὶ βουλομένων παρακαλεῖν καὶ λέγειν τι περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπαγγελίας, οὐχ οἷον προσεῖχον αὐτοῖς· ἀλλ' ἁπλῶς οὐδ' ἀκούειν ἠξίουν, βάλλοντες δὲ τοῖς λίθοις καὶ συνακοντίζοντες, ἀπεδίωξαν ἀπὸ τοῦ τείχους. Καρχηδόνιοι μὲν οὖν διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, παρὰ μικρὸν ἦλθον ἀπολέσαι τὰ πράγματα, παρασπονδηθέντες ὑπὸ τῶν μισθοφόρων. Ἀλέξων δὲ πρότερον Ἀκραγαντίνους ἔσωσε διὰ τὴν πίστιν, οὐ μόνον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόμους καὶ τὴν ἐλευθερίαν· τότε δὲ Καρχηδονίοις αἴτιος ἐγένετο, τοῦ μὴ σφαλῆναι τοῖς ὅλοις.

44. Οἱ δ' ἐν τῇ Καρχηδόνι τούτων μὲν οὐδὲν εἰδότες, συλλογιζόμενοι δὲ τὰς ἐν ταῖς πολιορκίαις χρείας, πληρώσαντες στρατιωτῶν πεντήκοντα ναῦς, καὶ παρακαλέσαντες τοῖς ἁρμόζουσι λόγοις τῆς πράξεως τὸν ἐπὶ τούτοις τεταγμένον Ἀννίβαν, ὃς ἦν Ἀμίλκου μὲν υἱὸς, τριήραρχος δὲ καὶ φίλος Ἀτάρβου πρῶτος, ἐξαπέστειλαν κατὰ σπουδὴν, ἐντειλάμενοι μὴ καταμελῆσαι, χρησάμενον δὲ σὺν καιρῷ τῇ τόλμῃ, βοηθῆσαι τοῖς πολιορκουμένοις. ὁ δ' ἀναχθεὶς μετὰ μυρίων στρατιωτῶν, καὶ καθορμισθεὶς ἐν ταῖς καλουμέναις Αἰγούσαις, μεταξὺ δὲ κειμέναις Λιλυβαίου καὶ Καρχηδόνος, ἐπετήρει τὸν πλοῦν. λαβὼν

impetrant, ne quid vltra moveant. quare quum post haec qui moenia transiluerant, iterum ad eadem accessissent, vt suos conuenirent, et oblatas a Romanis conditiones ipsis indicarent: ne auribus quidem admittere eorum sermones voluerunt: nedum vt ipsis consentirent: quinimo lapidibus ac telis petitos recedere a moenibus compellunt. atque ita Carthaginienses, fidem mutante milite mercenario, minimo minus omnibus suis inceptis exciderant illam ob caussam: ni Alexo, qui iam ante fidei integritate suam Agrigentinis vrbem, regionem, leges etiam et libertatem conseruauerat: tunc quoque ne summae rei iacturam Poeni facerent, in caussa solus extitisset.

44. Nihil quidem istorum qui erant Carthagine compertum habebant: sed qui facile coniicerent, quibus rebus sit obsessis opus, naues L. milite implent, et Hannibalem Amilcaris F. triremium praefectum, Adherbalisque amicum praecipuum, qui classi huic praeerat, multis adhortati, prout res ac tempus exigebant, propere proficisci iubent: mandantque huic vt missa omni lentitudine, simulac opportunum foret, auderet, atque obsessis opem ferret. Hannibal cum decem millibus militum soluit, et mox Aegusas quas vocant inter Lilybaeum et Carthaginem sitas, appellit: ibique

δ' οὔριον καὶ λαμπρὸν ἄνεμον, ἐκπετάσας πᾶσι τοῖς ἀρμένοις καὶ κατουρώσας, ἐπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους καὶ πρὸς μάχην ἑτοίμους τοὺς ἄνδρας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ μὲν αἰφνιδίως γενομένης τῆς ἐπιφανείας, τὰ δὲ φοβούμενοι μὴ σὺν τοῖς πολεμίοις ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πνεύματος συγκατενεχθῶσιν εἰς τὸν λιμένα τῶν ὑπεναντίων, τὸ μὲν διακωλύειν τὸν εἴσπλουν τῆς βοηθείας ἀπέγνωσαν, ἐπὶ δὲ τῆς θαλάττης ἔστησαν καταπεπληγμένοι τὴν τῶν πολεμίων τόλμαν. τὸ δὲ ἐκ τῆς πόλεως πλῆθος ἠθροισμένον ἐπὶ τὰ τείχη πᾶν ἅμα μὲν ἠγωνία τὸ συμβησόμενον, ἅμα δ' ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τῆς ἐλπίδος ὑπερχαρὲς ὑπάρχον, μετὰ κρότου καὶ κραυγῆς παρεκάλει τοὺς εἰσπλέοντας. Ἀννίβας δὲ παραβόλως καὶ τεθαρρηκότως εἰσδραμὼν καὶ καθορμισθεὶς εἰς τὸν λιμένα, μετ' ἀσφαλείας ἀπεβίβασε τοὺς στρατιώτας. οἱ δ' ἐν τῇ πόλει πάντες οὐχ οὕτως ἦσαν ἐπὶ τῇ τῆς βοηθείας παρουσίᾳ περιχαρεῖς, καίπερ μεγάλην ἐλπίδα καὶ χεῖρα προσειληφότες, ὡς ἐπὶ τῷ μὴ τετολμηκέναι τοὺς Ῥωμαίους κωλῦσαι τὸν ἐπίπλουν τῶν Καρχηδονίων.

45. Ἱμίλκων δ' ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς πόλεως στρατηγός, θεωρῶν τὴν ὁρμὴν καὶ προθυμίαν, τῶν μὲν ἐν τῇ πόλει διὰ τὴν παρουσίαν τῆς βοηθείας, τῶν δὲ παραγεγονότων διὰ τὴν ἀπειρίαν

tempus nauigationi commodum praeſtolatur: deinde ventum nactus ſecundum ac proſperum, paſſis velis omnibus ac ſlatuum opportunitate vſus, ipſum portus oſtium curſu petit, milites in nauium tabulatis armatos et ad pugnam paratos habens. Romani vero partim quod ex inopinato hoſtis apparuiſſet: partim quod metuerent, ne vi ventorum vna cum hoſtibus in portum deſerrentur, aditu quidem prohibere adueniens auxilium superſedent: verum ad mare progreſſi ſubſiſtunt eo loci, Poenorum audaciam cum ſtupore ſpectantes. oppidanorum turba in vnum congregata, ſtansque in moenibus, anxia ſimul ac ſollicita de euentu, et ſpe inopinati auxilii ſupra modum laeta, plauſu et clamore portum ſubeuntibus animos addebat. Hannibal audaci ad temeritatem vſque facinore delatus curſu, vt portum tenuit, tuto copias in terram expoſuit. tum enimuero qui in vrbe erant gaudio ouare; non tam propter allatam ſibi in praeſens opem: etſi magna tum ſpe, tum auxiliorum manu ſuſcepta: quam eo potiſſimum nomine, quod Poenos Romani appulſu prohibere non eſſent auſi.

45. Himilco praefectus vrbi, motu atque alacritate omnium perſpecta: oppidanorum propter ſubſidii aduentum: eorum qui aduenerant, quod vrgentia obſeſſos mala

τῶν

τῶν περιεστώτων κακῶν· βουλόμενος ἀκεραίοις ἀποχρήσασθαι ταῖς ἑκατέρων ὁρμαῖς, πρὸς τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ἐπίθεσιν τοῖς ἔργοις, συνῆγε πάντας εἰς ἐκκλησίαν. παρακαλέσας δὲ τῷ καιρῷ τὰ πρέποντα διὰ πλειόνων, καὶ παραστήσας ὁρμὴν ὑπερβάλλουσαν διά τε τὸ μέγεθος τῶν ἐπαγγελιῶν τοῖς κατ᾽ ἰδίαν ἀνδραγαθήσουσι, καὶ τὰς κατὰ κοινὸν ἐσομένας χάριτας αὐτοῖς καὶ δωρεὰς παρὰ Καρχηδονίων, ὁμοθυμαδὸν ἐπισημαινομένων καὶ βοώντων μὴ μέλλειν, ἀλλ᾽ ἄγειν αὐτούς· τότε μὲν ἐπαινέσας καὶ δεξάμενος τὴν προθυμίαν ἀφῆκε, παραγγείλας ἀναπαύεσθαι καθ᾽ ὥραν, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς ἡγουμένοις· μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ συγκαλέσας τοὺς προεστῶτας αὐτῶν, διένειμε τοὺς ἁρμόζοντας πρὸς τὴν ἐπίθεσιν ἑκάστοις τόπους, καὶ τὸ σύνθημα καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐπιθέσεως ἐδήλωσε, καὶ παρήγγειλε τοῖς ἡγεμόσι μετὰ πάντων τῶν ὑποτεταγμένων ἐπὶ τοῖς τόποις ἑωθινῆς εἶναι φυλακῆς. τῶν δὲ πειθαρχησάντων, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ἅμα τῷ φωτὶ, κατὰ πλείους τόπους ἐνεχείρει τοῖς ἔργοις. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον, οὐκ ἀργῶς, οὐδ᾽ ἀπαρασκεύως εἶχον, ἀλλ᾽ ἑτοίμως παρεβοήθουν πρὸς τὸ δεόμενον, καὶ διεμάχοντο τοῖς πολεμίοις ἐῤῥωμένως. πάντων ἐν βραχεῖ χρόνῳ συμπεσόντων ἀλλήλοις, ἦν ἀγὼν παράβολος πέριξ τοῦ τείχους. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῆς πόλεως

necdum erant experti: ratus priusquam refideret hic in vtrisque animorum impetus, eo fibi integro adhuc vtendum ad machinis ignem iniiciendum: ad concionem cunctos vocat: ibi multis eos hortatus, prout res poſcere videbatur, ingenti cupiditate pugnae in omnium animis excitata: cum magnitudine eorum quae viritim cuique fortium promittebantur: tum publicae etiam liberalitatis ac munificentiae a Rep. Carthaginienſium facta ſpe: cunctis vna voce aſſentientibus ac clamore ſublato educi poſcentibus; tunc quidem illos laudatos, quum gratam fibi hanc ipſorum alacritatem dixiſſet, dimittit: dato mandato, vt ad quietem mature ſe reciperent, ac de cetero ducibus obtemperarent. mox ductores ordinum ad ſe vocat: idoneos ad faciendam impreſſionem locis opportunis diſtribuit: dat teſſeram: inchoandi tempus aperit: ductoribus imperat, vt cum omnibus ſuis circa matutinam vigiliam certis locis ſe fiſtant. quibus iuſſa facientibus, eductis luce prima copiis, pluribus fimul locis machinas invadit. Romani, qui praeuiderant quod futurum erat, neque ceſſabant, neque erant imparati, ſed prompte, quo res cunque vocabat laturi opem accurrebant, hoſtibusque fortiter reſiſtebant. nec longa mora eſt, cum totis vtrimque viribus concurritur, fitque pugna atrox circa moenia. nam ex vrbe ad viginti hominum

ἦσαν

ἦσαν οὐκ ἐλάττους δυσμυρίων, οἱ δ' ἔξωθεν ἔτι πλείους τούτων. ὅταν δὲ συνέβαινε τοὺς ἄνδρας ἐκτὸς τάξεως ποιεῖσθαι τὴν μάχην ἀναμὶξ κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις, τοσούτῳ λαμπρότερος ἦν ὁ κίνδυνος· ὡς ἂν ἐκ τοσούτου πλήθους κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ ζυγὸν οἱονεὶ μονομαχικῆς συνεστώσης περὶ τοὺς ἀγωνιζομένους τῆς φιλοτιμίας· οὐ μὴν ἀλλ' ἥ τε κραυγὴ καὶ τὸ σύστρεμμα, διαφέρον ἦν πρὸς αὐτοῖς τοῖς ἔργοις. οἱ γὰρ ἀρχῆθεν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παρ' ἀμφοῖν ταχθέντες, οἱ μὲν ἐπὶ τῷ τρέψασθαι τοὺς ἐπὶ τῶν ἔργων, οἱ δ' ἐπὶ τῷ μὴ προέσθαι ταῦτα, τηλικαύτην ἐποιοῦντο φιλοτιμίαν καὶ σπουδὴν, οἱ μὲν ἐξῶσαι σπεύδοντες, οἱ δ' οὐδαμῶς εἶξαι τούτοις τολμῶντες διὰ τὴν προθυμίαν· τέλος ἐν αὐταῖς μένοντες ταῖς ἐξ ἀρχῆς χώραις, ἀπέθνησκον. οἵ γε μὴν ἅμα τούτοις ἀναμεμιγμένοι, δᾷδα καὶ στυππεῖον καὶ πῦρ ἔχοντες, οὕτω τολμηρῶς καὶ πανταχόθεν ἅμα προσπίπτοντες ἐνέβαλλον ταῖς μηχαναῖς, ὥστε τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸν ἔσχατον παραγενέσθαι κίνδυνον, μὴ δυναμένους καταχρατῆσαι τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβολῆς. ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς θεωρῶν ἐν μὲν τῷ κινδύνῳ πολλοὺς ἀποθνήσκοντας, οὗ δ' ἕνεκα ταῦτ' ἔπραττεν, οὐ δυναμένους κρατῆσαι τῶν ἔργων, ἀνακαλεῖσθαι τοὺς ἑαυτοῦ παρήγγειλε τοῖς σαλπιγκταῖς. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παρ' οὐδὲν ἐλθόντες τοῦ πάσας ἀποβαλεῖν τὰς παρασκευὰς, τέλος ἐκράτησαν τῶν ἔργων,

millia exierant: quem numerum aliquanto fuperabant, qui foris erant. quoniam autem non feruatis ordinibus, fed promifcue pugnabatur, vt quemque ferebat impetus: eo pugna acrior: vt pote, quum e tanta multitudine paffim vir cum viro, ordo cum ordine pari ardore dimicarent, ac fieri folet in fingulari certamine. veruntamen clamor ac pugnantium globus praecipuus circa machinas extitit. nam qui vtrimque a principio ob id ipfum collocati fuerant, hi vt operum cuftodiae appofitos fugarent: illi ne finerent damnum his inferri: tanta aemulatione gloriae atque contentione funt vfi, dum alii propellere nituntur, alii cedere nequaquam fuftinent, vt prae nimio ftudio, iisdem locis, in quibus ante pugnam collocati fuerant, tandem immorerentur. at permifti his alii faces, ftuppas atque ignem habentes, tanta audacia omni ex parte machinas inuadebant, vt extremum periculum Romani adirent, hoftilem impetum coërcere non valentes. Poenus, quum in pugna multos cadere videret, neque tamen in poteftatem opera redigi, cuius rei cauffa certamen aggreffus fuerat, tubicines receptui canere iubet. Romani vero qui omnes fuos apparatus tantum non amiferant, potiti tan-

καὶ

καὶ πάντα διετήρησαν ἀσφαλῶς.

46. Ὁ μὲν οὖν Ἀννίβας μετὰ τὴν χρείαν ταύτην ἐξέπλευσε νύκτωρ ἔτι μετὰ τῶν νεῶν, λαθὼν τοὺς πολεμίους, εἰς τὸ Δρέπανον, πρὸς Ἀτάρβαν τὸν Καρχηδονίων στρατηγόν. διὰ γὰρ εὐκαιρίαν τοῦ τόπου, καὶ τὸ κάλλος τοῦ περὶ τὸ Δρέπανον λιμένος, ἀεὶ μεγάλην ἐποιοῦντο τὴν σπουδὴν οἱ Καρχηδόνιοι περὶ τὴν φυλακὴν αὐτοῦ. συμβαίνει δὲ τοῦ Λιλυβαίου τοῦτον ἀπέχειν τὸν τόπον, ὡς ἂν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στάδια. τοῖς δ' ἐν τῇ Καρχηδόνι βουλομένοις μὲν εἰδέναι τὰ περὶ τὸ Λιλύβαιον, οὐ δυναμένοις δὲ, διὰ τὸ τοὺς μὲν συγκεκλεῖσθαι, τοὺς δὲ παραφυλάττεσθαι φιλοτίμως, ἐπηγγείλατό τις ἀνὴρ τῶν ἐνδόξων, Ἀννίβας ἐπικαλούμενος, Ῥόδιος, εἰσπλεύσας εἰς τὸ Λιλύβαιον, καὶ γενόμενος αὐτόπτης, ἅπαντα διασαφήσειν. οἱ δὲ τῆς ἐπαγγελίας μὲν ἀσμένως ἤκουσαν. οὐ μὴν ἐπίστευόν γε διὰ τὸ τῷ στόλῳ τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν εἴσπλουν στόματος ἐφορμεῖν. ὁ δὲ καταρτίσας τὴν ἰδίαν ναῦν, ἀνήχθη. καὶ διάρας εἴς τινα τῶν πρὸ τοῦ Λιλυβαίου κειμένων νήσων, τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ λαβὼν εὐκαίρως ἄνεμον οὔριον, περὶ τετάρτην ὥραν, ἁπάντων τῶν πολεμίων ὁρώντων, καὶ καταπεπληγμένων τὴν τόλμαν, εἰσέπλευσε. καὶ τὴν κατόπιν εὐθέως ἐγίνετο περὶ ἀναγωγήν. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς βουλόμενος ἐπιμελέστερον τὸν κατὰ τὸν εἴσπλουν τό-

dem operum, tuto omnia conſeruarunt.

46. Secundum haec Hannibal inſciis hoſtibus priusquam illuſceret, Drepanum ad Adherbalem ducem Carthaginienſium eſt profectus. nam propter loci opportunitatem, et portus Drepanitani praeſtantiam, plurimum ſemper ſtudii adhibuere Poeni, vt id oppidum cuſtodirent: quod a Lilybaeo abeſt ad millia paſſuum quindecim. quum autem qui domi erant Carthaginienſes, quid ageretur Lilybaei, ſcire cuperent, nec tamen poſſent: quod alii tenerentur incluſi, alii diligenter obſeruarentur: vir quidam ex honoratis, cui nomen Hannibali erat, genere Rhodius, recepit, ſe naui vrbem ingreſſurum, et quae vidiſſet ipſe, cuncta renunciaturum. grata quidem haec pollicitatio illis erat: ſed fidem tamen homini non habebant: quod Romana claſſis ad anchoras ſtaret in oſtio qua aditur ad portum. ille propriam ſibi nauem parat; deinde in altum euectus, ad vnam ex iis inſulis transmittit, quae ante Lilybaeum ſunt ſitae. poſtridie eius diei vſus opportune vento ſecundo, circa horam quartam in oculis omnium hoſtium, qui miraculo tantae audaciae defixi ſtabant, portum eſt ingreſſus: ac ſtatim die ſequenti ad reditum ſe accinxit. Conſul quo diligentius aditum omni ex parte cuſtodiret, inſtru-

πον

που τηρεῖν. ἐξηρτυκὼς ἐν τῇ νυκτὶ δέκα ναῦς τὰς ἄριστα πλεούσας, αὐτὸς μὲν ἐπὶ τοῦ λιμένος ἑστὼς, ἐθεώρει τὸ συμβαῖνον, ὁμοίως δὲ καὶ πᾶν τὸ στρατόπεδον· αἱ δὲ νῆες τοῦ στόματος ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, ἐφ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἔγγιστα τοῖς τενάγεσι προσάγειν, ἐπεῖχον, ἐπτερωκυῖαι πρὸς τὴν ἐμβολὴν καὶ σύλληψιν τῆς ἐκπλεῖν μελλούσης νεώς. ὁ δὲ Ῥόδιος τὴν ἀναγωγὴν ἐκ τοῦ προφανοῦς ποιησάμενος, οὕτω κατανέστη τῶν πολεμίων τῇ τε τόλμῃ, καὶ τῷ ταχυναυτεῖν, ὥς' οὐ μόνον ἄτρωτον ἐξέπλευσε τὴν ναῦν ἔχων καὶ τοὺς ἄνδρας, οἷον ἑστῶτα παραδραμὼν τὰ σκάφη τῶν ὑπεναντίων· ἀλλὰ καὶ βραχὺ περιπροπλεύσας ἐπέστη πτερώσας τὴν ναῦν, ὡσανεὶ προκαλούμενος τοὺς πολεμίους. οὐδενὸς δὲ τολμῶντος ἐπ' αὐτὸν ἐνάγεσθαι διὰ τὸ τάχος τῆς εἰρεσίας, ἀπέπλευσε καταναστὰς μιᾷ νηὶ παντὸς τοῦ τῶν ἐναντίων στόλου. καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη πλεονάκις ποιῶν ταυτὸ τοῦτο, μεγάλην χρείαν παρείχετο· τοῖς μὲν Καρχηδονίοις ἀεὶ τὰ κατεπείγοντα διασαφῶν· τοὺς δὲ πολιορκουμένους εὐθαρσεῖς παρασκευάζων· τοὺς δὲ Ῥωμαίους καταπληττόμενος τῷ παραβόλῳ.

47. Μέγιστα δὲ συνεβάλλετο πρὸς τὴν τόλμαν αὐτοῦ, τὸ διὰ τῶν βραχέων ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἀκριβῶς σεσημειῶσθαι τὸν εἴσπλουν. ὑπεράρας γὰρ καὶ φαινόμενος ἐπειδὰν ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν μερῶν ἐλάμβανε τὸν ἐπὶ τῆς θαλάττης πύργον κατὰ

ctis per noctem nauibus x. quam expeditiſſimis, ſtabat ipſe in littore cum omni exercitu, ſpectator eorum quae gerebantur. naues vero ab vtraque parte ad paludis voraginem quantum fieri poterat accedentes, remos quaſi alatae ſuſtinebant, ad inuadendum et comprehendendum nauem quae erat exitura. at Rhodius ora palam ſoluta, adeo hoſtibus inſultavit audacia fretus et velocitate nauigandi, vt non ſolum illaeſus ipſe cum naui et viris qui in ea erant praeteriret, quaſi ſtantes naues Romanas praeteruectus: ſed etiam remis ſublatis curſum aliquantiſper ſiſteret, ac modo adnauigans, modo circumnauigans, velut ad pugnam hoſtem pronocaret. vbi nemo propter remigii celeritatem contra progredi audet, poſtquam naue vnica claſſi vniuerſae hoſtium inſultaſſet, abit. ac deinceps quoque idem faciens, magno vſui Carthaginienſibus fuit: cum ſubinde quae poſtulabat vſus illis nuntiaret: obſeſſis animos adderet: Romanos proiecta hac audacia in ſtuporem daret.

47. Porro vt tantum facinus auderet, multum eo adiuvabatur, quod breuium illorum peritus, ſemitam in iis, qua patet aditus, exacte notauerat. nam vbi pelagus medium emenſus, in conſpectu eſſe coeperat, quaſi ex Italia veniret, ſic nauem dirigebat,

πρώραν

πρῶραν οὕτως, ὥστε τοῖς πρὸς τὴν Λιβύην τετραμμένοις πύργοις τῆς πόλεως ἐπίπροσθεν εἶναι πᾶσι· δι᾽ οὗ τρόπου μόνως ἐστὶ δυνατὸν ἐξ οὐρίας πλέοντι τοῦ κατὰ τὸν εἴσπλουν στόματος εὐστοχεῖν. τῇ δὲ τοῦ Ῥοδίου τόλμῃ πιστεύσαντες, καὶ πλείους ἀπεθάῤῥησαν τῶν εἰδότων τοὺς τόπους τὸ παραπλήσιον ποιεῖν, ἐξ ὧν οἱ Ῥωμαῖοι δυσχρηστούμενοι τῷ συμβαίνοντι, χωννύειν τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐπεχείρησαν. κατὰ μὲν οὖν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐπιβολῆς, οὐδὲν ἤνυον, διὰ τὸ βάθος τῆς θαλάττης, καὶ διὰ τὸ μηθὲν δύνασθαι τῶν ἐμβαλλομένων στῆναι, μηδὲ συμμεῖναι τὸ παράπαν· ἀλλ᾽ ὑπό τε τοῦ κλύδωνος καὶ τῆς τοῦ ῥοῦ βίας τὸ ῥιπτόμενον εὐθέως ἐν τῇ καταφορᾷ παρωθεῖσθαι καὶ διασκορπίζεσθαι. κατὰ δέ τινα τόπον ἔχοντα βράχεα, συνέστη χῶμα μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας· ἐφ᾽ ᾧ τετρήρης ἐκτρέχουσα νυκτὸς ἐκάθισε, καὶ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριος ἐγένετο, διαφέρουσα τῇ κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. ἧς οἱ Ῥωμαῖοι κρατήσαντες, καὶ πληρώματι καταρτίσαντες ἐπιλέκτῳ, πάντας τοὺς εἰσπλέοντας, μάλιστα δὲ τὸν Ῥόδιον ἐπετήρουν. ὁ δὲ κατὰ τύχην εἰσπλεύσας νυκτὸς, μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνήγετο φανερῶς. θεωρῶν δ᾽ ἐκ καταβολῆς αὐτῷ τὴν τετρήρη συνεξορμήσασαν, γνοὺς τὴν ναῦν διετράπη. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὥρμησεν ὡς καταταχήσων· τῇ δὲ τοῦ πληρώματος κατασκευῇ καταλαμβανόμενος, τέλος

vt ad proram habens turrim mari proximam, ceteris omnibus turribus Africam ſpectantibus, quo minus ipſe videretur haec obſtaret. qua ſola ratione poſſunt qui vento ſecundo feruntur, a faucibus in aditu non aberrare. audacia Rhodii pluribus locorum peritis fiduciam adiecit, vt idem atque ille auderent. qua ex re quum magna Romani incommoda acciperent, fauces portus obſtruere ſunt aggreſſi. in ceteris partibus propter maris altitudinem, et quod nihil eorum quae iniiciebantur conſiſtere, aut omnino manere eodem loco poterat: ſed ſemper quicquid immitteretur in ipſo deſcenſu a fluctibus et fluentium aquarum violentia protrudebatur, atque in diverſa raptabatur, non procedebat inceptum: vno quodam loco, mari vadoſo, labore improbo agger excitatus eſt: ſuper quo ſidens quadriremis arte ſingulari fabrefacta, quae noctu excurrerat, in hoſtium poteſtatem venit. hac capta et ſelecto remigio militeque inſtructa, Romani omnes qui inueherentur, maxime autem illum Rhodium obſeruabant. ille caſu noctis ſilentio ingreſſus, rediturus poſtea palam ſoluit. qui animaduerſo quadriremem ad omnes motus ſuae nauis ſubinde pariter ſe mouiſſe, naue agnita, perturbatus eſt. primo igitur celeritate nauigandi erumpere tentauit: ſed cum propter praeſtantiam remigii iamiam

λος ἐπιϛρέψας ἠναγκάσθη συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις. καταπροτερούμενος δὲ τοῖς ἐπιβατικοῖς, διά τε τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνδρῶν, ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κυριεύσαντες καὶ ταύτης τῆς νεὼς εὖ κατεσκευασμένης, καὶ καταρτίσαντες αὐτὴν τοῖς πρὸς τὴν χρείαν, οὕτως ἐκώλυσαν τοὺς κατατολμῶντας καὶ πλέοντας εἰς τὸ Λιλύβαιον.

48. Τῶν δὲ πολιορκουμένων ταῖς μὲν ἀντοικοδομίαις ἐνεργῶς χρωμένων, τοῦ δὲ λυμαίνεσθαι καὶ διαφθείρειν τὰς τῶν ὑπεναντίων παρασκευὰς ἀπεγνωκότων· γίνεταί τις ἀνέμου στάσις ἔχουσα τηλικαύτην βίαν καὶ φορὰν εἰς αὐτὰς τὰς τῶν μηχανημάτων προσαγωγὰς, ὥστε καὶ τὰς στοὰς διασαλεύειν, καὶ τοὺς προκειμένους τούτων πύργους τῇ βίᾳ βαστάζειν. ἐν ᾧ καιρῷ συννοήσαντές τινες τῶν Ἑλληνικῶν μισθοφόρων τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς περιστάσεως πρὸς τὴν τῶν ἔργων διαφθορὰν, προσφέρουσι τῷ στρατηγῷ τὴν ἐπίνοιαν. τοῦ δὲ δεξαμένου, καὶ ταχέως ἑτοιμάσαντος πᾶν τὸ πρὸς τὴν χρείαν ἁρμόζον· συστραφέντες οἱ νεανίσκοι κατὰ τρεῖς τόπους ἐνέβαλον πῦρ τοῖς ἔργοις. ὡς δ' ἂν τῶν μὲν κατασκευασμάτων διὰ τὸν χρόνον εὖ παρεσκευασμένων πρὸς τὸ ῥᾳδίως ἐμπρησθῆναι, τῆς δὲ τοῦ πνεύματος βίας φυσώσης, καὶ αὐτῶν τῶν πύργων καὶ μηχανημάτων διασαλευούσης τὰς βάσεις. τὴν μὲν νομὴν τοῦ πυρὸς ἐνεργὸν

esset comprehendendus, convertere tandem et certamen inire est coactus. verum qui a milite classiario facile vinceretur, (nam et plures erant Romani et selecti:) in hostium potestatem cadit. qui hac etiam affabre facta naui potiti, necessariis omnibus rebus illam instruunt, ac deinceps eorum audaciam, qui Lilybaeum cursu petebant, coërcent.

48. Quum autem obsessi, instaurare quidem vt quidque erat deiectum, strenue pergerent, sed apparatus hostium perdendi corrumpendique spem omnem amisissent: venti exoritur tempestas, ea violentia atque impetu in machinarum fulcra, quibus agebantur, flatus immittens; vt etiam porticus illarum concuteret, et uectasque ante opera turres vi abriperet. cum quidem e mercenariis Graecis nonnulli animaduertentes quantam haec tempestas opportunitatem daret tormenta corrumpendi, consilium duci aperiunt. quo rem approbante, ac necessaria omnia statim parante: iuuenes isti, manu facta, tribus ex partibus ignem operibus iniiciunt. erant illa ad facile concipiendum ignem cum primis apta, vtpote multo ante facta: tum autem ventorum flatus ita vehementer spirabat, vt ipsas turrium atque machinarum bases concuteret: eo fit, vt omnia depascens ignis magna vi atque efficacia grassaretur: cum

συνέβαι-

συνέβαινε γίνεσθαι καὶ πρακτικήν· τὴν δ' ἐπαρκείαν καὶ βοήθειαν τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τέλος ἄπρακτον καὶ δυσχερῆ. τοιαύτην γὰρ ἔκπληξιν παρίστα τὸ συμβαῖνον τοῖς βοηθοῦσιν, ὥστε μήτε συννοῆσαι μήτε συνιδεῖν δύνασθαι τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἀποσκοτουμένους ὑπὸ τῆς εἰς αὐτοὺς φερομένης λιγνύος καὶ τῶν φεψαλύγων, ἔτι τῆς τοῦ καπνοῦ πολυπληθίας, ἐκ ὀλίγους ἀπόλλυσθαι καὶ πίπτειν, μὴ δυναμένους ἐγγίσαι πρὸς αὐτὴν τὴν τοῦ πυρὸς βοήθειαν. ὅσῳ δὲ μείζω συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν δυσχρησίαν περὶ τοὺς ὑπεναντίους διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, τοσούτῳ πλείων εὐχρηστία περὶ τοὺς ἐνιέντας ἦν τὸ πῦρ. τὸ μὲν γὰρ προσκοτοῦν καὶ βλάπτειν δυνάμενον, πᾶν ἐξεφυσᾶτο καὶ προωθεῖτο κατὰ τῶν ὑπεναντίων· τὸ δὲ βαλλόμενον ἢ ῥιπτούμενον, ἐπί τε τοὺς βοηθοῦντας, καὶ τὴν τῶν ἔργων διαφθορὰν, εὔστοχον μὲν ἐπεγίνετο διὰ τὸ συνορᾶν τοὺς ἀφιέντας τὸν πρὸ αὐτῶν τόπον, πρακτικὸν δὲ διὰ τὸ γίγνεσθαι σφοδρὰν τὴν πληγὴν, συνεργούσης τοῖς βάλλουσι τῆς τοῦ πνεύματος βίας. τὸ δὲ πέρας, τοιαύτην συνέβη γενέσθαι τὴν παντέλειαν τῆς καταφθορᾶς, ὥστε καὶ τὰς βάσεις τῶν πύργων, καὶ τὰ τύπη τῶν κριῶν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀχρειωθῆναι. τούτων δὲ συμβάντων, τὸ μὲν ἔτι διὰ τῶν ἔργων πολιορκεῖν ἀπέγνωσαν οἱ Ῥωμαῖοι· περιταφρεύσαντες δὲ, καὶ χάρακι περιλαβόντες κύκλῳ τὴν πόλιν, ἔτι δὲ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας τεῖχος περιβαλλόμενοι, τῷ χρόνῳ

interea Romanis impediendi atque opis ferendae omnes omnino rationes essent difficiles, et consilia irrita. tantum namque ille casus pavoris afferebat opitulantibus, vt neque intelligerent neque viderent, quae gerebantur. verum tenebris obtecti, cum in eos ferrentur fuligo, scintillae micantes, et fumus, iisque densissimus, pereuntes, cadebant multi, prius quam ad defendendum ignem possent accedere. quo autem plura incommoda Romani ea dimicatione perferebant: eo melius cum iis agebatur, qui ignem iniiciebant. nam quicquid obtenebrare laedereue poterat, id omne ventorum flatus in hostem impellebat: eorum vero quae immittebantur iaciebanturue in defendentes aut ad conflagrationem machinarum, nihil extra scopum ferebatur, oculis probe vtentibus qui mittebant: sed ad victoriam singula proficiebant, propter ictus vehementiam, ipsa ventorum violentia iactum adiuuante. Tandem vsque adeo sunt corruptae machinae, vt et bases turrium et arietum acumina ignis redderet inutilia. propter haec Romani de expugnando per vim Lilybaeo spem omnem ponere: et quum fossa valloque vrbem ab omni parte cinxissent, castrorumque locum muro circumdedissent, tempori rem permittere. oppi-

παρέδοσαν τὴν πρᾶξιν. οἱ δ' ἐν τῷ Λιλυβαίῳ τὸ πεπτωκὸς ἐξοικοδομησάμενοι τεῖχος, εὐθαρσῶς ὑπέμενον ἤδη τὴν πολιορκίαν.

49. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεσόντων τούτων, καὶ μετὰ ταῦτα πλειόνων ἀναγγελλόντων, διότι συμβαίνει τῶν ἀπὸ τοῦ στόλου πληρωμάτων τὸ πλεῖστον μέρος, ἔν τε τοῖς ἔργοις, καὶ τῇ καθόλου πολιορκίᾳ, διεφθάρθαι, σπουδῇ κατέγραφον αὐτάς. καὶ συναθροίσαντες εἰς μυρίους, ἐξέπεμψαν εἰς τὴν Σικελίαν. ὧν διὰ τοῦ πορθμοῦ περαιωθέντων, καὶ πεζῇ παραγενομένων εἰς τὸ στρατόπεδον. συναγαγὼν τοὺς χιλιάρχους ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Πόπλιος Κλαύδιος, ἔφη, καιρὸν εἶναι πλεῖν ἐπὶ τῶν Δρεπάνων παντὶ τῷ στόλῳ. τὸν γὰρ στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων τὸν Ἀτάρβαν, τὸν τεταγμένον ἐπ' αὐτῶν, ἀπαράσκευον εἶναι πρὸς τὸ μέλλον, ἀγνοοῦντα μὲν τὴν παρουσίαν τῶν πληρωμάτων, πεπεισμένον δὲ μὴ δύνασθαι πλεῖν τὸν αὐτῶν στόλον, διὰ τὴν γεγενημένην ἐν τῇ πολιορκίᾳ καταφθορὰν τῶν ἀνδρῶν. προχείρως δ' αὐτῶν συγκατατιθεμένων, εὐθέως ἐνεβίβασε τά τε προϋπάρχοντα, καὶ τὰ προσφάτως παραγεγονότα πληρώματα, τοὺς δ' ἐπιβάτας ἐκ παντὸς ἐπέλεξε τοῦ στρατεύματος ἐθελοντὰς τοὺς ἀρίστους· ἅτε δὴ τοῦ μὲν πλοῦ σύνεγγυς ὄντος, τῆς δ' ὠφελείας ἑτοίμου προφαινομένης. ταῦτα δὲ παρασκευασάμενος, ἀνήχθη περὶ μέσας νύκτας, λαθὼν τοὺς πολεμίους. καὶ τὰς μὲν ἀρχάς, ἄθρους

dani contra, instaurata muri parte quae ceciderat, obsidionem de cetero magno animo tolerabant.

49. Harum rerum fama Romam perlata, mox etiam renuntiantibus multis, partem maximam sociorum naualium militumque classis Rom. qua in propugnatione tormentorum, qua in cetera obsidione fuisse interemtam: magno ardore militiae nomina dabant, conscriptus est decem M. exercitus, atque in Siciliam missus. quibus per fretum traiectis, quum ad castra pedibus peruenissent: Pub. Claudius Cos. tribunis conuocatis, Iam, inquit, opportunum est, omni classe Drepana proficisci: Adherbalem enim Poenorum ducem loci illius praefectum, imparatum esse ac futuri securum: vt pote qui de supplemento quod recens aduenerat nihil dum resciret; et cui satis acceptum esset, Romanos, post tantam cladem in obsidione contractam, classem habere in mari non posse. cunctis ex facili assentientibus, veteres nouosque remiges e vestigio nauibus imponit, cum selectis epibatis, qui ex vniuersis legionibus vltro sese offerebant: quod nec longa nauigatio esset conficienda, et paratae praedae spes ostenderetur. his ita prouisis, nemine hostium animaduertente, circa mediam noctem soluit classis. quae initio conferta, ad dextram littus habens, nauiga-

ἔπλει.

ἔπλει, δεξιὰν ἔχων τὴν γῆν. ἅμα δὲ τῷ φωτὶ, τῶν πρώτων ἐπὶ τῶν Δρεπάνων νεῶν ἐπιφαινομένων, κατιδὼν Ἀτάρβας, τὸ μὲν πρῶτον ἐξενίσθη διὰ τὸ παράδοξον· ταχὺ δ' ἐν αὑτῷ γενόμενος, καὶ νοήσας τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων, ἔκρινε παντὸς ἔργου πεῖραν λαμβάνειν, καὶ πᾶν ὑπομένειν, χάριν τοῦ μὴ περιϊδεῖν σφᾶς, εἰς πρόδηλον συγκλεισθέντας πολιορκίαν. διόπερ εὐθέως τὰ μὲν πληρώματα συνῆγε πρὸς τὸν αἰγιαλὸν, τοὺς δὲ ἐκ τῆς πόλεως μισθοφόρους ἤθροιζε μετὰ κηρύγματος. τῶν δὲ συλλεχθέντων, ἐπεβάλετο διὰ βραχέων εἰς ἔννοιαν αὐτοὺς ἄγειν τῆς τε νίκης ἐλπίδος, ἐὰν τολμήσωσι ναυμαχεῖν, καὶ τῆς ἐν τῇ πολιορκίᾳ δυσχρηστίας, ἐὰν καταμελήσωσι προϊδόμενοι τὸν κίνδυνον. ἑτοίμως δ' αὐτῶν παρορμηθέντων πρὸς τὴν ναυμαχίαν, καὶ βοώντων ἄγειν καὶ μὴ μέλλειν, ἐπαινέσας καὶ δεξάμενος τὴν ὁρμὴν, παρήγγειλε κατὰ τάχος ἐμβαίνειν, καὶ βλέποντας πρὸς τὴν αὐτοῦ ναῦν ἕπεσθαι ταύτῃ κατὰ πρύμναν. διασαφήσας δὲ τὰ προειρημένα κατὰ σπουδὴν, πρῶτος ἐποιεῖτο τὸν ἀνάπλουν, ὑπ' αὐτὰς τὰς πέτρας ἐπὶ θάτερα μέρη τοῦ λιμένος ἐξάγων τοῦ τῶν πολεμίων εἴσπλου.

50. Πόπλιος δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς θεωρῶν τοὺς μὲν πολεμίους παρὰ τὴν αὐτοῦ δόξαν οὐκ εἴκοντας, οὔτε καταπεπληγμένους τὸν ἐπίπλουν, ἀλλὰ πρὸς τῷ ναυμαχεῖν ὄντας· τῶν δὲ σφετέρων

bat. simul illuxit, primis nauibus quae Drepano iam propinquabant, apparere incipientibus: iis conspectis stupere primo Adherbal ad inopinatae rei spectaculum: sed quum ad se illico rediisset, nec iam dubitaret hostem imminere: quiduis sibi statuit experiundum, quiduis tolerandum esse, prius quam obsidione, quae manifesto pararetur, cingi se pateretur. igitur classiarium militem remigesque repente cogit in littore: mercenarios e ciuitate per praeconem conuocat. vbi convenere omnes, breui instituta ad eos oratione, victoriae spem, si praelium nauale non detrectarint: sin autem vt periculo praeuertant ignaue se gesserint, obsidionis mala ob oculos illis ponit. quum ad dimicandum paratos se ostenderent, et magno cum clamore dicerent, educeret statim, neque cunctaretur: laudare illos Adherbal, et alacritatem ipsorum sibi gratam esse dicere: tum vt naues propere conscenderent: vtque a naui sua oculos ne dimouerent, eamque a puppi sequerentur, imperat. hisce raptim datis praeceptis, primus euehi in altum, et sub ipsas rupes in contrariam portus partem copias educere illi, per quam hostis ingrediebatur.

50. Cos. Publius qui cerneret hinc nequaquam cedentem hostem, quod ipse existimauerat, neque aduentu suo territum, sed ad praelium se parantem: inde naues suas

τέρων

τέρων νεῶν τὰς μὲν ἐντὸς ἤδη τοῦ λιμένος οὔσας, τὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ στόματι, τὰς δὲ φερομένας ἐπὶ τὸν εἴσπλουν, πάσας ἀναστρέφειν παρήγγειλε, καὶ ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν ἔξω πάλιν. ἔνθα δὴ τῶν μὲν ἐν τῷ λιμένι, τῶν δὲ κατὰ τὸν εἴσπλουν ἐκ τῆς μεταβολῆς συμπιπτουσῶν, οὐ μόνον θόρυβος ἦν ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἄπλετος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταρσοὺς ἔθραυον αἱ νῆες ἀλλήλαις συγκρούουσαι. ὅμως δ' οὖν ἀεὶ τὰς ἀνατρέχοντας ἐκτάττοντες οἱ τριήραρχοι, παρ' αὐτὴν τὴν γῆν ταχέως ἐποίουν ἀντιπρώρους τοῖς πολεμίοις. ὁ δὲ Πόπλιος ἐπέπλει μὲν αὐτὸς ἀρχῆθεν κατόπιν, ἐπὶ παντὶ τῷ στόλῳ, τότε δ' ἐπιστρέψας κατ' αὐτὸν τὸν πλοῦν πρὸς τὸ πέλαγος, ἔλαβε τὴν εὐώνυμον τῆς ὅλης δυνάμεως τάξιν. Ἀτάρβας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὑπεράρας τὸ λαιὸν τῶν πολεμίων Ῥωμαίων, ἔχων πέντε ναῦς ἐπίπλους ὑπέστησε τὴν ἑαυτοῦ ναῦν ἀντίπρωρον τοῖς πολεμίοις, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ πέλαγος μέρους. ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐπιπλεόντων ἀεὶ τοῖς συνάπτουσι προστεπιταττομένων, ταὐτὸ ποιεῖν παρήγγειλε διὰ τῶν ὑπηρετῶν. καταστάντων δὲ πάντων εἰς μέτωπον, σημήνας διὰ τῶν συνθημάτων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐποιεῖτο τὸν ἐπίπλουν ἐν τάξει, μενόντων πρὸς τῇ γῇ τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὸ προσδέχεσθαι τὰς ἐκ τοῦ λιμένος ἀνατρεχούσας ναῦς· ἐξ οὗ συνέβαινε μεγάλα τοὺς Ῥωμαίους ἐλαττωθῆναι, πρὸς

partim intra portum receptas, partim in ipso adhuc ostio, alias portus aditum subeuntes, facta conuersione retro nauigare omnes iubet. ibi dum aliae in portu, aliae in eius faucibus postquam sunt conuersae, inuicem sibi obuiae fiunt naues, non hominum dumtaxat ingens concitatus est tumultus: sed ipsa quoque nauigia ex mutua collisione remorum ordines inuicem sibi deterserunt. at quum triremium praefecti, vt quisque ex angustiis emerserat, in aciem statim illum iuxta littus dirigerent; breui omnium prorae in hostem sunt obuersae. Publius, principio quidem in extremo agmine vniversam classem sequebatur: tum vero in ipso cursu prouectus in altum, ad laeuam classis partem peruenerat. inter haec Adherbal, Romanorum cornu sinistrum praetervectus nauibus quinque rostratis. ab ea parte quae altum tenebat in hostes nauis suae proram dirigit: simul, quum insequentium quisque in eodem se collocaret ordine cum iis quibus se adiungebat, vt idem cuncti facerent per ministros imperat. postquam erant omnes in frontem instructi, data ad signum tessera, in hostem primo, ordine seruato, pergit ire: Romanis interim ad terram manentibus, quod prodeuntes paulatim naues e portu exciperenr. ex quo factum, vt magno suo in-

αὐτῇ

αὐτῇ τῇ γῇ ποιησαμένους τὴν συμπλοκήν.

51. Ἐπεὶ δὲ σύνεγγυς αὐτῶν ἦσαν, ἀρθέντων τῶν συνθημάτων ἐφ᾽ ἑκατέρας τῆς ναυαρχίδος, συνέβαλον ἀλλήλοις. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἰσόῤῥοπος ἦν ὁ κίνδυνος, ὡς ἂν ἀμφοτέρων τοῖς ἀρίστοις ἐκ τῆς πεζικῆς δυνάμεως ἐπιβάταις χρωμένων. ἀεὶ δὲ μᾶλλον ὑπερεῖχον οἱ Καρχηδόνιοι, διὰ τὸ πολλὰ προτερήματα παρ᾽ ὅλον ἔχειν τὸν ἀγῶνα. τῷ τε γὰρ ταχυναυτεῖν πολὺ περιῆσαν, διὰ τὴν διαφορὰν τῆς ναυπηγίας, καὶ τὴν τῶν πληρωμάτων ἕξιν· ἥτε χώρα μεγάλα συνεβάλετο αὐτοῖς, ἅτε πεποιημένων τὴν ἔκταξιν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ πέλαγος τόπων. εἴτε γὰρ πιέζοιντό τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων, κατόπιν ἀνεχώρουν ἀσφαλῶς διὰ τὸ ταχυναυτεῖν εἰς τὸν ἀναπεπταμένον τόπον. κἄπειτ᾽ ἐκ μεταβολῆς τοῖς προπίπτουσι τῶν διωκόντων, τοτὲ μὲν περιπλέοντες, τοτὲ δὲ πλάγιοι προσπίπτοντες στρεφομένοις καὶ δυσχρηστοῦσι διὰ τὸ βάρος τῶν πλοίων καὶ διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πληρωμάτων ἐμβολάς τε συνεχεῖς ἐδίδοσαν, καὶ πολλὰ τῶν σκαφῶν ἐβάπτιζον· εἴτε κινδυνεύοι τις τῶν συμμάχων, ἑτοίμως παρεβοήθουν ἔξω τοῦ δεινοῦ, καὶ μετ᾽ ἀσφαλείας παρὰ τὰς πρύμνας καὶ τὸ πέλαγος ποιούμενοι τὸν πλοῦν. τοῖς γε μὴν Ῥωμαίοις τἀναντία τούτων συνέβαινε. τοῖς τε γὰρ πιεζομένοις οὐκ ἦν εἰς τοὔπισθεν δυνατὸν ἀποχωρεῖν πρὸς τῇ γῇ ποιουμέ-

commodo Romani ad ipſum littus decertarent.

51. Vbi ventum eſt comminus, ſublato ſigno ab vtriusque exercitus praetoria naui, initur certamen. principio paribus momentis vtrimque pugnatum eſt: etenim ab vtraque parte flos pedeſtrium copiarum dimicabat. paullatim tamen magis magisque ſuperior res Poenorum eſſe coepit: quoniam toto illo certamine longe melior eorum conditio fuit, quam Romanorum. iam primum velocitate nauigandi longe vincebant, cum fabrica ipſa nauium, tum vſu ac peritia remigum: ipſe deinde locus pugnae multum eos adiuuabat: quod ab illa parte, quae pelagus ſpectabat, aciem ſuam explicaſſent. ſiue enim hoſtis inſtaret vehementius, retrorſum ſe nullo periculo recipiebant in apertum: quod prae agilitate nauium facile ipſis erat: tum autem ſi quis hoſtium inter perſequendum longius eſſet prouectus, conuerſi, ac modo circumnauigantes, modo ad latus occurrentes, dum ſe illi circumagerent et cum immani grauitate nauium ſuarum remigumque imperitia luctarentur: continuos impetus quum darent, multas naues demergebant. ſiue aliquis partium ſuarum periclitaretur, pronum erat ſine ſua fraude ac ſecure ferre opem, naue poſt aliarum puppes perque altum circumducta. Romani contraria his omnia experiebantur: qui ſi premerentur, retro ſe re-

 ποιουμέ-

ποιουμένοις τὸν κίνδυνον. ἀεὶ δὲ τὸ θλιβόμενον ὑπὸ τῶν κατὰ πρόσωπον σκάφος, ἢ τοῖς βράχεσι περιπίπτον ἐκάθιζε κατὰ πρύμναν, ἢ πρὸς τὴν γῆν φερόμενον ἐπώκελλε. διεκπλεῖν μὲν οὖν διὰ τῶν πολεμίων νεῶν, καὶ κατόπιν ἐπιφαίνεσθαι τοῖς ἤδη πρὸς ἑτέρους διαμαχομένοις, ὅπερ ἐν τῷ ναυμαχεῖν ἐστὶ πρακτικώτατον, ἀδυνάτως εἶχον, διά τε τὴν βαρύτητα τῶν πλοίων, προσέτι δὲ καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πληρωμάτων. οὐδὲ μὴν ἐπιβοηθεῖν τοῖς δεομένοις κατὰ πρύμναν ἐδύναντο, διὰ τὸ συγκεκλεῖσθαι πρὸς τῇ γῇ, καὶ μηδὲ μικρὸν ἀπολείπεσθαι τόπον τοῖς βουλομένοις ἐπαρκεῖν τῷ δεομένῳ. τοιαύτης δὲ δυσχρηστίας ὑπαρχούσης περὶ τὸν ὅλον ἀγῶνα· καὶ τῶν μὲν καθιζόντων ἐν τοῖς βράχεσι, τῶν δ' ἐκπιπτόντων σκαφῶν· κατιδὼν ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων τὸ συμβαῖνον, ὥρμησε πρὸς τὴν φυγὴν ἀπὸ τῶν εὐωνύμων παρὰ τὴν γῆν ἐξελίξας, καὶ σὺν αὐτῷ περὶ τριάκοντα νῆας, αἵπερ ἔτυχον ἐγγὺς οὖσαι. τῶν δὲ λοιπῶν σκαφῶν ὄντων ἐνενήκοντα καὶ τριῶν, ἐκυρίευσαν οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ τῶν πληρωμάτων, ὅσοι μὴ τῶν ἀνδρῶν τὰς ναῦς εἰς τὴν γῆν ἐκβαλόντες ἀπεχώρησαν.

52. Γενομένης δὲ τῆς ναυμαχίας τοιαύτης, Ἀτάρβας μὲν εὐδοκίμει παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις, ὡς δι' αὑτὸν καὶ διὰ τὴν ἰδίαν πρόνοιαν καὶ τόλμαν κατωρθωκώς. Πόπλιος δὲ παρὰ

cipere, quum ad terram pugnarent, nequibant. quoties autem aliqua nauis a pugnantibus ex aduerſo vrgeretur infeſtius; aut a puppe ſidebat, ſi in breuia incideret: aut ſi in terram ferretur, ſolo illidebatur. quod autem in praelio nauali plurimum ad victoriam ſolet conferre, per medias aduerſariorum naues ſuam transmittere, et a tergo illos inuadere, qui iam in pugna cum aliis ſunt occupati: hoc vero quominus a Romanis fieret, nauium grauitas ſimul et remigum imperitia prohibebant. poſtremo ne ſuppetias quidem laborantibus ire, a tergo nauigantes poterant: qui ad terram eſſent concluſi, et ne minimum quidem ſpatii vacuum haberent, ad ſuccurrendum, ſi cui opus eſſet. tantis hiſce incommodis ſuos conflictari conſpicatus Rom. Cos. quum aliae naues inter breuia ſiderent, aliae terrae alliderentur, a laeua fugam capeſſit, ac circum littus ſe euoluit, triginta nauibus, quas habebat proximas, comitatus. ceteras ad tres et nonaginta, cum omnibus qui intus erant, ceperunt Poeni: paucis virorum exceptis, qui e nauibus ſuis, quas ad littus impegerant, aufugere.

52. Ex hoc praelio magnam apud ſuos gloriam conſecutus eſt Adherbal: vt qui ſolus, prolus, prouidentia ac fortitudine ſingulari vſus, auctor victoriae extitiſſet. Publium con-

τοῖς Ῥωμαίοις ἠδόξει καὶ διεβέβλητο μεγάλως, ὡς εἰκῇ καὶ ἀλογίςως τοῖς πράγμασι κεχρημένος, καὶ τὸ καθ᾽ αὑτὸν, ἐ μικροῖς ἐλαττώμασι περιβεβληκὼς τὴν Ῥώμην. διὸ καὶ μετὰ ταῦτα μεγάλαις ζημίαις καὶ κινδύνοις κριθεὶς περιέπεσεν. ἐ μὴν οἵγε Ῥωμαῖοι, καίπερ τοιέτων συμβεβηκότων, διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν ὅλων Φιλοτιμίαν, ἐδὲν ἀπέλειπον τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλ᾽ εἴχοντο τῶν ἑξῆς πραγμάτων. διὸ καὶ συνάψαντος τε κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας χρόνε, ςρατηγὲς ὑπάτες καταςήσαντες, παραυτίκα τὸν ἕτερον αὐτῶν ἐξέπεμπον Λεύκιον Ἰένιον, τάς τε σιταρχίας παρακομίζοντα τοῖς τὸ Λιλύβαιον πολιορκἔσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀγορὰς καὶ χορηγίας τῷ ςρατοπέδῳ. πρὸς δὲ καὶ παραπομπὲς τέτοις ἐπλήρωσαν ἑξήκοντα ναῦς. ὁ δὲ Ἰένιος ἀφικόμενος ἐς τὴν Μεσσήνην, καὶ προσλαβὼν τὰ συνηντηκότα τῶν πλοίων, ἀπό τε τε ςρατοπέδε καὶ τῆς ἄλλης Σικελίας, παρεκομίσθη κατὰ σπεδὴν εἰς τὰς Συρακέσας, ἔχων ἑκατὸν εἴκοσι σκάφη, καὶ τὴν ἀγορὰν σχεδὸν ἐν ὀκτακοσίαις ναυσὶ Φορτηγοῖς. ἐνθεῦτεν δὲ παραδὲς τοῖς ταμίαις τὰς ἡμισείας Φορτηγὲς, καί τινα τῶν μακρῶν πλοίων, ἐξαπέςειλε διακομισθῆναι σπεδάζων τῷ ςρατοπέδῳ τὰ πρὸς τὴν χρείαν. αὐτὸς δ᾽ ἐν ταῖς Συρακέσαις ὑπέμενε, τάς τε κατὰ πλἔν ἀφυςερἔντας ἐκ τῆς Μεσσήνης ἀναδεχόμενος, καὶ παρὰ τῶν ἐκ τῆς μεσογαίας συμμάχων σῖτον προσαναλαμβάνων.

tra lacerare maledictis Romani, vehementerque incusare, quod temeritate sua atque imprudentia male rem gessisset: et quantum in ipso fuerat, magnis Rempublicam detrimentis affecisset. vnde postea habito de eo iudicio, grauiter multatus est, ac pericula magna adiit. Nihil tamen Romani hac tanta clade sunt deterriti, quo minus omnia pro viribus experirentur, ac rerum curam pro more capesserent. ea erat de summo imperio inter duos hosce populos aemulatio. igitur appetente consularium comitiorum tempore, e creatis Coss. alterum L. Iunium mittunt: qui obsidentibus Lilybaeum annonam deferret, ac necessaria alia exercitui, omnisque generis commeatum. hoc amplius naues LX. his commeatibus praesidio futuras armant. Iunius assumtis Messanae nauibus, quas sibi exercitus et reliqua Sicilia miserant obuiam, Syracusas cum longis nauibus CXX. onerariis vero annona ceterisque rebus onustis, prope IↃCCC. contendit. inde Quaestores dimittit Cos. iussos etiam et etiam necessaria legionibus quantocius perferre: tradiditque eis onerariarum partem alteram, et longarum quoque nonnullas. ipse Syracusis substitit, eos qui Messana venientem assequi non potuerant, exspectans: simul vt frumentum mediterraneae regioni imperatum susciperet.

53. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀτάρβας μὲν ἄνδρας τοὺς ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ληφθέντας, καὶ τὰς αἰχμαλώτους νῆας ἐξαπέςειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Καρθάλωνα δὲ τὸν συνάρχοντα, σὺν τριάκοντα ναῦς, ἐξέπεμψε, πρὸς αἷς ἔχων αὐτὸς ἑβδομήκοντα κατέπλευσε. προςάξας ἄφνω προςπεσόντα ταῖς ὁρμούσαις παρὰ τὸ Λιλύβαιον τῶν πολεμίων ναυσὶν, ὧν μὲν ἂν δυνατὸς ᾖ κυριεῦσαι, ταῖς δὲ λοιπαῖς πῦρ ἐμβαλεῖν. ποιθέντος δὲ τοῦ Καρθάλωνος, καὶ ποιησαμένου τὸν ἐπίπλουν ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν, καὶ τὰ μὲν ἐμπιπρῶντος, τὰ δὲ ἀποσπῶντος τῶν πλοίων, μεγάλην συνέπεσε γενέσθαι ταραχὴν περὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ςρατόπεδον. προςβοηθούντων γὰρ αὐτῶν ἐπὶ τὰς ναῦς, καὶ γινομένης κραυγῆς, συννοήσας Ἰμίλκων ὁ τὸ Λιλύβαιον τηρῶν, καὶ θεωρῶν ἤδη τῆς ἡμέρας ὑποφαινούσης τὸ συμβαῖνον, ἐπαποςέλλει τοὺς ἐκ τῆς πόλεως μισθοφόρους. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τοῦ δεινοῦ πανταχόθεν αὐτοῖς περιςάντος, οὐκ εἰς μικρὰν, οὐδ᾽ εἰς τὴν τυχοῦσαν ἦλθον διατροπήν. ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ὀλίγα τῶν σκαφῶν, τὰ μὲν ἀποσπάσας, τὰ δὲ συντρίψας, μετὰ ταῦτα μικρὸν ἀπὸ τοῦ Λιλυβαίου παρακομισθεὶς ὡς ἐφ᾽ Ἡρακλείας, ἐτήρει, βουλόμενος διακωλύειν τοὺς ἐπὶ τὸ ςρατόπεδον πλέοντας. προςαγγειλάντων δὲ τῶν σκοπῶν, πλῆθος ἱκανὸν πλοίων προσφέρεσθαι παντοδαπῶν καὶ συνεγγίζειν, ἀναχθεὶς ἔπλει συμμίξαι σπεύδων διὰ τὸ καταφρο-

53. Eodem ferme tempore Adherbal, quos ceperat viros in praelio nauali, quasque habuit naues captiuas, misit Carthaginem. idemque Carthalonem Poenorum ducem alterum, nauibus triginta ei traditis, praeter alias LXX. quibuscum ipse aduenerat, dimittit: iubetque, vt naues hostium, quae Lilybaei in ancoris stabant, repente adortus, quas poterit cunque capiat, ceteris ignem iniiciat. praecepta exequente Carthalone, quum circa vigiliam quartam fecisset in hostes impetum, iamque aliae naues conflagrarent, aliae per vim abstraherentur, magna in Romanis castris fuit trepidatio. accurrentibus namque ipsis, vt auxilio essent nauibus, Himilco Lilybaei praefectus ex clamore primum re cognita, deinde vbi subluxit, omnia quae agebantur cernens, mercenarios ex vrbe in eos immisit. Romani vndique malis circumventi, non mediocriter sunt animis consternati. at Punicae classis praefectus, aliis auulsis nauibus, aliis confractis, mox Lilybaeo Heracleam versus proficiscitur: omnia circumspiciens, quo Romanos impediret, ne ad exercitum nauigarent. itaque certior factus a speculatoribus non poenitendum numerum nauium omnis generis aduentare, iamque in propinquo esse, pugnae auidus, vt qui Romanos ex su-

νεῖν τῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ προγεγενημένου προτερήματος. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν Συρακουσῶν προαπεσταλμένοις ταμίαις ἀνήγγειλαν οἱ προπλεῖν εἰθισμένοι λέμβοι τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. οἱ δὲ νομίσαντες οὐκ ἀξιόχρεως σφᾶς αὐτοὺς εἶναι πρὸς ναυμαχίαν, καθώρμισαν πρός τι πολισμάτιον τῶν ὑπ᾽ αὐτοὺς ταττομένων, ἀλίμενον μὲν, σάλους δὲ ἔχον καὶ προβολὰς περικλειούσας ἐκ τῆς γῆς εὐφυεῖς. οὗ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν, καὶ τούς τε καταπέλτας καὶ τοὺς πετροβόλους τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἐπιστήσαντες, προσεδόκουν τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι συνεγγίσαντες, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλοντο πολιορκεῖν τούτους, ὑπολαβόντες τοὺς μὲν ἄνδρας καταπλαγέντας εἰς τὸ πολισμάτιον ἀποχωρήσειν, τῶν δὲ πλοίων ἀσφαλῶς κυριεύσειν. οὐ προχωρούσης δὲ τῆς ἐλπίδος, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀμυνομένων γενναίως, καὶ τοῦ τόπου πολλὰς ἔχοντος καὶ παντοδαπὰς δυσχρηστίας, ὀλίγα τῶν τὰς ἀγορὰς ἐχόντων πλοίων ἀποσπάσαντες, ἀπέπλευσαν πρός τινα ποταμὸν, ἐν ᾧ καθορμισθέντες, ἐπετήρουν τὸν ἀνάπλουν αὐτῶν.

54. Ὁ δ᾽ ἐν ταῖς Συρακούσαις ὑπολειφθεὶς στρατηγὸς, ἐπεὶ τὰ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀπετέλεσε, κάμψας τὸν Πάχυνον, ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ τὸ Λιλύβαιον, οὐδὲν εἰδὼς τῶν περὶ τοὺς προπλέοντας συμβεβηκότων. ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, σημηνάντων τῶν σκοπῶν αὐτῷ πάλιν

periore victoria contemneret, portu ſoluit. Romanis quoque Quaeſtoribus qui Syracuſis fuerant praemiſſi, lembi claſſem praeire ſoliti, imminere hoſtem ſignificant. illi impares ſe ad certamen navale rati, ad quoddam Romanae ditionis oppidulum appellunt: vbi portus quidem nullus erat, ſed ſtationes dumtaxat et prominentia e terra ſaxa, quae medium ſpatium claudebant vtrimque. ibi exſcenſione facta et catapultis machinisque petrariis, quae in oppido ſunt inuentae, diſpoſitis, hoſtium impreſſionem exſpectabant. Carthaginienſes initio conſilium ceperant eos obſidendi: quod putarent milites ex nimio metu in illud oppidulum receſſuros; naves autem ſine periculo ſibi ceſſuras. ea ſpe exitum non habente, ſed contra Romanis fortiter ſeſe defendentibus: quod magnis incommodis eo loci omnifariam conflictarentur, contenti paucas naues commeatibus onuſtas abduxiſſe, ad proximum amnem ſe recipiunt; ibique applicatis nauibus, diſceſſum hoſtium obſeruant.

54. Conſul poſt res confectas, quarum gratia Syracuſis ſubſtiterat, Pachyno ſuperato, nauigationem verſus Lilybaeum inſtituit: omnium quae iis acciderant quos praecedere iuſſerat, ignarus. Praefectus vero Punicae claſſis, factus iterum certior a ſpeculatoribus, hoſtes apparere,

τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑπεναντίων, ἀναχθεὶς ἔπλει μετὰ σπουδῆς· βουλόμενος αὐτοῖς ὡς πλεῖστον ἀπέχουσι τῶν οἰκείων νεῶν συμβαλεῖν. ὁ δ' Ἰούνιος κατιδὼν ἐκ πολλοῦ τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν σκαφῶν, οὔτε συμβαλεῖν τολμῶν, οὔτ' ἐκφυγεῖν ἔτι δυνατὸς ὢν, διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τοὺς πολεμίους, ἐγκλίνας εἰς τόπους τραχεῖς, καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐπισφαλεῖς, καθωρμίσθη, κρίνων αἱρετώτερον ὑπάρχειν, ὅ τι δέοι παθεῖν μᾶλλον, ἢ τοῖς πολεμίοις αὔτανδρον τὸ σφέτερον στρατόπεδον ὑποχείριον ποιῆσαι. συνιδὼν δὲ καὶ τὸ περὶ τούτου γεγονὸς ὁ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, τὸ μὲν παραβάλλεσθαι καὶ προσάγειν τοιούτοις τόποις, ἀπεδοκίμασε· λαβὼν δὲ ἄκραν τινὰ, καὶ προσορμισθεὶς ταύτῃ, μεταξὺ τῶν στόλων ἐτήρει, καὶ προσεῖχε τὸν νοῦν ἀμφοτέροις. ἐπιγενομένου δὲ χειμῶνος, καὶ περιστάσεως προφαινομένης ἐκ τοῦ πελάγους ὁλοσχερεστέρας, οἱ μὲν τῶν Καρχηδονίων κυβερνῆται, διά τε τὴν τῶν τόπων καὶ τὴν τοῦ πράγματος ἐμπειρίαν, προορώμενοι τὸ μέλλον, καὶ προλέγοντες τὸ συμβησόμενον, ἔπεισαν τὸν Καρθάλωνα φυγεῖν τὸν χειμῶνα, καὶ κάμψαι τὴν ἄκραν τοῦ Παχύνου. πεισθέντος δὲ νουνεχῶς, οὗτοι μὲν πολλὰ μοχθήσαντες, καὶ μόλις ὑπεράραντες τὴν ἄκραν, ἐν ἀσφαλεῖ καθωρμίσθησαν· οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων στόλοι τοῦ χειμῶνος ἐπιγενομένου, καὶ τῶν τόπων εἰς τέλος ὑπαρχόντων ἀλιμένων,

magna celeritate in eos progreditur e portu: id agens, vt dum ipsi a suis nauibus absunt quam longissime, cum eis confligeret. Iunius, qui e longo spatio classem Punicam viderat, et ingentem nauium numerum: quum neque dimicare sustineret, neque euadere iam, adeo propinquo hoste, posset: ad loca aspera et prorsus importuosa deflectens, eo naues eiicit. satius enim iudicabat, quemuis subire casum potius quam vt integrum exercitum suum in potestatem hostium traderet. hoc cognito, Poenus acie quidem decertare, et ad loca tam periculosa accedere noluit: sed promontorio quodam occupato, classem illuc applicat. ibique medius inter vtramque Rom. classem, ambas obseruabat, pariter in vtramque intentus. tempestate dehinc coorta, quum manifesto appareret funditus turbatum iri mare: Punici quidem gubernatores, quae erat ipsorum peritia et locorum et rei, procellam imminentem prouidere ac suis praedicere: qui et Carthaloni auctores fuerunt, vt Pachyni promontorium flecteret, ac tempestati se subduceret. id consilium prudenter amplectente Carthalone, Poeni quidem magno cum labore, aegre tandem promontorio superato, naues in tuto collocarunt. at Romanorum classis vtraque a saeuiente tempestate in locis penitus importuosis deprehensa, ita misere confracta est, vt

οὕτω

ὕτω διεφθάρησαν, ὥς τε μηδὲ τῶν ναυαγίων μηδὲν γενέσθαι χρήσιμον, ἀλλ᾽ ἀμφοτέρους αὐτοὺς ἄρδην καὶ παραλόγως ἀχρειωθῆναι.

55. Τούτου δὲ συμβάντος, τὰ μὲν τῶν Καρχηδονίων αὖθις ἀνέκυψε, καὶ πάλιν ἐπιῤῥεπεστέρας εἶχε τὰς ἐλπίδας. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πρότερον μὲν ἐπὶ ποσὸν ἠτυχηκότες, τότε δὲ ὁλοσχερῶς ἐκ μὲν τῆς θαλάττης ἐξέβησαν, τῶν δ᾽ ὑπαίθρων ἐκράτουν, Καρχηδόνιοι δὲ τῆς μὲν θαλάττης ἐκυρίευον, τῆς δὲ γῆς οὐχ᾽ ὅλως ἀπήλπιζον. μετὰ δὲ ταῦτα πάντες μὲν ἐπὶ τοῖς ὅλοις ἐσχετλίαζον, οἱ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τὰ περὶ τὸ Λιλύβαιον στρατόπεδα διὰ τὰ προειρημένα συμπτώματα· τῆς γε μὴν προθέσεως οὐκ ἀφίσταντο τῆς κατὰ τὴν πολιορκίαν· ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἐχορήγουν κατὰ γῆν ἀπροφασίστως, οἱ δὲ προσεκαρτέρουν ταύτῃ κατὰ τὸ δυνατόν. ὁ δ᾽ Ἰούνιος ἀνακομισθεὶς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐκ τῆς ναυαγίας, καὶ περιπαθὴς ὤν, ἐγένετο πρὸς τὸ καινοτομῆσαί τι καὶ πρᾶξαι τῶν δεόντων, σπουδάζων ἀναμαχέσασθαι τὴν γεγενημένην περιπέτειαν. διὸ καὶ βραχείας αὐτῷ παραπεσούσης ἀφορμῆς, καταλαμβάνει πραξικοπήσας τὸν Ἔρυκα, καὶ γίνεται τοῦ τε τῆς Ἀφροδίτης ἱεροῦ καὶ τῆς πόλεως ἐγκρατής. ὁ δὲ Ἔρυξ, ἐστὶ μὲν, ὄρος παρὰ θάλατταν τῆς Σικελίας ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἰταλίαν κειμένῃ πλευρᾷ, μεταξὺ Δρεπάνων καὶ Πανόρμου· μᾶλλον δ᾽ ὁμο-

ne tabula quidem vllius vſus e naufragio ſuperaret: ſed penitus et ſupra hominum fidem vtraque corrumperetur.

55. Secundum iſta caput iterum exerere] Carthaginienſium Reſpublica atque in ſpe firmiore eſſe coepit. at Romani, quorum vires priora quidem mala aliquantum imminuerant, haec vero nouiſſima clades prorſus infregerat, mari tunc cedentes, omnia in aperto poſita late obtinebant: Poenis interim mari dominantibus, neque de terra ſpei omni renuntiantibus. Enimvero quum poſt iſta infelicem publicae rei ſtatum cuncti lamentarentur; et eos qui Romae erant, et exercitus qui Lilybaeum obſidebant, praecipue angebant clades modo expoſitae: neque tamen a ſuſceptae obſidionis conſilio propterea recedebant. ſed contra, et illi absque vlla cauſſatione omnia per terram ſubminiſtrabant: et hi totis viribus propoſito inſtabant. Iunius vero ad legiones poſt naufragium reuerſus, animi anxius, in eam curam totus incumbere, vt nouo aliquo et memorabili facinore edito acceptum detrimentum ſarciret. Itaque leui quadam occaſione ſe offerente, Erycem proditione occupat, et tam Veneris aedem, quam vrbem ipſam in poteſtatem redigit. Eryx mons eſt ad mare, in eo Siciliae latere quod Italiam ſpectat, inter Drepana et Panormum: qua Drepana con-

ρὸν

ρὸν καὶ συνάπτον πρὸς τὰ Δρέπανα· μεγέθει δὲ παρὰ πολὺ διαφέρον τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ὀρῶν, πλὴν τῆς Αἴτνης. τούτου δ' ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς κορυφῆς οὔσης ἐπιπέδου, κεῖται τὸ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Ἐρυκίνης ἱερὸν, ὅπερ ὁμολογουμένως ἐπιφανέστατόν ἐστι τῷ τε πλούτῳ καὶ τῇ λοιπῇ προστασίᾳ τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ἱερῶν. ἡ δὲ πόλις ὑπ' αὐτὴν τὴν κορυφὴν τέτακται, πάνυ μακρὰν ἔχουσα καὶ προσάντη πανταχόθεν τὴν ἀνάβασιν. ἐπί τε δὴ τὴν κορυφὴν ἐπιστήσας φυλακὴν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ Δρεπάνων πρόσβασιν, ἐτήρει φιλοτίμως ἀμφοτέρους τοὺς τόπους, καὶ μᾶλλον ἐπὶ τὸν τῆς ἀναβολῆς ἐτρέπετο καιρόν· πεπεισμένος οὕτω καὶ τὴν πόλιν ἀσφαλῶς καὶ τὸ σύμπαν ὄρος ὑφ' αὐτὸν ἕξειν.

56. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ ταῦτα στρατηγὸν καταστήσαντες αὐτῶν Ἀμίλκαν, τὸν Βάρκαν ἐπικαλούμενον, τούτῳ τὰ κατὰ τὸν στόλον ἐνεχείρισαν. ὃς παραλαβὼν τὰς ναυτικὰς δυνάμεις, ὥρμησε πορθήσων τὴν Ἰταλίαν. ἔτος δ' ἦν ὀκτωκαιδέκατον τῷ πολέμῳ. κατασύρας δὲ τὴν Λοκρίδα, καὶ τὴν Βρεττιανὴν χώραν, ἀποπλέων ἐντεῦθεν κατῆρε παντὶ τῷ στόλῳ πρὸς τὴν Πανορμῖτιν, καὶ καταλαμβάνει τὸν ἐπὶ τῆς Εἱρκτῆς λεγόμενον τόπον, ὃς κεῖται μὲν Ἔρυκος καὶ Πανόρμου μεταξὺ πρὸς θαλάττῃ· πολὺ δέ τι τῶν ἄλλων δοκεῖ διαφέρειν τόπων ἐπιτηδειότητι πρὸς ἀσφά-

tingit magis inaccessus, omnes Siciliae montes praeter Aetnam longe superans. habet hic in vertice planitiem cui immolita est Veneris Erycinae aedes, omnium sine controuersia, quae tota hac insula spectantur et divitiis et reliquo cultu longe clarissima. vrbs sub ipsum verticem posita est, ascenditurque ad illum longa admodum et difficili via. Iunius igitur, cum in cacumine montis praesidio imposito, tum in ea parte qua itur Drepana, locum vtrumque impenso studio custodiebat, ad vim differendam potius inclinans, donec aliqua daretur occasio: ratus, se hac ratione et vrbem et montem totum in potestate sua tuto retenturum.

56. Post ista Carthaginienses ducem constituunt Amilcarem cognomento Barcam, et classis imperium illi tradunt. qua mox assumta ad deuastandam Italiam proficiscitur. erat is annus belli huius XVIII. hic Locrorum et Brutiorum agros populatus, inde mox in fines Panormitanorum cum vniversa classe appulit: ibique locum occupauit ad mare situm, inter Erycem ac Panormum, qui dicitur, Supra carcerem: vulgoque existimatur, omnium locorum esse ad castrametandum appositissimus, et ad fouendum

λειαν ϛρατοπέδων, καὶ χρονισμόν. ἐϛὶ γὰρ ὄρος περίτομον, ἐξανεϛηκὸς ἐκ τῆς περικειμένης χώρας εἰς ὕψος ἱκανόν. τέτε δὲ ἡ περίμετρος τῆς ἄνω ϛεφάνης ἐ λείπει τῶν ἑκατὸν ϛαδίων, ὑφ' ἧς περιεχόμενος τόπος εὔβατος ὑπάρχει καὶ γεωργήσιμος, πρὸς μὲν τὰς πελαγίες πνοιὰς εὐφυῶς κείμενος, θανασίμων δὲ θηρίων εἰς τέλος ἄμοιρος. περιέχεται δὲ κρημνοῖς ἀπροσίτοις ἔκτε τε κατὰ θάλατῖαν μέρες, καὶ τε παρὰ τὴν μεσόγαιαν παρήκοντος. τὰ δὲ μεταξὺ τέτων ἐϛὶν ὀλίγης καὶ βραχείας δεόμενα κατασκευῆς. ἔχει δ' ἐν αὐτῷ καὶ μαϛὸν, ὃς ἅμα μὲν ἀκροπόλεως, ἅμα δὲ σκοπῆς εὐφυε̃ς λαμβάνει τάξιν, κατὰ τῆς ὑποκειμένης χώρας. κρατεῖ δὲ καὶ λιμένος εὐκαίρε πρὸς τὸν ἀπὸ Δρεπάνε καὶ Λιλυβαίε δρόμον ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐν ᾧ πλῆθος ὕδατος ἄφθονον ὑπάρχει. προσόδες δὲ τὰς πάσας ἔχει τρεῖς, τὰς δυσχερεῖς· δύο μὲν ἀπὸ τῆς χώρας, μίαν δ' ἀπὸ τῆς θαλάτῖης. ἐν ᾧ καταϛρατοπεδεύσας παραβόλως Ἀμίλκας, ὡς ἂν μήτε πόλεως οἰκείας, μήτ' ἄλλης ἐλπίδος μηδεμιᾶς ἀντεχόμενος, εἰς μέσες δὲ τὲς πολεμίες ἑαυτὸν δεδωκώς· ὅμως ἐ μικρὲς, ἐδὲ τὲς τυχόντας Ῥωμαίοις ἀγῶνας, καὶ κινδύνες παρεσκεύασε. πρῶτον μὲν γὰρ ἐντεῦθεν ὁρμώμενος κατὰ θάλατῖαν, τὴν παραλίαν τῆς Ἰταλίας ἐπόρθει μέχρι τῆς Κυμαίων χώρας. δεύτερον δὲ κατὰ γῆν παραϛρατοπεδευσάντων αὐτῷ Ῥωμαίων πρὸ τῆς Πανορμιτῶν πό-

quamuis diu exercitum. mons quippe eſt, praeruptus omni ex parte, e circumiecta planitie in altum ſic ſatis ſe attollens. eſtque eius ambitus in ſummo faſtigio, non minor quam M. P. XII. et quingentorum. medium omne ſpatium pecori alendo et frugibus ſerendis aptum eſt: aduerſus marinos flatus egregie comparatum, peſtiferarum beſtiarum in totum immune: vtrimque et a mari et ab ea parte qua cohaeret mediterraneis, ita circumdatum praeruptis ac praecipitibus locis, vt ad media interualla parua breuique munitione ſit opus. in hac item planitie tumulus aſſurgit, ſic ac natura factus, vt arcis vicem obtinere ac ſpeculae ad obſeruandam ſubiectam regionem, queat. habet et portum aqua abundantem, iis opportunum, qui Drepano aut Lilybaeo Italiam curſu petunt. aditus ad hunc montem tres omnino ſunt, iique oppido difficiles: duo a terra: vnus a mari. vbi quum ingenti audacia caſtra muniſſet Amilcar; (ſociam enim nullam vrbem habens, neque ſpem vllam aliam, in medios ſe hoſtes dederat:) plurimum Romanis negotii faceſſit, et grauibus illos periculis implicuit. Nam primum ex eo loco nauibus proficiſcens, oram Italiae ad Cumanorum vſque fines deuaſtabat. deinde autem, quum non longe caſtra Romani locaſſent ante Panormum vrbem, interuallo

λεως

λεως ἐν ἴσως πέντε ςαδίοις, πολλὰς καὶ ποικίλας ἀγῶνας συνεςήσατο κατὰ γῆν σχεδὸν ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτὰς. περὶ ὧν ἐχ οἷόν τε διὰ τῆς γραφῆς τῶν κατὰ μέρος ἀποδᾶναι λόγον.

57. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν διαφερόντων πυκτῶν, καὶ ταῖς γενναιότησι καὶ ταῖς εὐεξίαις, ὅταν εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῦ τῦ ςεφάνυ συγκαταςάντες καιρὸν διαμάχωνται, πληγὴν ἐπὶ πληγῇ τιθέντες ἀδιαπαύςως, λόγον μὲν ἢ πρόνοιαν ἔχειν ὑπὲρ ἑκάςης ἐπιβολῆς καὶ πληγῆς, ὔτε τοῖς ἀγωνιζομένοις, ὔτε τοῖς θεωρυμένοις ἐςὶ δυνατόν· ἐκ δὲ τῆς καθόλυ τῶν ἀνδρῶν ἐνεργείας καὶ τῆς ἑκατέρυ φιλοτιμίας, ἐςὶ καὶ τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν καὶ τῆς δυνάμεως, πρὸς δὲ καὶ τῆς εὐψυχίας ἱκανὴν ἔννοιαν λαβεῖν· ὕτω δὲ καὶ περὶ τῶν νῦν λεγομένων ςρατηγῶν. τὰς μὲν γὰρ αἰτίας, ἢ τὺς τρόπυς, δι' ὧν ἀνὰ ἑκάςην ἡμέραν ἐποιῦντο κατ' ἀλλήλων ἐνέδρας, ἀντενέδρας, ἐπιθέσεις, προσβολὰς, ὔτ' ἂν ὁ γράφων ἐξαριθμύμενος ἐφίκοιτο, τοῖς τ' ἀκύυσιν ἀπέραντος, ἅμα δ' ἀνωφελὴς ἂν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως κρίνοιτο χρεία. ἐκ δὲ τῆς καθολικῆς ἀποφάσεως περὶ αὐτῶν καὶ τῦ τέλυς τῆς φιλοτιμίας, μᾶλλον ἄν τις εἰς ἔννοιαν ἔλθοι τῶν προειρημένων. ὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἱςορίας ςρατηγημάτων, ὔτε τῶν ἐκ τῦ καιρῦ, καὶ τῆς ὑποκειμένης περιςάσεως ἐπινοημάτων, ὔτε τῶν εἰς παράβολον καὶ βίαιον ἀνηκόντων τόλμαν,

passuum sexcentorum et XXV. magnas cum illis pugnauit pugnas terrestres, trium ferme annorum spatio: quae quidem recenseri omnes sigillatim non queunt.

57. Quemadmodum enim in pugilibus animi corporisque robore praestantibus vsu venit, cum in certamen de corona progressi, ictibus subinde ac sine intermissione repetitis inter se pugnant: vt singularum petitionum plagarumque rationem habere, aut eas praeuidere, neque ipsi qui certant, neque ii qui spectant possint: sed ex eo quod tandem fuerit effectum, et ex vtriusque peruicacia; abunde licet de peritia certandi quam habent, deque viribus eorum, atque etiam de constantia iudicium facere: sic et in his de quibus sermo est ducibus res se habet. Nam caussas quidem aut modos, quibus inuicem sibi quotidie insidias struebant, aut structas in caput auctoris retorquebant, inuasiones et aggressiones, nec percensere scriptoribus facile fuerit: et longa taediosaque res audientibus, quaeque nullam lectoribus vtilitatem sit allatura, merito iudicetur. sed ex eo quod in vniuersum de iis pronuntiatum fuerit, et exitu quem nacta est illa acris contentio, melius dictos viros noscas. etenim neque eorum strategematum quae ex historiis peti possunt, neque earum inuentionum quas occasio et instans necessitas suggerunt, neque item eorum quae abruptam

μαν, ὀδὲν παρελείφθη. κρίσιν γε μὴν ὁλοσχερῆ γενέσθαι διὰ πλείυς αἰτίας, ὀχ οἷόν τ' ἦν. αἵ τε γὰρ δυνάμεις ἀμφοτέρων ἦσαν ἐφάμιλλοι, τά τε κατὰ τὺς χάρακας ὁμοίως ἀπρόσιτα διὰ τὴν ἐχυρότητα, τό τε διάστημα τῶν στρατοπέδων βραχὺ παντελῶς· ὅπερ αἴτιον ἦν μάλιστα τῦ τὰς μὲν κατὰ μέρος συμπλώσεις ἀπαύστυς γίνεσθαι καθ' ἡμέραν, ὁλοσχερὲς δὲ συντελεῖσθαι μηδέν. τύτυς γὰρ αὐτὺς ἀεὶ συνέβαινε διαφθείρεσθαι κατὰ τὰς συμπλοκὰς τὺς ἐν χειρῶν νόμῳ περιπεσόντας. οἱ δ' ἅπαξ εὐθέως ἐγκλίναντες, ἐκτὸς τῦ δεινῦ πάντες ἦσαν ὑπὸ ταῖς αὑτῶν ἀσφαλείαις· καὶ πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἐκινδύνευον.

58. Οὐ μὴν ἀλλ' ὥσπερ ἀγαθὸς βραβευτὴς ἡ τύχη μεταβιβάσασα παραβόλως αὐτὺς ἐκ τῦ προειρημένυ τόπυ καὶ τῦ προϋπάρχοντος ἀθλήματος, εἰς παραβολώτερον ἀγώνισμα, καὶ τόπον ἐλάττω συνέκλεισεν. ὁ γὰρ Ἀμίλκας, τῶν Ῥωμαίων τὸν Ἔρυκα τηρύντων, ἐπί τε τῆς κορυφῆς, καὶ παρὰ τὴν ῥίζαν, καθάπερ εἴπομεν, κατελάβετο τὴν πόλιν τῶν Ἐρυκινῶν, ἥτις ἦν μεταξὺ τῆς τε κορυφῆς καὶ τῶν πρὸς τῇ ῥίζῃ στρατοπεδευσάντων. ἐξ ὗ συνέβαινε παραβόλως μὲν ὑπομένειν καὶ διακινδυνεύειν πολιορκυμένυς τὺς τὴν κορυφὴν κατέχοντας τῶν Ῥωμαίων· ἀπίστως δὲ τὺς Καρχηδονίυς ἀντέχειν,

et violentam audaciam desiderant, quidquam est praetermissum, in casum tamen vniuersae dimicationis venire, multis de caussis non poterant. nam et vires vtrimque erant pares: et castra pariter ob locorum munitionem inaccessa: et quum vicinis admodum locis considerent, ex eo fiebat vt per partes quidem sine intermissione quotidie concurrerent: at quod in summam totius spei proficeret, nihil patrarent. si quidem ex aequo ambobus eueniebat, vt quoties comminus res gerebatur, illi perirent, qui manum cum hoste consererent: at qui cito aciem semel inclinarent, intra suas munitiones recepti, extra periculum erant, et in hostem denuo conuersi dimicabant.

58. Sed enim Fortuna, tanquam brabeuta bonus e dicto loco et certato aliquamdiu certamine audacter translatos, in certamen aliud longe periculosius, ac locum breuiorem eos conclusit. Custodiebant Romani Erycem, praesidio vertici imposito, et ad radices montis, sicut diximus. Hamilcar Erycinorum vrbem inter ipsum verticem et eos qui in imo monte consederant sitam, occupat. inde eueniebat, vt Romani qui summum fastigium tenebant, ab hoste obsessi mira animi praesentia, quaeuis aspera sufferrent et pericula omnia subirent: Carthaginienses vero supra hominum fidem ipsi quoque ho-

τῶν

τῶν τε πολεμίων πανταχόθεν προσκειμένων, καὶ τῶν χορηγιῶν ὐ ῥᾳδίως αὐτοῖς παρακομιζομένων, ὡς ἂν τῆς θαλάττης καθ' ἕνα τόπον καὶ μίαν πρόσοδον ἀντεχομένοις. ὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν ἐνταῦθα πάσαις μὲν ἀμφότεροι ταῖς πολιορκητικαῖς ἐπινοίαις καὶ βίαις χρησάμενοι κατ' ἀλλήλων, πᾶν δὲ γένος ἐνδείας ἀναχόμενοι, πάσης δὲ ἐπιθέσεως καὶ μάχης πεῖραν λαβόντες· τέλος, ὐχ ὡς Φάβιος Φησὶν, ἐξαδυνατῆντες καὶ περικακῆντες, ἀλλ' ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ ἀήττητοί τινες ἄνδρες, ἱερὸν ἐποιήσαντο σέφανον. πρότερον γὰρ ἐκείνες ἀλλήλων ἐπικρατῆσαι, καίπερ δύο ἔτη πάλιν ἐν τύτῳ τῷ τόπῳ διαγωνισαμένες, δι' ἄλλε τρόπε συνέβη λαβεῖν τὸν πόλεμον τὴν κρίσιν. τὰ μὲν ἦν περὶ τὸν Ἔρυκα, καὶ τὰς πεζικὰς δυνάμεις, τοιαύτην ἔχε διάθεσιν. τὰ δὲ πολιτεύματα ἦν ἀμφοτέρων παραπλήσια τοῖς ψυχομαχῆσι τῶν εὐγενῶν ὀρνίθων. ἐκεῖνοί τε γὰρ πολλάκις ἀπολωλεκότες τὰς πτέρυγας διὰ τὴν ἀδυναμίαν, αὐτῇ δὲ τῇ ψυχῇ μένοντες ἐμβάλλεσι τὰς πληγὰς, ἕως ἂν αὐτομάτως ποτὲ περιπεσόντες αὐτοῖς, καὶ ῥᾳδίως ἀλλήλων διαδράξωνται, κἄπειτα τύτε γενομένε συμβῇ τὸν ἕτερον αὐτῶν προπεσεῖν. οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι κάμνοντες ἤδη τοῖς πόνοις διὰ τὴν συνέχειαν τῶν κινδύνων, εἰς τέλος ἀπήλγεν, τήν τε δύναμιν παρελέλυντο καὶ παρεῖντο διὰ τὰς πολυχρονίας εἰσφορὰς καὶ δαπάνας.

minum fidem ipsi quoque hostibus vndique prementibus resisterent: accedente etiam commeatuum difficultate, quod vno dumtaxat loco, et vnico aditu maris vsum retinerent. verum heic quoque posteaquam omnibus artibus quibus expugnari vrbes solent, omnique violentia alii aduersus alios vsi essent, inopiae nullum non tolerassent genus, omnis denique inuasionis et pugnae periculum fecissent: tandem, non, vt Fabius ait, exhaustis viribus et victi malis, sed vt viri quidam nullo malorum sensu praediti atque inuicti, hieram fecerunt. prius enim quam alii alios vincerent, (etsi per biennium item continuum eodem loco certatum est ab ipsis) accidit, vt alia ratione quadam finis bello imponeretur. igitur, quod ad Erycem, et copias terrestres, hic status rerum erat. Ipsae enimuero ciuitates illae erant ambae similes gallis gallinaceis, qui maioribus animis decertant quam viribus. nam et hi persaepe propter virium imbecillitatem alis multati, solis animis resistentes, plagas inferunt: donec tandem sponte sua congressi, facile sese invicem vellicant: vt ex eo concidere alteri ante alterum contingat. et Romani quoque ac Carthaginienses, laboribus iam defatigati propter continua certamina, ad vltimum desperationis iam venerant, viribus solutis ac remissis ob tot annorum erogationes atque impensas.

59. Ὁμοίως δὲ Ῥωμαῖοι ψυχομαχοῦντες, καίπερ ἔτη σχεδὸν ἤδη πέντε τῶν κατὰ θάλατταν πραγμάτων ὁλοσχερῶς ἀφεστηκότες, διά τε τὰς περιπετείας, καὶ δι' αὐτὸ τὸ πεπεῖσθαι δι' αὐτῶν τῶν πεζικῶν δυνάμεων κρίνειν τὸν πόλεμον· τότε συνορῶντες, οὐ προχωροῦν αὐτοῖς τὸ ἔργον κατὰ τοὺς ἐκλογισμοὺς, καὶ μάλιστα διὰ τὴν τόλμαν τοῦ τῶν Καρχηδονίων ἡγεμόνος, ἔκριναν τὸ τρίτον ἀντιποιήσασθαι τῶν ἐν ταῖς ναυτικαῖς δυνάμεσιν ἐλπίδων, ὑπολαμβάνοντες διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης, εἰ καιρίως ἅψαιντο τῆς ἐπιβολῆς, μόνως ἂν οὕτως πέρας ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ συμφέρον. ὃ καὶ τέλος ἐποίησαν. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἐξεχώρησαν τῆς θαλάττης, εἴξαντες τοῖς ἐκ τῆς τύχης συμπτώμασι· τὸ δὲ δεύτερον ἐλαττωθέντες τῇ περὶ τὰ Δρέπανα ναυμαχίᾳ· τότε δὲ τρίτην ἐποιοῦντο ταύτην τὴν ἐπιβολὴν, δι' ἧς νικήσαντες, καὶ τὰ περὶ τὸν Ἔρυκα στρατόπεδα τῶν Καρχηδονίων ἀποκλείσαντες τῆς κατὰ θάλατταν χορηγίας, τέλος ἐπέθηκαν τοῖς ὅλοις. ἦν δὲ τῆς ἐπιβολῆς τὸ πλεῖστον ψυχομαχία. χορηγία μὲν γὰρ οὐχ ὑπῆρχε πρὸς τὴν πρόθεσιν ἐν τοῖς κοινοῖς. οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ τὴν προεστώτων ἀνδρῶν εἰς τὰ κοινὰ φιλοτιμίαν καὶ γενναιότητα, προσευρέθη ἡ πρὸς τὴν συντέλειαν. κατὰ γὰρ τὰς τῶν βίων εὐκαιρίας καθ' ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ὑφίσταντο παρέξειν πεν-

59. Et tamen Romani animorum peruicaciam retinentes: etsi annis ferme iam quinque mari in totum abstinuerant: partim aduersis coacti: partim etiam illa spe ducti, quod terrestribus copiis finem bello posse imponi sibi persuaserant: tunc cum animaduerterunt suum illud consilium exitum qualem ipsi autumauerant non habere: obstante cumprimis Poeni ducis virtute: tertio decreuerunt in naualibus apparatibus spem victoriae sibi esse ponendam. existimabant enim hoc demum consilio, si modo rite inceptum curarent, nec vllo alio, finem ex vsu suo posse bello imponi. quod et tandem fecerunt. nam primo quidem mari cesserunt, aduersa fortuna coacti: iterum vero clade accepta praelio nauali ad Drepana: tertio tunc id consilium repetebant, per quod deuicto hoste, postquam Carthaginiensium exercitum, qui ad Erycem erat, maritimis commeatibus interclusissent, summae rei finem imposuerunt. ceterum ad hoc inceptum Romanos impellebat animorum peruicacia, potius quam res vlla alia. nam publicam quidem pecuniam ad id quod parabant, in aerario habebant nullam: sed ea tum erat generositas, et in Remp. munificentia eorum a quibus administrabatur, vt amplius etiam quam opus esset pecuniae adinueniretur. nam pro modo facultatum singuli, aut bini, vel etiam terni vnam quinqueremem

τήρη κατηρτισμένην, ἐφ' ᾧ τὴν δαπάνην κομιοῦνται κατὰ λόγον τῶν πραγμάτων προχωρησάντων. τῷ δὲ τοιούτῳ τρόπῳ τάξεως ἑτοιμασθέντων διακοσίων πλοίων πεντηρικῶν, ὧν ἐποιήσαντο τὴν ναυπηγίαν πρὸς παράδειγμα τὴν τοῦ Ῥοδίου ναῦν· μετὰ ταῦτα στρατηγὸν καταστήσαντες Γάϊον Λυτάτιον ἐξέπεμψαν ἀρχομένης τῆς θερείας· ὃς καὶ παραδόξως ἐπιφανεὶς τοῖς κατὰ τὴν Σικελίαν τόποις, τόν τε περὶ τὸ Δρέπανον λιμένα κατέσχε, καὶ τοὺς περὶ τὸ Λιλύβαιον ὅρμους· παντὸς ἀνακεχωρηκότος εἰς τὴν οἰκείαν τοῦ τῶν Καρχηδονίων ναυτικοῦ. συστησάμενος δὲ περὶ τὴν ἐν τῷ Δρεπάνῳ πόλιν ἔργα, καὶ τἄλλα πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευασάμενος, ἅμα μὲν ταύτῃ προσεκαρτέρει τὰ δυνατὰ ποιῶν· ἅμα δὲ προορώμενος τὴν παρουσίαν τοῦ Καρχηδονίων στόλου, καὶ μνημονεύων τῆς ἐξ ἀρχῆς προθέσεως, ὅτι μόνως δύναται διὰ τοῦ κατὰ θάλατταν κινδύνου κρίσεως τὰ ὅλα τυχεῖν· οὐκ ἀχρεῖον, οὐδ' ἀργὸν εἴα γίγνεσθαι τὸν χρόνον· ἀλλ' ἀν' ἑκάστην ἡμέραν ἀναπείρας καὶ μελέτας ποιῶν τοῖς πληρώμασιν οἰκείως τῆς ἐπιβολῆς, τῇ δὲ λοιπῇ τῇ κατὰ τὴν δίαιταν ἐπιμελείᾳ προσκαρτερῶν, ἀθλητὰς ἀπετέλεσε πρὸς τὸ προκείμενον ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ τοὺς ναύτας.

60. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, παρὰ τὴν ὑπόνοιαν προσπεσόντος αὐτοῖς τοῦ πεπλευκέναι στόλῳ τοὺς

cum omni suo instrumento praebendam suscipiebant: idque ea lege, vt, rebus ex sententia confectis, sumptus reciperent. hoc collationis genere paratis quinqueremibus ducentis; quarum fabricam instituerunt ad exemplar illius qua Rhodium illum dicebamus vsum: post haec C. Lutatium Cos. classi praeesse atque initio aestatis proficisci iubent. is ex inopinato in Sicilia apparens, postquam vniuersae Punicae naues domum recesserant, et portum ad Drepana, et stationes ad Lilybaeum occupauit: deinde circa Drepana oppitum opera molitus, aliaque ad oppugnationem necessaria: simul vrbem hanc obsidione pro virili premebat: et qui futurum prouideret, vt paullo post cum classe occurrerent Poeni: eius etiam meminisset quod ab initio huius expeditionis propositum fuerat: non aliter vniuersum bellum terminari posse, quam navali praelio: nullam temporis partem frustra et in otio perire sibi sinebat: sed quotidie nauales socios ea tentare, et in iis se exercere iubens, quae suis inceptis conducerent: tum etiam reliqua disciplina eos cum cura imbuens, breui spatio rudes nautas peritos certatores eorum agonum qui subeundi erant, reddidit.

60. Poeni praeter spem cognito Romanos classem habere in mari, atque illud denuo sibi

Ῥωμαίους,

Ῥωμαίους, καὶ πάλιν ἀντιποιεῖσθαι τῆς θαλάττης, παραυτίκα κατήρτιζον τὰς ναῦς· καὶ πληρώσαντες σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, ἐξέπεμπον τὸν στόλον, βουλόμενοι μηδὲν ἐλλείπειν τὰ περὶ τὸν Ἔρυκα στρατόπεδα τῶν ἀναγκαίων. κατέστησαν δὲ καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως Ἄννωνα· ὃς ἀναχθεὶς καὶ κατάρας ἐπὶ τὴν Ἱερὰν καλουμένην νῆσον, ἔσπευδε τοὺς πολεμίους λαθὼν, διακομισθῆναι πρὸς τὸν Ἔρυκα, καὶ τὰς μὲν ἀγορὰς ἀποθέσθαι, καὶ κουφίσαι τὰς ναῦς. προσλαβὼν δὲ ἐπιβάτας ἐκ τῶν μισθοφόρων τοὺς ἐπιτηδείους, καὶ Βάρκαν μετ᾽ αὐτῶν, οὕτω συμμίσγειν τοῖς ὑπεναντίοις. ὁ δὲ Λυτάτιος συνεὶς τὴν παρουσίαν τῶν περὶ τὸν Ἄννωνα, καὶ συλλογισάμενος τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν, ἀναλαβὼν ἀπὸ τοῦ πεζοῦ στρατεύματος τοὺς ἀρίστους ἄνδρας, ἔπλευσε πρὸς τὴν Αἴγουσαν νῆσον τὴν πρὸ τοῦ Λιλυβαίου κειμένην. κἀνταῦθα παρακαλέσας τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ τὰς δυνάμεις, διεσάφει τοῖς κυβερνήταις ὡς ἐσομένης εἰς τὴν αὔριον ναυμαχίας. ὑπὸ δὲ τὴν ἑωθινὴν, ἤδη τῆς ἡμέρας ὑποφαινούσης, ὁρῶν τοῖς μὲν ἐναντίοις φορὸν ἄνεμον καταῤῥέοντα, καὶ λαμπρὸν, σφίσι δὲ δυσχερῆ γινόμενον τὸν ἀνάπλουν πρὸς ἀντίον τὸ πνεῦμα, κοίλης καὶ τραχείας οὔσης τῆς θαλάττης· τὸ μὲν πρῶτον διηπόρει τί δεῖ χρῆσθαι τοῖς παροῦσι· συλλογιζόμενος δὲ, ὡς ἐὰν μὲν παραβάληται χειμῶνος ὄντος, πρὸς Ἄννωνα ποιήσεται τὸν ἀγῶνα,

ire assertum: naues extemplo instruunt: easque annona et omnibus rebus necessariis oneratas in hostem mittunt: omni studio id agentes, ne qui ad Erycem erant exercitus vlla re egerent. dux classi Punicae praeficitur Hanno: qui e portu Hieronnesum delatus, ad Erycem, priusquam hostes animaduerterent, appellere magnopere contendebat: vt commeatibus expositis, et nauibus onere leuatis, deinde assumtis in classiarium militem idoneis quibusque mercenariorum, atque in his Barca, posset cum hoste confligere. Lutatius vero Hannonis cognito aduentu, quid in animo ille haberet facile coniiciens, fortissimum quemque e pedestribus copiis assumit, et insulam Aegusam, (Aegates vocant alii:) Lilybaeo oppositam petit. ibi pro tempore milites allocutus, sequenti die praelium nauale commissum iri gubernatoribus denuntiat. mane vero illucescente iam die, videns Lutatius, secundum hostibus ac prosperum flare ventum: suis vero difficilem nauigationem futuram ventis aduersis, et mari modo dehiscente, modo asperius intumente: haerere primo anceps animi, et quid consilii caperet incertus: sed reputans, si per tempestatem periculi aleam subiret, cum Hannone tantum rem sibi futuram, et iis quas adducebat naualibus co-

καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ναυτικὰς δυνάμεις, καὶ προσέτι γέμοντα τὰ σκάφη· ἐὰν δὲ τηρῶν εὐδίαν, καὶ καταμελῶν ἐάσῃ διᾶραι καὶ συμμίξαι τοῖς στρατοπέδοις τοὺς πολεμίους, πρός τε τὰς ναῦς εὐκινήτους καὶ κεκουφισμένας ἀγωνιεῖται, πρός τε τοὺς ἀρίστους ἄνδρας τῶν ἐκ τοῦ πεζοῦ στρατευμάτων, τὸ δὲ μέγιστον πρὸς τὴν Ἀμίλκου τόλμαν, ἧς οὐδὲν ἦν τότε φοβερώτερον. διόπερ ἔκρινε μὴ παρεῖναι τὸν ἐνεστῶτα καιρόν. συνιδὼν δὲ τὰς τῶν πολεμίων ναῦς ἱστιοδρομούσας, ἀνήγετο μετὰ σπουδῆς. τῶν δὲ πληρωμάτων εὐχερῶς ἀναφερόντων τὸν κλύδωνα ταῖς εὐεξίαις, ταχέως ἐπὶ μίαν ἐκτείνων ναῦν, ἀντίπρωρον κατέστησε τοῖς πολεμίοις τὸν στόλον.

61. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι κατιδόντες τὸν διάπλουν αὐτῶν προκατέχοντας τοὺς Ῥωμαίους, καθελόμενοι τοὺς ἱστοὺς, καὶ παρακαλέσαντες κατὰ ναῦν σφᾶς αὐτοὺς, συνέβαλον τοῖς ὑπεναντίοις. τῆς δ' ἑκατέρων παρασκευῆς τὴν ἐναντίαν ἐχούσης διάθεσιν τῇ περὶ τὸ Δρέπανον γενομένῃ ναυμαχίᾳ, καὶ τὸ τέλος ἑκάτερον τῆς μάχης εἰκότως ἐναντίον ἀπέβη. Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ τήν τε ναυπηγίαν κατειλήφεσαν, καὶ τὰ βάρη πάντα χωρὶς τῶν πρὸς τὴν ναυμαχίαν ἐπιτηδείων ἐξετέθειντο, τά τε πληρώματα συγκεκροτημένα διαφέρουσαν αὐτοῖς τὴν χρείαν παρείχετο. τούς τ' ἐπιβάτας κατ' ἐκλογὴν ἄνδρας ἀπαραχωρήτους ἐκ τῶν πεζι-

piis: ac praeterea, oneratis commeatu nauibus: sin exspectaret donec desaeuiret tempestas, et ignauia sua committeret, vt traiicerent hostes et cum veterano exercitu se coniungerent: certamen ibi cum nauibus futurum celeritate praestantibus, onere iam leuatis: necnon lectissimo e terrestribus copiis milite: et quod maximum erat, cum Amilcaris audacia, qua nihil tum fuit terribilius. statuit igitur praesentem occasionem non praetermittere. mox conspicatus hostium naues plenis velis ferri, protinus e portu soluit. et quum facile nautica ministeria fluctus superarent, quod erant corporibus validis ac bene curatis, nauibus in vnum ordinem longum cito directis, classem in frontem instruit.

61. Carthaginienses, vbi praeclusum sibi a Romanis transitum sentiunt, velis contractis, mutuisque adhortationibus in suis quisque vsi nauibus, cum Romanis confligunt. quoniam autem vtriusque exercitus apparatus contrario modo se habebat atque in praelio circa Drepana commisso: exitum quoque illi contrarium merito ambo sunt nacti. nam Romani, artem primum construendi naues didicerant: deinde onera omnia, quorum nullus ad pugnam futurus erat vsus, deposuerant: tum autem remiges probe exercitati operam in eo praelio egregiam nauauerunt: postremo selectos e copiis pedestribus pro-

πεζικῶν στρατοπέδων εἶχον. περὶ δὲ τὰς Καρχηδονίας, τἀναντία τέτοις ὑπῆρχεν. αἱ μὲν γὰρ νῆες γέμεσαι, δυχρήςως διέκειντο πρὸς τὸν κίνδυνον. τὰ δὲ πληρώματα τελέως ἦν ἀνάσκητα, καὶ πρὸς καιρὸν ἐμβεβλημένα. τὰ δ' ἐπιβατικὰ, νεοσύλλογα καὶ πρωτόπειρα πάσης κακοπαθείας καὶ παντὸς δεινᾶ. διὰ γὰρ τὸ μηδέποτ' ἂν ἔτι τὰς Ῥωμαίας ἐλπίσαι τῆς θαλάττης ἀντιποιήσασθαι, καταφρονήσαντες, ὠλιγόρεν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων. τοιγαρῶν ἅμα τῷ συμβαλεῖν κατὰ πολλὰ μέρη τῆς μάχης ἐλαττέμενοι, ταχέως ἐλείφθησαν· καὶ πεντήκοντα μὲν αὐτῶν ναῦς κατέδυσαν, ἑβδομήκοντα δ' ἑάλωσαν αὔτανδροι. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος ἐπαράμενον τὰς ἱςὰς καὶ κατερῶσαν, αὖθις ἀπεχώρει πρὸς τὴν Ἱερὰν νῆσον, ἐυτυχῶς καὶ παραδόξως ἐκ μεταβολῆς αὐτοῖς πρὸς τὸν δέοντα καιρὸν τᾶ πνεύματος συνεργήσαντος. ὁ μὲν ἂν τῶν Ῥωμαίων ςρατηγὸς ἀποπλεύσας πρὸς τὸ Λιλύβαιον καὶ τὰ ςρατόπεδα, περὶ τὴν τῶν αἰχμαλώτων πλοίων καὶ τῶν σωμάτων οἰκονομίαν ἐγίγνετο μεγάλην ἔσαν. ἐ γὰρ πολὺ τῶν μυρίων ἔλειπε σωμάτων τὰ ληφθέντα ζωγρείᾳ κατὰ τὸν κίνδυνον.

62. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι προσπεσέσης αὐτοῖς ἀπροσδοκήτως τῆς ἥττης, ταῖς μὲν ὁρμαῖς καὶ ταῖς φιλοτιμίαις ἀκμὴν ἕτοιμοι πολεμεῖν ἦσαν, τοῖς δὲ λογισμοῖς ἐξηπόρεν. ὅτε γὰρ χορηγεῖν ἔτι ταῖς ἐν Σικελίᾳ δυνάμεσιν

pugnatores, cedere nefcios, Romani habebant. apud Poenos contraria his omnia: naues onuftae, ad certamen inhabiles: remiges penitus rudes et pro tempore nauibus impofiti: miles claffiarius tiro, et qui militiae labores duros ac terrores tum primum experiebatur. nam qui fatis acceptum haberent. Romanos de afferendo fibi mari nunquam cogitaturos, contemptim et negligenter navales copias curabant. itaque ergo quum multis rebus inferiores effent Romanis, primo ftatim congreffu facile fuperati funt: demerfis nauibus ipforum L. captis cum ipfis vectoribus, LXX. reliqua multitudo paffis velis et fecundo vento tumentibus Hieronnefum repetierunt: raro felicitatis exemplo ventorum flatu ex inopinato mutante, et praefenti ipforum neceffitati fe accommodante. Romanus Cos. Lilybaeum ad exercitum profectus, captarum nauium et captiuorum curam habebat: in quo non parum illi negotii fuit: neque enim multo pauciores erant decem millibus, qui in praelio viui capti fuerant.

62. Carthaginienfes nuntio de hac clade praeter opinionem accepto, animis illi quidem et aemulatione gloriae prompti ad bellum gerendum aeque ac prius erant: fed rationem eius gerendi inire nullam poterant. nam fubminiftrare neceffaria

οἷοί τε ἦσαν, κρατέντων τῆς θαλάτλης τῶν ὑπεναντίων. ἀπογνόντες δὲ ταῦτα, καὶ προδόται τρόπον τινὰ γενόμενοι, ποίαις χερσὶν, ἢ ποίοις ἡγεμόσι πολεμήσειεν, ἐκ εἶχον. διόπερ ὀξέως διαπεμψάμενοι πρὸς τὸν Βάρκαν, ἐπέτρεψαν ἐκείνῳ περὶ τῶν ὅλων. ὁ δὲ καὶ λίαν ἐποίησεν ἔργον ἡγεμόνος ἀγαθῦ καὶ φρονίμε. μέχρι μὲν γὰρ ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἦν τίς ἐλπὶς ἐν τοῖς ὑποκειμένοις, ἐδὲν τῶν παραβόλων ἢ δεινῶν δοκέντων εἶναι παρέλειπεν, ἀλλὰ πάσας τὰς τῦ νικᾷν ἐν τῷ πολεμεῖν ἐλπίδας, εἰ καί τις ἄλλος ἡγεμόνων ἐξήλεγξεν· ἐπειδὴ δὲ περιέστη τὰ πράγματα, καὶ τῶν κατὰ λόγον ἐδὲν ἔτι κατελείπετο, πρὸς τὸ σώζειν τὰς ὑποτατλομένας, πάνυ νενεχῶς καὶ πραγματικῶς εἴξας τοῖς παρῦσιν, ὑπὲρ σπονδῶν καὶ διαλύσεων ἐξαπέσειλε πρεσβευτάς. τῦ γὰρ αὐτῦ νομισέον εἶναι ἡγεμόνος, τὸ δύνασθαι βλέπειν, τόν τε τῦ νικᾷν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν τῦ λείπεσθαι καιρόν. τῦ δὲ Λυτατίε προθύμως δεξαμένε τὰ παρακαλέμενα, διὰ τὸ συνειδέναι τοῖς σφετέροις πράγμασι τετρυμμένοις καὶ κάμνεσιν ἤδη τῷ πολέμῳ, συνέβη τέλος ἐπιθεῖναι τῇ διαφορᾷ, τοιέτων τινῶν συνθηκῶν διαγραφεισῶν. ΕΠΙ ΤΟΙΣΔΕ ΦΙΛΙΑΝ ΕΙΝΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΙΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΟΙΣ, ΕΑΝ ΚΑΙ ΤΩι ΔΗΜΩι ΤΩΝ

Siciliensi exercitui, mare hostibus tenentibus, non amplius poterant. horum autem salute desperata, et quodammodo a se prodita, neque milites neque duces ad bellandum sibi superare intelligebant. ad Barcam igitur magna diligentia mittunt, summamque rerum illi permittunt. quo tempore Barca prudentis et cari ducis officio luculente functus est. nam quamdiu rebus Carthaginiensium spem superesse aliquam ratio probabilis suadebat, nihil est ab eo ne eorum quidem praetermissum, quae vel cum temeraria audacia et praesenti periculo coniuncta existimantur, sed omnes victoriae spes, si quis vnquam dux alius, bellando tentauit: vbi vero in contrarium fortuna vertit, et iam omnia erant exhausta quae ratio suggerebat: tum ille de eorum, quibus praeerat, salute sollicitus, praesenti temporum conditioni cedens plane sapienter et pro eo rerum vsu quem habebat, legatos de foedere ac pace ad Cos. misit. eiusdem namque prudentiae existimandum est, et vincendi tempus posse perspicere, et cedendi victoria. Lutatio grata cum primis ea res accidit, vt ei, qui attritas hoc bello populi Rom. opes suisque iam graue id onus esse, probe sciret. ita finis tandem controuersiarum est factus. Pacis conditiones in hunc fere modum sunt scriptae. AMICITIA CARTHAGINIENSIBVS CVM ROMANIS, SI ITA POPVLO

ΡΩΜΑΙ-

ΡΩΜΑΙΩΝ ΣΥΝΔΟΚΗ· ΕΚΧΩΡΕΙΝ ΣΙΚΕΛΙΑΣ ΑΠΑΣΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΥΣ, ΚΑΙ ΜΗ ΠΟΛΕΜΕΙΝ ΙΕΡΩΝΙ, ΜΗΔ' ΕΠΙΦΕΡΕΙΝ ΟΠΛΑ ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΟΙΣ, ΜΗΔΕ ΤΩΝ ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ ΣΥΜΜΑΧΟΙΣ. ΑΠΟΔΟΥΝΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΙΣ ΧΩΡΙΣ ΛΥΤΡΩΝ ΑΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ· ΑΡΓΥΡΙΟΥ ΚΑΤΕΝΕΓΚΕΙΝ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΙΣ ΕΝ ΕΤΕΣΙΝ ΕΙΚΟΣΙ ΔΙΣΧΙΛΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΤΑΛΑΝΤΑ ΕΥΒΟΙΚΑ.

ROMANO VIDEATVR, HIS LEGIBVS ESTO. POENI VNIVERSA SICILIA EXCEDVNTO. CVM HIERONE BELLVM NE GERVNTO. SYRACVSANOS ARMIS NE PETVNTO, NEQVE SYRACVSANORVM SOCIOS. CAPTIVOS OMNES SINE PRETIO CARTHAGINIENSES ROMANIS REDDVNTO. ARGENTI TALENTA EVBOICA BIS MILLE ET DVCENTA IN ANNOS XX. ROMANIS POENI PENDVNTO.

63. Τούτων δ' ἐπανενεχθέντων εἰς τὴν Ῥώμην, οὐ προσεδέξατο τὰς συνθήκας ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐξαπέστειλεν ἄνδρας δέκα τοὺς ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν πραγμάτων. οἳ καὶ παραγενόμενοι, τῶν μὲν ὅλων οὐδὲν ἔτι μετέθηκαν, βραχέα δὲ προσεπέτειναν τοὺς Καρχηδονίους. τόν τε γὰρ χρόνον τῶν φόρων ἐποίησαν μείονα· χίλιά τε τάλαντα προσθέντες, τῶν τε νήσων ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους προσεπέταξαν, ὅσαι μεταξὺ τῆς Ἰταλίας κεῖνται καὶ τῆς Σικελίας. ὁ μὲν οὖν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις συστὰς περὶ Σικελίας πόλεμος, ἐπὶ τοιούτοις καὶ τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· ἔτη πολεμηθεὶς εἴκοσι καὶ τέτταρα συνεχῶς· πόλεμος ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἀκοῇ μαθόντες, πολυχρονιώτατος καὶ συνεχέστατος καὶ μέγιστος. ἐν ᾧ χωρὶς τῶν

63. His conditionibus Romam perlatis, quum pacem non probaſſet populus Rom. decem legatos ad res inſpiciendas miſit, qui vt venere, de ſumma eorum quae conuenerant nihil mutarunt: leges tantum Poenis impoſitas nonnihil intenderunt. tempus namque penſionum tributi coarctarunt: talenta mille ad ſummam adiecerunt: et omnibus inſulis quotquot ſunt inter Italiam atque Siciliam, excedere iuſſerunt. His igitur legibus atque hoc modo finitum eſt bellum inter Romanos et Carthaginienſes de Sicilia geſtum, poſtquam annos continuos XXIV. duraſſet. bellum omnium, quae fando accepimus, longiſſimum, minime intermiſſum, denique maximum. quo quidem, vt reliqua certami-

λοιπῶν ἀγώνων καὶ παρασκευῶν, καθάπερ εἴπομεν ἀνώτερον, ἅπαξ μὲν οἱ συνάμφω πλείοσιν ἢ πεντακοσίοις, πάλιν δὲ μικρῷ λείπουσιν ἑπτακοσίοις σκάφεσι πεντηρικοῖς ἐναυμάχησαν πρὸς ἀλλήλους. ἀπέβαλον γε μὴν Ῥωμαῖοι μὲν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ πεντήρεις μετὰ τῶν ἐν ταῖς ναυαγίαις διαφθαρεισῶν, εἰς ἑπτακοσίας· Καρχηδόνιοι δὲ εἰς πεντακοσίας. ὥστε τοὺς θαυμάζοντας τὰς Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου καὶ Δημητρίου ναυμαχίας, καὶ τοὺς στόλους, εἰκότως ἂν περὶ τούτων ἱστορήσαντας ἐκπεπλῆχθαι τὴν ὑπερβολὴν τῶν πράξεων. εἰ δέ τις βουληθείη συλλογίσασθαι τὴν διαφορὰν τῶν πεντηρικῶν πλοίων πρὸς τὰς τριήρεις, αἷς οἵτε Πέρσαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι πρὸς ἀλλήλους ἐναυμάχουν· οὐδ' ἂν καθόλου δυνηθείη τηλικαύτας δυνάμεις εὑρεῖν ἐν θαλάττῃ διηγωνισμένας. ἐξ ὧν δῆλον τὸ προτεθὲν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς, ὡς οὐ τύχῃ Ῥωμαῖοι, καθάπερ ἔνιοι δοκοῦσι τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' αὐτομάτως, ἀλλὰ καὶ λίαν εἰκότως ἐν τοιούτοις καὶ τηλικούτοις πράγμασιν ἐνασκήσαντες, οὐ μόνον ἐπεβάλοντο τῇ τῶν ὅλων ἡγεμονίᾳ καὶ δυναστείᾳ τολμηρῶς, ἀλλὰ καὶ καθίκοντο τῆς προθέσεως.

64. Καὶ τί δή ποτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, ἀπορήσαιέ τις ἄν, ὅτι κεκρατηκότες τῶν ὅλων, καὶ πολλαπλασίαν ἔχοντες ὑπεροχὴν νῦν ἢ πρόσθεν· οὔτ' ἂν πληρῶ-

na atque apparatus taceam, sicut ante diximus, quinqueremibus amplius quingentis, si classem vtramque in vnam summam iungas: iterum non multo paucioribus septingentis pugnatum est. ac Romani quidem eo bello quinqueremes amiserunt, cum iis quae naufragiis periere, ad septingentas. Carthaginienses vero ad quingentas. vt qui mirari sunt soliti classes et praelia naualia Antigoni, Ptolemaei, ac Demetrii regum, hac cognita historia, merito rerum tunc gestarum magnitudinem, cum stupore quodam sint admiraturi. quod si quis inire rationem velit differentiae quae est inter quinqueremes et triremes, quibus et Persae aduersus Graecos, et Athenienses ac Lacedaemonii inter sese praelia commiserunt: nunquam omnino factum esse intelliget, vt tam immensae copiae in mari certarent. ex quibus sit manifestum quod initio operis ostendendum suscepimus: Romanos, neque forte fortuna, vt Graecorum nonnulli arbitrantur, neque casu, sed ratione cumprimis probabili, postquam in talibus tantisque rebus fuissent exercitati, non solum cogitare coepisse de imperio orbis terrarum ac dominatu: sed etiam propositum esse assecutos.

64. Sed quid tandem caussae est, quaerat aliquis, cur post partum orbis imperium, quum hodie multis partibus maior sit illorum potentia quam prius: neque instruere

σαι

σαι τοσαύτας ναῦς, οὔτ᾽ ἀναπλεῦσαι τηλικούτοις στόλοις δυνηθεῖεν. οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ μὲν ταύτης τῆς ἀπορίας, σαφῶς ἐξέσαι τὰς αἰτίας κατανοεῖν, ὅταν ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν τῆς πολιτείας ἔλθωμεν· ὑπὲρ ἧς οὔθ᾽ ἡμῖν ἐν παρέργῳ ῥητέον, οὔτε τοῖς ἀκούουσιν ἀργῶς προσεκτέον. τὸ μὲν γὰρ θέαμα καλὸν, σχεδὸν δ᾽, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἄγνωστον ἕως τοῦ νῦν, χάριν τῶν περὶ αὐτῆς συγγεγραφότων. οἱ μὲν γὰρ ἠγνοήκασιν, οἱ δ᾽ ἀσαφῆ καὶ τελέως ἀνωφελῆ πεποίηνται τὴν ἐξήγησιν. πλὴν ἔν γε τῷ προειρημένῳ πολέμῳ, τὰς μὲν τῶν πολιτευμάτων ἀμφοτέρων προαιρέσεις ἐφαμίλλους εὕροι τὶς ἂν γεγενημένας, οὐ μόνον ταῖς ἐπιβολαῖς, ἀλλὰ καὶ ταῖς μεγαλοψυχίαις· μάλιστα δὲ τῇ περὶ τῶν πρωτείων φιλοτιμίᾳ· τοὺς γε μὴν ἄνδρας οὐ μικρῷ, πολλῷ δὲ γενναιοτέρους ἐν παντὶ Ῥωμαίους. ἡγεμόνα δὲ καὶ γνώμῃ καὶ τόλμῃ θετέον ἄριστον Ἀμίλκαν τῶν τότε γεγονέναι, τὸν Βάρκαν ἐπικαλούμενον, πατέρα δὲ κατὰ φύσιν Ἀννίβου, τοῦ μετὰ ταῦτα πολεμήσαντος Ῥωμαίοις.

65. Μετὰ δὲ τὰς διαλύσεις ταύτας, ἴδιόν τι καὶ παραπλήσιον ἀμφοτέροις συνέβη παθεῖν. ἐξεδέξατο γὰρ πόλεμος ἐμφύλιος Ῥωμαίους μὲν, ὁ πρὸς τοὺς Φαλίσκους καλουμένους, ὃν ταχέως καὶ συμφερόντως ἐπετέλεσαν, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἐγκρατεῖς γενόμενοι τῆς πόλεως αὐτῶν. Καρχηδονίους δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν και-

remigio tot naues, neque tantis claſſibus expeditiones queant ſuſcipere? verum dubitationis huius cauſſae perſpicue declarabuntur, cum ad explicandam Reip. illius formam peruenerimus: de qua neque nobis dicendum eſt obiter, neque audientibus animo parum attento cogitandum. nam res quidem ipſa contemplatione per quam digna: quae tamen ad hanc vſque diem, per eos qui de illa ſcripſerunt, prope remanſit incognita: quod ſcriptorum alii res Romanas ignorauerint: alii parum dilucide ac plane inutiliter illas ſint executi. ceterum in ſuperiore bello obſeruari poteſt, ambas haſce Reſp. pares animis inter ſe fuiſſe: tum audacia in ſuſcipiendis conſiliis, tum magnanimitate: maxime autem, de principatu contentione obſtinata. quod ad viros, illud in vniuerſum ſtatuere debemus; generoſiores longe fuiſſe Romanos: e ducibus vero, Amilcar cognomento Barca, pater ſecundum naturam Hannibalis, qui poſtea cum Romanis bellum geſſit, et conſilio et virtute omnium qui tunc fuere praeſtantiſſimus eſt habendus.

65. Pace hac facta, peculiaris quidam caſus ac ſimilis ambobus hiſce populis euenit. ſecutum enim eſt ciuile bellum Romanorum quidem cum Faliſcis: qui cito et ex vtilitate ſua eo ſunt defuncti, paucis diebus vrbe illorum occupata: at Poenos eodem tempore bellum ex-

ρὸν, οὐ μικρὸς οὐδ' εὐκαταφρόνητος. ὁ πρὸς τοὺς ξένους καὶ τοὺς Νομάδας, καὶ τοὺς ἅμα τούτοις ἀποστάντας Λίβυας· ἐν ᾧ πολλοὺς καὶ μεγάλους ὑπομείναντες φόβους, τέλος οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς χώρας ἐκινδύνευσαν, ἀλλὰ καὶ περὶ σφῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάφους. ἐπὶ δὲ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπιστῆσαι μὲν ἄξιον διὰ πλείους αἰτίας, ἐπὶ κεφαλαίων δὲ καὶ διὰ βραχέων αὐτοῦ ποιήσασθαι τὴν ἐξήγησιν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. τόν τε γὰρ παρὰ τοῖς πολλοῖς λεγόμενον ἄσπονδον πόλεμον, τίνα φύσιν ἔχει καὶ διάθεσιν, μάλιστ' ἄν τις ἐκ τῶν τότε γεγονότων ἐπιγνοίη. τούς τε χρωμένους μισθοφορικαῖς δυνάμεσι, τίνα δεῖ προορᾶσθαι καὶ φυλάττεσθαι μακρόθεν, ἐναργέστατ' ἂν ἐκ τῆς τότε περιστάσεως συνθεωρήσειε· πρὸς δὲ τούτοις, τί διαφέρει, καὶ κατὰ πόσον ἤθη σύμμικτα καὶ βάρβαρα τῶν ἐν παιδείαις καὶ νόμοις καὶ πολιτικοῖς ἔθεσιν ἐκτεθραμμένων; τὸ δὲ μέγιστον, τὰς αἰτίας ἐκ τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς πεπραγμένων κατανοήσεις, δι' ἃς ὁ κατ' Ἀννίβαν συνέστη Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πόλεμος. ὑπὲρ οὗ διὰ τὸ μὴ μόνον παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς πεπολεμηκόσιν ἔτι νῦν ἀμφισβητεῖσθαι τὰς αἰτίας, χρήσιμόν ἐστι τὴν ἀληθινωτάτην παραστῆσαι διάληψιν τοῖς φιλομαθοῦσιν.

cepit, non paruum neque contemnendum, quod cum mercenario milite Numidisque gesserunt, et qui vna cum his rebellarunt, Afris. cum quidem saepe multumque suis rebus metuere coacti; tandem non de ditione solum, verum etiam de propria salute et patriae ipsius solo in periculum venerunt. Est vero bellum illud multis de caussis dignum, cuius narrationi aliquantum immoremur: quod tamen, sicut initio proposuimus, summatim ac breuiter faciemus. Enimuero, quod vulgo Graeci aspondon bellum vocant, quasi inexpiabile dicas, id quam naturam habeat, et quale sit, ex iis quae tum acciderunt, optime cognosci poterit. Iam vero quae praeuidenda ac multo ante cauenda sint iis qui milite vtuntur mercenario, euidentissime hic Carthaginiensium casus docuerit: praeterea etiam illud, quid quantumque differentiae sit inter confusae ac barbarae turbae mores, et eos qui liberalibus disciplinis imbuti, ac legibus ciuilibusque institutis fuerint innutriti. postremo, quod et maximum est, ex iis quae tum gesta sunt, caussas percipies, quae bellum Hannibalicum inter Romanos et Carthaginienses conflarunt. de cuius quidem belli caussis, quia non solum inter scriptores, verum etiam inter illos ipsos qui id gesserunt, ad hanc diem solet esse controuersia: operae pretium fuerit, eam sententiam quae verissima est studiosorum lectorum animis insinuare.

66. Ὡς γὰρ θᾶττον ἐπιτελεσθεισῶν τῶν προειρημένων διαλύσεων, ἀποκατέστησε τὰς περὶ τὸν Ἔρυκα δυνάμεις εἰς τὸ Λιλύβαιον ὁ Βάρκας, εὐθέως αὐτὸς μὲν ἀπέθετο τὴν ἀρχήν· ὁ δ᾽ ἐπὶ τῆς πόλεως στρατηγὸς Γέσκων, ἐγίνετο περὶ τὸ περαιοῦν τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν Λιβύην. προϊδόμενος δὲ τὸ μέλλον, ἐμφρόνως ἐνεβίβαζε κατὰ μέρη διαιρῶν αὐτοὺς, καὶ διαλείμματα ποιῶν τῆς ἐξαποστολῆς, βουλόμενος ἀναστροφὴν διδόναι τοῖς Καρχηδονίοις, εἰς τὸ τοὺς καταπλεύσαντας καὶ μισθοδοτηθέντας τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων, φθάνειν ἀπαλλαττομένους ἐκ τῆς Καρχηδόνος εἰς τὴν οἰκείαν, πρὶν ἢ τοὺς ἑξῆς περαιουμένους ἐπικαταλαβεῖν. ὁ μὲν οὖν Γέσκων ἐχόμενος ταύτης τῆς ἐννοίας, οὕτως ἐνεχειρίζετο τὰ κατὰ τὴν ἐξαποστολήν. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὰ μὲν οὐκ εὐπορούμενοι χρημάτων, διὰ τὰς προγεγενημένας δαπάνας, τὰ δὲ καὶ πεπεισμένοι παραιτήσεσθαι τοὺς μισθοφόρους μέρος τι τῶν προσοφειλομένων ὀψωνίων, ἐὰν καὶ συναθροίσωσι καὶ δέξωνται πάντας εἰς τὴν Καρχηδόνα, παρακατεῖχον ἐκεῖ τοὺς καταπλέοντας διὰ ταύτην τὴν ἐλπίδα, καὶ συνεῖχον ἐν τῇ πόλει. γινομένων δὲ πλειόνων ἀδικημάτων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν, τὸ μὲν πρῶτον ὑπιδόμενοι τὸν ὄχλον, καὶ τὴν συμβαίνουσαν ἀκρασίαν, ἠξίωσαν τοὺς ἡγεμόνας, ἕως ἂν ἑτοιμασθῇ μὲν τὰ κατὰ τὰς ἐπαρκείας αὐτοῖς, προσδέξωνται δὲ τοὺς ἀπολειπομέ-

66. Statim poſt ictum foedus Amilcar, copiis quae ad Erycem erant Lilybaeum deductis, imperium depoſuit: Geſcone vrbis praefecto militum in Africam traiectionem curante. hic quod futurum erat prouidens, prudente conſilio diuiſos in partes nauibus imponebat; easdemque per interualla dimittebat. dari enim tempus Carthaginienſibus volebat, quo poſſent qui aduenerant, poſt reliqua ſtipendiorum expuncta, ſuam quisque patriam repetentes, Carthagine prius excedere, quam illi qui deinde erant traiiciendi eos conſequerentur. et Geſcon quidem, cum ita mercenarios transmitteret, id ſpectabat. verum Carthaginienſes, partim quod prioribus ſumptibus erat exhauſtum aerarium ipſorum: partim quod crederent, ſi cunctos ſimul Carthagine congregaſſent, impetraturos ſe ab illis, vt debiti adhuc ſtipendii gratiam ex aliqua ſaltem parte ciuitati facerent: hac ſpe illecti, omnes qui ad portum appuliſſent, ibi detinebant, atque in vrbe etiam ſua continebant. ſed quum multa et noctu et interdiu a mercenariis maleficia ederentur, eſſetque iam ſuſpecta multitudo, ob familiarem militibus intemperantiam: egere cum ducibus Carthaginienſes, vt tantiſper dum neceſſaria ipſis pararentur, et ceteri qui adhuc aberant, aduenissent,

νους,

νυς, ἀναχωρῆσαι πάντας εἰς τινα πόλιν τὴν προσαγορευομένην Σίκκαν, λαβόντας εἰς τὰ κατεπείγοντα χρυσοῦν ἕκαστον. προθύμως δὲ συνυπακουσάντων πρὸς τὴν ἔξοδον, καὶ βουλομένων αὐτοῦ καταλιπεῖν τὰς ἀποσκευὰς, καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον χρόνον ὑπῆρχον, ὡς θᾶττον ἐσομένης τῆς ἐπανόδου πρὸς τοὺς ὀψωνιασμούς· ἀγωνιῶντες οἱ Καρχηδόνιοι, μή ποτε διὰ χρόνου παραγεγονότες, καὶ τινὲς μὲν τέκνων, ἔνιοι δὲ καὶ γυναικῶν ἱμείροντες, οἱ μὲν οὐκ ἐκπορευθῶσι τὸ παράπαν, οἱ δὲ ἐκπορευθέντες αὖθις ἀνακάμπτωσι πρὸς ταῦτα, καὶ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μηδὲν ἧττον ἀδίκημα γίνηται κατὰ τὴν πόλιν· ταῦτα προορώμενοι, μετὰ πολλῆς ἀπεχθείας, οὐδαμῶς βουλομένους τοὺς ἀνθρώπους ἠνάγκασαν τὰς ἀποσκευὰς μεθ' ἑαυτῶν ἀπαγαγεῖν. οἱ δὲ μισθοφόροι συναναχθέντες εἰς τὴν Σίκκαν, καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου τετευχότες ἀνέσεως καὶ σχολῆς· ὅπερ ἀφυέστατον ὑπάρχει ξενικαῖς δυνάμεσι, καὶ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, ἀρχηγὸν καὶ μόνον αἴτιον γίνεται στάσεως· διῆγον ἀδεῶς. ἅμα δὲ ῥαθυμοῦντές τινες μὲν αὐτῶν ἐξελογίζοντο τὰ προσοφειλόμενα σφίσι τῶν ὀψωνίων ἐπὶ τὸ πλεῖον, καὶ συγκεφαλαιούμενοι πολλαπλάσια τῶν καθηκόντων, ταῦτ' ἔφασαν δεῖν ἀπαιτεῖν τοὺς Καρχηδονίους. πάντες δ' ἀναμιμνησκόμενοι τῶν ἐπαγγελιῶν, ὧν οἱ στρατηγοὶ κατὰ τοὺς ἐπισφαλεῖς τῶν καιρῶν πα-

omnes in oppidum Siccam, aureo viritim ad praesentes vsus accepto, concederent. Ducibus illorum voluntati morem gerere paratis, et impedimenta sua ibi relinquere, sicut antea fecerant, cogitantibus, vt qui breui ad recipienda stipendia essent redituri: magnus Carthaginienses incessit metus, ne qui post longum adeo tempus rediissent; alii liberorum, alii vxorum desiderio irretiti, partim ne egrederentur quidem penitus: partim egressi, ad suos affectus mox redirent: atque ita ciuitati nihilo melius esset consultum. haec suspicati, sane quam odiose impedimenta omnia sua plane inuitos secum abducere coëgerunt. milites, quum se vniuersi Siccam recepissent, laborum remissionem et quietem qua diu caruerant adepti, (quae res minime omnium conductitiis conuenit, estque, vt sic dicam auctor ac sola caussa seditionis:) licenter agebant. simul per otium coepere quidam stipendii adhuc debiti rationem inire, omnia in maius attollentes: et quum summam multis partibus maiorem vero confecissent, tantum se a Carthaginiensibus exacturos iactabant. quin etiam reuocabant omnes in memoriam promissiones aliquando sibi factas a ducibus, dum inter pericula illos adhortarentur, magnasque animis spes concipiebant, et

ρακα-

ρακαλῦντες σφᾶς ἐπεποίηντο, μεγάλας εἶχον ἐλπίδας, καὶ μεγάλην προσδοκίαν τῆς ἐσομένης περὶ αὐτὺς ἐπανορθώσεως.

67. Διόπερ ἅμα τῷ συλλεχθῆναι πάντας εἰς τὴν Σίκκαν, καὶ παραγενόμενον Ἄννωνα, τὸν ὑπάρχοντα στρατηγὸν ἐν τῇ Λιβύῃ τότε τῶν Καρχηδονίων, μὴ οἷον τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἐκπληρῦν· ἀλλὰ τὐναντίον λέγοντα τὸ βάρος τῶν φόρων, καὶ τὴν καθόλυ στενοχωρίαν τῆς πόλεως, ἐγχειρεῖν παραιτεῖσθαι μέρος τι τῶν ἐξ ὁμολόγυ προσοφειλομένων ὀψωνίων· εὐθέως διαφορὰ καὶ στάσις ἐγεννᾶτο, καὶ συνδρομαὶ συνεχεῖς ἐγίνοντο ποτὲ μὲν κατὰ γένη, ποτὲ δ' ὁμῦ πάντων. ὡς δ' ἂν μηθ' ὁμοέθνων, μηθ' ὁμογλώττων ὑπαρχόντων, ἦν ἀμιξίας καὶ θορύβυ καὶ τῆς λεγομένης τύρβης πλῆρες τὸ στρατόπεδον. Καρχηδόνιοι γὰρ ἀεὶ χρώμενοι ποικίλαις καὶ μισθοφορικαῖς δυνάμεσι, πρὸς μὲν τὸ μὴ ταχέως συμφρονήσαντας ἀπειθεῖν, μηδὲ δυσκαταπλήκτυς εἶναι τοῖς ἡγυμένοις, ὀρθῶς στοχάζονται, ποιῦντες ἐκ πολλῶν γενῶν τὴν δύναμιν· πρὸς δὲ τὸ γενομένης ὀργῆς, ἢ διαβολῆς, ἢ στάσεως διδάξαι καὶ πραῦναι καὶ μεταθεῖναι τὺς ἠγνοηκότας, ὁλοσχερῶς ἀστοχῦσιν. ὐ γὰρ οἷον ἀνθρωπίνῃ χρῆσθαι κακίᾳ συμβαίνει τὰς τοιαύτας δυνάμεις, ὅταν

commoda quae percepturos se ampla arbitrabantur, auidi exspectabant.

67. Igitur vbi Siccam convenere omnes, postquam accessisset ad ipsos Hanno, qui illa tempestate Africae Carthaginiensium prouinciae praeerat; atque illi non solum spei militum et prioribus promissis non satisfaceret: sed e contrario grauitatem tributorum caussatus, et publicam rerum omnium inopiam; oraret milites, vt de stipendiis quae ex pacto ipsis deberentur, partem aliquam Reip. condonarent: ilicet, discordia atque seditio est coorta: et concursus assidui modo nationum singularum separatim: modo simul omnium fieri sunt coepti. et quum neque vnius gentis, neque vnius linguae essent, aliis alios non intelligentibus, tumultus in castris omnia obtinebat, ac passim turbabatur. Carthaginienses enimuero, qui copiis semper vtuntur variis e locis mercede conductis, siquidem illud agitur, vt rebellioni ex conspiratione obuiam eatur, et vt ne terribilis ipsis ducibus sit exercitus; nequaquam a proposito aberrant, dum ex multis gentibus copias cogunt: sin illud agitur, vt ira semel commota, aut odio concepto, vel seditione facta, docere, lenire, et in viam reducere velis errore lapsos; omnino mala eorum ratio est. cernere enim licet eiusmodi exercitus, vbi semel iram aut

ἅπαξ

ἅπαξ εἰς ὀργὴν καὶ διαβολὴν ἐμπέσωσι πρός τινας· ἀλλ' ἀποθηριοῦσθαι τὸ τελευταῖον, καὶ παραστατικὴν λαμβάνειν διάθεσιν. ὃ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι περὶ αὐτούς· ἦσαν γὰρ οἱ μὲν Ἴβηρες, οἱ δὲ Κελτοὶ, τινὲς δὲ Λιγυστινοὶ καὶ Βαλιαρεῖς· οὐκ ὀλίγοι δὲ μιξέλληνες, ὧν οἱ πλείους αὐτόμολοι καὶ δοῦλοι· τὸ δὲ μέγιστον μέρος αὐτῶν ἦν Λίβυες. διόπερ οὔτ' ἐκκλησιάσαι συναθροίσαντα πάντας ὁμοῦ δυνατὸν ἦν, οὔτ' ἄλλην οὐδεμίαν εὑρέσθαι πρὸς τοῦτο μηχανήν. πῶς γὰρ οἷόν τε; τὸν μὲν γὰρ στρατηγὸν εἰδέναι τὰς ἑκάστου διαλέκτους ἀδύνατον. διὰ πλειόνων δὲ ἑρμηνέων ἐκκλησιάζειν, ἅμα τετράκις καὶ πεντάκις περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοντας πράγματος, σχεδὸν ὡς εἰπεῖν ἔτι τοῦ πρόσθεν ἀδυνατώτερον. λοιπὸν ἦν διὰ τῶν ἡγεμόνων ποιεῖσθαι τὰς ἀξιώσεις καὶ παρακλήσεις· ὅπερ ἐπειρᾶτό γε συνεχῶς ποιεῖν ὁ Ἄννων. ἀκμὴν δὲ καὶ τούτους συνέβαινεν, ἃ μὲν οὐκ αἰσθάνεσθαι τῶν λεγομένων, ἃ δὲ καὶ συναινέσαντας ἐνίοτε τῷ στρατηγῷ, τἀναντία πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀναγγέλλειν, τοὺς μὲν δι' ἄγνοιαν, τοὺς δὲ διὰ κακίαν· ἐξ ὧν ἀσαφίας, ἀπιστίας, ἀμιξίας, πάντα πλήρη. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ᾤοντο καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐπίτηδες, τοὺς μὲν εἰδότας στρατηγοὺς τὰς γεγενημένας χρείας κατὰ Σικελίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ πεποιημένους σφίσι τὰς ἐπαγγελίας, οὐκ ἐξ-

odium contra aliquos susceperint, non solum pro more aliorum hominum maleficia patrare; sed plane ferarum instar saeuire, et animos induere ad omnem immanitatem et vesaniam comparatos. quod quidem tunc istis accidit: erant enim alii Hispani, alii Galli, quidam Ligures et Baleares: nec pauci inerant ibridae Graeci, et in his perfugae plerique aut serui. pars maxima Afri erant. itaque nec pro concione omnes alloqui in vnum locum congregatos quisquam poterat: neque vlla alia ad id ratio poterat excogitari. qui enim id fiat, obsecro? nam vt omnium cuiusque populi linguarum dux sit peritus, hoc vero fieri nequit. per plures autem interpretes concionem habere, quater aut quinquies eadem de re dicentes, paene dixerim adhuc esse difficilius. restabat vt ducum opera vterentur, si quid rogare milites vellent, aut hortari: atque hoc Hanno quantum pote, faciebat assidue. sed enim isti quoque persaepe, aut quae dicerentur non intelligebant: aut pacti aliquid cum Hannone; ad milites contraria referebant, alii per imperitiam, alii per malitiam. itaque incertitudinis, diffidentiae, separatorum consiliorum plena erant omnia. nam ad ceteras querelas etiam illud accedebat; quod existimabant, fecisse studio Carthaginienses, vt conscios duces operae ipsis bello Siciliensi praeclare nauatae; et factarum pollicitationum auctores,

ἀποστέλ-

ἀποστέλλειν ὡς αὐτὰς· τὸν δὲ μηδενὶ τούτων παρηκολουθηκότα, τοῦτον ἐκπεπομφέναι. τέλος δ' οὖν ἀπαξιώσαντες μὲν τὸν Ἄννωνα, διαπιστήσαντες δὲ τοῖς κατὰ μέρος ἡγεμόσιν, ἐξοργισθέντες δὲ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, ὥρμησαν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ κατεστρατοπέδευσαν, ἀπέχοντες ὡς ἂν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στάδια τῆς Καρχηδόνος, ἐπὶ τῷ καλουμένῳ Τύνιτι, πλείους ὄντες τῶν δισμυρίων.

68. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τότε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλάμβανον τὴν αὑτῶν ἄγνοιαν, ὅτ' ἦν οὐδὲν ὄφελος. μεγάλα μὲν γὰρ ἥμαρτον, εἰς ἕνα τόπον ἀθροίσαντες τοσοῦτο πλῆθος μισθοφόρων, ἔχοντες οὐδεμίαν ἐλπίδα πολεμικῆς χρείας ἐν ταῖς πολιτικαῖς δυνάμεσι· τούτου καὶ μεῖζον ἔτι, προέμενοι τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ σὺν τούτοις τὰς ἀποσκευάς· οἷς ἐξῆν ὁμήροις χρησαμένους, ἀσφαλέστερον μὲν αὐτοὺς βουλεύσασθαι περὶ τῶν ὑποπιπτόντων, εὐπειθεστέροις δ' ἐκείνοις χρῆσθαι πρὸς τὸ παρακαλούμενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καταπλαγέντες τὴν στρατοπεδείαν, πᾶν ὑπέμενον, σπουδάζοντες ἐξιλάσασθαι τὴν ὀργὴν αὐτῶν. καὶ τάς τε τῶν ἐπιτηδείων ἀγορὰς ἐκπέμποντες δαψιλεῖς, ἐπώλουν, καθὼς ἐκεῖνοι βούλοιντο καὶ τάττοιεν τὰς τιμάς· τῶν τε τῆς γερουσίας ἀεί τινας ἐξαπέστελλον πρέσβεις, ὑπισχνούμενοι ποιήσειν πᾶν ὅ τι ποτ' ἂν αὐτοὺς ἀξιώσαιεν, εἰ κατὰ δύναμιν. ἦν δὲ πολὺ τὸ καθ' ἑκάστην

ad se non mitterent: cum venire iussissent, qui nulli rerum gestarum interfuisset. tandem quum Hannonem aspernarentur, minoribus autem ducibus fidem non haberent: ira succensi aduersus Carthaginienses, infesti ad vrbem feruntur; et quindecim millia passuum ab ea, Tunete castra ponunt. erant hi supra viginti millia.

68. Tunc demum Carthaginiensibus error suus ob oculos obuersari, cum nihil eos sera poenitentia iuuabat. grauiter siquidem peccauerant, quod tantas conductitiorum auxiliorum copias vnum in locum congregassent; qui praesertim in vrbano milite, si quid bellici tumultus increpuisset, spem nullam repositam haberent: grauius adhuc, quod liberos, vxores, atque omnia impedimenta non detinuerant: quos si obsides iam haberent, et tutius ipsi rebus suis consulerent; et milites ad omnia quae vellent aequiores experirentur. verumenimuero territi tum Carthaginienses hostilium castrorum vicinia, leniendae militum irae omnia perpeti: cum annona large subministranda, quam ipsi pretiis ad libidinem impositis emebant: tum legatis e senatorum numero subinde mittendis, qui omnia impetraturos pollicerentur, quae postulassent, fieri modo possent. at mercenarii noui aliquid in

ἡμέραν

ἡμέραν παρὰ τοῖς μισθοφόροις ἐπινοούμενον, ἅτε δὴ κατατεθαρρηκότων μὲν καὶ συντεθεωρηκότων τὴν κατάπληξιν καὶ πτοίαν τῶν Καρχηδονίων· πεφρονηματισμένων δὲ καὶ πεπεισμένων διὰ τοὺς προγεγονότας αὐτοῖς ἐν Σικελίᾳ πρὸς τὰ Ῥωμαϊκὰ ςρατόπεδα κινδύνους, μὴ οἷον Καρχηδονίους ἀντοφθαλμῆσαι ποτ᾽ ἂν πρὸς αὐτοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις, ἀλλὰ μηδὲ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων μηδένα ῥᾳδίως. διόπερ ἅμα τῷ συγχωρῆσαι τὰ περὶ τῶν ὀψωνίων αὐτοῖς τοὺς Καρχηδονίους, εὐθέως ἐπέβαινον, καὶ τῶν τεθνεώτων ἵππων ἀπῄτουν τὰς ἀξίας. προσδεξαμένων δὲ καὶ τοῦτο, πάλιν τῆς προσοφειλομένης σιτομετρίας ἐκ πλείονος χρόνου, τὴν μεγίστην γεγονυῖαν ἐν τῷ πολέμῳ τιμὴν ἔφασκον αὐτοὺς δεῖν κομίζεσθαι. καθόλου δὲ ἀεί τι καινὸν προσεύρισκον, εἰς ἀδύνατον ἐκβάλλοντες τὴν διάλυσιν διὰ τὸ πολλοὺς καχέκτας καὶ ςασιώδεις ἐν αὐτοῖς ὑπάρχειν. οὐ μὴν ἀλλὰ πᾶν τὸ δυνατὸν ὑπισχνουμένων τῶν Καρχηδονίων, κατένευσαν ἐπιτρέψειν περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων, ἑνὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ γεγονότων ςρατηγῶν. πρὸς μὲν οὖν Ἀμίλκαν τὸν Βάρκαν μεθ᾽ οὗ συγκεκινδυνεύκεσαν ἐν τῇ Σικελίᾳ. δυσχερῶς εἶχον· δοκοῦντες οὐχ ἥκιστα δι᾽ ἐκεῖνον ὀλιγωρεῖσθαι, τῷ μήτε πρεσβεύειν πρὸς αὐτοὺς, τήν τε ςρατηγίαν ἑκουσίως δοκεῖν ἀποτεθεῖσθαι. πρὸς δὲ Γέσκωνα πάνυ διέκειντο φιλανθρώπως, ὃς ἐγεγόνει μὲν ἐν

dies excogitare, quod prioribus postulatis adiicerent: vt pote, quos pauor et consternatio, quam in Poenis animaduertebant, faciebat audaciores: etiam alias feroces, et qui propter res gestas in Sicilia cum Romanis legionibus persuasum haberent, nemini iam mortalium, nedum Carthaginiensibus, satis fore animi ad standum contra ipsos in acie. itaque simulac de stipendiis concessissent Carthaginienses; pergere illi vlterius, et occisorum equorum pretia poscere. hoc quoque vbi est admissum, rursus illi dicere; quod plurium annorum annonae sibi deberentur, quanti plurimi tempore belli frumentum venisset, tanti nunc, cum reliqua stipendiorum acciperent, aestimari velle. breuiter, quia multi inter ipsos erant vesani atque seditiosi, noui semper aliquid adinueniebant, per conditiones quae fieri non poterant, pacem impedientes. tandem Carthaginiensibus nullum onus, cui quidem pares forent detrectantibus, vt arbitrio vnius e ducibus, qui in Sicilia fuissent, controuersia permitteretur, exorari milites se siuerunt. sed in Amilcarem quidem Barcam, sub quo in Sicilia militauerant, infenso atque inimico erant animo: eo maxime auctore negligi se rati: qui neque ad ipsos legatus venisset; et imperium sua sponte crederetur deposuisse. Gesconi vero qui et dux in Sicilia fuerat, et cum

Σικελίᾳ

Σικελίᾳ στρατηγὸς, ἐπεποίητο δ' αὐτῶν πρόνοιαν τὴν ἐνδεχομένην, ἔν τε τοῖς ἄλλοις, καὶ μάλιστα περὶ τὴν ἀνακομιδήν. διόπερ ἐπέτρεψαν τούτῳ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων.

69. Ὃς παραγενόμενος κατὰ θάλατταν μετὰ τῶν χρημάτων, καὶ προσπλεύσας πρὸς τὸν Τύνητα, τὸ μὲν πρῶτον λαμβάνων τοὺς ἡγεμόνας, μετὰ δὲ ταῦτα συναθροίζων κατὰ γένη τοὺς πολλούς· ἃ μὲν ἐπετίμα περὶ τῶν γεγονότων, ἃ δὲ διδάσκειν ἐπειρᾶτο περὶ τῶν παρόντων· τὸ δὲ πλεῖον παρεκάλει πρὸς τὸ μέλλον, ἀξιῶν αὐτοὺς εὔνους ὑπάρχειν τοῖς ἐξ ἀρχῆς μισθοδόταις. τέλος δὴ ὥρμησε πρὸς τὸ διαλύειν τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων, κατὰ γένη ποιούμενος τὴν μισθοδοσίαν. ἦν δέ τις Καμπανὸς ηὐτομοληκὼς παρὰ τῶν Ῥωμαίων δοῦλος, ἔχων σωματικὴν δύναμιν καὶ τόλμαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς παράβολον, ὄνομα Σπένδιος. οὗτος εὐλαβούμενος μὴ παραγενόμενος αὐτὸν ὁ δεσπότης κομίσηται, καὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους αἰκισθεὶς διαφθαρῇ, πᾶν ἐτόλμα καὶ λέγειν καὶ πράττειν, σπουδάζων διακόψαι τὰς διαλύσεις τὰς πρὸς Καρχηδονίους. ἅμα δὲ τούτῳ καὶ Λίβυς τις Μάθως, ὃς ἦν μὲν ἐλεύθερος καὶ τῶν συνεστρατευμένων, πλεῖστα δὲ κεκινηκὼς κατὰ τὰς προειρημένας ταραχάς. ἀγωνιῶν οὖν, μὴ τίσῃ καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν λοιπῶν δίκην, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐγένετο γνώμης τῆς περὶ τὸν Σπένδιον. καὶ λαμ-

alias tum in reditu maxime, ipsorum commodis pro virili consuluerat, ex animo bene omnes volebant. hunc igitur controuersiarum suarum ferunt arbitrum.

69. Gesco cum pecuniis mari profectus, vbi Tunetem appulit, duces primo conuocat: deinde singulas quasque nationes congregari iubet. ibi tum ille, partim eos increpare, praeteritarum rerum gratia: partim de praesenti rerum statu admonere: super omnia vero hortari in posterum rogareque vt a quibus tot antea stipendia accepissent, iis beneuolentiam suam conseruarent. tandem ad expungenda reliqua stipendiorum, militibus per nationes tributis, se accingit. Erat in exercitu Spendius quidam, genere Campanus, qui apud Romanos seruitutem seruiens, ad Poenos transfugerat: et corporis robore, et audaci in rebus bellicis temeritate pollens. hic veritus, ne se herus fugitiuum persequens reciperet, ac mox cruciatum necaret ex Romanorum legibus: dictis factisque omnia moliebatur, quo institutam cum Carthaginiensibus transactionem rumperet. cum Spendio et Mathos quidam Afer se coniunxerat, liber ille quidem homo, et qui cum ceteris meruerat: sed quod praeteritarum turbarum praecipuus extitisset incentor, metu supplicii anxius cum Spendio conspirauit. itaque

βάνων τὰς Λίβυας ὑπεδείκνυε, διότι μετὰ τὸν ὀψωνιασμὸν χωρισθέντων τῶν ἄλλων γενῶν εἰς τὰς πατρίδας, ἀπερείσονται καὶ τὴν ὑπὲρ ἐκείνων ὀργὴν εἰς αὐτοὺς οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ βουλήσονται, διὰ τῆς εἰς σφᾶς τιμωρίας, ἅπαντας καταπλήξασθαι τοὺς ἐν τῇ Λιβύῃ. ταχὺ δὲ προτανασειθέντες οἱ πολλοὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις, καὶ λαβόμενοι βραχείας ἀφορμῆς, ἐκ τοῦ τὸν Γέσκωνα τὰ μὲν ὀψώνια διαλύειν, τὰς δὲ τιμὰς τοῦ τε σίτου καὶ τῶν ἵππων ὑπερτίθεσθαι, συνέτρεχον εὐθέως εἰς ἐκκλησίαν· καὶ τοῦ μὲν Σπενδίου καὶ τοῦ Μάθω διαβαλλόντων καὶ κατηγορούντων τοῦ τε Γέσκωνος καὶ τῶν Καρχηδονίων, ἤκουον καὶ προσεῖχον ἐπιμελῶς τὸν νοῦν τοῖς λεγομένοις. εἰ δέ τις ἕτερος προσπορευθείη συμβουλεύσων, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο περιμείναντες ἕως τοῦ γνῶναι, πότερον ἀντερῶν ἢ συνηγορήσων πάρεσι τοῖς περὶ τὸν Σπένδιον, παραχρῆμα βάλλοντες τοῖς λίθοις ἀπέκτεινον. καὶ πολλοὺς δὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ κατὰ τὰς συνδρομὰς καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἰδιωτῶν διέφθειρον. καὶ μόνον τὸ ῥῆμα τοῦτο κοινῇ συνίεσαν, τὸ Βάλλε, διὰ τὸ συνεχῶς αὐτὸ πράττειν. μάλιστα δὲ τοῦτ' ἐποίουν, ὁπότε μεθυσθέντες ἀπὸ τῶν ἀρίστων συνδράμοιεν. διόπερ ὅτε τις ἄρξαιτο Βάλλε λέγειν, οὕτως ἐγίνετο πανταχόθεν ἅμα καὶ ταχέως, ὥστε μὴ δύνασθαι διαφυγεῖν τὸν ἅπαξ προσελθόντα. πλὴν οὐδενὸς ἔτι τολμῶντος

Afros ſeorſim appellans, perſuadere eis aggreditur, Carthaginienſes ſimulac receptis ſtipendiis in ſuam quiſque patriam aliae nationes diſceſſiſſent, etiam illam quam aduerſus ceteros concepiſſent iram, in capita ipſorum eſſe effuſuros: daturosque operam, vt eas ab ipſis poenas exigerent, quae vniuerſis Africae populis terrorem incuterent. his ſermonibus magis magisque irritati milites, leuem occaſionem nacti, quod Geſco ſtipendia quidem ſolueret: verum et frumenti et equorum pretia in aliud tempus differret: in concionem facto concurſu ire pergunt. ac Spendium quidem et Mathum, qui Geſconem et Carthaginienſes in odium vocabant, attentis auribus verba ipſorum excipientes, audiebant: ſin accederet alius quis dandi conſilii gratia, repente prius quam ſcirent, aſſentiendine animo an contradicendi Spendio aduenisſet, lapidibus obrutum occidebant. atque adeo multos eo modo in iſtis concurſibus et priuatos et cum poteſtate peremerunt. ſolumque erat verbum FERI, quod communiter intelligerent, quia aſſidue hoc faciebant: maxime autem, cum vino pleni mox a prandio concurrebant. ſimul namque vt dixerat aliquis FERI, tam cito ab omni ſimul parte hoc fiebat: vt effugere qui ſemel acceſſerat, nulla ratione poſſet. nemine tandem audente amplius ad dandum

συμβου-

συμβουλεύειν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. κατέστησαν αὐτῶν στρατηγοὺς Μάθω καὶ Σπένδιον.

70. Ὁ δὲ Γέσκων ἑώρα μὲν τὴν ὅλην ἀκαταστασίαν καὶ ταραχὴν, περὶ πλείστου δὲ ποιούμενος τὸ τῇ πατρίδι συμφέρον, καὶ θεωρῶν ὅτι τούτων ἀποθηριωθέντων, κινδυνεύουσι προφανῶς οἱ Καρχηδόνιοι τοῖς ὅλοις πράγμασι, παρεβάλλετο, καὶ προσεκαρτέρει· ποτὲ μὲν τοὺς προεστῶτας αὐτῶν εἰς τὰς χεῖρας λαμβάνων, ποτὲ δὲ κατὰ γένη συναθροίζων καὶ παρακαλῶν. οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν Λιβύων οὐδέπω κεκομισμένων τὰς σιταρκείας, οἰομένων δὲ δεῖν ἀποδεδόσθαι σφίσι, καὶ προσιόντων θρασέως, βουλόμενος ὁ Γέσκων ἐπιπλῆξαι τὴν προπέτειαν αὐτῶν, Μάθω τὸν στρατηγὸν ἀπαιτεῖν ἐκέλευεν. οἱ δ' ἐπὶ τοσοῦτον διωργίσθησαν, ὥς' οὐδὲ τὸν τυχόντα χρόνον ἀναστροφὴν δόντες, ὥρμησαν τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ τὸ διαρπάζειν τὰ πρόχειρα τῶν χρημάτων. μετὰ δὲ ταῦτα συλλαμβάνειν τόν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ Καρχηδονίους. οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω καὶ τὸν Σπένδιον ὑπολαμβάνοντες, τάχισ' ἂν οὕτως ἐκκαυθῆναι τὸν πόλεμον, εἰ παράνομόν τι πράξειαν καὶ παράσπονδον, συνήργουν ταῖς τῶν ὄχλων ἀπονοίαις. καὶ τὴν μὲν ἀποσκευὴν τῶν Καρχηδονίων ἅμα τοῖς χρήμασι διήρπαζον· τὸν δὲ Γέσκωνα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δήσαντες ὑβριστικῶς, εἰς φυλακὴν παρεδίδοσαν, καὶ τὸ λοιπὸν ἐπολέμουν ἤδη φανερῶς

consilium in medium prodire, orta caussa est, Mathonem ac Spendium duces creandi.

70. Non fugiebat quidem Gesconem quanta perturbatio ac tumultus versaretur in castris: sed patriae vtilitatem in praecipua cura habens, qui non dubitaret, si saeuire isti more ferarum coepissent, in manifestissimum summae rei periculum Carthaginienses fore venturos: caput suum periculo obiectans, ab incepto non desistebat; modo praefectos ad se vocatos appellans, modo singulas nationes cogens, atque adhortans. Accidit vero, cum Afri nondum annonas accepissent, easque efflagitarent, vt Gesco temeritatem illorum castigare volens, ipsos a Matho duce suo annonas petere iuberet. qua voce adeo sunt eorum animi irritati, vt ne minima quidem mora interposita, in paratam eo loci pecuniam primo impetum facerent: mox vero et Gesconem et reliquos eius comites Carthaginienses comprehenderent. At Mathos et Spendius, rati ita facillime accensum iri bellum, si contra ius atque foedus aliquid facerent, multitudinis perditam audaciam adiuuabant. igitur supellectilem Carthaginiensium vna cum pecuniis diripiunt: Gesconem et eius comites contumeliose vinctos, in carcerem condi imperant. atque ita coniuratione impia et contra ius gentium inita,

πρὸς τὰς Καρχηδονίας, συνωμοσίας ἀσεβεῖς καὶ παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθη ποιησάμενοι. ὁ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ξένους καὶ Λιβυκὸς ἐπικληθεὶς πόλεμος, διὰ ταῦτα καὶ τοιαύτην ἔλαβε τὴν ἀρχήν. οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω συντελεσάμενοι τὰ προειρημένα, παραυτίκα μὲν ἐξαπέστελλον πρέσβεις ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Λιβύην πόλεις, παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν, καὶ συνεπιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων. μετὰ δὲ ταῦτα πάντων σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν Λιβύην ἑτοίμως συνυπακουσάντων αὐτοῖς πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων ἀπόστασιν, καὶ τάς τε χορηγίας καὶ τὰς βοηθείας προθύμως ἐξαποστελλόντων, διελόντες σφᾶς πολιορκεῖν ἐνεχείρησαν, οἱ μὲν τὴν Ἰτύκην, οἱ δὲ τοὺς Ἱππακρίτας, διὰ τὸ ταύτας τὰς πόλεις μὴ βούλεσθαι μετασχεῖν αὐτοῖς τῆς ἀποστάσεως.

71. Καρχηδόνιοι δὲ τοὺς μὲν κατ᾽ ἰδίαν βίους ἀεὶ διεξαγαγόντες ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς χώρας γεννημάτων, τὰς δὲ κοινὰς παρασκευὰς καὶ χορηγίας ἀθροίζοντες ἐκ τῶν κατὰ τὴν Λιβύην προσόδων, ἔτι δὲ πολεμεῖν εἰθισμένοι ξενικαῖς δυνάμεσι· τότε πάντων ἅμα τούτων οὐ μόνον ἐστερημένοι παραλόγως, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ αὑτῶν ὁρῶντες ἕκαστα τῶν προειρημένων ἐπιστρέφοντα, τελέως ἐν μεγάλῃ δυσθυμίᾳ καὶ δυσελπιστίᾳ κατέστασαν, ἅτε παρὰ τὴν προσδοκίαν αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἀποβεβηκότων. τε-

palam cum Carthaginienſibus bellum faciunt. haec ſunt cauſſae, hoc principium belli contra mercenarios, quod Libycum dicitur. Mathos his rebus geſtis, ad Africae vrbes legatos mittit, vt ſe in libertatem vindicarent hortans: vtque opem ſibi ferrent, et in ſocietatem conſiliorum venirent, orans. deinde quum omnes prope Africae populi ad rebellandum contra Carthaginienſes promptos ſe oſtenderent, et tam commeatus, quam auxilia vndique ſubmitterent: diuiſis copiis, alii Vticae, alii Hippacritarum, quae duo oppida rebellantibus ſe adiungere detrectauerant, obſidionem aggrediuntur.

71. Carthaginienſes, qui rem familiarem ſuam iis ſuſtentare, quae in ſuis cuique agris naſcerentur, ſemper conſueuerant: publicos vero apparatus, et neceſſaria bello ſubſidia ex Africae reditibus comparare: ad haec, peregrino milite bellare ſoliti: tunc temporis cum non ſolum hiſce vniuerſis commodis ſimul priuatos ſe inopinato viderent: verum etiam eadem omnia, quae commemorata ſunt, in ſuam pernitiem eſſe conuerſa: tanta animorum anxietudine ſunt affecti, vt rebus ſuis penitus diffiderent: adeo contra omnium opinionem hæc

τρυμ-

τρυμμένοι γὰρ ἐν τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ συνεχῶς, ἤλπιζον, ἐπιτελεσθεισῶν τῶν διαλύσεων, ἀναπνοῆς τινὸς τεύξεσθαι καὶ καταστάσεως εὐδοκιμένης. συνέβαινε δ' αὐτοῖς τἀναντία. μείζονος γὰρ ἐνίστατο πολέμου καταρχὴ καὶ φοβερωτέρου. πρόσθεν μὲν γὰρ ὑπὲρ Σικελίας ἠμφισβήτουν Ῥωμαίοις· τότε δὲ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος ἔμελλον κινδυνεύσειν, πόλεμον ἀναλαμβάνοντες ἐμφύλιον. πρὸς δὲ τούτοις, οὐχ ὅπλων πλῆθος, οὐ ναυτικὴ δύναμις, οὐ πλοίων κατασκευὴ παρ' αὐτοῖς ἦν, ὡς ἂν τοσαύταις ναυμαχίαις περιπεπτωκότων· καὶ μὴν οὐδὲ χορηγιῶν διάθεσις, οὐδὲ φίλων οὐδὲ συμμάχων τῶν βοηθησόντων ἔξωθεν ἐλπὶς, οὐδ' ἥτις οὖν, ὑπῆρχε. διὸ καὶ τότε σαφῶς ἔγνωσαν ἡλίκην ἔχει διαφορὰν ξενικὸς καὶ διαπόντιος πόλεμος, ἐμφυλίου στάσεως καὶ ταραχῆς. οὐχ ἥκιστα δ' αὐτοὶ σφίσι τῶν τοιούτων καὶ τηλικούτων κακῶν ἐγεγόνεισαν αἴτιοι.

72. Κατὰ γὰρ τὸν προγεγονότα πόλεμον εὐλόγους ἀφορμὰς ἔχειν ὑπολαμβάνοντες, πικρῶς ἐπεστάτησαν τῶν κατὰ τὴν Λιβύην ἀνθρώπων· παραιρούμενοι μὲν τῶν ἄλλων πάντων τῶν καρπῶν τοὺς ἡμίσεις· διπλασίους δὲ ἐν ταῖς πόλεσι τοὺς φόρους ἢ πρὶν ἐπιτάττοντες. συγγνώμην δὲ τοῖς ἀπόροις ἢ συμπεριφορὰν οὐδ' ἡντινοῦν ἐπ' οὐδενὶ τῶν πραττομένων διδόντες· θαυμάζοντες δὲ καὶ τιμῶντες τῶν τε στρατηγῶν,

ipſis acciderant. quippe continuis in Sicilienſe bellum ſumtibus attriti, vbi pax ſemel conueniſſet, reſpiraturos ſeſe, et in aliquo tolerabili ſtatu ſe futuros ſperauerant. iam vero in contrarium haec ipſis ſpes vertebat. maius enim ac periculoſius bellum erat, cuius tunc principium eruperat. nam antea cum Romanis de Sicilia erat illis certamen: nunc ciuile bellum futurum, et de propria ſalute ac patria erat periclitandum. ad haec nulla arma, nullae nauales copiae, nullius claſſis apparatus apud eos erant; vt qui tot naualibus praeliis male pugnaſſent. ſed nec alendi exercitus vlla ſuppetebat facultas: neque externi auxilii ab amicis aut ſociis praeſtandi vel tenuiſſimam ſpem habebant. tum enimuero dicere liquido Carthaginienſes, bellum externum et transmarinum a ſeditione ciuili ac tumultu quantum differat. Erant vero ipſi cumprimis horumce tot tantorumque malorum ſibi auctores.

72. Quippe qui ſuperiore bello populis Africae crudeliter imperaſſent: quum ſatis iuſtam ſibi viderentur cauſſam nacti, cum ab aliis quidem omnibus annui prouentus partem alteram ſemper exigerent: vrbium vero incolas alterum tantum tributi nomine pendere cogerent, quantum ante bellum pendebant. iam in exigendo, inopi veniam aut gratiam nullam concedere: praeſides prouin-

ἢ τὰς πράως καὶ Φιλανθρώπως τῷ πλήθει χρωμένους· ἀλλὰ τοὺς αὐτοῖς μὲν ἑτοιμάζοντας πλείστας χορηγίας καὶ ἐπισκευάς, τοῖς δὲ κατὰ τὴν χώραν πικρότατα χρωμένους· ὧν εἷς ἦν Ἄννων. τοιγαροῦν οἱ μὲν ἄνδρες οὐχ οἷον παρακλήσεως πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ἀλλ' ἀγγέλου μόνον ἐδεήθησαν· αἱ δὲ γυναῖκες αἱ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον ἀπαγομένας περιορῶσαι τὰς ἑαυτῶν ἄνδρας καὶ γονεῖς πρὸς τὰς εἰσφοράς, τότε συνομνύμεναι κατὰ πόλεις, ἐφ' ᾧ μηδὲν κρύψειν τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς, ἀφαιρούμεναι τὸν κόσμον εἰσέφερον ἀπροφασίστως εἰς τοὺς ὀψωνιασμούς. καὶ τοιαύτην παρασκευάσαντες εὐπορίαν τοῖς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, ὥστε μὴ μόνον ἐκλῦσαι τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων τοῖς μισθοφόροις κατὰ τὰς ἐπαγγελίας, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συνεχὲς εὐπορῆσαι χορηγίας. οὕτως οὐδέ ποτε δεῖ πρὸς τὸ παρὸν μόνον, ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ μέλλον ἀποβλέπειν δεῖ τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους.

73. Οὐ μὴν ἀλλὰ καίπερ ἐν τοιούτοις κακοῖς ὄντες, οἱ Καρχηδόνιοι, προστησάμενοι τὸν Ἄννωνα στρατηγόν, διὰ τὸ δοκεῖν τοῦτον καὶ πρότερον αὐτοῖς τὰ κατὰ τὴν Ἑκατοντάπυλον τῆς Λιβύης καταστρέψασθαι, συνήθροιζον μὲν μισθοφόρους, καθώπλιζον δὲ τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις τῶν πολιτῶν· ἐγύμναζον δὲ καὶ συνέταττον τοὺς πολι-

ciarum eos mirari et in pretio habere. non qui benignitate et humanitate in subditos vterentur: sed qui sibi quidem ad alendum exercitum et naues atque opera conficienda, plurima Reip. subsidia pararent: homines vero agrestes ac rusticos acerbissime tractarent: quorum vnus erat Hanno. Itaque ergo, quum viri in Africa non dicam hortatu, sed vix nuntio opus habuerint ad rebellandum: etiam mulieres, quae antea persaepe maritos parentesque suos ab exactoribus tributorum in carcerem duci passae erant, tunc in suis quaeque ciuitatibus inter se coniuratae, nihil rerum suarum se occultaturas: detractum sibi mundum absque vlla tergiuersatione in stipendium militi conferebant. moxque tanta pecuniae vi Matho et Spendius abundarunt, vt non solum reliqua stipendiorum mercenariis exsoluerent: quae fuerat ab initio pacta ipsis rebellionis merces, sed etiam ad continuandos deinceps eos sumptus large suppeteret. Adeo, si quis rectam consiliorum inire viam cupit, non solum praesentis, sed etiam futuri habenda ei ratio est.

73. At Carthaginienses quantumuis pressi malis, belli ducatu Hannoni delato, cuius opera iam ante in subigenda parte Libyae circa Hecatompylum fuerant vsi, mercenarios vndique cogere, ciues armare qui aetate essent militari, equites vrbanos exercere; nauium denique quic-

τικὰς

τικὲς ἵππες· παρεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ περιλιπῆ τῶν πλοίων τριήρεις καὶ πεντηκοντόρες, καὶ τὰ μέγιςα τῶν ἀκατίων. οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω παραγενομένων αὐτοῖς εἰς ἑπ͡ὰ μυριάδας Λιβύων, ἐπιδιελόν͡ες τέτες, ἀσφαλῶς ἐπολιόρκεν τὲς Ἰτυκαίες καὶ τὲς Ἱππακρίτας· βεβαίως δὲ τὴν ἐν τῷ Τύνητι ςρατοπεδείαν κατεῖχον· ἀποκεκλείκεσαν δὲ τὲς Καρχηδονίες ἁπάσης τῆς ἐκτὸς Λιβύης. ἡ γὰρ Καρχηδὼν, αὕτη μὲν ἐν κόλπῳ κεῖται προτείνεσα καὶ χεῤῥοννησίζεσα τῇ θέσει, τὸ μὲν τῇ θαλάτ͡ῃ, τὸ δέ τι καὶ λίμνῃ περιεχομένη κατὰ τὸ πλεῖςον. ὁ δὲ συνάπ͡ων ἰσθμὸς αὐτὴν τῇ Λιβύῃ, τὸ πλάτος ὡς εἴκοσι καὶ πέντε ςαδίων ἐςί. τέτε δ' ἐπὶ μὲν τε πρὸς τὸ πέλαγος νεύοντος μέρες, ἐ μακρὰν ἡ τῶν Ἰτυκαίων κεῖται πόλις· ἐπὶ δὲ θατέρε παρὰ τὴν λίμνην ὁ Τύνης. ἐφ' ὧν ἑκατέρων τότε ςρατοπεδεύσαντες οἱ μισθοφόροι, καὶ διακλείσαντες ἀπὸ τῆς χώρας τὲς Καρχηδονίες, λοιπὸν ἐπεβάλλευον αὐτῇ τῇ πόλει. καὶ ποτὲ μὲν ἡμέρας, ποτὲ δὲ καὶ νύκ͡ωρ παραγενόμενοι πρὸς τὸ τεῖχος εἰς φόβες καὶ θορύβες ὁλοσχερεῖς ἐνέβαλλον τὲς ἔνδον.

74. Ἄννων δὲ περὶ μὲν τὰς παρασκευὰς ἐνδεχομένως ἐγίνετο· καὶ γὰρ ἦν πρὸς τετο τὸ μέρος εὐφυής· ἐξορμήσας δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως, ἕτερος ἦν. καὶ γὰρ τοῖς καιροῖς ἀςόχως ἐχρῆτο, καὶ τοῖς ὅλοις πράγμασιν ἀπείρως καὶ νωθρῶς. διὸ

quid supererat, triremes actuarias remorum L. et acatiorum maxima quaeque instruere. interea Matho et Spendius, postquam LXX. iam Africanorum millia ad eos conuenissent, partiti copias, Vticenses et Hippacritas tuti ab hoste vndique obsidebant: et posita Tunete castra aduersus omnia pericula firmata seruabant; Carthaginiensibus ab vniuersa exteriore Africa exclusis. Vrbs namque haec Carthago in sinum quemdam prona, peninsulaeque ad figuram accedens; hinc mari, inde lacu, maxima sui parte cingitur. Isthmus, quo Africae iungitur, patet in latitudinem stadia XXV. sitaque est in huius spatii latere, quod vergit ad mare, Vtica, modico ab vrbe interuallo: in altero secundum lacum est Tunes. ad quae duo loca quum mercenarii castra admouissent, et Carthaginienses a cetera regione exclusissent; ipsi iam Carthagini imminebant. ac modo interdiu, modo noctu ad muros ipsos accedentes, metu ac trepidatione maxima intus omnia miscebant.

74. Hanno autem in apparatibus quidem conquirendis, nihil quod fieri posset praetermittebat: erat enim ad eam rem ingeniosus: sed quoties cum exercitu in hostem ibat, alium diceres. qui quidem oblatis occasionibus vti nesciebat, et imperite atque ignaue omnia administrabat.

καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς Ἰτύκην παραβοηθήσας τοῖς πολιορκουμένοις, καὶ καταπληξάμενος τοὺς ὑπεναντίους τῷ πλήθει τῶν θηρίων. εἶχε γὰρ οὐκ ἐλάττους ἑκατὸν ἐλεφάντων· καὶ μετὰ ταῦτα λαβὼν προτερήματος ἀρχὴν ὁλοσχερῶς, οὕτως ἐχρήσατο κακῶς, ὥστε κινδυνεῦσαι προσαπολέσαι καὶ τοὺς πολιορκουμένους. κομίσας γὰρ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς καταπέλτας καὶ τὰ βέλη, καὶ συλλήβδην ἁπάσας τὰς πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευάς, καὶ στρατοπεδεύσας πρὸ τῇ πόλει, ἐνεχείρησε προσβάλλειν πρὸς τὸν τῶν ὑπεναντίων χάρακα. τῶν δὲ θηρίων βιασαμένων εἰς τὴν παρεμβολήν, οὐ δυνάμενοι τὸ βάρος οὐδὲ τὴν ἔφοδον οἱ πολέμιοι ὑπομεῖναι, πάντες ἐξέπεσον ἐκ τῆς στρατοπεδείας. καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἀπέθανον, τρωθέντες ὑπὸ τῶν θηρίων, τὸ δὲ διασωζόμενον μέρος πρός τινα λόφον ἐρυμνὸν καὶ σύμφυτον ἔμενε, πιστεῦον ταῖς ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων ἀσφαλείαις. ὁ δ' Ἄννων εἰθισμένος Νομάσι καὶ Λίβυσι πολεμεῖν, οἵτινες ὅταν ἅπαξ ἐγκλίνωσι ποιοῦνται τὴν φυγὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ τρεῖς ἐκτοπίζοντες αὑτούς, ὑπολαβὼν καὶ τότε πέρας ἔχειν τὰς πολεμίας καὶ νενικηκέναι τοῖς ὅλοις, τῶν μὲν στρατιωτῶν ὠλιγώρησε, καὶ καθόλου τῆς παρεμβολῆς· αὐτὸς δ' εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν, ἐγίνετο περὶ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν. οἱ δὲ συμπεφευγότες τῶν μισθοφόρων εἰς τὸν λόφον, σύντροφοι γεγονότες τῆς Βάρκα τόλμης

quum igitur expeditione prima obsessis Vticensibus suppetias venisset, ac multitudine elephantorum, quos habuit non pauciores centum, hosti pauorem iniecisset: mox vniuersae victoriae principium adeptus, adeo male se gessit, vt praeter exercitum, ipsos insuper Vticenses male perdiderit. catapultis namque et tormentis, omnique oppugnandarum vrbium apparatu Carthagine afferri iussis, et ad oppidum Vticam castris locatis, vallum hostium adoriri coepit. et quum bestiae in eorum castra irrupissent, hostes violentam impressionem illarum non sustinentes, vallo omnes excesserunt. ac multi quidem ex iis ab elephantis vulnerati perierunt: qui autem euaserunt ad proximum collem munitum et arboribus consitum se receperunt, rati ipsa natura loci se fore tutos. Hanno bellare contra Numidas et Afros antea solitus, qui inclinata semel acie fugam arripiunt, ad remota inde loca per biduum aut triduum contendentes; existimans tunc temporis omnino iam debellatum esse, hostemque penitus profligatum; et milites et castra in totum neglexit: atque ipse vrbem ingressus, corpori curando operam dabat. mercenarii vero qui in collem fugerant, assueti longo militiae vsu audaciae Barcae;

τόλμης· συνήθεις δ' ἐκ τῶν κατὰ Σικελίαν ἀγώνων, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας ποτὲ μὲν ὑποχωρεῖν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἐγχειρεῖν τοῖς πολεμίοις· καὶ τότε συνιδόντες τὸν μὲν στρατηγὸν ἀπηλλαγμένον εἰς τὴν πόλιν, τοὺς δὲ πολλοὺς διὰ τὸ προτέρημα ῥαθυμοῦντας καὶ διαῤῥέοντας ἐκ τῆς στρατοπεδείας, συστραφέντες ἐπιτίθενται τῷ χάρακι· καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασαν φυγεῖν αἰσχρῶς ὑπὸ τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας. ἐκυρίευσαν δὲ τῆς ἀποσκευῆς ἁπάσης, καὶ τῆς τῶν πολιορκουμένων παρασκευῆς· ἣν Ἄννων πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκκομίσας ἐκ τῆς πόλεως, ἐποίησε τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριον. οὐ μόνον δὲ περὶ τοῦτον τὸν καιρὸν οὕτως ἀνεστράφη νωθρῶς, ἀλλὰ καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας περὶ τὴν καλουμένην Γόρζαν, ἀντιστρατοπεδευσάντων αὐτῷ τῶν πολεμίων λαβὼν καιροὺς, δὶς μὲν ἐκ παρατάξεως εἰς τὸ νικᾷν, δὶς δ' ἐξ ἐπιθέσεως, ἅτε καὶ στρατοπεδευόντων σύνεγγυς αὐτῷ τῶν ὑπεναντίων, ἀμφοτέρους δοκεῖ τούτους εἰκῇ καὶ παραλόγως προέσθαι.

75. Διόπερ οἱ Καρχηδόνιοι θεωροῦντες αὐτὸν κακῶς χειρίζοντα τὰς πράξεις, Ἀμίλκαν τὸν ἐπικαλούμενον Βάρκαν αὖθις προεστήσαντο. καὶ τοῦτον ἐξέπεμπον εἰς τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον στρατηγὸν, δόντες ἑβδομήκοντα μὲν ἐλέφαντας, καὶ τοὺς ἐπισυνηγμένους τῶν μισθοφόρων, καὶ τοὺς ηὐτομοληκότας ἀπὸ τῶν πολεμίων· ἅμα

quibus praeterea familiare erat ex rebus in Sicilia gestis, persaepe eodem die modo hosti cedere, modo conuersione facta eundem inuadere: certiores tum facti, ipsum quidem in oppidum concessisse ducem, at milites propter victoriam agere negligentius, et ex castris dilabi; in globos collecti vallum adoriuntur, et multis hostium occisis, reliquos ad portas ac muros turpiter fugere compellunt. potiti sunt omnibus impedimentis, et obsessorum commeatu: quem Hanno quum ex vrbe exportasset, vt et ipse in potestatem aduersariorum veniret effecit. neque hoc solum tempore ignaue se Hanno gessit: sed etiam post paucos dies circa oppidum Gorzam: vbi castra hostium suis opposita habens, nactus rei bene gerendae occasiones, bis collatis signis, bis ex insidiis inopinata inuasione, (vt pote admodum propinquis inimicorum castris:) vtramque opportunitatem frustra per imprudentiam passus est perire.

75. Itaque Carthaginienses male res geri ab illo conspicati, Amilcarem Barcam exercitui denuo praeficiunt, traditisque ipsi elephantis LXX. et quotquot praeterea cogi poterant mercenariis, cum iis qui transitum ab hoste fecerant: item equitum peditumque vrbanis copiis,

δὲ τούτοις τοὺς πολιτικοὺς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, ὥστε τοὺς σύμπαντας εἰς μυρίους ὑπάρχειν. ὃς κατὰ τὴν πρώτην εὐθέως ἔξοδον καταπληξάμενος τῷ παραδόξῳ τῆς ἐπιβολῆς, ἥττησε μὲν τὰς ψυχὰς τῶν ὑπεναντίων, ἔλυσε δὲ τὴν τῆς Ἰτύκης πολιορκίαν· ἐφάνη δ' ἄξιος τῶν προγεγονότων ἔργων, καὶ τῆς παρὰ τῷ πλήθει προσδοκίας. τὸ δὲ πραχθὲν ἦν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὴν χρείαν ταύτην τοιοῦτον. τῶν γεωλόφων τῶν ἐπιζευγνύντων τὸν αὐχένα τὸν συνάπτοντα τὴν Καρχηδόνα πρὸς τὴν Λιβύην, ὄντων δυσβάτων, καὶ χειροποιήτους ἐχόντων διεκβολὰς ἐπὶ τὴν χώραν· συνέβαινε τοὺς περὶ τὸν Μάθω πάντας τοὺς διὰ τῶν προειρημένων λόφων εὐκαίρως κειμένους τόπους φυλακαῖς διειληφέναι. πρὸς δὲ τούτοις τοῦ προσαγορευομένου Μάκαρος ποταμοῦ διείργοντος κατά τινας τόπους παραπλησίως τὴν ἐπὶ τὴν χώραν τοῖς ἐκ τῆς πόλεως ἔξοδον, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ῥεύματος ἀβάτου κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπάρχοντος, μιᾶς δ' οὔσης ἐπ' αὐτῷ γεφύρας, καὶ ταύτην τηρεῖν τὴν δίοδον ἀσφαλῶς, πόλιν ἐπ' αὐτῆς ᾠκοδομηκότας· ἐξ ὧν συνέβαινε τοὺς Καρχηδονίους, μὴ οἷον στρατοπέδῳ τῆς χώρας ἐπιβαίνειν· ἀλλὰ μηδὲ τοὺς κατ' ἰδίαν θέλοντας διαπεσεῖν, ῥᾳδίως ἂν δύνασθαι λαθεῖν τοὺς ὑπεναντίους. εἰς ἃ βλέπων Ἀμίλκας, καὶ παντὸς πράγματος καὶ καιροῦ πεῖραν λαμβάνων, διὰ τὸ δυσχρηστεῖν περὶ τὴν ἔξοδον, διενοήθη τι τοιοῦτον. τοῦ προειρημένου ποταμοῦ κατὰ τὴν

qui accedebant vniuersi ad decem millia; in expeditionem ipsum mittunt. cuius statim initio hostes ex inopinato aggressus, tantum illis pauoris iniecit, vt animis collapsi, Vticae obsidione desisterent: atque ipse gloria anteactarum rerum dignus videretur, et ea exspectatione quam apud omnes concitauerat. Series eorum quae hac expeditione gessit, haec est. Ceruix illa quae Africae Carthaginem iungit, colles terrenos in ipsa commissione habet difficiles et arduos: inque his arte munitae sunt viae per quas in regionem patet transitus. tunc autem Matho omnia bello opportuna loca in illis collibus firmata praesidiis custodiebat. ad haec, quum Macar fluvius locis nonnullis similiter transitum impediat iis, qui Carthagine profecti in regionem tendunt, ac propter aquarum copiam vado vt plurimum transiri nequeat: Matho pontem ei amni impositum, qui est vnicus, magna diligentia tuebatur, vrbe etiam ad illum exstructa; ex quo fiebat, vt non solum exercitus in regionem ducere non possent, sed vt ne singuli quidem hostem effugerent, qui transire conarentur. haec Amilcar videns, ad omnes et rerum et temporum occasiones semper intentus, quia traiicere non poterat, huiusmodi consilium excogitauit. Obseruauerat circa exitum fluminis

εἰς θάλατ]αν ἐκβολὴν συνθεωρήσας κατά τινας ἀνέμων ςάσεις ἀποθινέμενον τὸ ςόμα, καὶ τεναγώδη γινομένην τὴν παρ᾽ αὐτῷ τῷ ςόματι πάροδον, ποιήσας εὐτρεπῆ τῷ ςρατοπέδῳ τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον, καὶ κρύπ]ων ἐν αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν, ἐτήρει τὸ προειρημένον σύμπ]ωμα. παραπεσόντος δὲ τοῦ καιροῦ, νυκ]ὸς ἐξορμήσας ἔλαθε πάντας ἅμα τῷ φωτὶ τὸν προειρημένον τόπον διαβιβάσας τὴν δύναμιν. παραδόξου δὲ τοῦ πράγματος φανέντος, καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς ὑπεναντίοις, ὁ μὲν Ἀμίλκας προῆγε διὰ τοῦ πεδίου, ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τοὺς τὴν γεφύραν φυλάτ]οντας.

76. Οἱ δὲ περὶ τὸν Σπένδιον συνέντες τὸ γεγονὸς, ἀπήντων εἰς τὸ πεδίον, καὶ παρεβοήθουν ἀλλήλοις. οἱ μὲν ἐκ τῆς περὶ τὴν γεφύραν πόλεως ὄντες οὐκ ἐλάτ]ους μυρίων, οἱ δ᾽ ἀπὸ τῆς Ἰτύκης ὑπὲρ τοὺς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους. ἐπεὶ δ᾽ εἰς τὸ συνάπ]ειν ἧκον ἀλλήλοις, νομίσαντες ἐν μέσῳ τοὺς Καρχηδονίους ἀπειληφέναι, σπουδῇ παρηγ]γύων ἅμα παρακαλοῦντες σφᾶς αὐτοὺς, καὶ συνῆπ]ον τοῖς πολεμίοις. ὁ δ᾽ Ἀμίλκας ἦγε μὲν τὴν πορείαν, πρώτους ἔχων τοὺς ἐλέφαντας, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους, τελευταῖα δὲ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων. κατιδὼν δὲ προχειρότερον ἐπιφερομένους τοὺς ὑπεναντίους, ἀναςρέφειν παρήγ]γειλε πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ. καὶ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς πρωτοπορείας ἀναςρέφοντας, σπουδῇ ποιεῖσθαι τὴν ἀποχώρησιν ἐκέλευσε· τοὺς δὲ πε-

eius in mare, quo tempore certi quidam venti obtinent, ſabulo oppleri oſtium: taeniamque paluſtrem effici ad transeundum idoneam. igitur exercitu ad profectionem parato, nemine conſilii conſcio, vt illud fieret de quo diximus, exſpectabat. vbi tempus aduenit, noctu eductis copiis, luce prima prius quam animaduertiſſet quisquam vniuerſas traiecit. mirari ergo factum, quod fieri poſſe non putabant, et qui in vrbe erant et hoſtes. interea per patentes campos progrediebatur Amilcar, itinere verſus pontis cuſtodes inſtituto.

76. At Spendius re cognita, obuiam Amilcari in planitiem procedit: mutuisque auxiliis qui prodierant ex vrbe ad pontem ſita, decem millibus non pauciores; et qui Vtica aduenerant ſupra xv. hominum millia, ſe ſuſtinebant. qui vbi inuicem appropinquaſſent, rati Poenos in medio deprehenſos teneri, ſedulo alii aliis dare mandata, inuicem ſe adhortari, hoſtem aggredi. pergebat contra Amilcar agmen ducere: praecedebant elephanti: ſequebantur equites cum leui armatura: agmen ſcutati claudebant. is vt videt hoſtem in ſuos ferri inconſultius, verti aciem totam imperat. igitur qui a fronte erant, hos flectere ſe, ac retro properare iubet: eos vero qui in extre-

δὲ περὶ τῆς ὑραγίας ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχοντας, ἐξ ἐπιστροφῆς περισπῶν ἐξέταττε πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐπιφάνειαν. οἱ δὲ Λίβυες καὶ μισθοφόροι νομίσαντες αὐτοὺς καταπεπληγμένους φυγεῖν, λύσαντες τὴν τάξιν, ἐπέκειντο, καὶ συνῆπτον εἰς τὰς χεῖρας ἐῤῥωμένως. ἅμα δὲ τῷ τοὺς ἱππεῖς συνεγγίσαντας τοῖς παρατεταγμένοις, ἐκ μεταβολῆς ὑποστῆναι, τὴν δὲ λοιπὴν δύναμιν ἐπάγειν, ἐκπλαγεῖς γινόμενοι διὰ τὸ παράδοξον οἱ Λίβυες, ἐγκλίναντες εὐθέως ἔφευγον ὡς ἂν εἰκῇ καὶ σποράδην ἐπικείμενοι· λοιπὸν, οἱ μὲν τοῖς κατόπιν ἐπιφερομένοις ἐμπίπτοντες, ἐσφάλλοντο, καὶ διέφθειρον αὐτούς τε καὶ τοὺς οἰκείους· οἱ δὲ πλείους συνεπατήθησαν ἐκ χειρὸς τῶν ἱππέων ἐπικειμένων αὐτοῖς καὶ τῶν θηρίων. ἀπώλοντο μὲν οὖν εἰς ἑξακισχιλίους τῶν Λιβύων καὶ τῶν ξένων· ἑάλωσαν δὲ περὶ δισχιλίους· οἱ δὲ λοιποὶ διέφυγον· οἱ μὲν εἰς τὴν πρὸς τῇ γεφύρᾳ πόλιν, οἱ δὲ ἐπὶ τὴν πρὸς τῇ Ἰτύκῃ παρεμβολήν· Ἀμίλκας δὲ ποιήσας τὸ προτέρημα τὸν προειρημένον τρόπον, εἵπετο κατὰ πόδας τοῖς πολεμίοις. καὶ τῶν μὲν ἐπὶ τῆς γεφύρας πόλιν ἐξ ἐφόδου κατέσχε, προεμένων καὶ φευγόντων εἰς τὸν Τύνητα τῶν ἐν αὐτῇ πολεμίων, τὴν δὲ λοιπὴν χώραν, ἐπιπορευόμενος, τὰς μὲν προσήγετο, πλείους δὲ κατὰ κράτος ἐξῄρει. τοῖς δὲ Καρχηδονίοις βραχύ τι θάρσους ἐνειργάσατο καὶ τόλμης, ἐπὶ ποσὸν αὐτοὺς ἀπαλλάξας τῆς προγεγενημένης δυσελπιστίας.

mo agmine prius erant, post factam conuersionem circumagens, in aciem instructos inimicis opponit. Afri et mercenarii fugere Carthaginienses ex pauore rati, solutis ordinibus eos inuadunt, ac manu pugnam valide capessunt. vbi vero equites post conuersionem proximi iam ordinatis hostem sustinere, ac reliquam aciem obducere coeperunt: Afri, qui temere ac sparsim certamen erant orsi, inopinata illorum virtute perculsi, in fugam subito inclinantur. horum deinde alii, quum in suos a tergo sequentes incidissent, errore ducti et sibi et suis perniciem afferebant: alii, et quidem plerique omnes, equitibus atque elephantis terga prementibus, permixtim sunt conculcati. Periere ex Afris et mercenariis ad sex millia; capti sunt ad duo millia: reliqui partim in vrbem ponti adiacentem, partim in castra ante Vticam posita, fugere. parta hoc modo victoria, fugientes e vestigio persecutus Amilcar, proximam ponti vrbem ab Afris relictam, qui Tunetum se receperant, subitus irrupit: regionem vero reliquam incursans, alia oppida ad deditionem coegit, alia vi expugnauit. atque ita Carthaginiensibus, qui paullo ante de suis rebus plane desperabant, metu nonnihil minuto, aliquanto audentiores eos reddidit.

77. Ὁ δὲ Μάθων αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς τῶν Ἱππακριτῶν πολιορκίας ἐπέμενε, τοῖς δὲ περὶ τὸν Αὐτάριτον τὸν τῶν Γαλατῶν ἡγεμόνα καὶ Σπένδιον, ἔχεσθαι τῶν ὑπεναντίων συνεβούλευε· τὰ μὲν πεδία φεύγοντας διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τοῖς ὑπεναντίοις ἱππέων καὶ θηρίων, ταῖς δὲ ὑπωρείαις ἀντιπαράγοντας καὶ συνεπιτιθεμένους κατὰ τὰς ὑποπιπτούσας ἀεὶ δυσχερείας. ἅμα δὲ ταῖς ἐπινοίαις ταύταις, καὶ πρὸς τοὺς Νομάδας καὶ τοὺς Λίβυας ἐξέπεμπε, δεόμενος βοηθεῖν σφίσι, καὶ μὴ καταπροΐεσθαι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καιρούς. ὁ δὲ Σπένδιος προσλαβὼν ἐκ τοῦ Τύνητος ἀφ' ἑκάστου τῶν γενῶν τοὺς πάντας εἰς ἑξακισχιλίους, προῆγε ταῖς ὑπωρείαις ἀντιπαράγων τοῖς Καρχηδονίοις, ἔχων ἅμα τοῖς προειρημένοις, καὶ τοὺς μετ' Αὐταρίτου Γαλάτας, ὄντας εἰς δισχιλίους. τὸ γὰρ λοιπὸν μέρος αὐτῶν τοῦ κατ' ἀρχὰς συστήματος ηὐτομολήκει πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἔρυκα στρατοπεδείαις. τοῦ δ' Ἀμίλκου παρεμβεβληκότος ἔν τινι πεδίῳ πανταχόθεν ὄρεσι περιεχομένῳ, συνέβη τὰς παρὰ τῶν Νομάδων καὶ Λιβύων βοηθείας εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Σπένδιον· γενομένης δὲ τοῖς Καρχηδονίοις τῆς μὲν τῶν Λιβύων ἐπιστρατοπεδείας αἰφνιδίου καὶ κατὰ πρόσωπον, τῆς δὲ τῶν Νομάδων ἀπ' οὐρᾶς, τῆς δὲ περὶ τὸν Σπένδιον ἐκ πλαγίου, μεγάλην αὐτοῖς ἀπορίαν συνέβη περιστῆναι, καὶ δυσέκφευκτον.

77. Matho interim in Hippacritarum obſidione permanens, Autarito Gallorum duci ac Spendio auctor erat, vt ab hoſtibus ne longius recederent: ſed campos euitantes, quod equitum elephantorumque copia Poeni valerent, ſecus montium radices exercitum ductantes, quantum inimici procederent, tantum ipſi progrederentur: et vbi difficultate aliqua impeditos ſenſiſſent, impetum in eos facerent. ſimul cum his conſiliis, ad Numidas et Afros mittit, rogans vt auxilia ſubminiſtrent, et recuperandae libertatis occaſionem ne omittant. Spendius, ex omnium nationum copiis, quae Tunete erant, militum ad ſex millia ſeligit: iisque aſſumptis, quoquo irent Carthaginienſes, longo agmine circa radices montium ſuos opponebat: etiam Gallicas Autariti copias, ad bis mille homines, ſecum trahens: nam ceteri Galli, qui initio ſub Autarito militabant, quo tempore ad Erycem caſtra habebant, ad Romanos defecerant. quum autem Amilcar in planitie quadam montibus vndique cincta conſediſſet, eodemque tempore Spendius Numidarum atque Afrorum auxilia accepiſſet: Afris a fronte caſtra repente ponentibus, a tergo Numidis, ad latus Spendio, in magnas anguſtias et prope ineluctabile periculum Carthaginienſes deuenerunt.

78. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, Ναραύασος, ἦν μὲν Νομὰς τῶν ἐνδοξοτάτων εἷς, ἦν δὲ καὶ πλήρης ὁρμῆς πολεμικῆς. οὗτος ἀεὶ μὲν οἰκείως διέκειτο πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, πατρικὴν ἔχων σύστασιν· τότε δὲ μᾶλλον παρωρμήθη διὰ τὴν Ἀμίλκου τοῦ στρατηγοῦ καταξίωσιν. διὸ καὶ νομίσας ἔχειν εὐφυῆ καιρὸν πρὸς ἔντευξιν αὐτῶν καὶ σύστασιν, ἧκε πρὸς τὴν στρατοπεδείαν, ἔχων περὶ αὐτὸν Νομάδας εἰς ἑκατόν. καὶ συνεγγίσας τῷ χάρακι, τολμηρῶς ἔμενε κατασείων τῇ χειρί. τοῦ Ἀμίλκου θαυμάσαντος τὴν ἐπιβολὴν, καὶ προπέμψαντος τινὰ τῶν ἱππέων, εἰς λόγους ἔφη βούλεσθαι συνελθεῖν τῷ στρατηγῷ. διαποροῦντος δ' ἀκμὴν, καὶ διαπιστοῦντος τοῦ τῶν Καρχηδονίων ἡγεμόνος, παραδοὺς ὁ Ναραύασος τὸν ἵππον καὶ τὰς λόγχας τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ, παρῆν ἄνοπλος εὐθαρσῶς εἰς τὴν παρεμβολήν. οἱ δὲ τὰ μὲν ἐθαύμαζον, τὰ δὲ κατεπλήττοντο τὴν τόλμαν· ὅμως δὲ προσεδέξαντο, καὶ συνῆλθον εἰς τὰς χεῖρας. ὁ δὲ παραγενόμενος εἰς λόγους, ἔφη, πᾶσι μὲν Καρχηδονίοις εὐνοεῖν, μάλιστα δ' ἐπιθυμεῖν Βάρκᾳ γενέσθαι φίλος· διὸ καὶ νῦν παρεῖναι συστησόμενος αὐτῷ, καὶ κοινωνήσων ἀδόλως παντὸς ἔργου καὶ πάσης ἐπιβολῆς. Ἀμίλκας δὲ ταῦτα ἀκούσας, οὕτως ἥσθη μεγάλως, ἐπί τε τῷ κατὰ τὴν παρουσίαν θάρσει, καὶ τῇ κατὰ τὴν ἔντευξιν ἁπλότητι τοῦ νεανίσκου· ὡς οὐ μόνον εὐδοκῆσαι κοινωνὸν

78. Per id tempus Narauaſus quidam erat, genere Numida, inter ſuos nobiliſſimus, militari animo iuuenis. hic Poenis iam ante fauebat, propter eam notitiam quae patri ipſius cum illis interceſſerat: tunc vero Amilcaris ducis praeſtante gloria motus, magis adhuc in eadem mente eſt confirmatus. itaque ratus opportunum veniſſe tempus eius conueniendi, et gratiae conciliandae, ad caſtra accedit, centum circiter Numidis comitatus. iamque vallo proximus, ſubſiſtit intrepidus, manu mota dans ſignum. Amilcar quid hic ſibi vellet admirans, vnum ex equitibus ad eum mittit. ille ducem conuenire ſe velle, dixit. dum Poenus cum maxime dubitabat, verbis fidem non habens; Narauaſus equum et haſtas comitibus tradit, et magna confidentia nudus intra munitiones venit. mirari omnes et ſtupere ad hanc hominis audaciam. excipiunt tamen venientem, et cum eo congrediuntur. Narauaſus colloquio inſtituto dixit, omnibus ſe quidem Carthaginienſibus bene velle: ſed cum Barca imprimis iungere amicitiam optare. ea nunc fine veniſſe, vt ipſi conciliaretur; futurus illi in poſterum omnis conſilii atque incepti conſors fidelis. His auditis tanta laetitia inceſſit Barcam, et quia magna fiducia iuuenis acceſſerat, et quod miram in ſermonibus ſimplicitatem prae ſe ferebat; vt non ſolum in ſocietatem

αὐτὸν

αὐτὸν προσλαβέσθαι τῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν θυγατέρα δώσειν ἐπηγγείλατο μεθ᾽ ὅρκου, διαφυλάξαντος αὐτοῦ τὴν πρὸς Καρχηδονίους πίστιν. γενομένων δὲ τῶν ὁμολογιῶν, ὁ μὲν Ναραύασος ἧκε, τοὺς ὑφ᾽ αὑτὸν τεταγμένους ἔχων, Νομάδας ὄντας εἰς δισχιλίους. ὁ δ᾽ Ἀμίλκας προσγενομένης αὐτῷ τῆς χειρὸς ταύτης, παρετάξατο τοῖς πολεμίοις. οἱ δὲ περὶ τὸν Σπένδιον συνάψαντες ἐπὶ ταὐτὸ τοῖς Λίβυσι, καὶ καταβάντες εἰς τὸ πεδίον, συνέβαλον τοῖς Καρχηδονίοις. γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρᾶς, ἐνίκων οἱ περὶ τὸν Ἀμίλκαν· καλῶς μὲν τῶν θηρίων ἀγωνισαμένων, ἐπιφανεστάτην δὲ τοῦ Ναραύασου παρεχομένου χρείαν. ὁ μὲν οὖν Αὐτάριτος καὶ Σπένδιος διέφυγον· τῶν δὲ λοιπῶν ἔπεσον μὲν εἰς μυρίους· ἑάλωσαν δὲ εἰς τετρακισχιλίους. ἐπιτελεσθέντος δὲ τοῦ κατορθώματος, Ἀμίλκας τοῖς μὲν οὖν βουλομένοις τῶν αἰχμαλώτων μεθ᾽ ἑαυτοῦ συστρατεύειν, ἐξουσίαν ἔδωκε, καὶ καθώπλιζε τοῖς ἀπὸ τῶν πολεμίων σκύλοις, τοὺς δὲ μὴ βουλομένους ἀθροίσας παρεκάλει φάσκων, ἕως μὲν τοῦ νῦν συγγνώμην αὐτοῖς ἔχειν τῶν ἡμαρτημένων· διὸ καὶ συγχωρεῖν τρέπεσθαι κατὰ τὰς ἰδίας ὁρμάς, οὗ ποτ᾽ ἂν ἕκαστος αὐτῶν προαιρῆται. μετὰ δὲ ταῦτα διηπειλήσατο, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ᾽ αὐτῶν. ὡς ἐὰν ἁλῷ τις, ἀπαραιτήτου τευξόμενος τιμωρίας.

omnium consiliorum lubens illum admitteret: sed filiam quoque suam ei se daturum iureiurando confirmaret: dummodo in fide populi Carthaginiensis perpetuo maneret. icto foedere, venit Narauasus cum Numidis quibus imperabat, circiter bis mille. Amilcar hac manu adauctus, copias ad pugnam educit. Spendius cum Afris se coniungit. iuncti omnes in campum descendunt, et cum Carthaginiensibus confligunt. fit pugna atrox: vincit Amilcar: nam et elephanti strenue certarant, et Narauasus insignem prae ceteris eo praelio operam nauauerat. euasere fuga Autaritus et Spendius: e reliquis desiderati sunt ad decem millia: capti ad quatuor. Hac victoria parta Amilcar, captivis qui secum militare vellent, potestatem eius facit. et de spoliis caesorum arma ipsis praebet. qui recusabant, iis pro concione dixit, eorum quae hactenus deliquissent, veniam se illis dare; idcirco liberam facultatem omnibus tribuere, abeundi quo sua quemque voluntas ferret. in posterum ne quod telum nociuum contra Carthaginienses quisquam eorum gestaret, magnopere interminatus est. qui secus facere deprehensus foret; hunc omni spe veniae praecisa, grave supplicium manere.

79. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς οἱ τὴν Σαρδόνα τὴν νῆσον παραφυλάττοντες τῶν μισθοφόρων, ζηλώσαντες τοὺς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, ἐπιτίθενται τοῖς ἐν τῇ νήσῳ Καρχηδονίοις. καὶ τὸν μὲν τότε παρ᾽ αὐτοῖς ὄντα βοήθαρχον Βώσταρον συγκλείσαντες εἰς τὴν ἀκρόπολιν, μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πολιτῶν ἀπέκτειναν. αὖθις δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν ἐξαποστειλάντων μετὰ δυνάμεως Ἄννωνα, κἄπειτα καὶ τούτου τῶν δυνάμεων ἐγκαταλειπουσῶν τὸν Ἄννωνα, καὶ μεταθεμένων πρὸς σφᾶς· γενόμενοι ζωγρείᾳ κύριοι τοῦ προειρημένου, παραυτίκα τοῦτον μὲν ἀνεσταύρωσαν· μετὰ δὲ ταῦτα παραλελειμμένας ἐπινοοῦντες τιμωρίας, πάντας τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Καρχηδονίους στρεβλοῦντες ἀπέκτειναν. καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη ποιησάμενοι τὰς πόλεις ὑφ᾽ ἑαυτούς, εἶχον ἐγκρατῶς τὴν νῆσον, ἕως οὗ στασιάσαντες πρὸς τοὺς Σαρδονίους, ἐξέπεσον ὑπ᾽ ἐκείνων εἰς Ἰταλίαν. ἡ μὲν οὖν Σαρδὼ τοῦτον τὸν τρόπον ἠλλοτριώθη Καρχηδονίοις, οὖσα νῆσος καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῇ πολυανθρωπίᾳ καὶ τοῖς γεννήμασι διαφέρουσα. τῷ δὲ πολλοὺς καὶ πολὺν ὑπὲρ αὐτῆς πεποιῆσθαι λόγον, οὐκ ἀναγκαῖον ἡγούμεθ᾽ εἶναι ταυτολογεῖν ὑπὲρ τῶν ὁμολογουμένων. Μάθως δὲ καὶ Σπένδιος, ἅμα δὲ τούτοις Αὐτάριτος ὁ Γαλάτης, ὑπιδόμενοι τὴν Ἀμίλκου φιλανθρωπίαν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ φοβηθέντες, μὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ ψυχαγωγηθῶσί τε; ὁρμήσωσι πρὸς τὴν ὑποδεικνυμέ-

79. Per idem tempus mercenariorum praeſidium quod in Sardinia erat, Mathi ac Spendii exemplum ſecutum, aduerſus Carthaginienſes qui in inſula erant, inſurgit. Boſtarem igitur auxiliorum praefectum, in arcem concluſum, cum ſuis popularibus interimunt. deinde quum eodem Poeni Hannone duce nouas copias miſiſſent, atque etiam illae Hannone relicto ad conniuratos ſe adiunxiſſent; viui Hannonis potiti, confeſtim ipſum quidem in crucem agunt: Carthaginienſes vero omnes qui erant in inſula inuſitatis atque exquiſitis ſuppliciis cruciatos necant. tum autem, vrbium potentes facti, inſulam vi obtinebant, donec ſeditione inter ipſos et Sardos orta, in Italiam ab illis ſunt eiecti. atque hoc modo a Carthagine alienata eſt Sardinia: inſula et magnitudine, et frequentia hominum, et fructuum prouentu praeſtans. ſed quia de illa multi iam multa ſcripſerunt, neceſſarium non duximus, ſuper re, de qua dubitat nemo, aliis dicta reponere. ceterum Matho, Spendius, et vna cum his Gallus Autaritus ſuſpectam illam humanitatem habebant, qua vſus Amilcar erat erga captiuos. itaque veriti ne et Afri et pars magna mercenariorum ea arte deliniti, oſtenſam ſibi impunitatem cupide amplecterentur: habito concilio delibe-

νην ἀσφάλειαν, οἵ τε Λίβυες καὶ τὸ τῶν μισθοφόρων πλῆθος, ἐβουλεύοντο, πῶς ἂν καινοτομήσαντές τι τῶν πρὸς ἀσέβειαν, εἰς τέλος ἀποθηριώσαιεν τὰ πλήθη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς συναθροῖσαι τοὺς πολλούς. γενομένου δὲ τούτου γραμματοφόρον εἰσήγαγον ὡς ἀπεσταλμένον ὑπὸ τῶν ἐκ Σαρδόνος αἱρετιστῶν. ἡ δ' ἐπιστολὴ διεσάφει, τόν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας, οὓς παρεσπόνδησαν ἐν τῷ Τύνητι, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, φυλάττειν ἐπιμελῶς· ὡς πραττόντων τινῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῖς Καρχηδονίοις ὑπὲρ τῆς τούτων σωτηρίας. λαβόμενος δὲ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ὁ Σπένδιος, πρῶτον μὲν παρεκάλει, μὴ πιστεύειν τῇ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ τῶν Καρχηδονίων γεγενημένῃ φιλανθρωπίᾳ πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους. οὐ γὰρ σῶσαι προαιρούμενον αὐτὸν ταῦτα βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ἁλόντων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκείνων ἀφέσεως ἡμῶν ἐγκρατῆ γενέσθαι σπουδάζοντα· πρὸς τὸ μή τινας, ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς ἅμα τιμωρήσασθαι πιστεύσαντας αὐτῷ. πρὸς δὲ τούτοις φυλάττεσθαι παρῄνει, μὴ προέμενοι τοὺς περὶ τὸν Γέσκωνα, καταφρονηθῶσι μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, μεγάλα δὲ βλάψωσι τὰς ἰδίας πράξεις, ἄνδρα τοιοῦτον καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν ἐάσαντες διαφυγεῖν, ὃν εἰκὸς αὐτοῖς ἔσεσθαι ἐχθρὸν φοβερώτατον. ἔτι δὲ ταῦτα λέγοντος αὐ-

rant, qui possent aliquo insigni ad impietatem facinore edito, multitudinem aduersus Carthaginienses penitus efferare. Placuit ergo, milites in vnum conuocari: deinde in hunc coetum introducitur tabellarius cum epistola, quasi ab eiusdem societatis hominibus qui in Sardinia erant, missus. erat autem in epistola scriptum, custodirent magna cura Gesconem, et ceteros qui cum illo erant omnes, quibus vt ante ostendimus, Tunete fidem violauerant. esse enim in exercitu nonnullos, qui cum Carthaginiensibus secreta consilia ad eos liberandos inierint. hac occasione arrepta Spendius, primum hortatur suos, ne in ea humanitate quam Poenus captiuis exhibuerat, spem vllam salutis ponerent. non enim id illum spectasse hoc consilio, vt captos seruaret: sed id potius egisse, vt illis dimittendis, nos omnes in potestatem redigat: et sic, non aliquos, sed omnes nos simul, si fidem illi habuerimus, supplicio afficiat. ad haec cauendum admonet, ne Gescone dimisso, ludibrium hostibus debeant, et praeterea rebus suis plurimum incommodent: si talem virum, ducem egregium, quem par sit credere hostem ipsis futurum maxime terribilem, siuerint euadere. haec adhuc loquebatur Spendius, cum ecce alium tabellarium, qui

τῦ, παρῆν ἄλλος γραμματοφόρος, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκ τῦ Τύνητος ἀπεςαλμένος, παραπλήσια τοῖς ἐκ τῆς Σαρδόνος διασαφῶν.

80. Ἐφ' οἷς Αὐτάριτος ὁ Γαλάτης ἐπιβαλὼν, μίαν ἔφη σωτηρίαν εἶναι τοῖς ἑαυτῶν πράγμασι, τὸ πάσας ἀπογνῶναι τὰς ἐν Καρχηδονίοις ἐλπίδας. ἕως δ' ἂν ἀντέχηταί τις τῆς ἐκείνων φιλανθρωπίας, ὀ δυνατὸν αὐτοῖς ἀληθινὸν γενέσθαι τὸν τοιῦτον σύμμαχον. διόπερ ἠξίυ τύτοις πιςεύειν, τύτης ἀκύειν, τοῖς τοιύτοις προσέχειν τὸν νῦν, οἵτινες ἀεί τι τῶν ἀπεχθεςάτων καὶ πικροτάτων εἰσαγέλλυσι κατὰ Καρχηδονίων· τὺς δ' ἐναντία τύτοις λέγοντας, προδότας καὶ πολεμίυς ἡγεῖσθαι παρῄνει. ταῦτα δὲ εἰπὼν, παρῄνει καὶ συνεβύλευε τόντε Γέσκωνα καὶ τὺς μετ' αὐτῦ συλληφθέντας, καὶ τὺς ὕςερον γενομένυς αἰχμαλώτυς τῶν Καρχηδονίων, αἰκισαμένυς ἀποκτεῖναι. πρακτικώτατος δ' ἦν ὗτος ἐν ταῖς συμβυλίαις, διὰ τὸ πολλὺς τὴν φωνὴν αὐτῦ συνιέναι. πάλαι γὰρ ςρατευόμενος ᾔδει διαλέγεσθαι φοινικιςί. ταύτῃ δέ πως οἱ πλεῖςοι συνεσάινοντο τῇ διαλέκτῳ, διὰ τὸ μῆκος τῆς προγεγενημένης ςρατείας. διόπερ ἐπαινέσαντος αὐτὸν ὁμοθυμαδὸν τῦ πλήθυς, ὗτος μὲν εὐδοκιμῶν ἀνεχώρησε. πολλῶν δὲ προσπορευομένων ἀφ' ἑκάςυ γένυς ἅμα, καὶ βυλομένων αὐτὴν παραιτεῖσθαι τὴν αἰκίαν, διὰ τὰς γεγενημέ-

fingebat se ab iis missum, qui Tuneti sedebant: literas idem cum Sardiniensibus dicentes, asserens.

80. Post ista predit Autaritus Galius, et salutem vnicam rebus ipsorum esse ait: si omni spei quae a Carthaginiensibus ostenderetur, semel renuntiassent. quamdiu namque aliquis illorum humanitatem respiceret, non posse eum hoc animo praeditum, veram cum ipsis societatem colere. orare igitur, eis crederent, eos audirent, iis auscultarent, qui inimicissimarum et acerbissimarum sententiarum aduersus Carthaginienses auctores essent. qui his contraria dicerent, pro hostibus ac proditoribus haberi petebat. haec locutus, hortari suaderecque coepit, vt Gesconem quique cum eo capti essent, necnon quotquot postea e Carthaginiensibus viui in potestatem venissent, cruciatos omnes trucidarent. Omnino vir hic in conciliis plurimum poterat, quod dicentem multi intelligerent. nam et Punice loqui didicerat, longo militiae vsu. quam etiam ob caussam, quod perdiu sub signis fuerant, plerique cum se blandius inuicem compellabant, hac lingua vtebantur. Autaritus ergo vna voce laudatus a multitudine, magnam ex ea concione laudem reportauit. quum autem ex omnibus nationibus multi accessissent, propter merita egregia Gesconis erga ipsos,

νας

νας ἐκ τοῦ Γέσκωνος εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας· οὔτε μὴν τῶν λεγομένων οὐθὲν ἦν σύνετον· ὡς ἂν ἅμα πολλῶν, ἑκάστου δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν διάλεκτον συμβουλεύοντος. ἐπειδὴ δὲ καὶ παρεγυμνώθη, διότι τὴν τιμωρίαν παραιτοῦνται· καί τις ἐκ τῶν καθημένων εἶπεν, ὅτι ΒΑΛΛΕ ΠΑΝΤΑΣ, ἅμα κατέλευσαν τοὺς προσπορευθέντας. καὶ τούτους μὲν ὥσπερ ὑπὸ θηρίων διεφθαρμένους, ἐξέφερον οἱ προσήκοντες· τοὺς δὲ περὶ τὸν Γέσκωνα λαβόντες, ὄντας εἰς ἑπτακοσίους, ἦγον ἐκ τοῦ χάρακος οἱ περὶ τὸν Σπένδιον. καὶ προαγαγόντες βραχὺ πρὸ τῆς στρατοπεδείας, πρῶτον μὲν ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας, ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Γέσκωνος· ὃν βραχεῖ χρόνῳ πρότερον ἐκ πάντων Καρχηδονίων προκρίναντες, ἀνέδειξαν μὲν εὐεργέτην αὐτῶν, ἐπέτρεψαν δὲ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων. ἐπειδὴ δὲ τὰς χεῖρας ἀπέκοψαν, ἠκρωτηρίαζον τοὺς ταλαιπώρους. κολοβώσαντες δὲ καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔῤῥιψαν εἴς τινα τάφρον.

81. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τοῦ δυστυχήματος αὐτοῖς ἀναγγελθέντος, ποιεῖν μὲν οὐδὲν εἶχον; ἐσχετλίαζον δὲ καὶ περιπαθεῖς γινόμενοι τῇ συμφορᾷ, πρὸς μὲν Ἀμίλκαν καὶ τὸν ἕτερον τῶν στρατηγῶν Ἄννωνα πρεσβευτὰς ἐξέπεμπον, δεόμενοι βοηθεῖν καὶ τιμωρεῖν τοῖς ἠτυχηκόσι. πρὸς δὲ

cruciatus ſaltem deprecari ab eo cupientes: multis ſimul verba facientibus, et vno quoque propriam gentis ſuae loquelam vſurpante, nihil poterat intelligi. vbi tandem intellectum vtcumque eſt, ſupplicium iſtos deprecari; atque aliquis aſſidentium dixit, FERI OMNES; cunctos qui acceſſerant, lapidibus ſimul obruerunt. et iſtos quidem, tanquam a beſtiis interemtos propinqui extulerunt. at Geſconem et reliquos captiuos, numero ad ſeptingentos, extra vallum ducit Spendius. et productis paullum vltra caſtra, manus primo praecidunt, initio facto a Geſcone ipſo: quem virum aliquanto prius, omnibus praelatum Carthaginienſibus, et bene meritum de ſe pronuntiauerant, et controuerſiarum ſuarum arbitrum tulerant. manibus praeciſis, miſeros deartuant: mutilatis crura ſuffringunt; et ſpirantes adhuc in foſſam coniiciunt.

81. Carthaginienſes cognito horum infortunio, qui aliud nihil poſſent, lamentantes, tantiſque malis ingemiſcentes; ad Amilcarem et ducem alterum Hannonem legatos mittunt; orant Reipubliae ferant opem; et miſeris caede hoſtium parentent: miſſi et caduceatores

τὰς ἠσεβηκότας κήρυκας ἐξαπέστειλον περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναιρέσεως. οἱ δ᾽ οὔτε εἴασαν, προεῖπόν τε τοῖς παροῦσι, μήτε κήρυκα πέμπειν πρὸς σφᾶς, μήτε πρεσβευτὴν, ὡς τῆς αὐτῆς κολάσεως ἑτοιμαζομένης τοῖς παραγενομένοις, ἧς νῦν Γέσκων τέτευχε. πρὸς δὲ τὸ λοιπὸν ἐδογματοποίησαν καὶ παρῄνεσαν ἑαυτοῖς, ὃν μὲν ἂν λάβωσι Καρχηδονίων, τιμωρησαμένους ἀποκτείνειν· ὃν δ᾽ ἂν τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς, ἀποκόψαντας τὰς χεῖρας, αὖθις εἰς Καρχηδονίους ἀποπέμπειν. ὃ δὴ καὶ διετέλεσαν ἐπιμελῶς ποιοῦντες. διόπερ εἰς ταῦτα βλέπων, οὐκ ἄν τις εἰπεῖν ὀκνήσειεν, ὡς οὐ μόνον τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, καί τινα τῶν ἐν αὐτοῖς γεννωμένων ἑλκῶν καὶ φυμάτων ἀποθηριοῦσθαι συμβαίνει, καὶ τελέως ἀ[illegible]ητα γίγνεσθαι· πολὺ δὲ μάλιστα τὰς ψυχάς. ἐπί τε γὰρ τῶν ἑλκῶν, ἐὰν μὲν θεραπείας τοῖς τοιούτοις προσάγῃ τις, ὑπ᾽ αὐτῆς ἐνίοτε ταύτης ἐρεθιζόμενα θᾶττον ποιεῖται τὴν νομήν· ἐὰν δὲ πάλιν ἀφῇ, κατὰ τὴν ἐξ αὐτῶν φύσιν φθείροντα τὸ συνεχὲς, οὐκ ἴσχει παῦλαν, ἕως ἂν ἀφανίσῃ τὸ ὑποκείμενον. ταῖς τε ψυχαῖς παραπλησίως τοιαῦται πολλάκις ἐπιφύονται μελανίαι καὶ σηπεδόνες, ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον ἀνθρώπου μηδὲ ὠμότερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζώων. οἷς ἐὰν μὲν συγγνώμην τινὰ προσάγῃς καὶ

ad scelere impiatos, qui defunctorum cadauera tollerent. illi neque haec tradiderunt, et eos qui aduenerant monuerunt, ne vel caduceatorem postea ad se mitterent, vel legatum. si qui accederent, eodem supplicii genere cum Gescone perituros. Decretum deinde, multum sese inuicem hortati, in posterum faciunt; quicumque Carthaginiensium captus fuerit, hunc se cruciatum prius occisuros: quicumque e sociis illorum, hunc praecisis manibus ad Carthaginienses remissuros. idque postea magna cura semper seruarunt. Haec igitur intuens aliquis merito dixerit, non corpora solummodo hominum, et quae in iis nascuntur vlcera tuberaque nonnulla aliquando efferari, vt prorsus fiant insanabilia: sed multo etiam magis hoc ipsum animis euenire. et in vlceribus quidem, si curationem ita affectis admoueas, illa ipsa irritatur malum, vt tanto serpat velocius: rursus si curatio omittatur, proxima quaeque loca corrumpendo, vt natura est horum vlcerum, non ante finem faciunt, quam corpori subiecto perniciem attulerint. similiter in animis quoque fuligines quaedam ingenerantur, ac tabes eiusmodi, vt nullum animal inueniri possit, quod impietate atque crudelitate homo non superet. his si veniam delictorum dare, et humanitatem praestare velis, dolum ac

φιλαν-

φιλανθρωπίαν, ἐπιβουλὴν καὶ παραλογισμὸν ἡγούμενοι τὸ συμβαῖνον ἀπιστότεροι καὶ δυσμενέστεροι γίνονται πρὸς τοὺς φιλανθρωποῦντας. ἐὰν δὲ ἀντιτιμωρῇ διαμιλλώμενος τοῖς θυμοῖς, οὐκ ἐστί τι τῶν ἀπειρημένων ἢ δεινῶν, ὁποῖον οὐκ ἀναδέχονται, σὺν καλῷ τιθέμενοι τὴν τοιαύτην τόλμαν. τέλος δ' ἀποθηριωθέντες, ἐξέστησαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. τῆς δὲ διαθέσεως ἀρχηγὸν μὲν καὶ μεγίστην μερίδα νομιστέον, ἔθη μοχθηρὰ καὶ τροφὴν ἐκ παίδων κακήν. συνεργὰ δὲ καὶ τὰ πλείω, μέγιστα δὲ τῶν συνεργῶν, τὰς ἀεὶ τῶν προεστώτων ὕβρεις καὶ πλεονεξίας. ἃ δὴ τότε συνέβαινε, καὶ περὶ μὲν τὸ σύστημα τῶν μισθοφόρων, ἔτι δὲ μᾶλλον περὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ὑπάρχειν.

82. Ἀμίλκας δὲ δυσχρηστούμενος τῇ τῶν πολεμίων ἀπονοίᾳ, τὸν μὲν Ἄννωνα πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλει· πεπεισμένος, ἀθροισθέντων ὁμοῦ τῶν στρατοπέδων θᾶττον ἐπιθήσειν τέλος τοῖς ὅλοις. τῶν δὲ πολεμίων οὓς ποτε κρατήσειε, τοὺς μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ διέφθειρε, τοὺς δὲ ζωγρείᾳ πρὸς αὐτὸν εἰσαναχθέντας, ὑπέβαλλε τοῖς θηρίοις, μίαν ὁρῶν λύσιν ταύτην, εἰ δυνηθείη τοὺς ἐχθροὺς ἄρδην ἀφανίσαι. δοκούντων δὲ τῶν Καρχηδονίων ἐπικυδεστέρας ἐλπίδας ἔχειν ἤδη κατὰ τὸν πόλεμον, γίνεταί τις ὁλοσχερὴς καὶ

fraudem ſubeſſe rati, minus etiam quam anteà fidei habent, et acrioribus odiis eos perſequuntur, a quibus fuerint humanitate prouocati. ſin contra certare animis cum illis inſtituas, et crudelitatem crudelitate vlciſci; nullum eſt tantum nefas, nullum ſcelus tam abominandum, quo ſe non obligent: qûum talem audaciam ducant laudi: donec tandem exuant hominem et in feras euadant. Non eſt autem dubitandum prouenire hunc animorum habitum a malis moribus, et praua a teneris educatione. ſed adiuuantes cauſſae ſunt vel plures: inter quas omnes principem locum tenent Iniuriae a magiſtratibus illatae ac rapinae. id quod tunc temporis locum habuerat cum in vniverſo mercenariorum corpore: tum in illorum maxime ducibus.

82. Amilcar per hanc deſperatam hoſtium audaciam magnis difficultatibus conflictatus, Hannonem ad ſe vocat: perſuaſus, ſi omnes copiae in vnum cogerentur, vniverſo bello facilius poſſe finem imponi. hoſtium quotquot in ipſius poteſtatem veniebant, vel in ipſo diſcrimine iure belli eos tollebat; vel ſi capti ad ſe adducti fuiſſent, feris obiiciebat: vnicum ratus eſſe tot malorum remedium, ſi ad internecionem hoſtes poſſet delere. Quum viderentur Carthaginienſes longe meliore iam in ſpe de bello eſſe: ingenti atque admirabili muta-

παράδοξος περὶ αὐτοὺς παλίῤῥοια τῶν πραγμάτων. οἵ τε γὰρ στρατηγοὶ συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ, διεστασίασαν πρὸς σφᾶς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μὴ μόνον τοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν παραλιπεῖν καιροὺς, ἀλλὰ καὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν πολλὰς ἀφορμὰς διδόναι τοῖς ὑπεναντίοις, διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν. ἃ δὴ καὶ συνέντες οἱ Καρχηδόνιοι, τῷ μὲν ἑνὶ τῶν στρατηγῶν ἀπαλλάττεσθαι προσέταξαν· τῷ δ᾽ ἑτέρῳ μένειν, ὃν ἂν αἱ δυνάμεις προκρίνωσιν. ἅμα δὲ τούτοις καὶ τὰς παρακομιζομένας ἀγορὰς ἐκ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς καλουμένων Ἐμπορείων, ἐφ᾽ αἷς εἶχον τὰς μεγίστας ἐλπίδας, περί τε τῆς τροφῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, διαφθαρῆναι συνέβη κατὰ θάλατταν ὁλοσχερῶς ὑπὸ χειμῶνος. τὰ δὲ κατὰ τὴν Σαρδόνα, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, ἐτύγχανεν ἀπηλλοτριωμένα, μεγάλας αὐτοῖς ἀεί ποτε χρείας παρεχομένης τῆς νήσου ταύτης, κατὰ τὰς περιστάσεις. τὸ δὲ μέγιστον, ἡ τῶν Ἱππακριτῶν καὶ τῶν Ἰτυκαίων ἀπέστη πόλις, αἵτινες ἐτύγχανον μόναι τῶν κατὰ τὴν Λιβύην, οὐ μόνον τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον ἀναδεδεγμέναι γενναίως, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατ᾽ Ἀγαθοκλέα καιροὺς, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἔφοδον εὐγενῶς ὑπομεμενηκυῖαι, καὶ συλλήβδην οὐδέ ποτε βεβουλευμέναι Καρχηδονίοις οὐδὲν ὑπεναντίον. τότε δὲ χωρὶς τῆς ἀλόγου πρὸς τοὺς Λίβυας ἀποστάσεως,

tione facta, res illorum sublabi retro coeperunt. nam et duces simul ac fuerunt vna, eo discordiarum venerunt, vt non solum rei bene gerendae tempora omitterent; verum etiam occasiones multas sibi nocendi, hostibus darent. ea fuit inter ipsos animorum dissensio et aemulatio. quod et Carthaginienses animaduerterunt; qui ducem alterum abire, alterum remanere, quem exercitus elegissent, iusserunt. et praeterea tempore eodem contigit, vt commeatus qui ex Emporiis, id loci apud Afros est nomen, advehebantur, in quibus spes ferme omnes suas collocatas habebant, cum de alimentis, tum de aliis exercitui necessariis, tempestate in mari coorta, funditus perirent. Iam et Sardinia vt ante narrauimus, eorum imperio erat subtracta: quae insula semper antea necessariis Reipublicae temporibus, maximo vsui ipsis fuerat. Cumulus vero malorum fuit, quod et Hippacritarum et Vticensium ciuitates defecerunt: quae solae ex omnibus totius Africae, non solum praesens bellum generoso animo sustinuerant: sed etiam temporibus Agathoclis, et cum Romani terram Africam inuaserunt, fortiter restiterant; atque vno verbo Remp. Carthaginiensium nulla vnquam re laeserant: tunc vero, non contentae fine vlla idonea caussa ad Afros defe-

καὶ

καὶ διὰ τῆς μεταθέσεως εὐθέως τούτοις μὲν τὴν μεγίστην οἰκειότητα καὶ πίστιν ἐναπεδείξαντο· πρὸς δὲ τοὺς Καρχηδονίους ἀπαραίτητον ὀργὴν ἐνεστήσαντο καὶ μῖσος. τοὺς μὲν γὰρ παραβεβοηθηκότας αὐτοῖς παρ' ἐκείνων ὄντας εἰς πεντακοσίους, καὶ τὸν ἡγεμόνα τούτων ἀποκτείναντες, ἅπαντας ἔρριψαν κατὰ τοῦ τείχους, τὴν δὲ πόλιν ἐνεχείρισαν τοῖς Λίβυσι. τοῖς γε μὴν Καρχηδονίοις οὐδὲ θάψαι συνεχώρησαν τοὺς ἠτυχηκότας αἰτουμένοις. τούτων δὲ συμβαινόντων, οἱ μὲν περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, ἐπαρθέντες τοῖς συμβεβηκόσι, πολιορκεῖν ἐνεχείρησαν αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Βάρκας δὲ παραλαβὼν Ἀννίβαν τὸν στρατηγόν· τοῦτον γὰρ ἐξαπέστειλαν οἱ πολῖται πρὸς τὰς δυνάμεις, ἐπεὶ τὸν Ἄννωνα τὸ στρατόπεδον ἔκρινε δεῖν ἀπαλλάττεσθαι, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων αὐτοῖς δοθεῖσαν ἐπιτροπὴν περὶ τὰς γενομένας τῶν στρατηγῶν στάσεις πρὸς ἀλλήλους· διόπερ Ἀμίλκας ἔχων τοῦτόν τε καὶ Ναραύασον, ἐπῄει τὴν χώραν, διακλείων τὰς χορηγίας τοῖς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον· μεγίστην αὐτῷ παρεχομένου χρείαν περί τε ταῦτα καὶ τἆλλα Ναραυάσου τοῦ Νομάδος. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς ὑπαίθρους δυνάμεις, ἐν τούτοις ἦν.

83. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι περικλειόμενοι πανταχόθεν, ἠναγκάζοντο καταφεύγειν ἐπὶ τὰς συμμαχίδας πόλεις. Ἐπιστὰς δὲ

ciſſe; ſtatim vbi fidem mutarant, pro coniunctiſſimis ac fideliſſimis erga iſtos ſe geſſerunt: aduerſum Carthaginienſes inexpiabilem iram atque odium ſuſceperunt. iam primum omnes, qui ſuppetias venerant, numero ad quingentos, in vrbem admiſſos, trucidauerunt cum ipſorum duce, ac de muris deiecerunt: deinde Afris oppidum tradiderunt: ne ſepeliendi quidem occiſos poteſtate facta Carthaginienſibus, qui id petebant. Itaque his ſucceſſibus elati Mat.o et Spendius de Carthaginis ipſius obſidione cogitarunt. At Barca ſecum aſſumto Hannibale duce: (hunc enim ciuitas proficiſci ad copias iuſſerat, poſteaquam exercitus, accepta a Carthaginienſibus poteſtate cognoſcendi de controuerſiis inter duces, expedire pronuntiaſſet, vt caſtris Hanno excederet: Barca inquam, hunc ſecum habens, et Narauaſum, regionem incurſabat, commeatibus hoſtem intercludens: in quo, vt ceteris quoque omnibus, multam et fidelem ei operam Numida Narauaſus praebuit. et earum quidem copiarum quae foris erant, hic tum fuit ſtatus.

83. At Carthaginienſes vndique circumcluſi, ad ſocias ciuitates confugere cogebantur. Hiero autem animum

 Ἱέρων

Ἱέρων ἀεὶ μέν ποτε κατὰ τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν εἰς πᾶν τὸ παρακαλούμενον ὑπ' αὐτῶν. τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἐφιλοτιμεῖτο, πεπεισμένος συμφέρειν ἑαυτῷ καὶ πρὸς τὴν ἐν Σικελίᾳ δυναστείαν, καὶ πρὸς τὴν Ῥωμαίων φιλίαν, τὸ σώζεσθαι τοὺς Καρχηδονίους· ἵνα μὴ παντάπασιν ἐξῇ τὸ προτεθὲν ἀκονιτὶ συντελεῖσθαι τοῖς ἰσχύουσι· πάνυ φρονίμως καὶ νουνεχῶς λογιζόμενος. οὐδέποτε γὰρ χρὴ τὰ τοιαῦτα παρορᾶν· οὐδὲ τηλικαύτην οὐδενὶ συγκατασκευάζειν δυναστείαν, πρὸς ἣν οὐδὲ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ἐξέσαι δικαίων ἀμφισβητεῖν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι τηροῦντες τὰ κατὰ τὰς συνθήκας δίκαια, προθυμίας οὐδὲν ἀπέλειπον. ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ ἐγένετό τις ἀμφισβήτησις ἐξ ἀμφοῖν, διά τινας τοιαύτας αἰτίας. τῶν Καρχηδονίων τοὺς πλέοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς Λιβύην, καὶ χορηγοῦντας τοῖς πολεμίοις, καταγόντων ὡς αὐτοὺς, καὶ σχεδὸν ἀθροισθέντων τούτων εἰς τὴν φυλακὴν εἰς τοὺς πεντακοσίους, ἠγανάκτησαν οἱ Ῥωμαῖοι. μετὰ δὲ ταῦτα διαπρεσβευσάμενοι καὶ κομισάμενοι διὰ λόγου πάντας, ἐπὶ τοσοῦτον εὐδόκησαν, ὥστε παραχρῆμα τοῖς Καρχηδονίοις ἀντιδωρήσασθαι τοὺς ὑπολειπομένους παρ' αὐτοῖς αἰχμαλώτους ἐκ τοῦ περὶ Σικελίαν πολέμου. ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ καιροῦ

ad eam rem aduertens, tot quidem belli tempore ſtudioſe quicquid rogauerant ipſis contulerat: tum vero impenſiore etiam ſtudio in eam curam incumbebat: perſuaſus, expedire ſibi cum ad ſuum in Sicilia dominatum firmandum, tum ad Romanorum amicitiam, ſaluti Carthaginienſium eſſe conſultum: ne in poteſtate praepotentium penitus foret, quicquid ibuiſſet nemine aduerſante facere. prudenter omnino et ſapienter rem putans: nunquam enim eiusmodi principia contemnere oportet, neque tanta cuiquam aſtruenda eſt potentia, vt cum eo poſtea de tuo quamuis manifeſto iure diſceptare ex aequo non queas. Sed et Romani foederis leges ſeruantes nulla in re iis deerant. quanquam initio controuerſia quaedam inter duos hoſce populos, eiusmodi fere ob cauſſam, contigerat. Eos qui ex Italia in Africam nauigabant, et commeatus hoſtibus comportabant, in ſuos portus Carthaginienſes deducebant: iamque prope quingentos id genus homines carceribus incluſos tenebant; cum Romani grauiter ſuccenſere illis eo nomine coeperunt. ſed iidem miſſis legatis, vbi rogatu ſuo omnes recepiſſent; gratum adeo id officium habuerunt, vt extemplo Carthaginienſibus ipſi viciſſim donarent quotquot adhuc reſtabant penes ipſos captiui e bello in Sicilia geſto. ab eo tempore

πρὸς ἕκαστα τῶν παρακαλουμένων, ἑτοίμως καὶ φιλανθρώπως ὑπήκουον. διὸ καὶ πρὸς μὲν τοὺς Καρχηδονίους ἐπέτρεψαν τοῖς ἐμπόροις ἐξαγαγεῖν ἀεὶ τὸ κατεπεῖγον, πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους ἐκώλυσαν. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν μὲν ἐν τῇ Σαρδόνι μισθοφόρων, καθ᾽ ὃν καιρὸν ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων ἀπέστησαν, ἐπισπωμένων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν νῆσον οὐχ ὑπήκουσαν. τῶν δ᾽ Ἰτυκαίων ἐγχειριζόντων σφᾶς οὐ προσεδέξαντο, τηροῦντες τὰ κατὰ τὰς συνθήκας δίκαια. Καρχηδόνιοι μὲν οὖν τῆς παρὰ τῶν προειρημένων φίλων τυγχάνοντες ἐπικουρίας, ὑπέμενον τὴν πολιορκίαν.

84. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, οὐχ ἧττον πολιορκεῖσθαι συνέβαινεν, ἢ πολιορκεῖν. εἰς τοιαύτην γὰρ αὐτοὺς οἱ περὶ τὸν Ἀμίλκαν ἔνδειαν καθίστασαν τῶν ἐπιτηδείων, ὥστ᾽ ἀναγκασθῆναι τέλος αὐτοὺς διαλῦσαι τὴν πολιορκίαν. μετὰ δέ τινα χρόνον ἀθροίσαντες τῶν τε μισθοφόρων τοὺς ἀρίστους, καὶ Λιβύων, τοὺς ἅπαντας εἰς πεντάκις μυρίους, μεθ᾽ ὧν ἦν Ζάρξας ὁ Λίβυς, ἔχων τοὺς ὑφ᾽ αὑτὸν ταττομένους, ὥρμησαν αὖθις ἀντιπαράγειν ἐν τοῖς ὑπαίθροις, καὶ τηρεῖν τοὺς ἐπὶ τὸν Ἀμίλκαν. τῶν μὲν οὖν πεδινῶν τόπων ἀπείχοντο καταπεπληγμένοι τὰ θηρία, καὶ τοὺς περὶ τὸν Ναραύασον ἱππεῖς· τοὺς δ᾽ ὀρεινοὺς καὶ στενοὺς ἐπειρῶντο προκαταλαμβάνειν. ἐν οἷς καιροῖς συνέβη τοῖς μὲν

prompto alacrique animo Romani omnia illis tribuere, quae poſtulaſſent. idcirco etiam mercatoribus ſuis facta poteſtate, vt ad Carthaginienſes neceſſaria exportarent: ne ad eorundem inimicos accederent vetuerunt. ac poſtea mercenarios, qui in Sardinia fidem mutauerant, et in inſulam ipſos vocabant, audire noluerunt. Vticenſes quoque tradentes ſeſe ipſis, quo foederis legibus ſtarent, non admiſerunt. Carthaginienſes igitur, eorum quos diximus opibus ſubleuati, obſidionem tolerabant.

84. Matho vero ac Spendius non minus obſidebantur quam obſidebant. tanta enim rerum omnium inopia eos premebat Amilcar, vt tandem obſidione deſiſtere cogerentur. mox dilectu habito ex omni numero mercenariorum, coactisque ad L. millia hominibus, in quibus et Zarxas Afer erat cum ſuis, expeditionem repetere, et e regione hoſtium longo agmine ſuos ducere, atque Amilcarem obſeruare inſtituunt. ac planis quidem locis, metu beſtiarum et equitatus Narauaſi abſtinebant: montana vero et arcta occupare conabantur. cum quidem inuadendi audacia nihilo deterio-

ἐπιβολαῖς καὶ τόλμαις μηδὲν αὐτοὺς λείπεσθαι τῶν ὑπεναντίων, διὰ δὲ τὴν ἀπειρίαν πολλάκις ἐλαττοῦσθαι. τότε γὰρ ἦν, ὡς ἔοικε, συνιδεῖν ἐπ᾽ αὐτῆς ἀληθείας, πηλίκην ἔχει διαφορὰν ἐμπειρία μεθοδικὴ, καὶ στρατηγικὴ δύναμις, ἀπειρίας καὶ τριβῆς ἀλόγου στρατιωτικῆς. πολλοὺς μὲν γὰρ αὐτῶν ἐν ταῖς κατὰ μέρος χρείαις ἀποτεμνόμενος, καὶ συγκλείων ὥσπερ ἀγαθὸς πεττευτὴς, ἅμα καὶ διέφθειρε. πολλοὺς δ᾽ ὡς ἐν τοῖς ὁλοσχερέσι κινδύνοις, τοὺς μὲν εἰς ἐνέδρας ἀνυπονοήτους ἐπαγόμενος ἀνῄρει· τοῖς δ᾽ ἀνελπίστως καὶ παραδόξως, ποτὲ μὲν μεθ᾽ ἡμέραν, ποτὲ δὲ νύκτωρ ἐπιφαινόμενος ἐξέπληττεν. ὧν ὅσους λάβοι ζωγρείᾳ, πάντας παρέβαλε τοῖς θηρίοις. τέλος δ᾽ ἐπιστρατοπεδεύσας αὐτοῖς ἀνυπονοήτως, ἐν τόποις ἀφυέσι μὲν πρὸς τὴν ἐκείνων χρείαν, εὐφυέσι δὲ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, εἰς τοῦτ᾽ ἤγαγε περιστάσεως, ὥστε μήτε διακινδυνεύειν τολμῶντας, μήτ᾽ ἀποδρᾶναι δυναμένους, διὰ τὸ τάφρῳ καὶ χάρακι περιειλῆφθαι πανταχόθεν, τέλος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ συναγομένους, ἐσθίειν ἀλλήλων ἀναγκασθῆναι, τοῦ δαιμονίου τὴν οἰκείαν ἀμοιβὴν αὐτοῖς ἐπιφέροντος, τῇ πρὸς τοὺς πέλας ἀσεβείᾳ καὶ παρανομίᾳ. πρὸς μὲν γὰρ τὸν κίνδυνον οὐκ ἐτόλμων ἐξιέναι, προδήλου τῆς ἥττης καὶ τῆς τιμωρίας τοῖς ἁλισκομένοις οὔσης. περὶ δὲ διαλύσεως, οὐδ᾽ ὑπενόουν ποιεῖσθαι μνή-

res Poenis, propter imperitiam tamen bellicae disciplinae saepe vincebantur. Tum nempe in ipsa re cerneres, quanto sit praestantior exercitatio cum arte et virtus imperatoria, imperitia et vsu militiae qui arte caret. multos enim eorum Amilcar ad minuta praelia a suis abducens, et tanquam aleator bonus circumueniens, statim trucidabat: multos vero quoties signis collatis totis viribus pugnaretur, fraude irretitos, de qua nihil suspicati erant, tollebat: aliis praeter suam spem et opinionem omnium modo noctu, modo interdiu superueniens, terrorem incutiebat. e quibus si quos caperet viuos, bestiis omnes obiiciebat. Deprehensos tandem Amilcar in loco ipsis quidem incommodo, sibi vero et suo exercitui commodo, ac ne suspicantes quidem quum castris admotis obsedisset, eo necessitatis adegit, vt qui neque praelii aleam subire auderent, neque effugere valerent, fossa valloque cincti vndique, vrgente ad extremum fame sese mutuo vorare cogerentur, hanc vicem numine diuino rependente impietati et immanitati, qua in alios erant vsi. nam exire quidem ad certamen, gnari certam manere se cladem et supplicia si caperentur, non sustinebant: pacis vero vt mentionem facerent, quod praeteritorum scelerum essent

μὴν, σύνειδότες σφίσι τὰ πεπραγμένα· προσανέχοντες δ' ἀεὶ ταῖς ἐκ τοῦ Τύνητος βοηθείαις, διὰ τὰς τῶν ἡγεμένων ἐπαγγελίας, πᾶν ὑπέμενον ποιεῖν κατὰ σφῶν αὐτῶν.

85. Ἐπεὶ δὲ κατεχρήσαντο μὲν ἀσεβῶς τοὺς αἰχμαλώτους, τροφῇ τούτοις χρώμενοι, κατεχρήσαντο δὲ τὰ δουλικὰ τῶν σωμάτων, ἐβοήθει δ' ἐκ τοῦ Τύνητος οὐδεὶς, τότε προδήλου τῆς αἰκίας διὰ τὴν περικάκησιν ἐκ τῶν πολλῶν τοῖς ἡγεμόσιν ὑπαρχούσης, ἔκριναν οἱ περὶ τὸν Αὐτάριτον καὶ Ζάρξαν καὶ Σπένδιον ἐγχειρίζειν ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις, καὶ διαλαλεῖν περὶ διαλύσεως Ἀμίλκᾳ. πέμψαντες οὖν κήρυκα καὶ λαβόντες συγχώρημα περὶ πρεσβείας, ἧκοντες δὲ καὶ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, πρὸς οὓς Ἀμίλκας ὁμολογίας ἐποιήσαντο τοιαύτας· ΕΞΕΙΝΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΙΣ, ΕΚΛΕΞΑΣΘΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΩΝ ΟΥΣ ΑΝ ΑΥΤΟΙ ΒΟΥΛΩΝΤΑΙ ΔΕΚΑ. ΤΟΥΣ ΔΕ ΛΟΙΠΟΥΣ ΑΦΙΕΝΑΙ ΜΕΤΑ ΧΙΤΩΝΟΣ. γενομένων δὲ τούτων, εὐθέως Ἀμίλκας ἔφη τοὺς παρόντας ἐκλέγεσθαι κατὰ τὰς ὁμολογίας, τῶν μὲν οὖν περὶ τὸν Αὐτάριτον καὶ Σπένδιον καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων, τοῦτον τὸν τρόπον ἐκυρίευσαν οἱ Καρχηδόνιοι. τῶν δὲ Λιβύων, ἐπεὶ τὴν σύλληψιν ᾔσθοντο τῶν ἡγεμόνων νομισάν-

sibi conscii, ne venit quidem ipsis in mentem: sed auxiliis Tunete submittendis propter pollicitationes ducum acquiescentes, quominus ipsi interim aduersus sese omnia experirentur, non recusabant.

85. Vbi vero iam captiui quos in vsum alimenti, proh scelus! verterant, erant absumti, itemque seruorum corpora deficiebant; nemine Tuneto ad opem ferendam veniente, victa malis multitudine ac ducibus supplicia intentante, Autaritus, Zarxas, et Spendius dedendi sese hostibus et de pace cum Amilcare agendi consilium capiunt. igitur per caduceatorem petito ad legationem instituendam commeatu, ipsi ad Carthaginienses veniunt. Amilcar deditionis leges has eis tulit. VT CARTHAGINIENSIBVS FAS ESSET DECEM EX HOSTIVM NVMERO QVOS VELLENT CVNQVE ELIGERE: CETEROS CVM SINGVLIS TVNICIS DIMITTERENT. Facto foedere confestim Amilcar eos qui aderant eligere se ex conuentu et pacto, pronuntiat. atque hoc modo Autaritus, Spendius et nobilissimi duces alii in potestatem Carthaginiensium venerunt. Afri comprehensos teneri duces audito, pactionis ignari, ac fraudem ipsis factam suspicati, ad capien-

μισάν-

μισάντων αὐτοὺς παρεσπονδῆσθαι, διὰ τὸ τὰς συνθήκας ἀγνοεῖν. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ὁρμησάντων ἐπὶ τὰ ὅπλα, περιστήσας αὐτοῖς Ἀμίλκας τά τε θηρία καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν, ἅπαντας διέφθειρε, πλείους ὄντας τῶν τετρακισμυρίων, περὶ τὸν τόπον τὸν Πρίονα καλούμενον· ὃν συμβαίνει διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ σχήματος πρὸς τὸ νῦν εἰρημένον ὄργανον, ταύτης τετευχέναι τῆς προσηγορίας.

86. Πράξας δὲ τὰ προδεδηλωμένα, τοῖς μὲν Καρχηδονίοις αὖθις ἐλπίδα παρέστησε μεγάλην πρὸς τὸ βέλτιον, καίπερ ἀπεγνωκόσιν ἤδη τὴν σωτηρίαν. αὐτὸς δὲ μετὰ Ναραύασου καὶ μετ' Ἀννίβου, τὴν χώραν ἐπῄει καὶ τὰς πόλεις. προσχωρούντων δὲ καὶ μετατιθεμένων πρὸς αὐτοὺς τῶν Λιβύων διὰ τὸ γεγονὸς εὐτύχημα, ποιησάμενοι τὰς πλείστας πόλεις ὑφ' ἑαυτοὺς, ἧκον ἐπὶ τὸν Τύνητα, καὶ πολιορκεῖν ἐνεχείρησαν τοὺς περὶ τὸν Μάθω. κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀπὸ Καρχηδόνος πλευρὰν προεστρατοπέδευσεν Ἀννίβας· κατὰ δὲ τὴν ἀπέναντι ταύτης, Ἀμίλκας. μετὰ δὲ ταῦτα προσαγαγόντες πρὸς τὰ τείχη τοὺς περὶ τὸν Σπένδιον αἰχμαλώτους, ἐσταύρωσαν ἐπιφανῶς. οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω κατανοήσαντες τὸν Ἀννίβαν ῥαθύμως καὶ κατατεθαρρηκότως ἀναστρεφόμενον, ἐπιθέμενοι τῷ χάρακι, πολλοὺς μὲν τῶν Καρχηδονίων ἀπέκτειναν· πάντας δ' ἐξέβαλον ἐκ τῆς στρατοπεδείας. ἐκυρίευσαν δὲ καὶ τῆς ἀπο-

da arma ruunt; ſed Amilcar admotis elephantis ac reliquo exercitu ab omni parte circumuentos contrucidauit: erant autem hi plures numero quadraginta milibus. Locus vbi haec acciderunt, Prion, quaſi Serram dicas, a ſimilitudine eius inſtrumenti nuncupatur.

86. His rebus geſtis Amilcar, vt Carthaginienſes, qui ſpem omnem ſalutis amiſerant, meliora iam ſperarent in poſterum effecit. ipſe cum Narauaſo et Hannibale regionem oppidaque circuibat. paſſim vero dedentibus ſe Afris, et ob praeteritam victoriam in eorum partes tranſeuntibus, pleriſque vrbium ſub nutum ditionemque Carthaginienſium redactis, Tunetum petunt, atque ibi Mathonem obſidere parant. Ab eo latere quod Carthaginem ſpectat ante vrbem caſtra ponit Hannibal; in oppoſita huic parte Amilcar. poſt haec Spendium et reliquos captiuos muris admotos in hoſtium conſpectu crucibus affigunt. Matho vero animaduerſa Hannibalis negligentia, et nimia confidentia, munitiones illius adortus, multos Poenorum occidit: caſtris excedere omnes compellit. capta eſt omnis

σκευῆς

σκευῆς ἁπάσης. ἔλαβον δὲ καὶ τὸν στρατηγὸν Ἀννίβαν ζωγρείᾳ. τοῦτον μὲν οὖν παραχρῆμα πρὸς τὸν τοῦ Σπενδίου σταυρὸν ἀγαγόντες, καὶ τιμωρησάμενοι πικρῶς, ἐκεῖνον μὲν καθεῖλον· τοῦτον δ', ἀνέθεσαν ζῶντα, καὶ περικατέσφαξαν τριάκοντα τῶν Καρχηδονίων τοὺς ἐπιφανεστάτους, περὶ τὸ τοῦ Σπενδίου σῶμα· τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες ἐκ παραθέσεως ἀμφοτέροις ἐναλλὰξ διδούσης ἀφορμὰς εἰς ὑπερβολὴν τῆς κατ' ἀλλήλων τιμωρίας. ὁ δὲ Βάρκας ὀψὲ μὲν συνῆκε τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐκ τῆς πόλεως, διὰ τὴν ἀπόστασιν τῶν στρατοπέδων· οὐδὲ μὴν συνεὶς, οὐδ' οὕτως κατέθει πρὸς τὴν βοήθειαν, διὰ τὰς μεταξὺ δυσχωρίας. διόπερ ἀναζεύξας ἀπὸ τοῦ Τύνητος, καὶ παρελθὼν ἐπὶ τὸν Μάκαρα ποταμὸν, κατεστρατοπέδευσε πρὸς τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ καὶ τῇ θαλάττῃ.

87. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι παραδόξου τῆς περιπετείας αὐτοῖς φανείσης, δυσθύμως καὶ δυσελπίστως εἶχον πάλιν. ἄρτι δὲ ἀναθαῤῥοῦντες ταῖς ψυχαῖς, παρὰ πόδας ἔπιπτον αὖθις ταῖς ἐλπίσιν. οὐ μὴν ἀφίσταντο τοῦ ποιεῖν τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν. διὸ καὶ τριάκοντα μὲν τῆς γερουσίας προχειρισάμενοι, καὶ μετὰ τούτων τὸν πρότερον μὲν ἀπελθόντα στρατηγὸν Ἄννωνα, σὺν δὲ τούτοις τοὺς ὑπολοίπους τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις καθοπλίσαντες, οἷον ἐσχάτην τρέχοντες ταύτην, ἐξαπέστελλον πρὸς τὸν Βάρκαν· ἐντειλάμενοι πολλὰ τοῖς τῆς γερουσίας,

ſuppellex caſtrenſis; captus etiam dux ipſe Hannibal: quem illico ad Spendii crucem adductum, poſt acerbos cruciatus, depoſito Spendii cadauere, viuum eidem infelici ligno affixerant: mactatis circa Spendii corpus XXX. e nobiliſſimis Carthaginienſium. quaſi de induſtria hos populos inter ſe Fortuna compoſuiſſet, vt occaſionem alternis vicibus vtrisque praeberet, exquiſitis ſuppliciis invicem ſaeuiendi. Sero quidem Barca, quod longe a caſtris aberat, factam ab hoſtibus impreſſionem ſenſit: ſed ne tum quidem poſtquam rem cognouit, propter viae intermediae difficultates, ad opem ferendam accurrit. itaque caſtra inde mouens, ad amnem Macarem, ad eius oſtium ſecundum mare locum caſtris capit.

87. Carthaginienſes vero hac inopinata clade perculſi, animis denuo concidere, ac ſpem conceptam abiicere. et qui paullo ante ex pauore animos reſumſerant, iam iterum omni ſpe excidebant. at procurare tamen quae ad ſalutem Reip. facerent, non ceſſabant. Triginta igitur lectos ſenatores, cumque his Hannonem ducem, qui iam ante ad hoc bellum exierat; et praeterea quod ſupererat aetatis militaris, (omnes enim, tanquam extremum hunc conatum effuſuri, armauerant:) ad Barcam mittunt. Senatoribus etiam et

ρουσίας, κατὰ πάντα τρόπον διαλῦσαι τοὺς στρατηγοὺς ἐκ τῆς προγεγενημένης διαφορᾶς, καὶ συμφρονεῖν σφᾶς ἀναγκάσαι, βλέψαντας εἰς τὰ παρόντα τῶν πραγμάτων. ὧν πολλοὺς καὶ ποικίλους διαθεμένων λόγους, ἐπειδὴ συνήγαγον ὁμόσε τοὺς στρατηγούς, ἠναγκάσθησαν συγχωρεῖν καὶ πείθεσθαι τοῖς λεγομένοις οἱ περὶ τὸν Ἄννωνα καὶ τὸν Βάρκαν. καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη συμφρονήσαντες μιᾷ γνώμῃ, πάντα κατὰ νοῦν ἔπραττον τοῖς Καρχηδονίοις. ὥστε τοὺς περὶ τὸν Μάθω δυσχρηστουμένους ἐν τοῖς κατὰ μέρος κινδύνοις· πολλὰς γὰρ ἐποιήσαντο λοχείας τε καὶ διωγμούς, περί τε τὴν Λέπτιν προσαγορευομένην, καί τινας τῶν ἄλλων πόλεων· τέλος ἐπὶ τὸ διὰ μάχης κρίνειν ὁρμῆσαι τὰ πράγματα· προθύμους ἔχειν τοὺς πρὸς τοῦτο τὸ μέρος καὶ τῶν Καρχηδονίων. διόπερ ἀμφότεροι τοῦτο προθέμενοι, παρεκάλουν μὲν πάντας τοὺς συμμάχους πρὸς τὸν κίνδυνον, συνῆγον δὲ τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν πόλεων, ὡς ἂν μέλλοντες ἐκκυβεύειν ὑπὲρ τῶν ὅλων. ἐπειδὴ δ' ἑκατέροις ἦν τὰ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν ἕτοιμα, παραταξάμενοι συνέβαλον ἀλλήλοις ἐξ ὁμολόγου. γενομένου δὲ τοῦ νικήματος κατὰ τοὺς Καρχηδονίους, οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν Λιβύων ἐν αὐτῷ τῷ κινδύνῳ διεφθάρησαν· οἱ δὲ πρός τινα πόλιν συμφυγόντες, μετ' οὐ πολὺ παρέδοσαν ἑαυτούς. ὁ δὲ Μάθως ὑποχείριος ἐγίνετο τοῖς ἐχθροῖς ζωγρείᾳ.

etiam mandant, vt ducum animos priore controuerſia ſublata, omnibus modis inter ſe concilient: et reuocatos ad praeſentis ſtatus contemplationem, colere vnanimitatem perpellant. qui ducibus in vnum locum conuocatis, poſt varia et ſaepe repetita colloquia, euicere tandem, vt Hanno et Barca manus darent, et ſententiae ipſorum acquieſcerent. a quo tempore communibus animis et conſiliis cuncta adminiſtrantes, ex voto ciuium ſuorum omnium gerebant. Matho igitur, quum ſiue inſidiae ſtructae eſſent, ſiue alii alios a tergo perſequerentur, quod ſaepe factum, qua circa Leptim, qua etiam alibi; inferior ſemper a paruis hoc genus praeliis diſcederet; acie cum hoſtibus decernere conſtituit: pronis in eandem voluntatem et Carthaginienſium animis. quae poſtquam vtrisque ſtetit ſententia, ſocios vtrique ſuos ad ſocietatem certaminis inuitarunt. praeſidia etiam ex vrbibus conuocarunt, tanquam de ſumma rerum aleam iacturi. paratis ad hoc inceptum rebus omnibus, aciem ambo inſtruunt: et ex compacto praelium ineunt: quum penes Carthaginienſes victoria fuiſſet, Afrorum plerique in ipſa pugna perierunt: reliqui in oppidum quoddam fuga ſe recipiunt, moxque deditionem faciunt. Matho ab inimicis viuus eſt captus.

88. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα μέρη τῆς Λιβύης μετὰ τὴν μάχην εὐθέως ὑπήκουσε τοῖς Καρχηδονίοις. ἡ δὲ τῶν Ἱππακριτῶν καὶ τῶν Ἰτυκαίων πόλις ἔμενεν, οὐδεμίαν ἀφορμὴν ἔχουσα πρὸς διάλυσιν, διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι σφίσι τόπον ἐλέους, μήδε συγγνώμης κατὰ τὰς πρώτας ἐπιβολάς. οὕτω καὶ κατὰ ταύτας τὰς ἁμαρτίας μεγάλην ἔχει διαφορὰν ἡ μετριότης, καὶ τὸ μηδὲν ἀνήκεστον ἐπιτηδεύειν ἑκουσίως. οὐ μὴν ἀλλὰ παραστρατοπεδεύσαντες τῇ μὲν Ἄννων, τῇ δὲ Βάρκας, ταχέως ἠνάγκασαν αὐτοὺς ὁμολογίας ποιήσασθαι καὶ διαλύσεις εὐδοκουμένας Καρχηδονίοις. ὁ μὲν οὖν Λιβυκὸς πόλεμος εἰς τοιαύτην ἀγωνίαν περιστήσας Καρχηδονίους, τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος, ὥστε μὴ μόνον κυριεῦσαι πάλιν τῆς Λιβύης τοὺς Καρχηδονίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως τιμωρήσασθαι καταξίως. τὸ γὰρ πέρας, ἀγαγόντες οἱ νέοι τὸν θρίαμβον διὰ τῆς πόλεως, πᾶσαν αἰκίαν ἐπεδείξαντο τοῖς περὶ τὸν Μάθω. τρία μὲν οὖν ἔτη καὶ τέτταρας που μῆνας ἐπολέμησαν οἱ μισθοφόροι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμον, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἀκοῇ μαθόντες, πολύ τι τῶν ἄλλων ὠμότητι καὶ παρανομίᾳ διενηνοχότα. Ῥωμαῖοι δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Σαρδόνος αὐτομολησάντων μισθοφόρων πρὸς σφᾶς ἐκκληθέντες, ἐπεβάλοντο πλεῖν ἐπὶ τὴν προειρημένην νῆσον.

88. Ac ceteris quidem in partibus Africae, nulla mora fuit quominus latas sibi a Carthaginiensibus leges, statim subirent: Hippacritarum vero oppidum et Vticensium in rebellione perstiterunt. nullum enim aditum neque caussam postulandi pacem habebant: quoniam a principio eius consilii neque locum neque spem vllam misericordiae aut veniae sibi fecerant reliquam. adeo etiam in istiusmodi peccatis, moderari sibi et inexpiabile nihil vltro admittere, longe praestat. Sed enim Hanno et Barca admotis hinc illis castris, cito illos coëgerunt in eas leges consentire, quae Carthaginiensibus placuissent. Bellum igitur vulgo Libycum dictum, quod in tantas Carthaginienses angustias coniecerat, hunc exitum habuit: vt non solum Africae dominatum reciperent; sed etiam a defectionis auctoribus meritas poenas exigerent. Finis namque omnium hic tandem fuit, vt iuuentus acto per vrbem triumpho, omni contumeliae cruciatusque genere Mathonem et qui cum eo erant, afficeret. Tres annos et menses ferme quatuor mercenarii cum Carthaginiensibus bellum fecere: omnium de quibus fando accepimus, longe crudelissimum et maxime nefarium. Eodem fere tempore Romani, ab illis mercenariis qui Sardinia pulsi ad illos transfugerant, inuitati, in eam insu-

τῶν

τῶν δὲ Καρχηδονίων ἀγανακτούντων, ὡς αὐτοῖς καθηκούσης μᾶλλον τῆς τῶν Σαρδῶν δυναστείας· καὶ παρασκευαζομένων μεταπορεύεσθαι τοὺς ἀποστήσαντας αὐτῶν τὴν νῆσον· λαβόμενοι τῆς ἀφορμῆς ταύτης οἱ Ῥωμαῖοι, πόλεμον ἐψηφίσαντο πρὸς τοὺς Καρχηδονίους· φάσκοντες αὐτοὺς οὐκ ἐπὶ Σαρδονίους, ἀλλὰ ἐπὶ σφᾶς ποιεῖσθαι τὴν παρασκευήν. οἱ δὲ παραδόξως διαπεφευγότες τὸν προειρημένον πόλεμον, κατὰ πάντα τρόπον ἀφυῶς διακείμενοι κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸ πάλιν ἀναλαμβάνειν τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἀπέχθειαν· εἴξαντες τοῖς καιροῖς, οὐ μόνον ἀπέστησαν τῆς Σαρδόνος, ἀλλὰ καὶ χίλια τάλαντα καὶ διακόσια προσέθηκαν τοῖς Ῥωμαίοις, ἐφ' ᾧ μὴ κατὰ τὸ παρὸν ἀναδέξασθαι τὸν πόλεμον. ταῦτα μὲν οὕτως ἐπράχθη.

lam nauigare instituerunt. quod quum aegre ferrent Poeni, ceu meliore iure dominatio Sardorum ad ipsos pertineret; iamque in eo essent vt insulae defectionem in auctores vindicarent: Romani eam occasionem arripiunt, et contra Carthaginienses bellum decernunt: quod dicerent non aduersus Sardos, sed aduersum se, fieri hunc apparatum. illi aegre ac praeter opinionem omnium superiore bello liberati, modis omnibus male comparati ad suscipiendas impraesentiarum cum populo Romanorum inimicitias, tempori cedendum rati, non solum Sardinia cessere; verum etiam mille ac ducenta Romanis talenta adiecerunt, ne bellum sustinere hoc tempore cogerentur. Atque haec quidem ita gesta sunt.

ΠΟΛΥ-

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑ.

POLYBII MEGALOPOLITANI
HISTORIARVM LIBER II.

Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ διεσαφήσαμεν, πότε Ῥωμαῖοι συστησάμενοι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τοῖς ἐκτὸς ἐγχειρεῖν ἤρξαντο πράγμασιν. ἐπὶ δὲ τούτοις πῶς εἰς Σικελίαν διέβησαν, καὶ δι' ἃς αἰτίας τὸν περὶ τῆς προειρημένης νήσου συνεστήσαντο πόλεμον πρὸς Καρχηδονίους· μετὰ δὲ ταῦτα πότε πρῶτον συνίστασθαι ναυτικὰς ἤρξαντο δυνάμεις, καὶ τὰ συμβάντα κατὰ τὸν πόλεμον ἑκατέροις ἕως τέλους· ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι μὲν ἐξεχώρησαν πάσης Σικελίας, Ῥωμαῖοι δὲ ἐπεκράτησαν τῆς ὅλης νήσου, πλὴν τῶν ὑφ' Ἱέρωνι ταττομένων μερῶν. ἑξῆς δὲ τούτοις ἐπεβαλόμεθα λέγειν, πῶς στασιάσαντες οἱ μισθοφόροι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους τὸν προσαγορευθέντα Λιβυκὸν πόλεμον ἐξέκαυσαν, καὶ τὰ συμβάντα κατὰ τοῦτον ἀσεβήματα μέχρι τίνος προὔβη, καὶ τίνα διέξοδον ἔλαβε τὰ παράλογα τῶν ἔργων, ἕως τοῦ τέλους καὶ τῆς Καρχηδονίων ἐπικρατείας. νυνὶ δὲ τὰ συνεχῆ τούτοις πειρασόμεθα δηλοῦν κεφαλαιωδῶς, ἑκάστων ἐπιψαύοντες κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν.

Exposuimus priore libro, quando Romani, rebus in Italia compositis, exteras regiones sint primum aggressi: deinde quonam modo in Siciliam traiecerint, et quas ob caussas de illa insula in certamen cum Carthaginiensibus venerint: tum quando navalibus copiis vti primum coeperint, quaeque populo vtrique bello illo acciderint ad finem vsque, cum vniversa cessere Sicilia Carthaginienses, Romanis totam insulam, ea duntaxat excepta parte quae Hieroni parebat, occupantibus. his deinde subiecimus, quomodo seditione facta, mercenarii bellum quod Libycum vocant, aduersus Carthaginienses conflarint; quo progressa impietas fuerit, quemue facta immania exitum tandem habuerint, ad finem belli vsque et Carthaginiensium victoriam. Nunc, quae sunt deinceps insecuta, summatim pro ratione instituti quaeque attingentes, peragere conabimur.

Καρχηδόνιοι γὰρ ὡς θᾶττον κατεστήσαντο τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, εὐθέως Ἀμίλκαν ἐξαπέστειλαν, δυνάμεις συστήσαντες εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἰβηρίαν τόπους. ὁ δ' ἀναλαβὼν τὰ στρατόπεδα, καὶ τὸν υἱὸν Ἀννίβαν, ὄντα τότε κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐτῶν ἐννέα, καὶ διαβὰς κατὰ τὰς Ἡρακλέους στήλας, ἀνεκτᾶτο τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν πράγματα τοῖς Καρχηδονίοις. διατρίψας δ' ἐν τοῖς τόποις τούτοις ἔτη σχεδὸν ἐννέα, καὶ πολλοὺς μὲν πολέμῳ, πολλοὺς δὲ πειθοῖ ποιήσας Ἰβήρων ὑπηκόους Καρχηδόνι, κατέστρεψε τὸν βίον ἀξίως τῶν προγεγονότων πράξεων. πρὸς γὰρ τοὺς ἀνδρωδεστάτους καὶ μεγίστην δύναμιν ἔχοντας παραταττόμενος, καὶ χρώμενος τολμηρῶς καὶ παραβόλως ἑαυτῷ κατὰ τὸν τοῦ κινδύνου καιρὸν, ἐρρωμένως τὸν βίον μετήλλαξε. τὴν δὲ στρατηγίαν οἱ Καρχηδόνιοι παρέδοσαν Ἀσδρούβᾳ τῷ ἐκείνου κηδεστῇ καὶ τριηράρχῳ.

Carthaginienses enim, vbi primum res in Africa sunt compositae, copiis coactis Amilcarem in Hispaniam miserunt. hic exercitu accepto, et filio Hannibale, nouem tum annorum puero, marique ad Herculis columnas traiecto, Carthaginiensium imperium in Hispania instaurabat. vbi nouem ferme annos moratus, multis populis qua bello, qua oratione dominatui Carthaginis subiectis, vt tantis rebus gestis virum decebat, occumbit. quippe cum fortissimo potentissimoque hoste signis collatis dimicans, dum mira quadam audacia in mediam se infert dimicationem, vitam cum morte fortiter commutat. Imperium deferunt Poeni ad Asdrubalem affinitate illi iunctum, et triremium praefectum.

2. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Ῥωμαῖοι τὴν πρώτην διάβασιν εἰς τὴν Ἰλλυρίδα, καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἐπεβάλλοντο ποιεῖσθαι μετὰ δυνάμεως· ἅπερ οὐ παρέργως, ἀλλὰ μετ' ἐπιστασίας θεωρητέον τοῖς βουλομένοις ἀληθινῶς τήν τε πρόθεσιν τὴν ἡμετέραν συνθεάσασθαι, καὶ τὴν αὔξησιν καὶ κατασκευὴν τῆς Ῥωμαίων δυναστείας. ἔγνωσαν δὲ διαβαίνειν, διά τινας τοιαύτας αἰτίας. Ἄγρων ὁ τῶν Ἰλλυριῶν βασιλεὺς, ἦν μὲν υἱὸς Πλευράτου, δύναμιν δὲ πεζικὴν καὶ ναυτικὴν μεγίστην ἔσχε

2. Incidit in idem ferme tempus prima Romanorum cum exercitu in Illyricum et partes illas Europae traiectio: quae non obiter, sed cum attentione iis obseruanda est, qui propositum nostrum, et imperii quod sibi Romani pepererunt, incrementa vere cupient cognoscere. Causae autem eius consilii, hae propemodum extiterunt. Agron Illyriorum rex, filius Pleurati, copiis et terrestribus et nauali-

τῶν πρὸ αὐτῦ βεβασιλευκότων ἐν Ἰλλυριοῖς. ὗτος ὑπὸ Δημητρίυ τῦ Φιλίππυ πατρὸς πεισθεὶς χρήμασιν, ὑπέσχετο βοηθήσειν Μυδιωνίοις ὑπ᾽ Αἰτωλῶν πολιορκυμένοις. Αἰτωλοὶ γὰρ ὐδαμῶς δυνάμενοι πεῖσαι Μυδιωνίυς μετέχειν σφίσι τῆς αὐτῶν πολιτείας, ἐπεβάλλοντο κατὰ κράτος ἑλεῖν αὐτύς. στρατεύσαντες ὖν πανδημεὶ, καὶ περιστρατοπεδεύσαντες αὐτῶν τὴν πόλιν κατὰ τὸ συνεχὲς, ἐπολιόρκυν πᾶσαν βίαν προσφέροντες καὶ μηχανήν. συνάψαντος δὲ τῦ χρόνυ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, καὶ δέον στρατηγὸν ἕτερον αἱρεῖσθαι, καὶ τῶν πολιορκυμένων ἤδη κακῶς διακειμένων, καὶ δοκύντων ἀνὰ ἑκάστην ἡμέραν ἐνδώσειν ἑαυτὺς, ὁ προϋπάρχων στρατηγὸς προσφέρει λόγον τοῖς Αἰτωλοῖς, φάσκων· ἐπειδὴ τὰς κακοπαθείας καὶ τὺς κινδύνυς αὐτὸς ἀναδέδεκται τὰς κατὰ τὴν πολιορκίαν, δίκαιον εἶναι καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν λαφύρων, ἐπὰν κρατήσωσι, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ὅπλων ἑαυτῷ συγχωρεῖσθαι. τινῶν δὲ, καὶ μάλιστα τῶν προϊόντων πρὸς τὴν αὐτὴν, ἀμφισβητύντων πρὸς τὰ λεγόμενα, καὶ παρακαλύντων τὰ πλήθη μὴ προδιαλαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἐν ἀκεραίῳ ἐᾷν, ᾧ ποτ᾽ ἂν ἡ τύχη βυληθῇ περιθεῖναι τῦτον τὸν στέφανον· ἔδοξε τοῖς Αἰτωλοῖς, ὃς ἂν ἐπικατασταθεὶς στρατηγὸς κρατήσῃ τῆς πόλεως, κοινὴν ποιεῖν τῷ προϋπάρχοντι καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν λαφύρων, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ὅπλων.

bus omnes priores Illyrici reges longe anteibat. hic Demetrio Philippi patri pecunias largienti receperat, se Mydioniis, quos Aetoli obsidebant, opem laturum. Nam Aetoli quod impetrare ab Mydioniis non poterant, vt Reip. suae se adiungerent, vi eos expugnare erant aggressi. itaque ex vniuersa gente Aetolorum coacto exercitu, positis circa vrbem illorum castris, sine intermissione vlla omni conatu, machinis etiam adhibitis, oppugnationem vrgebant. Postquam comitiorum tempus aduenit, quando nouum Praetorem creari oportebat: quia malo iam loco obsessorum res erant, adeo vt in dies eorum deditio exspectaretur: prior Praetor huiusmodi verbis Aetolos compellat: Quoniam et labores et pericula huius obsidionis ipse sustinuisset, aequum esse, vt capta vrbe et praedae administratio, et armorum inscriptio sibi tribuatur. quum huic petitioni se quidam opponerent, et illi maxime qui eum honorem petebant; multitudinemque hortarentur, ne ea de re praeiudicarent, sed omnia in integro seruarent, cuicumque tandem hoc decus Fortuna tribueret: placuit Aetolis, vt futurus praetor ius praedae administrandae, et arma inscribendi, cum priore communicaret.

3. Δεδογμένων δὲ τούτων, καὶ δέον τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ γενέσθαι τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν παράληψιν τῆς ἀρχῆς, καθάπερ ἔθος ἐςὶν Αἰτωλοῖς· προσπίπτουσι τῆς νυκτὸς ἑκατὸν λέμβοι πρὸς τὴν Μυδιωνίαν κατὰ τοὺς ἔγγιςα τόπους τῆς πόλεως, ἐφ' ὧν ἦσαν Ἰλλυριοὶ πεντακισχίλιοι. καθορμισθέντες δὲ, καὶ τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης, ἐνεργὸν καὶ λαθραίαν ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν, καὶ χρησάμενοι τῇ παρ' αὐτοῖς εἰθισμένῃ τάξει, προῆγον κατὰ σπείρας ἐπὶ τὴν τῶν Αἰτωλῶν ςρατοπεδείαν. οἱ δ' Αἰτωλοὶ συνέντες τὸ γενόμενον, ἐπὶ μὲν τῷ παραδόξῳ καὶ τῇ τόλμῃ τῶν Ἰλλυριῶν ἦσαν ἐκπλαγεῖς, πεφρονηματισμένοι δ' ἐκ τοῦ πολλοῦ χρόνου, καὶ καταπιςεύσαντες ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, κατὰ ποσὸν εὐθαρσῶς εἶχον. ἔχοντες μὲν ἐν πολὺ μέρος τῶν ὁπλιτῶν καὶ τῶν ἱππέων, αὐτοῦ πρὸ τῆς ςρατοπεδείας, ἐν τοῖς ἐπιπέδοις παρενέβαλον. μέρει δέ τινι τῆς ἵππου, καὶ τοῖς εὐζώνοις τοὺς ὑπερδεξίους καὶ πρὸ τοῦ χάρακος εὐφυῶς κειμένους τόπους προκατελάμβανον. οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ τοὺς μὲν ἐλαφροὺς ἐξ ἐφόδου προσπεσόντες, τῷ τε πλήθει καὶ τῷ βάρει τῆς συντάξεως ἐξέωσαν· τοὺς δὲ μετὰ τούτων ἱππεῖς συγκινδυνεύοντας, ἠνάγκασαν ἀποχωρῆσαι πρὸς τὰ βαρέα τῶν ὅπλων. λοιπὸν ἐξ ὑπερδεξίου ποιούμενοι τὴν ἔφοδον, ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ τεταγμένους, ταχέως ἐτρέψαντο, συνεπιτιθεμένων τοῖς Αἰτωλοῖς ἅμα καὶ τῶν Μυδιωνίων

3. His ita decretis, poſtridie eius diei comitia peragenda erant, et nouus Praetor magiſtratum ex conſuetudine Aetolorum erat initurus, interea loci aduenïunt noctu ad Mydioniam lembi centum, in quibus erant Illyriorum quinque millia. hi vt ad portum appulerunt, illuſcente iam die raptim et latenter exſcenſione facta, aciem more ſuo inſtruunt, et per cohortes diuiſi, ad Aetolorum caſtra ire pergunt. qui etſi inopinata Illyriorum audacia ſunt extemplo perculſi: ferociam tamen cui a longo tempore aſſueuerant, non poſuerunt: nam et exercitui ſuo ſatis fidebant. igitur, quod graui armatura equitatuque abundarent, eductis copiis, ibi ante caſtra ſua in plano aciem inſtruunt: velites et equitum aliquot alas ad occupanda loca edita pro caſtris et opportuna, mittunt. Illyrii primo ſtatim impetu, quod et numero ſuperabant, et conferti pugnabant, velites ſtatione proturbant, equites his adiunctos ad grauem armaturam ſe recipere cogunt, deinde ex ſuperiore loco poſitam in campo aciem inuadentes, facile in fugam eos vertunt: irrumpentibus praeſertim in Aetolos tempore eodem et

ἐκ τῆς

ἐκ τῆς πόλεως. καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, ἔτι δὲ πλείους αἰχμαλώτους ἔλαβον· τῶν δὲ ὅπλων καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς. οἱ μὲν οὖν Ἰλλυριοὶ πράξαντες τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ διακομίσαντες τὴν ἀποσκευὴν, καὶ τὴν ἄλλην ὠφέλειαν ἐπὶ τοὺς λέμβους εὐθέως ἀνήγοντο, ποιούμενοι τὸν πλοῦν εἰς τὴν οἰκείαν.

4. Οἱ δὲ Μυδιώνιοι τετευχότες ἀνελπίστου σωτηρίας, ἀθροισθέντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐβουλεύοντο περί τε τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τῆς τῶν ὅπλων ἐπιγραφῆς. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς, κοινὴν ποιήσειν τὴν ἐπιγραφὴν, ἀπό τε τοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν Αἰτωλῶν ἔχοντος, καὶ τῶν εἰς τὸ μέλλον προτορευομένων, κατὰ τὸ τῶν Αἰτωλῶν δόγμα· τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐπὶ τῶν ἐκείνοις συμβαινόντων ἐνδεικνυμένης τὴν αὐτῆς δύναμιν. ἃ γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοὶ προσεδόκων ὅσον ἤδη πείσεσθαι, ταῦτα πράττειν αὐτοῖς ἐκείνοις παρέδωκεν ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ κατὰ τῶν πολεμίων. Αἰτωλοὶ δὲ τῇ παραδόξῳ χρησάμενοι συμφορᾷ, πάντας ἐδίδαξαν μηδέ ποτε βουλεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς ἤδη γεγονότος· μηδὲ προκαταλπίζειν βεβαιουμένους ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμενόν ἐστιν ἄλλως γενέσθαι, νέμειν δὲ μερίδα τῷ παραδόξῳ, πανταχῇ μὲν, ἀνθρώπους ὄντας, μάλιστα δ᾽ ἐν τοῖς πολεμικοῖς. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄγρων, ἐπεὶ κατέπλευσαν οἱ λέμ-

Mydioniis oppidanis. Trucidarunt multos: plures viuos ceperunt: armis et impedimentis omnibus sunt potiti. ita Illyrii, peracto quod mandatum a rege fuerat, supellectile ceteraque omni praeda lembis imposita, confestim naues soluunt, et patriam suam repetunt.

4. Mydionii ex insperato obsidione liberati, cum de aliis deliberaturi, tum de armorum inscriptione, concionem habent. Placuit, vt quemadmodum ab Aetolis decretum fuerat, et praesentis anni Praetor, et qui in petitione alios anteibant, in inscriptione simul nominarentur. Dicas Fortunam, hoc Mydioniorum successu, ceteros quoque mortales suae potentiae de industria iuisse admonitum. quod enim de se iamiam inimicos arbitrabantur facturos: id ipsum vt in inimicis possent exercere, minimo tempore interiecto, ipsis praestitit. Aetoli vero hac improuiso affecti clade, documento fuerunt omnibus, ne de futuro, ceu de re iam facta, deliberare vellent: neque spem vllam quasi certam praeciperent, eorum quae secus euenire adhuc possent. sed cum in ceteris rebus omnibus, tum in bello maxime, homines se natos meminissent, et inopinatis casibus locum darent. Rex Agron, posteaquam lembi rediissent, eique omnia du-

βοι, διακήτας τῶν τε ἡγεμόνων τὰ κατὰ τὸν κίνδυνον, καὶ περιχαρὴς γινόμενος ἐπὶ τῷ δοκεῖν Αἰτωλὰς τὰς μέγιστον ἔχοντας τὸ φρόνημα νενικηκέναι, πρὸς μέθας καί τινας τοιαύτας ἄλλας ἀναχωρήσας τραπεὶς, ἐνέπεσεν εἰς πλευρῖτιν· ἐκ δὲ ταύτης ἐν ὀλίγαις ἡμέραις μετήλλαξε τὸν βίον. τὴν δὲ βασιλείαν ἡ γυνὴ Τεύτα διαδεξαμένη, τὸν κατὰ μέρος χειρισμὸν τῶν πραγμάτων ἐποιεῖτο διὰ τῆς τῶν φίλων πίστεως. χρωμένη δὲ λογισμοῖς γυναικείοις, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ γεγονὸς εὐτύχημα μόνον ἀποβλέπουσα, τῶν δ' ἐκτὸς οὐδὲν περισκεπτομένη, πρῶτον μὲν συνεχώρησε τοῖς κατ' ἰδίαν πλέουσι λῄζεσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας· δεύτερον δ' ἀθροίσασα στόλον, καὶ δύναμιν οὐκ ἐλάττω τῆς πρότερον, ἐξέπεμψε, πᾶσαν ἀποδείξασα πολεμίαν τοῖς ἡγεμόνοις.

5. Οἱ δὲ ἐξαποσταλέντες, τὴν μὲν πρώτην ἐπιβολὴν ἔσχον ἐπὶ τὴν Ἠλείαν καὶ Μεσσηνίαν. ταύτας γὰρ ἀεὶ τὰς χώρας Ἰλλυριοὶ πορθοῦντες διετέλουν. διὰ γὰρ τὸ μῆκος τῆς τε παραλίας, καὶ διὰ τὸ μεσογαίους εἶναι τὰς δυναστευούσας ἐν αὐταῖς πόλεις, μικραὶ καὶ βραχεῖαι λίαν ἐγίνοντο τοῖς προειρημένοις αἱ πρὸ αὐτῶν βοήθειαι, πρὸς δὲ τὰς ἀποβάσεις τῶν Ἰλλυριῶν· ὅθεν ἀδεῶς ἐπέτρεχον, καὶ κατέσυρον ἀεὶ ταύτας τὰς χώρας. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε γενόμενοι τῆς Ἠπείρου κατὰ Φοινίκην προσέσχον ἐπισιτισμοῦ χάριν. συμμίξαντες δὲ τῶν

ces narrassent, quae in pugna acciderant, incredibili exultans gaudio, quod Aetolos gentem ferocissimam vicisset; ebrietati et id genus liberalioribus epulis indulgens, in pleuritim incidit: quae post dies paucos ipsum sustulit. Regnum Teuta vxor suscepit, fide amicorum in rerum administratione vtens. Haec more ingenii muliebris, quum nihil nisi praeteritam victoriam ob oculos haberet, de externis nihil quicquam cogitaret; suis primum concessit, vt singuli quosunque haberent obuios inter nauigandum, depraedarentur: deinde parata classe, exercitum priore non minorem emittit: facta ducibus potestate, vt pro hostibus populos omnes haberent.

5. Prima expeditio in Eleorum et Messeniorum fines suscepta est, perpetuis Illyriorum incursionibus obnoxios. quoniam enim in longum ora illa porrecta iacet, longeque inde in mediterranea vrbes sunt submotae penes quas est imperium: et parua nimis et ad breue tempus subsidia erant, quae vrbes illae Eleis ac Messeniis aduersus Illyriorum exscensiones submittebant: vt facile his esset sine metu istas regiones incursare ac deuastare. tunc vero ad Phoenicen Epiri oppidum vsque prouecti, parandae annonae gratia in portum applicant: vbi colloquio super proditio-

Γαλα-

τῶν τισὶν, οἵ μισθοφοροῦντες παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις, διέτριβον ἐν τῇ Φοινίκῃ, τὸ πλῆθος ὄντες εἰς ὀκ]ακοσίες· καὶ κοινολογηθέντες τούτοις περὶ προδοσίας τῆς πόλεως, ἐξέβησαν, συγκαταθεμένων σφίσι τῶν προειρημένων, καὶ τῆς πόλεως ἐξ ἐφόδυ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κύριοι κατέστησαν, συνεργησάντων ἔνδοθεν αὐτοῖς τῶν Γαλατῶν. οἱ δ' Ἠπειρῶται πυθόμενοι τὸ γεγονὸς, ἐβοήθυν πανδημεὶ μετὰ σπυδῆς. παραγενόμενοι δὲ πρὸς τὴν Φοινίκην, καὶ προβαλλόμενοι τὸν παρὰ τῇ πόλει ῥέοντα ποταμὸν ἐστρατοπέδευσαν, τῆς ἐπ' αὐτῷ γεφύρας ἀνασπάσαντες τὰς σανίδας ἀσφαλείας χάριν. προσαγγελθέντος δ' αὐτοῖς Σκερδιλαΐδαν ἔχοντα πεντακισχιλίυς Ἰλλυριὺς παραγίνεσθαι κατὰ γῆν διὰ τῶν παρ' Ἀντιγόνειαν στενῶν· μερίσαντες αὐτῶν τινὰς ἐξαπέστειλαν παραφυλάξοντας τὴν Ἀντιγόνειαν· αὐτοὶ δὲ τά τε λοιπὰ ῥαθύμως διῆγον ἀπολαύοντες τῶν ἐκ τῆς χώρας ἀνέδην, τῶν τε κατὰ τὰς φυλακὰς καὶ προκοιτίας ὠλιγώρυν. οἱ δ' Ἰλλυριοὶ συνέντες τὸν μερισμὸν αὐτῶν, καὶ τὴν λοιπὴν ῥαθυμίαν, ἐκπορεύονται νυκ]ός. καὶ τῇ γεφύρᾳ σανίδας ἐπιβαλόντες, τόν τε ποταμὸν ἀσφαλῶς διέβησαν. καὶ λαβόντες ὀχυρὸν τόπον, ἔμειναν τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νυκ]ός. ἐπιγενομένης δὲ τῆς ἡμέρας, καὶ παραταξαμένων ἀμφοτέρων πρὸ τῆς πόλεως, συνέβη λειφθῆναι τὺς Ἠπειρώτας· καὶ πολλὺς μὲν αὐτῶν πεσεῖν, ἔτι δὲ πλείυς ἁλῶναι, τὺς δὲ λοιπὺς διαφυγεῖν ὡς ἐπὶ Ἀτιντάνων.

ne vrbis cum Gallis habito, qui Epirotarum aera merebant, et Phoenicae circiter octingenti degebant; quum eam ad rem operam suam Galli pollicerentur: mox, expositis copiis oppidum et omnia quae in eo erant, capiunt, Gallis intra muros conatus ipsorum adiuuantibus. hoc accepto nuntio Epirotae extemplo ad ferendam opem omnes accurrunt. qui vt venerunt ad Phoenicen, castra sic metantur, vt amnis qui vrbem praeterfluit, pro munimento ipsis esset: ad maiorem securitatem tabulis detractis, quibus pons fluuio impositus erat constratus. deinde certiores facti aduentare Scerdilaïdam cum quinque Illyriorum millibus, itinere terrestri per fauces ad Antigoneam: parte exercitus sui ad custodiendam Antigoneam missa, ipsi interea negligentius agere; commeatibus, quos large regio subministrabat, perfrui; stationes ac vigilias contemptim obire. Illyrii de copiarum diuisione moniti et eorum negligentia; noctu profecti, tabulas ponti imponunt, et sine periculo traiiciunt. munitum dein locum occupant, et per reliquum noctis ibi subsistunt. prima luce vtrique ante vrbem instructa acie certamen ineunt. victis Epirotis multi eorum desiderati sunt, plures capti: reliqui versus Atintanes fugam capessunt.

6. Οὗτοι μὲν οὖν τοιούτοις περιπεσόντες ἀτυχήμασι, καὶ πάσας ἀπολέσαντες τὰς ἐν αὑτοῖς ἐλπίδας, ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος, δεόμενοι μεθ' ἱκετηρίας σφίσι βοηθεῖν. οἱ δὲ κατελεήσαντες τὰς συμφορὰς αὐτῶν, ὑπήκουσαν. καὶ μετὰ ταῦτα παραβοηθήσαντες, ἧκον εἰς Ἑλίκρανον. οἱ δὲ τὴν Φοινίκην κατασχόντες, τὸ μὲν πρῶτον παραγενόμενοι μετὰ Σκερδιλαΐδου πρὸς τὸ χωρίον, παρεστρατοπέδευσαν τοῖς βεβοηθηκόσι, βουλόμενοι συμβαλεῖν. δυσχρηστούμενοι δὲ διὰ τὰς δυσχωρίας τῶν τόπων, ἅμα δὲ καὶ προσπεσόντων παρὰ τῆς Τεύτας γραμμάτων, δι' ὧν ᾤετο δεῖν αὐτοὺς τὴν ταχίστην εἰς οἶκον ἀναχωρεῖν, διὰ τὸ τινὰς τῶν Ἰλλυριῶν ἀφεστηκέναι πρὸς τοὺς Δαρδανεῖς· οὕτω λεηλατήσαντες τὴν Ἤπειρον, ἀνοχὰς ἐποιήσαντο πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας. ἐν αἷς τὰ μὲν ἐλεύθερα σώματα καὶ τὴν πόλιν ἀπολυτρώσαντες αὐτοῖς, τὰ δὲ δουλικὰ, καὶ τὴν λοιπὴν σκευὴν ἀναλαβόντες εἰς τοὺς λέμβους, οἱ μὲν ἀπέπλευσαν. οἱ δὲ περὶ τὸν Σκερδιλαΐδαν πεζῇ πάλιν ἀνεχώρησαν διὰ τῶν παρ' Ἀντιγόνειαν στενῶν· οὐ μικρὰν δὲ τὴν τυχοῦσαν κατάπληξιν καὶ φόβον ἐνειργάσαντο τοῖς τὰς παραλίας οἰκοῦσι τῶν Ἑλλήνων. ἕκαστοι γὰρ θεωροῦντες τὴν ὀχυρωτάτην ἅμα καὶ δυνατωτάτην πόλιν τῶν ἐν τῇ Ἠπείρῳ, παραλόγως οὕτως ἐξηνδραποδισμένην, οὐκ ἔτι περὶ τῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἠγωνίων, καθάπερ

6. Tam aduersam experti fortunam Epirotae, omnique salutis spe, quod quidem in ipsis foret, amissa, legatos cum insulis et velamentis ad Aetolos et Achaeorum gentem mittunt, auxilium petentes. qui eorum calamitatis miserti, faciles ad ipsorum postulata se praebent: atque eo animo non multo post Heliсranum veniunt. eo et Illyrii qui Phoenicen occupauerant, vna cum Scerdilaïda se conferunt: nec longe a copiis auxiliaribus metantur castra, cupientes initio dimicare: sed difficultas locorum impediebat. simul allatae sunt a Regina literae, quibus domum quantocius redire, quod pars Illyriorum ad Dardanos defecisset, imperabat. ita, Epirum populati, inducias cum Epirotis faciunt: per quas, quicquid liberorum hominum in potestate habebant, cum ipsa vrbe pretio accepto eis restituunt. posrquam mancipia et supellectilem omnem lembis suis imposuissent, ceteris nauigantibus, Scerdilaïdas per Antigoneae fauces pedibus remeauit. Magnum ea res maritimis Graecorum vrbibus terrorem attulit. nam qui cernerent, munitissimam et potentissimam Epiri vrbem ita praeter omnium opinionem in captiuitatem incidisse: sibi quisque metuebant, non iam vt antea de agrorum copiis solliciti, verum de propria sua et vr-

ἐν τοῖς

ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ἀλλὰ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν πόλεων. οἱ δ᾽ Ἠπειρῶται παραδόξως διασεσωσμένοι, τοσοῦτον ἀπεῖχον τοῦ πειράζειν ἀμύνεσθαι τοὺς ἠδικηκότας, ἢ χάριν ἀποδιδόναι τοῖς βοηθήσασιν· ὥστε τοὐναντίον διαπρεσβευσάμενοι πρὸς τὴν Τεύταν, συμμαχίαν ἔθεντο μετὰ Ἀκαρνάνων πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς· καθ᾽ ἣν ἐκείνοις μὲν κατὰ τοὺς ἑξῆς καιροὺς συνηγόρουν, τοῖς δ᾽ Ἀχαιοῖς καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς ἀντέπραττον. ἐξ ὧν ἐγένοντο καταφανεῖς ἀκρίτως μὲν κεχρημένοι τότε τοῖς εὐεργέταις· ἀφρόνως δὲ ἐξ ἀρχῆς βεβουλευμένοι περὶ τῶν καθ᾽ αὐτοὺς πραγμάτων.

bium suarum salute. Epirotae hoc periculo mirabiliter liberati, tantum ab eo afuerunt, vt vel calamitatis suae auctores vltum irent, vel iis qui auxilio fuerant gratiam referrent; vt contra, legatione ad Teutam missa, societatem cum Illyriis et ipsi et Acarnanes inirent. neque ab eo tempore postea destiterunt, horum partem amplexi, Achaeis et Aetolis aduersari. quod consilium et iniquam tunc illorum mentem erga bene de se meritos palam fecit: et simul imprudentiam, qua in rerum suarum administratione inde a principio vsi erant.

7. Τὸ μὲν γὰρ, ἀνθρώπους ὄντας παραλόγως περιπεσεῖν τινὶ τῶν δεινῶν, οὐ τῶν παθόντων, τῆς τύχης δὲ καὶ τῶν πραξάντων ἐστὶν ἔγκλημα. τὸ δ᾽ ἀκρίτως καὶ προφανῶς περιβαλεῖν αὐτοὺς ταῖς μεγίσταις συμφοραῖς, ὁμολογούμενόν ἐστι τῶν πασχόντων ἁμάρτημα. διὸ καὶ τοῖς μὲν ἐκ τύχης πταίουσιν, ἔλεος ἕπεται μετὰ συγγνώμης, καὶ ἐπικουρία· τοῖς δὲ διὰ τὴν αὐτῶν ἀβουλίαν, ὄνειδος καὶ ἐπιτίμησις συνεξακολουθεῖ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν. ὅτε δὴ καὶ τότε παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰκότως ἂν τοῖς Ἠπειρώταις ἀπηντήθη. πρῶτον γὰρ, τίς οὐκ ἂν τὴν κοινὴν περὶ Γαλατῶν φήμην ὑπειδόμενος, εὐλαβηθείη τούτοις ἐγχειρίσαι πόλιν εὐδαίμονα, καὶ πολλὰς ἀφορμὰς ἔχουσαν εἰς παρασπόνδησιν; δεύτερον, τίς οὐκ ἂν ἐφυλάξατο τὴν

7. Quippe si quis mortalium in calamitatem incidat quae prouideri humana ratione non poterat, nulla est illius, sed fortunae et eius qui nocuerit culpa: sin aliquis inopia iudicii manifesto in grauissima se coniiciat mala, nemo dubitat illius esse peccatum. itaque per fortunam lapsis parata est misericordia, venia atque auxilium: vbi vero propria inest stultitia, opprobrium sequitur et sapientum increpatio. quo sane modo potuere tunc Epirotae a Graecis merito suo accipi. Jam primum quis Gallorum communem famam suspectans, non vereatur diuitem vrbem et multa habentem perfidiae irritamenta in potestatem illis tradere? deinde quis non

τοῦ αὐτοῦ συστήματος ἐκείνου προαίρεσιν; οἵ γε τὴν μὲν ἀρχὴν ἐξέπεσον ἐκ τῆς ἰδίας, συνδραμόντων ἐπ᾽ αὐτοὺς τῶν ὁμοεθνῶν, διὰ τὸ παρασπονδῆσαι τοὺς αὑτῶν οἰκείους καὶ συγγενεῖς· ὑποδεξαμένων γε μὴν αὐτοὺς Καρχηδονίων, διὰ τὸ κατατείνεσθαι πολέμῳ, τὸ μὲν πρῶτον γενομένης τινὸς ἀντιρρήσεως τοῖς στρατιώταις πρὸς τοὺς στρατηγοὺς ὑπὲρ ὀψωνίων, ἐξαυτῆς ὑπεβάλοντο διαρπάζειν τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν, φυλακῆς χάριν εἰσαχθέντες εἰς αὐτὴν, ὄντες τότε πλείους τῶν τρισχιλίων. μετὰ δὲ ταῦτα παρεισαγόντων αὐτοὺς πάλιν εἰς Ἔρυκα τῆς αὐτῆς χρείας ἕνεκεν, πολιορκούντων τὴν πόλιν Ῥωμαίων, ἐπεχείρησαν μὲν καὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς συμπολιορκουμένους προδοῦναι. τῆς δὲ πράξεως ταύτης ἀποτυχόντες, ηὐτομόλησαν πρὸς τοὺς πολεμίους. παρ᾽ οἷς πιστευθέντες, πάλιν ἐσύλησαν τὸ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Ἐρυκίνης ἱερόν. διὸ καὶ σαφῶς ἐπεγνωκότες Ῥωμαῖοι τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, ἅμα τῷ διαλύσασθαι τὸν πρὸς Καρχηδονίους πόλεμον, οὐδὲν ἐποιήσαντο προυργιαίτερον, τοῦ παροπλίσαντας αὐτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς πλοῖα, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης ἐξορίστους καταστῆσαι. οὓς Ἠπειρῶται τῆς δημοκρατείας καὶ τῶν νόμων φύλακας ποιησάμενοι, καὶ τὴν εὐδαιμονεστάτην πόλιν ἐγχειρίσαντες, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως φανείησαν οὗτοι τῶν συμπτωμάτων αὐτοῖς αἴτιοι γεγονότες; περὶ μὲν οὖν τῆς Ἠπειρωτῶν ἀγνοίας, καὶ περὶ τοῦ μηδέποτε δεῖν τοὺς εὖ φρονοῦντας ἰσχυρο-

intelligeret ab eius potissimum Gallorum manus consiliis esse cauendum. qui initio a suis popularibus communi patria eiecti, quod perfidiose in propinquos cognatosque suos se gesserant: suscepti postea a Carthaginiensibus vrgente bello, quum super stipendio inter milites ac duces orta esset controuersia, impetum repente coeperunt diripiendae Agrigentinorum vrbis, quo praesidii gratia fuerant intromissi, plures tum numero tribus millibus. deinde similem ob caussam Erycem introducti, Romanis vrbem obsidentibus; conati et vrbem prodere et quotquot vna cum ipsis obsidebantur: vt dolus exitum non habuit, transitum ad hostes fecerunt. apud quos fidem nacti rursus Erycinae Veneris aedem spoliarunt. itaque Romani eorum impietate probe perspecta simulac inter ipsos et Carthaginienses pax conuenit, nihil habuere antiquius, quam vt ademtis armis, nauibus impositos ex vniuersa Italia eos exterminarent. Epirotae igitur, qui ciuitatem suam et leges his custodiendas permiserant, et beatam rerum omnium copia vrbem illis tradiderant, quid caussae dicere queant, quominus haec mala sibi ipsi videantur acciuisse? Atque haec de Epirotarum imprudentia dicta voluimus: vt scirent omnes, praesidia va-

τέραν

τέραν εἰσάγεσθαι φυλακὴν, ἄλλως τε καὶ Βαρβάρων, ἐπὶ τοσῦτον ἔκρινον ποιήσασθαι μνήμην.

8. Οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ καὶ κατὰ τοὺς ἀνωτέρω μὲν χρόνους, συνεχῶς ἠδίκουν τοὺς πλοϊζομένους ἀπ' Ἰταλίας· καθ' οὓς δὲ καιροὺς περὶ τὴν Φοινίκην διέτριβον, καὶ πλείους ἀπὸ τοῦ στόλου χωριζόμενοι, πολλοὺς τῶν Ἰταλικῶν ἐμπόρων, οὓς μὲν ἐσύλησαν, οὓς δὲ ἀπέσφαξαν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ ζωγρείᾳ τῶν ἁλισκομένων ἀνῆγον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παρακούοντες τὸν πρὸ τοῦ χρόνον τῶν ἐγκαλούντων τοῖς Ἰλλυριοῖς, τότε καὶ πλειόνων ἐπελθόντων ἐπὶ τὴν σύγκλητον, κατέστησαν πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα, τοὺς ἐπίσκεψιν ποιησομένους περὶ τῶν προειρημένων, Γάϊον καὶ Λεύκιον Κορογκανίους. ἡ δὲ Τεύτα καταπλευσάντων πρὸς αὐτὴν τῶν ἐκ τῆς Ἠπείρου λέμβων, καταπλαγεῖσα τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀγομένης κατασκευῆς· πολὺ γὰρ ἡ Φοινίκη διέφερε τότε τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον πόλεων εὐδαιμονίᾳ· διπλασίως ἐπεῤῥώσθη πρὸς τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀδικίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ τότε μὲν ἐπεῖχε διὰ τὰς ἐγχωρίους ταραχάς. καταστησαμένη δὲ ταχέως τὰ κατὰ τοὺς ἀποστάντας Ἰλλυριοὺς, ἐπολιόρκει τὴν Ἴσσαν, διὰ τὸ ταύτην ἔτι μόνην ἀπειθεῖν αὐτῇ. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον κατέπλευσαν οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις. καὶ δοθέντος αὐτοῖς καιροῦ πρὸς ἔντευξιν, διελέγοντο περὶ τῶν εἰς αὐτοὺς γεγονότων ἀδικημάτων. ἡ δὲ Τεύτα καθόλου μὲν παρ' ὅλην τὴν κοινολογίαν,

lidiora, Barbarorum praesertim, in vrbes suas nunquam esse recipienda.

8. Ceterum Illyrii iam ante soliti eos qui ex Italia navigabant iniuriis afficere: quo tempore Phoenicae morabantur, plures simul a classe discedentes, mercatorum Italicorum alios depraedati sunt, alios trucidarunt, nec paucos cepere viuos et secum abduxerunt. Romani qui semper hactenus delatas ad se querimonias de Illyriis erant aspernati; tunc cum plures simul ea gratia in senatum venissent, legatos in Illyricum decernunt, Caium et Lucium Coruncanos, vt de iis quae diximus accurate cognoscerent. Teuta reuersis ex Epiro lembis, copiam atque multitudinem aduectae ex Epiro supellectilis demirata, (longe enim felicitate ceteras Epiri vrbes anteibat Phoenice:) ad lacessendos iniuriis Graecos duplo animosior est reddita. verum quia domi res turbatae erant, nihil tunc mouit. cito autem negotio transacto eorum Illyriorum qui rebellauerant; Issam, quae sola parere ipsi recusabat, obsidione cinctam tenebat. Eodem tempore Romanorum legati aduenerunt: qui quum ad colloquium essent admissi, de suis iniuriis expostularunt. Teuta quamdiu verba facien-

νολονίαν, ἀγερώχως καὶ λίαν ὑπερηφάνως αὐτῶν διήκουε. καταπαυσάντων δὲ τὸν λόγον, κοινῇ μὲν, ἔφη, πειρᾶσθαι φροντίζειν, ἵνα μηδὲν ἀδίκημα γίνηται Ῥωμαίοις ἐξ Ἰλλυριῶν· ἰδίᾳ γε μὴν, οὐ νόμιμον εἶναι τοῖς βασιλεῦσι κωλύειν Ἰλλυριοὺς τῆς κατὰ θάλατταν ὠφελείας. ὁ δὲ νεώτερος τῶν πρεσβευτῶν δυσχεράνας ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ἐχρήσατο παῤῥησίᾳ καθηκούσῃ μὲν, ἀκαίρως δὲ πρὸς καιρόν. εἶπε γὰρ, ὅτι Ῥωμαίοις μὲν, ὦ Τεύτα, κάλλιστον ἔθος ἐστὶ, τὰ κατ' ἰδίαν ἀδικήματα κοινῇ μεταπορεύεσθαι, καὶ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. πειρασόμεθα δὲ, θεοῦ βουλομένου, σφόδρα καὶ ταχέως ἀναγκάσαι σε, τὰ βασιλικὰ νόμιμα διορθώσασθαι πρὸς Ἰλλυριούς. ἡ δὲ γυναικοθύμως καὶ ἀλογίστως δεξαμένη τὴν παῤῥησίαν, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξωργίσθη πρὸς τὸ ῥηθὲν, ὡς καὶ ὀλιγωρήσασα τῶν παρ' ἀνθρώποις ὡρισμένων δικαίων, ἀποπλεύσασιν αὐτοῖς ἐπαποστεῖλαι τινὰς, τὸν παῤῥησιασάμενον τῶν πρέσβεων ἀποκτεῖναι. προσπεσόντος δὲ τοῦ γεγονότος εἰς τὴν Ῥώμην, διοργισθέντες ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ τῆς γυναικὸς, εὐθέως περὶ παρασκευὴν ἐγίνοντο, καὶ στρατόπεδα κατέγραφον, καὶ στόλον συνήθροιζον.

9. Ἡ δὲ Τεύτα τῆς ὥρας ἐπιγενομένης ἐπισκευάσασα λέμβους πλείους τῶν πρότερον, ἐξαπέστειλε πάλιν εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους. ὧν οἱ μὲν διὰ πόρου τὸν πλοῦν ἐπὶ τὴν Κέρκυραν ἐποιοῦντο, μέρος δέ τι προσέσχε τὸν τῶν Ἐπι-

tes audiebat, ingentem animi ferociam et superbiam prae se ferre: postea vero quam dicendi finem fecissent, ita infit: curae sibi futurum, ne qua Romano populo ab Illyriis publice fiat iniuria: ceterum, vt impediat quominus priuatim quam potest quisque vtilitatem e mari capiat, hoc vero Regibus in more nequaquam esse. Tulit indigne haec illius verba iunior legatorum; et apud Reginam libertate vsus, conveniente illa quidem, sed cui omnino tunc locus non erat: At Romanis, inquit, o Teuta, mos hic est pulcherrimus, vt priuatim factas iniurias publice persequantur, et iniuriam passis opem feramus. operam igitur Deo volente dabimus, vt cupide ac cito regia instituta emendare te cogamus. Libertatem huius dicti ita iracunde, qui mos est mulierum, atque impotenter accepit Teuta, vt spreto gentium iure, mitteret qui profectos legatos insequerentur, et liberiorius dicti auctorem necarent. quod vt Romam est perlatum, tanto foeminae huius scelere irritati, ad belli apparatum illico se conuertere, dilectus habere, classem comparare.

9. Teuta veris initio lembos a se refectos, maiore quam antea numero in Graeciam redire iussit. horum alii Corcyram traiiciunt: quidam ad Dyrrachii portum applicant: specie quidem,

δαμνίων

δαμνίων λιμένα· λόγῳ μὲν ὑδρείας καὶ ἐπισιτισμοῦ χάριν, ἔργῳ δ' ἐπιβολῆς καὶ πράξεως ἐπὶ τὴν πόλιν. τῶν δ' Ἐπιδαμνίων κακῶς ἅμα καὶ ῥαθύμως αὐτοὺς παραδεξαμένων, εἰσελθόντες ἐν αὐτοῖς τοῖς περιζώμασιν ὡς ὑδρευσόμενοι, μαχαίρας ἔχοντες ἐν τοῖς κεραμίοις οὗτοι, κατασφάξαντες τοὺς φυλάττοντας τὴν πύλην, ταχέως ἐγκρατεῖς ἐγένοντο τοῦ πυλῶνος. ἐπιγενομένης δὲ κατὰ τὸ συντεταγμένον ἐνεργῶς τῆς ἀπὸ τῶν πλοίων βοηθείας, παραδεξάμενοι τούτους, ῥᾳδίως κατεῖχον τὰ πλεῖστα τῶν τειχῶν. τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως, ἀπαρασκεύως μὲν διὰ τὸ παράδοξον, ἐκθύμως δὲ βοηθησάντων καὶ διαγωνιζομένων συνέβη τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντιποιησαμένους, τέλος ἐκπεσεῖν ἐκ τῆς πόλεως. Ἐπιδάμνιοι μὲν οὖν ἐν ταύτῃ τῇ πράξει διὰ μὲν τὴν ὀλιγωρίαν ἐκινδύνευσαν ἀποβαλεῖν τὴν πατρίδα· διὰ δὲ τὴν εὐψυχίαν ἀβλαβῶς ἐπαιδεύθησαν πρὸς τὸ μέλλον. τῶν δ' Ἰλλυριῶν οἱ προεστῶτες κατὰ σπουδὴν ἀναχθέντες, καὶ συνάψαντες τοῖς προσπλέουσι, κατῆραν εἰς τὴν Κέρκυραν. καὶ ποιησάμενοι καταπληκτικὴν τὴν ἀπόβασιν, ἐνεχείρησαν πολιορκεῖν τὴν πόλιν. ὧν συμβαινόντων οἱ Κερκυραῖοι δυσχρηστούμενοι, καὶ δυσελπίστως διακείμενοι τοῖς ὅλοις, ἐπρεσβεύοντο πρός τε τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Αἰτωλούς· ἅμα δὲ τούτοις Ἀπολλωνιᾶται καὶ Ἐπιδάμνιοι δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν κατὰ σπουδήν, καὶ μὴ περιιδεῖν σφᾶς αὐτοὺς ἀνάστα-

ceu aquari et frumentari vellent: re autem ipsa, vt vrbem ex insidiis et occulta fraude caperent. quum Dyrrachini inconsulte ac negligenter aditum ipsis patefecissent, ingressi sunt nonnulli eorum campestribus succincti, velut aquaturi, in testis absconditos habentes gladios. qui portae custodibus obtruncatis, nullo negotio locum circa portam occupant. cito deinde, vti conuenerat, auxiliari manu e nauibus adveniente, iunctis viribus murorum partem maximam facile obtinebant. sed oppidanis, licet imparatis, vt in re inopinata, acriter sese defendentibus, fortiterque dimicantibus; tandem Illyrii postquam diu restitissent, vrbe sunt expulsi. atque ita per negligentiam quidem Dyrrachinorum factum, vt patriam ipsi suam tantum non amitterent: per virtutem vero, vt nullo suo damno in posterum erudirentur. Illyriorum duces confestim in altum euecti, et iis iuncti qui ante ipsos nauigabant, Corcyram appellunt. deinde in exscensione facienda magno omnibus terrore iniecto, vrbem obsidere parant. Corcyrenses tanto pressi casu, iamque omni prope spe de summa rerum suarum amissa, legationes ad Achaeos et Aetolos mittunt. vna cum his et Apolloniatae ac Dyrrachini venerunt, auxilium et ipsi petentes, orantesque ne sedibus suis

τους

τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν. οἱ δὲ διακούσαντες τῶν πρέσβεων, καὶ προσδεξάμενοι τοὺς λόγους, ἐπλήρωσαν κοινῇ τὰς τῶν Ἀχαιῶν δέκα ναῦς καταφράκτους. καταρτίσαντες δὲ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, ἔπλεον ἐπὶ τὴν Κέρκυραν, ἐλπίζοντες λύσειν τὴν πολιορκίαν.

10. Οἱ δ' Ἰλλυριοὶ συμπαραλαβόντες Ἀκαρνάνων ναῦς κατὰ τὴν συμμαχίαν ἑπτὰ ἐπ' ἀνάγκης καταφράκτους ἀνταναχθέντες, συνέβαλον τοῖς τῶν Ἀχαιῶν σκάφεσι, περὶ τὰς καλουμένας Παξούς. οἱ μὲν οὖν Ἀκαρνᾶνες, καὶ τῶν Ἀχαϊκῶν νεῶν αἱ κατὰ τούτους ταχθεῖσαι, πάρισον ἐποιοῦντο ἀγῶνα, καὶ διέμενον ἀκέραιοι κατὰ τὰς συμπλοκὰς, πλὴν τῶν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἄνδρας γινομένων τραυμάτων. οἱ δ' Ἰλλυριοὶ ζεύξαντες τοὺς παρ' αὑτοῖς λέμβους ἀνὰ τέτταρας, συνεπλέκοντο τοῖς πολεμίοις. καὶ τῶν μὲν ἰδίων ὀλιγώρουν, καὶ παραβάλλοντες πλαγίους, συνήργουν ταῖς ἐμβολαῖς τῶν ὑπεναντίων. ὅτε δὲ προσεγγίσαντα καὶ δεθέντα, κατὰ τὰς ἐμβολὰς, ἐδυσχρήστει τὰ τῶν ἀντιπάλων σκάφη, προσκρεμαμένων αὐτοῖς περὶ τὰς ἐμβολὰς τῶν ἐζευγμένων λέμβων, τοτ' ἐπιπηδῶντες ἐπὶ τὰ καταστρώματα τῶν Ἀχαϊκῶν νεῶν, κατεκράτουν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, τεττάρων μὲν πλοίων ἐκυρίευσαν τετρηρικῶν, μίαν δὲ πεντήρη σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσιν ἐβύθισαν, ἐφ' ἧς ἔπλει Μάρκος ὁ Καρυνεὺς, ἀνὴρ πάντα τὰ δίκαια τῷ κοινῷ τῶν

pelli se ab Illyriis paterentur. benigne hae legationes sunt acceptae ab Achaeis et Aetolis: qui auxilii ferendi gratia decem constratas naues quas habebant Achaei, communi consilio, remigio ac milite omnibusque rebus instruxerunt. quod vbi paucis diebus fecissent, spe soluendae obsidionis, Corcyram nauigant.

10. Illyrii assumtis ex foederis legibus septem Acarnanum nauibus armatis, in altum prouecti, iuxta Paxos cum Achaeorum classe praelium ineunt. et Acarnanes quidem cum his opposita Achaïcarum nauium parte, aequo Marte rem gerentes, integri e dimicatione, exceptis virorum vulneribus, discesserunt: Illyrii vero quaternis lembis simul colligatis, sic cum hostibus confligebant, vt de suis lembis securi, obliquos illos obiiciendo, hostilem impetum adiuuarent: sed postquam appropinquauerant aduersae naues, atque impressione facta sese illis alligauerant, dum ipsae impeditae haerebant, vt ex quarum rostris vincti inter se lembi dependerent: tunc Illyrii in tabulata Achaicarum nauium insilientes, ob classiarii militis multitudinem superiores euadebant. hac ratione quadriremes quatuor ab iis sunt captae; quinqueremis vna cum viris ipsis demersa: in qua Marcus Carynensis erat: vir erga commune Achaeorum omni offi-

Ἀχαιῶν

Ἀχαιῶν πολιτεύματι πεποιηκὼς, μέχρι τῆς καταστροφῆς. οἱ δὲ πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας διαγωνιζόμενοι, συνιδόντες τὸ κατὰ τοὺς Ἰλλυριοὺς προτέρημα, καὶ πιστεύοντες τῷ ταχυναυτεῖν, ἐπικρατήσαντες, ἀσφαλῶς τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰκείαν ἐποιήσαντο. τὸ δὲ τῶν Ἰλλυριῶν πλῆθος φρονηματισθὲν ἐπὶ τῷ προτερήματι, λοιπὸν ἤδη ῥαδίως ἐχρήσατο τῇ πολιορκίᾳ, καὶ τεθαῤῥηκότως. οἱ δὲ Κερκυραῖοι δυσελπίσαντες τοῖς ὅλοις ἐκ τῶν συμβεβηκότων, βραχὺν ἔτι χρόνον ὑπομείναντες τὴν πολιορκίαν, συνέθεντο τοῖς Ἰλλυριοῖς, καὶ παρεδέξαντο φρουρὰν, καὶ μετὰ τῆς φρουρᾶς Δημήτριον τὸν Φάριον. τούτων δὲ πραχθέντων, εὐθέως οἱ τῶν Ἰλλυριῶν προεστῶτες ἀνήγοντο. καὶ καταράραντες εἰς τὴν Ἐπίδαμνον, ταύτην πάλιν ἐπεβάλλοντο πολιορκεῖν τὴν πόλιν.

11. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς τῶν τὰς ὑπάτους ἀρχὰς ἐχόντων Γάϊος μὲν Φολούϊος ἐξέπλει ναυσὶ διακοσίαις ἐκ τῆς Ῥώμης· Αὖλος δὲ Ποσθούμιος τὰς πεζικὰς ἔχων δυνάμεις, ἐξώρμα. τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιβολὴν εἶχε πλεῖν ὁ Γάϊος ἐπὶ τῆς Κερκύρας, ὑπολαμβάνων ἔτι καταλήψεσθαι τὴν πολιορκίαν ἄκριτον. ὑστερήσας δὲ τῶν καιρῶν, ὅμως ἐπὶ τὴν νῆσον ἔπλει, βουλόμενος ἅμα ἐπιγνῶναι σαφῶς τὰ γεγονότα περὶ τὴν πόλιν· ἅμα δὲ πεῖραν λαβεῖν τῶν παρὰ τοῦ Δημητρίου προσαγγελλομένων. ὁ γὰρ Δημήτριος ἐν διαβολαῖς ὢν, καὶ φοβούμενος τὴν Τεύταν, ἔπεμπε πρὸς

cii genere semper quoad vixit, egregie functus. qui cum Acarnanibus dimicabant, secundam Illyriorum pugnam cernentes, freti nauium suarum celeritate, quum suus ventus vela impleret, patriam repetunt. Illyrii hac victoria superbi, de cetero facilem victoriam habuerunt, impune quiduis audentes. Corcyrenses vero propter illa quae acciderant plane omni spe salutis deiecti, non amplius diu obsidione tolerata, pacem cum Illyriis faciunt, et praesidium in vrbem suam recipiunt, ac simul cum eo Demetrium Pharium. Secundum haec Illyriorum duces naues extemplo soluunt et classe Dyrrachium appulsa, eius vrbis obsidionem iterum moliuntur.

11. Circa idem tempus C. Fuluius Cos. cum ducentarum nauium classe, itemque A. Postumius Cos. alter cum terrestribus copiis Roma proficiscuntur. Caio erat animus ante omnia Corcyram petere, quod prius se illuc peruenturum speraret, quam exitum obsidio haberet. ac licet serum iam auxilium erat, ad insulam tamen accessit, cum vt propius omnia cognosceret, quae ibi facta erant: tum vt vera an falsa essent quae de Demetrio nuntiabantur, disceret. Demetrius enim nonnullis apud Teutam ipsum criminantibus,

πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἀπαγγελλόμενος, τήν τε πόλιν ἐγχειριεῖν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα παραδώσειν, ὧν ἦν αὐτὸς κύριος. οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὴν παρουσίαν τῶν Ῥωμαίων ἀσμένως ἰδόντες, τήν τε φρουρὰν παρέδωκαν τῶν Ἰλλυριῶν μετὰ τῆς τοῦ Δημητρίου γνώμης, αὐτοί τε σφᾶς ὁμοθυμαδὸν ἔδωκαν παρακληθέντες εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων πίστιν· μίαν ταύτην ὑπολαβόντες ἀσφάλειαν αὐτοῖς ὑπάρχειν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον πρὸς τὴν τῶν Ἰλλυριῶν παρανομίαν. Ῥωμαῖοι δὲ προσδεξάμενοι τοὺς Κερκυραίους εἰς τὴν φιλίαν, ἔπλεον ἐπὶ τῆς Ἀπολλωνίας, ἔχοντες εἰς τὰ κατάλοιπα τῶν πραγμάτων ἡγεμόνα τὸν Δημήτριον. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ Ποστούμιος τὰς πεζικὰς διεβίβαζε δυνάμεις ἐκ τοῦ Βρεντησίου, πεζοὺς μὲν εἰς δισμυρίους, ἱππεῖς δὲ περὶ δισχιλίους. ἅμα δὲ τῷ προσελθεῖν ἑκατέρας ὁμοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν Ἀπολλωνίαν, ὁμοίως καὶ τούτων ἀποδεξαμένων καὶ δόντων ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, παραχρῆμα πάλιν ἀνήχθησαν ἀκούοντες πολιορκεῖσθαι τὴν Ἐπίδαμνον. οἱ δ' Ἰλλυριοὶ συνέντες τὴν ἔφοδον τῶν Ῥωμαίων, οὐδενὶ κόσμῳ λύσαντες τὴν πολιορκίαν, ἔφυγον. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ τοὺς Ἐπιδαμνίους παραλαβόντες εἰς τὴν πίστιν, προῆγον εἰς τοὺς εἴσω τόπους τῆς Ἰλλυρίδος, ἅμα καταστρεφόμενοι τοὺς Ἀρδυαίους. συμμιξάντων δὲ πρεσβευτῶν αὐτοῖς καὶ πλειόνων, οἱ παρὰ τῶν Παρθεινῶν ἧκον ἐπιτρέποντες τὰ καθ' αὑτοὺς, δεξάμενοι τούτους εἰς τὴν

metuens ab illa sibi, ad Romanos miserat, qui nuntiarent, et vrbem se, et quaecunque alia in potestate haberet, ipsis traditurum. Corcyrenses Romanorum aduentu laeti, praesidium Illyriorum consentiente Demetrio eis tradunt: deinde etiam de communi cunctorum sententia, Romanorum hortatu, fidei ipsorum se omnes dedunt. hanc solam rati superesse rationem, qua tuti in posterum ab Illyriorum immanitate forent. Romani Corcyrensibus in amicitiam receptis, Apolloniam classe petunt, ducem ad peragenda reliqua Demetrium habentes. Inter haec et Postumius terrestres copias Brundusio traiecit: pedites ad viginti millia, equitum duo millia. Statim vt exercitus vterque ad Appolloniam accessit, Apolloniatis Romanos in vrbem recipientibus, et se illis permittentibus, e vestigio Coss. quod diceretur Dyrrachium obsideri, iterum portu soluunt. Illyrii vbi aduentare Romanos sensere, obsidione soluta effusam fugam capessunt his quoque in fidem receptis, ad vlteriora Illyrici progrediuntur, subactis obiter Ardyaeis. Adfuere mox plures legationes aliorum populorum; et in his etiam Parthinorum, nec non Atintanum: qui omnes quum se fidei Romanorum permitterent sunt in amici-

τὴν φιλίαν, παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς παρὰ τῶν Ἀτιντάνων προσεληλυθότας, προῆγον ὡς ἐπὶ τὴν Ἴσσαν, διὰ τὸ καὶ ταύτην ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν πολιορκεῖσθαι τὴν πόλιν. ἀφικόμενοι δὲ καὶ λύσαντες τὴν πολιορκίαν προσεδέξαντο καὶ τοὺς Ἰσσαίους εἰς τὴν ἑαυτῶν πίστιν. εἷλον δὲ καὶ πόλεις τινὰς Ἰλλυρίδας ἐν τῷ παράπλῳ κατὰ κράτος· ἐν αἷς περὶ Νυτρίαν οὐ μόνον τῶν στρατιωτῶν ἀπέβαλον πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν χιλιάρχων τινὰς καὶ τὴν ταμίαν. ἐκυρίευσαν δὲ καὶ λέμβων εἴκοσι τῶν ἀποκομιζόντων τὴν ἐκ τῆς χώρας ὠφέλειαν. τῶν δὲ πολιορκούντων τὴν Ἴσσαν, οἱ μὲν ἐν τῇ Φάρῳ διὰ τὸν Δημήτριον ἀβλαβεῖς ἔμειναν· οἱ δ᾽ ἄλλοι πάντες ἔφυγον εἰς τὸν Ἀρβῶνα σκεδασθέντες. ἡ δὲ Τεῦτα πάνυ μετ᾽ ὀλίγων εἰς τὸν Ῥίζονα διεσώθη, πολισμάτιον εὖ πρὸς ὀχυρότητα κατεσκευασμένον, ἀνακεχωρηκὸς μὲν ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐπ᾽ αὐτῷ δὲ κείμενον τῷ Ῥίζονι ποταμῷ. ταῦτα δὲ πράξαντες, καὶ τῷ Δημητρίῳ τοὺς πλείους ὑποτάξαντες τῶν Ἰλλυριῶν, καὶ μεγάλην αὐτῷ περιθέντες δυναστείαν, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἐπίδαμνον ἅμα τῷ στόλῳ καὶ τῇ πεζικῇ δυνάμει.

12 Γάϊος μὲν οὖν Φολούϊος εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέπλευσε, τὸ πλεῖον ἔχων μέρος τῆς τε ναυτικῆς καὶ πεζικῆς στρατιᾶς. ὁ δὲΠοστούμιος ὑπολειπόμενος τετταράκοντα σκάφη, καὶ στρατόπεδον ἐκ τῶν περικειμένων πόλεων ἀθροίσας, παρεχείμαζε, συνεφεδρεύων τῷ τε τῶν Ἀρδυαίων ἔθνει, καὶ τοῖς ἄλλοις

tiam fuscepti. ita ventum ad Iffam, quae etiam vrbs ab Illyriis oppugnabatur. adventu Romanorum solutum eft obfidium: Iffaei in fidem recepti. Sed et per vim, dum oram illam praeteruehuntur, ex Illyricanis oppidis quaedam Confules expugnauere: in his Nutriam, ad quam non folum multos milites, fed etiam tribunorum aliquos, et Quaeftorem ipfum amiferunt. capti funt et lembi xx. praeda onufti redeuntes. eorum qui Iffam obfidebant, Pharii quidem in Demetrii gratiam immunes omni damno remanferunt: alii omnes varie diffipati Arbonem confugerunt. Teuta cum oppido paucis Rizonem euafit: id nomen eft oppiduli, egregie muniti, procul a mari, ad ipfum Rizonem fluuium fiti. poft haec Romani plerosque Illyrici populos Demetrio fubiiciunt: magnoque illi dominatu tradito, vtrumque exercitum Dyrrachium reducunt.

12. Romam inde C. Fulvius cum maiore parte navalium terreftriumque copiarum eft reuerfus. Pofthumius cum xl. nauibus longis eft relictus; et nouo exercitu quem e circumiacentibus oppidis confcripfit, vt ad omnes Ardyaeorum et aliorum qui fidei Rom. fe permiferant, motus, fi quid

τοῖς δεδωκόσιν ἑαυτὲς εἰς τὴν πίϛιν. ὑπὸ δὲ τὴν ἐαρινὴν ὥραν ἡ Τεῦτα διαπρεσβευσαμένη πρὸς τὲς Ῥωμαίες, ποιεῖται συνθήκας, ἐν αἷς εὐδόκησε, ΦΟΡΟΥΣ ΤΕ ΤΟΥΣ ΔΙΑΤΑΧΘΕΝΤΑΣ ΟΙΣΕΙΝ, ΠΑΣΗΣ ΤΕ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΙΝ ΤΗΣ ΙΛΛΥΡΙΔΟΣ ΠΛΗΝ ΟΛΙΓΩΝ ΤΟΠΩΝ (καὶ τὸ συνέχον, ὃ μάλιϛα πρὸς τὲς Ἕλληνας διέτεινε,) ΚΑΙ ΜΗ ΠΛΕΥΣΕΙΝ ΠΛΕΟΝ Η ΔΥΣΙ ΛΕΜΒΟΙΣ ΕΞΩ ΤΟΥ ΛΙΣΣΟΥ. ΚΑΙ ΤΟΥΤΟΙΣ ΑΝΟΠΛΟΙΣ. ὧν συντελεσθέντων, ὁ Ποϛέμιος μετὰ ταῦτα πρεσβευτὰς ἐξαπέϛειλε πρός τε τὲς Αἰτωλὲς καὶ τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος· οἵ καὶ παραγενόμενοι, πρῶτον μὲν ἀπελογίσαντο τὰς αἰτίας τῦ πολέμυ, καὶ τῆς διαβάσεως, ἑξῆς δὲ τύτοις, τὰ πεπραγμένα διεξῆλθον, καὶ τὰς συνθήκας παρανέγνωσαν, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τὲς Ἰλλυριές. τυχόντες δὲ παρ' ἑκατέρυ τῶν ἐθνῶν τῆς καθηκύσης φιλανθρωπίας, αὖθις ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Κέρκυραν, ἱκανῦ τινὸς ἀπολελυκότες φόβυ τὲς Ἕλληνας διὰ τὰς προειρημένας συνθήκας. ὐ γὰρ τισὶν, ἀλλὰ πᾶσι τότε κοινὲς ἐχθρὲς εἶναι συνέβαινε τὲς Ἰλλυριές. ἡ μὲν ἦν πρώτη διάβασις Ῥωμαίων μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, ἔτι δ' ἐπιπλοκὴ μετὰ πρεσβείας εἰς τὲς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπυς, τοιάδε καὶ διὰ ταύτας ἐγένετο τὰς

ingrueret, paratum esset subsidium. Sub initium veris Teuta legatis ad Romanos missis, pacem hisce conditionibus cum illis sancit: VT TRIBVTA QVAE IPSI IMPERARENTVR QVOTANNIS PENDERET: ILLYRICO TOTO, PRAETER PAVCA ADMODVM LOCA, EXCEDERET: ET, (quod praecipuum erat, maximeque ad Graecos pertinebat,) NE VLTRA LISSVM PLVRIBVS QVAM DVOBVS LEMBIS, IISQVE INERMIBVS, LICERET EI NAVIGARE. His rebus gestis Postumius legatos ad Aetolos et Achaeorum gentem mittit: qui caussas primum belli, et traiectionis Romanorum in illas partes, eis exposuerunt: deinde quae gesta erant commemorarunt; foederis etiam cum Illyriis initi tabulis, in conspectu illorum pellectis. mox, ea qua par erat comitate habiti ab vtroque populo, Corcyram reuertuntur. qui quidem non mediocri metu, pace cum Illyriis facta, Graecos tum liberarunt: quippe ea tempestate, non horum aut illorum, sed in vniuersum omnium hostes erant Illyrii. Prima igitur Romanorum cum exercitu in Illyricum et partes illas Europae, traiectio; primum item cum Graeciae populis per legationem commercium eiusmodi fuit, easque caussas habuit. Post istud vero prin-

αἰτίας.

αἰτίας. ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς καταρχῆς, Ῥωμαῖοι μὲν εὐθέως ἄλλους πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς Κορινθίους καὶ πρὸς Ἀθηναίους· ὅτε δὴ καὶ Κορίνθιοι πρῶτον ἀπεδέξαντο μετέχειν Ῥωμαίους τοῦ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνος.

13. Ἀσδρούβας δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (ἐν γὰρ τούτοις ἀπελίπομεν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν) νουνεχῶς καὶ πραγματικῶς χειρίζων τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἔν τε τοῖς ὅλοις μεγάλην ἐποιεῖτο προκοπὴν, τήν τε παρὰ μέν τισι Καρχηδόνα, παρὰ δέ τισι Καινὴν πόλιν προσαγορευομένην κατασκευάσας, οὐ μικρὰ, μεγάλα δὲ συνεβάλλετο Καρχηδονίοις, εἰς πραγμάτων λόγον· καὶ μάλιστα διὰ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου, πρός τε τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν πράγματα, καὶ πρὸς τὰ κατὰ τὴν Λιβύην· περὶ ἧς ἡμεῖς εὐφυέστερον καιρὸν λαβόντες ὑποδείξομεν τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ τὴν χρείαν, ἣν ἀμφοτέραις δύναται παρέχεσθαι ταῖς εἰρημέναις χώραις. ὃν καὶ θεωροῦντες Ῥωμαῖοι, μείζω καὶ φοβερωτέραν ἤδη συνιστάμενον δυναστείαν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ πολυπραγμονεῖν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν. εὑρόντες δὲ σφᾶς ἐπικεκοιμημένους ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, καὶ προειμένους εἰς τὸ μεγάλην χεῖρα κατασκευάσασθαι Καρχηδονίους, ἀνατρέχειν ἐπειρῶντο κατὰ δύναμιν. αὐτόθεν μὲν οὖν ἐπιτάττειν ἢ πολεμεῖν οὐκ ἐτόλμων τοῖς Καρχηδονίοις διὰ τὸ τὸν ἀπὸ τῶν Κελτῶν φόβον ἐπικρέμασθαι τοῖς σφετέροις πράγμασι, καὶ

cipium legati deinceps alii ad Corinthios atque Athenienses missi fuere a Romanis: eoque primum tempore a Corinthiis decretum est, vt Isthmici ludicri participes Romani fierent.

13. Iisdem temporibus Asdrubal, (in eo namque eramus, cum a rebus Hispaniae diuertimus:) magna prudentia atque solertia prouinciam administrans, cum aliis omnibus ad summam rerum proficiebat: tum vrbe condita quam alii Carthaginem, alii nouam vrbem nuncupant, magnum ad amplificandum Poenorum imperium momentum attulerat. nam vt alia ne dicam, loci opportunitas maxima est, siue in Hispania, siue in Africa res sint gerendae. situm eius vrbis, et quanta illius queat esse vtilitas ad vtramque regionem, alibi commodiore loco declarabimus. Vbi animaduertere Romani magnam hunc et iam terribilem consecutum esse potentiam, ipsi quoque aliquid in Hispania tentandi impetum coeperunt. quumque ita iudicarent, eo creuisse opes Carthaginiensium, quia ipsi hactenus profundo quodam somno capti omnem illarum rerum curam neglexerant: quod prius erat peccatum emendare omnibus viribus studebant. Sed impraesentiarum quidem durius aliquid Carthaginiensibus imperare, aut bellum aduersus eos mouere, ob impendentem a Gallis metum, qui Ro-

μονονοὺ καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσδοκᾶν τὴν ἔφοδον αὐτῶν. καταψήσαντες δὲ καὶ πραΰναντες τὸν Ἀσδρύβαν, οὕτως ἔκριναν ἐγχειρεῖν τοῖς Κελτοῖς, καὶ διακινδυνεύειν πρὸς αὐτούς· οὐδέποτ' ἂν ὑπολαμβάνοντες, οὐχ οἷον δυναστεῦσαι τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' οὐδ' ἀσφαλῶς οἰκῆσαι τὴν ἑαυτῶν πατρίδα τούτους ἔχοντες ἐφέδρους τοὺς ἄνδρας. διόπερ ἅμα τῷ διαπρεσβευσάμενοι πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν ποιήσασθαι συνθήκας, ἐν αἷς τὴν μὲν ἄλλην Ἰβηρίαν παρεσιώπων, τὸν δὲ καλούμενον Ἴβηρα ποταμὸν, οὐκ ἔδει Καρχηδονίους ἐπὶ πολέμῳ διαβαίνειν, εὐθέως ἐξήνεγκαν τὸν πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν Κελτοὺς πόλεμον.

14. Ὑπὲρ ὧν δοκεῖ μοι χρήσιμον εἶναι, κεφαλαιώδη μὲν ποιήσασθαι τὴν ἐξήγησιν, ἵνα τὸ τῆς προκατασκευῆς οἰκεῖον συνενώσωμεν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν· ἀναδραμεῖν δὲ τοῖς χρόνοις ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, ἐξ ὅτου κατέσχον οἱ προειρημένοι τὴν χώραν. ἡγοῦμαι γὰρ τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν οὐ μόνον ἀξίαν εἶναι γνώσεως καὶ μνήμης· ἀλλὰ καὶ τελέως ἀναγκαίαν, χάριν τοῦ μαθεῖν, τίσι μετὰ ταῦτα πιστεύσας ἀνδράσι καὶ τόποις Ἀννίβας ἐπεβάλετο καταλύειν τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν. πρῶτον δὲ περὶ τῆς χώρας ῥητέον, ποία τίς ἐστι καὶ πῶς κεῖται πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν. οὕτω γὰρ ἔσται καὶ τὰ περὶ τὰς πράξεις διαφέροντα κατὰ τὸ νοεῖν βελτίονα, ὑπογραφέν-

mam infesto exercitu credebantur in dies venturi, non audebant. igitur mitigandum sibi esse, deliniendumque Asdrubalem prius statuunt: atque ita Gallos aggrediendum, et acie cum ipsis dimicandum: quippe dum a tergo sibi semper imminentes Gallos haberent, non dicam imperare Italiae, sed ne patriam quidem sine periculo retinere se posse. postea quam ergo per legatos foedus cum Asdrubale sanciuissent, quo vltra Iberum amnem continere se Carthaginienses tenebantur, nulla interim de reliqua Hispania mentione facta; extemplo aduersus eos Gallos qui in Italia erant, bellum suscepere.

14. De his Gallis vt summatim aliquid dicam pretium operae mihi videtur: quo sicut praeparationi huic convenit, propositi nostri partes omnes connectamus inter se: paullo altius repetita narratione ab illis temporibus, quibus eam terram occuparunt. Res namque illorum non solum scitu memoratuque dignas ducimus: sed etiam prorsus necessarias; vt cognosci deinceps queat, quibus viris, quibusue locis fretus Hannibal Romanorum imperium euertere sit aggressus. Sed de regione ipsa prius nobis dicendum, qualis ipsa sit, et quomodo ad reliquam Italiam sita. locorum enim et prouinciae vniuersae natura ob oculos posita, me-

γραφέντων τῶν περί τε τὰ τόπους καὶ τὴν χώραν ἰδιωμάτων. Τῆς δὴ πάσης Ἰταλίας τῷ σχήματι τριγωνοειδοῦς ὑπαρχούσης, τὴν μὲν μίαν ὁρίζει πλευρὰν αὐτῆς, τὴν πρὸς ἀνατολὰς κεκλιμένην, ὅ, τ' Ἰόνιος πόρος, καὶ κατὰ τὸ συνεχὲς ὁ κατὰ τὸν Ἀδρίαν κόλπος· τὴν δὲ πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς τετραμμένην, τὸ Σικελικὸν καὶ Τυῤῥηνικὸν πέλαγος. αὗται δ' αἱ πλευραὶ συμπίπτουσαι πρὸς ἀλλήλας, κορυφὴν ποιοῦσι τοῦ τριγώνου, τὸ προκείμενον ἀκρωτήριον τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν μεσημβρίαν, ὃ προσαγορεύεται μὲν Κόκινθος, διαιρεῖ δὲ τὸν Ἰόνιον πόρον, καὶ τὸ Σικελικὸν πέλαγος. τὴν δὲ λοιπὴν τὴν παρά τε τὰς ἄρκτους καὶ τὴν μεσόγαιαν παρατείνουσαν. ὁρίζει κατὰ τὸ συνεχὲς, ἡ τῶν Ἄλπεων παρώρεια, λαμβάνουσα τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ Μασσαλίας καὶ τῶν ὑπὲρ τὸ Σαρδῷον πέλαγος τόπων, παρήκουσα δὲ συνεχῶς, μέχρι πρὸς τὸν τοῦ παντὸς Ἀδρίου μυχὸν, πλὴν βραχέος, ὃ προκαταλήγουσα λείπει τοῦ μὴ συνάπτειν αὐτῷ. παρὰ δὲ τὴν προειρημένην παρώρειαν, ἣν δεῖ καὶ νοεῖν ὡσανεὶ βάσιν τοῦ τριγώνου. παρὰ ταύτην ἀπὸ μεσημβρίας ὑπόκειται πεδία τῆς συμπάσης Ἰταλίας τελευταῖα πρὸς τὰς ἄρκτους, ὑπὲρ ὧν ὁ νῦν δὴ λόγος, ἀρετῇ καὶ μεγέθει διαφέροντα τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην, ὅσα πέπτωκεν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν. ἔστι δὲ τὸ μὲν ὅλον εἶδος καὶ τῆς ταῦτα τὰ πεδία περιγραφούσης γραμμῆς τριγωνοειδές. τούτου δὲ τοῦ σχή-

lius quae fuerint praecipue obseruanda in actionibus postea commemorandis capias. Quum igitur trigoni speciem Italia tota referat, vnum eius latus quod orientem spectat, Ionium mare et continuus illi sinus Adriaticus terminant: meridiei vero et occidenti obuersum latus Siculum Etruscumque mare. qua se duo haec latera contingunt, triquetrae figurae vertex efficitur: estque ibi procurrens ex Italia meridiem versus promontorium, Cocinthum dicunt, quo separantur Ionium mare et Siculum pelagus. reliquum latus quod septentrionem spectat et mediterranea praetexit, Alpium continua iuga definiunt: quae a Massilia et proximis locis mari Sardoo incipiunt, indeque tractu perpetuo ad vltimum Adriatici maris recessum extenduntur: nisi quod aliquanto prius desinunt, quam Adriam contingant. Secundum haec montium iuga, quae pro basi accipienda sunt trigoni, a meridie campi subiacent, in vltima et maxime boreali parte Italiae siti; omnium qui tota Europa nobis cogniti sunt, longe praestantissimi rebus vniuersis, latissimeque patentes. haec loca sunt de quibus nobis nunc est sermo. Habet vero planities etiam ista figuram et ambitum similem trigono: cuius verticem contactus duorum montium facit Appenni-

τȣ͂ σχήματος τὴν μὲν κορυφὴν, ἥτε τῶν Ἀπεννίνων καλουμένων ὀρῶν καὶ τῶν Ἀλπεινῶν σύμπτωσις, οὐ μακρὰν ἀπὸ τȣ͂ Σαρδονίȣ πελάγους ὑπὲρ Μασσαλίας ἀποτελεῖ. τῶν δὲ πλευρῶν παρὰ μὲν τὴν ἀπὸ τῶν ἄρκτων, ὡς ἐπάνω προεῖπον, τὰς Ἄλπεις αὐτῶν ἐπὶ διχιλίους καὶ διακοσίους σταδίους παρήκειν συμβαίνει. παρὰ δὲ τὴν ἀπὸ μεσημβρίας τὸν Ἀπεννῖνον, ἐπὶ τρισχιλίους καὶ ἑξακοσίους. βάσεως γε μὴν τάξιν λαμβάνει τȣ͂ παντὸς σχήματος ἡ παραλία τȣ͂ κατὰ τὸν Ἀδρίαν κόλπȣ. τὸ δὲ μέγεθος τῆς βάσεως ἐστιν, ἀπὸ πόλεως Σήνης ὡς ἐπὶ τὸν μυχὸν, ὑπὲρ τοὺς διχιλίους σταδίους καὶ πεντακοσίους. ὥστε τὴν πᾶσαν περίμετρον τῶν προειρημένων πεδίων, μὴ πολὺ λείπειν τῶν μυρίων σταδίων.

15. Περί γε μὴν τῆς ἀρετῆς, οὐδ᾽ εἰπεῖν ῥάδιον. σίτȣ τε γὰρ τοσαύτην ἀφθονίαν ὑπάρχειν συμβαίνει κατὰ τοὺς τόπους, ὥστ᾽ ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς καιροῖς, πολλάκις τεττάρων ὀβολῶν εἶναι τῶν πυρῶν τὸν Σικελικὸν μέδιμνον, τῶν δὲ κριθῶν δυοῖν. τȣ͂ δ᾽ οἴνȣ τὸν μετρητὴν ἰσόκριθον. ἐλύμου γε μὴν καὶ κέγχρου τελέως ὑπερβάλλουσα δαψίλεια γίνεται παρ᾽ αὐτοῖς. τὸ δὲ τῶν βαλάνων πλῆθος τὸ γινόμενον ἐκ τῶν κατὰ διάστημα δρυμῶν ἐν τοῖς πεδίοις, ἐκ τούτων ἄν τις μάλιστα τεκμήραιτο. πλείστων γὰρ ὑικῶν ἱερείων κοπτομένων ἐν Ἰταλίᾳ, διά τε τὰς εἰς τοὺς ἰδίους βίους, καὶ τὰς εἰς τὰ στρατόπεδα παραθέσεις, τὴν ὁλοσχερεστάτην χορηγίαν ἐκ τούτων συμβαίνει τῶν πεδίων αὐτοῖς ὑπάρχειν. περὶ δὲ τῆς

ni atque Alpium, non procul a Sardinio mari, ſupra Maſſiliam. Porro boreale huius latus claudunt perpetua Alpium iuga, vt ante dicebamus, per M. P. CCLXXV. meridionale, Apenninus, patens in longitudinem CCCCLXXV. millia paſſuum. locum baſis obtinet ora maritima Adriatici ſinus, ab vrbe Sena ad vltimum vſque receſſum, per CCCXII. millia, et quingentos paſſus, atque amplius. vt non multum abſit, quin vniuerſus ambitus dictae planitiei, millia paſſuum colligat CIↃCCL.

15. Quantum vero excellat rebus omnibus hic terrarum tractus, ne dici quidem ſatis poteſt. Iam primum, frumenti ea copia eſt, vt perſaepe noſtra hac aetate tritici modius Siculis obolis quatuor veneat, hordei duobus: vini metreta, cum pari menſura hordei permutetur. panico et milio adeo abundat, vt nihil ſupra. Glans quam larga copia in quercetis proueniat, quae totis illis campis per varia interualla cernuntur, ſic facile intelligas. nam quum plurimos Itali homines porcos mactent, tum vt priuatim illis victitent, tum vt in conditis militaribus reponant: maximam eorum copiam haec

κατὰ

κατὰ μέρος εὐωνίας καὶ δαψιλείας τῶν πρὸς τὴν τροφὴν ἀνηκόντων οὕτως ἄν τις ἀκριβέστατα κατανοήσειε. ποιοῦνται γὰρ τὰς καταλύσεις οἱ διοδεύοντες τὴν χώραν ἐν τοῖς πανδοχείοις, οὐ συμφωνοῦντες περὶ τῶν κατὰ μέρος ἐπιτηδείων, ἀλλ' ἐρωτῶντες, πόσου τὸν ἄνδρα δέχεται. ὡς μὲν οὖν ἐπὶ τὸ πολὺ παρίενται τοὺς καταλύτας αἱ πανδοχεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ' ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἡμιασσαρίου· τοῦτο δέ ἐστι τέταρτον μέρος ὀβολοῦ· σπανίως δὲ τοῦτ' ὑπερβαίνουσι. τό γε μὴν πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν σωμάτων, ἔτι δὲ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις τόλμαν, ἐξ αὐτῶν τῶν πράξεων σαφῶς ἔσται καταμαθεῖν. τῶν δ' Ἄλπεων ἑκατέρας τῆς πλευρᾶς τῆς ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ προειρημένα πεδία νευούσης, τοὺς βουνώδεις καὶ γεώδεις τόπους κατοικοῦσι, τοὺς μὲν ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν καὶ τὰς ἄρκτους ἐστραμμένους, Γαλάται Τρανσάλπινοι προσαγορευόμενοι· τοὺς δ' ἐπὶ τὰ πεδία Ταυρίσκοι καὶ Ἀγῶνες, καὶ πλείω γένη βαρβάρων ἕτερα. Τρανσάλπινοί γε μὴν, οὐ διὰ τὴν τοῦ γένους, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ τόπου διαφορὰν προσαγορεύονται. τὸ γὰρ τρᾶνς ἐξερμηνευόμενον ἐστι πέραν, διὸ τοὺς ἐπέκεινα τῶν Ἄλπεων, Τρανσαλπίνους καλοῦσι.

16 Τὰ δ' ἄκρα, διά τε τὴν τραχύτητα καὶ τὸ πλῆθος τῆς ἐπιμενούσης ἀεὶ χιόνος, ἀοίκητα τέως ἐστί. τὸν δ' Ἀπέννινον ἀπὸ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπὲρ Μασσαλίαν καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἄλπεις συμπλώ-

planities subministrat. omnium denique rerum ad victum necessariarum quanta sit vilitas atque abundantia, ex eo coniiciat aliquis, non male. Qui per regionem iter faciunt, cum ad caupones diuertunt, non pacifcuntur de cibo particulatim: sed quanti quemque excipiant rogant. qui, vt plurimum, praebituros se hospitibus necessaria omnia, ita vt desit nihil, recipiunt, semisse; quae oboli quarta pars est: idque pretium raro excedunt. Incolarum multitudinem, corporum magnitudinem ac pulchritudinem, nec non audaciam in bellis, res gestae manifesto arguent. In vtroque Alpium latere, et quod Rhodanum respicit, et quod expositos modo campos; inhabitant terrenos colles, ab illa quidem parte quae Rhodano et septentrionibus est obuersa, Galli quos Transalpinos vocant: ab altera vero Taurisci et Agones, et aliae gentes barbarae. Transalpini e re nomen habent: neque enim ad generis differentiam, sed quia trans Alpes habitant, sic Italis sunt dicti.

16. Alpium cacumina propter locorum asperitatem, et altas niues ibi perennantes, a nemine adhuc coluntur. Apenninum a fronte quidem supra Massiliam, et qua Alpibus iun-

σεως. Λιγυστῖνοι κατοικοῦσι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ Τυῤῥηνικὸν πέλαγος πλευρὰν αὐτοῦ κεκλιμένην, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ πεδία· παρὰ θάλατταν μὲν, μέχρι πόλεως Πίσσης, ἣ πρώτη κεῖται τῆς Τυῤῥηνίας ὡς πρὸς τὰς δυσμάς· κατὰ δὲ τὴν μεσόγαιαν, ἕως τῆς Ἀῤῥητίνων χώρας. ἑξῆς δὲ Τυῤῥηνοί· τούτοις δὲ συνεχεῖς ἑκάτερον τὸ κλίμα νέμονται τῶν προειρημένων ὀρῶν Ὄμβροι. λοιπὸν ὁ μὲν Ἀπεννῖνος ἀπέχων τῆς κατὰ τὸν Ἀδρίαν θαλάττης σταδίους ὡσανεὶ πεντακοσίους, ἀπολείπει τὰ πεδία δεξιὸς ἀπονεύων, καὶ διὰ μέσης τῆς λοιπῆς Ἰταλίας διήκων εἰς τὸ Σικελικὸν κατατείνει πέλαγος. τὸ δ' ἀπολειπόμενον μέρος πεδινὸν τῆς πλευρᾶς, ἐπὶ θάλατταν καὶ πόλιν καθήκει Σήναν. ὁ δὲ Πάδος ποταμὸς, ὑπὸ δὲ τῶν ποιητῶν Ἠριδανὸς θρυλλούμενος, ἔχει μὲν τὰς πηγὰς ἀπὸ τῶν Ἄλπεων, ὡς πρὸς τὴν κορυφὴν μᾶλλον τοῦ προειρημένου σχήματος· καταφέρεται δ' εἰς τὰ πεδία, ποιούμενος τὴν ῥύσιν ὡς ἐπὶ μεσημβρίαν. ἀφικόμενος δὲ εἰς τοὺς ἐπιπέδους τόπους, ἐκκλίνας τῷ ῥεύματι, πρὸς ἕω φέρεται δι' αὐτῶν· ποιεῖ δὲ τὴν ἐκβολὴν δυσὶ στόμασι εἰς τοὺς κατὰ τὸν Ἀδρίαν κόλπους· τὸ δὲ πλεῖον ἀποτέμνεται μέρος τῆς πεδιάδος χώρας, εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ τὸν Ἀδριατικὸν μυχόν. ἄγει δὲ πλῆθος ὕδατος, οὐδενὸς ἔλαττον τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ποταμῶν, διὰ τὸ τὰς ῥύσεις τὰς ἐπὶ τὰ πεδία νευούσας, ἀπό τε τῶν Ἄλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν εἰς τοῦτον ἐμπίπτειν ἁπάσας καὶ πανταχό-

gitur, Ligures habent ex vtroque latere: et quod Etruſcum mare ſpectat, et quod ſuperiorem planitiem: illic quidem, Piſam vſque, primam Etruriae vrbem, occidentem verſus: hinc vero in mediterraneis, vſque ad fines Arretinorum. Sequuntur Etruſci: et qui hos continent Vmbri, dictorum montium latus vtrumque inhabitantes. dehinc Apenninus, diſtans a mari Adriatico circiter LXII. M. paſſuum et quadringentos, relictus campis, deflectit ad dextram, et mediam Italiam ſecans, ad Siculum mare pertinet. campi vero quos relinqui dicebamus ab Apennino in hoc latere, ad mare pertingunt, et vrbem Senam. Padus fluuius, quem Eridani nomine poëtae celebrant, oritur ex Alpibus, qua potiſſimum parte eſt figurae ſupra expoſitae vertex. primo ſtatim ortu ſubiectos petit campos in meridiem conuerſus: ſed mox, planitiem ingreſſus, mutato in orientem curſu, per eam labitur, donec ſinum Adriaticum duobus oſtiis ingrediatur: ceterum vniuerſam planitiem ita diuidit Padus, vt maior longe pars ea ſit, quae ad Alpes et Adriam porrigitur. Copia aquarum tanta, vt nulli Italicorum fluuiorum concedat. quicquid enim aquarum in hoſce campos ex Alpibus aut Apenninis montibus defluit, omne

θεν. μεγίϛῳ δὲ καὶ καλλίϛῳ ῥεύματι Φέρεται, περὶ Κυνὸς ἐπιτολὴν αὐξόμενος ὑπὸ τȣ πλήθȣς τῶν ἀνατηκομένων χιόνων, ἐν τοῖς προειρημένοις ὄρεσιν. ἀναπλεῖται δ' ἐκ θαλάττης κατὰ τὸ ϛόμα τὸ καλȣμενον Ὄλανα, σχεδὸν ἐπὶ δισχιλίȣς ϛαδίȣς. τὴν μὲν γὰρ πρώτην ἐκ τῶν πηγῶν ἔχει ῥύσιν ἁπλῆν, σχίζεται δ' εἰς δύο μέρη, κατὰ τȣς προσαγορευομένȣς Τριγαβόλȣς· τȣτων δὲ τὸ μὲν ἕτερον ϛόμα προσονομάζεται Παδόα, τὸ δ' ἕτερον Ὄλανα· κεῖται δὲ ἐπὶ τȣτῳ λιμὴν, ȣδενὸς τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν ἧττω παρεχόμενος ἀσφάλειαν τοῖς ἐν αὐτῷ καθορμιζομένοις. παρά γε μὴν τοῖς ἐγχωρίοις ὁ ποταμὸς προσαγορεύεται Βόδεγκος. τἄλλα δὲ τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τȣτον ἱϛορȣμενα παρὰ τοῖς Ἕλλησι, λέγω δὴ τὰ περὶ Φαέθοντα καὶ τὴν ἐκείνȣ πτῶσιν, ἔτι δὲ δάκρυα τῶν αἰγείρων, καὶ τȣς μελανείμονας τȣς περὶ τὸν ποταμὸν οἰκȣντας, ȣς Φασι τὰς ἐσθῆτας εἰσέτι νῦν Φορεῖν τοιαύτας ἀπὸ τȣ κατὰ Φαέθοντα πένθȣς· καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τραγικὴν καὶ ταύτῃ προσεοικυῖαν ὕλην, ἐπὶ μὲν τȣ παρόντος ὑπερθησόμεθα, διὰ τὸ μὴ λίαν καθήκειν τῷ τῆς προκατασκευῆς γένει, τὴν περὶ τῶν τοιȣτων ἀκριβολογίαν· μεταλαβόντες δὲ καιρὸν ἁρμόττοντα, ποιησόμεθα τὴν καθήκȣσαν μνήμην, καὶ μάλιϛα διὰ τὴν Τιμαίȣ περὶ τȣς προειρημένȣς τόπȣς ἄγνοιαν.

17. Πλὴν ταῦτά γε τὰ πεδία, τὸ παλαιὸν ἐνέμοντο Τυῤῥηνοί· καθ' ȣς χρόνȣς καὶ τὰ

id vndique in Padum illabitur. fluit igitur maximus, pulcherrimusque hic fluuius: augeturque ad Canis ortum, liquatis niuibus in vtroque monte. aſcendunt in eo naves e mari, per oſtium Olanen ad millia paſſuum ducenta propemodum et quinquaginta. hic quando fonte ſuo manat, vnico fertur alveo: vbi ad Trigabolos quos vocant, peruenit, in duos ſcinditur. oſtiorum alteri nomen Paduae; alteri Olanae: vbi portus eſt, nulli omnium quos habet ſinus Adriaticus inferior, ad ſecuritatem appellentibus praeſtandam. indigenae flumen hoc Bodencum nuncupant. cetera quae de Pado a Graecis ſunt prodita: narrationem inquam de Phaethonte, et eius caſu: de populorum arborum lacyrmis: de atrata ad hunc amnem gente, quam dicunt etiamnum veſtitum illum ſeruare a Phaethontis luctu: et huiusmodi res omnes tragicas his affines, impraeſentiarum miſſas facimus: neque enim praeparationi cuiusmodi haec eſt, accuratior de talibus diſputatio conueniat. in ſequentibus vero, loco magis idoneo, haec omnia, maxime vt Timaei ignorantiam horum tractuum oſtendamus, abunde ſumus perſecuturi.

17. Igitur planitiem iſtam tenuere quondam Etruſci: cum quidem et campos circa Ca-

Φλέγραιά ποτε καλούμενα τὰ περὶ Καπύην, καὶ Νῶλαν πεδία . . . . . καὶ διὰ τὸ πολλοῖς ἐμποδὼν εἶναι καὶ γνωρίζεσθαι, μεγάλην ἐπ᾽ ἀρετῇ δόξαν εἰλήφασι. διὸ καὶ τὰς ἱστοροῦντας τὰς Τυρρηνῶν δυναστείας, οὐ χρὴ ποιεῖσθαι τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὴν νῦν κατεχομένην ὑπ᾽ αὐτῶν χώραν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὰ προειρημένα πεδία, καὶ τὰς ἐκ τούτων τῶν τόπων ἀφορμάς. οἷς ἐπιμιγνύμενοι κατὰ τὴν παράθεσιν Κελτοί, καὶ περὶ τὸ κάλλος τῆς χώρας ὀφθαλμιάσαντες, ἐκ μικρᾶς προφάσεως μεγάλῃ στρατιᾷ παραδόξως ἐπελθόντες, ἐξέβαλον ἐκ τῆς περὶ τὸν Πάδον χώρας Τυρρηνούς· καὶ κατέσχον αὐτοὶ τὰ πεδία. τὰ μὲν οὖν πρῶτα καὶ περὶ τὰς ἀνατολὰς τοῦ Πάδου κείμενα, Λάοι καὶ Λεβέκιοι, μετὰ δὲ τούτους Ἴσομβρες κατῴκησαν, ὃ μέγιστον ἔθνος ἦν αὐτῶν. ἑξῆς δὲ τούτοις παρὰ τὸν ποταμὸν Κενομάνοι· τὰ δὲ πρὸς τὸν Ἀδρίαν ἤδη προσήκοντα γένος ἄλλο πάνυ παλαιὸν διακατέσχε. προσαγορεύονται δὲ Οὐένετοι, τοῖς ἔθεσι καὶ τῷ κόσμῳ βραχὺ διαφέροντες Κελτῶν, γλώττῃ δ᾽ ἀλλοίᾳ χρώμενοι. περὶ ὧν οἱ τραγῳδιογράφοι πολύν τινα πεποίηνται λόγον, καὶ πολλὴν διατίθενται τερατείαν. τὰ δὲ πέραν τοῦ Πάδου τὰ περὶ τὸν Ἀπεννῖνον πρῶτοι μὲν Ἄνανες, μετὰ δὲ τούτους Βοιοὶ κατῴκησαν· ἑξῆς δὲ τούτων ὡς πρὸς τὸν Ἀδρίαν, Αἴγωνες· τὰ δὲ τε-

puam ac Nolam, Phlegraeos quondam dictos, poſſidentes quod multorum prauis conatibus obſtarent, exteris innotuerunt, magnamque opinionem virtutis apud eos ſunt conſecuti. iccirco qui hiſtorias legunt de Tyrrhenorum dynaſtiis et variis dominatibus, eos oportet, non ad illam ditionem quam nunc obtinent, oculos referre: verum ad campos de quibus verba fecimus, et opes quas ex eis locis colligebant. Adſidebant Tyrrhenis Galli, ideoque cum ipſis commercia frequentabant: deinde cupiditatis oculis in pulcherrimam planitiem adiectis, arrepta occaſione levi, numeroſo cum exercitu nihil cogitantes Etruſcos invadunt: ex regione Circumpadana eiiciunt: atque ipſi planitiem illam occupant. Ad Padi igitur ripam quae ſolis ortum reſpicit, primi ſedes poſuerunt Lai, ac Lebecii: et qui hos ſequuntur Inſubres, gens inter omnes tunc maxima. deinceps fluuium accolunt Cenomani: quod ſupereſt deinde ſpatium ad Adriaticum ſinum alius populus longe antiquiſſimus obtinebat, Venetos vocant: ſermone diverſo a Gallis vtentes; cetera moribus et cultu ſimiles. de his multam tragici poetae mentionem fecerunt, multaque fabulantur. Vltra Padum circa Apenninum primi occurrunt Anianes, deinde Boii: poſt iſtos verſus Adriam Aegones: poſtremi omnium

λευταῖα

λευταῖα πρὸς θαλάτῃ Σήνωνες. τὰ μὲν ὖν ἐπιφανέστατα τῶν κατεχόντων τὺς προειρημένυς τόπυς ἐθνῶν, ταῦθ' ὑπῆρχεν. ᾤκυν δὲ κατὰ κώμας ἀτειχίστους, τῆς λοιπῆς κατασκευῆς ἄμοιροι καθεστῶτες. διὰ γὰρ τὸ στιβαδοκοιτεῖν καὶ κρεωφαγεῖν, ἔτι δὲ μηδὲν ἄλλο πλὴν τὰ πολεμικὰ καὶ τὰ κατὰ γεωργίαν ἀσκεῖν, ἁπλῦς εἶχον τὺς βίυς· ὔτ' ἐπιστήμης ἄλλης, ὔτε τέχνης παρ' αὐτοῖς τὸ παράπαν γινωσκομένης. ὕπαρξίς γε μὴν ἑκάστοις ἦν θρέμματα καὶ χρυσός· τῷ μόνα ταῦτα κατὰ τὰς περιστάσεις ῥᾳδίως δύνασθαι πανταχῆ περιαγαγεῖν, καὶ μεθιστᾶναι κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις. περὶ δὲ τὰς ἑταιρείας, μεγίστην σπυδὴν ἐποιῦντο, διὰ τὸ καὶ φοβερώτατον καὶ δυνατώτατον εἶναι παρ' αὐτοῖς τῦτον, ὃς ἂν πλείστυς ἔχειν δοκεῖ τὺς θεραπεύοντας καὶ συμπεριφερομένυς αὐτῷ.

18. Τὰς μὲν ὖν ἀρχὰς ὐ μόνον τῆς χώρας ἐπεκράτυν· ἀλλὰ καὶ τῶν σύνεγγυς πολλὺς ὑπηκόυς ἐπεποίηντο τῇ τόλμῃ καταπεπληγμένοι· μετὰ δέ τινα χρόνον μάχῃ νικήσαντες Ῥωμαίυς, καὶ τὺς μετὰ τύτων παραταξαμένυς, ἑπόμενοι τοῖς φεύγυσι τρισὶ τῆς μάχης ἡμέραις ὕστερον κατέσχον αὐτὴν τὴν Ῥώμην, πλὴν τῦ Καπιτωλίυ. γενομένυ δ' ἀντισπάσματος, καὶ τῶν Οὐενέτων ἐμβαλόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, τότε μὲν ποιησάμενοι συνθήκας πρὸς Ῥωμαίυς, καὶ τὴν πόλιν ἀποδόντες, ἐπανῆλθον εἰς

ad mare Senones. atque hae nobilissimae sunt gentes inter illas, quae eas terras occuparunt, de quibus modo dicebamus. Habitabant autem vicatim sine muris, neque supellectilis vllum vsum norant. quippe simplex illis viuendi modus, vt quibus somnus in herbae aut stramenti toro erat; alimonium, carnes tantum; nec quicquam aliud curae, nisi res bellicae et agrorum cultus: nulla alia, neque scientia neque arte apud ipsos cognita. opes singulorum erant in pecore vel auro: quod sola haec ad omnes fortunae casus facile sit circumducere, ac pro arbitrio transferre. sodalitatibus colendis praecipue studebant. is namque apud illos plurimum timetur, et potentissimus censetur, quem plurimi colunt, ex nutu illius ac voluntate pendentes.

18. Ac principio quidem Galli non solum regionem illam obtinebant: sed multos etiam vicinorum populorum audacia sua perterrefactos, parere sibi pepulerunt: verum aliquanto post parta de Romanis victoria, et aliis qui simul in acie contra ipsos steterant, per tres dies insecuti fugientes, ipsam mox Romam praeter Capitolium ceperunt. mox interueniente casu qui domum eos reuocabat, quod Veneti ipsorum fines cum infesto exercitu erant ingressi, pace cum Romanis facta, vrbeque ipsis reddita, ad suas

τὴν

τὴν οἰκείαν. μετὰ δὲ ταῦτα, τοῖς ἐμφυλίοις συνείχοντο πολέμοις. ἔνιοι δὲ καὶ τῶν τὰς Ἄλπεις κατοικούντων ὁρμὰς ἐποιοῦντο, καὶ συνηθροίζοντο πολλάκις ἐπ' αὐτούς, θεωροῦντες ἐκ παραθέσεως τὴν παραγεγενημένην αὐτοῖς εὐδαιμονίαν. ἐν ᾧ καιρῷ Ῥωμαῖοι τήν τε σφετέραν δύναμιν ἀνέλαβον, καὶ τὰ κατὰ τοὺς Λατίνους αὖθις πράγματα συνεστήσαντο. παραγενομένων δὲ πάλιν τῶν Κελτῶν εἰς Ἄλβαν στρατεύματι μεγάλῳ μετὰ τὴν τῆς πόλεως κατάληψιν ἔτει τριακοστῷ. τότε μὲν οὐκ ἐτόλμησαν ἀντεξαγαγεῖν Ῥωμαῖοι τὰ στρατόπεδα, διὰ τὸ παράδοξον γενομένης τῆς ἐφόδου προκαταληφθῆναι· καὶ μὴ καταταχῆσαι τὰς τῶν συμμάχων ἀθροίσαντας δυνάμεις. αὖθις δ' ἐξ ἐπιβολῆς ἑτέρας, ἔτει δωδεκάτῳ μετὰ μεγάλης στρατιᾶς ἐπιπορευομένων, προαισθόμενοι καὶ συναγείροντες τοὺς συμμάχους, μετὰ πολλῆς προθυμίας ἀπήντων, σπεύδοντες συμβαλεῖν καὶ διακινδυνεῦσαι περὶ τῶν ὅλων. οἱ δὲ Γαλάται καταπλαγέντες τὴν ἔφοδον αὐτῶν, καὶ διαστασιάσαντες πρὸς σφᾶς, νυκτὸς ἐπιγενομένης, φυγῇ παραπλησίαν ἐποιήσαντο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰκείαν. ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ φόβου, τρισκαίδεκα μὲν ἔτη τὴν ἡσυχίαν ἔσχον· μετὰ δὲ ταῦτα συνορῶντες αὐξανομένην τὴν Ῥωμαίων δύναμιν, εἰρήνην ἐποιήσαντο καὶ συνθήκας.

19. Ἐν αἷς ἔτη τριάκοντα μείναντες ἐμπεδῶς, αὖθις γενομένου κινήματος ἐκ τῶν Τρανσαλ-

sedes redierunt. Postea vero Gallos bella ciuilia exceperunt: nonnulli item Inalpini populi, coniunctis viribus bella in eos mouerunt; quum ex comparatione rerum suarum, illorum felicitatem animaduerterent. interea Romani priores recuperant vires, ac cum Latinis res componunt. Annis postea elapsis triginta ab occupata vrbe, iterum Galli magno cum exercitu Albam vsque progrediuntur. cum quidem Romani, quod inopinata hac inuasione ipsorum conatus hostis anteuertisset; neque vlla diligentia efficere potuissent, vt sociorum auxilia cogerent, ire contra non sunt ausi. sed anno duodecimo post, Gallis iterum magna vi eos inuadentibus; re prius cognita Romani, sociisque contractis, magna cum alacritate obuiam procedunt, manum conserere, et ad vniuersae rei dimicationem venire cupientes. Galli eo ipso territi, quod occurrere Romanus auderet, animis ac sententiis inter se dissidere, et nocte coepta fugientibus similes domum retrocedere. quietem post haec per annos tredecim egerunt: deinde vt vident Romanorum incrementa, etiam pacem foedusque cum illis icerunt.

19. Triginta iam annos pacem constanter seruauerant, cum Transalpinis arma in ipsos

πίνων,

πίνων, δείσαντες μὴ πόλεμος αὐτοῖς ἐγερθῇ βαρύς, ἀπὸ μὲν αὐτῶν ἔτρεψαν τὰς ὁρμὰς τῶν ἐξανισταμένων, δωροφοροῦντες καὶ προτιθέμενοι τὴν συγγένειαν· ἐπὶ δὲ Ῥωμαίους παρώξυναν καὶ μετέσχον αὐτοῖς τῆς στρατείας. ἐν ᾗ τὴν ἔφοδον ποιησάμενοι διὰ Τυῤῥηνίας, ὁμοῦ συστρατευσαμένων σφίσι Τυῤῥηνῶν, καὶ περιβαλόμενοι λείας πλῆθος, ἐκ μὲν τῆς Ῥωμαίων ἐπαρχίας ἀσφαλῶς ἐπανῆλθον. εἰς δὲ τὴν οἰκείαν ἀφικόμενοι, καὶ στασιάσαντες περὶ τὴν τῶν εἰλημμένων πλεονεξίαν, τῆς τε λείας καὶ τῆς αὐτῶν δυνάμεως τὸ πλεῖστον μέρος διέφθειραν. τοῦτο δὲ σύνηθές ἐστι Γαλάταις πράττειν, ἐπειδὰν σφετερίσωνταί τι τῶν πέλας, καὶ μάλιστα διὰ τὰς ἀλόγους οἰνοφλυγίας καὶ πλησμονάς. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἔτει τετάρτῳ συμφρονήσαντες ἅμα Σαυνῖται καὶ Γαλάται, παρετάξαντο Ῥωμαίοις ἐν τῇ Καμερτίων χώρᾳ, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐν τῷ κινδύνῳ διέφθειραν. ἐν ᾧ καιρῷ προσφιλονικήσαντες πρὸς τὸ γεγονὸς ἐλάττωμα τοῖς Ῥωμαίοις, μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐξῆλθον. καὶ συμβαλόντες πᾶσι τοῖς στρατοπέδοις ἐν τῇ τῶν Σεντινατῶν χώρᾳ πρὸς τοὺς προειρημένους, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασαν προτροπάδην ἑκάστους εἰς τὴν οἰκείαν διαφυγεῖν. διαγενομένων δὲ πάλιν ἐτῶν δέκα, παρεγένοντο Γαλάται μετὰ μεγάλης στρατιᾶς πολιορκήσοντες τὴν Ἀῤῥητίνων πόλιν. Ῥωμαῖοι δὲ παρα-

mouentibus, bellum pauescentes, quod pernitiosum fore arbitrabantur: qua largitione munerum, qua generis communione allegata, hostis iam concitati impetum a se amoliti, in Romanos eundem irritarunt, atque adeo expeditionis comites ipsi fuerunt. per fines Etruscorum, nam et ipsi expeditionis participes erant, impressione facta, praedam quidem auertere magnam: finibusque Romanorum sine periculo excesserunt. verum in patriam vbi rediissent, mutua cupiditate rerum captarum ad seditionem impulsi, et praedae et exercitus sui bonam partem amiserunt. Familiaris est haec Gallis insania, quoties aliena rapuerunt; vbi praesertim mero ciboque sese ingurgitarunt. Quarto deinde anno conspirant inter se Samnites et Galli, et cum Romanis in agro Clusinorum qui et Camartes dicti, acie dimicant: magnamque eorum caedem faciunt. quo quidem tempore Romani clade accepta vehementius irritati, paucis diebus interiectis copias educunt. tandemque omnibus legionibus in agro Sentinati cum superioribus inito praelio, partem maximam illorum obtruncant: reliquos effusa fuga in suam quemque patriam se recipere compellunt. Vix decem elapsi erant anni; ecce iterum Gallos magna belli mole Arretium parantes obsidere. adsunt et Romani ad ferendam

βοηθή-

βοηθήσαντες καὶ συμβαλόντες πρὸ τῆς πόλεως, ἡττήθησαν. ἐν δὲ τῇ μάχῃ ταύτῃ Λευκίου τοῦ στρατηγοῦ τελευτήσαντος, Μάνιον ἐπικατέστησαν τὸν Κόριον. οὗ πρεσβευτὰς ἐκπέμψαντος εἰς Γαλατίαν ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων, παρασπονδήσαντες ἐπανείλοντο τοὺς πρέσβεις. τῶν δὲ Ῥωμαίων ὑπὸ τῷ θυμῷ ἐκ χειρὸς ἐπιστρατευσαμένων, ἀπαντήσαντες συνέβαλον οἱ Σήνωνες καλούμενοι Γαλάται. Ῥωμαῖοι δ' ἐκ παρατάξεως κρατήσαντες αὐτῶν, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξέβαλον· τῆς δὲ χώρας ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς. εἰς ἣν καὶ πρώτην τῆς Γαλατίας ἀποικίαν ἔστειλαν τὴν Σήνην προσαγορευομένην πόλιν, ὁμώνυμον οὖσαν τοῖς πρότερον αὐτὴν κατοικοῦσι Γαλάταις, ὑπὲρ ἧς ἀρτίως διεσαφήσαμεν, φάσκοντες αὐτὴν παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐπὶ τῷ πέρατι κεῖσθαι τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων.

20. Οἱ δὲ Βοιοὶ θεωροῦντες ἐκπεπτωκότας τοὺς Σήνωνας, καὶ δείσαντες περὶ σφῶν καὶ τῆς χώρας μὴ πάθωσι τὸ παραπλήσιον, ἐξεστράτευσαν πανδημεὶ παρακαλέσαντες Τυῤῥηνούς. ἀθροισθέντες δὲ περὶ τὴν Ὀάδμονα προσαγορευομένην λίμνην, παρετάξαντο Ῥωμαίοις. ἐν δὲ τῇ μάχῃ ταύτῃ, Τυῤῥηνῶν μὲν οἱ πλεῖστοι κατεκόπησαν, τῶν δὲ Βοιῶν τελέως ὀλίγοι διέφυγον. οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ κατὰ πόδας ἐνιαυτῷ συμφρονήσαντες αὖθις οἱ προειρημένοι, καὶ τοὺς τῶν ἄρτι νέων ἡβῶντας καθοπλίσαντες,

opem: sed ante vrbem collatis signis, inferiores e pugna discedunt. Illo praelio quum occisus fuisset L. Cos. in eius locum M. Cos. est suffectus. hic postmodum legatos de redemtione captiuorum ad Gallos mittit: quos ipsi datam fidem fallentes necant. Indignissime facinus illud tulere Romani: ac statim ducto in hostes exercitu, cum Gallis Senonibus obuiam prodire ausis, manum conferunt. quum Romanis secunda fortuna pugnae fuisset, partem maximam ceciderunt, reliquos sedibus expulerunt. ita potiti vniuersa Senonum ditione, primam in Galliam coloniam eo mittunt. Sena haec dicitur de eorum Gallorum nomine, qui prius tenuere. fecimus nos paullo ante eius mentionem, ostendimusque ad Adriam esse sitam, in extrema planitie quam Padus irrigat.

20. Boii, vt excidisse patria Senones vident, metu similis fortunae, omnibus suis qui arma ferre poterant excitis, Etruscis etiam aduocatis, aduersus Romanos proficiscuntur. postquam ad lacum Vadimonis copiae vniuersae conuenerant, acie instructa certamen ineunt. Caesi sunt plerique omnes Etrusci: Boiorum oppido pauci euaserunt. Nec eo secius tamen iidem populi iterum conspiratione facta, pubem omnem suam armant, et contra Ro-

παρετά-

παρετάξαντο πρὸς Ῥωμαίους. ἡττηθέντες δ' ὁλοσχερῶς τῇ μάχῃ μόλις εἶξαν ταῖς ψυχαῖς. καὶ διαπρεσβευσάμενοι περὶ σπονδῶν καὶ διαλύσεων, συνθήκας ἔθεντο πρὸς Ῥωμαίους. ταῦτα δὲ συνέβαινε γίγνεσθαι τῷ τρίτῳ πρότερον ἔτει τῆς Πύῤῥου διαβάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, πέμπτῳ δὲ τῆς Γαλατῶν περὶ Δελφοὺς διαφθορᾶς. ἐν γὰρ τούτοις ἡ τύχη τοῖς καιροῖς, ὡσανεὶ λοιμικήν τινα πολέμου διάθεσιν ἐπέστησε πᾶσι Γαλάταις. ἐκ δὲ τῶν προειρημένων ἀγώνων, δύο τὰ κάλλιστα συνεκύρησε Ῥωμαίοις· τοῦ γὰρ κατακόπτεσθαι συνήθειαν ἐσχηκότες ὑπὸ Γαλατῶν, οὐδὲν ἠδύναντο δεινότερον ἰδεῖν, οὐδὲ προσδοκῆσαι τῶν αὐτοῖς ἤδη πεπραγμένων. ἐξ ὧν πρός τε Πύῤῥον ἀθληταὶ τέλειοι γεγονότες τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων συγκατέστησαν. τήν τε τῶν Γαλατῶν τόλμαν ἐν καιρῷ καταπληξάμενοι, λοιπὸν ἀπερισπάστως τὸ μὲν πρῶτον πρὸς Πύῤῥον περὶ τῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν· μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς Καρχηδονίους ὑπὲρ τῆς τῶν Σικελιωτῶν ἀρχῆς διηγωνίζοντο.

21. Γαλάται δὲ ἐκ τῶν προειρημένων ἐλαττωμάτων ἔτη μὲν πέντε καὶ τετταράκοντα τὴν ἡσυχίαν ἔσχον, εἰρήνην ἄγοντες πρὸς Ῥωμαίους. ἐπεὶ δ' οἱ μὲν αὐτόπται γεγονότες τῶν δεινῶν ἐκ τοῦ ζῆν ἐξεχώρησαν διὰ τὸν χρόνον· ἐπεγένοντο δὲ νέοι, θυμοῦ μὲν ἀλογίστου πλήρεις, ἄπειροι δὲ καὶ ἀόρατοι παντὸς κακοῦ καὶ πάσης περιστάσεως, αὖθις ἤρξαντο τὰ καθεστῶτα κινεῖν· ὃ φύσιν ἔχει γίνεσθαι·

manos aciem ordinant. a quibus victi, atque in totum profligati, aegre tandem animis cessere: petitaque per legatos pace et belli fine, foedus cum Romanis feriunt. Gesta haec sunt triennio prius quam Pyrrhus in Italiam traiiceret: quinque annis ante Delphicam Gallorum cladem. Eo namque tempore vbique locorum fortuna Gallos ceu pestilenti quodam sidere afflatos, bellis exercebat. Romani vero e superioribus certaminibus duo consecuti pulcherrima. Quippe assiduis per Gallos caedibus affecti, nihil deinceps terribilius aut videre aut pati poterant iis quae iam acciderant: ex quo aduersus Pyrrhum athletae perfecti bellicorum certaminum euasere. tum autem Gallorum audacia opportune repressa, de cetero, absque vllo impedimento, primo contra eundem Pyrrhum de Italia bellum gesserunt: deinde cum Carthaginiensibus de Siculorum dominatu certamen susceperunt.

21. Quieuere post haec detrimenta Galli per annos quadraginta quinque, pacem cum Romanis colentes. postea vero quam per aetatem e viuis excesserant priorum malorum oculati testes; successerantque illis iuuenes animosae temeritatis pleni, omnium belli malorum atque aduersae fortunae rudes et inexperti: coeperunt denuo Galli, prout natura est hominum, praesen-

καὶ

καὶ ταράττεσθαι μὲν ἐκ τῶν τυχόντων πρὸς Ῥωμαίους, ἐπισπᾶσθαι δὲ τοὺς ἐκ τῶν Ἄλπεων Γαλάτας. τὸ μὲν οὖν πρῶτον χωρὶς τοῦ πλήθους, δι' αὐτῶν τῶν ἡγουμένων, ἐν ἀποῤῥήτοις ἐπράττετο τὰ προειρημένα. διὸ καὶ παραγενομένων τῶν Τρανσαλπίνων ἕως Ἀριμίνου μετὰ δυνάμεως, διαπιστήσαντα τὰ πλήθη τῶν Βοίων, καὶ στασιάσαντα πρός τε τοὺς ἑαυτῶν προεστῶτας, καὶ πρὸς τοὺς παραγεγονότας, ἀνεῖλον μὲν τοὺς ἰδίους βασιλεῖς Ἄτην καὶ Γάλατον, κατέκοψαν δ' ἀλλήλους συμβαλόντες ἐκ παρατάξεως. ὅτε δὴ καὶ Ῥωμαῖοι κατάφοβοι γενόμενοι τὴν ἔφοδον, ἐξῆλθον μετὰ στρατοπέδου. συνέντες δὲ τὴν αὐθαίρετον καταφθορὰν τῶν Γαλατῶν, αὖθις ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκείαν. μετὰ δὲ τοῦτον τὸν φόβον ἔτει πέμπτῳ Μάρκου Λεπίδου στρατηγοῦντος, κατεκληρούχησαν ἐν Γαλατίᾳ Ῥωμαῖοι τὴν Πικεντίνην προσαγορευομένην χώραν. ἐξ ἧς νικήσαντες ἐξέβαλον τοὺς Σήνωνας προσαγορευομένους Γαλάτας. Γαΐου Φλαμινίου ταύτην τὴν δημαγωγίαν εἰσηγησαμένου, καὶ πολιτείαν. ἥν γε καὶ Ῥωμαίοις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, φατέον ἀρχηγὸν μὲν γενέσθαι τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον τοῦ δήμου διαστροφῆς· αἰτίαν δὲ καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα πολέμου συστάντος αὐτοῖς πρὸς τοὺς προειρημένους. πολλοὶ μὲν γὰρ τῶν Γαλατῶν ὑπεδύοντο τὴν πρᾶξιν, μάλιστα δ' οἱ Βοιοὶ, διὰ τὸ συντερμονεῖν τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρᾳ. νομίσαντες οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας

tem rerum ſtatum ſollicitare; et aduerſus Romanos quidem leues ob cauſſas exaſperari; Inalpinos vero Gallos adſciſcere ſocios. Initio ſoli duces abſque multitudinis conſenſu in occulto huiusmodi conſilia agitabant. idcirco quum Tranſalpinorum exercitus Ariminum vſque proceſſiſſet, plebes Boiorum parum illis fidei habens, ſeditione etiam tum aduerſus duces, tum aduerſus eos qui aduenerant, excitata; reges primum ſuos Atem et Galatum occidit, deinde mutuis caedibus inter ſe, ſignis etiam collatis, ſunt graſſati. cum quidem Romani horum inuaſione territi, copias ſuas eduxerunt. at deinde certiores facti de pernitie quam ipſi ſibi conſciuerant, domum rediere. Quinto ab hoc tumultu anno, M. Lepido Cos. Romani Galliae Ciſalpinae agrum Picenum dictum, quem deuictis Senonibus ademerant, diuiſerunt: poſtquam C. Flaminius popularem auram captans legem hanc ſuaſiſſet, ac tuliſſet, quam profecto legem, vt ſi quid aliud, populi Romani mores in deterius mutaſſe exiſtimandum eſt: eandemque illi bello cauſſam praebuiſſe, quod poſtea cum iis gentibus Romani geſſerunt: multi enim Gallorum populi praeſertim Boii, in ſocietatem eius belli nomina dederunt, quod Romanis eſſent contermini: quippe non iam de imperio aut

ἔτι,

ἔτι, καὶ δυναστείας Ῥωμαίους τὸν πρὸς αὐτοὺς ποιήσασθαι πόλεμον, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ὁλοσχεροῦς ἐξαναστάσεως καὶ καταφθορᾶς.

22. Διόπερ εὐθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τό τε τῶν Ἰσόμβρων καὶ Βοιῶν συμφρονήσαντα, διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς Ἄλπεις καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας Γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τὸ μισθοῦ στρατεύειν, Γαισάτους· ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως. ὧν τοῖς βασιλεῦσι Κογκολιτάνῳ καὶ Ἀνηροέστῳ, παραυτίκα μὲν χρυσίου προτείναντες πλῆθος, εἰς τὸ μέλλον δὲ ὑποδεικνύντες τὸ μέγεθος τῶν Ῥωμαίων εὐδαιμονίας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπαρξόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν ἐὰν κρατήσωσι, προετρέποντο καὶ παρώξυνον πρὸς τὴν ἐπὶ Ῥωμαίους στρατείαν. ῥαδίως δ᾽ ἔπεισαν, ἅμα τοῖς προειρημένοις, διδόντες μὲν τὰ πιστὰ περὶ τῆς αὐτῶν συμμαχίας· ἀναμιμνήσκοντες δὲ τῆς τῶν ἰδίων προγόνων πράξεως αὐτούς· ἐν ᾗ ἐκεῖνοι στρατεύσαντες, οὐ μόνον ἐνίκησαν μαχόμενοι Ῥωμαίους, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν μάχην ἐξ ἐφόδου κατέχον αὐτὴν τὴν Ῥώμην, γενόμενοι δὲ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἁπάντων ἐγκρατεῖς, καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς μῆνας ἑπτὰ κυριεύσαντες, τέλος ἐθελοντὶ καὶ μετὰ χάριτος παραδόντες τὴν πόλιν, ἄθραυστοι καὶ ἀσινεῖς ἔχοντες τὴν ὠφέλειαν, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθον. ὧν ἀκούοντες οἱ περὶ αὐτοὺς ἡγεμόνες, οὕτω παρωρμήθησαν ἐπὶ τὴν στρα-

dominatione secum illos certare: sed vt ipsos sedibus suis funditus verterent atque perderent.

22. Statim igitur communi consilio, duae inter illas potentissimae gentes, Insubres et Boii, legationem ad eos Gallos misere, qui inter Alpes et Rhodanum accolebant; Gaesati e re dicti, quod aera bellando mereri soliti: id enim vox illa proprie significat. Horum reges Concolitanum et Aneroestum, magnam in praesens auri vim illis exhibentes, in futurum magnitudinem Romanorum opum ob oculos ponentes, et immensas diuitias quibus parta victoria sint fruituri, hortantur incitantque ad bellum Romanis inferendum. id vero Gaesatis facile isti persuadent: quum praesertim illud adderent, socios belli se futuros, eiusque rei certam ipsis fidem facerent. tum autem, maiorum res gestas illis in memoriam reuocabant: qui expeditione simili suscepta, non solum praelio Romanos vicerant: sed etiam a pugna Romam ipsam primo impetu occuparant. bonis deinde illorum omnibus potiti, vrbe etiam ipsa per septem menses in potestate sua detenta, postea quam sua sponte et beneficii loco eam victis tradidissent; illaesi ipsi atque incolumes cum omni praeda in patriam reuerterant. Huiusmodi sermones tantam Gaesatarum ducibus eius belli cupidi-

τείχη, ὥστε μηδέποτε μήτε πλείους, μήτ᾽ ἐνδοξοτέρους, μήτε μαχιμωτέρους ἄνδρας ἐξελθεῖν ἐκ τούτων τῶν τόπων τῆς Γαλατίας. κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Ῥωμαῖοι τὰ μὲν ἀκούοντες, τὰ δὲ καταμαντευόμενοι τὸ μέλλον, εἰς φόβους ἐνέπιπτον συνεχεῖς καὶ ταραχάς· ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ποτὲ μὲν στρατόπεδα καταγράφειν, καὶ σίτου καὶ τῶν ἐπιτηδείων ποιεῖσθαι παρασκευάς, ποτὲ δὲ καὶ τὰς δυνάμεις ἐξάγειν ἐπὶ τοὺς ὅρους, ὡς ἤδη παρόντων εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμίων, οὐδέπω κεκινηκότων ἐκ τῆς οἰκείας τῶν Κελτῶν. οὐκ ἐλάχιστα δὲ συνήργησε καὶ Καρχηδονίοις τοῦτο τὸ κίνημα, πρὸς τὸ κατασκευάσασθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀσφαλῶς. Ῥωμαῖοι γάρ, ὡς καὶ πρόσθεν ἡμῖν εἴρηται, κρίνοντες ἀναγκαιότερα ταῦτα διὰ τὸ πρὸς ταῖς πλευραῖς αὐτῶν ὑπάρχειν, παρορᾶν ἠναγκάζοντο τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, σπουδάζοντες πρότερον ἐν καλῷ θέσθαι τὰ κατὰ τοὺς Κελτούς. διόπερ ἀσφαλισάμενοι τὰ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διὰ τῶν πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν ὁμολογιῶν, ὑπὲρ ὧν ἄρτι δεδηλώκαμεν, ἐνεχείρησαν ὁμοθυμαδὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς, πρὸς τὰ κατὰ τοὺς πολεμίους· νομίζοντες συμφέρειν σφίσι, τὸ διακριθῆναι πρὸς τούτους.

23. Οἱ δὲ Γαισάται Γαλάται συστησάμενοι δύναμιν πολυτελῆ καὶ βαρεῖαν, ἧκον ὑπεράραντες τὰς Ἄλπεις εἰς τὸν Πάδον ποταμόν. Γαλάται δὲ ἔτι μετὰ

tatem iniecerunt, vt nunquam ex illo Galliarum tractu, neque maior exercitus, neque praestantiorum aut bellicosiorum virorum exierit. Per haec tempora Romani quum et multa de Gallorum consiliis audirent et imminens periculum facile ipsi pro sua prudentia coniicerent, inter metus ac trepidationem assidue versabantur. adeo vt modo exercitus conscriberent, parandisque commeatibus operam darent: modo copias ad fines vsque educerent, hostes adesse rati; qui e patria nondum mouerant. Non mediocriter profuere Carthaginiensibus isti tumultus, vt interea tuto res in Hispania componerent. Romani enim, quod et ante diximus, Gallico bello praeuertendum statuentes, quae interim in Hispania gerebantur, metu imminentis e proximo hostis, negligere sunt coacti; dum in eam solum curam incumbunt, vt ante omnia extra periculum a Gallis, Remp. collocent. Itaque Punica pace firmata eo foedere quod cum Asdrubale icerunt, vt iam dictum est, vno consensu omnes hac tempestate in praesentem hostem cogitationes suas convertebant: expedire suis rebus persuasi, vt semel cum eo acie decerneretur.

23. Gaesatae Galli, cum exercitu omni armorum genere magnifice instructo superatis Alpibus, ad Padum et Cisalpinos Gallos venere. quo etiam alii quoque Galli,

τὴν

τὴν τῆς χώρας διάδοσιν ὀγδόῳ. τὸ μὲν οὖν τῶν Ἰσόμβρων καὶ Βοιῶν γένος, ἔμεινε γενναίως ἐν ταῖς ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολαῖς· οἱ δὲ Οὐένετοὶ καὶ Κενομάνοι, διαπρεσβευσαμένων Ῥωμαίων, τούτοις εἵλοντο συμμαχεῖν. διὸ καὶ μέρος τι τῆς δυνάμεως καταλιπεῖν ἠναγκάσθησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Κελτῶν, φυλακῆς χάριν τῆς χώρας πρὸς τὸν ἀπὸ τούτων φόβον. αὐτοὶ δ' ἐξάραντες παντὶ τῷ στρατεύματι κατατεθαῤῥηκότως ὥρμησαν, ποιούμενοι τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Τυῤῥηνίας, ἔχοντες πεζοὺς μὲν εἰς πεντακισμυρίους, ἱππεῖς δὲ καὶ συνωρίδας, εἰς δισμυρίους. Ῥωμαῖοι δ' ὡς θᾶττον ἤκουσαν τοὺς Κελτοὺς ὑπερβεβλημένους τὰς Ἄλπεις, Λεύκιον μὲν Αἰμίλιον ὕπατον, μετὰ δυνάμεως ἐξαπέστειλαν ὡς ἐπ' Ἀριμίνου, τηρήσοντα ταύτῃ τῶν ἐναντίων τὴν ἔφοδον, ἕνα δὲ τῶν πελεκυφόρων εἰς Τυῤῥηνίαν. ὁ μὲν γὰρ ἕτερος τῶν ὑπάτων Γάϊος Ἀτίλιος προεξεληλυθὼς ἔτυχεν εἰς Σαρδόνα μετὰ τῶν στρατοπέδων. οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ πάντες περιδεεῖς ἦσαν, μέγαν καὶ φοβερὸν αὐτοῖς ὑπολαμβάνοντες ἐπιφέρεσθαι κίνδυνον. ἔπασχον δὲ τοῦτ' εἰκότως· ἔτι περὶ Γαλατῶν ἐγκαθημένου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν τοῦ παλαιοῦ φόβου. διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἀναφέροντες τὴν ἔννοιαν, τὰ μὲν συνήθροιζον, τὰ δὲ κατέγραφον στρατόπεδα, τοῖς δ' ἑτοίμοις εἶναι παρήγγελον τῶν συμμάχων. καθόλου δὲ τοῖς ὑποτεταγμένοις ἀναφέρειν ἐπέταξαν ἀπογραφὰς τῶν ἐν

octauo demum anno post eius agri qui Senonum fuerat diuisionem, se contulerunt. Et Insubres quidem ac Boii in suscepto semel consilio persistebant: Veneti vero ac Cenomani accepta a Romanis legatione, horum societatem praeoptarunt: vt necesse fuerit Gallorum regibus, quod sibi ab istis metuerent, partem copiarum ad fines tutandos relinquere. ipsi cum reliquo omni exercitu, in quo numerabantur peditum circiter quinquaginta millia, equitum et essedariorum CCIↃↃ CCIↃↃ, ad iter se accingunt Etruriam petentes. Romani audito Celtas traiecisse Alpes, quantocyus L. Aemilium Cos. cum legionibus Ariminum miserunt; si forte hostis impetum illac esset facturus. Praetorum vni decreta est Etruria: nam alter Coss. C. Atilius iam ante in Sardiniam cum parte copiarum erat profectus. at Romae inter haec metus ingens omnes incesserat; vt qui non ignorarent in quanto et quam formidabili periculo ciuitas versaretur. neque id mirum: vt pote quorum animis terror pristinus nominis Gallici adhuc insidebat. Igitur dum hoc vnum mentibus agitant, exercitus alios conquirunt, alios conscribunt: sociis vt praesto sint auxilia imperant: tabulas praeterea militaris aetatis vndique ad se adferri iubent; vt quas omnino vires habeant, cognoscant. ex

ταῖς ἡλικίαις, σπυδάζοντες εἰδέναι τὸ σύμπαν πλῆθος τῆς ὑπαρχάσης αὐτοῖς δυνάμεως. μετὰ μὲν δὴ τῶν ὑπάτων ἐξεληλυθέναι τὸ πλεῖστον ἐσπάδαζον καὶ ἄριστον τῆς δυνάμεως. σίτυ δὲ καὶ βελῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐπιτηδειότητος πρὸς πόλεμον τηλικαύτην ἐποιήσαντο παρασκευὴν, ἡλίκην ὐδεὶς πω μνημονεύει πρότερον. συνηργεῖτο δ' αὐτοῖς πάντα καὶ πανταχόθεν ἑτοίμως. καταπεπληγμένοι γὰρ οἱ τὴν Ἰταλίαν οἰκῦντες τὴν τῶν Γαλατῶν ἔφοδον ὐκ ἔτι Ῥωμαίοις ἡγῦντο συμμαχεῖν, ὐδὲ περὶ τῆς τύτων ἡγεμονίας γίνεσθαι τὸν πόλεμον· ἀλλὰ περὶ σφῶν ἐνόμιζον ἕκαστοι, καὶ τῆς ἰδίας πόλεως καὶ χώρας ἐπιφέρεσθαι τὸν κίνδυνον. διόπερ ἑτοίμως τοῖς παραγγελλομένοις ὑπήκουον.

24. Ἵνα δὲ συμφανὲς ὑπ' αὐτῶν γένηται τῶν ἔργων, ἡλίκοις Ἀννίβας ἐτόλμησε πράγμασιν ἐπιθέσθαι μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ πρὸς ἡλίκην δυναςείαν παραβόλως ἀντοφθαλμήσας, ἐπὶ τοσῦτον καθίκετο τῆς προθέσεως, ὥστε τοῖς μεγίστοις συμπτώμασι περιβάλλειν Ῥωμαίυς· ῥητέον ἂν εἴη τὴν παρασκευὴν καὶ τὸ πλῆθος τῆς ὑπαρχύσης αὐτοῖς τότε δυνάμεως. ἅμα μὲν ὖν τοῖς ὑπάτοις ἐξεληλύθει τέτταρα στρατόπεδα Ῥωμαϊκὰ, πεντάκις μὲν χιλίυς καὶ διακοσίυς πεζὺς, ἱππεῖς δὲ τριακοσίυς ἔχον ἕκαστον. σύμμαχοι δὲ μεθ' ἑκατέρων ἦσαν οἱ συνάμφω, πεζοὶ μὲν τρισμύριοι, δισχίλιοι δ' ἱππεῖς. τῶν δ' ἐκ τῦ καιρῦ προσβοηθησάντων εἰς τὴν

his optimum quemque seligunt, legiones instruunt, et cum Coss. exire iubent. frumentum, tela, et quicquid aliud ad bellum solet esse necessarium, tanta copia congerunt, quantam nemo ad eam diem poterat meminisse. vndique sane eorum conatus, vt quisque poterat studiose adiuuabat. populi namque Italiae aduentu Gallorum perterriti, non iam vt Romanorum socii pugnare sibi videbantur, neque de illorum imperio agi hoc bello putabant: sed vero salutem suam, suas vrbes, suos agros in periculum vocari autumabant. itaque alacres iussa capessebant.

24. Vt autem ex ipsis rebus intelligatur, quantam Rempublicam ausus sit Hannibal aliquanto post aggredi; quantumque illud imperium erat, aduersus quod vbi mira audacia oculos sustinuisset attollere; voti sui in tantum factus est compos, vt maximis cladibus Romanos afficeret: operae pretium fuerit, apparatum ad hoc bellum, et copiarum vim quas iam tunc habebant, commemorare. Exiere cum Coss. legiones Rom. quatuor: sunt autem in vna quaque legione Romana peditum quinque millia et ducenti: equites trecenti. Sociorum auxilia vtrique Consuli aderant, quae iunctim numerum efficiebant peditum tricies mille: equitum bis mille. Aderant

Ῥώμην

Ῥώμην Σαβίνων καὶ Τυῤῥηνῶν, ἱππεῖς μὲν ἦσαν εἰς τετρακισχιλίους, πεζοὶ δὲ πλείους τῶν πεντακισμυρίων. τούτους μὲν ἀθροίσαντες, ὡς ἐπὶ Τυῤῥηνίας προεκάθισαν, ἐξαπέλεκυν αὐτοῖς ἡγεμόνα συστήσαντες. οἱ δὲ τὸν Ἀπεννίνον κατοικοῦντες Ὄμβροι καὶ Σαρσινάτοι συνήχθησαν εἰς δισμυρίους. μετὰ δὲ τούτων Οὐένετοι καὶ Κενομάνοι δισμύριοι. τούτους δ' ἔταξαν ἐπὶ τῶν ὁρῶν τῆς Γαλατίας, ὡς ἂν ἐμβαλόντες εἰς τὴν τῶν Βοιῶν χώραν, ἀντιπερισπῶσι τοὺς ἐξεληλυθότας. τὰ μὲν οὖν προκαθήμενα στρατόπεδα τῆς χώρας ταῦτα ἦν. ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ διέτριβον ἡτοιμασμένοι, χάριν τῶν συμβαινόντων ἐν τοῖς πολέμοις, ἐφεδρείας ἔχοντες τάξιν, Ῥωμαίων μὲν αὐτῶν πεζοὶ δισμύριοι, μετὰ δὲ τούτων ἱππεῖς χίλιοι καὶ πεντακόσιοι, τῶν δὲ συμμάχων, πεζοὶ μὲν τρισμύριοι, δισχίλιοι δ' ἱππεῖς. καταγραφαὶ δὲ ἀνηνέχθησαν, Λατίνων μὲν ὀκτακισμύριοι πεζοί, πεντακισχίλιοι δ' ἱππεῖς. Σαυνίτων δὲ πεζοὶ μὲν ἑπτακισμύριοι, μετὰ δὲ τούτων ἱππεῖς ἑπτακισχίλιοι. καὶ μὴν Ἰαπύγων καὶ Μεσαπύγων συνάμφω, πεζοὶ μὲν πέντε μυριάδες, ἱππεῖς δὲ μύριοι σὺν ἑξακισχιλίοις. Λευκανῶν δὲ πεζοὶ μὲν τρισμύριοι, τρισχίλιοι δὲ ἱππεῖς. Μάρσων δὲ καὶ Μαρρουκίνων, καὶ Φερεντάνων, ἔτι δὲ καὶ Οὐεστίνων, πεζοὶ μὲν δισμύριοι, τετρακισχίλιοι δ' ἱππεῖς. ἔτι δὲ μὴν καὶ ἐν Σικελίᾳ καὶ Τάραντι στρατόπεδα δύο παρεφήδρευεν· ὧν ἑκάτερον ἦν ἀνὰ τετρακισχιλίους καὶ διακο-

praeterea qui necessario tempore suppetias venerant, Sabinorum et Etruscorum, equites quater mille: pedites vltra L millia. hos in vnum coactos pro finibus Etruriae hosti obiecerunt, duce illis imposito Praetore. conuenerunt et ex Vmbris ac Sarsinatibus qui Apenninos montes incolunt, ad viginti millia. item e Venetis ac Cenomanis, millia pariter xx. qui in Galliae finibus sunt collocati, vt facta impressione in Boiorum ditionem, eos qui exierant retrocedere coactos a ceteris diuellerent. Ac pro finibus quidem variis locis dispositi exercitus hi erant. Romae vero, praesto erant propter incertos belli casus, velut subsidiaria manus quaedam, e ciuibus, viginti peditum millia; equites mille et quingenti. e sociis, peditum CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ, equitum CIↃ CIↃ. In tabulis aetatis militaris quae ad Senatum sunt allatae, fuere descripti e Latinis octuaginta peditum millia: equitum quinque. e Samnitibus peditum millia septuaginta: et cum his equites septies mille. ad haec Iapyges et Messapyges coniuncti, peditum quinquaginta millia detulere: equitum decem et sex. Lucani, peditum CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ: equitum CIↃ CIↃ CIↃ. Marsi, Marrucini, Ferentani et Vestini, pedites vicies mille: equites quater mille. duas hoc amplius legiones in Sicilia et Tarenti subsidio locauerant: in quibus fuere pe-

σίας πεζοὺς, ἱππεῖς δὲ διακοσίους. Ῥωμαίων δὲ καὶ Καμπανῶν ἡ πληθὺς, πεζῶν μὲν εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατελέχθησαν μυριάδες. ἱππέων δὲ ἐπὶ ταῖς δύο μυριάσιν, ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες· ὥστ᾽ εἶναι τὸ κεφάλαιον τῶν μὲν προκαθημένων τῆς Ῥώμης δυνάμεων, πεζοὶ μὲν ὑπὲρ πεντεκαίδεκα μυριάδες, ἱππεῖς δὲ πρὸς ἑξακισχιλίοις. τὸ δὲ σύμπαν πλῆθος τῶν δυναμένων ὅπλα βαστάζειν, αὐτῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων, πεζῶν μὲν ὑπὲρ τὰς ἑβδομήκοντα μυριάδας. ἱππέων δὲ εἰς ἑπτὰ μυριάδας. ἐφ᾽ οὓς Ἀννίβας ἐλάττους ἔχων δισμυρίων, ἐπέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐν τοῖς ἑξῆς σαφέστερον ἐκποιήσει κατανοεῖν.

dites quater milleni, et duceni: equites item duceni. Iam vero e plebe Romana atque Campana dedere nomina militiae, peditum ducenta et quinquaginta millia: equitum tria et viginti millia. Ita efficiebatur ſumma copiarum quae vrbi praeſidebant, ad peditum millia centum quinquaginta: equitum circiter millia ſex. vniuerſus vero numerus aptae ad militiam multitudinis erat, peditum millia ſeptingenta: equitum, ſeptuaginta. et auſus tamen eſt Hannibal quum vix ipſe viginti millia haberet, quos huic numero opponeret, Italiam inuadere. verum de his melius ex iis quae inferius dicentur poterit conſtare.

25. Οἱ δὲ Κελτοὶ κατάραντες εἰς τὴν Τυῤῥηνίαν ἐπεπορεύοντο τὴν χώραν πορθοῦντες ἀδεῶς, οὐδενὸς αὐτοῖς ἀντιταττομένου. τέλος ἐπ᾽ αὐτὴν ὥρμησαν τὴν Ῥώμην. ἤδη δ᾽ αὐτῶν περὶ πόλιν ὄντων, ἣ καλεῖται μὲν Κλούσιον, ἀπέχει δ᾽ ἡμερῶν τριῶν ὁδὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, προσαγγέλλεται διότι κατόπιν αὐτοῖς ἕπονται καὶ συνάπτουσιν αἱ προκαθήμεναι τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Τυῤῥηνίᾳ δυνάμεις. οἱ δ᾽ ἀκούσαντες ἐξ ὑποστροφῆς ἀπήντων σπεύδοντες τούτοις συμβαλεῖν. ἐγγίσαντες δ᾽ ἀλλήλοις ἤδη περὶ δυσμὰς ἡλίου, τότε μὲν ἐν συμμέτρῳ διαστήματι καταστρατοπεδεύσαντες ηὐλίσθησαν ἀμφότεροι. τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης, πῦρ ἀνακαύσαντες οἱ Κελτοὶ, τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀπέλιπον, συντάξαντες ἅμα τῷ

25. Galli poſtquam in Etruriam perueniſſent, regionem incurſantes impune populabantur, nemine impediente. tandem Romam ipſam petunt. Iam circa Cluſium erant, vrbem tridui ſpatio ab Roma diſtantem; cum nuntius eis affertur, Romanum exercitum, qui in finibus Etruriae hoſti fuerat obiectus, inſequi ipſos a tergo, et iam imminere. quo cognito, Galli agmen conuertere, obuiam hoſtibus procedere, pugnandi cum iſtis deſiderio ardere. Quum vergente ad occaſum Sole inuicem appropinquaſſent, tunc quidem, modico ſpatio in medio relicto, eo loci poſitis caſtris vtrique ſunt commorati. nocte vero oborta, accenſis ignibus, equitatum ſuum Galli relinquunt, manda-

φανῆ

φωτὶ συμφανεῖς γενομένους τοῖς πολεμίοις, ὑποχωρεῖν κατὰ τὴν αὐτῶν στίβον. αὐτοὶ δὲ λαθραίαν ποιησάμενοι τὴν ἀποχώρησιν ὡς ἐπὶ πόλιν Φαίσολαν αὐτοῦ παρενέβαλον, πρόθεσιν ἔχοντες, ἅμα μὲν ἐκδέχεσθαι τοὺς ἑαυτῶν ἱππεῖς, ἅμα δὲ παραδόξως ἐνοχλῆσαι τὴν τῶν ὑπεναντίων ἔφοδον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης συνιδόντες τοὺς ἱππεῖς αὐτοὺς, καὶ νομίσαντες τοὺς Κελτοὺς ἀποδεδρακέναι, κατὰ σπουδὴν ἠκολούθουν τοῖς ἱππεῦσι κατὰ τὴν ἐκείνων ἀποχώρησιν. ἅμα δὲ τῷ συνεγγίζειν τοῖς πολεμίοις, διαναστάντων τῶν Κελτῶν, καὶ συμπεσόντων αὐτοῖς, ἦν ἀγὼν τὰς ἀρχὰς ἐξ ἀμφοῖν βίαιος. τέλος δὲ καθυπερεχόντων τῶν Κελτῶν τῇ τόλμῃ καὶ τῷ πλήθει, συνέβη διαφθαρῆναι μὲν τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἐλάττους ἑξακισχιλίων, τοὺς δὲ λοιποὺς φεύγειν. ὧν οἱ πλείους πρός τινα τόπον ἐρυμνὸν ἀποχωρήσαντες ἔμενον. οὓς τὸ μὲν πρῶτον οἱ Κελτοὶ πολιορκεῖν ἐπεβάλλοντο· κακῶς δ' ἀπαλλάττοντες ἐκ τῆς προγεγενημένης ἐν τῇ νυκτὶ πορείας καὶ κακοπαθείας καὶ ταλαιπωρίας, ὥρμησαν πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ θεραπείαν, φυλακὴν ἀπολιπόντες τῶν ἰδίων ἱππέων περὶ τὸν λόφον· πρόθεσιν ἔχοντες κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν πολιορκεῖν τοὺς συμπεφευγότας, ἐὰν μὴ παραδῶσιν ἑαυτοὺς ἑκουσίως.

26. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Λεύκιος Αἰμίλιος, ὁ προκαθήμενος ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων, ἀκούσας τοὺς Κελτοὺς διὰ Τυῤ-

tumque dant, vt poſtquam luce prima conſpiciendos ſe hoſtibus praebuiſſent, per eadem mox veſtigia ſe ſubſequerentur: ipſi occulta profectione Faeſulam tendunt; ibique eo conſilio caſtra locant, vt et equites ſuos reciperent, et hoſti terga prementi ex inopinato inſtarent. Romani vbi illuxit ſolos equites conſpicati, Gallos aufugiſſe rati, equitatum recedentem magno ſtudio inſequuntur. poſtquam ad hoſtem propius acceſſerant, inſurgentibus Gallis, eosque adorientibus, vtrimque acris principio pugna fuit. tandem et audacia et numero praeualentibus Gallis, poſt amiſſa ſex millia ſuorum, fugiunt qui ſupererant Romani: quorum plerique in munitum quemdam locum euadunt, ibique ſubſiſtunt. hos primo Galli parabant ſtatim obſidere: verum ex itinere ſuperioris noctis vexati, laboribusque plane confecti, relicta ad cuſtodiam circa tumulum parte equitatus, ad quietem et corpora curanda conuertuntur: habentes in animo, poſtero die per vim eos expugnare, qui in collem confugerant, niſi deditionem ſponte ſua facerent.

26. Cum maxime haec agebantur, aduenit ſane quam opportune et feliciter Lucius Aemilius: qui ad tutandam Adriatici maris oram Arimini

ῥηυίας ἐμβεβληκότας συνεγγίζειν τε τῇ Ῥώμῃ, παρῆν βοηθῶν καὶ κατὰ σπουδὴν εὐτυχῶς εἰς δέοντα καιρόν. καταστρατοπεδεύσαντος δ' αὐτῶ σύνεγγυς τῶν πολεμίων, κατιδόντες τὰ πυρὰ, καὶ νοήσαντες τὸ γεγονὸς οἱ συμπεφευγότες ἐπὶ τὸν λόφον, ταχέως ἀναθαῤῥήσαντες ἐξαπέστειλαν αὐτῶν τινὰς τῆς νυκτὸς ἀνόπλους διὰ τῆς ὕλης, ἀναγγελοῦντας τῷ στρατηγῷ τὸ συμβεβηκός. ὁ δὲ διακούσας καὶ θεωρῶν οὐδὲ διαβούλιον αὐτῷ καταλιπόμενον ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων, τοῖς μὲν χιλιάρχοις ἅμα τῷ φωτὶ παρήγγειλε τὰς πεζὰς ἐξάγειν· αὐτὸς δὲ τοὺς ἱππεῖς ἀναλαβὼν, καθηγεῖτο τῆς δυνάμεως, ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τὸν προειρημένον βουνόν. οἱ δὲ τῶν Γαλατῶν ἡγεμόνες, ἀφορῶντες τὰ πυρὰ τῆς νυκτὸς, καὶ συλλογιζόμενοι τὴν παρουσίαν τῶν πολεμίων, συνήδρευον. οἷς Ἀνηροέστης ὁ βασιλεὺς γνώμην εἰσέφερε, λέγων, ὅτι δεῖ τοσαύτης λείας ἐγκρατεῖς γεγονότας (ἦν γὰρ, ὡς ἔοικε, καὶ τὸ τῶν σωμάτων πλῆθος καὶ θρεμμάτων, ἔτι δὲ τῆς ἀποσκευῆς, ἧς εἶχον, ἀμύθητον) διόπερ ἔφη, μὴ δεῖν κινδυνεύειν ἔτι, μηδὲ παραβάλλεσθαι τοῖς ὅλοις, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκείαν ἀδεῶς ἐπανάγειν. ταῦτα δ' ἀποσκευασαμένους καὶ γενομένους εὐζώνους, αὖθις ἐγχειρεῖν ὁλοσχερῶς, ἐὰν δοκῇ, τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι. δόξαντος δὲ σφίσι κατὰ τὴν Ἀνηροέστου γνώμην χρήσασθαι τοῖς παροῦσιν, οὗτοι μὲν τῆς νυκτὸς ταῦτα βουλευσά-

locatus, simul audisset in Etruriam hostes irrupisse, iam abesse Roma non longe, ad ferendam opem non segniter se accinxerat. is quum prope hostes consedisset, ii qui in tumulum confugerant, ex ignibus quos cernebant aduentu illius cognito, animos confestim resumunt, et suorum nonnullos inermes, per syluam mittunt, qui rem omnem gestam Consuli renuntient. Aemilius ne ad prensandum quidem consilium tempus sibi relictum intelligens, tribunis imperat, vt luce prima pedites educant: ipse assumptis equitibus, recta ad tumulum illum pergit ire. Gallorum vero duces, qui per noctem ignes cernerent, hostium aduentum coniectura assecuti, quid esset opus facto, communi consilio deliberabant. ibi Aneroestus rex huiusmodi sententiae auctor extitit. insit enim, rationem habendam esse tantae huius praedae qua potiti erant: quippe hominum, pecorum, et omnis supellectilis tantam vim ceperant, vt verbis nemo queat exprimere. quamobrem praelii aleam subeundam negabat Aneroestus. nec periculum summae rerum audaci temeritate faciendum: sed in patriam tuto redeundum. postea vero quam sarcinis positis expeditiores facti essent, denuo si ita visum fuerit, aduersus Romanum nomen esse bellum sumendum. Vniuersis Aneroesti sententiam approbantibus, adulta nocte

λευσά-

λευσάμενοι, πρὸ φωτὸς ἀνέζευξαν, καὶ προῆγον παρὰ θάλατταν, διὰ τῆς Τυῤῥηνῶν χώρας. ὁ δὲ Λεύκιος ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ βουνοῦ τὸ διασωζόμενον τοῦ στρατοπέδου μέρος ἅμα ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, τὸ μὲν διακινδυνεύειν ἐκ παρατάξεως ὁλοσχερῶς ἔκρινε συμφέρειν, ἐπιτηρεῖν δὲ μᾶλλον καιροὺς καὶ τόπους εὐφυεῖς ἑπόμενος, ἐάν πού τι βλάψαι τοὺς πολεμίους, ἢ τῆς λείας ἀποσπᾶσθαι δυνηθῇ.

27. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους ἐκ Σαρδόνος μετὰ τῶν στρατοπέδων Γάϊος Ἀτίλιος ὕπατος εἰς Πίσσας καταπεπλευκὼς, προῆγε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Ῥώμην, ἐναντίαν ποιούμενος τοῖς πολεμίοις τὴν πορείαν. ἤδη δὲ περὶ Τελαμῶνα τῆς Τυῤῥηνίας τῶν Κελτῶν ὑπαρχόντων, οἱ προνομεύοντες ἐξ αὐτῶν ἐμπεσόντες εἰς τοὺς παρὰ τοῦ Γαΐου προπορευομένους, ἑάλωσαν. καὶ τά τε προγεγονότα διεσάφουν ἀνακρινόμενοι τῷ στρατηγῷ, καὶ τὴν παρουσίαν ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων ἀνήγγελλον, σημαίνοντες, διότι τελείως σύνεγγύς εἰσιν οἱ Κελτοί· καὶ τούτων κατόπιν οἱ περὶ τὸν Λεύκιον. ὁ δὲ τὰ μὲν ξενισθεὶς ἐπὶ τοῖς προσπίπτουσι, τὰ δ' εὔελπις γενόμενος, ἐπὶ τῷ δοκεῖν μέσους κατὰ πορείαν ἀπειληφέναι τοὺς Κελτοὺς, τοῖς μὲν χιλιάρχοις παρήγγειλε τάττειν τὰ στρατόπεδα, καὶ βάδην εἰς τοὔμπροσθεν προάγειν, καθόσον ἂν οἱ τόποι προσδέχωνται τὴν μετωπηδὸν ἔφοδον. αὐτὸς δὲ συνθεωρήσας εὐκαίρως λόφον κείμενον ὑπὲρ τὴν

qua consilium istud habuerant, priusquam illucesceret, castra mouent: et per fines Etruscorum secundum mare pergunt ire. Lucius reliquiis amissi exercitus quae collem tenebant, ad suum adiunctis, vt iusto quidem praelio dimicaret, e re sua non existimabat: sed potius, vt temporum locorumque occasiones, imminens a tergo captaret, si qua forte aut hostibus nocere, aut praedae aliquid posset avertere.

27. Per idem tempus C. Atilius alter Coss. qui exercitum e Sardinia commodum reportauerat, contrarium Gallis in eadem inferi maris ora iter habens, Romam cum copiis tendebat. Iam circa Telamonem Etruriae promontorium Galli erant; cum eorum pabulatores in Caii praecursores incidunt, et ab illis capiuntur. qui ab duce Romano interrogati, de omnibus quae acciderant certiorem illum faciunt: adesse insuper vtrumque exercitum significant, et quidem admodum vicinos esse Gallos: pone quos sequatur Lucius. Consul partim nouitate rerum quae nuntiabantur perculsus, partim spei bonae plenus, quod Gallos in hoc itinere medios tenere se arbitraretur, tribunis imperat aciem instruant, eaque in frontem quantum per locorum naturam liceat, directa, vt militari gradu ire pergant. ipse opportunitate animaduersa collis

ὁδὸν, ὑφ' ὃν ἔδει παραπορευθῆναι τοὺς Κελτούς, ἀναλαβὼν τοὺς ἱππεῖς, ὥρμησε σπεύδων προκαταλαβέσθαι τὴν ἀκρολοφίαν, καὶ πρῶτος κατάρξαι τοῦ κινδύνου· πεπεισμένος, τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἐκβαινόντων πλεῖστον οὕτω κληρονομήσειν. οἱ δὲ Κελτοὶ τὸ μὲν πρῶτον τὴν παρουσίαν τῶν περὶ τὸν Ἀτίλιον ἀγνοοῦντες, ἐκ δὲ τοῦ συμβαίνοντος ὑπολαμβάνοντες τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον περιπεπορεῦσθαι τὴν νύκτα τοῖς ἱππεῦσι, καὶ προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς τόπους, εὐθέως ἐξέπεμπον τοὺς παρ' αὐτῶν ἱππεῖς, καί τινας τῶν εὐζώνων ἀντιποιησομένους τῶν κατὰ τὸν βουνὸν τόπων· ταχὺ δὲ συνέντες τὴν τοῦ Γαΐου παρουσίαν ἔκ τινος τῶν ἀχθέντων αἰχμαλώτων, σπουδῇ παρενέβαλλον τοὺς πεζοὺς, ποιούμενοι τὴν ἔκταξιν ἅμα πρὸς ἑκατέραν τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν ἀπ' οὐρᾶς καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον· οὓς μὲν γὰρ ᾔδεσαν ἑπομένους αὐτοῖς, οὓς δὲ κατὰ τὸ σύμα προσεδόκων ἀπαντήσειν, ἔκ τε τῶν προσαγγελλομένων τεκμαιρόμενοι, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν συμβαινόντων.

28. Οἱ δὲ περὶ τὸν Αἰμίλιον ἀκηκοότες μὲν τὸν εἰς τὰς Πίσσας κατάπλουν τῶν στρατοπέδων, οὔπω δὲ προσδοκῶντες αὐτὰ συνεγγίζειν· τότε σαφῶς ἐκ τοῦ περὶ τὸν λόφον ἀγῶνος ἔγνωσαν, διότι τελέως ἐγγὺς εἶναι συμβαίνει τὰς οἰκείας αὐτῶν δυνάμεις. διὸ καὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς παραυτίκα βοηθήσοντας ἐξαπέστελλον τοῖς ἐν τῷ λόφῳ διαγωνιζομένοις· αὐτοὶ δὲ κατὰ

viae imminentis, ad quem in transitu subire Galli cogebantur: ad occupandum collis verticem festinanter cum equitatu contendit: simul vt primus cum hoste praelium capessat: non dubitans, ita facile consecuturum se, vt omnium quae accidissent, decus sibi adscriberetur. Galli principio Atilii reditum ignorabant: verum ex re coniecturam facientes Aemilium equites noctu circumduxisse, et loca opportuna occupasse: confestim etiam ipsi suos equites cum aliquot expeditis mittunt, vt de illo colle Romanos deiiciant: sed mox vbi adventum Caii de aliquo ex captiuis intellexissent, pedites diligenter ordinant, acie in vtramque partem versa, siue extremum agmen, siue primam frontem hostis inuaderet; nam alios a tergo sequi hostes norant: alios a fronte occursuros iam non dubitabant, partim ex nuntiis qui afferebantur, partim ex iis quae fieri cernerent id colligentes.

28. Aemilius legiones Pisas appulisse non ignorans, cum nondum appropinquaturas illas existimaret, postquam pugnari ad collem coepit, proximum iam esse alterius Cos. exercitum certo cognouit. eo igitur submissis in auxilium equitibus; ipse pro more militiae Ro-

τὰς εἰθισμένας τάξεις διακοσμήσαντες τοὺς πεζοὺς, προῆγον ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. οἱ δὲ Κελτοὶ τοὺς μὲν ἐκ τῶν Ἄλπεων Γαισάτους προσαγορευομένους, ἔταξαν πρὸς τὴν ἀπ᾽ οὐρᾶς ἐπιφάνειαν, ἣ προσεδόκων τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον· ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ἴσόμβρους, πρὸς δὲ τὴν κατὰ πρόσωπον, τοὺς Ταυρίσκους, καὶ τοὺς ἐπὶ τάδε τοῦ Πάδου κατοικοῦντας Βοιοὺς παρενέβαλον, τὴν ἐναντίαν μὲν στάσιν ἔχοντας τοῖς προειρημένοις, βλέποντας δὲ πρὸς τὴν τῶν τοῦ Γαΐου στρατοπέδων ἔφοδον. τὰς δ᾽ ἁμάξας καὶ συνωρίδας ἐκτὸς ἑκατέρου τοῦ κέρατος παρέστησαν. τὴν δὲ λείαν εἴς τι τῶν παρακειμένων ὀρῶν, φυλακὴν περιστήσαντες, ἤθροιζον. γενομένης δὲ ἀμφιστόμου τῆς τῶν Κελτῶν δυνάμεως, οὐ μόνον καταπληκτικὴν, ἀλλὰ καὶ πρακτικὴν εἶναι συνέβαινε τὴν τάξιν. οἱ μὲν οὖν Ἴσομβροι καὶ Βοιοὶ τὰς ἀναξυρίδας ἔχοντες καὶ τοὺς εὐπετεῖς τῶν σαγῶν περὶ αὑτοὺς ἐξήταζον· οἱ δὲ Γαισάται διά τε τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ θάρσος ταῦτ᾽ ἀποῤῥίψαντες, γυμνοὶ μετ᾽ αὐτῶν τῶν ὅπλων πρῶτοι τῆς δυνάμεως κατέστησαν, ὑπολαβόντες οὕτως ἔσεσθαι πρακτικώτατοι, διὰ τὸ τινὰς τῶν τόπων βατώδεις ἐμπλέκεσθαι τοῖς ἐφάμμασι, καὶ παραποδίζειν τὴν τῶν ὅπλων χρείαν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον, αὐτὸς ὁ κατὰ τὸν λόφον ἐνειστήκει κίνδυνος, ἅπασιν ὢν σύνοπτος, ὡς ἂν ἅμα τοσούτου πλήθους ἱππέων ἀφ᾽ ἑκάστου τῶν στρατοπέδων, ἀναμὶξ ἀλλήλοις συμπεπτωκότος. ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ

manae dispoſita peditum acie, in hoſtem vadit. Galli Inalpinos quos vocant Gaeſatas, in poſtrema acie, qua facturum eſſe impetum credebant Aemilium, ſtatuunt. pone hos Inſubres locant: in fronte Tauriſcos et populos Transpadanos in aciem inſtruunt. hi contrariam prioribus ſtationem obtinebant, in Caii exercitum verſi, vt eius impetum exciperent. plauſtris atque eſſedis extra aciem ſummotis cornu vtrumque praetexunt. praedam in proximum collem cuſtodibus appoſitis, conuehunt. Ita ergo diſpoſita Gallorum bifrons acies, non ſolum ad ſpeciem terribilis eſt viſa: ſed etiam ad bene pugnandum cum primis efficax. Ad hanc pugnam Inſubres et Boii braccati ac leuiore ſaga induti prodierunt: Gaeſatarum vero tanta fuit vanitas, tanta confidentia, vt braccis ſagisque abiectis, nudi cum ſolis armis primos ordines occuparent: hac ratione quam expeditiſſimos fore ſe rati, quum ſenticeta alicubi eſſent, quae dependentibus laciniis ac vinculis adhaererent, et armorum vſum impedirent. Primum certamen illud fuit, quod ad tumulum eſt commiſſum, omnibus facile ſpectantibus, propter equitum multitudinem, qui ex omnibus exercitibus illuc accurrerant, et inter ſe permiſti pugnabant. Ibi tum contigit Caium Conſulem dum

καιρῷ συνέβη Γάϊον μὲν τὸν ὕπατον παραβόλως ἀγωνιζόμενον, ἐν χειρῶν νόμῳ τελευτῆσαι τὸν βίον, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς βασιλέας ἐπανενεχθῆναι τῶν Κελτῶν, τοὺς δὲ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς κινδυνεύσαντας ἐῤῥωμένως, τέλος ἐπικρατῆσαι τοῦ τόπου, καὶ τῶν ὑπεναντίων. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν πεζικῶν στρατοπέδων ἤδη σύνεγγυς ὄντων ἀλλήλοις, ἴδιον ἦν καὶ θαυμαστὸν τὸ συμβαῖνον, οὐ μόνον τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τότε παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ποτὲ μετὰ ταῦτα δυναμένοις ὑπὸ τὴν ὄψιν λαμβάνειν ἐκ τῶν λεγομένων τὸ γεγονός.

29. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐκ τριῶν στρατοπέδων τῆς μάχης συνισταμένης, δῆλον ὡς ξένην καὶ παρηλλαγμένην εἰκὸς, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὴν χρείαν φαίνεσθαι τοῦ συντεταγμένου. δεύτερον δὲ πῶς οὐκ ἂν ἀπορήσαι τις καὶ νῦν καὶ τότε παρ' αὐτὸν ὢν τὸν καιρὸν, πότερον οἱ Κελτοὶ τὴν ἐπισφαλεστάτην εἶχον τὴν χώραν, ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἅμα τῶν πολεμίων ἐπαγόντων αὐτοῖς· ἢ τἀναντίον τὴν ἐπιτευκτικωτάτην; ἅμα μὲν ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἀμφοτέρους, ἅμα δὲ τὴν ἐφ' ἑκατέρων ἀσφάλειαν ἐκ τῶν ὄπισθεν αὐτοῖς παρασκευάζοντες. τὸ δὲ μέγιστον, ἀποκεκλεισμένης πάσης τῆς εἰς τοὔμπροσθεν ἀναχωρήσεως, καὶ τῆς ἐν τῷ λείπεσθαι σωτηρίας. ἡ γὰρ τῆς ἀμφιστόμου τάξεως ἰδιότης τοιαύτην ἔχει τὴν χρείαν. τοὺς γε μὴν Ῥωμαίους τὰ μὲν εὐθαρσεῖς ἐποίει, τὸ μέσους καὶ πάντοθεν περιειλη-

inconfultius pugnam capeffit, in ipfa dimicatione mortem oppetere: eiusque caput trunco praecifum regibus afferri: Romanos vero equites magna vi pugnantes, tandem et loco potiri, et hoftibus praevalere. Poft haec, pedeftribus copiis inuicem iam appropinquantibus, cernere erat fpectaculum oppido rarum, neque iis folum admirabile, qui tum praefentes pugnae interfuerunt: fed omnibus qui quandoque fciuerint ex verbis fcriptorum rem geftam ob oculos fibi ponere.

29. Primo enim, quum ex tribus id praelium exercitibus conftaret, quis non intelligat probabile effe, vt et afpectu et genere ipfo pugnandi illa commiffio noua, inufitata, et a ceteris diuerfa appareret? Deinde quis non ambigeret fiue nunc, fiue olim in ipfo praelio, vtrum periculofiffima omnium ea Gallorum ordinatio effet; quod fimul vtrimque illos hoftis inuaderet? an contra ad victoriam accommodatiffima? quod eadem opera cum vtroque hofte dimicarent, et fecuritatem fibi inuicem fimul praeftarent, ne terga ipfis caedere hoftes poffent: et quod maximum eft, omnes ad fugam aditus praeclufos haberent, nulla fi vincerentur fpe relicta: quae praecipua eft bifrontis aciei vtilitas, ipfi propria. Romanis illud quidem animos addebat,

φέναι τοὺς πολεμίους, τὰ δὲ πάλιν ὁ κόσμος αὐτοὺς καὶ θόρυβος ἐξέπληττε τῆς τῶν Κελτῶν δυνάμεως. ἀναρίθμητον μὲν γὰρ ἦν τὸ τῶν βυκανητῶν καὶ σαλπιγκτῶν πλῆθος. οἷς ἅμα τοῦ παντὸς στρατοπέδου συμπαιανίζοντος, τηλικαύτην καὶ τοιαύτην συνέβαινε γενέσθαι κραυγὴν, ὥστε μὴ μόνον τὰς σάλπιγγας καὶ τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρακειμένους τόπους συνηχοῦντας, ἐξ αὐτῶν δοκεῖν προΐεσθαι φωνήν. ἐκπληκτικὴ δ' ἦν καὶ τῶν γυμνῶν προεστώτων ἀνδρῶν, ἥτε ἐπιφάνεια καὶ κίνησις, ὡς ἂν διαφερόντων ταῖς ἀκμαῖς καὶ τοῖς εἴδεσι. πάντες δ' οἱ τὰς πρώτας κατέχοντες σπείρας, χρυσοῖς μανιάκοις καὶ περιχείροις ἦσαν κατακεκοσμημένοι. πρὸς ἃ βλέποντες οἱ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν ἐξεπλήττοντο· τὰ δ' ὑπὸ τῆς τοῦ λυσιτελοῦς ἐλπίδος ἀγόμενοι, διπλασίως παρωξύνοντο πρὸς τὸν κίνδυνον.

30. Πλὴν ἅμα τῷ τοὺς ἀκοντιστὰς προελθόντας ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων κατὰ τὸν ἐθισμὸν εἰσακοντίζειν ἐνεργοῖς καὶ πυκνοῖς τοῖς βέλεσι· τοῖς μὲν ὀπίσω τῶν Κελτῶν, πολλὴν εὐχρηστίαν οἱ σάγοι μετὰ τῶν ἀναξυρίδων παρεῖχον· τοῖς δὲ γυμνοῖς προεστῶσι, παρὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ πράγματος συμβαίνοντος, τἀναντία πολλὴν ἀπορίαν καὶ δυσχρηστίαν παρεῖχε τὸ γινόμενον. οὐ γὰρ δυναμένου τοῦ Γαλατικοῦ θυρεοῦ τὸν ἄνδρα περισκέπειν, ὅσῳ γυμνὰ καὶ μείζω τὰ σώματα ἦν, τοσούτῳ συνέβαινε μᾶλλον τὰ βέλη

quod hoſtem vndique concluſum tenerent: ſed rurſus illos ſtupore quodam percellebat, qua ornatus Gallici exercitus, qua tumultus ipſe et clamor. nam praeter buccinatorum tubicinumque prope infinitam multitudinem, vniverſo exercitu vlulatum inſimul tollente, talis tantusque exortus eſt clamor; vt non tubas ſolum ac milites, ſed etiam reſonantia e proximo loca vocem per ſe viderentur edere. Terribilis item erat tum ſpecies, tum motus illorum, qui in prima acie nudi ſtabant: viri, et flore aetatis et corporum forma praeſtantes. Iam in primis cohortibus neminem cerneres maniacis armillisque aureis non adornatum. ad quod ſpectaculum Romani partim ſtupeſcebant, partim lucri ſpe ducti tanto animoſiores ad pugnandum fiebant.

30. Enimuero vbi iaculatores Romanae militiae more, progreſſi ante reliquam aciem denſis ac certa manu deſtinatis iaculis pugnam committere coeperunt: ſecundis quidem Gallorum ordinibus ſaga et braccae magno erant vſui: at contra Gaeſatae, qui in prima acie nudi pugnabant, quoniam res aliter eueniebat quam ipſi exiſtimauerant, quid agerent, aut quid conſilii caperent, non ſciebant. Quia enim ſcutum Gallicum protegere virum non poteſt, quo maiora erant horum corpora, et quidem nuda, eo

πίπτειν

πίπτειν ἔνδον. τέλος δ' οὐ δυνάμενοι μὲν ἀμύνασθαι τοὺς ἀκοντίζοντας διὰ τὴν ἀπόστασιν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιπτόντων βελῶν· περικακοῦντες δὲ καὶ δυσχρηστούμενοι τοῖς παροῦσιν, οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀλογιστίας εἰς τοὺς πολεμίους εἰκῇ προσπίπτοντες, καὶ διδόντες σφᾶς αὐτοὺς ἑκουσίως ἀπέθνησκον, οἱ δ' εἰς τοὺς ἰδίους ἀναχωροῦντες ἐπὶ πόδα, καὶ προδήλως ἀποδειλιῶντες, διέτρεφον αὐτοὺς κατόπιν. τὸ μὲν οὖν τῶν Γαισατῶν φρόνημα παρὰ τῶν ἀκοντιστῶν, τούτῳ τῷ τρόπῳ κατελύθη. τὸ δὲ τῶν Ἰσόμβρων καὶ Βοιῶν, ἔτι δὲ Ταυρίσκων πλῆθος, ἅμα τῷ τοὺς Ῥωμαίους δεξαμένους τοὺς ἑαυτῶν ἀκοντιστὰς, προσβάλλειν σφίσι τὰς σπείρας συμπεσὸν τοῖς πολεμίοις ἐκ χειρὸς, ἐποίει μάχην ἰσχυράν. καὶ διακοπτόμενοι παρέμενον ἐπ' ἴσον ταῖς ψυχαῖς, αὐτῷ τούτῳ καὶ καθόλου καὶ κατ' ἄνδρα λειπόμενοι ταῖς τῶν ὅπλων κατασκευαῖς. οἱ μὲν οὖν θυρεοὶ πρὸς ἀσφάλειαν, αἱ δὲ μάχαιραι πρὸς πρᾶξιν μεγάλην διαφορὰν ἔχειν, ... τὴν δὲ Γαλατικὴν καταφορὰν ἔχειν μόνον. ἐπειδὴ δ' ἐξ ὑπερδεξίου καὶ κατὰ κέρας οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς ἐμβαλόντες ἀπὸ τοῦ λόφου προσέφερον τὰς χεῖρας ἐῤῥωμένως, τόθ' οἱ μὲν πεζοὶ τῶν Κελτῶν, ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ κατεκόπησαν, οἱ δ' ἱππεῖς πρὸς φυγὴν ὥρμησαν.

31. Ἀπέθανον μὲν οὖν τῶν Κελτῶν εἰς τετρακισμυρίους, ἑάλωσαν δ' οὐκ ἐλάττους μυρίων· ἐν

minus iacula cadebant irrita. Igitur qui iaculatores eminus iaculantes vicissim ferire non possent, malis tandem victi, et difficultate huius certaminis; pars prae ira et stoliditate in hostes temere irruebant, et ad caedem sese vltro obiectabant: alii ad suos pedetentim sese recipientes, metum ac pauorem suam palam professi, positos a tergis ordines conturbabant. ita Romani iaculatores Gaesatarum feroces animos deiecerunt. Insubres vero et Boii ac Taurisci, postea quam Romani iaculatoribus suis receptis, cohortes in ipsos immiserunt, comminus rem manu gerentes, atrociter dimicabant. et quum vulnera multa acciperent, fortibus nihilominus animis stationem suam quisque seruabant: hoc vno et vniversi et singuli inferiores, quod genere armorum vincerentur. Nam et scuta Romanorum ad munimentum, et gladius ad pugnandum longe excellunt: quum contra Gallicis gladiis caesim tantum pugnari queat. Inter haec Romani equites de colle descendere, hostem e superiore loco, et impressione in latus facta inuadere, strenue rem gerere. tum vero Gallorum pedites in suis stationibus passim contruncantur: equitibus fugam capessentibus.

31. Periere Gallorum ad quadraginta millia: capti sunt non pauciores decem millibus:

οἷς

οἷς καὶ τῶν βασιλέων Κογκολιτάνος. ὁ δ' ἕτερος αὐτῶν Ἀνηρόεστος, εἴς τινα τόπον συμφυγὼν μετ' ὀλίγων, προσήνεγκε τὰς χεῖρας αὑτῷ καὶ τοῖς ἀναγκαίοις. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, τὰ μὲν σκύλα συναθροίσας, εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέστειλε, τὴν δὲ λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι. αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τὰ στρατόπεδα, καὶ διελθὼν παρ' αὐτὴν τὴν Λιγυστικὴν, εἰς τὴν τῶν Βοιῶν ἐνέβαλε χώραν. πληρώσας δὲ τὰς ὁρμὰς τῶν στρατοπέδων τῆς ὠφελείας, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἧκε μετὰ τῶν δυνάμεων εἰς τὴν Ῥώμην. καὶ τὸ μὲν Καπιτώλιον ἐκόσμησε ταῖς τε σημαίαις καὶ τοῖς μανιάκοις. τοῦτο δ' ἐστὶ χρυσοῦν ψέλλιον, ὃ φοροῦσι περὶ τὰς χεῖρας καὶ τὸν τράχηλον οἱ Γαλάται. τοῖς δὲ λοιποῖς σκύλοις καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις, πρὸς τὴν εἴσοδον ἐχρήσατο τὴν ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ θριάμβου διακόσμησιν. ἡ μὲν οὖν βαρυτάτη τῶν Κελτῶν ἔφοδος, τούτῳ τῷ τρόπῳ διεφθάρη· πᾶσι μὲν Ἰταλιώταις, μάλιστα δὲ Ῥωμαίοις, μέγαν καὶ φοβερὸν ἐπικρεμάσασα κίνδυνον. ἀπὸ δὲ τοῦ κατορθώματος τούτου κατελπίσαντες Ῥωμαῖοι δυνήσασθαι τοὺς Κελτοὺς ἐκ τῶν τόπων τῶν περὶ τὸν Πάδον ὁλοσχερῶς ἐκβαλεῖν, τούς τε μετὰ ταῦτα κατασταθέντας ὑπάτους, Κόϊντον Φολούϊον, καὶ Τίτον Μάλιον, ἀμφοτέρους καὶ τὰς δυνάμεις μετὰ παρασκευῆς μεγάλης ἐξαπέστειλαν ἐπὶ τοὺς Κελτούς. οὗτοι δὲ τοὺς μὲν Βοιοὺς ἐξ ἐφόδου καταπληξάμενοι, συνηνάγκασαν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἑαυτοὺς δοῦναι

in quibus alter regum erat Concolitanus. alter rex Aneroeſtus paucis comitantibus in quendam locum fuga ſe recepit: vbi mox ſibi et neceſſariis ſuis manus intulit. Romanus dux, collecta ſpolia Romam miſit: praedam iis reddidit, a quibus fuerat abacta. ipſe cum vtroque exercitu ſecundum Liguriae fines iter faciens, in Boiorum agrum irrumpit. ſatiatisque militum animis praedae auidis, paucis diebus copias vniuerſas Romam reduxit. Signis militaribus et maniacis (ita vocant armillas aureas ad collum et manus geſtari a Gallis ſolitas:) Capitolium Conſul ornauit. reliqua ſpolia et captiuorum turbam ad triumphi apparatum, quando vrbem ingrederetur, ſeruauit. Hunc pernitialem exitum habuit Gallorum illa memorabilis expeditio: quae tum vniuerſos Italiae populos, tum maxime Romanos in periculum magnum ac praeſens coniecerat. Ceterum poſt hanc victoriam in ſpem adductus populus Romanus poſſe Gallos e Circumpadanis regionibus a ſe penitus expelli: Coss. ambos qui ſequente anno ſunt creati, Q. Fuluium et T. Manlium cum exercitu et ingenti apparatu contra illos miſit. Hi Boios primo impetu perterrefactos in fidem Romanorum ſe permittere adegerunt. toto dein expeditionis

πίστιν.

πίπτειν. τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον τῆς ςρατείας, ἐπιγενομένων ὄμβρων ἐξαισίων, ἔτι δὲ λοιμικῆς διαθέσεως ἐμπεσούσης αὐτοῖς, ἐς τέλος ἄπρακτον εἶχον.

32. Μετὰ δὲ τούτους καταςαθέντες Πόπλιος Φούριος καὶ Γάϊος Φλαμίνιος, αὖθις ἐνέβαλον εἰς τὴν Κελτικὴν, διὰ τῆς τῶν Ἀναμάρων χώρας· οἳ συμβαίνει, μὴ μακρὰν ἀπὸ Μασσαλίας ἔχειν τὴν οἴκησιν. οὓς εἰς τὴν φιλίαν προσαγαγόμενοι, διέβησαν εἰς τὴν τῶν Ἰσόμβρων γῆν, κατὰ τὰς συῤῥοίας τοῦ γε Ἀδόα καὶ Πάδου ποταμοῦ. λαβόντες δὲ πληγὰς περί τε τὴν διάβασιν καὶ περὶ τὴν ςρατοπεδείαν, παραυτίκα μὲν ἔμειναν· μετὰ δὲ ταῦτα σπεισάμενοι καθ' ὁμολογίαν, ἔλυσαν ἐκ τῶν τόπων. περιελθόντες δὲ πλείους ἡμέρας, καὶ διελθόντες τὸν Κλούσιον ποταμὸν, ἦλθον εἰς τὴν τῶν Κενομάνων χώραν, καὶ προσλαβόντες τούτους ὄντας συμμάχους, ἐνέβαλον πάλιν ἀπὸ τῶν κατὰ τὰς Ἄλπεις τόπων εἰς τὰ τῶν Ἰσόμβρων πεδία, καὶ τήν τε γῆν ἔφθειραν, καὶ τὰς κατοικίας αὐτῶν ἐξεπόρθουν. οἱ δὲ τῶν Ἰσόμβρων προεςῶτες, θεωροῦντες ἀμετάθετον οὖσαν τὴν ἐπιβολὴν τῶν Ῥωμαίων, ἔκριναν τῆς τύχης λαβεῖν πεῖραν, καὶ διακινδυνεῦσαι πρὸς αὐτοὺς ὁλοσχερῶς. συναθροίσαντες οὖν ἅπαντας ἐπὶ ταυτὸν, καὶ τὰς χρυσᾶς σημαίας, τὰς ἀκινήτους λεγομένας, καθέλοντες ἐκ τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἱεροῦ, καὶ τἆλλα παρασκευασάμενοι δεόντως· μετὰ ταῦτα τεθαῤῥηκότως καὶ καταπληκτι-

reliquo tempore propter imbres immodicos, grassantemque pestilentiam, nihil plane dignum memoria gestum est.

32. Etiam qui hos insecuti sunt Coss. Pub. Furius et C. Flaminius, in eandem Galliam per Anamurorum fines exercitus ductauere. non longe hic populus a Massilia sedes suas habet: cuius tum conciliata sibi beneuolentia, Coss. in regionem Insubrum, qua Padusa in Padum influit, traiecerunt. verum et in transitu et dum castra ponerent caesi, statim illi quidem nihil mouerunt: at postea foedus icerunt, et ex pacto communi excessere illis locis. Deinde per proximas regiones multos dies vagati, transmisso flumine Clusio in Cenomanorum ditionem venerunt. Quibus assumptis quod socii essent Romani populi, e Subalpinis locis in planitiem Insubrum exercitu infesto iterum veneruat. ibi agros exusserunt, villas deuastarunt. Quamobrem Insubrum principes qui inita a Romanis consilia adversus se mutari non posse animaduerterent, fortunae aleam sibi esse subeundam, et de rerum summa cum illis decernendum statuunt. Omnibus igitur militaribus signis in vnum coactis; aureis etiam illis quae immobilia nuncupant, ex aede Mineruae promptis; ceteris quoque necessariis apparatibus probe instructis, cum exercitu in quo erant ho-

πληκτικῶς ἀντεστρατοπέδευσαν τοῖς πολεμίοις, ὄντες τὸ πλῆθος εἰς πέντε μυριάδας. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν ὁρῶντες σφᾶς ἐλάττους ὄντας παρὰ πολὺ τῶν ἐναντίων, ἐβούλοντο συγχρῆσθαι ταῖς τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς Κελτῶν δυνάμεσι· τὰ δὲ συλλογιζόμενοι τήν τε Γαλατικὴν ἀθεσίαν, καὶ διότι πρὸς ὁμοφύλους τῶν προσλαμβανομένων μέλλουσι ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον, εὐλαβοῦντο τοιούτοις ἀνδράσι τοιούτου καιροῦ καὶ πράγματος κοινωνεῖν. τέλος δ' οὖν αὐτοὶ μὲν ὑπέμειναν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, τοὺς δὲ τῶν Κελτῶν σφίσι συνόντας, διαβιβάσαντες εἰς τὸ πέραν, ἀνέσπασαν τὰς ἐπὶ τοῦ ῥείθρου γεφύρας· ἅμα μὲν ἀσφαλιζόμενοι τὰ πρὸς ἐκείνους, ἅμα δὲ μίαν ἑαυτοῖς ἀπολείποντες ἐλπίδα τῆς σωτηρίας τὴν ἐν τῷ νικᾶν· διὰ τὸ κατόπιν αὐτοῖς ἄβατον ὄντα παρακεῖσθαι τὸν προειρημένον ποταμόν. πράξαντες δὲ ταῦτα, πρὸς τὸ διακινδυνεύειν ἦσαν.

33. Δοκοῦσι δ' ἐμφρόνως κεχρῆσθαι τῇ μάχῃ ταύτῃ Ῥωμαῖοι, τῶν χιλιάρχων ὑποδειξάντων, ὡς δεῖ ποιεῖσθαι τὸν ἀγῶνα κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστους. συνεωρακότες γὰρ ἐκ τῶν προγεγονότων κινδύνων, ὅτι τοῖς τε θυμοῖς κατα τὴν πρώτην ἔφοδον, ἕως ἂν ἀκέραιον ᾖ, φοβερώτατόν ἐστι πᾶν τὸ Γαλατικὸν φῦλον· αἵ τε μάχαιραι ταῖς κατασκευαῖς, καθάπερ εἴρηται πρότερον, μίαν ἔχουσι μὲν πρώτην καταφορὰν καιρίαν· ἀπὸ δὲ ταύτης εὐθέως ἀποξυστροῦν-

minum ad L. millia, feroces, minarumque pleni in conspectu hostium castra ponunt. Romani quia numero longe ab hostibus vincebantur; auxiliaribus Gallorum sociorum copiis vti in animo habebant: sed quoties Gallicam in foederibus inconstantiam ad animum reuocabant, simul cognationem eorum quos assumerent cum iis quibus erat bellandum: talem occasionem tantamque rem, eiusmodi hominum fidei permittere et concredere non audebant. tandem hoc consilii ineunt: Gallorum auxilia, fluuium traiicere iubent: ipsi ad alteram eius partem remanent: deinde pontes flumini impositos rescindunt: atque opera eadem et Gallis nocendi facultatem adimunt; et spem vnicam salutis per victoriam sibi reliquam faciunt. neque enim vado transiri fluuius poterat, quem a tergo vicinum habebant. secundum haec ad praelium se comparant.

33. Celebratur militum Romanorum sollertia, qua in eo vsi sunt certamine; edocti a tribunis suis, quomodo et vniuersi et singuli pugnam capessere deberent. Obseruauerant tribuni e superioribus bellis, Gallorum genus omne in feruore animorum et primo impetu, dum adhuc integri sunt, atrocissimum esse: gladios item illorum ita fabricatos, sicut ante diximus, vt ad caedendum primum dumtaxat ictum habeant: a

ται καμπτόμεναι κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ἂν μὴ δῷ τις ἀναστροφὴν τοῖς χρωμένοις, ἐρείσαντες πρὸς τὴν γῆν ἀπευθῦναι τῷ ποδὶ, τελέως ἄπρακτον εἶναι τὴν δευτέραν πληγὴν αὐτῶν. ἀναδόντες οὖν οἱ χιλίαρχοι τὰ τῶν τριαρίων δόρατα τῶν κατόπιν ἐφεστώτων ταῖς πρώταις σπείραις, καὶ παραγγείλαντες ἐκ μεταλήψεως τοῖς ξίφεσι χρῆσθαι, συνέβαλον ἐκ παρατάξεως κατὰ πρόσωπον τοῖς Κελτοῖς. ἅμα δὲ τῷ πρὸς τὰ δόρατα ταῖς πρώταις καταφοραῖς χρωμένων τῶν Γαλατῶν ἀχρειωθῆναι τὰς μαχαίρας· συνδραμόντες εἰς τὰς χεῖρας, τοὺς μὲν Κελτοὺς ἀπράκτους ἐποίησαν, ἀφελόμενοι τὴν ἐκ διάρσεως αὐτῶν μάχην, ὅπερ ἴδιόν ἐστι Γαλατικῆς χρείας, διὰ τὸ μηδαμῶς κέντημα τὸ ξίφος ἔχειν· αὐτοὶ δ' οὐκ ἐκ καταφορᾶς, ἀλλ' ἐκ διαλήψεως ὀρθαῖς χρώμενοι ταῖς μαχαίραις, πρακτικοῦ τοῦ κεντήματος περὶ αὐτὰς ὑπάρχοντος, τύπτοντες εἰς τὰ στέρνα καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ πληγὴν ἐπὶ πληγῇ φέροντες, διέφθειραν τοὺς πλείστους τῶν παρατεταγμένων, διὰ τὴν τῶν χιλιάρχων πρόνοιαν. ὁ μὲν γὰρ στρατηγὸς Φλαμίνιος οὐκ ὀρθῶς δοκεῖ κεχρῆσθαι τῷ προειρημένῳ κινδύνῳ. παρ' αὐτὴν γὰρ τὴν ὀφρῦν τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἔκταξιν, διέφθειρε τὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς μάχης ἴδιον, οὐχ ὑπολειπόμενος τόπον πρὸς τὴν ἐπὶ πόδα ταῖς σπείραις ἀναχώρησιν. εἰ γὰρ συνέβη βραχὺ

quo statim et in longitudine et in latitudine ad instar strigilum incuruantur vsque adeo, vt nisi tempus militi concedatur, quo mucronem terrae inniti faciens gladium pede dirigat, prorsus inefficax alter illorum sit ictus. Itaque hastas triariorum, qui in postremis ordinibus locari solent, primis cohortibus diuidunt tribuni: mandantque militibus, vt gladios postea in manus sumant, iisque rem gerant. Deinde signis collatis, a fronte Gallos adoriuntur: quorum vbi gladii, dum primis ictibus hastas caedunt, redditi sunt inutiles: Romani ad comminus pugnandum irruentes, vsum armorum suorum aduersariis adimunt: facultate ablata gladios ad caesim feriendum attollendi, qui proprius est Gallorum pugnandi modus: quod mucrone ensis illorum omnino careat. Romani vero non caesim feriendo, sed punctim subinde rectis gladiis vtendo qui mucronibus valent, crebro repetitis ictibus pectora et facies hostium caedentes, illorum plerosque contruncant. Prudentiae Tribunorum hoc decus tribuitur: nam Cos. quidem Flaminius parum prudenter suo exercitui in hac pugna consuluerat. Ad ripam enim ipsam fluminis instructa acie, id corruperat quo praecipue Romanum praeliandi genus excellit. quippe nullum a tergo spatium reliquerat, quo se pe-

μόνον πιεσθῆναι τῇ χώρᾳ τοὺς ἄνδρας κατὰ τὴν μάχην, ῥίπτειν ἂν εἰς τὸν ποταμὸν αὑτοὺς ἔδει, διὰ τὴν ἀστοχίαν τοῦ προεστῶτος. οὐ μὴν ἀλλά γε πολὺ νικήσαντες ταῖς σφετέραις ἀρεταῖς, καθάπερ εἶπον, καὶ παμπληθοῦς μὲν λείας, οὐκ ὀλίγων δὲ σκύλων κρατήσαντες, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην.

34. Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει διαπρεσβευσαμένων τῶν Κελτῶν ὑπὲρ εἰρήνης, καὶ πᾶν ποιήσειν ὑπισχνουμένων, ἔσπευσαν οἱ κατασταθέντες ὕπατοι, Μάρκος Κλαύδιος, καὶ Γναῖος Κορνήλιος, τοῦ μὴ συγχωρηθῆναι τὴν εἰρήνην αὐτοῖς. οἱ δ' ἀποτυχόντες καὶ κρίναντες ἐξελέγξαι τὰς τελευταίας ἐλπίδας, αὖθις ὥρμησαν ἐπὶ τὸ μισθοῦσθαι τῶν περὶ τὸν Ῥοδανὸν Γαισατῶν Γαλατῶν εἰς τρισμυρίους, οὓς παραλαβόντες εἶχον ἐν ἑτοίμῳ, καὶ προσεδόκων τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον. οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, τῆς ὥρας ἐπιγενομένης, ἀναλαβόντες τὰς δυνάμεις, ἦγον εἰς τὴν τῶν Ἰσόμβρων χώραν. παραγενόμενοι δὲ καὶ στρατοπεδεύσαντες περὶ πόλιν Ἀχέρας, ἣ μεταξὺ κεῖται τοῦ Πάδου καὶ τῶν Ἀλπεινῶν ὀρῶν, ἐπολιόρκουν ταύτην. οἱ δ' Ἴσομβροι βοηθεῖν μὲν οὐ δυνάμενοι, διὰ τὸ προκαταληφθῆναι τοὺς εὐφυεῖς τόπους· σπεύδοντες δὲ λῦσαι τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀχερῶν, μέρος τι τῆς δυνάμεως διαβιβάσαντες τὸν Πάδον εἰς τὴν τῶν Ἀνδρῶν χώραν, ἐπολιόρκουν τὸ Κλαστίδιον προσαγορευόμενον. προσ-

detentim recipere cohortes possent. Itaque, si vel minimum inclinari aciem inter pugnandum contigisset, in fluuium sese proiicere fuissent coacti. ea fuerat Consulis incogitantia. nihilominus tamen Romani virtute sua insignem, vt ostendimus, victoriam adepti, praeda onusti, ac spoliis non paucis potiti, Romam redierunt.

34. Insecuto dein anno, de pace legatos miserunt Galli, quascumque conditiones accipere parati: quae ne illis concederentur per eius anni Coss. M. Claudium et Cnaeum Cornelium est effectum. Quamobrem Galli vltimam spem sibi tentandam rati, ad mercede conducenda auxilia Gaesatarum Gallorum, qui Rhodanum accolunt, denuo se convertunt: quorum vbi xxx. millia accepissent, hostis adventum praestolantes, paratos in armis eos habent. Consules primo vere legiones in agros Insubrum ducunt. vrbem deinde Acerras, inter Padum et montana Alpium sitam, admotis castris obsident. Insubres quum ferre opem occupatis omnibus locis opportunis non possent, studio liberandi Acerras obsidione, partem copiarum traiecto Pado in ditionem Romanorum mittunt, et Clastidium (id nomen vrbis est in eo tractu,) obsident: de quo postquam cer-

πεσόντος δὲ τοῦ συμβαίνοντος τοῖς στρατηγοῖς, ἀναλαβὼν τοὺς ἱππεῖς Μάρκος Κλαύδιος, καὶ τῶν πεζικῶν, ἠπείγετο σπεύδων βοηθῆσαι τοῖς πολιορκουμένοις. οἱ δὲ Κελτοὶ πυθόμενοι τὴν παρουσίαν τῶν ὑπεναντίων, λύσαντες τὴν πολιορκίαν, ὑπήντων καὶ παρετάξαντο. τῶν δὲ Ῥωμαίων αὐτοῖς τοῖς ἱππεῦσιν ἐξ ἐφόδου τολμηρῶς σφίσι προσπεσόντων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀντεῖχον· μετὰ δὲ ταῦτα περιισταμένων καὶ κατὰ νώτου καὶ κατὰ κέρας, δυσχρηστούμενοι τῇ μάχῃ, τέλος ἐτράπησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἱππέων. καὶ πολλοὶ μὲν εἰς τὸν ποταμὸν ἐμπεσόντες, ὑπὸ τοῦ ῥεύματος διεφθάρησαν, οἱ δὲ πλείους ὑπὸ τῶν πολεμίων κατεκόπησαν. ἔλαβον δὲ καὶ τὰς Ἀχέρας οἱ Ῥωμαῖοι σίτου γεμούσας, ἐκχωρησάντων εἰς τὸ Μεδιόλανον τῶν Γαλατῶν, ὅσπερ ἐστὶ κυριώτατος τόπος τῆς τῶν Ἰσόμβρων χώρας. οἷς ἐκ ποδὸς ἐπακολουθήσαντος τοῦ Γναΐου, καὶ προσβαλόντος ἄφνω πρὸς τὸ Μεδιόλανον, τὸ μὲν πρῶτον ἡσυχίαν ἔσχον· ἀπολυομένου δ' αὐτοῦ πάλιν εἰς τὰς Ἀχέρας, ἐπεξελθόντες καὶ τῆς οὐραγίας ἁψάμενοι θρασέως, πολλοὺς μὲν νεκροὺς ἐποίησαν, μέρος δέ τι καὶ φυγεῖν αὐτῶν ἠνάγκασαν· ἕως ὁ Γναΐος ἀνακαλεσάμενος τοὺς ἐκ τῆς πρωτοπορείας, παρώρμησε στῆναι, καὶ συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις. οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι πειθαρχήσαντες τῷ στρατηγῷ, διεμάχοντο πρὸς τοὺς ἐπικειμένους εὐρώστως. οἱ δὲ Κελτοὶ διὰ τὸ παρὸν εὐτύχημα μείναντες ἐπὶ ποσὸν

tiores facti Coss. fuerunt, M. Claudius Marcellus equites et peditum partem secum trahens, auxiliatum obsessis ire festinat. Galli cognito eius aduentu discedunt ab obsidione, et obuiam progressi Marcello, aciem dirigunt. quum Romani equitibus immissis, impetum magna audacia in eos fecissent, principio quidem contra hostem stabant: sed mox et a tergo circumuenti et a lateribus, ac difficultatibus vndique conflictati, ab ipsis tandem equitibus in fugam versi sunt. multos flumen hausit, in quod se praecipites dederant: plures ab hoste sunt perempti: quin et Acerras commeatibus refertas occupauerunt Romani, Gallis Mediolanum se recipientibus: qui locus est regionis Insubrium praecipuus. e vestigio Cnaeus hos insequitur, subitoque impetu ad Mediolanum vsque fertur. Galli tum quidem nihil mouere: sed Consule Acerras redeunte, insequi illi, extremum agmen carpere, magnaque strage edita partem exercitus in fugam vertere: quoad Cnaeus primo agmine reuocato; vt gradum sistant, et cum hoste confligant eos hortatur. parent Romani dicto Consulis; et aduersus Gallos suorum terga caedentes acre certamen instituunt. Illi spe animati iam prope partae victoriae, generose aliquamdiu praelium sustinent:

εὐθαρ-

εὐθαρσῶς, μετ' ὀ πολὺ τραπέντες, ἔφευγον εἰς τὰς παρωρείας. ὁ δὲ Γναῖος ἐπακολουθήσας τήν τε χώραν ἐπόρθει, καὶ τὸ Μεδιόλανον εἷλε κατὰ κράτος.

35 Οὗ συμβαίνοντος, οἱ προεστῶτες τῶν Ἰσόμβρων, ἀπογνόντες τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας, πάντα τὰ καθ' αὑτοὺς ἐπέτρεψαν τοῖς Ῥωμαίοις. ὁ μὲν οὖν πρὸς τοὺς Κελτοὺς πόλεμος τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος, κατὰ μὲν τὴν ἀπόνοιαν καὶ τόλμαν τῶν ἀγωνιζομένων ἀνδρῶν, ἔτι δὲ κατὰ τὰς μάχας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς ἀπολλυμένων καὶ παραταττομένων, οὐδενὸς καταδεέστερος τῶν ἱστορημένων, κατὰ δὲ τὰς ἐπιβολὰς καὶ τὴν ἀκρισίαν τοῦ κατὰ μέρος χειρισμοῦ, τελέως εὐκαταφρόνητος· διὰ τὸ μὴ τὸ πλεῖον, ἀλλὰ συλλήβδην ἅπαν τὸ γινόμενον ὑπὸ τῶν Γαλατῶν, θυμῷ μᾶλλον ἢ λογισμῷ βραβεύεσθαι. περὶ ὧν ἡμεῖς, συνθεωρήσαντες μετ' ὀλίγον χρόνον αὐτοὺς ἐκ τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων ἐξωσθέντας, πλὴν ὀλίγων τόπων τῶν ὑπ' αὐτὰς τὰς Ἄλπεις κειμένων, οὐκ ᾠήθημεν δεῖν οὔτε τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔφοδον ἀμνημόνευτον παραλιπεῖν, οὔτε τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις, οὔτε τὴν τελευταίαν ἐξανάστασιν, ὑπολαμβάνοντες οἰκεῖον ἱστορίας ὑπάρχειν, τὰ τοιαῦτ' ἐπίσου διὰ τῆς τύχης εἰς μνήμην ἄγειν καὶ παράδοσιν τοῖς ἐπιγενομένοις, ἵνα μὴ τελέως οἱ μεθ' ἡμᾶς ἀνεννόητοι τῶν τοιούτων ὑπάρχοντες, ἐκπλήττωνται τὰς αἰφνιδίους καὶ παραλόγους τῶν Βαρβάρων ἐφόδους, ἀλλ' ἐπὶ πο-

mox vero terga dare coacti, ad montes proximos fuga se recipiunt. Cnaeus fugientes insecutus, agros populatur, et Mediolanum per vim capit.

35. Post hanc cladem principes Insubrum, omni spe salutis amissa, in Romanorum fidem se permiserunt. Hunc exitum id bellum habuit, quod cum Gallis gestum est: bellum, si perditam hostium audaciam spectes, pugnas in illo pugnatas, numerum dimicantium et occisorum, nulli eorum secundum, quae hactenus a scriptoribus sunt commemorata: sin ipsa incepta, et stolidam rerum singularum administrationem, prorsus aspernabile: quoniam Galli, non dicam in plerisque, sed prorsus in omnibus actionibus suis ira atque impetu non consilio, reguntur. Nos igitur, gnari non multo post fuisse eos ex Circumpadana planitie vniuersa expulsos, paucis locis exceptis, quae ipsis subiacent Alpibus; duximus faciendum, vt quomodo primum in Italiam venerint, quas postea res ibi gesserint, ac tandem quomodo illo tractu penitus exciderint, silentio non praetermitteremus. Officium enim scriptorum esse putamus, vt huiusmodi lusus fortunae memorabiles ad posteros memoriae tradant: ne ventura aetas si de similibus casibus nihil plane cognouerit, subitas atque temerarias Barbarorum

σὸν ἐν νῷ λαβόντες, ὡς ὀλιγοχρόνιον ἐσὶ, καὶ λίαν εὔφθαρτον, τοῖς τὸ φῦλον αὐτῶν ὑπομένουσι, καὶ πάσας ἐξελέγχωσι τὰς σφετέρας ἐλπίδας πρότερον, ἢ παραχωρῆσαι τινὸς τῶν ἀναγκαίων. Καὶ γὰρ τοὺς τὴν Περσῶν ἔφοδον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ Γαλατῶν ἐπὶ Δελφοὺς εἰς μνήμην καὶ παράδοσιν ἡμῖν ἀγαγόντας, οὐ μικρὰ, μεγάλα δ' οἶμαι συμβεβλῆσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἀγῶνας. οὔτε γὰρ χορηγιῶν, οὔθ' ὅπλων, οὔτ' ἀνδρῶν πλῆθος καταπλαγεὶς ἄν τις ἀποσταίη τῆς τελευταίας ἐλπίδος, τοῦ διαγωνίζεσθαι περὶ τῆς σφετέρας χώρας καὶ πατρίδος, λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδοξον τῶν τότε γενομένων, καὶ μνημονεύων, ὅσας μυριάδας, καὶ τίνας τόλμας καὶ πηλίκας παρασκευὰς, ἡ τῶν σὺν νῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ κινδυνευόντων αἵρεσις καὶ δύναμις καθεῖλεν. ὁ δὲ ἀπὸ Γαλατῶν φόβος οὐ μόνον τὸ παλαιὸν, ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ἤδη πλεονάκις ἐξέπληξε τοὺς Ἕλληνας. διὸ καὶ μᾶλλον ἔγωγε παρωρμήθην ἐπὶ τὸ κεφαλαιώδη μὲν, ἀνέκαθεν δὲ ποιήσασθαι τὴν ὑπὲρ τούτων ἐξήγησιν.

36. Ἀσδρούβας δ' ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς (ἀπὸ γὰρ τούτων παρεξέβημεν τῆς ἐξηγήσεως) ἔτη χειρίσας ὀκτὼ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ἐτελεύτησε δολοφονηθεὶς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ καταλύμασι νυκτὸς ὑπό τινος Κελτοῦ τὸ γένος ἰδίων ἕνεκα ἀδικη-

irruptiones expauescat: sed contra, breuiter doceantur omnes, facile ac modico tempore deleri genus illud hominum posse ab iis qui fortiter restiterint; et omnia prius experiri in animum induxerint, quam necessaria vlla re ipsis cedant. Neque paruum iudicio meo, sed vel maximum momentum ad ea bella quae pro communi Graeciae libertate sunt gesta, illi attulerunt, qui Persarum expeditionem in Graeciam aut Delphorum inuasionem a Gallis factam nobis prodiderunt. Nam si quis rerum tunc gestarum miracula ob oculos sibi posuerit, recordatus etiam fuerit, quot hominum millia, quanta audacia viros, quantos apparatus, valida illorum manus debellauerit. qui praelia cum iudicio et recta ratione ineunt: hunc nullae opes, nulla armorum aut virorum copia deterreat, quominus pro patria regioneque sua extremum virium conatum periclitari velit. Porro metus Gallorum non solum maiorum temporibus, sed memoria etiam nostra Graecos saepius sollicitos anxiosque habuit. quo magis sum incitatus, vt res illorum summatim quidem, verum altius repetitas a principio exponerem. Nunc eo referamus orationem vnde est digressa.

36. Asdrubal igitur dux Carthaginiensium post administratam annis octo Hispaniam, noctu in hospitio suo periit, a Gallo quodam pri-

μάτων, ὐ μικρὰν, ἀλλὰ μεγάλην ποιήσας ἐπίδοσιν τοῖς Καρχηδονίων πράγμασι· ὐχ ὕτω διὰ τῶν πολεμίων ἔργων, ὡς διὰ τῆς πρὸς τὺς δυνάστας ὁμιλίας. τὴν δὲ στρατηγίαν οἱ Καρχηδόνιοι τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν Ἀννίβᾳ περιέθεσαν, ὄντι νέῳ, διὰ τὴν ὑποφαινομένην ἐκ τῶν πράξεων ἀγχίνοιαν αὐτῦ καὶ τόλμαν. ὃς παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, εὐθέως δῆλος ἦν ἐκ τῶν ἐπινοημάτων πόλεμον ἐξοίσων Ῥωμαίοις. ὃ δὴ καὶ τέλος ἐποίησε, πάνυ βραχὺν ἐπισχὼν χρόνον. τὰ μὲν ὖν κατὰ Καρχηδονίυς καὶ Ῥωμαίυς ἀπὸ τύτων ἤδη τῶν καιρῶν ἐν ὑποψίαις ἦν πρὸς ἀλλήλυς καὶ παρατριβαῖς. οἱ μὲν γὰρ ἐπεβύλευον ἀμύνασθαι σπεύδοντες διὰ τὰς περὶ Σικελίαν ἐλαττώσεις· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διηπίστυν, θεωρῦντες αὐτῶν τὰς ἐπιβολάς. ἐξ ὧν δῆλον ἦν τοῖς ὀρθῶς σκοπυμένοις, ὅτι μέλλυσι πολεμεῖν ἀλλήλοις ὐ μετὰ πολὺν χρόνον. Κατὰ δὲ τὺς αὐτὺς καιρὺς, Ἀχαιοὶ καὶ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, ἅμα τοῖς ἄλλοις συμμάχοις συνίσαντο τὸν πρὸς Αἰτωλὺς πόλεμον τὸν προσαγορευθέντα συμμαχικόν. ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τά τε περὶ Σικελίαν καὶ Λιβύην καὶ τὰς ἑξῆς πράξεις διεξιόντες κατὰ τὸ συνεχὲς τῆς προκατασκευῆς, ἥκομεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῦ τε συμμαχικῦ, καὶ τῦ δευτέρυ συστάντος μὲν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πολέμυ, προσαγορευθέντος δὲ παρὰ τοῖς πλείστοις Ἀννιβιακῦ· κατὰ δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν ἀπὸ τύτων τῶν

vatas iniurias vlciſcente, per dolum caeſus. magnopere hic vir Carthaginienſium auxit imperium; non armis tamen adeo, vt comitate, qua regulos demerebatur. prouinciam Hiſpaniam Carthaginienſes Hannibali detulerunt, admodum iuueni: ſed qui in omnibus quae inſtitueret magni ingenii virtutisque ſpecimen dabat. vix imperium ſuſceperat Hannibal, cum ex omnibus eius conſiliis facile poterat intelligi, bellum contra Romanos fore geſturum. quod et breui intermiſſo tempore, tandem fecit. Iam tum illa tempeſtate Carthaginienſes et Romani inuicem ſibi eſſe ſuſpecti, mutuisque offenſionibus irritari incipiebant. nam illi ſtudio vlciſcendi acceptas in Sicilia clades, conſilia clandeſtina inibant: Romani quid illi pararent non ignari, parum eis fidere. vt exiſtimatu facile eſſet, breui inter hos duos populos bellum erupturum. Hoc etiam eſt illud tempus, quo Achaei et rex Philippus cum reliquis ſociis, bellum contra Aetolos ſuſceperunt, quod Sociale eſt nuncupatum. Quoniam autem expoſitis rebus Siculis atque Africanis, et hiſce connexis aliis, prout continua praeparationis noſtrae ſeries poſtulabat, ad initium deuenimus Socialis belli, et Punici ſecundi inter Romanos Carthaginienſesque geſti; (multi Annibalicum vocant) a quibus temporibus

καιρῶν ἐπηγγελλόμεθα ποιήσασθαι τὴν ἀρχὴν τῆς ἑαυτῶν συντάξεως πρέπον γ' ἂν εἴη. τούτων ἀφεμένους, ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα μεταβαίνειν πράξεις, ἵνα πανταχόθεν ὁμοίαν ποιησάμενοι τὴν προκατασκευὴν καὶ τὴν ἔφοδον ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς καιρούς, οὕτως ἤδη τῆς ἰδίας καὶ τῆς ἀποδεικτικῆς ἱστορίας ἀρχώμεθα.

37. Ἐπεὶ γὰρ οὐ τινὰς πράξεις, καθάπερ οἱ πρὸ ἡμῶν, οἷον τὰς Ἑλληνικὰς ἢ Περσικάς, ὁμοῦ δὲ τὰς ἐν τοῖς γνωριζομένοις μέρεσι τῆς οἰκουμένης ἀναγράφειν ἐπικεχειρήκαμεν, διὰ τὸ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς ὑποθέσεως ἰδίως τι συμβεβλῆσθαι τοὺς καθ' ἡμᾶς καιρούς, ὑπὲρ ὧν σαφέστερον ἐν ἑτέροις δηλώσομεν· δέον ἂν εἴη καὶ πρὸ τῆς κατασκευῆς ἐπὶ βραχεῖ τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ γνωριζομένων ἐθνῶν καὶ τόπων ἐφάψασθαι τῆς οἰκουμένης. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ἀρκούντως ἔχει ποιεῖσθαι τὴν ἀνάμνησιν ἀπὸ τῶν νῦν ῥηθέντων καιρῶν, διὰ τὸ τὴν μὲν ὑπὲρ τῶν προγεγονότων παρ' αὐτοῖς ἱστορίαν ὑπὸ πλειόνων ἐκδεδόσθαι καὶ γνώριμον ὑπάρχειν ἅπασιν, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς μηδὲν αὐτοῖς ἐξηλλαγμένον ἀπηντῆσθαι, μηδὲ παράλογον ὑπὸ τῆς τύχης, ὥστε προσδεῖσθαι τῆς τῶν προγεγονότων ὑπομνήσεως. περὶ δὲ τοῦ Ἀχαιῶν ἔθνους, καὶ περὶ τῆς τῶν Μακεδόνων οἰκίας, ἁρμόττει διὰ βραχέων ἀναδραμεῖν τοῖς χρό-

opus noſtrum eſſe nos exorſuros, ſtatim in illis principio ſumus polliciti: commodum iam eſt, vt prioribus omiſſis ſermonibus, ad res Graecorum declarandas nos conferamus: vt poſtquam omni ex parte ſibi ſimilem praeparationem noſtram, reddiderimus, et ad eadem tempora narrationem perduxerimus; ita demum eam hiſtoriam inchoëmus, quae proprie a nobis ſuſcepta et cum demonſtratione cauſſarum eſt futura coniuncta.

37. Iam vero quia non alicuius populi geſta, vt fecere alii hactenus, verbi gratia Graecorum vel Perſarum, commemoranda ſuſcepimus: ſed notarum orbis partium ſimul omnia: quando ad eam rem propria quaedam ſubſidio noſtra haec aetas attulit, de quibus ſingillatim alibi dicemus: operae pretium fuerit populorum locorumque hodie in orbe cognitorum, nobiliſſimos quosque breuiter attingere. Sed Aſiaticorum quidem et Aegyptiorum mentionem a iam dicto tempore exordiri ſatis erit: quando priſtini quidem illorum ſtatus hiſtoriam multi ediderunt, et tenent iam omnes: noſtro autem hoc ſeculo nihil apud illos mutatum eſt, neque fortuna quicquam innouauit, cuius gratia repeti altius debeat eorum memoria. contra in Achaeorum gente et Macedonum regia domo, paucis meminiſſe priorum temporum oportebit: quoniam

νοις

νοις. ἐπειδὴ περὶ μὲν ταύτην ὁλοσχερὴς ἐπαναίρεσις, περὶ δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, παράδοξος αὔξησις καὶ συμφρόνησις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς γέγονε. πολλῶν γὰρ ἐπιβαλομένων ἐν τοῖς παρεληλυθόσι χρόνοις, ἐπὶ ταὐτὸ συμφέρον ἀγαγεῖν Πελοποννησίους, οὐδενὸς δὲ καθικέσθαι δυνηθέντος, διὰ τὸ μὴ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἕνεκεν, ἀλλὰ τῆς σφετέρας δυναστείας χάριν ἕκαστον ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν, τοιαύτην καὶ τηλικαύτην ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς ἔχει προκοπὴν καὶ συντέλειαν τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε μὴ μόνον συμμαχικὴν καὶ φιλικὴν κοινωνίαν γεγονέναι πραγμάτων περὶ αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς, καὶ σταθμοῖς, καὶ μέτροις, καὶ νομίσμασι, πρὸς δὲ τούτοις, ἄρχουσι, βουλευταῖς, δικασταῖς τοῖς αὐτοῖς· καθόλου δὲ τούτῳ μόνῳ διαλλάττειν τοῦ μὴ μιᾶς πόλεως διάθεσιν ἔχειν σχεδὸν τὴν σύμπασαν Πελοπόννησον, τῷ μὴ τὸν αὐτὸν περίβολον ὑπάρχειν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν, τἄλλα δ' εἶναι καὶ κοινῇ καὶ κατὰ πόλεις ἑκάστοις ταὐτὰ καὶ παραπλήσια.

38. Πρῶτον δὲ, πῶς ἐπεκράτησε, καὶ τίνι τρόπῳ τὸ τῶν ΑΧΑΙΩΝ ὄνομα κατὰ πάντων Πελοποννησίων, οὐκ ἄχρηστον μαθεῖν. οὔτε γὰρ χώρας καὶ πόλεων πλήθει διαφέρουσιν οἱ πάτριον ἐξ ἀρχῆς ἔχοντες τὴν προσηγορίαν ταύτην, οὔτε πλούτοις, οὔτε ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἀρεταῖς. τό τε γὰρ τῶν Ἀρκάδων ἔθνος,

haec quidem deleta funditus; Achaei vero mirifice per concordiam mutuam nostra memoria creuere. Nam quum multi ante haec tempora essent conati Peloponnesiis persuadere, vt communibus consiliis omnium saluti consulerent: neque tamen perficere quod instituerat quisquam potuisset: quód non studio defendendae communis libertatis; sed ad stabiliendam quisque suam dominationem id negotium susciperent: nostra hac aetate tale tantumque ea res incrementum cepit, vel potius adeo perfecta est; vt non solum ad amicitiam sociali foedere inter se iungendam coierint: sed etiam legibus, ponderibus, mensuris, pecunia denique eadem vtantur: ad haec, magistratibus, senatoribus, iudicibus iisdem: atque vno verbo, quominus vniuersa propemodum Peloponnesus pro vrbe vnica possit censeri, id vnum obstat, quod non eorundem moenium ambitu omnes eius incolae capiantur. cetera apud illos et in commune et per singulas vrbes similia sunt atque eadem.

38. Ipsum primo nomen ACHAEORVM quomodo et qua ratione de omnibus Peloponnesiis coeperit vsurpari, pretium operae fuerit scire. qui enim a maioribus suis eam appellationem acceperunt, neque vrbium numero, neque opibus, neque eximia vlla virorum praestantia ceteris vllo modo excellunt. Nam Arcadum

ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τῶν Λακώνων, πλήθει μὲν ἀνδρῶν καὶ χώρας, οὐδὲ παρὰ μικρὸν ὑπερέχει. καὶ μὴν οὐδὲ τῶν τῆς ἀνδραγαθίας πρωτείων, οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων οἷοί τ' εἰσὶν οὐδέποτε παραχωρεῖν οἱ προειρημένοι. πῶς οὖν καὶ διὰ τί νῦν εὐδοκοῦσιν οὗτοί τε, καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν Πελοποννησίων, ἅμα τὴν πολιτείαν τὴν Ἀχαιῶν, καὶ τὴν προσηγορίαν μετειληφότες; δῆλον, ὡς τύχην μὲν λέγειν, οὐδαμῶς ἂν εἴη πρέπον· φαῦλον γάρ· αἰτίαν δὲ μᾶλλον ζητεῖν. χωρὶς γὰρ ταύτης, οὔτε τῶν κατὰ λόγον, οὔτε τῶν παρὰ λόγον εἶναι δοκούντων οὐδὲν οἷόν τε συντελεσθῆναι. ἐστὶν οὖν, ὡς ἐμὴ δόξα, τοιαύτη. Τῆς ἰσηγορίας καὶ παῤῥησίας καὶ καθόλου δημοκρατίας ἀληθινῆς σύστημα καὶ προαίρεσιν εἰλικρινεστέραν οὐκ ἂν εὕροι τις τῆς παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπαρχούσης. αὕτη τινὰς μὲν ἐθελοντὴν αἱρετιστὰς εὗρε Πελοποννησίων· πολλοὺς δὲ πειθοῖ καὶ λόγῳ προσηγάγετο· τινὰς δὲ βιασαμένη σὺν καιρῷ, παραχρῆμα πάλιν εὐδοκεῖν ἐποίησεν αὐτῇ τοὺς ἀναγκασθέντας. οὐδενὶ γὰρ οὐδὲν ὑπολειπομένη πλεονέκτημα τοῖς ἐξ ἀρχῆς, ἴσα δὲ πάντα ποιοῦσα τοῖς ἀεὶ προσλαμβανομένοις, ταχέως καθικνεῖτο τῆς προκειμένης ἐπιβολῆς, δύο συνέργοις χρωμένη τοῖς ἰσχυροτάτοις, ἰσότητι καὶ φιλανθρω-

ſane natio, et Lacedaemoniorum quoque. qua numero hominum, qua ditionis magnitudine Achaeos longo interuallo ſuperant. ſed ne fortitudinis quidem gloriam illi quos diximus, cuiquam ex omnibus Graecis conceſſerint. qui igitur factum eſt, quamue ob cauſſam, vt et Achaei, et qui in illorum Reip. ac nominis ſocietatem coaluere ceteri Peloponneſii, adeo ſecundam hodie famam obtineant? et quidem fortunam eius rei auctorem facere, nequaquam deceat: amentia namque id fuerit: quin potius cauſſam ſcrutari debemus; ſine qua, neque eorum quae rationem manifeſtam habent, neque eorum quae praeter rationem fieri videntur, euenire quicquam poteſt. Porro cauſſa meo iudicio haec eſt. Non eſt inuenire vllam hominum ſocietatem, in qua iuris aequabilitas, libertas, et vt breui abſoluam, popularis vere ſtatus magis vigeat, aut inſtituta ſinceriora, quam apud Achaeos. Haec Reip. forma a multis Peloponneſiis vltro eſt ſuſcepta; multi rationibus et apta ad perſuadendum oratione vt illa vterentur ſunt adducti: ad quosdam cum per occaſionem vis eſſet adhibita; facile ſtatim impetratum, vt in eo propriis voluntatibus acquieſcerent, quod initio coacti probauerant. Nam quia nullum iis reſeruabatur priuilegium, qui ab initio eam condiderant: ſed vt quisque aſſumebatur, eodem penitus iure cum ceteris eſſe incipiebat: ſane quam facile res haec publica, duobus illis

πίᾳ.

πία. διὸ ταύτην ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον ἡγητέον τῆ συμφρονήσαντας Πελοποννησίες, τὴν ὑπάρχεσαν αὐτοῖς εὐδαιμονίαν κατασήσασθαι. τὸ μὲν ἓν τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς πολιτείας ἰδίωμα, τὸ νῦν εἰρημένον, καὶ τὸ πρότερον ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς. δῆλον δὲ τῦτο καὶ δι' ἑτέρων μὲν πλειόνων, πρὸς τὸ παρὸν δὲ ἀρκέσει, πίσεως χάριν, ἓν ἢ καὶ δύο ληφθὲν μαρτύριον.

39. Καθ' ὃς γὰρ καιρὸς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τόποις, κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα τότε προσαγορευομένην, * ἐνέπρησε τὰ συνέδρια τῶν Πυθαγορείων· μετὰ ταῦτα δὲ γενομένε κινήματος ὁλοσχερῦς περὶ τὰς πολιτείας, ὅπερ εἰκὸς, ὡς ἂν τῶν πρώτων ἀνδρῶν ἐξ ἑκάσης πόλεως ὅτω παραλόγως διαφθαρέντων· συνέβη τὰς κατ' ἐκείνες τὲς τόπες Ἑλληνικὰς πόλεις ἀναπλησθῆναι φόνε καὶ σάσεως καὶ παντοδαπῆς ταραχῆς. ἐν οἷς καιροῖς ἀπὸ τῶν πλείσων μερῶν τῆς Ἑλλάδος πρεσβευόντων ἐπὶ τὰς διαλύσεις, Ἀχαιοῖς καὶ τῇ τέτων πίσει συνέχρησαν πρὸς τὴν τῶν παρόντων κακῶν ἐξαγωγήν. ὁ μόνον δὲ κατὰ τέτες τὲς καιρὲς ἀπεδέξαντο τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀχαιῶν· ἀλλὰ καὶ μετά τινας χρόνες ὁλοσχερῶς ὥρμησαν, ἐπὶ τὸ μιμηταὶ γενέσθαι τῆς πολιτείας αὐτῶν. παρακαλέσαντες γὰρ σφᾶς, καὶ συμφρονήσαντες Κροτωνιᾶται, Συβαρῖται, Καυλωνιᾶται, πρῶτον μὲν ἀπέδειξαν ΔΙΟΣ ΟΜΟΡΙΟΥ κοινὸν ἱερὸν

vsa quae plurimum possunt, aequalitate iuris, et comitate, voti sui compos est facta. Haec ergo prima certaque existimari caussa debet, eius concordiae, qua semel inita, ad has opes tantas Peloponnesii pervenere. Quod autem ea instituta et publicarum rerum administratio, qualem diximus, iam ante penes Achaeos fuerit; multis quidem etiam aliis liquet testimoniis: verum ex omnibus vnum aut alterum attulisse, in praesentia suffecerit.

39. Quo tempore in illa parte Italiae quam Magnam Graeciam vocabant, Pythagoreorum collegia sunt incensa: motu rerum sicuti par est, mox coorto in ciuitatibus, quarum singulae principes suae Reipublicae adeo inopinato casu amiserant: contigit, vt quae sunt in illa ora Graecae originis vrbes, caede, seditione et tumultu omnifariam complerentur. tum igitur, cum plerique omnes Graeci legatos suos ad conciliandam pacem eo mitterent: vnius tamen populi Achaeorum fide ac consiliis ciuitates vsae sunt ad componenda quibus vrgebantur mala. neque vero ea dumtaxat tempestate Achaeorum instituta probare se ostenderunt: sed etiam aliquanto post communi omnes consensu formam Reipublicae illorum imitati decreuerunt; hortatique sese inuicem Crotoniatae, Sybaritae, Cauloniatae, vnanimes IOVI HOMORIO aedem ponunt, et

ἱερὸν καὶ τόπον, ἐν ᾧ τάς τε συνόδες καὶ τὰ διαβέλια συνετέλυν, δεύτερον τὰς ἐθισμὰς καὶ νόμυς ἐκλαβόντες τὰς τῶν Ἀχαιῶν, ἐπεβάλοντο χρῆσθαι καὶ διοικεῖν κατὰ τέτυς τὴν πολιτείαν. ὑπὸ δὲ τῆς Διονυσίυ τῦ Συρακυσίυ δυνασείας, ἔτι δὲ τῆς τῶν περιοικέντων Βαρβάρων ἐπικρατείας ἐμποδισθέντες, ἐχ ἑκυσίως, ἀλλὰ κατ᾽ ἀνάγκην αὐτῶν ἀπέσησαν. μετὰ δὲ ταῦτα, Λακεδαιμονίων μὲν παραδόξως πταισάντων περὶ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, Θηβαίων δ᾽ ἀνελπίςως ἀντιποιησαμένων τῆς Ἑλλήνων ἡγεμονίας, ἦν ἀκρισία περὶ πάντας μὲν τὰς Ἕλληνας, μάλισα δὲ περὶ τὰς προειρημένυς, ὡς ἂν τῶν μὲν μὴ συγχωρέντων ἡττῆσθαι, τῶν δὲ μὴ πισευόντων ὅτι νενικήκασιν. ὐ μὴν ἀλλά γε καὶ περὶ τῶν ἀμφισβητυμένων ἐπέτρεψαν Θηβαῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι μόνοις τῶν Ἑλλήνων Ἀχαιοῖς· ὐ πρὸς τὴν δύναμιν ἀποβλέψαντες· σχεδὸν γὰρ τότε γε ἐλαχίση ἦν τῶν Ἑλλήνων· εἰκὸς δὲ πλεῖον εἰς τὴν πίςιν καὶ τὴν ὅλην καλοκαγαθίαν. ὁμολογεμένως γὰρ δὴ τότε ταύτην περὶ αὐτῶν πάντες εἶχον τὴν δόξαν. τότε μὲν ὖν ψιλῶς αὐτὰ τὰ κατὰ τὴν προαίρεσιν ὑπῆρχε παρ᾽ αὐτοῖς· ἀποτέλεσμα δὲ, ἢ πρᾶξις ἀξιόλογος πρὸς τὴν αὔξησιν τῶν ἰδίων ἀνήκυσα πραγμάτων, ὐκ ἐγίνετο, τῷ μὴ δύνασθαι φῦναι προςάτην ἄξιον τῆς προαιρέσεως, ἀεὶ δὲ τὸν ὑποδείξαντα ποτὲ μὲν ὑπὸ τῆς

locum in eo ad conuentus agendos et consilia communia habenda. deinde mores legesque Achaeorum adsciscunt, iisque vti in administratione rei suae publicae instituunt. nam quod postea mutauerint, non voluntate ipsorum factum; sed necessitate sunt coacti: quum eius rei facultatem ipsis adimeret, partim Dionysii Syracusani dominatus, partim circumiacentium Barbarorum praeualens potentia. Post haec cum inopinatam apud Leuctra cladem Lacedaemonii accepissent, et Thebani, quod nemo vnquam sperauerat Graeci e principatum sibi vindicarent: tum apud omnes in vniuersum Graecos, tum praecipue Lacedaemonios et Thebanos perturbatio ingens exstitit. namque hi negare se victos: illi non credere hos vicisse. huius vero contentionis arbitrium vtrique permiserunt solis ex omni Graecorum numero Achaeis: non quidem potentiae ratione habita: nam illis certe temporibus minimum hi inter Graecos poterant: sed fidei potius, et probitatis, quam in omnibus rebus prae se ferebant. cuncti enim per illa tempora, in hac opinione de Achaeis sine controuersia consentiebant. Sed tum quidem voluntas et consilia solum recta penes illos erant: effectum aliquem, aut memorabile vllum facinus ad res suas amplificandas edere non poterant: dux nempe consiliis par illis deerat: nam simul aliquis maioris indolis specimen dederat, continuo vel

Λακε-

Λακεδαιμονίων ἀρχῆς ἐπισκοτεῖσθαι καὶ κωλύεσθαι, τοτὲ δὲ μᾶλλον ὑπὸ τῆς Μακεδόνων.

40. Ἐπεὶ δέ ποτε σὺν καιρῷ προστάτας ἀξιόχρεως εὗρε, ταχέως τὴν αὑτῆς δύναμιν ἐποίησε φανεράν· ἐπιτελεσαμένη τὸ κάλλιστον ἔργον, τὴν Πελοποννησίων ὁμόνοιαν. ἧς ἀρχηγὸν μὲν καὶ καθηγεμόνα τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Ἄρατον νομιστέον τὸν Σικυώνιον· ἀγωνιστὴν δὲ καὶ τελεσιουργὸν τῆς πράξεως, Φιλοποίμενα τὸν Μεγαλοπολίτην· βεβαιωτὴν δὲ τοῦ μόνιμον αὐτὴν ἐπὶ ποσὸν γενέσθαι Λυκόρταν, καὶ τοὺς ταὐτὰ τούτῳ προελομένους ἄνδρας. τίνα δ' ἦν ἑκάστοις τὰ πραχθέντα, καὶ πῶς, καὶ κατὰ ποίους καιρούς, πειρασόμεθα δηλοῦν ἀεὶ κατὰ τὸ πρέπον τῇ γραφῇ ποιούμενοι τὴν ἐπιστασίαν. τῶν μὲν τοίγε Ἀράτῳ διῳκημένων, καὶ νῦν, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπικεφαλαιούμενοι μνησθησόμεθα, διὰ τὸ καὶ λίαν ἀληθινοὺς καὶ σαφεῖς ἐκεῖνον περὶ τῶν ἰδίων συντετάχέναι πράξεων ὑπομνηματισμούς· τῶν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀκριβεστέραν καὶ μετὰ διαστολῆς ποιησόμεθα τὴν ἐξήγησιν. ὑπολαμβάνω δὲ, ῥάστην ἐμοί τ' ἂν γενέσθαι τὴν διήγησιν, καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐπαρακολούθητον τὴν μάθησιν, εἰ ποιησαίμεθα τὴν ἐπίστασιν ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν, ἐν οἷς κατὰ πόλιν διαλυθέντος τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους ὑπὸ τῶν ἐκ Μακεδονίας βασιλέων, ἀρχὴ πάλιν ἐγένετο καὶ σύννευσις τῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας.

Lacedaemoniorum principatûs, vel Macedones, (et quidem hi potissimum) luminibus eius obstruebant, et conatus impediebant.

40. Postea vero quam tandem aliquando pares consiliis suis ea Resp. duces fuit nacta: breui tempore quid in ipsa virium ac roboris esset palam fecit; facinore edito longe pulcherrimo: concordiam dico Peloponnesiorum. Enimuero dux quidem et auctor tam praeclari incepti Sicyonius Aratus fuit: promouit autem illud ac tandem consummauit Megalopolitanus Philopoemen. confirmauit vero et vt etiam in posterum aliquamdiu saltem res duraret, Lycortas effecit, quique eius sectam secuti sunt alii. quid autem singuli praestiterint, quoue modo aut tempore, in progressu scriptionis declarabimus, ac suis locis obseruabimus. Arati tamen facta, et nunc, et deinceps summatim dicemus: quia exstant ab ipso editi singulari tum fide tum sermonis perspicuitate commentarii. quae ad alios pertinebunt, exquisitiore diligentia, iudicio etiam adhibito, persequemur. Existimo autem et faciliorem mihi narrationem futuram, et lectoribus ad intelligenda recte omnia expeditiorem viam; si ab eo tempore scriptionem ordiamur, quo post diuisam oppidatim gentem Achaeorum a Macedoniae regibus, coepere ciuitatum voluntates ad mutuam societatem inclinare.

ἀφ᾽ ἧς αὐξανόμενον κατὰ τὸ συνεχὲς ἔθνος, εἰς ταύτην ἦλθε τὴν συντέλειαν, ἐν ᾗ καθ᾽ ἡμᾶς ἦν, ὑπὲρ ἧς κατὰ μέρος ἀρτίως εἴπον.

41. Ὀλυμπιὰς μὲν ἦν εἰκοστὴ καὶ τετάρτη πρὸς ταῖς ἑκατὸν, ὅτε Πατρεῖς ἤρξαντο συμφρονεῖν καὶ Δυμαῖοι· καιροὶ δὲ, καθ᾽ οὓς Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ Λυσίμαχος, ἔτι δὲ Σέλευκος, καὶ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς, μετήλλαξαν τὸν βίον. πάντες γὰρ οὗτοι περὶ τὴν προειρημένην Ὀλυμπιάδα τὸ ζῆν ἐξέλιπον. τοὺς μὲν ἀνώτερον τούτων χρόνους, τοιαύτη τις ἦν ἡ περὶ τὸ προειρημένον ἔθνος διάθεσις. ἀπὸ γὰρ Τισαμενοῦ βασιλευθέντες, ὃς ἦν Ὀρέστου μὲν υἱὸς, κατὰ δὲ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδον ἐκπεσὼν τῆς Σπάρτης, κατέσχε τοὺς περὶ Ἀχαΐαν τόπους· ἀπὸ τούτου κατὰ τὸ συνεχὲς καὶ κατὰ τὸ γένος ἕως Ὠγύγου βασιλευθέντες· μετὰ ταῦτα δυσαρεστήσαντες τοῖς τοῦ προειρημένου παισὶν, ἐπὶ τῷ μὴ νομίμως ἀλλὰ δεσποτικῶς αὐτῶν ἄρχειν, μετέστησαν εἰς δημοκρατίαν τὴν πολιτείαν. λοιπὸν ἤδη τοὺς ἑξῆς χρόνους μέχρι τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου δυναστείας, ἄλλοτε μὲν ἄλλως ἐχώρει τὰ πράγματ᾽ αὐτοῖς κατὰ τὰς περιστάσεις· τό γε μὴν κοινὸν πολίτευμα, καθάπερ εἰρήκαμεν, ἐν δημοκρατίᾳ συνέχειν ἐπειρῶντο. τοῦτο δ᾽ ἦν ἐκ δώδεκα πόλεων· ἃς ἔτι καὶ νῦν συμβαίνει διαμένειν πλὴν Ὠλένου, καὶ Ἑλίκης τῆς πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ὑπὸ τῆς θαλάττης καταποθείσης.

ex quo gens Achaeorum continuis incrementis aucta, in eam molem tandem peruenit, quam hodie cernimus, et de qua modo particulatim dicebamus.

41. Olympias agebatur centesima vigesima quarta, cum Patrenses et Dymaei concordiae huius fundamenta iecerunt: quo tempore Ptolemaeus Lagi filius, Lysimachus, itemque Seleucus, et Ptolemaeus cognomine Ceraunus, vitam cum morte commutarunt. omnes enim isti circa eandem Olympiadem in viuis esse desierunt. Ad superiora vero tempora quod attinet, gentis Achaeorum status fuit huiusmodi. Tisamenus Orestis filius, post reditum Heraclidarum Sparta eiectus, Achaiae loca obtinuit, primusque rex eius populi fuit: durauit institutum ab eo regnum, continua stirpis eiusdem serie propagatum ad Gygem vsque, cuius postea filios auersati, quoniam non pro legitimo rege, sed pro hero inter illos se gerebat, priorem Reip. suae formam, in popularem statum conuerterunt. neque desierunt insecutis deinceps temporibus, ad dominatum vsque Alexandri et Philippi, licet alias aliter, pro temporum necessitatibus, res illorum se haberent: at formam tamen Reip. in populari statu, sicut diximus pro viribus retinere. ea democratia e XII. vrbibus constabat; quae nunc quoque supersunt, praeter Olenum et Helicen, quam paullo ante cladem Leuctricam mare

θείσης.

θείσης. αὗται δ' εἰσὶ, Πάτραι, Δύμη, Φάραι, Τριταία, Λεόντιον, Αἴγειρα, Πελλήνη, Αἴγιον, Βοῦρα, Κεραυνία, Ὤλενος καὶ Ἑλίκη. κατὰ δὲ τοὺς ὑστέρους μὲν τῶν κατ' Ἀλέξανδρον καιρῶν, προτέρους δὲ τῆς ἄρτι ῥηθείσης Ὀλυμπιάδος, εἰς τοιαύτην διαφορὰν καὶ καχεξίαν ἐνέπεσον, καὶ μάλιστα διὰ τῶν ἐκ Μακεδονίας βασιλέων, ἐν ᾗ συνέβη πάσας τὰς πόλεις χωρισθείσας ἀπ' αὐτῶν ἐναντίως τὸ συμφέρον ἄγειν ἀλλήλαις. ἐξ οὗ συνέπεσε, τὰς μὲν ἐμφρούρους αὐτῶν γενέσθαι διά τε Δημητρίου καὶ Κασάνδρου, καὶ μετὰ ταῦτα δι' Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, τὰς δὲ καὶ τυραννεῖσθαι· πλείστους γὰρ δὴ μονάρχους οὗτος ἐμφυτεῦσαι δοκεῖ τοῖς Ἕλλησι. περὶ δὲ τὴν εἰκοστὴν καὶ τετάρτην Ὀλυμπιάδα πρὸς ταῖς ἑκατὸν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, αὖθις ἤρξαντο μετανοήσαντες συμφρονεῖν. ταῦτα δ' ἦν κατὰ τὴν Πύῤῥου διάβασιν εἰς Ἰταλίαν. καὶ πρῶτοι μὲν συνέστησαν, Δυμαῖοι, Πατρεῖς, Τριταιεῖς, Φαραιεῖς· διόπερ οὐδὲ στήλην ὑπάρχειν συμβαίνει τῶν πόλεων τούτων περὶ συμπολιτείας. μετὰ δὲ ταῦτα μάλιστά πως ἔτει πέμπτῳ τὴν φρουρὰν ἐκβαλόντες Αἰγεῖς, μετέσχον τῆς συμπολιτείας· ἑξῆς δὲ τούτοις, Βούριοι τὸν τύραννον ἀποκτείναντες· ἅμα δὲ τούτοις Καρυνεῖς ἀποκατέστησαν. συνιδὼν γὰρ Ἰσέας ὁ τῆς Καρυνίας τότε τυραννεύων, ἐκπεπτωκυῖαν μὲν ἐξ Αἰγίου τὴν φρουρὰν, ἀπολωλότα δὲ τὸν ἐν τῇ Βούρᾳ

hausit: sunt autem hae: Patrae, Dyma, Pharae, Tritaea, Leontium, Aegira, Pellene, Aegium, Bura, Ceraunia, Olenus, Helice. Medio tempore inter Alexandri mortem et modo dictam Olympiadem, tanta inter eos incessit discordia atque vesania, idque regum Macedoniae opera potissimum: vt dissipata vrbium concordia, contrariis consiliis sibi vna quaeque privatim consuleret. ex quo factum, vt aliis ipsorum vrbibus Demetrius et Cassander, ac postea Gonatas Antigonus praesidia imposuerint: aliae etiam a tyrannis occuparentur. quorum numerus per Antigonum mirum in modum tempestate illa auxit inter Graecos. at circa Olympiadem CXXIV. quo tempore in Italiam Pyrrhus traiecit; ducti poenitentia, sicuti iam diximus, ad concordiam redire coeperunt. Primi omnium concordiam iniere Dymaei, Patrenses, Tritaeenses, Pharaeenses: quamobrem ne columna quidem vlla extat testis consensus harum vrbium in eandem Reipubl. formam, in quam sunt adscripti quinto ferme post anno Aegienses qui praesidium oppido eiecerant. secuti dein Burii, occiso tyranno: simul et Carynenses, pristino statu recepto. Iseas namque, tempestate illa Caryneae tyrannus, qui praesidium Aegio cerneret eiectum, occisum vero Burae tyrannum Marci et

μόναρ-

μόναρχον διὰ Μάργου καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἑαυτὸν δὲ πανταχόθεν ὁρῶν ὅσον οὐκ ἤδη πολεμηθησόμενον· ἀποθέμενος τὴν ἀρχὴν, καὶ λαβὼν τὰ πιστὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας, προσέθηκε τὴν πόλιν πρὸς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα.

42. Τίνος οὖν χάριν ἐπὶ τοὺς χρόνους τούτους ἀνέδραμον; ἵνα πρῶτον μὲν γένηται συμφανὲς, πῶς καὶ κατὰ ποίους καιροὺς, καὶ τίνες πρῶτοι τῶν ἐξ ἀρχῆς Ἀχαιῶν αὖθις ἐποιήσαντο τὴν ἐπιβολὴν τῆς νῦν συστάσεως· δεύτερον δ' ἵνα καὶ τὰ τῆς προαιρέσεως, μὴ μόνον διὰ τῆς ἡμετέρας ἀποφάσεως, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πίστεως τυγχάνῃ· διότι μία τις ἀεὶ τῶν Ἀχαιῶν αἵρεσις ὑπῆρχε, καθ' ἣν προτείνοντες μὲν τὴν παρ' αὐτοῖς ἰσηγορίαν καὶ παῤῥησίαν, πολεμοῦντες δὲ καὶ καταγωνιζόμενοι συνεχῶς, τοὺς ἢ δι' αὐτῶν ἢ διὰ τῶν βασιλέων τὰς σφετέρας πατρίδας καταδουλουμένους, τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ταύτῃ τῇ προθέσει, τοῦτο τοὔργον ἐπετέλεσαν, τὰ μὲν δι' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν συμμάχων. καὶ γὰρ τὰ δι' ἐκείνων συνεργήματα γεγονότα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις, ἐπὶ τὴν τῶν Ἀχαιῶν προαίρεσιν ἀνοιστέον. πολλοῖς γὰρ κοινωνήσαντες πραγμάτων πλείστων τε καὶ καλλίστων Ῥωμαίοις, οὐδέποτε τὸ παράπαν ἐπεθύμησαν ἐκ τῶν κατορθωμάτων οὐδενὸς ἰδίᾳ λυσιτελοῦς· ἀλλ' ἀντὶ πάσης τῆς ἑαυτῶν φιλοτιμίας, ἣν παρείχοντο τοῖς συμμάχοις, ἀντικατηλλάττ-

Achaeorum opera: se quoque sentiret iamiam vndique bello petendum: posito dominatu, fideque ab Achaeis accepta, fraudi eam rem sibi non fore; ad conuentum Achaeorum vrbem adiecit.

42. Quorsum vero antiquiorum illorum temporum res heic attigi? primum quidem vt palam fieret, quomodo, quando, qui primi ex illis veteribus Achaeis praesentis status fundamenta iecere. deinde vt quod dicebamus de institutis eius gentis, non ex assertione nostra, verum ex ipsis rebus fidem inueniret. vnam videlicet illis semper fuisse Reipublicae suae administrandae rationem: per quam dum ad aequalitatem ac libertatem, quae inter ipsos viget, homines inuitant: eos autem qui vel propriis opibus, vel regum auxilio freti suas ciuitates sibi seruire cogunt, continue bello petunt detruduntque: hac inquam ratione et proposito, opus tantum, partim per se, partim per socios ad exitum perduxerunt. nam et quae sociis adiuuantibus in hoc genere sunt postea effecta, ad Achaeorum institutum referri debent. qui quum in plurimis et quidem pulcherrimis facinoribus Romanos imperatores multos adiuuerint: nunquam tamen per occasionem rei bene gestae vllum sibi proprium commodum cupiuerunt: sed semper pro nauata egregie sociis opera, mercedis

τοντο

τουτο τὴν ἑκάςων ἐλευθερίαν, καὶ τὴν κοινὴν ὁμόνοιαν Πελοποννησίων. σαφέςερον δ' ὑπὲρ τέτων ἔςαι διαλαμβάνειν ἐξ αὐτῶν τῶν περὶ τὰς πράξεις ἐνεργημάτων.

43. Εἴκοσι μὲν ἔν ἔτη τὰ πρῶτα καὶ πέντε συνεπολιτεύσαντο μεθ' ἑαυτῶν αἱ προειρημέναι πόλεις, γραμματέα κοινὸν ἐκ περιόδε προχειριζόμεναι, καὶ δύο ςρατηγές. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἔδοξεν αὐτοῖς ἕνα καθιςάνειν, καὶ τέτῳ πιςεύειν ὑπὲρ τῶν ὅλων. καὶ πρῶτος ἔτυχε τῆς τιμῆς ταύτης Μάρκος ὁ Καρυνεύς. τετάρτῳ δ' ὕςερον ἔτει τε προειρημένε ςρατηγέντος, Ἄρατος ὁ Σικυώνιος, ἔτη μὲν ἔχων εἴκοσι, τυραννεμένην δὲ ἐλευθερώσας τὴν πατρίδα, διὰ τῆς ἀρετῆς τῆς ἑαυτε καὶ τόλμης, προσένειμε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν, ἀρχῆθεν εὐθὺς ἐραςὴς γενόμενος τῆς προαιρέσεως αὐτῶν. ὀγδόῳ δὲ πάλιν ἔτη ςρατηγὸς αἱρεθεὶς τὸ δεύτερον, καὶ πραξικοπήσας τὸν Ἀκροκόρινθον Ἀντιγόνε κυριεύοντος, καὶ γενόμενος ἐγκρατής· μεγάλε μὲν ἀπέλυσε φόβε τὲς τὴν Πελοπόννησον κατοικἕντας, ἐλευθερώσας δὲ Κορινθίες, προσηγάγετο πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν. ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καὶ τὴν τῶν Μεγαρέων πόλιν διαπραξάμενος προσένειμε τοῖς Ἀχαιοῖς. ταῦτ' ἐγίνετο τῷ προτέρῳ ἔτει τῆς Καρχηδονίων ἥττης, ἐν ᾗ καθόλε Σικελίας ἐκχωρήσαντες πρῶτον, ὑπέμειναν τότε φόρες ἐνεγκεῖν Ῥωμαίοις. μεγάλην δὲ

loco ſingulorum libertatem et communem omnium Peloponneſiorum concordiam reportabant. Verum de his ex actionibus ipſis rerum melius liquebit.

43. Quinque igitur et viginti primos annos dictae vrbes Rempublicam eandem coluerunt, ſcribam communem et praetores duos in orbem eligentes. Poſtea placuit vnum deſignare, cui rerum ſummam permitterent. eoque honore primus eſt vſus Marcus Caryneniſis. Quartum annum in praetura agebat Marcus, cum Aratus Sicyonius, viginti annos natus, ereptam iugo tyranni patriam virtute ſua et fortitudine, Achaeorum Reip. attribuit. adeo iam inde a principio aetatis mores atque inſtituta illorum adamauerat. octauo deinde anno poſt iterum praetor creatus, nonnullos e praeſidio quod in Acrocorintho Antigonus habebat, pollicitationibus pellicit ad loci proditionem: quo mox occupato, ingenti quidem Peloponneſios metu liberauit Aratus; Corinthios vero poſt libertatem priſtinam eis redditam ad Remp. Achaeorum adiunxit. In eadem praetura etiam Megarenſium vrbem Achaeis contribuit, aſtu in poteſtatem redactam. factum hoc anno prius quam Carthaginienſes illa afficerentur clade, per quam vniuerſa excedere Sicilia, et tributum Romanis pendere tum primum ſunt coacti. Quum autem

προκοπὴν ποιήσας τῆς ἐπιβολῆς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, λοιπὸν ἤδη διετέλει προστατῶν μὲν τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους, πάσας δὲ τὰς ἐπιβολὰς καὶ πράξεις πρὸς ἓν τέλος ἀναφέρων. τοῦτο δ' ἦν, τὸ Μακεδόνας μὲν ἐκβαλεῖν ἐκ Πελοποννήσου, τὰς δὲ μοναρχίας καταλῦσαι, βεβαιῶσαι δ' ἑκάστοις τὴν κοινὴν καὶ πάτριον ἐλευθερίαν. μέχρι μὲν οὖν ἦν Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, πρός τε τὴν ἐκείνου πολυπραγμοσύνην, καὶ πρὸς τὴν τῶν Αἰτωλῶν πλεονεξίαν ἀντιπαραταττόμενος διετέλει, πραγματικῶς ἕκαστα χειρίζων· καίπερ εἰς τοῦτο προβάντων ἀμφοτέρων ἀδικίας καὶ τόλμης, ὥστε ποιήσασθαι συνθήκας πρὸς ἀλλήλους, ὑπὲρ διαιρέσεως τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους.

44. Ἀντιγόνου δὲ μεταλλάξαντος, καὶ συνθεμένων τῶν Ἀχαιῶν καὶ συμμαχίαν πρὸς Αἰτωλοὺς, καὶ μετασχόντων εὐγενῶς σφίσι τοῦ πρὸς Δημήτριον πολέμου, τὰ μὲν τῆς ἀλλοτριότητος καὶ δυσμενείας ἤρθη κατὰ τὸ παρὸν, ὑπεγένετο δὲ κοινωνητική καὶ φιλική τις αὐτοῖς διάθεσις. Δημητρίου δὲ βασιλεύσαντος δέκα μόνον ἔτη, καὶ μεταλλάξαντος τὸν βίον περὶ τὴν πρώτην διάβασιν εἰς τὴν Ἰλλυρίδα Ῥωμαίων, ἐγένετό τις εὔροια πραγμάτων πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολὴν τῶν Ἀχαιῶν. οἱ γὰρ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μόναρχοι δυσελπιστήσαντες ἐπὶ τῷ μετηλλαχέναι μὲν τὸν Δημήτριον, ὃς ἦν αὐτοῖς οἱονεὶ χορηγὸς καὶ μι-

multum breui tempore in suscepto consilio Aratus promouisset, ita deinceps gentis Achaeorum principatum obtinebat, vt quaecumque institueret aut ageret, ad vnum hunc finem referret: quo nimirum posset Macedonas Peloponneso eiicere, tyrannides amoliri, communem ac patriam libertatem singulis firmare. Hoc igitur animo dum Antigonus Gonatas viueret, qua illius variis conatibus, qua Aetolorum cupiditati crescendi ex aliena iniuria, assidue sese Aratus opponebat: singuli sollertia omnia feliciter administrans: licet eo iniquitas et audacia vtrorumque sit progressa, vt foedus inter se inirent, ad societatem Achaeorum dissoluendam.

44. Post Antigoni vero obitum, quum sociali etiam foedere Aetolis se Achaei iunxissent, atque etiam in bello contra Demetrium strenuam iis operam nauassent: exstinctis in praesens simultatibus atque odiis; paullatim in eorumdem Aetolorum animos societatis amor et amicabilis affectio irrepserunt. Decem tantum annos regnauit Demetrius: eodem propemodum tempore fato functus, quo prima Romanorum in Illyricum traiectio contigit. tum vero Achaeis ad id perficiendum quod initio proposuerant, magnae rerum opportunitates se obtulerunt. quotquot enim tyranni in Peloponneso fuere, spe omni destituti, partim ob Demetrii mortem, qui suis illos opibus ac

θοδότης

ϑοδότης, ἐπικεῖσθαι δὲ τὸν Ἄρατον, οἰόμενον δεῖν σφᾶς ἀποτίθεσθαι τὰς τυραννίδας, καὶ τοῖς μὲν πεισθεῖσι μεγάλας δωρεὰς καὶ τιμὰς προτείνοντα, τοῖς δὲ μὴ προσέχουσιν ἔτι μείζους ἐπανατεινόμενον φόβους καὶ κινδύνους διὰ τῶν Ἀχαιῶν· ὥρμησαν ἐπὶ τὸ πεισθέντες ἀποθέσθαι μὲν τὰς τυραννίδας, ἐλευθερῶσαι δὲ τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, μετασχεῖν δὲ τῆς τῶν Ἀχαιῶν πολιτείας. Λυσιάδας μὲν οὖν ὁ Μεγαλοπολίτης, ἔτι ζῶντος Δημητρίου, κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, πάνυ πραγματικῶς καὶ φρονίμως προϊδόμενος τὸ μέλλον, ἀπετίθετο τὴν τυραννίδα, καὶ μετεσχήκει τῆς ἐθνικῆς συμπολιτείας. Ἀριστόμαχος δ᾽ ὁ τῶν Ἀργείων τύραννος, καὶ Ξένων ὁ τῶν Ἑρμιονέων, καὶ Κλεώνυμος ὁ τῶν Φλιασίων, τότε ἀποθέμενοι τὰς μοναρχίας, ἐκοινώνησαν τῆς τῶν Ἀχαιῶν δημοκρατίας.

45. Ὁλοσχερεστέρας δὲ γενομένης αὐξήσεως διὰ ταῦτα καὶ προκοπῆς περὶ τὸ ἔθνος· Αἰτωλοὶ διὰ τὴν ἔμφυτον ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν φθονήσαντες, τὸ δὲ πλεῖον ἐλπίσαντες καταδιελέσθαι τὰς πόλεις, καθάπερ καὶ πρότερον τὰς μὲν Ἀκαρνάνων διενείμαντο πρὸς Ἀλέξανδρον, τὰς δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἐπεβάλοντο πρὸς Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν. καὶ τότε παραπλησίαις ἐλπίσιν ἐπαρθέντες ἀπετόλμησαν Ἀντιγόνῳ τε τῷ κατ᾽

mercedem pensitando sustentabat: partim ob imminentem ipsorum ceruicibus Aratum, qui poni tyrannides volebat: et sponte sua deponentibus magna praemia atque honores pollicebatur: renuentibus, minas adhuc maiores intentabat, et grauissima pericula denuntiabat. quae ab Achaeis illos manerent: consilium cepere tyrannide sponte exuta, patrias quisque suas liberandi, et Reip. Achaeorum participandi. Lysiadas vero Megalopolitanus viuo adhuc Demetrio, propria voluntate ac consilio, sollerter plane ac prudenter praeuidens quod futurum erat, tyrannidi renunciauit, ac communis iuris vniuersae gentis particeps est factus. at tyrannus Argiuorum Aristomachus, Hermionensium Xenon, Phliasiorum Cleonymus, abdicato vnius dominatu, quod diximus tempore, communione status popularis Achaeorum sunt donati.

45. Quum autem hoc rerum successu vehementer iam Achaeorum opes creuissent: Aetoli, stimulati inuidia ob insitam illorum ingeniis improbitatem et ditescendi malis artibus cupiditatem: et, quod praecipuum erat, spe dissoluendi coniunctas inuicem vrbes, sicut olim acciderat; quando Acarnanum oppida cum Alexandro diuiserant, et vt de Achaïcis cum Antigono Gonata facere idem possent, consilia inierant. tunc quoque similem spem sibi ostensam arripientes, scelerate ausi sunt et cum An-

ἐκείνοις τοῖς καιροῖς προεστῶτι Μακεδόνων, ἐπιτροπεύοντι δὲ Φιλίππου παιδὸς ὄντος, καὶ Κλεομένει τῷ βασιλεῖ Λακεδαιμονίων κοινωνεῖν καὶ συμπλέκειν ἀμφοτέροις ἅμα τὰς χεῖρας. ὁρῶντες γὰρ τὸν Ἀντίγονον κυριεύοντα μὲν τῶν κατὰ Μακεδονίαν ἀσφαλῶς, ὁμολογούμενον δὲ καὶ πρόδηλον ἐχθρὸν ὄντα τῶν Ἀχαιῶν, διὰ τὴν κατὰ τὸν Ἀκροκόρινθον πρᾶξιν· ὑπέλαβον, εἰ τοὺς Λακεδαιμονίους προσλαβόντες ἔτι κοινωνοὺς σφίσι τῆς ἐπιβολῆς, προεμβιβάσαιεν εἰς τὴν πρὸς τὸ ἔθνος ἀπέχθειαν, ῥᾳδίως καταγωνίσασθαι τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐν καιρῷ συνεπιτιθέμενοι, καὶ πανταχόθεν περιστάντες αὐτοῖς τὸν πόλεμον. ὃ δὴ καὶ ταχέως ἂν ἐκ τοῦ κατὰ λόγον ἐπετέλεσαν, εἰ μὴ τὸ κυριώτατον παρεῖδον τῆς προθέσεως· οὐ συλλογισάμενοι, διότι ταῖς ἐπιβολαῖς Ἄρατον ἕξουσιν ἀνταγωνιστὴν, ἄνδρα δυνάμενον πάσης εὐστοχεῖν περιστάσεως. τοιγαροῦν ὁρμήσαντες ἐπὶ τὸ πολυπραγμονεῖν, καὶ χειρῶν ἄρχειν ἀδίκων, οὐχ οἷον ἤνυσάν τι τῶν ἐπινοηθέντων· ἀλλὰ τἀναντίον, καὶ τὸν Ἄρατον τότε προεστῶτα, καὶ τὸ ἔθνος ἐσωματοποίησαν· πραγματικῶς ἀντιπεριισταμένου ἐκείνου, καὶ λυμαινομένου τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν. ὡς δ' ἐχειρίσθη τὰ ὅλα, δῆλον ἔσται διὰ τῶν λέγεσθαι μελλόντων.

tigono qui Macedoniae tunc praeerat, relictus Philippo adhuc puero tutor: et cum Cleomene Lacedaemoniorum rege, societatem facere, suasque cum vtroque illorum copias coniungere. qui enim viderent, tota Macedonia tuto Antigonum potiri: eundemque propter interceptum Acrocorinthum certum ac professum Achaeorum esse hostem, sic apud se cogitabant: si Lacedaemonios insuper ad societatem eius, quod moliebantur, possent pellicere, in odium prius Achaeorum inductos: haut sane difficile sibi fore, vt opportuno tempore illos aggredientes, et bellum vndique conflantes, eos debellarent. Et omnino simile veri est, habiturum fuisse exitum Aetolorum istud inceptum, nisi id omisissent in eo suscipiendo, quod praecipue erat animadvertendum: neque enim in mentem illis venit, rem sibi cum Arato futuram: viro, omnibus difficultatibus conuenienter mederi gnaro. itaque res nouare orsi, belloque nefario Achaeos adorti, non solum nihil effecerunt eorum quae sperauerant: sed etiam contra, tam Aratum, qui tum erat praetor, quam gentem ipsam Achaeorum potentiores reddiderunt: sollerter Arato consilia omnia illorum in contrarium vertente, atque corrumpente. quomodo autem quaeque sint gesta, ex iis quae deinceps narrabantur, perspicuum fiet.

46. Θεω-

46. Θεωρῶν γὰρ τοὺς Αἰτωλοὺς ὁ προειρημένος ἀνὴρ, τὸν πόλεμον τὸν πρὸς αὐτοὺς αἰσχυνομένους ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ φανεροῦ, διὰ τὸ καὶ λίαν εἶναι προσφάτους τὰς ἐκ τῶν Ἀχαιῶν εὐεργεσίας περὶ τὸν Δημητριακὸν πόλεμον εἰς αὐτούς· συμβουλευομένους δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ φθονοῦντας τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε Κλεομένους πεπραξικοπηκότος αὐτοὺς, καὶ παρῃρημένου Τέγεαν, Μαντίνειαν, Ὀρχομενὸν, τὰς Αἰτωλοῖς οὐ μόνον συμμαχίδας ὑπαρχούσας, ἀλλὰ καὶ συμπολιτευομένας τότε πόλεις, οὐχ οἷον ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τούτοις, ἀλλὰ καὶ βεβαιοῦντας αὐτῷ τὴν παράληψιν. καὶ τοὺς πρότερον κατὰ τῶν μηδὲν ἀδικούντων, πᾶσαν ἱκανὴν ποιουμένους πρόφασιν, εἰς τὸ πολεμεῖν διὰ τὴν πλεονεξίαν· καὶ τότε συνορῶν ἑκουσίως παρασπονδουμένους, καὶ τὰς μεγίστας ἀπολλύντας πόλεις ἐθελοντὶ, ἐφ' ᾧ μόνον ἰδεῖν ἀξιόχρεων γενόμενον ἀνταγωνιστὴν Κλεομένην τοῖς Ἀχαιοῖς· ἔγνω δεῖν, εἰς ταῦτα βλέπων οὗτος τε καὶ πάντες ὁμοίως οἱ προεστῶτες τοῦ τῶν Ἀχαιῶν πολιτεύματος, πολέμου μὲν πρὸς μηδένα κατάρχειν, ἐνίστασθαι δὲ ταῖς τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιβολαῖς. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπὶ τούτων ἦσαν τῶν διαλήψεων· θεωροῦντες δὲ κατὰ τοὺς ἑξῆς χρόνους τὸν Κλεομένην θρασέως ἐποικοδομοῦντα μὲν τὸ καλούμενον Ἀθήναιον ἐν τῇ τῶν Μεγαλοπολιτῶν χώρᾳ, πρόδηλον δὲ

46. Confiderans fiquidem Aratus, Aetolos qui propter recentiffimam memoriam beneficii ab Achaeis bello Demetriaco accepti; palam illos armis laceffere, pudore quodam retenti, non audebant: confilia tamen cum Lacedaemoniis communicare: tanta flagrantes in Achaeis inuidia: vt quum Cleomenes per dolum et occultam proditionem effet ipfos adortus, atque ea ratione Tegeam, Mantineam, et Orchomenum intercepiffet; vrbes, non focietate dumtaxat, fed etiam communione eiusdem Reipubl. ipfis tum iunctas: ea iniuria nihil moti, vltro etiam captarum vrbium poffeffionem illi firmarent: et quibus antea prae cupiditate lucri vel leuiffima occafio fufficere folebat ad bellum in eos mouendum, qui nulla vnquam re laeferant: hos nunc cernens fcientes prudentes pati vt fibi violetur fides, et fponte fua maximas vrbes amittere, dummodo eo crefcere Cleomenis opes fentirent, vt poffet Achaeis fefe opponere: haec inquam omnia confiderantes Aratus et ceteri Achaeorum proceres, neminem bello fibi prouocandum rati, Lacedaemoniorum autem conatibus aduerfandum ftatuunt. Ac principio quidem cogitationes illorum huiusmodi fuere: poftea vero quam in ditione Megalopolitanorum exftrui a Cleomene magna audacia Athenaeum, quod vocant, coeptum eft: hoftem fe et quidem acrem aduer-

καὶ πικρὸν ἀναδεικνύντα σφίσι πολέμιον ἑαυτόν· τότε δὴ συναθροίσαντες τοὺς Ἀχαιούς, ἔκριναν μετὰ τῆς βουλῆς ἀναλαμβάνειν φανερῶς τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπέχθειαν. ὁ μὲν οὖν Κλεομενικὸς προσαγορευθεὶς πόλεμος, ταύτην ἔλαβε τὴν ἀρχήν, καὶ κατὰ τούτους τοὺς καιρούς.

47. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως ὥρμησαν ἀντοφθαλμεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις· ἅμα μὲν ὑπολαμβάνοντες κάλλιστον εἶναι τὸ μὴ δι' ἑτέρων σφίσι ποιεῖσθαι τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' αὐτοὺς δι' αὑτῶν σώζειν τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν, ἅμα δὲ βουλόμενοι καὶ τὴν πρὸς Πτολεμαῖον τηρεῖν φιλίαν, διὰ τὰς προγεγενημένας εὐεργεσίας, καὶ μὴ φαίνεσθαι πρὸς ἑτέρους ἐκτείνοντες χεῖρας. ἤδη δ' ἐπὶ ποσὸν τοῦ πολέμου προβαίνοντος, καὶ τοῦ μὲν Κλεομένους τό τε πάτριον πολίτευμα καταλύσαντος, καὶ τὴν ἔννομον βασιλείαν εἰς τυραννίδα μεταστήσαντος, χρωμένου δὲ καὶ τῷ πολέμῳ πρακτικῶς καὶ παραβόλως· προορώμενος Ἄρατος, καὶ τὸ μέλλον δεδιώς, τήν τε τῶν Αἰτωλῶν ἐπίνοιαν καὶ τόλμαν, ἔκρινε πρὸ πολλοῦ λυμαίνεσθαι τὴν ἐπιβολὴν αὐτῶν. κατανοῶν δὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ πρᾶξιν ἔχοντα καὶ σύνεσιν, καὶ πίστεως ἀντιποιούμενον· τοὺς δὲ βασιλεῖς σαφῶς εἰδώς, φύσει μὲν οὐδένα νομίζοντας οὔτε ἐχθρὸν οὔτε φίλον, ταῖς δὲ τοῦ συμφέροντος ψήφοις ἀεὶ μετροῦντας τὰς ἔχθρας καὶ φιλίας· ἐπεβάλετο λαλεῖν πρὸς

ſum illos profeſſo; tum demum Achaeorum concilio convocato ſit decretum, Lacedaemonios pro hoſtibus palam eſſe habendos. Tunc temporis, et ab hoc principio illud bellum coepit, quod Cleomenicum eſt appellatum.

47. Huius initio auſi ſunt Achaei contra Lacedaemonios propriis freti copiis attollere oculos: partim quod honeſtiſſimum ducerent ad ſalutem ſuam tuendam alieno auxilio non indigere: ſed ipſos per ſe cum vrbem tum regionem poſſe defendere: partim etiam, quod beneficiorum memores quae Ptolemaeus in Achaeos olim contulerat, amicitiam cum illo conſeruare ſtudebant: neque exiſtimari volebant vllum alium reſpicere. Procedente vero bello, quum Cleomenes conſtitutam in patria Lacedaemone Reipublicae formam antiquaſſet, ac regnum legitimum in tyrannidem mutaſſet, nec minus interea ſollerter ac fortiter bellum gereret: pro ſingulari ſua prudentia de futuro ſollicitus Aratus, Aetolorum vafritatem et audaciam reformidans, faciendum ſibi duxit, vt eorum conſilia multo ante conturbaret. Quamobrem qui animaduerteret Macedoniae regem Antigonum rebus agendis intentum, ad iungendas ſocietates pronum, fidei praecipuam curam habentem: certo alioquin ſciret, reges natura quidem neminem vel hoſtem vel amicum ducere: verum ex ſuis ſemper

τὸν

τὸν εἰρημένον βασιλέα, καὶ συμπλέκειν τὰς χεῖρας, ὑποδεικνύων αὐτῷ τὸ συμβησόμενον ἐκ τῶν πραγμάτων. προδήλως μὲν οὖν αὐτὸ πράττειν ἀσύμφορον ἡγεῖτο διὰ πλείους αἰτίας. τόν τε γὰρ Κλεομένην καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀνταγωνιστὰς παραλαμβάνειν ἔμελλε πρὸς τὴν ἐπιβολήν· τούς τε πολλοὺς τῶν Ἀχαιῶν διατρέψειν καταφεύγων ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ δοκῶν ὁλοσχερῶς ἀπεγνωκέναι τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας· ὅπερ ἥκιστα φαίνεσθαι πράττειν ἐβούλετο. διόπερ ἔχων τοιαύτην πρόθεσιν, ἀδήλως αὐτὰ διενοεῖτο χειρίζειν. ἐξ οὗ πολλὰ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἠναγκάζετο καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν πρὸς τοὺς ἐκτὸς, δι' ὧν ἤμελλε τὴν ἐναντίαν ἔμφασιν ὑποδεικνύων, ταύτην ἐπικρύψασθαι τὴν οἰκονομίαν. ὧν χάριν ἔνια τούτων οὐδ' ἐν τοῖς ὑπομνήμασι κατέταξεν.

48. Εἰδὼς δὲ τοὺς Μεγαλοπολίτας κακοπαθοῦντας μὲν τῷ πολέμῳ, διὰ τὸ παρακειμένους τῇ Λακεδαίμονι προπολεμεῖν τῶν ἄλλων, οὐ τυγχάνοντας δὲ τῆς καθηκούσης ἐπικουρίας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, διὰ τὸ κἀκείνους δυσχρηστεῖσθαι θλιβομένους ὑπὸ τῆς περιστάσεως, σαφῶς δὲ γινώσκων, οἰκείως διακειμένους αὐτοὺς πρὸς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν, ἐκ τῶν κατὰ τὸν Ἀμύντου Φίλιππον εὐεργεσιῶν· δεῖγμα ποιούμενος, διότι ταχέως ἂν ὑπὸ τοῦ Κλεομένους πιεζόμενοι καταφύγοιεν ἐπὶ τὸν Ἀντίγο-

vtilitatibus amicitias et inimicitias aestimare: impetum cepit cum eo Rege colloquendi, et socia arma cum illo iungendi; admonendi denique illius, quis futurus esset omnium quae tum parabantur exitus. sed palam quidem id facere multis de caussis non expedire iudicabat. nam et Cleomenem cum Aetolis suo aduersaturos proposito non ignorabat: et vulgi Achaeorum vehementer se animos deiecturum, qui ad subsidium hostium confugeret, nullamque spem amplius in ipsis ponere videretur, quod omnium maxime fugiebat. quare quod voluebat animo, sic tractandum censuit, vt nemo animaduerteret. vnde accidebat, vt et facere et dicere multa in vulgus cogeretur per quae contrariam mentem prae se ferens, molitionem hanc suam occultaret. quare ne in commentarios quidem suos horum nonnulla retulit.

48. Porro Aratum non fugiebat, Megalopolitanos qui Lacedaemoni adiacerent, prae ceteris ad bellum expositos, inuitos et grauate illius incommoda perpeti: cum quidem ab Achæis quantum res postulabat auxilii non subministraretur; nam et ipsi aduersis pressi, vix iam sibi ac ne vix quidem sufficiebant: notum etiam habebat propensum horum animum in regiam Macedonum domum, iam inde a temporibus Philippi Amyntae filii, qui de illis bene fuit meritus: his argumentis motus non dubitabat, quin si gra-

Ἀντίγονον, καὶ τὰς Μακεδόνων ἐλπίδας. κοινολογηθεὶς οὖν δι' ἀπορρήτων περὶ τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Νικοφάνει καὶ Κερκιδᾷ τοῖς Μεγαλοπολίταις, οἵτινες ἦσαν αὐτῷ πατρικοὶ ξένοι, καὶ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν εὐφυεῖς, ῥᾳδίως διὰ τούτων ὁρμὴν παρέστησε τοῖς Μεγαλοπολίταις εἰς τὸ πρεσβεύειν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ παρακαλεῖν πέμπειν πρὸς τὸν Ἀντίγονον ὑπὲρ βοηθείας. οἱ μὲν οὖν Μεγαλοπολῖται κατέστησαν αὐτοὺς, τοὺς περὶ τὸν Νικοφάνη καὶ τὸν Κερκιδᾶν, πρεσβευτὰς πρός τε τοὺς Ἀχαιοὺς, κἀκεῖθεν εὐθέως πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἂν αὐτοῖς συγκατάθηται τὸ ἔθνος. οἱ δ' Ἀχαιοὶ συνεχώρησαν πρεσβεύειν τοῖς Μεγαλοπολίταις. σπουδῇ δὲ συμμίξαντες οἱ περὶ τὸν Νικοφάνην τῷ βασιλεῖ, διελέγοντο, περὶ μὲν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, αὐτὰ τἀναγκαῖα, διὰ βραχέων καὶ κεφαλαιωδῶς, τὰ δὲ πολλὰ περὶ τῶν ὅλων, κατὰ τὰς ἐντολὰς τὰς Ἀράτου καὶ τὰς ὑποθέσεις.

49. Αὗται δ' ἦσαν, ὑποδεικνύναι τὴν Αἰτωλῶν καὶ Κλεομένους κοινοπραγίαν, τί δύναται, καὶ ποῖ τείνει· καὶ δηλοῦν ὅτι πρώτοις μὲν αὐτοῖς Ἀχαιοῖς εὐλαβητέον, ἑξῆς δὲ καὶ μᾶλλον Ἀντιγόνῳ. τοῦτο μὲν γὰρ, ὡς Ἀχαιοὶ τὸν ἐξ ἀμφοῖν πόλεμον οὐκ ἂν ὑπενέγκαιεν, εὐθεώρητον εἶναι πᾶσι· τοῦτο δ' ὡς Αἰτωλοὶ καὶ Κλεομένης κρατήσαντες τούτων, οὐκ εὐδοκήσουσιν,

vius a Cleomene premerentur, Antigonum et Macedonicas opes reſpecturi eſſent. Erant duo Megalopolitani ciues Nicophanes et Cercidas, quibus cum Arato hoſpitium paternum intercedebat: ambo ad rem quam ille parabat, ingenio apti. cum his arcano colloquio habito, facile per eos efficit, vt Megalopolitani conſilium ineant legatos mittendi ad Achaeorum conuentum; acturos cum iis vt auxilium legatione miſſa ab Antigono petant. igitur decreto facto a Megalopolitanis iubentur illi ipſi Nicophanes et Cercidas ad Achaeos publico nomine proficiſci: atque inde recta, ſi modo ita viſum illis fuerit, ad Antigonum. conceſſere Achaei Megalopolitanis vt legatos mitterent. Nicophanes igitur vbi ad Regem veniſſet, ſermonem cum eo habet: de patria ſua breuiter et ſummatim, quae res poſtulabat: at de ſumma rerum plurimis illis ſermo fuit, ex Arati mandatis atque monitis.

49. Ea autem erant: vt ob oculos regi ponerent, haec Aetolorum et Cleomenis ſocietas quam vim haberet, et quo ſpectaret. oſtenderent primum quidem Achaeis periculum imminere; proximum autem, et maius quidem, ipſi Antigono. nam quod Achaei bellum ab ambobus illis populis inferendo, pares non ſint futuri: id vero facile poſſe intelligi: quod autem Aetoli et Cleomenes debellatis Achaeis cupidi-

οὐδὲ

οὐδὲ μὴ μένωσιν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, ἔτι τοῦτο τοῦ πρόσθεν ῥᾷον εἶναι τῷ νοῦν ἔχοντι συνιδεῖν. τήν τε γὰρ Αἰτωλῶν πλεονεξίαν οὐχ οἷον τοῖς Πελοποννησίων ὅροις εὐδοκῆσαι ποτ' ἂν περιληφθεῖσαν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς τῆς Ἑλλάδος, τήν τε Κλεομένους φιλοτιμίαν, καὶ τὴν ὅλην ἐπιβολὴν, κατὰ μὲν τὸ παρὸν, αὐτῆς ἐφίεσθαι τῆς Πελοποννησίων ἀρχῆς. τυχόντα δὲ ταύτης τὸν προειρημένον, κατὰ πόδας ἀνθέξεσθαι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας. ἧς οὐχ οἷόν τε καθικέσθαι, μὴ οὐ πρόσθεν καταλύσαντα τὴν Μακεδόνων ἀρχήν. σκοπεῖν οὖν αὐτὸν ἠξίουν προορώμενον τὸ μέλλον, πότερον συμφέρει τοῖς σφετέροις πράγμασι μετ' Ἀχαιῶν καὶ Βοιωτῶν ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς Κλεομένην πολεμεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας, ἢ προέμενον μέγιστον τὸ ἔθνος, διακινδυνεύειν ἐν Θετταλίᾳ πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Βοιωτοὺς, ἔτι δ' Ἀχαιοὺς καὶ Λακεδαιμονίους, ὑπὲρ τῆς Μακεδόνων ἀρχῆς. ἐὰν μὲν οὖν Αἰτωλοὶ τὴν ἐκ τῶν Ἀχαιῶν εἰς αὐτοὺς γεγενημένην εὔνοιαν ἐν τοῖς κατὰ Δημήτριον καιροῖς ἐντρεπόμενοι, τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ὑποκρίνωνται, καθάπερ καὶ νῦν, πολεμήσειν αὐτοὺς ἔφασαν τοὺς Ἀχαιοὺς πρὸς τὸν Κλεομένην· κἂν μὲν ἡ τύχη συνεπιλαμβάνηται, μὴ δεῖσθαι χρείας τῶν βοηθησόντων· ἂν δ' ἀντιπίπτῃ τὰ τῆς τύχης, Αἰτωλοὶ δὲ συνεπιτίθωνται, προσέχειν

tati suae finem non sint facturi, neque in eo statu mansuri: id quoque recte existimanti vel manifestius esse quam illud prius. nam auaritiae quidem Aetolorum, nec Graeciae vniuersae fines fore satis, nedum vt Peloponnesus illam expleat. Cleomenem vero, quae hominis est ambitio et vitae totius propositum; quantumuis in praesentia solius Peloponnesi dominatum petat: postquam huius voti compos fuerit factus, e vestigio principatum Graecorum sibi vindicare conaturum: quem impetrare, nisi euerso prius Macedonum imperio, nemo queat. orare ergo legati, in futurum cogitationes suas extenderet; videretque vtrum magis e re sua fuerit, vel Achaeis, Boeotisque auxiliantem, de principatu Graecorum in Peloponneso aduersus Cleomenem bello contendere: vel neglecta occasione gentis maximae sibi conciliandae, in Thessalia cum Aetolis, Boeotis, necnon Achaeis et Lacedaemoniis pro Macedoniae imperio pugnantem periclitari. postremo dicere, siquidem Aetoli pudore cohibiti ob beneficia ab Achaeis bello Demetriaco in se collata, velle se quiescere simulauerint, quod adhuc fecere: solos Achaeos cum Cleomene bellaturos: quorum conatibus si fortuna fauerit, auxilio cuiusquam opus non fore; sin illa aduersam se praebuerit; et cum hoste Aetoli se coniunxe-

χειν αὐτὸν παρεκάλουν τοῖς πράγμασιν, ἵνα μὴ πρόηται τὰς καιρὰς, ἔτι δὲ ἐνεχομένοις σώζεσθαι Πελοποννησίοις ἐπαρκέσῃ. περὶ δὲ πίστεως καὶ χάριτος ἀποδόσεως, ῥαθυμεῖν αὐτὸν ᾤοντο δεῖν· τῆς γὰρ χρείας ἐπιτελουμένης, αὐτὸν ἐμφήσειν τὸν Ἄρατον εὐδοκουμένας ἀμφοτέροις ὑπηγχεῖσθαι πίστεις. ὁμοίως δ᾽ ἔφασαν καὶ τὸν καιρὸν τῆς βοηθείας αὐτὸν ὑποδείξειν.

50. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος ἀκούσας ταῦτα, καὶ δόξας ἀληθινῶς καὶ πραγματικῶς ὑποδεικνῦναι τὸν Ἄρατον, προσεῖχε τοῖς ἑξῆς πραττομένοις ἐπιμελῶς. ἔγραψε δὲ καὶ τοῖς Μεγαλοπολίταις ἐπαγγελλόμενος βοηθήσειν, ἐὰν καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς τοῦτο βουλομένοις ᾖ. τῶν δὲ περὶ τὸν Νικοφάνην καὶ Κερκιδᾶν ἐπανελθόντων εἰς οἶκον, καὶ τάς τε παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπιστολὰς ἀποδόντων, καὶ τὴν λοιπὴν εὔνοιαν αὐτοῦ καὶ προθυμίαν διασαφούντων· μετεωρισθέντες οἱ Μεγαλοπολῖται, προθύμως εἶχον ἰέναι πρὸς τὴν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν, καὶ παρακαλεῖν ἐπισπάσασθαι τὸν Ἀντίγονον, καὶ τὰ πράγματα κατὰ σπουδὴν ἐγχειρίζειν αὐτῷ. ὁ δ᾽ Ἄρατος διακούσας κατ᾽ ἰδίαν τῶν περὶ τὸν Νικοφάνην τήν τε τοῦ βασιλέως αἵρεσιν, ἣν εἶχε πρός τε τὰς Ἀχαιὰς καὶ πρὸς αὐτὸν, περιχαρὴς ἦν, τῷ μὴ διακενῆς πεποιῆσθαι τὴν ἐπίνοιαν, μηδ᾽ εὑρῆσθαι κατὰ τὴν τῶν Αἰτωλῶν ἐλπίδα τὸν Ἀντίγονον εἰς τέλος ἀπηλλοτριωμένον

rint. petere ab illo, animum aduerteret ad ea quae agerentur, neque occasiones rerum sibi elabi sineret: sed Peloponnesiis, prius quam perirent ferret opem. de fide porro et remuneratione beneficii, securum esse illum debere: regi namque pollicebantur legati Aratum ipsum, cum rei exequendae tempus venisset, fidei pignora vtrisque grata esse inventurum: simul indicaturum eundem, quando opportunum esset venire auxilio.

50. Haec cum intellexisset Antigonus, verum ac prudens Arati consilium iudicans, magna deinceps cura quid rerum ageretur attendebat. ad Megalopolitanos etiam scripsit, auxilia promittens, dummodo id volentibus Achaeis fieret. Nicophanes et Cercidas domum reuersi, post traditas regis literas, beneuolentiam et propensam eius voluntatem declarant. Megalopolitani sublatis ad hunc nuntium animis, nihil habuere antiquius, quam vt ad conuentum Achaeorum profecti eos hortarentur, vt Antigonum arcesserent, et quantocyus rerum curam illi demandarent. Aratus vero laetitia gestire, vbi priuatim a Nicophane et collega eius didicisset, quo animo esset rex tum erga vniuersos Achaeos, tum erga se: quod non frustra eiusmodi consilium excogitasset: neque penitus a se alienatus, sicuti sperauerant Aetoli, Antigonus esset repertus. maxime

ἑαυτῷ.

ἑαυτῷ. πάνυ δὲ πρὸς λόγον ἡγεῖτο γίνεσθαι, καὶ τοὺς Μεγαλοπολίτας προθύμους εἶναι, διὰ τῶν Ἀχαιῶν φέρειν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον τὰ πράγματα. μάλιστα μὲν γὰρ, ὡς ἐπάνω προεῖπον, ἔσπευδε μὴ προσδεηθῆναι τῆς βοηθείας· εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τοῦτο δέοι καταφεύγειν, οὐ μόνον ἐβούλετο δι' αὑτοῦ γενέσθαι τὴν κλῆσιν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξ ἁπάντων τῶν Ἀχαιῶν. ἠγωνία γὰρ, εἰ παραγενόμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τοῦ Κλεομένους καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' ὕστερόν τι βουλεύσοιτο περὶ τῆς κοινῆς πολιτείας, μή ποθ' ὁμολογουμένως τῶν συμβαινόντων αὐτὸς ἀναλάβῃ τὴν αἰτίαν· δόξαντος δικαίως τοῦτο πράττειν, διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ προγεγενημένην ἀδικίαν περὶ τὸν Ἀκροκόρινθον εἰς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν. διόπερ ἅμα τῷ παρελθόντας τοὺς Μεγαλοπολίτας εἰς τὸ κοινὸν βουλευτήριον, τά τε γράμματα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιδεικνῦναι, καὶ διασαφεῖν τὴν ὅλην εὔνοιαν τοῦ βασιλέως, πρὸς δὲ τούτοις ἀξιοῦν ἐπισπάσασθαι τὸν Ἀντίγονον τὴν ταχίστην, εἶναι δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς· προσελθὼν Ἄρατος, καὶ τήν τε τοῦ βασιλέως προθυμίαν ἀποδεξάμενος, καὶ τὴν τῶν πολλῶν διάληψιν ἐπαινέσας, παρεκάλει δὲ διὰ πλειόνων, μάλιστα μὲν πειρᾶσθαι δι' αὐτῶν σώζειν καὶ τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν· οὐδὲν γὰρ εἶναι τούτου κάλλιον, οὐδὲ συμφερώτερον.

autem facere ad rem illi videbatur, prompta haec voluntas Megalopolitanorum, rerum summam ex communi Achaeorum sententia ad Antigonum deferendi. Aratus enim, quod ante diximus, optabat ille quidem, summoque id agebat studio, ne cuiusquam auxilio opus foret: sin eo necessitatis essent venturi; non a se vno, verum ab vniuersis Achaeis regem volebat vocari. magnopere enim verebatur, ne postquam rex aduenisset ac Cleomenem Lacedaemoniosque debellasset, si secius deinde aliquid consuleret aduersus communem ipsorum Rempublicam: mali totius caussa vni sibi adscriberetur: atque omnes ita iudicarent, iure id Antigonum facere, propter insignem iniuriam, capto Acrocorintho, regibus Macedonum illatam. itaque cum Megalopolitani ad commune consilium accessissent, ostensaque epistola quam acceperant, eximiam regis erga totum illum coetum beneuolentiam declarassent; ad haec faciendum dicerent, vt quamprimum Antigonus acciretur, idque populum etiam Megalopolitanum percupere: prodit Aratus in medium, et regis prompta voluntate commendata: multitudinis etiam laudata sententia; multis hortari eos coepit, vt in hanc praecipue curam incumberent, quo si fieri posset, tum vrbes, tum agros per se defenderent: nihil enim aut honestius eo futurum.

τερον. εἰ δ' ἄρα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀντιβαίη τὰ τῆς τύχης, πρότερον ἔφη δεῖν ἐξελέγξαντας πάσας τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας, τότε καταφεύγειν ἐπὶ τὰς τῶν φίλων βοηθείας.

51. Ἐπισημηναμένου δὲ τοῦ πλήθους, ἔδοξε μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ δι' αὑτῶν ἐπιτελεῖν τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον. ἐπεὶ δὲ Πτολεμαῖος μὲν, ἀπογνοὺς τὸ ἔθνος, Κλεομένει χορηγεῖν ἐπεβάλετο, βουλόμενος αὐτὸν ἐπαλείφειν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον, διὰ τὸ πλείους ἐλπίδας ἔχειν ἐν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἤπερ ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς, τῷ δύνασθαι διακατέχειν τὰς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλέων ἐπιβολάς· οἱ δ' Ἀχαιοὶ τὸ μὲν πρῶτον ἠλαττώθησαν περὶ τὸ Λύκαιον, συμπλακέντες κατὰ πορείαν τῷ Κλεομένει, τὸ δὲ δεύτερον ἡττήθησαν ἐκ παρατάξεως, ἐν τοῖς Λαοδικίοις καλουμένοις τῆς Μεγαλοπολίτιδος, ὅτε καὶ Λευσιάδας ἔπεσε, τὸ δὲ τρίτον ὁλοσχερῶς ἔπταισαν ἐν τῇ Δυμαίᾳ περὶ τὸ καλούμενον Ἑκατόμβαιον πανδημεὶ διακινδυνεύοντες· τότ' ἤδη τῶν πραγμάτων οὐκ ἔτι διδόντων ἀναστροφὴν, ἠνάγκασε τὰ περιεστῶτα καταφεύγειν ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον. ἐν ᾧ καιρῷ πρεσβευτὴν τὸν υἱὸν ἐξαποστείλας Ἄρατος πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἐβεβαιώσατο τὰ περὶ τῆς βοηθείας. πολλὴν δ' αὐτοῖς ἀπορίαν καὶ δυσχρηστίαν μεγίστην, τὸ μήτε τὸν βασιλέα δοκεῖν ἂν βοηθῆσαι

turum aut vtilius. fin fortunam fuis conatibus aduerfam experiantur: tunc demum ad fubfidia amicorum effe confugiendum, poftquam omnia prius quae in ipfis effent, forent experti.

51. Approbata omnium confenfu Arati fententia; placuit, nihil mouere: et vt praefens bellum per fe Achaei foli gererent. Sed quum Ptolemaeus, defperans retinere fe poffe in amicitia fua gentem Achaeorum, Cleomeni neceffaria fuppeditare coepiffet: (quia enim ad impedienda regum Macedoniae confilia maiorem in Lacedaemoniis quam in Achaeis fpem ponebat; propterea adverfus Antigonum Cleomenem ftimulans, fumptus etiam fuggerebat:) quum etiam Achaei primo ad Lycaeum, conflictu cum Cleomene habito qui forte iter habentibus occurrerat, caefi effent: alteram deinde cladem in campis Laodiciis Megalopoleos collatis fignis cum hofte congreffi, accepiffent; quando etiam Leufiadas fuit occifus: tertio denique, in Dymaeenfi agro ad Hecatombaeum quod vocant, totis viribus inito certamine, vniuerfam pubem amififfent: tum enimuero dilationem rebus iam non ferentibus, praefens periculum Achaeos coëgit, vt Antigoni auxilium communi omnes confenfu implorarent. eo tempore Aratus filio ad Antigonum miffo, quae prius de ferenda ope fuerant acta, firmauit. Sed magna hic difficultas atque impe-

χωρὶς τοῦ κομίσασθαι τὸν Ἀκροκόρινθον, καὶ λαβεῖν ὁρμητήριον πρὸς τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν· μήτε τοὺς Ἀχαιοὺς ἂν τολμῆσαι Κορινθίους ἄκοντας ἐγχειρίσαι Μακεδόσι. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ὑπέρθεσιν ἔσχε τὸ διαβούλιον, χάριν τῆς περὶ τῶν πίστεων ἐπισκέψεως.

52 Ὁ δὲ Κλεομένης καταπληξάμενος τοῖς προειρημένοις εὐτυχήμασι, λοιπὸν ἀδεῶς ἐπεπορεύετο τὰς πόλεις, ἃς μὲν πείθων, αἷς δὲ τὸν φόβον ἀνατεινόμενος. προσλαβὼν δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ Καφύας, Πελλήνην, Φενεὸν, Ἄργος, Φλιοῦντα, Κλεωνὰς, Ἐπίδαυρον, Ἑρμιόνα, Τροιζῆνα, τελευταῖον Κόρινθον, αὐτὸς μὲν προσεστρατοπέδευσε τῇ τῶν Σικυωνίων πόλει· τοὺς δ᾽ Ἀχαιοὺς ἀπέλυσε τοῦ μεγίστου προβλήματος. τῶν γὰρ Κορινθίων τῷ μὲν Ἀράτῳ στρατηγοῦντι καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς παραγγειλάντων ἐκ τῆς πόλεως ἀπαλλάττεσθαι. πρὸς δὲ τὸν Κλεομένην διαπεμπομένων καὶ καλούντων· παρεδόθη τοῖς Ἀχαιοῖς ἀφορμὴ καὶ πρόφασις εὔλογος. ἧς ἐπιλαβόμενος Ἄρατος, καὶ προτείνας Ἀντιγόνῳ τὸν Ἀκροκόρινθον κατεχόντων Ἀχαιῶν, τότε τὸν τόπον τοῦτον δοὺς, ἔλυσε μὲν τὸ γεγονὸς ἔγκλημα πρὸς τὴν οἰκίαν, ἱκανὴν δὲ πίστιν παρέσχετο τῆς πρὸς τὰ μέλλοντα κοινωνίας, τὸ δὲ συνέχον, ὁρμητήριον παρεσκεύασεν Ἀντιγόνῳ πρὸς τὸν κατὰ Λακεδαιμονίων πόλεμον.

dimentum se offerebat: quod neque rex suppetias venturus credebatur, nisi prius Acrocorintho recepto, et Corinthiorum vrbe tradita. vt ea belli arce ad res agendas vteretur: neque Achaei audebant inuitos Corinthios Macedonibus in potestatem tradere. quare dilata primo deliberatio illa fuit, vt de fidei pignoribus diligentius cogitaretur.

52. Cleomenes interim magno sui terrore iniecto, re toties bene gesta, vt modo diximus, sine vllo amplius periculo grassari, vrbes alias blanditiis, alias metu adiungere: quumque hoc modo Caphyas, Pellenem, Pheneum, Argos, Phliuntem, Cleonas, Epidaurum, Hermionem, Troezenem, postremo Corinthum occupasset: ipse quidem ad Sicyoniorum vrbem, statiuis locum deligit: ceterum Achaeos dubitatione quae se illis offerebat maxima, absoluit. quum enim Corinthii Arato praetori ceterisque Achaeis denuntiassent, vt vrbe excederent: ad Cleomenem contra misissent, qui eum vocarent. data Achaeis occasio est quam iure merito praetexerent. hanc prehendit Aratus, et quum antea de reddendo Acrocorintho quem adhuc tenebant Achaei, spem aliquam Antigono fecisset: eo tunc tradito, et veterem offensam erga domum regiam obliterauit: et futurae in posterum societatis fidem abunde fecit. quodque maximi momenti erat, ad bellandum contra Lacedaemonios,

ὁ δὲ Κλεομένης ἐπιγνοὺς τοὺς Ἀχαιοὺς συντιθεμένους τὰ πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἀναζεύξας ἀπὸ τοῦ Σικυῶνος, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸν Ἰσθμόν, διαλαβὼν χάρακι καὶ τάφρῳ τὸν μεταξὺ τόπον τοῦ τε Ἀκροκορίνθου καὶ τῶν Ὀνείων καλουμένων ὀρῶν, πᾶσαν ἤδη βεβαίως περιειληφὼς ταῖς ἐλπίσι τὴν Πελοποννησίων ἀρχήν. Ἀντίγονος δὲ πάλαι μὲν ἦν ἐν παρασκευῇ, καραδοκῶν τὸ μέλλον κατὰ τὰς ὑποθέσεις τὰς Ἀράτου, τότε συλλογιζόμενος ἐκ τῶν προσπιπτόντων, ὅσον οὔπω παρεῖναι τὸν Κλεομένην μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Θετταλίαν ἔτ' ὤν, διαπεμψάμενος πρός τε τὸν Ἄρατον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς ὑπὲρ τῶν ὡμολογημένων, ἧκεν ἔχων τὰς δυνάμεις διὰ τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τὸν Ἰσθμόν. οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τότε βουλόμενοι κωλῦσαι τὸν Ἀντίγονον τῆς βοηθείας, ἀπεῖπον αὐτῷ πορεύεσθαι μετὰ δυνάμεως ἐντὸς Πυλῶν· εἰ δὲ μή, ὅτι κωλύσουσι μεθ' ὅπλων αὐτοῦ τὴν δίοδον. ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος καὶ Κλεομένης ἀντεστρατοπέδευον ἀλλήλοις· ὁ μὲν εἰσελθεῖν σπουδάζων εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κλεομένης κωλῦσαι τῆς εἰσόδου τὸν Ἀντίγονον.

53. Οἱ δ' Ἀχαιοί, καίπερ οὐ μετρίως ἠλαττωμένοι τοῖς ὅλοις, ὅμως οὐκ ἀφίσταντο τῆς προθέσεως, οὐδ' ἐγκατέλιπον τὰς ἐν αὑτοῖς ἐλπίδας. ἀλλ' ἅμα τῷ τὸν Ἀριστοτέλην τὸν Ἀργεῖον ἐπαναστῆναι τοῖς Κλεομενισταῖς, βοηθήσαντες καὶ παρεισπεσόντες μετὰ Τιμοξένου τοῦ στρατηγοῦ, κατέλαβον

arcem belli Antigono parauit. Cleomenes, qui totius Peloponneſi principatum non dubia iam ſpe ſibi deſponderat; pactione cognita quam Achaei et Antigonus inter ſe fecerant, caſtris a Sicyone motis, ad Iſthmum ea locat: omneque ſpatium quod eſt inter Acrocorinthum et Onios montes vallo ac foſſa munit. Antigonus pridem ad bellum accinctus, occaſioni imminebat, vt fuerat ab Arato monitus. tunc igitur ex iis quae nuntiabantur colligens, breui cum exercitu aduenturum Cleomenem; miſſo dum adhuc in Theſſalia eſſet, ad Aratum et Achaeos, vt ſibi promiſſa rebus confirmarent, per Euboeam ad Iſthmum copias ducit. Aetoli enim multa prius alia experti, tunc quoque impedire cupientes Antigonum quominus Achaeis auxiliaretur, ne cum exercitu Pylas intraret denuntiauerant: ſin minus, armis ſe illum tranſitu prohibituros. Antigonus vbi ad Iſthmum venit, caſtris Cleomenis ſua e regione opponere: ille cupere in Peloponneſum intrare: hic prohibere ne intraret.

53. Achaei, licet afflictae penitus res ipſorum erant, tamen a propoſito non diſcedere, neque vllam ſpem praetermittere. ſed ſimulac Ariſtoteles Argiuus iis, qui Cleomenis ſectam ſequebantur, ſe opponere coepiſſet: auxilio profecti, et duce Timoxeno per fraudem clam oppidum ingreſſi, Argiuorum vrbem oc-

τὴν

τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν. ὃ δὴ καὶ νομιστέον αἰτιώτατον γεγονέναι τῆς τῶν πραγμάτων κατορθώσεως. τὸ γὰρ ἐπιλαβόμενον τῆς ὁρμῆς τῦ Κλεομένυς, καὶ προηττῆσαν τὰς ψυχὰς τῶν δυνάμεων, τῦτο ἦν, ὡς ἐξ αὐτῶν φανερὸν ἐγένετο τῶν πραγμάτων. καὶ γὰρ τόπυς εὐφυεςέρυς προκατέχων, καὶ χορηγίαις δαψιλεςέραις Ἀντιγόνυ χρώμενος, καὶ τόλμῃ καὶ φιλοτιμίᾳ μείζονι παρωρμημένος, ὅμως ἅμα τῷ προσπεσεῖν αὐτῷ, διότι κατειλῆφθαι συμβαίνει τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, εὐθὺς ἀνάσπαςος ἀπολιπὼν τὰ προδεδηλωμένα προτερήματα, φυγῇ παραπλησίαν ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν· δείσας μὴ πανταχόθεν αὐτῷ περιςῶσιν οἱ πολέμιοι. παραπεσὼν δ' εἰς Ἄργος, καὶ κατὰ ποσὸν ἀντιποιησάμενος τῆς πόλεως· μετὰ ταῦτα γενναίως μὲν τῶν Ἀχαιῶν, φιλοτίμως δὲ τῶν Ἀργείων ἐκ μεταμελείας αὐτὸν ἀμυνομένων, ἀποπεσὼν καὶ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς, καὶ ποιησάμενος τὴν πορείαν διὰ Μαντινείας, οὕτως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην.

54. Ὁ δ' Ἀντίγονος ἀσφαλῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσελθὼν, παρέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον. ὐδένα δὲ χρόνον μείνας, εἴχετο τῶν προκειμένων, καὶ παρῆν εἰς Ἄργος. ἐπαινέσας δὲ τὺς Ἀργείυς καὶ καταςησάμενος τὰ κατὰ τὴν πόλιν, αὖθις ἐκ ποδὸς ἐκίνει, ποιύμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπ' Ἀρκαδίας. ἐκβαλὼν δὲ τὰς φρυρὰς ἐκ τῶν ἐποικοδομη-

cupant. qui successus praecipua censeri caussa debet, cur res illorum in melius mutarint. nam et Cleomenis impetum is casus retardauit: et militum animos iam tum deiecit, sicut res ipsae ostenderunt. quum enim opportuniora loca redacta iam ante in potestatem suam teneret; commeatibus magis quam Antigonus abundaret; ad audendum et gloriam parandam maiore impetu ferretur; simul tamen nuntiatum illi est, Achaeos Argiuorum vrbem cepisse, confestim itinere arrepto, omnia quae dixi commoda, quibus superior Antigono erat, reliquit, et fugienti similis ab Isthmo recessit: veritus, ne ab hostibus vndique circumueniretur. Argos deinde vrbem dolo ingressus, conatus aliquamdiu eam sibi vindicare: mox fortiter ab Achaeis repulsus, ab Argiuis vero etiam pertinaciter ex poenitentia prioris consilii, in hoc quoque conatu spe sua frustratus; ducto per Mantineam suorum agmine Spartam est reuersus.

54. Antigonus sine periculo Peloponnesum intrat, traditumque sibi Acrocorinthum accipit. nulla autem ibi mora facta, propositum vrgens, Argos se confert. ibi laudatis ciuibus, et rebus in vrbe compositis, e vestigio iterum castra mouet, versus Arcadiam instituto itinere. quumque praesidia e castellis nuper exstructis, tum in

θέντων χωρίων ὑπὸ Κλεομένους, κατά τε τὴν Αἰγῦτιν καὶ Βελμινᾶτιν χώραν, καὶ παραδοὺς τὰ φρούρια Μεγαλοπολίταις, ἧκε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον εἰς Αἴγιον. ἀπολογισάμενος δὲ περὶ τῶν καθ' αὑτόν, καὶ χρηματίσας περὶ τῶν μελλόντων, ἔτι δὲ κατασταθεὶς ἡγεμὼν ἁπάντων τῶν συμμάχων· μετὰ ταῦτα χρόνον μέν τινα χειμάζων διέτριβε περὶ Σικυῶνα καὶ Κόρινθον. τῆς δ' ἐαρινῆς ὥρας ἐνισταμένης, ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις, προῆγε. καὶ διανύσας τριταῖος πρὸς τὴν τῶν Τεγεατῶν πόλιν, ἀπηντηκότων καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἐνταῦθα περιστρατοπεδεύσας, ἤρξατο πολιορκεῖν αὐτήν. τῶν δὲ Μακεδόνων ἐνεργῶς χρωμένων τῇ τε λοιπῇ πολιορκίᾳ καὶ τοῖς ὀρύγμασι, ταχέως ἀπελπίσαντες οἱ Τεγεᾶται τὴν σωτηρίαν, παρέδοσαν αὑτούς. ὁ δ' Ἀντίγονος ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὴν πόλιν, εἴχετο κατὰ τὸ συνεχὲς τῶν ἑξῆς, καὶ προῆγε κατὰ σπουδὴν εἰς τὴν Λακωνικήν. ἐγγίσας δὲ τῷ Κλεομένει προκαθημένῳ τῆς ἑαυτοῦ χώρας, κατεπείραζε καὶ συνίστατο τινὰς ἀκροβολισμούς. προσπεσόντος δὲ διὰ τῶν κατασκόπων αὐτῷ, τοὺς ἐξ Ὀρχομενοῦ στρατιώτας παραβεβοηθηκέναι πρὸς τὸν Κλεομένην, παραυτίκα ποιησάμενος ἀναζυγήν, ἠπείγετο. καὶ τὸν μὲν Ὀρχομενὸν ἐξ ἐφόδου κατὰ κράτος εἷλε. μετὰ δὲ ταῦτα περιστρατοπεδεύσας τὴν τῶν Μαντινέων ἐπολιόρκει πόλιν.

Aegitico, tum in Belminatico agro deiecisset, eaque loca Megalopolitanis tradidisset, ad conuentum Achaeorum Aegium venit. vbi expositis aduentus sui caussis, sententia etiam sua de rebus futuris edita; praeterea dux omnium sociorum renunciatus; temporis aliquantum (erat enim hiems.) statiua Sicyone et Corinthi egit. sed ineunte statim vere, copias ex hibernis educit, ac pergit ire. tertiis castris citato agmine ad Tegeatarum oppidum venit: quo etiam Achaei tempore eodem venerunt, et se cum illo iunxerunt: rex circa Tegeam positis castris obsidere eam coepit. et quum Macedones artibus expugnandarum vrbium omnibus strenue obsessos premerent, maxime autem cuniculis faciendis: despondere statim animum Tegeatae, et deditionem fecere. Antigonus vrbe praesidio firmata, ad alia porro pergit, et in Laconicam raptim copias ducit. Vt ad Cleomenem est ventum, qui pro finibus ditionis suae cum exercitu eum exspectabat, tentare Antigonus quid animi haberet, ac leues pugnas facere: dein a speculatoribus monitus praesidiarios Orchomeni milites auxiliatum Cleomeni venisse, castris confestim motis illuc contendit. et Orchomenum quidem primo impetu per vim capit. deinde vero ad Mantineam positis castris, eam obsidet.

ταχὺ

ταχὺ δὲ καὶ ταύτην καταπληξαμένων τῶν Μακεδόνων καὶ λαβόντων ὑποχείριον, ἀναζεύξας προῆγε τὴν ἐφ' Ἡραίας καὶ Τελφούσσης. παραλαβὼν δὲ καὶ ταύτας τὰς πόλεις, ἐθελοντὶ προσχωρησάντων αὐτῷ τῶν κατοικούντων, οὕτως ἤδη συνάπτοντος τοῦ χειμῶνος, παρῆν εἰς Αἴγιον πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον. καὶ τοὺς μὲν Μακεδόνας ἐπ' οἴκου διαφῆκε πάντας εἰς τὴν χειμασίαν· αὐτὸς δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς διελέγετο καὶ συνδιενοεῖτο περὶ τῶν ἐνεστώτων.

55. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους συνθεωρῶν ὁ Κλεομένης, τὰς μὲν δυνάμεις διαφειμένας, τὸν δὲ Ἀντίγονον μετὰ τῶν μισθοφόρων ἐν Αἰγίῳ διατρίβοντα, καὶ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀφεστῶτα τῆς Μεγαλοπόλεως, τὴν δὲ πόλιν ταύτην εἰδὼς δυσφύλακτον οὖσαν διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐρημίαν, τότε δὲ καὶ ῥαθύμως τηρουμένην, διὰ τὴν Ἀντιγόνου παρουσίαν, τὸ δὲ μέγιστον, ἀπολωλότας τοὺς πλείστους τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις ἔν τε τῇ περὶ τὸ Λύκαιον, καὶ μετὰ ταῦτα τῇ περὶ Λαοδίκια μάχῃ· λαβὼν συνεργούς τινας τῶν ἐκ Μεσσήνης φυγάδων, οἳ διατρίβοντες ἐτύγχανον ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει, παρεισῆλθε διὰ τούτων λάθρα νυκτὸς ἐντὸς τῶν τειχῶν. τῆς δ' ἡμέρας ἐπειγομένης, παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ μὴ μόνον ἐκπεσεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅλοις κινδυνεῦσαι διὰ τὴν εὐψυχίαν τῶν Μεγαλοπολιτῶν. ὃ δὴ καὶ τρισὶ μησὶ πρότερον αὐτῷ συνέβη παθεῖν παρεισπεσόντι, κατὰ τὸν

hac quoque metu Macedonum perculſa et deditionem cito faciente, mouet caſtra, ac verſus Heraeam et Telphuſſam ducit. quumque etiam harum vrbium incolae ſponte ſua ſe illi adiunxiſſent, hieme iam appetente, Aegium ad conuentum Achaeorum ſe contulit. ac Macedonibus omnibus ad hiberna domum dimiſſis, ipſe cum Achaeis quotidiana colloquia habebat, et cum illis quid opus facto eſſet deliberabat.

55. Inter haec Cleomenes copias ab Antigono dimiſſas cogitans, ipſum Aegii cum mercenariis cohortibus commorari, qui locus tridui itinere abeſt Megalopoli: gnarus eam vrbem propter vaſtitatem ac ſolitudinem magno et ſollicito praeſidio opus habere; tum vero, quia prope aderat Antigonus, negligentius cuſtodiri: et quod praecipuum erat, maximam partem ciuium, qui per aetatem arma tractare poterant, in duobus praeliis, primo ad Lycaeum, altero ad Laodicia fuiſſe conciſos: adiutus a Meſſeniis nonnullis, qui ab ſolo patrio extorres Megalopoli degebant; noctu omnibus inſciis, in vrbem irrupit. mox appetente die, ſingulari virtute ciuium, non tantum paene eiectus fuit, verum etiam de ſua et ſuorum ſalute eſt periclitatus. ſicut etiam ante menſes tres illi acciderat, cum ea regione vrbis quam

Κωλαιὸν προσαγορευόμενον τόπου τῆς πόλεως. τότε δὲ τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως καὶ τῷ προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς εὐκαίρους τόπους, καθίκετο τῆς ἐπιβολῆς. καὶ πέρας ἐκβαλὼν τοὺς Μεγαλοπολίτας, κατέσχε τὴν πόλιν. γενόμενος δ' ἐγκρατὴς, οὕτως αὐτὴν πικρῶς διέφθειρε καὶ δυσμενῶς, ὥστε μηδ' ἐλπίσαι μηδένα, διότι δύναιτ' ἂν συνοικισθῆναι πάλιν. τοῦτο δὲ ποιῆσαι μοὶ δοκεῖ, διὰ τὸ κατὰ τὰς τῶν καιρῶν περιστάσεις, παρὰ τοῖς Μεγαλοπολίταις καὶ Στυμφαλίοις, μηδέ ποτε δυνηθῆναι μήτε αἱρετιστὴν καὶ κοινωνὸν τῶν ἰδίων ἐλπίδων, μήτε προδότην κατασκευάσασθαι. τὸ μὲν γὰρ Κλιτορίων φιλελεύθερον καὶ γενναῖον εἷς ἀνὴρ κατῄσχυνε διὰ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν Θεάρκης· ὃν εἰκότως ἐξαρνοῦνται Κλιτόριοι, μὴ φῦναι παρὰ σφίσι, γένος δὲ ὑποβολιμαῖον ἐξ Ὀρχομενοῦ τῶν ἐπηλύδων τινὸς στρατιωτῶν. Ἐπεὶ δὲ τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀράτῳ γεγραφότων, παρ' ἐνίοις ἀποδοχῆς ἀξιοῦται Φύλαρχος, ἐν πολλοῖς ἀντιδοξῶν καὶ τἀναντία γράφων αὐτῷ· χρήσιμον εἴη, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον ἡμῖν, Ἀράτῳ προῃρημένοις κατακολουθεῖν περὶ τῶν Κλεομενικῶν, μὴ παραλιπεῖν ἄσκεπτον τοῦτο τὸ μέρος· ἵνα μὴ τὸ ψεῦδος ἐν τοῖς γράμμασιν ἰσοδυναμοῦν ἀπολίπωμεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Colaeum vocant, clam oppidum esset ingressus. sed iam partim ob numerum militum: partim quod omnia opportuna loca occupauerat, voti compos est factus. ac tandem expulsis Megalopolitanis vrbis potitur: quam vbi semel in potestatem habuit, ita crudeliter omni clade belli in eam est grassatus, vt eius frequentandae spes nulla videretur in posterum relicta. Existimo Cleomenem hac immanitate vsum, quod neque apud Clitorios, neque apud Megalopolitanos, neque item apud Stymphalios vllo vnquam tempore quantumuis difficili, conciliare sibi quemquam potuerat, vt vel suae factionis esset, vel spes ipsius respiceret, vel patriam suam ei proderet. nam Clitoriorum quidem generosum animum et amorem libertatis vnus homo proprio scelere maculauit Thearces: quem iure merito Clitorii natum apud se negant: sed inquilini militis cuiusdam ex Orchomeno suppositam fuisse sobolem. Quoniam autem non desunt, qui in historia horum temporum ab Arato descripta Phylarcho potiorem fidem habeant, de multis aliter sentienti, et contraria illi scribenti: vtile, aut necesse potius fuerit; quum praesertim in exponendis Cleomenis rebus gestis Aratum sequi constituerimus; indiscussam hanc rem non sinere: ne silentio culpaque nostra parem ex scriptis auctoritatem mendacium cum veritate sibi vindicet.

56. Καθό-

56. Καθόλου μὲν οὖν ὁ συγγραφεὺς οὗτος, πολλὰ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν εἴρηκε. πλὴν περὶ μὲν τῶν ἄλλων, ἴσως οὐκ ἀναγκαῖον ἐπιτιμᾷν κατὰ τὸ παρὸν, οὐδ' ἐξακριβοῦν· ὅσα δὲ συνεπιβάλλει τοῖς ὑφ' ἡμῶν γραφομένοις καιροῖς, ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ περὶ τὸν Κλεομενικὸν πόλεμον, ὑπὲρ τούτων ἀναγκαῖον ἐστὶν ἡμῖν διευκρινεῖν. ἔσται δὲ πάντως ἀρκοῦντα ταῦτα πρὸς τὸ καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ προαίρεσιν καὶ δύναμιν ἐν τῇ πραγματείᾳ καταμαθεῖν. Βουλόμενος δὴ διασαφεῖν τὴν ὠμότητα τὴν Ἀντιγόνου καὶ Μακεδόνων, ἅμα δὲ τούτοις τὴν Ἀράτου καὶ τῶν Ἀχαιῶν, φησὶ, τοὺς Μαντινέας γενομένους ὑποχειρίους, μεγάλοις περιπεσεῖν ἀτυχήμασι, καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ μεγίστην πόλιν τῶν κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν τηλικαύταις παλαῖσαι συμφοραῖς, ὥστε πάντας εἰς ἔκστασιν καὶ δάκρυα τοὺς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. σπουδάζων δ' εἰς ἔλεον ἐκκαλεῖσθαι τοὺς ἀναγινώσκοντας, καὶ συμπαθεῖς ποιεῖν τοῖς λεγομένοις, εἰσάγει περιπλοκὰς γυναικῶν, καὶ κόμας διῤῥηγμένας, καὶ μαστῶν ἐκβολάς· πρὸς δὲ τούτοις δάκρυα καὶ θρήνους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀναμὶξ ἅμα τέκνοις καὶ γονεῦσι γηραιοῖς ἀπαγομένων. ποιεῖ δὲ τοῦτο παρ' ὅλην τὴν ἱστορίαν, πειρώμενος ἑκάστοις ἀεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέναι τὰ δεινά. τὸ μὲν οὖν ἀγενὲς καὶ γυναικῶδες τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ παρείσθω· τὸ δὲ τῆς ἱστορίας οἰκεῖον ἅμα καὶ χρήσιμον ἐξεταζέσθω. Δεῖ τοι-

56. Multa quidem hic auctor in vniuerſo opere temere ac ſine iudicio ſcripſit: ſed de aliis non eſt hic aptus inquirendi locus, et hominis caſtigandi: quae vero in tempora incidunt, in quibus nunc verſamur, et bellum Cleomenicum, ea iam nobis examinanda. Atque id ſatis fuerit ad palam faciendum et quo ille animo ad ſcribendam hiſtoriam acceſſerit; et quid ab eo poſſit ſperari. Quum igitur vellet Phylarchus Antigoni et Macedonum, necnon Arati et Achaeorum crudelitatem declarare; Mantinenſes ait, poſtquam in hoſtium poteſtatem veniſſent; maximas perpeſſos eſſe aerumnas: et vrbem omnium Arcadicarum maximam atque antiquiſſimam, tantis conflictatam eſſe calamitatibus, vt Graecos omnes ea res aduerteret, inque lacrimas adduceret. Cupiens autem lectorum miſericordiam commouere, et narratione ſua illos afficere; mulierum amplexus commemorat, crines paſſos, mammas exertas: adhaec lacrimas et eiulatus qua virorum et mulierum, qua liberorum et ſenum parentum, qui nullo diſcrimine ſimul abducebantur. Atque hoc familiare ipſi eſt, dum aduerſa ob oculos conatur ponere. Mitto dicere quam parum deceat generoſi animi virum in iis immorari, quae mulierum potius ſunt: id ſpectemus, quod hiſtoriae proprium et in quo eius vtilitas eſt ſita. Enimuero ſcri=

γχοῦν οὐκ ἐκπλήττειν τὸν συγγραφέα τερατευόμενον διὰ τῆς ἱστορίας τοὺς ἐντυγχάνοντας, οὐδὲ τοὺς ἐνδεχομένους λόγους ζητεῖν, καὶ τὰ παρεπόμενα τοῖς ὑποκειμένοις ἐξαριθμεῖσθαι, καθάπερ οἱ τραγῳδιογράφοι. τῶν δὲ πραχθέντων καὶ ῥηθέντων, κατ' ἀλήθειαν αὐτῶν μνημονεύειν πάμπαν, ἂν πάνυ μέτρια τυγχάνωσιν ὄντα. τὸ γὰρ τέλος ἱστορίας καὶ τραγῳδίας, οὐ ταὐτὸν, ἀλλὰ τοὐναντίον. ἐκεῖ μὲν γὰρ δεῖ διὰ τῶν πιθανωτάτων λόγων ἐκπλῆξαι καὶ ψυχαγωγῆσαι κατὰ τὸ παρὸν τοὺς ἀκούοντας· ἐνθάδε δὲ διὰ τῶν ἀληθινῶν ἔργων καὶ λόγων εἰς πάντα τὸν χρόνον διδάξαι καὶ πεῖσαι τοὺς φιλομαθοῦντας. ἐπειδήπερ ἐν ἐκείνοις μὲν ἡγεῖται τὸ πιθανὸν, κἂν ᾖ ψεῦδος, διὰ τὴν ἀπάτην τῶν θεωμένων· ἐν δὲ τούτοις τἀληθὲς, διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν φιλομαθούντων. χωρίς τε τούτων, τὰς πλείστας ἡμῖν ἐξηγεῖται τῶν περιπετειῶν, οὐχ ὑποτιθεὶς αἰτίαν καὶ τρόπον τοῖς γινομένης, ὧν χωρὶς οὔτ' ἐλεεῖν εὐλόγως, οὔτ' ὀργίζεσθαι καθηκόντως δυνατὸν ἐπ' οὐδενὶ τῶν συμβαινόντων. ἐπεὶ τίς ἀνθρώπων οὐ δεινὸν ἡγεῖται τύπτεσθαι τοὺς ἐλευθέρους; ἀλλ' ὅμως, ἐὰν μὲν ἄρχων ἀδίκων χειρῶν πάθῃ τις τοῦτο, δικαίως κρίνεται πεπονθέναι. ἐὰν δ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μαθήσει ταὐτὸ τοῦτο γίνηται, προσέτι καὶ τιμῆς καὶ χάριτος οἱ τύπτοντες τοὺς ἐλευθέρους ἀξιοῦνται. καὶ μὴν τό γε τοὺς πολίτας ἀποκτιννύναι

ptoris hiſtoriarum officium eſt, non vt relatu mirabilium lectores ipſa nouitate percellat: neque vt ſermones conſectetur, quos fuiſſe habitos ſit veriſimile; aut omnia quae res conſequuntur commemoret, quod tragoediarum poetae faciunt. ſed vt vere omnia, et prout quaeque ſunt geſta dictaue, quantumuis parua illa ſint narret. non enim eſt idem, ſed potius contrarius tragoediae et hiſtoriae finis. in illa, oratione quam maxime fieri poteſt probabili admiratio et praeſens oblectatio auditorum quaeri debet: hic, factis dictisque veris in omne deinceps aeuum ſtudioſi lectores docendi ſimul ſunt ac ducendi. ſiquidem apud tragicos regnat probabilitas, etiam falſa, quia decipiuntur ſpectatores: apud rerum ſcriptores veritas, ad ſtudioſorum vtilitatem. Hoc amplius maximos quosque caſus ſic narrat, vt cauſſam non ſubiiciat, neque initia ac modum illorum: quae tamen ſi ignoraueris, neque miſereri recte, neque iraſci conuenienter vlla in re queas. quis eſt enim omnium, qui caedi homines liberos non ſerat indigne? et tamen ſi iniuriae alicuius auctorem caedi contingat; iure caedi omnes pronuntiant: quod ſi corrigendi gratia et diſciplinae id fiat; tum enimuero etiam laude et gratiarum actione digni, qui liberos homines caedunt, iudicantur. ad

μέγιστον

μέγιστον ἀσέβημα τίθεται, καὶ μεγίστων ἄξιον προστίμων. καί τοί γε προφανῶς ὁ μὲν τὸν κλέπτην ἢ μοιχὸν ἀποκτείνας, ἀθῷός ἐστιν· ὁ δὲ τὸν προδότην ἢ τύραννον τιμωρῶν, καὶ προεδρείας τυγχάνει παρὰ πᾶσιν. οὕτως ἐν παντὶ τὸ τέλος κεῖται τῆς διαλήψεως ὑπὲρ τῶν περιπετειῶν, οὐκ ἐν τοῖς τελουμένοις, ἀλλ' ἐν ταῖς αἰτίαις, καὶ προαιρέσεσι τῶν πραττόντων, καὶ ταῖς τούτων διαφοραῖς.

57. Μαντινεῖς τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον ἐγκαταλιπόντες τὴν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν ἐθελοντὶ, Αἰτωλοῖς ἐνεχείρισαν αὑτοὺς καὶ τὴν πατρίδα, μετὰ δὲ ταῦτα Κλεομένει. γεγονότες δ' ἐπὶ τοιαύτης προαιρέσεως, καὶ μετέχοντες τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, ἔτει τετάρτῳ πρότερον τῆς Ἀντιγόνου παρουσίας, ἑάλωσαν κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, Ἀράτου πραξικοπήσαντος αὐτῶν τὴν πόλιν. ἐν ᾧ καιρῷ τοσοῦτον ἀπέχον τοῦ παθεῖν τι δεινὸν διὰ τὴν προειρημένην ἁμαρτίαν, ὥς καὶ περιβόητον γενέσθαι συνέβη τὸ πραχθὲν διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ἀμφοτέρων μεταβολῆς. ἅμα γὰρ τῷ κατασχεῖν τὴν πόλιν, Ἄρατος παραυτίκα μὲν τοῖς ὑφ' αὐτὸν ταττομένοις παρήγγελλε, μηδένα μηδενὸς ἅπτεσθαι τῶν ἀλλοτρίων· ἑξῆς δὲ τούτοις τοὺς Μαντινέας συναθροίσας, παρεκάλεσε θαῤῥεῖν καὶ μένειν ἐπὶ τῶν ἰδίων· ὑπάρξειν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν πολιτευομένοις μετὰ τῶν

eundem modum ciues occidere, nefas maximum ac diris suppliciis censetur dignissimum. et tamen palam est, si quis furem aut adulterum occidat, cessare legum poenas. sin autem ad proditoris vel tyranni vindictam facta caedes fuerit; honores ac praemia deferuntur. Adeo vbique finis iudicii non ab ipsis rebus quae factae sunt pendet: verum a caussis, et voluntatibus eorum qui fecere, et ipsarum rerum differentiis.

57. Mantinenses igitur, principio sponte sua Reipublicae Achaeorum cuius pars erant renuntiantes, et se et patriam suam Aetolis tradidere: deinde vero Cleomeni. Postquam haec illos voluntas cepisset, quum ciuitatis Lacedaemoniorum essent, anno prius quam Antigonus adueniret quarto, corruptis ab Arato nonnullis in ipsorum vrbe, per vim ab Achaeis sunt capti. cum quidem tantum abfuit, vt delicti quod modo commemoraui poenas dederint: vt contra, iactata sit omnium sermonibus res quae tunc accidit: adeo repentina fuit voluntatum populi vtriusque mutatio. nam Aratus occupata statim vrbe mandatum suis dedit, ne quis alienam rem vllam vellet tangere. deinde Mantinenses in vnum conuocatos bono esse animo iussit, et vt sua quisque domi curaret: viventes enim in eadem cum Achaeis Reipubl. communione, omni damno fore immu-

Ἀχαιῶν. τοῖς δὲ Μαντινεῦσιν ἀνυπονοήτως καὶ παραδόξως φανείσης τῆς ἐλπίδος, παραυτίκα πάντες ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ἐγένοντο γνώμην. καὶ πρὸς οὓς μικρῷ πρότερον μαχόμενοι, πολλοὺς μὲν τῶν ἀναγκαίων ἐπεῖδον ἀπολλυμένους, οὐκ ὀλίγους δ' αὐτῶν βιαίοις πράγμασιν περιπεσόντας· τούτους εἰς τὰς ἰδίας οἰκίας εἰσαγαγόμενοι, καὶ ποιησάμενοι σφίσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίοις ὁμεστίους, οὐδὲν ἀπέλιπον τῆς μετ' ἀλλήλων φιλοφροσύνης. καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐποίουν· οὐ γὰρ οἶδ' εἴ τινες ἀνθρώπων εὐγνωμονεστέροις ἐνέτυχον πολεμίοις· οὐδ' εἴ τινες ἀβλαβέστερον ἐπάλαισαν τοῖς μεγίστοις δοκοῦσιν εἶναι συμπτώμασι Μαντινέων διὰ τὴν Ἀράτου καὶ τῶν Ἀχαιῶν εἰς αὐτοὺς φιλανθρωπίαν.

58. Μετὰ δὲ ταῦτα προορώμενοι τὰς ἐν αὑτοῖς στάσεις, καὶ τὰς ὑπ' Αἰτωλῶν καὶ Λακεδαιμονίων ἐπιβουλάς· πρεσβεύσαντες πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἠξίωσαν δοῦναι παραφυλακὴν αὑτοῖς. οἱ δὲ πεισθέντες, ἀπεκλήρωσαν ἐξ αὑτῶν τριακοσίους ἄνδρας· ὧν οἱ λαχόντες ὥρμησαν ἀπολιπόντες τὰς ἰδίας πατρίδας καὶ τοὺς βίους, καὶ διέτριβον ἐν Μαντινείᾳ, παραφυλάττοντες τὴν ἐκείνων ἐλευθερίαν ἅμα καὶ σωτηρίαν. σὺν δὲ τούτοις καὶ μισθοφόρους διακοσίους ἐξέπεμψαν, οἱ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν συνδιετήρουν τὴν ὑποκειμένην αὐτοῖς κατάστασιν. μετ' οὐ πολὺ δὲ στασιάσαντες πρὸς σφᾶς οἱ Μαντινεῖς, καὶ Λακε-

nes. Mantinenſes, quibus mirabilis adeo caſus ne venerat quidem vnquam in mentem, extemplo contrariam priori voluntatem omnes induerunt: et qui paullo ante cum Achaeis pugnantes, neceſſariorum ſuorum multos viderant perire; quum et ipſorum non pauci vim hoſtilem eſſent experti: iidem hos ipſos Achaeos in domos ſuas admittunt; ad focos ſuos vna ſecum ac reliquis proximis admouent; cum his omnia beneuolentiae atque comitatis mutua officia exercent. et merito quidem: nam equidem haut ſcio, an quisquam mortalium benigniores hoſtes vnquam ſit expertus: aut quisquamne mala quae cenſentur maxima, minore cum noxa ſit eluctatus, quam Mantinenſes, propter ſingularum Arati et Achaeorum in ipſos humanitatem, tunc fecere.

58. Poſt haec quum et ſeditioſos ciuium ſuorum motus, et Aetolorum atque Lacedaemoniorum clandeſtinas moliones praeſentirent: miſſis ad Achaeos legatis, praeſidium ſibi dari poſtulant. propterea Achaei trecentos ſuorum ciuium ſorte deligunt: quibus ſors euenerat patria relicta fortunisque ſuis profecti, Mantineae vitam degebant, libertatem ac ſalutem priorum ciuium cuſtodientes. miſere cum his et mercenarios ducentos, qui vna cum Achaeis ciuitatem in eodem ſtatu conſeruabant. coorta dein non multo poſt ſeditione

δαιμο-

δαιμονίας ἐπισπασάμενοι, τήν τε πόλιν ἐνεχείρισαν, καὶ τοὺς παρ' Ἀχαιῶν διατρίβοντας παρ' αὐτοῖς κατέσφαξαν· οὗ μεῖζον παρασπόνδημα καὶ δεινότερον, οὐδ' εἰπεῖν εὐμαρές. ἐπειδὴ γὰρ ἔδοξε σφίσι καθόλου τὴν πρὸς τὸ ἔθνος χάριν καὶ φιλίαν ἀθετεῖν· τῶν γε προειρημένων ἀνδρῶν ἐχρῆν δήπου φεισαμένους ἐᾶσαι πάντας ὑποσπόνδους ἀπελθεῖν. τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πολεμίοις ἔθος ἐστὶ συγχωρεῖσθαι κατὰ τοὺς κοινοὺς τῶν ἀνθρώπων νόμους. οἱ δ', ἵνα Κλεομένει καὶ Λακεδαιμονίοις ἱκανὴν παράσχωνται πίστιν πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν ἐπιβολὴν, τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων δίκαια παραβάντες, τὸ μέγιστον ἀσέβημα κατὰ προαίρεσιν ἀπετέλεσαν. τὸ γὰρ τούτων αὐτόχειρας γενέσθαι καὶ τιμωροὺς, οἵτινες πρότερον μὲν κατὰ κράτος λαβόντες αὐτοὺς ἀθώους ἀφῆκαν, τότε δὲ τὴν ἐκείνων ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν ἐφύλαττον, πηλίκης ὀργῆς ἐστιν ἄξιον; τί δ' ἂν παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἄν· πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις, κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους, ὑπόκειται παθεῖν. οὐκοῦν ὁλοσχερεστέρας τινὸς καὶ μείζονος τυχεῖν ἦσαν ἄξιοι τιμωρίας. ὥστ' εἴπερ ἔπαθον, ἃ Φύλαρχός φησιν, οὐκ ἔλεον εἰκὸς ἦν συνεξακολουθεῖν αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων· ἔπαινον δὲ καὶ συγκατάθεσιν μᾶλλον τοῖς πράττουσι καὶ με-

inter Mantinenses, accitis Lacedaemoniis, simul vrbem suam illis tradunt, et Achaeos inquilinos contruncant. qua perfidia ne dici quidem aliqua maior aut detestabilior potest. postquam enim omnino placuit ipsis beneficii quod ab Achaeis acceperant et mutuae amicitiae memoriam fidem mutando delere; illis certe de quibus diximus, parcere et noui foederis legibus exceptos dimittere debebant. nam hoc etiam hostibus iure gentium concedi solet. verum isti quo fidem Cleomeni et Lacedaemoniis facerent prompti animi sui ad ea quae parabant, iure gentium violato maximum hoc nefas vltro patrarunt. qua namque ira digni sunt, qui suis ipsi manibus occidere et supplicia de iis exegere, qui paullo ante occupata per vim vrbe, impunitatem illis concesserant: et libertatem salutemque ipsorum tunc custodiebant? aut quid pati istos oportuit, vt noxiae par poena censeri iure posset? dicat fortasse aliquis: vt cum liberis et vxoribus venundarentur, postquam fuere capti: At hoc iure belli etiam illos manet, qui nullum nefas admiserunt. digni igitur isti fuerunt, in quos omnes grauiore aliquo supplicio animaduerteretur. Itaque si ea solum passi sunt, quae narrat Phylarchus, par erat vt Graeci non quidem commiseratione aliqua istorum tangerentur: sed potius vt eorum factum

ταπορευομένοις τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. ἀλλ' ὅμως οὐδενὸς περαιτέρω συνεξακολουθήσαντος Μαντινεῦσι κατὰ τὴν περιπέτειαν, πλὴν τοῦ διαρπαγῆναι τοὺς βίους, καὶ πραθῆναι τοὺς ἐλευθέρους· ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς τῆς τερατείας χάριν, οὐ μόνον ψεῦδος ἤνεγκε τὸ ὅλον, ἀλλὰ καὶ τὸ ψεῦδος ἀπίθανον· καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγνοίας, οὐδὲ τὸ παρακείμενον ἠδυνήθη συνεπιστῆσαι· πῶς οἱ αὐτοὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς κυριεύσαντες Τεγεατῶν κατὰ κράτος, οὐδὲν τῶν ὁμοίων ἔπραξαν. καίτοιγε εἰ μὲν ἡ τῶν πραττόντων ὠμότης ἦν αἰτία, καὶ τούτους εἰκὸς ἦν πεπονθέναι ταὐτὰ τοῖς ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὑποπεπτωκόσι καιρόν. εἰ δὲ περὶ μόνους γέγονε Μαντινεῖς ἡ διαφορὰ, φανερὸν, ὅτι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὀργῆς ἀνάγκη διαφέρουσαν γεγονέναι περὶ τούτους.

59. Πάλιν Ἀριστόμαχον τὸν Ἀργεῖον φησὶν, ἄνδρα τῆς ἐπιφανεστάτης οἰκίας ὑπάρχοντα, καὶ τετυραννηκότα μὲν Ἀργείων, πεφυκότα δὲ ἐκ τυράννων, ὑποχείριον Ἀντιγόνῳ καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς γενόμενον, εἰς Κεγχρεὰς ἀπαχθῆναι, καὶ στρεβλούμενον ἀποθανεῖν· ἀδικώτατα καὶ δεινότατα παθόντα πάντων ἀνθρώπων. τηρῶν δὲ καὶ περὶ ταύτην τὴν πρᾶξιν ὁ συγγραφεὺς τὸ καθ' αὑτὸν ἰδίωμα, φωνάς τινας πλάττει διὰ τῆς νυκτὸς αὐτοῦ στρεβλουμένου, προσπιπτούσας τοῖς σύνεγγυς κατοικοῦσιν· ὧν τοὺς μὲν ἐκπληττομένους

probarent ac laudarent, qui facinus tam impium inultum non siuissent. Et tamen, cum in ea calamitate grauius nihil Mantinensibus acciderit, quam vt fortunae illorum diriperentur, et libera capita hastae subiicerentur; egregius hic scriptor quo rei miraculum adaugeret, non solum mera mendacia conciunauit: sed etiam eiusmodi mendacia, quae omni probabilitate carerent: tantaque fuit hominis ignorantia, vt ne ad illud quidem quod proximum erat, aduertere animum potuerit: quomodo iidem Achaei tempore eodem, capta per vim Tegeatarum vrbe, nihil simile in eos consuluerint. Atqui si eius rei vera caussa crudelitas Achaeorum extitisset, quis dubitet etiam istis eadem fuisse euentura, quae Mantinensibus circa tempus idem captis? nunc cum in solos Mantinenses gravius sit saeuitum; manifestum est, oportuisse vt insignem aliquam irae caussam ii dedissent.

59. Praeterea scribit idem, Aristomachum Argiuum, nobilissimo genere prognatum, qui tyrannus quidem Argiuorum fuerit; sed tyrannis ortus maioribus: vbi in potestatem Antigoni et Achaeorum venisset, Cenchreas abductum adeo cruciabiliter necatum fuisse, vt par iniquitas aut crudelitas in nemine vnquam mortalium fuerit ad nissa. deinde etiam hic more vsus suo, voces fingit, quas per noctem in ipsis tormentis ab eo editas vicini audiuerint: quorum alios

τὴν

τὴν ἀσέβειαν, τοὺς δ' ἀπιστοῦντας, τοὺς δ' ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τοῖς γενομένοις, προστρέχειν πρὸς τὴν οἰκίαν φησί. Περὶ μὲν οὖν τῆς τοιαύτης τερατείας, παρείσθω· δεδήλωται γὰρ ἀρκούντως. ἐγὼ δ' Ἀριστόμαχον, εἰ καὶ μηδὲν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἕτερον ἥμαρτεν, κατά γε τὴν τοῦ βίου προαίρεσιν, καὶ τὴν εἰς τὴν πατρίδα παρανομίαν, τῆς μεγίστης ἄξιον κρίνω τιμωρίας. καίπερ ὁ συγγραφεὺς βουλόμενος αὔξειν αὐτοῦ τὴν δόξαν, καὶ παραστήσασθαι τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ μᾶλλον αὐτῷ συναγανακτεῖν ἐφ' οἷς ἔπαθεν, οὐ μόνον αὐτὸν φησὶ γεγονέναι τύραννον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τυράννων πεφυκέναι. ταύτης δὲ μείζω κατηγορίαν ἢ πικροτέραν, οὐδ' ἂν εἰπεῖν ῥαδίως δύναιτ' οὐδείς. αὐτὸ γὰρ τοὔνομα περιέχει τὴν ἀσεβεστάτην ἔμφασιν, καὶ πάσας περιείληφε τὰς ἐν ἀνθρώποις ἀδικίας καὶ παρανομίας. Ἀριστόμαχος δ' εἰ τὰς δεινοτάτας ὑπέμεινε τιμωρίας, ὥς οὗτος φησὶν, ὅμως οὐχ ἱκανὴν ἔδωκε δίκην μιᾶς ἡμέρας, ἐν ᾗ παρεισπεσόντος εἰς τὴν πόλιν Ἀράτου μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ μεγάλους ἀγῶνας καὶ κινδύνους ὑπομείναντος ὑπὲρ τῆς Ἀργείων ἐλευθερίας, τέως δὲ ἐκπεσόντος διὰ τὸ μηδένα συγκινηθῆναι τῶν ἔσωθεν αὐτῷ ταξαμένων, διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ τυράννου φόβον· Ἀριστόμαχος ἀφορμῇ ταύτῃ καὶ προφάσει χρησάμενος, ὥς τινων συνειδότων τὰ περὶ τὴν εἴσοδον τῶν Ἀχαιῶν, ὀγδοήκοντα τοὺς πρώτους τῶν πολι-

ait, ad facinus tam impium ſtupentes, alios quia non crederent; multos quod rem indigne ferrent, ad illam domum accurriſſe. ſed tragicam pompam miſſam faciamus. ſatis enim ea de re ſuperius. Ego vero Ariſtomachum vel ſi nulla re alia Achaeos vnquam laeſiſſet; tamen propter vitae inſtitutum et ſcelera in patriam, quamuis magno ſupplicio dignum cenſeo. Atenimvero hic ſcriptor, amplificandae gloriae illius gratia, et vt maiorem lectoribus indignationem exprimeret propter illa quae ei acciderunt, non ipſum tantum ait fuiſſe tyrannum: ſed etiam tyrannis maioribus ortum. qua criminatione maior aut grauior ne fingi quidem facile poſſit. Nam ipſum tyranni nomen ſummae impietatis ſignificationem coniunctam habet; iniurias ſceleraque omnia complectens, quae inter homines ſolent verſari. Ariſtomachus vero etiamſi, vt hic ait, grauiſſimas dediſſet poenas: tamen vel vno illo die meritas non ſatis luiſſet; quo die, quum Aratus vrbem clam eſſet ingreſſus, Achaeorum manu comitatus, et pro Argiuorum libertate magno certamine ſuſcepto, ingentia pericula adiiſſet; mox vero nemine intus coniuratorum ob tyranni metum ſe mouente, expulſus fuiſſet; Ariſtomachus praetextum hunc atque occaſionem ad ſaeuiendum nactus, quod conſcii fuerant nonnulli ingreſſus Achiuorum, octua-

τῶν, ὐδὲν ἀδικήσαντας, στρεβλώσας ἐναντίον τῶν ἀναγκαίων ἀπέσφαξε. παρίημι τὰ παρ' ὅλον τὸν βίον αὐτῷ καὶ τῶν προγόνων ἀσεβήματα. μακρὸν γάρ.

60. Διόπερ ὐκ, εἴ τινι τῶν ὁμοίων περιέπεσε, δεινὸν ἡγητέον· πολὺ δὲ δεινότερον, εἰ μηδενὸς τύτων πεῖραν λαβὼν, ἀθῶος ἀπέθανεν. ὐδ' Ἀντιγόνῳ προσαπτέον, ὐδ' Ἀράτῳ παρανομίαν, ὅτι λαβόντες κατὰ πόλεμον ὑποχείριον τύραννον, στρεβλώσαντες ἀπέκτειναν· ὅν γε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν εἰρήνην τοῖς ἀνελῦσι καὶ τιμωρησαμένοις, ἔπαινος καὶ τιμὴ συνεξηκολύθει παρὰ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις. ὅτε δὲ χωρὶς τῶν προειρημένων καὶ τὺς Ἀχαιὺς παρεσπόνδησε, τί παθεῖν ἦν ἄξιος; ἐκεῖνος γὰρ ἀπέθετο μὲν τὴν τυραννίδα χρόνοις ὐ πολλοῖς πρότερον ὑπὸ τῶν καιρῶν συγκλειόμενος διὰ τὸν Δημητρίυ θάνατον. ἀνελπίστως δὲ τῆς ἀσφαλείας ἔτυχε περισταλεὶς ὑπὸ τῆς τῶν Ἀχαιῶν πρᾳότητος καὶ καλοκαγαθίας· οἵτινες ὐ μόνον αὐτὸν τῶν ἐκ τῆς τυραννίδος ἀσεβημάτων ἀζήμιον ἐποίησαν, ἀλλὰ καὶ προσλαβόντες εἰς τὴν πολιτείαν, τὴν μεγίστην τιμὴν περιέθεσαν, ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν καταστήσαντες σφῶν αὐτῶν. ὁ δ' ἐπιλαθόμενος τῶν προειρημένων φιλανθρώπων παρὰ πόδας, ἐπεὶ μικρὸν ἐπικυδεστέρας ἔσχε τὰς ἐλπίδας ὑπὲρ τῦ μέλλοντος ἐν Κλεομένει· τήν τε πατρίδα, καὶ τὴν ἑαυτῦ προαίρεσιν

ginta primores ciuitatis, eosque insontes, tortos, in oculis suorum necessariorum iugulauit. Taceo quae tum ipse, tum eius maiores per totam vitam impie patrauere. longa enim oratio sit.

60. Quamobrem non illud videri indignum debet, si simile quid eorum quae fecerat, illi tandem contingit: verum illud futurum fuisse indignius existimare debemus; si nihil eiusmodi expertus, diem supremum clausisset. neque Antigoni aut Arati crudelitati adscribi par est, si captum iure belli, cum cruciatu sustulerunt: quem si quis in ipsa pace cruciabiliter occidisset, omnes sane mentis auctorem caedis fuerant laudaturi, et praemiis affecturi. Quum autem praeter iam dicta, etiam Achaeis datam fidem violasset, quid eum pati aequum fuit? nam Aristomachus non multo ante, Demetrii morte in summas redactus angustias; deposita tyrannide, securitatem apud Achaeos inuenerat, benignitate singulari atque humanitate ab iis exceptus: adeo vt non solum praeteritorum omnium scelerum quae in tyrannide admiserat, gratiam illi facerent: sed Remp. etiam suam cum illo participarent. et copiarum suarum ducatu ei delato, in summo honore haberent. At ille tantae humanitatis mox oblitus, simul ac in Cleomene aliquanto melior spes rebus suis affulsit; et patriam et consilia sua ab

ρεσιν ἀποσπάσας ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς, προσένειμε τοῖς ἐχθροῖς. ὃν ὑποχείριον γενόμενον, οὐκ ἐν Κεγχρεαῖς ἔδει τὴν νύκτα στρεβλούμενον ἀποθανεῖν, ὡς Φύλαρχος φησί· περιαγόμενον δ' εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τιμωρίας παραδειγματιζόμενον, οὕτως ἐκλιπεῖν τὸ ζῆν. ἀλλ' ὅμως τοιοῦτος ὢν, οὐδενὸς ἔτυχε δεινοῦ πλὴν τοῦ καταποντισθῆναι, διὰ τῶν ἐπὶ ταῖς Κεγχρεαῖς πεπραγμένων.

61. Χωρὶς δὲ τούτων τὰς μὲν Μαντινέων ἡμῖν συμφορὰς μετ' αὐξήσεως καὶ διαθέσεως ἐξηγήσατο· δηλονότι καθήκειν τοῖς συγγραφεῦσιν ὑπολαμβάνων τὰς παρανόμους τῶν πράξεων ἐπισημαίνεσθαι. τῆς δὲ Μεγαλοπολιτῶν γενναιότητος, ᾗ περὶ τοὺς αὐτοὺς ἐχρήσαντο καιροὺς, οὐδὲ κατὰ ποσὸν ἐποιήσατο μνήμην. ὥσπερ τὸ τὰς ἁμαρτίας ἐξαριθμεῖσθαι τῶν πραξάντων, οἰκειότερον ὑπάρχον τῆς ἱστορίας, τοῦ τὰ καλὰ καὶ δίκαια τῶν ἔργων ἐπισημαίνεσθαι· ἢ τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς ὑπομνήμασιν ἧττόν τι διορθουμένους ὑπὸ τῶν σπουδαίων καὶ ζηλωτῶν ἔργων, ἤπερ ὑπὸ τῶν παρανόμων καὶ φευκτῶν πράξεων. ὁ δὲ, πῶς μὲν ἔλαβε Κλεομένης τὴν πόλιν, καὶ πῶς ἀκέραιον διαφυλάξας, ἐξαπέστειλε παραχρῆμα πρὸς τοὺς Μεγαλοπολίτας εἰς τὴν Μεσσήνην γραμματοφόρους, ἀξιῶν αὐτοὺς ἀβλαβῆ κομισαμένους τὴν ἑαυτῶν πατρίδα κοινωνῆσαι τῶν

Achaeis necessario illorum tempore, separauit, atque hostibus eorum adiunxit. Hunc, postquam fuit captus, oportebat, non vt auctor est Phylarchus, silentio noctis cruciatum Cenchreis mori: sed per Peloponnesum totam circumductum, et exempli caussa per omnium ora traductum, inter tormenta vitam finire. Et tamen homo tam scelestus, nihil grauius est passus; quam vt in profundum mare deiiceretur propter nonnulla, quae Cenchreis fecerat.

61. Ad haec, Phylarchus Mantinensium quidem calamitatem cum exaggeratione et affectu nobis commemorat: ratus nimirum ad officium historici pertinere, vt iniqua hominum facta adnotet: at generosi illius Megalopolitanorum facinoris, quod circa eadem tempora ediderunt, ne minimam quidem mentionem facit: ceu magis ad rem faceret, in scribenda historia hominum delicta recensere, quam praeclara facta obseruare: aut quasi ad emendationem hominum egregia facinora et laude digna minus conferrent, quam improbae et vituperandae actiones. Quo igitur pacto vrbem Cleomenes ceperit, quomodo integram seruauerit, dum ad Megalopolitanos Messanam tabellarios extemplo mittit; rogans, vt patria absque vllo damno recepta, consentire secum vellent, et consilia miscere: haec quidem Phylar-

ἰδίων πραγμάτων· ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐδήλωσε, βουλόμενος ὑποδεῖξαι τὴν Κλεομένους μεγαλοψυχίαν καὶ μετριότητα πρὸς τοὺς πολεμίους· ἔτι δὲ, πῶς οἱ Μεγαλοπολῖται τῆς ἐπιστολῆς ἀναγινωσκομένης, οὐκ ἐάσαιεν εἰς τέλος ἀναγνωσθῆναι, μικροῦ δὲ καταλεύσαιεν τοὺς γραμματοφόρους, ἕως τούτου διεσάφησε. τὸ δ' ἀκόλουθον καὶ τὸ τῆς ἱστορίας ἴδιον ἀφεῖλε, τὸν ἔπαινον, καὶ τὴν ἐπ' ἀγαθῷ μνήμην τῶν ἀξιολόγων προαιρέσεων. καίτοι γ' ἐμποδὼν οὐδὲν ἦν. εἰ γὰρ τοὺς λόγῳ καὶ δόγματι μόνον ὑπομείναντας ὑπὲρ φίλων καὶ συμμάχων, ἄνδρας ἀγαθοὺς νομίζομεν· τοῖς δὲ καὶ χώρας καταφθορὰν καὶ πολιορκίαν ἀναδεξαμένοις, οὐ μόνον ἔπαινον, ἀλλὰ καὶ χάριτας καὶ δωρεὰς τὰς μεγίστας ἀπονέμομεν· τινά γε χρὴ περὶ Μεγαλοπολιτῶν ἔχειν διάληψιν; ἆρ' οὐχὶ τὴν σεμνοτάτην καὶ βελτίστην; οἱ πρῶτον μὲν τὴν χώραν Κλεομένει προεῖντο· μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ὁλοσχερῶς ἔπταισαν τῇ πατρίδι διὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς αἵρεσιν. τὸ δὲ τελευταῖον δοθείσης αὐτοῖς ἀνελπίστως καὶ παραδόξως ἐξουσίας, ἀβλαβῆ ταύτην ἀπολαβεῖν, προείλοντο στέρεσθαι χώρας, τάφων, ἱερῶν, πατρίδος, τῶν ὑπαρχόντων, ἁπάντων συλλήβδην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναγκαιοτάτων, χάριν τοῦ μὴ προδοῦναι τὴν πρὸς τοὺς συμμάχους πίστιν. οὗ τὸ κάλλιον ἔργον ἢ γέγονεν, ἢ γένοιτο;

chus narrauit, ſtudio commendandi magnanimitatem Cleomenis et moderationem erga hoſtes: item quomodo Megalopolitani inchoatam epiſtolae lectionem perduci ad finem non ſiuerint; tabellarios quinetiam lapidibus prope obruerint: haec quoque non praetermiſit, rem hactenus perſequutus: quod vero conſequens erat, et hiſtoriae proprium, id praetermiſit: vt memorabilem conſtantiam, generoſaeque mentis propoſitum, debito teſtimonio ac lauda merita afficeret. poterat enim profecto. Nam ſi viros bonos cenſemus eſſe illos, qui pro amicis et ſociis dicere vel etiam ſentire aliquid fortiter ſuſtinuerint: iis vero qui vaſtationem agrorum et obſidionem ex ſimili cauſſa tolerauerint, non ſolum laudem tribuimus, verum etiam maxima praemia cum gratiarum actione rependimus: quid tandem de Megalopolitanis exiſtimare oportet? annon viros optimos et grauiſſimos fuiſſe? qui primo agros ſuos a Cleomene peruri, aequo animo tulerunt: deinde vniuerſa patria penitus exciderunt, partis Achaeorum ſtudio: poſtremo, quum praeter omnium ſpem et exſpectationem facta eſſet poteſtas illius recuperandae: agris ſuis, ſepulcris, ſacris, patria, fortunis, atque vt vno verbo dicam, chariſſimis rebus omnibus priuari praeoptarint, quam vt datam ſociis fidem proderent. quo facinore, potuitne aliquando, aut porro vnquam

ἐπὶ

ἐπὶ τί δ' ἂν μᾶλλον συγγραφεὺς ἐπιςήσαι τοὺς ἀκούοντας; διὰ τίνος δ' ἔργου μᾶλλον ἂν παρορμήσαι πρὸς φυλακὴν πίςεως καὶ πρὸς ἀληθινῶν πραγμάτων καὶ βεβαίων κοινωνίαν; ὧν οὐδεμίαν ἐποιήσατο μνήμην Φύλαρχος, τυφλώττων, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, περὶ τὰ κάλλιςα καὶ μάλιςα συγγραφεῖ καθήκοντα τῶν ἔργων.

62. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἑξῆς φησὶν, ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς Μεγάλης πόλεως λαφύρων, ἑξακισχίλια τάλαντα τοῖς Λακεδαιμονίοις πεσεῖν, ὧν τὰ δισχίλια Κλεομένει δοθῆναι κατὰ τοὺς ἐθισμούς. ἐν δὲ τούτοις πρῶτον μὲν τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε τὴν ἀπειρίαν καὶ τὴν ἄγνοιαν τῆς κοινῆς ἐννοίας, ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων χορηγίας καὶ δυνάμεως; ἣν μάλιςα δεῖ παρὰ τοῖς ἱςοριογράφοις ὑπάρχειν. ἐγὼ γὰρ οὐ λέγω κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐν οἷς ὑπό τε τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλέων, ἔτι δὲ μᾶλλον ὑπὸ τῆς συνεχείας τῶν πρὸς ἀλλήλους πολέμων, ἄρδην κατέφθαρτο τὰ Πελοποννησίων. ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ἐν οἷς πάντες ἓν καὶ ταυτὸ λέγοντες, μεγίςην καρποῦσθαι δοκοῦσιν εὐδαιμονίαν· ὅμως ἐκ Πελοποννήσου πάσης, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπίπλων χωρὶς σωμάτων, οὐχ οἷόν τε συναχθῆναι τοσοῦτο πλῆθος χρημάτων. καὶ διότι τοῦτο νῦν οὐκ εἰκῇ, λόγῳ δέ τινι μᾶλλον ἀποφαινόμεθα, δῆλον ἐκ τούτων. τίς γὰρ ὑπὲρ Ἀθηναίων οὐχ ἱςόρηκε, διότι καθ' οὓς καιροὺς μετὰ Θηβαίων εἰς τὸν πρὸς τοὺς

poterit, aliud edi pulchrius? vbi potius quam hic scriptor historiae attentionem excitet? aut quo potius exemplo hortetur ad fidem seruandam, et societatem ineundam cum iustis et firmis rebus publicis? quae tamen praetermisit omnia Phylarchus: ad pulcherrima quaeque facta, et scriptoris rerum stilo digna, vt equidem arbitror, caecutiens.

62. Qui etiam in sequentibus scriptum reliquit, e praeda vrbis Megalopoleos sex talentorum millia ad Lacedaemonios rediisse: quorum duo millia ex consuetudine veteri, Cleomeni cesserint. Hic vero quis non admiretur imperitiam et ignorantiam communis omnium sensus super Graecarum ciuitatum opibus ac diuitiis? in quo tamen praecipua scriptoris historiarum cura esse debet. Nam equidem e contrario, non dicam illis temporibus, cum et per Macedoniae reges, et multo magis per continua bella ciuilia funditus attritae Peloponnesiorum opes erant: sed nostris hisce temporibus, quando in summa omnes concordia viuentes beatitatem maximam consecuti videntur: tamen ex Peloponnesi totius vniuersis dumtaxat supellectilibus, detractis corporibus, tantam pecuniae summam nego posse confici. Quod autem non temere sed cum ratione hoc affirmemus, hinc potest cognosci. Nam quis legit historias, quin sciat, Athenienses quo tempore vna

τὰς Λακεδαιμονίας ἀνέβαινον πόλεμον, καὶ μυρίους μὲν ἐξέπεμπον στρατιώτας, ἑκατὸν δ' ἐπλήρουν τριήρεις· ὅτι τότε κρίναντες ἀπὸ τῆς ἀξίας ποιεῖσθαι τὰς εἰς τὸν πόλεμον εἰσφορὰς, ἐτιμήσαντο τήν τε χώραν καὶ τὴν Ἀττικὴν ἅπασαν. καὶ τὰς οἰκίας, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν ἐσίαν· ἀλλ' ὅμως τὸ σύμπαν τίμημα τῆς ἀξίας ἐνέλιπε τῶν ἑξακισχιλίων, διακοσίοις καὶ πεντήκοντα ταλάντοις. ἐξ ὧν ἐκ ἀπεοικὸς ἂν φανείη τὸ περὶ Πελοποννησίων ἄρτι ῥηθὲν ὑπ' ἐμοῦ. κατὰ δ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐξ αὐτῆς τῆς Μεγάλης πόλεως ὑπερβολικῶς ἀποφαινόμενος. ἐκ ἄν τις εἰπεῖν τολμήσειε, πλείω γενέσθαι τριακοσίων. ἐπειδήπερ ὁμολογέμενόν ἐστι, διότι καὶ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δελικῶν σωμάτων τὰ πλεῖστα συνέβη διαφυγεῖν εἰς τὴν Μεσσήνην. μέγιστον δὲ τῶν προειρημένων τεκμήριον· ἐδενὸς γὰρ ὄντες δεύτεροι τῶν Ἀρκάδων Μαντινεῖς, ἔτε κατὰ τὴν δύναμιν, ἔτε κατὰ τὴν περιεσίαν, ὡς αὐτὸς ἔτος φησὶν, ἐκ πολιορκίας δὲ καὶ παραδόσεως ἁλόντες, ὥστε μὴ διαφυγεῖν μηδένα, μήτε διακλαπῆναι ῥαδίως μηδέν· ὅμως τὸ πᾶν λάφυρον ἐποίησαν μετὰ τῶν σωμάτων κατὰ τὲς αὐτὲς καιρὲς, τάλαντα τριακόσια.

63 Τὸ δὲ συνεχὲς τἔτο τίς ἐκ ἂν ἔτι μᾶλλον θαυμάσειε; ταῦτα γὰρ ἀποφαινόμενος λέγει· πρὸ τῆς παρατάξεως δέκα ἡμέραις μάλιστα τὸν παρὰ Πτο-

cum Thebanis bellum aduersus Lacedaemonios suscipiebant, et militum decem millia armabant, triremes centum instruebant; postquam decreuissent ex censu pecuniam ad bellum conferre; et agrorum suorum, vniuersae Atticae, domorum quoque et omnium pariter fortunarum aestimationem iniisse; et tamen census totius summam ad sex millia talentorum non peruenisse, deficientibus ducentis quinquaginta? vnde liquet per esse verisimile quod de Peloponnesiis modo dicebamus. Sane temporibus illis e Megalopoli amplius quam trecentorum talentum summam fuisse redactam; nemo qui plurimum dixerit etiam supra veri fidem, affirmare tamen ausit. nam illud in confesso est, et liberos et seruos quam plurimos Messenam fuga euasisse. Facit ei quod diximus certam fidem etiam illud: Mantinenses neque numero ciuium, neque opibus vlli populorum Arcadiae erant secundi, quod etiam hic fatetur. hi obsidione capti, cum deditionem fecissent, ita vt neque effugere quisquam illorum, nec subripi res vlla facile posset: opimiorem hosti praedam non attulere, corporibus etiam venditis, quam talentorum ter centum.

63. Quis vero non magis adhuc miretur quod idem scriptor istis subiicit? nam eodem loco ait: decem diebus ante quam pugna pugnaretur, le-

λεμαί-

λεμαίου πρεσβευτὴν ἐλθεῖν, ἀγγέλλοντα πρὸς τὸν Κλεομένην, διότι Πτολεμαῖος τὸ μὲν χορηγεῖν ἀπολέγει, διαλύεσθαι δὲ παρακαλεῖ πρὸς τὸν Ἀντίγονον. τὸν δ' ἀκούσαντα φασὶ κρῖναι, διότι δεῖ τὴν ταχίστην ἐκκυβεύειν τοῖς ὅλοις, πρὸ τοῦ συνιέναι τὰ προσπεπτωκότα τὰς δυνάμεις· διὰ τὸ μηδεμίαν ὑπάρχειν ἐν τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐλπίδα τοῦ δύνασθαι μισθοδοτεῖν. ἀλλ' εἴπερ ἑξακισχιλίων ἐγκρατὴς ἐγεγόνει ταλάντων κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, τὸν Πτολεμαῖον αὐτὸν ἠδύνατο ταῖς χορηγίαις ὑπερθέσθαι. πρὸς δὲ τὸν Ἀντίγονον εἰ καὶ μόνον τριακοσίων ὑπῆρχε κύριος, καὶ λίαν ἱκανὸς ἦν ἀσφαλῶς ὑπομένων τρίβειν τὸν πόλεμον. τὸ δ' ἅμα μὲν πάσας ἀποφαίνειν τῷ Κλεομένει τὰς ἐλπίδας ἐν Πτολεμαίῳ διὰ τὰς χορηγίας, ἅμα δὲ τοσούτων χρημάτων αὐτὸν φάναι κύριον γεγονέναι κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, πῶς οὐ τῆς μεγίστης ἀλογίας, ἔτι δ' ἀσκεψίας ἐστὶ σημεῖον; πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τῷ συγγραφεῖ τοιαῦτα καὶ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς, καὶ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν κατατέτακται· περὶ ὧν ἀρκεῖν ὑπολαμβάνω κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν καὶ τὰ νῦν εἰρημένα.

64. Μετὰ δὲ τὴν τῆς μεγάλης πόλεως ἅλωσιν, Ἀντιγόνου παραχειμάζοντος ἐν τῇ τῶν Ἀργείων πόλει, συναγαγὼν Κλεομένης ἅμα τῷ τὴν ἐαρινὴν ὥραν ἐνίστασθαι τοὺς στρατιώτας, καὶ

gatum a Ptolemaeo miſſum veniſſe, qui nuntiaret; pecuniam quidem nolle amplius Ptolemaeum ſuppeditare: ſed ad pacem cum Antigono faciendam hortari: quod vbi accepiſſet Cleomenes, conſtituiſſe eum, fortunam ſummae rerum ſibi quam primum eſſe tentandam, prius quam de accepto nuntio aliquid reſciret exercitus: quoniam quidem ſpem nullam ipſe haberet, ex propriis opibus militi ſtipendia poſſe ſe ſoluere. Atqui ſi circa tempus idem ſex millia talentorum in aerarium condiderat, vel Ptolemaeum ipſum opibus ſuperare poterat. Nam ad Antigonum quidem quod attinet, ſi vel trecenta ſolummodo talenta receperat Cleomenes, facile illi fuit, ſine vllo periculo bellum trahere. At dicere, omnes Cleomeni ſpes ſuas in Ptolemaeo et eius liberalitate fuiſſe poſitas; ſimulque affirmare, tanta pecunia illo ipſo tempore Cleomenem eſſe potitum, annon ſummae dementiae atque incogitantiae argumentum eſt? Similia his multa praeclarus hic ſcriptor, tum in iſtorum temporum rebus, tum in vniuerſa hiſtoria retulit: de quibus pro inſtituto noſtro hactenus dicta ſufficiant.

64. Capta Megalopoli Antigono in vrbe Argiuorum hibernante, Cleomenes ineunte ſtatim vere contrahit copias, ſuoſque hortatus prout res admonebat, educit,

παρα-

παρακαλέσας τὰ πρέποντα τοῖς καιροῖς, ἐξαγαγὼν τὴν στρατιὰν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν τῶν Ἀργείων χώραν· ὡς μὲν τοῖς πολλοῖς ἐδόκει, παραβόλως καὶ τολμηρῶς διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν κατὰ τὰς εἰσόδους τόπων· ὡς δὲ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις, ἀσφαλῶς καὶ νουνεχῶς. ὁρῶν γὰρ τὸν Ἀντίγονον διαφεικότα τὰς δυνάμεις, ἤδη σαφῶς, ὅτι πρῶτον μὲν τὴν εἰσβολὴν ἀκινδύνως ποιήσεται· δεύτερον δὲ ὅτι τῆς χώρας καταφθειρομένης ἕως τῶν τοιχῶν, ἀνάγκη τοὺς Ἀργείους θεωροῦντας τὸ γινόμενον, ἀγανακτεῖν καὶ καταμέμφεσθαι τὸν Ἀντίγονον. εἰ μὲν ἂν συμβαίνῃ, μὴ δυνάμενον αὐτὸν ὑποφέρειν τὸν ἐπιρραπισμὸν τῶν ὄχλων, ἐξελθεῖν, καὶ διακινδυνεῦσαι τοῖς παροῦσι· πρόδηλον ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἦν αὐτῷ, διότι νικήσει ῥᾳδίως· εἰ δ' ἐμμείνας τοῖς λογισμοῖς, ἐφησυχάζει· καταπληξάμενος τοὺς ὑπεναντίους, καὶ ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι θάρσος ἐνεργασάμενος, ἀσφαλῶς ὑπέλαβε ποιήσασθαι τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὴν οἰκείαν· ὃ καὶ συνέβη γενέσθαι. τῆς γὰρ χώρας δῃουμένης, οἱ μὲν ὄχλοι συστρεφόμενοι, τὸν Ἀντίγονον ἐλοιδόρουν· ὁ δὲ καὶ λίαν ἡγεμονικῶς καὶ βασιλικῶς, οὐδὲν περὶ πλείονος ποιούμενος τοῦ κατὰ λόγον πράγμασιν, ἦγε τὴν ἡσυχίαν· ὁ δὲ Κλεομένης κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, καταφθείρας μὲν τὴν χώραν, καταπληξάμενος δὲ τοὺς ὑπεναντίους, εὐθαρσεῖς δὲ πεποιηκὼς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις πρὸς τὸν ἐπιφερόμενον κίνδυνον, ἀσφαλῶς εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθε.

et in fines Argiuorum impressionem facit: consilio vsus, vt quidem vulgus arbitrabatur, temerario atque audaci, propter difficiles aditus et loca munita: vt prudentioribus videbatur, tuto iuxta et callido. Quippe non ignorans suas ab Antigono copias dimissas, illud primum certo sciebat, sine vllo periculo inuasionem illam fore: deinde, vbi ad muros vsque vastari regio coepisset, Argivos id cernentes, iniquo rem animo laturos, atque omnino de Antigono grauiter questuros: qui si populi conuicia ferre non sustinens, copias educeret, et cum ea quam habebat manu acie dimicaret: non dubitabat Cleomenes, quantum prouideri ratione posset, paratam sibi victoriam fore: sin manens in suscepta sententia, nihil se commoueret; tum vero tantum se hostibus terrorem iniecturum, tantosque suis facturum spiritus, vt domum tuto reuerti queat. atque ita euenit. Nam dum vastantur agri, plebs in circulis Antigono obtrectare: ille contra, imperatorio ac plane regio animo, nihil antiquius habens quam vt omnium quae faceret ratio sibi constaret, quiescere. ita Cleomenes, sicut ab initio proposuerat, agrum populatus, hoste perterrefacto, animis suorum aduersus imminens periculum confirmatis, impune domum rediit.

65. Τῷ

65. Τοῦ δὲ θέρους ἐνισταμένου, καὶ συνελθόντων τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐκ τῆς χειμασίας, ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν Ἀντίγονος, προῆγε μετὰ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Λακωνικήν, ἔχων Μακεδόνας μὲν τοὺς εἰς τὴν φάλαγγα μυρίους, πελταστὰς δὲ τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους, Ἀγριᾶνας δὲ σὺν τούτοις χιλίους, καὶ Γαλάτας ἄλλους τοσούτους· μισθοφόρους δὲ τοὺς πάντας, πεζοὺς μὲν τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους· Ἀχαιῶν δ' ἐπιλέκτους, πεζοὺς μὲν τρισχιλίους ἱππεῖς δὲ τριακοσίους· καὶ Μεγαλοπολίτας χιλίους, εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένους, ὧν ἡγεῖτο Κερκιδᾶς Μεγαλοπολίτης· τῶν δὲ συμμάχων Βοιωτῶν μὲν πεζοὺς δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ διακοσίους· Ἠπειρωτῶν πεζοὺς χιλίους, ἱππεῖς πεντήκοντα· Ἀκαρνάνων ἄλλους τοσούτους· Ἰλλυριῶν χιλίους ἑξακοσίους, ἐφ' ὧν Δημήτριος ὁ Φάριος· ὥστ' εἶναι πᾶσαν τὴν δύναμιν, πεζοὺς μὲν εἰς δισμυρίους ὀκτακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ χιλίους καὶ διακοσίους. ὁ δὲ Κλεομένης προσδοκῶν τὴν ἔφοδον, τὰς μὲν ἄλλας τὰς εἰς τὴν χώραν εἰσβολὰς ἠσφαλίσατο φυλακαῖς καὶ τάφροις καὶ δένδρων ἐκκοπαῖς· αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν Σελασίαν καλουμένην μετὰ τῆς δυνάμεως ἐστρατοπέδευσε, τῆς πάσης ὑπαρχούσης αὐτῷ στρατιᾶς εἰς δύο μυριάδας· στοχαζόμενος ἐκ τῶν κατὰ λόγον, ταύτῃ ποιήσεσθαι τοὺς ὑπεναντίους τὴν εἰσβολήν. ὃ καὶ συνεκύρησε. δύο δὲ λόφων ἐπ' αὐτῆς τῆς εἰσόδου κειμένων, τὸν

65. Initio aeſtatis Antigonus, poſtquam et Macedones et Achaei ex hibernis reuerſi conueniſſent, ſuas et ſociorum copias, in Laconicam ducit. In eo exercitu erant Macedonum, ex quibus conſtabat phalanx, decem millia: cetrati, ter mille: equites, trecenti: ad haec Agrianes mille, et Galli item mille. ſtipendiarii in vniuerſum, peditum cIↄ cIↄ cIↄ: equites ccc: Achaeorum ſelecti, peditum cIↄ cIↄ cIↄ: equites ccc. Megalopolitani, more Macedonum armati, M. Cercida Megalopolitano duce. Aderant praeterea ſociorum auxilia; Boeotorum quidem pedites bis mille; equites cc: Epirotarum, pedites cIↄ, equites L. Acarnanes item pari numero: Illyriorum, mille ſexcenti, quorum dux erat Demetrius Pharius. vt omnino conſtaret ille exercitus e peditum millibus XXVIII. equitibus vero cIↄ. cc. Cleomenes hoſtium impreſſionem exſpectans, reliquos aditus praeſidiis, foſſis, concaedibus munit. ipſe cum exercitu profectus, in quo ad viginti millia hominum erant, ad Selaſiam caſtra ponit: probabili coniectura adductus, vt illac irrupturum hoſtem crederet. neque aliter accidit. Duo colles ſunt, qui fauces illas efficiunt,

μὲν Εὔαν, τὸν δ' ἕτερον Ὄλυμπον καλεῖσθαι συμβαίνει. τῆς δ' ὁδῦ μεταξὺ τέτων παρὰ τὸν Οἰνῦντα ποταμὸν Φερέσης εἰς τὴν Σπάρτην, ὁ μὲν Κλεομένης τῶν προειρημένων λόφων συνάψας τάφρον καὶ χάρακα προβαλόμενος, ἐπὶ μὲν τὸν Εὔαν ἔταξε τὰς περιοίκυς συμμάχυς· ἐφ' ὧν ἐπέστησε τὸν ἀδελφὸν Εὐκλείδαν· αὐτὸς δὲ τὸν Ὄλυμπον κατεῖχε μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν μισθοφόρων. ἐν δὲ τοῖς ἐπιπέδοις παρὰ τὸν ποταμὸν ἐφ' ἑκάτερα τῆς ὁδῦ τὰς ἱππεῖς μετὰ μέρυς τινὸς τῶν μισθοφόρων παρενέβαλεν. Ἀντίγονος δὲ παραγινόμενος, καὶ συνθεωρήσας τὴν τῶν τόπων ὀχυρότητα, καὶ τὸν Κλεομένην πᾶσι τοῖς οἰκείοις μέρεσι τῆς δυνάμεως ὅτως εὐσόχως προκατειληφότα τὰς εὐκαιρίας, ὥστε παραπλήσιον εἶναι τὸ σύμπαν σχῆμα τῆς στρατοπεδείας τῆς τῶν ἀγαθῶν ὁπλομάχων προβολῆς· ὐδὲν γὰρ ἀπέλιπε τῶν πρὸς ἐπίθεσιν ἅμα καὶ φυλακήν· ἀλλ' ἦν ὁμῦ παράταξις ἐνεργὴς, καὶ παρεμβολὴ δυσπρόσοδος.

66. Διὸ καὶ τότε μὲν ἐξ ἐφόδυ καταπειράζεσθαι καὶ συμπλέκεσθαι προχείρως ἀπέγνω. στρατοπεδεύσας δ' ἐν βραχεῖ διαστήματι, καὶ λαβὼν πρόβλημα τὸν Γόργυλον καλύμενον ποταμὸν, τινὰς μὲν ἡμέρας ἐκεῖ ἐπιμένων συνεθεώρει τάς τε τῶν τόπων ἰδιότητας, καὶ τὰς τῶν δυνάμεων διαφοράς· ἅμα δὲ καὶ προδεικνύων τινὰς ἐπιβολὰς, πρὸς τὸ μέλλον ἐξεκαλεῖτο τὰς τῶν ὑπεναντίων ἐπινοίας.

quorum alteri nomen Euae, alteri Olympo. in medio fluit Oenus, propter quem via est ad Spartam ducens. ante vtrumque collem fossam duxerat Cleomenes, valloque muniuerat: sociorum auxiliis in Eua locatis, ductorem fratrem Euclidam imposuerat. ipse cum Lacedaemoniis et mercenariis Olympum tenebat. in campi planitie ad vtramque fluminis ripam equites cum parte conductitiorum disposuerat. Accedit dein Antigonus, et munitam loci naturam conspicatur: obseruat etiam Cleomenem, diuiso exercitu, et conueniente cuique parti statione assignata, opportuna quaeque loca scite adeo occupasse, vt dispositionis exercitus eius vniuersa forma similis esset peritorum campidoctorum positioni, cum impetum comminantur: nihil enim erat praetermissum, quod vel ad inferendum, vel ad cauendum ictum faceret. sed erat simul, qua ad pugnam instructa acies; qua ab hostis superuentu secura castrametatio.

66. Itaque tum quidem hostem tentare, et statim confligere noluit: sed modico spatio interiecto, castra ponit, pro munimento Gorgylum fluvium habens. ibi dies aliquot moratur: partim vt locorum naturam; partim vt copiarum ingenia melius disceret. Simul, speciem subinde praebens ictum meditantis, hostium mentes aduertebat metu futu-

ἐπινοίας. οὐ δυνάμενος δὲ λαβεῖν οὐδὲν ἀργὸν, οὐδ' ἔξοπλον, διὰ τὸ πρὸς πᾶν ἑτοίμως ἀντικινεῖσθαι τὸν Κλεομένην· τῆς μὲν τοιαύτης ἐπινοίας ἀπέστη· τέλος δ' ἐξ ὁμολόγου διὰ μάχης ἀμφότεροι προέθεντο κρίνειν τὰς πράξεις. πάνυ γὰρ εὐφυεῖς καὶ παραπλησίους ἡγεμόνας ἡ τύχη συνέβαλε τούτους τοὺς ἄνδρας. πρὸς μὲν οὖν τοὺς κατὰ τὴν Εὔαν ὁ βασιλεὺς ἀντέταξε τῶν Μακεδόνων τοὺς χαλκάσπιδας, καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς, κατὰ τὰς σπείρας ἐναλλὰξ τεταγμένους, Ἀλέξανδρον τὸν Ἀκμήτου, καὶ Δημήτριον τὸν Φάριον ἐπιστήσας· ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ἀκαρνᾶνας καὶ Κρῆτας ἐπέβαλε. τούτων δὲ κατόπιν ἦσαν δισχίλιοι τῶν Ἀχαιῶν, ἐφεδρείας λαμβάνοντες τάξιν· τοὺς δ' ἱππεῖς περὶ τὸν Οἰνοῦντα ποταμὸν ἀντέθηκε τῷ τῶν πολεμίων ἱππικῷ, συστήσας αὐτοῖς Ἀλέξανδρον ἡγεμόνα, καὶ συμπαραθεὶς πεζοὺς τῶν Ἀχαιῶν χιλίους, καὶ Μεγαλοπολίτας τοὺς ἴσους. αὐτὸς δὲ τοὺς μισθοφόρους ἔχων καὶ τοὺς Μακεδόνας κατὰ τὸν Ὄλυμπον πρὸς τοὺς περὶ τὸν Κλεομένην διέγνω ποιεῖσθαι τὴν μάχην. προτάξας οὖν τοὺς μισθοφόρους, ἐπέστησε διφαλαγγίαν ἐπάλληλον τῶν Μακεδόνων· ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὴν στενότητα τῶν τόπων. σύνθημα δ' ἦν τοῖς μὲν Ἰλλυριοῖς, τότε ποιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς τὸν λόφον προσβολῆς, ὅταν ἴδωσιν ἀρθεῖσαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ὄλυμπον τόπων σινδόνα. προσηρτημένοι γὰρ ἦσαν οὗτοι νυκτὸς ἐν τῷ Γοργύλῳ ποταμῷ, πρὸς αὐτῇ

rae impreſſionis. ſed quum nihil cuſtodia vacuum, aut parum firmo praeſidio munitum deprehenderet, quia in omnes partes promte ſe Cleomenes obuertebat, conſilium mutauit: tandemque inter ambos conuenit, ferro eſſe decernendum. Erant enim hi duces quos tum fortuna commiſerat, admodum generoſi, et animis inter ſe pares. Iis qui Evam obſidebant, Macedonum chalcaſpidas, ab aereo clypeo ſic dictos, oppoſuit: Illyriorumque cohortes inter horum turmas alternatim locauit. duces his impoſuit Alexandrum Acmeti filium, et Demetrium Pharium. pone hos Acarnanes et Crenſes ſequi iuſſit: quorum a tergo Achaeos bis mille ſubſidio locat. equites circa Oenuntem fluuium hoſtium equitatui ſunt oppoſiti: eſtque illis praefectus Alexander: iuſſi etiam ſunt pedites Achaeorum mille et Megalopolitanorum totidem equitum latera tegere. ipſe cum mercenariis et Macedonibus Olympum inuadere vbi Cleomenes ſtabat, conſtituit. Igitur conductitiis in prima acie poſitis; phalangem Macedonum dupli em, cuius pars altera alteram ſequebatur, pone hos locat: propter locorum anguſtias id facere coactus. Signum inchoandi praelii, Illyriis quidem fuerat conſtitutum; (hi noctu per amnem Gorgylum progreſſi, ad radices ipſas collis Euae adhaeſerant:) vbi primum e proximis Olympo locis

τῇ τοῦ λόφου ῥίζῃ· τοῖς δὲ Μεγαλοπολίταις καὶ τοῖς ἱππεῦσι παραπλησίως, ἐπειδὰν φοινικὶς ἐξαρθῇ παρὰ τοῦ βασιλέως.

67. Ἐπειδὴ δ' ὁ μὲν καιρὸς ἧκε τῆς χρείας, τὸ δὲ σύνθημα τοῖς Ἰλλυριοῖς ἀπεδόθη, παρήγγειλαν δὲ ποιεῖν τὸ δέον, οἷς ἦν ἐπιμελὲς, πάντες δ' εὐθέως ἀναδείξαντες αὑτοὺς κατήρχοντο τῆς πρὸς τὸν βουνὸν προσβολῆς. οἱ δὲ μετὰ τῶν Κλεομένους ἱππέων ἐξ ἀρχῆς ταχθέντες εὔζωνοι, θεωροῦντες τὰς σπείρας τῶν Ἀχαιῶν ἐρήμους ἐκ τῶν κατόπιν οὔσας, κατ' οὐρὰν προσπίπτοντες, εἰς ὁλοσχερῆ κίνδυνον ἦγον τοὺς πρὸς τὸν λόφον βιαζομένους, ὡς ἂν τῶν μὲν περὶ τὸν Εὐκλείδαν ἐξ ὑπερδεξίου κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς ἐφεστώτων, τῶν δὲ μισθοφόρων κατόπιν ἐπικειμένων, καὶ προσφερόντων τὰς χεῖρας ἐρρωμένως. ἐν ᾧ καιρῷ συννοήσας τὸ γενόμενον, ἅμα δὲ προορώμενος τὸ μέλλον Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης, τὸ μὲν πρῶτον ὑποδεικνύειν ἐπεβάλλετο τοῖς προεστῶσι τὸ συμβησόμενον· οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτῷ, διὰ τὸ μήτ' ἐφ' ἡγεμονίας τετάχθαι μηδεπώποτε, κομιδῇ τε νέον ὑπάρχειν αὐτόν· παρακαλέσας τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας, ἐνέβαλε τοῖς πολεμίοις τολμηρῶς. οὗ γενομένου, ταχέως οἱ προσκείμενοι μισθοφόροι κατ' οὐρὰν τοῖς προσβαίνουσιν ἀκούσαντες τῆς κραυγῆς, καὶ συνιδόντες τὴν τῶν ἱππέων συμπλοκὴν, ἀφέμενοι τῶν προειρημένων, ἀνέτρεχον εἰς τὰς ἐξ ἀρχῆς

linteum attolli viderent. Megalopolitanis vero pariter et equitibus, cum primum rex puniceum paludamentum attolleret.

67. Vbi tempus dimicandi aduenit, postquam Illyriis datum signum fuit, suique illos officii, quorum eae partes erant, admonuere; extemplo omnes se hosti ostendunt, et collem adoriri incipiunt. ibi tum leuis armatura Cleomenis, quam inter equites fuisse locatam ostendimus; animaduerso Illyriorum cohortes subsidio Achaeorum a tergo esse nudatas, vltimum eorum agmen inuadunt, et in summum discrimen eos adducunt, qui in collem nitebantur. simul enim Euclidas e superiore loco in frontem illis imminebat; et mercenarii terga eorum caedebant, fortiter dimicantes. Vidit hoc Philopoemen Megalopolitanus, ac statim prouidens quod futurum erat, de ingruente periculo ductores ordinum initio admonere instituit: sed quum nemo animum ad verba ipsius aduerteret, quia nullam vnquam militiae praefecturam gesserat, et iuuenis admodum erat; ciues suos adhortatus, magna audacia hostium equitatum aggreditur. quod vbi factum, mercenarii, qui terga tendentium ad collem premebant, clamore audito, et cognito equitum conflictu, omissis e vestigio quibuscum pugnabant, stationem priorem repetunt, et

τάξεις

τάξεις, καὶ προσεβοήθουν τοῖς παρ' αὐτῶν ἱππεῦσι. τούτου δὲ συμβάντος ἀπερίσπαστον γενόμενον, τό τε τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Μακεδόνων, καὶ τῶν ἅμα τούτοις προβαινόντων πλῆθος, εὐθύμως ὥρμησε καὶ τεθαῤῥηκότως ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. ἐξ οὗ καὶ μετὰ ταῦτα φανερὸν ἐγενήθη, διότι τοῦ κατὰ τὸν Εὐκλείδαν προτερήματος αἴτιος ἐγένετο Φιλοποίμην.

68. Ὅθεν καὶ τὸν Ἀντίγονον φασὶ μετὰ ταῦτα καταπειράζοντα πυνθάνεσθαι τοῦ ταχθέντος ἐπὶ τῶν ἱππέων Ἀλεξάνδρου, διὰ τί πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸ σύνθημα τοῦ κινδύνου κατάρξαιτο. τοῦ δ' ἀρνουμένου, φάσκοντος δὲ, μειράκιόν τι Μεγαλοπολιτικὸν προεγχειρῆσαι παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην· εἰπεῖν, διότι τὸ μὲν μειράκιον ἡγεμόνος ἔργον ἀγαθοῦ ποιήσαι συνθεασάμενον τὸν καιρόν· ἐκεῖνος δ' ἡγεμὼν ὑπάρχων, μειρακίου τοῦ τυχόντος. οὐ μὴν ἀλλ' οἵ γε περὶ τὸν Εὐκλείδαν ὁρῶντες προσβαινούσας τὰς σπείρας, ἀφέμενοι τοῦ χρῆσθαι ταῖς τῶν τόπων εὐκαιρίαις· τοῦτο δ' ἦν ἐκ πολλοῦ συναντῶντας καὶ προσπίπτοντας τοῖς πολεμίοις, τὰ μὲν ἐκείνων στίφη συνταράττειν καὶ διαλύειν, αὐτοὺς δ' ὑποχωρεῖν ἐπὶ πόδα καὶ μεθίστασθαι πρὸς τοὺς ὑπερδεξίους ἀεὶ τόπους ἀσφαλῶς· οὕτω γὰρ ἂν προλυμηνάμενοι καὶ συγχέαντες τὸ τοῦ καθοπλισμοῦ καὶ τῆς συντάξεως ἰδίωμα τῶν ὑπεναντίων, ῥαδίως αὐτοὺς ἐτρέψαντο διὰ τὴν τοῦ τόπου εὐφυΐαν· τού-

equitibus ſuis ſuppetias ferunt. hoc modo Illyrii, Macedones, et vniuerſa multitudo, quae vna cum his ad collem pergebat, liberati oblato impedimento, quod conatum ipſorum retardabat, magno animo atque ingenti fiducia impetum in hoſtes faciunt. Ex quo poſtea intellectum eſt, rei aduerſus Euclidam, bene geſtae cauſſam praebuiſſe Philopoemenem.

68. Fertur Antigonus poſt haec Alexandrum equitum praefectum interrogaſſe, quaeſiſſeque de eo tentandi gratia: Cur prius quam datum eſſet ſignum, pugnam inchoaſſet? qui quum negaret a ſe factum; ſed adoleſcentem neſcio quem Megalopolitanum, ſe repugnante, praelium occoepiſſe: tum dixiſſe Antigonum: Hunc quidem adoleſcentem, qui datam occaſionem animaduertiſſet; ſtrenui ducis officio functum; ipſum vero qui dux erat, gregarii adoleſcentis. Euclidas enimuero vt appropinquantes vidit Illyriorum cohortes, commoditate locorum vti praetermiſit. quippe ducis periti partes erant, vt hoſti longe occurreret, manuque conſerta, ordines illius conturbaret, ac diſſiparet: atque interea pedetentim ipſe retrocedens, ad ſuperiora loca ſeſe absque periculo reciperet. ſic enim confuſo prius hoſte, eaque vtilitate corrupta, quam ex genere armorum, et certa diſpoſitione aciei ſibi ſpoponderat, facile poſtea, adiuuante loci natura, terga vertere

τῶν μὲν οὐδὲν ἐποίησαν· καθάπερ δὲ ἐξ ἑτοίμου σφίσι τῆς νίκης ὑπαρχούσης, τἀναντίον ἔπραξαν. κατὰ δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς στάσιν ἔμενον ἐπὶ τῶν ἄκρων, ὡς ἀνωτάτω σπεύδοντες λαβεῖν τοὺς ὑπεναντίους, εἰς τὸ τὴν φυγὴν ἐπὶ πολὺ καταφερῆ καὶ κρημνώδη γενέσθαι τοῖς πολεμίοις. συνέβη δ', ὅπερ εἰκὸς ἦν, τἀναντίον τοῖς πολεμίοις· οὐ γὰρ ἀπολιπόντες αὑτοῖς ἀναχώρησιν, δεξάμενοι δ' ἀκεραίους ἅμα καὶ συνεστώσας τὰς σπείρας, εἰς τοῦτο δυσχρηστίας ἦλθον, ὥστε δι' αὐτῆς τῆς τοῦ λόφου κορυφῆς διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς βιαζομένους. λοιπὸν ὅσον ἐκ ποδὸς ἐπιέσθησαν τῷ βάρει τοῦ καθοπλισμοῦ καὶ τῆς συντάξεως, εὐθέως οἱ μὲν Ἰλλυριοὶ τὴν κατάστασιν ἐλάμβανον· οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐκλείδαν, τὴν ὑπὸ πόδα, διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι τόπον εἰς ἀναχώρησιν καὶ μετάστασιν ἑαυτοῖς. ἐξ οὗ ταχέως συνέβη τραπέντας αὐτοὺς, ὀλεθρίῳ χρήσασθαι φυγῇ, κρημνώδη καὶ δύσβατον ἐχόντων ἐπὶ πολὺ τὴν ἀναχώρησιν τῶν τόπων.

69. Ἅμα δὲ τούτοις, ὁ περὶ τοὺς ἱππεῖς συνετελεῖτο κίνδυνος, ἐκπρεπῆ ποιουμένων τὴν χρείαν τῶν Ἀχαϊκῶν ἱππέων ἁπάντων, μάλιστα δὲ Φιλοποίμενος, διὰ τὸ περὶ τῆς αὐτῶν ἐλευθερίας συνεστάναι τὸν ὅλον ἀγῶνα. καθ' ὃν καιρὸν τῷ προειρημένῳ συνέβη, τὸν μὲν ἵππον πεσεῖν πληγέντα καιρίως· αὐτὸν δὲ πεζομαχοῦντα περιπεσεῖν τραύματι βιαίῳ, δι' ἀμφοῖν τοῖν μηροῖν. Οἱ δὲ

aduerſarios coëgiſſet. at Euclidas horum nihil fecit, ſed contrarium potius: nam quaſi parata ceſſantibus victoria foret, ſicut initio collocatus fuerat, in ſummo remanet colle; ratus, in ipſo, ſi poſſet fieri, vertice hoſtem ſibi excipiendum; quo longior mox per decliuia et abrupta eſſet illius fuga. plane vero contrarium, ſicuti par erat, euenit; quum enim vacuum ſibi nullum ſpatium reliquiſſet, ad pedem referendum; vbi integrae et iam conſiſtentes Illyriorum cohortes fuere excipiendae, eo difficultatum venit Euclidas: vt in ipſo vertice cum irrumpentibus dimicare cogeretur. ſed mox quum milites partim armorum pondere, partim labore pugnae defatigari inciperent; Illyrii quidem extemplo more militiae compoſiti conſiſtebant: Euclidas vero, quia ſpatium ad retrocedendum, et locum mutandum ſuis non reliquerat, ceſſim pedem referebat, ex quo facile Illyriis fuit victos ac fugientes premere, quum per loca praerupta atque impedita euadendum illis eſſet.

69. Dum haec fiunt, ſimul equeſtris pugna commiſſa eſt, omnibus Achaïcis equitibus fortiter pugnam capeſſentibus, quod eo certamine libertas eorum agebatur; praecipue tamen Philopoemene: cui in eo praelio accidit, vt equus letali accepto vulnere, caderet; atque ipſe inter pedites pugnans, graui vulnere, traiecto vtroque

βασι-

βασιλεῖς κατὰ τὸν Ὄλυμπον τὸ μὲν πρῶτον ἐποιοῦντο διὰ τῶν εὐζώνων καὶ μισθοφόρων τὴν συμπλοκήν, παρ' ἑκατέροις σχεδὸν ὑπαρχόντων τούτων εἰς πεντακισχιλίους. ὧν ποτὲ μὲν κατὰ μέρη, ποτὲ δ' ὁλοσχερῶς συμπιπτόντων, διαφέρουσαν συνέβη γίγνεσθαι τὴν ἐξ ἀμφοῖν χρείαν, ὁμοῦ τῶν τε βασιλέων καὶ τῶν στρατοπέδων ἐν συνόψει ποιουμένων τὴν μάχην. ἡμιλλῶντο δὲ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ τάγμα ταῖς εὐψυχίαις. ὁ δὲ Κλεομένης ὁρῶν τοὺς μὲν περὶ τὸν ἀδελφὸν πεφευγότας, τοὺς δ' ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἱππεῖς ὅσον οὔπω κλίνοντας· καταπλαγὴς ὤν, μὴ πανταχόθεν προσδέξηται τοὺς πολεμίους, ἠναγκάζετο διασπᾶν τὰ προτειχίσματα, καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἐξάγειν μετωπηδὸν κατὰ μίαν πλευρὰν τῆς στρατοπεδείας. ἀνακληθέντων δὲ τῶν παρ' ἑτέροις εὐζώνων ἐκ τοῦ μεταξὺ τόπου διὰ τῆς σάλπιγγος, συναλαλάξασαι, καὶ μεταβαλοῦσαι τὰς σαρίσσας, συνέβαλον αἱ φάλαγγες ἀλλήλαις. ἀγῶνος δὲ γενομένου κραταιοῦ, καὶ ποτὲ μὲν ἐπὶ πόδα ποιουμένων τὴν ἀναχώρησιν, καὶ πιεζομένων ἐπὶ πολὺ τῶν Μακεδόνων ὑπὸ τῆς τῶν Λακώνων εὐψυχίας, ποτὲ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐξωθουμένων ὑπὸ τοῦ βάρους τῆς τῶν Μακεδόνων τάξεως· τέλος οἱ περὶ τὸν Ἀντίγονον συμφράξαντες τὰς σαρίσσας, καὶ χρησάμενοι τῷ τῆς ἐπαλλήλου φάλαγγος ἰδιώματι, βίᾳ προσπεσόντες, ἐξέωσαν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τοὺς Λακεδαιμονίους. τὸ

femore, afficeretur. Reges vero in Olympo confligere primo ſunt aggreſſi, expeditis et mercenariis militibus, quorum habebant quinque millia, vtrimque commiſſis. hi modo per partes, modo confertim omnes ſimul concurrentes, memorandum praelium cierunt: quum in oculis et regum et exercituum res gereretur. nec vir ſolum cum viro, ſed etiam ordo cum ordine acri contentione dimicabant. Cleomenes poſt fugam fratris, et prope iam inclinatas equitum turmas quae in planis pugnabant; metuens ne omni ex parte hoſtes in ſe ingruerent, munimenta caſtris ſuis obiecta diuellere, et ab vno illorum latere copias omnes recta fronte educere cogitur. Tubis deinde ab vtraque parte concinentibus, reuocati ſunt levioris armaturae milites e medio inter acies ſpatio; ac ſublato clamore haſtis verſis concurrunt phalanges. quumque modo Macedones virtuti Laconum longe viderentur impares, et iam pedem referrent: modo Lacedaemonii Macedonicae aciei vim ac robur non ſuſtinentes cederent: tandem Antigonus incredibili violentia, quae geminatae phalangis propria, in hoſtem delatus, Lacedaemonios ex ſuis munitionibus deiecit. cetera multitudo paſſim caeſa, et in

μὲν ἄλλο πλῆθος ἔφευγε προτροπάδην φονευόμενον· ὁ δὲ Κλεομένης ἱππεῖς τινὰς ἔχων περὶ ἑαυτὸν, ἀνεχώρησε μετὰ τούτων ἀσφαλῶς εἰς τὴν Σπάρτην. ἐπιγινομένης δὲ τῆς νυκτὸς καταβὰς εἰς Γύθιον, ἡτοιμασμένων αὐτῷ τῶν πρὸς τὸν πλοῦν ἐκ πλείονος χρόνου πρὸς τὸ συμβαῖνον, ἀπῆρε μετὰ τῶν φίλων εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

70. Ἀντίγονος δ' ἐγκρατὴς γενόμενος ἐξ ἐφόδου τῆς Σπάρτης, τά τε λοιπὰ μεγαλοψύχως καὶ φιλανθρώπως ἐχρήσατο τοῖς Λακεδαιμονίοις, τό τε πολίτευμα τὸ πάτριον αὐτοῖς καταστήσας, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀνέζευξε μετὰ τῶν δυνάμεων ἐκ τῆς πόλεως, προσαγγελθέντος αὐτῷ, τοὺς Ἰλλυριοὺς εἰσβεβληκότας εἰς Μακεδονίαν, πορθεῖν τὴν χώραν. οὕτως ἀεί ποθ' ἡ τύχη τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων παρὰ λόγον εἴωθε κρίνειν. καὶ γὰρ τότε Κλεομένης, εἰ τὰ κατὰ τὸν κίνδυνον παρείλκυσε τελέως ὀλίγας ἡμέρας, εἴτ' ἀναχωρήσας ἀπὸ τῆς μάχης εἰς τὴν πόλιν, εἰ βραχὺ τῶν καιρῶν ἀντεποιήσατο, διακατέσχεν ἂν τὴν ἀρχήν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅ γ' Ἀντίγονος παραγενόμενος εἰς Τέγεαν, καὶ τούτοις ἀποδοὺς τὴν πάτριον πολιτείαν, δευτεραῖος ἐντεῦθεν εἰς Ἄργος, ἐπ' αὐτὴν ἦλθε τὴν τῶν Νεμέων πανήγυριν. ἐν ᾗ τυχὼν πάντων τῶν πρὸς ἀθάνατον δόξαν καὶ τιμὴν ἀνηκόντων, ὑπό τε τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστης τῶν πόλεων, ὥρμησε κατὰ σπου-

effusam fugam versa: Cleomenes cum paucis equitibus Spartam incolumis se recepit. vnde per noctem ad Gythium descendit, nauibusque ibi conscensis, quas multo ante ad incerta casuum parauerat, nonnullis amicorum comitantibus, Alexandriam est profectus.

70. Antigonus repentina inuasione potitus Sparta, tum in ceteris humanitate singulari et magnitudine animi vsus erga Lacedaemonios: tum etiam auita Reipublicae forma illis restituta, paucis diebus copias ex vrbe eduxit, quum praesertim nuntiatum ei fuisset, Illyrios in Macedoniam ingressos, cuncta agere et ferre. Adeo semper fortuna maximas quasque hominum actiones inopinato fine amat terminare. Nam illo tempore, si Cleomenes praelium ad paucos dies distulisset: vel postea cum e pugna in vrbem se recepit, si paullulum modo occasionem exspectasset, regnum profecto retinuisset. Ceterum Antigonus Tegeam venit, et patria Tegeatis quoque restituta Reipublicae forma, biduo post, Argos, sub ipsum tempus ludicri Nemeici, peruenit. ibi, tum communi Achaeorum decreto, tum propriis singularum vrbium suffragiis omnia consecutus, quibus honos ac gloria immortalis deferri solet, magnis itineribus in Ma-

δὴν

ἐξῆν εἰς Μακεδονίαν. καταλαβὼν δὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ συμβαλὼν ἐκ παρατάξεως, τῇ μὲν μάχῃ κατώρθωσε· τῇ δὲ παρακλήσει καὶ κραυγῇ τῇ κατ᾽ αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐκθύμως χρησάμενος, εἰς αἷμα ἀναγωγὴν, καί τινα τοιαύτην διάθεσιν ἐμπεσὼν, μετ᾽ οὐ πολὺ νόσῳ τὸν βίον μετήλλαξε· καλὰς ἐλπίδας ὑποδείξας ἐν αὑτῷ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρείαν, ἔτι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ὅλην αἵρεσιν καὶ καλοκαγαθίαν. τὴν δὲ Μακεδόνων βασιλείαν ἀπέλιπε Φιλίππῳ τῷ Δημητρίου.

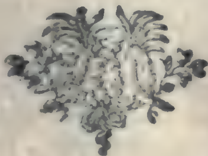
71. Τίνος δὲ χάριν ἐποιησάμεθα τὴν ἐπὶ πλεῖον ὑπὲρ τοῦ προειρημένου πολέμου μνήμην; διότι τῶν καιρῶν τούτων συναπτόντων τοῖς ὑφ᾽ ἡμῶν ἱστορεῖσθαι μέλλουσι, χρήσιμον ἐδόκει, μᾶλλον δ᾽ ἀναγκαῖον εἶναι, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, τὸ ποιῆσαι πᾶσιν ἐναργῆ καὶ γνώριμον τὴν ὑπάρχουσαν περὶ Μακεδόνας τότε καὶ τοὺς Ἕλληνας κατάστασιν. Περὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς καὶ Πτολεμαίου νόσῳ τὸν βίον μεταλλάξαντος, Πτολεμαῖος ὁ κληθεὶς Φιλοπάτωρ διεδέξατο τὴν βασιλείαν. μετήλλαξε δὲ καὶ Σέλευκος ὁ Σελεύκου τοῦ Καλλινίκου, τοῦ καὶ Πώγωνος ἐπικληθέντος. Ἀντίοχος δὲ διεδέξατο τὴν ἐν Συρίᾳ βασιλείαν, ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ. παραπλήσιον γάρ δή τι συνέβη τούτοις, τοῖς πρώτοις μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν κατασχοῦσι

cedoniam est reuersus. Vbi quum Illyrios offendisset regionem populantes, collatis signis cum his congressus, victoriam quidem reportauit; sed quia in adhortando milite, et clamoribus inter dimicandum editis, vehementiore voce contenderat, sanguinem reiicere coepit: contractoque ea ex re languore quodam, non ita multo post, morbo est exstinctus. vir, qui magnam sui spem apud vniuersos Graeciae populos concitauerat: non eo solum nomine, quod totius rei castrensis magnum vsum habebat: sed multo magis propter morum probitatem, et praeclara instituta, quae semper tenuerat. Macedoniae regnum moriens reliquit Philippo Demetrii filio.

71. Quorsum autem Cleomenicum istud bellum pluribus est a nobis expositum? quia nimirum, quum haec tempora iis connexa essent, quae sumus enarraturi, vtile, imo vero necessarium duximus, si modo vellemus implere quod initio polliciti sumus; vt qui tum esset status Macedonum et Graecorum ostenderemus. Per idem tempus sublato e viuis etiam Ptolemaeo, successit ei in regnum Ptolemaeus ille qui Philopator est cognominatus. Obiit et Seleucus, Seleuco patre genitus, auo Callinico: qui etiam Pogon cognomine est dictus. Habuit hic in Syriae regno successorem Antiochum fratrem suum. Simile quid enim in his factum est, ei quod primis illis euenerat, qui

τὰς ἀρχὰς ταύτας· λέγω δὲ, Σελεύκῳ, Πτολεμαίῳ καὶ Λυσιμάχῳ. ἐκεῖνοί τε γὰρ πάντες περὶ τὴν εἰκοστὴν καὶ τετάρτην πρὸς ταῖς ἑκατὸν Ὀλυμπιάδα μετήλλαξαν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον· οὗτοι δὲ περὶ τὴν ἐννάτην καὶ τριακοστήν. Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τὴν ἐπίστασιν καὶ προκατασκευὴν τῆς ὅλης ἱστορίας διεληλύθαμεν, δι' ἧς ὑποδέδεικται, πότε καὶ πῶς, καὶ δι' ἃς αἰτίας τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν κρατήσαντες Ῥωμαῖοι, πρῶτον ἐγχειρεῖν ἤρξαντο τοῖς ἔξω πράγμασι, καὶ πρῶτον ἐτόλμησαν ἀμφισβητεῖν Καρχηδονίοις τῆς θαλάττης· ἅμα δὲ τούτοις καὶ τὴν περὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ Μακεδόνας, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ Καρχηδονίους ὑπάρχουσαν τότε κατάστασιν δεδηλώκαμεν· καθῆκον ἂν εἴη παραγεγονότας ἐπὶ τούτους τοὺς καιροὺς κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἐν οἷς ἔμελλον οἱ μὲν Ἕλληνες τὸν συμμαχικὸν, Ῥωμαῖοι δὲ τὸν Ἀννιβιακὸν, οἱ δὲ κατὰ τὴν Ἀσίαν βασιλεῖς τὸν περὶ Κοίλης Συρίας ἐνίστασθαι πόλεμον· καὶ τὴν βίβλον ταύτην ἀφορίζομεν ἀκολούθως τῇ τε τῶν προγεγονότων πραγμάτων περιγραφῇ, καὶ τῇ τῶν κεχειρικότων τὰ πρὸ τοῦ δυναστῶν καταστροφῇ.

post fata Alexandri haec regna occupauere. ii sunt, Seleucus, Ptolemaeus et Lysimachus: qui vt supremum diem obierunt omnes circa Olympiadem CXXIV. quod ante dicebamus: ita hi Olympiade CXXXIX. Nos igitur qui fundamenta et praeparationem totius historiae nostrae hactenus persecuti sumus, qua expositum est, quando, quomodo, et quibus de caussis Romani post Italiam vniuersam deuictam, extra Italiam imperium efferre, et de dominatione maris cum Carthaginiensibus certare primo sunt ausi: ad haec diximus de rebus Graecorum, Macedonum et Carthaginiensium: et quis tum fuerit horum omnium populorum status: quando ad illud iam tempus institutam initio narrationem perduximus, quo Graeci bellum sociale, Romani Punicum secundum, reges Asiae Coelesyriacum meditabantur: librum hunc in superiorum bellorum fine, et obitu principum qui illa administrarunt, commode terminauerimus.

ΠΟΛΥ-

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΡΙΤΗ.

POLYBII MEGALOPOLITANI
HISTORIARVM LIBER III.

Ὅτι μὲν ἀρχὰς ὑπετιθέμεθα τῆς αὑτῶν πραγματείας, τόν τε συμμαχικὸν, καὶ τὸν Ἀννιβιακὸν, πρὸς δὲ τούτοις τὸν περὶ Κοίλης Συρίας πόλεμον, ἐν τῇ πρώτῃ μὲν τῆς ὅλης συντάξεως, τρίτῃ δὲ ταύτης ἀνώτερον βίβλῳ δεδηλώκαμεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἀναδραμόντες τοῖς χρόνοις πρὸ τούτων τῶν καιρῶν συνεταξάμεθα τὰς πρὸ ταύτης βίβλους, ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ διεσαφήσαμεν. νῦν δὲ πειρασόμεθα τοὺς προειρημένους πολέμους, καὶ τὰς αἰτίας ἐξ ὧν ἐγένοντο, καὶ δι' ἃς ἐπὶ τοσοῦτον ηὐξήθησαν, μετ' ἀποδείξεως ἐξαγγέλλειν, βραχέα προειπόντες ὑπὲρ τῆς αὑτῶν πραγματείας. οὔσης γὰρ ἑνὸς ἔργου, καὶ θεάματος ἑνὸς τοῦ σύμπαντος, ὑπὲρ οὗ γράφειν ἐπικεχειρήκαμεν· τοῦ πῶς καὶ πότε καὶ διὰ τί πάντα τὰ γνωριζόμενα μέρη τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν ἐγένετο. τούτου δ' ἔχοντος καὶ τὴν ἀρχὴν γνωριζομένην, καὶ τὸν χρόνον ὡρισμένον, καὶ τὴν συντέλειαν ὁμολογουμένην· χρήσιμον ἡγούμεθ' εἶναι καὶ τὸ περὶ

Principium rerum dicendarum poſuiſſe nos ſociale bellum, Punicum ſecundum et quod de Syria caua eſt geſtum, primo totius operis libro, qui tertius eſt ab iſto, declarauimus: cauſſas etiam ibidem aperuimus, cur repetitam altius ſuperiorum temporum hiſtoriam duobus libris qui hunc praecedunt, ſimus perſecuti. Nunc ad illa ipſa bella commemoranda, et cauſſas ſimul demonſtrandas propter quas et conflata ab initio fuere, et poſtea tam ingentia euaſere, nos accingemus: ſi pauca prius de inſtituto opere fuerimus praefati. Nam quum vniverſa ſcriptio a nobis ſuſcepta ad vnius illius operis contemplationem referatur: quomodo, quando, et quam ob cauſſam omnes orbis terrarum cognitae partes imperio Romano fuerint ſubiectae: habeatque ea res notum principium, tempus definitum, exitum certum et de quo dubitare nemo queat: operae pretium facturum me exiſtimaui, ſi eorum quae inter principium

τῶν

τῶν μεγίστων ἐν αὐτῷ μερῶν, ὅσα μεταξὺ κεῖται τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, κεφαλαιωδῶς ἐπιμνησθῆναι καὶ προεκθέσθαι. μάλιστα γὰρ ἂν οὕτως ὑπολαμβάνομεν τοῖς φιλομαθοῦσι παρασκευάσειν ἱκανὴν ἔννοιαν τῆς ὅλης ἐπιβολῆς. πολλὰ μὲν γὰρ προλαμβανούσης τῆς ψυχῆς ἐκ τῶν ὅλων πρὸς τὴν κατὰ μέρος τῶν πραγμάτων γνῶσιν, πολλὰ δ' ἐκ τῶν κατὰ μέρος πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐπιστήμην· ἀρίστην ἡγούμενοι τὴν ἐξ ἀμφοῖν ἐπίστασιν, καὶ θέαν, ἀκόλουθον τοῖς εἰρημένοις ποιησόμεθα τὴν προέκθεσιν τῆς αὐτῶν πραγματείας. Τὴν μὲν οὖν καθόλου τῆς ὑποθέσεως ἔμφασιν καὶ τὴν περιγραφὴν, ἤδη δεδηλώκαμεν. τῶν δὲ κατὰ μέρος ἐν αὐτῇ γεγονότων ἀρχὰς μὲν εἶναι συμβαίνει τοὺς προειρημένους πολέμους, καταστροφὴν δὲ καὶ συντέλειαν, τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας, χρόνον δὲ τὸν μεταξὺ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, ἔτη πεντήκοντα τρία. περιέχεσθαι δ' ἐν τούτῳ τηλικαύτας καὶ τοιαύτας πράξεις, ὅσας οὐδεὶς τῶν προγεγονότων καιρῶν ἐν ἴσῳ περιέλαβε διαστήματι· περὶ ὧν ἀπὸ τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς Ὀλυμπιάδος ἀρξάμενοι τοιάνδε τινα ποιησόμεθα τὴν ἔφοδον τῆς ἐξηγήσεως.

2. Ὑποδείξαντες γὰρ τὰς αἰτίας, δι' ἃς ὁ προδεδηλωμένος συνέστη Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις πόλεμος, ὁ προσαγορευθεὶς Ἀννιβιακός· ἐροῦμεν, ὡς εἰς Ἰταλίαν ἐμβαλόντες Καρχηδόνιοι, καὶ κατα-

ac finem contigerunt, maxima quaeque summatim prius commemorarem, atque ob oculos ponerem. ita enim facillime, opinor, consequemur, vt studiosus lector opus vniuersum quod suscepimus animo concipiat. Quoniam enim ita natura comparatum est, vt ex toto multa praecipiat animus ad rerum particularium notitiam; et vicissim multa e partibus ad totius scientiam: rati eam fore docendi explicandique viam optimam, conspectum hic proponemus historiae nostrae cum ante expositis cohaerentem. Ac formam quidem vniuersam operis totius iam ostendimus, suisque eam finibus circumscripsimus: rerum vero particulatim gestarum principia fuerunt illa bella, quorum ante mentionem fecimus: exitus et consummatio, regni Macedonici euersio: tempus medium inter principium et finem, anni tres et quinquaginta; quo spatio tales tantaeque res continentur, quantas nulla superior aetas pari temporis interuallo est complexa. de quicus, initio ducto ab Olympiade CXL. narrationem hoc ordine instituemus.

2. Vbi caussas demonstraverimus belli inter Carthaginienses et Romanos conflati, quod ab Hannibale appellationem est sortitum: ostendemus quomodo Poeni in Italiam ingressi, Romanorum

καταλύσαντες τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν, εἰς μέγαν μὲν φόβον ἐκείνους ἤγαγον περὶ σφῶν καὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάφους· μεγάλας δ᾽ ἔσχον αὐτοὶ καὶ παραδόξους ἐλπίδας, ὡς καὶ Ῥώμης αὐτῆς ἐξ ἐφόδου κρατήσοντες. ἑξῆς δὲ τούτοις πειρασόμεθα διασαφεῖν, ὡς κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Φίλιππος μὲν ὁ Μακεδὼν διαπολεμήσας Αἰτωλοῖς, καὶ μετὰ ταῦτα συστησάμενος τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, ἐπεβάλετο κοινωνεῖν Καρχηδονίοις τῶν αὐτῶν ἐλπίδων. Ἀντίοχος δὲ καὶ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἠμφισβήτουν, τέλος δὲ ἐπολέμησαν ὑπὲρ Κοίλης Συρίας πρὸς ἀλλήλους. Ῥόδιοι δὲ καὶ Προυσίας ἀναλαβόντες πρὸς Βυζαντίους πόλεμον, ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἀποστῆναι τοῦ παραγωγιάζειν τοὺς πλέοντας εἰς τὸν Πόντον. στήσαντες δ᾽ ἐπὶ τούτων τὴν διήγησιν, τὸν ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας συστησόμεθα λόγον, ὡς κατὰ τὸ συνεχὲς ὑποδείξωμεν, ὅτι μέγιστα συνεβάλετο αὐτοῖς ἡ τοῦ πολιτεύματος ἰδιότης, πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνακτήσασθαι τὴν Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν δυναστείαν, ἔτι δὲ τὴν Ἰβήρων προσλαβεῖν καὶ Κελτῶν ἀρχήν· ἀλλὰ καὶ τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ κρατήσαντας τῷ πολέμῳ τῶν Καρχηδονίων, ἔννοιαν ἔχειν τῆς τῶν ὅλων ἐπιβολῆς. ἅμα δὲ τούτοις κατὰ παρέκβασιν δηλώσομεν τὴν κατάλυσιν τῆς Ἱέρωνος τοῦ Συρακουσίου δυναστείας· οἷς ἐπισυνάψομεν τὰς περὶ τὴν Αἴγυπτον ταραχάς, καὶ τίνα τρό-

euerſo dominatu, illos quidem in maximum periculum de ſua ſalute ac patrio ſolo adduxerunt: ipſi vero in magnam et inopinatam ſpem venerunt Romam quoque ipſam primo impetu occupandi. Exponere dein conabimur, quomodo per idem tempus rex Macedoniae Philippus confecto bello quod cum Aetolis geſſerat, ac poſtea rebus Graeciae compoſitis, ſalutis et periculi ſocietatem cum Carthaginienſibus contrahere inſtiterit. Ea tempeſtate Antiochus et Ptolemaeus Philopator de Syria caua controuerſiam inter ſe habebant; ac tandem ex ea cauſſa bellum inuicem geſſerunt. Rhodii item ac Pruſias bello contra Byzantios ſuſcepto, eos impedierunt quominus a nauigantibus in Pontum portorium, ſicut erant ſoliti, exigerent. Eo loci narrationem ſiſtemus, et ad ſermonem de Republica Romana nos convertemus: vt in iis quae deinceps ſequentur oſtendamus, ſuam illis Reipublicae formam maximum momentum attuliſſe, non ſolum ad dominatum Italiae Siciliaeque recuperandum: Hiſpaniam praeterea et Galliam ſuae ditioni ſubiiciendam: ſed tandem etiam poſt deuictos Poenos, ad cogitationem de totius terrarum orbis imperio ſuſcipiendam. ſimul quomodo Hieronis Syracuſani principatus fuerit euerſus, breui digreſſione exponemus. Poſt haec de Aegypti tu-

τοῦ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως μεταλλάξαντος τὸν βίον, συμφρονήσαντες Ἀντίοχος καὶ Φίλιππος ἐπὶ διαιρέσει τῆς τοῦ καταλελειμμένου παιδὸς ἀρχῆς, ἤρξαντο κακοπραγμονεῖν, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν, Φίλιππος μὲν τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ Καρίαν, Ἀντίοχος δὲ τοῖς κατὰ Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην.

3. Μετὰ δὲ ταῦτα συγκεφαλαιωσάμενοι τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ Λιβύῃ καὶ Σικελίᾳ πράξεις Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων, μεταβιβάσομεν τὴν διήγησιν ὁλοσχερῶς εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους, ἅμα ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς. ἐξηγησάμενοι δὲ τὰς Ἀττάλου καὶ Ῥοδίων ναυμαχίας πρὸς Φίλιππον, ἔτι δὲ τὸν Ῥωμαίων καὶ Φιλίππου πόλεμον ὡς ἐπράχθη, καὶ διὰ τίνων, καὶ τί τὸ τέλος ἔσχε· τούτῳ συνάπτοντες τὸ συνεχὲς, μνησθησόμεθα τῆς Αἰτωλῶν ὀργῆς, καθ' ἣν Ἀντίοχον ἐπισπασάμενοι τὸν ἀπὸ τῆς Ἀσίας, Ἀχαιοῖς καὶ Ῥωμαίοις ἐξέκαυσαν πόλεμον. οὗ δηλώσαντες τὰς αἰτίας, καὶ τὴν Ἀντιόχου διάβασιν εἰς τὴν Εὐρώπην, διασαφήσομεν πρῶτον μὲν, τίνα τρόπον ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἔφυγε· δεύτερον δὲ, πῶς ἡττηθεὶς τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου πάσης ἐξεχώρησε· τὸ δὲ τρίτον, τίνα τρόπον Ῥωμαῖοι καταλύσαντες τὴν Γαλατῶν ὕβριν, ἀδήριτον μὲν σφίσι παρεσκεύασαν τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχήν· ἀπέλυσαν δὲ τοὺς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου κατοικοῦντας Βαρβαρικῶν φόβων, καὶ τῆς Γα-

multibus subiiciemus: quove modo a morte Ptolemaei conspiratione inita de relicti pupilli regno inter se diuidendo; qua dolis eum sint aggressi; qua armis inuaserint Philippus quidem Aegyptum et Cariam, Antiochus vero Syriam cauam et Phoenicen.

3. Postea, breui compendio collectis rebus quas in Hispania, Africa, et Sicilia Romani ac Poeni gesserunt; narrationem totam ad Graeciae populos, simul cum rebus ipsis eo se conuertentibus, transferemus. Enarratis autem Attali ac Rhodiorum dimicationibus maritimis, aduersus Philippum: nec non bello inter Romanos et Philippum, quemadmodum illud fuit gestum, quibus ducibus, quo exitu: quae deinceps posthaec sunt secuta subdemus, et Aetolorum iram commemorabimus; qua concitati Antiochum ex Asia acciuerunt, eiusque belli auctores extiterunt, quod inter Achaeos et Romanos exarsit. cuius caussas vbi indicaverimus, et Antiochi in Europam traiectionem; fugam primo illius e Graecia peragemus; deinde quo pacto victus omni cis Taurum Asia excesserit: tertio qua ratione Romani Galatarum castigata audacia, sibi quidem imperium absque controuersia quaesiuerunt: incolas vero citerioris Asiae terroribus liberarunt atque iniuriis, quas Barbari Ga-

λατῶν

λατῶν παρανομίας. μετὰ δὲ ταῦτα θέντες ὑπὸ τὴν ὄψιν τὰς Αἰτωλῶν καὶ Κεφαλλήνων ἀτυχίας, ἐπιβαλοῦμεν τοὺς Εὐμενεῖ συστάντας πρός τε Προυσίαν καὶ Γαλάτας πολέμους· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν μετ' Ἀριαράθου πρὸς Φάρνακα. οἷς ἑξῆς ἐπιμνησθέντες τῆς Πελοποννησίων ὁμονοίας καὶ καταστάσεως, ἔτι δὲ τῆς αὐξήσεως τοῦ Ῥοδίων πολιτεύματος, συγκεφαλαιωσόμεθα τὴν ὅλην διήγησιν ἅμα καὶ τὰς πράξεις· ἐπὶ πᾶσιν ἐξηγησάμενοι τὴν Ἀντιόχου στρατείαν εἰς Αἴγυπτον τοῦ κληθέντος Ἐπιφανοῦς, καὶ τὸν Περσικὸν πόλεμον, καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας. δι' ὧν ἅμα θεωρηθήσεται, πῶς ἕκαστα χειρίσαντες Ῥωμαῖοι πᾶσαν ἐποιήσαντο τὴν οἰκουμένην ὑπήκοον αὐτοῖς.

4. Εἰ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων ἢ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων ἱκανὴν ἐνεδέχετο ποιήσασθαι τὴν διάληψιν ὑπὲρ τῶν ψεκτῶν ἢ τοὐναντίον ἐπαινετῶν ἀνδρῶν καὶ πολιτευμάτων, ἐνθάδε πού λήγειν ἂν ἡμᾶς ἔδει καὶ καταστρέφειν ἅμα τὴν διήγησιν καὶ τὴν πραγματείαν ἐπὶ τὰς τελευταίας ῥηθείσας πράξεις, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. ὅ τε γὰρ χρόνος ὁ πεντηκοντακαιτριετὴς εἰς ταῦτα ἔληγεν· ἥ τε αὔξησις καὶ προκοπὴ τῆς Ῥωμαίων δυναστείας ἐτετελείωτο. πρὸς δὲ τούτοις, ὁμολογούμενον ἐδόκει τοῦτ' εἶναι καὶ κατηναγκασμένον ἅπασιν, ὅτι λοιπόν ἐστι Ῥωμαίων ἀκούειν, καὶ τούτοις πειθαρ-

latae foliti eis inferre. Pofitis inde ob oculos calamitatibus Aetolorum et Cephallenum, bella Eumenis cum Prufia et Gallograecis aggrediemur: eo etiam adiecto, quod cum Ariarathe aduerfus Pharnacem gefferunt. Mox vbi mentionem fecerimus de Peloponnefiorum concordia et ordinatione, nec non de incrementis Reipublicae Rhodiorum: vniuerfam narrationem noftram et res ante expofitas in pauca verba contrahemus: non praetermittentes poftremo loco Antiochi Epiphanis expeditionem in Aegyptum, bellum Perficum et Macedonici regni euerfionem. Atque ex his palam erit, qua rerum adminiftratione in fingulis vfi Romani, orbem terrarum imperio fuo fubiecerint.

4. Enimuero, fi ex euentu bellorum fecundo aut aduerfo recta iniri aeftimatio poffet eorum quae vel laudem vel vituperationem merentur, fiue in perfonis fingulis, fiue in ipfis Rebuspublicis; definere hiftoriam noftram, et nos fcribendi finem facere par erat, in iis rebus quas poftremo attigimus. nam tempus annorum LIII. de quo nos dicturos initio promifimus, ibi definit: et Romani imperii incrementum atque amplificatio ad fummum iam peruenerat. Ad haec in confeffo apud omnes erat, atque adeo confeffionem hanc neceffitas omnibus exprimebat, parendum porro effe Romanis, et

πειθαρ-

πειθαρχεῖν ὑπὲρ τῶν παραγγελλομένων. ἐπεὶ δ' οὐκ αὐτοτελεῖς εἰσὶν, οὔτε περὶ τῶν κρατησάντων, οὔτε περὶ τῶν ἡλαττωμένων, αἱ ψιλαὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγωνισμάτων διαλήψεις· διὰ τὸ πολλοῖς μὲν τὰ μέγιστα δοκοῦντα εἶναι τῶν κατορθωμάτων, ὅταν μὴ δεόντως αὐτοῖς χρήσωνται, τὰς μεγίστας ἐπενηνοχέναι συμφοράς· οὐκ ὀλίγοις δὲ τὰς ἐκπληκτικωτάτας περιπετείας, ὅταν εὐγενῶς αὐτὰς ἀναδέξωνται, πολλάκις εἰς τὴν τοῦ συμφέροντος περιπεπτωκέναι μερίδα· προσθετέον ἂν εἴη ταῖς προειρημέναις πράξεσι, τήν τε τῶν κρατούντων αἵρεσιν, ποία τις ἦν κατὰ ταῦτα, καὶ πῶς προεστάτει τῶν ὅλων· τάς τε τῶν ἄλλων ἀποδοχὰς καὶ διαλήψεις, πόσαι καὶ τίνες ὑπῆρχον περὶ τῶν ἡγουμένων· πρὸς δὲ τούτοις τὰς ὁρμὰς καὶ τοὺς ζήλους ἐξηγητέον, τίνες παρ' ἑκάστοις ἐπεκράτουν καὶ κατίσχυον, περί τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους καὶ τὰς κοινὰς πολιτείας. δῆλον γὰρ, ὡς ἐκ τούτων φανερὸν ἔσται τοῖς μὲν νῦν οὖσι, πότερα φευκτὴν, ἢ τοὐναντίον αἱρετὴν εἶναι συμβαίνει τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν. τοῖς δ' ἐπιγενομένοις, πότερα ἐπαινετὴν καὶ ζηλωτὴν, ἢ ψεκτὴν γεγονέναι νομιστέον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Τὸ γὰρ ὠφέλιμον τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, πρός τε τὸ παρὸν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον, ἐν τούτῳ πλεῖστον κείσεται τῷ μέρει. οὐ γὰρ δὴ πάντας τοῦτο εἶναι τέλος ὑποληπτέον ἐν πράγμασιν, οὔτε τοῖς ἡγουμένοις, οὔτε τοῖς ἀποφαινομένοις ὑπὲρ τούτων, τὸ νικῆσαι καὶ ποιήσασθαι

illorum iussa capessenda. Sed quoniam de victoribus aut victis quid sit sentiendum, ex nudo certaminum euentu satis recte iudicari non potest: quod multis res secundissimae quibus conuenienter vti nesciebant, euasere tandem pernitiosissimae: nec paucis res aduersae quas generoso animo ferebant, maximas vtilitates conciliauere: propterea ad res gestas quas commemorauimus adiicienda tractatio fuerit, de eorum qui vicere institutis, qualia post victoriam illa fuerint, et quomodo orbis imperium administrarent: quam acceptos populi eos haberent; quae ac quam variae de sedentibus ad Reipublicae clauum sententiae vulgo iactarentur. dicendum insuper de animorum inclinationibus, et studiis quae apud singulos populos, tum in vitis priuatorum, tum in publicis consiliis obtinebant, ac praecipue vigebant. Certe enim perspicue ex his intelligent et qui nunc sunt, fugiendane sit ipsis an contra probanda Romanorum dominatio: et posteri, vtrum laude atque aemulatione dignum fuerit erit imperium, an e contrario vituperatione dignum. nam et in praesens et in posterum historiae nostrae in eam rem potissimum vtilis est futura. Omnino enim sic existimare debemus, neque duces qui bella gerunt, neque eos qui de illis iudicant, eum sibi finem vltimum pro-

πάντας ὑφ' ἑαυτούς. οὔτε γὰρ πολεμεῖ τοῖς πέλας οὐδεὶς νοῦν ἔχων, ἕνεκεν αὐτοῦ τοῦ καταγωνίσασθαι τοὺς ἀντιταττομένους· οὔτε πλεῖ τὰ πελάγη, χάριν τοῦ περαιωθῆναι μόνον· καὶ μὴν οὐδὲ τὰς ἐμπειρίας καὶ τέχνας αὐτῆς ἕνεκα τῆς ἐπιστήμης ἀναλαμβάνει. πάντες δὲ πράττουσι πάντα, χάριν τῶν ἐπιγινομένων τοῖς ἔργοις ἡδέων, ἢ καλῶν, ἢ συμφερόντων. διὸ καὶ τῆς πραγματείας ταύτης τοῦτ' ἔσται τελεσιούργημα, τὸ γνῶναι τὴν κατάστασιν παρ' ἑκάστοις, ποία τις ἦν μετὰ τὸ καταγωνισθῆναι τὰ ὅλα, καὶ πεσεῖν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐξουσίαν, ἕως τῆς μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπιγενομένης ταραχῆς καὶ κινήσεως. ὑπὲρ ἧς διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐν αὐτῇ πράξεων καὶ τὸ παράδοξον τῶν συμβαινόντων, τὸ δὲ μέγιστον, διὰ τὸ τῶν πλείστων μὴ μόνον αὐτόπτης, ἀλλ' ὧν μὲν συνεργὸς, ὧν δὲ καὶ χειριστὴς γεγονέναι, προήχθην, οἷον ἀρχὴν ποιησάμενος ἄλλην, γράφειν.

5. Ἦν δ' ἡ προειρημένη κίνησις, ἐν ᾗ Ῥωμαῖοι μὲν πρὸς Κελτίβηρας καὶ Οὐακκαίους ἐξήνεγκαν πόλεμον· Καρχηδόνιοι δὲ τὸν πρὸς Μασσανάσσην βασιλέα τῶν Λιβύων· περὶ δὲ τὴν Ἀσίαν Ἄτταλος μὲν καὶ Προυσίας πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν· ὁ δὲ τῶν Καππαδοκῶν βασιλεὺς Ἀριαράθης ἐκπεσὼν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ Ὀροφέρνους διὰ Δημητρίου τοῦ βασιλέως, αὖθις ἀνεκτήσατο δι' αὐτοῦ τὴν πατρῴαν ἀρχήν. Ὁ δὲ Σελεύκου Δη-

ponere; vt vincant et omnes ſibi ſubiiciant: nemo ſiquidem ſapiens eo ſolo fine bellum ſuſcipit, vt a certamine cum hoſte ſuperior diſcedat; neque nauigantur maria, traiiciendi dumtaxat cauſſa: ſed ne diſciplinarum quidem notitia, aut artes aliae addiſcuntur, tantum vt ſciantur. quin potius faciunt omnes omnia propter voluptatem, aut decus, aut vtilitatem quae opera demum perfecta conſequitur. Itaque operis huius vltima conſummatio erit, vt ex eo cognoſcatur, quis fuerit ſingulorum populorum ſtatus, poſtquam omnes gentes a Romanis debellatae, in eorum poteſtatem deuenerunt: donec iterum nouae turbae ac motus exſtitere. De quibus vt ſcriberem, alio ſumpto exordio, magnitudo rerum quae tunc acciderunt, et caſus admirabiles me impulerunt. atque illud etiam cumprimis, quod non ſolum ſpectator plerorumque omnium fueram: ſed etiam adiutor nonnullorum, quorundam et auctor et adminiſtrator.

5. Hic eſt motus quo Romani bellum aduerſus Celtiberos et Vaccaeos ſuſceperunt: Carthaginienſes contra Maſſaniſſam regem in Africa: in Aſia Attalus et Pruſias inter ſe bellarunt: Ariarathes rex Cappadocum ab Oroferne regno expulſus, Demetrii regis opibus, per ſe mox regnum paternum recepit: Seleucus Demetrii filius, cum annos duodecim

μήτριος κύριος γενόμενος ἔτη δώδεκα τῆς ἐν Συρίᾳ βασιλείας, ἅμα τῦ βίυ καὶ τῆς ἀρχῆς ἐστερήθη, συστραφέντων ἐπ' αὐτὸν τῶν ἄλλων βασιλέων. ἀποκατέστησαν δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὰς Ἕλληνας εἰς τὴν οἰκεῖαν, τὰς ἐκ τῦ Περσικῦ πολέμυ καταιτιαθέντας, ἀπολύσαντες τῆς ἐπενεχθείσης αὐτοῖς διαβολῆς. οἱ δ' αὐτοὶ μετ' ὐ πολὺ Καρχηδονίοις ἐπέβαλον τὰς χεῖρας· τὸ μὲν πρῶτον μεταναστῆσαι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἄρδην αὐτὰς ἐξαναστῆσαι προθέμενοι, διὰ τὰς ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθησομένας αἰτίας. οἷς κατάλληλα Μακεδόνων μὲν ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων φιλίας, Λακεδαιμονίων δὲ τῆς τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείας ἀποστάντων, ἅμα τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἔχε τὸ κοινὸν ἀτύχημα πάσης τῆς Ἑλλάδος. Τὰ μὲν ὖν τῆς ἐπιβολῆς ἡμῶν τοιαῦτα· προσδεῖ δὲ τῶν τῆς τύχης, ἵνα συνδράμῃ τὰ τῦ βίυ πρὸς τὸ τὴν πρόθεσιν ἐπὶ τέλος ἀναγαγεῖν. πέπεισμαι μὲν γὰρ, κἄντι συμβῇ περὶ ἡμᾶς ἀνθρώπινον, ὐκ ἀργήσειν τὴν ὑπόθεσιν, ὐδ' ἀπορήσειν ἀνδρῶν ἀξιοχρέων· διὰ δὲ τὸ κάλλος πολλὰς κατεγγυηθήσεσθαι καὶ σπυδάσειν, ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν αὐτήν. ἐπεὶ δὲ τὰς ἐπιφανεστάτας τῶν πράξεων ἐπὶ κεφαλαίυ διεληλύθαμεν, βυλόμενοι καὶ καθόλυ καὶ κατὰ μέρος εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς ὅλης ἱστορίας τὰς ἐντυγχάνοντας· ὥρα μνημονεύοντας τῆς προθέσεως ἐπανα-

regnum Syriae tenuiſſet, ceteris regibus in ipſum conſpirantibus, vitam ſimul cum regno amiſit. Romani Graecis qui accuſati fuerant, vt belli quod Perſeus geſſit, auctores, criminatione liberatis in patriam ab exilio redeundi poteſtatem fecerunt. nec multo poſt iidem Poenos ſunt adorti primo quidem, vt ſedes mutare cogerent: deinde vero, vt eos funditus delerent: cuius conſilii cauſſas ſuo loco ſumus dicturi. circa quod etiam tempus, quum Macedones a Romanorum amicitia; Lacedaemonii ab Achaeorum ſocietate ac Republica deſciuiſſent; communis Graeciae calamitas, principium ſimul ac finem eſt conſecuta. Atque haec quidem ſunt quae explicanda ſuſcipimus: ceterum indulgentia fortunae opus eſt, vt ad finem vſque operis ſuſcepti, vita nobis ſuppeditet. Verumtamen, ſi quid humanitus nobis contigerit, equidem perſuaſum habeo, non neglectum iri hoc argumentum; nec defuturos idoneos viros: quin potius pulchritudine operis illectos multos hanc prouinciam ſibi fore deſponſuros, et ſummo ſtudio operam daturos, vt quod fuerit inchoatum ad finem perducant. Nunc poſtquam res inter ceteras maxime inſignes, quo magis lector vniuerſam hiſtoriam et in totum et per partes animo conciperet, perſtrinximus: tempus eſt, vt propoſiti memores, ad principium

ἐπαναγαγεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.

6. Ἔνιοι δὲ τῶν συγγεγραφότων τὰς κατ' Ἀννίβαν πράξεις, βουλόμενοι τὰς αἰτίας ὑποδεικνῦναι ἡμῖν, δι' ἃς Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ὁ προειρημένος πόλεμος ἐνέστη, πρώτην μὲν ἀποφαίνουσι τὴν Ζακάνθης πολιορκίαν ὑπὸ Καρχηδονίων· δευτέραν δὲ τὴν διάβασιν αὐτῶν παρὰ τὰς συνθήκας, τοῦ προσαγορευομένου παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις Ἴβηρος ποταμοῦ. ἐγὼ δὲ ταύτας ἀρχὰς μὲν εἶναι τοῦ πολέμου φήσαιμ' ἄν· αἰτίας γε μὴν, οὐδαμῶς συγχωρήσαιμι. πολλοῦ γὰρ δεῖ. εἰ μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν εἰς τὴν Ἀσίαν αἰτίαν εἶναι τις φήσει τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου, καὶ τὸν Ἀντιόχου κατάπλουν εἰς Δημητριάδα τοῦ πρὸς Ῥωμαίους· ὧν οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀληθές ἐστιν οὐδέτερον. τίς γὰρ ἂν νομίσειε ταύτας αἰτίας ὑπάρχειν, ὧν πολλὰ μὲν Ἀλέξανδρος πρότερον, οὐκ ὀλίγα δὲ Φίλιππος ἔτι ζῶν ἐνήργησε καὶ παρεσκευάσατο πρὸς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. ὁμοίως δὲ πάλιν Αἰτωλοὶ πρὸ τῆς Ἀντιόχου παρουσίας, πρὸς τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων. ἀλλ' ἐστὶν ἀνθρώπων τὰ τοιαῦτα μὴ διειληφότων, ἀρχὴ τί διαφέρει, καὶ πόσον διέστηκεν αἰτίας καὶ προφάσεως, καὶ διότι τὰ μέν ἐστι πρῶτα τῶν ἁπάντων· ἡ δ' ἀρχὴ, τελευταῖον τῶν εἰρημένων. ἐγὼ δὲ παντὸς ἀρχὰς μὲν

rerum narrandarum orationem nostram referamus.

6. Eorum qui res Hannibalis memoriae prodiderunt, nonnulli quum exponere caussas vellent, ex quibus ortum est inter Carthaginienses ac Romanos bellum cuius ante meminimus; primam hanc assignant, quod Saguntum Carthaginienses obsederint: alteram vero hanc, quod contra pacis leges amnem Iberum iidem transierint. Ego vero initia quidem belli ea fuisse, inficias non ierim: caussas exstitisse, nequaquam concesserim. quin longe aliter res habet. Nisi quis putet Alexandri transitum in Asiam, belli contra Persas, caussam fuisse: et Antiochi aduentum Demetriadem cum classe, eius quod cum Romanis ab eo gestum. quorum neutrum verum est, ac ne probabile quidem. Nam quis eam fuisse caussam existimet multorum quae partim Alexander antea, partim etiam Philippus dum adhuc erat in viuis, effecerat, et ad bellum aduersus Persas apparauerat? aut eorum quae similiter ante Antiochi aduentum Aetoli ad bellum contra Romanos? hoc vero dicere, hominum est qui nunquam cogitarunt, quid discriminis sit, et quantum inter se distent principium, caussae, et praetextus: quorum duo posteriora praecedunt rem vniversam: principium, postremum est eorum quae diximus. Ego principia cuiusque rei

μὲν εἶναι φημὶ, τὰς πρώτας ἐπιβολὰς καὶ πράξεις τῶν ἤδη κεκριμένων· αἰτίας δὲ, τὰς προκαθηγουμένας τῶν κρίσεων καὶ διαλήψεων· λέγω δ' ἐπινοίας καὶ διαθέσεις καὶ τοὺς περὶ ταῦτα συλλογισμοὺς, καὶ δι' ὧν ἐπὶ τὸ κρῖναί τι καὶ προθέσθαι παραγινόμεθα. δῆλον δ' οἷον τὸ προειρημένον ἐκ τῶν ἐπιφερομένων. Τίνες γὰρ ἀληθῶς ἦσαν αἰτίαι, καὶ πόθεν φῦναι συνέβη τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον, εὐμαρὲς καὶ τῷ τυχόντι συνιδεῖν. ἦν δὲ πρώτη μὲν ἡ τῶν μετὰ Ξενοφῶντος Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν ἐπάνοδος, ἐν ᾗ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν διαπορευομένων αὐτῶν, πολεμίαν ὑπάρχουσαν, οὐδεὶς ἐτόλμα μένειν κατὰ πρόσωπον τῶν Βαρβάρων. δευτέρα δὲ, Λακεδαιμονίων βασιλέως Ἀγησιλάου διάβασις εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐν ᾗ ἐκεῖνος οὐδὲν ἀξιόχρεων οὐδὲ ἀντίπαλον εὑρὼν ταῖς σφετέραις ἐπιβολαῖς, ἄπρακτος ἠναγκάσθη διὰ τὰς μεταξὺ περὶ τὴν Ἑλλάδα ταραχὰς ἐπανελθεῖν. ἐξ ὧν Φίλιππος κατανοήσας καὶ συλλογισάμενος τὴν Περσῶν ἀνανδρίαν καὶ ῥαθυμίαν, καὶ τὴν αὑτοῦ καὶ Μακεδόνων εὐεξίαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς, ἔτι δὲ καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἐσομένων ἄθλων ἐκ τοῦ πολέμου πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενος, ἅμα τῷ περιποιήσασθαι τὴν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εὔνοιαν ὁμολογουμένην, εὐθέως προφάσει χρώμενος, ὅτι σπεύδει μετελθεῖν τὴν Περσῶν παρανομίαν

esse statuo, conatus primos, et eorum effectiones quae fuerint decreta: caussas vero quae iudicia et deliberationes rerum antecedunt. cogitationes dico, affectus animorum, et ratiocinationes quae de iis suscipiuntur; per quas ad decernendum aliquid et suscipiendum venimus. Quod dico, clarius fiet ex sequentibus. Nam quae verae caussae fuerint, vndeque sit natum bellum contra Persas, quiuis facile intelligat. Prima earum est, Graecorum qui cum Xenophonte erant, reditus e superioris Asiae satrapiis: cum quidem totam Asiam hostium suorum sedem pertranseuntibus ipsis, nemo repertus est Barbarorum, qui prodire contra, et se eis opponere auderet. Altera caussa est, Agesilai Lacedaemoniorum regis transitus in Asiam; quando ille nemine inuento cui satis animi aut virium esset ad prohibenda sua incepta, in medio conatu propter tumultus in Graecia exortos, nullo edito operae pretio coactus est redire. Ex his quum de ignavia et socordia Persarum coniecturam fecisset Philippus, suam et Macedonum peritiam rei militaris non ignorans: quum etiam ob oculos sibi posuisset magnitudinem ac decus praemiorum, quae eo bello consecuturus esset: simul ac Graecorum omnium consentientem beneuolentiam sibi conciliasset: confestim eo praetextu vtens, quasi Graecorum

νομίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὁρμὴν ἔχε καὶ προέθετο πολεμεῖν, καὶ πάντα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἡτοίμαζε. διόπερ αἰτίας μὲν τὰς πρώτας ῥηθείσας ἡγητέον τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου, πρόφασιν δὲ τὴν δευτέραν, ἀρχὴν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν εἰς τὴν Ἀσίαν.

7. Καὶ μὴν τοῦ κατ' Ἀντίοχον καὶ Ῥωμαίους, δῆλον ὡς αἰτίαν μὲν τὴν τῶν Αἰτωλῶν ὀργὴν θετέον. ἐκεῖνοι γὰρ δόξαντες ὑπὸ Ῥωμαίων ὀλιγωρεῖσθαι κατὰ πολλὰ περὶ τὴν ἔκβασιν τὴν ἐκ τοῦ Φιλίππου πολέμου, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, οὐ μόνον Ἀντίοχον ἐπεσπάσαντο, πᾶν δὲ καὶ πρᾶξαι καὶ παθεῖν ὑπέστησαν διὰ τὴν ἐπιγενομένην ὀργὴν ἐκ τῶν προειρημένων καιρῶν. πρόφασιν δ' ἡγητέον, τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρωσιν· ἣν ἐκεῖνοι περιπορευόμενοι μετ' Ἀντιόχου τὰς πόλεις ἀλόγως καὶ ψευδῶς κατήγγελλον, ἀρχὴν δὲ τοῦ πολέμου, τὸν Ἀντιόχου κατάπλουν εἰς Δημητριάδα. Ἐγὼ δὲ τὴν ἐπὶ πλεῖον διαστολὴν πεποίημαι περὶ τούτων, οὐχ ἕνεκα τῆς τῶν συγγραφέων ἐπιτιμήσεως, χάριν δὲ τῆς τῶν φιλομαθούντων ἐπανορθώσεως. τί γὰρ ὄφελος ἰατροῦ κάμνουσιν ἀγνοοῦντος τὰς αἰτίας τῶν περὶ τὰ σώματα διαθέσεων; τί δ' ἀνδρὸς πραγματικοῦ, μὴ δυναμένου συλλογίζεσθαι, πῶς καὶ διὰ τί καὶ πόθεν ἕκαστα τῶν πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς εἴληφεν; οὔτε γὰρ

iniurias a Perſis acceptas omni ſtudio vltum iret, impetum ſumpſit, ac conſilium iniit gerendi belli, omniaque ad tantum inceptum neceſſaria apparare coepit. Quamobrem belli contra Perſas cauſſae quidem cenſeri debent, quas primo loco poſuimus: praetextus vero, quem ſecundo: principium autem, Alexandri traiectio in Aſiam.

7. Sic etiam eius quod inter Antiochum et Romanos fuit, palam eſt cauſſam debere ſtatui, indignationem Aetolorum. nam hi a Romanis ſpreti multis modis vt quidem ipſis videbatur, circa exitum belli contra Philippum; non ſolum Antiochum acciuerunt, vt ante dicebamus, ſed etiam prae ira illo tempore concepta, quiduis facere ac pati ſuſtinuerunt. at praetextus exiſtimandus eſt, liberatio Graecorum: ad quam Aetoli ſingulas vrbes cum Antiocho obeuntes, abſurde et falſo omnes vocabant. principium vero fuit, Antiochi ad Demetriadem cum claſſe appulſus. Equidem propterea diſtinctionem inter haec tria ideo pluribus expoſui; non vt rerum ſcriptores reprehenderem: verum vt errore agnito ſtudioſi lectores proficerent. nam quorſum aegroto medicus qui cauſſas ignoret affectionum humani corporis? quae item viri illius vtilitas, qui ad tractandam Remp. acceſſit, et neſcit dignoſcere quomodo, quare, et vnde ſingula quae eueniunt, cauſſam cur fierent ſint nacta? ſiquidem, neque

γὰρ ἐκεῖνον εἰκὸς οὐδέποτε δεόντως στήσασθαι τὰς τῶν σωμάτων θεραπείας· οὔτε τὸν πραγματικὸν οὐδὲν οἷόν τε κατὰ τρόπον χειρίσαι τῶν προσπιπτόντων, ἄνευ τῆς τῶν προειρημένων ἐπιγνώσεως. διόπερ οὐδὲν οὕτω φυλακτέον καὶ ζητητέον, ὡς τὰς αἰτίας ἑκάστου τῶν συμβαινόντων. ἐπειδὴ φύεται μὲν ἐκ τῶν τυχόντων πολλάκις τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων, ἰᾶσθαι δὲ ῥᾶστον ἐπὶ παντὸς τὰς πρώτας ἐπιβολὰς καὶ διαλήψεις.

8. Φάβιος δέ φησιν ὁ Ῥωμαϊκὸς συγγραφεὺς, ἅμα τῷ κατὰ Ζακανθαίους ἀδικήματι καὶ τὴν Ἀσδρούβα πλεονεξίαν καὶ φιλαρχίαν, αἰτίαν γίνεσθαι τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου. ἐκεῖνον γὰρ μεγάλην ἀνειληφότα τὴν δυναστείαν ἐν τοῖς κατ' Ἰβηρίαν τόποις, μετὰ ταῦτα παραγενόμενον ἐπὶ Λιβύην, ἐπιβαλέσθαι καταλύσαντα τοὺς νόμους, εἰς μοναρχίαν περιστῆσαι τὸ πολίτευμα τῶν Καρχηδονίων· τοὺς δὲ πρώτους ἄνδρας ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος, προειδομένους αὐτοῦ τὴν ἐπιβολὴν, συμφρονῆσαι καὶ διαστῆναι πρὸς αὐτόν· τὸν δ' Ἀσδρούβαν ὑπειδόμενον ἀναχωρήσαντα ἐκ τῆς Λιβύης, τὸ λοιπὸν ἤδη τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν χειρίζειν κατὰ τὴν αὑτοῦ προαίρεσιν, οὐ προσέχοντα τῷ συνεδρίῳ τῶν Καρχηδονίων· Ἀννίβαν δὲ κοινωνὸν καὶ ζηλωτὴν ἐκ μειρακίου γεγονότα τῆς ἐκείνου προαιρέσεως, καὶ τότε διαδεξάμενον τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν Ἀσδρούβᾳ ποιεῖσθαι τῶν πραγμάτων. διὸ καὶ

ille curandi corpora rectam viam vnquam inſiitet: neque hic vllum negotium, ſi illa ignoret quae diximus, recta ratione poterit adminiſtrare. iccirco, nihil adeo obſeruandum, neque inquirendum: atque omnium euentuum cauſſas. Saepe enim res maximae a paruis principiis oriuntur: vbique autem primis aggreſſionibus et cogitationibus facilius medicinam facias.

8. Fabius ſcriptor Romanus ait, cauſſam bello Hannibalis praebuiſſe, non tantum iniuriam Saguntinis illatam: ſed etiam Aſdrubalis auaritiam et dominandi cupiditatem. illum enim poſtquam magnum in Hiſpania potentatum ſibi peperiſſet: in Africam mox rediiſſe, et antiquare patrias leges eſſe aggreſſum, ac formam Reipublicae Carthaginienſium in principatum vnius mutare: ſed primores ciuitatis viros, conſilio illius animaduerſo, magno conſenſu ſe ab illo ſeiunxiſſe. quod ſuſpicatum Aſdrubalem, ex Africa exceſſiſſe, atque Hiſpaniam ex illo pro libidine ſua adminiſtraſſe, nulla poſthac ſenatus Carthaginienſis ratione habita. Hannibalem vero, qui ab adoleſcentia particeps et aemulus conſiliorum patris fuiſſet, quum eo tempore in prouincia Hiſpania patri ſucceſſiſſet, in adminiſtratione rerum idem cum Aſdrubale tenuiſſe inſtitutum. Itaque hoc quoque

νῦν

νῦν τὸν πόλεμον τῦτον ἐξενηνοχέναι κατὰ τὴν αὐτῦ προαίρεσιν Ῥωμαίοις, παρὰ τὴν Καρχηδονίων γνώμην. ὐδένα γὰρ εὐδοκεῖν τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν ἐν Καρχηδόνι τοῖς ὑπ᾽ Ἀννίβυ περὶ τὴν Ζακανθαίων πόλιν πραχθεῖσι. ταῦτα δ᾽ εἰπὼν, φησὶ, μετὰ τὴν τῆς προειρημένης πόλεως ἅλωσιν παραγενέσθαι τὺς Ῥωμαίυς, οἰομένυς δεῖν ἢ τὸν Ἀννίβαν ἐκδιδόναι σφίσι τὺς Καρχηδονίυς, ἢ τὸν πόλεμον ἀναλαμβάνειν. εἰ δέ τις ἔροιτο τὸν συγγραφέα, ποῖος ἦν καιρὸς οἰκειότερος τοῖς Καρχηδονίοις, ἢ ποῖον πρᾶγμα τύτυ δικαιότερον καὶ συμφερώτερον, ἐπείπερ ἐξ ἀρχῆς δυσηρεςῦντο, καθάπερ ὗτος φησὶ, τοῖς ὑπ᾽ Ἀννίβυ πραττομένοις· τῦ πεισθέντας τότε τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων παρακαλυμένοις, ἐκδῦναι μὲν τὸν αἴτιον τῶν ἀδικημάτων, ἐπανελέσθαι δ᾽ εὐλόγως δι᾽ ἑτέρων τὸν κοινὸν ἐχθρὸν τῆς πόλεως, περιποιήσασθαι δὲ τῇ χώρᾳ τὴν ἀσφάλειαν, ἀποτριψαμένυς τὸν ἐπιφερόμενον πόλεμον, δόγματι μόνον τὴν ἐκδίκησιν ποιησαμένυς· τί ἂν εἰπεῖν ἔχοι πρὸς αὐτά; δῆλον γὰρ, ὡς ὐδέν. οἵ γε τοσῦτον ἀπέχον τῦ πρᾶξαί τι τῶν προειρημένων, ὡς ἑπτακαίδεκα ἔτη συνεχῶς πολεμήσαντες κατὰ τὴν Ἀννίβυ προαίρεσιν, ὐ πρότερον κατελύσαντο τὸν πόλεμον, ἕως ὗ πάσας ἐξελέγξαντες τὰς ἐλπίδας, τελευταῖον εἰς τὸν περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ σωμάτων παρεγένοντο κίνδυνον.

bellum nunc ab eo Romanis fuiſſe indictum, propria ipſius voluntate praeter Carthaginienſium ſententiam. neminem enim Carthagine, qui quidem aliquo loco eſſet in Republica ea approbaſſe quae erga Saguntinorum ciuitatem fecit Hannibal. Addit poſtea; capta Saguntinorum vrbe advenisse Romanos, qui aut dedi ſibi Hannibalem a Poenis poſtularent, aut bellum ſuſcipi. Hic ſi quis Fabium roget, ecquam meliorem Carthaginienſes exſpectare occaſionem quiverint, quod inire iuſtius et ſibi vtilius conſilium potuerint, ſiquidem ſemper ipſis, vt hic quidem ait, facta Hannibalis diſplicuerant: quam vt Romanorum poſtulatis morem gerentes, auctorem iniuriae dederent, communem patriae hoſtem per alios prudenter tollerent, publicam ditioni ſuae tranquillitatem affirmarent, bellum imminens a ſuis ceruicibus depellerent, vnius denique Senatuſconſulti ope ab illo ſe vindicarent: quid habeat quod ad haec reſpondeat? ſed palam eſt, reſponderi nihil poſſe. Nam Carthaginienſes quidem tantum ab eo abfuerunt, vt quicquam facerent illorum quae diximus; vt contra bellum ex Hannibalis ſententia ſuſceptum per annos ſeptemdecim continuos geſſerint, neque prius finierint, quam poſt ſuas omnes ſpes conſumptas de patria ipſa tandem, et ſua omnium ſalute coeperunt periclitari.

 9. Τίνος

9. Τίνος δὲ χάριν ἐμνήσθην Φαβίου καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγραμμένων; οὐχ ἕνεκα τῆς πιθανότητος τῶν εἰρημένων ἀγωνιῶν, μὴ πιστευθῇ παρά τισιν. ἡ μὲν γὰρ παρὰ τοῦτ' ἀλογία, καὶ χωρὶς τῆς ἐμῆς ἐξηγήσεως, αὐτὴ δι' αὑτῆς δύναται θεωρεῖσθαι παρὰ τοῖς ἐντυγχάνουσιν· ἀλλὰ τῆς τῶν ἀναλαμβανόντων τὰς ἐκείνου βίβλους ὑπομνήσεως· ἵνα μὴ πρὸς τὴν ἐπιγραφήν, ἀλλὰ πρὸς τὰ πράγματα βλέπωσιν. ἔνιοι γὰρ οὐκ ἐπὶ τὰ λεγόμενα συνεπιστήσαντες, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν τὸν λέγοντα· καὶ λαβόντες ἐν νῷ, διότι κατὰ τοὺς καιροὺς ὁ γράφων γέγονε, καὶ τοῦ συνεδρίου μετεῖχε τῶν Ῥωμαίων, πᾶν εὐθέως ἡγοῦνται τὸ λεγόμενον ὑπὸ τούτου πιστόν. ἐγὼ δὲ φημὶ μὲν δεῖν, οὐκ ἐν μικρῷ προσλαμβάνεσθαι τὴν τοῦ συγγραφέως πίστιν, οὐκ αὐτοτελῆ δὲ κρίνειν. τὸ δὲ πλεῖον, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι τοὺς ἀναγινώσκοντας τὰς δοκιμασίας. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ γε Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων πολέμου (τὴν γὰρ παρέκβασιν ἐντεῦθεν ἐποιησάμεθα) νομιστέον πρώτην μὲν αἰτίαν γεγονέναι, τὸν Ἀμίλκου θυμόν, τοῦ Βάρκα μὲν ἐπικαλουμένου, πατρὸς δὲ κατὰ φύσιν Ἀννίβου γεγονότος. ἐκεῖνος γὰρ οὐχ ἡττηθεὶς τῷ περὶ Σικελίαν πολέμῳ τῇ ψυχῇ, τῷ δοκεῖν αὐτὸς μὲν ἀκέραια διατετηρηκέναι τὰ περὶ τὸν Ἔρυκα στρατόπεδα ταῖς ὁρμαῖς, ἐφ' ὧν αὐτὸς ἦν· διὰ δὲ τὴν ἐν τῇ

9. Quorſum vero Fabii et eius hiſtoriae mentionem feci? non quod eius narrationem adeo arbitrer ſimilem veri, vt verendum mihi ſit, ne fidem apud nonnullos inueniat. adeo namque aliena ſunt ab omni ratione quae hic ſcribit, vt vel ſilente me, hominis leuitatem, quae ſe manifeſto prodit, lectores facile ſint obſeruaturi: verum vt eos admonerem, in quorum manus hiſtoriae illius venerint, ne titulum libri, ſed res ipſas attendant. Reperiuntur enim, quid ad narrantem potius quam illa quae narrantur animum aduertentes, quum illis temporibus auctorem ſciant vixiſſe, et Romanum ſenatorem fuiſſe: quicquid ab eo dictum eſt, pro fide digno protinus arripiunt. Ego vero, fidem eius ſcriptoris, ſicut non aſpernandam cenſeo: ita non tanti certe faciendam, vt iudicium lectoris velim inde pendere: ſed ex rebus ipſis potius quae narrantur, quod ſequatur eligere. Enimuero belli huius Romanorum et Carthaginienſium, (nam inde ſumus digreſſi) prima cauſſa cenſeri debet, indignatio Hamilcaris qui Barca eſt cognominatus, fuitque Hannibalis pater naturalis. Hic enim poſt bellum Siculum inuictum animum retinens, quod legiones, quibus ad Erycem praefuerat, integras illaeſasque conſeruauerat, eadem ſecum agitantes conſilia: vt, propter cladem maritimo

ναυμα-

ναυμαχίᾳ τῶν Καρχηδονίων ἧττων τοῖς καιροῖς εἴκων, πεποιῆσθαι τὰς συνθήκας, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ὀργῆς, τηρῶν ἀεὶ πρὸς ἐπίθεσιν. εἰ μὲν οὖν μὴ τὸ περὶ τοὺς ξένους ἐγένετο κίνημα τοῖς Καρχηδονίοις, εὐθέως ἂν ἄλλην ἀρχὴν ἐποιεῖτο καὶ παρασκευὴν πραγμάτων, ὅσον ἐπ' ἐκείνῳ. προκαταληφθεὶς δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς, ἐν τούτοις καὶ περὶ ταύτας διέτριβε τὰς πράξεις.

10. Ῥωμαίων δὲ μετὰ τὸ καταλύσασθαι Καρχηδονίους τὴν προειρημένην ταραχὴν, ἀπαγγειλάντων αὐτοῖς πόλεμον, τὸ μὲν πρῶτον εἰς πᾶν συγκατέβαινον, ὑπολαμβάνοντες αὐτοὺς νικήσειν τοῖς δικαίοις, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸ ταύτης βίβλοις περὶ τούτων δεδηλώκαμεν. ὧν χωρὶς, οὐχ οἷόν τε ἦν συμπεριενεχθῆναι δεόντως, οὔτε τοῖς νῦν λεγομένοις, οὔτε τοῖς μετὰ ταῦτα ῥηθησομένοις ὑφ' ἡμῶν. πλὴν οὐκ ἐντρεπομένων τῶν Ῥωμαίων, εἴξαντες τῇ περιστάσει, καὶ βαρυνόμενοι μὲν, οὐκ ἔχοντες δὲ ποιεῖν οὐδὲν, ἐξεχώρησαν Σαρδόνος. συνεχώρησαν δ' εἰσοίσειν ἄλλα χίλια καὶ διακόσια τάλαντα πρὸς τοῖς πρότερον, ἐφ' ᾧ μὴ τὸν πόλεμον ἐκείνοις ἀναδέξασθαι τοῖς καιροῖς. διὸ καὶ δευτέραν, μεγίστην δὲ, ταύτην θετέον αἰτίαν τοῦ μετὰ ταῦτα συστάντος πολέμου. Ἀμίλκας γὰρ προσλαβὼν τοῖς ἰδίοις θυμοῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν τῶν πολιτῶν, ὡς θᾶττον τοὺς ἀποστάντας τῶν μισθοφόρων καταπολεμήσας, ἐβεβαίωσε τῇ πατρί-

praelio acceptam a Carthaginienſibus, temporibus cedens, pacem fecerat; occaſioni intentus ad bellum inferendum, iram coquebat. Quod ſi motu mercenariorum impediti Carthaginienſes non fuiſſent; nulla interpoſita mora nouum bellum denuo eſſet exorſus, quantum quidem in ipſo foret. nunc inteſtina ſeditione praeuentus, in rebus patriae componendis coactus eſt ſe occupare.

10. Quum autem Romani poſt ſedatum illum tumultum de quo diximus, bellum ipſis denuntiaſſent: principio illi in hoc certamen deſcendere: quod iuſtis cauſſae ſuae freti victoriam ſperarent: ſicut ſuperioribus libris oſtendimus: absque quibus foret, nec quae iam dicimus, nec quae deinceps dicentur capi commode poſſent. Sed Romanis iuſta illorum non curantibus, praeſenti ſeſe accommodantes neceſſitati, qui aliud nihil poſſent, Sardinia aegre quidem, ſed tamen exceſſerunt. quin etiam, ne tam alieno tempore bellum ſuſtinere cogerentur, ad ſtipendium prius alia mille et ducenta annua talenta pendere conſenſerunt. itaque ſecundam hanc, eamque maximam, belli poſtea conflati cauſſam ſtatuere conuenit. Amilcar enim vbi ira ciuium ad propriam ipſius indignationem acceſſit, victis mercenariis qui rebellauerant, patria in tuto collocata, confeſtim ad res Hiſpaniae eo conſilio animum

π·τρίδι τὴν ἀσφάλειαν, εὐθέως ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν πράγματα, σπουδάζων ταύτῃ χρήσασθαι παρασκευῇ πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον. ἣν δὴ καὶ τρίτην αἰτίαν νομιστέον, λέγω δὲ τὴν εὔροιαν τῶν κατ' Ἰβηρίαν πραγμάτων Καρχηδονίοις. ταύταις γὰρ ταῖς χερσὶ πιστεύσαντες, εὐθαρσῶς ἐνέβησαν εἰς τὸν προειρημένον πόλεμον. ὅτι δ' Ἀμίλκας πλεῖστα μὲν συνεβάλετο πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ δευτέρου πολέμου, καίπερ τετελευτηκὼς ἔτεσι δέκα πρότερον τῆς καταρχῆς αὐτοῦ, πολλὰ μὲν ἂν εὕροι τις εἰς τοῦτο· σχεδὸν δὲ πρὸς πίστιν ἀρκοῦν ἔσται τὸ λέγεσθαι μέλλον.

11. Καθ' οὓς γὰρ καιροὺς καταπολεμηθεὶς Ἀννίβας ὑπὸ Ῥωμαίων, τέλος ἐκ τῆς πατρίδος ἀνεχώρησε, καὶ παρ' Ἀντιόχῳ διέτριβε· τότε Ῥωμαῖοι συνθεωροῦντες ἤδη τὴν Αἰτωλῶν ἐπιβολὴν, ἐξαπέστειλαν πρεσβευτὰς πρὸς Ἀντίοχον· βουλόμενοι μὴ λανθάνειν σφᾶς τὴν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν. οἱ δὲ πρέσβεις ὁρῶντες τὸν Ἀντίοχον προσέχοντα τοῖς Αἰτωλοῖς, καὶ πρόθυμον ὄντα πολεμεῖν Ῥωμαίοις, ἐθεράπευον τὸν Ἀννίβαν, σπουδάζοντες εἰς ὑποψίαν ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν Ἀντίοχον. ὃ καὶ συνέβη γενέσθαι. προβαίνοντος γοῦν τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ βασιλέως ὑπόπτως ἔχοντος ἀεὶ καὶ μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀννίβαν, ἐγένετό τις καιρὸς, ὥς ἐπὶ λόγον ἀχθῆναι τὴν ὑποικουρουμένην ἀτοπίαν ἐν αὐτοῖς, ἐν ᾧ καὶ πλείους ἀπολογισμοὺς ποιησάμενος Ἀννίβας,

adiecit, vt praesidia ad bellum contra Romanos inde sibi compararet. quae tertia belli caussa debet existimari. prosperos dico Carthaginiensium in Hispania successus: nam illis freti copiis bellum, de quo loquimur animose susceperunt. Amilcarem belli secundi Punici vel praecipuam fuisse caussam, licet decem annis prius obiisset quam illud inchoaretur, multis quidem argumentis probari potest: verum ad faciendam rei fidem, hoc fuerit satis quod iam dicam.

11. Quo tempore Hannibal victus bello a Romanis, solum vertere tandem coactus, apud Antiochum agebat; Romani iam tum quid pararent Aetoli prospicientes, ad Antiochum consilia eius explorandi caussa, legatos misere. hi regem cum Aetolis sentire conspicati, ac bellum aduersus populum Romanum meditari; quo Hannibalem Antiocho suspectum redderent, impensius colere ipsum institere. runt. neque euenit secus atque illi existimauerant. Sed quum progressu temporis magis ac magis suspicio regis in Hannibalem aleretur: occasio tandem se illi obtulit, controversiae et occultae simultatis, quam diu fouerant inuicem, disceptandae. ibi Hannibal, cum alia multa ad purgandum se disseruit; tum, quia

τέλος ἐπὶ τὸ τοιοῦτο κατήντησε, δυσχρηστούμενος τοῖς λόγοις. ἔφη γὰρ, καθ' ὃν καιρὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ τὴν εἰς Ἰβηρίαν ἔξοδον μέλλοι στρατεύεσθαι μετὰ τῶν δυνάμεων, ἔτη μὲν ἔχειν ἐννέα· θύοντος δ' αὐτοῦ τῷ Διὶ, παρεστάναι παρὰ τὸν βωμόν· ἐπεὶ δὲ καλλιερήσας κατασπείσαι τοῖς θεοῖς καὶ ποιῆσαι τὰ νομιζόμενα, τοὺς μὲν ἄλλους τοὺς περὶ τὴν θυσίαν ἀποστῆναι κελεύσας μικρὸν, αὐτὸν δὲ προσκαλεσάμενος, ἔροιτο φιλοφρόνως, εἰ βούλοιτο συνεξορμᾶν ἐπὶ τὴν στρατείαν. ἀσμένως δὲ κατανεύσαντος αὐτοῦ, καί τι προσαξιώσαντος παιδικῶς, λαβόμενον τῆς δεξιᾶς προσαγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὸν βωμὸν, καὶ κελεύειν ἁψάμενον τῶν ἱερῶν, ὀμνύναι, μηδέποτε Ῥωμαίοις εὐνοήσειν. ταῦτ' οὖν εἰδότα σαφῶς, ἠξίου τὸν Ἀντίοχον, ἕως μὲν ἄν τι δυσχερὲς βουλεύηται κατὰ Ῥωμαίων, θαῤῥεῖν, καὶ πιστεύειν αὐτὸν συνεργὸν ἕξειν νομίζοντα ἀληθινώτατον· ἐπὰν δὲ διαλύσεις ἢ φιλίαν συντίθηται πρὸς αὐτοὺς, τότε μὴ προσδεῖσθαι διαβολῆς, ἀλλ' ἀπιστεῖν καὶ φυλάττεσθαι. πᾶν γάρ τι πρᾶξαι κατ' αὐτῶν, ὃ δυνατὸς ἂν εἴη.

12. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίοχος ἀκούσας καὶ δόξας αὐτοπαθῶς, ἅμα δὲ ἀληθινῶς εἰρῆσθαι, πάσης τῆς προϋπαρχούσης ὑποψίας ἀπέστη. τῆς μὲν τοί γε δυσμενείας τῆς Ἀμίλκου, καὶ τῆς ὅλης προθέσεως, ὁμολογού-

cetera parum proficiebant, ad extremum eo venit, vt ita diceret: Se, quo tempore pater Amilcar in Hifpaniam cum exercitu proficifcebatur, puerum fuiffe nouem annorum. illo facra Ioui faciente, ad altare fe adftitiffe; patrem vbi litaffet, libationes diis feciffet, ac reliqua pro more peregiflet, ceteros qui facris intererant, faceffere paululum iuffiffe; tum fe propius aduocatum, a patre fuiffe non absque blanditiis interrogatum: ecquid expeditionis comes fecum proficifci vellet? quum alacris annuiffet, atque infuper ritu puerili hoc ipfum precibus ab eo contendiffet; patrem dextra filium prehendiffe, ad altare admouiffe, et tactis facris iureiurando adegiffe, nunquam amicum populo Romano fore. Orabat igitur Antiochum, vt de hoc animo fuo certus, dum quidem contra Romanos aliquid vellet moliri, fibi fideret fibi confilia crederet, neque dubitaret, operam fe ipfi quibuscumque rebus poffet plane fide fincera nauaturum. vbi vero de concordia et amicitia cum Romanis agere inciperet: tum ne exfpectaret, vt a calumniatoribus deferretur; fed caueret, neque fidem fibi haberet. omnia enim quae poffet aduerfus illos tentaturum.

12. Antiochus hoc fermone audito, quia vifus erat Hannibal ex proprii affectus vehementia et vero fenfu loqui, priores omnes fufpiciones depofuit. Atque hoc certum haberi teftimo-

μενον θετέον εἶναι τοῦτο μαρτύριον, ὡς καὶ δι' αὐτῶν φανερὸν ἐγένετο τῶν πραγμάτων. τοιούτους γὰρ ἐχθροὺς παρεσκεύασε Ῥωμαίοις, Ἀσδρούβαν τε τὸν τῆς θυγατρὸς ἄνδρα, καὶ τὸν αὐτοῦ κατὰ φύσιν υἱὸν Ἀννίβαν, ὥστε μὴ καταλιπεῖν ὑπερβολὴν δυσμενείας. Ἀσδρούβας μὲν οὖν προαποθανὼν, οὐ πᾶσιν ἔκδηλον ἐποίησε τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν· Ἀννίβᾳ δὲ παρέδωκαν οἱ καιροὶ καὶ λίαν ἐναποδείξασθαι τὴν πατρῴαν ἔχθραν εἰς Ῥωμαίους. Διὸ καὶ τοὺς ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους, χρὴ τῶν τοιούτων οὐδενὸς μᾶλλον φροντίζειν, ὥστε μὴ λανθάνειν τὰς προαιρέσεις τῶν διαλυομένων τὰς ἔχθρας, ἢ συντιθεμένων τὰς φιλίας· πότε τοῖς καιροῖς εἴκοντες, καὶ πότε ταῖς ψυχαῖς ἡττωμένοι ποιοῦνται τὰς συνθήκας· ἵνα τοὺς μὲν ἐφέδρους νομίζοντες εἶναι τῶν καιρῶν ἀεὶ φυλάττωνται, τοῖς δὲ πιστεύοντες, ὡς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς, πᾶν τὸ παραπίπτον ἐξ ἑτοίμου παραγγέλλωσιν. Αἰτίας μὲν οὖν τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου, τὰς προειρημένας ἡγητέον· ἀρχὰς δὲ, τὰς μελλούσας λέγεσθαι.

13. Καρχηδόνιοι γὰρ βαρέως μὲν ἔφερον καὶ τὴν ὑπὲρ Σικελίας ἧτταν· συνεπέτεινε δ' αὐτῶν τὴν ὀργὴν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, τὰ κατὰ Σαρδόνα, καὶ τὸ τῶν τελευταίων συντεθέντων χρημάτων πλῆθος. διόπερ ἅμα τῷ τὰ πλεῖστα κατ' Ἰβηρίαν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιήσασθαι, πρὸς πᾶν ἑτοίμως διέκειντο,

nium debet odii quo Amilcar flagrabat, et omnium eius consiliorum, sicut res ipsae postea ostenderunt. Hostes enim eiusmodi populo Rom. parauit, Asdrubalem generum, et Hannibalem, qui natura filius erat illius, vt ad maleuolentiae vehementiam addi nihil posset. Sed Asdrubal quidem prius est mortuus, quam suum hunc animum palam omnibus faceret: Hannibali per tempora abunde licuit acceptas a patre inimicitias in Romanos cum maxime exerere. Hoc igitur, si quid aliud Resp. regunt sollicite obseruandum meminerint; vt quos animos afferant, qui in gratiam positis inimicitiis redeunt, aut nouam amicitiam ineunt, ne ignorent: quando temporibus cedentes, quando victis animis pacis conditiones amplectantur: vt ab illis quidem, ceu temporum suorum insidiatoribus, semper sibi caueant; his vero fidem habeant, et vt subditis, vel amicis veris, quicquid inciderit sine cunctatione imperent. Caussae ergo belli Hannibalici hae censeri debent: principium vero, quae statim dicentur.

13. Iam quidem et amissae Siciliae detrimentum grauiter Carthaginienses ferebant: sed acuit eorum iram Sardiniae iactura, sicut ante diximus; et ingens illa vis pecuniae postremo imperatae. Itaque postquam Hispaniae maiorem iam partem imperio suo adiecissent, ad suscipiendas cuiuscumque generis

διέκειντο, τὸ κατὰ Ῥωμαίων ὑποδεικνύμενον. προσπεσούσης οὖν τῆς Ἀσδρούβα τελευτῆς, ᾧ μετὰ τὸν Ἀμίλκου θάνατον ἐνεχείρισαν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐκαραδόκουν τὰς τῶν δυνάμεων ὁρμάς· ἀφικομένης δὲ τῆς ἀγγελίας ἐκ τῶν στρατοπέδων, ὅτι συμβαίνει τὰς δυνάμεις ὁμοθυμαδὸν ᾑρῆσθαι στρατηγὸν Ἀννίβαν, παραυτίκα συναθροίσαντες τὸν δῆμον, μιᾷ γνώμῃ κυρίαν ἐποίησαν τὴν τῶν στρατοπέδων αἵρεσιν. Ἀννίβας δὲ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, εὐθέως ὥρμησεν ὡς καταστρεψόμενος τὸ τῶν Ὀλκάδων ἔθνος. ἀφικόμενος δὲ πρὸς Ἀλθαίαν, τὴν βαρυτάτην αὐτῶν πόλιν, κατεστρατοπέδευσε. μετὰ δὲ ταῦτα χρησάμενος ἐνεργοῖς ἅμα καὶ καταπληκτικαῖς προσβολαῖς, ταχέως ἐκράτησε τῆς πόλεως. οὗ συμβάντος, οἱ λοιποὶ γενόμενοι καταπλαγεῖς ἐνέδωκαν αὑτοὺς τοῖς Καρχηδονίοις. ἀργυροπωλήσας δὲ τὰς πόλεις, καὶ κυριεύσας πολλῶν χρημάτων, ἧκε παραχειμάσων εἰς Καινὴν πόλιν. μεγαλοψύχως δὲ χρησάμενος τοῖς ὑποταττομένοις, καὶ τὰ μὲν δοὺς τῶν ὀψωνίων τοῖς συστρατευομένοις, τὰ δ' ὑπισχνούμενος, πολλὴν εὔνοιαν καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἐνειργάσατο ταῖς δυνάμεσι.

14. Τῷ δ' ἐπιγενομένῳ θέρει πάλιν ὁρμήσας ἐπὶ τοὺς Οὐακκαίους, Ἑλμαντικὴν μὲν ἐξ ἐφόδου ποιησάμενος προσβολὰς, κατέσχεν, Ἀρβουκάλην δὲ διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως καὶ τὸ πλῆ-

criminationes Romanorum faciles se praebere inceperunt. Inter haec mortuo Asdrubale, cui post Amilcaris fata Hispaniam regendam tradiderant; principio, militum animi quo inclinarent cupide exspectare: deinde quum ab exercitu nuntium accepissent, quo ducatum Hannibali omnium consensu a copiis Hispaniensibus delatum significabatur; concione protinus conuocata, militum suffragia vna voce rata fecerunt. Hannibal simul ac dux est creatus, ad subiiciendam Poenorum imperio Olcadum gentem, animum appulit. Althaeam igitur, grauem prae ceteris et opulentam illorum vrbem, ducto exercitu, castra ante illam ponit: deinde in obsessorum oppugnatione strenuum adeo et formidabilem se praebet, vt non multo post voti fiat compos: quo casu et ceteri territi, Carthaginiensibus se dediderunt. Et quum sectiones illorum oppidorum vendidisset, maximis iam opibus abundans, Carthaginem nouam ad hiberna se recepit. Ibi singularem animi magnitudinem in regendis subditis prae se ferens, et tum in praesens stipendia armatis praebens, tum in posterum alia pollicitans, magnum sui amorem, nec non spes ingentes in illorum animis excitauit.

14. Sequenti vere suscepta in Vaccaeos expeditione, Salmanticam repentina inuasione occupauit. Arbucalam quoque magnis cum difficultatibus, quod et magna vrbs erat, et

θος,

θος, ἔτι δὲ τὴν γενναιότητα τῶν οἰκητόρων μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας πολιορκήσας, κατὰ κράτος εἷλε. μετὰ δὲ ταῦτα παραδόξως εἰς τὰς μεγίστας ἦλθε κινδύνους ἐπανάγων, συνδραμόντων ἐπ' αὐτῷ τῶν Καρπησίων, ὃ σχεδὸν ἐστὶν ἰσχυρότατον ἔθνος τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους, ὁμοίως δὲ, καὶ τῶν ἀστυγειτόνων ἀθροισθέντων ἅμα τούτοις, οὓς ἠρέθισαν μάλιστα μὲν οἱ τῶν Ὀλκάδων φυγάδες, συνεξέκαυσαν δὲ, καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑλμαντικῆς οἱ διασωθέντες. πρὸς οὓς, εἰ μὲν ἐκ παρατάξεως ἠναγκάσθησαν οἱ Καρχηδόνιοι διακινδυνεύειν, ὁμολογουμένως ἂν ἡττήθησαν. νῦν δὲ πραγματικῶς καὶ νουνεχῶς ἐξ ὑποστροφῆς ἀναχωρήσαντος Ἀννίβου, καὶ πρόβλημα ποιησαμένου τὸν Τάγον καλούμενον ποταμὸν, καὶ περὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ διάβασιν συστησαμένου τὸν κίνδυνον, ἅμα δὲ συγχρησαμένου συναγωνιστῇ τῷ ποταμῷ καὶ τοῖς θηρίοις, οἷς εἶχε περὶ τετταράκοντα τὸν ἀριθμὸν, συνέβη τὰ ὅλα παραδόξως καὶ κατὰ λόγον αὐτῷ χωρῆσαι. τῶν γὰρ Βαρβάρων ἐπιβαλλομένων κατὰ πλείους τόπους βιάζεσθαι καὶ περαιοῦσθαι τὸν ποταμὸν, τὸ μὲν πλεῖστον αὐτῶν μέρος διεφθάρη περὶ τὰς ἐκβάσεις, παραπορευομένων τῶν θηρίων παρὰ τὸ χεῖλος, καὶ τοὺς ἐκβαίνοντας ἀεὶ προκαταλαμβανόντων· πολλοὶ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὑπὸ τῶν ἱππέων ἀπώλοντο, διὰ τὸ κρατεῖν μὲν μᾶλλον τοῦ ῥεύματος τοὺς ἵππους· ἐξ ὑπερ-

frequens, quodque acerrime ciues resistebant, oppugnauit, atque per vim tandem cepit. At mox in reditu, impetum Carpetanis in ipsum facientibus, quae vere validissima gens est totius illius tractus, maxima ex inopinato pericula adiit. nam et finitimi populi cum his se coniunxerant, quos praecipue quidem Holcades, patria sua extorres aduersus Poenos concitauerant: nonnihil etiam inflammauerant, qui Salmantica euaserant. Quod si iusto praelio cum his dimicare Carthaginienses fuissent coacti; nullum dubium est, quin male rem fuerint gesturi. Verum Hannibal singulari sollertia ac prudentia sensim relato gradu se recipere; Tagum flumen munimenti loco hostibus opponere; praelium ad transitum amnis committere; ita, quum et fluuius simul et elephanti, quos habebat circiter quadraginta, ipsius conatus adiuuarent, euenit praeter omnium spem, vt ex animi sententia res ei succederet. Barbaris enim vim facere, atque amnem traiicere multis locis conantibus, pars eorum maxima in exitu ab aquis periit. Quippe elephanti qui per ripam ambulabant, vt quaeque manus hostium aqua exierat, hanc prius quam alii opem ferrent perimebant: tum autem in ipso flumine multi ab equitibus caedebantur: nam et fluminibus impetum facilius equi sustinebant; et equites de superiore loco

δεξίως

δεξίᾳ δὲ ποιεῖσθαι τὴν μάχην τοὺς ἱππέας πρὸς τοὺς πεζούς. τέλος δὲ, τοὔμπαλιν ἐπιδιαβάντες οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν ἐπὶ τοὺς Βαρβάρους, ἐτρέψαντο πλείους ἢ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων. ὧν ἡττηθέντων, οὐδεὶς ἔτι τῶν ἐντὸς Ἴβηρος ποταμοῦ ῥᾳδίως πρὸς αὐτοὺς ἀντοφθαλμεῖν ἐτόλμα πλὴν Ζακανθαίων. ταύτης δὲ τῆς πόλεως ἐπειρᾶτο κατὰ δύναμιν ἀπέχεσθαι, βουλόμενος μηδεμίαν ἀφορμὴν ὁμολογουμένην δοῦναι τοῦ πολέμου Ῥωμαίοις, ἕως τἆλλα πάντα βεβαίως ὑπ' αὐτὸν ποιήσαιτο. κατὰ τὰς Ἀμίλκου τοῦ πατρὸς ὑποθέσεις καὶ παραινέσεις.

15. Οἱ δὲ Ζακανθαῖοι συνεχῶς ἔπεμπον εἰς τὴν Ῥώμην· ἅμα μὲν ἀγωνιῶντες περὶ σφῶν καὶ προορώμενοι τὸ μέλλον· ἅμα δὲ βουλόμενοι μὴ λανθάνειν Ῥωμαίους τὴν γενομένην εὔροιαν Καρχηδονίοις τῶν κατ' Ἰβηρίαν πραγμάτων. Ῥωμαῖοι δὲ πλεονάκις αὐτῶν παρακηκοότες, τότε πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν τοὺς ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν προσπιπτόντων. Ἀννίβας δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς πεποιημένος ὑπ' αὐτὸν οὓς προέθετο, παρῆν αὖθις μετὰ τῶν δυνάμεων παραχειμάζων εἰς Καινὴν πόλιν, ἥτις ὡσανεὶ πρόσχημα καὶ βασίλειον ἦν ἐν τοῖς Καρχηδονίων κατὰ τὴν Ἰβηρίαν τόποις. καταλαβὼν δὲ τὴν παρὰ τῶν Ῥωμαίων πρεσβείαν, καὶ δοὺς αὐτὸν εἰς ἔντευξιν, διήκουε περὶ τῶν ἐνεστώτων. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν διεμαρτύροντο Ζακανθαίων ἀπέχεσθαι

cum peditibus dimicabant. Tandem vice verſa Hannibal fluuium traiicit, et in Barbaros irruens, centum millia hominum, et eo plures, vertit in fugam. quibus ita deuictis, nemo amplius vltra Iberum amnem fuit, Saguntinis exceptis, qui temere contra Carthaginienſes attollere oculos auderet. Sagunto Hannibal ſummo ſtudio abſtinebat. quod patris monita et conſilium ſecutus, reliqua omnia prius ſibi aſſerere cupiebat, quam occaſionem vllam Romanis belli ſuſcipendi palam daret.

15. Inter haec Saguntini crebros Romam nuntios mittere; partim quod futura proſpicientes, de ſua ſalute erant ſolliciti: partim quod proſperos Carthaginienſium in Hiſpania ſucceſſus, nollent Romanos ignorare. Qui ſaepe antea negligenter auditis eorum nuntiis, hoc tempore, legatos in Hiſpaniam, illa inſpecturos quae nuntiata fuerant, mittunt. Circa idem tempus Hannibal ſub iugum miſſis quas propoſuerat gentibus, ad hiberna rurſus Carthaginem nouam ſe recipiebat: erat enim vrbs illa quaſi gentis caput, et regia in ea Hiſpaniae parte quae Carthaginienſibus parebat. ibi quum legationem populi Romani inueniſſet, facta ſua adeundi poteſtate, diſſerentes de mandato ſibi negotio audiuit. Romani deum fidem teſtantes monebant, vt Saguntinis, qui

ϑαι (κεῖϑαι γὰρ αὐτὰς ἐν τῇ σφετέρᾳ πίςει) καὶ τὸν Ἴβηρα ποταμὸν μὴ διαβαίνειν κατὰ τὰς ἐπ' Ἀσδρέβα γενομένας ὁμολογίας. ὁ δ' Ἀννίβας ἅτε νέος μὲν ὤν, πλήρης δὲ πολεμικῆς ὁρμῆς, ἐπιτυχὴς δ' ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς, πάλαι δὲ παρωρμημένος πρὸς τὴν κατὰ Ῥωμαίων ἔχϑραν· πρὸς μὲν ἐκείνας, ὡς κηδόμενος Ζακανϑαίων, ἐνεκάλει Ῥωμαίοις, διότι μικροῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ςασιαζόντων αὐτῶν, λαβόντες τὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὸ διαλῦσαι, ἀδίκως ἐπανέλοιντό τινας τῶν προεςώτων, οὓς ἐ περιόψεσθαι παρεσπονδημένας· πάτριον γὰρ εἶναι Καρχηδονίοις, τὸ μηδένα τῶν ἀδικεμένων περιορᾶν. πρὸς δὲ Καρχηδονίας διεπέμπετο, πυνθανόμενος, τί δεῖ ποιεῖν, ὅτι Ζακανθαῖοι πιςεύοντες τῇ Ῥωμαίων συμμαχίᾳ, τινὰς τῶν ὑπ' αὐτὰς ταττομένων ἀδικῦσι. Καθόλε δ' ἦν πλήρης ἀλογίας καὶ θυμῦ βιαίε· διὸ καὶ ταῖς μὲν ἀληθιναῖς αἰτίαις ἐκ ἐχρῆτο, κατέφευγε δ' εἰς προφάσεις ἀλόγας, ὅπερ εἰώθασι ποιεῖν, οἱ διὰ τὰς προεγκαθημένας αὐτοῖς ὁρμὰς, ὀλιγωρῦντες τῦ καθήκοντος. πόσῳ γὰρ ἦν ἄμεινον οἴεσθαι, δεῖν Ῥωμαίας ἀποδῦναι σφίσι Σαρδόνα, καὶ τὰς ἐπιταχθέντας ἅμα ταύτῃ φόρας, ὃς τοῖς καιροῖς συνεπιθέμενοι πρότερον, ἀδίκως παρ' αὐτῶν ἔλαβον· εἰ δὲ μὴ, φᾶναι πολεμήσειν. νῦν δὲ τὴν μὲν ἐσαν αἰτίαν ἀληθινὴν

fide et clientela populi Romani essent, abstineret: vtque ex eo foedere quod cum Asdrubale ictum erat, amnem Iberum ne traiiceret. Hannibal vero vtpote iuuenis, militaris ferociae plenus, felix in inceptis, et iampridem concitatus ad inimicitias cum populo Romano exercendas, apud legatos quidem querimoniam instituit, quasi Saguntinorum fautor: quod paucis ante annis exorta Sagunti seditione, quum totius controuersiae arbitrium Romanis fuisset permissum, vt ciues ad concordiam perducerent, principum nonnullos iniqua morte affecerint: quam perfidiam insignitam non inultam se relicturum. Carthaginienses enim acceptum a patribus tenere institutum, vt neminem iniuria patiantur affici. ad Carthaginienses vero sciscitatum misit, quid opus esset facto, cum Saguntini amicitia Romanorum freti, populos ditionis ipsorum iniuriis lacessant. Enimuero Hannibal in omnibus rebus ira praecipiti, non ratione vlla vtebatur: iccirco praetermissis veris caussis, ad praetextus iniustos confugiebat: sicut facere illi consueuerunt, qui affectibus praeoccupati, honesti rationem nullam ducunt. Quanto enim futurum erat melius postulare vt Romani Sardiniam restituerent, et simul stipendia eodem tempore imperata, quae per occasionem aduersae Carthaginiensium fortunae iniustae ab ipsis exegissent? quod si recusarent Romani, bel-

θινὴν παρασιωπῶν, τὴν δ' οὐχ ὑπάρχουσαν περὶ Ζακανθαίων πλάττων, οὐ μόνον ἀλόγως, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀδίκως κατάρχειν ἐδόκει τοῦ πολέμου.

16. Οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις, ὅτι μὲν εἴη πολεμητέον σαφῶς εἰδότες, ἀπέπλευσαν εἰς Καρχηδόνα, τὰ παραπλήσια θέλοντες ἐπιμαρτύρασθαι κἀκείνοις. οὐ μὴν ἐν Ἰταλίᾳ γε πολεμήσειν ἤλπιζον, ἀλλ' ἐν Ἰβηρίᾳ· χρήσασθαι δὲ πρὸς τὸν πόλεμον ὁρμητηρίῳ τῇ Ζακανθαίων πόλει. διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἁρμοζόμενοι τὴν ὑπόθεσιν, ἡ σύγκλητος ἔκρινεν ἀσφαλίσασθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πράγματα, προορωμένη, διότι μέγας ἔσται καὶ πολυχρόνιος, καὶ μακρὰν ἀπὸ τῆς οἰκείας ὁ πόλεμος. Συνέβαινε γὰρ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς, Δημήτριον τὸν Φάριον, ἐπιλελησμένον μὲν τῶν προγεγονότων εἰς αὐτὸν εὐεργετημάτων ὑπὸ Ῥωμαίων, καταπεφρονηκότα δὲ, πρότερον μὲν διὰ τὸν ἀπὸ Γαλατῶν, τότε διὰ τὸν ἀπὸ Καρχηδονίων φόβον περιεστῶτα Ῥωμαίοις, πάσας δ' ἔχοντα τὰς ἐλπίδας ἐν τῇ Μακεδόνων οἰκίᾳ, διὰ τὸ συμπεπολεμηκέναι καὶ μετεσχηκέναι τῶν πρὸς Κλεομένει κινδύνων Ἀντιγόνῳ· πορθεῖν μὲν καὶ καταστρέφεσθαι τὰς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πόλεις τὰς ὑπὸ Ῥωμαίους ταττομένας, πεπλευκέναι δ' ἔξω τοῦ Λισσοῦ παρὰ τὰς συνθήκας, πεντήκοντα λέμβοις, καὶ πεπορθηκέναι πολλὰς τῶν Κυκλάδων νήσων. εἰς ἃ βλέποντες

lum denuntiaret. Nunc veram cauſſam reticens, falſam confingens, de iniuria facta Saguntinis, non ſolum ſine ratione, verum etiam contra ius bellum viſus eſt inchoaſſe.

16. Legati poſt haec Carthaginem ea mente proficiſcuntur, vt etiam apud hos ſimilia teſtarentur; quum non iam dubitarent fore omnino bellum. ſed non putabant Legati in Italia bellandum Romanis fore; verum in Hiſpania vbi Saguntum vrbs, belli arx futura ſibi eſſet. Iccirco Senatus ad huiusmodi cogitationem conſilia ſua referens, quia bellum fore diuturnum prouidebat et longinquum; res Illyrici firmandas ſtatuit. Etenim circa eadem tempora Demetrius Pharius, oblitus beneficiorum quae Romani in ipſum contulerant; quum iam ante contemnere eos coepiſſet, quando formidabiles ipſis imminere Gallos videbat: tunc quoque propter metum a Carthaginienſibus impendentem, eosdem floccifaciens, ſpe ſua omni locata in regia Macedonum, quod bello Cleomenico ſocia arma cum Antigono iunxerat: hic inquam vrbes Romanae ditionis in Illyrico vaſtare et in ſuam poteſtatem redigere erat aggreſſus: et vltra Liſſum contra leges pacis quinquaginta lembis nauigans, multas e Cycladibus inſulis incurſauerat. Quae quum animaduer-

S τες

τες Ῥωμαῖοι, καὶ θεωροῦντες ἀνθοῦσαν τὴν Μακεδόνων οἰκίαν, ἔσπευδον ἀσφαλίσασθαι τὰ πρὸς ἕω τῆς Ἰταλίας· πεπεισμένοι καταταχήσειν, διορθωσάμενοι μὲν τὴν Ἰλλυριῶν ἄγνοιαν, ἐπιτιμήσαντες δὲ καὶ κολάσαντες τὴν ἀχαριστίαν καὶ προπέτειαν τὴν Δημητρίου. διεψεύσθησαν δὲ τοῖς λογισμοῖς. κατετάχησε γὰρ αὐτοὺς Ἀννίβας, ἐξελὼν τὴν Ζακανθαίων πόλιν. καὶ παρὰ τοῦτο συνέβη τὸν πόλεμον οὐκ ἐν Ἰβηρίᾳ, πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ Ῥώμῃ, καὶ κατὰ πᾶσαν γενέσθαι τὴν Ἰταλίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις χρησάμενοι τοῖς διαλογισμοῖς, Ῥωμαῖοι μὲν ὑπὸ τὴν ὡραίαν Λεύκιον τὸν Αἰμίλιον ἐξαπέστειλαν μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πράξεις, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς Ὀλυμπιάδος. Ἀννίβας δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως ἀναζεύξας ἐκ τῆς Καινῆς πόλεως, προῆγε ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τὴν Ζάκανθαν.

17. Ἡ δὲ πόλις αὕτη κεῖται μὲν ἐπὶ τῷ πρὸς θάλατταν καθήκοντι πρόποδι τῆς ὀρεινῆς τῆς συναπτούσης τὰ πέρατα τῆς Ἰβηρίας καὶ Κελτιβηρίας· ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης ὡς ἑπτὰ στάδια. νέμονται δὲ χώραν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν πάμφορον, καὶ διαφέρουσαν ἀρετῇ πάσης τῆς Ἰβηρίας. ᾗ τότε παραστρατοπεδεύσας Ἀννίβας, ἐνεργὸς ἐγίνετο περὶ τὴν πολιορκίαν, πολλὰ προορώμενος εὔχρηστα πρὸς τὸ μέλλον, ἐκ τοῦ κατὰ κράτος ἑλεῖν αὐτήν.

terent Romani, et regiam Macedonum florere intelligerent, res suas in prouinciis ad ortum Italiae sitis collocandas sibi esse in tuto existimarunt. Hannibalis enim molitiones anteuertere se posse sperabant: et facile efficere, vt Illyriis errorem emendare coactis, Demetrio succenserent, et ingratum eius animum ac temeritatem castigarent. Sed frustra fuerunt. nam ipsos Hannibal anteuertit, et Saguntinorum vrbem interim exscidit. quo factum, vt bellum non in Hispania, sed pro moenibus vrbis, totaque Italia gerendum ipsis fuerit. Ceterum Romani, id consilium quod ostendimus secuti, vere ineunte anni primi Olympiadis centesimae quadragesimae, L. Aemilium ad res in Illyrico gerendas cum exercitu mittunt. Hannibal vero cum omnibus copiis Carthagine noua profectus Saguntum versus iter instituit.

17. E montanis quae Iberiae ac Celtiberiae fines contingunt, pes in mare procurrit; in quo sita Saguntinorum vrbs est, passus mille ferme a mari. Ager horum omnibus abundat fructibus, iisque longe melioribus quam in vlla alia parte Hispaniae reperiantur. Positis ad Saguntum castris Hannibal obsidionem acriter vrgebat. quantum enim momentum ad ea quae parabat, esset allaturus, si eam vrbem per vim expugnaret, facile prospiciebat.

πρῶτον μὲν γὰρ ὑπέλαβε παρελέσθαι Ῥωμαίων τὴν ἐλπίδα τοῦ συστήσασθαι τὸν πόλεμον ἐν Ἰβηρίᾳ. δεύτερον δὲ καταπληξάμενος ἅπαντας, εὐτακτοτέρους μὲν ἐπέπεισθαι παρασκευάσειν τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἤδη ταττομένους, εὐλαβεστέρους δὲ τοὺς ἀκμὴν αὐτοκράτορας ὄντας τῶν Ἰβήρων. τὸ δὲ μέγιστον οὐδένα ἀπολιπὼν ὄπισθεν πολέμιον, ἀσφαλῶς ποιήσεσθαι τὴν εἰς τοὔμπροσθεν πορείαν. χωρίς τε τούτων, εὐπορήσειν μὲν χορηγιῶν αὐτὸς ὑπελάμβανε πρὸς τὰς ἐπιβολὰς, προθυμίαν δ' ἐνεργάσεσθαι ταῖς δυνάμεσιν ἐκ τῆς ἐσομένης ἑκάστοις ὠφελείας, προκαλέσεσθαι δὲ τὴν εὔνοιαν τῶν ἐν οἴκῳ Καρχηδονίων διὰ τῶν ἀποσταλησομένων αὐτοῖς λαφύρων. τοιούτοις δὲ χρώμενος διαλογισμοῖς, ἐνεργῶς προσέκειτο τῇ πολιορκίᾳ. τότε μὲν ὑπόδειγμα τῷ πλήθει ποιῶν αὐτὸν, καὶ γινόμενος αὐτουργὸς τῆς ἐν τοῖς ἔργοις ταλαιπωρίας, ἔστι δ' ὅτε καὶ παρακαλῶν τὰ πλήθη, καὶ παραβόλως διδοὺς αὐτὸν εἰς τοὺς κινδύνους, πᾶσαν δὲ κακοπάθειαν καὶ μέριμναν ὑπομείνας, τέλος ἐν ὀκτὼ μησὶ κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν. κύριος δὲ γενόμενος χρημάτων πολλῶν, καὶ σωμάτων καὶ κατασκευῆς, τὰ μὲν χρήματα εἰς τὰς ἰδίας ἐπιβολὰς παρέθετο κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν· τὰ δὲ σώματα διένειμε κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστοις τῶν συστρατευομένων· τὴν δὲ κατασκευὴν παραχρῆμα πᾶσαν ἐξέπεμψε τοῖς Καρχηδονίοις. ταῦτα δὲ πράξας, οὐ διεψεύσθη τοῖς λογισμοῖς, οὐδ' ἀπέτυχε τῆς ἐξ ἀρ-

Nam primum omnium, Romanis ſpem belli in Hiſpania gerendi, adempturum ſe arbitrabatur: deinde territis hoc exemplo omnibus, quin et ſubacti iam populi dicto futuri eſſent audientiores; et ceteri qui ſui adhuc iuris erant, metuentiores, non dubitabat. quodque longe maximum erat, nullo a tergo relicto h ſte, tuto ſe in vlteriora perrecturum. magnam inſuper opum vim ad perſequenda ſua incepta conſecuturum ſe ſperabat: et tum milites, vbi praedam ſinguli nacti forent, promptiores ſe redditurum: tum etiam Carthaginienſes qui domi erant mittendis ſpoliis ſibi ſe conciliaturum. Haec apud ſe reputans, obſidionem acriter vrgebat. Et quum modo eſſet ipſe exemplo multitudini, in moliendis operibus plurimum manibus ſuis laborans: modo milites hortaretur, ſeque omnibus periculis temere obiectaret, nullam aerumnam neque ſollicitudinem refugiens; tandem intra menſes octo vrbem cepit. Potitus pecunia ingenti, captiuis et ſupellectilibus multis; pecuniam ad bellum contra Romanos, ſicut initio propoſuerat, reſeruauit: captivos inter milites pro merito cuiusque diuiſit: ſupellectilia extemplo omnia ad Carthaginienſes transmiſit. quod quum egiſſet, nequaquam ſpe ſua fuit fruſtratus, ſed quod initio propoſuerat eſt conſe-

χῆς προθέσεως· ἀλλὰ τούς τε στρατιώτας προθυμοτέρους ἐποίησε πρὸς τὸ κινδυνεύειν· τούς τε Καρχηδονίους ἑτοίμους παρεσκεύασε πρὸς τὸ παραγγελλόμενον· αὐτός τε πολλὰ τῶν χρησίμων μετὰ ταῦτα κατειργάσατο διὰ τῆς τῶν χορηγιῶν παραθέσεως.

18. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Δημήτριος, ἅμα τῷ συνιέναι τὴν ἐπιβολὴν τῶν Ῥωμαίων, παραυτίκα μὲν εἰς τὴν Δίμαλον ἀξιόχρεω φρουρὰν εἰσέπεμψε, καὶ τὰς ἁρμοζούσας ταύτῃ χορηγίας· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν πόλεων τοὺς μὲν ἀντιπολιτευομένους ἐπανείλετο, τοῖς δ' αὐτοῦ φίλοις ἐνεχείρισε τὰς δυναστείας. αὐτὸς δ' ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων ἐπιλέξας τοὺς ἀνδρωδεστάτους ἑξακισχιλίους, συνέστησε τούτους εἰς τὴν Φάρον. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἰλλυρίδα μετὰ τῶν δυνάμεων, καὶ θεωρῶν τοὺς ὑπεναντίους θαῤῥοῦντας ἐπὶ τῇ τῆς Διμάλου ὀχυρότητι καὶ ταῖς παρασκευαῖς, ἔτι δὲ τῷ δοκεῖν αὐτὴν ἀνάλωτον ὑπάρχειν· ταύτῃ πρῶτον ἐγχειρεῖν ἔκρινε, βουλόμενος καταπλήξασθαι τοὺς πολεμίους· παρακαλέσας δὲ τοὺς κατὰ μέρος ἡγεμόνας, καὶ προσαγαγὼν ἔργα κατὰ πλείους τόπους, ἤρξατο πολιορκεῖν. λαβὼν δὲ κατὰ κράτος ἐν ἡμέραις ἑπτὰ, παραχρῆμα πάντας ἥττησε ταῖς ψυχαῖς τοὺς ὑπεναντίους. διόπερ εὐθέως παρῆσαν ἐκ πασῶν τῶν πόλεων ἐπιτρέποντες καὶ διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. ὁ δὲ προσδεξάμενος ἑκάστους ἐπὶ ταῖς ἁρμοζούσαις ὁμολογίαις,

cutus: nam et milites ad belli pericula alacriores euasere: et Carthaginienses ad omnia postulata sua reddidit aequiores: tum autem ipse, quod ab omnibus necessariis probe esset instructus, multa deinceps ex vtilitate sua perficiendi facultatem habuit.

18. Circa idem tempus Demetrius, simulac de consiliis Romanorum resciuit, extemplo idoneum praesidium cum omnibus quae postulat vsus, Dimalum mittit: in ceteris vrbibus, occisis qui contrariae factionis erant, illarum gubernacula amicis suis tradit. ipse ex omni subditorum numero fortissimos seligit ad sex millia, eosque Phari collocat. Romanus Cos. vbi in Illyricum legiones perduxit, cognita hostium confidentia, tum propter Dimali munitionem, et copiam commeatuum; tum etiam, quod nunquam fuisse capta vrbs illa crederetur: vt hostes perterrefaceret, hanc omnium primam adoriri constituit. Igitur tribunos militum aliosque ordinum ductores hortatus, admotis etiam operibus variis locis, eam instituit expugnare. Capta vrbs est die septimo; eaque res hostium animos confestim ita fregit, vt ex omnibus mox vrbibus aduenirent, qui in Romanorum fidem se permitterent dederentque. Consul conuenientes quibusque leges dicere, eosque in fidem re-

ἐποιεῖτο

ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν εἰς τὴν Φάρον ἐπ᾽ αὐτὸν τὸν Δημήτριον. πυνθανόμενος δὲ, τήν τε πόλιν ὀχυρὰν εἶναι, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων διαφερόντων εἰς αὐτὴν ἠθροῖσθαι, πρὸς δὲ καὶ ταῖς χορηγίαις ἐξηρτῦσθαι, καὶ ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς, ὑφεωρᾶτο μὴ δυσχερὴ καὶ πολυχρόνιον συμβῇ γενέσθαι τὴν πολιορκίαν. διὸ προορώμενος ἕκαστα τούτων, ἐχρήσατο παρ᾽ αὐτὸν τὸν καιρὸν, τοιῷδέ τινι γένει στρατηγήματος. ποιησάμενος γὰρ τὸν ἐπίπλουν νυκτὸς ἐπὶ τὴν νῆσον παντὶ τῷ στρατεύματι, τὸ μὲν πλεῖον μέρος τῆς δυνάμεως ἀπεβίβασεν εἴς τινας ὑλώδεις καὶ κοίλους τόπους. εἴκοσι δὲ ναυσὶν ἐπιγενομένης ἡμέρας ἔπλει προδήλως ἐπὶ τὸν ἔγγιστα τῆς πόλεως λιμένα. συνορῶντες δὲ τὰς ναῦς οἱ περὶ Δημήτριον, καὶ καταφρονοῦντες τοῦ πλήθους, ὥρμησαν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸν λιμένα, κωλύσοντες τὴν ἀπόβασιν τῶν ὑπεναντίων.

19. Ἅμα δὲ τῷ συμμίξαι γενομένης ἰσχυρᾶς τῆς συμπλοκῆς, προσεβοήθουν ἀεὶ πλείους τῶν ἐκ τῆς πόλεως· τέλος δὲ πάντες ἐξεληλύθεσαν εἰς τὸν κίνδυνον. τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ τῆς νυκτὸς ἀποβάντες εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον συνῆψαν, διὰ τόπων ἀδήλων ποιούμενοι τὴν πορείαν. καὶ καταλαβόμενοι μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος λόφον ἐρυμνὸν, διέκλεισαν ἀπὸ τῆς πόλεως τοὺς ἐκβεβοηθηκότας. οἱ δὲ περὶ τὸν Δημήτριον συννοήσαντες τὸ γεγονὸς, τοῦ μὲν διακωλύειν τοὺς ἀποβαίνοντας ἀπέστησαν· συναθροίσαντες δὲ σφᾶς

cipere: deinde Pharum versus, ad ipsum Demetrium cum classe nauigare. Quia autem acceperat vrbem esse admodum munitam, magnumque virorum fortium numerum eo conuenisse: ad haec commeatibus ac reliquis belli apparatibus abundare; ne difficilis ac diuturna eius obsidio sibi foret verebatur. Haec metuens Aemilius, huiusmodi strategemate in ipso adventus sui articulo est vsus. Noctu cum omnibus copiis in insulam appulsus, maiorem exercitus partem in terram exponit, et locis cauis ac syluosis occultat. ipse cum viginti nauibus palam vbi illuxisset, proximum vrbi portum petit. Demetrius eas naues conspicatus, numerumque illarum aspernatus, ex vrbe ad portum cum suorum manu venit, ne egredi nauibus hostis posset, impediturus.

19. Vbi semel concurrerunt acies, atroci commisso praelio, plures subinde ex vrbe suppetias veniebant: donec tandem, omnes ad certamen exierunt. Interea Romani qui noctu expositi fuerant, per ignota loca facto itinere, appropinquant. collem deinde egregie munitum, qui inter vrbem ac portum medius, occupant, et illos qui ad pugnandum cum hoste exierant, ab vrbe excludunt. Ea re cognita Demetrius, omisso certamine cum egredientibus in terram: congregatis omni-

αὐτοὺς, καὶ παρακαλέσαντες, ὥρμησαν, κρίναντες ἐκ παρατάξεως διακινδυνεύειν πρὸς τοὺς ἐπὶ τὸν λόφον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι θεωροῦντες τὴν ἔφοδον τῶν Ἰλλυριῶν ἐνεργῆ καὶ συντεταγμένην, ἀντέπεσον ταῖς σπείραις καταπληκτικῶς. ἅμα δὲ τοῖς προειρημένοις οἱ πεποιημένοι τὴν ἀπόβασιν ἀπὸ τῶν πλοίων, συνορῶντες τὸ γινόμενον, προσέκειντο κατόπιν· καὶ πανταχόθεν προσπίπτοντες, θόρυβον καὶ ταραχὴν οὐ μικρὰν ἐν τοῖς Ἰλλυριοῖς κατεσκεύαζον. ἐξ οὗ τῶν μὲν κατὰ πρόσωπον, τῶν δὲ κατὰ νώτου πονούντων, τέλος οἱ περὶ τὸν Δημήτριον ἐτράπησαν. καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν ἔφυγον ὡς πρὸς τὴν πόλιν, οἱ δὲ πλείους ἀνοδίᾳ κατὰ τῆς νήσου διεσπάρησαν. ὁ δὲ Δημήτριος ἔχων ἑτοίμους λέμβους πρὸς τὸ συμβαῖνον ἔν τισι τόποις ἐρήμοις ὑφορμοῦντας, ἐπὶ τούτους ἐποιήσατο τὴν ἀποχώρησιν. εἰς οὓς ἐμβὰς, ἐπιγενομένης τῆς νυκτὸς ἀπέπλευσε, καὶ διεκομίσθη παραδόξως πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον, παρ' ᾧ τὸ λοιπὸν διέτρεψε τοῦ βίου μέρος· ἀνὴρ θράσος μὲν καὶ τόλμαν κεκτημένος, ἀλόγιστον δὲ ταύτην καὶ τελέως ἄκριτον· διὸ καὶ τὴν καταστροφὴν παραπλησίαν αὐτῷ συνέβη γενέσθαι τῇ κατὰ τὸν ὅλον βίον προαιρέσει. καταλαβέσθαι γὰρ ἐγχειρήσας μετὰ τῆς Φιλίππου γνώμης τὴν τῶν Μεσσηνίων πόλιν εἰκῇ καὶ παραβόλως, ἐν αὐτῷ τῷ τῆς πράξεως καιρῷ διεφθάρη· περὶ ὧν ἡμεῖς τὰ κατὰ μέρος, ὅταν ἐπὶ τοὺς καιροὺς ἔλθωμεν, διασα-

bus ſuis, eosque hortatus, collatis ſignis cum iis qui collem obtinebant, acie dimicare conſtituit. Romani animaduerſo Illyrios acie ordinata acrem in ſe facere impetum, terribili ipſi quoque audacia in eorum cohortes irruunt. Simul vno tempore ceteri e nauibus egreſſi, terga hoſtium caedebant: deinde omni ex parte illos adorti, tumultu et perturbatione magna Illyrios implerunt. Itaque quum et a tergo laboraret acies, fugam tandem capeſſere Demetrii exercitus eſt coactus. Pars in vrbem fugit: plures auiis itineribus per inſulam diſſipati ſunt. Demetrius ad lembos ſuos ſe recepit: quos deſertis quibusdam locis ſtantes ad anchoras habebat, in omnem euentum paratos. his conſcenſis, noctuque profectus, ad regem Philippum praeter omnium opinionem eſt delatus: egitque apud eum reliquam vitae ſuae partem. vir, praeſentis quidem animi, et audax: ſed temerarius et nullius plane iudicii. quare etiam exitum eſt nactus, inſtitutis congruentem, quibus per omnem vitam vſus fuerat. Vrbem enim Meſſeniorum conſcio Philippo occupare conatus, in ipſa pugna quam temere et proiecta audacia conferebat, caeſus eſt: ſicut ſuo loco ſigillatim ſumus oſtenſuri. Romanus Cos. Pharum

φήσομεν. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Αἰμίλιος τὴν μὲν Φάρον εὐθέως ἐξ ἐφόδου παραλαβὼν, κατέσκαψε, τῆς δὲ λοιπῆς Ἰλλυρίδος ἐγκρατὴς γενόμενος καὶ πάντα διατάξας κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, μετὰ ταῦτα, ληγούσης ἤδη τῆς θερείας, εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανῆλθε, καὶ τὴν εἴσοδον ἐποιήσατο μετὰ θριάμβου καὶ τῆς ἁπάσης εὐδοξίας. ἐδόκει γὰρ οὐ μόνον ἐπιδεξίως, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀνδρωδῶς κεχρῆσθαι τοῖς πράγμασι.

20. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι προσπεπτωκυίας αὐτοῖς ἤδη τῆς τῶν Ζακανθαίων ἁλώσεως, οὐ μὰ Δία περὶ τοῦ πολέμου τότε διαβούλιον ἦγον, καθάπερ ἔνιοι τῶν συγγραφέων φασὶ, προσκατατάττοντες ἔτι καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερα ῥηθέντας λόγους, πάντων ἀτοπώτατον πρᾶγμα ποιοῦντες. πῶς γὰρ οἷόν τ' ἦν, Ῥωμαίους, τοὺς ἐνιαυτῷ πρότερον ἐπηγγελκότας πόλεμον Καρχηδονίοις, ἐὰν ἐπιβαίνωσι τῆς Ζακανθαίων χώρας, τούτους, κατὰ κράτος ἑαλωκυίας αὐτῆς τῆς πόλεως, τότε βουλεύεσθαι συνελθόντας, πότερα πολεμητέον, ἢ τοὐναντίον; πῶς δὲ, καὶ τίνα τρόπον ἅμα μὲν τὴν σκυθρωπότητα τοῦ συνεδρίου παρεισάγουσι θαυμάσιον, ἅμα δὲ τοὺς υἱοὺς ἀπὸ δώδεκα ἐτῶν ἄγειν φασὶ τοὺς πατέρας εἰς τὸ συνέδριον, οὓς μετέχοντας τῶν διαβουλίων οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων οὐδενὶ προσίεσθαι τῶν ἀποῤῥήτων οὐδέν; ὧν οὔτ' εἰκὸς, οὔτε ἀληθές ἐστι τὸ παράπαν οὐδέν. εἰ μὴ, νὴ Δία, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ τύχη καὶ τοῦτο

repentino incurſu ſtatim inuadit, eamque mox captam diruit. deinde Illyrico vniuerſo in poteſtatem redacto, rebusque omnibus ex animi ſententia compoſitis, affecta iam aeſtate triumphum egit magnificum: neque ſollertiae dumtaxat, verum etiam fortitudinis laudem ex prouincia reportauit.

20. Romani vero poſtquam de capto Sagunto nuntium acceperunt, nequaquam illi quidem de bello ſuſcipiendo deliberationem inſtituerunt, ſicut a nonnullis ſcriptoribus memoriae eſt proditum: qui etiam ſententias ab vtraque parte dictas, libris ſuis inſeruerunt: quo nihil ne fingi quidem abſurdius queat. Nam qui fieri potuit, vt Romani qui ſuperiore anno bellum Carthaginienſibus indixerant, ſi ditionem Saguntinorum infeſti ingrederentur: iidem capta per vim vrbe ipſa, tum demum ad deliberandum conuenirent, ſitne ſuſcipiendum bellum, annon? quam abſurdum vero illud: quod incredibilem Senatus moeſtitiam commemorantes, ſimul adiiciunt, filios duodecim dumtaxat annis maiores, a parentibus in Senatum inductos; qui publicorum conſiliorum facti participes, nemini propinquorum quicquam illorum quae enuntiari nefas, aperuerint. quae ſunt omnia a vero aliena

προσένειμε Ῥωμαίοις, τὸ Φρονεῖν αὐτὰς εὐθέως ἐκ γενετῆς. πρὸς μὲν ὖν τὰ τοιαῦτα τῶν συγγραμμάτων, οἷα γράφει Χαιρέας καὶ Σώσιλος, ὐδὲν ἂν δέοι πλέον λέγειν· ὐ γὰρ ἱςορίας, ἀλλὰ κυρεακῆς καὶ πανδήμυ λαλιᾶς, ἐμοί γε δοκῦσι τάξιν ἔχειν καὶ δύναμιν. Ῥωμαῖοι δὲ προσπεσόντος σφίσι τῦ γεγονότος κατὰ τὰς Ζακανθαίας ἀδικήματος, παραχρῆμα πρεσβευτὰς ἑλόμενοι, κατὰ σπυδὴν ἐξαπέςειλαν εἰς τὴν Καρχηδόνα· δύο προτείνοντες αὐτοῖς· ὧν τὸ μὲν, αἰσχύνην ἅμα καὶ βλάβην Φέρειν ἐδόκει δεξαμένοις τοῖς Καρχηδονίοις· τὸ δ' ἕτερον, πραγμάτων καὶ κινδύνων ἀρχὴν μεγάλων. ἢ γὰρ τὸν ςρατηγὸν Ἀννίβαν, καὶ τὰς μετ' αὐτῦ συνέδρυς ἐκδότυς διδόναι Ῥωμαίοις ἀπήτυν, ἢ προήγγελλον τὸν πόλεμον. Παραγενομένων δὲ τῶν Ῥωμαίων, καὶ παρελθόντων εἰς τὸ συνέδριον, καὶ διασαφύντων ταῦτα, δυσχερῶς ἤκουον οἱ Καρχηδόνιοι τὴν αἵρεσιν τῶν προτεινομένων. ὅμως δὲ προςησάμενοι τὸν ἐπιτηδειότατον ἐξ αὐτῶν, ἤρξαντο περὶ σφῶν δικαιολογεῖσθαι.

21. Τὰς μὲν ὖν πρὸς Ἀσδρύβαν ὁμολογίας παρεσιώπων, ὡς ὔτε γεγενημένας· εἴτε γεγόνασιν, ὐδὲν ὔσας πρὸς αὐτὰς, διὰ τὸ χωρὶς τῆς σφετέρας πεπρᾶχθαι γνώμης. ἐχρῶντο δ' ἐξ αὐτῶν Ῥωμαίων εἰς τῦτο παραδείγματι. τὰς γὰρ ἐπὶ Λυτατίυ γενομένας συνθήκας ἐν τῷ

et palam falsa. nisi hoc quoque praeter cetera Romanis fortuna si diis placet est largita, vt inde a pueris statim saperent. Verum de talibus scriptis, qualia sunt Chaereae et Sosili, haec sufficiat dixisse: neque enim pro historiis, meo quidem iudicio, merentur haberi: sed pro fabulis ex alicuius tonsoris officina, aut vulgi faece profectis. Romani iis cognitis quae contra foedus Sagunti acta fuerant, legatos repente eligunt, et Carthaginem properare iubent: duasque conditiones Carthaginiensibus offerre; quarum altera cum dedecore simul ac damno illorum erat coniuncta: altera, periculosi belli initia secum trahebat. Postulabant enim, vt ducem Hannibalem et consiliarios illius dederent Romanis: aut ni illud fieret, bellum denuntiabant. Haec quum exponerent legati, vbi Carthaginem venerunt, et Senatus eis datus est, iniquis admodum auribus propositae conditiones a Poenis sunt acceptae. mox tamen vni e suis, quem ad id norant aptissimum, hac cura demandata, disceptare de iure suo instituunt.

21. Ac foedus quidem cum Asdrubale ictum silentio praetermittebant, quasi nunquam factum; aut si factum esset, quasi ad se nihil pertineret: quod suo iniussu esset percussum. quin etiam Romanorum ipsorum simile exemplum afferebant; de pace bello Siculo facta, Lutatio Consule.

πολέμῳ

πολέμῳ τῷ περὶ Σικελίας, ταύτας ἔφασαν ἤδη συνωμολογημένας ὑπὸ Λυτατίου, μετὰ ταῦτα τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων ἀκύρους ποιῆσαι, διὰ τὸ χωρὶς τῆς αὐτοῦ γενέσθαι γνώμης. ἐπίεζον δὲ, καὶ προσαπηρείδοντο παρ᾽ ὅλην τὴν δικαιολογίαν, ἐπὶ τὰς τελευταίας συνθήκας τὰς γενομένας ἐν τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ· ἐν αἷς περὶ μὲν Ἰβηρίας οὐκ ἔφασαν ὑπάρχειν ἔγγραφον οὐδὲν, περὶ δὲ τοῦ τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις τὴν παρ᾽ αὐτῶν ἀσφάλειαν εἶναι, ῥητῶς κατατετάχθαι. Ζακανθαίους δὲ παρεδείκνυον οὐκ ὄντας τότε Ῥωμαίων συμμάχους, καὶ παρεγίνωσκον πρὸς τοῦτο πλεονάκις τὰς συνθήκας. Ῥωμαῖοι δὲ τὸ μὲν δικαιολογεῖσθαι καθάπαξ ἀπεγίνωσκον· φάσκοντες, ἀκεραίου μὲν ἔτι διαμενούσης τῆς τῶν Ζακανθαίων πόλεως, ἐπιδέχεσθαι τὰ πράγματα δικαιολογίαν, καὶ δυνατὸν εἶναι λόγῳ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων διεξάγειν· ταύτης δὲ παρεσπονδημένης, ἢ τοὺς αἰτίους ἐκδοτέον εἶναι σφίσι, δι᾽ οὗ φανερὸν ἔσται πᾶσιν, ὡς οὐ μετεσχήκασι τῆς ἀδικίας, ἀλλ᾽ ἄνευ τῆς αὐτῶν γνώμης πεπρᾶχθαι τοῦτο τοὔργον, ἢ μὴ βουλομένους τοῦτο ποιεῖν, ὁμολογοῦντας δὲ κοινωνεῖν . . . . . οὗ καθολικώτερον πως ἐχρήσαντο τοῖς λόγοις. Ἡμῖν δ᾽ ἀναγκαῖον εἶναι δοκεῖ, τὸ μὴ παραλιπεῖν ἄσκεπτον τοῦτο τὸ μέρος, ἵνα μήτε, οἷς καθήκει καὶ διαφέρει τὸ σαφῶς εἰδέναι τὴν ἐν τούτοις ἀκρίβειαν, παραπταίωσι τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις διαβουλίοις· μήθ᾽

plane enim Lutatium in hanc consensisse: et tamen populum postea Romanum, quia sine sua auctoritate pactio convenerat, pax vt esset irrita iussisse. Illam igitur pacem vrgebant per totam disceptationem, eique firmiter innitebantur, quae belli Siculi fine nouissima fuerat facta: in qua de Hispania nihil haberi scriptum aiebant: sociis dumtaxat vtriusque populi caueri: idque diserte ita perscriptum esse in legibus pacis. Negabant deinde populi Romani socios tum fuisse Saguntinos: idque vt probarent leges illius pacis subinde legebant. Romani de iure disceptare verbis omnino nolebant. dicebant enim: huic disceptationi tunc futurum fuisse locum, si adhuc integra Saguntum vrbs maneret: ac potuisse tum controuersiam oratione decidi; hac vero contra foedus exscisa, aut dedendos esse iniuriae auctores; ex quo manifestum futurum sit omnibus, participes delicti admissi ipsos non fuisse; verum sine publica auctoritate, id fecisse Hannibalem: aut si hoc nollent, neque recusarent quominus consilium participasse crederentur; quin verbo rem expedirent? Ita Romani generatim atque vniverse locuti sunt. Nobis vero visum est faciendum, vt hunc locum silentio non praeterueheremur: ne quorum interest rem penitus habere

οἱ φιλομαθοῦντες περὶ τούτων ἀστοχῶσι, συμπλανώμενοι ταῖς ἀγνοίαις καὶ φιλοτιμίαις τῶν συγγραφέων, ὅλης τῆς ὁμολογημένης θεωρίας τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπαρξάντων δικαίων Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πρὸς ἀλλήλους, ἕως εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιρούς.

22. Γίνονται τοιγαροῦν συνθῆκαι Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πρῶται, κατὰ Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον, καὶ Μάρκον Ὡράτιον, τοὺς πρώτους κατασταθέντας ὑπάτους μετὰ τὴν τῶν βασιλέων κατάλυσιν, ὑφ' ὧν συνέβη καθιερωθῆναι καὶ τὸ τοῦ Διὸς ἱερὸν Καπιτωλίου· ταῦτα δ' ἐστὶ πρότερα τῆς Ξέρξου διαβάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα τριάκοντ' ἔτεσι λείπουσι δυοῖν· ἃς καθόσον ἦν δυνατὸν ἀκριβέστατα διερμηνεύσαντες ἡμεῖς ὑπογεγράφαμεν. τηλικαύτη γὰρ ἡ διαφορὰ γέγονε τῆς διαλέκτου, καὶ παρὰ Ῥωμαίοις, τῆς νῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὥστε τοὺς συνετωτάτους ἔνια μόλις ἐξ ἐπιστάσεως διευκρινεῖν. εἰσὶ δ' αἱ συνθῆκαι τοιαίδε τινες· Ἐπὶ τοῖσδε φιλίαν εἶναι Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις, καὶ Καρχηδονίοις καὶ τοῖς Καρχηδονίων συμμάχοις· μὴ πλεῖν Ῥωμαίους, μήτε τοὺς Ῥωμαίων συμμάχους ἐπέκεινα τοῦ καλοῦ ἀκρωτηρίου, ἐὰν μὴ ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων ἀναγκασθῶσιν· ἐὰν δέ τις βίᾳ κατενεχθῇ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ μηδὲν ἀγοράζειν, μηδὲ

perſpectam, veritatem in maximi momenti deliberationibus ignorent: neue ſtudioſi harum rerum, errore et ambitione ſcriptorum seducti, in quaerenda cognitione certa earum conventionum, quae inter Romanos et Poenos iam inde a principio ad noſtra vſque tempora ſunt factæ, a propoſito aberrent.

22. Primum igitur foedus inter Romanos et Carthaginienſes ictum eſt, conſulatu Iunii Bruti, et Marci Horatii, primorum poſt reges exactos Coss. a quibus etiam Iouis Capitolini aedes fuit conſecrata: annis prius quam Xerxes in Graeciam traiiceret duodetriginta. Foederis iſtius verba, quanta maxima poteramus fide interpretati, infra ſubiecimus. Veteris ſane linguae etiam latinae tanta diuerſitas eſt ab illa qua hodie vtuntur, vt vel peritiſſimi nonnulla aegre vbi animum attenderint explanare queant. Foedus igitur ita habet: *Amicitia Romanis et Romanorum ſociis cum Carthaginienſibus et Carthaginienſium ſociis, his legibus et conditionibus eſto: ne nauiganto Romani Romanorumue ſocii vltra pulchrum promontorium: extra quam ſi tempeſtatis aut hoſtium vi fuerint compulſi. ſi quis vi delatus fuerit, emendi aut accipiendi quic-*

μηδὲ λαμβάνειν μηδὲν, πλὴν ὅσα πρὸς πλοίου ἐπισκευὴν, ἢ πρὸς ἱερά. ἐν πέντε ἡμέραις δὲ ἀποτρεχέτωσαν οἱ κατενεχθέντες. τοῖς δὲ κατ' ἐμπορίαν παραγινομένοις, μηδὲν ἔστω τέλος, πλὴν ἐπὶ κήρυκι ἢ γραμματεῖ. ὅσα δ' ἂν τούτων παρόντων πραθῇ, δημοσίᾳ πίστει ὀφειλέσθω τῷ ἀποδιδομένῳ· ὅσα γ' ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ, ἢ ἐν Σαρδόνι πραθῇ· ἐὰν Ῥωμαίων τις εἰς Σικελίαν παραγίγνηται, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα. Καρχηδόνιοι δὲ μὴ ἀδικείτωσαν δῆμον Ἀρδεατῶν, Ἀντιατῶν, Λαυρεντίνων, Κιρκαιατῶν, Ταρρακινιτῶν, μηδ' ἄλλον μηδένα Λατίνων, ὅσοι ἂν ὑπήκοοι. ἐὰν δέ τινες μὴ ὦσιν ὑπήκοοι, τῶν πόλεων ἀπεχέτωσαν· ἂν δὲ λάβωσι, Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον. φρούριον μὴ ἐνοικοδομείτωσαν ἐν τῇ Λατίνῃ· ἐὰν ὡς πολέμιοι εἰς τὴν χώραν εἰσέλθωσιν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ ἐννυκτερευέτωσαν.

23. Τὸ μὲν οὖν καλὸν ἀκρωτήριόν ἐστι, τὸ προκείμενον αὐτῆς τῆς Καρχηδόνος πρὸς τὰς ἄρκτους, οὗ καθάπαξ ἐπέκεινα πλεῖν ὡς πρὸς μεσημβρίαν οὐκ οἴονται δεῖν Καρχηδόνιοι τοὺς Ῥωμαίους μακραῖς ναυσί· διὰ τὸ μὴ βού-

quam, praeter necessaria reficiendis nauibus et sacris faciendis, ius ei ne esto. intra diem quintum qui nauem applicuerint abeunto. qui ad mercaturam venerint, ii vectigal nullum pendunto, extra quam ad praeconis aut scribae mercedem. Quicquid hisce praesentibus fuerit venditum, publica fide venditori debetor, quod quidem in Africa aut Sardinia fuerit venditum. Si quis Romanorum in eam Siciliae partem venerit, quae imperio Carthaginiensium paret, ius aequum in omnibus Rom. obtinento. Carthaginienses ne quid noceant populo Ardeati, Antiati, Laurentino, Circeiensi, Tarracinensi, neue vlli alii e Latinis qui sub ditione erunt: etiam eorum urbibus qui sub ditione Romanorum non erunt, abstinento. si quam illarum acceperint, Romanis sine vlla noxa tradunto, castellum vllum in Latino agro ne aedificanto: si cum armis infesti pedem in regione posuerint, in ea ne pernoctanto.

23. Appellatur hic *pulchrum* promontorium, quod Carthagini praeiacet et septemtriones spectat: vltra quod meridiem versus nolunt Carthaginienses Romanos nauibus longis nauigare. Caussa, opinor est,

λεσθαι

λεσθαι γινώσκειν αὐτοὺς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μήτε τοὺς κατὰ τὴν Βυσσάτιν, μήτε τοὺς κατὰ τὴν μικρὰν Σύρτιν τόπους· ἃ δὴ καλοῦσιν Ἐμπόρια, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας. ἐὰν δέ τις ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων βίᾳ κατενεχθεὶς δέηται τοῦ τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἱερὰ καὶ πρὸς ἐπισκευὴν πλοίου, ταῦτα παρέξειν· μηδὲν δὲ εἴονται δεῖν λαμβάνειν κατ' ἀνάγκην· ἐν πένθ' ἡμέραις δὲ ἀπαλλάττεσθαι τοὺς καθορμισθέντας. εἰς δὲ Καρχηδόνα καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τάδε τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Λιβύης καὶ Σαρδόνα καὶ Σικελίαν, ἧς ἐπάρχουσι Καρχηδόνιοι, κατ' ἐμπορίαν πλεῖν Ῥωμαίοις ἔξεσι· καὶ τὸ δίκαιον ὑπισχνοῦνται βεβαιώσειν οἱ Καρχηδόνιοι δημοσίᾳ πίστει. ἐκ δὲ τούτων τῶν συνθηκῶν περὶ μὲν Σαρδόνος καὶ Λιβύης ἐμφαίνουσιν ὥσπερ ἰδίας ποιούμενοι τὸν λόγον· ὑπὲρ δὲ Σικελίας, τἀναντία διαστέλλονται ῥητῶς, ὑπὲρ αὐτῶν τούτων ποιούμενοι τὰς συνθήκας, ὅσα τῆς Σικελίας ὑπὸ τὴν Καρχηδονίων πίπτει δυναστείαν· ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαῖοι περὶ τῆς Λατίνης αὐτῆς χώρας ποιοῦνται τὰς συνθήκας· τῆς δὲ λοιπῆς Ἰταλίας οὐ μνημονεύουσι διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ τὴν αὐτῶν ἐξουσίαν.

24. Μετὰ δὲ ταύτας, ἑτέρας ποιοῦνται συνθήκας, ἐν αἷς περιειλήφασι Καρχηδόνιοι Τυρίους καὶ τὸν τῶν Ἰτυκέων δῆμον. πρόσκειται δὲ καὶ τῷ Καλῷ ἀκρωτηρίῳ, Μασία, Ταρσήιον.

quia cognofci ab illis nolebant, neque loca circa Byzacium, neque paruam Syrtim: quae propter foli vbertatem vocant Emporia. Sin aliquis tempeftate aut vi hoftili eo delatus, re quapiam opus habeat ad facra neceffaria, aut ad nauium refectionem; eam fe praebituros pollicentur. fed per vim capi quicquam vetant. et eos qui nauibus appulfi fuerint, intra quinque dies difcedere iubent. Carthaginem vero adire et regionem omnem Africae cis Pulchrum promontorium, item Sardiniam et Siciliae partem Carthaginienfium imperio fubiectam, mercaturae gratia licet Romanis: et ius fuum cuique fe feruaturos publica fide pollicentur Carthaginienfes. Apparet autem ex hoc foedere, fic Carthaginienfes loqui de Sardinia et Africa, tanquam de fua ditione: de Sicilia longe aliter: diferte enim diftinguunt. de ea parte Siciliae fe hoc foedere cauere, quae Poenorum dominationem agnofcit. Similiter Romani de Latio foedere ifto cauent: reliquae Italiae mentionem nullam faciunt, vt quae in poteftatem illorum non effet.

24. Poft haec aliud fancitum eft inter hos populos foedus, in quo complexi Carthaginienfes funt Tyrios et Vticenfium populum. Pulchro autem promontorio adiecta funt Maftia et Tarfeium. vltra

ὧν ἐκτὸς

ὧν ἐκτὸς οἴονται δεῖν Ῥωμαίους μήτε λήιζεσθαι, μήτε πόλιν κτίζειν. εἰσί δὲ τοιαίδέ τινες. Ἐπὶ τοῖς δὲ φιλίαν εἶναι Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις, καὶ Καρχηδονίων, καὶ Τυρίων, καὶ Ἰτυκέων δήμῳ, καὶ τοῖς τούτων συμμάχοις· τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου, Μαστίας, Ταρσηίου, μὴ λήιζεσθαι ἐπέκεινα Ῥωμαίους, μηδὲ ἐμπορεύεσθαι, μηδὲ πόλιν κτίζειν. ἐὰν δὲ Καρχηδόνιοι λάβωσιν ἐν τῇ Λατίνῃ πόλιν τινὰ μὴ οὖσαν ὑπήκοον Ῥωμαίοις, τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἄνδρας ἐχέτωσαν, τὴν δὲ πόλιν ἀποδιδότωσαν. ἐὰν δέ τινες Καρχηδονίων λάβωσί τινας, πρὸς οὓς εἰρήνη μέν ἐστι ἔγγραπτος Ῥωμαίοις, μὴ ὑποτάττωνται δέ τι αὐτοῖς, μὴ καταγαγέτωσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίων λιμένας. ἐὰν δὲ καταχθέντος ἐπιλάβηται ὁ Ῥωμαῖος, ἀφείστω. ὡσαύτως δὲ μηδ᾽ οἱ Ῥωμαῖοι ποιείτωσαν. ἂν ἔκ τινος χώρας, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσι, ὕδωρ ἢ ἐφόδια λάβῃ ὁ Ῥωμαῖος, μετὰ τούτων τῶν ἐφοδίων μὴ ἀδικείτω μηδένα, πρὸς οὓς εἰρήνη καὶ φιλία ἐστὶ Καρχηδονίοις, ... ποιείτω. εἰ δὲ, μὴ ἰδίᾳ μεταπορευέσθω. ἐὰν δέ τις τοῦ-

quae loca Romanis non permittitur neque praedas facere, neque vrbem condere. Verba foederis sunt haec. *Amicitia Romanis et Romanorum sociis cum populo Carthaginiensi, Tyriis, et Vticensibus eorumque sociis, his legibus esto: Romani vltra Pulchrum promontorium, Mastiam et Tarseium praedas ne faciunto: ad mercaturam ne eunto: vrbem nullam condunto. Si in Latio vrbem aliquam Carthaginienses ceperint, quae sub ditione Romanorum non erit, pecuniam et captiuos ipsi habento: vrbem reddunto. si qui Carthaginiensium aliquos ceperint, quibuscum foedere scripto iuncti sint Romani: qui tamen sub Romanorum imperio non erunt; hos in populi Romani portus ne deducunto: si quis erit deductus, et manum Romanus iniecerit, liber esto. eodem iure et Romani tenentor. si Romanus ex aliqua regione, quae sub imperio Carthaginiensium erit, aquam commeatusue sumpserit: cum his commeatibus ne cui eorum noceto, quibuscum pax et amicitia est Carthaginiensibus . . . . . . facito. Si qua iniuria alicui facta erit, priuato nomine eius persecutio ne cuiquam esto: sed vbi tale quid admiserit aliquis,*

το ποιήσῃ, δημόσιον γιγνέσθω τὸ ἀδίκημα. ἐν Σαρδόνι καὶ Λιβύῃ μηδεὶς Ῥωμαίων μήτ' ἐμπορευέσθω, μήτε πόλιν κτιζέτω, εἰ μὴ ἕως τοῦ ἐφόδια λαβεῖν, ἢ πλοῖον ἐπισκευάσαι. ἐὰν δὲ χειμὼν κατενέγκῃ, ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτρεχέτω. ἐν Σικελίᾳ, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσι, καὶ ἐν Καρχηδόνι πάντα καὶ ποιείτω, καὶ πωλείτω, ὅσα καὶ τῷ πολίτῃ ἔξεστιν. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω ἐν Ῥώμῃ.

Πάλιν ἐν ταύταις ταῖς συνθήκαις τὰ μὲν κατὰ Λιβύην καὶ Σαρδόνα προσεπιτείνουσιν ἐξιδιαζόμενοι, καὶ πάσας ἀφαιρούμενοι τὰς ἐπιβάθρας Ῥωμαίων. περὶ δὲ Σικελίας τἀναντία προσδιαστέλλουσι, περὶ τῆς ὑπ' αὐτοὺς ταττομένης. ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαῖοι περὶ τῆς Λατίνης οὐκ οἴονται δεῖν τοὺς Καρχηδονίους ἀδικεῖν, Ἀρδεάτας, Ἀντιάτας, Κιρκαιίτας, Ταῤῥακηνίτας. αὗται δ' εἰσὶν αἱ πόλεις αἱ περιέχουσαι παρὰ θάλατταν τὴν Λατίνην χώραν, ὑπὲρ ἧς ποιοῦνται τὰς συνθήκας.

25. Ἔτι τοιγαροῦν, τελευταίας ποιοῦνται συνθήκας Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν Πύῤῥου διάβασιν, πρὸ τοῦ συστήσασθαι τοὺς Καρχηδονίους τὸν περὶ Σικελίας πόλεμον. ἐν αἷς τὰ μὲν ἄλλα τηροῦσι πάντα κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ὁμολογίας· προσκεῖται δὲ τούτοις τὰ ὑπογεγραμμένα. Ἐὰν συμμαχίαν ποιῶνται πρὸς Πύῤῥον ἔγγραπτον, ποιεί-

publicum id crimen esto. in Sardinia et Africa neque negotiator quisquam Romanorum, neque vrbem condito: neue eo appellito, nisi commeatus accipiendi gratia, vel naues reficiendi. si tempestas detulerit, intra dies quinque excedito. in Sicilia, vbi Carthaginienses imperauerint, item Carthagine, omnia Romanus facito, vendito, quae ciui licebit. idem Romae Carthaginiensi ius esto.

Rursus in hoc foedere Carthaginienses contendunt, et quidem maiore studio, Africam Sardiniamque sibi asserere proprias: omnesque ad illas aditus Romanis praecludunt. contra, de Sicilia cum loquuntur, distinctionem illam adhibent, de ea se loqui, quae sit dominationi ipsorum subiecta. Similiter Romani de Latio; cauent enim, ne fiat iniuria Ardeatibus, Antiatibus, Circeiensibus, Tarracinensibus. haec autem sunt oppida Latii maritima: quae legibus huius foederis volunt esse comprehensa.

25. Postremum deinde foedus hae ciuitates icerunt, circa Pyrrhi transitum in Italiam: priusquam de Sicilia bellum a Poenis esset susceptum. In hoc foedere omnes conditiones seruantur, de quibus in prioribus conuenerant. adiiciunt vero ad illa haec quae sequuntur. *Si societatem cum Pyrrho populus Romanus aut Cartha-*

θωσαν

θωσαν ἀμφότεροι, ἵνα ἐξῇ βοηθεῖν ἀλλήλοις ἐν τῇ τῶν πολεμουμένων χώρᾳ. ὁπότεροι δ' ἂν χρείαν ἔχωσι τῆς βοηθείας, τὰ πλοῖα παρεχέτωσαν Καρχηδόνιοι καὶ εἰς τὴν ὁδὸν, καὶ εἰς τὴν ἔφοδον, τὰ δὲ ὀψώνια τοῖς αὑτῶν ἑκάτεροι. Καρχηδόνιοι δὲ καὶ κατὰ θάλατταν Ῥωμαίοις βοηθείτωσαν, ἂν χρεία ᾖ. τὰ δὲ πληρώματα μηδεὶς ἀναγκαζέτω ἐκβαίνειν ἀκουσίως. Τὸν δὲ ὅρκον ὀμνύειν ἔδει τοιοῦτον. ἐπὶ μὲν τῶν πρώτων συνθηκῶν, Καρχηδονίους μὲν τοὺς θεοὺς τοὺς πατρῴους· Ῥωμαίους δὲ Δία Λίθον κατά τι παλαιὸν ἔθος· ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυάλιον. Ἔστι δὲ τὸ Δία Λίθον, τοιοῦτον. λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε· Εὐορκοῦντι μὲν ποιεῖν τἀγαθά· εἰ δ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων, ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως, ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτ' εἰπὼν, ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

26. Τούτων δὴ τοιούτων ὑπαρχόντων καὶ τηρουμένων τῶν συνθηκῶν ἔτι νῦν ἐν χαλκώμασι παρὰ τὸν Δία τὸν Καπιτωλῖνον, ἐν τῷ τῶν ἀγορανόμων ταμείῳ· τίς οὐκ ἂν εἰκότως θαυμάσειε Φι-

giniensis inierit, foederis legibus vterque caueto, vt si alterutrius ditionem hostis inuaserit, inuicem sibi ferre opem liceat. vtriutri opus auxilio habuerint, naues a Carthaginiensibus praebentor, et ad iter et ad praelium. stipendia suis vtrique danto. Carthaginienses etiam mari, si opus erit, auxiliantor. socios nauales nemo inuitos nauibus exire cogito. Porro iusiurandum eiusmodi dandum erat. Primo foedere Carthaginienses quidem per deos patrios iurarunt: Romani vero Iouem lapidem, ex veteri quodam ritu: deinde Martem et Gradiuum patrem. Mos autem iurandi Iouem lapidem est hic. Foecialis qui iureiurando foedus firmat, postquam fide publica iurauit, lapidem in manus sumit, atque haec dicit. *Si fidem seruasso, tum me dii adiuuent. sin sciens fefellero, tum ego saluis ceteris omnibus in suis patriis, suis legibus, suis penatibus, sacris, sepulcris, solus exterminer, vt hic nunc lapis.* et simul, lapidem manu eiicit.

26. Quum igitur huiusmodi exstent foedera, seruenturque etiam tabulis aeneis inscripta, apud Iouem Capitolinum in Aedilium aerario, quis non iure merito Philinum historiae scriptorem ad-

λίνα

λίνȣ τȣ̃ συγγραφέως, ȣ̓ διότι ταῦτ' ἠγνόει· τȣ̃το μὲν γὰρ ȣ̓ θαυμαστόν· ἐπεὶ καθ' ἡμᾶς ἔτι καὶ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων οἱ πρεσβύτατοι, καὶ μάλιϑ' οἱ δοκȣ̃ντες περὶ τὰ κοινὰ σπȣδάζειν, ἠγνόȣν· ἀλλὰ πόθεν ἢ πῶς ἐθάῤῥησε γράψαι τἀναντία τȣ́τοις· διότι Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ὑπάρχοιεν συνθῆκαι, καθ' ἃς ἔδει Ῥωμαίȣς μὲν ἀπέχεσθαι Σικελίας ἁπάσης, Καρχηδονίȣς δ' Ἰταλίας· καὶ διότι ὑπερέβαινον Ῥωμαῖοι τὰς συνθήκας καὶ τȣ̀ς ὅρκȣς, ἐπεὶ ἐποιήσαντο τὴν πρώτην εἰς Σικελίαν διάβασιν, μήτε γεγονότος, μήθ' ὑπάρχοντος τὸ παράπαν ἐγγράφȣ τοιȣ́τȣ μηδενός. ταῦτα γὰρ ἐν τῇ δευτέρᾳ λέγει βίβλῳ διαῤῥήδην· περὶ ὧν ἡμεῖς ἐν τῇ παρασκευῇ τῆς ἰδίας πραγματείας μνησθέντες, εἰς τȣ̃τον ὑπερεθέμεθα τὸν καιρὸν, κατὰ μέρος περὶ αὐτῶν ἐξεργάσασθαι, διὰ τὸ καὶ πλείȣς διεψεῦσθαι τῆς ἀληθείας ἐν τȣ́τοις, πιςεύσαντας τῇ Φιλίνȣ γραφῇ. ȣ̓ μὴν ἀλλ' εἰ κατὰ τȣ̃τό τις ἐπιλαμβάνεται Ῥωμαίων περὶ τῆς εἰς Σικελίαν διαβάσεως, ὅτι καθόλȣ Μαμερτίνȣς προσέλαβον εἰς τὴν φιλίαν, καὶ μετὰ ταῦτα δεομένοις ἐβοήθησαν, οἵτινες ȣ̓ μόνον τὴν Μεσσηνίων πόλιν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγίνων παρεσπόνδησαν, εἰκότως ἂν δόξειε δυσαρεςεῖν. εἰ δὲ παρὰ τȣ̀ς ὅρκȣς καὶ τὰς συνθήκας ὑπολαμβάνει τις αὐτȣ̀ς πεποιῆσθαι τὴν διάβασιν· ἀγνοεῖ προφανῶς.

miretur; non quod haec ignorauerit: nam id quidem mirum non eſt: quandoquidem memoria adhuc noſtra et Romanorum et Carthaginienſium maximi quique natu, et eorum quae ad Remp. ſpectant, omnium iudicio callentiſſimi, haec neſciebant: ſed quo auctore et qua ratione ſit auſus contraria iſtis ſcribere: inter Romanos et Carthaginienſes foedus interceſſiſſe, ex cuius legibus tenerentur, Romani quidem vniverſa Sicilia abſtinere: Carthaginienſes vero Italia: primosque id Romanos foedus violaſſe, et iusiurandum, quando in Siciliam traiecerunt. quum neque factum vnquam fuerit, neque hodie exſtet monumentum vllum talis foederis. hoc tamen diſertis verbis in ſecunda hiſtoria ſcribit Philinus: de quo cum in praeparatione operis noſtri mentionem faciebamus, accuratam eius rei tractationem in hunc locum reiecimus: quod multi fidem huius ſcriptoris ſecuti, falſum pro vero ſint amplexi. Enimuero ſi quis Romanorum traiectionem in Siciliam eo nomine reprehendat, quod Mamertinos, quocumque tandem praetextu in amicitiam ſuam acceperint, et mox petentibus opem tulerint: qui non ſolum Meſſaniorum vrbem, ſed etiam Rhegienſium ſceleſta fraude interceperant: merito fortaſſe factum hoc illorum improbauerit. ſin contra iusiurandum et leges fœderis in Siciliam eos transfretaſſe exiſtimauerit: in manifeſto errore verſabitur.

27. Συντελεσθέντος τοίνυν τοῦ περὶ Σικελίας πολέμου, ποιοῦνται συνθήκας ἄλλας· ἐν αἷς τὰ συνέχοντα τῶν ἐγγράπτων ἦν ταῦτα. Ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους Σικελίας, καὶ τῶν νήσων ἁπασῶν τῶν κειμένων Ἰταλίας μεταξὺ καὶ Σικελίας. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις. μήδ' ἑτέρους ἐν ταῖς ἀλλήλων ἐπαρχίαις μηδὲν ἐπιτάττειν, μήδ' ἐποικοδομεῖν δημοσίᾳ, μηδὲ ξενολογεῖν, μηδὲ προσλαμβάνειν εἰς φιλίαν τοὺς ἀλλήλων συμμάχους. ἐξενεγκεῖν Καρχηδονίους ἐν ἔτεσι δέκα δισχίλια καὶ διακόσια τάλαντα, παραυτίκα δὲ δοῦναι χίλια. τοὺς αἰχμαλώτους χωρὶς λύτρων ἀποδοῦναι πάντας Καρχηδονίους τοῖς Ῥωμαίοις. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν λήξαντος τοῦ Λιβυκοῦ πολέμου, Ῥωμαῖοι Καρχηδονίοις πόλεμον ἐξενέγκαντες ἕως δόγματος, ἐπισυνθήκας ἐποιήσαντο τοιαύτας. Ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους Σαρδόνος, καὶ προσενεγκεῖν ἄλλα χίλια καὶ διακόσια τάλαντα, καθάπερ ἐπάνω προείπομεν. Ἐπὶ δὲ τοῖς προειρημένοις τελευταῖαι πρὸς Ἀσδρούβαν ἐν Ἰβηρίᾳ γίνονται διομολογήσεις, ἐφ' ᾧ μὴ διαβαίνειν Καρχηδονίους ἐπὶ πολέμῳ τὸν Ἴβηρα ποταμόν. Ταῦθ' ὑπῆρχε τὰ δίκαια Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἕως εἰς τοὺς κατ' Ἀννίβαν καιρούς.

27. Finito igitur bello Siculo, foedus aliud factum, cuius praecipue conditiones hae fuerunt: *Carthaginienses Sicilia et omnibus insulis, quae inter Italiam et Siciliam sunt, decedunto. vtriusque populi socii ab vtroque populo tuti sunto. neuter in alterius populi ditione quicquam imperato; neue publice inaedificato, aut militem conducito. alterius populi socios neutri in amicitiam recipiunto. Carthaginienses vt intra decem annos duo millia et ducenta talenta conferrent: mille sine mora darent. captiuos sine pretio omnes Romanis Carthaginienses redderent.* Postea bello Africano mercenariorum finito, quum Romani decreto tenus bellum Carthaginiensibus indixissent, priori foederi has insuper conditiones adiecerunt. *Decederent Carthaginienses e Sardinia, et mille alia ac ducenta talenta conferrent*, sicut antea diximus. Ista omnia secutae sunt deinde factae in Hispania cum Asdrubale pactiones: *ne belli caussa Iberum amnem transirent Carthaginienses.* Hae sunt conuentiones inter Romanos et Carthaginienses celebratae iam inde a principio ad tempora vsque Hannibalis.

28. Ὥσπερ οὖν τὴν εἰς Σικελίαν διάβασιν Ῥωμαίων οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους εὑρίσκομεν γεγενημένην· οὕτως ὑπὲρ τοῦ δευτέρου πολέμου, καθ' ὃν ἐποιήσαντο τὰς περὶ Σαρδόνος συνθήκας, οὔτε πρόφασιν οὔτ' αἰτίαν εὕροι τις ἂν εὔλογον· ἀλλ' ὁμολογουμένως τοὺς Καρχηδονίους ἠναγκασμένους, παρὰ πάντα τὰ δίκαια διὰ τὸν καιρὸν, ἐκχωρῆσαι μὲν Σαρδόνος, ἐξενεγκεῖν δὲ τὸν προειρημένον πλῆθος τῶν χρημάτων. τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων περὶ τούτων λεγόμενον ἔγκλημα, διότι τοὺς παρὰ σφῶν πλοϊζομένους ἠδίκουν κατὰ τὴν Λιβυκὸν πόλεμον, ἐλύθη, καθ' οὓς καιροὺς κομισάμενοι παρὰ Καρχηδονίων ἅπαντας τοὺς κατηγμένους, ἀντεδωρήσαντο χωρὶς λύτρων ἐν χάριτι τοὺς παρὰ σφίσιν ὑπάρχοντας αἰχμαλώτους· ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς τὰ κατὰ μέρος ἐν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ δεδηλώκαμεν. Τούτων δὴ τοιούτων ὑπαρχόντων, λοιπὸν διευκρινῆσαι δεῖ καὶ σκέψασθαι περὶ τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου, ποτέροις αὐτῶν τὴν αἰτίαν ἀναθετέον.

29. Τὰ μὲν οὖν ὑπὸ Καρχηδονίων τότε ῥηθέντα δεδηλώκαμεν· τὰ δ' ὑπὸ Ῥωμαίων λεγόμενα νῦν ἐροῦμεν. οἳ τότε μὲν οὐκ ἐχρήσαντο διὰ τὸν ἐπὶ τῇ Ζακανθαίων ἀπωλείᾳ θυμόν. λέγεται δὲ πολλάκις καὶ ὑπὸ πολλῶν παρ' αὐτοῖς· πρῶτον μὲν, ὅτι τὰς πρὸς Ἀσδρούβαν γενομένας ὁμολογίας οὐκ ἀθετη-

28. Quemadmodum igitur transitu in Siciliam iusiurandum a Romanis fuisse violatum non inuenimus: sic secundi belli, quando Sardiniam pacis legibus sibi vindicarunt, nec praetextum nec caussam saltem verisimilem aliquis reperiat. Quippe extra controversiam res est, Carthaginienses necessario suo tempore contra ius fuisse coactos Sardinia decedere, et tantam pecuniae vim, quantam ante commemorauimus, soluere. Nam quod asserunt Romani, multos suorum qui in Africam nauigabant, a Poenis fuisse iniuria affectos: ea vero iniuria bello Africano expiata fuerat: cum quidem Romani post receptos de Carthaginiensibus omnes eos qui in ipsorum portus fuerant deducti, quoscumque penes se habuerunt illorum captiuos, referendae gratiae sine pretio vicissim illis donarunt: sicut priore libro sigillatim a nobis est demonstratum. Haec quum ita sint, superest iam videamus, diligenterque inquiramus, bello quod duce Hannibale gestum est, vtri caussam praebuisse sint dicendi.

29. Ac Carthaginienses quidem super eo quae dicerent, ante ostendimus. Romani vero quid caussarentur iam dicemus. etsi illi quidem tunc temporis ob Sagunti exscisionem ira aestuantes, nihil horum in medium attulerunt: ceterum et saepe et a multis illorum dictum est: primum, initas cum Asdrubale conuentio-

τέον, καθάπερ οἱ Καρχηδόνιοι λέγειν ἐθάῤῥȣν. ȣ̓ γὰρ προσέκειτο καθάπερ ἐπὶ ταῖς Λȣτατίȣ, κυρίας εἶναι ταύτας, ἐὰν καὶ τῷ δήμῳ δόξῃ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ᾽ αὐτοτελῶς ἐποιήσατο τὰς ὁμολογίας Ἀσδρȣ́βας. ἐν αἷς ἦν, τὸν Ἴβηρα ποταμὸν μὴ διαβαίνειν ἐπὶ πολέμῳ Καρχηδονίȣς. Καὶ μὴν ἐν ταῖς περὶ Σικελίας συνθήκαις, ἦν ἔγγραπτον, καθάπερ κἀκεῖνοι φασὶν, ὑπάρχειν τοῖς ἀμφοτέρων συμμάχοις τὴν παρ᾽ ἑκατέρων ἀσφάλειαν· ȣ̓κ αὐτοῖς μόνον τοῖς τότε συμμαχȣ̃σι, καθάπερ ἐποιȣ̃ντο τὴν ἐκδοχὴν οἱ Καρχηδόνιοι· προσέκειτο γὰρ ἂν, ἤτοι, τὸ μὴ προσλαμβάνειν ἑτέρȣς συμμάχȣς παρὰ τȣ̀ς προϋπάρχοντας, ἢ, τὸ μὴ παραλαμβάνεσθαι τȣ̀ς ὕστερον προσληφθέντας τȣ́των τῶν συνθηκῶν. ὅτε δὲ τȣ́των ȣ̓δέτερον ἐγράφη, προφανὲς ἦν, ὅτι πᾶσι τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις, καὶ τοῖς ȣ̓̃σι τότε, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα προσληφθησομένοις, τὴν παρ᾽ ἀμφοῖν ἀσφάλειαν ἀεὶ δέον ἦν ὑπάρχειν. ὃ δὴ καὶ πάντως ἂν εἰκὸς εἶναι δόξειεν. ȣ̓ γὰρ δήπȣ τοιαύτας ἔμελλον ποιήσεσθαι συνθήκας, δι᾽ ὧν ἀφελȣ̃νται τὴν ἐξȣσίαν σφῶν αὐτῶν τȣ̃ προσλαμβάνειν κατὰ καιρȣ̀ς, ἄν τινες ἐπιτήδειοι φανῶσιν αὐτοῖς φίλοι καὶ σύμμαχοι. ȣ̓δὲ μὴν προσλαβόντες εἰς τὴν σφετέραν πίστιν, περιόψεσθαι τȣ́τȣς ὑπό τινων ἀδικȣμένȣς. ἀλλ᾽ ἦν ἀμφοτέ-

nes, pro irritis non esse habendas, quod ausi sunt Carthaginienses dicere: nam in Lutatiana quidem pace illud fuisse adiectum: *ita fore ratam, si et populo Romano visum esset.* Asdrubalem vero plena atque absoluta auctoritate conditiones eius pacis probasse, quibus cauebatur, *ne belli caussa Iberum amnem Carthaginienses transirent.* Iam vero in pace qua de Sicilia transactum est, scriptum erat, quod et illi fatentur; *vtriusque populi socii ab vtroque populo tuti sunto.* non solum ii qui tunc socii essent; sicut Carthaginienses interpretantur: additum enim fuisset, vel, *vt socios nouos adsciscere ius ne esset:* vel, *hoc foedere eos non comprehendi, qui ad societatem post pacem factam accessissent.* quorum neutrum quum sit adiectum, perspicuum est oportuisse, vt omnes vtriusque populi socii et qui tunc erant, et qui postea assumerentur, ab vtroque populo tuti essent. idque omnino simile veri est: neque enim eiusmodi pacem profecto erant facturi, per quam libertate priuarentur, assumendi eos, qui pro temporum occasionibus vtiles amici ac socii viderentur: aut si quos in fidem suam recepissent, eos iniuria ab aliis affectos, negligere tenerentur. Quin imo populi vtrius-

ρων τὸ συνέχον τῆς ἐννοίας, τῆς ἐν ταῖς συνθήκαις· τῶν μὲν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις τότε συμμάχων ἀφέξεσθαι, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον τοὺς ἑτέρους παρὰ τῶν ἑτέρων ἐπιδέξασθαι τινὰς τούτων εἰς συμμαχίαν· περὶ δὲ τῶν μετὰ ταῦτα προσληφθησομένων, αὐτὸ τοῦτο, τὸ μὴ ξενολογεῖν, μήτ' ἐπιτάττειν μηδετέρους μηδὲν ἐν ταῖς ἀλλήλων ἐπαρχίαις καὶ συμμαχίαις· ὑπάρχειν τε τὴν ἀσφάλειαν πᾶσι τὴν παρ' ἀμφοῖν.

30. Τούτων δὴ τοιούτων ὑπαρχόντων, ὁμολογούμενον ἦν κἀκεῖνο· διότι Ζακανθαῖοι πλείοσιν ἔτεσιν ἤδη πρότερον τῶν κατ' Ἀννίβαν καιρῶν ἐδεδώκεισαν αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. σημεῖον δὲ τοῦτο μέγιστον, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Καρχηδονίοις ὁμολογούμενον· ὅτι στασιάσαντες Ζακανθαῖοι πρὸς σφᾶς, οὐ Καρχηδονίοις ἐπέτρεψαν, καίπερ ἐγγὺς ὄντων αὐτῶν, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἤδη πραττόντων, ἀλλὰ Ῥωμαίοις, καὶ διὰ τούτων ἐποιήσαντο τὴν κατόρθωσιν τῆς πολιτείας. διόπερ εἰ μέν τις τὴν Ζακάνθης ἀπώλειαν αἰτίαν τίθησι τοῦ πολέμου, συγχωρητέον, ἀδίκως ἐξενηνοχέναι τὸν πόλεμον Καρχηδονίους, κατά τε τὰς ἐπὶ τοῦ Λυτατίου συνθήκας, καθ' ἃς ἔδει τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις τὴν ὑφ' ἑκατέρων ὑπάρχειν ἀσφάλειαν, κατά τε τὰς ἐπ' Ἀσδρούβου, καθ' ἃς οὐκ ἔδει διαβαίνειν τὸν Ἴβηρα ποταμὸν ἐπὶ πολέμῳ Καρχηδονίους.

que mens ac ſententia in illo foedere fuit, ſuper ſociis quidem, quos iam alteruter haberet, vt iis alter abſtineret: neque vlla ratione alter alterius ſocium aliquem reciperet in ſocietatem. de iis vero qui poſtea eſſent aſſumendi, vt illa acciperentur: *ne militem conduceret aut quicquam imperaret alter in alterius prouinciis, et ſociis populis: et, vt omnes tuti eſſent ab vtrisque.*

30. Haec quum ita ſe habeant, etiam illud in confeſſo eſt: Saguntinos multis annis ante Hannibalis tempora in Romanorum fidem ſe dediſſe. Cuius rei magnum hoc ſignum eſt, vel ipſorum Carthaginienſium teſtimonio: quod exorta Sagunti ſeditione inter ciues, arbitrium diſcordiarum ſuarum non permiſere Carthaginienſibus; qui tamen et vicini erant, et res in Hiſpania iam tum gerebant; ſed Romanis: quorum opera vſi ſunt in componendo ciuitatis ſuae ſtatu. Quare ſi quis belli huius cauſſam Sagunti exſcidium ſtatuat, concedendum neceſſario, Carthaginienſes iniuſte bellum iſtud ſuſcepiſſe: ſiue pacem Lutatio Cos. factam ſpectes, per quam vtriusque populi ſocios ab vtrisque tutos eſſe oportuit: ſiue pacta cum Aſdrubale inita, per quae non licuit Carthaginienſibus belli cauſſa amnem Iberum tranſire. Sin belli

εἰ δὲ

εἰ δὲ τὴν Σαρδόνος ἀφαίρεσιν καὶ τὰ σὺν ταύτῃ χρήματα, πάντως ὁμολογητέον, εὐλόγως πεπολεμηκέναι τὸν κατ' Ἀννίβαν πόλεμον τοὺς Καρχηδονίους· καιρῷ γὰρ πειθέντες, ἠμύνοντο τοὺς σὺν καιρῷ βλάψαντας.

31. Ἔνιοι δὲ τῶν ἀκρίτως τὰ τοιαῦτα θεωρουμένων τάχα ἂν φήσαιεν, ἡμᾶς οὐκ ἀναγκαίως ἐπὶ πλεῖον ἐξακριβοῦν τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων λόγους. ἐγὼ δ', εἰ μέν τις ὑπείληφε πρὸς πᾶσαν περίστασιν αὐτάρκης ὑπάρχειν, καλὴν μὲν, οὐκ ἀναγκαίαν δ' ἴσως φήσαιμ' ἂν εἶναι τὴν τῶν προγεγονότων ἐπιστήμην. εἰ δὲ μηδεὶς ἂν, μήτε περὶ τῶν κατ' ἰδίαν, μήτε περὶ τῶν κοινῶν, τολμήσαι τοῦτ' εἰπεῖν ἄνθρωπος ὤν, διὰ τὸ, κἂν κατὰ τὸ παρὸν εὐτυχῇ, τήν γε περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδα μηδένα τῶν νοῦν ἐχόντων ποτ' ἂν εὐλόγως βεβαιώσασθαι· οὐ μόνον καλὴν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀναγκαίαν εἶναί φημι διὰ ταῦτα τὴν τῶν παρεληλυθότων ἐπίγνωσιν. πῶς γὰρ ἂν εἴτε αὐτὸς ἀδικούμενός τις, ἢ τῆς πατρίδος ἀδικουμένης, εὕροι βοηθοὺς ἢ συμμάχους· εἴτε κτήσασθαί τι καὶ προκατάρξασθαι σπουδάζων, τοὺς συνεργήσοντας αὐτῷ παρορμῆσαι πρὸς τὰς ἐπιβολάς; πῶς δ' ἂν εὐδοκούμενος τοῖς ὑποκειμένοις, τοὺς βεβαιώσοντας τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν καὶ διαφυλάξοντας τὴν κατάστασιν παροξῦναι δικαίως, εἰ μηδὲν

caussam statuas ademptam Sardiniam, et pecuniam simul extortam: fatendum omnino, iustam Carthaginienses habuisse caussam eius belli gerendi, quod duce Hannibale fuit gestum: occasione enim inuitati, eos vltum iuerunt, qui per occasionem temporum ipsis nocuerant.

31. Sed dicet fortasse aliquis ex eorum numero, qui in lectione historiarum nullo iudicio versari solent; nihil fuisse caussae, cur in hoc sermone diutius immoraremur. Enimvero, si quis putauerit satis sibi in se vno esse praesidii aduersus omnes casus; huic ego notitiam rerum ante gestarum honestam quidem; at non fortasse necessariam fore duxerim. Sed quando homo natus nemo id dicere ausit, neque de priuata sua, neque de publica re: quoniam, licet praesenti fruatur felicitate; de futuro tamen sanae mentis nemo certam spem sibi sit sponsurus: iccirco praeteritarum rerum seriam cognitionem, non modo honestam; verum etiam necessariam pronuntiare equidem non verear. Nam siue ipse aut patria ipsius iniuriam a quoquam acceperint, qua ratione adiutores et socios sibi conciliauerit; siue ante partis aliquid adiicere et alios lacessere ipse cogitet; qui alios incitauerit, vt sua incepta velint ire adiutum: quomodo denique si rebus praesentibus acquiescat, alios impulerit, vt quam ipse formam Reip. probat, eam adfirmare velint, neque sollicitari statum ciuitatis patian-

εἰδείη τῆς τῶν προγεγονότων περὶ ἑκάστης ὑπομνήσεως; πρὸς μὲν γὰρ τὸ παρὸν ἀεὶ πῶς ἁρμοζόμενοι καὶ συνυποκρινόμενοι τοιαῦτα καὶ λέγουσι καὶ πράττουσι πάντες· ὥστε δυσθεώρητον εἶναι τὴν ἑκάστου προαίρεσιν, καὶ λίαν ἐν πολλοῖς ἐπισκοτεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν. τὰ δὲ παρεληλυθότα τῶν ἔργων, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαμβάνοντα τὴν δοκιμασίαν, ἀληθινῶς ἐμφαίνει τὰς ἑκάστων αἱρέσεις καὶ διαλήψεις, καὶ δηλοῖ παρ' οἷς μὲν χάριν, εὐεργεσίαν, βοήθειαν ἡμῖν ὑπάρχουσαν, παρ' οἷς δὲ τἀναντία τούτων. ἐξ ὧν καὶ τὸν ἐλεήσοντα καὶ τὸν συνοργισόμενον, ἔτι δὲ τὸν δικαιώσοντα πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλῶν εὑρεῖν ἐστιν. ἅπερ ἔχει μεγίστας ἐπικουρίας καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Διόπερ οὐχ οὕτως ἐστὶ φροντιστέον τῆς αὐτῶν τῶν πράξεων ἐξηγήσεως, οὔτε τοῖς γράφουσιν, οὔτε τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰς ἱστορίας, ὡς τῶν προτέρων, καὶ τῶν ἅμα, καὶ τῶν ἐπιγινομένων τοῖς ἔργοις. ἱστορίας γὰρ ἐὰν ἀφέλῃ τις τὸ διὰ τί, καὶ πῶς, καὶ τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πότερα εὔλογον ἔσχε τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ οὐ γίγνεται. καὶ παραυτίκα μὲν τέρπει, πρὸς δὲ τὸ μέλλον οὐδὲν ὠφελεῖ τὸ παράπαν.

tur; ſi nihil habuerit ex ante geſtis, quod ſingulis in memoriam reuocet? Fere enim mortales rebus praeſentibus ſeſe accommodant, et mimum vna cum aliis agunt; vt ex factis dictisue ſingulorum quae ſint illorum voluntates quoue inclinent animi, adprime ſit difficile cognoſcere: adeo occurrunt multa, quae veritatem tenebris contegant. ad maiorum geſta, exitu ipſo ſeſe produnt, et voluntates ac cogitationes cuiusque vere palam faciunt: eademque nobis oſtendunt, a quibus gratiam, beneficium, auxilium ſperare: a quibus contraria metuere debeamus. Ex quo ſaepe in multis eſt intelligere, quis tuos caſus ſit miſeraturus; cui iram facta tibi iniuria ſit expreſſura; quis denique in auctorem iniuriae ſit animaduerſurus. quae omnia ad communem hominum vitam qua priuatim, qua publice magno cumprimis ſubſidio eſſe queant. Quamobrem, nec qui ſcribunt, nec qui legunt hiſtorias, tantopere ad ea quae ſunt geſta par eſt attendere; atque ad ea quae ante acciderant, quaeque ſimul euenere, aut res transactas ſunt conſecuta. Quippe ſi tollas ex hiſtoria, quare, quomodo, quo fine, quidque fuerit actum: et quam conuenientem exitum res geſta habuerit: quod ſupereſt illius commiſſio mera eſt, non autem opus ad erudiendum lectorem comparatum: et in praeſens quidem oblectationem; in poſterum vero vtilitatem nullam omnino affert.

32. Ἡ

32. Ἧι καὶ τοὺς ὑπολαμβάνοντας δύσκτητον εἶναι καὶ δύσγνωστον τὴν ἡμετέραν πραγματείαν, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν βίβλων, ἀγνοεῖν νομιστέον, πόσῳ γε ῥᾷόν ἐστι κτήσασθαι καὶ διαγνῶναι βίβλους τετταράκοντα, καθαπερανεὶ κατὰ μίτον ἐξυφασμένας, καὶ παρακολουθῆσαι σαφῶς ταῖς μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ Λιβύην πράξεσιν, ἀπὸ τῆς τῶν κατὰ Πύῤῥον ὑπὸ Τιμαίου συγγραφέντων καιρῶν ἐξηγήσεως εἰς τὴν Καρχηδόνος ἅλωσιν, ταῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην οἰκουμένην ἀπὸ τῆς Κλεομένους τοῦ Σπαρτιάτου φυγῆς κατὰ τὸ συνεχὲς, μέχρι τῆς Ἀχαιῶν καὶ Ῥωμαίων περὶ τὸν ἰσθμὸν παρατάξεως, ἢ τὰς τῶν κατὰ μέρος γραφέντων συντάξεις ἀναγινώσκειν ἢ κτᾶσθαι. χωρὶς γὰρ τοῦ πολλαπλασίους αὐτὰς ὑπάρχειν τῶν ἡμετέρων ὑπομνημάτων, οὐδὲ καταλαβεῖν ἐξ αὐτῶν βεβαίως οὐδὲν οἷόν τε τοὺς ἀναγινώσκοντας· πρῶτον μὲν, διὰ τὸ τοὺς πλείστους μὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν γράφειν· εἶτα, διὰ τὸ τὰς κατάλλήλους τῶν πράξεων παραλιπεῖν, ὧν ἐκ παραθέσεως συνθεωρουμένων καὶ συγκρινομένων ἀλλοιοτέρας ἕκαστα τυγχάνει δοκιμασίας τῆς κατὰ μέρος διαλήψεως, τῶν δὲ κυριωτάτων μηδὲ ψαύειν αὐτοὺς δύνασθαι τὸ παράπαν. ἀκμὴν γὰρ φαμὲν ἀναγκαιότατα μέρη τῆς ἱστορίας εἶναι, τά τ' ἐπιγινόμενα τοῖς ἔργοις καὶ τὰ παρεπόμενα, καὶ μάλιστα τὰ

32. Ideo qui putant opus noſtrum propter numerum et amplitudinem librorum aegre emptores aut lectores fore reperturum: hi videlicet ignorant, quanto ſit facilius parare ſibi et legere libros XL continuo filo detextos, ex quibus recta ſerie percipias ac probe cognoſcas, res in Italia quidem, Sicilia et Africa geſtas, inde a temporibus in quibus deſinunt Timaei de Pyrrho hiſtoriae, vſque ad captam Carthaginem: in ceteris vero orbis partibus, quae deinceps poſt fugam Cleomenis Spartani regis acciderunt, ad pugnam vſque Achaeorum et Romanorum ad Peloponneſi iugum pugnatam: quam libros illorum vel legere, vel ſibi comparare, qui ſeparatim res easdem ſunt perſecuti. Nam vt taceam, quod multis partibus noſtri Commentarii mole illorum ſcriptorum ſuperantur: ne capere quidem certi quicquam lectores ex illis poſſunt: primum, quia plerique eorum de rebus iisdem non eadem ſcribunt: deinde quia res tempore eodem geſtas praetermittunt: quas ſi inuicem compares, et contendas, aliud de ſingulis iudicium feras, quam ſeparatim illa intuens cogitaueras. accidit, quod ne poſſunt quidem omnino ſcriptores illi vel attingere quae maximi ſunt momenti. Si quidem, vt modo dicebamus, partes ſunt hiſtoriae cumprimis neceſſariae, quae poſt res geſtas ſunt ſecuta, aut easdem dum

περὶ τὰς αἰτίας. θεωρῦμεν δὲ τὸν μὲν Ἀντιοχικὸν πόλεμον ἐκ τῦ Φιλιππικῦ τὰς ἀφορμὰς εἰληφότα· τὸν δὲ Φιλιππικὸν ἐκ τῦ κατ' Ἀννίβαν, τὸν δὲ Ἀννιβιακὸν ἐκ τῦ περὶ Σικελίαν, τὰ δὲ μεταξὺ τύτων πολλὰς καὶ ποικίλας ἐσχηκότα διαθέσεις, πάσας δὲ συννευύσας πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν· ταῦτα δὴ πάντα διὰ μὲν τῶν γραφέντων καθόλυ δυνατὸν ἐπιγνῶναι καὶ μαθεῖν· διὰ δὲ τῶν τὰς πολέμυς αὐτὺς, οἷον Περσικὸν, ἢ τὸν Φιλιππικὸν, ἀδύνατον. εἰ μὴ καὶ τὰς παρατάξεις τις ἀναγινώσκων αὐτὰς, ἐξ ὧν ἐκεῖνοι συγγράφυσιν, ὑπολαμβάνοι σαφῶς ἐπεγνωκέναι καὶ τὴν τῦ πολέμυ τῦ σύμπαντος οἰκονομίαν καὶ διάθεσιν. ἀλλ' ὐκ ἔςι τύτων ὐδέν· ἀλλ' ὅσῳ διαφέρει τὸ μαθεῖν τῦ μόνον ἀκῦσαι, τοσύτῳ καὶ τὴν ἡμετέραν ἱςορίαν ὑπολαμβάνω διαφέρειν τῶν ἐπὶ μέρος συντάξεων.

33. Οἱ δὲ παρὰ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις (τὴν γὰρ παρέκβασιν ἐντεῦθεν ἐποιησάμεθα) διακύσαντες τὰ παρὰ τῶν Καρχηδονίων, ἄλλο μὲν ὐδὲν εἶπον· ὁ δὲ πρεσβύτατος αὐτῶν δείξας τοῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ τὸν κόλπον, ἐντεῦθεν καὶ τὸν πόλεμον αὐτοῖς, ἔφη, καὶ τὴν εἰρήνην φέρειν· ἐκβαλεῖν ὖν, ὁπότερον ἂν κελεύωσιν * ἀπολήψειν. ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Καρχηδονίων, ὁπότερον αὐτοῖς φαίνεται, τῦτ' ἐκβαλεῖν ἐκέλευσε. τῦ δὲ Ῥωμαίυ φήσαντος τὸν πόλεμον ἐκβαλεῖν, ἀνεφώνησαν ἅμα καὶ πλείυς τῶν ἐκ τῦ συνεδρίυ, δέ-

gererentur comitata: maxime autem, cauſſae. Sic intelligimus bello Antiochico Philippicum praebuiſſe occaſionem: Philippico Hannibalicum: huic, praecedens Siculum. Porro quae inter haec bella contigerunt, et multa et diuerſi generis illa quidem fuerunt: quae tamen ad eundem finem cuncta tendebant. Haec inquam omnia ex vniuerſali hiſtoria recte capias diſcasque: ex iis vero qui ſingula bella ſeparatim deſcripſerunt, Macedonicum puta, cum Perſeo aut Philippo, nequaquam. Niſi forte quis putet, vbi apud iſtos nudas pugnarum deſcriptiones legerit, totius belli adminiſtrationem rationemque penitus exploratam ſe habere. quod quum nullo modo fieri poſſit; equidem hiſtoriam noſtram tantum praeſtare rerum ſingularum narrationibus exiſtimo, quanto praeſtantius eſt ſcire, quam duntaxat audiſſe.

33. Romani legati, redeo enim illuc vnde ſum digreſſus, auditis quae afferebant Carthaginienſes, aliud quidem nihil dixerunt: verum maximus natu inter illos, ſinum iis qui concilio intererant, oſtendens, Hic, ait, et bellum vobis et pacem portamus: vtrum placuerit ſumere promam. excipit rex Carthaginienſium, vtrum viſum illis foret, promerent. quum dixiſſet Romanus, bellum ſe promturum: a pluribus ſimul e ſenatorum numero, accipere ſe, ſucclamatum eſt. His

χεσθαι

χεσθαι φάσκοντες. οἱ μὲν ἦν πρέσβεις καὶ τὸ συνέδριον ἐπὶ τέτοις ἐχωρίσθησαν. Ἀννίβας δὲ παραχειμάζων ἐν Καινῇ πόλει, πρῶτον μὲν διαφῆκε τὲς Ἴβηρας ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις, βελόμενος ἑτοίμες καὶ προθύμες παρασκευάζειν πρὸς τὸ μέλλον. δεύτερον Ἀσδρέβᾳ τἀδελφῷ διέταξε πῶς δεήσει τῇ τῶν Ἰβήρων ἀρχῇ καὶ δυναστείᾳ χρῆσθαι, ταῖς τε πρὸς Ῥωμαίες παρασκευαῖς, ἐὰν αὐτὸς χωρίζηταί πε. τρίτον ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐν Λιβύῃ πρενοεῖτο πραγμάτων. πάνυ δ' ἐμπείρως καὶ φρονίμως ἐκλογιζόμενος, ἐκ μὲν Λιβύης εἰς Ἰβηρίαν, ἐκ δ' Ἰβηρίας εἰς Λιβύην διεβίβαζε στρατιώτας, ἐκδεσμεύων τὴν ἑκατέρων πίστιν εἰς ἀλλήλες διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας. ἦσαν δ' οἱ διαβάντες εἰς τὴν Λιβύην Θερσίται, Μαστιανοὶ, πρὸς δὲ τέτοις, ὀρεῖται Ἴβηρες, Ὀλκάδες. οἱ δὲ σύμπαντες ἀπὸ τέτων τῶν ἐθνῶν, ἱππεῖς μὲν χίλιοι διακόσιοι, πεζοὶ δὲ μύριοι τρισχίλιοι ὀκτακόσιοι πεντήκοντα, πρὸς δὲ τέτοις, Βαλιαρεῖς· ὃς κυρίως μὲν καλῦσι σφενδονήτας· ἀπὸ δὲ τῆς χρείας ταύτης, συνωνύμως καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν προσαγορεύεσι, καὶ τὴν νῆσον. τῶν δὲ προειρημένων τὲς μὲν πλείες εἰς τὰ Μεταγώνια τῆς Λιβύης, τινὰς δ' εἰς αὐτὴν Καρχηδόνα κατέταξεν. ἀπὸ δὲ τῶν πόλεων τῶν Μεταγωνιτῶν καλεμένων, ἀπέστειλεν ἄλλες εἰς Καρχηδόνα πεζὲς τετρακισχιλίες, ὁμηρείας ἔχοντας καὶ

peractis legati et senatus in diuersa abierunt. Hannibal interim Carthagine noua hibernans, Hispanos ante omnia domos dimisit: cupiens illos ad futuram expeditionem promtos atque alacres reddere. praecepta deinde Asdrubali fratri dedit, quomodo Hispanis recte imperaturus dominaturusque esset: quoue modo aduersus Romanos, si forte ipse ab eo separaretur, se comparare deberet. Tertia Hannibalis cura erat, vt securitati Africae prospiceret. Quam ad rem cauto ac prudente consilio vsus, ex Africa in Hispaniam, ex Hispania vero in Africam milites traiecit: hac ratione fidem populorum vtrorumque mutuo inter ipsos vinculo alligans. qui in Africam transierunt, sunt: Thersitae, Mastiani, item montani quidam Hispani, Olcades. Fuere omnino ex his gentibus collecti equites mille ducenti: pedites vero octingenti quinquaginta, supra tredecim millia. erant et Baliares insuper; genus quoddam funditorum militum quod graeca appellatio testatur: nam a fundae vsu tum ipse tum eorum insula nomen inuenit. Horum parti maiori in Metagonia Africae statio est assignata: nonnullis in ipsa vrbe Carthagine. ab oppidis autem Metagonitarum, vt vulgo dicuntur, pedites alios ↀↀↀↀ Carthaginem iussit proficisci, simul vt obsidum

βοηθείας ἅμα τάξιν. ἐπὶ δὲ τῆς Ἰβηρίας ἀπέλιπεν Ἀσδρούβᾳ τἀδελφῷ, πεντήρεις μὲν πεντήκοντα, τετρήρεις δὲ δύο, καὶ τριήρεις πέντε. τούτων ἐχούσας πληρώματα πεντήρεις μὲν τριάκοντα δύο, τριήρεις δὲ πέντε. καὶ μὴν ἱππεῖς Λιβυφοινίκων μὲν καὶ Λιβύων τετρακοσίους πεντήκοντα, Λοργιτῶν δὲ τριακοσίους, Νομάδων δὲ, Μασσυλίων, καὶ Μασσαιλίων, καὶ Μακκοίων, καὶ Μαυρουσίων, τῶν παρὰ τὸν Ὠκεανὸν, χιλίους ὀκτακοσίους, πεζοὺς δὲ Λιβύων μυρίους χιλίους ὀκτακοσίους πεντήκοντα, Λιγυστινοὺς τριακοσίους, Βαλιαρεῖς πεντακοσίους, ἐλέφαντας εἴκοσι καὶ ἕνα. οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀναγραφῆς, εἰ τοιαύτῃ κεχρήμεθα περὶ τῶν ὑπ' Ἀννίβου κατ' Ἰβηρίαν πεπραγμένων, οἵα μόλις ἂν χρήσαιτό τις αὐτὸς κεχειρικὼς τὰς κατὰ μέρος πράξεις· οὐδὲ προσκαταγινώσκειν, εἰ πεποιήκαμεν παραπλήσιον τοῖς ἀξιοπίστως ψευδομένοις τῶν συγγραφέων. ἡμεῖς δὲ εὑρόντες ἐπὶ Λακινίῳ τὴν γραφὴν ταύτην ἐν χαλκώματι κατατεταγμένην ὑπ' Ἀννίβου, καθ' οὓς καιροὺς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τόποις ἀνεστρέφετο, πάντως ἐνομίσαμεν αὐτὴν περί γε τῶν τοιούτων ἀξιόπιστον εἶναι· διὸ καὶ κατακολουθεῖν εἱλόμεθα τῇ γραφῇ ταύτῃ.

34. Ἀννίβας δὲ πάντα προνοηθεὶς περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν τε κατὰ Λιβύην πραγμάτων καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, λοιπὸν ἐκαραδόκει καὶ προσεδέχετο τοὺς παρὰ

et praesidii loco essent. In Hispania vero fratri Asdrubali reliquit quinqueremes quinquaginta: quadriremes duas, triremes quinque. ex quibus nauigiis, remigio instructae erant, quinqueremes triginta duae, triremes quinque. Reliquit etiam illi equites Libyphoenices (mistum Punicum Afris genus,) et Afros, quadringentos quinquaginta: Lorgitas trecentos: Numidas, Massylos, Massaesylos, Macios, Mauritanos accolas Oceani CIƆ IƆCCC. pedites Afros vndecies mille, octingentos et quinquaginta. Ligures trecentos; Baleares quingentos; elephantos vnum et viginti. Nemo autem admiretur quod rerum in Hispania tum ab Hannibale gestarum descriptionem adeo exactam afferimus; qualem vix aliquis possit, qui singula ipse administrasset: neque propterea secius de nobis existimet; quasi illos imitati fuerimus, qui mendacia sua ita concinnant vt fidem mereantur. Nos enim quum Lacinii aeneam tabulam inuenissemus, ab Hannibale eo tempore descriptam, quando erat in Italia: omnino illi tabulae fidem, certe quidem in talibus, habendam duximus. itaque eam sequi non dubitauimus.

34. Postquam Hannibal securitati tum Africae tum Hispaniae prospexisset, de cetero intentus occasiones rerum captabat; et nuntios a Gallis

τῶν

τῶν Κελτῶν πρὸς αὐτὸν ἀποϛελλομένȣς. σαφῶς γὰρ ἐξητάκει καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπὸ τὰς Ἄλπεις καὶ τὸν Πάδον ποταμὸν χώρας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοικȣ́ντων αὐτὴν, ἔτι δὲ τὴν πρὸς τȣ̀ς πολέμȣς τῶν ἀνδρῶν τόλμαν· καὶ τὸ μέγιϛον, τὴν ὑπάρχȣσαν δυσμένειαν αὐτοῖς ἐκ τȣ̃ προγεγονότος πολέμȣ πρὸς Ῥωμαίȣς. ὑπὲρ ȣ̃ διήλθομεν ἡμεῖς ἐν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ, χάριν τȣ̃ συμπεριφέρεσθαι τȣ̀ς ἐντυγχάνοντας τοῖς νῦν μέλλȣσι λέγεσθαι. διόπερ εἴχετο ταύτης τῆς ἐλπίδος, καὶ πᾶν ὑπισχνεῖτο διαπεμπόμενος ἐπιμελῶς πρὸς τȣ̀ς δυνάϛας τῶν Κελτῶν, καὶ τȣ̀ς ἐπὶ τάδε, καὶ τȣ̀ς ἐν αὐταῖς ταῖς Ἄλπεσιν ἐνοικȣ̃ντας· μόνως ἂν ȣ̔́τως ὑπολαμβάνων ἐν Ἰταλίᾳ συϛήσασθαι τὸν πρὸς Ῥωμαίȣς πόλεμον, εἰ δυνηθείη διαπεράσας τὰς πρὸ τȣ̃ δυσχωρίας, εἰς τȣ̀ς προειρημένȣς ἀφικέσθαι τόπȣς, καὶ συνεργοῖς καὶ συμμάχοις χρήσασθαι Κελτοῖς εἰς τὴν προκειμένην ἐπιβολήν. ἀφικομένων δὲ τῶν ἀγγέλων, καὶ τήν τε Κελτῶν βȣ́λησιν καὶ προσδοκίαν ἀπαγγειλάντων, τήν τε τῶν Ἀλπεινῶν ὀρῶν ὑπερβολὴν, ἐπίπονον μὲν καὶ δυσχερῆ λίαν, ȣ̓ μὴν ἀδύνατον εἶναι φασκόντων· ἐνῆγε τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς παραχειμασίας ὑπὸ τὴν ἐαρινὴν ὥραν. προσπεπτωκότων δὲ προσφάτως αὐτῷ καὶ τῶν ἐκ τῆς Καρχηδόνος, ἐπαρθεὶς τῷ θυμῷ, καὶ πιϛεύων τῇ τῶν πολιτῶν εὐνοίᾳ, παρεκάλει τὰς δυνάμεις φανερῶς ἤδη πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον· ἐμφανί-

ad ſe mittendos praeſtolabatur. nam et fertilitatem Subalpinarum Circumpadanarumque regionum, magna diligentia explorauerat, numerum hominum qui illos tractus incolunt; audaciam illorum in bellis; et quod caput erat, quam hoſtili odio eſſent in Romanos, ex eo tempore quo bellum vna geſſerant, de quo in priore libro de induſtria diximus, vt quae iam narraturi ſumus, capi a lectoribus poſſent. In eam itaque ſpem incumbebat, prolixeque omnia pollicebatur, ad Gallorum regulos quique cis Alpes et qui in ipſis Alpibus degunt, nuntios crebro miſſitans. vnicam hanc belli aduerſus Romanos gerendi rationem eſſe ratus, ſi difficultatibus quae in itinere ſe prius offerebant, ſuperatis, in eas quas diximus regiones poſſet peruenire: et adiutores ſociosque belli quod moliebatur Gallos ſibi adiungere. Venere tandem nuntii; qui poſtquam Gallorum voluntatem egregiam, atque exſpectationem retuliſſent; Alpiumque iuga magno illa quidem labore et multis cum difficultatibus ſuperatum iri, non tamen inexſuperabilia eſſe differuiſſent: tum Hannibal, principio veris copias ex hibernis contrahit. Quum autem non multo ante certior factus eſſet de iis quae Carthagine geſta erant, elatus animo, et ciuium beneuolentia fretus, aperte iam exercitum ad bellum

ζων

ζων μὲν, ὃν τρόπον ἔκδοτον αὐτὸν ἐγχειρήσαιεν αἰτεῖσθαι Ῥωμαῖοι, καὶ πάντας τὰς τᾶ στρατοπέδα προεστῶτας, ὑποδεικνύων δὲ τὴν τῆς χώρας ἀρετὴν, εἰς ἣν ἀφίξονται, καὶ τὴν τῶν Κελτῶν εὔνοιαν καὶ συμμαχίαν. εὐθύμως δὲ τῶν ὄχλων αὐτῷ συνεξιςαμένων, ἐπαινέσας καὶ παραγγείλας τακτὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τὴν ἔξοδον ποιήσεται, τότε μὲν διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.

35. Ἐπιτελέσας δὲ τὰ προειρημένα κατὰ τὴν παραχειμασίαν, καὶ παρασκευάσας ἱκανὴν ἀσφάλειαν, τοῖς τε κατὰ τὴν Λιβύην καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασι, παραγενομένης τῆς ταχθείσης ἡμέρας, προῆγε, πεζῶν μὲν ἔχων εἰς ἐννέα μυριάδας, ἱππεῖς δὲ περὶ μυρίας καὶ δισχιλίας. καὶ διαβὰς τὸν Ἴβηρα ποταμὸν, κατεστρέφετο τό τε τῶν Ἰλλεργητῶν ἔθνος καὶ Βαργεσίων, ἔτι δὲ τὰς Αἰρηνοσίας, καὶ τὰς Ἀνδοσίνας, μέχρι τῆς προσαγορευομένης Πυρήναιης. ποιησάμενος δὲ πάντας ὑφ' ἑαυτὸν, καί τινας πόλεις κατὰ κράτος ἑλὼν, ταχέως μὲν καὶ παρ' ἐλπίδα, μετὰ πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων ἀγώνων, ἔτι δὲ πολλῆς καταφθορᾶς ἀνδρῶν, ἡγεμόνα μὲν ἐπὶ πάσης κατέλιπε τῆς ἐπὶ τάδε τᾶ ποταμᾶ χώρας Ἄννωνα, τῶν δὲ Βαργεσίων καὶ δεσπότην. μάλιςα γὰρ τάτοις ἠπίςει διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίοις εὔνοιαν. ἀπεμέρισε δὲ καὶ τῆς δυνάμεως, ἧς εἶχε, τῷ μὲν Ἄννωνι πεζὰς μυρίας, ἱππεῖς δὲ χιλίας· καὶ τὰς ἀποσκευὰς ἀπέλιπε τάτῳ τῶν

contra Romanos coepit hortari. Narrabat illos ausos esse Romanos, et se et omnes ductores exercitus ad deditionem poscere. commemorabat etiam regionis bonitatem in quam essent venturi: beneuolentiam item Gallorum, et initam cum iis societatem. Vbi paratam se proficisci cum ipso quo vellet cumque Hannibal, multitudo significasset: laudata eorum voluntate, et die qua expeditionem auspicari vellet, significata, concionem dimittit.

35. His igitur inter hibernandum peractis, rebus Africae atque Hispaniae in tuto locatis, vbi dicta dies aduenit, copias educit: in quibus erant peditum nonaginta millia, equites ad CCIↃↃ CIↃ CIↃ. Traiecto amne Ibero Ilergetes, Bargusios, item Aerenosios, et Andosinos (siue Ausetanos) qui populi ad Pyrenaeos vsque pertinent, subegit. Omnibus autem in potestatem redactis, oppidis etiam nonnullis per vim captis, breuissimo illis quidem tempore, et praeter suam ipsius quoque spem; sed post multa magnaque certamina, multis etiam suorum amissis: vniuerso cis Iberum tractui Hannonem praesidere; Bargusiorum vero, quibus potissimum diffidebat, vt Romanorum amicis, etiam dominari iussit. Ex omni autem numero copiarum quas habebat decem millia peditum Hannoni dedit, et mille equites: eorum-

αὐτῷ

αὐτῷ συνεξορμώντων. εἰς δὲ τὴν οἰκίαν ἀπέλυσε τοὺς ἴσους τοῖς προειρημένοις, βουλόμενος αὐτούς τε τούτους εὔνους ἀπολιπεῖν, τοῖς δὲ λοιποῖς ὑποδεικνύειν ἐλπίδα τῆς εἰς οἶκον ἐπανόδου, καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ μὲν στρατευομένοις, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τοῖς ἐν οἴκῳ μένουσι τῶν Ἰβήρων, ἵνα προθύμως ἐξορμῶσι πάντες, ἄν ποτέ τις ἐπικουρίας χρεία γένηται παρ' αὐτῶν. Τὴν δὲ λοιπὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν εὔζωνον, πεζοὺς μὲν πεντακισμυρίους, ἱππεῖς δὲ πρὸς ἐννακισχιλίους, ἦγε διὰ τῶν Πυρηναίων λεγομένων ὀρῶν, ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ καλουμένου ποταμοῦ διάβασιν, ἔχων οὐχ οὕτω πολλὴν δύναμιν, ὡς χρησίμην καὶ γεγυμνασμένην διαφερόντως ἐκ τῆς συνεχείας τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀγώνων.

36. Ἵνα δὲ μὴ τῶν τόπων ἀγνοουμένων παντάπασιν ἀσαφῆ γίγνεσθαι συμβαίνῃ τὴν διήγησιν, ῥητέον ἂν εἴη, πόθεν ὁρμήσας Ἀννίβας, καὶ τίνας καὶ πόσους διελθὼν τόπους, εἰς ποῖα μέρη κατῆρε τῆς Ἰταλίας. Ῥητέον δ' οὐκ αὐτὰς τὰς ὀνομασίας τῶν τόπων καὶ ποταμῶν καὶ πόλεων· ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν συγγραφέων, ὑπολαμβάνοντες πρὸς γνῶσιν ἐν παντὶ καὶ σαφήνειαν αὐτοτελὲς εἶναι τοῦτο τὸ μέρος. οἶμαι δ', ἐπὶ μὲν τῶν γνωριζομένων τόπων, οὐ μικρὰ, μεγάλα δὲ συμβάλλεσθαι πέφυκε πρὸς ἀνάμνησιν, ἡ τῶν ὀνομάτων παράθεσις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀγνοουμένων εἰς τέλος, ὁμοίαν

que ſarcinas, qui vlterius perrecturi cum ipſo erant, huic commiſit. totidem alios domum quemque ſuam dimiſit; vt et iſtos bene erga ſe animatos diſcedens relinqueret: et ceteris quoque ſpem reditus in patriam oſtenderet; tum iis qui iam ſub ſignis erant; tum aliis Hiſpanis qui domi ſuae remanebant: ſi forte aliquando res poſtularet, vt ſupplementum eos rogare opus haberet. reliquum deinde exercitum ſuis impedimentis allevatum, in quo peditum erant quinquaginta millia, equitum ad IↃↃ CIↃ CIↃ CIↃ CIↃ, per Pyrnenaeos quos vocant montes, ad Rhodani fluminis tranſitum ducit, copiis non adeo magnis inſtructus, at validis et ex continuis bellis quae in Hiſpania geſſerant exercitatis.

36. Verum quoniam, ſi loca fuerint incognita, obſcura penitus narratio noſtra eſt futura: exponendum hic nobis eſt, vnde profectus Hannibal, per quae et quot loca tranſierit, in quam Italiae partem peruenerit. Et quidem non appellationes nudae locorum, fluuiorum, et vrbium ſunt afferendae, ſicut a nonnullis ſcriptoribus eſt factum: qui ad rei omnis notitiam et declarationem, ſi nomina dumtaxat apponerentur, amplius nihil deſiderari putarent. Ego vero exiſtimo, in notis quidem locis, quo in memoriam illa revocentur, vſurpationem nominum non dicam aliquantum, ſed vel plurimum conferre. vbi ve-

ἔχει

ἔχει τὴν δύναμιν ἡ τῶν ὀνομάτων ἐξήγησις, ταῖς ἀδιανοήτοις καὶ κρουματικαῖς λέξεσι. τῆς γὰρ διανοίας ἐπ' οὐδὲν ἀπερειδομένης, οὐδὲ δυναμένης ἐφαρμόττειν τὸ λεγόμενον ἐπ' οὐδὲν γνώριμον, ἀνυτότακτος καὶ κωφὴ γίνεται ἡ διήγησις. διόπερ ὑποδεικτέος ἂν εἴη τρόπος, δι' οὗ δυνατὸς ἔσται περὶ τῶν ἀγνοουμένων λέγοντας κατὰ ποσὸν εἰς ἀληθινὰς καὶ γνωρίμους ἐννοίας ἄγειν τοὺς ἀκούοντας. Πρώτη μὲν οὖν καὶ μεγίστη γνῶσις, ἔτι δὲ κοινὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστὶν, ἡ τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς διαίρεσις καὶ τάξις· καθ' ἣν πάντες, ὧν καὶ μικρὸν ὄφελος, ἀνατολὰς, δύσεις, μεσημβρίαν, ἄρκτον, γνωρίζομεν. δευτέρα δὲ, καθ' ἣν ἑκάστῃ διαφορᾷ τῶν προειρημένων, τοὺς ἐπὶ γῆς τόπους ὑποτάττοντες ἀεὶ, καὶ φέροντες τῇ διανοίᾳ τὸ λεγόμενον ἐπὶ τῶν προειρημένων, εἰς γνωρίμους καὶ συνήθεις ἐννοίας ἐμπίπτομεν ὑπὲρ τῶν ἀγνώστων καὶ ἀοράτων τόπων.

37. Τούτων δὲ περὶ τῆς ὅλης γῆς ὑποκειμένων, ἀκόλουθον ἂν εἴη, περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἅμα τὸν αὐτὸν λόγον διελομένους, εἰς ἐπίστασιν ἀγαγεῖν τοὺς ἀκούοντας. ταύτης διῃρημένης εἰς τρία μέρη, καὶ τρεῖς ὀνομασίας· τὸ μὲν ἓν μέρος αὐτῆς Ἀσίαν, τὸ δὲ ἕτερον Λιβύην, τὸ δὲ τρίτον Εὐρώπην προσαγορεύουσι. τὰς δὲ διαφορὰς ταύτας ὁρίζουσιν, ὅ τε Τάναϊς πο-

ro nulla penitus locorum notitia praecedit, nuda nomina apposita, eandem vim habere cum vocibus nihil significantibus, et sonis percussione organorum editis. quia enim mens, nihil habet cui innitatur, neque potest vlli rei sibi notae aptare id quod dicitur, confusa et vaga euadit narratio, vt si fabulam surdo narres. Itaque modus aliquis indicandus est a nobis, per quem de rebus incognitis quidam narrantes, ad veras et sibi familiares notiones lectorem perducamus. Prima maximaque notitia et omnibus mortalibus communis est, quando coelum et omne hoc, quo sumus circumdati, partimur, et suam cuique parti sedem assignamus: qua ratione omnes, qui tamen ingenio plane hebeti non sint, Ortum, Occasum, Meridiem, Septemtrionem dignoscimus. Altera est, per quam singulas terrae partes singulis partitionibus modo positis subiicientes, et quicquid de terra nominatum fuerit, cogitatione ad vnam aliquam ex illis referentes, incognita neque vnquam visa loca ad notas et familiares notiones reuocamus.

37. His de vniuersa terra sic positis, proximum fuerit, vt de ea parte quae nobis est nota, seruantes eandem partiendi viam, lectores commoneamus. Haec quum in tres partes diuidatur, totidem appellationibus distinctas, partem vnam Asiam, alteram Africam, tertiam Europam nominant. Istas autem partes termi-

ταμὸς,

ταιὸς, καὶ Νεῖλος, καὶ τὸ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόμα. Νείλου μὲν οὖν καὶ Τανάϊδος μεταξὺ τὴν Ἀσίαν κεῖσθαι συμβέβηκε· πίπτειν δὲ τοῦ περιέχοντος ὑπὸ τὸ μεταξὺ διάστημα θερινῶν ἀνατολῶν καὶ μεσημβρίας. ἡ δὲ Λιβύη κεῖται μὲν μεταξὺ Νείλου καὶ στηλῶν Ἡρακλείων. τοῦ δὲ περιέχοντος πέπτωκεν ὑπό τε τὴν μεσημβρίαν, καὶ κατὰ τὸ συνεχὲς ὑπὸ τὰς χειμερινὰς δύσεις, ἕως τῆς ἰσημερινῆς καταφορᾶς, ἣ πίπτει καθ' Ἡρακλείους στήλας. αὗται μὲν οὖν αἱ χῶραι καθολικώτερον θεωρούμεναι, τὸν πρὸς τῇ μεσημβρίᾳ τόπον ἐπέχουσι, τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάττης ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν, ὡς πρὸς τὰς δύσεις. ἡ δ' Εὐρώπη ταύταις ἀμφοτέραις ὡς πρὸς τὰς ἄρκτους ἀντιπαράκειται κατὰ τὸ συνεχὲς ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν παρείκουσα μὲν ἄχρι πρὸς τὰς δύσεις· κεῖται δ' αὐτῆς τὸ μὲν ὁλοσχερέστατον καὶ βαθύτερον μέρος, ὑπ' αὐτὰς τὰς ἄρκτους, μεταξὺ τοῦ τε Τανάϊδος ποταμοῦ καὶ τοῦ Νάρβωνος, ὃς οὐ πολὺν ἀπέχει τόπον ὡς πρὸς δύσεις ἀπὸ Μασσαλίας καὶ τῶν τοῦ Ῥοδανοῦ στομάτων, δι' ὧν εἰς τὸ Σαρδόνιον πέλαγος ἐξίησιν ὁ προειρημένος ποταμός. ἀπὸ δὲ τοῦ Νάρβωνος καὶ τὰ περὶ τοῦτον Κελτοὶ νέμονται, μέχρι τῶν προσαγορευομένων Πυρηναίων ὀρῶν. ἃ διατείνει κατὰ τὸ συνεχὲς, ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάττης, ἕως εἰς τὴν ἐκτός. τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῶν προειρημένων ὀρῶν τὸ συνάπτον, πρός τε τὰς δύσεις καὶ πρὸς Ἡρακλείους

nant Tanais fluuius, Nilus, et oſtium ad columnas Herculis. inter Nilum et Tanaim iacet Aſia; coelo ſubiecta, qua patet ſpatium ab ortu aeſtiuo verſus meridiem. Africa intra Nilum et columnas Herculis ſita eſt; coeli regioni ſubiacens meridionali, ac deinceps occaſui hiberno, aequinoctiali tenus occaſu, qui incidit in columnas Herculeas. Et hae quidem terrae vniuerſi reſpectu, plagam obtinent ad meridiem maris mediterranei ſitam, ab oriente verſus occidentem. Europa vero vtrique harum ad ſeptemtrionem eſt oppoſita, continuo tractu ab oriente verſus occidentem ſe porrigens. Pars eius potiſſima atque ampliſſima ſubiacet ſeptemtrionibus, inter fluuios Tanaim, et Narbonem Martium: qui in occaſu non longe abeſt a Maſſilia et Rhodani oſtiis, quibus in Sardoum pelagus ille amnis influit. Narboni vicina Celtae habitant, et inde ad montes, quos Pyrenaeos dicunt; a noſtro mari ad externum porrectos. Reliqua pars Europae quae ab illis montibus ad occaſum et columnas Herculeas pertinet, partim a noſtro partim ab externo mari ambitur. Quae porrigitur ſecundum mare

στήλας περιέχεται μὲν ὑπό τε τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς ἔξω θαλάττης, καλεῖται δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν καθ' ἡμᾶς παρῆκον ἕως Ἡρακλείων στηλῶν, Ἰβηρία, τὸ δὲ παρὰ τὴν ἔξω καὶ μεγάλην προσαγορευομένην. κοινὴν μὲν ὀνομασίαν οὐκ ἔχει, διὰ τὸ προσφάτως κατωπτεῦσθαι. κατοικεῖται δὲ πᾶν ὑπὸ Βαρβάρων ἐθνῶν καὶ πολυανθρώπων, ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς μετὰ ταῦτα τὸν κατὰ μέρος λόγον ἀποδώσομεν.

38. Καθάπερ δὲ καὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λιβύης, καθὸ συνάπτουσιν ἀλλήλαις περὶ τὴν Αἰθιοπίαν, οὐδεὶς ἔχει λέγειν ἀτρεκῶς ἕως τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν, πότερον ἤπειρός ἐστι κατὰ τὸ συνεχὲς τὰ πρὸς τὴν μεσημβρίαν, ἢ θαλάττῃ περιέχεται· τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ μεταξὺ Ταναΐδος καὶ Νάρβωνος εἰς τὰς ἄρκτους ἀνῆκον, ἄγνωστον ἡμῖν ἕως τοῦ νῦν ἐστιν, ἐὰν μή τι μετὰ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες ἱστορήσωμεν. τοὺς δὲ λέγοντάς τι περὶ τούτων ἢ γράφοντας, ἀγνοεῖν, καὶ μύθους διατιθέναι νομιστέον. Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι, χάριν τοῦ μὴ τελέως ἀνυπότακτον εἶναι τοῖς ἀπείροις τῶν τόπων τὴν διήγησιν· ἀλλὰ κατά γε τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς, συνεπιβάλλειν καὶ φέρειν ἐπὶ τῇ διανοίᾳ τὸ λεγόμενον, τεκμαιρομένους ἐκ τοῦ περιέχοντος. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ὁράσεως εἰθίσμεθα συνεπιστρέφειν ἀεὶ τὰ πρόσωπα πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἔνδειξιν ὑποδεικνύμενον, οὕτω καὶ τῇ διανοίᾳ χρὴ συνδιανεύειν καὶ συρρέπειν ἐπὶ τοὺς τόπους ἀεὶ τοὺς διὰ τοῦ λόγου συνεπιδεικνυμένους.

nostrum portio, ad columnas vsque Herculis, Iberia nominatur: quae secundum mare externum, quod et magnum indigetant, communem appellationem nondum inuenit; quia non diu est, cum fuit explorata: tota autem a nationibus Barbaris iisque frequentissimis, incolitur: de quibus postea singillatim sumus dicturi.

38. Porro quemadmodum de Aethiopia in qua Asia et Africa se contingunt, nemo ad haec vsque tempora affirmare habet, sitne continens terra quae inde versus meridiem se porrigit, an mari ambiatur: ita plane, quicquid inter Tanaim et Narbonem ad Septemtriones vergit, hactenus nobis est ignotum: nisi quid post hac curiosa inuestigatione de eo tractu didicerimus. qui de his locis aliter loquuntur aut scribunt, pro imperitis et fabularum concinnatoribus sunt habendi. Atque haec mihi dicta sunto, ne apud locorum rudes confusa et vaga sit nostra narratio: sed singula quae hic nominantur iam notis adiiciant, et cogitatione ad conuenientem partem, (saltem quod ad vniuersales partitiones attinet,) referant, ex coeli situ coniecturam facientes. Nam sicut in aspectu solemus faciem subinde conuertere ad illud quod digiti indicio fuerit demonstratum: sic, vt quaeque loca oratione fuerint subindicata, ad illa cogitationem statim nostram circumagere, ac dirigere debemus.

39. Ἀφί-

39. Ἀφέμενοι δὲ τούτων, τρεψόμεθα πρὸς τὸ συνεχὲς τῆς προκειμένης ἡμῖν διηγήσεως. Καρχηδόνιοι γὰρ ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς τῆς μὲν Λιβύης ἐκυρίευον πάντων τῶν ἐπὶ τὴν ἔσω θάλατταν νευόντων μερῶν, ἀπὸ τῶν Φιλαίνου βωμῶν, οἳ κεῖνται κατὰ τὴν μεγάλην Σύρτιν, ἕως ἐφ' Ἡρακλείους στήλας. τοῦτο δὲ τὸ μῆκος ἐστὶ τῆς παραλίου, ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους καὶ μυρίους σταδίους. διαβάντες δὲ τὸν καθ' Ἡρακλείους στήλας πόρον, ὁμοίως ἐκεκρατήκεισαν καὶ τῆς Ἰβηρίας ἁπάσης ἕως τῆς ῥαχίας· ὃ πέρας ἐστὶ πρὸς τῇ καθ' ἡμᾶς θαλάττῃ τῶν Πυρηναίων ὀρῶν, ἃ διορίζει τοὺς Ἴβηρας καὶ Κελτούς. ἀπέχει δὲ τοῦ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόματος αὐτὸς ὁ τόπος, περὶ ὀκτακισχιλίους σταδίους. ἐπὶ μὲν γὰρ Καινὴν πόλιν ἀπὸ στηλῶν εἶναι συμβαίνει τρισχιλίους, ὅθεν ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν Ἀννίβας τὴν εἰς Ἰταλίαν. τὴν δὲ Καινὴν πόλιν ἔνιοι νέαν Καρχηδόνα καλοῦσιν. ἀπὸ δὲ ταύτης εἰσὶν ἐπὶ μὲν τὸν Ἴβηρα ποταμὸν, ἑξακόσιοι στάδιοι πρὸς δισχιλίους, ἀπὸ δὲ τούτων πάλιν εἰς Ἐμπορεῖον, χίλιοι σὺν ἑξακοσίοις, καὶ μὴν ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ διάβασιν περὶ χιλίους ἑξακοσίους. ταῦτα γὰρ νῦν βεβημάτισται καὶ σεσημείωται κατὰ σταδίους ὀκτὼ διὰ Ῥωμαίων ἐπιμελῶς. ἀπὸ δὲ τῆς διαβάσεως τοῦ Ῥοδανοῦ πορευομένοις παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὡς ἐπὶ τὰς πηγὰς, ἕως πρὸς τὴν ἀναβολὴν τῶν Ἄλπεων τὴν εἰς Ἰταλίαν, χίλιοι τετρακόσιοι.

39. His expeditis, ad feriem propofitae hiftoriae nunc conuertamur. Erant tunc temporis Carthaginienfium imperio fubiectae omnes Africae prouinciae ad mare noftrum fitae, a Philaenorum ara, quae eft e regione maioris Syrtis ad columnas vfque Herculis. quod fpatium orae maritimae vltra fedecim ftadiorum millia patet. Iidem freto ad columnas traiecto, omnem oram Hifpaniae pariter fubegerant, vfque ad illos fcopulos, in quibus definunt ad mare noftrum Pyrenaei montes, quibus Hifpani et Galli inuicem feparantur. diftant ii fcopuli a columnis, ftadia circiter ꟾↄↄ ꟾↄ ꟾↄ ꟾↄ. Nam a columnis ad Carthaginem nouam vnde proficifcebatur Hannibal cum Italiam petebat, ftadia numerantur ꟾↄ ꟾↄ ꟾↄ. Carthaginem nouam cum nonnullis appellamus, quam alii Kaenopolin, fiue Nouam vrbem. inde ad Iberum amnem ftadia funt fexcenta fupra bis mille. ab Ibero ad Emporium ftadia funt mille et fexcenta. quo ex loco ad Rhodani tranfitum totidem numero ftadia reperiuntur. haec enim iam omnia internalla per octona ftadia fiue milliaria dimenfi funt et diftinxerunt Romani. a tranfitu Rhodani propter ipfum fluuium ad eius fontes tendentibus, vfque ad principium Alpium, qua iter in Italiam, ftadia numerantur mille et quadringenta.

λοιπαὶ δὲ αἱ τῶν Ἄλπεων ὑπερβολαὶ περὶ χιλίους διακοσίους· ἃς ὑπερβαλὼν ἔμελλεν ἥξειν εἰς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία τῆς Ἰταλίας. ὥστ' εἶναι τοὺς πάντας ἐκ Καινῆς πόλεως σταδίους περὶ ἐννακισχιλίους, οὓς ἔδει διελθεῖν αὐτόν. τούτων δὴ τῶν τόπων κατὰ μὲν τὸ μῆκος ἤδη σχεδὸν τοὺς ἡμίσεις διεληλύθει· κατὰ δὲ τὴν δυσχέρειαν, τὸ πλέον αὐτῷ μέρος ἀπελείπετο τῆς πορείας.

40. Ἀννίβας μὲν οὖν ἐνεχείρει ταῖς διεκβολαῖς τῶν Πυρηναίων ὀρῶν, κατάφοβος ὢν τοὺς Κελτοὺς διὰ τὰς ὀχυρότητας τῶν τόπων. Ῥωμαῖοι δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς διακούσαντες μὲν τῶν ἐξαποσταλέντων εἰς Καρχηδόνα πρεσβευτῶν τὰ δεδογμένα καὶ τοὺς ῥηθέντας λόγους· προσπεσόντος δὲ θᾶττον ἢ προσεδόκων, Ἀννίβαν διαβεβηκέναι τὸν Ἴβηρα ποταμὸν μετὰ τῆς δυνάμεως, προεχειρίσαντο πέμπειν μετὰ στρατοπέδων, Πόπλιον μὲν Κορνήλιον εἰς Ἰβηρίαν, Τιβέριον δὲ Σεμπρώνιον εἰς Λιβύην. ἐν ὅσῳ δ' οὗτοι περὶ τὰς καταγραφὰς ἐγίγνοντο τῶν στρατοπέδων καὶ τὴν ἄλλην παρασκευήν, ἔσπευσαν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν τὰ κατὰ τὰς ἀποικίας· οἳ δὴ πρότερον ἦσαν εἰς Γαλατίαν ἀποστέλλειν προκεχειρισμένοι· τὰς μὲν οὖν πόλεις ἐνεργῶς ἐτείχιζον, τοὺς δ' οἰκήτορας ἐν ἡμέραις τριάκοντα παρήγγειλαν ἐπὶ τοὺς τόπους παραγίγνεσθαι, τὸν ἀριθμὸν ὄντας εἰς ἑκατέραν τὴν πόλιν εἰς ἑξακισχιλίους·

Superſunt inde ipſae Alpes; in quibus ſuperandis iter conficitur ſtadiorum mille ducentorum. deinde in Italiam et campos Circumpadanos erat venturus. Loca igitur per quae Hannibali a Carthagine noua profecto erat transeundum, ſummam efficiunt ſtadiorum ad nouies milie. cuius ſpatii ſi longitudinem ſpectes, dimidium ferme iam peregerat: ſin difficultates reſpicias, maxima pars illius adhuc reſtabat.

40. Iam itaque Hannibal per Pyrenaei ſaltus anguſtias exercitum traiicere inſtituebat, non mediocriter a Gallis ſibi metuens, propter egregie munitam locorum naturam: cum Romani, vbi a legatis, quos Carthaginem miſerant, quae ibi dicta decretaque erant, intellexiſſent; eſſetque illis opinione ipſorum citius nuntiatum, amnem iam Iberum tranſiiſſe Hannibalem, Publium Cornelium in Hiſpaniam, Tiberium vero Sempronium in Africam mittendos ſtatuunt. qui dum delectus habent, et cetera expediunt bello neceſſaria, inſtitutum prius negotium de coloniis in Galliam Ciſalpinam deducendis, perficere Romani conantur. Igitur oppida ſummo ſtudio moenibus cingere: futuros incolas, (erant autem ſena colonorum millia vtrique vrbi aſſignata) intra dies xxx. ad ſuas colonias ſiſtere ſe iubere. harum alteram cis

οὖν τὴν

ὧν τὴν μὲν μίαν ἔκτιζον ἐπὶ τάδε τȣ̃ Πάδȣ ποταμȣ̃, προσαγορεύσαντες Πλακεντίαν· τὴν δ' ἄλλην ἐπὶ θάτερα, κατονομάσαντες Κρεμώνην. Ἤδη δὲ τȣ́των συνῳκισμένων, οἱ Βοιοὶ καλȣ́μενοι Γαλάται, πάλαι μὲν οἷον λοχῶντες τὴν πρὸς Ῥωμαίȣς φιλίαν, ȣ̓κ ἔχοντες δὲ τότε καιρὸν, μετεωριζόμενοι κὴ πιςεύοντες ἐκ τῶν διαπεμπομένων τῇ παρȣσίᾳ τῶν Καρχηδονίων, ἀπέςησαν ἀπὸ Ῥωμαίων, ἐγκαταλιπόντες τȣ̀ς ὁμήρȣς, ȣ̔̀ς ἔδοσαν ἐκβαίνοντες ἐκ τȣ̃ πολέμȣ τȣ̃ προγεγονότος, ὑπὲρ ȣ̃ τὴν ἐξήγησιν ἡμεῖς ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ ταύτης ἐποιησάμεθα. παρακαλέσαντες δὲ τȣ̀ς Ἴσομβρας, καὶ συμφρονήσαντες κατὰ τὴν προγεγενημένην ὀργὴν, κατέσυραν τὴν κατακεκληρȣχημένην χώραν ὑπὸ Ῥωμαίων· καὶ τȣ̀ς φεύγοντας συνδιώξαντες εἰς Μοτίνην, ἀποικίαν ὑπάρχȣσαν Ῥωμαίων, ἐπολιόρκȣν. ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἄνδρας τῶν ἐπιφανῶν συνέκλεισαν, τȣ̀ς ἐπὶ τὴν διαίρεσιν τῆς χώρας ἀπεςαλμένȣς· ὧν εἷς μὲν ἦν Γάϊος Λȣτάτιος, καὶ τὴν ὕπατον ἀρχὴν εἰληφὼς, οἱ δὲ δύο τὴν ἑξαπέλεκυν. οἰομένων δὲ δεῖν τȣ́των εἰς λόγȣς σφίσι συνελθεῖν, ὑπήκȣσαν οἱ Βοιοί. τῶν δ' ἀνδρῶν ἐξελθόντων παρασπονδήσαντες, συνέλαβον αὐτȣ̀ς, ἐλπίσαντες διὰ τȣ́των κομιεῖσθαι τȣ̀ς αὑτῶν ὁμήρȣς. Λεύκιος δὲ Μάλλιος ἑξαπέλεκυς ὑπάρχων, καὶ προκαθήμενος ἐπὶ τῶν τόπων μετὰ δυνάμεως, ἀκȣ́σας τὸ γεγονὸς, ἐβοήθει κατὰ σπȣδήν. οἱ

Padum condebant, cui nomen fecerunt Placentiae: alteram trans Padum, quae dicta est Cremona. Vix erant coloniae istae deductae, cum Boii Galli, pridem amicitiae Romanorum insidiantes, sed hactenus occasione destituti; tum vero elati animis, quod ex crebrorum nuntiorum relatione aduentare Poenos sibi persuasissent, proditis obsidibus, quos in exitu belli, de quo superiore libro diximus, Romanis dederant, ab illis deficiunt. Insubribus dein sollicitatis, qui ob veteres in populum Romanum iras, facile cum ipsis conspirarunt, agros recens diuisos populari aggrediuntur; quumpue Mutinam Romanorum coloniam se recepissent quos expulerant, eos persequuntur, atque ibi obsident. Triumviros etiam ad metationem agrorum missos, viros insignes, eodem concludunt. Horum vnus, C. Lutatius, consularis erat, duo praetorii. quibus colloquium postulantibus annuunt Boii: dein egressos, violata fide quam dederant, comprehendunt; nihil dubitantes quin obsides suos essent per istos recepturi. quum haec nuntiata essent, L. Manlius Praetor, qui illis locis cum exercitu praesidebat, ad ferendam opem magno studio contendit. Boii

δὲ Βοιοὶ συνέντες αὐτȣ͂ τὴν παρȣσίαν, ἔν τισι δρυμοῖς ἑτοιμάσαντες ἐνέδρας, ἅμα τῷ παρελθεῖν αὐτȣ̀ς εἰς τȣ̀ς ὑλώδεις τόπȣς, πανταχόθεν ἅμα προσπεσόντες, πολλȣ̀ς ἀπέκτειναν τῶν Ῥωμαίων, οἱ δὲ λοιποὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ὥρμησαν πρὸς φυγήν· ἐπεὶ δὲ τῶν ὑψηλῶν ἥψαντο χωρίων, ἐπὶ ποσὸν συνέστησαν ἕτως, ὥστε μόλις εὐσχήμονα ποιήσασθαι τὴν ἀναχώρησιν. οἱ δὲ Βοιοὶ κατακολȣθήσαντες συνέκλεισαν καὶ τȣ́τȣς εἰς τὴν Τάνητος καλȣμένην κώμην. Τοῖς δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ προσπεσόντος, ὅτι τὸ τέταρτον στρατόπεδον περιειλημμένον ὑπὸ τῶν Βοιῶν πολιορκεῖται κατὰ κράτος, τὰ μὲν τῷ Ποπλίῳ προκεχειρισμένα στρατόπεδα κατὰ σπȣδὴν ἐξαπέστελλον ἐπὶ τὴν τȣ́των βοήθειαν, ἡγεμόνα συστήσαντες ἐξαπέλεκυν· ἄλλα δὲ συνάγειν καὶ καταγράφειν ἐκ τῶν συμμάχων αὐτῷ παρήγγειλαν.

aduentu Manlii intellecto, paratis in quodam saltu insidiis, simulac Romani syluas intrauerant, vndique facto impetu plerosque eorum occiderunt. ceteri in fugam principio se conuerterunt: deinde celsiora loca nacti, in tantum hosti, etsi aegre id quidem, restiterunt, vt repressa fuga honestius ad suos se reciperent. Boii hos quoque persecuti, in Tanetis vicum (alii Canetum dicunt,) eos concluserunt. Postquam est Romam allatum, legionem quartam magna vi obsessam a Boiis teneri; extemplo Romana legio, quae Publio ante fuerat tradita, ad ferendam his opem proficisci iussa, duce L. Atilio Praetore; cui etiam mandatum, vt e sociis alias copias cogat, conscribatque.

41. Τὰ μὲν ȣ͂ν κατὰ τȣ̀ς Κελτȣ̀ς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἕως εἰς τὴν Ἀννίβȣ παρȣσίαν, ἐν τȣ́τοις ἦν, καὶ τοιαύτην εἰλήφει διέξοδον, οἵαν ἔν τε τοῖς πρὸ τȣ͂ καὶ νῦν διεληλύθειμεν. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων ἑτοιμασάμενοι τὰ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιβολὰς, ἐξέπλεον ἐπὶ τὴν ὡραίαν ἐπὶ τὰς προκειμένας πράξεις. Πόπλιος μὲν ȣ͂ν εἰς Ἰβηρίαν ἑξήκοντα ναυσὶ, Τιβέριος δὲ Σεμπρώνιος εἰς Λιβύην ἑκατὸν ἑξήκοντα σκάφεσι πεντηρικοῖς· ὃς ȣ̔́τω καταπληκτικῶς ἐπεβάλετο πολεμεῖν, καὶ τοιαύτας ἐποιεῖτο παρασκευὰς ἐν τῷ

41. Haec in Gallia a principio belli ad Hannibalis vsque aduentum sunt acta, eratque hic rerum status in ea prouincia, qualem partim antea, partim modo exposuimus. Ineunte vere Romani Coss. omnibus iam satis comparatis ad perficiendum quae moliebantur, in suas prouincias classe proficiscuntur. ac Publius quidem cum sexaginta nauibus in Hispaniam cursum dirigebat: at Tiberius Sempronius cum centum sexaginta nauibus longis quinqueremibus, tam atrox bellum in Africam co-

Λιλυ-

Λιλυβαίῳ, πάντας καὶ πανταχόθεν ἀθροίζων, ὡς εὐθέως ἐκ κατάπλε πολιορκήσων αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Πόπλιος δὲ κομιϑεὶς παρὰ τὴν Λιγυςικὴν, ἧκε πεμπ]αῖος ἀποπεσὼν εἰς τὲς κατὰ Μασσαλίαν τόπες· καὶ καθορμιϑεὶς πρὸς τὸ πρῶτον ςόμα τε Ῥοδανε τὸ Μασσαλιωτικὸν προσαγορευόμενον, ἀπεβίβαζε τὰς δυνάμεις· ἀκέων μὲν ὑπερβάλλειν ἤδη τὰ Πυρηναῖα τὸν Ἀννίβαν ὄρη, πεπεισμένος δ᾽ ἔτι μακρὰν ἀπέχειν αὐτὸν, διά τε τὰς δυχωρίας τῶν τόπων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταξὺ κειμένων Κελτῶν. Ἀννίβας δὲ παραδόξως τὲς μὲν χρήμασι πείσας τῶν Κελτῶν, τὲς δὲ βιασάμενος, ἧκε μετὰ τῶν δυνάμεων, δεξιὸν ἔχων τὸ Σαρδόνιον πέλαγος, ἐπὶ τὴν τε Ῥοδανε διάβασιν. ὁ δὲ Πόπλιος διασαφηθέντος αὐτῷ παρεῖναι τὲς ὑπεναντίες, τὰ μὲν ἀπιςῶν διὰ τὸ τάχος τῆς παρεσίας, τὰ δὲ βελόμενος εἰδέναι τὴν ἀκρίβειαν, αὐτὸς μὲν ἀνελάμβανε τὰς δυνάμεις ἐκ τε πλε, καὶ διενοεῖτο μετὰ τῶν χιλιάρχων, ποίοις χρηςέον τῶν τόπων, καὶ πε συμμικτέον τοῖς ὑπεναντίοις. τριακοσίες δὲ τῶν ἱππέων ἀπέςειλε τὲς ἀνδρωδεςάτες, συςήσας μετ᾽ αὐτὸν καθηγεμόνας ἅμα καὶ συναγωνιςὰς Κελτὲς, οἳ παρὰ τοῖς Μασσαλιώταις ἐτύγχανον μισθοφορεντες.

gitabat inferre, tantosque Lilybaei fecerat apparatus, omnibus praesidiis vndique congregatis, quasi primo appulsu ipsam Carthaginem esset obsessurus. Publius praeter Liguriae oram nauigans, quinto die Pisis Massiliam peruenit: quumque ad proximum Rhodani ostium, quod Massiliense vocant, appulisset, copias in terram exponere coepit. qui licet Hannibalem Pyrenaeos iam superare acceperat, longe tamen inde abesse illum existimabat: cum propter locorum difficultates, tum quia multae in medio sitae Gallorum gentes. Hannibal Gallorum aliis pretio pacatis, aliis vi subactis, cum omnibus copiis, ad dextram Sardoum mare habens, ad Rhodani transitum peruenit. Publius allato nuntio hostes aduentare, partim quia non crederet, ob celeritatem eius aduentus: partim, quo rem certius exploraret; dum ipse milites a iactatione maritima reficiebat, et cum tribunis deliberabat, quae loca insistenda, et vbi esset aduersariis occurrendum: trecentos interim eximiae virtutis equites mittit, ducibus viae pariter et auxiliaribus adiectis Gallis, qui apud Massilienses stipendia merebant.

42. Ἀννίβας δὲ προσμίξας τοῖς περὶ τὸν ποταμὸν τόποις, εὐθέως ἐνεχείρει ποιεῖσθαι τὴν διάβασιν κατὰ τὴν ἁπλῆν ῥύσιν, σχεδὸν ἡμερῶν τετ]άρων ὁδὸν ἀπέχων

42. Hannibal simul accessit ad fluuium, quum quatuor dierum iter abessent eius castra a mari, essetque eo loci simplex amnis alueus, traii-

χων στρατοπέδῳ τῆς θαλάττης. καὶ φιλοποιησάμενος παντὶ τρόπῳ τοὺς κατοικοῦντας τὸν ποταμὸν, ἐξηγόρασε παρ' αὐτῶν τά τε μονόξυλα πλοῖα πάντα, καὶ τοὺς λέμβους, ὄντας ἱκανοὺς τῷ πλήθει, διὰ τὸ τοῖς ἐκ τῆς θαλάττης ἐμπορίαις πολλοὺς χρῆσθαι τῶν παροικούντων τὸν Ῥοδανόν. ἔτι δὲ τὴν ἁρμόζουσαν ξυλείαν ἐξέλαβε πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν μονοξύλων· ἐξ ὧν ἐν δυσὶν ἡμέραις πλῆθος ἀναρίθμητον ἐγένετο πορθμείων, ἑκάστου σπεύδοντος μὴ προσδεῖσθαι τοῦ πέλας, ἐν αὑτῷ δ' ἔχειν τὰς τῆς διαβάσεως ἐλπίδας. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐν τῷ πέραν πλῆθος ἠθροίσθη βαρβάρων, χάριν τοῦ κωλύειν τὴν τῶν Καρχηδονίων διάβασιν· εἰς οὓς ἀποβλέπων Ἀννίβας, καὶ συλλογιζόμενος ἐκ τῶν παρόντων, ὡς οὔτε διαβαίνειν μετὰ βίας δυνατὸν εἴη, τοσούτων πολεμίων ἐφεστώτων, οὔτ' ἐπιμένειν, μὴ πανταχόθεν προσδέξηται τοὺς ὑπεναντίους. ἐπιγενομένης δὲ τῆς τρίτης νυκτὸς ἐξαποστέλλει μέρος τι τῆς δυνάμεως, συστήσας καθηγεμόνας ἐγχωρίους· ἐπὶ δὲ πάντων Ἄννωνα τὸν Βοαμίλκου τοῦ βασιλέως· οἳ ποιησάμενοι τὴν πορείαν ἐναντίοι τῷ ῥεύματι παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπὶ διακόσια στάδια, παραγινόμενοι πρός τινα τόπον, ἐν ᾧ συνέβαινε περί τι χωρίον νησίζον περισχίζεσθαι τὸν ποταμὸν, ἐνταῦθα κατέμειναν. ἐκ δὲ τῆς παρακειμένης ὕλης τὰ μὲν συμπηγνύντες τῶν ξύλων, τὰ δὲ

cere statim copias conabatur. omni itaque ratione fluuii accolis sibi conciliatis, lintres vniuersas ipsorum e singulis arboribus cauatas, et lembos, quorum satis magnum numerum habebant, quia plerique Rhodani accolae negotiationem maritimam exercent, redimit. materiam praeterea aptam ad excauandum lintres, ab iis accepit, ex qua bidui spatio pontonum innumerabilis multitudo est fabricata: militum vnoquoque summo studio enitente, ne alterius ope indigeret, sed traiiciendi spes in se ipso repositas haberet. Inter haec magna Barbarorum multitudo, ad Carthaginiensium traiectionem impediendam ex aduerso est coacta, quos vt conspexit Hannibal, iudicans ex iis quae oculis cernebat, neque vi transire se posse, quum tantus hostium numerus immineret: neque commorari eo loci diutius, ne cessantem inimici vndique inuaderent: prima tertiae noctis vigilia partem exercitus, datis Gallis indigenis, qui viam praeirent; et praeposito vniuersae illi manui Hannone Bomilcaris filio; proficisci iubet. Hi aduerso flumine euntes propter ipsum amnem, millia quinque et viginti ferme progressi ad locum quemdam accedunt, vbi diuisus fluuius, paruam insulam efficit, ibique commorantur, caesam deinde materiam e proxima sylua, qua

συνδε-

συνδεσμεύοντες, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πολλὰς ἥρμοσαν σχεδίας, ἀρκούσας τῇ χρείᾳ πρὸς τὸ παρὸν, ἐφ' αἷς διεκομίσθησαν ἀσφαλῶς, μηδενὸς κωλύοντος. καταλαβόμενοι δὲ τόπον ὀχυρὸν, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν διέμειναν, ἀναπαύοντες σφᾶς ἐκ τῆς προγεγενημένης κακοπαθείας, ἅμα παρασκευαζόμενοι πρὸς τὴν ἐπιοῦσαν χρείαν κατὰ τὸ συντεταγμένον. καὶ μὴν Ἀννίβας τὸ παραπλήσιον ἐποίει περὶ τὰς μεθ' ἑαυτοῦ καταλειφθείσας δυνάμεις. μάλιστα δ' αὐτῷ παρεῖχε δυσχρηστίαν ἡ τῶν ἐλεφάντων διάβασις. οὗτοι δ' ἦσαν ἑπτὰ καὶ τριάκοντα τὸν ἀριθμόν.

43. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιγενομένης τῆς πέμπτης νυκτὸς, οἱ μὲν προδιαβάντες ἐκ τοῦ πέραν ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν, προῆγον παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν, ἐπὶ τοὺς ἀντιπέρα βαρβάρους. ὁ δ' Ἀννίβας ἑτοίμους ἔχων τοὺς στρατιώτας, ἐπεῖχε τῇ διαβάσει, τοὺς μὲν λέμβους πεπληρωκὼς τῶν πελτοφόρων ἱππέων, τὰ δὲ μονόξυλα τῶν εὐκινητοτάτων πεζῶν. εἶχον δὲ τὴν μὲν ἐξ ὑπερδεξίου καὶ παρὰ τὸ ῥεῦμα τάξιν· οἱ λέμβοι τὴν δ' ὑπὸ τούτους, τὰ λεπτὰ τῶν πορθμείων, ἵνα τὸ πολὺ τῆς τοῦ ῥεύματος βίας ὑποδεχομένων τῶν λέμβων, ἀσφαλεστέρα γίνοιτο τοῖς μονοξύλοις ἡ παρακομιδὴ διὰ τοῦ πόρου. κατὰ δὲ τῶν λέμβων τὰς πρύμνας ἐφέλκειν διενοοῦντο τοὺς ἵππους νέοντας· τρεῖς ἅμα καὶ τέτταρας τοῖς ἀγωγεῦσιν, ἑνὸς ἀνδρὸς ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους καὶ πρύμνης οἰακίζοντος·

compingentes, qua inuicem colligantes, multas breui tempore rates concinnarunt, ad praesentem vsum satis idoneas; quibus vecti, nemine obsistente, Rhodanum tuto transmiserunt. Locum autem nacti munitum, diem illum ibi agunt: non solum vt praecedentibus laboribus fessi, breui quiete reficerentur: verum etiam, vt ad exsequendum se pararent, quod mandatum ipsis fuerat. quod etiam Hannibal in iis copiis, quae cum ipso remanserant, praestabat: nulla re aeque impeditus, ac circa traiectionem elephantorum, quas habebat numero septem et triginta.

43. Vt quinta nox venit, copiae quae in vlteriorem iam circa vigiliam quartam traiecerant ripam, secundum ipsum amnem in oppositos Hannibali Barbaros ire pergunt. Hannibal milites paratos habens, quum lembos cetratis equitibus compleffet, lintres expeditissimis quibusque peditum, ad traiiciendum amnem se accingit. In superiore parte ad ipsum amnis cursum lembi sunt collocati: pone hos sequebantur leues pontones siue lintres: vt maiore ex parte excipientibus lembis aduersi impetum fluminis, maior lintribus praeberetur ad traiiciendum securitas. Excogitatum et illud est, vt equos nantes e puppibus lemborum traherent. qua ratione quum ex vtroque latere cuiusque puppis ternos quaternos vnus

ὥστε πλῆθος ἱκανὸν ἵππων συνδιακομίζεσθαι κατὰ τὴν πρώτην εὐθέως διάβασιν. Οἱ δὲ βάρβαροι θεωροῦντες τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὑπεναντίων, ἀτάκτως ἐκ τοῦ χάρακος ἐξεχέοντο καὶ σποράδην, πεπεισμένοι κωλύειν εὐχερῶς τὴν ἀπόβασιν τῶν Καρχηδονίων. Ἀννίβας δ' ἅμα τῷ συνιδεῖν ἐν τῷ πέραν ἐγγίζοντας ἤδη τοὺς παρ' αὐτῷ στρατιώτας, σημηνάντων ἐκείνων τὴν παρουσίαν τῷ καπνῷ κατὰ τὸ συντεταγμένον, ἐμβαίνειν ἅπασιν ἅμα παρήγγελλε, καὶ βιάζεσθαι πρὸς τὸ ῥεῦμα τοῖς ἐπὶ τῶν πορθμείων τεταγμένοις. ταχὺ δὲ τούτου γενομένου, καὶ τῶν ἐν τοῖς πλοίοις ἁμιλλωμένων μὲν πρὸς ἀλλήλους μετὰ κραυγῆς, διαγωνιζομένων δὲ πρὸς τὴν τοῦ ποταμοῦ βίαν, τῶν δὲ στρατοπέδων ἀμφοτέρων ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους παρὰ τὰ χείλη τοῦ ποταμοῦ παρεστώτων, καὶ τῶν μὲν ἰδίων συναγωνιώντων καὶ παρακαλούντων μετὰ κραυγῆς· τῶν δὲ κατὰ πρόσωπον βαρβάρων παιανιζόντων, καὶ προκαλουμένων τὸν κίνδυνον, ἦν τὸ γινόμενον ἐκπληκτικὸν καὶ παραστατικὸν ἀγωνίας· ἐν ᾧ καιρῷ τῶν βαρβάρων ἀπολελοιπότων τὰς σκηνὰς, πεσόντες ἄφνω καὶ παραδόξως οἱ πέραν Καρχηδόνιοι, τινὲς μὲν αὐτῶν ἐνεπίμπρασαν τὴν στρατοπεδείαν, οἱ δὲ πλείους ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς τὴν διάβασιν τηροῦντας. οἱ δὲ βάρβαροι παραλόγου τοῦ πράγματος φανέντος αὐτοῖς, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἐφέροντο βοηθήσοντες, οἱ δ' ἠμύνοντο καὶ διεμά-

homo ductaret, primo ſtatim commeatu ingens equorum numerus eſt transmiſſus. Barbari, vt conata aduerſariorum ſunt conſpicati, confuſe et paſſim extra vallum ruere; facile ſe impedituros rati, quo minus Poeni traiicerent. Hannibal ſimulac ex aduerſo appropinquantes iam ſuos vidit, fumo ipſis aduentum ſuum ſignificantibus, ſicut fuerat eis praeceptum; omnes iubet conſcendere, et vt illi quibus lembi aſſignati fuerant, contra aduerſum flumen niterentur. quod quum cito factum eſſet, militibus qui in nauibus erant mutuis ſe hortatibus cum clamore prouocantibus, et vim fluminis perrumpere contendentibus; ambobus exercitibus ad latus vtrumque fluuii adſiſtentibus quum et ſuos Poeni adclamationibus fauſtis adiuuarent, voceque alta adhortarentur: et Barbari qui ex aduerſo pugnabant, praelium depoſcentes vlulatus tollerent; terribilis facies rerum erat, et quae ſpectantium animos magna anxietate afficeret. Deſeruerant eo tempore Galli tabernacula ſua; in quae ſubito atque inopinato irruunt Carthaginienſes, qui in vlteriorem ripam ante peruenerant. quorum alii caſtra incendere: plures in eos qui tranſitum cuſtodiebant vadere. Barbari inopinato caſu deprehenſi, pars ad tabernacula defendenda accurrere; pars vrgenti hoſti reſiſtere,

χοντο

χοντο πρὸς τὰς ἐπιτιθεμένας. Ἀννίβας δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν αὐτῷ συντρεχόντων τῶν πραγμάτων, εὐθέως τὰς πρώτας ἀποβαίνοντας συνίστα καὶ παρεκάλει, καὶ συνεπλέκετο τοῖς βαρβάροις. οἱ δὲ Κελτοὶ καὶ διὰ τὴν ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ παράδοξον τὰ συμβαίνοντος ταχέως τραπέντες, ὥρμησαν πρὸς φυγήν.

44. Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ἅμα τῆς τε διαβάσεως καὶ τῶν ὑπεναντίων κεκρατηκὼς, παραυτίκα μὲν ἐγίνετο πρὸς τῇ παρακομιδῇ τῶν πέραν ἀπολειπομένων ἀνδρῶν. πάσας δ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαπεραιώσας τὰς δυνάμεις, ἐκείνην μὲν τὴν νύκτα παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν κατεστρατοπέδευσε. τῇ δ' ἐπαύριον ἀκέων, τὸν τῶν Ῥωμαίων στόλον περὶ τὰ στόματα τὰ ποταμὰ καθωρμίσθαι, προχειρισάμενος πεντακοσίας τῶν Νομαδικῶν ἱππέων ἐξαπέστειλε, κατασκεψομένας πᾶ, καὶ πόσοι τυγχάνασιν ὄντες, καὶ τί πράττασιν οἱ πολέμιοι. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐλεφάντων διάβασιν προεχειρίσατο τὰς ἐπιτηδείας. αὐτὸς δὲ συναγαγὼν τὰς δυνάμεις, εἰσήγαγε τὰς βασιλίσκας τὰς περὶ Μάγιλον. ἆτοι γὰρ ἧκον πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων. καὶ δι' ἑρμηνέως τὰ δεδογμένα παρ' αὐτῶν διεσάφει τοῖς ὄχλοις. ἦν δὲ τῶν λεγομένων ἰσχυρότατα πρὸς θάρσος τῶν πολλῶν· πρῶτον μὲν ἡ τῆς παρασίας ἐνέργεια τῶν ἐπισπωμένων, καὶ κοινωνήσειν

et pugnam cum eo committere. Hannibal, rebus ex animi ſententia ſuccedentibus, vt quisque ſuorum in terram euaſerat, in aciem omnes dirigebat, et ſtatim ſuos adhortatus, manum cum Barbaris conſerebat. Galli et quia inordinati praeliabantur, et quia nouitate rei perculſi erant, terga vertere protinus coacti, in pedes ſe coniiciunt.

44. Poenus vno tempore tranſitu et victoria potitus, extemplo eos, qui in altera ripa erant relicti, curat traiiciendos: ac mox omnibus tramiſſis copiis, nocte illa, ad Rhodanum ipſum caſtra locat. Die ſequenti vt accepit Hannibal, Romanam claſſem fluminis oſtia appuliſſe; ſelectos Numidas equites quingentos miſit ſpeculatum, vbi et quantae copiae eſſent, et quid pararent. ſimul traiiciendi elephantos prouinciam idoneis hominibus mandat. Ipſe interim aduocata concione regulum Magilum producit, qui e Circumpadanis campis ad eum acceſſerat, et per interpretem, quae decreta fuerant a Gallis, multitudini declarat. Ex omnibus quae dicta ſunt plurimum ad firmandos vulgi animos momenti habebant iſta. Iam primum efficax praeſentia erat eorum qui ipſos accibant, et belli contra Romanos participes ſe fore pro-

ἐπαγγελλομένων τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου· δεύτερον δὲ, τὸ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν ἀξιόπιστον, ὅτι καθηγήσονται διὰ τόπων τοιούτων, δι᾽ ὧν οὐδενὸς ἐπιδεόμενοι τῶν ἀναγκαίων, συντόμως ἅμα καὶ μετὰ ἀσφαλείας ποιήσονται τὴν εἰς Ἰταλίαν πορείαν· πρὸς δὲ τούτοις ἡ τῆς χώρας γενναιότης, εἰς ἣν ἀφίξονται καὶ τὸ μέγεθος, ἔτι δὲ τῶν ἀνδρῶν ἡ προθυμία, μεθ᾽ ὧν μέλλουσι ποιεῖσθαι τοὺς ἀγῶνας πρὸς τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις. οἱ μὲν οὖν Κελτοὶ τοιαῦτα διαλεχθέντες, ἀνεχώρησαν. Μετὰ δὲ τούτους εἰσελθὼν αὐτὸς, πρῶτον μὲν τῶν προγεγενημένων πράξεων ἀνέμνησε τοὺς ὄχλους· ἐν αἷς ἔφη, πολλοῖς αὐτοὺς καὶ παραβόλοις ἔργοις καὶ κινδύνοις ἐπικεχειρηκότας, ἐν οὐδενὶ διεσφάλθαι, κατακολουθήσαντας τῇ ἐκείνου γνώμῃ καὶ συμβουλίᾳ. τούτοις δ᾽ ἑξῆς εὐθαρσεῖς εἶναι παρεκάλει, θεωροῦντας, διότι τὸ μέγιστον ἤνυσαι τῶν ἔργων. ἐπειδὴ τῆς τε τοῦ ποταμοῦ διαβάσεως κεκρατήκασι, τῆς τε τῶν συμμάχων εὐνοίας καὶ προθυμίας αὐτόπται γεγόνασι. διόπερ ᾤετο δεῖν, περὶ μὲν τῶν κατὰ μέρος ῥαθυμεῖν, ὡς αὐτῷ μελόντων, πειθαρχοῦντας δὲ τοῖς παραγγέλμασιν, ἄνδρας ἀγαθοὺς γίγνεσθαι, καὶ τῶν προγεγονότων ἔργων ἀξίους. τοῦ δὲ πλήθους ἐπισημαινομένου, καὶ μεγάλην ὁρμὴν καὶ προθυμίαν ἐμφαίνοντος, ἐπαινέσας αὐτοὺς, καὶ τοῖς θεοῖς ὑπὲρ ἁπάντων εὐξάμενος, διαφῆκε, παραγγείλας θεραπεύειν

mittebant. deinde quod quum sponderet Magilus se per ea loca ipsos ducturum, per quae cito ac tuto necessaria re nulla deficiente in Italiam essent venturi; nequaquam leuis auctor huius promissionis esse videbatur. mouebat insuper eos tum bonitas atque amplitudo regionis quam petebant; tum alacritas ipsa et propensa eorum voluntas, quibuscum aduersus Romanos exercitus erant pugnaturi. His expositis concione excedunt Galli. post quos ingressus ipse, primo res ante gestas militi in memoriam reuocare: quam multa auctore se et consultore praecipitis audaciae facinora suscepissent, quanta pericula adiissent, quorum nullius vnquam ipsos poenituerit. hortari igitur, bono essent animo; quum praesertim peractum esse quod difficillimum fuit viderent. nam et traiiciendi amnis consilium exitum iam habuisse, qualem optabant: et beneuolentiae atque egregiae voluntatis sociorum oculatos ipsos esse testes: postulare denique, vt de singulis, quae gerenda forent, solliciti ne essent; gnari illa sibi esse curae: sed iussis suis obedientes, viros fortes et gloria rerum ante gestarum dignos se praeberent. quum multitudo voce manuque significationem assensus dedisset, magnamque alacritatem et cupiditatem pugnandi ostendisset, laudauit eos Hannibal, votaque pro salute omnium diis nuncupauit: monitos

ϱαπεύειν σφᾶς, καὶ παρασκευάζεσθαι μετὰ σπουδῆς, ὡς εἰς τὴν αὔριον ἀναζυγῆς ἐσομένης.

45. Λυθείσης δὲ τῆς ἐκκλησίας, ἧκον τῶν Νομάδων οἱ προαποσταλέντες ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν, τοὺς μὲν πλείστους αὐτῶν ἀπολωλεκότες, οἱ δὲ λοιποὶ προτροπάδην πεφευγότες. συμπεσόντες γὰρ οὐ μακρὰν ἀπὸ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἱππεῦσι, τοῖς ἐπὶ τὴν αὐτὴν χρείαν ἐξαπεσταλμένοις ὑπὸ τοῦ Ποπλίου, τοιαύτην ἐποιήσαντο φιλοτιμίαν ἀμφότεροι κατὰ τὴν συμπλοκὴν, ὥστε τῶν Ῥωμαίων καὶ Κελτῶν εἰς ἑκατὸν ἱππεῖς καὶ τετταράκοντα διαφθαρῆναι, τῶν δὲ Νομάδων ὑπὲρ τοὺς διακοσίους. γενομένων δὲ τούτων οἱ Ῥωμαῖοι συνεγγίσαντες κατὰ τὸ δίωγμα τῷ τῶν Καρχηδονίων χάρακι, καὶ κατοπτεύσαντες, αὖθις ἐξ ὑποστροφῆς ἠπείγοντο, διασαφήσοντες τῷ στρατηγῷ τὴν παρουσίαν τῶν πολεμίων. ἀφικόμενοι δ' εἰς τὴν παρεμβολὴν, ἀνήγγειλαν. Πόπλιος δὲ παραυτίκα τὴν ἀποσκευὴν ἀναθέμενος ἐπὶ τὰς ναῦς, ἀνέζευξε παντὶ τῷ στρατεύματι, καὶ προῆγε παρὰ τὸν ποταμὸν, σπεύδων συμμίξαι τοῖς ὑπεναντίοις. Ἀννίβας δὲ τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τῆς ἐκκλησίας, ἅμα τῷ φωτὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς προέθετο πάντας, ὡς πρὸς θάλατταν, ἐφεδρείας ἔχοντας τάξιν· τὴν δὲ πεζῶν ἐκίνει δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος εἰς πορείαν. αὐτὸς δὲ τοὺς ἐλέφαντας ἐξεδέχετο, καὶ τοὺς ἅμα τούτοις ἀπολελειμμένους ἄνδρας. ἐγένετο δὲ ἡ διακομιδὴ τῶν θηρίων, τοιαύτη τις.

deinde vt corpora curarent, et ad iter omnia diligenter pararent, quia mouere postridie castra constituisset, eos dimisit.

45. Soluta concione aduenerunt Numidae, qui speculatum ante fuerant missi, quorum maior pars ceciderat, reliqui effusa fuga euaserant. Nam quum haut longe a suorum castris obuios Romanos equites habuissent, simili de caussa a Publio missos, tanta animorum contentione vtrique pugnam inierunt, vt Romanorum quidem ac Gallorum centum et quadraginta desiderati sint: e Numidis vero amplius ducenti. Romani dum a conflictu hostem insequuntur, propius vallum progressi, omniaque speculati, magna festinatione redire ad suos properabant, quo possent de aduentu hostium certiorem facere consulem. quod et mox in castra reuersi fecerunt. extemplo Cos. impedimentis in naues impositis, castra mouit, et cupidus dimicandi cum hoste, copias omnes secundum flumen pergit ducere. Hannibal postridie quam habita erat concio, prima luce equitatum omnem regione maris, velut in subsidium exercitus disponit: deinde pedites mouere castra atque iter facere iubet: ipse elephantos et cum his relictos viros praestolatur. Porro bestiarum traiectio, hoc modo facta.

46. Πή-

46. Πήξαντες σχεδίας καὶ πλείους, τούτων ἀραρότας δύο πρὸς ἀλλήλαις ζεύξαντες, βιαίως ἤρεισαν ἀμφοτέρας εἰς τὴν γῆν κατὰ τὴν ἔμβασιν τοῦ ποταμοῦ, πλάτος ἐχούσας τὸ συναμφότερον, ὡς πεντήκοντας πόδας. ταύταις δὲ συζευγνύντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρμοζον· προτείνοντες δὲ τὴν κατασκευὴν τοῦ ζεύγματος εἰς τὸν πόρον, τὴν δ' ἀπὸ τοῦ ῥεύματος πλευρὰν ἠσφαλίζοντο τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐπιγύοις εἰς τὰ περὶ τὸ χεῖλος πεφυκότα τῶν δένδρων ἐνάπτοντες, πρὸς τὸ συμμένειν, καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸ ὅλον ἔργον κατὰ τοῦ ποταμοῦ. ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέθρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεῦγμα τῆς προβολῆς, μετὰ ταῦτα δύο πεπηγυίας σχεδίας διαφερόντως τὰς μεγίστας προσέβαλον ταῖς ἐσχάταις, πρὸς αὑτὰς μὲν βιαίως δεδεμένας, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας οὕτως, ὥστ' εὐδιακόπους αὐτῶν εἶναι τοὺς δεσμούς. ῥύματα δὲ καὶ πλείω ταύταις ἐνῆψαν, οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν φέρεσθαι κατὰ τοῦ ποταμοῦ, βίᾳ δὲ πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες παρακομιεῖν καὶ περαιώσειν ἐπὶ τούτων τὰ θηρία. μετὰ δὲ ταῦτα χοῦν ἔφερον ἐπιπάττοντες πολὺν, ἕως ἐπιβάλλοντες ἐξωμοίωσαν, ὁμαλὴν καὶ σύγχρουν ποιοῦντες, τῇ διὰ τῆς χέρσου φερούσῃ πρὸς τὴν διάβασιν ὁδῷ. τῶν δὲ θηρίων εἰθισμένων τοῖς Ἰνδοῖς μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀεὶ πειθαρχεῖν, εἰς δὲ τὸ ὕδωρ ἐμβαίνειν οὐδαμῶς ἔτι τολμώντων,

46. Quum plures rates compegissent, duas harum inuicem probe ac firmiter iunctas, quae latitudinem ambae quinquaginta pedum habebant, magna vi terrae affigunt, qua parte in amnem ibatur. hisce alias ab exteriore parte copulant connectuntque: et quum huius quasi pontis fabricam in traiiciendum amnem porrigerent: latus quod impetum fluminis excipiebat rudentibus e terra firmant, ad arbores alligatis, quibus superior fluminis ripa erat consita: vt staret opus totum immotum, neque secunda aqua deferretur. vbi porrecta fuisset pontis longitudo ad iugera duo, ratibus postremis duas maximas, singularique arte compactas adiiciunt, ipsas quidem inter se firmissime alligatas; ad ceteras vero sic, vt praecidi vincula facile possent. his funes ductarios plures alligauerunt, quorum ope lembi remulco trahentes impedituri erant, quominus secundus fluuius eas deferret, ac contra fluminis impetum vi sua rates sustinendo, ad ripam ipsas perducturi, et bestias super his erant traiecturi. terram dein multam afferunt, insperguntque, donec eius iniectu similem, pariter planam, et coloris eiusdem superficiem redderent viae, quae per ripam ferebat ad amnis transitum. Consueuerant elephanti magistris suis morigeros se praebere, donec aliqua occurreret aqua:

ἤγον

ἦγον διὰ τῦ χώματος δύο προθέμενοι θηλείας, πειθαρχύντων αὐτοῖς τῶν θηρίων. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς τελευταίας ἐπέστησαν σχεδίας, διακόψαντες τὺς δεσμὺς, οἳ προσήρτηντο πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ τοῖς λέμβοις ἐπισπασάμενοι τὰ ῥύματα, ταχέως ἀπέσπασαν ἀπὸ τῦ χώματος, τάτε θηρία καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῖς σχεδίας. ῦ γενομένυ διαταραχθέντα τὰ ζῶα, κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς ἐστρέφετο, καὶ κατὰ πάντα τόπον ὥρμα· περιεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τῦ ῥεύματος, ἀπεδειλία, καὶ μένειν ἠναγκάζετο κατὰ χώραν. καὶ τοιύτῳ δὴ τρόπῳ προσαρμοζομένων ἀεὶ σχεδιῶν δυοῖν, τὰ πλεῖστα τῶν θηρίων ἐπὶ τύτων διεκομίσθη. τινὰ δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀπέῤῥιψεν εἰς τὸν ποταμὸν αὑτὰ διὰ τὸν φόβον· ὧν τὺς μὲν Ἰνδὺς ἀπολέσθαι συνέβη πάντας, τὺς δ' ἐλέφαντας διασωθῆναι. διὰ γὰρ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν προβοσκίδων ἐξαίροντες ταύτας ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν καὶ διαπνέοντες, ἅμα δ' ἐκφυσῶντες πᾶν τὸ παρεμπίπτον ἀντέχοντο πολὺ καθ' ὕδατος ὀρθὴν ποιύμενοι τὴν πορείαν.

47. Περαιωθέντων δὲ τῶν θηρίων, ἀναλαβὼν Ἀννίβας τὺς ἐλέφαντας καὶ ἱππεῖς, προῆγε τύτοις ἀπυραγῶν παρὰ τὸν ποταμὸν, ἀπὸ θαλάττης ὡς ἐπὶ τὴν ἕω ποιύμενος τὴν πορείαν, ὡς εἰς τὴν μεσσόγαιον τῆς Εὐρώπης. ὁ δὲ Ῥοδανὸς ἔχει μὲν τὰς πηγὰς ὑπὲρ τὸν Ἀδριατικὸν μυχὸν πρὸς τὴν

intrare vero aquas non audebant. propterea in hunc aggerem illos duxere duabus praepositis foeminis; atque ita reliqui sunt obsecuti. qui postquam in vltimas rates sunt perducti, incisis vinculis, quibus ceteris erant istae adnexae, lembis ductarios funes attrahentibus, extemplo et bestias et rates quae illas sustinebant, a reliquis diuellerunt. tum vero trepidantes belluae initio quidem conuertere se et in omnes partes impetum dare: sed quod aqua vndique cingerentur, subeunte pauore, quietae manere cogebantur. atque hoc modo binas subinde rates ad ceteras admouendo, plerique omnes elephanti super illis sunt transmissi. quidam prae metu in medio traiectu se dedere praecipites in flumen: quorum Indi periere omnes, ipsi seruati sunt. nam quia praeualidas magnasque habent proboscides, his supra aquam sublatis, simul respirabant, et quicquid inciderat efflabant: atque ita perdiu aquae resistentes, recto itinere in vlteriora progrediebantur.

47. His ita peractis, Hannibal assumptis elephantis atque equitibus, iisque in extremo agmine collocatis, regione maris, pergit ire Orientem versus, quasi Europae mediterranea peteret. Rhodanus fontes habet supra sinum Hadriaticum in Occasum versos, in partibus Al-

ἑσπέραν νεύσας, ἐν τοῖς ἀποκλίνουσι μέρεσι τῶν Ἄλπεων, ὡς πρὸς τὰς ἄρκτους, ῥεῖ δὲ πρὸς τὰς χειμερινὰς δύσεις, ἐκβάλλει δ' εἰς τὸ Σαρδῷον πέλαγος. Φέρεται δ' ἐπιπολὺ δι' αὐλῶνος· οὗ πρὸς μὲν τὰς ἄρκτους, Ἄρδυες Κελτοὶ κατοικοῦσι, τὴν δ' ἀπὸ μεσημβρίας αὐτοῦ πλευρὰν ὁρίζουσι πᾶσαν, πρὸς ἄρκτον κεκλιμέναι τῶν Ἄλπεων παρώρειαι. τὰ δὲ πεδία τὰ παρὰ τὸν Πάδον, ὑπὲρ ὧν ἡμῖν εἴρηται διὰ πλειόνων, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ῥοδανὸν αὐλῶνος διαζευγνύουσι αἱ τῶν προειρημένων ὀρῶν ἀκρώρειαι, λαμβάνουσαι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Μασσαλίας, ὡς ἐπὶ τὸν τοῦ παντὸς Ἀδρίου μυχόν. ἃς τόθ' ὑπεράρας Ἀννίβας ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ῥοδανὸν τόπων, ἐνέβαλεν εἰς Ἰταλίαν. Ἔνιοι δὲ τῶν γεγραφότων περὶ τῆς ὑπερβολῆς ταύτης, βουλόμενοι τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐκπλήττειν τῇ περὶ τῶν προειρημένων τόπων παραδοξολογίᾳ, λανθάνουσιν ἐκπίπτοντες εἰς δύο τὰ πάσης ἱστορίας ἀλλοτριώτατα· καὶ γὰρ ψευδολογεῖν, καὶ μαχόμενα γράφειν αὐτοῖς ἀναγκάζονται. ἅμα μὲν γὰρ τὸν Ἀννίβαν ἀμίμητόν τινα παρειςάγοντες στρατηγὸν καὶ τόλμῃ καὶ προνοίᾳ, τοῦτον ὁμολογουμένως ἀποδεικνύουσιν ἡμῖν ἀλογιστότατον· ἅμα δὲ καταστροφὴν οὐ δυνάμενοι λαμβάνειν, οὐδ' ἔξοδον τοῦ ψεύδους, θεοὺς καὶ θεῶν παῖδας εἰς πραγματικὴν ἱστορίαν παρειςάγουσιν. ὑποθέμενοι γὰρ τὰς ἐρυμνότητας καὶ τραχύτητας τῶν Ἀλπεινῶν ὀρῶν τοιαύτας, ὥστε μὴ οἷον ἵππους καὶ στρα-

pium, quae Septemtrionem ſpectant fertur ad occaſum hibernum: exonerat ſe in mare Sardoum. plurimus eius curſus eſt intra conuallem, cuius ſeptemtrionale latus Ardyes Galli colunt. meridianum omne latus terminant radices Alpium, quae in Septemtriones vergunt. Circumpadanos campos de quibus multa in ſuperioribus ſunt nobis dicta, ab ea conualle quam permeat Rhodanus ſeparant radices Alpium, quae a Maſſilia ad vltimum Hadriae receſſum porriguntur. hos montes Hannibal ea parte transgreſſus, qua oritur Rhodanus, Italiam intrauit. Nonnulli quum de ſuperatis ab Hannibale Alpibus ſcriberent, dum miraculo rerum nouarum quas de locis illis narrant, ſtupefacere lectores cupiunt; imprudentes in duo vitia incidunt, ab omni hiſtoria alieniſſima. nam et mentiri, et ſibi ipſi repugnare in ſuis ſcriptis coguntur. Qui enim Hannibalem prodant fuiſſe inimitabilis cuiusdam audaciae et prudentiae imperatorem; ſimul tamen eumdem faciunt ſine controuerſia imprudentiſſimum. deinde vbi exitum rei non inueniunt, nec quomodo mendacium deponant, deos et deorum filios in hiſtoriam rerum geſtarum, veram et ſeriam narrationem profeſſam, inducunt. Alpium ſiquidem iuga adeo inaccesſa atque aſpera eſſe fingunt, vt vix

τόπεδα,

τόπεδα, σὺν δὲ τούτοις ἐλέφαντας, ἀλλὰ μηδὲ πεζοὺς εὐζώνους εὐχερῶς ἂν διελθεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἔρημον τοιαύτην τινὰ περὶ τοὺς τόπους ὑπογράψαντες ἡμῖν, ὥστ' εἰ μὴ θεὸς ἤ τις ἥρως ἀπαντήσας τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν ὑπέδειξε τὰς ὁδοὺς, ἐξαπορήσαντας ἂν καταφθαρῆναι πάντας· ὁμολογουμένως ἐκ τούτων εἰς ἑκάτερον τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων ἐμπίπτουσι.

48. Πρῶτον μὲν γὰρ, τίς ἂν φανείη στρατηγὸς ἀλογιστότερος Ἀννίβου καὶ σκαιότερος ἡγεμὼν, ὃς τοσούτων ἡγούμενος δυνάμεων, καὶ τὰς μεγίστας ἐλπίδας ἔχων ἐν τούτοις τοῦ κατορθώσειν τοῖς ὅλοις, οὔτε τὰς ὁδοὺς, οὔτε τόπους, ὥς οὗτοι φασὶν, οὔτε ποῦ πορεύεται τὸ παράπαν, οὔτε πρὸς τίνας, ἐγίνωσκε; τὸ δὲ πέρας, οὐ τοῖς κατὰ λόγον, τοὐναντίον δ' ἀδυνάτοις ἐπιβάλλεται πράγμασιν. ἀλλ' ὅπερ οἱ τοῖς ὅλοις ἐπταικότες, καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐξαποροῦντες οὐχ ὑπομένουσιν, ὥστ' εἰς ἀπρονοήτους κατιέναι τόπους μετὰ δυνάμεως· τοῦτο περιτιθέασιν οἱ συγγραφεῖς Ἀννίβᾳ, τῷ τὰς μεγίστας ἐλπίδας ἀκεραίους ἔχοντι, περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν πραγμάτων. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς ἐρημίας, ἔτι δ' ἐρυμνότητος καὶ δυσχωρίας τῶν τόπων, ἔκδηλον ποιεῖ τὸ ψεῦδος αὐτῶν. οὐχ ἱστορήσαντες γὰρ ὅτι συμβαίνει τοὺς Κελτοὺς, τοὺς παρὰ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν οἰκοῦντας, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς πρὸ τῆς Ἀννίβου παρουσίας, οὐδὲ μὴν πα-

ab expeditis peditibus, nedum equis, exercitibus, elephantis superari queant. ad haec loca ita deserta nobis describunt, vt nisi deus aut heros aliquis Hannibali occurrisset, qui viam indicaret, omnes incerti quo se verterent, fuerint perituri. quae dum ita scribunt, nemini dubium est, quin vtriusque peccati de quo diximus, se obligent.

48. Iam primum quis imperator Hannibale imprudentior, aut dux sinisterior reperiatur, qui tantas copias trahens, in quibus spes maximas habuit repositas de prospero summae rerum euentu, neque itinera, neque loca, vt quidem isti aiunt, neque quo vel ad quos iret, notum haberet? quodque omnem insaniam superat, non illa aggrederetur, quae ratio suaderet posse perfici: sed e contrario illa quae fieri nequirent? et quod ne ii quidem facere sustinent, qui vniuerso bello victi ad vltimam consilii inopiam fuerint redacti; vt in ignota sibi loca copias deducant; id praeclari isti scriptores Hannibali adscribunt, qui spes vniuersas de suis rebus, easque maximas tunc temporis habebat integras atque illibatas. Sed et quod aiunt, fuisse illa loca deserta, adeoque munita, vt adiri nequirent, palam facit ipsorum mendacia. Non enim didicerant isti, Gallos Rhodani accolas, non semel aut iterum ante Hannibalis aduentum, neque iam olim, sed paullo ante cum

καὶ

λαι, προσφάτως δὲ μεγάλοις στρατοπέδοις ὑπερβάντας τὰς Ἄλπεις, παρατετάχθαι μὲν Ῥωμαίοις, συναγωνίσασθαι δὲ Κελτοῖς τοῖς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία κατοικοῦσι, καθάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς πρὸ τούτου ἐδηλώσαμεν. πρὸς δὲ τούτοις οὐκ εἰδότες, ἔτι πλεῖστον ἀνθρώπων φῦλον κατ' αὐτὰς οἰκεῖν συμβαίνει τὰς Ἄλπεις, ἀλλ' ἀγνοοῦντες ἕκαστα τῶν εἰρημένων ἥρωα τινά, φασίν, ἐπιφανέντα, συνυποδεῖξαι τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς. ἐξ ὧν εἰκότως ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ παραπλήσιον τοῖς τραγῳδιογράφοις. καὶ γὰρ ἐκείνοις πᾶσιν αἱ καταστροφαὶ τῶν δραμάτων προσδέονται θεοῦ καὶ μηχανῆς, διὰ τὸ τὰς πρώτας ὑποθέσεις ψευδεῖς καὶ παραλόγους λαμβάνειν. τοὺς δὲ συγγραφέας ἀνάγκη τὸ παραπλήσιον πάσχειν, καὶ ποιεῖν ἥρωάς τε καὶ θεοὺς ἐπιφαινομένους, ἐπειδὰν τὰς ἀρχὰς ἀπιθάνους καὶ ψευδεῖς ὑποστήσωνται. πῶς γὰρ οἷόν τε, παραλόγοις ἀρχαῖς εὔλογον ἐπιθεῖναι τέλος; Ἀννίβας γε μήν, οὐχ ὡς οὗτοι γράφουσι, λίαν δὲ περὶ ταῦτα πραγματικῶς ἐχρῆτο ταῖς ἐπιβολαῖς. καὶ γὰρ τὴν τῆς χώρας ἀρετήν, εἰς ἣν ἐπεβάλετο κατιέναι, καὶ τὴν τῶν ὄχλων ἀλλοτριότητα πρὸς Ῥωμαίους ἐξητάκει σαφῶς, καὶ τῆς μεταξὺ δυσχωρίας ὁδηγοῖς καὶ καθηγεμόσιν ἐγχωρίοις ἐχρῆτο, τοῖς τῶν αὐτῶν ἐλπίδων μέλλουσι κοινωνεῖν. Ἡμεῖς δὲ περὶ τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα. διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχότων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ

magnis exercitibus Alpes superasse, et Circumpadanis Gallis opem ferentes cum Romanis arma contulisse; quod in superioribus est a nobis ostensum. Nesciebant praeterea multas esse gentes quae Alpes ipsas inhabitent. Verum ignari horum omnium, heroem quemdam aiunt Poenis apparuisse, et viam ipsis indicasse. in quo simile illis vsu venit ac poëtis, qui tragoedias componunt. nam quoniam hi poëtae argumenta falsa et absurda initio sibi proponunt, semper in fabularum exitu deo indigent et machina. his quoque scriptoribus vt idem eueniat necessum plane est, vtque heroas aut deos fingant visos: postquam semel principia a veri similitudine aliena et falsa posuerunt. absurdis enim principiis, qui potest colophon imponi non absurdus? Enimvero Hannibal in hoc incepto, non quomodo isti scribunt, sed adprime sollerter se gessit. qui et praestantiam regionis quam erat aditurus, atque alienatos populorum animos a Romanis certo explorauerat: et ad itinerum difficultates ducibus vtebatur indigenis, qui eandem secum belli fortunam erant experturi. Nos autem de hisce rebus eo maiore fiducia scribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus illis viuebant: et quod loca ipsi lustrauimus, qui visendi studio ac ve-

τόπους

τόπους κατωπτευκέναι, καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτὸς κεχρῆσθαι πορείᾳ, γνώσεως ἕνεκα καὶ θέας.

49. Οὐ μὴν ἀλλὰ Πόπλιος μὲν ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς, ἡμέραις ὕστερον τρισὶ τῆς ἀναζυγῆς τῆς τῶν Καρχηδονίων, παραγινόμενος ἐπὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ διάβασιν, καὶ καταλαβὼν ὡρμηκότας τοὺς ὑπεναντίους, ἐξενίσθη μὲν ὡς ἐνδέχεται μάλιστα, πεπεισμένος, οὐδέ ποτ' ἂν αὐτοὺς τολμῆσαι τῇδε ποιήσασθαι τὴν εἰς Ἰταλίαν πορείαν, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀθεσίαν τῶν κατοικούντων τοὺς τόπους βαρβάρων. θεωρῶν δὲ τετολμηκότας, αὖθις ἐπὶ τὰς ναῦς ἠπείγετο, καὶ παραγενόμενος ἐνεβίβαζε τὰς δυνάμεις. καὶ τὸν μὲν ἀδελφὸν ἐξέπεμπεν ἐπὶ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ πράξεις, αὐτὸς δὲ πάλιν ὑποστρέψας εἰς Ἰταλίαν ἐποίει τὸν πλοῦν, σπεύδων καταταχῆσαι τοὺς ὑπεναντίους διὰ Τυῤῥηνίας πρὸς τὴν τῶν Ἄλπεων ὑπερβολήν. Ἀννίβας δὲ ποιησάμενος ἑξῆς ἐπὶ τέτταρας ἡμέρας τὴν πορείαν ἀπὸ τῆς διαβάσεως, ἧκε πρὸς τὴν καλουμένην Νῆσον, χώραν πολύοχλον καὶ σιτοφόρον, ἔχουσαν δὲ τὴν προσηγορίαν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ συμπτώματος. τῇ μὲν γὰρ ὁ Ῥοδανὸς, τῇ δὲ ὁ Ἄραρος προσαγορευόμενος, ῥέοντες παρ' ἑκατέραν τὴν πλευρὰν, ἀποκορυφοῦσιν αὐτῆς τὸ σχῆμα κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους σύμπτωσιν. Ἔστι δὲ παραπλησία τῷ μεγέθει καὶ τῷ σχήματι, τῷ παρ' Αἰγύπτῳ καλουμένῳ Δέλτα. πλὴν ἐκείνου μὲν θάλαττα τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὰς τῶν ποταμῶν ῥύσεις

ritatis noscendae Alpes adiimus.

49. Ceterum Publius Romanorum imperator, triduo postquam inde Poeni castra mouerant, ad transitum fluminis accessit: vnde quum profectos hostes cognouisset, mirari ille, sicuti par erat: qui praesertim persuasum haberet, nunquam Poenos hac via Italiam petere ausuros. tot populis barbaris tam fluxae fidei in medio positis. sed vt ausos cognouit, ad naues retro coepit contendere. ad quas simul peruenit, copias iubet conscendere. ac fratrem quidem in Hispaniam ad bellum ibi gerendum mittit. ipsi vero Italiam nauibus repetere sententia stetit; quo hostes anteuerteret, ac per Hetruriam ad iuga Alpium maturius perueniret. Hannibal quarto die postquam a Rhodano erat profectus, ad Insulam quam vocant peruenit: regionem, et cultoribus frequentem, et frumenti feracem; e re ipsa ita nominatam. siquidem hinc Rhodanus inde Arar latera duo illius praeterfluentes, qua in vnum confluunt, fastigiatam eius figuram reddunt. Est autem similis regio ista, tum magnitudine tum figura, illi quod in Aegypto Delta nuncupant. eo differunt; quod huius quidem latus vnum mare et fluviorum ostia claudunt: illius

ἐπιζεύγνυσι· ταύτης δ' ὄρη δυσπρόσοδα καὶ δυσέμβολα, καὶ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, ἀπρόσιτα, πρὸς ἣν ἀφικόμενος, καὶ καταλαβὼν ἐν αὐτῇ δύο ἀδελφοὺς, ὑπὲρ τῆς βασιλείας στασιάζοντας, καὶ μετὰ στρατοπέδων ἀντικαθημένους ἀλλήλοις, ἐπισπωμένου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ παρακαλοῦντος εἰς τὸ συμπρᾶξαι καὶ συμπεριποιῆσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν αὐτῷ, ὑπήκουσε· προδήλου σχεδὸν ὑπαρχούσης τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἐσομένης αὐτῷ χρείας. διὸ καὶ συνεπιθέμενος, καὶ συνεκβαλὼν τὸν ἕτερον, πολλῆς ἐπικουρίας ἔτυχε παρὰ τοῦ κρατήσαντος. οὐ γὰρ μόνον σίτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδείοις ἀφθόνως ἐχορήγησε τὸ στρατόπεδον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅπλων τὰ παλαιὰ καὶ τὰ πεπονηκότα πάντα διαλλάξας ἐκαινοποίησε πᾶσαν τὴν δύναμιν εὐκαίρως. ἔτι δὲ τοὺς πλείστους ἐσθῆτι καὶ πρὸς τούτοις ὑποδέσει κοσμήσας, μεγάλην εὐχρηστίαν παρείχετο πρὸς τὰς τῶν ὀρῶν ὑπερβολάς. τὸ δὲ μέγιστον, εὐλαβῶς διακειμένοις πρὸς τὴν διὰ τὸν Ἀλλοβρίγων καλουμένων Γαλατῶν πορείαν, ἀπουραγήσας μετὰ τῆς σφετέρας δυνάμεως, ἀσφαλῆ παρεσκεύασε τὴν δίοδον αὐτοῖς. ἕως ἥψαντο τῇ τῶν Ἄλπεων ὑπερβολῇ.

50. Ἀννίβας δ' ἐν ἡμέραις δέκα πορευθεὶς παρὰ τὸν ποταμὸν εἰς ὀκτακοσίους σταδίους, ἤρξατο τῆς πρὸς τὰς Ἄλπεις ἀναβολῆς. καὶ συνέβη μεγίστοις αὐτὸν περιπεσεῖν κινδύνοις. ἕως μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἦσαν,

vero montes, difficilis acceſſus introitusque; imo vero ad quos nullus ferme aditus patet. Ibi quum duos fratres inueniſſet regni certamine ambigentes, et caſtra caſtris oppoſita habentes; accitus a maiore rogatusque vt in aſſerendo regno ſe vellet adiuuare; petitioni annuit: quod prope manifeſta eſſet vtilitas, quam ea res in praeſens ipſi erat allatura. itaque ſocietate belli cum ipſo inita, et fratre altero eiecto, multis rebus a victore eſt adiutus. non enim commeatum ſolummodo aliaque nnceſſaria exercitui ſubminiſtrauit: verum etiam arma vetuſta et quaſſata confractaque aliis mutans, vniuerſas copias opportune renouauit. hoc amplius, plerosque illorum veſtimentis atque etiam calceamentis adornans, ad ſuperandos montes magna iis auxilia praebuit. quodque praecipuum eius meritum fuit, male metuentibus ſibi in tranſitu per fines Gallorum quos Allobroges vocant, in extremo agmine ſubſecutus cum ſuis militibus, ſecurum iter praeſtitit, donec ei loco appropinquarunt, vnde Alpes conſcendere coeperunt.

50. Hannibal decem diebus centum ferme paſſuum millia propter Rhodanum emenſus, in ipſo Alpium aditu pericula ſubiit ingentia. nam Allobrogum minores omnes duces, qui Poenis per

ἀπείχον-

ἀπείχοντο πάντες αὐτῶν οἱ κατὰ μέρος ἡγεμόνες τῶν Ἀλλοβρίγων, τὰ μὲν τοὺς ἱππεῖς δεδιότες, τὰ δὲ τοὺς παραπέμποντας βαρβάρους· ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνοι μὲν εἰς τὴν οἰκείαν ἀπηλλάγησαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀννίβαν ἤρξαντο προάγειν εἰς τὰς δυσχωρίας, τότε συναθροισθέντες οἱ τῶν Ἀλλοβρίγων ἡγεμόνες ἱκανὸν τὸ πλῆθος, προκατελάβοντο τοὺς εὐκαίρους τόπους, δι' ὧν ἔδει τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν κατ' ἀνάγκην ποιεῖσθαι τὴν ἀναβολήν. εἰ μὲν οὖν ἔκρυψαν τὴν ἐπίνοιαν, ὁλοσχερῶς ἂν διέφθειραν τὸ στράτευμα τῶν Καρχηδονίων· νῦν δὲ καταφανεῖς γενόμενοι, μεγάλα μὲν καὶ τοὺς περὶ Ἀννίβαν ἔβλαψαν, οὐκ ἔλαττον δὲ αὐτούς. γνοὺς γὰρ ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων, ὅτι προκατέχουσιν οἱ βάρβαροι τοὺς εὐκαίρους τόπους, αὐτὸς μὲν καταστρατοπεδεύσας πρὸς ταῖς ὑπερβολαῖς, ὑπέμεινε. προέπεμψε δέ τινας τῶν προκαθηγουμένων αὐτοῖς Γαλατῶν, χάριν τοῦ κατασκέψασθαι τὴν τῶν ὑπεναντίων ἐπίνοιαν, καὶ τὴν ὅλην ἐπίθεσιν. ὧν πραξάντων τὸ συνταχθὲν, ἐπιγνοὺς ὁ στρατηγὸς, ὅτι τὰς μὲν ἡμέρας ἐπιμελῶς παρευτακτοῦσι καὶ τηροῦσι τοὺς τόπους οἱ πολέμιοι, τὰς δὲ νύκτας εἴς τινα παρακειμένην πόλιν ἀπαλλάττονται, πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν ἁρμοζόμενος, συνεστήσατο πρᾶξιν τοιαύτην. ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, προῆγεν ἐμφανῶς· καὶ συνεγγίσας ταῖς δυσχωρίαις, οὐ μακρὰν τῶν πολεμίων κατεστρατοπέδευσε. τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης, συντάξας τὰ πυ-

plana transeuntibus, se abstinuerunt, partim equitum, partim barbarorum metu, qui praesidii caussa comites se illis addiderant: postquam hi quidem domum rediissent, Hannibal vero erigere in primos agmen cliuos coepisset; tunc magno numero congregati, opportuna loca per quae nēcessario ascendendum Hannibali erat, occupant. qui si insidias occuluissent, Poenorum exercitum internecione deleuissent: nunc detecto dolo, magna illi quidem strage hostes affecerunt: sed ipsi quoque non minorem acceperunt. Vt enim cognouit dux Carthaginiensium barbaros opportuna loca insidere; ipse inter arduorum montium radices consistere signa iubet; deinde Gallorum nonnullos quibus vtebatur ducibus, ad exploranda aduersariorum consilia, et quid omnino pararent, praemittit. quum fecissent ipsi quod iussi fuerant, edoctus Hannibal, interdiu quidem diligenter custodiarum vices obiri, et obsideri saltum ab hoste; nocte vero in propinquum oppidum quoddam omnes abire. ad praesentem occasionem sese accommodans, rem huiusmodi est commentus. motis castris exercitum in vlteriora tantisper duxit ex aperto, donec angustiis iam appropinquans, interuallo non adeo

τὰ πυρὰ καίειν, τὸ μὲν πλεῖον μέρος τῆς δυνάμεως αὐτȣ̃ κατέλιπε. τȣ̀ς δ' ἐπιτηδειοτάτȣς εὐζώνȣς ποιήσας, διῆλθε τὰ ςενὰ τὴν νύκτα, καὶ κατέχε τȣ̀ς ὑπὸ τῶν πολεμίων προκαταληφθέντας τόπȣς, ἀποκεχωρηκότων τῶν βαρβάρων κατὰ τὴν συνήθειαν εἰς τὴν πόλιν.

51. Οὗ συμβάντος, καὶ τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης, οἱ βάρβαροι θεασάμενοι τὸ γεγονὸς, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπέςησαν τῆς ἐπιβολῆς· μετὰ δὲ ταῦτα θεωρȣ̃ντες τὸ τῶν ὑποζυγίων πλῆθος καὶ τȣ̀ς ἱππεῖς δυσχερῶς ἐκμηρυομένȣς καὶ μακρῶς τὰς δυσχωρίας, ἐξεκλήθησαν ὑπὸ τȣ̃ συμβαίνοντος, ἐξάπτεσθαι τῆς πορείας. τȣ́τȣ δὲ γενομένȣ, καὶ κατὰ πλείω μέρη προσπεσόντων τῶν βαρβάρων, ȣ̓χ ȣ̔́τως ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὑπὸ τῶν τόπων, πολὺς ἐγίνετο φθόρος τῶν Καρχηδονίων, καὶ μάλιςα τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων. ȣ̓́σης γὰρ ȣ̓ μόνον ςενῆς καὶ τραχείας τῆς προσβολῆς, ἀλλὰ καὶ κρημνώδȣς, ἀπὸ παντὸς κινήματος καὶ πάσης ταραχῆς ἐφέρετο κατὰ τῶν κρημνῶν, ὁμȣ̃ σὺν τοῖς φορτίοις, πολλὰ τῶν ὑποζυγίων καὶ ἀχθοφόρων· καὶ μάλιςα τὴν τοιαύτην ταραχὴν ἐποίȣν οἱ τραυματιζόμενοι τῶν ἵππων. τȣ́των γὰρ οἱ μὲν ἀντίοι συμπίπτοντες τοῖς ὑποζυγίοις, ὁπότε διαπτοηθεῖεν ἐκ τῆς πληγῆς· οἱ δὲ κατὰ τὴν εἰς τȣ̓́μπροσθεν ὁρμὴν ἐξωθȣ̃ντες πᾶν τὸ συμπαραπῖπτον ἐν ταῖς δυσχωρίαις,

magno ab hoſte, caſtra ponit. prima deinde vigilia, ignibus accendi iuſſis, maiorem copiarum partem ibi reliquit. ipſe acerrimo quoque viro ad expeditorum manum conficiendam ſelecto, anguſtias ſilentio noctis euadit: eosque ipſos tumulos, quos hoſtes occupauerant, inſidet; quum pro more ſuo barbari in vrbem conceſſiſſent.

51. Qui mox luce orta, vbi quod factum erat cognovere, principio quidem conatu deſtiterunt: poſtea vero vt vident tum iumentorum multitudinem, tum ipſos equites aegre agmen explicare, eoque admodum longo praerupta loca emetiri; e re nata impetum ceperunt vadendi in hoſtem. igitur quum multis ſimul ex locis barbari irruerent, nec hoſtes dumtaxat, ſed multo magis locorum iniquitas Poenis noceret, magna facta eſt eorum ſtrages; maxime autem equorum ac iumentorum. nam quia non ſolum anguſta et aſpera rupis erat, verum etiam confragoſa et praerupta, quicquid accederet motus, quicquid trepidationis, ipſis cum ſarcinis multa iumenta doſſuaria per praecipitia deferebantur. praecipua vero trepidationis cauſſa equi vulnerati erant. nam hi, partim dum in aduerſa iumenta ex ictu conſternati inciderent; partim dum quicquid obuium fieret in anguſtiis, protruderent, ire via pergentes, ingenti tumultu

χωρίαις, μεγάλην ἀπειργάζοντο ταραχήν. εἰς ἃ βλέπων Ἀννίβας, καὶ συλλογιζόμενος, ὡς οὐδὲ τοῖς διαφυγοῦσι τὸν κίνδυνον ἔτι σωτηρία, τοῦ σκευοφορικοῦ διαφθαρέντος, ἀναλαβὼν τοὺς προκατασχόντας τὴν νύκτα τὰς ὑπερβολὰς, ὥρμησε παραβοηθήσων τοῖς τῇ πορείᾳ προβάλλουσιν. οὗ γενομένου, πολλοὶ μὲν τῶν πολεμίων ἀπώλοντο, διὰ τὸ ποιεῖσθαι τὴν ἔφοδον ἐξ ὑπερδεξίων τὸν Ἀννίβαν, οὐκ ἐλάττους δὲ καὶ τῶν ἰδίων. ὁ γὰρ κατὰ τὴν πορείαν θόρυβος ἐξ ἀμφοῖν ηὔξετο διὰ τὴν τῶν προειρημένων κραυγὴν καὶ συμπλοκήν. ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν πλείστους τῶν Ἀλλοβρίγων ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεψάμενος ἠνάγκασε φυγεῖν εἰς τὴν οἰκείαν· τότε δὴ τὸ μὲν ἔτι περιλειπόμενον πλῆθος τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἵππων μόλις καὶ ταλαιπώρως διήνυσε τὰς δυσχωρίας. αὐτὸς δὲ συναθροίσας ὅσους ἠδύνατο πλείστους ἐκ τοῦ κινδύνου, προσέβαλε πρὸς τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἐποιήσαντο τὴν ὁρμὴν οἱ πολέμιοι. καταλαβὼν δὲ σχεδὸν ἔρημον, διὰ τὸ πάντας ἐκβληθῆναι πρὸς τὰς ὠφελείας, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῆς πόλεως. ἐκ δὲ τούτου πολλὰ συνέβη τῶν χρησίμων αὐτῷ, πρός τε τὸ παρὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον. παραυτίκα μὲν γὰρ ἐκομίσατο πλῆθος ἵππων καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν ἅμα τούτοις ἑαλωκότων ἀνδρῶν. εἰς δὲ τὸ μέλλον ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμάτων ἐπὶ δυοῖν καὶ τρισὶν ἡμέραις εὐπορίαν. τὸ δὲ συνέχον, φόβον εἰργάσατο τοῖς ἑξῆς, πρὸς

omnia complebant. quod vbi vidit Hannibal, cogitans, nequicquam incolumem futurum exercitum, ſi iumenta et impedimentorum baiuli perirent; cum ea manu quae anguſtias noctu occupauerat, ad ferendam iis opem qui iter porro facere conabantur proficiſcitur. ita Hannibal e ſuperiore loco impetum in aduerſarios faciens, magnam illis pernitiem attulit: ſed et ſuis non minorem. nam propter eorum quos diximus clamorem et dimicationem trepidatio agminis vtrimque augebatur. poſteaquam tandem pars maxima Allobrogum eſt occiſa, reliqui domum fuga repetere coacti, tum quae ſupererant cladi iumenta et equi, aegre magnaque cum difficultate anguſtias tranſierunt. ipſe quam plurimos poterat poſt tantum periculum cogit, et oppidum illud vnde hoſtes fecerant impreſſionem adoritur. nactus autem prope deſertum, quod praedae ſpe omnes foras ſe eieciſſent, loco potitur. quae res et in praeſens et in futurum tempus magno illi commodo ceſſit. nam et ſtatim numerum ingentem equorum, iumentorum atque hominum, qui capti ſimul fuerant, recepit: et praeterea ad duos tresue dies inſecutos frumento et pecoribus abundauit. et quod maximum erat, terrore iniecto proximis Gallis, effecit, ne quisquam ex accolis eo-

τὸ μὴ τολμᾶν αὐτῷ ῥᾳδίως ἐγχειρεῖν μηδένα τῶν παρακειμένων ταῖς ἀναβολαῖς.

52 Τότε μὲν οὖν αὐτοῦ ποιησάμενος τὴν παρεμβολὴν, καὶ μίαν ἐπιμείνας ἡμέραν, αὖθις ὥρμα. ταῖς δ' ἑξῆς, μέχρι μέν τινος ἀσφαλῶς διῆγε τὴν στρατιάν. ἤδη δὲ τεταρταῖος ὢν, αὖθις εἰς κινδύνους παρεγένετο μεγάλους. οἱ γὰρ περὶ τὴν δίοδον οἰκοῦντες, συμφρονήσαντες ἐπὶ δόλῳ, συνήντων αὐτῷ, θαλλοὺς ἔχοντες καὶ στεφάνους· τοῦτο γὰρ σχεδὸν πᾶσι τοῖς βαρβάροις ἐστὶ σύνθημα φιλίας, καθάπερ τὸ κηρύκειον τοῖς Ἕλλησιν. εὐλαβῶς δὲ διακείμενος πρὸς τὴν τοιαύτην πίστιν Ἀννίβας, ἐξήταζε φιλοτίμως τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν καὶ τὴν ὅλην ἐπιβολήν. τῶν δὲ φασκόντων, καλῶς εἰδέναι καὶ τὴν τῆς πόλεως ἅλωσιν, καὶ τὴν τῶν ἐγχειρησάντων κατ' αὐτοῦ ἀπώλειαν, καὶ διασαφούντων, ὅτι πάρεισι διὰ ταῦτα, βουλόμενοι μήτε ποιῆσαι, μήτε παθεῖν δυσχερὲς μηδὲν, ὑπισχνουμένων δὲ καὶ δώσειν ἐξ αὑτῶν ὅμηρα· πολὺν μὲν χρόνον ηὐλαβεῖτο καὶ διηπίστει τοῖς λεγομένοις· συλλογιζόμενος μὲν, ὡς εἰ λάβοι τὰ προτεινόμενα, τάχ' ἂν ἴσως εὐλαβεστέρους καὶ πρᾳοτέρους ποιήσαι τοὺς παραγεγονότας· μὴ προσδεξάμενος δὲ, προδήλους ἕξει πολεμίους αὐτούς· συγκατένευσε τοῖς λεγομένοις, καὶ συνυπεκρίθη τίθεσθαι φιλίαν πρὸς αὐτούς. τῶν δὲ βαρβάρων τὰ ὅμηρα παραδόντων καὶ θρέμμασι χορηγούντων ἀφθόνως, καὶ καθόλου διδόντων σφᾶς

rum locorum, per quae afcendebat, fibi negotium faceffere auderet.

52. Tum igitur caftra eo loci metatus, diem vnum quieuit, ac deinde ire perrexit. Sequentibus diebus aliquantum fine vllo periculo viae cum copiis confecit. quarto in periculum ingens iterum incidit. viae namque accolae clam confpiratione facta, cum virentis oliuae ramis et coronis fiunt illi obuiam. fere enim vbique apud barbaros hoc pacis et amicitiae fignum eft, vt inter Graecos caduceum. Hannibal caute fidendum hoc genus hominibus iam olim perfuafus, quid confilii iftud effet, aut omnino quid fibi vellent, diligentiffime explorat. quum dicerent; non ignorare fe neque captum oppidum, neque eorum perniciem, qui ipfum effent aggreffi; fignificarentque, iccirco fe aduenifle, quod nec facere nec pati iniuriam vellent; pignora etiam fidei pollicerentur: ille diu cunctatus, quod fidem illis non haberet: tandem cogitans, fi conditionem acciperet, futuros fortaffe qui aduenerant eo ipfo cautiores et mitiores: fin refpueret, aperte hoftes euafuros: petitioni eorum annuit, et amicitiam velle fe cum illis iungere pariter fimulauit. quum deinde fidei pignora barbari tradidiffent, magna pecorum copia exercitum adiuuiffent, atque omnino in-

αὐτοὺς

αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἀπαρατηρήτως, ἐπὶ ποσὸν ἐπίστευσαν οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν, ὥστε καὶ καθηγεμόσιν αὐτοῖς χρῆσθαι πρὸς τὰς ἑξῆς δυσχωρίας. προπορευομένων δ᾽ αὐτῶν ἐπὶ δύο ἡμέρας, συναθροισθέντες οἱ προειρημένοι, καὶ συνακολουθήσαντες, ἐπιτίθενται, φάραγγα τινὰ δύσβατον καὶ κρημνώδη περαιουμένων αὐτῶν.

53. Ἐν ᾧ καιρῷ πάντας ἄρδην ἀπολέσθαι συνέβη τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν, εἰ μὴ δεδιότες ἀκμὴν ἐπὶ ποσὸν, καὶ προορώμενοι τὸ μέλλον, τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοὺς ἱππεῖς εἶχον ἐν τῇ πρωτοπορείᾳ, τοὺς δ᾽ ὁπλίτας ἐπὶ τῆς οὐραγίας. τούτων δὲ ἐφεδρευόντων, ἔλαττον συνέβη γενέσθαι τὸ πάθος. οὗτοι γὰρ ἔστεξαν τὴν ἐπιφορὰν τῶν βαρβάρων. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτου συγκυρήσαντος, πολύ τι πλῆθος καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἵππων διεφθάρη. τῶν γὰρ τόπων ὑπερδεξίων ὄντων τοῖς πολεμίοις, ἀντιπαράγοντες οἱ βάρβαροι ταῖς παρωρείαις, καὶ τοῖς μὲν τὰς πέτρας ἐπικυλίοντες, τοὺς δ᾽ ἐκ χειρὸς τοῖς λίθοις τύπτοντες, εἰς ὁλοσχερῆ διατροπὴν καὶ κίνδυνον ἦγον οὕτως, ὥστ᾽ ἀναγκασθῆναι τὸν Ἀννίβαν μετὰ τῆς ἡμισείας δυνάμεως νυκτερεῦσαι περί τι λευκόπετρον ὀχυρὸν, χωρὶς τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων ἐφεδρεύοντα τούτοις, ὃς ἐν ὅλῃ τῇ νυκτὶ ταῦτα μόλις ἐξεμηρύσατο τῆς χαράδρας. Τῇ δ᾽ ἐπαύριον τῶν πολεμίων χωρισθέντων, συνάψας τοῖς

caute inter Poenos verſarentur; nonnihil eis fidere Hannibal coepit: vt etiam ducibus illis ad reliquas viae ſalebras vteretur. qui vbi per biduum praeiuiſſent exercitui, congregati omnes, et a tergo inſecuti, copias Hannibalis in tranſitu confragoſae et praeruptae cuiusdam conuallis, adoriuntur.

53. Tum vero deletus Poenorum vniuerſus exercitus fuiſſet, niſi Hannibal, ſuperante adhuc metu aliquo, et hoc ipſum animo praeſagiens, impedimenta et equites in primo agmine, quod erat robur peditum in extremo locaſſet; quo ſubſidio firmata acies, cladem accepit minorem. hi namque impreſſionem hoſtium cohibuerunt. verumtamen etiam ſic multitudo ingens qua virorum, qua iumentorum atque equorum periit. nam adverſarii, qui ſuperiora loca obtinebant, tantum progredientes quantum circa radices montium Poeni proceſſiſſent, partim in ſubiectum agmen ſaxa deuoluentes, partim comminus lapidum ictu petentes, vſque adeo ad extremum trepidationis ac periculi eos coniecerunt; vt cogeretur Hannibal in munita quadam et deſerta nudaque petra ſeparatim ab equis et iumentis, cum altera parte exercitus, vt his praeſidio eſſet, pernoctare. vixque tandem nocte tota per confragoſam iſtam conuallem longum horum agmen eſt explicitum. poſtero die, hoſti-

ἱππεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις, προῆγε πρὸς τὰς ὑπερβολὰς τὰς ἀνωτάτω τῶν Ἄλπεων, ὁλοσχερεῖ μὲν οὐδενὶ περιπίπτων ἔτι συστήματι τῶν βαρβάρων· κατὰ μέρη δὲ καὶ κατὰ τόπους παρενοχλούμενος ὑπ' αὐτῶν· ὧν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς οὐραγίας, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πρωτοπορείας ἀπέσπων τῶν σκευοφόρων ἔνια προσπίπτοντες εὐκαίρως. μεγίστην δ' αὐτῷ παρείχετο χρείαν τὰ θηρία. καθ' ὃν ἂν γὰρ τόπον ὑπάρχοι τῆς πορείας ταῦτα, πρὸς τοῦτο τὸ μέρος οὐκ ἐτόλμων οἱ πολέμιοι προσιέναι, τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι τῆς τῶν ζώων φαντασίας. ἐνναταῖος δὲ διανύσας εἰς τὰς ὑπερβολάς, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε, καὶ δύο ἡμέρας ἔμεινε· βουλόμενος ἅμα μὲν ἀναπαῦσαι τοὺς διασωζομένους, ἅμα δὲ προσδέξασθαι τοὺς ὑπολειπομένους. ἐν ᾧ καιρῷ συνέβη πολλοὺς μὲν ἵππους τῶν ἀπεπτοημένων, πολλὰ δ' ὑποζύγια τῶν ἀπερριφότων τὰ φορτία, παραδόξως ἀναδραμεῖν τοῖς στίβοις ἑπόμενα, καὶ συνάψαι πρὸς τὴν παρεμβολήν.

54. Τῆς δὲ χιόνος ἤδη περὶ τοὺς ἄκρους ἀθροιζομένης, διὰ τὸ συνάπτειν τὴν τῆς Πλειάδος δύσιν, θεωρῶν τὰ πλήθη δυσθύμως διακείμενα, καὶ διὰ τὴν προγεγενημένην ταλαιπωρίαν, καὶ διὰ τὴν ἔτι προσδοκωμένην· ἐπειρᾶτο συναθροίσας παρακαλεῖν, μίαν ἔχων ἀφορμὴν εἰς τοῦτο, τὴν τῆς Ἰταλίας ἐνάργειαν· οὕτω γὰρ ὑποπεπτώκει τοῖς προειρημένοις ὄρεσιν, ὥστε συνθεωρουμέ-

bus inde profectis. equites aſſecutus ac iumenta, ſupremum Alpium iugum petebat Hannibal. non iam cum vniverſa acie incurſantibus barbaris: ſed per partes tantum ſegnius intercurſantibus. quippe alii nouiſſimum agmen, alii primum opportune adorti, impedimentorum partem aliquam carpebant. cum quidem elephantorum praecipuus vſus illi fuit. quacumque enim beſtiae incederent, tutum ab hoſtibus, nouitate ſpectaculi territis, agmen praeſtabant. Nono die ad iuga Alpium eſt perventum: vbi ſtatiua Hannibal biduum habuit. nam et quietem dare militibus qui incolumes eo euaſerant, volebat: et eos opperiri, qui a tergo fuerant reiecti. Accidit eo temporis ſpatio, vt equi multi ex iis, quos fuiſſe conſternatos ante diximus, multa item iumenta quae ſarcinas abiecerant, agminis veſtigia ſequendo praeter omnium ſpem ad ſuos redirent, et in caſtra peruenirent.

54. Quoniam autem multa iam in ſummis montibus nix erat, occidente ſidere Virgiliarum, animaduertens Hannibal multitudinem partim propter praeterita mala, partim propter imminentia, animos deſpondere; aduocata concione adhortari milites conabatur, vnicam eius faciendi occaſionem nactus, quod in conſpectu eſſet Italia: quae quidem illis montibus ita ſubii-

νων

γων αὐτοῖν, ἀκροπόλεως φαίνεσθαι διάθεσιν ἔχειν τὰς Ἄλπεις τῆς ὅλης Ἰταλίας. διόπερ ἐνδεικνύμενος αὐτοῖς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία, καὶ καθόλου τῆς εὐνοίας ὑπομιμνήσκων τῆς τῶν κατοικούντων αὐτὰ Γαλατῶν, ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς Ῥώμης αὐτῆς τόπον ὑποδεικνύων, ἐπὶ ποσὸν εὐθαρσεῖς ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους. τῇ δ' ἐπαύριον ἀναζεύξας, ἐνήρχετο τῆς καταβάσεως. ἐν ᾗ πολεμίοις μὲν οὐκ ἔτι περιέτυχε, πλὴν τῶν λάθρα κακοποιούντων. ὑπὸ δὲ τῶν τόπων καὶ τῆς χιόνος, οὐ πολλῷ λείποντας ἀπέβαλε τῶν κατὰ τὴν ἀνάβασιν φθαρέντων. οὔσης γὰρ στενῆς καὶ κατωφεροῦς τῆς καταβάσεως, τῆς δὲ χιόνος ἄδηλον ποιούσης ἑκάστοις τὴν ἐπίβασιν, πᾶν τὸ περιπεσὸν τῆς ὁδοῦ καὶ σφαλὲν, ἐφέρετο κατὰ τῶν κρημνῶν. οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην μὲν ὑπέφερον τὴν ταλαιπωρίαν, ἅτε συνήθεις ὄντες ἤδη τοῖς τοιούτοις κακοῖς. ἅμα δὲ τῷ παραγενέσθαι πρὸς τοιοῦτον τόπον, ὃν οὔτε τοῖς θηρίοις, οὔτε τοῖς ὑποζυγίοις δυνατὸν ἦν παρελθεῖν διὰ τὴν στενότητα, σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς γῆς ἀποῤῥῶγος καὶ πρὸ τοῦ μὲν οὔσης, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἔτι προσφάτως ἀπεῤῥωγυίας· ἐνταῦθα πάλιν ἀθυμῆσαι καὶ διατραπῆναι συνέβη τὸ πλῆθος. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπεβάλετο περιελθεῖν τὰς δυσχωρίας ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός· ἐπιγενομένης δὲ χιόνος, καὶ ταύτης ἀδύνατον ποιούσης τὴν πορείαν, ἀπέστη τῆς ἐπιβολῆς.

citur, vt simul vtraque aspiciens, Italiae arcem Alpes dicas. itaque Circumpadanos campos illis ostentans, et incolarum Gallorum beneuolentiam erga ipsos subinde memorans, ipsius quoque Romae locum designans, aliquanto alacriorem militem reddebat. Postero die motis signis, descendere incepit. Et in descensu quidem hostes illi non occurrere, praeter paucos parua furta ex occasione tentantes. ceterum per locorum iniquitatem ac niuem non multa pauciores desiderauit, quam in ascensu amiserat. quia enim descendentibus via est angusta et decliuis, non dignoscente milite propter niuem, vbi pedem poneret, quicquid via aberrans semel excidisset, per praecipitia ferebatur. verumtamen hanc aerumnam, vt iam hoc genus malis assueti milites, patienter ferebant. vbi vero ad quemdam locum est ventum, quem propter angustias neque elephanti, neque iumenta transire poterant: siquidem locus iam ante praeceps in pedes fere centum nonaginta; recenti insuper lapsu terrae magis etiam erat abruptus: tum enimuero multitudo iterum despondere animos atque confundi. hic Poenus consilium principio cepit, inuia haec loca circumeundi, sed quoniam prae niuis copia ea via facta erat insuperabilis, incepto destitit.

55. Τὸ γὰρ συμβαῖνον ἴδιον ἦ καὶ παρηλλαγμένον. ἐπὶ γὰρ τὴν προϋπάρχουσαν χιόνα καὶ διαμεμενηκυῖαν ἐκ τοῦ πρότερον χειμῶνος, ἄρτι τῆς ἐπιέτους πεπλωκυίας, ταύτην μὲν εὐδιάκοπτον εἶναι συνέβαινε, καὶ διὰ τὸ πρόσφατον οὖσαν, ἁπαλὴν ὑπάρχειν, καὶ διὰ τὸ μηδέπω βάθος ἔχειν. ὁπότε δὲ ταύτην διαπατήσαντες ἐπὶ τὴν ὑποκάτω καὶ συνεστηκυῖαν ἐπιβαῖεν, οὐκ ἔτι διέκοπτον, ἀλλ' ἔπλεον ὀλισθαίνοντες ἀμφοτέροις ἅμα τοῖς ποσὶ· καθάπερ ἐπὶ τῇ γῇ συμβαίνει, τοῖς διὰ τῶν * ἀκροπήλων πορευομένοις. τὸ δὲ συνακολουθοῦν τούτοις, ἔτι δυσχερέστερον ὑπῆρχεν. οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες οὐ δυνάμενοι τὴν κάτω χιόνα διακόπτειν, ὁπότε πεσόντες βουληθεῖεν ἢ τοῖς γόνασιν ἢ ταῖς χερσὶ προσεξερείσασθαι πρὸς τὴν ἐξανάστασιν, τότε καὶ μᾶλλον ἐπέπλεον ἅμα πᾶσι τοῖς ἐρείσμασιν, ἐπιπολὺ καταφερῶν ὄντων τῶν χωρίων· τὰ δ' ὑποζύγια διέκοπτεν, ὅτε πέσοι, τὴν κάτω χιόνα κατὰ τὴν διανάστασιν. διακόψαντα δὲ ἔμενε μετὰ τῶν φορτίων, οἷον καταπεπηγότα, διά τε τὸ βάρος καὶ διὰ τὸ πῆγμα τῆς προϋπαρχούσης χιόνος. ὅθεν ἀποστὰς τῆς τοιαύτης ἐλπίδος, ἐστρατοπέδευσε περὶ τὴν ἀρχὴν, διαμησάμενος τὴν ἐπ' αὐτῇ χιόνα, καὶ μετὰ ταῦτα παραστήσας τὰ πλήθη, τὸν κρημνὸν ἐξῳκοδόμει μετὰ πολλῆς τῆς ταλαιπωρίας. τοῖς μὲν οὖν ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἵπποις ἱκανὴν ἐποίησε πάροδον ἐν ἡμέρᾳ

55. Etenim rarum aliquid et singulare illac incedentibus eueniebat. nam quum super veterem niuem, quae ex priore hieme remanserat, noua praesentis anni cecidisset: haec quidem, tum quia mollis erat, vt pote recens, tum quia modicae adhuc erat altitudinis, facile vestigium recipiebat: postea vero quam ista conculcata per subiectam huic et gelu concretam ingrediebantur, non recipiebatur vestigium; sed natantibus similes, vtroque pede fallente, cadebant: sicut in terra vsu venire solet, quoties per lubricum glacie solum inceditur. miseros deinde tetrior etiam fortuna excipiebat. nam qui imprimere in niuem illam inferiorem vestigium non possent; si a lapsu conniti ad assurgendum seu genu seu manibus vellent, ipsis adminiculis, in morem natantium per prona admodum loca foedius adhuc corruebant. iumenta vbi ceciderant luctantia in assurgendo glaciem rumpebant: sed ea rupta, cum ipsis sarcinis quasi congelata haerebant, et propter grauitatem suam, et propter glaciem ex priore *niue firmiter adstrictam. itaque desperato consilii huius exitu, in principio eius viae effossa egestaque niue, qua omnia tegebantur, metatus est castra. deinde opera militum vsus, labore improbo in ipso praecipitio viam muniuit. ac iumentis quidem et equis idoneum transitum vno die expe-

ἡμέρᾳ μιᾷ· διὸ καὶ ταῦτα μὲν εὐθέως διαγαγὼν καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τοὺς ἐκφεύγοντας ἤδη τὴν χιόνα τόπους, διαφῆκε πρὸς τὰς νομάς. τοὺς δὲ Νομάδας ἀνὰ μέρος προῆγε πρὸς τὴν οἰκοδομίαν· καὶ μόλις ἐν ἡμέραις τρισὶ κακοπαθήσας, διήγαγε τὰ θηρία. καὶ τάδε συνέβαινε κακῶς διατεθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ. τῶν γὰρ Ἄλπεων τὰ μὲν ἄκρα καὶ πρὸς τὰς ὑπερβολὰς ἀνήκοντα, τελέως ἄδενδρα καὶ ψιλὰ πάντ᾽ ἐστὶ, διὰ τὸ συνεχῶς ἐπιμένειν τὴν χιόνα καὶ θέρους καὶ χειμῶνος· τὰ δ᾽ ὑπὸ μέσην τὴν παρώρειαν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, ὑλοφόρα καὶ δενδροφόρα, καὶ τὸ ὅλον οἰκήσιμά ἐστιν.

56. Ἀννίβας δὲ συναθροίσας ὁμοῦ πᾶσαν τὴν δύναμιν, κατέβαινε· καὶ τριταῖος ἀπὸ τῶν προειρημένων κρημνῶν διανύσας, ἥψατο τῶν ἐπιπέδων· πολλοὺς μὲν ἀπολωλεκὼς τῶν στρατιωτῶν, ὑπό τε τῶν πολεμίων καὶ τῶν ποταμῶν ἐν τῇ καθόλου πορείᾳ· πολλοὺς δ᾽ ὑπὸ τῶν κρημνῶν καὶ τῶν δυσχωριῶν κατὰ τὰς Ἄλπεις οὐ μόνον ἄνδρας, ἔτι δὲ πλείους ἵππους καὶ ὑποζύγια. τέλος δὲ τὴν μὲν πᾶσαν πορείαν ἐκ Καινῆς πόλεως ἐν πέντε μησὶ ποιησάμενος, τὴν τῶν Ἄλπεων ὑπερβολὴν ἡμέραις πεντεκαίδεκα, κατῆρε τολμηρῶς εἰς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία, καὶ τὸ τῶν Ἰσόμβρων ἔθνος· ἔχων διασωζόμενον μέρος τῆς μὲν τῶν Λιβύων δυνάμεως, πεζοὺς μυρίους καὶ δισχιλίους, τῆς δὲ τῶν Ἰβήρων εἰς ὀκτακισχιλίους· ἱππεῖς δὲ τοὺς

diit; quare hos ſtatim transmiſit, et motis caſtris ad loca vbi nix nulla reperiebatur, ad paſcua dimittit. ipſe interea Numidas ad viam muniendam per vices admovet: vixque tertio demum die mala paſſus ingentia, elephantos traiecit; qui iam prope fame conſumebantur. nam Alpium cacumina et proxima illis loca, nuda prorſus vbique ſunt, absque vlla omnino arbore, perpetuis niuibus et aeſtate et hieme obſeſſa. latera montium ab vtraque parte arbores ſylvasque gignunt, et omnibus locis poſſunt coli.

56. Hannibal vniuerſo exercitu congregato deſcendere inſtitit: ac tertio die praerupta illa quae commemorauimus loca emenſus, ad plana peruenit: multis militibus amiſſis quos hoſtis, flumina, ipſius denique itineris longitudo ac difficultas, exſtinxerant: multis item, quos praecipites atque inuiae Alpes hauſerant: nec ſolum viris, verum etiam equis ac iumentis longe pluribus. Tandem vniuerſo itinere a Carthagine noua quinque menſibus confecto; Alpibus vero diebus quindecim ſuperatis, in Circumpadanos campos et Inſubrum fines audacter eſt ingreſſus. Copiae quae tum illi reſtabant incolumes, fuere hae: ex Africanis, peditum millia duodecim: ex Hiſpanis ad octo millia: equites dumtaxat ſex

πάντας οὐ πλείους τῶν ἑξακισχιλίων, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ στήλῃ τῇ περὶ τοῦ πλήθους ἐχούσῃ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ Λακινίῳ διασαφεῖ. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, ὡς ἐπάνω προεῖπον, Πόπλιος ἀπολελοιπὼς τὰς δυνάμεις Γναίῳ τῷ ἀδελφῷ, καὶ παρακεκληκὼς αὐτὸν ἔχεσθαι τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ πραγμάτων, καὶ πολεμεῖν ἐῤῥωμένως Ἀσδρούβᾳ, κατέπλευσε μετ' ὀλίγων αὐτὸς εἰς Πίσας. ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ Τυῤῥηνίας καὶ παραλαβὼν τὰ παρὰ τῶν ἑξαπελέκων στρατόπεδα τὰ προκαθήμενα καὶ προσπολεμοῦντα τοῖς Βοίοις, ἧκε πρὸς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία καὶ καταστρατοπεδεύσας, ἐπεῖχε τοῖς πολεμίοις, σπεύδων συμβαλεῖν εἰς μάχην.

57. Ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ καὶ τὴν διήγησιν καὶ τοὺς ἡγεμόνας ἀμφοτέρων καὶ τὸν πόλεμον εἰς Ἰταλίαν ἠγάγομεν, πρὸ τοῦ τῶν ἀγώνων ἄρξασθαι, βραχέα βουλόμεθα περὶ τῶν ἁρμοζόντων τῇ πραγματείᾳ διελθεῖν. Ἴσως γὰρ δή τινες ἐπιζητήσουσι, πῶς πεποιημένοι τὸν πλεῖστον λόγον ὑπὲρ τῶν κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν τόπων, οὔτε περὶ τοῦ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόματος οὐδὲν ἐπιπλεῖον εἰρήκαμεν, οὔτε περὶ τῆς ἔξω θαλάττης, καὶ τῶν ἐν ταύτῃ συμβαινόντων ἰδιωμάτων, οὐδὲ μὴν περὶ τῶν Βρεττανικῶν νήσων, καὶ τῆς τοῦ καττιτέρου κατασκευῆς, ἔτι δὲ τῶν ἀργυρείων καὶ χρυσείων τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ὑπὲρ ὧν οἱ συγγραφεῖς ἀμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους τὸν πλεῖστον διατίθενται λόγον. ἡμεῖς δ' οὐχὶ νομίζοντες ἀλ-

mille: ſicut teſtatur ipſe in columna Lacinii inuenta, qua ſuorum numerum eſt complexus. Eodem tempore, quod ſupra dicebam, Publius legionibus fratri Gnaeo relictis, multumque illum hortatus, ad res in Hiſpania gerendas, et fortiter cum Aſdrubale bellandum: ipſe cum paucis Piſas nauigauit. deinde per Hetruriam iter faciens, vbi a praetoribus eos exercitus accepiſſet, qui locis illis praeſidebant, et aduerſus Boios rem gerebant, ad Padum acceſſit: ibique poſitis caſtris ſubſtitit, cum hoſte manus quam primum cupiens conſerere.

57. Nunc quoniam et narrationem et populi vtriusque duces bellumque adeo ipſum in Italiam perduximus, priusquam pugnas ibi pugnatas narrare incipimus; pauca de officio noſtro in ſcribenda hac hiſtoria dicemus. Quaerent enim fortaſſe nonnulli, quum de variis in Africa atque Hiſpania locis multum ſimus locuti, cur de freto ad columnas Herculis, de externo mari, eiusque natura, de Britannicis inſulis, et ſtanni confectione, de auri argentique metallis in Hiſpania, de quibus multa eaque inuicem pugnantia auctores prodidere, verbum nullum fecerimus. Nos vero haec praetermiſimus, non eo qui-

λότριον

λότριον εἶναι τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἱστορίας, διὰ τοῦτο παρελίπομεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενοι παρ' ἕκαστα διασπᾶν τὴν διήγησιν, οὐδ' ἀποπλανᾷν ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ὑποθέσεως τοὺς Φιληκοοῦντας· δεύτερον δὲ κρίνοντες, οὐ διεῤῥιμμένην οὐδ' ἐν παρέργῳ ποιήσασθαι τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην· ἀλλὰ κατ' ἰδίαν, καὶ τόπον καὶ καιρὸν ἀπονείμαντες τῷ μέρει τούτῳ, καθόσον οἷοί τ' ἐσμὲν τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν ἐξηγήσασθαι. διόπερ οὐ χρὴ θαυμάζειν οὐδ' ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐὰν ἐπί τινας τόπους ἐρχόμενοι τοιούτους παραλείπωμεν τοῦτο τὸ μέρος διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. εἰ δέ τινες πάντως ἐπιζητοῦσι κατὰ τόπον καὶ κατὰ μέρος τῶν τοιούτων ἀκούειν· ἴσως ἀγνοοῦσι, παραπλήσιόν τι πάσχοντες τοῖς λιχνοῖς τῶν δειπνητῶν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρακειμένων, οὔτε κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀληθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζονται· πᾶν δὲ τοὐναντίον. οἵ τε περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τὸ παραπλήσιον ποιοῦντες, οὔτε τῆς παραυτίκα διαγωγῆς ἀληθινῶς, οὔτε τῆς εἰς τὸ μέλλον ὠφελείας στοχάζονται δεόντως.

58. Διότι μὲν οὖν εἰ καί τι τῆς ἱστορίας μερῶν ἄλλο καὶ τοῦτο προσδεῖ λόγου καὶ διορθώσεως ἀληθινωτέρας, προφανὲς ἐκ πολλῶν, μάλιστα δ' ἐκ τούτων. σχεδὸν γὰρ πάντων, εἰ δὲ μὴ, τῶν γε πλεί-

dem nomine, quia parum illa pertinere ad hiſtoriam arbitraremur: ſed primo, ne interrumpere narrationem ad ſingulorum mentionem cogeremur; et a rerum geſtarum ſerie ſtudioſos notitiae illarum auocare: deinde quia conſtituimus, non ſparſim variis locis, neque obiter meminiſſe eorum: ſed ſeorſim, loco ac tempore ei tractioni deſtinato, veritatem rerum illarum pro noſtra virili explicare. Nemo igitur aut hic aut in ſequentibus mirari debet, ſi delati narratione rerum geſtarum ad nonnulla eiusmodi loca, propter illas diximus cauſſas, naturam ipſorum exponere ſuperſederimus. de qua ſi qui putent, vbique ſemper et in quacumque hiſtoriae parte eſſe diſſerendum: non animadvertunt opinor iſti, idem ſibi vſu venire, ac catillonibus conviuis: qui ſingula fercula degustando, neque in praeſentia vllam veram voluptatem e cibis capiunt: neque in poſterum vtile ex eorum digeſtione alimentum ferunt: ſed omnia potius contraria experiuntur. ſimillime et illi qui parem animum ad librorum lectionem afferunt, neque in praeſentia vere ſe oblectandi; neque in poſterum proficiendi ſicut oportuit, rectam ineunt viam.

58. Quod autem haec pars, ſi qua vlla hiſtoriae, tractari adhuc et propius veritatem emendari opus habeat, multa arguunt; nos praecipua attingemus. nam quum omnes,

στων

ςων συγγραφέων, πεπειραμένων μὲν ἐξηγεῖσθαι τὰς ἰδιότητας καὶ θέσεις τῶν περὶ τὰς ἐσχατιὰς τόπων τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἐν πολλοῖς δὲ τῶν πλείστων διημαρτηκότων, παραλιπεῖν μὲν οὐδαμῶς καθήκει· ῥητέον δέ τι πρὸς αὐτοὺς, οὐκ ἐκ παρέργου καὶ διεῤῥιμμένως, ἀλλ' ἐξ ἐπιστάσεως· καὶ ῥητέον οὐκ ἐπιτιμῶντας, οὐδ' ἐπιπλήττοντας, ἐπαινοῦντας δὲ μᾶλλον καὶ διορθουμένους τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν· γινώσκοντας, ὅτι κἀκεῖνοι τῶν νῦν καιρῶν ἐπιλαβόμενοι, πολλὰ τῶν αὐτοῖς εἰρημένων, εἰς διόρθωσιν ἂν καὶ μετάθεσιν ἤγαγον. ἐν μὲν γὰρ τῷ προγεγονότι χρόνῳ σπανίως ἂν εὕροι τις τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐπιβεβλημένους πολυπραγμονεῖν τὰ κατὰ τὰς ἐσχατιὰς, διὰ τὸ τῆς ἐπιβολῆς ἀδύνατον. πολλοὶ μὲν γὰρ ἦσαν οἱ κατὰ θάλατταν τότε κίνδυνοι καὶ δυσεξαρίθμητοι· πολλαπλάσιοι δὲ τούτων οἱ κατὰ γῆν. Ἀλλ' εἰ καί τις ἢ κατ' ἀνάγκην, ἢ κατὰ προαίρεσιν ἐξίκοιτο πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, οὐδ' οὕτως ἤνυε τὸ προκείμενον. δυσχερὲς μὲν γὰρ ἐπὶ πλέον τινῶν αὐτόπτην γενέσθαι· διὰ τὸ τοὺς μὲν ἐκβεβαρβαρῶσθαι, τοὺς δ' ἐρήμους εἶναι τόπους· ἔτι δὲ χαλεπώτερον, τὸ περὶ τῶν ὁραθέντων διὰ λόγου τι γνῶναι καὶ μαθεῖν, διὰ τὸ τῆς φωνῆς ἐξηλλαγμένον. ἐὰν δὲ καὶ γνοίη τις, ἔτι τῶν πρὸ τοῦ δυσχερέστερον, τὸ τῶν ἑωρακότων τινὰ μετρίῳ χρῆσθαι τρόπῳ, καὶ κα-

certe quam plurimi, rerum ſcriptores extremas orbis cogniti partes enarrare ſint conati, quae locorum natura, qui ſitus: in multis autem plerique illorum errauerint; nequaquam ſane praetermitti errores illorum debent: ſed confutare illos oportet: neque id obiter, aut carptim, verum ex profeſſo: confutare autem ſic, non vt auctores incuſes, aut in eos inueharis; ſed laudes potius, et quae fuerint ab illis ignorata corrigas: itaque apud te cogites; etiam illos ſi ad hanc aetatem perueniſſent, multa quae ſcripſerant fuiſſe emendaturos et mutaturos. Etenim ſuperioribus quidem temporibus paucos Graecorum inuenires, qui extrema orbis noſtri curioſius inueſtigare aggrederentur: quoniam facultas eius rei nulla erat: quod et maria nauigantibus infinita ferme pericula impendebant; et multo etiam plura terra euntibus. Sed et ſi quis aut neceſſitate compulſus aut etiam vltro ad fines orbis acceſſiſſet, ne ſic quidem multum profeciſſet. nam in plerisque difficile eſt conſequi, vt eorum ſis ipſe ſpectator: quum locorum alii in barbariem degenerarint, alii ſint deſerti. vt autem de iis quae videras ſermone ab aliis ipſe docereris aliquid; id vero propter linguarum diuerſitatem, difficilius etiam erat. quin et ſi quis locorum notitiam haberet, omnium tamen, quae diximus, difficillimum erat futurum, in-

ταφρο-

ταφρονήσαντα τῆς παραδοξολογίας καὶ τερατείας, ἑαυτῦ χάριν προτιμῆσαι τὴν ἀλήθειαν, καὶ μηδὲν πάρεξ τῶν ὄντων ἡμῖν ἀναγγεῖλαι.

59. Διόπερ ῦ δυχερῦς, ἀλλ' ἀδυνάτῦ χεδὸν ὑπαρχύσης κατά γε τῦς προγεγονότας καιρῦς τῆς ἀληθῦς ἱςορίας ὑπὲρ τῶν προειρημένων, ὐκ εἴ τι παρέλιπον οἱ συγγραφεῖς ἢ διήμαρτον, ἐπιτιμᾷν αὐτοῖς ἄξιον, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἔγνωσάν τι καὶ προεβίβασαν τὴν ἐμπειρίαν τὴν περὶ τύτων ἐν τοῖς τοιύτοις καιροῖς, ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν αὐτῦς δίκαιον. ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς τῶν μὲν κατὰ τὴν Ἀσίαν διὰ τὴν Ἀλεξάνδρυ δυναςείαν, τῶν δὲ λοιπῶν τόπων διὰ τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχὴν χεδὸν ἁπάντων πλωτῶν καὶ πορευτῶν γεγονότων, ἀπολελυμένων δὲ καὶ τῶν πρακτικῶν ἀνδρῶν τῆς περὶ τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις φιλοτιμίας· ἐκ δὲ τύτων τὰς μεγάλας ἀφορμὰς εἰληφότων εἰς τὸ πολυπραγμονεῖν καὶ φιλομαθεῖν περὶ τῶν προειρημένων· δέον ἂν εἴη καὶ βέλτιον, καὶ ἀληθινώτερον γινώσκειν, ὑπὲρ τῶν πρότερον ἀγνουμένων. ὅπερ ἡμεῖς αὐτοί τε πειρασόμεθα ποιεῖν, λαβόντες ἁρμόζοντα τόπον ἐν τῇ πραγματείᾳ τῷ μέρει τύτῳ. τῦς τε φιλοπευςῦντας ὁλοχερέςερον βυλησόμεθα συνεπιςῆσαι περὶ τῶν προειρημένων. ἐπειδὴ καὶ τὸ πλεῖον τύτυ χάριν ὑπεδεξάμεθα τῦς κινδύνυς καὶ τὰς κακοπαθείας τὰς συμβάσας ἡμῖν

venire aliquem eorum, qui longinquas oras lustrarant, modesti ingenii virum; qui spretis miraculorum figmentis ac portentis, ipsam propter se veritatem anteponeret falso, et res vti sunt narraret, neque de suo quicquam adderet.

59. Quum igitur prioribus seculis istarum rerum vera cognitio non dicam difficulter, sed omnino parari non posset: si quid auctores praetermisere, aut secus scripsere, non tam eo nomine reprehensionem merentur; quam laudem et admirationem, eo quod talibus temporibus aliquid saltem de iis rebus cognouerint, et studia hominum hac parte iuerint adiutum. Nostra vero aetate, postquam Asia per Alexandri dominatum, reliquae orbis partes per Romanorum imperium terra marique omnibus patent: quum praesertim qui in agendis rebus soliti erant versari, curis iam qua bellicis, qua ciuilibus sint soluti, maximasque ex ea re opportunitates sint nacti, diligentius atque exactius de istis inquirendi: aequum profecto fuerit, melius ac verius quae prius ignorabantur, hodie cognosci. Quod quidem et praestare ipsi conabimur, vbi dederit se occasio in hoc opere de iis differendi: et curiosorum eius studii attentionem, ad ea quae commemorauimus penitius noscenda, exigemus. Nam et a principio cum tot pericula tantosque suscepimus

ἐν πλά-

ἐν πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν, ἔτι δὲ Γαλατίαν καὶ τὴν ἔξωθεν ταύτας τὰς χώρας συγκυρῦσαν θάλατταν· ἵνα διορθωσάμενοι τὴν τῶν προγεγονότων ἄγνοιαν ἐν τούτοις, γνώριμα ποιήσωμεν τοῖς Ἕλλησι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Νῦν δ' ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν παρέκβασιν τῆς διηγήσεως, πειρασόμεθα δηλοῦν τοὺς γενομένους ἐκ παρατάξεως ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ἀγῶνας.

60. Τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῆς δυνάμεως, ὅπερ ἔχων Ἀννίβας ἐνέβαλεν εἰς Ἰταλίαν ἤδη δεδηλώκαμεν. μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν καταστρατοπεδεύσας ὑπ' αὐτὴν τὴν παρώρειαν τῶν Ἄλπεων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀνελάμβανε τὰς δυνάμεις. οὐ γὰρ μόνον ὑπὸ τῶν ἀναβάσεων καὶ καταβάσεων, ἔτι δὲ τραχυτήτων τῶν κατὰ τὰς ὑπερβολὰς δεινῶς τεταλαιπωρήκει τὸ σύμπαν αὐτῷ στρατόπεδον· ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν ἐπιτηδείων σπάνει, καὶ ταῖς τῶν σωμάτων ἀθεραπευσίαις, κακῶς ἀπήλλαττε. πολλοὶ δὲ καὶ καθυφεῖντο ἑαυτοὺς ὁλοσχερῶς διὰ τὴν ἔνδειαν καὶ συνέχειαν τῶν πόνων. οὔτε γὰρ διακομίζειν εἰς τοσαύτας μυριάδας διὰ τοιούτων τόπων δαψιλῆ τὰ πρὸς τὴν τροφὴν οἷοί τ' ἦσαν. ἅτε καὶ παρεκόμιζον ἅμα τῇ τῶν ὑποζυγίων καταφθορᾷ, καὶ τούτων τὰ πλεῖστα συναπώλλοντο. διόπερ ὁρμήσας ἀπὸ τῆς τοῦ Ῥοδανοῦ διαβάσεως, πεζοὺς μὲν εἰς ὀκτακισχιλίους καὶ τρισμυρίους ἔχων, ἱππεῖς δὲ πλείους ὀκτακισχιλίων, σχεδόν που τὴν ἡμίσειαν

labores, quantos in peregrinatione Africae, Hispaniae item Galliae, et maris externi qua has regiones alluit, exantlauimus: id potissimum spectauimus, vt antiquorum ignorantiam harum partium corrigeremus, et illos quoque tractus nostri orbis Graecis hominibus aperiremus. Iam vnde excessit oratio nostra eo redeamus: et ad Romanorum Carthaginiensiumque praelia, collatis signis in Italia habita, explicanda accedamus.

60. Copias Hannibalis quibuscum Italiam est ingressus, ante declarauimus. Prima illius postquam eo peruenit, cura fuit, vt positis ad radices ipsas Alpium castris, militem reficeret. vniuersus siquidem illius exercitus, non solum ascendendi, descendendique difficultate et asperitate viae per montium iuga, misere confectus erat: verum etiam a commeatuum inopia, et corporum illuuie male habebat. multi et salutem suam vltro in hac inopia et continuis laboribus, negligebant. neque enim deferri per eiusmodi loca commeatus poterant, qui tot hominum millibus abunde sufficerent: et illi ipsi qui adferebantur, vna cum pereuntibus jumentis, magnam partem perierant. ex quo factum, vt qui profectus esset a transitu Rhodani cum octo et triginta peditum millibus, equitum octo et amplius; dimidium ferme eius numeri,

σειαν

σειαν τῆς δυνάμεως, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς διέφθειρεν. οἵ γε μὴν σωθέντες καὶ ταῖς ἐπιφανείαις καὶ τῇ λοιπῇ διαθέσει διὰ τὴν συνέχειαν τῶν προειρημένων πόνων, οἷον ἀποτεθηριωμένοι πάντες ἦσαν. πολλὴν οὖν ποιούμενος πρόνοιαν Ἀννίβας τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν, ἀνεκτᾶτο καὶ τὰς ψυχὰς ἅμα καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνδρῶν, ὁμοίως δὲ τὰ τῶν ἵππων. μετὰ δὲ ταῦτα προσανειληφυίας ἤδη τῆς δυνάμεως, τῶν Ταυρινῶν, οἳ τυγχάνουσι πρὸς τῇ παρωρείᾳ κατοικοῦντες, στασιαζόντων μὲν πρὸς τοὺς Ἴσομβρας, ἀπιστούντων δὲ τοῖς Καρχηδονίοις, τὸ μὲν πρῶτον αὐτοὺς εἰς φιλίαν προὐκαλεῖτο, καὶ συμμαχίαν· οὐχ ὑπακουόντων δὲ, περιστρατοπεδεύσας τὴν βαρύτάτην πόλιν ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐξεπολιόρκησε. κατασφάξας δὲ τοὺς ἐναντιωθέντας αὐτῷ, τοιοῦτον ἐνειργάσατο φόβον τοῖς σύνεγγυς κατοικοῦσι τῶν βαρβάρων, ὥστε πάντας ἐκ χειρὸς παραγίνεσθαι, διδόντας αὑτοὺς εἰς τὴν πίστιν. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν τὰ πεδία κατοικούντων Κελτῶν, ἐσπούδαζε μὲν κοινωνεῖν τοῖς Καρχηδονίοις τῶν πραγμάτων, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολήν· παρηλλαχότων δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων ἤδη τοὺς πλείστους αὐτῶν, καὶ διακεκλικότων, ἡσυχίαν ἦγον· τινὲς δὲ καὶ συστρατεύειν ἠναγκάζοντο τοῖς Ῥωμαίοις. εἰς ἃ βλέπων Ἀννίβας, ἔκρινε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ προάγειν εἰς τοὔμπροσθεν, καὶ πράττειν τι πρὸς τὸ θαρρῆσαι τοὺς βουλομέ-

vt supra ostendimus, in iugis Alpium amiserit. qui euaserant, propter iuges aerumnas de quibus diximus, specie habituque prope efferati omnes erant. itaque summo studio Hannibal id operam dabat, vt et ipsi animis corporibusque reficerentur, et equi etiam curarentur. Secundum haec recreato iam exercitu, Taurinos, qui ad radices Alpium siti, bellum eo tempore aduersus Insubres mouerant, neque fidem Poenis habebant; pellicere primo ad amicitiam societatemque suam tentauit: deinde quum parum benigne respondissent, castris ante vrbem quae caput gentis erat, positis, triduo eam expugauit. occisisque omnibus qui se ipsi opposuerant, tantum vicinis omnibus barbaris metum iniecit, vt extemplo omnes aduenirent, in fidem illius sese dedentes. ceteri Galli, qui planitiem illam colunt, cupiebant illi quidem, sicut ab initio constituerant, Hannibali se adiungere: sed quia vlterius iam Romanae legiones processerant, et ipsorum insidias euitauerant, quiescebant: nonnulli etiam Romanis militare cogebantur. ea propter Hannibal nihil cunctandum ratus, ducere porro exercitum statuit, et insigni aliquo facinore, ani-

νης μετέχειν σφίσι τῶν αὐτῶν ἐλπίδων.

61. Προθέμενος δὲ ταῦτα, καὶ τὸν Πόπλιον ἀκούων ἤδη διαβεβηκέναι τὸν Πάδον μετὰ τῶν δυνάμεων, καὶ σύνεγγυς εἶναι· τὸ μὲν πρῶτον ἠπίστει τοῖς προσαγγελλομένοις· ἐνθυμούμενος μὲν, ὅτι πρότερον ἡμέραις ὀλίγαις αὐτὸν ἀπέλιπε περὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ διάβασιν· καὶ συλλογιζόμενος, τόν τε πλοῦν τὸν ἀπὸ Μασσαλίας εἰς Τυῤῥηνίαν, ὡς μακρὸς καὶ δυσπαρακόμιστος εἴη· πρὸς δὲ τούτοις τὴν πορείαν ἰσορῶν, τὴν ἀπὸ τοῦ Τυῤῥηνικοῦ πελάγους διὰ τῆς Ἰταλίας μέχρι πρὸς τὰς Ἄλπεις, ὡς πολλὴ καὶ δυσδίοδος ὑπάρχει στρατοπέδοις. πλειόνων δὲ καὶ σαφεστέρων ἀεὶ προσαγγελλόντων, ἐθαύμαζε καὶ κατεπλήττετο τὴν ὅλην ἐπιβολὴν καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ στρατηγοῦ. Τὸ δὲ παραπλήσιον συνέβαινε πάσχειν καὶ τὸν Πόπλιον· τὰς μὲν γὰρ ἀρχὰς, οὐδ' ἐπιβάλλεσθαι τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων ἤλπισε πορείᾳ τὸν Ἀννίβαν δυνάμεσιν ἀλλοφύλοις· εἰ δὲ καὶ τολμήσαι, καταφθαρήσεσθαι προδήλως αὐτὸν ὑπελάμβανε. διόπερ ἐν τοιούτοις ὢν διαλογισμοῖς, ὡς ἐπυνθάνετο καὶ σεσῶσθαι, καὶ πολιορκεῖν αὐτὸν ἤδη τινὰς πόλεις ἐν Ἰταλίᾳ, κατεπέπληκτο τὴν τόλμαν καὶ τὸ παράβολον τἀνδρός. Τὸ δ' αὐτὸ συνέβαινε καὶ τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ πεπονθέναι περὶ τῶν προσπιπτόντων. ἄρτι γὰρ τῆς τελευταίας φήμης καταληγούσης ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων, ὅτι Ζάκανθαν εἰλήφασι, καὶ πρὸς ταύτην βεβου-

mos eorum erigere, qui suas partes sequi vellent.

61. Inter haec allato nuntio consulem cum omnibus legionibus Padum iam traiecisse, atque adeo abesse haut longe: non credere primo Hannibal huic famae. quippe veniebat illi in mentem, ante paucos dies relictum a se Scipionem circa Rhodani transitum: cogitabat etiam a Massilia in Etruriam et longam et difficilem esse nauigationem. ad haec dicebatur illi inquirenti, tractum ab Etrusco mari ad Alpes, non solum longum esse, verum etiam exercitibus vix peruium. aliis deinde atque aliis idem certius renuntiantibus, Romani ducis conatum atque effectum stupens admirabatur. idem et Publio quoque vsu veniebat: nam hic persuaserit initio sibi, Hannibalem ne tentaturum quidem superare Alpes, cum exercitu praesertim tot diuersarum gentium. quod si tanta foret audacia, quin periturus esset misere, ne dubitandum quidem censebat. itaque in his cogitationibus dum esset, vt accepit, et incolumem peruenisse In Italiam, et aliquas iam in ea vrbes obsidere: hominis vltra fortem temerarii admiratio eum defixit. Romae quoque ad eius rei famam motus non dissimiles animorum erant. Vix enim postremis nuntiis de capta a Carthaginiensibus Sagunto acceptis, consilium pro

λευμένων

βυλευομένων τὴν ἔννοιαν, καὶ τὸν μὲν ἕνα τῶν στρατηγῶν ἐξαπεσαλκότων εἰς τὴν Λιβύην, ὡς αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα πολιορκήσοντα· τὸν δ' ἕτερον εἰς Ἰβηρίαν, πρὸς Ἀννίβαν ἐκεῖ διαπολεμήσοντα· παρῆν ἀγγελία, διότι πάρεστιν Ἀννίβας μετὰ δυνάμεως, καὶ πολιορκεῖ τινὰς ἤδη πόλεις ἐν Ἰταλίᾳ. διότι παραδόξυ φανέντος αὐτοῖς τῦ γινομένυ, διαταραχθέντες παραχρῆμα πρὸς τὸν Τιβέριον εἰς τὸ Λιλύβαιον ἐξαπέσελλον, δηλῦντες μὲν τὴν παρυσίαν τῶν πολεμίων, οἰόμενοι δὲ δεῖν ἀφέμενον τῶν προκειμένων, κατὰ σπυδὴν βοηθεῖν τοῖς ἰδίοις πράγμασιν. ὁ δὲ Τιβέριος τὺς μὲν ἀπὸ τῦ σόλυ παραυτίκα συναθροίσας ἐξέπεμψε, παραγγείλας ποιεῖσθαι τὸν πλῦν ὡς ἐπ' οἴκυ· τὰς δὲ πεζικὰς δυνάμεις ἐξώρκισε διὰ τῶν χιλιάρχων, τάξας ἡμέραν, ἐν ᾗ δεήσει πάντας ἐν Ἀριμίνῳ γενέσθαι κοιτάσυς. αὕτη δ' ἐσὶ πόλις παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐπὶ τῷ τέρατι κειμένη τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων, ὡς ἀπὸ μεσημβρίας. πανταχόθεν δὲ τῦ κινήματος ἅμα γινομένυ, καὶ τῶν συμβαινόντων πᾶσι παρὰ δόξαν προσπιπτόντων, ἦν παρ' ἑκάστοις ἐπίστασις ὑπὲρ τῦ μέλλοντος ὐκ εὐκαταφρόνητος.

62. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῦτον ἤδη συνεγγίζοντες ἀλλήλοις Ἀννίβας καὶ Πόπλιος, ἐπεβάλλοντο παρακαλεῖν τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ἑκάτερος προθέμενος τὰ πρέποντα τοῖς παρῦσι καιροῖς. Ἀννίβας μὲν ὖν διὰ τοιῦδέ τινος ἐνεχείρει

tempore ceperant, alterum consulem in Africam mittendi ad Carthaginis ipsius obsidionem: alterum in Hispaniam, bellum cum Hannibale ibi gesturum: cum ecce, adesse Hannibalem cum exercitu affertur illis, et nonnulla iam in Italia oppida premere obsidione. cuius rei nouitate perculsi, in eo statim tumultu ad Tiberium qui Lilybaei erat missis nuntiis, de hostium aduentu certiorem ipsum faciunt: et vt omissis quae destinauerat, patriae quam primum opem ferat, postulant. Tiberius militem classicum statim conuocatum, Romam versus nauigare iubet. pedestres copias per tribunos statiuis educit, et diem qua omnes Arimini manere oporteret, edicit. Haec vrbs Adriatico mari adiacet, in eo Circumpadanae planitiei extremo, quod meridiem respicit. Quum igitur motus vbique locorum esset repente coortus, et omnia praeter opinionem euenire nunciarentur; non mediocriter cunctorum animos haec cogitatio et cura aduertit, ecquis tandem futurus esset huius belli exitus.

62. Eo tempore Hannibal et Scipio iam inuicem appropinquantes, suos vterque cohortari, et quae res ac tempora postulabant, ob oculis iis ponere instituerunt. et Hannibal quidem hoc fere modo suos est adhortatus.

τρόπου ποιεῖσθαι τὴν παραίνεσιν. συναγαγὼν γὰρ τὰ πλήθη, παρήγαγε νεανίσκους τῶν αἰχμαλώτων, οὓς εἰλήφει κακοποιοῦντας τὴν πορείαν ἐν ταῖς περὶ τὰς Ἄλπεις δυσχωρίαις. τούτους δὲ κακῶς διετίθετο παρασκευαζόμενος πρὸς τὸ μέλλον. καὶ γὰρ δεσμοὺς εἶχον βαρεῖς, καὶ τῷ λιμῷ συνείχοντο, καὶ ταῖς πληγαῖς αὐτῶν τὰ σώματα διέφθαρτο. καθίσας οὖν τούτους εἰς τὸ μέσον, προέθηκε πανοπλίας Γαλατικάς, οἵαις εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς αὐτῶν, ὅταν μονομαχεῖν μέλλωσι, κατακοσμεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἵππους παρέστησε, καὶ σάγους εἰσήνεγκε πολυτελεῖς. κἄπειτα τῶν νεανίσκων ἤρετο, τίνες αὐτῶν βούλονται διαγωνίσασθαι πρὸς ἀλλήλους, ἐφ' ᾧ τὸν μὲν νικήσαντα τὰ προκείμενα λαμβάνειν ἆθλα· τὸν δ' ἡττηθέντα τῶν παρόντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, τελευτήσαντα τὸν βίον. πάντων δ' ἀναβοησάντων, ἅμα καὶ δηλούντων, ὅτι βούλονται μονομαχεῖν, κληρώσασθαι προσέταξε· καὶ δύο τοὺς λαχόντας καθοπλισαμένους ἐκέλευσε μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους. παραυτίκα μὲν οὖν ἀκούσαντες οἱ νεανίσκοι ταῦτα, καὶ τὰς χεῖρας ἐξαίροντες, εὔχοντο τοῖς θεοῖς, σπεύδων ἕκαστος αὐτὸς γενέσθαι τῶν λαχόντων. ἐπεὶ δ' ἐδηλώθη τὰ κατὰ τὸν κλῆρον, ἦσαν οἱ μὲν εἰληχότες περιχαρεῖς. οἱ δ' ἄλλοι τοὐναντίον. γενομένης δὲ τῆς μάχης, οὐχ ἧττον ἐμακάριζον οἱ περιλειπόμενοι τῶν αἰχμαλώτων τὸν τεθνεῶτα τοῦ νικηκότος, ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐκεί-

Concione aduocata iuuenes captiuos, qui male habentes carpentesque agmen transeuntis exercitus per angustias Alpium capti fuerant, producit. quos ob id ipsum dure antea habuerat: nam et grauibus alligati erant vinculis, et fame enecti, et verberibus corpora eorum probe contusa. his in medio constitutis, arma Gallica, qualibus reges illorum quoties ad singulare se parant certamen ornari solent, equos praetera et saga magnifica ipsis proposuit. deinde iuuenes interrogat, Ecquinam illorum certare ferro ea lege vellent, vt victorem proposita praemia sequerentur: victus, fato simul et praesentibus malis defungeretur. quum ab vniuersis acclamatum esset, pugnam se poscere: sortem in id deiicere iubet; ac binos quibus sors euenisset, armatos inuicem pugnare. hac voce audita iuuenes, manibus repente in coelum sublatis, se quisque eum esse optare, quem fortuna ad id certamen eligeret. ad omnem deinde sortitionem, vt cuiusque sors exciderat, alacer, gaudio exultabat. alii contra. Peracta dimicatione, qui superant captiui, non minus mortui quam victoris fortunam praedicabant: vt qui

νῦν μὲν

νου μὲν ἀπολελυμένου, σφᾶς δ' αὐτοὺς ἀκμὴν ὑπομένοντας. ἦν δὲ παραπλησία καὶ περὶ τοὺς πολλοὺς τῶν Καρχηδονίων ἡ διάληψις. ἐκ παραθέσεως γὰρ θεωρουμένης τῆς τῶν ἀγομένων καὶ ζώντων ταλαιπωρίας, τούτους μὲν ἠλέουν, τὸν δὲ τεθνεῶτα πάντες ἐμακάριζον.

63. Ἀννίβας δὲ διὰ τῶν προειρημένων τὴν προκειμένην διάθεσιν ἐνεργασάμενος ταῖς τῶν δυνάμεων ψυχαῖς· μετὰ ταῦτα προελθὼν αὐτὸς, τούτου χάριν, ἔφη, παρεισαγαγεῖν τοὺς αἰχμαλώτους, ἵν' ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων συμπτωμάτων ἐναργῶς θεασάμενοι τὸ συμβαῖνον, βέλτιον ὑπὲρ τῶν σφίσι παρόντων βουλεύωνται πραγμάτων. εἰς παραπλήσιον γὰρ αὐτοὺς ἀγῶνα καὶ καιρὸν τὴν τύχην συγκεκλεικέναι, καὶ παραπλήσια τοῖς νῦν ἆθλα προτεθεικέναι. δεῖν γὰρ ἢ νικᾶν, ἢ θνήσκειν, ἢ τοῖς ἐχθροῖς ὑποχειρίους γενέσθαι ζῶντας· εἶναι δ' ἐκ μὲν τοῦ νικᾶν, ἆθλον, οὐχ ἵππους καὶ σάγους, ἀλλὰ τὸ πάντων ἀνθρώπων γενέσθαι μακαριωτάτους, κρατήσαντας τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας· ἐκ δὲ τοῦ μαχομένους τι παθεῖν, διαγωνιζομένους ἕως τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς, ὑπὲρ τῆς καλλίστης ἐλπίδος, μεταλλάξαι τὸν βίον ἐν χειρῶν νόμῳ, μηδενὸς κακοῦ λαβόντας πεῖραν· τοῖς δ' ἡττωμένοις καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸ ζῆν ἐπιθυμίαν οἰομένοις φεύγειν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον ἑλομένοις τὸ ζῆν, παντὸς κακοῦ καὶ πάσης ἀτυ-

multis magnisque aerumnis eſſet liberatus, quas ipſi cum maxime perpetiebantur. Similis et in plerisque Carthaginienſium habitus animorum erat. viuentium enim quos duci videbant calamitatem comparantes, hos quidem miſerabantur, mortuum vero felicem omnes pronuntiabant.

63. Hannibal poſtquam militum animos hoc exemplo ita affecit praeparauitque, ipſe in mediam progreſſus concionem, ea gratia captiuos ſe ait produxiſſe, vt conditione rerum in alienis caſibus euidenter ſpectata, melius ipſi ſuper praeſenti ſuo ſtatu conſilium capiant. Fortunam enim ſimili ipſos dimicandi neceſſitate concluſiſſe: ac praemia quoque ſimili propoſuiſſe. nam aut vincendum illis eſſe, aut moriendum, vel hoſtile iugum viuis ſubeundum. Porro ſi vincerent, ipſos manere non equos aut ſaga, ſed vt potiti Romanis opibus beatiſſimi omnium mortalium euadant: ſin pugnantibus et ad extremum vſque ſpiritum fortiter dimicantibus aliquid humanitus contingeret, vt in praelio ſine vllius mali ſenſu, dum maxima inter homines bona ſectantur, vitam finiant. at ſi vincerentur et cupiditate vitae fugam capeſſerent, aut quocumque alio modo ſaluti conſulerent; vt omne malorum atque infelicitatis genus experiantur.

χίας μετασχεῖν. οὐδένα γὰρ οὕτως ἀλόγιστον οὐδὲ νωθρὸν αὐτῶν ὑπάρχειν, ὃς μνημονεύων μὲν τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ τῆς διηνυσμένης ἐκ τῶν πατρίδων, μνημονεύων δὲ τοῦ πλήθους τῶν μεταξὺ πολέμων, εἰδὼς δὲ τὰ μεγέθη τῶν ποταμῶν, ὧν διεπέρασεν, ἐλπίσαι ποτ' ἂν, ὅτι φεύγων εἰς τὴν οἰκείαν ἀφίξεται. διόπερ ᾤετο δεῖν αὐτοὺς, ἀποκεκομμένης καθόλου τῆς τοιαύτης ἐλπίδος, τοιαύτην διάληψιν ποιεῖσθαι περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων, ἥνπερ ἀρτίως ἐποιοῦντο περὶ τῶν ἀλλοτρίων συμπτωμάτων. καθάπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνων τὸν μὲν νικήσαντα καὶ τεθνεῶτα πάντες ἐμακάριζον, τοὺς δὲ ζῶντας ἠλέουν· οὕτως ᾤετο δεῖν καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς διαλαμβάνειν, καὶ πάντας ἰέναι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, μάλιστα μὲν νικήσοντας· ἂν δὲ μὴ τοῦτο εἴη δυνατὸν, ἀποθανουμένους. τὴν δὲ τοῦ ζῆν ἡττημένους ἐλπίδα, κατὰ μηδένα τρόπον ἠξίου λαμβάνειν ἐν νῷ. τούτῳ γὰρ χρησαμένων αὐτῶν τῷ λογισμῷ, καὶ τῇ προθέσει ταύτῃ, καὶ τὸ νικᾶν ἅμα καὶ τὸ σώζεσθαι προδήλως σφίσι συνεξακολουθήσειν. πάντας γὰρ τοὺς ἢ κατὰ προαίρεσιν ἢ κατ' ἀνάγκην τοιαύτῃ προθέσει κεχρημένους, οὐδέποτε διεψεῦσθαι τοῦ κρατεῖν τῶν ἀντιταξαμένων. ὅταν δὲ δὴ καὶ τοῖς πολεμίοις συμβαίνῃ τὴν ἐναντίαν ἐλπίδα ταύτης ὑπάρχειν, ὃ νῦν ἐστὶ περὶ Ῥωμαίους, ὥστε φεύγουσι πρόδηλον εἶναι τοῖς πλείστοις τὴν σωτηρίαν, παρακειμένης αὐτοῖς τῆς οἰκείας, δῆλον, ὡς ἀνυπόστατος γένοιτ' ἂν ἡ τῶν ἀπηλπι-

neminem quippe illorum adeo ſtultum aut ſtupidum eſſe, qui memor longi itineris, quod a ſua quisque patria confecerant; memor etiam tot pugnarum in itinere pugnatarum; poſtremo amnium maximorum quos traiecerat, in fuga reditus ſui ſpem vllam poneret. faciendum igitur illis eſſe, vt omni eiusmodi ſpe praeciſa. quem animum in alienis caſibus paullo ante habuerant. eundem in aeſtimanda fortuna ſua haberent. nam vt in illis victoris et mortui ſortem pariter omnes laudabant, viuos miſerabantur: ita de ſuis quoque rebus ſtatuere debere: atque eo animo in certamina deſcendere; primo quidem, vt vincant: deinde ſi illud nequeant, vt moriantur. nam ſi vincerentur, ne cogitandum quidem ipſis eſſe de vita. hoc ſi bene fixum omnibus deſtinatumque in animo fuerit, nullum eſſe dubium, quin et vincerent et viuerent. nunquam enim factum eſſe, vt qui vel vltro, vel neceſſitate coacti hunc animum in praelia afferrent, victoriam de hoſtibus non reportarent. quando autem cum hoſte animato aliter res eſſet, vt nunc cum Romanis; quorum plerisque certa ſpes ſalutis in patriam fugientibus; palam eſſe, aduerſarios impetum ex deſperatione dimi antium non toleraturos Quum et exemplum et ora

κότων

κότων τόλμα. τῶν δὲ πολλῶν ἀποδεχομένων τότε παράδειγμα καὶ τοὺς λόγους, καὶ λαμβανόντων ὁρμὴν καὶ παράστασιν, οἵαν ὁ παρακαλῶν ἐσπούδαζε· τότε μὲν ἐπαινέσας αὐτοὺς διαφῆκε· τῇ δ' ἐπαύριον ἀναζυγὴν ἅμα τῷ φωτὶ παρήγγειλε.

tionem hanc laudaret multitudo, et iam eos ſpiritus conciperet, eamque indueret mentem, quam dux optabat; laudatos indictaque in poſterum diem primo diluculo profectione, dimiſit.

64. Πόπλιος δὲ περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας πρὸς τὸν Πάδον ποταμὸν ἤδη περαιούμενος, τὸν δὲ Τήκινον κρίνων εἰς τοὔμπροσθεν διαβαίνειν, τοῖς μὲν ἐπιτηδείοις γεφυροποιεῖν παρήγγειλε, τὰς δὲ λοιπὰς δυνάμεις συναγαγὼν παρεκάλει. Τὰ μὲν οὖν πολλὰ τῶν λεγομένων ἦν, περί τε τοῦ τῆς πατρίδος ἀξιώματος, καὶ τῶν προγονικῶν πράξεων· τὰ δὲ τοῦ παρεστῶτος καιροῦ τοιάδε· ἔφη γὰρ δεῖν καὶ μηδεμίαν μὲν εἰληφότας πεῖραν ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν ὑπεναντίων, αὐτὸ δὲ τοῦτο γινώσκοντας, ὅτι μέλλουσι πρὸς Καρχηδονίους κινδυνεύειν, ἀναμφισβήτητον ἔχειν τὴν τοῦ νικᾶν ἐλπίδα. καὶ καθόλου δεινὸν ἡγεῖσθαι καὶ παράλογον, εἰ τολμῶσι Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ἀντοφθαλμεῖν, πολλάκις μὲν ὑπ' αὐτῶν ἡττημένοι, πολλοὺς δ' ἐξενηνοχότες φόρους, μονονουχὶ δουλεύοντες αὐτοῖς ἤδη τοσούτους χρόνους. ὅταν δὲ χωρὶς τῶν προειρημένων, καὶ τῶν νῦν παρόντων ἀνδρῶν ἔχωμεν ἐπὶ ποσὸν πεῖραν, ὅτι μόνον οὐ τολμῶσι κατὰ πρόσωπον ἰδεῖν ἡμᾶς, τίνα χρὴ διάληψιν ποιεῖσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος τοὺς ὀρθῶς λογιζομένους; καὶ μὴν οὔτε τοὺς ἱππεῖς συμπεσόντας τοῖς παρ' αὐτῶν ἱππεῦσι περὶ τὸν

64. P. Cornelius circa eosdem dies vltra Padum iam proceſſerat, et qui progredi vlterius vellet, Ticinum ponte iungi ab hominibus idoneis iuſſit, deinde vbi reliquas copias in vnum coëgiſſet, ita ſuos adhortari coepit. Multa ibi de dignitate patriae et rebus geſtis maiorum diſſeruit: ſed quae ad rem praaeſentem facerent, haec propemodum fuerunt. Etiamſi nullum praeſentis hoſtis periculum feciſſent; tamen vel eo ſolo nomine, quod cum Carthaginienſibus res ipſis futura ſit, certam oportuiſſe illos dixit atque exploratam victoriae ſpem habere. quin rem indignam atque intolerabilem videri debere, quod contra Romanos Poeni attollere oculos audeant: toties ab illis victi, tot iam annos ſtipendiarii, et tantum non ſeruire ipſis longo tempore aſſueti. ſed quum hoc amplius experimento aliquo cognouerimus, praeſentem hoſtem ferre conſpectum noſtrum non poſſe, quid in poſterum, ſi recte iudicemus, ſperandum nobis? atqui neque equitibus illorum pugnam ad Rhodanum cum

Ῥοδανὸν ποταμὸν ἀπαλλάξαι καλῶς· ἀλλὰ πολλὰς ἀποβαλόντας αὐτῶν φυγεῖν αἰσχρῶς μέχρι τῆς ἰδίας παρεμβολῆς. τόν τε ϛρατηγὸν αὐτῶν καὶ τὴν σύμπασαν δύναμιν ἐπιγνόντας τὴν παρουσίαν τῶν ἡμετέρων ϛρατιωτῶν, φυγῇ παραπλησίαν ποιήσασθαι τὴν ἀποχώρησιν, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν προαίρεσιν διὰ τὸν φόβον κεχρῆσθαι τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων πορείᾳ. παρεῖναι δὲ καὶ νῦν, ἔφη, τὸν Ἀννίβαν, κατεφθαρκότα μὲν τὸ πλεῖϛον μέρος τῆς δυνάμεως, τὸ δὲ περιλειπόμενον, ἀδύνατον καὶ δύχρηϛον ἔχοντα διὰ τὴν κακεχίαν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἵππων τοὺς μὲν πλείϛους ἀπολωλεκότα, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠχρειωκότα. διὰ τὸ μῆκος καὶ τὴν δυσχέρειαν τῆς ὁδοῦ. δι' ὧν ἐπιδεικνύειν ἐπειρᾶτο. διότι μόνον ἐπιφανῆναι δεῖ τοῖς πολεμίοις. Μάλιϛα δ' ἠξίου θαῤῥεῖν αὐτοὺς βλέποντας εἰς τὴν αὐτοῦ παρουσίαν. οὐδέποτε γὰρ ἂν ἀπολιπὼν τὸν ϛόλον, καὶ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ πράξεις, ἐφ' ἃς ἀπεϛάλην. δεῦρο μετὰ τοιαύτης ἐλθεῖν σπουδῆς, εἰ μὴ καὶ λίαν ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἑώρων, τὴν πρᾶξιν ταύτην ἀναγκαίαν μὲν οὖσαν τῇ πατρίδι, πρόδηλον δ' ἐν αὐτῇ τὴν νίκην ὑπάρχουσαν. πάντων δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ λέγοντος πίϛιν, καὶ διὰ τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν ἐκθύμως ἐχόντων πρὸς τὸ κινδυνεύειν, ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν ὁρμὴν διαφῆκε, προσπαρακαλέσας ἑτοίμους εἶναι πρὸς τὸ παραγγελλόμενον.

Romanis equitibus bene cessisse; verum post caedem multorum reliquos turpi fuga in sua castra compulsos: et ducem ipsum, omnemque exercitum, vbi aduenisse legiones nostras senserunt, fugientibus similes abiisse, et contra voluntatem suam metu nostri per Alpium iuga iter fecisse. Nunc quoque venisse Hannibalem aiebat, maxima parte exercitus sui amissa. si quos haberet reliquos, eos propter magnitudinem malorum quae perpessi erant, exhaustis viribus, ad belli vsum inutiles factos esse. simi iter et equorum plurimos periisse; reliquos propter longitudinem et difficultatem confecti itineris, inutiles futuros. his rationibus persuadere ipsis contendebat, satis ad victoriam fore, si dumtaxat se ostenderent. Sed et sua ipsius praesentia confirmari vel maxime animos eorum debere. nunquam enim, aiebat, classe omissa, et Hispania prouincia, ad quam missus eram, tanto studio huc contendissem, nisi ratione certa ductus, ita iudicarem; expeditionem hanc tum ad patriae salutem esse necessariam; tum manifesta cum victoriae spe coniunctam. Omnibus deinde partim propter dicentis auctoritatem, partim quod vera omnia locutus erat, praelium magna contentione deposcentibus: laudata eorum alacritate, hortatus etiam, vt ad excipienda mandata parati atque intenti essent, concionem dimisit.

65. Τῇ

65. Τῇ δὲ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ προῆγον ἀμφότεροι κατὰ τὸν ποταμὸν, ἐκ τοῦ πρὸς τὰς Ἄλπεις μέρους, ἔχοντες εὐώνυμον μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, δεξιὸν δὲ τὸν ῥοῦν οἱ Καρχηδόνιοι. γνόντες δὲ τῇ δευτέρᾳ διὰ τῶν προνομευόντων, ὅτι σύνεγγύς εἰσιν ἀλλήλων, τότε μὲν αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσαντες, ἔμειναν· τῇ δ' ἐπαύριον πᾶσαν τὴν ἵππον ἀναλαβόντες ἀμφότεροι, Πόπλιος δὲ καὶ τῶν πεζῶν τοὺς ἀκοντιστὰς, προῆγον διὰ τοῦ πεδίου, σπεύδοντες κατοπτεῦσαι τὰς ἀλλήλων δυνάμεις. ἅμα δὲ τῷ πλησιάζειν αὐτοὺς, καὶ συνιδεῖν τὸν κονιορτὸν ἐξαιρόμενον, εὐθέως συνετάττοντο πρὸς μάχην. ὁ μὲν οὖν Πόπλιος προθέμενος τοὺς ἀκοντιστὰς, καὶ τοὺς ἅμα τούτοις Γαλατικοὺς ἱππεῖς, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν μετώπῳ καταστήσας, προῄει βάδην. ὁ δ' Ἀννίβας τὴν μὲν κεχαλινωμένην ἵππον καὶ πᾶν τὸ στάσιμον αὐτῆς κατὰ πρόσωπον τάξας, ἀπήντα τοῖς πολεμίοις, τοὺς δὲ Νομαδικοὺς ἱππεῖς ἀφ' ἑκατέρου τοῦ κέρατος ἡτοιμάκει πρὸς κύκλωσιν. ἀμφοτέρων δὲ καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἱππέων φιλοτίμως διακειμένων πρὸς τὸν κίνδυνον, τοιαύτην συνέβη γενέσθαι τὴν πρώτην σύμπτωσιν, ὥστε τοὺς ἀκοντιστὰς μὴ φθάσαι τὸ πρῶτον ἐκβαλόντας βέλος, φεύγειν δ' ἐκκλίναντας εὐθέως διὰ τῶν διαστημάτων ὑπὸ τὰς παρ' αὐτῶν ἴλας, καταπλαγέντας τὴν ἐπιφορὰν, καὶ περιδεεῖς γενομένους μὴ συμπατηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπιφερομένων ἱππέων. οἱ

65. Poſtero die progrediuntur duces ambo ſecundum amnem, in ea quae verſus Alpes eſt ripa, quum haberent ipſum fluuium, Romani quidem ad laeuam, Carthaginienſes vero ad dextram. Altero dein die, quum vterque a pabulatoribus edoctus fuiſſet, parum inuicem diſtare exercitus, tum quidem, communitis caſtris ibi morati ſunt. poſtridie vero eius diei cum omni equitatu duces ambo, Scipio etiam cum peditibus iaculatoribus, per campos agmen ſuorum praecedebant; cupiens vterque alterius copias ſpeculari. Simulac oriens puluis propinquantium hoſtium ſignum ambobus dedit, acies vtrimque ad praelium inſtrui coeperunt. Scipio iaculatoribus, et Gallis equitibus qui vna cum his erant, praemiſſis, ac reliquis in frontem directis, lentis inceſſibus procedebat. Hannibal frenatos equos et quod roboris fuit ac ſtabilis in eius equitatu, in prima acie locat, et occurrere hoſti pergit. idem Numidas equites ab vtroque cornu ad cingendum hoſtem praeparauerat. quum vtrimque et duces et equites pugnae eſſent auidi, prima commiſſio eiusmodi fuit, vt iaculatores necdum primis iaculis miſſis, ruentis in ſe hoſtis impetu territi, metu ne ab imminente equitatu conculcarentur, fuga ſe reciperent per aciei interualla intra equitum ſuorum turmas. Qui a

μὲν οὖν κατὰ πρόσωπον ἀλλήλοις συμπεσόντες, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐποίουν ἰσόῤῥοπον τὸν κίνδυνον. ὁμοῦ γὰρ ἦν ἱππομαχία καὶ πεζομαχία, διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρακαταβαινόντων ἀνδρῶν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. τῶν δὲ Νομάδων κυκλωσάντων, καὶ κατόπιν ἐπιπεσόντων, οἱ μὲν πεζακοντισαὶ τὸ πρῶτον διαφυγόντες τὴν σύμπτωσιν τῶν ἱππέων, τότε συνεπατήθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἐπιφορᾶς τῶν Νομάδων. οἱ δὲ κατὰ πρόσωπον ἐξ ἀρχῆς διαμαχόμενοι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπολωλεκότες, ἔτι δὲ πλείους τῶν Καρχηδονίων διεφθαρκότες, συνεπιθεμένων ἀπ' οὐρᾶς τῶν Νομάδων, ἐτράπησαν, οἱ μὲν πολλοὶ σποράδην, τινὲς δὲ περὶ τὸν ἡγεμόνα συστραφέντες.

66 Πόπλιος μὲν οὖν ἀναζεύξας προῆγε διὰ τῶν πεδίων, ἐπὶ τὴν τοῦ Πάδου γέφυραν, σπεύδων φθάσαι διαβιβάσας τὰ στρατόπεδα. θεωρῶν γὰρ τοὺς μὲν τόπους ἐπιπέδους ὄντας, τοὺς δ' ὑπεναντίους ἱπποκρατοῦντας, αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον ἐκ τοῦ τραύματος, εἰς ἀσφαλὲς ἔκρινε δεῖν ἀποκαταστῆσαι τὰς δυνάμεις. Ἀννίβας δὲ μέχρι μέν τινος ὑπέλαβε τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις αὐτοὺς διακινδυνεύσειν· συνιδὼν δὲ κεκινηκότας ἐκ τῆς παρεμβολῆς, ἕως μὲν τοῦ πρώτου ποταμοῦ καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ γεφύρας ἐπηκολούθει. καταλαβὼν δὲ τὰς μὲν πλείστας τῶν σανίδων ἀνεσπασμένας, τοὺς δὲ φυλάττοντας τὴν γέφυραν ἔτι περὶ τὸν ποταμὸν ὑπολειπομένους,

fronte inuicem concurrerunt, aequo Marte perdiu dimicarunt. ſimul enim equites peditesque pugnabant, quum in ipſo praelio multi ad pedes deſilirent. vbi vero Numidae equites circumuenti hoſtis terga caedere coeperunt, pedites iaculatores quos iam oſtendimus ingruentibus equitibus fuga ſibi conſuluiſſe, ab ingenti Numidarum manu quae tunc eos inuaſit, ſunt proculcati. etiam illi qui initio praelii in prima acie confligebant cum Carthaginienſibus, multis ſuorum amiſſis, pluribus Poenorum occiſis, poſtquam Numidae eos a tergo adoriebantur, dare ſe in fugam ſunt coacti. Multi paſſim huc illuc fugere: quidam ad conſulem coiere.

66. Itaque Scipio caſtris ab Ticino motis, per plana exercitum ad pontem Padi eo conſilio duxit; vt amnem confeſtim traiiceret. quia enim patentes campi erant, et melior equitatu Poenus, ipſe vulnere grauatus; legiones in tuto collocandas duxit. Hannibal aliquamdiu exſpectata peditum legionariorum pugna, vbi caſtris exceſſiſſe Romanos cognouit, vſque ad proximum fluuium, et impoſitum ei pontem eos inſecutus. poſtquam aſſeres pleroſque auulſos inuenit, praeſidium tamen ibi relictum eſſe ad cuſtodiam pontis: iſtud quidem, quod erat

τούτων

τούτων μὲν ἐγκρατὴς ἐγένετο, σχεδὸν ἑξακοσίων ὄντων τὸν ἀριθμόν· τοὺς δὲ λοιποὺς ἀκούων ἤδη πολὺ προειληφέναι, μεταβαλλόμενος αὖθις, εἰς τἀναντία παρὰ τὸν ποταμὸν ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, σπεύδων ἐπὶ τόπον εὐγεφύρωτον ἀφικέσθαι τοῦ Πάδου. καταλύσας δὲ δευτεραῖος καὶ γεφυρώσας τοῖς ποταμίοις πλοίοις τὴν διάβασιν, Ἀσδρούβᾳ μὲν ἐπέταξε διακομίζειν τὸ πλῆθος· αὐτὸς δὲ διαβὰς εὐθέως, ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγονόσι πρεσβευταῖς ἀπὸ τῶν σύνεγγυς τόπων. ἅμα γὰρ τῷ γενέσθαι τὸ προτέρημα, πάντες ἔσπευδον οἱ παρακείμενοι Κελτοὶ, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, καὶ φίλοι γίνεσθαι καὶ χορηγεῖν καὶ συστρατεύειν τοῖς Καρχηδονίοις. ἀποδεξάμενος δὲ τοὺς παρόντας φιλανθρώπως, καὶ κομισάμενος τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ πέραν, προῆγε παρὰ τὸν ποταμὸν, τὴν ἐναντίαν ποιούμενος τῇ πρόσθεν παρόδῳ. κατὰ ῥοῦν γὰρ ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, σπεύδων συνάψαι τοῖς ὑπεναντίοις. ὁ δὲ Πόπλιος περαιωθεὶς τὸν Πάδον καὶ στρατοπεδεύσας περὶ πόλιν Πλακεντίαν, ἥτις ἦν ἀποικία Ῥωμαίων· ἅμα μὲν αὑτὸν ἐθεράπευε καὶ τοὺς ἄλλους τραυματίας, ἅμα δὲ τὰς δυνάμεις εἰς ἀσφαλὲς ἀπηρεῖσθαι νομίζων, ἦγε τὴν ἡσυχίαν. Ἀννίβας δὲ παραγενόμενος δευτεραῖος ἀπὸ τῆς διαβάσεως ἐγγὺς τῶν πολεμίων, τῇ τρίτῃ παρέταξε τὴν δύναμιν ἐν συνόψει τοῖς ὑπεναντίοις. οὐδενὸς δὲ σφίσιν ἀντεξάγοντος, κατεστρατοπέ-

ſexcentorum fere hominum, in poteſtatem redigit: ſed qui reliquos longe iam proceſſiſſe intelligeret, fronte conuerſa, itinere contrario ſecus fluuium ire perrexit; locum in Pado ſummo ſtudio quaerens, vbi facile fluuius ponte iungi poſſet. bidui iter dein progreſſus, quum pontem in amne e fluuialibus nauigiis confeciſſet, Aſdrubalem copias transmittere iubet: ipſe extemplo traiicit, et legatis, qui e vicinis locis ad eum venerant, audiendis dat operam. Simul namque victoriam adeptus eſt Hannibal, omnes circumiacentium regionum Galli ad Carthaginienſes inclinare animos, ſicut ab initio conſtituerant: eorum amicitiam expetere, rebus omnibus adiuuare, et ſocia arma cum iis velle iungere. Hannibal comiter qui aduenerant exceptis, vbi omnes ipſius copiae traieciſſent, propter amnem ducit: et qui contrarium priori iter haberet, ſecunda Padi ripa pergens, hoſtes conſequi properabat. Publius Scipio amnem transgreſſus, ad Placentiam Romanorum coloniam caſtra communiuerat: ibique ſeſe et reliquos vulneratos curans, exercitu in tuto, vti exiſtimabat, locato, nihil mouebat. Hannibal binis caſtris a tranſitu fluminis eo peruenit. tertio die in conſpectu hoſtium aciem ſuo-

δευσε

δευτε λαβὼν περὶ πεντήκοντα ςάδια τὸ μεταξὺ διάςημα τῶν ςρατοπέδων.

67. Οἱ δὲ συςρατευόμενοι Κελτοὶ τοῖς Ῥωμαίοις, θεωρȣ̃ντες ἐπικυδεςέρας τὰς τῶν Καρχηδονίων ἐλπίδας, συνταξάμενοι πρὸς ἀλλήλȣς, καιρὸν ἐπετήρȣν πρὸς ἐπίθεσιν, μένοντες ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἕκαςοι σκηναῖς. δειπνοποιησαμένων δὲ, καὶ κατακοιμηθέντων τῶν ἐν τῷ χάρακι, παρελθεῖν ἐάσαντες τὸ πλεῖον μέρος τῆς νυκτὸς, καθοπλισάμενοι περὶ τὴν ἑωθινὴν Φυλακὴν, ἐπιτίθενται τοῖς σύνεγγυς τῶν Ῥωμαίων παραςρατοπεδεύȣσι. καὶ πολλȣ̀ς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, ȣ̓κ ὀλίγȣς δὲ κατετραυμάτισαν· τέλος δὲ τὰς κεΦαλὰς ἀποτεμόντες τῶν τεθνεώτων, ἀπεχώρȣν πρὸς τȣ̀ς Καρχηδονίȣς, ὄντες πεζοὶ μὲν εἰς διχιλίȣς, ἱππεῖς δὲ μικρῷ λείποντες διακοσίων. Ἀννίβας δὲ Φιλοφρόνως ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν παρȣσίαν, τȣ́τȣς μὲν εὐθέως παρακαλέσας, καὶ δωρεὰς ἑκάςοις τὰς ἁρμοζȣ́σας ἐπαγγειλάμενος ἐξέπεμψεν εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις, δηλώσοντας μὲν τὰ πεπραγμένα τοῖς πολίταις, παρακαλέσοντας δὲ πρὸς τὴν αὐτȣ̃ συμμαχίαν. ᾔδει γὰρ, ὅτι πάντες κατ᾽ ἀνάγκην αὐτῷ κοινωνήσȣσι τῶν πραγμάτων, ἐπιγνόντες τὸ γεγονὸς ἐκ τῶν σΦετέρων πολιτῶν παρασπόνδημα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. ἅμα δὲ τȣ́τοις καὶ τῶν Βοιῶν παραγεγονότων, καὶ τȣ̀ς τρεῖς ἄνδρας ἐγχειριζόντων αὐτῷ, τȣ̀ς ἐπὶ τὴν διάδοσιν τῆς χώρας ὑπὸ Ῥωμαίων

rum instruit. nemine aduersus ipsum prodeunte, sex millia ab hoste castris locum capit.

67. Qui Romanis militabant Galli, vt secundioris fortunae spem Carthaginiensibus affulgere vident, communi consilio tempus ad insidias circumspectabant, in suis quisque tentoriis se continentes. Igitur quum a coena ad quietem se recepissent, qui intra vallum erant, dissimulato per reliquam noctem dolo, circa vigiliam quartam sumptis armis Romanos qui proxime castra metabantur, inuadunt. multis occisis, nec paucis vulneratis, tandem capitibus mortuorum praecisis, ad Carthaginienses transeunt, pedites ad bis mille, equites paullominus ducenti. Hannibal per quam gratos sibi illos aduenire testatus, protinus et verbis multum hortatus, et dona cuique convenientia pollicitus, in ciuitates quemque suas ad significanda quae gesta fuerant, et sollicitandos popularium animos dimisit. norat enim secum omnes, vellent nollent, consensuros, cognita perfidia suorum in Romanos. Simul cum his et Boii venerunt, tres viros diuidundis agris missos illi tradentes, quos belli principio ea fraude quam supra commemorauimus, in-

ἐξαπε-

ἐξαπεςαλμένȣς, ὧν κατ᾽ ἀρχὰς ἐκυρίευσαν τȣ͂ πολέμȣ παρασπονδήσαντες, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον. ἀποδεξάμενος Ἀννίβας τὴν εὔνοιαν αὐτῶν, ὑπὲρ μὲν τῆς Φιλίας καὶ συμμαχίας ἔθετο πρὸς τȣ̀ς παρόντας πίςεις· τȣ̀ς γε μὴν ἄνδρας αὐτοῖς ἀπέδωκε, παραγγείλας τηρεῖν, ἵνα παρὰ τȣ́των κομίσωνται τȣ̀ς αὐτῶν ὁμήρȣς κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. Πόπλιος δὲ σχετλιάζων ἐπὶ τῷ γεγονότι παρασπονδήματι, καὶ συλλογισάμενος, ὅτι πάλαι τῶν Κελτῶν πρὸς αὐτȣ̀ς ἀλλοτρίως διακειμένων, τȣ́των ἐπιγεγονότων, πάντας τȣ̀ς πέριξ Γαλάτας συμβήσεται πρὸς τȣ̀ς Καρχηδονίȣς ἀπονεύειν, ἔγνω δεῖν εὐλαβηθῆναι τὸ μέλλον. Διόπερ ἐπιγενομένης τῆς νυκτὸς ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν, ἀναζεύξας ἐποιεῖτο τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν, καὶ τȣ̀ς τȣ́τῳ συνάπτοντας γεωλόφȣς, πιςεύων τῇ τε τῶν τόπων ὀχυρότητι, καὶ τοῖς παροικȣ͂σι τῶν συμμάχων.

68. Ἀννίβας δὲ τὴν ἀναζυγὴν αὐτῶν ἐπιγνȣ̀ς, παραυτίκα μὲν τȣ̀ς Νομαδικȣ̀ς ἱππεῖς ἐξαπέςελλε· μετ᾽ ȣ̓ πολὺ δὲ τȣ̀ς ἄλλȣς. τȣ́τοις δ᾽ ἐκ ποδὸς τὴν δύναμιν ἔχων αὐτὸς εἵπετο κατόπιν. οἱ μὲν ȣ͂ν Νομάδες εἰς ἔρημον τὴν ςρατοπεδείαν ἐμπεσόντες, ταύτην ἐνεπίμπρασαν. ὃ δὴ καὶ σφόδρα συνήνεγκε τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς εἴπερ ȣ̂τοι κατὰ πόδας ἀκολȣθήσαντες συνῆψαν ταῖς ἀποσκευαῖς, πολλȣ̀ς αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἱππέων ἐν τοῖς ἐπιπέδοις συνέβη διαφθαρῆναι. νῦν δὲ οἱ πλείȣς ἔφθασαν διαβάν-

terceperunt. Hannibal laudata eorum voluntate, amicitiam quidem et ſocietatem cum praeſentibus firmauit: tres viros tamen ipſis reddidit; monuitque vt eos ſeruarent, quo poſſent, ſicut initio decreuerant, per iſtos ſuos recipere obſides. Publius Scipio caedem fraude peremptorum lamentans, neque dubitans, Gallorum animo pridem a Romanis alienato, plerosque ex omnibus circumcirca regionibus, ad partes Carthaginienſium poſt iſtud facinus inclinaturos, cauendum ſibi in poſterum iudicauit. Itaque ſilentio noctis ſub quartam vigiliam ad Trebiam fluuium et tumulos ei vicinos caſtra mouet: tum natura locorum fretus; tum ſociis populi Romani eum tractum incolentibus confiſus.

68. Senſit Hannibal horum profectionem, ac ſtatim Numidas equites, deinde etiam reliquos veſtigia eorum ſequi iuſſit. mox ipſe quoque cum omnibus copiis pone iſtos inſequitur. Numidae vacua nacti caſtra, illa incenderunt; quae res adprime Romanos iuuit. nam ſi nulla facta mora conſecuti impedimenta fuiſſent, multi Romanorum in campis patentibus ab equitibus caeſi, erant perituri. nunc plerisque omnibus Tre-

τες τὸν Τρεβίαν ποταμόν. τῶν δὲ καταλειφθέντων ἐπὶ τῆς οὐραγίας, οἱ μὲν διεφθάρησαν, οἱ δὲ ζῶντες ἑάλωσαν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Πόπλιος μὲν οὖν διαβὰς τὸν προειρημένον ποταμὸν ἐστρατοπέδευσε περὶ τοὺς πρώτους λόφους. καὶ περιβαλὼν τάφρῳ καὶ χάρακι τὴν παρεμβολὴν, ἀνεδέχετο μὲν τὸν Τιβέριον καὶ τὰς μετ' ἐκείνου δυνάμεις. ἐθεράπευε δ' αὑτὸν ἐπιμελῶς, σπουδάζων εἰ δύναιτο κοινωνῆσαι τοῦ μέλλοντος κινδύνου. Ἀννίβας δὲ περὶ τετταράκοντα σταδίους ἀποσχὼν τῶν πολεμίων, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε. τὸ δὲ τῶν Κελτῶν πλῆθος τὸ τὰ πεδία κατοικοῦν, συνεξηρκὸς ταῖς τῶν Καρχηδονίων ἐλπίσι, δαψιλῶς μὲν ἐχορήγει τὸ στρατόπεδον τοῖς ἐπιτηδείοις· ἕτοιμον δ' ἦν παντὸς κοινωνεῖν ἔργου καὶ κινδύνου τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν. Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ προσπεπτωκότων τῶν κατὰ τὴν ἱππομαχίαν ἐξενίζοντο μὲν, τῷ τὸ συμβεβηκὸς εἶναι παρὰ τὴν προσδοκίαν, οὐ μὴν ἠπόρουν γε σκέψεων, πρὸς τὸ μὴ δοκεῖν αὐτοῖς ἧτταν εἶναι τὸ γεγονός· ἀλλ' οἱ μὲν ᾐτιῶντο τὴν τοῦ στρατηγοῦ προπέτειαν, οἱ δὲ τὴν τῶν Κελτῶν ἐθελοκάκησιν, στοχαζόμενοι διὰ τῆς τελευταίας ἀποστάσεως. καθόλου δὲ τῶν πεζικῶν στρατοπέδων ἀκεραίων ὄντων, ἀκεραίους εἶναι διελάμβανον τὰς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐλπίδας. ὅθεν καὶ συνάψαντος τοῦ Τιβερίου, καὶ τῶν μετ' ἐκείνου στρατοπέδων, καὶ διαπορευομένων διὰ τῆς Ῥώμης, ἐξ ἐπιφανείας ἐδόξαζον κριθήσεσθαι

biam transgreſſis, partem dumtaxat aliquam extremi agminis, qua occiderunt Poeni, qua ceperunt. Scipio igitur traiecto Trebia circa proximos tumulos locum ſtatiuis deligit; ibique foſſa ac vallo caſtris munitis, Tiberium et eius legiones opperiens, vulnus diligenter curabat, quo poſſet futuro mox praelio intereſſe. Hannibal quinque milium intervallo ab hoſte caſtra ponit. Galli ad ſpem Carthaginienſium ſublatis animis, commeatus et neceſſaria omnia largiter ſubminiſtrabant; parati in omnibus conſiliis et periculis Hannibali eſſe participes. Romani vero in vrbe, vbi allatus nuntius eſt de ſuperiore equitum pugna, mirari illi quidem quod acciderat, vtpote longe contra ipſorum opinionem: ſed non deerant cauſſae cur victos eo praelio ſe negarent fuiſſe: aliis temeritatem ducis accuſantibus, aliis Gallorum fidem, qui de induſtria male pugnaſſent: quod noviſſima defectione ſatis oſtendiſſent. denique legionum peditibus ſaluis atque integris, ſpes quoque ſuas de ſumma rerum ſupereſſe credebant integras. Quamobrem vt venit Tiberius Sempronius, et vna cum ipſo legiones quas habebat, dum illas per vrbem tranſeuntes cernerent; ſi vel tantum hic exercitus ſe oſtendiſſet, debellatum iri vno praelio ſibi per-

τὴν

τὴν μάχην. ἀθροισθέντων δὲ τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὸν ὅρκον εἰς Ἀρίμινον, ἀναλαβὼν αὐτοὺς ὁ στρατηγὸς, προῆγε σπεύδων συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Πόπλιον. συμμίξας δὲ καὶ παραστρατοπεδεύσας ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι, τὸ μὲν πλῆθος ἀνελάμβανε τῶν ἀνδρῶν, ὡς ἂν ἐκ Λιλυβαίου τετταράκοντα συνεχῶς ἡμέρας πεπεζοπορηκότων εἰς Ἀρίμινον· τὰς δὲ παρασκευὰς ἐποιεῖτο πάσας ὡς πρὸς μάχην. αὐτὸς δ' ἐπιμελῶς συνήδρευε τῷ Ποπλίῳ τὰ μὲν ἤδη γεγονότα πυνθανόμενος, περὶ δὲ τῶν παρόντων συνδιανοούμενος.

suadebant. Postquam omnes Ariminum, sicut iussi fuerant et iusiurandum adacti, convenere, consul iis assumptis ad Scipionem properauit. ad quem vt peruenit, prope eius castra consedit. ibi suos milites longo itinere dierum continuorum quadraginta, quibus a Lilybaeo Ariminum venerant, defatigatos, refecit. ipse interim dum necessaria ad pugnam comparantur, Publio assiduus adesse, praeterita ab eo sciscitari, de iis quae instabant cum eo deliberare.

69. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀννίβας πραξικοπήσας πόλιν Κλαστίδιον, ἐνδόντος αὐτῷ τοῦ πεπιστευμένου παρὰ Ῥωμαίων ἀνδρὸς Βρεντησίνου, κατέσχε. γενόμενος δὲ κύριος τῆς τε φρουρᾶς, καὶ τῆς τοῦ σίτου παραθέσεως, τούτῳ μὲν πρὸς τὸ παρὸν ἐχρήσατο· τοὺς δὲ παραληφθέντας ἄνδρας ἀβλαβεῖς μεθ' ἑαυτοῦ προῆγε· δεῖγμα βουλόμενος ἐκφέρειν τῆς σφετέρας προαιρέσεως, πρὸς τὸ μὴ δεδιότας ἀπελπίζειν τὴν παρ' αὐτῷ σωτηρίαν, τοὺς ἀπὸ τῶν καιρῶν καταλαμβανομένους. τὸν δὲ προδότην ἐτίμησε μεγαλείως, ἐκκαλέσασθαι σπουδάζων τοὺς ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους πρὸς τὰς Καρχηδονίων ἐλπίδας. μετὰ δὲ ταῦτα συνθεωρήσας τινὰς τῶν Κελτῶν, οἱ κατῴκουν μεταξὺ τοῦ Πάδου καὶ τοῦ Τρεβία ποταμοῦ, πεποιημένους μὲν καὶ πρὸς αὐτὸν φιλίαν, διαπεμπομένους δὲ καὶ πρὸς Ῥω-

69. Eodem fere tempore Hannibal Clastidium oppidum proditione cepit: tradente P. Brundusino, quem ei loco Romani praefecerant. Poenus praesidio et frumento ibi condito potitus, hoc quidem ad subleuandam praesentem inopiam est vsus: captiuos vero incolumes secum abduxit: id spectans, vt hoc edito animi sui specimine, eos qui temporibus deprehensi a Romanis stetissent, admoneret, posito metu clementiae suae non diffidere. Proditorem magnifice donauit: omnes qui munere aliquo fungerentur ad partes Carthaginiensium cupiens allicere. Secundum haec, intelligens Gallos, qui quod inter Padum et Trebium est incolebant, post initam secum amicitiam cum Romanis communicare, ratos se per hunc

μαίους,

μαίους, καὶ πεπεισμένους τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τὴν παρ' ἀμφοῖν ἀσφάλειαν αὐτοῖς ὑπάρξειν· ἐξαποστέλλει πεζοὺς μὲν δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ Κελτοὺς καὶ Νομάδας εἰς χιλίους, προστάξας ἐπιδραμεῖν αὐτῶν τὴν χώραν. τῶν δὲ πραξάντων τὸ προσαχθὲν, καὶ πολλὴν περιλαβομένων λείαν, εὐθέως οἱ Κελτοὶ παρῆσαν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν. Τιβέριος δὲ πάλαι ζητῶν ἀφορμὴν τοῦ πράττειν, τότε λαβὼν πρόφασιν, ἐξαπέστειλε τῶν μὲν ἱππέων τὸ πλεῖστον μέρος, πεζοὺς δὲ σὺν τούτοις ἀκοντιστὰς εἰς χιλίους. σπουδῇ δὲ τούτων προσμιξάντων πέρα τοῦ Τρεβία, καὶ διαμαχομένων τοῖς πολεμίοις ὑπὲρ τῆς λείας, ἐτράπησαν οἱ Κελτοὶ σὺν τοῖς Νομάσι, καὶ τὴν ἀποχώρησιν ἐπὶ τὸν ἑαυτῶν ἐποιοῦντο χάρακα. ταχὺ δὲ συννοήσαντες τὸ γενόμενον οἱ προκαθήμενοι τῆς τῶν Καρχηδονίων παρεμβολῆς, ἐντεῦθεν ταῖς ἐφεδρείαις ἐβοήθουν τοῖς πιεζομένοις. οὗ γενομένου, τραπέντες οἱ Ῥωμαῖοι, πάλιν ἐποιοῦντο τὴν ἀπόλυσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν παρεμβολήν. Τιβέριος δὲ συνορῶν τὸ γινόμενον, πάντας ἀφῆκε τοὺς ἱππεῖς, καὶ τοὺς ἀκοντιστάς. τούτου δὲ συμπεσόντος, αὖθις ἐγκλίναντες οἱ Κελτοὶ, πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν ὑπεχώρουν. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων, ἀπαράσκευος ὢν πρὸς τὸ κρίνειν τὰ ὅλα, καὶ νομίζων δεῖν μηδέποτε χωρὶς προθέσεως, μηδ' ἐκ πάσης ἀφορμῆς ποιεῖσθαι τοὺς ὁλοσχερεῖς κινδύνους· ὅπερ εἶναι φατέον ἡγεμόνος

ambiguum fauorem tutos ab vtroque futuros hoſte: peditum duo millia, equites Gallos et Numidas aduerſus eos miſit, iuſſos fines incurſare. quibus imperata facientibus, multamque praedam abigentibus; extemplo ad Romanorum munitiones Galli adueniunt, opem illos poſcentes. Sempronius, qui manus conſerendi occaſionem iamdudum quaerebat, tunc temporis illam adeptus, equitum partem maximam, et ſimul pedites iaculatores ad mille emiſit: qui hoſtem Trebia traiecto aggreſſi, ac pro praeda acriter cum illo dimicantes, Gallos Numidasque in ſua caſtra compellunt. eo ſtatim animaduerſo qui pro munitionibus Carthaginienſium in ſtatione erant, vt quosque ſuorum viderant laborare, ſubſidium a ſe ſubmittentes, terga vertere Romanos et caſtra repetere coegerunt. Tum vero Tiberius re cognita equites iaculatores omnes immiſit: atque ita Carthaginienſes viciſſim cedentes loco intra munitiones ſuas ſe recipiunt. Hannibal, qui ad vniuerſae rei dimicationem adhuc erat imparatus; exiſtimans non ex quauis occaſione, neque ſine certa animi deſtinatione periculum ſummae rerum eſſe faciendum; magni ducis, quod

ἔργον

ἔργου ἀγαθοῦ· τότε μὲν ἐπέσχε τοὺς παρ᾽ αὐτῷ συνεξηΐσαντας τῷ χάρακι, καὶ στῆναι μὲν ἐκ μεταβολῆς ἠνάγκασε, διώκειν δὲ καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐκώλυσε, διὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ σαλπιγκτῶν ἀνακαλούμενος· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βραχὺν ἐπισχόντες χρόνον, ἀνέλυσαν, ὀλίγους μὲν αὐτῶν ἀποβαλόντες, πλείους δὲ τῶν Καρχηδονίων διεφθαρκότες.

70. Ὁ δὲ Τιβέριος μετεωρισθεὶς καὶ περιχαρὴς γενόμενος ἐπὶ τῷ προτερήματι, φιλοτίμως εἶχε πρὸς τὸ τὴν ταχίστην κρῖναι τὰ ὅλα. προέκειτο μὲν οὖν αὐτῷ κατὰ τὴν ἰδίαν γνώμην χρῆσθαι τοῖς παροῦσι, διὰ τὸ τὸν Πόπλιον ἀῤῥωστεῖν. ὅμως δὲ βουλόμενος προσλαβέσθαι καὶ τὴν τοῦ συνάρχοντος γνώμην, ἐποιεῖτο λόγους περὶ τούτων πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ Πόπλιος τὴν ἐναντίαν εἶχε διάληψιν περὶ τῶν ἐνεστώτων. τὰ γὰρ στρατόπεδα χειμασκήσαντα, βελτίω τὰ παρ᾽ αὐτῶν ὑπελάμβανε γενήσεσθαι, τήν τε τῶν Κελτῶν ἀθεσίαν οὐκ ἐμμενεῖν ἐν τῇ πίστει, τῶν Καρχηδονίων ἀπραγούντων, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀναγκαζομένων ἄγειν, ἀλλὰ καινοτομήσειν τὶ πάλιν κατ᾽ ἐκείνων. πρὸς δὲ τούτοις αὐτὸς ὑγιασθεὶς ἐκ τοῦ τραύματος, ἀληθινὴν παρέξεσθαι χρείαν ἤλπιζε τοῖς κοινοῖς πράγμασι. διὸ καὶ τοιούτοις χρώμενος λογισμοῖς, μένειν ἠξίου τὸν Τιβέριον ἐπὶ τῶν προκειμένων. ὁ δὲ προειρημένος, ᾔδει μὲν ἕκαστα τούτων ἀληθινῶς λεγόμενα καὶ δεόντως· ὑπὸ δὲ

omnes fateantur, officio fungens, contentus in praesentia recipientis se in castra militis fugam sistere, et vt inimicis frontem obuerteret cogere; persequi Romanos, aut cum iis confligere, suis per ministros et buccinatores reuocatis, nequaquam est passus. Romani, breue tempus morati, paucis suorum desideratis, ac longe pluribus hostium occisis, e pugna recesserunt.

70. Tiberius ferox iam gaudioque ob victoriam exultans, vniuersi belli fortunam quamprimum diiudicare gestiebat. Etsi autem stabat illi sententia, quia Scipio aegrotabat, arbitrio suo omnia administrare: quia tamen magni faciebat vt idem et collega sentiret, consilium hoc suum cum illo communicat. at P. Cornelio alia longe mens erat: nam et suos exercitus, si per hiemen tiro miles exerceretur, valentiores futuros: et Gallos pro insita leuitate, si cessarent Carthaginienses et quiescere cogerentur, noui aliquid molituros, ac rursus ab illis defecturos: ad haec sperabat sese, vbi ex vulnere conualuisset, vtilem patriae operam rem strenue gerendo esse praestiturum. his igitur rationibus adductus, ne quid tentaret, auctor Sempronio erat: qui etsi non ignorabat vere haec et prudenter monere Scipionem: ambitione tamen et nimia confi-

τῆς Φιλοδοξίας ἐλαυνόμενος, καὶ καταπιστεύων τοῖς πράγμασι, παραλόγως ἔσπευδε κρῖναι δι' αὐτοῦ τὰ ὅλα· καὶ μήτε τὸν Πόπλιον δύνασθαι παρατυχεῖν τῇ μάχῃ, μήτε τὰς ἐπικαθισταμένας στρατηγὰς φθάσαι παραλαβόντας τὴν ἀρχήν· οὗτος γὰρ ἦν ὁ χρόνος. διόπερ οὐ τὸν τῶν πραγμάτων καιρὸν ἐκλεγόμενος, ἀλλὰ τὸν ἴδιον, ἔμελλε τοῦ δέοντος σφαλήσεσθαι προφανῶς. ὁ δ' Ἀννίβας παραπλησίους ἔχων ὑπονοίας Ποπλίῳ περὶ τῶν ἐνεστώτων κατὰ τἀναντίον, ἔσπευδε συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις, θέλων μὲν πρῶτον ἀκεραίοις ἀποχρήσασθαι ταῖς τῶν Κελτῶν ὁρμαῖς· δεύτερον, ἀνασκήτοις καὶ νεοσυλλόγοις συμβαλεῖν τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδοις· τρίτον, ἀδυνατοῦντος ἔτι τοῦ Ποπλίου ποιήσασθαι τὸν κίνδυνον. τὸ δὲ μέγιστον, πράττειν τὶ καὶ μὴ προΐεσθαι διὰ κενῆς τὸν χρόνον. τῷ γὰρ εἰς ἀλλοτρίαν καθέντι χώραν στρατόπεδα, καὶ παραδόξοις ἐγχειροῦντι πράγμασιν, εἷς τρόπος ἐστὶν οὗτος σωτηρίας, τὸ συνεχῶς καινοποιεῖν ἀεὶ τὰς τῶν συμμάχων ἐλπίδας. Ἀννίβας μὲν οὖν εἰδὼς τὴν ἐσομένην ὁρμὴν Τιβερίου, πρὸς τούτοις ἦν.

71. Πάλαι δὲ συνεωρακὼς μεταξὺ τῶν στρατοπέδων τόπον, ἐπίπεδον μὲν καὶ ψιλὸν, εὐφυῆ δὲ πρὸς ἐνέδραν, διά τι ῥεῖθρον, ἔχον ὀφρῦν, ἐπὶ δὲ ταύτης ἀκάνθας καὶ βάτους

dentia excaecatus, id omni ſtudio agebat, vt per ſe ipſe ſummam rerum cerneret; priusquam aut Publius praelio poſſet intereſſe, aut noui conſules iniiſſent: iam enim comitiorum tempus appetebat. Igitur qui ſua conſilia non rerum temporibus accommodaret, ſed ſuis; nihil bene ſe conſulturum nemini dubium relinquebat. Hannibal de rebus praeſentibus idem ex adverſo pari ratione cum Scipione iudicans, acie dimicare quam primum cupiebat. nam et Gallorum primo impetu, dum adhuc recens erat, vti volebat: tum autem cum inexercitato tirone et recens conſcripto manum conſerere optabat. tertio illud ſpectabat, vt dum adhuc aeger eſſet e vulnere Publius, decertaret: poſtremo, quod ſua plurimum putaret intereſſe, ne fruſtra tempus tereret, ſed faceret aliquid. Nam qui in alienos fines cum exercitu venit, et res magnas praeter hominum opinionem molitur; huic ad ſalutem vnica patet via; ſi ſpes ſociorum aliis atque aliis ſubinde bellicis facinoribus editis, continenter renouet. et Hannibal quidem, gnarus Sempronium mox ad praelium ruiturum, in his erat.

71. Quum autem locum idem obſeruaſſet inter vtraque caſtra planum quidem et nudum, ſed aptum tamen inſidiis, propter riuum altam habentem ripam, eamque vepribus ac virgultis continuis ve-

συνεχεῖς ἐπιπεφυκότας, ἐγίνετο πρὸς τὸ καταστρατηγεῖν τοὺς ὑπεναντίους. ἔμελλε δ᾽ εὐχερῶς λήσειν, οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρὸς μὲν τοὺς ὑλώδεις τόπους ὑπόπτως εἶχον, διὰ τὸ τοὺς Κελτοὺς ἀεὶ τιθέναι τὰς ἐνέδρας ἐν τοῖς τοιούτοις χωρίοις· τοῖς δ᾽ ἐπιπέδοις καὶ ψιλοῖς ἀπεπίστευον, οὐκ εἰδότες, ὅτι καὶ πρὸς τὸ λαθεῖν καὶ πρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν τοὺς ἐνεδρεύοντας εὐφυέστεροι τυγχάνουσιν ὄντες τῶν ὑλωδῶν, διὰ τὸ δύνασθαι μὲν ἐκ πολλοῦ προορᾶν πάντας τοὺς ἐνεδρεύοντας, εἶναι δ᾽ ἐπιπροσθήσεις ἱκανὰς ἐν τοῖς πλείστοις τόποις. τὸ γὰρ τυχὸν ῥεῖθρον μετὰ βραχείας ὀφρύος, ποτὲ δὲ καὶ καλαμὶς καὶ πτερὶς, καί τι γένος ἀκανθῶν, οὐ μόνον πεζοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱππεῖς ἐνίοτε δύναται κρύπτειν, ἐὰν βραχέα τις προνοηθῇ, τοῦ τὰ μὲν ἐπίσημα τῶν ὅπλων ὕπτια τιθέναι πρὸς τὴν γῆν, τὰς δὲ περικεφαλαίας ὑποτιθέναι τοῖς ὅπλοις. πλὴν ὅγε τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς κοινολογηθεὶς Μάγωνι τῷ ἀδελφῷ καὶ τοῖς συνέδροις περὶ τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, συγκατατιθεμένων αὐτῷ πάντων ταῖς ἐπιβολαῖς· ἅμα τῷ δεῖπνον ποιήσασθαι τὸ στρατόπεδον ἀνακαλεσάμενος Μάγωνα τὸν ἀδελφὸν, ὄντα νέον μὲν, ὁρμῆς δὲ πλήρη καὶ παιδομαθῆ περὶ τὰ πολεμικὰ, συνέστησε τῶν ἱππέων ἄνδρας ἑκατὸν, καὶ πεζοὺς τοὺς ἴσους. ἔτι δὲ τῆς ἡμέρας οὔσης, ἐξ ὅλου τοῦ στρατοπέδου σημηνάμενον τοὺς εὐρωστοτάτους παρηγγέλκει δειπνοποιησαμένους

ſtitam, dolo hoſtem decipere parabat. quem eo facilius erat occultaturus; quia Romani ſiluas omnes ſuſpectantes, eo quod Galli ad inſidiandum loca ſemper deligunt arboribus impedita; campis patentibus plane fidebant. neſciebant nimirum, et occultius et periculo etiam minore, in planitie collocari inſidias, quam in ſyluoſis ſaltibus. quoniam facile omnia proſpiciant inſidiatores, neque tamen, vt plurimum, deſint eminentiae quaedam ad eos tegendos idoneae. quamlibet paruus enim riuus, cui modicum ſit ſupercilium, interdum arundines vel filices, aut quodcumque ſentis genus, ſatis magnas ad occultandos equites, nedum pedites latebras habet: ſi quis modo vel mediocrem adhibeat prudentiam, vt quae ſunt e longinquo conſpicuo arma, humi ſupina deponat, et galeas iisdem ſubiiciat. Poenus enimvero deliberatione cum fratre Magone ac ceteris, qui concilio intererant, habita ſuper edendo mox certamine; quum eius conſilium omnes laudarent; ſimul ac coenam exercitus ſumſiſſet, fratrem Magonem, militaris ſpiritus iuvenem et a teneris belli artes edoctum, ad ſe vocatum, centum equitibus, totidem peditibus praeficit. iubet deinde vt ante primas noctis tenebras validiſſimos quosque ex vniuerſo exercitu ſeligat; vtque omnes coenati ad ſuum

ἥκειν ἐπὶ τὴν αὑτοῦ σκηνήν. παρακαλέσας δὲ καὶ παραστήσας τούτοις τὴν πρέπουσαν ὁρμὴν τῷ καιρῷ, παρήγγειλε καὶ τοὺς ἀνδρωδεστάτους ἕκαστον ἐπιλεξάμενον ἐκ τῶν ἰδίων τάξεων, ἥκειν εἴς τινα τόπον ἤδη τῆς στρατοπεδείας. τῶν δὲ πραξάντων τὸ συνταχθὲν, τούτους μὲν ὄντας ἱππεῖς χιλίους, καὶ πεζοὺς ἄλλους τοσούτους, ἐξαπέστειλε νυκτὸς εἰς τὴν ἐνέδραν, συστήσας ὁδηγοὺς, καὶ τἀδελφῷ διαταξάμενος περὶ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιθέσεως. αὐτὸς δ' ἅμα τῷ φωτὶ τοὺς Νομαδικοὺς ἱππεῖς συναγαγὼν, ὄντας φερεκάκους διαφερόντως, παρεκάλεσε, καί τινας δωρεὰς ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀνδραγαθήσασι, προσέταξε πελάσαντας τῷ τῶν ἐναντίων χάρακι κατὰ σπουδὴν ἐπιδιαβαίνειν τὸν ποταμόν· καὶ προσακροβολιζομένους, κινεῖν τοὺς πολεμίους, βουλόμενος ἀναρίστους καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀπαρασκεύους λαβεῖν τοὺς ὑπεναντίους. τοὺς δὲ λοιποὺς ἡγεμόνας ἀθροίσας, ὁμοίως παρεκάλεσε πρὸς τὸν κίνδυνον, καὶ πᾶσιν ἀριστοποιεῖσθαι παρήγγειλε, καὶ περὶ τὴν τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἵππων γίνεσθαι θεραπείαν.

72. Ὁ δὲ Τιβέριος ἅμα τῷ συνιδεῖν ἐγγίζοντας τοὺς Νομαδικοὺς ἱππεῖς, παραυτίκα μὲν αὐτὴν τὴν ἵππον ἐξαπέστελλε, προστάξας ἔχεσθαι καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις· ἑξῆς δὲ τούτοις, ἐξέπεμπε τοὺς πεζακοντιστὰς εἰς ἑξακισχιλίους· ἐκίνει δὲ καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος· ὡς ἐξ ἐπιφανείας κριθησομένων τῶν ὅλων,

tabernaculum se sistant. hos cohortatus, postquam ita affectos videt vti res postulabat, mandat singulis, vt fortissimum quemque e suis ordinibus sibi adiungant. et in certam castrorum partem sese conferant. qui vt fecere quod fuerant iussi, eos Hannibal (erant autem equites mille; pedites totidem) noctu ad insidiarum locum proficisci, ducibus itineris additis, iubet; mandatis etiam de tempore, quo ad pugnam cooriri eos vellet, fratri datis. ipse prima luce Numidas, durum genus cumprimis, in vnum aduocat: eosque adhortatus, propositis etiam virtutis praemiis, prope hostium castra accedere imperat, et statim amnem Trebiam iterum transire, vbi iaculando aduersarios ad pugnam elicuissent: impransos enim et ad praelium imparatos cupiebat deprehendere. mox et ceteros duces cogit, et similiter cohortatus ad pugnam, prandere omnibus et arma atque equos parare praecipit.

72. Tiberius vt videt appropinquare Numidas equites, extemplo equitatum suum, manus cum eo iussum conserere, emittit. deinde et pedites iaculatores ad sex mille sequi iubet. simul reliquas omnes copias castris educit: adeo multitudine suorum, et equestri victoria pri-

ἐπαιρό-

ἐπαιρόμενος τῷ τε πλήθει τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῷ προγεγονότι τῇ προτεραίᾳ περὶ τοὺς ἱππεῖς εὐημερήματι. οὔσης δὲ τῆς ὥρας περὶ χειμερινὰς τροπὰς, καὶ τῆς ἡμέρας νιφετώδους καὶ ψυχρᾶς διαφερόντως, τῶν δ' ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων, σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, ἁπάντων ἀναρίστων ἐκπεπορευμένων· τὸ μὲν πρῶτον ὁρμὴ καὶ προθυμία περὶ τὸ πλῆθος ἦν. ἐπιγενομένης δὲ τῆς τοῦ Τρεβία ποταμοῦ διαβάσεως, καὶ προσαναβεβηκότος τοῦ ῥεύματος, διὰ τὸν ἐν τῇ νυκτὶ γενόμενον ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰ στρατόπεδα τόποις ὄμβρον· μόλις, ἕως τῶν μαστῶν οἱ πεζοὶ βαπτιζόμενοι, διέβαινον. ἐξ ὧν ἐκακοπάθει τὸ στρατόπεδον ὑπό τε τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἐνδείας, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡμέρας προβαινούσης. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι κατὰ σκηνὰς βεβρωκότες καὶ πεπωκότες, καὶ τοὺς ἵππους ἑτοιμακότες, ἠλείφοντο καὶ καθωπλίζοντο περὶ τὰ πυρὰ πάντες. Ἀννίβας δὲ τὸν καιρὸν ἐπιτηρῶν, ἅμα τῷ συνιδεῖν τοὺς Ῥωμαίους διαβεβηκότας τὸν ποταμὸν, προβαλόμενος ἐφεδρείαν τοὺς λογχοφόρους καὶ Βαλιαρεῖς, ὄντας εἰς ὀκτακισχιλίους, ἐξῆγε τὴν δύναμιν. καὶ προαγαγὼν ὡς ὀκτὼ στάδια πρὸ τῆς στρατοπεδείας, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν παρενέβαλε, περὶ δισμυρίους ὄντας τὸν ἀριθμὸν, Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς καὶ Λίβυας· τοὺς δ' ἱππεῖς διελὼν ἐφ' ἑκάτερον παρέστησε τὸ κέρας, πλείους ὄντας μυρίων σὺν τοῖς παρὰ τῶν Κελτῶν συμμάχοις. τὰ δὲ θηρία μερίσας πρὸ τῶν κεράτων, δι' ἀμφοτέρων

diana fretus, vt vel conſpectum ſui exercitus ſatis futurum ad deuincendum Poenum exiſtimaret. Quum autem brumae tempus eſſet, dies niualis et ſupra modum frigidus; omnesque ferme et viri et equi non curatis ante corporibus educti: multitudo quae magnam initio alacritatem prae ſe tulerat, mox vbi amnem Trebiam traiicere oportuit, qui ob nocturnum imbrem in partibus ſupra caſtra adeo vehementer intumuerat, vt pectoribus tenus qui tranſibant mergerentur; malis tum victa partim frigore, partim fame, (iam enim dies proceſſerat;) deficere coepit. at Carthaginienſes in ſuis tabernaculis eſu potuque iam refecti, tam ipſi, quam eorum equi, omnes interea loci vngebant ſeſe atque arma induebant. Hannibal, tempus opportunum pridem exſpectans, vbi transgreſſos amnem videt hoſtes, praeire iuſſis vt praeſidio eſſent aliis, Balearium et ceterae leuis armaturae ad octo millibus, copias educit. mille dein paſſus a caſtris progreſſus, pedites, quorum habuit ad viginti millia, Hiſpanos, Gallos, Afros, in vnam ſeriem omnes dirigit: equites numero plures decem millibus, cum iis quos Galli ſocii miſerant, in cornu vtrumque circumfundit: pro cornibus in vtramque partem diuiſos elephan-

τέρων προεβάλετο. Τιβέριος δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τὰς μὲν ἱππεῖς ἀνεκαλεῖτο, θεωρῶν ἐκ ἔχοντας, ὅ,τι χρήσονται τοῖς ὑπεναντίοις. διὰ τὸ τὰς Νομάδας ἀποχωρεῖν μὲν εὐχερῶς καὶ σποράδην, ἐπικεῖσθαι δὲ πάλιν ἐκ μεταβολῆς τολμηρῶς καὶ θρασέως. τὸ γὰρ τῆς Νομαδικῆς μάχης ἴδιόν ἐστι τῦτο. τὰς δὲ πεζὰς παρενέβαλε κατὰ τὰς εἰθισμένας παῤ αὐτοῖς τάξεις, ὄντας τὰς μὲν Ῥωμαίας εἰς μυρίας ἑξακισχιλίας, τὰς δὲ συμμάχυς εἰς δισμυρίας. τὸ γὰρ τέλειον στρατόπεδον παῤ αὐτοῖς πρὸς τὰς ὁλοσχερεῖς ἐπιβολὰς, ἐκ τοσύτων ἀνδρῶν ἐστιν, ὅταν ὁμῦ τὰς ὑπάτυς ἑκατέρυς οἱ καιροὶ συνάγωσι. μετὰ δὲ ταῦτα τὰς ἱππεῖς ἐφ' ἑκάτερον θεὶς τὸ κέρας, ὄντας εἰς τετρακισχιλίας, ἐπῄει τοῖς ὑπεναντίοις σοβαρῶς, ἐν τάξει καὶ βάδην ποιύμενος τὴν ἔφοδον.

73. Ἤδη δὲ σύνεγγυς ὄντων ἀλλήλοις, συνεπλάκησαν οἱ προκείμενοι τῶν δυνάμεων εὔζωνοι. τύτε δὲ συμβάντος, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι κατὰ πολλὰς τρόπας ἠλαττῦντο· τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ὑπερδέξιον γίνεσθαι συνέβαινε τὴν χρείαν, ἅτε δὴ τῶν μὲν Ῥωμαίων πεζακοντιστῶν κακοπαθύντων ἐξ ὄρθρυ, καὶ προεμένων τὰ πλεῖστα βέλη, κατὰ τὴν πρὸς τὰς Νομάδας συμπλοκήν· τῶν δὲ καταλιπομένων βελῶν ἠχρειωμένων αὐτοῖς, διὰ τὴν συνέχειαν τῆς νοτίδος. παραπλήσια δὲ τύτοις συνέβαινε καὶ περὶ τὰς ἱπ-

tos statuit. dum haec a Poeno gerebantur, Sempronius equites suos dato signo reuocat, plane quid consilii caperent aduersus hostem oppositum ignaros. quippe illis res erat cum Numidis, facile et passim terga vertere, ac deinde fronte iterum conuersa hostem acriter atque audacter petere, assuetis. haec enim propria est Numidarum dimicandi ratio. pedites vero pro more Romanae militiae ordinauit. Erant autem Romani pedites ad sedecim millia: socii ad millia viginti. Nam quoties summa rerum agitur, et necessitate aliqua vrgente ambo consules copias coniungunt, plenus exercitus populi Romani ex tot numero hominibus constat. exin equites, qui ad quatuor millia ei aderant, ab vtroque cornu peditibus circumdat: et in hostem superbo incessu pergit, ordinate ac lente ad illum aggrediendum procedens.

73. Postquam inuicem appropinquauerant exercitus, a leuibus armaturis ante signa locatis pugna committitur. ibi tum statim Romanam rem longe deteriorem esse apparuit: quum contra Poenis omnia fauerent. Nam Romanorum iaculatores pedites a mane defatigati erant, et in conflictu cum Numidis maximam iaculorum partem emiserant: quae superabant, continuo humóre madida, euaserant inutilia. nec melius cum equitibus ac reli-

πεῖς

πεῖς γίνεσθαι, καὶ περὶ τὸ σύμπαν αὐτοῖς στρατόπεδον. περί γε μὴν τοὺς Καρχηδονίους ὑπῆρχε τἀναντία τούτων. ἀκμαῖοι γὰρ παρατεταγμένοι καὶ νεαλεῖς, ἀεὶ πρὸς τὸ δέον εὐχρήστως καὶ προθύμως εἶχον. Διόπερ ἅμα τῷ δέξασθαι διὰ τῶν διαστημάτων τοὺς προκινδυνεύοντας, καὶ συμπεσεῖν τὰ βαρέα τῶν ὅπλων ἀλλήλοις, οἱ μὲν ἱππεῖς οἱ τῶν Καρχηδονίων εὐθέως ἀπ' ἀμφοῖν τοῖν κεράτοιν ἐπίεζον τοὺς ὑπεναντίους, ὡς ἂν τῷ πλήθει πολὺ διαφέροντες, καὶ ταῖς ἀκμαῖς αὐτῶν τε καὶ τῶν ἱππέων διὰ τὴν προειρημένην ἀκεραιότητα περὶ τὴν ἔξοδον· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις τῶν ἱππέων ὑποχωρησάντων, καὶ ψιλωθέντων τῶν τῆς φάλαγγος κεράτων, οἵ τε λογχοφόροι τῶν Καρχηδονίων, καὶ τὸ τῶν Νομάδων πλῆθος ὑπεραίροντες τοὺς προτεταγμένους τῶν ἰδίων, καὶ πρὸς τὰ κέρατα προσπίπτοντες τοῖς Ῥωμαίοις, πολλὰ καὶ κακὰ διειργάζοντο, καὶ μάχεσθαι τοῖς κατὰ πρόσωπον οὐκ εἴων. οἱ δ' ἐν τοῖς βαρέσιν ὅπλοις, παρ' ἀμφοῖν τὰς πρώτας ἔχοντες καὶ μέσας τῆς ὅλης παρεμβολῆς τάξεις, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐμάχοντο συστάδην, ἐφάμιλλον ποιούμενοι τὸν κίνδυνον.

74. Ἐν ᾧ καιρῷ διαναστάντων τῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας Νομάδων, καὶ προσπεσόντων ἄφνω κατὰ νώτου τοῖς ἀγωνιζομένοις περὶ τὰ μέσα, μεγάλην ταραχὴν καὶ δυσχρηστίαν συνέβαινε γίνεσθαι περὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις. τέλος δ' ἀμφότερα τὰ κέρατα τῶν περὶ τὸν

quo exercitu vniuerſo agebatur. contraria his apud Carthaginienſes omnia. qui quum viribus integris in aciem deſcendiſſent, recentes et alacres quo res cumque poſtulabat, veniebant. Itaque ſimulac recepti ſunt in ſua ſpatia vacua qui pro ſignis pugnabant; ad primum ſtatim grauioris armaturae concurſum, in vtroque protinus cornu Carthaginienſes equites, qui et numero ſuperabant, et ſua equorumque corpora, vt ante oſtendimus, ſub exitum e caſtris probe curauerant, vix ac ne vix quidem a Romanis ſuſtinebantur. igitur impulſo Romanorum equitatu, nudataque ab vtroque cornu acie, haſtati Carthaginienſium, et Numidarum turba, ſuos quorum a tergo locati fuerant, praeterlati, Romanorum cornua adoriuntur, adeoque vehementer premunt, vt dimicare cum ex aduerſo pugnantibus non ſinerentur. grauis armatura quae in primis mediisque ordinibus vtrimque ſtabat, comminus aliquamdiu paribus animis decertauit.

74. Interim Numidae ex inſidiis coorti, atque a tergo eos qui circa mediam aciem dimicabant ex improuiſo caedentes, tumultum ingentem atque perturbationem Romanorum exercitui iniecere. tandem qui in vtroque cornu a

Τιβέριον πιεζόμενα, κατὰ πρόσωπον μὲν ὑπὸ τῶν θηρίων, πέριξ δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας ὑπὸ τῶν εὐζώνων ἀνετράπησαν, καὶ συνωθοῦντο κατὰ τὸν διωγμὸν πρὸς τὸν ὑποκείμενον ποταμόν. τούτου δὲ συμβάντος, οἱ κατὰ μέσον τὸν κίνδυνον ταχθέντες τῶν Ῥωμαίων, οἱ μὲν κατόπιν ἐφεστῶτες ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας προσπεσόντων ἀπώλοντο καὶ κακῶς ἔπασχον· οἱ δὲ περὶ τὰς πρώτας χώρας ἐπαναγκασθέντες, ἐκράτησαν τῶν Κελτῶν, καὶ μέρους τινὸς τῶν Λιβύων· καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀποκτείναντες, διέκοψαν τὴν τῶν Καρχηδονίων τάξιν. θεωροῦντες δὲ τὰς ἀπὸ τῶν ἰδίων κεράτων ἐκπεπιεσμένας, τὸ μὲν ἐπιβοηθεῖν τούτοις, ἢ πάλιν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπιέναι παρεμβολὴν, ἀπέγνωσαν· ὑφορώμενοι μὲν τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων, κωλυόμενοι δὲ διὰ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν ἐπιφορὰν καὶ συστροφὴν τοῦ κατὰ κεφαλὴν ὄμβρου· τηροῦντες δὲ τὰς τάξεις, ἀθρόοι μετ᾽ ἀσφαλείας ἀπεχώρησαν εἰς Πλακεντίαν, ὄντες οὐκ ἐλάττους μυρίων. τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν πλεῖστοι περὶ τὸν ποταμὸν ἐφθάρησαν ὑπό τε τῶν θηρίων καὶ τῶν ἱππέων. οἱ δὲ διαφυγόντες τῶν πεζῶν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἱππέων πρὸς τὸ προειρημένον σύστημα ποιούμενοι τὴν ἀποχώρησιν, ἀνεκομίσθησαν ἅμα τούτοις εἰς Πλακεντίαν. τὸ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατόπεδον, ἕως τοῦ ποταμοῦ κατεδίωξαν τοὺς πολεμίους· ὑπὸ δὲ τοῦ χειμῶνος οὐκ ἔτι δυνάμενον πορρωτέρω

Sempronio ſtabant, prementibus a fronte elephantis, ad latera vero hinc inde leuibus armaturis, vertuntur in fugam, eosque Poenus inſequens in ſubiectum amnem compellit. Secundum haec, mediae Romanorum aciei poſtremos ordines Numidae ex inſidiis inuadunt, caedunt, impellunt: at primi ordines, ipſa ſtimulati neceſſitate, Gallos et partem etiam Afrorum deuincunt, magnaque eorum ſtrage edita, Carthaginienſium aciem perrumpunt. atque hi vt vident cornu iam vtrumque impulſum profligatumque eſſe, deſperantes, poſſe illis a ſe opem ferri, aut caſtra ſua repeti; quod et Punici equitatus multitudo ipſos terrebat; et flumen, atque imber, quo magna vi compluebantur, conata ipſorum impediebat; ſeruatis ordinibus, conferto agmine, ſine periculo Placentiam ſe receperunt, non pauciores decem millibus. reliquorum plerosque circa Trebiam partim belluae, partim equites contrucidauerunt. pedites qui euaſerunt, cum magna parte equitum, prioris illius manus de qua diximus veſtigia ſequendo, vna cum his Placentiam incolumes peruenerunt. Carthaginienſium exercitus aduerſarios ad flumen vſque inſecutus, quum prae hieme pergere vlterius non poſſet, in caſtra eſt re-

προβαί-

προβαίνειν, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν παρεμβολήν. καὶ πάντες ἐπὶ μὲν τῇ μάχῃ περιχαρεῖς ἦσαν ὡς κατωρθωκότες. συνέβαινε γὰρ ὀλίγους μὲν τῶν Ἰβήρων καὶ Λιβύων, τοὺς δὲ πλείους ἀπολωλέναι τῶν Κελτῶν· ὑπὸ δὲ τῶν ὄμβρων καὶ τῆς ἐπιγενομένης χιόνος, οὕτω διετίθεντο δεινῶς, ὥστε τὰ μὲν θηρία διαφθαρῆναι, πλὴν ἑνός· πολλοὺς δὲ τῶν ἀνδρῶν ἀπόλλυσθαι καὶ τῶν ἵππων διὰ τὸ ψῦχος.

75. Ὁ δὲ Τιβέριος εἰδὼς μὲν τὰ συμβεβηκότα, βουλόμενος δὲ κατὰ δύναμιν ἐπικρύπτεσθαι τοὺς ἐν τῇ Ῥώμῃ τὸ γεγονὸς, ἔπεμψε τοὺς ἐπαγγελοῦντας, ὅτι μάχης γενομένης τὴν νίκην αὐτῶν ὁ χειμὼν ἀφείλετο. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παραυτίκα μὲν ἐπίστευον τοῖς προσπίπτουσι, μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ πυνθανόμενοι τοὺς μὲν Καρχηδονίους, καὶ τὴν παρεμβολὴν τὴν αὐτῶν τηρεῖν, καὶ τοὺς Κελτοὺς πάντας ἀπονενευκέναι πρὸς τὴν ἐκείνων φιλίαν, τοὺς δὲ παρ᾽ αὐτῶν ἀπολελοιπότας τὴν παρεμβολὴν ἐκ τῆς μάχης ἀνακεχωρηκέναι, καὶ συνηθροῖσθαι πάντας εἰς τὰς πόλεις, καὶ χορηγεῖσθαι δὲ τοῖς ἀναγκαίοις ἐκ θαλάττης ἀνὰ τὸν Πάδον ποταμόν· καὶ λίαν σαφῶς ἔγνωσαν τὰ γεγονότα περὶ τὸν κίνδυνον. διὸ καὶ παραδόξου φανέντος αὐτοῖς τοῦ πράγματος, περὶ τὰς λοιπὰς παρασκευὰς διαφερόντως ἐγίνοντο, καὶ περὶ φυλακὴν τῶν προκειμένων τόπων πέμποντες εἰς Σαρδόνα καὶ Σικελίαν στρατόπεδα· πρὸς δὲ τούτοις εἰς Τάραντα πρὸς φυλακὰς, καὶ

versus. atque omnes quidem quod bene rem gessissent, gaudio exultabant: pauci enim ex occisis Hispani aut Afri erant; sed Galli plerique: verum imbribus ac permista niue adeo vexati fuerant, vt vniuersi elephanti, vno excepto, absumerentur: viri atque equi multi, frigore enecarentur.

75. Tiberius non quod acceptae cladis magnitudinem ignoraret; verum vt quantum posset senatum populumque Romanum rem celaret, misit qui nuntiarent, conflictu habito, hiemem sibi victoriam de manibus eripuisse. Ei nuntio fidem initio habuerunt Romani. at mox vt audierunt, etiam suorum castra a Poenis teneri, et Gallos vniuersos illorum partes esse amplexos; suos autem milites desertis castris e praelio in proximas vrbes se recepisse, et eos solum habere commeatus, quos e mari naues Pado subueherent: tum vero quisnam exstitisset praelii euentus, probe intellexerunt. Ac quum praeter opinionem res cecidisset, in conquirendis reliquis apparatibus, et conseruandis locis praeiacentibus diligentiam summam ponunt: exercitus in Sardiniam et Siciliam destinant: praesidia item Tarentum, et in alia opportuna omnia loca

τῶν ἄλλων τόπων εἰς τὰς εὐκαίρας· παρεσκεύασαν δὲ καὶ ναῦς ἑξήκοντα πεντήρεις. Γναῖος δὲ Σερουΐλιος καὶ Γαῖος Φλαμίνιος, οἵπερ ἔτυχεν ὕπατοι τότε καθεσταμένοι, συνῆγον τὰς συμμάχους, καὶ κατέγραφον τὰ παρ᾽ αὐτοῖς στρατόπεδα. παρῆγον δὲ καὶ τὰς ἀγορὰς, τὰς μὲν εἰς Ἀρίμινον, τὰς δ᾽ εἰς Τυῤῥηνίαν, ὡς ἐπὶ τούτοις ποιησόμενοι τοῖς τόποις τὴν ἔξοδον. ἔπεμψαν δὲ καὶ πρὸς Ἱέρωνα περὶ βοηθείας· ὃς καὶ πεντακοσίους αὐτοῖς ἐξαπέστειλε Κρῆτας, καὶ χιλίους πελταφόρους· πάντα δὲ καὶ πανταχόθεν ἐνεργῶς ἡτοίμαζον. τότε γάρ εἰσι φοβερώτατοι Ῥωμαῖοι, καὶ κοινῇ καὶ κατ᾽ ἰδίαν, ὅταν αὐτοὺς περιστῇ φόβος ἀληθινός.

mitttunt: naues praeterea quinqueremes sexaginta parant. Cn. quoque Seruilius et C. Flaminius creati tum consules, auxilia sociorum conscribunt: commeatus partim Ariminum, partim in Etruriam conuehunt; tanquam in illa loca belli gerendi caussa recta ab vrbe exercitus ducturi. ad hoc, auxiliares copias ab Hierone petunt: qui Cretenses quingentos et cetratos mille iis misit; postremo omnia vndique belli subsidia summo studio sibi comparant. Quippe Romani, qua publice qua priuatim, tum maxime sunt terribiles, quando praesentis alicuius periculi metu acri terrentur.

76. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, Γναῖος Κορνήλιος, ὁ καταλειφθεὶς ὑπὸ τἀδελφοῦ Ποπλίου στρατηγὸς ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, ἀναχθεὶς ἀπὸ τῶν τοῦ Ῥοδανοῦ στομάτων παντὶ τῷ στόλῳ, προσέσχε τῆς Ἰβηρίας πρὸς τοὺς κατὰ τὸ καλούμενον Ἐμπορεῖον τόπους. ἀρξάμενος δ᾽ ἐντεῦθεν, ἀποβάσεις ἐποιεῖτο. καὶ τοὺς μὲν ἀπειθοῦντας ἐπολιόρκει τῶν τὴν παραλίαν κατοικούντων ἕως Ἴβηρος ποταμοῦ· τοὺς δὲ προσδεχομένους ἐφιλανθρώπει, τὴν ἐνδεχομένην ποιούμενος περὶ αὐτῶν προμήθειαν· ἀσφαλισάμενος δὲ τοὺς προσκεχωρηκότας τῶν παραθαλασσίων, προῆγε παντὶ τῷ στρατεύματι ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς τὸ μεσόγαιον. πολὺ γὰρ ἤδη καὶ τὸ συμμα-

76. Dum haec in Italia geruntur, Cn. Cornelius Scipio classi a fratre praefectus, vt ante ostendimus, ab Rhodani ostiis cum vniuersis nauibus profectus, in illa Hispaniae parte vbi Emporiae sunt, portum tenuit. inde orsus exercitum exponere, quum per omnem oram vsque ad Iberum flumen subinde idem fecisset, partim resistentes, vi expugnauit; partim dedentes se, singulari humanitate est complexus; ne quid detrimenti caperent, pro sua virili studens. deinde vbi praesidiis firmauit quicquid in ea ora Romanae ditionis fecerat, cum omnibus copiis in mediterranea processit. iam enim ex ipsis Hispanis non paucas auxiliorum cohortes

συμμαχικὸν ἤθροίκει τῶν Ἰβήρων. ἅμα δὲ προϊὼν ἃς μὲν προσήγετο, τὰς δὲ κατεςρέφετο τῶν πόλεων. τῶν δὲ Καρχηδονίων, ὧς ἔχων ἐπὶ τέτων ἀπελείφθη τῶν τόπων Ἄννων, ἀντιςρατοπεδευσάντων αὐτοῖς περὶ πόλιν προταγορευομένην Κίσσαν, συμβαλὼν ὁ Γναῖος ἐκ παρατάξεως, καὶ νικήσας τῇ μάχῃ, πολλῶν μὲν ἐγένετο χρημάτων ἐγκρατὴς, ὡς ἂν ἁπάσης τῆς ἀποσκευῆς τῶν εἰς Ἰταλίαν ὁρμησάντων παρὰ τέτοις ἀπολελειμμένης. πάντας δὲ τὲς ἐκτὸς Ἴβηρος ποταμῦ συμμάχες ἐποιήσατο καὶ φίλες· ζωγρείᾳ δὲ τόν τε Καρχηδονίων ςρατηγὸν Ἄννωνα, καὶ τὸν τῶν Ἰβήρων Ἀνδοβάλην ἔλαβε. τῦτον δὲ συνέβαινε τύραννον μὲν εἶναι τῶν κατὰ τὴν μεσόγαιαν τόπων, εὔνεν δὲ διαφερόντως ἀεί ποτε τοῖς Καρχηδονίοις. ταχὺ δὲ συνεὶς τὸ γεγονὸς Ἀσδρέβας, ἧκε παραβοηθῶν διαβὰς τὸν Ἴβηρα ποταμόν. καὶ καταμαθὼν ἀπολελυμένες τὲς ἀπὸ τῦ ςόλε τῶν Ῥωμαίων, ῥαθύμως καὶ κατατεθαῤῥηκότως ἀναςρεφομένες διὰ τὸ προτέρημα τῶν πεζικῶν ςρατοπέδων, παραλαβὼν ἀπὸ τῆς ἑαυτῦ δυνάμεως πεζὲς μὲν εἰς ὀκτακισχιλίες, ἱππεῖς δὲ χιλίες, καὶ καταλαβὼν ἐσκεδασμένες κατὰ τῆς χώρας τὲς ἀπὸ τῶν πλοίων, πολλὲς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τὲς δὲ λοιπὲς ἠνάγκασε φυγεῖν ἐπὶ τὰς ναῦς. ὗτος μὲν ὖν ἀναχωρήσας, καὶ διαβὰς αὖθις εἰς τὸν Ἴβηρα ποταμὸν, ἐγίνετο περὶ παρασκευὴν καὶ φυλακὴν τῶν

conſcripſerat. ea expeditione omnia oppida quae progredienti occurrebant, aut in amicitiam recepit, aut vi ſubegit. quum Carthaginienſes, quibus dux Hanno fuerat relictus, circa oppidum Ciſſam ex aduerſo illius caſtra poſuiſſent; Cn. Scipio collatis ſignis pugnam cum his conſeruit, eoque praelio victor, opima potitus eſt praeda: quoniam penes iſtos omnia ſua impedimenta ab iis erant relicta, qui in Italiam cum Hannibale proficiſcebantur, omnes item cis Iberum populos amicitia et ſocietate armorum ſibi iunxit: viuos etiam cepit Hannonem Carthaginienſium ducem, et Hiſpanorum Indibilem; qui inter mediterraneos regium dominatum vſurpans, praecipua ſemper beneuolentia Carthaginienſes erat proſecutus. Aſdrubal re ſtatim cognita, Iberum amnem ſuppetias laturus traiicit. hic vt accepit, claſſicum militem naualesque ſocios ſoluta diſciplina negligenter agere, confidentiae plenos ob ſecundam pedeſtrium copiarum pugnam: cum ſelectis e ſuo exercitu octo millibus peditum, et equitibus mille, palantes per agros nactus eos qui in nauibus fuerant relicti, magna ex parte trucidauit, reliquos ad naues compulit. et hic quidem quum inde ſe protinus recepiſſet, traiecto iterum Ibero, dum Carthagine noua eſt in hibernis, neceſſaria ad bellum gerendum, et loco-

τῶν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ τόπων, ποιούμενος τὴν παραχειμασίαν ἐν Καινῇ πόλει. ὁ δὲ Γναῖος συνάψας τῷ στόλῳ, καὶ τοὺς αἰτίους τῶν συμβεβηκότων κατὰ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐθισμοὺς κολάσας, τὸ λοιπὸν ἤδη συναγαγὼν ἐπὶ ταυτὸ, τήν τε πεζὴν καὶ τὴν ναυτικὴν στρατιὰν, ἐν Ταῤῥάκωνι τὴν παραχειμασίαν ἐποιεῖτο. διαδοὺς δὲ τὴν λείαν ἴσως τοῖς στρατιώταις, μεγάλην εὔνοιαν καὶ προθυμίαν ἐνειργάσατο πρὸς τὸ μέλλον.

77. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἐν τούτοις ἦν. Ἐνισταμένης δὲ τῆς ἐαρινῆς ὥρας, Γάϊος μὲν Φλαμίνιος ἀναλαβὼν τὰς αὐτοῦ δυνάμεις, προῆγε διὰ τῆς Τυῤῥηνίας, καὶ κατεστρατοπέδευσε διὰ τῆς τῶν Ἀῤῥητίνων πόλεως. Γναῖος δὲ Σερουίλιος, τοὔμπαλιν ὡς ἐπ' Ἀριμίνου, ταύτῃ παρατηρήσων τὴν εἰσβολὴν τῶν ὑπεναντίων. Ἀννίβας δὲ παραχειμάζων ἐν τῇ Κελτικῇ, τοὺς μὲν Ῥωμαίους τῶν ἐκ τῆς μάχης αἰχμαλώτων ἐν φυλακῇ συνεῖχε, τὰ μέτρια τῶν ἐπιτηδείων διδοὺς, τοὺς δὲ συμμάχους αὐτῶν, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ πάσῃ φιλανθρωπίᾳ διεξῆγε. μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν, παρεκάλει φάσκων, οὐκ ἐκείνοις ἥκειν πολεμήσων, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ ἐκείνων. διόπερ ἔφη δεῖν αὐτοὺς, ἐὰν ὀρθῶς φρονῶσιν, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλίας. παρεῖναι γὰρ, πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἀνακτησόμενος Ἰταλιώταις· ὁμοίως δὲ τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν, ἣν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπολωλεκότες ἕκα-

rum trans Iberum tuitionem, studiose prospiciebat. Cn. vero Scipio ad classem reuersus, in acceptae cladis auctores pro more disciplinae Romanae animaduertit, et congregatis in vnum pedestribus maritimisque copiis, Tarracone hiemabat. idemque praeda ex aequo inter milites diuisa, et beneuolentiam illorum sibi conciliauit ingentem: et ad ea quae restabant certamina promptos atque alacres reddidit.

77. Status igitur rerum in Hispania tunc temporis hic erat. Iam ver appetebat, cum C. Flaminius, legionibus suis assumptis, per Etruriam itinere facto, Arretium peruenit, ibique consedit. Cn. Seruilius contra Ariminum, vt illo aditu hostem prohiberet, contendit Hannibal in Cisalpina Gallia hibernans, Romanos in praeliis nuper captos in vinculis habebat, modiceque illis necessaria subministrabat: sociis vero illorum, qui in eadem caussa erant, postquam omnem humanitatem exhibuisset; mox in vnum coactos allocutus est. dixit tum eis, in Italiam se venisse, non vt cum ipsis, sed vt pro ipsis contra Romanos bellum gereret. debere igitur illos, si modo saperent, amicitiam suam sequi. id enim se in hac expeditione spectare, primum vt Italicis hominibus libertatem restitueret; deinde vt singulos eorum in recuperandis vrbibus atque agris quos Ro-

σοι τυγχάνουσι, συναναστῶσιν. ταῦτα δ' εἰπὼν ἀφῆκε πάντας χωρὶς λύτρων εἰς τὴν οἰκείαν, βουλόμενος, ἅμα μὲν προκαλεῖσθαι διὰ τοιούτου τρόπου πρὸς αὑτὸν τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἰταλίαν, ἅμα δ' ἀπαλλοτριοῦν τῆς πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίας, ἐρεθίζειν δὲ τοὺς δοκοῦντας πόλεσιν ἢ λιμέσιν ἠλαττῶσθαί τι διὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς.

78. Ἐχρήσατο δέ τινι καὶ Φοινικικῷ στρατηγήματι τοιούτῳ κατὰ τὴν παραχειμασίαν. ἀγωνιῶν γὰρ τὴν ἀθεσίαν τῶν Κελτῶν, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς τὰς περὶ τὸ σῶμα, διὰ τὸ πρόσφατον τῆς πρὸς αὐτοὺς συστάσεως· κατεσκευάσατο περιθετὰς τρίχας, ἁρμοζούσας ταῖς κατὰ τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς τῶν ἡλικιῶν ἐπιπρεπείαις· καὶ ταύταις ἐχρῆτο συνεχῶς μετατιθέμενος. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐσθῆτας μετελάμβανε τὰς καθηκούσας ἀεὶ ταῖς περιθεταῖς. δι' ὧν οὐ μόνον τοῖς αἰφνιδίως ἰδοῦσι δύσγνωστος ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν συνηθείᾳ γεγονόσι. Θεωρῶν δὲ τοὺς Κελτοὺς δυσχεραίνοντας, ἐπὶ τῷ τὸν πόλεμον ἐν τῇ παρ' αὐτῶν χώρᾳ λαμβάνειν τὴν τριβήν· σπεύδοντας δὲ καὶ μετεώρους ὄντας εἰς τὴν πολεμίαν, προφάσει μὲν διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ὀργὴν, τὸ δὲ πλεῖστον διὰ τὰς ὠφελείας· ἔκρινε τὴν ταχίστην ἀναζευγνύειν, καὶ συνεκπληροῦν τὰς τῶν δυνάμεων ὁρμάς. Διόπερ ἅμα τῷ τὴν ὥραν μεταβάλλειν, πυνθανόμενος τῶν μάλιστα τῆς χώρας

mani ipsis eripuissent, adiuuaret. haec fatus, sine pretio cunctos domum quemque suam dimisit. vt hoc pacto Italiae populos sibi adiungeret; simul et a Romanorum partibus eorum animos abalienaret: ad hoc, illos quoque sollicitaret, quibus aut vrbs aliqua, aut portus a populo Romano esset interceptus.

78. In iisdem hibernis hanc praeterea Punicam versutiam est commentus. Quum leuitatem Gallorum reformidaret, metueretque ne vitae suae insidiarentur; vt pote recens contracto inter ipsos amicitiae vsu; capillamenta concinnauit omnium aetatum formis conuenientia, quae notabilem differentiam homini afferunt: his sic vtebatur, vt alia aliis subinde mutaret. cum capillamentis autem et vestes congruas cuique eorum capiebat. vt non ii solum a quibus repente esset visus, eum ignorarent: sed ipsi quoque familiares aegre agnoscerent. Porro animaduertens Hannibal moleste Gallos ferre, quod in ipsorum regione bellum traheretur; eosdemque paratos esse, iamque adeo exspectatione illius diei suspensos, quo hostium fines essent inuasuri: cui cupiditati suae Romanorum odium praetexebant; quum re vera praedae spe maxime impellerentur: faciendum duxit, vt statiuis quam primum educeret, ac militum suorum auiditatem expleret. Igitur, statim vt anni tempus mutatum est, quum viarum

δοκούντων

δοκούντων ἐμπειρεῖν, τὰς μὲν ἄλλας ἐμβολὰς τὰς εἰς τὴν πολεμίαν μακρὰς εὕρισκε καὶ προδήλους τοῖς ὑπεναντίοις, τὴν δὲ διὰ τῶν ἑλῶν εἰς Τυῤῥηνίαν φέρουσαν, δυσχερῆ μὲν, σύντομον δὲ καὶ παράδοξον φανησομένην τοῖς περὶ τὸν Φλαμίνιον. ἀεὶ δέ πως οἰκεῖον ὂν τῇ φύσει τούτου τὸ μέρος, ταύτῃ προέθετο ποιεῖσθαι τὴν πορείαν. διαδοθείσης δὲ τῆς φήμης ἐν τῷ στρατοπέδῳ, διότι μέλλει διά τινων ἑλῶν ἄγειν αὐτοὺς ὁ στρατηγὸς, πᾶς τις εὐλαβῶς εἶχε πρὸς τὴν πορείαν, ὑφορώμενος βάραθρα, καὶ τοὺς λιμνώδεις τῶν τόπων.

79. Ἀννίβας δ' ἐξητακὼς ἐπιμελῶς τεναγώδεις καὶ στερεοὺς ὑπάρχοντας τοὺς κατὰ τὴν δίοδον τόπους, ἀναζεύξας, εἰς μὲν τὴν πρωτοπορείαν ἔθηκε τοὺς Λίβυας καὶ Ἴβηρας. καὶ πᾶν τὸ χρησιμώτερον μέρος τῆς σφετέρας δυνάμεως, συγκαταμίξας αὐτοῖς τὴν ἀποσκευήν· ἵνα πρὸς τὸ παρὸν εὐπορῶσι τῶν ἐπιτηδείων. πρὸς γὰρ τὸ μέλλον εἰς τέλος ἀφροντίστως εἶχε περὶ παντὸς τοῦ σκευοφόρου· λογιζόμενος, ὡς ἐὰν ἅψηται τῆς πολεμίας, ἡττηθεὶς μὲν οὐ προσδεήσεται τῶν ἀναγκαίων, κρατῶν δὲ τῶν ὑπαίθρων, οὐκ ἀπορήσει τῶν ἐπιτηδείων. ἐπὶ δὲ τοῖς προειρημένοις, ἐπέβαλε τοὺς Κελτούς· ἐπὶ δὲ πᾶσι, τοὺς ἱππεῖς. ἐπιμελητὴν δὲ τῆς οὐραγίας, τὸν ἀδελφὸν ἀπέλιπε Μάγωνα· τῶν τε λοιπῶν χάριν, καὶ μάλιστα τῆς τῶν Κελτῶν μαλακίας καὶ φυγο-

rationem percontando a peritissimis quibusque cognouisset; ceteros in ditionem hostium aditus, longos et aduersariis notos iudicauit: eum vero, qui per paludes in Etruriam ducebat, difficilem illum quidem, sed breuem, et qui Flaminium ipsa nouitate incepti perculeret. Ac quum naturali quadam inclinatione pronus esset ad eiusmodi consilia, hac iter facere constituit. postea vero quam didita est per exercitum fama, inibi esse imperatorem, vt per palustria copias ducat; omnes ab eo itinere sibi metuere, quod paludum aut lacuum voragines profundas formidarent.

79. Hannibal vt diligenter inquirendo didicit, loca per quae transeundum erat, palustria quidem, ceterum solida esse, castra mouet. Hispanos et Afros primos ire iussit, et quod erat robur exercitus, admistis ipsorum impedimentis; nec vbi consistere coactis necessaria ad praesentem vsum deessent. nam in posterum quidem, nullam plane de supellectile militum curam habebat. quippe simulac in hostico versari coepisset, aut victo nulla re fore opus: aut si campos obtineret, nihil quicquam sibi defuturum. post istos collocauit Gallos; et nouissimos omnium equites. cogendi agminis cura Magoni fratri relicta; tum reliquorum caussa, tum Gallorum maxime, quorum mollitiem et laboris impatien-

πονίας,

κονίας, ἵν' ἐὰν κακοπαθοῦντες τρέπωνται πάλιν εἰς τοὐπίσω, κωλύῃ διὰ τῶν ἱππέων καὶ προσφέρῃ τὰς χεῖρας αὐτοῖς. οἱ μὲν οὖν Ἴβηρες καὶ Λίβυες δι' ἀκεραίων τῶν ἑλῶν ποιούμενοι τὴν πορείαν, μετρίως κακοπαθοῦντες ἤνυον· ὡς ἂν καὶ φερέκακοι πάντες ὄντες, καὶ συνήθεις ταῖς τοιαύταις ταλαιπωρίαις. οἱ δὲ Κελτοὶ δυσχερῶς μὲν εἰς τοὔμπροσθεν προὔβαινον, διατεταραγμένων καὶ διαπεπατημένων εἰς βάθος τῶν ἑλῶν· ἐπιπόνως δὲ καὶ ταλαιπώρως ὑπέμενον τὴν κακοπάθειαν, ἄπειροι πάσης τῆς τοιαύτης ὄντες κακουχίας. ἐκωλύοντο δὲ πάλιν ἀπονεύειν εἰς τοὐπίσω, διὰ τοὺς ἐφεστῶτας αὐτοῖς ἱππεῖς. πάντες μὲν οὖν ἐκακοπάθουν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀγρυπνίαν, ὡς ἂν ἑξῆς ἡμέρας τέτταρας καὶ τρεῖς νύκτας συνεχῶς δι' ὕδατος ποιούμενοι τὴν πορείαν. διαφερόντως γε μὴν ἐπόνουν καὶ κατεφθείροντο ὑπὲρ τοὺς ἄλλους οἱ Κελτοί.

80. Τῶν δὲ ὑποζυγίων αὐτοῦ τὰ πλεῖστα πίπτοντα διὰ τοὺς πηλοὺς ἀπώλοντο, μίαν παρεχόμενα χρείαν ἐν τῷ πεσεῖν τοῖς ἀνθρώποις· καθεζόμενοι γὰρ ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν σκευῶν σωρηδὸν, ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν ὑπερεῖχον· καὶ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ βραχὺ μέρος τῆς νυκτὸς ἀπεκοιμῶντο. οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἵππων τὰς ὁπλὰς ἀπέβαλον διὰ τὴν συνέχειαν τῆς διὰ τῶν ἑλῶν πορείας. Ἀννίβας δὲ μόλις ἐπὶ τοῦ περιλειφθέντος θηρίου διεσώθη μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας, περιαλγὴς ὢν, διὰ τὴν βαρύτητα

tiam norat: vt ſi taedio tam moleſtae viae pedem referrent, per equites eos cohiberet, et vim afferret. Hiſpani et Afri per intactam adhuc paludem ingredientes. laborem qui mediocris erat ſufferentes, pergebant: vtpote genus hominum durum, et eiusmodi mala perpeti longo vſu aſſuetum. Galli et procedebant aegre, palude iam conturbata, atque ad magnam altitudinem conculcata; et hanc aerumnam grauiter atque impatienter tolerabant: vt ſimilium vexationum penitus inexperti. quominus autem retrocedendo dilaberentur, equites impediebant. Sane quidem tantorum malorum ſenſu omnes vehementer afficiebantur: inſomnia potiſſimum confecti, quum tres quatuorve dies continuos per aquam iter facerent: ſed omnium maxime laborabant et abſumebantur Galli.

80. Iumenta quum inibi pleraque procumbentia in luto morerentur, ſuo caſu miſerias hominum vna ſaltem re leuabant: his enim proſtratis, et cumulatis in aquas ſarcinis, inſuper incumbentes aquis extabant: atque ita breuem aliquam noctis partem dormiebant. Equorum multis ob longum per paludes iter vngulae exciderunt. Ipſe Hannibal elephanto, qui vnus ſuperfuerat vectus, aegre multaque paſſus euaſit: dolore ille quidem magno conflictatus, propter aegritu-

τῆς

τῆς ἐπενεχθείσης ὀφθαλμίας αὐτῷ, δι' ἣν καὶ τέλος ἐστερήθη τῆς μιᾶς ὄψεως, οὐκ ἐπιδεχομένου τοῦ καιροῦ καταμονὴν ἢ θεραπείαν, διὰ τὸ τῆς περιστάσεως ἀδύνατον.

81. Διαπεράσας δὲ παραδόξως τοὺς ἑλώδεις τόπους, καὶ καταλαβὼν ἐν Τυῤῥηνίᾳ τὸν Φλαμίνιον στρατοπεδεύοντα πρὸ τῆς τῶν Ἀῤῥητίνων πόλεως, τότε μὲν αὐτοῦ πρὸς τοῖς ἕλεσι κατεστρατοπέδευσε· βουλόμενος τήν τε δύναμιν ἀναλαβεῖν καὶ πολυπραγμονῆσαι τὰ περὶ τοὺς ὑπεναντίους, καὶ τοὺς προκειμένους τῶν τόπων. πυνθανόμενος δὲ τὴν μὲν χώραν τὴν πρόσθεν πολλῆς γέμειν ὠφελείας, τὸν δὲ Φλαμίνιον ὀχλοκόπον μὲν καὶ δημαγωγὸν εἶναι τέλειον, πρὸς ἀληθινῶν δὲ καὶ πολεμικῶν πραγμάτων χειρισμὸν οὐκ εὐφυῆ· πρὸς δὲ τούτοις καταπεπιστευκέναι τοῖς σφετέροις πράγμασι συνελογίζετο, διότι παραλλάξαντος αὐτοῦ τὴν ἐκείνων στρατοπεδείαν, καὶ καθέντος εἰς τοὺς ἔμπροσθεν τόπους, τὰ μὲν ἀγανακτῶν τὸν ἐπιτωθασμὸν τῶν ὄχλων, οὐ δυνήσεται περιορᾷν δῃουμένην τὴν χώραν· τὰ δὲ καταληγηκὼς, παρέσαι προχείρως, εἰς πάντα τόπον ἑπόμενος σπουδάζων δι' αὐτοῦ ποιήσασθαι τὸ προτέρημα, καὶ μὴ προσδέξασθαι τὴν παρουσίαν τοῦ τὴν ἴσην ἀρχὴν ἔχοντος. ἐξ ὧν πολλοὺς αὐτὸν ὑπελάμβανε παραδώσειν καιροὺς πρὸς ἐπίθεσιν. πάνυ δ' ἐμφρόνως ἐλογίζετο ταῦτα, καὶ πραγματικῶς· οὐ γὰρ εἰκὸς ἄλλως εἰπεῖν.

dinem oculorum: quae tanta tunc illum inuafit, vt altero tandem oculo fit captus: quum medendi moram neque tempus, neque rerum neceffitas ineluctabilis admitteret.

81. Superatis tandem praeter opinionem omnium paluftribus illis locis, cognito Flaminium cum exercitu circa Arretii moenia confedifle; vbi primum in ficco potuit, caftra locat: vt et fuum reficeret exercitum et confilia hoftium atque animos et fitum regionum exploraret. Poftquam inquirendo didicit, regionem illam praeda refertam; Flaminium oratorem quidem effe turbae rudi vendibilem, et qui ad populum dicendo fupra modum valeret; ceterum ad rem bellicam adminiftrandam et vera certamina ineptum; ad hoc, prae magna fuarum virium fiducia ferocem: ita apud fe ftatuit, fi caftra eius praeteruectus, vlteriora peteret; ipfum vulgi conuitia et fannas haud ferentem, ad populationem agrorum prohibendam fefe comparaturum: deinde vbi acrior pupugerit dolor, repente hoftem effe aggreffurum, et quo ille cumque duceret, fecuturum, dum per fe victoriam parare cupiet, neque aduentum collegae opperiri. ex quibus rebus, multas fibi opportunitates aggrediendi hominem per infidias, praebitum iri ab eo intelligebat. Haec omnia fic apud animum fuum Hannibal reputabat, fane quam prudenter et pro eo quem habebat rerum vfu: nemo dixerit fecus.

82. Ἐπεὶ

82. Ὡς εἴ τις οἴεται κυριώτερόν τι μέρος εἶναι στρατηγίας, τοῦ γνῶναι τὴν προαίρεσιν καὶ φύσιν τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κατ' ἄνδρα καὶ ζυγὸν ἀγωνισμάτων, δεῖ τὸν μέλλοντα νικᾷν συνθεωρεῖν, πῶς δυνατὸν ἐφικέσθαι τοῦ σκοποῦ, καὶ τί γυμνὸν ἢ ποῖον ἔξοπλον μέρος φαίνεται τῶν ἀνταγωνιστῶν· οὕτω χρὴ καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων προεστῶτας σκοπεῖν, οὐχ ὅπου τὶ τοῦ σώματος γυμνὸν, ἀλλὰ ποῦ τῆς ψυχῆς εὐχείρωτόν τι παραφαίνεται τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος. ἐπειδὴ πολλοὶ μὲν διὰ ῥαθυμίαν καὶ τὴν σύμπασαν ἀργίαν, οὐ μόνον τὰς κοινὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδίους καταπροΐενται βίους ἄρδην. πολλοὶ δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν οἶνον ἐπιθυμίαν, οὐδ' ὑπνῶσαι δύνανται χωρὶς ἀλλοιώσεως καὶ μέθης. ἔνιοι δὲ διὰ τὴν πρὸς τὰς τῶν ἀφροδισίων ὁρμὰς καὶ τὴν ἐν τούτοις ἔκπληξιν, οὐ μόνον πόλεις καὶ βίους ἀναστάτους πεποιήκασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν αὑτῶν ἀφῄρηνται μετ' αἰσχύνης. καὶ μὴν δειλία καὶ βλακεία κατ' ἰδίαν μὲν αὐτοῖς ὄνειδος ἐπιφέρει τοῖς ἔχουσι· περὶ δὲ τὸν τῶν ὅλων ἡγεμόνα γενομένη, κοινόν ἐστι καὶ μέγιστον συμπτωμάτων. οὐ γὰρ μόνον ἀπράκτους ποιεῖ τοὺς ὑποταττομένους, πολλάκις δὲ καὶ κινδύνους ἐπιφέρει τοὺς μεγίστους τοῖς πεπιστευκόσι. προ-

82. Errat namque et caeca mentis caligine laborat, si quis inter imperatorias virtutes vllam potiorem ducit, cura explorandi ingenium ac naturam ducis aduersariorum. Quemadmodum enim vbi vir cum viro, aut ordo cum ordine decertant, eum qui victoriam reportare cogitet, diligenter attendere opus est, qua ratione voti compos fieri poterit; siue quid nudum, siue quid intectum ab armis in aduersario deprehendi queat: sic eos oportet, qui summae belli praesunt obseruare; non quidem ecquid in corpore pareat; sed qua parte animi dux hostium facilius capi queat. Multi siquidem per ignauiam, et socordiam, quae totius vitae rationes illis conturbat, non publicarum dumtaxat rerum curam negligunt; sed familiarem quoque suam pessum ire sinunt. Quidam adeo vini sunt auidi, vt ne somnum quidem capere, nisi alienata ebrietate mente, queant. Nonnulli dum rebus Venereis indulgent, atque amore stupent, non vrbes solum ac domos suas euerterunt: sed propriae etiam vitae iacturam cum dedecore fecerunt. Timor vero atque inertia tum priuatam iis ignominiam, quibus insunt, solent conciliare: tum si in imperatore fuerint, publicam eamque maximam calamitatem afferunt: quippe quae non solum torpere otio nihil tentantem eius exercitum efficiant: sed et in pericula persaepe maxima eos coniiciant qui tali duce fidebant. Temeritas, ferocia,

πέτειά γε μὴν καὶ θρασύτης καὶ θυμὸς ἄλογος. ἔτι δὲ κενοδοξία καὶ τῦφος, εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ἐπισφαλέστατα δὲ τοῖς φίλοις. πρὸς γὰρ πᾶσαν ἐπιβουλὴν, ἐνέδραν, ἀπάτην ἕτοιμος ὅγε τοιοῦτος. Διόπερ εἴ τις δύναιτο συννοεῖν τὰ περὶ τοὺς πέλας ἁμαρτήματα, καὶ τῇ δέ που προσιέναι τοῖς ὑπεναντίοις, ᾗ μάλιστα καὶ δι' ὧν εὐχείρωτος ἔσται ὁ προεστὼς τῶν πολεμίων, τάχιστ' ἂν τῶν ὅλων κατακρατοίη. Καθάπερ γὰρ νεὼς ἐὰν ἀφέλῃ τις τὸν κυβερνήτην, τὸ ὅλον αὐτ. ανδρὶ σκάφος ὑποχείριον γίνεται τοῖς ἐχθροῖς· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐὰν τὸν προεστῶτα ἐν πολέμῳ δυνάμεως χειρώσηταί τις κατὰ τὰς ἐπιβολὰς καὶ συλλογισμοὺς, αὐτανδρὶ γίνεται πολλάκις κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων. Ἃ δὴ καὶ τότε προϊδόμενος καὶ συλλογισάμενος Ἀννίβας περὶ τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, οὐ διεσφάλη τῆς ἐπιβολῆς.

83. Ὡς γὰρ θᾶττον ποιησάμενος ἀναζυγὴν ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Φαισόλαν τόπων, καὶ μικρὸν ὑπεράρας τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατοπεδείαν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν προκειμένην χώραν· εὐθέως μετέωρος ἦν ὁ Φλαμίνιος καὶ θυμοῦ πλήρης, δοξάζων ἑαυτὸν ὑπὸ τῶν ἐναντίων καταφρονεῖσθαι. μετὰ δὲ ταῦτα πορθουμένης τῆς χώρας, καὶ πανταχόθεν τοῦ καπνοῦ σημαίνοντος τὴν καταφθορὰν αὐτῆς, ἐσχετλίαζε, δεινὸν ἡγούμενος τὸ γινόμενον. διὸ καί τινων οἰομένων δεῖν μὴ προχείρως ἐπακολουθεῖν,

et praeceps iracundia, nec non inanis gloriae studium, et fastus, hostibus facilem victoriam praebent; amicis, vt plurimum perniciem: quum iis moribus praediti homines omnium machinationi, insidiis ac fraudi sint expositi. Quamobrem si quis aliorum peccata posset cognoscere, et ea hostes aggredi, qua et per quae facillime dux illorum est expugnabilis: hic breuissimo tempore omnium dominaretur. Vt enim sublató gubernatore nauis vniuersa cum ipsis vectoribus in potestatem hostium venit: sic, vbi in bello hostilium copiarum ducem astu et consilio circumueneris, eadem non raro etiam vniuersum exercitum in tuam redegeris potestatem. Quae tunc Hannibal quum de Flaminio multo ante vidisset, atque ita ratiocinatus esset, nequaquam eius inceptum frustra fuit.

83. Simulac namque ex agro Faesulano signa mouisset, ac Romana vltra castra aliquantum progressus, in proximos fines impressionem fecisset; extemplo efferre animos consul, grauiterque indignari, quod se ab hoste spretum crederet. deinde vt regionem populari Hannibal coepit, et maximam vndique vastitatem fumo ei ostendit, rei indignitatem lamentis etiam est prosecutus. Igitur monentibus nonnullis, non temere insequi hostem oportere, neque manus cum illo

μηδὲ

μηδὲ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις, φυλάττεσθαι δὲ καὶ προσέχειν τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων, μάλιστα δὲ καὶ τὸν ἕτερον ὕπατον προσλαβεῖν, καὶ πᾶσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοῖς στρατοπέδοις ὁμοῦ ποιήσασθαι τὸν κίνδυνον· οὐχ οἷον προσεῖχε τοῖς λεγομένοις, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἀνείχετο τῶν ἀποφαινομένων ταῦτα. παρεκάλει δ᾽ αὐτοῖς ἐν νῷ λαμβάνειν, τί λέγειν εἰκὸς τοὺς ἐν τῇ πατρίδι, τῆς μὲν χώρας καταφθειρομένης σχεδὸν ἕως πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥώμην, αὐτῶν δὲ κατόπιν τῶν πολεμίων ἐν Τυρρηνίᾳ στρατοπεδευόντων. τέλος ταῦτ᾽ εἰπὼν, ἀναζεύξας προῆγε μετὰ τῆς δυνάμεως, οὐ καιρὸν, οὐ τόπον προορώμενος· μόνον δὲ σπεύδων συμπεσεῖν τοῖς πολεμίοις, ὡς προδήλου τῆς νίκης αὐτοῖς ὑπαρχούσης. τηλικοῦτον γὰρ προενεβεβλήκει κατελπισμὸν τοῖς ὄχλοις· ὥστε πλείους εἶναι τῶν τὰ ὅπλα φερόντων, τοὺς ἐκτὸς παρεπομένους τῆς ὠφελείας χάριν, κομίζοντας ἁλύσεις καὶ πέδας, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην παρασκευήν. ὅγε μὴν Ἀννίβας ἅμα μὲν εἰς τοὔμπροσθεν ὡς πρὸς τὴν Ῥώμην προῄει διὰ τῆς Τυρρηνίας· εὐώνυμον μὲν πόλιν ἔχων τὴν προσαγορευομένην Κυρτώνιον, καὶ τὰ ταύτης ὄρη· δεξιὰ δὲ τὴν Θρασιμένην καλουμένην λίμνην. ἅμα δὲ προάγων, ἐπυρπόλει καὶ κατέφθειρε τὴν χώραν, βουλόμενος ἐκκαλέσασθαι τὸν θυμὸν τῶν ὑπεναντίων. Ἐπεὶ δὲ τὸν Φλαμίνιον ἤδη συνάπτοντα καθεώρα, τόπους δ᾽ εὐφυεῖς συνε-

conſerere, ſed cautione magna opus eſſe, ob multitudinem praeſertim equitatus; ante omnia conſulem alterum eſſe aſſumendum, nec niſi omnibus ſimul iunctis copiis dimicandum: tantum abfuit, vt horum conſilio vteretur, vt ne ferre quidem ita differentium vocem potuerit. quin ipſis potius cogitandum eſſe ait, ecquid vulgo omnes in patria dicere par eſſet, poſtquam Poenus vaſtandoque et vrendo omnia, ad ipſa prope iam moenia vrbis Romae peruenerit: ipſis interim a tergo hoſtium in Etruria conſidentibus. Tandem haec locutus, caſtra mouet, cumque omnibus copiis nulla neque temporis neque loci ratione habita, pergit ire: hoc vnum ſtudens, vt quamprimum cum hoſte concurreret, ceu parata certaque eſſet victoria. atque adeo tanta ſpe vulgi animos compleverat conſul, vt armatos numero ſuperarent lixae et alii, qui praedae auidi extra agmen ſequebantur, catenis, vinculis, et id genus rerum apparatibus onuſti. Hannibal interea Romam verſus per Etruriam ſuos ducere, habens ad laeuam vrbem Cortonam, et adiacentes illi montes: ad dextram Thraſymenum lacum. ſimul, quo magis iram hoſtis acueret, qua qua iter faceret, agros vrere, omnique belli clade peruaſtare. Iam appropinquabat Flaminius, cum Hannibal idoneo loco ad ea quae parabat explorato, in

θεώρησε πρὸς τὴν χρείαν, ἐγίνετο πρὸς τὸ διακινδυνεύειν.

84 Ὄντος δὲ κατὰ τὴν δίοδον αὐλῶνος ἐπιπέδε, τέτε δὲ παρὰ μὲν τὰς εἰς μῆκος πλευρὰς ἑκατέρας βενὲς ἔχοντος ὑψηλὰς καὶ συνεχεῖς· παρὰ δὲ τὰς εἰς πλάτος, κατὰ μὲν τὴν ἀντικρὺ, λόφον ἐπικείμενον ἐρυμνὸν καὶ δύσβατον, κατὰ δὲ τὴν ἀπ' ἐρᾶς, λίμνην, τελείως σενὴν ἀπολείπεσαν πάροδον ὡς εἰς τὸν αὐλῶνα παρὰ τὴν παρώρειαν· διελθὼν τὸν αὐλῶνα παρὰ τὴν λίμνην, τὸν μὲν κατὰ πρόσωπον τῆς πορείας λόφον αὐτὸς κατελάβετο, καὶ τὲς Λίβυας καὶ τὲς Ἴβηρας ἔχων ἐπ' αὐτῦ κατεσρατοπέδευσε· τὲς δὲ Βαλιαρεῖς καὶ λογχοφόρες κατὰ τὴν πρωτοπορείαν ἐκπεριάγων ὑπὸ τὲς ἐν δεξιᾷ βενὲς τῶν παρὰ τὸν αὐλῶνα κειμένων, ἐπὶ πολὺ παρατείνας ὑπέσειλε· τὲς δ' ἱππεῖς καὶ τὲς Κελτὲς ὁμοίως τῶν εὐωνύμων βενῶν κύκλῳ περιαγαγὼν, παρεξέτεινε συνεχεῖς, ὥςε τὲς ἐχάτες εἶναι κατὰ ταύτην τὴν εἴσοδον, τὴν παρά τε τὴν λίμνην καὶ τὰς παρωρείας φέρεσαν εἰς τὸν προειρημένον τόπον. Ὁ μὲν ἒν Ἀννίβας, ταῦτα προκατασκευασάμενος τῆς νυκτὸς, καὶ περιειληφὼς τὸν αὐλῶνα ταῖς ἐνέδραις, τὴν ἡσυχίαν ἦγεν. Ὁ δὲ Φλαμίνιος εἵπετο κατόπιν, σπεύδων γε συνάψαι τοῖς πολεμίοις. κατεσρατοπεδευκὼς δὲ τῇ προτεραίᾳ πρὸς αὐτῇ τῇ λίμνῃ, τελέως ὀψὲ τῆς ὥρας, μετὰ ταῦτα τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης, εὐθέως ἐπὶ τὴν

cogitationem pra lii totus cepit incumbere.

84. Erat in ipſo tranſitu plana conuallis, cuius vtrumque latus, qua porrigitur eius longitudo, tumuli praealti et continui claudunt. qua autem patet latitudo, habet a fronte collem impoſitum natura munitum et inaceſſum: a tergo vero lacum, inter quem et montium radices, via intereſt perangusta, per quam aditur conuallis. hanc igitur conuallem Hannibal ingreſſus via ſecundum lacum, emenſusque, collem qui ex aduerſo occurrebat ipſe inſidet, ibique Afros atque Hiſpanos locat. Baleares et ceteram leuem armaturam e primo agmine circumducit, et ad tumulos, qui dextrum conuallis latus continent, longa admodum ſerie applicat: equites deinde ac Gallos ſimiliter circumductos, iuxta lateris ſiniſtri tumulos, continua ſerie porrectos ita diſponit, vt eorum nouiſſimi ad illam viam pertinerent, quae inter lacum et radices montium in demonſtratum locum ducebat. His ita noctu praeparatis, Hannibal occupata hinc inde per inſidias conualle, ſilentio ſe continebat. Pone hunc ſequebatur Flaminius magno ſtudio hoſtem conſequi cupiens. et quum priore die ad lacum ipſum, (erat enim plane ſerum diei) caſtris locum delegiſſet: vbi dies ſequens aduenit, primo ſtatim diluculo propter lacum in ſubiectam

ἑωθινὴν

ἑωθινὴν ἦγε τὴν πρωτοπορείαν παρὰ τὴν λίμνην, εἰς τὸν ὑποκείμενον αὐλῶνα, βουλόμενος ἐξάπτεσθαι τῶν πολεμίων.

85. Οὔσης δὲ τῆς ἡμέρας ὁμιχλώδους διαφερόντως, Ἀννίβας ἅμα τῷ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πορείας εἰς τὸν αὐλῶνα προσδέξασθαι καὶ συνάπτειν πρὸς αὐτὸν ἤδη τὴν τῶν ἐναντίων πρωτοπορείαν, ἀποδοὺς τὰ συνθήματα, καὶ διαπεμψάμενος πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐνέδραις, συνεπεχείρει πανταχόθεν ἅμα τοῖς πολεμίοις. οἱ δὲ περὶ τὸν Φλαμίνιον, παραδόξου γενομένης αὐτοῖς τῆς ἐπιφανείας, ἔτι δὲ δυσσυνόπτου τῆς κατὰ τὸν ἀέρα περιστάσεως ὑπαρχούσης, καὶ τῶν πολεμίων κατὰ πολλοὺς τόπους ἐξ ὑπερδεξίου καταφερομένων καὶ προσπιπτόντων, οὐχ οἷον παραβοηθεῖν ἐδύναντο πρός τι τῶν δεομένων οἱ ταξίαρχοι καὶ χιλίαρχοι τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' οὐδὲ συννοῆσαι τὸ γενόμενον. ἅμα γὰρ οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον, οἱ δ' ἀπ' οὐρᾶς, οἱ δ' ἐκ τῶν πλαγίων αὐτοῖς προσέπιπτον. διὸ καὶ συνέβη τοὺς πλείστους ἐν αὐτῷ τῷ τῆς πορείας σχήματι κατακοπῆναι, μὴ δυναμένους αὐτοῖς βοηθεῖν, ἀλλ' ὡσανεὶ προδεδομένους ὑπὸ τῆς τοῦ προεστῶτος ἀκρισίας. ἔτι γὰρ διαβουλευόμενοι τί δεῖ πράττειν, ἀπώλοντο παραδόξως. ἐν ᾧ καιρῷ καὶ τὸν Φλαμίνιον αὐτὸν δυσχρηστούμενον καὶ περικακοῦντα τοῖς ὅλοις προσπεσόντες τινὲς τῶν Κελτῶν ἀπέκτειναν. ἔπεσον οὖν τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν αὐλῶνα

conuallem primum agmen duxit, inimicos laceſſere atque adoriri in animo habens.

85. Erat forte admodum nebuloſus dies, cum Hannibal, vbi partem maiorem agminis Romani intra ſaltum ſentit perveniſſe, et iam primam aciem non longe a ſe abeſſe; ſigno dato inuadendi, et iis etiam miſſo qui in inſidiis latebant, vndique in hoſtem cooritur. Ita autem ex inopinato apparente Poeno, Flaminius et reliqui ſunt turbati: quum praeſertim denſa caligine oculorum vſum eripiente, et hoſte de ſuperiore loco variis ex partibus ingruente atque ipſos inuadente, ductores ordinum tribunique Romanorum, adeo laborantibus ſuppetias ferre non poſſent, vt ne quid ageretur quidem, ſatis intelligere valerent. ſimul enim, alii a fronte, alii a tergo, alii abs lateribus in ipſos pugnabant. ex quo factum, vt plerique Romanorum non in acie, verum ita vt in agmine fuerant deprehenſi, obtruncarentur, prius quam defendere ſe poſſent, ab imperatoris ſui ſtoliditate, vt ſic dicam, proditi. dum enim adhuc quid opus facto deliberant, improuiſo caedebantur. quo tempore, ipſum quoque Flaminium hiſce difficultatibus circumuentum, et iam de ſumma rerum anxie ſollicitum ac deſpondentem animum, Galli quidam adorti interemerunt. Cecidere intra conuallem e Romanis,

σχεδὸν εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους. οὔτ' εἴκειν τοῖς παροῦσιν, οὔτε πράττειν οὐδὲν δυνάμενοι, τοῦτο δ' ἐκ τῶν ἐθισμῶν αὐτὸ περὶ πλείστου ποιούμενοι· τὸ μὴ φεύγειν, μηδὲ λείπειν τὰς τάξεις. οἱ δὲ κατὰ πορείαν μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τῆς παρωρείας ἐν τοῖς στενοῖς συγκλεισθέντες αἰσχρῶς, ἔτι δὲ μᾶλλον ταλαιπώρως διεφθείροντο. συνωθούμενοι μὲν γὰρ εἰς τὴν λίμνην, οἱ μὲν διὰ τὴν παράστασιν τῆς διανοίας ὁρμῶντες ἐπὶ τὸ νήχεσθαι ἐν τοῖς ὅπλοις ἀπεπνίγοντο, τὸ δὲ πολὺ πλῆθος μέχρι μὲν τοῦ δυνατοῦ προβαῖνον εἰς τὴν λίμνην, ἔμενε τὰς κεφαλὰς αὐτὰς ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν ὑπερίσχον. ἐπιγενομένων δὲ τῶν ἱππέων, καὶ προδήλου γενομένης ἀπωλείας, ἐξαίροντες τὰς χεῖρας, καὶ δεόμενοι ζωγρεῖν, καὶ πᾶσαν προϊέμενοι φωνὴν, τὸ τελευταῖον οἱ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων. τινὲς δὲ παρακαλέσαντες ἑαυτοὺς διεφθάρησαν. ἑξακισχίλιοι δ' ἴσως τῶν κατὰ τὸν αὐλῶνα τοὺς κατὰ πρόσωπον νικήσαντες, παραβοηθεῖν μὲν τοῖς οἰκείοις καὶ περιίστασθαι τοὺς ὑπεναντίους ἠδυνάτουν, διὰ τὸ μηδὲν συνορᾶν τῶν γινομένων· καίπερ μεγάλην δυνάμενοι πρὸς τὰ ὅλα παρέχεσθαι χρείαν· ἀεὶ δὲ τοῦ πρόσθεν ὀρεγόμενοι, προῆγον, πεπεισμένοι συμπεσεῖσθαί τισιν, ἕως ἔλαθεν ἐκπεσόντες πρὸς τοὺς ὑπερδεξίους τόπους. γενόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ τῆς ὁμίχλης ἤδη πεπτωκυίας, συνέντες τὸ γεγονὸς ἀτύχημα, καὶ

qui neque praesenti fortunae cedere, neque pugnare poterant, ad millia quindecim. Est enim hoc vnum ex institutis disciplinae illorum militaris, quod diligentissime obseruant: Non fugere, neque ordines deserere. At qui procedentes in agmine inter lacum et montes, in ipsis faucibus sunt intercepti, foede, vel potius misere perierunt. compulsi enim in lacum, partim repentino casu turbata mente, insilientes in aquam, vt cum armis natarent, suffocabantur: partim, (ii autem plurimi fuere) in lacum progressi quantum vires ferebant, capite dumtaxat exstante manebant: deinde equitatu eos inuadente, quum certa esset pernities, manibus sublatis, ac vitam poscentes, omni deprecationum vsi genere, vel ab hostibus occidebantur: vel ipsi sese adhortati, manus sibi inferebant. Sex ferme millia eorum, qui conuallem fuerant ingressi, hoste, qui ex aduerso pugnabat, deuicto, suis illi quidem auxiliari, aut aduersarios auertere obsistendo, qui nihil eorum, quae fiebant, viderent, non quiuerunt: idonei alioquin magnum ad summam victoriam momentum afferre: sed tantisper in vlteriora pergunt ire, dum semper hostem exspectant quocum dimicent, donec, prius quam satis animaduerterent, in superiora loca euaserunt. exin vt ad summos colles peruentum, et iam caligo fuit de-

ποιεῖν

ποιεῖν οὐδὲν ὄντες δυνατοὶ ἔτι, διὰ τὸ τοῖς ὅλοις ἐπικρατεῖν καὶ πάντα προκατέχειν ἤδη τοὺς πολεμίους, συστραφέντες ἀπεχώρησαν εἴς τινα κώμην Τυῤῥηνίδα. μετὰ δὲ τὴν μάχην ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ μετὰ τῶν Ἰβήρων καὶ λογχοφόρων Μαάρβα, καὶ περιστρατοπεδεύσαντος τὴν κώμην, ποικίλης αὐτοῖς ἀπορίας περιεστώσης, ἀποθέμενοι τὰ ὅπλα, παρέδοσαν αὑτοὺς ὑποσπόνδους, ὡς τευξόμενοι τῆς σωτηρίας. τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν ὅλον κίνδυνον τὸν γενόμενον ἐν Τυῤῥηνίᾳ Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις, τοῦτον ἀπετελέσθη τὸν τρόπον.

pulsa, clade sui exercitus intellecta, quum tentare nihil possent, quod omnia hostis late victor obtineret, conglobati vicum Etruriae quemdam petunt. Sed vt praelio facto, Poenus Maharbalem cum Hispanis et hastatis aduersus eos misit, atque ille vicum circumsedit, variis malis vrgentibus victi, fidem dante Maharbale, saluam ipsis vitam fore, se dediderunt. Ac praelium quidem in Etruria inter Romanos et Carthaginienses commissum, ita se in vniuersum habuit.

86. Ἀννίβας δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπαναχθέντων τῶν ὑποσπόνδων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, συναγαγὼν πάντας, ὄντας πλείους τῶν μυρίων καὶ πεντακισχιλίων· πρῶτον μὲν διεσάφησεν, ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· μετὰ δὲ ταῦτα κατηγορίαν ἐποιήσατο Ῥωμαίων. λήξας δὲ τούτων, ὅσοι μὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι τῶν ἑαλωκότων, ἔδωκεν εἰς φυλακὴν ἐπὶ τὰ τάγματα· τοὺς δὲ συμμάχους ἀπέλυσε χωρὶς λύτρων ἅπαντας εἰς τὴν οἰκείαν· ἐπιφθεγξάμενος τὸν αὐτὸν, ὃν καὶ πρόσθεν λόγον, ὅτι πάρεστι πολεμήσων, οὐκ Ἰταλιώταις, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ τῆς Ἰταλιωτῶν ἐλευθερίας. Τὴν δὲ αὐτοῦ δύναμιν ἀνελάμβανε, καὶ τῶν νεκρῶν τῶν ἐκ τῆς σφετέρας δυνάμεως, τοὺς ἐπιφανεστάτους ἔθαψεν, ὄντας εἰς τριά-

86. Hannibal perductis ad se Romanis, quibus data fides fuerat, et captiuis item aliis, omnes in vnum congregat, qui plures erant quindecim millibus. his ante omnia significat, non fuisse in Maharbalis potestate, vt se inconsulto securitatem iis sponderet, quibus fidem dederat. deinde accusationem Romanorum instituit. Secundum haec, quotquot e captiuis Romani ciues erant, inter militum ordines ad custodiendum ipsos diuidit. qui Latini nominis erant sine pretio omnes, in suam quemque patriam dimisit, eodem prius sermone allocutus, quo iam ante vsus fuerat: in Italiam se venisse, non vt aduersus Italos, sed vt pro Italorum libertate aduersus Romanos pugnaret. Exercitum deinde suum refecit: et ex suis qui in pugna ceciderant nobilissimos

κοντα τὸν ἀριθμόν. οἱ μὲν γὰρ πάντες εἰς χιλίους καὶ πεντακοσίους ἔπεσον, ὧν ἦσαν οἱ πλείους Κελτοί. Ταῦτα δὲ πράξας, διενοεῖτο μετὰ ἀδελφοῦ καὶ τῶν φίλων, ποῦ καὶ πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν ὁρμὴν, εὐθαρσὴς ὢν ἤδη περὶ τῶν ὅλων. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεσόντος ἤδη τοῦ γεγονότος ἀτυχήματος, στέλλεσθαι μὲν ἢ ταπεινοῦν τὸ συμβεβηκὸς οἱ προεστῶτες τοῦ πολιτεύματος ἠδυνάτουν, διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς· λέγειν δὲ τοῖς πολλοῖς ἠναγκάζοντο τὰ γεγονότα, συναθροίσαντες τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. διόπερ ἅμα τῷ τὸν στρατηγὸν εἰπεῖν τοῖς ὄχλοις ἀπὸ τῶν ἐμβόλων, ὅτι λειπόμεθα μάχῃ μεγάλῃ, τηλικαύτην συνέβη γενέσθαι διατροπὴν, ὥστε τοῖς παραγενομένοις ἐφ' ἑκατέρων τῶν καιρῶν, πολλῷ μεῖζον τότε φανῆναι τὸ γεγονὸς, ἢ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς μάχης καιρόν. καὶ τοῦτ' εἰκότως συνέβη. πολλῶν γὰρ χρόνων ἄπειροι καὶ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ πράγματος ὑπάρχοντες, τῆς ὁμολογουμένης ἥττης, οὐ μετρίως, οὐδὲ κατὰ σχῆμα τὴν περιπέτειαν ἔφερον. οὐ μὴν ἥγε σύγκλητος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ καθήκοντος ἔμενε λογισμοῦ, καὶ διενοεῖτο περὶ τοῦ μέλλοντος, πῶς καὶ τί πρακτέον ἑκάστοις εἴη.

87. Κατὰ δὲ τοὺς τῆς μάχης καιροὺς, καὶ Γνάιος Σερουίλιος ὁ προκαθήμενος ὕπατος ἐπὶ τῶν κατ' Ἀρίμινον τόπων· οὗτοι δ' εἰσὶν ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν Ἀδρίαν πλευρᾶς, οὗ συνάπτει τὰ Γαλατικὰ

quosque, (ii ad triginta erant.) sepeliri iussit. Numerus autem omnium qui desiderati sunt ex ipsius exercitu fuit, mille et quingenti, maiorem partem Galli. His peractis cum fratre et amicis consultat, quo et quomodo impressionem faceret, de vniuersa victoria plenus iam spei. At Romae vt nuntius cladis est acceptus, magistratus qui propter calamitatis magnitudinem mollire aut minuere tantum casum non poterant, aduocata populi concione, rem gestam exponere multitudini sunt coacti. cum primum igitur praetor e Rostris ad circumfusam turbam, Magna. dixit. pugna victi sumus: tanta repente animorum secuta est consternatio, vt iis qui vtrique interfuerant, praelio inquam et concioni, multo tunc maior clades accepta fuerit visa. quam in ipsa pugna. et merito quidem: nam qui a longo tempore et rem et verbum illud quo se plane victos faterentur, ignorauerant; nunc casum istum neque mediocriter neque moderate ferebant. Solus senatus in officio constanter mansit, de iis quae instabant assidue consultans, quid in commune, quid singulis, et quomodo agendum.

87. Dum haec geruntur, Cn. Seruilius alter Cos. qui Ariminum prouinciam tutabatur; (is locus est ad Adriam, in confinio Galliae ac ceterae Italiae, non longe a

πεδία

πεδία πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, ἐ μακρὰν τῆς εἰς θάλατ]αν ἐκβολῆς τῶν τε Πάδε σομάτων· ἀκέσας εἰσβεβληκότα τὸν Ἀννίβαν εἰς Τυῤῥηνίαν ἀντιςρατοπεδεύειν τῷ Φλαμινίῳ, ἐπεβάλετο μὲν πᾶσι τοῖς ςρατοπέδοις αὐτὸς συνάπτειν· ἀδυνατῶν δὲ διὰ τὸ τῆς ςρατείας βάρος, Γάϊον Κεντήνιον κατὰ σπεδὴν, δὲς τετρακιχιλίες ἱππεῖς, προεξαπέςειλε, βελόμενος, εἰ δέοινθ' οἱ καιροὶ, πρὸ τῆς αὐτε παρεσίας τέτες καταταχεῖν. Ἀννίβας δὲ μετὰ τὴν μάχην προσαγγελθείσης αὐτῷ τῆς τῶν ὑπεναντίων βοηθείας, ἐξαποςέλλει Μαάρβαν, ἔχοντα τὲς λογχοφόρες καὶ τὸ μέρος τῶν ἱππέων. οἳ καὶ συμπεσόντες τοῖς περὶ τὸν Γάϊον, ἐν αὐτῇ μὲν τῇ πρώτῃ συμπλοκῇ, χεδὸν τὲς ἡμίσεις αὐτῶν διέφθειραν· τὲς δὲ λοιπὲς εἴς τινα λόφον συνδιώξαντες, τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ πάντας ἔλαβον ὑποχειρίες. ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ, τριταίας ἔσης τῆς κατὰ τὴν μάχην προσαγγελίας, καὶ μάλιςα τότε τῆς μάχης τε πάθες κατὰ τὴν πόλιν ὡσανεὶ φλεγμαίνοντος, ἐπιγενομένης καὶ ταύτης τῆς περιπετείας, ἐ μόνον τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τὴν σύγκλητον αὐτὴν συνέβη διατραπῆναι. διὸ καὶ παρέντες τὴν κατ' ἐνιαυτὸν ἀγωγὴν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων τῶν μειζόνων, ἐπεβάλοντο βελεύεσθαι περὶ τῶν ἐνεςώτων, νομίζοντες αὐτοκράτορος δεῖσθαι ςρατηγε τὰ πράγματα, καὶ τὲς περιεςῶτας καιρές.

Padi oſtiis, quibus in idem mare ſe exonerat:) vt accepit intraſſe Hannibalem in Etruriam, et Flaminium in ſuis obſidere caſtris; conſilium primo ceperat ſuas cum illius copias coniungendi: ſed quia grauior exercitus ipſius erat, quam vt hoc poſſet, ex omni ſuo equitatu quatuor millia ſelegit, et C. Centronio dedit, eumque iuſſit praecedere: vt ſi forte res poſtularet, ante aduentum ſuum Flaminio ſuppetias ferre contenderet. Hannibal, vt ſignificatum ei eſt poſt pugnam, aduentare Romanorum ſubſidium; Maharbalem cum haſtatis et parte equitatus, obuiam progredi iuſſit. hi praelio cum Centronio commiſſo, alteram fere partem Romanorum in ipſo conflictu contruncarunt: reliquos in tumulum quemdam compulerunt, ac poſtero die viuos ceperunt. Tertius dies erat ab allato Romam nuntio de pugna ad Thraſymenum, quando luctu huius cladis cum maxime feruente, vt ita dicam, caſus inſuper Centronii affertur. tum enimuero non iam populi dumtaxat, ſed et ſenatus quoque animos ea iactura conſternauit. Itaque anniverſariorum negotiorum cura poſthabita, maiorum item magiſtratuum comitiis omiſſis, quan celebrare quotannis ſolent, de praeſenti ſtatu deliberantes, rerum ac temporum conditionem poſcere imperatorem abſolutae auctoritatis exiſtimarunt. Hannibal

Ἀννίβας δὲ καταπεθαῤῥηκὼς τοῖς ὅλοις ἤδη, τὸ μὲν συνεγγίζειν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸ παρὸν ἀπεδοκίμασεν· τὴν δὲ χώραν ἐπιπορευόμενος, ἀδεῶς ἐπόρθει, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὸν Ἀδρίαν. διανύσας δὲ τὴν τῶν Ἰσόμβρων καλουμένην χώραν, καὶ τὴν τῶν Πικέντων, ἧκε δεκαταῖος πρὸς τοὺς κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπους· πολλῆς μὲν λείας γεγονὼς ἐγκρατὴς ὥστε μήτε ἄγειν, μήτε φέρειν δύνασθαι τὸ στρατόπεδον τὰς ὠφελείας· πολὺ δὲ πλῆθος ἀνθρώπων ἀπεκτακὼς κατὰ τὴν δίοδον. Καθάπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν πόλεων καταλήψεσι καὶ τότε παράγγελμά τι δεδομένον ἦν, φονεύειν τοὺς ὑποπίπτοντας τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις. ταῦτα δὲ ἐποίει διὰ τὸ προϋπάρχον αὐτῷ μῖσος ἔμφυτον πρὸς Ῥωμαίους.

victoriae iam vniuerſae confidens, propius Romam impraeſentiarum accedendum ſibi non putauit: ſed agros incurſans, ſine cuiusquam metu omnia populabatur, itinere verſus Adriam inſtituto: quae in loca, decimis caſtris per fines Inſubrum ac Picentum ducto exercitu, peruenit: tanta potitus praeda, vt milites eius neque ferre neque ducere rapta poſſent: ingenti praeterea hominum numero in eo tranſitu occiſo. Quemadmodum enim in capiendis vrbibus fieri amat, tunc quoque praeceptum fuerat, vt omnes obuios qui aetate militari forent, obtruncarent. adeo erat alte inſitum in animo Hannibalis odium Romanorum.

88. Ἐν ᾧ καιρῷ καταστρατοπεδεύσας παρὰ τὸν Ἀδρίαν, ἐν χώρᾳ πρὸς πάντα τὰ γεννήματα διαφερούσῃ, μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν, ὑπὲρ τῆς ἀναλήψεως καὶ θεραπείας τῶν ἀνδρῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τῶν ἵππων. ὡς ἂν γὰρ ὑπαίθρου τῆς παραχειμασίας γεγενημένης ἐν τοῖς κατὰ Γαλατίαν τόποις, ὑπό τε τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀνηλειψίας, ἔτι δὲ τῆς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα διὰ τῶν ἑλῶν πορείας καὶ ταλαιπωρίας, ἐπεγεγόνει σχεδὸν ἅπασι τοῖς ἵπποις, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἀνδράσιν ὁ λεγόμενος λιμόψωρος, καὶ τοιαύτη καχεξία. διὸ γενόμενος ἐγκρατὴς χώρας εὐδαίμονος, ἐσωματοποίησε μὲν τοὺς ἵππους,

88. Eo tempore dux Carthaginienſium circa Adriam ſtatiua habens, in regione vbi omnia quae terra naſcuntur bonitate excellunt, in reficiendis curandisque ſuorum qua virorum qua equorum corporibus, operam omnem poſuit. Quoniam enim ſub dio in Gallia Ciſalpina hibernantes, frigore, illuuie, ac ſquallore conflictati fuerant; deinde per paludes ingrediendo multa perpeſſi mala erant: omnes fere tum equi, tum et viri intemperie illa et genere morbi laborabant, quem Graeci limopſoron, quaſi dicas ſcabiem e fame ortam, nominant. Quamobrem locum adeo rebus omnibus opportunum adeptus, cor-

ἀνεκτή-

ἀνεκτήσατο δὲ τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνδρῶν, μετακαθώπλισε δὲ τὰς Λίβυας εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον, ὡς ἂν πολλῶν ὅπλων γεγονὼς κύριος, ἐκ τῶν τοσούτων σκύλων. ἐξαπέστειλε δὲ κατὰ θάλατταν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ τοὺς διασαφήσοντας εἰς τὴν Καρχηδόνα περὶ τῶν γεγονότων. τότε γὰρ πρῶτον ἥψατο θαλάττης, ἀφ' οὗ τὴν εἰσβολὴν ἐποιήσατο εἰς τὴν Ἰταλίαν. ἐφ' οἷς ἀκούσαντες μεγαλείως ἐχάρησαν οἱ Καρχηδόνιοι· καὶ πολλὴν ἐποιοῦντο σπουδὴν καὶ πρόνοιαν ὑπὲρ τοῦ κατὰ πάντα τρόπον ἐπικουρεῖν τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασι. Ῥωμαῖοι δὲ Δικτάτορα μὲν κατέστησαν Κόϊντον Φάβιον, ἄνδρα καὶ φρονήσει διαφέροντα, καὶ πεφυκότα καλῶς. ἔτι γοῦν ἐπεκαλοῦντο καὶ καθ' ἡμᾶς οἱ ταύτης τῆς οἰκίας Μάξιμοι, τοῦτο δ' ἐστὶ μέγιστοι, διὰ τὰς ἐκείνου τἀνδρὸς ἐπιτυχίας καὶ πράξεις. Ὁ δὲ Δικτάτωρ ταύτην γε ἔχει τὴν διαφορὰν τῶν ὑπάτων. τῶν μὲν γὰρ ὑπάτων ἑκατέρῳ, δώδεκα πελέκεις ἀκολουθοῦσι, τούτῳ δ' εἴκοσι καὶ τέτταρες. κἀκεῖνοι μὲν ἐν πολλοῖς προσδέονται τῆς συγκλήτου πρὸς τὸ συντελεῖν τὰς ἐπιβολάς· οὗτος δ' ἐστὶν αὐτοκράτωρ στρατηγός, οὗ κατασταθέντος παραχρῆμα διαλύεσθαι συμβαίνει πάσας τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ Ῥώμῃ, πλὴν τῶν δημάρχων. οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν ἄλλοις ἀκριβεστέραν ποιησόμεθα τὴν διαστολήν. ἅμα δὲ τῷ Δικτάτορι,

pora quidem equorum pariter et virorum refouebat: horum vero etiam animos instaurabat. tum etiam Afros Romano more armis instrui iussit, magnam eorum copiam e tanto spoliorum numero consecutus. Misit et mari Carthaginem nuntios, qui rerum gestarum seriem illis exponerent. Nam ante illum diem, ex quo Italiam erat ingressus, ad mare nunquam accesserat. Ea victoria supra modum laeti Carthaginienses, omni studio atque contentione enitebantur, necessaria omnia exercitibus suppeditare, qui in Italia atque in Hispania rem gerebant. Romani dictatorem creant Q. Fabium Maximum, virum et prudentia insignem, et familia honesta prognatum. Sane etiam memoria nostra qui eiusdem stirpis erant, Maximi propter magnitudinem rerum ab illo feliciter gestarum nominabantur. Porro inter dictatorem et consulem haec est differentia; consulum vtrumque duodenae secures sequuntur: hunc, quatuor et viginti. et illis quidem, ad multa perficienda quae proposuerint, senatus auctoritate est opus: hic sui plane iuris est imperator: quo semel renuntiato, extemplo omnes reliqui magistratus, tribunis exceptis, potestate exeunt. Verum de his alibi accuratius, et magis distincte. Simul cum Fabio dictatore dictus est magister

κατέστη-

κατέστησαν ἱππάρχην Μάρκον Μινύκιον. οὗτος τέτακται μὲν ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα· γίνεται δ' οἱονεὶ διάδοχος τῆς ἀρχῆς ἐν τοῖς ἐκείνου περισπασμοῖς.

89. Ὁ δὲ Ἀννίβας κατὰ βραχὺ μεταθεὶς τὴν παρεμβολὴν, ἐνδιέτριβε τῇ παρὰ τὸν Ἀδρίαν χώρᾳ, καὶ τοὺς μὲν ἵππους ἐκλούων τοῖς παλαιοῖς οἴνοις διὰ τὸ πλῆθος, ἐξεθεράπευσε τὴν καχεξίαν αὐτῶν καὶ τὴν ψώραν. παραπλησίως δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοὺς μὲν τραυματίας ἐξυγίασε, τοὺς δὲ λοιποὺς εὐέκτας παρεσκεύασε καὶ προθύμους, εἰς τὰς ἐπιφερομένας χρείας. διελθὼν δὲ καὶ καταφθείρας τήν τε Πρετετιανὴν καὶ τὴν Ἀδριανὴν, ἔτι δὲ τὴν Μαρρουκίνην καὶ Φρεντάνην χώραν, ὥρμησε ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὴν Ἰαπυγίαν. Ἧς διῃρημένης εἰς τρεῖς ὀνομασίας, καὶ τῶν μὲν προσαγορευομένων Δαυνίων, τῶν δὲ Μεσσαπίων, εἰς πρώτην ἐνέβαλε τὴν Δαυνίαν. ἀρξάμενος δὲ ταύτης ἀπὸ Λουκερίας, ἥτις ἀποικίας Ῥωμαίων, ἐπόρθει τὴν χώραν. μετὰ δὲ ταῦτα καταστρατοπεδεύσας περὶ τὸ καλούμενον Ἰβώνιον, ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυριππιανὴν, καὶ πᾶσαν ἀδεῶς ἐλεηλάτει τὴν Δαυνίαν. ἐν ᾧ καιρῷ καὶ Φάβιος μετὰ τὴν κατάστασιν θύσας τοῖς θεοῖς, ἐξώρμησε μετὰ τοῦ συνάρχοντος καὶ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ καταγραφέντων τεττάρων στρατοπέδων. συμμίξας δὲ ταῖς ἀπ' Ἀριμίνου βοηθούσαις δυνάμεσι περὶ τὴν Δαυνίαν, Γναΐον μὲν τὸν ὑπάρ-

equitum M. Minucius. haec poteſtas imperio dictatoris eſt ſubiecta: eoque occupato, in eius locum aliquo modo ſuccedit.

89. Hannibal modicis interuallis caſtra mutans, in regione ad mare Adriaticum moras trahebat. equos autem veteribus vinis, quorum ibi magna copia, diligenter lauans, intemperie ſcabieque omni eos liberauit. Similiter et milites, vulneratos quidem perſanandos curauit; reliquos vero habitiores reddidit. et alacres paratosque ad ea quae reſtabant certamina. Vbi deinde pertranſiit deuaſtauitque Praetutianum, Adrianumque agrum, nec non Marrucinorum et Ferentanorum, in Apuliam auertit iter. Quae regio tribus nominibus diſtincta eſt: partemque illius vnam habent qui dicuntur cognomine Daunii; alteram Meſſapii. Hannibal primam petit Dauniam. orſusque in hac a Luceria Romanorum colonia, perpopulatus eſt eorum fines. deinde circa Hipponem caſtra locat; indeque Arpos et vniuerſam Apuliam agebat, ferebat. Per id tempus et Fabius inito magiſtratu, poſt ſacra diis facta, cum equitum magiſtro, et quatuor nouis legionibus, quae pro more conſcriptae fuerant, vrbe egreditur. Quum circa Dauniorum fines copiis quae Arimino ſuppetias venerant ſuas iunxiſſet, Cn.

χοντα

χοντα ϛρατηγὸν ἀπολύσας τῆς κατὰ γῆν ϛρατείας, ἐξαπέϛειλε μετὰ παραπομπῆς εἰς τὴν Ῥώμην· ἐντειλάμενος, ἐάν τι κατὰ θάλατ]αν κινῶνται Καρχηδόνιοι, βοηθεῖν ἀεὶ τοῖς ὑποπίπ]ουσι καιροῖς· αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ συνάρχοντος παραλαβὼν τὰς δυνάμεις, ἀντεϛρατοπέδευσε τοῖς Καρχηδονίοις περὶ τὰς Αἴκας καλουμένας, ἀπέχων τῶν πολεμίων περὶ πεντήκοντα ϛαδίους.

90. Ἀννίβας δὲ συνεὶς τὴν παρουσίαν τοῦ Φαβίου, καὶ βουλόμενος ἐξ ἐφόδου καταπλήξασθαι τοὺς ὑπεναντίους, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν, καὶ συνεγγίσας τῷ τῶν Ῥωμαίων χάρακι παρετάξατο. χρόνον δέ τινα μείνας, οὐδενὸς ἐπεξιόντος, αὖθις ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ παρεμβολήν. ὁ γὰρ Φάβιος διεγνωκώς, μήτε παραβάλλεσθαι, μήτε διακινδυνεύειν, ϛοχάζεσθαι δὲ πρῶτον καὶ μάλιϛα τῆς ἀσφαλείας τῶν ὑποτατ]ομένων, ἔμενε βεβαίως ἐπὶ τῆς διαλήψεως ταύτης. τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς κατεφρονεῖτο καὶ παρεῖχε λόγον, ὡς ἀποδεδειλιακώς, καὶ καταπεπληγμένος τὸν κίνδυνον, τῷ δὲ χρόνῳ πάντας ἠνάγκασε παρομολογῆσαι καὶ συγχωρεῖν, ὡς οὔτε νουνεχέϛερον, οὔτε φρονιμώτερον οὐδένα δυνατὸν ἦν χρῆσθαι τοῖς τότε περιεϛῶσι καιροῖς. ταχὺ δὲ καὶ τὰ πράγματα προσεμαρτύρησε τοῖς λογισμοῖς αὐτοῦ. καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐγένετο. τὰς μὲν γὰρ τῶν ὑπεναντίων δυνάμεις συνέβαινε γεγυμνάσθαι μὲν ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας συνεχῶς

consulem terrestri militia solutum, Romam cum comitatu dimisit: dato ei mandato, vt si quid mari Carthaginienses mouerent, quo res vocaret, auxiliatum iret. ipse cum magistro equitum acceptis legionibus, circa Aegas, (id loco nomen est,) in conspectu hostium, sex ferme millium interuallo castra ponit.

90. Poenus postquam aduenisse Fabium sensit, vt primo hostem impetu perterrefaceret, educit, ac prope Romanorum vallum aciem instruit. Ibi aliquamdiu moratus, nemine aduersus se prodeunte, in castra redit. Fabius enim, qui apud se constituerat, nihil temere audere, neque praelii aleam subire, sed praecipue et ante omnia suorum securitati consulere, in suscepta sententia constanter permansit. Atque is per initia spretus, vulgo omnibus dictitantibus, meticulosum eum euasisse, et qui pugnam horreret: tandem confessionem hanc omnibus, manus dare coactis, expressit, non potuisse quemquam maiori ratione aut prudentia tali tempore bellum gerere. Sed et res ipsae non multo post eius consiliis testimonium luculentum praebuerunt. et merito id quidem. Nam hostium copiae a prima iuuentute continuis bellis erant exercitatae: eaedemque ducem habebant, qui a teneris

ἐν τοῖς

ἐν τοῖς πολεμικοῖς· ἡγεμόνι δὲ χρῆσθαι συντεθραμμένῳ σφίσι, καὶ παιδομαθεῖ περὶ τὰς ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρείας· νενικηκέναι δὲ πολλὰς μὲν ἐν Ἰβηρίᾳ μάχας, δὶς δὲ Ῥωμαίους ἑξῆς καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν· τὸ δὲ μέγιστον ἀπεγνωκότας πάντα, μίαν ἐλπίδα ἔχειν τῆς σωτηρίας, τὴν ἐν τῷ νικᾷν. περὶ δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατιὰν, τἀναντία τούτοις ὑπῆρχε. διόπερ εἰς μὲν τὸ ὑπὲρ τῶν ὅλων διακινδυνεύειν οὐχ οἷός τ᾽ ἦν συγκαταβαίνειν, προδήλου τῆς ἐλαττώσεως ὑπαρχούσης· εἰς δὲ τὰ σφέτερα προτερήματα τοῖς λογισμοῖς ἀναχωρήσας, ἐν τούτοις διέτριβε καὶ διὰ τούτων ἐχείριζε τὸν πόλεμον.

91. Ἦν δὲ τὰ προτερήματα Ῥωμαίων ἀκατάτριπτα, ἄφθονος χορηγία, καὶ χειρῶν πλῆθος. διόπερ κατὰ τοὺς ἑξῆς χρόνους, ἀντιπαρεξῆγε τοῖς πολεμίοις ἀεὶ, καὶ τοὺς εὐκαίρους προκατελάμβανε τόπους διὰ τὴν ἐμπειρίαν. ἔχων δὲ κατὰ νώτου τὰς χορηγίας ἀφθόνους, οὐδέποτε τοὺς στρατιώτας ἠφίει προνομεύειν, οὐδὲ χωρίζεσθαι κἂν ἅπαξ ἐκ τοῦ χάρακος. ἀθρόους δ᾽ ἀεὶ καὶ συνεστραμμένους τηρῶν, ἐφήδρευε τοῖς τόποις καὶ καιροῖς· καὶ πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀποσπωμένους ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς ἐπὶ τὰς προνομὰς διὰ τὸ καταφρονεῖν, ὑποχειρίους ἐλάμβανε, καὶ κατέφθειρε τῷ τοιούτῳ τρόπῳ. ταῦτα

annis inter ipſos ſemper vixerat, et iam inde a puero caſtrenſis militiae omnes artes didicerat. ſaepe etiam in Hiſpania acie dimicans vicerat; iamque de Romanis et eorum ſociis duas conſequenter victorias reportauerat: quodque omnium maximum eſt, omni ſalutis ſpe alia deſtitutae erant; praeter eam, quam in vincendo ponebant. in Romano exercitu ſecus habebant omnia. propterea Fabius ſummam rerum vniuerſo periculo committere non audens; certus, victoriam ſe hoſti traditurum, ſi faceret: prudentia vſus ſingulari, ad ea ſe praeſidia recepit. quibus nomen Romanum vincebat. intra illa ſe continuit: per illa bellum adminiſtrauit.

91. Porro praeſidia quibus vincebant Romani, et quae abſumi non poterant, haec erant: ingens commeatuum copia, et numerus hominum ad dilectus. Ergo etiam deinceps modico ab hoſte interuallo agmen e regione ſemper ducebat, loca opportuna et probe ſibi nota occupans. et quum a tergo commeatus abunde ſubueheretur, nunquam pabula um ſuos dimittebat, neque vllam omnino extra vallum pedem efferendi poteſtatem eis faciebat: ſed conſertos et conglobatos ſemper ſeruans, locorum ac temporum occaſiones circumſpectabat. multosque ex hoſtibus, qui prae contemptu Romanorum longius a caſtris ſuis pabulandi cauſſa effundebantur, intercipiebat, et eo pacto con-

δὲ ἐποίει,

δὲ ἐποίει, βϐλόμενος ἅμα μὲν ἀφωρισμένϐ πλήθϐς ἐλαττϐν ἀεὶ τὰς ὑπεναντίϐς· ἅμα δὲ τὰς τῶν ἰδίων δυνάμεων ψυχὰς προηττημένας τοῖς ὅλοις, διὰ τῶν κατὰ μέρος προτερημάτων, κατὰ βραχὺ σωματοποιεῖν καὶ προσλαμβάνειν. εἰς ὁλοσχερῆ δὲ κρίσιν ἐξ ὁμολόγϐ συγκαταβαίνειν ϐδαμῶς οἷός τ᾽ ἦν. ϐ μὴν Μάρκῳ γε τῷ συνάρχοντι τϐτων ϐδὲν ἤρεσκε. σύμψηφον δὲ τοῖς ὄχλοις ποιῶν αὑτὸν, τὸν μὲν Φάβιον κατελάλει πρὸς πάντας ὡς ἀγεννῶς χρώμενον τοῖς πράγμασι, καὶ νωθρῶς· αὐτὸς δὲ πρόθυμος ἦν παραβάλλεσθαι καὶ παρακινδυνεύειν. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι καταφθείραντες τϐς προειρημένϐς τόπϐς, ὑπερέβαλον τὸν Ἀπεννίνον· καὶ κατάραντες εἰς τὴν Σαυνῖτιν χώραν, ϐσαν εὐδαίμονα, καὶ πολλῶν χρόνων ἀπολέμητον, ἐν τοιαύτῃ περιϐσίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἦσαν, ὥστε μήτε χρωμένϐς, μήτε καταφθείροντας ἀνύειν δύνασθαι τὰς λείας. κατέδραμον δὲ καὶ τὴν Οὐεναντάνην, Ῥωμαίων ἀποικίαν ὑπάρχϐσαν· εἷλον δὲ καὶ πόλιν Οὐενυσίαν, ἀτείχιστον ϐσαν, καὶ πολλῆς καὶ παντοδαπῆς ἀποσκευῆς γέμϐσαν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατόπιν μὲν εἵποντο συνεχῶς, μιᾶς καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχοντες, ἐγγίζειν γε μὴν καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις ϐχ οἷοί τε ἦσαν. Διόπερ Ἀννίβας ὁρῶν τὸν Φάβιον φυγομαχϐντα μὲν προδήλως, τοῖς δ᾽ ὅλοις ϐκ ἐκχωρϐν-

cidebat. hoc autem eo consilio faciebat, vt et numerum aduersariorum iis minueret qui subinde se ab iis separabant: et suorum animos in summae rei certaminibus ante victos, per partes vincendo refoueret ac recrearet: ceterum vt in casum vniuersae dimicationis ex compacto veniret, adduci nullo modo poterat. At Minutio equitum magistro longe alia mens erat. is enim ad militaris turbae iudicium suam aggregans sententiam, Fabio apud omnes obtrectabat, tanquam segniter atque ignaue bellum administranti. ipse contra temere quiduis audere, et aleam praelii paratus esse subire. Poeni agros, quos diximus, perpopulati, Apenninum montem superant, atque in Samnium transeunt: regionem cunctis abundantem rebus et bello iam olim intactam. vbi tantam commeatuum copiam nacti sunt milites, vt quamuis vtendo multa absumerent, multa idem perderent, exhaurire tamen praedam non possent. agrum praeterea Beneuentanum vbi colonia Romanorum, incursat; Venusiam item, muris probe munitam vrbem, et multa omnis generis supellectile refertam, capit. Romani post Poenos continenter sequebantur, vnius tamen aut alterius diei interuallo distantes: propius accedere et pugnam cum inimicis capessere nulla ratione volebant. Itaque animaduertens Hannibal Fabium pugnam quidem propalam de-

τα τῶν

τα τῶν ὑπαίθρων, ὥρμησε τολμηρῶς εἰς τὰ περὶ Καπύην πεδία, καὶ τούτων εἰς τὸν προσαγορευόμενον Φάλερνον τόπον· πεπεισμένος δυοῖν θάτερον, ἢ μάχεσθαι τοὺς πολεμίους ἀναγκάσειν, ἢ πᾶσι δῆλον ποιήσειν, ὅτι κρατεῖ τῶν ὅλων, καὶ παραχωροῦσι Ῥωμαῖοι τῶν ὑπαίθρων αὐτοῖς. οὗ γενομένου, καταπλαγείσας ἤλπιζε τὰς πόλεις ὁρμήσειν πρὸς τὴν ἀπὸ Ῥωμαίων ἀπόστασιν. ἕως γὰρ τότε δυσὶ μάχαις ἤδη λελειμμένων αὐτῶν, οὐδεμία πόλις ἀπέστη τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν πρὸς Καρχηδονίους, ἀλλὰ διετήρουν τὴν πίστιν, καίπερ ἔνιαι πάσχουσαι κακῶς. Ἐξ ὧν καὶ παρασημήναιτ' ἄν τις τὴν κατάπληξιν καὶ καταξίωσιν παρὰ τοῖς συμμάχοις τοῦ Ῥωμαίων πολιτεύματος.

92. Οὐ μὴν ἀλλ' ὅγε Ἀννίβας εἰκότως ἐπὶ τούτους κατήντα τοὺς λογισμούς. τὰ γὰρ πεδία τὰ κατὰ Καπύην ἐπιφανέστατα μέν ἐστι τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ διὰ τὸ κάλλος, καὶ διὰ τὸ πρὸς αὐτῇ κεῖσθαι τῇ θαλάττῃ, καὶ τούτοις τοῖς ἐμπορίοις χρῆσθαι, εἰς ἃ σχεδὸν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης κατατρέχουσιν οἱ πλέοντες εἰς Ἰταλίαν. περιέχουσι δὲ καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας καὶ καλλίστας πόλεις τῆς Ἰταλίας ἐν αὐτοῖς. τὴν μὲν γὰρ παραλίαν αὐτῶν Σινυεσσανοὶ καὶ Κυμαῖοι καὶ Δικαιαρχῖται νέμονται, πρὸς δὲ τούτοις Νεαπολῖται, τελευταῖον δὲ

trectare; ceterum a militia castrensi plane haud recedere: audaci consilio campos ad Capuam petere instituit, et in his locum cui nomen est Falerno: persuasus duorum alterum eventurum, vel vt hostes ad necessitatem praelii adigeret: vel vt manifestum faceret omnibus, vniuersam penes se victoriam esse, et Romanos cunctis sibi locis cedere, quae extra munimenta essent. quo facto arbitrabatur vrbes metu perculsas, a Romanis statim defecturas. Nam ad eum diem, etsi duobus praeliis victus populus Romanus fuerat, nulla tamen vrbium Italiae ad partes Carthaginiensium se applicuerat: sed in fide omnes manebant, quantumuis premerentur earum nonnullae. Vt facile ex eo aliquis percipiat, quanta admiratione atque reverentia Romanam Rempublicam socii colerent.

92. Porro dux Carthaginiensium id consilii nequaquam temere ceperat: nam planities circa Capuam, pars est Italiae totius nobilissima. regio bonitate atque amoenitate praestans: ad hoc, mari adiacens, et emporia habens, ad quae solent appellere, qui ex omnibus fere orbis partibus in Italiam nauigant. vrbes praeterea celeberrimas pulcherrimasque Italiae continet. oram enim maritimam Campaniae Sinuessani, Cumani, et Puteolani colunt: item Neapolitani et nouissima omnium gens Nucerina. in

τὸ τῶν Νȣκεριν῀ων ἔθνος. τῆς δὲ μεσογαίȣ, τὰ μὲν πρὸς τὰς ἄρκτȣς Καλῆνοι καὶ Τυανῖται κατοικȣ̃σι· τὰ δὲ πρὸς ἕω καὶ μεσημβρίαν, Δαύνιοι καὶ Νωλᾶνοι. κατὰ μέσα δὲ τὰ πεδία κεῖθαι συμβαίνει τὴν πασῶν ποτὲ μακαριωτάτην γεγονυῖαν πόλιν Καπύην. ἐπιεικέστατος δὲ καὶ παρὰ τοῖς μυθογράφοις ὁ περὶ τȣ́των τῶν πεδίων λέγεται λόγος· προσαγορεύεται δὲ καὶ ταῦτα Φλεγραῖα, καθάπερ καὶ ἕτερα τῶν ἐπιφανῶν πεδίων· θεȣ̀ς γε μὴν μάλιστα περὶ τȣ́των εἰκὸς εἰρικέναι, διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν. ἅμα δὲ τοῖς προειρημένοις ὀχυρὰ δοκεῖ καὶ δυσέμβολα τελέως εἶναι τὰ πεδία· τὰ μὲν γὰρ θαλάττῃ, τὸ δὲ πλέον ὄρεσι μεγάλοις πάντῃ καὶ συνεχέσι περιέχεται, δι᾽ ὧν εἰσβολαὶ τρεῖς ὑπάρχȣσι μόνον ἐκ τῆς μεσογαίȣ στεναὶ καὶ δύσβατοι· μία μὲν ἀπὸ τῆς Σαυνίτιδος, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τȣ̃ Ἐριβιανȣ̃, ἡ δὲ κατάλοιπος ἀπὸ τῶν κατὰ τȣ̀ς Ἰρπινȣ̀ς τόπων. διόπερ ἔμελλον εἰς ταῦτα καταστρατοπεδεύσαντες ὥσπερ εἰς θέατρον οἱ Καρχηδόνιοι, καταπλήξεσθαι μὲν τῷ παραλόγῳ πάντας, ἐκθεατριεῖν δὲ τȣ̀ς πολεμίȣς φυγομαχȣ̃ντας· αὐτοὶ δὲ ἐξ ὁμολόγȣ φανήσεσθαι τῶν ὑπαίθρων κρατȣ̃ντες.

93. Ἀννίβας μὲν ȣ̃ν τοιȣ́τοις χρησάμενος λογισμοῖς, καὶ διελθὼν ἐκ τῆς Σαυνίτιδος τὰ στενὰ κατὰ τὸν Ἐριβιανὸν καλȣ́μενον λόφον,

mediterraneis ad Septemtrionem ſunt Caleni et qui Teanum habent: ad ortum et meridiem Appuli et Nolani. in mediis campis ſita Capua eſt, ciuitas quae omnes alias felicitate quondam ſuperabat. eſtque adeo cumprimis probabile, quod in fabulis de hiſce campis narratur: nam et hi quoque Phlegraei nominati ſunt, vt et alii praecipua bonitate inſignes. et ſane de his potiſſimum deos inter ſe pugnaſſe ſimile vero eſt, propter eorum amoenitatem ac praeſtantiam. Accedit ad ea quae diximus; quod natura ſua haec loca ſunt munita, et in hos campos aditus eſt difficillimus; cinguntur enim ex aliqua parte mari; ex maiore vero montibus vbique magnis et continuis: per quos venientibus e mediterraneis tres dumtaxat viae patent, eaeque anguſtae et difficiles. Prima eſt, qua venitur e Samnio; altera ex Eribano; poſtrema e regione Hirpinorum. Quamobrem ſperabant Carthaginienſes, ſi eam partem Italiae, ceu quoddam theatrum, inſiderent, ipſa inopinati caſus nouitate omnes iri perterritum: et quaſi in ſcena ſe hoſtium ignauiam detrectantium pugnam, eſſe publicaturos: quum interim dubitaturus eſſet nemo, quin omnia, quae extra munimenta forent, in poteſtatem ipſi haberent.

93. Haec igitur cogitans Hannibal, poſtquam e Samnio eius collis, quem Eribanum vocant, fauces tranſiſſet, pro

φου, κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Ἄθυρνον ποταμὸν, ὃς σχεδὸν δίχα διαιρεῖ τὰ προειρημένα πεδία. καὶ τὴν μὲν παρεμβολὴν ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Ῥώμην μέρους εἶχε, ταῖς δὲ προνομαῖς πᾶν ἐπιτρέχων ἐπόρθει τὸ πεδίον ἀδεῶς. Φάβιος δὲ κατεπέπληκτο μὲν τὴν ἐπιβολὴν καὶ τόλμαν τῶν ὑπεναντίων, καὶ οὕτω δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῶν κεκριμένων ἔμενεν. ὁ δὲ συνάρχων αὐτοῦ Μάρκος, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὸ στρατόπεδον χιλίαρχοι καὶ ταξίαρχοι, νομίζοντες ἐν καλῷ τοὺς πολεμίους ἀπειλῆφθαι, σπεύδειν ᾤοντο δεῖν, καὶ συνάπτειν εἰς τὰ πεδία, καὶ μὴ περιορᾶν τὴν ἐπιφανεστάτην χώραν δῃουμένην. Φάβιος δὲ μέχρι μὲν τοῦ συνάψαι τοῖς τόποις, ἔσπευδε καὶ συνυπεκρίνετο τοῖς προθύμως καὶ φιλοκινδύνως διακειμένοις· ἐγγίσας δὲ τῷ Φαλέρνῳ, ταῖς μὲν παρωρείαις ἐπιφαινόμενος, ἀντιπαρῆγε τοῖς πολεμίοις, ὥστε μὴ δοκεῖν τοῖς αὐτῶν συμμάχοις ἐκχωρεῖν καὶ ὑπαίθρων. εἰς δὲ τὸ πεδίον οὐ καθίει τὴν δύναμιν, εὐλαβούμενος τοὺς ὁλοσχερεῖς κινδύνους, διά τε τὰς προειρημένας αἰτίας, καὶ διὰ τὸ προφανῶς ἱπποκρατεῖν παρὰ πολὺ τοὺς ὑπεναντίους. Ἀννίβας δὲ ἐπειδὴ καταπειράσας τῶν πολεμίων, καὶ καταφθείρας πᾶν τὸ πεδίον, ἤθροισε λείας ἄσπετον πλῆθος, ἐγίνετο πρὸς ἀναζυγὴν, βουλόμενος μὴ καταφθεῖραι τὴν λείαν, ἀλλ' εἰς τοιοῦτον ἀπερείσασθαι τόπον,

pter amnem Athurnum qui medios fere campos illos ſecat. ab eo latere quod Italiam ſpectat, caſtra communiuit: vnde ſine periculo regionem omnem populationibus deuaſtabat. Admiratus eſt vehementer et Fabius iſtud conſilium atque audaciam: quo magis in priore ſua ſententia confirmabatur. Minutius contra, et omnes cum eo totius exercitus tribuni ductoresque ordinum, rati loco opportuno hoſtem eſſe deprehenſum, ſumma contentione feſtinandum in Campaniam cenſebant, neque committendum, vt nobiliſſima Italiae pars impune deuaſtaretur. Fabius quoad in ea loca perueniſſet, feſtinato agmen ducens, eamdem cum ceteris alacritatem et pugnae auiditatem ſimulate prae ſe ferebat. vbi vero agro Falerno appropinquauit, ad radices montium exercitum oſtendens, quantum hoſtis progrediebatur, tantum ipſe e regione procedebat: ne ſociis videri poſſent Romani, metu hoſtis concedere intra munimenta eſſe coacti: in aequum copias nunquam deducebat: a iuſtis praeliis ſe abſtinens, tum ob eas quas commemoraui cauſſas; tum quia ſine controuerſia longe melior equitatu Poenus erat. Hannibal, tot indignitatibus tentato hoſte, vniverſam Campaniam perpopulatus. praedaque immenſa coacta, ad mouenda caſtra ſe comparabat. Cupiebat enim praedam captam non perdere, ſed alicubi

ἐν ᾧ

ἐν ᾧ καὶ τὴν παραχειμασίαν δυνήσεται ποιήσασθαι· ἵνα μὴ μόνον κατὰ τὸ παρὸν εὐωχίαν· ἀλλὰ καὶ συνεχῶς δαψίλειαν ἔχῃ τῶν ἐπιτηδείων τὸ στρατόπεδον. Φάβιος δὲ καὶ κατανοῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιβολήν, ὅτι προχειρίζεται ποιεῖσθαι τὴν ἐπάνοδον, ᾗπερ ἐποιήσατο καὶ τὴν εἴσοδον· καὶ θεωρῶν τοὺς τόπους στενοὺς ὄντας, καὶ καθ' ὑπερβολὴν εὐφυεῖς πρὸς ἐπίθεσιν· ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς διεκβολῆς περὶ τετρακισχιλίους ἐπέστησε, παρακαλέσας χρήσασθαι τῇ προθυμίᾳ σὺν καιρῷ, μετὰ τῆς τῶν τόπων εὐφυΐας, αὐτὸς δὲ τὸ πολὺ μέρος ἔχων τῆς δυνάμεως, ἐπί τινα λόφον ὑπερδέξιον πρὸ τῶν στενῶν κατεστρατοπέδευσε.

94. Παραγενομένων δὲ τῶν Καρχηδονίων, καὶ ποιησαμένων τὴν παρεμβολὴν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, ὑπ' αὐτὴν τὴν παρώρειαν, τὴν μὲν λείαν αὐτῶν ἤλπισεν ἀδηρίτως περισυρεῖν, ὡς δὲ τὸ πολὺ καὶ τοῖς ὅλοις πέρας ἐπιθήσειν διὰ τὴν τῶν τόπων εὐκαιρίαν. καὶ δὴ περὶ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις ἐγίνετο τοῖς διαβουλίοις, διανοούμενος πῇ καὶ πῶς χρήσεται τοῖς τόποις, καὶ τίνες καὶ πόθεν πρῶτον ἐγχειρήσουσι τοῖς ὑπεναντίοις. Ἀννίβας δὲ ταῦτα πρὸς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν παρασκευαζομένων τῶν πολεμίων, συλλογιζόμενος ἐκ τῶν εἰκότων, οὐ δέδωκε χρόνον, οὐδ' ἀναστροφὴν ταῖς ἐπιβολαῖς αὐτῶν. ἀνακαλεσάμενος δὲ τὸν ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν τεταγμένον

in tuto collocare, vbi etiam poſſet hibernare: vt non in praeſens tantum largam genio indulgendi copiam ſuus exercitus haberet: ſed porro etiam omnibus rebus neceſſariis indeſinenter abundaret. Fabius hinc conſilium Poeni animaduertens, eadem qua intrauerat via redire cogitantis: inde anguſtias locorum ad inſidias natorum animo reputans; quatuor ſuorum millia arctum illum tranſitum inſidere iubet; hortatus, vt quam pridem expetebant pugnam, occaſione locorum tam opportunorum probe vtentes, vbi commodum foret, capeſſerent. ipſe cum magna exercitus parte, in colle, qui anguſtiis illis imminet, conſedit.

94. Quum aduenissent Carthaginienſes, et in aequo ſub ipſas montis radices caſtra communiſſent; praedam quidem ſine vllo diſcrimine ſe auerſurum Romanus ſperabat: ſed ſi fortuna magis ſecunda aſpiraret, etiam vniuerſo bello in tanta locorum opportunitate finem impoſiturum. Totus igitur in his rebus atque huiusmodi conſiliis erat Fabius: quae loca eligeret, quomodo ad inſidias militem locaret, quos et vnde primum in hoſtem cooriri iuberet, conſultans. Sed quum in diem ſequentem ſuos apparatus referrent Romani; Hannibal coniectura animi rem aſſecutus, ad exſequenda, quae cogitauerat, tempus atque otium non dedit. quin accito Aſdrubale

Ἀσδρούβαν, παρήγγειλε λαμπάδας δεσμεύειν ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ παντοδαπῆς ὕλης κατὰ τάχος ὡς πλείστας· καὶ τῶν ἐργατῶν βοῦν ἐκλέξαντας ἐκ πάσης τῆς λείας τοὺς εὐρωστοτάτους εἰς δισχιλίους, ἀθροῖσαι πρὸ τῆς παρεμβολῆς. γενομένου δὲ τούτου συναγαγὼν ὑπέδειξε τοῖς λειτουργοῖς ὑπερβολήν τινα μεταξὺ κειμένην τῆς αὐτοῦ στρατοπεδείας καὶ τῶν στενῶν, δι' ὧν ἔμελλε ποιεῖσθαι τὴν πορείαν· πρὸς ἣν ἐκέλευεν προσελαύνειν τοὺς βοῦς ἐνεργῶς καὶ μετὰ βίας, ὅταν δοθῇ τὸ παράγγελμα, μέχρι συνάψωσι τοῖς ἄκροις. μετὰ δὲ τοῦτο δειπνοποιησαμένοις ἀναπαύεσθαι καθ' ὥραν παρήγγειλε πᾶσιν. ἅμα δὲ τῷ κλῖναι τὸ τρίτον μέρος τῆς νυκτὸς, εὐθέως ἐξῆγε τοὺς λειτουργοὺς, καὶ προσδεῖν ἐκέλευσε πρὸς τὰ κέρατα τοῖς βουσὶ λαμπάδας. ταχὺ δὲ τούτου γενομένου διὰ τὸ πλῆθος, ἀνάψαι παρήγγειλε πάσας, καὶ τοὺς μὲν βοῦς ἐλαύνειν καὶ προσβάλλειν πρὸς τὰς ἀκρωρείας ἐπέταξε· τοὺς δὲ λογχοφόρους κατόπιν ἐπιστήσας, τούτοις ἕως μέν τινος συνεργεῖν παρεκελεύετο τοῖς ἐλαύνουσιν. ὅταν δὲ τὴν πρώτην ἅπαξ ὁρμὴν λάβῃ τὰ ζῶα, παρατρέχοντας παρὰ τὰ πλάγια, καὶ συγκρούοντας ἅμα τῶν ὑπερδεξίων ἀντέχεσθαι τόπων, καὶ προκαταλαμβάνειν τὰς ἀκρωρείας, ἵνα παραβοηθῶσι καὶ συμπλέκωνται τοῖς πολεμίοις, ἐάν που συναντῶσι πρὸς τὰς ὑπερβολάς. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, αὐτὸς

operarum militarium praefecto, negotium dat illi, vt faces quam plurimas raptim conficiat ex colligatis fascibus lignorum siccorum cuiuscumque generis: selectosque ex vniuersa praeda boves operi assuetos ad bis mille quam robustissimos pro castris cogat. quod vbi factum est, operis militaribus medium quoddam iugum ostendit inter castra sua et angustias, per quas transiturus erat. eo boues nauiter ac per vim agi, postquam signum esset datum, iubet, donec ad cacumina foret perventum. post haec verba, coenare et ad quietem se recipere omnibus praecipit. deinde tertia noctis vigilia iam inclinante, ipse operas educit, et boum cornibus faces alligari imperat. quod quum repente propter multitudinem ministrorum esset peractum, faces omnes accendendi signum dat, et armenta in aduersos concitandi montes. horum a tergo hastatos sequi iubet, datque eis mandatum, vt operas quae boues agebant, aliquamdiu adiuuarent: sed vbi primum ad cursum se armenta incitarint, ad latera deuertant, et cum strepitu concurrentes loca superiora inuadant, summaque iuga occupent: vt sicubi in iis hostes occurrant, defensionem parent, et manum cum illis conferant Eodem tempore ipse ad fauces et transi-

ἀναλα-

ἀναλαβὼν πρῶτα μὲν τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, ἐπὶ τούτοις τοὺς ἱππεῖς, ἑξῆς δὲ τὴν λείαν, ἐπὶ δὲ πᾶσι τοὺς Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς, ἧκε πρὸς τὰ στενὰ καὶ τὰς διεκβολάς.

95. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς στενοῖς φυλάττοντες, ἅμα τῷ συνιδεῖν τὰ φῶτα προσβάλλοντα πρὸς τὰς ὑπερβολὰς, νομίσαντες ταύτῃ ποιεῖσθαι τὴν ὁρμὴν τὸν Ἀννίβαν, ἀπολιπόντες τὰς δυσχωρίας, παρεβοήθουν τοῖς ἄκροις. ἐγγίζοντες δὲ τοῖς βουσὶν, ἠποροῦντο διὰ τὰ φῶτα, μεῖζόν τι τοῦ συμβαίνοντος καὶ δεινότερον ἀναπλάττοντες καὶ προσδοκῶντες. ἐπιγενομένων δὲ τῶν λογχοφόρων, οὗτοι μὲν βραχέα πρὸς ἀλλήλους ἀκροβολισάμενοι, τῶν βοῶν αὐτοῖς ἐμπιπτόντων, ἔμειναν διαστάντες ἐπὶ τῶν ἄκρων ἀμφότεροι, καὶ προσανεῖχον καραδοκοῦντες τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἡμέρας, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι γνῶναι τὸ γινόμενον. Φάβιος δὲ τὰ μὲν ἀπορούμενος ἐπὶ τῷ συμβαίνοντι, καὶ κατὰ τὸν ποιητὴν, οἰόμενος δόλον εἶναι, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν οὐδαμῶς κρίνων ἐκκυβεύειν, οὐδὲ παραβάλλεσθαι τοῖς ὅλοις, ἦγε τὴν ἡσυχίαν ἐπὶ τῷ χάρακι, καὶ προσεδέχετο τὴν ἡμέραν. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Ἀννίβας, προχωρούντων αὐτῷ τῶν πραγμάτων κατὰ τὴν ἐπιβολὴν, τήν τε δύναμιν διεκόμισε διὰ τῶν στενῶν μετ' ἀσφαλείας καὶ τὴν λείαν, λελοιπότων τοὺς τόπους τῶν παραφυλαττόντων τὰς δυσχωρίας· ἅμα δὲ τῷ φωτὶ συνιδὼν τοὺς ἐν τοῖς ἄκροις

tum saltus ducit. Praecedebat in eo agmine grauis armis pedes; sequebatur equitatus; deinde praeda; nouissimi omnium Hispani et Galli.

95. Romani qui ad transitum saltus locati erant, vbi ignes ad iuga accedentes conspexerunt, ea transire Hannibalem rati, relictis angustiis vbi in statione erant, ad summa iuga accurrunt: deinde armentis appropinquantes, quid rei essent isti ignes, nesciebant: maioraque et grauiora veris pericula capitibus suis imminentia fingebant. mox cum hastatis qui eodem peruenerant leui praelio habito, bobus in medias acies incurrentibus, diuisi ambo in iugis constiterunt, ac lucis ortum cupidis animis praestolantes, quoniam videre, quae fierent, non poterant, quieti se continuerunt. Fabius partim anxius quod nesciret quid sibi istud vellet, atque vt ait poëta, esse dolum quia credidit hostis: partim susceptae a principio sententiae memor, aleam iacere et periculum summae rerum facere nolens, et ipse diem exspectans suos munimentis tenuit. Interea Hannibal rebus vti proposuerat succedentibus, quum stationes in faucibus locatae praesidio excessissent, et exercitum et praedam per saltum traduxit. atque vt prima luce animaduertit suis hastatis periculum imminere ab iis Romanis, qui cacumi-

ἄκροις ἀντικαθημένους τοῖς λογχοφόροις, ἐπαπέστειλε τινὰς τῶν Ἰβήρων· οἳ καὶ συμμίξαντες, κατέβαλον μὲν τῶν Ῥωμαίων εἰς χιλίους· ῥαδίως δὲ τοὺς παρὰ σφῶν εὐζώνους ἐκδεξάμενοι κατεβίβασαν. Ἀννίβας μὲν οὖν τοιαύτην ἐκ τοῦ Φαλέρνου ποιησάμενος τὴν ἔξοδον, λοιπὸν ἤδη στρατοπεδεύων ἀσφαλῶς, κατεσκέπτετο καὶ προυνοεῖτο περὶ τῆς χειμασίας, ποῦ καὶ πῶς ποιήσεται· μέγαν φόβον καὶ πολλὴν ἀπορίαν παρεστακὼς ταῖς πόλεσι, καὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀνθρώποις. Φάβιος δὲ κακῶς μὲν ἤκουε παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὡς ἀνάνδρως ἐκ τοιούτων τόπων προέμενος τοὺς ὑπεναντίους· οὐ μὴν ἀφίστατό γε τῆς προθέσεως· καὶ ἀναγκασθεὶς δὲ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας, ἐπί τινας ἀπελθεῖν θυσίας εἰς τὴν Ῥώμην, παρέδωκε τῷ συνάρχοντι τὰ στρατόπεδα, καὶ πολλὰ χωριζόμενος ἐνετείλατο, μὴ τοιαύτην ποιεῖσθαι σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ βλάψαι τοὺς πολεμίους, ἡλίκην ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αὐτοὺς παθεῖν δεινόν. ὧν οὐδὲ μικρὸν ἐν νῷ τιθέμενος Μάρκος, ἔτι λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, πρὸς τὸ παραβάλλεσθαι καὶ τὸ διακινδυνεύειν ὅλος καὶ πᾶς ἦν.

96. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τοιαύτην εἶχε τὴν διάθεσιν. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ταῖς προειρημέναις πράξεσιν Ἀσδρούβας ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς Ἰβηρίας στρατηγὸς, κατηρτικὼς ἐν τῇ παραχειμασίᾳ τὰς ὑπὸ τά-

na insidebant, manum Hispanorum aduersus eos misit: qui certamine cum illis inito, mille circiter Romanorum prostrauerunt: suos vero expeditos non difficulter exceptos e montibus deduxerunt. Hoc egressus modo Hannibal ex agro Falerno, tuta iam ab hoste castra habens, locum hibernis circumspectabat, deque ea re consultabat, vbi et quomodo esset illa acturus: tanto terrore vrbibus et vniuersis Italiae cultoribus iniecto, vt quo se verterent nescirent. Fabium vero multitudo sermonibus differre; quasi per ignauiam e locis adeo opportunis Poenos elabi passus esset. ille contra nihilo secius tenax propositi sibi constare. qui post paucos dies sacrorum caussa quum Romam reuocaretur, legiones Minucio tradens, etiam atque etiam in discessu illi mandauit, vt plus in eo studii poneret, quo ne detrimentum vllum suus exercitus acciperet, quam vt hostem laederet. quod praeceptum Marcus adeo ad animum non reuocauit, vt priusquam dictator loqui desiisset, totus et mente et animo in eo esset, vt temere quiduis auderet ac pugnae discrimen subiret.

96. Et in Italia quidem facies rerum haec erat: in Hispania vero quo tempore haec gerebantur, Asdrubal qui eam cum exercitu obtinebat, instructis per hiemem triginta nauibus, quas

δελφοῦ

δελφοῦ καταλειφθείσας τριάκοντα ναῦς, καὶ δέκα προσπεπληρωκὼς ἄλλας ἀρχομένης τῆς θερείας, ἀνήχθη τετταράκοντα ναυσὶ καταφράκτοις ἐκ Καινῆς πόλεως, προχειρισάμενος Ἀμίλκαν τοῦ στόλου ναύαρχον· ἅμα δὲ καὶ τὴν πεζὴν ἐκ τῆς παραχειμασίας ἠθροικὼς δύναμιν, ἀνέζευξε· καὶ ταῖς μὲν ναυσὶ παρὰ τὴν χέρσον ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, τοῖς δὲ πεζοῖς τὴν πορείαν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, σπεύδων ἀμφοτέραις ἅμα ταῖς δυνάμεσι καταζεῦξαι πρὸς τὸν Ἴβηρα ποταμόν. Γνάϊος δὲ τὰς ἐπιβολὰς συλλογιζόμενος τῶν Καρχηδονίων, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλετο κατὰ γῆν ἐκ τῆς παραχειμασίας ποιεῖσθαι ἀπάντησιν· ἀκούων δὲ τὸ πλῆθος τῶν δυνάμεων, καὶ τὸ μέγεθος τῆς παρασκευῆς, τὸ μὲν κατὰ γῆν ἀπαντᾷν ἀπεδοκίμασε· συμπληρώσας δὲ πέντε καὶ τριάκοντα ναῦς, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ πεζικοῦ στρατεύματος τοὺς ἐπιτηδειοτάτους ἄνδρας πρὸς τὴν ἐπιβατικὴν χρείαν ἀνήχθη, καὶ κατῆρε δευτεραῖος ἐκ Ταράκωνος εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἴβηρα ποταμὸν τόπους. καθορμισθεὶς δὲ τῶν πολεμίων ἐν ἀποστήματι περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα σταδίους, προαπέστειλε κατασκεψομένας δύο ναῦς ταχυπλοούσας Μασσαλιωτικάς· καὶ γὰρ προκαθηγοῦντο καὶ προεκινδύνευον οὗτοι, καὶ πᾶσαν ἀποτόμως σφίσι παρείχοντο τὴν χρείαν. εὐγενῶς γὰρ εἰ καί τινες ἕτεροι κεκοινωνήκασι Ῥωμαίοις πραγμάτων καὶ Μασσαλιῶται, πολλάκις μὲν καὶ μετὰ ταῦτα,

a fratre acceperat, decemque aliis ad eum numerum adiectis cum remigio, principio aeſtatis cum quadraginta armatarum nauium claſſe, cui Amilcarem praefecerat, Carthagine noua ſoluit: ſimul copias pedeſtres ex hibernis acciuit; atque ita profectus, naues prope terram, exercitum in littore ducebat: habens in animo, vtrumque exercitum prope amnem Iberum coniungere. Cnaeus conſilio Carthaginienſium cognito, conſtituerat primo ex hibernis obuiam hoſti procedere: ſed vt multitudinem hoſtilium copiarum et apparatus magnitudinem fama narrante accepit: improbata priore ſententia de terreſtri occurſu, quinque et triginta nauium claſſem remigio inſtruit; et fortiſſimis quibusque ex omni copiarum pedeſtrium numero in vſum claſſici militis ſelectis, ire obuiam hoſti pergit. Altero ab Tarracone die ad proxima oſtiis Iberi amnis loca, et ſtationem decem millia paſſuum ab hoſte diſtantem, peruenit: vnde duas ſpeculatorias Maſſilienſium praemiſit: qui periculis primi ſe obiectantes, claſſem praecedebant, et praerupta quadam vtentes audacia, maximo illis ad omnia vſui erant. Conſtanter enim Maſſilienſes, vt ſi qui alii, tum poſtea ſaepe, tum hoc maxime bello aduerſus Hannibalem, conſilia cum Ro-

μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Ἀννιβαϊκὸν πόλεμον. διασαφηθέντων δὲ τῶν ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν ἐκπεμφθέντων, ὅτι περὶ τὸ στόμα τοῦ ποταμοῦ συμβαίνει τὸν τῶν ὑπεναντίων ὁρμεῖν στόλον, ἀνήγετο κατὰ σπουδὴν βουλόμενος ἄφνω προσπεσεῖν τοῖς πολεμίοις.

97. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν σημηνάντων αὐτοῖς τῶν σκοπῶν ἐκ πολλοῦ τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων, ἅμα τὰς πεζικὰς ἐξέταττον δυνάμεις παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ τοῖς πληρώμασι παρήγγελλον ἐμβαίνειν εἰς τὰς ναῦς. ἤδη δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων σύνεγγυς ὄντων, σημήναντες πολεμικὸν, ἀνήγοντο κρίναντες ναυμαχεῖν. συμβαλόντες δὲ τοῖς πολεμίοις, βραχὺν μέν τινα χρόνον ἀντεποιήσαντο τῆς νίκης· μετ' οὐ πολὺ δὲ πρὸς τὸ κλίνειν ὥρμησαν. ἡ γὰρ ἐφεδρεία τῶν πεζῶν ἡ περὶ τὸν αἰγιαλὸν, οὐχ οὕτως αὐτοὺς ὤνησε θάρσος παριστάνουσα πρὸς τὸν κίνδυνον, ὡς ἔβλαψε, τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἑτοίμην παρασκευάζουσα. πλὴν δύο μὲν αὐτάνδρους νῆας ἀποβαλόντες, τεττάρων δὲ τοὺς ταρσοὺς καὶ τοὺς ἐπιβάτας, ἔφευγον ἐκκλίναντες εἰς τὴν γῆν. ἐπικειμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐκθύμως, τὰς μὲν ναῦς ἐξέβαλον εἰς τὸν αἰγιαλόν· αὐτοὶ δ' ἀποπηδήσαντες ἐκ τῶν πλοίων, ἐσώζοντο πρὸς τοὺς παρατεταγμένους. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τολμηρῶς συνεγγίσαντες τῇ γῇ, καὶ τὰ δυνάμενα κινεῖσθαι τῶν πλοίων ἀναδησάμενοι, μετὰ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης ἀπέπλεον, νενικηκότες μὲν ἐξ

manis consociarunt. Referentibus qui speculatum missi fuerant, classem Punicam stare in ostio fluminis: vt improuidos incautosque opprimeret, sublatis ancoris ad hostem vadit.

97. Asdrubali multo ante signum e speculis datum erat, quo de aduentu classis hostilis monebatur. itaque et terrestres simul in littore copias in aciem instruebat; et vt remigium naues conscenderet, imperabat. postquam Romana classis haud procul iam a Punicis aberat, tubicinibus classicum canentibus parati confligere hostem Carthaginienses petunt. qui praelio commisso, vbi aliquamdiu pro victoria certassent, mox in fugam inclinarunt. Subsidium enim peditum in littore ob oculos illis positum, non tantum illos iuuit, vt forti animo praelium capesserent; quantum eo nocuit, quod salutis spem paratam illis ostendebat. Igitur, postquam cum ipsis viris naues duas amisissent; quatuor aliarum remi essent detersi, milites occisi, re inclinati in terram fugerunt. pressi deinde ab instantibus acerrime Romanis, in littus passim naues agunt: ipsi in terram saltu se eiiciunt, et ad suorum aciem in littore stantem euadunt. Romani intrepide ad littus accedunt. et omnes quae moueri potuerunt naues religatas puppibus secum

ἐφόδου

ἐφόδου τῆς ὑπεναντίας, κρατοῦντες δὲ τῆς θαλάττης, εἴκοσι δὲ καὶ πέντε ναῦς ἔχοντες τῶν πολεμίων. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀπὸ τούτων, κυδεστέρας εἰλήφει τοῖς Ῥωμαίοις τὰς ἐλπίδας, διὰ τὸ προειρημένον κατόρθωμα. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι προσπεσόντος αὐτοῖς τοῦ γεγονότος ἐλαττώματος, παραχρῆμα πληρώσαντες ἑβδομήκοντα νῆας ἐξαπέστειλαν· κρίναντες ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς πάσας τὰς ἐπιβολὰς, ἀντέχεσθαι τῆς θαλάττης. καὶ τὸ μὲν πρῶτον, εἰς Σαρδόνα, ἐκεῖθεν δὲ, πρὸς τοὺς περὶ Πίσσας τόπους τῆς Ἰταλίας προσέβαλον, πεπεισμένων τῶν ἐπιπλεόντων, συμμίξειν ἐνθάδε τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν. ταχὺ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀναχθέντων ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς τῆς Ῥώμης ἑκατὸν εἴκοσι σκάφεσι πεντηρικοῖς, πυθόμενοι τὸν ἀνάπλουν, οὗτοι μὲν αὖθις ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Σαρδόνα, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν εἰς Καρχηδόνα. Γνάϊος δὲ Σερουΐλιος ἔχων τὸν προειρημένον στόλον, ἕως μέν τινος ἐπηκολούθει τοῖς Καρχηδονίοις συνάψειν πεπεισμένος, πολὺ δὲ καθυστερῶν, ἀπέγνω. καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῷ τῆς Σικελίας Λιλυβαίῳ προσέσχε· μετὰ δὲ ταῦτα καταπλεύσας τῆς Λιβύης ὡς ἐπὶ τῶν Κερκινητῶν νῆσον, καὶ λαβὼν παρ᾽ αὐτῶν χρήματα τοῦ μὴ πορθῆσαι τὴν χώραν ἀπηλλάγη. κατὰ δὲ τὸν ἀνάπλουν γενόμενος κύριος νήσου Κοσσύρου, καὶ φρουρὰν εἰς πολισμάτιον εἰσαγαγὼν, αὖθις εἰς τὸ Λιλύβαιον κατῆρε. καὶ τὸ λοι-

abducunt; gaudio incredibili exultantes, quod primo impetu hostes vicissent, toto illius orae mari potirentur, naues aduersariorum quinque et viginti in potestate haberent. Post hanc victoriam meliore loco res Romanorum in Hispania esse coeperunt. At Carthaginienses nuntio de hac clade accepto, aptas extemplo instructasque remigio naues septuaginta emiserunt: necessarium ad omnia sua incepta rati, vt maris imperium retinerent. Ea classis primo in Sardiniam, inde Pisas in Italia appulit: sperantibus qui vehebantur, se eo loci cum Hannibale collocuturos. Sed quum Romani ex ipsa vrbe centum viginti nauium longarum quinqueremium classe aduersus eos profecti essent: audita eorum profectione Carthaginienses, in Sardiniam mox, atque inde Carthaginem sunt reuersi. Cn. Seruilius imperator classis Romanae, spe dimicandi cum Carthaginiensibus aliquamdiu eos insecutus, postquam illi longius erant prouecti, incepto destitit. Ac primo Lilybaeum in Siciliam cum classe venit: deinde in Cercinam Africae insulam, nauigauit. ibi accepta pecunia ab incolis ne agrum popularetur, postea cursum repetiit. in transitu Cossyrum insulam cepit, et in oppidulum illius praesidium imposuit: atque ita Lilybaeum redit:

πόν, οὗτος μὲν αὐτοῦ συνορμίσας τὸν στόλον, μετ᾽ οὐ πολὺν χρόνον αὐτὸς ἀνεκομίσθη πρὸς τὰς πεζικὰς δυνάμεις.

98. Οἱ δ᾽ ἐκ τῆς συγκλήτου πυθόμενοι τὸ γεγονὸς προτέρημα διὰ τοῦ Γναΐου περὶ τὴν ναυμαχίαν, καὶ νομίσαντες χρήσιμον εἶναι, μᾶλλον δ᾽ ἀναγκαῖον, τὸ μὴ προΐεσθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ἀλλ᾽ ἐνίστασθαι τοῖς Καρχηδονίοις καὶ τὸν πόλεμον αὔξειν, προχειρισάμενοι ναῦς εἴκοσι, καὶ στρατηγὸν ἐπιστήσαντες Πόπλιον Σκιπίωνα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἐξαπέστειλαν μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γνάϊον, κοινῇ πράξοντα μετ᾽ ἐκείνου τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν. Πάνυ γὰρ ἠγωνίων, μὴ κρατήσαντες Καρχηδόνιοι τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ περιποιησάμενοι χορηγίας ἀφθόνους καὶ χεῖρας, ἀντιποιήσονται μὲν τῆς θαλάττης ὁλοσχερέστερον, συνεπιθῶνται δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν, στρατόπεδα πέμποντες καὶ χρήματα τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν. Διόπερ ἐν μεγάλῳ τιθέμενοι καὶ τοῦτον τὸν πόλεμον, ἐξαπέστειλαν τάς τε ναῦς καὶ τὸν Πόπλιον. ὃς καὶ παραγενόμενος εἰς Ἰβηρίαν, καὶ συμμίξας τἀδελφῷ, μεγάλην παρεῖχε χρείαν τοῖς κοινοῖς πράγμασιν. οὐδέποτε γὰρ πρότερον θαρρήσαντες διαβῆναι τὸν Ἴβηρα ποταμόν, ἀλλ᾽ ἀσμενίζοντες τῇ τῶν ἐπὶ τάδε φιλίᾳ καὶ συμμαχίᾳ, τότε διέβησαν, καὶ τότε πρῶτον ἐθάρρησαν ἀντιποιεῖσθαι τῶν πέραν πραγμάτων·

vbi poſtquam naues in portum eieciſſet, ipſe mox ad terreſtres copias traiecit.

98. Senatus cognita victoria quam Cnaeus e nauali praelio reportauerat, vtile rebus ſuis, imo neceſſarium ratus, ne res Hiſpaniae negligerentur, ſed aucto in ea parte bello, Carthaginienſes premerentur: claſſe viginti nauium parata, cui P. Scipionem praefecerunt, quod iam ab initio factum fuerat, ſummo ſtudio ad fratrem eum miſerunt; vt communi cum eo conſilio res Hiſpaniae adminiſtraret. Non enim mediocriter anxius et ſollicitus erat ſenatus, ne Carthaginienſes, ſi in poteſtatem ea loca ſemel redegiſſent, nacti copiam commeatuum rerumque omnium neceſſariarum, et maiore conatu ad vindicandum ſibi mare accingerentur: et ſimul Italiam quoque adorirentur, exercitus ac pecuniam Hannibali ſuppeditantes. Iccirco Romani hoc quoque bellum ad profectum rerum ſuarum maximum momentum eſſe allaturum arbitrati, et claſſem et Publium in Hiſpaniam miſerunt. qui vbi eo peruenit, et fratri eſt coniunctus, publicam rem plurimum adiuvit. Nam qui transgredi Iberum nunquam auſi erant, et bene agi ſecum putabant, ſi populis cis amnem amicis ac ſociis vterentur; tunc primum vltra Iberum belli gerendi cauſſa proceſſerunt:

μεγάλα

μεγάλα καὶ τῦ αὐτομάτυ συνειργήσαντος σφίσι πρὸς τὺς περιεσῶτας καιρύς. ἐπειδὴ γὰρ καταπληξάμενοι τὺς περὶ τὴν διάβασιν οἰκῦντας τῶν Ἰβήρων, ἧκον πρὸς τὴν τῶν Ζακανθαίων πόλιν, ἀποσχόντες ςαδίυς ὡς τετ]αράκοντα περὶ τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερὸν κατεςρατοπέδευσαν, λαβόντες τόπον εὐφυῶς κείμενον, πρός τε τὴν ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς τὴν ἐκ τῆς θάλαττης χορηγίαν. ὁμῦ δὲ αὐτοῖς συνέβαινε καὶ τὸν ςόλον ποιεῖσθαι τὸν παράπλυν. ἔνθα δὴ γίνεταί τις πραγμάτων περιπέτεια τοιάδε.

99. Καθ᾽ ὓς καιρὺς Ἀννίβας ἐποιεῖτο τὴν πορείαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅσαις πόλεσιν ἠπίςησε τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ἔλαβε παρὰ τύτων ὅμηρα τὺς υἱὺς τῶν ἐπιφανεςάτων ἀνδρῶν· ὓς πάντας εἰς τὴν Ζακανθαίων ἀπέθετο πόλιν· διά τε τὴν ὀχυρότητα, καὶ διὰ τὴν τῶν ἀπολειπομένων ἐπ᾽ αὐτῆς ἀνδρῶν πίςιν. ἦν δέ τις ἀνὴρ Ἴβηρ, Ἀβίλυξ ὄνομα, κατὰ μὲν τὴν δόξαν, καὶ τὴν τῦ βίυ περίςασιν, ὐδενὸς δεύτερος Ἰβήρων· κατὰ δὲ τὴν πρὸς Καρχηδονίυς εὔνοιαν καὶ πίςιν πολύ τι διαφέρειν δοκῶν τῶν ἄλλων. ὗτος θεωρῶν τὰ πράγματα, καὶ νομίσας ἐπικυδεςέρας εἶναι τὰς τῶν Ῥωμαίων ἐλπίδας, συνελογίσατο παρ᾽ ἑαυτῷ περὶ τῆς τῶν ὁμήρων προδοσίας, συλλογισμὸν Ἰβηρικὸν καὶ Βαρβαρικόν. πεισθεὶς γὰρ διότι δύναται μέγας γενέσθαι παρὰ Ῥωμαίοις, προσενεγκάμενος ἐν καιρῷ πίςιν ἅμα

non mediocriter in hoc incepto conatum ipſorum forte fortuna adiuuante. Vt enim iis perterrefactis, qui ad Iberi tranſitum habitabant, Saguntinorum vrbi appropinquarunt, quinque millia ab oppido circa Veneris aedem caſtra faciunt; locum nacti et ab hoſtili incurſione tutum, et ad commeatus mari ſubuehendos, percommodum. nam quantum ipſi terra, tantum et claſſis oram legens, mari progrediebatur. Ibi tum caſus contigit eiuſcemodi.

99. Quo tempore in Italiam Hannibal proficiſcebatur, quotquot fere ciuitates erant, quarum fidem ſuſpectam haberet, obſides ab his accepit, clariſſimorum virorum filios, quos omnes Sagunti incolis tradidit cuſtodiendos; partim quia locus erat probe munitus, partim etiam fidem eorum ſecutus, quos ad praeſidium vrbis ibi relinquebat. Erat in his Hiſpanus quidam nomine Abilyx, celebritate nominis, et conditione vitae nemini ſuorum popularium ſecundus: beneuolentia vero et fide in Carthaginienſem populum longe alios omnes creditus ſuperare. Hic praeſentem rerum ſtatum cernens, meliore loco ſpes Romanorum eſſe ratus, de obſidum proditione conſilium apud ſe iniit, homine Hiſpano et barbaro dignum. Perſuaſus enim, magnum ſe apud Romanos eſſe poſſe, ſi opportuno

καὶ

καὶ χρείαν, ἐγίνετο πρὸς τὸ παρασπονδήσας τὰς Καρχηδονίους ἐγχειρίσαι τὰς ὁμήρους τοῖς Ῥωμαίοις. Θεωρῶν δὲ τὸν Βώστορα τὸν τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν, ὃς ἀπεστάλη μὲν ὑπ' Ἀσδρούβα κωλύσων τὰς Ῥωμαίους διαβαίνειν τὸν ποταμὸν, οὐ θαῤῥήσας δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἀνακεχωρηκὼς ἐστρατοπέδευσε τῆς Ζακάνθης ἐν τοῖς πρὸς θάλατταν μέρεσι, τοῦτον μὲν ἄκακον ὄντα τὸν ἄνδρα καὶ πρᾶον τῇ φύσει, πιστῶς δὲ τὰ πρὸς αὐτὸν διακείμενον· ποιεῖται λόγους ὑπὲρ τῶν ὁμήρων πρὸς τὸν Βώστορα· φάσκων, ἐπειδὴ διαβεβήκασι Ῥωμαῖοι τὸν ποταμὸν, οὐκ ἔτι δύνασθαι Καρχηδονίους φόβῳ συνέχειν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, προσδεῖσθαι δὲ τοὺς καιροὺς τῆς τῶν ὑποταττομένων εὐνοίας· νῦν οὖν ἠγγικότων Ῥωμαίων, καὶ προσκαθεζομένων τῇ Ζακάνθῃ, καὶ κινδυνευούσης τῆς πόλεως, ἐὰν ἐξαγαγὼν τὰς ὁμήρους ἀποκαταστήσῃ τοῖς γονεῦσι καὶ ταῖς πόλεσιν, ἐκλύσειν μὲν αὐτὸν τῶν Ῥωμαίων τὴν φιλοτιμίαν· τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ μάλιστα σπουδάζειν ἐκείνους πρᾶξαι κυριεύοντας τῶν ὁμήρων· ἐκκαλέσασθαι δὲ τὴν τῶν Ἰβήρων πάντων πρὸς Καρχηδονίους εὔνοιαν, προϊδόμενον τὸ μέλλον, καὶ προνοηθέντα τῆς τῶν ὁμήρων ἀσφαλείας, τήν τε χάριν αὐξήσειν, ἔφη, πολλαπλασίαν, αὐτὸς γενόμενος χειριστὴς τοῦ πράγματος. ἀποκαθιστάνων γὰρ εἰς τὰς πόλεις τὰς παῖδας, οὐ

tempore fidem suam illis probasset, magnumque aliquod emolumentum conciliasset, id agebat omni studio, vt proditis Carthaginiensibus obsides Romanis traderet. Missus fuerat in haec loca ab Asdrubale Bostar, vnus e Carthaginiensibus ducibus, Romanos impediturus, ne flumen transgrederentur: quod quum ille tentare non esset ausus, ab Ibero recedens, ad Saguntum qua parte eius agrum mare alluit, castra communiuerat. Hunc virum norat Abilyx minime malum, natura leuem, et qui sibi fideret. Itaque de obsidibus cum Bostare agit; et quoniam Iberum iam transierint Romani, negat posse amplius Carthaginienses metu Hispaniam obtinere: beneuolentia populorum in hoc periculoso rerum statu illis opus esse. Nunc igitur, quando Romani Sagunto appropinquauerint, iamque adeo illam obsideant, et sit vrbs in periculo: si eductos inde obsides parentibus restituat, cum ambitioni Romanorum obstiturum, qui id vel maxime studeant, vt obsidibus potiti, gratiam parentum demereantur: tum et Hispanorum omnium animos in amorem Carthaginiensium pellecturum, quod futuri prouidus obsidum securitati consuluerit. Se quoque beneficii gratiam multis partibus aucturum, si eius negotii administratio sibi fuerit demandata. obsides enim in suam quemque vrbem resti-

μόνον

μόνον τὴν παρ' αὐτῶν εὔνοιαν ἐπισπάσασθαι τῶν γεννησάντων· ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πολλῶν, ὑπὸ τὴν ὄψιν τιθεὶς διὰ τῦ συμβαίνοντος τὴν Καρχηδονίων πρὸς τὺς συμμάχυς αἵρεσιν καὶ μεγαλοψυχίαν. προσδοκᾷν δ' αὐτὸν ἐκέλευσε καὶ δώρων πλῆθος, ἰδίᾳ παρὰ τῶν τὰ τέκνα κομιζομένων. παραδόξως γὰρ ἑκάςυς ἐγκρατεῖς γινομένυς τῶν ἀναγκαιοτάτων, ἅμιλλαν ποιήσασθαι τῆς εἰς τὸν κύριον τῶν πραγμάτων εὐεργεσίας. παραπλήσια δὲ τύτοις ἕτερα καὶ πλείω πρὸς τὸν αὐτὸν τρόπον διαλεχθεὶς, ἔπεισε τὸν Βώσορα, συγκαταθέσθαι τοῖς λεγομένοις.

100. Καὶ τότε μὲν ἐπανῆλθε ταξάμενος ἡμέραν, ᾗ παρέςαι μετὰ τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὴν ἀνακομιδὴν τῶν παίδων. Παραγενόμενος δὲ νυκτὸς ἐπὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ςρατόπεδον, καὶ συμμίξας τισὶ τῶν συςρατευομένων ἐκείνοις Ἰβήρων, διὰ τύτων εἰσῆλθε πρὸς τὺς ςρατηγύς. ἐκλογιζόμενος δὲ διὰ πλειόνων τὴν ἐσομένην ὁρμὴν καὶ μετάπ]ωσιν πρὸς αὐτὺς τῶν Ἰβήρων, ἐὰν ἐγκρατεῖς γένωνται τῶν ὁμήρων, ἐπηγγείλατο παραδώσειν αὐτοῖς τὺς παῖδας. τῶν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον ὑπερβολῇ προθυμίας δεξαμένων τὴν ἐλπίδα, καὶ μεγάλας ὑπισχνυμένων δωρεὰς, τότε μὲν εἰς τὴν οἰκείαν ἀπηλλάγη, συνθέμενος ἡμέραν καὶ καιρὸν καὶ τόπον, ἐν ᾧ δεήσει τὺς ἐκδεξομένυς αὐτὸν ὑπομένειν. μετὰ δὲ ταῦτα παραλαβὼν

tuendo, non parentum modo beneuolentiam Poenis conciliaturum; ſed et ipſorum quoque populorum: dum ob oculos cuique poneret ſub tam memorabili exemplo, egregiam Carthaginienſium erga ſocios voluntatem, et munificentiam. ipſi quoque Boſtari magna priuatim munera eſſe exſpectanda confirmabat, ab iis mittenda qui liberos recepe-rint ſuos. ſcilicet omnes illos chariſſimis ſibi pignoribus praeter ſuam ſpem potitos, de remunerando tanti beneficii auctore, in cuius manu rerum ſint habenae, cum aemulatione inter ſe certaturos. Multa item alia his ſimilia locutus, tenuit, vt quæ dixerat Boſtari probaret.

100. Poſt haec die conſtituto, quo rediturus eſſet cum omnibus neceſſariis ad pueros reportandos, domum reuertitur. Noctu clam deinde progreſſus ad Romana caſtra, conuentis quibusdam auxiliaribus Hiſpanis, per hos ad Scipiones eſt productus. his vbi pluribus demonſtraſſet, ſi obſides in poteſtate ſua haberent, fore omnino, vt ad eorum partes Hiſpani tranſitum faciant; pueros ipſis ſe traditurum pollicetur. Publio cum incredibili alacritate ſpem oſtenſam accipiente, magnaque ei praemia pollicente, die, tempore ac loco conſtituto, vbi praeſtolaturi ipſum eſſent, qui excepturi erant, Saguntum redit. Secundum haec aſſumptis ſecum amicis quos maxime

ραλαβὼν τοὺς ἐπιτηδείους τῶν φίλων, ἧκε πρὸς τὸν Βώστορα· καὶ παραδοθέντων αὐτῷ τῶν παίδων ἐκ τῆς Ζακάνθης νυκτὸς ποιησάμενος τὴν ἔξοδον, ὡς θέλων λαθεῖν, παραπορευθεὶς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων, ἧκε πρὸς τὸν τεταγμένον καιρὸν καὶ τόπον, καὶ πάντας ἐνεχείρισε τοὺς ὁμήρους τοῖς ἡγεμόσι τῶν Ῥωμαίων. οἱ δὲ περὶ τὸν Πόπλιον ἐτίμησάν τε διαφερόντως τὸν Ἀβίλυγα, καὶ πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὁμήρων εἰς τὰς πατρίδας ἐχρήσαντο τούτῳ, συμπέμψαντες τοὺς ἐπιτηδείους. ὃς ἐπιπορευόμενος τὰς πόλεις, καὶ διὰ τῆς τῶν παίδων ἀποκαταστάσεως τιθεὶς ὑπὸ τὴν ὄψιν, τὴν τῶν Ῥωμαίων πρᾳότητα καὶ μεγαλοψυχίαν, παρὰ τὴν Καρχηδονίων ἀπιστίαν καὶ βαρύτητα, καὶ προσπαρατιθεὶς τὴν αὐτοῦ μετάθεσιν, πολλοὺς Ἰβήρων παρώρμησε πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλίαν. Βώστωρ δὲ παιδικώτερον κατὰ τὴν ἡλικίαν δόξας ἐγκεχειρικέναι τοὺς ὁμήρους τοῖς πολεμίοις, οὐκ εἰς τοὺς τυχόντας ἐπεπτώκει κινδύνους. Καὶ τότε μὲν ἤδη τῆς ὥρας κατεπειγούσης, διέλυον εἰς παραχειμασίαν ἀμφότεροι τὰς δυνάμεις· ἱκανοῦ τινος ἐκ τῆς τύχης γεγονότος εὐτυχήματος τοῖς Ῥωμαίοις, τοῦ περὶ τοὺς παῖδας πρὸς τὰς ἐπικειμένας ἐπιβολάς. καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἐν τούτοις ἦν.

idoneos putabat, ad Bostarem venit; traditisque sibi pueris, nocte Sagunto egreditur, vt hostium custodias falleret: quorum castra praeteruectus, ad compositam horam locumque venit, et omnes obsides Romanis ducibus tradit. Publius magno in honore Abilycem habuit: eiusque opera est vsus, quando obsides in suam quemque patriam restituit, missis cum eo suorum nonnullis. Abilyx singulas vrbes obiens, argumento istius puerorum restitutionis vsus, hinc clementiam et magnanimitatem Romanorum; hinc diffidens et atrox Carthaginiensium ingenium ob oculos omnibus ponens; exemplum ad hoc suum, qui socios mutauerat, in medium afferens, ad Romanorum amicitiam amplectendam multos Hispanorum incitauit. Bostar qui Abilyci obsides tradiderat, iudicatus pro puero se gessisse, non pro ea aetate qua erat, magnis postea implicitus est periculis. Quia autem instabat hiems, vtrique in hiberna suos exercitus dimiserunt: quum Romani ad ea, quae deinceps parabant, beneficio fortunae haudquaquam poenitendo, per illos pueros plurimum essent adiuti.

101. Ὁ δὲ στρατηγὸς Ἀννίβας, ὅθεν ἀπελίπομεν, πυνθανόμενος παρὰ τῶν κατασκόπων,

101. Ac in Hispania quidem eo loco res erant. Hannibal, inde enim excessit

πλεῖστον

πλεῖϛον ὑπάρχειν σίτου ἐν τῇ περὶ τὴν Λȣκερίαν ϗ τὸ καλȣμενον Γερȣνιον χώρᾳ, πρὸς δὲ τὴν συναγωγὴν εὐφυῶς ἔχειν τὸ Γερȣνιον· κρίνας ἐκεῖ ποιεῖσθαι τὴν παραχειμασίαν, προῆγε ποιȣμενος τὴν πορείαν παρὰ τὸ Λίβυρνον ὄρος, ἐπὶ τȣς προειρημένȣς τόπȣς. ἀφικόμενος δὲ πρὸς τὸ Γερȣνιον, ὃ τῆς Λȣκερίας ἀπέχει διακόσια ϛάδια, τὰς μὲν ἀρχὰς διὰ λόγων τȣς ἐνοικȣντας εἰς φιλίαν προὐκαλεῖτο, ϗ πίϛεις ἐδίδȣ τῶν ἐπαγγελιῶν. ȣδενὸς δὲ προσέχοντος, πολιορκεῖν ἐπεβάλετο. ταχὺ δὲ γενόμενος κύριος, τȣς μὲν οἰκήτορας κατέφθειρε, τὰς δὲ πλείϛας οἰκίας ἀκεραίȣς διεφύλαξε ϗ τὰ τείχη, βȣλόμενος σιτοβολίοις χρήσασθαι πρὸς τὴν παραχειμασίαν. τὴν δὲ δύναμιν πρὸ τῆς πόλεως παρεμβαλὼν, ὠχυρώσατο τάφρῳ ϗ χάρακι τὴν ϛρατοπεδείαν. γενόμενος δ' ἐπὶ τȣτων, τὰ μὲν δύο μέρη τῆς δυνάμεως, ἐπὶ τὴν σιτολογίαν ἐξέπεμπε· προϛάξας καθ' ἑκάϛην ἡμέραν τακτὸν ἀναφέρειν μέτρον ἕκαϛον τοῖς ἰδίοις * ἐπιβολὴν τȣ τάγματος, τοῖς προκεχειρισμένοις ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν ταύτην· τῷ δὲ τρίτῳ μέρει, τήν τε ϛρατοπεδείαν ἐτήρει, ϗ τοῖς σιτολογȣσι παρεφήδρευε κατὰ τόπȣς. ȣσης δὲ τῆς μὲν χώρας τῆς πλείϛης εὐεφόδȣ ϗ πεδιάδος, τῶν δὲ συναγόντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀναριθμήτων, ἔτι δὲ τῆς ὥρας ἀκμαζȣσης πρὸς τὴν συγκομιδὴν, ἄπλετον συνέβαινε καθ' ἑκάϛην ἡμέραν ἀθροίζεσθαι τȣ σίτȣ τὸ πλῆθος.

oratio, ab exploratoribus admonitus Luceriae ac Geryone magnam frumenti esse copiam: et praeterea Geryonem ad vsum horreorum aptum esse locum, in eo tractu hibernare statuit: et praeter montem Liburnum ad nominatas vrbes ducit. Vt ventum ad Geryonem est, quod oppidum a Luceria millia passuum quinque et viginti abest, verbis primo ad suam amicitiam incolas conatus est pellicere, paratus fidem dare, facturum se, quae pollicitus fuisset. quum hac non succederet, obsidionem parat. capta mox vrbe, incolas deleuit, tecta pleraque seruauit integra cum moenibus, vt pro horreis illis vteretur ad hiberna. copias pro moenibus locat: fossa et vallo castra communit. eo ex loco frumentatum duas exercitus partes mittebat: dato omnibus mandato, vt certam quotidie mensuram, suae legionis quisque frumentariis ad id ministerium delectis, aduehérent. ipse cum tertia parte simul castris praesidio erat, et dispositis passim stationibus, nec vnde impetus in frumentatores fieret, circumspectabat. quumque esset regio ferme omnis plana et campestris, qui conuehebant numero prope infiniti; anni praeterea tempus ad fruges comportandas opportunum; infinitus propemodum frumenti numerus quotidie conuehebatur.

102. Μάρ-

102. Μάρκος δὲ παρειληφὼς τὰς δυνάμεις παρὰ Φαβίου, τὸ μὲν πρῶτον ἀντιπαρῆγε ταῖς ἀκρωρείαις· πεπεισμένος ἀεὶ περὶ τὰς ὑπερβολὰς συμπετεῖσθαί ποτε τοῖς Καρχηδονίοις. Ἀκούσας δὲ τὸ μὲν Γερούνιον τοὺς Καρχηδονίους ἤδη κατέχειν, τὴν δὲ χώραν σιτολογεῖν, πρὸ δὲ τῆς πόλεως χάρακα προβεβλημένους στρατοπεδεύειν· ἐπιστρέψας ἐκ τῶν ἀκρωρειῶν κατέβαινε κατὰ τὴν ἐπὶ τὰ πεδία κατατείνουσαν ῥάχιν. ἀφικόμενος δ' ἐπὶ τὴν ἄκραν, ἣ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς Λαρινάτιδος χώρας, προσαγορεύεται δὲ Καλήλη, κατεστρατοπέδευσε περὶ ταύτην, πρόχειρος ὢν ἐκ παντὸς τρόπου συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις. Ἀννίβας δὲ θεωρῶν ἐγγίζοντας τοὺς πολεμίους, τὸ μὲν τρίτον μέρος τῆς δυνάμεως εἴασε σιτολογεῖν· τὰ δὲ δύο μέρη λαβὼν καὶ προελθὼν ἀπὸ τῆς πόλεως ἑκκαίδεκα σταδίους πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπί τινος βουνοῦ κατεστρατοπέδευσε· βουλόμενος ἅμα μὲν καταπλήξασθαι τοὺς ὑπεναντίους, ἅμα δὲ τοῖς σιτολογοῦσι τὴν ἀσφάλειαν παρασκευάζειν. μετὰ δὲ ταῦτα γεωλόφου τινὸς ὑπάρχοντος μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, ὃς εὐκαίρως καὶ σύνεγγυς ἐπέκειτο τῇ τῶν πολεμίων παρεμβολῇ, τοῦτον ἔτι νυκτὸς ἐξαποστείλας περὶ δισχιλίους τῶν λογχοφόρων κατελάβετο. οὓς ἐπιγενομένης τῆς ἡμέρας συνιδὼν Μάρκος, ἐξῆγε τοὺς εὐζώνους, καὶ προσέβαλε τῷ λόφῳ. Γενομένου δὲ ἀκροβολισμοῦ νεανικοῦ, τέλος ἐπεκρά-

102. Magister equitum vt a Fabio exercitus accepit, principio per iuga montium e regione hostis agmen ductabat: persuasus semper, fore tandem aliquam sibi in ipsis iugis potestatem dimicandi cum Carthaginiensibus. Vbi vero audiuit, Carthaginienses vrbem Geryonem iam occupasse, frumentum tota regione metere, et pro oppidi moenibus castra vallo cinxisse: ilicet e montium cacuminibus flectit iter, descenditque in illud promontorium, vnde ad loca plana ibatur. Postquam ad collem agri Larinatis venit, qui Calela dicitur, castra ibi posuit, paratum habens quacumque ratione cum hoste confligere. Hannibal propinquare Romanos cernens, tertiam partem militum frumentari sinit: ipse cum duabus partibus propius hostem castris motis, duo ferme a Geryone millia tumulum quemdam obsidet: vt et aduersariis terrori esset, et frumentantibus suis praesidio. dein quum tumulus esset alius inter amborum munimenta hostium castris ex propinquo imminens, missis noctu hastatorum duobus millibus, eum cepit. hos postera die vt vidit Minutius, expeditos et ipse educit, et tumulum adoritur. Post atrocem velitationem ob-

ἐπεκράτησαν οἱ Ῥωμαῖοι· καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ὅλην στρατοπεδείαν μετεβίβασαν εἰς τοῦτον τὸν τόπον. ὁ δὲ Ἀννίβας, ἕως μέν τινος, διὰ μὲν ἀντιστρατοπεδείαν, συνεῖχε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς δυνάμεως ἐπ' αὐτόν. πλειόνων δὲ γενομένων ἡμερῶν, ἠναγκάζετο τοὺς μὲν ἐπὶ τὴν νομὴν τῶν θρεμμάτων ἀπομερίζειν, τοὺς δ' ἐπὶ τὴν σιτολογίαν, σπουδάζων κατὰ τὴν ἐν ἀρχῇ πρόθεσιν, μήτε τὴν λείαν καταφθεῖραι, τόν τε σῖτον εἰς πλεῖστον συναγαγεῖν· ἵνα πάντων ᾖ κατὰ τὴν παραχειμασίαν δαψίλεια τοῖς ἀνδράσι, μὴ χεῖρον δὲ τοῖς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἵπποις. εἶχε γὰρ τὰς πλείστας ἐλπίδας τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐν τῷ τῶν ἱππέων συντάγματι.

103. Καθ' ὃν δὴ καιρὸν Μάρκος συνθεωρήσας τὸ πολὺ μέρος τῶν ὑπεναντίων ἐπὶ τὰς προειρημένας χρείας κατὰ τῆς χώρας σκεδαννύμενον, λαβὼν τὸν ἀκμαιότατον καιρὸν τῆς ἡμέρας, ἐξῆγε τὴν δύναμιν. καὶ συνεγγίσας τῇ παρεμβολῇ τῶν Καρχηδονίων, τὰ μὲν βαρέα τῶν ὅπλων ἐξέταττε, τοὺς δ' ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους κατὰ μέρη διελὼν, ἐπαφῆκε τοῖς προνομεύουσι, παραγγείλας μηδένα ζωγρεῖν. Ἀννίβας δὲ τούτου συμβάντος, εἰς ἀπορίαν ἐνεπεπτώκει μεγίστην· οὔτε γὰρ ἀντεξάγειν τοῖς παρατεταγμένοις ἀξιόχρεως ἦν, οὔτε παραβοηθεῖν τοῖς ἐπὶ τῆς χώρας διεσπαρμένοις. τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς προνομεύοντας ἐξαποσταλέντες, πολλοὺς τῶν

tinent tandem Romani; et mox omnibus copiis eum locum insident. Hannibal quia castra castris erant collata, aliquamdiu secum maximam militum partem retinuit. sed crescente numero dierum, coactus est alios ad pascenda pecora dimittere; alios ad colligendam messem: qui, sicut ab initio propositum fuerat, neque praedam suis perire cuperet, et frumenti quantum posset maximum modum optaret conuehere: vt in hibernis commeatuum tam homines quam iumenta atque equi largam copiam haberent. spem enim victoriae suae plurimam in equitatu ponebat.

103. Interea Marcus cognito maiorem Punici exercitus partem, ob eas quas commemorauimus caussas palantem per agros, qua parte diei visum est commodissimum, copias educit: et vt exiguum spatii ab eorum vallo aberat, grauem armaturam in aciem instruit: equitatum et leuiter armatos in plures manus diuidit, et in pabulatores immittit, ac viuum quemquam vetat capere. Turbauit ea res Hannibalem non mediocriter: vt cui neque ad occurrendum aduersae aciei satis virium erat: neque ad opem suis passim toto agro dispersis ferendam. Romani qui in pabulatores ire iussi fuerant, multos huc illuc effusos trucidauerunt. qui

ἐσκεδασμένων ἀπέκτειναν. οἱ δὲ παρατεταγμένοι τέλος εἰς τῦτ' ἦλθον καταΦρονήσεως, ὥστε καὶ διατπᾶν τὸν χάρακα, καὶ μονονουχὶ πολιορκεῖν τοὺς Καρχηδονίους. ὁ δ' Ἀννίβας ἦν μὲν ἐν κακοῖς, ὅμως δὲ χειμαζόμενος ἔμενε, τοὺς πελάζοντας ἀποτριβόμενος, καὶ μόλις διαΦυλάττων τὴν παρεμβολήν· ἕως Ἀσδρούβας ἀναλαβὼν τοὺς ἀπὸ τῆς χώρας συμπεφευγότας εἰς τὸν χάρακα τὸν περὶ τὸ Γερούνιον, ὄντας εἰς τετρακισχιλίους, ἧκε παραβοηθῶν· τότε δὴ μικρὸν ἀναθαῤῥήσας ἐπεξῆλθε· καὶ βραχὺ πρὸ τῆς στρατοπεδείας παρεμβαλὼν, μόλις ἀπετρέψατο τὸν ἐνεστῶτα κίνδυνον. Μάρκος δὲ πολλοὺς μὲν ἐν τῇ περὶ τὸν χάρακα συμπλοκῇ τῶν πολεμίων ἀποκτείνας, ἔτι δὲ πλείους ἐπὶ τῆς χώρας διεφθαρκὼς, τότε μὲν ἐπανῆλθε, μεγάλας ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. τῇ δ' ἐπαύριον ἐκλιπόντων τὸν χάρακα τῶν Καρχηδονίων, ἐπέβη καὶ κατελάβετο τὴν ἐκείνων παρεμβολήν. ὁ γὰρ Ἀννίβας διαγωνιάσας τοὺς Ῥωμαίους, μὴ καταλαβόμενοι νυκτὸς, ἔρημον ὄντα τὸν ἐν τῷ Γερουνίῳ χάρακα, κύριοι γένωνται τῆς ἀποσκευῆς καὶ τῶν παραθέσεων, ἔκρινεν αὐτὸς ἀναχωρεῖν, καὶ πάλιν ἐκεῖ ποιεῖσθαι τὴν στρατοπεδείαν. Ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν οἱ μὲν Καρχηδόνιοι ταῖς προνομαῖς εὐλαβέστερον ἐχρῶντο καὶ Φυλακτικώτερον· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τἀναντία, θαῤῥαλεώτερον καὶ προπετέστερον.

in acie dispositi stabant, vsque eo Poenum contemnere tandem coeperunt: vt et vallum proruere, et tantum non Carthaginienses obsidere auderent. Malo interim loco res Hannibalis erant: qui tamen, quantumuis hac quasi procella agitatus, loco non cedebat, propius accedentes repellens, et castra vix tutans: donec Asdrubal iis assumptis, qui ex agris in castra pro Geryonis moenibus posita confugerant cum quatuor millibus hominum, suppetias venit: tum vero nonnihil confirmatus, in Romanos exiit: et non longe a castris instructa acie praesens periculum aegre quidem, sed tamen effugit. Magister equitum postquam multos hostium in pugna circa vallum cecidisset, plures in agris absumsisset, magnae cuiusdam spei in posterum plenus, se recepit. postero die, vbi Carthaginienses vallo excessissent, secutus ipse, castra eorum cepit. nam Hannibal, metuens sibi a Romanis ne forte ad Geryonem praesidio nudata noctu occuparent, et supellectile atque omnibus quos congesserat commeatibus potirentur, signa eo mouere, atque iterum ibi castra metari constituerat. Ab eo tempore Carthaginienses parcius et cautius pabulari: Romani contra, audacius atque inconsultius.

104. Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ, προσπεσόντος σφίσι τοῦ γεγονότος μειζόνως ἢ κατὰ τὴν ἀλήθειαν, περιχαρεῖς ἦσαν· διὰ τὸ πρῶτον μὲν ἐκ τῆς προϋπαρχούσης ὑπὲρ τῶν ὅλων δυσελπιστίας, οἱονεὶ μεταβολήν τινα πρὸς τὸ βέλτιον αὐτοῖς προφαίνεσθαι· δεύτερον δὲ, καὶ διὰ τὸ δοκεῖν τὸν πρὸ τούτου χρόνον, τὴν ἀπραγίαν καὶ κατάπληξιν τῶν στρατοπέδων, μὴ παρὰ τὴν τῶν δυνάμεων ἀποδειλίασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ προεστῶτος εὐλάβειαν γεγονέναι. διὸ καὶ τὸν μὲν Φάβιον ᾐτιῶντο καὶ κατεμέμφοντο πάντες, ὡς ἀτόλμως χρώμενον τοῖς καιροῖς· τὸν δὲ Μάρκον ἐπὶ τοσοῦτον ηὖξον διὰ τὸ συμβεβηκὸς, ὥστε τότε γενέσθαι τὸ μηδέποτε γεγονός. αὐτοκράτορα γὰρ κἀκεῖνον κατέστησαν, πεπεισμένοι ταχέως αὐτὸν τέλος ἐπιθήσειν τοῖς πράγμασι· καὶ δὴ δύο Δικτάτορες ἐγεγόνεισαν ἐπὶ τὰς αὐτὰς πράξεις· ὃ πρότερον οὐδέποτε συνεβεβήκει παρὰ Ῥωμαίοις. τῷ γὰρ Μάρκῳ διασαφηθείσης τῆς τε τοῦ πλήθους εὐνοίας, καὶ τῆς παρὰ τοῦ δήμου δεδομένης ἀρχῆς αὐτῷ, διπλασίως παρωρμήθη πρὸς τὸ παραβάλλεσθαι καὶ κατατολμᾶν τῶν πολεμίων. ἧκε δὲ καὶ Φάβιος ἐπὶ τὰς δυνάμεις, οὐδὲν ἠλλοιωμένος ὑπὸ τῶν συμβεβηκότων, ἔτι δὲ βεβαιότερον μένων ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς διαλήψεως. θεωρῶν δὲ τὸν Μάρκον ἐκπεφυσημένον, καὶ πρὸς πάντα ἀντιφιλονεικοῦντα, καὶ καθόλου πληθύνοντα πρὸς τὸ διακινδυνεύειν,

104. Rei geſtae nuntio magnificentius quam verius Romam perlato, omnes gaudio exultabant. Nam et loco prioris illius conſternationis, mutatio quaſi quaedam in melius oſtendi videbatur: et quod perdiu nihil egiſſent exercitus, tantusque ille pauor legionum, iudicatus eſt non a timiditate militum eſſe profectus; verum ab ingenio ducis omnia timentis. Itaque Fabium omnes accuſare, eique grauiter ſuccenſere, vt qui parum audendo occaſiones rei gerendae praetermitteret. Magiſtri vero equitum ob ea quae fecerat, laudes adeo exaggerabant, vt nouum exemplum nunquam antea viſum in Remp. introducerent. Nam et illi abſolutae poteſtatis ius detulerunt; perſuaſi, breui finem bello ab eo impoſitum iri. Itaque duo dictatores idem bellum adminiſtrabant, quod ad eam diem apud Romanos nemo vnquam viderat. Hanc multitudinis erga ſe beneuolentiam vt cognouit Marcus, et delatum ſibi a populo honorem; duplo factus eſt animoſior ad pericula omnia ſpernenda, et aduerſus hoſtem quiduis audendum. Redit et Fabius ad exercitum, propter illa quae acciderant nihil quicquam immutatus: ſed tanto confirmatior in eo, quod ſemel deſtinatum animo illi fuerat. Et quoniam Marcum videbat ſecundis rebus inflatum, in omnibus ſibi prae aemulatione repugnantem, et

αἵρεσιν αὐτῷ προὔτεινε τοιαύτην· ἢ κατὰ μέρος ἄρχειν, ἢ διελόμενον τὰς δυνάμεις, χρῆσθαι τοῖς σφετέροις στρατοπέδοις, κατὰ τὴν αὐτῦ προαίρεσιν. τῦ δὲ καὶ λίαν ἀσμένως δεξαμένυ τὸν μερισμὸν, διελόμενοι τὸ πλῆθος χωρὶς ἐστρατοπέδευσαν, ἀλλήλων ἀπέχοντες ὡς δώδεκα σαδίυς.

105. Ἀννίβας δὲ τὰ μὲν ἀκύων τῶν ἁλισκομένων αἰχμαλώτων, τὰ δὲ θεωρῶν ἐκ τῶν πραττομένων ᾔδει τήν τε τῶν ἡγεμόνων πρὸς ἀλλήλυς φιλοτιμίαν, καὶ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν φιλοδοξίαν τῦ Μάρκυ. διόπερ ὐ κατ᾽ αὐτῦ, πρὸς αὐτῦ δὲ νομίσας εἶναι τὰ συμβαίνοντα περὶ τὺς ἐναντίυς, ἐγίνετο περὶ τὸν Μάρκον, σπυδάζων τὴν τόλμαν ἀφελέσθαι, καὶ προκαταλαβεῖν αὐτῦ τὴν ὁρμήν. ὔσης δέ τινος ὑπεροχῆς μεταξὺ τῆς αὐτῦ καὶ τῆς τῦ Μάρκυ στρατοπεδείας δυναμένης ἑκατέρυς βλάπτειν, ἐπεβάλετο καταλαβεῖν ταύτην. σαφῶς δὲ γινώσκων ἐκ τῦ προγεγονότος κατορθώματος, ὅτι παρέσαι βοηθῶν ἐκ χειρὸς, πρὸς ταύτην τὴν ἐπιβολὴν ἐπινοεῖ τι τοιῦτον. Τῶν γὰρ τόπων τῶν περὶ τὸν λόφον ὑπαρχόντων ψιλῶν μὲν, πολλὰς δὲ καὶ παντοδαπὰς ἐχόντων περικλάσεις καὶ κοιλότητας, ἐξέπεμψε τῆς νυκτὸς εἰς τὰς ἐπιτηδειοτάτας ὑπερβολὰς, ἀνὰ διακοσίυς καὶ τριακοσίυς, καὶ πεντακοσίυς μὲν ἱππεῖς, ψιλὺς δὲ καὶ πεζὺς τὺς πάντας εἰς

omnino casum vniuersae dimicationis in animo atque ore plurimum habentem; optionem ei dedit, vt vel partitis temporibus imperarent, vel diviso exercitu, suis legionibus prout vellet vteretur. Quum adprime sibi placere Minutius ostendisset, vt diuiderentur legiones; facta diuisione castra separatim posuerunt, mille et quingentorum fere passuum interuallo.

105. Hannibal partim ex captiuorum sermonibus, partim iis ipsis quae iam fiebant, ducum Romanorum aemulationem, et Marci temeritatem atque ambitionem notam habebat. Itaque praesentem rerum apud hostes statum non damno sibi, verum ipsis incommodo potius cessurum ratus, Marcum obseruabat; vt audaciam illius comprimeret, et conatus praeueniret. Quum igitur tumulus esset inter Poenorum et Marci castra, qui alterutris incommodare poterat; hunc occupare decreuit. ac quoniam ex prospere paullo ante re gesta e vestigio Minutium occursurum ad obsistendum non dubitabat; aduersus hostis consilium hanc fraudem excogitauit. Nam quia circa eum collem nuda quidem loca erant; sed multos variosque amfractus et cauitates habebant: equites quingentos, leuis vero armaturae et reliquorum peditum quinque millia eo misit, in ducenorum et trecenorum manus diuisos; prout quaeque rupes

πεντα-

πενταϰισχιλίες. ἵνα δὲ μὴ πρωῒ ϰατοπτευθῶσιν ὑπὸ τῶν εἰς τὰς προνομὰς ἐϰπορευομένων, ἅμα τῷ διαυγάζειν ϰατελάμβανε τοῖς εὐζώνοις τὸν λόφον. ὁ δὲ Μάρϰος θεωρῶν τὸ γινόμενον, ϰαὶ νομίσας ἕρμαιον εἶναι, παραυτίϰα μὲν ἐξαπέστειλε τὲς ψιλὲς, ϰελεύσας ἀγωνίζεσθαι ϰαὶ διαμάχεσθαι περὶ τȣ̃ τόπȣ, μετὰ δὲ ταῦτα τὲς ἱππεῖς, ἑξῆς δὲ τέτοις, ϰατόπιν αὐτὸς ἦγε συνεχῆ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, ϰαθάπερ ϰαὶ πρότερον, ἑϰάστων ποιέμενος παραπλήσιον τὸν χειρισμόν.

106. Ἄρτι δὲ τῆς ἡμέρας διαφαινέτης, ϰαὶ πάντων ταῖς τε διανοίαις ϰαὶ τοῖς ὄμμασι περιεσπασμένων περὶ τὲς ἐν τῷ γεωλόφῳ ϰινδυνεύοντας, ἀνύποπτος ἦν ἡ τῶν ἐνεδρευόντων ὑποβολή. τȣ̃ δ' Ἀννίβȣ συνεχῶς μὲν ἐπαποστέλλοντος τοῖς ἐν τῷ λόφῳ τὲς βοηθήσοντας, ἑπομένȣ δὲ ϰατὰ πόδας αὐτῶν μετὰ τῶν ἱππέων αὐτȣ̃ ϰαὶ τῆς δυνάμεως, ταχέως συνέβη ϰαὶ τὲς ἱππεῖς συμπεσεῖν ἀλλήλοις. ȣ̃ γενομένȣ ϰαὶ πιεζομένων τῶν Ῥωμαίων εὐζώνων ὑπὸ τȣ̃ πλήθȣς τῶν ἱππέων, ἅμα μὲν ȣ̃τοι ϰαταφεύγοντες εἰς τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, θόρυβον ἐποίȣν· ἅμα δὲ τȣ̃ συνθήματος ἀποδοθέντος τοῖς ἐν ταῖς ἐνέδραις, πανταχόθεν ἐπιφαινομένων ϰαὶ προσπιπτόντων τέτων, ȣ̓ϰ ἔτι περὶ τὲς εὐζώνȣς μόνον, ἀλλὰ ϰαὶ περὶ πᾶν τὸ στράτευμα, μέγας ϰίνδυνος συνεστήϰει τοῖς Ῥωμαίοις. Κατὰ δὲ τὸν ϰαιρὸν τȣ̃τον Φάβιος θεωρῶν τὸ γενόμενον, ϰαὶ διαγωνιάσας,

aptiſſima ad eos capiendos erat: et ne mane ab iis conſpicerentur, qui pabulatum exibant, ſimul illuxit, per expeditos ſuos collem occupat. Id cernens Marcus, occaſionem rei gerendae ſibi datam praeſentis lucri loco ducens, velites confeſtim dimiſit, et de illo tumulo certamen ſerere ac dimicare iubet: deinde etiam equites mittit: quorum a tergo ſequebatur ipſe, conferto agmine legiones ducens; omnia ſimili modo atque antea fecerat adminiſtrans.

106. Luce orta, quum eſſent mentes atque oculi omnium circa eos occupati, qui in tumulo pugnabant; ſubſidia ab iis ſubmitti, qui in inſidiis latebant, ne cogitabant quidem Romani. Quum Hannibal confligentibus in colle alia atque alia mitteret auxilia, atque ipſe horum a tergo cum equitibus ac reliquis copiis ſequeretur, cito equites inter ſe concurrerunt. quod vt accidit, expeditis Romanorum vim Punici equitatus non ſuſtinentibus, ſimul iſti dum ad grauem armaturam ſuam ſe recipiunt, aciem turbant: ſimul dato iis ſigno qui in inſidiis ſedebant; his omni ex parte ſe oſtendentibus atque irruentibus, non iam circa expeditos, ſed circa vniuerſam aciem Romanam, certamen atrox eſt accenſum. Hoc eſt tempus, quando Fabius, animaduerſo quid ageretur, veritus ne

μὴ σφαλῶσι τοῖς ὅλοις, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις, καὶ κατὰ σπουδὴν ἐβοήθει τοῖς κινδυνεύουσι. ταχὺ δὲ συνεγγίσαντος αὐτοῦ, πάλιν ἀναθαρρήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, καίπερ λελυκότες ἤδη τὴν ὅλην τάξιν, αὖθις ἀθροιζόμενοι περὶ τὰς σημαίας ἀνεχώρουν, καὶ κατέφευγον ὑπὸ τὴν τούτων ἀσφάλειαν, πολλοὺς μὲν ἀπολωλεκότες τῶν εὐζώνων, ἔτι δὲ πλείους ἐκ τῶν ταγμάτων καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀννίβαν καταπλαγέντες τὴν ἀκεραιότητα καὶ σύνταξιν τῶν παραβεβοηθηκότων στρατοπέδων, ἀπέστησαν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς μάχης. Τοῖς μὲν οὖν παρ' αὐτὸν γενομένοις τὸν κίνδυνον ἦν ἐναργές, ὅτι διὰ μὲν τὴν Μάρκου τόλμαν ἀπόλωλε τὰ ὅλα, διὰ δὲ τὴν εὐλάβειαν τοῦ Φαβίου σέσωσται καὶ πρὸ τοῦ καὶ νῦν. τοῖς δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε ἐγένετο φανερὸν ὁμολογουμένως, τί διαφέρει στρατιωτικῆς προπετείας καὶ κενοδοξίας στρατηγικὴ πρόνοια, καὶ λογισμὸς ἑστὼς καὶ νουνεχής. οὐ μὴν ἀλλ' οἱ μὲν Ῥωμαῖοι διδαχθέντες ὑπὸ τῶν πραγμάτων, καὶ βαλόμενοι χάρακα, πάλιν ἅπαντες ἐστρατοπέδευσαν ὁμόσε· καὶ λοιπὸν ἤδη Φαβίῳ προσεῖχον τὸν νοῦν, καὶ τοῖς ὑπὸ τούτου παραγγελλομένοις. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὸν μὲν μεταξὺ τόπον τοῦ βουνοῦ, καὶ τῆς σφετέρας παρεμβολῆς διετάφρευσαν· περὶ δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ καταλειφθέντος λόφου, χάρακα περιβαλόντες, καὶ φυλακὴν ἐπιστήσαντες, λοιπὸν ἤδη πρὸς τὴν χειμασίαν ἀσφαλῶς ἡτοιμάζοντο.

vniuersae Minutii copiae delerentur, ipse suas educit, et periculose laborantibus studio summo suppetias venit. eoque mox appropinquante Romani, quorum vniuersa iam solutis ordinibus dissipata acies erat, ad signa quisque sua denuo coëunt, sensimque recedentes ad horum praesidium fuga se recipiunt; multis expeditorum, pluribus legionariorum amissis, iisque viris fortissimis. Hannibal aduentu legionum auxiliantium, quae et recentes erant et ad praelium scite dispositae, perterritus, persequi hostem et pugnare destitit. Qui periculo interfuerant, iis liquido constabat, per Marci audaciam profligatum penitus Romanorum exercitum fuisse: cunctatione vero cauta Fabii et antea et nunc rem esse restitutam. Sed et iis, qui Romae erant, manifesto tunc claruit, imperatoria prudentia et iudicium firmum ac sapiens militari temeritati gloriaeque inani quid praestent. Ceterum Romani experientia docti, vallum iecere, atque iisdem omnes castris consedere: Fabioque deinceps dicto obtemperantes, imperiis illius paruere. Carthaginienses fossa ducta inter illum tumulum et castra sua, summum collem quem occupaverant vallo cinxerunt, ibique posito praesidio, nullo amplius periculo imminente, ad hiberna se comparabant.

107. Τῆς

107. Τῆς δὲ τῶν ἀρχαιρεσίων ὥρας συνεγγιζούσης, εἵλοντο στρατηγοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, Λεύκιον Αἰμίλιον καὶ Γάϊον Τερέντιον. ὧν κατασταθέντων, οἱ μὲν δικτάτορες ἀπέθεντο τὴν ἀρχήν. οἱ δὲ προϋπάρχοντες ὕπατοι, Γνάϊος Σερουΐλιος, καὶ Μάρκος Ῥήγουλος, ὁ μετὰ τὴν Φλαμινίου τελευτὴν ἐπικατασταθεὶς, τότε προχειρισθέντες ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰμίλιον ἀντιστράτηγοι, καὶ παραλαβόντες τὴν ἐν τοῖς ὑπαίθροις ἐξουσίαν, ἐχείριζον κατὰ τὴν ἑαυτῶν γνώμην τὰ κατὰ τὰς δυνάμεις. οἱ δὲ περὶ τὸν Αἰμίλιον βουλευσάμενοι μετὰ τῆς συγκλήτου, τὸ μὲν ἐλλεῖπον πλῆθος ἔτι τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν ὅλην ἐπιβολὴν παραχρῆμα καταγράψαντες ἐξαπέστειλαν. τοῖς δὲ περὶ τὸν Γνάϊον διεσάφησαν, ὁλοσχερῆ μὲν κίνδυνον, κατὰ μηδένα τρόπον συνίστασθαι, τοὺς δὲ κατὰ μέρος ἀκροβολισμοὺς, ὡς ἐνεργοτάτους ποιεῖσθαι καὶ συνεχεστάτους· χάριν τοῦ γυμνάζειν καὶ παρασκευάζειν εὐθαρσεῖς τοὺς νέους πρὸς τοὺς ὁλοσχερεῖς ἀγῶνας· τῷ καὶ τὰ πρότερον αὐτοῖς συμπτώματα δοκεῖν οὐχ ἥκιστα γεγονέναι, διὰ τὸ νεοσυλλόγοις καὶ τελέως ἀνασκήτοις κεχρῆσθαι τοῖς στρατοπέδοις. αὐτοὶ δὲ Λεύκιον μὲν Ποστούμιον ἑξαπέλεκυν ὄντα στρατηγὸν, στρατόπεδον δόντες, εἰς Γαλατίαν ἐξαπέστειλαν, βουλόμενοι ποιεῖν ἀντιπερίσπασμα τοῖς Κελτοῖς τοῖς μετ' Ἀννίβου στρατευομένοις. πρόνοιαν δὲ ἐποιήσαντο καὶ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ παραχειμάζοντος ἐν τῷ Λιλυβαίῳ

107. Appetebat iam comitiorum consularium dies. creati sunt a Romanis consules L. Aemilius et C. Terentius. deinde magistratu dictatores abierunt. Proximi vero consules Cn. Seruilius, et Marcus Regulus, (qui in locum defuncti Cos. Flaminii fuerat suffectus,) proconsulari imperio ab Aemilio ornati, acceptaque exercituum qui in castris erant potestate, copias pro arbitrio regebant. Aemilius re cum patribus communicata, quod deerat legionibus ad summam propositam, nouis delectibus protinus suppleuit, et ad exercitum misit. Scriptum et ad Seruilium est, totis quidem viribus dimicare vt abstineret: minuta vero praelia per partes quam acerrime posset ac frequentissime consereret: quo tirones exercerentur et ad iusta certamina audenda praepararentur. Priorum enim cladium eam vel praecipuam caussam fuisse censebant, quod recens conscripto, atque vsus militaris penitus rudi milite vterentur. Lucium quoque Postumium praetorem in Galliam patres eo consilio miserunt, vt Gallos, qui Hannibali militabant, in suam retraherent patriam. Curae etiam fuit senatui, vt exercitus, qui Lilybaei hiemauerant, in Italiam reportaren-

σόλϐ. διεπέμψαντο δὲ καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ στρατηγοῖς πάντα τὰ κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν. οὗτοι μὲν οὖν περὶ ταῦτα καὶ περὶ τὰς λοιπὰς ἐγίνοντο παρασκευὰς ἐπιμελῶς. οἱ δὲ περὶ τὸν Γνάϊον, κομισάμενοι παρὰ τῶν ὑπάτων ἐντολὰς, πάντα τὰ κατὰ μέρος ἐχείριζον κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην. διὸ καὶ τὰ πλείω γράφειν ὑπὲρ αὐτῶν παρήσομεν. ὁλοσχερὲς μὲν γὰρ ἢ μνήμης ἄξιον ἁπλῶς οὐδὲν ἐπράχθη διὰ τὴν ἐντολὴν, καὶ διὰ τὴν τοῦ καιροῦ περίστασιν. ἀκροβολισμοὶ δὲ μόνον καὶ συμπλοκαὶ κατὰ μέρος ἐγίνοντο πλείους, ἐν αἷς εὐδοκίμουν οἱ προεστῶτες τῶν Ῥωμαίων. καὶ γὰρ ἀνδρωδῶς καὶ συνεχῶς ἐδόκουν ἕκαστα χειρίζειν.

108. Τὸν μὲν οὖν χειμῶνα καὶ τὴν ἐαρινὴν ὥραν διέμειναν ἀντιστρατοπεδεύσαντες ἀλλήλοις. ἤδη δὲ παραδιδόντος τοῦ καιροῦ τὴν ἐκ τῶν ἐπετείων καρπῶν χορηγίαν, ἐκίνει τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ περὶ τὸ Γερούνιον χάρακος Ἀννίβας. κρίνων δὲ συμφέρειν τὸ κατὰ πάντα τρόπον ἀναγκάσαι μάχεσθαι τοὺς πολεμίους, καταλαμβάνει τὴν τῆς Κάννης προσαγορευομένης πόλεως ἄκραν. εἰς γὰρ ταύτην συνέβαινε τόν τε σῖτον καὶ τὰς λοιπὰς χορηγίας ἀθροίζεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις, ἐκ τῶν περὶ Κανύσιον τόπων· ἐκ δὲ ταύτης ἀεὶ πρὸς τὴν χρείαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον παρακομίζεσθαι. τὴν μὲν οὖν πόλιν ἔτει πρότερον ἑνὶ συνέβαινε κατεσκάφθαι· τῆς παρασκευῆς

tur. Ad hoc Scipionibus qui in Hiſpania bellum gerebant, omnia quae poſtulabat vſus miſerunt. Ita Coss. et ſenatus cum haec, tum reliquos omnes belli apparatus enixe curabant. Cn. Seruilius, vt accepit conſulum mandata, ex eorum ſententia omnia quae ad curam ſuam pertinerent gerebat. Quamobrem plura de iis rebus ſcribere ſuperſedebimus: prorſus enim in ſummam belli nihil profectum, neque geſtum quicquam dignum memoria; ſiue propter illa ipſa mandata; ſiue quod ita tulerit temporum ratio. Leuiter dumtaxat, et per partes ſaepius eſt pugnatum: vnde non mediocrem Romani duces laudem reportarunt; quod ſingulari virtute ac prudentia cuncta adminiſtrarent.

108. Ac per hiemen quidem et ver totum caſtra caſtris oppoſita habentes manſerunt. Sed vbi nouarum frugum tempus advenit, caſtra quae ante Geryonem habebat mouit Hannibal: qui expedire ſuis rebus iudicans, vt omnibus artibus hoſtem pugnare cogeret, arcem Cannarum occupat. eo enim Romani et frumentum et reliquos commeatus e Canuſio conuexerant: atque inde neceſſaria ad vſum exercitibus deferebant. Vrbs quidem ipſa anno prius ſolo aequata fuerat: tunc vero belli appara-

ρατκευῆς δὲ καὶ τῆς ἄκρας τότε κατκληφθείσης, ὀ μικρὰν συνέπεσε ταραχὴν γενέσθαι περὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις. ὀ γὰρ μόνον διὰ τὰς χορηγίας ἐδυσχρηςοῦντο ἐπὶ τῷ κατειλῆφθαι τὸν προειρημένον τόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κατὰ τὴν πέριξ εὐφυῶς κεῖσθαι χώραν. πέμποντες ὖν εἰς τὴν Ῥώμην συνεχῶς, ἐπυνθάνοντο; τί δεῖ ποιεῖν, ὡς ἐὰν ἐγγίσωσι τοῖς πολεμίοις, ὀ δυνησόμενοι φυγομαχεῖν, τῆς μὲν χώρας καταφθειρομένης, τῶν δὲ συμμάχων πάντων μετεώρων ὄντων ταῖς διανοίαις. οἱ δὲ ἐβελεύσαντο μάχεσθαι καὶ συμβάλλειν τοῖς πολεμίοις. τοῖς μὲν ὖν περὶ τὸν Γνάϊον, ἐπιχεῖν ἔτι διεσάφησαν. αὐτοὶ δὲ τὲς ὑπάτες ἐξαπέςελλον. συνέβαινε δὲ πάντας εἰς τὸν Αἰμίλιον ἀποβλέπειν, καὶ πρὸς τἕτον ἀπερείδεσθαι τὰς πλείςας ἐλπίδας, διά τε τὴν ἐκ τε λοιπε βίε καλοκαγαθίαν, καὶ διὰ τὸ μικροῖς πρότερον χρόνοις ἀνδρωδῶς ἅμα καὶ συμφερόντως δοκεῖν κεχειρικέναι τὸν πρὸς Ἰλλυριὲς πόλεμον. Προὔθεντο δὲ ςρατοπέδοις ὀκτὼ διακινδυνεύειν, ὃ πρότερον ὐδέποτ' ἐγεγόνει παρὰ Ῥωμαίοις· ἑκάςε τῶν ςρατοπέδων ἔχοντος ἄνδρας εἰς πεντακισχιλίες χωρὶς τῶν συμμάχων. Ῥωμαῖοι γὰρ, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ἀεί ποτε τέτ]αρα ςρατόπεδα προχειρἕσι. τὸ δὲ ςρατόπεδον, πεζὲς μὲν λαμβάνει περὶ τετρακισχιλίες, ἱππεῖς δὲ διακοσίες. ἐπὰν δέ τις ὁλοχερεςέρα

tibus simul cum arce amissis, non mediocriter Romanus exercitus ea re est perturbatus. Non solum enim propter commeatus magnis ex eo difficultatibus afficiebantur, quod is locus in potestatem hostis venisset; verum eo etiam nomine, quod vicino tractui arx illa opportune imminebat. Romam igitur crebro missitantes, quid opus esset facto sciscitabantur: sibi namque, si hosti semel proximassent, detrectandi certaminis facultatem nullam futuram: peruastato omni agro, et erectis omnium sociorum animis, atque euentus exspectatione suspensis. Censuere tum patres dimicandum esse. sed Cnaeo quidem per literas significatum, vt pugna adhuc abstineret. ipsos vero consules ab vrbe senatus mittit. cum quidem omnium animi in Aemilium erant conversi, suasque spes cuncti in hoc innixas habebant; tum propter reliquam vitae illius probitatem: tum quia paucis ante annis bellum aduersus Illyrios fortiter atque ex vtilitate Reipubl. credebatur administrasse. Placuit octo legionibus rem gerere, quod nunquam antea populus Romanus fecerat: attributis cuique legioni quinis hominum millibus, praeter sociorum auxilia. Nam Romani, quod et ante diximus, quatuor quotannis legiones conscribunt. Legio autem, peditum quatuor millia, equites ducentos capit. At quoties maior ali-

προσφαίνηται χρεία, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ ποιοῦσι περὶ πεντακισχιλίους, τοὺς δ' ἱππεῖς τριακοσίους. τῶν δὲ συμμάχων, τὸ μὲν πεζῶν πλῆθος, πάρισον ποιοῦσι τοῖς Ῥωμαίοις στρατοπέδοις· τὸ δὲ τῶν ἱππέων ὡς ἐπίπαν τριπλάσιον. τούτων δὲ τοὺς ἡμίσεις συμμάχους καὶ τὰ δύο στρατόπεδα δόντες ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων, ἐξαποστέλλουσιν ἐπὶ τὰς πράξεις· καὶ τοὺς μὲν πλείστους ἀγῶνας δ' ἑνὸς ὑπάτου καὶ δύο στρατοπέδων, καὶ τοῦ προειρημένου πλήθους τῶν συμμάχων κρίνουσι. σπανίως δὲ πᾶσι πρὸς ἕνα καιρὸν καὶ πρὸς ἕνα χρῶνται κίνδυνον. τότε μὲν οὕτως ἐκπλαγεῖς ἦσαν καὶ κατάφοβοι τὸ μέλλον, ὡς οὐ μόνον τέτταρσιν, ἀλλ' ὀκτὼ στρατοπέδοις Ῥωμαϊκοῖς ὁμοῦ προῄρηντο διακινδυνεύειν.

109. Διὸ καὶ παρακαλέσαντες τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν θέντες τὸ μέγεθος τῶν εἰς ἑκάτερον τὸ μέρος ἀποβησομένων ἐκ τῆς μάχης, ἐξαπέστειλαν· ἐντειλάμενοι, σὺν καιρῷ κρίνειν τὰ ὅλα γενναίως, καὶ τῆς πατρίδος ἀξίως. οἳ καὶ παραγενόμενοι πρὸς τὰς δυνάμεις, καὶ συναθροίσαντες τὰ πλήθη, τήν τε τῆς συγκλήτου γνώμην διεσάφησαν τοῖς πολλοῖς, καὶ παρεκάλουν τὰ πρέποντα τοῖς παροῦσι καιροῖς· ἐξ αὐτοπαθείας τοῦ Λευκίου διατιθεμένου τοὺς λόγους. ἦν δὲ τὰ πλεῖστα τῶν λεγομένων πρὸς τοῦτον τείνοντα τὸν νοῦν, τὸν ὑπὲρ τῶν νεωστὶ γεγονότων συμπτωμάτων. ὧδε γὰρ

qua neceſſitas exiſtit, vnicuique legioni aſſignantur quina millia, equites treceni. in nominis Latini auxiliis peditum numerum aequant legionibus Romanis; equitum triplo maiorum, vt plurimum, conſtituunt. Horum auxiliorum dimidia p rs cum duabus legionibus dari ſolent vtrique conſulum, quando ad res gerendas mittuntur. porro ad pleraque bella alter tantum Cos. cum duabus legionibus et ea quam diximus copia ſociorum adhibetur. raro omnibus viribus ſimul et ad vnum bellum vtuntur. at tempore hoc vſque adeo perculſi perterritique erant metu impendentis mali, vt non ſolum quatuor, ſed etiam octo legionibus ſimul rem gerere conſtituerint.

109. Igitur Aemilium cohortati, vbi ob oculos illi poſuiſſent, quanti in vtramvis partem momenti haec pugna eſſet futura, profectum ab vrbe, fortiter et pro maieſtate Romani nominis rem cernere iubent. Coss. vt ad exercitum venerunt concione aduocata, ſenatus voluntatem multitudini exponunt; et prout res poſtulabat eos adhortantur: L. Aemilio mandata patrum ita referente, vt vere ſentire ipſum quae loqueretur ſcires. Eius pleraque oratio eo tendebat, vt acceptas nuper clades excuſaret. ha um quippe memoria territus miles, adhortatione eiusmodi opus habe-

καὶ

καὶ τῇ δέ πε συνέβαινε διατετράφθαι, καὶ προσδεῖσθαι παρασκευῆς τὰς πολλάς. Διόπερ ἐπειρᾶτο συνιστάνειν, ὅτι τῶν μὲν ἐν ταῖς προγεγενημέναις μάχαις αὐτῶν ἐλαττωμάτων ἐχ ἓν, ἐδὲ δεύτερον, πλείω δ' ἂν εὕροι τις αἰτίας, διὸ τοιἕτον αὐτῶν ἐξέβη τὸ τέλος. Ἐπὶ δὲ τῶν νῦν καιρῶν, ἐδεμία λείπεται πρόφασις, ἐὰν ἄνδρες ὦσι, τἕ μὴ νικᾶν τὰς ἐχθρἕς. τότε μὲν γὰρ ἔτε τὰς ἡγεμόνας ἀμφοτέρες ἐδέποτε συνηγωνίσθαι τοῖς στρατοπέδοις, ἔτε ταῖς δυνάμεσι κεχρῆσθαι γεγυμνασμέναις, ἀλλὰ νεοσυλλόγοις καὶ ἀοράτοις παντὸς δεινἕ. τό τε μέγιστον, ἐπὶ τοσἕτον ἀγνοεῖσθαι παρ' αὐτοῖς πρότερον τὰ κατὰ τὰς ὑπεναντίες, ὥστε σχεδὸν μηδ' ἑωρακότες τὰς ἀνταγωνιστὰς παρατάττεσθαι, καὶ συγκαταβαίνειν εἰς τὰς ὁλοσχερεῖς κινδύνες. οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν σφαλέντες, ἐκ Σικελίας τῇ προτεραίᾳ παραγενηθέντες, ἅμα τῷ φωτὶ τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ παρετάξαντο. Τοῖς δὲ κατὰ Τυῤῥηνίαν ἀγωνισαμένοις, ἐχ οἷον πρότερον, ἀλλ' ἐδ' ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ συνιδεῖν ἐξεγένετο τὰς πολεμίες, διὰ τὸ περὶ τὸν ἀέρα γενόμενον σύμπτωμα. νῦν γε μὴν πάντα τἀναντία τοῖς προειρημένοις ὑπάρχει.

110. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς ἀμφότεροι πάρεσμεν, ἐ μόνον αὐτοὶ κοινωνήσοντες ὑμῖν τῶν κινδύνων· ἀλλὰ καὶ τὰς τὸ ἔτος πρότερον * ἐστῶτας ἄρχοντας ἑτοίμες παρεσκευάκαμεν, πρὸς τὸ μένειν καὶ μετέχειν τῶν αὐτῶν ἀγώνων,

bat. Probare igitur nitebatur; quod superioribus praeliis victi fuerant, non vnam neque alteram, sed vero plures rationes afferri posse, cur ita acciderit. Iam vero, si viri fuerint, nihil caussae dici posse, cur de hoste victoriam non sint reportaturi. ad id enim temporis neque ambos Coss. legionibus iunctis decertasse; neque militem habuisse exercitatum, sed tironem, et omnium quae militiae occurrunt dura et terribilia, inexpertum: quodque maximum erat, in tantum priores illos naturam hostis sui ignorasse, vt prius ferme quam eos vnquam vidissent quibuscum pugnandum erat, in aciem contra illos prodirent, et ad certandum cum ipsis de summa rerum descenderent. Nam qui ad Trebiam caesi sunt, quum ex Sicilia pridie venissent, vbi illuxit postridie eius diei in acie steterunt. Qui in Etruria dimicarunt, non dicam ante, sed ne in ipsa quidem pugna hostem viderunt: adeo tum erat coelum turbidum. Iam vero omnia contrario se modo habent.

110. Ac primum, ecce nos consules ambos, qui non solum ipsi eiusdem vobiscum periculi futuri sumus participes; sed hoc amplius efficimus, vt proximi quoque consules qui magistratu exierunt, manere et in societatem huius

ἀγώνων. Ὑμεῖς γε μὴν οὐ μόνον ἑωράκατε τοὺς καθοπλισμοὺς, τὰς τάξεις, τὰ πλήθη τῶν πολεμίων· ἀλλὰ καὶ διαμαχόμενοι μόνον οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, δεύτερον ἐνιαυτὸν ἤδη διατελεῖτε. πάντων οὖν κατὰ μέρος ἐναντίως ἐχόντων ταῖς προγεγενημέναις μάχαις, εἰκὸς καὶ τὸ τέλος ἐναντίον ἐκβήσεσθαι τοῦ νῦν ἀγῶνος. Καὶ γὰρ ἄτοπον, μᾶλλον δ', ὡς εἰπεῖν, ἀδύνατον, ἐν μὲν τοῖς κατὰ μέρος ἀκροβολισμοῖς, ἴσους πρὸς ἴσους συμπίπτοντας τὸ πλεῖον ἐπικρατεῖν· ὁμοῦ δὲ πάντας παραταξαμένους, πλείους ὄντας ἢ διπλασίους τῶν ὑπεναντίων ἐλαττωθῆναι. Διόπερ, ὦ ἄνδρες, πάντων ὑμῶν παρεσκευασμένων πρὸς τὸ νικᾷν, ἑνὸς προσδεῖται τὰ πράγματα, τῆς ὑμετέρας βουλήσεως καὶ προθυμίας· ὑπὲρ ἧς οὐδὲ παρακαλεῖσθαι πλείω πρέπειν ὑμῖν ὑπολαμβάνω. τοῖς μέν γε μισθοῦ παρά τισι στρατευομένοις, ἢ τοῖς κατὰ συμμαχίαν ὑπὲρ τῶν πέλας μέλλουσι κινδυνεύειν, οἷς κατ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα καιρός ἐστι δεινότατος, τὰ δ' ἐκ τῶν ἀποβαινόντων βραχεῖαν ἔχει διαφορὰν, ἀναγκαῖος ὁ τῆς παρακλήσεως γίνεται τρόπος. οἷς δὲ καθάπερ ὑμῖν νῦν, οὐχ ὑπὲρ ἑτέρων, ἀλλ' ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν καὶ πατρίδος καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων ὁ κίνδυνος συνέστηκε, καὶ πολλαπλασίαν τὰ μετὰ ταῦτα συμβαίνοντα τὴν διαφορὰν ἔχει τῶν ἐνεστώτων ἀεὶ κινδύνων, ὑπομνήσεως μόνον, παρακλήσεως δ' οὐ προσδεῖ. τίς γὰρ οὐκ ἂν βούλοιτο, μάλιστα μὲν

certaminis venire non recuſarent. Vos deinde non ſolum armorum genus hoſtilium notum habetis, ordines, numerum; ſed alterum iam annum inter quotidianas prope cum aduerſariis pugnas egiſtis. Quando igitur ſecus nunc omnia ſe habeant atque in ſuperioribus praeliis, euentum quoque certaminis alium merito eſſe ſperandum. Abſurdum enim foret, imo vero ne fieri quidem poteſt, vt qui pari numero dimicantes e minutis praeliis ſuperiores fere ſemper diſceſſiſtis; iidem nunc ſignis collatis pugnantes, plus quam dimidia parte hoſtium numerum ſuperantes, ab iis vincamini. Enimuero, milites, quum cetera omnia ad victoriam vobis ſint parata, illud vnicum ſupereſt, vt vincendi voluntatem et alacritatem ad pugnam afferatis. quod quidem vt faciatis, nihil eſt opus vos pluribus hortari. Iis nempe ſunt neceſſariae adhortationes, qui mercede aliis militant, aut ex lege foederis pericula pro ſociis ſunt obituri; quorum et in pugna conditio duriſſima: et poſt pugnam ſpes ſtatum in melius mutandi, tenuiſſima. Vos vero quibus nunc non pro aliis, ſed pro vobis ipſis, pro patria, pro coniugibus ac liberis propoſitum eſt certamen; quorum ſtatus nunc anceps propter imminentia aſſidue pericula, longe diuerſiſſimus poſt pugnam eſt futurus; monere, non etiam hortari oportet. Quis enim eſt, quin

νικᾷν

νικᾶν ἀγωνιζόμενος· εἰ δὲ μὴ τοῦτ᾽ εἴη δυνατὸν, τεθνάναι πρόσθεν μαχόμενος, ἢ ζῶν ἐπιδεῖν τὴν τῶν προειρημένων ὕβριν καὶ καταφθοράν; Διόπερ, ὦ ἄνδρες, χωρὶς τῶν ὑπ᾽ ἐμοῦ λεγομένων, αὐτοὶ λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐκ τοῦ λείπεσθαι καὶ τοῦ νικᾶν διαφορὰν, καὶ τὰ συνεξακολουθοῦντα τούτοις, οὕτως ἑαυτοὺς παραστήσασθε πρὸς τὴν μάχην, ὡς τῆς πατρίδος οὐ κινδυνευούσης νῦν αὐτοῖς τοῖς στρατοπέδοις, ἀλλὰ τοῖς ὅλοις. τί γὰρ ἔτι προσθήσω τοῖς ὑποκειμένοις; ἐὰν ἄλλως πως τὰ παρόντα κριθῇ, περιγενέσθαι τῶν ἐχθρῶν οὐκ ἔχει. πᾶσαν γὰρ τὴν αὑτῆς προθυμίαν καὶ δύναμιν, εἰς ὑμᾶς ἀπήρεισαι, καὶ πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχει τῆς σωτηρίας ἐν ὑμῖν· ὧν ὑμεῖς αὐτὴν μὴ διαψεύσθητε νῦν, ἀλλ᾽ ἀπόδοτε μὲν τῇ πατρίδι τὰς ἁρμοζούσας χάριτας· Φανερὸν δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσατε, διότι καὶ τὰ πρότερον ἐλαττώματα γέγονεν, οὐ διὰ τὸ Ῥωμαίους χείρους ἄνδρας εἶναι Καρχηδονίων, ἀλλὰ δι᾽ ἀπειρίαν τῶν τότε μαχομένων, καὶ διὰ τὰς ἐκ τῶν καιρῶν περιστάσεις. τότε μὲν οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρακαλέσας ὁ Λεύκιος, διαφῆκε τοὺς πολλούς.

III. Τῇ δ᾽ ἐπαύριον ἀναζεύξαντες ἦγον τὴν δύναμιν, οὗ τοὺς πολεμίους ἤκουον στρατοπεδεύειν. δευτεραῖοι δ᾽ ἐπιβάλλοντες, παρ-

malit, maxime quidem pugnando vincere; aut ſi hoc non licet, in praelio certe mori potius, quam viuus eos quos modo dicebam hoſtis libidini et crudelitati miſere expoſitos videre? Agite igitur, milites, ipſi per vos tacente me, facite diligenter cogitetis, quam diuerſa vos victores aut victos maneant. quae vel praemia ſperare, vel mala metuere habeatis. atque ita comparati animis ad praelium accedite, vt memineritis non ſolis legionibus periclitari hic patriam: ſed vniuerſum imperium agi. Quid verbis opus eſt? Omnino ſi male pugnaueritis, ſuperare hoſtem patria non poteſt. illa omne ſuum ſtudium, omnes ſuas vires magno niſi in vos contulit: illa omnes ſuae ſalutis ſpes in vobis locatas habet: quae ne ipſam fallant, videte, milites: et prout de vobis patria merita eſt, ita nunc erga ipſam vos gerite. facite denique vt omnes mortales intelligant, etiam ſuperiorum temporum detrimenta non ideo fuiſſe accepta, quod virtute Romanus Carthaginienſi cedat: ſed partim propter illorum exercituum imperitiam rei bellicae; partim propter locorum ac temporum iniquitatem. Haec et ſimilia his alia poſtquam Aemilius ad excitandos multitudinis animos dixiſſet, concionem dimiſit.

III. Die ſequenti Coss. eo duxere vbi caſtra eſſe hoſtium dicebantur. quo vt alteris caſtris ventum eſt,

ενέβαλον

ἐνέβαλον, περὶ πεντήκοντα σταδίους ἀποσχόντες τῶν πολεμίων. ὁ μὲν οὖν Λεύκιος συνθεασάμενος ἐπιπέδους καὶ ψιλοὺς ὄντας τοὺς πέριξ τόπους, οὐκ ἔφη δεῖν συμβάλλειν ἱπποκρατούντων τῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐπισπᾶσθαι καὶ προάγειν μᾶλλον εἰς τοὺς τοιούτους, ἐν οἷς τὸ πλέον ἔσται διὰ τῶν πεζικῶν στρατοπέδων ἡ μάχη. τοῦ δὲ Γαΐου διὰ τὴν ἀπειρίαν ὑπὲρ τῆς ἐναντίας ὑπάρχοντος γνώμης, ἦν ἀμφισβήτησις καὶ δυσχρηστία περὶ τοὺς ἡγεμόνας· ὃ πάντων ἐστὶ σφαλερώτατον. τῆς δ' ἡγεμονίας τῷ Γαΐῳ καθηκούσης εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, διὰ τὸ παρὰ μίαν ἐκ τῶν ἐθισμῶν μεταλαμβάνειν τὴν ἀρχὴν τοὺς ὑπάτους, ἀναστρατοπεδεύσας προῆγε, βουλόμενος ἐγγίσαι τοῖς πολεμίοις, πολλὰ διαμαρτυρουμένου καὶ κωλύοντος τοῦ Λευκίου. ὁ δ' Ἀννίβας ἀναλαβὼν τοὺς εὐζώνους καὶ τοὺς ἱππεῖς, ἀπήντα. καὶ προσπεσὼν ἔτι κατὰ πορείαν οὖσι, παραδόξως συνεπλέκετο, καὶ πολὺν ἐν αὐτοῖς ἐποιεῖτο θόρυβον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν μὲν πρώτην ἐπιφορὰν ἐδέξαντο προθέμενοι τινὰς τῶν ἐν τοῖς βαρέσι καθοπλισμοῖς. μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς ἱππεῖς ἐπαφέντες, ἐπροτέρουν κατὰ τὴν πρώτην συμπλοκὴν, διὰ τὸ τοῖς μὲν Καρχηδονίοις μηδὲν ἐφεδρεύειν ἀξιόλογον· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἀναμεμιγμένας τοῖς εὐζώνοις ὁμόσε κινδυνεύειν τινὰς σπείρας. τότε μὲν οὖν ἐπιγενομένης νυκτὸς, ἐχωρίσθησαν ἀπ'

ſex millium interuallo ab hoſte ſigna conſtituunt. Lucius, qui plana et nuda omnia circa videbat, quia ſuperior equitatu Poenus erat, abſtinendum praelio cenſebat: et in eiusmodi loca deducendum attrahendumque eum eſſe, vbi pedeſtribus copiis plurimum res geretur. Huic ſententiae quum refragaretur C. Terentius, quae fuit illius imperitia, accidit quod omnium periculoſiſſimum eſt, vt diſſiderent animis inter ſe duces, neque in commune conſulerent. Proximo die Terentius, cuius imperium tunc erat, (moris enim habent populi Romani Coss. alternis imperare:) motis caſtris, multum obteſtante et renitente collega, propius hoſtem accedit. Hannibal cum expeditis et equitibus obuiam illis procedit: quos agmen adhuc ducentes conſecutus, atrocem pugnam capeſſens, tumultu magno compleuit. Romani vbi primum eius impetum obiecta grauis armaturae aliqua manu ſuſtinuiſſent; mox iaculatoribus atque equitibus in hoſtem immiſſis, ſuperiores ex eo conflictu diſceſſerunt. cuius rei cauſſa haec fuit; quod acies Carthaginienſium omni propemodum ſubſidio erat nudata: quum Romani leui ſuae armaturae aliquot ſaltem cohortes immixtas haberent quae ſimul pugnarunt. Tunc igitur ſuperueniente nocte inuicem ſunt ſeparati: haud ſane eo dimicationis euentu quem ſperauerant, Carthagi-

ἀλλή-

ἀλλήλων, ἐ κατὰ τὴν ἐλπίδα τοῖς Καρχηδονίοις ἐκβάσης τῆς ἐπιθέσεως. εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Λεύκιος ὔτε μάχεσθαι κρίνων, ὔτε μὴν ἀπάγειν ἀσφαλῶς τὴν ϛρατιὰν ἔτι δυνάμενος, τοῖς μὲν δυσὶ μέρεσι κατεϛρατοπέδευσε παρὰ τὸν Αὔφιδον ποταμὸν καλέμενον, ὃς μόνος διαιρεῖ τὸν Ἀπεννίνον. τῦτο δ᾽ ἐϛιν ὄρος συνεχὲς, ὃ διείργει πάσας τὰς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ῥύσεις, τὰς μὲν εἰς τὸ Τυῤῥηνικὸν πέλαγος, τὰς δὲ εἰς τὸν Ἀδρίαν· δι᾽ ὗ ῥέοντα συμβαίνει τὸν Αὔφιδον, τὰς μὲν πηγὰς ἔχειν ἐν τοῖς πρὸς τὸ Τυῤῥηνικὸν κλίματι τῆς Ἰταλίας, ποιεῖσθαι δὲ τὴν ἐκβολὴν εἰς τὸν Ἀδρίαν. τῷ δὲ τρίτῳ πέραν ἀπὸ διαβάσεως πρὸς τὰς ἀνατολὰς ἐβάλετο χάρακα· τῆς μὲν ἰδίας παρεμβολῆς περὶ δέκα ϛαδίων ἀποσχών· τῆς δὲ τῶν ὑπεναντίων, μικρῷ πλεῖον· βελόμενος διὰ τύτων προκαθῆσθαι μὲν τῶν ἐκ τῶν ἰδίων παρεμβολῶν προνομευόντων, ἐπικεῖσθαι δὲ τοῖς παρὰ τῶν Καρχηδονίων.

112. Ἀννίβας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν θεωρῶν, ὅτι καλεῖ τὰ πράγματα μάχεσθαι καὶ συμβάλλειν τοῖς πολεμίοις, εὐλαβύμενος δὲ, μὴ διατέτραπται τὸ πλῆθος ἐκ τῦ προγεγονότος ἐλαττώματος· κρίνας προσδεῖσθαι παρακλήσεως τὸν καιρὸν, συνῆγε τὺς πολλύς. ἀθροισθέντων δὲ, περιβλέψαι κελεύσας πάντας εἰς τὺς πέριξ τόπυς, ἤρετο, τί μεῖζον εὔξασθαι τοῖς θεοῖς

nienses, cum hostem sunt adorti. Die sequenti Aemilius, quum neque pugnandi consilium probaret, neque tamen exercitum inde absque periculo posset abducere, cum duabus copiarum partibus castra ad Aufidum amnem communit. (hic vnicus est fluuius, qui Apenninum montem permeat, quo omnes qui Italiam rigant fluuii separantur. aliis superum, aliis inferum mare petentibus: hic vero amnis per Apenninum fluens, fontes quidem in ea regione Italiae, quae in Etruscum mare vergit, habet: ostium vero Adriaticum ingreditur.) tertiae parti exercitus trans Aufidum, ad ortum eius loci vbi fluuius transitur, vallum circumdedit: interuallo interiecto ab alteris Romanorum castris mille et trecentorum passuum, ab hoste vero aliquanto plurium: vt et iis qui e geminis suorum castris pabulatum exirent, auxilio esset: et simul iis immineret, qui ob eandem caussam e vallo Carthaginiensium prodirent.

112. Carthaginiensium imperator tempus aduenisse iam cernens, quo manus conserere et dimicare cum hostibus oporteret; veritus, ne recens damnum militum animis aliquam attulisset consternationem, suos sibi esse alloquendos ratus. concionem aduocauit. qui vbi conuenere, iubet omnes loca proxima circumspicere: deinde petit ab illis, ecquid impraesentiarum, si facta sibi

κατὰ

κατὰ τὰς παρόντας ἐδύναντο καιρὰς, δοθείσης αὐτοῖς ἐξεσίας, τὰ παρὰ πολὺ τῶν πολεμίων ἱπποκρατᾶντας ἐν τοιάτοις τόποις διακριθῆναι περὶ τῶν ὅλων. πάντων δὲ τὸ ῥηθὲν ἐπισημηναμένων, διὰ τὴν ἐνάργειαν τάτα, Τοιγαρᾶν, ἔφη, πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἔχετε χάριν· ἐκεῖνοι γὰρ ἡμῖν συγκατασκευάζοντες τὴν νίκην, εἰς τοιάτας τόπας ἦγον τὰς ἐχθράς· δεύτερον δ' ἡμῖν, ὅτι καὶ μάχεσθαι τὰς πολεμίας συνηναγκάσαμεν. ἀ γὰρ ἔτι δύνανται τᾶτο διαφυγεῖν, καὶ μάχεσθαι προφανῶς ἐν τοῖς ἡμετέροις προτερήμασι. Τὸ δὲ παρακαλεῖν ὑμᾶς νῦν διὰ πλειόνων εὐθαρσεῖς καὶ προθύμας εἶναι πρὸς τὸν κίνδυνον, ἀδαμῶς μοι δοκεῖ καθήκειν. ὅτε μὲν γὰρ ἀπείρως διεκεῖσθε τῆς πρὸς Ῥωμαίας μάχης, ἔδει τᾶτο ποιεῖν· καὶ μεθ' ὑποδειγμάτων ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς πολλὰς διεθέμην λόγας. ὅτε δὲ κατὰ τὸ συνεχὲς τρισὶ μάχαις τηλικαύταις ἐξ ὁμολόγα νενικήκατε Ῥωμαίας, ποῖος ἂν ἔτι λόγος ὑμῖν ἰσχυρότερον παραστήσαι θάρσος αὐτῶν τῶν ἔργων; διὰ μὲν ἂν τῶν πρὸ τᾶ κινδύνων, κεκρατήκατε τῆς χώρας, καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀγαθῶν κατὰ τὰς ἡμετέρας ἐπαγγελίας, ἀψευστάντων ἡμῶν ἐν πᾶσι τοῖς πρὸς ὑμᾶς εἰρημένοις. Ὁ δὲ νῦν ἀγὼν ἐνέστηκε περὶ τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἀγαθῶν· ἃ κρατήσαντες, κύριοι μὲν ἔσεσθε παραχρῆμα πά-

a diis eſſet poteſtas, optare maius ab iis potuerint, quam vt qui hoſtem equitatu ſuperabant, talibus in locis periculum ſummae rerum facerent? quum omnium aſſenſu comprobata eius vox eſſet, re tam manifeſta: Vos igitur, inquit, diis primo gratias agite, qui victoriam veſtram adiuuantes, in eiuſcemodi loca hoſtes deduxerunt: deinde et nobis, qui ad neceſſitatem pugnandi inimicos compulimus: neque enim effugere vlla arte poſſunt, quominus iniquo ſibi loco, nobis autem palam opportuno decertent. Vt pluribus vos nunc horter, quo fidente atque alacri animo pugnam capeſſatis, officii eſſe mei nequaquam duco. tum fuit ei orationi locus, quando pugnae cum Romanis nullum adhuc periculum feceratis: quo tempore multa ſaepe ego apud vos in eam ſententiam, exemplis etiam adhibitis, diſſerui. Nunc cum tribus continuis praeliis; tantis praeſertim, et quidem ex compacto ſumptis, Romanos viceritis; quae vis dicendi plus valere queat ad animos vobis faciendos, quam res ipſae quas geſſiſtis? Igitur praecedentibus victoriis regione potiti eſtis et omnibus eius bonis, ſicut vobis promiſeramus, et quaecumque vobis dixeram, vera eſſe, omnia res ipſae comprobarunt. Nunc de ciuitatibus et earum opibus ſupereſt certamen; ex quo ſi victores diſceſſeritis, ilicet ve-

σης

σης Ἰταλίας· ἀπαλλαγέντες δὲ τῶν νῦν πόνων, γενόμενοι συμπάσης ἐγκρατεῖς τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας, ἡγεμόνες ἅμα καὶ δεσπόται πάντων γενήσεσθε διὰ ταύτης τῆς μάχης. διόπερ οὐκ ἔτι λόγων, ἀλλ᾽ ἔργων ἐστὶν ἡ χρεία. θεῶν γὰρ βουλομένων, ὅσον οὔπω βεβαιώσειν ἡμῖν πέπεισμαι τὰς ἐπαγγελίας. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια διαλεχθεὶς, προθύμως αὐτὸν ἐπισημηναμένου τοῦ πλήθους, ἐπαινέσας καὶ δεξάμενος αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, ἀφῆκε· καὶ παραχρῆμα κατεστρατοπέδευσε, ποιούμενος τὸν χάρακα παρὰ τὴν αὐτὴν πλευρὰν τοῦ ποταμοῦ, τῇ μείζονι στρατοπεδείᾳ τῶν ὑπεναντίων.

113. Τῇ δ᾽ ἐχομένῃ περὶ παρασκευὴν καὶ θεραπείαν παρήγγειλε γίνεσθαι πᾶσι. τῇ δ᾽ ἑξῆς παρὰ τὸν ποταμὸν ἐξέτατλε τὰ στρατόπεδα, καὶ δῆλος ἦν μάχεσθαι σπεύδων τοῖς ὑπεναντίοις. ὁ δὲ Λεύκιος δυσαρεστούμενος μὲν τοῖς τόποις, ὁρῶν δ᾽ ὅτι ταχέως ἀναγκασθήσονται μεταστρατοπεδεύειν οἱ Καρχηδόνιοι διὰ τὸν πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων, εἶχε τὴν ἡσυχίαν, ἀσφαλισάμενος ταῖς ἐφεδρείαις τὰς παρεμβολάς. Ἀννίβας δὲ χρόνον ἱκανὸν μείνας, οὐδενὸς ἀντεξιόντος, τὴν μὲν λοιπὴν δύναμιν αὖθις εἰς χάρακα κατέστησε· τοὺς δὲ Νομάδας ἐπαφῆκε τοῖς ὑδρευομένοις ἀπὸ τῆς ἐλάττονος παρεμβολῆς. τῶν δὲ Νομάδων, ἕως πρὸς αὐτὸν χάρακα προσπιπτόντων καὶ διακωλυόντων τὴν ὑδρείαν, ὅ τε Γάϊος ἐπὶ

ſtra eſt Italia tota: et vos vnicum hoc praelium omnibus perfunctos laboribus, imperio atque diuitiis vniuerſis Romanorum potitos, principes ac dominos omnium efficiet. Quare non iam verbis opus; ſed manu res gerenda. confido enim iamiam me, dii modo coeptis annuant, promiſſis fidem exſoluturum. Haec aliaque in hanc ſententiam vbi Hannibal dixiſſet, multitudine approbationis ſignum voce manuque dante, ipſe egregia ſuorum voluntate laudata, concionem dimiſit: at ſtatim ab eadem parte amnis vbi maiora caſtra hoſtium erant, ipſe quoque vallum iacit.

113. Poſtridie curari corpora et parari omnes ad pugnam praecipit. ſequenti die ſecundum fluuium aciem dirigit et pugnandi poteſtatem Romanis facit. Lucius, cui iniquus admodum locus diſplicebat, neque dubitabat breui Carthaginienſes propter commeatuum inopiam coactum iri ſigna transferre, poſteaquam bina caſtra ſua ſtationibus muniſſet, nihil mouere. Hannibal quum aliquamdiu ſtetiſſet in acie, hoſte non educente, reliquas copias intra vallum reducit: Numidas in eos immittit, qui e caſtris minoribus aquabantur. deinde procurſantibus omnia Numidis ad munimenta vſque, et aquationem intercludentibus, maiore adhuc pugnae cupidi-

τούτοις ἔτι μᾶλλον παρωξύνετο, τά τε πλήθη πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμὴν εἶχε, καὶ δυσχερῶς ἔφερε τὰς ὑπερθέσεις. βαρύτατος γὰρ δὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ τοῦ μέλλοντος γίνεται χρόνος, ὅταν γ' ἅπαξ κριθῇ, ὅ τι ἂν ᾖ πάσχειν πάντων τῶν δοκούντων εἶναι δεινῶν, ὑπομενετέον. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεπτωκότος, ὅτι παραστρατοπεδεύουσιν ἀλλήλοις, καὶ συμπλοκαὶ γίνονται τῶν προκινδυνευόντων ἀνὰ ἑκάστην ἡμέραν, ὀρθὴ καὶ περίφοβος ἦν ἡ πόλις, δεδιότων μὲν τῶν πολλῶν τὸ μέλλον διὰ τὸ πολλάκις ἤδη προηττῆσθαι, προορωμένων δὲ καὶ προλαμβανόντων τὰ συμβησόμενα ταῖς ἐννοίαις, ἐὰν σφαλῶνται τοῖς ὅλοις. πάντα δ' ἦν τὰ παρ' αὐτοῖς λόγια πᾶσι τότε διὰ στόματος, σημείων δὲ καὶ τεράτων πᾶν μὲν ἱερὸν, πᾶσα δ' ἦν οἰκία πλήρης· ἐξ ὧν εὐχαὶ καὶ θυσίαι θεῶν ἱκετηρίαι καὶ δεήσεις ἐπεῖχον τὴν πόλιν. Δεινοὶ γὰρ ἐν ταῖς περιστάσεσι Ῥωμαῖοι, καὶ θεοὺς ἐξιλάσκεσθαι καὶ ἀνθρώπους· καὶ μηδὲν ἀπρεπὲς μηδ' ἀγενὲς ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ἡγεῖσθαι τῶν περὶ ταῦτα συντελουμένων.

114. Ὁ δὲ Γάϊος ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν κατὰ πόδας ἡμέραν τὴν ἀρχὴν, ἄρτι τῆς κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολῆς ἐπιφαινομένης, ἐκίνει τὴν δύναμιν ἐξ

tate flagrare Terentius coepit. milites quoque ipsos omnis iam morae impatientes praeliandi ardor inuasit. Adeo nullum vnquam mortalibus tempus est longius, quam vbi exspectatione futuri pendemus, postquam semel fixum destinatumque in animo fuerit, ferendum esse quicquid eorum euenerit, quae maxime terribilia censentur. Vbi nuntius Romam est allatus castra castris esse collata, et velitationes quotidie fieri: erecta animis et plena metus ciuitas fuit; euentum praelii propter memoriam tot recentium cladium cunctis horrentibus: quod facile intelligerent, et cogitatione sibi fingerent, quis fractis ibi rebus futurus esset Reip. status. Erant in ore omnibus omnia fatidicis ipsorum libris comprehensa oracula. ostentorum item ac prodigiorum templa vniuersa, vniuersas priuatorum domos cerneres refertas. omnes igitur vota concipere, rem diuinam facere, diis immortalibus supplicia ac preces agitare. Solent namque Romani necessario suo tempore miram industriam ad deum hominumque iram auertendam adhibere: neque eorum quae in eiusmodi casibus fieri amant, quicquam aut parum decorum, aut parum sua illa generositate dignum arbitrantur.

114. At Varro postero die, (cuius sors eius diei imperii erat,) susceptis statim fascibus, vix dum illucescente sole, ex vtriusque castris copias simul eduxit. et maioribus quidem

ἑκατε-

ἑκατέρας ἅμα τῆς παρεμβολῆς· καὶ τοὺς μὲν ἐκ τοῦ μείζονος χάρακος διαβιβάζων τὸν ποταμὸν, εὐθέως παρενέβαλε. τοὺς δ' ἐκ θατέρου συνάπτων τούτοις ἐπὶ τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν ἐξέταττε, λαμβάνων πᾶσαν τὴν ἐπιφάνειαν τὴν πρὸς μεσημβρίαν. τοὺς μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατέστησε, τοὺς δὲ πεζοὺς συνεχεῖς τούτοις ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας ἐξέτεινε, πυκνοτέρας ἢ πρόσθεν τὰς σημαίας καθιστάνων, καὶ ποιῶν πολλαπλάσιον τὸ βάθος ἐν ταῖς σπείραις τοῦ μετώπου, τοὺς δὲ τῶν συμμάχων ἱππεῖς εἰς τὸ λαιὸν κέρας παρενέβαλε. πάσης δὲ τῆς δυνάμεως προέστησε τοὺς εὐζώνους ἐν ἀποστάσει. ἦσαν δὲ σὺν τοῖς συμμάχοις, πεζῶν εἰς ὀκτὼ μυριάδας, ἱππεῖς δὲ μικρῷ πλείους τῶν ἑξακισχιλίων. Ἀννίβας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τοὺς μὲν Βαλιαρεῖς καὶ λογχοφόρους διαβιβάσας τὸν ποταμὸν, προεβάλετο τῆς δυνάμεως, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ χάρακος, καὶ περαιώσας κατὰ διττοὺς τόπους τὸ ῥεῖθρον, ἀντετάττετο τοῖς πολεμίοις· ἐτίθει δὲ ἐπ' αὐτὸν μὲν τὸν ποταμὸν ἐπὶ τῶν εὐωνύμων, τοὺς Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς ἱππεῖς ἀντίους τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἱππεῦσι, συνεχεῖς δὲ τούτοις, πεζοὺς τοὺς ἡμίσεις, τῶν ἐν τοῖς βαρέσι καθοπλισμοῖς Λιβύων, ἑξῆς δὲ τοῖς εἰρημένοις, Ἴβηρας καὶ Κελτούς· παρὰ δὲ τούτοις, τὸ λοιπὸν μέρος ἔθηκε τῶν Λιβύων. ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ κέρως, ἐπέταξε τοὺς Νομαδικοὺς ἱππεῖς.

egreſſos, ſtatim vt quosque traduxerat, ita in acie locat. minoribus vero caſtris eductos, iunctim, continuata cum prioribus ſerie, dirigit; atque vniuerſum latus meridiem verſus ſpectans occupat. Romanos equites flumini proximos locat in cornu dextro. pedites his continuos in eadem ſerie producit: ſigna magis conferta in extrema acie quam in prima ſtatuit; numero cohortium quae in fronte conſiſtebant, in poſtremis ordinibus multiplicato. Sociorum equitatus in laeuo cornu locatur. aciei vniuerſae leuiter armati in ſpatio praepoſiti. Erant omnino in exercitu Romanorum cum ſociis, peditum octoginta millia: equites ſupra ſexies mille. Interea Carthaginienſium dux Baleares atque haſtatos Aufidum transmiſit, et ante ſigna conſtituit. reliquas deinde copias caſtris educit, ac duobus locis fluuium tranſire iuſſas ex aduerſo hoſtium inſtruit. in laeuo cornu, (id erat amni propius,) Hiſpani et Galli equites contra Romanum equitatum diſpoſiti: proxime iſtos partem dimidiam locauit peditum Afrorum grauioris armaturae. hos contingebant Hiſpani et Galli. rurſus iſtis ad latus adhaerebant reliquae graues armaturae Afrorum. ad dextrum cornu equites Numidas diffudit. poſtea vero

ἐπεὶ δὲ πάντ᾽ ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ἐξέτεινε. μετὰ ταῦτα λαβὼν τὰ μέσα τῶν Ἰβήρων καὶ Κελτῶν τάγματα, προῆγε, καὶ τἄλλα τούτοις ἐκ τοῦ κατὰ λόγον παρισῶναι ζυγοῦντα, μηνοειδὲς ποιῶν τὸ κύρτωμα, καὶ λεπτύνων τὸ τούτων αὐτῶν σχῆμα· βουλόμενος ἐφεδρείας μὲν τάξιν ἐν τῇ μάχῃ τοὺς Λίβυας αὐτῶν ἔχειν, προκινδυνεῦσαι δὲ τοῖς Ἴβηρσι καὶ Κελτοῖς.

115. Ἦν δ᾽ ὁ καθοπλισμὸς τῶν μὲν Λιβύων Ῥωμαϊκὸς, οὓς πάντας Ἀννίβας ἐν τοῖς τῆς προγεγενημένης μάχης σκύλοις ἐκλέξας κατακεκοσμήκει. τῶν δ᾽ Ἰβήρων καὶ Κελτῶν ὁ μὲν θυρεὸς ἦν παραπλήσιος· τὰ δὲ ξίφη, τὴν ἐναντίαν εἶχε διάθεσιν. τῆς μὲν γὰρ οὐκ ἔλαττον τὸ κέντημα τῆς καταφορᾶς ἴσχυε πρὸς τὸ βλάπτειν. ἡ δὲ Γαλατικὴ μάχαιρα, μίαν εἶχε χρείαν τὴν ἐκ καταφορᾶς, κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἐξ ἀποστάσεως. ἐναλλὰξ δὲ ταῖς σπείραις αὐτῶν παρατεταγμένων, καὶ τῶν μὲν Κελτῶν γυμνῶν, τῶν δὲ Ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πάτρια, ξενίζουσαν ἅμα καὶ καταπληκτικὴν συνέβαινε γίνεσθαι τὴν πρόσοψιν. ἦν δὲ τὸ μὲν τῶν ἱππικῶν πλῆθος τὸ σύμπαν τοῖς Καρχηδονίοις εἰς μυρίους· τὸ δὲ τῶν πεζῶν, οὐ πολὺ πλεῖον τετρακισμυρίων σὺν τοῖς Κελτοῖς. εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν τῶν Ῥωμαίων Αἰμίλιος· τὸ δὲ

quam omnes copias aequata fronte recta ſerie produxiſſet; ipſe cum media acie quae ex Hiſpanorum et Gallorum legionibus conſtabat, praegreditur: ita vt, qui vtrimque adſtabant, quod et ratio oſtendit, iugum vnum ac ſeriem rectam poſſent conſtituere; efficereturque in media acie gibboſitas lunata, cuius erat figura attenuata. Id eo conſilio fecit, vt primis in praelio concurrentibus Hiſpanis et Gallis, in ſubſidium parati manerent Afri.

115. Armati autem hoc modo erant. Afri Romano more armis tecti: lectiſſimum enim quemque eorum Hannibal ſpoliis quae ſuperioribus praeliis parta fuerant, adornauerat. Hiſpanorum et Gallorum ſcuta eiusdem formae erant: diſpares ac diſſimiles gladii. Hiſpanorum enim, non minus ad punctim feriendum hoſtem valebant mucrone, quam ad caeſim petendum. Gallorum gladii ad caeſim dumtaxat feriendum vtiles: quam ad rem opus interuallo. Atque horum cohortes alternatim diſpoſitae, nouam et terribilem ſpeciem prae ſe ferebant: quum praeſertim more gentis ſuae Galli nudi, Hiſpani linteis praetextis purpura tunicis adornati conſiſterent. Equites a parte Carthaginienſium erant omnino decies mille: pedites cum auxiliis Gallorum non multo plures quadraginta millibus. Cornua tenebant apud Romanos, Aemilius dextrum: laevum Terentius Varro: mediam

εὐώνυ-

εὐώνυμον Γάϊος· τὰ δὲ μέσα Μάρκος καὶ Γναῖος, οἱ τῷ πρότερον ἔτει στρατηγȣ̃ντες. τῶν δὲ Καρχηδονίων τὸ μὲν εὐώνυμον Ἀσδρȣ́βας εἶχε· τὸ δὲ δεξιὸν Ἄννων· ἐπὶ δὲ τοῖς μέσοις αὐτὸς ἦν Ἀννίβας, ἔχων μεθ᾽ ἑαυτȣ̃ Μάγωνα τὸν ἀδελφόν. βλεπέσης δὲ τῆς μὲν τῶν Ῥωμαίων τάξεως πρὸς μεσημβρίαν, ὡς ἐπάνω προεῖπον, τῆς δὲ τῶν Καρχηδονίων πρὸς τὰς ἄρκτȣς· ἑκατέροις ἀβλαβῆ συνέβαινε γίνεσθαι τὴν κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολήν.

116. Γενομένης δὲ τῆς συμπλοκῆς τῆς πρώτης ἐκ τῶν προτεταγμένων, τὰς μὲν ἀρχὰς αὐτῶν τῶν εὐζώνων ἔπισος ἦν ὁ κίνδυνος· ἅμα δὲ τῷ τȣ̀ς Ἴβηρας καὶ Κελτȣ̀ς ἱππεῖς ἀπὸ τῶν εὐωνύμων πελάσαι τοῖς Ῥωμαίοις, ἐποίȣν ȣ̃τοι μάχην ἀληθινὴν καὶ βαρβαρικήν. ȣ̓ γὰρ ἦν κατὰ νόμȣς ἐξ ἀναστροφῆς καὶ μεταβολῆς ὁ κίνδυνος· ἀλλ᾽ εἰσάπαξ συμπεσόντες, ἐμάχοντο συμπλεκόμενοι κατ᾽ ἄνδρα, παρακαταβαίνοντες ἀπὸ τῶν ἵππων. ἐπειδὴ δὲ ἐκράτησαν οἱ παρὰ τῶν Καρχηδονίων, καὶ τȣ̀ς μὲν πλείστȣς ἀπέκτειναν ἐν τῇ συμπλοκῇ, πάντων ἐκθύμως καὶ γενναίως διαγωνιζομένων τῶν Ῥωμαίων, τȣ̀ς δὲ λοιπȣ̀ς ἤλαυνον παρὰ τὸν ποταμὸν φονεύοντες, καὶ προσφέροντες τὰς χεῖρας ἀπαραιτήτως· τότε δὴ τὰ πεζικὰ στρατόπεδα διαδεξάμενοι τȣ̀ς εὐζώνȣς, συνέπεσεν ἀλλήλοις. ἐπὶ βραχὺ μὲν ȣ̃ν τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν

pugnam Marcus et Cnaeus proximi consules tuebantur. apud Carthaginienses, laeuum Asdrubal regebat; in dextro curabat Hanno: mediam aciem Hannibal ipse cum fratre Magone tenebat. et quum Romana acies meridiem spectaret, quod ante diximus, Carthaginiensis septemtrionem; neutros exorti solis radii offendebant.

116. Commissa pugna ab iis qui ante signa stabant, principio, pari vtrimque detrimento leuiter armati decertarunt. Vbi vero qui in laeuo cornu erant equites Hispani et Galli congressi sunt cum Romanis, vere atrox et barbaricum praelium per hos est editum. Neque enim vt in legitimis pugnis fieri solet, auersione ab hoste et conuersione in eundem, dimicabatur: sed vt semel erant congressi, ad pedes desilientes vir cum viro decertabant. Vicerunt tandem Carthaginienses equites; ac plerosque Romanorum in conflictu, quantumuis forti atque obstinato animo ipsi quoque rem gererent, ceciderunt. reliquos secundum flumen fugientes insequendo, magna ex parte contrucidarunt; et vt quisque in potestatem venerat, nulla penitus cuiquam salutis spe relicta cunctos interemerunt. Secundum haec grauis armaturae cohortes in locum expeditorum succedentes, inter se concurrunt. et quum aliquamdiu Hispani ac Galli Ro-

Κελτῶν ἔμενον αἱ τάξεις, καὶ διεμάχοντο τοῖς Ῥωμαίοις γενναίως. μετὰ δὲ ταῦτα τῷ βάρει θλιβόμενοι, κλίνοντες ὑπεχώρουν εἰς τοὐπίσω, λύσαντες τὸν μηνίσκον. αἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων σπεῖραι κατὰ τὴν ἐκθυμίαν ἑπόμεναι τούτοις, διέκοψαν ῥᾳδίως τὴν τῶν ὑπεναντίων τάξιν· ἅτε δὴ τῶν μὲν Κελτῶν ἐπὶ λεπτὸν ἐκτεταγμένων, αὐτοὶ δὲ πεπυκνωκότες ἀπὸ τῶν κεράτων ἐπὶ τὰ μέσα καὶ τὸν κινδυνεύοντα τόπον. οὐ γὰρ ἅμα συνέβαινε τὰ κέρατα καὶ τὰ μέσα συνάπτειν, ἀλλὰ πρῶτα τὰ μέσα· διὰ τὸ τοὺς Κελτοὺς ἐν μηνοειδεῖ σχήματι τεταγμένους, πολὺ προπεπτωκέναι τῶν κεράτων, ἅτε τοῦ μηνίσκου τὸ κύρτωμα πρὸς τοὺς πολεμίους ἔχοντος. Πλὴν ἑπόμενοί γε τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ συντρέχοντες ἐπὶ τὰ μέσα καὶ τὸν εἴκοντα τόπον τῶν πολεμίων, οὕτως ἐπιπολὺ προέπεσον, ὥς᾽ ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους κατὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας τοὺς Λίβυας αὐτῶν γενέσθαι, τοὺς ἐν τοῖς βαρέσι καθοπλισμοῖς. ὧν οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κλίναντες ἐπ᾽ ἀσπίδα, καὶ τὴν ἐμβολὴν ἐκ δόρατος ποιούμενοι, παρίσαντο παρὰ πλευρὰν τοῖς πολεμίοις. οἱ δ᾽ ἀπὸ τῶν εὐωνύμων ἐπὶ δόρυ, ποιούμενοι τὴν κλίσιν, ἐξ ἀσπίδος ἐπιπαρενέβαλλον, αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὃ δέον ἦν ποιεῖν, ὑποδεικνῦντος. ἐξ οὗ συνέβη κατὰ τὴν Ἀννίβου πρόνοιαν, μέσους ἀπολη φθῆναι τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ τῶν Λιβύων, κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς

manorum impetum seruatis ordinibus acriter dimicando sustinuissent: mox hostium mole ipsa obruti, terga vertere ac pedem referre soluta figura lunulae, quam prius efficiebant, coepere. Romanae cohortes ingenti animorum ardore hos secuti, hostilem aciem facile perrupere. erat enim Gallorum acies tenuiter instructa: ipsi contra e cornibus ordines confertos in mediam pugnam et locum discriminis contulerant. Non enim Carthaginiensium cornua cum media acie simul concurrerunt: sed media primo acies: quia Galli in lunulae formam dispositi a cornibus multum prominebant: pars quippe lunulae protuberans et curua, in hostem erat obuersa. Quum igitur hos Romani sequerentur, et in medium cedentemque hostium sinum irruerent, in tantum praecipitauerunt spatii, vt ex vtraque parte ad latera consistentes grauiores armis pedites Afros haberent. horum alii e dextro cornu in sinistram flexerunt, ac statim ad dextram facto impetu, latera hostium vrgebant. alii e laeuo cornu in dextram conversi, in latus sinistrum adversariorum ipsi quoque incubuerunt; quum res ipsa quid facto opus esset illos admoneret. Ita accidit quod prudenter viderat Hannibal, vt Romani, dum Gallos temere insequuntur, in mediam Afrorum aciem deuenirent:

Κελτοὺς

Κελτοὺς παράπτωσιν. οὗτοι μὲν οὐκ ἔτι φαλαγγηδὸν, ἀλλὰ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ σπείρας στρεφόμενοι πρὸς τοὺς ἐκ τῶν πλαγίων προσπεπτωκότας, ἐποιοῦντο τὴν μάχην.

117. Λεύκιος δὲ καίπερ ὢν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, καὶ μετασχὼν τοῦ τῶν ἱππέων ἀγῶνος, ὅμως ἔτι τότε διεσώζετο. βουλόμενος δὲ τοῖς κατὰ τὴν παράκλησιν λόγοις ἀκολούθως ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι τῶν ἔργων, καὶ θεωρῶν τὸ συνέχον τῆς κατὰ τὸν ἀγῶνα κρίσεως ἐν τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις κείμενον· παριππεύων ἐπὶ τὰ μέσα τῆς ὅλης παρατάξεως, ἅμα μὲν αὐτὸς συνεπλέκετο, καὶ προσέφερε τὰς χεῖρας τοῖς ὑπεναντίοις, ἅμα δὲ παρεκάλει καὶ παρώξυνε τοὺς παρ' αὐτῷ στρατιώτας. τὸ δὲ παραπλήσιον Ἀννίβας ἐποίει. καὶ γὰρ οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπέστησε τῆς δυνάμεως. οἱ δὲ Νομάδες ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος προσπίπτοντες τοῖς ὑπεναντίοις ἱππεῦσι, τοῖς ἐπὶ τῶν εὐωνύμων τεταγμένοις, μέγα μὲν οὔτ' ἐποίουν, οὔτ' ἔπασχον διὰ τὴν ἰδιότητα τῆς μάχης. ἀπράκτους γε μὴν τοὺς πολεμίους παρεσκεύαζον, περισπῶντες, καὶ πανταχόθεν προσπίπτοντες. ἐπεὶ δ' οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν ἀποκτείναντες τοὺς περὶ τὸν ποταμὸν ἱππεῖς πλὴν παντελῶς ὀλίγων, παρεβοήθησαν ἀπὸ τῶν εὐωνύμων τοῖς Νομάσι· τότε προϊδόμενοι τὴν ἔφοδον αὐτῶν οἱ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς, ἐγκλίναντες ἀπεχώρουν. ἐν ᾧ καιρῷ πραγματικὸν δοκεῖ ποιεῖν καὶ φρόνιμον

qui non iam tota ſimul acie, ſed viritim et per cuneos conglobati, cum iis manum conſerebant, qui vndique a lateribus ipſos inuadebant.

117. L. Aemilius etſi ab initio in dextro cornu ſteterat, et equeſtri praelio interfuerat, adhuc tamen erat in vivis. hic vt factis dicta aequaret, quibus ſuos fuerat cohortatus; cernens vniuerſae pugnae euentum in legionario pedite verti, mediam aciem equo praeteruectus, ſimul obuios hoſtium manu trucidabat; ſimul proximos ſibi milites ad pugnam cohortabatur atque accendebat. idem et dux Carthaginienſium quoque faciebat: nam hic a principio eam partem aciei regendam ſuſceperat. Numidae qui e dextro cornu cum oppoſitis equitibus in ſiniſtro Romanorum pugnabant, licet propter genus pugnae quo vtuntur, nullum memorabile detrimentum aut intulerint, aut ipſi acceperint; hoſtem tamen vndique inuadentes tenuere ſic occupatum, vt ſubvenire ſuis non poſſet. vbi vero Aſdrubal omnibus, (paucis oppido exceptis) qui prope flumen ſtabant occiſis, auxiliatum Numidis e laeuo cornu venit: tum enimuero ſocii Romanorum equites, vt irruentem illum praeſenſerunt, inclinati retroceſſere. quo tempore ſingularis ſollertiae atque prudentiae facinus ab Aſdrubale editum

ἔργον Ἀσδρούβας. θεωρῶν γὰρ τοὺς Νομάδας τῷ τε πλήθει πολλοὺς ὄντας, καὶ πρακτικωτάτους καὶ φοβερωτάτους τοῖς ἅπαξ ἐγκλίνασι, τοὺς μὲν φεύγοντας παρέδωκε τοῖς Νομάσι· πρὸς δὲ τὴν τῶν πεζῶν μάχην ἡγεῖτο, σπεύδων παραβοηθῆσαι τοῖς Λίβυσι. προσπεσὼν δὲ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις κατὰ νώτου, καὶ ποιούμενος ἐκ διαδοχῆς ταῖς ἴλαις ἐμβολὰς ἅμα κατὰ πολλοὺς τόπους, ἐπέρρωσε μὲν τοὺς Λίβυας, ἐταπείνωσε δὲ καὶ κατέπληξε τὰς ψυχὰς τῶν Ῥωμαίων. ἐν ᾧ καιρῷ καὶ Λεύκιος Αἰμίλιος περιπεσὼν βιαίοις πληγαῖς ἐν χειρῶν νόμῳ, μετήλλαξε τὸν βίον· ἀνὴρ πάντα τὰ δίκαια τῇ πατρίδι κατὰ τὸν λοιπὸν βίον, καὶ κατὰ τὸν ἔσχατον καιρὸν εἰ καί τις ἕτερος ποιήσας. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μέχρι μὲν ἐμάχοντο κατὰ τὰς ἐπιφανείας στρεφόμενοι πρὸς τοὺς κεκυκλωκότας, ἀντεῖχον. ἀεὶ δὲ τῶν πέριξ ἀπολλυμένων, καὶ κατὰ βραχὺ συγκλειόμενοι, τέλος αὐτοὶ πάντες, ἐν οἷς καὶ Μάρκος καὶ Γνάϊος, ἔπεσον· οἱ τὸ πρότερον ἔτος ὕπατοι γεγονότες, ἄνδρες ἀγαθοί, καὶ τῆς Ῥώμης ἄξιοι γενόμενοι, κατὰ τὸν κίνδυνον. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τὴν συμπλοκὴν οἱ Νομάδες ἑπόμενοι τοῖς φεύγουσι τῶν ἱππέων, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεκρήμνισαν ἀπὸ τῶν ἵππων. ὀλίγοι δέ τινες εἰς Οὐενουσίαν διέφυγον. ἐν οἷς ἦν καὶ Γάϊος Τερέντιος ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατη-

memorant. Nam qui Numidarum magnum adeſſe numerum videret; ſciretque, ſemel in fugam verſis maxime omnium infeſtos ac terribiles eos eſſe: perſequendum fugientem hoſtem Numidis tradit: ipſe ad peditum pugnam aliis praeit, quum ſuppetias Afris iret. deinde auerſam Romanorum aciem inuadens, atque ex multis ſimul partibus per interualla cum alis equitum in eos inuehens; eadem opera Afris animos addidit, Romanis deiecit, magnumque pauorem incuſſit. ibi locorum et L. Aemilius multis vulneribus acceptis, in ipſo praelio occubuit: vir, omnibus boni ciuis officiis, tum in cetera vita, tum in hoc vltimo certamine, ſi quis alius, praeclare functus. Romani cum circumfuſis hoſtibus dimicantes, in omnes ſubinde partes vnde peterentur ſeſe conuertentes, aliquamdiu reſtiterunt: ſed quum orbis collecti ſemper vltimi perirent, ac breuiore proinde gyro includerentur omni ex parte, ad extremum omnes ceciderunt. In his fuere prioris anni conſules, Marcus et Cnaeus, viri probi et qui in eo certamine Romanae virtutis ſpecimen eximium ediderant. Dum in iſta parte haec aguntur, Numidae qui fugientes equites inſequebantur, pleroſque illorum contruncarunt, multos de equis ſuis deturbarunt. pauci quidam Venuſiam confugerunt: in quibus erat Terentius Varro Romanus con-

γός

γός· ἀνὴρ αἰσχρὰν μὲν τὴν ψυχὴν, ἀλυσιτελῆ δὲ τὴν ἀρχὴν τὴν αὐτȣ̃ τῇ πατρίδι πεποιημένος.

118. Ἡ μὲν οὖν περὶ Κάνναν γενομένη μάχη Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων, ἐπετελέσθη τὸν τρόπον τȣ̃τον· μάχη γενναιοτάτȣς ἄνδρας ἔχȣσα, καὶ τȣ̀ς νικήσαντας καὶ τȣ̀ς ἡττηθέντας. δῆλον δὲ τȣ̃τ᾽ ἐγένετο ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. τῶν μὲν γὰρ ἑξακισχιλίων ἱππέων, ἑβδομήκοντα μὲν εἰς Οὐενȣσίαν μετὰ Γαΐȣ διέφυγον, περὶ τριακοσίȣς δὲ τῶν συμμάχων σποράδες εἰς τὰς πόλεις ἐσώθησαν. ἐκ δὲ τῶν πεζῶν μαχόμενοι μὲν ἑάλωσαν εἰς μυρίȣς. οἱ δ᾽ ἐκτὸς ὄντες τῆς μάχης, ἐξ αὐτȣ̃ δὲ τȣ̃ κινδύνȣ, τρισχίλιοι μόνον ἴσως εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις διέφυγον. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὄντες εἰς ἑπτὰ μυριάδας ἀπέθανον εὐγενῶς· τὴν μεγίστην χρείαν παρεσχημένȣ τοῖς Καρχηδονίοις εἰς τὸ νικᾷν, καὶ τότε καὶ πρὸ τȣ̃, τῶν ἱππέων ὄχλȣ· καὶ δῆλον ἐγένετο τοῖς ἐπιγενομένοις, ὅτι κρεῖττόν ἐστι πρὸς τȣ̀ς τῶν πολέμων καιρȣ̀ς ἡμίσεις ἔχειν πεζȣ̀ς, ἱπποκρατεῖν δὲ τοῖς ὅλοις μᾶλλον, ἢ πάντα πάρισα τοῖς πολεμίοις ἔχοντα διακινδυνεύειν. τῶν δὲ Ἀννίβȣ, Κελτοὶ μὲν ἔπεσον εἰς τετρακισχιλίȣς, Ἴβηρες δὲ καὶ Λίβυες εἰς χιλίȣς καὶ πεντακοσίȣς, ἱππεῖς δὲ περὶ διακοσίȣς, οἱ δὲ ζωγρηθέντες τῶν Ῥωμαίων, ἐκτὸς ἐγένοντο τȣ̃ κινδύνȣ, καὶ διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Λεύκιος ἀπέλιπε μυρίȣς πεζȣ̀ς ἐπὶ τῆς ἑαυτȣ̃

ful, praui foedique homo animi, et qui pessimo publico magistratum in patria sua gessit.

118. Atque hoc modo Cannensis Romanorum et Carthaginiensium pugna est peracta. pugna a fortissimis viris, siue qui vicere, siue qui victi sunt, pugnata: quod quidem satis res ipsa per se arguit. nam e sex equitum millibus, septuaginta cum Caio Venusiam euaserunt. trecenti ferme e sociis, alius in aliam vrbem, profugerunt. e peditibus pugnantes capti sunt ad decem millia, qui praelio non interfuerant. at qui ex ipso discrimine in proxima oppida sparsim fuga peruenerunt, ad tria fortasse millia erant. reliqui omnes, numero ad septuaginta millia, forti animo omnes mortem oppetierunt Carthaginiensibus ad victoriam parandam, maximo et tum et semper antea vsui fuit, copia ingens equitatus. cum quidem clarum posteris documentum est traditum; praestare belli tempore, vt dimidiam peditum hostis partem habens equitatu omnino praevaleas: potius quam vt paria omnia cum illo habens in aciem descendas. Desiderauit e suis Hannibal Gallorum ad quatuor CIↃ. Hispanos vero et Afros ad mille et quingentos; equites ferme ducentos. Romani illi qui in hostium potestatem viui venerunt, extra praelium erant: cuius rei haec fuit caussa. Reliquerat Lucius in castris suis peditum decem millia, eo consi-

παρεμβολῆς, ἵν' ἐὰν μὲν Ἀννίβας ὀλιγωρήσας τῦ χάρακος ἐκτάξῃ πᾶσι, παραπεσόντες ἤτοι κατὰ τὸν τῆς μάχης καιρὸν, ἐγκρατεῖς γένωνται τῆς τῶν πολεμίων ἀποσκευῆς. ἐὰν δὲ προϊδόμενος τὸ μέλλον ἀπολίπῃ Φυλακὴν ἀξιόχρεω, πρὸς ἐλάττȣς αὐτοῖς ὁ περὶ τῶν ὅλων γενήσεται κίνδυνος. ἑάλωσαν δὲ τοιȣ́τῳ τινὶ τρόπῳ. καταλιπόντος Ἀννίβȣ Φυλακὴν ἀρκȣ̃σαν ἐπὶ τῦ χάρακος, ἅμα τῷ κατάρξασθαι τὴν μάχην κατὰ τὸ συνταχθὲν, ἐπολιόρκȣν οἱ Ῥωμαῖοι προσβάλλοντες τȣ̀ς ἀπολελειμμένȣς ἐν τῷ τῶν Καρχηδονίων χάρακι. τὸ μὲν ȣ̃ν πρῶτον ἀντεῖχον. ἤδη δ' αὐτῶν πιεζομένων, ἐπειδὴ κατὰ πάντα τὰ μέρη τὴν μάχην Ἀννίβας ἔκρινε, καὶ τότε παραβοηθήσας καὶ τρεψάμενος, συνέκλεισε τȣ̀ς Ῥωμαίȣς εἰς τὴν ἰδίαν παρεμβολὴν, καὶ δισχιλίȣς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε· τῶν δὲ λοιπῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο ζωγρείᾳ πάντων. ὁμοίως δὲ καὶ τȣ̀ς ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν ἐρύματα συμπεφευγότας, ἐκπολιορκήσαντες οἱ Νομάδες ἐπανῆγον, ὄντας εἰς δισχιλίȣς τῶν εἰς φυγὴν τραπέντων ἱππέων.

119. Βραβευθείσης δὲ τῆς μάχης τὸν προειρημένον τρόπον, ἀκόλȣθον εἰλήφει τὰ ὅλα κρίσιν τοῖς ὑπ' ἀμφοτέρων προσδοκωμένοις. Καρχηδόνιοι μὲν γὰρ διὰ τῆς πράξεως ταύτης, παραχρῆμα τῆς μὲν λοιπῆς Παλαιᾶς σχεδὸν πάσης καὶ Μεγάλης

lio; vt si neglecta suorum castrorum cura omnes in aciem copias Hannibal educeret, impetum isti facerent tantisper dum pugnaretur, et supellectilis aduersariorum potirentur. sin vt huic periculo praeverteret, praesidium relinqueret idoneum; cum minoribus hostium copiis de summa rerum Romani dimicarent. Capti autem sunt in hunc fere modum. Quum sufficiente praesidio castra Poenus munisset, simul ac principium pugnae factum est, Romani vti fuerant iussi, ea obsident, et relictos intra vallum milites Carthaginiensium adoriuntur. illi primo egregie se tueri. deinde vbi laborare incipiunt, Hannibal praelio iam omni ex parte profligato, tunc demum fert illis auxilium. qui Romanos in fugam auertit, et intra munitiones suas compulit. caesi sunt istorum bis mille; reliqui omnes viui in potestatem ipsius venerunt. Similis item fuit eorum quoque fortuna, qui per agros palati, in loca munita se receperant: nam et hos Numidae expugnarunt, et captiuos abduxerunt, numero fere bis mille, ex equitibus quos fusos fugatosque fuisse ostendimus.

119. Hancce praelii istius fortunam, quae a nobis est declarata, excepit rerum status apud populum vtrumque, amborum exspectationi conueniens. Carthaginienses enim parta hac victoria, reliquam protinus ferme omnem Italiae partem quae Vetus et Magna

λης καλȣμένης Ἑλλάδος ἦσαν ἐγκρατεῖς. Ταραντῖνοι τε γὰρ εὐθέως ἐνεχείριζον αὐτȣ̀ς, Ἀργυριππανοὶ δὲ καὶ Καπυανῶν τινὲς ἐκάλȣν τὸν Ἀννίβαν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπέβλεπον ἤδη τότε πρὸς Καρχηδονίȣς. μεγάλας δ' εἶχον ἐλπίδας ἐξ ἐφόδȣ καὶ τῆς Ῥώμης αὐτῆς ἔσεσθαι κύριοι. Ῥωμαῖοί γε μὴν τὴν Ἰταλιωτῶν δυνασείαν παραχρῆμα διὰ τὴν ἧτ]αν ἀπεγνώκεισαν. ἐν μεγάλοις δὲ φόβοις καὶ κινδύνοις ἦσαν, περί τε σφῶν αὐτῶν καὶ περὶ τȣ̃ τῆς πατρίδος ἐδάφȣς, ὅσον ȣ̓́πω προσδοκῶντες ἥξειν αὐτὸν τὸν Ἀννίβαν. καὶ γὰρ ὥσπερ ἐπιμετρȣ́σης καὶ συνεπαγωνιζομένης τοῖς γεγονόσι τῆς τύχης, συνέβη μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τȣ̃ φόβȣ κατέχοντος τὴν πόλιν, καὶ τὸν εἰς Γαλατίαν ςρατηγὸν ἀποςαλέντα, εἰς ἐνέδραν ἐμπεσόντα παραδόξως, ἄρδην ὑπὸ τῶν Κελτῶν διαφθαρῆναι μετὰ τῆς δυνάμεως. Οὐ μὴν ἥ γε σύγκλητος, ȣ̓δὲν ἀπέλειπε τῶν ἐνδεχομένων· ἀλλὰ παρεκάλει μὲν τȣ̀ς πολλȣ̀ς, ἠσφαλίζετο δὲ τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἐβȣλεύετο δὲ περὶ τῶν ἐνεςώτων ἀνδρωδῶς. τȣ̃το δ' ἐγένετο φανερὸν ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων. ὁμολογȣμένως γὰρ τῶν Ῥωμαίων ἡττηθέντων τότε, καὶ παραχωρησάντων τῆς ἐν τοῖς ὅπλοις ἀρετῆς· τῇ τȣ̃ πολιτεύματος ἰδιότητι, καὶ τῷ βȣλεύεσθαι καλῶς, ȣ̓ μόνον ἀνεκτήσαντο τὴν τῆς Ἰταλίας δυνασείαν, νικήσαντες μετὰ ταῦτα Καρχηδονίȣς· ἀλλὰ

Graecia nominatur, obtinuerunt: Tarentinis ſine mora ſe ei permittentibus; Arpinatibus et nonnullis Capuanis vltro ipſum vocantibus. iamque tum ceteri omnes ad Carthaginienſium partes animos inclinare coeperunt. magna quin etiam in ſpe tunc Poeni erant, ipſius quoque Romae impetu ſubito occupandae. Romani contra, propter hanc cladem Italiae populorum dominationem retinere ſe poſſe confeſtim deſperarunt: magnisque in terroribus ac periculis verſantes, tum de propria ſalute, tum de patrio ſolo anxii, Hannibalem iamiam exſpectabant venturum. Nam quaſi cumulum aduerſis illorum adiicere atque intendere fortuna vellet, poſt paucos dies accidit, cum maxime omnes in vrbe metu trepidarent, vt qui in Galliam Ciſalpinam miſſus fuerat praetor, inopinato inſidias illatus, cum vniuerſo exercitu a Gallis occidione occideretur. Patres enimuero nihil eorum quae fieri poterant praetermittere: ſed omnes hortari, vrbem praeſidiis firmare, vt quidque inciderat, viriles ſententias dicere. quod ex iis apparuit quae poſtea contigerunt. Nam quum nullum ſit dubium, quin victi tum fuerint Romani, et virtute militarique laude ceſſerint; ipſo tamen genere Reipublicae, ac conſiliorum prudentia, non imperium dumtaxat Italiae, victis poſtmodum Carthaginienſibus, recuperarunt: verum

καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐγκρατεῖς ἐγένοντο μετ' ὀλίγους χρόνους. Διόπερ ἡμεῖς ταύτην μὲν τὴν βίβλον ἐπὶ τούτων τῶν ἔργων καταστρέψομεν, ἃ περιέλαβεν Ἰβηρικῶν καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἡ τετταρακοστὴ πρὸς ταῖς ἑκατὸν Ὀλυμπιάσι δηλώσαντες. ὅταν δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις τὰς κατ' αὐτὴν τὴν Ὀλυμπιάδα γενομένας διεξιόντες, ἐπιστῶμεν τοῖς καιροῖς τούτοις, τότ' ἤδη προθέμενοι ψιλῶς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας ποιησόμεθα λόγον· νομίζοντες οὐ μόνον πρὸς τὴν τῆς ἱστορίας σύνταξιν οἰκείαν εἶναι τὴν περὶ αὐτῆς ἐξήγησιν· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς τῶν πολιτευμάτων διορθώσεις καὶ κατασκευὰς, μεγάλα συμβάλλεσθαι τοῖς φιλομαθοῦσι καὶ πραγματικοῖς τῶν ἀνδρῶν.

etiam post non ita multos annos vniuerso terrarum orbe sunt potiti. Nos igitur librum hunc harum rerum commemoratione claudemus: postquam bella exposuimus in Hispania atque Italia gesta, quae Olympiade centesima quadragesima continentur. Vbi vero enarratis rebus Graecanicis quae in eandem Olympiadem incidunt, ad haec tempora narrationem perduxerimus; tunc ad Reipublicae Romanae formam per se explicandam ex professo stilum conuertemus. Neque enim illi tantum eam tractationem putamus conuenire, qui historiam conscribat: verum etiam ad emendandas instituendasue Respublicas, studiosis hominibus pariter, et iis qui rebus praesunt, adprime futuram vtilem.

ΠΟΛΥ-

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΕΤΑΡΤΗ.

POLYBII MEGALOPOLITANI
HISTORIARVM LIBER IV.

Εν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ, τὰς αἰτίας ἐδηλώσαμεν τȣ̃ δευτέρȣ συϛάντος Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πολέμȣ, καὶ τὰ περὶ τῆς εἰσβολῆς τῆς εἰς Ἰταλίαν Ἀννίβȣ διήλθομεν· πρὸς δὲ τȣ́τοις ἐξηγησάμεθα τȣ̀ς γενομένȣς αὐτοῖς ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλȣς, μέχρι τῆς μάχης τῆς περὶ τὸν Αὔφιδον ποταμὸν καὶ πόλιν Κάνναν γενομένης. Νῦν δὲ τὰς Ἑλληνικὰς διέξιμεν πράξεις τὰς κατὰ τȣ̀ς αὐτȣ̀ς καιρȣ̀ς ἐπιτελεσθείσας τοῖς προειρημένοις, καὶ ἀπὸ τῆς ἑκατοϛῆς καὶ τετταρακοϛῆς Ὀλυμπιάδος, πρότερον ἀναμνήσαντες διὰ βραχέων τȣ̀ς ἐντυγχάνοντας τῇ πραγματείᾳ τῆς κατασκευῆς, ἣν ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ περὶ μὲν τῶν Ἑλληνικῶν ἐποιησάμεθα, καὶ μάλιϛα περὶ τȣ̃ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνȣς, διὰ τὸ καὶ τȣ̃το τὸ πολίτευμα παράδοξον ἐπίδοσιν λαβεῖν, εἴς τε τȣ̀ς πρὸ ἡμῶν καὶ καθ᾽ ἡμᾶς καιρȣ́ς. Ἀρξάμενοι γὰρ ἀπὸ Τισαμενȣ̃, τῶν Ὀρέϛȣ παίδων ἑνὸς, καὶ φήσαντες, αὐτȣ̀ς ἀπὸ μὲν τȣ́των βασιλευθῆναι κατὰ γένος εἰς Ὤγυγον· με-

Superiore libro caussas belli secundi quod Romani et Carthaginienses inter se gesserunt, exposuimus. Hannibalis quoque ingressum in Italiam declarauimus; pugnas praeterea peregimus, quas inuicem pugnauerunt, ad illud vsque praelium, quod prope amnem Aufidum et vrbem Cannas est commissum. Nunc Graecorum res, quae temporibus iisdem contigere, quibus et modo dicta, Olympiade videlicet quadragesima supra centesimam, commemorabimus. si prius tamen lectori breuiter in memoriam reuocauerimus, quae libro secundo praestruximus, tum de ceteris Graecis, tum maxime de Achaeis. quoniam istorum Respublica nostra et patrum nostrorum memoria admirandum cepit incrementum. Orsi namque a Tisameno, qui fuit vnus e filiis Orestae, postquam ostendimus, Achaeos paruisse regibus ex horum genere continua successione ad Ogygum vsque: deinde autem

τὰ δὲ

τὰ δὲ ταῦτα καλλίστῃ προαιρέσει χρησαμένους δημοκρατικῆς πολιτείας, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐκ Μακεδονίας βασιλέων διασπασθῆναι κατὰ πόλεις καὶ κώμας· ἑξῆς δὲ τούτοις ἐπεβαλόμεθα λέγειν, πῶς αὖθις ἤρξαντο συμφρονεῖν, καὶ πότε καὶ τίνες αὐτοῖς πρῶτοι συνέστησαν. τούτοις δ' ἑπομένως ἐδηλώσαμεν, τίνι τρόπῳ καὶ ποίᾳ προαιρέσει προσαγόμενοι τὰς πόλεις, ἐπεβάλοντο Πελοποννησίους πάντας ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἄγειν ὀνομασίαν καὶ πολιτείαν. καθολικῶς δὲ περὶ τῆς προειρημένης ἐπιβολῆς ἀποφηνάμενοι, μετὰ ταῦτα τῶν κατὰ μέρος ἔργων κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιψαύοντες, εἰς τὴν Κλεομένους τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως ἔκπτωσιν κατηντήσαμεν. συγκεφαλαιωσάμενοι δὲ τὰς ἐκ τῆς προκατασκευῆς πράξεις, ἕως τῆς Ἀντιγόνου καὶ Σελεύκου καὶ Πτολεμαίου τελευτῆς, ἐπειδὴ περὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς πάντες οὗτοι μετήλλαξαν· λοιπὸν ἐπηγγειλάμεθα τῆς αὐτῶν πραγματείας ἀρχὴν ποιήσασθαι τὰς ἑξῆς τοῖς προειρημένοις πράξεις·

2. Καλλίστην ὑπόστασιν ὑπολαμβάνοντες εἶναι ταύτην· διὰ τὸ, πρῶτον μὲν τὴν Ἀράτου σύνταξιν ἐπὶ τούτους καταστρέφειν τοὺς καιρούς· οἷς συνάπτοντες τὴν διήγησιν, τὸν ἀκόλουθον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀποδιδόναι προῃρήμεθα λόγον·

translata ad populum potestate, Rempublicam instituisse pulcherrimam: quae a Macedonum regibus primo fuerit diuulsa, ita vt per vrbes et vicos, nullo communi consilio, degerent; his statim subiecimus quomodo iterum consentire in vnum coeperint, et quando et per quos primum coeundi consilium fuerit initum. Post haec declarauimus, quonam modo et quibus consiliis in suam societatem vrbibus pellectis, efficere sint aggressi, vt omnes Peloponnesi populi communi simul nomine, ac Reipubl. forma continerentur. quo de incepto postquam aliquid generatim diximus, postea res particulares breuiter perstringendo, continuam narrationem ad illa tempora perduximus, quando Cleomenes rex Lacedaemoniorum regno excidit. Tum autem breui summa collectis omnibus, quae praeparatione nostra comprehenduntur, vsque ad Antigoni, Seleuci et Ptolemaei excessum, qui omnes circa eadem tempora fato sunt functi: principium operis nostri esse nos ducturos sumus polliciti ab iis rebus, quae proxime cum iis cohaerent, quae modo attigimus.

2. Existimamus enim non aliud historiae nostrae commodius poni posse veluti fundamentum: primo, quoniam in illorum temporum expositione desinunt Arati Commentarii. Itaque continuantes illius narrationem, quae deinceps videbuntur de Graecis dicenda, sub-

δεύτε-

δεύτερον δὲ, διὰ τὸ καὶ τὰς χρόνους οὕτω συντρέχειν τὰς ἑξῆς καὶ τὰς πίπτοντας ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἱςορίαν· ὥςε τὰς μὲν καθ' ἡμᾶς εἶναι, τὰς δὲ κατὰ τὰς πατέρας ἡμῶν. ἐξ οὗ συμβαίνει, τοῖς μὲν αὐτὰς ἡμᾶς παραγεγονέναι, τὰ δὲ παρὰ τῶν ἑωρακότων ἀκηκοέναι. τὸ γὰρ ἀνωτέρω προσλαμβάνειν τοῖς χρόνοις, ὡς ἀκοὴν ἐξ ἀκοῆς γράφειν, οὐκ ἐφαίνεθ' ἡμῖν ἀσφαλεῖς ἔχειν οὔτε τὰς διαλήψεις, οὔτε τὰς ἀποφάσεις. Μάλιςα δὲ ἀπὸ τούτων ἠρξάμεθα τῶν καιρῶν, διὰ τὸ καὶ τὴν τύχην ὡσανεὶ κεκαινοποιηκέναι πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐν τοῖς προειρημένοις καιροῖς. Φίλιππος μὲν γὰρ, ὁ Δημητρίου κατὰ φύσιν υἱὸς, ἔτι παῖς ὢν, ἄρτι παρελάμβανε τὴν Μακεδόνων ἀρχήν. Ἀχαιὸς δὲ τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου δυναςεύων, οὐ μόνον προςασίαν εἶχε βασιλικὴν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν. ὁ δὲ Μέγας ἐπικληθεὶς Ἀντίοχος, μικροῖς ἀνώτερον χρόνοις τοῦ ἀδελφοῦ Σελεύκου μετηλλαχότος, ἔτι κομιδῇ νέος ὢν τὴν ἐν Συρίᾳ διέδεκτο βασιλείαν. ἅμα δὲ τούτοις Ἀριαράθης παρέλαβε τὴν Καππαδοκῶν ἀρχήν. ὁ δὲ Φιλοπάτωρ Πτολεμαῖος ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐγεγόνει κύριος. Λυκοῦργος δὲ Λακεδαιμονίων μετ' οὐ πολὺ κατεςάθη βασιλεύς. ᾕρηντο δὲ Καρχηδόνιοι προσφάτως ἐπὶ τὰς προειρημένας πράξεις ςρατηγὸν αὐτῶν Ἀννίβαν. Οὕτω δὲ τοιαύτης περὶ πάσας τὰς δυναςείας καινοποίΐας

texemus. Deinde quoniam proxima illis tempora, et ea, quae in noſtram cadunt hiſtoriam, ita inuicem connexa ſunt, vt partim noſtra, partim noſtrorum patrum aetas in illa incidat. ex quo fit, vt rerum dicendarum aliis ipſi interſuerimus: alias ab iis acceperimus, qui teſtes oculati fuere. Anteriorum ſiquidem temporum res geſtas attingere, vt auditionem ex auditione ſcriberem, parum exiſtimaui tutum: quod nec veritas illarum deprehendi, nec iudicari poſſet de ſingulis. Maxime autem impulit nos vt inde exordiremur, quod ea tempeſtate fortuna vniuerſis prope orbis terrarum partibus nouam quaſi faciem induxerit. Philippus ſiquidem Demetrii filius, etiamnum puer, Macedoniae regnum recens ſuſceperat. Achaeus regionibus Aſiae cis Taurum dominans, non ſpeciem ſolum regiam, ſed et potentiam obtinebat. Antiochus, qui magnus eſt dictus, mortuo fratre Seleuco paucis ante annis admodum adhuc puer, in regno Syriae ei ſucceſſit. ſimul et Ariarathes traditum ſibi Cappadociae regnum accepit. Ptolemaeus item Philopator circa idem tempus Aegyptum vniuerſam ſuae ditionis fecit. nec multo poſt Lycurgus rex Lacedaemoniorum eſt conſtitutus. Carthaginienſes quoque ad res gerendas, quas commemorauimus, Hannibalem imperatorem recens creauerant. Hoc igitur modo innouatis vbique

ποίας ὄσης, ἔμελλε πραγμάτων ἔσεσθαι καινῶν ἀρχή. τοῦτο γὰρ δὴ πέφυκε καὶ φιλεῖ συμβαίνειν κατὰ φύσιν· ὃ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι. Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ καὶ Καρχηδόνιοι τὸν προειρημένον ἐνεστήσαντο πόλεμον· Ἀντίοχος καὶ Πτολεμαῖος ἅμα τούτοις, τὸν ὑπὲρ τῆς Κοίλης Συρίας· Ἀχαιοὶ δὲ καὶ Φίλιππος, τὸν πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Λακεδαιμονίους· οὗ τὰς αἰτίας συνέβη γενέσθαι τοιαύτας.

3. Αἰτωλοὶ πάλαι μὲν δυσχερῶς ἔφερον τὴν εἰρήνην καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων δαπάνας· ὡς ἂν εἰθισμένοι μὲν ζῆν ἀπὸ τῶν πέλας, δεόμενοι δὲ πολλῆς χορηγίας διὰ τὴν ἔμφυτον ἀλαζονείαν, ᾗ δουλεύοντες ἀεὶ πλεονεκτικὸν καὶ θηριώδη ζῶσι βίον, οὐδὲν οἰκεῖον, πάντα δ' ἡγούμενοι πολέμια. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον, ἕως Ἀντίγονος ἔζη, δεδιότες Μακεδόνας, ἦγον ἡσυχίαν· ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος μετήλλαξε τὸν βίον, παῖδα καταλιπὼν Φίλιππον, καταφρονήσαντες, ἐζήτουν ἀφορμὰς καὶ προφάσεις τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐπιπλοκῆς· ἀγόμενοι κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος ἐπὶ τὰς ἐκ ταύτης ἁρπαγάς· ἅμα δὲ καὶ νομίζοντες ἀξιωτέρους εἶναι σφᾶς πρὸς τὸ πολεμεῖν αὐτοῖς Ἀχαιοῖς. ὄντες δ' ἐπὶ ταύτης τῆς προθέσεως, βραχέα τ' αὐτομάτου σφίσι συνεργήσαντος, ἔλαβον ἀφορμὰς πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τοιαύτας. Δορίμαχος ὁ Τριχονεὺς ἦν μὲν υἱὸς Νικοστράτου, τοῦ παρασπονδήσαντος

locorum poteſtatibus, quin nouandarum quoque rerum principia naſcerentur, nullum erat dubium. quippe ita comparatum natura eſt: neque aliter tunc euenit. Romani enim et Carthaginienſes bellum, de quo diximus, inchoarunt. ſimul Antiochus et Ptolemaeus de Syria caua bellarunt: Achaei et Philippus aduerſus Aetolos et Lacedaemonios. Huius autem belli cauſſae hae fuerunt.

3. Iamdudum iniquo animo pacem ferebant Aetoli, et quod ſuis ſe ſumtibus ſuſtentare cogebantur; gens aſſueta ex rapto viuere, et multis vitae praeſidiis egens propter inſitam arrogantiam: cui dum indulget, aliena appetere, ac ferinam quandam agitare vitam conſueuit: nihil amicum, omnia hoſtilia reputans. Sed enim prioribus temporibus, quamdiu vixit Antigonus, metu Macedonum quieti agebant: poſtea vero quam e viuis Antigonus exceſſit, relicto Philippo adhuc puero, Aetoli eo ſpreto occaſiones ac praetextus quaeſiuere immiſcendi ſe rebus Peloponneſi. nam depraedari eam auebant pro veteri ſua conſuetudine: et belli cum Achaeis gerendi prouinciam ad ſe potius quam ad vllum alium populum pertinere iudicabant. Haec quum animo deſtinarent, caſu quodam nonnihil eorum conſilia adiuuante, ad bellum ſuſcipiendum hoc vſi ſunt praetextu. Dorimachus Trichonenſis Nicoſtrati filius fuit, illius,

τὴν

τὴν τῶν Παμβοιωτίων πανήγυριν. νέος δ' ὢν καὶ πλήρης Αἰτωλικῆς ὁρμῆς καὶ πλεονεξίας, ἐξαπεστάλη κατὰ κοινὸν, εἰς τὴν Φιγαλέων πόλιν· ἥτις ἐστὶ μὲν ἐν Πελοποννήσῳ, κεῖται δὲ πρὸς τοῖς τῶν Μεσσηνίων ὅροις, ἐτύγχανε δὲ τότε συμπολιτευομένη τοῖς Αἰτωλοῖς· λόγῳ μὲν παραφυλάξων τήν τε πόλιν καὶ χώραν τῶν Φιγαλέων, ἔργῳ δὲ κατασκόπου τάξιν ἔχων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων. συνδραμόντων δὲ πειρατῶν, καὶ παραγενομένων πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Φιγαλέαν, οὐκ ἔχων τούτοις ἀπὸ τοῦ δικαίου συμπαρασκευάζειν ὠφελείας, διὰ τὸ μένειν ἔτι τότε τὴν κοινὴν εἰρήνην τοῖς Ἕλλησι τὴν ὑπ' Ἀντιγόνου συντελεσθεῖσαν· τέλος ἀπορούμενος ἐπέτρεψε τοῖς πειραταῖς ληΐζεσθαι τὰ τῶν Μεσσηνίων θρέμματα, φίλων ὄντων καὶ συμμάχων. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἠδίκουν τὰ περὶ τὰς ἐσχατιὰς ποίμνια· μετὰ δὲ ταῦτα, προβαινούσης τῆς ἀπονοίας, ἐνεχείρησαν καὶ τὰς τῶν ἀγρῶν οἰκίας ἐκκόπτειν, ἀνυπονοήτως τὰς νύκτας ἐπιφαινόμενοι. τῶν δὲ Μεσσηνίων ἐπὶ τούτοις ἀγανακτούντων καὶ διαπρεσβευομένων πρὸς τὸν Δορίμαχον, τὰς μὲν ἀρχὰς παρήκε, βουλόμενος τὰ μὲν ὠφελεῖν τοὺς ὑπ' αὐτὸν ταττομένους, τὰ δ' αὐτὸς ὠφελεῖσθαι, μερίτης γινόμενος τῶν λαμβανομένων. πλεοναζούσης δὲ τῆς παρουσίας τῶν πρεσβειῶν διὰ τὴν συνέχειαν τῶν ἀδικημάτων, αὐτὸς ἥξειν ἐπὶ τὴν Μεσσήνην ἔφη, δικαιο-

cuius in vniuersae gentis Boeotorum conuentum insignis exstitit perfidia. hic tum iuuenis, et vt Aetolus turbulento ingenio atque alieni auido, Phigaleam (quae Peloponnesi vrbs est, ad fines Messeniorum sita, eamdemque tunc temporis Rempublicam cum Aetolis colebat:) publice missus est: in speciem quidem ad tutandam Phigalensium vrbem atque agros: re vera, vt eorum quae in Peloponneso fierent, speculatorem ageret. Ad hunc quum variis ex locis piratae Phigaleam concurrissent; quia nullam ipsis iustam praedam conciliare poterat; durante adhuc inter Graecos communi pace per Antigonum facta: tandem quia aliud nullum consilium suppetebat, abigendi pecora Messeniorum, qui amici Aetolis ac socii erant, potestatem piratis facit. Qui principio greges in extremis finibus repertos raptabant: deinde crescente audaciae immanitate, agrorum villas noctu aggredientes, nemine tale quid suspicante, effringere coeperunt. Et quum Messenii quererentur, ac de iniuriis expostulatum legatos ad Dorimachum mitterent, initio rationem eorum nullam habebat: tum quia alios qui sibi militabant ditare; tum quia ipse ditari cupiebat, factus eorum quae capiebantur particeps. Vrgentibus deinde frequentibus legatis, propter assiduas istorum rapinas, ipse, inquit, Messanam

δικαιολογησόμενος πρὸς τὰς ἐγκαλᾶντας τοῖς Αἰτωλοῖς. ἐπειδὴ δὲ παρεγένετο, προσπορευομένων αὐτῷ τῶν ἠδικημένων, τὰς μὲν διέσυρε χλευάζων, τῶν δὲ κατανίςατο, τὰς δ' ἐξέπληττε λοιδορῶν.

4. Ἔτι δ' αὐτᾶ παρεπιδημᾶντος ἐν τῇ Μεσσήνῃ, συνεγγίσαντες τῇ πόλει νυκτὸς οἱ πειραταὶ, καὶ προσβαλόντες κλίμακας, ἐξέκοψαν τὸ Χείρωνος καλέμενον ἐπαύλιον· καὶ τὰς μὲν ἀμυνομένας ἀπέσφαξαν, τὰς δὲ λοιπὰς τῶν οἰκετῶν δήσαντες, καὶ τὰ κτήνη μετ' αὐτῶν ἀπήγαγον. οἱ δὲ τῶν Μεσσηνίων ἔφοροι, πάλαι μὲν ἐπί τε τοῖς γινομένοις καὶ τῇ παρεπιδημίᾳ τᾶ Δομιμάχα διαλγᾶντες, τότε δὲ καὶ προσενυβρίζεσθαι δόξαντες, ἀνεκαλᾶντ' αὐτὸν εἰς τὰς συναρχίας. ἐν ᾧ καιρῷ Σκίρων, ὃς ἦν μὲν ἔφορος τότε τῶν Μεσσηνίων, εὐδοκίμει δὲ καὶ κατὰ τὸν ἄλλον βίον παρὰ τοῖς πολίταις, συνεβάλευε μὴ προΐεσθαι τὸν Δορίμαχον ἐκ τῆς πόλεως, ἐὰν μὴ τὰ μὲν ἀπολωλότα πάντα τοῖς Μεσσηνίοις ἀποκαταςήσῃ, περὶ δὲ τῶν τεθνεώτων δωσιδίκας παράσχῃ τὰς ἠδικηκότας. πάντων δ' ἐπισημηναμένων, ὡς δίκαια λέγοντος τᾶ Σκίρωνος· διοργισθεὶς ὁ Δορίμαχος, εὐήθεις αὐτὰς ἔφη τελέως ὑπάρχειν, εἰ Δορίμαχον οἴονται νῦν προπηλακίζειν, ἀλλ' ἐ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν· καὶ καθόλα δεινὸν ἡγεῖτο τὸ γινόμενον, καὶ κοινῆς αὐτὰς ἐπιςροφῆς ἔφη τεύξεσθαι

veniam, et querentibus de Aetolis ius reddam. eo vt venit, appellatus ab iis, qui iniuria fuerant affecti, alios cum iocis irridebat, aliis infestum se praebebat; quibusdam inclementer dicens pauorem incutiebat.

4. Erat adhuc Messanae Dorimachus, quando piratae, nocte quadam propius vrbem progressi, Chironis quam vocant villam, scalis admotis effregerunt: vbi occisis qui repugnabant, reliquam familiam catenis oneratam, et cum his iumenta abduxerunt. Messeniorum Ephori dudum, qua propter piratarum rapinas, qua propter Dorimachi aduentum dolore accensi; tum vero etiam contumelia accedente, vt ipsi interpretabantur, ad magistratuum conuentum diem illi dicunt. Erat tunc temporis Messeniorum Ephorus Sciron, ob reliquae etiam vitae probitatem in magna apud ciues suos opinione: qui consilium dedit, ne Dorimacho excundi ex vrbe prius facerent potestatem, quam omnia damna quae acceperant Messenii sarcisset: perpetratarumque caedium auctores ad poenas pendendas stitisset. Secuta omnium approbatione, tamquam aequa suadente Scirone, excandescens Dorimachus, plane stultos esse illos pronuntiat, si Dorimachum se nunc contumelia afficere, non autem commune Aetolorum arbitrentur: atque omnino factum illorum indignum sibi ait videri: addit denique,

καὶ

καὶ τοῦτο πείσεσθαι δικαίως. ἦν δέ τις κατ᾽ ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἄνθρωπος ἀσυρὴς ἐν τῇ Μεσσήνῃ τῶν ἐξηρμένων τὸν ἄνδρα κατὰ πάντα τρόπον, ὄνομα Βαβύρτας, ᾧ τις εἰ περιέθηκε τὴν καυσίαν καὶ χλαμύδα τοῦ Δοριμάχου, μὴ οἷός τ᾽ εἶναι διαγινώσκειν. ἐπὶ τοσοῦτον ἐξωμοίωτο κατά τε τὴν φωνὴν καὶ τἄλλα μέρη τοῦ σώματος τῷ προειρημένῳ· καὶ τοῦτ᾽ οὐκ ἐλάνθανε τὸν Δορίμαχον. ὁμιλοῦντος οὖν αὐτοῦ ἀνατατικῶς τότε καὶ μάλα ὑπερηφάνως τοῖς Μεσσηνίοις, περιοργισθεὶς ὁ Σκίρων, Νομίζεις γὰρ ἡμῖν, ἔφη, σοῦ μέλειν ἢ τῆς σῆς ἀνατάσεως Βαβύρτα; Ῥηθέντος δὲ τούτου, παραυτίκα μὲν εἴξας ὁ Δορίμαχος τῇ περιστάσει, συνεχώρησε πάντων ἐπιστροφὴν ποιήσασθαι τῶν γεγονότων ἀδικημάτων τοῖς Μεσσηνίοις· ἐπανελθὼν δ᾽ εἰς τὴν Αἰτωλίαν, οὕτω πικρῶς ἤνεγκε καὶ βαρέως τὸ ῥηθὲν, ὡς, οὐδεμίαν ἄλλην ἔχων εὔλογον πρόφασιν, διάτοι τοῦτο τοῖς Μεσσηνίοις ἐξέκαυσε τον πόλεμον.

5. Στρατηγὸς μὲν οὖν ὑπῆρχε τῶν Αἰτωλῶν Ἀρίστων. οὗτος δὲ διά τινας σωματικὰς ἀσθενείας ἀδύνατος ὢν πρὸς πολεμικὴν χρείαν, ἅμα δὲ καὶ συγγενὴς ὑπάρχων Δοριμάχου καὶ Σκόπα, τρόπον τινὰ παρακεχωρήκει τούτῳ τῆς ὅλης ἀρχῆς. ὁ δὲ Δορίμαχος κατὰ κοινὸν μὲν οὐκ ἐτόλμα παρακαλεῖν τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεσσηνίων πόλεμον, διὰ

publica animaduerſione, quae nunc agerent, eſſe luituros. idque iure merito ipſis euenturum. Fuit quidam Meſſenae tempeſtate illa, homo impurus, Dorimacho plane modis omnibus deditus, cui nomen Babyrtae: huic cauſiam et chlamydem imponeres Dorimachi, ab illo neutiquam dignoſceres. tanta hominem ſimilitudine referebat et voce et aliis corporis partibus. neque hoc Dorimachus neſciebat. Eo igitur ſuperbe tum Meſſenios compellante, et minas etiam intentante, ira efferueſcens Sciron: Tune, inquit, reris Babyrta, aut te aut minas tuas nos curare? poſt hanc vocem Dorimachus impraeſentiarum neceſſitati concedens, permiſit Meſſeniis, vt factarum ſibi iniuriarum omnium poenas exigerent. Idem vero in Aetoliam reuerſus, adeo acerbe ac grauiter dictum tulit, vt propter id vnum. (neque enim quicquam aliud habebat, quod cum aliquo ſaltem colore praetexeret:) bellum Meſſeniis conflauerit.

5. Praetor Aetolorum tunc erat Ariſton: qui ob corporis infirmitates aliquas ad belli munia inhabilis; ad hoc Dorimachum et Scopam cognatione contingens; vniuerſo magiſtratu huic quodammodo ceſſit. Non tamen audebat Dorimachus in publicis conuentibus bellum contra Meſſenios Aetolis ſuadere: quippe cuius nullam ſatis dignam cauſſam poſſet afferre;

τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀξίαν λόγου πρόφασιν· ἀλλ᾽ ὁμολογουμένως ἐκ παρανομίας καὶ σκώμματος γεγονέναι τὴν ὁρμήν. ἀφέμενος δὲ τῆς ἐπινοίας ταύτης, ἰδίᾳ προετρέπετο τὸν Σκόπαν κοινωνῆσαι τῆς ἐπιβολῆς αὐτῷ τῆς κατὰ τῶν Μεσσηνίων· ὑποδεικνύων μὲν τὴν ἀπὸ Μακεδόνων ἀσφάλειαν διὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ προεστῶτος· οὐ γὰρ εἶχε πλεῖον ἐτῶν τότε Φίλιππος ἑπτακαίδεκα· παρατιθεὶς δὲ τὴν Λακεδαιμονίων ἀλλοτριότητα πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, ἀναμιμνήσκων δὲ τῆς Ἠλείων πρὸς σφᾶς εὐνοίας καὶ συμμαχίας, ἐξ ὧν ἀσφαλῆ τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς τὴν Μεσσήνην ἐσομένην αὐτοῖς ἀπέφαινε· τὸ δὲ συνέχον τῆς Αἰτωλικῆς προτροπῆς, ὑπὸ τὴν ὄψιν ἐτίθει τὰς ἐσομένας ὠφελείας ἐκ τῆς τῶν Μεσσηνίων χώρας, οὔσης ἀπρονοήτου, καὶ διαμεμενηκυίας ἀκεραίου μόνης τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν Κλεομενικὸν πόλεμον. ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις συνίστανε τὴν ἐξακολουθήσουσαν εὔνοιαν σφίσι παρὰ τοῦ τῶν Αἰτωλῶν πλήθους· Ἀχαιοὺς δ᾽, ἂν μὲν κωλύσωσι τὴν δίοδον, οὐκ ἐρεῖν ἐγκλήματα τοῖς ἀμυνομένοις· ἐὰν δὲ ἀγάγωσι τὴν ἡσυχίαν, οὐκ ἐμποδιεῖν αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐπιβολήν. πρὸς δὲ Μεσσηνίους, προφάσεως οὐκ ἀπορήσειν ἔφη· πάλαι γὰρ αὐτοὺς ἀδικεῖν, Ἀχαιοῖς καὶ Μακεδόσιν ἐπηγγελμένους κοινωνήσειν τῆς συμμαχίας.

quum apud omnes constaret, ob commissa scelera et iactum in se dicterium, ad hoc bellum ipsum stimulari. Hac igitur omissa cogitatione, priuatim Scopam coepit hortari, vt eorum quae aduersus Messenios moliebatur, particeps fieri vellet. ostendit illi, nihil quicquam a Macedonibus periculi immineře, ob aetatem illius qui rebus tum praeerat: nondum enim Philippus annum aetatis decimum septimum excesserat. addit et de Lacedaemoniorum animis, qui a Messeniis essent alienati. reuocat insuper illi in memoriam Eleorum erga Aetolos beneuolentiam, et initam cum iis societatem. ex quibus efficiebat, absque omni periculo impressionem in Messenios esse se facturos. Enimuero validissimum argumentum Aetolicae cohortationis erat, quod ponebat ei ob oculos: quantam praedam e ditione Messeniorum essent relaturi. omni namque custodia vacuam regionem fore deprehensuros, quae Cleomenici belli tempore, sola e Peloponnesi vrbibus mansisset ab hostili populatione immunis. Super omnia disserebat, quantopere multitudinem Aetolorum eo pacto esset demeriturus. Achaeos vero, siquidem transitu eos prohiberent, non habituros quod de vim vi repellentibus querantur: sin quieti manerent, sua consilia nihil impedituros. Neque vero defore, quod apud Messenios praetexerent: qui dudum inique agerent, cum

μαχίας. Ταῦτα δ' εἰπὼν, καὶ παραπλήσια τέτοις ἕτερα πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, τοιαύτην ὁρμὴν παρέςησε τῷ Σκόπᾳ καὶ τοῖς τέτε Φίλοις, ὥςε ὔτε κοινὴν τῶν Αἰτωλῶν προσδεξάμενοι σύνοδον, ὔτε τοῖς Ἀποκλήτοις συμμεταδόντες, ὐδὲ μὴν ἄλλο τῶν καθηκόντων ὐδὲν πράξαντες, κατὰ δὲ τὰς αὐτῶν ὁρμὰς καὶ κρίσεις διαλαβόντες, ἅμα Μεσσηνίοις, Ἠπειρώταις, Ἀχαιοῖς, Ἀκαρνᾶσι, Μακεδόσι, πόλεμον ἐξήνεγκαν.

Achaeis ac Macedonibus ſunt polliciti, ſe conſilia cum eis conſociaturos. Haec et ſimilia his alia in eandem ſententiam afferens, Scopae et eius amicis tantum ardoris iniecit, vt commune Aetolorum concilium non exſpectarent; ac ne cum Apocletis quidem rem communicarent: aut omnino pro more conſueto quicquam agerent: ſed de propria ipſorum voluntate ac iudicio, Meſſeniis, Epirotis, Achaeis, Acarnanibus, ac Macedonibus ſimul bellum indicerent.

6. Καὶ κατὰ μὲν θάλατταν παραχρῆμα πειρατὰς ἐξέπεμψαν· οἳ παρατυχόντες πλοίῳ βασιλικῷ τῶν ἐκ Μακεδονίας περὶ Κύθηρα, τῦτο τε εἰς Αἰτωλίαν καταγαγόντες αὔτανδρον, τὰς τε ναυκλήρες καὶ τὲς ἐπιβάτας, σὺν δὲ τέτοις καὶ ναῦν ἀπέδοντο. τῆς δ' Ἠπείρε τὴν παραλίαν ἐπόρθεν, συγχρώμενοι πρὸς τὴν ἀδικίαν ταῖς τῶν Κεφαλλήνων ναυσίν· ἐπεβάλλοντο δὲ καὶ τῆς Ἀκαρνανίας Θύρεον καταλαβέσθαι. ἅμα δὲ τέτοις λάθρα διὰ Πελοποννήσε τινὰς πέμψαντες, ἐν μέσῃ τῇ τῶν Μεγαλοπολιτῶν χώρᾳ κατέσχον τὸ καλέμενον ὀχύρωμα Κλάριον· ᾧ λαφυροπωλείῳ χρησάμενοι, διῆγον ἐν τέτῳ πρὸς τὰς ἁρπαγάς. ὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῦτο μὲν Τιμόξενος ὁ τῶν Ἀχαιῶν ςρατηγὸς, παραλαβὼν Ταυρίωνα τὸν ἐπὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ βασιλικῶν πραγμάτων ὑπ' Ἀντιγόνε καταλελειμμένον, ἐξεπολιόρκησε

6. Statim igitur piratas per maria diuiſerunt; qui obuiam circa Cythera ſibi factam nauem regis Macedonum, in portum cum omnibus viris deduxerunt: naucleros, vectores, nauem denique ipſam venum dederunt. ſimul Epiri oram maritimam populari incipiunt, Cephalleniorum nauibus ad tantum ſcelus vtentes. Tentarunt et Thyreum Acarnaniae oppidum occupare. Ad haec clam ſummiſſa per Peloponneſum manu militum, in media Megalopolitanorum ditione caſtellum, quod Clarium vocant, ceperunt: vbi manubiarum auctione inſtituta, ſedem ad rapinas faciendas eum locum ſibi ſtatuere. verum id quidem caſtellum paucis admodum diebus penitus expugnauit Timoxenus Achaeorum praetor; aſſumto expeditionis comite Taurione, quem diſcedens Peloponneſo Antigonus reliquerat omnium re-

τελέως ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἀντίγονος Κόρινθον μὲν εἶχε, κατὰ τὸ τῶν Ἀχαιῶν συγχώρημα, κατὰ τοὺς Κλεομενικοὺς καιρούς. Ὀρχομενὸν μέντοι κατὰ κράτος ἑλὼν, οὐκ ἀποκατέστησε τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀλλὰ σφετερισάμενος κατεῖχε· βουλόμενος, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ μόνον τῆς εἰσόδου κυριεύειν τῆς εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ τὴν μεσόγαιαν αὐτῆς παραφυλάττειν, διὰ τῆς ἐν Ὀρχομενῷ φρουρᾶς καὶ παρασκευῆς. οἱ δὲ περὶ τὸ Δορίμαχον καὶ Σκόπαν παρατηρήσαντες τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ λοιπὸς ἦν Τιμοξένῳ μὲν ὀλίγος ἔτι χρόνος τῆς ἀρχῆς, Ἄρατος δὲ καθίστατο μὲν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπιόντα στρατηγὸς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, οὔπω δὲ ἔμελλε τὴν ἀρχὴν ἕξειν· συναθροίσαντες πανδημεὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τὸ Ῥίον, καὶ παρασκευασάμενοι πορθμεῖα, καὶ τὰς Κεφαλλήνων ἑτοιμάσαντες ναῦς, διεβίβασαν τοὺς ἄνδρας εἰς Πελοπόννησον, καὶ προῆγον ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν. ποιούμενοι δὲ τὴν πορείαν διὰ τῆς Πατραιέων καὶ Φαραιέων καὶ Τριταιέων χώρας, ὑπεκρίνοντο μὲν, βούλεσθαι μηδὲν ἀδίκημα ποιεῖν εἰς τοὺς Ἀχαιούς· οὐ δυναμένου δὲ τοῦ πλήθους ἀπέχεσθαι τῆς χώρας, διὰ τὴν πρὸς τὰς ὠφελείας ἀκρασίαν, κακοποιοῦντες αὐτοὺς καὶ λυμαινόμενοι διῄεσαν, μέχρι παρεγενήθησαν εἰς τὴν Φιγαλέαν. ποιησάμενοι δὲ τὴν ὁρμὴν, ἐντεῦθεν αἰφνιδίως καὶ θρασέως ἐνέβαλον εἰς τὴν τῶν Μεσ-

rum, quae ad reges Macedoniae ſpectarent, procuratorem. Rex enim Antigonus permiſſu quidem Achaeorum Cleomenicis temporibus Corintho potitus erat: ſed Orchomenum vi a ſe captum Achaeis non reſtituerat; verum ipſe ſibi illud vindicauerat et detinuerat. idque, puto equidem, eo conſilio, vt non aditum duntaxat liberum in Peloponneſum haberet; ſed et mediterranea cuſtodiret, praeſidii eius ope quod cum neceſſario apparatu Orchomeni eſſet futurum. Dorimachus et Scopas tempore obſeruato, quo pauci Timoxeno dies ad abeundum magiſtratu ſuperabant, Aratus vero in annum ſequentem praetor deſignatus nondum inierat; iuſſa Rhium conuenire omni Aetolorum multitudine, praeparatis pontonibus, proviſoque vt praeſto eſſent Cephalleniorum naues, copias in Peloponneſum traiiciunt, ac Meſſenam verſus agmen ducunt. et quum per fines Patraeenſium, Pharaeenſium, et Tritaeenſium iter facerent, ſimularunt illi quidem, nullo ſe maleficio Achaeos velle laedere: ſed quum agrorum copiis abſtinere manum miles non poſſet, (tanta fuit eius incontinentia et praedae auiditas;) populabundi atque omnia vaſtantes tranſiuerunt, donec ad Phigaleam peruenerunt. ea belli arce vſi, ſubito atque audacter Meſſeniorum agros incurſant: neque

σηνίων

σηνίων χώραν· οὔτε τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς ἐκ παλαιῶν χρόνων πρὸς τοὺς Μεσσηνίους φιλίας καὶ συμμαχίας οὐδ' ἡντινοῦν ποιησάμενοι πρόνοιαν· οὔτε τῶν κατὰ κοινὸν ὡρισμένων δικαίων παρ' ἀνθρώποις. ἅπαντα δ' ἐν ἐλάττονι θέμενοι τῆς σφετέρας πλεονεξίας, ἀδεῶς ἐπόρθουν, οὐ τολμώντων ἐπεξιέναι καθόλου τῶν Μεσσηνίων.

7. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ καθηκούσης αὐτοῖς ἐκ τῶν νόμων συνόδου κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἧκον εἰς Αἴγιον. συνελθόντες δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῶν τε Πατραιέων καὶ Φαραιέων ἀπολογιζομένων τὰ γεγονότα περὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἀδικήματα κατὰ τὴν τῶν Αἰτωλῶν δίοδον· τῶν τε Μεσσηνίων παρόντων κατὰ πρεσβείαν, καὶ δεομένων σφίσι βοηθεῖν ἀδικουμένοις καὶ παρασπονδουμένοις· διακούσαντες τῶν λεγομένων, καὶ συναγανακτοῦντες μὲν τοῖς Πατραιεῦσι καὶ Φαραιεῦσι, συμπάσχοντες δὲ ταῖς τῶν Μεσσηνίων ἀτυχίαις· μάλιστα δὲ νομίζοντες εἶναι δεινὸν, εἰ μήτε συγχωρήσαντος τοῖς Αἰτωλοῖς μηδενὸς τὴν δίοδον, μηδὲ καθάπαξ ἐπιβαλλόμενοι παραιτεῖσθαι, κατετόλμησαν ἐπιβῆναι στρατοπέδῳ τῆς Ἀχαΐας παρὰ τὰς συνθήκας· ἐπὶ πᾶσι τούτοις παροξυνθέντες ἐψηφίσαντο βοηθεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, καὶ συνάγειν τὸν στρατηγὸν τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις· ὃ δ' ἂν τοῖς συνελθοῦσι βουλευομένοις δόξῃ, τοῦτ' εἶναι κύριον. ὁ μὲν οὖν Τιμόξενος ὁ τότε ἔτι ὑπάρχων στρατηγὸς, οὔπω ληγούσης τῆς ἀρχῆς, ἅμα δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς

ἀπιστῶν,

aut illius amicitiae et societatis, quae a longo tempore ipsis intercedebat cum Messeniis; aut communis iuris in quod gentes omnes consensere, rationem habent vel minimam. sed iura omnia auaritiae suae postponentes, impune populationes faciebant: Messeniis in hostem exire plane non audentibus.

7. Achaei legitimi concilii tempore appetente, Aegium veniunt. vbi omnes ad concilium conuenere, Patraeenses, Pharaeensesque detrimenta agris in transitu Aetolorum illata, exponunt. Messenii per legatos suos opem sibi ferri poscunt, de iniuriis ac perfidia Aetolorum in se conquerentes. His omnibus auditis, Achaei Patraeensium ac Pharaeensium indignationi consentientes; Messeniorum miseriis ad misericordiam moti: supra omnia indignum rati, ausos esse Aetolos cum exercitu Achaiam ingredi praeter formulam pactionis, nemine id illis concedente, ac ne ipsis quidem factum vllo modo recusantibus: hasce omnes ob caussas irritati decreuerunt, Messeniis auxiliari: et postquam praetor Achaeos in armis coegisset; quicquid congregatis super ea re deliberantibus visum esset faciendum, id vt ratum esset. Timoxenus qui praetor adhuc erat, quia nec dum imperii tempus erat circumactum: simul quod parum Achaeis fidebat, expeditio-

ἀπιστῶν, διὰ τὸ ῥαθύμως αὐτοὺς ἐσχηκέναι κατὰ τὸ παρὸν περὶ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις γυμνασίαν, ἀνεδύετο τὴν ἔξοδον, καὶ καθόλου τὴν συναγωγὴν τῶν ὄχλων. μετὰ γὰρ τὴν Κλεομένους τοῦ Σπαρτιατῶν βασιλέως ἔκπτωσιν, κάμνοντες μὲν τοῖς προγεγονόσι πολέμοις, πιστεύοντες δὲ τῇ παρούσῃ καταστάσει, πάντες ὠλιγώρησαν Πελοποννήσιοι τῆς περὶ τὰ πολεμικὰ παρασκευῆς. ὁ δ' Ἄρατος σχετλιάζων καὶ παροξυνόμενος ἐπὶ τῇ τόλμῃ τῶν Αἰτωλῶν, θυμικώτερον ἐχρῆτο τοῖς πράγμασιν, ἅτε καὶ προϋπαρχούσης αὐτοῖς ἀλλοτριότητος ἐκ τῶν ἐπάνω χρόνων. διὸ καὶ συνάγειν ἔσπευδε τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ συμβαλεῖν πρόθυμος ἦν τοῖς Αἰτωλοῖς. τέλος δὲ πένθ' ἡμέραις πρότερον τοῦ καθήκοντος αὐτῷ χρόνου παραλαβὼν παρὰ τοῦ Τιμοξένου τὴν δημοσίαν σφραγῖδα, πρός τε τὰς πόλεις ἔγραφε, καὶ συνῆγε τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν μεγάλην πόλιν. ὑπὲρ οὗ δοκεῖ μοι πρέπον εἶναι βραχέα προειπεῖν, διὰ τὴν ἰδιότητα τῆς φύσεως.

8. Ἄρατος γὰρ ἦν τὰ μὲν ἄλλα τέλειος ἀνὴρ εἰς τὸν πραγματικὸν τρόπον· καὶ γὰρ εἰπεῖν καὶ διανοηθῆναι καὶ στέξαι τὸ κριθὲν δυνατός· καὶ μὴν ἐνεγκεῖν τὰς πολιτικὰς διαφορὰς πράως, καὶ φίλους συνδήσασθαι καὶ συμμάχους προσλαβεῖν, οὐδενὸς δεύτερος· ἔτι δὲ πράξεις, ἀπάτας, ἐπιβουλὰς συστήσασθαι κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ ταύτας ἐπὶ

nem atque adeo congregationem multitudinis refugiebat: propterea quod illa tempestate admodum negligenter Achaei in armis erant exercitati. Peloponnesii namque a quo tempore regno Lacedaemoniorum Cleomenes excidit, partim superioribus bellis fessi, partim duraturum praesentem statum confisi, omnem rei bellicae curam contemtui habuerant. Aratus vero indigne ferens, grauiterque commotus audacia ista Aetolorum, ardentiore animo rem tractabat: vt pote non tum primum, sed iam olim Aetolis infensus. Quamobrem Achaeos in armis cogere festinabat, manum conserere cum Aetolis paratus. Tandem, diebus ipsis quinque prius, quam tempus aduenisset, quo illi ineundus erat magistratus, suscepto publico signo a Timoxeno, et literas ad ciuitates scripsit, et vniuersae pubi armis gerendis aptae, ad conueniendum Megalopolin diem edixit. ceterum de hoc viro propter raram eius indolem, pauca hic prius lubet commemorare.

8. Erat nempe Aratus, vir cetera numeris omnibus absolutus ad res gerendas. nam et eloquendi facultate, et mente ingenioque et taciturnitate praestabat. in dissensionibus ciuilibus leuiter ferendis, iungendis amicitiis, sociis alliciendis, nemini secundus. in molitionibus occultis, dolis et insidiis hosti struendis, iisque laboris improbi tolerantia au-

τέλος

τέλος ἀγαγεῖν διὰ τῆς αὐτοῦ κακοπαθείας καὶ τόλμης, δεινότατος. ἐναργῆ δὲ τὰ τούτων μαρτύρια, καὶ πλείω μὲν, ἐκφανέστατα δὲ τοῖς ἱστορηκόσι κατὰ μέρος, περί τε τῆς Σικυῶνος καὶ Μαντινείας καταλήψεως, καὶ περὶ τῆς Αἰτωλῶν ἐκ τῆς Πελληνέων πόλεως ἐκβολῆς· τὸ δὲ μέγιστον, περὶ τῆς εἰς Ἀκροκόρινθον πράξεως. Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος, ὅτε τῶν ὑπαίθρων ἀντιποιήσασθαι βουληθείη, νωθρὸς μὲν ἐν ταῖς ἐπινοίαις, ἄτολμος δὲ ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς· ἐν ὄψει δ' οὐ μένων τὸ δεινόν. διὸ καὶ τροπαίων ἐπ' αὐτὸν βλεπόντων, ἐπλήρωσε τὴν Πελοπόννησον· καὶ τῇ δέ πῃ τοῖς πολεμίοις ἀεί ποτ' ἦν εὐχείρωτος. οὕτως αἱ τῶν ἀνθρώπων φύσεις οὐ μόνον τοῖς σώμασιν ἔχουσί τι πολυειδὲς, ἔτι δὲ μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς, ὥστε τὸν αὐτὸν ἄνδρα μὴ μόνον ἐν τοῖς διαφέρουσι τῶν ἐνεργημάτων, πρὸς ἃ μὲν εὐφυῶς ἔχειν, πρὸς ἃ δὲ ἐναντίως, ἀλλὰ περί τινα τῶν ὁμοειδῶν πολλάκις τὸν αὐτὸν καὶ συνετώτατον εἶναι καὶ βραδύτατον, ὁμοίως δὲ καὶ τολμηρότατον καὶ δειλότατον. οὐ παράδοξα ταῦτά γε, συνήθη δὲ καὶ γνώριμα τοῖς βουλομένοις συνεφιστάνειν. τινὲς μὲν γὰρ ἐν ταῖς κυνηγίαις εἰσὶ τολμηροὶ, πρὸς τὰς τῶν θηρίων συγκαταστάσεις, οἱ δ' αὐτοὶ πρὸς ὅπλα καὶ πολεμίους ἀγενεῖς· καὶ τῆς τε πολεμικῆς χρείας, τῆς κατ' ἄνδρα μὲν καὶ κατ' ἰδίαν εὐχερεῖς καὶ πρακτικοί, κοινῇ δὲ καὶ μετὰ πολεμικῆς

dacter ad effectum perducendis, sollertissimus. Cuius rei certa sunt testimonia tum alia multa, tum illustrissima, si quis res ab eo gestas sigillatim cognitas habeat, quando vrbes Sicyonem et Mantineam occupauit. item cum Aetolos Pellenensium oppido eiecit: omnium vero maximum, Acrocorinthus dolo intercepta. Hic idem tamen Aratus quoties in hostico ductare exercitum instituit, tardus in consiliis excogitandis, in rebus aggrediendis parum audax fuit: et qui eorum, quae terribilia censentur, conspectum ferre non valeret. itaque ergo tropaeis ad se spectantibus totam Peloponnesum impleuit: semperque ab hac parte non magno conatu ab aduersariis fuit superatus. Adeo naturae hominum, non corporibus tantum, sed et multo quidem magis, animis varie inter se dissident: vt idem homo, partim aptus, partim ineptus inueniatur, non dicam ad diuersas actiones; verum etiam ad nonnullas, quae generis sunt eiusdem: estque idem saepe ingeniosissimus et tardissimus; ac similiter audentissimus idem ac timidissimus. neque rem nouam aut abhorrentem a communi hominum opinione dicimus; sed quam vsu sint experti, probeque norint, quicumque voluerint attendere. Est inuenire nonnullos, qui in venationibus ad congressus cum feris sint animosi: quum aduersus arma atque hostes iidem sint ignaui.

ἐνίων συντάξεως ἄπρακτοι. Θετταλῶν γοῦν ἱππεῖς, κατ' ἴλην μὲν καὶ φαλαγγηδὸν, ἀνυπόστατοι· χωρὶς δὲ παρατάξεως πρὸς καιρὸν καὶ τόπον κατ' ἄνδρα κινδυνεῦσαι, δύσχρηστοι καὶ βραδεῖς. Αἰτωλοὶ δὲ τούτων τἀναντία. Κρῆτες δὲ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, πρὸς μὲν ἐνέδρας καὶ λῃστείας καὶ κλοπὰς πολεμίων, καὶ νυκτερινὰς ἐπιθέσεις, καὶ πάσας τὰς μετὰ δόλου καὶ κατὰ μέρος χρείας ἀνυπόστατοι, πρὸς δὲ τὴν ἐξ ὁμολόγου καὶ κατὰ πρόσωπον φαλαγγηδὸν ἔφοδον, ἀγεννεῖς καὶ πλάγιοι ταῖς ψυχαῖς. Ἀχαιοὶ δὲ καὶ Μακεδόνες τἀναντία τούτων. ταῦτα μὲν εἰρήσθω μοι, χάριν τοῦ μὴ διαπιστεῖν τοὺς ἀναγινώσκοντας τοῖς λεγομένοις, ἐάν που περὶ τῶν αὐτῶν ἀνδρῶν ἐναντίας ἀποφάσεις ποιώμεθα περὶ τὰ παραπλήσια τῶν ἐπιτηδευμάτων.

9. Ἀθροισθέντων δὲ τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν μεγάλην πόλιν κατὰ δόγμα τῶν Ἀχαιῶν· ἀπὸ γὰρ τούτων παρεξέβημεν· καὶ τῶν Μεσσηνίων αὖθις ἐπιπορευθέντων ἐπὶ τὸ πλῆθος, καὶ δεομένων μὴ περιιδεῖν σφᾶς προφανῶς οὕτω παρεσπονδημένους· βουλομένων δὲ καὶ τῆς κοινῆς συμμαχίας μετασχεῖν, καὶ σπευδόντων ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπιγραφῆναι· περὶ μὲν τῆς συμμαχίας οἱ προεστῶτες τῶν Ἀχαιῶν ἀπέλεγον, οὐ φάσκοντες δυνα-

quidam ad belli vſus, quoties viritim inter priuatos res geritur, expediti ſunt atque ſollertes: in communi bello et cum aliis in acie ſtantes, ſunt inutiles. Sic Theſſalorum equitum impetus, quando turmatim aut iuſta acie pugnant, ſuſtineri non poteſt: ad pugnandum extra aciem pro loco et tempore viritim, inhabiles ſunt ac lenti. Aetoli contrario modo ſe habent. Cretenſium terra marique ad inſidias, latrocinia, furta belli, nocturnas inuaſiones, et omnia facinora cum dolo coniuncta ac minuta, vis eſt intolerabilis: at quoties ex compacto res agitur, et hoſtis acie inſtructa ex aduerſo irruit, parum generoſos, et animi parum firmi ſe produnt. contrarium obſerues in Achaeis et Macedonibus. Atque haec dicta nobis ſunto, ne fidem noſtram ſuſpectam lectores habeant, ſicubi de viris iisdem contraria iudicia fecerimus ſuper ſimilibus inſtitutis.

9. Igitur, vt ex Achaeorum edicto in magna vrbe congregati in armis omnes fuere, qui aetate militari erant, (inde enim diuertit noſtra oratio:) quum ad multitudinem iterum adiiſſent Meſſenii, orantes ne ſe tam manifeſto ſcelere oppreſſos desererent: cupientes etiam in communis ſocietatis foedus recipi; et vt columnae foederis ſuum cum ceteris nomen inſcriberetur, admodum optantes. de ſocietate quidem principes Achaeorum abnuerunt: quod dicerent,

τὸν

τὸν εἶναι, χωρὶς Φιλίππε καὶ τῶν συμμάχων, ὀδένα προσλαβεῖν· ἔτι γὰρ ἔνορκος ἔμενε πᾶσιν ἡ γεγενημένη συμμαχία δι' Ἀντιγόνε κατὰ τὲς Κλεομενικὲς καιρὲς Ἀχαιοῖς, Ἠπειρώταις, Φωκεῦσι, Μακεδόσι, Βοιωτοῖς, Ἀρκάσι, Θετταλοῖς· ἐξελεύσεσθαι δὲ καὶ βοηθήσειν αὐτοῖς ἔφασαν, ἐὰν ὅμηρα δῶσιν οἱ παραγεγονότες τὲς ἑαυτῶν υἱὲς εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν, χάριν τε μὴ διαλυθήσεσθαι πρὸς Αἰτωλὲς χωρὶς τῆς τῶν Ἀχαιῶν βελήσεως. Ἐστρατοπέδευον δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὴν συμμαχίαν ἐξεληλυθότες ἐπὶ τοῖς τῶν Μεγαλοπολιτῶν ὅροις, ἐφέδρων καὶ θεωρῶν μᾶλλον, ἢ συμμάχων ἔχοντες τάξιν. Ἄρατος δὲ τὸν τρόπον τετον τὰ πρὸς Μεσσηνίες διαπράξας, ἔπεμπε πρὸς τὲς Αἰτωλὲς, διασαφῶν τὰ δεδογμένα, καὶ παρακελευόμενος ἐπανάγειν ἐκ τῆς τῶν Μεσσηνίων χώρας, καὶ τῆς Ἀχαΐας μὴ ψαύειν· εἰ δὲ μὴ, διότι χρήσεται τοῖς ἐπιβαίνεσιν ὡς πολεμίοις. Σκόπας δὲ καὶ Δορίμαχος ἀκέσαντες τὰ λεγόμενα, καὶ γνόντες ἠθροισμένες τὲς Ἀχαιὲς, ἡγῆντο συμφέρειν σφίσι τὸ πείθεσθαι τοῖς παραγγελλομένοις. παραυτίκα μὲν ἐν ἐξαπέστελλον γραμματοφόρες εἴς τε Κυλλήνην, καὶ πρὸς Ἀρίστωνα τὸν τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸν, ἀξιεντες κατὰ σπεδὴν αὐτοῖς ἀποστέλλειν τὰ πορθμεῖα τῆς ἰδίας εἰς τὴν Φλιάδα καλεμένην νῆσον. αὐτοὶ δὲ μετὰ

insciis Philippo ac reliquis sociis neminem admitti posse. Adhuc enim manebat illius iurisiurandi religio, quo temporibus Cleomenicis Antigonus societatem sanciuerat inter Achaeos, Epirotas, Phocenses, Macedones, Boeotos, Arcades ac Thessalos. copias tamen educturos se, et opem eis laturos promisere: si modo qui aduenerant non recusarent, filios suos obsidum loco Lacedaemone collocare: quo ne absque Achaeorum voluntate pacem cum Aetolis facerent. Erant sub signis et Lacedaemonii, in finibus Megalopolitanorum, ex legibus foederis suscepta expeditione, magis vt sedentes spectantesque euentum obseruarent; quam vt sociorum officio fungerentur. Ita administrato Messeniorum negotio, Aratus ad Aetolos mittit, qui significarent quod decretum fuerat. monebat vero illos, vt ex agro Messeniorum excederent, neque in Achaiam pedem inferrent: alioquin pro hostibus se habiturum, si qui ingrederentur. Scopas et Dorimachus vt haec audiuerunt, cernentes conuenisse iam in vnum Achaeos, e re sua duxerunt, vt postulata facerent. Sine mora igitur tabellarios Cyllenen et ad Aristonem praetorem Aetolorum expediunt, postulantes mitti sibi festinato ad insulam nomine Phliadem, omnes eius orae vectorias naues. ipsi biduo post, prae-

δύο

δύο ἡμέρας ἀνέζευξαν πέμποντες τὰς λείας, καὶ προῆγον ὡς ἐπὶ τὴν Ἠλείων. ἀεὶ γάρ ποτε τῆς τῶν Ἠλείων ἀντείχοντο Φιλίας Αἰτωλοὶ, χάριν τῆ διὰ τέτων ἐπιπλοκὰς λαμβάνειν πρὸς τὰς ἁρπαγὰς τὰς ἐκ Πελοποννήσε καὶ λῃστείας.

10. Ὁ δ' Ἄρατος ἐπιμείνας δύο ἡμέρας, καὶ πιστεύσας εὐήθως, ὅτι ποιήσονται τὴν ἐπάνοδον, καθάπερ ὑπεδείκνυσαν· τὰς μὲν λοιπὰς Ἀχαιὰς καὶ τὰς Λακεδαιμονίας διαφῆκε πάντας εἰς τὴν οἰκίαν, τρισχιλίας δὲ ἔχων πεζὰς καὶ τριακοσίας ἱππεῖς, καὶ τὰς ἅμα τῷ Ταυρίωνι στρατιώτας, προῆγε τὴν ἐπὶ Πάτρας, ἀντιπαράγειν τοῖς Αἰτωλοῖς προαιρέμενος. οἱ δὲ περὶ τὸν Δορίμαχον πυνθανόμενοι τὰς περὶ τὸν Ἄρατον ἀντιπαράγειν αὐτοῖς, καὶ συμμένειν· τὰ μὲν διαγωνιάσαντες, μὴ κατὰ τὴν εἰς τὰς ναῦς ἔμβασιν ἐπιθῶνται σφίσι περισπωμένοις, τὰ δὲ σπεδάζοντες συγχέαι τὸν πόλεμον· τὴν μὲν λείαν ἀπέστειλαν ἐπὶ τὰ πλοῖα, συστήσαντες τὰς ἱκανὰς καὶ τὰς ἐπιτηδείας πρὸς τὴν διακομιδὴν, προσεντειλάμενοι τοῖς ἐκπεμπομένοις ταῦτα πρὸς τὸν Ῥίον ἀπαντᾷν, ὡς ἐντεῦθεν ποιησόμενοι τὴν ἔμβασιν. αὐτοὶ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐφήδρευον τῇ τῆς λείας ἐξαποστολῇ περιέποντες· μετὰ δὲ ταῦτα προῆγον ἐκ μεταβολῆς ὡς ἐπ' Ὀλυμπίας. ἀκέοντες δὲ τὰς περὶ τὸν Ταυρίωνα μετὰ τῆ προειρημένα πλήθας περὶ τὴν Κλειτο-

dam comitantes, versus Eleorum fines castra mouent. Aetoli namque cum Eleis semper amicitiam coluere: vt per illos immiscere se rebus Peloponnesi, ad rapinas et latrocinia facienda possent.

10. Aratus post duorum dierum exspectationem, confisus, quae fuit illius magna simplicitas, Aetolos sicut ostenderant, domum redituros, reliquis omnibus Achaeis et Lacedaemoniis domos dimissis: ipse cum tribus peditum millibus, equitibus trecentis, et Taurionis manu, versus Patras, ea mente proficiscitur, vt neque absistens ab Aetolis, neque congrediens duceret. Dorimachus et Scopas audito Aratum modico interuallo infestum exercitum ducere, manereque in armis: partim veriti, ne dum ipsi in nauium ingressu forent occupati, ab hoste inuaderentur: partim belli conflandi studio: praedam ad naues mittunt: dato negotio deferendae illius, idoneo numero hominum aptorum ad eam rem: quibus proficiscentibus mandarunt, vt Rhium sibi commissa deferrent, tanquam naues inde conscensuri. ipsi primo praedam dimissam praesidii caussa subsequi, omnia circumspectantes: deinde Olympiam versus iter auertunt. et quum Taurionem atque Ara-

ριαν

ρίαν εἶναι, καὶ νομίζοντες οὐδ' ὡς δυνήσεσθαι τὴν ἀπὸ τοῦ Ῥίου διάβασιν ἄνευ κινδύνου ποιήσασθαι καὶ συμπλοκῆς· ἔκριναν συμφέρειν τοῖς σφετέροις πράγμασιν, ὡς τάχιστα συμμίξαι τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον, ἀκμὴν ὀλίγοις οὖσι, καὶ τοῦ μέλλοντος ἀνυπονοήτοις· ὑπολαβόντες, ἂν μὲν στρέψωνται τούτους, προκατασύραντες τὴν χώραν, ἀσφαλῆ ποιήσασθαι τὴν ἀπὸ τοῦ Ῥίου διάβασιν, ἐν ᾧ μέλλει καὶ βουλεύεται συναθροίζεσθαι πάλιν τὸ τῶν Ἀχαιῶν πλῆθος· ἂν δὲ καταπλαγέντες φυγομαχῶσι, καὶ μὴ βούλωνται συμβάλλειν οἱ περὶ τὸν Ἄρατον, ἄνευ κινδύνου ποιήσασθαι τὴν ἀπόλυσιν, ὁπόταν αὐτοῖς δοκῇ συμφέρειν. οὗτοι μὲν οὖν τοιούτοις χρησάμενοι λογισμοῖς, προῆγον καὶ κατεστρατοπέδευσαν περὶ Μεθύδριον τῆς Μεγαλοπολίτιδος.

11. Οἱ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμόνες, συνέντες τὴν παρουσίαν τῶν Αἰτωλῶν, οὕτω κακῶς ἐχρήσαντο τοῖς πράγμασιν, ὥστ' ὑπερβολὴν ἀνοίας μὴ καταλιπεῖν. ἀναστρέψαντες γὰρ ἐκ τῆς Κλειτορίας, κατεστρατοπέδευσαν περὶ Καφύας. τῶν δ' Αἰτωλῶν ποιουμένων τὴν πορείαν ἀπὸ Μεθυδρίου παρὰ τὴν τῶν Ὀρχομενίων πόλιν, ἐξάγοντες τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐν τῷ τῶν Καφυέων πεδίῳ παρενέβαλον, πρόβλημα ποιούμενοι τὸν δι' αὐτοῦ ῥέοντα ποταμόν. οἱ δ' Αἰτωλοὶ, καὶ διὰ τὰς μεταξὺ δυσχωρίας, (ἦσαν γὰρ ἔτι πρὸ

tum, cum iis quas diximus copiis in agro Clitoricorum esse intelligerent, rati, ne sic quidem traiecturos se a Rhio absque periculo et dimicatione: optimum esse constituerunt, quam primum cum hostibus concurrere, dum adhuc pauci numero erant, et nihil dum tale suspicabantur. ita enim apud se cogitabant: si hos fugare possent, omni clade belli regione peruastata, tuto se, dum molietur Aratus, et de conuocanda Achaeorum multitudine deliberabit, a Rhio fore traiecturos. quod si inopinato casu perterriti pugnam aduersarii detrectarent, et dimicare nollent: tum se absque vllo periculo, quando ita conducere suis rationibus arbitrarentur, discessuros. Haec isti secum reputantes, pergunt ducere, donec circa Methydrium in agro Megalopolitanorum castra metantur.

11. Achaeorum duces vt resciuerunt appropinquasse hostes, adeo male rebus suis consuluerunt, vt ad stultitiam nihil sibi reliqui fecerint. reversi enim e Clitoriorum finibus prope Caphyas consederunt. et quum Aetoli Methydrio profecti praeter vrbem Orchomenum agmen ducerent; ipsi Achaeos educunt, atque in Caphyensium campis in aciem dirigunt; habentes munimenti loco amnem qui per illam regionem labitur. Aetoli, tum propter medii interualli difficultates; (nam praeter fluuium, multae ante

τοῦ πο-

τȣ̃ ποταμȣ̃ τάφροι, οἱ πλείȣς δύσβατοι) καὶ διὰ τὴν ἐπίφασιν τῆς ἑτοιμότητος τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὸν κίνδυνον, τȣ̃ μὲν ἐγχειρεῖν τοῖς ὑπεναντίοις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν ἀπεδειλίασαν· μετὰ δὲ πολλῆς εὐταξίας ἐποιȣ̃ντο τὴν πορείαν, ὡς ἐπὶ τὰς ὑπερβολὰς, ἐπὶ τὸν Ὀλίγυρτον· ἀσμενίζοντες, εἰ μή τις αὐτοῖς ἐγχειροίη καὶ βιάζοιτο κινδυνεύειν. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄρατον, τῆς μὲν πρωτοπορείας τῶν Αἰτωλῶν ἤδη προβαινȣ́σης πρὸς τὰς ὑπερβολὰς, τῶν δ' ἱππέων ȣ̓ραγȣ́ντων διὰ τȣ̃ πεδίȣ, καὶ συνεγγιζόντων τῷ προσαγορευομένῳ Πρόποδι τῆς παρωρείας, ἐξαποσέλλȣσι τȣ̀ς ἱππεῖς καὶ τȣ̀ς εὐζώνȣς, Ἐπίστρατον ἐπιστήσαντες τὸν Ἀκαρνᾶνα, καὶ συντάξαντες ἐξάπτεσθαι τῆς ȣ̓ραγίας, καὶ καταπειράζειν τῶν πολεμίων. Καὶ τοίγε, εἰ μὲν ἦν κινδυνευτέον, ȣ̓ πρὸς τὴν ȣ̓ραγίαν ἐχρῆν συμπλέκεσθαι διηνυκότων ἤδη τῶν πολεμίων τȣ̀ς ὁμαλȣ̀ς τόπȣς· πρὸς δὲ τὴν πρωτοπορείαν, εὐθέως ἐμβαλόντων εἰς τὸ πεδίον. ȣ̔́τω γὰρ τὸν ἀγῶνα συνέβη γενέσθαι τὸν ὅλον ἐν τοῖς ἐπιπέδοις καὶ πεδινοῖς τόποις· ȣ̔̃ τȣ̀ς μὲν Αἰτωλȣ̀ς δυσχρηστοτάτȣς εἶναι συνέβαινε, διά τε τὸν καθοπλισμὸν καὶ τὴν ὅλην σύνταξιν· τȣ̀ς δ' Ἀχαιȣ̀ς εὐχρηστοτάτȣς καὶ δυναμικωτάτȣς, διὰ τἀναντία τῶν προειρημένων. νῦν δ' ἀφέμενοι τῶν οἰκείων τόπων καὶ καιρῶν, εἰς τὰ τῶν πολεμίων προτερήματα συγκατέβησαν. τοιγαρȣ̃ν

ipsum fossae ductae fuerant, quarum pleraeque vix transiri poterant:) tum propter alacritatem ad praelium, quam ostenderant Achaei; manum cum hoste conserere, quod prius destinauerant, ausi non sunt: sed composito agmine per loca elata Oligyrtum petunt: satis in praesentia habentes, si nemo ipsos adoriretur, nec inuitos pugnare cogeret. Aratus et Taurion, postquam primum agmen Aetolorum ad iuga montis iam processisset; equitibus in planis vltimam aciem tuentibus, et iam ad prominentem collem qui Propus appellatur, accedentibus: equites cum leuiter armatis, duce Epistrato Acarnane, in eos mittunt; nouissimumque agmen carpere, et quid hostis virtute possit, periclitari iubent. Atqui, si pugnandum tunc fuit, nequaquam vltimos adoriri oportuit, cum iam plana loca essent emensi aduersarii; sed primos, simul atque in planitiem sunt ingressi. ita namque certamen omne in planis et campestribus locis fuisset: vbi propter armorum genus, et vniuersam dispositionem aciei, magno suo incommodo dimicaturi erant Aetoli: Achaei vero qui et armati et dispositi genere diuerso erant, magno suo commodo pugnaturi, et plurimum roboris habituri erant. qui nunc et loco suo et tempore praetermisso, quo maxime opportunum erat hostibus, eo ad

ναρȣ ἀπόλȣθον τὸ τέλος ἐξέβη τȣ κινδύνȣ ταῖς ἐπιβολαῖς. ἐξαπτομένων γὰρ τῶν εὐζώνων, τηρȣ̃ντες οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς τὴν τάξιν, ἀπεχώρȣν εἰς τὴν παρώρειαν, σπεύδοντες συνάψαι τοῖς παρ' αὐτῶν πεζοῖς.

12. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄρατον, ὔτε κατιδόντες καλῶς τὸ γινόμενον, ὔθ' ἐκλογισάμενοι δεόντως τὸ μετὰ ταῦτα συμβησόμενον, ἅμα τὸ τȣ̀ς ἱππεῖς ἰδεῖν ὑποχωρȣ̃ντας, ἐλπίσαντες αὐτȣ̀ς φεύγειν, τȣ̀ς μὲν ἀπὸ τῶν κεράτων θωρακίτας ἐξαπέστειλαν, παραγγείλαντες βοηθεῖν καὶ συνάπτειν τοῖς παρ' αὐτῶν εὐζώνοις. αὐτοὶ δ' ἐπὶ κέρας κλίναντες τὴν δύναμιν, ἦγον μετὰ δρόμȣ καὶ σπȣδῆς. οἱ δὲ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς διανύσαντες τὸ πεδίον, ἅμα τῷ συνάψαι τοῖς πεζοῖς, αὐτοὶ μὲν ὑπὲρ τὴν παρώρειαν ὑποστείλαντες ἔμενον· τȣ̀ς δὲ πεζȣ̀ς ἤθροιζον πρὸς τὰ πλάγια, καὶ παρεκάλȣν, ἑτοίμως πρὸς τὴν κραυγὴν ἀνατρεχόντων καὶ παραβοηθȣ́ντων ἀεὶ τῶν ἐκ τῆς πορείας. ἐπεὶ δ' ἀξιομάχȣς ὑπέλαβον εἶναι σφᾶς αὐτȣ̀ς κατὰ τὸ πλῆθος, συστραφέντες ἐνέβαλον τοῖς προμάχοις τῶν Ἀχαϊκῶν ἱππέων καὶ ψιλῶν· ὄντες δὲ πλείȣς, καὶ ποιȣ́μενοι τὴν ἔφοδον ἐξ ὑπερδεξίȣ, πολὺν μὲν χρόνον ἐκινδύνευσαν, τέλος δ' ἐτρέψαντο τȣ̀ς συγκαθεστῶτας. ἐν δὲ τῷ τȣ́τȣς ἐγκλίναντας φεύγειν, οἱ παραβοηθȣ̃ντες θωρακῖται κατὰ πορείαν ἀτάκτως ἐπιπαραγενόμενοι καὶ σποράδην, οἱ μὲν

pugnandum defcenderunt. itaque confiliis euentus praelii refpondit. Nam vt pugnam leuis armatura inchoauit, Aetoli equites feruatis ordinibus fub montem fuccedunt, et confequi pedites fuos feftinant.

12. Aratus, nec quid ageretur fatis cognito, nec prouifo quanta par fuerat prudentia quid poftmodum periculi immineret, fimulatque videt equites fenfim recedere; ratus fugere illos, progredi e cornibus fuae aciei loricatos, et coniungere fe cum leuiter armatis, eisque auxiliatum ire iubet. ipfe detortum in alterum cornu agmen curriculo ducere, et feftinanter omnia agere. Equites Aetolorum planitiem emenfi, ftatim vt peditem funt adepti, ipfi quidem monti fefe applicant, ibique gradum figunt: pedites vero ad latera congregant, eosque hortantur: cunctis ad ipforum clamorem illuc propere accurrentibus, et opis ferendae cauffa ex itinere eo fe conuertentibus. qui vbi numero fuo confidere coeperunt, cuneo facto Achaicorum equitum velitumque primos ordines inuadunt: quumque et numero vincerent; et hoftem e loco fuperiore peterent, poft longam dimicationem, Achaeos quibuscum erant congreffi, aegre quidem, fed tamen in fugam auertunt. iftis vero poft rem femel inclinatam fugientibus, qui auxilio veniebant loricati incompofito agmi-

μὲν ἀποροῦντες ἐπὶ τοῖς γινομένοις, οἱ δὲ ἐμπίπτοντες ἀντίοις τοῖς φεύγουσι κατὰ τὴν ἀποχώρησιν, ἀναστρέφειν ἠναγκάζοντο, καὶ τὸ παραπλήσιον ποιεῖν. ἐξ οὗ συνέβαινε τοὺς μὲν ἐκ τῆς συγκαταστάσεως ἡττηθέντας, μὴ πλείους εἶναι πεντακοσίων· τοὺς δὲ φεύγοντας, πλείους δισχιλίων. τοῦ δὲ πράγματος αὐτοῦ διδάσκοντος τοὺς Αἰτωλοὺς, ὃ δεῖ ποιεῖν, εἵποντο κατόπιν ἐπιπολαστικῶς καὶ κατακόρως χρώμενοι τῇ κραυγῇ. ποιουμένων δὲ τῶν Ἀχαϊκῶν τὴν ἀποχώρησιν πρὸς τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, ὡς μενόντων ὑπὸ ταῖς ἀσφαλείαις ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς τάξεως· τὸ μὲν πρῶτον εὐσχήμων ἐγένεθ' ἡ φυγὴ καὶ σωτήριος· συνθεασάμενοι δὲ καὶ τούτους λελοιπότας τὰς τῶν τόπων ἀσφαλείας, καὶ μακροὺς ὄντας ἐν πορείᾳ καὶ διαλελυμένους, οἱ μὲν αὐτῶν εὐθέως διαμένοντες, ἀτάκτως ἐποιήσαντο τὴν ἀναχώρησιν ἐπὶ τὰς παρακειμένας πόλεις· οἱ δὲ συμπίπτοντες ἀντίοις τοῖς ἐπιφερομένοις φαλαγγίταις, οὐ προσεδέοντο τῶν πολεμίων· αὐτοὶ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἐκπλήττοντες, ἠνάγκαζον φεύγειν προτροπάδην. ἐχρῶντο δὲ τῇ φυγῇ κατὰ τὴν ἀποχώρησιν, ὡς προείπομεν, ἐπὶ τὰς πόλεις· ὅτε γὰρ Ὀρχομενὸς, αἵ τε Καφύαι σύνεγγυς οὖσαι, πολλοὺς ὤνησαν. μὴ γὰρ τούτου συμβάντος, ἅπαντες ἂν ἐκινδύνευσαν διαφθαρῆναι παραλόγως. Ὁ μὲν οὖν περὶ Καφύας γενόμενος κίνδυνος, τοῦτον ἀπέβη τὸν τρόπον.

ne et sparsim, partim quod non intelligerent statum pugnae, partim quod in pedem referentes fugientesque inciderent, ipsi quoque redire retrorsum, et facere idem cum aliis cogebantur. ex quo euenit, vt qui in congressu, cum vincerentur, plures quingentis non erant, in fuga plures essent duobus millibus. Aetoli ab ipsa re admoniti quid opus esset facto, tergis eorum cum multis passim clamoribus instare. Quum autem Achaïcae copiae ad grauem armaturam suam se reciperent, quam putabant loco tuto sic ordinatam vt principio fuerat manere; honesta primum et salutaris fuga eorum erat: vbi vero tuta ad receptum loca etiam ab his esse relicta, et longo atque interrupto agmine pergere eos est cognitum; alii huc illuc extemplo dilapsi, in propinquas vrbes ordinibus non seruatis euadunt: alii in phalangem, quae subsidio ipsis veniebat, incidentes, vt nullus fuisset hostis, ipsi sibi inuicem terroris caussam praebebant, et effusam capessere fugam compellebant. fugientes autem proximas vrbes, vt iam diximus, petebant: multisque Orchomenus et Caphyae, quae oppida non longe aberant, saluti fuerunt. nam absque hoc foret, inopinata haec clades vniuersos fortasse deleuisset. Hic fuit exitus pugnae ad Caphyas pugnatae.

13. O

13. Οἱ δὲ Μεγαλοπολῖται συνέντες τὰς Αἰτωλὰς περὶ τὸ Μεθύδριον ἐςρατοπεδευκότας, ἧκον ἀπὸ σάλπιγγος πανδημεὶ βοηθᾶντες τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τῆς μάχης· καὶ μεθ' ὧν ζώντων ἤλπισαν κινδυνεύσειν πρὸς τὰς ὑπεναντίας, τάτας ἠναγκάζοντο θάπτειν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τετελευτηκότας. ὀρύξαντες δὲ τάφρον ἐν τῷ τῶν Καφυέων πεδίῳ, καὶ συναθροίσαντες τὰς νεκρὰς, ἐκήδευσαν μετὰ πάσης φιλοτιμίας τὰς ἠτυχηκότας. οἱ δ' Αἰτωλοὶ, παραδόξως δι' αὐτῶν τῶν ἱππέων καὶ τῶν ψιλῶν ποιήσαντες τὸ προτέρημα, λοιπὸν ἤδη μετ' ἀσφαλείας διὰ μέσης Πελοποννήσα διῄεσαν. Ἐν ᾧ καιρῷ καταπειράσαντες μὲν τῆς Πελληνέων πόλεως, κατασύραντες δὲ τὴν Σικυωνίων χώραν· τέλος κατὰ τὸν ἰσθμὸν ἐποιήσαντο τὴν ἀπόλυσιν. Τὴν μὲν ἂν αἰτίαν καὶ τὴν ἀφορμὴν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἔχεν ἐκ τάτων· τὴν δ' ἀρχὴν ἐκ τὰ μετὰ ταῦτα γενομένα δόγματος ἁπάντων τῶν συμμάχων· οἱ συνελθόντες εἰς τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν ἐπεκύρωσαν, διαπροςατεύσαντος τὸ διαβάλιον Φιλίππα τὰ βασιλέως.

14. Τὸ δὲ τῶν Ἀχαιῶν πλῆθος μετά τινας ἡμέρας ἀθροισθὲν εἰς τὴν καθήκασαν σύνοδον, πικρῶς διέκειτο καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν Ἄρατον, ὡς τάτου ὁμολογαμένως αἴτιον γεγονότα τὰ προειρημένα συμπτώματος. διὸ καὶ τῶν ἀντιπολιτευομένων, κατηγορέντων αὐτὰ καὶ, φερόντων

13. Megalopolitani, cognito Aetolos circa Methydrium castra posuisse, postridie eius diei qua pugnatum est, omnibus suis copiis tubae classico conuocatis, suppetias veniunt: et quibuscum pugnaturos se aduersus hostem putabant; eos ab hoste occisos sepelire sunt coacti. Igitur fouea in agro Caphyensium effossa, defunctorum cadauera colligunt, et miseris omni honorum genere parentant. Aetoli parta praeter spem per equites tantummodo et velites victoria; de cetero, sine vllo iam periculo, per mediam Peloponnesum iter habent. Quo tempore oppidum Pellenensium capere conati, Sicyoniorum etiam agrum populati, ad extremum per Isthmum discessionem fecerunt. Haec sunt quae bello sociali caussam et occasionem praebuerunt: principium vero illius fuit decretum vniversorum sociorum, quod postea secutum. id enim in concilio Corinthi congregato, cui Philippus intererat decreti suasor et auctor, sancitum est.

14. At multitudo Achaeorum, post paucos dies ad statum conuentum coire; ibique et publice et priuatim Arato grauiter omnes succensere: vt qui confessione omnium solus acceptae cladis culpam sustineret. et quum factionis contrariae inimici illius ipsum accusarent, ac quid quantum-

 ἀπελε-

ἀπολογισμὸς ἐναργεῖς, ἔτι μᾶλλον ἠγανάκτει καὶ παρωξύνετο τὸ πλῆθος. Ἐδόκει γὰρ πρῶτον ἁμάρτημα προφανὲς εἶναι, τὸ μηδέπω τῆς ἀρχῆς αὐτῷ καθηκούσης, προλαβόντα τὸν ἀλλότριον καιρὸν, ἀναδέχεσθαι τοιαύτας πράξεις, ἐν αἷς συνήδει πολλάκις αὐτῷ διεσφαλμένα. Δεύτερον δὲ καὶ μεῖζον τούτου, τὸ διαφεῖναι τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀκμὴν ἐν μέσῳ Πελοποννήσου τῶν Αἰτωλῶν ὑπαρχόντων, ἄλλως τε καὶ προδιειληφότα, διότι σπεύδουσιν οἱ περὶ τὸν Σκόπαν καὶ Δορίμαχον κινεῖν τὰ καθεστῶτα, καὶ συνταράξαι τὸν πόλεμον. Τρίτον δὲ τὸ συμβαλεῖν τοῖς ὑπεναντίοις οὕτω μετ' ὀλίγων, μηδεμιᾶς κατεπειγούσης ἀνάγκης· δυνάμενον ἀσφαλῶς εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις ἀποχωρῆσαι, καὶ συναγαγεῖν τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ τότε συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις, εἰ τοῦτο πάντως ἡγεῖτο συμφέρειν. Τελευταῖον καὶ μέγιστον, τὸ προθέμενόν γε συμβαλεῖν, οὕτως εἰκῆ καὶ ἀσκόπως χρήσασθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε παρέντα τὰ πεδία, καὶ τὴν τῶν ὁπλιτῶν χρείαν, δι' αὐτῶν τῶν εὐζώνων ἐν ταῖς παρωρείαις πρὸς Αἰτωλοὺς ποιήσασθαι τὸν κίνδυνον· οἷς οὐδὲν ἦν τούτου προὐργιαίτερον, οὐδὲ οἰκειότερον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἅμα τῷ προελθόντα τὸν Ἄρατον, ἀναμνῆσαι μὲν τῶν προπεπολιτευμένων καὶ πεπραγμένων πρότερον αὐτῷ, φέρειν δ' ἀπολογισμοὺς περὶ τῶν ἐγκαλουμένων,

que ab eo peccatum esset manifestis rationibus docerent; crescere magis magisque indignatio, atque ira multitudinis. In hoc primum peccasse Aratum nemo dubitabat; quod priusquam magistratus ineundi dies aduenisset, tempore non suo eum occupasset: resque eiusmodi suscepisset, quas parum feliciter sibi succedere frequenti experientia didicerat. Deinde etiam in hoc errasse, et quidem grauius, arguebatur; quod Aetolis in media Peloponneso cum maxime constitutis Achaeos dimisisset: qui praesertim iam ante cognouisset, Scopam et Dorimachum in eo esse, vt praesentem statum turbarent, et bellum concitarent. Tertium peccatum fuit, quod milites adeo paucos habens, cum hostibus conflixisset: qui posset sine vllo discrimine ad proximas vrbes sese recipere, et copias Achaeorum cogere, atque ita, si id omnino duceret expedire, manum cum hostibus conserere. Postremum et maximum omnium illud erat, quod vbi pugnare decreuit, ita temere ac nullo consilio omnia egisset, vt campis omissis et graui armatura, cuius praecipua futura erat vtilitas, per velites dumtaxat in radicibus montium pugnam cum Aetolis conseruisset: quibus nihil vtilius neque commodius potuit euenire. Verum tamen simulatque progressus in mediam concionem Aratus de suis prioribus in Rempubl. meritis et rebus gestis disseruit, ad ea quae sibi fue-

ὡς ἐ γέγονεν αἴτιος τῶν συμβεβηκότων, αἰτεῖσθαι δὲ συγγνώμην, εἰ καί τι παρεώρακε κατὰ τὸν γενόμενον κίνδυνον· οἴεσθαι δεῖν καὶ καθόλε σκοπεῖσθαι τὰ πράγματα, μὴ πικρῶς, ἀλλ᾽ ἀνθρωπίνως· ὅτω ταχέως καὶ μεγαλοψύχως μετεμελήθη τὸ πλῆθος, ὥστε καὶ τοῖς συνεπιτιθεμένοις αὐτῷ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐπιπολὺ δυσαρεστῆσαι, καὶ περὶ τῶν ἑξῆς πάντα βελεύεσθαι κατὰ τὴν Ἀράτε γνώμην. Ταῦτα μὲν ἐν εἰς τὴν προτέραν ἔπεσεν Ὀλυμπιάδα· τὰ δ᾽ ἑξῆς, εἰς τὴν τετταρακοστὴν ἐπὶ ταῖς ἑκατόν.

15. Ἦν δὲ τὰ δόξαντα τοῖς Ἀχαιοῖς ταῦτα· πρεσβεύειν πρὸς Ἠπειρώτας, Βοιωτὲς, Φωκέας, Ἀκαρνάνας, Φίλιππον, καὶ διασαφεῖν, τίνα τρόπον Αἰτωλοὶ παρὰ τὰς συνθήκας μεθ᾽ ὅπλων ἤδη δὶς εἰσβεβηκότες εἴησαν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ παρακαλεῖν αὐτοῖς βοηθεῖν κατὰ τὰς ὁμολογίας· προσδέξασθαι δὲ καὶ τὲς Μεσσηνίες εἰς τὴν συμμαχίαν· τὸν δὲ στρατηγὸν ἐπιλέξαι τῶν Ἀχαιῶν, πεζὲς μὲν πεντακισχιλίες, ἱππεῖς δὲ πεντακοσίες· καὶ βοηθεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, ἐὰν ἐπιβαίνωσιν Αἰτωλοὶ τῆς χώρας αὐτῶν· συντάξασθαι δὲ καὶ πρὸς Λακεδαιμονίες, καὶ πρὸς Μεσσηνίες, ὅσες δεήσει παρ᾽ ἀμφοῖν ὑπάρχειν ἱππεῖς καὶ πεζὲς πρὸς τὰς κοινὰς χρείας. δοξάντων δὲ τέτων, οἱ μὲν Ἀχαιοὶ φέροντες γενναίως τὸ γεγονὸς,

rant obiecta respondit, et non esse damnum sua culpa acceptum probabit; veniam denique petiit, si qua forte ex parte in eo praelio defuisset officio suo: quum in vniuersum postularet, vt res gestas non maleuolo animo, sed humaniter examinarent: ita repente mutauit in melius populi voluntas, quae animi magnitudo omnium erat, vt et Arati inimicis qui illum premebant, perdiu irasceretur; et super iis quae deinceps erant agenda, vnius Arati consiliis staret. Haec superiore Olympiade sunt gesta: quae deinceps sequuntur in centesimam quadragesimam incidunt.

15. Decreta autem sunt ab Achaeis haec: vt ad Epirotas, Boeotos, Phocenses, Acarnanas, et Philippum legati mitterentur: qui significarent ipsis, quomodo bis iam Aetoli violato foedere Achaiam cum armis essent ingressi: auxilia ab illis ex formula postularent: item, vt Messenios in societatem recipi vellent. ad haec, vt praetor Achaeorum exercitum conscriberet e peditum millibus quinque, equitibus quingentis: si Messeniorum agrum Aetoli inuaderent, illis suppetias vt praetor iret: postremo vt cum Lacedaemoniis ac Messeniis constitueret, quantum equitum peditumque numerum, ad commune bellum subministrare illos oporteret. His ita decretis, Achaei nuperum detrimentum fortiter ferentes, neque Messenios,

οὔτε τοὺς Μεσσηνίους ἐγκατέλιπον, οὔτε τὴν αὑτῶν πρόθεσιν. οἱ δὲ πρὸς τοὺς συμμάχους καθεσταμένοι, τὰς πρεσβείας ἐπετέλουν. Ὁ δὲ στρατηγὸς τοὺς μὲν ἐκ τῆς Ἀχαΐας ἄνδρας ἐπέλεγε κατὰ τὸ δόγμα· πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Μεσσηνίους συνετάττετο, πεζοὺς μὲν παρ' ἑκατέρων ὑπάρχειν δισχιλίους καὶ πεντακοσίους, ἱππεῖς δὲ πεντήκοντα καὶ διακοσίους· ὥστ' εἶναι τὸ πᾶν σύστημα πρὸς τὰς ἐπιγενομένας χρείας, πεζοὺς μὲν μυρίους, ἱππεῖς δὲ χιλίους. οἱ δ' Αἰτωλοὶ παραγενομένης αὐτοῖς τῆς καθηκούσης ἐκκλησίας, συνελθόντες ἐβουλεύσαντο, πρός τε Λακεδαιμονίους καὶ Μεσσηνίους καὶ τοὺς ἄλλους πάντας εἰρήνην ἄγειν· κακοπραγμονοῦντες καὶ βουλόμενοι φθείρειν καὶ λυμαίνεσθαι τοὺς τῶν Ἀχαιῶν συμμάχους· πρὸς αὐτοὺς δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐὰν μὲν ἀφιστῶνται τῆς τῶν Μεσσηνίων συμμαχίας, ἄγειν ἐψηφίσαντο τὴν εἰρήνην· εἰ δὲ μὴ, πολεμεῖν· πρᾶγμα πάντων ἀλογώτατον. ὄντες γὰρ αὐτοὶ σύμμαχοι καὶ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τῶν Μεσσηνίων· εἰ μὲν οὗτοι πρὸς ἀλλήλους φιλίαν ἄγοιεν καὶ συμμαχίαν, τὸν πόλεμον τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπήγγελλον· εἰ δ' ἔχθραν ἕλοιντο πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, τὴν εἰρήνην αὐτοῖς ἐποίουν καταμόνας. ὥστε μηδ' ὑπὸ λόγον πίπτειν τὴν ἀδικίαν αὐτῶν, διὰ τὸ παρηλλαγμένον αὐτῶν τῶν ἐπιχειρημάτων.

16. Οἱ δ' Ἠπειρῶται καὶ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, ἀκούσαντες

neque propoſitum ſuum deſtituerunt. Legati mandatam ſibi legationem obeunt. Praetor, vt communi concilio placuerat, et in Achaia copias legit, et cum Lacedaemoniis ac Meſſeniis conſtituit mittendos ab vtroque populo, pedites bis millenos quingenos, equites vero ducenos quinquagenos. Ita vt eſſet vniuerſus exercitus, quem ad omnia ſemper paratum habituri erant, peditum decies mille, equitum mille. Conueniunt et Aetoli appetente legitimi concilii die; ibi malo animo, et vt ſocios Achaeorum corrumperent, atque ab illis auerterent, decernunt; cum Lacedaemoniis, Meſſeniis, et aliis omnibus pacem ſancire: cum ipſis vero Achaeis ita demum pacem colere conſtituunt, ſi a Meſſeniorum ſocietate recederent: ſin minus, bellum cum iis gerere placuit. qua re nulla ſingi poteſt abſurdior. Nam quum eſſet ipſis et cum Achaeis, et cum Meſſeniis amicitia; ſi quidem manerent hi amicitia et ſocietate inter ſe iuncti, bellum Achaeis indicebant: ſin fierent inimici, priuatim cum Achaeis foedus feriebant. Itaque tam iniquarum conditionum ne ratio quidem vlla iniri poterat: in tantum erant enormia et inuſitata quae efficere volebant.

16. Epirotae et Philippus auditis legatis Meſſenios in

τῶν

τῶν πρέσβεων, τὲς μὲν Μεσσηνίες εἰς τὴν συμμαχίαν προσέλαβον· ἐπὶ δὲ τοῖς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πεπραγμένοις παραυτίκα μὲν ἠγανάκτησαν, ἐ μὴν ἐπὶ πλεῖον ἐθαύμασαν· διὰ τὸ μηδὲν παράδοξον, τῶν εἰθισμένων δέ τι πεποιηκέναι τὲς Αἰτωλές. διόπερ ἐδ᾽ ὠργίσθησαν ἐπὶ πλεῖον, ἀλλ᾽ ἐπεψηφίσαντο τὴν εἰρήνην ἄγειν αὐτές· ἕτως ἡ συνεχὴς ἀδικία συγγνώμης τυγχάνει μᾶλλον τῆς σπανίε καὶ παραδόξε πονηρίας. Αἰτωλοὶ γἒν τέτῳ τῷ τρόπῳ χρώμενοι, καὶ λῃστεύοντες συνεχῶς τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολέμες ἀνεπαγγέλτες φέροντες πολλοῖς, ἐδ᾽ ἀπολογίας ἔτι κατηξίεν τὲς ἐγκαλἒντας, ἀλλὰ καὶ προσεχλεύαζον, εἴ τις αὐτὲς εἰς δικαιοδοσίας προὐκαλεῖτο περὶ τῶν γεγονότων, ἢ καὶ νὴ Δία τῶν μελλόντων. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι προσφάτως μὲν ἠλευθερωμένοι δι᾽ Ἀντιγόνε καὶ διὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν φιλοτιμίας, ὀφείλοντες δὲ Μακεδόσι καὶ Φιλίππῳ μηδὲν ὑπεναντίον πράττειν, διαπεμψάμενοι λάθρα πρὸς τὲς Αἰτωλὲς, φιλίαν δι᾽ ἀπορρήτων ἔθεντο καὶ συμμαχίαν. ἤδη δ᾽ ἐπιλελεγμένων τῶν Ἀχαϊκῶν νεανίσκων, καὶ συντεταγμένων ὑπὲρ τῆς βοηθείας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων, Σκερδιλαΐδας ὁμἒ καὶ Δημήτριος ὁ Φάριος, ἔπλευσαν ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος ἐνενήκοντα λέμβοις ἔξω τε Λίσσε, παρὰ τὰς Ῥωμαίων συνθήκας. οἳ τὸ μὲν

societatem recipiunt. Aetolorum vero decretum, etsi primo indignationem illis commouit, non diu tamen admiratio rei tenuit: quoniam noui nihil hic fecerant Aetoli; sed pro consuetudine institutisque suis se gesserant. Itaque ne irati quidem illis sunt grauius, sed pacem cum illis seruare decreuerunt. Adeo continuae iniuriae facilius ignoscitur, quam rarae et inopinatae prauitati. Aetoli igitur his praediti moribus, assidui Graeciae praedones, et vltro bella multis sine vlla denuntiatione inferre soliti, ne excusatione quidem vlla iam vti, apud eos qui ipsos accusabant, dignabantur: quin hoc amplius, si quis propter illa quae fecissent, aut etiam me hercule quae facere pararent, in ius vocaret, cum irrisu et cachinis eos dimittebant. At Lacedaemonii recenti beneficio Antigoni, et Achaeorum laudabili studio libertatem nacti, quum eos officii ratio deberet impedire, ne vlla in re Macedonibus aut Philippo resisterent; clam missis ad Aetolos legatis, arcanum amicitiae et societatis foedus cum iis pepigerunt. Iam e iuuentute Achaica exercitus erat conscriptus, et ad ferendam opem Lacedaemonii ac Messenii subsidia promiserant; cum Scerdilaïda et Demetrio Phario ducibus, classis nonaginta lemborum, ex Illyrico vltra Lissum progressa, contra quam foedere Romano cautum erat, aduenit. hi ad

πρῶτον τῇ Πύλῳ συμπροσμίξαντες, καὶ ποιησάμενοι προσβολὰς, ἀπέπεσον. μετὰ ταῦτα δὲ Δημήτριος μὲν ἔχων τὰς πεντήκοντα τῶν λέμβων, ὥρμησεν ἐπὶ νήσων· καὶ περιπλέων, τινὰς μὲν ἠργυρολόγει, τινὰς δ' ἐπόρθει τῶν Κυκλάδων. Σκερδιλαΐδας δὲ ποιέμενος τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' οἴκου, προσεῖχε πρὸς Ναύπακτον μετὰ τετταράκοντα λέμβων, πεισθεὶς Ἀμύνᾳ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀθαμάνων, ὃς ἐτύγχανε κηδεστὴς ὑπάρχων αὐτοῦ. ποιησάμενος δὲ συνθήκας πρὸς Αἰτωλοὺς δι' Ἀγελάου περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν λαφύρων, ὑπέσχετο συνεμβαλεῖν ὁμόσε τοῖς Αἰτωλοῖς εἰς τὴν Ἀχαΐαν. συνθέμενοι δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Σκερδιλαΐδαν οἱ περὶ τὸν Ἀγέλαον καὶ Δορίμαχον καὶ Σκόπαν, πραττομένης αὐτοῖς τῆς τῶν Κυναιθέων πόλεως, συναθροίσαντες πανδημεὶ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν.

17. Ἀρίστων δ' ὁ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸς, οὐ προσποιούμενος οὐδὲν τῶν γινομένων, ἦγε τὴν ἡσυχίαν ἐπὶ τῆς οἰκίας· φάσκων οὐ πολεμεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀλλὰ διατηρεῖν τὴν εἰρήνην· εὔηθες καὶ παιδικὸν πρᾶγμα ποιῶν. δῆλον γὰρ, ὡς εὐήθη καὶ μάταιον εἰκὸς φαίνεσθαι τὸν τοιοῦτον, ὅταν ὑπολαμβάνῃ τοῖς λόγοις ἐπικρύψασθαι τὰς τῶν πραγμάτων ἐναργείας. οἱ δὲ περὶ τὸν Δορίμαχον διὰ τῆς Ἀχαΐτιδος ποιησάμενοι τὴν πορείαν, ἧκον ἄφνω πρὸς τὴν Κύναιθαν. Συνέβαινε δὲ τοὺς Κυναιθεῖς, ὄντας Ἀρκάδας, ἐκ πολλῶν

Pylum primo appellunt, et communi opera eam aggressi, facto non semel impetu, frustra fuerunt. postea Demetrius lembis quinquaginta comitatus, insulas petere insistit. et Cycladas circumiens, ab aliis pecuniam exigit, alias populatur. Scerdilaïdas cursu in Illyricum directo, cum lembis quadraginta Naupactum venit, Amynae regis Athamanum, quocum affinitate iunctus erat, amicitia fretus. deinde per Agelaum de spoliorum ac praedae diuisione pactus, expeditionis adversus Achaeos comitem se futurum est pollicitus. quam pactionem vbi Agelaus, Dorimachus et Scopas cum Scerdilaïda fecissent, quum proderetur ipsis vrbs Cynaethensium, coacto exercitu quantum maximum ex Aetolia poterant, in Achaiam cum Illyriis impressionem faciunt.

17. Aristo interim Aetolorum praetor, tanquam omnium quae gerebantur ignarus, domi quietus manere, et nullum esse cum Achaeis bellum dicere, sed pacem durare: sane quam stulte ac pueriliter in eo se gerens. Nam qui verbis tegere posse sperat, quae euidentibus rerum argumentis parent; hunc pro stulto et vano homine esse habendum, nemo negauerit. Dorimachus per ditionem Achaeorum itinere habito Cynaethensium vrbem statim petiit. Cynaethenses genere Arcades, a longo tempore con-

λῶν χρόνων ἐν ἀκαταπαύστοις καὶ μεγάλαις συνεχῆσθαι στάσεσι, καὶ πολλὰς μὲν κατ' ἀλλήλων πεποιῆσθαι σφαγὰς καὶ φυγάς· πρὸς δὲ τούτοις, ἁρπαγὰς ὑπαρχόντων, ἔτι δὲ γῆς ἀναδασμούς. τέλος δ' ἐπικρατήσαι τοὺς τὰ τῶν Ἀχαιῶν αἱρουμένους, καὶ κατασχεῖν τὴν πόλιν, φυλακὴν ἔχοντας τῶν τειχῶν, καὶ στρατηγὸν τῆς πόλεως ἐξ Ἀχαΐας. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ὀλίγοις ἔμπροσθεν χρόνοις τῆς τῶν Αἰτωλῶν παρουσίας, διαπεμπομένων τῶν φυγάδων πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ δεομένων διαλυθῆναι πρὸς αὐτοὺς, καὶ κατάγειν σφᾶς εἰς τὴν οἰκείαν· πεισθέντες οἱ κατέχοντες τὴν πόλιν, ἐπρέσβευον πρὸς τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος, βουλόμενοι μετὰ τῆς ἐκείνων γνώμης ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις. ἐπιχωρησάντων δ' ἑτοίμως τῶν Ἀχαιῶν διὰ τὸ πεπεῖσθαι σφίσιν ἀμφοτέρους εὐνοήσειν· ἅτε τῶν μὲν κατεχόντων τὴν πόλιν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς ἐχόντων πάσας τὰς ἐλπίδας, τῶν δὲ καταπορευομένων, μελλόντων τυγχάνειν τῆς σωτηρίας διὰ τὴν τῶν Ἀχαιῶν συγκατάθεσιν· οὕτως ἀποστείλαντες τὴν παραφυλακὴν καὶ τὸν στρατηγὸν ἐκ τῆς πόλεως οἱ Κυναιθεῖς διελύσαντο καὶ κατήγαγον τοὺς φυγάδας, ὄντας σχεδὸν εἰς τριακοσίους, λαβόντες πίστεις τῶν παρ' ἀνθρώποις νομιζομένων τὰς ἰσχυροτάτας. Οἱ δὲ, κατανοήσαντες, οὐχ ὡς αἰτίας ἢ προφάσεως ἐπιγενομένης, τοῦ δοκεῖν ἄλλης διαφορᾶς ἀρχὴν αὐτοῖς τινὰ γεγενῆσθαι· τό δ' ἐναντίον,

tinuis magnisque seditionibus agitati, qua caedibus qua eiectionibus in exilium persaepe inuicem saeuierant: ad haec, mutuas facultates alii aliis diripere: diuisionem denique agri patrii denuo instaurare. tandem superante illorum factione qui Achaeis fauebant, erat in ipsorum potestate ciuitas: cuius moenia tuebantur, accito duce ex Achaia ad praefecturam vrbis. Hic erat rerum status, cum paullo ante Aetolorum aduentum, exules missis Cynaetham nuntiis, ciues rogarunt, vt redire in gratiam secum, et ab exilio in patriam reuocare vellent. cui petitioni annuere parati ciues, quo gererentur omnia ex Achaeorum voluntate, legationem ad eorum gentem decreuerunt. quum facile id illis Achaei permisissent, quod persuasum haberent, vtrosque sibi amicos fore; illos quorum in potestate vrbs erat, quia spes omnes suas in Achaeis sitas haberent: qui redibant ab exilio, quia consensus Achaeorum hanc ipsis salutem pepererat: Cynaethenses dimisso praesidio et vrbis praefecto, exulibus reconciliati, potestatem redeundi in patriam illis faciunt. Erant exules ferme trecenti, a quibus pignora fidei, quae inter homines habentur maxima, ciues exegerunt. Illi vero ne hoc quidem prouiso, vt siue caussa, siue occasio aliqua recens emergeret, quae odia quodammodo renouasse posset videri; sed e con-

παραχρῆμα κατελθόντες, εὐθέως ἐπεβέλευον τῇ πατρίδι καὶ τοῖς σώσασι. Καί μοι δοκᾶσι, καθ' ὃν καιρὸν ἐπὶ τῶν σφαγίων τὰς ὅρκας καὶ τὰς πίςεις ἐδίδοσαν ἀλλήλοις, τότε μάλιςα διανοεῖσθαι περί τε τῆς εἰς τὸ θεῖον καὶ τὰς πιςεύσαντας ἀσεβείας. ἅμα γὰρ τῷ μεταχεῖν τῆς πολιτείας εὐθέως ἐπεσπῶντο τὰς Αἰτωλὰς. καὶ τάτοις ἔπραττον τὴν πόλιν, σπεύδοντες τὰς σώσαντας ἅμα καὶ τὴν θρέψασαν ἄρδην ἀπολέσαι.

18. Τὴν δὲ πρᾶξιν, τοιᾷδέ τινι τόλμῃ καὶ τοιάτῳ τρόπῳ συνεςήσαντο· Πολέμαρχοι τῶν κατεληλυθότων τινὲς ἐγεγόνεισαν· ταυτὴν δὲ συμβαίνει τὴν ἀρχὴν κλείειν τὰς πύλας, καὶ τὸν μεταξὺ χρόνον κυριεύειν τῶν κλειδῶν· ποιεῖσθαι δὲ καὶ τὸ καθ' ἡμέραν τὴν δίαιταν ἐπὶ τῶν πυλώνων. οἱ μὲν ἂν Αἰτωλοὶ διεσκευασμένοι, καὶ τὰς κλίμακας ἑτοίμας ἔχοντες, ἐπετήρυν τὸν καιρόν. οἱ δὲ πολεμαρχᾶντες τῶν Φυγάδων, κατασφάξαντες τὰς συνάρχοντας ἐπὶ τᾶ πυλῶνος, ἀνέωξαν τὴν πύλην. ᾗ συμβάντος, τινὲς μὲν τῶν Αἰτωλῶν διὰ ταύτης εἰσέπιπτον· τινὲς δὲ τὰς κλίμακας προτερείσαντες ἐβιάσαντο διὰ τάτων, καὶ κατελάμβανον τὸ τεῖχος. οἱ δ' ἐν τῇ πόλει πάντες ἐκπλαγεῖς ὄντες ἐπὶ τοῖς συντελαμένοις, ἀπόρως καὶ δυχρήςως εἶχον πρὸς τὸ συμβαῖνον. ἅτε γὰρ

trario simul atque reuersi ab exilio sunt, extemplo et patriae et auctoribus incolumitatis suae insidias struunt. Ac mihi videntur isti eo ipso tempore, quo super mactatas victimas iusiurandum ac fidem inuicem praestabant, de impio hoc scelere in Deum, et eos qui sibi fidebant, cum maxime cogitasse. Simul enim patuit ipsis ad Rempublicam aditus, confestim Aetolos acciuerunt, iisque vrbem prodiderunt; ipsam quae eos aluerat patriam, cum suis seruatoribus, funditus ire perditum gestientes.

18. Proditionem huiusmodi audacia et modo instituerunt. Ex iis qui ab exilio redierant, quidam rei bellicae fuerant praefecti: Polemarchos vocant: qui magistratus portas claudit, et quamdiu illae clausae manent claues in sua potestate habet: idemque interdiu in statione ad portam moratur. Aderant Aetoli succincti, et paratas habentes scalas, rei perficiendae tempus exspectantes. Polemarchi qui exules fuerant, collegis in statione pro porta iugulatis, portam aperiunt. quo facto, Aetoli partim qua patefacta erat via irruere; partim, scalis admotis per eas irrumpere ac moenia occupare. at ciues nouitate inopinati casus omnes perculsi, quo se verterent, aut quid consilii caperent, nescire. Neque enim aut iis qui per portam irruebant se opponere poterant, quin statim ab iis

πρὸς τοὺς διὰ τῆς πύλης εἰσπίπτοντας οἷοί τ' ἦσαν βοηθεῖν ἀπερισπάστως, διὰ τοὺς πρὸς τὰ τείχη προσβάλλοντας, οὐδὲ μὴν τοῖς τείχεσιν ἐπαμύνειν, διὰ τοὺς τῇ πύλῃ βιαζομένους. οἱ δ' Αἰτωλοὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ταχέως ἐγκρατεῖς γενόμενοι τῆς πόλεως, τῶν ἀδίκων ἔργων ἓν τοῦτ' ἔπραξαν δικαιότατον. πρώτους γὰρ τοὺς εἰσαγαγόντας καὶ προδόντας αὐτοῖς τὴν πόλιν κατασφάξαντες, διήρπασαν τοὺς τούτων βίους. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐχρήσαντο πᾶσι. τὸ δὲ τελευταῖον ἐπισκηνώσαντες ἐπὶ τὰς οἰκίας, ἐξετοιχωρύχησαν μὲν τοὺς βίους, ἐστρέβλωσαν δὲ πολλοὺς τῶν Κυναιθέων, οὓς ἤλπισαν ἔχειν κεκρυμμένον διάφορον ἢ κατασκεύασμα, ἢ ἄλλο τι τῶν πλείονος ἀξίων. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον λωβησάμενοι τοὺς Κυναιθεῖς, ἀνεστρατοπέδευσαν, ἀπολιπόντες φυλακὴν τῶν τειχῶν, καὶ προῆγον ὡς ἐπὶ Λουσσῶν· καὶ παραγενόμενοι πρὸς τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, ὃ κεῖται μὲν μεταξὺ Κλείτορος καὶ Κυναίθης, ἄσυλον δὲ νενόμισται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀνετείνοντο διαρπάσειν τὰ θρέμματα τῆς θεοῦ, καὶ τἄλλα τὰ περὶ τὸν ναόν. οἱ δὲ Λουσσιάται, νουνεχῶς δόντες τινὰ τῶν κατασκευασμάτων τῆς θεοῦ, παρῃτήσαντο τὴν τῶν Αἰτωλῶν ἀσέβειαν, καὶ τὸ μηδὲν παθεῖν ἀνήκεστον. οἱ δὲ δεξάμενοι, παραχρῆμα ἀναζεύξαντες, προεστρατοπέδευσαν τῇ τῶν Κλειτορίων πόλει.

reuocarentur, qui ad moenia accedebant: neque autem moenia defendere ii ſinebant, qui per portam magna vi ſe inferebant. Has ob cauſſas, quum vrbis cito potiti eſſent Aetoli, inter multa ſcelera, quae vbi tum patrarunt, vnum hoc facinus iuſtiſſimum ediderunt: quod eos a quibus introducti in proditam ſibi vrbem fuerant, primos occiderunt, eorumque bona diripuerunt. ſimili vero modo et erga alios omnes ſe geſſerunt. ac tandem in ciuium domicilia immigrantes, fortunas omnes eorum, velut parietibus effoſſis exhauſerunt: multos etiam Cynaethenſium tormentis affecerunt, quos vel pecuniam, vel exquiſitam ſupellectilem, vel aliquid aliud pretioſi habere abſconditum putabant. deinde poſtquam Cynaethenſes in hunc modum cruciaſſent, praeſidio ad cuſtodiam murorum relicto, caſtra mouerunt, ac Luſſos iter inſtituerunt. et quum ad Dianae fanum inter Clitorem et Cynaetham ſitum peruenißent, quod aſyli religione Graeci colunt, ſacrum deae pecus diripere, ac cetera circa fanum, contenderunt. Luſſiatae, data prudenter ſacrae ſuppellectilis parte, furorem impium Aetolorum, ne quid grauius in ſe conſuleretur, auerterunt. Illi, quod dabatur accepto, motis extemplo ſignis, ante Clitoriorum vrbem metantur caſtra.

19. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγὸς Ἄρατος, ἐξαπέστειλε μὲν πρὸς Φίλιππον παρακαλῶν βοηθεῖν, συνῆγε δὲ τοὺς ἐπιλέκτους, μετεπέμπετο δὲ Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων τοὺς διατεταγμένους κατὰ τὰς ὁμολογίας. οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὸ μὲν πρῶτον παρεκάλουν τοὺς Κλειτορίους, ἀποστάντας τῶν Ἀχαιῶν, αἱρεῖσθαι τὴν πρὸς αὐτοὺς συμμαχίαν. τῶν δὲ Κλειτορίων ἁπλῶς οὐ προσιεμένων τοὺς λόγους, προσβολὰς ἐποιοῦντο· καὶ προσερείδοντες τὰς κλίμακας τοῖς τείχεσι, κατεπείραζον τῆς πόλεως. ἀμυνομένων δὲ γενναίως καὶ τολμηρῶς τῶν ἔνδον, εἴξαντες τοῖς πράγμασιν, ἀνεστρατοπέδευσαν, καὶ προαγαγόντες αὖθις, ὡς ἐπὶ τὴν Κύναιθαν, ὁμοίως τὰ θρέμματα τῆς θεοῦ περισύραντες ἀπήγαγον. καὶ τὸ μὲν πρῶτον παρεδίδοσαν τοῖς Ἠλείοις τὴν Κύναιθαν· οὐ βουλομένων δὲ προσδέξασθαι τῶν Ἠλείων, ἐπεβάλοντο μὲν δι' αὑτῶν κατέχειν τὴν πόλιν, στρατηγὸν ἐπιστήσαντες Εὐριπίδην. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν δείσαντες ἐκ τῶν προσαγγελλομένων τὴν ἐκ Μακεδονίας βοήθειαν, ἐμπρήσαντες τὴν πόλιν ἀπηλλάγησαν· καὶ προσῆγον αὖθις ὡς ἐπὶ τὸ Ῥίον, ταύτῃ κρίνοντες ποιεῖσθαι τὴν διάβασιν. ὁ δὲ Ταυρίων, πυνθανόμενος τὴν τῶν Αἰτωλῶν εἰσβολὴν, καὶ τὰ περὶ τὴν Κύναιθαν πεπραγμένα· θεωρῶν δὲ τὸν Δημήτριον τὸν Φάριον ἀπὸ τῶν νήσων εἰς τὰς Κεγχρεὰς καταπεπλευκότα· παρεκάλει τοῦτον βοηθῆσαι τοῖς Ἀχαιοῖς

19. Eodem tempore praetor Achaeorum Aratus, miſſis ad Philippum qui auxilia poſcerent, ipſe extraordinarios cogebat: et parata ex foedere ſubſidia a Lacedaemoniis atque Meſſeniis arceſſebat. Aetoli a Clitoriis initio petere, vt foedere Achaïco renuntiantes societatem ſecum inirent deinde quum penitus conditionem aſpernarentur, vi illos aggrediuntur, et ſcalis admotis ſuperare muros, atque in vrbem ingredi conantur verum oppidanis forti conſtantique animo moenia defenſantibus, fortunae concedentes, caſtra mouent: inde Cynaetham rurſus petunt et agros populati, ſacrum deae pecus abigunt. ipſum oppidum principio Eleis tradere voluerunt; his vero quod dabatur repudiantibus cuſtodiendae vrbis, impoſito illi Euripide, impetum ceperunt. at mox, ſubeunte iterum animos metu, ob acceptum nuntium de auxiliaribus Macedonum copiis cremata vrbe, diſcedunt Rhium inde repetunt, quod traiicere ex eo loco in Aetoliam conſtituerant. Taurion impreſſione Aetolorum cognita, et omnibus quae Cynaethae admiſerant ſceleribus, Demetrium Pharium quem ex inſulis Cycladibus Cenchreas appuliſſe intellexerat, hortari coepit adferendum Achaeis auxilium et vt lembis ſuis per Iſthmum

Ἀχαιοῖς· καὶ διῶθμήσαντα τὰς λέμβους, ἐπιτίθεσθαι τῇ τῶν Αἰτωλῶν διαβάσει. ὁ δὲ Δημήτριος λυσιτελῆ μὲν, οὐκ εὐσχήμονα δὲ πεποιημένος τὴν ἀπὸ τῶν νήσων ἐπάνοδον, διὰ τὸν τῶν Ῥοδίων ἐπ' αὐτὸν ἀνάπλουν, ἄσμενος ὑπήκουσε τῷ Ταυρίωνι, προσδεξαμένου ἐκείνου τὴν εἰς τὴν ὑπέρβασιν τῶν λέμβων δαπάνην. οὗτος μὲν οὖν ὑπεριθμήσας, καὶ δυσὶ καθυστερήσας ἡμέραις τῆς τῶν Αἰτωλῶν διαβάσεως, προκατασύρας τινὰς τόπους τῆς παραλίας τῆς τῶν Αἰτωλῶν, κατήχθη πάλιν εἰς τὴν Κόρινθον. Λακεδαιμόνιοι δὲ τὸ μὲν πέμπειν τὰς βοηθείας κατὰ τὴν διάταξιν, ἐνεκάκησαν· βραχεῖς δέ τινας παντελῶς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, στοχαζόμενοι τοῦ δοκεῖν μόνον, ἐξέπεμψαν. Ἄρατος δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς ἔχων, πολιτικώτερον ἢ στρατηγικώτερον ὑπὲρ τῶν παρόντων ἐβουλεύσατο. μέχρι γὰρ τούτου τὴν ἡσυχίαν ἦγε, προσανέχων καὶ μεμνημένος τῆς προγεγενημένης συμφορᾶς, ἕως οὗ πάντα διαπραξάμενοι κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις οἱ περὶ τὸν Σκόπαν καὶ Δορίμαχον ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκείαν, καίπερ διὰ τόπων ποιούμενοι τὰς πορείας εὐεπιθέτων καὶ στενῶν, καὶ μονοὺ σαλπικτοῦ δεομένων. Κυναιθεῖς δὲ μεγάλοις ἀτυχήμασιν ὑπ' Αἰτωλῶν καὶ μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσόντες, ὅμως πάντων ἀνθρώπων ἔδοξαν ἠτυχηκέναι δικαιότατοι.

traductis, Aetolos dum traiiciunt, aggrederetur. Demetrius, qui persequentes Rhodios fugiens, e Cycladibus insulis non minus dedecoris quam praedae retulerat, Taurioni nec inuitus assentitur: quum praesertim sumtum in traiectionem lemborum faciendum, Taurion in se susciperet. verum superato Isthmo, quum Aetoli biduo prius traiicere occupassent, incursionibus factis in quaedam loca agri Aetolorum littori proxima, in portum Corinthiorum iterum se Demetrius recipit. Lacedaemonii, auxilia quae fuerant imperata submittere, prae animi prauitate, negligunt: paucos dumtaxat quosdam equites peditesque dicis modo caussa misisse contenti. Aratus postquam Achaeorum copiae ad eum conuenerunt, ita in hoc negotio se gessit, vt insignem ciuili prudentia virum, potius quam strenuum ducem agnosceres. tantisper enim quietum se tenuit, euentum rei opperiens, acceptae prius cladis memor, donec Scopas et Dorimachus omnibus quae destinauerant confectis, in patriam reuerterunt. quum tamen per loca arcta, et insidiis nata iter haberent, vbi vel solus tubicen ad victoriam sufficiebat. Porro Cynaethenses magno infortunio, magnisque calamitatibus ab Aetolis affecti, dignissimi hisce malis, supra omnes homines, quibus aduersa vnquam contigerunt, sunt existimati.

20. Ἐπει-

20. Ἐπειδὴ δὲ κοινῇ τὸ τῶν Ἀρκάδων ἔθνος ἔχει τινὰ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἐπ᾽ ἀρετῇ φήμην, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐν τοῖς ἔθεσι καὶ βίοις φιλοξενίαν καὶ φιλανθρωπίαν, μάλιστα δὲ διὰ τὴν εἰς τὸ θεῖον εὐσέβειαν· ἄξιον βραχὺ διαπορῆσαι περὶ τῆς Κυναιθέων ἀγριότητος· πῶς ὄντες ὁμολογουμένως Ἀρκάδες, τοσοῦτο κατ᾽ ἐκείνους τοὺς καιροὺς διήνεγκαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὠμότητι καὶ παρανομίᾳ; Δοκοῦσι δέ μοι, διότι τὰ καλῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπινενοημένα, καὶ φυσικῶς συντεθεωρημένα περὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀρκαδίαν, ταῦτα δὴ πρῶτοι καὶ μόνοι τῶν Ἀρκάδων ἐγκατέλιπον. μουσικὴν γάρ, τήν γε ἀληθῶς μουσικήν, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὄφελος ἀσκεῖν, Ἀρκάσι δὲ καὶ ἀναγκαῖον. οὐ γὰρ ἡγητέον, μουσικήν, ὡς Ἔφορος φησὶν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ὅλης πραγματείας, οὐδαμῶς ἁρμόζοντα λόγον αὐτῷ ῥίψας, ἐπ᾽ ἀπάτῃ καὶ γοητείᾳ παρεισῆχθαι τοῖς ἀνθρώποις· οὐδὲ τοὺς παλαιοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων αὐλὸν καὶ ῥυθμὸν εἰς τὸν πόλεμον ἀντὶ σάλπιγγος εἰκῇ νομιστέον εἰσαγαγεῖν· οὐδὲ τοὺς πρώτους Ἀρκάδων εἰς τὴν ὅλην πολιτείαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μὴ μόνον παισὶν οὖσιν, ἀλλὰ καὶ νεανίσκοις γενομένοις ἕως τριάκοντ᾽ ἐτῶν, κατ᾽ ἀνάγκην σύντροφον ποιεῖν αὐτήν, τἄλλα τοῖς βίοις ὄντας αὐστη-

20. Quoniam vero gens Arcadum aliquam virtutis opinionem apud Graecos obtinet non solum propter mores et instituta vitae erga hospites omnesque homines laudabilia verum etiam ob pietatem erga numen vel maxime: non alienum sit de feritate Cynaethensium pauca disserere, et quo factum sit, vt qui sine dubio Arcades erant, crudelitate ac scelere omnes eius aetatis Graecos, longo adeo interuallo superarent. Mihi quidem, euasisse tales videntur, quod praeclara maiorum inuenta, quaeque conuenienter naturae omnium qui Arcadiam colunt obseruata fuerant, primi et soli ex vniuersis Arcadibus deseruissent. Studium enim Musicae (veram intelligo Musicam,) amplecti, quum omnibus mortalibus sit vtile, tum Arcadibus etiam est necessarium. Neque enim arbitrari debemus, quod Ephorus vniuersae scriptionis initio ait, vocem effutiens minime ipso dignam; Musicam ad fraudem et deceptionem hominibus fuisse excogitatam. neque item existimandum, veteres Lacedaemonios et Cretenses loco tubae tibiam et rhythmum ad bella sine caussa vsurpasse. aut primos Arcades sine ratione in Republica sua formanda Musicae tantum tributum iuisse, vt quum ceteris vitae institutis vterentur seuerissimis; in Musica tamen erudiri non solum pueros iuberent; verum etiam adolescentes ac iuuenes ad annum vsque tri-

ροτάτους.

ρατάτες. ταῦτα γὰρ πᾶσιν ἐςὶ γνώριμα, καὶ συνήθη, διότι σχεδὸν παρὰ μόνοις Ἀρκάσι, πρῶτον μὲν οἱ παῖδες ἐκ νηπίων ᾄδειν ἐθίζονται κατὰ νόμες τὲς ὕμνες καὶ παιᾶνας, οἷς ἕκασοι κατὰ τὰ πάτρια τὲς ἐπιχωρίες ἥρωας καὶ θεὲς ὑμνῦσι· μετὰ δὲ ταῦτα τὲς Φιλοξένε καὶ Τιμοθέε νόμες μανθάνοντες, πολλῇ φιλοτιμίᾳ χορεύσι κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐλοῖς ἐν τοῖς θεάτροις, οἱ μὲν παῖδες, τὲς παιδικὲς ἀγῶνας, οἱ δὲ νεανίσκοι, τὲς τῶν ἀνδρῶν λεγομένες. ὁμοίως γε μὴν καὶ παρ' ὅλον τὸν βίον τὰς ἀγωγὰς τὰς ἐν ταῖς συνεσίαις, ἐχ ἕτω ποιῦνται διὰ τῶν ἐπεισάκτων ἀκροαμάτων, ὡς δι' αὐτῶν ἀνὰ μέρος ᾄδειν ἀλλήλοις προσάττοντες. καὶ τῶν μὲν ἄλλων μαθημάτων ἀρνηθῆναί τι μὴ γινώσκειν, ἐδὲν αἰσχρὸν ἡγῦνται· τήν γε μὴν ᾠδὴν ἔτ' ἀρνηθῆναι δύνανται, διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν· ἔθ' ὁμολογῦντες ἀποτρίβεσθαι, διὰ τὸ τῶν αἰσχρῶν παρ' αὐτοῖς νομίζεσθαι τῦτο. καὶ μὴν ἐμβατηρίας μετ' αὐλῦ καὶ τάξεως ἀσκῦντες, ἔτι δ' ὀρχήσεις ἐκπονῦντες μετὰ κοινῆς ἐπιςροφῆς καὶ δαπάνης κατ' ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς θεάτροις, ἀποδείκνυνται τοῖς αὐτῶν πολίταις οἱ νέοι.

21. Ταῦτα δή μοι δοκῦσιν οἱ πάλαι προεισαγαγεῖν ἐ τρυφῆς καὶ περιεσίας χάριν· ἀλλὰ θεωρῦντες μὲν τὴν ἑκάςων αὐτεργίαν, καὶ συλλήβδην τὸ τῶν

gesimum. Nam vt notum vsuque compertum est omnibus, soli ferme sunt Arcades, apud quos pueri primo ab ipsa infantia ex legibus assuefiant hymnos et paeanes canere; quibus more patrio singuli suos heroas et deos concelebrant. deinde Philoxeni ac Timothei nomos addiscentes, quot annis per Liberalia ipsi in theatris cum salutatione et tibiis, summo studio puerilia quae vocant ludicra pueri agitant; iuvenes, quae dicuntur virorum. Similiter et in vniuersa vita, quoties conuiuantur, non tam adscititiis acroamatis sese oblectant, quam ipsi per se cantionibus. quas sua quemque vice canere alius alii imperant. et ceterarum quidem disciplinarum aliquam se tenere si quis negauerit, probri loco non ducunt: at cantandi peritiam, neque negare possunt; quia discendi necessitas omnibus incumbit: neque peritiam fatentes, quo minus canant, vllam excusationem afferre; quoniam turpe id moribus ipsorum habetur. Quin etiam ad praeliares modulos cum tibia et ordinata acie se exercentes, saltationibus ad haec operam nauantes, cura sumtuque publico; quot annis prodeunt iuuenes in theatrum, vt suae industriae specimen ciuibus edant.

21. Quae quidem videntur mihi instituisse antiqui, non ad luxum, neque ex superuacuo: sed quia cernerent singulos Arcadum operi manum assidue admouere, et vt paucis dicam, vi-

βίων

βίων ἐπίπονον καὶ σκληρὸν, θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν ἠθῶν αὐστηρίαν, ἥ τις αὐτοῖς παρέπεται διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ψυχρότητα καὶ συγνότητα τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς τόποις ὑπάρχουσαν, ᾧ συνεξομοιοῦσθαι πεφύκαμεν πάντες ἄνθρωποι κατ' ἀνάγκην. οὐ γὰρ δι' ἄλλην, διὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν κατὰ τὰς ἐθνικὰς καὶ τὰς ὁλοσχερεῖς διαστάσεις πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρομεν, ἤθεσί τε καὶ μορφαῖς καὶ χρώμασιν, ἔτι δὲ τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῖς πλείστοις. βουλόμενοι δὲ μαλάττειν καὶ κιρνᾷν τὸ τῆς φύσεως αὔθαδες καὶ σκληρὸν, τά τε προειρημένα πάντα παρεισήγαγον, καὶ πρὸς τούτοις συνόδους κοινὰς καὶ θυσίας πλείστας ὁμοίως ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ κατείθισαν, ἔτι δὲ χοροὺς παρθένων ὁμοῦ καὶ παίδων· καὶ συλλήβδην, πᾶν ἐμηχανήσαντο, σπεύδοντες τὸ τῆς ψυχῆς ἀτέραμνον διὰ τῆς τῶν ἐθισμῶν κατασκευῆς ἐξημεροῦν καὶ πραΰνειν. ὧν Κυναιθεῖς ὀλιγωρήσαντες εἰς τέλος, καὶ ταῦτα πλείστης δεόμενοι τῆς τοιαύτης ἐπικουρίας, διὰ τὸ σκληρότατον παρὰ πολὺ τῆς Ἀρκαδίας ἔχειν ἀέρα καὶ τόπον, πρὸς αὐτὰς δὲ τὰς ἐν ἀλλήλοις παρατριβὰς καὶ φιλοτιμίας ὁρμήσαντες, τέλος ἀπεθηριώθησαν οὕτως, ὥστε μηδ' ἐν ὁποιᾳοῦν γεγονέναι τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἀσεβήματα μείζονα καὶ συνεχέστερα.

tam degere laborioſam ac duram: notam etiam haberent auſteritatem morum, quam ipſis conciliat aëris qualitas, quo in pleriſque locis vtuntur frigidiore et triſtiore: quum ita ſit natura comparatum, vt cvelo habitationis conſimiles neceſſario omnes euadamus. Haec namque, non alia cauſſa vlla eſt, cur pro varietate nationum et vt quaeque inuicem longiſſimis diſtant interuallis, ita plurimum inuicem, moribus, formis, coloribus maxima denique parte inſtitutorum mortales differamus. Vt igitur naturae rigorem hunc toruitatemque ac duritiem aliquo temperamento emollirent, ea quae iam commemorauimus in vſum inuexerunt: praeterea communibus conuentibus ſacris quam plurimis viros pariter ac mulieres aſſuefecerunt: puerorum inſuper ac puellarum vna ſaltantium choros inſtituerunt: et vt verbo expediam, quo poſſent durum illud atque ingratum animi robur cultura morum manſuefacere ac mitigare, quiduis ſunt moliti. Haec ergo quum penitus neglexiſſent Cynaethenſes, qui praeſertim, quod ex omnibus Arcadibus coelo ſoloque vtantur longe inclementiſſimo, hoc ſubſidio prae ceteris indigebant: atque iidem ad mutuas offenſiones et acres contentiones, animos conuertiſſent: ad extremum vſque eo ſunt efferati, vt neque maiora, neque frequentiora ſummae impietatis ſcelera in vlla Grae-

σημεῖον

σημεῖον δὲ τῆς Κυναιθέων ἀτυχίας περὶ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τῆς τῶν ἄλλων Ἀρκάδων τοῖς τοιούτοις τῶν ἐπιτηδευμάτων δυσχερεστήσεως. καθ' οὓς γὰρ καιροὺς τὴν μεγάλην σφαγὴν ποιήσαντες Κυναιθεῖς, ἐπρέσβευσαν πρὸς Λακεδαιμονίους, εἰς ἃς πόλεις ποτὲ Ἀρκαδικὰς εἰσῆλθον κατὰ τὴν ὁδὸν, οἱ μὲν ἄλλοι παραχρῆμα πάντες αὐτοὺς ἐξεκήρυξαν· Μαντινεῖς δὲ μετὰ τὴν μεταλλαγὴν αὐτῶν, καὶ καθαρμὸν ἐποιήσαντο, καὶ σφάγια περιήνεγκαν τῆς τε πόλεως κύκλῳ, καὶ τῆς χώρας πάσης. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρήσθω, χάριν τοῦ μηδεμίαν πόλιν τὸ κοινὸν ἦθος διαβάλλεσθαι τῶν Ἀρκάδων· ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ μὴ νομίσαντας ἐνίους τῶν κατοικούντων τὴν Ἀρκαδίαν περιουσίας χάριν τὰ κατὰ μουσικὴν ἐπὶ πλεῖον ἀσκεῖσθαι παρ' αὐτοῖς, ὀλιγωρεῖν ἐγχειρῆσαι τούτου τοῦ μέρους. ἔτι δὲ καὶ Κυναιθέων ἕνεκα· ἵν', ἄν ποτ' αὐτοῖς ὁ Θεὸς εὖ δῷ, τραπέντες πρὸς παιδείαν ἡμερώσειαν αὐτοὺς, καὶ μάλιστα ταύτης πρὸς μουσικήν. οὕτω γὰρ μόνως ἂν λήξαιεν τῆς τότε περὶ αὐτοὺς γενομένης ἀγριότητος. Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τὰ περὶ Κυναιθέων ὑποπίπτοντα δεδηλώκαμεν, αὖθις ἐπὶ τὴν ἐκτροπὴν ἐπάνιμεν.

22. Αἰτωλοὶ μὲν οὖν τοιαῦτα διεργασάμενοι κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἧκον εἰς τὴν οἰκείαν

canicarum vrbium exſtiterint. Singularem vero quamdam hac in parte Cynaethenſium exſtitiſſe infelicitatem, quum interim reliqui Arcades inſtituta eorum huiuſcemodi vehementer improbarent, indicio hoc fuerit. Nam quo tempore Cynaethenſes poſt perpetratam illam magnam caedem, legatos Lacedaemonem miſerunt; ſimulatque aliquam ex vrbibus Arcadiae intraſſent, aliarum quidem omnium ciues, extemplo vt excederent, praeconis voce edixerunt: Mantinenſes vero hoc amplius poſt illorum exitum luſtrauerunt ſeſe, et victimas circa vrbem atque agros ſuos circumtulerunt. Haec dicta nobis ſunto, ne qua ciuitas publicos Arcadum mores vituperare aggrediatur: ſimul, ne forte aliquis populorum Arcadiae, ratus ſtudia muſicae ex ſuperuacuo ad delitias apud ipſos coli, negligere eam diſciplinae partem incipiat. poſtremo ipſorum quoque Cynaethenſium cauſſa: vt ſi quando clementius cum ipſis DEUS egerit, ad ſtudia diſciplinarum conuerſi, praecipue autem ad eam partem quae circa Muſicam verſatur, ipſi ſeſe manſuefaciant. Nulla enim alia ratio eſt, qua veterem illam priorum temporum feritatem poſſint exuere. Sed nos expoſitis quae tunc Cynaethenſibus acciderunt, eo vnde ſumus digreſſi iam redeamus.

22. Igitur Aetoli his rebus in Peloponneſo confectis, ſine diſcrimine in patriam reuerte-

ἀσφα-

ἀσφαλῶς. Φίλιππος δὲ μετὰ δυνάμεως βοηθῶν τοῖς Ἀχαιοῖς παρῆν εἰς Κόρινθον· ὑστερήσας δὲ τοῦ καιροῦ, ἀπέστειλε βιβλιαφόρους πρὸς πάντας τοὺς συμμάχους, παρακαλῶν πέμπειν ἑκάστους παρ' αὐτὸν εἰς Κόρινθον κατὰ σπουδὴν τοὺς βουλευσομένους ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων. αὐτὸς δ' ἀναζεύξας ὡς ἐπὶ Τεγέας προῆγε, πυνθανόμενος τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς σφαγὰς καὶ ταραχὰς ἐμπεπτωκέναι πρὸς ἀλλήλους. Οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι συνήθεις ὄντες βασιλεύεσθαι, καὶ πάντως τοῖς προεστῶσι πειθαρχῶν, τότε προσφάτως μὲν ἠλευθερωμένοι δι' Ἀντιγόνου, βασιλέως δὲ οὐχ ὑπάρχοντος παρ' αὐτοῖς, ἐστασίαζον πρὸς σφᾶς, πάντες ὑπολαμβάνοντες ἴσον αὐτοῖς μετεῖναι τῆς πολιτείας. τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς, οἱ μὲν δύο τῶν Ἐφόρων ἄδηλον εἶχον τὴν γνώμην, οἱ δὲ τρεῖς ἐκοινώνουν τοῖς Αἰτωλοῖς τῶν πραγμάτων, πεπεισμένοι διὰ τὴν ἡλικίαν τὸν Φίλιππον οὐδέπω δυνήσεσθαι τοῖς κατὰ τὴν Πελοπόννησον πράγμασιν ἐπαρκεῖν. ἐπεὶ δ' οἱ μὲν Αἰτωλοὶ παρὰ τὴν προσδοκίαν αὐτῶν ἐκ Πελοποννήσου ταχεῖαν ἐποιήσαντο τὴν ἐπάνοδον, ὁ δὲ Φίλιππος ἐκ Μακεδονίας ἔτι θᾶττον τὴν παρουσίαν, ἀπιστοῦντες οἱ τρεῖς ἑνὶ τῶν δυοῖν Ἀδειμάντῳ, διὰ τὸ συνειδέναι μὲν σφίσι πάσας τὰς ἐπιβολὰς, μὴ λίαν δὲ τοῖς γιγνομένοις εὐδοκεῖν· ἠγωνίων, μὴ συνεγγίσαντος τοῦ βασιλέως πάντα τὰ πραττόμενα πρὸς τὸν Φίλιππον

runt. Inter haec Philippus ad ferendam opem Achaeis Corinthum peruenit: fed quia tardior aduentus rerum gerendarum occafiones illi ademerat; tabellariis ad omnes focios miffis, eos rogauit, vt fuos quisque ad fe celeriter mitterent, de falute publica in commune fecum deliberaturos. Ipfe Tegeam verfus caftra mouet; quod intellexerat Lacedaemonios domi tumultuari et occifionibus mutuis inuicem graffari. Lacedaemonii enim regio imperio femper affueti et dominantium iugi obfequio, recentem tunc temporis libertatem ope Antigoni confecuti, regem nullum iam habentes, dum pari iure effe in ciuitate omnes aequum putant, feditionem inter fe agitabant. Principio duobus ex Ephoris quam in partem inclinarent palam non facientibus, tres alii ad Aetolos res trahere: tenerioris adhuc aetatis Philippum effe rati, quam vt regendis Peloponnefi rebus par effe poffet. vbi vero exfpectatione ipforum citius e Peloponnefo Aetoli excefferunt; et multo etiam citius e Macedonia Philippus aduenit: tres illos fidem Adimanti (is erat alter e duobus) fufpectam habentes; quod omnium inceptorum confcius parum fibi illa placere oftenderat; animi follicitudo ingens inuafit; ne poftquam rex Philippus acceffiffet propius, omnia illi quae fuerant acta aperiret. Itaque

λιππον

λιππον ἐξηγήσεται. δι' ἃ δὴ συλλαλήσαντές τισι τῶν νέων, ἐκήρυττον εἰς τὸ τῆς Χαλκιοίκου τέμενος μετὰ τῶν ὅπλων προϊέναι τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις, ὡς τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τὴν πόλιν παραγιγνομένων. ταχὺ δὲ διὰ τὸ παράδοξον ἀθροισθέντων, δυσαρεστῶν Ἀδείμαντος τοῖς γινομένοις, ἐπειρᾶτο προπορευθεὶς παρακαλεῖν καὶ διδάσκειν· διότι πρώην ἔδει τὰ κηρύγματα ταῦτα καὶ τοὺς ἀθροισμοὺς τοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις παραγγέλλειν, καθ' ὃν καιρὸν τοὺς Αἰτωλοὺς πολεμίους ὄντας ἠκούομεν τοῖς ὅροις τῆς χώρας ἡμῶν συνεγγίζειν, οὐ νῦν, ὅτε Μακεδόνας, τοὺς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας, πυνθανόμεθα πλησιάζειν μετὰ τοῦ βασιλέως. ἔτι δ' αὐτοῦ ταῦτ' ἀνακρουομένου, προσπεσόντες οἱ παρακεκλημένοι τῶν νέων, τοῦτόν τε συνεκέντησαν, καὶ μετὰ τοῦτον Σθενέλαον, Ἀλκαμένην, Θυέστην, Βιωνίδαν, ἑτέρους τῶν πολιτῶν καὶ πλείους. οἱ δὲ περὶ Πολυφόντην, καί τινες ἅμα τούτοις, ἐμφρόνως προϊδόμενοι τὸ μέλλον, ἀπεχώρησαν πρὸς τὸν Φίλιππον.

23. Ταῦτα δὲ πράξαντες, εὐθέως ἔπεμπον οἱ προεστῶτες Ἔφοροι τῶν πραγμάτων, τοὺς κατηγορήσοντας πρὸς τὸν Φίλιππον τῶν ἀνῃρημένων, καὶ παρακαλέσοντας αὐτὸν ἐπισχεῖν τὴν παρουσίαν, ἕως ἂν ἐκ τοῦ γεγονότος κινήματος εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἔλθῃ τὰ κατὰ τὴν πόλιν· γινώσκειν δὲ,

conſilio cum nonnullis e iuventute communicato, praeconio edicunt; vt quoniam vrbi Macedones immineant, quicumque per aetatem apti eſſent, ad Mineruae Chalcioeci fanum omnes cum armis ſe conferrent. quum propter rei nouitatem cito armati conueniſſent, inique hoc ferens Adimantus, agmen ſedulo praeire, et officii ſui turbam admonere, ac dicere; Nuper huiusmodi praeconiis locum fuiſſe, et edictis, quae congregari in armis eos iuberent, quando Aetoli hoſtes noſtri ad fines ditionis accedere nuntiabantur: non nunc cum Macedones, adeo praeclare de nobis meritos, ſervatores noſtros, proximare cum rege audimus. Adhuc ſermones huiusmodi exordiebatur Adimantus, cum iuuenes, quibus mandatum fuerat negotium, impetu in eum facto, gladiorum mucronibus eum conficiunt, et vna cum ipſo, Sthenelaum, Alcamenem, Thyeſtem, Bionidam, et plures alios e ciuibus. Polyphontes vero et nonnulli cum eo, exitum rei, qua prudentia erant, praeuidentes, ad Philippum ſe contulerunt.

23. Secundum iſta Ephori, rerum Spartae tunc potientes, ad Macedonem protinus miſerunt, qui occiſos criminarentur: orarent etiam, vt aduentum in vrbem tantiſper differret, donec res ciuitatis ſidente motu praeſentium turbarum, ad priorem ſtatum redi-

διότι πρόκειται διατηρεῖν αὐτοῖς πάντα τὰ δίκαια καὶ Φιλάνθρωπα πρὸς Μακεδόνας. Οἱ καὶ συμμίξαντες ἤδη περὶ τὸ Παρθένιον ὄρος ὄντι τῷ βασιλεῖ, διελέχθησαν ἀκολούθως ταῖς ἐντολαῖς. ὁ δὲ διακούσας παρεκάλεσε τοὺς ἥκοντας κατὰ σπουδὴν ποιήσασθαι τὴν εἰς οἶκον ἐπάνοδον καὶ δηλοῦν τοῖς Ἐφόροις, ὅτι κατὰ τὸ συνεχὲς πορευθεὶς, αὐτὸς μὲν ἐν Τεγέᾳ ποιήσεται τὴν στρατοπεδείαν· ἐκείνους δ' οἴεται δεῖν τὴν ταχίστην ἐκπέμπειν ἄνδρας ἀξιοχρέους, τοὺς κοινολογησομένους πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων. ποιησάντων δὲ τὸ προσαχθὲν τῶν ἀπαντησάντων, διακούσαντες τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως οἱ προεστῶτες τῶν Λακεδαιμονίων, ἐξέπεμψαν ἄνδρας δέκα πρὸς τὸν Φίλιππον. οἱ καὶ πορευθέντες εἰς τὴν Τέγεαν, καὶ παρελθόντες εἰς τὸ τοῦ βασιλέως συνέδριον, Ὠμίου προεστῶτος αὐτῶν, κατηγόρησαν μὲν τῶν περὶ τὸν Ἀδείμαντον, ὡς αἰτίων γεγονότων τῆς κινήσεως, πάντα δ' ὑπισχνοῦνται ποιήσειν αὐτῷ δὴ τῷ Φιλίππῳ τὰ κατὰ τὴν συμμαχίαν, καὶ μηδενὸς ἐν μηδενὶ Φανήσεσθαι δεύτεροι, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν, τῶν δοκούντων ἀληθινῶς αὐτῷ Φίλων ὑπάρχειν. οἱ μὲν οὖν Λακεδαιμόνιοι ταῦτα καὶ τούτοις παραπλήσια διαλεχθέντες, μετέστησαν. οἱ δὲ μετέχοντες τοῦ συνεδρίου, διεΦέροντο πρὸς ἀλλήλους ταῖς γνώμαις. καί τινες μὲν εἰδότες τὴν κακοπραγμοσύνην τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ, καὶ πεπεισμένοι, τοὺς περὶ τὸν

iſſent: pro certo interim haberet, propoſitum ipſis eſſe, fidem in omnibus atque amicitiam Macedonibus praeſtare. Ad montem Parthenium iam rex peruenerat, quando iſti cum eo congreſſi, mandatis quae acceperant convenientes ſermones habuerunt. ille, auditis quae afferebant, qui venerant, domum ipſos extemplo reuerſos, Ephoris ſignificare iubet; ſe quidem continuato itinere, caſtra Tegeae facturum: officii vero illorum eſſe ducere, vt quamprimum eiusmodi viros mittant, qui de inſtantibus negotiis ſecum poſſint conſultare. quum regis mandato legati paruiſſent, Lacedaemoniorum principes viros decem ad Philippum miſerunt. Hi Tegeam profecti, et in concilium regis admiſſi, (Omias caput legationis erat;) Adimantum, tanquam tumultus auctorem accuſare inſtiterunt: ipſi vero Philippo omnia ſe officia ſociorum praeſtituros recipiunt; neque commiſſuros, vt de beneuolentia erga ipſum vlli populo, ex iis quos ſibi vere amicos eſſe confidat, debere concedere poſſint videri. haec ſimiliaque his locuti Lacedaemonii, exceſſerunt. Qui concilio intererant, diſſidere ſententiis. nonnulli malam Spartanorum mentem notam habentes; gnari praeterea Adimantum cum ceteris propter ſuarum partium amorem fuiſſe occiſos;

Ἀδεί-

Ἀδείμαντον ἀπολωλέναι διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὔνοιαν, τούς τε Λακεδαιμονίους ἐπιβεβλῆσθαι κοινοπραγεῖν τοῖς Αἰτωλοῖς, συνεβούλευον τῷ Φιλίππῳ, παράδειγμα ποιῆσαι τοὺς Λακεδαιμονίους, χρησάμενον αὐτοῖς τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ Ἀλέξανδρος Θηβαίοις ἐχρήσατο εὐθέως παραλαβὼν τὴν ἀρχήν. ἕτεροι δὲ τῶν πρεσβυτέρων τὴν μὲν τοιαύτην ὀργὴν βαρυτέραν ἀπέφαινον εἶναι τῶν γεγονότων, ἐπιτιμῆσαι δὲ δεῖν τοῖς αἰτίοις, καὶ μεταστησάμενον τούτους, ἐγχειρίσαι τὸ πολίτευμα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῖς αὐτοῦ φίλοις.

24. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ πᾶσιν· εἰ χρὴ τοῦ βασιλέως λέγειν τὰς τότε γνώμας· οὐ γὰρ εἰκὸς ἑπτακαιδεκαέτη παῖδα περὶ τηλικούτων δύνασθαι πραγμάτων διευκρινεῖν· ἀλλ᾽ ἡμῖν μὲν καθήκει τοῖς γράφουσι, τὰς κυρούσας τὰ διαβούλια γνώμας ἀνατιθέναι τοῖς προεστῶσι τῶν ὅλων· τοὺς μέν τοί γε ἀκούοντας αὐτοὺς χρὴ συνυπονοεῖν, διότι τῶν συνόντων, καὶ μάλιστα τῶν παρακειμένων εἰκός ἐστιν εἶναι τὰς τοιαύτας ὑποθέσεις καὶ διαλήψεις· ὧν Ἀράτῳ τὶς ἐπιεικέστατ᾽ ἂν προσάπτοι τὴν τότε ῥηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως γνώμην. ὁ γὰρ Φίλιππος, τὰ μὲν κατ᾽ ἰδίαν τῶν συμμάχων εἰς αὐτοὺς ἀδικήματα καθήκειν ἔφησεν αὐτῷ, μέχρι λόγου καὶ γραμμάτων διορθοῦν καὶ συνεπισημαίνεσθαι. τὰ δὲ πρὸς τὴν κοινὴν ἀνήκοντα συμμα-

ad haec, Lacedaemonios consiliorum societatem cum Aetolis inire voluisse: Philippo auctores erant, vt seueritatis exemplum in Lacedaemonios statueret; neque aliter eos tractaret, quam vt olim Thebanos Alexander, statim post susceptum regnum. alii e senioribus dicere, grauius id supplicium fore, quam pro commerita noxa: in auctores tamen seditionis animaduertendum, iisque de statione depulsis, Rempubl. et omnes magistratus regis amicis esse tradendos.

24. Post omnes rex infit; si modo regi tribui debent quae tum dicebantur sententiae: neque enim simile est veri, id aetatis puerum, annorum vix septemdecim statuere de tantis rebus posse. verum vt nos qui res gestas componimus, sententias quae in deliberationibus et consiliis sumendis ratae fuerunt, adscribere iis par est, qui rerum summae praesunt: sic qui audiunt, simul illud taciti cogitare debent, per esse verisimile, huiusmodi sententias a familiaribus principum, et iis maxime, qui deliberantibus assident, proficisci. ex omnibus autem Arato potissimum sententiam, quae tunc a rege dicta, aequissimus quisque adscripserit. Dixit igitur rex; iniurias quas sibi inuicem socii inferrent, in tantum ad se pertinere, vt et verbis apud praesentes, et literis ad absentes malo medeatur, et se quoque ea quae geruntur notare atque ob-

χίαν, ταῦτ' ἔφη μόνα δεῖν κοινῆς ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τυγχάνειν ὑπὸ πάντων. Λακεδαιμονίων δὲ μηδὲν εἰς τὴν κοινὴν συμμαχίαν ἐκφανὲς ἡμαρτηκότων, ἐπαγγελλομένων δὲ πάντα καὶ ποιεῖν τὰ δίκαια πρὸς ἡμᾶς· οὐ καλῶς ἔχον εἶναι, τὸ βουλεύεσθαί τι περὶ αὐτῶν ἀπαραίτητον. καὶ γὰρ ἄτοπον, τὸν μὲν πατέρα, πολεμίων ὄντων κρατήσαντα, μηδὲν ποιῆσαι δεινόν· αὐτὸν δ' ἐφ' οὕτω μικραῖς αἰτίαις ἀνήκεστόν τι βουλεύεσθαι περὶ αὐτῶν. ἐπικυρωθείσης δὲ ταύτης τῆς γνώμης, τοῦ δεῖν παριδεῖν τὸ γεγονὸς, εὐθέως ὁ βασιλεὺς Πετραῖον τὸν αὐτοῦ φίλον, ἅμα τοῖς περὶ τὸν Ὠμίαν ἐξαπέστειλε, παρακαλέσοντα τοὺς πολλοὺς, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ Μακεδόνας εὐνοίας, ἅμα δὲ δώσοντα καὶ ληψόμενον τοὺς ὅρκους περὶ συμμαχίας· αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως ἀναζεύξας προῆγε πάλιν ὡς ἐπὶ Κόρινθον· καλὸν δεῖγμα τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως τοῖς συμμάχοις ἐκτιθέμενος ἐν τῇ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀποφάσει.

25. Καταλαβὼν δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν συμμαχίδων παραγεγονότας εἰς τὴν Κόρινθον, συνήδρευε καὶ διελάμβανε μετὰ τούτων, τί δεῖ ποιεῖν, καὶ πῶς χρῆσθαι τοῖς Αἰτωλοῖς. Ἐγκαλούντων δὲ Βοιωτῶν μὲν, ὅτι συλήσαιεν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἰτωνίας ἱερὸν, εἰρήνης ὑπαρχούσης· Φωκέων δὲ, διότι στρατεύσαντες ἐπ' Ἄμβρυσον

seruare significet. at quae communem societatem attingant, ea vero esse dixit, quae sola ad totius concilii curam pertinerent, vt iis prospiciant, atque remedium afferant. Quum igitur Lacedaemonii, nihil quod quidem appareat, aduersus communem societatem deliquerint; sed contra polliceantur, omnia se nobis quae iusta et aequa fuerint, praestituros; nullam esse caussam cur erga eos inexorabilem se praebeat. absurdum enim futurum, si quos pater hostes a se victos nulla re laesisset; in eosdem propter leues adeo caussas, durius aliquid ipse consuleret. Postquam ea sententia obtinuisset, quae negligi quod acciderat volebat, extemplo rex Petraeum e cohorte amicorum cum Omia misit, qui populum hortaretur, vt in sua et Macedonum amicitia manerent: simul societatem praestito exactoque iureiurando vt firmarent: ipse cum exercitu Corinthum reuertitur: postea quam egregium animi sui propositum luculente sociis per ea probasset, quae de Lacedaemoniis statuerat.

25. Corinthi eos nactus qui a sociis ciuitatibus illuc missi fuerant, communiter cum illis de rebus praesentibus consultabat, et quonam modo erga Aetolos se gererent. Quum autem a Boeotis accusarentur Aetoli, quod Mineruae Itoniae fanum pacis tempore spoliassent: a Phocensibus, quod ad occupandas Ambrysum et

καὶ

καὶ Δαύλιον, ἐπιβάλοιντο καταλαβέσθαι τὰς πόλεις· Ἠπειρωτῶν δὲ, καθότι πορθήσαιεν αὐτῶν τὴν χώραν· Ἀκαρνάνων δὲ παραδεικνυόντων, τίνα τρόπον συστησάμενοι πρᾶξιν ἐπὶ Θύρεον νυκτὸς ἔτι, καὶ προσβαλεῖν τολμήσαιεν τῇ πόλει· πρὸς δὲ τούτοις Ἀχαιῶν ἀπολογιζομένων, ὡς καταλάβοιντο μὲν τῆς Μεγαλοπολίτιδος Κλάριον, πορθήσαιεν δὲ διεξιόντες τὴν Πατραιέων καὶ Φαραιέων χώραν, διαρπάσαιεν δὲ Κύναιθαν, συλήσαιεν δὲ τὸ τῆς ἐν Λουσοῖς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, πολιορκήσαιεν δὲ Κλειτορίους, ἐπιβουλεύσαιεν δὲ κατὰ μὲν θάλατταν Πύλῳ, κατὰ δὲ γῆν ἄρτι συνοικιζομένῃ τῇ Μεγαλοπόλει τῶν Ἰλλυριῶν, ἀνάστατον αὐτὴν ποιῆσαι· διακούσαντες τούτων οἱ τῶν συμμάχων σύνεδροι, πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐκφέρειν ἐβουλεύσαντο τοῖς Αἰτωλοῖς τὸν πόλεμον. Προθέμενοι δὲ τὰς προειρημένας αἰτίας ἐν τῷ δόγματι, προκατεβάλοντο ψήφισμα· προσδιασαφοῦντες, ὅτι συναντήσουσι τοῖς συμμάχοις, εἰς ἣν ἂν κατέχωσιν αὐτῶν Αἰτωλοὶ χώραν ἢ πόλιν, ἀφ' οὗ Δημήτριος ὁ Φιλίππου κατὰ φύσιν πατὴρ μετήλλαξε. παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν καιρῶν ἠναγκασμένους ἀκουσίως μετέχειν τῆς Αἰτωλῶν συμπολιτείας, ὅτι πάντας τούτους ἀποκαταστήσουσιν εἰς τὰ πάτρια πολιτεύματα, χώραν ἔχοντας καὶ πόλεις τὰς αὐτῶν ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἐλευθέρους ὄντας, πολιτείαις καὶ νόμοις

Daulium vrbes expeditionem fuſcipere non eſſent veriti: ab Epirotis, quod agrum ipſorum vaſtaſſent: quum etiam demonſtrarent Acarnanes, quomodo Aetoli vt proditam ſibi quorumdam perfidia vrbem Thyreum noctu caperent, invadere illam eſſent auſi: ad haec quum expoſuiſſent Achaei, quomodo Clarium in agro Megalopolitano cepiſſent; Patraeenſium et Pharaeenſium agros in tranſitu populati eſſent, Cynaetham diripuiſſent, Dianae templum Luſſis expilaſſent; Clitorios obſediſſent; inſidias etiam feciſſent, mari quidem, Pylo, terra vero, Megalopoli Illyriorum, quam tunc cum maxime incolis frequentari coeptam Aetoli funditus voluerant euertere: haec inquam omnia vbi in communi concilio fuiſſent expoſita, bellum iis eſſe indicendum omnes vno ore conſenſerunt. Igitur, ſuperioribus omnibus belli cauſſis in prima parte decreti commemoratis, tenore eodem poſtea ſcitum ſubiiciunt: quo paratos ſe oſtendunt in ſociorum gratiam, occurrere ad quemcumque agrum, aut quamcumque vrbem ditionis nunc Aetolorum, quam poſt mortuum Demetrium Philippi patrem occupaſſent. Similiter ſi qui temporibus coacti, praeter voluntatem ſe Aetolis contribuiſſent; omnibus his priſtinam Reipubl. formam ſe reddituros, vt et agros ſuos et vrbes ſine praeſidio tenerent, liberi, absque vlla tributi pen-

χρωμένες τοῖς πατρίοις· συνακαινιεῖσθαι δὲ καὶ τοῖς Ἀμφικτυόσιν ἔγραψαν τὰς νόμες, καὶ τὴν περὶ τὸ ἱερὸν ἐξεσίαν, ἣν Αἰτωλοὶ παρῄρηνται νῦν, βελόμενοι τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν ἐπικρατεῖν αὐτοί.

26. Τέτε δὲ τε δόγματος κυρωθέντος, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑκατοςῆς καὶ τετταρακοςῆς Ὀλυμπιάδος, ὁ μὲν συμμαχικὸς προσαγορευόμενος πόλεμος, ἀρχὴν εἰλήφει δικαίαν, καὶ πρέπεσαν τοῖς γεγονόσιν ἀδικήμασιν. οἱ δὲ σύνεδροι παραχρῆμα πρεσβευτὰς ἐξαπέςελλον πρὸς τὰς συμμάχες, ἵνα παρ' ἑκάςοις διὰ τῶν πολλῶν ἐπικυρωθέντος τε δόγματος, ἐκφέρωσι πάντες τοῖς Αἰτωλοῖς τὸν ἀπὸ τῆς χώρας πόλεμον. ἔπεμψε δὲ καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς ἐπιςολὴν ὁ Φίλιππος, διασαφῶν, ἵν' εἴ τι λέγειν δίκαιον ἔχωσιν ὑπὲρ τῶν ἐγκαλεμένων, ἔτι καὶ νῦν συνελθόντες διὰ λόγε ποιῶνται τὴν διεξαγωγήν. εἰ δ' ὑπειλήφασι, διότι χωρὶς κοινε δόγματος λεηλατεσι καὶ πορθεσι πάντας, ὲκ ἀμύνασθαι τὰς ἀδικεμένες· ἐὰν δ' ἀμύνωνται, νομισθήσεσθαι τέτες κατάρχειν τε πολέμε· πάντων αὐτὰς εὐηθεςάτες εἶναι. νομισάμενοι δ' οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἄρχοντες τὴν ἐπιςολὴν ταύτην, τὸ πρῶτον ἐλπίσαντες ὲχ ἥξειν τὸν Φίλιππον, συνέθεντο ῥητὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ πρὸς τὸ Ῥίον ἀπαντήσεσι. γνόντες δὲ παραγενόμενον, ἀπέσει-

ſitatione viuerent, legibus atque inſtitutis patriis ciuitatem adminiſtrarent. Amphictyones etiam ſe adiuturos in legum ſuarum inſtauratione: et in ſubiiciendo poteſtati ipſorum templo, quod eis Aetoli ademerant, et ſacrae aedis et omnium ad ipſam ſpectantium potiri cupientes.

26. Hoc decreto tunc temporis facto, (is erat annus primus Olympiadis centeſimae quadrageſimae,) bellum ſociale principium habuit, iuſtum et ex Aetolorum iniuriis conflatum. Miſit et concilium publicum extemplo legatos ad vrbes ſocias, vt firmato vbique populi ſuffragiis decreto quod factum fuerat, omnes in ſua quoque regione bellum Aetolis indicerent. Aetolos etiam per literas Philippus monuit, vt ſi quae iuſta haberent, quibus dilui obiecta crimina poſſent, vel nunc in publico illa conuentu exponerent, et controuerſiam colloquio dirimerent. Quod ſi exiſtimarent, quia absque publico decreto depraedentur depopulenturque omnium agros, iniuriam non eſſe vlturos quos laceſſerent; aut ſi vindictam laeſi parent, primos belli auctores eos iri habitum; omnium ſtultiſſimos ipſos eſſe. Hac epiſtola accepta Aetolorum principes, rati primo non venturum Philippum, diem certam conſtituerunt, qua Rhium congregarentur. deinde Philippi aduentu cognito, miſſo nuntio ſignifica-

λαν γραμματοφόρον διασαφᾶντες, ὡς ἐ δύνανται πρὸ τῆς τῶν Αἰτωλῶν συνόδε δι᾽ αὐτῶν ἐδὲν ὑπὲρ τῶν ὅλων οἰκονομεῖν. Οἱ δ᾽ Ἀχαιοὶ συνελθόντες εἰς τὴν καθήκεσαν σύνοδον, τό τε δόγμα πάντες ἐπεκύρωσαν, καὶ τὸ λάφυρον ἐπεκήρυξαν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. προσελθόντος δὲ τε βασιλέως πρὸς τὴν βελὴν ἐν Αἰγίῳ, καὶ διαλαληθέντος διὰ πλειόνων, τὰ λεχθέντα μετ᾽ εὐνοίας ἀπεδέξαντο, καὶ τὰ προϋπάρχοντα φιλάνθρωπα τοῖς προγόνοις ἀνενεώσαντο πρὸς αὐτὸν τὸν Φίλιππον.

27. Κατὰ δὲ τὲς αὐτὲς καιρὲς Αἰτωλοὶ συνάψαντος τε τῶν ἀρχαιρεσιῶν χρόνε, στρατηγὸν αὐτῶν εἵλοντο Σκόπαν, ὃς ἐγεγόνει πάντων τῶν προειρημένων ἀδικημάτων αἴτιος. ὑπὲρ ὧν ἐκ οἶδα, πῶς χρὴ λέγειν. τὸ γὰρ κοινῷ μὲν δόγματι μὴ πολεμεῖν, πανδημεὶ δὲ στρατεύοντας ἄγειν καὶ φέρειν τὰ τῶν πέλας· καὶ κολάζειν μὲν μηδένα τῶν αἰτίων, στρατηγὲς δ᾽ αἱρεῖσθαι καὶ τιμᾶν τὲς προεστῶτας τῶν τοιέτων ἔργων· ἐμοὶ μὲν δοκεῖ τῆς πάσης γέμειν κακοπραγμοσύνης. τί γὰρ ἂν ἄλλο τις τὰς τοιαύτας κακίας ὀνομάσειε; δῆλον δ᾽ ἔσται τὸ λεγόμενον ἐκ τέτων. Λακεδαιμόνιοι τὴν Καδμείαν Φοιβίδε παρασπονδήσαντος, τὸν μὲν αἴτιον ἐζημίωσαν, τὴν δὲ φρερὰν ἐκ ἐξήγαγον· ὥσπερ λυομένης τῆς ἀδικίας διὰ τῆς τε πράξαντος βλάβης· παρὸν

runt, ante legitimum Aetolorum coetum de publicis rebus ſtatuendi quicquam non habere ſe poteſtatem. Achaei poſtquam ſtatum tempus conuentus ipſorum appetiit, in vnum coacti, et decretum vniuerſi confirmarunt; et ius eſſe ſpolia capiendi ab Aetolis, voce praeconis edixerunt. et quum rex Aegium ad concilium veniſſet, multosque ibi ſermones habuiſſet, beneuole eius oratio eſt excepta, et amicitiae iura, quae fuerant genti Achaeorum cum eius maioribus, omnia cum Philippo ſunt renouata.

27. Circa idem tempus Aetoli, ad ſolennia ſua coacti comitia, praetorem creant Scopam, qui auctor fuerat omnium ante expoſitarum iniuriarum. qua de re quid dicam, equidem neſcio. Nam decreto publico non gerere bellum, quum interea feras cuncta paſſim aliorum agasque: et criminoſorum neminem puniens, imperium iis deferas, eosque dignitatibus augeas, qui ad ſcelera id genus patranda duces ſe praebuerunt; meo quidem iudicio, facinus eſt omnis maleficii plenum. quo enim alio nomine huiusmodi actiones vitioſas nomines? Quod ſentio, manifeſtius ex his poterit intelligi. Lacedaemonii quum Cadmeam Phoebidas fraude et perfidia occupaſſet, a noxio quidem poenas exegerunt; ceterum Cadmea praeſidium non eduxerunt: tanquam expiatum eſſet admiſſum ſcelus damno auctoris: at-

τἀναντία ποιεῖν· τοῦτο γὰρ διέφερε τοῖς Θηβαίοις. πάλιν ἐκήρυττον ἀφιέναι τὰς πόλεις ἐλευθέρας καὶ αὐτονόμους, κατὰ τὴν ἐπὶ Ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην· τοὺς δ' ἁρμοστὰς οὐκ ἐξῆγον ἐκ τῶν πόλεων. Μαντινεῖς φίλους ὄντας καὶ συμμάχους ἀναστάτους ποιήσαντες, οὐκ ἔφασαν ἀδικεῖν, ἐκ μιᾶς πόλεως εἰς πλείους αὐτοὺς διοικίσαντες. Ἄνοια μετὰ κακίας, τὸ δοκεῖν, ἐάν τις αὐτὸς ἐπιμύῃ, μηδὲ τοὺς πέλας ὁρᾶν. ἀμφοτέροις τοίνυν ὁ ζῆλος οὗτος τῆς πολιτείας, αἴτιος κατέστη τῶν μεγίστων συμπτωμάτων. ὃν οὐδαμῶς οὐδαμῇ ζηλωτέον, οὔτε κατ' ἰδίαν οὔτε κοινῇ, τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος χρηματίσας τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀνέζευξε μετὰ δυνάμεως ἐπὶ Μακεδονίας, σπεύδων ἐπὶ τὴν παρασκευὴν τῶν πρὸς τὸν πόλεμον· οὐ μόνον τοῖς συμμάχοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι διὰ τοῦ προειρημένου ψηφίσματος καλὰς ἐλπίδας ὑποδεικνύων πρᾳότητος καὶ μεγαλοψυχίας βασιλικῆς.

qui in poteſtate eorum erat contrarium eius facere; idque vt fieret, Thebanorum intererat. Iterum iidem tempore pacis ab Antalcida factae, praeconio ſignificarunt, dimittere ſe liberas ciuitates vt ſuis legibus vtantur: et tamen harmoſtas ex vrbibus non reuocarunt. Quum Mantinenſium ſociorum atque amicorum ſuorum ſtatum atque vrbem funditus euertiſſent, nihil ſe iniuriae commiſiſſe dictitabant: qui quidem ex vno oppido in plura eos diſtribuiſſent. Enimuero amentia eſt cum malitia coniuncta, ſi quis putet, cum ipſe oculos nictatione obnubat, ne alios quidem oculis vti. His igitur inſtitutis vſus in ſuae Reip. adminiſtratione vterque ille populus, maximas ſibi calamitates acciuit. quae quidem inſtituta, nemo neque privatim neque publice vllo modo vmquam aemulari debet, qui quidem recte ſibi conſulere cupiat. Philippus, vbi operam Achaeis dedit, cum exercitu in Macedoniam eſt reuerſus, ad praeparandum bellum ingenti ſtudio contendens: magna non ſociis dumtaxat, verum omnibus in vniuerſum Graecis clementiae et regiae magnanimitatis ſpe oſtenſa, quando illud de quo diximus decretum promulgauit.

28. Ταῦτα δ' ἐπράττετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιρούς, καθ' οὓς Ἀννίβας γεγονὼς ἤδη κύριος τῶν ἐντὸς Ἴβηρος ποταμοῦ πάντων, ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὴν Ζακανθαίων πόλιν. εἰ μὲν οὖν τὰς πρώτας ἐπιβολὰς τὰς Ἀννίβου

28. Porro haec tum gerebantur, quando Hannibal deuictis trans Iberum omnibus, aduerſus Saguntinorum vrbem ſe comparabat. quod ſi Hannibalis prima incepta rebus geſtis Graecorum ſtatim a principio

τοῖς

ταῖς Ἑλληνικαῖς πράξεσιν ἀπ' ἀρχῆς εὐθέως ἐπιπεπλέχθαι συνέβαινε, δῆλον ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ περὶ τούτων ἂν ἡμᾶς ἐναλλὰξ ἔδει, καὶ κατὰ παράθεσιν τοῖς Ἰβηρικοῖς, πεποιῆσθαι τὴν ἐξήγησιν, ἀκολουθοῦντας τοῖς καιροῖς. ἐπεὶ δὲ ταῦτε κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὴν Ἀσίαν, τάς τε ἀρχὰς τῶν πολέμων τούτων ἰδίας εἰλήφει, τὰς δὲ συντελείας κοινάς· καὶ τὴν ἐξήγησιν περὶ αὐτῶν ἐκρίναμεν ποιήσασθαι κατ' ἰδίαν, ἕως ἂν ἐπὶ τὸν καιρὸν ἔλθωμεν τοῦτον, ἐν ᾧ συνεπλάκησαν αἱ προειρημέναι πράξεις ἀλλήλαις, καὶ πρὸς ἓν τέλος ἤρξατο καὶ τὴν ἀναφορὰν ἔχειν. οὕτω γὰρ ἥτε περὶ τὰς ἀρχὰς ἑκάστων ἔσαι διήγησις σαφής, ἥτε συμπλοκὴ καταφανής, περὶ ἧς ἐν ἀρχαῖς ἐνεδειξάμεθα, παραδείξαντες, πότε καὶ πῶς καὶ δι' ἃς αἰτίας γέγονε· λοιπὸν ἤδη κοινὴν ποιήσασθαι περὶ πάντων τὴν ἱστορίαν. ἐγένετο δὲ ἡ συμπλοκὴ τῶν πράξεων περὶ τὴν τοῦ πολέμου συντέλειαν, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς Ὀλυμπιάδος. διὸ καὶ μετὰ ταῦτα κοινῇ τοῖς καιροῖς ἀκολουθοῦντες ἐξηγησόμεθα· τὰ δὲ πρὸ τοῦ κατ' ἰδίαν, ὡς εἶπον· προσαναμιμνήσκοντες μόνον τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ δεδηλωμένων, ἵνα μὴ μόνον εὐπαρακολούθητος, ἀλλὰ καὶ καταπληκτικὴ γίνηται τοῖς προσέχουσιν ἡ διήγησις.

29. Φίλιππος δὲ παραχειμάζων ἐν Μακεδονίᾳ, κατέγραφε

fuiſſent immiſta; nemo dubitat fuiſſe nobis ſuperiore libro de his verba per vices facienda; vt temporis ratione habita, rebus Hiſpanicis, Graecanica velut e regione apponeremus. Sed quoniam res Italiae, Graeciae et Aſiae, cauſſas quidem bellorum ſeparatas habuerunt, exitus vero communes: nos quoque ſeparatim de iis agendum duximus; donec ad illud perveniamus tempus, quo res iam dictae in vnum ſunt miſtae, et ad vnum eumdemque finem referri omnes ſunt coeptae. hoc enim modo, et principia ſingularum rerum clarius explicabuntur, et illa commiſtio erit illuſtrior, quam initio oſtendi. vbi declaratum, quando, quomodo, quasve ob cauſſas, ea contigerit. ac deinceps communem rerum omnium hiſtoriam contexemus. ea autem commiſtio circa belli huius finem contigit, anno tertio Olympiadis CXL. idcirco ſequentia quidem conuenienter temporibus coniunctim narrabimus: antecedentia vero, ſeparatim, vt iam dixi: obiter tantum in memoriam reuocatis, quae circa tempora eadem fuiſſe geſta ſuperiore libro oſtendimus. vt non facilis tantum ſit narratio, ſed etiam admirationem apud attentos lectores inueniat.

29. Philippus dum hiberna ageret in Macedonia, ad ſu-

τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν μέλλουσαν χρείαν ἐπιμελῶς. ἅμα δὲ τούτοις ἠσφαλίζετο τὰ πρὸς τοὺς ὑπερκειμένους τῆς Μακεδονίας Βαρβάρους. μετὰ δὲ ταῦτα συνελθὼν πρὸς Σκερδιλαΐδαν, καὶ τολμηρῶς δοὺς αὑτὸν εἰς τὰς χεῖρας, διελέγετο περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας. καὶ τὰ μὲν ὑπισχνούμενος αὐτῷ συγκατασκευάσειν τῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πραγμάτων, τὰ δὲ κατηγορῶν τῶν Αἰτωλῶν, ὄντων εὐκατηγορήτων, ῥαδίως ἔπεισε συγχωρεῖν τοῖς παρακαλουμένοις. Μήποτε γὰρ οὐδὲν διαφέρει τὰ κατ᾽ ἰδίαν ἀδικήματα τῶν κοινῶν, ἀλλὰ πλήθει μόνον καὶ μεγέθει τῶν συμβαινόντων· καὶ γὰρ κατ᾽ ἰδίαν τὸ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον, τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην, διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας. ὃ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι περὶ τοὺς Αἰτωλούς. συνθέμενοι γὰρ τῷ Σκερδιλαΐδᾳ δώσειν τι τῆς λείας μέρος, ἐὰν συνεισβάλῃ μετ᾽ αὐτῶν εἰς τὴν Ἀχαΐαν· πεισθέντος καὶ ποιήσαντος τοῦτο, διαρπάσαντες τὴν τῶν Κυναιθέων πόλιν, καὶ πολλὰ περιελασάμενοι σώματα καὶ θρέμματα, τὸν Σκερδιλαΐδαν οὐδενὸς μερίτην ἐποίησαν τῶν ἁλόντων. διόπερ ὑποκειμένης ἐκ τούτων αὐτῷ τῆς ὀργῆς, βραχέα προσαναμνήσαντος τοῦ Φιλίππου, ταχέως ὑπήκουσε καὶ συνέθετο μεθέξειν τῆς κοινῆς συμμαχίας· ἐφ᾽ ᾧ λαμβάνειν μὲν εἴκοσι τά-

turum bellum exercitus summo studio conscribebat: simul Macedoniam aduersus Barbaros illi imminentes muniebat. Deinde cum Scerdilaïda congressus, temere atque audacter fidei illius se permittens, de amicitia et pace cum illo egit. ac partim auxilium illi pollicitans ad obtinenda quaedam loca in Illyrico; partim Aetolos incusans, quae sane benigna materia erat, haut difficulter hominem perpulit, vt postulatis suis annueret. Nihil enim admodum priuatorum iniuriae a publicis differunt, nisi multitudine et magnitudine delictorum. Nam et qui priuatim ad scelerum et latrociniorum societatem coierunt, hoc potissimum modo perire solent, cum fidem inter se non seruant, et vt summatim dicam, pacta mutua violant. quod ipsum etiam Aetolis tunc vsu venit. Pacti enim Aetoli cum Scerdilaïda partem aliquam praedae, si ad expeditionem Achaïcam vna secum vellet proficisci, se ei daturos: quum is conditionem accepisset impleuissetque: illi vrbe Cynaethensium direpta, et qua mancipiorum, qua pecorum magna praeda abacta, nullius penitus eorum quae capta fuerant Scerdilaïdae partem vllam dederunt. magnam igitur ille ex ea re iram animo concipere. cuius vbi memoriam ei Philippus paucis reuocasset, extemplo morem ei gessit, et ad communem societatem sese adiuncturum pro-

λαντα

λαντα κατ' ἐνιαυτὸν, πλεῖν δὲ λέμβοις τριάκοντα, καὶ πολεμεῖν τοῖς Αἰτωλοῖς κατὰ θάλατταν.

30. Ὁ μὲν οὖν Φίλιππος περὶ ταῦτα διέτριβεν. οἱ δ' ἐξαποσταλέντες πρέσβεις πρὸς τοὺς συμμάχους, ἀφικόμενοι πρῶτον εἰς Ἀκαρνανίαν, ἐτύγχανον τούτοις. οἱ δ' Ἀκαρνᾶνες, τό τε δόγμα γνησίως συνεπεκύρωσαν, καὶ τὸν ἀπὸ χώρας πόλεμον ἐξήνεγκαν τοῖς Αἰτωλοῖς, καίπερ τούτοις, εἰ καί τισιν ἑτέροις, δίκαιον ἦν συγγνώμην ἔχειν, ὑπερτιθεμένοις καὶ καταμέλλουσι, καὶ καθόλου δεδιόσι τὸν ἀπὸ τῶν ἀστυγειτόνων πόλεμον· καὶ διὰ τὸ παρακεῖσθαι μὲν συντερμονοῦντας τῇ τῶν Αἰτωλῶν χώρᾳ· πολὺ δὲ μᾶλλον, διὰ τὸ κατ' ἰδίαν εὐχειρώτους ὑπάρχειν· τὸ δὲ μέγιστον, διὰ τὸ μικροῖς ἔμπροσθεν χρόνοις πεῖραν εἰληφέναι τῶν δεινοτάτων, διὰ τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς ἀπέχθειαν. ἀλλά μοι δοκοῦσιν οἱ γνήσιοι τῶν ἀνδρῶν, καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν οὐδέ ποτε περὶ πλείονος οὐθὲν ποιεῖσθαι τοῦ καθήκοντος· ὅπερ Ἀκαρνᾶνες ἐν τοῖς πλείστοις καιροῖς, οὐδενὸς τῶν Ἑλλήνων ἧττον, εὑρίσκονται διατετηρηκότες, καίπερ ἀπὸ μικρᾶς ὁρμώμενοι δυνάμεως. οἷς οὐκ ὀκνητέον κατὰ τὰς περιστάσεις κοινωνεῖν πραγμάτων· σπευστέον δὲ μᾶλλον, εἰ καί τισιν ἑτέροις τῶν Ἑλλήνων· καὶ γὰρ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, στάσιμον ἔχουσί τι καὶ φιλελεύθερον. Ἠπειρῶται δὲ ἐκ παραθέσεως ἀκούσαντες τῶν

misit his legibus; vt annua vicena talenta acciperet; et vt triginta lemborum classe, bellum cum Aetolis mari gereret.

30. Dum in his occupatur Philippus, legati, ad socios missi Acarnaniam primo adeunt, cumque illis agunt. qui et decretum pro sua parte candido simplicique animo affirmarunt; et vt hominibus ditionis suae, bellum esset cum Aetolis edixerunt. At enim si quis erat populus cui par esset ignoscere procrastinanti, cunctanti, atque adeo metuenti bellum cum finitimis suscipere, hic profecto erat: nam et proximi sunt Aetolis, finibus eorum contermini: et quod maius est, ipsi per se facile possunt debellari: tum autem, quod rei caput, non multis ante annis propter odium Aetolorum grauissima infortunia inuenerant. Sed mihi videntur qui ingenio sunt liberali atque ingenuo, neque priuatim neque publice pluris facere quicquam honestate; cuius in maximis quibusque fere periculis rationem habuisse Acarnanes, (etsi virium non magna ipsis fiducia aderat) non minus quam vllos alios e Graecis inuenias. Vt in aduersis dubitare nemo debeat, societatem cum his inire tam facile, quam cum vlla alia Graecorum gente; nam et priuatim et publice constantes et amantes libertatis reperiuntur. Epirotae e contrario, legatione audita,

πρέσβεων,

πρέσβεων, τὸ μὲν δόγμα παραπλησίως ἐπεκύρωσαν· τὸν δὲ πόλεμον ἐκφέρειν ἐψηφίσαντο τοῖς Αἰτωλοῖς, ἐπειδὰν καὶ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς ἐξενέγκῃ. τοῖς δὲ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν πρεσβευταῖς ἀπεκρίθησαν, ὅτι δέδοκται τοῖς Ἠπειρώταις, διατηρεῖν πρὸς αὐτοὺς τὴν εἰρήνην· ἀγεννῶς καὶ ποικίλως χρώμενοι τοῖς πράγμασιν. ἀπεστάλησαν δὲ καὶ πρὸς βασιλέα Πτολεμαῖον πρέσβεις· οἱ παρακαλέσοντες αὐτὸν, μήτε χρήματα πέμπειν τοῖς Αἰτωλοῖς, μήτ᾽ ἄλλο μηδὲν χορηγεῖν κατὰ Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων.

31. Μεσσήνιοι δὲ, δι᾽ οὓς ὁ πόλεμος τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, τοῖς παραγενομένοις πρὸς αὐτοὺς ἀπεκρίθησαν, ὅτι τῆς Φιγαλέας κειμένης ἐπὶ τοῖς ὅροις αὐτῶν, καὶ ταττομένης ὑπ᾽ Αἰτωλοὺς, οὐκ ἂν ἐπιδέξαιντο τὸν πόλεμον, πρὶν ἢ ταύτην ἀπ᾽ Αἰτωλῶν ἀποσπασθῆναι τὴν πόλιν. περὶ δὲ τῆς ἀποφάσεως ταύτης κατίσχυσαν, οὐδαμῶς εὐδοκούντων τῶν πολλῶν, (Αἰτωλῶν) οἱ ἐφορεύοντες, Οἶνις καὶ Νίκιππος, καί τινες ἕτεροι τῶν ὀλιγαρχικῶν· ἀγνοοῦντες καὶ πολὺ παραπαίοντες τοῦ δέοντος, κατά γε τὴν ἐμὴν γνώμην. Ἐγὼ γὰρ φοβερὸν μὲν εἶναι φημὶ τὸ πολεμεῖν, οὐ μὴν οὕτω γε φοβερὸν, ὥστε πᾶν ὑπομένειν χάριν τοῦ μὴ προσδέξασθαι πόλεμον. ἐπεὶ τί καὶ θρασυνόμεθα τὴν ἰσηγορίαν καὶ παῤῥησίαν καὶ τὸ τῆς ἐλευθερίας ὄνομα πάντες, εἰ μηδὲν ἔσται προυργιαίτερον τῆς εἰρήνης; οὐδὲ γὰρ Θηβαίους ἐπαινοῦμεν

decretum illi quidem pariter confirmarunt: at bellum Aetolis indicere tunc decreuerunt, quando et Philippus indixiſſet: Aetolorum vero legatis reſponderunt, ſtatuiſſe ſe pacem cum ipſis ſeruare: neque generoſe neque conſtanter in eo ſe gerentes. Miſſi vero ſunt et ad Ptolemaeum regem legati, qui peterent ab ipſo, ne Aetolos aut pecunia aut vlla ope alia contra Philippum et ſocios adiuuaret.

31. Meſſenii propter quos primo bellum inceperat, legatis qui ad ſe venerant reſponderunt; quum finibus ſuis Phigalea immineat, vrbs ditionis Aetolorum, non ante bellum fore ſe ſuſcepturos, quam vrbem hanc ab Aetolorum concilio diuulſiſſent. Hoc autem decretum ab inuita multitudine expreſſerunt Oenis et Nicippus Aetolorum Ephori, et alii nonnulli qui paucorum potentiae fauebant. perperam illi quidem, vt iudicium meum eſt, a recta via conſiliorum procul aberrantes. Nam metuendum eſſe bellum, equidem non abnuo: ſed non vſque adeo metuendum, vt eius vitandi gratia omnia velis ſuſferre. quo enim iuris aequabilitas nobis, et facultas ex aequo dicendi quae ſentias, quo libertatis nomen, quae ferociter admodum iactitamus, ſi nihil eſt omnium quod potius ducamus pace? neque enim Thebanos

κατὰ

κατὰ τὰ Μηδικὰ, διότι τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποςάντες κινδύνων, τὰ Περσῶν εἵλοντο διὰ τὸν Φόβον· ἐδὲ Πίνδαρον, τὸν συναποΦηνάμενον αὐτοῖς ἄγειν τὴν ἡσυχίαν, διὰ τῶνδε τῶν ποιημάτων· τὸ κοινόν τις ἀςῶν ἐν εὐδίᾳ τιθεὶς, ἐρευνασάτω μεγαλάνορος Ἡσυχίας τὸ Φαιδρὸν Φάος. δόξας γὰρ παραυτίκα πιθανῶς εἰρηκέναι, μετ᾽ ἐ πολὺ πάντων αἰχίςην εὑρέθη καὶ βλαβερωτάτην πεποιημένος ἀπόΦασιν. εἰρήνη γὰρ μετὰ μὲν τἔ δικαίε καὶ πρέποντος, κάλλισόν ἐςι κτῆμα καὶ λυσιτελέςατον· μετὰ δὲ κακίας ἢ δελείας ἐπονειδίςε, πάντων αἴχισον καὶ βλαβερώτατον.

32. Οἱ δὲ τῶν Μεσσηνίων προεςῶτες ὀλιγαρχικοὶ, καὶ ςοχαζόμενοι τἔ παραυτίκα κατ᾽ ἰδίαν λυσιτελἔς, Φιλοτιμότερον τἔ δέοντος ἀεὶ διέκειντο πρὸς τὴν εἰρήνην. διὸ πολλὰς μὲν περιςάσεις καὶ καιρὲς ἔχοντες, ἐνίοτε δὲ καὶ Φόβες καὶ κινδύνες, διωλίσθανον. ἠθροίζετο δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν ταύτην ἀεὶ τὸ κεΦάλαιον αὐτοῖς, καὶ μεγίςαις ἐποίεν παλαίειν τὴν πατρίδα συμΦοραῖς. δοκῶ δ᾽ ἔγωγε τὴν αἰτίαν εἶναι ταύτην· ὅτι δυσὶ γειτνιῶντες ἔθνεσι τοῖς μεγίςοις τῶν κατὰ Πελοπόννησον, μᾶλλον δὲ σχεδὸν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, λέγω δὲ τῷ τε τῶν Ἀρκάδων καὶ τῷ τῶν Λακώνων· καὶ τἔ μὲν ἐχθρῶς καὶ

laudamus, qui belli Medici tempore, pericula refugientes pro communi Graeciae salute obeunda, prae formidine Persis se adiunxerunt. neque item Pindarum, qui sententiae illorum et ipse assentiens, de conseruanda quiete, in suis poëmatis sic ait: *Pro se quisque ciuium publicae tranquillitati consulens, quietis magnanimae laetum iubar requirito.* Pindarus enimuero quum repente visus esset dixisse aliquid quod merito omnes probarent, non multo post et turpissimae et damnosissimae sententiae auctor fuisse est compertus. Vt enim pace iusta et honesta nihil pulchrius, nihil vtilius: sic ea quam vel ignauia vel seruitus infamant, nihil neque turpius, neque magis noxium.

32. Verum qui rebus praeerant ex optimatum factione apud Messenios, dum praesentis suae priuatim vtilitatis rationem habent, maiore semper studio quam par erat pacem amplectebantur. itaque multos casus et aduersa tempora experti, metus etiam interdum et pericula, declinando euadebant: sed gliscente semper hac ratione mali summa, cum maximis calamitatibus luctari patriam coegerunt. cuius rei caussam arbitror istam esse: quod vicini quum essent duobus maximis totius Peloponnesi, imo vero omnium Graeciae, populis, Arcadibus nempe et Lacedaemoniis; quorum alteri iam inde a principio, cum eum agrum occuparunt,

ἀκαταλ-

ἀκαταλλάκτως ἀεί ποτε πρὸς αὐτοὺς ἔχοντος, ἐξ οὗ καὶ κατέχουν τὴν χώραν, τοῦ δὲ φιλικῶς καὶ κηδεμονικῶς· οὔτε τὴν πρὸς Λακεδαιμονίους ἔχθραν εὐγενῶς ἀνελάμβανον· οὔτε τὴν πρὸς Ἀρκάδας φιλίαν. λοιπὸν, ὅταν μὲν οὗτοι πρὸς ἀλλήλους ἢ πρὸς ἑτέρους πολεμοῦντες, ἐν περισπασμοῖς ἦσαν, ἐγένετο τὸ δέον αὐτοῖς. ἦγον γὰρ τὴν εἰρήνην ἀεὶ παρευδιαζόμενοι, διὰ τὴν τοῦ τόπου παράπτωσιν. ὅταν δ' εὔσχολοι καὶ ἀπερίσπαστοι Λακεδαιμόνιοι γενηθέντες, ἐτράπησαν πρὸς τὸ βλάπτειν αὐτούς· οὔτ' αὐτοὶ δι' αὑτῶν ἀντοφθαλμεῖν ἠδύναντο πρὸς τὸ βάρος τὸ Λακεδαιμονίων, οὔτε προκατασκευασάμενοι φίλους τοὺς ἀληθινῶς αὐτοῖς πάντα συνυποστησομένους, ἢ δουλεύειν ἠναγκάζοντο τούτοις ἀχθοφοροῦντες, ἢ φεύγοντες τὴν δουλείαν, ἀνάστατοι γίνεσθαι, λείποντες τὴν χώραν μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν. ὅπερ ἤδη πλεονάκις αὐτοῖς συνέβη παθεῖν, οὐ πάνυ πολλοῖς πρότερον χρόνοις. Εἴη μὲν οὖν οἱονεὶ συμφῦναι τὴν νῦν ὑπάρχουσαν κατάστασιν Πελοποννησίοις, ἵνα μηδενὸς δέῃ τῶν λέγεσθαι μελλόντων. ἐὰν δέ ποτε κίνησιν καὶ μετάστασιν σχῇ ταῦτα, μίαν ὁρῶ Μεσσηνίοις καὶ Μεγαλοπολίταις ἐλπίδα τοῦ δύνασθαι νέμεσθαι τὴν αὑτῶν χώραν τὸν πλείω χρόνον· ἐὰν συμφρονήσαντες κατὰ τὴν Ἐπαμι-

inimici eorum ſic erant, vt conciliari inuicem potuerint nunquam: alteri vero eos amabant, et ſalutem ipſorum curae habebant: neque inimicitias cum Lacedaemoniis generoſo animo exercuerunt: neque cum Arcadibus amicitiam coluerunt. Itaque ſi quando hi populi vel inter ſe, vel cum aliis bellum gerendo occuparentur, bene cum Meſſeniis agebatur: pace enim fruebantur ſemper, velut tantiſper ob interuenientis loci naturam tranquillo vehentes. quoties vero Lacedaemoniis fuit otium, poſtquam ab omni alia occupatione ſe expediiſſent, conuertendi animos ad perniciem Meſſeniorum; quum neque ipſi per ſe oculos contra poſſent attollere, ob grauem potentiam nominis Laconici: neque amicos ante ſibi comparaſſent, qui fortunae cuiuscumque aleam ex animo ſubire cum ipſis vellent: aut ſeruire Spartanis, baiulorum munia obeuntes, cogebantur: aut ſi iugum ſeruitutis pati recuſarent, extorres in exilium patria relicta, cum liberis atque vxoribus abire. quam quidem fortunam ſaepius iam illis experiri contigit, idque non multis ante haec tempora annis. Opto equidem, vt qui nunc eſt rerum ſtatus in Peloponneſo ita coaleſcat, adeoque illius amor animis hominum ingeneretur, vt iis quae iam dicam nihil ſit opus. Sed ſi aliquis aliquando motus, aut mutatio ſtatus contigerit, vnicam ſpem ſupereſſe video Meſſeniis et Arcadibus agri ſui lon-

νώνδα

...ὡνδε γνώμην, παντὸς καιρȣ̃ καὶ πράγματος ἕλωνται κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἀληθινῶς.

33. Ὁ δὲ λόγος ȣ̃τος ἔχει μὲν ἴσως καὶ διὰ τῶν πάλαι γεγονότων πίστιν. Οἱ γὰρ Μεσσήνιοι πρὸς ἄλλοις πολλοῖς, καὶ παρὰ τὸν τȣ̃ Διὸς τȣ̃ Λυκίȣ βωμὸν ἀνέθεσαν στήλην ἐν τοῖς κατ' Ἀριστομένην καιροῖς, καθάπερ καὶ Καλλισθένης φησὶ, γράψαντες τὸ ἐπίγραμμα τȣ̃το·

Πάντως ὁ χρόνος εὗρε δίκην ἀδίκῳ βασιλῆι,
Εὗρε δὲ Μεσσήνη σὺν Διὶ τὸν προδότην
Ῥηϊδίως. χαλεπὸν δὲ λαθεῖν θεὸν ἄνδρ' ἐπίορκον.
Χαῖρε Ζεῦ βασιλεῦ, καὶ σάου Ἀρκαδίαν.

Ἐπεὶ γὰρ τῆς αὑτῶν ἐστερήθησαν, οἱονεὶ περὶ δευτέρας πατρίδος, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, τοῖς θεοῖς εὐχόμενοι σώζειν τὴν Ἀρκαδίαν, τȣ̃τ' ἀνέθεσαν τὸ γράμμα· καὶ τȣ̃τ' εἰκότως ἐποίȣν. ȣ̓ γὰρ μόνον αὐτȣ̀ς Ἀρκάδες ὑποδεξάμενοι κατὰ τὴν ἔκπτωσιν τὴν ἐκ τῆς ἰδίας ὑπὸ τὸν Ἀριστομένειον πόλεμον, ὁμεστίȣς ἐποιήσαντο καὶ πολίτας, ἀλλὰ καὶ τὰς θυγατέρας ἐψηφίσαντο τοῖς ἐν ἡλικίᾳ διδόναι τῶν Μεσσηνίων. πρὸς δὲ τȣ́τοις ἀναζητήσαντες τὴν Ἀριστοκράτȣς τȣ̃ βασιλέως προδοσίαν ἐν τῇ μάχῃ τῇ καλȣμένῃ περὶ Τάφρον, αὐτόν τ' ἀνεῖλον, καὶ τὸ γένος αὐτȣ̃ πᾶν ἠφάνισαν. ȣ̓ μὴν ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῶν πάλαι

gum tempus poſſidendi; ſi Epaminondae conſilio vſi, omnium temporum omniumque rerum ſocietatem ſinceram inter ſe colant.

33. Atque hoc etiam ex veteri hiſtoria probari videtur poſſe. Meſſenii enim, vt alia omittam, etiam ad Iouis Lycaei aram temporibus Ariſtomenis columnam dedicarunt, in qua, teſte Calliſthene, huiusmodi epigramma fuit inſculptum:

Iniuſtum regem tempus non finit inultum:
Meſſenae iuuentus cum Ioue proditor eſt.
Perfacile: haut poterat periurus fallere numen.
Iupiter o ſalue: protege et Arcadiam.

amiſſa enim propria patria, deos orantes, credo, vt Arcadiam velut alteram ſuam patriam ſeruarent, hanc inſcriptionem poſuerunt. et merito illi quidem: nam belli Ariſtomenici tempore, Arcades non ſolum patria ſua extorres eos in ſuam ditionem acceperunt, ac ciuitate donarunt; ſed etiam filias ipſorum puberibus ſuis elocandas decreuerunt. ad haec, facta inquiſitione ſuper Ariſtocratis regis proditione in pugna quae dicitur ad foſſam, et ipſum necauerunt, et genus vniuerſum illius exſtinxerunt. Sed vt taceamus haec antiqua, notiſ-

τὰ τȣ-

τὰ τελευταῖα γεγονότα μετὰ τὸν Μεγάλης πόλεως καὶ Μεσσήνης συνοικισμὸν, ἱκανὴν ἂν παράσχῃ πίστιν τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις. καθ' ὃς γὰρ καιρὸς τῆς περὶ Μαντίνειαν μάχης τῶν Ἑλλήνων, ἀμφιδήριτον ἐχέσης τὴν νίκην διὰ τὸν Ἐπαμινώνδε θάνατον, ἐκώλυον Λακεδαιμόνιοι μετέχειν τῶν σπονδῶν Μεσσηνίες, ἀκμὴν σφετεριζόμενοι ταῖς ἐλπίσι τὴν Μεσσηνίαν, ἐπὶ τοσῦτο διέσπευσαν Μεγαλοπολῖται καὶ πάντες, οἱ κοινωνῦντες Ἀρκάδων τῆς αὐτῶν συμμαχίας, ὥςε Μεσσηνίες μὲν ὑπὸ τῶν συμμάχων προσδεχθῆναι, καὶ μεταχεῖν τῶν ὅρκων καὶ τῶν διαλύσεων, Λακεδαιμονίες δὲ μόνες ἐκσπόνδες γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων. ἃ τίς ὐκ ἂν τῶν ἐπιγινομένων ἐν νῷ τιθέμενος, νομίσειε καλῶς εἰρῆσθαι, τὰ μικρῷ πρότερον ὑφ' ἡμῶν δεδηλωμένα; ταῦτα μὲν ὖν εἰρήσθω μοι χάριν Ἀρκάδων καὶ Μεσσηνίων· ἵνα μνημονεύοντες τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς περὶ τὰς πατρίδας ἀτυχημάτων ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἀληθινῶς ἀντέχωνται τῆς πρὸς αὐτὺς εὐνοίας καὶ πίςεως· καὶ μήτε φόβον ὑφορώμενοι, μήτ' εἰρήνης ἐπιθυμῦντες, ἐγκαταλίπωσιν ἀλλήλες ἐν ταῖς ὁλοσχερέσι περιςάσεσι.

34. Λακεδαιμόνιοι δὲ τῶν εἰθισμένων ἐποίησάν τι· τῦτο γὰρ συνεχὲς ἦν τοῖς προειρημένοις· τέλος γε τὺς παρὰ τῶν συμμάχων πρέσβεις ἀναποκρίτες πέμψαντες. ὕτως ἐξηπόρησαν ὑπὸ τῆς ἀλογίας καὶ κακίας τῆς αὐτῶν.

ſima quae contigerunt poſt Megalopoleos et Meſſenae inſtaurationem, ſatis quod dicebamus confirmant. quo namque tempore pugnatum ad Mantineam eſt a Graecis victoria ancipite ob mortem Epaminondae, Lacedaemoniis Meſſenios foederi adſcribi vetantibus, quod Meſſeniam certa ſpe ſibi vindicarent: Megalopolitani contra, et quicumque ſocietate iuncti cum Arcadibus erant, vſque pertenderunt, donec Meſſeniis in ſocietatem receptis, et conventionis atque iurisiurandi formula comprehenſis, ſoli Lacedaemonii legibus foederis excluderentur. Quae ſi diligenter conſiderauerit inſequens aetas, non dubitabit rectum eſſe conſilium, quod paullo ante exponebamus. Atque haec in gratiam Arcadum et Meſſeniorum dicta mihi ſunto: vt calamitatum memores, quas ditionibus ipſorum Lacedaemonii intulerunt, in mutua fide atque beneuolentia conſtanter maneant: neue aut propter metum, aut cupiditate pacis, quando agetur de ſalute patriae alterutrorum, ſe deſerant.

34. Lacedaemonii vero etiam hic antiquum obtinuerunt: et quod familiare ipſis erat, legatos a ſociis miſſos tandem ſine reſponſo dimiſerunt. adeo ſua ſtultitia et improbitas omnem iis conſilii copiam adimebat.

καί μοι

καί μοι δοκεῖ τοῦτ' ἀληθὲς εἶναι, διότι πολλάκις τὸ τολμηρὸν περιττὸν εἰς ἄνοιαν, καὶ εἰς τὸ μηδὲν καταντᾷν εἴωθεν. οὐ μὴν ἀλλὰ μετὰ ταῦτα κατασχθέντων Ἐφόρων ἄλλων, οἱ κινήσαντες ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα, καὶ γινόμενοι τῆς προειρημένης σφαγῆς αἴτιοι, διεπέμποντο πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐπισπώμενοι πρεσβευτήν. τῶν δὲ καὶ μάλα ἀσμένως ὑπακουσάντων, ἧκε μετ' ὀλίγων πρεσβεύων εἰς τὴν Λακεδαίμονα Μαχατᾶς, καὶ παραυτίκα προσῄει τοῖς Ἐφόροις, ... οἰόμενοι δεῖν τῷ τε Μαχατᾷ δίδοσθαι τὴν ἔφοδον ἐπὶ τοὺς πολλοὺς, καὶ βασιλέας καθιστάναι κατὰ τὰ πάτρια, καὶ μὴ περιορᾶν τὸν πλείω χρόνον παρὰ τοὺς νόμους καταλελυμένην τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν ἀρχήν. οἱ δ' Ἔφοροι δυσαρεστούμενοι μὲν τοῖς ὅλοις πράγμασιν, οὐ δυνάμενοι δὲ πρὸς τὴν ὁρμὴν ἀντοφθαλμεῖν, ἀλλὰ δεδιότες τὴν τῶν νέων συστροφὴν, περὶ μὲν τῶν βασιλέων ἔφασαν μετὰ ταῦτα βουλεύσεσθαι· τῷ δὲ Μαχατᾷ συνεχώρησαν δώσειν τὴν ἐκκλησίαν. συναχθέντος δὲ τοῦ πλήθους, παρελθὼν ὁ Μαχατᾶς, παρεκάλει διὰ πλειόνων αὐτοὺς, αἱρεῖσθαι τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς συμμαχίαν, εἰκῇ μὲν καὶ θρασέως κατηγορῶν Μακεδόνων, ἀλόγως δὲ καὶ ψευδῶς ἐγκωμιάζων τοὺς Αἰτωλούς. μεταστάντος δὲ τούτου, πολλῆς ἀμφισβητήσεως ἐτύγχανε τὸ πρᾶγμα. τινὲς μὲν γὰρ συνηγόρουν τοῖς Αἰτωλοῖς, καὶ συντίθεσθαι πρὸς αὐτοὺς παρῄνουν τὴν συμμαχίαν· ἔνιοι δὲ τούτοις

vt recte mihi videatur dictum, perſaepe nimiam audaciam in exitu amentiam eſſe ac vanitatem. Poſtea tamen Ephoris aliis creatis, qui a principio Rempublicam turbauerant, et caedis expoſitae auctores fuerant, ad Aetolos miſerunt, quo legationem eorum accirent. quibus petitioni illorum promtiſſime adnuentibus, venit paullo poſt publico Aetolorum nomine Machatas . . . . . Tum vero ille Ephoros ſtatim adire, petere vt Machatae poteſtas fiat populum pro concione appellandi: vtque more patrio reges creentur, neque ſinatur Heraclidarum principatus contra quam per leges liceat, diutius iacere diſſolutus. Diſplicebant omnia quae gerebantur Ephoris: ſed qui impetum iſtorum reprimere non poſſent, et iuniorum coitionem metuerent, de regibus quidem poſtea ſe deliberaturos dixerunt: Machatae vero concionem daturos. cogitur concio. prodit Machatas in medium. atque ibi tum ille hortari multis Lacedaemonios vt cum Aetolis conſilia conſociare vellent: Macedones temere et audacter incuſare: Aetolos inepte et falſo dilaudare. qui poſtquam concione exceſſit, de propoſita re altercatio magna eſt coorta: aliis partem Aetolorum tuentibus, et populum hortantibus ad ſocietatem cum illis ineundam: aliis horum ſententiae contra-

ἀντέλεγον. οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων τινὲς, ἐπιστήσαντες τὸ πλῆθος, ἐπί τε τὰς Ἀντιγόνου καὶ Μακεδόνων εὐεργεσίας, ἐπί τε τὰς διὰ Χαριξένου καὶ Τιμαίου βλάβας, ὅτε στρατεύσαντες Αἰτωλοὶ πανδημεὶ, κατέφθειραν μὲν αὐτῶν τὴν χώραν, ἐξηνδραποδίσαντο δὲ τοὺς περιοίκους, ἐπεβούλευσαν δὲ τῇ Σπάρτῃ μετὰ δόλου καὶ βίας τοὺς φυγάδας ἐπαγαγόντες· ἐπ' ἄλλης ἐγένοντο γνώμης, καὶ τέλος ἐπείσθησαν τηρεῖν τὴν πρὸς Φίλιππον καὶ Μακεδόνας συμμαχίαν. γενομένων δὲ τούτων, ὁ μὲν Μαχατᾶς ἄπρακτος ἐπανῄει πάλιν εἰς τὴν οἰκείαν.

35. Οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς αἴτιοι γεγονότες τῆς κινήσεως, οὐδαμῶς εἴξαι δυνάμενοι τοῖς παροῦσιν, αὖθις ἐπεβάλοντο πρᾶγμα ποιεῖν πάντων ἀσεβέστατον, φθείραντές τινας τῶν νέων. Κατὰ γάρ τινα θυσίαν πάτριον ἔδει τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἡλικίαις μετὰ τῶν ὅπλων πομπεύειν ἐπὶ τὸν τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Χαλκιοίκου νεών, τοὺς δ' Ἐφόρους συντελεῖν τὰ περὶ τὴν θυσίαν, αὐτοῦ περὶ τὸ τέμενος διατρίβοντας. ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῶν πομπευόντων ἐν τοῖς ὅπλοις τινὲς τῶν νεανίσκων ἄφνω προσπεσόντες θύουσι τοῖς Ἐφόροις, ἀπέσφαξαν αὐτούς. καίτοι πᾶσι τοῖς καταφυγοῦσι τὴν ἀσφάλειαν παρεσκεύαζε τὸ ἱερὸν, κἂν θανάτου τίς ᾖ κατακεκριμένος· τότε δὲ διὰ τὴν ὠμότητα τῶν τολμώντων εἰς τοῦτ' ἦλθε καταφρονήσεως, ὥστε περὶ τὸν βω-

dicentibus. Tandem e senioribus nonnulli, reuocatis populo in memoriam hinc Antigoni et Macedonum beneficiis, inde Charixeni et Timaei maleficiis; quo tempore omnibus viribus expeditione suscepta, agrum ipsorum sunt populati, vicinos circumcirca in seruitutem abduxerunt; ipsi etiam Spartae dolo et vi insidias struxerunt; ad perniciem vrbis opera exulum quos secum ducebant vtentes: vt multitudo sententiam mutaret, obtinuerunt: persuasumque illi ad extremum est, vt in Philippi et Macedonum societate maneretur. Atque ita Machatas infecta re ad suos est reuersus.

35. Tum vero seditionis nuperae auctores, quum praesenti statui acquiescere nullo possent modo, nonnullis e iuventute corruptis, facinus ausi sunt sceleftissimum. Erat moris, per solenne quoddam a maioribus traditum, vt vniversa pubes cum armis ad Mineruae Chalcioeci fanum pompam duceret: Ephoris ad peragenda sacra circa delubrum remanentibus. Eo igitur tempore adolescentes quidam ex iis qui pompam armati comitabantur, Ephoros rei divinae operatos repente inuadunt, et contrucidant: idque eo ipso in templo, quod omnibus ad se confugientibus securitatem praestabat, etiam si mortis damnatus aliquis esset. tum vero, prae immanitate illorum, qui tantum scelus patrare sustinue-

μὲν καὶ τὴν τράπεζαν τῆς θεοῦ κατασφαγῆναι τοὺς Ἐφόρους ἅπαντας. ἑξῆς δὲ τούτου τἀκόλουθον τῇ προθέσει ποιοῦντες, ἀνεῖλον μὲν τοὺς περὶ Γυρίδαν τῶν γερόντων· ἐφυγάδευσαν δὲ τοὺς ἀντειπόντας τοῖς Αἰτωλοῖς· εἵλοντο δ᾽ ἐξ αὑτῶν Ἐφόρους· συνέθεντο δὲ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν συμμαχίαν. ἐποίουν δὲ ταῦτα διά τε τὴν πρὸς Ἀχαιοὺς ἀπέχθειαν, καὶ τὴν πρὸς Μακεδόνας ἀχαριστίαν· καὶ καθόλου τὴν πρὸς πάντας ἀλογίαν ὑπέμενον· οὐχ ἥκιστα δὲ διὰ Κλεομένην, καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὔνοιαν, ἐλπίζοντες ἀεὶ καὶ προσδοκίαν ἔχοντες τῆς ἐκείνου παρουσίας ἅμα καὶ σωτηρίας. οὕτως οἱ δυνάμενοι τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεξίως ὁμιλεῖν τοῖς συμπεριφερομένοις, οὐ μόνον παρόντες, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ἀφεστῶτες ἐγκαταλείπουσι τινὰ καὶ λίαν ἰσχυρὰ τῆς πρὸς αὑτοὺς εὐνοίας αἰθύγματα. οἵ γε χωρὶς τῶν ἄλλων καὶ τότε πολιτευόμενοι κατὰ τὰ πάτρια, σχεδὸν ἤδη τρεῖς ἐνιαυτοὺς μετὰ τὴν Κλεομένους ἔκπτωσιν, οὐδ᾽ ἐπενόησαν οὐδέ ποτε βασιλεῖς καταστῆσαι τῆς Σπάρτης· ἅμα δὲ τῷ τὴν φήμην ἀφικέσθαι περὶ τῆς Κλεομένους τελευτῆς, εὐθὺς ὥρμησαν ἐπὶ τὸ βασιλεῖς καθιστάναι τάτε πλήθη καὶ τὸ τῶν Ἐφόρων ἀρχεῖον· καὶ κατέστησαν οἱ κοινωνοῦντες Ἔφοροι τῆς αἱρέσεως τοῖς στασιώταις· (οἳ καὶ τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς συνθέμενοι συμ-

runt, ita contemptui habita loci religio eſt. vt circa aram ipſam, et menſam deae omnes Ephori iugularentur. Iidem reliqua deinceps conſilii ſui peragentes, Gyridam et alios e ſenioribus ſuſtulerunt: eos qui Aetolis contradixerant, exilio multarunt: Ephoros ex ſuo numero crearunt: poſtremo ſocietatem cum Aetolorum gente iunxerunt. tantum fuit iſtorum aduerſus Achaeos odium: tanta aduerſus Macedones ingratitudo. Sed et aduerſus omnes in vniuerſum temerarios atque inconſideratos ſe praebuerunt: idque propterea maxime fecerunt, quia Cleomenem amabant; et ſpem illius aduentus atque euaſionis ſemper retinebant. Vſque adeo qui dextre ſollerterque erga omnes quorum conſuetudine vtuntur, gerere ſe norunt, non ſolum praeſentes, ſed etiam longe locati, ſuae beneuolentiae fomitem quemdam vehementem atque validum relinquunt. Hi ſane, vt de aliis non dicam, quum ipſorum Reſpublica tertium iam fere annum a Cleomenis fuga, patriis legibus adminiſtraretur, de eligendis Spartae regibus, ne cogitarunt quidem vmquam: qui tamen ſimulatque audita eſt Cleomenis mors, ad reges creandos ſtatim ſe accinxerunt, tam populus, quam Ephororum Curia. Et conſtituerunt ſane Ephori illi qui factionis eiusdem erant cum auctoribus ſeditionis: (qui etiam ſocieta-

μαχίαν, ὑπὲρ ὧν τὸν ἄρτι λόγον ἐποιησάμην·) τὸν μὲν ἕνα, νομίμως καὶ καθηκόντως, Ἀγησίπολιν, ὄντα μὲν παῖδα τὴν ἡλικίαν, υἱὸν δὲ Ἀγησιπόλιδος τοῦ Κλεομβρότου. τὸν δὲ συνέβαινε βεβασιλευκέναι, καθ᾽ οὓς καιροὺς ἐξέπεσε Λεωνίδης ἐκ τῆς ἀρχῆς, διὰ τὸ κατὰ γένος ὑπάρχειν ἔγγιστα τῆς οἰκίας ταύτης. ἐπίτροπον δὲ τοῦ παιδὸς εἵλοντο Κλεομένην, Κλεομβρότου μὲν υἱὸν, Ἀγησιπόλιδος δ᾽ ἀδελφόν. ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας οἰκίας ὄντων, ἐκ τῆς Ἱππομέδοντος θυγατρὸς, Ἀρχιδάμου δυοῖν παίδων, ὃς ἦν υἱὸς Εὐδαμίδου, ζῶντος δ᾽ Ἱππομέδοντος ἀκμὴν, ὃς ἦν υἱὸς Ἀγησιλάου τοῦ Εὐδαμίδου, καὶ ἑτέρων δὲ πλειόνων ἀπὸ τῆς οἰκίας ὑπαρχόντων, ἀποτέρω μὲν τῶν προειρημένων, προσηκόντων δὲ κατὰ γένος, τούτους μὲν ἅπαντας ὑπερεῖδον· Λυκοῦργον δὲ βασιλέα κατέστησαν· οὗ τῶν προγόνων οὐδεὶς ἐτετεύχει τῆς προσηγορίας. ὃς δοὺς ἑκάστῳ τῶν Ἐφόρων τάλαντον, Ἡρακλέους ἀπόγονος καὶ βασιλεὺς ἐγεγόνει τῆς Σπάρτης. οὕτως εὔωνα πανταχῆ τὰ καλὰ γέγονε. τοιγαροῦν οὐ παῖδες παίδων, ἀλλ᾽ αὐτοὶ πρῶτοι τῆς ἀνοίας ἀπέτισαν τοὺς μισθοὺς οἱ καταστήσαντες.

tem cum Aetolis sunt pacti, de qua modo diximus:) alterum regem rite et legitime, Agesipolim, aetate quidem puerum; sed filium Agesipolidis, cui Cleombrotus pater: qui olim, postquam Leonidas regno excidisset, regnauerat, quod hanc regiam domum proxime contingebat. Tutor puero datus Cleomenes Cleombroti filius Agesipolidis frater. quod ad regem ex altera familia, quum essent ex Hippomedontis filia duo Archidami filii, qui Eudamidae filius fuerat, Hippomedonte quoque ipso adhuc viuente, Agesilai filio et Eudamidae nepote; essent et alii plures ex eadem stirpe, qui longius quidem quam priores, sed tamen contingebant genere eam familiam regum; aspernati hosce omnes, Lycurgo regnum detulerunt, e cuius maioribus nemo eo honore fuerat vsus. verum hic talentum cuique Ephororum largitus, Herculis propago et rex Spartae est factus. Adeo vbique paruo constant quae pulchra sunt. Itaque non nati natorum, sed illi ipsi ante omnes qui regem creauerant, stultitiae suae poenas luerunt.

36. Ὁ δὲ Μαχατᾶς πυθόμενος τὰ γεγονότα περὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, ἧκε πάλιν ὑποστρέψας εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ παρεκάλει τοὺς Ἐφόρους καὶ τοὺς βασιλέας ἐξενεγκεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς τὸν πόλεμον. μόνως γὰρ οὕτως, ἔφη, λήξειν τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φι-

36. Machatas auditis quae Lacedaemone facta erant, Spartam denuo pergit ire, hortaturque Ephoros et reges, vt Achaeis bellum indicant. nunquam enim aliter finem habituram eorum acrem contentionem, vel qui Lacedaemone, quominus so-

λονεικίαν

λονεικίαν τῶν ἐκ παντὸς τρόπου διακοπτόντων τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς συμμαχίαν, τήν τε τῶν ἐν Αἰτωλίᾳ τὰ παραπλήσια τούτοις πραττόντων. πεισθέντων δὲ τῶν Ἐφόρων καὶ τῶν βασιλέων, ὁ μὲν Μαχατᾶς ἐπανῆλθε συντετελεσμένος τὴν πρόθεσιν διὰ τὴν ἄνοιαν τῶν συμπραττόντων. ὁ δὲ Λυκοῦργος ἀναλαβὼν τοὺς στρατιώτας, καί τινας τῶν πολιτικῶν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀργείαν, ἀφυλάκτως διακειμένων εἰς τέλος τῶν Ἀργείων διὰ τὴν προϋπάρχουσαν κατάστασιν. καὶ Πολίχναν μὲν καὶ Πρασίας καὶ Λεύκας καὶ Κύφαντα προσπεσὼν, ἄφνω κατέσχε. Γλυμπεῦσι δὲ καὶ Ζάρακι προσπεσὼν, ἀπέσπασε. τούτου δὲ ταῦτα πράξαντος, ἐπεκήρυξαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸ λάφυρον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν· ἔπεισαν δὲ καὶ τοὺς Ἠλείους οἱ περὶ τὸν Μαχατᾶν, παραπλήσια λέγοντες, ἅπερ καὶ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐξενεγκεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς τὸν πόλεμον. παραδόξως δὲ καὶ κατὰ νοῦν τοῖς Αἰτωλοῖς τῶν πραγμάτων προκεχωρηκότων, οὗτοι μὲν εὐθαρσῶς ἐνέβαινον εἰς τὸν πόλεμον, οἱ δ' Ἀχαιοὶ τἀναντία. Φίλιππος μὲν γὰρ, ἐφ' ᾧ τὰς ἐλπίδας εἶχον, ἀκμὴν ἐγίνετο περὶ παρασκευήν. Ἠπειρῶται δ' ἔμελλον πολεμεῖν, Μεσσήνιοι δ' ἡσυχίαν εἶχον. Αἰτωλοὶ δὲ προσειληφότες τὴν Ἠλείων καὶ Λακεδαιμονίων ἄγνοιαν, πανταχόθεν περιεῖχον αὐτοὺς τῷ πολέμῳ.

cietas cum Aetolis iniretur, omnibus modis impediebant: vel qui in Aetolia idem iſtis faciebant. Perductis in ſuam ſententiam ephoris ac regibus, redit Machatas, confectis ex animi ſententia quae deſtinaverat, per ſtultitiam eorum qui ab illis partibus erant. Lycurgus aſſumto milite, et parte etiam copiarum vrbanarum, Argiuorum fines incurſat: quos Argiui nullo prorſus modo cuſtodiebant, praeſenti rerum ſtatu freti. Polichnam igitur, Praſias, Leucas et Cyphantem repentino impetu capit. Glympes quoque et Zaracem inuadit, et ab Argiuorum communi ſeparat. quae poſtquam fecit Lycurgus, Lacedaemonii ſpolia capiendi de Achaeis ius fasque eſſe praeçonis voce ſignificant. Eleis item perſuaſit Machatas, iisdem verbis vſus, quibus Lacedaemonios impulerat, vt bellum Achaeis indicerent. Hoc modo rebus Aetolis ex animi ſententia mirabiliter ſuccedentibus, ipſi quidem ingenti cum ſpe bellum capeſſebant: apud Achaeos vero contrario modo res ſe habebant. Nam Philippus in quo ſpes ſuas repoſuerant, tunc cum maxime in apparatu belli erat occupatus. Epirotae bellaturos agebant: Meſſeni manebant quieti. Aetoli adiuuante ipſos Eleorum et Lacedaemoniorum ſtultitia ex omnibus partibus bello eos cingebant.

37. Ἀράτῳ μὲν οὖν συνέβαινε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἤδη λήγειν τὴν ἀρχήν, Ἄρατον δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καθεσταμένον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, παραλαμβάνειν τὴν στρατηγίαν. Αἰτωλῶν δὲ ἐστρατήγει Σκόπας. ὁ δὲ χρόνος αὐτῷ τῆς ἀρχῆς μάλιστα τότε πως διῄρητο. τὰς γὰρ ἀρχαιρεσίας Αἰτωλοὶ μὲν ἐποίουν μετὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν εὐθέως· Ἀχαιοὶ δὲ τότε περὶ τὴν τῆς Πλειάδος ἐπιτολήν. ἤδη δὲ τῆς θερείας ἐνισταμένης, καὶ μετειληφότος Ἀράτου τοῦ νεωτέρου τὴν στρατηγίαν, ἅμα πάντα τὰ πράγματα τὰς ἐπιβολὰς ἐλάμβανε καὶ τὰς ἀρχάς. Ἀννίβας μὲν γὰρ ἐπεχείρει κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους Ζάκανθαν πολιορκεῖν· Ῥωμαῖοι δὲ Λεύκιον Αἰμίλιον εἰς τὴν Ἰλλυρίδα μετὰ τῆς δυνάμεως ἐξαπέστελλον ἐπὶ Δημήτριον τὸν Φάριον. ὑπὲρ ὧν ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ δεδηλώκαμεν. Ἀντίοχος δὲ Πτολεμαΐδα καὶ Τύρον παραδόντος αὐτῷ Θεοδότου, τοῖς κατὰ Κοίλην Συρίαν ἐγχειρεῖν ἐπεβάλετο. Πτολεμαῖος δὲ περὶ παρασκευὴν ἐγίνετο τοῦ πρὸς Ἀντίοχον πολέμου. Λυκοῦργος δ' ἀπὸ τῶν ὁμοίων βουλόμενος ἄρχεσθαι Κλεομένει, τὸ τῶν Μεγαλοπολιτῶν Ἀθήναιον ἐπολιόρκει προσεστρατοπεδευκώς. Ἀχαιοὶ δὲ μισθοφόρους ἱππεῖς καὶ πεζοὺς ἤθροιζον εἰς τὸν περιεστῶτα πόλεμον, Φίλιππος δ' ἐκ Μακεδονίας ἐκίνει μετὰ τῆς δυνάμεως, ἔχων Μακεδόνας φαλαγγίτας μὲν μυρίους, πελταστὰς δὲ πεντακισχιλίους· ἅμα δὲ τούτοις ἱππεῖς ὀκτακοσίους.

37. Circa id tempus magiſtratu exierat Aratus; in cuius locum ſuffragiis Achaeorum ſuccedens Aratus Arati F. praeturam inierat. Aetolorum praetor Scopas erat: qui eo maxime tempore dimidium legitimi ſpatii in magiſtratu confecerat. Aetoli namque ſtatim ab aequinoctio autumnali comitia praetorum ſuorum celebrabant. Achaei tempore illo, circa Pleiadum ortum. Ineunte iam aeſtate, quum iunior Aratus imperium ſuſcepiſſet, ſimul omnium bellorum principia inchoabantur. Quippe eo tempore Hannibal Sagunti obſidionem moliebatur. Romani L. Aemilium cum legionibus in Illyricum aduerſus Demetrium Pharium mittebant: de quibus rebus ſuperiore libro eſt actum. Antiochus tradente ſibi Theodoto Ptolemaïdem et Tyrum, occupare Syriam Coelen aggrediebatur. Ptolemaeus aduerſus Antiochum ſe comparabat. Lycurgus autem rex Spartae, idem ius ſibi vindicans, quod olim Cleomenes, poſitis ante Athenaeum Megalopolitanorum caſtris, obſidione illud premebat. Achaei ad bellum quod vndique cooriebatur, equites peditesque mercede conducebant. Philippus e Macedonia mouebat, habens in exercitu grauis armaturae millia decem; cetratorum quinque millia; et cum his equites octingentos.

κοσίους.

κοσίας. Ταῦτα μὲν οὖν ἅπαντ' ἦν ἐν τοιαύταις ἐπιβολαῖς καὶ παρασκευαῖς. κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἐξήνεγκαν Ῥόδιοι Βυζαντίοις πόλεμον, διά τινας τοιαύτας αἰτίας.

38. Βυζάντιοι κατὰ μὲν θάλατταν εὐκαιρότατον οἰκοῦσι τόπον, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν, πάντων τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ· κατὰ δὲ γῆν πρὸς ἀμφότερα πάντων ἀφυέστατον. κατὰ μὲν γὰρ θάλατταν οὕτως ἐπίκειται τῷ στόματι τοῦ Πόντου κυρίως, ὥστε μήτ' εἰσπλεῦσαι μήτ' ἐκπλεῦσαι δυνατὸν εἶναι τῶν ἐμπόρων τινὰ, χωρὶς τῆς ἐκείνων βουλήσεως. ἔχοντος δὲ τοῦ Πόντου πολλὰ τῶν πρὸς τὸν βίον εὐχρήστων τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, πάντων εἰσὶ τούτων κύριοι Βυζάντιοι. πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας, τάτε δέρματα καὶ τὸ τῶν εἰς τὰς δουλείας ἀγομένων σωμάτων πλῆθος, οἱ κατὰ τὸν Πόντον ἡμῖν τόποι παρασκευάζουσι δαψιλέστατον καὶ χρησιμώτατον ὁμολογουμένως· πρὸς δὲ περιουσίαν, μέλι, κηρὸν, τάριχος, ἀφθόνως ἡμῖν χορηγοῦσι. δέχονταί γε μὴν τῶν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις περιττευόντων, ἔλαιον καὶ πᾶν οἴνου γένος, σίτῳ δ' ἀμείβονται, ποτὲ μὲν εὐκαίρως διδόντες, ποτὲ δὲ λαμβάνοντες. πάντων δὴ τούτων ἢ κωλύεσθαι ὁλοσχερῶς, δέον ἦν τοὺς Ἕλληνας, ἢ τελέως ἀλυσιτελῆ γίνεσθαι σφίσι τὴν ἀλλαγὴν αὐτῶν, Βυζαντίων ἤτοι βουλομένων ἐθελοκακεῖν καὶ συνδυάζειν, ποτὲ μὲν

tos. Haec igitur omnia illo tempore ita deſtinabantur parabanturque. cum quidem etiam Rhodii aduerſus Byzantios bellum ſuſceperunt ob huiusmodi cauſſas.

38. Byzantii locum habent omnium in noſtro orbe, mari quidem commodiſſimum aptiſſimumque ad degendam vitam tum ſecure, tum beate: terra vero ad vtrumque horum minime omnium accommadatum. nam quod ad mare, ita ori Ponti imminet, vt absque eorum voluntate nulla cuiusquam mercatoris nauis, neque intrare neque exire queat. et quum multa Pontus ferat ceteris mortalibus ad vitam expetita, omnia illa Byzantii in ſua poteſtate habent. Ad neceſſarios quidem vſus, coriorum ingentem copiam, et ſeruilium corporum maximum numerum, et quidem optimorum ſine controuerſia, Ponticae regiones nobis ſubminiſtrant: ad lautitiam vero, mel, ceram, ſalſamenta abunde praebent. recipiunt vero e noſtrorum locorum copiis, oleum, et quaecumque ſunt vini genera. in frumento mutuum faciunt, alias opportune dando, alias accipiendo. Harum igitur omnium rerum commercio, aut carendum omnino fuit Graecis, aut nulla penitus cum vtilitate id erat exercendum; ſi Byzantii deteriora per ignauiam conſilia ſequi voluiſſent, et modo cum Galatis ſocietate

μὲν Γαλάταις, ποτὲ δὲ πλείονα Θραξίν, ἢ τὸ παράπαν μὴ κατοικέντων τὲς τόπες. διά τε γὰρ ςενότητα τȣ̃ πόρȣ, καὶ διὰ τὸ παρακείμενον πλῆθος τῶν βαρβάρων, ἅπλȣς ἂν ἡμῖν ἦν δμολογȣμένως ὁ Πόντος. μέγιςα μὲν ȣ̃ν ἴσως αὐτοῖς ἐκείνοις περιγίνεται λυσιτελῆ πρὸς τὲς βίȣς διὰ τὰς τῶν τόπων ἰδιότητας. ἅπαν γὰρ τὸ μὲν περιττεῦον παρ' αὐτοῖς, ἐξαγωγῆς· τὸ δὲ λεῖπον, εἰσαγωγῆς ἑτοίμȣ τυγχάνει καὶ λυσιτελȣ̃ς, ἄνευ πάσης κακοπαθείας καὶ κινδύνȣ. πολλά γε μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις εὔχρηςα δι' ἐκείνȣς, ὡς εἰρήκαμεν, ἀπαντᾷ. διὸ καὶ κοινοί τινες ὡς εὐεργέται πάντων ὑπάρχοντες, εἰκότως ἂν ȣ̓ μόνον χάριτος, ἀλλὰ καὶ ἐπικȣρίας κοινῆς τυγχάνοιεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν βαρβάρων περιςάσεις. ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς πλείςοις ἀγνοεῖσθαι συνέβαινε τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν τȣ̃ τόπȣ, διὰ τὸ μικρὸν ἔξω κεῖσθαι τῶν ἐπισκοπȣμένων μερῶν τῆς οἰκȣμένης· βȣλόμεθα δὲ πάντας εἰδέναι τὰ τοιαῦτα, καὶ μάλιςα μὲν αὐτόπτας γίνεσθαι τῶν ἐχόντων παρηλλαγμένον τί καὶ διαφέρον τόπων· εἰ δὲ μὴ τȣ̃το δυνατὸν, ἐννοίας γε καὶ τύπȣς ἔχειν ἐν αὐτοῖς ὡς ἔγγιςα τῆς ἀληθείας· ῥητέον ἂν εἴη, τί τὸ συμβαῖνον ἐςὶ, καὶ τί τὸ ποιȣ̃ν τὴν τηλικαύτην καὶ τοιαύτην εὐπορίαν τῆς προειρημένης πόλεως.

iungi, interdum, (ac saepius quidem,) Thracibus consentire: aut si illa loca penitus non inhabitarent. Nam partim ob freti angustias, partim ob adiacentium barbarorum multitudinem, erepta nobis esset in Pontum nauigandi facultas. Puto equidem ad ipsos primo Byzantios ex natura locorum maxima redire vitae commoda: quum et ea quibus superfluunt exportari; et quibus deficiunt importari facile, et cum lucro, et sine vlla molestia aut periculo possint. sed et ad alios multa commoda propter ipsos, vt diximus, perueniunt. Qui igitur munifice omnes in commune demereantur, non gratiam dumtaxat iure merito a Graecis referant: sed etiam commune Graecorum omnium auxilium quando a barbaris inuaduntur. Quoniam autem proprietatem et naturam huius loci plerique hominum idcirco ignorant, quia aliquanto longius abest ab iis orbis nostri partibus, ad quas visendas iri solet: nos qui res huiusmodi notas esse omnibus optamus, et maxime quidem si fieri possit ex inspectione omnia cognosci loca, quae peculiari aliqua et excellente natura commendantur: aut si hoc non potest, vnumquemque in animo habere notiones eorum et expressas formas, ad veritatem quam proxime accedentes: dicendum existimamus, quid id rei sit. et quae caussa dictae vrbi talem tantamque felicitatem conciliet.

39. Ὁ

39. Ὁ δὴ καλέμενος Πόντος ἔχει, τὴν περίμετρον μὲν, ἔγγιςα τῶν δισμυρίων καὶ διχιλίων ςαδίων· ςόματα δὲ διττὰ, κατὰ διάμετρον ἀλλήλοις κείμενα· τὸ μὲν ἐκ τῆς Προποντίδος, τὸ δ' ἐκ τῆς Μαιώτιδος λίμνης· ἥ τις αὐτὴ κατ' αὐτὴν ὀκτακιςχιλίων ἐςὶ ςαδίων τὴν περιγραφήν. εἰς δὲ τὰ προειρημένα κοιλώματα, πολλῶν μὲν καὶ μεγάλων ποταμῶν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκβαλλόντων, ἔτι δὲ μειζόνων καὶ πλειόνων ἐκ τῆς Εὐρώπης, συμβαίνει τὴν μὲν Μαιῶτιν ἀναπληρεμένην ὑπὸ τέτων, ῥεῖν εἰς τὸν Πόντον διὰ τῦ ςόματος· τὸν δὲ Πόντον εἰς τὴν Προποντίδα. καλεῖται δὲ τὸ μὲν τῆς Μαιώτιδος ςόμα, Κιμμερικὸς Βόσπορος, ὃ τὸ μὲν πλάτος ἔχει περὶ τριάκοντα ςάδια, τὸ δὲ μῆκος ἑξήκοντα ςάδια. πᾶν δ' ἐςὶν ἀλιτενές. τὸ δὲ τῦ Πόντυ, παραπλησίως ὀνομάζεται μὲν Βόσπορος Θράκιος· ἐςὶ δὲ τὸ μὲν μῆκος ἐφ' ἑκατὸν εἴκοσι ςάδια, τὸ δὲ πλάτος ὐ πάντη ταύτη ταυτόν. ἀρχὴ δὲ τῦ ςόματος ἀπὸ μὲν τῆς Προποντίδος, τὸ κατὰ Χαλκηδόνα διάςημα καὶ Βυζάντιον, ὃ δεκατεττάρων ἐςὶ ςαδίων· ἀπὸ δὲ τῦ Πόντυ, τὸ καλέμενον Ἱερόν· (ἐφ' ὗ τόπυ φασὶ κατὰ τὴν ἐκ Κόλχων ἀνακομιδὴν, Ἰάσονα θῦσαι πρῶτον τοῖς δώδεκα θεοῖς, ὃ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσίας) ἀπέχει δὲ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δώδεκα ςάδια πρὸς τὸ καταντικρὺ κείμενον Σαραπιεῖον τῆς Θράκης. τῦ δὲ ῥεῖν ἔξω κατὰ τὸ συνεχὲς τήν τε Μαιῶτιν

39. Is igitur qui dicitur Pontus, ambitum habet ſtadiorum circiter CCIↃↃ CCIↃↃ CIↃ CIↃ, ora duo, ſibi ex adverſo oppoſita; alterum e Propontide, alterum e lacu Moeotio: qui et ipſe per ſe in circuitum patet ſtadia IↃↃ CIↃ CIↃ CIↃ. quum autem in deſcriptos alueos multi magnique amnes ex Aſia influant; maiores vero adhuc et plures ex Europa: euenit, vt Moeotius quidem lacus vbi ab illis fluminibus eſt repletus, in Pontum per os effundatur: Pontus vero in Propontidem. Nominatur autem os Maeotidis, Cimmerius Boſporus: cuius latitudo eſt ſtadiorum plus minus triginta: longitudo, ſexaginta. ora vniuerſa humilis eſt, et vadoſa. ipſius Ponti os ſimiliter vocatur Boſporus Thracius: porrectum in longitudinem ad centum viginti ſtadia: latitudo, non vbique ſemper eadem. Oris principium eſt, e Propontide venienti, illud interuallum, quod eſt inter Chalcedonem et Byzantium, ſtadiorum quatuordecim: exeunti vero e Ponto, illud quod Hieron vocant: vbi fama eſt Iaſonem quando e Colchis reuertebatur, primum omnium duodecim diis ſacrificaſſe. eſt autem ille locus in Aſia ſitus. abeſt ab Europa et fano Sarapidis, quod in oppoſita eſt Thracia, duodecim fere ſtadia. Quod autem Maeotis et Pontus continenter fluant, eius rei

καὶ τὸν Πόντον, εἰσὶν αἰτίαι διτταί· μία μὲν αὐτόθεν καὶ πᾶσι προφανής· καθ' ἣν, πολλῶν εἰσπιπτόντων ῥευμάτων εἰς περιγραφὴν ἀγγείων ὡρισμένων, πλεῖον ἀεὶ καὶ πλεῖον γίνεται τὸ ὑγρόν· ὃ, μηδεμιᾶς μὲν ὑπαρχούσης ἐκρύσεως, δέον ἂν ἦν ἀεὶ προσαναβαῖνον, μείζω καὶ πλείω τοῦ κοιλώματος περιλαμβάνειν τόπον. ὑπαρχουσῶν δ' ἐκρύσεων, ἀνάγκη τὸ προσγινόμενον καὶ πλεονάζον ὑπερπῖπτον ἀποῤῥεῖν, καὶ φέρεσθαι συνεχῶς, διὰ τῶν ὑπαρχόντων στομάτων. δευτέρα δὲ, καθ' ἣν πολὺν καὶ παντοδαπὸν χοῦν εἰσφερόντων εἰς τὰ προειρημένα κοιλώματα τῶν ποταμῶν κατὰ τὰς τῶν ὄμβρων ἐπιτάσεις, ἐκπιεζόμενον τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν συνισταμένων ἐγχωμάτων, ἀεὶ προσαναβαίνει καὶ φέρεται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐκρύσεων. τῆς δ' ἐγχώσεως καὶ τῆς ἐπιῤῥύσεως ἀδιαπαύστου καὶ συνεχοῦς γινομένης ἐκ τῶν ποταμῶν, καὶ τὴν ἀπόῤῥυσιν ἀδιάπαυστον καὶ συνεχῆ γίνεσθαι διὰ τῶν στομάτων ἀναγκαῖον. αἱ μὲν οὖν ἀληθεῖς αἰτίαι τοῦ ῥεῖν ἔξω τὸν Πόντον, αἵδ' εἰσίν· οὐκ ἐξ ἐμπορικῶν ἔχουσαι διηγημάτων τὴν πίστιν, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν θεωρίας, ἧς ἀκριβεστέραν εὑρεῖν οὐ ῥᾴδιον.

40. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τὸν τόπον ἐπέστημεν, οὐδὲν ἀφετέον ἀργὸν, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει κείμενον, ὅπερ οἱ πλεῖστοι ποιεῖν εἰώθασι τῶν συγγραφέων· ἀποδεικτικῇ

caussa duplex est: vna in promtu et nemini non manifesta: quatenus enim multi amnes vasa ingrediuntur, quorum est circumscripta definitaque mensura, accedit maior in dies aquarum copia; quae si nullos pateret exitus, assurgere magis magisque in altum, opus haberent, et maiorem laxioremque alueí locum semper occupare. nunc quum pateant exitus, necesse est, vt quod noua accessione redundat, exceditque oram, effluat, ac per Maeotidis ac Ponti ora continenter labatur. Altera caussa est huiusmodi. Quum per magnos et vehementes imbres flumina multum atque omnis generis limum in dictos alueos inferant: elisa aqua ab aggesta terra, altius semper attollitur, et ratione ea quam diximus, per alueorum exitus manat. et quoniam tum aggerunt terram, tum aquas infundunt, amnes indesinenter et continuo; etiam emanantes per ora aquas nunquam desinere, sed semper fluere est necesse. Ac verae quidem caussae, cur extra alueum feratur Pontus, istae sunt: quarum fides non ex mercatorum narrationibus pendet, verum e rerum naturalium contemplatione, quam maxime fieri potest, accurata.

40. Quoniam autem ad locum istum deuenimus, nihil nobis, ne eorum quidem quae in rerum natura sunt posita, otiosum relinquendum est. sicut plerique historiarum scriptores

δὲ μᾶλ-

δὲ μᾶλλον τῇ διηγήσει χρηστέον, ἵνα μηδὲν ἄπορον ἀπολείπωμεν τῶν ζητουμένων τοῖς φιληκόοις. τοῦτο γὰρ ἴδιόν ἐστι τῶν νῦν καιρῶν, ἐν οἷς, πάντων πλωτῶν καὶ πορευτῶν γεγονότων, οὐκ ἂν ἔτι πρέπον εἴη ποιηταῖς καὶ μυθογράφοις χρῆσθαι μάρτυσι περὶ τῶν ἀγνοουμένων· ὅπερ οἱ πρὸ ἡμῶν πεποιήκασι περὶ τῶν πλείστων, ἀπίστους ἀμφισβητουμένων παρεχόμενοι βεβαιωτὰς, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον. πειρατέον δὲ δι' αὐτῆς τῆς ἱστορίας, ἱκανὴν παριστάναι πίστιν τοῖς ἀκούουσι. Φαμὲν δὴ χώννυσθαι μὲν καὶ πάλαι καὶ νῦν τὸν τόπον, χρόνῳ γε μὴν ὁλοσχερῶς ἐγχωσθήσεσθαι, τήν τε Μαιῶτιν καὶ τοῦτον· μενούσης γε δὴ τῆς αὐτῆς τάξεως περὶ τοὺς τόπους, καὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐγχώσεως ἐνεργούντων κατὰ τὸ συνεχές. ὅταν γὰρ μὲν χρόνος ἄπειρος ᾖ, τὰ δὲ κοιλώματα πάνυ ᾖ πάντως ὡρισμένα· δῆλον, ὡς κἂν τὸ τυχὸν εἰσφέρηται, πληρωθήσονται τῷ χρόνῳ. Κατὰ φύσιν γὰρ τὸ πεπερασμένον ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ συνεχῶς γινόμενον, ἢ καὶ φθειρόμενον, κἂν κατ' ἐλάχιστον γίνηται, (τοῦτο γὰρ νοείσθω νῦν) ἀνάγκη τελειωθῆναι κατὰ τὴν πρόθεσιν. ὅταν δὲ μὴ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ καὶ λίαν πολύς τις εἰσφέρηται χοῦς, φανερὸν, ὡς οὐ ποτὲ, ταχέως δὲ συμβήσεται γενέσθαι τὸ δὴ νῦν λεγόμενον ὑφ' ἡμῶν· ὃ δὴ καὶ φαίνεται

facere amant: ſed narrationi noſtrae demonſtratio eſt adiicienda; ne ſtudioſis hominibus ea cognoſcendi de quibus vulgo quaeritur; dubium vllum relinquamus. eam ſiquidem diligentiam hodierna tempora requirunt. Nam quia hodie terra marique ſunt omnia peruia; turpe iam ſit de iis quae vulgo ignorantur, poetas et fabularum ſcriptores teſtes afferre: quod de plerisque priores nobis fecerunt: qui rerum controuerſarum auctores parum locupletes, vt aiebat Heraclitus, laudabant. quin potius conandum eſt nobis, vt ipſa per ſe noſtra narratio fidem audientibus faciat. Dicimus igitur, et olim et nunc locum illum obrui atque adimpleri: tandem vero etiam penitus iri oppletum: Maeotim inquam et Pontum: ſi tamen in eodem ſtatu loca illa maneant, et cauſſae aggeſtus illius continenter operentur. quando enim tempus quidem infinitum eſt, aluei vero certis plane finibus circumſcripti, perſpicuum eſt, etſi vel minimum eſt quod inuehitur; futurum tamen aliquando tandem, vt impleantur. Ita enim natura comparatum eſt: ſi finitum aliquid tempore infinito naſcatur, aut denaſcatur, etſi minimum eſt quod fit quotidie, (ponamus enim ita eſſe, nunc quidem:) neceſſe eſt, vt illud ad deſtinatum finem perueniat. Nunc vero quum non parum neſcio quid, ſed longe plurimum limi aggeratur; perſpicuum eſt, cito nedum quando-

γιγνέ-

γιγνόμενον. τὴν μὲν ἔν Μαιῶτιν ἤδη κεχῶσθαι συμβαίνει. τὸ γάρ τοι πλεῖσον αὐτῆς μέρος, ἐν ἑπτὰ καὶ πέντε ὀργυιαῖς ἐςι. διὸ καὶ πλεῖν αὐτὴν ἐκ ἔτι δύνανται ναυσὶ μεγάλαις, χωρὶς καθηγεμόνος. ἔσα τ' ἐξ ἀρχῆς θάλαττα σύῤῥες τῷ Πόντῳ, καθὰ οἱ παλαιοὶ συμφωνῦσι· νῦν ἐςι λίμνη γλυκεῖα, τῆς μὲν θαλάττης ἐκπεπιεσμένης ὑπὸ τῶν ἐγχωμάτων, τῆς δὲ τῶν ποταμῶν εἰσβολῆς ἐπικρατέσης. ἔσαι δὲ καὶ περὶ τὸν Πόντον παραπλήσιον, καὶ γίνεται νῦν· ἀλλ' ἐ λίαν τοῖς πολλοῖς ἐςι καταφανὲς, διὰ τὸ μέγεθος τῦ κοιλώματος. τοῖς μέν τοι βραχέα συνεπιςήσασι, καὶ νῦν ἐςι δῆλον τὸ γινόμενον.

41. Τῦ γὰρ Ἴςρυ πλείοσι ςόμασιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Πόντον εἰσβάλλοντος, συμβαίνει πρὸς τῦτον σχεδὸν ἐπὶ χίλια ςάδια συνιςᾶναι ταινίαν, ἡμέρας δρόμον ἀπέχυσαν τῆς γῆς, ἥτις νῦν συνέςηκεν ἐκ τῆς τοῖς ςόμασιν εἰσφερομένης ἰλύος· ἐφ' ἣν ἔτι πελάγιοι τρέχοντες οἱ πλέοντες τὸν Πόντον, λανθάνυσιν ἐπικέλλοντες νυκτὸς ἐπὶ τὲς τόπες. καλῦσι δ' αὐτὲς οἱ ναυτικοὶ Στήθη. Τῦ δὲ μὴ παρ' αὐτὴν συνίςασθαι τὴν γῆν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πολὺ προωθεῖσθαι τὸν χῦν, ταύτην νομιςέον εἶναι τὴν αἰτίαν. ἐφ' ὅσον μὲν γὰρ αἱ ῥύσεις τῶν ποταμῶν διὰ τὴν βίαν τῆς φορᾶς ἐπικρατῦσι καὶ διωθῦνται τὴν θάλατταν, ἐπὶ τοσῦτο καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ φερόμε-

que euenturum, quod modo a nobis dicebatur. quin fieri iam id ipsum apparet. Maeoticus siquidem lacus iam est oppletus nam in plerisque illius partibus septem aut quinque vlnarum est eius altitudo. itaque sine duce qui monstret iter, nauigari magnis nauibus non potest et quum olim coniunctum id mare esset Ponto, vt consentiunt veteres, nunc lacus est aquae dulcis: postquam maris aqua elisa est ab aggesta terra, et ingredientium amnium influxus peruicit. idem fiet etiam in Ponto: et iam quoque fit: sed prae aluei magnitudine parum id vulgus obseruat. verum qui vel mediocriter attendunt, iam nunc super eo nihil dubitant.

41. Nam quum pluribus ostiis ex Europa in Pontum Ister praecipitet, ad hunc per mille circiter stadia porrigitur taenia quaedam, siue longa moles, diei vnius cursu distans a terra. atque haec aggestio terrena quotidie crescit ex limo quem ostia fluuiorum deferunt. acciditque nauigantibus, vbi in altum vela dederunt, vt noctu in loca eiusmodi impingant, quae nautici vocant *Stethe*, Latini dorsa. Quod autem agger ille non propius terram crescit, sed procul inde submouetur, caussam existimare hanc oportet. in quantum enim influentia flumina impetum prae ea qua feruntur violentia, seruant, et mare protrudunt; in tantum et limum, et quae-

να τοῖς

α τοῖς ῥεύμασιν ἀνάγκη προω-
εῖσθαι καὶ μὴ λαμβάνειν μο-
ὴν, μηδὲ στάσιν ἁπλῶς· ὅταν
ὲ διὰ τὸ βάθος ἤδη καὶ πλῆ-
ος τῆς θαλάττης ἐκλύηται
ὰ ῥεύματα, τότ' εἰκὸς ἤδη
ατὰ φύσιν φερόμενον κάτω
ονὴν καὶ στάσιν λαμβάνειν τὸν
οῦν. δι' ἃ δὴ τῶν μὲν λάβρων
αὶ μεγάλων ποταμῶν, τὰ
ὲν χώματα μακρὰν συνίστα-
αι, τὰ δὲ παρὰ τὴν χέρσον
ὶν ἀγχιβαθῆ. τῶν δ' ἐλατ-
όνων καὶ πρᾴως ῥεόντων,
αρ' αὐτὰς τὰς εἰσβολὰς οἱ
ῖνες συνίστανται. Μάλιστα δ'
κδηλον γίνεται τοῦτο κατὰ τὰς
ῶν ὄμβρων ἐπιφοράς. καὶ
ὰρ τὰ τυχόντα τότε τῶν
είθρων, ἐπειδὰν ἐπικρατήσωσι
οῦ κύματος κατὰ τὴν εἰσβο-
ὴν, προωθοῦσι τὸν χοῦν εἰς
άλατταν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε
ρὸς λόγον ἑκάστου γίνεσθαι τὴν
πόστασιν τῇ βίᾳ τῶν ἐμπι-
τόντων ῥευμάτων. τῷ δὲ
εγέθει τῆς προειρημένης ται-
ίας, καὶ καθόλου τῷ πλήθει
ῶν εἰσφερομένων λίθων καὶ
ύλων καὶ γῆς ὑπὸ τῶν ποτα-
ῶν, οὐδαμῶς ἀπιστητέον, (εὐή-
θες γὰρ) θεωροῦντας ὑπὸ τὴν
ὄψιν τὸν τυχόντα χειμάρρουν
ἐν βραχεῖ χρόνῳ πολλάκις
ἐκχαραδροῦντα μὲν καὶ διακό-
πτοντα τόπους ἠλιβάτους, φέρον-
τα δὲ πᾶν γένος ὕλης καὶ γῆς
καὶ λίθων, ἐπιχώσεις δὲ ποιού-
μενον τηλικαύτας, ὥστ' ἀλλοιοῦν
ἐνίοτε, καὶ μηδὲ γινώσκειν

cumque curſu amnis cuiusque deuehuntur, protrudi neceſſum eſt, neque moram vllam accipere ad ſubſiſtendum: vbi vero propter profunditatem et immenſitatem maris fluentorum vis minuit, tum demum rationi conſentaneum eſt, vt materia illa quae aggeritur ſecundum naturam ſubſidat, et maneat quieta. propterea rapidorum magnorumque amnium moles procul excitantur: quum prope terram mare ſit altum. minorum vero fluminum et leuiter fluentium, prope ipſa oſtia aggeres ſtruuntur. Hoc autem tunc fit manifeſtum, cum magni imbres cadunt. nam tunc vel minimi amnes ſuperata vnda circa oſtium, limum adeo protrudunt in altum, vt pro violentia cuiusque amnis in mare ſe exonerantis, breuior aut longior diſtantia intercedat. De magnitudine autem illius taeniae quam diximus Iſtro praetendi, aut omnino de copia ſaxorum, lignorum, et terrae quam inuehunt amnes, non eſt quod fidem ſuperare cuiquam ea res videatur: ſtultum enim hoc fuerit: quum cernere ſaepe ſit oculis, quamuis paruum torrentem tempore breui per loca praecelſa, praeruptaque meatus ſibi confragoſos aperire, eaque vi perrumpere, materiam omne genus, terram et ſaxa deuehentem; loca vero per quae tranſit, vſque adeo aggere complere, faciemque locorum interdum penitus adeo immutare, vt modi-

ἐν βρα-

ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὰς αὐτὰς τόπους.

42. Ἐξ ὧν οὐκ εἰκὸς θαυμάζειν, πῶς οἱ τηλικοῦτοι ποταμοὶ συνεχῶς ῥέοντες, ἀπεργάζονταί τι τῶν προειρημένων, καὶ τέλος ἐκπληρώσι τὸν Πόντον. οὐ γὰρ εἰκὸς, ἀλλ' ἀναγκαῖον γενέσθαι τοῦτό γε προφαίνεται κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. σημεῖον δὲ τοῦ μέλλοντος. ὅσῳ γὰρ ἐστὶ νῦν ἡ Μαιῶτις γλυκυτέρα τῆς Ποντικῆς θαλάττης, τοσούτῳ θεωρεῖται διαφέρουσα προφανῶς ἡ Ποντικὴ τῆς καθ' ἡμᾶς. ἐξ ὧν δῆλον, ὡς ὅταν ὁ χρόνος, ἐν ᾧ πεπληρῶσθαι συμβαίνει τὴν Μαιῶτιν, τοῦτον λάβῃ τὸν λόγον πρὸς τὸν χρόνον, ὃν ἔχει τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος πρὸς τὸ κοίλωμα, τότε συμβήσεται καὶ τὸν Πόντον τεναγώδη καὶ γλυκὺν καὶ λιμνώδη γενέσθαι, παραπλησίως τῇ Μαιώτιδι λίμνῃ. καὶ θᾶττον δὲ τοῦτον ὑποληπτέον, ὅσῳ μείζους καὶ πλείους εἰσὶν αἱ ῥύσεις τῶν εἰς τοῦτον ἐκπιπτόντων ποταμῶν. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρήσθω πρὸς τοὺς ἀπίστως διακειμένους, εἰ δὴ χώννυται καὶ νῦν, καὶ χωσθήσεσθαί ποτε συμβήσεται τὸν Πόντον, καὶ λίμνη καὶ τέναγος ἔσαι τὸ τηλικοῦτον πέλαγος. ἔτι δὲ μᾶλλον εἰρήσθω καὶ τῆς τῶν πλοϊζομένων ψευδολογίας καὶ τερατείας χάριν· ἵνα μὴ παντὶ τῷ λεγομένῳ προσκεχηνέναι παιδικῶς ἀναγκαζώμεθα διὰ τὴν ἀπειρίαν. ἔχοντες δ' ἴχνη τῆς ἀληθείας ἐπὶ ποσὸν, ἐξ αὐτῶν ἐπικρίνειν δυνώμεθα τὸ λεγόμενον ὑπό

dico temporis interuallo eadem loca non agnofcantur.

42. Quare mirari nemo debet, fi tanti amnes, tam rapidi, continuo influxu eorum quae diximus aliquid efficiunt; ac tandem Pontum funt impleturi. nam recta ratione rem putantibus, non fimile hoc veri, fed neceffarium videbitur. Futuri porro argumentum eft, quod in quantum dulcior Maeotis Pontico mari; in tantum differre palam eft Ponticum a noftro. ex quo apparet, vbi tempus quo compleri Maeotim contigit, eamdem proportionem temporis fuerit confecutum, quae eft ratio magnitudinis inter ipfos alueos; futurum tunc, vt Pontus dulcefcat, fiatque ad inftar paludis et lacus. imo vero tanto citius hoc euenturum exiftimare debemus, quo maiora et plura flumina funt, quae in hunc praecipitant. Haec dicta fint aduerfus eos quibus incredibile videtur, Pontum qui iam adimpletur, oppletum iri quandoque, et tantum pelagus lacum paludemque aliquando futurum. etiam adverfus nauigantium mendacia, miraculofaque figmenta funto haec dicta: ne propter imperitiam, more puerorum cogamur quicquid dictum fuerit ore hiante excipere. fed qui veftigia atque indicia quaedam veritatis habeamus, per nos ipfos, verum fit annon quod quis dixerit, diiudicare valeamus.

τινος

τινος ἀληθῶς ἢ τἀναντίον. Ἐπὶ δὲ τὸ συνεχὲς τῆς εὐκαιρίας τῶν Βυζαντίων ἐπάνιμεν.

43. Τοῦ δὴ σόματος τοῦ τὸν Πόντον καὶ τὴν Προποντίδα συνάπτοντος, ὄντος ἑκατὸν εἴκοσι σαδίων τὸ μῆκος, καθάπερ ἀρτίως εἴπομεν, καὶ τοῦ μὲν Ἱεροῦ τὸ πρὸς τὸν Πόντον πέρας ὁρίζοντος, τοῦ δὲ κατὰ Βυζάντιον διασήματος, τὸ πρὸς τὴν Προποντίδα· μεταξὺ τούτων ἐσὶν Ἑρμαῖον τῆς Εὐρώπης, ἐπὶ προοχῆς τινος ἀκρωρειαζούσης ἐν τῷ σόματι κείμενον· ὃ τῆς μὲν Ἀσίας ἀπέχει περὶ πέντε σάδια· κατὰ τὸν σενώτατον δὲ τόπον ὑπάρχει τοῦ παντὸς σόματος, ᾗ καὶ Δαρεῖον ζεῦξαι φασὶ τὸν πόρον, καθ᾽ ὃν χρόνον ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ Σκύθας διάβασιν. Κατὰ μὲν δὴ τὸν ἄλλον τόπον ἀπὸ τοῦ Πόντου, παραπλήσιός ἐσιν ἡ φορὰ τοῦ ῥεύματος, διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς παρ᾽ ἑκάτερον τὸ μέρος τῷ σόματι παρηκόντων τόπων. ἐπὰν δὲ εἰς τὸ τῆς Εὐρώπης Ἑρμαῖον, ᾗ σενότατον ἔφαμεν εἶναι, φερόμενος ἐκ τοῦ Πόντου, καὶ συγκλειόμενος ὁ ῥοῦς βίᾳ προσπέσῃ· τότε δὴ τραπεὶς, ὥσπερ ἀπὸ πληγῆς, ἐμπίπτει τοῖς ἀντικρὺ τῆς Ἀσίας τόποις· ἐκεῖθεν δὲ πάλιν, οἷον ἐξ ὑποσροφῆς, τὴν ἀνταπόδοσιν ποιεῖται πρὸς τὰ περὶ τὰς Ἑσίας ἄκρα καλούμενα τῆς Εὐρώπης· ὅθεν αὖθις ὁρμήσας, προσπίπτει πρὸς τὴν Βοῦν καλουμένην, ὅς ἐσι τῆς Ἀσίας τόπος· ἐφ᾽ ὃν ἐπισῆναι φασὶ πρῶτον.

Nunc redeamus ad reliquam opportunitatem ſitus Byzantiorum.

43. Quum igitur fretum illud quod Pontum et Propontidem iungit, longitudinem habeat ſtadiorum, vt paullo ante dicebamus, centum et viginti: quumque eius extremum Ponto proximum terminetur Hiero: alterum vero Propontidem verſus, eo interuallo quod eſt inter Byzantium et oram oppoſitam; et in medio ſpatio iſto Mercurii fanum, rupi cuidam inſtar promontorii in fretum prominenti ſuperſtructum quod eſt in Europa, id ſtadiis quinque abeſt ab Aſia: ea parte freti ſitum, qua eſt anguſtiſſimum. Vbi etiam dicitur Darius quando infeſto exercitu Scythas petebat, ponte fretum iunxiſſe. In cetero igitur tractu infra Pontum quia ſimilis eſt vtraque ora hinc inde ad fretum, porrecta, etiam curſus aquae ſimilis eſt: vbi vero delapſae e Ponto aquae fluxus in anguſtias iam coarctatus, ad ſitum in Europa Mercurii fanum, qua anguſtiſſimum eſſe traiectum diximus, magna cum violentia pervenit; tunc quaſi accepto ictu conuerſus, oppoſitis in Aſia locis vehemens ingruit: vnde rurſus, velut conuerſione facta, ad illa Europae loca redit, vbi ſunt quae dicuntur Heſtiarum promontoria: mox inde magno impetu Bouem petit, qui eſt locus in Aſia ſic dictus: in quo pedem primo, vt narrant fabulae, traiecto

πρῶτον οἱ μῦθοι τὴν Ἰὼ περαιωθεῖσαν. πλὴν ὅ γε ῥᾶς τὸ τελευταῖον ὁρμήσας ἀπὸ τῆς Βοὸς, ἐπ' αὐτὸ Φέρεται τὸ Βυζάντιον. περιχυθεὶς δὲ περὶ τὴν πόλιν, βραχὺ μὲν εἰς τὸν κόλπον αὐτᾶ διορίζει τὸ καλέμενον Κέρας· τὸ δὲ πλεῖον πάλιν ἀπονεύει. διευτονεῖν μὲν ἂν ἐκ ἔτι δύναται πρὸς τὴν ἀντιπέρας χώραν, ἐΦ' ἧς ἐςι Χαλκηδών. πλεονάκις γὰρ τὴν ἀνταπόδοσιν πεποιημένος, καὶ τᾶ πόρᾶ πλάτος ἔχοντος, ἤδη περὶ τᾶτον τὸν τόπον ἐκλυόμενος ὁ ῥᾶς, ἐκ ἔτι βραχείας πρὸς ὀξεῖαν γωνίαν ποιεῖται τὰς ἀνακλάσεις ἐπὶ τὴν περαίαν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἀμβλεῖαν. διόπερ ἀπολιπὼν τὴν τῶν Χαλκηδονίων πόλιν, Φέρεται διὰ πόρᾶ.

freto Io posuit. quo ex loco repercussus fluctus, ad Byzantium ipsum postremo fertur. Vbi circumfusa vrbi aqua paruam sui partem sinui immittit, et Cornu quod vocant efficit ac suis finibus circumscribit: ceterum pars maior aquae cursum inde auertit: sed amissis viribus languidior iam facta, ad Chalcedonem e regione sitam peruenire non potest. saepius enim vltro citroque agitata, quia eo loco latius iam fretum est, resoluto impetu cursus aquae nequaquam ad angulos rectos breues reciprocationes facit versus oppositam continentem; sed contra potius ad obtusos. itaque omissa vrbe Chalcedoniorum, per fretum ipsum abit.

44. Καὶ τὸ ποιᾶν τὴν μὲν τῶν Βυζαντίων πόλιν εὐκαιροτάτην, τὴν δὲ τῶν Χαλκηδονίων, τἀναντία, τᾶτ' ἔςι τὸ νῦν ὑΦ' ἡμῶν εἰρημένον· καίπερ ἀπὸ τῆς ὄψεως ὁμοίας ἀμΦοτέραις δοκάσης εἶναι τῆς θέσεως πρὸς τὴν εὐκαιρίαν. ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν μὲν βαληθέντα καταπλεῦσαι ᾶ ῥᾴδιον· πρὸς τὴν δὲ, κἂν μὴ βάλει, Φέρει κατ' ἀνάγκην ὁ ῥᾶς, καθάπερ ἀρτίως εἴπομεν. σημεῖον δὲ τᾶτο. ἐκ Χαλκηδόνος γὰρ οἱ βαλόμενοι διαίρειν εἰς Βυζάντιον, ᾶ δύνανται πλεῖν κατ' εὐθεῖαν διὰ τὸν μεταξὺ ῥᾶν· ἀλλὰ παράγασιν ἐπί τε τὴν Βοῦν, καὶ τὴν καλαμένην Χρυσόπολιν· ἣν Ἀθηναῖοι ποτὲ κατασχόντες

44. Quamobrem cur Byzantinae vrbis situs tantas commoditates habeat, Chalcedoniorum tantas incommoditates, caussa ea est, quam iam ostendimus: quum tamen loca intuentibus, parem vtriusque situs commoditatum rationem habere videantur. Verum enimuero in alteram cupienti appellere, multum erit negotii: ad alteram velis nolis cursus aquae te feret, sicuti modo dicebamus. quod hoc etiam argumento probatur. Qui Chalcedone Byzantium traiiciunt, propter aquae cursum qui in medio spatio est, rectam conficere nauigationem non possunt: sed naues deflectunt Bovem versus, et Chrysopolim quam vocant. (quam vrbem

Ἀλκι-

Ἀλκιβιάδε γνώμῃ παραγωγιά-ζειν ἐπεβάλοντο πρῶτον τὲς εἰς Πόντον πλέοντας;) καὶ τῷ ἔμπροσθεν ἀφίασι κατάῤῥῳ, ᾧ φέρονται κατ᾽ ἀνάγκην πρὸς τὸ Βυζάντιον. ὅμοια δὲ τέτοις καὶ τὰ κατὰ τὸν ἐπὶ θάτερα πλῶν ἐςὶ τῆς Βυζαντίων πόλεως. ἄν τε γὰρ ἀφ᾽ Ἑλλησπόντε τρέχῃ τις τοῖς νότοις, ἄν τ᾽ ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐκ τε Πόντε τοῖς ἐτησίοις, παρὰ μὲν τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς Βυζαντίων πόλεως ὀρθὸς, ἅμα δ᾽ εὐπαρακόμιςός ἐςιν ὁ πλᾶς, ἐπὶ τὰ τῆς Προποντίδος ςενὰ κατ᾽ Ἄβυδον καὶ Σηςὸν, κἀκεῖθεν ὡσαύτως πάλιν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον. ἀπὸ δὲ Χαλκηδόνος παρὰ γῆν ἀεὶ τἀναντία τέτοις, διὰ τὸ κολπώδη τὸν παράπλεν ὑπάρχειν, καὶ προτείνειν πολὺ τὴν τῶν Κυζικηνῶν χώραν. ἀφ᾽ Ἑλλησπόντε γὰρ φερόμενον εἰς Χαλκηδόνα, χρήσασθαι τῷ παρὰ τὴν Εὐρώπην πλῷ, κἄπειτα συνεγγίζοντα τοῖς κατὰ Βυζάντιον τόποις, κάμπτειν καὶ προσρέχειν πρὸς τὴν Χαλκηδόνα, διὰ τὸν ῥᾶν καὶ τὰ προειρημένα, δυσχερές. ὁμοίως δὲ πάλιν ἐκπλέοντα προσρέχειν εὐθέως τῇ Θρᾴκῃ, τελέως ἀδύνατον, διά τε τὸν μεταξὺ ῥᾶν, καὶ διὰ τὸ τὲς ἀνέμες ἑκατέρες ἀντιπίπτειν πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἐπιβολάς. ἐπειδή περ εἰσάγει μὲν εἰς τὸν Πόντον νότος, ἐξάγει δὲ Βορέας· καὶ τέτοις ἀνάγκη χρῆσθαι πρὸς ἑκάτερον τὸν

quum aliquando occupaſſent Athenienſes, conſilio Alcibiadis vſi portorium ab iis exigere primi inſtituerunt, qui in Pontum nauigabant:) deinde paullulum prouecti, deſcendentis aquae curſui ſe permittunt; atque ita neceſſario Byzantium deuehuntur. Similia his ſunt, quae nauigantibus aut ſupra aut infra Byzantiorum vrbem ſolent euenire. ſiue enim flantibus Auſtris ab Helleſponto, ſiue ad Helleſpontum eteſiis ſpirantibus e Ponto tendat aliquis, recta facilisque nauigatio eſt ſecundum oram Europae ab oppido Byzantiorum ad Helleſponti fauces, vbi Seſtus et Abydus. Chalcedone vero proficiſcentibus, contraria omnia ſecundum littus. eſt enim nauigatio flexuoſa inter ſinus: quod admodum promineat in mare ager Cyzicenorum. Petentibus namque Chalcedonem ab Helleſponto, Europae littus legere; deinde vbi ad loca ventum fuerit Byzantio vicina, curſum flectere et accedere ad Chalcedonem difficile eſt, propter aquae curſum, et cetera quae commemorauimus. Sic et in reditu, ſimul atque Chalcedone exieris, Thraciam ſtatim appellere, nulla prorſus ratione queas: tum propter aquae curſum qui medius interuenit: tum propter ventum vtrumcumque, quum ſit vtriusque flatus nauigationi contrarius. nam in Pontum deducit quidem Auſter, educit vero Boreas. quibus ventis ad vtrum-

δρόμον τοῖς ἀνέμοις. Τὰ μὲν οὖν τὴν κατὰ θάλατταν εὐκαιρίαν ποιοῦντα Βυζαντίοις, ταῦτά ἐστι· τὰ δὲ τὴν κατὰ γῆν ἀκαιρίαν, τὰ μέλλοντα ῥηθήσεσθαι.

45. Τῆς γὰρ Θρᾴκης κύκλῳ περιεχούσης αὐτῶν τὴν χώραν οὕτως, ὥστ' ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν καθήκειν, ἀΐδιον ἔχουσι πόλεμον καὶ δυσχερῆ πρὸς τούτους. οὔτε γὰρ παρασκευασάμενοι καὶ κρατήσαντες αὐτῶν εἰσάπαξ, ἀποτρέψασθαι τὸν πόλεμον οἷοί τε εἰσὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὄχλων καὶ τῶν δυναστῶν. Ἐάν τε γὰρ ἑνὸς περιγένωνται, τρεῖς ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τὴν τούτων χώραν ἄλλοι βαρύτεροι δυνάσται. καὶ μὴν οὐδ' εἴξαντες καὶ συγκαταβάντες εἰς φόρους καὶ συνθήκας, οὐδὲν ποιοῦσι πλέον. ἂν γὰρ ἑνὶ πρόωνταί τι, πενταπλασίους δι' αὐτὸ τοῦτο πολεμίους εὑρίσκουσι. διόπερ ἀϊδίῳ συνέχονται καὶ δυσχερεῖ πολέμῳ. τί γὰρ ἐπισφαλέστερον ἀστυγείτονος φαύλου; καὶ βαρβάρου πολέμου τί δεινότερον; οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις τὸ παράπαν κακοῖς παλαίοντες κατὰ γῆς, χωρὶς τῶν ἄλλων τῶν παρεπομένων τῷ πολέμῳ κακῶν, ὑπομένουσί τινα καὶ τιμωρίαν Ταντάλειον κατὰ τὸν ποιητήν. ἔχοντες γὰρ χώραν γενναιοτάτην, ὅταν διαπονήσωσι ταύτην, καὶ γένηται τὸ τῶν καρπῶν πλῆθος τῷ κάλλει διαφέρον· κἄπειτα παραγενηθέντες οἱ βάρβαροι τοὺς

μὲν

que cursum vtaris necesse est. Quae igitur Byzantiis tantam mari commoditatem praebent, haec sunt: incommodorum vero quae terra accipiunt, caussam aperient quae iam dicemus.

45. Quia enim Thracia fines eorum cingit vndique a mari ad mare pertinens immortale ac difficile cum Thracibus bellum gerunt. Vt enim magnis belli apparatibus vsi, eos semel debellent, et in posterum gerendi cum iis belli molestia se liberent: hoc vero illi propter barbarorum multitudinem et dynastarum facere non possunt. Nam si vnum populum superaverint, tres alii dynastae duriores in priorum locum succedunt. Sed nec si hostibus concesserint, et ad pensitationem tributorum et pacta ineunda descenderint, quidquam tamen proficiunt. vbi enim aliquid vni indulserint, quinque mox pro vno hostes, eo ipso illectos nanciscuntur. propterea peculiari quodam difficilis belli genere implicantur. nam quid mala gente vicina periculosius? aut quid bello terribilius cum hoste barbaro? verumtamen cum hisce malis assidue in terra luctantes, vt alias belli calamitates taceam, supplicium quoddam insuper Tantaleum, vt vocat poeta, sustinent. quum enim agrum habeant vberrimum, postquam magno labore eum excoluerunt, vbi fructuum optimorum ingens copia prouenit: ecce barbaros, qui partim illos per-

μὲν καταφθείρωσι, τὰς δὲ συναθροίσαντες ἀποφέρωσι· τότε δὴ χωρὶς τῶν ἔργων καὶ τῆς δαπάνης, καὶ τὴν καταφθορὰν θεώμενοι, διὰ τὸ κάλλος τῶν καρπῶν σχετλιάζεσι, καὶ βαρέως φέρεσι τὸ συμβαῖνον. ἀλλ᾽ ὅμως τὸν μὲν ἀπὸ τῶν Θρακῶν πόλεμον κατὰ τὴν συνήθειαν φέροντες, ἔμενον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς δικαίων πρὸς τὰς Ἕλληνας· προσεπιγενομένων δὲ Γαλατῶν αὐτοῖς τῶν περὶ Κομοντόριον, εἰς πᾶν ἦλθον περιστάσεως.

dunt, partim collectos auferunt. tum vero Byzantii cum praeter operam impensam, et sumtus in eam rem factos, oculis suis consumi fruges vident, praestantiam fructuum deplorant, et fortunam suam ferunt indignissime. sed hoc tamen cum Thracibus bellum longa mali assuetudine tolerantes, antiqua iura cum Graecis populis seruauerunt. Postea vero quam ad priora mala accessere Galli duce Comontorio, afflicta modis omnibus conditio eorum fuit.

46. Οὗτοι δ᾽ ἐκίνησαν μὲν ἅμα τοῖς περὶ Βρέννον ἐκ τῆς οἰκείας· διαφυγόντες δὲ τὸν περὶ Δελφὲς κίνδυνον, καὶ παραγενόμενοι πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, εἰς μὲν τὴν Ἀσίαν ἐκ ἐπεραιώθησαν· αὐτὰ δὲ κατέμειναν, διὰ τὸ φιλοχωρῆσαι τοῖς περὶ τὸ Βυζάντιον τόποις. οἳ καὶ κρατήσαντες τῶν Θρακῶν, καὶ κατασκευασάμενοι βασίλειον τὴν Τύλην, εἰς ὁλοσχερῆ κίνδυνον ἦγον τὰς Βυζαντίας. Κατὰ μὲν ἂν τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς ἐφόδοις αὐτῶν, ταῖς κατὰ Κομοντόριον, τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα, δῶρα διετέλαν οἱ Βυζάντιοι διδόντες ἀνὰ τρισχιλίας ἢ πεντακισχιλίας, ποτὲ δὲ καὶ μυρίας χρυσᾶς, ἐφ᾽ ᾧ μὴ καταφθείρειν τὴν χώραν αὐτῶν· τέλος δ᾽ ἠναγκάσθησαν ὀγδοήκοντα τάλαντα συγχωρῆσαι φόρον τελεῖν κατ᾽ ἐνιαυτὸν, ἕως εἰς Καύαρον, ἐφ᾽ ὃ κατελύθη μὲν ἡ βασιλεία. τὸ δὲ γένος αὐτῶν ἐξεφθάρη πᾶν ὑπὸ Θρακῶν, ἐκ με-

46. Hi Galli pars eorum erant, qui cum Brenno patria excesserunt: verum isti periculo ad Delphos defuncti, vbi ad Hellespontum venerunt, nequaquam in Asiam traiecerunt: sed bonitate agrorum circa Byzantium capti, sedes ibidem posuerunt. deinde Thracibus deuictis, ac regni sui sede Tulae instituta, vltimum Byzantiis periculum creauerunt. Initio cum rex eorum primus Comontorius incursare fines eorum coepit, annui muneris specie pendebant Byzantii terna aut quina aureorum millia; interdum et denum millium numeratione vastationem agrorum suorum redimentes. tandem vero etiam LXXX. annua talenta stipendii nomine a se exigi coacti fuerunt pati, vsque ad tempora Cauari: quo imperante regnum est euersum, et vniuersa gens a Thracibus versa vice debellata, funditus in-

ταβολῆς ἐπικρατηθέν. ἐν οἷς καιροῖς ὑπὸ τῶν Φόρων πιεζόμενοι, τὸ μὲν πρῶτον ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν καὶ συγχορηγεῖν εἰς τοὺς περιεστῶτας καιρούς. τῶν δὲ πλείστων παρολιγωρούντων, ἐνεχείρησαν ἐπαναγκασθέντες παραγωγιάζειν τοὺς εἰς τὸν Πόντον πλέοντας.

teriit. Illo tempore Byzantii tributorum magnitudine oppreſſi, principio legationes ad Graecos mittere, opem atque auxilium petentes, et in aduerſis ſubſidium aliquod. Eam petitionem quum plerique omnes Graeci inſuper habuiſſent, portorium ab iis qui in Pontum nauigabant exigere inſtituerunt, neceſſitate eo adacti.

47. Μεγάλης δὲ γενομένης τῆς ἀλυσιτελείας καὶ δυσχρηστίας πᾶσιν ἐκ τοῦ τέλος πράττειν τοὺς Βυζαντίους τῶν ἐξαγομένων ἐκ τοῦ Πόντου, δεινὸν ἡγοῦντο, καὶ πάντες ἐνεκάλουν οἱ πλοϊζόμενοι τοῖς Ῥοδίοις, διὰ τὸ δοκεῖν τούτους προεστάναι τῶν κατὰ θάλατταν. ἐξ οὗ συνέβη φῦναι τὸν πόλεμον, ὑπὲρ οὗ νῦν ἡμεῖς ἱστορεῖν μέλλομεν. οἱ γὰρ Ῥόδιοι συνεξεγερθέντες, μὲν ἅμα διὰ τὴν σφετέραν βλάβην, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν πέλας ἐλάττωσιν· τὸ μὲν πρῶτον παραλαβόντες τοὺς συμμάχους, ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Βυζαντίους, ἀξιοῦντες καταλύειν αὐτοὺς τὸ παραγώγιον. οὐκ ἐντρεπομένων δὲ τοῖς ὅλοις, ἀλλὰ πεπεισμένων δίκαια λέγειν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς γενομένης παρ' αὐτοῖς τῶν περὶ τὸν Ἑκατοντόδωρον καὶ Ὀλυμπιόδωρον πρὸς τοὺς τῶν Ῥοδίων πρεσβευτὰς (οὗτοι γὰρ τότε προέστησαν τοῦ τῶν Βυζαντίων πολιτεύματος) τότε μὲν ἀπηλλάγησαν οἱ Ῥόδιοι, περάναντες οὐδέν. ἐπανελθόντες δὲ τὸν πόλεμον ἐψηφίσαντο τοῖς Βυζαντίοις, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. καὶ

47. Vbi vero Byzantiis Ponticae merces vectigal pendere coeperunt, mox omnes ex ea re damnum ingens atque incommodum ſentire, facinusque indignum dicere: Rhodios denique, maris ea tempeſtate potentes, omnes incuſare qui maria exercebant. Atque ex iſtis cauſſis bellum illud conflatum eſt, de quo iam dicturi ſumus. Rhodii enim tum ſuis ipſorum detrimentis excitati, tum aliorum quoque damnis moti, principio legationem, ſociis etiam aſſumtis, ad Byzantios mittunt, orantes, vt impoſitum recens portorium tollerent. Cuius legationis quum nullam omnino rationem illi habuiſſent perſuaſi aequas eſſe quas efferebant ſui facti rationes, poſt peroratam vtrimque cauſſam in ipſorum vrbe, Hecatondoro et Olympiodoro qui Byzantinae ciuitatis principes tunc erant, cum Rhodiorum legatis altercantibus; infecta re diſceſſerunt Rhodii: et mox domum reuerſi, bellum aduerſus Byzantios, propter hanc cauſſam decreuerunt. Itaque

παραυ-

παραυτίκα πρεσβευτὰς ἐξαπέστελλον πρὸς Πρυσίαν, παρακαλοῦντες καὶ τοῦτον εἰς τὸν πόλεμον. ᾔδεσαν γὰρ τὸν Πρυσίαν παρατριβόμενον ἐκ τινῶν πρὸς τοὺς Βυζαντίους.

48. Τὸ δὲ παραπλήσιον ἐποίουν καὶ Βυζάντιοι. πρός τε γὰρ Ἄτταλον καὶ πρὸς Ἀχαιὸν ἔπεμπον πρέσβεις, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν. ὁ μὲν οὖν Ἄτταλος ἦν πρόθυμος· εἶχε δὲ βραχεῖαν τότε ῥοπὴν, ὡς ἂν ὑπ᾽ Ἀχαιοῦ συνεληλαμένος εἰς τὴν πατρῴαν ἀρχήν. ὁ δὲ Ἀχαιὸς κρατῶν μὲν τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου, βασιλέα δὲ προσφάτως αὑτὸν ἀναδεδειχὼς, ἐπηγγέλλετο βοηθήσειν. ὑπάρχων δ᾽ ἐπὶ ταύτης τῆς προαιρέσεως, τοῖς μὲν Βυζαντίοις μεγάλην ἐλπίδα παρεσκεύαζε, τοῖς δὲ Ῥοδίοις καὶ Πρυσίᾳ τἀναντία κατάπληξιν. Ἀχαιὸς γὰρ ἦν μὲν Ἀντιόχου συγγενὴς, τοῦ παρειληφότος τὴν ἐν Συρίᾳ βασιλείαν, ἐγκρατὴς δ᾽ ἐγένετο τῆς προειρημένης δυναστείας, διά τινας τοιαύτας αἰτίας. Σελεύκου μεταλλάξαντος τὸν βίον, ὃς ἦν Ἀντιόχου τοῦ προειρημένου πατὴρ, διαδεξαμένου δὲ τὴν βασιλείαν, Σελεύκου πρεσβυτάτου τῶν υἱῶν· ἅμα τούτῳ διὰ τὴν οἰκειότητα συνυπερέβαλε τὸν Ταῦρον, δυσὶ μάλιστά πως ἔτεσι πρότερον τῶν νῦν λεγομένων καιρῶν. Σέλευκος γὰρ ὁ νέος, ὡς θᾶττον παρέλαβε τὴν βασιλείαν, πυνθανόμενος Ἄτταλον πᾶσαν ἤδη τὴν ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου δυνα-

missis illico ad Prusiam legatis, ad societatem belli ipsum hortantur: norant enim Prusiam certis de caussis esse Byzantiis infensum.

48. Rhodiorum exemplum secuti sunt et Byzantii; qui et ab Attalo, et ab Achaeo per legatos auxilium petierunt. et erat quidem Attalo voluntas promta: sed qui ab Achaeo intra paterni regni fines erat compulsus, momentum ad victoriam afferre poterat non sane magnum. Achaeus vero, qui in regionibus Asiae cis Taurum late dominans, rerum potiebatur, quique regis nomen paullo ante assumserat, auxilia Byzantiis promisit. atque is has partes amplexus, Byzantiis spem magnam; Rhodiis contra et Prusiae ingentem terrorem iniecit. Hic siquidem Achaeus cognatione Antiochum illum contingebat, qui in regno Syriae successerat. dominatum vero quem diximus ob huiuscemodi caussas erat consecutus. Postquam Seleucus pater Antiochi modo nominati fatis concessisset, regnumque illius Seleucus filiorum natu maximus accepisset, cum hoc Achaeus propter ius cognationis Taurum superauit, duobus circiter annis, priusquam ea gererentur, de quibus hic agimus. Iunior enim Seleucus statim a suscepto regno factus certior de Attalo, qui omnem iam cis

σείαν ὑφ' αὐτὸν πεποιῆσθαι, παρωρμήθη βοηθεῖν τοῖς σφετέροις πράγμασιν. ὑπερβαλὼν δὲ μεγάλῃ δυνάμει τὸν Ταῦρον, καὶ δολοφονηθεὶς ὑπό τε Ἀπατουρίου τοῦ Γαλάτου καὶ Νικάνορος, μετήλλαξε τὸν βίον. Ἀχαιὸς δὲ κατὰ τὴν συγγένειαν τὸν φόνον αὐτοῦ μετῆλθε παραχρῆμα, τοὺς περὶ τὸν Νικάνορα καὶ τὸν Ἀπατούριον ἀποκτείνας· τῶν δὲ δυνάμεων καὶ τῶν ὅλων πραγμάτων φρονίμως καὶ μεγαλοψύχως προέστη. τῶν γὰρ καιρῶν παρόντων αὐτῷ, καὶ τῆς τῶν ὄχλων ὁρμῆς συντρεχούσης εἰς τὸ διάδημα περιθέσθαι· τοῦτο μὲν οὐ προείλετο ποιῆσαι· τηρῶν δὲ τὴν βασιλείαν Ἀντιόχῳ τῷ νεωτέρῳ τῶν υἱῶν, ἐνεργῶς ἐπιπορευόμενος, ἀνεκτᾶτο τὴν ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου πᾶσαν. Τῶν δὲ πραγμάτων αὐτῷ παραδόξως εὐροούντων, ἐπεὶ τὸν μὲν Ἄτταλον εἰς αὐτὸ τὸ Πέργαμον συνέκλεισε, τῶν δὲ λοιπῶν πάντων ἦν ἐγκρατὴς, ἐπαρθεὶς τοῖς εὐτυχήμασι, παρὰ πόδας ἐξώκειλε. καὶ διάδημα περιθέμενος καὶ βασιλέα προσαγορεύσας αὑτὸν, βαρύτατος ἦν τότε καὶ φοβερώτατος τῶν ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου βασιλέων καὶ δυναστῶν. ᾧ καὶ μάλιστα τότε Βυζάντιοι πιστεύσαντες, ἀνεδέξαντο τὸν πρὸς τοὺς Ῥοδίους καὶ Προυσίαν πόλεμον.

49. Ὁ δὲ Προυσίας ἐνεκάλει μὲν πρότερον τοῖς Βυζαντίοις, ὅτι ψηφισαμένων τινὰς εἰκόνας αὐτοῦ, ταύτας οὐκ ἀνετίθεσαν, ἀλλ' εἰς ἐπισυρμὸν καὶ λήθην ἄγοιεν.

cis Taurum Asiam suo imperio subiecerat, rebus suis c[o]nsulendi impetum cepit. sed vbi Taurum magno cum exercitu esset transgressus, dolo appetitus ab Apaturio Gallo et Nicanore, vitam cum morte commutauit. Huius caedem Achaeus e vestigio vlciscens, tanquam occisi cognatus, Apaturium et Nicanorem trucidavit: copias vero et res vniversas cum prudentia, tum magnitudine animi singulari administrauit. Nam quum diadematis capiti imponendi occasionem esset nactus, accederet etiam populorum voluntas regnum illi certatim deferentium, ipse inclinare animum in eam partem noluit: sed Antiocho iuniori filio imperium conseruans, per omnes regiones bellum circumferens, quicquid cis Taurum fuerat amissum recepit. Verum idem, postquam Attalum in ipsam vrbem Pergami conclusisset, omniaque alia in potestatem suam redegisset, inopinato rerum successu elatus, e vestigio ab honestis consiliis deflexit: et quum diadema sumpsisset, nomenque regium adsciuisset, omnium cis Taurum regum ac dynastarum potentissimus erat, maximeque formidabilis. quo et Byzantii potissimum freti, bellare cum Rhodiis et Prusia sunt ausi.

49. Iampridem hic rex eo nomine Byzantiis succensebat, quod imagines quas sibi decreverant, non dedicassent; sed ludibrio atque obliuioni tra-

ἄγοιεν. δυσηρέςει δ' αὐτοῖς καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν προσενέγκαθαι φιλονεικίαν, εἰς τὸ διαλῦσαι τὴν τῦ Ἀχαιῦ πρὸς Ἄτταλον ἔχθραν καὶ τὸν πόλεμον· νομίζων κατὰ πολλὺς τρόπυς ἀλυσιτελῆ τοῖς αὐτῦ πράγμασιν ὑπάρχειν τὴν ἐκείνων φιλίαν. Ἠρέθιζε δ' αὐτὸν καὶ τὸ δοκεῖν Βυζαντίυς πρὸς μὲν Ἄτταλον εἰς τὺς τῆς Ἀθηνᾶς ἀγῶνας τὺς συνθύσοντας ἐξαπεςαλκέναι· πρὸς αὐτὸν δ' εἰς Σωτήρια, μηδένα πεπομφέναι. Διόπερ ἐκ πάντων τύτων ὑποικυρυμένης παρ' αὐτῷ τῆς ὀργῆς, ἄσμενος ἐπελάβετο τῆς τῶν Ῥοδίων προφάσεως, καὶ συγκαταθέμενος τοῖς πρεσβευταῖς, ἐκείνυς μὲν ᾤετο δεῖν κατὰ θάλατταν πολεμεῖν· αὐτὸς δὲ κατὰ γῆν ὐκ ἐλάττω βλάψειν ἔδοξε τὺς ὑπεναντίυς. Ὁ μὲν ὖν Ῥοδίων πρὸς Βυζαντίυς πόλεμος, διὰ ταῦτα καὶ τοιαύτην ἔλαβε τὴν ἀρχήν.

50. Οἱ δὲ Βυζάντιοι τὸ μὲν πρῶτον ἐῤῥωμένως ἐπολέμυν, πεπεισμένοι, τὸν μὲν Ἀχαιὸν σφίσι βοηθεῖν· αὐτοὶ δὲ τὸν Τιβίτην ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐπαγαγόντες, ἀντιπεριςήσειν τῷ Πρυσίᾳ φόβυς καὶ κινδύνυς, ὃς κατὰ τὴν προειρημένην ὁρμὴν πολεμῶν, παρείλετο μὲν αὐτῶν τὸ καλύμενον ἐπὶ τῦ ςόματος Ἱερὸν, ὃ Βυζάντιοι μικροῖς ἀνώτερον χρόνοις μεγάλων ὠνησάμενοι χρημάτων ἐσφετερίσαντο διὰ τὴν εὐκαιρίαν τῦ τόπυ· βυλόμε-

didiſſent. Idem factum hoc inſuper illorum non probabat, quod ad dirimendas inimicitias inter Achaeum et Attalum tantum ſtudii adhibuerant, vt nihil ſupra: multis enim modis inutilem rebus ſuis eſſe eorum mutuam inter ipſos amicitiam exiſtimabat. Accedebat etiam hoc irae incentiuum, quod Byzantii ad Attalum quidem Mineruae ludicrum celebrantem ſuos mitterent, rem diuinam ſimul facturos; ad ſe vero Soteriorum ſollemne agitantem nemo ab illis fuerat miſſus. Qui igitur ex omnibus hiſce cauſſis latentem in praecordiorum penetralibus iram foueret, oblatam a Rhodiis occaſionem auide arripuit, et cum legatis ita conſtituit, vt rem mari gerere illis ſuaderet; ipſe non minora hoſtibus detrimenta ſe terra illaturum polliceretur. Hae ſunt cauſſae, hoc principium belli, quod Rhodii cum Byzantiis geſſerunt.

50. Porro Byzantii per initia dum a partibus ſuis Achaeum ſtare confidunt, ſtrenue bellum faciebant: accitoque e Macedonia Tibite, Pruſiae quem metuebant, belli metum ac periculum viciſſim ſe allaturos ſperabant. nam Pruſias illum animi ſui impetum ſecutus de quo diximus, Byzantios bello aggreſſus, Hieron (id loci nomen) illis ademerat. quod quidem ipſi paucis ante annis magna pecuniae vi emtum propter opportunitatem loci quaeſiuerant: vt

νοι μηδεμίαν ἀφορμὴν μηδενὶ καταλιπεῖν, μήτε κατὰ τῶν εἰς τὸν Πόντον πλεόντων ἐμπόρων, μήτε περὶ τὰς δέλας, καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς τῆς θαλάττης ἐργασίας. παρείλετο δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Ἀσίας χώραν, ἣν κατεῖχον Βυζάντιοι τῆς Μυσίας πολλοὺς ἤδη χρόνους. Οἱ δὲ Ῥόδιοι πληρώσαντες ναῦς ἕξ, ἅμα δὲ ταύταις παρὰ τῶν συμμάχων προσλαβόντες τέτταρας, καὶ ναύαρχον προχειρισάμενοι Ξενόφαντον, ἔπλεον ἐφ' Ἑλλησπόντου δέκα ναυσί. καὶ ταῖς μὲν λοιπαῖς ὁρμῶντες περὶ Σηστὸν, ἐκώλυον τοὺς πλέοντας εἰς τὸν Πόντον· μιᾷ δ' ἐκπλεύσας ὁ ναύαρχος, κατεπείραζε τῶν Βυζαντίων, εἴπως ἤδη μεταμελοῖντο καταπεπληγμένοι τὸν πόλεμον. τῶν δ' οὐ προσεχόντων, ἀπέπλευσε. καὶ παραλαβὼν τὰς λοιπὰς ναῦς, ἀπῆρε πάσαις εἰς τὴν Ῥόδον. οἱ δὲ Βυζάντιοι πρός τε Ἀχαιὸν ἔπεμπον ἀξιοῦντες βοηθεῖν, ἐπί τε τὸν Τιβίτην ἐξαπέστελλον τοὺς ἄξοντας αὐτὸν ἐκ τῆς Μακεδονίας. ἐδόκει γὰρ οὐχ ἧττον ἡ Βιθυνῶν ἀρχὴ Τιβίτῃ καθήκειν ἢ Προυσίᾳ, διὰ τὸ πατρὸς ἀδελφὸν αὐτὸν ὑπάρχειν τῷ Προυσίᾳ. Οἱ δὲ Ῥόδιοι θεωροῦντες τὴν τῶν Βυζαντίων ὑπόστασιν, πραγματικῶς διενοήθησαν πρὸς τὸ καθικέσθαι τῆς προθέσεως.

51. Ὁρῶντες γὰρ τὸ συνέχον τοῖς Βυζαντίοις τῆς ὑπομονῆς τοῦ πολέμου, κείμενον ἐν ταῖς κατὰ τὸν Ἀχαιὸν ἐλπίσι, θεωροῦντες δὲ τὸν πατέρα τοῦ Ἀχαιοῦ

omnes omnibus nocendi occasionem eriperent, tum quod ad illos pertineret mercatores, qui in Pontum nauigant, tum quod ad feruos fuos, aut ceterum quaeftum quem e mari faciebant. Ademit praeterea iisdem Prufias eam Myfiae partem, quam in Afia a longo iam tempore obtinebant. Rhodii fex nauibus inftructis, quatuor item aliis fociorum accedentibus, decem nauium claffe, cui Xenophantum impofuerunt, Hellefpontum petunt. ibi reliquae in ancoris ftantes circa Seftum, nauigationem Pontum verfus impediebant. vnam nauarchus abducit ad tentandos Byzantinorum animos, ecquid tanto belli apparatu territi, confilium mutarent. qui quum rationem eius nullam haberent, abiit; ceterisque affumtis nauibus Rhodum cum vniuerfa claffe eft reuerfus. Byzantii interea loci et ad Achaeum miferunt, qui auxilia pofcerent; et ad Tibiten, qui ipfum e Macedonia adducerent. exiftimabatur enim Bithynorum regnum pari iure ad Tibiten pertinere, atque ad Prufiam, cuius ipfe patruus erat. At Rhodii vbi conftantem hanc fiduciam Byzantiorum cernunt, follertem rationem excogitarunt, perficiendi quod optabant.

51. Animaduertentes enim hanc Byzantiorum conftantiam circa belli negotium in eo praecipue niti, quod in Achaeo fpes locatas habebant:

κατε-

κατεχόμενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸν δ' Ἀχαιὸν περὶ πλείϛου ποιούμενον τὴν τοῦ πατρὸς σωτηρίαν· ἐπεβάλλοντο πρεσβεύειν πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, καὶ παραιτεῖσθαι τὸν Ἀνδρόμαχον. καὶ πρότερον μὲν ἐκ παρέργου τοῦτο πεποιηκότες, τότε δὲ ἀληθινῶς σπεύδοντες ὑπὲρ τοῦ πράγματος, ἵνα προσενεγκάμενοι πρὸς τὸν Ἀχαιὸν τὴν χάριν ταύτην, ὑπόχρεων αὐτὸν ποιήσωνται πρὸς πᾶν τὸ παρακαλούμενον. ὁ δὲ Πτολεμαῖος, παραγενομένων τῶν πρέσβεων, ἐβούλετο μὲν παρακατέχειν τὸν Ἀνδρόμαχον, ἐλπίζων αὐτῷ χρήσεσθαι πρὸς καιρὸν, διὰ τὸ τά τε πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἄκριτα μένειν αὐτῷ, καὶ τῷ τὸν Ἀχαιὸν ἀναδεδειχότα προσφάτως αὐτὸν βασιλέα, πραγμάτων εἶναι κύριον ἱκανῶν τινῶν. ἦν γὰρ Ἀνδρόμαχος, Ἀχαιοῦ μὲν πατὴρ, ἀδελφὸς δὲ Λαοδίκης τῆς Σελεύκου γυναικός. οὐ μὴν ἀλλὰ προσκλίνων τοῖς Ῥοδίοις ὁ Πτολεμαῖος κατὰ τὴν ὅλην αἵρεσιν, καὶ πάντα σπεύδων χαρίζεσθαι, συνεχώρησε καὶ παρέδωκε τὸν Ἀνδρόμαχον αὐτοῖς ἀποκομίζειν ὡς τὸν υἱόν. οἱ δ' ἐπιτελεσάμενοι τοῦτο, καὶ προσεπιμετρήσαντες τοῖς περὶ τὸν Ἀχαιὸν τιμάς τινας, παρείλοντο τὴν ὁλοσχερεϛάτην ἐλπίδα τῶν Βυζαντίων. Συνεκύρησε δέ τι καὶ ἕτερον τοῖς Βυζαντίοις ἄτοπον. ὁ γὰρ Τιβοίτης κατηγόμενος ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἔσφηλε τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν, μεταλλάξας τὸν βίον. οὗ συμβάντος, οἱ

quum non ignorarent Achaei patrem captiuum Alexandriae detineri, cuius libertatem atque euasionem maximi ipse aestimaret; consilium inierant legationem ad Ptolemaeum mittendi, qua Andromachum tradi sibi peterent. id quod iam et ante velut dicis caussa fecerant: tunc vero in eam curam serio incubuerunt: vt hoc beneficio Achaeum demeriti, obnoxium sibi illum redderent ad omnia quae postularent: Ptolemaeus, vbi venerunt legati, volebat ille quidem Andromachum retinere; sperans magno illum sibi tempore suo fore vsui, nec dum enim ei controuersiae quam habuerat cum Antiocho, finis erat impositus; et Achaeus qui nuper regem se declarauerat, non pauca obtinebat. Erat enim Andromachus Achaei quidem pater, Laodicae vero frater coniugis Seleuci. verumtamen, qui tota voluntate in Rhodios inclinaret, atque omnibus rebus gratum facere illis cuperet: petitioni Rhodiorum adnuens, Andromachum ipsis tradidit, vt illum filio restituerent. qua re confecta, nonnullisque insuper honoribus Achaeo decretis, spem Byzantiis cui plurimum innitebantur, ademerunt. Sed et alia quoque res tunc incidit, parum illis opportuna: Tibites enim dum in patriam ex Macedonia reducitur, fato fungitur, et morte sua consilia ipsorum vehementer conturbat: vt eo casu icti By-

μὲν Βυζάντιοι τοῖς ὁρμαῖς ἀνέπεσον, ὁ δὲ Πρȣσίας ἐπιῤῥωσθεὶς ταῖς πρὸς τὸν πόλεμον ἐλπίσιν, ἅμα μὲν αὐτὸς ἀπὸ τῶν κατ' Ἀσίαν μερῶν ἐπολέμει, καὶ προσέκειτο τοῖς πράγμασιν ἐνεργῶς· ἅμα δὲ τȣ̀ς Θρᾶκας μισθωσάμενος, ȣ̓κ εἴα τὰς πύλας ἐξιέναι τȣ̀ς Βυζαντίȣς ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην μερῶν. οἱ δὲ Βυζάντιοι τῶν σφετέρων ἐλπίδων ἐψευσμένοι, τῷ πολέμῳ πονȣ̃ντες πανταχόθεν, ἐξαγωγὴν περιέβλεπον εὐσχήμονα τῶν πραγμάτων.

zantii animos desponderent. At Prusias noua spe ad bellum accensus, simul ipse ab Asiae partibus bello intendere, et rem acriter gerere: simul per Thraces mercede conductos, Byzantios impedire, quo minus ab Europae partibus pedem porta possent efferre. Byzantii quos omnes suae spes defecerant, vndique vexati bello, honestum aliquem rerum exitum circumspiciebant.

52. Καυάρȣ δὲ τȣ̃ τῶν Γαλατῶν βασιλέως παραγενομένȣ πρὸς τὸ Βυζάντιον, καὶ σπȣδάζοντος διαλῦσαι τὸν πόλεμον, καὶ διέχοντος τὰς χεῖρας φιλοτίμως, συνεχώρησαν τοῖς παρακαλȣμένοις, ὅτε Πρȣσίας, οἵτε Βυζάντιοι. πυθόμενοι δὲ Ῥόδιοι τήν τε τȣ̃ Καυάρȣ σπȣδὴν, καὶ τὴν ἐντροπὴν τȣ̃ Πρȣσίȣ· σπȣδάζοντες δὲ καὶ τὴν αὐτῶν πρόθεσιν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν· πρεσβευτὴν μὲν Ἀριδίκην προεχειρίσαντο πρὸς τȣ̀ς Βυζαντίȣς, Πολεμοκλῆν δὲ τρεῖς ἔχοντα τριήρεις ὁμȣ̃ συναπέστειλαν, βȣλόμενοι τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν πρὸς τȣ̀ς Βυζαντίȣς. ἐπιφανέντων δὲ τȣ́των, ἐγένοντο διαλύσεις, ἐπὶ Κώθωνος τȣ̃ Καλλιγείτονος Ἱερομνημονȣ̃ντος ἐν τῷ Βυζαντίῳ. πρὸς μὲν Ῥοδίȣς ἁπλῶ· Βυζαντίȣς μὲν, μηδένα πράττειν τὸ διαγώγιον τῶν εἰς τὸν Πόντον

52. Eo tempore quum rex Cauarus Byzantium venisset, cuperetque bellum dirimere, et hinc inde qua Prusiae qua Byzantiis manus ingenti studio porrigeret, petitioni illius locum vtrique dederunt. Rhodii Cauari studium vt resciuerunt, et quantum illi Prusias tribueret: qui nihilo minus destinata perficere auerent, legatum vero Aridicem ad Byzantios decreuerunt: sed et Polemoclem cum tribus triremibus vna proficisci iusserunt: volentes, sicut dicitur, hastam et caduceum simul Byzantiis mittere. horum superuentu pax conuenit. erat tum Byzantii Hieromnemon Cothon Calligitonis filius et cum Rhodiis quidem pax simpliciter facta in haec verba. *Ne Byzantiorum populus portorii nomine quicquam ab vllo eorum exigeret, qui in Pon-*

Πόντον πλεόντων, Ῥοδίους δὲ καὶ τοὺς συμμάχους τούτου γενομένου, τὴν εἰρήνην ἄγειν πρὸς Βυζαντίους. πρὸς δὲ Προυσίαν τοιαίδε τινές· εἶναι Προυσίᾳ καὶ Βυζαντίοις εἰρήνην καὶ φιλίαν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. μὴ στρατεύειν δὲ μήτε Βυζαντίους ἐπὶ Προυσίαν τρόπῳ μηδενὶ, μήτε Προυσίαν ἐπὶ Βυζαντίους· ἀποδοῦναι δὲ Προυσίαν Βυζαντίοις τάς τε χώρας, καὶ τὰ φρούρια, καὶ τοὺς λαοὺς, καὶ τὰ πολεμικὰ σώματα χωρὶς λύτρων, πρὸς δὲ τούτοις τὰ πλοῖα τὰ κατ' ἀρχὰς ληφθέντα τοῦ πολέμου, καὶ τὰ βέλη τὰ καταληφθέντα ἐν τοῖς ἐρύμασιν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ξύλα, καὶ τὴν λιθείαν, καὶ τὸν κέραμον τὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ χωρίου. Ὁ γὰρ Προυσίας ἀγωνιῶν τὴν τοῦ Τιβοίτου κάθοδον, πάντα καθεῖλε τὰ δοκοῦντα τῶν φρουρίων εὐκαίρως πρός τι κεῖσθαι. ἐπαναγκάσαι δὲ Προυσίαν καὶ ὅσα τινὲς τῶν Βιθυνῶν εἶχον ἐκ τῆς Μυσίας χώρας τῆς ὑπὸ Βυζαντίους ταττομένης ἀποδοῦναι τοῖς γεωργοῖς. Ὁ μὲν οὖν Ῥοδίοις καὶ Προυσίᾳ συστὰς πόλεμος πρὸς Βυζαντίους, τοιαύτας ἔλαβε τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ τέλος.

tum nauigant. *Hoc si fieret, populum Rhodiorum ipsorumque socios cum Byzantiis pacem seruaturos.* cum rege vero Prusia hisce legibus: *Prusiae et populo Byzantiorum pax et amicitiain perpetuum esto. Neque Byzantii Prusiam infesto exercitu vllo modo inuadunto, neque Prusias populum Byzantiorum. Agros, Castella, populos, et bello capta mancipia sine pretio Prusias Byzantiis reddito: item naues per initia belli captas, quicquid telorum in munitionibus fuerit repertum: ad haec, materiam, marmora, lateres, et tegulas e loco sacro ablatas.* Rex enim Prusias Tibitae aduentum metuens, omnia castella, in quibus aliqua videbatur esse ad res bello gerendas opportunitas, demolitus erat. *Sed et quaecumque Bithynorum nonnulli habent e Mysiaco Byzantiorum agro rapta, omnia vt agrorum cultoribus reddantur, Prusias cogito.* Hoc igitur modo et susceptum et confectum est bellum, quod fuit inter Prusiam et Byzantios.

53. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Κνώσσιοι πρεσβεύσαντες πρὸς Ῥοδίους, ἔπεισαν τάς τε μετὰ Πολεμοκλέους ναῦς καὶ τρία

53. Eodem vero tempore Cnossii, missa ad Rhodios legatione ab iis impetrarunt, vt et classem cui praeerat Polemo-

τῶν ἀφράκτων προσκατασπάσαντας, αὐτοῖς ἀποςεῖλαι. γενομένε δὲ τέτε, καὶ τῶν πλοίων ἀφικομένων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ἐχόντων ὑποψίαν τῶν Ἐλευθερναίων, ὅτι τὸν πολίτην αὐτῶν Τίμαρχον οἱ περὶ τὸν Πολεμοκλῆν χαριζόμενοι τοῖς Κνωσσίοις ἀνῃρήκασι· τὸ μὲν πρῶτον ῥύσια κατήγγειλαν τοῖς Ῥοδίοις· μετὰ δὲ ταῦτα πόλεμον ἐξήνεγκαν. περιέπεσον δὲ καὶ Λύττιοι βραχὺ πρὸ τέτων τῶν καιρῶν ἀνηκέςῳ συμφορᾷ. καθόλε γὰρ τὰ κατὰ τὴν σύμπασαν Κρήτην ὑπῆρχεν ἐν τοιαύτῃ τινὶ τότε καταςάσει. Κνώσσιοι συμφρονήσαντες Γορτυνίοις, πᾶσαν ἐποίησαν τὴν Κρήτην ὑφ᾽ αὑτὲς, πλὴν τῆς Λυττίων πόλεως. μόνης δὲ ταύτης ἀπειθέσης, ἐπεβάλοντο πολεμεῖν, σπεύδοντες αὐτὴν εἰς τέλος ἀνάςατον ποιῆσαι, καὶ παραδείγματος καὶ φόβε χάριν τῶν ἄλλων Κρηταιέων. τὸ μὲν ἔν πρῶτον ἐπολέμεν πάντες οἱ Κρηταιεῖς τοῖς Λυττίοις, ἐγγενομένης δὲ φιλοτιμίας ἐκ τῶν τυχόντων, ὅπερ ἔθος ἐςὶ Κρησὶν, ἐςασίασαν πρὸς τὲς ἄλλες. καὶ Πολυῤῥήνιοι μὲν καὶ Κερέται καὶ Λαμπαῖοι, πρὸς δὲ τέτοις Ὥριοι μετ᾽ Ἀρκάδων ὁμοθυμαδὸν ἀποςάντες τῆς τῶν Κνωσσίων φιλίας, ἔγνωσαν τοῖς Λυττίοις συμμαχεῖν. τῶν δὲ Γορτυνίων οἱ μὲν πρεσβύτατοι τὰ τῶν Κνωσσίων, οἱ δὲ νεώτεροι τὰ τῶν Λυττίων αἱρέμενοι διεςασίασαν πρὸς ἀλλήλες. οἱ δὲ Κνώσσιοι παραδόξε γεγονότος αὐτοῖς τε περὶ τὲς συμ-

cles, et tria insuper aphracta, ob id ipsum in mare deducta, sibi mitterent. quo facto, vbi naues in Cretam venerunt, Eleuthernaei suspicati occisum ciuem suum Timarchum a Polemocle in gratiam Cnossiorum, primo res repetendi a Rhodiis ius suis esse edixerunt: deinde bellum etiam indixerunt. Lytiis quoque non multo prius quam haec contingerent, immedicabilis fortuna contigit. Erat enim, vt summatim dicam, vniuersae Cretae huiusmodi fere tunc status. Cnossii et Gortynii conspiratione inter se facta, totam Cretam, vnica Lyttiorum vrbe excepta, sibi subiecerant. quum igitur sola haec eorum imperia negligeret, bello eam aggredi constituerunt: funditus Lyttios delere vehementer cupientes, vt eorum exemplo alii Cretenses terrerentur. Principio igitur Cretenses vniuersi contra Lyttios bellum gerebant: sed mox leui de caussa contentione inter eos orta, sicuti mos est Cretensium, seditionem inuicem agitant. Polyrrhenii, Ceretae, Lampaei, item Orii cum Arcadibus communi consilio a Cnossiorum amicitia ad Lyttiorum societatem deficiunt. Gortyne quum seniores Cnossiis fauerent, iuniores Lyttiis, in graui seditione res erat. Cnossii hoc sociorum inopinato motu perculsi, mil-

μάχες

μάχȣς κινήματος, ἐπισπῶνται χιλίȣς ἐξ Αἰτωλίας ἄνδρας κατὰ συμμαχίαν. ȣ̃ γενομένȣ, παραυτίκα τῶν Γορτυνίων οἱ πρεσβύτεροι καταλαμβανόμενοι τὴν ἄκραν, εἰσάγονται τȣ́ς τε Κνωσσίȣς καὶ τȣ̀ς Αἰτωλȣ́ς· καὶ τȣ̀ς μὲν ἐξέβαλον, τȣ̀ς δὲ ἀπέκτειναν τῶν νέων, τὴν δὲ πόλιν ἐνεχείρισαν τοῖς Κνωσσίοις.

54. Κατὰ τȣ̀ς αὐτȣ̀ς καιρȣ̀ς Λυττίων ἐξωδευκότων εἰς τὴν πολεμίαν πανδημεὶ, συννοήσαντες οἱ Κνώσσιοι τὸ γεγονὸς, καταλαμβάνονται τὴν Λύττον, ἔρημον ȣ̃σαν τῶν βοηθησόντων· καὶ τὰ μὲν τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἰς Κνωσσὸν ἀπέπεμψαν· τὴν δὲ πόλιν ἐμπρήσαντες, καὶ κατασκάψαντες, καὶ λωβησάμενοι κατὰ πάντα τρόπον, ἐπανῆλθον. οἱ δὲ Λύττιοι παραγενόμενοι πρὸς τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς ἐξοδίας, καὶ συνθεασάμενοι τὸ συμβεβηκὸς, ȣ̔́τω περιπαθεῖς ἐγένοντο ταῖς ψυχαῖς, ὥστε μηδ᾽ εἰσελθεῖν μηδένα τολμῆσαι τῶν παρόντων εἰς τὴν πατρίδα, πάντες δὲ περιπορευθέντες αὐτὴν κύκλῳ, καὶ πολλάκις ἀνοιμώξαντες καὶ κατολοφυράμενοι τήν τε τῆς πατρίδος καὶ τὴν αὐτῶν τύχην, αὖθις ἐξ ἀναστροφῆς ἐπανῆλθον εἰς τὴν τῶν Λαμπαίων πόλιν. Φιλανθρώπως δὲ αὐτȣ̀ς καὶ μετὰ πάσης προθυμίας τῶν Λαμπαίων ὑποδεξαμένων, ȣ̔̃τοι μὲν ἀντὶ πολιτῶν ἀπόλιδες ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ξένοι γεγονότες, ἐπολέμȣν πρὸς τȣ̀ς Κνωσσίȣς ἅμα τοῖς συμμάχοις. Λύττος δ᾽ ἡ Λακεδαιμο-

le ex Aetolia milites ad belli ſocietatem arceſſunt. quod vbi factum, illico ſeniores Gortyniorum arce occupata, Cnoſſiis ſimul et Aetolis in vrbem inductis, e iuuentute alios vrbe eiiciunt, alios occidunt, ſuamque Cnoſſiis vrbem tradunt.

54. Quo etiam tempore quum in hoſtilem agrum copias omnes ſuas Lytii eduxiſſent, Cnoſſii hac expeditione cognita, Lyttum oppidum omni vacuum praeſidio occupant: et liberis coniugibusque Lyttiorum Cnoſſum miſſis, vrbem incendunt, diruunt, omnique maleficio in eam ſaeuiunt; itaque ad ſuos redeunt. Lyttiis ab expeditione ad ſuam vrbem reuerſis, vbi caſum illius vident, tanta commiſeratio luctusque animos ſubiit, vt pedem inferre in ſuam patriam ne vnus quidem illorum ſuſtinuerit: ſed omnes illius luſtrato ambitu, multis eiulatibus et planctibus ſuam patriaeque fortunam proſecuti, in Lampaeorum vrbem retro itinere conuerſo, ſeſe conferrent. ab his humaniter et ſingulari benignitate ſuſcepti Lyttii, vnius diei ſpatio et extorres vrbe ſua amiſſa, et hoſpites atque inquilini in aliena facti, cum ſociis aduerſus Cnoſſios bellum gerebant. Lyttus vero, quae colonia Lacedaemoniorum erat, et cognatione illi

νίων μὲν ἄποικος οὖσα καὶ συγγενὴς, ἀρχαιοτάτη δὲ τῶν κατὰ Κρήτην πόλεων, ἄνδρας δ' ὁμολογουμένως ἀρίστους ἀεὶ τρέφουσα Κρηταιέων, οὕτως ἄρδην καὶ παραλόγως ἀνηρπάσθη.

55. Πολυῤῥήνιοι δὲ καὶ Λαμπαῖοι, καὶ πάντες οἱ τούτων σύμμαχοι, θεωροῦντες τοὺς Κνωσσίους ἀντεχομένους τῆς τῶν Αἰτωλῶν συμμαχίας, τοὺς δ' Αἰτωλοὺς ὁρῶντες πολεμίους ὄντας τῷ τε βασιλεῖ Φιλίππῳ καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς, πέμπουσι πρέσβεις πρός τε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, περὶ βοηθείας καὶ συμμαχίας. οἱ δ' Ἀχαιοὶ καὶ Φίλιππος εἴς τε τὴν κοινὴν συμμαχίαν αὐτοὺς προσεδέξαντο, καὶ βοήθειαν ἐξαπέστειλαν, Ἰλλυριοὺς μὲν τετρακοσίους, ὧν ἡγεῖτο Πλάτωρ, Ἀχαιοὺς δὲ διακοσίους, Φωκέας δὲ ἑκατόν. οἳ καὶ παραγενόμενοι, μεγάλην ἐποιήσαντο ἐπίδοσιν τοῖς Πολυῤῥηνίοις καὶ τοῖς τούτων συμμάχοις. πάνυ γὰρ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τειχήρεις καταστήσαντες, τούς τ' Ἐλευθερναίους καὶ Κυδωνιάτας, ἔτι δὲ τοὺς Ἀπτεραίους, ἠνάγκασαν ἀποστάντας τῆς τῶν Κνωσσίων συμμαχίας κοινωνῆσαι σφίσι τῶν αὐτῶν ἐλπίδων. τούτων δὲ συγγενομένων, ἐξαπέστειλαν Πολυῤῥήνιοι μὲν, καὶ μετὰ τούτων οἱ σύμμαχοι, Φιλίππῳ καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς πεντακοσίους Κρῆτας· Κνώσσιοι δὲ μικρῷ πρότερον ἐξαπεστάλκεισαν χιλίους τοῖς Αἰτωλοῖς. οἳ καὶ συνεπολέμουν ἀμφοτέροις τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον. Κατελάβοντο δὲ καὶ τὸν λιμένα τῶν Φαιστίων οἱ τῶν Γορ-

iuncta, omnium Cretae vrbium antiquissima, ciuium educatrix, qui sine controuersia ceteris Cretensibus semper praestabant, ita inopinato deleta et oculis hominum est erepta.

55. Polyrrhenii, Lampaei, omnesque socii animaduertentes Cnossios vti auxiliis Aetolorum, quos hostes esse intelligebant cum regis Philippi, tum Achaeorum, et ad hos et ad illum de ferenda ope, et amicitia inuicem iungenda legatos mittunt. Achaei et Philippus acceptis in communem societatem suppetias mittunt, Illyrios quadringentos, duce Platore; Achaeos ducentos; Phocenses centum. quorum aduentu magnum res Polyrrheniorum et sociorum incrementum ceperunt. breui enim tempore conclusos intra moenia sua Eleuthernaeos, Cydoniatas, et Apteraeos renuntiare Cnossiis societatem, et eamdem secum fortunae aleam subire coegerunt. his igitur hoc modo adiunctis, Polyrrheniis auctoribus socii Philippo et Achaeis Cretas quingentos subsidio miserunt: iam enim aliquanto prius Cnossii mille e suis ad Aetolos miserant. ita Cretensium opera in hoc bello et hi et illi sunt vsi. Inter haec Phaestiorum portum occupant Gortyniorum exules: qui

τυνίων φυγάδες· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν αὐτῶν τῶν Γορτυνίων λιμένα παραβόλως διακατεῖχον· καὶ προσεπολέμουν ἐκ τούτων ὁρμώμενοι τῶν τόπων τοῖς ἐν τῇ πόλει. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Κρήτην ἐν τούτοις ἦν.

56. Περὶ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους καὶ Μιθριδάτης ἐξήνεγκε Σινωπεῦσι πόλεμον, καί τις οἷον ἀρχὴ τότε καὶ πρόφασις ἐγένετο τῆς ἐπὶ τὸ τέλος ἀχθείσης ἀτυχίας Σινωπεῦσιν. εἰς δὲ τὸν πόλεμον τοῦτον πρεσβευσάντων αὐτῶν πρὸς Ῥοδίους, καὶ παρακαλούντων βοηθεῖν, ἔδοξε τοῖς Ῥοδίοις προχειρίσασθαι τρεῖς ἄνδρας, καὶ δοῦναι τούτοις δραχμῶν δεκατέσσαρας μυριάδας· τοὺς δὲ λαβόντας παρασκευάσαι τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐπιτήδεια τοῖς Σινωπεῦσι. οἱ δὲ κατασταθέντες, ἡτοίμασαν οἴνου κεράμια μύρια, τριχὸς εἰργασμένης τάλαντα τριακόσια, νεύρων εἰργασμένων ἑκατὸν τάλαντα, πανοπλίας χιλίας, χρυσοῦς ἐπισήμους τρισχιλίους, ἔτι δὲ λιθοφόρους τέτταρας, καὶ πρὸς τοὺς ἀφέτας τούτοις. ἃ καὶ λαβόντες οἱ τῶν Σινωπέων πρέσβεις ἐπανῆλθον. ἦσαν γὰρ οἱ Σινωπεῖς ἐν ἀγῶνι, μὴ πολιορκεῖν σφᾶς ὁ Μιθριδάτης ἐγχειρήσῃ, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· διὸ καὶ τὰς παρασκευὰς πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐποιοῦντο πάσας. Ἡ δὲ Σινώπη κεῖται μὲν ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ Πόντου παρὰ τὸν εἰς Φάσιν πλοῦν· οἰκεῖται δὲ ἐπί τινος χεῤῥονήσου προτεινούσης εἰς τὸ πέλαγος· ἧς

etiam vrbis ſuae Gortynis portum mira audacia in ſua retinebant poteſtate; iisque locis belli arcibus vſi, cum iis qui erant in vrbe bellum gerebant. et in Creta quidem ſtatus rerum hic fuit.

56. Per idem vero tempus etiam Mithridates bellum Sinopenſibus indixit: coeperuntque eius calamitatis quam ad extremum ſunt experti, quaſi fundamenta iaci et occaſiones naſci. Quum autem de auxilio ad hoc bellum legatos ad Rhodiorum populum miſiſſent, tres viri conſtituti ſunt a Rhodiis, quibus centum quadraginta drachmarum millia attribuerunt, vt ex ea ſumma Sinopenſibus neceſſaria pararent. Igitur tres viri doliorum vini decem millia compararunt: capilli praeparati ſexaginta pondo ſupra trecenta: neruorum praeparatorum centum viginti pondo: armaturas mille: aureorum ſignatorum tria millia. ad haec catapeltas quae lapides mitterent * quatuor; et viros ſimul, qui his recte vti ſcirent. quibus rebus omnibus acceptis legati Sinopenſium domum redierunt. erant id temporis Sinopenſes in metu, ne terra marique obſidere ipſos Mithridates aggrederetur: propterea apparatus omnes ſuos ad illum metum referebant. Nauigantibus ad Phaſim occurrit ad dextram Sinope: in peninſula quadam ſita, quae longe in mare prominet. huius

τὸν μὲν αὐχένα τὸν συνάπτοντα πρὸς τὴν Ἀσίαν, (ὃς ἐςὶν ἐ πλείων δυοῖν ςαδίων,) ἡ πόλις ἐπικειμένη διακλείει κυρίως. τὸ δὲ λοιπὸν τῆς χεῤῥονήσε πρόκειται μὲν εἰς τὸ πέλαγος· ἔςι δ' ἐπίπεδον καὶ πανευέφοδον ἐπὶ τὴν πόλιν. κύκλῳ δ' ἐκ θαλάττης ἀπότομον καὶ δυσπροσόρμιςον, καὶ παντελῶς ὀλίγας ἔχον προσβάσεις. Διόπερ ἀγωνιῶντες οἱ Σινωπεῖς, μήποτε κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας πλευρὰν, ὁ Μιθριδάτης συςησάμενος ἔργα, κατὰ γῆν ἀπέναντι ταύτης ὁμοίως ποιησάμενος ἀπόβασιν κατὰ θάλατταν εἰς τὰς ὁμαλὰς καὶ τὰς ὑπερκειμένας τῆς πόλεως τόπες, ἐγχειρήσῃ πολιορκεῖν αὐτές· ἐπεβάλοντο τῆς χεῤῥονήσε κύκλῳ τὸ νησίζον ὀχυρᾶν, ἀποςαυρᾶντες καὶ περιχαρακᾶντες τὰς ἐκ θαλάττης προσβάσεις· ἅμα δὲ καὶ βέλη καὶ ςρατιώτας τιθέντες ἐπὶ τὰς εὐκαίρες τῶν τόπων. ἔςι γὰρ τὸ πᾶν μέγεθος αὐτῆς ἐ πολύ· τελέως δ' εὐκατακράτητον καὶ μέτριον. καὶ τὰ μὲν περὶ Σινώπης ἐν τέτοις ἦν.

57. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος ἀναζεύξας ἐκ Μακεδονίας μετὰ τῆς δυνάμεως (ἐν γὰρ ταύταις ταῖς ἐπιβολαῖς ἀπελίπομεν ἄρτι τὸν συμμαχικὸν πόλεμον) ὥρμησεν ἐπὶ Θετταλίας καὶ τῆς Ἠπείρε· σπεύδων ταύτῃ ποιήσασθαι τὴν εἰσβολὴν τὴν πρὸς Αἰτωλίαν. Ἀλέξανδρος δὲ καὶ Δορίμαχος κατὰ τὸν καιρὸν τῦτον ἔχοντες πρᾶξιν κατὰ τῆς τῶν Αἰγειρα-

peninſulae fauces, (eae duo non amplius patent ſtadia;) quibus Aſiae coniungitur, vrbs iſta poſita in medio, plane interſepit. reliqua peninſulae pars in altum procurrit, vbique plana, et ex qua facillime in vrbem fieri impetus queat. extrema tantum ad mare ab omni parte praerupta loca ſunt, ad quae difficillime nauis poſſit appellere: aditusque omnino paucos habet. Itaque metuentes Sinopenſes, ne Mithridates diſpoſitis ab ea parte quae Aſiam ſpectat tormentis, ſimiliterque ab altera terrae parte e regione huius, expoſito e nauibus milite in loca plana et ea quae vrbi imminent, oppugnationem illius tentaret: ambitum peninſulae qua mari cingitur munire inſtituerunt: omnesque aditus ab ea parte ſudibus ac vallis praecludere inſtiterunt: pariterque ob eumdem metum tela etiam et praeſidia in locis omnibus opportunis collocarunt. eſt vero peninſulae huius vniuerſae ſpatium haud adeo magnum: et modico praeſidio facile defendi ipſa poteſt.

57. Dum haec Sinopae aguntur, Philippus rex cum exercitu e Macedonia profectus, (in his enim eramus, cum a ſociali bello orationem deflex:mus) in Theſſaliam et Epirum duxit: habens in animo per has regiones in Aetoliam facere impreſſionem. Eodem vero tempore Alexander et Dorimachus, proditores nacti qui Aegiratarum vrbem

Αἰγειρατῶν πόλεως, ἀθροίσαντες τῶν Αἰτωλῶν περὶ χιλίους καὶ διακοσίους εἰς Οἰνάνθειαν τῆς Αἰτωλίας, ἣ κεῖται καταντικρὺ τῆς προειρημένης πόλεως, καὶ πορθμεῖα τούτοις ἑτοιμάσαντες, πλοῦν ἐτήρουν πρὸς τὴν ἐπιβολήν. τῶν γὰρ ηὐτομοληκότων τις ἐξ Αἰτωλίας, καὶ πλείω χρόνον διατετριφὼς παρὰ τοῖς Αἰγειράταις, καὶ συντεθεωρηκὼς τοὺς φυλάττοντας τὸν ἀπ' Αἰγίου πυλῶνα μεθυσκομένους καὶ ῥαθύμως διεξάγοντας τὰ κατὰ τὴν φυλακήν, πλεονάκις προβαλλόμενος καὶ διαβαίνων πρὸς τοὺς περὶ Δορίμαχον, ἐξεκέκλητο πρὸς τὴν πρᾶξιν αὐτοὺς, ἅτε λίαν οἰκείους ὄντας τῶν τοιούτων ἐγχειρημάτων. ἡ δὲ τῶν Αἰγειρατῶν πόλις ἔκτισαι μὲν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, μεταξὺ τῆς Αἰγιέων καὶ Σικυωνίων πόλεως· κεῖται δ' ἐπὶ λόφων ἐρυμνῶν καὶ δυσβάτων· νεύει δὲ τῇ θέσει πρὸς τὸν Παρνασὸν, καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς ἀντίπερα χώρας· ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης ὡς ἑπτὰ στάδια. παραπεσόντος δὲ πλοῦ τοῖς περὶ τὸν Δορίμαχον ἀνήχθησαν, καὶ καθορμίζονται νυκτὸς ἔτι πρὸς τὸν παρὰ τὴν πόλιν καταῤῥέοντα ποταμόν. οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ Δορίμαχον, ἅμα δὲ τούτοις Ἀρχίδαμον τὸν Πανταλέοντος υἱὸν, ἔχοντες περὶ αὐτοὺς τὸ πλῆθος τῶν Αἰτωλῶν, προσέβαινον πρὸς τὴν πόλιν κατὰ τὴν ἀπ' Αἰγίου φέρουσαν ὁδόν. ὁ δ' αὐτόμολος ἔχων εἴκοσι

sibi tradere constituerant, coactis Aetolorum ad mille ducentos Oenanthiae, quod est oppidum ex aduerso situm eius quam nominauimus vrbis, pontonibus etiam ad horum traiectionem prouisis, opportunitatem nauigandi ad rem exsequendam opperiebantur. Quidam enim eorum qui ex Aetolia profugerant, longo tempore in Aegiratarum oppido moratus, animaduerso custodes eius portae, quae ab Aegio venientibus patet, vino crapulaeque indulgentes negligenter admodum custodias agere; re saepius proposita Dorimacho, quum ad illum ventitaret, gnarus virum esse huiusmodi inceptis parem atque assuetum; ad rem perficiendam illum vocauerat. Oppidum porro Aegira, situm est in Peloponnesi parte, quam Corinthiacus sinus alluit, inter Aegium et Sicyonem, collibus quibusdam imposita egregie munitis et inaccessis. spectat eius situs Parnassum et vicina loca in regione opposita; distatque a mari stadia septem. Igitur Dorimachus nauigationi opportunum tempus nactus, oram soluit; et dum adhuc nox erat, naues in statione locat prope illum amnem, qui oppidum praeterlabitur. mox Alexander, Dorimachus et vna cum his Archidamus Pantaleontis filius, manum Aetolorum secum habentes, vrbem ab ea parte qua Aegio iter est, adoriuntur. Transfuga vero

τὰς ἐπιτηδειοτάτας, διανύσας ταῖς ἀνοδίαις τὰς κρημνὰς θᾶττον τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐμπειρίαν, καὶ διαδὺς διά τινος ὑδρορρόας, ἔτι κοιμωμένας κατέλαβε τὰς ἐπὶ τᾶ πυλῶνος. κατασφάξας δ' αὐτὰς ἀκμὴν ἐν ταῖς κοίταις ὄντας, καὶ διακόψας τοῖς πελέκεσι τὰς μοχλὰς, ἀνέῳξε τοῖς Αἰτωλοῖς τὰς πύλας. οἱ δ' παρεισπεσόντες ἀπερινοήτως, λαμπρῶς ἐχρήσαντο τοῖς πράγμασιν. ὃ καὶ παραίτιον ἐγένετο τοῖς μὲν Αἰγειράταις τῆς σωτηρίας, τοῖς δ' Αἰτωλοῖς τῆς ἀπωλείας. ὑπολαμβάνοντες γὰρ τᾶτο τέλος εἶναι τᾶ κατασχεῖν ἀλλοτρίαν πόλιν, τὸ γενέσθαι τῶν πυλώνων ἐντὸς, τᾶτον τὸν τρόπον ἐχρῶντο τοῖς πράγμασι.

cum expeditissimis viginti militibus deuiis callibus propter locorum peritiam ceteris citius praecipitia emensus, et per quemdam aquae ductum vrbem clam ingressus, custodes portae adhuc dormientes inuenit. quibus occisis dum adhuc in lectis iacent, diffractis vectibus securium ictibus, portas Aetolis patefecit. illi temere atque inconsiderate irrumpere; pro victoribus palam sese gerere. quae res vt Aegiratis saluti, ita illis exitio vertit. existimantes enim hostilis vrbis occupationem tum demum esse consummatam, cum intra portas aliquis penetrauit, eo quem diximus modo res administrarunt.

58. Διὸ καὶ βραχὺν παντελῶς χρόνον ἀθρόοι συμμείναντες περὶ τὴν ἀγορὰν, λοιπὸν ἐκπαθεῖς ὄντες πρὸς τὰς ὠφελείας διέῤῥεον. καὶ παρεισπίπτοντες εἰς τὰς οἰκίας διήρπαζον τὰς βίας, ἤδη φωτὸς ὄντος. Οἱ δ' Αἰγειράται, τᾶ πράγματος αὐτοῖς ἀνελπίσα καὶ παραδόξα τελέως συμβεβηκότος, οἷς μὲν ἐπέστησαν οἱ πολέμιοι κατὰ τὰς οἰκίας, ἐκπλαγεῖς ἦσαν, καὶ περίφοβοι γενόμενοι πάντες ἐτρέποντο πρὸς φυγὴν ἔξω τῆς πόλεως, ἤδη βεβαίως αὐτῆς κεκρατημένης ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὅσοι δὲ τῆς κραυγῆς ἀκάοντες ἐξ ἀκεραίων τῶν οἰκιῶν ἐξεβοήθαν, καὶ πάντες εἰς τὴν ἄκραν συνέτρεχον. ᾗτοι μὲν ᾖν ἀεὶ πλείας ἐγίνοντο, καὶ θαῤῥαλεώτεροι·

58. Itaque postquam breue admodum tempus conferti in foro constitissent, de cetero praedam auide inhiantes dilabi coeperunt: et primam quamque domum obuiam introeuntes, clara iam luce fortunas ciuium diripiebant. Eo casu inopinato et nouitate ipsa terribili ita percuisi sunt Aegiratae, vt quotquot illorum ab hoste in suis aedibus sunt deprehensi, attoniti plerique metus omnes fuga se extra vrbem proriperent; quam non dubia iam victoria inimici tenerent. quicumque vero ex intactis adhuc aedibus suis clamore aliorum audito ad ferendam opem prosiluerant, omnes in arcem concurrunt. et hi quidem sicut numero semper crescebant, ita etiam fiducia

τὸ δὲ

τὸ δὲ τῶν Αἰτωλῶν σύστεμμα, τὐναντίον ἔλαττον καὶ ταραχωδέστερον διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. οὐ μὴν ἀλλὰ συνορῶντες οἱ περὶ τὸν Δορίμαχον ἤδη τὸν περιεστῶτα κίνδυνον αὐτοὺς, συστραφέντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν ἄκραν, ὑπολαμβάνοντες τῇ θρασύτητι καὶ τόλμῃ καταπληξάμενοι τρέψασθαι τοὺς ἠθροισμένους ἐπὶ τὴν βοήθειαν. οἱ δ' Αἰγειράται παρακαλέσαντες σφᾶς αὐτοὺς, ἠμύνοντο καὶ συνεπλέκοντο τοῖς Αἰτωλοῖς γενναίως. οὔσης δὲ τῆς ἄκρας ἀτειχίστου, καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐκ χειρὸς καὶ κατ' ἄνδρα γινομένης, τὸ μὲν πρῶτον ἦν ἀγὼν οἷον εἰκός· ἅτε τῶν μὲν ὑπὲρ πατρίδος καὶ τέκνων, τῶν δ' ὑπὲρ σωτηρίας ἀγωνιζομένων· τέλος γε μὴν ἐτράπησαν οἱ παρεισπεπτωκότες τῶν Αἰτωλῶν. οἱ δ' Αἰγειράται λαβόντες ἀφορμὴν ἐγκλίματος, ἐνεργῶς ἐπέκειντο καὶ καταπληκτικῶς τοῖς πολεμίοις. ἐξ οὗ συνέβη τοὺς πλείστους τῶν Αἰτωλῶν διὰ τὴν πτοίαν, αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν φεύγοντας ἐν ταῖς πύλαις συμπατηθῆναι. Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος ἐν χειρῶν νόμῳ κατ' αὐτὸν ἔπεσε τὸν κίνδυνον· ὁ δὲ Δορίμαχος ἐν τῷ περὶ τὰς πύλας ὠθισμῷ καὶ πνιγμῷ διεφθάρη. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν Αἰτωλῶν, τὸ μὲν συνεπατήθη, τὸ δὲ κατὰ τῶν κρημνῶν φεύγον ταῖς ἀνοδίαις ἐξετραχηλίσθη. τὸ δὲ καὶ διασωθὲν αὐτῶν μέρος πρὸς τὰς ναῦς, ἐῤῥιφὸς τὰ ὅπλα πάντ' αἰσχρῶς, ἅμα δ' ἀνελ-

animorum: quum contra corpus Aetolorum propter expofitas cauffas et numero minueretur, et tumultu magis magisque repleretur. Dorimachus vbi circumftantis periculi magnitudinem fenfit, collectis fuis in cuneum, arcem et qui illam tenebant inuadit: ratus fe peruicaci hac audacia territurum et in fugam verfurum collectam hanc pro defenfione loci multitudinem. Aegiratae vero, fefe inuicem cohortari, vim defendere, et cum Aetolis fortiter manum conferere. Erat arx fine muris: pugnabaturque comminus, et vir cum viro. itaque prima commiffio talis fuit, qualem par erat pugnam eorum exiftere, qui hinc pro patria et liberis, illinc pro falute dimicabant. tandem is fuit exitus, vt qui irruperant Aetoli terga darent. Aegiratae inclinati hoftis occafione vtentes, acriter inftare, et cum terrificis minis terga fugientium caedere. ex quo factum, vt prae conftematione Aetoli plerique fugientes in portis fefe alius alium conculcarent. Alexander in ipfo certamine inter dimicandum caefus eft. Archidamus in turba eorum qui ad portas, dum inuicem trudunt ac truduntur, fefe enecabant, periit. reliqua multitudo Aetolorum, partim conculcata fuit, partim per abrupta fugiens, inter inuia rupium afpreta ceruices fregerunt. qui ad naues euaferant, proiectis armis omnibus, turpiter fimul atque

πίσως ἐποιήσαντο τὸν ἀπόπλουν. Αἰγειρᾶται μὲν οὖν διὰ τὴν ὀλιγωρίαν ἀποβαλόντες τὴν πατρίδα, διὰ τὴν εὐψυχίαν καὶ γενναιότητα πάλιν ἔσωσαν παραδόξως.

59. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Εὐριπίδας, ὃς ἦν ἀπεσταλμένος ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸς τοῖς Ἠλείοις, καταδραμὼν τὴν Δυμαίων καὶ Φαραιέων, ἔτι δὲ καὶ Τριταιέων χώραν, καὶ περιελασάμενος λείας πλῆθος ἱκανὸν, ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν εἰς ἐπὶ τὴν Ἠλείαν. ὁ δὲ Μίκος ὁ Δυμαῖος, ὅσπερ ἐτύγχανε κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ὑποστράτηγος ὢν τῶν Ἀχαιῶν, ἐκβοηθήσας πανδημεὶ τούς τε Δυμαίους καὶ Φαραιεῖς, ἅμα δὲ καὶ Τριταιεῖς ἔχων, προσέκειτο τοῖς πολεμίοις ἀπαλλαττομένοις. ἐνεργότερον δ' ἐμπεσὼν εἰς ἐνέδραν, ἐσφάλη, καὶ πολλοὺς ἀπέβαλε τῶν ἀνδρῶν. τετταράκοντα μὲν γὰρ ἔπεσον, ἑάλωσαν δὲ περὶ διακοσίους τῶν πεζῶν. ὁ μὲν οὖν Εὐριπίδας ποιήσας τοῦτο τὸ προτέρημα, καὶ μετεωρισθεὶς ἐπὶ τῷ γεγονότι, μετ' ὀλίγας ἡμέρας αὖθις ἐξελθὼν, κατέλαβε παρὰ τὸν Ἄραξον φρούριον τῶν Δυμαίων εὔκαιρον, τὸ καλούμενον Τεῖχος· ὅ φασιν οἱ μῦθοι, τὸ παλαιὸν Ἡρακλέα πολεμοῦντα τοῖς Ἠλείοις ἐποικοδομῆσαι, βουλόμενον ὁρμητηρίῳ χρῆσθαι τούτῳ κατ' αὐτῶν.

60. Οἱ δὲ Δυμαῖοι καὶ Φαραιεῖς καὶ Τριταιεῖς, ἠλαττωμένοι μὲν περὶ τὴν βοήθειαν, δεδιότες δὲ τὸ μέλλον ἐκ τῆς τοῦ φρουρίου καταλήψεως, τὸ μὲν πρῶτον

inopinato salutem nacti discesserunt. Ita Aegiratae, qui per negligentiam patriam amiserant, per virtutem et generosam fortitudinem, eamdem receperunt.

59. Per idem etiam tempus Euripidas, quem Aetoli ducem exercitus Eleis miserant, Dymaeorum, Pharaeensium, nec non Tritaeensium fines populatus, nec mediocri inde ablata praeda, in Elidem se recepit. Micus vero Dymaeus, qui ea tempestate praetoris Achaeorum legatus erat, eductis copiis omnibus Dymaeorum, Pharaeensium, nec non Tritaeensium, recedentes hostes persequi instituit. in quos dum fertur acrius, insidias illatus, detrimentum accepit, et multos suorum amisit: occisis quadraginta, captis e numero peditum ad ducentos. Euripidas quod prosperam pugnam fecisset successu elatus, post dies paucos iterum exercitu educto, castellum Dymaeorum propter Araxum, Tichos dictum, loco situm opportuno, occupat. Id castellum fabulae narrant ab Hercule fuisse olim exstructum, bellum gerente aduersus Eleos: quo veluti receptaculo ad bellum vteretur, fines eorum infestans.

60. Dymaei, Pharaeenses, Tritaeenses, et quod hostem insequentes male pugnauerant; et quia post captum castellum metuebant in posterum; nuntios initio ad

ἔπεμπον

ἔπεμπον ἀγγέλους πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, δηλοῦντες τὰ γεγονότα, καὶ δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν· μετὰ δὲ ταῦτα πρεσβευτὰς ἐξαπέστελλον τοὺς περὶ τῶν αὐτῶν ἀξιώσοντας. ὁ δ' Ἄρατος, οὔτε τὸ ξενικὸν ἐδύνατο συστήσασθαι, διὰ τὸ κατὰ τὸν Κλεομενικὸν πόλεμον ἐλλελοιπέναι τινὰ τῶν ὀψωνίων τοὺς Ἀχαιοὺς τοῖς μισθοφόροις· καθόλου δὲ ταῖς ἐπιβολαῖς, καὶ συλλήβδην πᾶσι τοῖς τοῦ πολέμου πράγμασιν ἀτόλμως ἐχρῆτο, καὶ νωθρῶς. διόπερ ὅτε Λυκοῦργος εἷλε τὸ τῶν Μεγαλοπολιτῶν Ἀθήναιον, ὅτ' Εὐριπίδας ἑξῆς τοῖς εἰρημένοις Γόργον τὸν τῆς Τελφουσσίας. οἵτε Δυμαῖοι καὶ Φαραιεῖς καὶ Τριταιεῖς, δυσελπιστήσαντες ἐπὶ ταῖς τοῦ στρατηγοῦ βοηθείαις, συνεφρόνησαν ἀλλήλοις εἰς τὸ τὰς μὲν κοινὰς εἰσφορὰς τοῖς Ἀχαιοῖς μὴ συντελεῖν· ἰδίᾳ δὲ συστήσασθαι μισθοφόρους, πεζοὺς μὲν τριακοσίους, ἱππεῖς δὲ πεντήκοντα, καὶ διὰ τούτων ἀσφαλίσασθαι τὴν χώραν. τοῦτο δὲ πράξαντες, ὑπὲρ μὲν τῶν καθ' αὑτοὺς πραγμάτων ἐκδεχομένως ἔδοξαν βεβουλεῦσθαι· περὶ δὲ τῶν κοινῶν τἀναντία. πονηρᾶς γὰρ ἐφόδου καὶ προφάσεως τοῖς βουλομένοις διαλύειν τὸ ἔθνος, ἐδόκουν ἀρχηγοὶ καὶ καθηγεμόνες γεγονέναι. ταύτης δὲ τῆς πράξεως τὸ μὲν πλεῖστον τῆς αἰτίας ἐπὶ τὸν στρατηγὸν ἄν τις ἀναφέροι δικαίως, τὸν ὀλιγωροῦντα καὶ καταμέλλοντα καὶ προϊέμενον ἀεὶ τοὺς δεομένους. πᾶς

praetorem Achaeorum mittere, vt illum de eo quod acciderat facerent certiorem, et simul subueniri sibi rogarent: deinde iisdem de rebus etiam legatio ab iis populis est missa. Aratus vero neque mercenarium militem conscribere poterat; quod belli Cleomenici tempore partem aliquam stipendiorum Achaei conductitio militi non persoluerant: et omnino in vniuersis inceptis, atque vno verbo, in omnibus iis quae ad bellum pertinebant, cunctatorem et segnem se praebebat. idcirco et Lycurgus Athenaeum Megalopolitanorum occupauit: et Euripidas post illa quae diximus, Gorgum Telphussae. Dymaei vero, Pharaeenses et Tritaeenses vbi de auxilio a praetore mittendo desperare coeperunt, communi consilio decreuerunt, nihil amplius in commune Achaeis contribuere: sed priuatim sibi militem mercede conducere: pedites nempe trecentos; equites vero quinquaginta, quorum praesidio fines suos tutarentur. Qui cum hoc fecerunt, suis illi quidem priuatis commodis non male existimati sunt consuluisse: publicae vero vtilitati omnium Achaeorum pessime. Cupientibus enim gentis corpus dissipare mali consilii et occasionis duces atque auctores se praebuisse sunt crediti. Huius autem admissi culpam maximam iure aliquis in praetorem coniiciat, per negligentiam et cunctationem eorum spes semper frustrari so-

γὰρ ὁ κινδυνεύων, ἕως μὲν ἂν τινος ἐλπίδος ἀντέχηται παρὰ τῶν οἰκείων καὶ συμμάχων, προσανέχειν φιλεῖ ταύταις· ὅταν δὲ δυσχρηστῶν ἀπογνῷ, τότ᾽ ἤδη βοηθεῖν ἀναγκάζεται αὑτῷ κατὰ δύναμιν. διὸ καὶ Τριταιεῦσι καὶ Φαραιεῦσι καὶ Δυμαιεῦσιν, ὅτι μὲν ἰδίᾳ συνεστήσαντο μισθοφόρους, καταμέλλοντος τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμόνος, οὐκ ἐγκλητέον· ὅτι δὲ τὰς εἰς τὸ κοινὸν εἰσφορὰς ἀπεῖπον, μεμψιμοιρητέον. ἐχρῆν γὰρ τὴν μὲν ἰδίαν χρείαν μὴ παραλιπεῖν· εὐκαιροῦντάς γε δὴ καὶ δυναμένους τά γε πρὸς τὴν κοινὴν πολιτείαν δίκαια συντηρεῖν, ἄλλως τε δὴ καὶ κομιδῆς ὑπαρχούσης ἀδιαπτώτου κατὰ τοὺς κοινοὺς νόμους. τὸ δὲ μέγιστον, γεγονότας ἀρχηγοὺς τοῦ τῶν Ἀχαιῶν συστήματος.

61. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Πελοπόννησον ἐν τούτοις ἦν. ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος διελθὼν τὴν Θετταλίαν, παρῆν εἰς Ἤπειρον. ἀναλαβὼν δὲ τοὺς Ἠπειρώτας ἅμα τοῖς Μακεδόσι πανδημεί, καὶ τοὺς ἐξ Ἀχαΐας αὐτῷ συνηντηκότας σφενδονήτας τριακοσίους, ἔτι δὲ τοὺς παρὰ Πολυρρηνίων ἀπεσταλμένους Κρῆτας τριακοσίους, προῆγε· καὶ διελθὼν τὴν Ἤπειρον, παρῆν εἰς τὴν τῶν Ἀμβρακιωτῶν χώραν. Εἰ μὲν οὖν ἐξ ἐφόδου κατὰ τὸ συνεχὲς ἐνέβαλεν εἰς τὴν μεσόγαιαν τῆς Αἰτωλίας, ἄφνω καὶ παραδόξως ἐπιπεσὼν δυνάμει

litum, quibus esset opus auxilium. Nempe ita fieri semper amat: qui in periculo versatur, quamdiu spes superest opis impetrandae ab amicis et sociis, in ea acquiescit: vbi vero aduersis conflictatus spem illam amiserit, tunc ipsemet sibi pro viribus subuenire cogitur. quamobrem Tritaeensibus, Pharaeensibus, et Dymaeensibus, quod priuatim militem conduxerint, cessante Achaeorum praetore; eo nomine succensendum non est: at quod erogare in commune quicquam recusarunt, id vero facinus indignum haberi debet. oportebat enim neque propria praetermittere commoda, et postquam data ipsis est opportunitas atque facultas, communia Reipublicae iura seruare: quum praesertim per communes leges recepturi omnino essent quod contulissent: et quod maximum est, auctores ipsi corporis ac concilii Achaeorum instituendi, exstitissent.

61. Dum in Peloponneso haec geruntur, rex Philippus Thessaliam emensus in Epirum venerat: ibique assumtis Epirotis, qui omnes suas vires Macedonibus coniunxerant, et funditoribus trecentis qui ex Achaïa missi fuerant, Cretensibus item trecentis, quos Polyrrhenii miserant, pergebat ire: transgressusque Epirum, ad Ambraciotarum fines accessit. Quod si absque vlla mora primo statim impetu in mediterranea Aetoliae duxisset, eosque repente et ino-

βαρεία,

βαρεία, τοῖς ὅλοις πράγμασιν ἐπιτεθήκοι ἂν τέλος. νῦν δὲ καὶ πεισθεὶς τοῖς Ἠπειρώταις, πρῶτον ἐκπολιορκῆσαι τὸν Ἄμβρακον, ἔδωκε τοῖς Αἰτωλοῖς ἀναστροφὴν, εἰς τὸ καὶ στῆναι καὶ προνοηθῆναί τε καὶ παρασκευάσασθαι πρὸς τὸ μέλλον. οἱ γὰρ Ἠπειρῶται τὸ σφέτερον ἀναγκαιότερον τιθέμενοι τοῦ κοινοῦ παρὰ τῶν συμμάχων, καὶ μεγάλως σπουδάζοντες ὑφ᾽ αὑτοὺς ποιῆσαι τὸν Ἄμβρακον, ἐδέοντο τοῦ Φιλίππου ποιήσασθαι πολιορκίαν περὶ τὸ χωρίον, καὶ τοῦτο πρότερον ἐξελεῖν· περὶ πλείστου ποιούμενοι, τὸ κομίσασθαι τὴν Ἀμβρακίαν παρὰ τῶν Αἰτωλῶν. τοῦτο δὲ γενέσθαι μόνως ἂν ἐλπίζοντες, εἰ τοῦ προειρημένου τόπου κυριεύσαντες, ἐπικαθίσαιεν τῇ πόλει. Ὁ γὰρ Ἄμβρακός ἐστι μὲν χωρίον εὖ κατεσκευασμένον, καὶ προτειχίσμασι καὶ τείχει. κεῖται δ᾽ ἐν λίμναις, μίαν ἀπὸ τῆς χώρας στενὴν καὶ χωστὴν ἔχων πρόσοδον. ἐπίκειται δ᾽ εὐκαίρως τῇ τε χώρᾳ τῶν Ἀμβρακιωτῶν καὶ τῇ πόλει. Φίλιππος μὲν οὖν πεισθεὶς Ἠπειρώταις καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τὸν Ἄμβρακον, ἐγίνετο περὶ τὴν παρασκευὴν τῶν πρὸς τὴν πολιορκίαν.

62. Σκόπας δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναλαβὼν τοὺς Αἰτωλοὺς πανδημεὶ, καὶ ποιησάμενος τὴν πορείαν διὰ Θετταλίας, ἐνέβαλεν εἰς Μακεδονίαν, καὶ τὸν* Πιέριον ἐπιπορευόμενος τὸν κατὰ

pinato cum valido exercitu inuasisset; vniuerso bello finem impositurus videtur fuisse. nunc ab Epirotis persuasus, vt Ambracum prius expugnaret, otium Aetolis dedit obfirmandi se ad resistendum et prouidendi prospiciendique necessaria in posterum. Epirotae enim potiorem suae privatae vtilitatis rationem ducentes, quam communis sociorum, magnoque desiderio flagrantes potiundi Ambraco, petierant a Philippo vt locum obsideret, atque ante omnia caperet. quippe maximi aestimabant, si recipere ab Aetolis Ambraciam possent. quod alia nulla ratione fieri posse sperabatur, nisi vt locum quem diximus in potestate habentes, Ambraciae infesti imminerent. Est enim Ambracus locus probe instructus cum castellis pro moenibus, tum muris ipsis. situs est in mediis paludibus; aditum a circumiacente regione vnum habet, eumque angustum et ex aggesta terra manu factum: imminet opportune ad nocendum qua regioni Ambraciotarum, qua vrbi. Igitur Philippus Epirotarum suasu, positis ante Ambracum castris, necessaria ad obsidionem parabat.

62. At Scopas per idem tempus Aetolorum copias vniversas secum trahens, habito per Thessaliam itinere, in Macedoniam fecit impressionem: vbi per planitiem quae in Pie-

τὴν Πιερίαν, ἔφθειρε· καὶ λείας περιβαλόμενος πλῆθος ἐπανῆγε, ποιέμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὸ Δῖον· ἐκλιπόντων δὲ τῶν κατοικέντων τὸν τόπον εἰσελθὼν, τὰ τείχη κατέσκαψε καὶ τὰς οἰκίας, καὶ τὸ γυμνάσιον· πρὸς δὲ τέτοις ἐνέπρησε τὰς σοὰς τὰς περὶ τὸ τέμενος, καὶ τὰ λοιπὰ διέφθειρε τῶν ἀναθημάτων, ὅσα πρὸς κόσμον, ἢ χρείαν ὑπῆρχε τοῖς εἰς τὰς πανηγύρεις συμπορευομένοις. ἀνέτρεψε δὲ καὶ τὰς εἰκόνας τῶν βασιλέων ἁπάσας. Οὗτος μὲν ἦν εὐθέως κατὰ τὴν ἔνσασιν τᾶ πολέμα καὶ τὴν πρώτην πρᾶξιν, ἐ μόνον τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς πόλεμον ἐξενηνοχὼς ἐπανῄει. καὶ παραγενόμενος εἰς Αἰτωλίαν, ἐχ ὡς ἠσεβηκὼς, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς ἀνὴρ εἰς τὰ κοινὰ πράγματα γεγονὼς, ἐτιμᾶτο καὶ περιεβλέπετο, πλήρεις ἐλπίδων καινῶν καὶ φρονήματος λόγῳ πεποιηκὼς τὰς Αἰτωλάς. ἔχον γὰρ ἐκ τέτων διάληψιν, ὡς τοῖς μὲν Αἰτωλοῖς ἐδ' ἐγγίζειν τολμήσοντος ἐδενός· αὐτοὶ δὲ πορθήσοντες ἀδεῶς ἐ μόνον τὴν Πελοπόννησον, καθάπερ ἔθος ἦν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν Θετταλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν.

63. Φίλιππος δὲ τὰ περὶ τὴν Μακεδονίαν ἀκέσας, καὶ παραχρῆμα τῆς Ἠπειρωτῶν ἀγνοίας καὶ φιλονεικίας τὰ ἐπίχειρα κεκομισμένος, ἐπολιόρκει τὸν Ἄμβρακον. χρησάμενος δὲ τοῖς τε χώμασιν ἐνεργῶς, καὶ τῇ λοιπῇ παρασκευῇ, ταχέως κατεπλήξατο

ria est vagans impune, omnia vastauit: praedaque ex iis locis facta non medioeri, Dium iter auertit: vrbemque ab incolis derelictam ingressus, muros ac parietes et gymnasium solo aequauit; porticus ad haec circa fanum incendit; cetera omnia donaria corrupit, quae vel ornatus caussa eo loci posita erant, vel ad vsus eorum qui ad solennium celebrationem vndique illuc soliti convenire. Regum item omnium imagines subuertit. Atque hic qui in ipso statim belli principio et expeditione prima, non solum hominibus, verum etiam diis bellum indixerat, vbi in Aetoliam fuit reuersus, non pro impio et conscelerato est habitus: sed tamquam vir fortis beneque de communi re meritus, magno honore exceptus, omnium ora in se convertit: quum nouorum processuum spe quam verbis iactitabat, spiritus Aetolis addidisset. quippe ita ipsi secum cogitabant; Aetolis quidem ausurum neminem vel appropinquare: se vero non Peloponnesum dumtaxat, quod solenne iam ipsis erat, sed etiam Thessaliam ac Macedoniam sine timore populaturos.

63. Philippus vero auditis quae in Macedonia gesta fuerant, quum peruersitati et contentioso Epirotarum ingenio debitas poenas statim ipse luisset, Ambracum obsidebat: et modo aggeribus excitandis, modo apparatu cetero nauiter vtendo, ter-

πλήξατο τὰς ἐνόντας, καὶ παρέλαβε τὸ χωρίον ἐν ἡμέραις τετταράκοντα ταῖς πάσαις. ἀφεὶς δὲ τὰς φυλάττοντας ὑποσπόνδας, ὄντας εἰς πεντακοσίας Αἰτωλῶν· τὴν μὲν τῶν Ἠπειρωτῶν ἐπιθυμίαν ἐπλήρωσε, παραδὰς τὸν Ἄμβρακον· αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, προῆγε παρὰ Χαράδραν, σπεύδων διαβῆναι τὸν Ἀμβρακικὸν καλέμενον κόλπον· ὃς στενώτατός ἐστι κατὰ τὸ τῶν Ἀκαρνάνων ἱερὸν, καλέμενον Ἄκτιον. Ὁ γὰρ προειρημένος κόλπος, ἐκπίπτει μὲν ἐκ τῦ Σικελικῦ πελάγυς μεταξὺ τῆς Ἠπείρυ καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, στενῷ παντελῶς στόματι· λείπει γὰρ τῶν πέντε σταδίων· προβαίνων δ' εἰς τὴν μεσόγαιαν, κατὰ μὲν τὸ πλάτος ἐφ' ἑκατὸν στάδια κεῖται. κατὰ δὲ τὸ μῆκος ἀπὸ τῦ πελάγυς προσπίπτει περὶ τριακόσια στάδια. διορίζει δὲ τὴν Ἤπειρον, καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, ἔχων τὴν μὲν Ἤπειρον ἀπὸ τῶν ἄρκτων, τὴν δ' Ἀκαρνανίαν ἀπὸ μεσημβρίας. περαιώσας δὲ κατὰ τὸ προειρημένον στόμα τὴν δύναμιν, καὶ διελθὼν τὴν Ἀκαρνανίαν, ἧκε τῆς Αἰτωλίας πρὸς τὴν καλυμένην πόλιν Φοιτείας, συμπαρειληφὼς Ἀκαρνάνων μὲν πεζὰς δισχιλίας, ἱππεῖς δὲ διακοσίας. περιστρατοπεδεύσας δὲ τὴν προειρημένην πόλιν, καὶ προσβολὰς ἐνεργὰς καὶ καταπληκτικὰς ἐπὶ δύο ἡμέρας ποιησάμενος, παρέλαβε καθ' ὁμολογίαν, ἀφεὶς ὑποσπόνδας τὰς ὄντας τῶν Αἰτωλῶν. τῆς δὲ ἐπιύσης νυκτὸς, ὡς ἔτι μενύσης ἀναλώτυ τῆς πόλεως, ἧκον βοη-

ritis mox qui intus erant, intra dies quadraginta locum deditione cepit. ac praesidio, quod erat Aetolorum quingentorum, post datam fidem dimisso, Ambracum Epirotis tradidit, et cupiditatem eorum expleuit. ipse propter Charadram cum exercitu ire pergit, ad traiiciendum sinum Ambracicum properans; qui iuxta fanum Acarnanum quod Actium dicitur, est arctissimus. Sinus Ambracicus e mari Siculo terras irrumpit inter Epirum et Acarnaniam, ore admodum angusto: quinque enim stadiorum non est: prouectus vero in mediterranea, latitudinem obtinet stadiorum centum: in longum porrigitur a mari Siculo stadia trecenta. Epirum ab Acarnania separat, hanc quidem a Septemtrione, illam vero habens a meridie. Igitur per os illud quod diximus exercitu transmisso, itemque per Acarnaniam, ad Aetoliae vrbem Phoeteas venit: assumtis in transitu Acarnanum peditum duobus millibus, equitibus ducentis. positis autem circa dictam vrbem castris, postquam per biduum illam variis assultibus acriter et terribiliter tentasset, deditione mox sibi traditam accepit; et data fide eos qui intus erant Aetolos dimisit. Insecuta nocte, quasi non-

θέντες πεντακόσιοι τῶν Αἰτωλῶν. ὧν τὴν παρουσίαν προαισθανόμενος ὁ βασιλεύς, καθεὶς ἐπί τινας τόπους εὐκαίρους ἐνέδρας, τοὺς μὲν πλείους αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ὑποχειρίους ἔλαβε, πλὴν τελέως ὀλίγων. Μετὰ δὲ ταῦτα σιτομετρήσας εἰς τριάκονθ' ἡμέρας τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ περικαταλειφθέντος σίτου (πολὺ γὰρ πλῆθος ἐν ταῖς Φοιτείαις εὑρέθη συνηθροισμένον) προῆγε τὴν δύναμιν, ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς τὴν Στρατικήν. ἀποσχὼν δὲ τῆς πόλεως περὶ δέκα στάδια, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸν Ἀχελῷον ποταμόν. ὁρμώμενος δ' ἐντεῦθεν, ἀδεῶς ἐπόρθει τὴν χώραν, οὐδενὸς ἐπεξιέναι τολμῶντος τῶν ὑπεναντίων.

64. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους πιεζόμενοι τῷ πολέμῳ, τὸν δὲ βασιλέα πυνθανόμενοι συνέγγυς εἶναι, πέμπουσι πρέσβεις, ἀξιοῦντες βοηθεῖν. οἳ καὶ συμμίξαντες ἔτι περὶ Στράτον ὄντι Φιλίππῳ, τά τε λοιπὰ διελέγοντο κατὰ τὰς ἐντολάς· καὶ τὰς ὠφελείας ὑποδεικνύντες τῷ στρατοπέδῳ τὰς ἐκ τῆς πολεμίας, ἔπειθον αὐτὸν διαβάντα τὸ Ῥίον, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἠλείαν. ὧν ὁ βασιλεὺς διακούσας, τοὺς μὲν πρεσβευτὰς παρακατέσχε, φήσας βουλεύσεσθαι καὶ περὶ τῶν παρακαλουμένων· αὐτὸς δ' ἀναζεύξας προῆγε ποιούμενος τὴν πορείαν, ὡς ἐπὶ Μητροπόλεως καὶ Κωνώπης. οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὴν μὲν ἄκραν τῆς Μητροπόλεως κατεῖχον, τὴν δὲ πόλιν ἐξέλιπον. ὁ δὲ Φίλιππος ἐμπρήσας τὴν Μητρόπολιν, προῄει κατὰ

dum capta vrbs esset, suppetias venerunt Aetoli quingenti. Rex quum eorum aduentum praesensisset, opportunis quibusdam locis insessis, plerosque eorum cecidit: reliquos, exceptis oppido paucis, cepit. deinde triginta dierum annonam exercitui demensus, ex eo frumento, quod de illa ingenti copia reliquum supererat, quae Phoetiis reperta in horreis fuerat, perrexit ire, versus Straticam agmen ducens. vbi ad stadia decem vrbi appropinquasset, circa amnem Acheloum castra fecit. inde proficiscens assidue, agros impune nullo obuio hoste populabatur.

64. Eo tempore Achaei belli incommodis oppressi, audito non procul regem Philippum abesse, missis legatis, auxilium ab eo petunt. Haerebat adhuc Philippus ad Stratum, quando illum legati convenerunt: qui tum alia quae in mandatis acceperant, cum eo sunt locuti: tum etiam exposita vbertate praedae quae parata erat exercitui, suaserunt illi, vt traiectis Rhium copiis in Eleam faceret impressionem. Rex iis auditis, legatos quidem secum detinuit, deque postulatis ipsorum se deliberaturum dixit: ceterum ipse motis castris ad Metropolin et Conopen ducit. Arcem Metropoleos tenebant Aetoli, vrbem deseruerant. Phi-

κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπὶ τὴν Κωνώπην. τῶν δ' Αἰτωλῶν ἱππέων ἀθροισθέντων, καὶ τολμησάντων ἀπαντᾷν πρὸς τὴν τȣ̃ ποταμȣ̃ διάβασιν, ἣ κεῖται πρὸ τῆς πόλεως εἴκοσι ϛάδια διέχȣσα, καὶ πεπεισμένων, ἢ κωλύσειν τελέως, ἢ κακοποιήσειν πολλὰ τȣ̀ς Μακεδόνας περὶ τὴν ἔκβασιν· συννοήσας αὐτῶν τὴν ἐπιβολὴν ὁ βασιλεὺς, παρήγγειλε τοῖς πελταϛαῖς πρώτοις ἐμβαλεῖν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ ποιεῖσθαι τὴν ἔκβασιν ἀθρόȣς κατὰ τάγμα συνησπικότας. τῶν δὲ πειθαρχȣ́ντων, ἅμα τῷ τὴν πρώτην διαβῆναι σημαίαν, βραχέα ταύτης καταπειράσαντες οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς, ἐν τῷ ταύτην τε μεῖναι συνασπίσασαν, καὶ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην διαβαινȣ́σας συμφράττειν τοῖς ὅπλοις πρὸς τὴν ὑφεϛῶσαν· ἀπραγȣ̃ντες καὶ δυσχρήϛως ἀπαλλάττοντες, ἀπεχώρȣν πρὸς τὴν πόλιν. καὶ λοιπὸν ἤδη τὸ μὲν Αἰτωλῶν φρόνημα συμπεφευγὸς εἰς τὰς πόλεις, ἦγε τὴν ἡσυχίαν. ὁ δὲ Φίλιππος ἐπιδιαβὰς τῷ ϛρατεύματι, καὶ πορθήσας ἀδεῶς καὶ . . . . . τὴν Ἰθωρίαν. τȣ̃το δέ ἐϛι χωρίον, ὃ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς παρόδȣ κυρίως, ὀχυρότητι δὲ φυσικῇ καὶ χειροποιήτῳ διαφέρει· συνεγγίζοντος δ' αὐτȣ̃ καταπλαγέντες οἱ φυλάττοντες ἐξέλιπον τὸν τόπον.

65. Ὁ δὲ βασιλεὺς κυριεύσας τȣ̃ τόπȣ εἰς ἔδαφος καθεῖλε. παραπλησίως δὲ καὶ τȣ̀ς λοιπȣ̀ς πύργȣς τȣ̀ς κατὰ τὴν χώραν ἐπέταξε τοῖς προνομεύȣσι κατα-

lippus Metropoli cremata, ad Conopen iter continuat. Quum autem equites Aetoli in vnum conueniſſent, et ad fluminis tranſitum (qui locus ſtadia viginti ab vrbe diſtat,) occurrere illi auſi eſſent; ſperantes ſe vel tranſitu hoſtem omnino prohibituros; vel certe tranſeuntium agmen male prorſus habituros. Rex cognito eorum conſilio, cetratos in amnem primos iubet ingredi, et vt per manipulos aut cohortes in teſtudines varias conglobati fluuio exirent. quod quum hi feciſſent, ſimul prima traiecit manus, equites Aetolorum leui praelio cum iis habito, vbi et ſubſiſtere hanc denſatis ſcutis vident; et ſecundam tertiamque tranſeuntes, ad eam quae iam firma ſtabat ſe adiungere, pariterque nexa ſcutorum compage ſe protegere; quia adeo nihil efficere poterant, vt admodum ipſi laborarent, in vrbem ſe recipiunt. ac iam de cetero, ferox ille animus Aetolorum in tecta compulſus, ſe continuit. Philippus ſecundum iſtos exercitu traiecto, agrum impune depopulatus, Ithoriam vſque accedit. locus ille cum natura tum arte munitiſſimus, in ipſa eſt via per quam neceſſario tranſitur.

65. Appropinquante rege, praeſidiarii milites metu perculſi, ſtationem deſerunt. Rex loco potitus, ſolo aequauit, qui etiam populatoribus imperauit, vt ceteras omnes ar-

φέρειν.

φέρειν. διελθὼν δὲ τὰ στενὰ τὸ λοιπὸν ἤδη βάδην καὶ πρᾳεῖαν ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, ἀναστροφὴν διδοὺς τῇ δυνάμει πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς χώρας ὠφελείας. γενομένων δὲ τῷ στρατοπέδῳ πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ἧκε πρὸς τὰς Οἰνιάδας Ἀχαιάς. καταστρατοπεδεύσας δὲ πρὸς τὸ Παιάνιον, τοῦτο πρῶτον ἐξελεῖν ἔκρινε· ποιησάμενος δὲ προσβολὰς συνεχεῖς, εἷλεν αὐτὸ κατὰ κράτος, πόλιν κατὰ μὲν τὸν περίβολον, οὐ μεγάλην· ἐλάττων γὰρ ἦν ἑπτὰ σταδίων· κατὰ δὲ σύμπασαν παρασκευὴν, οἰκιῶν καὶ τειχῶν καὶ πύργων, οὐδ' ὁποιασοῦν ἥττω. ταύτης δὲ τὸ μὲν τεῖχος κατέσκαψε πᾶν εἰς ἔδαφος· τὰς δ' οἰκήσεις διαλύων, τὰ ξύλα καὶ τὸν κέραμον εἰς σχεδίας καθήρμοζε τῷ ποταμῷ μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας εἰς τὰς Οἰνιάδας. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλλοντο διατηρεῖν τὴν ἄκραν τὴν ἐν τοῖς Οἰνιάδαις, ἀσφαλισάμενοι τείχεσι καὶ τῇ λοιπῇ κατασκευῇ· συνεγγίζοντος δὲ τοῦ Φιλίππου καταπλαγέντες, ἐξεχώρησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς παραλαβὼν καὶ ταύτην τὴν πόλιν, ἐξ αὐτῆς προελθὼν, κατεστρατοπέδευσε τῆς Καλυδωνίας πρός τι χωρίον ὀχυρὸν, ὃ καλεῖται μὲν Ἔλαιος, ἠσφάλισται δὲ τείχεσι καὶ ταῖς λοιπαῖς παρασκευαῖς διαφερόντως· Ἀττάλου τὴν περὶ αὐτὸ παρασκευὴν ἀναδεξαμένου τοῖς Αἰτωλοῖς. γενόμενοι δὲ καὶ τούτου κύριοι κατὰ κράτος οἱ Μακεδόνες, καὶ πᾶσαν κατασύραν-

ces quae in agro illo eſſent, pariter deiicerent. ſuperatis autem anguſtiis, lento deinceps gradu ac leniter proce-debat, otiumque militi dabat praedas ex illa regione conuectandi. deinde poſtquam res omnes neceſſarias ſibi exercitus prouidit, ad Oeniadas oppidum duxit: caſtrisque ad Paeanium communitis, id primum ſtatuit expugnare: ac mox continuis vſus inuaſionibus, per vim cepit: vrbem ambitu non magnam; minor enim eſt ſtadiorum ſeptem; ceterum, quae apparatu omni aedium, moenium, turrium, nulli prorſus cederet. huius moenia vndique ſolo aequauit: domos vero demoliens, materiam et tegulas cum cura impoſitas ratibus ad Oeniadas per amnem deuexit. Aetoli principio arcem quae Oeniadis erat muris ceteroque omni apparatu firmare, ac tueri velle: ſed vbi Philippus propius acceſſit, prae ingenti formidine locum deſeruerunt. Rex hac quoque potitus vrbe, caſtris inde mouet ad locum agri Calydonii, qui Elaeus dicitur, et moenibus munitum, et ceteris rebus omnibus neceſſariis; quippe Attalus omnem apparatum muniendae huic vrbi ſuppeditauerat Aetolis. hac quoque per vim in poteſtatem redacta, Macedones Calydoniorum fines agunt feruntque, deinde re-

tec

τες τὴν Καλυδωνίαν, ἧκον πάλιν εἰς τὰς Οἰνιάδας. ὁ δὲ Φίλιππος συνθεασάμενος τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου, πρός τε τἄλλα, καὶ μάλιστα τὰς εἰς Πελοπόννησον διαβάσεις, ἐπεβάλετο τειχίζειν τὴν πόλιν. τὰς μὲν γὰρ Οἰνιάδας κεῖσθαι συμβαίνει παρὰ θάλατταν, ἐπὶ τῷ πέρατι τῆς Ἀκαρνανίας, τῷ πρὸς Αἰτωλοὺς συνάπτοντι περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. τῆς δὲ Πελοποννήσου τέτακται μὲν ἡ πόλις καταντικρὺ τῆς παραλίας τῆς τῶν Δυμαίων· ἔγγιστα δ' αὐτοῖς ὑπάρχει τοῖς κατὰ τὸν Ἄραξον τόποις· ἀπέχει γὰρ οὐ πλεῖον ἑκατὸν σταδίων. Εἰς ἃ βλέψας, τήν τε ἄκραν καθ' αὑτὴν ἠσφαλίσατο, καὶ τῷ λιμένι καὶ τοῖς νεωρίοις ὁμοῦ τεῖχος περιβαλὼν, ἐνεχείρει συνάψαι πρὸς τὴν ἄκραν, χρώμενος εἰς τὴν οἰκονομίαν ταῖς ἐκ τοῦ Παιανίου παρασκευαῖς.

tro Oeniadas repetunt. Philippus animaduerſa opportunitate loci, tum ad alia, tum ad traiiciendum in Peloponneſum, muris vrbem cingere conſtituit. Oeniadarum enim oppidum ad mare ſitum eſt, in vltima parte Acarnaniae, qua Aetolos contingit, circa principium ſinus Corinthiaci. habet oppoſitam ſibi in Peloponneſo oram Dymaeorum: proximeque abeſt a vicinis Araxo locis: ſunt enim in medio ſtadia non amplius centum. Propterea Philippus et arcem per ſe valide muniuit; et portui ac naualibus muro circumdato, arci illa coniungere cogitabat: vſus in eam rem iis copiis quas Paeanio auexerat.

66. Ἔτι δὲ περὶ ταῦτα γινομένου τοῦ βασιλέως, παρῆν ἐκ Μακεδονίας ἄγγελος διασαφῶν, ὅτι συμβαίνει τοὺς Δαρδανεῖς ὑπονενοηκότας τὴν εἰς Πελοπόννησον αὐτοῦ στρατείαν, ἀθροίζειν δυνάμεις καὶ παρασκευὴν ποιεῖσθαι μεγάλην, κεκρικότας ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν. ἀκούσας δὲ ταῦτα, καὶ νομίσας ἀναγκαῖον εἶναι βοηθεῖν κατὰ τάχος τῇ Μακεδονίᾳ· τοὺς μὲν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρέσβεις ἀπέστειλε, δοὺς ἀπόκρισιν, ὅτι τοῖς προηγγελμένοις ἐπαρκέσας οὐδὲν προυργιαίτερον ποιήσεται μετὰ ταῦτα, τοῦ βοηθεῖν σφίσι κατὰ τὴν δύναμιν.

66. Dum in his rex erat, ecce a Macedonia nuncium, qui diceret, Dardanios, ſuſpicantes regem parare expeditionem in Peloponneſum, decreuiſſe Macedoniam inuadere; in eamque rem exercitum conſcribere, et omnia bello neceſſaria parare. Hoc nuntio accepto Philippus quum oportere omnino iudicaret, Macedoniae quam primum auxiliatum ire, legatos Achaeorum cum hoc reſponſo domum remiſit: ſimul iis quae iam nuntiata fuerant prouidiſſet, nihil poſtmodo antiquius ſibi futurum, quam vt

αὐτὸς

αὐτὸς δ' ἀναζεύξας, μετὰ σπȣδῆς ἐποιεῖτο τὴν ἐπάνοδον, ἧπερ καὶ τὴν παρȣσίαν ἐπεποίητο. μέλλοντος δὲ αὐτȣ͂ διαβαίνειν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἐξ Ἀκαρνανίας εἰς Ἤπειρον, παρῆν ἐφ' ἑνὸς λέμβȣ Δημήτριος ὁ Φάριος, ἐκπεπτωκὼς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος· ὑπὲρ ὧν ἐν τοῖς πρὸ τȣ́των ἡμῖν δεδήλωται. τȣ͂τον μὲν ȣ͂ν ὁ Φίλιππος ἀποδεξάμενος φιλανθρώπως, ἐκέλευσε πλεῖν ὡς ἐπὶ Κόρινθον, κἀκεῖθεν ἥκειν διὰ Θετταλίας εἰς Μακεδονίαν, αὐτὸς δὲ διαβὰς τὴν Ἤπειρον, προῆγε κατὰ τὸ συνεχὲς εἰς τὸ πρόσθεν. παραγενομένȣ δ' αὐτȣ͂ τῆς Μακεδονίας εἰς Πέλλαν, ἀκȣ́σαντες οἱ Δαρδάνιοι παρὰ Θρακῶν αὐτομόλων, τὴν παρȣσίαν τȣ͂ Φιλίππȣ καταπλαγέντες, παραχρῆμα διέλυσαν τὴν ςρατιὰν, καίπερ ἤδη σύνεγγυς ὄντες τῆς Μακεδονίας. Φίλιππος δὲ πυθόμενος τὴν τῶν Δαρδανίων μετάνοιαν, τȣ̀ς μὲν Μακεδόνας διαφῆκε πάντας, ἐπὶ τὴν τῆς ὀπώρας συγκομιδήν· αὐτὸς δὲ πορευθεὶς εἰς Θετταλίαν, τὸ λοιπὸν μέρος τȣ͂ θέρȣς ἐν Λαρίσσῃ διῆγε. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τȣ͂τον Αἰμίλιος ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος εἰσῆγε λαμπρῶς εἰς τὴν Ῥώμην τὸν θρίαμβον. Ἀννίβας δὲ Ζάκανθον ᾑρηκὼς κατὰ κράτος, διέλυσε τὰς δυνάμεις εἰς παραχειμασίας. Ῥωμαῖοι δὲ, προσπεσȣ́σης αὐτοῖς τῆς Ζακανθαίων ἁλώσεως, πρεσβευτὰς ἔπεμπον αἰτήσοντας Ἀννίβαν παρὰ Καρχηδονίων, ἅμα δὲ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάζοντο, κατασή-

pro virili opem ipsis ferat. deinde castra mouet, atque eadem qua venerat iter in reditu magna contentione facit. Cum inibi esset, vt traiecto sinu Ambraciae ex Acarnania in Epirum ingrederetur, adfuit illi Demetrius Pharius qui ex Illyrico a Romanis eiectus (sicut ante narratum nobis,) cum vnico lembo eo venerat. Hunc rex benigne acceptum, petere Corinthum iubet, atque inde per Thessaliam, in Macedoniam ad se venire. ipse Epirum emensus, continuis itineribus pergebat. Qui vt ad Pellam Macedoniae vrbem peruenit, Dardanii, cognito per Thraces transfugas eius reditu, re inopinata perterriti, etsi non longe a Macedoniae finibus aberant, exercitum tamen dimiserunt. Philippus postquam Dardanios consilium sensit mutasse, omnibus Macedonibus ad fruges fructusque ex agris comportandos missionem dedit. deinde in Thessaliam se contulit, reliquum aestatis Larissae acturus. Quo etiam tempore Paulus Aemilius, triumphum ex Illyrico magnificum reportauit. Hannibal, post expugnatam magna vi Saguntum, in hibernis exercitum collocauit. Romani de capta vrbe Sagunto facti certiores, legatos ad Carthaginienses miserunt, qui dedi sibi Hannibalem poscerent: ipsi interim nihilo segnius ad bellum se parabant, creatis

σαντες

σαντες ὑπάτους Πόπλιον Κορνήλιον, καὶ Τιβέριον Σεμπρώνιον. ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς τὰ μὲν κατὰ μέρος, ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ δεδηλώκαμεν· νῦν δ' ἀναμνήσεως χάριν αὐτὰ προηνεγκάμεθα, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπαγγελίαν, ἵνα γινώσκηται τὰ κατάλληλα τῶν πραγμάτων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔτος ἔληγε τῆς ὑποκειμένης Ὀλυμπιάδος.

67. Παρὰ δὲ τοῖς Αἰτωλοῖς ἤδη τῶν ἀρχαιρεσίων καθηκόντων, στρατηγὸς ᾑρέθη Δορίμαχος· ὃς παραυτίκα τὴν ἀρχὴν παραλαβὼν, καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀθροίσας μετὰ τῶν ὅπλων, ἐνέβαλεν εἰς τοὺς ἄνω τόπους τῆς Ἠπείρου, καὶ τὴν χώραν ἐδῄου, θυμικώτερον χρώμενος τῇ καταφθορᾷ. τὸ γὰρ πλεῖον οὐ τῆς σφετέρας ὠφελείας, ἀλλὰ τῆς τῶν Ἠπειρωτῶν βλάβης χάριν ἕκαστα συνετέλει. Παραγενόμενος δὲ πρὸς τὸ παρὰ Δωδώνῃ ἱερὸν, τάς τε στοὰς ἐνέπρησε, καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρε· κατέσκαψε δὲ καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν, ὥστε μήτ' εἰρήνης ὅρον, μήτε πολέμου πρὸς Αἰτωλοὺς ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσι παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθη καὶ νόμιμα χρῆσθαι ταῖς ἐπιβολαῖς. οὗτος μὲν οὖν ταῦτα καὶ τοιαῦτα διαπραξάμενος, ἐπανῆγεν αὖθις εἰς τὴν οἰκείαν. Τοῦ δὲ χειμῶνος ἔτι προβαίνοντος, καὶ πάντων ἀπηλπικότων τὴν παρουσίαν τοῦ Φιλίππου διὰ τὸν καιρὸν, ἀναλα-

consulibus Pub. Cornelio Scipione, et Tib. Sempronio. de quibus omnibus rebus quum sigillatim libro superiore diximus: nunc refricandae dumtaxat memoriae gratia, sicut antea promisimus, eorum meminimus: vt eo melius quae res gestae in idem tempus incidant, cognoscatur. Tum autem Olympiadis centesimae quadragesimae primus annus desinebat.

67. Porro Aetoli appetente comitiorum tempore, praetorem Dorimachum creauerunt: qui simul ac magistratum iniit, iussos conuenire in armis Aetolos, in superiorem Epiri partem duxit: eamque regionem omni clade belli affecit, agrorum vastationi animosius indulgens: vt qui non tam compendii sui studio id faceret, quam vt Epirotis noceret. Ad Dodonaeum fanum vt venit, et porticus cremauit, et donaria multa corrupit: ipsam denique sacram aedem funditus euertit. Quippe Aetoli neque pacis neque belli leges norunt: sed vtroque tempore contra ius gentium et omnium hominum instituta, quod semel destinauerunt perficiunt. ac Dorimachus quidem talibus tantisque facinoribus admissis, domum ad suos reuertit. Philippus vero adulta iam hieme, cum nemo amplius propter anni tempus de eius reditu spem vllam haberet, tribus millibus eorum militum assumtis, qui ab aeneis clypeis quos

βὼν

βῶν ὁ βασιλεὺς χαλκάσπιδας μὲν τρισχιλίους, πελταστὰς δὲ δισχιλίους, καὶ Κρῆτας τριακοσίους, πρὸς δὲ τούτοις ἱππεῖς τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν εἰς τετρακοσίους, προῆγεν ἀπὸ Λαρίσσης· καὶ διαβιβάσας τούτους ἐκ Θετταλίας εἰς Εὔβοιαν, κἀκεῖθεν εἰς Κῦνον, ἧκε διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ Μεγαρίδος εἰς Κόρινθον περὶ τροπὰς χειμερινὰς ἐνεργὸν καὶ λαθραίαν πεποιημένος τὴν παρουσίαν οὕτως, ὥστε μηδένα Πελοποννησίων ὑπονοῆσαι τὸ γεγονός. κλείσας δὲ τὰς πύλας τῆς Κορίνθου, καὶ διαλαβὼν τὰς ὁδοὺς φυλακαῖς, τῇ κατὰ πόδας Ἄρατον μὲν τὸν πρεσβύτερον ὡς αὐτὸν ἐκ τοῦ Σικυῶνος μετεπέμπετο, γράμματά τε πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ πρὸς τὰς πόλεις ἐξαπέστειλεν· ἐν οἷς διεσάφει, πότε καὶ ποῦ δέοι συναντᾶν πάντας ἐν τοῖς ὅπλοις. ταῦτα δὲ οἰκονομήσας, ἀνέζευξε. καὶ προελθὼν, κατεστρατοπέδευσε τῆς Φλιασίας περὶ τὸ Διοσκούριον.

gestant chalcaspides dicuntur. cetratis bis mille, Cretensibus trecentis, cum aulico suo equitatu quadringentorum fere equitum, Larissa proficiscitur: et traiectis copiis e Thessalia in Euboeam, inde Cynum, per Boeotiae et Megaridis fines Corinthum circa brumam venit: ita contento et occulto itinere habito, vt ne suspicio quidem eius rei vlla Peloponnesiis suboleret. Corinthi portis clausis, et dispositis per vias custodibus, postridie eius diei Aratum seniorem Sicyone arcessit: datisque literis ad praetorem Achaeorum et vrbes Achaicas, quando et quo illos sibi in armis vellet occurrere significat. quibus rebus curatis, versus Dioscurium Phliasiae castra mouet, ibique consedit.

68. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Εὐριπίδας ἔχων Ἠλείων δύο λόχους, μετὰ τῶν πειρατῶν καὶ μισθοφόρων, ὥστ' εἶναι τοὺς πάντας εἰς δισχιλίους καὶ διακοσίους, ἅμα δὲ τούτοις ἱππεῖς ἑκατὸν, ὁρμήσας ἐκ Ψωφῖδος ἐποιεῖτο τὴν πορείαν διὰ τῆς Φοινίκης καὶ Στυμφαλίας, οὐδὲν μὲν εἰδὼς τῶν κατὰ τὸν Φίλιππον, βουλόμενος δὲ κατατρέχειν τὴν τῶν Σικυωνίων χώραν. τῆς δὲ νυκτὸς τῆς αὐτῆς, ἐν ᾗ συνέβαινε στρατοπεδεύειν τὸν Φίλιππον περὶ τὸ Διοσκούριον, παρηλλαχὼς τὴν στρατοπεδείαν τοῦ βασιλέως περὶ

68. Eodem illo tempore Euripidas duabus Eleorum cohortibus comitatus, cum piratis et mercede conductis, (vt simul omnes numerum explerent duum millium et ducentorum:) ad haec equitibus centum, profectus Psophide, per Phoenicen et Stymphaliam agmen ducebat: quum de Philippi expeditione nihil inaudisset, verum ex agro Sicyonio praedas vellet agere. Is igitur, illa ipsa nocte qua Philippus circa Dioscurium consederat,

τὴν ἑωθινὴν ἐμβάλλειν οἷός τ' ἦν εἰς τὴν Σικυωνίαν. τῶν δὲ παρὰ τοῦ Φιλίππου Κρητῶν τινὲς ἀπολελοιπότες τὰς τάξεις, καὶ διϊχνεύοντες περὶ τὰς προνομὰς, ἐμπίπτουσιν εἰς τοὺς περὶ τὸν Εὐριπίδαν· οὓς ἀνακρίνας, καὶ συνεὶς τὴν παρουσίαν τῶν Μακεδόνων ὁ προειρημένος, οὐδενὶ ποιήσας φανερὸν οὐδὲν τῶν προσπεπτωκότων, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, ἐξ ὑποστροφῆς αὖθις ἀνέλυε τὴν αὐτὴν ὁδὸν, ἐν ᾗπερ ἥκει· βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ κατελπίζων καταταχήσειν τοὺς Μακεδόνας, διεκβαλὼν τὴν Στυμφαλίαν, καὶ συνάψας ταῖς ὑπερκειμέναις δυσχωρίαις. ὁ δὲ βασιλεὺς οὐδὲν εἰδὼς τῶν περὶ τοὺς ὑπεναντίους, κατὰ δὲ τὴν αὐτοῦ πρόθεσιν ἀναζεύξας τὴν ἑωθινὴν προῆγε, κρίνων ποιεῖσθαι τὴν πορείαν παρ' αὐτὸν Στύμφαλον, ὡς ἐπὶ τὰς Καφύας. ἐνθάδε γὰρ ἐγεγράφει τοῖς Ἀχαιοῖς συναθροίζεσθαι μετὰ τῶν ὅπλων.

69. Τῆς δὲ πρωτοπορίας τῶν Μακεδόνων ἐπιβαλούσης ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν τὴν περὶ τὸ καλούμενον Ἀπέαυρον, ἣ πρόκειται τῆς τῶν Στυμφαλίων πόλεως περὶ δέκα στάδια, ἅμα συνεκύρησε καὶ τὴν τῶν Ἠλείων πρωτοπορίαν συμπεσεῖν ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν. ὁ μὲν οὖν Εὐριπίδας συννοήσας τὸ γεγονὸς ἐκ τῶν προσηγγελμένων, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τινὰς τῶν ἱππέων, καὶ διαδρὰς τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν, ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν Ψωφῖδα ταῖς ἀνοδίαις. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν Ἠλείων ἐν-

castra regia praetergressus, in fines Sicyoniorum mane videbatur ingressurus. sed quum e Cretensibus Philippi quidam signis suis relictis, dum inter pabulandum omnia vestigant, in hostes incidissent; Euripidas vbi expresso a Cretensibus indicio cognouit de aduentu Macedonum, nulla penitus eorum quae didicerat significatione data, cum exercitu retrocessit, eamdem qua venerat viam ingrediens; quo posset, (ita enim sperabat,) Macedones anteuertere, et Stymphaliam emensus, aspera et impedita loca quae viae imminent, occupare. Rex consilii hostium ignarus, primo mane vti constituerat, itineri se accingit; per ipsam vrbem Stymphalum Caphyas petere in animo habens. eo namque vt conuenirent Achaei per literas cum ipsis egerat.

69. Peruenerat iam exercitus Macedonici primum agmen ad eum locum, vnde mons qui dicitur Apeaurus assurgere incipit, vrbi Stymphaliorum praeiacens, stadiorum circiter decem interuallo: cum et Eleorum pariter agmen primum eidem monti appropinquare contigit. quod vbi ex iis quae nuntiabantur ita esse animi coniectura intellexit Euripidas, assumtis aliquot equitibus, praesenti discrimini se eripiens, per inuias cotes Psophidem se recepit. cetera multitudo Eleo-

καταλελειμμένον ὑπὸ τοῦ προεστῶτος, καὶ γεγονὼς ἐκπλαγὴς ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι, κατὰ πορείαν ἔμενε, διαπορούμενος τί δεῖ ποιεῖν, καὶ ποῖ τρέπεσθαι. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον αὐτῶν οἱ προεστῶτες ὑπελάμβανον τῶν Ἀχαιῶν αὐτῷ τινὰς συμβεβοηθηκέναι. καὶ μάλιστ' ἠπάτων αὐτοὺς οἱ χαλκάσπιδες. Μεγαλοπολίτας γὰρ εἶναι τούτους ἐδόξαζον, διὰ τὸ τοιούτοις ὅπλοις κεχρῆσθαι τοὺς προειρημένους περὶ Σελασίαν, ἐν τῷ πρὸς Κλεομένην κινδύνῳ· καθοπλίσαντος Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν παροῦσαν χρείαν. Διόπερ ἀπεχώρουν τηροῦντες τὰς τάξεις πρός τινας ὑπερδεξίους τόπους, οὐκ ἀπελπίζοντες τὴν σωτηρίαν· ἅμα δὲ τῷ προάγοντας αὐτοῖς τοὺς Μακεδόνας σύνεγγυς γενέσθαι, λαβόντες ἔννοιαν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ὄντος, πάντες ὥρμησαν πρὸς Φυγὴν ῥίψαντες τὰ ὅπλα. ζωγρείᾳ μὲν οὖν ἑάλωσαν αὐτῶν περὶ χιλίους καὶ διακοσίους· τὸ δὲ λοιπὸν διεφθάρη πλῆθος, τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν κρημνῶν. διέφυγον δ' οὐ πλείους τῶν ἑκατόν. ὁ δὲ Φίλιππος τά τε σκῦλα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους εἰς Κόρινθον ἀποπέμψας, εἴχετο τῶν προκειμένων.

70. Τοῖς δὲ Πελοποννησίοις πᾶσι παράδοξον ἐφάνη τὸ γεγονός· ἅμα γὰρ ἤκουον τὴν παρουσίαν, καὶ τὴν νίκην τοῦ βασιλέως. Ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ τῆς Ἀρκαδίας, καὶ πολλὰς ἀναδεξάμενος χιόνας καὶ ταλαιπωρίας ἐν ταῖς περὶ τὸν Λίγυργον

rum a ductore ſuo prodita, nouitate rei ſtupens, gradum ſiſtere, et quid conſilii caperet, quo ſe verteret, haerere. Nam initio arbitrabantur qui inter ceteros eminebant, quosdam Achaeorum pro ferenda ope congregatos in vnum accurriſſe. In primis autem in errorem eos inducebant qui aeneos clypeos geſtabant. Megalopolitanos enim eos eſſe arbitrabantur: quoniam in pugna cum Cleomene ad Selaſiam pugnata, eo genere armorum vſi fuerant Megalopolitani: quum ita eos Antigonus in vſum praeſentis praelii armaſſet. Itaque ſervatis ordinibus ad proximos colles ſuccedebant, nondum ſpe ſalutis amiſſa. Vbi vero Macedones vlterius pergendo, propius ad illos acceſſerunt: cognito quod res erat, abiicere omnes arma, et in pedes ſe coniicere. Capti ſunt ad mille et ducentos: reliqua turba partim a Macedonibus caeſa eſt, partim inter abrupta montium periit. euaſerunt non amplius centum. Philippus ſpoliis et captiuis Corinthum amandatis, pergit deſtinata exequi.

70. Ea victoria Peloponneſiis omnibus mira res eſt viſa. ſimul enim et veniſſe et viciſſe regem audiebant. Itinere dein facto per Arcadiam, poſtquam niues multas atque aerumnas in ſuperando Ligyrgo monte pertu-

ὑπερβο-

ὑπερβολαῖς, τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν κατῆρε νύκτωρ εἰς Καφύας. θεραπεύσας δὲ τὴν δύναμιν ἐπὶ δύ' ἡμέρας ἐνταῦθα, καὶ προσαναλαβὼν Ἄρατον τὸν νεώτερον, καὶ τοὺς ἅμα τούτῳ συνηθροισμένους τῶν Ἀχαιῶν, ὥστ' εἶναι τὴν ὅλην δύναμιν εἰς τοὺς μυρίους, προῆγε διὰ τῆς Κλειτορίας ὡς ἐπὶ Ψωφῖδος, συναθροίζων ἐκ τῶν πόλεων ὧν διεπορεύετο βέλη καὶ κλίμακας. ἡ δὲ Ψωφὶς, ἔστι μὲν ὁμολογούμενον καὶ παλαιὸν Ἀρκάδων κτίσμα τῆς Ἀζανίδος, κεῖται δὲ τῆς μὲν συμπάσης Πελοποννήσου κατὰ τὴν μεσόγαιαν· αὐτῆς δὲ τῆς Ἀρκαδίας, ἐπὶ τοῖς πρὸς δυσμὰς πέρασι, συναπτούσης τοῖς περὶ τὰς ἐσχατιὰς κατοικοῦσι τῶν προσεσπερίων Ἀχαιῶν. ἐπίκειται δ' εὐφυῶς τῇ τῶν Ἠλείων χώρᾳ, μεθ' ὧν συνέβαινε τότε πολιτεύεσθαι αὐτήν. Πρὸς ἣν Φίλιππος τριταῖος ἐκ τῶν Καφυῶν διανύσας, κατεστρατοπέδευσε περὶ τοὺς ἀπέναντι τῆς πόλεως ὑπερκειμένους βουνοὺς, ἀφ' ὧν ἦν κατοπτεύειν τήν τε πόλιν ὅλην ἀσφαλῶς, καὶ τοὺς πέριξ αὐτῆς τόπους. συνθεωρῶν δὲ τὴν ὀχυρότητα τῆς Ψωφῖδος ὁ βασιλεὺς, ἠπορεῖτο, τί χρὴ ποιεῖν. τὴν γὰρ ἀφ' ἑσπέρας πλευρὰν αὐτῆς καταφέρεται λάβρως χειμάῤῥους ποταμὸς, ὃς κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χειμῶνος ἄβατός ἐστι· ποιεῖ δὲ καὶ παράπαν ἐχυρὰν καὶ δυσπρόσοδον τὴν πόλιν διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος, ὃ κατὰ βραχὺ τῷ χρόνῳ κατείργασται, φερόμενος ἐξ ὑπερδεξίων τόπων. πα-

lisset, tertio demum die Caphyas peruenit. vbi post refectum bidui spatio exercitum, assumto iuniore Arato, cum iis copiis Achaeorum, quas ille tum paratas habuit, ita vt fierent omnes ad decem milia, per Clitoriam Psophidem duxit: ex omnibus vrbibus per quas transibat, tela et scalas congerens. Psophis oppidum est, quod omnes fatentur, antiquum, eorum Arcadum, qui Azanidem habent. situm est, si vniuersam spectes Peloponnesum, in ipsius meditullio: si Arcadiam, in occiduis eius partibus, qua vltimos occidentem versus Achaeorum fines contingit. ditioni Eleorum, quibuscum erant tunc Psophidiis omnia iura consociata, opportune imminet. Ad hanc quum e Caphyis Philippus tertiis castris peruenisset, in grumis quibusdam consedit, qui e regione vrbis, natura excellunt: vnde tum vrbs ipsa, tum circumiacentia loca commode et sine periculo poterant conspici. hic rex loci firmitatem animaduertens, quid opus esset facto anxius haerere. Ab occasu enim Psophidiis magno impetu torrens fertur, qui per maximam hiemis partem vado transiri non potest: quique propter aluei magnitudinem, quem progressu temporis paullatim excauauit, de superiore loco ruens, vrbem egregie munitam et aditu difficilem praestat. qua

ρᾶ δὲ τὴν ἀπ᾽ ἠῶς πλευρὰν, ἔχει τὸν Ἐρύμανθον, μέγαν καὶ λάβρον ποταμόν· ὑπὲρ ὃ πολὺς καὶ πολλῶν τεθρύλληται λόγος. τοῦ δὲ χειμάῤῥου προσπίπτοντος πρὸς τὸν Ἐρύμανθον ὑπὸ τὸ πρὸς μεσημβρίαν μέρος τῆς πόλεως, συμβαίνει τὰς μὲν τρεῖς ἐπιφανείας αὐτῆς ὑπὸ τῶν ποταμῶν περιλαμβανομένας, ἀσφαλίζεσθαι τὸν προειρημένον τρόπον. τῇ δὲ λοιπῇ τῇ πρὸς ἄρκτον βουνὸς ἐρυμνὸς ἐπίκειται τετειχισμένος, ἄκρας εὐφυοῦς καὶ πραγματικῆς λαμβάνων τάξιν. ἔχει δὲ καὶ τείχη διαφέροντα τῷ μεγέθει καὶ ταῖς κατασκευαῖς. πρὸς δὲ τούτοις βοήθειαν συνέβαινε παρὰ τῶν Ἠλείων εἰσπεπτωκέναι· καὶ Εὐριπίδαν ἐκ τῆς φυγῆς διασεσωσμένον ὑπάρχειν ἐν αὐτῇ.

71. Ταῦτ᾽ οὖν πάντα συνορῶν καὶ λογιζόμενος ὁ Φίλιππος, τὰ μὲν ἀπέστατο τοῖς λογισμοῖς τοῦ βιάζεσθαι καὶ πολιορκεῖν τὴν πόλιν, τὰ δὲ προθύμως εἶχε, τὴν εὐκαιρίαν ὁρῶν τοῦ τόπου. καθ᾽ ὅσον γὰρ ἐπέκειτο τοῖς Ἀχαιοῖς τότε καὶ τοῖς Ἀρκάσι, καὶ πολεμητήριον ὑπῆρχε τῆς Ἠλείας ἀσφαλὲς, κατὰ τοσοῦτο πάλιν κρατηθὲν, ἔμελλε τῶν μὲν Ἀρκάδων προκεῖσθαι, κατὰ δὲ τῶν Ἠλείων ὁρμητήριον ὑπάρξειν τοῖς συμμάχοις εὔκαιρον. Διόπερ ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος ὁρμήσας τῇ γνώμῃ, παρήγγειλε τοῖς Μακεδόσιν ἅμα τῷ φωτὶ πᾶσιν ἀριστοποιεῖσθαι, καὶ διεσκευασμένους ἑτοίμους ὑπάρχειν. μετὰ δὲ ταῦτα διαβὰς τὴν κατὰ τὸν Ἐρύμανθον γέφυραν,

orienti est obuersa fluuium magnum et praecipitem habet Erymanthum: de quo multi multa dixerunt, quae sunt in ore vulgi. quum autem in amnem Erymanthum torrens ille se exoneret ab ea parte, quae ad meridiem vergit: accidit, vt tria oppidi latera a fluuiis circumdata eam, quam diximus, firmitudinem inde nanciscantur. reliquo lateri quod septemtriones respicit, collis egregie munitus imminet, arcis locum obtinens et ingenio loci, et sollerte industria aduersus vim comparatae. habet praeterea etiam moenia; qua magnitudine, qua opere eximia. accedebat eo praesidium ab Eleis inductum; et Euripidae praesentia, qui a clade euaserat.

71. Quae omnia Philippus considerans ac secum reputans, modo abstinendum a vi, et obsidione apud se statuebat: modo in contrariam sententiam propendebat, opportunitatem loci cogitans. qui vt infestus eo tempore Achaeis et Arcadibus imminebat, eratque Eleis pro firmo propugnaculo et arce belli; sic vbi foret captus, munimentum Arcadibus erat futurus hosti obiectum, et sociis, aduersus Eleos bellantibus, receptaculum opportunum. Igitur postquam eo sententia inclinasset, imperat rex Macedonibus, vt prima luce pransi, et ceteris rebus parati adsint. deinde traiecto ponte qui erat impositus Erymantho, nemine im-

φυραν, οὐδενὸς ἐμποδὼν στάντος διὰ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβολῆς, ἧκε πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν ἐνεργῶς καὶ καταπληκτικῶς. οἱ δὲ κατὰ τὸν Εὐριπίδαν, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν πόλιν διηπόρουν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι, τῷ πεπεῖσθαι, μήτ' ἂν ἐξ ἐφόδου τολμῆσαι τοὺς πολεμίους προσβαλεῖν, καὶ βιάζεσθαι πρὸς οὕτως ὀχυρὰν πόλιν, μήτε χρόνιον ἂν συστήσασθαι πολιορκίαν διὰ τὴν τοῦ καιροῦ περίστασιν. ἅμα δὲ ταῦτα λογιζόμενοι, διηπόρουν ἀλλήλοις δεδιότες, μὴ πρᾶξιν ὁ Φίλιππος εἴη διὰ τῶν ἔνδον συνεστακώς κατὰ τῆς πόλεως. ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἑώρων τοιοῦτον ἐξ αὐτῶν γινόμενον, ὥρμησαν οἱ μὲν πλείους ἐπὶ τὰ τείχη βοηθήσοντες· οἱ δὲ μισθοφόροι τῶν Ἠλείων κατά τινα πύλην ὑπερδέξιον ἐξῆλθον, ὡς ἐπιθησόμενοι τοῖς πολεμίοις. ὁ δὲ βασιλεὺς διατάξας κατὰ τρεῖς τόπους τοὺς προσοίσοντας τῷ τείχει τὰς κλίμακας, καὶ τούτοις ὁμοίως μερίσας τοὺς ἄλλους Μακεδόνας· μετὰ ταῦτα διὰ τῶν σαλπιγκτῶν ἀποδοὺς ἑκάστοις τὸ σύνθημα, πανταχόθεν ἅμα τὴν προσβολὴν ἐποιεῖτο τοῖς τείχεσι. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἠμύνοντο γενναίως οἱ κατέχοντες τὴν πόλιν, καὶ πολλοὺς ἀπὸ τῶν κλιμάκων ἀπέῤῥιπτον· ἐπεὶ δ' ἥτε χορηγία τῶν βελῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἐπιτηδείων ἐνέλιπεν, ὡς ἂν ἐκ τοῦ καιροῦ τῆς παρασκευῆς γεγενημένης, οἵ τε Μακεδόνες οὐ κατεπλήττοντο τὸ γινόμενον, ἀλλ'

pediente, quia nihil eiusmodi posse fieri in mentem cuiquam venerat; ad ipsam vrbem magna molitione et cum terribili specie accessit. Tum enim vero stupere mirabundus Euripidas, et quicumque in vrbe erant; vt quibus esset persuasum, non ausuros hostes, neque ad capiendam corona vrbem adeo munitam, vim experiri: neque diuturniorum obsidionem propter anni tempus, et asperitatem hiemis instituere. simul cum hisce cogitationibus diffidere sibi inuicem incipiebant, metu, ne forte per aliquos, qui forent intra muros, proditionem loci Philippus esset molitus. deinde quum nihil eiusmodi animaduerterent a quoquam tentari, ad defensionem vrbis conuersi, muros plerique ascendunt. mercenarii vero Eleorum, per quamdam portam, quae in superiore oppidi parte erat, vt ex insidiis hostem adoriantur, egrediuntur. Rex certos homines ordinauerat, qui a tribus partibus scalas admouerent; eodemque modo ceteros quoque Macedones erat partitus: deinde per tubicines dato omnibus signo, simul vndique vrbem inuadit. principio fortiter repugnare oppidani; multosque de scalis deiicere: verum vbi tela et cetera defensioni necessaria deficere coeperunt, (quippe ad hanc dumtaxat necessitatem repente prouisa;) et Macedonas virtus obsessorum nihil terrebat;

ἐπὶ τὴν τοῦ ῥιφέντος ἀπὸ τῶν κλιμάκων χώραν ὁ κατόπιν ἀμελλήτως ἐπέβαινε· τέλος οἱ μὲν ἐκ τῆς πόλεως τραπέντες, ἔφευγον πάντες πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. τῶν δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως οἱ μὲν Μακεδόνες ἐπέβησαν τοῦ τείχους· οἱ δὲ Κρῆτες πρὸς τοὺς κατὰ τὴν ὑπερδέξιον πύλην ἐξελθόντας τῶν μισθοφόρων συμμίξαντες, ἠνάγκασαν αὐτοὺς οὐδενὶ κόσμῳ ῥίψαντας τὰ ὅπλα φεύγειν· οἷς ἐπικείμενοι καὶ προσφέροντες τὰς χεῖρας, συνεισέπεσον διὰ τῆς πύλης· ἐξ οὗ συνέβη πανταχόθεν ἅμα καταληφθῆναι τὴν πόλιν. οἱ μὲν οὖν Ψωφίδιοι μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἀπεχώρησαν εἰς τὴν ἄκραν· ἅμα δὲ τούτοις οἱ περὶ τὸν Εὐριπίδαν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν διασωζομένων.

72. Οἱ δὲ Μακεδόνες εἰσπεσόντες, τὴν μὲν ἐνδυμενίαν ἅπασαν ἐκ τῶν οἰκιῶν παραχρῆμα διήρπασαν· μετὰ δὲ ταῦτα ταῖς οἰκίαις ἐπισκηνώσαντες, κατεῖχον τὴν πόλιν. οἱ δὲ συμπεφευγότες εἰς τὴν ἀκρόπολιν, οὐδεμιᾶς σφίσι παρασκευῆς ὑπαρχούσης, προορώμενοι τὸ μέλλον, ἔγνωσαν ἐγχειρίζειν σφᾶς αὐτοὺς τῷ Φιλίππῳ. πέμψαντες οὖν κήρυκα πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ λαβόντες συγχώρημα περὶ πρεσβείας, ἐξαπέστειλαν τοὺς ἄρχοντας, καὶ μετὰ τούτων Εὐριπίδαν. οἳ καὶ ποιησάμενοι σπονδὰς, ἔλαβον τὴν ἀσφάλειαν τοῖς συμπεφευγόσιν ὁμοῦ ξένοις καὶ πολίταις. οὗτοι μὲν οὖν αὖθις ἐπανῆλθον, ὅθεν ὥρμη-

ſed vt quisque erat deiectus e ſcalis, proximus ſine cunctatione in detruſi locum ſuccedebat: tandem obſeſſi terga vertunt, et in arcem omnes confugiunt. e regiis, Macedones muros inuadunt: Cretenſes cum iis mercenariis congreſſi, qui per ſuperiorem portam exierant, fugam, nullo pudore proiectis armis, capeſſere illos cogunt. atque hos iſti dum perſequuntur, et terga fugientibus caedunt, per portam vna cum ipſis irrumpunt. ita factum, vt ex omnibus partibus in poteſtatem hoſtium vrbs veniret. Pſophidii cum liberis et coniugibus in arcem ſeſe recipiunt. facit idem et Euripidas, ceteraque omnis turba quae euadebat.

72. Macedones ſimul irruperant, omnem ex aedibus ſupellectilem diripere: deinde in ciuium domicilia immigrantes, vrbem tenere. qui in arcem confugerant, quid immineret ſibi mali proſpicientes, quia nulla intus ſuppetebat annonae copia, Philippo ſeſe dedere conſtituerunt. itaque impetrata a rege per caduceatorem legationis venia, ciuitatis principes, et vna cum his Euripidam mittunt. qui pactione facta, omnibus qui in arcem euaſerant, cum peregrinis tum ciuibus, impunitatem impetrarunt. verum hi legati vnde venerant redierunt; accepto mandato, ne prius loco exce-

σαν,

σαν, ἔχοντες παράγγελμα, μένειν κατὰ χώρας, ἕως ἂν ἡ δύναμις ἀναζεύξῃ· μή τινες ἀπειθήσαντες τῶν στρατιωτῶν, διαρπάσωσιν αὐτούς. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐπιγενομένης χιόνος, ἠναγκάσθη μένειν ἐπὶ τόπου τινὰς ἡμέρας. ἐν αἷς συναγαγὼν τοὺς παρόντας τῶν Ἀχαιῶν, πρῶτον μὲν τὴν ὀχυρότητα καὶ τὴν εὐκαιρίαν ἐπεδείκνυε τῆς πόλεως πρὸς τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον· ἀπελογίσατο δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν εὔνοιαν, ἣν ἔχει πρὸς τὸ ἔθνος· ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἔφη, καὶ νῦν παραχωρεῖν καὶ διδόναι τοῖς Ἀχαιοῖς τὴν πόλιν· προκεῖσθαι γὰρ αὐτῷ τὰ δυνατὰ χαρίζεσθαι, καὶ μηδὲν ἐλλείπειν προθυμίας. ἐφ' οἷς εὐχαριστούντων αὐτῷ τῶν τε περὶ τὸν Ἄρατον, καὶ τῶν πολλῶν, διαλύσας τὴν ἐκκλησίαν, ὁ μὲν Φίλιππος μετὰ τῆς δυνάμεως ἀναζεύξας, ἐπὶ Λασιῶνος ἐποιεῖτο τὴν πορείαν· οἱ δὲ Ψωφίδιοι καταβάντες ἐκ τῆς ἄκρας, ἐκομίσαντο τὴν πόλιν καὶ τὰς οἰκήσεις ἕκαστοι τὰς αὐτῶν· οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐριπίδαν, ἀπῆλθον εἰς τὴν Κόρινθον, κἀκεῖθεν εἰς Αἰτωλίαν. τῶν δ' Ἀχαϊκῶν ἀρχόντων οἱ παρόντες ἐπὶ μὲν τὴν ἄκραν ἐπέστησαν μετὰ φυλακῆς ἱκανῆς Πρόσλαον Σικυώνιον· ἐπὶ δὲ τὴν πόλιν Πυθίαν Πελληνέα. καὶ τὰ μὲν περὶ Ψωφίδα τοιοῦτον ἀπετελέσθη τὸν τρόπον.

73. Οἱ δὲ παραφυλάσσοντες τὸν Λασιῶνα τῶν Ἠλείων, συνέντες τὴν παρουσίαν τῶν Μακεδόνων, πεπυσμένοι δὲ καὶ τὰ γεγο-

derent, quam exercitus oppido esset eductus: ne forte milites inuenirentur, dicto regis parum obtemperantes, qui suis ipsos fortunis spoliarent. Rex superueniente niue, dies aliquot eo loci coactus est morari. Quo quidem tempore vniuersis qui aderant Achaeis in vnum coactis, primo de natura loci munitissimi, et ad praesens bellum maxime opportuni, apud eos disseruit: tum de suo affectu & beneuolentia erga ipsorum gentem verba fecit. postremo adiecit, nunc quoque cedere se vltro Achaeis hac vrbe, eamque illis donare: propositum enim sibi esset, quibus posset cumque modis illis gratificari; et ad declarandum suum studium nihil reliqui facere. quumque ipsi et Aratus et cetera multitudo pro hisce beneficiis gratias agerent, rex concione dimissa, Lasionem cum exercitu iter instituit. Psophidii postquam ex arce descendissent, et vrbem, et domos quisque suas receperunt. Euripidas Corinthum, atque inde in Aetoliam se contulit. Arci praefectus est a magistratibus Achaeorum qui forte aderant, Proslaus Sicyonius cum idoneo praesidio; vrbi vero Pythias Pellenensis. Et ad Psophidem quidem quod attinet, ita transacta sunt omnia.

73. Praesidium Eleorum quod Lasione erat, cognito Macedonum aduentu, iisque auditis quae Psophide conti-

νότα περὶ τὴν Ψωφίδα, παραχρῆμα τὴν πόλιν ἐξέλιπον. ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς θᾶττον ἧκε, ταύτην μὲν ἐξ ἐφόδου παρέλαβε· συναύξων δὲ τὴν πρόθεσιν, ἣν εἶχε πρὸς τὸ ἔθνος, παρέδωκε καὶ τὸν Λασιῶνα τοῖς Ἀχαιοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Στρατὸν, ἐκλιπόντων τῶν Ἠλείων, ἀποκατέστησε τοῖς Τελφουσσίοις. ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, ἧκε πεμπταῖος εἰς Ὀλυμπίαν. θύσας δὲ τῷ θεῷ, καὶ τοὺς ἡγεμόνας ἑστιάσας, ἅμα δὲ καὶ τὴν λοιπὴν προσαναπαύσας δύναμιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνέζευξε. καὶ προσελθὼν εἰς τὴν Ἠλείαν, τὰς μὲν προνομὰς ἐπαφῆκε κατὰ τῆς χώρας· αὐτὸς δὲ κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸ καλούμενον Ἀρτεμίσιον. προσδεξάμενος δ' ἐνταῦθα τὴν λείαν, μετέβη πάλιν ἐπὶ τὸ Διοσκούριον. δῃουμένης δὲ τῆς χώρας, πολὺ μὲν ἦν τὸ τῶν ἁλισκομένων πλῆθος, ἔτι δὲ πλέον τὸ συμφεῦγον εἰς τὰς παρακειμένας κώμας καὶ τοὺς ἐρυμνοὺς τῶν τόπων. Συμβαίνει γὰρ τὴν τῶν Ἠλείων χώραν διαφερόντως οἰκεῖσθαι, καὶ γέμειν σωμάτων καὶ κατασκευῆς παρὰ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον. ἔνιοι γὰρ αὐτῶν οὕτω στέργουσι τὸν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν βίον, ὥστε τινὰς ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς γενεὰς ἔχοντας ἱκανὰς οὐσίας μὴ παραβεβηκέναι τὸ παράπαν εἰς Ἠλείαν. τοῦτο δὲ γίνεται, διὰ τὸ μεγάλην ποιεῖσθαι σπουδὴν καὶ πρόνοιαν τοὺς πολιτευομένους τῶν ἐπὶ τῆς χώρας κατοικούντων· ἵνα τό τε δίκαιον αὐτοῖς ἐπὶ τόπου δι-

gerant, vrbem ſine mora deſerit: quam ſimul venit, primo impetu rex occupat. et quo teſtatiorem animum ſuum erga gentem Achaeorum faceret, hanc etiam vrbem illis tradidit. ſimiliter et Stratum ab Eleis derelictum, Telphuſſiis reſtituit. quibus rebus geſtis, quintis caſtris Olympiam peruenit. vbi quum ſacra deo feciſſet, duces exercitus conuiuio excepiſſet, ceteramque turbam militarem tridui quiete refeciſſet, vaſis conclamatis in Eleorum regionem eſt profectus. ad quorum agrum deuaſtandum milite immiſſo, ipſe circa Artemiſium quod vocant caſtra communiuit: et poſt conuectam eo praedam, Dioſcurium iterum repetit. Porro autem dum paſſim vruntur agri, etſi capti ſunt multi, maior tamen pars in proximos vicos et loca munita euaſerunt. Eleorum namque ager prae ceteris omnibus Peloponneſi frequens habitatoribus, et mancipiorum numero et rerum omnium copia eſt refertiſſimus. adeo enim nonnulli eorum ruſticam vitam adamant, vt reperiantur ſic ſatis diuites, qui per alteram aut tertiam generationem vrbem Elidem omnino non adierint. Fit autem hoc ideo, quia principes ciuitatis magna cura et ſtudio agricolas complectuntur. adeo vt et ius ipſis ruri dicatur, et neceſſariorum ad

ἐξάγηται, καὶ τῶν πρὸς βιωτικὰς χρείας μηδὲν ἐλλείπῃ. δοκοῦσι δέ μοι πάντα ταῦτα, καὶ διὰ τὸ πλῆθος μὲν τῆς χώρας τὸ παλαιὸν ἐπινοῆσαι καὶ νομοθετῆσαι· τὸ δὲ πλεῖστον, διὰ τὸν ὑπάρχοντά ποτε παρ᾽ αὐτοῖς βίον ἱερόν· ὅτε λαβόντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων συγχώρημα διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλυμπίων, ἱερὰν καὶ ἀπόρθητον ᾤκουν τὴν Ἠλείαν, ἄπειροι παντὸς ὄντες δεινοῦ, καὶ πάσης πολεμικῆς περιστάσεως.

74. Μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τὴν Ἀρκάδων ἀμφισβήτησιν περὶ Λασιῶνος καὶ τῆς Πισατίδος γῆς ἀναγκασθέντες ἐπαμύνειν τῇ χώρᾳ, καὶ μεταβάλλειν τὰς ἀγωγὰς τῶν βίων, οὐκ ἔτι περὶ τοῦ πάλιν ἀνακτήσασθαι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παλαιὰν καὶ πάτριον ἀσυλίαν, οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν ἐπιμέλειαν ἔσχον, ἀλλ᾽ ἔμειναν ἐπὶ τῶν αὐτῶν· οὐκ ὀρθῶς κατά γε τὴν ἐμὴν περὶ τοῦ μέλλοντος ποιούμενοι πρόνοιαν. Εἰ γὰρ, ἧς πάντες εὐχόμεθα τοῖς θεοῖς τυχεῖν, καὶ πᾶν ὑπομένομεν ἱμείροντες αὐτῆς μετασχεῖν, καὶ μόνον τοῦτο τῶν νομιζομένων ἀγαθῶν ἀναμφισβήτητόν ἐστι παρ᾽ ἀνθρώποις, λέγω δὲ τὴν εἰρήνην· ταύτην δυνάμενοί τινες μετὰ τοῦ δικαίου καὶ καθήκοντος παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς πάντα τὸν χρόνον ἀδήριτον κτᾶσθαι, παρολιγωροῦσι, ἢ προυργιαίτερόν τι ποιοῦνται τούτου, πῶς οὐκ ἂν ὁμολογουμένως ἀγνοεῖν δόξαιμεν; νὴ Δί᾽ ἀλλ᾽ ἴσως εὐεπίθετοι τοῖς πολεμεῖν καὶ παρασπονδεῖν

vitam nihil quicquam desit. Eiusmodi autem legibus atque institutis vsi mihi iam olim videntur, primo quidem, propter laxum agri modum: deinde autem, et multo quidem istud magis propter vitam sacrosanctam, quae antiquitus apud illos agebatur: quando vniuersa et consentiente et concedente Graecia ob ludicrum Olympiorum, omni periculo exemti, omnisque belli expertes Eleam incolae sacram et nulli populationi obnoxiam habitabant.

74. Postea vero, Arcadibus Lasionem et Pisatidem sibi vindicantibus, quum pugnare pro finibus fuissent coacti, et genus vitae ac priora instituta mutare: vt veteris atque auitae immunitatis ius a Graecis reciperent, ne minimae quidem illis fuit curae: sed in eodem deinceps statu manserunt: non recte, vt equidem arbitror, suae et suorum securitati in posterum consulentes. Quum enim res sit, quam a diis concedi nobis omnes petimus; cuius desiderio nihil non perferimus; quamque ex omnibus quae bona existimantur, solam nemo ambigat vere esse bonam; pacem dico: hanc si qui bonis honestisque rationibus a Graecis impetrare certam firmamque in omne tempus possint, deinde beneficium tantum negligant, et aliud quid potius ducant, quis dubitet in magno istos errore versari? At enimuero dicet aliquis, per genus istud

δεῖν προθεμένοις, ἐκ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς γίνονται τῶν βίων. Ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν σπάνιον· κἂν ποτε γένηται, δυνάμενον κοινῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τυγχάνειν ἐπικουρίας. πρὸς δὲ τὰς κατὰ μέρος ἀδικίας, ὑπογενομένης τοῖς βίοις χορηγίας, ὅπερ εἰκὸς ὑπάρξειν πάντα χρόνον ἐν εἰρήνῃ διάγουσι, δῆλον ὡς οὐκ ἂν ἠπόρησαν ξένων καὶ μισθοφόρων, τῶν κατὰ τόπους ἢ καιροὺς παρεφεδρευόντων. Νῦν δὲ τὸ σπάνιον καὶ παράδοξον δεδιότες, ἐν συνεχέσι πολέμοις καὶ καταφθοραῖς, τήν τε χώραν ἔχουσι καὶ τοὺς βίους. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν τῆς Ἠλείων ὑπομνήσεως εἰρήσθω χάριν· ἐπειδὴ τὰ τῶν καιρῶν, οὔτε ποτὲ πρότερον εὐφυεστέραν διάθεσιν ἔσχηκε τῆς νῦν παρὰ πάντων ὁμολογουμένης κτήσασθαι τὴν ἀσυλίαν. τὴν δὲ χώραν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς συνηθείας οἷον αἰθυγμάτων ἐμμενόντων, οἰκοῦσι διαφερόντως οἱ λαοί.

vitae eorum expositi sunt iniuriis, qui bello ipsos lacessere et fidem violare voluerint. Sed hoc et raro accidit: et si quando contingat, subueniri malo communibus Graecorum auxiliis potest. Ad defendendas autem minores iniurias, postquam congestae forent opes, quod in perpetua pace degentibus facile vtique futurum erat, non defuissent milites peregrini et mercede conducti, qui certis locis aut temporibus praesidio ipsis essent. Nunc dum id metuunt, quod vix aliquando, si forte, praeter omnium opinionem accidit: perpetuis bellis et populationibus qua agrum, qua fortunas suas habent obnoxias. Quae dicta nobis sunto vt suae Eleos vtilitatis admoneremus: quum praesertim ad recuperandum ius immunitatis nullum vmquam tempus fuerit opportunius praesenti rerum statu; in quo omnes acquiescunt. Sane etiam nunc, quod ante dicebamus, velut scintilla adhuc aliqua pristinae consuetudinis superante, lubentius quam fiat alibi, vitam in agris Elei colunt.

75. Διὸ καὶ κατὰ τὴν Φιλίππου παρουσίαν, ἄπλετον μὲν ἦν τὸ τῶν ἁλισκομένων πλῆθος, ἔτι δὲ πλεῖον τὸ τῶν συμπεφευγότων. Πλείστη δ' ἀποσκευὴ, καὶ πλεῖστος ὄχλος ἠθροίσθη σωμάτων καὶ θρεμμάτων εἰς τὸ χωρίον, ὃ καλοῦσι Θαλάμας· διὰ τὸ τήν τε χώραν τὴν πέριξ αὐτοῦ στενὴν εἶναι καὶ δυσέμβολον, τό τε

75. Idcirco cum Philippus aduenit, et eorum qui passim capiebantur ingens fuit numerus; et eorum qui intra muros confugiebant, adhuc maior. Plurima cum supellex, plurima corporum pecorumque copia in castello quod Thalamas vocant, fuit coacta: tum quod in angusta regione et quam facile adire hostis non queat id est situm: tum quod

χωρίον

χωρίον ἀπραγμάτευτον καὶ δυσπρόσοδον. ἀκέων δ' ὁ βασιλεὺς τὸ πλῆθος τῶν συμπεφευγότων εἰς τὸν προειρημένον τόπον, καὶ κρίνας μηδὲν ἀβασάνιςον, μηδ' ἀπέραντον ἀπολιπεῖν, τοῖς μὲν μισθοφόροις προκατελάβετο τὰς ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς εὐφυῶς κειμένας τόπας· αὐτὸς δὲ τὴν ἀποσκευὴν καταλιπὼν ἐν τῷ χάρακι, καὶ τὸ πλεῖον μέρος τῆς δυνάμεως, ἀναλαβὼν τὰς πελτασὰς καὶ εὐζώνας, προῆγε διὰ τῶν ςενῶν· ἐδενὸς δὲ κωλύοντος, ἧκε πρὸς τὸ χωρίον. καταπλαγέντων δὲ τῶν συμπεφευγότων τὴν ἔφοδον, ἅτε λίαν πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν χρείαν ἀπείρως καὶ ἀπαρασκεύως διακειμένων, ἅμα δὲ καὶ συνδεδραμηκότος ὄχλε συρφετώδες· ταχέως παρέδοσαν αὐτάς. ἐν οἷς ἦσαν καὶ μισθοφόροι διακόσιοι μιγάδες, ὃς ἧκεν ἔχων Ἀμφιδάμας ὁ ςρατηγὸς τῶν Ἠλείων. ὁ δὲ Φίλιππος κυριεύσας ἀποσκευῆς τε πολλῆς καὶ σωμάτων πλειόνων ἢ πεντακισχιλίων, πρὸς δὲ τέτοις τῆς τετράποδος λείας ἀναρίθμητον ἐξελασάμενος πλῆθος, τότε μὲν ἐπανῆλθε πρὸς χάρακα· μετὰ δὲ ταῦτα τῆς δυνάμεως ὑπεργεμέσης αὐτῷ παντοδαπῆς ὠφελείας, βαρὺς ὤν, καὶ δύχρηςος ἀνεχώρει διὰ ταῦτα, καὶ κατέζευξε πάλιν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

76. Ἀπελλῆς δέ, ὃς ἦν μὲν εἷς τῶν ὑπ' Ἀντιγόνε καταλειφθέντων ἐπιτρόπων τε παιδὸς, πλεῖςον δ' ἐτύγχανε τότε δυνάμενος παρὰ τῷ βασιλεῖ, βεληθεὶς

locus ipſe a commercio hominum eſt remotus atque inaccesſus. Rex vt reſciuit de ingenti illorum numero qui eo confugerant: nihil intentatum aut imperfectum ſibi iudicans eſſe relinquendum, omnia primum opportuna ad inducendum exercitum loca, per conductitium militem occupat: deinde impedimentis cum magna copiarum parte in caſtris relictis, cetratos et expeditos dumtaxat ſecum trahens, ipſe per fauces illas agmen ducit. et nemine impediente venit ad caſtellum. qua re miſeri illi perterriti, vt qui prorſus rei militaris eſſent rudes, et ab omnibus bello neceſſariis imparati; ſimul quia multi e plebis faece eodem concurrerant, deditionem cito fecerunt. Erant inter hos et mercenarii ducenti, turba promiſcua, quos Amphidamas dux Eleorum ſecum adduxerat, Philippus ſupellectile potitus immenſa, mancipiorum quinque millibus, et amplius; ad haec praeda pecorum abacta, quae omnem numerum ſuperabat; tunc quidem ad caſtra ſe recepit; poſtea vero, quod haberet exercitum ſarcinis, quae erant omne genus bonis refertae, grauem, et ad res gerendas inutilem, referre pedem coactus, Olympiam iterum caſtra mouit.

76. Inter alios ab Antigono tutores puero Philippo relictos Apelles erat, qui ea tempeſtate apud regem gratia plurimum pollebat. Hic quum

θεὶς τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος διαγαγεῖν εἰς παραπλησίαν διάθεσιν τῇ Θετταλῶν ἐπέβαλετο πρᾶγμα ποιεῖν μοχθηρόν. Θετταλοὶ μὲν γὰρ ἐδόκουν μὲν κατὰ νόμους πολιτεύειν, καὶ πολὺ διαφέρειν Μακεδόνων· διέφερον δ' οὐδὲν, ἀλλὰ πᾶν ὁμοίως ἔπασχον Μακεδόσι, καὶ πᾶν ἐποίουν τὸ προσαττόμενον τοῖς βασιλικοῖς. διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἁρμοζόμενος τὴν ὑπόθεσιν ὁ προειρημένος, ἐπεβάλετο καταπειράζειν τῶν συστρατευομένων. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπέτρεψε τοῖς Μακεδόσιν, ἐκβάλλειν ἐκ τῶν σταθμῶν ἀεὶ τοὺς προκατέχοντας τῶν Ἀχαιῶν καταλύσεις· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λείαν ἀφαιρεῖσθαι. μετὰ δὲ ταῦτα τὰς χεῖρας προσέφερε διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἐπὶ ταῖς τυχούσαις αἰτίαις. τοὺς δὲ συναγανακτοῦντας, ἢ προσβοηθοῦντας τοῖς μαστιγουμένοις, παρὼν αὐτὸς εἰς τὴν ἅλυσιν ἀπῆγε· πεπεισμένος, διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου, τῷ κατὰ βραχὺ λήσειν εἰς συνήθειαν ἀγαγὼν, τοῦ μηδένα μηδὲν ἡγεῖσθαι δεινὸν, ὅ ποτ' ἂν πάσχῃ τις ὑπὸ τοῦ βασιλέως. καὶ ταῦτα μικροῖς χρόνοις πρότερον μετ' Ἀντιγόνου συνεστρατευμένος καὶ τεθεαμένος τοὺς Ἀχαιοὺς, ὅτι παντὸς δεινοῦ λαβεῖν πεῖραν ὑπέμειναν, ἐφ' ᾧ μὴ ποιεῖν Κλεομένει τὸ προσαττόμενον. Οὐ μὴν ἀλλὰ συστραφέντων τινῶν Ἀχαϊκῶν νεανίσκων, καὶ προσελθόντων τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον, καὶ διασαφούντων τὴν Ἀπελλοῦ βούλησιν· ἧκον ἐπὶ τὸν Φίλιππον

in animum induxisset Achaeorum gentem ad eam redigere conditionem, qua Thessali tunc erant, rem ausus est nefariam. Thessali namque, etsi legibus suis videbantur vti, longeque alio iure esse quam Macedones: nihil tamen ab illis differebant, erantque iisdem obnoxii quibus et Macedones, et quidquid aulae proceres imperarent, faciebant. huic igitur proposito sua omnia consilia accommodans hic Apelles, experiri patientiam eorum, qui erant in castris, instituit. Iam primum Macedonibus permisit, vt Achaeos, qui diuersoria occupassent, eiicerent hospitiis: similiter et partam praedam vt iis eriperent. post haec per ministros quamlibet leui ex caussa eos caedebat. Si quis vero aut querenti de iniuria patrocinaretur, aut cum flagris caederentur, opem ferret, ipsemet in vincula eos ducebat: persuasus, se hoc pacto paullatim progrediendo, et nemine animaduertente, in eam consuetudinem Achaeos adducturum, vt nihil penitus graue cuiquam videretur, quod rex in aliquem statuisset. et hoc sperare ausus est ille, qui non multis ante annis in Antigoni castris versans, viderat Achaeos, quiduis mali paratos perpeti, modo ne ea facere, quae imperaret Cleomenes, cogerentur. Sed quum iuuenes quidam Achaici, manu facta Aratum conuenissent eique Apellis consilium ape-

Φίλιππον οἱ περὶ τὸν Ἄρατον, κρίναντες ἐν ἀρχαῖς περὶ τῶν τοιούτων ἐνίστασθαι, καὶ μὴ καταμέλλειν. ἐντυχόντων δ' αὐτῶν τῷ βασιλεῖ περὶ τούτων, διακούσας ὁ Φίλιππος τὰ γεγονότα· τοὺς μὲν νεανίσκους παρεκάλει θαῤῥεῖν, ὡς οὐδενὸς αὐτοῖς ἔτι συμβησομένου τοιούτου· τῷ δ' Ἀπελλῇ παρήγγειλε, μηδὲν ἐπιτάττειν τοῖς Ἀχαιοῖς, χωρὶς τῆς τοῦ στρατηγοῦ γνώμης.

77. Φίλιππος μὲν οὖν κατὰ τὴν ὁμιλίαν τὴν πρὸς τοὺς ὑπαίθροις συνδιατρίβοντας, καὶ κατὰ τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς πρᾶξιν καὶ τόλμαν, οὐ μόνον παρὰ τοῖς στρατευομένοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς πᾶσι Πελοποννησίοις εὐδοκίμει. Βασιλέα γὰρ πλείοσιν ἀφορμαῖς ἐκ φύσεως κεχορηγημένον πρὸς πραγμάτων κατάκτησιν, οὐκ εὐμαρὲς εὑρεῖν. καὶ γὰρ ἀγχίνοια καὶ μνήμη, καὶ χάρις ἐπῆν αὐτῷ διαφέρουσα· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπίφασις βασιλικὴ καὶ δύναμις· τὸ δὲ μέγιστον, πρᾶξις καὶ τόλμα πολεμική. Καὶ τί δή ποτ' ἦν τὸ ταῦτα πάντα καταγωνισάμενον, καὶ ποιῆσαν ἐκ βασιλέως εὐφυοῦς τύραννον ἄγριον, οὐκ εὐχερὲς διὰ βραχέων δηλῶσαι. διὸ καὶ περὶ μὲν τούτων σκέπτεσθαι καὶ διαπορεῖν ἄλλος ἁρμόσει καιρὸς, μᾶλλον τοῦ νῦν ἐνεστῶτος. Ὁ δὲ Φίλιππος ἐκ τῆς Ὀλυμπίας ἀναζεύξας τὴν ἐπὶ Φαραίαν, παρῆν εἰς Τέλφουσσαν, κἀκεῖθεν εἰς Ἡραίαν. καὶ τὴν μὲν λείαν ἐλαφυροπώλει· τὴν δὲ γέφυραν ἐπεσκεύα-

ruissent: ad Philippum adit Aratus, orienti malo resistere fixum animo habens, neque cunctari. Ex huius igitur colloquio, vbi Philippus quae acciderant cognouit, iuuenes quidem bono vt essent animo iubet; nihil enim simile deinceps fore illis patiendum: Apelli vero praecipit, ne quid posthac Achaeis praetore ipsorum inconsulto imperaret.

77. Philippus itaque cum propter instituta, quibus erga expeditionis socios in castris vtebatur; tum propter singularem in re bellica nauitatem atque audaciam, non solum apud castrensem multitudinem, verum etiam apud reliquos omnes Peloponnesios bene audiebat. Enimuero non est facile regem inuenire, maioribus a natura dotibus ad parandum imperium necessariis ornatum. nam et sollertia mentis, et memoria, et venustate eximia praestabat: accedebat eo vultus speciesque regia et quaedam maiestas: supra omnia erat nauitas et audacia bellica. Quid autem illud fuerit, quod omnia haec expugnauit, et praestantis ingenii regem in ferum tyrannum mutauit, non est facile paucis exsequi. itaque ista considerandi et inuestigandae caussae erit alius conuenientior, quam hic nunc sit, locus. Philippus castra mouet ab Olympia Pharaeam versus, et mox Telphussam venit: inde Heraeam; vbi praeda di-

ἐπεσκεύα-

ἐπεσκεύαζε τὴν κατὰ τὸν Ἀλφειόν· βουλόμενος ταύτῃ ποιήσασθαι τὴν εἰς Τρυφαλίαν εἰσβολήν. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Δορίμαχος ὁ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸς, δεομένων τῶν Ἠλείων σφίσι βοηθεῖν πορθουμένοις, ἑξακοσίους Αἰτωλοὺς καὶ στρατηγὸν Φυλίδαν αὐτοῖς ἐξέπεμψεν. ὃς παραγενόμενος εἰς τὴν Ἠλείαν, καὶ παραλαβὼν τοὺς μισθοφόρους τῶν Ἠλείων, ὄντας εἰς πεντακοσίους καὶ πολιτικοὺς χιλίους, ἅμα δὲ τούτοις τοὺς Ταραντίνους, ἧκε βοηθῶν εἰς τὴν Τρυφαλίαν· ἣ τῆς μὲν προσηγορίας τέτευχε ταύτης ἀπὸ Τρυφάλου τοῦ τῶν Ἀρκάδων παιδός· κεῖται δὲ τῆς Πελοποννήσου παρὰ θάλατταν, μεταξὺ τῆς Ἠλείων καὶ Μεσσηνίων χώρας, τέτραπται δὲ εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, ἐσχατεύουσα τῆς Ἀχαΐας ὡς πρὸς χειμερινὰς δύσεις. ἔχει δ' ἐν αὑτῇ πόλεις ταύτας, Σαμικὸν, Λέπρεον, Ὕπαναν, Τυπανέας, Πύργον, Αἴπυον, Βώλακα, Στυλλάγιον, Φρίξαν. ὧν ὀλίγοις χρόνοις πρότερον ἐπικρατήσαντες Ἠλεῖοι, προσελάβοντο καὶ τὴν τῶν Ἀλιφειρέων πόλιν, οὖσαν ἐξ ἀρχῆς Ἀρκαδίας, καὶ Μεγαλόπολιν, Ἀλλιάδου τοῦ Μεγαλοπολίτου κατὰ τὴν τυραννίδα πρός τινας ἰδίας πράξεις ἀλλαγὴν δόντος τοῖς Ἠλείοις. πλὴν ὅγε Φυλίδας τοὺς μὲν Ἠλείους εἰς Λέπρεον, τοὺς δὲ μισθοφόρους εἰς Ἀλίφειραν ἀποστείλας, αὐτὸς δὲ τοὺς Αἰτωλοὺς ἔχων ἐν Τυπανέαις, ἐκαραδόκει τὸ συμβησόμενον.

vendita, pontem Alphei instaurauit; facturus per illum in Tryphaliam impressionem. Eodem etiam tempore Dorimachus Aetolorum praetor, petentibus Eleis auxilia aduersus eos, qui ipsorum agros vrebant, Aetolos sexcentos duce Phylida eis misit. qui vbi in Eleam venit, assumtis Eleorum mercenariis ad quingentos, e ciuilibus copiis mille militibus, et simul Tarentinis, suppetias venit Tryphaliam. Ea regio nomen inuenit a Tryphalo ex Arcadia puero. sita est in maritima Peloponnesi parte, inter Eleorum et Messeniorum fines, spectatque mare Libycum, in extremo Achaiae quod ad hibernum occasum vergit. Vrbes regionis huius sunt, Samicum, Lepreum, Hypana, Typanaea, Pyrgus, Aepyum, Bolax, Styllagium, Phrixa. has quum paucis ante annis Elei ditionis suae fecissent, vrbem quoque Alipheraeorum adiecerunt, quae ab initio Arcadiae attribuebatur: adiecere et Megalopolim, Alliada Megalopolitano tempore tyrannidis suae tradente in permutatione propter priuatas quasdam caussas ab eo cum Eleis institutas. Phylidas, missis Lepreum Eleis, mercenariis Alipheram; ipse cum suis Aetolis quid rex pararet sollicitus exspectabat.

78. Ὁ

78. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀποθέμενος τὴν ἀποσκευὴν, καὶ διαβὰς τῇ γεφύρᾳ τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν, ὃς ῥεῖ παρ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡραίων πόλιν, ἧκε πρὸς Ἀλίφειραν· ἣ κεῖται μὲν ἐπὶ λόφου κρημνώδους πανταχόθεν, ἔχοντος πλεῖον ἢ δέκα σταδίων πρόσβασιν· ἔχει δ' ἄκραν ἐν αὐτῇ τῇ κορυφῇ τοῦ σύμπαντος λόφου, καὶ χαλκοῦν Ἀθηνᾶς ἀνδριάντα, κάλλει καὶ μεγέθει διαφέροντα. οὗ τὴν μὲν αἰτίαν ἀπὸ ποίας προθέσεως ἢ χορηγίας ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς κατασκευῆς, ἀμφισβητεῖσθαι συμβαίνει καὶ παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις· οὔτε γὰρ πόθεν, οὔτε τίς ἀνέθηκεν, εὑρίσκεται τρανῶς. τὸ μὲν τοί γε τῆς τέχνης ἀποτέλεσμα συμφωνεῖται παρὰ πᾶσι, ὅτι τῶν μεγαλοπρεπεστάτων καὶ τεχνικωτάτων ἔργων ἐστὶν, Ἑκατοδώρου καὶ Σωστράτου κατεσκευακότων. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιγενομένης ἡμέρας αἰθρίου καὶ λαμπρᾶς, διατάξας ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν ὁ βασιλεὺς κατὰ πλείους τόπους, τούς τε τὰς κλίμακας φέροντας, καὶ τὰς τῶν μισθοφόρων ἐφεδρείας πρὸ τούτων· ἐπὶ δὲ τοῖς προειρημένοις τοὺς Μακεδόνας διῃρημένους κατόπιν ἑκάστοις ἐπιστήσας, ἅμα τῷ τὸν ἥλιον ἐπιβάλλειν πᾶσι προσέταξε προσβαίνειν πρὸς τὸν λόφον. ποιούντων δὲ τὸ παραγγελθὲν ἐκθύμως καὶ καταπληκτικῶς τῶν Μακεδόνων, συνέβαινε τοὺς Ἀλιφειρεῖς πρὸς τούτους ὁρμᾶν ἀεὶ καὶ συντρέχειν τοὺς τόπους, οἷς μάλιστα τοὺς Μακεδόνας ἑώρων προσπελάζοντας. κατὰ δὲ τὸν

78. Philippus impedimentis depositis liber, et Alphei ponte traiecto, (is amnis vrbem ipsam Heraeorum alluit) Alipheram venit. Imposita est vrbs ista colli ab omni parte praerupto: ad quem ascenditur per stadia amplius decem. arcem habet in ipso vertice collis totius, et aeream Mineruae statuam, specie atque magnitudine praestantem. Caussam eius positae, quorsum, et cuius sumtibus initio confecta fuerit, ipsi quoque indigenae parum norunt: neque enim satis explorato constat. qua ex caussa, aut a quo fuerit dedicata. de artificibus ex quorum officina prodiit, consentiunt omnes: Hecatodori nempe et Sostrati opus esse, inter magnificentissima et exquisitissimae artis, quae sint ab iis facta. Ceterum Philippus sub auroram sereno quodam die et claro, dispositis per varia loca qui scalas gestarent, praemissisque mercenariis qui praesidio ipsis forent; ad haec Macedonum manu separatim singulos eorum sequi iussa, simul cum exoriente sole omnibus imperat, vt colli succedant. quod quum Macedones animose et formidabiliter exsequerentur, accidit, vt Alipherenses ad ea potissimum loca facto concursu se conferrent, ad quae plurimos Macedonas videbant accedere. at Philippus per idem tempus cum lecto milite ex

τὸν καιρὸν τοῦτον αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔχων τοὺς ἐπιτηδειοτάτους, διά τινων κρημνῶν ἔλαθε πρὸς τὸ τῆς ἄκρας προάστειον ἀναβάς. ἀποτεθέντος δὲ τοῦ συνθήματος, πάντες ἅμα προσερείσαντες τὰς κλίμακας, κατεπείραζον τῆς πόλεως. Πρῶτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς κατέσχε τὸ προάστειον τῆς ἄκρας ἔρημον καταλαβών. τούτου δ' ἐμπιπραμένου, προϊδόμενοι τὸ μέλλον οἱ τοῖς τείχεσιν ἐπαμύνοντες, καὶ περιδεεῖς γενόμενοι, μὴ τῆς ἄκρας προκαταληφθείσης στερηθῶσι καὶ τῆς τελευταίας ἐλπίδος, ὥρμησαν ἀπολιπόντες τὰ τείχη φεύγειν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. οἱ δὲ Μακεδόνες, γενομένου τούτου, παραχρῆμα καὶ τῶν τειχῶν καὶ τῆς πόλεως, ἐκυρίευσαν. μετὰ δὲ ταῦτα διαπρεσβευσαμένων τῶν ἐκ τῆς ἄκρας πρὸς τὸν Φίλιππον, δοὺς τὴν ἀσφάλειαν, παρέλαβε καὶ ταύτην καθ' ὁμολογίαν.

cohortibus, in arcis suburbium nemine animaduertente per quaedam praecipitia et abrupta loca ascendit. tum autem dato signo, simul omnes scalas admouere, et vrbem conari inuadere. Primus omnium rex ipse suburbium arcis, quod nudatum praesidio inuenerat, tenuit. eo incenso, qui pro muris pugnabant, vbi ignem vident, imminens malum prospicientes, et metuentes ne occupata arce vltimam illam spem amitterent; impetu moenia deserunt, et in arcem confugiunt. quo facto, ilicet Macedones et muris et vrbe potiri. Post haec qui in arce erant legationem ad Philippum mittere: et fide ab eo accepta de sua salute, ex pacto deditionem faciunt.

79. Συντελεσθέντων δὲ τούτων, καταπλαγεῖς γεγονότες πάντες οἱ κατὰ τὴν Τρυφαλίαν, ἐβουλεύοντο περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων πατρίδων. ὁ δὲ Φυλίδας ἐκλιπὼν τὰς Τυπανέας, προσδιαρπάσας τινὰς τῶν οἰκείων, ἀπεχώρησε εἰς τὸ Λέπρεον. Ταῦτα γὰρ ἐπίχειρα τότε τοῖς Αἰτωλῶν ἐγίνετο συμμάχοις, τὸ μὴ μόνον ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς ἐγκαταλείπεσθαι προφανῶς, ἀλλὰ καὶ διαρπαγέντας ἢ προδοθέντας τούτοις περιπίπτειν ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἃ τοῖς κρατηθεῖσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων ὀφείλεται πάσχειν. οἱ δὲ Τυπανεᾶται παρέδοσαν τῷ Φιλίππῳ

79. Quibus rebus gestis, passim consternati metu omnes tota Tryphalia, de sua et patriae suae salute consultabant. Phylidas vero Typaneis desertis, nonnullis etiam sociorum direptis, Lepreum concessit. Hoc enim praemium ea tempestate socii Aetolorum referre soliti; vt non solum necessariis maxime temporibus manifeste ab illis derelinquerentur: sed etiam, direpti aut proditi, ea paterentur a sociis Aetolis, quae victis ab hoste victore sunt exspectanda. Typaneatae vrbem Philippo tradiderunt: secutique sunt eo-

λίπωσι τὴν πόλιν. τούτοις δὲ τὸ παραπλήσιον ἐποίησαν οἱ τὴν Ὑπάναν κατοικοῦντες. ἅμα δὲ τούτοις Φιαλεῖς ἀκούοντες τὰ περὶ τὴν Τρυφαλίαν, καὶ δυσαρεστούμενοι τῇ τῶν Αἰτωλῶν συμμαχίᾳ, κατέλαβον μετὰ τῶν ὅπλων τὸν περὶ τὸ Πολεμαρχεῖον τόπον. οἱ δὲ τῶν Αἰτωλῶν πειραταὶ, διατρίβοντες ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, διὰ τὰς ἐκ τῆς Μεσσηνίας ὠφελείας, τὸ μὲν πρῶτον οἷοί τ' ἦσαν ἐγχειρεῖν καὶ κατατολμᾷν τῶν Φιαλέων· ὁρῶντες δὲ τοὺς πολίτας ὁμοθυμαδὸν ἀθροιζομένους πρὸς τὴν βοήθειαν, ἀπέστησαν τῆς ἐπιβολῆς. σπεισάμενοι δὲ, καὶ λαβόντες τὰς αὐτῶν ἀποσκευὰς, ἀπῆλθον ἐκ τῆς πόλεως· οἱ δὲ Φιαλεῖς διαπρεσβευσάμενοι πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐνεχείρισαν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν.

80. Ἔτι δὲ τούτων πραττομένων οἱ Λεπρεᾶται καταλαβόμενοι τόπον τινὰ τῆς πόλεως, ἠξίουν ἐκχωρεῖν τῆς ἄκρας καὶ τῆς πόλεως τοὺς Ἠλείους, καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς παρὰ Λακεδαιμονίων· ἧκε γὰρ καὶ παρ' ἐκείνων αὐτοῖς βοήθεια. τὸ μὲν οὖν πρῶτον οἱ περὶ τὸν Φυλίδαν οὐ προσεῖχον, ἀλλ' ἔμενον, ὡς καταπληξόμενοι τοὺς ἐν τῇ πόλει. τοῦ δὲ βασιλέως εἰς μὲν τὴν Φιαλίαν Ταυρίωνα μετὰ στρατιωτῶν ἐξαποστείλαντος, τοῦ δὲ προάγοντος εἰς τὸ Λέπρεον, καὶ συνεγγίζοντος ἤδη τῇ πόλει· συνέντες οἱ περὶ τὸν Φυλίδαν, ἐταπεινώθησαν. οἱ δὲ Λεπρεᾶται προσεῤῥώσθησαν ταῖς ὁρμαῖς. καλὸν γὰρ δὴ τοῦτο

rum exemplum Hypanae ciues et habitatores. cum quidem etiam Phialenses de iis quae in Tryphalia acciderant facti certiores, societatem Aetolorum auersati animis, aream vbi Polemarchorum curia erat, siue statio, vi armata occupant. Aetoli vero piratae qui ad praedam faciendam ex agro Messeniaco Phialae morabantur; quum principio, mouendi se et tentandi aliquid aduersus Phialenses animum prae se tulissent: mox vbi conspirare omnes ciues ad vim arcendam senserunt, incepto destitere: ac deinde accepta fide cum omnibus sarcinis suis vrbe excesserunt. Phialenses oratoribus, ad Philippum missis, seque et suam illi vrbem tradunt.

80. Dum haec agebantur, Lepreatae parte vrbis suae occupata, vt arce et oppido exeant Elei atque Aetoli postulant: itemque illi quos Lacedaemonii, auxilii caussa istis submiserant. nihil principio hic motus Phylidam turbauit: neque eo segnius in tenenda vrbe perstitit, tamquam oppidanis terrorem iniecturus. vbi vero Philippus Taurionem cum praesidio militum Phialiam misit; atque ipse Lepreum versus itinere suscepto, appropinquare vrbi iam coepit; Phylidas re cognita, animum despondere: Lepreatae contra eo nuntio confirmati, animosiores fieri. Praeclarum enim

Λεπρεάταις ἔργον πέπρακται, τὸ χιλίων μὲν ἔνδον ὄντων Ἠλείων, χιλίων δὲ σὺν τοῖς πειραταῖς Αἰτωλῶν, πεντακοσίων δὲ μισθοφόρων, διακοσίων δὲ Λακεδαιμονίων· πρὸς δὲ τούτοις, τῆς ἄκρας κατεχομένης· ὅμως ἀντιποιήσασθαι τῆς τῶν ἑαυτῶν πατρίδος, καὶ μὴ προέσθαι τὰς σφετέρας ἐλπίδας. ὁ δὲ Φυλίδας ὁρῶν τοὺς Λεπρεάτας ἀνδρωδῶς ὑφισαμένους, καὶ τοὺς Μακεδόνας ἐγγίζοντας, ἐξεχώρησε τῆς πόλεως, ἅμα τοῖς Ἠλείοις, καὶ τοῖς παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων. οἱ μὲν οὖν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν Κρῆτες διὰ τῆς Μεσσηνίας εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθον· οἱ δὲ περὶ τὸν Φυλίδαν ἐποιοῦντο τὴν ἀπόλυσιν ὡς ἐπὶ τὸ Σαμικόν· τὸ δὲ τῶν Λεπρεατῶν πλῆθος ἐγκρατὲς γεγονὸς τῆς πατρίδος, ἐξαπέστελλε πρεσβευτὰς, ἐγχειρίζοντας τῷ Φιλίππῳ τὴν πόλιν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας τὰ γεγονότα, τὴν μὲν λοιπὴν δύναμιν εἰς τὸ Λέπρεον ἀπέστειλε· τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς εὐζώνους ἀναλαβὼν ἡγεῖτο, συνάψαι σπεύδων τοῖς περὶ τὸν Φυλίδαν· καταλαβὼν δὲ, τῆς μὲν ἀποσκευῆς ἐγκρατὴς ἐγένετο πάσης· οἱ δὲ περὶ τὸν Φυλίδαν κατετάχησαν εἰς τὸ Σαμικὸν παραπεσόντες. προστρατοπεδεύσας δὲ τῷ χωρίῳ, καὶ τὴν λοιπὴν ἐπισπασάμενος ἐκ τοῦ Λεπρέου δύναμιν, ἔμφασιν ἐποίει τοῖς ἔνδον ὡς πολιορκήσων τὸ χωρίον. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν Ἠλείων οὐδὲν ἔχοντες ἕτοιμον πρὸς πολιορκίαν πλὴν χειρῶν, καταπλαγέντες τὴν περίστασιν ἐλά-

vero Lepreatarum hoc facinus exſtitit: quod in vrbe ipſorum quum eſſent Elei mille, mercenarii quingenti, Lacedaemonii ducenti; ad haec in hoſtium poteſtate quum arx eſſet; de patria tamen liberanda cogitare ſunt auſi, neque propriam ſalutem ignavia prodiderunt. Phylidas vbi animoſe et fortiter reſiſtere ſibi Lepreatas videt, vrbe cum Eleis, et qui Lacedaemone venerant, excedit. ac Cretenſes quidem, quos Spartiatae miſerant, per Meſſeniam in patriam redierunt, Phylidas vero Samicum ſe recepit: Lepreatae poſt recuperatam patriam, decreta ad Macedonem legatione, vrbem ſuam Philippo in poteſtatem tradunt. Rex nuntio eius rei accepto, reliquas copias Lepreum proficiſci iubet: ipſe cum cetratis et expeditis ire pergit, habens in animo praelium cum Phylida committere: quem conſecutus, impedimentis quidem omnibus et praeda potitur: at Phylidas ſumma celeritate vſus, Samicum prius quam caperetur irrupit. Rex ante Samicum poſitis caſtris, et reliquo exercitu qui Leprei erat, accito, ſpeciem oppidanis praebebat, quaſi vrbem obſidere vellet. Itaque Aetoli et Elei, quibus ad tolerandam obſidionem praeter manus ſuas nihil prouiſum vſquam erat, inopinato malo perterriti, de impunitate ſua mentionem

λουν

λευ περὶ ἀσφαλείας πρὸς τὸν Φίλιππον. λαβόντες δὲ συγχώρημα, μετὰ τῶν ὅπλων ποιήσασθαι τὴν ἀπόλυσιν, οὗτοι μὲν ὥρμησαν εἰς τὴν Ἠλείαν, ὁ δὲ βασιλεὺς τοῦ μὲν Σαμικοῦ παραυτίκα κύριος ἐγένετο. μετὰ δὲ ταῦτα παραγενομένων πρὸς αὐτὸν καὶ τῶν ἄλλων μεθ᾽ ἱκετηρίας, παρέλαβε Φρίξαν, Στυλλάγιον, Ἐπειὸν, Βώλακα, Πύργον, Ἐπιτάλιον. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ Λέπρεον, πᾶσαν ὑφ᾽ ἑαυτὸν ποιησάμενος τὴν Τρυφαλίαν, ἐν ἡμέραις ἕξ. παρακαλέσας δὲ τοὺς Λεπρεάτας τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ, καὶ φυλακὴν εἰσαγαγὼν εἰς τὴν ἄκραν, ἀνέζευξε μετὰ τῆς δυνάμεως ἐφ᾽ Ἡραίας· ἀπολιπὼν ἐπιμελητὴν τῆς Τρυφαλίας Λαδικὸν τὸν Ἀκαρνᾶνα. παραγενόμενος δ᾽ εἰς τὴν προειρημένην πόλιν, τὴν μὲν λείαν διένειμε πᾶσι· τὴν δ᾽ ἀποσκευὴν ἀναλαβὼν ἐκ τῆς Ἡραίας, ἦλθε μέσου χειμῶνος εἰς Μεγάλην πόλιν.

81. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Φίλιππος ἔπραττε τὰ κατὰ τὴν Τρυφαλίαν, καὶ Χίλων Λακεδαιμόνιος, ὑπολαμβάνων αὑτῷ καθήκειν κατὰ γένος τὴν βασιλείαν, καὶ βαρέως φέρων τὴν γεγενημένην ὑπεροψίαν περὶ αὐτὸν ἐκ τῶν Ἐφόρων ἐν τῇ κατὰ τὸν Λυκοῦργον κρίσει περὶ τῆς βασιλείας, κινεῖν ἐπεβάλετο τὰ καθεστῶτα. νομίσας δὲ, εἰ τὴν ὁδὸν τὴν αὐτὴν ἔλθοι Κλεομένει, καὶ τοῖς πολλοῖς ὑποδείξαι τὴν ἐλπίδα τῆς κληρουχίας καὶ τῶν ἀναδασμῶν, ταχέως ἐπα-

fecerunt apud Philppum: quo concedente vt cum armis exirent, in Eleam ſeſe receperunt. Rex ſine mora Samico potitur. deinde ad ipſum accedentibus cum infulis etiam aliis populis, accepit in fidem Phrixam, Styllagium, Epium, Bolacem, Pyrgum, Epitalium. Secundum haec Lepreum repetit, ſex dierum ſpatio vniuerſa Tryphalia in poteſtatem redacta. Deinde vbi apud Lepreatas ea diſſeruiſſet quae res et tempus monebant, inducto in arcem praeſidio, vaſis conclamatis Heraeam caſtra mouet; relicto in Tryphalia Ladico Acarnane, cui rerum omnium curam commiſit. Heraeam vt ventum, ceteram quidem praedam inter omnes diuiſit: impedimentis vero exercitus acceptis, ex Heraea Megalopolin media hieme contendit.

81. Dum in Tryphalia haec a Philippo geruntur, Chilo Lacedaemonius exiſtimans regnum ad ſe praerogatiua generis pertinere, animoque ferens iniquo ſpretum ſe ab Ephoris, quando regnum Lycurgo potius quam ſibi detulerant; ad res nouandas animum appulit. et qui perſuaſum haberet, ſi exemplo Cleomenis et aliorum multorum, ſpem populo oſtenderet nouae diuiſionis agrorum et ſortitionis inſtauran-

 κολουθή-

κολυθήσειν αὐτῷ τὸ πλῆθος, ὥρμησε πρὸς τὴν πρᾶξιν. συμφρονήσας δὲ περὶ τούτων πρὸς τοὺς φίλους, καὶ λαβὼν τοὺς κοινωνοὺς τῆς τόλμης εἰς διακοσίους τὸ πλῆθος, ἐγίνετο πρὸς τὸ συντελεῖν τὴν ἐπίνοιαν. θεωρῶν δὲ μέγιστον ἐμπόδιον ὑπάρχειν αὐτῷ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τὸν Λυκοῦργον καὶ τοὺς Ἐφόρους τοὺς περιθέντας ἐκείνῳ τὴν βασιλείαν, ὥρμησε πρῶτον ἐπὶ τούτους. τοὺς μὲν οὖν Ἐφόρους δειπνοῦντας καταλαβὼν, πάντας αὐτοὺς κατέσφαξε, τῆς τύχης τὴν ἁρμόζουσαν αὐτοῖς ἐπιθείσης δίκην. καὶ γὰρ ὑφ᾽ οὗ καὶ ὑπὲρ οὗ ταῦτ᾽ ἔπαθον, δικαίως αὐτοὺς ἄν τις φήσειε πεπονθέναι. ὁ δὲ Χίλων τὰ κατὰ τούτους συντελεσάμενος παρῆν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Λυκούργου· καὶ κατέλαβε μὲν ἔνδον, οὐ μὴν ἠδυνήθη γ᾽ ἐγκρατὴς αὐτοῦ γενέσθαι. διὰ γάρ τινων φίλων καὶ γειτόνων ἐκκλαπεὶς καὶ διαδρὰς, ἔλαθεν αὐτόν. οὗτος μὲν οὖν ἀνεχώρησε ταῖς ἀνοδίαις, εἰς τὴν ἐν τῇ Τριπόλει προσαγορευομένην Πελλήνην. Ὁ δὲ Χίλων ἀπεσφαλμένος τοῦ κυριωτάτου πρὸς τὴν ἐπιβολὴν, ἀθύμως διέκειτο· πράττειν δ᾽ ὅμως ἠναγκάζετο τὸ συνεχές. Διόπερ εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσβαλὼν, τοῖς μὲν ἐχθροῖς προσέφερε τὰς χεῖρας, τοὺς δ᾽ οἰκείους καὶ φίλους παρεκάλει, τοῖς δὲ λοιποῖς ὑπεδείκνυε τὰς ἄρτι ῥηθείσας ἐλπίδας· οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτῷ, τἀναντία δὲ συστρεφομένων ἐπ᾽ αὐτὸν τῶν ἀνθρώπων, συννοήσας τὸ γιγνόμενον, ἀπεχώρει λαθραίως· καὶ διελθὼν

dae, extemplo fecuturam effe multitudinem; ad id confilium exfequendum fe accinxit. Igitur, re cum amicis communicata, nactus circiter ducentos qui fecum confpirarent, id agebat, vt rem quam primum ad finem perduceret. Sed quia non ignorabat, praecipuo fibi impedimento in iis quae parabat Lycurgum ipfum fore, et Ephoros, qui regem illum creauerant, in hos primum fecit impetum. et quum Ephoros coenantes inueniffet, in ipfa coenatione omnes trucidauit. Fortuna ab iis poenas exigente quas erant commeriti. nam fiue illum fpectes a quo occidebantur, fiue illum cuius gratia, dices hoc illos fuiffe dignos exitio. Chilon patrata horum caede, recta ad Lycurgum. et inuenit quidem illum domi: fed vt ipfo potiretur efficere non potuit: amicorum enim et vicinorum opera furtim abreptus, infcio Chilone aufugit euafitque: deinde per vias inuias Pellenen in Tripoli, vt vocant, fe contulit. At Chilo, quod in ea re fruftra fuerat, quae ad deftinata perficienda erat praecipua, nihil boni ille quidem de exitu ominabatur: pergere tamen de cetero vt inceperat, cogebatur. Itaque in forum magna vi irrumpere, inimicis manus afferre; neceffarios et amicos hortari; ceteris fpes illas, de quibus diximus, oftentare. quum nemo rationem illius haberet, fed e contrario potius, aduerfus illum

διελθὼν

διελθὼν τὴν χώραν, ἧκε μόνος εἰς τὴν Ἀχαΐαν ἐκπεπτωκώς. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δείσαντες τὴν τῦ Φιλίππυ παρυσίαν, τὰ ἀπὸ τῆς χώρας ἀπεσκευάζοντο, καὶ τὸ τῶν Μεγαλοπολιτῶν Ἀθήναιον κατασκάψαντες ἐξέλιπον. Λακεδαιμόνιοι μὲν ὖν ἀπὸ τῆς Λυκύργυ νομοθεσίας, καλλίστῃ χρησάμενοι πολιτείᾳ, καὶ μεγίστην ἔχοντες δύναμιν, ἕως τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης, αὐτῆς ἐπὶ τἀναντία τραπείσης αὐτοῖς τῆς τύχης, καὶ τὖμπαλιν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀεὶ καὶ μᾶλλον τῆς πολιτείας αὐτῶν προβαινύσης, τέλος πλείστων μὲν πόνων καὶ στάσεων ἐμφυλίων πεῖραν εἶχον· πλείστοις δ᾽ ἐπάλαισαν ἀναδασμοῖς καὶ φυγαῖς· πικροτάτης δὲ δυλείας πεῖραν ἔλαβον, ἕως τῆς Νάβιδος τυραννίδος· οἱ τὸ πρὶν ὐδὲ τὔνομα δυνηθέντες ἀνασχέσθαι ῥᾳδίως αὐτῆς. Τὰ μὲν ὖν πάλαι καὶ τὰ πλείω περὶ Λακεδαιμονίων εἰς ἑκάτερον μέρος παρὰ πολλῶν εἴρηται· τὰ δ᾽ ἐναργέστατα, (αὐτὰ δ᾽ ἐστὶν, ἀφ᾽ ὗ Κλεομένης ὁλοσχερῶς κατέλυσε τὸ πάτριον πολίτευμα) νῦν ὑφ᾽ ἡμῶν ῥηθήσεται κατὰ τὺς ἁρμόζοντας ἀεὶ καιρύς.

coitiones a ciuibus fierent, re animaduerſa, clam ſe ſubducit: Laconicamque emenſus vniverſam, extorris a patria in Achaiam ſolus conceſſit. Lacedaemonii praeſentia Philippi territi, omnes ruris copias convehunt; et Athenaeum Megalopolitanorum euertunt atque deſerunt. Ita ergo Lacedaemonii, qui poſt latas a Lycurgo leges pulcherrima Reip forma vſi fuerant maximamque potentiam ad praelium vſque Leuctricum obtinuerant: poſtquam fortunam ipſis in contrarium vertit, coepitque eorum Reſp. magis magisque in dies retro ſublabi, ac ferri in peius: ad extremum aerumnas plurimas, ſeditionesque inteſtinas ſunt experti; repetitis agrorum diviſionibus atque exiliis ſaepiſſime ſunt agitati; acerbiſſimam denique ſeruitutem ſeruierunt, ad Nabidis vſque tyrannidem: qui tamen olim ne nomen quidem ipſum tyrannidis ferre poterant. Sed Lacedaemoniorum res antiquitus geſtas, atque adeo pleraque omnia illorum in vtramque partem multi ediſſeruerunt: verum euidentiſſima omnium illa ſunt, quae poſt euerſam funditus antiquam Rempublicam a Cleomene ſunt conſecuta, de quibus, prout cuiusque rei tempus venerit, ſumus dicturi.

82. Ὁ δὲ Φίλιππος ἀναζεύξας ἐκ τῆς Μεγάλης πόλεως, καὶ πορευθεὶς διὰ τῆς Τεγέας, παρῆν εἰς Ἄργος, κἀκεῖ τὸ λοιπὸν μέρος τῦ χειμῶνος διέτριβε. κατά τε τὴν λοιπὴν ἀνα-

82. Philippus Megalopoli profectus, per Tegeam ducto agmine Argos venit, ibique reliquam hiemis partem egit: tum propter ceteram vitam, tum ob rerum geſtarum magni-

στροφὴν καὶ κατὰ τὰς πράξεις τεθαυμασμένος ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν, ἐν ταῖς προειρημέναις στρατείαις. Ὁ δ' Ἀπελλῆς, οὐδ' ὡς ἔληγε τῆς ἐπιβολῆς, ἀλλ' οἷός τ' ἦν ἄγειν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῷ κατὰ βραχὺ τοὺς Ἀχαιούς. ὁρῶν δὲ τῇ τοιαύτῃ προθέσει τοὺς περὶ τὸν Ἄρατον ἐμποδὼν ἱσταμένους, καὶ τὸν Φίλιππον αὐτοῖς προσέχοντα, καὶ μᾶλλον τῷ πρεσβυτέρῳ, διά τε τὴν πρὸς Ἀντίγονον σύστασιν, καὶ διὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύειν· καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ νουνεχείαν τἀνδρός, περὶ τούτους ἐπεβάλετο γίνεσθαι, καὶ κακοπραγμονεῖν τοιῷδέ τινι τρόπῳ. ἐξετάζων τοὺς ἀντιπολιτευομένους τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον τινές εἰσιν, ἑκάστους ἐκ τῶν πόλεων ἐπεσπᾶτο, καὶ λαμβάνων εἰς τὰς χεῖρας ἐψυχαγώγει, καὶ παρεκάλει πρὸς τὴν ἑαυτῶν φιλίαν. συνίστανε δὲ καὶ τῷ Φιλίππῳ, προσεπιδεικνύων αὐτῷ παρ' ἕκαστον· ὡς ἐὰν μὲν Ἀράτῳ προσέχῃ, χρήσεται τοῖς Ἀχαιοῖς κατὰ τὴν ἔγγραπτον συμμαχίαν· ἐὰν δ' αὐτῷ πείθηται, καὶ τοιούτους προσλαμβάνῃ φίλους, χρήσεται πᾶσι τοῖς Πελοποννησίοις κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν. περί τε τῶν ἀρχαιρεσίων εὐθὺς ἐσπούδαζε, βουλόμενος τούτων τινὶ περιποιῆσαι τὴν στρατηγίαν· τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἄρατον ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς ὑποθέσεως. δι' ἃ δὴ καὶ πείθει Φί-

tudinem, maiorem quam pro aetate admirationem hominum ex narratis hactenus expeditionibus consecutus. Apelles vero ille de quo diximus, ne sic quidem a proposito discedebat; quin id agere ipsum apparebat, vt paullatim progrediendo Achaeos iugo subderet. Ac quoniam inceptum suum ab Arato vtroque videbat impediri: (magni enim Philippus eos faciebat, maiorem natu praesertim Aratum: tum propter notitiam quae illi cum Antigono intercesserat; tum quod auctoritate in Achaeorum gente plurimum valebat; maxime vero propter singularem hominis dexteritatem et prudentiam:) hos sibi adoriendos esse statuit, et astu aliquo circumueniendos: ita autem fecit. Cura adhibita vt eos, qui ab Aratis in Rep. dissidebant, nosset, quinam essent, omnes ex suis vrbibus ad se vocare, admissosque in familiaritatem blanditiis pellicere, vt iungere secum amicitiam vellent vltro hortari, eosdem apud Philippum in gratiam ponere. cui quidem hoc subinde conabatur demonstrare; si Arato adhaereret, ex formula societatis agendum ipsi fore cum Achaeis: sin autem sibi morem gereret, atque hosce potius amicos sibi adiungeret, cum vniuersis Peloponnesiis ex animi sententia ipsum acturum. Mox et ad comitia curam conuertit; id studens, vt aliquis istorum opera sua praeturam consequeretur: et vt Aratos ab administratione rerum velut ex argumento fa-

θει Φί-

θει Φίλιππον παραγενέθαι πρὸς τὰς τῶν Ἀχαιῶν ἀρχαιρεσίας εἰς Αἴγιον, ὡς εἰς τὴν Ἠλείαν ἅμα ποιέμενον τὴν πορείαν. πειθέντος δ' αὐτῷ τῦ βασιλέως, παρὼν αὐτὸς ἐπὶ τῦ καιρῦ, καὶ τὲς μὲν παρακαλῶν, οἷς δ' ἀνατεινόμενος, μόλις μὲν ἤνυσε, κατεκράτησε δ' ἦν ὅμως τῦ γενέθαι στρατηγὸν Ἐπήρατον Φαραιέα· τὸν δὲ Τιμόξενον ἐκπεσεῖν, τὸν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἄρατον εἰσαγόμενον.

83. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναζεύξας ὁ βασιλεὺς, καὶ ποιησάμενος τὴν πορείαν διὰ Πατρῶν καὶ Δύμης, ἧκε πρὸς τὸ Φρέριον, ὃ καλεῖται μὲν Τεῖχος, πρόκειται δὲ τῆς Δυμαίων χώρας· κατέχον δ' αὐτὸ μικροῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, καθάπερ ἀνώτερον εἶπον, οἱ περὶ τὸν Εὐριπίδαν. σπεύδων δὲ τῦτο κατὰ πάντα τρόπον ἀνακομίσαθαι τοῖς Δυμαίοις, προεστρατοπέδευσε μετὰ πάσης δυνάμεως. καταπλαγέντες δ' οἱ φυλάττοντες τῶν Ἠλείων, παρέδοσαν τὸ Φρέριον τῷ Φιλίππῳ· χωρίον ὐ μέγα μὲν, ἠσφαλισμένον δὲ διαφερόντως. τὴν μὲν γὰρ περίμετρον ἔχει ὐ πλείω τριῶν ἡμισαδίων· τὸ δ' ὕψος τῦ τείχυς, ὐδαμῆ τριάκοντα πήχεων ἔλαττον. παραδὺς δὲ τῦτο τοῖς Δυμαίοις, ἐπῄει πορθῶν τὴν τῶν Ἠλείων χώραν· φθείρας δὲ ταύτην, καὶ πολλὴν περιβαλόμενος λείαν, ἐπανῆλθε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν Δύμην.

84. Ὁ δ' Ἀπελλῆς δοκῶν ἠνυκέναι τὶ τῆς προθέσεως, τῦ δι' αὐτῦ

bulae, submoueret. propterea auctor est Philippo, vt per speciem itineris in Eleam, ad comitialem conuentum Achaeorum Aegium ipse veniat. Paret consilio rex; et in ipso tempore adest in loco. vbi, alios rogando, alios minis terrendo, aegre ille quidem, sed tamen obtinet tandem, vt praetor crearetur Eperatus Pharaeensis; et vt repulsam Timoxenus pateretur, quem Aratus commendabat.

83. Post haec castra rex movet, ac per Patras et Dymam transiens, ad castellum accedit, Tichos dictum; quod in aditu situm est terrae Dymaeorum, non multo ante, sicut antea diximus, ab Euripida occupatum. Id castellum Philippus quum vehementissime optaret Dymaeis recuperare, ante ipsum cum vniuerso exercitu consedit. ac statim praesidium Eleorum quod intus erat, prae metu castellum regi tradidit: locum non magnum illum quidem, sed excellenter munitum: cuius ambitus, maior non est stadio vno cum dimidio: altitudo vero muri, nusquam minor cubitis triginta. Rex Dymaeis Tichos tradit; deinde per omnem Eleorum agrum populabundus infestum agmen ducit: tum ea vastata, onustum praeda ingenti exercitum Dymam reducit.

84. Apelles autem qui se existimabat promouisse nonni-

αὐτῷ καθεςᾶσθαι τὸν τῶν Ἀχαιῶν ςρατηγὸν, αὖθις ἐνεχείρει τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον, βελόμενος εἰς τέλος ἀποσπᾶσθαι τὸν Φίλιππον ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὰς φιλίας. ἐπεβάλετο δὲ τὴν διαβολὴν πλάττειν διὰ τοιαύτης τινὸς ἐπινοίας. Ἀμφίδαμος ὁ τῶν Ἠλείων ςρατηγὸς ἐν ταῖς Θαλάμαις ἁλοὺς ἅμα τοῖς συμπεφευγόσι, καθάπερ ἀνώτερον ἡμῖν ἐῤῥήθη περὶ τέτων, ὡς ἧκε μετὰ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων ἀγόμενος εἰς Ὀλυμπίαν, ἔσπευσε διά τινων εἰς λόγους ἐλθεῖν τῷ βασιλεῖ. τυχὼν δὲ τέτε, διελέγετο, φάσκων εἶναι δυνατὸς ἐπαγαγέσθαι τὰς Ἠλείους εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ συμμαχίαν. ὁ δὲ Φίλιππος πεισθεὶς, ἐξαπέςειλε τὸν Ἀμφίδαμον χωρὶς λύτρων· κελεύσας ἐπαγγέλλεσθαι τοῖς Ἠλείοις, ἐὰν ἕλωνται τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν, ὅτι τὰ μὲν αἰχμάλωτα πάντα χωρὶς λύτρων ἀποδώσει, τῇ δὲ χώρᾳ τὴν ἀσφάλειαν αὐτὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἐκτὸς παρασκευάσει· πρὸς δὲ τέτοις, αὐτὰς ἐλευθέρας, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, χρωμένους τοῖς ἰδίοις πράγμασι διατηρήσει. Οἱ μὲν ἦν Ἠλεῖοι διακέσαντες τέτων, ἐδὲν προσέχον, καίπερ ἐπισπαςικῶν καὶ μεγάλων εἶναι δοκέντων τῶν προτεινομένων. ὁ δὲ Ἀπελλῆς ἐκ τέτε τε πράγματος πλάσας τὴν διαβολὴν, προσήνεγκε τῷ Φιλίππῳ, φάσκων τὰς περὶ τὸν Ἄρατον ἐκ εἰλικρινῆ τὴν φιλίαν ἄγειν πρὸς τὰς Μακεδόνας, ἐδ᾽ ἀληθῶς εὐνοεῖν αὐτῷ. καὶ γὰρ νῦν, τῆς

hil in ſuo incepto, quod ex animi ſui ſententia praetor Achaeorum fuerat creatus, Aratos iterum eſt aggreſſus; quo penitus ab eorum amicitia Philippum abduceret. Igitur calumniam fingere hoc fere modo inſtitit. Amphidamus Eleorum dux, qui Thalamis, vna cum ceteris qui eo confugerant, ſicut antea expoſuimus, fuerat captus, poſtquam inter reliquos captiuos ductus, Olympiam venit, per certos homines operam dedit, vt cum rege colloqueretur. qua re impetrata, eiusmodi ſermonem apud eum habuit, vt in ſua poteſtate eſſe diceret, Eleos regi amicos et ſocios reddere. cui fidem habens Philippus, ſine pretio ipſum dimiſit: iuſſum promittere Eleis, ſi amicitiam ſecum velint iungere, omnes ſe captiuos gratis reſtituturum: agro ſecuritatem ab omni externo hoſte praeſtiturum: ad haec libertatem ipſis ſuam conſeruaturum, ita vt ſine vllo praeſidio, ſine vllius ſtipendii penſitatione, legibus ſuis vtantur. Etſi autem hae quae offerebantur conditiones amplae erant et ad pelliciendum efficaces; Eleos tamen cum illas audirent nihil quicquam moverunt. Hinc data occaſio Apelli fingendae calumniae, quam ad Philippum detulit Aratos incuſans, quaſi parum ſincere amicitiam cum Macedonibus colerent, parumque ſincero affectu regis ſtuderent commodis. Nam et quod alieno ab rege nunc animo ſint Elei,

Ἠλείων

Ἠλείων ἀλλοτριότητος τούτους αἰτίους γεγονέναι. Καθ᾽ ὃν γὰρ καιρὸν Ἀμφίδαμον ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Ἦλιν ἀπέστειλε, τούτους ἔφη κατ᾽ ἰδίαν λαβόντας, ἐπιτρέψαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ λέγειν, ὅτι κατ᾽ οὐδένα τρόπον συμφέρει τοῖς Πελοποννησίοις τὸ γενέσθαι Φίλιππον Ἠλείων κύριον· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, πάνθ᾽ ὑπεριδόντας τὰ προτεινόμενα τοὺς Ἠλείους, διατηρεῖν μὲν τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς φιλίαν, ὑπομένειν δὲ τὸν πρὸς Μακεδόνας πόλεμον.

85. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον Φίλιππος δεξάμενος τοὺς λόγους, καλεῖν ἐκέλευε τοὺς περὶ τὸν Ἄρατον, καὶ λέγειν ἐναντίον ἐκείνων ταῦτα τὸν Ἀπελλῆν· τῶν δὲ παραγενομένων, ἔλεγε τὰ προειρημένα τολμηρῶς καὶ καταπληκτικῶς ὁ Ἀπελλῆς· καί τι προσεπεῖπε τοιοῦτον ἔτι σιωπῶντος τοῦ βασιλέως· ἐπείπερ οὕτως ἀχαρίστους ὑμᾶς ὁ βασιλεὺς, Ἄρατε, καὶ λίαν ἀγνώμονας εὑρίσκει, κρίνει συναγαγὼν τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ περὶ τούτων ἀπολογισμοὺς ποιησάμενος, ἀπαλλάττεσθαι πάλιν εἰς Μακεδονίαν. ὁ δὲ πρεσβύτερος Ἄρατος ὑπολαβὼν, καθόλου μὲν ἠξίου τὸν Φίλιππον, μηδενὶ τῶν λεγομένων ὀξέως μηδ᾽ ἀκρίτως μηδέποτε πιστεύειν· ὅταν δὲ κατά τινος τῶν φίλων καὶ συμμάχων προσπέσῃ τις αὐτῷ λόγος, τὸν ἀκριβέστερον ἔλεγχον ποιεῖσθαι, πρὶν ἢ δέξασθαι τὴν διαβολήν. καὶ γὰρ βασιλικὸν εἶναι τὸ τοιοῦτο, καὶ πρὸς πᾶν συμφέρον. Διὸ καὶ νῦν ἠξίου περὶ τῶν ὑπ᾽ Ἀπελλοῦ λεγομένων, καλεῖν τοὺς ἀκηκοότας, ἄγειν εἰς τὸ

in caussa ipsos esse. quo enim tempore Amphidamus Elidem ab Olympia ire est iussus, Aratos seductum hominem conuenisse et in aliam traduxisse sententiam; cum dicerent, plane non expedire Peloponnesiis, vt Eleos Philippus in potestate habeat: atque hanc esse caussam, cur Elei spretis omnibus quae a Philippo offerebantur, in Aetolorum amicitia manentes, bellum aduersus Macedones tolerent.

85. Haec vt primum Philippus audiuit, Aratos vocari iubet; vt coram ipsis eadem Apelles diceret. venire illi: Apelles quae dixerat repetere audacter et minaci vultu: qui etiam rege adhuc silente, eiusmodi dictum adiecit. Quandoquidem vsque adeo ingratos rex vos experitur, Arate, beneficiis suis tam insigniter indignos; sedet illi animo Achaeorum concilium convocare, et vbi de his rebus verba apud illos fecerit, in Macedoniam reuerti. excipit sermonem maior natu Aratus; et cum in vniuersum monet Philippum, ne quicquam temere aut inconsiderate eorum quae audiuerit credat: tum vero quoties aut amici aut socii accusatio aliqua delata fuerit, diligentissime vt omnia prius inquirat, quam accusationi fidem habeat. nam et regium hoc esse, et ad omnia conducibile. Non igitur aequum censere, vt ad illa diiudicanda quae dicebat Apelles, vocaret eos qui audiuerant; pro-

μέσον τὸν εἰρηκότα πρὸς αὐτὸν, μηδὲν παραλιπεῖν τῶν δυνατῶν εἰς τὸ γνῶναι τὴν ἀλήθειαν, πρὶν ἢ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνακαλύπτειν τὶ τούτων.

86. Τοῦ δὲ βασιλέως εὐαρεστήσαντος τοῖς λεγομένοις, καὶ φήσαντος οὐκ ὀλιγωρήσειν, ἀλλ' ἐξετάσειν, τότε μὲν διελύθησαν. ἐν δὲ ταῖς ἑξῆς ἡμέραις ὁ μὲν Ἀπελλῆς οὐδεμίαν ἀπόδειξιν προσῆγε τοῖς εἰρημένοις· τοῖς δὲ περὶ τὸν Ἄρατον ἐγένετό τι συγκύρημα τοιοῦτον. Οἱ γὰρ Ἠλεῖοι καθ' ὃν καιρὸν ὁ Φίλιππος αὐτῶν ἐπόρθει τὴν χώραν, ὑποπτεύσαντες τὸν Ἀμφίδαμον, ἐπεβάλοντο συλλαβεῖν, καὶ δήσαντες εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐκπέμπειν. ὁ δὲ προαισθόμενος αὐτῶν τὴν ἐπίνοιαν, ἀπεχώρησε τὰς μὲν ἀρχὰς εἰς Ὀλυμπίαν· μετὰ δὲ ταῦτα, πυνθανόμενος τὸν Φίλιππον ἐν τῇ Δύμῃ περὶ τὴν τῶν λαφύρων οἰκονομίαν διατρίβειν, ἔσπευσε πρὸς τοῦτον διαπεσεῖν. ὅθεν οἱ περὶ τὸν Ἄρατον ἀκούσαντες τὸν Ἀμφίδαμον ἐκ τῆς Ἤλιδος ἐκπεπτωκότα παρεῖναι, γενόμενοι περιχαρεῖς, διὰ τὸ μηδὲν αὑτοῖς συνειδέναι, προσελθόντες ᾤοντο δεῖν τὸν βασιλέα καλεῖν τὸν Ἀμφίδαμον· καὶ γὰρ εἰδέναι περὶ τῶν κατηγορουμένων ἐκεῖνον βέλτιστα, πρὸς ὃν ἐρρήθη, καὶ δηλώσειν τὴν ἀλήθειαν· πεφευγότα μὲν ἐξ οἴκου διὰ τὸν Φίλιππον, τὰς δ' ἐλπίδας ἔχοντα τῆς σωτηρίας κατὰ τὸ παρὸν ἐν ἐκείνῳ. πεισθεὶς δὲ τοῖς λεγομένοις ὁ βασιλεὺς, καὶ μεταπεμψάμενος τὸν Ἀμφίδαμον, εὗρε τὴν διαβολὴν

duceret illum in medium, qui haec ipsi dixerat; nihil denique praetermitteret eorum, per quae ad veri cognitionem posset perueniri, priusquam Achaeis quicquam horum aperiret.

86. Approbante rege Arati sententiam, diceteque, non neglecturum se eam rem, sed diligenter inquisiturum, tunc quidem ita discessum est. Proximis ab hoc colloquio diebus, Apelle dictorum a se nullam probationem afferente, caussam Aratorum huiusmodi fortuitus casus adiuuit. Elei, quo tempore ipsorum agrum Philippus deuastabat, suspectam Amphidami fidem habentes, manus in illum iniiciendi, et vinctum in Aetoliam mittendi consilium inierant. ille praesentiens aliquid de eorum voluntate, Olympiam primo concessit: cognito deinde Philippum in curandis iis quae ad praedam pertinebant occupatum Dymae haerere, festinato ad illum se proripuit. Aratus vt accepit Amphidamum fuga elapsum, ex Elide aduenisse, alacer gaudioque exultans; vt qui nullius rei sibi esset conscius, ad regem adire, orare vt Amphidamum ad se vocet: nam et scire hunc optime delati criminis veritatem: quando ipse sit, cui res fuerit communicata et quod res est vtique declaraturum; qui in Philippi gratiam extorris ab solo patrio exulet, omnesque suas spes in praesentia sitas in ipso habeat. aequa Arati postulatio regi est visa: qui mox accito Amphidamo, criminationem falsam

οὖσαν

ἦσαν ψευδῆ· διὸ καὶ τὸν μὲν Ἄρατον ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας, ἀεὶ καὶ μᾶλλον ἀπεδέχετο καὶ κατηξίου· πρὸς δὲ τὸν Ἀπελλῆν, λοξότερον εἶχε· τῇ γε μὴν ὁλοσχερεῖ προκατεχόμενος ἀποδοχῇ, πολλὰ παρορᾷν ἠναγκάζετο τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γινομένων.

87. Ὁ δ᾽ Ἀπελλῆς οὐδαμῶς ἀφίστατο τῆς προθέσεως· ἀλλ᾽ ἅμα μὲν τὸν Ταυρίωνα τὸν ἐπὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τεταγμένον διέβαλλεν· οὐ ψέγων, ἀλλ᾽ ἐπαινῶν, καὶ φάσκων ἐπιτήδειον αὐτὸν εἶναι μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς ὑπαίθροις συνδιατρίβειν· βουλόμενος ἕτερον ἐπισταθῆναι δι᾽ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐν Πελοποννήσῳ πράγμασι. Καινὸς γὰρ δή τις οὗτος εὕρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ᾽ ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας. εὕρηται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακεντρέχεια καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων, καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τῆς θεραπείας τεταγμένον Ἀλέξανδρον, ὅτε λάβοι καιρὸν διέδακνε, βουλόμενος καὶ τὴν περὶ τὸ σῶμα φυλακὴν τοῦ βασιλέως δι᾽ αὐτοῦ γενέσθαι, καὶ καθόλου κινῆσαι τὴν ὑπ᾽ Ἀντιγόνου καταλειφθεῖσαν διάταξιν. Ἀντίγονος γὰρ καλῶς μὲν ζῶν προέστη τῆς τε βασιλείας καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ· καλῶς δὲ τὸν βίον μεταλλάττων, προενοήθη πρὸς τὸ μέλλον, περὶ πάντων τῶν πραγμάτων. Ἀπολιπὼν γὰρ διαθήκην, ἔγραψε Μα-

fuiſſe comperit: ac propterea ab illo die magis magisque Aratum eſt complexus, et in pretio habuit: de Apelle vero minus bene ſentire coepit: quantumuis praeoccupato animo gratia illa qua apud ipſum in omni re pollebat Apelles, conniuere in multis, quae ſecus ab eo fiebant, cogebatur.

87. Apelles interim nihilo ſegnius propoſitum vrgere: qui etiam Taurionem Peloponneſi praefectum traducebat: non vituperans ille quidem, ſed laudans potius; et dignum eſſe dictitans, qui regem in expeditionibus ſub dio verſantem comitetur: id ſtudens, vt opera ſua Peloponneſi rebus alius praeficeretur. Nouus enimuero calumniandi modus hic eſt inuentus; cum non obtrectando, ſed laudando alicui nocetur. quae malignitas, inuidia et fraus, ab illis primo fuit excogitata, qui in aulis principum vitam degunt: ea eſt illorum hominum aemulatio inter ipſos, ea auaritia. Similiter etiam Alexandrum ſatellitum praefectum, quoties dabatur occaſio, maligno dente appetebat: in animo habens etiam ſatellitium regis ex animi ſententia conſtituere: et vt ſummatim dicam, vniuerſam ordinationem quae ab Antigono fuerat relicta, immutare. Antigonus namque et dum viueret, qua regnum, qua puerum ipſum ſapienter rexit: et cum moreretur, rebus omnibus in poſterum ſapienter prouidit Teſtamentum enim reliquit, quo Macedonibus ad-

κεδόσιν ὑπὲρ τῶν διῳκημένων· ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος διέταξε, πῶς καὶ διὰ τίνων ἕκαστα χειρίζεσθαι· βουλόμενος μηδεμίαν ἀφορμὴν καταλιπεῖν τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμίας καὶ στάσεως. Ἐν οἷς τῶν τότε συστρατευομένων, αὐτὸς μὲν Ἀπελλῆς ἐν τοῖς ἐπιτρόποις ἀπελέλειπτο, Λεόντιος δ' ἐπὶ τῶν πελταστῶν, Μεγαλέας δ' ἐπὶ τῆς γραμματείας, Ταυρίων δ' ἐπὶ τῶν κατὰ Πελοπόννησον, Ἀλέξανδρος δ' ἐπὶ τῆς θεραπείας. Τὸν μὲν οὖν Λεόντιον καὶ Μεγαλέαν ὑφ' αὐτὸν εἶχεν ὁλοσχερῶς· τὸν δ' Ἀλέξανδρον καὶ Ταυρίωνα μεταστησάμενος ἀπὸ τῆς χρείας, ἔσπευδε καὶ ταῦτα καὶ τἄλλα πάντα δι' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἰδίων φίλων χειρίζειν. ὃ δὲ καὶ ῥᾳδίως ἂν ἐπετέλεσε, μὴ παρασκευάσας ἀνταγωνιστὴν Ἄρατον αὐτῷ· νῦν δὲ ταχέως πεῖραν ἔλαβε τῆς σφετέρας ἀφροσύνης καὶ πλεονεξίας. ὃ γὰρ αὐτὸς ἐπεβάλετο πρᾶξαι κατὰ τῶν πέλας, τοῦτ' ἔπαθε, καὶ λίαν ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ. Πῶς δὲ καὶ τίνι τρόπῳ τοῦτο συνέβη γενέσθαι, κατὰ μὲν τὸ παρὸν ὑπερθησόμεθα, καὶ καταστρέψομεν τὴν βίβλον ταύτην· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς, πειρασόμεθα σαφῶς ὑπὲρ ἑκάστων ἐξαγγέλλειν. Φίλιππος δὲ τὰ προειρημένα διαταξάμενος, ἐπανῆλθεν εἰς Ἄργος. κἀνταῦθα τὴν παραχειμασίαν ἐποίει μετὰ τῶν φίλων, τὰς δὲ δυνάμεις ἀπέλυσεν εἰς Μακεδονίαν.

ministrationis qua vsus erat, rationes exponebat: deinde etiam in futurum tempus pari cura ordinauit, quomodo et per quos singula essent administranda: eo maxime spectans, vt omnem ministris aulicis mutuae discordiae et seditionis occasionem eriperet. Atque inter ceteros qui tempore illo in regio comitatu erant, Apelles ipse vnus e tutoribus fuerat relictus; Leontius cetratis praefectus; Megaleas regiorum scribarum collegio; Taurion, rebus Peloponnesi; Alexander, satellitio fuerat praepositus. Sed qui Leontium et Megaleam in sua penitus potestate haberet, id iam conabatur efficere, vt summotis Alexandro et Taurione a cura rerum, et haec et alia omnia aut per se aut per amicos suos ipse administraret. quod quidem facillimum illi futurum erat, si istud cum Arato certamen non suscepisset. nunc stultitiae suae periculum breui ipse fecit, et auaritiae fructum cepit. quod enim mali in alios cogitauerat, id ipse est expertus, et quidem breui admodum interiecto tempore. Id vero quomodo et qua ratione contigerit, in praesentia dicere omittemus, et huic libro finem imponemus: in sequentibus vero perspicue singula et diligenter edisseremus. Philippus igitur post illas res gestas, quae hactenus sunt expositae, Argos est reuersus, atque ibi vna cum amicis, exercitu in Macedoniam dimisso, hibernauit.

ΠΟΛΥ-

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΕΜΠΤΗ.
POLYBII MEGALOPOLITANI
HISTORIARVM LIBER V.

Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἀράτου τοῦ νεωτέρου στρατηγίαν ἔτος ἐτύγχανε διεληλυθὸς περὶ τὴν τῆς Πλειάδος ἐπιτολήν· οὕτω γὰρ ἦγε τοὺς χρόνους τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος. Διόπερ οὗτος μὲν ἀπετίθετο τὴν ἀρχὴν, Ἐπήρατος δὲ παρελάμβανε τὴν τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμονίαν· Αἰτωλῶν δὲ Δορίμαχος ἐστρατήγει. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, ἀρχομένης τῆς θερείας, Ἀννίβας μὲν ἐκφανῶς ἤδη τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον ἀνειληφὼς, ὁρμήσας ἐκ Καινῆς πόλεως, καὶ διαβὰς τὸν Ἴβηρα ποταμὸν, ἐνήρχετο τῆς ἐπιβολῆς καὶ πορείας τῆς εἰς Ἰταλίαν. Ῥωμαῖοι δὲ Τιβέριον μὲν Σεμπρώνιον εἰς Λιβύην μετὰ δυνάμεως, Πόπλιον δὲ Κορνήλιον εἰς Ἰβηρίαν ἐξαπέστελλον. Ἀντίοχος δὲ καὶ Πτολεμαῖος ἀπεγνωκότες τὰς πρεσβείας, καὶ τὸ λόγῳ διεξάγειν τὴν ὑπὲρ κοίλης Συρίας ἀμφισβήτησιν, ἐνήρχοντο πολεμεῖν ἀλλήλοις. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος ἐνδεὴς ὢν σίτου καὶ χρημάτων εἰς τὰς δυνάμεις, συνῆγε τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ τῶν ἀρχόντων εἰς ἐκκλησίαν.

Iam ille annus quo iunior Arator praetura eſt functus, in Vergiliarum exortu circumagebatur. ita enim tempeſtate illa gens Achaeorum tempora putabat. Arato igitur exeunte magiſtratu, Eperatus ſummum apud Achaeos imperium ſuſcepit: eratque tum praetor Aetolorum Dorimachus. quo tempore Hannibal maniſeſto iam ſuſcepto aduerſus Romanos bello, initio aeſtatis Carthagine noua profectus, Iberumque amnem transgreſſus, conſilium ſimul ſuum et profectionem in Italiam exſequi coepit. Romani Tiberium Sempronium in Africam, Publ. Cornelium in Hiſpaniam cum exercitu miſerunt. Antiochus quoque et Ptolemaeus, poſtquam ſperare deſierant exortam inter ipſos de Coele Syria controuerſiam legationibus ac colloquiis ſedari poſſe, bellare inuicem aggrediebantur. At rex Philippus et frumento et pecunia ad alendum militem deſtitutus, per magiſtratus conſilium Achaeorum conuocat.

ἀθροι-

ἀθροισθέντος δὲ τοῦ πλήθους εἰς Αἴγιον κατὰ τοὺς νόμους, ὁρῶν τοὺς μὲν περὶ τὸν Ἄρατον ἐθελοκακοῦντας, διὰ τὴν περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας γεγενημένην εἰς αὐτοὺς τῶν περὶ τὸν Ἀπελλῆν κακοπραγμοσύνην· τὸν δ' Ἐπήρατον ἄπρακτον ὄντα τῇ φύσει, καὶ καταγινωσκόμενον ὑπὸ πάντων· συλλογισάμενος ἐκ τῶν προειρημένων τὴν ἄγνοιαν τῶν περὶ τὸν Ἀπελλῆν καὶ Λεόντιον, ἔκρινεν αὖθις ἀντέχεσθαι τῶν περὶ τὸν Ἄρατον. πείσας οὖν τοὺς ἄρχοντας μεταγαγεῖν τὴν ἐκκλησίαν εἰς Σικυῶνα, λαβὼν τόν τε πρεσβύτερον καὶ τὸν νεώτερον Ἄρατον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ πάντων τῶν γεγονότων ἀναθεὶς τὴν αἰτίαν ἐπὶ τὸν Ἀπελλῆν, παρεκάλει μένειν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς αἱρέσεως· τῶν δὲ συγκαταθεμένων ἑτοίμως, εἰσελθὼν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ χρησάμενος συνεργοῖς τοῖς προειρημένοις, πάντα κατέπραξε τὰ πρὸς τὴν ἐπιβολήν. Πεντήκοντα μὲν ἔδοξε τάλαντα τοῖς Ἀχαιοῖς εἰς τὴν πρώτην ἀναζυγὴν αὐτῷ δοῦναι παραχρῆμα, τριμηναῖα μισθοδοτῆσαι τὴν δύναμιν, καὶ σίτου προσθεῖναι μυριάδα. τὸ δὲ λοιπὸν ἕως ἂν παρὼν ἐν Πελοποννήσῳ συμπολεμῇ, τάλαντα λαμβάνειν ἑκάστου μηνὸς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἑπτακαίδεκα.

2. Δοξάντων δὲ τούτων, οἱ μὲν Ἀχαιοὶ διελύθησαν ἐπὶ τὰς πόλεις· τῷ δὲ βασιλεῖ βουλευομένῳ μετὰ τῶν φίλων, ἐπειδὴ

coacta autem Aegii, vt leges iubebant, multitudine, animaduertens rex, Aratum quidem propter fraudem et malas artes Apellis, quibus comitiorum iura violauerat, auctoritatem qua pollebat apud ſuam gentem vltro remittere: Eperatum vero natura inhabilem ad res agendas eſſe, eumdemque ab omnibus vituperari: cognito per haec Apellis et Leontii errore, praecipuam deinceps Arati habere rationem ſtatuit. mox vbi a magiſtratibus impetraſſet, vt concilium Sycionem transferrent, aſſumtis et ſeniore et iuniore Arato ad familiare colloquium, praeteritorum omnium culpa in Apellem translata, petiit ab illis, vt quo prius erga ſe fuerant animo, eodem etiam in poſterum eſſe vellent. quod quum ab ipſis promta voluntate eſſet ei promiſſum, rex in Achaeorum concilium venire, atque ibi, dictorum virorum ope nixus, omnia facile impetrare ad ea quae moliebatur neceſſaria. Decretum eſt ab Achaeis, numeratis extemplo talentis quinquaginta, quo die primum caſtra rex moueret, trimeſtre ſtipendium militi diuidere; et hoc amplius, decem millia modium frumenti adiicere. in poſterum vero quamdiu in Peloponneſo praeſens ipſe bellum gereret, vt menſtrua talenta ab Achæis ſeptena dena acciperet.

2. Hoc decreto facto, ſolutum eſt Achaeorum concilium, et ad ſuas quique vrbes ſunt reuerſi. Secundum haec,

συνῆλθον

συνῆλθον αἱ δυνάμεις ἐκ τῆς παραχειμασίας, ἔδοξε χρῆσθαι κατὰ θάλατταν τῷ πολέμῳ. οὕτω γὰρ ἐπέπειστο μόνως, αὐτὸς μὲν δυνήσεσθαι ταχέως πανταχόθεν ἐπιφαίνεσθαι τοῖς πολεμίοις· τοὺς δ' ὑπεναντίους ἥκιστ' ἂν δύνασθαι παραβοηθεῖν ἀλλήλοις· ἅτε διεσπασμένους μὲν ταῖς χώραις, δεδιότας δ' ἑκάστους περὶ σφῶν διὰ τὴν ἀδηλότητα καὶ τὸ τάχος τῆς κατὰ θάλατταν παρουσίας τῶν πολεμίων. πρὸς γὰρ Αἰτωλοὺς καὶ Λακεδαιμονίους, ἔτι δ' Ἠλείους ὁ πόλεμος ἦν αὐτῷ. Κριθέντων δὲ τούτων, ἤθροιζε τάς τε τῶν Ἀχαιῶν νῆας, καὶ τὰς σφετέρας εἰς τὸ Λέχαιον· καὶ συνεχεῖς ποιούμενος ἀναπείρας, ἐγύμναζε τοὺς φαλαγγίτας, καὶ συνείθιζε ταῖς εἰρεσίαις, προθύμως αὐτῷ πρὸς τὸ παραγγελλόμενον συνυπακουόντων τῶν Μακεδόνων. Πρός τε γὰρ τοὺς ἐν γῇ κινδύνους ἐκ παρατάξεως δοκιμώτατοί γε καὶ γενναιότατοι, πρός τε τὰς κατὰ θάλατταν ἐκ τοῦ καιροῦ χρείας ἑτοιμότατοι, λειτουργοί γε μὴν περὶ τὰς ταφρείας καὶ χαρακοποιΐας, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην ταλαιπωρίαν φιλοπονώτατοί τινες, οἵους Ἡσίοδος παρεισάγει τοὺς Αἰακίδας, πολέμῳ κεχαρηότας, ἠΰτε δαιτί. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ τὸ τῶν Μακεδόνων πλῆθος ἐν τῇ Κορίνθῳ διέτριβε περὶ τὴν κατὰ θάλατταν ἄσκησιν καὶ παρασκευὴν γιγνόμενος· ὁ δ' Ἀπελλῆς οὔτ' ἐπικρατεῖν τοῦ Φιλίππου δυνάμενος, οὔτε φέρειν τὴν ἐλάττωσιν παρορώμενος, ποιεῖται συνωμοσίαν

consultanti regi cum amicis, vbi iam ex hibernis in castra copiae redierant, visum est faciendum, vt bellum mari gereretur. quippe hanc rationem esse vnicam opprimendi vndique hostes imparatos: qui subuenire sibi inuicem nequaquam sint valituri: et regionibus diuisi, et sibi quisque metuentes, tam incerti quo tendat hostis, quam probe gnari, facillimum illi esse, quoscumque voluerit cito inuadere. cum Aetolis enim, Lacedaemoniis et Eleis res illi erat. Quae vbi statuit rex, et suas et Achaeorum naues Lechaeum conuenire iubet. ibi continuis experimentis Macedonicae phalangis milites exercens, remis tractandis eos assuefaciebat: Macedonibus, quicquid esset imperatum promto alacrique animo exsequentibus. Sunt vero Macedones et in acie probatissimi fortissimique milites sunt; et si forte ita postulet vsus atque occasio, ad maritimae rei ministeria promtissimi; ad haec, in fossis ducendis, castris muniendis, et toto illo durorum operum genere, laboris patientissimi; quales Hesiodus facit Aeacidas, *bello quam mensis gaudere paratos.* Dum Philippus et Macedones Corinthi in exercitatione et apparatu rei naualis occupantur: Apelles qui neque expugnare regis propositum poterat, neque honoris sui imminutionem ex regis contemtu tolerare; cum

σίαν πρὸς τὰς περὶ Λεόντιον καὶ Μεγαλέαν· ὥς' ἐκείνας μὲν συμπαρόντας ἐπ' αὐτῶν τῶν καιρῶν, ἐθελοκακεῖν καὶ λυμαίνεσθαι τὰς τῶ βασιλέως χρείας· αὐτὸς δὲ χωρισθεὶς εἰς Χαλκίδα Φροντίζειν, ἵνα μηδαμόθεν αὐτῷ χορηγία γίγνηται πρὸς τὰς ἐπιβολάς. Οὗτος μὲν ὖν τοιαῦτα συνθέμενος, καὶ κακοτροπευσάμενος πρὸς τὰς προειρημένας, ἀπῆρεν εἰς τὴν Χαλκίδα, σκήψεις τινὰς ἀλόγως πρὸς τὸν βασιλέα πορισάμενος· κἀκεῖ διατρίβων, ὕτω βεβαίως ἐτήρει τὰ κατὰ τὰς ὅρκας, πάντων αὐτῷ πειθαρχέντων κατὰ τὴν προγεγενημένην πίςιν· ὥςε τὸ τελευταῖον ἀναγκασθῆναι τὸν βασιλέα δι' ἀπορίαν ἐνέχυρα τιθέντα τῶν πρὸς αὐτὴν τὴν χρείαν ἀργυρωμάτων, ἀπὸ τέτων ποιεῖσθαι τὴν διαγωγήν. ἠθροισμένων δὲ τῶν πλοίων, καὶ τῶν Μακεδόνων ἤδη ταῖς εἰρεσίαις κατηρτισμένων, σιτομετρήσας καὶ μισθοδοτήσας ὁ βασιλεὺς τὴν δύναμιν, ἀνήχθη καὶ κατῆρε δευτεραῖος εἰς Πάτρας, ἔχων Μακεδόνας μὲν ἑξακιςχιλίας, μισθοφόρας δὲ χιλίας καὶ διακοσίας.

3. Κατὰ δὲ τὰς αὐτὰς καιρὰς, Δορίμαχος ὁ τῶν Αἰτωλῶν ςρατηγὸς Ἀγέλαον καὶ Σκόπαν ἐξαπέςειλε τοῖς Ἠλείοις μετὰ Νεοκρήτων πεντακοσίων· οἱ δ' Ἠλεῖοι δεδιότες, μὴ τὴν Κυλλήνην ὁ Φίλιππος ἐπιβάλληται πολιορκεῖν, ςρατιώτας τε μισθοφόρας συνήθροιζον, καὶ τὰς πολιτι-

Leontio et Megalea coniurationem facit; vt illi quidem omnibus quae gererentur interuenientes, voluntaria quadam sua conniuentia, regis conatus impedirent: ipse vero profectus Chalcidem ex aula, id operam daret, quo ne commeatus necessarii ad ea quae parabat, vlla ex parte ad regem subueherentur. Quae vbi cum praedictis constituit improbus hic veterator, absurda quaedam commentus apud Philippum praetexenda, Chalcidem se confert: ibique moram trahens, ita exacte iusiurandum seruauit, omnibus illi obtemperantibus pro ea auctoritate quam hactenus obtinuerat, vt ad extremum rei nummariae inopia cogeretur rex, vasa argentea ad quotidianum vsum comparata, sustentandi sui caussa, pignori opponere. Vbi classis convenit, et Macedones satis magnum iam vsum remigandi visi sunt habere, rex frumentum exercitui mensus, et stipendio quoque numerato, habens secum Macedonum sex milia, mercenarios mille ducentos; altero die postquam e portu soluerat Patras appulit.

3. Per idem tempus Aetolorum praetor Dorimachus, Agelaum et Scopam cum Neocretibus quingentis suppetias Eleis misit: qui veriti ne Cyllenen obsidere in animo Philippus haberet, et mercede peregrinum militem conducebant, et ciuiles copias ex Elea conscribebant;

κὰς

κὰς ἡτοίμαζον· ὠχυροῦντο δὲ καὶ τὴν Κυλλήνην ἐπιμελῶς. εἰς ἃ βλέπων ὁ Φίλιππος, τούς τε τῶν Ἀχαιῶν μισθοφόρους, καὶ τῶν παρ' αὐτῷ Κρητῶν, καὶ τῶν Γαλατικῶν ἱππέων τινὰς, σὺν δὲ τούτοις τῶν ἐξ Ἀχαΐας ἐπιλέκτων εἰς διχιλίους πεζοὺς ἀθροίσας, ἐν τῇ τῶν Δυμαίων πόλει κατέλιπεν· ἅμα μὲν ἐφεδρείας ἔχοντας, ἅμα δὲ προφυλακῆς τάξιν πρὸς τὸν ἀπὸ τῆς Ἠλείας φόβον. αὐτὸς δ' ἔτι πρότερον γεγραφὼς τοῖς Μεσσηνίοις καὶ τοῖς Ἠπειρώταις, ἔτι δὲ τοῖς Ἀκαρνᾶσι, καὶ Σκερδιλαΐδᾳ, πληροῦν ἑκάστοις τὰ παρ' αὐτοῖς πλοῖα, καὶ συναντᾷν εἰς Κεφαλληνίαν, ἀναχθεὶς ἐκ τῶν Πατρῶν κατὰ τὴν σύνταξιν ἔπλει, καὶ προσέσχε τῆς Κεφαλληνίας κατὰ Πρόνους. ὁρῶν δὲ τό τε πολισμάτιον τοὺς Πρόνους δυσπολιόρκητον ὂν, καὶ τὴν χώραν στενὴν, παρέπλει τῷ στόλῳ, καὶ καθωρμίσθη πρὸς τὴν τῶν Παλαιέων πόλιν. συνιδὼν δὲ ταύτην τὴν χώραν γέμουσαν σίτου, καὶ δυναμένην τρέφειν στρατόπεδον, τὴν μὲν δύναμιν ἐκβιβάσας προσεστρατοπέδευσε τῇ πόλει· τὰς δὲ ναῦς συνορμίσας, τάφρῳ καὶ χάρακι περιέβαλε, τοὺς δὲ Μακεδόνας ἐφῆκε σιτολογεῖν. αὐτὸς δὲ περιῄει τὴν πόλιν, ἐπισκοπῶν, πῶς δυνατὸν εἴη προσάγειν ἔργα τῷ τείχει καὶ μηχανάς· βουλόμενος ἅμα μὲν προσδέξασθαι τοὺς συμμάχους, ἅμα δὲ τὴν πόλιν ἐξελεῖν· ἵνα πρῶτον μὲν Αἰτωλῶν παρέληται τὴν ἀναγκαιοτάτην ὑπηρε-

ipsam quoque Cyllenam summo studio munientes. Propterea Philippus, coactis in vnum Achaeorum mercenariis, Cretensibus quos habebat sub signis, et Gallicis equitibus paucis, et selectis peditibus Achaeorum bis mille, in Dymaeorum vrbe eos collocavit, simul in subsidium sibi, simul, vt si quid ab Eleis metus ingrueret, praesidio essent. ipse literis prius datis ad Messenios, Epirotas, Acarnanes, atque Scerdilaidam, vt suas quique naues instruerent, et ad Cephalleniam sibi occurrerent, Patris ad diem constitutam classe profectus, ad Pronos, qui locus est in Cephallenia, portum tenuit. animaduertens autem, neque oppidulum Pronos, sine magna difficultate obsideri posse; et regionem illam esse angustam, prouectus vlterius, ad Palaeensium vrbem naues appulit. vbi copiam segetum vberrimam in agris nactus, quibus ali commode exercitus poterat, expositis in terram copiis, ad ipsum oppidum castra communit. et quum in siccum naues subduxisset, fossa valloque eas sepsit, ac Macedonas frumentatum misit: ipse vrbem lustrare et circumspicere, qui possent opera tormentaque moenibus admoueri, habens in animo et socios eo loci excipere, et simul vrbem illam expugnare. idque ea maxime fine. vt Aetolis necessarium adprime subsidium adimeret. quippe illi, quo-

σίαν· ταῖς γὰρ τῶν Κεφαλλήνων ναυσὶ χρώμενοι, τάς τ' εἰς Πελοπόννησον ἐποιῆντο διαβάσεις, καὶ τὰς Ἠπειρωτῶν, ἔτι δ' Ἀκαρνάνων ἐπόρθουν παραλίας· δεύτερον δ' ἵνα παρασκευάσῃ μὲν αὑτῷ, παρασκευάσῃ δὲ τοῖς συμμάχοις, ὁρμητήριον εὐφυὲς κατὰ τῆς τῶν πολεμίων χώρας. Ἡ γὰρ Κεφαλληνία κεῖται μὲν κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὡς εἰς τὸ Σικελικὸν ἀνατείνουσα πέλαγος· ἐπίκειται δὲ τῆς μὲν Πελοποννήσου, τοῖς πρὸς ἄρκτον καὶ πρὸς ἑσπέραν μέρεσι κεκλιμένοις, καὶ μάλιστα τῇ τῶν Ἠλείων χώρᾳ, τῆς δ' Ἠπείρου καὶ τῆς Αἰτωλίας, ἔτι δὲ τῆς Ἀκαρνανίας, τοῖς πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς τὰς δύσεις μέρεσιν ἐστραμμένοις.

4. Διὸ καὶ πρός τε τὴν συναγωγὴν τῶν συμμάχων εὐφυῶς ἐχούσης, καὶ κατὰ τῆς τῶν πολεμίων καὶ πρὸ τῆς τῶν φίλων χώρας εὐκαίρως κειμένης, ἔσπευδε χειρωσάμενος ὑφ' αὑτὸν ποιήσασθαι τὴν νῆσον. συνθεωρῶν δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα μέρη τῆς πόλεως, τὰ μὲν θαλάττῃ, τὰ δὲ κρημνοῖς περιεχόμενα, βραχὺν δέ τινα τόπον ἐπίπεδον αὐτῆς ὑπάρχοντα, τὸν πρὸς τὴν Ζάκυνθον ἐστραμμένον, τῇ δε διενοεῖτο προσάγειν ἔργα, καὶ τῇ δε τὴν ὅλην συνίστασθαι πολιορκίαν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς περὶ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις ἦν. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, πεντεκαίδεκα μὲν ἧκον λέμβοι παρὰ Σκερδιλαΐδα· τοὺς γὰρ πλείστους ἐκωλύθη πέμψαι, διὰ τὰς γενομένας

ties aut in Peloponnesum vellent traiicere, aut Epirotarum Acarnanumue oram depraedari, Cephalleniorum nauibus vti soliti. deinde vt pararet sibi, pararet et sociis receptaculum ingenio loci percommodum ad inpressiones in hostilem agrum faciendas. Cephallenia enim ad sinum Corinthiacum sita, Siculumque spectans mare, Peloponnesi partibus quae ad septemtrionem et occasum vergunt; praecipue autem regioni Eleorum imminet: Epiri vero et Aetoliae atque Acarnaniae partibus illis quae meridiei et occidenti soli sunt obuersae.

4. Quoniam igitur et ad congregandas sociorum copias locus erat peropportunus, et ad laedendum hostes, protegendumque amicos pares commoditates habebat; occupare insulam suique iuris facere vehementer cupiebat. considerans autem ceteras vrbis partes, aut mari aut praeruptis cotibus cingi; breuem vero quemdam locum, qui Zacynthum spectabat, per planum adiri posse, ab hac parte machinas adinouere, et eo molem totam obsidionis conferre statuit. Dum haec curat, inque his occupatur Philippus, lembi quindecim a Scerdilaida missi veniunt: plures enim ne posset mittere, impediuerunt

μένας ἐπιβουλὰς καὶ ταραχὰς περὶ τοὺς τῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα τόπων δυνάστας. ἧκον δὲ καὶ παρ' Ἠπειρωτῶν, καὶ παρ' Ἀκαρνάνων, ἔτι δὲ Μεσσηνίων οἱ διαταχθέντες σύμμαχοι. Τῆς γὰρ τῶν Φιαλέων πόλεως ἐξαιρεθείσης, ἀπροφασίστως τὸ λοιπὸν ἤδη μετεῖχον Μεσσήνιοι τοῦ πολέμου. Τῶν δὲ πρὸς τὴν πολιορκίαν ἡτοιμασμένων διαθεὶς τὰ βέλη, καὶ τοὺς πετροβόλους κατὰ τοὺς ἁρμόζοντας τόπους πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἀμυνομένους, παρακαλέσας τοὺς Μακεδόνας ὁ βασιλεὺς, προσῆγε τὰς μηχανὰς τοῖς τείχεσι, καὶ διὰ τούτων τοῖς ὀρύγμασιν ἐνεχείρει· ταχὺ δὲ τοῦ τείχους ἐπὶ δύο πλέθρα κρεμασθέντος, διὰ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις προθυμίαν τῶν Μακεδόνων, ἐγγίσας τοῖς τείχεσιν ὁ βασιλεὺς, παρῄνει τοῖς ἐν τῇ πόλει, τίθεσθαι πρὸς αὐτὸν τὴν εἰρήνην. τῶν δὲ παρακουόντων, ἐμβαλὼν πῦρ τοῖς ἐρείσμασιν, ὁμοῦ πᾶν τὸ διεστυλωμένον κατέβαλε τεῖχος. οὗ γενομένου, πρώτους ἐφῆκε τοὺς πελταστὰς τοὺς ὑπὸ Λεόντιον ταττομένους, σπειρηδὸν τάξας, καὶ παραγγείλας βιάζεσθαι διὰ τοῦ πτώματος. οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον τηροῦντες τὰ πρὸς τὸν Ἀπελλῆν συγκείμενα, τρεῖς ἑξῆς νεανίσκους ὑπερβάντας τὸ πτῶμα διέτρεψαν, τοῦ μὴ τελεσιουργῆσαι τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως· προδιεφθαρκότες μὲν κατὰ μέρος τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἡγεμόνων, ἐθελοκακοῦντες δὲ, καὶ παρ' ἕκαστον ἀποδειλιῶν-

ortae in Illyrico turbae inter dynaſtas certorum locorum in ea regione ſitorum, muto ſibi inſidias ſtruentes. venerunt et a ſociis milites, qui fuerant imperati, Epirotis, Acarnanibus et Meſſeniis. Poſt captam namque Phialenſium vrbem, de cetero nihil iam recuſabant Meſſenii, quo minus participes belli eſſent. Vbi fuerunt omnia ad obſidionem parata, et locis opportunis aduerſus moenium propugnatores catapultae baliſtaeque lapidum diſpoſitae; rex, hortatus Macedonas, muris machinas admouet, earumque praeſidio tutus, cuniculos incipit agere: et quum breui tempore, propter ſingularem Macedonum alacritatem in opere faciendo, ad duo iugera ſuffoſſi ſuſpenſique muri eſſent; ſuccedit rex ad muros, et oppidanos ad pacem ſecum ineundam inuitat. quibus negligenter audientibus, immiſſo igne fulturas corrumpit, ac ſimul quantum erat muri ſpatium ſublicis ſuſpenſum deiicit. quod vbi factum eſt, cetratos cum duce ſuo Leontio per cohortes diuiſos, omnium primos immittit, iuſſos per ruinam irrumpere. Leontius memor coniurationis cum Apelle factae, tres iuuenes, qui alius alii ſuccedentes ruinam ſuperauerant, quo minus, vt iam inceperant, vrbem caperent, impediuit. et quum potiſſimos quoque ductores ordinum antea corrupiſſet; atque ipſe vires ſuas vltro remittens, metuere ſubinde ſe

τες αὐτοί· τέλος ἐξέπεσον ἐκ τῆς πόλεως, πολλὰς πληγὰς λαβόντες, καίπερ εὐκαίρως δυνάμενοι κρατῆσαι τῶν πολεμίων. ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρῶν ἀποδειλιῶντας μὲν τὰς ἡγεμόνας, τραυματίας δὲ καὶ πλείους γεγονότας τῶν Μακεδόνων, τῆς μὲν πολιορκίας ἀπέστη, περὶ δὲ τῶν ἑξῆς ἐβουλεύετο μετὰ τῶν φίλων.

ostenderet; vrbe tandem, post magnum detrimentum acceptum, est eiectus: qui deuincendi hostis pulcherrimam occasionem habebat. Rex vbi duces ignaue se gerere, Macedonum autem plurimos videt esse sauciatos, soluta obsidione, quid deinceps facto sit opus, concilio amicorum habito, deliberat.

5. Κατὰ δὲ τὰς αὐτὰς καιροὺς Λυκοῦργος μὲν εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐξεστρατεύκει· Δορίμαχος δὲ τοὺς ἡμίσεις ἔχων Αἰτωλῶν, εἰς Θετταλίαν ἐποιήσατο τὴν ὁρμήν· ἀμφότεροι πεπεισμένοι τὸν Φίλιππον ἀποσπάσειν τῆς τῶν Παλαιέων πολιορκίας, ὑπὲρ ὧν ἧκον πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα, παρά τε Ἀκαρνάνων καὶ παρὰ Μεσσηνίων· οἱ μὲν παρὰ τῶν Ἀκαρνάνων, παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν τῶν Αἰτωλῶν χώραν, καὶ τόν τε Δορίμαχον ἀποσπᾶσαι τῆς εἰς Μακεδονίαν ὁρμῆς, καὶ τὴν χώραν τῶν Αἰτωλῶν ἐπελθεῖν καὶ πορθῆσαι πᾶσαν ἀδεῶς· οἱ δὲ παρὰ τῶν Μεσσηνίων, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν, καὶ διδάσκοντες, ὅτι, τῶν Ἐτησίων ἤδη στάσιν ἐχόντων, δυνατόν ἐστι τὴν παρακομιδὴν ἐκ τῆς Κεφαλληνίας εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐν ἡμέρᾳ ποιήσασθαι μιᾷ· δι' ὧν οἱ περὶ Γόργον τὸν Μεσσήνιον, αἰφνίδιον καὶ πραγματικὴν ἐσομένην συνίσταταν τὴν ἐπὶ τὸν Λυκοῦργον ἐπίθεσιν. οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον τηροῦντες τὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν, συνήργουν τοῖς περὶ τὸν Γόργον ἐκτενῶς, θεωροῦντες, ὅτι συμβή-

5. Eodem vero tempore et Lycurgus in Messeniam expeditionem facit: et Dorimachus cum altera parte Aetolorum in Thessaliam proficiscitur: persuasi ambo, se hoc pacto Philippum ab obsidione Palaeensium esse reuocaturos. Nec defuerunt eo nomine missae ad regem legationes tum ab Acarnanibus, tum a Messeniis. Qui ex Acarnania veniebant auctores erant, vt in Aetolorum agrum impressione facta, et Dorimachum ab inuadenda Macedonia retraheret; et vniuersam Aetolorum regionem sine vllo periculo depopularetur. Messeniorum vero legati, opem sibi fieri orantes, addebant, nunc cum Etesiarum flatus vigerent posse vno die a Cephallenia in Messeniam traiici: ex quo efficiebat Gorgus Messenius, inopinato inuadi Lycurgum posse et bene rem geri. Leontius propositum sibi consilium spectans, Gorgum studio summo adiuuat; vt qui futurum prouideret, totam vt aestatem plane inutiliter eo pacto Philippus consume-

συμβήσεται τὴν θερείαν εἰς τέλος ἄπρακτον γενέσθαι τῷ Φιλίππῳ. πλεῦσαι μὲν γὰρ εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ῥᾴδιον ἦν· ἀναπλεῦσαι δ' ἐκεῖθεν τῶν ἐτησίων ἐπεχόντων, ἀδύνατον. ἐξ οὗ δῆλον ἦν, ὡς ὁ μὲν Φίλιππος ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ μετὰ τῆς δυνάμεως συγκλεισθεὶς, ἀναγκασθήσεται τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ θέρους ἄπρακτος μένειν, οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὴν Θετταλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον ἐπιπορευόμενοι, κατατυροῦσι καὶ πορθήσουσι πᾶσαν ἀδεῶς. Οὗτοι μὲν οὖν λυμαινόμενοι ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνεβούλευον. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄρατον συμπαρόντες, τῆς ἐναντίας προεστασαν γνώμης. δεῖν γὰρ ἔφασαν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, καὶ τούτων ἔχεσθαι τῶν πραγμάτων. ἐξεστρατευκότων γὰρ τῶν Αἰτωλῶν μετὰ Δοριμάχου, κάλλιστον εἶναι καιρὸν ἐπελθεῖν, καὶ πορθῆσαι τὴν Αἰτωλίαν. ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ μὲν ἀπιστῶν ἤδη τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον ἐκ τῆς περὶ τὴν πολιορκίαν ἐθελοκακήσεως, συναισθανόμενος δὲ καὶ ἐκ τοῦ περὶ τὸν Παλοῦντα διαβουλίου αὐτῶν τὴν κακοπραγμοσύνην, ἔκρινε χρῆσθαι τοῖς πράγμασι κατὰ τὴν Ἀράτου γνώμην. Διόπερ Ἐπηράτῳ μὲν ἔγραψε τῷ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῷ, βοηθεῖν τοῖς Μεσσηνίοις ἀναλαβόντι τοὺς Ἀχαιούς· αὐτὸς δ' ἀναχθεὶς ἐκ τῆς Κεφαλληνίας, δευτεραῖος εἰς Λευκάδα μετὰ τοῦ στόλου νυκτὸς ἧκε. εὐτρεπισάμενος δὲ τὰ περὶ τὸν Διόρυκτον, καὶ ταύτῃ διακομίσας τὰς ναῦς, ἐποιεῖτο τὸν ἀπόπλουν κατὰ τὸν Ἀμβρακικὸν

ret. etenim nauigare quidem in Messeniam, perfacile erat; redire vero inde Etesiarum diebus nullo poterat modo, ex quo apparebat Philippum, cum exercitu in Messenia inclusum, reliquam aestatem necessario per otium traducturum. Aetolis vero Thessaliam et Epirum incursandi impune, vastandi, vrendi, potestatem fore. Ita ergo isti haec et similia his perniciosa consilia regi suggerebant. Aratus vero qui concilio intererat, plane contrarium suadere; et Aetoliam classe petendam esse dicere, eoque bellum esse transferendum. quippe nunc Aetolis cum Dorimacho in expeditionem profectis, opportunissimum esse tempus illius regionis incursandae atque diripiendae. Rex partim quod Leontio parum iam credebat, ex quo pugnam detrectantem viderat: partim quia de perfidia illius ex habita consultatione super Palunte suspicari aliquid coeperat; Arati sententiam sibi sequendam esse duxit. Itaque literis ad Eperatum praetorem Achaeorum datis, imperat ei, vt collecto ex ea gente exercitu Messeniis subsidiaretur: ipse Leucadem ex Cephallenia cum classe altero post die noctis silentio appellis. vbi rebus omnibus praeparatis in isthmo quem Dioryctum vocant, translatisque illac

κικὸν καλούμενον κόλπον· ὁ δὲ προειρημένος κόλπος ἐπὶ πολὺ προτείνων ἐκ τῆ Σικελικῆ πελάγους, εἰς τὰς μεσογαίους ἀνήκει τόπους τῆς Αἰτωλίας, καθάπερ καὶ πρότερον ἡμῖν εἴρηται. διανύσας δὲ καὶ καθορμισθεὶς βραχὺ πρὸ ἡμέρας πρὸς τῇ καλουμένῃ Λιμναίᾳ, τοῖς μὲν στρατιώταις ἀριστοποιεῖσθαι παρήγγειλε· καὶ τὸ πολὺ τῆς ἀποσκευῆς ἀποθεμένοις, εὐζώνους σφᾶς παρασκευάζειν πρὸς ἀναζυγήν. αὐτὸς δὲ τοὺς ὁδηγοὺς ἀθροίσας, τά τε περὶ τοὺς τόπους καὶ τὰς παρακειμένας πόλεις ἐπυνθάνετο καὶ διηρεύνα.

6. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἧκεν ἔχων Ἀριστόφαντος ὁ στρατηγὸς πανδημεὶ τοὺς Ἀκαρνᾶνας· πολλὰ γὰρ καὶ δεινὰ πεπονθότες ἐν τοῖς ἀνώτερον χρόνοις ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἐκθύμως εἶχον πρὸς τὸ κατὰ πάντα τρόπον ἀμύνασθαι καὶ βλάψαι τοὺς Αἰτωλούς. Διόπερ ἀσμένως ἐπιλαβόμενοι τότε τῆς Μακεδόνων ἐπαρχίας, ἧκον ἐν τοῖς ὅπλοις, οὐ μόνον ὅσοις ὁ νόμος ἐπέταττε στρατεύειν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τινές. οὐκ ἐλάττω δὲ τούτων ὁρμὴν εἶχον Ἠπειρῶται διὰ τὰς παραπλησίους αἰτίας· διὰ δὲ τὸ μέγεθος τῆς χώρας, καὶ διὰ τὸ τῆς παρουσίας αἰφνίδιον τῆς τοῦ Φιλίππου, καθυστέρουν τῇ συναγωγῇ τῶν καιρῶν. τῶν δ' Αἰτωλῶν τοὺς μὲν ἡμίσεις ἔχων ἦν Δορίμαχος, καθάπερ εἶπον, τοὺς δ' ἡμίσεις ἀπολελοίπει· νομίζων ἀξιόχρεων πρὸς τὰ παράδοξα ταύτην τὴν ἐφεδρείαν

nauibus, Ambracium sinum est inuectus: qui vt iam ante diximus, e Siculo mari longe procurrens, ad mediterranea Aetoliae pertinet. confecto autem cursu prius aliquanto quam illucesceret, ad Limnaeam, loci id nomen, portum cepit. mox prandere milites, et posita impedimentorum magna parte, concinnare se ad iter expeditos iubet. ipse ducibus viae pluribus in vnum coactis, de natura locorum, et adiacentium vrbium situ percontari et omnia diligenter inquirere.

6. Eo tempore Aristophontus Acarnanum praetor, omnes eius gentis copias secum trahens ad regem venit. multas enim easque graues iniurias ab Aetolis superioribus temporibus perpessi, vindicandi se et laedendi Aetolos cupiditate mirum in modum flagrabant. Laeti igitur occasionem Macedonici auxilii amplectentes, non ii solum qui per leges militiae dare nomen tenebantur, sed etiam e grandioribus aetate militari nonnulli, cum armis praesto aderant. nec minore impetu similes ob caussas etiam Epirotae ferebantur; etsi propter prouinciae amplitudinem, et subitum Philippi adventum, copias suas opportuno tempore cogendi, minus illis facultas fuit. Totius Aetolorum exercitus dimidiam partem, vt antea diximus, Dorimachus secum abduxerat; alteram reliquerat; satis idoneum praesidium aduersus incerta ca-

ὑπάρ-

ὑπάρχειν τῶν τε πόλεων, καὶ τῆς χώρας. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπολιπὼν φυλακὴν ἱκανὴν τῆς ἀποσκευῆς, τότε μὲν ἀναζεύξας ἐκ τῆς Λιμναίας δείλης, καὶ προελθὼν ὡς ἑξήκοντα στάδια κατεστρατοπέδευσε. δειπνοποιησάμενος δὲ, καὶ βραχὺ διαναπαύσας τὴν δύναμιν, αὖθις ὥρμα· καὶ συνεχῶς νυκτοπορήσας ἧκε πρὸς τὸν Ἀχελῷον ποταμὸν, ἄρτι τῆς ἡμέρας ἐπιφαινούσης, μεταξὺ Κωνώπης καὶ Στράτου, σπεύδων ἄφνω καὶ παραδόξως ἐπὶ τὸν ἐν τοῖς Θερμοῖς τόπον ἐπιβαλεῖν.

7. Οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον κατὰ δύο τρόπους ὁρῶντες, τὸν μὲν Φίλιππον καθιξόμενον τῆς προθέσεως, τοὺς δὲ Αἰτωλοὺς ἀδυνατήσοντας τοῖς παροῦσι, καθ' ἕνα μὲν, ᾗ ταχεῖα καὶ παράδοξος ἡ τῶν Μακεδόνων ἐγεγόνει παρουσία· καθ' ἕτερον δὲ, ᾗ πρός γε τὸν ἐν τοῖς Θερμοῖς τόπον, οὐδέποτ' ἂν ὑπολαβόντες Αἰτωλοὶ τολμῆσαι τὸν Φίλιππον, οὕτω προχείρως αὑτὸν οὖναι διὰ τὰς ὀχυρότητας τῶν τόπων, ἔμελλον ἀπρονόητοι καὶ παντελῶς ἀπαράσκευοι ληφθήσεσθαι πρὸς τὸ συμβαῖνον· εἰς ἃ βλέποντες καὶ τηροῦντες τὴν ἑαυτῶν πρόθεσιν, ᾤοντο δεῖν τὸν Φίλιππον περὶ τὸν Ἀχελῷον στρατοπεδεύσαντα, προσαναπαῦσαι τὴν δύναμιν ἐκ τῆς νυκτοπορίας, σπουδάζοντες βραχεῖαν γε τοῖς Αἰτωλοῖς ἀναστροφὴν οὖναι πρὸς τὴν βοήθειαν. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄρατον θεωροῦντες τὸν μὲν καιρὸν ὀξὺν ὄντα τῆς ἐπιβολῆς,

ſuum, et vrbibus et agris tutandis, id futurum exiſtimans. Rex ad tuitionem impedimentorum manu militum ſatis magna relicta, circa veſperam profectus e Limnaea, ſtadiis circiter ſexaginta confectis, metatur caſtra. coenatus deinde, et modico ſpatio ad quieſcendum militi conceſſo, mox iterum pergit ire; ac per noctem continuato itinere, ad amnem Acheloum, inter Conopen et Stratum illuceſcente iam die, peruenit: habens in animo, locum vbi ſunt Thermae irruptione ſubita et inopinata occupare.

7. Non fefellit Leontium, duplicem ob cauſſam Philippi conſilium habiturum exitum, Aetolorumque hac in parte conatus fore irritos: tum quia celeriter et praeter hominum opinionem Macedonum exercitus aduenerat: tum quia nihil tale cogitantes planeque imparatos erat Aetolos oppreſſurus: qui quidem perſuaſum haberent, nunquam ita ſalutis ſuae prodigum fore Philippum, vt in loca vſque adeo munita et difficilia vt ſunt Thermae ſe immitteret. Haec cogitans et in ſuſcepta proditione perſtans Leontius, auctor regi erat, vt ad Acheloum amnem communitis caſtris, militem ex itinere nocturno reficeret. id nempe agens ſedulo, vt breue ſaltem aliquod tempus ad ſubueniendum ſibi ipſis daret Aetolis. Aratus qui non ignorabat rei gerendae occaſionem eſſe praecipitem,

βουλῆς, τοὺς δὲ περὶ τὸν Λεόντιον προδήλως ἐμποδίζοντας, διεμαρτύροντο τὸν Φίλιππον μὴ παριέναι τὸν καιρόν, μηδὲ καταμέλλειν. οἷς καὶ πεισθεὶς ὁ βασιλεύς, καὶ προσκόπτων ἤδη τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον, ἐποιεῖτο τὴν πορείαν κατὰ τὸ συνεχές. διαβὰς δὲ τὸν Ἀχελῷον ποταμόν, προῆγε συντόνως ὡς ἐπὶ τὸ Θέρμον· ἅμα δὲ προάγων, ἐδῄου καὶ κατέφθειρε τὴν χώραν. παρῄει δέ, ἐκ μὲν εὐωνύμων ἀπολιπὼν Στράτον, Ἀγρίνιον, Θεστιεῖς, ἐκ δεξιῶν, Κωνώπην, Λυσιμαχίαν, Τριχώνιον, Φοίτεον. ἀφικόμενος δὲ πρὸς πόλιν τὴν καλουμένην Μέταπαν, ἣ κεῖται μὲν ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς Τριχωνίδος λίμνης, καὶ τῶν παρὰ ταύτῃ στενῶν, ἀπέχει δὲ σχεδὸν ἑξήκοντα στάδια τοῦ προσαγορευομένου Θέρμου· ταύτην μὲν ἐκλιπόντων τῶν Αἰτωλῶν, εἰσαγαγὼν πεντακοσίους στρατιώτας κατεῖχε· βουλόμενος ἐφεδρείᾳ χρήσασθαι πρός τε τὴν εἴσοδον καὶ τὴν ἔξοδον τὴν ἐκ τῶν στενῶν. ἔστι γὰρ πᾶς ὁ παρὰ τὴν λίμνην τόπος ὀρεινὸς καὶ τραχύς, συνηγμένος ταῖς ὕλαις. διὸ καὶ παντελῶς στενὴν καὶ δυσδίοδον ἔχει τὴν πάροδον. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς μὲν μισθοφόρους προθέμενος πάσης τῆς πορείας, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ἰλλυριούς, ἑξῆς δὲ τοὺς πελταστὰς καὶ φαλαγγίτας ἔχων, προῆγε διὰ τῶν στενῶν· ἀπουραγούντων μὲν αὐτῷ τῶν Κρητῶν, δεξιῶν δὲ παρὰ πλάγια τῶν Θρᾳκῶν, καὶ ψιλῶν ἀντιπαραπορευομένων ταῖς

cernens Leontium ſalutaria conſilia manifeſte impedientem, Philippum obteſtatur, ne ceſſando et prolatando agendi tempora conſumeret. cuius approbata ſententia rex, quem Leontii facta iam offendebant, inceptum iter pergit exſequi: deinde Acheloum transgreſſus, Thermum verſus, feſtinato agmen ducit. ſimul quacumque iter faceret, omnia vrere ac vaſtare. in tranſitu dereliquit ad ſiniſtram quidem Stratum, Agrinium, Theſtienſes: ad dexteram vero Conopen, Lyſimachiam, Trichonium, Phoeteum: deinde ad oppidum peruenit, quod Metapam vocant, ad Trichonidem lacum et ipſas illius fauces ſitum: ab eo loco quem Thermum appellant, ſtadia ſexaginta diſtantem. hanc ab Aetolis deſertam, quingentorum militum praeſidio inducto rex tenuit: vt per fauces ingredienti atque exeunti, munimento eſſet. eſt enim ripa tota illius lacus montoſa et aſpera, ac propter ſylvas viae imminentes anguſta. itaque arcto et difficili tramite tranſitur. Secundum haec mercenariis agmen vniuerſum praeire iuſſis, quos ſequebantur Illyrii; ipſe proximos his ducens cetratos cum Macedonicae phalangis legionariis, per fauces pergere inſtitit: Cretenſibus extremam illi aciem tuentibus: cum interim ad latus dextrum Thraces et leuis armatura aequis paſſibus extra viam progrederentur:

χώραις·

χώραις. τὴν μὲν γὰρ ἐκ τῶν εὐωνύμων ἐπιφάνειαν τῆς πορείας ἠσφαλίσθη λίμνη σχεδὸν ἐπὶ τριάκοντα στάδια.

8. Ἀνύσας δὲ τοὺς προειρημένους τόπους, καὶ παραγενόμενος πρὸς τὴν καλουμένην κώμην Παμφίαν, ὁμοίως καὶ ταύτην ἀσφαλισάμενος φρουρᾷ, προέβαινε πρὸς τὸ Θέρμον, ὁδὸν οὐ μόνον προσάντη καὶ τραχεῖαν διαφερόντως, ἀλλὰ καὶ κρημνοὺς ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους ἔχουσαν βαθεῖς· ὥστε καὶ λίαν ἐπισφαλῆ καὶ στενὴν τὴν πάροδον εἶναι κατ' ἐνίους τόπους· τῆς πάσης ἀναβάσεως οὔσης σχεδὸν ἐπὶ τριάκοντα στάδια. διανύσας δὲ καὶ ταύτην ἐν βραχεῖ χρόνῳ, διὰ τὸ τοὺς Μακεδόνας ἐνεργὸν ποιεῖσθαι τὴν πορείαν, ἧκε πολλῆς ὥρας ἐπὶ τὸ Θέρμον· καὶ καταστρατοπεδεύσας, ἀφῆκε τὴν δύναμιν τάς τε περιοικίδας κώμας πορθεῖν, καὶ τὸ τῶν Θερμίων πεδίον ἐπιτρέχειν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς οἰκίας τὰς ἐν αὐτῷ τῷ Θέρμῳ διαρπάζειν, οὔσας πλήρεις οὐ μόνον σίτου καὶ τῆς τοιαύτης χορηγίας, ἀλλὰ καὶ κατασκευῆς διαφερούσης τῆς παρ' Αἰτωλῶν. καθ' ἕκαστον γὰρ ἔτος ἀγοράς τε καὶ πανηγύρεις ἐπιφανεστάτας, ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν ἀρχαιρεσίων καταστάσεις ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ συντελούντων αὐτῶν, ἕκαστοι πρὸς τὰς ὑποδοχὰς καὶ τὰς εἰς ταῦτα παρασκευὰς τὰ πολυτελέστατα τῶν ἐν τοῖς βίοις ὑπαρχόντων, εἰς τοῦτον ἀπετίθεντο τὸν τόπον. χωρὶς δὲ τῆς χρείας, καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἤλπιζον ἐν-

nam finiſtrum agminis latus, tegebat ipſe lacus, per triginta porrectus ſtadia.

8. Confecto per huiusmodi loca itinere, ad vicum nomine Pamphiam venitur: vnde, poſt locatum hic quoque praeſidium, Thermum rex progreditur: via non ſolum ardua, et cum primis aſpera; ſed quae etiam ab vtraque parte praeruptas et altas habet rupes; vt nonnullis in locis per arctam tranſeunti ſemitam, magnum ſit adeundum periculum. eſt autem adſcenſus vniverſus ſtadiorum circiter triginta. quod ſpatium breui tempore emenſus, (etenim ſtrenue admodum Macedones iter carpebant:) cum adhuc diei multum ſupereſſet, ad Thermum peruenit. ibi poſitis caſtris, exercitum dimiſit, vt populabundus per omnes vicos circumcirca vagaretur, et Thermiorum campos incurſaret. domos quoque pariter vt diriperet, quae in ipſo Thermo erant, non frumento dumtaxat, et omnis generis commeatu refertas, ſed etiam pretioſiſſima ſupellectile quam Aetoli haberent. Quoniam enim mercatus quotannis et ludos celeberrimos ibi agitabant, eratque is locus legitimus comitiorum; vnusquisque Aetolorum ad inſtruenda hoſpitia, et ſollemnium apparatum, pretioſiſſima quaeque rerum ſuarum eo conferebat. quum praeſertim id facerent, non tantum quo illis ibi vterentur; ſed etiam

ταυθοῖ βεβαιοτάτην αὐτοῖς ὑπάρχειν, διὰ τὸ μήτε πολέμιον τετολμηκέναι μηδένα πώποτε εἰς τοὺς τόπους τούτους ἐμβαλεῖν· εἶναί τε τῇ φύσει τοιούτους, ὥστε τῆς συμπάσης Αἰτωλίας οἷον ἀκροπόλεως ἔχειν τάξιν. διότι περ εἰρηνευομένης ἐκ παλαιοῦ τῆς χώρας, πλήρεις ἦσαν ἀγαθῶν πολλῶν, αἵ τε περὶ τὸ ἱερὸν οἰκίαι, καὶ πάντες οἱ πέριξ τόποι. Ἐκείνην μὲν οὖν τὴν νύκτα παντοδαπῆς γέμοντες ὠφελείας, αὐτοῦ κατηυλίσθησαν. τῇ δ' ἐπαύριον, τῆς μὲν κατασκευῆς τὰ πολυτελέστατα καὶ τὰ δυνατὰ κομίζεσθαι διέλεγον· τὰ δὲ λοιπὰ σωρεύοντες πρὸ τῶν σκηνῶν, ἐνεπίμπρασαν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ὅπλων τῶν ἐν ταῖς στοαῖς ἀνακειμένων, τὰ μὲν πολυτελῆ καθαιροῦντες ἀπεκόμιζον, τινὰ δ' ὑπήλλαττον· τὰ δὲ λοιπὰ συναθροίσαντες, πῦρ ἐνέβαλον. ἦν δὲ ταῦτα, πλείω τῶν μυρίων καὶ πεντακισχιλίων.

9. Καὶ ἕως μὲν τούτου πάντα κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους καλῶς καὶ δικαίως ἐπράττετο· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα πῶς χρὴ λέγειν, οὐκ οἶδα. Λαβόντες γὰρ ἔννοιαν τῶν ἐν Δίῳ καὶ Δωδώνῃ πεπραγμένων τοῖς Αἰτωλοῖς, τάς τε στοὰς ἐνεπίμπρασαν, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρον, ὄντα πολυτελῆ ταῖς κατασκευαῖς, καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἔνια τετευχότα καὶ δαπάνης. οὐ μόνον δὲ τῷ πυρὶ κατελυμήναντο τὰς ὀροφὰς, ἀλλὰ καὶ κατέσκαψαν εἰς ἔδαφος. ἀνέτρεψαν δὲ καὶ

securitas gratia, quam eo loci certissimam esse confidebant: tum quia nemo vmquam hostis illuc penetrauerat; tum etiam quod ea locorum natura esset, vt vniuersae Aetoliae arx quaedam ea esse crederetur. ac quum longa diuturnaque pace essent vsi, et proximae templo domos, et quae vndique circumiacebant, bonis multis abundabant. Nocte igitur illa cuiusque modi praeda onusti, ibi tetenderunt. postridie vero ex vniuersa supellectile praestantissima quaeque selegerunt, quae quidem auferri poterant: reliqua pro tabernaculis aceruatim congesta cremant. similiter etiam ex armis quae in porticibus visebantur suspensa, quaecumque maioris pretii erant, auferunt: quaedam permutant: cetera in vnum congerunt, ignemque iis immittunt. cremataque sunt armorum quina dena millia et amplius.

9. Et hactenus quidem recte ac iuste e belli legibus omnia. de iis vero quae postea sunt secuta quid dicam non satis scio. Nam vbi venit illis in mentem eorum quae Dii ac Dodonae fecerant Aetoli; et porticus consumserunt incendio, et quicquid restabat donariorum corruperunt: quorum nonnulla, magna arte, studio magno, et impensa ingenti fuerant elaborata. nec contenti tecta flammis absumsisse, ipsum quoque aedificium solo aequarunt. statuas quin etiam omnes

τὰς

τὰς ἀνδριάντας ἐκ ἐλάττες δισχιλίων ὄντας· πολλὰς δὲ καὶ διέφθειραν, πλὴν ὅσοι θεῶν ἐπιγραφὰς ἢ τύπες εἶχον· τῶν δὴ τοιέτων ἀπέχοντο. κατέγραφον δ᾽ εἰς τὲς τοίχες, καὶ τὸν περιφερόμενον σίχον· ἤδη τότε τῆς ἐπιδεξιότητος τῆς τε Σάμε φυομένης, ὃς ἦν υἱὸς μὲν Χρυσογόνε, σύντροφος δὲ τε βασιλέως. ὁ δὲ σίχος ἦν·

'Ορᾷς τὸ Δῖον, ἕ βέλος διέπτατο;

καὶ μεγίςη δὲ παράςασις ἐπὶ τέτοις εἶχε τόν τε βασιλέα καὶ τὲς περὶ αὐτὸν φίλες, ὡς δικαίως ταῦτα πράττοντας καὶ καθηκόντως ἀμυνομένες τοῖς ὁμοίοις τὴν τῶν Αἰτωλῶν περὶ τὸ Δῖον ἀσέβειαν. Ἐμοὶ δὲ τἀναντία δοκεῖ τέτων. εἰ δ᾽ ὀρθὸς ὁ λόγος, σκοπεῖν ἐν μέσῳ πάρεσι, χρωμένες ἐχ ἑτέροις τισὶν, ἀλλὰ τοῖς ἐξ αὐτῆς τῆς οἰκίας ταύτης παραδείγμασιν. Ἀντίγονος ἐκ παρατάξεως νικήσας μάχῃ Κλεομένην, φυγαδεύσας τὸν βασιλέα, τῶν Λακεδαιμονίων ἐγκρατὴς ἐγένετο καὶ τῆς Σπάρτης. αὐτός τε ὢν κύριος, ὃ βέλοιτο, χρῆσθαι καὶ τῇ πόλει καὶ τοῖς ἐμπολιτευομένοις, τοσῦτον ἀπεῖχε τε κακῶς ποιεῖν τὲς γεγονότας ὑποχειρίες, ὥς᾽ ἐκ τῶν ἐναντίων ἀποδὲς τὸ πάτριον πολίτευμα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τῶν μεγίςων ἀγαθῶν αἴτιος γενόμενος καὶ κοινῇ καὶ κατ᾽ ἰδίαν Λακεδαιμονίοις, ὥςως εἰς

euerterunt, quae pauciores bis mille non erant: plerasque et fregerunt; quae quidem inſcriptae diis non eſſent, aut formas deum non haberent. nam ab eiusmodi ſane manus abſtinuerunt. iidem parietibus verſiculum illum, omnium poſtea ſermonibus iactatum, inſcripſerunt; iam tum elegantis ſui ingenii ſpecimen edere incipiente Samo Chryſogoni filio, qui vna cum rege fuerat educatus. verſus fuit hic:

Vides ne Dium, quo iaculum peruenerit?

regem quoque ipſum eiusque amicos rei magnitudo velut in ſtuporem dabat; quum iuſte atque honeſte hanc ſe putarent talionis vicem ab Aetolis exigere pro illis impiis facinoribus quae in vrbe Dio admiſerant. Mihi vero contrarium potius videtur. qui an recte ſentiam nec ne, promtum eſt vnicuique diiudicare; non aliunde quam ex illa ipſa regia petitis exemplis. Antigonus poſt deuictum in acie Cleomenem, quum Lacedaemoniorum regem compuliſſet ſolum vertere, ipſam quoque Spartam in poteſtate habuit. erat tunc in eius manu quicquid vellet tam de vrbe, quam de omnibus ciuibus ſtatuere. ille vero tantum abfuit, vt maleficio vllo victos afficeret, vt e contrario, patrias ipſis leges et libertatem reſtituerit, maximaque in Lacedaemonios beneficia qua publice, qua priuatim contulerit. quod vbi fa-

τὴν

τὴν οἰκείαν ἀπηλλάγη. Τοιγαροῦν οὐ μόνον ἐκρίθη παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν εὐεργέτης, ἀλλὰ καὶ μεταλλάξας, σωτήρ· οὐδὲ παρὰ μόνοις Λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν, ἀθανάτου τέτευχε τιμῆς καὶ δόξης ἐπὶ τοῖς προειρημένοις.

10. Καὶ μὴν ὁ πρῶτος αὐτῶν αὐξήσας τὴν βασιλείαν, καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ προσχήματος τῆς οἰκίας, Φίλιππος, νικήσας Ἀθηναίους τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, οὐ τοσοῦτον ἤνυσε διὰ τῶν ὅπλων, ὅσον διὰ τῆς ἐπιεικείας καὶ φιλανθρωπίας τῶν τρόπων. τῷ μὲν γὰρ πολέμῳ καὶ τοῖς ὅπλοις, αὐτῶν μόνον περιεγένετο, καὶ κύριος κατέςη τῶν ἀντιταξαμένων· τῇ δ' εὐγνωμοσύνῃ καὶ μετριότητι, πάντας Ἀθηναίους, ἅμα καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἔσχεν ὑποχείριον, οὐκ ἐπιμετρῶν τῷ θυμῷ τοῖς πραττομένοις, ἀλλὰ μέχρι τούτου πολεμῶν καὶ φιλονεικῶν, ἕως τοῦ λαβεῖν ἀφορμὰς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ πρᾳότητος καὶ καλοκἀγαθίας. τοιγαροῦν χωρὶς λύτρων ἀποστείλας τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ κηδεύσας τοὺς Ἀθηναίων τοὺς τετελευτηκότας, ἔτι δὲ συνθεὶς Ἀντιπάτρῳ τὰ τούτων ὀςᾶ, καὶ τῶν ἀπαλλαττομένων τοὺς πλείςους ἀμφιέσας, μικρᾷ δαπάνῃ διὰ τὴν ἀγχίνοιαν τὴν μεγίςην πρᾶξιν κατειργάσατο. τὸ γὰρ Ἀθηναίων φρόνημα καταπληξάμενος τῇ μεγα-

ctum, in ſuum ſtatim regnum reuertit. Itaque, non illo duntaxat tempore cum res agebatur, vt bene meritus: verum etiam poſt obitum, vt ſeruator, iudicio omnium eſt laudatus. neque apud Lacedaemonios tantum; ſed apud omnes Graecos laudem et gloriam immortalem his rebus geſtis ſibi peperit.

10. Sed et ille, qui primus regni huius opes auxit, quique domum hanc in iſtud faſtigium princeps euexit Philippus, deuictis ad Chaeroneam Athenienſibus, non tantum armis, quantum aequitate atque humanitate morum eſt conſecutus. bello namque et armis eos ſolum ſuperauit, et in poteſtatem redegit, qui in acie contra ipſum ſteterant: benignitate vero atque moderatione, tum populum vniuerſum Athenienſium, tum vrbem ipſam eorum ſui iuris fecit. neque enim ſupra modum irae in bellis indulgebat: ſed hactenus inimicos armis odiiſque perſequebatur, donec clementiae et probitatis ſuae declarandae facultatem nanciſceretur. Igitur quum captiuos gratis reſtituiſſet; occiſis Athenienſibus iuſta funebria feciſſet; eorumque oſſa per Antipatrum Athenas deferenda curaſſet: pleroſque etiam illorum qui redibant amictibus donaſſet; cum modico ſumtu rem longe maximam confecit. hac enim magnitudine animi tanta, Athenienſium feroces illos ſpiritus ita perculit deie-

λοψυχίᾳ

λοψυχίᾳ, πρὸς πᾶν ἑτοίμους αὐτοὺς ἔσχε συναγωνιστὰς ἀντὶ πολεμίων. Τί δ' Ἀλέξανδρος; ἐκεῖνος γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξοργισθεὶς Θηβαίοις, ὥστε καὶ τοὺς μὲν οἰκήτορας ἐξανδραποδίσασθαι, τὴν δὲ πόλιν εἰς ἔδαφος κατασκάψαι, τῆς γε πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας οὐκ ὠλιγώρησε περὶ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως· ἀλλὰ πλείστην ἐποιήσατο πρόνοιαν, ὑπὲρ τοῦ μηδ' ἀκούσιον ἁμάρτημα γενέσθαι περὶ τὰ ἱερὰ καὶ καθόλου τὰ τεμένη. Καὶ μὴν ὅτε διαβὰς εἰς τὴν Ἀσίαν μετεπορεύετο τὴν Περσῶν ἀσέβειαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, παρὰ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπειράθη λαβεῖν δίκην ἀξίαν τῶν σφίσι πεπραγμένων· τῶν δὲ τοῖς θεοῖς καταπεφημισμένων πάντων ἀπέχετο· καίπερ τῶν Περσῶν μάλιστα περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐξαμαρτόντων ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις. Ταῦτ' οὖν ἐχρῆν καὶ τότε Φίλιππον ἐν νῷ λαμβάνοντα συνεχῶς, μὴ οὕτω τῆς ἀρχῆς, ὡς τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς μεγαλοψυχίας διάδοχον αὐτὸν ἀναδεικνῦναι καὶ κληρονόμον τῶν προειρημένων ἀνδρῶν. ὁ δὲ, ἵνα μὲν καὶ συγγενὴς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου φαίνηται, μεγάλην ἐποιεῖτο παρ' ὅλον τὸν βίον σπουδήν· ἵνα δὲ ζηλωτὴς, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἔσχε λόγον. Τοιγαροῦν τἀναντία τοῖς προειρημένοις ἀνδράσιν ἐπιτηδεύων, τῆς ἐναντίας ἔτυχε παρὰ πᾶσι δόξης, προβαίνων κατὰ τὴν ἡλικίαν.

citque, vt pro infestis hostibus, paratos ad omnia adiutores deinceps illos haberet. Quid Alexander? nam et hic, postquam eo creuit ipsius adversus Thebanos ira, vt cultoribus ipsis sub corona venditis, vrbem funditus euerteret: pietatis tamen erga deos cum illa caperetur non est oblitus; sed summo studio cavit, ne vel imprudentia deum aedes, aut quaecumque alia sacra loca violarentur. qui etiam in expeditione Asiatica, quam suscepit, vt immania Persarum facta aduersus Graecos vlcisceretur, ab hominibus ille quidem pares sceleribus ipsorum poenas conatus est exigere: ceterum a locis omnibus quae diis dedicata erant, vim abstinuit: quantumuis Persae hoc potissimum iniuriae genere per Graeciam saeuissent. Haec cogitare assidue Philippum oportebat, ne in imperio magis quam in vitae institutis et magnitudine animi, successorem se illorum virorum atque heredem probaret. ille vero contra, vt de Alexandri quidem et Philippi genere videretur prognatus, plurimum per omnem vitam laborauit; virtutes vero illorum vt aemularetur, ne minimum quidem vmquam curauit. Itaque ergo, qui superiorum principum actionibus factis contrariis repugnaret, contrariam apud homines famam natu iam grandior inuenit.

11. Ὧν

11. Ὧν ἦν ἓν καὶ τὸ τότε πραχθέν. τοῖς γὰρ Αἰτωλῶν ἀσεβήμασι συνεξαμαρτάνων διὰ τὸν θυμὸν, καὶ κακῷ κακὸν ἰώμενος, οὐδὲν ᾤετο ποιεῖν ἄτοπον. καὶ Σκόπᾳ μὲν καὶ Δοριμάχῳ παρ' ἕκαστον εἰς ἀσέλγειαν καὶ παρανομίαν ὠνείδιζε, τὴν ἐν Δωδώνῃ καὶ Δίῳ προφερόμενος ἀσέβειαν εἰς τὸ θεῖον· αὐτὸς δὲ παραπλήσια ποιῶν, οὐκ ᾤετο τῆς ὁμοίας ἐκείνοις τεύξεσθαι δόξης παρὰ τοῖς ἀκούουσι. τὸ μὲν γὰρ παραιρεῖσθαι τῶν πολεμίων καὶ καταφθείρειν φρούρια, λιμένας, πόλεις, ἄνδρας, ναῦς, καρποὺς, τἄλλα τὰ τούτοις παραπλήσια, δι' ὧν τοὺς μὲν ὑπεναντίους ἀσθενεστέρους ἄν τις ποιήσαι, τὰ δὲ σφέτερα πράγματα, καὶ τὰς ἐπιβολὰς δυναμικωτέρας· ταῦτα μὲν ἀναγκάζουσιν οἱ τοῦ πολέμου νόμοι, καὶ τὰ τούτου δίκαια δρᾶν· τὰ δὲ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα, μηδ' ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον; οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσι, ἀλλὰ συστώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἐναντίοις τοὺς

11. Eiusmodi vnum fuit, quod tunc accidit. immanibus namque Aetolorum ſceleribus paria delinquens prae ira, et malum malo quod aiunt, ſanans, nihil peccari a ſe exiſtimabat. et qui propter admiſſa Dodonae ac Dii facinora in deorum contumeliam, Scopae ac Dorimacho contaminatam omni ſcelere vitam ſubinde obiiciebat: quum eadem ipſe faceret, non cogitabat ſimilem ſe quoque ignominiam apud eos manere, qui rem fando acciperent. Nam munitiones quidem hoſtium, portus, vrbes, viros, naues, fructus, et hoc genus alia occupare aut perdere, vt eo pacto res inimicorum atterantur, propriae adaugeantur, et ad exitum conſilia facilius perducantur; ad haec inquam omnia leges et iura belli nos cogunt: at quae tuis nihil commodatura ſunt, neque autem hoſtibus vlla in re, ad praeſens certe bellum quod attinet, incommodatura: ea nullo bono ire perditum, et templa, ſtatuas, atque his ſimilia ornamenta omnia delere; quis neget opus id eſſe hominis et moribus et ira furentis? Bonorum ſiquidem virorum officium eſt, cum nec bonis eo animo bellum gerere, non vt illos perdant, atque exſtinguant: ſed vt, quae illi deliquerint, curent emendanda atque ſarcienda; neque vt innoxias eadem cum noxiis poena inuoluant: verum vt ipſos etiam, ſi forte, ſontes, vna

δοκοῦντας

δοκοῦντας ἀδικεῖν. Τυράννου μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ, τὸ κακῶς ποιοῦντα τῷ φόβῳ δεσπόζειν ἀκουσίως, μισούμενον καὶ μισοῦντα τοὺς ὑποταττομένους· βασιλέως δὲ, τὸ πάντας εὖ ποιοῦντα διὰ τὴν εὐεργετίαν καὶ φιλανθρωπίαν ἀγαπώμενον, ἑκόντων ἡγεῖσθαι καὶ προστατεῖν. Μάλιστα δ' ἂν τις καταμάθοι τὴν ἁμαρτίαν τὴν τότε Φιλίππου, λαβὼν πρὸ ὀφθαλμῶν, τίνα διάληψιν εἰκὸς ἦν Αἰτωλοὺς ἔχειν, εἰ τἀναντία τοῖς εἰρημένοις ἔπραξε, καὶ μήτε τὰς στοὰς, μήτε τοὺς ἀνδριάντας διέφθειρε, μήτ' ἄλλο μηδὲν ᾐκίσατο τῶν ἀναθημάτων. Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι τὴν βελτίστην ἂν καὶ φιλανθρωποτάτην· συνειδόντας μὲν αὐτοῖς τὰ περὶ Δῖον καὶ Δωδώνην πεπραγμένα, σαφῶς δὲ γινώσκοντας, ὅτι ὁ Φίλιππος τότε καὶ πρᾶξαι κύριος ἦν, ὃ βουληθείη, καὶ πράξας τὰ δεινότατα, δικαίως ἂν ἐδόκει τοῦτο πεποιηκέναι, τόγε κατ' ἐκείνους μέρος· διὰ δὲ τὴν αὐτοῦ πρᾳότητα καὶ μεγαλοψυχίαν, οὐδὲν εἵλετο τῶν ὁμοίων ἐκείνοις ἐπιτηδεύειν.

cum insontibus salute impertiantur, atque a peste vindicent. Tyranni etenim proprium est, vt scelеste viuendo inuitis per vim ac metum dominetur, subiectis pari iugo exosus, et odio illos habens: regis vero proprium, vt bene de omnibus merendo, dilectus cunctis propter beneficia et humanitatem, volentes imperio suo et consilio regat. Philippus sane quantum eo pacto tum peccauerit, ita facile quis intelligat, si apud se reputet, quid par sit cogitaturos fuisse Aetolos, si contrario modo se gerens, nec porticus nec statuas corrupisset, neque vllum aliud e donariis temerasset. Ego certe existimo Aetolos ipsum pro viro optimo atque humanissimo fuisse habituros: qui quidem et conscientia stimularentur eius immanitatis, qua Dii et Dodonae fuerant vsi: et non dubitarent, Philippum cui facultas iam erat efficiendi quicquid vellet; quemque si vel durissime in eos consuluisset, iure id facere, (ipsorum quidem certe caussa) omnes erant dicturi; pro sua clementia et animi magnitudine nihil ipsis simile voluisse facere.

12. Δῆλον γὰρ ἐκ τούτων, ὡς εἰκὸς ἦν αὐτῶν μὲν καταγινώσκειν, τὸν δὲ Φίλιππον ἀποδέχεσθαι καὶ θαυμάζειν· ὡς βασιλικῶς καὶ μεγαλοψύχως αὐτοῦ χρωμένου τῇ τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβείᾳ, καὶ τῇ πρὸς αὐτοὺς ὀργῇ. Καὶ μήν γε τὸ νικῆσαι τοὺς πολεμίους καλο-

12. Profecto enim simillimum veri est, Aetolos fore se ipsos incusaturos, et Philippum laudaturos atque admiraturos: vt qui regio animo et magno suam aduersus numen pietatem et contra ipsos iram simul ostendisset. Enimuero factis honestis atque iustitia hostes vincere, minor res non est,

καγαθίᾳ

καγαθίᾳ καὶ τοῖς δικαίοις ἐκ ἐλάττω, μείζω δὲ παρέχεται χρείαν τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις κατορθωμάτων. οἱ μὲν γὰρ δι' ἀνάγκην, οἱ δὲ κατὰ προαίρεσιν εἴκεσιν οἱ ληφθέντες. καὶ τὰ μὲν μετὰ μεγάλων ἐλαττωμάτων ποιεῖται τὴν διόρθωσιν· τὰ δὲ χωρὶς βλάβης πρὸς τὸ βέλτιον μετατίθησι τὰς ἁμαρτάνοντας. τὸ δὲ μέγισον, ἐν οἷς μὲν τὸ πλεῖσον ἐςι τῆς πράξεως τῶν ὑποταττομένων· ἐν οἷς δ' αὐτοτελὴς ἡ νίκη γίγνεται τῶν ἡγεμένων. Ἴσως μὲν ἐν ἐκ ἄν τις αὐτῷ τῷ Φιλίππῳ τῶν τότε γενομένων πᾶσαν ἐπιφέροι τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ἡλικίαν· τὸ πλεῖον δὲ τοῖς συνεσι καὶ συμπράττεσι τῶν φίλων, ὧν ἦν Ἄρατος καὶ Δημήτριος ὁ Φάριος. ὑπὲρ ὧν ἐ δυχερὲς ἀποφήνασθαι καὶ μὴ παρόντα τότε, ποτέρε τὴν τοιαύτην εἰκὸς εἶναι συμβελίαν. Χωρὶς γὰρ τῆς κατὰ τὸν ὅλον βίον προαιρέσεως, ἐν ᾗ περὶ μὲν Ἄρατον ἐδὲν ἂν εὑρεθείη προπετές, ἐδὲ ἄκριτον· περὶ δὲ Δημητρίε τἀναντία· καὶ δεῖγμα τῆς προαιρέσεως ἑκατέρων ἐν τοῖς παραπλησίοις ὁμολογεμενον ἔχομεν· ὑπὲρ ἕ λαβόντες τὸν οἰκεῖον καιρὸν, ποιησόμεθα τὴν ἁρμόζεσαν μνήμην.

13. Ὁ δὲ Φίλιππος (ἀπὸ γὰρ τέτων παρεξέβην) ὅσα δυνατὸν ἦν ἄγειν καὶ φέρειν, ἀνα-

imo vero etiam conducibilior, armis parta victoria. hic enim necessitate compulsi; illic sponte cedunt victi. et haec quidem victoria magnis cum damnis ad officium male sanos revocat: illa vero sine detrimento delinquentes in viam rectam sistit. maximum autem illud, quod vbi res armis geritur, pars potissima victoriae opus est militis: quum illud alterum decus eorum totum sit in solidum, qui gerendis negotiis praesunt. Sed merito fortasse aliquis contendat, non omnem culpam eorum quae tum gerebantur, in Philippum ea tempestate adhuc iuuenem, esse conferendam: verum illius partem longe maximam amicis qui cum ipso versabantur, et eorum quae gerebantur adiutores erant, debere adscribi: quorum e numero erant Aratus et Demetrius Pharius. vtrius vero illorum exstitisse hoc consilium existimari debeat, etsi negotiis praesens non interfuit aliquis, haut tamen difficile sit affirmare. Nam praeter totius vitae institutum, in qua nihil vmquam fecisse temere, aut sine exquisito iudicio Aratum inuenias; Demetrium vero omnia e contrario: quo fuerit vterque animo in rebus huiuscemodi, argumento certo et apud omnes indubitato probare possumus: de quo mentionem, prout res posceret, suo loco sumus facturi.

13. Philippus quaecumque agere ferre poterat, auehens, (inde enim sumus digressi;)

λαβὼν,

λαβὼν, ἐκ τοῦ Θερμοῦ προῆγε, ποιούμενος τὴν αὐτὴν ἐπάνοδον, ᾗ καὶ παρεγένετο· προβαλλόμενος μὲν τὴν λείαν εἰς τοὔμπροσθεν, καὶ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων· ἐπὶ δὲ τῆς οὐραγίας ἀπολιπὼν τοὺς Ἀκαρνάνας καὶ τοὺς μισθοφόρους· σπεύδων ὡς τάχιστα διανύσαι τὰς δυσχωρίας, διὰ τὸ προσδοκᾶν τοὺς Αἰτωλοὺς ἐξάψασθαι τῆς οὐραγίας, πιστεύοντας ταῖς ὀχυρότησι τῶν τόπων. ὃ καὶ συνέβη γενέσθαι παρὰ πόδας. οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ προσβεβοηθηκότες, καὶ συνηθροισμένοι σχεδὸν εἰς τρισχιλίους, ἕως μὲν ὁ Φίλιππος ἦν ἐπὶ τῶν μετεώρων, οὐκ ἤγγιζον, ἀλλ' ἔμενον ἔν τισι τόποις ἀδήλοις, Ἀλεξάνδρου τοῦ Τριχωνιέως προεστῶτος αὐτῶν· ἅμα δὲ τῷ κινῆσαι τὴν οὐραγίαν, ἐπέβαλον εὐθέως εἰς τὸ Θέρμον, καὶ προσέκειντο τοῖς ἐσχάτοις. γιγνομένης δὲ ταραχῆς περὶ τὴν οὐραγίαν, ἔτι μᾶλλον ἐκθύμως οἱ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν ἐπέκειντο, καὶ προσέφερον τὰς χεῖρας, πιστεύοντες τοῖς τόποις. ὁ δὲ Φίλιππος προειδὼς τὸ μέλλον, ὑπό τινα λόφον ὑπεστάλκει τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐν τῇ καταβάσει, καὶ τῶν πελταστῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους. ὧν διαναστάντων ἐπὶ τοὺς ἐπικειμένους καὶ προπεπτωκότας τῶν ὑπεναντίων, τοὺς μὲν λοιποὺς τῶν Αἰτωλῶν ἀνοδίᾳ καὶ προτροπάδην συνέβη φυγεῖν, ἑκατὸν δὲ καὶ τριάκοντα πεσεῖν, ἁλῶναι δὲ οὐ πολὺ τούτων ἐλάττους. γενομένου δὲ τοῦ προτερήματος τούτου, ταχέως οἱ περὶ τὴν οὐραγίαν ἐμπρήσαντες τὸ Πάμφιον, καὶ μετ' ἀσφαλείας

Thermo itinere eodem quo duxerat reduxit. Praecedebat agmen praeda cum gravi armatura; in extrema acie Acarnanes et mercenarii relicti fuerant. id autem magno ſtudio rex agebat, vt viarum anguſtiis quam primum ſuperatis, Aetolos anteuerteret, qui exiſtimabantur difficultatibus locorum freti vltimum agmen carpturi. quod et ſtatim factum. Aetoli namque ferendae opis gratia congregati, ad tria ferme millia, ductore Alexandro Trichonienſi; dum quidem in altis montibus erat Macedo, non acceſſerunt; ſed in occultis quibusdam locis ſe tenuerunt: vbi vero poſtrema acies moveri coepit; extemplo illi Thermum inuadere, et noviſſimos infeſtare. quum in vltimis ordinibus tumultus eſſet ortus, eo acrius Aetoli, ingenio locorum freti, inſtare, vrgere, caedere. Sed Philippus futuri prouidus; Illyriorum et ſelectorum e cetratis manu in collem quemdam ſubducta, deſcenſum praetexuerat. quibus repente coortis in perſequentem hoſtem et longe iam progreſſum, occiſis Aetolorum centum et triginta, captis non multo paucioribus, reliqui per cotes inuias effuſa fuga ſaluti ſuae conſuluerunt. qua victoria de hoſte parta, mox qui agmen claudebant Pamphium cremant, et ſine

διελθόντες τὰ στενὰ, συνέμιξαν τοῖς Μακεδόσιν. ὁ δὲ Φίλιππος ἐστρατοπεδευκὼς περὶ τὴν Μετάπαν, ἐνταυθοῖ προσανεδέχετο τοὺς ἀπὸ τῆς οὐραγίας. εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν κατασκάψας τὴν Μετάπαν προῆγε, καὶ παρενέβαλε περὶ τὴν καλουμένην πόλιν, Ἄκρας. τῇ δ' ἑξῆς ἅμα προάγων, ἐπόρθει τὴν χώραν· καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ Κωνώπην ἐπέμεινε τὴν ἐχομένην ἡμέραν. τῇ δ' ἐπιούσῃ πάλιν ἀναζεύξας, ἐποιεῖτο τὴν πορείαν παρὰ τὸν Ἀχελῷον, ἕως ἐπὶ τὸν Στράτον. διαβὰς δὲ τὸν ποταμὸν, ἐπέστησε τὴν δύναμιν ἐκτὸς βέλους, ἀποπειρώμενος τῶν ἔνδον.

14. Ἐπυνθάνετο γὰρ, εἰς τὸν Στράτον συνδεδραμηκέναι τῶν Αἰτωλῶν, πεζοὺς μὲν εἰς τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τετρακοσίους, Κρῆτας δ' εἰς πεντακοσίους. οὐδενὸς δ' ἐπεξιέναι τολμῶντος, αὖθις ἀρξάμενος ἐκίνει τοὺς πρώτους, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὴν Λιμναίαν καὶ τὰς ναῦς. Ἅμα δὲ τῷ τὴν οὐραγίαν παραλλάξαι τὴν πόλιν, τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγοι τῶν Αἰτωλῶν ἱππέων ἐξελθόντες, κατεπείραζον τῶν ἐσχάτων. ἐπεὶ δὲ τό τε τῶν Κρητῶν πλῆθος ἐκ τῆς πόλεως, καί τινες τῶν Αἰτωλικῶν συνῆψαν τοῖς αὐτῶν ἱππεῦσι, γινομένης ὁλοσχερεστέρας συμπλοκῆς, ἠναγκάσθησαν ἐκ μεταβολῆς οἱ περὶ τὴν οὐραγίαν κινδυνεύειν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἀμφοτέρων ἐφάμιλλος ἦν ὁ κίνδυνος· προσβοηθησάντων

diſcrimine ſuperatis ſaucibus, ſeſe cum Macedonibus coniungunt. Philippus poſitis circa Metapam caſtris, nouiſſimum agmen ſuorum eo loci praeſtolabatur. poſtero die vbi Metapam ſolo aequaſſet, ire pergit, et mox circa oppidum, quod Acras nominant, caſtra metatur. inde poſtridie profectus agros in tranſitu deuaſtat: donec ventum eſt Conopen, vbi proximum quievit diem. iterumque eo ex loco die inſecuta vaſis conclamatis, Stratum verſus ſecundum Acheloum amnem iter inſtituit. vbi locato milite extra teli iactum, in tumulo qui vrbi imminebat, oppidanos inde laceſſebat.

14. Audierat Philippus eo concurriſſe ex Aetolis peditum tria millia, equites quadringentos, Cretenſes ad quingentos. quum autem obuiam contra venire nemo auderet, iter inſtitutum repetens, primam aciem progredi iubet, Limnaeam ad naues contendens. Vbi primum qui agmen claudebant vrbem ſunt praetergreſſi, pauci initio equites Aetoli oppido egreſſi vltimos carpere; mox progreſſis pariter extra muros Cretenſibus, nonnullis etiam Aetolis equitatui ſuo ſe adiungentibus, orto maiore certamine, coacti ſunt qui in vltimo erant agmine, fronte verſa dimicare. et principio quidem aequo vtrimque Marte pugnabatur: vbi vero mercenariis qui a Philippo ſtabant,

δὲ τοῖς

δὲ τοῖς παρὰ τȣ Φιλίππȣ μισθοφόροις τῶν Ἰλλυριῶν, ἐνέκλιναν καὶ σποράδην ἔφευγον οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς καὶ μισθοφόροι. καὶ τὸ μὲν πολὺ μέρος αὐτῶν ἕως εἰς τὰς πύλας, καὶ πρὸς τὰ τείχη, συνεδίωξαν οἱ παρὰ τȣ βασιλέως, κατέβαλον δ᾽ εἰς ἑκατόν. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς χρείας, λοιπὸν οἱ μὲν ἐκ τῆς πόλεως τὴν ἡσυχίαν ἦγον· οἱ δ᾽ ἀπὸ τῆς ȣραγίας ἀσφαλῶς συνῆψαν πρὸς τὸ στρατόπεδον καὶ τὰς ναῦς. ὁ δὲ Φίλιππος καταστρατοπεδεύσας ἐν ὥρᾳ, τοῖς θεοῖς ἔθυεν εὐχαριστήρια τῆς γεγενημένης αὐτῷ περὶ τὴν ἐπιβολὴν εὐροίας. Ἅμα δὲ καὶ τȣς ἡγεμόνας ἐκάλει, βȣλόμενος ἑστιᾶσαι πάντας. Ἐδόκει γὰρ εἰς τόπȣς αὐτὸν δεδωκέναι παραβόλȣς, καὶ τοιȣ́τȣς, εἰς ȣ̔̀ς ȣ̓δεὶς ἐτόλμησε πρότερον στρατοπέδῳ παρεμβαλεῖν. ὁ δὲ ȣ̓ μόνον ἐνέβαλε μετὰ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ πᾶν, ὃ προέθετο, συντελεσάμενος, ἀσφαλῶς ἐποιήσατο τὴν ἐπάνοδον. δι᾽ ἃ περιχαρὴς ὢν αὐτὸς μὲν ἐγίνετο περὶ τὴν τῶν ἡγεμόνων ὑποδοχήν. οἱ δὲ περὶ τὸν Μεγαλέαν καὶ Λεόντιον, δυσχερῶς ἔφερον τὴν γεγενημένην ἐπιτυχίαν τȣ βασιλέως, ὡς ἂν διατεταγμένοι μὲν πρὸς τὸν Ἀπελλῆ, πάσαις μὲν ἐμποδιεῖν ταῖς ἐπιβολαῖς αὐτȣ. μὴ δυνάμενοι δὲ τȣ̃το ποιεῖν, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων αὐτοῖς κατὰ τȣ̓ναντίον προχωρȣ́ντων· ἀθυμȣ̃ντες μὲν, ἀλλ᾽ ἧκον γε πρὸς τὸ δεῖπνον.

15. Ἦσαν μὲν ȣ̃ν εὐθέως ἐν ὑπονοίᾳ τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις,

auxilium ferri coepit ab Illyriis, inclinata acies Aetolorum eſt; equitibus ac mercenariis paſſim fugam arripientibus. at regii vſque ad portas et moenia ipſa fugientes perſecuti, ad centum occiderunt. Ab hoc praelio, quum de cetero iam oppidani quieſcerent, nouiſſima regii exercitus acies ad caſtra et ad naues tuto peruenit. Ibi tempeſtiue metatus caſtra rex, diis rem diuinam fecit, et pro felici expeditionis ſuae exitu laudes grateſque illis egit. ſimul duces vocat, et conuiuio omnes accipit. Erat namque hominum opinio, Philippum in deſperata quaedam loca temere praecipitaſſe, quo ante ipſum nemo auſus eſſet mortalium cum exercitu accedere. ipſe tamen non ſolum eo copias ſuas adduxerat, verum etiam omnibus quae deſtinauerat confectis, tuto inde ſe receperat. propterea gaudio ipſe exultans, ducibus ſuis epulas dabat. Megaleas vero et Leontius laetis Philippi rebus dolebant: vt qui Apelli recepiſſent, conatus ſe illius modis omnibus eſſe impedituros, quod quia efficere non poterant; imo contra, ex animi ſententia cuncta regi proueniebant; moerentes illi quidem, ſed tamen venerunt.

15. Ibi tum confeſtim regi ceterisque oborta ſuſpicio eſt,

ἄλλοις, οὐχ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς χαίροντες ἐπὶ τοῖς γεγονόσι. προβαίνοντος δὲ τοῦ πότου, κἄπειτα γινομένης ἀκαιρίας καὶ πολυποσίας, ἀναγκασθέντες συμπεριφέρεσθαι, ταχέως ἐξεθεάτρισαν αὐτούς. ἀφθείσης γὰρ τῆς συνουσίας, ὑπό τε τῆς μέθης καὶ τῆς ἀλογιςίας ἐλαυνόμενοι, περιῄεσαν ζητοῦντες τὸν Ἄρατον. συμμίξαντες δὲ κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῷ, τὸ μὲν πρῶτον ἐλοιδόρουν· μετὰ δὲ βάλλειν ἐνεχείρησαν τοῖς λίθοις. προσβοηθούντων δὲ πλειόνων ἀμφοτέροις, θόρυβος ἦν καὶ κίνημα κατὰ τὴν παρεμβολήν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούων τῆς κραυγῆς, ἐξαπέςειλε τοὺς ἐπιγνωσομένους, καὶ διαλύσοντας τὴν ταραχήν. ὁ μὲν οὖν Ἄρατος, παραγενομένων τούτων, εἰπὼν τὰ γεγονότα, καὶ μάρτυρας παραχόμενος τοὺς συμπαρόντας, ἀπηλλάττετο τῆς κακουχίας ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνήν. ὁ δὲ Λεόντιος ἀλόγως πως κατὰ τὸν θόρυβον ἀπέῤῥευσε. τὸν δὲ Μεγαλέα καὶ Κρίνωνα μεταπεμψάμενος ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ συνῆκε τὸ γεγονὸς, ἐπετίμα πικρῶς. οἱ δ' οὐχ οἷον συνεςάλησαν, ἀλλ' ἐπεμέτρησαν φάσκοντες, οὐδὲ λήξειν τῆς προθέσεως, ἕως ἂν τὸν μισθὸν ἐπιθῶσι τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον. ὁ δὲ βασιλεὺς ὀργισθεὶς ἐπὶ τῷ ῥηθέντι, παραχρῆμα πρὸς εἴκοσι τάλαντα κατεγγυήσας, ἐκέλευσεν αὐτοὺς εἰς φυλακὴν ἀπαγαγεῖν.

rerum ſucceſſu non pariter cum reliquis ipſos gaudere. mox vero compotatione protracta, quando iam plane tempeſtiuum erat conuiuium et pocula feruebant, coacti Megaleas et Leontius idem cum ceteris facere, ilicet interiora animorum ſuorum ipſi publicarunt. nam vbi vehementius potatio atque inuitatio incaluiſſet, mente ex ebrietate alienata, Aratum quaerentes huc illuc circumcurſant. et quum in reditu a coena in eum forte incidiſſent, dicta primo in illum iacere, deinde etiam lapidibus inceſſere. mox ab vtraque parte multis ad clamorem pro ferenda ope accurrentibus, tumultus quidam et motus in caſtris eſt excitatus. Rex vt clamantes audit, viſum quid rei ſit, certos homines mittit; et vt tumultum iidem ſedarent. Quibus poſtquam rem omnem vti geſta fuerat Aratus expoſuit, et cunctorum qui aderant teſtimoniis confirmauit, e turba et vexatione in ſuum tabernaculum ſe recepit. Leontius quoque neſcio quo modo inter tumultuantium ſtrepitum dilabitur. Rex accitis Megalea et Crinone, et quae acciderant cognitis, acerbe illos increpat. qui adeo non ſubmiſerunt ſe in humilitatem reorum, vt contumeliam inſuper adiicerent, dicerentque, non prius ſe ab incepto deſtituros, quam meritas ab Arato poenas exegiſſent. qua voce rex irritatus, e veſtigio exacta ab iis ſatisdatione, talenta viginti multae nomine ſolutum iri, in carcerem coniici eos iubet.

16. Τῇ δ'

16. Τῇ δ' ἐπαύριον ἀνακαλεσάμενος τὸν Ἄρατον, παρεκάλει θαῤῥεῖν, ὅτι ποιήσεται τὴν ἐνδεχομένην ἐπιστροφὴν τοῦ πράγματος. ὁ δὲ Λεόντιος συνεὶς τὰ περὶ τὸν Μεγαλέαν, ἧκε πρὸς τὴν σκηνὴν μετά τινων πελταστῶν· πεπεισμένος, καταπλήξεσθαι διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ ταχέως εἰς μετάνοιαν ἄξειν τὸν βασιλέα. Συντυχὼν δ' αὐτῷ προσεπυνθάνετο, τίς ἐτόλμησεν ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας τῷ Μεγαλέᾳ; καὶ τίς εἰς τὴν φυλακὴν ἀπαγαγεῖν; τοῦ δὲ βασιλέως ὑποστατικῶς αὐτὸν φήσαντος συντεταχέναι, καταπλαγεὶς ὁ Λεόντιος, καί τι προσανοιμώξας, ἀπῄει τεθυμωμένος. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναχθεὶς παντὶ τῷ στόλῳ, καὶ διάρας τὸν κόλπον, ὡς θᾶττον εἰς τὴν Λευκάδα καθωρμίσθη· τοῖς μὲν ἐπὶ τῆς τῶν λαφύρων οἰκονομίας τεταγμένοις, περὶ ταῦτα συνέταξε γινομένοις μὴ καθυστερεῖν· αὐτὸς δὲ συναγαγὼν τοὺς φίλους, ἀπέδωκε κρίσιν τοῖς περὶ τὸν Μεγαλέαν. Τοῦ δ' Ἀράτου κατηγορήσαντος ἀνέκαθεν τὰ πεπραγμένα τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον, καὶ διελθόντος τὴν γενομένην ὑπ' αὐτῶν ἐναργῆ σφαγὴν, ἣν ἐποιήσαντο μετὰ τὸν Ἀντιγόνου χωρισμὸν, καὶ τὰς πρὸς Ἀπελλῆν συνθήκας· ἔτι δὲ τὸν περὶ τοὺς Παλαιεῖς ἐμποδισμὸν, καὶ πάντα ταῦτα μετ' ἀποδείξεως ἐνδεικνυμένου καὶ μαρτύρων, οὐ δυνάμενοι πρὸς οὐδὲν ἀντιλέγειν οἱ περὶ τὸν Μεγαλέαν, κατεκρίθησαν ὁμοθυ-

16. Die insequenti Aratum ad se arcessitum bono animo esse iubet: sibi enim, quantae par sit, curae negotium hoc futurum. Leontius de Megaleae casu factus certior, cum cetratorum manu ad regem venit: ratus facile se propter aetatem terrorem illi incussurum, et ad mutandam sententiam compulsurum. Is regem alloquens, vltro quaerere ab illo sustinuit, quisnam Megaleae manus iniicere, atque in carcerem compingere esset ausus? Rege vero constanter ac fidenter respondente, suo id factum esse iussu: territus Leontius, ac nonnihil etiam suspirans, plenus irae discessit. mox cum vniuersa classe profectus Macedo, sinu traiecto, breui ad Leucadem appulit: vbi quum praedae administrandae praefectos negotium accelerare iussisset: ipse coactis ad concilium amicis, de caussa Megaleae cognitionem instituit. In eo consessu omnium criminum quae inde a principio patrauerant Megaleas et qui cum eo sentiebant, Aratus illos accusauit. qui etiam caedem post discessum Antigoni manifesto ab his factam in medium attulit: nec non coniurationem cum Apelle initam: postremo regiis conatibus oblata in Palaeensium obsidione impedimenta. quorum omnium quia certa argumenta et testimonia idonea Aratus afferebat; Megaleas et socii quid aduersus obiecta responderent, nihil habebant: ideo-

 μαδὸν

μαδὸν ὑπὸ τῶν Φίλων. καὶ ὁ Κρίνων μὲν ἔμεινεν ἐν τῇ Φυλακῇ· τὸν δὲ Μεγαλέαν Λεόντιος ἀνεδέξατο τῶν χρημάτων. ἡ μὲν ἦν περὶ τὸν Ἀπελλῆ καὶ τὸν Λεόντιον πρᾶξις ἐν τούτοις ἦν, παλίντροπον λαμβάνουσα τὴν προκοπὴν ταῖς ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν ἐλπίσιν. Ἔδοξαν μὲν γὰρ καταπληξάμενοι τὸν Ἄρατον, καὶ μονώσαντες τὸν Φίλιππον, ποιήσειν, ὅ τι ἂν αὐτοῖς δοκῇ συμφέρειν. ἀπέβη δὲ τούτων τἀναντία.

17. Κατὰ δὲ τοὺς προειρημένους καιροὺς, Λυκοῦργος ἐκ μὲν τῆς Μεσσηνίας, οὐδὲν ἄξιον λόγου πράξας, ἐπανῆλθε· μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ὁρμήσας ἐκ Λακεδαίμονος, κατελάβετο τὴν τῶν * Ἐλεατῶν πόλιν. τῶν δὲ σωμάτων ἀποχωρησάντων εἰς τὴν ἄκραν, ἐπεβάλετο πολιορκεῖν ταύτην. οὐδαμῶς δὲ δυνάμενος ἀνύειν οὐδὲν, αὖθις ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Σπάρτην. οἱ δ' ἐκ τῆς Ἤλιδος καταδραμόντες τὴν Δυμαίαν, καὶ τοὺς βοηθήσοντας τῶν ἱππέων εἰς ἐνέδραν ἐπαγαγόμενοι, ῥᾳδίως ἐτρέψαντο. καὶ τῶν μὲν Γαλατικῶν οὐκ ὀλίγους κατέβαλον, τῶν δὲ πολιτικῶν αἰχμαλώτους ἔλαβον, Πολυμήδην τε τὸν Αἰγιέα, καὶ Δυμαίους, Ἀγησίπολιν καὶ Μεγακλέα. Δορίμαχος δὲ τὴν μὲν πρώτην ἔξοδον ἐποιήσατο μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, πεπεισμένος, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, αὐτὸν μὲν ἀσφαλῶς κατασυρεῖν τὴν Θετταλίαν, τὸν δὲ Φίλιππον ἀνασπάσειν ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς Πα-

que omnium qui aderant consentientibus suffragiis sunt damnati. Crinon in carcere est detentus. pro Megaleae dicta multa Leontius sponsorem se obtulit. Hic fuit successus illius proditionis quam Apelles et Leontius instituerant: spei per initia ab eis conceptae plane in exitu contrarius. Sperauerant enim, territo fugatoque Arato, regem in solitudine amicorum derelictum, pro sua libidine se recturos. quod consilium in alia omnia ipsis vertit.

17. Per idem tempus Lycurgus nullo operae pretio facto a Messenia domum reduxit: deinde iterum Lacedaemone profectus, Tegeatarum vrbem occupat. et quoniam quicquid erat hominum in arcem confugerat, obsidionem huius aggreditur. sed quum nihil promoueret, atque omnia eius incepta caderent irrita, Spartam redire est coactus. Elei vero in Dymaeorum fines assiduas incursiones faciendo, equites qui ad obsistendum occurrerant, in locum insidiarum adductos, non magno conatu fugant. desiderati sunt e Gallorum turmis nonnulli; ex oppidanis quidam capti: item Polymedes Aegiensis, et Agesipolis ac Megacles Dymaei. Dorimachus initio cum ad bellum gerendum copias Aetolorum educeret, pro certo habebat, sicut ante diximus, se Thessaliam impune deuastantem, ab obsidione Palaeensium regem esse reuocaturum. sed

λαιεῖς

λαιεῖς πολιορκίας. εὑρὼν δὲ τὰς περὶ τὸν Χρυσόγονον καὶ Πατραῖον ἑτοίμους ἐν Θετταλίᾳ πρὸς τὸ διακινδυνεύειν, εἰς μὲν τὸ πεδίον οὐκ ἐθάῤῥει καταβαίνειν, ἐν δὲ ταῖς παρωρείαις προσανέχων, διῆγε. προσπεσούσης δ' αὐτῷ τῆς τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν Αἰτωλίαν εἰσβολῆς, ἀφέμενος τῶν κατὰ Θετταλίαν, ἐβοήθει τούτοις κατὰ σπουδήν. καταλαβὼν δ' ἀπηλλαγμένους ἐκ τῆς Αἰτωλίας τοὺς Μακεδόνας, οὗτος μὲν ὑπελείπετο καὶ καθυστέρει πάντων. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναχθεὶς ἐκ τῆς Λευκάδος καὶ πορθήσας ἐν παράπλῳ τὴν τῶν Ὑανθέων χώραν, κατῆρε μετὰ τοῦ στόλου παντὸς εἰς Κόρινθον. ὁρμίσας δὲ τὰς νῆας ἐν τῷ Λεχαίῳ, τήν τε δύναμιν ἐξεβίβαζε, καὶ τοὺς γραμματοφόρους διαπέστελλε πρὸς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ συμμαχίδας πόλεις, δηλῶν τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ δεήσει πάντας μετὰ τῶν ὅπλων κοιταίους ἐν τῇ τῶν Τεγεατῶν γίνεσθαι πόλει.

18. Ταῦτα δὲ διαταξάμενος, καὶ μείνας οὐδένα χρόνον ἐν τῇ Κορίνθῳ, παρήγγειλε τοῖς Μακεδόσιν ἀναζυγήν. ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν δι' Ἄργους, ἧκε δευτεραῖος εἰς Τέγεαν. προσαναλαβὼν δὲ τοὺς ἠθροισμένους τῶν Ἀχαιῶν, προῆγε διὰ τῆς ὀρεινῆς, σπουδάζων λαθεῖν τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐμβαλὼν εἰς τὴν χώραν. περιελθὼν δὲ ταῖς ἐρημίαις τεταρταῖος, ἐπέβαλε τοῖς καταντικρὺ τῆς πόλεως λόφοις, καὶ παρῄει δεξιὸν ἔχων τὸ Μενελάϊον ἐπ' αὐτὰς τὰς Ἀμύκλας. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι θεω-

quum in Theſſalia Chryſogonum et Patraeum ad dimicandum paratos offendiſſet, non auſus in campos deſcendere, ſub montium radices ſuccedens, ibi ſe continebat. poſtea certior factus impreſſionis Macedonum in Aetoliam, omiſſa Theſſalia, ad ferendum patriae auxilium accurrit. qui tamen prius quam veniret, Macedones Aetolia iam exceſſerant. ita iſte tardius ſemper occurrens, fruſtra vbique erat. At rex Leucade conſcenſis nauibus, populatus in tranſitu Hyanthenſium agrum, cum vniverſa claſſe, Corinthum appulit: ſubductisque nauibus in Lechaeum portum, et milite in terram expoſito, ad ſocias Peloponneſi vrbes tabellarios in omnem partem cum literis mittit, diem edicens, qua die in Tegeatarum vrbe cum armis manere ipſos volebat.

18. His ita ordinatis nulla amplius mora Corinthi facta, vaſis conclamatis, per Argos iter faciens, alteris caſtris Tegeam peruenit. aſſumtaque ibi manu Achaeorum quae parata erat, cupiens Lacedaemoniorum agrum nec cogitantibus ipſis inuadere, per montana agmen duxit. quarto die circumducto per loca ſola exercitu, adſitos e regione vrbis colles conſcendit: habensque ad dextram Menelaium, ad Amyclas ipſas peruenit. Lacedaemonii, cum ex vrbe prae-

ρῶντες ἐκ τῆς πόλεως παράγουσαν τὴν δύναμιν, ἐκπλαγεῖς ἐγένοντο καὶ περίφοβοι, θαυμάζοντες τὸ συμβαῖνον. ἀκμὴν γὰρ ταῖς διανοίαις ἦσαν μετέωροι ἐκ τῶν προσπιπτόντων ὑπὸ τοῦ Φιλίππου περὶ τὴν καταφθορὰν τοῦ Θέρμου, καὶ καθόλου ταῖς ἐν Αἰτωλίᾳ πράξεσι. καί τις ἐνεπεπτώκει θροῦς παρ' αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ τὸν Λυκοῦργον ἐκπέμπειν βοηθήσοντα τοῖς Αἰτωλοῖς· ὑπὲρ δὲ τοῦ τὸ δεινὸν ἥξειν ἐπὶ σφᾶς οὕτως ὀξέως ἐκ τοῦ τηλικούτου διαστήματος, οὐδεὶς διενόει τότε παράπαν αὐτῶν οὐδείς· ἅτε καὶ τῆς ἡλικίας ἐχούσης ἀκμὴν εὐκαταφρόνητόν τι τῆς τοῦ βασιλέως. διὸ καὶ παρὰ δόξαν αὐτοῖς τῶν πραγμάτων συγκυρούντων, εἰκότως ἦσαν ἐκπλαγεῖς. ὁ γὰρ Φίλιππος τολμηρότερον καὶ πρακτικώτερον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν χρώμενος ταῖς ἐπιβολαῖς, εἰς ἀπορίαν καὶ δυσχρηστίαν ἅπαντας ἦγε τοὺς πολεμίους. Ἀναχθεὶς γὰρ ἐκ μέσης Αἰτωλίας, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, καὶ διανύσας ἐν νυκτὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, εἰς Λευκάδα κατῆρε. δύο δὲ μείνας ἡμέρας ἐνταῦθα, τῇ τρίτῃ ποιησάμενος ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν τὸν ἀνάπλουν, δευτεραῖος προσθήσας ἅμα τὴν τῶν Αἰτωλῶν παραλίαν, ἐν Λεχαίῳ καθωρμίσθη. μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ τὸ συνεχὲς ποιούμενος τὰς πορείας, ἑβδομαῖος ἐπέβαλε τοῖς ὑπὲρ τὴν πόλιν κειμένοις παρὰ τὸ Μενελάϊον λόφοις. ὥστε τοὺς πλείστους, ὁρῶντας τὸ γεγονὸς, μὴ πιστεύειν τοῖς συμβαίνουσιν. οἱ μὲν

tereuntes copias cernerent, stupore ac metu defixi, mirari. nam propter nuntium de clade Thermiorum, et ceteris rebus in Aetolia a Philippo gestis, suspensos admodum animos futuri exspectatione habebant. Enimuero rumusculus aliquid apud eos fuerat auditus, de mittendo Lycurgo qui Aetolis auxilium ferret. quod autem tam cito, e spatio tam longinquo, transiturum ad ipsos esset periculum, ne venerat quidem in mentem cuiquam omnino Spartanorum. quum praesertim ea rex aetate esset, quae adprime contemtui est obnoxia. quamobrem adeo praeter ipsorum spem rebus euenientibus, non sine caussa commoti perturbatique erant. Philippus namque et audacia et solertia maiore quam pro aetate consilia sua regens, ingentem animis hostium omnium suorum sollicitudinem atque fluctuationem iniiciebat. Etenim e media Aetolia, sicut paullo ante dicebam, profectus, et sinu Ambracio per noctem traiecto, Leucadem peruenerat: vbi mora bidui facta, tertio die sub lucem primam profectus, altero populatus obiter Aetoliae quam praeteruehebatur oram, Lechaeum peruenit. deinde continuato itinere, colles qui ad Menelaium Spartae imminent, septimis castris attigit. Vt multi quum cernerent qua celeritate res gereret, vix crederent quod verum erat. La-

οὖν Λακεδαιμόνιοι περιδεεῖς γεγονότες διὰ τὸ παράδοξον, ἠπόρουν, καὶ δυσχερῶς διέκειντο πρὸς τὸ παρόν.

19. Ὁ δὲ Φίλιππος, τῇ μὲν πρώτῃ κατεστρατοπέδευσε περὶ τὰς Ἀμύκλας. Αἱ δ' Ἀμύκλαι καλούμεναι, τόπος ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς χώρας καλλιδενδρότατος, καὶ καλλικαρπότατος, ἀπέχει δὲ τῆς Λακεδαίμονος ὡς εἴκοσι στάδια. ὑπάρχει δὲ καὶ τέμενος Ἀπόλλωνος ἐν αὐτῷ σχεδὸν ἐπιφανέστατον τῶν κατὰ τὴν Λακωνικὴν ἱερῶν. Κεῖται δὲ τῆς πόλεως ἐν τοῖς πρὸς θάλατταν κεκλιμένοις μέρεσι. Τῇ δ' ἐπιούσῃ πορθῶν ἅμα τὴν χώραν, εἰς τὸν Πύρρου καλούμενον κατέβη χάρακα. δύο δὲ τὰς ἑξῆς ἡμέρας ἐπιδραμὼν καὶ δῃώσας τοὺς σύνεγγυς τόπους, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸ Κάρνιον. ὅθεν ὁρμήσας, ἦγε πρὸς Ἀσίνην· καὶ ποιησάμενος προσβολὰς, οὐδὲν δὲ τῶν προὔργου περαίνων, ἀνέζευξε. καὶ τὸ λοιπὸν ἐπιπορευόμενος, ἔφθειρε τὴν χώραν πᾶσαν, τὴν ἐπὶ τὸ Κρητικὸν πέλαγος τετραμμένην ἕως Ταινάρου. μεταβαλόμενος δ' αὖθις, ἐποιεῖτο τὴν πορείαν παρὰ τὸν ναύσταθμον τῶν Λακεδαιμονίων, ὃ καλεῖται μὲν Γύθιον, ἔχει δ' ἀσφαλῆ λιμένα· τῆς δὲ πόλεως ἀπέχει τριάκοντα στάδια. τοῦτο δ' ἀπολιπὼν κατὰ πορείαν δεξιὸν, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὴν Ἑλίαν· ἥτις ἐστὶν ὡς πρὸς μέρος θεωρουμένη, πλείστη καὶ καλλίστη χώρα τῆς Λακωνικῆς. ὅθεν ἀφεὶς τὰς προνομὰς, αὐτόν τε τὸν τόπον τοῦτον πάντα κατε-

cedaemonii igitur rei nouitate perterriti, quo se verterent in praesentia, quidue consilii caperent, nesciebant.

19. Philippus ad Amyclas primo die consedit. Quas vocant Amyclas, locus est, stadia circiter viginti distans ab vrbe Sparta; qua praestantium arborum numero, qua fructuum optimorum copia, ante omnes alios excellens. habet et Apollinis aedem, ferme cuncta totius Laconicae templa celebritate vincentem. Sitae autem sunt Amyclae ad eam partem vrbis quae vergit ad mare. Postero die dum agrum populatur, ad castra quae vocant Pyrrhi, deuenit. quumque per continuum biduum loca vicina deuastasset, ad Carnium castris locum coepit. inde Asinam duxit; conatusque illud oppidum capere frustra fuit. motis itaque signis per omnem agrum qui Creticum mare spectat, Taenarum vsque infesto agmine populabundus iuit. conuerso deinde itinere ad Lacedaemoniorum nauale flexit, quod Gythium vocant, vbi portus est tutus, distatque is locus millia passuum ab vrbe tria et septingentos quinquaginta. mox relicto ad dextram Gythio circa Eliam consedit. agri Laconici portio haec quaedam est, omnium eius partium et maxima et pulcherrima. inde pabulatum dimisso milite, totum hunc locum omni clade belli affecit, et fruges fructus-

πυρπόλει, καὶ διέφθειρε τοὺς ἐν αὐτῷ καρπούς. ἀφικνεῖτο δὲ ταῖς προνομαῖς καὶ πρὸς Ἀκρίας καὶ Λεύκας, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν Βοιῶν χώραν.

20. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι κομισάμενοι τὰ γράμματα τὰ παρὰ τοῦ Φιλίππου τὰ περὶ τῆς στρατείας, τῇ μὲν ὁρμῇ τῶν ἄλλων οὐκ ἐλείποντο συμμάχων, ἀλλὰ τὴν ἔξοδον ἐποιήσαντο μετὰ σπουδῆς, καὶ τοὺς ἀκμαιοτάτους ἄνδρας ἐξέπεμψαν, πεζοὺς μὲν δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ διακοσίους· τῷ δὲ μήκει τῆς ὁδοῦ καθυστερήσαντες τῆς εἰς τὴν Τέγεαν παρουσίας τοῦ Φιλίππου, τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρουν, τί δέον εἴη ποιεῖν. ἀγωνιῶντες δὲ, μὴ δόξωσιν ἐθελοκακεῖν, διὰ τὰς προγεγενημένας περὶ αὐτοὺς ὑποψίας· ὥρμησαν διὰ τῆς Ἀργείας εἰς τὴν Λακωνικὴν, βουλόμενοι συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Φίλιππον. Παραγενόμενοι δὲ πρὸς Γλυμπεῖς χωρίον, ὃ κεῖται περὶ τοὺς ὅρους τῆς Ἀργείας καὶ Λακωνικῆς, πρὸς τοῦτο κατεστρατοπέδευσαν ἀπείρως ἅμα καὶ ῥαθύμως. οὔτε γὰρ τάφρον, οὔτε χάρακα τῇ παρεμβολῇ περιέβαλον, οὔτε τόπον εὐφυῆ περιέβλεψαν· ἀλλὰ τῇ τῶν κατοικούντων τὸ χωρίον εὐνοίᾳ πιστεύοντες, ἀκάκως πρὸ τοῦ τείχους αὐτοῦ παρενέβαλον. ὁ δὲ Λυκοῦργος προσαγγελθείσης αὐτῷ τῆς τῶν Μεσσηνίων παρουσίας, ἀναλαβὼν τοὺς μισθοφόρους, καί τινας τῶν Λακεδαιμονίων, προῆγε, καὶ συνάψας τοῖς τόποις ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν, ἐπέθετο τῇ στρατοπεδείᾳ

que vniuerſos qui in eo erant, corrupit. quin et Acrias vſque et Leucas atque etiam ad Boearum agrum populationibus eſt peruentum.

20. Meſſenii literis a Philippo acceptis de educendo milite; voluntate propenſa illi quidem nemini ſociorum ceſſerunt: ſed ſummo ſtudio expeditionem ſuſceperunt, conſcripto exercitu e lectis militibus peditibus ad bis mille, equitibus ducentis: verum quia propter viae longitudinem Tegeam occurrere ad eam diem, qua illuc Philippus venit, non poterant: quid iam facto eſſet opus, ancipites animi aliquamdiu dubitarunt. veriti autem ne ob praeteritas ſuſpiciones quibus laborauerant, de induſtria viderentur ceſſaſſe per Argiuorum fines Laconicam petere conſtituerunt; coniungi cum Philippo quam primum cupientes. Ad Glympiam autem vt ventum, (id caſtellum eſt in confinio ditionis Argiuorum et Laconum,) caſtra metati ſunt eo loci, et inſcite et negligenter. nam neque opere neque vallo ſe muniuerunt: ac ne locum quidem ſtatiuis idoneum delegerunt; ſed beneuolentiae incolarum confiſi, nihil quicquam mali ſuſpectantes, pro moenibus conſederunt. Lycurgus de aduentu Meſſeniorum factus certior, cum mercenario milite et paucis Lacedaemoniis eo ducit. et quum prima luce Glympiae appropinquaſſet, magna au-

τολμη-

τολμηρῶς. οἱ δὲ Μεσσήνιοι, τἆλλα πάντα κακῶς βουλευσάμενοι, καὶ μάλιστα τὸ προελθεῖν ἐκ Τεγέας, μὴ κατὰ τὸ πλῆθος ἀξιόχρεοι ὑπάρχοντες, μήτε πιστεύοντες ἐμπείροις, παρ' αὐτόν γε τὸν κίνδυνον κατὰ τὴν ἐπίθεσιν, ὅμως τὸ δυνατὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἔλαβον πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν. ἅμα γὰρ τῷ συνιδεῖν ἐπιφαινομένους τοὺς πολεμίους, ἀφέμενοι πάντων, σπουδῇ πρὸς τὸ χωρίον προσέφυγον. διόπερ Λυκοῦργος τῶν μὲν ἵππων ἐγκρατὴς ἐγένετο τῶν πλείστων, καὶ τῆς ἀποσκευῆς· τῶν δ' ἀνδρῶν, ζωγρείᾳ μὲν οὐδενὸς ἐκυρίευσε· τῶν δ' ἱππέων, ὀκτὼ μόνον ἀπέκτεινε. Μεσσήνιοι μὲν οὖν τοιαύτῃ περιπετείᾳ χρησάμενοι, πάλιν δι' Ἄργους εἰς τὴν οἰκείαν ἀπεκομίσθησαν. ὁ δὲ Λυκοῦργος μετεωρισθεὶς ἐπὶ τῷ γεγονότι, παραγενόμενος εἰς τὴν Λακεδαίμονα περὶ παρασκευὴν ἐγίνετο· καὶ συνήδρευε μετὰ τῶν φίλων, ὡς οὐκ ἐάσων τὸν Φίλιππον ἐπανελθεῖν ἐκ τῆς χώρας, ἄνευ κινδύνου καὶ συμπλοκῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκ τῆς Ἐλίας ἀναζεύξας, προῆγε πορθῶν ἅμα τὴν χώραν· καὶ τεταρταῖος αὖθις εἰς τὰς Ἀμύκλας κατῆρε παντὶ τῷ στρατεύματι περὶ μέσον ἡμέρας.

21. Λυκοῦργος δὲ διαταξάμενος περὶ τοῦ μέλλοντος κινδύνου τοῖς ἡγεμόσι καὶ τοῖς φίλοις, αὐτὸς μὲν ἐξελθὼν ἐκ τῆς πόλεως, κατελάβετο τοὺς περὶ τὸ Μενελαΐον τόπους, ἔχων τοὺς πάντας οὐκ ἐλάτ-

dacia Messeniorum castra invadit. illi, qui ceteroquin nihil pro sanis fecerant, maximeque in eo peccauerant, quod pedem Tegea efferre ausi erant, neque idoneum armatorum numerum habentes, neque peritorum consilio vtentes: in ipsa certe pugna adversum inuadentem hostem, saluti suae, quod quidem in ipsis foret, non defuerunt. nam vt primum apparere inimicos nuntiatum est, omnibus relictis impedimentis, ad ipsum castellum curriculo sese receperunt. itaque supellectilis quidem et equorum Lycurgus est potitus: occidit vero, praeter equites octo, ceterorum militum neminem. Messenii hac clade affecti, per Argos patriam repetunt. Lycurgus re bene gesta ferox, vbi Lacedaemonem est reuersus, instruendo bello intentus, concilia cum amicis agitabat: et Philippo exeundi e Laconica potestatem priusquam praelii discrimen subiisset, videbatur non facturus. Rex castris ab Elia motis, populabundus agmen ducere: ita quartis castris Amyclas cum vniuerso exercitu circa meridiem est reuersus.

21. Lacedaemoniorum rex, postquam ducibus amicisque suis necessaria ad futurum certamen praecepisset: educto ex vrbe exercitu, in quo erant ad summum duo armatorum millia, proxima Menelaio lo-

οὐκ ἐλάττους δισχιλίων. τοῖς δ' ἐν τῇ πόλει συνέθετο προσέχειν τὸν νοῦν, ἵν' ὅταν αὐτοῖς αἴρῃ τὸ σύνθημα, σπουδῇ κατὰ πλείους τόπους ἐξαγαγόντες πρὸ τῆς πόλεως τὴν δύναμιν ἐκτάττωσι, βλέπουσαν κατὰ τὸν Εὐρώταν, καθ' ὃν ἐλάχιστον τόπον ἀπέχει τῆς πόλεως ὁ ποταμός. Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν Λυκοῦργον καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν τούτοις ἦν. Ἵνα δὲ μὴ τῶν τόπων ἀγνοουμένων ἀνυπότακτα καὶ κωφὰ γίγνηται τὰ λεγόμενα, συνυποδεικτέον ἂν εἴη τὴν φύσιν καὶ τάξιν αὐτῶν· ὃ δὴ καὶ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν πειρώμεθα ποιεῖν, συνάπτοντες καὶ συνοικειοῦντες ἀεὶ τοὺς ἀγνοουμένους τῶν τόπων τοῖς γνωριζομένοις καὶ παραδιδομένοις. Ἐπεὶ γὰρ τῶν κατὰ πόλεμον κινδύνων τοὺς πλείους καὶ κατὰ γῆν καὶ θάλατταν σφάλλουσιν αἱ τῶν τόπων διαφοραί· βουλόμεθα δὲ πάντας, οὐχ οὕτω τὸ γεγονὸς, ὡς τὸ πῶς ἐγένετο γινώσκειν· οὐ παρολιγωρητέον τῆς τῶν τόπων ὑπογραφῆς, ἐν οὐδ' ὁποίᾳ μὲν τῶν πράξεων, ἥκιστα δ' ἐν ταῖς πολεμικαῖς· οὐδ' ὀκνητέον, ποτὲ μὲν λιμέσι καὶ πελάγεσι καὶ νήσοις συγχρῆσθαι σημείοις, ποτὲ δὲ πάλιν, ἱεροῖς, ὄρεσι, χώραις ἐπωνύμοις· τὸ δὲ τελευταῖον, ταῖς ἐκ τοῦ περιέχοντος διαφοραῖς· ἐπειδὴ κοινότατοι πᾶσιν ἀνθρώποις εἰσὶν αὗται. Μόνως γὰρ οὕτω δυνατὸν εἰς

ca insidet: cum remanentibus in vrbe constituit, vt signum quod daturus ipsis erat, diligenter obseruarent; eoque sublato, militem propere multis simul locis oppido educerent, et qua minimum a Sparta abest amnis, ibi ante ipsam vrbem copias in aciem dirigerent, quae fluuium spectaret. Et Lycurgus quidem ac Lacedaemonii in his tum erant. Sed ne propter memorandorum locorum ignorationem sequens narratio confusa et vaga, atque vt ita dicam, surda existat, faciendum nobis, vt in rebus gestis commemorandis, naturam simul ac situm locorum tradamus. quod quidem vbique in hoc opere facere conamur, vt notis iam locis et in historiis priorum memoratis, ignota connectamus, et communi aliqua nota designemus. Quoniam enim, terra marique res gerentibus plerisque ignorata locorum discrimina et proprietates sunt fraudi: nos autem optamus, omnes vt qui nostra legent, non tantum quid actum fuerit, sed potissimum quomodo quaeque res gesta sit, cognoscant: nulla quidem in parte omittenda nobis est locorum descriptio: nusquam vero minus, quam vbi bellicae actiones explicantur. neque refugere debemus quo minus modo portu aliquo, aut mari, aut insula; modo aliquo templo, monte, aut nomine agri; postremo coeli differentiis (quoniam harum notitia vniuersis mortalibus maxime communis) in gesto-

ἔννοιαν

ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῶν ἀγνοȣμένων τȣ̀ς ἀκȣ́οντας, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν. ἔςι δ' ἡ τῶν τόπων φύσις τοιαύτη, ὑπὲρ ὧν νῦν δὴ ὁ λόγος.

22. Τῆς γὰρ Σπάρτης, τῷ μὲν καθόλȣ σχήματι, περιφερȣ̃ς ὑπαρχȣ́σης, καὶ κειμένης ἐν τόποις ἐπιπέδοις, κατὰ μέρος δὲ περιεχȣ́σης ἐν αὐτῇ διαφόρȣς ἀνωμάλȣς καὶ βȣνώδεις τόπȣς· τȣ̃ δὲ ποταμȣ̃ παραῤῥέοντος ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς μερῶν, ὃς καλεῖται μὲν Εὐρώτας, γίνεται δὲ τὸν πλείω χρόνον ἄβατος διὰ τὸ μέγεθος· συμβαίνει τȣ̀ς βȣνȣ̀ς, ἐφ' ὧν τὸ Μενελάϊόν ἐςι, πέραν μὲν εἶναι τȣ̃ ποταμȣ̃, κεῖσθαι δὲ τῆς πόλεως κατὰ χειμερινὰς ἀνατολὰς, ὄντας τραχεῖς καὶ δυσβάτȣς καὶ διαφερόντως ὑψηλȣ̀ς, ἐπικεῖσθαι δὲ τῷ πρὸς τὴν πόλιν τȣ̃ ποταμȣ̃ διαςήματι κυρίως· δι' ȣ̃ φέρεται μὲν ὁ προειρημένος ποταμὸς παρ' αὐτὴν τὴν τȣ̃ λόφȣ ῥίζαν· ἔςι δ' ȣ̓ πλεῖον τὸ πᾶν διάςημα, τριῶν ἡμιςαδίων. δι' ȣ̃ τὴν ἀνακομιδὴν ἔδει ποιεῖσθαι κατ' ἀνάγκην τὸν Φίλιππον, ἐκ μὲν εὐωνύμων ἔχοντα τὴν πόλιν καὶ τȣ̀ς Λακεδαιμονίȣς ἑτοίμȣς καὶ παρατεταγμένȣς, ἐκ δεξιῶν δὲ τόν τε ποταμὸν καὶ τȣ̀ς περὶ τὸν Λυκȣ̃ργον, ἐπὶ τῶν λόφων ἐφεςῶτας. ἐμεμηχάνηντο δὲ πρὸς τοῖς ὑπάρχȣσι καὶ τοιȣ̃τόν τι οἱ Λακεδαιμόνιοι. φράξαντες γὰρ τὸν ποταμὸν ἄνωθεν, ἐπὶ τὸν μεταξὺ

rum enarratione velut signis vtamur. Hac quippe ratione sola, vt ante diximus, ad eorum locorum cognitionem, quae adhuc ignorantur, perduci lectores queant. Porro locorum, quibus de nunc agimus, huiuscemodi natura est.

22. *Sparta* vrbs, si vniuersam illius figuram spectes, formam habet rotundam; estque in planitie illa quidem sita: sed quae loca aspera nonnulla et tumulos e grumis excelsos continet. hanc ab Ortu praeterlabitur amnis Eurotas; qui per maiorem anni partem, propter aquarum copiam vado transiri non potest. illi autem tumuli quibus impositum est Menelaium, ab altera fluminis sunt ripa, qua vergit vrbs ad hibernum solis ortum: qui quum asperi sint, inaccessi, mirumque in modum alti, plane illi spatio imminent, quod inter vrbem atque Eurotam est interiectum. atque hoc interuallum vniuersum, cum ipso amne, qui per illud iuxta collium radices labitur, vltra stadium vnum cum dimidio nequaquam patet. hac necessario transeundum Philippo fuit in reditu, ita vt vrbem et Lacedaemonios paratos instructosque in acie ad laeuam haberet; ad dextram, tum amnem ipsum, tum Lycurgi copias, quae colles insederant. hoc amplius Lacedaemonii dolum istiusmodi erant commenti. obstructo namque flumine in superiore parte, restagnare

μεταξὺ τόπον τῆς πόλεως καὶ τῶν βουνῶν ἐφῆκαν· οὗ διαβρόχου γενηθέντος, οὐχ οἷον τοὺς ἱππέας, ἀλλ' οὐδ' ἂν τοὺς πεζοὺς δυνατὸν ἦν ἐμβαίνειν. διόπερ ἀπελείπετο παρ' αὐτὴν τὴν παρώρειαν ὑπὸ τοὺς λόφους τὴν δύναμιν ἄγοντας, δυσπαραβοηθήτους καὶ μακροὺς αὐτοὺς ἐν πορείᾳ παραδιδόναι τοῖς πολεμίοις. εἰς ἃ βλέπων ὁ Φίλιππος, καὶ βουλευσάμενος μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, ἀναγκαιότατον ἔκρινε τῶν παρόντων, τὸ τρέψασθαι πρώτους τοὺς περὶ τὸν Λυκοῦργον ἀπὸ τῶν κατὰ Μενελάϊον τόπων. ἀναλαβὼν οὖν τούς τε μισθοφόρους καὶ τοὺς πελταστὰς, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς, προῆγε διαβὰς τὸν ποταμὸν ὡς ἐπὶ τοὺς λόφους. ὁ δὲ Λυκοῦργος συνθεωρῶν τὴν ἐπίνοιαν τοῦ Φιλίππου, τοὺς μὲν μεθ' ἑαυτοῦ στρατιώτας ἡτοίμαζε καὶ παρεκάλει πρὸς τὸν κίνδυνον· τοῖς δὲ ἐν τῇ πόλει σημεῖον ἀνέφηνεν. οὗ γενομένου, παραυτίκα τοὺς πολιτικοὺς, οἷς ἐπιμελὲς ἦν, ἐξῆγον κατὰ τὸ συντεταγμένον πρὸ τοῦ τείχους, ποιοῦντες ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος τοὺς ἱππεῖς.

23. Ὁ δὲ Φίλιππος ἐγγίσας τοῖς περὶ τὸν Λυκοῦργον, τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῖς ἐφῆκε τοὺς μισθοφόρους. ἐξ οὗ καὶ συνέβη τὰς ἀρχὰς ἐπικυδεστέρως ἀγωνίζεσθαι τοὺς παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων· ἅτε καὶ τοῦ καθοπλισμοῦ καὶ τῶν τόπων αὐτοῖς οὐ μικρὰ συμβαλλομένων. ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν πελταστὰς ὁ Φίλιππος ὑπέβαλε τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἐφεδρείας ἔχοντας

aquam in illud quod diximus ſpacium fecerant: vt per locum iam humectum, ne pedites quidem tuto veſtigium figere poſſent, nedum equites. itaque illud vnum ſupererat, vt praeter radices montium et ſub ipſos colles longo et minime ad ſubſidiandum ſibi inuicem apto agmine ductans exercitum, ſeſe ac ſuos rex hoſtium telis exponeret. Haec Philippus animaduertens, nihil magis neceſſarium ex praeſentibus iudicavit, quam vt Lycurgum primo de locis circa Menelaium deturbaret. Itaque mercenariis ſecum aſſumtis, cetratisque, et poſt illos Illyriis, traiecto amne ad colles ducit. Lycurgus Philippi mente cognita, ſuos parare, et ad certamen accendere: ſimul iis qui in vrbe erant, ſignum dare. quod vbi ſublatum eſt in altum, extemplo vrbanarum copiarum duces, ſicut mandatum ipſis fuerat, vrbe illas educunt, et pro moenibus aciem inſtruunt; in cuius dextro cornu equites ſunt locati.

23. Macedo vt proprius Lycurgum eſt ventum, mercenarios ire in hoſtem, et pugnae initium facere iubet. vnde accidit, vt principio certaminis Lacedaemonii, quos et armatura et loci ingenium adiuuabat, ſecundiore fortuna pugnarent: verum vbi cetrati iuſſi ſunt a Philippo primos ſubſequi, et in vſum ſubſidii a tergo illorum ſtare: at-

τας τάξιν, τοῖς δ' Ἰλλυριοῖς ὑπάρας ἐκ πλαγίων ἐποιεῖτο τὴν ἔφοδον· τότε δὴ συνέβη τοὺς μὲν παρὰ τοῦ Φιλίππου μισθοφόρους ἐπαρθέντας τῇ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ πελταστῶν ἐφεδρείᾳ, πολλαπλασίως ἐπιῤῥωσθῆναι πρὸς τὸν κίνδυνον. τοὺς δὲ παρὰ τοῦ Λυκούργου καταπλαγέντας τὴν τῶν βαρέων ὅπλων ἔφοδον ἐκκλίναντας, φυγεῖν. Ἔπεσον μὲν οὖν αὐτῶν εἰς ἑκατὸν, ἑάλωσαν δὲ μικρῷ πλείους· οἱ δὲ λοιποὶ διέφυγον εἰς τὴν πόλιν. ὁ δὲ Λυκοῦργος αὐτὸς ταῖς ἀνοδίαις ὁρμήσας νύκτωρ μετ' ὀλίγων ἐποιήσατο τὴν εἰς πόλιν πάροδον. Φίλιππος δὲ τοὺς μὲν λόφους τοῖς Ἰλλυριοῖς κατελάβετο· τοὺς δ' εὐζώνους ἔχων καὶ πελταστὰς, ἐπανῄει πρὸς τὴν δύναμιν. Ἄρατος δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἄγων ἐκ τῶν Ἀμυκλῶν τὴν φάλαγγα, σύνεγγυς ἦν ἤδη τῆς πόλεως. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διαβὰς τὸν ποταμὸν, ἐφήδρευσε τοῖς εὐζώνοις καὶ πελτασταῖς, ἔτι δὲ τοῖς ἱππεῦσιν, ἕως τὰ βαρέα τῶν ὅπλων ὑπ' αὐτοὺς τοὺς βουνοὺς ἀσφαλῶς διῄει τὰς δυσχωρίας. τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐπιβαλλομένων ἐγχειρεῖν τοῖς ἐφεδρεύουσι τῶν ἱππέων, καὶ γενομένης συμπλοκῆς ὁλοσχερεστέρας, καὶ τῶν πελταστῶν εὐψύχως ἀγωνισαμένων, καὶ περὶ τοῦτον τὸν καιρὸν Φίλιππος ὁμολογούμενον προτέρημα ποιήσας, καὶ συνδιώξας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων ἱππεῖς εἰς τὰς πύλας· μετὰ ταῦτα διαβὰς ἀσφαλῶς τὸν Εὐρώταν, ἀπουράγει τοῖς αὐτοῦ φαλαγγίταις. Ἤδη δὲ τῆς ὥρας

que ipse cum Illyriis a lateribus inimicos coepit inuadere: tum enimuero mercenarii quidem regis, et cetratorum, et Illyriorum praesidio feroces, multis partibus acrius ac fortius in pugnam incumbere. Lycurgeus vero miles ingruentis sibi grauis armaturae metu perculsus, acie inclinata fugae sese mandare. Desiderati sunt ex horum numero fere centum: capti aliquanto plures: reliqui in vrbem fuga se receperunt. Lycurgus ipse noctis silentio per auia Spartam irrupit. Philippus Illyriorum opera colles occupat: ipse cum expedito milite et cetratis ad exercitum reuertitur. Per idem tempus Aratus phalangem Amyclis ducebat: quo ad vrbem iam appropinquante, rex transit flumen; et cum leui armatura cetratisque et equitibus, in subsidiis mansit; donec grauiter armati iuxta colles ipsos angustias viarum sine periculo sunt emensi. conantibus interim oppidanis subsidiarios equites adoriri, magnoque excitato certamine, virtute cetratorum acies sustentatur: adeo vt etiam hac in parte non ancipitem rex victoriam consequeretur: qui fugatis Lacedaemoniorum equitibus ad portas vsque, mox amnem Eurotam sine discrimine transgressus, phalangis suae agmen extremum cogebat. Quum autem serum diei esset, ac de

συναγου-

συναγέσης ἅπαντας, ἀναγκαζόμενος αὐτȣ̃ ϛρατοπεδεύειν περὶ τὴν ἐκ τῶν ϛενῶν ἔξοδον, ἐχρήσατο ϛρατοπεδείᾳ·

24. Κατὰ σύμπτωμα τῶν ἡγȣμένων περιλαβομένων τοιȣ̃τον τόπον, οἷον ȣ̓κ ἂν ἄλλόν τις εὕροι, βȣλόμενος εἰς τὴν χώραν τῆς Λακωνικῆς παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν ποιεῖσθαι τὴν εἰσβολήν. Ἔϛι γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν προειρημένων ϛενῶν, ὅταν ἀπὸ τῆς Τεγέας, ἢ καθόλȣ τῆς μεσογαίȣ παραγενόμενος ἐγγίζῃ τις τῇ Λακεδαίμονι, τόπος ἀπέχων μὲν τῆς πόλεως δύο μάλιϛα ϛαδίȣς, ἐπ' αὐτȣ̃ δὲ κείμενος τȣ̃ ποταμȣ̃. τȣ́τȣ δὲ συμβαίνει τὴν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ποταμὸν βλέπȣσαν πλευρὰν περιέχεσθαι πᾶσαν ἀνόδῳ μεγάλῃ καὶ παντελῶς ἀπροσίτῳ, τὸ δ' ἐπὶ τοῖς κρημνοῖς τȣ́τοις χωρίον, ἐπίπεδόν ἐϛι καὶ γεῶδες καὶ κάθυδρον, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὰς εἰσαγωγὰς καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν δυνάμεων εὐφυῶς κείμενον· ὥϛε τὸν ϛρατοπεδεύσαντα ἐν αὐτῷ καὶ κατασχόντα τὸν ὑπερκείμενον λόφον δοκεῖν ἐν ἀσφαλεῖ ϛρατοπεδεύειν διὰ τὴν παράθεσιν τῆς πόλεως· ϛρατοπεδεύειν δὲ ἐν καλλίϛῳ, κρατȣ̃ντα τῶν τῆς εἰσόδȣ καὶ τῆς διόδȣ ϛενῶν. πλὴν ὅγε Φίλιππος καταϛρατοπεδεύσας ἐν τȣ́τῳ μετ' ἀσφαλείας, τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τὴν μὲν ἀποσκευὴν προαπέϛειλε, τὴν δὲ δύναμιν ἐξέταξεν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις εὐσύνοπτον τοῖς ἐκ τῆς πόλεως. χρόνον μὲν ȣ̓̃ν τινα βραχὺν ἔμεινε. μετὰ δὲ ταῦτα

recipiendo ſe omnes hora admoneret, coactus eo loci conſidere, in ipſo exitu ex illis anguſtiis caſtra eſt metatus.

24. Forte euenit, vt viarum ductores eiusmodi locum ad caſtrametationem caperent, cui ſimilem alium nemo inveniat, habens in animo praeter vrbem ipſam facere in Laconicam impreſſionem. Venientibus namque Tegea, ſiue aliqua alia ex parte mediterraneae regionis in aditu ipſo illarum faucium, cum Spartae iam appropinquas, ad ducentos quinquaginta ab vrbe paſſus, in fluminis ripa locus ille occurrit; cuius latus quod vrbem fluuiumque reſpicit, alto montis iugo prorſusque inacceſſo tegitur. at ſuper iſtis praeruptis cautibus locus conſpicitur planus, terrenus, et aquarum copia abundans, ad inducendum educendumque militem natura factus. vt qui ibi caſtra poſuerit, et imminentem collem ſemel occupauerit, conſediſſe in tuto, (quod ad propinquam quidem vrbem attinet) ſimulque pulcherrimo loco dici queat; aditumque faucium et tranſitum in ſua poteſtate habere. ceterum Philippus poſtquam ibi extra periculum quieuiſſet, poſtero die praemiſſis impedimentis, deducto ad plana exercitu, in oculis oppidanorum aciem inſtruit: et quum pugnandi poteſtatem ad breue tempus inimicis feciſſet, mox

κλίνας

κλίνας ἐπὶ κέρας, ἦγε ποιέμενος τὴν πορείαν, ὡς ἐπὶ Τεγέαν. Συνάψας δὲ τοῖς τόποις, ἐν οἷς Ἀντίγονος καὶ Κλεομένης συνεστήσαντο τὸν κίνδυνον, αὐτὲ κατεστρατοπέδευσε. τῇ δ' ἑξῆς θεασάμενος τὲς τόπες, καὶ θύσας τοῖς θεοῖς ἐφ' ἑκατέρε τῶν λόφων, ὧν ὁ μὲν Ὀλύμπος, ὁ δ' Εὔας καλεῖται, μετὰ ταῦτα προῆγε σεῤῥοποιησάμενος τὴν ἐραγίαν. ἀφικόμενος δ' εἰς Τεγέαν, καὶ λαφυροπωλήσας πᾶσαν τὴν λείαν, καὶ μετὰ ταῦτα ποιησάμενος δι' Ἄργες τὴν πορείαν, ἧκε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Κόρινθον. Παρόντων δὲ καὶ πρεσβευτῶν παρά τε Ῥοδίων καὶ Χίων περὶ διαλύσεως τε πολέμε, χρηματίσας τέτοις, καὶ συνυποκριθεὶς, καὶ φήσας ἕτοιμος εἶναι διαλύεσθαι καὶ νῦν καὶ πάλαι πρὸς Αἰτωλὲς, τέτες μὲν ἐξέπεμπε, διαλέγεσθαι κελεύσας καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς περὶ διαλύσεως. αὐτὸς δὲ καταβὰς εἰς τὸ Λέχαιον, ἐγίνετο περὶ πλεν, ἔχων τινὰς πράξεις ὁλοσχερεστέρας ἐν τοῖς περὶ Φωκίδα τόποις.

25. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τετον οἱ περὶ τὸν Λεόντιον καὶ Μεγαλέαν καὶ Πτολεμαῖον ἔτι πεπεισμένοι καταπλήξεσθαι τὸν Φίλιππον, καὶ λύειν τῷ τοιέτῳ τρόπῳ τὰς προγεγενημένας ἁμαρτίας, ἐνέβαλον λόγες, εἴς τε τὲς πελταςὰς, καὶ τὲς ἐκ τε λεγομένε παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ἀγήματος, ὅτι κινδυνεύεσι μὲν ὑπὲρ πάντων, γίνεται δ' αὐτοῖς ἐδὲν τῶν δικαίων, ἐδὲ κομίζονται

detorquens aciem in alterum cornu, Tegeam agmen ducit. Vt ad id locorum est ventum, vbi Antigonus et Cleomenes aliquando pugnarunt, rex stativa ibi habet: dieque insequenti loca illa contemplatus, post rem diuinam factam in vtriusque collis vertice, quorum alteri Olympo, alteri Euae nomen, postrema acie valide firmata; Tegeam contendere instituit. et quum praedam omnem ibi curasset divendi, itinere per Argos habito, cum vniuerso exercitu Corinthum peruenit. Erant in ea vrbe Rhodiorum et Chiorum legati, de finiendo bello missi. his legationibus operam rex dedit; et simulatione vsus, quum paratum se diceret et nunc esse, et iam pridem fuisse, ad transigendum cum Aetolis, eos dimisit; iussos, cum eisdem Aetolis de pace agere. ipse ad Lechaeum descendit, et ad traiiciendum se parat; habens in animo, maioris momenti quaedam negotia in Phocide moliri.

25. Circa idem quoque tempus, Leontius, Megaleas et Ptolemaeus, sperantes adhuc terreri Philippum posse, atque hoc pacto delicta sua priora fore tecta, apud cetratos, et eos qui more Macedonum agema dicuntur, huiusmodi sermones iaciunt: pericula quidem pro omnibus ipsos adire: ceterum nihil iuris prorsus ipsis iam esse relictum; ac ne praedam quidem concedi

τὰς λείας τὰς γινομένας αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐθισμῶν. δι' ὧν παρώξυναν τὰς νεανίσκους, συστραφέντας ἐγχειρῆσαι διαρπάζειν μὲν τὰς τῶν ἐπιφανεστάτων φίλων καταλύσεις, ἐκβάλλειν δὲ τὰς θύρας, καὶ κατακόπτειν τὸν κέραμον τῆς τοῦ βασιλέως αὐλῆς. τούτων δὲ συμβαινόντων, καὶ τῆς πόλεως ὅλης ἐν θορύβῳ καὶ ταραχῇ καθεστώσης, ἀκούσας ὁ Φίλιππος, ἧκε μετὰ σπουδῆς ἐκ τοῦ Λεχαίου, θέων εἰς τὴν πόλιν. καὶ συναγαγὼν εἰς τὸ θέατρον τοὺς Μακεδόνας, τὰ μὲν παρεκάλει, τὰ δ' ἐπέπληττε πᾶσιν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις. Θορύβου δ' ὄντος καὶ πολλῆς ἀκρισίας, καὶ τῶν μὲν οἰομένων δεῖν ἄγειν καὶ βάλλειν τοὺς αἰτίους, τῶν δὲ διαλύεσθαι καὶ μηδενὶ μνησικακεῖν· τότε μὲν ὑποκριθεὶς, ὡς πεπεισμένος, καὶ παρακαλέσας πάντας, ἐπανῆλθε, σαφῶς μὲν εἰδὼς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς κινήσεως γεγονότας, προσποιηθεὶς δὲ διὰ τὸν καιρόν. μετὰ δὲ τὴν ταραχὴν ταύτην αἱ μὲν ἐν τῇ Φωκίδι προφανεῖς πράξεις, ἐμποδισμούς τινας ἔσχον.

26. Οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον ἀπεγνωκότες τὰς ἐν αὑτοῖς ἐλπίδας, διὰ τὸ μηδὲν σφίσι προχωρεῖν τῶν ἐπινοουμένων, κατέφευγον ἐπὶ τὸν Ἀπελλῆν. καὶ διαπεμπόμενοι συνεχῶς ἐκάλουν αὐτὸν ἐκ τῆς Χαλκίδος, ἀπο-

quam ceperint, qui militiae mos est apud omnes. his verbis animos iuuenum ita incendunt, vt diuisi in certos cuneos praecipuorum ex amicis regis diuersoria aggrediantur; fores quoque regii praetorii reuellant, et tegulas effringant. quo facto, quum trepidationis ac tumultus plena iam omnia essent in vrbe, Philippus re cognita, e Lechaeo in vrbem ingenti celeritate accurrit. deinde conuocatos in theatro Macedones, partim monere, partim propter illa quae fecerant, omnes increpare. Et quum vt in turbido, magnaque omnium rerum perturbatione, quidam dicerent, ducendos in vincula caedendosque seditionis auctores: alii auctores essent, vt motum hunc componeret, et vt ne fraudi cuiquam esse vellet quae acciderant; dissimulata mente sua rex, tamquam effecisset, quod volebat, cohortatusque omnes, concione discessit: gnarus probe quinam primi seditionis incentores exstitissent: verum in praesentia dissimulandum id sibi esse ratus. Composito tumultu, quae in Phocide moliebatur Philippus quorum spes certa videbatur ostensa, certis de caussis sunt impedita.

26. Leontius vero postquam videt omnia sua consilia frustra esse, de salute iam sua desperans, ad Apellem praesidii sui caussa confugit. mittendisque subinde nuntiis, quibus significabat ipsi, quantis difficultatibus atque incommodis ob susce-

λογιζό-

λογιζόμενοι τὴν περὶ σφᾶς ἀπορίαν καὶ δυχρηστίαν ἐκ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα διαφορᾶς. συνέβαινε δὲ τὸν Ἀπελλῆν πεποιῆσθαι τὴν ἐν Χαλκίδι διατριβὴν ἐξουσιαστικώτερον τοῦ καθήκοντος αὐτῷ. τὸν μὲν γὰρ βασιλέα, νέον ἔτι καὶ τὸ πλεῖον ὑπ᾽ αὐτὸν ὄντα, καὶ μηδενὸς κύριον ἀπεδείκνυε· τὸν δὲ τῶν πραγμάτων χειρισμὸν, καὶ τὴν τῶν ὅλων ἐξουσίαν, εἰς ἑαυτὸν ἐπανῆγε. Διόπερ οἵ τε ἀπὸ Μακεδονίας καὶ Θετταλίας ἐπιστάται καὶ χειρισταὶ τὴν ἀναφορὰν ἐποιοῦντο πρὸς ἐκεῖνον, αἵ τε κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεις ἐν τοῖς ψηφίσμασι καὶ τιμαῖς καὶ δωρεαῖς ἐπὶ βραχὺ μὲν ἐμνημόνευον τοῦ βασιλέως· τὸ δ᾽ ὅλον αὐτοῖς ἦν καὶ τὸ πᾶν Ἀπελλῆς. Ἐφ᾽ οἷς ὁ Φίλιππος πυνθανόμενος πάλαι μὲν ἐσχετλίαζε καὶ δυχερῶς ἔφερε τὸ γινόμενον· ἅτε καὶ παρὰ πλευρὰν ὄντος Ἀράτου, καὶ πραγματικῶς ἐξεργαζομένου τὴν ὑπόθεσιν· ἀλλ᾽ ἐκαρτέρει, καὶ πᾶσιν ἄδηλος ἦν, ἐπὶ τί φέρεται, καὶ ἐπὶ ποίας ὑπάρχει γνώμης. ὁ δ᾽ Ἀπελλῆς ἀγνοῶν τὰ κατ᾽ αὐτὸν, πεπεισμένος δὲ, ἂν εἰς ὄψιν ἔλθῃ τῷ Φιλίππῳ, πάντα κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διοικήσειν, ὥρμησε τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον ἐπικουρήσων ἐκ τῆς Χαλκίδος. Παραγενομένου δὲ εἰς Κόρινθον αὐτοῦ, μεγάλην σπουδὴν ἐποιοῦντο, καὶ παρώξυναν τοὺς νέους εἰς τὴν ἀπάντησιν, οἱ περὶ τὸν Λεόντιον καὶ Πτολεμαῖον καὶ Μεγαλέαν, ὄντες ἡγεμόνες τῶν τε

ptam cum rege simultatem, circumueniretur, e Chalcide eum arcessebat. Apelles porro dum Chalcide morabatur, licenter omnia et pro libidine egerat. Regem enim auctoritate sua plurimum regi, neque habere vllius rei potestatem, volebat videri. itaque administrationem omnem rerum et summum imperium ad se trahebat. Quamobrem qui per Macedoniam ac Thessaliam in magistratibus aut negotiorum procurationibus erant constituti, ad ipsum de omnibus referebant: et Graeciae vrbes in suis decretis; et honoribus donisque deferendis, leuem admodum regis mentionem facientes, Apellis nomine primam pariter et imam ceram complebant. Quae Philippus quum intelligeret, etsi rem indignam, neque ferendam sibi dudum existimabat: (quippe Aratus fodicare illi latus, et exsequendo proposito suo sollerter intendere:) sustinebat se tamen; adeo vt quid moliretur, aut quid in animo haberet, nemo omnium sciret. Apelles igitur Philippi mentem prorsus ignorans, haut dubius quin vbi semel in conspectum venisset, omnia ex animi sui sententia conficeret; ad ferendum Leontio auxilium Chalcide proficiscitur. Eo Corinthum aduentante, Leontius, Ptolemaeus et Megaleas, qui cetratorum et aliorum corporum nobilissimorum praefecturas obtinebant, summo studio, ac iuue-

πελταστῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιφανεστάτων συστημάτων. γενομένης δὲ τῆς εἰσόδου στρατηγικῆς διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπαντησάντων ἡγεμόνων καὶ στρατιωτῶν, ἧκε πρὸς τὴν αὐλὴν ὁ προειρημένος εὐθέως ἐκ πορείας. βουλομένου δ' αὐτοῦ κατὰ τὴν προγεγενημένην συνήθειαν εἰσιέναι, παρακατέσχε τις τῶν ῥαβδούχων κατὰ τὸ συντεταγμένον, φήσας, οὐκ εὐκαίρως ἔχειν τὸν βασιλέα. ξενισθεὶς δὲ καὶ διαπορήσας ἐπὶ πολὺν χρόνον διὰ τὸ παράδοξον, ὁ μὲν Ἀπελλῆς ἐπανῆγε διατετραμμένος· οἱ δὲ λοιποὶ παραχρῆμα πάντες ἀπέῤῥεον ἀπ' αὐτοῦ προφανῶς, ὥστε τὸ τελευταῖον μόνον μετὰ τῶν ἰδίων παίδων εἰσελθεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ κατάλυσιν. Βραχεῖς γὰρ δὴ πάνυ καιροὶ πάντας μὲν ἀνθρώπους ὡς ἐπίπαν ὑψοῦσι καὶ πάλιν ταπεινοῦσι· μάλιστα δὲ τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις. Ὄντως γάρ εἰσιν οὗτοι παραπλήσιοι ταῖς ἐπὶ τῶν ἀβακίων ψήφοις. ἐκεῖνοί τε γὰρ κατὰ τὴν τοῦ ψηφίζοντος βούλησιν, ἄρτι χαλκοῦν, καὶ παραυτίκα τάλαντον ἰσχύουσιν· οἵ τε περὶ τὰς αὐλὰς κατὰ τὸ τοῦ βασιλέως νεῦμα μακάριοι, καὶ παρὰ πόδας ἐλεεινοὶ γίνονται. ὁ δὲ Μεγαλέας ὁρῶν παρὰ δόξαν ἐκβαίνουσαν αὐτοῖς τὴν ἐπικουρίαν τὴν κατὰ τὸν Ἀπελλῆν, φόβου πλήρης ἦν, καὶ περὶ δρασμὸν ἐγένετο. ὁ δ' Ἀπελλῆς ἐπὶ μὲν τὰς συνουσίας καὶ τοιαῦτα τῶν τιμῶν παρελαμβάνετο· τῶν δὲ διαβουλίων καὶ τῆς μεθ' ἡμέραν συμπεριφορᾶς,

num aſſiduo hortatu effecerunt, vt obuiam illi prodiretur. quod quum multi et duces et milites feciſſent, fuiſſetque eius introitus in vrbem pompa imperatoria celebratus, ipſe ex itinere confeſtim ad regem adiit. ad cuius cubiculum interius dum pro veteri ſua conſuetudine recta pergit; quidam lictor, cui id negotii fuerat mandatum, iubet illum exſpectare: neque enim vacare iam regi. nouitate rei inſolitae conturbatus Apelles, anxius et confuſus pedem referre: ceteri palam ab eius comitatu diiabi: vt ad extremum pueris dumtaxat ſuis ſtipatus hoſpitium ingrederetur. Enimuero, quum in vniuerſum omnes mortales paruis momentis et ſublimes euehantur, et rurſum deiiciantur: tum in iis qui regum aulas colunt, id praecipue locum habet. Plane enim ſimiles iſti ſunt calculis quos in numerariorum abacis eſt videre: nam vt hi pro lubitu calculantis, modo chalcum, ſiue oboli ſextam partem, valent, modo talentum: ita etiam aulici, ad regis nutum beati aut miſeri repente exiſtunt. Megaleas, poſtquam adeo praeter opinionem ea ſpe auxilii, quam in Apelle poſuerat, deſtitutum ſe videt, metu plenus fugam occupare cogitat. Apelles ad colloquia et id genus honores admittebatur: vbi de rebus erat deliberandum, aut poſt exacta diei officia conuiuio rex indulge-

ριφορᾶς, ȣ̓ μετεῖχε. ταῖς δ᾽ ἑξῆς ἡμέραις ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Φωκίδα πράξεις πάλιν ἐκ τȣ̃ Λεχαίȣ ποιȣ́μενος τὸν πλȣ̃ν, ἐπεσπάσατο τὸν Ἀπελλῆν. διαπεσȣ́σης δ᾽ αὐτῷ τῆς ἐπιβολῆς, ȣ̃τος μὲν αὖθις ἐξ Ἐλατείας ἀνέϛρεφε.

27. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τȣ̃τον ὁ Μεγαλέας εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεχώρησε, καταλιπὼν τὸν Λεόντιον ἐγγυητὴν τῶν εἴκοσι ταλάντων. τῶν δ᾽ ἐν ταῖς Ἀθήναις ϛρατηγῶν ȣ̓ προσδεξαμένων αὐτὸν, μετῆλθε πάλιν εἰς τὰς Θήβας. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναχθεὶς ἐκ τῶν κατὰ Κίῤῥαν τόπων, κατέπλευσε μετὰ τῶν ὑπασπιϛῶν εἰς τὸν τῶν Σικυωνίων λιμένα· κἀκεῖθεν ἀναβὰς εἰς τὴν πόλιν, τȣ̀ς μὲν ἄρχοντας παρῃτήσατο, πρὸς δὲ τὸν Ἄρατον καταλύσας, μετὰ τȣ́τȣ τὴν πᾶσαν ἐποιεῖτο διαγωγὴν, τῷ δ᾽ Ἀπελλῆ συνέταξε πλεῖν εἰς Κόρινθον. προσπεσόντων δὲ τῶν κατὰ τὸν Μεγαλέαν αὐτῷ, τȣ̀ς μὲν πελταϛὰς, ὧν ἡγεῖτο Λεόντιος, εἰς τὴν Τριφυλίαν ἐξαπέϛειλε μετὰ Ταυρίωνος, ὡς τινος χρείας κατεπειγȣ́σης· τȣ́των δὲ ἀφορμησάντων, ἀπαγαγεῖν ἐκέλευσε τὸν Λεόντιον πρὸς τὴν ἀναδοχήν. Συνέντες δ᾽ οἱ πελταϛαὶ τὸ γεγονὸς, διαπεμψαμένȣ τινὰ πρὸς αὐτȣ̀ς τȣ̃ Λεοντίȣ, πρεσβευτὰς ἐξαπέϛειλαν πρὸς τὸν βασιλέα, παρακαλȣ̃ντες, εἰ μὲν πρὸς ἄλλό τι πεποίηται τὴν ἐπαγωγὴν τȣ̃ Λεοντίȣ, μὴ χωρὶς αὐτῶν ποιήσασθαι τὴν ὑπὲρ τῶν ἐγκαλȣμένων κρίσιν· εἰ δὲ μὴ, ὅτι

bat, nullus tum ibi erat ei locus. Proximis diebus, in Phocidem ad ea exſequenda quae dudum moliebatur, traiecturus e Lechaeo Philippus, Apellem ſibi comitem adiungit. poſtquam ad irritum ſpes eius cecidiſſet, ab Elatea retro commeat.

27. Quo quidem tempore Megaleas, derelicto Leontio, qui pro viginti talentorum ſumma fidem ſuam eius nomine obſtrinxerat, Athenas conceſſit: deinde quoniam a magiſtratibus Athenienſium non admittebatur, Thebas ſe contulit. Rex cum ſatellitio ſuo Cirrha profectus, ad Sicyoniorum portum naues applicat. mox vt in vrbem adſcendit, quum principes ciuitatis hoſpitio illum inuitarent, comitate illorum non vſus, ad Aratum diuertit; et cum eo dies totos tranſigebat. Apellem Philippus Corinthum iuſſit nauigare. cognita mox Megaleae fuga, cetratos, quorum dux erat Leontius, Triphyliam cum Taurione, tamquam opera illorum in aliqua neceſſaria re vſurus, mittit; ſtatimque poſt horum abitum Leontium ad luendam pecuniam pro qua ſpoponderat, in vincula duci iubet. Eius rei certiores facti cetrati per quemdam a Leontio miſſum, regem per legatos orant, ſi propter aliam cauſſam aliquam Leontium duci iuſſiſſet, ne ipſis abſentibus de accuſatione illius vellet cognoſcere: alioquin pro ingenti con-

νομίζουσι μεγαλείας παρολιγωρεῖσθαι, καὶ καταγινώσκεσθαι πάντως· εἶχον γὰρ ἀεὶ τὴν τοιαύτην ἰσηγορίαν Μακεδόνες πρὸς τοὺς βασιλεῖς· εἰ δὲ πρὸς τὴν ἐγγύην τὴν τοῦ Μεγαλέου, διότι τὰ χρήματα κατὰ κοινὸν εἰσενέγκαντες, ἐκτίσουσιν αὐτοί. Τὸν μὲν οὖν Λεόντιον ὁ βασιλεὺς παροξυνθεὶς θᾶττον ἢ προέθετο, διὰ τὴν τῶν πελταστῶν φιλοτιμίαν, ἀνείλετο.

tumelia ſactum Philippi ſe ductures, atque omnino haut probaturos. (ſic enim Macedones aequo iure cum ſuis regibus ab antiquo poterant vti.) ſin autem ex cauſſa ſponſionis pro Megalea ductus foret; paratos ſe collatitia pecunia id nomen expungere. Offendit grauiſſime regem tantus hic cetratorum erga Leontium fauor ac ſtudium: ac propterea citius, quam habebat in animo, e viuis eum ſuſtulit.

28. Οἱ δὲ παρὰ τῶν Ῥοδίων καὶ Χίων πρέσβεις ἐπανῆκον ἐκ τῆς Αἰτωλίας, ἀνοχάς τε πεποιημένοι τριακονθημέρους, καὶ πρὸς τὰς διαλύσεις ἑτοίμους φάσκοντες εἶναι τοὺς Αἰτωλούς· καὶ τεταγμένοι ῥητὴν ἡμέραν, εἰς ἣν ἠξίουν τὸν Φίλιππον ἀπαντῆσαι πρὸς τὸ Ῥίον, ὑπισχνούμενοι πάντα ποιήσειν τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐφ᾽ ᾧ συνθέσθαι τὴν εἰρήνην. ὁ δὲ Φίλιππος δεξάμενος τὰς ἀνοχὰς, τοῖς μὲν συμμάχοις ἔγραψε, διασαφῶν πέμπειν εἰς Πάτρας τοὺς συνεδρεύσοντας, καὶ βουλευσομένους ὑπὲρ τῆς πρὸς Αἰτωλοὺς διαλύσεως· αὐτὸς δ᾽ ἐκ τοῦ Λεχαίου κατέπλευσε δευτεραῖος εἰς τὰς Πάτρας. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐπιστολαί τινες ἀνεπέμφθησαν πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν κατὰ τὴν Φωκίδα τόπων, παρὰ τοῦ Μεγαλέου διαπεμπόμεναι πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐν αἷς ἦν παράκλησίς τε τῶν Αἰτωλῶν, θαῤῥεῖν καὶ μένειν ἐν τῷ πολέμῳ· διότι τὰ κατὰ τὸν Φίλιππον ἔξω τελέως ἐστὶ διὰ τὴν ἀχορηγίαν. πρὸς δὲ τούτοις κατηγο-

28. Secundum haec Rhodiorum et Chiorum legati ex Aetolia reuertuntur, pacti inducias ad dies triginta: et inclinatis ad pacem faciendam animis Aetolos eſſe nuntiant. quin etiam diem certum iidem conſtituerant, ad quem vt Rhium Philippus veniret poſtulabant: omnia facturos eſſe Aetolos quo pax conueniat promittentes. Rex induciis affirmatis, per literas cum ſociis egit, vt legatos ſuos de pace cum Aetolis facienda tractaturos mitterent Patras: quo etiam ipſe altero die e Lechaeo peruenit. Eodem etiam tempore epiſtolae quaedam Megaleae ad eum miſſae ſunt e Phocide; quas ille ad Aetolos ſcripſerat, hortans, vt in ſuſcepto bello fortiter pergerent. Philippi enim res deficiente commeatu, plane eſſe profligatas et deploratas. ad haec criminationes quae-

ρίας

ρίαι τινὲς τοῦ βασιλέως καὶ λοιδορίαι Φιλαπεχθεῖς ἦσαν. Ἀναγνοὺς δὲ ταῦτα, καὶ νομίσας πάντων τῶν κακῶν ἀρχηγὸν εἶναι τὸν Ἀπελλῆν· τοῦτον μὲν εὐθέως Φυλακὴν περιστήσας ἐξαπέστειλε μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν Κόρινθον, ἅμα δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐρώμενον. Ἐπὶ δὲ τὸν Μεγαλέαν εἰς τὰς Θήβας Ἀλέξανδρον ἔπεμψε, προστάξας ἄγειν αὐτὸν ἐπὶ τὰς ἀρχὰς πρὸς τὴν ἐγγύην. τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου τὸ προσαχθὲν ποιήσαντος, οὐχ ὑπέμεινε τὴν πρᾶξιν Μεγαλέας, ἀλλ' αὐτῷ προσήνεγκε τὰς χεῖρας. περὶ δὲ τὰς αὐτὰς ἡμέρας συνέβη καὶ τὸν Ἀπελλῆ μεταλλάξαι τὸν βίον, ἅμα δὲ καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν ἐρώμενον. Οὗτοι μὲν οὖν τῆς ἁρμοζούσης τυχόντες καταστροφῆς, ἐξέλιπον τὸν βίον, καὶ μάλιστα διὰ τὴν εἰς Ἄρατον γενομένην ἐξ αὐτῶν ἀσέλγειαν.

29. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὰ μὲν ἔσπευδον ποιήσασθαι τὴν εἰρήνην, πιεζόμενοι τῷ πολέμῳ, καὶ παρὰ δόξαν αὐτοῖς προχωρούντων τῶν πραγμάτων. ἐλπίσαντες δὲ ὡς παιδίῳ νηπίῳ χρήσασθαι τῷ Φιλίππῳ, διά τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀπειρίαν· τὸν μὲν Φίλιππον εὗρον τέλειον ἄνδρα, καὶ κατὰ τὰς ἐπιβολὰς καὶ κατὰ τὰς πράξεις· αὐτοὶ δὲ ἐφάνησαν εὐκαταφρόνητοι, καὶ παιδαριώδεις, ἔν τε τοῖς κατὰ μέρος καὶ τοῖς καθόλου πράγμασιν. Ἅμα δὲ προσπιπτούσης αὐτοῖς τῆς τε περὶ τοὺς πελταστὰς γενομένης ταρα-

dam in regem et probra erant ſubiecta, quae odium Megaleae in ipſum palam facerent. His literis lectis Philippus omnium malorum caput Apellem eſſe nihil dubitans, cuſtodibus circumdatum extemplo eum cum filio et ſuis deliciis Corinthum miſit. Alexandro etiam imperat, vt ad Megaleam perſequendum Thebas iret. praecipitque illi, vt de ea pecunia cuius nomine ſponſio facta fuerat, diem illi ad magiſtratus diceret. et Alexander quidem quod iuſſus fuerat exſequitur: ſed Megaleas non exſpectato rei exitu, manus ſibi intulit. iisdemque diebus Apelles quoque vna cum filio ac puero delicato mortem obiit. Hic fuit iſtorum hominum finis, anteactae vitae, maxime autem inſolentiae qua in Aratum vſi fuerant, conueniens.

29. Aetoli, ducebantur illi quidem ſtudio pacis, vt quibus eſſet iam bellum graue, quum nihil quicquam ipſis ex voto ſuccederet: nam qui ſperauerant cum Philippo ſibi tamquam cum puero infante rem futuram, et propter aetatem, et propter rerum imperitiam: Philippum quidem et in ſuſcipiendis et in exſequendis conſiliis perfectae aetatis virum erant experti: ipſi vero tam in ſingulorum adminiſtratione, quam in bello vniverſo nullius momenti homines atque puerilis ingenii apparuerant. Vbi vero renuntia-

χῆς, καὶ τῆς τῶν περὶ τὸν Ἀπελλῆν καὶ Λεόντιον ἀπωλείας, ἐλπίσαντες μέγα τι καὶ δυσχερὲς κίνημα περὶ τὴν αὐλὴν εἶναι, παρεῖλκον ὑποτιθέμενοι τὴν ἐπὶ τὸ Ῥίον ταχθεῖσαν ἡμέραν. ὁ δὲ Φίλιππος ἀσμένως ἐπιλαβόμενος τῆς προφάσεως ταύτης, διὰ τὸ θαῤῥεῖν ἐπὶ τῷ πολέμῳ, καὶ προδιειληφὼς ἀποτρίβεσθαι τὰς διαλύσεις, τότε παρακαλέσας τοὺς ἀπηντηκότας τῶν συμμάχων, μὴ τὰ πρὸς διαλύσεις εἰσπράττειν, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀναχθεὶς αὖθις ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κόρινθον. καὶ τοὺς μὲν Μακεδόνας διὰ Θετταλίας ἀπέλυσε πάντας εἰς τὴν οἰκείαν παραχειμάσοντας· αὐτὸς δ' ἀναχθεὶς ἐκ Κεγχρεῶν, καὶ παρὰ τὴν Ἀττικὴν κομισθεὶς δι' Εὐρίπου, κατέπλευσεν εἰς Δημητριάδα· κἀκεῖ Πτολεμαῖον, ὃς ἦν ἔτι λοιπὸς τῆς τῶν περὶ τὸν Λεόντιον ἑταιρείας, κρίνας ἐν τοῖς Μακεδόσιν ἀπέκτεινε. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Ἀννίβας μὲν εἰς Ἰταλίαν ἐμβεβληκὼς, ἀντεστρατοπέδευε ταῖς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεσι, περὶ τὸν Πάδον καλούμενον ποταμόν· Ἀντίοχος δὲ τὰ πλεῖστα μέρη Κοίλης Συρίας κατεστραμμένος, αὖθις εἰς παραχειμασίαν ἀνέλυσε. Λυκοῦργος δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων εἰς Αἰτωλίαν ἔφυγε, καταπλαγεὶς τοὺς Ἐφόρους. οἱ γὰρ Ἔφοροι προσπεσούσης αὐτοῖς ψευδοῦς διαβολῆς, ὡς μέλλοντος αὐτοῦ νεωτερίζειν, ἀθροίσαντες τῆς νυκτὸς, ἦλθον ἐπὶ τὴν οἰκίαν.

tum ipsis est de motu cetratorum, et Apellis ac Leontii peste; magnam aliquam et difficilem seditionem in aula regis excitatum iri sperantes; constitutum diem conueniendi ad Rhium dilationibus producebant. Eam occasionem laetus arripiens Philippus, vt qui belli exitum sibi sponderet faustum, quique ea mente accessisset vt quo minus foedus feriretur impediret; hortatus socios qui aderant, ne pacis, sed belli curam susciperent, sublatis anchoris denuo Corinthum petit. deinde venia Macedonibus data, vt per Thessaliam hibernatum in patriam concederent: ipse Cenchreis profectus, Atticaeque oram praeteruectus, Demetriadem Euripum nauigans appulit. vbi Ptolemaeum, solum iam relictum ex omnibus qui eiusdem cum Leontio societatis fuerant, Macedonibus de caussa eius cognoscentibus, capitis poena affecit. Hoc est tempus, quo Hannibal Italiam ingressus, circa Padum nomine fluuium, castra sua Romanorum castris opposita habebat: quo etiam Antiochus redacta in potestatem parte magna Coelae Syriae, ad statiua hiberna exercitum dimiserat. et Lycurgus rex Lacedaemoniorum, metuens sibi ab Ephoris in Aetoliam confugerat. Falso crimine delatus ad Ephoros Lycurgus fuerat, quasi res nouas moliretur: qui propterea noctu congregati, ad domum illius adierant: verum is re prius intellecta,

ὁ δὲ προαισθόμενος, ἐξεχώρησε μετὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν.

30. Τοῦ δὲ χειμῶνος ἐπιγενομένου, καὶ Φιλίππου μὲν τοῦ βασιλέως εἰς Μακεδονίαν ἀπηλλαγμένου, τοῦ δ' Ἐπηράτου τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν καταπεφρονημένου ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νεανίσκων, κατεγνωσμένου δὲ τελέως ὑπὸ τῶν μισθοφόρων· οὔτ' ἐπειθάρχει τοῖς παραγγελλομένοις οὐδείς, οὔτ' ἦν ἕτοιμον οὐδὲν πρὸς τὴν τῆς χώρας βοήθειαν. εἰς ἃ βλέψας Πυῤῥίας, ὁ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν ἀπεσταλμένος στρατηγὸς τοῖς Ἠλείοις, ἔχων Αἰτωλῶν εἰς χιλίους καὶ τετρακοσίους, καὶ τοὺς τῶν Ἠλείων μισθοφόρους, ἅμα δὲ τούτοις πολιτικοὺς, πεζοὺς μὲν εἰς χιλίους, ἱππεῖς δὲ διακοσίους, ὥστ' εἶναι τοὺς πάντας εἰς τρισχιλίους· οὐ μόνον τὴν τῶν Δυμαίων καὶ Φαραιέων συνεχῶς χώραν ἐπόρθει, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Πατραιέων. τὸ δὲ τελευταῖον ἐπὶ τὸ Παναχαϊκὸν ὄρος καλούμενον ἐπιστρατοπεδεύσας, τὸ κείμενον ὑπὲρ τῆς τῶν Πατραιέων πόλεως, ἐδῄου πᾶσαν τὴν ἐπὶ τὸ Ῥίον καὶ τὴν ἐπὶ Αἴγιον κεκλιμένην χώραν. λοιπὸν αἱ μὲν πόλεις κακοπαθοῦσαι, καὶ μὴ τυγχάνουσαι βοηθείας, δυσχερῶς προσῆγον τὰς εἰσφοράς. οἱ δὲ στρατιῶται τῶν ὀψωνίων παρελκομένων καὶ καθυστερούντων, τὸ παραπλήσιον ἐποίουν περὶ τὰς βοηθείας. ἐξ ἀμφοῖν δὲ τῆς τοιαύτης ἀνταποδόσεως γινομένης, ἐπὶ τὸ χεῖρον προὔβαινε τὰ πράγματα, καὶ τέλος διελύθη τὸ ξενικόν. πάντα δὲ ταῦτα συνέβαινε γίνεσθαι διὰ τὴν

cum familia sua periculo praevertit.

30. Quum autem ineunte hieme in Macedoniam rex esset reuersus, et Achaeorum praetorem Eperatum miles quidem Achaicus contemneret, mercenarius vero pro ignauissimo haberet; omnibus ad vnum parere illi recusantibus, nullum erat ad defensionem finium praesidium paratum. Iccirco Pyrrhias quem Aetoli ducem Eleis miserant, habens secum Aetolos ad mille quadringentos, et mercenarios Eleorum; praeterea e ciuilibus copiis Eleorum pedites quidem circiter mille, equites vero ducentos; vt in summa constaret illius exercitus e tribus fere militum millibus; non solum Dymaeorum et Pharaeensium agros assidue populabatur; sed etiam Patraeensium: ac tandem Panachaicum nomine montem, qui Patraeensium vrbi imminet, suo milite insidens, omnem circa regionem, et qua Rhium, et qua Aegium itur, vastare, vrere. Vt iam ciuitates Achaicae ab hoste vexatae, nec defensae a suis, tributum aegre admodum penderent: milites etiam quia prorogabantur ipsis stipendia, neque sua die praestabantur, quoties pro ferenda ope aliquo ducebantur, idem facere. et quum vtrique vtrosque suam vicem hoc pacto vlciscerentur, quotidie ruere omnia in peius: ac tandem, quod erat militis stipendiarii, dilabi. omnia autem haec ma-

τοῦ προεστῶτος ἀδυναμίαν. ἐν τοιαύτῃ δ' ὄντων διαθέσει τῶν κατὰ τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ τῶν χρόνων ἤδη καθηκόντων· Ἐπήρατος μὲν ἀπετίθετο τὴν ἀρχὴν, οἱ δ' Ἀχαιοὶ τῆς θερείας ἐναρχομένης, στρατηγὸν αὐτῶν Ἄρατον κατέστησαν τὸν πρεσβύτερον. καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Εὐρώπην ἐν τούτοις ἦν. Ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ, κατά τε τὴν τῶν χρόνων διαίρεσιν, καὶ κατὰ τὴν τῶν πράξεων περιγραφὴν, ἁρμόζοντα τόπον εἰλήφαμεν, μεταβάντες ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν πράξεις, τὰς κατὰ τὴν αὐτὴν Ὀλυμπιάδα τοῖς προειρημένοις ἐπιτελεσθείσας, αὖθις ὑπὲρ ἐκείνων ποιησόμεθα τὴν ἐξήγησιν.

31. Καὶ πρῶτον ἐπιχειρήσομεν δηλοῦν, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, τὸν ὑπὲρ Κοίλης Συρίας Ἀντιόχῳ καὶ Πτολεμαίῳ συστάντα πόλεμον· σαφῶς μὲν γινώσκοντες, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, εἰς ὃν ἐλήξαμεν τῶν Ἑλληνικῶν, οὔπω κρίνεσθαι συνέβαινε καὶ πέρας λαμβάνειν αὐτόν· αἱρούμενοι δὲ τὴν τοιαύτην ἐπίστασιν καὶ διαίρεσιν τῆς ἐνεστώσης διηγήσεως. Τὸ μὲν γὰρ μὴ τῆς τῶν κατὰ μέρος καιρῶν ἀκριβείας διαμαρτάνειν τοὺς ἀκούοντας, ἱκανὴν τοῖς φιλομαθοῦσι πεπείσμεθα παρασκευάζειν ἐμπειρίαν, ἐκ τοῦ τὰς ἑκάστων ἀρχὰς καὶ συντελείας παρυπομιμνήσκειν, καθ' ὁποίους ἐγίνοντο καιροὺς τῆς ὑποκειμένης Ὀλυμπιάδος, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πράξεων. πρὸς δὲ τὸ εὐπαρακολούθητον καὶ σαφῆ γίνεσθαι τὴν διήγησιν, οὐδὲν ἀναγ-

la Achaeis afferebat focors et imbecillum praetoris Eperati ingenium. Hic erat Achaiae ftatus, quando Eperatus anno circumacto magiftratu abiit. Achaeorum gens initio aeftatis Aratum feniorem creauit praetorem. Ac de rebus quidem Europae hactenus. Nunc quoniam et per temporum diftinctionem, et per rerum geftarum aptam circumfcriptionem, commodum nacti fumus locum, ad res Afiae, quae eadem Olympiadae cum ante dictis contigerunt, oratione verfa, de illis deinceps agemus.

31. Primum autem, ficut initio propofuimus, illud bellum exponemus, quod pro Coele Syria Antiochus et Ptolemaeus inter fe gefferunt. Etfi enim non fugit nos, bellum iftud nondum finitum tempore illo fuiffe, in quo definunt res Graecanicae fuperius enarratae: iudicio tamen fecimus, quod hoc ordine et partitione ifta, in contexenda hiftoria noftra vtimur. Nam vt lectores in exacta notitia temporis quo res quaeque per partes funt actae, non fallerentur, fatis abunde illos inftruximus, cum in explicandis Olympiadis huius annis, et rebus Graecorum tunc geftis, principia et fines eorum quae in Afia fiebant, diligenter vbique annotauimus, et in memoriam lectori fubinde reuocauimus. Ad lucem

καιότερον

καιότερον ἐπὶ ταύτης τῆς Ὀλυμπιάδος ἡγούμεθα εἶναι, τοῦ μὴ συμπλέκειν ἀλλήλαις τὰς πράξεις, ἀλλὰ χωρίζειν καὶ διαιρεῖν αὐτὰς, καθόσον ἐστὶ δυνατόν· μέχρις ἂν ἐπὶ τὰς ἑξῆς Ὀλυμπιάδας ἐλθόντες, κατ' ἔτος ἀρξώμεθα γράφειν τὰς κατ' ἄλληλα γενομένας πράξεις. Ἐπεὶ γὰρ οὐ τινὰ, τὰ δὲ παρὰ πᾶσι γεγονότα γράφειν προῃρήμεθα, καὶ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, μεγίστῃ τῶν προγεγονότων ἐπιβολῇ κεχρήμεθα τῆς ἱστορίας, καθάπερ καὶ πρότερόν που δεδηλώκαμεν· δέον ἂν εἴη, μεγίστην ἡμᾶς ποιεῖσθαι πρόνοιαν, καὶ τοῦ χειρισμοῦ καὶ τῆς οἰκονομίας, ἵνα καὶ κατὰ μέρος καὶ καθόλου σαφὲς τὸ σύνταγμα γίνηται τῆς πραγματείας. Διὸ καὶ νῦν βραχὺ προσαναδραμόντες περὶ τῆς Ἀντιόχου καὶ Πτολεμαίου βασιλείας, πειρασόμεθα λαμβάνειν ἀρχὰς ὁμολογουμένας καὶ γνωριζομένας περὶ τῶν λέγεσθαι μελλόντων, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἀναγκαιότατον.

32. Οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι τὴν ἀρχὴν ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι φάσκοντες, μεγίστην παρῄνουν ποιεῖσθαι σπουδὴν ἐν ἑκάστοις ὑπὲρ τοῦ καλῶς ἄρξασθαι. δοκοῦντες δὲ λέγειν ὑπερβολικῶς, ἐλλειπέστερόν μοι φαίνονται τῆς ἀληθείας εἰρηκέναι. θαῤῥῶν γὰρ ἄν τις εἴποι, οὐχ ἥμισυ τὴν ἀρχὴν εἶναι τοῦ παντὸς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ τέλος δια-

namque et facilem narrationis intelligentiam faciendum omnino duximus in hac Olympiade, vt res in illa geſtas ne miſceremus; donec ad ſequentes Olympiades fuerit ventum: quarum res geſtas, vt quaeque illarum variis locis actae ratione temporis inter ſe congruent, in annos ſingulos digerimus. Nam qui non aliquam partem ſeparatim, verum omnia ſimul quae vbique locorum fuere geſta perſcribere inſtituerimus; et quod iam alicubi antea dicebamus, maius hiſtoriae opus quam fere hactenus quisquam ſuſcipere ſit auſus, ipſi ſuſceperimus; praecipua videlicet adhibenda nobis cura fuerit, quo ſic omnia ordinentur, atque inter ſe connectantur, vt et vniuerſa ſcriptio operis noſtri, et ſingulae illius partes perſpicuam explicationem habeant. Quare etiam nunc pauca de regno Antiochi et Ptolemaei ſupra repetentes, confeſſum notumque omnibus principium ſequentis narrationis conabimur prehendere. Id enim cum primis neceſſarium eſt.

32. Enimuero cum dicebant veteres, principium eſſe dimidium totius, hoc nimirum docere nos voluerunt; in quacumque re quam ſuſcipias, plurimum operae eſſe ponendum, vt illam recte inchoes. qui quum videantur rei veritatem ita dicendo exceſſiſſe, meo iudicio minus quam par erat dixerunt. merito ſiquidem non vereatur aliquis confirmare, prin-

τείνειν.

τείνειν. Πῶς γὰρ ἄρξασθαι τινὸς καλῶς οἷόν τε, μὴ προσπεριλαβόντα τῷ νῷ τὴν συντέλειαν τῆς ἐπιβολῆς, μηδὲ γινώσκοντα, ποῦ καὶ πρὸς τί, καὶ τίνος χάριν ἐπιβάλλεται τοῦτο ποιεῖν; πῶς δὲ πάλιν οἷόν τε συγκεφαλαιώσασθαι πράγματα δεόντως, μὴ συναναφέροντα τὴν ἀρχὴν, πόθεν ἢ πῶς καὶ διὰ τί πρὸς τὰς ἐνεστώσας ἀφῖκται πράξεις; Διόπερ οὐχ ὡς ἕως τοῦ μέσου νομίζοντας διατείνειν τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἕως τοῦ τέλους πλείστην περὶ ταύτας ποιητέον σπουδὴν, καὶ τοὺς λέγοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας περὶ τῶν ὅλων. ὃ δὴ καὶ νῦν ἡμεῖς πειρασόμεθα ποιεῖν.

cipium non esse totius dimidium, sed ad ipsum quoque operis finem pertinere. Nam quomodo aliquis recte vllum opus incipiet, qui summam illius non fuerit animo complexus? aut qui non apud se statuerit, vnde, quorsum, et cuius rei gratia opus illud ordiatur? aut contra, quomodo rerum expositarum summam in extremo recte aliquis colliget, qui prima cum vltimis non composuerit, vt sciat vnde, quomodo, et quas ob caussas ad illa extrema peruenerit? Qui igitur historiam vniuersalem aut scribere aut legere cogitant, his praecipua cura, circa principia est adhibenda. persuasis, non ad dimidium operis dumtaxat, verum etiam ad eiusdem finem vltimum illa pertinere. id quod pro virili facere ipsi conabimur.

33. Καί τοι οὐκ ἀγνοῶ, διότι καὶ πλείους ἕτεροι τῶν συγγραφέων, τὴν αὐτὴν ἐμοὶ προεῖνται φωνὴν, φάσκοντες τὰ καθόλου γράφειν, καὶ μεγίστην τῶν προγεγονότων ἐπιβεβλῆσθαι πραγματείαν· περὶ ὧν ἐγὼ, παραιτησάμενος Ἔφορον, τὸν πρῶτον καὶ μόνον ἐπιβεβλημένον τὰ καθόλου γράφειν, τὸ μὲν πλείω λέγειν ἢ μνημονεύειν τινὸς τῶν ἄλλων ἐπ' ὀνόματος παρήσω. μέχρι δὲ τούτου μνησθήσομαι, ὅτι τῶν καθ' ἡμᾶς τινὲς γραφόντων ἱστορίαν, ἐν τρισὶν ἢ τέτταρσι σελιδίοις ἡμῖν ἐξηγησάμενοι τὸν τῶν Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων

33. Quamquam haut clam me est, plerosque rerum gestarum scriptores idem mecum dicere; vniuersalem nimirum scribere se historiam: et maius a se opus esse susceptum, quam fuerit vmquam ab vllo e prioribus. de quibus ego scriptoribus si velut e turba ceterorum, vnum Ephorum exemero, qui primus et solus ad scriptionem vniuersalis historiae animum appulit, plura hic dicere, aut quemquam illorum nominatim perstringere supersedebo. Tantum dicam, exstitisse memoria nostra nonnullos, ex iis qui res gestas posteris tradere sunt aggressi, qui tribus quatuorue pagellis Romanorum et Carthaginiensium bellum comple-

δονίων πόλεμον, φασὶ τὰ καθόλε γράφειν. Καί τοι, ὅτι πλεῖσαι καὶ μέγισαι τότε περί τε τὴν Ἰβηρίαν καὶ Λιβύην, ἔτι δὲ τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν ἐπετελέσθησαν πράξεις, ἐπιφανέσατος δὲ καὶ πολυχρονιώτατος ὁ κατ' Ἀννίβαν πόλεμος γέγονε, πλὴν τε περὶ Σικελίαν, πάντες δὲ ἠναγκάσθημεν πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπειν διὰ τὸ μέγεθος, δεδιότες τὴν συντέλειαν τῶν ἀποβησομένων, τίς ὅτως ἐσὶν ἀδαὴς, ὃς ὀκ οἶδεν; Ἀλλ' ἔνιοι τῶν πραγματευομένων, ὀδὲ ἐφ' ὅσον οἱ τὰ κατὰ καιρὲς ἐν ταῖς χρωματογραφίαις ὑπομνηματιζόμενοι πολιτικῶς εἰς τὲς τοίχες, ὀδ' ἐπὶ τοσῦτον μνησθέντες, πάσας φασὶ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ βάρβαρον περιειληφέναι πράξεις. Τέτε δ' ἐσὶν αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν τῷ λόγῳ τῶν μεγίσων ἔργων ἀντιποιήσασθαι, τελείως ἐσὶ ῥᾴδιον· τὸ δὲ τοῖς πράγμασιν ἐφικέσθαι τινὸς τῶν καλῶν, ὀκ εὐμαρές. διὸ καὶ τὸ μὲν ἐν μέσῳ κεῖται, καὶ πᾶσι κοινὸν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοῖς μόνον τολμᾷν δυναμένοις ὑπάρχει· τὸ δὲ καὶ λίαν ἐσὶ σπάνιον, καὶ σπανίοις συνεξέδραμε κατὰ τὸν βίον. Ταῦτα μὲν ὖν προήχθην εἰπεῖν, χάριν τῆς ἀλαζονείας τῶν ὑπερηφανέντων ἑαυτὲς κατὰ τὰς ἰδίας πραγματείας. Ἐπὶ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπάνειμι τῆς ἐμαυτε προθέσεως.

xi, orbis terrarum res peragere se iactarent. Atqui temporibus illis plurima maximaque facinora per Hispaniam, Africam, item Siciliam atque Italiam fuisse edita, bellumque Hannibalicum et famae celebritate, et temporis longinquitate alia omnia superasse, primo Punico excepto, quo de Sicilia certatum est; tanti denique momenti bellum hoc fuisse, vt metuentibus cunctis quorsum tandem illud euaderet, mentes omnium nostrum in se conuerteret: haec inquam omnia, quis adeo rudis atque imperitus est, quin sciat? Non desunt tamen ex istarum rerum scriptoribus, qui quum illa omnia vix obiter attigerint, plane vt pictores illi solent, qui pro more quarumdam ciuitatum, res aut hoc aut illo tempore gestas parietes pingendo commentantur; omnia tamen se profitentur esse complexos, quae aut apud Graecos, aut apud barbaros acciderint. Est autem huius rei caussa, quod maxima quaeque operum, verbis quidem aggredi sane quam facillimum est: at factis et re ipsa praeclarum aliquod inceptum exsequi, difficile. quamobrem, illud quidem, vt in medio positum, commune est omnibus, qui vel experiri solum voluerint: hoc vero adprime arduum ac rarum, et quod oppido paucis, vel in extremo vitae tandem contingit. Atque ad haec dicenda me impulit illorum iactantia, qui se in tractationibus suis superbius efferunt. Nunc illa de quibus dicere instituti, pergam ordiri.

34. Ὡς γὰρ θᾶττον Πτολεμαῖος ὁ κληθεὶς Φιλοπάτωρ, μεταλλάξαντος τῆ πατρὸς, ἐπανελόμενος τὸν ἀδελφὸν Μάγαν, καὶ τὰς τέτῳ συνεργῆντας, παρέλαβε τὴν τῆς Αἰγύπτε δυναςείαν· νομίσας τῶν μὲν οἰκείων φόβων ἀπολελῦσθαι δι' αὑτῆ, καὶ διὰ τῆς προειρημένης πράξεως· τῶν δ' ἐκτὸς κινδύνων ἀπηλλάχθαι διὰ τὴν τύχην, Ἀντιγόνε μὲν καὶ Σελεύκε μετηλλαχότων, Ἀντιόχε δὲ καὶ Φιλίππε τῶν διαδεδεγμένων τὰς ἀρχὰς, παντάπασι νέων, καὶ μονονὲ παίδων ὑπαρχόντων· καταπιςεύσας διὰ ταῦτα τοῖς παρῦσι καιροῖς, πανηγυρικώτερον διῆγε τὰ κατὰ τὴν ἀρχήν. ἀνεπίςατον μὲν καὶ δυσέντευκτον αὑτὸν παρασκευάζων τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον χειρίζυσιν· ὀλίγωρον δὲ καὶ ῥᾴθυμον ὑποδεικνύων τοῖς ἐπὶ τῶν ἔξω πραγμάτων διατεταγμένοις· ὑπὲρ ὧν οἱ πρότεροι ὐκ ἐλάττω, μείζω δ' ἐποιῦντο σπυδὴν, ἢ περὶ τῆς κατ' αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον δυναςείας. Τοιγαρῦν ἐπέκειντο μὲν τοῖς τῆς Συρίας βασιλεῦσι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, Κοίλης Συρίας καὶ Κύπρυ βασιλεύοντες· παρέκειντο δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνάςαις· ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς νήσοις δεσπόζοντες τῶν ἐπιφανεςάτων πόλεων καὶ τόπων καὶ λιμένων κατὰ πᾶσαν τὴν παραλίαν, ἀπὸ Παμφυλίας ἕως Ἑλλησπόντυ, καὶ τῶν κατὰ Λυ-

34. Ptolemaeus cognomento Philopator, post obitum patris occiso fratre Maga, et qui eius sectam sequebantur, Aegypti dominatum suscepit. qui quidem ita existimabat; a domesticorum quidem metu ipsum semet opera sua et eorum quos diximus caede liberasse: ab exteris vero ne periculum vllum haberet metuendum, a fortuna esse provisum: quippe Antigono et Seleuco exstinctis, regnare nunc in eorum locum Antiochum et Philippum, ambos iuuenes ac pueros. Igitur fortunae suae praesenti propter illas quas diximus caussas confisus, sic regnum suum administrabat, quasi continuos ludos agitaret. ac tum aulicis suis, tum ceteris qui rebus in Aegypto praeerant, incuriosum se omnium, et difficilem aditu praebebat. negligentem vero et socordem illis se ostendebat, qui extra Aegyptum praefecturas curabant. quum priores reges non minori curae, quin imo maiori, quam Aegyptum ipsam, suumque in ea imperium, res externas habuerint. Itaque Coelae Syriae et Cypri regna qui tenerent, Syriae regibus terra marique imminebant. et qui maxime insignes vrbes, opportunissimaque loca per omnem oram a Pamphylia ad Hellespontum in potestate sua haberent, Lysimachiae item vicinum tractum obtinerent, Asiae regulos, ipsasque insulas ex proximo obseruabant.

σιμάχειαν

σιμάχειαν τόπων· ἐφήδρευον δὲ τοῖς ἐν τῇ Θράκῃ καὶ τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ πράγμασι, τῶν κατ' Αἶνον καὶ Μαρώνειαν, καὶ πορρωτέρων ἔτι πόλεων κυριεύοντες, καὶ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μακρὰν ἐκτετακότες τὰς χεῖρας, καὶ προβεβλημένοι πρὸ αὐτῶν ἐκ πολλοῦ τὰς δυναστείας, οὐδέποτε περὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον ἠγωνίων ἀρχῆς. διὸ καὶ τὴν σπουδὴν εἰκότως μεγάλην ἐποιοῦντο περὶ τῶν ἔξω πραγμάτων. ὁ δὲ προειρημένος βασιλεὺς ὀλιγώρως ἕκαστα τούτων χειρίζων διὰ τοὺς ἀπρεπεῖς ἔρωτας, καὶ τὰς ἀλόγους καὶ συνεχεῖς μέθας, εἰκότως ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ καὶ τῆς ψυχῆς ἅμα καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπιβούλους εὕρηκε πλείους· ὧν ἐγένετο πρῶτος Κλεομένης ὁ Σπαρτιάτης.

35. Οὗτος γὰρ ἕως μὲν ὁ προσαγορευόμενος Εὐεργέτης ἔζη, πρὸς ὃν ἐποιήσατο τὴν κοινωνίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὰς πίστεις, ἦγε τὴν ἡσυχίαν· πεπεισμένος ἀεὶ δι' ἐκείνου τεύξεσθαι τῆς καθηκούσης ἐπικουρίας, εἰς τὸ τὴν πατρῴαν ἀνακτήσασθαι βασιλείαν· ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος μὲν μετήλλαξε, προῄει δ' ὁ χρόνος, οἱ δὲ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καιροὶ μονονοὺ καὶ ἐπ' ὀνόματος ἐκάλουν τὸν Κλεομένην, μετηλλαχότος μὲν Ἀντιγόνου, πολεμουμένων δὲ τῶν Ἀχαιῶν, κοινωνούντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων Αἰτωλοῖς τῆς πρὸς Ἀχαιοὺς καὶ Μακεδόνας ἀπεχθείας, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολὴν καὶ πρόθεσιν τοῦ Κλεομένους· τότε δὴ καὶ μᾶλλον

Thraciae denique ac Macedoniae rebus velut ex insidiis inhiabant, Aeno, Maronea, et vlterioribus vrbibus potientes. atque hoc pacto porrectis in longinqua manibus, quum externis hisce tot principatibus velut obiecto scuto tegerentur, de imperio Aegypti nullam vmquam sollicitudinem habuerunt. vt merito magnae illis curae essent res extra Aegyptum. quas rex iste de quo loquimur quum susque deque haberet, dum foedis amoribus et insanis continuisque potationibus indulget; mirari debet nemo, si multos breui tempore qua vitae, qua regni insidiatores inuenerit. Primus autem horum omnium Spartanus fuit Cleomenes.

35. Hir vir, quamdiu Ptolemaeus Euergeta viuebat, quocum societatem et foedus icerat, nihil mouit; quod semper speraret idonea se ab illo auxilia impetraturum ad regnum paternum recuperandum. sed postquam ille quidem obierat, tempora autem currebant, et rerum in Graecia status tantum non ipso nomine Cleomenem vocabat: mortuus namque erat Antigonus, et Achaei bello distinebantur; quodque inde a principio propositum habuerat et perficere studuerat Cleomenes, Aetoli Lacedaemoniis iuncti communi iam odio Achaeos et Macedones persequebantur: tum vero magis magisque cogebatur Cleome-

μᾶλλον ἠναγκάζετο σπεύδειν καὶ φιλοτιμεῖσθαι περὶ τῆς ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπαλλαγῆς. Διόπερ τὸ μὲν πρῶτον ἐντεύξεις ἐποιεῖτο, παρακαλῶν μετὰ χορηγίας τῆς καθηκούσης καὶ δυνάμεως αὐτὸν ἐκπέμψαι· μετὰ δὲ ταῦτα παρακούομενος, ἠξίου μετὰ δεήσεως, μόνον αὐτὸν ἀπολῦσαι μετὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν· τοὺς γὰρ καιροὺς ἱκανοὺς ὑποδεικνύειν ἀφορμὰς αὐτῷ πρὸς τὸ καθικέσθαι τῆς πατρῴας ἀρχῆς. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς οὔτ' ἐφιστάνων οὐδενὶ τῶν τοιούτων, οὔτε προνοούμενος τοῦ μέλλοντος διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, εὐήθως καὶ ἀλόγως ἀεὶ παρήκουε τοῦ Κλεομένους. οἱ δὲ περὶ τὸν Σωσίβιον (οὗτος γὰρ μάλιστα τότε προεστάτει τῶν πραγμάτων) συνεδρεύσαντες τοιαύτας τινὰς ἐποιήσαντο περὶ αὐτοῦ διαλήψεις· μετὰ μὲν γὰρ στόλου καὶ χορηγίας, ἐκπέμπειν αὐτὸν οὐκ ἔκρινον, καταφρονοῦντες τῶν ἔξω πραγμάτων, διὰ τὸ μετηλλαχέναι τὸν Ἀντίγονον, καὶ νομίζειν μάταιον αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν εἰς ταῦτα δαπάνην. πρὸς δὲ τούτοις ἠγωνίων, μή ποτε μετηλλαχότος μὲν Ἀντιγόνου, τῶν δὲ λοιπῶν μηδενὸς ὑπάρχοντος ἀντιπάλου, ταχέως ἀκονιτὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ποιησάμενος ὑπ' αὐτὸν, βαρὺς καὶ φοβερὸς αὐτοῖς ὁ Κλεομένης ἀνταγωνιστὴς σφίσι γένηται· τεθεαμένος μὲν ὑπ' αὐγὰς αὐτῶν τὰ πράγματα, κατεγνωκὼς δὲ τοῦ βασιλέως, θεωρῶν δὲ πολλὰ τὰ παρακρεμάμενα

nes omni ſtudio atque animi contentione ſuum ab Alexandria diſceſſum vrgere. Regem igitur adire primo, hortarique vt rebus neceſſariis ac milite inſtructum ſe dimittat: deinde quum negligenter audiretur, precibus etiam et etiam contendere, quo abeundi ſibi cum ſua dumtaxat familia veniam daret: ipſa namque tempora ſatis luculentas ſibi regni patrii recipiendi occaſiones ſuppeditare. Et rex quidem nulli ſerio negotio attendens, futurique parum prouidus ob iam expoſitas cauſſas, pro cetera fatuitate atque ſtultitia ſua verborum Cleomenis rationem nullam habebat. Soſibius vero, cuius erat tum in eo regno ſumma auctoritas, coacto amicorum concilio, de Cleomene ita ſtatuit. cum claſſe et pecunia ac commeatu nequaquam eſſe illum emittendum. nam quia fato functus erat Antigonus, res externas negligebant: omnemque eiusmodi ſumtum fruſtra factum iri autumabant. Praeterea ſollicitudo haec eos angebat, ne forte Cleomenes, quum ſublato Antigono, nemo iam契 ſupereſſet amplius, qui par illi viribus foret, vniuerſa Graecia celeriter ac nullo prope certamine in poteſtatem redacta, grauis ſibi et metuendus inciperet eſſe aduerſarius. qui praeſertim Aegyptiaci regni ſtatum in clara luce quod aiunt. ſpectaſſet, ac pro deplorato regem haberet:

μέρη

μέρη καὶ μακρὰν ἀπεσπασμένα τῆς βασιλείας, καὶ πολλὰς ἀφορμὰς ἔχοντα πρὸς πραγμάτων λόγον. Καὶ γὰρ νῆες ἐν τοῖς κατὰ Σάμον ἦσαν τόποις οὐκ ὀλίγαι· καὶ στρατιωτῶν πλῆθος ἐν τοῖς κατ' Ἔφεσον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἐπιβολὴν, ὥστ' ἐκπέμπειν αὐτὸν μετὰ χορηγίας, ἀπεδοκίμασαν διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. τό γε μὴν ὀλιγωρήσαντας ἄνδρα τοιοῦτον ἐξαποστεῖλαι, πρόδηλον ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, οὐδαμῶς ἡγοῦντο σφίσι συμφέρειν. λοιπὸν ἦν ἄκοντα κατέχειν. τοῦτο δ' αὐτόθεν καὶ χωρὶς λόγου πάντες μὲν ἀπεδοκίμαζον, οὐκ ἀσφαλὲς νομίζοντες εἶναι λέοντι καὶ προβάτοις ὁμοῦ ποιεῖσθαι τὴν ἔπαυλιν· μάλιστα δὲ τοῦτο τὸ μέρος ὁ Σωσίβιος ὑφεωρᾶτο, διά τινα τοιαύτην αἰτίαν.

36. Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν ἐγίνοντο περὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Μάγα καὶ τῆς Βερονίκης, ἀγωνιῶντες μὴ διασφαλῶσι τῆς ἐπιβολῆς, καὶ μάλιστα διὰ τὴν Βερονίκης τόλμαν, ἠναγκάζοντο πάντας ἐκκαλεῖν τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν, καὶ πᾶσιν ὑπογράφειν ἐλπίδας, ἐὰν κατὰ λόγον αὐτοῖς χωρήσῃ τὰ πράγματα. τότε δὴ κατανοῶν ὁ Σωσίβιος τὸν Κλεομένην δεόμενον μὲν τῆς ἐκ τῶν βασιλέων ἐπικουρίας, ἔχοντα δὲ γνώμην καὶ πραγμάτων ἀληθινῶν ἔννοιαν· ὑπογράφων αὐτῷ μεγάλας ἐλπίδας, ἅμα συμμετέδωκε τῆς ἐπιβολῆς. θεωρῶν δὲ

ad haec qui sciret, multas esse eius regni, vt ita dicam, lacinias, longe summotas, quae rerum gerendarum occasiones praeclaras dare possent. Nam et naues in Samo erant non paucae: et militum ingens Ephesi numerus. Igitur propter hasce modo expositas caussas, consilium dimittendi Cleomenem cum necessario apparatu, improbarunt: at rursus virum tantum adeo contemtim habitum dimittere, inimicum certum atque hostem, nequaquam e re sua esse iudicabant. quamobrem illud supererat, vt inuitum retinerent. Id vero statim ac sine longiore deliberatione cum ceteri omnes improbabant; qui periculosum rebantur esse, leonem et pecudes in eodem stabulo continere: tum vero Sosibius prae ceteris eam rem suspectam habebat; idque ob huiuscemodi caussam.

36. Quo tempore super caede Magae ac Beronicae deliberabatur, anxii ac solliciti, ne forte propter Beronicae potissimum audaciam, id inceptum frustra esset; coacti sunt auctores eius consilii, ministros aulicos blanditiis delinire, magnorum spem commodorum omnibus ostendentes, si ex voto res ipsis succederet. Eo igitur tempore animaduertens Sosibius Cleomenem qui regis auxilio indigebat, singulari prudentia et vero vsu rerum quas gesserat pollere, magna pollicitans, participem consilii eum facit. Cleomenes qui

ρῶν δὲ αὐτὸν ὁ Κλεομένης ἐξεπτοημένον, καὶ μάλιστα δεδιότα τὰς ξένους καὶ μισθοφόρους, θαῤῥεῖν παρεκάλει. τοὺς γὰρ μισθοφόρους βλάψειν μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ὠφελήσειν δ' ὑπισχνεῖτο. μᾶλλον δ' αὐτοῦ θαυμάσαντος τὴν ἐπαγγελίαν, οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, διότι σχεδὸν εἰς τρισχιλίους εἰσὶν ἀπὸ Πελοποννήσου ξένοι, καὶ Κρῆτες εἰς χιλίους; οἷς ἐὰν νεύσωμεν ἡμεῖς μόνον, ἑτοίμως ὑπακουήσουσι πάντες. τούτων δὲ συναχθέντων, τίνας ἀγωνιᾷς; ἢ δῆλον, ἔφη, τοὺς ἀπὸ Συρίας καὶ Καρίας στρατιώτας. τότε μὲν οὖν ἡδέως ὁ Σωσίβιος ἀκούσας ταῦτα, διπλασίως ἐπεῤῥώσθη πρὸς τὴν κατὰ τῆς Βερενίκης πρᾶξιν. μετὰ δὲ ταῦτα θεωρῶν τὴν τοῦ βασιλέως ῥαθυμίαν, ἀεὶ τὸν λόγον ἀνενεοῦτο, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τήν τε τοῦ Κλεομένους τόλμαν ἐλάμβανε, καὶ τὴν τῶν ξένων πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν. Διὸ καὶ τότε μάλιστα παρέστησε τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς φίλοις ὁρμὴν οὕτως εἰς τὸ προκαταλαβέσθαι καὶ συγκλεῖσαι τὸν Κλεομένην. πρὸς δὲ τὴν ἐπίνοιαν ταύτην, ἐχρήσατο συνεργήματι τοιούτῳ τινί.

cerneret hominem prae timore attonitum, et a peregrino potissimum conducticioque milite male metuentem, bono animo esse illum iubet: ac mercenarios nihil quicquam ipsi nocituros, imo potius auxilio futuros, spondet. Mirante adhuc impensius dictum istud Sosibio; non vides, subiicit Cleomenes, inter mercenarios tria propemodum millia merere Peloponnesiorum, Cretenses ad mille? quibus ego si vel nutu signum dedero, ad omnia quae voluero exsequenda praesto erunt? hi si manu facta a te steterint, ecquos metuis? Syriaci, credo, aut e Caria te terrent milites. Et tum quidem lubenter haec audiuit Sosibius: eumque ista verba duplo animosiorem ad caedem Beronicae reddiderunt. At postea quoties regis socordiam considerabat, semper illi in memoriam redibat; iugiterque illi ob oculos versabatur dia Cleomenis audacia, et stipendiorum erga ipsum beneuolentia. Hic igitur illo potissimum tempore et regi, et amicis eius stimulos admouebat, vt Cleomenem prius quam euaderet comprehenderent, et includerent. Atque hoc moliens Sosibius occasione vsus est huiusmodi.

37 Νικαγόρας τις ἦν Μεσσήνιος. οὗτος ὑπῆρχε πατρικὸς ξένος Ἀρχιδάμου τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως. τὸν μὲν οὖν πρὸ τοῦ χρόνον βραχεῖά τις ἦν τοῖς προειρημένοις ἐπιπλοκὴ πρὸς ἀλλήλους· καθ' ὃν δὲ καιρὸν Ἀρχίδαμος

37. Nicagoras quidem Messenius fuit, Archidamo Spartae tum regnanti, paterni hospitii iure coniunctus. hi prioribus quidem temporibus, raro commeare alter ad alterum soliti: postea vero quam Archidamus, metu Cleome-

χίδαμος ἐκ τῆς Σπάρτης ἔφυγε, δείσας τὸν Κλεομένην, καὶ παρεγένετ' εἰς Μεσσηνίαν, οὐ μόνον οἰκίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίοις ὁ Νικαγόρας αὐτὸν ὑπεδέξατο προθύμως· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἑξῆς συμπεριφορὰν ἐγένετό τις αὐτοῖς ὁλοσχερὴς εὔνοια καὶ συνήθεια πρὸς ἀλλήλους. διὸ καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ Κλεομένους ὑποδείξαντος ἐλπίδα καθόδου καὶ διαλύσεως πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, ἔδωκεν αὑτὸν ὁ Νικαγόρας εἰς τὰς διαστολὰς, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν πίστεων συνθήκας. ὧν κυρωθέντων, ὁ μὲν Ἀρχίδαμος εἰς τὴν Σπάρτην κατῄει, πιστεύσας ταῖς διὰ τοῦ Νικαγόρου γεγενημέναις συνθήκαις. ὁ δὲ Κλεομένης ἀπαντήσας, τὸν μὲν Ἀρχίδαμον ἐπανείλετο, τοῦ δὲ Νικαγόρου καὶ τῶν ἄλλων τῶν συνόντων ἐφείσατο. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκτὸς ὁ Νικαγόρας ὑπεκρίνετο χάριν ὀφείλειν τῷ Κλεομένει διὰ τὴν αὑτοῦ σωτηρίαν· ἐφ' ἑαυτῷ γε μὴν βαρέως ἔφερε τὸ συμβεβηκὸς, δοκῶν αἴτιος γεγονέναι τῷ βασιλεῖ τῆς ἀπωλείας. Οὗτος ὁ Νικαγόρας ἵππους ἄγων κατέπλευσε βραχεῖ χρόνῳ πρότερον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. ἀποβαίνων δ' ἐκ τῆς νεὼς, καταλαμβάνει τόν τε Κλεομένην, καὶ τὸν Παντέα, καὶ μετ' αὐτῶν Ἱππίταν ἐν τῷ λιμένι παρὰ τὴν κρηπῖδα περιπατοῦντας. ἰδὼν δὲ ὁ Κλεομένης αὐτὸν καὶ συμμίξας, ἠσπάζετο φιλοφρόνως, καὶ προσεπύθετο, τί παρῄει. τοῦ δ' εἰπόντος, ὅτι παραγέγονεν ἵππους

nis Sparta exulare coactus, in Messeniam venit; Nicagoras non solum hospitio et necessariis omnibus rebus illum magna comitate excepit: sed etiam ex consuetis a coena compotationibus amicissimus, et assidua consuetudine coniunctissimus illi factus est. iccirco, vbi postea Cleomenes reditus spem fecit Archidamo, et reconciliandae inuicem gratiae, Nicagoras de conditionibus agendo, et fidei pignoribus ad firmandum foedus, ei negotio se immiscuit. quum essent acta transacta omnia, Archidamus pactis confisus quae Nicagoras pepigerat, Spartam ab exilio repetere institit. at Cleomenes obuiam ei progressus, ipsum quidem Archidamum obtruncat, Nicagorae vero et ceteris omnibus qui aderant parcit. Propterea Nicagoras, apud alios quidem magno beneficio se obstrictum Cleomeni, qui vitam sibi non eripuisset, dictitabat: ipse vero apud se clam iniquissimo animo casum Archidami ferebat; eo magis, quod pernitiei caussa illi exstitisse videbatur. Iste Nicagoras non multo ante cum equis venalibus Alexandriam appulerat. qui naui egressus, Cleomenem, Panteumque, et vna cum his Hippitam, ambulantes in portus crepidine inuenit. Cleomenes, vt primum Nicagoram videt, adire hominem, comiter salutare, et mox quorsum adesset. sciscitari. et quum ille equos se adduxisse respondisset; Quam vellem,

ἄγων· Ἐβουλόμην ἄν τε, ἔφη, καὶ λίαν. ἀντὶ τῶν ἵππων κιναίδους ἄγειν καὶ σαμβύκας· τούτων γὰρ ὁ νῦν βασιλεὺς κατεπείγεται. τότε γοῦν ἐπιγελάσας ὁ Νικαγόρας, ἐσιώπησε. μετὰ δέ τινας ἡμέρας ἐπὶ πλεῖον ἐλθὼν εἰς τὰς χεῖρας τῷ Σωσιβίῳ διὰ τοὺς ἵππους, εἶπε κατὰ τοῦ Κλεομένους τὸν ἄρτι ῥηθέντα λόγον. θεωρῶν δὲ τὸν Σωσίβιον ἡδέως ἀκούοντα, πᾶσαν ἐξέθετο τὴν προϋπάρχουσαν αὐτῷ πρὸς τὸν Κλεομένην διαφοράν.

38. Ὃν ὁ Σωσίβιος ἐπιγνοὺς ἀλλοτρίως πρὸς τὸν Κλεομένην διακείμενον, τὰ μὲν παραχρῆμα δοὺς, ἃ δὲ εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγειλάμενος, συνέπεισε γράψαντα κατὰ τοῦ Κλεομένους ἐπιστολὴν, ἀπολιπεῖν ἐσφραγισμένην· ἵν' ἐπειδὰν ὁ Νικαγόρας ἐκπλεύσῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὁ παῖς ἀνενέγκῃ τὴν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν, ὡς ὑπὸ τοῦ Νικαγόρου πεμφθεῖσαν. συνεργήσαντος δὲ τοῦ Νικαγόρου τὰ προειρημένα, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἀνενεχθείσης ὑπὸ τοῦ παιδὸς πρὸς τὸν Σωσίβιον μετὰ τὸν ἔκπλουν τοῦ Νικαγόρου· παραπόδας ἅμα τὸν οἰκέτην καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἧκεν ἔχων πρὸς τὸν βασιλέα. τοῦ μὲν παιδὸς φάσκοντος Νικαγόραν, ἀπολιπεῖν, τὴν ἐπιστολὴν ἐντειλάμενον ἀποδοῦναι Σωσιβίῳ. τῆς δ' ἐπιστολῆς διασαφούσης, ὅτι μέλλει Κλεομένης, ἐὰν μὴ ποιῶνται τὴν ἐξαποστολὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς ἁρμοζούσης παρασκευῆς καὶ χορηγίας, ἐπανίστασθαι τοῖς τοῦ βασι-

Cleomenes ait, equorum loco catamitos et sambucistrias potius aduexisses: in his enim nouus rex studium omne suum ponit. ridere tum Nicagoras, et hanc vocem silentio premere. Interiectis vero diebus aliquot, per occasionem equorum factus Sosibio familiarior, ad inuidiam Cleomenis sermonem quem modo retulimus illi recitat. et quum rem gratam facere se Sosibio animaduerteret, vetus illud suum in Cleomenem odium ipsi aperit.

38 Sosibius inimicum hunc esse Cleomenis sentiens, partim collatis in praesentia muneribus, partim alia se daturum pollicitus, ab eo impetrat, vt epistolam scriberet criminationem Cleomenis continentem, eamque discedens obsignatam, relinqueret. quo paucis mox diebus ab ipsius profectione eam epistolam puer ad se perferret, tamquam a Nicagora missam. Vt hic monuerat, ita ille fecit: qui postquam oram soluisset, allata est a puero epistola ad Sosibium. ille enimuero famulum simul et literas secum habens, extemplo ad regem. dicebat puer, abeuntem Nicagoram hanc epistolam reliquisse, cum mandatis, vt Sosibio traderetur. Literis autem significabatur, Cleomenem nisi cum idoneo apparatu, et omnibus suo incepto necessariis dimitteretur, res nouas in imperio regis esse moliturum. Tam bonam

λέως πράγμασιν· εὐθέως ὁ Σωσίβιος λαβόμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης, παρώξυνε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἄλλους φίλους, πρὸς τὸ μὴ μέλλειν, ἀλλὰ φυλάξασθαι καὶ συγκλεῖσαι τὸν Κλεομένην. γενομένου δὲ τούτου, καί τινος ἀποδοθείσης οἰκίας αὐτῷ παμμεγέθους, ἐποιεῖτο τὴν διατριβὴν ἐν ταύτῃ παραφυλαττόμενος· τούτῳ διαφέρων τῶν ἀπηγμένων εἰς τὰς φυλακὰς, τῷ ποιεῖσθαι τὴν δίαιταν ἐν μείζονι δεσμωτηρίῳ. εἰς ἃ βλέπων ὁ Κλεομένης, καὶ μοχθηρὰς ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, παντὸς πράγματος ἔκρινε πεῖραν λαμβάνειν. οὐχ οὕτω πεπεισμένος κατακρατήσειν τῆς προθέσεως, (οὐδὲν γὰρ εἶχε τῶν εὐλόγων πρὸς τὴν ἐπιβολὴν) τὸ δὲ πλεῖον εὐθανατῆσαι σπουδάζων, καὶ μηδὲν ἀνάξιον ὑπομεῖναι τῆς περὶ αὐτὸν προγεγενημένης τόλμης· ἅμα δὲ καὶ λαμβάνων ἐν νῷ τὸ τοιοῦτον, ὥς γέ μοι δοκεῖ, καὶ ὑποτιθέμενος, ὅπερ εἴωθε συμβαίνειν πρὸς τοὺς μεγαλόφρονας τῶν ἀνδρῶν·

> Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
> Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

39. Παρατηρήσας οὖν ἔξοδον τοῦ βασιλέως εἰς Κάνωβον, διέδωκε τοῖς φυλάττουσιν αὐτὸν φήμην, ὡς ἀφίεσθαι μέλλων ὑπὸ τοῦ βασιλέως· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, αὐτός τε τοὺς αὐτοῦ θεράποντας εἱστία, καὶ τοῖς φυλάττουσιν ἱερεῖα καὶ στεφάνους, ἅμα δὲ τούτοις οἶνον ἐξαπέστειλε. τῶν δὲ

occaſionem arripit ſtatim Soſibius, et qua regem, qua amicos regis cohortatur, vt nulla interpoſita mora cauerent, et Cleomenem concluderent. ac mox de huius ſententia domus quaedam ampliſſima illi decreta eſt, in qua circummunitus cuſtodiis degebat: hoc vno a ceteris qui ſunt in carcerem coniecti differens, quod amplior carcer illum habebat. Propterea Cleomenes exiguam de cetero ſpem ſalutis ſibi relictam intelligens, omnia ſibi ſtatuit experiundum: non adeo quod voti compotem poſſe fieri ſe crederet: (quippe omnibus praeſidiis in eam rem neceſſariis deſtitutus:) ſed potius, vt honeſta defungeretur morte; neue quicquam pateretur virtute illa, qua hactenus claruerat, indignum. ſimul, vt equidem reor, ſuccurrebat illi, atque proponebat ipſe ſibi hoc ante oculos, vti fieri amat a viris magnis:

> *At non ignauus certe, obſcurusue peribo:*
> *Verum aliquid faciam, aetas quod ventura loquetur.*

39. Igitur obſeruata profectione Ptolemaei Canopum, rumorem inter cuſtodias diſtulit, inibi ſe eſſe, vt a rege liberaretur: atque adeo hanc praetexens cauſſam, tum ipſe ſuis epulas ſtruit; tum cuſtodibus in eam rem carnes, coronas, et inſuper vinum mittit. Illi nihil quicquam de do-

χρωμένων τούτοις ἀνυπονοήτως, καὶ μεθυσθέντων, παραλαβὼν τοὺς συνόντας φίλους, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παῖδας, περὶ μέσον ἡμέραν λαθὼν τοὺς φύλακας ἐξῆλθε μετ' ἐγχειριδίων. προάγοντες δὲ καὶ συντυχόντες κατὰ τὴν πλατεῖαν Πτολεμαίῳ τῷ τότε ἐπὶ τῆς πόλεως ἀπολελειμμένῳ· καταπληξάμενοι τῷ παραβόλῳ τοὺς συνόντας αὐτῷ, τοῦτον μὲν κατασπάσαντες ἀπὸ τοῦ τεθρίππου, παρέκλεισαν· τὰ δὲ πλήθη παρεκάλουν ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν. οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτοῖς, οὐδὲ συνεξανισταμένου διὰ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβολῆς, ἐπιστρέψαντες ὥρμησαν πρὸς τὴν ἄκραν, ὡς ἀνασπάσοντες ταύτης τὰς πυλίδας, καὶ συγχρησόμενοι τοῖς εἰς φυλακὴν ἀπηγμένοις τῶν ἀνδρῶν. ἀποσφαλέντες δὲ καὶ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς, διὰ τὸ τοὺς ἐφεστῶτας προαισθομένους τὸ μέλλον ἀσφαλίσασθαι τὴν πύλην, προσήνεγκαν αὑτοῖς τὰς χεῖρας, εὐψύχως πάνυ καὶ Λακωνικῶς. Κλεομένης μὲν οὖν οὕτω μετήλλαξε τὸν βίον· ἀνὴρ γενόμενος καὶ πρὸς τὰς ὁμιλίας ἐπιδέξιος, καὶ πρὸς πραγμάτων οἰκονομίαν εὐφυής, καὶ συλλήβδην ἡγεμονικὸς καὶ βασιλικὸς τῇ φύσει.

40. Μετὰ δὲ τοῦτον οὐ πολὺ κατόπιν, Θεόδοτος, ὁ τεταγμένος ἐπὶ Κοίλης Συρίας, ὢν τὸ γένος Αἰτωλὸς, τὰ μὲν καταφρονήσας τοῦ βασιλέως διὰ τὴν ἀσέλγειαν τοῦ βίου καὶ τῆς ὅλης αἱρέσεως,

lo ſuſpicati, acceptis veſcuntur. ita ſepultis iſtis vino, amicis qui vna erant et famulis comitatus circa meridiem, clam cuſtodibus, ſtrictis pugionibus foras erupit. Progredientibus occurrit in platea Ptolemaeus ad vrbis cuſtodiam tum relictus: cuius comitibus ad tantam audaciam pauore torpentibus, ipſe de quadriga deiectus includitur. ſimul ad libertatem populus vocatur. quum nemo ſequeretur, neque rebellii ſocium ſe adderet; (quippe omnes incepti magnitudo terrebat:) conuerſo agmine arcem petunt coniurati, clauſtra portularum, ſiue feneſtrarum, ſi forte, reuulſuri, et ad deſtinata vinctorum opera vſuri: quod eorum conſilium vt praeſenſerunt praefecti arcis, valido praeſidio portam muniunt: itaque coniurati hac quoque ſpe lapſi, generoſo animo et Laconico, manus ſibi intulerunt. Atque hunc habuit vitae exitum Cleomenes: vir tum in vitae conſuetudine et colloquiis familiaribus, dexteritatis cuiusdam ſingularis: tum etiam ad ſeria negotia tractanda optime ab ingenio comparatus; et vt verbo dicam, ad ducis vel regis munia obeunda factus a natura.

40. Nec multo poſt quam haec acciderunt, defecit pariter a rege Theodotus [Coelae Syriae praefectus, genere Aetolus. Hic partim contemtu Ptolemaei, ob luxum atque impuram ipſius vitam, et genus

τὰ δὲ

τὰ δὲ διαπιστήσας τοῖς περὶ τὴν αὐλήν· διὰ τὸ μικροῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἀξιολόγους παρασχόμενος χρείας τῷ βασιλεῖ περί τε τἆλλα, καὶ περὶ τὴν πρώτην ἐπιβολὴν Ἀντιόχου τοῖς κατὰ Κοίλην Συρίαν πράγμασιν, μὴ οἷον ἐπὶ τούτοις τυχεῖν τινὸς χάριτος, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀνακληθεὶς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, παρ' ὀλίγον κινδυνεῦσαι τῷ βίῳ· διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐπεβάλετό τε λαλεῖν Ἀντιόχῳ, καὶ τὰς κατὰ κοίλην Συρίαν πόλεις ἐγχειρίζειν. Τοῦ δ' ἀσμένως δεξαμένου τὴν ἐλπίδα, ταχεῖαν ἐλάμβανε τὸ πρᾶγμα τὴν οἰκονομίαν. Ἵνα δὲ καὶ περὶ ταύτης τῆς οἰκίας τὸ παραπλήσιον ποιήσωμεν, ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν παράληψιν τῆς Ἀντιόχου δυναστείας, ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ποιησόμεθα κεφαλαιώδη τὴν ἔφοδον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ μέλλοντος λέγεσθαι πολέμου. Ἀντίοχος γὰρ ἦν μὲν υἱὸς νεώτερος Σελεύκου τοῦ Καλλινίκου προσαγορευθέντος. μεταλλάξαντος δὲ τοῦ πατρὸς, καὶ διαδεξαμένου τἀδελφοῦ Σελεύκου τὴν βασιλείαν διὰ τὴν ἡλικίαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τοῖς ἄνω τόποις μεθιστάμενος ἐποιεῖτο τὴν διατριβήν. ἐπεὶ δὲ Σέλευκος μετὰ δυνάμεως ὑπερβαλὼν τὸν Ταῦρον ἐδολοφονήθη, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, μεταλαβὼν τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ἐβασίλευσε· διαπιστεύων τὴν μὲν ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου δυναστείαν Ἀχαιῷ, τὰ δ' ἄνω μέρη τῆς βασιλείας ἐγκεχειρικὼς Μόλωνι, καὶ τἀδελφῷ τοῦ Μόλωνος,

vniuersum institutorum; partim quia procerum eius aulae voluntatem erga se suspectam habebat; vt qui paucis ante annis, post egregie nauatam regi operam, tum aliis in rebus, tum illo bello, quod cum Antiocho, Coelen Syriam tunc primum inuadente, gestum fuerat: adeo nullam parem meritis gratiam reportauerat; vt contra Alexandriam accitus, etiam de vita periculum subiret: is igitur hisce de caussis, Antiochum statuit conuenire, et Coelae Syriae vrbes illi tradere. Oblatam spem laetus rex accipit: Theodotus breui tempore ad exitum rem perducit. Vt autem in hac etiam regia praestemus idem, quod in superiore fecimus; narrationem paullo altius repetitam, ab eo tempore quo Antiochus imperium suscepit, deinceps pertexemus ad principium vsque eius belli, de quo dicere instituimus. Antiochus iunior filius erat Seleuci illius, cui fuit cognomen Callinico. postquam defuncto patri successit in regno Seleucus frater maior Antiochi, ipse ad superiora Asiae migrauit, ibique se aliquamdiu tenuit. mox vbi Seleucus Taurum transgressus per dolum fuit caesus, quod et antea dicebamus, Antiochus imperium defuncti adeptus, regnauit: et totius cis Taurum Asiae dominatione Achaeo concredita; superiores regni prouincias Moloni et eius fratri Alexandro regendas de-

Ἀλεξάνδρῳ· Μόλωνος μὲν Μηδείας ὑπάρχοντος σατράπη, τἀδελφοῦ δὲ τῆς Περσίδος.

41. Οὗτοι καταφρονήσαντες μὲν αὐτοῦ διὰ τὴν ἡλικίαν, ἐλπίσαντες δὲ τὸν Ἀχαιὸν ἔσεσθαι κοινωνὸν σφίσι τῆς ἐπιβολῆς, μάλιστα δὲ φοβούμενοι τὴν ὠμότητα καὶ κακοπραγμοσύνην τὴν Ἑρμείου, τοῦ τότε προεστῶτος τῶν ὅλων πραγμάτων, ἀφίστασθαι καὶ διαστρέφειν ἐνεχείρησαν τὰς ἄνω σατραπείας. ὁ δὲ Ἑρμείας ἦν μὲν ἀπὸ Καρίας, ἐπέστη δὲ ἐπὶ τὰ πράγματα, Σελεύκου τἀδελφοῦ ταύτην αὐτῷ τὴν πίστιν ἐγχειρίσαντος, καθ' οὓς καιροὺς ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ τὸν Ταῦρον στρατείαν. τυχὼν δὲ ταύτης τῆς ἐξουσίας, πᾶσι μὲν ἐφθόνει τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς οὖσι τῶν περὶ τὴν αὐλήν· φύσει δὲ ὠμὸς ὤν, τῶν μὲν τὰς ἀγνοίας ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐνδεχόμενος ἐκόλαζε· τοῖς δὲ χειροποιήτης καὶ ψευδεῖς ἐπιφέρων αἰτίας, ἀήττητος ἦν καὶ πικρὸς δικαστής. μάλιστα δ' ἔσπευδε καὶ περὶ παντὸς ἐποιεῖτο, βουλόμενος ἐπανελέσθαι τὸν ἀπονοστήσαντα τὰς δυνάμεις τὰς Σελεύκῳ συνελθούσας Ἐπιγένην, διὰ τὸ θεωρεῖν τὸν ἄνδρα καὶ λέγειν καὶ πράττειν δυνάμενον καὶ μεγάλης ἀποδοχῆς ἀξιούμενον παρὰ ταῖς δυνάμεσιν. ὢν δὲ ταύτης τῆς προθέσεως, ἐπεῖχε βουλόμενος ἀεί τινος ὁρμῆς ἐπιλαβέσθαι, καὶ προφάσεως κατὰ τοῦ προειρημένου. ἀθροισθέντος δὲ τοῦ συνεδρίου περὶ τῆς τοῦ Μόλωνος ἀποστάσεως, καὶ κελεύσαντος

dit: eratque Molo Mediae praefectus (ſatrapam vocant,) Alexander Perſidis.

41. Hi fratres, regis pueritiam aſpernati, ſpe etiam illa ducti, quaſi Achaeus conſilia cum ipſis eſſet conſociaturus; praecipue autem veriti crudelitatem, peruerſam mentem, et calumnias Hermiae qui ſummae rerum in aula praeerat; deficiendi, et auertendi a rege ſuperiores ſatrapias conſilium inierunt. Hermias iſte, genere Car, admotus ad rerum curam fuerat a Seleuco fratre, qui expeditionem verſus Taurum ſuſcipiens, eius fidei regnum commendauerat. Tantam autem hanc adeptus dignitatem, omnibus qui auctoritate et gratia apud regem valebant, inuidere coepit: deinde, homo natura ſaeuus, in alios propter leuia delicta, quae interpretatione ſua grauiora faciebat, animaduertebat: alios per calumniam falſis criminationibus appetens, inexorabilem ſe et immitem iudicem praebebat. Omnium vero maxime id ſtudebat, plurimique aeſtimabat, vt Epigenem perderet, qui eas copias reduxerat, quae in gratiam Seleuci conuenerunt. Hunc enim virum eſſe intelligebat, dicendi ſimul agendique peritum, et apud legiones praecipuae auctoritatis. atque hoc animo verſans, omnia obſeruabat, cauſſam et occaſionem aucupans calumniandi Epigenis. Quum autem de rebellione Mo-

τοῦ βα-

τῆ βασιλέως λέγειν ἕκαστον τὸ φαινόμενον, περὶ τῆ πῶς δεῖ χρῆσθαι τοῖς κατὰ τὰς ἀποστάτας πράγμασι, καὶ πρώτȣ συμβȣλεύοντος Ἐπιγένȣς· ὅτι ȣ̓ δεῖ μέλλειν, ἀλλ᾽ ἐκ χειρὸς ἔχεσθαι τῶν προκειμένων, καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα τὸν βασιλέα συνάπτειν τοῖς τόποις, καὶ παρ᾽ αὐτὰς εἶναι τὰς καιρȣ́ς. ȣ̔́τως γὰρ ἢ τὸ παράπαν ȣ̓δὲ τολμήσειν ἀλλοτριοπραγεῖν τὰς περὶ τὸν Μόλωνα, τῆ βασιλέως παρόντος, καὶ τοῖς πολλοῖς ἐν ὄψει γενομένȣ μετὰ συμμέτρȣ δυνάμεως, ἢ κἂν ὅλως τολμήσωσι καὶ μείνωσιν ἐπὶ τῆς προθέσεως, ταχέως αὐτὰς συναρπασθέντας ὑπὸ τῶν ὄχλων παραδοθήσεσθαι τῷ βασιλεῖ.

42. Ταῦτα λέγοντος ἔτι τῆ προειρημένȣ, διοργισθεὶς Ἑρμείας, πολὺν ἔφησεν αὐτὸν χρόνον ἐπίβȣλον ὄντα καὶ προδότην τῆς βασιλείας διαλεληθέναι· νῦν δὲ καλῶς ποιȣ̃ντα φανερὸν ἐκ τῆς συμβȣλῆς γεγονέναι, σπȣδάζοντα μετ᾽ ὀλίγων ἐγχειρῆσαι τὸ τῆ βασιλέως σῶμα τοῖς ἀποστάταις. Τότε μὲν ȣ̃ν οἷον ὑποτύψας τὴν διαβολὴν, παρῆκε τὸν Ἐπιγένην, πικρίαν ἄκαιρον μᾶλλον ἢ δυσμένειαν ἐπιφήνας. αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν αὐτȣ̃ γνώμην τὴν μὲν ἐπὶ τὸν Μόλωνα στρατείαν καταφοβος ὢν, τὸν κίνδυνον ἐξέκλινε διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πολεμικῶν· ἐπὶ δὲ τὸν Πτολεμαῖον ἐσπȣ́δαζε στρα-

lonis concilium esset coactum, iubente rege, vt quomodo rebellantium audaciae occurrendum existimarent, ex animi sui sententia quisque diceret; omnium primus Epigenes ita censuit: Non esse hic cunctandum; sed e vestigio incumbendum praesenti negotio. ante omnia vero illud vel maxime requiri, vt ad ea loca rex ipse accedat, et rerum gerendarum momenta praesens ipse captet. hoc enim pacto, vel omnino moliri res nouas non ausuros Molonem, quique in eadem sunt caussa, rege praesente, et cum idoneis copiis in oculis populorum versante: aut si eo venerint audaciae, vt in proposito maneant, futurum haut multo post vt ab ipsa multitudine correpti, in potestatem regis tradantur.

42. Nondum dicendi finem fecerat Epigenes, cum ira percitus Hermias dixit; a longo tempore ipsum regno insidiantem, salutemque eius prodentem, omnes fefellisse: nunc laudare se illum, qui id consilii dederit, vnde palam sit factum, velle ipsum rebellibus regis personam tradere, paucis comitatam. His dictis, quasi calumniae fomitem leuiter accendisse tum quidem contentus, Epigenem missum fecit; intempestiuae magis cuiusdam amaritudinis, quam odii significatione data. Ipse in dicenda sententia, expeditionem aduersus Molonem declinans, vt qui prae imperitia rei bellicae periculum horre-

τεύειν, ἀσφαλῆ τοῦτον εἶναι πεπεισμένος τὸν πόλεμον διὰ τὴν τοῦ προειρημένου βασιλέως ῥαθυμίαν. τότε μὲν οὖν καταπληξάμενος τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ πάντας, ἐπὶ τὸν Μόλωνα στρατηγοὺς ἐξέπεμψε μετὰ τῆς δυνάμεως Ξένωνα καὶ Θεόδοτον τὸν Ἡμιόλιον· τὸν δ' Ἀντίοχον παρώξυνε συνεχῶς, οἰόμενος δεῖν ἐπιβάλλειν τὰς χεῖρας τοῖς κατὰ Κοίλην Συρίαν πράγμασι, μόνως οὕτως ὑπολαμβάνων, εἰ πανταχόθεν περιστήῃ τῷ νεανίσκῳ πόλεμος, οὔτε τῶν πρότερον ἡμαρτημένων ὑφέξειν δίκας, οὔτε τῆς παρούσης ἐξουσίας παλυθήσεσθαι διὰ τὰς χρείας, καὶ τοὺς ἐπὶ τεσταμένους ἀγῶνας τῷ βασιλεῖ καὶ κινδύνους. διὸ καὶ τελευταῖον ἐπιστολὴν πλάσας ὡς παρ' Ἀχαιοῦ διαπεσταλμένην, προσήνεγκε τῷ βασιλεῖ, διασαφοῦσαν, ὅτι Πτολεμαῖος αὐτὸν παρακαλεῖ πραγμάτων ἀντιποιήσασθαι, καὶ φησι, ναυσὶ καὶ χρήμασι χορηγήσειν πρὸς πάσας τὰς ἐπιβολὰς, ἐὰν ἀναλάβῃ διάδημα, καὶ φανερὸς γένηται πᾶσιν ἀντιποιούμενος τῆς ἀρχῆς, ἣν τοῖς πράγμασιν ἔχειν αὐτὸν καὶ νῦν· τῆς δὲ ἐπιγραφῆς αὐτῷ φθονοῦντα, τὸν ὑπὸ τῆς τύχης διδόμενον ἀποτρίβεσθαι στέφανον. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πιστεύσας τοῖς γραφομένοις, ἕτοιμος ἦν καὶ μετέωρος στρατεύειν ἐπὶ Κοίλην Συρίαν.

43. Οὗτος δὲ αὐτοῦ κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους περὶ Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ζεύγματος, παρῆν

ret: contra Ptolemaeum ducere exercitum ftudebat: haut dubia fpe, propter eius regis ignauiam, fine periculo bellum illud fore. ita, vniuerfo confeffui terrore iniecto, bellum aduerfus Molonem ducibus Xenoni et Theodoto Hemiolio gerendum mandauit. Idem ftimulandi Antiochum finem nullum facere, cum faciendum illi omnino diceret, vt ad repetendam Coelen Syriam animum conuerteret: quo rex adolefcentulus ab omni parte belli curis premeretur. qua fola ratione fieri poffe arbitrabatur, vt nouis fubinde certaminibus ac periculis regem circumftantibus, quum princeps opera fua indigeret, neque praeteritorum maleficiorum poenas lueret, neque ea dignitate quam obtinebat, exueretur; tandem igitur etiam fingit epiftolam, quafi ab Achaeo miffam, eamque regi offert: qua fignificabat Achaeus, follicitari fe ab Ptolemaeo, vt imperium fibi vindicet: polliceri Ptolemaeum, naues, pecuniam, omnia incepto neceffaria: fi modo diadema affumeret, et palam eius imperii infignia fibi arrogaret, quod re ipfa iam obtineat: quantumuis ipfe fibi titulum inuidens oblatam a fortuna coronam refpuat. Iftis literis rex fidem habens, promto pronoque animo erat ad fufcipiendam in Coelen Syriam expeditionem.

43. Inter haec, dum Seleuciae ad Zeugma Antiochus agebat, aduenit Diognetus nau-

Διόγνητος ὁ ναύαρχος ἐκ Καππαδοκίας τῆς περὶ τὸν Εὔξεινον, ἄγων Λαοδίκην τὴν Μιθριδάτȣ τȣ͂ βασιλέως θυγατέρα, παρθένον ȣ͂σαν, γυναῖκα τῷ βασιλεῖ κατωνομασμένην. ὁ δὲ Μιθριδάτης ἔυχετο μὲν ἀπόγονος εἶναι τῶν ἑπτὰ Περσῶν ἑνὸς, τῶν ἐπανελομένων τὸν μάγον· διατετηρήκει δὲ τὴν δυναςείαν ἀπὸ προγόνων τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς διαδοθεῖσαν ὑπὸ Δαρείȣ παρὰ τὸν Εὔξεινον πόντον. Ἀντίοχος δὲ προσδεξάμενος τὴν παρθένον μετὰ τῆς ἁρμοζȣ́σης ἀπαντήσεως καὶ προςασίας, εὐθέως ἐπετέλει τȣ̀ς γάμȣς, μεγαλοπρεπῶς καὶ βασιλικῶς χρώμενος ταῖς παρασκευαῖς· μετὰ δὲ τὴν συντέλειαν τῶν γάμων καταβὰς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, βασίλισσαν ἀποδείξας τὴν Λαοδίκην, λοιπὸν ἐγίνετο περὶ τὴν τȣ͂ πολέμȣ παρασκευήν. Κατὰ δὲ τȣ̀ς καιρȣ̀ς τȣ́τȣς Μόλων ἑτοίμȣς παρεσκευακὼς πρὸς πᾶν τȣ̀ς ἐκ τῆς ἰδίας σατραπείας ὄχλȣς, διά τε τὰς ἐλπίδας, τὰς ἐκ τῶν ὠφελειῶν, καὶ τȣ̀ς φόβȣς, ȣ̀ς ἐνειργάσατο τοῖς ἡγεμόσιν, ἀνατατικὰς καὶ ψευδεῖς εἰσφέρων ἐπιςολὰς παρὰ τȣ͂ βασιλέως· ἕτοιμον δὲ συναγωνιςὴν ἔχων τὸν ἀδελφὸν Ἀλέξανδρον· ἠσφαλισμένος δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς παρακειμένας σατραπείας διὰ τῆς τῶν προεςώτων εὐνοίας καὶ δωροδοκίας· ἐξεςράτευσε μετὰ μεγάλης δυνάμεως ἐπὶ τȣ̀ς τȣ͂ βασιλέως ςρατηγȣ́ς. οἱ δὲ περὶ τὸν Ξένωνα καὶ Θεόδοτον καταπλαγέντες τὴν ἔφοδον, ἀνεχώ-

archus e Cappadocia ad Euxinum, Laodicen Mithridatis regis filiam ducens, virginem matrimonio regis destinatam. Mithridates hic, genus suum referebat ad vnum e septem illis Persis, qui magum occiderunt: tributumque iam olim maioribus suis a Dario dominatum ad Euxinum Pontum, perpetuo exinde conseruauerat. Antiochus, quanto par erat comitatu obuiam progrediente, cum ingenti clientium turba virginem excipit: ac statim magnifice, regioque apparatu omnium rerum, nuptias celebrat. Peractis nuptiarum sollemnibus rex Antiochiam venit e superioribus regionibus, ibique Laodicem salutari reginam iubet: totusque se deinde ad bellum comparat. Eodem etiam tempore Molo, praeparatis ad omnia animis populorum praefecturae suae, qua commodorum spe iniecta, qua metu proceribus incusso, productis ad id ipsum epistolis regis minarum plenis et falsis: habens etiam promtum ad omnia coadiutorem fratrem Alexandrum: prouiso denique, ne quid e proximis prouinciis metuendum haberet, beneuolentia eorum qui inter ceteros ibi eminebant, largitionibus sibi conciliata: aduersus regios duces cum magno exercitu est profectus. Xeno et Theodotus eius aduentu perturbati, intra vrbes se recipiunt. Molo Apol-

ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πόλεις. ὁ δὲ Μόλων κύριος γενόμενος τῆς Ἀπολλωνιάτιδος χώρας, εὐπορεῖτο τῆς χορηγίας ὑπερβαλλόντως. ἦν δὲ φοβερὸς μὲν καὶ πρὸ τοῦ διὰ τὸ μέγεθος τῆς δυναστείας.

44. Τά τε γὰρ ἱπποφόρβια πάντα τὰ βασιλικά, Μήδοις ἐγκεχείρισται· σίτου τε καὶ θρεμμάτων πλῆθος ἀναρίθμητον παρ' αὐτοῖς ἐστι· περί γε μὴν τῆς ὀχυρότητος καὶ τοῦ μεγέθους τῆς χώρας, οὐδ' ἂν εἰπεῖν δύναιτ' ἀξίως οὐδείς. ἡ γὰρ Μηδεία κεῖται μὲν περὶ μέσην τὴν Ἀσίαν· διαφέρει δὲ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν εἰς ὕψος ἀνάτασιν πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπων, ὡς πρὸς μέρος θεωρουμένη. καὶ μὴν ἐπίκειται τοῖς ἀλκιμωτάτοις καὶ μεγίστοις ἔθνεσι. Πρόκειται γὰρ αὐτῆς παρὰ μὲν τὴν ἕω καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς μέρη, τὰ κατὰ τὴν ἔρημον πεδία, τὴν μεταξὺ κειμένην τῆς Περσίδος καὶ τῆς Παρασίας. ἐπίκειται δὲ καὶ κρατεῖ τῶν καλουμένων Κασπίων πυλῶν· συνάπτει δὲ τοῖς Ταπύρων ὄρεσιν, ἃ δὴ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης οὐ πολὺ διέστηκε· τοῖς δὲ πρὸς μεσημβρίαν κλίμασι καθήκει πρός τε τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀπολλωνιάτιν χώραν. παράκειται δὲ τῇ Περσίδι, προβεβλημένη τὸ Ζάγρου ὄρος, ὃ τὴν μὲν ἀνάβασιν ἔχει πρὸς ἑκατὸν στάδια. διαφορὰς δὲ καὶ συγκλείσεις πλείους ἔχον ἐν αὐτῷ, διέζευκται κοιλάσι κατὰ δέ τινας τόπους αὐλῶσιν, ἃς κατοικοῦσι Κοσσαῖοι καὶ Κορβρη-

loniatico potitus agro commeatibus omnis generis supra modum abundabat: etiam ante terribilis propter dominatus quem obtinebat, magnitudinem.

44. Iam primum, equorum armenta omnia regia in manu sunt Medorum. deinde frumenti et pecoris infinita quaedam apud illos est copia. de munitione vero naturali et magnitudine regionis, quicquid dixerit aliquis, minus erit. Nam Media sita illa quidem est in Asiae meditullio: verum si hanc partem cum ceteris contendas, et amplitudine spatii, et altitudine montium quibus cingitur, omnibus Asiae locis eam praestare deprehendes. eadem porro fortissimis maximisque populis imminet. Praiacet namque illi ab aurora et orientis partibus planities eius deserti, quod Persidi et Parasiae est interiectum. imminet etiam, habetque adeo in potestate Caspias quas vocant Pylas: Tapyrorum quoque montes, qui non longe absunt ab Hyrcania, contingit. qua vergit in meridiem ad Mesopotamiam et regionem Apolloniatidem pertinet. adsidet etiam Persidi, tegiturque ab ea parte monte Zagro; cuius adscensus stadiorum est ferme centum. ceterum mons Zagrus multa diversa iuga intra suum ambitum includens, variis distinctus est voraginum hiatibus: et alicubi etiam cauis vallibus

ναι,

ναι, καὶ Κάρχοι, καὶ πλείω γένη βαρβάρων ἕτερα, διαφέρειν δοκοῦντα πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. τοῖς δὲ πρὸς τὰς δύσεις μέρεσι κειμένοις, συνάπτει τοῖς * σατραπείοις καλουμένοις. τούτους συμβαίνει μὴ πολὺ διεστάναι τῶν ἐθνῶν, τῶν ἐπὶ τὸν Εὔξεινον καθηκόντων πόντον. Τὰ δ' ἐπὶ τὰς ἄρκτους αὐτῆς τετραμμένα μέρη, περιέχεται μὲν Ἐλυμαίοις, καὶ τοῖς Ἀριαράκαις, ἔτι δὲ Καδδουσίοις καὶ Ματιανοῖς· ὑπέρκειται δὲ τῶν συναπτόντων πρὸς τὴν Μαιῶτιν τοῦ Πόντου μερῶν. αὕτη δὲ ἡ Μήδεια διέζευκται πλείοσιν ὄρεσιν ἀπὸ τῆς ἕω πρὸς τὰς δύσεις, ὧν μεταξὺ κεῖται πεδία πληθύοντα πόλεσι καὶ κώμαις.

quas Cossaei colunt, et Corbrenae, et Carchi, pluraque alia barbarorum genera, ad bellorum vsus praecipue commendata. qua occasum respicit, populos tangit quos vocant Atropatios: qui non longe distant ab illis populis qui ad Pontum Euxinum, pertingunt. Latus Mediae ad septemtriones conuersum praetexunt Elymaei, Ariaracae, Caddusii et Matiani; habet autem subiectam illam Ponti partem. quae Maeoti cohaeret. Eadem Media montibus multis ab ortu ad occasum porrectis diuiditur, inter quos iacent campi vrbibus ac vicis referti.

45. Κυριεύων δὲ ταύτης τῆς χώρας βασιλικὴν ἐχούσης περίστασιν, καὶ πάλαι μὲν φοβερὸς ἦν, ὡς πρότερον εἶπον, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυναστείας· τότε δὲ καὶ τῶν βασιλέως στρατηγῶν δοκούντων παρακεχωρηκέναι τῶν ὑπαίθρων αὐτῷ, καὶ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἐπηρμένων ταῖς ὁρμαῖς, διὰ τὸ κατὰ λόγον σφίσι προχωρεῖν τὰς πρώτας ἐλπίδας, τελέως ἐδόκει φοβερὸς εἶναι καὶ ἀνυπόστατος πᾶσι τοῖς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦσι. Διὸ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλετο διαβὰς τὸν Τίγριν, πολιορκεῖν τὴν Σελεύκειαν. κωλυθείσης δὲ τῆς διαβάσεως ὑπὸ Ζεύξιδος, διὰ τὸ καταλαβέσθαι τὰ ποτάμια πλοῖα, τοῦτον τὸν τρόπον ἀναχωρήσας εἰς τὴν ἐν τῇ Κτησιφῶντι λεγομένην στρατοπεδείαν, παρεσκεύαζε ταῖς δυ-

45. Hac igitur regione, ad regnum in ea stabiliendum adeo accommodata, quum potiretur Molo, iam antea formidabilis, vti dicebamus, propter regni magnitudinem: tunc, vbi regii duces in tecta compulsi cedere ipsi locis in aperto positis videbantur; quum e contrario copiis eius vehementer animi creuissent, propterea quod primae illis spes ex animi sententia successerant; plane sic terribilis vulgo erat, vt passim omnes Asiae populi, eius impetus sustineri a nemine posse crederent. Itaque principio Seleuciam obsidere, Tigri traiecto, est conatus. deinde quo minus copias transmitteret a Zeuxide, qui fluuiatiles omnes naues occupauerat, impeditus, ad castra quae vocant, Ctesiphontem

νάμεσι

νήμασι τὰ πρὸς τὴν παραχειμασίαν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας τὴν τοῦ Μόλωνος ἔφοδον, καὶ τὴν τῶν ἰδίων στρατηγῶν ἀναχώρησιν· αὐτὸς μὲν ἦν ἕτοιμος πάλιν ἐπὶ τὸν Μόλωνα στρατεύειν, ἀποστὰς τῆς ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον ὁρμῆς, καὶ μὴ προΐεσθαι τοὺς καιρούς. Ἑρμείας δὲ τηρῶν τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἐπὶ μὲν τὸν Μόλωνα Ξενοίταν τὸν Ἀχαιὸν ἐξέπεμψε στρατηγὸν αὐτοκράτορα μετὰ δυνάμεως· φήσας δεῖν, πρὸς μὲν τοὺς ἀποστάτας στρατηγοῖς πολεμεῖν, πρὸς δὲ τοὺς βασιλεῖς αὐτὸν ποιεῖσθαι τὸν βασιλέα καὶ τὰς ἐπιβολὰς, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνας. αὐτὸς δὲ διὰ τὴν ἡλικίαν ὑποχείριον ἔχων τὸν νεανίσκον, προῆγε καὶ συνήθροιζε τὰς δυνάμεις εἰς Ἀπάμειαν. ἐντεῦθεν δ' ἀναζεύξας, ἧκε πρὸς τὴν Λαοδίκειαν. ἀφ' ἧς ποιησάμενος τὴν ὁρμὴν ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς, καὶ διελθὼν τὴν ἔρημον, ἐνέβαλεν εἰς τὸν αὐλῶνα τὸν προσαγορευόμενον Μαρσύαν· ὃς κεῖται μὲν μεταξὺ τῆς κατὰ τὸν Λίβανον καὶ τὸν Ἀντιλίβανον παρωρείας, συνάγεται δ' εἰς στενὸν ὑπὸ τῶν προειρημένων ὀρῶν. συμβαίνει δὲ καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν τόπον, ᾗ στενότατός ἐστι, διείργεσθαι τενάγεσι καὶ λίμναις, ἐξ ὧν ὁ μυρεψικὸς κείρεται κάλαμος.

46. Ἐπίκειται δὲ τοῖς στενοῖς ἐκ μὲν θατέρου μέρους, Βρόχοι προσαγορευόμενόν τι χωρίον· ἐκ δὲ θατέρου Γέρρα, στενὴν ἀπολείποντα πάροδον. ποιησάμενος δὲ διὰ τοῦ προειρημένου τὴν πορείαν

conceſſit; ibique neceſſaria exercitui ad hibernandum comparauit. Rex vt Molonem progredi in expeditione ſuſcepta, ſuos vero pedem referre cognoſcit; ducendi aduerſus ipſum, omiſſa expeditione contra Ptolemaeum, ne rei bene gerendae tempora amitteret, impetum cepit. At Hermias propoſiti ſui tenax, miſſo aduerſus Molonem Xenoeta, genere Achaeo, cui et exercitum et ſummum liberumque imperium attribuerat, dixit; aduerſus rebelles quidem Antiocho per duces gerendum eſſe bellum: aduerſus reges vero, ipſi per ſe regi et conſilia eſſe ſuſcipienda et certamina ineunda, in quibus de ſumma rerum agitur. Iuvenem igitur in poteſtate habens propter aetatem, pergit ire, et Apameae copias cogit. inde Laodiceam caſtra mouet. vnde profectus cum vniuerſo exercitu ſuo rex, deſertum emenſus, ad Marſyam nomine conuallem venit: quae inter Libani et Antilibani radices ſita in anguſtum ſpatium ab iisdem montibus cogitur. qua parte autem maximae ſunt anguſtiae, paludes interiacent ac lacus, in quibus calamus odoratus colligitur.

46. Faucibus illis hinc caſtellum imminet, Brochi dictum; inde Gerra anguſta ad iter relicto tramite. per hanc conuallem plures dies ducto agmine, et adiacentibus op-

αὐλῶνος

αὐλῶνος ἐπὶ πλείες ἡμέρας, καὶ προσαγαγόμενος τὰς παρακειμένας πόλεις, παρῆν πρὸς τὰ Γέῤῥα. καταλαβὼν δὲ τὸν Θεόδοτον τὸν Αἰτωλὸν προκατειληφότα τὰ Γέῤῥα καὶ τὲς Βρόχες, τὰ δὲ παρὰ τὴν λίμνην ϛενὰ διωχυρωμένα τάφροις καὶ χάραξι, καὶ διειληφότα φυλακαῖς εὐκαίροις, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλετο βιάζεσθαι· πλείω δὲ πάσχων ἢ ποιῶν κακὰ διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν τόπων, καὶ διὰ τὸ μένειν ἔτι τὸν Θεόδοτον ἀκέραιον, ἀπέςη τῆς ἐπιβολῆς. Διὸ καὶ τοιαύτης ὔσης τῆς περὶ τὲς τόπες δυσχρηςίας, προσπεσόντος αὐτῷ, Ξενοίταν πεπτωκέναι τοῖς ὅλοις, καὶ τὸν Μόλωνα πάντων τῶν ἄνω τόπων ἐπικρατεῖν, ἀφέμενος τέτων, ὥρμησε τοῖς οἰκείοις πράγμασι βοηθήσων. ὁ γὰρ Ξενοίτας ὁ ςρατηγὸς ἀποςαλεὶς αὐτοκράτωρ, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, καὶ μείζονος ἐξεσίας ἢ κατὰ τὴν προσδοκίαν τυχὼν, ὑπεροπτικώτερον μὲν ἐχρῆτο τοῖς αὐτε φίλοις, θρασύτερον δὲ ταῖς πρὸς τὲς ἐχθρὲς ἐπιβολαῖς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καταζεύξας εἰς τὴν Σελεύκειαν, καὶ μεταπεμψάμενος Διογένην τὸν τῆς Σεσιανῆς ἔπαρχον, καὶ Πυθιάδην τὸν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάττης, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις· καὶ λαβὼν πρόβλημα τὸν Τίγριν ποταμὸν, ἀντεςρατοπέδευσε τοῖς πολεμίοις. Πλειόνων δὲ διακολυμβάντων πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς τε Μόλωνος ςρατοπεδείας, καὶ δηλέντων ὡς ἐὰν διαβῇ τὸν ποταμὸν, ἅπαν ἀπονεύσει πρὸς αὐ-

pidis in poteſtatem redactis, Gerra demum peruenit. vbi quum Gerra et Brochos a Theodoto Aetolo occupata inueniſſet, fauces vero quae ſunt ad lacum foſſis vallisque ſeptas, diſpoſita item praeſidia opportunis quibusque locis, vim facere principio inſtituit: ſed quia propter locorum munitiſſimam naturam, plus ipſe detrimenti accipiebat, quam hoſti inferebat; quum praeſertim Theodoto fides adhuc conſtaret integra, incepto deſtitit. Quocirca tanta hac locorum difficultate oblata, vbi nuntius fuit allatus de internecina Xenoetae clade, et Molonis victoria, qui ſuperiores illas praefecturas ſui iam plane iuris fecerat; relicta expeditione quam inchoauerat, ad ſubueniendum rebus ſuis accurrit. Xenoetas enim, quem ſuperius dicebamus ad bellum gerendum cum ſummo imperio fuiſſe miſſum, maiorem dignitatem quam ſperaſſet vmquam adeptus, amicos arroganter faſtidire, hoſtes temere atque audacter aggredi coepit. Is quum Seleuciam caſtra mouiſſet, Diogene accito, qui Suſianae praefectus erat et Pythiada, qui rubri maris, copias eduxit: ac Tigrim amnem pro munimento habens, in conſpectu hoſtium conſedit. Erant multi qui flumen transnatantes e caſtris Molonis ad Xenoetam veniebant, affirmantes, ſi copias amnem traiiceret, vniverſum Molonis exercitum ad

τὸν

τὸν τὸ τῆ Μόλωνος ϛρατόπεδον· τῷ μὲν γὰρ Μόλωνι φθονεῖν, τῷ δὲ βασιλεῖ τὸ πλῆθος εὔνουν ὑπάρχειν διαφερόντως. ἐπαρθεὶς τούτοις ὁ Ξενοίτας, ἐπεβάλετο διαβαίνειν τὸν Τίγριν. ὑποδείξας δὲ διότι μέλλει ζευγνῦναι τὸν ποταμὸν κατά τινα νησίζοντα τόπον, τῶν μὲν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐπιτηδείων οὐδὲν ἡτοίμαζε· διὸ καὶ συνέβη καταφρονῆσαι τοὺς περὶ τὸν Μόλωνα τῆς ὑποδεικνυμένης ἐπιβολῆς· τὰ δὲ πλοῖα συνήθροιζε καὶ κατήρτιζε. καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο περὶ τούτων. ἐπιλέξας δ' ἐκ παντὸς τοῦ ϛρατεύματος τοὺς εὐρωϛοτάτους ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, ἐπὶ τῆς παρεμβολῆς ἀπολιπὼν Ζεῦξιν καὶ Πυθιάδην, παρῆλθε νυκτὸς ὡς ὀγδοήκοντα ϛάδια ὑποκάτω τῆς τοῦ Μόλωνος ϛρατοπεδείας· καὶ διακομίσας τοῖς πλοίοις τὴν δύναμιν ἀσφαλῶς, νυκτὸς ἐπικατεϛρατοπέδευσε λαβὼν εὐφυῆ τόπον· ᾧ συνέβαινε κατὰ μὲν τὸ πλεῖϛον ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ περιέχεσθαι, τὸ δὲ λοιπὸν ἕλεσιν ἠσφαλίσθαι καὶ τέλμασιν.

47. Ὁ δὲ Μόλων συνεὶς τὸ γεγονὸς, ἐξαπέϛειλε τοὺς ἱππεῖς, ὡς κωλύσων τοὺς ἐπιδιαβαίνοντας ῥαδίως καὶ συντρίψων τοὺς ἤδη διαβεβηκότας. οἳ καὶ συνεγγίσαντες τοῖς περὶ τὸν Ξενοίταν διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων, οὐ προσεδέοντο τῶν πολεμίων. αὐτοὶ δ' ὑπ' αὐτῶν βαπτιζόμενοι, καὶ καταδύνοντες ἐν τοῖς

partes ipsius esse inclinaturum. nam et Moloni plerosque invidere, et multitudinem egregia cumprimis erga regem esse voluntate. hac persuasione inflatus Xenoetas, transire amnem statuit. et quum videri vellet de iungendo Tigri cogitare, quodam loco, vbi speciem praebens insulae terra eminet; nihil eorum quae in eam rem desiderantur, praeparabat: (ex quo factum, vt quod ostendebatur inceptum, Molonem nihil moraretur:) verum nauigia vndique cogebat, instruebatque, et in eo plurimum studii ponebat. dein de ex vniuerso exercitu fortissimos quosque equites peditesque legit, ac relictis ad tuitionem castrorum Zeuxide et Pythiada, decem fere millia passuum infra Molonis castra silentio noctis progressus; postquam sine periculo nauibus impositas copias traiecisset, nocte eadem, opportunum castris locum coepit, qui hostibus imminebat, ibique consedit: cinctus maximam partem a fluuio; in reliquo circuitu paludes et lamas lutuosas pro munimento habens.

47. Molo re intellecta, equitatum in hostem mittit, partim vt transitu eos impediret qui priores sequebantur; partim vt iam transgressos funderent. ceterum ad conficiendos equites istos vbi Xenoetae appropinquarunt, nihil hostium manibus erat opus. quum propter locorum ignorationem ipsi sese submergerent. quippe in

τέλμασιν,

τέλμασιν, ἄχρηστοι μὲν ἦσαν ἅπαντες, πολλοὶ δὲ διεφθάρησαν αὐτῶν. ὁ δὲ Ξενοίτας πεπεισμένος, ἐὰν πλησιάσῃ, μεταβαλεῖσθαι τὰς τοῦ Μόλωνος πρὸς αὐτὸν δύναμεις, προσελθὼν παρὰ τὸν ποταμὸν, καὶ συνεγγίσας, παρεστρατοπέδευσε τοῖς ὑπεναντίοις. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον ὁ Μόλων, εἴ τε καὶ στρατηγήματος χάριν, εἴτε καὶ διαπιστήσας ταῖς δυνάμεσι, μήτι ξυμβῇ τῶν ὑπὸ τοῦ Ξενοίτα προσδοκωμένων, ἀπολιπὼν ἐν τῷ χάρακι τὴν ἀποσκευὴν, ἀνέζευξε νυκτὸς, καὶ προῆγε, σύντονον ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Μηδείας. ὁ δὲ Ξενοίτας ὑπολαβὼν πεφευγέναι τὸν Μόλωνα καταπεπληγμένον τὴν ἔφοδον αὐτοῦ, καὶ διαπιστοῦντα ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ δυνάμεσι, τὸ μὲν πρῶτον ἐπιστρατοπεδεύσας κατελάβετο τὴν τῶν πολεμίων παρεμβολὴν, καὶ διεπεραίου πρὸς αὐτὴν τοὺς ἰδίους ἱππεῖς καὶ τὰς τούτων ἀποσκευὰς ἐκ τῆς Ζεύξιδος παρεμβολῆς. μετὰ δὲ ταῦτα συναθροίσας παρεκάλει τοὺς πολλοὺς θαῤῥεῖν, καὶ καλὰς ἔχειν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐλπίδας, ὡς πεφευγότος τοῦ Μόλωνος. ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐπιμελεῖσθαι παρήγγειλε καὶ θεραπεύειν αὑτοὺς ἅπασιν, ὡς ἐκ ποδὸς ἀκολουθήσων πρωῒ τοῖς ὑπεναντίοις.

paluſtres voragines praecipitando, tum ad pugnam fiebant omnes inutiles, tum etiam plerique interimebantur. Xenoetas pro certo habens, ſi propius accederet, defecturas ad ſe Molonis copias, propter oram fluminis itinere habito, hoſti iam proximus, metatur caſtra. Tum vero Molo, ſiue vt imperatoria arte hoſtem falleret; ſiue quod militis ſui fidem ſuſpectans, de eo illud ipſum metuebat, quod ſperabat Xenoetas. impedimenta omnia relinquens in caſtris, per noctis tenebras profectus, Mediam verſus ire contendit. Xenoetas fugere Molonem ratus, qua ſui aduentus metu, qua propter ſuſpiciones de exercitus ſui fide, caſtra primo hoſtium occupat, ſuosque in iisdem locat. mox equites cum propriis cuiusque impedimentis, e caſtris Zeuxidis transmitti ad ſe imperat. deinde concione aduocata, ſumere animos multitudinem iubet, et de ſumma re optime ſperare. iam enim aufugiſſe Molonem. mandatum poſtremo addit, vt curarent corpus, ſeque omnibus rebus neceſſariis inſtruerent: e veſtigio namque ſe mane ſummo inimicos inſecuturum.

48. Οἱ δὲ πολλοὶ καταπεθαῤῥηκότες, καὶ παντοδαπῆς ἐπειλημμένοι χορηγίας, ὥρμησαν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ μέθην, καὶ τὴν ταῖς τοιαύταις ὁρμαῖς παρεπομένην ῥαθυμίαν. ὁ δὲ Μόλων

48. Turba fiduciae plena, et commeatibus omne genus abundans, epulis vinoque indulgent, et illi ſocordiae, quae talem animorum habitum ſolet comitari. Molo ſic ſatis

 διανύ-

διανύσας ἱκανόν τινα τόπον, καὶ δειπνοποιησάμενος, παρῆν ἐξ ὑποστροφῆς· καὶ καταλαβὼν ἐῤῥιμμένους καὶ μεθύοντας πάντας, προσέβαλε τῷ χάρακι τῶν πολεμίων ὑπὸ τὴν ἑωθινήν. οἱ δὲ περὶ τὸν Ξενοίταν ἐκπλαγέντες ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι διὰ τὸ παράδοξον, ἀδυνατοῦντες δὲ τοὺς πολλοὺς ἐγείρειν διὰ τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς μέθην, αὐτοὶ μὲν ἀλόγως ὁρμήσαντες εἰς τοὺς πολεμίους διεφθάρησαν· τῶν δὲ κοιμωμένων οἱ μὲν πλείους ἐν αὐταῖς ταῖς στιβάσι κατεκόπησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ῥιπτοῦντες ἑαυτοὺς εἰς τὸν ποταμὸν, ἐπειρῶντο διαβαίνειν πρὸς τὴν ἀντίπερα στρατοπεδείαν. οὐ μὴν ἀλλ᾽ οἱ πλείους καὶ τούτων ἀπώλοντο. καθόλου δὲ ποικίλη τίς ἦν ἀκρισία περὶ τὰ στρατόπεδα καὶ κυδοιμός. πάντες γὰρ ἐκπλαγεῖς καὶ περιδεεῖς ἦσαν. ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀντίπερα παρεμβολῆς ὑπὸ τὴν ὄψιν οὔσης, ἐν πάνυ βραχεῖ διαστήματι, τῆς μὲν τοῦ ποταμοῦ βίας καὶ δυσχρηστίας ἐξελανθάνοντο διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν πρὸς τὸ σώζεσθαι. κατὰ δὲ τὴν παράστασιν καὶ τὴν ὁρμὴν τὴν πρὸς σωτηρίαν, ἐῤῥίπτουν ἑαυτοὺς εἰς τὸν ποταμόν· ἐνίεσαν δὲ καὶ τὰ ὑποζύγια σὺν ταῖς ἀποσκευαῖς· ὡς τοῦ ποταμοῦ κατά τινα πρόνοιαν αὐτοῖς συνεργήσοντος, καὶ διακομιοῦντος ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἀντίπερα κειμένην στρατοπεδείαν. Ἐξ ὧν συνέβαινε τραγικὴν καὶ παρηλλαγμένην φαίνεσθαι τοῦ ῥεύματος τὴν φαντασίαν· ὡς ἂν ὁμοῦ τοῖς νηχομένοις φερο-

magnum viae ſpatium emenſus, coenatusque, itinere converſo aduolat. qui hoſtes palatos atque ebrios nactus, caſtra illorum prima luce invadit. Xenoetas inopinati caſus nouitate defixus, quum milites crapulam edormientes ſomno excitare non poſſet, temere in hoſtem pugnans, perit. cubantium vero pars maior in ipſis ſtramentis obtruncatur: reliqui in flumen deſilientes traiicere ad poſita ex aduerſo caſtra contendebant. ſed enim iſtorum quoque pauci peſtem eſſugerunt. Varium enimuero multiplicemque cerneres per vniuerſum illum exercitum errorem, trepidationem ac tumultum. omnes enim miraculo attoniti perterritique erant. ſimul, quia ob oculos alterius ripae caſtra habebant, modico admodum interuallo diſtantia, amnis violentiam, et difficultatem ac periculum obliuiſcebantur: tanta erat euadendi cupiditas. ea porro alienatio mentis, et is impetus erat ad quaerendam ſalutem, vt in amnem praecipites ſe darent: iumenta etiam cum ſarcinis eodem immitterent: non ſecus ac ſi prouidentia quadam fluuius ipſos foret adiuturus, et ſine diſcrimine ad caſtra vlteriora tranſportaturus. Iraque miſerabilis omnino et inſolens facies eius amnis erat: cum vna inter nantes fluitarent equi, iumenta, arma, cadauera, et

μένων

μένων ἵππων, ὑποζυγίων, ὅπλων, νεκρῶν, ἀποσκευῆς παντοδαπῆς. Μόλων δὲ καὶ κυριεύσας τῆς τοῦ Ξενοίτου παρεμβολῆς, καὶ μετὰ ταῦτα διαβὰς τὸν ποταμὸν ἀσφαλῶς, ἅτε μηδενὸς κωλύοντος, διὰ τὸ φυγεῖν τὴν ἔφοδον αὐτοῦ καὶ τοὺς περὶ τὸν Ζεῦξιν, ἐγκρατὴς γίνεται καὶ τῆς τούτων στρατοπεδείας. συντελεσάμενος δὲ τὰ προειρημένα, παρῆν μετὰ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὴν Σελεύκειαν. παραλαβὼν δὲ καὶ ταύτην ἐξ ἐφόδου διὰ τὸ πεφευγέναι τοὺς περὶ τὸν Ζεῦξιν, ἅμα δὲ τούτοις τὸν Διομέδοντα τὸν ἐπιστάτην τῆς Σελευκείας, λοιπὸν ἤδη προάγων ἀκονιτὶ κατεστρέφετο τὰς ἄνω σατραπείας. Γενόμενος δὲ κύριος τῆς τε Βαβυλωνίας, καὶ τῆς περὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν, ἧκε πρὸς Σοῦσα. τὴν μὲν οὖν πόλιν ἐξ ἐφόδου καὶ ταύτην κατέσχε· τῇ δ' ἄκρᾳ προσβολὰς ποιούμενος, οὐδὲν ἤνυε, τῷ φθάσαι Διογένην τὸν στρατηγὸν εἰς αὐτὴν παρεισπεσόντα. διὸ καὶ ταύτης μὲν τῆς ἐπιβολῆς ἀπέστη. καταλιπὼν δὲ τοὺς πολιορκήσοντας αὐτὴν, κατ' αὐτὸ συνέζευξε καὶ κατῆρε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Σελεύκειαν πάλιν, τὴν ἐπὶ τῷ Τίγριδι. πολλὴν δὲ ποιησάμενος τὴν ἐπιμέλειαν ἐνταῦθα τοῦ στρατοπέδου, καὶ παρακαλέσας τὸ πλῆθος, ὥρμησε πρὸς τὰς ἑξῆς πράξεις· καὶ τὴν μὲν παραποταμίαν μέχρι πόλεως Εὐρώπου κατέσχε, τὴν δὲ Μεσοποταμίαν ἕως Δούρων. Ἀντίοχος δὲ τούτων αὐτῷ προσπεσόντων, ὡς ἐπάνω προεῖπον, ἀπογνοὺς τὰς κα-

omnis generis supellex. Molo Xenoetae castris potitus, ac deinde fluuio impune traiecto: (quippe erat nemo qui vetaret: nam Zeuxis, vt ingruenti hosti anteuerteret, in fugam sese coniecerat:) etiam altera castra occupat. quibus rebus confectis, Seleuciam cum exercitu celeriter aduenit. hac quoque impetu primo capta, quoniam Zeuxis aufugerat, et vna cum illo Diomedon Seleuciae ipsius praefectus, de cetero dum pergit ire, superiores prouincias in potestatem redegit. Subacta autem Babyloniae praefectura, et item ea quae est ad mare rubrum, Susa contendit. Et vrbem quidem corona statim cepit vt alias fecerat: arcem vero adortus, frustra fuit: praeuerterat enim ipsum dux Diogenes, et in oppidum clam irruperat. quam ob rem hoc incepto absistens, relictis qui arcem obsidione premerent, ipse castra inde mouet, ac Seleuciam ad Tigrim repetit. ibi summa cura refocillato milite, multitudinem adhortatus, ad reliqua sua consilia exsequenda perrexit. Et in regione quidem ad amnem sita, omnia vsque ad Europum vrbem occupat: in Mesopotamia vero, omnia vsque ad Dura. Quibus de rebus postquam certior factus est Antiochus, sicut antea dicebamus, spei de Coela Syria conceptae re-

τὰ Κοίλην Συρίαν ἐλπίδας, ὥρμησε πρὸς ταύτας τὰς ἐπιβολάς.

49. Ἐν ᾧ καιρῷ πάλιν ἀθροισθέντος τοῦ συνεδρίου, καὶ κελεύσαντος λέγειν τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τοῦ πῶς δεῖ χρῆσθαι τοῖς ἐπὶ τὸν Μόλωνα παρασκευαῖς, αὖθις τοῦ Ἐπιγένους καταρξαμένου καὶ λέγοντος περὶ τῶν ἐνεστώτων, ὡς ἔδει μὲν πάλαι μὴ μέλλειν κατὰ τὴν αὐτοῦ συμβουλίαν, πρὸ τοῦ τηλικαῦτα προτερήματα λαβεῖν τοὺς ἐχθρούς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι φάσκοντος, δεῖν ἔχεσθαι τῶν πραγμάτων· πάλιν Ἑρμείας ἀκρίτως καὶ προπετῶς ἐξοργισθεὶς, ἤρξατο λοιδορεῖν τὸν εἰρημένον. ἅμα δὲ φορτικῶς μὲν αὑτὸν ἐγκωμιάζων, αἰσχρὰς τε καὶ ψευδεῖς ποιούμενος κατηγορίας Ἐπιγένους, μαρτυρόμενος δὲ τὸν βασιλέα, μὴ παριδεῖν οὕτως ἀλόγως, μηδ' ἀποστῆναι τῶν περὶ Κοίλης Συρίας ἐλπίδων, προσέκοπτε μὲν τοῖς πολλοῖς, ἐλύπει δὲ καὶ τὸν Ἀντίοχον, μόλις δὲ κατέπαυσε τὴν ἀψιμαχίαν, πολλὴν ποιησαμένου τοῦ βασιλέως σπουδὴν εἰς τὸ διαλύειν αὐτούς. δόξαντος δὲ τοῖς πολλοῖς Ἐπιγένους ἀναγκαιότερα καὶ συμφερώτερα λέγειν, ἐκυρώθη τὸ διαβούλιον, στρατεύειν ἐπὶ τὸν Μόλωνα, καὶ τούτων ἔχεσθαι τῶν πράξεων. ταχὺ δὲ συνυποκριθεὶς καὶ μεταπεσὼν Ἑρμείας, καὶ φήσας, δεῖν ἅπαντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν,

nuntians, ad bellum istud omnem conuertit impetum.

49. Eo tempore conuocato iterum concilio, quum dicere quemque rex iussisset, qua ratione bellum aduersus Molonem esset apparandum; Epigene sermonem denuo occupante, et super ea re dicente; oportuisse quidem iam ante vsos consilio quod ipse dederat, non conctari, neque procrastinatione vti; priusquam tantum incrementi res hostium fecissent; hortari tamen etiam nunc, vt in eius belli curam rex incumberet: Hermias item vt ante inconsiderate et praecipiti ira elatus, Epigeni conuitium facere incipit; simul, suas ipsius laudes odiose praedicare; illum vero parum probabilibus ac falsis probris onerare. et quum regem contestans obsecraret, ne tam imprudenter recipiendae Coelae Syriae spem desereret, offendit apud multos, ipsi quoque Antiocho molestus. quo summa vi connitente vt hos inter se conciliaret, vix tandem Hermias iurgandi finem fecit. Probata Epigenis sententia, vt magis necessaria et vtiliora suadentis, decretum est; bellum contra Molonem gerendum esse, eiusque negotii curam ante omnia esse habendam. ibi tum Hermias totum sese ad sententiam aliorum componere, fierique repente alius: et quum diceret, oportere, vt quod semel statutum sit, omnibus amputatis excusationibus, cuncti ex-

ποιεῖν,

ποιεῖν, ἕτοιμος ἦν καὶ πολὺς πρὸς ταῖς παρασκευαῖς.

50. Ἀθροισθεισῶν δὲ τῶν δυνάμεων εἰς Ἀπάμειαν, καί τινος ἐγγινομένης στάσεως τοῖς πολλοῖς ὑπὲρ τῶν προσοφειλομένων ὀψωνίων, λαβὼν ἐπτοημένον τὸν βασιλέα, καὶ δεδιότα τὸ γεγονὸς κίνημα διὰ τὸν καιρὸν, ἐπηγγείλατο διαλύσειν πᾶσι τὰς σιταρχίας, ἐὰν αὐτῷ συγχωρήσῃ μὴ στρατεύειν μετ᾽ αὐτῶν τὸν Ἐπιγένην. οὐ γὰρ οἷόν τ᾽ εἶναι τῶν κατὰ λόγον οὐδὲν πράττεσθαι κατὰ τὴν στρατείαν, τηλικαύτης ἐν αὐτοῖς ὀργῆς καὶ στάσεως ἐγγεγενημένης. ὁ δὲ βασιλεὺς δυσχερῶς μὲν ἤκουε, καὶ περὶ παντὸς ἐποιεῖτο σπουδάζων, διὰ τὴν ἐμπειρίαν τῶν πολεμικῶν, συστρατεύειν αὐτῷ τὸν Ἐπιγένην· περιεχόμενος δὲ καὶ προκατειλημμένος οἰκονομίαις καὶ φυλακαῖς καὶ θεραπείαις ὑπὸ τῆς Ἑρμείου κακοηθείας, οὐκ ἦν αὐτοῦ κύριος. διὸ καὶ τοῖς παροῦσιν εἴκων, συνεχώρησε τοῖς ἀξιουμένοις. τοῦ δ᾽ Ἐπιγένους κατὰ τὸ προσταχθὲν ἀναχωρήσαντος εἰς Ἀπάμειαν, οἱ μὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ κατεπλάγησαν διὰ τὸν φόβον· αἱ δὲ δυνάμεις τυχοῦσαι τῶν ἀξιουμένων, ἐκ μεταβολῆς εὐνοϊκῶς διέκειντο πρὸς τὸν αἴτιον τῆς τῶν ὀψωνίων διορθώσεως, πλὴν τῶν Κυῤῥηστῶν. οὗτοι δ᾽ ἐστασίασαν, καὶ σχεδὸν εἰς ἑξακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμὸν ἀπέστησαν· καὶ πολλάς δή τινας

sequerentur; ad bellum apparandum alacrem se praebebat; multusque in eo erat.

50. Copiis Apameae congregatis, exorto inter militarem turbam seditionis principio, propter reliqua stipendiorum non depensa: Hermias regem nactus eo motu, qui tempore adeo alieno erat excitatus, consternatum et metu perculsum; recepit ei, quicquid de annonis suis militi deberetur, id omne se exsoluturum, si modo concederet sibi rex, ne huic expeditioni interesset Epigenes. nihil enim administrari posse recte et vti par est in exercitu, postquam tanta ambobus ira atque discordia incessisset. Rex inuitus ille quidem haec audiuit, qui magni aestimabat comitem se habere in hac expeditione Epigenem; virum, propter rei bellicae peritiam sibi charum; verum ille dolo malo Hermiae circumuentus, et praeoccupatus a fisci administris, custodibus et cubiculariis, sui iuris non erat. itaque praesenti concedens necessitati, huius petitioni adnuit. et Epigenes quidem vt iussus fuerat Apamiam se confert. At qui regis concilium participabant, stupere omnes et pauere. Exercitus e contrario, postulata sua consecutus, mutatis animis, studium ac fauorem in persoluti stipendii auctorem inclinat. soli Cyrrhestae idem ceteris non fecerunt: qui etiam seditione facta, numero ad sex millia, de-

ἀηδίας ἐπὶ χρόνον ἱκανὸν παρέσχον· τέλος δὲ μάχῃ κρατηθέντες ὑπό τινος τῶν τοῦ βασιλέως στρατηγῶν, οἱ μὲν πλεῖστοι διεφθάρησαν· οἱ δὲ περιλειφθέντες, παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὴν τοῦ βασιλέως πίστιν. ὁ δ᾽ Ἑρμείας τοὺς μὲν φίλους τοῦ βασιλέως διὰ τὸ φόβον, τὰς δὲ δυνάμεις διὰ τὴν εὐχρηστίαν ὑφ᾽ ἑαυτὸν ποιησάμενος, ἀναζεύξας προῆγε μετὰ τοῦ βασιλέως. Περὶ δὲ τὸν Ἐπιγένην πρᾶξιν συνεστήσατο τοιαύτην, λαβὼν συνεργὸν τὸν ἀκροφύλακα τῆς Ἀπαμείας Ἄλεξιν. Γράψας γὰρ ὡς παρὰ Μόλωνος ἀπεσταλμένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐπιγένην, πείθει τινὰ τῶν ἐκείνου παίδων, ἐλπίσι μεγάλαις ψυχαγωγήσας, εἰσενέγκαντα πρὸς τὸν Ἐπιγένην, καταμίξαι τὴν ἐπιστολὴν τοῖς ἐκείνου γράμμασιν. οὗ γενομένου, παρῆν εὐθέως Ἄλεξις, καὶ διηρώτα τὸν Ἐπιγένην, μή τινας ἐπιστολὰς κεκόμισται παρὰ τοῦ Μόλωνος. τοῦ δὲ ἀπειπαμένου πικρῶς, ἐρευνᾶν ᾔτει. ταχὺ δὲ παρεισελθὼν εὗρε τὴν ἐπιστολήν. ᾗ χρησάμενος ἀφορμῇ, παραχρῆμα τὸν Ἐπιγένην ἀπέκτεινεν. οὗ συμβάντος, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπείσθη δικαίως ἀπολωλέναι τὸν Ἐπιγένην· οἱ δὲ περὶ τὴν αὐλὴν ὑπώπτευον μὲν τὸ γεγονὸς, ἦγον δὲ τὴν ἡσυχίαν διὰ τὸν φόβον.

51. Ἀντίοχος δὲ παραγενόμενος ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, καὶ προσαναλαβὼν τὴν δύναμιν, αὖθις ἐξώρμα· καὶ διανύσας εἰς

fecerunt, et multas aliquamdiu molestias regi exhibuerunt. donec victi tandem ab aliquo e regiis ducibus, plerique perierunt. qui superfuerant cladi in fidem regis sese permiserunt. Hermias postquam amicos quidem regis terrendo, milites vero commoda eorum procurando, fecisset sibi obnoxios, signis motis vna cum Antiocho pergit ire. Idem aduersus Epigenem dolum huiusmodi est commentus, opera vsus Alexidis, qui Apameae custos erat arcis. Hic quum epistolam scripsisset, tamquam a Molone ad Epigenem missam, corrupto quodam illius puero, ingentium bonorum pollicitatione, persuadet ei, vt acceptam epistolam in domum Epigenis afferret, ac ceteris illius chartis immisceret. quod vt factum, adest extemplo Alexis: qui Epigenem interrogat, num literarum aliquid a Molone acceperit. ille enimuero irasci, et negare factum. Alexis inquisitionem agere postulat. et simul, in aedes per vim ingressus, epistolam inuenit. mox, praetextu isto vsus, Epigenem sine mora occidit. quo scelere admisso, regi quidem persuadetur, ex iusta caussa fuisse interemtum Epigenem: at proceres eius aulae, etsi metu se continuerunt, ne quid mouerent, rem tamen suspectam habebant.

51. Antiochus vt ad Euphratem ventum, assumtis viribus quae ibi erant, castra inde mouet. quumque ad Antio-

Ἀντιό-

Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Μυγδονίᾳ, περὶ τροπὰς χειμερινὰς ἐπέμεινε, θέλων ἀποδέξασθαι τὴν ἐπιφορὰν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ χειμῶνος. μείνας δὲ περὶ τετταράκοντα ἡμέρας, προῆγεν εἰς Λίβαν. Ἀποδοθέντος δ' ἐκεῖσε διαβουλίου, ποίᾳ δεῖ προάγειν ὁδῷ ἐπὶ τὸν Μόλωνα, καὶ πῶς καὶ πόθεν κεχρῆσθαι ταῖς εἰς τὰς πορείας χορηγίαις, (ἐτύγχανε γὰρ ὁ Μόλων ἐν τοῖς περὶ Βαβυλῶνα τόποις ὑπάρχων) Ἑρμείᾳ μὲν ἐδόκει παρὰ τὸν Τίγριν ποιεῖσθαι τὴν πορείαν, προβαλλομένους τοῦτόν τε καὶ τὸν Λύκον ποταμὸν καὶ τὸν Κάπρον· Ζεῦξις δὲ λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀπώλειαν τὴν τοῦ Ἐπιγένους, τὰ μὲν ἠγωνία λέγειν τὸ φαινόμενον, τὰ δὲ προδήλου τῆς ἀγνοίας οὔσης τῆς κατὰ τὸν Ἑρμείαν, μόλις ἐθάρρησε συμβουλεύειν, ὅτι διαβατέον εἴη τὸν Τίγριν· ἀπολογιζόμενος τήν τε λοιπὴν δυσχέρειαν τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν πορείας, καὶ διότι δέοι διανύσαντας ἱκανοὺς τόπους, μετὰ ταῦτα διελθόντας ὁδὸν ἔρημον ἡμερῶν ἓξ, παραγενέσθαι πρὸς τὴν βασιλικὴν διώρυχα καλουμένην· ἧς προκαταληφθείσης ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀδύνατον μὲν γενέσθαι τὴν διάβασιν αὐτῆς· ἐπισφαλῆ δὲ προφανῶς τὴν διὰ τῆς ἐρήμου πάλιν ἀποχώρησιν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐσομένην ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων. ἐκ δὲ τοῦ διαβῆναι τὸν Τίγριν, πρόδηλον μὲν ἀπεδείκνυε

chiam in Mygdonia circa brumam peruenisset, donec desaeviret quae tum ingruebat hiems, substitit: indeque profectus quadragesimo post die, Libam venit. Eo loci rege suos consulente, qua via aduersus Molonem esset pergendum, quomodo, et vnde agmini euntium possent necessaria subministrari: erat enim Molo in tractibus Babyloniae vicinis; censebat Hermias secundum Tigrim esse progrediendum, ita vt pro munimento exercitui essent tum hic, tum alii duo amnes, Lycus et Kapros. Zeuxis, etsi quo minus libere suam proferret sententiam tristissimo Epigenis exitu, quem assidue ob oculos sibi ponebat, terrebatur: quia tamen cum manifesto errore erat coniunctum quod dabatur ab Hermia consilium, aegre tandem pro sententia dicere est ausus; Tigrim omnino esse traiiciendum. simul tum difficultates alias exponit, quas experturi essent, si propter flumen iter haberent; tum hanc in primis commemorat: quod oporteret eos, post confectum viae spatium satis magnum, post habitum deinceps iter dierum sex per terram desertam, ad locum fossam regiam dictum, deuenire; quam si hostes praeoccupassent, nulla ratione traiicere essent valituri. ita magnum ex ea re periculum fore exercitui, qui desertum repetere iterum cogeretur; et quod maximum esset, penuria rerum omnium foret laboraturus. contra, si Tigrim

τὴν μετάνοιαν καὶ πρόσκλησιν τῷ βασιλεῖ, τῶν κατὰ τὴν Ἀπολλωνιᾶτιν χώραν ὄχλων, διὰ τὸ νῦν αὐτοὺς μὴ κατὰ προαίρεσιν, ἀνάγκῃ δὲ καὶ φόβῳ ποιεῖν Μόλωνι τὸ προσταττόμενον· πρόδηλον δὲ τὴν δαψίλειαν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατοπέδοις διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας. τὸ δὲ μέγιστον ἀπέφαινε διακλεισθησόμενον τὸν Μόλωνα τῆς εἰς τὴν Μηδείαν ἐπανόδου, καὶ τῆς ἐξ ἐκείνων τῶν τόπων ἐπαρκείας· ἐξ ὧν ἀναγκασθήσεσθαι διακινδυνεύειν αὐτὸν, ἢ μὴ θέλοντος τοῦτο ποιεῖν ἐκείνου, μεταβαλέσθαι τὰς δυνάμεις ταχέως πρὸς τὰς τοῦ βασιλέως ἐλπίδας.

52. Κριθείσης δὲ τῆς τοῦ Ζεύξιδος γνώμης, παραυτίκα διελόντες τὰς δυνάμεις εἰς τρία μέρη κατὰ τρίττους τόπους τοῦ ποταμοῦ, διεπεραίουν τὸ πλῆθος καὶ τὰς ἀποσκευάς. μετὰ δὲ ταῦτα ποιησάμενοι τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Δούρων, ταύτης μὲν τῆς πόλεως ἔλυσαν ἐξ ἐφόδου τὴν πολιορκίαν. ἐτύγχανε γὰρ ὑπό τινος τῶν τοῦ Μόλωνος ἡγεμόνων πολιορκουμένη. χρησάμενοι δὲ κατὰ τὸ συνεχὲς ἐντεῦθεν ταῖς ἀναζυγαῖς, ἐγδοαῖοι τὸ καλούμενον Ὀρεικὸν ὑπερέβαλον, καὶ κατῆραν εἰς Ἀπολλωνίαν. Μόλων δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς πυθόμενος τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν, καὶ διαπιστῶν τοῖς περὶ τὴν Σουσιανὴν καὶ Βαβυλωνίαν ὄχλοις, διὰ τὸ προσφάτως καὶ παραδόξως αὐτῶν ἐγκρατὴς γεγονέναι, φο-

traiicerent. nequaquam dubitandum esse asserebat, quin Apolloniatidis regionis incolae, poenitentia ducti regem ad se vocarent: qui iam, non voluntate, sed necessitate ac metu Moloni sint dicto audientes. neque porro ambigendum esse, quin propter soli vbertatem omni genere commeatuum exercitus esset abundaturus. postremo, (id quod ipse omnium esse maximum contendebat) Molonem, vbi interclusus ei foret reditus in Mediam, et omnis commeatus ereptus, quem ei iam illa loca subministrant, coactum iri ad dimicandum descendere: aut si praelium detrectaret, sine mora eius copias vniversas mutatis animis, ad spes regis esse respecturas.

52. Zeuxidis laudata sententia, confestim exercitu trifariam diuiso, tribus locis copias cum impedimentis flumen traiecerunt. deinde Dura versus profecti, eam vrbem, quae a duce quodam Molonis tenebatur obsessa, primo impetu obsidione liberarunt. post ea quum diebus singulis castra mouerent, octauo die, Oricum quod vocant, superarunt, et Apolloniam peruenerunt. Eo tempore Molo, regis aduentu cognito, quia Susianae et Babyloniae populis recens a se et inopinata victoria subactis parum fidebat; ad haec metuebat ne reditu in Mediam prohiberetur; Tigrim

βούμενος

βȣ́μενος δὲ καὶ τῆς εἰς Μήδειαν ἐπανόδου μὴ διακλεισθῇ, διέγνω ζευγνύειν τὸν Τίγριν, καὶ διαβιβάζειν τὰς δυνάμεις· σπεύδων, εἰ δύναιτο, προκαταλαβέσθαι τὴν τραχεῖαν τῆς Ἀπολλωνιάτιδος, διὰ τὸ πιστεύειν τῷ πλήθει τῶν σφενδονητῶν τῶν προσαγορευομένων Κυρτίων. πράξας δὲ τὸ κριθὲν, ταχεῖαν ἐποιεῖτο καὶ σύντονον τὴν πορείαν. ἅμα δὲ τοῦ τε Μόλωνος συνάπτοντος τοῖς προειρημένοις τόποις, καὶ τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας ὁρμήσαντος μετὰ πάσης δυνάμεως, συνέβη τοὺς ὑπὸ ἀμφοτέρων προαποσταλέντας εὐζώνους ἅμα συμπεσεῖν ἐπί τινας ὑπερβολάς. οἳ τὸ μὲν πρῶτον συνεπλέκοντο καὶ κατεπείραζον ἀλλήλων, ἐν δὲ τῇ συνάψει τὰς παρ' ἀμφοῖν δυνάμεις ἀπέστησαν· καὶ τότε μὲν ἀναχωρήσαντες εἰς τὰς ἰδίας παρεμβολὰς, ἐστρατοπέδευσαν τετταράκοντα σταδίους ἀπ' ἀλλήλων διεστῶτες. Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης, συλλογισάμενος ὁ Μόλων, ὡς ἐπισφαλὴς γίνεται καὶ δύσχρηστος τοῖς ἀποστάταις πρὸς τοὺς βασιλεῖς ὁ μεθ' ἡμέραν καὶ κατὰ πρόσωπον κίνδυνος, ἐπεβάλετο νυκτὸς ἐγχειρεῖν τοῖς περὶ τὸν Ἀντίοχον· ἐπιλέξας δὲ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους καὶ τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐκ παντὸς τοῦ στρατοπέδου, περιῄει κατά τινας τόπους, θέλων ἐξ ὑπερδεξίου ποιήσασθαι τὴν ἐπίθεσιν. γνοὺς δὲ κατὰ τὴν πορείαν δέκα νεανίσκους ἀθρόους ἀποκεχωρηκότας πρὸς τὸν Ἀντίοχον, ταύτης μὲν τῆς ἐπινοίας

ponte ſtatuit iungere, et copias transmittere, vt ſi qua fieri poſſet, montana regionis Apolloniatidis prior Antiocho occuparet: quod in funditorum, qui nominantur Cyrtii, multitudine fiduciam magnam poneret. ac mox, quod ſtatuerat aggreſſus, celeri contentoque itinere vtebatur. Quum autem tempore eodem et Molo dictis locis appropinquaret, et rex Apollonia cum omnibus viribus eſſet profectus, accidit, vt quae vtrimque fuerant praemiſſae delectorum manus, in quibusdam iugis ſibi inuicem occurrerent. hi primo laceſſere ſeſe mutuo, ac pugnam conſerere: deinde vbi propius ambo exercitus acceſſerunt, e conflictu diſceſſere: ac tum quidem ad ſuas legiones reuerſi, quinque millium interuallo metantur caſtra. Per noctis ſilentium reputans Molo quam periculoſae et ancipitis res ſit aleae, vt rebelles cum regibus ſuis interdiu et fronte recta congrediantur, concubia nocte adoriendum ſibi Antiochum eſſe cenſuit. delectis igitur ex omni ſuorum numero fortiſſimis ac valentiſſimis, occultis quibusdam callibus eos circumducit, vt de ſuperiore loco impetum in hoſtem faceret. verum vbi cognouit decem iuuenes ſimul ex illo itinere ad regem tranſiiſſe, deſiſtens ab hoc incepto, eodem vnde erat profectus, repente iter

ἀπέστη. ταχὺ δ' ἐκ μεταβολῆς ποιησάμενος τὴν ἀποχώρησιν, καὶ παραγενόμενος εἰς τὸν ἑαυτῦ χάρακα περὶ τὴν ἑωθινὴν, πᾶν τὸ στρατόπεδον ἐνέπλησε θορύβυ καὶ ταραχῆς. δείσαντες γὰρ ἐκ τῶν ὕπνων οἱ κατὰ τὸν χάρακα διὰ τὴν τῶν προσιόντων ἔφοδον, μικρῦ δεῖν ἐξέπεσον ἐκ τῆς παρεμβολῆς. Μόλων μὲν ὖν, καθόσον ἐδύνατο, κατεπράϋνε τὴν γεγενημένην ἐν αὐτοῖς ταραχήν.

53. Ὁ δὲ Βασιλεὺς ἕτοιμος ὢν πρὸς τὸν κίνδυνον, ἅμα τῷ Φωτὶ τὴν δύναμιν ἐκίνει πᾶσιν ἐκ τῦ χάρακος. ἐπὶ μὲν ὖν τῦ δεξιῦ κέρως, ἔταξε πρώτυς τὰς ξυστοφόρυς ἱππεῖς, ἐπιστήσας Ἄρδυν κεκριμένον ἄνδρα περὶ τὰς πολεμικὰς πράξεις. τύτοις δὲ παρέθηκε τὰς συμμαχικὰς Κρῆτας, ὧν εἴχοντο Γαλάται * Ῥιγόσαγες. παρὰ δὲ τύτυς ἔθηκε τυς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ξένυς καὶ μισθοφόρυς, οἷς ἑπόμενον παρενέβαλε τὸ τῆς Φάλαγγος σύστημα. τὸ δ' εὐώνυμον κέρας ἀπέδωκε τοῖς Ἑταίροις προσαγορευομένοις, ὖσιν ἱππεῦσι. τὰ δὲ θηρία πρὸ τῆς δυνάμεως ἐν διαστήμασι κατέστησε δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντα. τὰ δ' ἐπιτάγματα τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐπὶ τὰ κέρατα μερίσας, κυκλῦν παρήγγειλε τὺς πολεμίυς, ἐπειδὰν συμβάλωσι. μετὰ δὲ ταῦτα παρεκάλει τὰς δυνάμεις ἐπιπορευόμενος διὰ βραχέων τὰ πρέποντα τοῖς καιροῖς. καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρας Ἑρμείᾳ καὶ Ζεύξιδι παρέδωκε, τὸ δὲ δεξιὸν, αὐτὸς εἶχε. Μόλων

intendit. Sub lucem primam in caſtra reuerſus, tumultu ac trepidatione vniuerſum exercitum compleuit. nam qui fuerant intra vallum relicti, redeuntium aduentu inter euigilandum perterrefacti, tantum non caſtris exceſſerunt. Et Molo quidem perturbationem hanc, quantum eius fieri poterat, ſedare conabatur.

53. Ad rex ad dimicandum paratus, luce prima copias omnes caſtris educit. Igitur in dextro cornu equites primo xyſtophoros locat, duce impoſito Ardye, viro in bellicis rebus egregia virtute cognito. his proximos admouet Cretenſes ex formula ſocietatis ad ſe miſſos. adhaerebant iſtis Galatae Tectoſages. deinde ad horum deinceps latus applicuit peregrinos ex Graecia et mercede conductos. poſt omnes ſequebatur agmen phalangis diſpoſitis cohortibus ad inſtar priorum. laeuum cornu equitibus dedit, quos Hetaeros, ſiue regis ſocios vocitant. elephantos (ii erant numero decem:) ante aciem per interualla collocauit. ſubſidiarias vero manus qua peditum, qua equitum, in cornua diſtribuit, et vt hoſtem, vbi ſemel inchoata pugna fuerit, circumirent praecepit. Ordines deinde interequitans, paucis pro tempore militem eſt cohortatus. laeuum cornu Hermiae et Zeuxidi tradidit; ipſe

δὲ δύσ-

δὲ δύχρηστον μὲν ἐποιήσατο τὴν ἐξαγωγὴν, ταραχώδη δὲ καὶ τὴν ἔκταξιν, διὰ τὴν ἐν τῇ νυκτὶ προγεγενημένην ἀλογίαν· ἐ μὴν ἀλλὰ τὲς μὲν ἱππεῖς, ἐφ' ἑκάτερον ἐμερίσατο κέρας, στοχαζόμενος τῆς τῶν ὑπεναντίων παρατάξεως· τὲς δὲ θυρεαφόρας καὶ Γαλάτας καὶ καθόλε τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, εἰς τὸν μεταξὺ τόπον ἔθηκε τῶν ἱππέων. ἔτι δὲ καὶ τὲς τοξότας καὶ σφενδονήτας, καὶ συλλήβδην τὸ τοιῦτον γένος, ἐκτὸς τῶν ἱππέων παρ' ἑκάτερα παρενέβαλλε. τὰ δὲ δρεπανηφόρα τῶν ἁρμάτων, προεβάλετο τῆς δυνάμεως ἐν διαστάσει. καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρας Νεωλάῳ παρέδωκε τἀδελφῷ, τὸ δὲ δεξιὸν αὐτὸς εἶχε.

54. Μετὰ δὲ ταῦτα ποιησαμένων τῶν δυνάμεων τὴν ἐπαγωγὴν, τὸ μὲν δεξιὸν κέρας τε Μόλωνος, διετήρησε τὴν πίστιν, καὶ συνέβαλλε τοῖς περὶ τὸν Ζεῦξιν ἐῤῥωμένως· τὸ δ' εὐώνυμον ἅμα τῷ συνιὸν εἰς ὄψιν ἐλθεῖν τῷ βασιλεῖ, μετεβάλετο πρὸς τὲς πολεμίες. ἐ γενομένε, συνέβη τὲς μὲν περὶ τὸν Μόλωνα διατραπῆναι, τὲς δὲ τε βασιλέως ἐπιῤῥωσθῆναι διπλασίως. ὁ δὲ Μόλων συννοήσας τὸ γεγονὸς καὶ πανταχόθεν ἤδη κυκλέμενος, λαβὼν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἐσομένας περὶ αὐτὸν αἰκίας, ἐὰν ὑποχείριος γένηται καὶ ζωγρείᾳ ληφθῇ, προσήνεγκε τὰς χεῖρας ἑαυτῷ. παραπλησίως δὲ καὶ πάντες οἱ κοινωνήσαντες τῆς ἐπιβολῆς, φυγόντες εἰς τὲς οἰκείες ἕκαστοι τόπες, τὴν αὐτὴν

in dextro curabat. At Molo, propter consternationem animorum quae praecedente nocte in castris erat versata, parum ex vsu militem educere, confuse ac perturbate aciem struere. verum tamen, ad formam aciei hostilis suas rationes accommodans, equites in cornu vtrumque diuidit; scutatos, Galatas et quod erat grauis armaturae medio inter equites loco statuit. praeterea sagittarios, funditores, et id omne genus leuiter armatorum, vltra equites ad dextram et sinistram circumfudit. falcatos currus ante aciem in spatio collocauit. sinistrum cornu Neolao fratri commisit, dextrum ipse tenuit.

54. Secundum haec, coepta est pugna committi: ac dextrum quidem Molonis cornu, fidem constanter seruauit, et cum Zeuxide acerrime conflixit. laeuum vero, simulac in conspectum regis inter concurrendum venit, transitionem ad hostes fecit. quae res, vt trepidationem ingentem exercitui Molonis attulit, sic regiis copiis animorum robur duplicauit. Molo suorum transfugia animaduertens, quum prope iam vndique cingeretur, animo reputans cruciatus ac tormenta sibi parata si viuus in hostium potestatem veniret. manus sibi ipse intulit: pariterque omnes qui coniurationis participes fuerant, domum suam quisque concedunt, ibique similem exitum faciunt.

ἐποίησαν-

ἐποιήσατο τῆ βίε καταςροφήν. ὁ δὲ Νεώλας ἀποφυγὼν ἐκ τῆς μάχης, καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Περσίδα πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν τῆ Μόλωνος ἀδελφὸν, τὴν μὲν μητέρα καὶ τὰ τῆ Μόλωνος τέκνα κατέσφαξε. μετὰ δὲ τὸν τέτων θάνατον, ἐπικατέσφαξεν αὑτὸν, πείσας τὸ παραπλήσιον ποιῆσαι καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. ὁ δὲ βασιλεὺς διαρπάσας τὴν παρεμβολὴν τῶν πολεμίων, τὸ μὲν σῶμα τῆ Μόλωνος ἀνασαυρῶσαι προσέταξε, κατὰ τὸν ἐπιφανέστατον τόπον τῆς Μηδείας. ὃ καὶ παραχρῆμα συντέλεσαν οἱ πρὸς τέτοις τεταγμένοι. διακομίσαντες γὰρ εἰς τὴν Καλωνῖτιν, πρὸς αὐταῖς ἀνεσαύρωσαν ταῖς εἰς τὸν Ζάγρον ἀναβολαῖς. μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς δυνάμεσι ἐπιτιμήσας διὰ πλειόνων, καὶ δὲς δεξιὰν, συνέςησε τὲς ἀποκομιῦντας αὐτὲς εἰς Μηδίαν, καὶ καταςησομένες τὰ κατὰ τὴν χώραν. αὐτὸς δὲ καταβὰς εἰς Σελεύκειαν, καθίςατο τὰ κατὰ τὰς πέριξ σατραπείας, ἡμέρως χρώμενος πᾶσι καὶ νενεχῶς. Ἑρμείας δὲ τηρῶν τὴν αὐτῆ προαίρεσιν, ἐπέφερε μὲν αἰτίας τοῖς ἐν τῇ Σελευκείᾳ, καὶ χιλίοις ἐζημίε ταλάντοις τὴν πόλιν· ἐφυγάδευε δὲ τὲς καλεμένες δειγάνας, ἀκρωτηριάζων δὲ καὶ φονεύων καὶ ςρεβλῶν πολλὲς διέφθειρε τῶν Σελευκέων. ἃ μόλις βασιλεὺς τὰ μὲν πείθων τὸν Ἑρμείαν, ἃ δὲ καὶ κατὰ τὴν αὑτῆ γνώμην χειρίζων, τέλος ἐπράϋνε καὶ κατέςησε τὴν πόλιν,

Neolas quoque vbi pugna euasit, et in Perſidem ad Alexandrum Molonis fratrem peruenit, matrem et Molonis liberos obtruncat: dein ſuper mortuorum cadaueribus ipſe ſe iugulat, poſtquam Alexandro perſuaſiſſet, vt ipſe quoque idem faceret. Rex direptis hoſtium caſtris, Molonis corpus loco totius Mediae maxime conſpicuo iuſſit in crucem tolli. ac ſine mora, quibus id negotium datum, rem ſunt exſecuti. delatum namque cadauer in Chalonitidem regionem, eo loci in adſcenſu Zagri montis, cruci affixerunt. Secundum haec rebellem exercitum rex duris verbis increpitum, in fidem data dextra recipit, et certos viros decernit, qui iſtos in Mediam reducerent, et res eius provinciae ordinarent. ipſe interim Seleuciam e ſuperiore tractu regni regreſſus, circumiacentium praefecturarum ſtatum componit, pari manſuetudine ac prudentia in omnibus vtens. Hermias vero antiquum obtinens, Seleucenſes varie criminari, ac tandem multae nomine mille talenta a ciuitate exigere: diganes etiam (id magiſtratus apud illos eſt nomen,) in exilium pellere. in multos ad haec Seleucenſium, mutilatione membrorum, caedibus ac tormentis ſaeuire. quae mala rex aegre tandem, modo iram Hermiae verbis leniens, modo pro arbitrio ſuo quaedam diſponens, mitigauit: contentusque ciuium errorem cen-

λιν, ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα τάλαντα μόνον ἐπιτίμιον αὐτοὺς πραξάμενος τῆς ἀγνοίας. ταῦτα δὲ διοικήσας, Διογένην μὲν στρατηγὸν ἀπέλιπε Μηδείας, Ἀπολλόδωρον δὲ τῆς Σουσιανῆς. Τύχωνα δὲ τὸν ἀρχιγραμματέα τῆς δυνάμεως στρατηγὸν, ἐπὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν τόπους ἐξαπέστειλε. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Μόλωνος ἀπόστασιν, καὶ τὸ διὰ ταῦτα γενόμενον κίνημα περὶ τὰς ἄνω σατραπείας, τοιαύτης ἔτυχε διορθώσεως καὶ καταστάσεως.

55. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπαρθεὶς τῷ γεγονότι προτερήματι, καὶ βουλόμενος ἀνατατθῆναι καὶ καταπλήξασθαι τοὺς ὑπερκειμένους ταῖς ἑαυτοῦ σατραπείαις, καὶ συνοροῦντας δυνάστας τῶν βαρβάρων, ἵνα μήτε συγχορηγεῖν, μήτε πολεμεῖν τολμῶσι τοῖς ἀποστάταις αὐτοῦ γινομένοις, ἐπεβάλετο στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· καὶ πρῶτον ἐπὶ τὸν Ἀρταβαζάνην, ὃς ἐδόκει βαρύτατος εἶναι καὶ πρακτικώτατος τῶν δυναστῶν· δεσπόζειν δὲ καὶ τῶν * σατραπειῶν καλουμένων, καὶ τῶν τούτοις συντερμονούντων ἐθνῶν. Ἑρμείας δὲ κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους ἐδεδίει μὲν τὴν εἰς τοὺς ἄνω τόπους στρατείαν διὰ τὸν κίνδυνον, ὠρέγετο δὲ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν τῆς ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον στρατείας. οὐ μὴν ἀλλὰ προσπεσόντος υἱὸν γεγονέναι τῷ βασιλεῖ, νομίσας καὶ παθεῖν ἄν τι τὸν Ἀντίοχον ἐν τοῖς ἄνω τόποις

tum quinquaginta talentorum multa castigasse, in pristinum statum eam restituit. his rebus peractis, Diogenem Mediae praetorem, Apollodorum Susianae reliquit. Tychonem vero scribarum principem, qui praefectus erat exercitui, in proxima rubro mari loca misit. Ac Molonis quidem rebellio, quique illam est insecutus superiorum Asiae praefecturarum motus, hac animadversione sopita est, omniaque in hunc modum sunt composita.

55. Antiochus successu laeto rerum suarum ferox minis terrere ac metum iniicere volens barbarorum populorum dynastis, qui prouinciis suis imminentes, earum fines attingebant, ne posthac aut commeatibus adiuuare suos rebelles auderent, aut belli societatem cum iisdem inire; expeditionem aduersus illos suscipiendam sibi duxit. omnium autem primum Artabazanem statuit aggredi: qui ceteros et potentia et vsu rerum ac sollertia credebatur antecellere: idemque Atropatios, quos vocant, et vicinas alias gentes dominio obtinebat. Eo tempore Hermias, etsi propter periculum ei expeditioni coniunctum, aduersus superiores illos populos bellum transferre metuebat; vtque arma in Ptolemaeum verterentur, quod a principio ipsi fuerat propositum, optabat: quoniam tamen regem filio esse auctum nuntii attulerant; ratus fieri posse, vt

τόποις ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ παραδῶναι καιρὸς αὐτῷ πρὸς ἐπανχίρεσιν, συγκατέθετο τῇ ϛρατείᾳ· πεπεισμένος, ἐὰν ἐπανέληται τὸν Ἀντίοχον, ἐπιτροπεύων τῦ παιδίυ, κύριος ἔσεσθαι τῆς ἀρχῆς αὐτός. κριθέντων δὲ τέτων, ὑπερβαλόντες τὸν Ζάγρον, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀρταβαζάνυ χώραν. ἣ παράκειται μὲν τῇ Μηδείᾳ, διειργήσης αὐτὴν τῆς ἀνὰ μέσον κειμένης ὀρεινῆς, ὑπέρκειται δ' αὐτῆς τινὰ μέρη τῦ Πόντυ, κατὰ τὺς ὑπὲρ τὸν Φάσιν τόπυς· συνάπτει δὲ πρὸς τὴν Ὑρκανίαν θάλατταν, ἔχει δὲ πλῆθος ἀνδρῶν ἀλκίμων, καὶ μᾶλλον ἱππέων, αὐτάρκης δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐϛι ταῖς πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευαῖς. ταύτην δὲ συμβαίνει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Περσῶν ἔτι διατηρεῖσθαι, παροραθείσης αὐτῆς ἐν τοῖς κατ' Ἀλέξανδρον καιροῖς. ὁ δ' Ἀρταβαζάνης, καταπλαγεὶς τὴν ἔφοδον τῦ βασιλέως, καὶ μάλιϛα διὰ τὴν ἡλικίαν (τελέως γὰρ ἤδη γεραιὸς ἦν) εἴξας τοῖς παρῦσιν, ἐποιήσατο συνθήκας εὐδοκυμένας Ἀντιόχῳ.

56. Τύτων δὲ κυρωθέντων, Ἀπολλοφάνης ὁ ἰατρὸς ἀγαπώμενος ὑπὸ τῦ βασιλέως διαφερόντως, θεωρῶν τὸν Ἑρμείαν ὐκ ἔτι φέροντα κατὰ σχῆμα τὴν ἐξυσίαν, ἠγωνία μὲν καὶ περὶ τῦ βασιλέως. τὸ δὲ πλεῖον ὑπώπτευε, καὶ κατάφοβος ἦν ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτόν. διὸ λαβὼν

regi in ſuperioribus illis tractibus cum barbaris bellum gerenti aliquid humanitus contingeret; atque adeo, vt eius tollendi opportunitas naſceretur ex rebus ipſis, ad ſuſcipiendam eam expeditionem conſenſit. perſuaſus, ſi ſemel Antiochum e viuis ſuſtuliſſet, tutorem ſe infantis futurum, et omne imperium in ſuam poteſtatem habiturum. His ita conſtitutis, Zagrum montem ſuperant, et in ditionem Artabazanis impreſſionem faciunt. Haec regio Mediae adiacet, montibus dumtaxat interiacentibus ab ea ſeparata; pars illius Ponto imminet, qua parte Phaſis fluuius in eum ſe exonerat: pertinet vero et ad Hyrcanum mare. Magnus hic virorum fortium numerus, equitum maxime: abundeque omnia ſuppeditant belli paratibus conducibilia. atque hoc regnum inde a Perſarum temporibus durabat, tempeſtate Alexandri neglectum. Artabazanes regis aduentu perterritus, maxime propter aetatem iam plane decrepitam, vi maiori cedendum ratus, pacem cum Antiocho, quibus ipſe voluit legibus fecit.

56. Hac pace firmata, Apollophanes medicus, eximie regi dilectus, animaduertens Hermiam non amplius tolerabiliter fortunam, ad quam erat euectus, ferre; et de regis ille quidem ſalute, ſed multo magis de ſua coepit eſſe ſollicitus. Itaque vt primum nactus eſt tempus opportunum, de ea re

βὼν καιρὸν προσΦέρει τῷ βασιλεῖ λογον· παρακαλῶν μὴ ῥαθυμεῖν, μηδ' ἀνυπονόητον εἶναι τῆς Ἑρμείȣ τόλμης, μηδ' ἕως τȣτȣ περιμεῖναι, μέχρις ἂν ȣ τοῖς ὁμοίοις τἀδελΦῷ παλαίῃ συμπτώμασιν· ἀπέχειν δ' ȣ μακρὰν αὐτὸν ἔΦη τȣ κινδύνȣ. διὸ προσέχειν ἠξίȣ καὶ βοηθεῖν κατὰ σπȣδὴν αὐτῷ τε καὶ τοῖς Φίλοις. τȣ δ' Ἀντιόχȣ πρὸς αὐτὸν ἀνθομολογησαμένȣ, διότι καὶ δυσαρεςεῖ καὶ Φοβεῖται τὸν Ἑρμείαν, ἐκείνῳ δὲ μεγάλην χάριν ἔχειν Φήσαντος, ἐπὶ τῷ κηδεμονικῶς τετολμηκέναι περὶ τȣτων εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· ὁ μὲν Ἀπολλοφάνης εὐθαρσὴς ἐγένετο, τῷ δοκεῖν μὴ διεψεῦσθαι τῆς αἱρέσεως καὶ διαλήψεως τῆς τȣ βασιλέως. ὁ δ' Ἀντίοχος ἠξίȣ τὸν Ἀπολλοφάνην συνεπιλαβέσθαι μὴ μόνον τοῖς λόγοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τῆς αὐτȣ καὶ τῶν Φίλων σωτηρίας. τȣ δὲ πρὸς πᾶν ἑτοίμως ἔχειν Φήσαντος, συμΦρονήσαντες μετὰ ταῦτα καὶ προβαλόμενοι σκῆψιν, ὡς σκοτωμάτων τινῶν ἐπιπεπτωκότων τῷ βασιλεῖ, τὴν μὲν θεραπείαν ἀπέλυσαν ἐπί τινας ἡμέρας, καὶ τȣς εἰθισμένȣς παρευτακτεῖν. πρὸς δὲ τȣς Φίλȣς ἔλαβον ἐξȣσίαν, οὓς βȣλοιντο κατ' ἰδίαν χρηματίζειν, διὰ τὴν τῆς ἐπισκέψεως πρόΦασιν. ἐν ᾧ καιρῷ κατασκευασάμενοι τȣς ἐπιτηδείȣς πρὸς τὴν πρᾶξιν, πάντων ἑτοίμως αὐτοῖς συνυπακȣόντων διὰ τὸ πρὸς τὸν Ἑρμείαν μῖσος, ἐγίνοντο πρὸς τὸ συντελεῖν τὴν ἐπιβο-

agit cum Antiocho, hortaturque illum, ne ſocordem in hac parte ſe praebeat, neue eum eſſe Hermiam ducat, de cuius audacia nihil debeat ſuſpicari: caueret denique, tamdiu differre remedium, donec idem ipſum, qui prius fratrem, caſus opprimat. neque vero longius iam periculum abeſſe: quo maiorem curam ei eſſe adhibendam, ne et ſuam et amicorum ſalutem proderet. Antiochus apud medicum non diffitetur odio ſibi Hermiam eſſe, iamque ab eo metuere ipſum ſibi. magnas porro illi gratias agit, quod ſollicitus vicem ſuam, de his verba facere eſſet auſus. Apollophanem haec oratio gaudio et ſpe laeta impleuit; animaduertentem, grata eſſe regi quae dixerat, et cum eius ſenſibus congruentia. Itaque rogatus mox ab Antiocho, vt non verbis tantum, verum etiam opere, ſuam et amicorum ſalutem vna ſecum vellet adiuuare; paratum ſe ad omnia reſpondet. mox vbi capita inter ſe contuliſſent, hoc praetextu vſi, quod vertigine quadam rex laboraret, ad paucos dies familiam et eos qui circa regem ſtationes obire ſoliti, dimittunt. ita, quum regem amici pro ſe quisque inuiſerent, conueniendi ſeparatim quoscumque vellent illorum, opportuna fuit occaſio. Praeparatis igitur illis, qui ad hoc inceptum idonei videbantur eſſe, (quum propter Hermiae odium, haut difficulter omnes

ἐπιβολήν. Φασκόντων δὲ δεῖν τῶν ἰατρῶν, ἅμα φωτὶ ποιεῖσθαι τὰς περιπάτους ὑπὸ τὸ ψύχος τὸν Ἀντίοχον· ὁ μὲν Ἑρμείας ἧκε πρὸς τὸν ταχθέντα καιρὸν, ἅμα δὲ τούτῳ καὶ τῶν φίλων οἱ συνειδότες τὴν πρᾶξιν. οἱ δὲ λοιποὶ καθυστέρουν, διὰ τὸ πολὺ παρηλλάχθαι τὴν ἔξοδον τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν εἰθισμένον καιρόν. διόπερ ἀποσπάσαντες αὐτὸν ἀπὸ τῆς στρατοπεδείας εἰς τινα τόπον ἔρημον, κἄπειτα μικρὸν ἀπονεύσαντος τοῦ βασιλέως, ὡς ἐπί τι τῶν ἀναγκαίων, ἐξεκέντησαν. Ἑρμείας μὲν ἦν τούτῳ τῷ τρόπῳ μετήλλαξε τὸν βίον, οὐδαμίαν ὑποσχὼν τιμωρίαν ἀξίαν τῶν αὐτῷ πεπραγμένων. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπολυθεὶς φόβου καὶ δυσχρηστίας πολλῆς, ἐπανῆγε ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς ἐπ' οἴκου, πάντων τῶν κατὰ τὴν χώραν ἀποδεχομένων τάς τε πράξεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιβολὰς, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν δίοδον ἐπισημαινομένων τὴν Ἑρμείου μετάστασιν. Ἐν ᾧ καιρῷ καὶ κατὰ τὴν Ἀπάμειαν, αἱ μὲν γυναῖκες τὴν γυναῖκα τοῦ Ἑρμείου κατέλευσαν, οἱ δὲ παῖδες τοὺς υἱεῖς.

consentirent,) destinata pergunt exsequi. Antiocho imperant medici, vt luce prima dum adhuc frigidior est aer prodeat ambulatum. ad constitutam horam praesto est Hermias, et vna cum eo quotquot ex amicis consilii facti fuerant participes. a reliquis cessatum est, quia multo maturius rex, quam pro solito more exibat. hoc pacto Hermias abducitur e castris in solum quemdam locum: deinde vbi paullulum ex itinere, velut necessitatis cuiusdam caussa rex deflexisset, a circumstantibus confoditur. Hoc modo vitam finiuit Hermias, supplicium perferens sceleribus suis nulla ex parte comparandum: rex metu et impedimento hoc tanto suorum inceptorum liberatus, domum reducere exercitum constituit. quo in reditu prouinciales omnes per quorum fines agmen ducebat, quum facta consultaque illius omnia laudarent: tum imprimis, quod summotus esset ab administratione rerum Hermias, laudibus praetereuntem ferebant in coelum. Quo etiam tempore, Apamensium vxores vxorem Herminae, liberi liberos lapidibus obruerunt.

57. Ἀντίοχος δὲ παραγενόμενος εἰς τὴν οἰκείαν, καὶ διαφεὶς τὰς δυνάμεις εἰς παραχειμασίαν, διεπέμπετο πρὸς τὸν Ἀχαιὸν, ἐγκαλῶν καὶ διαμαρτυρόμενος, πρῶτον μὲν ἐπὶ τῷ τετολμηκέναι διάδημα περιθέσθαι, καὶ βασιλέα χρηματίζειν· δεύτερον δὲ, προλέγων, ὡς οὐ λανθάνει

57. Antiochus domum reversus dimissis ad hibernandum copiis, nuntios ad Achaeum mittitat; fidem illius primo accusans, ac testans, quod diadema capiti ausus esset imponere, et rex salutari: denuntians deinde illi, notam se habere initam ab eo cum

λανθάνει κοινοπραγῶν Πτολεμαίῳ, καὶ καθόλε πλείω τε δέοντος κινέμενος. ὁ γὰρ Ἀχαιὸς, καθ' ὃς καιρὸς ἐπὶ τὸν Ἀρταβαζάνην ὁ βασιλεὺς ἐστράτευε, πεισθεὶς καὶ παθεῖν ἄν τι τὸν Ἀντίοχον, καὶ μὴ παθόντος ἐλπίσας διὰ τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως φθάσειν ἐμβαλὼν εἰς Συρίαν, καὶ συνεργοῖς χρησάμενος Κυῤῥησταῖς τοῖς ἀποστάταις γεγονόσι τε βασιλέως, ταχέως ἂν κρατῆσαι τῶν κατὰ τὴν βασιλείαν πραγμάτων, ὥρμησε μετὰ πάσης δυνάμεως ἐκ Λυδίας. παραγενόμενος δ' εἰς Λαοδίκειαν τὴν ἐν Φρυγίᾳ, διάδημά τε περιέθετο, καὶ βασιλεὺς τότε πρῶτον ἐτόλμησε χρηματίζειν, καὶ γράφειν πρὸς τὰς πόλεις, Συνίριδος αὐτὸν τε φυγάδος εἰς τετο τὸ μέρος μάλιστα προτρεψαμένε. προάγοντος δὲ κατὰ τὸ συνεχὲς αὐτε, καὶ σχεδὸν ἤδη περὶ Λυκαονίαν ὄντος, αἱ δυνάμεις ἐστασίασαν δυσαρεστέμεναι, τῷ δοκεῖν γίνεσθαι τὴν στρατείαν ἐπὶ τὸν κατὰ φύσιν αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχοντα βασιλέα. Διόπερ Ἀχαιὸς συνεὶς διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς διατροπὴν, τῆς μὲν προκειμένης ἐπιβολῆς ἀπέστη· βελόμενος δὲ πεισθῆναι τὰς δυνάμεις, ὡς ἐδ' ἐξ ἀρχῆς ἐπεβάλετο στρατεύειν εἰς Συρίαν, ἐπιστρέψας, πορθεῖ τὴν Πισιδικὴν, καὶ πολλὰς ὠφελείας παρασκευάσας τῷ στρατοπέδῳ, πάντας εὔνες αὐτῷ καὶ πεπιστευκότας ἔχων, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν οἰκείαν.

Ptolemaeo confiliorum focietatem: et omnino multa ipfum praeter ius et fas mouere. Achaeus enim quo tempore bellum a rege cum Artabazane gerebatur, cogitans fieri poffe, vt in ea expeditione aliquid humanitus Antiocho eueniret; aut etiam, vt id non effet, fperans facile fibi effe propter ingens locorum interuallum, in Syriam prius irrumpere, quam ille reuerteretur; et Cyrrheftis, qui a rege defecerant, adiuuantibus regnum illud celeriter obtinere: e Lydia cum vniuerfo exercitu fuerat profectus. Laodiceam Phrygiae vt ventum, diadema capiti impofuatat, nomen regium tunc primum affumens, et cum legatis ceterisque refponfa dabat, et cum ad ciuitates fcribebat: Syniride exule prae ceteris vt id faceret ipfum impellente. Mox itinere aliquamdiu continuato, vbi iam Lycaoniae appropinquabat, feditio in exercitu eft orta; aegre ferente milite, duci fe ad bellum cum eo gerendum, quem fibi regem natura dediffet. Itaque Achaeus, qui vertiffe in contrarium voluntates ipforum fentiret, conatis abfiftit: atque vt armatis fuis perfuaderet, de inuadenda Syria nihil vmquam a fe fuiffe cogitatum, mutato itinere Pifidiam populatur. hac ratione ditato exercitu, conciliata fibi beneuolentia ac fide militum, domum eft reuerfus.

58. Ὁ δὲ βασιλεὺς σαφῶς ἕκαστα τούτων ἐπεγνωκὼς, πρὸς μὲν τὸν Ἀχαιὸν διεπέμπετο συνεχῶς, ἀνατεινόμενος, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον· πρὸς δὲ ταῖς ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον παρασκευαῖς ὅλος καὶ πᾶς ἦν. Διὸ καὶ συναθροίσας εἰς Ἀπάμειαν τὰς δυνάμεις ὑπὸ τὴν ἐαρινὴν ὥραν, ἐνέδωκε τοῖς φίλοις διαβούλιον, πῶς χρηστέον ἐστὶ ταῖς εἰς Κοίλην Συρίαν εἰσβολαῖς. πολλῶν δ' εἰς τοῦτο τὸ μέρος ῥηθέντων, καὶ περὶ τῶν τόπων καὶ περὶ παρασκευῆς, καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν ναυτικὴν δύναμιν συνεργείας, Ἀπολλοφάνης, ὑπὲρ οὗ τὸ πρότερον εἴπομεν, τὸ γένος ὢν Σελευκεὺς, ἐπέτεμε πάσας τὰς προειρημένας γνώμας. ἔφη γὰρ εὔηθες εἶναι, τὸ Κοίλης μὲν Συρίας ἐπιθυμεῖν, καὶ στρατεύειν ἐπὶ ταύτην, Σελεύκειαν δὲ περιορᾷν, ὑπὸ Πτολεμαίου κρατουμένην, ἀρχηγέτιν οὖσαν, καὶ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, ἑστίαν ὑπάρχουσαν τῆς αὐτῶν δυναστείας· ἣν χωρὶς τῆς αἰσχύνης, ἣν περιποιεῖ νῦν τῇ βασιλείᾳ φρουρουμένη διὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέων, καὶ πρὸς πραγμάτων λόγον μεγίστας ἔχειν καὶ καλλίστας ἀφορμάς. κρατουμένην μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, μέγιστον ἐμπόδιον εἶναι πρὸς πάσας αὐτοῖς τὰς ἐπιβολάς. οὗ γὰρ ἂν ἐπινοήσωσιν ἀεὶ προβαίνειν, οὐκ ἐλάττονος δεῖσθαι προνοίας καὶ φυλακῆς αὐτοῖς τοὺς οἰκείους τόπους, διὰ τὸν ἀπὸ ταύτης φόβον, τῆς ἐπὶ τοὺς πολεμίους παρασκευῆς. κρατη-

58. Rex nihil horum ignorans, ſubinde, quod antea dicebamus, nuntios cum mandatis minarum plenis, mittebat: ceterum omni ſtudio ſuo, omnique impetu ad bellum contra Ptolemaeum ſe comparabat. idcirco conuocato Apameam exercitu, ſub ver primum conſultandum amicis propoſuit, ecqua potiſſimum via impreſſio in Syriam ſit tentanda. Et quum in eam rem multa eſſent dicta de natura locorum, de paratibus neceſſariis, deque opera egregia quam ad id inceptum copiae nauales poſſent praeſtare: omnium priorum ſententias Apollophanes genere Seleucenſis, quem ante commemorauimus, de numero ſententiarum exemit; ſtultum eſſe inquiens, Coelam Syriam concupiſcere; atque adeo expeditionem in eam ſuſcipere, cum interim poſſidere Seleuciam Ptolemaeus ſineretur: vrbem regiam, et vniuerſi ferme imperii communem penatium ſedem: quae praeſertim, (vt de ignominia ſileatur, quam nunc, praeſidio regum Aegypti tenta, regno affert) ad res gerendas habeat maximas easque pulcherrimas opportunitates. hanc ſiquidem, quamdiu ab hoſtibus tenebitur, plurimum ſemper Antiocho ad omnia incepta ſua incommodaturam. quocumque enim bellum inferre cogitaret, non minore cura eſſe illi prouidendum vt ſua loca idoneis praeſidiis muni-

θεῖσαν

θεῖσαύ γε μὴν οὐ μόνον ἔφη δύναϑαι βεβαίως τηρεῖν τὴν οἰκείαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπινοίας καὶ προθέσεις, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, μεγάλα δύναϑαι συνεργεῖν διὰ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου. πεισθέντων δὲ πάντων τοῖς λεγομένοις, ἔδοξε ταύτην πρῶτον ἐξαιρεῖν τὴν πόλιν. συνέβαινε γὰρ Σελεύκειαν ἔτι τότε κατέχεσθαι Φρουραῖς ὑπὸ τῶν ἐξ Αἰγύπτου βασιλέων, ἐκ τῶν κατὰ τὸν Εὐεργέτην ἐπικληθέντα Πτολεμαῖον καιρῶν· ἐν οἷς ἐκεῖνος διὰ τὰ Βερενίκης συμπτώματα, καὶ τὴν ὑπὲρ ἐκείνης ὀργὴν, στρατεύσας εἰς τοὺς κατὰ Συρίαν τόπους, ἐγκρατὴς ἐγένετο ταύτης τῆς πόλεως.

59. Οὐ μὴν ἀλλ' Ἀντίοχος, κριθέντων τούτων, Διογνήτῳ μὲν τῷ ναυάρχῳ παρήγγειλε πλεῖν ὡς ἐπὶ τῆς Σελευκείας· αὐτὸς δ' ἐκ τῆς Ἀπαμείας ὁρμήσας μετὰ τῆς στρατιᾶς, καὶ περὶ πέντε σταδίους ἀποσχὼν τῆς πόλεως, προσεστρατοπέδευσε κατὰ τὸν Ἱππόδρομον. Θεόδοτον δὲ τὸν Ἡμιόλιον ἐξαπέστειλε μετὰ τῆς ἁρμοζούσης δυνάμεως ἐπὶ τοὺς κατὰ Κοίλην Συρίαν τόπους, καταληψόμενον τὰ στενὰ καὶ προκαθησόμενον ἅμα τῶν αὐτοῦ πραγμάτων. Τὴν δὲ τῆς Σελευκείας θέσιν, καὶ τὴν τῶν πέριξ τόπων ἰδιότητα, τοιαύτην ἔχειν τὴν Φύσιν συμβαίνει. Κειμένης γὰρ αὐτῆς ἐπὶ θαλάττῃ μεταξὺ Κιλικίας καὶ Φοινίκης, ὄρος ὑπόκειται παμμέγεθες· ὃ καλοῦσι

ret, ob impendens illis a Seleucia periculum: quam vt susceptae expeditioni necessaria omnia prospiciat: eamdem si ab Antiocho caperetur, non solum ceteris regni vrbibus praesidio futuram: verum etiam alia cogitanti molientique magnam vtilitatem terra marique, propter opportunum loci situm, esse allaturam. Probata suffragiis omnium Apollophanis sententia, Seleuciam ante omnia visum aggredi. Adhuc illa tempestate regum Aegypti praesidiis tenebatur Seleucia, iam inde ab illis temporibus, cum Ptolemaeus cognomento Euergeta, propter casum Berenicae Seleuco regi iratus, bello Syriae illato, ea vrbe est potitus.

59. Enimuero posteaquam haec sedit sententia, Antiochus Diogneto nauarcho mandat, vt ad Seleuciam classe nauigaret. ipse Apamea cum exercitu profectus, stadiorum ferme quinque interuallo ab vrbe, iuxta Circum signa constituit. missus est et Theodotus Hemiolius cum idonea manu in Coelen Syriam, iussusque a rege, fauces occupare, et illi regioni praesidere. Porro autem Seleuciae vrbis situs, et circumiacentium locorum natura hoc modo se habet. Sita est Seleucia ad mare in confinio Ciliciae et Phoenicae: subiectum autem montem habet celsitudinis immensae, quem Coryphaeum vocant.

Κορυφαῖον. ᾧ πρὸς μὲν τὴν ἀφ' ἑσπέρας πλευρὰν προσκλύζει τὸ καταλῆγον τοῦ πελάγους, τοῦ μεταξὺ κειμένου Κύπρου καὶ Φοινίκης. τοῖς δ' ἀπὸ τῆς ἠοῦς μέρεσιν ὑπέρκειται τῆς Ἀντιοχέων καὶ Σελευκέων χώρας. ἐν δὲ τοῖς πρὸς μεσημβρίαν αὐτοῦ κλίμασι τὴν Σελεύκειαν συμβαίνει κεῖσθαι, διεζευγμένην φάραγγι κοίλῃ καὶ δυσβάτῳ· καθήκουσαν μὲν καὶ περικλωμένην ὡς ἐπὶ θάλατταν, κατὰ δὲ τὰ πλεῖστα μέρη κρημνοῖς καὶ πέτραις ἀπορρῶξι περιεχομένην· ὑπὸ δὲ τὴν ἐπὶ θάλατταν αὐτῆς νεύουσαν πλευρὰν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, τά τ' ἐμπορεῖα καὶ τὸ προάστειον κεῖται διαφερόντως τετειχισμένον. παραπλησίως δὲ καὶ τὸ σύμπαν τῆς πόλεως κύτος, τείχεσι πολυτελέσιν ἠσφάλισται, κεκόσμηται δὲ καὶ ναοῖς καὶ ταῖς τῶν οἰκοδομημάτων κατασκευαῖς ἐκπρεπῶς. πρόσβασιν δὲ μίαν ἔχει κατὰ τὴν ἀπὸ θαλάττης πλευρὰν κλιμακωτὴν καὶ χειροποίητον, κλίμαξι καὶ σκαλώμασι πυκνοῖς καὶ συνεχέσι διειλημμένην. ὁ δὲ καλούμενος Ὀρόντης ποταμὸς οὐ μακρὰν αὐτῆς ποιεῖται τὰς ἐκβολάς· ὃς τὴν ἀρχὴν τοῦ ῥεύματος λαμβάνων ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Λίβανον καὶ τὸν Ἀντιλίβανον τόπων, καὶ διανύσας τὸ καλούμενον Ἀμύκης πεδίον, ἐπ' αὐτὴν ἵξεται τὴν Ἀντιόχειαν· δι' ἧς φερόμενος, καὶ πάσας ὑποδεχόμενος τὰς ἀνθρωπείας λύμας διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ῥεύματος, τέλος οὐ μακρὰν τῆς Σελευκείας ποιεῖται τὴν ἐκβολὴν εἰς τὸ προειρημένον πέλαγος.

Huic monti ab occaſu fluctus nouiſſimi illiduntur pelagi illius, quod Cyprum ſeparat a Phoenice. ab ortu Antiochenſium Seleucienſiumque agris imminet. ad huius meridiem Seleucia iacet, profundo admodum ſaltu et ſalebroſo a monte disiuncta. vrbs ipſa flexu quodam pertinet illa quidem ad mare; ceterum ab omni ferme parte praerupta praecipitia illam cingunt. qua parte mare contingitur, campi ſubiacent, in quibus emporia ſunt et ſuburbium moenibus egregie munitum: quemadmodum ſune et totius ciuitatis ſpatium muris clauditur operis impenſa et firmitudine eximiis. accedit aedium qua ſacrarum, qua ceterarum excelliens magnificentia. Aditum habet ab eo latere quod mari eſt obuerſum, dumtaxat vnicum, ad inſtar ſcalarum manufactum; crebris ac continuis tum gradibus, tum inciſuris ſarculo cauatis, diſtincta. Non longe ab hoc loco fluuii qui dicitur Orontes ſunt oſtia. Is amnis e proximis Libano et Antilibano locis primum ortus, per eam quam Amycae planitiem nominant, labens, Antiochiam petit: eamque diuidens, ac purgamenta omnia, prout eſt natura hominum, prae ingenti aquarum copia ſecum auehens, ad extremum non procul a Seleucia, in illud quod diximus pelagus ſe exonerat.

60. Ἀν-

60. Ἀντίοχος δὲ τὸ μὲν πρῶτον διεπέμπετο πρὸς τοὺς ἐπιστάτας τῆς πόλεως, προτείνων χρήματα καὶ πλῆθος ἐλπίδων, ἐφ' ᾧ παραλαβεῖν ἄνευ κινδύνου τὴν Σελεύκειαν. ἀδυνατῶν δὲ πείθειν τοὺς ἐπὶ τῶν ὅλων ἐφεστῶτας, ἔφθειρε τινὰς τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων· οἷς πιστεύσας, ἡτοίμαζε τὴν δύναμιν, ὡς κατὰ μὲν τὸν ἀπὸ θαλάττης τόπον τοῖς ἀπὸ τοῦ ναυτικοῦ ποιησόμενος τὰς προσβολάς· κατὰ δὲ τὸν ἀπὸ τῆς ἠπείρου, τοῖς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. διελὼν οὖν εἰς τρία μέρη τὴν δύναμιν, καὶ παρακαλέσας τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ, καὶ δωρεὰς μεγάλας καὶ στεφάνους ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ καὶ τοῖς ἰδιώταις καὶ τοῖς ἡγεμόσι προκηρύξας· Ζεύξιδι μὲν καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ παρέδωκε τοὺς κατὰ τὴν ἐπ' Ἀντιόχειαν φέρουσαν πύλην τόπους, Ἑρμογένει δὲ, τοὺς κατὰ τὸ Διοσκούριον, Ἄρδυϊ δὲ καὶ Διογνήτῳ, τὰς κατὰ τὸ νεώριον καὶ τὸ προάστειον ἐπέτρεψε προσβολὰς, διὰ τὸ πρὸς τοὺς ἔνδοθεν αὐτῷ τοιαύτας τινας γεγονέναι συνθήκας· ὡς ἐὰν κρατήσει τοῦ προαστείου μετὰ βίας, οὕτως ἐγχειρισθησομένης αὐτῷ καὶ τῆς πόλεως. ἀποδοθέντος δὲ τοῦ συνθήματος, πάντες ἅμα καὶ πανταχόθεν ἐνεργὸν ἐποιοῦντο καὶ βίαιον τὴν προσβολήν· τολμηρότατα μέντοι προσέβαλον οἱ περὶ τον Ἄρδυν καὶ Διόγνητον· διὰ τὸ τοὺς μὲν ἄλλους τόπους, εἰ μὴ τετραποδητὶ τρόπον τινὰ προσπλεκόμενοι βιάζοιντο τήν γε διὰ τῶν κλιμάκων προσβολὴν, μὴ

60. Antiochus prius quam quicquam moliretur, in vrbem misit, qui principibus viris pecuniam offerrent, maximaque in posterum beneficia pollicerentur, si modo vrbem absque certamine traderent: et quum flectere praepositos summae rerum non posset, eorum qui per partes curabant, nonnullos corrupit. his confisus copias parabat, tamquam a mari vrbem classico milite inuasurus; a continente, per eos qui erant in castris. Igitur exercitu trifariam diuiso, suos cohortatus prout occasio praesens postulabat; propositis etiam praeconis voce praemiis magnis, et coronis, vel militibus vel ducibus qui fortiter dimicarent: Zeuxidi cum ipsius commilitonibus portam qua itur Antiochiam attribuit: Hermogeni, loca proxima fano Castorum. Ardyem et Diognetum ab ea parte vbi nauale erat et suburbium irruptionem facere praecipit. Conuenerat enim hoc fere modo inter regem et proditores; vt si per vim caperetur suburbium, vrbs illi mox esset tradenda. Vbi datum signum fuit, omnes simul vndique acriter magnaque vi irruere: eximia tamen prae ceteris audacia irruptionem conari Ardys et Diognetus. Nam ceterae quidem partes, nisi quis more quadrupedum incedens, atque interim cum hoste confligens, vi locum aliquem occupauerit, scalarum ope

 προσ-

προσίεσθαι παράπαν· τὰ δὲ νεώρια καὶ τὸ προάστειον ἐπιδέχεσθαι τὴν προσφορὰν καὶ στάσιν καὶ πρόσθεσιν τῶν κλιμάκων ἀσφαλῶς. Διὸ τῶν μὲν ἀπὸ τῆ ναυτικῆ τοῖς νεωρίοις, τῶν δὲ περὶ τὸν Ἄρδυν τοῖς προαστείοις προσηρεικότων τὰς κλίμακας, καὶ βιαζομένων εὐρώστως, τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐ δυναμένων τέτοις βοηθεῖν, διὰ τὸ κατὰ πάντα τρόπον πεπτωκέναι τὸ δεινόν· ταχέως συνέβη τὸ προάστειον ὑποχείριον γενέσθαι τοῖς περὶ τὸν Ἄρδυν. ἔ κρατηθέντος, εὐθέως οἱ διεφθαρμένοι τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων, προστρέχοντες πρὸς τὸν Λεόντιον τὸν ἐπὶ τῶν ὅλων, ἐκπέμπειν ᾤοντο δεῖν, καὶ τίθεσθαι τὰ πρὸς Ἀντίοχον, πρὶν ἢ κατὰ κράτος ἁλῶναι τὴν πόλιν. ὁ δὲ Λεόντιος ἀγνοῶν μὲν τὴν διαφθορὰν τῶν ἡγεμόνων, καταπεπληγμένος δὲ τὴν διατροπὴν αὐτῶν, ἐξέπεμψε τὰς θησομένας τὰς πίστεις ὑπὲρ τῆς τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων ἀσφαλείας πρὸς τὸν Ἀντίοχον.

61. Ὁ δὲ βασιλεὺς δεξάμενος τὴν ἔντευξιν, συνεχώρησε δώσειν τοῖς ἐλευθέροις τὴν ἀσφάλειαν. ἔτοι δ' ἦσαν εἰς ἑξακισχιλίους. Παραλαβὼν δὲ τὴν πόλιν, ἐ μόνον ἐφείσατο τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ καὶ τὰς πεφευγότας τῶν Σελευκέων καταγαγὼν, τήν τε πολιτείαν αὐτοῖς ἀπέδωκε καὶ τὰς ἐσίας· ἠσφαλίσατο δὲ φυλακαῖς τόν τε λιμένα καὶ τὴν ἄκραν. ἔτι δὲ περὶ ταῦτα διατρίβοντος αὐτῦ, προσπεσόντων παρὰ Θεοδότε γραμμάτων, ἐν

omnino haut queunt inuadi: nauaiibus contra ac fuburbio, et admoueri propius fcalae et ad muros erigi, applicarique poffunt. Itaque quum miles e claffe naualia, Ardys fuburbium fcalis applicitis acerrime inuaderent; nec poffent oppidani ferre opem, quia ab omni parte hoftes vrgebant; poftquam effet aliquamdiu pugnatum, in Ardyis poteftatem fuburbium deuenit. quo occupato, confeftim duces illi a rege corrupti, qui pro fua quisque virili ciuitatem tuebantur, ad Leontium, penes quem fummum erat imperium, accurrunt, et vt ad Antiochum legati de pace mittantur, prius quam per vim vrbs expugnetur, poftulant. Leontius qui fraudem fuorum ducum ignorabat, confternatione illorum perterritus, mifit ad Antiochum, qui pro fecuritate omnium qui in vrbe erant, pacifcerentur.

61. Rex acceptis conditionibus quae offerebantur, liberis nihil fe nociturum pollicetur. erant autem hi ad ɪↃↃ CIↃ. Tradita autem vrbe, non liberis folum pepercit: fed etiam reftitutis in patriam ciuibus qui in exilium pulfi fuerant, et leges fuas ciuitati, et fuas cuique priuatorum facultates reddidit. portum vero et arcem praefidiis firmauit. Erat adhuc in his rex occupatus, cum literae a Theodoto illi afferuntur, qui-

ob

οἷς αὐτὸν ἐκάλει κατὰ σπȣδὴν, ἐγχειρίζων τὰ κατὰ Κοίλην Συρίαν, πολλῆς ἀπορίας καὶ δυσχρηστίας ἦν πλήρης, ὑπὲρ τȣ τί πρακτέον, καὶ πῶς χρηστέον ἐστὶ τοῖς προσαγγελλομένοις. Ὁ δὲ Θεόδοτος ὢν τὸ γένος Αἰτωλὸς, καὶ μεγάλας παρεσχημένος τῇ Πτολεμαίȣ βασιλείᾳ χρείας, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον· ἐπὶ δὲ τȣ́τοις, ȣ̓χ οἷον χάριτος ἠξιωμένος, ἀλλὰ καὶ τῷ βίῳ κεκινδυνευκὼς, καθ᾽ ȣ̓̀ς καιρȣ̀ς Ἀντίοχος ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ Μόλωνα στρατείαν, τότε κατεγνωκὼς τȣ βασιλέως, καὶ διηπιστηκὼς τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν, καταλαβόμενος διὰ μὲν αὐτȣ Πτολεμαΐδα, διὰ δὲ Παναιτωλȣ Τύρον, ἐκάλει τὸν Ἀντίοχον μετὰ σπȣδῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ τὰς ἐπὶ τὸν Ἀχαιὸν ἐπιβολὰς ὑπερτιθέμενος, καὶ τἆλλα πάντα πάρεργα ποιησάμενος, ἀνέζευξε μετὰ τῆς δυνάμεως, ποιȣ́μενος τὴν πορείαν ᾗ καὶ πρόσθεν. διελθὼν δὲ τὸν ἐπικαλȣ́μενον αὐλῶνα Μαρσύαν, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὰ στενὰ τὰ κατὰ Γέῤῥα, πρὸς τῇ μεταξὺ κειμένῃ λίμνῃ. Πυνθανόμενος δὲ, Νικόλαον τὸν παρὰ Πτολεμαίȣ στρατηγὸν προσκαθῆσθαι τῇ Πτολεμαΐδι πολιορκȣ̃ντα τὸν Θεόδοτον, τὰ μὲν βαρέα τῶν ὅπλων ἀπέλιπε, προστάξας τοῖς ἡγȣμένοις πολιορκεῖν τȣ̀ς Βρόχȣς, τὸ κείμενον ἐπὶ τῆς λίμνης καὶ τῆς παρόδȣ χωρίον· αὐτὸς δὲ τȣ̀ς εὐζώνȣς ἀναλαβὼν, προῆγε, βȣλόμενος λῦσαι τὴν πολιορ-

bus rogabatur vt contenderet quam primum in Syriam, quam ſe totam ipſi traditurum literis ſignificabat. Eo nuntio accepto haerere ac fluctuari dubius animi rex: vt qui plane ſtatuere haut poſſet, nec quid ageret, nec quid conſilii ſuper eo quod afferebatur, caperet. Hic Theodotus genere Aetolus erat: qui maximo perſaepe vſui quum fuiſſet Aegypti regibus, vt ſuperius oſtendimus, adeo condignum meritis praemium nullum retulerat, vt etiam de vita periculum ipſi eſſet creatum. ac propterea, quo tempore Antiochus adverſus Molonem bellum gerebat, Theodotus Ptolemaeum pro deplorato habens, et illius aulae proceribus diffiſus, occupata per ſe Ptolemaide, per Panaetolum Tyro, Antiochum magno ſtudio vocabat. Iam igitur rex expeditione aduerſus Achaeum in aliud tempus dilata, aliis item inceptis omnibus poſthabitis, cum exercitu profectus, eamdem quam etiam ante inſtiterat, viam ingreditur. conuallem autem emenſus, quae Marſyas dicitur, fauces vbi ſunt Gerra, ad lacum qui montes interiacet, cum copiis inſedit. Ibi cognito Nicolaum Ptolemaei ducem, oppidum Ptolemaidem obſidere in qua Theodotus eſſet incluſus, relicta graui armatura, datoque ducibus negotio, vt Brochos caſtellum ſitum in ipſo propter lacum tranſitu obſiderent; ipſe cum expeditis militibus ad exi-

πολιορκίαν. ὁ δὲ Νικόλαος πρότερον ἤδη πεπυσμένος τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν, αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησε· τοὺς δὲ περὶ Λαγόραν τὸν Κρῆτα καὶ Δορυμένην τὸν Αἰτωλὸν ἐξαπέστειλε προκαταληψομένους τὰ στενὰ τὰ περὶ Βηρυτόν. οἷς προσβαλὼν ὁ βασιλεὺς ἐξ ἐφόδου καὶ τρεψάμενος, ἐπεστρατοπέδευσε τοῖς στενοῖς.

mendam obſeſſione Ptolemaidem iter intendit. Nicolaus qui regem aduentare fama nuntiante iam ante didicerat, caſtra mouet: ac Lagoram Cretenſem cum Dorymene Aetolo ad occupandas fauces prope Berytum mittit. In hos ſtatim ducit Antiochus, manus conſerit, terga vertere hoſtes cogit, et mox in ipſis faucibus caſtra metatur.

62. Προσδεξάμενος δὲ καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἐνταῦθα, καὶ παρακαλέσας τὰ πρέποντα ταῖς ὑποκειμέναις ἐπιβολαῖς, μετὰ ταῦτα προῆγε μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, εὐθαρσὴς καὶ μετέωρος ὢν πρὸς τὰς ὑπογραφομένας ἐλπίδας. Ἀπαντησάντων δὲ τῶν περὶ τὸν Θεόδοτον καὶ Παναίτωλον αὐτῷ καὶ τῶν ἅμα τούτοις φίλων, ἀποδεξάμενος τούτους φιλανθρώπως, παρέλαβε τήν τε Τύρον καὶ Πτολεμαΐδα, καὶ τὰς ἐν ταύταις παρασκευάς· ἐν αἷς ἦν καὶ πλοῖα τετταράκοντα· τούτων κατάφρακτα μὲν εἴκοσι διαφέροντα ταῖς κατασκευαῖς, ἐν οἷς οὐδὲν ἔλαττον ἦν τετρήρους· τὰ δὲ λοιπὰ τριήρεις καὶ δίκροτα καὶ κέλητες. ταῦτα μὲν οὖν Διογνήτῳ παρέδωκε τῷ ναυάρχῳ. προσπεσόντος δ' αὐτῷ τὸν μὲν Πτολεμαῖον εἰς Μέμφιν ἐξεληλυθέναι, τὰς δὲ δυνάμεις ἠθροῖσθαι πάσας εἰς Πηλούσιον, καὶ τάς τε διώρυγας ἀνασπᾶν, καὶ τὰ πότιμα τῶν ὑδάτων ἐμφράττειν, τῆς μὲν ἐπὶ τὸ Πηλούσιον ἐπιβολῆς ἀπέστη· τὰς δὲ πόλεις ἐπιπορευόμενος

62. Eo loci copiis ceteris acceptis, poſt quam ſuos quae res et tempus monebant eſſet cohortatus, de cetero bonae ſpei plenus, et exſpectatione magnarum rerum quarum ſpes ei oſtendebatur, ſuſpenſus, cum vniuerſo exercitu ire pergebat. Proceſſerunt illi obuiam Theodotus et Panaetolus, amicis ſuis comitati: quos omnes quum benigne Antiochus appellaſſet, Tyrum et Ptolemaidem illi tradiderunt, cum omnibus apparatibus qui in oppidis illis erant. Inter cetera repertae ibi ſunt naues quadraginta: quarum erant viginti tectae, omnibus armamentis egregie inſtructae: harum nulla minor fuit quadriremi: ceterae, triremes, dicrota et celoces. Et hae quidem naues Diogneto nauarcho ſunt traditae: at rex factus certior Ptolemaeum Memphim conceſſiſſe, copias Peluſii eſſe congregatas, Nili aggeres recludi, omnes aquae dulcis ſcaturigines obrui, mutata ſententia de exercitu ducendo verſus Peluſium, quoquo verſum agmen ductans, vrbium alias

ἐπειρᾶ-

ἐπειρᾶτο, τὰς μὲν βίᾳ, τὰς δὲ πειθοῖ πρὸς αὐτὸν ἐπάγεσθαι. τῶν δὲ πόλεων αἱ μὲν ἐλαφραὶ καταπεπληγμέναι τὴν ἔφοδον αὐτῦ προσετίθεντο, αἱ δὲ πισεύσαι ταῖς παρασκευαῖς, καὶ ταῖς ὀχυρότησι τῶν τόπων, ὑπέμενον· ἃς ἠναγκάζετο προσκαθεζόμενος πολιορκεῖν καὶ κατατρίβειν τὺς χρόνυς. οἱ δὲ περὶ τὸν Πτολεμαῖον τῦ μὲν ἐκ χειρὸς βοηθεῖν τοῖς σφετέροις πράγμασιν, ὅπερ ἦν καθῆκον, ὅτω παρεσπονδημένοις προφανῶς, ὐδ' ἐπιβολὴν εἶχον διὰ τὴν ἀδυναμίαν. ἐπὶ τοσῦτον γὰρ αὐτοῖς ὠλιγώρητο πάντα τὰ κατὰ τὰς πολεμικὰς παρασκευάς.

63. Λοιπὸν δὲ συνεδρεύσαντες οἱ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα καὶ Σωσίβιον, οἱ τότε προεςῶτες τῆς βασιλείας, ἐκ τῶν ἐνδεχομένων τὸ δυνατὸν ἔλαβον, πρὸς τὸ παρόν. ἐβυλεύσαντο γὰρ γίγνεσθαι μὲν περὶ τὴν τῦ πολέμυ παρασκευήν· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ διαπρεσβευόμενοι, κατεκλύειν τὸν Ἀντίοχον, συνεργῦντες κατὰ τὴν ἔμφασιν τῇ προϋπαρχύσῃ περὶ αὐτὸν ὑπὲρ τῦ Πτολεμαίυ διαλήψει. αὕτη δ' ἦν, ὡς πολεμεῖν μὲν ὐκ ἂν τολμήσοντος· διὰ λόγυ δὲ καὶ τῶν φίλων διδάξοντος, καὶ πείσοντος αὐτὸν ἀποςῆναι τῶν κατὰ Κοίλην Συρίαν τόπων. Κριθέντων δὲ τύτων, οἱ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα καὶ Σωσίβιον ἐπὶ τῦτο τὸ μέρος ταχθέντες, ἐξέπεμπον ἐπιμελῶς τὰς πρεσβείας πρὸς Ἀντίοχον. ἅμα δὲ διαπεμψάμενοι πρός τε Ῥοδίυς

vi, alias aequitate conditionum sibi adiungere conabatur. Igitur quae leuiter munitae erant, hae aduentu illius perterritae, ad eius amicitiam fidemque se applicabant: quae rerum necessariarum paratibus et firmitate locorum fidebant, eae manebant in fide: et his obsidendis plurimum temporis insumere rex cogebatur. Ptolemaeus subueniendi rebus suis, et accedendi propius ad hostem, sicut par erat ipsum facere, manifesta adeo perfidia appetitum, ne consilium quidem aut rationem vllam, prae socordia, inibat: vsque adeo rei militaris cura atque exercitatio omnis ab eo fuerat spreta.

63. Quod reliquum fuit, Agathocles et Sosibius penes quos illa tempestate summa in eo regno fuit auctoritas, quod optimum poterant in praesentia consilium capiunt. Decernunt enim, in praeparatione belli operam sibi nauiter esse ponendam: interim vero legatos ad Antiochum mittendos, qui impetum illius relaxent: ita denique omnia in speciem esse comparanda, vt Antiochus in ea, quam ante conceperat de Ptolemaeo, opinione confirmetur: nunquam videlicet ausurum ipsum bellare secum; verum per amicos et colloquia acturum, et vt Coele Syria excedat rogaturum. Haec vbi placuit sententia, Agathocles et Sosibius, quibus negotii totius cura fuerat demandata, ad Antiochum magno studio legationes miserunt:

καὶ Βυζαντίους, καὶ Κυζικηνοὺς, σὺν δὲ τούτοις Αἰτωλοὺς, ἐπεσπάσαντο πρεσβείας ἐπὶ τὰς διαλύσεις. αἳ καὶ παραγενόμεναι, μεγάλας αὐτοῖς ἔδοσαν ἀφορμὰς διαπρεσβευόμεναι πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς, εἰς τὸ λαβεῖν ἀναστροφὴν καὶ χρόνον εἰς τὰς τοῦ πολέμου παρασκευάς. ταύταις δὲ δὴ κατὰ τὸ συνεχὲς ἐχρημάτιζον ἐν τῇ Μέμφει προσκαθήμενοι· παραπλησίως καὶ τὰς παρὰ τῶν περὶ τὸν Ἀντίοχον ἀπεδέχοντο, φιλανθρώπως ποιούμενοι τὰς ἀπαντήσεις. ἀνεκαλοῦντο δὲ καὶ συνήθροιζον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοὺς μισθοφόρους τοὺς ἐν ταῖς ἔξω πόλεσιν ὑπ' αὐτῶν μισθοδοτουμένους. ἐξαπέστελλον δὲ καὶ ξενολόγους, καὶ παρεσκεύαζον τοῖς προϋπάρχουσι καὶ τοῖς παραγινομένοις τὰς σιταρχίας. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τὴν λοιπὴν ἐγίνοντο παρασκευὴν, ἀνὰ μέρος καὶ συνεχῶς διατρέχοντες εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα μηδὲν ἐλλίπῃ τῶν χορηγιῶν πρὸς τὰς προκειμένας ἐπιβολάς. Τὴν δὲ περὶ τὰ ὅπλα κατασκευὴν, καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκλογὴν καὶ διαίρεσιν Ἐχεκράτει τῷ Θετταλῷ, καὶ Φοξίδᾳ τῷ Μελιταιεῖ παρέδοσαν· ἅμα δὲ τούτοις Εὐρυλόχῳ τῷ Μάγνητι, καὶ Σωκράτει τῷ Βοιωτίῳ· σὺν οἷς ἦν καὶ Κνωπίας ὁ Ἀλωρίτης. Εὐκαιρότατα γὰρ δὴ τούτων ἐπελάβοντο τῶν ἀνδρῶν, οἵ τινες ἔτι Δημητρίῳ

ſimul ab Rhodiis, Byzantiis, Cyzicenis, itemque Aetolis legatos ad tractandum de pace arceſſunt. qui vt venerunt, dum vltro citroque ad reges ambos commeant, praeclaram ipſis occaſionem dederunt, et tempus et otium nanciſcendi ad bellum praeparandum. cum hiſce legatis Agathocles et Soſibius de negotiis, prout quaeque res inciderat, Memphi ſedentes agebant: ibidemque eos excipiebant qui ab Antiocho venirent, poſtulatiſque illorum perhumane reſpondebant. ſimul mercenarios omnes quos in vrbibus ditionis ſuae extra Aegyptum Ptolemaeus alebat, conuocant et Alexandriam contrahunt. ad conducendum etiam militem peregrinum conquiſitores dimittunt: et ne vel iis quos iam habebant, vel iis qui deinceps eſſent venturi, annona deeſſet, prouidebant: nec minus de ceteris quoque omnibus rebus bello neceſſariis, ſolliciti erant: eaque fine Alexandriam alternis vicibus ſubinde excurrebant: vt ne quid omnino deficeret eorum, quae ad propoſita exſequenda poterant deſiderari. Armorum vero fabricam, virorumque delectum atque centuriationem Echecrati Theſſalo et Phoxidae Melitaeenſi permiſerunt. adhibiti etiam ſunt ad curationem eiusdem muneris Eurylochus Magnes, et Socrates Boeotius; quibuscum erat et Cnopias Alorita. Accidit enim ſane quam opportuniſſima res Aegyptiis, vt viros iſtos nan-

καὶ

καὶ Ἀντιγόνῳ συστρατευόμενοι κατὰ ποσὸν ἔννοιαν εἶχον τῆς ἀληθείας, καὶ καθόλε τῆς ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρείας. ὗτοι δὲ παραλαβόντες τὸ πλῆθος, ἐνδεχομένως ἐχείριζον καὶ στρατιωτικῶς.

64. Πρῶτον μὲν γὰρ κατὰ γένη καὶ καθ' ἡλικίαν διελόντες, ἀνέδοσαν ἑκάστοις τὲς ἐπιτηδείες καθοπλισμὲς, ὀλιγωρήσαντες τῶν πρότερον αὐτοῖς ὑπαρχόντων. μετὰ δὲ ταῦτα συνέταξαν οἰκείως πρὸς τὴν παρῦσαν χρείαν, λύσαντες τὰ συστήματα καὶ τὰς ἐκ τῶν πρότερον ἐψωνιασμῶν καταγραφάς. Ἑξῆς δὲ τέτοις ἐγύμναζον συνήθεις ἑκάστες ποιῦντες, ἐ μόνον τοῖς παραγγέλμασι, ἀλλὰ καὶ ταῖς οἰκείαις τῶν καθοπλισμῶν κινήσεσιν· ἐποιῦντο δὲ καὶ συναγωγὰς ἐπὶ τῶν ὅπλων καὶ παρακλήσεις, ἐν αἷς μεγίστην παρείχοντο χρείαν, Ἀνδρόμαχος Ἀσπένδιος, καὶ Πολυκράτης Ἀργεῖος· προσφάτως μὲν ἐκ τῆς Ἑλλάδος διαβεβηκότες, συνήθεις δὲ ἀκμὴν ὄντες ταῖς Ἑλληνικαῖς ὁρμαῖς, καὶ ταῖς ἑκάστων ἐπινοίαις· πρὸς δὲ τέτοις, ἐπιφανεῖς ὑπάρχοντες ταῖς τε πατρίσι καὶ τοῖς βίοις· Πολυκράτης δὲ καὶ μᾶλλον, διά τε τὴν τῆς οἰκίας ἀρχαιότητα, καὶ διὰ τὴν Μνασιάδε τε πατρὸς δόξαν ἐκ τῆς ἀθλήσεως. οἵ

cifcerentur; qui fub Demetrio et Antiocho ftipendia fecerant, et verorum certaminum, atque adeo omnium quae ad expeditionales vfus fpectant, mediocrem faltem peritiam habebant. Hi multitudinem fibi traditam quantum fieri poterat, militari difciplina informabant.

64. Iam primum per genera perque aetates tributis, convenientia cuique arma, fpretis iis quibus ante vti folebant, diviferunt. prioribus deinde ordinationibus folutis, totaque illa defcriptione antiquata, quae in recenfendis militibus ftipendiorum cauffa, antea fervabatur, ex vfu praefentis belli eos centuriarunt. Secundum haec, affiduis exercitationibus non folum imperia militiae familiaria illis reddebant, fed etiam proprios cuique armorum generi motus. Poftremo armatos conuenire aliquando in vnum iubebant, ibique fui officii illos admonebant. qua in re egregiam cumprimis operam illis nauauerunt Andromachus Afpendius et Polycrates Argiuus: qui et recens e Graecia illuc traiecerant, et Graecanicae audaciae atque induftriae qua fere finguli Graecorum in bellis vtuntur, magnum cumprimis vfum habebant: hoc et amplius, viri illuftres erant, tum fplendore patriae fuae vterque, tum et priuatis opibus: Polycrates praefertim, qui antiquiffima prognatus ftirpe, patrem habuerat Mnafiadem, plurimarum

καὶ

καὶ κατ' ἰδίαν καὶ κοινῇ παρακαλοῦντες ὁρμὴν καὶ προθυμίαν ἐνειργάσαντο τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὸν μέλλοντα κίνδυνον.

65. Εἶχον δὲ καὶ τὰς ἡγεμονίας ἕκαστοι τῶν προειρημένων ἀνδρῶν, οἰκείας ταῖς ἰδίαις ἐμπειρίαις. Εὐρύλοχος μὲν γὰρ ὁ Μάγνης, ἡγεῖτο σχεδὸν ἀνδρῶν τρισχιλίων, τοῦ καλουμένου παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν Ἀγήματος. Σωκράτης δὲ ὁ Βοιώτιος, πελταστὰς ὑφ' ἑαυτὸν εἶχε δισχιλίους. ὁ δ' Ἀχαιὸς Φοξίδας, καὶ Πτολεμαῖος ὁ Θρασέου, σὺν δὲ τούτοις Ἀνδρόμαχος Ἀσπένδιος, συνεγύμναζον μὲν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας. ἡγοῦντο δὲ, τῆς μὲν φάλαγγος Ἀνδρόμαχος καὶ Πτολεμαῖος, τῶν δὲ μισθοφόρων Φοξίδας· οὔσης τῆς μὲν φάλαγγος εἰς δισμυρίους καὶ πεντακισχιλίους, τῶν δὲ μισθοφόρων εἰς ὀκτακισχιλίους. τοὺς δ' ἱππεῖς τοὺς μὲν περὶ τὴν αὐλὴν ὄντας εἰς ἑπτακοσίους, Πολυκράτης παρεσκεύαζε καὶ τοὺς ἀπὸ Λιβύης, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐγχωρίους, καὶ τούτων αὐτὸς ἡγεῖτο πάντων, περὶ τρισχιλίους ὄντων τὸν ἀριθμόν. τοὺς γε μὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ * πάντων τῶν μισθοφόρων ἱππέων Ἐχεκράτης ὁ Θετταλὸς, διαφερόντως ἀσκήσας, ὄντας τὸ πλῆθος εἰς δισχιλίους, μεγίστην ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κινδύνου παρέσχετο χρείαν. οὐδενὸς δ' ἧττον ἔσπευδε περὶ

olim palmarum athletam. Hi modo priuatim, modo publice hortando monendoque eos quos instituebant, audaciam et alacritatem ad futurum certamen illorum animis inseruerunt.

65. Porro singuli eorum quos modo nominauimus pro ea peritia qua praecipue pollebant, ita ducatus in exercitu gerebant. Eurylochus Magnes trium ferme millium hominum dux erat: et hoc est quod apud reges vocatur agema. Socrates Boeotius, cetratis bis mille praeerat. Phoxidas Achaeus et Ptolemaeus Thraseae filius, praetereaque Andromachus Aspendius, eodem in campo phalangem et Graecos mercenarios exercebant. ceterum phalangis duces erant Andromachus et Ptolemaeus; conductitii militis, Phoxidas. constabat phalanx hominum numero CCIƆƆ CCIƆƆ IƆƆ. mercede conducti accedebant ad IƆƆ CIƆ CIƆ CIƆ. Equites ad regium comitatum pertinentes erant ad septingentos, quos Polycrates instituebat, et vna cum his accitos e Libya, et ibidem in Aegypto conscriptos: praeeratque idem omnibus his numero ad CIƆ CIƆ CIƆ. vniversi vero Graeci equitatus, et cunctorum qui stipendia equis merebant, ad duo millia hominum, praefectus erat Echecrates Thessalus: qui quum eximia cura eos exercuisset; in ipso discrimine maximo vsui Ptolemaeo fuit eius opera. Cno-

τοὺς

τὰς ὑπ' αὐτὸν ταττομένους, Κνωπίας Ἀλωρίτης, ἔχων τοὺς μὲν πάντας Κρῆτας εἰς τρισχιλίους, αὐτῶν δὲ τούτων χιλίους Νεοκρῆτας· ἐφ' ὧν ἐτετάχει Φίλωνα τὸν Κνώσσιον. Καθώπλισαν δὲ καὶ Λίβυας τρισχιλίους εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον· ἐφ' ὧν ἦν Ἀμμώνιος ὁ Βαρκαῖος. τὸ δὲ τῶν Αἰγυπτίων πλῆθος, ἦν μὲν εἰς δισμυρίους φαλαγγίτας· ὑπετάττετο δὲ Σωσιβίῳ. συνήχθη δὲ καὶ Θρᾳκῶν καὶ Γαλατῶν πλῆθος, ἐκ μὲν τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐπιγόνων εἰς τετρακισχιλίους· οἱ δὲ προσφάτως ἐπισυναχθέντες, ἦσαν εἰς δισχιλίους· ὧν ἡγεῖτο Διονύσιος ὁ Θρᾷξ. ἡ μὲν οὖν Πτολεμαίῳ παρασκευαζομένη δύναμις, τῷ τε πλήθει καὶ ταῖς διαφοραῖς τοσαύτη καὶ τοιαύτη τις ἦν.

66. Ἀντίοχος δὲ συνεπισάμενος πολιορκίαν περὶ τὴν καλουμένην πόλιν Δοῦρα, καὶ περαίνειν οὐδὲν δυνάμενος, διά τε τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου καὶ τὰς τῶν περὶ τὸν Νικόλαον παραβοηθείας, συνάπτοντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, συνεχώρησε ταῖς παρὰ τοῦ Πτολεμαίου πρεσβείαις, ἀνοχάς τε ποιήσασθαι τετραμήνους, καὶ περὶ τῶν ὅλων εἰς πάντα συγκαταβήσεσθαι τὰ φιλάνθρωπα. ταῦτα δ' ἔπραττε, πλεῖστον μὲν ἀπέχων τῆς ἀληθείας· σπεύδων δὲ μὴ πολὺν χρόνον ἀποσπᾶσθαι τῶν οἰκείων τόπων, ἀλλ' ἐν τῇ Σελευκείᾳ ποιήσασθαι τὴν

pias quoque Alorita in commisso sibi milite instruendo praeparandoque nemini omnium concedebat: ii autem erant omnino Cretenses ad ter mille: e quorum numero fuere Neocretes CIↃ: quibus Philonem Cnossium praeposuerat. Armauerunt et Afrorum CIↃ CIↃ CIↃ more Macedonico, praefecto Ammonio Barcaeo. Aegyptiorum multitudo ad viginti millia phalangitarum accedebat; qui ducem Sosibium habebant. Contracta est et Thracum Gallorumque manus: tum ex iis qui Ptolemaei ditionem incolebant, aut liberis eorum ad CIↃ CIↃ CIↃ CIↃ: tum ex iis qui insuper recens fuerant conscripti, ad duo ferme hominum millia: duxque illis impositus Dionysius Thrax. Ac Ptolemaeo quidem qui praeparabatur exercitus hoc numero constabat et hac gentium ceterarumque rerum diuersitate.

66. Antiochus interim vrbem Dura premebat obsidione; cuius incepti quum exitum nullum videret; (nam et locus erat natura munitus, et obsessis subinde opem ferebat Nicolaus:) adpetente iam hieme, missis a Ptolemaeo legatis demum annuit, vt et induciae ad menses quatuor fierent, et de summa re ad conditiones aequissimas se descensurum diceret. Hoc autem ille faciebat, quum longe ab eo abesset, vt veram animi mentem proderet: sed qui diutius a ditione sua abesse nollet, Seleuciam ex-

τὴν τῶν δυνάμεων παραχειμασίαν, διὰ τὸ προφανῶς τὸν Ἀχαιὸν ἐπιβουλεύειν μὲν τοῖς σφετέροις πράγμασι, συνεργεῖν δὲ τοῖς περὶ τὸν Πτολεμαῖον ὁμολογουμένως. τούτων δὲ συγχωρηθέντων, Ἀντίοχος τοὺς μὲν πρέσβεις ἐξέπεμψε παραγγείλας διασαφεῖν αὐτῷ τὴν ταχίστην τὰ δόξαντα τοῖς περὶ τὸν Πτολεμαῖον, καὶ συνάπτειν εἰς Σελεύκειαν. ἀπολιπὼν δὲ φυλακὰς τὰς ἁρμοζούσας ἐν τοῖς τόποις, καὶ παραδοὺς Θεοδότῳ τὴν τῶν ὅλων ἐπιμέλειαν, ἐπανῆλθε· καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Σελεύκειαν, διαφῆκε τὰς δυνάμεις εἰς παραχειμασίαν. καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη τοῦ μὲν γυμνάζειν τοὺς ὄχλους ὠλιγώρει· πεπεισμένος, οὐ προσδεηθήσεσθαι τὰ πράγματα μάχης· διὰ τὸ τινῶν μὲν μερῶν τῆς Κοίλης Συρίας καὶ Φοινίκης ἤδη κυριεύειν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐλπίζειν ἐξ ἑκόντων καὶ διὰ λόγου παραλήψεσθαι· μὴ τολμώντων τὸ παράπαν τῶν περὶ τὸν Πτολεμαῖον, εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων συγκαταβαίνειν κίνδυνον. ταύτην δὲ συνέβαινε τὴν διάληψιν καὶ τοὺς πρεσβευτὰς ἔχειν· διὰ τὸ τὰς ἐντεύξεις αὐτοῖς τὸν Σωσίβιον ἐν τῇ Μέμφει προκαθήμενον φιλανθρώπως ποιεῖσθαι· τῶν δὲ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρασκευῶν μηδέ ποτε τοὺς διαπεμπομένους πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἐᾶν αὐτόπτας γενέσθαι.

67. Πλὴν καὶ τότε τῶν πρέσβεων ἀφικομένων, οἱ μὲν περὶ τὸν Σωσίβιον ἕτοιμοι πρὸς πᾶν.

ercitum reducere ad hibernandum properabat. Iam enim manifeſtum erat rebus ipſius ſtruere inſidias Achaeum; a quo Ptolemaeum adiuuari nemo dubitabat. Hac venia legatis data Antiochus eos remiſit, iuſſus quam primum ſibi voluntatem Ptolemaei renuntiare, et Seleuciam ad ſe venire. deinde vbi praeſidia locis opportunis impoſuiſſet, rerum omnium cura Theodoto mandata, ad reditum ſe accinxit. Seleuciam vt ventum, in hiberna exercitum dimiſit: nullam de cetero exercendi militis curam gerens. perſuadebat enim ſibi, ad ea quae reſtabant, nihil dimicatione futurum opus: quod partem aliquam Coelae Syriae et Phoenicae iam in poteſtate habens, cetera loca a volentibus ſe accepturum, et omnia colloquiis transacturum ſperabat. Ptolemaeum quidem certe, periculum ſummae rerum facere nequaquam auſurum. idem cum Antiocho et legati ſentiebant, ea maxime coniectura ducti, quod e negotiis per quam humane cum ipſis tractauerat Soſibius, in vrbe Memphi ſedens; quum interim de apparatibus belli, qui Alexandriae fiebant, nihil quicquam ſinerentur videre, qui ad Ptolemaeum miſſitabantur.

67. Igitur tunc quoque qui aduenerant legati, Soſibium ad omnia paratum dicere.

ὁ δ'

ὁ δ' Ἀντίοχος μεγίστην ἐποιεῖτο σπουδὴν εἰς τὸ καθάπερ καὶ τοῖς ὅπλοις, οὕτω καὶ τοῖς δικαίοις ἐπὶ τῶν ἐντεύξεων καταπεριεῖναι τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας. καὶ δὴ παραγενομένων τῶν πρεσβευτῶν εἰς τὴν Σελεύκειαν, καὶ συγκαταβαινόντων εἰς τοὺς κατὰ μέρος ὑπὲρ τῆς διαλύσεως λόγους, κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σωσίβιον ἐντολάς· ὁ μὲν βασιλεὺς τὸ μὲν ἄρτι γεγονὸς ἀτύχημα καὶ προφανὲς ἀδίκημα περὶ τῆς ἐνεστώσης καταλήψεως τῶν περὶ Κοίλην Συρίαν τόπων, οὐ δεινὸν ἐνόμιζε κατὰ τὰς δικαιολογίας· τὸ δὲ πλεῖστον, οὐδ' ἐν ἀδικήματι κατηριθμεῖτο τὴν πρᾶξιν, ὡς καθηκόντων αὐτῷ τινῶν ἀντιπεποιημένος. τὴν δὲ πρώτην Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθάλμου κατάληψιν καὶ τὴν Σελεύκου δυναστείαν τῶν τόπων τούτων, ἐκείνας ἔφη κυριωτάτας εἶναι καὶ δικαιοτάτας κτήσεις, καθ' ἃς αὐτοῖς οὐ Πτολεμαίῳ καθήκειν τὰ κατὰ Κοίλην Συρίαν. καὶ γὰρ Πτολεμαῖον διαπολεμῆσαι πρὸς Ἀντίγονον, οὐκ αὐτῷ, Σελεύκῳ δὲ συγκατασκευάζοντα τὴν ἀρχὴν τῶν τόπων τούτων. Μάλιστα δὲ τὸ κοινὸν ἐπίεζε πάντων τῶν βασιλέων συγχώρημα, καθ' οὓς καιροὺς Ἀντίγονον νικήσαντες καὶ βουλευόμενοι κατὰ προαίρεσιν ὁμόσε πάντες, Κάσσανδρος, Λυσίμαχος, Σέλευκος, ἔκριναν Σελεύκου τὴν ὅλην Συρίαν ὑπάρχειν. οἱ δὲ παρὰ Πτολεμαίου, τἀναντία τούτων ἐπειρῶντο

Porro autem quoties cum legatis Antiochus conueniebat, adprime illi curae erat, vt non minus caussae iustis, quam vi armorum legatos Alexandrinos superaret. Qui postquam Seleuciam venere, et ad disceptandas sigillatim pacis conditiones descenderunt, prout mandatum illis a Sosibio fuerat, in commemorandis caussae suae iustis rex, illatum paullo ante damnum Ptolemaeo, et insignem ipsi factam confessione omnium iniuriam, quando in Coele Syria loca nonnulla occupauerat, non magni aestimabat. quin etiam persaepe ita de expeditione illa sua loquebatur, vt si nulla cuiquam facta esset iniuria; quippe res ad se pertinentes ipsum sibi vindicasse. eratque illi multum in ore Antigonus Cocles, qui primus illam prouinciam armis quaesisset; nec non Seleuci dominatio illorum locorum. Has esse nimirum certissimas iustissimasque rationes acquirendi, per quas ad se non ad Ptolemaeum Coele Syria spectaret. Ptolemaeum enim cum Antigono bellum gessisse, non vt sibi quicquam pararet; verum vt Seleucum prouinciae eius imperium sibi asserentem, adiuuaret. Omnium vero maxime communem cunctorum regum concessionem vrgebat; illo nimirum tempore factam, cum Antigono deuicto, Cassander, Lysimachus, Seleucus de communi sententia ad consultandum congregati in vnum, Seleuco Syriam vniuersam decreto suo attribuerunt. Contra-

ρῶντο συνιστάνειν. τό τε γὰρ παρὸν ηὖξον ἀδίκημα, καὶ δεινὸν ἐποίουν τὸ γεγονὸς, εἰς παρασπόνδημα τὴν Θεοδότου προδοσίαν καὶ τὴν ἔφοδον ἀνάγοντες τὴν Ἀντιόχου. προσεφέροντο δὲ καὶ τὰς ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου κτήσεις, φάσκοντες, ἐπὶ τούτῳ συμπολεμῆσαι Σελεύκῳ Πτολεμαῖον, ἐφ' ᾧ τὴν μὲν ὅλης τῆς Ἀσίας ἀρχὴν Σελεύκῳ περιθεῖναι· τὰ δὲ κατὰ Κοίλην Συρίαν αὐτῷ κατακτήσασθαι καὶ Φοινίκην. Ἐλέγετο μὲν οὖν ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις πλεονάκις ὑπ' ἀμφοτέρων, κατὰ τὰς διαπρεσβείας καὶ τὰς ἐντεύξεις· ἐπετελεῖτο δὲ τὸ παράπαν οὐδέν· ἅτε τῆς δικαιολογίας γινομένης διὰ τῶν κοινῶν φίλων, μεταξὺ δὲ μηδενὸς ὑπάρχοντος τοῦ δυνησομένου παρακατασχεῖν, καὶ κωλῦσαι τὴν τοῦ δοκοῦντος ἀδικεῖν ὁρμήν. Μάλιστα δὲ παρεῖχε δυσχρηστίαν ἀμφοτέροις τὰ περὶ τὸν Ἀχαιόν. Πτολεμαῖος μὲν γὰρ ἐσπούδαζε περιλαβεῖν ταῖς συνθήκαις αὐτόν· Ἀντίοχος δὲ καθάπαξ, οὐδὲ λόγον ἠνείχετο περὶ τούτων· δεινὸν ἡγούμενος τὸ καὶ τολμᾶν τὸν Πτολεμαῖον περιστέλλειν τοὺς ἀποστάτας, καὶ μνήμην ποιεῖσθαι περί τινος τῶν τοιούτων.

ria his qui a Ptolemaeo dicebant, probare nitebantur: nam et praesentem iniuriam exaggerabant: rem enimuero indignam esse, quod proditione Theodoti, et expeditione ista Antiochi, violata sic fides esset. Obiiciebant et illud: Ptolemaeum Lagi filium, Syriae imperium quaesiuisse sibi: quippe ea lege arma ipsum consociasse cum Seleuco, vt Asiae quidem vniversae dominatus Seleuco pararetur; Coelen vero Syriam et Phoenicen propriam vt sibi faceret. Haec et similia his, quum saepius per legatos et in colloquiis vtrimque iactarentur, effici tamen omnino nihil poterat. per communes enim amicos controuersia disceptabatur, et intererat conuentibus nemo, a quo reprimi et inhiberi posset impetus illius, qui laedere alterum videretur. Maximam vero vtrisque difficultatem afferebat Achaei negotium: nam Ptolemaeo id summo studio agente, vt foederibus comprehenderetur; Antiochus contra, ne fieri quidem mentionem vllam omnino eius rei ferre poterat; rem esse indignam clamitans, audere Ptolemaeum rebelles protegere, aut cuiusquam illorum meminisse.

68 Διόπερ, ἐπεὶ πρεσβεύοντες μὲν ἄλξεις εἶχον ἀμφότεροι, πέρας δ' οὐδὲν ἐγίνετο περὶ τὰς συνθήκας, συνῆπτε δὲ τὸ τῆς ἐαρινῆς ὥρας· Ἀντίοχος μὲν συνῆγε τὰς δυνάμεις, ὡς εἰσβα-

68. Quum igitur dum per legatos agerent, vtrique suis se propugnaculis tuerentur, interim vero pax non conveniret; ineunte iam vere copias contrahit suas Antio-

λῶν

λῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ καταστρεψόμενος τὰ καταλειπόμενα μέρη τῶν ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ πραγμάτων. οἱ δὲ περὶ τὸν Πτολεμαῖον ὁλοσχερέστερον ἐπιτρέψαντες τῷ Νικολάῳ, χορηγίας τε παρεῖχον εἰς τοὺς κατὰ Γάζαν τόπους δαψιλεῖς, καὶ δυνάμεις ἐξέπεμπον πεζικὰς καὶ ναυτικάς. ὧν προσγενομένων, εὐθαρσῶς ὁ Νικόλαος εἰς τὸν πόλεμον ἀνέβαινε, πρὸς πᾶν τὸ παραγγελλόμενον ἑτοίμως αὐτῷ συνεργοῦντος Περιγένους τοῦ ναυάρχου. τοῦτον γὰρ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἐξαπέσειλαν οἱ περὶ τὸν Πτολεμαῖον· ἔχοντα καταφράκτους μὲν ναῦς τριάκοντα, φορτηγοὺς δὲ πλείους τῶν τετρακοσίων. Νικόλαος δὲ τὸ μὲν γένος ὑπῆρχεν Αἰτωλός· τριβὴν δὲ καὶ τόλμαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς οὐδενὸς εἶχεν ἐλάττω τῶν παρὰ Πτολεμαίῳ στρατευομένων. προκαταλαβόμενος δὲ μέρει μέν τινι τὰ κατὰ Πλάτανον στενὰ, τῇ δὲ λοιπῇ δυνάμει, μεθ' ἧς ἦν αὐτὸς, τὰ περὶ Πορφυρεῶνα πόλιν, ταύτῃ παρεφύλαττε τὴν εἰσβολὴν τοῦ βασιλέως, ὁμοῦ συνορμούσης αὐτῷ καὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Ἀντίοχος δὲ παρελθὼν εἰς Μάραθον, καὶ παραγενομένων πρὸς αὐτὸν Ἀραδίων ὑπὲρ συμμαχίας, οὐ μόνον προσεδέξατο τὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν τὴν προϋπάρχουσαν αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους κατέπαυσε· διαλύσας τοὺς ἐν τῇ νήσῳ πρὸς τοὺς τὴν ἤπειρον κατοικοῦντας τῶν Ἀραδίων. μετὰ δὲ ταῦτα ποιησάμενος τὴν εἰσβο-

chus, habens in animo terra marique hostem aggredi, et reliquas Coelae Syriae partes nondum subactas in potestatem redigere. Ptolemaeus summam rerum tuendam Nicolao tradit: commeatus omnium rerum Gazam adfatim conuehit: copias qua pedestres, qua maritimas emittit. quae vbi aduenerunt, audacter iam bello se accingit Nicolaus: ad omnia quae imperaret promtum adiutorem Perigenem experiens, qui nauibus praeerat. hunc enim Ptolemaeus classi quam submittebat, praeposuerat: tectas quidem naves triginta habentem, onerarias vero amplius quadringentas. Nicolaus genere Aetolus erat; vsu vero bellicarum rerum et audacia, nemini eorum ducum qui Ptolemaeo tunc militabat, concedebat. Hic parte exercitus praeoccupatis faucibus ad Platanum, altera parte, in qua erat ipse, proxima Porphyreoni vrbi loca tenens, ne hac faceret Antiochus impressionem, impediebat; classem interim vna secum habens, in ancoris stantem. Antiochus Marathum progressus, quum ad eum Aradii venissent de societate acturi, non solum accepit illos in societatem: sed etiam controversiam quae insulanos Aradios et eos qui continentem habent inuicem antea alienabat, sedauit, atque vt inter se

λὴν κατὰ τὸ καλούμενον Θεοῦπρόσωπον, ἧκε πρὸς Βηρυτόν· Βότρυν μὲν ἐν τῇ παρόδῳ καταλαβόμενος, Τριήρη δὲ καὶ Κάλαμον ἐμπρήσας. ἐντεῦθεν δὲ Νίκαρχον μὲν καὶ Θεόδοτον προαπέστειλε, συντάξας προκαταλαβέσθαι τὰς δυσχωρίας περὶ τὸν Λύκον καλούμενον ποταμόν· αὐτὸς δὲ τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν, προῆλθε καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸν Δαμούραν ποταμὸν, συμπαραπλέοντος ἅμα καὶ Διογνήτου τοῦ ναυάρχου. παραλαβὼν δὲ πάλιν ἐντεῦθεν τούς τε περὶ τὸν Θεόδοτον καὶ Νίκαρχον τοὺς ἐκ τῆς δυνάμεως εὐζώνους, ὥρμησε κατασκεψόμενος τὰς προκατεχομένας ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Νικόλαον δυσχωρίας. συνθεωρήσας δὲ τὰς τῶν τόπων ἰδιότητας, τότε μὲν ἀνεχώρησε πρὸς τὴν παρεμβολήν· κατὰ δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, καταλιπὼν αὐτοῦ τά τε βαρέα τῶν ὅπλων, καὶ Νίκαρχον ἐπὶ τούτων, προῆγε μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν προκειμένην χρείαν.

69. Τῆς δὲ κατὰ τὸν Λίβανον παρωρείας, κατὰ τὸν τόπον τοῦτον συγκλειούσης τὴν παραλίαν εἰς στενὸν καὶ βραχὺν τόπον, συμβαίνει καὶ τοῦτον αὐτὸν, ῥάχει δυσβάτῳ καὶ τραχεῖ διεζῶσθαι, στενὴν δὲ καὶ δυσχερῆ παρ' αὐτὴν τὴν θάλατταν ἀπολιπούσῃ πάροδον. ἐφ' ᾗ τότε Νικόλαος παρεμβεβληκὼς, καὶ τοὺς μὲν τῷ τῶν ἀνδρῶν πλήθει προκατειληφὼς τόπους, τοὺς δὲ ταῖς χειροποιήτοις κατασκευαῖς διησφαλισμένος,

concorditer viuerent, effecit: deinde per Theu-prosopon Syriam ingressus, Berytum venit: et in transitu Botrym occupauit; Trierem et Calamum incendit. Nicarchum inde et Theodotum praemisit, iussos in angustiis viae ad Lycum fluuium occupandis hostem anteuertere. ipse cum exercitu pergit ire; mox ad Damuram amnem castra communit: Diogneto nauarcho cum classe illum semper comitante. hic rursus assumtis secum Theodoto et Nicarcho cum ea expeditorum manu quam habebant, fauces quas Nicolaus praeoccupauerat speculatum est profectus: naturaque locorum probe perspecta, in castra se recepit. postero die relicto ibidem milite grauiter armato, et Nicarcho illi praefecto, ad proposita exsequenda cum reliquis copiis sese rex accinxit.

69. Quum autem Libani montis tractus oram maritimam in angustum ac breue spatium eo loci cogat; accidit insuper vt illud ipsum spatium inaccesso atque aspero quodam cliuo praecingatur qui arctum et difficilem propter mare tramitem relinquit. ibi Nicolaus consederat, et locis aliis idoneo militum praesidio occupatis, aliis structura castellorum munitis, facile se aditu prohibiturum esse

ῥᾳδίως

ῥᾳδίως ἐπέπειςο κωλύσειν τῆς εἰσόδȣ τὸν Ἀντίοχον. ὁ δὲ βασιλεὺς διελὼν εἰς τρία μέρη τὴν δύναμιν, τὸ μὲν ἓν Θεοδότῳ παρέδωκε, προςάξας συμπλέκεσθαι καὶ βιάζεσθαι παρ' αὐτὴν τὴν παρώρειαν τȣ̃ Λιβάνȣ. τὸ δὲ ἕτερον μέρος Μενεδήμῳ· διὰ πλειόνων ἐντειλάμενος κατὰ μέσην πειράζειν τὴν ῥάχιν· τὸ δὲ τρίτον πρὸς θάλατταν ἀπένειμε, Διοκλέα τὸν ςρατηγὸν τῆς Παραποταμίας ἡγεμόνα συςήσας, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς θεραπείας εἶχε τὸν μέσον τόπον, πάντα βȣλόμενος ἐποπτεύειν καὶ παντὶ τῷ δεομένῳ παραβοηθεῖν. ἅμα δὲ τȣ́τοις ἐξηρτυμένοι παρενέβαλον εἰς ναυμαχίαν, οἱ περὶ τὸν Διόγνητον καὶ Περιγένην, συνάπτοντες κατὰ τὸ δυνατὸν τῇ γῇ, καὶ πειρώμενοι ποιεῖν ὡσανεὶ μίαν ἐπιφάνειαν τῆς πεζομαχίας καὶ ναυμαχίας. πάντων δὲ ποιησαμένων ἀφ' ἑνὸς σημείȣ καὶ παραγγέλματος ἑνὸς τὰς προσβολὰς, ἡ μὲν ναυμαχία πάρισον εἶχε τὸν κίνδυνον, διὰ τὸ καὶ τῷ πλήθει καὶ ταῖς παρασκευαῖς παραπλήσιον εἶναι τὸ παρ' ἀμφοῖν ναυτικόν. τῶν δὲ πεζῶν, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεκράτȣν οἱ τȣ̃ Νικολάȣ, συγχρώμενοι ταῖς τῶν τόπων ὀχυρότησι· ταχὺ δὲ τῶν περὶ τὸν Θεόδοτον ἐκβιασαμένων τȣ̀ς ἐν τῇ παρωρείᾳ, κἄπειτα ποιȣμένων ἐξ ὑπερδεξίȣ τὴν ἔφοδον, τραπέντες οἱ περὶ τὸν Νικόλαον, ἔφευγον προτροπάδην ἅπαντες. Κατὰ δὲ τὴν

Antiochum credebat. Rex diuiso in tres acies exercitu, vnam Theodoto tradit, addito praecepto, vt secundum Libanum montem, hostem peteret, manum consereret, perrumperet denique. alteram aciem Menedemo attribuit, cui etiam atque etiam imperauit, vt per medium cliuum tentaret transitum. tertiam ad res mari gerendas reseruauit, praeposito Diocle, qui Parapotamiam ad Euphratem praefecturam obtinebat. ipse cum praetoria sua cohorte medius inter omnes stetit; testis spectatorque omnium quae gererentur futurus, et vt quisque suorum laboraret, opem eo laturus. Simul et Diognetus ac Perigenes nauales copias ad pugnam direxerunt, terrae quam maxime fieri poterat appropinquantes: et vt terrestris naualisque praelii vna dumtaxat facies appareret connitentes. Mox quum vno omnes dato signo, et vno imperio, hostem simul inuaderent, mari quidem pugnae discrimen aequabatur; nam et numero et ceteris rebus aequales erant vtrimque naualis praelii apparatus: terra vero, licet principio superior esset Nicolaus, locorum praesertim natura munitissima eum adiuuante: mox tamen postquam Theodotus stationem in monte locatam vi deiecit peruasitque: deinde fronte conuersa, e superiore loco inimicos est aggressus, fugam effusam capessit Nicolaus. Perie-

φυγὴν, ἔπεσον μὲν αὐτῶν εἰς δισχιλίες, ζωγρεία δ' ἑάλωσαν ἐκ ἐλάττες τέτων. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπεχώρησαν ὑπὸ Σιδῶνα. ὁ δὲ Περιγένης ἐπικυδέσερος ὢν ταῖς ἐλπίσι κατὰ τὴν ναυμαχίαν, συνθεωρήσας τὸ κατὰ τὴς πεζὰς ἐλάττωμα, καὶ διατραπεὶς, ἀσφαλῶς ἐποιήσατο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὰς αὐτὰς τόπες.

70. Ἀντίοχος δὲ τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν, ἧκε καὶ κατεσρατοπέδευσε πρὸς τῇ Σιδῶνι. τὸ μὲν ἂν καταπειράζειν τῆς πόλεως ἀπέγνω, διὰ τὴν προϋπάρχεσαν αὐτόθι δαψίλειαν τῆς χορηγίας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικέντων καὶ συμπεφευγότων ἀνδρῶν. ἀναλαβὼν δὲ τὴν δύναμιν, αὐτὸς μὲν ἐποιεῖτο τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Φιλοτερίας· Διογνήτῳ δὲ συνέταξε τῷ ναυάρχῳ πάλιν ἔχοντι τὰς ναῦς, ἀποπλεῖν εἰς Τύρον. ἡ δὲ Φιλοτερία κεῖται παρ' αὐτὴν τὴν λίμνην, εἰς ἣν ὁ καλέμενος Ἰορδάνης ποταμὸς εἰσβάλλων, ἐξίησι πάλιν εἰς τὰ πεδία, τὰ περὶ τὴν Σκυθῶν πόλιν προσαγορευομένην. γενόμενος δὲ καθ' ὁμολογίαν ἐγκρατὴς ἀμφοτέρων τῶν προειρημένων πόλεων, εὐθαρσῶς ἔχε πρὸς τὰς μελλέσας ἐπιβολάς· διὰ τὸ τὴν ὑποτεταγμένην χώραν ταῖς πόλεσι ταύταις, ῥᾳδίως δύνασθαι παντὶ τῷ σρατοπέδῳ χορηγεῖν, καὶ δαψιλῆ παρασκευάζειν τὰ κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν. ἀσφαλισάμενος δὲ φρεραῖς ταύτας, ὑπερέβαλε τὴν ὀρεινὴν, καὶ παρῆν ἐπὶ Ἀταβύριον· ὃ κεῖται μὲν ἐπὶ λόφε μασοειδῦς, τὴν δὲ

runt ex iis inter fugiendum, ad duo millia: nec pauciores viui sunt capti. qui supererant cuncti ad Sidonem se recipiunt. Perigenes qui de praelio maritimo spe laetiore iam erat, vt cladem terra esse acceptam videt, consternatus animo, retro ipse quoque concedens eadem petit loca.

70. Antiochus cum exercitu profectus, ad Sidonem signa constituit: vrbis tamen oppugnationem non censuit sibi tentandam: quod et rerum necessariarum copia abundaret, et hominibus, siue habitatoribus siue recentibus profugis esset refertissima. Igitur assumtis legionibus Philoteriam ducit: Diogneto vero nauarcho dat negotium, vt classe Tyrum appellat. Philoteria ad lacum ipsum est sita, quem Iordanes amnis influit: qui inde egressus, per planitiem Scythopoleos dictae vrbis labitur. Hisce duobus oppidis in deditionem acceptis, rex ad reliqua incepta, bonae spei iam plenus, sese comparabat: quia subiecti illis agri alendo exercitui abunde suppetebant, et quaecumque vsui essent ad res gerendas largiter subministrabant. praesidio deinde in has inducto, et montibus superatis proxime Atabyrium accessit. Id oppidum in colle situm est, ex plano leni-

προσ-

προσβασιν ἔχει πλεῖον ἢ πεντεκαίδεκα σαδίων. χρησάμενος δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τῦτον ἐνέδρᾳ καὶ ςρατηγήματι, κατέχε τὴν πόλιν. προκαλεσάμενος γὰρ εἰς ἀκροβολισμὸν τὺς ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ συγκαταβιβάσας ἐπὶ πολὺ τὺς προκινδυνεύοντας, κἄπειτα πάλιν ἐκ μεταβολῆς τῶν Φευγόντων, καὶ δι᾽ ἀνασάσεως τῶν ἐγκαθημένων συμβαλὼν, πολλὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε· τέλος δ᾽ ἐπακολυθήσας καὶ προκαταπληξάμενος, ἐξ ἐΦόδυ παρέλαβε καὶ ταύτην τὴν πόλιν. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῦτον, Κεραίας, εἷς τῶν ὑπὸ Πτολεμαίου ταττομένων ὑπάρχων, ἀπέςη πρὸς αὐτόν. ᾧ χρησάμενος μεγαλοπρεπῶς, πολλὺς ἐμετεώρισε τῶν παρὰ τοῖς ἐναντίοις ἡγεμόνων. Ἱππόλοχος γῦν ὁ Θετταλὸς, ὐ μετὰ πολὺ, τετρακοσίυς ἱππεῖς ἧκεν ἔχων πρὸς αὐτὸν τῶν ὑπὸ Πτολεμαίου ταττομένων. ἀσΦαλισάμενος δὲ καὶ τὸ Ἀταβύριον, ἀνέζευξε. καὶ προάγων, παρέλαβε Πέλλαν, καὶ Καμῦν, καὶ ΓεΦρῦν.

71. Τοιαύτης δὲ γενομένης τῆς εὐροίας, οἱ τὴν παρακειμένην Ἀραβίαν κατοικῦντες, παρακαλέσαντες σΦᾶς αὐτὺς, ὁμοθυμαδὸν αὐτῷ προσέθεντο πάντες. προσλαβὼν δὲ καὶ τὴν παρὰ τύτων ἐλπίδα καὶ χορηγίαν, προῆγε. καὶ καταχὼν εἰς τὴν Γαλάτιν, κύριος γίνεται Ἀβίλων, καὶ τῶν εἰς αὐτὸ παραβεβοηθηκότων· ὧν ἡγεῖτο Νικίας, ἀναγκαῖος ὢν καὶ συγγε-

ter se attollente, ad cuius summum verticem stadia numerantur quindecim. eo loci Antiochus dolo atque insidiis inimicos aggressus, vrbem occupauit. nam leuibus praeliis oppidanos lacessens, quum antesignanos suos procedere quam longissime iussisset, mox repente conuersis qui fugiebant, et iis coortis qui fuerant in insidiis locati, acre praelium fecit. et multos eorum occidit: ac tandem insecutus ipse, eum cunctis terrorem iniecit, vt primo impetu hanc quoque vrbem caperet. Eo tempore Keraeas e numero praefectorum Ptolemaei, ad Antiochum defecit; qui munifice illum suscipiens, animos multorum e ducibus regis Aegyptii erexit. itaque non multo post Hippolochus Thessalus abductis de Ptolemaico exercitu equitibus quadringentis, ad ipsum transfugit. mox Antiochus postquam praesidio Atabyrium firmasset, castra mouit. inter eundum oppida Pelliam, Camum, Gephrum dedita sibi accipit.

71. Hic adeo felix rerum successus, adiacentis Arabiae populos mouit, vt cohortationibus mutuis incitati, communibus suffragiis se illi omnes adiungerent. Qua noua spe auctus rex, opibusque Arabum subnixus, in Galatidem deuenit, eaque potitus Abila in potestatem redigit, et simul omnes qui pro ferenda ope eo occurrerant: qui quidem Niciam ducem habebant, virum

νῆς Μενέου. καταλειπομένων δ' ἔτι τῶν Γαδάρων, ἃ δοκεῖ τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους ὀχυρότητι διαφέρειν, προσστρατοπεδεύσας αὐτοῖς, καὶ συστησάμενος ἔργα, ταχέως κατεπλήξατο, καὶ παρέλαβε τὴν πόλιν. μετὰ δὲ ταῦτα πυνθανόμενος εἰς τὰ Ῥαβατάμανα τῆς Ἀραβίας πλείους ἠθροισμένους τῶν πολεμίων, πορθεῖν καὶ κατατρέχειν τὴν τῶν προσκεχωρηκότων Ἀράβων αὐτῷ χώραν· πάντ' ἐν ἐλάττονι θέμενος, ὥρμησε καὶ προσεστρατοπέδευσε τοῖς βουνοῖς, ἐφ' ὧν κεῖσθαι συμβαίνει τὴν πόλιν. περιελθὼν δὲ, καὶ συνθεασάμενος τὸν λόφον, κατὰ δύο τόπους μόνον ἔχοντα πρόσοδον, ταύτῃ προσέβαινε, καὶ κατὰ τούτους συνίστατο τοὺς τόπους τὰς τῶν μηχανημάτων κατασκευάς. ἀποδοὺς δὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἔργων, τῶν μὲν Νικάρχῳ, τῶν δὲ Θεοδότῳ, τὸ λοιπὸν αὐτὸς ἤδη κοινὸν αὑτὸν παρεσκεύαζε κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἑκατέρου περὶ ταῦτα φιλοτιμίας. πολλὴν δὲ ποιουμένων σπουδὴν τῶν περὶ τὸν Θεόδοτον καὶ Νίκαρχον, καὶ συνεχῶς ἁμιλλωμένων πρὸς ἀλλήλους, περὶ τοῦ πότερος αὐτῶν φθάσει καταβαλὼν τὸ προκείμενον τῶν ἔργων τεῖχος· ταχέως συνέβη, καὶ παρὰ τὴν προσδοκίαν, ἑκάτερον πεσεῖν τὸ μέρος. οὗ συμβάντος, ἐποιοῦντο νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν προσβολὰς, καὶ πᾶσαν προσέφερον βίαν, οὐδένα

necessitudine et cognitione Meneae iunctum. Restabant adhuc Gadara, locus opinione hominum prae ceteris omnibus illius tractus eximie munitus. ad hunc rex admouit exercitum, molitusque opera oppidanos ita terruit, vt in deditionem extemplo venerint. Secundum haec, factus certior magnum hostium numerum in vrbem Arabiae Rabath-ben-Ammon (Rabatamana alii vocant:) conuenisse, et agros eorum Arabum qui se illi coniunxerant, populari, atque incursionibus infestare; posthabitis rebus omnibus, eo castra mouet, ac prope illos terrae grumos tendit, quibus vrbs est imposita. deinde quum circuisset collem, eoque omni ex parte perspecto, deprehendisset, duos tantum aditus eum habere, illac copias admouet, machinarumque fabricam vtroque loco instituit. operum curam partim Nicarcho, partim Theodoto separatim mandat: ipse interim quae vtrobique fiebant, pari diligentia curat, et vtriusque horum studium atque contentionem animorum peraeque obseruat. vtroque autem egregiam operam nauante, et assidua aemulatione certantibus ambobus, vter prior obiectam suis tormentis murorum partem deiiceret; euenit, vt celeriter et opinione hominum citius pars vtraque moenium rueret. quod vt factum, dies pariter ac noctes, sine vlla intermissione impetus dabant regii, summaque vi

παρα-

παραλείποντες καιρόν. συνεχῶς δὲ καταπειράζοντες τῆς πόλεως, ȣ̓ μὴν ἤνυον τῆς ἐπιβολῆς ȣ̓δὲν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν πόλιν συνδεδραμηκότων ἀνδρῶν· ἕως ȣ̃, τῶν αἰχμαλώτων τινὸς ὑποδείξαντος τὸν ὑπόνομον, δι᾽ ȣ̃ κατέβαινον ἐπὶ τὴν ὑδρείαν οἱ πολιορκȣ́μενοι, τȣ̃τον ἀναῤῥήξαντες ἐνέφραξαν ὕλῃ καὶ λίθοις καὶ παντὶ τῷ τοιȣ́τῳ γένει. τότε δὲ συνείξαντες οἱ κατὰ τὴν πόλιν διὰ τὴν ἀνυδρίαν, παρέδοσαν αὑτȣ́ς. Οὗ γενομένȣ, κυριεύσας τῶν Ῥαβαταμάνων, ἐπὶ μὲν τȣ́των ἀπέλιπε Νίκαρχον μετὰ φυλακῆς τῆς ἁρμοζȣ́σης. Ἱππόλοχον δὲ καὶ Κεραίαν, τȣ̀ς ἀποστάντας, μετὰ πεζῶν πεντακισχιλίων ἐξαποστείλας ἐπὶ τȣ̀ς κατὰ Σαμάρειαν τόπȣς, καὶ συντάξας προκαθῆσθαι, καὶ πᾶσι τὴν ἀσφάλειαν προκατασκευάζειν τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν ταττομένοις· ἀνέζευξε μετὰ τῆς δυνάμεως ὡς ἐπὶ Πτολεμαΐδος, ἐκεῖ ποιεῖσθαι διεγνωκὼς τὴν παραχειμασίαν.

72. Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν θερείαν Πεδνηλισσεῖς πολιορκȣ́μενοι, καὶ κινδυνεύοντες ὑπὸ Σελγέων, διεπέμψαντο περὶ βοηθείας πρὸς Ἀχαιόν. τȣ̃ δ᾽ ἀσμένως ὑπακȣ́σαντος, ȣ̃τοι μὲν εὐθαρσῶς ὑπέμενον τὴν πολιορκίαν, προσανέχοντες ταῖς ἐλπίσι τῆς βοηθείας. ὁ δ᾽ Ἀχαιὸς προχειρισάμενος Γαρσύηριν μετὰ πεζῶν ἑξακισχιλίων, ἱππέων δὲ πεντακοσίων, ἐξαπέστειλε σπȣδῇ παραβοηθήσοντα τοῖς Πεδνηλισσεῦσιν. οἱ δὲ Σελγεῖς συνέντες τὴν

irruptionem tentabant. qui tamen assidui conatus et tentamenta, in irritum tantisper ceciderunt, propter ominum multitudinem, quae in vrbem se receperat, donec captiuorum aliquis subterraneum obsidentibus meatum ostendit, per quem obsessi aquatum descendebant. hoc igitur refracto, et materia, saxis, ceterisque id genus rebus obstructo, aquae inopia oppidanos adegit, vt victos demum sese faterentur, et deditionem facerent. Hoc modo rex vrbe Rabatamanis potitus, Nicarchum ibi cum idoneo praesidio reliquit; iussisque Hippolocho et Keraea qui a Ptolemaeo defecerant, cum quinque peditum millibus ad vicina Samariae loca proficisci, vt prouinciae illi praesiderent, et omnes qui suum imperium agnoscerent ab hostium vi atque iniuriis tutarentur: ipse Ptolemaidem versus castra mouet, eo loci hibernaturus; ita enim constituerat.

72. Eadem aestate Pednelissenses a Selgensibus obsessi, iamque de salute periclitantes, per legatos opem ab Achaeo petierunt. quorum petitioni quum libenter ille annuisset, oppidani in promissi auxilii spe acquiescentes, obsidionem forti animi sustinebant. Achaeus peditum sex millia, equites quingentos duce Garsyere opitulatum Pednelissensibus misit. Selgenses vt aduentare auxilia senserunt, maiore

παρουσίαν τῆς βοηθείας, προκατελάβοντο τὰ στενὰ τὰ περὶ τὴν καλουμένην Κλίμακα, τῷ πλείονι μέρει τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως· καὶ τὴν μὲν εἰσβολὴν τὴν ἐπὶ Σάπορδα κατεῖχον, τὰς δὲ διόδους καὶ προσβάσεις πάσας ἔφθειραν. ὁ δὲ Γαρσύηρις ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μιλυάδα, καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τὴν καλουμένην Κρητῶν πόλιν, ἐπεὶ συνήσθετο, προκατεχομένων τῶν τόπων, ἀδύνατον οὖσαν τὴν εἰς τοὔμπροσθεν πορείαν, ἐπινοεῖ τινα δόλον τοιοῦτον. ἀναζεύξας ἦγε πάλιν εἰς τοὐπίσω τὴν πορείαν, ὡς ἀπεγνωκὼς τὴν βοήθειαν, διὰ τὸ προκατέχεσθαι τοὺς τόπους. οἱ δὲ Σελγεῖς προχείρως πιστεύσαντες, ὡς ἀπεγνωκότος βοηθεῖν Γαρσυήριδος, οἱ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀνεχώρησαν, οἱ δ' εἰς τὴν πόλιν, διὰ τὸ κατεπείγειν τὴν τοῦ σίτου κομιδήν. ὁ δὲ Γαρσύηρις ἐξ ἐπιστροφῆς ἐνεργὸν ποιησάμενος τὴν πορείαν, ἧκε πρὸς τὰς ὑπερβολάς. καταλαβὼν δὲ ἐρήμους, ταύτας μὲν ἠσφαλίσατο φυλακαῖς, Φαΰλον ἐπὶ πάντων καταστήσας· αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς στρατιᾶς εἰς Πέργην καταίρας, ἐντεῦθεν ἐποιεῖτο τὰς διαπρεσβείας, πρός τε τοὺς ἄλλους τοὺς τὴν Πισιδικὴν κατοικοῦντας, καὶ πρὸς τὴν Παμφυλίαν· ὑποδεικνύων μὲν τὸ τῶν Σελγέων βάρος, παρακαλῶν δὲ πάντας πρὸς τὴν Ἀχαιοῦ συμμαχίαν, καὶ πρὸς τὴν βοήθειαν τοῖς Πεδνηλισσεῦσιν.

copiarum suarum parte fauces ad Climacem quam vocant, siue Scalam, occupant; et aditum quidem ad Sapordа praesidio tenent: transitus vero omnes ac tramites corrumpunt. Garsyeres in Milyadem impressione facta, castrisque admotis vrbi, quam Creton - polin dicunt, vt animaduertit, obsessis ab infesto hoste illis locis, nulla ratione pergi posse vlterius; dolum huiusmodi comminiscitur. motis castris retro agmen ducit, quasi propter praeoccupatas fauces ferendae opis consilio cogeretur absistere. Selgenses facile rem credere; et quia ex desperatione sententiam Garsyeris mutasset, pars in castra, pars in vrbem redire. etenim messis iam tempus instabat. Garsyeris itinere conuerso, ductoque raptim agmine, ad iuga illa montium peruenit: quae nactus praesidio nudata, ipse praesidiis firmat, et summae rei Phaylum praeficit. deinde cum exercitu Pergam profectus, dimissis circa nuntiis, tum alios Pisidiae populos sollicitat, tum etiam Pamphyliam: ponensque illis ob oculos, quam grauis immineret omnibus Selgensium ciuitas; ad societatem Achaei ineundam, et auxilia Pydnelissensibus mittenda, cunctos hortabatur.

73. Οἱ δὲ Σελγεῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον στρατηγὸν ἐξαποστείλαντες μετὰ δυνάμεως, ἤλ-

73. Per eosdem dies, misso duce cum exercitu, venerant in spem Selgenses, pro-

πιζον

πισαν καταπληξάμενοι ταῖς τῶν τόπων ἐμπειρίαις, ἐκβαλεῖν τὸν Φαΰλον ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων. οὐ καθικόμενοι δὲ τῆς προθέσεως, ἀλλὰ πολλοὺς ἀποβαλόντες τῶν στρατιωτῶν ἐν ταῖς προσβολαῖς, ταύτης μὲν τῆς ἐλπίδος ἀπέστησαν· τῇ δὲ πολιορκίᾳ καὶ τοῖς ἔργοις οὐχ ἧττον, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ πρὸ τοῦ προσεκαρτέρουν. τοῖς δὲ περὶ Γαρσύηριν, Ἐτεννεῖς μὲν οἱ τῆς Πισιδικῆς τὴν ὑπὲρ Σίδης ὀρεινὴν κατοικοῦντες, ὀκτακισχιλίους ὁπλίτας ἔπεμψαν· Ἀσπένδιοι δὲ τοὺς ἡμίσεις. Σιδῖται δὲ, τὰ μὲν στοχαζόμενοι τῆς πρὸς Ἀντίοχον εὐνοίας, τὸ δὲ πλεῖον διὰ τὸ πρὸς Ἀσπενδίους μῖσος, οὐ μετέχον τῆς βοηθείας. ὁ δὲ Γαρσύηρις ἀναλαβὼν τάς τε τῶν βεβοηθηκότων καὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἧκε πρὸς τὴν Πεδνηλισσὸν, πεπεισμένος, ἐξ ἐφόδου λύσειν τὴν πολιορκίαν· οὐ καταπληττομένων δὲ τῶν Σελγέων, λαβὼν σύμμετρον ἀπόστημα, κατεστρατοπέδευσε. τῶν δὲ Πεδνηλισσέων πιεζομένων ὑπὸ τῆς ἐνδείας, ὁ Γαρσύηρις σπεύδων ποιεῖν τὰ δυνατὰ, δισχιλίους ἑτοιμάσας ἄνδρας, καὶ δοὺς ἑκάστῳ μέδιμνον πυροῦ, νυκτὸς εἰς τὴν Πεδνηλισσὸν εἰσέπεμπε. τῶν δὲ Σελγέων συνέντων τὸ γινόμενον, καὶ παραβοηθησάντων, συνέβη τῶν μὲν ἀνδρῶν τῶν εἰσφερόντων κατακοπῆναι τοὺς πλείστους, τοῦ δὲ σίτου παντὸς κυριεῦσαι τοὺς Σελγεῖς. οἷς ἐπαρθέντες ἐνεχείρησαν οὐ μόνον τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ τὸν

pter eximiam locorum peritiam, terrorem incutere se Phaylo posse, et munitionibus deiicere. qui conatus quum fuisset irritus, multosque etiam suorum, dum inuasionem saepius tentant, amisissent; huic quidem spei renuntiant: in obsidionis et operum faciendorum curam, acrius etiam quam antea incumbunt. Etennenses qui montana Pisidiae supra Sidam colunt, octo millia hominum grauis armaturae Garsyeri submittunt: Aspendii quatuor millia. Siditae quod amicitiam Antiochi respicerent; ac multo magis, quod Aspendiorum odio flagrarent; ad ferendam obsessis opem non consenserunt. Garsyeris et sociorum auxilia et suas copias assumens, ad Pednelissum accedit; persuasus, primo impetu obsidionem se soluturum. sed quum eius aduentu nihil terrerentur Selgenses; modico interuallo ab iis castra ipse communit. Premebantur interim rerum omnium inopia Pednelissenses: quibus laborantibus, vt qua posset cumque fieri ratione subueniret Garsyeris, duo millia armatorum parat, traditoque illorum vnicuique modio frumenti silentio noctis vrbem iubet ingredi. Selgenses re cognita, hostibus ad obsistendum occurrunt: acciditque, vt frumento omni Selgenses potirentur, maxima eorum parte qui importabant occisa. quo successu elati, non solum vrbem, sed et-

Γαρσύηριν πολιορκεῖν. ἔχουσι γὰρ δή τι τολμηρὸν ἀεὶ καὶ παράβολον ἐν τοῖς πολέμοις οἱ Σελγεῖς. δι' ἃ καὶ τότε καταλιπόντες φυλακὴν τὴν ἀναγκαίαν τοῦ χάρακος, τοῖς λοιποῖς περιστάντες κατὰ πλείους τόπους, ἅμα προσέβαλλον εὐθαρσῶς τῇ τῶν ὑπεναντίων παρεμβολῇ. πανταχόθεν δὲ τοῦ κινδύνου παραδόξως περιεστῶτος, κατὰ δέ τινας τόπους καὶ τοῦ χάρακος ἤδη διασπωμένου, θεωρῶν ὁ Γαρσύηρις τὸ συμβαῖνον, καὶ μοχθηρὰς ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τῶν ὅλων, ἐξέπεμψε τοὺς ἱππεῖς κατά τινα τόπον ἀφυλακτούμενον. οὓς νομίσαντες οἱ Σελγεῖς καταπεπληγμένους, καὶ δεδιότας τὸ μέλλον ἀποχωρήσειν, οὐ προσεῖχον, ἀλλ' ἁπλῶς ὠλιγώρησαν. οἱ δὲ περιϊππεύσαντες, καὶ γενόμενοι κατὰ νώτου τοῖς πολεμίοις, ἐνέβαλον, καὶ προσέφερον τὰς χεῖρας ἐρρωμένως. οὗ συμβαίνοντος, ἀναθαρρήσαντες οἱ τοῦ Γαρσυήριδος πεζοί, καίπερ ἤδη τετραμμένοι, πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἠμύνοντο τοὺς εἰσπίπτοντας. ἐξ οὗ περιεχόμενοι πανταχόθεν οἱ Σελγεῖς, τέλος εἰς φυγὴν ὥρμησαν.

74. Ἅμα δὲ τούτοις οἱ Πεδνηλισσεῖς ἐπιθέμενοι, τοὺς ἐν τῷ χάρακι περιλειφθέντας ἐξέβαλον. γενομένης δὲ τῆς φυγῆς ἐπὶ πολὺν τόπον, ἔπεσον μὲν οὐκ ἐλάττους μυρίων· τῶν δὲ λοιπῶν, οἱ μὲν σύμμαχοι πάντες εἰς τὴν οἰκείαν, οἱ δὲ Σελγεῖς

iam Garſyerim in ſuis caſtris oppugnare incipiunt. Amant enim Selgenſes in bellis conſilia vſque ad temeritatem audacia. Itaque ergo tunc quoque idoneo intra vallum relicto praeſidio, reliquum exercitum variis locis circa hoſtium caſtra diſponunt; magnaque audacia impetum ſimul vndique faciunt. Garſyeris, inopinato malo omni ex parte circumuentus, vallo etiam nonnullis iam locis proruto, vbi ad vltimum periculi rem videt perductam, de rebus ſummis prope iam deſperans, equites via quadam, quae ab inimicis non cuſtodiebatur, emittit Selgenſes rati hos terrore perculſos imminentis periculi metum fuga praeuertere, nulla eorum ratione habita, contemtui ſimpliciter rem habent: illi hoſtium aciem circumequitare; deinde vt a tergo horum conſtiterunt, irruere, acerrimumque praelium ciere. quo facto, Garſyeris peditibus, licet iam inclinatis in fugam, redit virtus in animos, iterumque in aduerſum hoſtem conuerſi, irruentibus fortiter obſiſtunt. ita Selgenſes vndique preſſi, ad extremum coniiciunt ſe in pedes.

74. Inter haec Pednelisſenſes eos qui relicti in caſtris fuerant aggreſſi, vallo extrudunt. quum autem invaria loca eaque longinqua fugerent, non pauciores decem millibus illorum ceciderunt. quod ad ceteros, ſocii domum quisque ſuam repetunt: Selgenſes quoque per

διὰ

διὰ τῆς ὀρεινῆς εἰς τὴν αὑτῶν πατρίδα κατέφυγον. ὁ δὲ Γαρσύηρις ἀναζεύξας, ἐκ ποδὸς εἵπετο τοῖς φεύγουσι· σπεύδων διελθεῖν τὰς δυσχωρίας, καὶ συνεγγίσαι τῇ πόλει, πρὶν ἢ στῆναι ἢ βουλεύσασθαί τι τοὺς πεφευγότας ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ παρουσίας. οὗτος μὲν οὖν ἧκε μετὰ τῆς δυνάμεως πρὸς τὴν πόλιν. οἱ δὲ Σελγεῖς, δυσελπιστοῦντες μὲν ἐπὶ τοῖς συμμάχοις διὰ τὴν κοινὴν περιπέτειαν, ἐκπεπληγμένοι δὲ ταῖς ψυχαῖς διὰ τὸ γεγονὸς ἀτύχημα, περίφοβοι τελέως ἦσαν, καὶ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ περὶ τῆς πατρίδος. Διὸ συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἐβουλεύσαντο πρεσβευτὴν ἐκπέμπειν ἕνα τῶν πολιτῶν Λόγβασιν, ὃς ἐγεγόνει μὲν ἐπὶ πολὺ συνήθης καὶ ξένος Ἀντιόχου, τοῦ μεταλλάξαντος τὸν βίον ἐπὶ Θρᾴκης· δοθείσης δ' ἐν παρακαταθήκῃ καὶ Λαοδίκης αὐτῷ, τῆς Ἀχαιοῦ γενομένης γυναικὸς, ἐτετρόφει ταύτην ὡς θυγατέρα, καὶ διαφερόντως ἐπεφιλοστοργήκει τὴν παρθένον. δι' ἃ νομίζοντες οἱ Σελγεῖς εὐφυέστατον ἔχειν πρεσβευτὴν πρὸς τὰ περιεστῶτα, τοῦτον ἐξαπέστειλαν. ὃς ποιησάμενος ἰδίᾳ τὴν ἔντευξιν πρὸς Γαρσύηριν, τοσοῦτον κατὰ τὴν προαίρεσιν ἀπέχετο τοῦ βοηθεῖν τῇ πατρίδι κατὰ τὸ δέον, ὥστε τἀναντία παρεκάλει τὸν Γαρσύηριν, σπουδῇ πέμπειν ἐπὶ τὸν Ἀχαιὸν, ἀναδεχόμενος ἐγχειριεῖν αὐτοῖς τὴν πόλιν. ὁ μὲν οὖν Γαρσύηρις δεξάμενος ἑτοίμως τὴν ἐλπίδα, πρὸς μὲν τὸν Ἀχαιὸν ἐξέπεμ-

aſpreta montium in patriam fuga euadunt. Garſyeris e veſtigio motis caſtris, fugientibus inſtare. feſtinabat enim ſaltum anguſtum ſuperare, et prius vrbi caſtra admouere, quam ſatis conſtaret hoſtibus mens e fuga, ad conſultandum ſuper ipſius aduentu. Et ille quidem cum exercitu ad Selgam acceſſit. Selgenſes vero, qui exiguam de cetero ſpem in ſociis propter communem caſum ponebant, ipſi in tanta clade pauore torpentes, de ſua et patriae ſalute anxii, male metuebant. Igitur concione aduocata, viſum illis, legatum mittere Logbaſim ciuem ſuum, longo amicitiae vſu iureque hoſpitii Antiocho illi, qui in Thracia obiit, quondam iunctum: quique Laodicen quae poſtea Achaeo nupſerat, fidei ſuae commendatam, vt filiam educauerat, ſingulari charitate puellam complexus. propterea Selgenſes, aptiſſimum ad praeſentem neceſſitatem legatum habere ſe rati, illum miſerunt. Logbaſis re arcano cum Garſyere communicata; adeo fuit alieno animo a procuranda pro eo ac debuit, patriae ſalute; vt contra Garſyerim vltro monuerit, quam primum vt faceret Achaeum de ſua voluntate certiorem; qui tradere illi vrbem cogitaret, eiusque rei curam in ſe reciperet. Garſyeris oblatam ſpem promto animo accipiens, ad Achaeum miſit, qui allato huius rei nun-

ψε τὰς

ψε τὰς ἐπισπασομένας καὶ διασαφήσοντας περὶ τῶν ἐνεςώτων. πρὸς δὲ τὰς Σελγεῖς ἀνοχὰς ποιησάμενος, εἷλκε τὸν χρόνον τῶν συνθηκῶν ἀεὶ, ὑπὲρ τῶν κατὰ μέρος ἀντιλογίας καὶ σκήψεις εἰσΦερόμενος, χάριν τὰ προσδέξασθαι μὲν τὸν Ἀχαιὸν, δῦναι δὲ ἀναςροΦὴν τῷ Λογβάσει, πρὸς τὰς ἐντεύξεις καὶ παρασκευὰς τῆς ἐπιβολῆς.

75. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῦτον πλεονάκις συμπορευομένων πρὸς ἀλλήλους εἰς σύλλογον, ἐγίνετό τις συνήθεια τῶν ἐκ τῦ ςρατοπέδυ, παρειτιόντων πρὸς τὰς σιταρχίας εἰς τὴν πόλιν. ὃ δὴ καὶ πολλοῖς πολλάκις ἤδη παραίτιον γέγονε τῆς ἀπωλείας. Καί μοι δοκεῖ πάντων τῶν ζώων εὐπαραλογιςότατον ὑπάρχειν ἄνθρωπος, δοκῶν εἶναι πανυργότατον. πόσαι μὲν γὰρ παρεμβολαὶ καὶ Φρύρια, πόσαι δὲ καὶ πηλίκαι πόλεις, τύτῳ τῷ τρόπῳ παρεσπόνδηνται; Καὶ τύτων ὕτω συνεχῶς καὶ προΦανῶς πολλοῖς ἤδη συμβεβηκότων, ὐκ οἶδ' ὅπως καινοί τινες ἀεὶ καὶ νέοι πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπάτας πεΦύκαμεν. Τύτυ δ' αἴτιόν ἐςιν, ὅτι τὰς τῶν πρότερον ἐπταικότων ἐν ἑκάςοις περιπετείας ὐ ποιύμεθα προχείρυς· ἀλλὰ σίτυ μὲν καὶ χρημάτων πλῆθος, ἔτι δὲ τειχῶν καὶ βελῶν κατασκευὰς, μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας καὶ δαπάνης ἑτοιμαζόμεθα πρὸς τὰ παράδοξα τῶν συμβαινόντων· ὃ δ' ἐςὶ ῥᾷςον μὲν τῶν ὄντων, μεγίςας δὲ παρέχεται τὰς χρείας

tio illum arcesserent. cum Selgensibus interim pactus inducias, feriendi foederis tempus ex alio in aliud proferebat, super aliqua conditione illius subinde controversiam mouens, aut aliquam comminiscens caussam, donec adueniret Achaeus, et daretur Logbasi tempus, ad colloquia et proditionem moliendam.

75. Dum haec aguntur et vltro citroque ad colloquendum commeatur, coepere milites familiarius e castris annonae parandae gratia in oppidum ventitare. quae res multis saepe iam exitio fuit. Vt mihi videatur homo, quum omnium animalium versutissimum habeatur, omnium esse decipi facillimum. quot enim castra, quot munitiones, quot quantaeque vrbes, hoc genere perfidiae sunt proditae? Atque haec calamitas quum adeo continue, adeoque euidenter multis iam inciderit; fit tamen nescio quomodo, vt ad huiusmodi fraudes semper rudes ac noui existamus. Caussa autem huius rei est, quod priorum casus a quibus in aliquo est offensum, vt in numerato habeamus et ad manum, operam non ponimus. sed frumenti quidem et pecuniae copiam, itemque murorum teiorumque fabricas, aduersus incerta et inopinata casuum, vexatione magna sumtuque nobis comparamus: rem vero omnium facillimam, omniumque, vbi aliquid aduersi

ἐν τοῖς

ἐν τοῖς ἐπισφαλέσι καιροῖς, τ8-τ8 πάντες κατολιγωρ8μεν· καὶ ταῦτα, δυνάμενοι μετ' εὐσχήμονος ἀναπαύσεως ἅμα καὶ διαγωγῆς ἐκ τῆς ἱςορίας καὶ πολυπραγμοσύνης περιποιεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἐμπειρίαν. Πλὴν ὁ μὲν Ἀχαιὸς ἧκε πρὸς τὸν καιρόν. οἱ δὲ Σελγεῖς συμμίξαντες αὐτῷ, μεγάλας ἔχον ἐλπίδας, ὡς ὁλοσχερ8ς τινος τευξόμενοι φιλανθρωπίας. ὁ δὲ Λόγβασις ἐν τ8τῳ τῷ καιρῷ κατὰ βραχὺ συνηθροικὼς εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, τῶν ἐκ τ8 ςρατοπέδ8 παρεισιόντων ςρατιωτῶν, συνεβ8λευε τοῖς πολίταις μὴ παρεῖναι τὸν καιρόν· ἀλλὰ πράσσειν βλέποντας εἰς τὴν ὑποδεικνυμένην φιλανθρωπίαν ὑπ' Ἀχαι8, καὶ τέλος ἐπιθεῖναι ταῖς συνθήκαις, πανδημεὶ β8λευσαμένες ὑπὲρ τῶν ἐνεςώτων. ταχὺ δὲ συναθροισθείσης τῆς ἐκκλησίας, 8τοι μὲν ἐβ8λεύοντο, καλέσαντες καὶ τ8ς ἀπὸ τῶν φυλακείων ἅπαντας, ὡς τέλος ἐπιθήσοντας τοῖς προκειμένοις.

76. Ὁ δὲ Λόγβασις ἀποδ8ς τὸ σύνθημα τ8 καιρ8 τοῖς ὑπεναντίοις, ἡτοίμαζε τ8ς συνηθροισμένες κατὰ τὴν οἰκίαν. διεσκεύαζε δὲ καὶ καθωπλίζετο μετὰ τῶν υἱῶν αὐτὸς ἅμα πρὸς τὸν κίνδυνον. τῶν δὲ πολεμίων, ὁ μὲν Ἀχαιὸς τ8ς ἡμίσεις ἔχων, προέβαινε πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν· ὁ δὲ Γαρσύηρις τ8ς ὑπολειπομένες ἀναλαβὼν, προῆγεν ὡς ἐπὶ

increpuit, vtilissimam, hanc omnes susque deque habemus: quum praesertim facile queamus, honesto fruentes otio atque oblectatione animi, ex historia et curiosa diligentique rerum ante actarum notitia, hanc nobis peritiam atque prudentiam parare. Enimuero Achaeus ad constitutum tempus praesto fuit. Selgenses autem cum eo collocuti, magna in spe erant, eximiam se aliquam illius humanitatem esse experturos. Logbasis inter haec contractis paullatim domi suae militibus, qui subinde e castris vrbem ingrediebantur, ciuibus suadere instititit, ne occasionem elabi finerent: sed tantam hanc humanitatem, quam prae se ferat Achaeus spectantes, agerent si quid agerent, ac tandem populo vniuerso ad deliberandum de re praesenti conuocato, foedus inchoatum perducerent ad exitum. et illi quidem congregata mox concione, iis etiam euocatis, qui in stationibus custodias agebant, tamquam institutum pridem negotium confecturi, in commune consultabant.

76. Logbasis dato hostibus signo, quam habebat domi congregatam manum praeparare: se quoque ipsum et filios suos ad certamen comparare, armisque instruere. Quod ad hostes, Achaeus quidem cum altera copiarum parte ad vrbem ipsam gradum faciebat: Garsyeris vero cum parte altera Cesbedium quod vocant petebat.

τ8

τὸ Κεσβέδιον καλέμενον. τῦτο δ' ἐςὶ μὲν Διὸς ἱερὸν, κεῖται δ' εὐφυῶς κατὰ τῆς πόλεως· ἄκρας γὰρ λαμβάνει διάθεσιν. συνθεασαμένε δέ τινος κατὰ τύχην αἰπόλε τὸ συμβαῖνον, καὶ προσαγγείλαντος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ Κεσβέδιον ὥρμων μετὰ σπεδῆς, οἱ δ' ἐπὶ τὰ φυλακεῖα, τὸ δὲ πλῆθος ὑπὸ τῶν θυμῶν, ἐπὶ τὴν οἰκίαν τε Λογβάσιος. καταφανὲς δὲ τῆς πράξεως γενομένης, οἱ μὲν αὐτῶν ἐπὶ τὸ ςέγος ἀναβάντες, οἱ δὲ αὐλείοις βιασάμενοι, τόν τε Λόγβασιν καὶ τὲς υἱὲς, ἅμα δὲ καὶ τὲς ἄλλες πάντας αὐτε κατεφόνευσαν. μετὰ δὲ ταῦτα κηρύξαντες τοῖς δέλοις ἐλευθερίαν, καὶ διελόντες σφᾶς αὐτὲς, ἐβοήθεν ἐπὶ τὲς εὐκαίρες τῶν τόπων. ὁ μὲν ἕν Γαρσύηρις ἰδὼν προκατεχόμενον τὸ Κεσβέδιον, ἀπέςη τῆς προθέσεως. τε δ' Ἀχαιε βιαζομένε πρὸς αὐτὰς τὰς πύλας, ἐξελθόντες οἱ Σελγεῖς, ἑπτακοσίες μὲν κατέβαλον τῶν Μυσῶν, τὲς δὲ λοιπὲς ἀπέςησαν τῆς ὁρμῆς. μετὰ δὲ ταύτην τὴν πρᾶξιν ὁ μὲν Ἀχαιὸς καὶ Γαρσύηρις ἀνεχώρησαν εἰς τὴν αὑτῶν παρεμβολήν. οἱ δὲ Σελγεῖς δεδιότες μὲν τὰς ἐν αὑτοῖς ςάσεις, δεδιότες δὲ καὶ τὴν τῶν πολεμίων ἐπιςρατοπεδείαν, ἐξέπεμψαν μεθ' ἱκετηριῶν τὲς πρεσβυτέρες, καὶ σπονδὰς ποιησάμενοι, διελύσαντο τὸν πόλεμον ἐπὶ τέτοις· Ἐφ' ᾧ παραχρῆμα μὲν δοῦναι τετρακόσια τάλαντα, καὶ τὲς τῶν Πεδ-

Iouis id templum est, vrbi opportune imminens: arcis enim instar habet. Casu euenit, vt caprarius quidam appropinquantem muris hostem animaduerteret: qui vbi rei nuntium ad concionem attulit, extemplo pars Cesbedium accurrunt; pars stationes suas repetunt. turba irae furore percita Logbasis domum petit. ibi proditione omni palam facta, alii tecta conscendere, alii per vestibuli fores irrumpere, et Logbasim filiosque et ceteros omnes vna cum his ibidem trucidare. Post haec seruis per praeconem ad pileum vocatis, partitis viribus suis ad propugnationem locorum opportunorum discedunt. Garsyeris vt praeoccupatum videt Cesbedium, incepto abstitit. Achaeo vero per portas irrumpere conante Selgenses vrbe egressi, septingentos ex hostibus (ii erant Mysii) caede prostrauerunt: ceterorum impetum repulerunt. His ita peractis Achaeus et Garsyeris in castra sunt reuersi. At Selgenses, metuentes sibi ab intestina seditione; metuentes etiam ab imminente ipsorum ceruicibus hoste, seniores cum velamentis ad Achaeum mittunt, et pace facta his conditionibus bellum finiunt: *Vt quadringenta talenta statim pendant: et Pednelissensium captiuos red-*

νηλισ-

νηλισσέων αἰχμαλώτȣς· μετὰ δέ τινα χρόνον, ἕτερα προσθεῖναι τριακόσια. Σελγεῖς μὲν δὴ ȣ̃ν διὰ τὴν Λογβάσιος ἀσέβειαν τῇ πατρίδι κινδυνεύσαντες, διὰ τὴν σφετέραν εὐτολμίαν, τήν τε πατρίδα διετήρησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ȣ̓ κατῄσχυναν, καὶ τὴν ὑπάρχȣσαν αὐτοῖς πρὸς Λακεδαιμονίȣς συγγένειαν.

77. Ἀχαιὸς δὲ ποιησάμενος ὑφ᾽ ἑαυτὸν τὴν Μιλυάδα καὶ τὰ πλεῖςα μέρη τῆς Παμφυλίας ἀνέζευξε· καὶ παραγενόμενος εἰς Σάρδεις, ἐπολέμει μὲν Ἀττάλῳ συνεχῶς. ἀνετείνετο δὲ Πρȣσίᾳ· πᾶσι δ᾽ ἦν φοβερὸς καὶ βαρὺς, τοῖς ἐπὶ τάδε τȣ̃ Ταύρȣ κατοικȣ̃σι. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν, καθ᾽ ὃν Ἀχαιὸς ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ τȣ̀ς Σελγεῖς ςρατείαν, Ἄτταλος ἔχων τȣ̀ς * Αἰγοσάγας Γαλάτας, ἐπεπορεύετο τὰς κατὰ τὴν Αἰολίδα πόλεις, καὶ τὰς συνεχεῖς ταύταις, ὅσαι πρότερον Ἀχαιῷ προσκεχωρήκεισαν διὰ τὸν φόβον. ὧν αἱ μὲν πλείȣς ἐθελοντὶ αὐτῷ προσέθεντο καὶ μετὰ χάριτος· ὀλίγαι δέ τινες τῆς βίας προσεδεήθησαν. ἦσαν δὲ δὴ τότε μεταθέμεναι πρὸς αὐτὸν, πρῶτον μὲν Κύμη καὶ Σμύρνα, καὶ Φώκαια· μετὰ δὲ ταύτας, Αἰγαιεῖς καὶ Τημνῖται προσεχώρησαν, καταπλαγέντες τὴν ἔφοδον. ἧκον δὲ καὶ παρὰ Τηΐων καὶ Κολοφωνίων πρέσβεις, ἐγχειρίζοντες σφᾶς αὐτȣ̀ς καὶ τὰς πόλεις. προσδεξάμενος δὲ καὶ τȣ́τȣς ἐπὶ ταῖς συνθήκαις, αἷς καὶ

dant: deinde post aliquod tempus, trecenta alia talenta adiiciant. Hoc igitur modo Selgenses, quum scelere impio Logbasis in periculum patriae amittendae venissent; virtute sua patriam seruarunt; neque aut libertatem aut eam, quae ipsis intercedit cum Lacedaemoniis cognationem, dehonestarunt.

77. Achaeus postquam Milyadem et partem Pamphiliae maximam sui iuris fecisset, vasis conclamatis Sardes proficiscitur: vbi continuum cum Attalo bellum gerens, etiam Prusiae minabatur; eratque omnibus qui cis Taurum Asiam colunt formidabilis ac grauis. Quo tempore autem Achaeus in expeditione contra Selgenses erat occupatus, Attalus Aegosages, (siue ii sunt Tectosages) Gallos secum habens, per Aeolidis vrbes agmen ductabat, et per finitimas istis, quae prius metu se Achaeo dediderant. Harum plerasque voluntate colentium recepit: vt etiam beneficii loco rem ducerent. Paucae quaedam vt vis admoueretur exspectarunt. Inter eas quae vltro se ei adiunxerunt, fuere, primo Cuma, Smyrna, Phocaea: deinde Aegaeenses, et Temnitae aduentu illius perterriti, deditionem fecerunt. Adiere Achaeum et a Teiis Colophoniisque legati, se vrbesque suas illius fidei permittentes. quos vbi in easdem foederis leges recepisset at-

τὸ πρό-

τὸ πρότερον, καὶ λαβὼν ὁμήρους, ἐχρημάτισε τοῖς παρὰ τῶν Σμυρναίων πρεσβευταῖς φιλανθρώπως, διὰ τὸ μάλιστα τούτους τετηρηκέναι τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν. προελθὼν δὲ κατὰ τὸ συνεχές, καὶ διαβὰς τὸν Λύκον ποταμόν, προῆγεν ἐπὶ τὰς τῶν Μυσῶν κατοικίας. ἀπὸ δὲ τούτων γενόμενος, ἧκε πρὸς Καρσέας. καταπληξάμενος δὲ τούτους, ὁμοίως τε καὶ τοὺς τὰ Δίδυμα τείχη φυλάττοντας, παρέλαβε καὶ ταῦτα τὰ χωρία, Θεμιστοκλέους αὐτὰ παραδόντος· ὃς ἐτύγχανε στρατηγὸς ὑπ' Ἀχαιοῦ καταλελειμμένος τῶν τόπων τούτων. ὁρμήσας δὲ ἐντεῦθεν καὶ κατασύρας τὸ Ἀπίας πεδίον, ὑπερέβαλε τὸ καλούμενον ὄρος Πελεκάντα, καὶ κατέζευξε περὶ τὸν Μέγιστον ποταμόν.

que ante, obſidibus etiam acceptis, Smyrnaeorum legatis cum ſingulari benignitate operam dedit: conſtantiſſime enim hic populus in eius fide prae ceteris manſerat. Continuato deinde itinere, traiectoque amne Lyco, ad ea quae Myſi habitant loca, venit. quorum vt emenſus eſt fines, Carſenſium attigit. et hos et praeſidium quod Didyma-Tiche cuſtodiebat ita terruit, vt caſtellum vtrumque Themiſtocles, quem iis locis Achaeus diſcedens praefecerat, ipſi traderet. profectus inde, Apiae campum populatus, Pelecantem quem vocant montem ſuperauit, et ſuper Megiſtum amnem poſuit caſtra.

78. Οὗ γενομένης ἐκλείψεως σελήνης, πάλαι δυσχερῶς φέροντες οἱ Γαλάται τὰς ἐν ταῖς πορείαις κακοπαθείας, ἅτε ποιούμενοι τὴν στρατείαν μετὰ γυναικῶν, καὶ τέκνων ἑπομένων αὐτοῖς τούτων ἐν ταῖς ἁμάξαις· τότε σημειωσάμενοι τὸ γεγονός, οὐκ ἂν ἔφασαν ἔτι προελθεῖν εἰς τὸ πρόσθεν. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄτταλος, χρείαν μὲν ἐξ αὐτῶν οὐδεμίαν ὁλοσχερῆ κομιζόμενος· θεωρῶν δ' ἀποσπωμένους ἐν ταῖς πορείαις, καὶ καθ' ἑαυτοὺς στρατοπεδεύοντας, καὶ τὸ ὅλον ἀπειθοῦντας καὶ πεφρονηματισμένους, εἰς ἀμηχανίαν ἐνέπιπτεν οὐ τὴν τυχοῦσαν. ἅμα μὲν γὰρ ἠγωνία, μὴ πρὸς τὸν Ἀχαιὸν ἀπονεύσαντες συνεπίθωνται τοῖς αὐτοῦ πράγ-

78. Eo loci quum luna defeciſſet, Galli moleſtias itineris aegre iam pridem ferentes, (vt quos in expeditione vxores liberique plauſtris vecti ſequebantur,) tunc loco oſtenti quod acciderat de luna ducentes, vlterius ſe progreſſuros negarunt. Enimuero rex Attalus, cui nulli admodum vſui hi erant; qui etiam videbat eos tota illa expeditione ab agmine ſeparatos, caſtra ſeorſum metari, parere prorſus velle nemini, ſuperbi denique et elati ſpiritus viros eſſe; quod conſilium caperet, non mediocriter anxius ſollicitusque erat. Simul enim angebat eum hic metus, ne forte inclinatis ad Achaeum animis, res ſuas inuaderent:

μασιν·

μασιν· ἅμα δ' ὑφεωρᾶτο τὴν ἐξακολουθοῦσαν αὐτῷ φήμην, ἐὰν περιστήσας τοὺς στρατιώτας διαφθείρῃ πάντας, τοὺς δοκοῦντας διὰ τῆς ἰδίας πίστεως πεποιῆσθαι τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν. Διὸ τῆς προειρημένης ἀφορμῆς λαβόμενος, ἐπηγγείλατο κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἀποκαταστήσειν αὐτοὺς πρὸς τὴν διάβασιν, καὶ τόπον δώσειν εὐφυῆ πρὸς κατοικίαν· μετὰ δὲ ταῦτα συμπράξειν εἰς ὁπόσα ἂν αὐτὸν παρακαλῶσι τῶν δυνατῶν καὶ καλῶς ἐχόντων. Ἄτταλος μὲν οὖν ἀποκαταστήσας τοὺς * Αἰγοσάγας εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ χρηματίσας φιλανθρώπως Λαμψακηνοῖς, Ἀλεξανδρεῦσιν, Ἰλιεῦσι, διὰ τὸ τετηρηκέναι τούτους τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν, ἀνεχώρησε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Πέργαμον.

simul ne malam inde famam nanciſceretur metuebat, ſi velut indagine cinctos a milite ſuo omnes contrucidaret: quum ſatis conſtaret, eos fidem ipſius ſecutos in Aſiam traieciſſe. Propter haec Attalus praeſente occaſione ratus ſibi eſſe vtendum, pollicitus in praeſentia ſe ad eum locum per quem traiecerant, tuto vt deducerentur curaturum; agros ad colendum idoneos aſſignaturum; de cetero, quoties aliquid deinceps aequum a ſe poſtularent, pro ſua virili ſe ipſos adiuturum promiſit. Atque ita rex deductis ad Helleſpontum Gallis iſtis; item Lampſacenis, Alexandrenſibus atque Ilienſibus, quod in ipſius fide manſiſſent, benigne appellatis, cum exercitu Pergamum eſt reuerſus.

79. Ἀντίοχος δὲ καὶ Πτολεμαῖος τῆς ἐαρινῆς ὥρας ἐνισταμένης, ἑτοίμους ἔχοντες τὰς παρασκευάς, ἐγίνοντο πρὸς τὸ διὰ μάχης κρίνειν τὴν ἔφοδον. οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Πτολεμαῖον ὥρμησαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔχοντες πεζῶν μὲν εἰς ἑπτὰ μυριάδας, ἱππεῖς δὲ πεντακισχιλίους, ἐλέφαντας ἑβδομήκοντα τρεῖς. Ἀντίοχος δὲ γνοὺς τὴν ἔφοδον αὐτῶν, συνῆγε τὰς δυνάμεις. ἦσαν αὐτῷ, Δᾶαι μὲν καὶ Καρμάνιοι καὶ Κίλικες, εἰς τὸν τῶν εὐζώνων τρόπον καθωπλισμένοι περὶ πεντακισχιλίους. τούτων δ' ἅμα τὴν ἐπιμέλειαν εἶχε καὶ τὴν ἡγεμονίαν, Βύττακος ὁ Μακεδών. ὑπὸ δὲ Θεόδοτον τὸν Αἰτωλὸν τὸν ποιη-

79. Ineunte vere Antiochus et Ptolemaeus praeparatis rebus omnibus, in eo iam erant, vt expeditionem ſuſceptam, praelio terminarent. Ptolemaeus igitur, peditum ſeptuaginta millia, equitum quinque, beſtias tres et ſeptuaginta, ſecum trahens, Alexandria mouet. Antiochus cognito hoſtem adventare et ipſe copias ſuas in vnum cogit. Erant autem in eius exercitu hi: Daae, Carmani, Cilices, ad inſtar expeditorum ornati: quorum et curam et ducatum Byttaco Macedoni dederat. Theodotus Aetolus, qui Ptolemaeum prodiderat,

σάμενον τὴν προξοσίαν, ἦσαν ἐκ πάσης ἐκλελεγμένοι τῆς βασιλείας, καθωπλισμένοι δ' εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον, ἄνδρες δισμύριοι. τούτων οἱ πλείονες Ἀργυράσπιδες. τὸ δὲ τῆς Φάλαγγος πλῆθος ἦν εἰς δισμυρίους· ἧς ἡγεῖτο Νίκαρχος καὶ Θεόδοτος ὁ καλούμενος Ἡμιόλιος. πρὸς δὲ τούτοις Ἀγριάνες καὶ Πέρσαι τοξόται καὶ σφενδονῆται δισχίλιοι. μετὰ δὲ τούτων, χίλιοι Θρᾷκες· ὧν ἡγεῖτο Μενέδημος ὁ Ἀλαβανδεύς. ὑπῆρχον δὲ καὶ Μήδων καὶ Κισσίων καὶ Καδδουσίων καὶ Καρμανίων, οἱ πάντες εἰς πεντακισχιλίους· οἷς ἀκούειν Ἀσπασιανοῦ προσετέτακτο τοῦ Μήδου. Ἄραβες δὲ καί τινες τῶν τούτοις προσχώρων, ἦσαν μὲν εἰς μυρίους· ὑπετάττοντο δὲ Ζαβδιφίλῳ. τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μισθοφόρων ἡγεῖτο μὲν Ἱππόλοχος Θετταλός· ὑπῆρχον δὲ τὸν ἀριθμὸν εἰς πεντακισχιλίους. Κρῆτας δὲ χιλίους καὶ πεντακοσίους εἶχε τοὺς μετ' Εὐρυλόχου. χιλίους δὲ Νεοκρῆτας τοὺς ὑπὸ Ζέλην τὸν Γορτύνιον ταττομένους. οἷς ἅμα συνῆσαν ἀκοντισταὶ Λυδοὶ πεντακόσιοι. καὶ Κάρδακες οἱ μετὰ Λυσιμάχου τοῦ Γαλάτου χίλιοι. τῶν δ' ἱππέων ἦν τὸ πᾶν πλῆθος εἰς ἑξακισχιλίους. εἶχε δὲ τῶν μὲν τετρακισχιλίων τὴν ἡγεμονίαν Ἀντίπατρος ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδοῦς. ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐτέτακτο Θεμίσων. καὶ τῆς μὲν Ἀντιόχου δυνάμεως τὸ πλῆθος ἦν, πεζοὶ μὲν ἑξακισμύριοι καὶ δισχίλιοι. σὺν δὲ τούτοις ἱππεῖς ἑξακισχίλιοι. θηρία δὲ ἦσαν πλείω τῶν ἑκατόν.

viginti hominum millibus praeerat, ex vniuerſo delectis regno, Macedonico armatu: et erant plerique eorum argenteis clypeis inſignes. pariter et phalanx viginti millium ipſa quoque numerum ferme explebat; erantque huius duces Nicarchus et Theodotus cognomento Hemiolius. Aderant praeterea Agrianes et Perſae, ſagittarii et funditores bis mille: et vna cum his mille Thraces, duce Menedemo Alabandenſi. aderant et Medorum, Ciſſiorum, Cadduſiorum, et Carmanorum ad quinque millia: qui parere Aſpaſiano Medo iuſſi. Arabes et e finitimis populis alii, decem fere millium ſummam efficiebant, et ducem Zabdiphilum ſequebantur. mercede conductorum e Graecia manus ad millia quinque accedebat, eratque eis praefectus Hippolochus Theſſalus. habebat et Cretenſes mille quingentos, ductore Eurylocho: et Neocretas mille, quibus Zebes Gortynius imperabat. vna cum his et Lydi iaculatores erant quingenti. item Cardaces ſub Lyſimacho Gallo mille. Equitatus vero vniuerſi numerus ad ſex millia accedebat: quorum millia quatuor ducem agnoſcebant Antipatrum, regis fratre natum: ceteris praeerat Themiſon. Summa totius exercitus Antiochi; peditum duo et ſeptuaginta millia; equitum ſex: elephanti duo ſupra centum.

80. Πτο-

80. Πτολεμαῖος δὲ ποιησάμενος τὴν πορείαν ἐπὶ Πηλουσίου, τὸ μὲν πρῶτον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει κατέζευξε. προσαναλαβὼν δὲ τοὺς ἐφελκομένους, καὶ σιτομετρήσας τὴν δύναμιν, ἐκίνει καὶ προῆγε ποιούμενος τὴν πορείαν παρὰ τὸ Κάσιον καὶ τὰ Βάραθρα καλούμενα διὰ τῆς ἀνύδρου. παραγενόμενος δ' εἰς Γάζαν, καὶ προσαναλαβὼν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, αὖθις προῆγε βάδην. διανύσας δ' ἐπὶ τὸ προκείμενον, πεμπταῖος κατεστρατοπέδευσε, πεντήκοντα σταδίους ἀποσχὼν Ῥαφίας· ἣ κεῖται μετὰ Ῥινοκόρουρα, πρώτη τῶν κατὰ Κοίλην Συρίαν πόλεων ὡς πρὸς τὴν Αἴγυπτον. κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀντίοχος ἧκε τὴν δύναμιν ἔχων, καὶ παραλλάξας τὴν προειρημένην πόλιν, κατεστρατοπέδευσε νυκτὸς, ἀποσχὼν τῶν ὑπεναντίων ὡς δέκα σταδίους. τὸ μὲν πρῶτον ἐν τούτῳ τῷ διαστήματι γεγονότες, ἀντεστρατοπέδευον ἀλλήλοις. μετὰ δέ τινας ἡμέρας Ἀντίοχος ἅμα τόπων βουλόμενος εὐφυεστέρων μεταλαβεῖν, καὶ ταῖς δυνάμεσιν ἐμποιῆσαι θάρσος, προσεστρατοπέδευσε τοῖς περὶ Πτολεμαῖον, ὥστε μὴ πλεῖον τῶν πέντε σταδίων τοὺς χάρακας ἀπέχειν ἀλλήλων. ἐν ᾧ καιρῷ περί τε τὰς ὑδρείας καὶ προνομὰς ἐγίνοντο συμπλοκαὶ πλείους. ὁμοίως δὲ καὶ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων ἀκροβολισμοὶ συνίσταντο, ποτὲ μὲν ἱππέων, ποτὲ δὲ καὶ πεζῶν.

81. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Θεόδοτος Αἰτωλικῇ μὲν, οὐκ

80. Ptolemaeus Peluſium profectus, in ea primum vrbe caſtra poſuit. Ibi aſſumtis qui ſequebantur a tergo, poſtquam frumentum exercitui eſſet menſus mouet caſtra, pergitque ire; per terram carentem aqua propter Caſium montem, et ea quae vocant Barathra iter habens. Gazam vt ventum, et pars exercitus iterum ibi eſt aſſumta, placide leniterque vt ante proceſſit. Quintis caſtris quo deſtinauerat peruenit, ibique ſtadia quinquaginta ab oppido Raphia ſigna conſtituit. Haec vrbs Coelen Syriam ex Aegypto petenti, poſt Rhinocorura occurrit prima omnium e Syriacis. Per eosdem dies etiam Antiochus eodem cum exercitu aduenit: qui vrbem Raphiam praeteruectus, decem ferme ſtadia ab hoſte, locum caſtris noctu cepit. Ac primo quidem caſtra caſtris collata hoc interuallo habebant. Poſt paucos vero dies Antiochus, partim vt commodiore loco minus commodum mutaret; partim vt animis ſuorum audaciam adderet, propius Ptolemaeum conſedit: non longiore ſtadiorum quinque interuallo inter vtraque caſtra relicto. Quo tempore ſaepe factum, vt qui aquatum et pabulatum exibant, manus inter ſe conſererent: ſed et medio inter caſtra ſpatio, modo equitum, modo peditum velitationes commiſſae.

81. Eodem etiam tempore Theodotus, facinus eſt auſus

ἀνάνδρα δ' ἐπεβάλετο τόλμῃ καὶ πράξει. Συνειδὼς γὰρ ἐκ τῆς προγεγενημένης συμβιώσεως τὴν τοῦ βασιλέως αἵρεσιν καὶ δίαιταν ὁποία τις ἦν, εἰσπορεύεται τρίτος γενόμενος ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν εἰς τὸν τῶν πολεμίων χάρακα. κατὰ μὲν οὖν τὴν ὄψιν, ἄγνωστος ἦν διὰ τὸ σκότος· κατὰ δὲ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν ἄλλην περιβολὴν, ἀνεπισήμαντος, διὰ τὸ ποικίλην εἶναι καὶ ἐκείνων τὴν ἐνδυμασίαν. ἐστοχασμένος δ' ἐν ταῖς πρότερον ἡμέραις τῆς τοῦ βασιλέως σκηνῆς, διὰ τὸ παντελῶς σύνεγγυς γίνεσθαι τοὺς ἀκροβολισμοὺς, ὥρμησε θρασέως ἐπ' αὐτήν. καὶ τοὺς μὲν πρώτους πάντας διελθὼν ἔλαθε. παραπεσὼν δ' εἰς τὴν σκηνὴν, ἐν ᾗ χρηματίζειν εἰώθει καὶ δειπνεῖν ὁ βασιλεὺς, πάντα τόπον ἐρευνήσας, τοῦ μὲν βασιλέως ἀπέτυχε, διὰ τὸ τὸν μὲν Πτολεμαῖον ἐκτὸς τῆς ἐπιφανοῦς καὶ χρηματιστικῆς σκηνῆς ποιεῖσθαι τὴν ἀνάπαυσιν. δύο δέ τινας τῶν αὐτοῦ κοιμωμένων τραυματίσας, καὶ τὸν ἰατρὸν τοῦ βασιλέως Ἀνδρέαν ἀποκτείνας, ἀνεχώρησε μετ' ἀσφαλείας εἰς τὴν ἑαυτοῦ παρεμβολὴν, βραχέα θορυβηθεὶς ἤδη περὶ τὴν τοῦ χάρακος ἔκπτωσιν· τῇ μέντοι τόλμῃ συντετελεκὼς τὴν πρόθεσιν· τῇ δὲ προνοίᾳ διεσφαλμένος, διὰ τὸ μὴ καλῶς ἐξητακέναι, ποῦ τὴν ἀνάπαυσιν ὁ Πτολεμαῖος εἰώθει ποιεῖσθαι.

82. Οἱ δὲ βασιλεῖς πένθ' ἡμέρας ἀντιστρατοπεδεύσαντες ἀλλήλοις, ἔγνωσαν ἀμφότεροι διὰ μάχης κρίνειν τὰ πράγματα.

Aetolicae quidem, sed tamen virilis prorsus audaciae. Quia enim in Ptolemaei aula ante versatus fuerat, ac propterea mores illius et vitae quotidianae consuetudinem notam habebat; duobus tantum comitatus, sub lucem hostile vallum intrat. et a vultu ille quidem dignosci non poterat propter tenebras; a veste autem et cetero cultu notabilis non erat, quum etiam in illis castris varius ornatus reperiretur. obseruato autem superioribus diebus loco tabernaculi regii; (admodum enim exiguo inde interuallo velitationes erant editae:) magna audacia eo fecit impetum. ac primo quidem obuios omnes fefellit: verum vbi in tentorium illud irrupit, in quo responsa dare adeuntibus et coenare solitus rex erat, omnes scrutatus angulos, a rege aberrauit; qui extra insigne illud tabernaculum et praetorium suum, alibi tum forte quiescebat. ceterum ex iis qui ibi cubabant duobus vulneratis, Andrea etiam archiatro obtruncato, sine discrimine in castra sua se recepit: tum demum cum vallo erumpebat leuiter interpellatus: quod ad audaciam attinet, voti sui compos: imprudentia tantum lapsus, quia parum diligenter locum inquisiuerat, vbi quietem capere moris haberet Ptolemaeus.

82. Postquam per dies quinque opposita inuicem castra reges habuissent, visum vtrique est, praelio iam decernen-

καταρ-

καταρχομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Πτολεμαῖον κινεῖν τὴν δύναμιν ἐκ τῆς χάρακος, εὐθέως οἱ περὶ τὸν Ἀντίοχον ἀντεξῆγον. καὶ τὰς μὲν φάλαγγας ἀμφότεροι καὶ τοὺς ἐπιλέκτους τοὺς εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένους, κατὰ πρόσωπον ἀλλήλων ἔταξαν· τὰ δὲ κέρατα, Πτολεμαῖος μὲν ἑκάτερα, τουτονὶ συνίστατο τὸν τρόπον. Πολυκράτης μὲν εἶχε μετὰ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἱππέων τὸ λαιὸν κέρας. τούτου δὲ καὶ τῆς φάλαγγος μεταξὺ Κρῆτες ἦσαν παρ' αὐτοὺς τοὺς ἱππεῖς. ἑξῆς δὲ τούτοις, τὸ βασιλικὸν ἄγημα. μετὰ δὲ τούτους, οἱ μετὰ Σωκράτους πελτασταὶ, συνάπτοντες τοῖς Λίβυσι τοῖς εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένοις. ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ κέρως, Ἐχεκράτης ἦν ὁ Θετταλὸς, ἔχων τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἱππεῖς. παρὰ δὲ τοῦτον ἐκ τῶν εὐωνύμων ἵσταντο Γαλάται καὶ Θρᾷκες. ἑξῆς δὲ τούτοις, Φοξίδας εἶχε τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μισθοφόρους, συνάπτοντας τοῖς τῶν Αἰγυπτίων φαλαγγίταις. τῶν δὲ θηρίων, τὰ μὲν τετταράκοντα κατὰ τὸ λαιὸν ἦν, ἐφ' οὗ Πτολεμαῖος αὐτὸς ἔμελλε ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον· τὰ δὲ τριάκοντα καὶ τρία πρὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἐτέτακτο, κατ' αὐτοὺς τοὺς μισθοφόρους ἱππεῖς. Ἀντίοχος δὲ τοὺς μὲν ἑξήκοντα τῶν ἐλεφάντων, ἐφ' ὧν ἦν Φίλιππος ὁ σύντροφος αὐτοῦ, πρὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος προέστησε, καθ' ὃ ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον αὐτὸς ἔμελλε πρὸς τοὺς περὶ τὸν Πτολεμαῖον. τούτων δὲ κατόπιν

dum. Quum igitur prior Ptolemaeus ſuos vallo eduxiſſet, extemplo Antiochus quoque educere e caſtris et aciem contra dirigere. Phalanges ſuas ambo et delectorum aciem armatu Macedonico inſtructorum aduerſis inuicem frontibus collocarunt. cornua Ptolemaeus ordinauerat hoc modo. Laeuum curabat Polycrates cum iis equitibus qui ducatum eius ſequebantur. inter hos et phalangem, primi erant Cretenſes ad latus ipſum equitum. ſequebantur regii praetoriani, quos agema vocant. deinde cetrati duce Socrate; hi Libyas contingebant, qui Macedonum armis erant ornati. Dextrum cornu tenebat Echecrates Theſſalus, equites habens quibus praeerat. ad laeuam Echecratis Gallos et Thraces locaverat. deinceps Phoxidam cum mercenariis Graecis, qui Aegyptiacae phalangi adhaerebant. ex elephantis quadraginta in laeuo cornu fuerant locati, vbi Ptolemaeus ipſe pugnam erat facturus. tres et triginta dextrum cornu et mercenarios equites protegebant. Antiochus vero beſtias ſexaginta quibus erat praepoſitus Philippus eius collactaneus ante cornu dextrum; vbi dimicaturus ipſe erat cum Ptolemaeo, locat. horum a tergo equites bis mille duce

διχιλίους μὲν ἱππεῖς τοὺς ὑπ' Ἀντίπατρον ταττομένους ἐπέστησε, διχιλίους δὲ ἐν ἐπικαμπίῳ παρενέβαλε. παρὰ δὲ τοὺς ἱππεῖς ἐν μετώπῳ τοὺς Κρῆτας ἔστησε. τούτοις δ' ἑξῆς ἔταξε τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μισθοφόρους, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τῶν εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένων, τοὺς μετὰ Βυττάκου τοῦ Μακεδόνος ὄντας πεντακισχιλίους παρενέβαλε. τῆς δ' εὐωνύμου τάξεως, ἐπ' αὐτὸ μὲν τὸ κέρας ἔθηκε διχιλίους ἱππεῖς, ὧν ἡγεῖτο Θεμίσων. παρὰ δὲ τούτους Κάρδακας καὶ Λυδοὺς ἀκοντιστάς· ἑξῆς δὲ τούτοις, τοὺς ὑπὸ Μενεδήμου εὐζώνους, ὄντας εἰς τρισχιλίους. μετὰ δὲ τούτους, Κισσίους καὶ Μήδους καὶ Καρμανίους· παρὰ δὲ τούτους Ἄραβας ἅμα τοῖς προσχώροις συνάπτοντας τῇ φάλαγγι. τὰ δὲ κατάλοιπα τῶν θηρίων τοῦ βασιλικοῦ κέρατος προεβάλετο τοῦ λαιοῦ, τῶν βασιλικῶν τινὰ γεγονότα παίδων ἐπιστήσας, Μυΐσκον τοὔνομα.

Antipatro ſtare iuſſit. quibus totidem alios in modum forcipis diſpoſitos adiunxit. iuxta equites in fronte aciei Cretenſes ſtatuit: deinde eos qui mercede fuerant e Graecia acciti. inter hos et Macedonicam armaturam, quinque illa interpoſuit millia, quae Byttaco Macedoni parebant. laeuam deinde aciem dirigens, in ipſo quidem cornu equites bis mille poſuit, quorum dux Themiſon. his Cardaces applicuit et Lydos iaculatores: deinde expeditorum tria millia ſub Menedemi ducatu. his adhaerebant Ciſſii, Medi, et Carmani: his Arabes, et finitimi populi, qui iam phalangem ipſam contingebant. reliquos elephantos cornui ſiniſtro praepoſuit, praefecto illis Myiſco inter pueros regios in aula quondam educato.

83. Τούτου δὲ τὸν τρόπον τῶν δυνάμεων ἐκτεταγμένων, ἐπιπαρῄεσαν οἱ βασιλεῖς ἀμφότεροι κατὰ τὸ πρόσωπον, τὰς αὐτῶν τάξεις παρακαλοῦντες ἅμα τοῖς ἡγεμόσι καὶ φίλοις. μεγίστας δ' ἐν τοῖς φαλαγγίταις ἐλπίδας ἔχοντες ἀμφότεροι, πλείστην καὶ σπουδὴν καὶ παράκλησιν ἐποιοῦντο περὶ ταύτας τὰς τάξεις. Πτολεμαίῳ μὲν Ἀνδρομάχου καὶ Σωσιβίου καὶ τῆς ἀδελφῆς Ἀρσινόης, τῷ δὲ Ἀντιόχῳ, Θεοδότου καὶ Νικάρχου συμπαρακαλούντων, διὰ τὸ παρ' ἑκατέρων τούτους ἔχειν

83. Ad hunc modum inſtructus vtrimque copiis, vterque rex amicis ac ducibus comitatus aciei frontem obequitans, ſuos alloqui coepit. et quum in ſuis ambo phalangitis, (legionarios poſſis dicere,) ſpem maximam reponerent, ad horum cohortes incitandas adhortandasque, plurimum ſtudii poſuerunt. ac Ptolemaeo quidem Andromachus et Soſibius cum Arſinoe ipſius ſorore; Antiocho vero Theodotus et Nicarchus ſuos monendo rogandoque ſecun-

τὰς

τὰς τῶν Φαλαγγιτῶν ἡγεμονίας. ἦν δὲ παραπλήσιος ὁ νοῦς τῶν ὑπὸ ἑκατέρου παρακαλουμένων. ἴδιον μὲν γὰρ ἔργον ἐπιφανὲς καὶ κατηξιωμένον προφέρεσθαι τοῖς παρακαλουμένοις, οὐδέτερος αὐτῶν εἶχε, διὰ τὸ προσφάτως παρειληφέναι τὰς ἀρχάς. τῆς δὲ τῶν προγόνων δόξης, καὶ τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων ἀναμιμνήσκοντες, φρόνημα καὶ θάρσος τοῖς φαλαγγίταις ἐπειρῶντο παριστάναι. μάλιστα δὲ τὰς ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας ἐπιδεικνύντες, καὶ κατ' ἰδίαν τοὺς ἡγεμόνας, καὶ κοινῇ πάντας τοὺς ἀγωνίζεσθαι μέλλοντας, ἠξίουν καὶ παρεκάλουν ἀνδρωδῶς καὶ γενναίως χρήσασθαι τῷ παρόντι κινδύνῳ. Ταῦτα δὲ καὶ τούτοις παραπλήσια λέγοντες, τὰ μὲν δι' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ἑρμηνέων παρίππευον.

84. Ἐπεὶ δὲ παριὼν ἧκε Πτολεμαῖος μὲν μετὰ τῆς ἀδελφῆς ἐπὶ τὸ πάσης τῆς παρατάξεως εὐώνυμον τῆς σφετέρας, Ἀντίοχος δὲ μετὰ τῆς βασιλικῆς ἴλης ἐπὶ τὸ δεξιὸν, σημήναντες τὸ πολεμικὸν, προσέβαλον πρῶτον τοῖς θηρίοις. ὀλίγα μὲν οὖν τινα τῶν παρὰ Πτολεμαίου συνήρεισε τοῖς ἐναντίοις· ἐφ' ὧν ἐποίουν ἀγῶνα καλὸν οἱ πυργομαχοῦντες, ἐκ χειρὸς ταῖς σαρίσσαις διαδορατιζόμενοι καὶ τύπτοντες ἀλλήλους. ἔτι δὲ κάλλιω τὰ θηρία, βιαιομαχοῦντα καὶ συμπίπτοντα κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς. ἔστι γὰρ ἡ τῶν ζώων μάχη τοιαύτη τις· συμπλέξαντα καὶ παρεμ-

das agebant: hi enim erant in vtroque exercitu legionariorum duces. Porro quae irritandi militis cauſſa vtraque ex parte dicebantur a regibus, ea diſſimili argumento non erant. neuter namque illorum facinus vllum ſuum inſigne ac memorabile habebat in medium proferre: vt pote qui non multo ante regna illa ſuſcepiſſent. itaque gloria et rebus geſtis maiorum commemorandis erigere phalangitarum animos et ad praelium accendere conabantur. ante omnia vero maximis propoſitis praemiis, qua priuatim duces, qua omnes in commune qui dimicaturi erant, orare, hortari, vt generoſo fortique animo praeſentem pugnam capeſſerent. Haec et ſimilia his reges, partim per ſe, partim per interpretes dicere.

84. Mox vt peruenere Ptolemaeus quidem et ſoror ipſius ad aciei ſuae laeuum cornu: Antiochus vero cum regia equitum turma, claſſicum incinere iuſſis tubicinibus, praelium elephantis commiſerunt. ac fuerunt e Ptolemaicis beſtiae nonnullae quae in hoſtem ſumma vi atque impetu connitendo irruerunt. cum quidem cerneres eos qui e turribus pugnabant, acre praelium ciere: ſariſſis quas manibus tenebant, e proximo rem gerentes, ſeque inuicem caedentes: pulchrius tamen adhuc ſpectaculum erant, belluae ipſae totis viribus inter ſe decertantes, et cum

βαλόντα τὰς ὀδόντας εἰς ἀλλήλας ὠθεῖ τῇ βίᾳ διερειδόμενα περὶ τῆς χώρας, ἕως ἂν κατακρατήσαν τῇ δυνάμει θάτερον, παρώσῃ τὴν θατέρου προνομήν. ὅταν δ' ἅπαξ ἐγκλίναν πλάγιον λάβῃ, τιτρώσκει τοῖς ὀδοῦσι, καθάπερ οἱ ταῦροι τοῖς κέρασι. τὰ δὲ πλεῖστα τῶν τοῦ Πτολεμαίου θηρίων, ἀπεδειλία τὴν μάχην· ὅπερ ἔθος ἐστὶ ποιεῖν τοῖς Λιβυκοῖς ἐλέφασι. τὴν γὰρ ὀσμὴν καὶ φωνὴν οὐ μένουσιν, ἀλλὰ καὶ καταπεπληγμένοι τὸ μέγεθος καὶ τὴν δύναμιν, ὥς γέ μοι δοκεῖ, φεύγουσιν εὐθέως ἐξ ἀποστήματος τοὺς Ἰνδικοὺς ἐλέφαντας· ὃ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι. τούτων δὲ διαταραχθέντων, καὶ τὰς πρὸ αὐτῶν τάξεις συνωθουμένων, τὸ μὲν ἄγημα τὸ τοῦ Πτολεμαίου πιεζόμενον ὑπὸ τῶν θηρίων, ἐνέκλινε. τοῖς δὲ περὶ τὸν Πολυκράτην, καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦτον ἱππεῦσι διατεταγμένοις, οἵ τε περὶ τὸν Ἀντίοχον ὑπὲρ τὰ θηρία περικεροῦντες καὶ προσπίπτοντες, ἐνέβαλον. ἅμα δὲ τούτοις τῶν ἐλεφάντων ἐντός, οἱ περὶ τὴν φάλαγγα τῶν Ἑλλήνων μισθοφόροι προσπίπτοντες, τοὺς τοῦ Πτολεμαίου πελταστὰς ἐξέωσαν, προσυγκεχυκότων ἤδη καὶ τὰς τούτων τάξεις τῶν θηρίων.

85. Τὸ μὲν οὖν εὐώνυμον τοῦ Πτολεμαίου τοῦτον τὸν τρόπον πιεζόμενον ἐνέκλινε πᾶν. Ἐχεκράτης δ' ὁ τὸ δεξιὸν κέρας ἔχων, τὸ μὲν πρῶτον ἐκαραδόκει τὴν τῶν προειρημένων κεράτων σύμ-

impetu aliae in alias irruentes. nam elephanti hoc fere modo inter se pugnant. complexi inuicem, dentibus commissis, quanta maxima vi pollent in eodem vestigio connituntur, de statione dimicantes, donec victor tandem alter euadat, et alterius proboscidem impulsu suo dimoveat: vbi vero semel inclinatae bestiae latus patet, sic dentibus vt taurus cornibus victor infert vulnera. ceterum belluarum Ptolemaei pleraeque certamen detrectabant. quod enim Libycis elephantis accidere solet; vt neque odorem, neque barritum ferant Indicarum; sed cum magnitudine, tum robore illarum, vt equidem arbitror, perterritae, propere ante quam appropinquent, fugiant; tunc quoque vsu venit. Quum igitur consternatae belluae omnes ante se ordines in fugam auerterent, Ptolemaei agema illis vrgentibus est inclinatum. Antiochus circumducto supra bestias agmine in Polycratem et equitatum cui ipsi praeerat, dedit impetum: simul, praeter interius elephantorum latus Graecorum mercenarii qui circa phalangem fuerant constituti, Ptolemaei cetratos impellunt, quorum iam ante ordines bestiae turbauerant.

85. Ac laeuum quidem Ptolemaei cornu hoc pacto oppressum, omni ex parte in fugam inclinauit. Echecrates vero qui dextro curabat, principio quidem illorum de qui-

πτωσιν

πτωσιν· ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν κονιορτὸν ἑώρα κατὰ τῶν ἰδίων Φερόμενον, τὰ δὲ παρ' αὐτοῖς θηρία τὸ παράπαν ἐδὲ προσιέναι τολμῶντα τοῖς ὑπεναντίοις· τῷ μὲν Φοξίδα παρήγγειλε, τὲς ἀπὸ Ἑλλάδος ἔχοντι μισθοΦόρες, συμβαλεῖν τοῖς κατὰ πρόσωπον ἀντιτεταγμένοις. αὐτὸς δ' ἐξαγαγὼν κατὰ κέρας τὲς ἱππεῖς καὶ τὲς ὑπὸ τὰ θηρία τεταγμένες, τῆς μὲν ἐΦόδε τῶν θηρίων ἐκτὸς ἐγεγόνει· τὲς δὲ τῶν πολεμίων ἱππεῖς, ἐς μὲν ὑπεραίρων, οἷς δὲ κατὰ κέρας ἐμβάλλων ταχέως ἐτρέψατο. τὸ δὲ παραπλήσιον ὅ τε Φοξίδας, καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν ἐποίησαν. προσπεσόντες γὰρ τοῖς Ἄραψι καὶ τοῖς Μήδοις, ἠνάγκασαν ἀποστραΦέντας Φεύγειν προτροπάδην. τὸ μὲν ἐν δεξιὸν τῶν περὶ τὸν Ἀντίοχον ἐνίκα, τὸ δ' εὐώνυμον ἡττᾶτο. τὸν δὲ προειρημένον τρόπον αἱ Φάλαγγες ἀμΦοτέρων τῶν κεράτων αὐταῖς ἐψιλωμένων, ἔμενον ἀκέραιοι κατὰ μέσον τὸ πεδίον, ἀμΦηρίστες ἔχεσαι τὰς ὑπὲρ τε μέλλοντος ἐλπίδας. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τἕτον Ἀντίοχος μὲν ἠγωνίζετο τῷ κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας προτερήματι· Πτολεμαῖος δὲ τὴν ἀποχώρησιν ὑπὸ τὴν Φάλαγγα πεποιημένος, τότε προσελθὼν εἰς μέσον, καὶ Φανεὶς ταῖς δυνάμεσι, τὲς μὲν ὑπεναντίες κατεπλήξατο, τοῖς δὲ παρ' αὐτε μεγάλην ὁρμὴν ἐνειργάσατο, καὶ προθυμίαν. διὸ καὶ καταβαλόντες παραχρῆμα τὰς σα-

bus diximus cornuum concursum opperiebatur; postea vero quam puluerem ingentem ferri in suos vidit, bestias autem quae a suis partibus stabant, ne accedere quidem vllo modo ad hostem velle; Phoxidae Graecorum mercenariorum ductori mandat, vt oppositos sibi inimicos inuaderet: ipse equitibus longo agmine aduersus eos qui pone elephantos stabant, eductis, extra periculum positus ab incursu bestiarum, hostilem equitatum, aliorum terga petens, alios a latere adoriens, in fugam cito auertit. idem et Phoxidas et omnes qui circa illum erant fecerunt; in Arabes namque et Medos facta impressione, terga dare et fugam effusam capessere omnes coegerunt. Igitur dextrum quidem Antiochi cornu vincere, at sinistrum vinci. et quum hoc pacto phalanges amborum nudatae suis cornibus essent, ipsae interim medio campo integrae manebant, inter spem metumque de futuro pariter fluctuantes. Quae cum agebantur, Antiochus in dextro cornu cum maxime prosperam pugnam faciebat. Ptolemaeus vero qui ad phalangem se receperat, in mediam progressus aciem, vbi tum in vtriusque exercitus conspectum venit, pauorem inimicis, at suis alacritatem ingentem et pugnae ardorem ingenerauit. Igitur Andromachus et Sosibius sarissas re-

ρίσσας οἱ περὶ τὸν Ἀνδρόμαχον καὶ Σωσίβιον ἐπῆγον. οἱ μὲν οὖν ἐπίλεκτοι τῶν Συριακῶν, βραχύν τινα χρόνον ἀντέστησαν· οἱ δὲ μετὰ τοῦ Νικάρχου ταχέως ἐγκλίναντες ὑπεχώρουν. ὁ δ' Ἀντίοχος, ὡς ἂν ἄπειρος καὶ νέος, ὑπολαμβάνων ἐκ τοῦ καθ' ἑαυτὸν μέρους, καὶ τὰ λοιπὰ παραπλησίως αὐτῷ πάντα νικᾷν, ἐπέκειτο τοῖς φεύγουσιν· ὀψὲ δέ ποτε τῶν πρεσβυτέρων τινὸς ἐπιστήσαντος αὐτὸν, καὶ δείξαντος φερόμενον τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῆς φάλαγγος ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν παρεμβολὴν, τότε συννοήσας τὸ γινόμενον, ἀνατρέχειν ἐπειρᾶτο μετὰ τῆς βασιλικῆς ἐπὶ τὸν τῆς παρατάξεως τόπον σημαίας· καταλαβὼν δὲ τοὺς παρ' αὐτοῦ πάντας πεφευγότας, οὕτως ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν Ῥαφίαν· τὸ μὲν καθ' ἑαυτὸν μέρος πεπεισμένος νικᾷν· διὰ δὲ τὴν τῶν ἄλλων ἀγένειαν καὶ δειλίαν, ἐσφάλθαι νομίζων τοῖς ὅλοις.

86. Πτολεμαῖος δὲ διὰ μὲν τῆς φάλαγγος τὰ ὅλα διακρίνας, διὰ δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἱππέων καὶ μισθοφόρων, πολλοὺς ἀποκτείνας κατὰ τὸ δίωγμα τῶν ὑπεναντίων· τότε μὲν ἀναχωρήσας, ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης ηὐλίσθη παρεμβολῆς. τῇ δ' ἐπαύριον, τοὺς μὲν ἰδίους νεκροὺς ἀνελόμενος καὶ θάψας, τοὺς δὲ τῶν ἐναντίων σκυλεύσας, ἀνέζευξε, καὶ προῆγε πρὸς τὴν Ῥαφίαν. ὁ δ' Ἀντίοχος ἐκ τῆς φυγῆς ἐβούλετο μὲν εὐθέως ἔξω στρατοπεδεύειν,

pente inclinare, et in hostem ducere. Ac delecti quidem e terra Syria milites, aliquando restiterunt in acie: at qui Nicarchi ductu regebantur, vix primum sustinentes impetum cesserunt pugnamque omiserunt. Antiochus, vt rerum imperitus ac iuuenis, quia ipse ex aduerso stantes hostes vicerat, ceteras quoque sui exercitus partes vincere omnes ratus, fugientes persequebatur. tandem vero ab aliquo e senioribus quid ageretur monitus attendere, quum ille puluerem ei indicaret, qui e media acie ad castra ipsius ferebatur; tum demum re cognita, in eum locum vbi steterat acies accurrere cum praetorianorum signo conatus: vbi omnes suos fugae se mandasse comperit, etiam ipse Raphiam concessit: persuasus, quod in se fuisset, vincere se: vtut propter aliorum degeneres animos et formidinem vniversa dimicatione victum se intelligeret.

86. Ptolemaeus prosperum summae rerum euentum per phalangem consecutus; per equites vero et mercenarios dextri sui cornu multis fugientium hostium occisis, e pugna se recipiens, in castris vnde militem eduxerat nocte illa mansit. postridie vero eius diei sublatis suorum corporibus humatisque, inimicorum autem spoliatis, mouet signa et Raphiam ducit. Antiochus statim a fuga iis suorum in vnum collectis, qui caterua-

συναθροί-

συναθροίσας τὰς ἐν τοῖς συστήμασι πεφευγότας· τῶν δὲ πλείστων εἰς τὴν πόλιν πεποιημένων τὴν ἀποχώρησιν, ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς εἰσελθεῖν. οὗτος μὲν οὖν ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν ἐξαγαγὼν τὸ σωζόμενον μέρος τῆς δυνάμεως, διέτεινε πρὸς Γάζαν. κἀκεῖ καταστρατοπεδεύσας καὶ διαπεμψάμενος περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναιρέσεως, ἐκήδευσε τὰς τεθνεῶτας ὑποσπόνδας. ἦσαν δ' οἱ τετελευτηκότες τῶν παρ' Ἀντιόχα, πεζοὶ μὲν ἀ πολὺ λείποντες μυρίων, ἱππεῖς δὲ πλείας τριακοσίων· ζωγρείᾳ δ' ἑάλωσαν ὑπὲρ τὰς τετρακισχιλίας. ἐλέφαντες δὲ τρεῖς μὲν παραχρῆμα, δύο δ' ἐκ τῶν τραυμάτων ἀπέθανον. τῶν δὲ παρὰ Πτολεμαία, πεζοὶ μὲν εἰς χιλίας καὶ πεντακοσίας ἐτελεύτησαν, ἱππεῖς δὲ εἰς ἑπτακοσίας· τῶν δὲ ἐλεφάντων ἑκκαίδεκα μὲν ἀπέθανον, ἡρέθησαν δ' αὐτῶν οἱ πλείας. ἡ μὲν οὖν πρὸς Ῥαφίαν μάχη γενομένη τοῖς βασιλεῦσι περὶ Κοίλης Συρίας, τοῦτον ἀπετελέσθη τὸν τρόπον. Μετὰ δὲ τὴν τῶν νεκρῶν ἀναίρεσιν, Ἀντίοχος μὲν ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰκείαν μετὰ τῆς δυνάμεως· Πτολεμαῖος δὲ τήν τε Ῥαφίαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐξ ἐφόδα παρελάμβανε· πάντων τῶν πολιτευμάτων ἁμιλλωμένων ὑπὲρ τοῦ φθάσαι τὰς πέλας περὶ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ μετάθεσιν τὴν πρὸς αὐτόν. Ἴσως μὲν οὖν εἰώθασι πάντες περὶ τὰς τοιάτας καιρὰς ἁρμόζεσθαί πως ἀεὶ πρὸς τὸ παρόν· μάλιστα

tim conglobati fugerant, extra vrbem munire castra voluerat: sed quia plerique illorum intra moenia penetraverant, ipse quoque ingredi fuit coactus. Is igitur prima luce reliquiis exercitus eductis; Gazam contendit. vbi positis castris, ad Ptolemaeum de tollendis cadaueribus mittit: impetrataque ab eo venia, mortuis iusta facit. Desiderauit autem e suis Antiochus non multo pauciores decem millibus peditum: equites trecentos et eo plures. capti sunt viui supra CIↃ CIↃ CIↃ CIↃ. Elephanti in conflictu periere tres, e vulneribus postea duo. E Ptolemaicis occisi sunt pedites mille et quingenti: equites septingenti. ex elephantis sedecim sunt trucidati; reliquorum pars maior capta. Hic fuit eius pugnae exitus, quam de Coelae Syriae imperio ad Raphiam reges pugnarunt. Sepultus suorum cadaueribus, rex Antiochus cum reliquis copiis domum est reuersus. Ptolemaeus et Raphiam et reliquas vrbes, vt ad quamque accesserat, a ciuibus sibi traditas recepit: quum omnes ciuitates in dominatu ipsius instaurando et deficiendo ad illum, de celeritate inter se certarent. Est sane mos hic cunctis mortalibus in eiusmodi temporibus, vt praesenti fortunae semper se accommodent: eximie tamen eius regionis

λιςα δὲ τὸ κατ' ἐκείνυς τὰς τόπυς γένος τῶν ἀνθρώπων ἐυφυὲς καὶ πρόχειρον πρὸς τὰς ἐκ τῦ καιρῦ χάριτας. Τότε δὲ τῆς ἐυνοίας προκαθηγημένης πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας βασιλεῖς, εἰκότως τῦτο συνέβαινε γίνεσθαι. Τῇ γὰρ οἰκίᾳ ταύτῃ μᾶλλον ἀεί πως οἱ κατὰ Κοίλην Συρίαν ὄχλοι προσκυνῦσι. Διόπερ ὐκ ἀπέλιπον ὑπερβολὴν ἀρεσκείας, ςεφάνοις καὶ θυσίαις καὶ βωμοῖς, καὶ παντὶ τοιῦτῳ τρόπῳ τιμῶντες τὸν Πτολεμαῖον.

87. Ἀντίοχος δὲ παραγενόμενος εἰς τὴν ἐπώνυμον αὐτῦ πόλιν, ἐυθέως ἐξέπεμψε τὰς περὶ τὸν Ἀντίπατρον τὸν ἀδελφιδῦν, καὶ Θεόδοτον τὸν Ἡμιόλιον πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, ὑπὲρ εἰρήνης καὶ διαλύσεως, ἀγωνιῶν τὴν τῶν ὑπεναντίων ἔφοδον. ἠπίςει μὲν γὰρ τοῖς ὄχλοις διὰ τὸ γεγονὸς ἐλάττωμα περὶ αὐτόν· ἐφοβεῖτο δὲ τὸν Ἀχαιὸν, μὴ συνεπίθηται τοῖς καιροῖς. Πτολεμαῖος δὲ τύτων ὐδὲν συλλογιζόμενος, ἀλλ' ἀσμενίζων ἐπὶ τῷ γεγονότι προτερήματι διὰ τὸ παράδοξον, καὶ συλλήβδην ἐπὶ τῷ Κοίλην Συρίαν κεκτῆσθαι παραδόξως, ὐκ ἀλλότριος ἦν τῆς ἡσυχίας, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δέον οἰκεῖος, ἑλκόμενος ὑπὸ τῆς συνήθυς ἐν τῷ βίῳ ῥαθυμίας καὶ καχεξίας. πλὴν παραγενομένων τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον, βραχέα προσανατεθεὶς καὶ καταμεμψάμενος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις τὸν Ἀντίοχον,

populi prae ceteris accommodato ingenio ſunt promtoque ad id genus obſequia, ſi qua forte occaſio ea poſtulauerit. Tunc vero quum iam ante animos hominum beneuolentia erga Aegypti reges occupaſſet, non mirum eſt id accidiſſe. Fit enim neſcio quomodo, vt Coelae Syriae populi ad venerationem huius regiae magis inclinent. Itaque ad demerendam eius gratiam, nullum blandimenti genus praetermittens, coronis, ſacrificiis, altaribus ceteroque eius generis cultu Ptolemaeum honorarunt.

87. Antiochus ſimulac cognominem ſibi vrbem eſt ingreſſus, Antipatrum fratris filium, et Theodotum Hemiolium legatos de pace ad Ptolemaeum mittit. admodum enim verebatur, ne ab hoſtibus bello peteretur. et quum propter acceptam cladem ſubditorum ſuorum multitudini parum fideret; etiam ab Achaeo, ne hac occaſione aduerſus ſe vteretur, ſibi metuebat. Quorum omnium nihil reputans animo Ptolemaeus, victoria tam inopinata contentus, et omnino Coelae Syriae imperium recuperaſſe praeter ſpem ſatis habens, adeo non erat alienus a quiete, vt plus etiam quam par eſſet, eius deſiderio tangeretur: impellente ignauia et ceteris animi morbis. qui per vniuerſam vitam fuerunt illi familiares. Itaque ergo, vbi Antipater cum reliquis legatis ad eum venit, minaciter paululum eos allocu-

συνεχώ-

συνεχώρησε σπονδὰς ἐνιαυσίους. ταύτας μὲν ἐπικυρώσαντα τὰς διαλύσεις ἐξαπέσειλε Σωσίβιον· αὐτὸς δὲ διατρίψας ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐν τοῖς κατὰ Συρίαν καὶ Φοινίκην τόποις, καὶ κατασησάμενος τὰς πόλεις, μετὰ ταῦτα καταλιπὼν τὸν Ἀνδρόμαχον τὸν Ἀσπένδιον σρατηγὸν ἐπὶ πάντων τῶν προειρημένων τόπων, ἀνέζευξε μετὰ τῆς ἀδελφῆς καὶ τῶν φίλων ἐπ' Ἀλεξανδρείας· παράδοξον τοῖς ἐν τῇ βασιλείᾳ πρὸς τὴν τοῦ λοιποῦ βίου προαίρεσιν τέλος ἐπιτεθεικὼς τῷ πολέμῳ. Ἀντίοχος δὲ τὰ περὶ τὰς σπονδὰς ἀσφαλισάμενος πρὸς τὸν Σωσίβιον, ἐγίνετο κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, περὶ τὴν ἐπὶ τὸν Ἀχαιὸν παρασκευήν. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐν τούτοις ἦν.

88. Ῥόδιοι δὲ κατὰ τοὺς προειρημένους καιροὺς ἐπειλημμένοι τῆς ἀφορμῆς τῆς κατὰ τὸν σεισμὸν τὸν γενόμενον παρ' αὐτοῖς βραχεῖ χρόνῳ πρότερον, ἐν ᾧ συνέβη τόν τε κολοσσὸν τὸν μέγαν πεσεῖν, καὶ τὰ πλεῖσα τῶν τειχῶν καὶ τῶν νεωρίων, οὕτως ἐχείριζον νουνεχῶς καὶ πραγματικῶς τὸ γενονὸς, ὡς μὴ βλάβης, διορθώσεως δὲ μᾶλλον αὐτοῖς αἴτιον γενέσθαι τὸ σύμπτωμα. Τοσοῦτον ἄγνοια καὶ ῥαθυμία διαφέρει παρ' ἀνθρώποις ἐπιμελείας καὶ φρονήσεως, περί τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους καὶ τὰς κοινὰς πολιτείας· ὥς τε τοῖς μὲν τὰς ἐπιτυχίας βλάβην ἐπιφέρειν, τοῖς δὲ καὶ τὰς περιπετείας ἐπανορθώσεως γίνεσθαι παραιτίας. οἱ γοῦν

tus, et de Antiochi questus iniuriis, inducias in annum eis concessit. ac deinde firmando foederi Sosibium misit. ipse vero tres in Syria ac Phoenicia menses moratus, ad componendum singularum civitatum statum; mox, omnibus illis locis praetorem relinquens Andromachum Aspendium, cum sorore et amicis ad repetendam Alexandriam castra mouet: imposito eo fine huic bello, quem subditi, reliquae eius vitae atque institutorum gnari, satis mirari non poterant. Antiochus, vbi foedus cum Sosibio affirmasset, ad bellum contra Achaeum, sicut antea proposuerat, se comparabat. Et Asiae quidem res in hoc statu erant.

88 Per idem tempus Rhodii occasione terrae motus vsi, quo paullo ante fuerant conquassati, quo et magnus colossus corruerat, et murorum ac naualium magna pars fuerat deiecta, in ea calamitate tam prudenter ac sollerter se gesserunt, vt emolumento potius quam damno, is casus illis cederet. Adeo enim cum in priuata tum in publica re multum inter homines differunt imprudentia ignauiaque ab diligentia et prudentia; vt si quis illis vtatur, huic etiam res bene gesta male vertat: has si quis adhibeat, etiam grauissimi casus vtilitatem ipsi concilient. Rhodii igitur ea tempestate hoc modo res suas

Ῥόδιοι

Ῥόδιοι τότε παρὰ τὸν χειρισμὸν τὸ μὲν σύμπτωμα ποιοῦντες μέγα καὶ δεινὸν, αὐτοὶ δὲ σεμνῶς καὶ προστατικῶς κατὰ τὰς πρεσβείας χρώμενοι ταῖς ἐντεύξεσι καὶ ταῖς κατὰ μέρος ὁμιλίαις, εἰς τοῦτ' ἤγαγον τὰς πόλεις, καὶ μάλιστα τοὺς βασιλεῖς, ὥστε μὴ μόνον λαμβάνειν δωρεὰς ὑπερβαλλούσας, ἀλλὰ καὶ χάριν προσοφείλειν αὐτοῖς τοὺς διδόντας. Ἱέρων γὰρ καὶ Γέλων, οὐ μόνον ἔδωκαν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἀργυρίου τάλαντα, πρὸς τὴν εἰς ἔλαιον τοῖς ἐν τῷ γυμνασίῳ χορηγίαν, τὰ μὲν παραχρῆμα, τὰ δὲ ἐν χρόνῳ βραχεῖ παντελῶς· ἀλλὰ καὶ λέβητας ἀργυροῦς, καὶ βάσεις τούτων, καί τινας ὑδρίας ἀνέθεσαν. Πρὸς δὲ τούτοις εἰς τὰς θυσίας δέκα τάλαντα, καὶ εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῶν πολιτῶν ἄλλα δέκα· χάριν τοῦ τὴν πᾶσαν εἰς ἑκατὸν τάλαντα γενέσθαι δωρεάν. καὶ μὴν ἀτέλειαν τοῖς πρὸς αὐτοὺς πλοϊζομένοις ἔδοσαν, καὶ πεντήκοντα καταπέλτας τριπήχεις. καὶ τελευταῖον τοσαῦτα δόντες, ὡς προσοφείλοντες χάριν, ἔστησαν ἀνδριάντας ἐν τῷ τῶν Ῥοδίων Δείγματι, στεφανούμενον τὸν Δῆμον τῶν Ῥοδίων ὑπὸ τοῦ Δήμου τῶν Συρακουσίων.

administrantes, dum cladem acceptam mirifice exaggerant, dumque in legationibus quas propterea obibant, fiue cum iis agerent, ad quos miſſi erant, fiue aliquem priuatim alloquerentur, grauiter omnia et cum dignatione ac ſtudio Reip. adiuuandae faciunt; eo ciuitates, regesque, ſed maxime iſtos, adduxerunt; vt non ſolum dona ingentia ab iis acciperent, verum etiam illos ipſos qui ea darent, tamquam pro magno beneficio obſtrictos in poſterum ſibi haberent. Nam Hiero quidem et Gelo non tantum argenti talenta ſeptuaginta quinque, ad praebendum iis oleum, qui in gymnaſio exercebantur, largiti ſunt: eamque ſummam partim in praeſenti pecunia, partim minimo ſpatio interiecto, numerarunt: ſed etiam lebetes argenteos ſuis cum baſibus, et hydrias aliquot in ipſorum vrbe dedicarunt. Adhaec ad ſacra facienda decem talenta iis dederunt: ad frequentandam vrbem incolis, alia decem. vt efficeret data pecuniae ſumma in vnum collecta, talenta centum. Praeterea omnibus qui Rhodum nauigarent, immunitatem conceſſerunt. Catapultas etiam, trium cubitorum eis dederunt quinquaginta. poſtremo quum tam multa eſſent largiti, quaſi beneficium ab Rhodiis accepiſſent, ſtatuas in eorum Digmate geminas poſuerunt; populum videlicet Rhodiorum a populo Syracuſano coronatum.

89. Ἐπ-

89. Ἐπηγγείλατο δὲ καὶ Πτολεμαῖος αὐτοῖς ἀργυρίȣ τάλαντα τριακόσια, καὶ σίτȣ μυριάδας ἀρταβῶν ἑκατόν· ξύλα δὲ ναυπηγήσιμα δέκα πεντήρων, καὶ δέκα τριήρων· πευκίνων τετραγώνων πήχεις ἐμμέτρȣς τετρακισμυρίȣς, καὶ χαλκȣ̃ νομίσματος τάλαντα χίλια· στυππίȣ τριχίλια· ὀθονίων ἱςὺς τριχιλίȣς· εἰς τὴν τȣ̃ κολόσσȣ κατασκευὴν, τάλαντα τριχίλια· οἰκοδόμȣς ἑκατὸν, ὑπȣργȣ̀ς τριακοσίȣς καὶ πεντήκοντα· καὶ τȣ́τοις καθ' ἕκαςον ἔτος εἰς ὀψώνιον τάλαντα δεκατέτταρα. πρὸς δὲ τȣ́τοις, εἰς τȣ̀ς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας ἀρτάβας σίτȣ μυρίας διχιλίας· καὶ μὴν εἰς σιτομετρίαν δέκα τριήρων, ἀρτάβας δισμυρίας. καὶ τȣ́των ἔδωκε τὰ μὲν πλεῖςα παραχρῆμα, τȣ̃ δ' ἀργυρίȣ παντὸς τὸ τρίτον μέρος. παραπλησίως Ἀντίγονος, ξύλα ἀπὸ ἑκκαιδεκαπήχȣς ἕως ὀκταπήχȣς εἰς σφηκίσκων λόγον, μυρία· ςρωτῆρας ἑπταπήχεις πεντακιχιλίȣς, σιδήρȣ τάλαντα τριχίλια, πίττης τάλαντα χίλια, ἄλλης ὠμῆς μετρητὰς χιλίȣς· ἀργυρίȣ πρὸς τȣ́τοις ἑκατὸν ἐπηγγείλατο τάλαντα. Χρυσηὶς δ' ἡ γυνὴ, δέκα μὲν σίτȣ μυριάδας, τριχίλια δὲ μολίβδȣ τάλαντα. Σέλευκος δ' ὁ πατὴρ Ἀντιόχȣ, χωρὶς μὲν ἀτέλειαν τοῖς εἰς τὴν αὐτȣ̃ βασιλείαν πλοϊζομένοις, χωρὶς δὲ πεντήρεις μὲν δέκα κατηρτισμένας, σίτȣ δ' εἴκοσι μυριάδας. καὶ μὴν ξύλων καὶ ῥητίνης καὶ

89. Promisit et Ptolemaeus iisdem argenti trecenta talenta: frumenti artabarum decies centena millia. materiam ad fabricandas quinqueremes decem; triremes totidem. trabes e picea ad mensuram cubitorum quadraginta millium: aereae pecuniae mille pondo: stuppae tria millia pondo: vela et malos ter mille: ad colossum reficiendum, tria millia talentum: architectos centum: operas ministrantes, trecentos quinquaginta: et ad horum annonas, talenta quatuordecim per annos singulos. ad haec in sumtus ludorum et sacrorum frumenti artabarum millia duodecim. item ad alimoniam decem triremium, vicies mille artabas. quorum omnium pleraque statim dedit: pecuniae vero totius partem tertiam. Similiter Antigonus, trabes cubitorum senorum denorum, et deinceps ad octonos vsque cubitos, in vsum cuneorum, decies mille. asseres septenorum cubitorum, quinquies mille. ferri, tria millia pondo: picis, mille pondo. liquidae picis nec coctae, metretas mille: argenti insuper pollicitus est talenta centum. Chryseis foemina nobilis, mensuras frumenti centies mille: plumbi tria millia pondo. Seleucus pater Antiochi, praeter immunitatem Rhodiis omnibus concessam, qui in ditionem ipsius nauibus appellerent; praeter quinqueremes instructas decem, et mensurarum frumenti ducenta mil-

τριχὸς,

τριχὸς, μυριάδας πηχῶν, καὶ ταλάντων χιλιάδας.

90. Παραπλήσια δὲ τούτοις Προυσίας καὶ Μιθριδάτης· ἔτι γ' οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὄντες δυνάσαι τότε, λέγω δὲ Λυσανίαν, Ὀλύμπιχον, Λιμναῖον. τάς γε μὴν πόλεις τὰς συνεπιλαμβανομένας αὐτοῖς κατὰ δύναμιν, οὐδ' ἂν ἐξαριθμήσαιτο ῥᾳδίως οὐδείς. ὅθ' ὅταν μέν τις εἰς τὸν χρόνον ἐμβλέψῃ καὶ τὴν ἀρχὴν, ἀφ' οὗ συμβαίνει τὴν πόλιν αὐτῶν συνῳκίσθαι, καὶ λίαν θαυμάζειν· ὡς βραχεῖ χρόνῳ μεγάλην ἐπίδοσιν εἴληφε, περί τε τὰς κατ' ἰδίαν βίους καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως· ὅταν δ' εἰς τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἔξωθεν ἐπιφορὰν καὶ συμπλήρωσιν τῆς εὐδαιμονίας, μηκέτι θαυμάζειν· μικροῦ δ' ἀπολείπειν δοκεῖν τοῦ καθήκοντος. ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι χάριν πρῶτον μὲν τῆς Ῥοδίων περὶ τὰ κοινὰ προστασίας· ἐπαίνου γὰρ εἰσιν ἄξιοι, καὶ ζήλου· δεύτερον δὲ τῆς τῶν νῦν βασιλέων μικροδοσίας, καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων μικροληψίας· ἵνα μήθ' οἱ βασιλεῖς τέτταρα καὶ πέντε προϊέμενοι τάλαντα δοκῶσί τι ποιεῖν μέγα, καὶ ζητῶσι τὴν αὐτὴν ὑπάρχειν αὐτοῖς εὔνοιαν καὶ τιμὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἣν οἱ πρὸ τοῦ βασιλεῖς εἶχον· αἵτε πόλεις λαμβάνουσαι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μέγεθος τῶν πρότερον δωρεῶν, μὴ λανθάνωσιν ἐπὶ μικροῖς καὶ τοῖς τυχοῦσι

lia: hoc amplius, materiae, resinae et crinis, aliquot dena millia cubitorum, et miliena pondo.

90. Similia his Prusias et Mithridates, et qui tempestate illa per Asiam rerum potiebantur dynastae; Lysaniam dico, Olympichum, Limnaeum. Civitatum vero, quae Rhodiorum casum pro suis quaeque viribus subleuarunt, vix numerum facile aliquis ineat. Vt si tempus spectes a quo coepit vrbs illorum instaurata ciuibus frequentari, ingens subeat admiratio, qui tam breui spatio siue priuatae siue publicae illorum opes eo creuerint: sin autem loci opportunitatem cogites, et rerum copiam ab exteris collatarum, ne quid ei deesset, quo minus beata foret ciuitas, desinas mirari; ac propemodum censeas, minus quam par erat, res ipsorum florere. Atque haec dicta nobis sunto, cum vt Rhodiorum studium erga rem suam publicam declaremus: digni enim sunt, quos laudent atque aemulentur omnes: tum etiam vt reges intelligant, quam sint hodie tenues ipsorum largitiones: et populi ac ciuitates, quam exigua sint, quae ab illis accipiunt. quo neque reges, vbi quatuor aut quinque talenta profuderint, magnum aliquid se praestitisse putent: paremque sibi beneuolentiam atque honorem a Graecis haberi postulent, atque antiquis regibus haberi solitus: et ciuitates, veterum largitionum magnitudinem ob oculos sibi ponentes, pro paruis et vili-

τυχοῦσι

τυγχάνουσι νῦν, τὰς μεγίστας καὶ καλλίστας προϊέναι τιμάς· ἀλλὰ πειρῶνται τὸ κατ᾽ ἀξίαν ἑκάστοις τηρεῖν· ὡς πλεῖστον διαφέρουσιν Ἕλληνες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

91. Ἄρτι δὲ τῆς θερινῆς ὥρας ἐνισταμένης, καὶ στρατηγοῦντος Ἀγήτα μὲν τῶν Αἰτωλῶν, Ἀράτου δὲ παρειληφότος τὴν τῶν Ἀχαιῶν στρατηγίαν (ἀπὸ γὰρ τούτων ἐποιησάμεθα τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου τὴν ἐκτροπὴν) Λυκοῦργος μὲν ὁ Σπαρτιάτης ἐπανῆκε πάλιν ἐξ Αἰτωλίας. οἱ γὰρ Ἔφοροι ψευδῆ τὴν διαβολὴν εὑρόντες, δι᾽ ἣν ἔφυγε, μετεπέμποντο καὶ μετεκάλουν αὖθις τὸν Λυκοῦργον. οὗτος μὲν οὖν ἐτάττετο πρὸς Πυῤῥίαν τὸν Αἰτωλὸν, ὃς ἐτύγχανε τότε παρὰ τοῖς Ἠλείοις στρατηγὸς ὢν, περὶ τῆς εἰς τὴν Μεσσηνίαν εἰσβολῆς. Ἄρατος δὲ παρειλήφει τό τε ξενικὸν τὸ τῶν Ἀχαιῶν κατεφθαρμένον, τάς τε πόλεις ὀλιγώρως διακειμένας πρὸς τὰς εἰς τοῦτο τὸ μέρος εἰσφοράς· διὰ τὸ τὸν πρὸ αὐτοῦ στρατηγὸν Ἐπήρατον, ὡς ἐπάνω προεῖπον, κακῶς καὶ ῥαθύμως κεχρῆσθαι τοῖς κοινοῖς πράγμασιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρακαλέσας τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ λαβὼν δόγμα περὶ τούτων, ἐνεργὸς ἐγίνετο περὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευήν. ἦν δὲ τὰ δόξαντα τοῖς Ἀχαιοῖς ταῦτα· Πεζοὺς μὲν τρέφειν μισθοφόρους ὀκτακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ πεντακοσίους· τῶν δ᾽ Ἀχαϊκῶν ἐπιλέκτους, πεζοὺς μὲν τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους. εἶναι δὲ τούτων Μεγαλοπολίτας μὲν χαλκάσπιδας,

bus beneficus maximos honores per imprudentiam ne rependant: sed memores, longe praestare ceteris mortalibus Graecos, pro meritis suis vnumquemque honorare studeant.

91. Quum autem aestas iam esset inchoata, praetore Aetolorum Ageta, iamque Aratus senior Achaeorum praeturam iniisset; (in eo enim eramus, cum a sociali bello deflexit oratio:) Lycurgus Spartanus ex Aetolia patriam repetiit. Ephori enim comperto falsam esse criminationem cuius caussa exilio fuerat affectus, misere qui illum accirent ac revocarent. Hic igitur cum Pyrrhia Aetolo, qui apud Eleos praetorem tunc agebat, de facienda in fines Messeniorum impressione, tractabat. Aratus vero et peregrinum militem licentia corruptum acceperat; et vrbes inuenerat, conferendae in eam rem pecuniae parum studiosas: quoniam Eperatus praetor, de quo supra dictum, rempublicam male atquo ignaue gesserat. Verum tamen, vbi Achaeos fuisset cohortatus, et super ea re decretum ab iis abstulisset, in curam apparandi belli strenue coepit incumbere. Porro ab Achaeis decreta fuerant haec. Peditum mercede conductorum octo millia esse alenda; equites quingentos. ex Achaica pube delectum esse habendum, peditum CIↃ CIↃ CIↃ, equitum trecentorum. Ad quem numerum conficiendum Megalopolitanos chalcaspidas,

κάσπιδας, πεζοὺς μὲν πεντακοσίους, ἱππεῖς δὲ πεντήκοντα, καὶ τοὺς ἴσους Ἀργείων. ἔδοξε καὶ ναῦς πλεῖν, τρεῖς μὲν περὶ τὴν Ἀκτὴν, καὶ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, τρεῖς δὲ κατὰ Πάτρας, καὶ Δύμην, καὶ τὴν ταύτῃ θάλατταν.

92. Ἄρατος μὲν οὖν ταῦτ' ἔπραττε, καὶ ταύτας ἐξήρτυε τὰς παρασκευάς· ὁ δὲ Λυκοῦργος καὶ Πυῤῥίας διαπεμψάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἵνα ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ποιήσωνται τὴν ἔξοδον, προῆγον εἰς τὴν Μεσσηνίαν. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν συνεὶς τὴν ἐπιβουλὴν αὐτῶν, ἧκεν ἔχων τοὺς μισθοφόρους, καί τινας τῶν ἐπιλέκτων εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν παραβοηθήσων τοῖς Μεσσηνίοις. Λυκοῦργος δ' ἐξορμήσας, τὰς μὲν Καλάμας, χωρίον τι τῶν Μεσσηνίων, προδοσίᾳ κατέσχε· μετὰ δὲ ταῦτα προῆγε σπεύδων συμμίξαι τοῖς Αἰτωλοῖς. ὁ δὲ Πυῤῥίας παντελῶς ἐλαφρὸς ἐξελθὼν ἐκ τῆς Ἤλιδος, καὶ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς Μεσσηνίαν, εὐθέως κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν Κυπαρισσέων, ἀνέστρεψε. Διόπερ ὁ Λυκοῦργος οὔτε συμμίξαι δυνάμενος τοῖς περὶ τὸν Πυῤῥίαν, οὔτ' αὐτὸς ἀξιόχρεως ὑπάρχων, ἐπὶ βραχὺ προσβολὰς ποιησάμενος πρὸς τὴν ἔνδειαν, ἄπρακτος αὖθις εἰς τὴν Σπάρτην ἀπηλλάγη. Ἄρατος δὲ διαπεσούσης τοῖς πολεμίοις τῆς ἐπιβολῆς, τὸ κατὰ λόγον ποιῶν, καὶ προνοούμενος τοῦ μέλλοντος, συνετάξατο πρός τε Ταυρίωνα

(hi a clypeo aeneo quem gestabant sic dicti,) pedites quidem quingentos, equites vero quinquaginta, conscribi iubebant: Argiuos totidem. Decretum etiam fuerat, vt classis instrueretur; et vt tribus nauibus circa Actam et Argolicum sinum navigaretur: tribus circa Patras, Dymen, et eius tractus mare.

92. Dum in his erat Aratus, et haec ad bellum praesidia comparabat; Lycurgus et Pyrrhias per internuntios tempore ad exeundum constituto, in Messeniam ducunt. quo de consilio factus certior Achaeorum praetor, cum mercenariis et delectorum manu, ad ferendam Messeniis opem ad Megalopolim accurrit. Lycurgus Sparta profectus cum copiis, Calamas castellum Messeniorum proditione cepit. deinde iungi cum Aetolis cupiens, iter continuat. Pyrrhias quum numerum oppido exiguum ex Elide eduxisset, aditu primo in Messeniorum fines a Cyparissensibus prohibitus, domum redierat. Iccirco Lycurgus, qui coniungere se Pyrrhiae nequibat; neque porro solus par erat incepto, paullulum grassatus per hostium agros et quantum ferebat virium ipsius tenuitas; re infecta etiam ipse Spartam est reuersus. Postea vero quam depulsi a conatis suis hostes fuissent, Aratus de futuro vti par erat sollicitus, cum Taurione egit, vt equites quinquaginta, pe-

παρα-

παρασκευάζειν ἱππεῖς πεντήκοντα, καὶ πεζὲς πεντακοσίες, καὶ πρὸς Μεσσηνίες, ἵνα τὲς ἴσες τέτοις ἱππεῖς ἐξαποςείλωσι, καὶ πεζές· βελόμενος τέτοις μὲν τοῖς ἀνδράσι παραφυλάττεσθαι τήν τε τῶν Μεσσηνίων χώραν, καὶ Μεγαλοπολιτῶν, καὶ Τεγεατῶν, ἔτι δὲ τῶν Ἀργείων, (αὗται γὰρ αἱ χῶραι συντερμονεσαι τῇ Λακωνικῇ, πρόκεινται τῶν ἄλλων Πελοποννησίων πρὸς τὸν ἀπὸ Λακεδαιμονίων πόλεμον) τοῖς δ' Ἀχαϊκοῖς ἐπιλέκτοις καὶ μισθοφόροις, τὰ πρὸς τὴν Ἠλείαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν ἐςραμμένα μέρη τῆς Ἀχαΐας τηρεῖν.

dites quingentos pararet: cum Messeniis, vt totidem et equites et pedites submitterent; habens in animo, istis quidem copiis fines Messeniorum, Megalopolitanorum, Tegeatarum et Argiuorum propugnare: (horum enim populorum agri quum sint Laconice finitimi, quoties reliquis Peloponnesiis bellum infertur a Lacedaemoniis, primi omnium impetum illorum excipiunt:) delectis vero Achaeorum et mercenariis partes Achaiae quae in Eleam et Aetoliam vergunt, protegere.

93. Ταῦτα δὲ ἁρμοσάμενος, διέλυσε τὲς Μεγαλοπολίτας πρὸς αὐτὲς κατὰ τὸ τῶν Ἀχαιῶν δόγμα. συνέβαινε γὰρ τέτες προσφάτως ὑπὸ Κλεομένες ἐπταικότας τῇ πατρίδι, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἐκ θεμελίων ἐσφαλμένες, πολλῶν μὲν ἐπιδεῖσθαι, πάντων δὲ σπανίζειν. τοῖς μὲν γὰρ φρονήμασιν ἔμενον, ταῖς δὲ χορηγίαις καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς πᾶν ἀδυνάτως εἶχον. διόπερ ἦν ἀμφισβητήσεως, φιλοτιμίας, ὀργῆς τῆς ἐν ἀλλήλοις πάντα πλήρη. τῦτο γὰρ δὴ φιλεῖ γίγνεσθαι, καὶ περὶ τὰ κοινὰ πράγματα, καὶ περὶ τὲς κατ' ἰδίαν βίες, ὅταν ἐλλείπωσιν αἱ χορηγίαι τὰς ἑκάςων ἐπιβολάς. πρῶτον μὲν ἦν ἠμφισβήτεν ὑπὲρ τε τειχισμε τῆς πόλεως, φάσκοντες οἱ μὲν συνάγειν αὐτὴν δεῖν, καὶ ποιεῖν τηλικαύτην, ἡλίκην καὶ τειχίζειν ἐπιβάλλομενοι

93. Quibus ita dispositis, ex Achaeorum decreto Megalopolitanos domum dimisit. Megalopolitani enim recens a Cleomene patria priuati, et quod aiunt, funditus euersi, quum multis rebus indigerent, omnibus carebant. quamquam animi quidem ac spiritus iidem manebant; ad faciendos vero sumtus et publice et priuatim, facultatibus omnibus prorsus erant nudati. Propterea iurgio, contentione, ira inter ipsos plena erant omnia. sicut fieri videas cum in Republica, tum in priuatorum vita, quoties desunt opes atque subsidia ad destinata perficienda. Iam primum de moenium structura inter se diffidebant: dicentibus aliis, contrahendam vrbem esse, eiusque magnitudinis efficiendam, vt si moenibus eam cingere aggrederentur, perficere quod instituis-

μενοι καθίξονται, καὶ φυλάττειν καιροῦ περιστάντος δυνήσονται· καὶ γὰρ νῦν παρὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς καὶ τὴν ἐρημίαν ἐσφάλθαι. πρὸς δὲ τούτοις, εἰσφέρειν ᾤοντο δεῖν τοὺς κτηματικοὺς τὸ τρίτον μέρος τῆς γῆς εἰς τὴν τῶν προσλαμβανομένων οἰκητόρων ἀναπλήρωσιν. οἱ δ' οὔτε τὴν πόλιν ἐλάττω ποιεῖν ὑπέμενον, οὔτε τὸ τρίτον τῶν κτήσεων εὐδόκουν εἰσφέρειν μέρος. μάλιστα δὲ περὶ τῶν νόμων ὑπὸ Πρυτάνιδος γεγραμμένων, πρὸς ἀλλήλους ἐφιλονείκουν, ὃν ἔδωκε μὲν αὐτοῖς νομοθέτην Ἀντίγονος, ἦν δὲ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἐκ τοῦ περιπάτου, καὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως. τοιαύτης δ' οὔσης τῆς ἀμφισβητήσεως, ποιησάμενος Ἄρατος τὴν ἐνδεχομένην ἐπιστροφὴν, κατέπαυσε τὴν φιλονεικίαν αὐτῶν. ἐφ' οἷς δ' ἔληξαν τῆς πρὸς ἀλλήλους διαφορᾶς, γράψαντες εἰς στήλην παρὰ τὸν τῆς Ἑστίας ἀνέθεσαν βωμὸν ἐν Ὁμαρίῳ.

94. Μετὰ δὲ τὰς διαλύσεις ταύτας ἀναζεύξας, αὐτὸς μὲν ἧκε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον, τοὺς δὲ μισθοφόρους συνέστησε Λύκῳ τῷ Φαραιεῖ, διὰ τὸ τοῦτον ὑποστράτηγον εἶναι τότε τῆς συντελείας τῆς πατρικῆς. οἱ δ' Ἠλεῖοι δυσαρεστούμενοι τῷ Πυῤῥίᾳ, πάλιν ἐπεσπάσαντο στρατηγὸν παρὰ τῶν Αἰτωλῶν, Εὐριπίδαν. ὃς τηρήσας τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον, καὶ παραλαβὼν ἱππεῖς μὲν ἑξήκοντα, πε-

ſent valerent: et ſi quis incideret caſus, tueri illam poſſent. nam quod vrbe nunc carreant, ab hoſte diruta, eius rei cauſſam exſtitiſſe moenium vaſtum ambitum, et colentium infrequentiam. Ad haec poſtulabatur, vt diuites qui fundos poſſidebant, tertiam fundorum ſuorum partem conferrent ad ſupplementum nouorum ciuium. alii neque pomoeria vrbis minui ſuſtinebant: neque de collatione tertiae partis poſſeſſionum ſuarum conſentiebant. eximie vero creuit inter ciues eiusmodi contentio propter leges a Prytanide ſcriptas, quem ſcribundis legibus dederat eis Antigonus; virum illuſtrem, inter peripateticos educatum, et qui ſectam illam ſequebatur. Quum igitur ita diſſiderent inter ſe Megalopolitani, Aratus ſanatis, quantum eius fieri poterat, ciuium animis cura ſua, omnem ex ciuitate diſcordiam ſuſtulit. conditiones autem quibus pax conuenit columnae inſcriptas, ad Veſtae aram Omarii poſuerunt.

94. Hac conciliata concordia caſtra mouet Aratus; et ipſe quidem ad conuentum Achaeorum ſe confert: mercenarios vero Lyco Pharaeenſi commendat: quia is propraetore tunc ditioni praeerat, patriae ipſius contributae. Elei quum diſpliceret ipſis Pyrrhias, alium denuo ducem ab Aetolis acciuerunt, Euripidam. qui obſeruato conuentus Achaici tempore, aſſumtis equitibus ſexaginta, pediti-

ζοὺς

ζῆς δὲ διχιλίες, ἐξώδευσε, καὶ διελθὼν διὰ τῆς Φαραΐκῆς, κατέδραμε τὴν χώραν, ἕως τῆς Αἰγιάδος. περιελασάμενος δὲ λείαν ἱκανὴν, ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν ὡς ἐπὶ Λεόντιον. οἱ δὲ περὶ τὸν Λύκον συνέντες τὸ γεγονὸς, ἐβοήθεν κατὰ σπεδήν. συνάψαντες δὲ τοῖς πολεμίοις, καὶ συμμίξαντες ἐξ ἐφόδε, κατέβαλον μὲν αὐτῶν εἰς τετρακοσίες, ζωγρείᾳ δ' ἐλάβοντο εἰς διακοσίες. ἐν οἷς ἦσαν ἐπιφανεῖς ἄνδρες, Φυσσίας, Ἀντάνωρ, Κλέαρχος, Ἀνδρολόχος, Εὐανορίδας, Ἀριστογείτων, Νικάσιππος, Ἀσπάσιος. τῶν δ' ὅπλων καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἐκυρίευσαν πάσης. Κατὰ δὲ τὲς αὐτὲς καιρὲς ὁ τῶν Ἀχαιῶν ναύαρχος, ἐξοδεύσας εἰς Μολυκρίαν, ἧκεν ἔχων ἐ πολὺ λείποντα τῶν ἑκατὸν σωμάτων. αὖθις δ' ὑποστρέψας, ἔπλευσε πρὸς Χάλκειαν. τῶν δ' ἐκβοηθησάντων, ἐκυρίευσε δύο μακρῶν πλοίων αὐτάνδρων. ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ τὸ Ῥίον Αἰτωλικὸν, ὁμῦ τῷ πληρώματι. συνδραμόντων δὲ τῶν τε κατὰ γῆν καὶ τῶν κατὰ θάλατταν λαφύρων περὶ τὲς αὐτὲς καιρὲς, καὶ συναχθείσης ἀπὸ τέτων προσόδε καὶ χορηγίας ἱκανῆς, ἐγένετο τοῖς τε στρατιώταις θάρσος ὑπὲρ τῆς τῶν ὀψωνίων κομιδῆς, ταῖς τε πόλεσιν ἐλπὶς ὑπὲρ τῦ μὴ βαρυνθήσεσθαι ταῖς εἰσφοραῖς.

95. Ἅμα δὲ τοῖς προειρημένοις Σκερδιλαΐδας νομίζων ὑπὸ τῦ βασιλέως ἀδικεῖσθαι, διὰ τὸ τινὰ

bus bis mille, copias eduxit: et Pharaeensium agros transgressus, populabundus quoquo versum duxit agmen vsque ad fines Aegiensium: deinde magnam abigens praedam, ad Leontium se recepit. Lycus re cognita, ad resistendum accurrit. ac mox hostem consecutus, repenteque cum eo congressus, quadringentos eorum occidit: ducentos in potestatem viuos redegit. in quibus praecipuae dignationis erant Physsias, Antanor, Clearchus, Euanoridas, Aristogiton, Nicasippus, Aspasius. armis item atque omnibus vtensibus sunt potiti. Eodem quoque tempore, qui Achaeorum nauibus praeerat, Molycriam profectus, captiuos inde paullo minus centum abduxit. inde reuersus, Chalceam iterum infestus petit: et quum prodiissent contra eum Chalcienses, duas naves longas cum viris ipsis coepit; cepit et celocem circa Rhium Aetolicum vna cum defensoribus remigibusque. Quum autem circa idem tempus terra marique partae manubiae concurrerent; essetque ex iis pecunia et commeatus non mediocris redactus, inceperunt milites de praestando sibi stipendio iam confidere: et ciuitates quoque in spem sunt adductae, non amplius fore sibi sustinendum conferendarum pecuniarum onus.

95. Dum ista agebantur, Scerdilaidas, fraudem sibi a Philippo factam autumans,

τῶν χρημάτων ἐλλείπειν αὐτῷ τῶν κατὰ τὰς συντάξεις ὁμολογηθέντων, ἃς ἐποιήσατο πρὸς Φίλιππον· ἐξαπέστειλε λέμβους πεντεκαίδεκα, μετὰ δόλου ποιούμενος τὴν ἐπιβολὴν τῆς κομιδῆς τῶν χρημάτων. οἳ καὶ κατέπλευσαν εἰς Λευκάδα, πάντων αὐτοὺς ὡς φίλους προσδεχομένων, διὰ τὴν γεγενημένην κοινοπραγίαν. ἄλλο μὲν οὖν οὐκ ἔφθασαν οὐδὲν ἐργάσασθαι κακὸν, οὐδ᾽ ἐδυνήθησαν· Ἀγαθύνῳ δὲ καὶ Κασσάνδρῳ τοῖς Κορινθίοις ἐπιπλέουσι ταῖς Ταυρίωνος ναυσὶ, καὶ συγκαθορμισθεῖσιν ὡς φίλοις μετὰ τεττάρων πλοίων, παρασπονδήσαντες ἐπέθεντο, καὶ συλλαβόντες αὐτούς τε καὶ τὰ πλοῖα, πρὸς Σκερδιλαΐδαν ἀπέπεμψαν. μετὰ δὲ ταῦτα ποιησάμενοι τὴν ἀναγωγὴν ἐκ τῆς Λευκάδος, καὶ πλεύσαντες ὡς ἐπὶ Μαλέας, ἐλῄζοντο καὶ κατῆγον τοὺς ἐμπόρους. ἤδη δὲ τοῦ θερισμοῦ συνάπτοντος, καὶ τῶν περὶ τὸν Ταυρίωνα κατολιγωρούντων τῆς τῶν ἄρτι ῥηθεισῶν πόλεων προφυλακῆς, Ἄρατος μὲν ἔχων τοὺς ἐπιλέκτους, ἐφήδρευε τῇ τοῦ σίτου κομιδῇ περὶ τὴν Ἀργείαν· Εὐριπίδας δὲ τοὺς Αἰτωλοὺς ἔχων, ἐξώδευσε, βουλόμενος κατασύραι τὴν τῶν Τριταιέων χώραν. οἱ δὲ περὶ τὸν Λύκον καὶ Δημόδοκον τὸν τῶν Ἀχαιῶν ἵππαρχον, συνέντες τὴν ἐκ τῆς Ἤλιδος τῶν Αἰτωλῶν ἔξοδον, ἐπισυναγαγόντες τοὺς Δυμαίους καὶ τοὺς Πατραιεῖς καὶ Φαραιεῖς, σὺν δὲ τούτοις ἔχοντες τοὺς μισθοφόρους, ἐνέβαλον εἰς τὴν

quod reliqua nonnulla pecuniae quae ex pacto cum rege inito ſibi debebatur, non accepiſſet; lembos quindecim emiſit, debitum ſibi ſtipendium dolo recipere moliens. ii lembi Leucadem appulſi, quum propter prioris temporis ſocietatem, tamquam amici ab omnibus eſſent admiſſi; nihil illi quidem mali aliud cuiquam fecerunt; (neque enim per tempus potuerunt;) tantum Agathyno et Caſſandro Corinthiis, qui Taurionis nauibus eodem venerant, iamque nauigia ſua quatuor in portu collocauerant, vt pote amici, violato foedere inſidias ſtruunt; captosque ipſos cum nauigiis ad Scerdilaidam mittunt. deinde oram ſolventes, Maleam petunt, praedas vndique agunt, et mercatores ad terram deducunt. Appetente autem meſſis tempore, quum dictis antea vrbibus nihil quicquam praeſidii afferre curaret Taurio; Aratus quidem cum delectorum manu Argiuis metentibus ſecuritatem praeſtabat: Euripidas vero ſuos Aetolos ad vaſtandos Tritaeenſium agros educit. At Lycus et Demodocus equitum Achaicorum praefectus, cognito Aetolos ex Elide in expeditionem eſſe eductos, nouo delectu conſcripto milite ſe Dymaeis, Patraeenſibus, et Pharaeenſibus, cum iis mercenariis quos iam ante habebant, in Eleam impreſſio-

Ἠλείαν.

Ἠλείαν. παραγενόμενοι δ' ἐπὶ τὸ Φύξιον καλέμενον, τὰς μὲν εὐζώνες καὶ τὰς ἱππεῖς ἀφῆκαν εἰς τὴν καταδρομήν· τὰ δὲ βαρέα τῶν ὅπλων ἔκρυψαν περὶ τὸν προειρημένον τόπον. ἐκβοηθησάντων δὲ πανδημεὶ τῶν Ἠλείων ἐπὶ τὰς κατατρέχοντας, καὶ προσκειμένων τοῖς ἀποχωρᾶσιν, ἐξαναςάντες οἱ περὶ τὸν Λύκον, ἐπέθεντο τοῖς προσπεπτωκόσι. τῶν δ' Ἠλείων ἐ δεξαμένων τὴν ὁρμὴν, ἀλλ' ἐξ ἐπιφανείας τραπέντων, ἀπέκτειναν μὲν αὐτῶν εἰς διακοσίας, ζωγρεία δ' ἔλαβον ὀγδοήκοντα· συνεκόμισαν δὲ καὶ τὴν περιελαθεῖσαν λείαν ἀσφαλῶς. Ἅμα δὲ τέτοις ὁ ναύαρχος τῶν Ἀχαιῶν ποιησάμενος ἀποβάσεις πλεονάκις εἴς τε τὴν Καλυδωνίαν καὶ Ναυπακτείαν, τήν τε χώραν κατέσυρε, καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν συνέτριψε δίς. ἔλαβε δὲ καὶ Κλεόνικον τὸν Ναυπάκτιον, ὃς διὰ τὸ πρόξενος ὑπάρχειν τῶν Ἀχαιῶν, παρ' αὐτὰ μὲν ἐκ ἐπράθη, μετὰ δέ τινα χρόνον ἀφείθη χωρὶς λύτρων.

96. Κατὰ δὲ τὰς αὐτὰς χρόνες Ἀγήτας ὁ τῶν Αἰτωλῶν ςρατηγὸς, συναγαγὼν πανδημεὶ τὰς Αἰτωλὰς, ἐλεηλάτησε μὲν τὴν τῶν Ἀκαρνάνων χώραν, ἐπεπορεύθη δὲ πορθῶν πᾶσαν ἀδεῶς τὴν Ἤπειρον. ἔτος μὲν ἕν ταῦτα πράξας, ἐπανελθὼν διαφῆκε τὰς Αἰτωλὰς ἐπὶ τὰς πόλεις. οἱ δ' Ἀκαρνᾶνες ἀντεμβαλόντες εἰς τὴν Στρατικὴν, καὶ Πανικῷ περιπεσόντες, αἰσχρῶς μὲν, ἀβλαβῶς γε μὴν

nem fecerunt. Vt ad Phyxium eſt ventum, (id loci nomen,) expeditis et equitibus ad incurſandam regionem dimiſſis; grauis armaturae militem eo quem diximus loco occulunt. deinde quum vniuerſus Eleorum populus in eos exiiſſet qui fines depopulabantur, et ipſos pedem referentes inſequerentur; Lycus ex inſidiis cooriens Eleos ſibi occurrentes inuadit. quibus illorum impetum non ſuſtinentibus, ſed ad primum conſpectum fugientibus, Achaei ducentos admodum eorum occiderunt; viuos ceperunt octoginta; praedamque ex omni agro abactam tuto conuerrunt. Simul qui navibus Achaeorum praeerat, exſcenſione ſaepius facta, in oras Calydoniorum et Naupactiorum, quum ferret cuncta paſſim atque ageret, auxilia ipſorum bis fudit. cepit et Cleonicum Naupactium: qui quod publicus Achaeorum hoſpes erat, neque ſtatim captus fuit venundatus; et aliquanto poſt ſine pretio eſt dimiſſus.

96. Per idem tempus Agetas praetor Aetolorum ex vniverſo populo exercitum conſcripſit, et vbi ex Acarnania praedas egiſſet, Epirum totam populabundus incurſavit: ac ſtatim domum reuerſus, Aetolos in ſuam quemque vrbem dimiſit. Acarnanes vice verſa, in Strati fines irrumpere: vbi Panico terrore correpti, turpiter quidem, ſed ſine damno redie-

γε μὴν ἐπανῆλθον, ἐ τολμησάντων αὐτὲς ἐπιδιῶξαι τῶν ἐκ τε Στράτε, διὰ τὸ νομίζειν ἐνέδρας ἕνεκα ποιεῖσθαι τὴν ἀποχώρησιν. ἐγένετο δὲ καὶ περὶ Φανοτεῖς παλιμπροδοσία, τοιονδέ τινα τὸν τρόπον. Ἀλέξανδρος ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς Φωκίδος ὑπὸ Φιλίππε, συνεςήσατο πρᾶξιν ἐπὶ τὲς Αἰτωλὲς διά τινος Ἰάσονος, ὃς ἐτύγχανεν ὑπ' αὐτε τεταγμένος ἐπὶ τῆς τῶν Φανοτέων πόλεως. ὃς διαπεμψάμενος πρὸς Ἀγήταν τὸν τῶν Αἰτωλῶν ςρατηγὸν, ὡμολόγησε τὴν ἄκραν αὐτοῖς παραδώσειν τὴν ἐν τοῖς Φανοτεῦσι· καὶ περὶ τέτων ὅρκες ἐποιήσατο καὶ συνθήκας. παραγενομένης δὲ τῆς ταχθείσης ἡμέρας, ὁ μὲν Ἀγήτας ἧκεν ἔχων τὲς Αἰτωλὲς νυκτὸς πρὸς τὲς Φανοτεῖς. καὶ τὲς μὲν λοιπὲς ἐν ἀποςήματι κρύψας, ἔμεινε· τὲς δ' ἐπιτηδειοτάτες ἑκατὸν ἐπιλέξας, ἀπέςειλε πρὸς τὴν ἄκραν. ὁ δ' Ἰάσων τὸν μὲν Ἀλέξανδρον ἕτοιμον εἶχε μετὰ ςρατιωτῶν ἐν τῇ πόλει· τὲς δὲ νεανίσκες παραλαβὼν κατὰ τὲς ὅρκες, εἰσήγαγε πάντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν. τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον εὐθέως ἐπεισπεσόντων, οἱ μὲν ἐπίλεκτοι τῶν Αἰτωλῶν ἑάλωσαν· ὁ δ' Ἀγήτας, ἐπιγενομένης τῆς ἡμέρας, συνεὶς τὸ γεγονὸς, αὖθις ἐπανῆγε τὴν δύναμιν, ἐκ ἀνοικείῳ πράγματι περιπεπτωκὼς τοῖς πολλάκις ὑφ' ἑαυτε πραττομένοις.

runt: non audentibus oppidanis eos persequi, quum insidiandi animo fugere illos suspicarentur. Fuit etiam in Phanotensium vrbe falsa quaedam et simulata proditio instituta, hoc fere modo. Alexander quem Philippus Phocidi praefecerat, dolum molitus est in Aetolos, opera Iasonis cuiusdam vtens, qui iussu ipsius Phanotensium oppido praeerat. hic missis ad Agetam Aetolorum praetorem internuntiis, arcem Phanotensium se ei traditurum pollicetur: eamque pactionem iureiurando firmat. Vbi constitutus dies aduenit, adest noctu Agetas cum Aetolis ad vrbem Phanotensium. deinde ex omni numero centum deligit incepto maxime idoneos, et ad arcem mittit: ipse reliquos modico spatio interiecto occultat, ibique manet. Iason, cui praesto erat in vrbe Alexander cum militibus, ex pacto omnes iuuenes in arcem introducit. eodem vero irrumpente mox Iasone, delecti Aetolorum capti sunt. Agetas die orto vt rem cognouit, domum reducit exercitum: casu ictus non dissimili iis dolis quibus ipse persaepe vtebatur.

97. Κατὰ δὲ τὲς αὐτὲς καιρὲς, Φίλιππος ὁ βασιλεὺς κατελάβετο Βυλάζωρα μεγίςην ἔσαν πόλιν

97. Atque haec dum in Graecia aguntur Philippus rex Bylazora totius Paeoniae

τῆς

τῆς Παιονίας, καὶ λίαν εὐκαίρως κειμένην πρὸς τὰς εἰσβολὰς τὰς ἀπὸ τῆς Δαρδανικῆς εἰς Μακεδονίαν. ὥς τε διὰ τῆς πράξεως ταύτης σχεδὸν ἀπολελῦσθαι τοῦ φόβου τοῦ κατὰ Δαρδανίους. Οὐ γὰρ ἔτι ῥάδιον ἦν αὐτοῖς ἐμβαλεῖν εἰς Μακεδονίαν, κρατοῦντος Φιλίππου τῶν εἰσόδων διὰ τῆς προειρημένης πόλεως. ἀσφαλισάμενος δὲ ταύτην, Χρυσόγονον μὲν ἐξαπέστειλε κατὰ σπουδὴν, ἐπισυνάξοντα τοὺς ἄνω Μακεδόνας. αὐτὸς δὲ παραλαβὼν τοὺς ἐκ τῆς Βοττίας καὶ τῆς Ἀμφαξίτιδος, ἧκεν ἔχων εἰς Ἔδεσσαν. προσδεξάμενος δ' ἐνταῦθα τοὺς μετὰ Χρυσογόνου Μακεδόνας, ἐξώρμησε μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, καὶ παρῆν ἑκταῖος εἰς Λάρισσαν. κατὰ δὲ τὸ συνεχὲς ἐνεργῷ νυκτοπορίᾳ χρησάμενος, ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν ἧκε πρὸς Μελίτειαν· καὶ προσθεὶς τὰς κλιμακίδας τοῖς τείχεσι, κατεπείραζε τῶν πόλεως. τῷ μὲν οὖν αἰφνιδίῳ καὶ παραδόξῳ κατεπλήξατο τοὺς Μελιταιεῖς, ὥς τε ῥαδίως ἂν κρατῆσαι τῆς πόλεως· τῷ δὲ παρὰ πολὺ γενέσθαι τὰς κλίμακας ἐλάττους τῆς χρείας, διεψεύσθη τῆς πράξεως.

vrbem maximam occupat: quae ita opportune imminet illis locis per quos e Dardanica aditur Macedonia; vt ea capta, omni propemodum metu de Dardaniis liberaretur. Non enim facile iam illis erat Macedoniam inuadere, postquam Philippus id oppidum tenens cunctos aditus in potestate habebat. In hanc vrbem praesidio inducto, Chrysogonum rex celeriter misit ad nouas copias e superiore Macedonia adducendas: ipse cum ea manu quam e Bottia et Amphaxitide cogerat, Edessam venit. vbi assumtis Macedonibus quos Chrysogonus adduxerat, cum vniuerso profectus exercitu, sextis castris venit Larissam. continuato inde itinere, ac ne noctibus quidem intermisso, sub lucem Meliteam peruenit: admotisque ad moenia scalulis vrbem tentauit. Melitaeenses repentinum et inopinatum malum adeo perculit, vt facile capi vrbs potuerit: sed quia breuiores multo quam oportebat, scalae sunt repertae, conatus frustra fuit.

98. Ἐν ᾧ δὴ γένει μάλιστ' ἄν τις ἐπιτιμήσειε τοῖς ἡγουμένοις. εἴτε γάρ τινες μηδεμίαν πρόνοιαν ποιησάμενοι, μηδ' ἐκμετρησάμενοι τείχη, κρημνοὺς, ἕτερα τῶν τοιούτων, δι' ὧν ἐπιβάλλονται ποιεῖσθαι τὴν εἴσοδον, αὐτόθεν ἀσκέπτως παραγίνονται, πόλιν καταληψόμενοι· τίς οὐκ ἂν τοῖς τοιούτοις ἐπιτι-

98. Hic enim vero, vt si vlla in re duces veniunt culpandi. qui siue parum prouisis rebus neque muros, praerupta loca, et id genus alia, per quae irruptionem parant facere, mensi, temere atque inconsiderate ad capiendam vrbem accesserint; quis hanc socordiam illorum non

ἐπιτιμήσειεν; εἴτ' ἐκμετρησάμενοι τὸ καθ' ἑαυτοὺς, κᾄπειτα τὴν κατασκευὴν τῶν κλιμάκων καὶ καθόλου τῶν τοιούτων ὀργάνων, ἃ μικρὰν ἔχοντα τὴν ἀσχολίαν, ἐν μεγάλῳ δίδωσι τὴν αὐτῶν πεῖραν, εἰκῇ καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀνθρώποις ἐγχειρίζουσι· πῶς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν; Οὐ γάρ ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων πράξεων, ἢ μὴ ποιῆσαί τι τῶν δεόντων, ἢ μηδὲν παθεῖν δεινόν. ἀλλ' ἅμα ταῖς ἀποτυχίαις ἕπεται βλάβη, κατὰ πολλοὺς τρόπους· κατ' αὐτὸν μὲν τὸν τοῦ πράττειν καιρὸν, κίνδυνος περὶ τοὺς ἀρίστους τῶν ἀνδρῶν· ἔτι δὲ μᾶλλον κατὰ τὰς ἀπολύσεις, ὅταν ἅπαξ καταφρονηθῶσι. πολλὰ δὲ καὶ λίαν τῶν τοιούτων ἐστὶ παραδείγματα. Πλείους γὰρ ἂν εὕροι τις τῶν ἀποτυγχανόντων ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπιβολαῖς, τοὺς μὲν ἀπολωλότας, τοὺς δ' εἰς τὸν ἔσχατον παραγεγονότας κίνδυνον, τῶν ἀβλαβῶς ἀπολελυμένων. Πρός γε μὴν τὸ μᾶλλον ὁμολογουμένως ἀπιστίας καὶ μῖσος ἐξεργάζονται καθ' αὑτῶν. ἔτι δὲ φυλακὴν παραγγέλλουσι πᾶσιν. οὐ γὰρ μόνον τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνεῖσι τὸ γεγονὸς, τρόπον τινὰ παράγγελμα δίδοται, προσέχειν αὐτοῖς καὶ φυλάττεσθαι. Διόπερ οὐδέποτε ταῖς τοιαύταις ἐπινοίαις εἰκῇ χρηστέον τοὺς ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐκμετρήσεως καὶ κατασκευῆς τῶν τοιούτων, εὐχερὴς καὶ ἀδιάπτωτος, ἐὰν λαμ-

damnet? ſiue menſuram quidem ipſi ceperunt, ſed confectionem ſcalarum, et ſimilium machinamentorum, quae breui negotio conſiunt, in magna vero re experimento cognoſcuntur, incuri ſe obuiis quibusque mandauerint; quis neget criminationi iuſtae locum eos dare? Non enim licet in eiusmodi inceptis ſine detrimento aliquid eorum praetermittere, quae fieri debebant. ſed ſimul peccaueris, ſtatim praeſto eſt noxa: idque multis modis. in ipſo quidem agendi tempore, fortiſſimi viri periculo obiectantur: tum autem in referendo pedem, maius adhuc periculum, poſtquam ſemel contemni ab hoſte coeperis. id quod exemplis quam plurimis eſt probatum. Nam eorum qui ab eiusmodi conatis ſunt depulſi plures invenias, qui aut perierint, aut ad vltimum periculi venerint; quam qui ſine damno diſceſſerint. Illud porro omnes ſateantur, hac molitione hoc eos conſequi, vt nemo in poſterum fidem ipſis habeat, omnes oderint. quin iidem dant omnibus ſignum ſeſe cuſtodiendi. neque enim praeſentibus dumtaxat, ſed omnibus qui rem intellexerint, datur praeceptum, vt cuſtodias intendant et caueant. Iccirco iis qui rebus praeſunt, in ſuſcipiendis eiusmodi conſiliis, numquam licet eſſe negligentibus. Modus autem capiendae menſurae, et fabricandi quae eo pertinent, ſi ars ad-

βάνηται

βάνηται μεθοδικῶς. νῦν μὲν οὖν τὸ συνεχὲς τῆς διηγήσεως ἀποδοτέον· περὶ δὲ τοιούτου τοῦ γένους πάλιν μεταλαβόντες ἁρμόζοντα καιρὸν καὶ τόπον κατὰ τὴν πραγματείαν, πειρασόμεθα συνυποδεικνύειν, πῶς ἄν τις ἥκιστα περὶ τὰς τοιαύτας ἐπιβολὰς ἁμαρτάνοι.

99. Ὁ δὲ Φίλιππος διαψευσθεὶς τῆς πράξεως, καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τὸν Ἐνιπέα ποταμὸν, συνῆγε τὰς παρασκευὰς ἔκ τε τῆς Λαρίσσης καὶ τῶν ἄλλων πόλεων, ἃς ἐπεποίητο κατὰ χειμῶνα πρὸς τὴν πολιορκίαν. Ἡ γὰρ ὅλη πρόθεσις ἦν αὐτῷ τῆς στρατείας, ἐξελεῖν τὰς Φθιώτιδας καλουμένας Θήβας. ἡ δὲ πόλις αὕτη κεῖται μὲν οὐ μακρὰν ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἀπέχουσα Λαρίσσης ὡς τριακοσίους σταδίους· ἐπίκειται δὲ εὐκαίρως τῇ τε Μαγνησίᾳ καὶ τῇ Θετταλίᾳ· καὶ μάλιστα τῆς μὲν Μαγνησίας, τῇ τῶν Δημητριέων χώρᾳ, τῆς δὲ Θετταλίας, τῇ τῶν Φαρσαλίων καὶ Φεραίων· ἐξ ἧς, καὶ τότε κατεχόντων αὐτὴν τῶν Αἰτωλῶν, καὶ συνεχεῖς ποιουμένων τὰς ἐπιδρομὰς, μεγάλα συνέβαινε βλάπτεσθαι, τούς τε Δημητριεῖς καὶ τοὺς Φαρσαλίους, ἔτι δὲ Λαρισσαίους. πολλάκις γὰρ ἐποιοῦντο τὰς καταδρομὰς, ἕως ἐπὶ τὸ καλούμενον Ἀμυρικὸν πεδίον. διόπερ ὁ Φίλιππος οὐκ ἐν μικρῷ τιθέμενος, μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν, ὑπὲρ τοῦ κατὰ κράτος ἐξελεῖν αὐτήν. συναχθέντων δὲ καταπελτῶν μὲν ἑκατὸν πεντή-

hibeatur, facilis eſt ac certus. Verum nunc quidem ad reliqua narrationis nobis redeundum eſt: in alia vero parte huius operis occaſionem nacti commodiorem, rationem docere conabimur, qua omnis error in his inceptis poterit vitari.

99. Philippus ſpe rei perficiendae fruſtratus, poſitis ſuper Enipeo amne caſtris, omnia ad obſidionem neceſſaria quae per hiemen paraverat, et Lariſſa et ex aliis vrbibus conuehit. Summa enim votorum, cum hanc expeditionem ſuſciperet, fuit, vt Thebas quas vocant Phthiotidas caperet. Non procul a mari haec vrbs ſita eſt, trecenta circiter ſtadia a Lariſſa diſtans. Eſt autem locus opportune imminens qua Magneſiae qua Theſſaliae. et Magneſiae quidem illi potiſſimum parti, vbi eſt Demetrienſium regio: Theſſaliae vero illi, quae a Pharſaliis et Pheraeis colitur: quam terram quum adhuc Aetoli tenerent, et continuas inde excurſiones facerent, detrimenta ingentia Demetrienſibus, Pharſaliis, atque etiam Lariſſaeis importabantur. Saepe enim populabundi vſque ad Amyricum nomine campum perueniebant. Propterea Philippus rem haut negligendam ratus, magnam curam ac diligentiam adhibebat, quo poſſet vrbem illam vi expugnare. Coactis igitur catapultis quidem centum et

κοντα

κοντα, πετροβολικῶν δὲ ὀργάνων πέντε καὶ εἴκοσι, προσῆλθε ταῖς Θήβαις, καὶ διελὼν τὸ στρατόπεδον εἰς τρία μέρη, διέλαβε τοὺς πέριξ τόπους τῆς πόλεως· καὶ τῷ μὲν ἑνὶ, περὶ τὸ Σκόπιον ἐστρατοπέδευσε, τῷ δ' ἄλλῳ περὶ τὸ καλούμενον Ἡλιοτρόπιον· τὸ δὲ τρίτον εἶχε κατὰ τὸ τῆς πόλεως ὑπερκείμενον ὄρος. τὰ δὲ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων τάφρῳ καὶ διπλῷ χάρακι διαλαβὼν, ὠχυρώσατο· πρὸς δὲ καὶ πύργοις ξυλίνοις ἠσφαλίσατο, κατὰ πλέθρον στήσας αὐτοὺς μετὰ φυλακῆς τῆς ἀρκούσης. ἑξῆς δὲ τούτοις τὰς παρασκευὰς ἀθροίσας ὁμοῦ πάσας, ἤρξατο προσάγειν τὰ μηχανήματα πρὸς τὴν ἄκραν.

100. Ἐπὶ μὲν οὖν ἡμέρας τρεῖς τὰς πρώτας, οὐδὲν ἠδύνατο προβιβάζειν τῶν ἔργων, διὰ τὸ γενναίως καὶ παραβόλως ἀμύνεσθαι τοὺς ἐκ τῆς πόλεως. ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν συνέχειαν τῶν ἀκροβολισμῶν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν βελῶν οἱ προκινδυνεύοντες τῶν ἐκ τῆς πόλεως, οἱ μὲν ἔπεσον, οἱ δὲ κατετραυματίσθησαν· τότε βραχείας ἐνδόσεως γενομένης, ἤρξαντο τῶν ὀρυγμάτων οἱ Μακεδόνες. τῇ δὲ συνεχείᾳ, καίπερ ἀντιβαίνοντος τοῦ χωρίου, μόλις ἐνναταῖοι πρὸς τὸ τεῖχος ἐξίκοντο. μετὰ δὲ ταῦτα ποιούμενοι τὴν ἐργασίαν ἐκ διαδοχῆς, ὥστε μήθ' ἡμέρας, μήτε νυκτὸς διαλείπειν, ἐν τρισὶν ἡμέραις δύο πλέθρα τοῦ τείχους ὑπώρυξαν καὶ διεστύλωσαν. τῶν δ' ἐρεισμάτων οὐ δυναμένων ὑποφέρειν τὸ βάρος, ἀλλ' ἐνδόντων, πε-

quinquaginta, petrariis vero machinis viginti quinque, castra Thebis admouit. diuisoque trifariam exercitu, adiacentia vrbi loca occupat. parte vna circa Scopium consedit: altera circa Heliotropium: tertiam in monte collocat, qui vrbi imminet. interualla ipsa castrorum fossa duplicique vallo munit turribus insuper ligneis firmat, quas per singula plethra (siue passus centenos) exstruit, idoneum simul praesidium imponens. Secundum haec collatis in vnum locum omnibus apparatibus, machinationes arci admouere instituit.

100. Primis tribus diebus, oppidanis fortiter magnaque audacia resistentibus, promotio operum nulla pene potuit fieri. verum vbi propter velitationes continuas, et ingentem vim telorum propugnatores vrbis partim occisi, partim affecti vulneribus fuerunt; tunc remittentibus aliquantum obsessis, ad cuniculos agendos se accinxerunt Macedones qui tamen, etsi in opere assidui erant, impediente natura loci, vix die nono muris appropinquarunt. deinde per vices operi succedentes, quum diebus noctes continuarent, ducentorum circiter passuum spatium subter moenibus foderunt, atque sublicis fulserunt. sed quum

σειν

σεῖν συνέβη τὸ τεῖχος, πρὸ τοῦ πῦρ βαλεῖν τοὺς Μακεδόνας. ἐνεργὸν δὲ ποιησαμένων τὴν ἀνακάθαρσιν τοῦ πτώματος, καὶ παρασκευασαμένων πρὸς τὴν εἴσοδον, καὶ μελλόντων ἤδη βιάζεσθαι, καταπλαγέντες παρέδοσαν οἱ Θηβαῖοι τὴν πόλιν. ὁ δὲ Φίλιππος διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὴν Μαγνησίαν καὶ Θετταλίαν, ἀφείλετο τὰς μεγάλας ὠφελείας τῶν Αἰτωλῶν· ἀπεδείξατο δὲ καὶ ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσιν, ὅτι δικαίως ἐπανείλετο τοὺς περὶ τὸν Λεόντιον ἐθελοκακήσαντας πρότερον, ἐν τῇ περὶ τοὺς Παλαιεῖς πολιορκίᾳ. Γενόμενος δὲ κύριος τῶν Θηβῶν, τοὺς μὲν ὑπάρχοντας οἰκήτορας ἐξηνδραποδίσατο· Μακεδόνας δ' εἰσοικίσας, Φιλίππου τὴν πόλιν ἀντὶ Θηβῶν κατωνόμασεν. ἤδη δ' αὐτοῦ συντετελεσμένου τὰ κατὰ τὰς Θήβας, πάλιν ἧκον ὑπὲρ τῶν διαλύσεων, παρά τε Χίων καὶ Ῥοδίων καὶ Βυζαντίων πρέσβεις, καὶ παρὰ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως. οἷς παραπλησίους ἀποκρίσεις δοὺς ταῖς πρότερον, καὶ φήσας οὐκ ἀλλότριον εἶναι διαλύσεως, ἔπεμψε, κελεύσας αὐτοὺς πεῖραν λαμβάνειν καὶ τῶν Αἰτωλῶν. αὐτὸς δὲ τῆς μὲν διαλύσεως ὠλιγώρει, τοῦ δὲ πράττειν τῶν ἑξῆς ἀντείχετο.

101. Διόπερ ἀκούων τοὺς Σκερδιλαΐδου λέμβους περὶ Μαλέαν λῄζεσθαι, καὶ πᾶσι τοῖς ἐμπόροις ὡς πολεμίοις χρῆσθαι· παρεσπονδηκέναι δὲ καὶ τῶν ἰδίων τινὰ πλοίων ἐν Λευκάδι συνορμίσαντα· καταρτίσας δώδεκα μὲν καταφράκτους

ferendo oneri pares fulturae non eſſent, antequam immitteretur ignis a Macedonibus, ruina moenium eſt ſecuta. ſtrenua dein diligentia loco purgato, et ad ingrediendum praeparato, quum inibi eſſent Macedones, vt per vim irrumperent, icti metu Thebani deditionem faciunt. Philippus Magneſiae ac Theſſaliae rebus in tuto collocatis hac victoria, ſimul Aetolis praedas maximas ademit; et exercitui perſuaſit, iuſte Leontium a ſe fuiſſe interemtum, quem in obſidione Palaeenſium vti viribus noluiſſe iam conſtaret. Potitus Thebis, priores incolas haſtae ſubiecit: deductaque eo Macedonum colonia, Philippopoli pro Thebis, nomen vrbi indidit. Commodum erant omnia eo loci peracta, cum a Chiis, Rhodiis et Byzantiis, itemque Ptolemaeo rege legati de pace iterum venerunt. Philippus ſimili atque antea reſponſo his dato; quum diceret, alienum ſe a concordia non eſſe; ad Aetolos, vt voluntatem ipſorum explorarent, iuſſit proficiſci. ipſe interim, de foederibus ſecurus, deſtinata perſequi.

101. Itaque audito Scerdilaidae lembos circa Maleam exercere pireticam, et mercatores omnes loco hoſtium ducere; nonnulla etiam e ſuis nauigia, quae Leucade in portu erant, violato foedere cepiſſe: inſtructis nauibus

ναῦς,

ναῦς, ὀκτὼ δ' ἀφράκτους, τριάκοντα δ' ἡμιολίας, ἔπλει δι' Εὐρίπου, σπεύδων μὲν καταλαβεῖν καὶ τοὺς Ἰλλυριούς· καθόλου δὲ μετέωρος ὢν ταῖς ἐπιβολαῖς, ἐπὶ τὸν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν πόλεμον, διὰ τὸ μηδέν πω συνιέναι τῶν ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότων. Συνέβαινε δὲ, καθ' οὓς καιροὺς ἐπολιόρκει τὰς Θήβας Φίλιππος, ἡττᾶσθαι Ῥωμαίους ὑπ' Ἀννίβου τῇ περὶ Τυῤῥηνίαν μάχῃ, τὴν δὲ φήμην ὑπὲρ τῶν γεγονότων, μηδέπω προσπεπτωκέναι τοῖς Ἕλλησιν. ὁ δὲ Φίλιππος τῶν λέμβων ὑστερήσας, καὶ καθορμισθεὶς πρὸς Κεγχρεαῖς, τὰς μὲν καταφράκτους ναῦς ἐξαπέστειλε, συντάξας περὶ Μαλέαν ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, ὡς ἐπ' Αἰγίου καὶ Πατρῶν· τὰ δὲ λοιπὰ τῶν πλοίων ὑπερισθμίσας, ἐν Λεχαίῳ παρήγγειλε πᾶσιν ὁρμεῖν. αὐτὸς δὲ κατὰ σπουδὴν ἧκε μετὰ φίλων, ἐπὶ τὴν τῶν Νεμέων πανήγυριν εἰς Ἄργος. Ἄρτι δ' αὐτοῦ θεωμένου τὸν ἀγῶνα τὸν γυμνικὸν, παρῆν ἐκ Μακεδονίας γραμματοφόρος, διασαφῶν, ὅτι λείπονται Ῥωμαῖοι μάχῃ μεγάλῃ, καὶ κρατεῖ τῶν ὑπαίθρων Ἀννίβας. παραυτίκα μὲν οὖν Δημητρίῳ τῷ Φαρίῳ μόνῳ τὴν ἐπιστολὴν ἐπέδειξε, σιωπᾷν παρακελευσάμενος. ὃς καὶ λαβόμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης, τὸν μὲν πρὸς Αἰτωλοὺς ᾤετο δεῖν τὴν ταχίστην ἀποῤῥίψαι πόλεμον, ἀντέχεσθαι δὲ τῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πραγμάτων ἠξίου, καὶ τῆς εἰς Ἰταλίαν διαβάσεως. τὰ μὲν γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πάντα

tectis duodecim, non tectis octo, hemioliis triginta, per Euripum, festinans Illyrios consequi, cum classe est profectus, totusque adeo ad bellum contra Aetolos erecta mente ferebatur; vt qui eorum quae in Italia acciderant nihil dum rescisset. Incidit nempe clades quam in Etruria Romani acceperunt in illud tempus, quo obsidebantur a Philippo Thebae. itaque fama rei gestae nondum ad Graecos erat perlata. Rex quum tardius aduenіens lembos non esset assecutus, Cenchreas naves eiecit. quo ex loco tectas quidem Maleam flectere, et Aegium ac Patras petere iussit: ceteras per ipsum Peloponnesi iugum transuexit Lechaeum; dato praecepto, vt in anchoris omnes starent. Ipse cum amicis Argos ad Nemeorum ludorum conuentum citatim contendit. Spectabat ibi cum maxime certamen gymnicum, quando aduenit e Macedonia tabellarius, victos Romanos pugna memoranda nuntians; et Hannibalem quaecumque extra munitiones essent, omnia obtinere. Eam rex epistolam confestim Demetrio Phario, et quidem vni ostendit, monuitque vt rem sileret. qui oblata occasione vtens, auctor Philippo esse coepit, vt bellum contra Aetolos quam primum abiiceret. quippe res Illyricas aggrediendas ei esse, et de traiectione in Italiam cogitandum censebat. nam Graeciae qui-

καὶ

καὶ νῦν ἤδη ποιεῖν αὐτῷ τὸ προσταττόμενον ἔφη, καὶ μετὰ ταῦτα ποιήσειν, Ἀχαιῶν μὲν ἐθελοντὶ εὐνοούντων, Αἰτωλῶν δὲ, καταπεπληγμένων ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς κατὰ τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον. τὴν δ᾽ Ἰταλίαν ἔφη, καὶ τὴν ἐκεῖ διάβασιν, ἀρχὴν εἶναι τῆς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐπιβολῆς· ἣν οὐδενὶ καθήκειν μᾶλλον, ἢ ἐκείνῳ· τὸν δὲ καιρὸν εἶναι νῦν, ἐπταικότων Ῥωμαίων.

102. Τοιούτοις δὴ χρησάμενος λόγοις, ταχέως παρώρμησε τὸν Φίλιππον, ὡς ἂν οἶμαι, καὶ νέον βασιλέα, καὶ κατὰ τὰς πράξεις ἐπιτυχῆ, καὶ καθόλου τολμηρὸν εἶναι δοκοῦντα, πρὸς δὲ τούτοις, ἐξ οἰκίας ὁρμώμενον τοιαύτης, ἣ μάλιστα πως ἀεὶ τῆς τῶν ὅλων ἐλπίδος ἐφίεται. πλὴν ὅγε Φίλιππος, ὡς εἶπον, τότε μὲν αὐτῷ τῷ Δημητρίῳ τὰ προσπεπτωκότα διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδήλωσε· μετὰ δὲ ταῦτα συνῆγε τοὺς φίλους, καὶ διαβούλιον ἐνεδίδου, περὶ τῆς πρὸς Αἰτωλοὺς διαλύσεως. ὄντων δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Ἄρατον οὐκ ἀλλοτρίων διεξαγωγῆς, τῷ δοκεῖν ὑπερδεξίους ὄντας τῷ πολέμῳ ποιεῖσθαι τὴν διάλυσιν, οὕτως ὁ βασιλεὺς οὐδὲ τοὺς πρεσβευτὰς ἔτι προσδεξάμενος, τοὺς κοινῇ πράττοντας τὰ περὶ τὰς διαλύσεις, παραχρῆμα Κλεόνικον μὲν τὸν Ναυπάκτιον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς διεπέμψατο· κατέλαβε γὰρ ἔτι τοῦτον ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπιμένοντα τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον· αὐτὸς δὲ παραλαβὼν ἐκ Κορίνθου τὰς

dem populos, et facere iam imperata, et posthac quoque facturos; Achaeos quidem sua sponte, vt qui erga ipsum beneuole sint affecti; Aetolos vero metu, propter ea mala quae praesenti bello sint experti. Italiam vero et in eam transitum, principium esse imperii summae rerum inchoandi. quod cui potius quam ipsi conueniat? Ei porro consilio nunc opportunum esse tempus, cum tanta clade afflicti sunt Romani.

102. His verbis facile Philippo persuasit: vt pote iuueni regi, cuius ceptis fortuna aspirauerat, et qui omnino praeditus esset audacia singulari. ad haec ex ea domo ortus, quae nescio quomodo prae ceteris, summi imperii spe ducitur. Philippus igitur vt dicebamus, tunc quidem soli Demetrio quem afferebat epistola nuntium communicauit: postea vero conuocatis amicis concilium habuit, de pace cum Aetolis facienda. ne Aratus quidem erat alienus a rerum componendarum consilio: quia superiores bello pacem erant facturi. propterea rex, ne exspectatis quidem legatis, qui communibus suffragiis conuentionis negotium curarent; extemplo Cleonicum Naupactium ad Aetolos misit. hunc enim Philippus inuenit, ex quo captus fuerat, Achaeorum conuentum adhuc opperientem. ipse nauibus quae Corinthi erant acceptis, et

τὰς ναῦς, καὶ τὴν πεζὴν δύναμιν ἧκεν ἔχων εἰς Αἴγιον. Καὶ προσελθὼν ἐπὶ Λασιῶνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἐρειπίοις πύργον παραλαβὼν, καὶ συνυποκριθεὶς, ὡς ἐμβαλῶν εἰς τὴν Ἠλείαν, τοῦ μὴ δοκεῖν λίαν ἕτοιμος εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πολέμου κατάλυσιν. μετὰ δὲ ταῦτα δὶς ἢ τρὶς ἀνακάμψαντος τοῦ Κλεονίκου, δεομένων τῶν Αἰτωλῶν εἰς λόγους σφίσι συνελθεῖν, ἐπήκουσε. καὶ πάντ' ἀφεὶς τὰ τοῦ πολέμου, πρὸς μὲν τὰς συμμαχίδας πόλεις γραμματοφόρους ἐξαπέστειλε, παρακαλῶν πέμπειν τοὺς συνεδρεύσοντας καὶ μεθέξοντας τῆς ὑπὲρ τῶν διαλύσεων κοινολογίας. αὐτὸς δὲ διαβὰς μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ Πάνορμον· ὅς ἐστι μὲν τῆς Πελοποννήσου λιμὴν, κεῖται δὲ καταντικρὺ τῆς τῶν Ναυπακτίων πόλεως· ἀνέμενε τοὺς τῶν συμμάχων συνέδρους. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον καθ' ὃν ἔδει συναθροίζεσθαι τοὺς προειρημένους, πλεύσας εἰς Ζάκυνθον, δι' αὑτοῦ κατεστήσατο τὰ κατὰ τὴν νῆσον, καὶ παρῆν αὖθις ἀναπλέων.

103. Ἤδη δὲ καὶ τῶν συνέδρων ἠθροισμένων ἐξέπεμψε πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς Ἄρατον καὶ Ταυρίωνα, καί τινας τῶν ἡκόντων ἅμα τούτοις· οἳ καὶ συμμίξαντες τοῖς Αἰτωλοῖς πανδημεὶ συνηθροισμένοις ἐν Ναυπάκτῳ, βραχέα διαλεχθέντες, καὶ θεωροῦντες αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὴν πρὸς τὰς διαλύσεις, ἔπλεον ἐξ ὑποστροφῆς πρὸς τὸν Φίλιππον,

copiis pedeſtribus, Aegium caſtra mouet. Ac ne finiendi belli cupidus ſupra modum videretur, prope Laſionem acceſſit, et turri occupata, quae in ruderibus eius vrbis ſita eſt, inuadendi Eleam propoſitum ſe habere ſimulabat. deinde quum bis terue Cleonicus iſſet rediiſſet, petentibus Aetolis colloquium annuit: omnique poſita belli cura, miſſis ad ſocias vrbes tabellariis, per literas omnes hortatus eſt, vt ſinguli ſuos mitterent, qui concilio intereſſent, et de componendis rebus vna cum ceteris in commune conſultarent. ipſe cum exercitu Panormum ſe transfert. is portus eſt Peloponneſi, qui vrbem Naupactiorum habet in aduerſa ripa oppoſitam. ibi rex vallum iacere, et legatos ſociorum praeſtolari, qui in conuentu indicto erant conſeſſuri. Interea autem dum hi conueniunt, Zacynthum nauibus petit; vnde rebus eius inſulae ſua vnius auctoritate ordinatis, mox eſt reuerſus.

103. Vbi omnes conuenerunt, Philippus Aratum et Taurionem nonnullosque alios qui cum iſtis venerant ad Aetolos mittit. Celebrabant eo tempore Aetoli vniuerſae gentis concilium Naupacti. ad eos igitur adeunt legati, et breui oratione ipſos appellant. ac ſtatim, vt omnium voluntates ad pacem inclinatas animaduerterunt, nuntia-

χάριν

χάριν τοῦ διασαφῆσαι περὶ τούτων. οἱ δ' Αἰτωλοὶ σπεύδοντες διαλύσασθαι τὸν πόλεμον, ἐξαπέστελλον ἅμα τούτοις πρέσβεις πρὸς τὸν Φίλιππον, ἀξιοῦντες παραγενέσθαι μετὰ τῆς δυνάμεως πρὸς σφᾶς, ἵνα, τῆς κοινολογίας ἐκ χειρὸς γινομένης, τύχῃ τὰ πράγματα τῆς ἁρμοζούσης διεξαγωγῆς. ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρμηθεὶς τοῖς παρακαλουμένοις, διέπλευσε μετὰ τῆς δυνάμεως πρὸς τὰ λεγόμενα Κοῖλα τῆς Ναυπακτίας, ἃ τῆς πόλεως εἴκοσι μάλιστα σταδίους ἀφέστηκε. στρατοπεδεύσας δὲ καὶ περιλαβὼν χάρακι τὰς νῆας καὶ τὴν παρεμβολὴν, ἔμενε προσανέχων τὸν καιρὸν τῆς ἐντεύξεως. οἱ δ' Αἰτωλοὶ χωρὶς τῶν ὅπλων ἧκον πανδημεὶ, καὶ διαχόντες ὡς δύο στάδια τῆς Φιλίππου παρεμβολῆς, διεπέμποντο καὶ διελέγοντο περὶ τῶν ἐνεστώτων. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὁ βασιλεὺς πάντας ἐξέπεμψε τοὺς ἥκοντας παρὰ τῶν συμμάχων, κελεύσας ἐπὶ τούτοις προτείνειν τὴν εἰρήνην τοῖς Αἰτωλοῖς, ὥστε ἔχειν ἀμφοτέρους, ἃ νῦν ἔχουσι. δεξαμένων δὲ τῶν Αἰτωλῶν ἑτοίμως, τὸ λοιπὸν ἤδη περὶ τῶν κατὰ μέρος συνεχεῖς ἐγίνοντο διαποστολαὶ πρὸς ἀλλήλους· ὧν τὰς μὲν πλείους παρήσομεν, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ἄξιον μνήμης, τῆς δ' Ἀγελάου τοῦ Ναυπακτίου παραινέσεως ποιησόμεθα μνήμην, ᾗ κατὰ τὴν πρώτην ἔντευξιν ἐχρήσατο πρός τε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς παρόντας συμμάχους.

104. Ὅς ἔφη, δεῖν μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλ-

turi quod inuenerant, ad regem reuertuntur. Aetoli finem bello imponere gestientes, suos cum his legatos ad Philippum iubent proficisci: orantes vt cum suis copiis in Aetoliam veniat; quo facilius colloquio sub manu instituto, componi res queant. Rex, postulatis eorum incitatus, ad Coela quae vocant Naupactiae, stadia ab vrbe admodum viginti, cum exercitu traiecit, vbi constitutis signis, ac nauibus pariter castrisque vallo circumdatis, tempus colloquii exspectabat. eo mox effusa est gens vniversa Aetolorum sine armis: et quum a Philippi castris duo dumtaxat stadia abessent, per internuntios de rebus singulis inter se communicabant. Principio rex omnes legatorum socios misit, iussos his legibus pacem Aetolis offerre, vt quae jam tenerent vtrique seruarent. quod quum Aetoli essent libenter amplexi, de cetero, super conditionibus particularibus vltro citroque assiduae legationes mittebantur. quibus praetermissis, quoniam pleraeque illarum dignum memoratu nihil continent, Agelai Naupactii adhortationem commemorabimus, quam in primo conuentu ad regem et omnes qui aderant socios habuit.

104. Is igitur dixit: Maxime quidem illud Graecos de-

λήνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἓν καὶ ταυτὸ πάντες, καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι, συσσώζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τὸ παράπαν τοῦτο μὴ δυνατὸν, κατά γε τὸ παρὸν ἠξίου συμφρονεῖν καὶ συμφυλάττεσθαι, προϊδομένους τὸ βάρος τῶν στρατοπέδων, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ συνεστῶτος πρὸς ταῖς δυνάμεσι πολέμου. Δῆλον γὰρ εἶναι παντὶ τῷ καὶ μετρίως περὶ τὰ κοινὰ σπουδάζοντι καὶ νῦν, ὡς, ἐάν τε Καρχηδόνιοι Ῥωμαίων, ἐάν τε Ῥωμαῖοι Καρχηδονίων περιγένωνται τῷ πολέμῳ, διότι κατ' οὐδένα τρόπον εἰκός ἐστι, τοὺς κρατήσαντας ἐπὶ ταῖς Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν μεῖναι δυναστείαις, ἥξειν δὲ καὶ διατείνειν τὰς ἐπιβολὰς καὶ δυνάμεις αὐτῶν, πέρα τοῦ δέοντος. Διόπερ ἠξίου, πάντας μὲν φυλάξασθαι τὸν καιρὸν, μάλιστα δὲ Φίλιππον. εἶναι δὲ φυλακὴν, ἐὰν ἀφέμενος τοῦ καταφθείρειν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ποιεῖν εὐχειρώτους τοῖς ἐπιβαλλομένοις, κατὰ τοὐναντίον ὡς ὑπὲρ ἰδίου σώματος βουλεύηται, καὶ καθόλου πάντων τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν, ὡς οἰκείων καὶ προσηκόντων αὐτῷ, ποιήσῃ πρόνοιαν. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον χρωμένου τοῖς πράγμασι, τοὺς μὲν Ἕλληνας εὔνους ὑπάρξειν αὐτῷ καὶ βεβαίους συναγω-

cere, ne bellum inuicem vmquam gerant. quin magnas diis gratias agendas illis fore, si vel optime inter se consentientes, et manibus connexis, sicut solent qui amnes vado transeunt, ingruentes barbaros repellere, et cum se tum vrbes suas valuerint seruare. ceterum si in omne aeuum sanciri haec concordia nequeat; in praesentia quidem certe conspirandum esse ad communem salutem: quum robur illud exercituum barbaricorum, et belli aduersus illas immensas vires suscepti magnitudinem prospiciant. Esse enim neminem quamuis mediocriter in republica versatum, quin videat iam nunc, siue Carthaginienses vicerint hoc bello Romanos, siue Romani Carthaginienses, non esse vllo modo simile veri, Italiae aut Siciliae imperio victores fore contentos: sed et consilia et vires suas vlterius quam esset optandum eos esse porrecturos, et ad se venturos. Hortari igitur omnes, praecipue autem Philippum, vt ab impendente caueant periculo: cauendi porro hanc esse rationem, si pro eo quod opes Graeciae hactenus attriverit, et inuadere parantibus facile expugnabiles reddiderit: iam e contrario ipsis tamquam corpori suo consuluerit, omniumque in vniuersum Graeciae partium parem curam habuerit, ac si coniuncti essent ipsi omnes, et proprio iure ad eum pertinerent. Hoc modo si res

νισὰς

νιςὰς πρὸς τὰς ἐπιβολάς· τὲς δ᾽ ἔξωθεν ἧττον ἐπιβελεύσειν αὐτῦ τῇ δυναςείᾳ, καταπεπληγμένες τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν πίςιν. εἰ δὲ πραγμάτων ὀρέγεται, πρὸς τὰς δύσεις βλέπειν αὐτὸν ἠξίε, καὶ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ συνεςῶσι πολέμοις προσέχειν τὸν νῦν· ἵνα γενόμενος ἔφεδρος ἔμφρων, πειραθῇ σὺν καιρῷ τῆς τῶν ὅλων ἀντιποιήσασθαι δυναςείας. εἶναι δὲ τὸν ἐνεςῶτα καιρὸν ἐκ ἀλλότριον τῆς ἐλπίδος ταύτης. τὰς δὲ πρὸς τὲς Ἕλληνας διαφορὰς καὶ τὲς πολέμες, εἰς τὰς ἀναπαύσεις αὐτὸν ὑπερτίθεσθαι παρεκάλει· καὶ μάλιςα σπεδάζειν περὶ τέτε τε μέρες, ἵν᾽ ἔχῃ τὴν ἐξεσίαν, ὅταν βέληται, καὶ διαλύεσθαι καὶ πολεμεῖν πρὸς αὐτές· ὡς ἐὰν ἅπαξ τὰ προφαινόμενα νῦν ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας νέφη προσδέξηται τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐπιςῆναι, καὶ λίαν ἀγωνιᾷν ἔφη, μὴ τὰς ἀνοχὰς καὶ τὲς πολέμες, καὶ καθόλε τὰς παιδιὰς, ἃς νῦν παίζομεν πρὸς ἀλλήλες, ἐκκοπῆναι συμβῇ πάντων ἡμῶν ἐπὶ τοσῦτον, ὥςε κἂν εὔξασθαι τοῖς θεοῖς, τὴν ἐξεσίαν ταύτην ἡμῖν ὑπάρχειν, τε πολεμεῖν ὅταν βελώμεθα, καὶ διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλες, καὶ καθόλε κυρίες εἶναι τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμφισβητεμένων.

105. Ὁ μὲν ἦν Ἀγέλαος τοιαῦτα διαλεχθεὶς, πάντας μὲν παρώρμησε τὲς συμμάχες πρὸς τὰς

administraret, paratam ipsi Graecorum beneuolentiam fore, quos in omnibus inceptis constantes adiutores sit habiturus. exteros vero populos, firma Graecorum fide erga ipsum territos, eius regno haud ita facile insidiaturos. Quod si rerum gerendarum cupiditate ducatur, respiceret occidentem; et bellis, quibus flagrat Italia, animi mentem intenderet: vt obseruato prudenter rerum euentu, cum se dederit occasio, summum imperium sibi vindicare conetur. a quo incepto praesentis temporis statum non abhorrere. orare denique, vt si quas habeat cum Graecis controuersias; si quae bella in eos moliatur, differret illa ad maius otium: summaque cura id operam daret, vt et gerendi et finiendi belli cum Graecis potestatem semper haberet. Nam si ingruentem ab occidente nubem semel in Graeciam pateretur incumbere; equidem, inquiebat, animi crucior, metuens ne et induciarum et bellorum, et omnium istorum quos inter nos ludimus nunc ludorum, adeo omnibus nobis facultas praecidatur, vt pro magno beneficio a diis simus optaturi, sumendi ponendique belli inter nos quoties voluerimus, potestatem et nobis fieri, omnino nobis permitti nostrarum discordiarum arbitrium.

105. Hac oratione Agelaus cum ceteros omnes socios cupiditate pacis incendit; tum

τὰς διαλύσεις· μάλιστα δὲ τὸν Φίλιππον, οἰκείοις χρησάμενος λόγοις πρὸς τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ, τὴν ἤδη προκατεσκευασμένην ὑπὸ τῶν τοῦ Δημητρίου παραινέσεων. Διόπερ ἀνθομολογησάμενοι πρὸς σφᾶς ὑπὲρ τῶν κατὰ μέρος, καὶ κυρώσαντες τὰς διαλύσεις, ἐχωρίσθησαν, κατάγοντες εἰς τὰς οἰκείας ἕκαστοι πατρίδας εἰρήνην ἀντὶ πολέμου. Ταῦτα δὲ πάντα συνέβη γενέσθαι κατὰ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς Ὀλυμπιάδος. λέγω δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων περὶ Τυῤῥηνίαν μάχην, καὶ τὴν Ἀντιόχου περὶ Κοίλην Συρίαν, ἔτι δὲ τὰς Ἀχαιῶν καὶ Φιλίππου πρὸς Αἰτωλοὺς διαλύσεις. Τὰς μὲν οὖν Ἑλληνικὰς καὶ τὰς Ἰταλικὰς, ἔτι δὲ τὰς Λιβυκὰς πράξεις, οὗτος ὁ καιρὸς καὶ τοῦτο τὸ διαβούλιον συνέπλεξε πρῶτον. οὐ γὰρ ἔτι Φίλιππος, οὐδ' οἱ τῶν Ἑλλήνων προεστῶτες ἄρχοντες, πρὸς τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράξεις ποιούμενοι τὰς ἀναφορὰς, οὔτε τοὺς πολέμους, οὔτε τὰς διαλύσεις ἐποιοῦντο πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ' ἤδη πάντες πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ σκοποὺς ἀπέβλεπον. ταχέως δὲ καὶ πρὸς τοὺς νησιώτας, καὶ πρὸς τοὺς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντας, τὸ παραπλήσιον συνέβη γενέσθαι. καὶ γὰρ οἱ Φιλίππῳ δυσαρεστούμενοι, καί τινες τῶν τῷ Ἀττάλῳ διαφερομένων, οὐκ ἔτι πρὸς Ἀντίοχον καὶ Πτολεμαῖον, οὐδὲ πρὸς Μεσημβρίαν καὶ τὰς Ἀνατολὰς ἔνευον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Ἑσπέραν ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ἔβλεπον.

imprimis Philippum: cuius voluntati, hortatu Demetrii iam ante excitatae, secunda et admodum congruentia erat locutus. Itaque postquam de singulis conditionibus inter ipsos conuenisset, firmato foedere discesserunt: et loco belli pacem in suam quisque patriam velut postliminio reduxerunt. Gesta autem omnia haec sunt, Romanorum inquam pugna in Etruria pugnata, Antiochi bellum pro Coela Syria, et Achaeorum ac Philippi pax cum Aetolis, Olympiadis centesimae quadragesimae anno tertio. Atque hoc primum tempus, primumque adeo concilium est, quod rebus Graecorum Italicas et Libycas immiscuit. nam ex illo non amplius aut Philippus, aut Graecarum ciuitatum principes, ad rerum Graeciae statum sua consilia referebant, cum vel bellum susciperent, vel pacem facerent: sed ad Italiam omnes, ceu ad communem scopum oculos conuertebant. Nec longa intercessit mora, cum et qui insulas et qui Asiam colunt, idem facere coeperunt. nam ii quibus grauis erat Philippus; quidam etiam, qui aliquid controuersiae cum Attalo habebant, non iam ad Antiochum aut Ptolemaeum, aut ad meridiem vel orientem se conuertebant: sed ad occidentem deinceps omnes spectabant. et erant qui ad Car-

καὶ

καί τινες μὲν πρὸς Καρχηδονίας, οἱ δὲ πρὸς Ῥωμαίας ἐπρέσβευον. ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαῖοι πρὸς τὰς Ἕλληνας, δεδιότες τὴν τᾶ Φιλίππα τόλμαν, καὶ προορώμενοι, μὴ συνεπίθηται τοῖς τότε περιεςῶσι αὐτὰς καιροῖς. Ἡμεῖς δ᾽ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόσχεσιν σαφῶς ὑμᾶς δεδιδάχαμεν, πότε, καὶ πῶς, καὶ δι᾽ ἃς αἰτίας αἱ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράξεις συνεπλάκησαν ταῖς Ἰταλικαῖς καὶ Λιβυκαῖς· λοιπὸν κατὰ τὸ συνεχὲς ποιησάμενοι τὴν διήγησιν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν, ἕως εἰς τὰς καιρὰς, ἐν οἷς Ῥωμαῖοι τὴν περὶ Κάνναν μάχην ἡττήθησαν, ἐφ᾽ ἣν τῶν Ἰταλικῶν πράξεων τὴν καταςροφὴν ἐποιησάμεθα· καὶ ταύτην τὴν βίβλον ἀφοριᾶμεν ἐξισώσαντες τοῖς προειρημένοις καιροῖς.

106. Ἀχαιοὶ μὲν ἂν, ὡς θᾶττον ἀπέθεντο τὸν πόλεμον, ςρατηγὸν αὐτῶν ἑλόμενοι Τιμόξενον, ἀναχωρήσαντες εἰς τὰ σφέτερα νόμιμα καὶ τὰς διαγωγὰς, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις, αἱ κατὰ Πελοπόννησον, ἀνεκτῶντο μὲν τὰς ἰδίας βίας, ἐθεράπευον δὲ τὴν χώραν, ἀνενεᾶντο δὲ τὰς πατρίας θυσίας καὶ πανηγύρεις, καὶ τἆλλα τὰ πρὸς τὰς θεὰς παρ᾽ ἑκάςοις ὑπάρχοντα νόμιμα. σχεδὸν γὰρ ὡσανεὶ λήθην συνέβαινε γεγονέναι παρὰ τοῖς πλείςοις περὶ τὰ τοιαῦτα, διὰ τὴν συνέχειαν τῶν προγεγονότων πολέμων. ἂ γὰρ οἶδ᾽ ὅπως ἀεί ποτε Πελοποννήσιοι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἰκειότατα πρὸς τὸν ἡμε-

thaginienses mitterent legationes, erant qui ad Romanos. Similiter et Romani, Philippi audaciam veriti, matureque sibi cauendum rati, ne ad cetera quibus vndique premebantur mala, ipse quoque infestus hostis accederet, in Graeciam legatos decreuerunt. Nos autem quum clare iam docuerimus, quando, quomodo et quibus de caussis rebus Italicis Libycisque Graecanicae fuerunt immixtae; et narrationem eorum quae in Graecia sunt gesta, ad illa vsque tempora continuauerimus, quibus Romani ad Cannas male pugnarunt; in qua clade rerum Italicarum narratio nostra est desita; hunc quoque librum ad eadem tempora pariter perductum, finiemus.

106. Achaei igitur, vt primum bello sunt defuncti, creato praetore Timoxeno, ad priora sua instituta moresque redire. similique modo etiam per ceteras Peloponnesi ciuitates, rei familiaris damna pro se quisque reparare, agros colere, sacra, ludos, et peculiares patriae suae ritus instaurare. quae omnia, propter diuturnitatem superiorum bellorum, apud plerosque in obliuionem prope iam venerant. Accidit enim fere semper, modo nescio quo, vt Peloponnesii, quos ad vitam mansuetam et hominibus conuenientem natura finxit accommodatissimos supra omnes

ρον καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἔχοντες, ἥκιστα πάντων ἀπολελαύκασιν αὐτῆ, κατά γε τὰς ἀνώτερον χρόνους, μᾶλλον δέ πως, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ἦσαν ἀεὶ πλησίμοχθοί τινες, καὶ οὔποτε ἥσυχοι δορί. τοῦτο δέ μοι δοκοῦσιν πάσχειν εἰκότως. ἅπαντες γὰρ ἡγεμονικοὶ καὶ φιλελεύθεροι ταῖς φύσεσιν ὄντες, μάχονται συνεχῶς πρὸς ἀλλήλους, ἀπαραχωρήτως διακείμενοι περὶ τῶν πρωτείων. Ἀθηναῖοι δὲ τὸν ἐκ Μακεδονίας φόβον ἀπεδέδυντο, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔχειν ἐδόκουν ἤδη βεβαίως. χρώμενοι δὲ προστάταις Εὐρυκλείδᾳ καὶ Μικύωνι, τῶν μὲν ἄλλων Ἑλληνικῶν πράξεων οὐδ' ὁποίας μετεῖχον· ἀκολουθοῦντες δὲ τῇ τῶν προεστώτων αἱρέσει, καὶ ταῖς τούτων ὁρμαῖς, εἰς πάντας τοὺς βασιλεῖς ἐξεκέχυντο, καὶ μάλιστα τούτων εἰς Πτολεμαῖον· καὶ πᾶν γένος ὑπέμενον ψηφισμάτων καὶ κηρυγμάτων, βραχύν τινα λόγον ποιούμενοι τοῦ καθήκοντος, διὰ τὴν τῶν προεστώτων ἀκρισίαν.

107. Πτολεμαίῳ γε μὴν εὐθέως ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν συνέβαινε γίγνεσθαι τὸν πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους πόλεμον. Ὁ γὰρ προειρημένος βασιλεὺς καθοπλίσας τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπὶ τὸν πρὸς Ἀντίοχον πόλεμον, πρὸς μὲν τὸ παρὸν ἐνδεχομένως ἐβουλεύσατο, τοῦ δὲ μέλλοντος ἠστόχησε. Φρονηματισθέντες γὰρ ἐκ τοῦ περὶ Ῥαφίαν προτερήματος, οὐκ ἔτι τὸ προσταττόμενον οἷοί τ'

mortales; iidem tamen omnium minime, ad superiora quidem certe tempora quod attinet, eius vitae fructum caperent: quum potius fuerit illis quod ait Euripides. -- *perpetim laboriosa vita, ab armis inquies* Quod quidem puto non temere eis vsu venire. Nam qui ad imperandum natura sint facti, et libertatis retinentes, de principe loco cedere cuiquam nescii, inter se continenter praeliantur. Athenienses vero metu Macedonum liberati, firma iam frui videbantur pace; et quum Euryclidae ac Micyonis consiliis ciuitas illa regeretur, nullius prorsus rei communionem cum reliquis Graecis habentes, studia rectorum suorum secuti, et animorum inclinationem; erga omnes reges, sed Ptolemaeum maxime, honorum profusi; nullum non decretorum aut praeconiorum genus sciscere sustinebant: culpa eorum qui rempublicam administrabant, omni propemodum honesti cura abiecta.

107. Ptolemaeo autem statim postquam haec gesta sunt, cum Aegyptiis bellum gerere contigit. Is enim rex cum aduersus Antiochum Aegyptios armauit, consilio vsus est, vt in praesens non inutili, ita in posterum pernitioso. Secunda namque ad Raphiam pugna inflati, dicto audientes esse regi non amplius dignabantur, ducem et auctorem requirentes; tam-

ἦσαν

ῆσαν ὑπομένειν, ἀλλ᾽ ἐζήτουν ἡγεμόνα καὶ πρόσωπον, ὡς ἱκανοὶ βοηθεῖν ὄντες αὐτοῖς. ὃ καὶ τέλος ἐποίησαν, οὐ μετὰ πολὺν χρόνον. Ἀντίοχος δὲ μεγάλῃ παρασκευῇ χρησάμενος ἐν τῷ χειμῶνι, μετὰ ταῦτα τῆς θερείας ἐπιγενομένης, ὑπερέβαλε τὸν Ταῦρον, καὶ συνθέμενος πρὸς Ἄτταλον τὸν βασιλέα κοινοπραγίαν, ἐνίστατο τὸν πρὸς Ἀχαιὸν πόλεμον. Αἰτωλοὶ δὲ παρ᾽ αὐτὰ μὲν εὐδοκοῦντες τῇ γενομένῃ διαλύσει πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὡς ἂν μὴ κατὰ γνώμην αὐτοῖς τοῦ πολέμου προκεχωρηκότος· διὸ καὶ στρατηγὸν Ἀγέλαον εἵλοντο τὸν Ναυπάκτιον, δοκοῦντα πλεῖστα συμβεβλῆσθαι πρὸς τὰς διαλύσεις· οὐδένα δὲ χρόνον διαλιπόντες δυσηρέστουν καὶ κατεμέμφοντο τὸν Ἀγέλαον, ὡς ὑποτετμημένον πάσας αὐτῶν τὰς ἔξωθεν ὠφελείας, καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας, διὰ τὸ μὴ πρός τινας, πρὸς πάντας δὲ τοὺς Ἕλληνας πεποιῆσθαι τὴν εἰρήνην. ὁ δὲ προειρημένος ἀνὴρ ὑποφέρων τὴν προειρημένην τοιαύτην ἀλογίαν καὶ μέμψιν, παρακατεῖχε τὰς ὁρμὰς αὐτῶν· διὸ καὶ καρτερεῖν οὗτοι μὲν ἠναγκάζοντο παρὰ φύσιν.

quam idoneis ad illi resistendum viribus praediti. quod et ad extremum fecerunt; idque haud ita multo post. Antiochus bello per hiemem magna cura adornato, ineunte aestate Taurum superat, et facta cum Attalo societate, Achaeum bello est aggressus. Aetoli, quibus parum ex animi sententia bellum successerat, repente illi quidem pace confecta laetari: eamque adeo ob caussam Agelaum Naupactium, cuius maxime opera atque auctoritate res inter ipsos et Achaeos videbantur fuisse compositae, praetorem gentis Aetolorum constituerunt. iidem tamen ne minimo quidem spatio temporis interiecto, aegre ferre, et Agelaum incusare: omnem quippe sibi ab exteris populis praedas agendi occasionem esse praecisam: omnes in posterum spes commodorum ereptas; non cum his aut illis Graeciae populis conciliata pace, sed cum vniuersis. Sed enim vir ille tantam hanc istorum amentiam et querelas patienter ferens, impetus eorum cohibebat: ita vt quantumuis repugnante natura, tolerare tamen cogerentur.

108. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος ἀνακομισθεὶς κατὰ θάλατταν ἀπὸ τῶν διαλύσεων εἰς Μακεδονίαν, καὶ καταλαβὼν τὸν Σκερδιλαΐδαν ἐπὶ τῇ προφάσει τῶν προσοφειλομένων χρημάτων, πρὸς ἃ καὶ τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα παρεσπόνδησε, καὶ τότε

108. Philippus rex statim a pace nauibus in Macedoniam est reuectus: vbi quum inuenisset Scerdilaidam, occasione debitae adhuc sibi pecuniae, (cuius etiam gratia naues Leucade per fidem circumuenerat:) Pelagoniae

τῆς μὲν Πελαγονίας πόλισμα διηρπακότα, τὸ προσαγορευόμενον Πισσαῖον, τῆς δὲ Δασσαρήτιδος προσηγμένον πόλεις, τὰς μὲν Φοιβάτιδας ἐπαγγελίαις, Ἀντιπάτριαν, Χρυσονδίονα, Γερτῦντα, πολλὴν δὲ καὶ τῆς συνορούσης τούτοις Μακεδονίας ἐπιδεδραμηκότα· παραυτίκα μὲν ὥρμησε μετὰ τῆς δυνάμεως, ὡς ἀνακτήσασθαι σπουδάζων τὰς ἀφεστηκυίας πόλεις· καθόλου δ' ἔκρινε πολεμεῖν πρὸς τὸν Σκερδιλαΐδαν, νομίζων ἀναγκαιότατον εἶναι παρευτρεπίσασθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα, πρός τε τὰς ἄλλας ἐπιβολὰς, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν εἰς Ἰταλίαν διάβασιν. Ὁ γὰρ Δημήτριος οὕτως ἐξέκαιε τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῷ βασιλεῖ ταύτην συνεχῶς, ὥστε κατὰ τοὺς ὕπνους τὸν Φίλιππον ταῦτ' ὀνειρώττειν, καὶ περὶ ταύτας εἶναι τὰς πράξεις. ἐποίει δὲ ταῦτα Δημήτριος, οὐ Φιλίππου χάριν, (τούτῳ μὲν γὰρ τρίτην ἴσως ἐν τούτοις ἔνεμε μερίδα) μᾶλλον δὲ τῆς πρὸς Ῥωμαίους δυσμενείας· τὸ δὲ πλεῖστον ἕνεκεν αὑτοῦ καὶ τῶν ἰδίων ἐλπίδων. μόνως γὰρ οὕτως ἐπέπειστο τὴν ἐν τῷ Φάρῳ δυναστείαν κατακτήσασθαι πάλιν. πλὴν ὅγε Φίλιππος στρατεύσας, ἀνεκτήσατο μὲν τὰς προειρημένας πόλεις· κατελάβετο δὲ τῆς μὲν Δασσαρήτιδος, Κρεώνιον καὶ Γεροῦντα, τῶν δὲ περὶ τὴν Λυχνιδίαν λίμνην, Ἐγχελάνας, Κέρακα, Σατίωνα, Βοιοὺς, τῆς δὲ Καλικοίνων χώρας, Βαντίαν, ἔτι δὲ τῶν καλουμένων Πισσαντίνων,

oppidum, quod Pissaeum nuncupant, recens diripuisse; Dassaretidis etiam vrbes sibi adiunxisse, et pollicitationibus illexisse Phoebatides, puta, Antipatriam, Chrysondiona, Gertunta; ad haec finitimae Macedoniae multos agros incursasse: extemplo quidem ad recuperandas vrbes quae defecerant, agmen duxit: sed mox iustum bellum aduersus Scerdilaidam sibi suscipiendum esse statuit: ante omnia necessarium iudicans, vt res in Illyrico componeret, cum ad alia quae moliebatur, tum ad traiectionem in Italiam. Demetrius namque adeo regis animum ad hanc spem et inceptionem dies noctesque inflammabat, vt etiam dormiens de iis rebus somniaret, totusque esset in bello Italico. Hoc autem Demetrius faciebat, non adeo quod Philippo cuperet, (vix enim tertio loco aliquam huius rationem habebat:) sed magis quia Romanos oderat: maxime vero se et commoda sua spectabat. persuasus enim erat, hanc vnicam sibi rationem superesse, recuperandae dominationis quam in Pharo insula habuerat. Ceterum Philippus cum exercitu profectus, vrbes quas supra diximus recepit. occupauit etiam in Dassaretide Creonium et Geruntem. circa Lychnidium lacum Enchelanas, Ceraca, Sationem, Boeos: in ditione Calicoenorum, Bantiam: et in finibus Pissantinorum quos vo-

Ὄργυσον. ἐπιτελεσάμενος δὲ ταῦτα, διαφῆκε τὰς δυνάμεις εἰς παραχειμασίαν. ἦν δ' ὁ χειμὼν ἔτος, καθ' ὃν Ἀννίβας πεπορθηκὼς τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τῆς Ἰταλίας, ἔμελλε περὶ τὸ Γερούνιον τῆς Δαυνίας ποιεῖσθαι τὴν παραχειμασίαν. Ῥωμαῖοι δὲ τότε κατέστησαν στρατηγοὺς, Αὖλον Τερέντιον καὶ Λεύκιον Αἰμίλιον.

109. Φίλιππος δὲ κατὰ τὴν παραχειμασίαν ἀναλογιζόμενος, ὅτι πρὸς τὰς ἐπιβολὰς αὐτοῦ χρεία πλοίων ἐστὶ, καὶ τῆς κατὰ θάλατταν ὑπηρεσίας, καὶ ταύτης οὐχ ὡς πρὸς ναυμαχίαν· τοῦτο μὲν γὰρ οὐδ' ἂν ἤλπισε δυνατὸς εἶναι, Ῥωμαίοις διαναυμαχεῖν· ἀλλὰ μᾶλλον ἕως τοῦ παρακομίζειν στρατιώτας, καὶ θᾶττον διαίρειν, οὗ πρόθοιτο, καὶ ἵνα παραδόξως ἐπιφαίνοιτο τοῖς πολεμίοις. διόπερ ὑπολαβὼν ἀρίστην εἶναι πρὸς ταῦτα τὴν τῶν Ἰλλυριῶν ναυπηγίαν, ἑκατὸν ἐπεβάλετο λέμβους κατασκευάζειν, σχεδὸν πρῶτος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλέων. καταρτίσας δὲ τούτους, συνῆγε τὰς δυνάμεις, ἀρχομένης θερείας, καὶ βραχέα προσασκήσας τοὺς Μακεδόνας ἐν ταῖς εἰρεσίαις, ἀνήχθη. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἀντίοχος μὲν ὑπερεβάλετο τὸν Ταῦρον, Φίλιππος δὲ ποιησάμενος τὸν πλοῦν δι' Εὐρίπου καὶ τοῦ περὶ Μαλέαν, ἧκε πρὸς τοὺς περὶ Κεφαλληνίαν καὶ Λευκάδα τόπους· ἐν οἷς καθορμισθεὶς, ἐκαραδόκει, πολυπραγμονῶν τὸν τῶν Ῥωμαίων στόλον. πυνθανόμενος δὲ τοὺς περὶ τὸ

cant, Orgysum. quibus rebus confectis, hiematum copias dimisit. Haec est hiems, qua Hannibal, praecipuis quibusque locis Italiae deuastatis, ad Geryonem in Apulia hibernaturus erat. quo tempore Romani crearunt consules Aulum Terentium, et L. Aemilium.

109. Philippus dum in hibernis erat cogitare coepit, ad ea quae parabat opus sibi esse nauibus, et nauticis ministeriis; non quidem ad praelii naualis vsum: nam vt copiis naualibus dimicare cum populo Romano posset, ne sperabat quidem: sed potius ad transportandum militem: vt citius quo destinabat traiiceret, et hostes non cogitantes opprimeret. Iccirco ratus accommodatissimas ad suos vsus eas naues esse, quas Illyrici fabricant; centum lembos, primus fere omnium regum Macedoniae, construi iussit. quos vbi rebus necessariis instruxisset, ineunte aestate copias contrahit; et postquam paullisper in remigatione Macedones exercuisset, classe proficiscitur; idque tempore eodem, quo Antiochus Taurum montem superabat. Philippus vbi per Euripum copias traiecisset, Maleam etiam flexisset, ad Cephalleniae et Leucadi vicina loca peruenit: ibique nauibus in portum eiectis, classem Romanam sollicite obseruabat, omnia sedulo inquirens. quum esset ei allatum na-

Λιλύβαιον αὐτῷ ὁρμεῖν, θαῤῥήσας ἀνήχθη· καὶ προῆγε ποιούμενος τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' Ἀπολλωνίας.

110. Ἤδη δὲ συνεγγίζοντος αὐτοῦ τοῖς περὶ τὸν Λάϊον ποταμὸν τόποις, ὃς ῥεῖ παρὰ τὴν τῶν Ἀπολλωνιατῶν πόλιν, ἐμπίπτει πανικὸν, παραπλήσιον τοῖς γινομένοις ἐπὶ τῶν πεζικῶν στρατοπέδων. τῶν γὰρ ἐπὶ τῆς οὐραγίας πλεόντων τινὲς λέμβοι καθορμισθέντες εἰς τὴν νῆσον, ἣ καλεῖται μὲν Σάσων, κεῖται δὲ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς τὸν Ἰόνιον πόρον, ἧκον ὑπὸ νύκτα πρὸς τὸν Φίλιππον, φάσκοντες συνωρμικέναι τινὰς αὐτοῖς πλέοντας ἀπὸ πορθμοῦ· τούτους δ' ἀπαγγέλλειν, ὅτι καταλίποιεν ἐν Ῥηγίῳ πεντήρεις Ῥωμαϊκὰς πλεούσας ἐπ' Ἀπολλωνίας καὶ πρὸς Σκερδιλαΐδαν. ὁ δὲ Φίλιππος ὑπολαβὼν ὅσον οὔπω τὸν στόλον ἐπ' αὐτὸν παρεῖναι, περίφοβος γενόμενος, καὶ ταχέως ἀνασπάσας τὰς ἀγκύρας, αὖθις εἰς τοὔπίσω παρήγγειλε πλεῖν. οὐδενὶ δὲ κόσμῳ ποιησάμενος τὴν ἀναζυγὴν καὶ τὸν ἀνάπλουν, δευτεραῖος εἰς Κεφαλληνίαν κατῆρε, συνεχῶς ἡμέραν καὶ νύκτα τὸν πλοῦν ποιούμενος. βραχὺ δέ τι θαῤῥήσας, ἐνταῦθα κατέμεινε, ποιῶν ἔμφασιν, ὡς ἐπί τινας τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πράξεων ἐπεστροφώς. συνέβη δὲ . . . ψευδῶς γενέσθαι τὸν ὅλον φόβον περὶ αὐτόν. ὁ γὰρ Σκερδιλαΐδας ἀκούων κατὰ χειμῶνα λέμβους ναυπηγεῖσθαι τὸν Φίλιππον πλείους, καὶ προσδοκῶν αὐτοῦ

ves quae Lilybaei erant, in anchoris ibi ftare, vela in altum dedit, tamquam peteret Apolloniam.

110. Vbi autem ventum prope amnis Loii, (fiue is potius eft Aous,) oftia, qui Apolloniatarum vrbem praeterlabitur, Panicus terror, iis fimilis qui occupare exercitus terreftres folent, claffem inuadit. Nam ex iis lembis qui in extremo claffis erant agmine, nonnulli portum ingreffi eius infulae quae Safo dicitur, fita autem eft in Ionii maris introitu, noctu ad Philippum venerunt, nuntiantes quosdam vna fecum eodem appuliffe, qui e freto veniebant. ab iftis audiffe, relictas a fe Rhegii quinqueremes Romanorum, quae Apolloniam et ad Scerdilaidam tendebant. Philippus iamiam affuturam hoftilem claffem fufpicans, metu perculfus, retro nauigandi dat fignum. quo in reditu quum nullus feruatus effet ordo, nauibus paffim diffipatis, continuata diem noctemque nauigatione, poftridie Cephalleniam appulit: ibique refectis nonnihil animis confedit: prae fe ferens cauffam reditui praebuiffe nonnulla, quae in Peloponnefo facere deftinabat. Non erat autem in totum falfus nuntius, qui terrorem hunc Philippo attulerat. Nam Scerdilaidas vbi comperiffet Philippum plures lembos per hiemem parare; ar-

τὴν κατὰ θάλατταν παρȣσίαν, διεπέμπετο πρὸς τȣ̀ς Ῥωμαίȣς, διασαφῶν ταῦτα, καὶ παρακαλῶν βοηθεῖν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δέκα νῆας ἀπὸ τȣ̃ περὶ τὸ Λιλύβαιον ἐξαπέστειλαν στόλȣ, ταύτην τὴν περὶ Ῥήγιον ὀφθεῖσαν. ἣν Φίλιππος εἰ μὴ πτοηθεὶς ἀλόγως ἔφυγε, τῶν περὶ τὴν Ἰλλυρίδα πράξεων μάλιστ᾽ ἂν τότε καθίκετο, διὰ τὸ τȣ̀ς Ῥωμαίȣς πάσαις ταῖς ἐπινοίαις καὶ παρασκευαῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν καὶ τὴν περὶ Κάνναν μάχην γενέσθαι· τῶν τε πλοίων ἐκ τȣ̃ κατὰ λόγον ἐγκρατὴς ἂν ἐγεγόνει. νῦν δὲ διαταραχθεὶς ὑπὸ τῆς προσαγγελίας, ἀβλαβῆ μὲν, ȣ̓κ εὐσχήμονα δ᾽ ἐποιήσατο τὴν ἀναχώρησιν εἰς Μακεδονίαν.

III. Ἐπράχθη δέ τι κατὰ τȣ́τȣς τȣ̀ς χρόνȣς καὶ Πρȣσίᾳ μνήμης ἄξιον. τῶν γὰρ Γαλατῶν, ȣ̓̀ς διεβίβασεν ἐκ τῆς Εὐρώπης ὁ βασιλεὺς Ἄτταλος εἰς τὸν πρὸς Ἀχαιὸν πόλεμον, διὰ τὴν ἐπ᾽ ἀνδρείᾳ δόξαν, τȣ́των χωρισθέντων τȣ̃ προειρημένȣ βασιλέως, διὰ τὰς ἄρτι ῥηθείσας ὑποψίας, καὶ πορθȣ́ντων μετὰ πολλῆς ἀσελγείας καὶ βίας τὰς ἐφ᾽ Ἑλλησπόντῳ πόλεις, τὸ δὲ τελευταῖον καὶ πολιορκεῖν τȣ̀ς Ἰλιεῖς ἐπιβαλλομένων· ἐγένετο μέν τις ȣ̓κ ἀγεννὴς περὶ ταῦτα πρᾶξις, καὶ ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Τρωάδα κατοικȣ́ντων Ἀλεξανδρείαν. Θεμίστην γὰρ ἐξαποστείλαντες μετ᾽ ἀνδρῶν τετρακισχιλίων, ἔλυσαν μὲν τὴν Ἰλιέων πολιορκίαν· ἐξέβαλον δ᾽ ἐκ πάσης τῆς Τρωάδος τȣ̀ς Γαλάτας, ἐμποδίζοντες ταῖς χορηγίαις,

bitrans classe illum ad se venturum, ad Romanos miserat, qui rem significarent, et auxilium eos poscerent. Romani decem naues e classe Lilybetana ei submiserant; eas nempe quae Rhegii erant conspectae: quas nisi tanto cum pauore Philippus reformidasset, illud erat cum maxime tempus, quo destinata perficere in Illyrico poterat: Romanis tota mente totisque viribus ad Cannense praelium conuersis, ipsasque adeo naves capturum eum fuisse ratio promittit. nunc eo nuntio perterrefactus, sine damno ille quidem, sed non sine ignominia in Macedoniam se recepit.

III. Per idem tempus quod Prusias fecit, non est relatu indignum. Galli quos propter opinionem virtutis Attalus ad bellum contra Achaeum ex Europa acciuerat; quum a dicto rege discessissent, ob eas quas antea commemorauimus suspiciones, petulanter flagitiosi ac violenti vrbes ad Hellespontum agebant ferebant. qui quum Ilienses ad extremum obsidere essent aggressi, egregium sane facinus ab Alexandrensibus qui Troadem colunt est editum. misso enim Themista cum quatuor militum millibus, non solum Ilienses obsidione liberarunt; sed etiam ex vniuersa Troade Gallos eiecerunt, impediendo com-

καὶ διαλυμαινόμενοι τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν. οἱ δὲ Γαλάται κατασχόντες τὴν Ἀρίσβαν καλουμένην ἐν τῇ τῶν Ἀβυδηνῶν χώρᾳ, λοιπὸν ἐπεβουλεύοντο καὶ προσεπολέμουν ταῖς περὶ τούτους τοὺς τόπους ἐκτισμέναις πόλεσιν. ἐφ' οὓς στρατεύσας μετὰ δυνάμεως Προυσίας, καὶ παραταξάμενος, τοὺς μὲν ἄνδρας κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐν χειρῶν νόμῳ διέφθειρε, τὰ δὲ τέκνα σχεδὸν ἅπαντα καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐν τῇ παρεμβολῇ κατέσφαξε, τὴν δ' ἀποσκευὴν ἐφῆκε διαρπάσαι τοῖς ἠγωνισμένοις. πράξας δὲ ταῦτα, μεγάλου μὲν ἀπέλυσε φόβου καὶ κινδύνου τὰς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ πόλεις· καλὸν δὲ παράδειγμα τοῖς ἐπιγινομένοις ἀπέλιπε, τοῦ μὴ ῥᾳδίαν ποιεῖσθαι τοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης βαρβάρους τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν, ἐν τούτοις ἦν. τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τῆς περὶ Κάννας μάχης ἐπιτελεσθείσης, τὰ πλεῖστα μετετίθετο πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, καθάπερ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἡμῖν δεδήλωται. Ἡμεῖς δὲ νῦν μὲν ἐπὶ τούτων τῶν καιρῶν τῆς διηγήσεως λήξαιμεν, ἐπεὶ διεληλύθαμεν, ἃς περιέχει τῶν τε κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πράξεων, ἡ τετταρακοστὴ τῶν Ὀλυμπιάδων πρὸς ταῖς ἑκατόν. ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα βίβλῳ βραχέα προαναμνήσαντες τῆς ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ προκατασκευῆς, ἐπὶ τὸν περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας λόγον ἐπάνιμεν κατὰ τὴν ἐν ἀρχαῖς ὑπόσχεσιν.

meatus, et eorum conatibus ſe opponendo. Galli occupata in Abydena ditione vrbe, quam Arisbam dicunt, cetera eius tractus oppida ex inſidiis conabantur inuadere et aſſiduum cum illis bellum gerebant. Aduerſus hos igitur expeditionem Pruſias ſuſcepit, et acie dimicauit. ac viros quidem in ipſo praelio dum manus conferuntur, contrucidauit: ſobolem vero propemodum omnem atque coniugia in ipſis caſtris iugulauit: vtenſilia victori militi diripienda conceſſit. qua victoria rex et Helleſpontiacas vrbes magno metu ac periculo abſoluit: et exemplum poſteris praeclarum dedit, ne qui in Europa ſunt barbari, temere in Aſiam tranſire velint. Rerum igitur Graecanicarum et Aſiaticarum, hic tum fuit ſtatus. In Italia vero, ſicut ſupra oſtendimus, poſt pugnam ad Cannas, pleraque omnia ad Carthaginienſes deficiebant. Nos vero expoſitis rebus geſtis, quae in XL. ſupra centeſimam Olympiadem incidunt, narrationem in hoc tempore terminabimus: libro autem ſequente, ſi quae in iſto ſunt praeſtructa breuiter in memoriam reuocauerimus, ad ſermonem de Reipublicae Romanae forma, ſicut initio propoſuimus, nos conferemus.

IN

IN

POLYBII

LIBROS QVINQVE

NOTAE VARIORVM.

ISAACI CASAVBONI
AD
POLYBII HISTORIAS COMMENTARII.

Hypothesis, Partitio, Titulus.

Ostendimus in iis*, quae de vniuersa Polybii historia disseruimus, totum hoc opus, librorum olim quadraginta, in duas partes praecipuas fuisse diuisum: Προκατασκευὴν, siue apparatum ad historiam primario atque ex professo susceptam, et ipsam historiam. Vtraque item pars bipertita. Historiae enim, sicut ibi probauimus, altera pars fuit, quam auctor appellat τῆς προτέρας προθέσεως siue ἐπιβολῆς, de qua sola initio cogitaverat: altera posterius illi adiecta, quam appelles licet τῆς δευτέρας ἐπιβολῆς. Etiam praeparatio bifariam diuisa. Initio principia eorum, quae sunt in apparatu narranda altius repetuntur, et historiae vniuersae simul fundamenta iaciuntur; ea est τῆς Προκατασκευῆς pars prior. Sequitur altera, qua strictim res gestae exponuntur a prima Romanorum extra Italiam traiectione cum exercitu ad belli Punici secundi exordium. Duos libros integros praeparatio Polybiana occupat. Primus, qui est praeparationis prior, in quatuor ὁλοσχερεῖς partes tribuitur: prooemium auctoris: praeparationis προθεωρίαν: belli Punici primi expositionem: et belli Libyci, siue Carthaginiensium explicationem.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΡΩΤΗ) Inscriptiones singulorum Polybii librorum varie conceptas in antiquis membranis offendimus. Regius liber et serenissimi principis Boiorum ducis atque

alii

alii e melioribus, vt edidimus. ceteri, vt in vulgatis, *ἱστοριῶν λόγος πρῶτος.* Etiam in optimo codice principis inclyti, sereniſſimi ducis Vrbini, omnium quae adhuc vidimus Polybii exemplarium vetuſtiſſimo; ſed in quo epitomae dumtaxat habentur librorum XV. a tertio ad XVII. non aliter ſingulorum librorum frontes praenotantur, niſi hoc modo, ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΤΟΥ Γ. ΛΟΓΟΥ. et ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΤΟΥ Δ. ΛΟΓΟΥ. atque ita ſemper. Ipſe auctor vocat perſaepe *βίβλους*, non autem *λόγους.* nam in quinto, *ὁ περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας λόγος*, non eſt liber, verum diſſertatio, et ſermo de rep. Rom. quod eſt libri ſexti argumentum. Veteres Critici quum Xenophontis *Ἀπομνημονευμάτων* Socraticorum libro quinto et vltimo titulum hunc praeſcripſiſſent, ΛΟΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ, vt propriam ei libro tractationem, a priorum ſubiecto diuerſam deſignarent, ſicut feciſſe eosdem videmus ad poetarum patrem, extitere poſtea homines imperiti, qui male accepta voce *λόγος* a cetero corpore eam partem auctoritate M. Tullii non meliore iudicio defenderunt. Solent Graeci partes ſingulas operum maiorum in quocumque genere ſcriptionis, *λόγους* appellare, aut *τόμους*, aut *συγγράμματα*, quas voces promiſcue pro *βίβλος* aut *βιβλίον* vſurpant. Hinc illa diuerſitas in multorum librorum inſcriptionibus. Nam etiam in Ioſephi antiquitatum libris, pro eo quod eſt editum, *λόγος πρῶτος*, vetuſtiſſimus et fideliſſimus regiae bibliothecae codex habet, *βιβλίον α.* alii codices eiusdem bibliothecae cum editis conſentiunt. Sic libros ſeptem de bello Iudaico Euſebius appellat *ἑπτὰ λόγους.*

PROOEMIVM.

Praefatio Polybii tractatione ſeptem capitum abſoluitur. Principio auctor hiſtoriam *πραγματικὴν* in vniverſum laudat, praecipuas illius vtilitates commemorans. Deinde accedit Polybius ad proprias ſuſceptae a ſe hiſtoriae laudes, cuius dignitatem prae ceteris hiſtoriis, duabus rationibus probat. prior eſt rerum geſtarum quas eſt narraturus nouitas, et magnitudo: poſterior, ipſius ſubiecti praeſtantia, populi nempe Romani potentia omnium qui vmquam floruerunt populorum potentiam longe ſupergreſſa. id quod Romani imperii comparatione inſtituta cum Perſarum, Lacedaemoniorum et Macedonum imperiis, clare demon-

demonstratur. Post haec de capite Polybianae historiae agitur, et caussae explicantur, cur a bello Punico secundo iusti operis sui materiam auctor sit exorsus. Docet deinceps, cur fuerit sibi necesse ad historiam suam duorum librorum apparatu viam lectori munire. Secundum quae afferuntur a Polybio caussae, quare hoc opus historiae vniuersalis componendum susceperit, atque ibi de vtilitate historiae *καθολικῆς* differitur; eiusque praestantia singularis imagine pulcherrima ingeniose probatur. Postremo praeparationis ipsius principium cum cura indicatur. vbi etiam de capite recte assignando ei historiae, quae ratione recta et cum iudicio instituitur, praeclare disputatur.

I. *Historiae πραγματικῆς vtilitates variae.*

I. 1. *Πρὸς τὴν αἵρεσιν καὶ παραδοχὴν τῶν τοιούτων ὑπομνημάτων*) Non est otiosa vox *τοιούτων*. Nam quum multa sint genera historiarum, multae formae diuersae, non omnes eamdem vim habent, verum ea demum quae sit *τοιαύτη*, hoc est, Polybianae similis, et ad *πραγματικῆς ἱστορίας* genus pertineat, qua de re mox dicemus. *αἵρεσιν* et *παραδοχὴν* noster, quod Diodorus Siculus in simili argumento *ἀνάληψιν ἱστορίας*.

Ibid. *Διὰ τὸ μηδεμίαν ἑτοιμοτέραν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης.*) Tria argumenta affert Polybius, ad commendationem historiae, quae circa rerum gestarum narrationem versatur. Primum est *διόρθωσις*, vitae emendatio. Haec posita est in duabus rebus, correctione vitiorum, qua publicorum, qua priuatorum vniuscuiusque, et aliorum institutorum emendatione, quae ad melius et commodius degendam hanc vitam faciunt. Prioris generis beneficium, quod sui studiosis historia confert, T. Liuius fecit tanti, vt solum hunc statuat suae scriptionis fructum. *Hoc illud est*, inquit, *praecipue in cognitione rerum salubre, ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri: inde tibi, tuae reip. quod imitere capias: inde foedum inceptu, foedum exitu quod vites.* Et noster quoque libro tertio extremo propterea scribit, ea quae de Romanorum institutis sit narraturus, politicis hominibus vtilia futura, siue illi mutare in melius reip. suae formam velint, siue nouam instituere. Via autem et modus percipiendi huius fructus est *ἐπίστασις*, diligens obseruatio caussarum, euentuum atque omnium, ex quibus prudentia

 potest

poteſt augeri: iccirco dicunt Graeci philoſophi, politici ſtudii tirones debere eſſe ἐπιστατικούς, attentos ad talium documentorum obſeruationem. Ad huiusmodi obſeruationes faciendas multis locis Polybius lectoribus ſtudioſe viam praeit. vt quum pagina L. memorabili illa Xanthippi victoria et Reguli clade expoſita addit in earum rerum narratione multa poſſe obſeruari, per quae errores vitae hominum corrigantur: deinde illa cuiusmodi ſint, diligenter explicat. Ad poſterius genus διορθώσεως pertinet, locorum deſcriptionibus prioris aetatis adhibendam eſſe correctionem ex hiſtoria recente, quae multa patefecerit, antea incognita, aut male cognita. Eodem referendum, quod non ſemel Polybius affirmat; adeo iam ſua aetate peritia artium ad res agendas neceſſariarum, et rerum vſu eſſe profectum; vt facile ſit futurum πραγματικῆς hiſtoriae peritis ciuilia omnia negotia μεθοδικῶς, hoc eſt arte quadam ac ratione certa adminiſtrare. Libri IX. initio cauſſam ſibi ſcribendae huius hiſtoriae vel praecipuam fuiſſe ait τὸ τὰς ἐμπειρίας καὶ τέχνας ἐπὶ τοσοῦτον προκοπὴν εἰληφέναι καθ' ἡμᾶς, ὥστε πᾶν τὸ παραπίπτον ἐκ τῶν καιρῶν ὡσανεὶ μεθοδικῶς δύνασθαι χειρίζειν τοὺς φιλομαθοῦντας. Libro x. cap. 44. ἔφαμεν πάντα τὰ θεωρήματα καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τοσοῦτον εἰληφέναι τὰς προκοπὰς, ὥστε τῶν πλείστων τρόπον τινὰ μεθοδικὰς εἶναι τὰς ἐπιστήμας. Non negat autem Polybius alias quoque praeter hanc vitae corrigendae eſſe rationes: ſed nullam eſſe neque expeditiorem neque tutiorem iſta affirmat. Inferius libro eodem dicetur duas eſſe proficiendi vias; per ipſa rerum pericula; et per alienos caſus, quorum cognitio lectione hiſtoriarum eſt parabilis: atque hanc rationem longe et faciliorem et tutiorem eſſe altera. His duobus modis tertium mox adiiciemus ex eodem. In proximis verbis τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης, malim ſcribi τῆς διὰ τῆς τῶν προγεγ. πρ. ἐπ.

Ibid. Ἐπεὶ δ' οὐ τινὲς, οὐδ' ἐπὶ ποσὸν, ἀλλ' ἅπαντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀρχ.) Ergo hiſtorici omnes, qui ante Polybium ſcripſerunt, locum illum communem de vtilitate hiſtoriae vexarunt? Atqui apud Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, quos habemus hodie ſolos ex omnibus Graecis rerum ſcriptoribus, Polybio antiquiores, de ea re ne verbum quidem. Sed cauit ſibi illa exceptione, ὡς ἔπος εἰπεῖν, prope dixerim. Ex iis, qui poſt hunc ſcripſerunt, non pauci laudationem hiſtoriae inſtituerunt; vt e meliore ſeculo Diodorus

Siculus

Siculus, ſcriptor nobiliſſimus: e recentioribus, quos non pigeat legiſſe, Nicephorus Gregoras, Procopius, et Agathias leuiter attigerunt.

Ibid. ἀρχῇ καὶ τέλει κέχρηνται τούτῳ.) Vertimus vt ſonant verba, ſed eſt dictum prouerbio affine, ad crebram rei vſurpationem ſignificandam. idem enim eſt cum eo, quod Graeci dicunt, θρυλλεῖν ἄνω κάτω. B. Hieronymus aduerſus Pelagianos, *ſurſum deorſum iactitare.*

Ibid. ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδείαν, καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν.) Alterum hoc eſt argumentum, quo probatur hiſtoriae πραγματικῆς vtilitas; quia verſari in eius lectione, ſit quaſi in ipſo rerum actu et negotiorum ciuilium aut militarium adminiſtratione verſari. nam et hoc et illo modo ciuilis diſciplinae candidatos praeparari, et rerum viris politicis neceſſariarum cognitione inſtrui. Scitum eſt enim, nihil hodie fieri, quod non prius ſit factum: nihil olim, quod non et hodie. Ariſtoteles Rhetoricorum libro primo. δῆλον, ὅτι πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς γῆς περίοδοι χρήσιμοι. ἐντεῦθεν γὰρ λαβεῖν ἐστὶ τοὺς τῶν ἐθνῶν νόμους. πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, τὰς τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίας. ἅπαντα δὲ ταῦτα πολιτικῆς ἔργον ἐστί. Dicit Philoſophus idem cum Polybio, ſed more ſuo accurate et cum diſtinctione. Politicae diſciplinae partes diuerſae ſunt Platoni et Ariſtoteli, ἡ νομοθετικὴ, quae leges condit, vt olim Draco, Solon, Lycurgus et alii, quorum catalogum habes in III. politicorum capite vltimo: et ἡ βουλευτικὴ, quae etiam auguſtiore ſignificatione πολιτικὴ appellatur; et qui hanc colunt politici, vt Themiſtocles, Alcibiades, Pericles. Haec facultas adeo eſt a ſuperiore diuerſa, vt plerique omnes antiqui legum latores ἰδιῶται vixerint, ſicut obſeruat Ariſtoteles, neque vllam partem vel ſuae vel alienae reip. attigerint. His ait Philoſophus eſſe legendos illos hiſtoricos, qui γῆς περιόδους ediderunt: hoc eſt priſcos geographos, qui praeter locorum ſitum leges populorum et varia inſtituta ſoliti breuiter adnotare: illis vero, qui remp. ſint recturi et adminiſtraturi, eos hiſtoricos eſſe volutandos, qui res geſtas deſcripſerunt, ſiue vt mox dicturus eſt Polybius, hiſtorias πραγματικάς. Alibi docet Philoſophus, ſaepe euenire in conſultationibus ſuper publicis rebus, vt occurrentis alicuius difficultatis remedium ex hiſtoria vtiliter queat peti. In primo etiam politico admonentur homines politici attendere

τοῖς λεγομένοις σπορἀδην, δι' ὧν ἐπιτετυχήκασι τινές: diuulgatis exemplis eorum, quibus consilii alicuius experientia bono cesserit. Quo etiam spectat illa exemplorum copia, quibus politicum suum in secundo oeconomicorum Philosophus ipse instruit: quae omnia vir omniscius partim ex historiis scriptis didicerat, partim auditione et fando acceperat. Huiusmodi exempla Graeci, postquam in literas redegerant, Ἀκούσματα vocabant. Extat liber Ἀκουσμάτων Aristotelis, sed diversi generis, neque ad vsum politicum scriptus: quod testatur index; Θαυμασίων ἀκουσμάτων enim appellatur: quia miracula dumtaxat eo recensentur auditione cognita. Sed fuerunt alii, qui apta prudentiae ciuili et bellicae exempla collegerant, et hoc titulo libros ediderant. in his Aeneas veterrimus scriptor rei militaris: de quo Polybius libro x. Est in manibus excellentissimus huius Tactici liber, πῶς δεῖ πολιορκούμενον ἀντέχειν, de toleranda obsidione, in quo sunt haec verba sub finem, vbi de eorum animaduersione agit, qui vrbe obsessa in obeundis vigiliis fuerint omissiores: Εἴ δέ τινας δεῖ μετιέναι ἀμελοῦντας καὶ ἀκοσμοῦντας, τοὺς τὰ πλεῖστα κεκτημένους καὶ ἐν τῇ πόλει δυναμένους μάλιστα μετέχοντας, μετιέναι δεῖ, εἴη γὰρ ἄντι τὸ τοιοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις παράδειγμα. ἐν οἷς δὲ καιροῖς ἕκαστα τούτων δεῖ παρεῖναι, ἐν τοῖς ἀκούσμασι γέγραπται. De vtilitate historiae ad bellicam artem, quae est species aut pars πολιτικῆς, Marcus Tullius Hortensio. *Vnde facilius quam ex annalium monimentis, aut res bellica, aut omnis reip. disciplina cognoscitur? Vnde ad agendum aut dicendum copia depromi maior grauissimorum exemplorum, quasi incorruptorum testimoniorum potest?* Polybius in pulcherrimo fragmento, quod inter cetera e Suida descripsimus, parandae artis militaris tres vias cordatis suae aetatis ducibus scribit fuisse vsitatas. Primam earum esse, τὴν διὰ τῶν ὑπομνημάτων καὶ τῆς ἐκ τούτων κατασκευῆς; ea est historiae πραγματικῆς lectitatio et diligens obseruatio. Alteram τὸν μεθοδικὸν τρόπον καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐμπείρων παράδοσιν, quum aliquis Tactico magistro aut Tribuno operam nauat, et more militari sese exercet, quae doctrina vmbratica solet appellari. Tertiam διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἕξεως καὶ τριβῆς, per ipsam rerum experientiam vsu collectam in veris certaminibus. sic accipe ista e libro IX. in pergraui digressione de institutione imperatoria. pag. DCCLXIIX. τῶν προειρημένων, τὰ μὲν ἐκ τριβῆς, τὰ δὲ ἐξ ἱστορίας, τὰ δὲ κατ' ἐμπει-

ἐμπειρίαν μεθοδικὴν θεωρεῖται. Idem cenſendum de vniuerſa doctrina politica, tribus eam rationibus poſſe comparari, lectione hiſtoriae, ope magiſtri, et vſu. Sed meminerint tirones huius ſtudii, Polybio auctore ex hiſce tribus praeſtare hiſtoriam. Id enim ſignificat, quum eam vocat *ἀληθινωτάτην παιδείαν*, *veriſſimam futuri politici inſtitutionem.* quare autem veriſſimam? quia propria quidem experientia plurimum fallit, Philoſophi vero politici, qui Polybii aetate fere erant Stoici, raro aliquid in ſuis ſcholis docebant, quod vbi ad rei veritatem erat ventum, non eſſet dediſcendum ceu inutile et nulli vſui. Simillimum eſt, quod de armorum magiſtris ſuae aetatis Plato in Lachete obſeruat: totam eorum artem vanam eſſe et prorſus inutilem; ac ne *μάθημα* quidem, ſed *ματαιοτεχνίαν* meram: cuius profeſſores propterea Lacedaemonem, ceu lapidem Lydium, ſummo ſtudio vitarent: *ἡγεμένες*, inquit ſuauiſſimus Philoſophorum, *εἶναι ἄβατον ἱερὸν, καὶ ἐ δὲ ἄκρῳ τῷ ποδὶ ἐπιβαίνοντας.* Nec multo aliter dicebat Xenophon libro primo, et VIII. Paediae, venationem eſſe rerum bellicarum *μελέτην καὶ ἄσκησιν ἀληθεστάτην*, ac praecipue rei equeſtris, eo videlicet reſpiciens, quod ſaepe magiſtri eius artis, quales hodie Italorum multi, omiſſis, quae ad vera certamina ſunt profutura, motus militiae inutiles tirones ſuos doceant: quod fuiſſe etiam Scipionis Africani iudicium libro X. Polybius ſignificat. Aliam cauſſam affert ſcriptor elegans Agathias principio libri primi, cur politico ſit cenſenda vtilior hiſtoria quam philoſophia politica. eam ſtudioſi ex ipſo petant, ſi lubet. Iterum Polybius pag. LI. *ἐξ ὧν συνιδόντι καλλίστην παιδείαν ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον, τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν.*

Ibid. *ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον τῦ δύνασθαι τὰς τῆς Τύχης μεταβολὰς γενναίως φέρειν, τ.*) Tertium argumentum afferendae vtilitatis hiſtoriae; quia in aduerſis nihil aeque iuuat, vt aliorum meminiſſe, quibus ſimilis fortuna euenit. nam huiusmodi exempla vnde, niſi ex hiſtoria vel *ἐκ τῶν ἀκεσμάτων*? Res per ſe nota et cui abunde fidem faciant Philoſophi, qui de conſolatione libros ediderunt. Gemina huic eſt illa vtilitas, quam e Tragoediis capi pulcherrimis verſibus docet Timocles: quos lege apud Stobaeum ſermone CXXIII. Diodorus Siculus libro XVIII. poſtquam de momentanea fortunae varietate eleganter diſſeruiſſet:

διὸ καὶ, inquit, *τὴν ἱστορίαν προσηκόντως ἄν τις ἀποδέξαιτο. τῇ γὰρ τῶν πράξεων ἀνωμαλίᾳ καὶ μεταβολῇ διορθοῦται τῶν μὲν εὐτυχούντων τὴν ὑπερηφανίαν, τῶν δ' ἀκληρούντων τὴν ἀτυχίαν.* vbi duplex vtilitas, miserorum consolatio: beatorum ne efferantur coercitio. Pro *ἐναργεστάτην*, scribo *ἐνεργεστάτην*, etsi aliter libri tum hic tum in simili loco inferius. Obseruent tirones in his verbis *ἐνεργεστάτην καὶ μόνην* figuram *ἓν διὰ δυοῖν*, auctori huic admodum familiarem. nam ita accipiendum quasi scripsisset *μόνην ἐνεργεστάτην*, *efficacissimam et solam*, pro, *solam efficacem, atque efficacissimam.* Ita saepe loquitur Polybius pap. XVII. *τῇ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἀρχῇ καὶ προθέσει*, *nostrae historiae principio et proposito*, id est, *τῇ τῆς ὑφ' ἡμῶν προτεθείσης ἱστορίας ἀρχῇ*, *historiae principio, quam proposuimus narrare.* Pag. CLXXVIII. *ἀρχὴ πάλιν ἐγένετο καὶ σύννευσις τῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας.* Pag. CCLXXX. *προσδέονται θεοῦ καὶ μηχανῆς.* pro *θεοῦ ἀπὸ μηχανῆς.* Pag. CCCII. *συνεπατήθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἐπιφορᾶς τῶν Νομάδων*, hoc est, *τῶν ἐπιφερομένων Νομάδων.* vt paulo ante *μὴ συμπατηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπιφερομένων ἱππέων.* Salustius, *periculo atque negotiis compertum est: τῇ πείρᾳ καὶ τοῖς πράγμασι*, pro eo quod passim Graeci, *τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων.* Plinius in primo Epistolarum: *sensum quemdam voluptatemque percipio.*

Ibid. *τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν.*) Cicero Titio: *euentis aliorum memoria repetendis, nihil accidisse noui nobis cogitamus.* et in pulcherrima ad Caecinam epistola: *Leuat dolorem communis quasi legis et humanae conditionis recordatio.* Choricius Gazensis rhetor elegans, ac plane qualem eum *χαρακτηρίζει* Photius, in eo sermone, quem habuit in funere Procopii Gazaei praeceptoris sui, hanc sententiam fusius ita persequitur. *ἰδιώτῃ μὲν γὰρ φάρμακον ἔσω λύπης ὁ χρόνος. ὁ δὲ διὰ μύστης ἐλθὼν, καὶ θείων γευσάμενος ἀκουσμάτων, μήμοι τοιαύτην θεραπείαν ἀναμενέτω. δεῖ γὰρ τῆς ἰατρείας τοῦ χρόνου τὰ τοῦ λογισμοῦ φάρμακα προηγήσασθαι. ἢ τί πλέον ἡμῖν οἱ λόγοι δωρίσονται; τοῦ δὲ χάριν πονοῦμεν τὰς τῶν παλαιῶν ἐκμανθάνοντες τύχας. οὐ γὰρ ἵνα τὸν χρόνον ἀνόητα δαπανῶμεν, ἀλλ' ὅπως οἶμαι τήν τε ἄλλην ἐκεῖθεν ὠφέλειαν δρεψώμεθα καὶ τοιούτου συμβάντος καιροῦ, πρὸς ἄνδρας ἴσα πεπονθότας ἡμῖν, ἢ πικρότερα πάθη τὸν νοῦν ἀναφέροντες, οὕτως οἴσωμεν ῥᾷον. ὑπόμνησις*, *memoria, repetitio, recordatio*, cum sibi aliquis in memoriam reuocat, quae scit, sed dicitur saepius de eo, qui eodem officio erga alium fungitur. Glossarium, *ὑπόμνησις*, *admonitus, admonitio: monitus, monitio.* Ibid.

Ibid. *περὶ τῶν καλῶς καὶ πολλοῖς εἰρημένων ταυτολογεῖν.*) In re eadem Saluſtius ratione eadem vtitur initio Iugurthini. *Ceterum ex iis negotiis, quae ingenio exercentur, in primis magno vſui eſt memoria rerum geſtarum: cuius de virtute, quia multi dixere, praetereundum puto.* Grauiſſima eſt ſententia ſcriptoris alioqui parum grauis, Artemidori, qui initio operis nihil ſe, quod ad rem faceret, ait, omiſiſſe, niſi eſſet a prioribus ſcriptoribus occupatum. ab iis conſulto abſtinuiſſe: ne aut mentiri cogeretur aut inique agere: illud, ſi praeclare dictis vellet ire contradictum: hoc ſi dicta vetuſtioribus reponens, de manibus ſtudioſorum ſcripta eruditorum qui prius vixiſſent excuteret. Sic ille, *ἅτι προλαβόντες οἱ παλαιοὶ διδασκαλικῶς ἐξηγήσαντο, περὶ τούτων οὐκ ἔχρην ἐμὲ λέγειν· ἵνα μὴ ἢ ἀντιλέγειν ἐπιχειρῶν ψεύδεσθαι ἀναγκάζωμαι· ἢ τὰ αὐτὰ λέγων ἀποκλείω τῆς εἰς μέσον παρόδου τὸν πόνον τῶν παλαιῶν.* Plane digna ſententia, quae alium auctorem haberet, quam illum ſomniatorem.

II. *Hiſtoriae Polybianae dignitas et praeſtantia.*

Ibid. *Αὐτὸ γὰρ τὸ παράδοξον τῶν πράξεων, ὑπὲρ ὧν προῃρήμεθα γράφειν.*) A theſi tranſit ad hypotheſin. Si vniuerſum genus *πραγματικῆς ἱστορίας* laudari opus non habet, multo minus haec noſtra. quae quidem de rebus ſcripta eſt maximis, imperio nempe orbis terrarum a Romanis occupato. hoc eſt primum argumentum. ſequitur alterum, nec ſolum maximis; verum etiam miraculi plenis, propter temporis breuitatem, quo fundatum eſt Romanum imperium, annorum videlicet vix trium et quinquaginta. Accedit genus ipſum ſcriptionis, non enim euentus tantum rerum ſcribit Polybius, ſed conſilia et cauſſas rerum ſcrutatur, et profert in medium. hoc illud eſt, quod ait, *τὸ πῶς καὶ τίνι γένει πολιτείας.* iſtud eſt tertium argumentum.

Ibid. *πῶς καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπικρατηθέντα σχεδὸν ἅπαντα τὰ κ.*) Hic obſeruandus eſt Polybii ſcopus et propoſitum in hoc excellentiſſimo opere moliendo. Scopus illius fuit, non ſolum res geſtas populi Rom. poſteris tradere, et incrementa imperii ipſorum admiranda, ſed multo magis, tot victoriarum cauſſas aperire, et formam Reip. Rom. atque illius inſtituta Graecis ſuis palam facere: vt eius populi virtute incomparabili cognita, iugum potentiae Rom. ferant non grauate. Non repetemus hoc loco, quae initio operis

 de hoc

de hoc fine Polybianae ſcriptionis copioſe diſſeruimus, vnicum dumtaxat locum aſſeremus, ex quo de illius mente poſſit conſtare. Scribit igitur auctor initio tertii, ex hac hiſtoria manifeſtum fore omnibus, πότερα φευκτὴν ἢ τἀναντίον αἱρετὴν εἶναι συμβαίνει τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν: hoc eſt, vtrum Graeci occaſionem haberent detrectandae Romanorum dominationis, an potius in illa acquieſcendi. Propterea ſaepe iterat noſter, non ſolum res geſtas narrare ſe, verum etiam τὸ πῶς, et cauſſas euentuum diligenter inquirere. Vide initium libri III. et libri VIII. vbi geminus huic locus, imo verba eadem. Porro cauſſa ſucceſſuum populi Rom. vno verbo hic declaratur, τὸ γένος τῆς πολιτείας. Cenſuit enim Polybius, cauſſam Romanae magnitudinis, non eſſe fortunam, vt ſtulti Graeci iactitabant, quos tot locis in hoc opere refellit: ſed ipſam formam Reip. illius, et inſtituta ſiue ciuilia ſiue militaria. Lege, quae de ea re ſcribuntur libro III, et toto libro ſexto, et ſaepius alibi.

Ibid. σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην.) Οἰκουμένην Graeci appellant ſaepe non quod vox ſonat, ſed orbis habitati partem olim notam. Alibi ſeſe explicat Polybius libro VIII. in eadem re: πάντα τὰ γνωριζόμενα μέρη τῆς οἰκουμένης ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καὶ δυναστείαν ἀγαγεῖν. lib. XV. ἔμελλον κυριεύειν καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ὅσα καταπέπτωκεν ὑπὸ τὴν ἱστορίαν. Dionyſii Halicarnaſſenſis leuitatem, diſertis verbis affirmantis vniuerſam terram habitabilem imperio Rom. ſua aetate parere, iam olim caſtigauimus.

Ibid. οὐχ ὅλοις πεντήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἔπεσε τὴν Ῥωμαίων.) Iſta obſeruatio de ſpatio annorum trium et quinquaginta, quibus Romani orbem terrarum paene totum ſui iuris fecerint, propria Polybii eſt; quam alibi nuſquam inuenio, praeter vnum Zoſimum, Polybii ſententiam referentem. Placet igitur Lycortae filio, populum Rom. de occupando orbis imperio ante bellum Punicum ſecundum vix cogitaſſe: verum qui feliciter primo Punico vires ſuas eſſet expertus, ex ſucceſſu animos ſumſiſſe, ac mox oblatis occaſionibus vtentem, breui ſpatio temporis non ſine ingenti miraculo rem tantam ſimul propemodum et aggreſſum eſſe et conſummaſſe. Id ſpatium Polybius appellat, χρόνον προκοπῆς τῆς Ῥωμαίων δυναστείας, *tempus incrementorum imperii pop. Rom.* atque idem terminis ſpatium hoc certis circumſcribit. coepiſſe προκοπὴν initio Olympiadis CXL. circa quod tempus

tempus belli Punici ſecundi mox erupturi ſemina iaciebantur. conſummatam eſſe προκοπὴν Perſe victo, et Macedoniae regno euerſo; quod accidit ineunte anno ſecundo Olympiadis CLIII. Verum Polybius aliquanto vlterius terminum hunc porrigens, medium hoc interuallum ſemper nominat τὸν πεντηκοντακαιτριετῆ χρόνον; tempus annorum LIII. ſed non plenorum, vt hoc loco dicitur. Intra hoc ſpatium Romanos et conſilium iniiſſe parandi imperii orbis terrarum vult Polybius, et tantum inceptum penitus profligaſſe. Ait diſerte libri tertii principio, Romani imperii augmentum habuiſſe, καὶ τὴν ἀρχὴν γνωριζομένην, καὶ τὸν χρόνον ὡρισμένον, καὶ τὴν συντέλειαν ὁμολογȣμένην, *principium notum, tempus definitum, conſummationem certam et de qua ambigat nemo.* intelligit ante initium ac finem huius interualli annorum LIII. Mira ſane obſeruatio, nam poſt confectum bellum Perſicum, ſtabat adhuc Carthago, ſtabant regna regum Aegypti, Syriae, Aſiae, Pergami, Cappadociae, Numidiae, alia. etiam Graecorum ciuitatibus et inſulis, ſua fere libertas conſtabat. Omitto Galliae vtriusque populos pleroſque, item Germanos, Britannos, Hiſpanos, Thraces, Iudaeos, qui omnes poſtea diuerſis et occaſionibus et temporibus Rom. imperio acceſſerunt. Quomodo igitur victo Perſe, συντέλειαν εἶχεν ἡ προκοπὴ τῆς Ῥωμαίων δυνασείας? aut cui praeter Polybium huius adeo ſtupendae obſeruationis venit vmquam in mentem? Nam contra, communis veterum hiſtoricorum traditio eſt; annis CC. poſtquam ex Italia pedem efferre coepiſſet pop. Rom. imperium orbis ſibi ipſum peperiſſe. Florus libro II. *Domita ſubactaque Italia, populus Rom. prope* D. *annum agens quum bona fide adoleuiſſet, ſi quod eſt robur, ſi qua iuuentus, tum ille vere robuſtus ac iuvenis, et par orbi terrarum eſſe coepit. Itaque mirum et incredibile dictu, qui prope quingentis annis domi luctatus eſt, (adeo difficile fuerat dare Italiae caput) his* CC. *annis qui ſequuntur, Africam, Europam, Aſiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragrauit.* Appianus vero longe moderatius; non enim dicit Romanos ducentis iſtis annis κοσμοκράτορας eſſe factos, ſed hoc tantum: externi militis vim immenſam obtinuiſſe, et pleraſque prouincias ſuae ditioni adieciſſe. διακοσίοις μάλισα ἐξῆς ἔτεσιν ἐπὶ τοῖς πεντακοσίοις, ἐπὶ μέγα ἦλθεν ἡ ἀρχή. καὶ ξενικῆς τε δυνάμεως ἐκράτησαν ἀπείρȣ καὶ τὰ πλεῖσα ἑαυτοῖς ὑπηγάγοντο. Sed enim Polybius

lybius ea, quae commemorauimus regna, et Graeciam vniversam pro subditis populo Rom. habuit: non quod iugum seruitutis adhuc subiissent, vt postea fecere, quum armis sunt deuicti: verum ea ratione, quod per bella dicto spatio LIII. annorum gesta, omnibus Europae, Asiae, Africae populis, qui alicuius erant nominis, expressa erat impotentiae confessio: iamque eo res redierat, vt e notioribus tunc gentibus nulla esset, quae ex aequo cum populo Rom. agere auderet; omnes reges, omnes ciuitates bene secum agi putabant, si precaria libertate fruerentur, quod Achaeorum suorum nomine Lycortas nostri parens, apud Liuium in altercatione cum Appio Claudio lamentatur libro XXX. Itaque Polybius in tertia quum dixisset, ὁ χρόνος ὁ πεντηκονταπεντριετὴς εἰς ταῦτα ἔληγεν. ἧτε αὔξησις καὶ προκοπὴ τῆς Ῥωμαίων δυναστείας ἐτετελείωτο, *exacto spatio annorum* LIII. *incrementa imperii populi Rom. sunt consummata;* statim velut sententiae suae agens interpretem subiicit. *Ad haec in confesso apud omnes erat, atque adeo confessionem hanc necessitas omnibus exprimebat; parendum porro esse Romanis, et illorum iussa esse capessenda.* haec autem erat conditio populorum non plane subditorum, sed qui tenerentur ex foedere pop. Rom. maiestatem colere. Quum autem Polybius finem propositae sibi ad scribendum materiae, et operis destinati, isto annorum LIII. interuallo includat; apparet ipsum quando ad scribendum primo animum appulit, de posteriore parte suae historiae nihil dum cogitasse; certe nihil quicquam adhuc statuisse. Quae igitur in prologo tertii libri de parte hac historiae suae τῆς δευτέρας ἐπιβολῆς differuntur, ea posterius videntur fuisse adiecta.

Ibid. οὐχ ὅλοις πεντήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσι.) Zosimus Comes in ipso vestibulo historiae suae ex isto loco, ὥς τε οὐδὲ ὅλοις τρισὶ καὶ πεντήκοντα ἔτεσι μὴ μόνον Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ Λιβύην κατακτήσασθαι πᾶσαν. ἤδη δὲ καὶ τοὺς Ἴβηρας ὑφ' ἑαυτοὺς καταστῆσαι, et quae sequuntur. in quibus mentem Polybii non video expressam. nam quum dicat Polybius, Romanos tribus et quinquaginta annis totum ferme orbem terrarum suo imperio subiecisse; eo nempe genere subiectionis, quam modo exposuimus: Zosimus de vera seruitute, qualis postea fuit, videtur accepisse, et de prorogatis imperii finibus adiectione regionum in formulam prouinciae redactarum, quae stipendium penderent. Itaque illa Polybii verba, σχεδὸν

ἅπαντα

ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκεμένην reſtrinxit ad Africam, Graeciam, Macedoniam, et partem Hiſpaniarum: quod longe abit a mente Polybii, ſicut oſtendimus. In praecedentibus apud eundem Zoſimum verbis mendum eſt, quod tot eruditiſſimos viros nondum deprehendiſſe mirum eſt. Loquitur ex Polybii ſententia de primis populi Rom. auctibus; quos adeo fuiſſe lentos dicebat, vt annis ſexcentis a conditu vrbis, aliquam dumtaxat Italiae partem in ſuam poteſtatem redegiſſent: qua tamen ipſa pulſi et deiecti ab Hannibale poſt diem Cannenſem fuerint. Sic ille: Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὸν τῆς πόλεως οἰκισμὸν, ἑξακοσίοις ἔτεσι τοῖς περιοίκοις προσπολεμήσαντες, μεγάλην ἀρχὴν ἐκ ἐκτήσαντο. μέρος δέ τι τῆς Ἰταλίας ὑφ᾽ αὑτὲς ποιησάμενοι, καὶ τέτε μετὰ τὴν Ἀννίβα διάβασιν, καὶ τὴν ἐν Κάννας ἧτταν ἐκπεπτωκότες. In numero annorum large peccatum eſt. quid ſcripſerit Zoſimus, ipſe viderit. Ego ſcio ex Polybii mente numerandos eſſe annos a Palilibus Romae ad cladem Cannenſem quingentos triginta quatuor. Nam Polybii ſententia fuit conditam Romam exeunte anno primo Olympiadis ſeptimae: paullo aliter quam Varro, qui Palilia coniicit in annum tertium Olympiadis ſextae; et Cato, qui in annum quartum eiusdem Olympiadis. Sed non dubito ſcripſiſſe Zoſimum πεντακοσίοις: et de quingentis illis annis ſenſiſſe, quorum paullo ante e Floro et Appiano mentionem faciebamus. Apud Suidam in voce Ῥώμη extat locus veteris ſcriptoris, qui a conditu Romae ad prima bella transmarina interuallum ſtatuit annorum CCCLXXVII. ſed deeſt vnus centenarius. quare ſcribendum apud Suidam: ἀπὸ τε πρώτε συνοικισμε διαγεγονότων ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα καὶ τετρακοσίων ἐτῶν ἀπείρατοι ἦσαν ὑπερορίων πολέμων.

III. *Populi Romani potentia et imperium.*

I. 2. Ὡς δ᾽ ἔςι παράδοξον καὶ μέγα τὸ περὶ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν θεώρημα.) Dignitatem hiſtoriae ſuae conciliat a nobilitate ſubiecti. Polybianae hiſtoriae ſubiectum ratione quadam eſt orbis terrarum vniuerſus tunc cognitus: nulla enim fere pars eſt, de cuius ſtatu non egiſſet: verum potiſſimum ſubiectum, et vt loquuntur in ſcholis, adaequatum eſt populus Rom. vt antea diximus. Populi igitur Rom. potentiam probat comparatione imperiorum, quae vulgo maxima cenſentur. Hanc quoque partem, vt alia huius praeſtantiſſimi auctoris, videtur eſſe imitatus Dionyſius Halicarnaſſeus;

nasseus; vir ille quidem doctissimus et rhetor et criticus excellentissimus: sed profecto politicus interdum parum bonus, et censor alienorum scriptorum alicubi morosus, ne dicam putidus: vt in iis, quae de Polybio summa temeritate pronunciauit; sicut est a nobis in huius operis vestibulo demonstratum.

Ibid. περὶ ἃς οἱ συγγραφεῖς τὰς πλείστας διατίθενται λόγους.) Vertimus, *de quibus vt plurimum extant historiae.* id enim videtur auctor velle. Potest etiam sic: *de quibus historici plurima scripta ediderunt.* aut etiam vt exprimamus vim Graecae locutionis solis eruditis notam, *plurima quae sunt in manibus hominum scripta composuerunt.*

Ibid. εἰσὶ δὲ αἱ τῆς παραβολῆς ἄξιαι καὶ συγκρίσεως, αὗται.) Omittit imperia Assyriorum, et Medorum. Itaque Dionysius hanc partem comparationis expleuit. Sed Polybius consulto consilio de eis regnis videtur siluisse, quorum propter nimiam vetustatem, paucos notitiam habere sciebat ex iis, quibus potissimam hanc operam nauabat. Aristides vero in Panegyrica Romae laudatione, quum simili comparatione magnitudinem Romanorum illustrare vellet; non solum Persico antiquiora imperia missa facit, verum etiam asseueranter pronuntiat, nullum omnino eorum dignum fuisse, quod cum Romano contendatur. Persicum quoque fuisse eiusmodi, quod si quis Romano vellet aequiparare, ludibrium deberet. Τὴν Περσῶν ἀρχὴν, inquit, σκεψώμεθα. ἢ πάνυ ποτὲ ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐβεβόητο. καὶ μέγαν παρέχετο ἐπώνυμον καλεῖσθαι τὸν ἔχοντα αὐτὴν βασιλέα· τὰς γὰρ πρὸ αὐτῆς φαυλοτέρας οὔσας ἐάσω. Vbi vides aliam caussam, cur illa imperia a Polybio sint neglecta. Graeci enim plerique existimabant prisca regna et Persico priora, oppido tenuia fuisse, et parua: quum tamen constet aliter rem habuisse. Dionysius quoque in eodem errore est versatus; qui videtur Assyriae regnum finibus Syriae, (ea est, quae olim Assyria dicebatur) hoc est minutula quadam Asiae parte circumscripsisse. Ἡ Ἀσσυρίων ἀρχὴ, ait, παλαιά τις οὖσα, καὶ εἰς τοὺς μυθικοὺς ἀναγομένη χρόνους ὀλίγου τινὸς ἐκράτησε τῆς Ἀσίας μέρους. Sed et Dionysium et Aristidem fugit ratio: neque enim partem aliquam exiguam, vt ait Dionysius, tenuerunt Assyrii, sed Asiam aliquando totam, India duntaxat excepta. Diodorus Siculus libro II. de Semiramide regina Assyriorum: αὐτὴ μὲν οὖν βασιλεύσασα τῆς Ἀσίας ἁπάσης πλὴν Ἰνδῶν ἐτελεύτησε. Agathias

thias libro II. *πρῶτοι ὧν ἀκοῇ ἴσμεν Ἀσσύριοι λέγονται ἅπασαν τὴν Ἀσίαν χειρώσασθαι πλὴν Ἰνδῶν τῶν ὑπὲρ Γάγγην ποταμὸν ᾠκημένων.* B. Augustinus de Ciuitate Dei libro XVIII. cap. II. *Quantum attinet ad imperium, nullum maius primis temporibus, quam Assyriorum fuit, nec tam longe lateque diffusum. Quippe vbi Ninus rex Beli filius vniuersam Asiam, quae totius orbis ad numerum partium tertia dicitur, ad magnitudinem vero dimidia reperitur, vsque ad Libyae fines subegisse traditur. Solis quippe Indis in partibus orientis non dominabatur: quos tamen eo defuncto Semiramis vxor eius est aggressa bellando. Ita factum est, vt quicunque in illis terris populi, siue reges erant, Assyriorum regno ditionique parerent, et quicquid imperaretur efficerent.* Ipse quoque Aristides in Panathenaica, quinque omnium maxima imperia haec agnoscit, Assyrium, Medicum, Persicum, Macedonicum, Romanum. Assyriae vero nomen amplissimis quondam finibus patuisse eiusque prouincias fuisse Babyloniam et Nineuitin, ex Herodoto, Strabone et Plinio constat. Iam quum in hac disputatione non sit dedignatus noster Lacedaemonis imperium, duodecim, vt ait, annorum recensere, quare Atheniensium est aspernatus? quod nec fines angustiores habuit, et spatio temporis fuit diuturnius. At Dionysius non insuper habuit, neque disertissimus Aristides.

Ibid. *Πέρσαι κατά τινας καιροὺς μεγάλην ἀρχὴν κατεστήσαντο καὶ δυναστείαν.)* Totam fere Asiam, quae quidem veteribus nota erat, obtinuerunt: aliquando et Aegyptum, et in Europae Thracia vrbes aliquot. Illud autem *κατά τινας καιροὺς*, accipiendum non de vniuerso tempore, quae Persae dominati sunt Asiae, sed de illo tantum, quo plurimum potuerunt: vt sit, quod dixit Dionysius, *τελευτῶντες*, tandem, siue in vltimis imperii ipsorum temporibus. Verba Dionysii sunt: *Πέρσαι δὲ οἱ Μήδους καταγωνισάμενοι, τῆς μὲν Ἀσίας πάσης τελευτῶντες ἐκράτησαν.*

Ibid. *ἀλλ᾽ ὁσάκις ἐτόλμησαν ὑπερβῆναι τοὺς τῆς Ἀσίας ὅρους οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ σφῶν ἐκινδύνευσαν.)* Respicit infaustas et omnibus notas Darii et Xerxis in Graeciam expeditiones. Languidior apud Dionysium sententia; quoties Europaeas gentes fuerint aggressi, non multas earum sibi conciliasse: mira sane miosis. sed omnium elegantissime Aristides; Xerxi in Graeciam auso transgredi, ad hoc vnum suas opes profuisse, vt quam plurima posset perdere: neque

neque alia re quam iacturae magnitudine, hominum admirationem consciſſe. Verba illius ſubiiciam: εἰς δέ γε τὴν Ἑλλάδα διαβῆναί ποτε ἐπιχειρήσας ὁ τῶν ἀπὸ ἡλίου ἀνίσχοντος μέχρι δυομένου βασιλεὺς, τοσοῦτον ἐθαυμάσθη, ὅσον μεγάλως ἠτύχησε. καὶ τοῦτο ἐπίδειγμα ἐποιήσατο τῆς αὐτοῦ λαμπρότητος, ὅτι πολλῶν καὶ μεγάλων ἔσχε στερυθῆναι.

Ibid. Λακεδαιμόνιοι ἐπειδή ποτ' ἐκράτησαν, μόλις ἔτι δώδεκα κατέσχον αὐτὴν ἀδήριτον.) Magna varietas mihi notata apud optimos ſcriptores, cum de imperio Lacedaemoniorum loquuntur. quod quidem Polybius ait fuiſſe annorum vix XII. Iſocrates decem. Dionyſius Halicarnaſſenſis, triginta. Diodorus Siculus, Plutarchus, alii, ad annum quingenteſimum porrigunt. Tum autem, alii a Conone praelio nauali ad Cnidum fuiſſe euerſum eius populi imperium ſunt auctores; alii ab Epaminonda ea pugna, quae ad Leuctra Boeotiae oppidum eſt pugnata. Has tot inter ſe pugnantes ſententias in ſpeciem, vt componamus; primum illud monemus lectorem, diſtinguendum eſſe inter veram ἀρχὴν, dominationem proprie dictam, et ἡγεμονίαν, ducatum, ſiue principem locum, quae plane res diuerſiſſimae quum ſint, euenit tamen ſaepiſſime in vita humana, vt ii, quibus propter antiquitatem aut virtutis praeſtantiam πρωτεῖα deferebantur et princeps locus; ii delatum vltro honorem in dominationem atque imperium vertant. Vnde etiam factum, vt ſaepiſſime auctores optimi promiſcuo harum vocum vſu; res natura diuerſas confundant. Inter Graeciae populos iam inde ab antiquo ante bella Perſica duo populi paene ἰσοκόρυφοι, etſi diverſis ſtudiis Ahenienſes et Lacedaemonii eminebant. quamdiu igitur vtrique ſuas res priuatim adminiſtrabant, quum nihil in commune curarent, neuter populus alteri neque concedebat neque praeſtabat: vbi bello Xerxico Graeciae vniuerſae copiae conuenerunt, coepit ſtatim ſuper ducatu Graeciae quaeſtio moueri. Ibi tum virtus admirabilis Athenienſium eluxit, qui ſalutem omnium Graecorum priuatae ſuae gloriae anteponentes Lacedaemoniis vltro conceſſerunt. Ita cunctorum conſenſu Graecorum delatus eſt ducatus Graeciae Spartanis. Sed non multum ex eo praeterierat temporis, quum Athenienſes ſuae modeſtiae, quam neceſſitas temporum inuitis, vt res docuit, expreſſerat, poenituit. Igitur mox periculo euitato, Pauſaniae ducis Spartanorum perfidiam praetexentes, honorem ac titulum ducatus Grae-

ciae

ciae a Lacedaemoniis repetunt. Herodotus Vrania postquam dixisset Athenienses bello Xerxis, quod pluris salutem Graeciae quam propriam gloriam facerent, noluisse στασιάζειν περὶ ἡγεμονίης: addit eosdem victo Persa, πρόφασιν τὴν Παυσανιέω ὕβριν προϊσχομένους ἀφελέσθαι τὴν ἡγεμονίαν τοὺς Λακεδαιμονίους. Hactenus ἡγεμονίη et honos ducatus. Sed enim ab illis principiis nunquam postea destitere duo illi populi iter ad imperium et veram dominationem affectare. Constat nunquam fuisse tantum virium neque Atheniensibus neque Spartanis, vt Graeciae omnes gentes possent sibi subiicere: qui tamen populi ambo diuersis temporibus, et obtinuisse imperium Graeciae, et amisisse, in veterum monumentis passim leguntur. Illi vero non Graeciae vniuersae, sed insulis tantum Cycladibus et paucis in continente per oram maritimam Thraciae vt plurimum oppidis dominabantur. Aristides in Romae encomio: ἔπραξαν μὲν πᾶν ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας (re quidem vera pugnabant ὑπὲρ ἀρχῆς: sed titulus bellorum erat ὑπὲρ ἡγεμονίας: ideo vtrumque hic iungitur recte:) Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι. καὶ ἦν αὐτῶν ἡ δύναμις, πλεῖν τὴν θάλατταν, καὶ τῶν Κυκλάδων ἄρχειν, καὶ τὰ ἐπὶ Θράκης ἄρχειν (ἔχειν) καὶ Πύλας καὶ Ἑλλήσποντον καὶ Κορυφάσιον. καὶ ταῦτα ἦν ἡ δύναμις. et addit idem venustissime: similes fuisse Athenienses et Lacedaemonios in illis suis imperiis homini, qui totum id corpus in sua potestate credat esse, cuius vngues teneat: denique ὀνειροπολῆσαι imperium magis, quam κτήσασθαι. Huiusmodi Graecorum imperia fuerunt Graeciae scriptoribus adeo celebrata. Et Athenienses quidem semel dominationem obtinuisse, semel ea fuisse spoliatos inuenias: licet tempora illius varie notentur. Isocrates in Panathenaica facit annorum LXV. continuorum: ἡμεῖς πέντε καὶ ἑξήκοντα ἔτη συνεχῶς κατέχομεν τὴν ἀρχήν. Lycurgus aduersus Leocratem, ἡγεμονίαν vocat, non ἀρχήν, et definit annis XC. Lysias, θαλαττοκρατῆσαι, maris non totius Graeciae dominos fuisse, per annos LXX. Dionysius ἄρξαι partis cuiusdam orae maritimae annos LXVIII. Adeo initium huius dominationis est incertum; nam finis quidem certissimus et notissimus, in anno vltimo Olympiadis XCIII. quando Lysander parta ad Aegos fluuium insigni victoria, finem simul bello Peloponnesiaco et potentiae Atheniensium imposuit. Tum primum Lacedaemonii non ducatum solum, sed dominationem aliquam Graeciae visi sunt esse consecuti.

Itaque

Itaque Diodorus Siculus in anno primo Olympiadis nonagesimae quartae, disertis verbis Graeciae imperium illis attribuit; eosque ait, περιποιήσασθαι τὴν τῆς Ἑλλάδος ἀρχὴν ἀναμφισβήτητον. De hoc Lacedaemoniorum imperio si sentiebat hoc loco Polybius, eat per me et aduocationem quaerat. nos eius assertionem de annis XII. nolumus tueri. decimo siquidem, non autem XII. post anno Conon ciuis Atheniensis, Persicarum dux copiarum, nauali pugna ad Cnidum superatis, et ingenti clade affectis, imperium ademit. Diodorus Siculus in anno altero Olympiadis nonagesimae sextae: Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου τὴν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν ἀπέβαλον. amisisse ait Spartanos imperium maris: hoc est Graeciae imperium ἁπλῶς: probavimus enim et horum et Atheniensium imperia, mare obtinentium potentiam fuisse, aliud nihil. Aemilius Probus, siue Cornelius Nepos: *Conon apud Cnidum Lacedaemonios adortus, magno praelio fugat, multas naues capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est.* Isocrates in Euagora, de Cononis rebus gestis loquens, et consilio, quod Persis dedit, ad opprimendum Lacedaemonios: πεισθέντων ταῦτα τῶν στρατηγῶν καὶ ναυτικοῦ συλλεγέντος Λακεδαιμόνιοι μὲν κατεναυμαχήθησαν, καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπεστερήθησαν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠλευθερώθησαν. Si victis Spartanis a Conone secuta est libertas Graeciae; igitur solutum fuit eorum imperium. Idem in oratione ad Philippum: συστάντος τῷ Κόνωνι ναυτικοῦ περὶ Κνίδον, νικήσας τῇ ναυμαχίᾳ, Λακεδαιμονίους μὲν ἐξέβαλεν ἐκ τῆς ἀρχῆς· τοὺς δὲ ἄλλους Ἕλληνας ἠλευθέρωσε. Ex his constat, Lacedaemoniorum clade ad Cnidum accepta fuisse finitum: qua in re Graecorum omnium firmus est consensus. Coeperat, vt ante dicebamus anno priore Olympiadis XCIV. desiit anno altero Olympiadis XCVI, durauit ergo non, vt ait Polybius, annos XII. sed vix decem. Isocrates Panathenaico, Σπαρτιᾶται ἔτη δέκα μόλις ἐπεστάτησαν τῶν Ἑλλήνων. Enimuero πτῶσις haec Lacedaemoniorum non adeo vires eorum attriuit, vt erigere se ex illo casu non valerent Testatur hoc insignis illa post aliquot lustra annorum accepta clades ad Leuctra: qua die potentissimo imperio fuisse illos exutos, omnes veteres consentiunt. Aemilius Probus in Pelopida. *Magnae saepe res non ita magnis copiis sunt gestae, sed profecto nunquam ab tam*

tenui

tenui initio tantae opes ſunt profligatae. Nam duodecim adoleſcentuli coierunt, ex iis qui exilio erant mulctati: quum omnino non eſſent amplius centum, qui tanto ſe offerrent periculo: qua paucitate perculſa eſt Lacedaemoniorum potentia. Hi enim non magis aduerſariorum factioni, quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt: qui principes erant totius Graeciae: quorum imperii maieſtas, neque ita multo poſt, per Leuctricam pugnam ab hoc initio perculſa cecidit. Gemina his aut eadem potius et Plutarchus in Pelopida: vbi etiam ſcribit, tantas ante Leuctricam pugnam vires Spartanorum fuiſſe, et tam firmis vinculis eorum potentiam fuiſſe adſtrictam, vt vulgo omnes exiſtimarent, ſoluere illam aut frangere neminem vmquam valiturum. Sic ille: ὁ καταλύσας τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, καὶ παύσας ἄρχοντας αὐτοὺς γῆς τε καὶ θαλάσσης πόλεμος, ἐξ ἐκείνης ἐγένετο τῆς νυκτὸς, ἐν ᾗ Πελοπίδας, οὐ φρούριον, οὐ τεῖχος, οὐκ ἀκρόπολιν καταλαβὼν, ἀλλ᾽ εἰς οἰκίαν δωδέκατος κατελθὼν, εἰ δεῖ μεταφορᾷ τ᾽ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἔλυσε καὶ διέκοψε τοὺς δεσμοὺς τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας, ἀλύτους καὶ ἀῤῥήκτους εἶναι δοκοῦντας. En rediuiuum imperium, et potentiam priore longe maiorem? Huius poſterioris dominationis prima fundamenta poni ceperunt quatuor aut quinque annis poſt cladem ad Cnidum: ἀκμὴ et ſummum incrementum in tempora incidit proxima Leuctricae calamitati. Vitrea nempe Lacedaemoniorum fortuna fuit, quae tunc fracta eſt, quum maxime ſplendebat. De incunabulis, vt ſic dicam, huius ſecundi imperii, Diodorus Siculus in Olympiadis nonageſimae ſeptimae anno altero; Οἱ Λακεδαιμόνιοι προχωρούντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἔγνωσαν ἀντέχεσθαι τῆς θαλάττης, καὶ πάλιν ἐκ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον ἐκράτουν τῶν συμμάχων. Lacedaemonii, inquit, rerum ſuarum ſucceſſibus inuitati, ad potiundum maris animum applicant; ac denuo paullatim ſuae poteſtati ſocios ſubiecerunt. De adulto imperio idem in anno primo Olympiadis centeſimae. ἐγγραφέντων τῶν Ὀλυνθίων εἰς τὴν τῶν Σπαρτιατῶν συμμαχίαν πολλαὶ καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ἔσπευσαν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων καταλεχθῆναι. Διὸ καὶ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς πλεῖστον ἴσχυσαν Λακεδαιμόνιοι, καὶ τῆς Ἑλλάδος ἔχον τὴν ἡγεμονίαν κατὰ γῆν ἅμα καὶ κατὰ θάλατταν. De hac poſteriore dominatione Polybium hoc loco ſenſiſſe arbitramur. Quare vt de XII. annis ratio conſtet, principium illius in altero anno, vel tertii initio Olympiadis XCIX. ſtatuendum; quando Cadmea fatalis illa Theba-

norum arx a Phaebida Spartano eſt occupata. inde ad pugnam Leuctricam numerus Polybianus exacte quadrat. conuenit enim victoria Epaminondae anno ſecundo Olympiadis centeſimae ſecundae. Sed mihi videtur Polybius, quum haec ſcriberet, ad vtriusque temporis dominationem Spartanorum reſpexiſſe. quod etiam praecedentia verba illius confirmant; πολλὰς ἀμφισβητήσαντες χρόνυς. Erit igitur ſententia totius loci haec: Lacedaemonios quum per multa ſaecula Graeciae imperium ſibi aſſerere contenderint, ſi, quod tam diu optauerant, aliquando eſſent conſecuti, nunquam vltra duodecim annos dominationem ſuam potuiſſe extendere. ita melius illa verba ἐπειδή ποτ' ἐκράτησαν, ceperimus. Ex iis quae dicta ſunt liquet, Dionyſium, qui annos ferme xxx. penes Spartanos rerum ſummam fuiſſe ſcribit, quam Thebani illis eripuerunt, vel poſteriorem eorum dominationem cum priore coniunxiſſe, et parum exacte inita ratione temporum xxx. ferme annorum id ſpatium appellaſſe, quod probauimus non amplius duorum et viginti fuiſſe, vel, quod potius puto, diſſimulata ad Cnidum calamitate, produxiſſe Spartae principatum a Lyſandri victoria Aegoſpotamica ad Leuctricam ignominiam Lacedaemoniorum. quod interuallum vere dixerit Dionyſius impleſſe annos xl. ſunt enim xxxix. dumtaxat. perperam igitur ſcriptum in eius libris, ἔτη ὅλα ἔτη τριάκοντα τὴν ἀρχὴν κατασχόντες. quum expoſita nobis ratio vincat ſcribendum eſſe τετταράκοντα. Simillime accipiendum eſt, quod ſcribunt Plutarchus et Diodorus Siculus in hiſtoria xv. non ſemel, Lacedaemonios ab Epaminonda victos ἡγεμονίαν Graeciae amiſiſſe, quam per annos d. obtinuerant. nam et hi clades illas diſſimulant, quae variis temporibus Spartanorum ducatum interruperunt, eumque honorem modo ad Athenienſes transtulerunt, modo ad Thebanos: nam et hi τῆς ἀρχῆς παρετρώξαντο, quod olim de Galba dixit Auguſtus. ἡγεμονίαν autem hic accipe κυρίως, de ducatu ſolo, non vera dominatione. quare Plutarchus recte dixit, eos πρωτεῦσαι τῆς Ἑλλάδος, principem inter Graecos locum obtinuiſſe, non ἄρξαι. De hoc autem ſpatio annorum d. cuius caput eſt νομοθεσία Lycurgi, vide quae ſcribit decus ſaeculi, λαμπὰς τῶν πρὶν αἰώνων, Ioſephus Scaliger, ad numerum Euſebianum mcxxxii.

Ibid. Σικελίας μὲν γὰρ καὶ Σαρδοῦς καὶ Λιβύης οὐδ' ἐπεβάλοντο καθάπαξ ἀμφισβητεῖν.) Siciliam et Sardiniam, ac ſub nomine

mine duarum harum insularum reliquas maris mediterranei versus occidentem separat ab Africa et Europa; quod dignum obseruatu. De Africa Dionysius cum exceptione loquitur: οὐδὲ Λιβύης, ὅτι μὴ τῆς πρὸς Αἰγύπτῳ, οὐ πολλῆς οὔσης, ἐκράτησαν. Ita scribendus hic Dionysii locus. nam hoc vult, regiam Macedonum nihil in Africa iuris habuisse, si illa excipias, quae Aegypto adhaerent: partem sane exiguam vniversae Africae. Ceterum Alexander Libyam quidem adiit, sed non ἀμφισβητῶν αὐτῆς, sicut recte noster ait: non, inquam, ea fine, vt illam armis subigeret, verum vt Iouis Ammonis oraculum consuleret. Siciliam aut Sardiniam non magis adiit quam Italiam. Scribit tamen Hebraeus ille auctor, qui pro vero Iosepho Gorionida falso ac stulte sese venditat; Alexandrum sub initia expeditionis Asiaticae classem comparasse et in Siciliam venisse, inde in Italiam, et ex ea Africam petiisse. Sed velim sciant omnes veritatis historicae studiosi, quaecumque ὑποβολιμαῖος ille scriptor de rebus Alexandri lib. II. narrat, ea esse omnia pene ad verbum descripta et in Hebraeum sermonem versa, non e probatis auctoribus, qui res Alexandri et Philippi vera narratione exposuerunt; sed e fictis fabulis, quibus fidei non amplius debetur, quam Plauti Terentiiue comoediis, aut Heliodori, vel Longi et similium scriptorum palam fictis narrationibus. Circumferuntur apud Graecos hodie varii otiosorum hominum partus, quorum tituli vitam Alexandri pollicentur, quum re vera sint mera figmenta, et plane geminae scriptiones illis, quas lingua vernacula appellat Romanenses, siue Romanos. Extant in Christianissimi regis bibliotheca duo eius farinae libri, argumento prorsus eodem, etsi stilo et compositione ac partibus nonnihil aliquando diuersi: horum alter Callisthenis nomen praefert, quamquam titulus magis historiam e Callisthenis Hellenicis haustam significat, quam libri auctorem esse Callisthenem. nam ἐπιγραφῆς verba sunt haec, Καλλισθένης ἱστοριογράφος ὁ τὰ περὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραψάμενος, οὗτος (οὕτως) ἱστορεῖ Ἀλεξάνδρου πράξεις. Stilus recentem esse auctorem arguit, veri Hellenismi admodum rudem et semibarbarum: rerum narratio miram hominis prodit imperitiam totius historiae et omnis antiquitatis; ἀγεωγραφησία vero plane stupenda. Hunc tamen adeo absurdum fabularum concinnatorem, pseudonymus ille Iosephus Hebraeus, pro vero Callisthene habuit. hunc so-

 lum

lum ſequitur, et merito: planus planum; aſellus aſellum: quod nos ex diligenti comparatione vtriusque deprehendimus. De aduentu in Siciliam et Italiam, ſic ille Pſeudocalliſthenes: ἦλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἄμπασαν· ἔνθα τῶν πλοίμων αὐτοῦ δυνάμεις καὶ διεπέρασε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν χώραν. Pſeudoioſephus hinc ſcribit, poſtquam de ſtudio Alexandri in paranda claſſe verba feciſſet; ויעבר אותם באי סיציליאם לעביר באיטליאם *et traiecit naues Alexander in Siciliam, vt inde in Italiam transmitteret.* Deinde ſequuntur totidem pene apud vtrumque verbis res in Italia et Africa ab Alexandro geſtae cum Romanis et Carthaginienſibus.

Ibid. τῆς δ' Εὐρώπης τὰ μαχιμώτατα γένη τῶν προσεσπερίων ἐθνῶν.) Italos, Gallos, Germanos et Hiſpanos intelligit. cum his populis totius Europae nobiliſſimis, nihil vmquam fuiſſe commercii Alexandro, de quo potiſſimum haec ſunt intelligenda, vetuſtiſſimi auctores et fide digniſſimi conſentiunt. non tamen deſuerunt, qui aliter traderent etiam ex veterrimis ſcriptoribus. Clitarchus inter primos qui res Alexandri compoſuit, legationem a Romanis ad eum regem miſſam ſcripſit, teſte Plinio lib. III. cap. V. Arrianus auctor eſt, Alexandrum Babylonem reuerſum a legatis eſſe aditum populorum aliquot Italiae, Brutiorum, Lucanorum, Etruſcorum: de Romana legatione falſum eſſe probat, et Ariſtum atque Aſclepiadem, qui in hiſtoria Alexandri id memoriae prodiderant, firmis rationibus confutat. Ego etiam de Etruſcis poſſe dubitari puto; quos iam illa aetate in ordinem Romani coegerant, et pinnas eorum inciderant: etſi non neſcio, Alexandrum ab Etruſcis et Antiatibus piraticam exercentibus laceſſitum, per literas iniuriam acceptam iis expoſtulaſſe. Lege Strabonem libro quinto. Fabula ſine dubio eſt, quam narrat Memnon, non poenitendus alioquin auctor: Alexandrum quando in Aſiam traiecit, ſcripſiſſe ad Romanos, aut vincerent ipſi, ſi pares imperio vires haberent, aut cederent vltro potentioribus: illos ea epiſtola accepta, coronam auream aliquot talentorum ad Alexandrum miſiſſe. Memnonis verba ſunt in Photii excerptis: ἐπὶ τὴν Ἀσίαν Ἀλεξάνδρῳ διαβαίνοντι, καὶ γράψαντι Ῥωμαίοις, ἢ κρατεῖν, ἐὰν ἄρχειν δύνανται, ἢ τοῖς κρείττοσιν ὑπείκειν· στέφανον χρυσοῦν ἀπὸ ἱκανῶν ταλάντων Ῥωμαῖοι ἐξέπεμψαν. De corona eadem Graeci mythographi, quorum modo mentionem fecimus, et ille impoſtor Hebraeus, qui ab illis accepit.

Epiſtolae

Epiſtolae autem, quam ait Memno Alexandrum ad Romanos miſiſſe, geminum plane eſt reſponſum, quod apud illos dramaturgos dat rex idem legatis Carthaginienſium. Pſeudocalliſthenes ita narrat: οἱ δὲ τῶν Ἀφρικῶν ϛρατηγοὶ ὑπήντησαν αὐτῷ καὶ ἱκέτευον αὐτὸν, ἀποϛῆναι ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτῶν Καρθαγένης. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τῆς ἀδρανείας αὐτῶν καταγνοὺς, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, ἢ κρείττονες γίνεσθε, ἢ τοῖς κρείττοσιν ὑμῶν φόρους τελεῖτε. nec multo aliter eiusdem dramatis ſcriptor alter anonymus. Apparet ex his, iam inde a temporibus Alexandri et illi aetati proximis, multa a Graeculis nugatoribus de Alexandro confićta, et pro veris in literis relata; quae tanto poſt interuallo nugatores iſti parum lepidi, ſtudioſe collegerunt, et in vnum dramatis ſui vaniſſimi corpus compegerunt. Sane etiam apud Cedrenum, et eius notae ſcriptores huius centonis aliquot fruſta obſeruauimus.

Ibid. *ἰχνῶς εἰπεῖν, οὐδ' ἐγίνωσκον.*) Si vera haec lectio, quam libri omnes conſtanter ſeruant, *ἰχνῶς εἰπεῖν* interpretor, *ὥστε ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν εἰπεῖν.* Iam monuimus de Alexandro et illius aetatis Macedoniae regibus accipi debere Polybii verba. Illos ait Europae nationes verſus occaſum ſitas, aut omnino ignoraſſe, aut ita leuem earum notitiam habuiſſe, vt de iis nihil poſſent dicere. *ἰχνῶς*, hoc eſt exacte, et *κατὰ λεπτόν.* ita Suidas *ἰχνομυθεῖν* exponit *ἀκριβολογεῖν.* Mihi haec interpretatio parum probatur. Fortaſſe deeſt aliqua vox, vt in ſequenti periodo verba plura. omnino locus mendi ſuſpectus et dictio: *ἰχνῶς, ὡς εἰπεῖν, ἢ οὐδ' ἐγίγνωσκον. tenuiter, vt ſic dicam, aut omnino ne norant quidem.*

Ibid. *Ζηλωτὸν μὲν τοῖς νῦν οὖσιν ἄν.*) Et hunc locum et alterum, qui non multo poſt ſequitur, omnes membranae foede mutilatos exhibent. Sed non fuit difficile, e vocum amiſſarum reliquiis ſupplere, quod perierat. Atque hoc ante nos Fuluius quoque Vrſinus vidit, vir longe eruditiſſimus ac probiſſimus, et qui de magno hoc ſcriptore quam optime meruit. Scripta lectio, ſi quis eam requirat, quo melius aliquid excudat, haec eſt in regio codice, Bauarico, et meo, qui neutri bonitate cedit, *σχεδὸν δὲ πᾶσαν πεποιημένο τὴν οἰκουμένην ὑπήκοον αὐτοῖς .... τὸν μὲν τοῖς .... σιν ἄνυπε .... τοῖς ἐπιγι .... ὀχηνκα ...... δυνας ..... μὲν το ...... Φῆς ἔσαι σαφέστερον κατανοεῖν.* Seruauimus exacte modum interuallorum, quem in melioris notae libris

 inue-

inuenimus: nam in posterius descriptis et sequioris notae codicibus lacunae hiant longe maiores.

Ibid πόσα καὶ πηλίκα συμβάλλεσθαι πέφυκε τοῖς φιλομαθοῦσιν ὁ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας τρόπος.) Quid sit historia πραγματικὴ, quae eius proprietates, et quinam eius scriptores, prolixe ostendimus in ipso operis vestibulo. De appellatione nunc pauca. Proprie Graecis actio omnis, quae non sit ποίησις neque κτίσις, dicitur πρᾶξις: et res ita gestae πρᾶγμα. Solet dici de re seria et vere gesta. Apud Antiphanem comicum in Gastrone, πρᾶγμα λέγειν et λῆρον γενόμενον, opponuntur. Demetrius Magnus in libro de eiusdem nominis viris claris, loquens de quodam Dinarcho: Δήλιος τὸ γένος πεπραγματευμένος τοῦτο μὲν ἔπος, τοῦτο δὲ πρᾶγμα. *Delo oriundus, qui et versu scripsit et prosa.* πρᾶγμα pro seria scriptione, quasi versus pangere nihil sit, nisi operam ludere. aliquando opponuntur πρᾶγμα et λέξις, siue λόγος; vnde in rhetorum libris tractationes de historia diuiduntur in τὸν λεκτικὸν τόπον, de dictione historica, et τὸν πραγματικὸν siue τὴν πραγματικὴν ἰδέαν, obseruationem eorum, quae in historico desiderantur, vt apud Dionysium Halicarnassensem saepissime. Sed obtinuit consuetudo graece loquentium, vt πράγματα simpliciter dicantur, Reip. negotia, et illa quae vel pace vel bello ab iis geruntur atque administrantur, qui praesunt Reip. quia ipsa Resp. persaepe Aristoteli, Polybio et aliis τὰ πράγματα nominantur. Inde πραγματικὸς historicis, non vt apud oratores et rhetoras, pro recocto formulario, sed idem ac πολιτικός. Aratus lib. III. dicitur, τέλειος ἀνὴρ εἰς τὸν πραγματικὸν τρόπον, hoc est, *omnibus numeris absolutus politicus.* alibi de Dinocrate: τὸν πραγματικὸν ὑπέφαινε τέλειον, *videri volebat politicus perfectus.* mox de Hierone, εὐφυὴς πρὸς βασιλικὴν καὶ πραγματικὴν οἰκονομίαν, *natura factus ad rerum ciuilium administrationem, regi et viro politico conuenientem.* Quoniam autem fabricando, vt aiunt, fimus fabri, et assidua negotiorum tractatione periti et sollertes euadimus artifices rerum gerendarum, Graeci πραγματικὸν dixerunt, non solum eum, qui publica negotia curaret, sed etiam illum, qui vsum rerum magnum haberet et industriam perficiendi quicquid semel instituisset. ita passim Polybius id verbi accipit: qui etiam πραγματομαθεῖς eosdem eleganter vocauit. Quos noster initio libri XIV. πραγματικοὺς appellat, Liuius, qui historiam illam suo more

more ad verbum fere e Polybio vertebat, *ſpectatae virtutis atque prudentiae* dixit. πραγματικοὶ Salluſtio, *homines negotioſi:* Tacito, *negotioſi et rebus intenti:* πραγματικῶς Polybio, idem ac πρακτικῶς, *ſollerter, perite et efficaciter.* apud Strabonem in XIII. φιλοσοφεῖν πραγματικῶς, de quo tam multa viri doctiſſimi, ſignificat philoſophiam tractare vtiliter ad vitam, et rei gerendae cauſſa, vt Senecae dicitur Chryſippus, *rei agendae cauſſa loqui:* cuius contrarinm eſt in illo Strabonis loco, θέσεις ληκυθίζειν. Etſi autem πράττειν proprium eſt hominis, vt docet Ariſtoteles, et πρᾶξις actio hominis, vox haec tamen latius accipitur, neque in perſona tantum locum habet, ſed etiam de re dicitur, vt πραγματικὴ ἐπίθεσις, et πραγματικὴ ἄκρα in quinta hiſtoria: hoc eſt, vt alibi noſter de Seleucia loquitur, πολλὰς εἰς πραγμάτων λόγον ἀφορμὰς ἔχουσα, *locus ad muniendum et ad vim defendendam idoneus:* vt e contrario χωρίον ἀπραγμάτευτον, alibi noſtro, *locus qui ad rem bene gerendam non eſt aptus.* Sic Diodorus in XVII. dixit Tyrum κατὰ γῆν σχεδὸν ἀπραγμάτευτον, *cuius obſidio ne tentari quidem poſſet.* M. Tullius non ſemel in epiſtolis hanc vocem vſurpat, quomodo Polybius. Ad Atticum lib. XIV. *Tu ſi quid pragmaticon habes: ſin minus, populi* ἐπισημασίαν *et minorum dicta perſcribito.* πραγματικὸν hoc loco, non ſimpliciter ſignificat, quod ad ſtatum publicum pertinet: nam et minorum dicta et populi ἐπισημασίαι, ſiue ſignificationes theatri, eiusmodi perſaepe erant. quare Cicero de publicis rebus coniecturam inde ſolet facere: vt in epiſtola quadam ad Q. fratrem libro ſecundo: ſed ab Attico petit Cicero aliquid, ex cuius cognitione euadat ipſe ad ſalutare conſilium ineundum inſtructior et paratior: id vocat pragmaticon. Ad Q. fratrem, *Attende nunc ad ea dum reſcribo, quae tu in hac eadem breui epiſtola* πραγματικῶς *valde ſcripſiſti.* Idem Attico libro II. epiſtola XX. *Pragmatici homines omnibus hiſtoricis praeceptis, verſibus denique cauere iubent et vetant credere.* vbi caue accipias vocem *pragmatici*, vt in Rhetoricis eiusdem et apud Quintilianum.

IV. *Hiſtoriae Polybii caput et principium.*

I. 3. Ἄρξει δὲ πραγματείας ἡμῖν.) Statuit hoc loco Polybius hiſtoriae a ſe primario ſuſceptae caput: quod quantum interſit ad perſpicuitatem narrationis, et fidem rerum,

esse notissimum mox indicabit. Id caput dupliciter designat; nota temporis, et rerum in tempore illo gestarum. Cur autem ab eo potissimum principio scripturam suam sit auspicatus, duas hoc loco rationes affert. Prior est, quia ibi desierat Sicyonius Aratus, vnde ipse incipit: lege initium libri quarti. Altera ratio id tempus, quod hic denotatur historiae vniuersali et *καθολικῇ*, qualis est Polybiana, principium dedit propter *ἐπιπλοκὴν* et misturam rerum in omnibus orbis partibus gestarum, quae tunc primum Romano imperio omnia inuadente, et ad se trahente, initium habuit. Adde tertiam rationem e libro quarto: ideo superiora tempora noluisse Polybium attingere, ne cogeretur *ἀκοὴν ἐξ ἀκοῆς*, et parum sibi comperta narrare.

Ibid. *οἱ πλεῖστοι προσαγορεύουσιν Ἀννιβιακὸν*) siue *Ἀννιβαϊκὸν*, vt apud multos auctores scribitur: ea est magis analoga formatio. sed aspernantur nostri codices.

Ibid. *ταῦτα δέ ἐστι συνεχῆ τοῖς τελευταίοις τῆς παρὰ τοῦ Σικυωνίου συντάξεως*) Graecanica est consuetudo, magnos et claros viros aliter quam propriis appellationibus designare. *ὁ Θούριος συγγραφεὺς* vel *ὁ ἀπὸ Ἁλικαρνάσσου*, Herodotus. *ὁ τοῦ Ὀλόρου*, Thucydides Olori F. Agathias libro II. *ὁ ῥήτωρ ὁ Παιανιεὺς, τὸν Ὀλόρου ἀναπέπλησαι.* sic etiam *ὁ τοῦ Παμφίλου*, Eusebius Caesariensis, cui raro exemplo amicus cognomen dedit. *ὁ Σικυώνιος*, hic est Aratus Sicyonius. Libro quarto in eadem re: *διὰ τὸ πρῶτον μὲν τὴν Ἀράτου σύνταξιν ἐπὶ τούτους καταστρέφειν τοὺς καιρούς.* Hic est Aratus, de cuius rebus gestis multa Polybius libro II. item libro IV. et V. vbi obitum illius commemorat. Vitam huius et viri et politici optimi, persequitur Plutarchus, qui etiam commentariorum illius meminit: sed plura de iis nostro libro II. in disputatione aduersus Phylarchum. Arati ergo historiam continuauit Polybius, sicut Thucydideam Xenophon, et Theopompus, Procopianam Agathias. Rursus vero Polybianam duo viri summi erant persecuti; Strabo philosophus et geographus libris XLIII. et Posidonius Olbiopolita, nobilis sophista, libris ipsis LII. Vterque historiae a se editae titulum indiderat, *τῶν μετὰ Πολύβιον*, auctore Suida, etsi de titulo librorum Strabonis potest dubitari: nam primi libri quatuor separatum argumentum videntur habuisse: sicut ipse innuit, cum laudans librum sextum ita loquitur, *ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἱστορικῶν ὑπομνημάτων, δευτέρᾳ δὲ τῶν μετὰ Πολύβιον.* Quemadmodum

modum autem Polybii hiſtoria Arati commentarios excipiebat, ita eiusdem praeparatio Timaei Tauromenitae eam, quae de rebus geſtis Pyrrhi Epirotae ab ipſo fuerat compoſita. Vide paullo poſt.

Ibid. *διὰ τὸ κατὰ τὰς ἐπιβολάς.*) Et hic membranae pariter cum editis, quinque lacunulis deformes, hoc modo ...... *τὸ καὶ τὰς ἐπιβολὰς* ...... *δὲ συντελείας αὐτ* .... *καὶ κατὰ τὸ* ......*ειν ἕκαστα* ...... *ἑνων.*

Ibid. *συμπλέκεσθαι τε τὰς Ἰταλικὰς καὶ Λιβυκὰς πράξεις ταῖς τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς.*) Tempus quo ceperunt res Romanae Graecanicis immiſceri, varie denotant auctores: eiusque coniunctionis alii aliud principium ſtatnunt. Res ita ſe habet. Eius *ἐπιπλοκῆς* tres quaſi gradus fuerunt et totidem diuerſa principia. Prima omnium fuit, quum per legatos ſuos Romani Graecorum rebus ſe immiſcuerunt. anno quarto Olympiadis CXXXVII. id factum circa annum V. C. DXXV. quando L. Poſtumius Albinus Coſ. re bene geſta in Illyrico ad Aetolorum et Achaeorum gentes legationem miſit, quae rerum geſtarum nuntium afferret. Polybius libro II. *ἡ πρώτη Ῥωμαίων ἐπιπλοκὴ μετὰ πρεσβείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους τοιάδε καὶ διὰ ταύτας ἐγένετο τὰς αἰτίας.* Alia poſtea ſecuta eſt conſiliorum *ἐπιπλοκή·* quando caeperunt Graeci ſerio aduertere animum ad res Romanorum et ab illis ſibi metuere: Philippus autem Macedo, partim ſpe amplificandi imperii, partim metu Romanae potentiae, a bellando cum Graecis ad res Italiae omnem animi impetum tranſtulit. Hae cogitationes fecerunt, vt ſociali bello finem imponerent Graeci et Philippus. Tempus conuenit anno tertio Olympiadis CXL. Narrat fuſe Polybius libro V. vbi etiam diſerte notat, tum primum caepiſſe res Graecorum, Afrorum et Italorum inter ſeſe miſceri. Sic ille: *τὰς μὲν οὖν Ἑλληνικὰς καὶ τὰς Ἰταλικὰς, ἔτι δὲ τὰς Λιβυκὰς πράξεις, οὗτος ὁ καιρὸς καὶ τοῦτο τὸ διαβούλιον συνέπλεξε πρῶτον.* conſiliorum nempe haec eſt prima *ἐπιπλοκή.* Excepit hanc deinde genus diuerſum commercii, de quo Plutarchus in T. Quintio Flaminino: *ἡ Ἑλλὰς οὔπω πολλὰ συνενηνεγμένη Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τότε πρῶτον ἐπιμιγνυμένη ταῖς πράξεσι.* Non dicit Plutarchus, tunc primum, quando Titus in Graeciam cum exercitu traiecit, caepiſſe Graecorum negotia cum Romanorum miſceri, ſed *τότε πρῶτον ταῖς πράξεσι*, hoc eſt, primum illud fuiſſe tempus, quo res vna Graeci Romanique

 geſſe-

gesserunt. Polybius libro XVII. de eodem Tito, πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα διαβεβήκει μετὰ τῶν ὅπλων. Haec est igitur prima ἐπιπλοκὴ armorum siue πράξεων, vt appellat Plutarchus. Incidit Titi traiectio in annum tertium Olympiadis CXLV. a Palilibus Romae DLVI. Pyrrhum et res cum Pyrrho gestas, praetermittimus, quia ille rex Epirota fuit non Graecus.

Ibid. ὥστε καὶ τότε πρῶτον ἐθάρσησαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τὰς χεῖρας ἐκτείνειν.) *tunc primum*; nempe post bellum Punicum primum confectum, et secundum inchoatum. Aliter Seneca apud Lactantium libro VII. cap. XV. *Quum esset adolescentia populi Rom. fine Punici belli terminata, tunc denique confirmatis viribus coepisse iuuenescere. Sublata enim Carthagine, quae tamdiu aemula Romani imperii fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexit.* in eadem re idem loquendi genus Polybius et Seneca vsurpant. sed χεῖρας ἐκτείνειν apud nostrum variis modis accipitur.

V. *Caussae et necessitas praeparationis Polybianae.*

Ibid. Εἰ μὲν οὖν ἡμῖν ἦν συνήθη καὶ γνώριμα τὰ πολιτεύματα.) Non solum in scientiis et philosophia locum habet, quod docet Aristoteles, omnem cognitionem in animis hominum nasci ἐκ προϋπαρχούσης γνώσεως, ex antecedente cognitione: verum etiam in cuiuscunque rei perceptione, maximeque autem historiae; ad cuius lectionem qui accesserit rudis, et vt cum Arcesila et Galeno dicam, πόκος ἄγναπτος, nunquam multum proficiet. Sunt vero alia praesidia ad omnem historiam, alia ad hanc aut illam necessaria. De primi generis praesidiis non loquitur hic Polybius, sed de iis quae lectori suae historiae sint necessaria. Haec igitur ne aliunde petere lectores cogerentur, initio operis sui exhibet noster praeposito hoc apparatu, quo lectorum animi praeparantur et earum cognitione informantur; quibus ignoratis sequens historia recte percipi non queat. Sed de necessitate et modo huius cognitionis sub finem praefationis huius plura.

Ibid. λίαν εὐλόγοις ἀφορμαῖς χρησάμενος) ἀφορμαὶ sunt instrumenta rerum gerendarum, hoc est, opes quae neruus belli audiunt. paullo ante pro eo dixit, τοίαις δυνάμεσι καὶ χορηγίαις. Quid sit Graecis ἀφορμὴ, quid ἐνθήκη, in priuatorum facultatibus, alibi exposuimus.

VI. *Histo-*

VI. *Hiſtoriae Polybianae praeſtantia, quod ſit καθολική.*

I. 4. τὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας πραγματείας ἴδιον κ.) In hac ſexta parte commemoratur alia praeter ante expoſitas ſcriptionis huiusce praeſtantia: quia non ſit haec hiſtoria τοπικὴ, et particularis, ſed καθολικὴ et vniuerſalis: deinde hiſtoriae eo modo ſcriptae excellentia luculente explicatur. Lege ſi lubet, quae περὶ καθολικῆς ἱσορίας diſſeruimus ἐν τοῖς προλεγομένοις, pertinent enim ad huius partis explicationem.

Ibid. ἡ τύχη σχεδὸν ἅπαντα τὰ τῆς οἰκεμένης πράγματα πρὸς ἓν ἔκλινε μέρος.) Videtur ſentire, fortunam eſſe, quae orbem terrarum imperio Romanorum ſubiecit. Sed nos operis initio oſtendimus, ea potiſſimum fine opus hoc a magno ſcriptore eſſe ſuſceptum, vt popularibus ſuis Graecis perſuaderet, Romanum imperium ἀρετῆς eſſe κτῆμα, non τύχης δῶρον, vt et Ioſephus fatetur: τύχην ergo hic accipe τὴν ἐκ θεᾶ τύχην, diuinum numen. Vide quae de ea re inferius obſeruamus.

Ibid. τὸ κάλλισον ἅμα καὶ ὠφελιμώτατον ἐπιτήδευμα τῆς τύχης.) Ita appellat imperii Rom. molem, et eius conſtructionem. Simillime Plutarchus in libro, de fortuna Romanorum: conueniſſe virtutem et fortunam, καὶ συνελθέσας ἐπιτελειῶσαι καὶ συναπεργάσασθαι τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων τὸ κάλλισον; *communi opera perfeciſſe atque abſoluiſſe opus omnium humanorum operum pulcherrimum.* deinde rationes addit, cur vniuerſo orbi terrarum ſalutaris extiterit tanti imperii conſtructio: quod ipſe magnificis et prorſus notatu dignis verbis appellat, πᾶσιν ἀνθρώποις ἑςίαν ἱερὰν ὡς ἀληθῶς καὶ εὐεργετικὴν ... καὶ πεῖσμα μόνιμον καὶ ςοιχεῖον ἀΐδιον, ὑποφερομένοις τοῖς πράγμασιν ἀγκυρηβόλιον σάλε καὶ πλάνης: *omnibus mortalibus focum, vere ſacrum atque almum, retinaculum firmum, elementum aeternum, rebus mundi ſalo atque errore fluctuantibus ſtationem ad iaciendum ancoram.* ἀγκυρηβόλιον non eſt ancora, ſicut eruditi homines verterunt, ſed id quod expreſſimus. optime autem ἑςία et πεῖσμα coniunguntur. Orpheus hymno in Veſtam: ἔκ τε θεῶν μακάρων θνητῶν ςήριγμα κραταιόν. M. Tullius aliis verbis idem dicit de veteri Romanorum imperio, cui nihil fuit nihil erit vmquam ſimile. *Quamdiu populi Rom. beneficiis tenebatur, regum, populorum, nationum* (haec ſunt, quae Plutarchus appellat πράγματα ὑποφερόμενα) *portus erat et refugium ſenatus. Noſtri autem*

autem magistratus imperatoresque ex vna hac re maximam laudem capere studebant, si prouincias, si socios aequitate defendissent. Itaque illud patrocinium orbis terrae verius quam imperium poterat nominari. Idem senatum Roman. vocat *omnium terrarum arcem* eleganter in oratione post reditum in senatu.

Ibid. πολλὰ γὰρ αὕτη καινοποιοῦσα.) καινοποιεῖν, καινοτομεῖν, et νεοχμοῦν passim fortunae tribuuntur, aut τοῖς καιροῖς, quod idem est. Arbiter Satirico,

Rerum humanarum diuinarumque potestas
Fors, cui nulla placet nimium secura potestas,
Quae noua semper amas, et mox possessa relinquis.

Ibid. οὔτε ἠγώνισατο ἀγώνισμα.) Non dicit quibuscum hoc fortuna certamen decertarit. potest intelligi de iis, qui Rom. imperium abnuebant. Apud Plutarchum fortuna dicitur πολλοὺς πολλάκις ἠγωνίσθαι ἀγῶνας aduersus virtutem; et apud Ciceronem in primo aureoli opusculi, interdum pugnare cum natura: quae huic loco nullo modo conuenit. Nos simpliciter accipimus ἀγωνίζεσθαι pro magno studio et contentione aliquid facere. Leo imperator Styliano: εὐχὴν καὶ ἀγώνισμα τίθεμαι παρ' ἐμαυτοῦ προσεξευρίσκειν, *opto et totis ingenii viribus contendo.* ἀγώνισμα τίθεμαι, pro eo, quod vsitatius dicitur φιλοτιμεῖσθαι, studere vehementer alicui rei, more eorum qui de honoris proemio certant inter se. inde ἀγώνισμα pro laude. Thucydides in III. ὁ ἀπάτῃ περιγενόμενος, ξυνέσεως ἀγώνισμα προσελάμβανε. *qui fraude superior extiterat, is laudem insuper prudentiae apiscebatur.* Iosephus eleganter operis faciendi aut iam facti summam appellare solet ἀγώνισμα: vt de bello Iudaico libro primo, προὔκειτο τὸ ἀναγκαιότατον ἀγώνισμα Μασάδα. *oppidum Masada propositum his erat certamen omnium maxime necessarium.* paullo aliter libro eodem: ὁ μὲν ἀγώνισμα τῆς Μάλχου παρανομίας γενόμενος, θνήσκει. iterum, τοῦτον μὲν οὖν ἦν Μαχαιρᾶς ἀγώνισμα. Nicetas in Balduino Flandro: ταύτην πόλιν ἀγώνισμα καὶ ἆθλον καὶ συμπέρασμα τῶν πόνων οἱ Λατῖνοι ᾤοντο.

I. 5. Παραπλήσιόν τι πάσχειν ὡς ἂν εἴ τινες ἐμψύχου καὶ καλοῦ σώματος γεγονότος, διερριμμένα τὰ μέρη θεώμενοι) Polybium puto scripsisse μέλη *membra*, non μέρη *partes*: aliter tamen veteres membranae. Imitatus est elegantiam huius loci Diodorus Siculus libro xx. etsi in sermone non plane eodem.

Repre-

Reprehendens enim eos hiſtoricos, qui concionibus inſititiis ad oſtentandam eloquentiam, qua plurimum valent, rerum geſtarum ſeriem interrumpunt, perperam facere ipſos ait, quod hiſtoriam corpori animato ſimilem, per fruſta concidant: quae a toto ſuo corpore diuulſa, et ſeparatim conſiderata, venuſtatem et gratiam amittant, quam ſolet anima corpori conciliare, *τὸ τῆς ἱσορίας γένος*, inquit, *ἁπλȣ̃ν ἐςὶ καὶ συμφυὲς ἑαυτῷ καὶ τὸ σύνολον ἐμψύχῳ σώματι παραπλήσιον, ȣ̃ τὸ μὲν ἐσπαραγμένον ἐςέρηται τῆς ψυχικῆς χάριτος, τὸ δὲ τὴν ἀναγκαίαν σύνθεσιν ἔχον, εὐκαίρως τετήρηται, καὶ τῷ συμφυεῖ τῆς ὅλης περιγραφῆς ἐπιτερπῆ καὶ σαφῆ παρίςησι τὴν ἀνάγνωσιν.* Non diſſimile eſt apud Ciceronem in Oratore, *Phidiae clypeum diſſoluere* aut *ſcopas.* neque item illud, quod Longinus diſputat de iis, ex quibus conſtat orationis ſublimitas: quae diſſipata ſublimitatem quoque diſſipant, compacta in vnum corpus, et vinculo concinnitatis numeroſae adſtricta, fiunt vocalia, non ſecus ac fiat in animalium corporibus: quorum membra disiecta, nihil ſunt; copulata, corpus vnum perficiunt. Non pigebit tanti critici verba ſubiicere: *Ἐν τοῖς μάλιςα μεγεθοποιεῖ τὰ λεγόμενα, καθάπερ τὰ σώματα, ἡ τῶν μελῶν ἐπισύνθεσις· ὧν ἓν μὲν ȣ̓δὲν τμηθὲν ἀφ᾽ ἑτέρȣ, καθ᾽ ἑαυτὸ ἀξιόλογον ἔχει· πάντα δὲ μετ᾽ ἀλλήλων ἐκπληροῖ τέλειον σύςημα. ȣ̃τως τὰ μεγάλα σκεδασθέντα μὲν ἀπ᾽ ἀλλήλων ἄλλων ἄλλη, ἅμα ἑαυτοῖς συνδιαφορεῖ καὶ τὸ ὕψος. σωματοποιȣ́μενα δὲ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ἔτι δεσμῷ τῆς ἁρμονίας περικεκλεισμένα, αὐτῷ τῷ κύκλῳ φωνήεντα γίνεται.* Vide et Senecae diſputationem aduerſus eos, qui a magnis ſcriptoribus floſculos dumtaxat legunt, totos ipſos non legunt: quod ille appellat, ſummatim deguſtare ingenia ſummorum virorum: epiſtola eſt XXXIII.

Ibid. *τῇ τῆς ψυχῆς εὐπρεπείᾳ.*) Diodorus modo vocabat, *ψυχικὴν χάριτα.* M. Tullius, *dignitatem* in Bruto: *membra ſuo quaeque loco locata, ſuam et vim et dignitatem tenent.* Affinis eſt vox in doctrina phyſiognomonica, *ἡ ἐπιπρέπεια,* ſpecies exiſtens ex vniuerſarum hominis partium forma. Vide Ariſtotelem capite IV. et Adamantium initio libri II.

Ibid. *ἔννοιαν μὲν γὰρ ἀπὸ μέρȣς τῶν ὅλων δυνατὸν, ἐπιςήμην δὲ καὶ γνώμην ἀτρεκῆ ἔχειν ἀδύνατον.*) Philoſophi *ἔννοιαν* definiunt *τὴν πρώτην τῆς ψυχῆς κίνησιν*, primum animi motum, quo mouetur ad cogitandum de re aliqua: *ἐπιςήμη* vero eſt certa et indubitata ſcientia ex cognitione cauſſarum collecta,

collecta. ad hanc prius quam perueniamus, multas ac varias operationes mentis praecedere est necesse. Ait ergo Polybius, posse quidem fieri, vt eius animum, qui partem rei intuetur, subeat cogitatio totius: sed vt ex inspectione partis perfectam totius notitiam aliquis consequatur, id vero fieri non posse. Nam qui verbi gratia, armos leporis aut lumbos spectauit, poterit cogitare, eas esse partes animalis quod leporem vocant: sed accuratam integri animalis cognitionem nequaquam inde nanciscetur. Enimuero philosophiae notissimum axioma est; singularium non esse scientiam sic proprie dictam. Sed quum historia, vt et politica vniuersa sit τῶν πρακτῶν, non τῶν νοητῶν, vox scientia alio sensu accipienda, quum de historia dicitur; quam apud philosophum in sexto Nicomacheorum, et in primo Analyticorum posteriorum. Sed et apud Aristotelem locis sexcentis ἐπιστήμη pro ea scientia vsurpatur, quae non sit analytica demonstratione collecta. Obseruanda Polybii locutio, ἔννοιαν λαβεῖν ἀπὸ μέρους τῶν ὅλων: nam potius dicendum videbatur, ἀπὸ τῶν μερῶν τοῦ ὅλου. quippe totum semper est vnum; partes multae. sed meminisse oportet, totum illud de quo hic est sermo appellari τὰ ὅλα. sic Graecis dicitur non solum orbis terrae, sed etiam imperium, aut respublica. PARTEM autem dixit, non partes, quia notitia cunctarum aut plurimarum partium non leuem animis nostris cognitionem totius ingenerat. heic vero disputat philosophus aduersus illos, qui historiae partes, aut particulas separatim erant exsecuti. Graeci τοπικὰς vocant et μερικὰς ἱστορίας. Lege principium libri octaui.

· Ibid. ἐκ μὲν τοί γε τῆς ἁπάντων πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς καὶ παραθέσεως) Confer cum simili loco libri tertii, pag. CCLVIII. ὧν ἐκ παραθέσεως συνθεωρουμένων καὶ συγκρινομένων ἀξιοτέρας ἕκαστα τυγχάνει δοκιμασίας τῆς κατὰ μέρος διαλήψεως.

VII. *Apparatus Polybiani duum librorum caput, et vniuersae historiae ἀρχαί.*

Ibid. Ὑποθησόμεθα δὲ ταύτην ἀρχὴν τῆς βίβλου.) Dictum est ante de necessitate sequentis praeparationis, ad recte capiendam illam historiam, quam primario et προηγουμένως scribendam Polybius suscepit. hic vero auctor ad ipsam προκατασκευὴν alia προκατασκευῇ iter munit. plerique enim Graeco-

Graecorum illa aetate rerum Romanarum erant imperitiſſimi, vt propterea fuerit Polybio neceſſe, longe adeo principia ſuae hiſtoriae repetere. Haec autem eſt ipſius apparatus pars prior.

Ibid. ἵνα μὴ τῆς αἰτίας αἰτίαν ἐπιζητούσης, ἀνυπόστατος ἡ τῆς ὅλης ὑποθέσεως ἀρχὴ γένηται καὶ θεωρία.) Vt intelligatur hic locus, diſcrimen triplex in tota Polybii ſcriptione eſt obſeruandum: nam et partes illius quodammodo ſunt tres. Prima et praecipua, quam ipſe appellat ſuam hiſtoriam, vt primario a ſe ſuſceptam: altera eſt praeparatio ad iuſtum opus, et illam, quam diximus hiſtoriam: tertia praeparatio praeparationis, vt ſic dicam. Quemadmodum enim legitimae hiſtoriae gratia adhibetur praeparatio, vt caput illius atque principium fiat notius: ſic vt melius perciperetur caput ipſius apparatus, pauca repetere altius eſt coactus. Harum igitur trium partium tractatio longe eſt diuerſiſſima. In principali hiſtoria non ſolum res geſtae explicantur, ſed etiam cauſſae omnes, qua antecedentes, qua connexae, itemque rerum euentus et τὰ ἐπιγεννήματα ex amuſſim diſputantur. In praeparatione leuius cauſſae attinguntur, quantum ſatis eſt ad fidem narrationi faciendam et lucem parti principali foenerandam. In tertia quam diximus parte, de fide narrationis non laboratur: ſed tantum ad praeparationem lectori via ſternitur. hoc eſt, quod verbis antecedentibus dicebat Polybius, ῥητέον αὐτὴν τὴν τῆς διαβάσεως αἰτίαν ψιλῶς. ſimplici inquit narratione eorum, quae tranſitum Romanorum in Siciliam praeceſſerunt, aperienda cauſſa eſt ipſius tranſitus, quod eſt caput praeparationis ad iuſtum opus. at huius cauſſae cauſſam non quaeremus. captae a Gallis Romae cauſſam non afferemus. nam ſi iſtius quoque cauſſae cauſſam requiremus; fieret, ait Polybius, ἡ τῆς ὅλης ὑποθέσεως ἀρχὴ ἀνυπόστατος. Graecis ὑπόστασις eſt actus ſubſiſtendi, et firmiter manendi, aut fulciendi. interdum refertur ad vim reſiſtendi aduerſario obnitenti. vnde ἀνυπόστατοι dicuntur, quorum vis eſt intolerabilis, et ſuſtineri non poteſt, vt alicubi vertit Liuius. alibi verbo *ſubſiſtere* vtitur. ἀνάγκη ἀνυπόστατος Xenophonti, neceſſitas cui omnia cedunt. ideo σκληρὰν et στεῤῥὰν poetae appellant. Interdum ſignificat ὑπόστασις principium, cui ceu baſi vniuerſum opus innititur. Libro IV. de operis huius principio loquens: καλλίστην ὑπόστασιν ὑπολαμβάνοντες εἶναι ταύτην. Aliquando

quando non male interpreteris subiectum tractationis, quod philosopho dicitur *ὑποκείμενον γένος.* Diodorus Siculus libro primo: *οἱ δὲ τὴν ὑπόστασιν τῆς ἐπιβολῆς οὐ συνετέλεσαν μεσολαβηθέντες τὸν βίον ἀπὸ τῆς πεπρωμένης, quidam argumentum ad quod se accinxerunt, fato vitam ipsis intercipiente non absoluerunt.* clarius paullo post idem: *ἐξέσται γὰρ ἐκ ταύτης ἕκαστον πρὸς τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν ἑτοίμως λαμβάνειν τὸ χρήσιμον. licebit vnicuique ad id subiectum, quod sibi proposuerit, quae ad rem facient ex hoc meo opere sumere.* paullo aliter idem aliquanto post, de Pete, qui domo Aegyptius, Athenis et ius ciuitatis, et regnum est consecutus. *διφυοῦς δ' αὐτοῦ γεγονότος, τοὺς Ἀθηναίους μὴ δύνασθαι κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν ἀποδοῦναι περὶ τῆς φύσεως ταύτης τὰς ἀληθεῖς αἰτίας.* hic *κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν*, est secundum principia eius historiae quam ipsi sequuntur, et pro vera habent. philosophus diceret *κατὰ τὰς ἰδίας ὑποθέσεις·* nam hypothesibus congruant necesse est, quae illis superstruuntur. Aliter accipit idem libro XV. quum ita scribit: *Θηβαῖοι κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν ὅλην τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ μίαν ἀγαγόντες συντέλειαν, οὐ προσεδέχθησαν. Thebani quum ex instituto suo totam Boeotiam in vnum concilium contribuissent, ad foederis societatem non sunt admissi.* *ὑπόστασις* hoc loco est, suscepta semel ratio consilii, et propositum vniuersum, ad quod singulas actiones referimus. libro XVI. duo haec pro eodem posuit Diodorus, *τηρεῖν τὴν ὑπόστασιν*, et *τηρεῖν τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν.* Polybius libro IV. id dicit, *συγχύξων τὴν πρόθεσιν ἣν εἶχε.* Eruditissimum virum, qui Diodorum Siculum latine vertit, nusquam assecutum esse vim huius vocis, palam est. Sed redeamus ipsi quoque *πρὸς τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν.* Polybius igitur negat caussam eorum esse requirendam, quae in anteloquio praeparationis est dicturus: ne si caussae caussam requireret, fieret *ἡ τῆς ὑποθέσεως ἀρχὴ ἀνυπόστατος.* hoc est, ne argumentum nostrum certo principio et quasi fundamento careat cui innitatur. Quemadmodum in artificio demonstrationis analyticae haec cum primis conditio desideratur, vt deducatur *ἐκ πρώτων ἀναποδείκτων*, quorum fides et certitudo nullius probationis egeat; sic Polybius legitime scriptae historiae poni vult principia certa, nota, et in quibus lectoris animus acquiescat. *ὑπόστασις* ergo analogia quadam idem est in historia, quod *ἀρχαὶ* in demonstratione; quas, inquit Philosophus, *δεῖ λαμβάνειν*, sumere, non probare. *ἀόριστον γὰρ*, ait

ait idem alibi: res abiret in infinitum: quo nihil magis contrarium rectae rationi docendi, aut et narrandi. Ideo iure olim reprehensus est declamator Albutius: qui, vt ait Seneca pater, *argumenta argumentis colligebat: et quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat.* Vides quam erudite Polybius scriptioni historiae accommodet, quae de arte demonstrandi docet Aristoteles. Facit hoc etiam alibi, vt initio libri III. Quod autem Polybius tantum aestuat in ponendis iusti operis sui principiis, ratio haec est; quia facilius demonstrationis principia inveniuntur, quam historiae. nam illa ἄμεσα καὶ ἀναπόδεικτα axiomata, quae assumuntur ad demonstrandum, natura sua fere, aut sensus experientia nobis sunt nota: in principiis historiae aliter res habet: neque enim eadem a natura praesidia ad hanc rem comparata suppetunt. Itaque cogimur necessario, aut λίαν πόῤῥωθεν ἅπτεσθαι τῆς αἰτίας, et longe admodum petere principium, aut ea dicere, quae parum clara lectoribus sint futura. Nam etiam in hac scriptione vel maxime locum habet, quod docet philosophus, omnem cognitionem ἐκ προϋπαρχούσης γίνεσθαι γνώσεως. quam ob caussam verissime et elegantissime Polybius libro tertio et libro quinto ἀνυπότακτον et κωφὴν narrationem illam vocat, quae non habet notitiam antecedentem in animo discentis, cui ceu fundamento et basi innitatur, vt ibi exposituri sumus. Quod autem diximus de difficultate et necessitate ponendi principia historicae narrationi: id vero non semper habet locum: sed tum demum, quando historiam aggredimur novam lectoribus futuram, et antea incompertam, vt quum Polybius Graecis suis res Romanas et Punicas narrare instituebat. nam, vt ante dictum est, et Carthaginiensium et Latinorum res adhuc illa aetate parum exploratas habebant Graeci. Sunt aliae historiae, quarum principia ideo possunt omitti, quia sunt omnibus comperta, vt quum Xenophon et Theopompus Thucydidis historiam persequi instituerunt, aut quum idem Xenophon Cyri expeditionem aduersus fratrem Artaxerxem describit. nam Cyrus inter Graecos diu versatus erat, neque ignorabat quisquam eius belli caussam. Idcirco Lucianus eruditissimo libro de conscribenda historia duo genera facit historiarum, vnum earum, quibus prooemium adeo necessarium, vt illud praetermisisse non aliud sit, quam corpus sine capite peperisse: alterum illarum, in

quibus nullo extra materiam ſuſceptam opus ſit prooemio. Male igitur exemplo Xenophonteae ἀναβάσεως ſuam imperitiam excuſare ineptos hiſtoricos, qui recens Romanorum bellum aduerſus Parthos quum ſcriberent, neceſſario principio deſtitutas narrationes ediderant. Locus eſt egregius et ſubiici dignus "Ἰδοις ἄλλας συγγραφέας, ἀκέφαλα τὰ σώματα εἰσάγοντας, ἀπροοιμίαςα, καὶ εὐθὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οἳ καὶ προσεπαιρίζονται τὸν Ξενοφῶντα, ὧτως ἀρξάμενον· Δαρείῳ καὶ Παρυσάτιδος παῖδες γίγνονται δύο· καὶ ἄλλας τῶν παλαιῶν, ὡς εἰδότες, ὡς δυνάμει τινὰ προοίμιά ἐςι λεληθότα τὰς πολλὰς, ὡς ἐν ἄλλοις δείξομεν.

Ibid. κᾂν δέῃ τοῖς χρόνοις βραχὺ προαναδραμόντας κεφ.) Referenda haec ſunt ad praeparationis partem priorem, vt mox ſumus oſtenſuri. Scripta lectio habet προσαναδραμόντας, non προ. Libro v. διὸ καὶ νῦν βραχὺ προσαναδραμόντας ὑπὲρ τῆς Ἀντιόχȣ βασιλείας. Ita melius: alibi pro eodem dixit ἀναδραμεῖν ἐπὶ τοῖς χρόνοις, vt I, 12.

Ibid. τῆς γὰρ ἀρχῆς ἀγνοȣμένης ἢ καὶ ν.) Libro quinto: πειρατόμεθα λαμβάνειν ἀρχὰς ὁμολογȣμένας ἐπὶ τῶν λέγεσθαι μελλόντων· ὅπερ ἐςὶ πάντων ἀναγκαιότατον. vide totum illum locum, pag. DCVII. Hactenus prooemium, ſequitur

APPARATVS PARS PRIOR

SIVE

Προθεωρία τῆς προκατασκευῆς.

Praefationis Polybianae caput eſt Romanorum tranſitus in Siciliam, belli gerendi cauſſa. Ea epocha quum minus eſſet illuſtris, et Graecis hominibus vulgo minus nota, rem altius auctor repetit ab illo vſque tempore, quo Roma capta eſt a Gallis Senonibus. Non poterat Polybius magis inſignem epocham in hiſtoria Romana adnotare. Nam captae Romae a Gallis fama etiam ad Graecos peruenit. Itaque Theopompus, Iſocratis diſcipulus, ante quem nemo Graecorum Romae mentionem habuit, hoc ſaltem memoriae prodiderat, teſte Plinio, Vrbem a Gallis captam. Ariſtoteles quoque, narrante Plutarcho in Camillo, fecerat eius rei mentionem. Tempus igitur, quod ante praeparationem deſignatur, eſt interuallum a capta Roma ad primam

populi

populi Rom. extra Italiam expeditionem. Incipit ab anno primo Olympiadis XCVIII. Romae conditae CCCLX. definit in anno vltimo Olympiadis CXXVIII. Romae CDXXCIX. medium ſpatium Olympiadis XXXI. anni CXXIV. neceſſitatem huius partis pluribus auctor declarat in eius epilogo cap. XII.

I. *Annus captae Romae a Gallis Senonibus.*

I. 6. *Ἔτος μὲν ἦν ἐνεστήκει μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν ἐννεακαιδέκατον, πρὸ δὲ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἑκκαιδέκατον.*) Vult inſignire annum captae Romae a Gallis, et ſuis Graecis eum reddere quam notiſſimum. Comparat igitur illum cum iis, quae apud Graecos partim eodem anno, partim paullo ante, aut paullo poſt acciderant, ad memoriam poſteritatis magis inſignia. Nihil tota Graecia nobilius duabus ciuitatibus, Athenis et Lacedaemone: nihil item in hiſtoria Graeciae illuſtrius duabus cladibus, quae ciuitates illas ſic attriuerunt, vt numquam poſt illa detrimenta priſtinum ſplendorem recuperarint. Prior tempore fuit calamitas Athenienſium, quos Lyſander ad Aegoſpotamos (in Thracica Cherſoneſo vrbs fuit eo nomine et fluuius) nauali praelio deuicit; poſterior Lacedaemoniorum, quorum ad Leuctra, Boeotiae oppidum, Thebani duce Epaminonda caedem ingentem fecerunt. Inter has duas clades media interuenit memorabili *συγκυρίᾳ* Allienſis Romanorum, quam ſtatim Romae *ἅλωσις* eſt ſecuta. Ad Aegis flumen male pugnatum eſt ab Athenienſibus anno IV. Olympiadis XCIII. quum eſſet Archon Athenis Alexias. Tempus captae Romae veteres vere omnes accuratiores temporum auctores conferunt in annum primum Olympiadis XCVIII. et Pyrrionis, ſiue Pyrgionis praeturam apud Athenienſes. Polybius, qui annos vndeuiginti numerat inter Athenienſium et Romanorum clades, in proxime ſequentem annum reiicit. alioquin numero annorum XIX. vnus defuerit. Strabo libro VI. de Roma capta loquens: *ἐγένετο δὲ τοῦτο, ὥς φησι Πολύβιος, ἔτει ἐννεακαιδεκάτῳ μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν.* cum Polybio et Strabone conſentit etiam Diodorus Siculus, vt mox dicemus. Ad ſecundum Olympiadis XCVIII. adde XVI. quod noſter ponit inter caſum Romae, et Spartanorum ad Leuctra; emerget annus ſecundus Olympiadis CII. Pauſanias in Arcadicis: *τὸ πταῖσμα ἐγένετο Λακεδαιμονίων τὸ ἐν*

Λεύκτροις Φραστικλείδου Ἀθήνησιν ἄρχοντος δευτέρῳ ἔτει τῆς ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος καὶ δευτέρας. Haec quum certiſſima ſint, neque vllam varietatem ſcripturae prae ſe ferant hoc loco Polybii exemplaria; mirari ſubit, vnde illa monſtra promſerit Nicolaus Perottus, quae pro vera Polybii ſententia miſeris lectoribus ſuis hic obiicit. Sic ille vertit; ſi tamen vertere eſt foediſſime omnia peruertere: *Annus erat poſt eam naualem pugnam, qua Cimon Athenienſis Xerxem ſuperauerat, decimus nonus: ante bellum vero in Leuctris geſtum, quo Lacedaemonii pacem cum rege Perſarum inierant, ſextus decimus.* Omnia non ſolum falſa, ſed etiam ex parte ridicule et abſurdiſſime conficta. nam quis, malum, iſte Cimon, qui Xerxem vicit? mira prorſus *ἀνιστορησία*. ſed vaniſſima commenta confutaſſe nullum fuerit operae pretium. neque tantum abs re noſtra nobis eſt otii, vt bonas horas tam male collocare velimus. Non neſcimus fuiſſe olim, et nunc quoque eſſe, quibus Perotti verſio, propter aliquam latinitatis ſpeciem, mire arrideat. Sed quo iſta latinitas, ſi deeſt fides, abeſt veritas? Nihil dicam de locis infinitis, quos propterea aut tranſiit, aut male interpretatus eſt Perottus, quia vel codices erant corrupti, vel occurrebat dictio aut phraſis aliqua minus vulgaris: cuiusmodi multas ſane habet Polybius. Verum vbi nihil erat eiusmodi, quis ferat longe adeo ab auctoris ſui verbis diſcedentem? aut quis neget flagitium eſſe inſigne, tot locis verba, periodos, atque adeo pericopas integras e Liuio deſumſiſſe, et lectoribus graecae linguae imperitis obtruſiſſe pro Polybianis? vbi fides? vbi pudor? in tanta igitur errorum omnis generis copia, ſingula velle perſequi, quod petiuerunt a nobis nonnulli, eius ſit hominis, qui vetus dictum velit tollere: in lente vnguentum. Enimuero tam erudito ſaeculo haerere in nugis et minutiis id genus, quid eſt aliud, niſi lectoribus conuitium facere?

Ibid. *Ἐν ᾧ Λακεδαιμόνιοι τὴν ἐπὶ Ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην πρὸς βασιλέα Περσῶν ἐκύρωσαν.*) Diodorus quoque Siculus, idoneus cum primis auctor, in eodem anno ſecundo Olympiadis XCVIII. quo fuit Archon Athenis Theodotus, et inuaſionem Romae commemorat, et pacem legato Antalcida factam. Iuſtinus libro VI. *Hic annus non eo tantum inſignis fuit, quod repente pax tota Graecia facta eſt: ſed etiam eo, quod eodem tempore vrbs Romana a Galliis capta eſt.*

est. Strabo verbis paullo ante allatis ſubiicit, *κατὰ τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδȣ γενομένην εἰρήνην.* ita enim ſcribendum eſſe iam olim monuimus. Eruditiſſimus vir Gulielmus Xylander, cui apud Strabonem fraudi fuit corrupta lectio, hic quoque in eumdem errorem ex alia occaſione incidit, cum Germanica veſte ornatum ſcriptorem hunc nobiliſſimum edidit. male enim accepit illa *ἐν ὧ*, eoque ſibi perſuaſit, Romae *ἅλωσιν* et *Κελτῶν ἔφοδον* in eumdem annum incidere, cum pugna ad Aegoſpotamos pugnata. qui tanto viro indignus eſt error. nam Perotti portenta iam dudum mirari deſii. Haec eſt illa pax infamis, quae Lacedaemonios perfidiae in ſocios, Graecos omnes ſtultitiae palam damnauit. nam qui, dum erant concordes, nobiliſſimos de potentiſſimo omnium regum Perſicorum triumphos retulerant; ii iam inter ſe diſcordes, et ſibi inuicem infeſti, regi ignauo et inter pellices ſedenti imperata faciunt. Formulam ab Artaxerxe praeſcriptam, habes apud Xenophontem, in quinta Hellenicorum. Scribit Iuſtinus regem Artaxerxem legatos in Graeciam miſiſſe, ad faciendam hanc pacem: ſed Graeci potius in Aſiam, quod ſatis conſtat, legationes miſere. quam ob cauſſam pax haec non aliter illis dicitur, quam *ἐπ' Ἀνταλκίδȣ*, hoc eſt, legato Antalcida facta. nam ita *ἐπὶ* hic accipiendum, quum tamen vulgo id genus dicendi de magiſtratibus ordinariis, non de legatis vſurpetur. Ideo etiam Polybius *ἐκύρωσαν* dixit: quia hoc foedus in Aſia per legatos factum, poſt Lacedaemone ratihabitione ſenatus eſt confirmatum.

Ibid. *καὶ ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος τῇ περὶ τὸν Ἐλλέπορον ποταμὸν μάχῃ νενικηκὼς τȣ̀ς κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ἕλληνας.*) *νενικηκὼς*, id eſt, quum biennio ante viciſſet: qui fuit annus vltimus Olympiadis XCVII. Fuſe Diodorus Siculus libro XIV. Bibliothecae. Obſidebat tyrannus Cauloniam, non poſtremam inter Magnae Graeciae vrbes. Crotoniatae ſoluendae obſidionis cupidi, copiis omnium Graecorum Italicorum contractis ducem eis imponunt Elorim, exſulem Syracuſanum. itur in hoſtem, parte maxima itineris confecta, Eloris imperator ad Elorim amnem non procul ab vrbe Caulonia metitur caſtra. occurrit Dionyſius, et imparatos concidit: *αὐτȣ̀ς δὲ ἑλώρια τεῦχε κύνεσσι.* nam omine non caruit, quod et dux et fluuius ille, ad quem pugnatum, eodem illo nomine dicebantur. In libris Diodori Ἑλωρὶς vtrumque no-

 men

men ſcribitur. Apud Stephanum Siciliae amnis, vnde iſte ſine dubio nomen inuenit, eſt Ἔλωρος, et non procul a Pachyno labi dicitur, ac piſceis manſuetos alere: qua de re videndus Athenaeus initio libri octaui, et Scholiaſtes Pindari Nemeonicarum carmine IX. vbi de hoc amne multa. Plinius: *Flumen Elorum, Promontorium Pachynum.* In ſeptima Thucydidis hiſtoria fit mentio Elorinae viae, quam ingreditur Nicias, ab ora Syracuſana petens mediterranea: Heſychius, Ἐλώριος ἀγὼν, τελούμενος ἐπὶ Ἐλώρῳ (Ἐλώρῳ) ποταμῷ: et in Polymnia Herodoti fit mentio cladis a Syracuſanis acceptae ἐπὶ ποταμῷ Ἐλώρῳ: qui eſt fluuius Siciliae, quem nos arbitramur Elori ſiue Eloro in trans mare Graecia nomen dediſſe. Elori Siculi meminit etiam Lycophron pag. 142. Liquet ex his, amnem, quo de hic agitur, eumpſe eſſe, qui Diodoro Eloris nominatur: licet omnia Polybii exemplaria aliter hoc nomen ſcribant. Regius habet Ἐλλόπερον. Bauaricus Ἐλλετόρον. meus accentu mutato, Ἐλλέπορος. doctiſſimus Xylander in ſua verſione Germanica, Elleſporus: quaſi eſſet ἕλλης πόρος. quod iure defendat nemo.

Ibid. Γαλάται δὲ κατὰ κράτος ἑλόντες αὐτὴν τὴν Ῥώμην κατ'.) Galli Senones duce Brenno priore: nam alius eſt Brennus inter praecipuos duces expeditionis, centeſimo et XII. poſt anno ſuſceptae. Vide paullo poſt, et libro II. De anno captae vrbis ante diximus, hiſtoria vulgo notiſſima ex omnibus hiſtoricis et chronologis. meminit Euſebius, numero MDCCXXV. ad quem locum lectu digna quaedam notat Ioſephus Scaliger.

Ibid. πλὴν τοῦ Καπιτωλίου.) Graeci hoc nomen biſariam ſcribunt: quidam per ι Καπιτώλιον, vt ſemper in noſtris libris, et apud Plutarchum: plures per ε Καπετώλιον, vt apud Diodorum, Euſebium et multos. Deducebant iſti haud dubie a voce Graeca κάπετος foſſa, tumulus. Heſychius in hac voce neſcio quid de Ioue Capitolino balbutit.

Ibid. διαλύσεις εὐδοκουμένας Γαλάταις.) Alludit ad gladium auri ponderi a Gallis adiectum. Silius libro I.

Hic Senonum galeae, penſatique improbus auri
Arbiter enſis ineſt.

Nota vox Brenni, Vae victis. Plutarchus pluribus verbis expreſſit: τί δ' ἄλλο ἢ τοῖς νενικημένοις; poterat breuius οὐαὶ τοῖς νενικημένοις. vt in Euangelio οὐαὶ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις,

et οὐαὶ

et ϰαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ: et paſſim in vtroque foedere. Sed vetus ac γνήσιος Helleniſmus hanc vocem ϰαὶ ignorat. eius loco Plutarchus poſuit τὸ ὀδύνη, quia ϰαὶ eſt denunciatio ὀδύνης. Huius ſi veniſſet in mentem ſummae doctrinae viro Eraſmo, numquam profecto latinum prouerbium ex interpretatione coacta Plutarchi concipere maluiſſet, quam ex auctoribus latinis et ipſo vſu veterum.

II. *Populi Romani auctus poſt receptam vrbem.*

Ibid. Λαβόντες οἷον ἀρχὴν τῆς συναυξήσεως.) Paullo poſt de eadem re, τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤρξαντο προκοπῆς.

Ibid. Μετὰ ταῦτα ἐπολέμουν Τυῤῥηνοῖς, ἔπειτα Κελτοῖς, ἑξῆς δὲ Σαυνίταις.) Eadem plane ſeries bellorum in ſimili compendio apud Strabonem e Polybio: *Διακρουσάμενοι δὲ τούτους Ῥωμαῖοι, πρῶτον μὲν Λατίνους ἅπαντας ὑπηκόους ἐποιήσαντο, εἶτα Τυῤῥηνοὺς καὶ Κελτοὺς, τοὺς περὶ Πάδον, ἔπαυσαν τῆς πολλῆς καὶ ἄδην ἐλευθερίας· εἶτα Σαυνίτας· μετὰ δὲ τούτους Ταραντίνους καὶ Πύῤῥον κατεπολέμησαν.* Adi ad Faſtos Romanos.

Ibid. Σαυνίταις τοῖς πρός τε τὰς ἀνατολὰς καὶ κατὰ τὰς ἄρκτους συντερμονοῦσι τῇ Λατίνων χώρᾳ.) Ait Samnites ab ortu et ab Aquilone fines attingere Latinorum. De ortu res clara: nam latus orientale terrae illius, quam Latini populi aetate Polybii obtinebant, praetexebatur partim a Campanis ſecundum mare habitantibus, partim a Samnitibus, qui ſupra Campanos erant, et Latinorum fines attingebant. Strabo libro v. Ἑξῆς μετὰ τὴν Λατίνην ἐστὶν ἥτε Καμπανία παρήκουσα τῇ θαλάττῃ, καὶ ὑπὲρ ταύτην ἡ Σαυνῖτις παρήκουσα ἐν μεσογαίᾳ μέχρι Φρεντανῶν καὶ τῶν Δαυνίων. de latere ſeptemtrionali nihil habeo dicere.

Ibid. Μετὰ δέ τινα χρόνον Ταραντίνων δ.) Poſt aliquod tempus, id eſt, poſtquam cum Gallis ſaepius victis, ſed non deuictis, res eſſent compoſitae. Pax cum Gallis facta eſt Coſſ. C. Fabricio Luſcinio, Q. Aemilio Pappo. qui erat annus tertius Olympiadis CXXIV. Romae CDXII. Hanc pacem bellum Tarentinum excepit.

Ibid. Διὰ τὴν εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Ῥωμαίων ἀσέλγειαν.) Κυρίως dixit ἀσέλγειαν, non ὕβριν. fuit enim contumelia cum obſcoenitate coniuncta. Dionyſius Halic. Τὴν οὐ λέγεσθαι πρέπουσαν ἀκαθαρσίαν κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος τοῦ πρεσβευτοῦ κατεσκέδασε. Florus: *Aderat ſine mora querelam ferens legatio: hanc*

hanc quoque foedius per obſcoenam turpemque dictu contumeliam violant.

Ibid. ἐπισπασαμένων Πύῤῥου τῷ πρότερον ἔτει τῆς τῶν Γαλατῶν ἐφόδου.) Libro II. cap. 20. de pace facta cum Gallis loquens: ταῦτα συνέβαινε γίνεσθαι τῷ τρίτῳ πρότερον ἔτει τῆς Πύῤῥου διαβάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, πέμπτῳ δὲ τῆς Γαλατῶν περὶ Δελφοὺς διαφθορᾶς. Dicebamus modo, pacificatum eſſe cum Gallis anno III. Olympiadis CXXIV. etſi autem Gallico Tarentinum bellum fuit continuum, Pyrrhum tamen non ſtatim in Italiam tranſiſſe conſtat. Polybius eo quem modo attuli loco, in tertium annum a pace facta cum Gallis tranſitum Pyrrhi coniicit. is eſt annus primus Olympiadis CXXV. exeunte hoc anno Pyrrhus copias in Italiam traiecit alieniſſimo ad nauigandum tempore: adeo vt tempeſtate pars magna claſſis perierit. quare Zonaras ſcribit, ver a Pyrrho non eſſe exſpectatum. Pauſanias in Atticis: Πύῤῥος ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐκ τῆς Ἑλλάδος τῆς πέραν Ἰονίου διαβὰς ἐπὶ Ῥωμαίους. διέβη δὲ καὶ ἔτος ἐπαγομένων Ταραντίνων. τούτοις γὰρ πρότερον ἔτι πρὸς Ῥωμαίους συνεστήκει πόλεμος. in poſtremis Pauſaniae verbis pro ἔτι ſcribendum ἔτει. ſed ita oratio ſatis Graeca non fuerit, niſi fulciatur ratione aliqua. Amaſaeus interpres vertit: *ii enim quum bellum diuturnum cum Romanis geſſiſſent.* hoc vero Pauſanias omnino haud dixit: apud quem ſcribendum, vel τούτοις γὰρ τῷ πρότερον ἔτει. *his bellum priore anno cum Romanis erat conflatum.* ita belli Tarentini principium fuerit ſecundum Pauſaniam in anno quarto Olympiadis CXXXIV. vel τρίτῳ πρότερον ἔτει: vt ſit idem annus primus belli Tarentini, qui fuit vltimus belli Gallici. Porro annus, quo Pyrrhus in Italiam copias traiecit, praecedere dicitur hic a Polybio annum, quo Graeciam Galli invaſerunt: recte. nam Galli duce Brenno iuniore impreſſionem in Graeciam et Macedoniam fecerunt anno altero Olympiadis CXXV. quum erat Archon Athenis Anaxicrates. Pauſanias Phocicis: ἐγένετο τῶν Κελτῶν στρατεία ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ ἀπώλεια Ἀναξικράτους Ἀθήνησιν ἄρχοντος, δευτέρῳ δὲ ἔτει τῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν. eo in libro Pauſanias hiſtoriam fuſe perſequitur: de qua etiam in Atticis egerat. Adi et Iuſtinum libro XXIV.

Ibid. τῶν τε περὶ Δελφοὺς φθαρέντων, καὶ περαιωθέντων εἰς τὴν Ἀσίαν.) Sic loquitur quaſi in eumdem annum coniiceret Gallorum in Graeciam irruptionem, calamitatem ad Delphos

phos acceptam, et transitum eorumdem in Asiam', aliter lib. II. vbi calamitas Delphica dicitur illis accidisse anno quinto, postquam Romani cum Gallis in Italia composuerant. is est annus tertius Olympiadis CXXV. cui anno Pausanias transitionem eorum in Asiam assignat, Archonte Athenis Democle. τῷ δὲ ἔτει τῷ ἐφεξῆς, Δημοκλέους Ἀθήνησιν ἄρχοντος, οἱ δὲ αὖθις εἰς τὴν Ἀσίαν διαβαίνουσιν οἱ Κελτοί.

Ibid. τότε πρῶτον ἐπὶ τὰ λοιπὰ τῆς Ἰταλίας μέρη ὥρμησεν.) Tunc nempe quando bellum Tarentinum susceperunt: Tarentum enim illa tempestate Calabriae et Apuliae totiusque Lucaniae caput erat.

Ibid. ἀθληταὶ γεγονότες τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἔργων.) lib. II. cap. 21. ἐξ ὧν (bella intelligit cum Gallis gesta) πρός τε Πύῤῥον ἀθληταὶ τέλειοι γεγονότες τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων συγκατέστησαν. libro XV. cap. 9. de Scipione et Hannibale: οὔτε γὰρ δυνάμεις πολεμικωτέρας, οὔθ' ἡγεμόνας ἐπιτυχεστέρους τούτων καὶ μᾶλλον ἀθλητὰς γεγονότας τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων εὕροι τις ἄν. Graeci ἀθλητὰς ἔργων aut πολέμων appellant summos bellatores longo vsu confirmatos. nam ἔργον est bellum, aut potius pugna. vetus scriptor apud Suidam, ipse opinor Polybius: οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἄνδρα πολέμων ἀθλητὴν ὡς τὸν Ἀννίβαν ἐκπέμπουσι. Aristoteles Politicorum libro VI. cap. VII. δεῖ ἔτι μὲν ὄντας νέους τοὺς υἱεῖς διδάσκεσθαι τὰς κούφας καὶ τὰς ψιλὰς ἐργασίας, ἐκκεκριμένους δὲ ἐκ παίδων ἀθλητὰς εἶναι αὐτοὺς τῶν ἔργων. Nicomacheorum libro III. cap. VIII. ὥσπερ ἐν ἀνόπλοις ὡπλισμένοι μάχονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις. hic ἀθληταὶ sunt veterani, qui magnum bellicae rei vsum habent: ἰδιῶται tirones. Plutarchus in Eumene veteranum militem ita describit: ἦσαν οἱ πρεσβύτατοι τῶν περὶ Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον, ὥσπερ ἀθληταὶ πολέμων καὶ ἀπτῶτες εἰς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου. in Demetrio, qui iuuenis victus est a Ptolemaeo vetere Alexandri duce: ἀνδρὶ συμπεσὼν ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου παλαίστρας ἠθληκότι πολλοὺς καὶ μεγάλους κατ' αὐτὸν ἀγῶνας ἐσφάλη. in decima Dionysii Halicarnass. ἀθληταὶ πολέμων et σκηνοφύλακες opponuntur.

III. *Rhegium et Messana simili scelere occupantur.*

I. 7. ἴδιον γάρ τι συνέβη καὶ παραπλήσιον.) Nudam narrationem rei ornat obseruatione. duabus vrbibus pariter ad fretum sitis, par et similis fortuna euenit. adde, quod praetermittit Polybius, ab eodem genere hominum ortam iniu-

 riam,

riam, Campanis nempe. nam et qui Rhegium ceperunt, Campana legio appellatur in Epitoma xv. Liuii. Vnum hoc genus eſt hiſtoricarum ἐπιςάσεων, de quibus abunde diſſeruimus in Prolegomenis.

Ibid. εἰσὶ δ' αὗται Μεσήνη καὶ 'Ρήγιον.) Freto Siculo appoſitae, medio ſpatio ſtadiorum LX. vel vt alii LXX ſeparantur, hodieque notae vrbes iisdem nominibus; Meſſana vero etiam archiepiſcopatu inſignis, cuius ſuffraganei ſunt epiſcopi Syracuſanus et Catanenſis. Meſſana haec in Graecorum libris modo cum duplici σσ ſcribitur, modo cum ſimplici, cuius ſcripturae Aſinius Quadratus hanc olim rationem attulit, quia media eſſet inter duos fluuios. ſic in oriente Μεσήνη appellata Graecis regio inſularis, quam Tigris efficit in duos alueos diuiſus. Sed de Meſſana refellit hiſtoria: nam e Thucydide, Diodoro et Strabone conſtat, eam vrbem a Meſſeniis e Peloponneſo profugis de prioris patriae nomine eſſe ita appellatam, quum Zancle prius diceretur. Iuuat, quod M. Valerius Coruinus, cui haec vrbs cognomen dedit, non MESALLA, ſed MESSALLA eſt dictus. *magni Meſſallae lippa propago.* Romani ſcriptores Peloponneſiacam illam Meſſenen; hanc Siculam Meſſanam vocant: quam diſtinctionem qui negligunt interpretes Graecorum auctorum, peccant.

Ibid. Μεσσήνη μὲν γὰρ ἐ πολλοῖς ἀνώτερον χρόνοις τῶν νῦν λεγομένων.) Tempus, quo de loquitur, eſt tempus Rhegii obſeſſi a Romanis poſt bellum Tarentinum confectum. Meſſanae Siculae non multo clementius fatum, quam Meſſenae Peloponneſiacae: quae vrbs, vt hiſtoria teſtatur, et euerſa fuit ſaepius et denuo inſtaurata Olympiade XXX. ne vetuſtiora repetam, quum eſſent Meſſenii Peloponneſo eiecti a Lacedaemoniis, delati in Siciliam, oppidum in ea occuparunt cum nomine Zanclae, idque Meſſanam dixerunt. Ea vrbs anno primo Olympiadis XCVI. a Carthaginienſibus capta eſt, et ſolo aequata ſic, vt nullum plane vrbis veſtigium relinqueretur, narrante Diodoro libro XIV. ſed eodem illo anno Dionyſius tyrannus eam a fundamentis excitauit, et colonis frequentauit. Quadrageſimo poſt anno, initio Olympiadis CVII. Agathocles tyrannus alter, dolo eius vrbis potitus, caedibus et exiliis crudeliter in ciues eſt graſſatus sed non potuit Agathocles impedire, quin proximo anno Meſſanii Amilcari Poeno ſeſe applicarent. Proxima

calamitas

calamitas fuit, quum a Campanis, qui Agathocli meruerant, iterum fraude occupata eſt, et miſeri incolae per omnia humanae patientiae exempla vexati. E Diodori Eclogis factum hoc intelligitur, neque ſtatim poſt tyranni interitum, neque ita multo poſt.

Ibid. Καμπανοὶ παρὰ Ἀγαθοκλεῖ μισθοφοροῦντες.) Imo vero μισθοφορήσαντες, *qui meruerant*, non *merentes*, quaſi ſuperſtite Agathocle hoc accidiſſet, quod falſum eſſe ex iis, quae modo dicebamus, apparet. Campani priſcis temporibus militaris ſpiritus viri ex Italia in Siciliam transgreſſi, modo Poenis, modo Poenorum hoſtibus operam locabant; quin aliquot vrbes in Sicilia in ſua poteſtate ipſos habuiſſe teſtis Diodorus; vt Catanam et Entellam iam inde a Dionyſii ſenioris temporibus. In eius Eclogis e libro XXI. occupatae a Campanis Meſſanae hiſtoria ſic refertur. Exſtincto Agathocle Syracuſarum tyranno ſupererant tyrannidis inſtrumenta, mercenariorum praeſidium adeo validum, vt ius creandi magiſtratus ſibi vendicaret. Quum ea occaſione ſeditio inter ciues et mercenarios eſſet coorta, conuenit tandem inter partes, vt peregrinus miles diuenditis bonis ac poſſeſſionibus ſuis, Siciliae finibus excederet. hac ſimulatione Campani iter ad fretum inſtituunt: ibi a Meſſaniis intra vrbem admiſſi, vrbem mox occupant, et noctu hoſpites, qui parum cauerant, occidunt. haec Diodorus: ſed longe aliter Alphius: non enim Syracuſis eſſe profectos, qui Meſſanam occuparunt, verum e patria recens illam manum fuiſſe tum pulſam hiſtoriam ita narrat Feſtus ex Alphii libro primo belli Carthaginienſis; *Quum toto Samnio grauior incidiſſet peſtilentia, Sthenius Mettius, eius gentis princeps, conuocata ciuium ſuorum concione, expoſuit ſe vidiſſe in quiete praecipientem Apollinem, vt ſi vellent eo malo liberari, ver ſacrum vouerent, id eſt, quaecumque vere proximo nata eſſent immolaturos ſibi. Quo facto levatis poſt annum vicenſimum deinde, eiusdem generis peſtilentia inceſſit. Rurſum itaque conſultus Apollo reſpondit, non eſſe perſolutum ab iis votum, quod homines immolati non eſſent: quos ſi expuliſſent, certe fore, vt ea clade liberarentur.* Itaque iis iuſſis patria decedere, quum in parte ea Siciliae conſediſſent, quae Tauricana dicitur, forte parantibus bello cernere Meſſanienſibus auxilio venerunt vltro eosque ab hoſte liberarunt. Itaque prouinciales ob meritum eorum, vt gra-

vt gratiam referrent, et in ſuum corpus communionemque agrorum inuitarunt eos, et nomen acceperunt vnum, vt dicerentur Mamertini.

Ibid. *καὶ πάλαι περὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν λοιπὴν εὐδαιμονίαν τῆς χώρας ὀφθαλμιῶντες.*) Recte obſeruat Suidas, verbum ὀφθαλμιᾷν, quod proprie ſignificat oculis dolere, ſiue ophthalmia laborare, cum alio transfertur, vel inuidiam denotare, vt in Euangelio oculus malus pro inuido, vel cupiditatem re aliena fruendi, vt hoc loco. Ioſepus Antiquitatum libro I. *διὰ τὸ ἐποφθαλμιᾷν τῷ πλήθει τῆς κτήσεως.*

Ibid. *ταχὺ δὲ καὶ ῥᾳδίως καλῆς χώρας καὶ πόλεως ἐγκρατεῖς γενόμενοι, παρὰ πόδας εὗρον μιμητὰς τῆς πράξεως.*) Qui ſcelus aliquod admittunt, ii exemplo perſaepe amplius quam facto nocent. nam in vita mortalium certa ratione pauci, plures exemplis reguntur, et iis quidem, vt plurimum deterioribus. Campanos igitur, qui occupata Meſſana in Sicilia repente diuites euaſerant, imitati ſunt, qui Rhegium occuparunt. hi quoque Campani, ſicut iam diximus. Mirum vero non veniſſe iſtis in mentem, Romanum populum omnino perfidiam fore vlturum: quum tamen eius rei domeſticum exemplum haberent. Quod enim iſti Campani Romanis militantes Rhegii patrarunt; id ipſum ante annos circiter LX. in Campaniae metropoli Capua Romana legio in praeſidio ibi relicta tentauerat. haec quoque exemplum ſceleri praetexebat, et quidem cum aliqua iuſtitiae ſpecie ex lege talionis. Liuius libro VII. *Iuibantur conſilia in hibernis eodem ſcelere adimendae Campanis Capuae, per quod illi eam antiquis cultoribus ademiſſent: neque immerito ſuum ipſorum exemplum in eos verſurum.* acciderat enim ante annos octoginta, vt eam vrbem Etruſcis immanitate pari adimerent. Liuius libro IV. in conſulatu Sempronii Atratini et Fabii Vibulani: *Peregrina res, ſed memoria digna, traditur eo anno facta: Vulturnum Etruſcorum vrbem, quae nunc Capua eſt, ab Samnitibus captam; Capuamque ab duce eorum Capye, vel quod propius vero eſt, a campeſtri agro appellatam. Cepere autem prius bello fatigatis Etruſcis, in ſocietatem vrbis agrorumque accepti: deinde feſto die grauatos ſomno epulisque incolas veteres noui coloni nocturna caede adorti.* vbi obſeruabis eodem plane modo Capuam olim et multo poſt Meſſanam periiſſe. At legionis Romanae conſpiratio ad occupandam Capuam inita ne exitum haberet,

beret, prudentia ſingulari Martii Rutilii Coſ. et auctoritate Valerii Coruini eſt effectum.

Ibid. Ῥηγῖνοι γὰρ καθ' ὃν καιρὸν Πύῤῥος εἰς Ἰταλίαν ἐπεραιοῦτο κ.) Epitome Liuii libro XII. *Pyrrhus Epirotarum rex, vt auxilium ferret Tarentinis in Italiam venit. Quum in praeſidium Rheginorum legio Campana cum praefecto Decio Iubellio miſſa eſſet, occiſis Rheginis Rhegium occupauit.* Lege excerpta Diodori Siculi e libro XXII. et Oroſium libro IV. cap. III. vbi *octaua legio* dicitur, quae in Epitoma eſt Campana legio.

Ibid. ὧν ἡγεῖτο Δέκιος Καμπανός.) Initio quum occupatum eſt Rhegium, hic fuit Tribunus militum, et legionis illius dux. ſed mox eo ſublato, milites M. Caeſium ſua ſponte imperatorem delegerunt, quod fuit alterum illorum ingens piaculum contra diſciplinam militarem. Mortuum eſſe in praeſidio Decium videtur Valerius Maximus ſignificare: Diodorus Siculus ob praedam iniuſte inter ſuos diviſam per ſeditionem expulſum, et imperio nudatum. Ita Meſſanam perfugiſſe ad Mamertinos, qui propter ingentem pecuniae vim, quam ſecum Decius attulerat, in ducem ſuum illum eligunt, et ad recipiendum prius imperium, quas poſſunt vires conferunt. fruſtra. nam interim oculorum morbo Decius corripitur: et a medico Rhegino, quem opis ferendae cauſſa acciuerat, ſtudio vlciſcendae patriae cantharidum veneno oculi ei illinuntur. hoc pacto infelix lumine priuatur, et Meſſana expellitur. Verba Diodori Siculi, quibus ſingularis haec hiſtoria narratur, ita ſcribi debent. Καμπανοὶ δὲ οὗτοι ἦσαν· καὶ ἐποίησαν κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον Μαμερτίνοις, τοὺς Ῥηγίνους, ὥσπερ ἐκεῖνοι τοὺς Μεσσηνίους σφάξαντες. εἶτα τὴν διαίρεσιν τῆς κτήσεως τῶν ἠτυχηκότων ἄδικον ποιησάμενος ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ Ῥηγίου φυγαδευθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων Καμπανῶν· συνήργησαν δὲ οἱ Μαμερτῖνοι. οἱ μετὰ τῶν ληφθέντων χρημάτων ϛρατηγὸν ἐποίησαν. καὶ δὴ ὀφθαλμίας νόσου αὐτὸν περιεχούσης, καὶ τῶν ἰατρῶν τὸν δοκιμώτατον μεταςειλαμένου, οὗτος τὴν ὕβριν τῆς πατρίδος ἐκδικῶν, κανθαρίσιν ὑπήλειψε τὸν Δέκιον. καὶ τῆς ὁράσεως αὐτὸν ἀπεςέρησε, καὶ φεύγει ἐκ Μεσσήνης.

Ibid. ἐπί τε τῆς πόλεως εὐκαιρίᾳ.) Diodorus libro XIV. pronuntiat Meſſanam eſſe τόπον εὐκαιρότατον τῶν περὶ Σικελίαν, *locum totius Siciliae ad res gerendas opportuniſſimum.* et mox dicit Polybius, Carthaginienſes, ſi ſemel Meſſanam cepiſſent, Syracuſas facile fore capturos.

IV. Ro-

IV. *Romanorum animaduersio in auctores sceleris Rhegiensis.*

Ibid. *ἐπεὶ δ' ἀπὸ τέτων ἐγένοντο συγκλείσαντες αὐτὰς ἐπολιορκῦντο Ῥήγιον.*) Proximo anno post confectum bellum Tarentinum, qui erat secundus Olympiadis CXXVII. Genutio Cos. ea prouincia est demandata. Zonaras expeditionis aduersus Rheginos susceptae falsam caussam affert, quod Crotonem vrbem proditione captam solo aequassent, et Romanos in ea deprehensos trucidassent. Florus e libro XV. Liuii. *Victis Tarentinis pax et libertas data est. Legio Campana, quae Rhegium occupauerat, obsessa, deditione facta, securi percussa est.*

Ibid. *οἱ ςρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ μαςιγώσαντες, ἅπαντας κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος ἐπελέκισαν.*) Notissimus populi Romani mos, capitis damnatos securi percutere virgis prius caesos. hoc supplicium prisca Romanorum seueritas non solum de singulis aut paucis exigere solita, verum etiam de numero aliquando ingenti. Diodorus libro XIX. est auctor, Q. Fabium bello Samnitico Ferentanorum vrbem cepisse, et aduersarios populi Rom. ciues ducentis plures Romam abduxisse, ac supplicium hoc ab omnibus exegisse. *Τέτυς τὸν ἀριθμὸν ὄντας πλείυς τῶν διακοσίων ἀπήγαγεν εἰς Ῥώμην, καὶ προαγαγὼν εἰς τὴν ἀγορὰν ῥαβδίσας ἐπελέκισε, κατὰ τὸ πάτριον ἔθος.* in ea historia paullo ante scribendum est apud Diodorum, *τήν τε Φερεντανῶν πόλιν εἶλε.* Fretomani quos vulgata lectio et interpretes exhibent, nulli fuerunt in Italia. Ferentani ex historia et geographis notissimi. In sexta historia Dionys. Halicarnass. obsides Volscorum CCC. a Cos. Appio Claudio producti eas poenas expetunt. Apud Liuium libro XXIV. verberantur ac securi percutiuntur transfugae ad duo millia hominum. Libro tamen eodem, recepti perfugae CCCLXX. Romani a Cos. Fabio missi, virgis omnes caesi, non *πελεκίζονται*, sed de saxo deiiciuntur. Apud Iosephum milites bis mille simul cruci affiguntur. In historia Caroli Magni 1500. Saxones semel securi percutiuntur, apud Paul. Aemilium. Vt ad Rhegiense praesidium reuertamur, obseruentur in hac historia Polybii fides et iudicium. Constat legionem Rhegium inductam, quae postea fidem mutauit, fuisse hominum CIↃ CIↃ CIↃ CIↃ. mansit praesidium in vrbe occupata,

octo

octo minimum annos; hoc eſt, tempus totum belli Tarentini. Eo temporis ſpatio, vehementer illum numerum fuiſſe imminutum, veri eſt quam ſimillimum. Secuta eſt obſidio diuturna ſatis, et obſidentibus operoſa, quod pluribus oſtendit Zonaras. nam Campani iſti moris Romanorum gnari, quum certo ſcirent, luendas ſibi omnino poenas ſi caperentur, neque exorabilem ſibi fore ſenatum: tanta pertinacia dimicarunt, vt priusquam in poteſtatem Romanorum vrbs veniret, omnes propemodum occumberent. Hoc pacto eſt effectum, vt ſoli ccc. caperentur viui et Romam ad ſupplicium mitterentur. Haec eſt Polybii narratio; veritati et fidei hiſtoricae tam congrua, quam tragicis ampullis aliena. At ceteri hiſtorici, quum legionem vnam Rhegii praeſidio locatam accepiſſent, legionem integram, quae temporibus illis quatuor erat millium, ſecuri percuſſam ſcripſerunt. Iulius Frontinus libro IV. capite primo: *In legionem, quae Rhegium oppidum iniuſſu ducis diruerat,* (melius diripuerat) *animaduerſum eſt: ita, vt quatuor millia tradita cuſtodiae necarentur. Praeterea ſenatuſconſulto cautum eſt, ne quem ex iis ſepelire vel lugere fas eſſet.* Auget tragoediam Oroſius libro IV. cap. III. *Sequenti anno magnam viſcerum ſuorum partem ſeueritas Romana concidit.* mox: *Hoc facinus in tam ſceleratos defectores puniendum Genucio conſuli viſum eſt: qui obſeſſa Rheginorum vrbe, captisque omnibus, ipſe quidem in reliquos perfugas et latrones exercuit digna ſupplicia, Romanos vero milites integrae legionis Romam miſit: qui populi iuſſu medio in foro virgis caeſi ſecurique percuſſi ſunt. Viſa ibi eſt tunc Roma vincere, quum legionem ſuam integram occidit: quae ſine dubio victa fuiſſet, ſi eam hoſtili praelio perdidiſſet.* Ne Liuius quidem a tragica exaggeratione abſtinuit; apud quem Scipionis Africani verba ſunt ad ſeditioſos milites praeſidii Sucronenſis, libro XXVIII. *Rhegium quondam in praeſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principibus ciuitatis per decem annos tenuit. propter quod facinus tota legio, millia hominum quatuor, in foro Romae ſecuri percuſſi ſunt.* melius et verius Valerius Maximus libro II. capite VII. *Milites, qui Rhegium iniuſto bello occupauerant, mortuoque duce Iubellio, M. Caeſium ſcribam eius ſua ſponte imperatorem delegerant, carcere incluſit, ac M. Fuluio Flacco Trib. Pl. denunciante, ne in ciues Romanos aduerſus morem maiorum animaduerteret, nihilominus propoſitum*

positum exsecutus est. Ceterum quo minore cum inuidia id peragerettur, quinquagenos per singulos dies virgis caesos, securi percuti iussit, eorumque corpora sepulturae mandari, mortemque lugeri vetuit.

Ibid. βυλόμενοι διὰ τῆς εἰς ἐκείνυς τιμωρίας καθ' ὅσον οἷοί τε ἦσαν διορθῶσθαι παρὰ τοῖς συμμάχοις τὴν αὑτῶν πίςιν.) Romanus legatus apud Liuium libro xxxi. criminationibus Aetolorum respondens. *Rhegium Pyrrhi bello legio a nobis, Rheginis ipsis, vt mitteremus orantibus, in praesidium missa, vrbem ad quam defendendam missa erat, per scelus possedit. comprobauimus ergo id facinus? an bello persecuti sceleratam legionem in potestatem nostram redactam, tergo et ceruicibus poenas sociis pendere cum coegissemus, vrbem, agros, suaque omnia cum libertate legibusque Rheginis reddidimus?*

V. *Hiero et Syracusani Campanos vltum eunt.*

I. 8. οἱ δὲ Μαμερτῖνοι. τῦτο γὰρ τὔνομα κυριεύσαντες οἱ Καμπανοὶ τῆς Μεσσήνης προσηγόρευσαν σφᾶς αὐτύς.) Iam ostendimus manum Campanorum in Sicilia fuisse, qui mercede operas modo his modo illis locabant. Diodorus lib. xiii. in anno iii. Olympiadis xcii. narrat Campanos octingentos Atheniensibus Syracusas oppugnantibus meruisse: qui postea vagi diu quaesiuerunt τὸν μισθοδοτήσαντα, cuius stipendiis alerentur: donec Poeni eorum operam locarent: istos ipsos Polybius ait μισθοφορῆσαι Agathocli. Martem olim quidam populi vel Italiae vel Siciliae Mamertum vocabant. Lycophron: Κανδάος ἢ Μάμερτος· ἢ τί χρὴ καλεῖν τὸν αἱμοφύρτοις ἐςιωμένον μάχαις. Tzetzes ibi notat vocem esse Romanam. Et erat sane Mamertus, siue Mamercus inter cognomina gentium Romanarum Aemiliae et Corneliae: fuit etiam in Sicilia proprium viri nomen, vt Mamerti Catanaeorum tyranni, qui in xvi. Diodori historia Marcus dicitur minus recte. eo loco Tzetzes affert Diodorum Siculum, siue vt ait Dionem. intelligebat autem is grammaticus locum Diodori nuper publicatum in excerptis e lib. xxi. sed Campanorum id verbum esse dicit Diodorus, non Romanorum: Festus, Oscorum, Plutarchus in Pyrrho Latinorum: διὸ καὶ, ait, προσηγορεύθησαν ἀρήϊοι γλώσσῃ τῇ Λατίνων. Ceterum caussam, cur Campani, qui Messanam occuparunt, Mamertini sunt appellati, longe aliter explicat Alfius libro primo belli Carthaginiensis: *Messanii*, ait, *et Campani*

Campani nomen acceperunt vnum, vt dicerentur Mamertini, quod coniectis in ſortem duodecim deorum nominibus Mamers forte exierat, qui lingua Oſcorum Mars ſignificatur. Apud Euſebium in Chronicis numero CCLVI. legitur, Meſſanam hanc etiam Mamertiam eſſe dictam: quod et B. Hieronymus confirmat libro priore in Iouinianum. Ego ſcio, incolas Meſſanae dictos fuiſſe Mamertinos: idque nomen haeſiſſe etiam ciuibus Romanis, poſtquam eo colonia eſſet deducta, ſicut obſeruat Plinius. ipſam vero vrbem Mamertiam fuiſſe dictam, alibi, quod meminerim, nuſquam legi apud vllum e veteribus ſcriptoribus.

Ibid. *χρόνοις ού πολλοῖς πρότερον αἱ δυνάμεις τῶν Συρακουσίων διενεχθεῖσαι πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει.*) Fatum fuit hoc vrbis potentiſſimae olim Syracuſarum, vt vel tyrannis, iisque crudeliſſimis pareret, vel inteſtinis ſeditionibus laboraret. Seditionum harum cauſſae pro temporibus variae fuerant: ſed illa frequentiſſima, quam hic Polybius attingit, quum milites a ceteris ciuibus diſſidebant. Obſeruat Philoſophus in v. Politicorum, multo iam ante haec tempora accidiſſe in ea vrbe, vt pulſis tyrannis, et mercenariis militibus ciuitate donatis, diſcordiae ex ea re Syracuſis orirentur, et inde ciuile bellum. *Συρακούσιοι*, inquit, *μετὰ τὰ τυραννικὰ τοὺς ξένους καὶ τοὺς μισθοφόρους πολίτας ποιησάμενοι, ἐστασίασαν, καὶ εἰς μάχην ἦλθον.* Huius quoque diſcordiae, de qua noſter loquitur, ſtatim poſt tyrannum ſceleſtiſſimum Agathoclem exſtinctum principium exſtitit. Syracuſani enim bello, quod aduerſus Menonem et Carthaginienſes gerebant, rebus male cedentibus, coacti iniquis conditionibus pacem facere, non effugerunt, quin ea mox mala experirentur, quae ſolent illi, qui militem otioſum alunt, et quidem mercenarium; qua de re ſub libri huius finem plura erunt dicenda. Tum auſus miles cum ceteris ciuibus iniuriam expoſtulare, quod in magiſtratuum creandorum comitiis ſui ratio non haberetur. Diodorus libro XXI. *Τῶν μισθοφόρων ἀτιμαζομένων ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις συνέβη στάσεως πληρωθῆναι τὴν πόλιν. Διαστάντων οὖν ἐν τοῖς ὅπλοις τῶν τε Συρακουσίων καὶ τῶν μισθοφόρων, οἱ πρεσβύται διαπρεσβευσάμενοι καὶ πολλὰ δεηθέντες ἀμφοτέρων μόγις κατέπαυσαν τὴν ταραχήν.* Habes hic ſeditionis initium et cauſſam: dicuntur enim haec de Campanis, qui mox Syracuſis egreſſi Meſſanam occuparunt. cauſſam praetexunt iſti, quam diximus. nam *ἀτιμάζεσθαι ἐν*

ταῖς ἀρχαιρεσίαις, de iis dicitur, quorum deferendis magistratibus populus in comitiis rationem non habuit. τιμαὶ enim siue honores sunt ἀρχαὶ, magistratus, vt etiam Aristoteles admonet in politicis. Hic vero obseruetur, siue ius, siue postulatum rarum militum, et quidem mercenariorum, qui ius creandi magistratus sibi vindicarunt. quid hoc iniquius? aut quae vmquam respublica eius rei dedit exemplum? nam vt e militaribus viris crearentur magistratus, non est inauditum, fueruntque in Graecia ciuitates, quae eo iure vterentur, vt Malienses: de quibus Aristoteles v. Politicorum: ἐν Μαλιεῦσι ἡ πολιτεία ἦν ἐκ τῶν ὡπλιτευκότων· τὰς δὲ ἀρχὰς ᾑροῦντο ἐκ τῶν στρατευομένων. Adeo nullum ius est, quod non illi sibi tribuant, penes quos sunt arma, quae olim res imperium Romanum pessundedit. Primi ex omnibus mercenariis post obitum Agathoclis videntur excitasse eo nomine tumultus Campani. Etsi autem composita aliquo modo res fuit cum Campanis, sicut antea dicebamus; apparet tamen ex hac narratione, mansisse controuersiam, quae deinceps recanduit, vt eo tempore, de quo hic est sermo. Tunc igitur milites, qui in propinquis vrbi oppidis castra habebant, nouo exemplo magistratus ἐξ αὐτῶν, id est, e corpore suo creant, Artemidorum, et Hieronem: magna, sicut ostendit auctor, cum indignatione vrbanae multitudinis, quae suffragiis militum imponi ciuitati magistratus iniquissimo ferebat animo. Tempus horum comitiorum militarium obscure declarat Polybius, quum accidisse haec ait χρόνοις οὐ πολλοῖς πρότερον, id est, non magno prius tempore, quam Rhegium obsideretur a Romanis. Nos putamus illum intelligi annum, qui primus Hieroni aditum ad remp. patefecit. Is autem erat annus alter Olympiadis CXXVI. Pausanias Eliacorum libro II. τὴν ἀρχὴν εἶχεν ὁ Ἱέρων ἔτος, ἔτει δευτέρῳ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ ταῖς εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, ἣν Κυρηναῖος στάδιον ἐνίκησεν Ἰδαῖος. quam diximus fuisse Olympiadem CXXVI. haec lectio facit CXX. sed character, quem addit de Olympionica Idaeo Cyrenensi, vulgatam lectionem falsi arguit manifestissime. Scribe ἔτει δευτέρῳ τῆς ἕκτης Ὀλυμπ. Vide Eusebiana Iosephi Scaligeri, vbi omnia habes de Olympiadibus. Celebrata igitur haec comitia annis ipsis quatuor ante captum Rhegium, et Rheginorum reditum.

Ibid.

Ibid. *διατρίβουσι περὶ τὴν Μεργάνην.*) Merganam in eo tractu nondum inueni, sed Murgantiam, locum ad mare situm non procul Syracusis. Liuius libro XXIV. *Ad Murgantiam tum classem nauium centum Romanus habebat; quo euaderent motus ex caedibus tyrannorum orti Syracusis, quoue eos ageret noua atque insolita libertas opperiens.* in XXVI. narratur Murgentinarum terrarum ad Poenos defectio, post Marcelli profectionem e Sicilia. meminit et M. Tullius in Verrinis, et Plinius. In IV. Thucydidis Morgantinam a Syracusanis sibi vindicant Camarinaei: quum tam in vndecima historia Diodori et Olympiade LXXX. dicatur iam tum fuisse Morgantina *πόλις ἀξιόλογος.* In Stephani Ἐθνικοῖς nominatur Morgyna Siciliae, et Morgentium Italiae. Videntur autem omnia haec loca appellationes suas accepisse a Morgetibus, populo vetustissimo Italiae; de quo Dionysius Halicarn. plura libro primo.

Ibid. *καὶ τὸν μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντα Συρακουσίων Ἱέρωνα.*) Hic est Hiero alter eiusdem nominis Syracusiorum rex, qui virtute et prudentia meruit, vt inter rarissima humanae felicitatis exempla cum primis numeretur. Amplissimum enim Syracusarum imperium non iure successionis, etsi a maioribus quondam obtentum, neque violentia et caedibus, sed admiratione virtutis est consecutus. semel autem partum regnum singulari semper clementia, dexteritate et fide administrauit. accessit fortunae indulgentia insignis: nam et vitam integris omnibus sensibus vltra nonagesimum annum produxit, et tantis opibus, tanta gloria floruit, vt aequalium regum vix vlli concederet. De hoc viro scribit Zonaras tomo II. neque paternum genus vllum ei splendorem conciliasse; maternum vero etiam ignominia seruitutis fuisse maculosum. *ὁ Ἱέρων οὔτε πατρόθεν ἐπιφάνειαν ἔχων τινὰ, μητρόθεν δὲ καὶ δουλείᾳ προσήκων, Σικελίας ἁπάσης ἦρξε μακρῷ.* Sane de materno Iustinus quoque haut multo aliter libro XXIII. *maternum illi genus sordidum atque adeo pudibundum fuit.* de paterno falsum est, quod ait Zonaras. nam Hierocles Hieronis pater, nobilis vir fuit, sicut scribit Iustinus ibidem, *cuius origo a Gelone antiquo Siciliae tyranno manabat.* Pausanias tamen posteriorem Hieronem prioris cognominem solum appellat nulla cognationis mentione facta. Agebatur annus centesimus nonagesimus, quando Hieroni huic magistratus primo est delatus, ex quo vetus

regnum prioris Hieronis Syracufis fuerat exftinctum. nam Thrafybuli, qui fratri Hieroni fuccefferat, clades vltima accidit anno III. Olympiad. LXXVIII. Olim quum notas ederemus in Dionyfium Halicarnaffeum, totum ftemma huius regiae domus recenfuimus atque illuftrauimus: quae fi lubet inde petant ftudiofi. Plautus Menaechmis:

Non ego te noui Menaechmum, Mofcho prognatum patre?
Qui Syracufis perhibere natus effe in Sicilia,
Vbi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Panthia,
Tertium Liparo, qui in morte regnum Hieroni tradidit.
Nunc Hiero eft.

Licentia comica vfus hoc loco poeta falfa veris mifcuit. Verum eft, Hieronem in imperio Syracufarum Agathocli fucceffiffe, et quidem non continuo, fed quibusdam interiectis, ficut recte Plautus fignificat. pro *Panthia* fcribendum reor *Phintia*. fic enim appellatus eft tyrannus quidam Siculus; qui poft mortem Agathoclis magnam in ea infula potentiam fibi comparauit. fed errat Erotium, quando Phintiam Syracufarum tyrannum vocat, qui Agrigenti rerum potiebatur, non Syracufis: vbi, qui eo tempore dominabatur, Icetas dicebatur, non Phintias. Diodorus libro XXII. κατὰ Σικελίαν ἦσαν τύραννοι Ἱκέτας ἐν Συρακούσῃ, Φιντίας εἰς Ἀκράγαντα. et mox Φιντίας δὲ καὶ Ἱκέτας πρὸς ἀλλήλους πόλεμον ἐνεστήσαντο. Corruptum videtur effe apud Plautum nomen *Liparo*. nullus enim fuit eo nomine tyrannus in Sicilia. quid fcripferit iocofus poeta, nefcio. fides hiftorica fcribi poftularet *Thunio:* nam in Syracufarum tyrannide Icetae fuccefferunt Thunio, fiue Thaenio, qui ipfum Icetam expulit, et Softratus fimul. Diodorus auctor in excerptis eiusdem libri. in Plutarchi Pyrrho Θοινίων fcribitur, non Θυνίων. neque tyranni Syracufarum appellantur Thaenio et Softratus, fed ἄνδρες ἡγεμονικοὶ ἐν Συρακούσαις, viri principes ciuitatis Syracufanae. In antiquis fcholiis Theocriti ad Idyllium XVI. legimus, Hieronem hunc ἔσχατον τυραννῆσαι τῆς Σικελίας, vltimum fuiffe eorum, qui Siciliam tyrannide obtinuerunt. fed neque tyranni nomen Hieronis mores merentur: nec tam ampla fuit eius dominatio, vt τυραννῆσαι τῆς Σικελίας dici queat. quare melius fcripfiffet hic fcholiaftes ἐν Σικελίᾳ. Simili errore et Latinorum nonnulli, vt Eutropius, Hieronem Siciliae regem vocant; et qui

qui in Fastis viros triumphales adnotarunt in Valerio. neque vero Syracusarum vltimus dici potest tyrannus Hiero, qui moriens imperium nepoti Hieronymo, iuueni perditissimo, reliquit. de hoc Polybius legationum initio, et Livius libro XXIV.

Ibid. Ἱέρωνα νέον μὲν ὄντα κομιδῇ.) Hierona appellat admodum iuuenem, qui annum XXX. tantum quod excesserat: plane vt Romani, qui iuuentutem definiebant ab anno tricesimo ad quadragesimum. libro XVII. de Flaminino: καί τοι νέος ἦν κομιδῇ. πλείω γὰρ τῶν τριάκοντα ἐτῶν οὐκ εἶχε. Id aetatis tum fuisse Hieronem, quando magistratus primo est ei delatus, ita probamus. Constat ex Liuii testimonio nonaginta minimum annorum illum fuisse, quando vltimum vitae diem clausit. Mortuus autem est Hiero Coss. Q. Fabio Maximo Cunctatore III. Sempronio Graccho, Olympiadis CXLI. anno altero. Incidat igitur natalis illius necesse est in tertium quartumue annum Olympiadis CXVIII. inde ad secundum Olympiadis CXXVI. quo anno dignitatem suam auspicatum esse Hieronem ex Pausania docuimus, XXX. vel vnus et triginta anni reperientur. Sed Lucianus Hieronem scribit vixisse duos et nonaginta annos. hac ratione natum oportuerit anno II. Olympiadis CXVIII. et praeturam nactum annum agentem XXXIII. Apud Liuium libro XXI. dicit Hiero senex, se olim iuuenem Romanos primo bello Punico adiuuisse, qui tamen priusquam id bellum finiretur, sexagenario maior erat.

Ibid. πρὸς δέ τι γένος εὐφυῆ βασιλικῆς καὶ πραγματικῆς οἰκονομίας.) Id ipsum significat, quod pluribus a Iustino explicatur: *Pulchritudo ei corporis insignis, vires quoque in homine admirabiles fuere: in alloquio blandus, in negotio iustus, in imperio moderatus: prorsus vt nihil ei regium deesse praeter regnum videretur.*

Ibid. οὕτως ἐχρήσατο πρᾳῶς καὶ μεγαλοψύχως τοῖς πράγμασι.) Iustinus: *Post profectionem a Sicilia Pyrrhi, magistratus Hiero creatur: cuius tanta moderatio fuit, vt consentiente omnium ciuitatum fauore, dux aduersus Carthaginienses primo, mox rex crearetur.* confirmant eadem et Diodori lacerae narrationes e libro XXII. Falso igitur scribit auctor scholiorum in Theocritum, Hieronem, quum esset a ciuibus praetor creatus, corruptis exercitibus in tyranni nomen euasisse. κατέσχε τὴν ἀρχὴν στρατηγὸς ὑπὸ τῶν πολιτῶν,

καὶ φθείρας τὰς δυνάμεις, ὥστε τύραννον αὐτὸν ἀναρρηθῆναι. nam e contrario, quem honorem primo nactus erat Hiero, deferente milite, eum postea ciues illi affirmarunt: regium vero nomen non solum ciuium Syracusanorum consensu est ei delatum, sed etiam communi voluntate omnium sociarum ciuitatium, vt mox dicturus est noster.

Ibid. ὃς ἐκ τῶν πρώτων ἐπινοημάτων εὐθέως δῆλος ἦν τοῖς ὀρθῶς σκοπουμένοις, μειζόνων ὀρεγόμενος ἐλπίδων, ἢ κατὰ τὴν στρατηγίαν.) Hoc vult Polybius; Hieronem, quum primum ad gubernacula reipubl. accessit, dedisse indicia animi sui ad ciuitatis imperium occupandum viam affectantis: quae signa, quum non obseruarint principes reipub. Syracusanae, negat Polybius ὀρθῶς σκοπήσασθαι, hoc est, peritorum politicorum officio functos, in prouidendo, quod futurum erat, et cauendo ne fieret. Hae namque sunt partes viri politici in regenda ciuitate, prouidere et cauere dum adhuc licet. admodum enim praeceps in talibus est occasio. Simillimus fuit ille Marci Tullii, viri alioquin prudentissimi, fatalis reip. Rom. error, quando in Octauium iuuenem extraordinarios honores congerebat. de quo tot lectu dignissimis epistolis cum ipso M. Brutus expostulat: qui etiam epistola quadam omnium malorum, quae esset facturus Octauius, reum Ciceronem pronuntiat. Ipsa Bruti verba ciuilis prudentiae plenissima iuuat adscribere: *Ego*, inquit, *tum et facilitatem et prouidentiam laudabo tuam, cum exploratum habere coepero, Caesarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienae igitur*, *inquies*, *culpae me reum facies. Prorsus alienae, si prouideri potuit, ne exsisteret.* Iterum noster ita loquitur de Hannibale iuuene, libro II. pag. CLXXII. ὃς παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν εὐθέως δῆλος ἦν ἐκ τῶν ἐπινοημάτων πόλεμον ἐξοίσων Ῥωμαίοις.

I. 9. καὶ καινοτομοῦντας ἀεί τι.) Statuit caussam praecipuam, cur de occupando imperio ciuitatis cogitarit Hiero, metum a leuitate ciuium, qui impulsu concionantium in theatris, more Graeco oratorum (demagogos ipsi dicunt) magistratibus suis, siue dignis, siue indignis, negotium facessere et periculum creare soliti. Haec olim consuetudo obtinuit plerisque ciuitatibus Graeciae, vt saepe in politicis ostendit philosophus. Quare etiam libro V. idem sapiens inter caussas seditionum et rerum nouandarum non praetermittit calumniae hunc metum; et affert exemplum reipubl.

publ. Rhodiorum, quae propter hanc cauſſam fuerit immutata. *διὰ φόβον*, inquit, *στασιάζουσιν, οἵ τε ἠδικηκότες δεδιότες, μὴ δῶσι δίκην· καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι. ὥσπερ ἐν Ῥόδῳ συνέστησαν οἱ γνώριμοι ἐπὶ τὸν δῆμον διὰ τὰς ἐπιφερομένας δίκας.*

Ibid. *τὸν δὲ Λεπτίνην εἰδὼς καὶ τῇ προστασίᾳ καὶ τῇ πίστει πολὺ διαφέροντα τῶν ἄλλων πολιτῶν.*) Leptinem hunc in illorum temporum hiſtoria non inuenio: niſi ille eſt, cuius in rebus Agathoclis meminit Diodorus lib. XX. nam qui ab eodem alibi nominantur, et ab aliis, vt Polyaeno et Frontino, Syracuſani Leptines, ab hoc ſunt diuerſi. *προστασίαν* *clientelas* vertimus, rem ſecuti, non verbum. proprie *προστάτης* et *πελάτης* ſunt relata, vt patronus et cliens: *προστασία*, *patronatus*, ſed hic pro potentia ſumitur, qualis eſt eorum, qui multis clientelis nituntur. alibi iungitur cum *δύναμις*, vt legationum tmemate XXXVI. *τὴν δύναμιν καὶ τὴν προστασίαν καταλελῦσθαι τῶν Ῥωμαίων.* Significat et quam vocamus maieſtatem. In XVII. hiſtoria Diodori, Darius, qui in ſummo ſuo periculo et equorum iugalium conſternatione manu habenas prehenderat, dicitur *λῦσαι τὴν σεμνότητα τῆς προστασίας*, id eſt, feciſſe contra tanti regis maieſtatem. Polybius ſolet vſurpare de ſpecie dignitatis et pompa, quam ipſe alibi nominat *φαντασίαν* et *ἐπιφάνειαν*. Libr. X. cap. 18. de vxore Mandonii captiua: *καὶ γὰρ ἦν γυνὴ πρεσβυτέρα, καί τινα προστασίαν ἀξιωματικὴν ἐπιφαίνουσα.* et lib. XI. cap. 32. *παρακαλέσαντα τὸν Ἀντίοχον μὴ φθονῆσαι τῆς ὀνομασίας αὐτῷ τῆς τοῦ βασιλέως καὶ τῆς προστασίας.* et ſaepius alibi Polybius. Liuius alicubi expreſſit voce *comitatus*. nam quod dixerat noſter legationum tmemate XXX. *κατὰ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν ἄλλην προστασίαν λιτὸς καὶ ταπεινὸς*, ipſe vertit, *veſtitus comitatusque vix ad priuati hominis modum.* tmemate LXVII. dicitur Romani moris eſſe de rebus grauibus, quae ad imperium pertinent, *καὶ λίαν διὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ προστασίας διαπέμπεσθαι*, id eſt, *nuntios ſiue legatos mittere magno ſtudio magnoque comitatu.* Aliquando ſumitur pro quauis turba perſonarum etiam inhoneſtarum: vt XV, 28. *τῆς πλατείας πλήρους ὑπαρχούσης ὄχλου παντοδαποῦ, καὶ τῆς περὶ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον προστασίας.* intelligit enim ſcenicam turbam et hiſtrionicam, atque theatrales operas.

Ibid. *βουλόμενος οἷον ἐφεδρείαν ἀπολιπεῖν ἐν τῇ πόλει τοῦτον.*) Quis ſit coniugiorum finis, nemo neſcit: verum homines

potentiae cupidi, ad alium fere finem referunt; eoque vtuntur tamquam instrumento firmandae suae potentiae, sicut hoc loco de Hierone obseruat Polybius. ἐφεδρεία vox a militia eleganter translata, de qua inferius erit dicendum.

Ibid. συνθεωρῶν τὰς ἀρχαίας μισθοφόρους καχέκτας ὄντας καὶ κινητικούς.) Non solum ad medicorum artem pertinent voces καχέκτης et καχεξία, sed etiam in politica doctrina vsum habent. Nam politicus (qui quidem honore eius nominis sit vere dignus) rempublicam ceu corpus vnius hominis considerat; et quae sapiens natura facit ad conseruandam hominis valetudinem bonam, ea ipse imitatur in conseruando suae reip. sano statu. Iccirco philosophi, qui de ciuili doctrina suas obseruationes ad prototypi (vt sic dicam) exemplum subinde reuocant, et inde argumenta petunt: vt Plato saepe, et Aristoteles politicorum libro primo, capite III. et cap. VII. et libri IV. cap. IV. libri V. cap. III. et libri VI. cap. VI. loco elegantissimo: et non raro alibi. qui etiam vice versa, libro de motu, capite nono, animal secundum naturam bene habens comparat πόλει εὐνομουμένῃ, eamque analogiam siue similitudinem aureis verbis explicat. Politici καχεξίαν appellant in corpore reip. alienationem animorum a praesenti statu. apud Strabonem libro XIV. Athenodorus philosophus seditiosos homines, qui Tarsum in factiones diuidebant, vocat νόσον τῆς πόλεως καὶ καχεξίαν. Polybius libro II. διαφορὰν et καχεξίαν coniungit, quia hunc animorum habitum sequi solent discordiae, et rerum nouarum cupiditas, vnde mutatio formae reip. Locus est pagina 207. εἰς τοσαύτην διαφορὰν καὶ καχεξίαν ἐνέπεσον, ἐν ᾗ συνέβη πάσας τὰς πόλεις χωρισθείσας ἀπ' αὐτῶν ἐναντίως τὸ συμφέρον ἄγειν ἀλλήλαις. eamdem quoque ob caussam κινητικοὺς hic appellat, homines καχέκτας, ceu paratos ad seditionem mouendam, et praesentem statum sollicitandum. sic legationum tmemate LXXX. οἱ κινηταὶ καὶ καχέκται συνελογίζοντο παρ' αὐτοῖς. alibi στασιώδεις vocat, vt infra libro eodem, διὰ τὸ πολλοὺς στασιώδεις καὶ καχέκτας ἐν αὐτοῖς ὑπάρχειν. Interdum τοῖς καχέκταις opponuntur a Polybio οἱ εὔποροι, diuites, vt in tmemate legationum XXXVIII. quia miserorum et obaeratorum est proprium, non acquiescere praesentibus cupiditate tabularum nouarum, et ἀναδασμοῦ, ac nouae diuisionis agrorum, qua de re multa ad librum IV. sumus dicturi. Oritur vero et ex aliis caussis animi talis

affectio.

affectio. nulla enim eſt ciuitas tam beata in cuius forma omnes partes ex aequo acquieſcant. In primo Regum cap. 22. legimus, cum ex aula impii Saulis pius Dauid exſularet, ſtatim ſeſe illi adiunxiſſe duo genera hominum, obaeratos nempe, et quibus erat aliqua contra praeſentem ſtatum rerum concepta indignatio, hoc eſt *οἱ καχέκται*, qui ſimiliter ibi, ſed elegantiſſime dicuntur כל־איש מר נפש. Vertere LXX. *πᾶς κατώδυνος ψυχῇ·* aptius et ſignificantius dixiſſent, *πάντες οἱ καχεκτοῦντες*: ſunt quos in idiotiſmo noſtro vocamus, *les malcontens*, quod ſaepe factionis nomen exſiſtit. Quoniam igitur, vt dicebamus, nulla cum ciuitate agitur tam bene, in qua non ſint multi *καχέκται*, et cupidi mutationis, propterea philoſophus ad conſeruandam rempub. hoc dat praeceptum omnium maxime neceſſarium: vt illius partis, quae bene eſt animata erga ſtatum praeſentem, potior in omnibus habeatur ratio, quam aliter affectorum. Libro IV. politicorum, cap. 12. *δεῖ κρεῖττον εἶναι τὸ βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως τοῦ μὴ βουλομένου μένειν τὴν πολιτείαν.* hic *τὸ μὴ βουλόμενον μέρος* ſunt, quos a Polybio diximus appellari *καχέκτας*. Aeneas in elegantiſſimo et prudentiae pleno libro, cuius ante meminimus, vocat *τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας τοῖς παροῦσι πράγμασιν*, et *τοὺς ἀντιπροθυμουμένους*. quibus opponit *τοὺς εὔνους*. Alibi Ariſtoteles praeceptum idem repetens, id eſſe dicit *μέγιστον στοιχεῖον ἀρχῆς*, *maximum omnium elementum principatus*, ſiue, vt cum Tacito dicam, *arcanum imperii.* locus eſt libri V. capite nono, et libri eiusdem cap. 3. inter cauſſas, quae mutationem rebuſpub. afferunt, huius rei incuriam recenſet; quum neglecto hoc ciuium diſcrimine, hominibus male de reip. ſtatu praeſenti ſentientibus, honores praecipui fuerint demandati: quo genere peccati Oritarum ciuitatem mutationem eſſe paſſam ſcribens eo loci Ariſtoteles, *καχέκτας* iſtos vocat *τοὺς μὴ τῆς πολιτείας φίλους*. Aeneas contra Dionyſii prudentiam laudat, qui animaduerſo fratrem Leptinem, qui dominationem illius non probabat, gratia plurimum pollere apud Syracuſanos, per honoris ſpeciem vrbe eum extruſit, et diſſimulanter ab eo ſibi cauit: quod in multis Romani imperatores ſaepius fecerunt. Interdum *καχεξία* pro mollitie et ignauia accipitur: vt cum libro V. dicit Polybius, regem Ptolemaeum, quo minus victoria vteretur, impeditum eſſe *ὑπὸ τῆς συνήθους ἐν τῷ βίῳ ῥαθυμίας καὶ καχεξίας.* idem alibi de Perſeo *ἐξελύετο*

τῇ ψυχῇ καθάπερ οἱ κακεκτοῦντες τῶν πολιτῶν. et initio tertii opponuntur ἡ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ῥαθυμία et ἡ ἀνεξία. in XIII. Diodori αἱ τῶν ἡγεμόνων κακεξίαι, paullo aliter: de ducibus enim loquitur, qui non ignauia male rem gerebant; (erant enim viri fortissimi) sed discordia. voluntate namque κακέκται fuerunt, vt loquitur M. Tullius scribens ad Atticum: quod vitii genus proprio vocabulo Graecis dicitur ἐθελοκάκησις, quasi dicas spontaneam ignauiam, et virium remissionem.

Ibid. ἐξάγει στρατιὰν ὡς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους τοὺς τὴν Μεσσηνίαν κατασχόντας.) Tempus huius expeditionis referimus ad quartum quintumue annum, postquam Hieron praeturam Syracusarum gerere coeperat. quod non obscure sequentia arguunt. Res ea expeditione gestas Diodorus Siculus libro XXII. descripserat: sed totum narrationis illius principium desideratur. Nam quod in ecloga eius libri XV. scriptum est, ὁ δὲ Ἱέρων ἀπαλλαγεὶς ἐκ τῆς πολεμίας, quum ad hanc historiam pertineat, manifesto deesse multa ostendit, quibus initium illius explicatur. Apparet autem ex verbis Diodori, Hieronem ad faciendam impressionem in fines Mamertinorum temporis occasionem captasse, quando illi expeditione suscepta domo aberant. Iam multas arces et castella ceperant Mamertini, cum trepido nuntio de aduentu Hieronis ad defensionem agri sui Messanam reuocantur. Statim igitur omissa praeda, qua erat grauis eorum exercitus, domum redeunt. Hoc significant istae Diodori lacerae reliquiae, Τῶν δὲ τὴν Μεσσήνην οἰκούντων Μαμερτίνων ηὐξημένων ..... πολλὰ μὲν Φρούρια ..... αὐτοὶ δὲ εὔζωνον ποιήσαντες τὴν δύναμιν ἧκον ἐν τάχει βοηθήσοντες τῇ Μεσσηνίᾳ πολεμουμένῃ.

Ibid. ἀντιστρατοπεδεύσας δὲ περὶ Κεντόριπα, καὶ παραταξάμενος περὶ Κυαμόσωρον ποταμόν.) Aduentantibus Mamertinis ad tuitionem agri Messaniensis Hiero mouet inde castra, et in mediterranea profectus loca munita non pauca occupat: ac tandem inter Centuripa et Agyrium consedit, ad Cyamosorum amnem, ait Polybius. Diodorus castellum munitissimum ibi fuisse ab eo expugnatum scribit, et funditus deletum, quod Ἀμήσελον, Ameselum ipse indigitat. Et amnis huius et munitionis obscura sunt nomina, et quae legere alibi non commemini. ac fortasse Diodori lectio in illis deprauatissimis fragmentis e Polybio fuerit emendanda, cuius hac in parte omnes codices consentiunt.

Ibid.

Ibid. *τὰς δὲ ξένας προβαλλόμενος εἴασε πάντας ὑπὸ τῶν βαρβάρων διαφθαρῆναι.*) Vetuſtiſſimum hoc eſt principum ſtratagema, vt ſi quos vellent perditos, eos de induſtria hoſtium telis obiicerent. Iam inde a Saulis temporibus notae erant hae artes. nam libro primo Regum, cap. 17. exponitur conſilium eius Regis, ad perdendum hac ratione Dauidem initum. ipſe Dauid poſtea rex ita Vriam ſuſtulit, vt narratur eiusdem hiſtoria libro 2. cap. 11. De Iulio Caeſare memoriae proditum a Dione, libro 43. iſto pacto multos eum exſtinxiſſe, qui ſua conſilia non probarent. Auctor eſt Zonaras in narratione Punici primi, Amilcarem Hannibalis patrem, quum in Sicilia fidem ſuſpectam mercenariorum Gallorum haberet, non diſſimili commento eorum perniciem procuraſſe. iuſſit enim ad occupandam vrbem noctu proficiſci, cuius praefectum Romanum curauerat monendum, vt caueret; ſimul ratione indicata, per quam deleri omnes Galli (eorum fuerunt quatuor millia) poſſent. neque aliter accidit. Refert hiſtoriam et Frontinus libro 3. cap. 16. ſed Hannoni non Amilcari ſtratagema hoc tribuit, ac paullo aliter res narratur. In ſeptima Dionyſiii hiſtoria habes ſimile ſtratagema Cumanorum, ad perdendum Ariſtodemum, et ceteros ciues rerum nouarum cupiditatis ſuſpectos: mittuntur enim ſpecie quidem, ad ferendam Aricinis opem; re ipſa ad perniciem manifeſtam et *πρᾶπτον ὄλεθρον.* Alii duces mitiora conſilia ſecuti, ſi quam militum manum haberent ſuſpectam, variis artibus diſſiparunt. Quo in genere ſingulari olim prudentia vſus C. Martius Rutilus conſul; quum legionem Capuae ad praeſidium collocatam, ſubtilibus vaframentis per partes exauctorauit, quia totam ſimul ſine ingenti periculo non poterat. Hiſtoriam cognitione et imitatione digniſſimam, narrat Livius libro VII. Adde multa exempla ad Marcellinum pag. 4. in notis Lindenbrogii. Adde Taciti locum de Germanico obiecto periculis et dolo, et Sueton. libro 36. de Iudaeis in Sardiniam miſſis, vt ibi perirent. Porro Hieroni abruptum hoc conſilium exſequi, eo fuit facilius, quia mercenarii erant, quos voluit ire perditum. ratio enim militiae eſt, vt maxima quaeque pericula iſti potius adeant, quam ciues et vrbanae copiae. ſic pag. 30. in acie Carthaginienſium *προκινδυνεύσαντες οἱ μισθοφόροι.* et paſſim.

Ibid.

Ibid. *ξενολογήσας δι' αὐτῦ πλῆθος ἱκανὸν μισθοφόρων.*) Explicandum e Diodoro: qui auctor eſt, Hieronem expugnata munitione, de qua diximus, captis ibi militibus delictorum gratiam feciſſe, eosque ſuis numeris adſcripſiſſe. Sic ille: *ἐκπολιορκήσας τὸ χωρίον, τῦτο μὲν κατέσκαψε, τὺς δὲ φρυρῦντας ἀπολύσας τῶν ἐγκλημάτων, ἔταξεν εἰς τὰς ἰδίας τάξεις.*

Ibid. *θεωρῶν δὲ τὺς βαρβάρυς ἐκ τῦ προτερήματος θρασέως καὶ προπετῶς ἀνασρεφομένυς.*) Ex victoria naſcitur audacia, cuius comes temeritas: ex his ſecuritas in hominum animis ingeneratur, calamitatis frequentiſſimum initium, vt hoc loco Mamertinis. Habet has vices conditio mortalium, quod Plinius iunior ait, vt aduerſa ex ſecundis, ſecunda ex aduerſis naſcantur. et poeta vetus veriſſime: Ἀρχὴ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν Τὰ λίαν ἀγαθά. *Nimis ſecundae plurimum mortalibus Aduerſa gignunt.* Hae ſunt, quas Graeci Theologi bonorum et malorum *μετεμπλοκὰς* ſcitiſſimo vocabulo dicunt. Notiſſimum hoc, inquiet aliquis: ſane notiſſimum, ſed vel eo ipſo impenſius notandum, quia quum ſit notiſſimum, ſit tamen nihilo ſecius quotidie. Adeo imprudentes plerique mortalium ſumus.

Ibid. *καθοπλίσας καὶ γυμνάσας ἐνεργῶς τὰς πολιτικὰς δυνάμεις ἐξῆγε.*) Quod ciues armat Hieron, et domeſtico milite in hoc bello vtitur, non mercenario, multae afferri poſſunt cauſſae ex vtriusque militiae natura; qua de re alio loco. Illud vero hic obſeruandum, Hieronem, qui ad tyrannidem Syracuſarum viam affectabat, opportuno ſuis inceptis conſilio ciuitatem huic bello implicuiſſe: ea namque ad tyrannidem occupandam munitiſſima eſt via. iccirco ſcribit philoſophus in v. politicorum cap. II. *ἔςι καὶ πολεμοποιὸς ὁ τύραννος, ὅπως ἄσχολοι τε ὦσι καὶ ἡγεμόνος ἐν χρείᾳ διατελῶσιν ὄντες.* Rurſus quum Hiero tanto ſtudio ciues ſuos in rebus bellicis exercet, eos armat et militiae aſſuefacit, grande in eo ſpecimen poteſt videri dediſſe ingenii ſui, non plane tyrannici. cauſſam diſcere eſt e Platonis libro 8. de legibus, ſed expreſſius Ariſtoteles politicorum libro v. cap. II. vbi docet philoſophus, tyrannici ingenii principes, quo ſecuritati ſuae conſulant, ab omnibus illis ciues arcere, quae ſubditis ſolent ingenerare ſpiritus generoſitatem et mutuam fidem. *πάντα*, inquit, *φυλάττει ὅθεν εἴωθε γίγνεσθαι δύο, φρονήματά τε καὶ πίςις*: quantum ad horum vtrumque valeat militia,

militia, et mediocriter rerum periti ſciunt. Scribit Diodorus, habuiſſe Hieronem in exercitu peditum decem millia, equites mille quingentos: quum haberent Mamertini peditum octo millia, equites μ, XL. inquit ille: eſt vero palam corrupta lectio, pro α vt reor, ſiue, quod idem eſt χ′, CIↃ. ſimilis error apud eumdem paullo poſt in his verbis: *καὶ προσποιησάμενος βοήθειαν εἰσήγαγεν εἰς τὴν πόλιν ϛρατιώτας μ′.* ait Mamertinos eo fuiſſe redactos ab Hierone, vt deditionem facere cogerentur: ſed interueniſſe Hannibalem, qui ſpecie ferendae opis praeſidium immiſerit hominum XL. et conſilium hoc illorum fregerit. Lege vero etiam hic α, CIↃ. Similem errorem notamus paullo poſt in anno tertio belli Punici.

Ibid. *καὶ συμβάλλει τοῖς πολεμίοις ἐν τῷ Μυλαίῳ πεδίῳ περὶ τὸν Λογγανὸν καλέμενον ποταμόν.*) Diodorus *ἐμβαλὼν δὲ εἰς Μεσσήνην κατεϛρατοπέδευσε περὶ τὸν Λοιτανόν. vbi irrupit in agrum Meſſaniorum, ad Loetanum flumen caſtra eſt metatus.* Μεσσήνη hoc loco non eſt vrbs, ſed regio, χώρα non πόλις: de quo iam olim monuit auctor Ἐθνικῶν. nam alioquin Hieronem ἐμβαλεῖν εἰς Μεσσήνην, non minus falſo diceretur, quam Hannibalem ἐμβαλεῖν εἰς Ῥώμην, quum ad tertium ab vrbe lapidem conſedit. Loetanum a Diodoro nominari, qui Polybio eſt Longanus, non poteſt dubitari. Ego puto ſcripturam librorum noſtrorum, praeſertim conſentientium, meliorem eſſe: nam illae Diodori eclogae deprauatiſſimae ſunt, et ſcimus fuiſſe in Sicilia oppidum aut caſtellum Longonem, quod fortaſſe ab hoc fluuio nomen inuenit. Diodorus in XIV. nominat *Λόγγωνα Κατάνης Φρέριον καλέμενον Ἰτάλιον. Longonem Catanae caſtellum, cognomento Italium.* in Stephano Λογγώνη ſcribitur et Λογγονεῦος. Apud Ptolemaeum fluuius, qui prope Mylas in mare influit, Helicon appellatur, ſi nullus eſt error.

Ibid. *καὶ τῶν ἡγεμόνων ἐγκρατὴς γενόμενος ζωγρείᾳ.*) Cion Mamertinorum imperatorem intelligit; de quo facetiſſimam hiſtoriam narrat Diodorus.

Ibid. *αὐτὸς δὲ παραγενόμενος εἰς τὰς Συρακέσας βασιλεὺς ὑπὸ πάντων προσηγορεύθη τῶν συμμάχων.*) Annum huius ἀναῤῥήσεως, quando Hiero REX Syracuſarum et ſociarum ciuitatum eſt declaratus, ſtatuimus fuiſſe quartum Olympiadis centeſimae vigeſimae ſeptimae. affirmat enim vetus ſcriptor apud Suidam annos LIV. ipſum *βασιλεῦσαι, regem fuiſſe.*

fuisse. Quum igitur docuerimus excessisse e viuis Hieronem altero aut tertio Olympiadis CXLI. nonagenarium aut eo etiam maiorem: si ex ea summa deducantur anni LIV. exibit ille annus, quem diximus. erat is annus septimus ex quo primum Hiero magistratum Syracusis inierat: secundus postquam Romani Rhegium Rheginis restituerant. Sunt auctores, qui de tempore regni Hieronis longe diuersa videntur prodidisse memoriae. Lucianus enim scribit, regnasse illum annos LXX. locus est in Longaeuis. Ἱέρων ὁ Συρακουσίων τύραννος, δύο καὶ ἐννενήκοντα ἐτῶν γενόμενος ἐτελεύτα νοσῶν, βασιλεύσας ἑβδομήκοντα ἔτη, ὥσπερ Δημήτριός τε ὁ Καλλατιανὸς καὶ ἄλλοι λέγουσι. Ego vero duplex mendum in istis verbis inesse existimo: alterum librarii, qui scripserit ἑβδομήκοντα pro ἑξήκοντα, LXX. quum debuisset LX alterum auctoris ipsius, qui inter magistratum Hieronis et regnum discrimen non posuit. Verum autem est, a primo eius aditu ad praeturam Syracusarum ad eius obitum annos medios interesse LX. Obiter obseruent lectores in superioribus Luciani verbis Hieronem morbo vitam finiuisse, quod non obscure Liuius confirmat. Parum igitur vere Pausanias, qui scriptum reliquit, a Dinomene Syracusano tyrannidis hoste infensissimo, vim illi fuisse illatam. De reditu Hieronis Syracusas bello hoc confecto ita scribit Diodorus: ὁ Ἱέρων ἐπανῆλθεν εἰς Συρακούσας περιβόητον εὐημερίαν πεποιημένος. de nomine regio ei tum delato, quod ait noster nihil: quin e contrario in belli iam expositi narratione, regem eum Diodorus appellat.

VI. *Origo et caussae belli Punici primi.*

I. 10. Οἱ δὲ Μαμερτῖνοι πρότερον μὲν ἐστερημένοι τῆς ἄκρας.) Diodori narratio paullo aliter habet. Mamertinos, quum inibi essent, vt vrbem Hieroni traderent, ab vltima illa necessitate inopinato Hannibalis aduentu fuisse liberatos. Poenum primo hoc eorum consilium fregisse: deinde idoneam vim militum praesidii nomine in oppidum induxisse, re vera non βοήθειαν, sed φρουρὰν immisisse. Addit deinde et Carthaginienses et Hieronem, quum pariter Messenae inhiarent, pariter irritos fuisse propositi: propterea societatem inter se iunxisse, et copulatis viribus Mamertinos obsidere instituisse. Atque haec fuit occasio expetendae Romanae societatis a Mamertinis.

Ibid.

Ibid. *διὰ τὰς νῦν ῥηθείσας αἰτίας.*) In noſtra interpretatione poſt vocem *caſu*, inſerendum eſt, *ob cauſſas modo memoratas.* Petimus vero ab aequis lectoribus, vt huiusmodi omiſſiunculas, et quicquid aliud erit, in quo parum videbimur cauiſſe, id omne occupationibus, curis et moleſtiis noſtris condonent, et noſtra a nobis poſſe peccata corrigi, ne deſperent: ſi modo ad concinnandam editionem alteram DEVS OPTIM. MAXIM. vitam et otium ſuppeditauerit.

Ibid. *οἱ δὲ πρὸς Ῥωμαίους ἐπρέσβευον, παραδιδόντες τὴν πόλιν.*) Non ſatis explicatur, quo animo Mamertini vrbem ſuam Romanis per legatos offerrent. nam verbum *παραδιδόντες* poteſt accipi de traditione ad conſeruandum; quando praeſidium ea conditione admittitur, vt euitato periculo ſit illi exeundum, iure ciuitatis nihil immutato: quo animo ſe auxiliatum veniſſe Meſſanienſibus Mamertinis Appius Claudius apud Zonaram ipſis confirmat. poteſt etiam de deditione intelligi, per quam vrbs fieret Romanorum: quod vt facerent iſti Campani, recordatione veteris exempli in ſua gente editi a Romanis poterant moueri. Nam quum bello Samnitico premerentur Campani, et Romanos opem popoſciſſent, nihil ab eis potuit impetrari priusquam ſe et omnia ſua populo Romano dedidiſſent. Cauſſam denegati tunc auxilii prodit Liuius, quia Romanis foedus erat antiquius cum Samnitibus: quae ratio hic quoque locum habuit. nam Carthaginienſes, aduerſus quos auxilium aduocant Mamertini, ab aliquot iam ſeculis foedere iuncti cum Romanis erant: quod ſi Zonarae credimus, etiam Hieroni, qui erat alter Mamertinorum hoſtis, foedus cum Romanis intercedebat. Obſtat huic interpretationi, quod paſſim dicuntur Romani Meſſanam defendiſſe, vt foederatam ciuitatem, non vt ſuam; et Mamertinos vt ſocios, non vt ſubditos. Florus libro II. de belli primi Punici cauſſis loquens; *Sed ecce vltro viam pandentibus fatis, nec occaſio defuit: cum de Poenorum impotentia foederata Siciliae ciuitas quereretur.* Apud Liuium libro XXX. Scipio ad Hannibalem ita loquitur: *Neque Patres noſtri priores de Sicilia, neque nos de Hiſpania fecimus bellum: et tunc Mamertinorum ſociorum periculum, et nunc Sagunti excidium nobis pia ac iuſta induerunt arma.*

Ibid.

Ibid. καὶ δεόμενοι βοηθήσειν σφίσιν αὐτοῖς ὁμοφύλοις ὑπάρχουσι.) Zonarae verba ſunt in hiſtoria obſeſſi a Romanis Rhegii: τοὺς Μαμερτίνους τοὺς τὴν Μεσσήνην ἔχοντας, οὓς συμμάχους οἱ ἐν Ῥηγίῳ προσεδέχοντο, ὁμολογίᾳ προσεδήσαντο. Haec ſi vere ſcribuntur, Romani capto Rhegio copias Mamertinorum auxiliares a Rheginis accitas, ita dimiſerunt, vt pactione aliqua per eam occaſionem Mamertinos ſibi obſtringerent. Non conſentit iſtis Polybii narratio: hoc enim loco Mamertini opem Romanorum implorantes, nullam aliam petitionis ſuae rationem allegant, niſi τὸ ὁμόφυλον, quod eſſent ex eadem terra orti ſiue oriundi, nempe Italia: nam qui in Sicilia erant Campani, ex Italia illuc traiecerant, vel ipſi, vel eorum parentes, vt antea diximus. In Polybio et aliis hiſtoricis τὸ ὁμόφυλον et τὸ ἀλλόφυλον ſaepe opponuntur, vt apud Latinos alienigena et in eadem terra genitus, vel eiusdem linguae homines, et barbari. Liuium alterutro ſemper modo vocem ὁμόφυλος vertere obſeruauimus. quod autem gentis communio non ſignificetur appellatione ὁμοφύλου, oſtendit locus Polybii e libro XI. vbi ὁμόφυλος et ὁμοεθνὴς tamquam res diuerſiſſimae ſeparantur: καί περ οὐχ οἷον ὁμοεθνέσι, ἀλλ' οὐδ' ὁμοφύλοις χρησάμενος στρατοπέδοις. *qui tamen imperaret exercitibus non vnius gentis, vt ne linguae quidem eiusdem eſſent, neque in eadem terra geniti.* βοηθήσειν, quod vbique inuenimus, ſine dubio e diuerſa ſcriptura ortum βοηθεῖν et βοηθῆσαι: vtrumuis feras, illud non poteſt.

Ibid. Ῥωμαῖοι δὲ πολὺν μὲν χρόνον ἠπόρησαν, διὰ τὸ δοκεῖν ἐξόφθαλμον εἶναι τὴν ἀλογίαν τῆς βοηθείας.) Dubitatum eſſe in ſenatu ſuper Mamertinorum petitione, oſtendit et epitome Liuiana libro XVI. *Contra Carthaginienſes et Hieronem regem Syracuſanorum auxilium Mamertinis ferendum cenſuit ſenatus: quum de ea re inter ſuadentes, vt id fieret, diſſuadentesque contentio fuerit.* Non dubitamus nos, Liuium ſententias vtriusque partis lactea illa ſua vbertate eſſe perſecutum: quae pars ſi hodie exſtaret, cum fructu a politicis legeretur. Grauiſſima enim illa quaeſtio fuit, quam ait noſter perdiu agitatam eſſe a patribus ita varie, vt non explicarent, quid eſſet optimum factu. id enim eſt πολὺν χρόνον ἀπορῆσαι. poſtea addit Polybius, quia perſuaderi ad extremum ſenatui res non poterat, non exſpectata patrum auctoritate populum petitioni Mamertinorum annuiſſe. Porro dubitandi ratio et cauſſa ἀπορίας fuit, quia in illa re, qua de agebatur

agebatur, honeſtas atque vtilitas pugnare inter ſe videbantur: quo genere quaeſtionum in tota materia politica nihil eſt, quod aut conſultantibus ſenatoribus ad agendum, aut verum inquirentibus philoſophis ad docendum, maius negotium faceſſat. Quid et quantum vtilitatis populo Rom. Mamertinorum ſocietas eſſet allatura, non eſt obſcurum. nam quum illa tempeſtate Romani et Poeni ſibi inuicem imminerent: Mamertinorum Meſſanam obtinentium ſocietate illud conſequebatur populus Roman. vt ex Italia bellum auerteret in Siciliam. quare eo nomine laudatum poſtea eſt conſilium, quod ſiue a populo, ſiue a patribus ortum, tandem placuit. Sulpitii Coſ. apud concionem verba fuerunt, referente Liuio libro 31. *Quis dubitat, quin, ſi Saguntinis obſeſſis fidemque noſtram implorantibus, impigre tuliſſemus opem, ſicut patres noſtri Mamertinis tulerant, totum in Hiſpaniam auerſuri bellum fuerimus, quod cunctando cum ſumma clade noſtra in Italiam accepimus?* Accedebat eo, quod imperii amplificandi cupidis nihil opportunius hac noua ſocietate potuit contingere. nam, vt Cicero quoque ſcribit, Romanus populus ſociis defendendis terrarum omnium potitus eſt. Huic vtilitati pars ſanior patrum honeſtatem opponebat. Turpe enim futurum, cum Mamertinis perfidiſſimis et ſceleſtiſſimis hominibus amicitiam iunxiſſe, atque adeo defenſionem eorum ſuſcepiſſe, qui immani perfidia hoſpites ſuos obtruncaſſent: Romano autem populo futurum hoc etiam turpius quam aliis; quia ceteris eorum factis et fidei publicae, cuius ſeueri obſeruatores haberi vellent, haec ſocietas repugnaret: leuitatis et inconſtantiae grande ſpecimen daturi patres, ſi poſt exactas poenas grauiſſimas a legione Romana perfidiae in Rheginos admiſſae, Mamertinos eiusdem ſceleris reos ſuis viribus ſuſciperent protegendos. Haec eſt illa factorum inaequalitas et inconſtantia, quam Polybius hic appellat elegantiſſime, ἐξόφθαλμον ἀλογίαν. In Galba notat inconſtantiam Sueton. cap 9. vbi eſt vox ſcelerata, qua ſe tuebatur Galba: *neminem otii ſui rationem reddere cogi.* Atqui vera cauſſa erat vel metus a principe, vt oſtendit Suet. vel propria ignauia, et eſt res notanda. Dio illo loco quaſi ex profeſſo vocem Galbae confutat, ὅτι, vbi per occaſionem diſceſſimus a ratione vitae conſueta, paullatim aſſueſcimus ignauiae, deinde illam amamus. Nota Taciti pag. 335. de Galba: *neque enim ad hanc formam cetera*

 erant.

erant. In ferenda sententia de rebus politicis duo semper spectari debent: vtrum ea res, quae in deliberationem venit, optime institutae reip. conueniat: deinde, vtrum eius ciuitatis institutis congruat, de qua agitur. multa enim per se mereantur improbari, quae huius aut illius ciuitatis institutis optime quadrent, vel contra. Philosophus hoc docuit libro II. Politicorum, cap. VII. *περὶ τῶν πολιτειῶν*, inquit, *δύο εἰσὶν αἱ σκέψεις. μία μὲν, ὅτι καλῶς πρὸς τὴν ἀρίστην νενομοθέτηται τάξιν· ἑτέρα δὲ, ὅτι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν τρόπον ἢ ὑπεναντίως τῆς προκειμένης αὐτοῖς πολιτείας.* et hic et saepe philosophus appellat *ὑπόθεσιν*, sectam et rationem consiliorum, quam aliqua ciuitas aut princeps sibi proposuit sequendam, ex qua, si constare sibi voluerit, manare omnia illius et instituta et actiones debent. alibi vocat *ὅρους*, et *σκοποὺς* et *τρόπον*· vt libro V. cap. XI. et libr. VI. cap. II. quia semel constituta *ὑπόθεσις*, et certa consiliorum ratio, *ὅρος* et norma est omnium singularum actionum, et velut scopus, quo illae referri debent. Sic olim dicebat Theophrastus, Aristidem, cui mores sui et vita priuata Iusti cognomen pepererunt, in administratione publicae rei Atheniensium, iniusta multa sciuisse, *πρὸς τὴν ὑπόθεσιν*· quum diceret ex instituto illius reip. sic esse necessario faciendum. *Καθόλου*, inquit Plutarchus, *ὁ Θεόφραστος φησὶ, τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τοὺς πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένης.* Scopus enim auctoris toto illo commentario non alius est, quam vt doceat Athenienses, quum malam reip. formam delegissent, institutis *πρὸς τὴν ὑπόθεσιν* bonis vti ac conuenientibus. Et ita politicum omnia debere *πρὸς τὴν ὑπόθεσιν κρίνειν*, saepe repetit Aristoteles, maxime lib. IV. cap XI. Quum igitur populi Rom. ea secta fuerit, ea consiliorum ratio, vt honestati in omnibus studere videri vellet, parum omnino sibi constitit, quum petitioni Mamertinorum dans locum, tot sceleribus impiatos, ad societatem suam admisit. Iccirco apud Diodorum Hiero rex legatis Romanorum in gratiam Mamertinorum missis respondet hoc pacto. *Mamertini*, ait, *qui Camerinam et Gelam deleuerunt, Messanam vero per summam impietatem occuparunt, iure oppugnantur. Romani vero, qui fidei nomen in ore perpetuo habent, non debent istos crudeles homicidas, et fidei vltra omnia exempla contemptores protegere. Qui si pro*

pro contaminatis omni impietate tantum ſuſceperint, facile omnes intelligent, ipſos miſericordiam erga afflictos auaritiae ſuae obtendere: quum reuera Siciliam concupiſcant. Praeclare iſta Hieronis Polybii mentem explicant. Etſi autem recte grauiſſimi patres ſenatus Rom. in hac deliberatione ἀλογίαν damnarunt, et conſilium reſpuerunt, quod prioribus non conſentiret; ſciendum tamen eſt, rerum politicarum et omnium humanarum eam eſſe naturam, vt ſaepe huic rigidae obſeruationi locus eſſe omnino per prudentiam πολιτικὴν non queat. Prudentiam philoſophi politici duplicem faciunt: eam, quae ſimpliciter prudentia vocatur, et quam ipſi dicunt περιστατικὴν, velut temporum neceſſitate expreſſam. Simili ratione dicuntur Senecae epiſtola LXVI. *quaedam prima bona; tamquam gaudium, pax, ſalus patriae: quaedam ſecunda in materia infelici expreſſa; tamquam tormentorum patientia, et in morbo graui temperantia.* Ex hac diuerſitate genus duplex officiorum viri prudentis naſcitur: officia prima, ſiue primario ſuſcepta, in quibus emicat ipſa honeſtas, nulla inhoneſti ſuſpicione aut mixtione obſcurata: vt quum diues aliquis patriae aut egenis opes ſuas impendit: quum vir fortis contra patriae perduelles ſtat fortiter in acie: item officia περιστατικὰ, quae M. Tullius OFFICIA EX TEMPORE vertendo nominat, et SECVNDA HONESTA; quum honeſtati, quam ſequeris, ineſt aliquid, quod plerumque turpe videatur. Saepe enim tempore fit, vt quod plerumque turpe haberi ſoleat, inueniatur non eſſe turpe. Huius autem generis officiorum ex tempore, cum in priuata vita interdum eſt vſus, vt diſputant iidem philoſophi: tum multo magis in publicae rei adminiſtratione. tanti enim eſt publica ſalus, vt ſapientiſſimi olim viri dicere ac docere veriti non ſint; non eſſe quidem honeſto vmquam vtile anteponendum: ſed ſtatui ita debere; quicquid valde neceſſarium ſit reip. id fieri honeſtum, etiamſi ante non videretur. Verum hic cautione et attentione magna politicis eſt opus: ne prudentiam περιστατικὴν, cui humanum genus ſua miſeria et vanitas fecit obnoxium, vt recte ſentit B. Auguſtinus, in dolum malum conuertant, et illam veteratoriam malitiam, quam vir optimus Polybius κακοπραγμοσύνην vocat, et tantopere abominatur. Hodierni politici ſecunda officia, quae περιστατικὰ vocari diximus a Graecis, nominant *Rationem ſtatus.* qui autem dolos

 et frau-

et fraudes nefarias hoc fpeciofo mantelio hodie obnubunt, ii non pro viris prudentibus, fed pro malitiofis veteratoribus funt habendi. Sed huic grauiffimae quaeftioni accuratius tractandae volente DEO, locus erit libro XIII.

Ibid. *ἐξόφθαλμον εἶναι τὴν ἀλογίαν τ.)* Ita fcribendum, non *ἀναλογίαν*, qui error et hic et faepe alibi in hoc auctore fuerat commiffus: vt in legationum ecloga XLI. femel atque iterum. *ἀλογία* eft factum aut dictum ratione carens: hic opponitur ei aequabilitati, tum vniuerfae vitae, tum fingularum actionum, de qua M. Tullius in primo pulcherrimi operis. Exemplum fimilis *ἀλογίας* in factis eft illud, quod in Athenienfibus obferuat Polybius legationum tmemate XCVIII. Paullo poft de Philino: *ταῦτα δ' ὡς ἐμοὶ δοκεῖ τῆς πάσης ἐστὶν ἀλογίας πλήρη.* haec eft *ἀλογία* in dictis, quum prioribus non refpondent pofteriora. *ἐξόφθαλμον* venufte pofuit pro euidente et manifefto: fic *εὐόφθαλμον* Atticis, quicquid non folum vifu pulchrum eft, fed etiam dictu vel auditu fpeciofum: vt in II. Politicorum: *οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς τὸ νομοθετεῖν· ἀλλ' εὐόφθαλμον ἀκοῦσαι μόνον.*

Ibid. *οὐ μόνον εἰς τὴν Μεσσηνίων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγίνων πόλιν δυσαπολόγητον εἶχε τὴν ἁμαρτίαν.)* Ita vertimus quafi praepofitio *εἰς* iungi deberet cum voce *δυσαπολ.* Meffanios intellige ciues exfules Meffana; quibus dabant Romani iuftam conquerendi occafionem, quum inuafores iniquos patriae fuae adiuuabant. neque enim omnes caede illa nocturna funt peremti ab hoftibus Mamertinis, fed erant fuperftites multi, qui patria extorres Syracufis et in aliis Siciliae vrbibus aerumnabilem vitam trahebant. Auctor eft Diodorus, Hieronem, quando fines Meffanae inuafit, ducentos Meffanios exfules in exercitu fuo habuiffe. Alia ratio fuit Rheginorum: qui licet paullo ante beneficio Romanorum patriam receperant; iure tamen de iis queri poterant, fi amicitiam cum Mamertinis iungerent: quorum exemplo ftimulata, et ope adiuta Romanorum legio fuerat in fcelere concipiendo patrandoque. Poterant etiam Rhegini dicere, beneficium redditae patriae eosdem, qui dederant, corrumpere, fi perfidos latrones, adeo praefertim fibi vicinos Romani fouerent. Si quis malit ad verbum *πεποιηκόσι* referre, ita erit vertendum: *Repente Mamertinis, qui fimilia patraffent non folum erga Meffaniorum vrbem, fed etiam Rheginorum, ire auxiliatum: id vero cum eo delicto coniunctum erat,*

erat, quod excuſari difficulter poſſit. Hanc interpretationem confirmant iſta e libro tertio verba de Mamertinis: *οἵ τινες ὐ μόνον τὴν Μεσσηνίων πόλιν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγίνων παρεσπόνδησαν.*

Ibid. *ὐ μόνον κατὰ τὴν Λιβύην.*) Expunge voculam *κατὰ*, quae et Helleniſmum et rei veritatem corrumpit.

Ibid. *Καρχηδονίυς οἱονεὶ γεφυρῶσαι τὴν εἰς Ἰταλίαν αὐτοῖς διάβασιν.*) Meſſanam appellat quaſi pontem ad traiiciendum e Sicilia in Italiam, quia eſt ad fretum ſita: alibi ſolet eiusmodi loca *ἐπιβάθρας* nuncupare, quod idem eſt. vt de Abydo: *ἵνα, ἐὰν πρόθηται διαβαίνειν αὖθις εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐπιβάθραν ἔχοι τὴν Ἄβυδον.* vide fragmenta e Suida. Sic Diodorus ait, Lilybaeum Siciliae eſſe Carthaginienſibus *ἐπιβάθραν* in eam inſulam. In Plutarchi Demetrio Athenae dicuntur *ἐπιβάθρα τῆς Ἑλλάδος.*

I. 11 *καὶ τὸ μὲν συνέδριον ὐδ' εἰς τέλος ἐκύρωσε τὴν γνώμην.*) Raram et obſeruandam rem narrat Polybius; populum ſine patrum auctoritate, contra quam e Liuio ante diximus, ſocietatem Mamertinorum probaſſe, ac ferendam illis opem ſciuiſſe. Erant ſane populi partes de pace, bello et ſocietate ſtatuere, vt libro ſexto docemur: ſed hoc non aliter, quam vbi patrum factum eſſet decretum, quod proprie *auctoritas* dicebatur. Verum ex hac et ſimilibus hiſtoriis intelligimus, magiſtratus illos, quibus agendi cum populo ius fuit, vt legem aliquam rogarent, non ſemper conſenſum ſenatus exſpectaſſe. Quum autem ferendae ad populum promulgationis ius haberent conſul, praetor, dictator, magiſter equitum et interrex, legem iſtam videtur ſciuiſſe populus interrogatus a praetore: nam ſubiicit ſtatim Polybius, *ὠφελείας προδήλυς καὶ μεγάλας ὑποδεικνύντων τῶν ϛρατηγῶν.* quae verba de eo magiſtratu accipienda, qui legem rogauit; ſed appellatione *ϛρατηγῶν* auctor modo praetores deſignat, modo conſules: quos aliquando *ϛρατηγὺς ὑπάτυς* nominat. etiam Romani ſuos conſules olim praetores vocabant.

Ibid. *καὶ προσδεόμενος παντοδαπῆς ἐπανορθώσεως.*) Multa quidem in ſingulis fere periodis Perottus perperam interpretatur: ſed nihil potius, aut ineptius, aut e mente Polybii alienius, quam quum *παντοδαπὴν ἐπανόρθωσιν* hoc loco vertit: *quiete aliqua egere.* Graeci *ἐπανορθῦσθαι* vel *διορθῦσθαι* de procuratione commodorum rei familiaris, aut com-

meatuum, vel etiam ſolutione ſtipendiorum ſolent vſurpare. libro XI. τὰ πάλαι ὀφειλόμενα νῦν ἐ διορθȣ̃σθαι. *debita olim ſtipendia non ſoluuntur.* ſic libro V. αἴτιος τῆς τῶν ὀψωνίων διορθώσεως. ibidem αἴτιος βλάβης et διορθώσεως opponuntur, id eſt, *damni et emolumenti.* Legationum tmemate XCV. ἐνεργῶς κεχρημένος τοῖς κατὰ τῆς βασιλείας καιροῖς πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπανόρθωσιν, *ad rem faciendam et opes congerendas*, plane vt hoc loco. Sic in XIII. Diodori τὴν ἑαυτῶν ἐπανορθώσοντα πενίαν. Libanius declamatione XII. ȣ̓δεμία πρεσβεία τὴν ἐμὴν ἐπηνώρθωσε πενίαν. Ioſephus eleganter in II. ἡ σπάνις τῶν ἀναγκαίων σφόδρα δυσκατόρθωτος. B. Chryſoſtomus homilia in Ioannem LVII. de largitione erga pauperes loquens, αὐτοῖς τὰ παρόντα ἐπανορθώσεις. *praeſentem vitae ſtatum mutabis in melius.* Porro de cauſſis belli huius, et omnium Punicorum diſſeruimus accuratius ad libri III. principium. Sequitur nunc

VII. *Traiectio prima Romanorum in Siciliam cum exercitu.*

Ibid. Κυρωθέντος δὲ τȣ̃ δόγματος ὑπὸ τȣ̃ δήμȣ, προχειρισάμενοι τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων ϛρατηγὸν Ἄππιον Κλαύδιον ἐξαπέϛειλαν.) Hic eſt annus, in quo deſinit praeparationis Polybianae pars prior, et poſterior incipit. perducta enim narratio eſt ad traiectionem primam Romanorum extra Italiam, et belli Punici primi annum primum; quo creati ſunt conſules Ap. Claudius, C. F. Ap. N. Caudex, M. Fuluius, Q. F. M. N. Flaccus. Quod autem ait Polybius, confeſtim poſt receptos in ſocietatem Mamertinos miſſum eſſe Appium Coſ. Zonaras diſerte negat, et moram ſatis magnam interceſſiſſe affirmat: qui etiam in aliis partibus hiſtoriae huius abit a Polybio.

Ibid. Καρχηδόνιοι δὲ τὸν μὲν ϛρατηγὸν αὐτῶν ἀνεϛαύρωσαν.) Hanno is fuit Hannibalis filius, vt ſcribit Diodorus. De huius ſupplicio Zonaras, οἱ Καρχηδόνιοι ἐκόλασαν μὲν τὸν Ἄννωνα, κήρυκα δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ἔπεμψαν, τήν τε Μεσσήνην ἐκλιπεῖν κελεύοντες, καὶ ἐκ πάσης ἀπελθεῖν Σικελίας ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ· καὶ ϛρατιὰν ἀπεϛάλκασι. vt hic narrat, videtur Hanno reuocatus Carthaginem ſupplicium ibi luiſſe: aut miſſos Carthagine, qui poenas ab eo exigerent: nam copiae, quarum meminit, Carthagine ad ſupplementum exercitus ſubmittebantur. ex Polybii verbis potius dicas, inibi in Sicilia a militibus

tibus in crucem actum. Vtrumque perſaepe olim ducibus Poenis legimus eueniſſe. Nam et publice damnati cruci affigebantur, ſi aut victi eſſent, aut etiam ſi prauo conſilio, licet euentu proſpero, rem geſſiſſent, teſtibus Liuio libro XXXVIII. et Valerio Maximo, libro II. cap. VII. Et ſaepe milites Punicorum exercituum, poſtquam male pugnaſſent, indignationem ſuam ducum ſupplicio leuarunt: vt iterum hoc ipſo bello factum in Hannibale, de quo noſter pag. XXXIV. et Florus e Liuii libro XVII.

Ibid. *Αὐτοὶ δὲ τῇ μὲν ναυτικῇ δυνάμει περὶ Πελωριάδα ϛρατοπεδεύσαντες.*) Diodorus: Poeni, inquit, *τῇ ναυτικῇ κατέσχον τὴν ἄκραν τὴν καλȣμένην Πελωριάδα.* eſt ad ſeptemtrionem Meſſanae ad ipſum fretum.

Ibid. *τῷ δὲ πεζῷ ϛρατεύματι περὶ τὰς Σήνεις καλȣμένας.*) Nomen loci Meſſanae vicini, et, vt videtur, a Peloro non multum diſtantis. Sed Diodorus Eunes appellat non Senes. *οἱ Καρχηδόνιοι τῇ πεζῇ ϛρατιᾷ παρενέβαλον εἰς τὰς καλȣμένας Εὔνεις.* aliter Polybii omnes codices. neutrum nomen alibi legere memini. nam *Εὐνίδαι*, ſiue *Εὐνεῖδαι*, quo titulo fabulam docuit olim Cratinus, ſacrorum citharoedorum genus apud Athenienſes, non ſunt ab hoc loco dicti, verum ab Euneo, de quo Euſtathius. Perottus ne quaerendum haberet, vbi locorum hae Senes eſſent, Meſſanam ſubſtituit: audacia prorſus ridicula.

Ibid. *κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τȣτον Ἱέρων ν.*) Inhiabant Meſſanae pariter Hiero et Carthaginienſes: quum neque hi neque ille capere vrbem potuiſſent, foedus ineunt ad obſidendum oppidum communibus viribus. hoc primum foedus interceſſit inter regem et Poenos: quod Diodorus ſignificat fuiſſe ictum cum Hannibale, duce Poeno. Huic ſucceſſit Hanno, qui cum Hierone foedus alterum icit aduerſum Romanos, poſtquam Mamertini legatos Romam miſerant. Lege Diodorum, Zonaram, et Pauſaniam in II. Eliacorum.

Ibid. *καταϛρατοπεδεύσας δὲ ἐκ θατέρȣ μέρȣς περὶ τὸ Χαλκιδικὸν ὄρος καλȣ́μενον.*) Diodorus: *Ἱέρων μὲν ἐπὶ τȣ̃ λόφȣ τȣ̃ καλȣμένȣ Χαλκιδικȣ̃ κατεϛρατοπέδευσεν.* Quem Polybius montem vocat, Diodorus homo Siculus, collem. Polybii locum deſcribit Stephanus de Vrbibus, neque aliud nos docet, niſi montem Siciliae fuiſſe hoc nomine: verum, qui legerit attente verba Polybii, ſciet, eum, ſiue montem, ſiue collem Meſſanae oppido a parte meridionali imminere. non

 enim

enim otiosa sunt illa, *ἐκ θατέρου μέρους.* intelligit autem latus oppositum septemtrionali, vbi est Pelorias.

Ibid. *ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Ἄππιος, νυκτὸς καὶ παραβόλως περαιωθεὶς τὸν πορθμὸν ἧκεν εἰς τὴν Μεσσήνην.*) Appius Claudius, quum Rhegium classem appulisset, nec posset copias in Siciliam transmittere, ipse conscensa nauicula fretum adhuc illa aetate monstris infame, et periculosissimum noctu admirabili prorsus audacia ingressus, Messanam traiecit. Aurelius victor de viris illustribus *Appius Claudius victis Volsiniensibus, cognomento Caudex dictus, frater Caeci fuit. Consul ad Mamertinos liberandos missus est, quorum arcem Carthaginienses et Hiero rex Syracusanus obsidebant. Primo ad explorandos hostes fretum piscatoria naui traiecit, et cum duce Carthaginiensium egit, vt praesidium arce deduceret.* Zonaras non ipsum consulem Claudium traiecisse scribit, sed eius legatum tribunum militum, C. Claudium, qui *ἀκατίῳ ἐμβὰς προσέσχε Μεσσήνῃ.* Sed ipsum fuisse consulem, qui tantum periculi adiuit, quid melius probauerit, quam partum eo facinore cognomen Caudicis? Romani nauiculas, quae per Tiberim commeatus subuehebant, caudicarias, siue codicarias vocabant, et caudicem vel codicem plurium tabularum contextum. Suetonius libro III, cap. II. *Claudius Caudex primus freto classe transiecto Poenos Sicilia expulit.* Caussam nominis paullo aliter explicat Seneca de breuitate vitae, capite XIII. Porro in Claudii audacia licet agnoscere Romani hominis ingenium, prorsus quale paullo post describitur a Polybio. nam quum imperatori sua salus vilis esse non debeat, consilium istud consulis nemo laudauerit nisi ex euentu: quod non est viri prudentis. Non tamen desunt similia exempla summorum etiam ducum et imperatorum, qui vt res hostium exploratius cognoscerent; ipsi speculatores egerunt, et praesentissimo periculo sese exposuerunt. vide, quae notamus libro X.

Ibid. *ὁρῶν δὲ πανταχόθεν ἐνεργῶς προσηνεικότας τοὺς πολεμίους.*) Meus codex, et is quo olim vsus Guilielmus Xylander, *προσηρτηκότας.* rectum est, quod edidimus: paullo post, *πρὸς τὸν Ἀκράγαντα προσήρεισαν*, et saepe alibi. *προσερείδειν* et *συνερείδειν* voces rei bellicae, inter illas referendae, quas habet hic nobilissimus scriptor sibi proprias aut certe plus quam aliis familiares. Suidas diligentissimus vocum Polybiana-

lybianarum obſeruator, explicat προσηρεικότας τῷ τείχει τὰς κριοφόρους μηχανάς. non addit Suidas nomen auctoris vnde haec verba deſcripſit. ſed Polybii illa eſſe liquido conſtat nobis: id enim duae voces arguunt προσερείδειν et ϛοὰ: de qua dicturi ſumus hoc libro, ad cap. XLIIX.

Ibid. ἅμα μὲν αἰσχρὰν, ἅμα δ' ἐπισφαλῆ γίνεσθαι τὴν πολιορκίαν αὐτῷ.) Ex his apparet, Appium Claudium, poſtquam ſemel vrbem Meſſanam fuerat ingreſſus, ibi remanſiſſe, et obſidionem vna cum Mamertinis aliquamdiu toleraſſe. aliter hiſtorici alii.

Ibid. τὸ μὲν πρῶτον διεπρεσβεύετο πρὸς ἀμφοτέρους β.) Legationes ſimul miſit ad Carthaginienſes et regem Hieronem, de ſoluenda obſidione. Legatis vero mandauit, vt Hieronem priuatim conuenirent, eique confirmarent, nihil hoſtilis Appium contra ipſum cogitare: quin potius amicitiam illius expetere. hoc voluit Diodorus, cuius verba edita ſunt admodum deprauate. Plenum prudentiae fuit hoc Appii conſilium: qui eo pacto efficere voluit, ne cum duobus ſimul hoſtibus res eſſet. Conſulis legationem aſpernatum eſſe Hieronem, ſcribit Diodorus: quod et Polybii narrationi congruit. Apud Zonaram, ex auctoribus neſcio quibus, omnia aliter narrantur.

Ibid. ἑτοίμως εἰς τὸν ἀγῶνα συγκαταβάντος αὐτῷ καὶ τοῦ τῶν Συρακουσίων βασιλέως.) Hiſtoriam primi huius aduentus Romanorum in Siciliam diuerſe admodum narratam inuenio. Nam vt alia taceam, de Hierone triplex eſt fama. Quidam pugnaſſe illum cum Appio, et ſuperiorem e praelio diſceſſiſſe: vt Philinus, quem paullo poſt eo nomine reprehendit Polybius. Quidam pugnaſſe quidem, ſed infeliciter, et magna clade eſſe affectum: quae eſt Polybii ſententia. Alii ſimulac Coſ. in Siciliam copias traieciſſet, Syracuſas aufugiſſe: quod proditione Carthaginienſium patuiſſe Romanis tranſitum ſuſpicaretur: huius ſententiae eſt Diodorus. Διαπεράσαντος, inquit, τοῦ ὑπάτου εἰς Μεσσήνην, ὁ Ἱέρων, νομίζων προδοθῆναι τὴν διάβασιν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, ἔφυγεν εἰς Συρακούσας. Romani ſcriptores Polybio aſſentiuntur. Florus libro II. cap. II. *Appius Claudius fretum ingreſſus adeo non eſt exterritus, quin ipſam illam ruentis aeſtus violentiam pro munere amplecteretur: ſtatim ac ſine mora Hieronem Syracuſanum regem tanta celeritate vicit, vt ipſe ille ſe prius victum, quam hoſtem videret, fateretur.* Poſtrema verba per-

peram accepta ſunt ab Oroſio, quum verba Flori deſcriberet libro IV. cap. VII. *Appius Claudius tam celeriter Syracuſanos Poenosque ſuperauit, vt ipſe quoque rex rerum magnitudine perterritus ante ſe victum, quam congreſſum fuerit, prodiderit.* Putes quum iſta legas Hieronem de rebus ſuis aliquos edidiſſe commentarios; in quos inciderit Oroſius: ſed non ita eſt: quin vir doctiſſimus male cepit verba Flori, quem deſcribebat. Enimuero fateri ſe victum, quod ait Florus, eſt fugere, et alia vſurpare, quae propria victis.

I. 12. ὀττευσάμενός τι περὶ τῶν ὅλων πραγμάτων.) Erunt qui poſtremam vocem e gloſſa additam putent. Nam Graeci, maxime noſter, aliter loqui ſolent. vnde illa σφάλλεσθαι τοῖς ὅλοις· καταπλήξασθαι τοῖς ὅλοις· ἐντρέπεσθαι τοῖς ὅλοις· καταμέλλειν ἐν τοῖς ὅλοις· et ſimilia multa paſſim in his libris. ſic apud Diodorum, τοῖς ὅλοις προτερεῖν, in XVII. et paullo poſt, τοῖς ὅλοις ἐλαττοῦσθαι. vbi perperam ſcribitur τοῖς ὅπλοις. ſed et vox πράγματα interdum adiicitur, vt libro IV. τοῖς ὅλοις πράγμασι δυσαρεστήμενοι. et προσῆφαι τῶν ὅλων πραγμάτων ſaepius. τοῖς ὅλοις πράγμασιν ἀγνοεῖν, legationum numero VI. Eſt autem ὀττεύεσθαί τι περὶ τῶν ὅλων πραγμάτων, quod Latini dicunt, diffidere ſummae rei: cui contrarium eſt libro III. εὐθαρσὴς ὢν τοῖς ὅλοις.

Ibid. συμβαλὼν δὲ τοῖς ὑπεναντίοις πολλ.) De victis Poenis a Claudio Diodorus conſentit cum Polybio. nam huc referenda illius verba, quae poſt expoſitam Hieronis fugam continenter ſubiicit: Καρχηδονίων πολεμησάντων, καὶ ἡττηθέντων: *Poeni quoque pugna cum Romanis inita, victi ſunt.* πολεμεῖν hoc loco non eſt bellum gerere, ſed pugnare. nam et πόλεμος ſaepe Diodoro pugnam ſignificat et caedem, non bellum. libro III. in deſcriptione naualis praelii: πολὺς ἐγένετο πόλεμος, ἁπάντων ἀφειδῶς τὰ σώματα τοῖς κινδύνοις ἐπιῤῥιπτούντων. *acriter pugnatum eſt*, vel, *multa caedes facta eſt.* libro XXIV. παρ' ἀμφοτέρων πόλεμος ἐγένετο μέγας. κατὰ δὲ τοῦτον τὸν πόλεμον ἀπέβαλον Καρχηδόνιοι ναῦς ρις. In ecloga VIII. lib XX. Ἄννων πολεμήσας, male interpres vertit *bellum perſecutus.* imo vero *pugna inita*, vt poſtea demonſtrabimus. Maccabaeorum libro primo, capite IX. καὶ ἐγένετο ὁ πόλεμος συνημμένος ἀπὸ πρωΐθεν ἕως ἑσπέρας. et cap. X. συνῆψαν αἱ παρεμβολαὶ ἐς πόλεμον. Differentiam πολέμου et μάχης ſic explicant erudititiſſimi Critici. ἄλλο πόλεμος καὶ ἄλλο μάχη. πόλεμος μὲν ἡ πᾶσα διέξοδος τῶν ἀγώνων εἰς ἓν τελευτῶσα

τῶσα τέλος. μάχη δὲ ἡ ἐν ἑνὶ τόπῳ καὶ καιρῷ γινομένη συμπλοκὴ τῶν σωμάτων. hanc obſeruationem veteres, vt oſtendimus, aliquando non ſeruarunt; poſteriores Graeci ſcriptores fere numquam. In Leonis imp. conſtitutionibus *πολέμε καιρὸς* vel *ἡμέρα* et *μάχης καιρὸς* pro eodem ponuntur. ita apud alios. Sic *bellum* pro pugna ſaepius vſurpaſſe Hieronymum in vertendo Chronico Euſebiano obſeruat Ioſephus Scaliger. Sed et vetuſtiores Romanae linguae auctores ita locuti. Livius libro XXI. *acrius deinde obortum eſt bellum.* Libro XLI. *cetera deformis turbae, velut lixarum calonumque, praeda vere futura, ſi belli hoſtes meminiſſent.* ſic apud poetam *μνήσασθαι μάχης καὶ δηϊοτῆτος*, aut *θέριδος ἀλκῆς.* ita dicitur *locus belli*, hoc eſt pugnae. Latinus Pacatus in panegyrico Theodoſii: *locum bello ante capere, ſpeculatum egredi.* poſtea, *Vix fluuium manus inuicta tranſierat, iam locum belli tenebat.* etiam apud Caeſarem *bellum gerere* pro pugnare. vt in primo de bello Gallico: *ſumma alacritas et cupiditas belli gerendi innata eſt.* mox, *ſeque eſſe ad bellum gerendum paratiſſimum confirmauit.* ceterum rei geſtae cum Poenis poſt Hieronis fugam, pete e Zonara.

Ibid. *λοιπὸν ἐπιπορευόμενος ἀδεῶς ἐπόρθει τήν τε τῶν Συρακ.*) Diodorus aliquanto aliter: Romanos cum Poenis quidem bene pugnaſſe: verum tentata mox Aegeſtae obſidione, irrito conatu mox Meſſanam ſeſe recipere fuiſſe coactos. Philinus Agrigentinus eadem cum Polybio.

Ibid. *ἐδενὸς ἀντιποιεμένε τῶν ὑπαίθρων.*) Nulla fere vox Graeca eſt, cuius in re militari frequentior vſus ſit, praeſertim apud Polybium, quam *ὕπαιθρα*, cui Latina lingua quum nullam parem habeat, coacti ſumus aliter atque aliter, pro loco, vertere. Proprium eſt Polybio, vocabula rei militaris et locutiones caſtrenſes retinere; quas vt diligentius explicarem, impulit me cupiditas tironum ſtudia adiuuandi. Proprie *τὰ ὕπαιθρα* opponuntur *τοῖς ϛεγνοῖς* ſiue *ϛεγανοῖς*, vt ſunt *ϛεγανοὶ πύργοι* in tertia Thucydidis. ſic ſcribit Xenophon in Oeconomico, *ἡ δίαιτα τοῖς ἀνθρώποις, ἐχ᾽ ὥσπερ τοῖς κτήνεσίν ἐϛιν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ ϛεγνῶν δεῖται.* M. Tullius eleganter etſi aliquanto liberius vertit, *cultus humanus, non vti feris in propatulo ac ſilueſtribus locis, ſed domi ſub tecto accurandus erat.* ibidem *αἱ ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασίαι, quae fiunt foris et ſub dio*, eodem interprete. Interdum *ὕπαιθρον* de vita ciuili dicitur, cum opponitur vmbraticae philoſophorum.

rum. ſic dixit Plutarchus in praeceptis politicis: οὐκ ἔχεις ἀνδρὸς Φιλοσόφου βίον ὕπαιθρον ἐν πράξεσι πολιτικαῖς κατανοῆσαι. hoc loco βίος ὕπαιθρος et vita politica, idem ſunt: contra aliquando ὕπαιθρον et πολιτικὸν opponuntur. et vt politici muneris duae ſunt partes, pax et bellum, ita in Plutarchi Catone dicuntur πράξεις aliae πολιτικαὶ, vrbanae, aliae ὕπαιθροι, externae ſiue bellicae. In ſexta Dionyſii, πολιτικῇ στάσει opponitur πόλεμος ὕπαιθρος, bellum quod cum externo hoſte geritur. vbi ὑπαίθριος melius ſcribas: vt bis terve apud eumdem alibi. nam etſi vtrumque eſt in vſu, intereſt tamen Atticiſmi, cuius eſt diligens obſeruator Dionyſius, ita potius ſcribi. Phrynichus: ὕπαιθρον μὴ λέγε, ὑπαίθριον δέ. Apud Diodorum et Dionyſium ſaepe conſul dicitur προάγειν εἰς τὴν ὕπαιθρον, quando ad bellum proficiſcitur, et it in expeditionem. Polybius L. x cap. 3. de Scipione prima ſtipendia merente, τότε πρῶτον εἰς ὕπαιθρον ἐξεληλυθώς. alibi noſter ἐν ὑπαίθροις διατρίβειν, quando aliter Graeci θυραυλεῖν et ἀγραυλεῖν. Horatius: *vitamque ſub dio, et trepidis agat in rebus:* et ſaepe hiſtorici, *caſtra habere ſub diuo.* Marcellinus more ſuo ἑλληνίζων dixit libro XIX. *ſubdiuales moras tolerare*, quod melior Latinitas, *ſub pellibus agere*, vel *militiae.* Chryſologus ſermone XIII. *Ecce tempus, quo miles procedit ad campum.* hic *campus* eſt τὰ ὕπαιθρα, vel ἡ ὕπαιθρος et *procedere ad campum* eſt προάγειν εἰς τὴν ὕπαιθρον. intelligit auctor illud tempus, quo ſolitae ſuſcipi expeditiones: de quo tempore alibi multa obſeruamus. Interdum ὑπαίθρων appellatione bellum ipſum intelligitur, et quaecumque ad bellum pertinent. Ita accipiendum, quod ait noſter libro ſexto, ad conſulis curam pertinere καθόλου τὴν ἐν ὑπαίθροις οἰκονομίαν, id eſt, rem omnem bellicam, et quaecumque militiae fiunt: habuit enim abſolutiſſimum foris imperium conſul: cui ibidem dicuntur omnes ſine diſtinctione ὑποτάττεσθαι ἐν τοῖς ὑπαίθροις. adminiſtratio vero ſingularum rerum bellicarum ad Tribunos militum pertinuit, quos ideo noſter ait eodem libro πάσης τῆς ἐν ὑπαίθροις χρείας προΐστασθαι. Sub finem ſecundae hiſtoriae dicitur Antigonus Gonatas praeſtitiſſe, κατὰ τὴν ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρείαν, hoc eſt, vſu et ſcientia rei militaris, ſiue rei caſtrenſis: nam vt apud Graecos ὑπαίθρων, ſic apud Latinos *caſtrorum* appellatione res tota bellica intelligitur. Tibullus: *Nam quis te maiora gerit caſtriſue foriue?*

forine? et apud Marcellinum *castrensis rei peritus*, et, *vsu castrensis rei firmatus*, non solum eius partis, quae circa metationes castrorum versatur, sed in genere τῶν πολεμικῶν ἔμπειρος. Seneca: *castrensium laborum tarda manupretia.* Iccirco Latinus Pacatus inter munera castrensia haec quoque recenset: locum bello antecapere, speculatum egredi, in proelio primus ire, proelio postremus excedere. Alibi Polybio αἱ ἐν ὑπαίθροις χρεῖαι sunt, quae in XXVIII. Marcellini dicuntur *necessaria ad expeditionales vsus.* Graecus Caesaris interpres, quem nuper ab amplissimo senatore Parisiensi, Paulo Petauio, amico nostro acceptum, optimus et doctissimus iuuenis Gotofredus Iungermannus vulgauit, quod vsum hunc vocis CASTRA parum obseruasset, non leuiter peccauit, quum ista e libro primo faceret Graeca: *timore paullatim etiam ii, qui magnum in castris vsum habebant milites centurionesque, quique equitatui praeerant perturbabantur.* ita enim interpretatur: Φόβοις καὶ αὐτοὶ οἱ τῷ στρατοπέδῳ ἐν τοῖς στρατηγικωτάτοις ἀγόμενοι στρατιῶται τε καὶ χιλίαρχοι καὶ ἵππαρχοι ἐταράττοντο. putauit vocem *castris* in propria significatione accipiendam, quod est ineptum. melius ita vertisset: κατ᾽ ὀλίγον δὲ καὶ οἱ μεγάλην ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρεῖαν ἔχειν δοκοῦντες στρατιῶται τε καὶ ταξίαρχοι (non autem χιλίαρχοι) καὶ ἵππαρχοι ἐταράττοντο. Interdum appellatio ὑπαίθρων aliter necessario capienda, et angustiore notione, idque multifariam et varie. Igitur ἀντιποιεῖσθαι τῶν ὑπαίθρων hoc loco aliisque multis apud Polybium, non est rei bellicae se applicare, aut expeditionem suscipere, priore illa vocis huius notione: sed de iis dicitur, qui hoste intra munitiones compulso regionem obtinent et libere vagantur. paullo post: τοὺς Καρχηδονίους μετὰ τὴν μάχην εὐθέως ἐκλιπόντας τὸν χάρακα, διελεῖν σφᾶς εἰς τὰς πόλεις, τῶν δ᾽ ὑπαίθρων οὐδ᾽ ἀντιποιεῖσθαι τολμᾶν ἔτι. *Poenos statim a pugna castris relictis per oppida sese diuisisse, ad obtinendam vero regionem, ne prodire quidem esse ausos.* Sic qui exercitum validiorem habent, ac praesertim, qui equitatu sunt meliores, ii passim Polybio dicuntur κρατεῖν τῶν ὑπαίθρων. apud nostrum saepissime; et in noua historia Dionysii παραχωρεῖν τῆς ὑπαίθρου. Liuius, *excedere agro*, aut, *munimento se defendere.* Dionysius in VII. καταπεφευγότας εἰς τὰ τείχη ἔπεισε προσελθεῖν εἰς ὕπαιθρον. apud eumdem historiae Romanae patrem, *occurrere campo.* lib. XXV. et

libro

libro XLI. *passim compestres agros populari.* item, *quatere campos* apud poetam, ad ἀντιποίησιν τῶν ὑπαίθρων pertinent. Tacitus historiarum lib. V. *Vespasianus intra duas aestates cuncta camporum, omnesque praeter Hierosolyma vrbes victori exercitu tenebat.* ἐκράτει τῶν ὑπαίθρων καὶ πασῶν τῶν πόλεων πλὴν Ἱεροσολύμων. idem Annalium libro primo: *Germanicus cedentem in auia Arminium secutus, vbi primum copia fuit, inuehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi iubet.* ἐκέλευσε ἀντιποιεῖσθαι τῶν ὑπαίθρων, ὧν πρὶν οἱ πολέμιοι ἐκράτουν. In antiquis Francorum historiis κρατεῖν τῶν ὑπαίθρων, est *tenir les champs.* Caesar libro III. Gallici belli; *Crassus vbi animaduertit suas copias propter exiguitatem non facile diduci, hostem et vagari et vias obsidere, et castris satis praesidii relinquere.* libro VII. *equitibus imperat, vt quam latissime possent vagentur.* iterum; *equitum turmis imperat, paullo tumultuosius omnibus locis vagentur.* in his locis apud Caesarem *vagari* est ἀντιποιεῖσθαι τῶν ὑπαίθρων, aut προνομεύειν, quod illi est affine, licet non idem. Aliquando μάχη ἐν ὑπαίθροις opponitur vrbium expugnationibus, et populationibus vastationibusque agrorum. libro V. μάχεσθαι μὲν γὰρ πρὸς ἀλλήλους συνεχῶς ἐν τοῖς ὑπαίθροις. τὰς δὲ πόλεις σπανίως ἀναιρεῖν καὶ καταφθείρειν. loquitur Polybius de antiquis Macedoniae regibus: quos ait acie quidem et patentibus campis dimicare saepe solitos: vrbes vero exscindere nequaquam. Etiam apud Latinos expeditio interdum vitae vrbanae opponitur, interdum angustius sonat. Vegetius libro III. *Milites poena et timor in sedibus corrigant: in expeditionibus spes et praemia faciunt meliores.* hic in *sedibus* est ἐν τοῖς χαρακώμασιν, in castris vel praesidiis: *in expeditionibus*, ἐν τοῖς ὑπαίθροις καὶ ἀγῶσι, in dimicationibus praeliorum.

Ibid. τὸ δὲ τελευταῖον προσκαθίσας αὐτὰς ἐπεβάλετο πολιορκεῖν τὰς Συρακούσας.) Auctor de viris illustribus. *Appius Claudius Hieronem praelio victum apud Syracusas in deditionem accepit: qui eo periculo territus Romanorum amicitiam petiit: isque postea fidelissimus fuit.* quam falso haec scribantur, intelligat, qui Polybium, Diodorum et Zonaram consuluerit.

Ibid. Ἡ μὲν οὖν πρώτη Ῥωμαίων ἐκ τῆς Ἰταλίας διάβασις.) Epilogus partis prioris praeparationis. Docet quantae sit vtilitatis, haec esse praefatum, ad res Romanas probe intelligendas.

gendas. ſimul parem diligentiam in ceteris partibus ſuae vniuerſalis hiſtoriae pollicetur.

Ibid. *ἀπὸ ταύτης ἐποιησάμεθα τὴν ἐπίςασιν.*) Aggreſſionem ad opus et inceptionem vocat *ἐπίςασιν.* ſic L. II. cap. XL. *ὑπολαμβάνω ῥάςην ἐμοί τ' ἂν γενέσθαι τὴν διήγησιν, καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐπαρακολούθητον τὴν μάθησιν, εἰ ποιησαίμεθα τὴν ἐπίςασιν ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν.* et L. v. cap. 31. *αἰρούμενοι τὴν τοιαύτην ἐπίςασιν καὶ διαίρεσιν διηγήσεως.*

Ibid. *τοῖς μέλλουσι καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς νῦν αὐτῶν ὑπεροχῆς δεόντως συνόψεσθαι.*) Explica ex iſtis e lib. v. cap. XXXII. *πῶς οἷόν τε συγκεφαλαιώσασθαι πράγματα δεόντως, μὴ συνκαταφέροντα τὴν ἀρχὴν, πόθεν, ἢ πῶς, καὶ διὰ τί πρὸς τὰς ἐνεςώσας ἀφῖκται πράξεις* vide et libri tertii initium, et quae de Polybiana ratione hiſtoriae ſcribendae alibi diſſeruimus.

Ibid. *Διόπερ οὐ χρὴ θαυμάζειν οὐδ' ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐάν που προανατρέχωμεν τοῖς χρόνοις.*) Iam monuimus ſcribendum eſſe *προσανατρέχωμεν.* Quod autem hoc loco pollicetur, vti modo dicebamus, infra praeſtat quoties eſt opportunum. Vide exempli gratia libro II in Sermone de Achaeis, et initio quarti de iisdem. confer etiam cum iis, quae dicuntur infra lib. v. cap. XXX. illo loco, *ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ κατά τε τὴν τῶν χρόνων διαίρεσιν.*

APPARATVS PARS ALTERA.

I. 13. A*φεμένους δὲ τούτων λέγειν ὥρα περὶ τῶν προκειμένων.*) Hactenus ad praeparationem ſuam lectori viam muniuit Polybius: nunc ipſa reſtat, quam hinc aggreditur. Solet autem accuratiſſimus hic ſcriptor initio tractationis ſummam et praecipua omnia capita ſigillatim recenſere: cuius methodi vtilitatem explicat ipſe libri III. principio. Hoc igitur loco declarat Polybius totius ſui apparatus capita ſex iſta futura, de quibus ſit deinceps dicturus. De bello Punico primo: de bello ſociali Carthaginienſium: de iis, quae propagandi imperii Punici cauſſa egerunt in Hiſpania Amilcar, pater Hannibalis, et poſt eum Aſdrubal eius gener: de primo Romanorum tranſitu in Illyricum, et illas Europae oras: de bello Romanorum cum Gallis, qui Ciſalpinam Galliam in Italia tenebant: de rebus Graecorum et bello Cleomenico. Iſtorum ſex capitum duo prima, hoc libro

libro continentur, reliqua secundo. Incipit praeparatio in anno primo Olympiadis CXXIX. Vrbis conditae CDXC. perducitur ad annum vltimum Olympiadis CXXXIX. Romae DXXXIII. Medium tempus Olympiades XI anni XLIV.

I. *Bellum Punicum primum,*

Quod quidem bellum Polybius et non nulli alii Graeci non aliter nisi bellum Siculum nominant, quia caussa et materia illius fuit Sicilia. Infra hoc libro: ὁ μὲν ἦν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις συςὰς περὶ Σικελίας πόλεμος ἐπὶ τοιέτοις καὶ τοιῦτον ἔχε τὸ τέλος. libro VIII. παραπλήσια δὲ τέτε καὶ Γνᾶιος ὁ Ῥωμαίων ςρατηγὸς ἔπαθε κατὰ τὸν Σικελικὸν πόλεμον.

Ibid. βραχὺ δ' ἐπιμελέςερον πειρασόμεθα διελθεῖν ὑπὲρ τῦ πρ.) Duas caussas affert, cur de bello Punico primo paullo sit acturus accuratius. prior, ipsius belli magnitudo: posterior, studium veritatis, quam priores eius belli scriptores non seruarunt. Tertiam paullo post adiicit, vt doceat, quando et quomodo Romani rei maritimae studium suum applicuerint.

Ibid. ἔτε γὰρ πολυχρονιώτερον τέτε πόλεμον εὑρεῖν ῥᾴδιον.) Intellige de bello continuo, quod sine interuentu vllarum induciarum sit gestum. cum hac exceptione verissimum erit, quod Polybius affirmat, non esse facile inuenire bellum aliquod diuturnius primo Punico, quod per annos ipsos quatuor et viginti sine vlla remissione, nedum intermissione gestum. Nam bellum Peloponnesiacum fuit illud quidem, vt scribit Xenophon lib. II. Graecae historiae, mensium sex, supra annos octo et viginti: sed quod decennio exacto omissum est factis induciis in annos quinquaginta. Messeniacum bellum secundum annorum fuit non amplius viginti. de Punico primo iterum Polybius in clausula narrationis, qua illud exposuit, πόλεμος ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἀκοῇ μαθόντες πολυχρονιώτατος, καὶ συνεχέςατος, καὶ μέγιςος.

Ibid. ἔτε παρασκευὰς ὁλοσχερεςέρας, ἔτε συνεχεςέρας πράξεις.) Nihil fere eorum praetermittit accuratissimus scriptor, quae ad belli alicuius magnitudinem declarandam possunt afferri. πράξεων appellatione intelliguntur omnes molitiones bellicae certa animi destinatione susceptae, vt vrbium oppugnationes, defensiones aut alia id genus. quid differant πράξεις et περιπέτειαι discant tyrones e libro nono.

Ibid.

Ibid. *αὐτά τε τὰ πολιτεύματα κατ᾽ ἐκείνους τοὺς καιροὺς, ἀκμὴν ἀκέραια μὲν ἦν τοῖς ἐθισμοῖς, μέτρια καὶ ταῖς τύχαις.*) Imo vero diuerſa erant conditione duae illae reſpublicae. nam Romanae quidem flos et *ἀκμὴ* tunc temporis incipiebat: Carthaginienſibus vero imminebat *ἡ παρακμὴ*, et paullatim gliſcebat morum mutatio, et ingeniorum, atque omnium rerum. Vide Polybium libro VI.

I. 14. *τοὺς ἐμπειρότατα δοκοῦντας γράφειν ὑπὲρ αὐτοῦ Φιλῖνον καὶ Φάβιον.*) Philinus hiſtoricus, a quo bellum Punicum primum fuerat conſcriptum, Siculus fuit, domo Agrigentinus, temporum illorum aequalis. Auctor Diodorus libro XXIII. meminit et libro XXIV. Erat eo tempore Agrigentum prouinciae Poenorum in Sicilia caput. Quum igitur Romani eam vrbem longa obſidione vix tandem expugnauerint, et ciues Agrigentinos duriſſime tractauerint, vt poſtea dicturi ſumus, nemo mirari debet, Philinum cauſſae pop. Rom. in ſuis commentariis minus aequum fuiſſe. Naturae lex eſt: cui dolet, meminit. De Q. Fabio Pictore, antiquiſſimo Romanorum hiſtoricorum, vide libro III. Fabii huius noſter ſaepius meminit: Philini bis, hoc loco et iterum libro III.

Ibid. *ἑκόντας μὲν οὖν ἐψεῦσθαι τοὺς ἄνδρας οὐχ ὑπολαμβάνω.*) Libro XII. docet Polybius, in ferenda de hiſtoriae ſcriptoribus ſententia meminiſſe nos debere, mendaciorum duo eſſe genera: nam alios *κατὰ προαίρεσιν*, et certa animi deſtinatione falſa ſcribere ac mentiri: alios *κατ᾽ ἄγνοιαν*, quia veritatem ignorent, magis falſa dicere, quam mentiri: his non eſſe denegandam veniam: illos odio ſempiterno eſſe proſequendos. Hic igitur Philinum et Fabium, qui multa falſa ſcripſerant in ſuis hiſtoriis, ea ratione excuſat Polybius, quod non *ἑκόντες*, ſed inuiti falſa pro veris eſſent amplexi, amorem enim patriae aciem oculorum illis praeſtrinxiſſe, et effeciſſe, vt de rebus geſtis non ex vero iudicarent. ceterum haec excuſatio parum idonea eſt. nam ſpecies quidem eſt *τοῦ ἀκουσίου* et inuoluntarii *τὸ δι᾽ ἄγνοιαν*, peccare per ignorantiam: ſed neque omnis ignorantia excuſat: neque idem eſt peccare propter ignorantiam, et ignorantem: quod Philino et Fabio accidit, qui non ſine graui culpa parum ſibi a falſo cauerunt. Vide, quae diſputat philoſophus Nicomach. lib. II. cap. I. et lib. V. cap. VIII.

Ibid. *στοχαζόμενος ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ.*) Omne ſtudium, quod ſemel amplexi firmiter deinceps tenemus, Graeci *αἵρεσιν*, Latini ſectam vocant. hic Polybius *αἵρεσιν* appellat, vt ex ſequentibus verbis apparet, amorem erga patriam, et inclinationem ad omnia illius facta approbanda. De Philino nihil habemus dicere. Fabium ſenatorem gravem accepimus, et cum laude ſua in publicis negotiis ſemper eſſe verſatum.

Ibid. *δοκοῦσι δέ μοι πεπονθέναι τι παραπλήσιον τοῖς ἐρῶσι.*) Hoc eſt, corruptum amore patriae iudicium adhibuiſſe ad res vtrimque geſtas aeſtimandas. Plato libro v. legum: *τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν. ὥστε τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλὰ κακῶς κρίνει.*

Ibid. *διὰ γὰρ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν ὅλην εὔνοιαν*) Libro IV. de Philippo, qui ad quotidiana Apellis delicta ſponte conniuebat, quia ſummam conſiliorum eius probabat. cap. LXXXVI. *τῇ γε μὴν ὁλοσχερεῖ προκατεχόμενος ἀποδοχῇ, πολλὰ παρορᾷν ἠναγκάζετο τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων.*

Ibid. *ἐν μὲν οὖν τῷ λοιπῷ βίῳ τὴν τοιαύτην ἐπιείκειαν ἴσως οὐκ ἄν τις ἐκβάλοι.*) A propoſito aliquantulum digreditur hic Polybius: vt doceat veritatem in hiſtoria rebus omnibus eſſe anteponendam. Non repetemus, quae hac de re luculente alibi notamus. Conferendus autem eſt hic locus cum iis, quae ſuper eadem re libro XII. diſſeruntur. Ceterum voces *ἐπιείκεια* et *ἐπιεικὴς* multifariam apud Graecos accipiuntur. Critici veteres obſeruant, non alia notione vocabulum *ἐπιεικὴς* poetae fuiſſe notum, quam pro decente et conueniente. tum deducitur ab *εἴκω*, ſimilis ſum, quare *ὡς ἐπιεικὲς*, Homero eſt, quod aliis Graecis, *ὡς εἰκός*. Apud recentiores Homero ſcriptores *ἐπιείκεια* eſt animi affectio contraria *τῇ αὐθαδείᾳ καὶ τῇ ἀκριβοδικαιοσύνῃ*. per has ſunt homines pertinaces, duri et cedere neſcii, quum *ὁ ἐπιεικὴς* rigide tendere contra neſciat, et ſuo iure facilis ſit cedere. ideo dicit philoſophus *τὸν ἐπιεικῆ* eſſe *ἐλαττωτικὸν*, et *συγγνωμονικὸν*, ita comparatum, vt de ſuo ſibi deeſſe aliquid non aegre patiatur; et offenſae veniam facile tribuat. nimirum ab *εἴκω*, quod eſt cedo, dicitur haec *ἐπιείκεια*. Galenus tertio commentario in *Προῤῥητικὸν* Coi ſenis ſcribit, illum dici ſibi *ἐπιεικῆ*, qui in omnibus vitae partibus obſeruat verbum vetus, ne quid nimis. *ἄνθρωπον*, inquit, *ἐπιεικῆ καλοῦμεν τὸν μέτριον, ᾧ μηδὲν ἄγαν πράττεσθαι κατὰ τὸν βίον.* hoc

ſenſu

ſenſu ἐπιεικῆ appellamus omnia mediocria, et neque parua, neque magna nimis. quomodo poteſt accipi apud poetam contra veterum criticorum obſeruationem hoc loco ex Iliade ψ'. Τύμβον δ' ἐ μάλα πολλὸν ἐγὼ πονέεσθαι ἄνωγα, Ἀλλ' ἐπιεικέα τοῖον. Euſtrathius Ariſtotelis interpres ad primum Nicomacheorum obſeruat, ἐπιείκειαν dici quamdam virtutem vitioſae φιλαυτίᾳ eorum oppoſitam, qui de ſe et ſua praeſtantia nemini credunt niſi ſibi: quum contra ἐπιεικὴς ea ſit moderatione, vt tum demum ſua illi placere incipiant, quando bonis viris illa ſcit probari. ζητῦσιν, inquit, οἱ χαρίεντες τὴν πίςιν τῆς αὐτῶν ἀγαθότητος ἄλλοθεν. διότι καὶ τῦτο εἶδος ἀρετῆς ἐςὶ, καὶ καλεῖται ἐπιείκεια. λέγω δὴ τὸ μὴ τῇ ἑαυτῶν ἀρκεῖσθαι κρίσει περὶ ἑαυτῶν, ἵνα μὴ ἴσως φιλαυτήσαντες ἐκ ἐπιτεύξωνται τῆς ὀρθότητος. Interdum ἐπιείκεια idem eſt, atque benignitas et clementia: vt quum Diodorus appellat ὑπερβολὴν ἐπιεικείας illam humanitatem, qua vſus Alexander erga matrem Darii et vxorem captiuas. Aliter paullo hic ſumit Polybius, pro bonitate quadam naturae, quae nos ita amicis noſtris adiungit, vt omnia illorum facta et dicta in meliorem partem accipiamus; probemus, quae illis placent, improbemus, quae diſplicent: contra quam αὐθέκαςοι homines faciant. Hanc igitur animi affectionem in cetera vita non aſpernandam, ait Polybius: in ſcribenda vero hiſtoria, vel maxime. Eſt enim hiſtoria teſtis incorruptus virtutis aut vitii vniuscuiusque: et hiſtoricus, quaſi iudex meritorum. ponit autem perſonam amici, quisquis induit iudicis. Dionyſius Halicarnaſſeus, qui in ſcriptore hiſtoriarum deſiderat διάθεσιν ἐπιεικῆ, non repugnat Polybio, ſi recte interpreteris. Vult enim Dionyſius boni viri in ſcribenda hiſtoria officium eſſe, praeclara facta virorum ita narrare, vt fauere ipſum virtutibus appareat, et libenter talia commemorare. haec eſt ἐπιείκεια, quam ille in hiſtoria requirit, cui opponit πικρίαν, et aſperitatem, ſiue animaduertentiam, quando delicta inſignium virorum lubentes memoriae prodimus, recte facta aut diſſimulamus, aut ſi narramus quaſi inuiti. Locus eſt in epiſtola ad Pompeium, vbi de Herodoto et Thucydide ſic ſcribit. Ἡ Ἡροδότε διάθεσις ἐν ἅπασιν ἐπιεικὴς, καὶ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς συνηδομένη, τοῖς δὲ κακοῖς συναλγῦσα. ἡ δὲ Θεκυδίδε διάθεσις αὐθέκαςός τις καὶ πικρὰ, καὶ τῇ πατρίδι τῆς φυγῆς μνησικακῦσα. τὰ μὲν γὰρ ἁμαρτήματα ἐπεξέρχεται καὶ μάλα ἀκριβῶς, τῶν δὲ κατὰ νῦν κεχα-

κεχωρηκότων καθάπαξ ὧ μέμνηται, ἢ ὥσπερ ἠναγκασμένως. Hoc illud eſt vitium, quod noſter libro XII. in Timaeo reprehendit, quem ait ἐσκοτίσθαι ὑπὸ τῆς ἰδίας πικρίας. Adeo res maxime contrariae amor et odium, eosdem tamen effectus edunt.

Ibid. φιλόφιλον δεῖ εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα.) Ariſtoteles Nicomacheorum lib. VIII. capite primo, probat amicitiam eſſe non ſolum rem neceſſariam, ſed etiam honeſtam, quoniam inquit τὰς φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν, ἥ τε φιλοφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἕν τι εἶναι Auctor libelli de virtutibus et vitiis, libertatis comites et quaſi aſſeclas virtutes eſſe ait iſtas: ſequax ingenium et quod facile ſe duci ſinat, humanitatem, miſericordiam, ſtudium amicitiae et elegantiam. Ait enim: ἀκολουθεῖ τῇ ἐλευθεριότητι, τοῦ ἤθους ὑγρότης καὶ εὐαγωγία, καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὸ εἶναι ἐλεητικὸν, καὶ φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, καὶ φιλόκαλον.

Ibid. ὅταν δὲ τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ τις, ἐπιλαθέσθαι χρὴ πάντων τῶν τοιούτων.) Aurea ſunt Luciani verba in libello de officio hiſtorici. ἔστω μοι ὁ συγγραφεὺς ἄφοβος, ἀδέκαστος, ἐλεύθερος, παῤῥησίας καὶ ἀληθείας φίλος. et ſtatim, ἔστω ξένος ἐν τοῖς βιβλίοις, ἄπολις, αὐτόνομος, ἀβασίλευτος.

Ibid. καὶ πολλάκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις τοὺς ἐχθροὺς, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο.) Libro XVI. poſtquam Philippum Macedonem egregia laude affeciſſet, quem ſaepe dixerat in praecedentibus principem fuiſſe omni impietate et ſcelere contaminatiſſimum, addit τούτου χάριν ἐν ἀρχαῖς τῆς πραγματείας διεστειλάμην, φήσας ἀναγκαῖον εἶναι, ποτὲ μὲν εὐλογεῖν, ποτὲ δὲ ψέγειν τοὺς αὐτούς. et eius neceſſitatis cauſſam ibi affert grauiſſimam et veriſſimam. locum vide. Libro autem XII. exemplo Agathoclis crudeliſſimi Tyrannorum docet Polybius, nullum eſſe tantae immanitatis tyrannum, qui non aliqua interdum facinora edat laude digna vel maxima.

Ibid. ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο) Hoc eſt, ſi ita fides ducat, vt iure non diſſimili loquitur Plinius initio libri quinti epiſtolarum.

Ibid. πολλάκις δὲ ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονειδίστως τοὺς ἀναγκαιοτάτους) Exemplum habemus huius praecepti inſigne, legationum themate XL. vbi Polybius errorem pene ridiculum Philopoemenis et Lycortae parentis ſui in grauiſſimo negotio admiſſum, non ſecus narrat, ac ſi de perſonis loqueretur penitus ſibi incognitis. Iam de Arato, cuius erat

erat apud omnes Achaeos ſancta memoria, quam grauem et liberam ſententiam proferat, licet videre initio libri quarti.

Ibid. *ὥσπερ γὰρ ζῶον τῶν ὄψεων ἀφαιρεθεισῶν ἀχρειοῦται τὸ ὅλον.*) Laudatur infra hic locus libro XII.

Ibid. *οὕτως ἐκ τῆς ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας.*) Sic omnino eſt. tolle ex hiſtoria veritatem, ſuſtuleris omnem illius vſum et vtilitatem. Veriſſime Lucianus, in tradendis legitimae hiſtoriae legibus: *ἓν ἔργον ἱστορίας καὶ τέλος τὸ χρήσιμον, ὅπερ ἐκ τοῦ ἀληθοῦς μόνου συνάγεται.*

Ibid. *οὔτ' εὐστοχεῖν αἰεὶ δυνατὸν, οὔθ' ἁμαρτάνειν συνεχῶς εἰκός.*) Rationem pete ex epiſtola Iſidori Peluſiotae CVI. libri IV.

Ibid. *καὶ διαλήψεις.*) Solet Polybius *διάληψιν* appellare, quam vulgo alii auctores *ὑπόληψιν*, certam opinionem de aliquo conceptam. Iuſtinianus Nouella CXXIII. *ὃν πάντες οἱ μοναχοὶ, ἢ οἱ καλλίονος ὑπολήψεως ὄντες ἐπιλέξωνται*, quem omnes monachi, vel, qui melius inter illos audient, conſtituerint. Galli dicerent, *ceux de meilleure reputation.* et Nouella XC. teſtes *εὐυπολήπτους* idem appellat integrae famae. Vocem *διάληψις*, vt Polybianam annotat et explicat pluribus Suidas.

I. 15. *λαβόντες δὲ πολλὰς πληγὰς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Μεσσήνην.*) Vera ſunt, quae hactenus dixit Philinus: iſtud quam falſum, vt ſuperior narratio Polybii oſtendit. confirmat Diodorus, qui Hieronem ſtatim, vt cognouit Romanos Meſſanam copias traieciſſe, Syracuſas aufugiſſe ſcribit. neque aliter Zonaras. vide ſupra.

Ibid. *αὖθις δὲ ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐκπορευθέντας, οὐ μόνον πληγὰς λαβεῖν ἀλλὰ καὶ ζ.*) Iſtud quoque Philinus falſo: nam victoriam eius conflictus penes Romanos ſtetiſſe et Polybius antea docuit, et nos aliorum auctorum teſtimoniis comprobauimus.

Ibid. *τῆς πάσης ἀλογίας ἐστὶ πλήρη.*) *ἀλογία* in eo eſt, quod victoribus Hieroni et Poenis, vt quidem iſte narrabat, ea tribuit, quae vſurpari ſolent a victis. Nam intra munimenta ſe recipere, et locis apertis aut parum firmis excedere, non eorum eſt, qui vicerunt, ſed eorum, qui graui clade accepta ad eiusmodi conſilia neceſſario confugiunt. denique *ἐκχωρεῖν τῶν ὑπαίθρων* nemo rei bellicae peritus negauerit eſſe *ἥττας*, et traditae victoriae ſignum.

Ibid. *καὶ διαστολῆς ὀ προσδεῖται τὸ παράπαν.*) Hoc loco *διαστολὴ* est examinatio diligens ad falsitatem arguendam. alibi in bonam partem accipitur a nostro, vt de Scipione Africano: *ὀ χρὴ θαυμάζειν, εἰ φιλοτιμότερον ἐξηγέμεθα τὰ κατὰ τὸν Σκηπίωνα, καὶ πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῦ μετὰ διαστολῆς ἐξαγγέλλομεν.* *mirari nemo debet, si res Scipionis diligentiore studio narramus, et singula eius dicta cum obseruatione proferimus.* Hic *διαστολὴ* est obseruatio, siue disputatio Polybii circa Scipionis dicta, caussam et rationes, cur hoc aut illud vir tantus dixerit, explicans. Suidas exponit *διαχώρησις* et *ἐξοχὴ*, parum ex mente Polybii, qui omnem diligentem tractationem et veritatis inquisitionem, vocat *διαστολὴν*, vt libro III. *ἐγὼ ἐπὶ πλεῖον διαστολὴν πεποίημαι περὶ τέτων.* et ita saepe. Libro V. *διαστολὰς* appellat idem disceptationem ad pacis conditiones statuendas cap. 37. *ἔδωκεν αὐτὸν ὁ Νικαγόρας εἰς τὰς διαστολὰς, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν πίστεων συνθήκας.*

Ibid. *ὡς δ' ὗτος φησὶ καὶ τὴν Ἐχέτλαν.*) Echetla oppidum fuit Siciliae munitissimum: quod quum Agathoclis milites occupassent, Xenodicus copiarum populi Agrigentini dux anno quarto Olympiadis CXVII. vi expugnauit, et expulso praesidio Agathoclis, suas leges et libertatem Echetliacis restituit. auctor Diodorus lib. XX. In cuius potestate vrbs esset, quum Romani Echetlam ceperunt, neque ex Polybio discas, neque e Zonara.

Ibid. *ἐν μέσῃ κειμένην τῇ τῶν Συρακυσίων καὶ Καρχηδονίων ἐπαρχίᾳ.*) Mirum exstare hanc lectionem in omnibus membranis regiis, Bauaricis, meis. Scribendum est *ἐν μέσῳ* (vel *μέσην*) *κειμένην τῆς τε τῶν Συρ. καὶ Καρχ. ἐπαρχίας.* Erat autem illa tempestate Poenorum dominatio in Sicilia amplissima. dimidiam enim totius insulae partem et eo amplius obtinebant. Pausanias Eliacorum lib. II. de Hierone et huius belli initiis loquens: *Ῥωμαίων περὶ Σικελίας ἐς τὸν πρὸς Καρχηδονίους πόλεμον καταράντων, εἶχον Καρχηδόνιοι τῆς νήσυ πλέον ἢ ἥμισυ.* Caput prouinciae Poenorum fuit Agrigentum, vt mox dicet Polybius. Ab hoc autem anno primo belli Punici cepit Sicilia trifariam diuidi, in regnum Hieronis: Imperium Punicum: Imperium Romanum. Liuius libro XXVII. et alibi.

II. *Annus*

II. *Annus alter belli Punici primi. Foedus cum Hierone rege.*

I. 16. Προσπεσόντων γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην.) Hic demum incipit narratio τῆς Προκατασκευῆς. Eſt autem annus iſte belli Punici primi ſecundus: nam primus antea expoſitus. προσπίπτειν pronunciari vel afferri, vox ſeculi Polybiani. extat ſaepe in libris Maccabaicis. vide fragmenta ex Suida. Liuius alibi verti προσπεσόντος, *quum fama accidiſſet.* at Polybius interdum vocem γραμμάτων adiicit. libro II. προσπεσόντων παρὰ τῆς Τεύτας γραμμάτων. et libro V. cap. 61. προσπεσόντων παρὰ Θεοδότε γραμμάτων, ἐν οἷς αὐτὸν ἐκάλει.

Ibid. κατασήσαντες ὑπάτες Μάνιον Ὀκτακοίλιον καὶ Μάνιον Οὐαλέριον.) Vtrique anni huius conſuli praenomen fuiſſe M? ſiue Manio, cum vulgatis Polybii codicibus, regius et Bauaricus conſentiunt. In aliis inuenimus Μάρκος vtroque loco, perperam. Faſti Verrii Flacci ſic: M? Valerius M. F. M. N. Maximus M? Octacilius C. F. M? N. Craſſus. Scribe etiam Ὀκτακίλιος, vt cap. VI.

Ibid. ἔσι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ πάντα τέτταρα σρατόπεδα Ῥωμαϊκά.) Mos hic fuit reip. Rom. antiquus et perpetuo ſeruatus, vt ſtatim poſt creatos Coſſ. et praetores, de prouinciis eorum deliberatio proponeretur in ſenatu. Simul ſoliti ſtatuere patres, quot legionibus reſp. eſſet adminiſtranda ſequente anno; id quod Liuius in hiſtoria ſingulorum annorum diligenter interdum annotat. vt libro XXVII. *Vna et viginti legionibus defenſum imperium Romanum eſt.* initio XXX. *Viginti omnino legionibus et* CLX. *nauibus longis res Romana eo anno geſta.* libro ſequente: *Sex legionibus Romanis eo anno vſa reſp. erat.* lib. XXXIV. *placuit octo omnino legiones eſſent.* Vides pro conditione temporum alium atque alium fuiſſe legionum numerum. Polybius tamen, qui multis poſt annis ſcribebat, videtur dicere, quotannis quatuor dumtaxat legiones ſolitas conſcribi. Sed loquitur auctor de antiquo pop. Rom. inſtituto, quod multo ante obtinuit, quam ex Italia pedem efferrent Romani. Solebant enim, ſi quod bellum eſſet gerendum, duas legiones vni conſuli aſſignare: atque hic erat, quem vocabant conſularem exercitum. ſin bellum eſſet periculoſius, et maioribus gerendum viribus, binae ambobus Coſſ. legiones tradebantur. Hae ſunt quatuor legiones, quas hic ait Polybius et iterum libro III. pag. 264. et Flauius Vegetius libro III. cap. primo. Etſi autem maioribus copiis fuit Romanis

opus, vbi eorum creuit imperium; mansit tamen nihilominus institutum vetus, semperque iustus et legitimus modus consularis exercitus fuit duarum legionum: quibus tamen alias adiiciebant, prout res et tempora videbantur poscere. Sed praeter consulares exercitus ordinarios fuere persaepe alii, quos proconsules, aut praetores regebant, aut alii, quibus extra ordinem imperium esset demandatum, vt in Scipione Africano est factum, atque aliis. De numero militum in quaque legione vide ad librum tertium et sextum. Sed et iam ante dictum, legionem Romanam, quae Rhegii collocata fuerat praesidio, CIↃ CIↃ CIↃ CIↃ militum fuisse: quem ea aetate esse numerum scribit Polybius.

Ibid. *αἱ πλείους ἀφιστάμεναι πόλεις προσετίθεντο Ῥωμαίοις.*) Zonaras de his consulibus scribit: *διὰ τῆς νήσου ὁμοῦ τε πορευόμενοι καὶ δίχῃ, πολλὰς ὁμολογίᾳ παρεστήσαντο. insulam peruagantes, modo iunctis copiis, modo diuisis, multos populos ad deditionem compulerunt.* Sed rei gestae ordinem pete e Diodori eclogis e libro XXIII. Narrat ille tantam fuisse tum Sicilia tota consternationem, vt LXVII. vrbium populi simul deditionem fecerint, atque haec est *διατροπὴ καὶ κατάπληξις* Siculorum, quam hic vocat Polybius. Eutropius. *Valerio et M. Otacilio consulibus in Sicilia a Romanis res magnae gestae sunt. Tauromenitani, Catanenses et praeterea quinquaginta ciuitates in fidem acceptae sunt.*

Ibid. *ὁ δὲ Ἱέρων θεωρῶν τὴν διατροπὴν καὶ κατάπληξιν τῶν Σικελιωτῶν*) Caussas, quae Hieronem impulerunt, vt relicta Carthaginiensium societate Romanis se adiungeret, duas affert Polybius, metum Siculorum, et admirationem virium Romanorum; adde tertiam ex Pausania, quod iudicaret Hiero *τὰ Ῥωμαίων βεβαιότερα ἐς φιλίαν*, *Romanos in amicitia et fide seruanda esse firmiores et constantiores.* nota est omnibus fides Punica, vel potius perfidia. Pausanias non tam sua voluntate Hieronem consilium istud scribit iniisse, quam Syracusanorum impulsu. *διατροπὴ* frequens Polybio vox in summa consternatione animi et mutatione consilii. affert Suidas ex auctore incerto: *τῶν Καρχηδονίων πολὺν κλαυθμὸν μετὰ δακρύων προϊεμένων διατροπὴ μεγάλη τὸ συνέδριον ἐπέσχε.* assueti lectioni Polybii, non dubitabunt cuius sint haec verba.

Ibid. *τὸ πλῆθος καὶ τὸ βάρος τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων.*) De numero iam dictum est. *τὸ βάρος* Romanarum legionum dupliciter potest considerari: in armis, et in genere pugnae.

gnae. Quum enim ex disciplina tacticorum omnis exercitus diuidatur in *βαρέα* siue *τάγματα*, grauiter armatos, et *ψιλὰ ὅπλα* leuem armaturam; in legionibus Romanis viliter et leuiter armati paucissimi erant, grauiter plurimi ac fere omnes. iam ipsum armorum et *πανοπλίας* Romanae pondus sane graue, maxime propter pilum et scutum, de quibus libro sexto. hinc passim apud Liuium, *graue agmen legionum;* et *grauitas armorum*, quum de legionariis Romanis loquitur. Sed et genus pugnae, qua plurimum vsae Romanae acies, habuit *βάρος* et pondus. Vt enim phalangis Macedonicae, sic et legionum pugna fuit stabilis, militibus et suo et armorum pondere in hostes incumbentibus. Graeci tactici et historici hoc dicunt *τῷ βάρει τῆς συντάξεως*, vel *ὠθήσει μάχεσθαι*, et *ἐξωθεῖν τῷ βάρει*. Latini *pondere pugnare*, item, *ala et vmbonibus pulsare*: quo de genere pugnae multa alio loco sumus dicturi.

Ibid. *ἐπικυδεστέρας εἶναι τὰς τῶν Ῥωμαίων ἐλπίδας.*) Quibus res sunt in bello magis secundae, eos Polybius solet appellare *ἐπικυδεστέρους*, et eorum spes *ἐπικυδεστέρας* dicere: Proprie *κῦδος* gloriam significat: sed in his loquendi generibus fortuna melior intelligitur, non maior gloria. Infra hoc libro: *δοκούντων δὲ τῶν Καρχηδονίων ἐπικυδεστέρας ἐλπίδας ἔχειν ἤδη κατὰ τὸν πόλεμον.* Libro II. *ἐπεὶ μικρὸν ἐπικυδεστέρας ἔσχε τὰς ἐλπίδας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐν Κλεομένει.* sic libri XVI. initio. Paullo aliter lib. V. *ὁ δὲ Περιγένης ἐπικυδέστερος ὢν ταῖς ἐλπίσι κατὰ τὴν ναυμαχίαν.* legationum tmemate CXLI. *τὰς προγεγενημένας μάχας ἀμφιδηρίτους ποιοῦντες, ἐν πάσαις ἔμφασιν ἀπέλιπον ὡς ἐπικυδεστέρων αὐτῶν γεγονότων.* Polybium imitatus est Onosander cap. XXXIII. *ἤδη γὰρ ἐπικυδέστερα τὰ τῶν φίλων ὄντα ποτὲ στρατηγὸς ἀποθανὼν ἐμείωσε.* *saepe factum, vt res suorum, quae meliore loco erant, et victoriae propiores imperator morte sua inclinaret, atque affligeret.* nec multo aliter Xenophon libro V. Hellenicorum de Lacedaemoniis: quos ait per pacem, Antalcida legato factam, *πολὺ ἐπικυδεστέρους γενέσθαι*, hoc est, meliore fuisse conditione, quam ceteros Graecos, et ad maiorem fortunam adipiscendam plura praesidia habuisse. Nicetas Choniates libro II. *κάλλιστον ἂν εἰλήφει τέλος τὰ τοῦ ἀγῶνος τοῦδε, καὶ Ῥωμαίοις πάντη κυδαντικὰ ἐγεγόνει.*

Ibid. *διὰ τὸ καὶ περὶ τὰ πρὸ τοῦ διαβάντα στρατόπεδα πολλὴν ἔνδειαν γεγονέναι τῶν ἐπιτηδείων.*) Nihil huius inuenio apud

alios praeter vnum Zonaram. Is auctor eſt Claudium Caudicem ſuperioris anni conſulem, quo minus Syracuſas obſidione premere poſſet, commeatuum reique frumentariae inopia, et valetudine exercitus, quae fere inopiam ſequitur, fuiſſe impeditum. *τῆς δὲ πόλεως ῥαδίως ἁλῶναι μὴ δυναμένης, καὶ τῆς προσεδρείας ἀπόρῳ διὰ σπάνιν ὅσης σιτίων, καὶ διὰ νόσον τῆς στρατιᾶς, ἀπανέστη.*

Ibid. *ποιησάμενοι δὲ συνθήκας, ἐφ' ᾧ τὰ μὲν αἰχμαλ.*) Primum hoc foedus eſt, quod Romani cum transmarino populo arma ſua prius experto fecerunt. Foederum varia genera libro tertio accurate exponimus: de iſto poteſt dubitari, ad quod genus pertineat. ſed haec quoque dubitatio ibi eſt expoſita. Oſtendimus, neque ex aequo factum hoc foedus, vt inter pares bello ſolet: neque item eo modo, quaſi victis leges dicerentur. mixti igitur generis eſſe; quemadmodum et contrahentium anceps quodammodo nec ſatis explorata fuit conditio. nam neque Romani pro victoribus, neque Hiero pro victo ſatis iuſtis de cauſſis haberi potuerunt. Sane rex Hiero ad pacem hanc petendam non praelio victus animum applicuit: (etſi non deſunt ſcriptores Latini, qui id perhibeant) ſed animo. Quare verum in Hierone eſt compertum, quod docet Polybius libro tertio, eam pacem ſolere eſſe firmam, quam potentior init cum eo, qui certo apud animum ſuum ſtatuat, imparem ſe hoſti ſuo eſſe: quod Polybius eo loco appellat *ἡττᾶσθαι ταῖς ψυχαῖς*. Igitur Hiero homo ſingularis prudentiae, et politicus inſignis, vbi primum animaduerſis pop. Rom. viribus imbecillitatem virium ſuarum agnouit, et fecit ſtatim pacem cum Romanis, et ſemel factam conſtantiſſime ſemper deinceps ſeruauit. Porro vbi aequo foedere fit conuentio, vtraque ex parte conditiones proponuntur: vbi ſuperior cum inferiore paciſcitur, ſolent vt plurimum a parte dumtaxat altera conditiones fieri.

Ibid. *ἐφ' ᾧ τὰ μὲν αἰχμάλωτα χωρὶς λύτρων ἀποδοῦναι τὸν βασιλέα Ῥωμαίοις.*) Duae conditiones hic proponuntur ab Hierone praeſtandae, vt ſine pretio captiuos e Romano exercitu, qui penes ipſum fuerunt, reddat: et vt centum argenti talenta pendat. Tertiam conditionem adiicit Zonaras, vt vrbes Romanis reſtituat, quas illis eripuiſſet: easque conditiones ab ipſo Hierone oblatas ait, non autem Romanos exegiſſe tamquam a victo. ὁ Ἱέρων, inquit, φοβηθεὶς

βηθεὶς διεκηρυκεύσατο σφίσι, τάς τε πόλεις ἃς ἐφήρηντο ἀποδιδὲς, καὶ χρήματα ὑπισχνέμενος, καὶ τὲς αἰχμαλώτες ἐλευθερῶν. καὶ ἔτυχεν ἐπὶ τέτοις σπονδῶν. Apud Diodorum eaedem conditiones duae: ſed hoc notandum in eius narratione, non perpetuam pacem inter Rom. et Hieronem eſſe factam, verum ad tempus tantum, et ſpatium annorum XV. συνέθεντο εἰρήνην ἔτη ιέ. λαβόντες δραχμῶν ιέ. μυριάδας, καὶ τὲς αἰχμαλώτες ἀποδόντι.

Ibid. ἀργυρίε δὲ προσθεῖναι τάλαντα τέτοις ἑκατόν.) Diodorus modo drachmarum millia centum et quinquaginta, hoc eſt, talenta viginti quinque. abſurda ſumma, neque Romanae cupiditati et opibus regis Hieronis parum conueniens. Sed videtur ſcripſiſſe Diodorus δραχμῶν ν'. μυριάδας, hoc eſt, quingenta millia drachmarum, quae ſumma ad Polybianam proxime accedit. nam centum talenta conficiunt drachmarum ſexcenta millia, ſiue μυριάδας ξ'. quae vera fortaſſe eſt apud Diodorum lectio. Eutropius duplo maiorem ſummam facit; *Hiero*, inquit, *cum omni nobilitate Syracuſanorum pacem a Romanis impetrauit: deditque argenti ducenta talenta.* idem numerus apud Paeanium et Oroſium libro IV. cap. VII. eae ſunt drachmarum μυριάδες ρκ'. duodecies centena millia. Sed Oroſius etiam in hoc a ceteris diſſentit, quod tertio anno eius belli haec ait accidiſſe, non vt alii ſecundo. Porro quid viciſſim Romani Hieroni promiſerint hoc foedere, minus clare mox Polybius, perſpicue vero Diodorus oſtendit: cuius verba obiter illuſtrabo: ſunt enim deprauata: Sic ille: κυριεύειν Συρακεσίοις καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν πόλεων, Ἄκρων, Λεοντίνων, Μεγαρέων, Αἰλώρων, Νεαιτίνων, Ταυρομενίων. initio deeſt aliquid. poteſt ſententia integrari ſi ſcribas κυριεύειν ἐᾶν. nempe συνέθεντο Ῥωμαῖοι Ἱέρωνι. Senſus: Romanos viciſſim ſpopondiſſe Hieroni, ſe liberum illi imperium relicturos in Syracuſanos et omnes ciuitates, quae Syracuſanis ſolitae parere. Naeuius belli Punici lib. VII. de pace.

Conuenit regnum ſimul atque locos vt haberet

nempe Hieroni. In nominibus vrbium imperii Syracuſani, quaedam ſunt animaduertenda apud Diodorum. Ἄκρων perperam ſcribitur pro Ἀκρέων, vel Ἀκραίων, Acrenſes Plinio. Acran habet Stephanus, a Syracuſanis conditam. ſed Ἄκραι legendum, non Ἄκρα, vel Ἀκραίας, vt male editur apud Ptole-

Ptolemaeum. Thucydides libro v. Ἄκραι καὶ Κάσμεναι ὑπὸ Συρακουσίων ᾠκίσθησαν, et ita ſemper apud nobiliſſimum illum ſcriptorem. Αἰλώρων pro Ἐλωριτῶν niſi fallor ſcriptum. Elorus, vrbs Siciliae, vt antea dicebamus, non obſcura. *Aelori* in ea, quod ſciam, nulli, τὸ Ἐθνικὸν etiam aliter formatur, vt in tertio contra Verrem, *Archonidas Elorinus.* Poteſt etiam legi Πατιωρικῶν. nam et Ptolemaeus in eo tractu Patiorum vrbem commemorat. Corruptum etiam eſt vocabulum Νεατίνων: lego Νεητίνων, Ptolemaeus: Νέητον, Μεσαί. Πατίωρος. Cicero libro quinto in Verrem, et Plinius Netinos vocant in hodiernis libris: ceteri, qui a Diodoro nominantur noti vulgo ſunt.

Ibid. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἱέρων ὑποστείλας ἑαυτὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων σκέπην.) His verbis declarat Polybius, quod in conditionibus foederis modo praetermiſerat, Romanos patrocinium regi Hieroni vi illſim promiſiſſe. ὑποστέλλειν ὑπὸ σκέπην proprie de eo dicitur, qui parieti ſe applicat, vel arbori ad ſuffugium imbris aut ſolis, vide, quae notamus libro IV. ad paginam 384. de verbo ὑποστέλλειν. Plutarchus in Themiſtocle ὑποτρέχειν pro eo dixit. Liuius vmbram dicere ſolet, quod hic Polybius σκέπην, vt libro XXXII. *quia ſub vmbra auxilii veſtri latere volunt, in ſocietatem veſtram confugiunt.* libro XXXIV. *Erant autem eo tutiores, quod ſub vmbra Romanae amicitiae latebant.*

Ibid. καὶ χορηγῶν ἀεὶ τούτοις εἰς τὰ κατεπείγοντα τῶν πραγμάτων.) Liuius libro XXI. *T. Sempronius Coſ. Meſſanam venit, et fretum intranti rex Hiero claſſem ornatam obuiam duxit: pollicitusque eſt, quo animo priore bello populum Romanum iuuenis adiuuiſſet, eo ſenem adiuturum, frumenta veſtimentaque ſe legionibus conſulis, ſociisque naualibus gratis praebiturum.* Huius liberalitatis, ſiue officii Romanis ab Hierone praeſtiti plura exempla apud eumdem Liuium ac Polybium commemorantur.

Ibid. ἀδεῶς ἐβασίλευσε τῶν Συρακουσίων τὸν μετέπειτα χρόνον.) Auctor T. Liuius Hieronem poſtquam ſub vmbram ſe recepit Romanorum, quinquaginta annorum vitam feliciter egiſſe. lib. XXIV. *Hieronis potius, quam Hieronymi auctoritatem ſequendam in ſociis legendis: et quinquaginta annis feliciter expertam amicitiam Romanorum, nunc incognitae Poenorum, quondam infideli praeferendam.* libro XXV. *non plura per annos quinquaginta benefacta Hieronis, quam paucis*

his

his annis maleficia eorum, qui Syracuſas tenuerint, erga populum Romanum eſſe. Ex iis, quae ante diximus, ſatis conſtat Hieronem poſt impetratam a Romanis pacem, annos ſolum XLVIII. in viuis egiſſe, non L. Totum autem id ſpatium vixit ἀδεῶς, ait Polybius, id eſt, ſecure, quod ad ſeditiones ciuium et interna mala attinet. nam ab hoſte externo non ſemper fuit ſecurus. Ex hiſtoria Liuii XXII. apparet, regnum Hieronis et Syracuſanam oram a claſſe Punica aliquando fuiſſe vaſtatam: eumque Romanorum opem implorare eſſe coactum.

Ibid. *φιλοςεφανῶν καὶ φιλοδοξῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας.*) Verba φιλοδοξῶν καὶ φιλοςεφανῶν cum effectu accipienda. non enim hoc ſolum Polybius vult, fuiſſe Hieronem gloriae ſtudioſum, et coronarum Graecanicarum cupidum: ſed illa feciſſe eum, et iis ſtudiis animum applicuiſſe, quibus dediti qui ſunt, gloriam apud Graecos, et coronas velut honoris debiti teſtimonium ſoliti ſunt conſequi. Graeci eos, qui pro ſcopo vitae et actionum omnium ſuarum ſibi proponunt honorem, φιλοτίμους vocant et φιλοκάλους; Ariſtoteles πολιτικοὺς χαριέντας. Sed quum varia ſint inſtituta, quae gloriam concilient, Hiero per liberalitatem et magnificentiam ad laudem eſt graſſatus. De magnifica illius liberalitate erga Romanos antea diximus, et multa Liuius commemorat. ſed et ciuitates alias ſuis beneficiis demeruit, vt Rhodiorum, teſte Polybio libro quinto. item reges, vt Ptolemaeum Aegypti, cui nauem admirabilem frumento plenam, quum eius inopia Aegyptus laboraret, dono miſit. Idem rex Archimedi poetae epigramma, quod in nauem illam ſtupendam ſcripſerat, mille modium tritici munere eſt proſecutus, idque demum ſuis impenſis in Piraeeum curauit deuehendum. auctor Athenaeus libro V. obſeruat. Philoſophus in IV. Nicomacheorum, vere magnificos illis potiſſimum impenſis delectari, quae ipſo genere ſint honorificae. eiusmodi autem eſſe donaria conſecrata, aedeis ſacras et ſacrificia: aut quae ad deum honorem quouis modo referuntur, vel ad publicam ciuitatis gloriam. ἔςι δὲ, inquit, τῶν δαπανημάτων τῆς μεγαλοπρεπείας οἷα λέγομεν τὰ τίμια, οἷον τὰ περὶ τοὺς θεοὺς ἀναθήματα καὶ κατασκευαὶ, καὶ θυσίαι δὲ, καὶ ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν εὐφιλοτίμητά ἐςι. Hae magnifici hominis notae in Hieronem omnes competierunt. de quo Athenaeus Ὁ δὲ Ἱέρων ὁ Συρακουσίων βασιλεὺς,

σιλεὺς, ὁ πάντα Ῥωμαίοις φίλος ἐσπȣδάκει μὲν περὶ ἱερῶν, καὶ γυμνασίων κατασκευάς. ἦν δὲ καὶ περὶ ναυπηγίας φιλότιμος, πλοῖα σιτηγὰ κατασκευαζόμενος. Ex his intelligimus Polybii mentem in his verbis: neque aliud Plutarchus in Marcello voluit, quum hunc regem vitam ait egiſſe a bellis alienam, et panegyricam. τοῖς Ἀρχιμήδȣς μηχανήμασιν, ait, αὐτὸς ȣκ ἐχρήσατο, τȣ͂ βίȣ τὸ πλεῖσον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρικὸν βιώσας. Quum autem Hieron erga omne genus hominum, maxime autem erga Romanos munificus fuerit, quare Polybius illa addidit, εἰς τȣ̀ς Ἕλληνας? aut cur non potius dicit εἰς πάντας τȣ̀ς ἀνθρώπȣς καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ? Ratio eſt, quia Graeci homines, ceteros mortales pro barbaris habebant, neque tanti faciebant, vt laudem apud illos conſequi magni aeſtimarent. Propterea reges et dynaſtae, qui ſtudio laudis ducebantur, ingentibus beneficiis famam inter Graecos parare ſibi ſoliti: eratque ea perſuaſio Graecorum, cuidam ſuae gentis praerogatiuae hoc quaſi tributum deberi ab omnibus bonae et magnae famae cupidis. Vide, quae de ea re diſſerit noſter libro v. cap. 90. Propterea rex Antigonus, quum Demetrium filium claſſe magna inſtructum ad Graeciae liberationem mitteret, ἔλεγεν, ait Plutarchus, τὴν δόξαν ὥσπερ ἀπὸ σκοπῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν οἰκȣμένην πυρσεύεσθαι. *dicebat gloriam e Graecia velut e quadam ſpecula in vniuerſum orbem lumen ſuum transmittere.* Hinc iſtud loquendi genus, et ſimilia apud auctores multa, vt φιλοτιμεῖσθαι εἰς τȣ̀ς Ἕλληνας apud Plutarchum de Alexandro et Tito Flaminino: et in ſeptima hiſtoria Thucydidis: καλὸν σφίσιν εἰς τȣ̀ς Ἕλληνας τὸ ἀγώνισμα φανεῖται.

Ibid. καὶ πλεῖσον χρόνον ἀπολελαυκέναι τῆς βίας εὐθαλίας.) Non ſemper euenit in vita humana, vt qui prudentiſſimi vulgo cenſentur, iidem ſint et fortunatiſſimi. nam et prudentiam ſaepe appellamus mortales, quae recte aeſtimantibus mera ſtultitia dici mereatur: et felicitatem diuino munere hominibus contingere, atque vt cum Ariſtotele dicam, τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι θεόσδοτον, vt meliores literas taceam, humana quoque ſapientia et quotidiana experientia docent. Aeſchyli diuinus verſus eſt: Θεȣ͂ δὲ δῶρόν ἐσιν εὐτυχεῖν βροτȣ͂ς. *Donum Dei eſt mortalibus felicitas.* Propterea Polybius hac nunc vtitur ἐπιςάσει, obſeruatque Hieronem vnum e paucis fuiſſe, qui fructum ſuae prudentiae tulerit felicitatem eamque valde diuturnam. Solet hoc quoque interdum vſu-

vſuuenire, vt qui ſapienter prudenterque vitam inſtituunt, his tranquilla, et pro ſua ſorte beata vita contingat. Iccirco celebratur Heracliti vox, ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων, quae vnicuique mortalium ſuos pro Genio mores affirmat eſſe. Latini ſophi hoc voluere, quum dixerunt, ſapientem fingere ipſum fortunam ſibi: et Fabrum eſſe ſuae quemque fortunae. Porro eius prudentiae et εὐβουλίας, quam in Hierone commendat hic Polybius, multa ſimul data ab eo ſunt argumenta, quum repudiata ſocietate Carthaginienſium, ad Romanorum amicitiam velut in tutiſſimum portum mature confugit. Illis temporibus, vt ſi vmquam alias, vigebat in populo Rom. virtus, integritas, et ſuper omnia fides: apud Poenos contra dolus, perfidia et barbara quaedam crudelitas. Quod igitur poſt prima ſtatim experimenta virtutis Romanorum, eos ſibi praeoptarit Hiero amicos, quam Carthaginienſes, quorum erat vetus in Sicilia, et tunc quoque ampliſſimum imperium; quanta in eo facto prudentia, quanta iudicii rectitudo? Iam quod integer potius, quam victus pacem fecit, et rationem, quam fortunam ſequi maluit, quis negabit ſummae eſſe prudentiae? quod in vita difficillimum eſt, ſciuit Hiero vinci. qua de re praeclare politicus noſter philoſophatur libro eodem, in belli huius Punici fine. Fides vera et conſtantia eiusdem in conſeruanda pop. Rom. maieſtate laudari ſatis pro merito non queat. quum praeſertim ea mox et deinceps perſaepe ſecuta ſint tempora, quae eius conſtantiam eximie probarent. Quot et quantas clades populus Rom. bello Punico primo, et ſecundi initio ſit perpeſſus, nemo neſcit. Solent aduerſa hominum voluntates et abdita mentium nudare. Hieronis propoſitum et conſtantiam in ſuſcepta ſemel amicitia Romanorum, non Reguli calamitas, non Claudii naufragium, non Thraſymenus, non Trebia, poſtremo ne Cannenſis quidem dies potuit labefactare. Manſit inconcuſſa illa fides, etiam tunc quum et in Italia et extra Italiam omnes pop. Rom. ſocii et amici ad Poenos fortunam ſecuti inclinabant. ne domus quidem Hieronis tota (verba ſunt Liuii) ab defectione abſtinuit. namque Gelo maximus ſtirpis contemta ſimul ſenectute patris, ſimul poſt Cannenſem cladem, Romana ſocietate ad Poenos defecit. Hiero tamen nihilo ſecius immotus ſtetit, ceu Marpeſia quaedam cautes, eique etiam tunc fides conſtitit: quam etiam ad extremum vitae conſtantiſſime ſeruauit.

vauit. Quemadmodum autem ſuae conſtantiſſimae fidei grande praemium tulit hic rex: ſic nepos illius Hieronymus (nam Gelonem huius patrem inter initia nouorum conſiliorum mors opportuna abſumſit) imprudentiae et perfidiae erga Romanos poenas confeſtim luit grauiſſimas. breuiſſimo enim tempore et vitam ſimul et auitas opes amiſit, qui quidem regnum potentiſſimum, Hieronis virtute partum, prudentia auctum et diutiſſime conſeruatum, malis ipſe conſiliis intra annum vnum funditus euertit. Adi ad Liuium libro XXIV. Tulit omnis aetas ſimilia his in vtramque partem exempla veris politicis diligenter adnotanda, et maturo iudicio expendenda. Mihi vero videtur fortunae Hieronis nulla vmquam fuiſſe ſimilior, quam Maſſaniſſae et Attali, qui aetate proxima vixerunt. vterque conſtantiſſima erga pop. Rom. fuit fide: vterque ſuis opibus ſimul prudenter, ſimul magnifice vtendo, effecit vt regno dignus videretur: vterque ſub Rom. nominis vmbra diutinam tranquillitatem obtinuit. hoc vno vterque felicior Hierone, quod regnorum ſuorum poſſeſſionem ad ſtirpem alteram aut tertiam tranſmiſerunt.

l. 17. *λοιπὸν οὐκέτι πάσας ἔκρινον ἐξαποστέλλειν οἱ Ῥωμαῖοι τὰς δυνάμεις.*) Obſeruetur hoc loco prudentia Romanorum excellens: qui ne numeroſiorem, quam res deſideraret, exercitum alerent, ſimul ac numerus hoſtium eſt imminutus, etiam ipſi legionum numerum altera parte imminuunt. Rationem conſilii mox ſubiicit Polybius, vt copiis, quae reſtarent in Sicilia, maior eſſet rerum neceſſariarum copia. Tenuerunt igitur inſtitutum ſuum, de quo Vegetius libri III. initio. *Veteres, qui remedia difficultatum experimentis didicerant, non tam numeroſos, quam eruditos armis exercitus habere voluerunt.* Norant nempe Romani, quod docet idem alibi: *Saepius*, inquit, *penuria quam pugna conſumit exercitum, et ferro ſaeuior fames eſt.*

Ibid. *δι' ἧς ἀντοφθαλμεῖν δυνήσονται τοῖς πολεμίοις.*) Familiare verbum Polybio, *ἀντοφθαλμεῖ*: quod locutione prouerbiali de iis vſurpatur, qui rem non parum difficilem, nec periculo carentem audent: quod poeta dixit, *τλῆναι εἰς ὦπα ἐλθεῖν*, *ſuſtinere aliquem rectis oculis intueri.* dicitur et de perſonis, et de rebus. Similis ſignificatio verbo *ἀντιβλέπειν*. inde illa prouerbialis item locutio *ἀντιβλέπειν τῇ ἀληθείᾳ*, *oculos contra veritatem attollere*, ſiue palam veritati reſiſtere.

Iſidorus

Iſidorus Peluſiotes libro IV. epiſtolá CCXXV. *εἰ τοίνυν οἱ ἐχθροὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀντιβλέψαι οὐκ ἐτόλμησαν, τίς ὁ ἀπιστήσων τοῖς ἡλίου φανερωτέροις πράγμασι.* Syneſius Peregrino, loquens de eo, qui magiſtratum emerit: *ὡς οὐκ εἰκός γε αὐτὸν διαράμενον βλοσυροῖς ὀφθαλμοῖς ἀντιβλέψαι χρυσίῳ.*

Ibid. *διὸ καὶ ξενολογήσαντες ἐκ τῆς ἀντιπέρα χώρας.*) *Ex oppoſitis trans mare regionibus.* Solent dici geographis *ἀντιπέρα κεῖσθαι*, quae non ſolum flumine medio aut mari diuiduntur, ſed etiam e regione ſibi inuicem opponuntur, vt Rhegium et Meſſana, Seſtus et Abydus, Rhium et Antirrhium. hoc pacto Carthagini oppoſita eſt Hetruria. ſed Polybius hic latius accipit, et oram totam conſiderat, vniverſae Africae, non ſoli Carthagini aduerſam, et vt Geographi loquuntur, *ἀντιπαρατεινομένην.*

Ibid. *ὁρῶντες δὲ καὶ τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν εὐφυεστάτην οὖσαν πρὸς τὰς παρασκευάς.*) Agrigenti opportunitates diſcas ex eius ſitu, quem praeter Geographos fuſe perſequitur noſter inferius in fragmentis e libro nono. Polybius hic vocat *βαρυτάτην πόλιν τῆς ἐπ.* ſic ſolitus appellare vrbes omnes, quae ſunt ſuae prouinciae capita. Latini rarius *vrbem grauem* dicunt.

Ibid. *εἰς ταύτην συνήθροισαν τὰ τε χορηγεῖα.*) Melius ſcribetur *τὰ χορήγια.* nam aliud eſt *χορηγεῖον*, aliud *χορήγιον*, quod idem ſignificat ac *χορηγία.* vtitur eo Polybius aliquoties. In fragmentis e Suida: *μὴ οἷον κατὰ θάλατταν τὰς παρασκευὰς καὶ τὰ χορήγια παρακομίζειν στρατοπέδοις, μηδὲ ἐπὶ ὑποζυγίων, ἀλλ᾽ ἐν πήραις δεχ᾽ ἡμερῶν ἔχοντας ἐφόδια.* *Romani non ſolum apparatus et commeatus omnis generis mari legionibus ſubuehebant et opera iumentorum, ſed ipſos etiam milites decem dierum cibaria in peris habere iubent.* At *χορηγεῖα* ſunt ipſa horrea, vbi condita militaria aſſeruabantur.

Ibid. *ὁρμητηρίῳ κρίνοντες χρῆσθαι ταύτῃ τῇ πόλει πρὸς τὸν πόλεμον.*) Ὁρμητήριον Graecis eſt inſtrumentum motus, vt *αἰσθητήριον* inſtrumentum ſenſus. Barbari *ſenſorium* dicunt. Docent autem rationes phyſicae, motum omnem fieri incumbendo in partem, quae non mouetur: *ἀδύνατον γὰρ κινεῖσθαι μηδενὸς ἠρεμοῦντος*, ait philoſophus. ſemper igitur in corpore, quod mouetur, pars ſit aliqua quieſcens oportet, vnde exiſtit *ὁρμὴ* et principium motus, ſiue totum moueatur, ſiue pars. Ariſtotelis verba ſunt in libro de motu animalium: *ἐν αὐτῷ ἕκαστόν τι δεῖ ἔχειν ἠρεμοῦν, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ κινουμένου ἐστὶ,*

καὶ πρὸς ὃ ἀπερειδόμενον, καὶ ὅλον ἀθρόον κινηθήσεται, καὶ κατὰ μέρος. Plane haec faciunt ad vim declarandam et vſum eius, quod in re bellica appellant Graeci aptiſſimo vocabulo ὁρμητήριον. Etiam exercitus quoddam eſt corpus: et militaris expeditio motus eſt huius corporis. quemadmodum igitur in motu naturali opus eſt parte aliqua quieſcente cui innititur illa, quae mouetur: ſic prorſus in bellicis expeditionibus, quoties naturam ars et humana induſtria imitantur, loco eſt quodam opus tuto, ſecuro et quieto, vnde miles in hoſtem proficiſcatur. hoc eſt, quod Graeci ὁρμητήριον vocant. Latini modo *receptaculum*, modo *arcem*, aut *arcem belli*, modo *ſedem*. Tacitus, *ſedem bello*, Annalium lib. XIV. quod verbum eſt ſignificantiſſimum, vt oſtendimus, et conuenientiſſimum. Liuius libro XXIV. *ad oppugnandam Vticam omnes belli vires conuertit. eam deinde ſi cepiſſet, ſedem ad cetera exſequenda habiturus.* Qui ſciunt quare olim dixerit Archimedes, δός πῦ ςῶ καὶ τὰν γᾶν κινῶ, non ignorant, quam vim habeat vox *ſedes* in huiusmodi re. Graeci etiam πολεμητήριον vocant. Polybius libro IV. pag.

καθόσον ἐπέκειτο τοῖς Ἀχαιοῖς τε καὶ τοῖς Ἀρκάσι καὶ πολεμητήριον ὑπῆρχε τῆς Ἠλείας ἀσφαλὲς, κατὰ τοσῦτο πάλιν κρατηθὲν, ἔμελλε τῶν μὲν Ἀρκάδων προκεῖσθαι, κατὰ δὲ τῶν Ἠλείων ὁρμητήριον ὑπάρχειν τοῖς συμμάχοις εὔκαιρον. Locum hoſti imminentem, et opportunum ad illi nocendum, cuiusmodi ſunt, quae in muniendi arte vocantur ἐπιτειχίσματα, appellat πολεμητήριον et ὁρμητήριον, hoc eſt ſedem belli, vnde excurſiones fiunt in aduerſarios. Loca eadem, quatenus tutam praeſtant noſtram regionem ab repentinis incurſionibus hoſtium, vocantur προτειχίσματα et προπολεμητήρια. Sic Diodorus in XIV. Rhegium ait eſſe προπολεμητήριον τῆς Ἰταλίας. Etiam in arte poliorcetica, moles illae et turres, quae in obſidionibus vrbium exſtruuntur, vt tela in obſeſſos e loco ſuperiore mittantur, ὁρμητήρια dicuntur. Paraphraſtes Graecus Nicomacheorum, quem praeſtantiſſimo viro Danieli Heinſio debemus, lib. V. cap. VIII. ὐδὲ γὰρ τὸν ςρατηγὸν ἑλεπόλεις κατασκευάζοντα πολλάκις καὶ ὁρμητήρια ἐν πολιορκίαις οἰκοδόμον ἐροῦμεν ἢ τέκτονα. Vſum et vtilitatem ſummam harum exſtructionum oſtendit doctor incomparabilis omnium, quae ad vſus bellicos pertinent, Iulius Caeſar in ſecundo de bello ciuili, et Maſſiliae obſidione: *Eſt animaduerſum ab legionariis, qui dextram partem operis adminiſtrabant ex*

crebris

crebris hoſtium eruptionibus, magno ſibi eſſe praeſidio poſſe, ſi pro caſtello ac receptaculo, turrim ex latere ſub muro feciſſent: quam primo ad repentinos incurſus humilem paruamque fecerant: huc ſe referebant: hinc ſi qua maior oppreſſerat vis propugnabant, hinc ad repellendum et proſequendum hoſtem procurrebant. praeclare iſta explicant et vim vocis ὁρμητήριον et rem ipſam. Aeneas in libro de toleranda obſidione, multis verbis diligenter monet, vt loca illa, quae naturam eiusmodi habent, mature occupentur; et rationem hanc affert πρὸς τὸ μάχεσθαι πλεονεκτικῶς, vt cum tuo commodo et hoſtis incommodo pugnare valeas, et vt ſtatim ſubiicit, ἄρχειν τῆς μάχης ἐκ τῶν χωρίων τούτων ὁρμώμενος. Hos et alios praeterea vſus praeſtat ὁρμητήριον in obſidendis vrbibus: plures et maiores, quod ad ſummam belli totius paretur, vt hoc loco Agrigentum. Vegetius libro III. cap. III. *Anteaquam inchoetur bellum, de copiis expenſisque ſolers debet eſſe tractatus; vt pabula, frumentum, ceteraeque annonariae ſpecies, quas a prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturius exigantur, et in opportunis ad rem gerendam ac munitiſſimis locis amplior ſemper modus, quam ſufficit aggregetur.* Graeci loca huiusmodi et belli ſedes, vnde mouentur omnia, appellant etiam κέντρα, quaſi dicas cardines in quibus rei totius ſumma vertitur. Ioſephus libro Ἁλώσεως II. cap. XXVIII. ἡ Αἴγυπτος τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐκ ἀδοξεῖ, καίτοι πηλίκον ἀποστάσεως κέντρον ἔχουσα τὴν Ἀλεξάνδρειαν; nam hoc vult, Aegyptum vel ea re ad rebellionem poſſe ſollicitari, quod res nouas moliens, Alexandriam habitura ſit arcem belli atque ſedem. Non multo aliter in diſputatione de motu animalium, flexiones, vnde exſiſtit motus principium, κέντρα philoſopho appellantur. τὰ ζῶα, inquit, ὥσπερ κέντρῳ χρῶνται ταῖς καμπαῖς. Affine eſt κέντρον ῥοπῆς, ſiue βαρήσεως apud Archimedem, et eius interpretes. Porro vox ὁρμητήριον venuſte per translationem de rebus aliis vſurpatur. Sic Iſidorus Peluſ. IV. Epiſtolarum, in LXIV. dixit Chriſtum, qui humanum genus reſtaurauit, τὴν σάρκα ὁρμητήριον ἀρετῆς ἀποφῆναι, id eſt carnem, ſiue naturam hominum virtutis ſedem aut arcem conſtituiſſe, vnde tot piorum bonae actiones proficiſcantur: epiſtola autem CXXXVII. quaerens, quinam illi ſint violenti, quos ait Dominus rapere regnum coelorum: eos ait eſſe, qui corpus ſuum ieiuniis, temperantia et cetera omni virtute cum

quadam violentia domantes et legibus ſpiritus ſubiicientes reddiderint ipſum, εὐήνιον δὲ ὁρμητήριον ἀρετῆς. ſic et epiſtola CLXIX. Philotheus Patriarcha in laudatione Baſilii, Gregorii Naz. et Chryſoſtomi; loquens de duobus poſterioribus, qui fuerunt Patriarchae Conſtantinop. καὶ δι' αὐτῆς, inquit, καὶ ἐξ αὐτῆς, ὥσπερ ἐξ ἀφετηρίας καὶ ἱερᾶ τινος ὁρμητηρίε, τῷ θείῳ λόγῳ καὶ ταῖς διδασκαλίαις τὰ τῆς οἰκεμένης περιέλαβον πέρατα.

III. *Belli Punici primi annus tertius, et Agrigenti obſidium.*

Ibid. Οἱ δὲ μετὰ τέτες κατασαθέντες Λεύκιος Ποςέμιος καὶ Κόϊντος Μαμίλιος.) Anni huius Coſſ. produntur in Faſtis Verrii, ſiue Capitolinis, L. Poſtumius, L. F. L. N. Mogellus, Q. Mamilius, Q. F. M. N. Vitulus. Vtrique prouinciam Siciliam eſſe decretam, ſcribit Polybius: qui tamen paullo ante dixit, Romanos ad res in Sicilia gerendas, poſt datam Hieroni pacem, vnum tantum conſularem exercitum, ſiue legiones duas decreuiſſe alere. Sed videntur patres ſententiam mutaſſe, poſtquam illud accidit, quod in fine ſuperioris anni ſcribit noſter; Carthaginienſes, vbi viderunt, Romanos res Siculas ſerio capeſſere, nouos delectus habuiſſe, et longe acrius in belli huius curam incubuiſſe. Hoc igitur anno vtrique conſulum attributum fuiſſe conſularem et iuſtum exercitum, vel eo poteſt intelligi, quod narrat Diodorus: cuius verba mox ſubiiciemus.

Ibid. Φέροντες δὲ παντὶ τῷ ςρατεύματι πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀκράγαντα προσήρεισαν.) Diodorus de hac obſidione: Οἱ πολιορκᾶντες Ἀκράγαντα τὴν πόλιν σὺν τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ ταφροποιᾶντες, καὶ χάρακα βάλλοντες, δέκα μυριάδες ὑπῆρχον. Eruditus interpres ita hunc locum vertit: *Romanorum, qui Agrigentum obſederunt, foſſisque factis vallum iecerunt, centum millia erant.* Cui perſuaderi poterit, Romanorum in ea expeditione fuiſſe centum millia? Exiſtimamus nos quidem cum duobus conſulibus binos conſulares exercitus adfuiſſe, eosque iuſtos ac plenos: ſed in quatuor legionibus, etiamſi auxilia numeres, plures non fuerunt milites illis vtique temporibus, quam octo et triginta millia, idque ad ſummum. At hoc Diodorus non dicit, verum iſtud potius: *Illi, qui Agrigentum cum Romanis obſidebant, foſſas facientes et vallo oppidum cingentes, centum millia hominum erant.* Vide

Vide quam diuerſam ſententiam aliud agens vir doctus optimo auctori affinxerit: nam Diodorus palam ſeparat Romanum militem ab illa turba operarum. hi ſunt, quos alibi λειτεργὲς noſter vocat, et τὲς ἐκτὸς παρεπομένες, vt libro III. pag. CCCXXIV. vide, quae ad librum ſextum de toto hoc genere fuſe diſſerimus. Porro Agrigentum Poeni non multo aliter amiſerunt, quam ceperant anno tertio, vel vt Xenophon auctor eſt, ſecundo Olympiadis XCIII. obſidione ſeptem menſium, quot et iſta fuit. Lege primum Ἑλληνικῶν.

Ibid. *ὥρμησαν ἐκθυμότερον τε δέοντος οἱ στρατιῶται πρὸς τὸ σιτολογεῖν.*) Obſeruetur hic primo Agrigentinorum, ſiue Poenorum, qui Agrigentum tenebant, peccatum. nam quum omnia conari prudentes debeant, vt ſibi ſufficiat victus, hoſtes frangat inopia, idque maximum ſit in omni inceptione conſilium, ſicut ſcribit Vegetius, ſolent, qui ad tolerandam obſidionem ſe comparant, quo inimicis incommodent, ſi tempus fuerit meſſis, ſegetes metere et in vrbes congerere, aut ſi minus queant, vaſtare et perdere. neque hoc praeceptum omiſerunt, qui rei bellicae obſeruationes in artis formam redegerunt. In libello egregio de toleranda obſidione, cuius nomen regii codices non produnt, ita praecipitur. *Θερίζειν δὲ δεῖ καὶ τὰς χώρας, κἂν μήπω πρὸς θερισμὸν ἔφθασαν, καὶ προαφανίζειν πᾶσαν χρείαν πρὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν διαστήματα, ὀ μόνον θηρίων, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων, ἵνα καὶ ἐν τέτῳ δυσθυμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ, πόνον περὶ τὴν δαπάνην ὑπομένοντες. Agros metere oportet, etiam ſi necdum eius maturitas fuerit. omnia item quorum aliquis poteſt eſſe vſus, ſiue ad iumenta, ſiue etiam ad homines, ante hoſtis aduentum ſunt perdenda et corrumpenda; vt etiam ea res aduerſariorum frangat animos, quum circa alimenta tantum fuerit illis laboris ſuſtinendum.* Hoc igitur praeceptum quum non obſeruaſſent Agrigentini, non defuerunt ſibi Romani, quin ſtultitiam hoſtis in ſuum commodum verterent. Polybius breuiter hoc ſignificat, quum ait Romanos, *quoniam ab initio diuturnam fore obſidionem apparebat, ad frumentandum animoſe ſe accinxiſſe.* Enimuero Romani milites rem prudenter prouiſam imprudenter exſequuntur, vt exitus docuit, et Polybius obſeruat, quum ait, prorupiſſe illos frumentatum *ἐκθυμότερον τε δέοντος*, cupidius, quam par erat: hoc eſt, non exacte ſeruatis diſciplinae militaris legibus, quae ad populationes et frumentationes pertinent. Eius rei praecepta vel ad nu-

merum frumentantium spectant, vel ad modum frumentandi. Quod ad numerum, est obseruare, Romanos duces, quando longius hostis aberat, neque vllius periculi erat suspicio, minus diligentiae ad hanc partem adhibuisse: vagari enim impune militibus etiam singulis permittebant, quod Liuius dicere solet *effusis populationibus peragrare fines.* Polybius τὰς προνομὰς ἐπαφιέναι κατὰ τῆς χώρας, libro IV. pag. At quoties metus aliquis erat ab hoste, modo manipulatim, siue turmatim, modo per cohortes militem frumentatum mittebant, aut etiam si quid grauius hoste vicino timeretur, legionem vnam integram pluresue, si res posceret, interdum copias totas sub signis ad has paruas expeditiones (ita vocat Liuius) vel mittebant, vel ipsi imperatores summi ducebant. Apud Liuium libro XXIII. Samnites ita loquuntur: *Magni dictatores cum magistris equitum, bini consules cum binis exercitibus consularibus ingrediebantur fines nostros, ante explorato et subsidiis positis, et sub signis ad populandum ducebant: nunc prope vnius et parui ad tuendam Nolam praesidii praeda sumus. iam ne manipulatim quidem, sed latronum modo percursant totis finibus nostris negligentius, quam si in Romano vagarentur agro.* Magnus Caesar consuetudinem sibi fuisse scribit, etiam quum nihil admodum timeretur, legionem vnam frumentatum mittere. libro IV. belli Gallici. *Dum ea geruntur legionem ex consuetudine vnam frumentatum misit, quae appellabatur Septima, nulla ad id tempus belli suspicione interposita; quum pars hominum* (de Britannis loquitur) *in castris remaneret, pars etiam in castra ventitaret.* Idem tamen alibi tres legiones a se missas commemorat. libro quinto. *Meridie, quum Caesar pabulandi caussa tres legiones atque omnem equitatum cum C. Trebonio legato misisset.* Ceterum dubiis rebus Caesarem ipsum ire frumentatum non pigebat. Oppius, siue Hirtius de bello Africano: *Ruspini sarcinis exercitus relictis, ipse cum expedita manu proficiscitur circum villas frumentatum: oppidanisque imperat, vt plaustra iumentaque omnia sequantur.* paullo post: *Itaque sine mora nauibus eis in portum receptis, et aduectis militum equitumque copiis, rursus ad oppidum Ruspinum redit; atque ibi castris constitutis ipse cum cohortibus expeditis* XXX. *frumentatum est profectus.* Quod ad rationem modumque frumentandi et pabulandi, omnia paucis Liuius complectitur, libro XXX. de nobili duce Romano scribens,

ſcribens. *Nihil Marcellus ita gerebat, vt aut fortunae aut temere hoſti commiſſum dici poſſet: explorato cum firmisque praeſidiis, tuto receptum, praedatum ierat.* Agathias ſcriptor elegans libro primo in huiusmodi expeditionibus iſta praecepta docet obſeruari ſolita a magnis ducibus. Primum eſt ξυντεταγμένȣς χωρεῖν, vt non diſſipatis, ſed ſeruatis ordinibus et ſub ſignis praedatum eatur. Alterum, ȣ̓ πόῤῥω τȣ̃ μετρίȣ τὰς ἐπελάσεις ποιεῖσθαι, ne ſtudio praedae longius provehantur pabulatores: Polybius hoc vocat μένειν ὑπὸ τὰς ἰδίας ἀσφαλείας. nam qui praedandi incontinentia tenentur, ii, dum a ſuis munitionibus et ſubſidiis longius recedunt, eadem opera propius hoſtem accedunt, et fortunae ſalutem ſuam permittunt. III. τὰς ἀναχωρήσεις ȣ̓ διεσπασμένας ποιεῖσθαι, ἀλλ᾽ ἐν κόσμῳ, vt ordinati ſub ſignis redeant pabulatores. IV. τȣ̀ς ὀπισθοφύλακας ἐν τῷ δέοντι χώρῳ μένειν, vt ſtationes et ſubſidium locis opportunis a tergo relinquantur. in reditu enim ὀπισθοφύλακες non minus neceſſarii, quam προφύλακες in itu. V. praeceptum eſt, redeatur, εἰς πλαίσιον τῆς φάλαγγος ταττομένης καὶ τὴν λείαν εἰς μέσον ἀπολαμβανȣ́σης, acie quadrata, et praeda in medium eius recepta: quae vſitatiſſima eſt forma ducendi agminis: qua de re tota fuſe ad librum ſextum. Semper autem interdiu, numquam noctu, frumentatum ibant Romani duces: quod ſi quem noctu pabulatum proficiſci animaduerterent, quia praeter conſuetudinem faceret, pro magni timoris argumento id habebant. auctor Caeſar belli ciuilis libro primo, cap. XIII. Liuius libro XXXI. cladis exemplum non diſſimile huic Polybianae ita narrat. *Appius ingreſſus hoſtium fines, primo populationes ſatis proſpere ac tuto fecit. delecto deinde ad caſtrum Mutilum ſatis idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim maturae erant ſegetes) profectus, neque explorato circa, neque ſtationibus ſatis firmis, quae armatae inermes atque operi intentos tutarentur, poſitis, improuiſo impetu Gallorum cum frumentatoribus eſt circumuentus. inde pauor fugaque etiam armatos cepit, ad ſeptem millia hominum palantia per ſegetes ſunt caeſa; inter quos ipſe C. Appius praefectus.* Adiiciam aliud exemplum e libro XLII. *Romani demeſſis Cranonis ſegetibus in Phalameum agrum tranſeunt. Ibi quum ex transfuga cognouiſſet rex Perſeus, ſine vllo armato praeſidio paſſim vagantes per agros Romanos metere; cum mille equitibus, duobus millibus Thracum et Cretenſium profe-*

profectus, quum quantum accelerare poterant, effuso agmine essent, improuiso aggressus est Romanos. cuncta vehicula pleraque onusta, mille admodum capiuntur, sexcenti ferme homines. Habes et libro XXXI. non dissimile exemplum aliud de Romanis ad Octolophum, (id est loco nomen) frumentantibus, quos rex Philippus male accepit.

Ibid. τρεψάμενοι δὲ τούτους ῥᾳδίως οἱ μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ χάρακος ἁρπαγὴν ὥρμησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὰς ἐφεδρείας.) Romanos, qui per imprudentiam periculo se obiecerant, aliena nunc imprudentia subleuat. Nam quod Poeni, priusquam parta esset victoria, de praeda cogitant, et diuisis copiis ad diripienda Romana castra properant, ea res fuit Romanis saluti, ipsis in perniciem vertit. Disciplinae militaris praeceptum est a Romanis diligentissime obseruari solitum, siue pugnam cum hoste committerent, siue vrbem captam ingrederentur, numquam ad spolia legenda, aut praedatum deflectere, nisi rebus compositis. Multa Polybius libro x. de hac parte Romanae disciplinae, et nos ad Polybium dicemus. Solet auctor anonymus, cuius modo mentionem fecimus, praecepta sua appositione exemplorum illustrare; ac saepe e Polybio illa describit. Is igitur de hoc Agrigentinorum peccato circa illud praeceptum ita disserit ex isto loco. Παραγγέλλειν δεῖ τοῖς εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐξιοῦσι τῶν πολεμίων στρατιώταις, καὶ ἐπιτίμιον ἐντίθεσθαι, τοῦ μηδένα πρὸς διαρπαγὴν σκύλων χωρεῖν πρὸ τῆς τελείας τῶν ἐχθρῶν ἥττης· ἵνα μὴ λάθωσι τοῖς ἐχθροῖς παραδόντες τὴν νίκην. ὥσπερ καὶ Καρχηδόνιοι ἐν Ἀκράγαντι. πολιορκούμενοι γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων, ἐπεὶ ἐθεάσαντο τοὺς Ῥωμαίους πρὸς τὸ σιτολογεῖν τετραμμένους, ἐξελθόντες καὶ τρεψάμενοι τούτους εὐχερῶς, ἐπὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν τῷ χάρακι κεχωρηκότες, τῶν ἐκεῖσε καταλελειμμένων ἰσχυρῶς ἀγωνισαμένων, διετράπησαν, καὶ πολλοὺς τῶν ἐκείνων ἀποβαλόντες ἀθυμότερον τὰς ἐπιθέσεις εἰς τὸ ἑξῆς ἐγεγόνεισαν· τοὺς δὲ Ῥωμαίους φυλακτικώτερον χρῆσθαι ταῖς προνομαῖς παρεσκεύασαν. Haec ille ex hoc loco, sicut diximus, etsi nomen Polybii praetermissum et hic et alibi, quum multa ex eo describeret. ceterum in hac historia caussam salutis Romanorum propriae ipsorum virtuti potius, quam alieno errori attribuit. ἐφεδρεῖαι sunt stationes pro castrorum portis, et in omnibus viis atque aditibus ad castra collocari solitae.

Ibid. Ἀλλ' ἡ τῶν ἐθισμῶν διαφορὰ καὶ τότε καὶ πολλάκις ἤδη σέσωκε τὰ Ῥωμαίων πράγματα.) Vox διαφορὰ discrimen et excel-

excellentiam ſignificat. vtraque notio ſententiae loci huius non male conuenit. Nam diſciplina militaris Romanorum et praeſtantior fuit, quam aliarum gentium, et non parum ſaepe diuerſa. Lex ſane illa, quae praeſidio decedere aut ſtatione ſtatuebat eſſe capitale, de qua Polybius loquitur, vt non ignota populis aliis fuerit, ita nec ſancita nec ſervata eo modo apud alias gentes atque apud Romanos. Sed de his ſuo loco plura ad librum ſextum. Notetur vero hic diſciplinae militaris, qua vſi ſunt Romani, ingens encomion. nam quod numquam aut raro vinceretur populi Rom. exercitus; eius rei cauſſam fuiſſe pronuntiat Polybius, genus diſciplinae militaris, quo vtebatur is populus. Iure ergo Valerius Maximus lib. II. cap. VIII. *Diſciplina militaris acriter retenta, principatum Italiae Romano imperio peperit, et multarum vrbium, magnorum regnorum, validiſſimarum gentium regimen largita eſt.* breuius dicet idem ſcriptor anonymus, cuius modo facta mentio, de hac ipſa lege loquens: *οἱ παλαιοὶ*, de Romanis loquitur, *τὸν λειποτάκτην τῇ ἐπιθανατίῳ κατεδίκαζον ψήφῳ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν οἰκουμένην ὑπὸ χειρῶν πεποιήκασι.*

Ibid. *καὶ φυγόντι τὸ παράπαν ἐξ ἐφεδρείας.*) Suidas in voce *Φρουροὶ* legem hanc ex iſto loco et alio libri ſexti commemorans, pro eo, quod dixerat Polybius *φυγόντι τὸ παράπαν*, haec verba poſuit, *τὸν ὑποχωρήσαντα καθ' ἡνδηποτοῦν αἰτίαν*, *qui pedem retulerit, quacumque tandem de cauſſa.* ſed verius eſt, dicti huius *ἀποτομίαν* molliendam eſſe ex ipſius Polybii verbis, libro ſexto: *ἄν τινες εἰς ἐφεδρείαν ταχθέντες* ΦΟΒΟΥ ΧΑΡΙΝ *λίπωσι τὸν δοθέντα τόπον.* *Si qui in ſtatione collocati locum ſibi aſſignatum* METVS CAVSSA *deſeruerint.* Exemplum ſimilis exceptionis habes in XXIII, legum militarium imper. Iuſtiniani et Leonis. *Ἐὰν ἐν καιρῷ δημοσίας παρατάξεως ἢ πολέμου* ΑΝΕΥ ΤΙΝΟC *εὐλόγου καὶ φανερᾶς αἰτίας.* *Si tempore publicae pugnae aut belli, fuga fuerit facta* ABSQVE ALIQVA PROBABILI ET EVIDENTE RATIONE. Anonymus ſcriptor modo nobis laudatus: *εἴτις λιπεῖν πειραθείη τὴν τάξιν*, ΠΛΗΓΩΝ ΑΝΕΥΘΕΝ Η ΑΛΛΗC ΤΙΝΟC ΕΥΛΟΓΟΥ ΑΙΤΙΑΣ, *εἰς κεφαλὴν τιμωρεῖται.* Sic cum flagitium ingens militiae ſit, directa acie ſtatione exceſſiſſe, et ordinem corrupiſſe; ſunt tamen cauſſae quatuor, propter quas impune licuit ordine excedere: hae nempe, teli ſu-

 mendi,

mendi, teli petendi, hoſtis feriendi, ciuis ſeruandi cauſſa. Liuius libro XXII.

I. 1^. ἐπεὶ δ' ἐκ ἀντεξῆεσαν οἱ Καρχηδόνιοι πλὴν ἕως ἀκροβολισμῦ.) Obſidionem munitae vrbis et idoneis defenſoribus inſtructae parantibus primus hic labor occurrit, vt hoſtem locis apertis cedere compellant (Graeci dicunt εἰς πολιορκίαν συγκλείειν) et exercitum admouere ad moenia queant. Solent enim quibus cura vrbis incumbit, ſi viribus vel mediocriter ſidant, obuiam hoſti prodire, et quoad licet, τῶν ὑπαίθρων ἀντέχεσθαι, neque protinus pugnam detrectare, in quo eſt tacita quaedam traditae victoriae confeſſio et omen futuri. Lege, quae ſuper ea re dicuntur Polybio lib. VIII. Denique nec obſideri, niſi qui prius fuerint incluſi, neque includi, niſi qui pugnam detrectant, ſolent. iccirco de Scipione, qui Numantiam cepit, pro re memorabili traditum eſt a veteribus, prius id oppidum ab illo fuiſſe circumuallatum, quam defeciſſet Numantinos animus et voluntas pugnam cum hoſte locis patentibus ex aequo capeſſendi. Appianus in Hiſpanicis ea de re loquens; ὅδε, inquit, πρῶτος ὡς ἐμοὶ δοκεῖ περιετείχισε πόλιν ἐ φυγομαχῆσαν. ſed et magnus Caeſar Aleſiam circumuallat, dum adhuc caſtra habet pro oppido Vercingetorix, in quo praeter equitatum erant millia hominum LXXX. Iam in admouendo moenibus exercitu multum ſaepe eſt difficultatis et laboris. Simulac enim obſidionem cogitantis hoſtis conſilium innotuit, multa cordati ciues moliuntur, quo minus accedi ad muros queat. Aeneas in genere praecipit, ad nuntium de futura obſidione oportere τὴν χώραν δύσιτον κατασκευάζειν, καὶ τὰς ποταμὰς δυσδιαβάτας. *regionis aditum difficilem reddere, et traiectus amnium difficultatibus impedire*, aliaque varia δολώματα excogitare pro loci natura, quae ad obſtruendas vias ſolent adhiberi. Auctor Anonymus, qui de eo argumento ſcripſit, in eam rem hoc dat praeceptum, πρὸς ἐπὶ τέτοις δεῖ τὰς τάφρες ὑπορύσσειν καὶ εὐρυτέρας ποιεῖν τῶν λ. πηχέων, εἰ ὁ τόπος ἀπαιτεῖ, εἰς πλάτος καὶ εἰς βάθος ὡσαύτως· εἰ δὲ καὶ δύο καὶ τρεῖς ἐγχωρεῖ γίνεσθαι, γένωνται. ἐμπιπλᾶν τε αὐτὰς ὕδατος ςρατηγικότερον. ἐπὶ δὲ τοῖς χείλεσιν ἑκάςης χαρακώματα ποιεῖν, καὶ τελευταῖον προτείχισμα εἰ δυνατὸν, πρὸς τὸ μὴ εὐχερῶς πλησιάζειν τὰς ἐχθρὰς τῷ τείχει. εἰ γὰρ ἐπὶ πολὺ βάθος ἡ τάφρος ὑπορυγείη, δυσχερῶς ἂν καταχωσθήσεται παρὰ τῶν πολεμίων. Primo foſſam iubet cauari triginta cubitorum et amplius: quod

quod si natura loci ferat, duplicem aut triplicem duci fossam praecipit. Addit, ex vsu futurum et maioris solertiae facinus, si quis aqua inane fossarum repleuerit. Tertium praeceptum, vt super labris fossarum agger siue vallum extruatur. Quartum, vt praeter omnia haec castellum hosti obiiciatur, si potest fieri, quod hostem impediat, quo minus ad muros accedere queat. Postremo caussam affert desideratae mensurae in fossis: quia earum implendarum facultas eo modo aduersariis eripitur. Propterea monet Onosander, et ex eo repetit imperator Leo constitutione XV. repente et ex inopinato, ac si fieri possit noctu inchoandam esse obsidionem. sic enim et anteuerti hostium consilia contraria, et terrorem magnum oppidanis iniici. Polybius, quum paullo ante dicebat, de consulibus ad obsidendum Agrigentum proficiscentibus: *Φέροντες δὲ παντὶ τῷ ϛρατεύματι πρὸς αὐτὸν Ἀκράγαντα προσήρεισαν*, ipso loquendi genere videtur significare, eos ad hoc inceptum capessendum magno impetu et celeritate vsos. *ἐρείδειν* enim verbum de magno conatu solet vsurpari, cum totis viribus aliquo incumbimus, vt apud diuinum poetam, *ἐρείδειν ἶν' ἀπέλεθρον*. Sed non impediit consulum diligentia Hannibalem Agrigenti praefectum, quin copias educeret, atque hosti venienti obuiam procederet. qui tamen etsi L. millium militum numero instructus, mox compulsus est in vrbem, vt hic significat Polybius, et vel de muro vel paruis eruptionibus cum Romanis pugnare est coactus.

Ibid. *διελόντες οἱ ϛρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων εἰς δύο μέρη τὴν δύναμιν.*) Hactenus accessio ad muros; sequitur obsidio dum pugnatur pro accessu, ambo Coss. iunctas vires adhibuerunt, et vnis castris consederunt: nunc quum obsidio instituitur, copiae separantur et bina fiunt castra. Consilii huius ratio a genere obsidionis peti debet. Vrbium occupandarum variae sunt artes, vt de stratagematis nihil dicam. Est quando interna proditione res peragitur. Polybius *πρᾶξιν* et *πραξικόπησιν* solet appellare. qua de re mox. Graeci *προσβολὴν κατὰ κράτος*, *ἐξ ἐφόδε βίαν*, aut *κατάληψιν* vocant. Latini violentam expugnationem, de qua Vegetius libro IV. cap. XII. Liuius de ea passim, *vrbem primo impetu capere*; Caesar, *ex itinere capere*: Liuius saepe *corona*. cingitur enim vrbs capienda; idque pro numero inuadentium, vel simplici ordine, vel duplici, aut triplici. (apud Ammianum vero

vero libro XIX. *Amida a Perſis quinquies ordine multiplicato ſcutorum cingitur.*) deinde ſcalis admotis e variis ſimul partibus moenia inuaduntur. iccirco in hodierna militia vocatur hic modus PER SCALAS. Gunterus, poeta, prout barbari ſaeculi captus erat, perelegans, *aſſultum raptumque bellum* nominat libro X.

Agmine collecto, quanto non ante Manerbum
Haud procul a Cumis, vix expugnabile caſtrum
Aſſultu, raptoque parant euertere bello.

bello, id eſt, pugna, vt ante exponebamus. Diuerſa genera ſunt, quum vrbs aliqua aut fame, aut ceterarum rerum neceſſariarum inopia ad deditionem compellitur, aut operibus expugnatur. vterque modus communi nomine Graecis πολιορκία dicitur. Xenophon Aſcenſus Cyri libro III. ταύτην πόλιν πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς οὐκ ἐδύνατο οὔτε χρόνῳ ἑλεῖν οὔτε βίᾳ. duas facit ſpecies πολιορκίας; capere χρόνῳ, temporis longo tractu, quum vrbe vndique circumuallata, oppidani rerum omnium commercio, et ſimul exeundi, aut aliquid extrinſecus accipiendi facultate priuantur, et βίᾳ per vim; quum adhibentur machinae, tormenta, et quaecumque opera ars poliorcetica excogitauit. prior modus e re vocatur περιτείχισις et ἐπιτείχισμα. item προσκαθεδρία (Herodoto ἐπέδρη) vt Latinis obſidio vel obſeſſio. dicitur et πολιορκία anguſtiore notione huius vocis, cuius ea eſt propria, et vtique antiquior ſignificatio, ἕρκος enim eſt ſeptum: πολιορκεῖν ſepto vrbem cingere. Thucydides libro II. expoſitis variis molitionibus Peloponneſiorum ad capiendas per vim Plateas; quum nihil ſuccederet, rationem ipſos mutaſſe ait, et περιτείχισιν inſtituiſſe. cur autem ſero et inuiti ad circumuallationem ſe accinxerint cauſſam hanc affert: πᾶσαν γὰρ δὴ ἰδέαν ἐπενόουν, εἴπως σφίσιν ἄνευ δαπάνης καὶ πολιορκίας προσαχθείη. *quoniam genus omne conſilii excogitabant, ſi forte redigi in poteſtatem vrbs poſſet, ſine ſumtu et poliorcia.* hic πολιορκία ponitur εἰδικῶς pro ea ſpecie, quae mora et temporis tractu peragitur. et eſt obſeruanda figura ἓν διὰ δυοῖν in verbis Thucydidis: ἄνευ δαπάνης καὶ πολιορκίας, pro ἄνευ τῆς δαπάνης τῆς πολιορκίας, ſiue iis ſumtibus, qui neceſſario faciendi eſſent ad diuturnam obſidionem. etſi enim in muniendo et operibus exſtruendis non parui ſumtus fiebant: longe tamen impenſa maior erat futura in alendis otioſis copiis.

copiis. Sic accipiendum, quod ait Xenophon libro VII. Παιδείας, Cyrum non e quouis ligno, sed e palma iecisse fundamenta turrium, quas ad Babylonem excitabat, ὅπως, inquit, ὅτι μάλιστα ἐοίκοι πολιορκήσειν παρασκευαζομένῳ. id est, *vt speciem praeberet longam et diuturnam obsidionem meditantis.* Appellatur etiam πολιορκία cum vrbs aliqua cum inimicis vias infestantibus vndique cingitur, etsi propius muros non accedant. ideo B. Chrysostomus nouum hoc genus obsidionis esse dicit de Cucuso loquens, exilii sui sede, quam Isauri latrones viis omnibus insessis quotidie infestabant. Sic ille in epistola ad Vrbicium episcopum: Φόβῳ συζῶντες διηνεκεῖ τῷ τῶν λῃστῶν, καὶ πολιορκίᾳ καινῇ· καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν ἡ Κουκουσὸς πολιορκεῖται, τὰς ὁδοὺς τῶν λῃστῶν ἀποτειχισάντων. Constat et Graecos et Romanos per multa saecula machinarum vsum ignorasse. sola igitur tunc nota fuit species πολιορκίας, quam sic proprie dici ostendimus. apud Herodotum vero historiae patrem πολιορκία in prima historia . . . .

vbi tormenta fuere inuenta, tunc altera species exstitit. Graeci interdum τειχομαχίαν, quasi dicas oppugnationem murorum; saepius πολιορκίαν dicunt. vnde etiam ars machinas in eum vsum conficiendi πολιορκητικὴ est appellata. ita rursus nomen generale factum est speciei proprium. Polybius libro VIII. postquam docuit, Marcellum et Appium ad oppugnationem Syracusarum, et sambucas, et quascumque potuerant excitare machinas frustra adhibuisse, ita scribit pag. DCCXX. συνεδρεύσαντες μετὰ τῶν χιλιάρχων οἱ περὶ τὸν Ἄππιον, ὁμοθυμαδὸν ἐβουλεύσαντο πάσης ἐλπίδος πεῖραν λαμβάνειν, πλὴν τοῦ διὰ πολιορκίας ἑλεῖν τὰς Συρακούσας. Ait consulem de sententia totius consilii statuisse, omnes alias vias capiendae vrbis esse tentandas, praeterquam poliorcia, id est machinis et tormentis, quae omnia cum Romanorum ignominia Archimedes eludebat. clarissime hic πολιορκία secus ac apud Thucydidem eam solam oppugnandi viam significat, quae machinis vtitur. sic πολιορκεῖν, pro operibus oppugnare. sequitur ibidem: ὀκτὼ μῆνας τῇ πόλει προσκαθεζόμενοι, τῶν μὲν ἄλλων στρατηγημάτων, ἢ τολμημάτων οὐδενὸς ἀπέστησαν, τοῦ δὲ πολιορκεῖν οὐδέποτε ἔτι πεῖραν λαβεῖν ἐθάῤῥησαν. Apud Liuium saepe opponuntur obsidio et oppugnatio; vbi per oppugnationem fere intelligit τὴν ἐξ ἐφόδου βίαν.

libro

libro II. *Porsena primo conatu repulsus, consilia ab oppugnanda vrbe ad obsidendam vertit.* libro V. de obsidione Veiorum. *Quum spes maior imperatoribus Rom. in obsidione, quam in oppugnatione esset, hibernacula etiam res noua militi Rom. aedificari coepta.* alibi. *obsidio dein per paucos dies magis, quam oppugnatio fuit.* clarius libro primo: *Tentata res est, si primo impetu capi Ardea posset: vbi id parum processit, obsidione munitionibusque coepti premi hostes.* lib. XXVII. de Asdrubale: *quod celeritate itineris profectum erat, id mora, ad Placentiam dum frustra obsidet magis, quam oppugnat corrupit.* Agrigentum igitur, cuius ἅλωσιν narrare hic noster orditur, non βίᾳ neque oppugnatione captum est, sed χρόνῳ et obsidione. Propterea diuiduntur copiae, et castra diuersis locis a Coss. constituuntur. Pro magnitudine vrbis, copiis obsidentium, et ratione situs, solitae institui obsidiones, vel vnis castris, vel binis, vt hoc loco Agrigenti: et in III. Thucydidis similiter obsident Athenienses Mitylenas: ἐτείχισαν, inquit, στρατόπεδα δύο ἑκατέρωθεν τῆς πόλεως, vel etiam pluribus. in prima historia Thucydidis Athenienses τρισὶ τείχεσιν ἐπολιόρκουν, *trinis castris oppidum Samiorum obsident.* sic enim interpretari malo, quam de triplici muro, quo fuerit vrbs cincta. Τεῖχος Thucydides appellare solet vel castra, sed ἐπιτείχισμα, munitionem ad vexandum factam. libro IV. de Atheniensibus: τὴν Βοιωτίαν ἐκ τῆς ὁμόρου ἐλθόντες, τεῖχος ἐνοικοδομησάμενοι μέλλοντι φθείρειν. lib. V. de Lacedaemoniis. τοὺς Παῤῥασίους αὐτονόμους ποιήσαντας, καὶ τὸ τεῖχος καθελόντες ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. τεῖχος est arx a Mantinensibus excitata in agro Parrhasio, vbi praesidium alebant, quod illos vexaret, et eorum vrbi immineret. In XXV. Liuii ad Capuam obsidendam trina praetoria circa vrbem eriguntur. Quaternorum dat exemplum Florus de Scipione lib. II. cap. XVIII. *Numantiam fossa atque lorica quatuorque castris circumdedit.* Inuenio et quina castra in eam rem facta. Caesar de bello ciuili lib. III. *Horum cognita sententia Octauius quinis castris oppidum circumdedit, atque vno tempore obsidione et oppugnationibus premere cepit.* Apud Procopium in primo Gothicarum rerum Vitigis senis castris Romam imo Romae dumtaxat partem obsidet: cui numero mox adduntur et septima. quare autem tot castris fuerit illi opus, rationem Procopius affert; quia maior erat Romae ambitus, quam vt vna continua serie

nusquam

nuſquam interrupta cingi ab hoſte poſſet. Γότθοι, inquit, οὐχ οἷοί τε ὄντες ὅλον ςρατοπέδῳ τὸ τεῖχος περιλαβέσθαι κύκλῳ, ἐξ ποιησάμενοι χαρακώματα πέντε πυλῶν χῶρον ἠνώχλουν.

Ibid. τὰ δὲ μεταξὺ τῶν ςρατοπέδων ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῆς πόλεως ὠχυρώσαντο.) Apparatus ad obſidionem ſiue χρόνιον πολιορκίαν, cuius eſt ſcopus exitu obſeſſos, exteros aditu arcere, duplex apud veteres fuit modus. Simplicior ille, quum loca dumtaxat opportuna circa vrbem occupabant, et vel caſtrorum opus ibi ponebant, vel caſtella exſtruebant, vel alio, quo genere munitionis inſtituto, praeſidia eo loci collocabant, quae vias omnes atque aditus ſollicite obſervarent atqne infeſtarent. Apud Thucydidem πολιορκεῖν ἐπιτειχισμῷ, et περιτειχισμῷ: ſicut etiam differunt, ἐπιτείχισμα et περιτείχισμα. Operoſior ſed et tutior illa ratio, quum perpetuo opere vrbs circumclaudebatur, quod fit hoc loco a conſulibus Agrigentum obſidentibus. Circumuallandi non aliae ſunt viae, quam muniendi: nihil enim eſt aliud περιτείχισις niſi τείχισις in orbem ducta. MVNITIO generis nomen eſt, cuius ſpecies et differentiae multae. ὀρυγή, τάφρευσις, ςαύρωσις, χαράκωσις, χῶσις, τείχισις, πλίνθευσις, φράξις, πύργωσις. hae ſunt primae differentiae: ipſorum deinde operum aliae ſunt differentiae a diuerſitate figurae, aut vſus, quem praeſtant. nam verbi gratia vnica τειχίσματος appellatione continentur, ἀντιτείχισμα, ἀποτείχισμα, ἐπιτείχισμα, παρατείχισμα, περιτείχισμα, προτείχισμα, συντείχισμα, ὑποτείχισμα. Omnes hae differentiae et quaecumque ad iſtud argumentum ſpectant κατὰ λεπτὸν explicantur a nobis ad librum Polybii ſextum. Nunc de circumuallatione pauca. Huius quum ſit ſcopus vnus, exitu obſeſſos, vt modo dicebamus, aditu exteros intercludere, duae ſunt eius efficiendi rationes, cauando humum et quaſi eripiendo ſolum cui inſiſtitur, vel obſtacula obiiciendo, quae iter cogant abrumpere. prior modus appellatur τάφρευσις, egeſtio terrae: opus, τάφρος, foſſa, poſterior fit multifariam: ſed expeditiſſima et ſimpliciſſima ratio eſt ςαύρωσις, palorum ſiue ſtipitum defixio. Vtrumque inuentum antiquiſſimum eſt, quare poeta cuius admirabilem rerum bellicarum peritiam in tam rudi ſaeculo, ad librum XVII. fuſe volente Deo ſumus probaturi, ταφρεύσεως et ςαυρώσεως meminit in deſcriptione munitionis, quam Graecos ad Troiam fingit inſtituiſſe, diligenter a nobis alibi explicata. ςαυροὶ Graecis

Graecis dicuntur οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες; καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα, ait Hesychius, pali defixi, et quaecumque ligna stant erecta, ἀπὸ τοῦ ἑστάναι. dicuntur etiam σκόλοπες, qua voce semper Homerus vtitur in descriptione σταυρώσεως. iidem stipites dicuntur, et χάρακες. Auctor Etymologici, χάρακες, ὀξέα ξύλα, ἢ κάλαμοι, ἢ ἀκανθώδη φυτά. prima explicatio, *ligna acuta*, probat nihil interesse interdum inter χάρακας et σταυροὺς, siue σκόλοπας. Homerus: ὕπερθεν δὲ σκολόπεσσιν ὀξέσιν ἠρήρει. idem igitur erunt σταύρωσις, σκολόπων πῆξις et χαράκωσις. Aliter longe res habet in accuratiore muniendi arte. Appianus in Punicis, de Scipione Carthaginem obsidente; postquam dixit eum fossas quatuor percussisse, quae efficiebant ὄρυγμα τετράγωνον, subiicit; ἐσταύρωσε πάντα ξύλοις ὀξέσι, καὶ ἐπὶ τοῖς σταυροῖς τὰς μὲν ἄλλας τάφρους ἐχαράκωσε, τῇ δ' ἐς τὴν Καρχηδόνα ὁρώσῃ καὶ τεῖχος παρῳκοδόμησε. *Omnia latera stipitibus praemuniuit e lignis acutis, tum autem praeter hos stipites ceteras quidem fossas vallis cinxit: ei vero, quae Carthaginem respiciebat, murum etiam adstruxit.* Quatuor hic habes distincte proposita, τάφρευσιν, σταύρωσιν, χαράκωσιν et τείχισιν. Appiani interpretes, et alii doctissimi viri, qui de hoc argumento scripserunt, pessime hunc locum acceperunt. non enim obseruarunt discrimen esse inter has voces. Enimuero apud Polybium et alios historicos χάραξ, siue χαράκωσις, (nam vtrumque pro eodem vsurpatur) persaepe est vallum Romanum, et id genus aliae munitiones, longe operosiores et multo posterius inuentae, quam nuda stipitum defixio. σταυρὸς et σκόλοψ recti defiguntur: χάραξ, siue vallus, et rectus destituitur, et inclinatus aut transuersus implicatur et intexitur. Faciem et vsum huius ligni e more Romano describit Polybius lib. XVII. sed et Latinis vallum, et Graecis χαράκωμα non est simpliciter ordo sudium in terram fixorum aut implicitorum, verum munitionis genus, quod ex aggestis cespitibus concinnatur, et vel vtrimque, vel altera saltem ex parte sudibus praetexitur. Graeci posteriores ὀρυκτὰ χαρακώματα καὶ ξύλινα περισταυρώματα appellant. Interdum etiam opus vniuersum munitionis, quae ex fossa, vallo, muro, aliisque partibus diuersis constat appellatur χαράκωμα, aut vallum. vt quum pro castris, aut opere toto circumuallationis eae voces ponuntur. Modum inchoandae interuallationis ex consuetudine Romana docet Polybius,

quum

quum dicit diuisisse copias consules, et ad partes vrbis diversas castra posuisse. Consilii caussam aperit Liuius de obsidione Capuae. *Tunc ambo Coss. circumsederunt vrbem, et Claudium Neronem praetorem ab Suessula ex Claudianis castris exciuerunt. ita tria praetoria circa Capuam erecta, tres exercitus diuisis opus partibus aggressi fossa valloque circumdare vrbem parant, et castella excitant modicis interuallis.* Sed et quum vnus tantum consul aderat, castra fiebant diversa, si res postularet. Liuius lib. XXXVIII. de obsidione Ambraciae. *Consuli ad Ambraciam aduenienti magni operis oppugnatio visa est. Fuluius bina a campo castra modico inter se distantia interuallo, vnum castellum loco edito contra arcem obiecit. ea omnia vallo ac fossa ita iungere parat, ne exitus inclusis ab vrbe, neue aditus foris ad auxilia intromittenda esset.* Sic ad Gergouiam obsidendam Caesar gemina castra facit, maiora, in quibus ipse erat, et minora, vbi duas legiones collocat: ad Corfinium quoque bina: vna primo aduentu: altera postea facta, quibus Curionem praefecit, libro VIII. in obsidione Vxelloduni legatus Caninius, quum paucas haberet copias, plura tamen castra ponit: *Tripartito*, inquit, *cohortibus diuisis, trina excelsissimo loco castra fecit, a quibus paullatim, quantum copiae patiebantur, vallum in oppidi circuitu ducere instituit.* Munitiones, quae castra haec iungebant ad implendum orbem circumuallationis, quas describit his verbis Polybius, Latinis *brachia* dicuntur. Hirtius siue Oppius de bello Alexandrino cap. V. *castellum, quod rex in proximo vico non longe a suis castris munierat, brachiisque cum opere castrorum coniunxerat.* De bello Hispaniensi, *Caesar munitionibus Ategnam oppugnare, et brachia circumducere coepit.* Frontinus libro III. cap. XVII. in re non plane eadem: *Flauius Fimbria brachiis a latere ductis, deinde fronte percussa, quietum in vallo militem tenuit.* ad hunc modum in ista quoque munitione castra gemina ab vtroque extremo instar habent frontis ancipitis: fossae, quibus iunguntur, sunt brachia. Graeci scriptores huiusmodi munitiones omnes, quae in longum porriguntur, σκέλη *crura*, non brachia, aut σκέλη μακρὰ vocant: et quum distinctius loquuntur, διαταφρεύσεις, et διασταυρώσεις, ac διατειχίσεις. Posteriores Graeci vocem Romanam vsu fecerunt suam, et βραχιόλια appellarunt non dissimiles his munitiones, vt apud Anonymum de obsidione toleranda est videre.

Haec prima munitio a moenibus vrbis vt plurimum vnius teli iactum aut paullo amplius aberat. Vegetius libro IV. cap. XXVIII. *Obsidentes vltra iactum teli fossam faciunt, eamque non solum vallo et sudibus, sed etiam turriculis instruunt, vt erumpentibus e ciuitate possint obsistere, quod opus loricam vocant.* Sane *loricam* in Alexiae circumuallatione nominat Caesar, et in simili re Ammianus Marcellinus non raro. elegantissime vere Herodotus τειχέων χιτῶνας, *tunicas murorum*, alibi θώρηκα, *loricam:* vt in primo: τῦτο μὲν δὴ τὸ τεῖχος θώρηξ ἐσι. illud poeticum, imo putidum apud Nicetam in Andronico Comneno de Thessalonice obsessa a rege Siciliae, ἐιαλαβὼν μίτρα Ἄρεος καὶ διαζώσας. vocarunt et Zonam. Guillermus Brito in carmine de rebus gestis Philippi Augusti, libro VII.

Vt canerent Zona tot millia clausa sub vna.

De eo spatio Guillermus Brito non inuenuste:

Sic procul a muris, vt vix attingat ad illos
Ballista duplici tensa pede missa sagitta.

Ibid. καὶ τὴν μὲν αὐτῶν τάφρον προεβάλλοντο χάριν τῆς πρὸς τὰς ἐξιόντας ἐκ τῆς πόλεως ἀσφαλείας.) Munitiones, quae ad circumuallandum exstruuntur, aut simplices sunt, et versus obsessos dumtaxat spectant; aut duplices, et obsidentes non solum ab oppidanorum eruptionibus, sed etiam ab hoste foris veniente tutos praestant. Latini *ancipites munitiones*, Graeci διμετώπυς *bifrontes* appellant. Appianus libro V. Ἐμφυλ. de circumuallatione Perusiae per Augustum: ἦν ἡ παρασκευὴ πᾶσα διμέτωπος ἔς τε τὰς πολιορκυμένυς, καὶ εἴ τις ἔξωθεν ἐπίοι. Sic accipio *fossam duplicem*, quum in obsessione Gergouiae scribit Caesar: *fossam duplicem, duodenum pedum a maioribus castris ad minora perduxit; vt tuto ab repentino hostium incursu etiam singuli commeare possent.* Et in Philippide:

Per cliuos igitur et per conuexa cauari
Fossato duplici terram iubet.

Bifrontis munitionis exemplum in historia Graeca antiquissimum illud est, quod in obsidione Plataearum anno IV. belli Peloponnesiaci, hoc est anno vltimo Olympiadis LXXXVII. est editum. Thucydides in tertia historia breuem, sed accuratam eius descriptionem posuit. ea sic incipit.

pit. Τὸ τεῖχος ἦν τῶν Λακεδαιμονίων τοιόνδε τῇ οἰκοδομήσει. εἶχε μὲν δύο τὰς περιβόλας πρός τε Πλαταιέας, καὶ εἴ τι ἔξωθεν ἀπ' Ἀθηνῶν ἐπίοι. Vtramque fossam Thucydides appellat περίβολον: at noster signate loquitur, quum de interiore dicit προβάλλεσθαι. ita enim emendauimus, non προσεβάλοντο: de exteriore περιβάλλεσθαι. sic apud Latinos *praemunire* et *praeualiare*, aut *fossam praeducere:* item, *circumuallare*, aut *fossam circumducere.*

Ibid. τὰ δὲ μεταξὺ τῶν τάφρων καὶ τῶν στρατοπέδων διαστήματα, φυλακαῖς διέλαβον.) Non dicit quantum fuerit interuallum medium inter vtramque fossam: quod non praetermisit Thucydides; qui inter vtramque munitionem statuit pedum decem et sex interuallum. διεῖχον δὲ οἱ περίβολοι ἑκκαίδεκα πόδας μάλιστα ἀπ' ἀλλήλων. quae deinde subiicit idem nobilissimus scriptor, cum his Polybii sunt comparanda. τὸ οὖν μεταξὺ τοῦτο οἱ ἑκκαίδεκα πόδες τοῖς φύλαξιν οἰκήματα διανενεμημένα ᾠκοδόμητο. καὶ ἦν συνεχῆ, ὥστε ἓν φαίνεσθαι τεῖχος παχὺ, ἐπάλξεις ἔχον ἀμφοτέρωθεν. *in medio spatio, sexdecim nempe illis pedibus, aedificata erant habitacula custodibus inter se separata. atque ea continua sic erant, vt murum vnum crassum diceres, qui pinnas vtrimque haberet.* φυλακὰς Polybius dicit, quae in similibus descriptionibus φυλακτήρια dicuntur et eidem et aliis. Thucydidi sunt οἰκήματα, Diodoro στεγανὰ, siue στεγνά. libro XX. κατεσκεύασε στεγνὰ τοῖς στρατιώταις παραχειμάζειν. idem, οἱ Ῥωμαῖοι στεγανὰ ποιήσαντες παρεχείμαζον. In nostra militia appellamus *casemates*, hoc est casellas, vt in Philippide Britonis.

Qui fabricare sibi castrensi more casellas
Arboreis ramis et sicco stramine norunt,
Se quibus a pluuia tutos et frigore brumae
Efficiant illic per tempora longa futuri.

Ibid. ἐν διαστάσει.) Per certa interualla; et quidem paria, quoad eius fieri potest. In omni munitione hoc seruari solitum, vt omnia semper propugnacula, turres et φυλακτήρια paribus interuallis a se inuicem distent: quod Graeci Latinique historici passim obseruant: neque praetermissum est ab auctore Philippidos:

Sic, vt quot pedibus praecedit prima secundae,
Tertia se tanto spatio seiungat ab illa:

Sic reliquas eadem turres dimensio signat,
Vt distent a se spatiis aequalibus omnes.

Ibid. καὶ παρῆγον εἰς Ἕρβησσον.) Herbessini viciri Agrigentinis ex historicis et geographis noti. melius autem cum aspiratione scribitur hoc nomen.

Ibid. ἄγοντες καὶ φέροντες συνεχῶς τὰς ἀγοράς.) ἀγοραὶ historicis Graecis sunt species annonariae: apud Xenophontem in adscensu Cyri libro VI. τὴν ἀγορὰν εἴσω ἀνασκευάζειν· minus recte vertunt eruditi, *forum ad vrbem transferunt.* nam vult auctor, anonae omnes species intra moenia esse comportatas, quod solet fieri in aduentu hostis, aut metu obsidionis. Hic igitur ἀγορὰ simpliciter est annona: Polybio et passim Graecis historicis ἀγορὰ et ἀγοραὶ dicuntur, non quaeuis annona, sed ea, quae vaenum est exposita. ἀγοράζειν enim est vendere; ἀγορὰ res, quae venditur: item forum, aut mercatus. proprie commeatus. in eodem libro Xenophontis leges, ἀγοραὶ πάντοθεν ἀφικνῦνται ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Thucydides in VII. dixit τὴν ἀγορὰν τῶν πωλουμένων, *annonam propolarum*, siue *promercalem*, deinde addit, καὶ ὅσα τις ἔχει ἐδώδιμα: significans de esculentis proprie ἀγορὰν intelligi. Iulius Frontinus Graecos imitatus vocem *commercium* ita accipit. libro II. cap. V. *Tiberius Gracchus in Hispania certior factus, hostem inopem commercio laborare, instructissima castra omnibus esculentis deseruit.* COMMERCIO LABORARE, est τὰς ἀγορὰς οὐκ ἔχειν, siue σπανίζειν ἀγορῶν. Guntherus Ligurini libro IV.

— neque enim commercia rerum
Indigus afflicto sperabat miles ab hoste.

alibi ἀγορὰς vocat *vaenalia:*

Neue quis hostili vaenalia deferat vrbi.

magis etiam ad Graecum verbum ἀγορὰ accedit vox *mercatus*, quae pro annona vsurpatur a posterioribus Latinis scriptoribus. *mercatum conferre* in appendice Ottonis Frisingensis, plane quod Thucydidi, Xenophonti, aliis, ἀγορὰν παρέχειν. Fridericus imperator in epistola ad Ottonem Frisingensem, *ibi dum a Mediolanensibus mercatum quaereremus, et ipsi nobis cum negarent.* Sic Graeca historia vetus, αἰτεῖν ἀγορὰν, et ἀγορᾶς δέχεσθαι. in sexta Thucydidis humanitatis, quae erga exercitum praestatur, hi quasi gradus ponun-

ponuntur: δέχεσθαι ὕδατι καὶ ὅρμῳ, facere poteſtatem applicandi ad littus, et aquandi: δέχεσθαι ἄστει, intra muros admittere: et δέχεσθαι ἀγορᾷ, res ad victum neceſſarias vaenum exponere extra vrbem. Otto de geſtis Friderici lib. I. *Erat in vicino mare Proponticum, quod modo Brachium S. Georgii dicitur, duoque ſuper littus eius, vnde mercatum exſpectabamus, oppida parua.* Robertus Monachus libro I. *Alemanis imperator licentiam introeundi ciuitatem numquam praebuit, idem tamen mercatum eos habere concedebat, quicquid in ciuitate erat.* hoc eſt ἄστει μὲν οὐκ ἐδέχετο, ἀγορᾷ δέ. Nicetas Choniates libro I. in Manuele Comneno ita narrat: τὰς πύλας τῶν πόλεων ἐπιζυγοῦντες οἱ ἀστικοὶ, οὐκ ἀγορῶν τοῖς Ἀλαμανοῖς μετεδίδοσαν. σχοίνους δὲ τοῦ τείχους ἀποκρεμῶντες, ἀνεῖλκον πρότερον τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀποδιδομένου κατατιθέμενον τίμημα· ἔπειτα διαχαλῶντες ὅσα ἐβούλοντο, εἴτε ἄρτος ἦν τὸ πωλούμενον, εἴτε τι βιώσιμον ἕτερον, εἴων. Vbi vides modum exercendi commercium inter incluſos in vrbe et excluſos. In antiquis memoriis legimus, milites quondam non niſi ex praeda ali ſolitos: poſtea coepiſſe etiam inter arma exerceri commercia: et cum in vrbibus amicis milites, qui ſtipendia accipiebant, pretio res neceſſarias ſibi paraſſe, tum in expeditionibus ius obſeruaſſe commerciorum, quod ἀγορὰν πολέμου dixerunt, atque huius inſtituti primos fuiſſe auctores Caras, gentem belli ſtudiis olim nobilem, et hodiernis Helvetiis in multis ſimilem. Aelianus de animalibus lib. XII. cap. XXX. πρῶτοι οἱ Κᾶρες ἀγορὰν πολέμου ἐπενόησαν, καὶ ἐστρατεύσαντο ἀργυρίου. *Primi Cares ius emendi vendendique commeatus belli tempore inuenerunt, et mercede militarunt.* Hoc voluit Aelianus, non quod hariolantur interpretes. Inuentum eſt antiquiſſimum: nam apud Homerum mercatores Lesbii permutationibus commercia exercent cum militibus Graeci exercitus. in ſeptima Herodoti Muſa mos Perſarum in expeditionibus notatur: vt certus locus in caſtrametando aſſignaretur commerciis exercendis, qui locus ibi dicitur ἀγορὰ καὶ πρατήριον. in Graecorum hiſtoriis ſaepe opponuntur, ali exercitum ληϊζόμενον, rapto, et ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, aere empto commeatu. Ad hoc ius pertinent multae leges militares, tam in iure Iuſtinianeo, quam apud hiſtoricos: cuiusmodi eſt haec apud Xenophontem in quarto παιδείας. τὴν ἀγορὰν τὴν οὖσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ μὴ ἀδικεῖν μηδένα, πωλεῖν δὲ τοὺς καπήλους καὶ ἐμπόρους ὅ τι ἔχει ἕκαστος πράσιμον.

qua lege mercatores et caupones, qui sequuntur exercitum, tuti praestantur ab iniuriis militum. Radeuicus de gestis Friderici libro I. inter leges militares ab eo sancitas hanc refert. *Si mercator Teutonicus ciuitatem intrauerit et emerit mercatum, et portauerit ad exercitum, et carius vendiderit in exercitu, auferet ei omne forum suum.* appellat ἀγορὰν mercatum et forum.

Ibid. Ἀννίβας ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῶν πολιορκουμένων δυνάμεων.) Hannibalem hunc viri quidam eruditissimi Asdrubalis filium nominant, et seniorem fuisse appellatum scribunt: quorum vtrumque est falsum. nam diserte scribit Zonaras, patrem huic Gisconem fuisse. de cognomine vero senioris, sine caussa Orosium laudat auctorem Volaterranus: numquam enim id scriptum ab Orosio. sed ipse Orosius, vt ab Hannibale Amilcaris filio, viro notissimo, hunc distingueret, seniorem illum semper vocat. sic apud Diodorum Ἄννων ὁ πρεσβύτερος, quia fuit alius iunior clari nominis.

Ibid. τῶν ἐπισυνηγμένων στρατιωτῶν καὶ θηρίων γεμίσαντας τὰς ναῦς) Missa sunt auctore Diodoro peditum millia quinquaginta, equitum sex: elephanti sexaginta. elephantorum meminit Polybius, sed tantum L. signata vox ἐπισυνηγμένων; de iteratis delectibus et legionum supplemento.

Ibid. ἐξέπεμψαν εἰς Σικελίαν πρὸς Ἄννωνα τὸν ἕτερον στρατηγόν.) In excerptis Diodori aliter narratur: Ἄννων ὁ πρεσβύτερος ἐκ τῆς Λιβύης μετὰ τὴν πολιορκίαν Ἀκράγαντος ἐπέρασε μεγάλην δύναμιν ἐς Σικελίαν. *Postquam obsessum est Agrigentum, Hanno senior magnam vim militum ex Africa in Siciliam traiecit:* μετὰ τὴν πολιορκίαν explicandum ex Polybio de inchoata obsidione.

Ibid. ὃς συναγαγὼν τὰς παρασκευὰς καὶ δυνάμεις εἰς Ἡράκλειαν.) Diodorus, ὁ δ' Ἄννων ἀναζεύξας μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ Λιλυβαίου παρῆλθεν εἰς τὴν Ἡράκλειαν. Heracleam autem intellige cognomento Minoam, vt paullo post etiam Polybius eam appellat. oppidum fuit maritimum Agrigento vicinum. caussam appellationis pete e Diodoro XVI. in anno quarto Olympiadis CV.

Ibid. πρῶτον μὲν πραξικοπήσας κατέσχε τὴν τῶν Ἐρβησσέων πόλιν.) Militare verbum est πραξικοπεῖν, pro molitione clandestina, siue proditorum ope atque opera vrbem occupare. libro II. Ἄρατος πραξικοπήσας τὸν Ἀκροκόρινθον Ἀντιγόνου κυριεύοντος, ἐγένετο ἐγκρατής. paullo post. Κλεομένους πεπραξικοπηκό-

κοπηκότος αὐτὰς καὶ παρῃρημένε Τέγεαν, Μαντίνειαν, Ὀρχομενόν. quod in idiotiſmo noſtro dicitur *menee ſecrete*, id Graecis eſt, *πραξικόπησις*, aut etiam *πρᾶξις*. libro IV. *συστησάμενοι πρᾶξιν ἐπὶ Θύρεον νυκτὸς ἔτι προσέβαλον τῇ πόλει.* paullo ante dicitur Aratus ſciuiſſe eximie *πράξεις, ἀπάτας, ἐπιβελὰς συστήσασθαι κατὰ τῶν πολεμίων.* Diodorus lib. XV. *οἱ συστησάμενοι τὴν πρᾶξιν μετανοήσαντες, ἐδήλωσαν τοῖς Βοιωτάρχαις τὴν ἐπίθεσιν.* et ſaepe alibi *πρᾶξιν συστήσασθαι* de proditoribus vrbium leges, aut iis, quibus vrbes produntur. *πράττειν* etiam ſaepe idem ac prodere. lib. IV. de Cynaethenſibus; *ἐπεσπῶντο τὲς Αἰτωλὲς καὶ τέτοις ἔπραττον τὴν πόλιν.* ita loquuntur Attici ſcriptores. Thucydides lib. IV. *ὡς ᾔσθοντο οἱ πράσσοντες τὸ ἁμάρτημα, ἐδὲν ἐκίνησαν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι. qui prodebant vrbes Athenienſibus intellecto errore, quem errauerant duces Athenienſium, nihil mouerunt.* quod noſter libro IX. in ſimilis erroris narratione, *οἱ ἐκ τῆς πόλεως συμπράττοντες.* Ita accipe illum philoſophi locum politicorum libro V. cap. VI. quem neque doctiſſimus Lambinus, neque alii interpretes ſunt aſſecuti: *ἐν Αἰγίνῃ ὁ τὴν πρᾶξιν πρὸς Χάρητα πράξας ἐνεχείρησε μεταβαλεῖν τὴν πολιτείαν.* id eſt, *in Aegina vrbe mutare reip. formam aggreſſus eſt is, qui oppidum Chareti prodiderat.* in ſexta Herodoti Muſa Nicodromus Cnaethi F. Aeginenſis, patriae offenſus Aeginam Athenienſibus prodere inſtituit. ſi de ea hiſtoria ſenſit philoſophus, Charos hic non eſt ille dux Athenienſis, qui ad Chaeroneam victus eſt a Philippo: ſed multo antiquior alius. Thucydides libro V. narrans Lacedaemoniorum contra Argiuos expeditionem: *ὑπῆρχε δέ τι αὐτοῖς καὶ ἐκ τῦ Ἄργυς αὐτόθεν πρασσόμενον*: ſignificat fuiſſe in ipſa vrbe, qui prodere eam Spartanis recepiſſent. Etſi autem nullum diſcrimen ponunt Graeci ſcriptores, inter *πρᾶξιν* et *προδοσίαν*, politici tamen prudenter ita diſtinguunt, vt *προδόται* ſint dicendi ac prodidiſſe patriam illi cenſendi, qui pecunia accepta eam hoſti tradiderunt, aut ille, qui iugo ſeruitutis ſit ſubiecturus. ſin autem aliquis, quo patriam oppreſſam dominatione iniuſta liberet, occulta conſilia ineat, vt auctor libertatis intromittatur, hunc non *προδῦναι*, ſed *πρᾶξαι τὴν λῆψιν* debere dici. Thucydidis verba ſunt de Braſida, qui Toronem a paucis ciuium adiutus noctu per dolum occupauerat, et praeſidio Athenienſium vrbem liberauerat, ac mox coacta concione facti rationem reddiderat: *ξύλλογον τῶν Τορωναίων ποιήσας,*

ἔπλεξε τοῖς ἐν τῇ Ἀκάνθῳ παραπλήσια. ὅτι οὐ δίκαιον εἴη πράξαντας πρὸς αὐτὸν τὴν λῆψιν τῆς πόλεως χεῖρας, ὥστε προδότας ἡγεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ βλάβῃ, ὥστε χρήμασι πεισθέντας δρᾶσαι τοῦτο, ἀλλ' ἐπὶ ἀγαθῷ καὶ ἐλευθερίᾳ τῆς πόλεως. Sed hanc quaestionem, quis sit proditor habendus, tractat noster ex professo eo fragmento, quod ex Suida descriptum exhibemus in fragmentis.

Ibid. *πραξικοπῆται.*) Affert Suidas hunc Polybii locum: deinde plura huius verba subiicit, quae omnia a Polybio esse petita pro satis comperto habeo: ignorauit antiquus Hellenismus hanc verborum formam, Polybio et aliis medii Hellenismi scriptoribus frequentatam. sic *ὀχλοκοπεῖν* et *ὀχλοκόπος* libro III. *ἑλληνοκοπεῖν*, legationum numero XIII. *πραγματοκοπεῖν* ibidem numero LXXXIX. et CXLIV. apud alios, *δημοκοπεῖν, πολιτοκοπεῖν, θαλαττοκοπεῖν, μετεωροκοπεῖν.* in libro sapientiae *Φαντασιοκοπεῖν*, quod alibi exposuimus. affine apud Marcum imperatorem libro primo, *Φαντασιοπλήκτως τὸν ἀσκητικὸν ἐπιδείκνυσθαι.*

Ibid. *ἐξ οὗ συνέβη τοὺς Ῥωμαίους ἐπ' ἴσου πολιορκεῖν καὶ πολιορκεῖσθαι τοῖς πράγμασιν.*) *πολιορκεῖν* et *πολιορκεῖσθαι* duobus modis accipiuntur: aut proprie de eo genere obsidionis, quod ante diximus: aut *μεταφορικῶς* de iis, qui obsessorum mala patiuntur: qui tamen seruata vocis proprietate, neque obsidentur, neque sunt circumuallati. Lysias in oratione aduersus Dardanarios, qui annonam candefaciunt: *ὥστε ἐνίοτε εἰρήνης οὔσης ὑπὸ τούτων πολιορκούμεθα.* *adeo vt interdum pacis tempore obsessorum mala per istos patiamur.* id enim est *πολιορκεῖσθαι* hoc loco. Plutarchus de Pompeio, *ἐδίωκε Καίσαρα μάχης μὲν ἐγνωκὼς ἀπέχεσθαι, πολιορκεῖν δὲ καὶ τρίβειν ταῖς ἀπορίαις.* Hoc igitur loco Romani dicuntur *πολιορκεῖν* Agrigentinos, quia cinctos tenebant: ipsi vero *πολιορκεῖσθαι*, quia inopia commeatus laborabant, quod solent obsessi. eleganter M Tullius Philippica XIII. de Antonio, qui D. Brutum Mutinae obsidebat: *quem ita obsides, noue Hannibal, aut si quis acutior imperator fuit, vt te ipse obsideas: neque te istinc, si cupias, possis explicare. recesseris: vndique omnes insequentur: manseris: haerebis.* et ita saepe historici: etiam apud alios scriptores *πολιορκεῖν* ἢ *πολιορκεῖσθαι*, pro redigi ad extrema mala et vltimam perniciem accipiuntur, quo etiam sensu apud Oseam prophetam verbum *κυκλοῦν* patres capiunt, cum ait capite VII. *ἐκύκλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν,*

τῶν, *circumdederunt eos agitationes ipſorum, ſiue conſilia.* B. Cyrillus exponit, πεπολιόρκηνται ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐνθυμημάτων καὶ ἀνοσίων σκέψεων. in qua pii patris interpretatione, verbum πολιορκεῖσθαι ea, quam diximus, notione eſt ſumendum.

I. 19. παραγγείλας τοῖς Νομαδικοῖς ἱππεῦσι προπορεύεσθαι.) De Numidis equitibus et genere pugnae, quo vtebantur, fuſe dicimus libro III. ad illa verba μέγα μὲν ὅτ' ἔπαχον ὅτ' ἐποίειν διὰ τὴν ἰδιότητα τῆς μάχης.

Ibid. κἄπειτα πάλιν ἐγκλίνασιν ἀποχωρεῖν ἕως αὐτῷ συμμίξωσι.) Quam variis artibus et ſimulationibus hoſtis alliciatur in locum inſidiarum, vel illa exempla doceant, quae in eam rem congeſta ſunt a Frontino libro II. cap. v. Sed poſtquam omnes hiſtorias veteres, recentes euolueris, nullam inuenies magis vſitatam rationem, quam cum cedendo ſenſim, aut terga ſubinde vertendo in locum inſidiarum hoſtis pertrahitur: quod hoc loco faciunt Numidae. Similia exempla paſſim obuia: neque hic monitore opus.

Ibid. καταλαβόμενοι τὸν λόφον τὸν καλέμενον Τόρον. In decima ſexta Diodori eſt λόφος Ταῦρος in Sicilia: qui non eſt iſte, ſed alius longo interuallo ab hoc ſemotus.

Ibid. καὶ δύο μὲν μῆνας ἔμενον ὑπὸ τῶν ὑποκειμένων.) Paullo ante dixit: πέντε μὲν ἂν ἴσως μῆνας ἔμενον ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. Ex his duobus locis colligitur, duraſſe obſidium Agrigenti ſeptem minimum menſes: quod ſpatium Diodorus vno menſe facit breuius, huc enim referenda ſunt haec illius verba in ecloga IX. e libro XXIII. ἓξ μῆνας παρακαθίσαντες, nempe Romani, ὅτω παρέλαβον Ἀκράγαντα. Obſeruent ſtudioſi phraſin Polybianam, μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, quoties nihil noui accidit, et ſeruatur idem belli paciſue ſtatus. alibi: ῥᾳδίως ἔπεισαν αὐτὰς μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. atque ita paſſim Polybius τὰ ὑποκείμενα pro ſtatu praeſenti ſolet vſurpare. velut: μέχρι μὲν γὰρ ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἦν τις ἐλπὶς ἐν τοῖς ὑποκειμένοις, ὐδὲν τῶν παραβόλων παρέλειπε. plena locutio eſt, τὰ ὑποκείμενα πράγματα. lib. VII. ὅταν προεςῶσι μέμφωνταί τι καὶ δυσχεραίνωσιν, ἢ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι δυσαρεςῶσι. Libro ſexto in grauiſſima diſputatione opponuntur: ἐξοικεῖν et μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. Plutarchus in Philopoemene νικᾶν ἐξ ὑποκειμένων de eo dixit, qui vincit, non paratis ante ſubſidiis, ſed illis, quae ipſe ſibi ſuopte marte comparauit. Translata vox e ſcholis philoſophorum.

Ibid. τῇ δ' Ἀννίβε διαπυρσευομένε.) Adi ad librum x. vbi fuſe explicat Polybius modos πυρσείας atque vſum, et nos ad illum vberrime. Ibi etiam docemus, Poenos, dum in Sicilia bellum gerunt, hanc artem diligenter excoluiſſe, et ad res magnas eius auxilio vſos. auctor Polyaenus libro VII. capite de Carthaginienſibus.

Ibid. τέλος ἐτρέψαντο τὰς προκινδυνεύσαντας μισθοφόρες τῶν Καρχηδονίων οἱ Ῥωμαῖοι) Punicae Romanaeque aciei ordinationem in hac pugna praetermittit Polybius, ex inſtituto ſuo: non enim hiſtoriam ſcribit, vt ſaepe teſtatur, ſed apparatum ad hiſtoriam: ex hiſce tamen verbis, et iis, quae ſequuntur, tantum de Punicae aciei ſerie cognoſcimus. Praecedebant mercenarii προκινδυνεύοντες. hi erant quaſi ferentarii et rorarii aut velites. poſterior Graecia προκλάστας vocat, vt paſſim Leo. ſequebantur elephanti tamquam murus aliquis legitimae aciei oppoſitus. Elephantorum haec vt plurimum fuit ſtatio legitima; aut certe in cornibus: etſi interdum in ſubſidiis alias aut inter ordines collocatos obſeruamus. qua de re alio loco diligenter. Beſtiarum a tergo erat frons prima iuſtae aciei, ſiue anteſignani. deinde τὰ ἐπιτάγματα et ordines diuerſi, quorum τὰ καθ' ἕκαστα ignoramus. At Zonaras longe aliter rem totam narrat. non enim acie inſtructa vtrimque pugnatum fuiſſe, verum Romanos in recipientem ſe Hannonem feciſſe impetum, et magnam partem copiarum eius deleuiſſe.

Ibid. συνέβη πᾶν συνταραχθῆναι τὸ τῶν Φοινίκων στρατόπεδον.) Obſeruent tirones cauſſam cladis a Carthaginienſibus acceptae. Quum antecurſores Poenorum velitum Romanorum pugnam non ſuſtinerent, terga vertunt, et ad grauis armaturae ordines ſe recipere conantur. Nullum adeo magnum in ea re periculum erat, ſi ea manus ſine tumultu receſſiſſet, et vel intra ordines aciei recepta ibi ſubſtitiſſet, vel totius aciei profunditatem emenſa, pone vltimos ordines fugam ſtitiſſet. Nunc iſti in effuſam verſi fugam, elephantos primo perturbant; deinde ad frontem aciei delati, impetu ſuo efficiunt, vt et qui in prima acie ſtabant, et deinceps alii fugientium agmine impellantur: ita corrumpitur acies vniuerſa, et Romanis ad rem bene gerendam egregia occaſio datur. Quam multa hic a Carthaginienſium ducibus ſint peccata, ex iis, quae inferius diſſeruntur a nobis, poterit intelligi.

Ibid.

Ibid. *οἱ μὲν πλεῖστοι διεφθάρησαν αὐτῶν.)* Diodori in hanc rem verba foediſſime corrupta ita concinnamus ex ipſis corruptae lectionis veſtigiis. *Ἄννων δὲ πολεμήσας ἐν δυσὶ μάχαις ἀπέβαλε στρατιώτας, πεζοὺς μὲν μυρίους, ἱππεῖς δὲ σ'. ζωγρίας δὲ δ'. ἐλέφαντας φασὶ θανεῖν τριάκοντα, τρεῖς δὲ κατατραυματισθῆναι. Hanno pugnare aggreſſus in duobus praeliis peditum amiſit* CCIϽϽ. *equites ducentos, qui viui in poteſtatem hoſtium venerant, fuere ad* CIϽ CIϽ CIϽ CIϽ. *e beſtiis occiſas aiunt fuiſſe* XXX. *vulneratas* III. numerus deſideratorum equitum mihi ſuſpectus. Zonaras hoc tantum, *Ῥωμαῖοι φόνον πολὺν καὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἐλεφάντων εἰργάσαντο.* Oroſius: *Poeni maximo bello* (pugnam intellige) *victi et profligati, vndecim elephanti in poteſtatem redacti.*

Ibid. *τινὲς δὲ εἰς Ἡράκλειαν ἀπεχώρησαν.)* Hanno ipſe caſtris relictis Heracleam Minoam confugit: Zonaras *ὁ Ἄννων εἰς τὴν Ἡράκλειαν κατέφυγε, τὸ στρατόπεδον ἐκλιπών.* Apud Diodorum ſtatim poſt narratam Hannonis iſtam cladem ſequuntur haec verba: *ὅτι πόλις ἦν ἡ Ἐντιλλίνα. ὁ δὲ Ἄννων βουλευσάμενος ἐμφρόνως ἑνὶ στρατηγήματι τοὺς ἐχθροὺς ἅμα καὶ τοὺς πολεμίους ἀνεῖλεν.* Auctor illorum excerptorum, aut qui illa deſcripſerunt, ita omnia mutilarunt, vt in plerisque diuinatione opus ſit, vt ſcias, quo illa pertineant. quod igitur hic dicitur Hannonem prudenti vſum conſilio, ſtratagemate vno et inimicis et hoſtibus perniciem attuliſſe, referendum eſt ad vafrum illius conſilium, quo Gallos mercenarios, qui non manebant in fide, ſimul et Romanos eſt vltus. hiſtoriam narrat Frontinus libro III. cap. XVI. ſed Frontinus Amilcari ſtratagema tribuit, quod Diodorus Hannoni: et rurſus Hannoni, quod Graeci Amilcari, vt e Zonara ante docuimus.

Ibid. *χώσας δὲ φορμοῖς ἀχύρων σεσαγμένοις τὰς τάφρους.)* Inter ſpecies munitionis paullo ante ponebamus *χῶσιν*, aggeſtionem terrae cuius in re militari varius et multiplex vſus. Interdum aggeritur humus ad excitandam altitudinem, quae ſit pro pluteo, et tela hoſtium defendat: cuiusmodi ſunt *χώματα*, quae ſuper foſſarum labris exſtruuntur. Latini aggerem, vel etiam vallum vocant. aliquando attolluntur in vſum *ἐπιτειχισμάτων* et turrium ſtabilium, ſiue mobilium, ex quibus tela in obſeſſos mitti queant. hunc quoque Romani aggerem dicunt, et Graeci veteres *χῶμα*, recentiores *ἔγεστα*, vel *ἄγεστα* deprauatione verbi Latini.

Aliud

Aliud genus *χώσεως* eſt, quum portus mole iniecta obturantur, aut quum in lacu vel mari, vt olim ad Tyrum Alexander, muniendo fit via; quarum aggeſtionum multa ſunt vetera et recentia exempla. Aliud item, idque vſitatiſſimum genus eſt *χώσεως*, quando foſſa terra ingeſta repletur, quod hoc loco fit ab Hannibale, res vt diximus in creberrimo vſu poſita, ſed modus, quo vſus hic Hannibal obſervatione dignus, ac propterea Polybio notatus. communiter omnis *χῶσις* aggeſtione fit humi: *χωννύειν* enim eſt ingeſtu terrae glebaeue obruere: verum quia haec ratio temporis indiget ac morae, quam ſaepe neceſſitates bellicae non ferunt; propterea vſus inuenit, vt loco terrae alia adhibeantur. Tria fere in eam rem ſolita admoueri, ſexcentis locis Graecae Latinaeque hiſtoriae docent: terram, ſaxa, et *ὕλην*, materiem, ſiue ligna: eaque vel grandia, vt trabes, arborum trunci, aut ipſae integrae: vel minuta, ac fere vincta, vt *κλάδων ἀγκαλίδες*, quas in ſimili re nominat Apollodorus in Polioreeticis, ramorum frondiumue faſciculi, item ſarmentorum et virgultorum. aliquando etiam quiſquiliae et lacunarum inquinamenta ac ſordium omne genus complendae foſſae iniiciuntur deficientibus lapidibus, vt ait Nicetas libro IV. *τὴν τάφρον ἐνέπλησεν ἀφυσγέτῳ διὰ τῶν λίθων στέρησιν.* denique vbi res poſcit, quicquid eſt ad manum, in eum vſum ſolet verti. ipſa quinetiam corpora vulneratorum et occiſorum cadauera foſſarum ſaepe fiunt complementum. vnde illa grauis Appiani querimonia in Punico, *ἄνθρωπος*, inquit, *ἀναπλήρωμα βόθρου*: dixerat enim de milite Romano, Carthaginem duce Scipione ex ſummis opibus oppugnante: *λιθολόγοι ὅσοι πελέκεσι καὶ ταῖς ἀξίναις, οἱ δὲ ταῖς χηλαῖς τῶν κόντων· τοὺς δὲ νεκροὺς καὶ τοὺς ἔτι ζῶντας ἐς τὰ τῆς γῆς κοῖλα μετέβαλλον, ὡς ξύλα καὶ λίθους ἐπεισφέροντες.* *qui lapides legebant*, inquit, *pars ſecuribus aut dolabris, alii contorum furciliis et mortuos et adhuc viuos in terrae caua coniiciebant; nec ſecus quam ligna et ſaxa trahebant.* Tacitus IV. Annalium: *interea barbari cateruis decurrentes, nunc in vallum manualia ſaxa, praeuſtas ſudes, deciſa robora iacere: nunc virgultis et cratibus, et corporibus exanimis complere foſſas.* Liuius libro XXIII. de Poeno hoſte et duce Hannibale: *Hunc natura et moribus immitem ferumque inſuper dux ipſe efferauit, pontibus ac molibus ex humanorum corporum ſtrue faciendis.* Omnium vero maxime congeri illa ſolent, quae loci,

loci quum occupent plurimum, pondus habent minimum; culcitae, et quaecumque aut tomento, aut palea ſunt farta, ſicut de Hannibale narrat hic Polybius. Similium porro euaſionum ex vrbibus circumuallatis multa poſſemus exempla afferre ex hiſtoriis, ſiue antiquis, ſiue recentibus: ſed iis omiſſis, quae ſtudioſi per ſe adnotabunt, vnicum adferemus Appiani locum, vbi non ſolum euaſio huic gemina tentatur; verum etiam apparatus omnis deſcribitur neceſſarius ad huiusmodi conſilium exſequendum. In quinto Ciuilium narrat Appianus, Lucium Antonium ab Octauio Peruſiae circumuallatum conatum eſſe cum ſuorum militum manu erumpere, et foſſis murisque ſuperatis ſalutem ſibi parare: quibus autem rebus inſtructi generoſo incepto ſe accinxerint ita narrat. *ὁ Λεύκιος ἦγε πρὸ ἡμέρας, σίδηρόν τε τειχομάχον ἔχον πολὺν, καὶ κλίμακας εἰς εἴδη πάντα διεσκευασμένας. ἐφέρετο δὲ καὶ τάφρων ἀχωστήρια ὄργανα, καὶ πύργοι πηκτοὶ σανίδας εἰς τὰ τείχη μεθιέντες, καὶ βέλη παντοῖα καὶ λίθους καὶ γέῤῥα τοῖς σκόλοψιν ἐπιῤῥίπτεσθαι.*

Ibid. *ἔλαθε τοὺς πολεμίους ἀπαγαγὼν ἀσφαλῶς τὴν δύναμιν.*) E diametro cum his pugnat Zonarae narratio vndeunde petita: *αὐτὸς μὲν ἔλαθεν, οἱ δὲ ἄλλοι γνωσθέντες οἱ μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, συχνοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἀκραγαντίνων ἐκτάνθησαν.* Polybius ſibi conſtat: nam eius ſunt verba paullo poſt de hoc Hannibale, *οὗτος ἦν ὁ τὰς δυνάμεις ἐκκλέψας νυκτὸς ἐκ τῆς τῶν Ἀκραγαντίνων πόλεως.*

Ibid. *οὐδενὸς δ' αὐτοῖς ἐμποδὼν ἱσταμένου, παρεισπεσόντες διήρπασαν τὴν πόλιν.*) Sunt, qui tradant, Agrigentinos in fugientem Hannibalem vna cum Romanis feciſſe impetum: multosque eorum occidiſſe: quod tamen, inquit Zonaras, apud Romanos nihil eis profuit. direpta enim vrbs eſt, et ipſi omnes haſtae ſubiecti. auctor eſt Diodorus, ſectione eius vrbis facta eſſe mancipia amplius viginti quinque millia. ſic ille. *δούλους δὲ ἄκραντες ἅπαντας πλέον τῶν δισμυρίων καὶ ε.* prima verba non carent mendo. fortaſſe *δούλους δράσαντες ἅπαντας.* nam et alibi eo verbo vtitur. Subiicit ibidem Diodorus, Romanos toto hoc anno aut certe obſidione amiſiſſe peditum triginta millia, equites *φμ'.* quadraginta ſupra quingentos. ſed eſt error, quem ante notauimus, *μ* pro *α* vel *χ.* CIↃ.

I. 20. *οὐκ ἔμενον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς λογισμῶν.*) Ait Romanos capto Agrigento, et de Poenis nobili parta victoria, conſi-

consilium suscepisse adimendae Poenis Siciliae, de quo ante non cogitauerant. ratio est; quia successu augentur hominum studia: et profectu ipso homines inuitantur ad ea persequenda, quae vel temere, vel per occasionem tentantibus bene cesserint. Huc pertinet, quod antea dicebamus ex Polybii sententia, eosdem Romanos ad occupandum orbis imperium occasione fuisse inuitatos: non autem destinatione animi certa id multo ante esse molitos. Adscendamus ad caussam caussae, quae est Dei prouidentia, siue vt historici solent dicere, vis fatorum occulta, quae Romanos ad orbis imperium vocabat, et iam tum res omnes in eum finem dirigebat. Hoc, qui non videt in historia vniuersa veteris populi Rom. nihil profecto videt: qui non attendit, non miratur praecipuum vsum ac fructum historiae.

IV. *Belli Punici primi annus* IV. *De maris imperio et Romanorum primo studio eius capessendi.*

Hoc anno nihil gestum est in Sicilia dignum memoria, ab iis Coss. qui mox nominantur. Zonaras iccirco, Eutropius, et post illum Orosius, hunc annum ne attigerunt quidem; Mytistrati tamen obsessio, quae narrante Diodoro septem menses frustra Romanos tenuit, huic anno, opinor, congruit. Polybius etsi fatetur consules huius anni res Siculas ἐνδεχομένως administrasse, hoc est, pro copiis quas habebant, satis commode; multasque adeo vrbes ab iis deditione captas: omnia tamen, quae in prouincia hi Coss. gessere, praetermisit. Denique nulla alia re insignem hunc annum facit Polybius, nisi rei naualis cura tum primum a Romanis serio suscepta. Et ait Polybius tanti hanc rem se aestimare, vt nihil aeque eum impulerit ad breuiter saltem narrandum bellum Punicum primum, atque hoc, vt originem et principium eius studii apud Romanos exponeret. Quam necessaria res sit ad magnum imperium, siue parandum, siue firmandum, habere in sua potestate mare, etiam mediocriter periti rerum politicarum, et eorum, quae nunc cum maxime geruntur ὀυκ ἀνήκοοι, non ignorant. Omnino magnae potentiae praesidium et quasi pignus est semperque fuit mari dominari, quod Graecis θαλαττοκρατεῖν dicitur. Propterea antiqui Chronicorum apud Graecos scriptores, quum nullum exstaret summum imperium vllius Graeci populi,

puli, cuius factis ante Olympiadum institutionem doctrina temporum inniteretur, inter alia tempora, quibus ad seriem temporum designandam sunt vsi, istud non praetermiserunt; sed populos diligenter recensuerunt, penes quos imperium maris quondam fuisset, atque omnes mutationes, quae in ea re contigerunt, accurate in suis Chronologiis adnotarunt. Exstant hodie eius obseruationis clara vestigia in Chronico Eusebiano: vbi historia vniuersa imperii maris ab ipso eius principio ad Romana vsque tempora, vt videtur, deducta et pertexta fuerat: sed qui superioribus saeculis aureum illud Eusebii opus nobis descripserunt, ingenti etiam hic negligentia vsi, obseruationi pulcherrimae magnas tenebras intulerunt. Quoniam igitur ad eum annum deuenimus, quo maritimi Romanorum imperii iacta sunt fundamenta, multusque in eo sermone est Polybius, non pigebit hoc loco, quae de eo apud Eusebium restant, adhuc vestigia legere ac persequi, et de re cognitu dignissima ὁδῷ πάρεργον nonnulla adnotare. Ergo vt a capite rem ordiamur, maris imperium ante Carthaginienses, quibus Romani eripuerunt, hi populi leguntur tenuisse.

I. *LYDI* numero Eusebiano ab Abraham DCCCXL. qui est ἀπὸ τῆς κοσμογονίας, MMDCCXCI. Magni scriptores primum ex omnibus Graecis Minoem Cnossiorum in Creta regem, maris potentem fuisse scribunt. Diodorus bibliothecae libro IV. Μίνω πρῶτος Ἑλλήνων ναυτικὴν δύναμιν ἀξιόλογον συστησάμενος ἐθαλαττοκράτησε. confirmat scriptor eruditissimus Nicolaus Damascenus, cuius verba sunt apud Stobaeum, capite XLII. Κρῆτες πρῶτοι Ἑλλήνων νόμους ἔχον Μίνωος θεμένου, ὃς καὶ πρῶτος ἐθαλασσοκράτησε. Eusebius tamen hoc refellit: scribit ex versione B. Hieronymi numero DCCLXV. *Minos mare obtinuit et Cretensibus leges dedit, vt Paraedius memorat: quod Plato falsum esse conuincit.* quid hoc loco sibi vult vox Paraedius, illustrissimi Iosephi Scaligeri animaduersiones docent. Equidem vehementer miror, quomodo ex Platone sibi persuaserit, siue Eusebius, siue Africanus, falsum esse, quod de Minois imperio maritimo vetustissimi scriptores memoriae prodiderant. ego nihil apud Platonem inuenio, cur aliter credere debeam. et Strabo libro x. traditionem vetustam, prouerbii testimonio, hoc est Graecorum communi consensu comprobat: solitos enim dicere de eo, qui rem probe sibi notam scire dissimulat, Scilicet

licet Cretensis mare ignorat. Credere, inquit, par est, ναυκρατεῖν πρότερον τοὺς Κρῆτας. ὥστε καὶ παροιμιάζεσθαι πρὸς τοὺς προσποιουμένους μὴ εἰδέναι, ἃ ἴσασιν· Ὁ Κρὴς ἀγνοεῖ τὴν θάλασσαν. Eusebius tamen ista persuasione imbutus, aliter pronuntiat. In interpretatione Hieronymi numero DCCCXL. siue vt aliae editiones habent DCCCXLII. ita scriptum, *Lydi mare obtinuerunt:* Graeca a Scaligero descripta e codice regio Georgii Monachi et publicata sunt vberiora, pag. 31. Λυδοὶ, οἱ καὶ Μαίονες, ἐθαλασσοκράτησαν ἔτη ϛθ΄. Primi igitur ex sententia Eusebii maris domini et θαλαττοκράτορες fuerunt Lydi.

II. *PELASGI.* Eusebius DCCCCLIX. *Pelasgi mare obtinuerunt.* et apertius Graece pag. XXXIV. Πελασγοὶ δεύτερον ἐθαλασσοκράτησαν ἔτη πε. pro δεύτερον scribendum δεύτεροι, vt semper in sequentibus, τρίτοι, τέταρτοι. Ex libro V. Strabonis et accurata Dionysii disputatione in prima historia, scimus Pelasgos gentem vetustissimam Graecorum, quondam πολλὴν ἐπιφάνειαν κτήσασθαι, sed quae nullum diu firmum stabulum habuerit, modo huc modo illuc sedes transferre solita. Quod ad numeros attinet, cum Graecis Latina, in quibus error magnus vix potuit admitti, non consentiunt. Imperium Lydorum Graecus textus facit annorum XCII. Latinus CXIX. vt fortasse legendum sit ρκ. non ϛβ. Pelasgos Graeca produnt θαλαττοκρατῆσαι annos LXXXV. Latina versio LV. hoc est, νέ. non autem πέ. Sequitur enim:

III. *THRACES.* Eusebius MXIV. *Tertio mare obtinuerunt Thraces; annos decem et nouem.* Graeca editio Τρίτοι ἐθαλαττοκράτησαν Θρᾶκες, ἔτη οθ. *Tertii mare obtinuerunt Thraces annos* LXXIX. ita corrigendum esse in versione Hieronymi testis Eusebius ipse, qui proximos θαλαττοκράτορας separat maiori adhuc interuallo a Thracibus. vide mox.

IV. *RHODII.* Eusebius MC. *Quarto mare obtinuerunt Rhodii annos* XXIII. In editionibus summorum virorum Arnoldi Pontaci Episcopi Vasatensis et Iosephi Scaligeri, legitur haec nota eidem anno apposita MC. quum si verum sit, Thraces annos LXXIX. esse dominatos, vt modo dicebamus, apponi ista debuerint anno MXCIII. sed vt ratio congruat de Thracibus, Rhodiis, Phrygibus, puto transferendam hanc notam in annum MCIII. et pro οθ΄. scribendum

dum esse πθ'. LXXXIX. De Rhodiorum dominatione Graeca editio ita loquitur: *Τέταρτοι ἐθαλασσοκράτησαν Ῥόδιοι, κατὰ δέ τινας πέμπτοι ἔτη κγ'.* eadem diuersitas mox iterum notatur. quare autem Rhodios in hoc albo, quidam quarto loco recensuerint, alii quinto, nusquam hodie legitur, postquam doctissimorum hominum scripta, qui de his rebus ex antiquissimis Graecorum monumentis disseruerant, perierunt. Strabo libro XIV. videtur diuturnius multo hoc maris imperium Rhodiorum facere, quam trium et viginti annorum. Scribit enim de ea ciuitate: *θαυμαστὴ ἡ ἐπιμέλεια πρὸς τὰ ναυτικά, ἀφ' ἧς ἐθαλασσοκράτησεν ἡ πόλις πολὺν χρόνον.*

V. *PHRYGES.* Eusebius MCXXVII. *Quinto mare obtinuerunt Phryges annos* XXV. Graeca Scaligeriana *Φρύγες πέμπτοι ἐθαλασσοκράτησαν ἔτη κέ. κατὰ δέ τινας ς'.* hoc est, *ἕκτοι* non autem ἕξ.

VI. -- -- -- -- -- Eusebius MCLII. *Sexto mare obtinuerunt* -- -- -- -- *annos* XL.

VII. *PHOENICES.* Eusebius MCXCII. *Septimo Phoenices mare obtinuerunt.* Tyri et Sidonis vrbium Phoeniciarum nauigationes et potentiam omnis historia celebrat; maxime autem sacrae literae, et prophetarum vaticinia, vt Isaiae capite XXIII. lege Strabonem libro XVI.

VIII. *AEGYPTII.* Eusebius MCCXXX. *Aegyptii post Phoenices mare obtinuerunt.*

IX. *MILESII.* Eusebius MCCLXV. Olympiade VI. *Mare obtinent Milesii, construxeruntque vrbem in Aegypto Naucratim.*

X. *CARES.* Eusebius MCCLXXXIV. Olympiade XI. *Mare obtinent Cares.* Castor siue alius scriptor vetus apud Suidam, *τοὺς Κᾶρας θαλασσοκρατῆσαι λέγεται μετὰ Μίνω τὸν Κρήσσιον.* Meminit *θαλαττοκρατίας* Carum Diodorus libro quinto: *μετὰ τοὺς Τρωϊκοὺς χρόνους κατέσχον τὴν νῆσον* (Lesbum) *Κᾶρες καθ' ὃν καιρὸν ἐθαλαττοκράτουν.*

XI. *LESBII.* Eusebius MCCCXLI. Olympiade XXXVII. *Post Cares mare obtinuerunt Lesbii annos* LXIX.

XII. *PHOCAEENSES* per annos XLIV. In Latinis libris haec nota est praetermissa, vt et sequentes, praeter vnam, omnes. In Graecis Scaligeri ms. pag. XLII. habentur haec ιβ'. *Φωκαεῖς ἐθαλασσοκράτησαν ἔτη μδ'.*

XIII. - - - - - - - - - -

XIV. - - - - - - - - - -

XV. *NAXII per annos* X. In Graecis excerptis Scaligeri p. XLIII. Νάξιοι ἐθαλασσοκράτησαν ιέ. ἔτη ί. *Naxii decimi quinti mare obtinuerunt annos decem.* Naxus haec insula est vna e Cycladibus, de cuius priscis cultoribus multa Diodorus libro quinto: vbi etiam de potentia, quam aliquando in mari obtinuerunt Naxii, ita narrat. *Φασὶν ἐπιδοῦναι τὴν νῆσον εἰς εὐδαιμονίαν, καὶ ναυτικάς τε δυνάμεις ἀξιολόγους συστήσασθαι, καὶ ἀπὸ Ξέρξου πρώτους ἀποστάντας ἐκ τοῦ ναυτικοῦ συγκαταναυμαχῆσαι τὸν βάρβαρον.*

XVI. *ERETRIENSES* per annos VII. Graecus textus Eusebii: Μετὰ Ναξίους Ἐρετριεῖς ιϛ'. ἔτη ζ'. *Post Naxios Eretrienses decimi sexti maris imperium obtinuerunt annis septem.* Eretria vrbs quondam in Euboea insula admodum potens opibus, secunda a Chalcide, quae erat metropolis et caput totius insulae. Strabo libro X.

XVII. *AEGINETAE.* Eusebius MDVIII. Olympiade LXVIII. *Decimo septimo mare obtinent Aeginetae, annos* XX. *vsque ad transitum Xerxis.* Ita descripsit haec verba e suis libris Arnoldus Pontacus: in aliis codicibus desiderantur illa *decimo septimo*, quae recto iudicio ab eo sunt restituta. Fallitur vero doctissimus vir, quum disputat, legendum potius esse *vndecimo.* imposuit ei defectus Latinorum librorum, in quibus populos *θαλαττοκράτορας* ante Aeginetas non inueniebat nisi decem. sed vitium exemplarium palam arguunt, quae hactenus diximus. In Graeco textu ita legitur: Γέλων Συρακουσίων ἐκράτησεν ἔτη ιζ. ἐθαλασσοκράτησαν Αἰγινῆται ἔτη ί. hic quoque a librariis peccatum: nam legendum est, Γέλων Συρ. ἐκρ. ἔτη ζ. ιζ'. ἐθαλ. *Gelo Syracusis dominatus est annos septem. Decimi septimi mare obtinuerunt Aeginetae annos* X. Gelonis tyrannidem tot annorum fuisse, et Diodorus scribit. de Aeginetarum imperio maris Strabo quoque facit mentionem libro VIII. *Αὕτη ἐστὶν*, Aegina, *ἡ καὶ θαλαττοκρατήσασά ποτε, καὶ περὶ πρωτείων ἀμφισβητήσασά ποτε πρὸς Ἀθηναίους ἐν τῇ περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχίᾳ κατὰ τὰ Περσικά.* meminit et Aelianus variae historiae libro XII. cap. X. Post Aeginetarum *θαλαττοκρατίαν* nihil vlterius de imperio maris adnotatum in Eusebii Chronico. Sed quum dicat Eusebius, obtinuisse illos mare vsque ad transitum Xerxis, quinam illis successerint non est obscurum. Nam post victoriam de Xerxe et Persis relatam principatum Graeciae sine controuersia possederunt ἐναλλὰξ et per vices *Athenienses*

nienſes et *Lacedaemonii:* nos autem demonſtrauimus antea, horum dominationem nihil aliud fuiſſe, niſi *θαλάττης ἐπικράτειαν*, maris imperium et potentiam maiorem, quam reliqui Graeciae populi haberent. Poſtquam continuis diſſenſionibus et bellis fractae ſunt horum opes: terra marique late imperitarunt Europa et Aſia reges Macedonici. hos quoque temporibus illis *θαλαττοκρατῆσαι*, quum modo, qui in Aſia et Syria regnabant, praeualerent copiis naualibus; modo qui in Macedonia rerum potiebantur, plurimum mari poſſent, in bibliotheca refert Diodorus, qui etiam libro XVIII. auctor eſt, Athenienſes aliquot in mari a Macedonibus clades accepiſſe; *Μακεδόνων*, inquit, *τότε θαλαττοκρατέντων*. Atque haec de populis Graeciae. Sciendum vero, numquam Graecos tantum in mari potuiſſe, vt verſus occidentem vltra mare Ionium potentia eorum extenderetur. Ergo etiam inter occidentis populos fuerunt, qui maris imperium ſibi vindicarent. Spina vrbs fuit in Italia, ad mare ſuperum ſita, Rauennae vicina, vetuſtiſſima Graecorum colonia. huius oppidi ciues Spinetas quondam tenuiſſe maris imperium, auctor Strabo libro V. *ἱςορεῖται*, inquit, *περὶ Σπινητῶν ὡς θαλαττοκρατησάντων*. Dionyſius Halicarnaſſeus libro I. Spinetarum hoc imperium fuiſſe diuturnum ſcribit, atque opibus florentiſſimum. *εὐτύχησάν τε μάλιςα τῶν περὶ τὸν Ἰόνιον οἰκέντων θαλαττοκρατέντες ἄχρι πολλȣ, καὶ δεκάτας ἀνῆγον τῷ Θεῷ καὶ ἀπὸ τῶν θάλασσης ὠφελειῶν εἴπερ τινες καὶ ἄλλοι λαμπροτάτας.* Sed multo illuſtrius Tyrrhenorum fuit imperium, quos magnae parti maris mediterranei eſſe dominatos, idque perdiu, a multis proditum eſt memoriae. Strabo de Luna, in qua vrbe tum fuit Etruſci imperii ſedes, et portu Lunenſi libro V. *ἡ μὲν ȣ̃ν πόλις ȣ̓ μεγάλη, ὁ δὲ λιμὴν μέγιςός τε καὶ κάλλιςος, ἐν αὑτῷ περιέχων πλείȣς λιμένας, οἷον ἂν γένοιτο τὸ ὁρμητήριον θαλαττοκρατησάντων ἀνθρώπων τοσαύτης μὲν θαλάττης, τοσȣ̃τον δὲ χρόνον.* Dionyſius libro primo, de appellatione maris Tyrrhenici: *ἐπεὶ Τυῤῥηνοὶ θαλαττοκράτορες ἐγένοντο, μετέλαβεν ἣν ἔχει νῦν προσηγορίαν.* idem quoque Diodorus libro V. Tyrrheni, inquit, *ναυτικαῖς δυνάμεσι ἰσχύσαντες καὶ πολλȣ̀ς χρόνȣς θαλαττοκρατήσαντες τὸ παρὰ τὴν Ἰταλίαν πέλαγος ὑφ᾽ ἑαυτῶν ἐποίησαν Τυῤῥηνικὸν προσαγορευθῆναι.* meminit etiam alibi. Non ſatis ſcio an populis *θαλασσοκράτορσι* acceuſeri Maſſilienſes debeant: nam maris quidem imperium ipſos obtinuiſſe non memini legere;

classicis tamen apparatibus fuisse instructissimos docet Strabo: qui etiam auctor, refertam eorum vrbem fuisse donariis et spoliis, quae ceperant ἀεὶ καταναυμαχοῦντες τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάττης ἀδίκως. Et Etruscorum potentiam obscurauit Carthaginiensium dominatio, maior opibus, amplior finibus, prior temporibus. Hos autem maris quoque imperium tenuisse, quum vigebant res Punicae, e vetere historia certum est, et multis locis Diodori monumenta testantur. Ante Romanos tentauit hoc illis decus adimere potentissimus tyrannus Agathocles: et vero nauitate, industria et dexteritate profecit homo sollertissimus non parum. semel enim insigniter et supra spem victis Carthaginiensibus, victoriae praemium dominationem maris est consecutus. Diodorus in CXVIII. Olympiade, libro XX. Ἀγαθοκλῆς οὐδ' ἐλπίδας ἔχων τῶ κατὰ θάλασσαν περιέσεσθαί ποτε τῶν Καρχηδονίων, ἐνίκησε ναυμαχίᾳ παραδόξως. καὶ τὸ λοιπὸν θαλασσοκρατῶν παρείχετο τοῖς ἐμπόροις τὴν ἀσφάλειαν. sed quod ex insperato tyrannus immanis erat consecutus, ex insperato citissime amisit, omnibus Africae populis mox ab eo deficientibus. itaque imperium Carthaginiensium confestim in pristinum locum est restitutum, et ipsi αὖ ἐθαλασσοκράτησαν, vt scribit paullo post Diodorus. Romani vero vbi semel maris potentes sunt facti, sedulo semper cauerunt, perfeceruntque adeo, ne eius suae potentiae aemulos haberent. itaque victis primo et secundo Punico Carthaginiensibus et postea Antiocho, lex inter primas foederis conditiones dicta, ne vltra certum numerum, eumque oppido paruum, naues parare possent. Lege formulas foederum illorum apud Polybium et Liuium, nemo θαλαττοκρατορίας Rom. meminit ante Lycophronem, qui vix potuit vidisse bellum Punicum primum, aut certe vix vti. ille tamen, p. 157. appellat Rom. γῆς καὶ θαλάττης principes. Sciant vero studiosi, verbum θαλασσοκρατεῖν non semper apud historicos aliosue scriptores de imperio maritimo esse accipiendum. interdum enim ita dicitur, vt ἱπποκρατεῖν, quod non significat equitibus dominari, aut praeesse: verum copiis equestribus praestare, et, vt loquitur Liuius, equitatu meliorem esse; sic θαλασσοκρατεῖν, de eo, qui copiis naualibus fuerit instructior, aut qui in proximo sibi mari impune vagatur sine metu potentioris. ita dicit Xenophon in IV. rerum Graecanicarum, Corinthios in sinu, quem hinc Achaia, inde

Lechaeum

Lechaeum claudunt, *θαλαττοκρατῆσαι*, et Diodorus libro XVIII. de Cyzicenis cum Arridaeo bellum gerentibus, *θαλαττοκρατοῦντες ῥᾳδίως ἠμύνοντο τοὺς πολεμίους.* Sic et alibi tirones legent et accipient.

I. 20. *τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πεζικὰς δυνάμεις ἑώρων κατὰ λόγον σφίσι προχωροῦντα.*) *κατὰ λόγον* Polybio hic et alibi non raro eſt idem ac ſi latine dicas, ex animi ſententia, quum deſtinata procedunt, et conſilia ad finem propoſitum perveniunt. Legationum LIII. ecloga. *Ῥωμαῖοι πυθόμενοι κατὰ λόγον κεχωρηκέναι τοῖς Ἀχαιοῖς τὰ κατὰ τὴν Μεσσήνην.* LXXX. *συνελογίζοντο δεδιέναι τὴν περίστασιν Ῥωμαίους, καὶ μὴ χωρεῖν αὐτοῖς τὰ πράγματα κατὰ λόγον.* res ipſis non ſuccedere ſecundum rationem, hoc eſt, vti propoſuerant et ſperauerant. Aliquando aliter accipiendum: vt in nauali praelio, quod paullo poſt deſcribitur *τὸ κατὰ λόγον ἐπετελεῖτο κατὰ τὴν μάχην, ὅπερ εἰκὸς, ὅταν ᾖ παραπλήσια πάντα τὰ τῶν ἀγωνιζομένων*, *procedebat pugna ſecundum rationem.* hic *κατὰ λόγον* non eſt, ex animi ſententia: ſed prout ratio oſtendit fieri debere. erat autem rationi conſentaneum, vt pares vires par belli fortuna ſequeretur, et victoria anceps aut nulla. pag. DCII. *Ἄρκτος τὸ κατὰ λόγον ποιῶν καὶ προνοούμενος τοῦ μέλλοντος συνετάξατο πρὸς Ταυρίωνα.* Solet etiam dicere *ἐκ τῶν κατὰ λόγον*, vel *ἐκ τοῦ κατὰ λόγον*, pro, vt par eſt, vt fit veriſimile. ſub finem libri V. *τῶν πλείων ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἐγκρατὴς ἂν ἐγεγόνει.* et *συλλογίζεσθαι ἐκ τῶν κατὰ λόγον*, quod alibi dicit *ἐκ τῶν εἰκότων.* Vide amplius libro III. ad illa verba pag. CCCLXVI. *ἐκ τοῦ κατὰ λόγον παριστάναι ζυγοῦντα.* Vertimus *δυνάμεις πεζικὰς* *pedeſtres copias.* quod non deſunt viri eruditi, qui reprehenderent. *πεζικὰς* enim eſſe terreſtres copias. nam quae eſt ambiguitas in voce Graeca, modo equeſtribus modo naualibus copiis opponi ſolita, eadem eſt etiam in Latino ſermone. Liuius libro XXVIII. *Cum his ceteraque praeda Nicia praetore Achaeorum Aegium miſſo, quum Corinthum petiſſet, pedeſtres inde copias per Boeotiam terra duci iuſſit.* Oroſius libro III. cap. primo: *Piſander dux apud Spartam, per Ageſilaum regem relictus, maximam munitiſſimamque claſſem tunc inſtruxerat, vt illo pedeſtrem expeditionem agitante, ipſe quoque nauali diſcurſu oram maritimam peruagaretur.* Velleius Paterculus: *Eadem virtus et fortuna ſubſequenti tempore ingreſſa animum imperatoris Tiberii fuit, quae initio fuerat; concuſſis hoſtium viribus;*

ribus; classicis peditumque expeditionibus. hoc est, τοῖς τῶν πεζικῶν δυνάμεων ἐκστρατείαις, siue ἐξόδοις.

Ibid. οἱ κατασταθέντες στρατηγοὶ Λεύκιος Οὐαλέριος, καὶ Τίτος Ὀτακίλιος:) Plenius in saxo Capitolino. L. Valerius M. F. L. N. T. Octacilius C. F. M? N. Crassus.

Ibid. ἐζυγοστατεῖτο αὐτοῖς ὁ πόλεμος.) ζυγοστατεῖν est rei pondus cum sacomate aequare: vel duas res pares inter se facere. inde venuste ad alia solet transferri. Lucianus de scribenda historia: ἐπειδὰν ἀναμιχθῶσι κοινῇ ἤδη ἡ θέα. καὶ ζυγοστατείτω τότε ὥσπερ ἐν τρυτάνῃ τὰ γινόμενα. eadem locutio apud Ammianum scriptorem semigraecum, libro XXIV. *quum certaretur asperrime, multique funderentur altrinsecus, et aequae vires gesta librarent.* indidem sunt illa, ἰσόῤῥοπος μάχη, δυνάμεις ἀντιβεβλῆσθαι, vel ἰσοτάλαντος. Sed quam libenter veteres Graeci in rebus bellicis vterentur vocibus ἀπὸ τῆς σταθμικῆς petitis, declarant praecipua eius artis verba, φάλαγξ, ζυγός, βάρος, σήκωμα, et alia, quae in his libris a nobis exponentur. Aristoteles quoque hoc simili vsus: quum in secundo politicorum declarans discrimen, quod est inter communionem ciuitatis et commilitii, ait illam quidem semper constare e differentibus specie: commilitium vero contra: esse enim societatem, quae ad bellum coitur, similem, vt quum in rebus ad libram pendendis pondus maius desideratur, quod sit par et aequale ei, quod in altera lance praegrauat. est sane genus pugnae violentissimae, quando alis et vmbone hostis impellitur, ac totius corporis pondere vrgetur: qua de re multa loco opportuno dicentur. recte igitur philosophus dicit, societatis huius vtilitatem esse in augenda quantitate. verba Aristotelis subiiciam; οὐ μόνον ἐκ πλειόνων ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πόλις, ἀλλὰ ἐκ εἴδει διαφερόντων. οὐ γὰρ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων. ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις· τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει· βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν, ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσῃ. Apud Diodorum Siculum libro XVII. obseruabam verbum ταλαντεύεσθαι non dissimiliter positum.

MERICI

MERICI CASAVBONI
NOTAE IN LIBROS V.

I. 6. Τῷ πρότερον ἔτει τῆς τῶν Γαλ. ἐφόδȣ.) De his verbis ſatis multa b. m. parens in editis notis: ex quibus tamen non plane colligas, quod ad oras tum nouae Pariſienſis; tum veteris Baſilienſis editionis diuerſis verbis, ſed quae eodem fere redeunt, adſcripſit. Verba autem illa, ad has quidem oras, haec ſunt: (An ſatis Graecum? nam ſuadet Graeciſmus, τρίτῳ πρότερον. aut tale quid) Ad illas autem; (corrige ex pag. 100. τρίτῳ πρότερον ἔτει.) Eadem vtrobique, ſiue correctio, ſiue coniectura, dicenda eſt? ſed alio nixa fundamento. Recentiorem autem eſſe iſtorum verborum ſcripturam, quam ſunt editae notae, praeſtare non poſſum: hoc fidenter affirmare poſſum, haud pauca in illis notis, partim confuſa, partim manca et mutila eſſe. Mihi autem nihil minus in animo eſt, quam rationes chronologicas hic excutere; ſed ne cuiquam diligentius iſta ſcrutaturo, ſiue Polybii, ſiue Pauſaniae verba (de quibus ad haec Polybii non pauca ὁ μακαρίτης, in edito illo Commentariorum ἀποσπασματίῳ:) negotium faceſſant, operae erit, fortaſſe ſimiles locos plures contuliſſe, ex quibus collatis, quod rectum et genuinum eſt, tanto facilius, qui id acturus eſt, eruet. Excerptarum igitur legationum, quae num. 38. edit. Pariſ. Graeco-Lat. pag. 847. b. ὡς ἦσαν πρότερον αὐτοὶ ἔτι ὑπογεγραμμένοι. Haud iſta longe abeunt a vulgata Pauſaniae lectione: Vertit autem ibi ὁ μακαρ. *cui ante ſubſcripſerant.* Legatione Pariſ. edit. pag. 873. a. οἵτινες; ἐτύγχανον ἔτι πρότερον ᾑρημένοι τὰ Φαρνάκȣ. Iſtorum verborum verſio a parente, vel typotheta praeterita ſit, non poſſum dicere. nullam certe exhibet editio illa Pariſienſis. Vertere poſſumus: *qui iam antea Pharnaci adhaeſerant:* vel, *partes Pharnaci ſecuti erant.* Legatione 64. Pariſ. edit. p. 856. ἔτι πρότερον ἅμα τῷ φανερὸν γενέσθαι, etc. vbi verſio, *Iam antea vbi cognitum eſt* etc. Legat. 89. Pariſ. edit. p. 915.

καὶ διότι τῷ πρότερον ἔτει ψηφισαμένων τῶν Ἀχαιῶν: *quod superiore anno*, etc. vt ibi verſum.

I. 18. πέντε μὲν ἂν ἴσως μῆνας ἐπὶ τῶν αὐτῶν διέμεινον.) Πέντε μὲν ἴσως (non, ἴσως) μῆνας, exhibet editio Baſil. neque aliter vlli, quod ſciam, manuſcripti libri. Mutauit ὁ μακ. de quo cum nihil in editis; non omiſſurus, ſat ſcio, ſi perfecta illa prodiiſſent in lucem: de cauſſa mutationis, quantum eſt, quod ſuppeditant orae Baſil. hic apponam. *Forte* ἴσως, (ita illae orae) *quae particula apud Ariſtotelem ſaepe vacat.* Haud dubium quin plura ad ſententiae ſuae confirmationem additurus fuerit in commentariis ſuis ὁ μακ. ſi viuenti publicare contigiſſet. Certe et nos alicubi non vnum Ariſtotelem ita loqui obſeruauimus.

I. 26. τὸ δὲ τέταρτον ἐπωνυμίαν ἔτι ὁ προσείλ.) Baſil. ed. habet: τὸ δὲ τέταρτον καὶ τρίτον ἐπωνυμ. Vbi ad oram ὁ μακ. [Xylander (ſi Xylandri manus eſt illa, quam habuimus eo in codice, qui diſcerptus eſt in edendo:) neſcio an e coniectura, an e libris, pro καὶ τρίτον, emendabat ςράτευμα, quam lectionem nuſquam inueni. abeſt vox τρίτον a meo Polyb. Ex pagina ſequente apparet ſolum τὸ τέταρτον ita dictum: et Lipſ. vehementiſſime fallitur. ipſe Polyb. pag. ſeq. et τρίτον ςρατόπεδον, et τρίτον ςόλον vocat.]

Ibid. τὴν ἐπίςασιν ἐπ' ἀλλήλοις εἶχεν.) ὁ μακ. ad oram Baſil. (Suſpicor legendum ἐπιςύςασιν.) Non contemnendam ſuſpicionem, ſi forte, quod illi fulciendae ſit, aliquid alicunde ſe obtulerit, putaui, quod rarum id verbum, et non alibi, quod ſciam, praeterquam in N. T. obuium. quãlia certe non pauca, de quibus alibi, Deo volente, vni Polybio, et ſacris noſtris libris peculiaria. Ceterum in verſione, *alia aliis ſubiecta:* non vt editum eſt, *alia aiii ſubiecta* legendum.

I. 28. οἱ γὰρ πρῶτοι καὶ διεκρίθησαν.) ὁ μακαρ. hic ad oram Baſil. (τὸ γὰρ, quo ſpectat; aut quid ſibi vult?) Quid in Commentariis ſuper eo dicturus vltra fuerit, non poſſum divinare. Mihi ſane non tantum repugnare ſententiae verborum, quam expreſſit pater, videtur; ſed et ipſa per ſe totius huius periochae ab iſtis, *quoniam vero vtriusque exercitus* etc. verſio, valde ſuſpecta eſt. An non enim bis idem continuo dixerit Polyb. ideo certamen aequale fuiſſe, quod vires vtrimque aequales eſſent? Non diffiteor ſatis odioſae περισσολογίας, aut πολυλογίας; alibi quoque (de quibus alius erit dicendi locus:) apud hunc noſtrum exempla occurrere.

currere. non tamen opus eſſe, vt eo confugiamus, hoc quidem loco, non tantum τὸ γὰρ illud ven. parenti animadverſum; ſed totus verborum contextus bene ſpectatus facit, vt credam. Ac primo pro χωρισμὸν in iſtis κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς χωρ. non χωρ. ſed χειρισμὸν legendum eſſe, quod ego veriſſimum puto, ad nouae ed. oras notauit ὁ μακ. Totum igitur locum ſic lego, ac diſtinguo: Τῷ δ' ἑκατέρων πάρισα τὰ μέρη γενέσθαι, κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς χειρισμὸν, ἐφάμιλλον εἶναι συνέβαινε καὶ τὸν κίνδυνον. οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ κατὰ λόγον ἐν ἑκάστοις οὐκ ἐπετελεῖτο κατὰ τὴν μάχην, ὅπερ εἰκὸς etc. οἱ γὰρ πρῶτοι etc. Verto autem: *Quoniam autem vtriusque exercitus aequales erant partes, certamen quoque per initia pugnae vtrimque aequari contigit. Enimuero non in ſingulis partibus etiam circa finem*, (vel, *in fine*) *pugnae id euenit pugnantibus, quod euenire debuit, quotiens inter aduerſarios rebus omnibus aequales pugnatur. Primi ſiquidem* (tantum abeſt, vt aequo marte pugnauerint:) *etiam rem decreuerunt. tandem enim Amilcar* etc. Verba κρίνειν, et διακρίνειν, Hiſtoricis vſitatiſſima, a Medicis, in hac ſaltem ſignificatione ſumta, de quibus in indice dicturi ſumus. *Rem* autem *decernere*, vertimus ex Liuio, qui ita interdum loquitur in re ſimili: vt cum dicit. *Primus labor atque impetus rem decreuit.* alibique. Polybius lib. IV. locus huic, vt nos legimus et interpretamur, non abſimilis. Οὔσης δὲ τῆς ἀκ. ἄτειχ. --- τὸ μὲν πρῶτον ἦν ἀγὼν οἷον εἰκός: et mox, τέλος γε μὴν ἐτράπησαν etc. Inſpiciat lector, ſi vacat, et noſtra fortaſſe minus illi coniectura diſplicebit.

I. 29. πρὸς τὸ πολιορκεῖν.) Ex oris Baſil. corr. ἐγίν. πρὸς τῷ πολ.

Ibid. καὶ πεπεισμένοι τοὺς ὑπεναντίους.) Orae Baſil. (πεπυσμ.? ſed retineo πεπεις. nam erat coniectura. ſed quia ait, ποιήσασθαι, non ποιήσεσθαι, malo per υ.) et ib. ſed recentiore manu: *Sane hic locus eſt ancipitis lectionis et ſententiae.*

Ibid. ὁ δὲ Γάϊος ἀναλαβὼν τὰ πληρ.) Orae Baſ. recentiore manu: (imo Λεύκιος, ex ſuperioribus.) quod et in verſione ſecutus eſt ὁ μακ. *L. Manlius cum remigibus et claſſiariis*, etc.

I. 29. παραταττόμενοι τοῖς πολεμ. ἓξ καὶ πέντε σταδίους.) Orae Baſilienſ. *Mira locutio: conſule Mſſ. Fort.* ἐν ἓξ καὶ πέντε σταδ.

Ibid. πρὸ τῆ τείχους καὶ τῆς τάφρου παρέβαλε.) Orae Baf. (F. παρενέβαλε) de hoc loco ὁ μακ. in erratis latinae verfioni fuae praepofitis. (mox παραβάλλειν accipimus pro παρεμβάλλειν; vt paullo ante παρέβαλε, pro παρενέβαλε. plura in Comment. de hoc loco.) Multa fane ille de verbo παρεμβάλλειν, vt et reliquis omnibus tacticis, et militaribus, in aduerfariis fuis Polybianis, non vno loco. Non tamen hactenus occurrit aliud de hoc loco, praeterquam quod in oris Bafil. vbi ad pofterius illud παραβάλλειν: *An poteft ita capi, vt fient ibi veluti in acie?*

l. 42. προκατασκευάζοντες δὲ ἀεὶ τοῖς ὑποκειμ.) Ora Bafil. (Deeft, τί.) quod et in verfione expreffit ὁ μακ.

l. 47. τῶν πρὸ βραχέων.) Orae Bafil. (an, τῶν πόρου βραχέων.

l. 50. τῶν πολεμίων Ῥωμαίων.) Ora Bafil. *Alterum videtur effe gloffa.*

l. 55. μᾶλλον δ' ὀχυρὸν καὶ συνάπτον.) Ora Bafil. (fcribe, ὃ ἐστὶ συν.) quod et in verfione expreffum: *qua Dr. contingit magis inacceffus.*

l. 5?. εὔβατος ὑπάρχει καὶ γεωργής.) Orae Bafil. (fcribe, εὔβοτος.) quod et verfio repraefentat: *pecori alendo, et frugibus ferendis aptum.*

l. 58. ἐκεῖνοι τε γὰρ πολλάκις ἀπολωλεκότες τὰς πτέρυγας.) De toto hoc loco melius illi pronuntiauerint, qui ludicris his τῆς ἀλεκτρυονομαχίας (quae in Graecia et priuatim, et publice olim frequentia) faepius interfuerunt, et illorum inter pugnandum mores et ingenia bene perfpecta habent. Ego quantum ex autoris fcopo, et verbis ipfis colligere datur, fufpicor, (fed fufpicor tantum) aliud voluiffe Polybium, quam quod hic latine ipfum legentibus exhibetur. Hoc vtique: Gallos gallinaceos, feu fenio, feu frequenti commiffione confectos, alas amittere, quibus amiffis, vtut animis vegetos et feroces, pugnas tamen non appetere, nec inuicem laceffere, donec cafu aliquo congreffi, ac complexi, ab intermiffione ferociores, antea non abfiftant, quam alter eorum (fi non et ambo) plane conciderit. Ad hanc mihi praeeunt fententiam. 1. fcopus autoris, fi bene perpenditur. Id enim videtur mihi Polyb. his praecipue (vt alia omittam) verbis, cum dicit, eos *hieram fecifse*, (quod quid fit in b. m. P. Comment. in Perfium fufe explicatur.) voluiffe; Rom. et Carthagin. iftos milites, cum paribus viribus

ribus diu concurrissent, vtrimque de victoria desperantes, et iam viribus ad extremum exhaustos, aliquamdiu a certaminibus interquieuisse: donec tandem alia ratione isti bello finis impositus est. 2. Quod in hac editione, ἐμβάλλουσι τὰς πλ. id in Basil. ἐκβάλλ. τὰς πλ. Ego suspicor Polyb. scripsisse, ἀναβάλλ. τὰς πλ. Et certe quamuis ἐμβάλλειν, vel ἐπιβάλλ. πληγὰς sint ordinaria; aliud tamen videtur mihi articulus hic appositus (τὰς πληγὰς) postulare. Praeterea, τὸ αὐτομάτως, quod vertit hic ὁ μακ. *sponte sua*: non minus frequenter, (si non et frequentius) *casu*, *fortuito*, significat. De diuersis gallorum congressibus verba Polybii intelligo, quod videtur mihi τὸ πότε requirere. Quod si de vnico, sed diuturniore congressu capienda sunt, quod ego quoque non valde improbarim: nihil prius videtur, quam vt pro ἐκβάλλουσι, quod est in Basil. edit. et MSS. (quantum datur ex impresso libro, ad vsum patris cum MSS. accurate collato, coniicere:) legamus, εἰκῆ βάλλουσι temere, et ὡς ἔτυχεν: propter ἀδυναμίαν scil. et defectum alarum. pro quo alibi idem Polybius (vt a Suida notatum) vno verbo dixit, εἰκοβολεῖν. Hoc pacto et articuli (quod ego plane necessarium duco) rationem aliquam habebimus; et proxime sequentibus ἕως ἂν αὐτομάτ. etc. satis bene consulemus. Possemus etiam τὸ ἐμβάλλουσι in eamdem fere sententiam interpretari, vt hic proprie (quod non abhorret ab ea verbi notione, ex qua dies intercalares dicti sunt ἐμβολιμαῖοι) significet, interiecto spatio, seu per interualla (vt quibus vires ad acriorem pugnam non sufficiant) ferire, seu plagas inferre. Ceterum an soleant galli, siue ex longa aetate, siue assidua et contentiore dimicatione proprie et vere *alas amittere*, non possum dicere. Sed quicquid huius sit, cum τὸ πτεροῦν, et ἀναπτεροῦν (*alas addere*,) vulgare sit apud Graecos pro *animos addere*, *instigare*, verbum; quod inde sumtum dicunt, quod πτερύσσεσθαι, siue latera sua alis expansis verberare solent aues istae ante pugnam: possumus etiam τὸ ἀπολωλεκέναι τὰς πτέρ. vt prouerbialiter dictum accipere; vt alas suas illi dicantur amisisse, qui praesidia sua, quibus antea, siue ad pugnam, siue aliam quamuis rem aggrediendam, nitebantur, amiserunt.

I. 59. ὁμοίως δὲ Ῥωμ. ψυχομαχοῦντες.) Orae Basil. scribe, ὅμως δὲ, quod et versio sequitur.

Ibid.

Ibid. πρέσσυρέϑη ἢ πρὸς τὴν συντέλειαν.) Scribe, πλέον: olim ad oram sui libri ὁ μακ. Sed consultis et dissentientibus MSS. merito repudiauit. Nec sane abhorret a stylo Polybiano vulgata lectio.

I. 72. ὥστε οὐδέποτε δεῖ πρὸς τὸ παρὸν μόνον, ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ μ. ἀποβ. δεῖ.) Orae Basil. (Quia omnes codices retinent vtrumque δεῖ, puto omnino sententiam esse mancam aliquot vocibus.) Atqui cum vtrumque sit in textu Graeco nouae edit. illud δεῖ; nulli tamen, qui defectum aliquem notent asterisci sunt appositi: quod certo consilio mutata priore sententia, an casu acciderit, non possum certo statuere. Mutandae sententiae caussa fortasse fuerit non dissimilium pleonasmorum, seu repetitionum (de quibus alibi dicturi sumus) obseruatio. Aliud tamen est, quod istam de loci mutilatione suspicionem confirmare potuit, quod Basil. editio vocula ὄντες (ἔτι δὲ μᾶλλον ὄντες πρὸς τὸ μέλλ.) sit auctior. quam quidem, vt hic legitur, magis turbare, quam iuuare sententiam, vt agnoscimus; ita fieri posse, vt non de nihilo, nec plane superuacua hic conspiciatur, non immerito suspicemur. Quid si, ἔτι δὲ μᾶλλον στρατεύοντας, vel τὰς στρατεύοντας, aut aliud quid in eam sententiam scripserit Polybius? Sic sane non ipsa tantum sententia pulchra obseruatione sit auctior, sed et orationi consulitur, vt vtrique δεῖ sua constet ratio. Potuerunt autem casu aliquo primae duae syllabae in fine lineae excidisse, et τὸ οντας, vel οντες in proxima linea remansisse. Plane ab eadem mente sunt ista lib. 11. νέμειν δὲ μερίδα τῷ παραδόξῳ πανταχῇ μὲν, ἀνθρώπους ὄντας· μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς. Nouae edit. pag. 93. primis lineis. Haec nostram coniecturam non parum confirmant. Sed alii viderint. Illustris sane sententia verborum, et praecipuum felicitatis, si penitus infixa cordibus, humanae fundamentum.

I. 74. εἰκῇ καὶ παραλόγως προέσθαι.) Bas. edit. παραλογίστως: vbi ὁ μακ. ad oram: *Hoc malo: etsi aliter MS.* Sic ἀλογίστως. pag. 39.

I. 75. πόλιν ἐπ' αὐτῆς ᾠκοδομηκ.) Eaedem orae ad istud πόλιν: *An pro ἀκρόπολιν?* nam vrbem quidem, qui potuit tam cito?

I. 78. ἦν δὲ πλήρης ὁρμῆς πολεμικῆς.) Ita ex libris scriptis haud dubie, cum antea legeretur, ὁρμῆς βασιλικῆς, quamvis nihil super eo ad oras suas restituit ὁ μακαρίτης. quam etiam

etiam lectionem in altero exemplari eiusdem Baſ. edit. vbi notatae variae lectiones ad oras, inuenio. Potuit alioquin ὁρμὴ βασιλ. de nobiliore et minime vulgari indole recte accipi: et ita non vnus loquitur.

I. 79. παραλελειμμένας ἐπινοοῦντες τιμωρίας.) Mirum tam abſurdam lectionem, quae in Baſ. edit. exemplari ex qua manauit, multis obelis confoſſa eſt a P. addita ad oram correctione: (ſcribe παρηλλαγμένας:) in hanc editionem receptam eſſe: quod imprudente illo factum eſſe, nullus dubito; tam certa ſcil. et quam multi alii, ſi quis dubitet, Polybii loci firment correctione, quam abſurda et importuna illa voce, quae locum illius occupauerat.

IN LIBRVM II.

II. 2. τῶν προϊόντων πρὸς τὴν αὐτήν.) Orae Baſ. (ἀρχὴν legit interpres, et eſt omnino locus mendoſus.) Quantum ex interpretatione verb. licet augurari, videtur ὁ μακ. ἀρχὴν αὐτὴν corrigendum cenſuiſſe: certiſſima, vt ego quidem iudico, coniectura. Vltimarum enim ſyllabarum in duobus illis continuis verbis ἀρχὴν et αὐτὴν, ſimilitudo, alteram omittendi librario, quo nihil procliuius in manuſcriptis libris, occaſio fuit: προϊέναι autem (pro quo mox προπορεύεσθαι) quid hic valeat, docebit index graecus.

II. 4. ἀπό τε τοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν Αἰτωλῶν ἔχοντος.) ὁ μακ. ad oram nouae edit. (An Μυδιωνίων? locus ſuſpectus.) Cum enim ἐπιγραφὴ pro more illius aetatis, non ad victos, ſed victores pertineret; quid hic facerent Aetolorum, qui magiſtratum geſſerant, nomina? Sed hoc videtur praeter ordinem factum a Mydioniis, vt tanto magis Aetolos vrerent, et ridiculam eorum confidentiam aliis ridendam propinarent, vt etiam Aetolorum praetorum nomina, plane vt decretum ab illis fuerat, ἐπιγραφῇ ſuae, facta etiam fortaſſe decreti ipſius mentione, apponerent, hoc tantum diſcrimine, quod quae victores eos debebat, ex proprio decreto ἐπιγραφὴ celebrare; quae a Mydioniis facta eſt, ea vana ſpe victores, re victos, infamabat. Huc etiam ſpectat, quod in Baſilienſis edit. oris, etſi non ad hunc locum reperio: (No. autem et victorum ducum? hoc eſt, τῶν νικησάντων, et τῶν νενικημένων nomina apponi ſolita. Vide Suidam in Iphicrate.) Hoc igitur notat hic Polybius de Aetolorum nomine

nomine apposito, quod obseruatione dignissimum visum est. De Mydioniis autem magistratibus ideo silet, quia in eis apponendis mos, haud dubie, seruatus, qui satis notus erat, nempe vt eorum nomina scriberentur, qui tum magistratu fungebantur, cum res gesta est: non etiam eorum, qui petituri erant, quod ridiculum erat. Ceterum solitos saepe victores, quae victi stulte aut crudeliter vouerant, mutatis personis et nominibus, in ipsos exequi, multa exempla in historiis antiquis. Illustre illud de Romanis, in bello Gallico, de quo Florus lib. II. cap. 4.

II. 9. καὶ συνάψαντες τοῖς προσπλέουσι.) Orae Bas. (Scribe, προπλέουσι.) et ita versio, *qui ante ipsos nauigabant.*

II. 17. καὶ Νώλην πεδία - - - καὶ διὰ τὸ π. ἐμπ.) Bas. ed. καὶ νωλυνάδην, καὶ διὰ τὸ π. ἐμπ. vbi ὁ μακ. ad oras (scribe, καὶ Νώλην πεδία. tum lacuna est notanda. tali fere modo suppleuerim: καὶ N. πεδία κατέχοντες, καὶ διὰ π. ἐμπ. ἐνίοις συνέβη γνωρίζεσθαι καὶ μεγ.) Ad hanc siue coniecturam, siue correctionem aptata versio: *Cum quidem et campis circa Cap. et N.* etc.

II. 19. ἔτει τετάρτῳ συμφρονήσαντες) ὁ μακ. ad oras n. ed. *Non potest ferri, nisi mendum in superioribus.*

Ibid. πρὸς τὸ γεγ. ἐλάττωμα τοῖς Ῥωμαίοις.) Aliud versio, quam quod hic textus: sed conuenient, si corrigamus ex oris Basil. (scr. πρὸς τὸ γεγονὸς ἐλάττωμα αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι, μετ' ὀλ. etc. Expone ex Liuio pag. 280. Senones absentibus Coss. legionem Romanam penitus ceciderunt. deinde aduenerunt Rom. et hanc victoriam sunt consecuti.) Ceterum ita fuisse tum Rom. vt in aduersis tanto ferociores essent, et vt ait poeta Lyr. *ab ipso sumerent opes animumque ferro:* alibi quoque Polyb. auctor est, non vno loco. Proxime quod memini, accedunt ad haec verba, quae *Excerpt. Legat.* tmemate, 68. pag. 891. Ἴδιον γὰρ τοῦτο πάντη παρὰ Ῥωμαίοις ἔθος, καὶ πάτριόν ἐστι, τὸ κατὰ μὲν τὰς ἐλαττώσεις. etc. ibi ἐλάττωσις, quod hic ἐλάττωμα.

II. 30. καὶ διακοπτόμενοι παρέμενον ἐπ' ἴσον τῆς ψυχῆς.) Consentit hic quidem cum textu Graeco versio τοῦ μακ. non silenda tamen (ita mihi visum) apposita ad oras Basil. coniectura, quod pluribus eiusdem locutionis exemplis nitatur. istud autem, quod hic est, an alibi sic vsurpatum in Polyb. occurrat, non possum dicere. Quid autem illae? *Scribe:*

ἐπὶ

ἐπὶ ποσὸν, *vt in ſimili loco, p. ſeq.* Οἱ δὲ Κελτοὶ διὰ τὸ παρὸν εὐτύχ. μείναντες ἐπὶ ποσὸν εὐθαρσῶς.

II. 34. εἰς τὴν τῶν ἄνδρων χώραν.) Verſio: *in ditionem Romanorum.* Orae autem Baſil. *Suſpecta vox* (τὸ ἄνδρων ſcil.) *vide Plut.* Sed quem Plut. locum voluerit ὁ μακ. cum nulli numeri, nullum libri nomen adſcriptum ſit, non poſſum diuinare. Eadem quidem hiſtoria, Polybianae narrationi per omnia fere conueniens, in Marcello Plutarchi extat: non tamen ibi de obſeſſo Claſtidio quicquam reperio; nec aliud quicquam in tota illa hiſtoria, quod ad eruendam veram lectionem, aut hanc falſi conuincendam ſpectet. Ego per τοὺς ἄνδρας, Rom. proprie Conſſ. et Rom. exercitum cui praeerant, et de quibus ſermo Polybio eſt, intelligo. Ita enim ſaepe ſolent Graeci iſtis τῶν ἄνδ.. vocibus loco pronominis, aut certe proprii nominis vti: vt hoc ipſo Marcello Plut. editionis pulcherr. et praeſtantiſſ. p. 547. ἡ δὲ οὐ κατηφρόνησε τοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως ἐλλείμματος, ἀλλ᾽ ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι. Conſules intelligit, quos paullo ante nominauerat, Scipionem Naſ. et Cnaeum Martium. An igitur hunc ipſum locum in animo habebat ὁ μακ.? non credo: neque de mendo locum ſuſpectum habuiſſet, ſi hoc voluiſſet. Ceterum, per Coſſ. et exercitum Rom. (ſi nos bene coniicimus) Romanum in genere populum intelligi, et ita, *in ditionem Rom.* bene verti, etiam ſine monitore quiuis opinor intelligat.

II. 35. τὰ τοιαῦτ᾽ ἐπίσου διὰ τῆς τύχης εἰς μνήμην ἄγειν καὶ παράδ.) Vertit ὁ μακ. *Vt huiusmodi luſus fortunae memorabiles ad poſteros mem. tradant.* Cum nullae autem, vt interdum, vbi non tam ſalebroſi loci, notae ſint in textu Graeco appoſitae, quae vitium aut defectum indicent; coniectore ſagaciſſimo opus eſt, et in his exercitatiſſ. qui quid ſecutus ſit ὁ μακ. cum ita verteret, ariolari queat. Cum ita verteret, inquam; qui quidem non ea libertate vſus ſit, qua Perottus, aliique non pauci: ſed religioſiſſime in hoc opere toto verſatus ſit. Dignus locus, in quo experiantur ingenium ſuum, qui ſuae ipſi ſagacitati confidunt. Audiant alii, quibus minus vacat, aut libet, Baſilienſes oras, quae vno verbo expediunt: (ſcribe, ἐπεισόδια.) Quod ſi quis in his ſtudiis adeo tyro eſt, vt in hoc verbo, et quem habet hic vſum, adhuc haereat, adeat ille doctiſſimum Stephanum, et quos ille laudat: Suidam in primis, cui conſentit

ſentit Etymologicum M. ἐπεισόδιον, τὸ ἐπιφερόμενον τῷ δράματι, γέλωτος χάριν, ἔξω τῆς ὑποθέσεως ὄν. καταχρηστικῶς δὲ, τὸ ἐξαγώνιον ἅπαν πρᾶγμα.

II. 39. * ἐνέπρησε τὰ συνέδρια τῶν Πυθ.) Orae Baſ. (Quis? an poſuit actiuum pro paſſiuo? Aliquid Tzetzes Chil. 205. Vide Laertium.) Sed cur non ἐνέπρησαν, in plurali, cum nominatiuorum eiusmodi ellipſes, vt ad Catullum obſeruat Scaliger, non ſint inuſitatae: imo vt ille iudicat, elegantes? Ita crederem, niſi id diſplicuiſſe τῷ μακ. ex eius ſilentio (tam obuia alioqui coniectura) coniicerem.

II. 41. εἰς ταύτην διαφορὰν καὶ καχεξ. ἐνεπ.) Haud dubium, quin alicui aliquando veniet in mentem, (vt ſunt ad iſta procliues multi) corrigendum eſſe διαφθορὰν; qui lectori fortaſſe ſuam imputabit ἀϛοχίαν. Sciat igitur ille quicumque, damnatam hanc a parente coniecturam, quod omnes aliter Mſſ. codices; vt ad oram Baſil. notauit. cui iudicio conſentientem etiam eiusdem verſionem hic habemus.

Ibid. διὰ Μάργε καὶ τῶν Ἀχαιῶν.) Orae Baſil. (ſcribo Μάρκε. hic enim eſt Marcus Carynenſis.) Ita et verſio: *Marci et Achaeorum opera.*

II. 47. Πρᾶξιν ἔχ. καὶ σύνευσιν.) Non in Baſil. tantum edit. linea transfixa diphthongus in voce σύνευσιν; ſed et ad oram n. edit. ſcriptum: (ſort. σύνεσιν:) coniectura non minus probabili, quam obuia. Verſio vulgatam lectionem expreſſit.

II. 48. διότι ταχέως ἂν ὑπὸ τῶ Κλεομ.) Orae Baſil. (Deeſt verbum: *non dubitabat*, vel, *perſuaſum habebat.*) Additum illud verbum in verſione; *his argumentis motus, non dubitabat*, etc. Credo ego id verbum fuiſſe διενοήθη. quod quia ab eadem ſyllaba, a qua et proximum διότι, incipit, tanto facilius, vt qui in his exercitati norunt, potuit excidere. Ceterum τὸ δεῖγμα ποιέμενος, in Baſ. edit. cum ſuperioribus verbis, non vt hic cum ſequentibus, cohaeret: ἐκ τῶν κατὰ τὸν Ἀμ. Φιλ. εὐεργεσιῶν δεῖγμα ποιέμενος: quod quare mutatum ſit, niſi ita ſuadebant Manuſcripti codices, cauſſam non aſſequor.

II. 50. ἐδὲν γὰρ εἶναι τέτε κάλλιον, ἐδὲ συμφερώτερον.) Orae Baſ. ad iſtud συμφερώτ. (Abſurde pro συμφορώτερον.. Sed ita Mſſ. et iterum p. 49. et p. 153 at in Fragm. συμφορώτερος: vt p. 49.) Et mox, ibid. (Scr. φορ. vt Thucyd. 276 277. et τὸ σύμφορον, D. Halic. 359. συμφορώτατον, Arr. 94. b.

II. 55.

II. 55. *παρὰ τοῖς Μεγαλοπολ. καὶ Στυμφαλ.*) Ed. Baſ. *παρὰ λιονεῖς, μεγαλοπολ. καὶ συμφαλ.* vbi *ὁ μακ.* ad oram Baſ. ſcripſit ille quidem plane nihil: ſed plures notas appinxit defectus, vel corruptelae (decuſſatae ſunt illae lineolae, ſiue *χιασμοὶ*) indices. Sed in verſione plus eſt, quam in textu Graeco: *quod neque apud Clitorios, neque apud Megal. neque item*, etc. *Clitorii* igitur hic ſuppletum eſt: et ita debuiſſe, cuiuis liqueat ex ſequentibus, niſi ſi alicubi terrarum *Lionenſes* reperire poſſimus, quos Perottus, opinor, commentus eſt. quamquam ne id quidem ſuffecerit; cum *Clitorios* plane nominet infra Polybius.

II. 56. *ὥστε πάντας εἰς ἔκστασιν καὶ δακ. τοὺς ἐντ. ἀγ.*) Ex duabus variis, quas exhibet Ed. Baſ. (alteram in contextu: alteram in margine:) lectionibus, *ἔκστασιν* ſcil. et *ἐπίστασιν*: haud dubium, quin hanc poſteriorem pro vera et genuina amplexus ſit *ὁ μακ.* quam etiam in verſione eleganter expreſſit: *Vt Gr. omnes ea res aduerteret.* Merum igitur *παρόραμα* fuerit, quod *ἔκστασις*, et non *ἐπίστασις* hic legitur in textu.

Ibid. *Δεῖ τοιγαροῦν οὐκ ἐπιπλήττειν τὸν συγγραφ.*) Orae Baſil. (vel ſumit pro *ἐκπλήττειν*, vel ita ſcripſit: quod conſtat ex pag. 265.) Vide ibi edit. Graeco-Lat. p 721. vbi vox *ἐκπληκτικὴ* bis occurrit in hac ipſa re. Sed ecce, non multis ab hinc lineis, vox ipſa *ἐκπλήττειν*, vt tam longe teſtimonium accerſere, non opus ſit.

Ibid. *κἂν ᾖ ψεῦδος διὰ τὴν ἀπάτην τῶν θεωμένων.*) Cum prius dixerit, finem legitimae hiſtoriae eſſe, *τὸ διδάξαι*: Tragoediae autem *τὸ ψυχαγωγῆσαι*: addit hic pro diuerſo hoc fine mirum non eſſe, ſi diuerſa quoque ſint media: in tragoedia quidem, *τὸ πιθανὸν*, quamuis ſit falſum, ex quo delectatio conſequatur: in hiſtoria autem, veritas; ex qua vtilitas ad vſum vitae. Non poteſt alia mens eſſe verborum, et ita dicet, quisquis attente conſiderauerit. Vt tamen hoc ex verbis conficiamus, pro *ἀπάτην*, corrigendum *ἀγωγὴν* vel *ἀπαγωγὴν*, quod eſt (et ita ille poſtea non ſemel vſurpat) *delectatio*. nam certe non *ἀπάτη*, deceptio: ſed *ἀγωγὴ* (dixit ipſe prius *ψυχαγωγῆσαι*) eſt finis tragoediae; vt *ὠφέλεια* (pro quo prius *διδαχὴ*) hiſtoriae. Ceterum, quod hic de Tragoediis pronunciat Polybius, vnicum illis finem propoſitum eſſe, *τὸ ψυχαγωγῆσαι*: multa opponi huic illius ſententiae poſſe ſcimus, et longe aliter de prima illarum in-

 ſtitutione

ſtitutione et ſcopo ſummus imperator et philoſophus M. Aur. Antoninus in diuinis iliis *de ſeipſo et ad ſeipſum* libris, libro XI. adeo quidem, vt ipſum τὸ διδάξαι et διδάσκαλος, propria olim fuerint iſtius profeſſionis vocabula, vt iam non vnus monuit, et nos aliquando pluribus forte dicturi ſumus, ſi vmquam noſtri in ſapientiſſ. illum ſcriptorem prodibunt in lucem commentarii.

II 67. θεωροῦντες τὰς σπείρας τῶν Ἀχαιῶν ἐρήμους.) Vertit ὁ μακ. *animaduerſo Illyriorum cohortes ſubſiato Achaeorum a tergo eſſe nudatas.* et ſic fortaſſe nihil mutandum eſt: quod alioquin fieri, ſi genitiuum illum (τῶν Ἀχ.) ad priora, non poſteriora verba referamus, res ipſa poſtulare videtur, vt ad oras ſuas Baſil. notauit ὁ μακ. his verbis; (de Illyriis videtur accipiendum. quare Ἀχαιοὺς accipe hic, qui ſtabant ab Achaeis: vel reſcribe, Ἰλλυρ.) Sed de hoc loco plura ὁ μακ. in praefatione ad lectorem, quae Polybio praefixa.

II. 69. ἀνακληθέντων δὲ τῶν παρ᾽ ἑτέροις σάλπιγγων.) Orae Baſil. (Scribe, παρ᾽ ἑκατέροις.) atque ita verſio quoque: *Tubis deinde ab vtraque parte concinentibus*, etc. praeceſſerat etiam paullo ante, παρ᾽ ἑκατέροις σχεδὸν ὑπαρχόντων τούτων, etc.

IN LIBRVM III.

III. 7. ἀλόγως καὶ ψευδῶς κατηγ.) Aduerbiorum iſtorum, ἀλογ. καὶ ψ. *abſurde et falſo*, verſio, operarum typographicarum, an interpretantis inaduertentia, praeterita eſt.

Ibid. δεόντως σήσασθαι τὰς τῶν συμ. θερ.) Orae Baſil. (ſcr. ἀνσήσασθαι) Ita et verſio: *curandi c. rectam viam iniiſſ.*

III. 10. τὸ μὲν πρῶτον εἰς πᾶν συγκατέβαινον.) Verſio: *principio illi in hoc certamen deſcendere:* quod minus rectum, et praeter mentem Polybii mihi videtur. Non enim, opinor, ille voluit, Carthaginienſes bellum hoc initio ſuſcepiſſe: ſed illos, iuſtis ſuae cauſſae fretos, et iure cum illis contendere, καὶ δικαιολογεῖν paratos, quod Romani poſtulabant, abnuiſſe. Et recte hic orae Baſil. (idem loquendi genus legat. p. 41.) Ita autem habet ibi locus: παρεκάλει γὰρ αὐτὸν εἰς πᾶν συγκαταβαίνειν, μάχεσθαι δὲ κατὰ μηδένα τρόπον Ῥωμαίοις. id eſt, vt ibi verſio: *Hortabatur namque, vt nullam pacis conditionem recuſans, quocumque Rom. vocarent, ſequeretur: bello aduerſus Romanos modis omnibus vt abſiſteret.* Ex hoc loco, et ſi qui ſunt alii ſimiles, liquere poſſit,

poſſit, εἰς πᾶν συγκαταβαίνειν, vt ποιεῖν τὸ προςαττόμενον, (quod apud hunc noſtrum crebro) ſiue κελευόμενον, et id genus alia ſolemnia verba fuiſſe, de iis vſurpari ſolita, qui ab aliena voluntate toti penderent, quaecumque imperata, ſiue aequa, ſiue iniqua, parati facere. Hunc ſenſum cum hic requirat (vt mihi quidem videtur) ipſe contextus, negatiuam particulam excidiſſe ratio ſuadet: et reſcribendum eſſe, εἰς πᾶν ὀ συγκατέβαινον. Quid enim illa ſibi velint, quae paullo poſt, πλὴν ἐκ ἐντρεπομένων τῶν Ῥωμαίων: *Sed Rom. iuſta illorum non curantibus*, etc. quam Carthaginienſes, non in armis, ſed in iuſtis ſuae cauſſae ſpes ſuas omnes repoſitas habuiſſe? Ceterum, τὸ συγκαταβαίνειν alioquin aliter vſurpari quoque, vt συγκαταβαίνειν εἰς τὸν ἀγῶνα, quod apud Polybium lib. I. et id genus apud alios alia; non ignoramus. Sed τὸ πᾶν hic additum, et ſermonis contextus, aliter hic ſuadent, ſi non euincunt.

III. 23. μηδὲ τὰς κατὰ τὴν Βυσσάτην.) Orae Baſil. (Scribendum erat Βυζακῖτιν, niſi Stephanus doceret, Polybium aliter extuliſſe hoc nomen. itaque haereo; eum vide.)

III. 32. καὶ διαγνῶναι βιβ. τεττ.) ὁ μακ. ad oram nouae edit. (ſcribe, διαναγνῶναι.)

III. 33. ἐκβαλεῖν ἓν ὁπότερον ἂν κελεύσωσι * ἀπολήψειν.) Ex aſteriſco praepoſito verbo ἀπολ. ſatis conſtat, pro mendoſo τὸν μακ. habuiſſe. Idem quoque ad oram Baſil. (Quid hoc verbi eſt? quid ſibi vult?) Mihi non videtur iſte locus adeo caliginoſus, aut imperuius, praeut alii multi ſunt in Polybio, paucis aliis, opinor, peruii, quos vt inoffenſo pede transmitteremus, feliciter praeiuit ac praeluxit nobis ὁ μακ. Τὸ ἀπολαμβάνω pro ſimplici λαμβάνω non raro vſurpari, ſatis notum eſt. Compoſitorum pro ſimplicibus in genere verborum exempla in Polyb. plurima ſuppeditabit index; et hoc inter alia ſtyli Polybiani idioma recte ſtatuit Henricus Stephanus, de Polybio, et omnibus Graecis ſcriptoribus ille meritiſſimus. Dicit igitur Polybius, aut legatus potius Rom. ἐκβ. ὁπότ. ἂν κελεύσωσιν: Vtrum eorum (pacem, ac bellum) promere iuſſerint Carthaginienſes, ἀπολήψειν, accepturos, vel habituros. Non opus erat hoc verbo, fateor, et ſolum ἐκβαλεῖν potuit ſufficere. Sed ſexcenti (auſim dicere) ſunt in iſto ſcriptore loci, vbi maior verborum redundantia.

III. 36. *καθ' ἣν ἑκάςῃ διαφορὰ τῶν προειρ. - - - - ἐπὶ τῶν προειρημ.*) Orae Basil. (lego *ἑκάςῃ διαφορᾷ*: et *ἐπί τι τῶν προειρ.*) Ita et versio.

III. 39. *ἕως πρὸς τὴν ἀναβολὴν τῶν Ἀλπ.*) Orae Basil. (vel pro *ἀνάβασιν* posuit, vel legendum, *ὑπερβολήν*.) et ibid. in inferiore ora: (*ἀναβολαὶ* passim p. 79. Ex p. 155 apparet alta montium iuga intelligi.) Sed et in collectione (quam in indice Graeco sumus exhibituri) verborum Polybio propriorum, *ἀναβολή*, vt hic ponitur. Ideo notandum duximus, ne cui postea minus attento et cauto suspectum sit hoc verbum.

III. 41. *ἐξέπλεον ἐπὶ τὴν ὡραίαν.*) Orae Basil. (scribe, *ὑπὸ τὴν ὡρ.* vt pag. 67. *Οὐ μὴν ἀλλὰ τοιαύτοις χρησάμ. τοῖς διαλ. Ῥωμ. μὲν ὑπὸ τὴν ὥρ.*) Ita et versio, *ineunte vere.*

Ibid. *ἧκε πεμπταῖος ἀποπεσὼν εἰς τοὺς κατὰ Μασσαλίαν τόπους.*) Versio: *quinto die Pisis Massiliam peruenit.* Optime, si non, vt edita sunt hic, et in Basil. edit. sed vt emendata sunt in oris Basil. Graeca Polybii verba leges: (*ἀπὸ Πισσῶν.* Inde profectus Scipio, eodem mox redit: p. 1?. in fine. Vide et pag. 97. et pag. 46.) Nec tamen haec emendatio sine scrupulo; quem docebunt, et tollent eaedem orae: (No. tamen pag. 239. vocem *ἀπέπεσον.* hic praeterea restant scrupuli duo: I. quod Liuius p. 305. vertens haec, Pisarum non meminit: II. quod de magna celeritate loquitur. at quinque diebus venisse Pisis Massiliam, non est celeritas. Imo vero magna celeritas in exercitu; et hoc expresse notat Polybius, quem vide infra pag. 83.) Ad Liuii silentium quod attinet, non est, quod valde miremur, cum passim ille magna libertate Polybianis addat dematue pro arbitrio; quod plura loca cum cura contendentibus apparebit. Alter autem iste locus, vbi vox *ἀπέπεσον*, parum aut nihil huc facit; cum de fugientibus, et ex nimia qua festinatione, qua consternatione animi, lapsis ex equis, ibi sermo sit.

III. 51. *τοῖς τῇ πορείᾳ προβάλλουσιν.*) Orae Basil. (Iis, qui longo agmine iter carpebant.) et ibid. sed recentiore scriptura (sed legimus *προλαβοῦσιν.*) quod, opinor, et versio sequitur.

III. 52. *καὶ τὴν τῶν ἐγχειρησάντων κατ' αὐτοῦ ἀπώλειαν.*) Orae Basiliens. recentiore manu, (*γρ. τῶν ἐγχειρησάντων αὐτὸν ἀδικεῖν ἀπώλ.*) Versio ambigua, sed vulgatae lectioni propior.

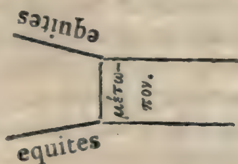
III. 55

III. 55. τοῖς διὰ τῶν * ἀκροπήλων πορευομένοις.) Orae Baſ. varias proponunt coniecturas et interpretationes, quas non vnius eſſe temporis ex diuerſitate ſcripturae liqueat inſpicienti. Nos quantum datur ex ſcriptura coniicere, ordine, quo ſcriptae ſunt, eas hic exhibebimus. (Interpres et Budaeus, ἀκροπήλων, quam vocem non agnoſco. Lego ἀκροπαγῶν. et huc refero illa Liuii pag. 309. *Tetra ibi luctatio, vt a lubrica glacie non recipiente veſtigium.*

¶ An ſummas rupes, easque ſaxeas et anguſtas intelligit? nam πύλαι ſunt fauces in montibus. (ſed nota, quod hic quoque prior coniectura, vt potior inſerta.)

¶ Bau. ἀκροπήλων. an intelligit? lutum ab equis calcatum, et poſtea concretum? an ἀκροπέτρων, vt p. 226. λευκοπέτρων. et p. 212. πέτρα ἀκρότομος.) Hactenus orae Baſil. verſio, *quoties per lubricum glacie ſolum inceditur:* primam τῆ μαχ. coniecturam (ἀκροπαγῶν) exprimit: vnde mihi ſuſpicio non aliam hic, quam vulgatam ἀκροπήλων, ſed aſteriſco, notatam, exhibere illum voluiſſe. Ceterum vox, λευκόπετρος etiam retro, non ita longe: pag. ſcil. 206. περὶ τὸ λευκόπετρον ὀχυρὸν etc.

III. 65. τὰς δὲ λοιπὰς ἐν μετώπῳ κατασήσας. Orae Baſil. aduerſae: (Lege, κατόπιν, ex re ipſa, et Liuio.) Ita quidem illae, ſed aliae, ſuperiores ſcil. aliter. (ἐν μετ. An ferri poteſt. vt ita intelligamus, equites fuiſſe in cornibus praeire iuſſos, hoc modo.

Poſteriori huic interpretationi conſentit verſio: *ac reliquis in frontem verſis*, etc.

Ibid. οἱ μὲν πολλοὶ σποράδην.) Orae Baſil. (σποράδες: Vrſ. et Bau. ſic Onoſ. 76.) et iterum in eadem voce pag. 225. l. 16. ἀποχ. μὲν εὐχ. καὶ σποράδην. eaedem orae: (γρ. σποράδες. Sic Onoſander, pag. 76.)

III. 68. ἀθροισθ. δὲ τῶν ςρατ. κατὰ τὸν ὅρκον.) Orae Baſil. (Vide num ὅρον leg. nam ὅρκος ibi fuiſſe nullus ſupra oſtenditur.)

ditur.) Sed eaedem orae paullo post: (Omnes libri ita habent. apparet ex hoc loco, Tiberium cum dimisit militem, exegisse ab eo iusiurandum, de quo genere alibi.)

III. 71. παρήγγειλε καὶ τὰς ἀνδρωδ.) Orae Bas. delent istud καὶ: et mox eaedem, ad vocem, quae proxime sequitur, ἕκαστον: (Liuius videtur legisse ἑκατόν.) et ad ista, quae paullo post εἰς τίνα τόπον ἤδη τῆς στρατοπεδ. (fortasse ἴδιον τῆς στρατοπ.) quod et versio videtur expressisse.

Ibid. προσέταξε πελάσαντας τῷ τῶν ἐν. χαρ. κ. στ. ἐπιδιαβ.) De hoc loco, quod olim fuerit b. m. Parentis iudicium, non abs re erit, quod multi tales in Polybio loci, qui fortasse alios moraturi sunt, intelligere. Ita igitur ille ad oras suas Bas. (aut scrib. πελάσοντα: aut mirum ὕστερον πρότ. Ex MSS. incertum an sit legendum ἐπελάσ. et fort. ita legit Liuius: nos vertimus, vt verba sonant.) An post editam versionem ista scripserit ὁ μακ. vt ad istas oras passim alia; non possum certo dicere. Scriptura certe videtur antiquior. In edita autem versione, vt vitaret hoc ὕστερον πρότ. ὁ μακ. τὸ ἐπιδιαβαίνειν, quod alioquin stilo Polybiano, qui compositis vti amat pro simplicibus, pro simplici διαβαίνειν sumendum erat, vertit, *iterum transire;* significatione minime vulgari, cuius vix alibi exemplum. Nondum autem, vt videtur, cum ita verteret pater, venerat illi in mentem, quod postea diligentiore Polybii lectione obseruauit, solemne illi esse, vt pro futuris (qui sane mirus scriptoris alias tam praestantis et accurati idiotismus est) vtatur aoristis, quae praeterita quaedam sunt tempora. Hanc igitur ipsius obseruationem ex tractatu de stilo Polybiano, quem inchoaverat, (cuius partem, vt occasio se dabit, exhibebit index Graecus,) hic inseremus: dignam quae non a solis Polybii lectoribus legatur, cum tales temporum enallages, intellectae et obseruatae, ad decidendas interdum magni momenti controuersias in quocumque scriptorum genere non parum lucis afferre possint. Haec igitur τοῦ μακ. ipsissima in hac re verba: (Aoristis vtitur pro futuris: p. 79. οὐκ ἂν τολμῆσαι τῷ δὲ ποιήσασθαι. Etiam sine ἄν: vt saepe p. 97. vide. nam ita MSS. p. 1-6. ποιήσασθαι pro ποιήσεσθαι. et p. 109. 116. λειτὸν ἤδη ποιήσασθαι 115. ἀμύνασθαι. p. nostrae edit. 334. τολμῆσαι, pro τολμήσειν, et συστήσασθαι. No. p. n. ed. 356. τολμῆσαι. p. Bas. Edit. 172. μεῖναι: et statim ἥξειν. Quid. p. ἥξειν καὶ διατείνειν, ita enim omnes libri. P. B. ed. 279. Φησὶν ἐπισκέψασθαι.

ψαθαι. dixit ſe cogitaturum. 207. ἀνύσαθαι. et Vrb. 228. καὶ δόξαι.

III. 77. ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλ.) Orae Baſ. (nempe Carthagin. vel ſcribend. αὐτόν.) Verſio, *amicitiam ſuam ſequi:* quod τὸ αὐτὸν videtur exprimere. Sed et αὐτοὺς in eamdem ſententiam poteſt ideo dixiſſe fortaſſe Polyb. quod ſuum illud οἱ περὶ Ἀνν. quo vt plurimum vtitur pro Ἀννίβας, (de quo plura in indice Graeco:) in animo haberet; cui conſequens fuerit τὸ αὐτοὺς: vt et ipſe vulgo loquitur. ſic p. 346. a. τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλίας. praeceſſerat a. τοῖς περὶ τὸν Ἄρκτον. Sed et p. 410. c. αὐτοὺς pro αὐτῷ, vt ad oram Baſilienſ. notat ὁ μακ. quod et in verſione ſic expreſſit.

III. 78. ἀεὶ δὲ πῶς οἰκεῖον ὂν τῇ φύσει τοῦτο τὸ μέρος.) Edit. Baſil. ἀεὶ δὲ πῶς οἰκεῖον τῇ φύσει τούτου τοῦ μέρους, etc. Orae ibi eamdem coniecturam exhibent, quae hic in textum recepta eſt: quae ſane quantum ad ſententiam attinet ipſam cuius nulla plane in vet. interprete veſtigia:) certiſſima pariter et elegantiſſima mihi videtur. De verbis aliquis adhuc haeret ſcrupulus. Nam cum Polybius ſuum illud τοῦτο τὸ μέρος ſingulis fere paginis (plane vt et in N. Teſtamento ter aut quater legere memini) quacumque fere de re, et quauis occaſione, ad nauſeam vſque oggerat; non memini tamen ſimplex τὸ μέρος, pro τοῦτο τὸ μέρ. in hanc ſententiam apud illum vllibi occurrere. Scriberem igitur, ἀεὶ δὲ πῶς οἰκεῖον ὂν τῇ φύσει αὐτοῦ τοῦτο τὸ μέρος: vel, ἀεὶ δὲ πῶς οἰκείου ὄντος τῇ φύσει αὐτοῦ τούτου τοῦ μέρους: niſi forte ſimpliciter, vt aliquando, dixit Polyb. τῇ φύσει, pro, τῇ φύσει αὐτοῦ: vt nihil niſi τὸ ὄντος ſupplere neceſſe ſit, quod ad vulgatam lectionem proxime accedit.

III. 79. διατεταραγμ. καὶ διαπεπατημ.) Orae Baſil. (an διὰ. τετ.) Ita certe paullo ſupra, δι᾽ ἀκερ. τῶν ἑλῶν ποιουμ. τὴν πορείαν.

III. 81. ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται.) Orae Baſil. (valde ſuſpicor ſcripſiſſe Polyb. τετύφλωται. ſed vide Heſych. in τετύφωται, et St. in ſh.) Verſio: *Errat enim, et caeca mentis caligine laborat*, etc. dubium, quam lectionem amplexa; vtramque certe non infeliciter complexa. Proprium enim eſt τοῦ τύφου (vt vulgo pro nimia ſui opinione et δοκησισοφίᾳ accipitur) dementare, et vel acutiſſimos alioquin ita infatuare, vt caeca mentis caligine laborare rectiſſime dici poſſint. Inde τύφος et ἄνοια, ſaepe iuncta, vt vel eadem, vel

valde affinia. Optime in hanc ſententiam γνωμόγραφος ſapientiſſ. et antiquiſſ.

Ὅστις τοι δοκέει τὸν πλησίον ἴδμεναι οὐδὲν,
Ἀλλ' αὐτὸς μοῦνος ποίκιλα δήνε' ἔχειν,
Κεῖνος γ' ἄφρων ἐστὶ, νόου βεβλαμμένος ἐσθλοῦ.

νόου βεβλαμμ. ἐσθλοῦ, plane quod hic Polyb. τετύφωται. Hoc etiam volebat Heſych. cum τετυφῶσθαι, exponebat μεμωρῆσθαι. Ceterum, quod hic dicit Theognis gentilis; idem, ac iisdem fere verbis ante illum, θεόπνευστος Salomon Prou. cap. XI, v. 12. vt ad illum nuper obſeruabamus.

III. 88. ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυπανήν.) ὁ μακ. ad oras nouae edit. (ſcr. Ἀργυπικήν. ex Steph. cogita, num ſint Hirpini. nam Liu. 352. Hirp. ſunt, quos vocat ita Polyb. 105. Verumtamen et lib. 33. et ſeq. *Arpos* ſaepe nominat Liuius, et conſtat, ibi diu conſediſſe Hannib. Cogita. vide Liu. *Arpinos* autem vocat iſtos Liu. non *Arpinates*. *Arpi*, et *Arpinum* diuerſae erant vrbes, ait Seruius, et ex eo Scal. ad Euſeb.)

III. 95. τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλετο κατὰ γῆν.) Ita et Baſil. edit. ſed appoſita ad oram varia lectione, κατὰ θάλατταν. Parens autem ad easdem oras (vide num ſit legend. κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. nam Liu. ait: *idem conſilii fuit.*) Dixerat autem paullo ſupra de Aſdrubale Liuius, *atque ita Carthagine profectus nauibus prope terram, exercitum in littore ducebat: paratus confugere quacumque parte copiarum hoſtis occurriſſet:* Id vero eſt, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν.

III. 99. βάστωρ δὲ παιδικοῦ τ. κατὰ τὴν ἡλικ.) Orae Baſil. (ſcribe, ἢ κατὰ τὴν ἡλικ.) et ita verſio, *non pro ea aetate, qua erat*, etc.

III. 100. πίστεις ἐδίδου τῶν ἐπαγγελ. Orae Baſil. ſcribe, ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελ. vt p. 201.

Ibid. τοῖς βίοις * ἐπιβολὴν τοῦ τάγου.) Orae Baſil. (Haec verba nihil ſignificant. nos rem diximus, et legimus, σιτοβόλοις. Locus praeclarus, vel potes legere, σιτοβολοῦσι) Verſio conſulenda, quam intelligit ὁ μακ. cum *rem dixiſſe* ſe profitetur.

III. 105. τὴν κορυφ. τοῦ καταλειφθέντος λ.) Orae Baſil. (Ex pag. praeced. videtur legendum, καταληφθ.) Ita et verſio.

III. 107. καταλαμβ. τὴν τῆς Κάννης προσαγορευομ. πόλ. ἄκραν.) Ed. Baſ. τὴν τῆς καινῆς προσαγορ. πόλ. ἄκραν: quod

Perottus

Perottus interpres, *Neapolitanam arcem occupat*, etc. Parens autem *arcem Cannarum occupat.* Quia autem ſunt multi eo ingenio, vt vrbium, nobilium praecipue, nomina vbicumque occurrunt, cupide captent et arripiant, non minore ſtudio et ambitione pro iis pugnare parati, quam ſi pro veris aris ac focis certandum eſſet; et fortaſſe tanto ferocius, quanto facilius eſt, verbis, quam telis rem gerere: imo reperti quoque, qui vrbium et regionum nominibus, ſcriptis antiquis per vim et fraudem inſerendis, locis, quibus fauerent ipſi, falſam antiquitatem conciliare ſtuderent: his adductus ego, quibus rationibus motus ὁ μακ. parens intruſum huc Neapolis, vrbis alioquin, quod libenter agnoſcimus, et nobiliſſimae et antiquiſſimae, nomen et mentionem expunxerit, ex oris ipſius Baſ. promere, ac lectori proponere operae pretium credidi. Sed meminerit lector, nos iſta κατὰ δεύτερον πλοῦν, et tamquam collectas ex naufragio tabulas, aut tabularum potius fragmenta, proponere. Quis enim dubitet, quin haec eadem in commentariis ſuis, multis partibus plenius, et vt nullus ſcrupulus eſſet reliquus, executurus fuerit? Ita autem illae: (ζήτει, quis veterum Καινὴν Πόλιν appellauit Neapolim, et quis huius hiſtoriae meminerit. Mihi ſtupor merus videtur putare, de Neapoli poſſe intelligi. nam Liu. p. 338. 339. longe aliud de Neapoli in eodem anno. Eſt igitur Cannarum vicus, nam et infra numero ſingulari effert huius loci appellationem. Obſtat aliquid, quod Liu. 344. Cannas Hannib. veniſſe multo poſt aduentum Coſſ. ait, ſed facilis reſponſio. nam tota iſta hiſtoria aliter exponitur a Liuio. Liuius p. 346. ait victos Rom Cannas perfugiſſe, quod et Silius ait.)

III. 109. πάντων ὑμῶν παρεσκευασμ.) Orae Baſ. (ſcribo, ὑμῖν) Ita et verſio; *quum cetera omnia vobis ad vict. ſint parata.* non, *vobis omnibus*, etc.

Ibid. τὰ δ' ἐκ τῶν ἀποβαινόντων βραχ. ἔχε διαφοράν.) Vertit ὁ μακ. *et poſt pugnam ſpes ſtatum in melius mutandi tenuiſſima.* atqui non de *mercenariis* tantum loquitur hic Polyb. ſed et *ſociis*, quibus mutato ſtatu nihil opus. Verterem potius, quod et contextus ſuadet; *quis autem futurus eſt exitus pugnae, non eſt in magno diſcrimine:* vel, *quicumque autem futurus eſt exitus pugnae, prope indifferens* (ita loqui cum Cicerone, et aliis bonis auctoribus liceat:) *eſt.* Id enim vult Polyb. *mercenariis et ſociis*, in ipſa pu-

 gna

gna omne periculum esse; quod post pugnam metuant, aut valde cupiant, nihil admodum esse: longe aliam eorum rationem esse, quibus non pro vita tantum, sed pro patria, liberis, vxoribus, et quicquid in terris charum, certaminis alea subeunda est. Ita se satis aperte explicat in sequentibus ipse Polyb. Quare et ista, quae sequuntur καὶ πολλαπλασίαν τὰ μετὰ ταῦτα συμβαίνοντα τὴν διαφ. ἔχει τῶν ἐνεσ. ἀεὶ κινδύνων: et re, et verbis eo ducentibus, ita potius verterim: *et longe maiora post pugnam manens pericula, quam quae in pugna ipsa subeunda sunt: monere* etc. pro istis autem, τῶν ἐνεστώτων ἀεὶ κινδ. non dubito rescribere, τῶν ἐνεσ. ἄρτι κινδ. nec ille puto dubitabit, cui totus et rei ipsius, et orationis contextus bene perspectus.

III. 113. πυκνοτέρας ἢ πρόσθεν τὰς συμ. καθισ.) Orae Basil. (forte ὄπισθεν ἢ πρόσθεν.) mox ibi sequitur, (quod ad hanc proprie coniecturam an pertineat, quia mihi Aelianus non est ad manum, nescio: (An similis sententia illi, quae apud Aelianum cap. ιή.) Sed quicquid huius sit, ex versione paret, ὄπισθεν istud vel textui restituendum, vel animo saltem supplendum credidisse τὸν μακ. Vertit enim, *signa magis conferta in extrema acie, quam in prima statuit.*

III. 114. ἐν τοῖς τῆς προγεγενημ. μαχ.) Orae Bas. (lego, τοῖς ἐκ τῆς προγ.) Ita et versio.

III. 116. Οἱ δὲ Ῥωμ. μέχρι μὲν ἐμάχ. Orae Bas. (forte, μέχρι μὲν τῶδε. vel certe capiendum pro τέως μὲν.) Ita et versio.

IN LIBRVM IV.

IV. 1. ὑπὸ τῶν ἐκ Λακεδαιμ. βασιλ.) Orae Basil. (scribe Μακεδονίας,, ex p. 51. similis error p. 213.) Ita versio. quare autem pag 213. (quae n. ed pag. est 561.) τὸ Μακεδόνων in textum sit receptum, quod aliter hic factum, caussam non video, nisi si inde est, quia ibi mendum aliquanto conspectius, et aliqui fortasse Mss. libri consentientes.

IV. 4. τῶν ἐξηρμένων τὸν ἄνδρα κατὰ π. τρ.) Orae Basil. (An pro ἀνηρτημένων: de quo verbo ad Xenoph. Leoncl. p. 1029. et nos alibi multa. ἐξηρτῆσθαι τοῦ ἀνδρὸς, passim Graec. vt Plut. Arato. ἀνηρτῆσθαι, Xen. p. 13. ❡ Mss r. ἐξηρτημένων. Turn. emend. ἐξεικασμένων. apud Dion. Hal. 607. αἱρέμενος τὸν δῆμον: qui captat populi ben. ❡. An intelligit virilitatem

tem exectum, et tum corpore, tum animo effaeminatum?) Ex pluribus, quae proponuntur hic, coniecturis, τὸ ἐξηρημένων expressit versio. *Dorim. plane modis omnibus deditus.* recentissima tamen apparebat eius scriptura, quam postremam posuimus.

Ibid. ἐκ παρανομίας καὶ σκωμμ. γεγον. τὴν ὁρμήν.) Eum fuisse Dorimachum, qualis hic a Polybio describitur, cui παρανόμε, vel παρανομίας elogium (nisi hoc ei nimis molle, qui tam dira et atrocia commisisset,) recte competeret, non negamus: hic tamen isti verbo, vbi hoc agit Polybius, vt merum scomma et dicterium repentini ipsius abitus, et tantarum quas animo concepit irarum, caussam fuisse nos doceat, locum esse non puto. An non enim disertis ille verbis, διὰ τὸ ῥηθὲν; (*propter id vnum*, vt vertit ὁ μακ. quod dictum in illum fuerat scilicet:) et μηδεμίαν ἄλλην ἀξίαν λόγε πρόφασιν illum habuisse, cur tam diro crudelique bello Messenios, ipsorumque amicos ac socios persequeretur? Puto ego Polybium non παρανομίαν, sed παρωνυμίαν hic scripsisse: παρωνυμίαν autem pro falso, seu alieno nomine posuisse. Μετωνυμίαν, vel ἀντονομασίαν alius fortasse dixisset: sed hoc tamen, si vim praepositionis παρὰ, quam habet in multis compositis spectamus, non minus proprium. nec multo aliter a Plutarcho τὸ παρώνυμον, vel (vt quidam scribendum censent) παρωνύμιον (in istis *de sera num. vind.* praestantiss. edit. p. 994. παρωνύμῳ χρησάμενος ἀντὶ τε ὀνόματος:) vsurpatum. Vtitur autem Polybius, cum dixit (vt nos quidem coniicimus:) ἐκ παρωνυμίας καὶ σκώμματος, figura valde sibi familiari, quam vocant veteres Grammatici ἓν διὰ δυοῖν: cuius exempla apud illum, ἐνεργεσάτην καὶ μόνην, pro μόνην ἐνεργεσάτην: ἀρχὴ καὶ σύνευσις, pro ἀρχὴ συνεύσεως: ἀρχῇ καὶ προθέσει, pro τῆς προτεθείσης ἀρχῆς: et alia plura, quae profert ex illo ὁ μακ. editis in lib. primum commentariis. Ita igitur et hic, παρωνυμία καὶ σκῶμμα, erit, dicterium, quod ex inuerso, vel peruerso siue mutato nomine. Nam qui *Dorimachum*, ipsum alloquens et compellans, debebat dicere: pro Dorimacho, *Babyrtam* (vilissimi ac propudiosissimi nomen homuncionis:) ex naturali illa, quam narrat Polybius, et oris et vocis, ceterique totius corporis similitudine petita ioci, meriti quidem, sed peramari materia extulit. Nec fortasse tam signanter hoc, et expresse Polybius sine caussa; ne minus attenti lectores,

ctores, dum Babyrtae nomen in Scironis oratione legerent, Babyrtam ipſum (quod mihi contigiſſe fateor, et diu hic haeſiſſe, priusquam me expedirem:) compellatum crederent. Sed et hoc noſtram non parum coniecturam confirmat, quod, ſi id voluiſſet Polybius, priora et propria ſcelera Dorimachum cauſſam ſubiti diſceſſus, et eorum, quae poſt diſceſſum ab illo perpetrata ſunt, habuiſſe, ἐξ ἰδίας παρανομίας, aut tale aliquid; et non (vt ego quidem iudico) ἐκ παρανομίας, ſimpliciter dicturus erat; quod valde ambiguum fuiſſet: praecipue cum σκῶμμα, quod vt altera cauſſa (ſi duae ſtatuendae:) ſequitur, non de proprio, ſed alieno ſcommate intelligi vellet.

IV. 12. προκαταφθείραντες τὴν χώραν.) Orae Baſil. (fort. προσκαταφθείρ. omnino ita melius. nam oportebat prius Aratum inuadi, dum adhuc erat ὕπον. et ſtatim regionem vaſtari.) Hoc etiam et verſio videtur exprimere. Ceterum τὸ ὕπον. in verbis τῇ μ. quid ſibi velit, niſi fortaſſe ἄνυπον. quod in Polybio paullo ſupra, habebat in animo, fateor ignorare me.

IV. 12. εἰ μὲν αὐτῶν εὐθέως διαμένοντες.) Orae Baſ. (Lege omnino διακλίνοντες. ſic, 188.) Ita et verſio; *alii huc illuc extemplo dilapſi.*

IV. 14. οἴεσθαι δεῖν καὶ καθόλε σκοπεῖσθαι τὰ πράγ.) Orae Baſ. (videntur voculae tranſpoſitae.) Ita et verſio, *quum in vniuerſum poſtularet.*

IV. 20. κατ. ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐλοῖς ἐκ τοῖς θ.) Orae Baſ. (Diu haeſi in hoc loco. nam illa, τοῖς Διονυσ. videbantur denotare feſtum diem huius ſolemnis ludicri: Liberalia nempe. at αὐλοῖς vox vix tum ferri queat, ideo ſcribebamus αὐτοί. Sed omnes libri aliter.) An iſta poſt, vel ante verſionem editam ſcripta, mihi incompertum eſt. aliter certe videtur tum cum iſta ſcriberet, de verborum ſententia ſtatuiſſe P. quam cum ita verteret: quorum tamen commodiorem verſionem vix aliunde ſperemus.

Ibid. ὡς δι' αὐτῶν ἀνὰ μέρος ᾄδειν ἀλ.) Baſ. edit. διὰ τῶν ἀνὰ μ. vbi ὁ μκκ. (Sic et Mſſ. ſic et Athenaeus. nos legimus δι' αὐτῶν: vel, δι' αὐλῶν.) hoc iterum in ſuperiore ora eiusdem libri: haec autem (quam exprimit et verſio) coniectura, δι' αὐλῶν, poſterior et potior mihi videtur.

Ibid. καὶ μὴν ἐμβατηρίας μετ' αὐλῶ καὶ τ.) Orae Baſ. ſuperiores: (ἐμβατήρια ſcrib. vt Athen. nam Mſſ. Pal. fallunt nos.

nos. Porro hunc locum neque Ath. interpres, neque P. intellexit.) Ibid. in ora inter. et infer. (Lego, ἐμβατήρι' ἄσματα μετ' αὐλȣ͂.) Haec, ni fallor, veriſſima et elegantiſſima coniectura: quam etiam expreſſit et verſio, *praeliares modulos.*

IV. 21. οἱ πάλαι προσαγαγεῖν.) Orae Baſil. (fort. παρεισ. ſic παρεισαγ. bis hac ipſa p. et infra p. 190.) Verſio quoque ni fallor, iſtud potius, quam illud expreſſit.

Ibid. ἵν' ἄν ποτε αὐτοῖς ὁ θ. ἐνδῷ.) Baſ. edit. ὁ θ. δῷ: pro quo, vt ex oris liquet Baſ. ὁ μακ. ex coniectura repoſuit, quod et verſio ſequitur, ἐνδῷ: *clementius egerit.* Sed ad oras ſuae edit. aliter idem, his verbis. (MSS. Vrb. εὖ δῷ. quod rectum eſt. Eurip. in Oreſte,

> Ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;
> Ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὠφελεῖν θέλων.

Eſt et formula Graeca, ἐὰν ὁ θεὸς διδῷ: vt in diuina ſententia Demoſthen. pro Cteſ. φέρειν ἂν ὁ θεὸς διδῷ γενναίως.) Aliquid et in hanc ſentent. ad oras Baſil. ex Ariſt. Nicom. p. 166. vbi eadem formula. Vertas igitur: *Vt ſi quando diuino beneficio:* aut, *Deo iuuante:* aut in eam ſententiam: quod nos Chriſtiani, *Dei gratia:* aut, *diuina gratia opitulante*, diceremus.

IV. 30. ἐτύγχανον τȣ́τοις.) Orae Baſil. (ſcrib. ἐνετύγχ.) Ita et verſio.

IV. 33. καὶ σάος Ἀρκαδ. Orae Baſ. (ſcr. σάȣ Ἀρκαδ.)

IV. 34. οἰόμενοι δεῖν.) De hac lacuna, quae nulla in edit. Baſil. comparet, ſic ad eius editionis oras ὁ μακ. (Hic in MSS. eſt lacunula, et in marg. λείπει τι. Deeſt nomen illius, vel illorum, qui hoc poſtulabant.) Aliam quoque rationem huic hiatui ſubueniendi docent eaedem orae, ſi τῷ Μαχ. pro *ſibi*, proprium nomen ſcilicet, loco pronominis, (quod exemplo non caret) poſitum ſit: ac tum οἰόμενος, non οἰόμενοι ſcribendum fuerit. Sed et in prioribus verbis, μετ' ὀλίγων: ex eisdem oris, corrige, (quod et verſio ſequitur) μετ' ὀλίγον.

IV. 36. ἔπεισαν δὲ τȣ̀ς πλείȣς.) ὁ μακ. ad oras ſuae edit. (ſcrib. Ἠλείȣς, ex emendat. Ioſ. Merceri.) Enimuero paullo poſt ſequitur Αἰτωλοὶ δὲ προσειληφότες τὴν Ἠλείαν, καὶ Λακεδ. ἄγνοιαν etc. Vertendum igitur: *Eleis item perſuaſit Mach.*

IV. 44.

IV. 44. καὶ τῷ ἔμπροσθεν ἀφίκτι κατάῤῥῳ.) Orae Basil (γρ. κατὰ ῥῶν: quam γραφὴν et ora Regii Cod. exhibet. Sed quid, si vox scripta retineatur? nam κατάῤῥως, erit ῥῶς εἰς τὸ κάτω. et cum eam vocem medici tam frequenter vsurpent, cur non inter nautica locus illi erat, vnde manauit?) Versio, vtramuis amplectaris lectionem, eadem erit.

IV. 46. ἕως εἰς Κλύαρον.) Orae Bas. (Forte leg. *Cauarus* et hic est ille Cauarus, de quo p. 124. sic p. 124. αἰθίαν, pro λιθίας.) An ista post, vel ante editam versionem scripta sint, non liquet mihi. Versio certe, pariter et Graecus ibi contextus, Κλύαρον exhibent.

IV. 50. ἀντιπεριϊστᾶσιν τῷ Πρ. Φόβως. Orae Basil. (Deest versio ἤλπιζον.) Ita et versio.

IV. 56. ἔτι δὲ λιθοφόρως τέτταρας.) Versio; *ad haec catapeltas, quae lapides mitterent quatuor:* cur autem τὸ *mitterent* inter et *quatuor*, positus sit asteriscus, quod ad latina verba alibi in hac versione fieri non memini, caussam non assequor. Fortasse ad τὸ λιθοφόρως pertinet iste asteriscus. ita enim ad illud orae Basil. (an, λιθοβόλως, qui vulgo πετροβόλ.?)

IV. 58. ἔξω τῆς πόλεως, ἤδη βεβ. αὐτῆς κεκρατηκ.) Orae Basil. ὡς ἤδη βεβ. quod sententiae optime conuenire mihi videtur. Quomodo enim dicat Polyb. eos (Aetolos) βεβαίως κεκρατηκέναι, qui mox cum magna sua clade, vt pauci superessent, sunt eiecti? Fugitiui autem istius ὡς caussa (vt norunt his assueti) manifesta, praecedens vox, in ὡς desinens. Vertemus igitur; *vt quam ab hostibus, (irrecuperabiliter;* vel, *irresistibiliter* dicerem, si auderem:) *ita vt recuperari non posset, iam teneri crederent.*

IV. 59. ἐνεργότερον δ' ἐμπεσὼν εἰς ἐνέδρ.) Orae Basil. (an deest aliquid?) Ex versione suspicor τὸν μαχ. legisse, ἐνεργότερος, non ἐνεργότερον. Aliter quoque suppleri verba possunt. Sed ea tutissima pariter et facillima via visa est.

IV. 62. καὶ τὸν * τέριον ἐπιπορ.) Orae Basil. (lego, τὸ πεδίον ἐπιπορ. τὸ κατὰ τὴν Π. Vrs. male corrigit. Vetus interpres non agnoscit, neque Rhium, neque Terium.) Ita et versio; *Vbi per planitiem* etc.

IV. 63. ἀφεὶς ὑποσπονδ. τὰς ὄντας τῶν Αἰτ.) Orae Basil. (scribe, ἐνόντας.) Ita et paullo supra, κατεπλήξατο τὰς ἐνόντας. Et ita versio; *qui intus erant.*

IV. 64.

IV. 64. καὶ - - - τὴν Ἰθωρίαν.) Orae Basil.! (Deest verbum cui innitatur τὸ πορθήσας. scribe, τὴν χώραν ἧκεν εἰς τὴν Ἰθωρίαν.) Ita et versio; *Agrum impune depop.* etc.

IV. 70. ἔχειν δὲ καὶ τείχη διαφέροντα.) Nihil hic orae Bas. sed in ipso contextu τὸ (ν) in verbo ἔχειν a P. deletum. An igitur ex mera ἀπροσεξίᾳ hic remansit; an quod dubitaret ὁ μακ.? Caussa forte dubitandi, si bene coniicio, 1. quod omnes MSS. repugnarent: 2. quod Polybio suum illud συμβαίνειν tam familiare, imo fere perpetuum, vt etiam cum non palam vsurpat et effert, in animo tamen habuisse, et ad id quod in animo habebat, ceteram orationem interdum effinxisse et protulisse, non improbabile sit.

IV. 71. διηπόρουν ἀλλήλοις δεδιότες.) Orae Bas. (fort. διηπ. ἐν ἀλλήλ. aut διηπίστουν.) Versio hoc posterius expressit; *diffidere sibi inuicem*, etc.

IV. 74. τῆς νῦν παρὰ πάντων ὁμολογουμ.) Versio: *quum praesertim ad recuperandum ius immunitatis, nullum vmquam tempus fuerit opportunius praesenti rerum statu, in quo omnes acquiescunt.* Fuerit igitur τὸ, κτήσασθαι τὴν ἀσυλίαν, a Polybio positum, pro, πρὸς τὸ κτή. τὴν ἀσυλ. vt ad oras Basil. ὁ μακ. At hoc valde durum. Sed et illud, τῆς νῦν παρὰ π. ὁμολογουμένης, pro, *in quo omnes acquiescunt*: non vna ratione suspectum mihi. Aliam lectionem et interpretationem suppeditant orae Basil. priorem tempore, an recentiorem edita versione, non possum dicere: non contemnendam certe: (f. πρὸς τὸ τὴν παρὰ πάντων ὁμολογουμένην κτ. *ad recuperandum immunitatem, quam omnes fatentur ipsis deberi.*) Cogitet peritus lector. In proxima sententia, pro ἐπὶ τῆς παλ. συνηθ. ex iisdem oris corrigendum, (quod et res ipsa postulare videtur) ἔτι τῆς π. συνηθ.

IV. 77. καὶ Μεγαλόπολιν.) ὁ μακ. ad oras nouae ed. (scr. Μεγαλοπολιτῶν, ex emend. Ios. Merceri.) Versio igitur corrigenda. *quae ab initio Arcadiae attribuebatur; et Megalopolitanorum Alliada* etc.

IV. 81. πάντας αὐτοὺς κατέσφαξε.) Orae Basil. (scr. αὐτοῦ) Ita et versio; *in ipsa coenatione.*

Ibid. πλείστων μὲν πόνων καὶ στάσεων ἐμφυλ.) Orae Basiliens. idque scriptura recentiore; (scrib. φόνων.) Versio vt respondeat, immutanda: *ad extremum, caedes plur.* etc. vel, *ad extremum caedibus multis factis, seditiones intest.*

IV. 84.

IV. 84. Ἀμφίδαμος ὁ τῶν Ἠλ. ϛρατ.) Orae Basil. (Ἀμφιδάμας, vt pag. 131. 132.) Latinum igitur erit *Amphidamas:* quod si hic; in sequentibus etiam, non vno loco, reponendum.

Ibid. τοῖς ἰδίοις πράγμασι διατηρήσει.) Orae Basil. (scr. πολιτεύμασι.) Quod, opinor, et versio, *legibus suis.*

Ibid. ἐπιτρέψαι τὸν ἄνθρ.) Orae Basil. (an διατρέψαι, vt p. 138 initio.) Versio: *in aliam traduxisse sententiam.*

IV. 87. Μεγαλέας δ' ἐπὶ τῦ γραμμ.) Orae Basil. (n. p. 141. Μεγακλέας, quod videtur melius. Cogita: sed vide Plut. in Arato.) Locus Plut. quem habebat in animo P. vt eum Plut. praestantiss. editio exhibet, hic est opinor. Καὶ τότε πρῶτον Ἀπελλῆ καὶ Μεγαλαίῳ καί τινων ἄλλων αὐλικῶν διαβαλλόντων τὸν Ἄρατον, etc. p. 1918.

IN LIBRVM V.

V. 4. προῆγε τὰς μηχ. τοῖς τείχ.) Orae Bas. (an, προσῆγε;) Ita certe versio *muris mach. admouet.*

V. 6. ἐπιλαβόμ. τότε τῆς Μακεδ. ἐπαρχίας.) Orae Basil. (an ἐπαρκείας? lego ἐπιτυχίας, vt pag. 141. omnino ita recte) At priorem coniecturam exprimit versio: *occasionem Maced. auxilii amplectentes.* Quod si τὸ ἐπιτυχίαν, vt Basil. edit. pag. 141. nouae autem edit. p. 363. d. reperitur, potius amplectendum, vertendum erit, *Laeti igitur occasionem Macedonicae prosperitatis amplect.*

Ibid. ἐπὶ τὸν ἐν τοῖς Θερμοῖς τόπον.) Orae Basil. (Stephanus legit Θερμῷ: eum vide.) Ita et in sequentibus ἐπὶ τὸ Θέρμον: et πρὸς τὸ Θ. etc. vbi versio, *Thermum versus* etc. Sed et ibi discrimen, vt ad easdem oras notatum, quod Steph. τὸν Θ. non τὸ Θ. vt hic.

V. 9. καὶ μεγίστη δὲ παράστασις ἐπὶ τούτοις.) Quamquam verborum, in quibus aliqua difficultas, explicationem ad indicem Graecum consulto consilio (quale fortasse in praecedente στίχῳ τοῦ Δίου ambiguitas, ex qua dicti iacti, seu scripti potius, acumen pendet:) reseruamus: non aliena tamen ab his notis criticis, quae textui (vt vulgo loquimur) Polybii proprie dicatae, versionis etiam pro re nata διόρθωσις: qualis hoc loco ex oris Basiliensibus se offert. Merito enim displicuit τῷ μακ. quod hic editum, *Regem quoque ipsum eiusque amicos, rei magnitudo velut in stuporem dabat:*

cum

cum longe aliud verbo παράστασις voluerit hic Polybius: eos nempe, quod agebant, plena quadam quasi praeclari facinoris persuasione actos et impulsos id egisse: qualem bonae conscientiae πληροφορίαν solent etiam saepe fanatici Christiani, a suis mystagogis prauis opinionibus imbuti, in similibus ostendere. Ea certe vis est vocis istius παραστάσεως hoc loco, vt *certam persuasionem et fiduciam*, quomodo ad illas suas oras exponit ὁ μ. ὡς ἐμφατικώτατα significet. Fuit autem Polybius ita ab omni superstitione (quod tot locis prodit et profitetur) alienissimus, vt tamen sacrilegium et diuinorum profanationem odisset, et detestaretur. Vertemus igitur: *Et regem quidem ipsum eiusque amicos certa quaedam gestientis animi fiducia pertentabat, quum iuste et honeste*, etc.

V. 24. ἀπέχ. μὲν τῆς πόλ. δύο μάλ. σταδ.) Versio edita: *ad ducentesimum quinquagesimum ab vrbe lapid.* corrigenda sine dubio: *ad ducentos et quinquaginta ab vrbe passus.* Potuit et hoc inter operarum typographicarum, vel calami properantis errata, vt eiusdem, cuius et illa generis, referri. Nos tamen in his, plus aequo fortasse, sed consulto cautiores, ne nimis nobis in alieno opere ipsi sumeremus.

V. 27. εἰς τὴν Τριφυλίαν.) Orae Bas. (In nostra editione locus corrigendus, cum Τρυφαλία sit rectum, ex pag. 132. vide) Locus ad quem reiicit ὁ μακ. est edit. ipsius p. 340. ἧκε βοηθῶν εἰς τὴν Τρυφαλίαν.

Ibid. τὴν ἐπαγωγὴν τῶ λεον.) In textu Bas. editionis τὸ (ε) in ἐπαγωγ. a P. deletum reperio, qui sine dubio primam Alphabeti literam loco illius substitutam voluit, vt legeremus ἀπαγωγ. non ἐπαγ. Certe τὸ ἀπάγειν (vel, ἀπαγαγεῖν) pro, *in carcerem ducere*, vel ad *supplicium rapere*, notissimum: τὸ ἐπάγειν non item, nec vllibi puto reperiundum.

V. 28. διότι τὰ κατὰ τὸν Φιλ. ἔξω τελέως ἐστὶ διὰ τὴν ἀχορηγ.) Orae Basil. (an scrib. ἔξω ἐλπίδος τελ. an potius ἐξώλη τελ.) sane posterius istud valde probabile est, et ad illud, opinor, versio a Parente concinnata. Audebo tamen et meam hic coniecturam ponere, magis vt aliorum importunam φιλονεικίαν praeueniam, quam vt illam lectori commendem. ἐξίτηλα ἐστι, vel ἐξίτηλα τελέως ἐστὶ διὰ τὴν etc. Hoc eodem verbo vsus in hac ipsa re Plutarchus in Caesare (Stephani Thesauro eum me locum debere non diffitebor:) οἰόμενοι ταχὺ τῶν ἀναλωμάτων ἐπιλιπόντων τὴν δύναμιν ἐξίτηλον γενέσθαι:

V. 44. συνάπτει τοῖς Σατραπείοις καλεμένοις.) Orae Basil. (supra p. 64. in caussis belli Punici II. et infra p. 155. ait Artobazanem principem fuisse τῶν Σατραπείων καλεμένων. Est opinor regio Satrapenorum. Nam Satrapia, non vnius prouinciae nomen est: erant enim plurimae, vt docet Herod. p. 125. et passim historia.) Haec ibi ὁ μακ. et his forte contentus abeat lector. Sed quid sibi vult igitur asteriscus praepositus: aut quare versio, *quos vocant Atropatios?* neque hic tantum ita res habet; sed et p. 155. quae Graeco-Lat. edit. p. 399. c. asteriscus item praepositus, et versio, *Atropatios* exhibet? Discamus hoc ex eisdem oris, ad quas, sed recentiore scriptura reperio. (legendum, τοῖς Ἀτροπατίοις καλ. ex Strabone p. 351. nostrae edit vbi eadem verba. Dionys. Periegetes hoc solum differt, quod ad Sept. Atropatios montes hos locat. eum vide, et facile concilies cum Strabone et Polyb. Ceterum, quod de populis sumus interpretati, dubito an recte. nam gens vocatur Atropatena: et melius montes Ἀτροπάτιοι dicantur, aut οἱ τόποι.) Ceterum ad locum, p. 64. (qui Ed. Graeco-Lat. 163. a.) ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν, quod attinet; vt et p. 398. d. τὰς πέριξ σατραπείας, et seq. 399. b. τὰς ἄνω σατραπ. et mox ibid. ταῖς ἑαυτῦ σατραπείαις; et si quae sunt alibi similia; ad ista dico, quod attinet, aliter ibi (tyrones alloquimur) capienda vox est: quomodo et versio; *satrapias*, vel *praefecturas*, in his et similibus exhibens: non vero, *Satrapenorum regionem:* vel *Atropatios*.

V. 48. κατ' αὐτὸ συνέζευξε καὶ κατ.) Orae Bas. (f. κατ' αὐτὸς ἀνέζ. quid enim est, συνέζ.) Ita et versio; *castra inde mouet*.

V. 53. ὧν ἔχοντο Γαλάται * Ῥιγοσάγες.) Ex asterisco praeposito certum est, τὸν μακ. de vera lectione dubitasse. Dubitandi caussa, (vt ipse ad oras suas Bas. notauit) quod p. 163. et 164. edit. Graeco-Lat p. 420. b. et 421. b. scribuntur isti iidem Galatae, seu Galli, Αἰγοσάγες, non vt hic Ῥιγοσάγ. et ibi quoque asterisci vtroque loco praepositi. Versio autem non eadem (vt in re dubia) vbique: sed quae tamen eodem redeat.

Ibid. τὰς δὲ θυρεαφόρας καὶ Γαλάτας.) καὶ Χαλῶτας, non Γαλ. edit. Bas. vbi ὁ μακ. (Γαλάτας, Mss.) sed idem ibid. recentiore scriptura; (scr. *Chalonitas*. Dionys. Perieg. 127.) Chalonitis etiam regio hac ipsa pagina, circa finem.

V. 57.

V. 57. *συνεὶς διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς διατροπήν.*) Orae Baſ. manu recentiore: (videtur delenda ἢ διά.) Ita, puto, et verſio: *qui vertiſſe in contr. voluntates ipſorum ſentirent.*

V. 59. *ὄρος ὑπόκειται παμμέγεθες.*) Ita et verſio: *ſubiectum montem habet celſit. imm.* et ſatis commode fortaſſe τὸ ὑπόκειται illud, ſeu *ſubiectum*, ad propinquitatem, non altitudinem referri poſſit. Non contemnenda tamen, quae ad oras Baſ. coniectura: (an, ὑπέρκειται?) Illa vero tempore prior, an poſterior hac editione, non poſſum dicere.

V. 66. *Ἀντ. δὲ συνεπιστάμενος πολιορκίαν.*) Orae Baſil. (συνιστάμενος Mſſ.) Certe συνίστασθαι πολιορκίαν, vt συνίστασθαι πόλεμον, μάχην, etc. (quae paſſim obuia:) recto more dicatur; et alibi Polyb. ipſe, ni fallor, ita loquitur. Συνεπίστασθαι πόλ. vel πολιορκ. neque Polyb. alibi, quod ſciam; nec alius, opinor, quiſquam.

V. 68. *ἐπεὶ πρεσβεύοντες ἄλξεις εἶχον ἀμΦότ.*) Mirum niſi lectori, qui paullo ſit in his exercitatior, Vrſini, viri doctiſſimi, coniectura, ἅλις, pro ἄλξεις, ex ingenio reſtituentis in mentem veniet: quam etiam ad oras Baſ. inuenimus. Non tamen ea mens τῷ μακ. fuit, quicquam mutandum eſſe. Sed τὸ ἄλξεις tamen quo ſenſu hic accipiendum crediderit, an ex eius verbis et verſione, bona alioquin et elegante, qui non Liuiano ſermone tritas aures habeat, ſatis aſſecuturus ſit, dubito. quod cum alibi plurimis quoque locis pariter habeat, ſemel monitus lector meminerit, ne ſuam veteris et purioris ſermonis imperitiam, vitium interpretationis immerito ſuſpicetur. Hic interim commode ſe offerunt orae Baſ. (Nota duriſſ. vocem. vide Heſych. Ponit hic pro defenſione cauſſae. ita et regius codex. ſic omnino Liuius p. 645. *propugnaculum* poſuit.)

V. 70. *προσκαλεσάμενος γὰρ εἰς ἀκροβ.*) Annon potius προκαλεσάμ. vt ὁ μακ. ad oras ſuas Baſil. Hoc certe proprie et vſitate, *laceſſere:* τὸ προσκαλέσ. eo ſenſu vix alibi reperias.

V. 71. *εἰς τὰ Ῥαβαθαμάνα τῆς Ἀραβίας.*) In gratiam lectoris ſacrarum literarum ſtudioſi, cuius et ſtudium mentio *Rabath-ben-Ammon* in verſione τοῦ μακ. fortaſſe prouocabit, vt diligentius aduertendum locum putet: in eius, inquam, ſi forte, gratiam, quod ſuppeditant ſuper hoc nomine (quod in Baſil. edit. aliter editum, ex MSS. et loco inferiore ita hic reſtitutum eſt:) orae Baſil. hic apponam.

 (Haud

(Haud dubie haec eſt *Rhabath* filiorum Ammonis, vt toties vocatur in Vet. Teſtament. quare verum nomen eſt Ῥαβὰτ. Ἄμμωνος, vel Ἀμμωνιτῶν. aut Ῥαβὰτ βεν Ἄμμων. Sed Graeci varie corruperunt. Accedit propius ſcriptura Ptolemaei. No. aliud eſt *Aram Rehaboth*, de quo Scalig. in Euſeb. p. 24.)

V. 75. ὡς τέλος ἐπιθήσοντας τοῖς πραγμ.) Corrige ex oris Baſ. ἐπιθήσοντες: et ita verſio, *negotium confecturi*, non *confecturos*.

V. 76. ἑπτακοσ. μὲν κατέβαλεν τῶν Μυσῶν.) Baſil. editio, non Μυσ. vt hic, ſed μυσῶν. vbi ὁ μακ. (MSS. Μυσῶν. ſuſpicor legendum, τῶν ἐναντίων, vel τῶν διαγωνιστῶν.) Verſio vtrumque repraeſentat: 700. *ex hoſtibus (ii erant Myſi,) caede proſtrauerunt.*

V. 77. Αἰγιεῖς καὶ Αημνῖται.) ὁ μακ. ad oras nouae ed. (ſcribe, Τημνῖται. Ioſ. Mercer. Temnus, Graece Τῆμνος, Aeolidis (cuius vrbes hic commemorat Polybius) vrbs olim non incelebris; cuius et inter alios Cicero meminit: Hermogenis Rhetoris patria.

V. 78. τὴν ἐξακολουθοῦσαν αὐτῷ φήμ.) Orae Baſil. (imo ἐξακολουθήσουσαν.) Ita et verſio.

V. 82. τῶν θηρ. τοῦ βασιλικοῦ κέρατος.) Orae Baſil. ad iſta, τοῦ βασιλικοῦ: (ſuſpecta vox) et mox ibid. recentiore ſcriptura: (Delebam ex ſuſpicione hanc vocem: nunc deleo auctoritate codicis Vrbinatis.) Sane quamuis in textu Graeco huius etiam editionis remanſit, in verſione tamen τοῦ μακ. praeterita eſt, vt inſpicienti liquebit.

V. 85. τοὺς ἱππεῖς, καὶ τοὺς ὑπὸ τὰ θηρία τεταγμ.) Orae Baſil. (ſcribe, κατὰ: vel, ἐπὶ τοὺς ὑπὸ τὰ θηρ.) Paruum in literis, magnum in re diſcrimen ex hac emendatione: quam ſequitur et verſio; *aduerſus eos* etc.

V. 89. πευκίνων τετραγώνων.) Vertit ὁ μακ. *trabes e picea.* Sed ibi ad oram iſtius editionis ſcripſit ille: (imo ſort. *abiete*, vt Liuius.)

Ibid. εἰς σφηνίσκων λόγον.) Vertit ὁ μακ. *in vſum cuneorum.* Sed idem ad oras ſuae edit. (Non ſunt cunei, ſed ſunt figurae eiusmodi: [figure] .) et ibid. mox, ad verbum ϛρωτῆρας, (non ſunt ſimpliciter aſſeres.)

V. 92.

V. 92. ὑπὸ τῶν Κυπαρισσέων.) Omissa, nescio quo casu, versio horum verborum. Adde igitur in versione *a Cyperissensibus prohib.* etc.

V. 102. Καὶ προσελθὼν ἐπὶ Λασιῶνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἐρειπίοις πύργον παρλ.) Prius illud καὶ deleri iubent orae Bas. et certe recta syntaxis (nisi quod talia nonnunquam in optimis etiam scriptoribus, ex incuria:) ita iubet. Sed leue hoc, praeut illud est, quod in proximis verbis ex ingenio et sagacitate praestitit ὁ μακ. Cum enim ante legeretur, καὶ τὸν ἐν τοῖς περιπίοις πύργον παρλ. et in nulla vetere memoria *Peripiorum* nomen occurrat, ipse felicissima (vt ego censeo:) coniectura, τὸν ἐν τοῖς ἐρειπίοις, vt hic est, primus correxit: addita etiam ad oras Basil. correctionis ratione, his verbis: (Lego, ἐρειπίοις, et puto Lasionem fuisse dirutam ex illa contentione, de qua Xenophon: et S. 131. sic in illo tractu sunt ἐρείπια multa, vt apud Pausaniam 152. Sane nec Strabo Lasionis meminit, nec diligentissimus Pausanias. Τριτία vrbs est in eo tractu. Pausan. 229.

V. 106. Οὐ γὰρ οἶδ' ὅπως ἀεί ποτε Πέλοπον.) Versio, *accidit enim semper modo nescio quo*, etc. Vtrumque recte, et textus, et versio; meo certe iudicio. Ne tamen et alii hic impingant, et dum mutatae lectionis caussam non assequuntur, suam ignorantiam (vt solent imperiti vulgo iniquiores et acerbiores esse:) caussam insultationis habeant, non pigebit, quod orae Basil. super eo suppeditant, hic adscribere: (Οὐ γὰρ οἶδ. legendum, non εὖ. videntur corrupisse, qui contraria sibi scribere Polyb. putabant, quia sequitur huius rei caussa. Sed vide pag. 163.) Ibi vero ad ista, (edit. Graeco-Lat. pag. 418. b.) οὐκ οἶδ' ὅπως καινοί τινες; ἀεὶ, καὶ νέοι πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπατ. πεφύκαμεν (locus est illustriss. quo ex omni animalium genere, genus humanum, vt stultissimum, et decipi facillimum; quod quando verius? inducitur:) ibi, inquam, ὁ μακ. ad oras suas: (Negat caussam rei se scire: cuius tamen caussam mox subiicit; sic plane et pag. 172. in fine.) Iste vero hic ipse locus, in quo nunc versamur. Talia multa non ex vi verborum praecise sumtorum, sed ex vsitata formula accipienda, apud omnes et linguas, et auctores.

V. 108. Αὖλον Τερέντιον, καὶ Λ. Αἰμιλ.) Orae n. ed. (scr. Γαΐον: ex pag. 255.) Sed et ex Liuio, lib. XXII. cap. 25.

V. 110 συνέβη δὲ - - - ψευδῶς γεν. τὸν ὅλ. Φ.) In edit. Baſ. nulla eſt lacuna. Sed ad τὸ ψευδῶς illud, ὁ μακ. (Videtur deeſſe negatio; imo omnino deeſt.) Hinc igitur haec in hac editione lacunula: et in verſione negatio ſuppleta. Ego autem in totum hunc narrationis Polybii contextum paullo accuratius intuens, plane ita iudico, recte Polyb. et negatione vti, et illam omittere potuiſſe; et vtrumque propoſito et ſcopo Polybiano tam bene conuenire, vt quid ille ſcripſerit, non facile ſit ſtatuere. Ponamus enim numeroſum ad millia decem, vel etiam plura exercitum, qui diuturna obſidione oppidum aliquod vſque adeo fatigauerit, vt iam de deditione tractare, nulla ſpe ſalutis alia reliqua, bona fide incipiant; ſubito nuntio numeroſioris exercitus aduentantis terreſieri, et fugam longe lateque facere: re autem poſtea cognita deprehendi, qui numeroſus exercitus perhibebatur, haud amplius ducentis aut trecentis armatis hominibus fuiſſe, qui caſu aliquo in propinquo conſpecti fuerint: recte dicamus non de nihilo famam illam fuiſſe, cum reuera fuerint armati homines, qui venire nunciabantur: nec minus recte, inanem ac de nihilo fuiſſe illum timorem, quum decem millia, ducentos aut trecentos, armatos quidem et illos, et vere milites; ceterum nec infeſto animo venientes, et numero tam impares, tam trepide fugerent. Si quid tamen in re tam incerta et ancipiti ſtatuendum eſt; et antecedentibus et ſequentibus Polybii verbis congruentius ego crediderim, vt hunc timorem vanum et inanem plane fuiſſe dixerit, quam vt aliter. Omitto, quod *panicum* timorem prius vocauerit. Quid ille vero poſt haec verba? An non id deinceps agit, vt oſtendat, magnam bene gerendae rei Philippum per hunc falſum timorem opportunitatem amiſiſſe, et praeterea paucas illas naues, ex quibus falſus ille timor, potiri eum potuiſſe? Potius igitur verterem ego: *Huius autem tanti timoris, qui Philippum corripuerat, cauſſa plane nulla ſuberat, quae non falſa et inanis eſſet.*

Ibid. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δέκα νῆας ἀπὸ τῆ σολ.) Orae Baſil. (ſcribe, δεκανναΐαν. elegans correctio. nam omnes libri mendoſi.) Vox certe δεκαναΐα etiam in vulgatis Polybii codicibus non vno loco: vt pag. 850. c. et 875. Neceſſitas

tas autem huius correctionis in eo eſt, quod ſequuntur foeminina ſingularia, *ταύτην τὴν περὶ* Ῥηγ. *ὀφθεῖσαν*, quae cum *δεκαναΐαν* recta ſyntaxi; non itidem cum *δέκα νῆας*, congruunt. Potuit tamen fortaſſe figurata locutione per ſyllepſin (ſyntheſin quidam vocant) ita loqui Polybius: quale illud apud poetam latinum: *Centauro inuehitur magna:* cum nauem in animo haberet, et paſſim apud alios alia. Durius tamen hoc, in hiſtorico praecipue; et credibilius, (niſi diſſidentium MSS. conſenſus aliquem moueat:) aliter Polyb. ſcripſiſſe.

V. III. *ὑπὸ τῶν περὶ τὴν* Τρωάδα *κατοικ.* Ἀλεξ.) In textu Graeco Baſil. edit. obſeruat *ὁ μακ.* (non verbis, ſed lineis ductis:) tranſpoſitionem vocabulorum, et reſcribit, *ὑπὸ τῶν τὴν περὶ* Τρ. quod rectum videtur.

IACOBI PALMERII
A GRENTEMESNIL
EXERCITATIONES
AD
POLYBIVM.

I. 8 Καὶ διατρίβουσι περὶ τὴν Μεργάνην. Nulla fuit in Sicilia Mergane. Doctiſſimus Caſaubonus vult legi Μεργεντίαν. Cluuerius in Siciliae geographia exercitatiſſimus, vult legi Μέγαρα. Ambae eae ſententiae magno ſeſe iudice vnaquaeque tuetur: id te tantum moneo, lector, ſuper eo cogitabis.

II. 41. Καὶ κατὰ τὸ γένος ἕως Γύγου βασιλευθέντες. Habuit exſcriptor in animo Gygen regem Lydiae celebrem: at tu reſcribe Ὠγύγου ex Strabone lib. 8. et ex ipſo Polybio, infra initio libri 4.

III. 39. Ταῦτα γὰρ νῦν βεβημάτισαι καὶ σεσημείωται κατὰ σταδίους ὀκτὼ διὰ Ῥωμαίων ἐπιμελῶς. Hinc diſcimus, Romanum miliare octo ſtadiorum Graecorum fuiſſe: nam per miliaria notabantur viae publicae cippis lapideis erectis, et ideo dicebant ad primum, ſecundum, vel tertium lapidem.

III. 86. Διανύσας δὲ τὴν τῶν Ἰσόμβρων καλουμένην χώραν. Oculatiſſimum Caſaubonum hic error feſellit, et euaſit eius acumen, quod mirum, inaduertentiae tribuendum, non ignorantiae, quam nefas foret et piaculum maximum illi viro tribuere. Ἰσόμβροι (qui Latinis Inſubres dicti ſunt) vt bene, quantum ad vocem, interpretatus eſt vir ſummus, immane quantum diſtant ab Hannibalis itinere, quod recenſetur hoc loco. Lege confidenter et meo periculo, Ὄμβρων, id eſt, *Vmbrorum*, qui vltra Apenninum verſus mare Adriaticum et in ipſo Apennino habitabant, nunc vero in ipſo adhuc Apennino, et citra verſus Narem fluvium, non longe a Traſimeno habitant: per eos iter fuit Hannibali; nihil certius.

III. 88. Ἀργυπάνην. Lege Ἀργυριππιάνην· nam nomen eius vrbis fuit Ἀργυρίππη.

IV. 6.

IV. 6. Καὶ παραλαβὼν Ταυρίωνα. Ex hoc loco ſomniauit Ortelius vrbem in Peloponneſo Taurium, vel Taurionem, et putauit Polybium dixiſſe, Timoxenum cepiſſe Ταυρίωνα, *Taurionem vrbem:* at Taurion eſt nomen viri copiarum ductoris, quem ſibi adiunxit cum ſuis copiis Timoxenus.

IV. 31. Περὶ δὲ τῆς ἀποφάσεως ταύτης κατίσχυσαν, μηδαμῶς εὐδοκούντων τῶν πολλῶν Αἰτωλῶν οἱ ἐφορεύοντες Οἶνις καὶ Νίκιππος. Doctiſſimus interpres nihil mutauit, et ſic interpretatur: *hoc autem decretum ab inuita multitudine expreſſerunt Oenis et Nicippus Aetolorum Ephori.* et ſatis commode quidem, ſi bene ſe haberet is locus, ſententiae abſurditatem vitauerat, in qua tamen manet illud ἄτοπον, legatos populi erga Meſſenios hoſtilis animi tantum potuiſſe in eorum vniuerſa multitudine congregata, vt inuita ea decretum ſuis rebus accommodatum extorquerent. Nam in talibus negotiis non ſolent adeſſe legati populorum, dum ſuper negotiis legationis eorum deliberatur. At contendo locum eſſe male ſanum, et pro Αἰτωλῶν legendum eſſe Μεσσηνίων, tum ex ratione ſententiae, tum ex ipſius Polybii auctoritate, qui infra pag. 372. (Lib. IV. cap. 4.) nos docuit, quo nomine ſummus Meſſeniorum magiſtratus appellaretur, ſcilicet *Ephori:* ſic enim ait, ἐν ᾧ καιρῷ Σκίρων, ὃς ἦν μὲν ἔφορος τότε τῶν Μεσσηνίων, etc. *Quo tempore Sciron, qui tum erat Meſſeniorum Ephorus.* At Aetoli nullum talis nominis magiſtratum habebant, ſed ἀποκλήτους, *Apocletos*, vocabant eos, quibus res eorum publica commendata fuerat, vt ipſe Polybius ait ſupra p. 275. (Lib. IV, cap. 5.) et infra p. 1019. (Exc. Leg. n. 13.) Tum ex iis, quae ſequuntur, neceſſe eſt ita emendare, ait enim Oenim et Nicippum a recta conſilii via multum aberraſſe. At ſi Aetoli fuiſſent, id non debuit dicere Polybius: optime enim et e reipublicae Aetolorum vtilitate feciſſent, ſi Meſſenios ab hoſtium ſocietate exemiſſent. Ergo procul dubio reponendum Μεσσηνίων οἱ ἐφορεύοντες.

IV. 57. Ὁ δὲ Αὐτόμολος ἔχων εἴκοσι τοὺς ἐπιτηδειοτάτους. Scribe αὐτόμολος, ſine maiuſcula: non enim eſt κύριον ὄνομα, ea maiuſcula fefellit doctiſſimum interpretem properantem, et qui non meminerat, paullo ante Polybium dixiſſe, τῶν δὲ ηὐτομοληκότων τὶς, vt interpretaretur *Automolus*, cum deberet *transfuga* interpretari. Sed hoc viri maximi μνημονικὸν σφάλμα a multis aliis notatum, et nimis acerbe exagitatum eſt.

IV. 59. Κατέλαβε παρὰ τὸν Ἄρατον Φρύριον τῶν Δυμαίων εὔκαιρον τὸ καλήμενον τεῖχος. Diu me torſi, vt intelligerem, quid eſſet παρὰ τὸν Ἄρατον, et credebam debere legi, κατὰ τὸν Ἄρατον, *ſecundum Aratum*, id eſt, vt Aratus ſcriptum reliquit, in Commentariis ſcilicet, quos ſcripſiſſe in confeſſo eſt. At multum me fallebat opinio, et longe a vero aberrabam: nam δευτέρα Φροντὶς σοφωτέρα, me monuit legendum eſſe παρὰ τὸν Ἄραξον· eſt enim Araxus promontorium iuxta Dymen Achaiae, vbi erat illud τεῖχος, de quo infra cap. 65.

IV. 63. Ἧκε τῆς Αἰτωλίας πρὸς τὴν καλουμένην πόλιν Φοιτείας. Ex huius itineris narratione et ex Thucydide lib. 3. patet, eamdem eſſe vrbem, quam Thucydides Φυτίαν vocat: haec dubia parit neotericorum Iotaciſmus.

Ibid. Ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς τὴν ςρατηγικήν. Sequutus eſt vulgatam hanc, ſed mendoſam ſcripturam doctus interpres, et κυρίως interpretatur *Strategicam*. At nulla fuit in iis partibus vrbs Στρατήγιον vel Στρατηγία. Ergo repono audacter Στρατικὴν, vt bene ſcribitur infra lib. 5. cap. 96. Erat enim in illis partibus vrbs Στράτος, *Stratus*, Acarnaniae olim metropolis; eo vero tempore, de quo ſcribit Polybius, ſub Aetolorum potentiorum imperio erat.

IV. 65. Τὰς δὲ οἰκήσεις διαλύων καὶ τὸν κέραμον εἰς σχεδίας καθήρμοσε τῷ ποταμῷ μετὰ πολλῆς Φιλοτιμίας εἰς τὰς Οἰνιάδας. Haec ſic interpretatur doctiſſimus Caſaubonus, *materiam et tegulas cum cura impoſitas ratibus ad Oeniadas per amnem deuexit*. Non eſt, vt arbitror, haec Polybii ſententia (pace tanti viri dixerim) cur enim tanta cura Philippus ligna et tegulas ſecundo flumine deuehendas ad Oeniadas curaſſet, quae vrbs erat hoſtilis, et eius materiae (abſente praeſertim Philippo) domina facta fuiſſet? ſic igitur verto. *Ex lignis et tegulis rates factas cum multa cura, flumini adaptauit, vt traiiceret Oeniadas verſus.* Paeanium illud a Philippo dirutum erat in ipſa Aetolia ad ſiniſtram Acheloi ripam deſcendendo ſecundo flumine: Oeniadae vero in Acarnania ad dextram eiusdem fluminis. Abundans igitur ligno et alia materia pontem ex ratibus fabricauit, quo vteretur, vt exercitum traduceret verſus Oeniadas Philippus.

IV. 70. Ἐν ταῖς περὶ τὸν Λίγυργον ὑπερβολαῖς. Supra c. 11. hunc eumdem locum Ὀλίγυρτον vocat, quod, vt puto, melius et graecum magis ſonat.

IV. 77.

IV. 77. Ἧκε βοηθῶν εἰς τὴν Τρυφαλίαν. ἣ τῆς μὲν προσηγορίας τέτευχε ταύτης ἀπὸ Τρυφάλȣ τȣ̃ τῶν Ἀρκάδων παιδός. Haec Tryphalia regio, ſeu vrbs, a nullo alio antiquo memoratur, nec ipſe Tryphalus eius denominator. Locum mendoſum eſſe ſuadet haec nouitas, vt etiam haec inſulſa τȣ̃ τῶν Ἀρκάδων παιδός· nam quis ita locutus eſt? ego igitur ſic legendum puto: εἰς τὴν Τριφυλίαν, ἣ τῆς μὲν προσηγορίας τέτευχε ταύτης ἀπὸ Τριφύλȣ τȣ̃ Ἄρκαδος παιδός. *In Triphyliam, quae quidem hoc nomen habuit a Triphylo Arcadis filio.* Sic debere legi, non ſuadent, ſed cogunt ea, quae ſequuntur, vbi ſit recenſio vrbium eius regionis, quae omnes Triphyliae ſunt, paucis exceptis, quae Arcadiae aliquando tribuuntur. Triphylus etiam Pauſaniae dictus eſt Laodamiae filius expreſſe et Arcadis ex conſequentia, in Arcadicis. Tum ſitus ad hibernum occaſum Arcadiae omnino conuenit. Ergo et hoc loco et infra, vbi repetitur, ſi mihi credis, lector, leges Τριφυλίαν, non Τρυφαλίαν.

Ibid. Ἐχατεύκσα τῆς Ἀχαΐας. Lege Ἀρκαδίας· non enim attingit Achaiam Triphylia, ſed iacet ad occidentem hibernum Arcadiae, Achaia ad ſeptemtrionem.

V. 52. Τῶν προσαγορευομένων Κυρτίων. Forte iidem, qui auctoribus Καρδιαῖοι, Γορδυαῖοι, Γορδυηνοὶ, Χαρδȣ̃χοι. Latinis Curdi, qui ad Tigrim habitabant, montanam regionem, non procul a campis, vbi olim Niniue; et hodie etiam Curdes vocantur: fera gens. vide ſuper iis doctiſſimum Bochartum in ſuo Phaleg. lib. 1. cap. 3.

V. 55. Ἵνα μήτε συγχορηγεῖν μήτε πολεμεῖν τολμῶσι τοῖς ἀποςάταις αὐτȣ̃ γενομένοις. Sententia exigit, vt legatur μήτε συμπολεμεῖν τολμῶσι.

V. 59. Τὸ καλȣ́μενον Ἀμύκης πεδίον. Cauſſam nominis huius pete ex doctiſſimo Bocharto in ſuo de Phoenicum coloniis numquam ſatis laudato opere lib. 1. cap. 1.

V. 77. Κύμη καὶ Σμύρνα καὶ Φώκαια, μετὰ δὲ ταύτας Αἰγαιεῖς καὶ Λημνῖται. Pro vltima hac voce Λημνῖται, reſcribe Τεμνῖται. Nam et ipſe Polybius in fragmentis a Valeſio publicatis de Temno in hoc tractu mentionem fecit, vbi de Pruſiae ſacrilegiis loquitur. Ὁμοίως καὶ τὸ τȣ̃ Κυνίȣ Ἀπόλλωνος τέμενος τȣ̃ περὶ Τεμνὸν ȣ̓ μόνον ἐσύλησεν. *Similiter et templum Cynii Apollinis circa Temnum non ſolum expilauit.* et Strabo lib. 13. et Cicero pro Flacco, et tabulae Peutingerianae.

V. 80.

V. 80. Παραγενόμενος δὲ εἰς Γάζαν καὶ προσαναλαβὼν αὐτῶ τὴν δύναμιν. Sic interpretatur haec verba doctiſſimus Caſaubonus, *Gazam vt ventum, et pars exercitus iterum ibi eſt aſſumta.* ſed aliud agens, et, vt ait ipſe, properans. Ea non eſt Polybii ſententia. Verte, *Gazam cum veniſſet et ibi copias refeciſſet.*

V. 81. Εἰσπορεύεται τρίτος γενόμενος ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν εἰς τὴν τῶν πολεμίων χάρακα. Ex lib. 3. Maccabaeorum apud 70. Interpretes adde ad hiſtoriae complementum, ἡγουμένου Δοσιθέου τῶ Δριμύλου Ἰουδαίου τὸ γένος, ἀποςάτου δὲ καὶ ἐλληνίζοντος τὴν θρησκείαν. *Auctore itineris Doſitheo Drimyli filio origine Iudaeo, ſed apoſtata et Graecas ſuperſtitiones amplexo.*

V. 85. Τοῖς δὲ παρ' αὐτῶ μεγάλην ὁρμὴν ἐνειργάσατο καὶ προθυμίαν. Adde rurſus ex eodem 3. Maccab. libro: τῆς ἀδελφῆς Ἀρσινόης τὰς δυνάμεις μετὰ οἴκτου καὶ δακρύων παρακαλεσάσης, καὶ τοὺς πλοκάμους λελυμένης. *Sorore Arſinoe cum eiulatu et lachrymis copias exhortante comis ſolutis.*

V. 86. Οὗτος μὲν οὖν ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν ἐξαγαγὼν τὸ σωζόμενον μέρος τῆς δυνάμεως διέτεινε πρὸς Γάζαν. Exurgit ex hoc loco non mediocris difficultas, ſi conferatur cum eo, quod dixit ſupra, cap. 80. de Ptolemaeo, παραγενόμενος δὲ εἰς Γάζαν, καὶ προσαναλαβὼν αὐτῶ τὴν δύναμιν αὖθις προσῆει βάδην· διανύσας δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον πεμπταῖος κατεςρατοπέδευσε πεντήκοντα ςαδίους ἀπέχων Ῥαφίας, ἣ κεῖται μετὰ Ῥινοκόρουρα πρώτη τῶν κατὰ τὴν κοίλην Συρίαν πόλεων ὡς πρὸς τὴν Αἴγυπτον, quae Latine reddam ad faciliorem lectoris intelligentiam. *Cum autem veniſſet Gazam, et ibi copias refeciſſet, rurſus procedebat lente in anteriora, et quinque dierum ſpatio caſtrametatus eſt prope Raphiam ad 50. ſtadia, ea ſita eſt poſt Rhinocorura, prima ex Cauae Syriae vrbibus verſus Aegypti partes.* Nam ſi Gaza occurrit prima venientibus Aegypto Raphiam, quomodo Antiochus praelio ad Raphiam victus, Gazam ſe recipit, et non potius recedit verſus ſuas partes? Sed inter Ptolemaeum victorem et Aegyptum, tamquam in caſſes ſe iniecit prope deſertum, vbi nullus commeatus, nulla commodi receſſus ſpes? certe haec videntur ἀσύςατα. Tum Gaza erat in partibus et ſub iure Ptolemaei, per quam iter fecerat, et ibi copias ſuas refecerat: quomodo igitur victus exercitus eo ſe recipere potuiſſet? At ſoluit dubium locus Noui Teſtamenti in actis Apoſtolorum

rum cap. 8. vbi angelus ſic Philippum alloquitur. *ἀνάϛηθι καὶ πορεύȣ κατὰ μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁδὸν καταβαίνȣσαν ἀπὸ Ἰερȣσαλὴμ εἰς Γάζαν, αὐτὴ ἐϛὶν ἔρημος.* Id eſt, *Surge, et vade meridiem verſus ad viam, quae deſcendit a Hieruſalem ad Gazam, quae deſerta eſt.* Angelus noluit Philippum in dubio eſſe, ad quem locum mitteretur, ideo addit, *quae deſerta eſt*, quod ego puto intelligi debere, *quae eſt in deſerto*, aut iuxta deſertum. Duae igitur erant Gazae, vna in ditione Ptolemaei prope deſertum, vbi copias ſuas refecit Ptolemaeus ex labore, quem in deſerto transmittendo habuerant: alia Syriae in Antiochi ditione, vbi poſt praelium ſe recepit; et primam illam Ptolemaei Gazam fuiſſe in deſerti finibus patet ex ipſius Polybii verbis: dixerat enim paullo ante, Ptolemaeum, dum verſus Gazam tenderet, feciſſe iter *διὰ τῆς ἀνύδρȣ per terram carentem aqua*, quod eſt, per deſertum. Inter has duas Gazas ſita fuit Raphia, vt ex hoc loco patet. At poteſt opponi ex Strabone, Gazam deſertam fuiſſe Syriae propiorem, quae ab Alexandro diruta fuit. Sed ea verba Xylander non agnoſcit, ex quibus id colligitur; tum licet ab Alexandro Gaza Syriae diruta fuerit, ab Alexandri tempore ad Apoſtolos plura interceſſerunt ſecula, quibus fluentibus inſtaurata fuit: et eius portus et quaſi ſuburbium Maiuma dictum fuit emporium celebre. Diuus Hieronymus certe ante nos duas fuiſſe Gazas notauerat, vt citat Caſaubonus ad Strabonem p. 759. Sed et Diodorus libr. 19. duas fuiſſe Gazas manifeſte innuit, ſic enim de Ptolemaeo Lagi contra Demetrium mouente: *ἀπὸ δὲ Πηλȣσίȣ διὰ τῆς ἐρήμȣ διελθὼν κατεϛρατοπέδευσε πλησίον τῶν πολεμίων περὶ τὴν παλαιὰν Γάζαν τῆς Συρίας. A Peluſio per deſertum procedens caſtrametatus eſt iuxta hoſtes circa antiquam Gazam Syriae.* Et rurſus eodem libro, *μετὰ τὴν γενομένην ἧτταν Δημητρίῳ περὶ Γάζαν τῆς Συρίας. Poſt cladem acceptam circa Gazam Syriae.* Inde colligitur fuiſſe alteram Gazam, quae non fuit Syriae, quando ſemper ita diſtinxit Diodorus, et ea eſt, de qua hoc loco agitur.

V. 89. *Χρυσηῒς ἡ γυνή.* Neſcio, qua de cauſſa doctiſſimus interpres verterit *foemina nobilis*, cum videatur *ἡ γυνὴ* referri ad Antigonum, de quo ſuperius paullo verba fecerat, et procul dubio ſic intelligi debet. Nam Euſebius in Chronico 1. ſic ſcribit de Demetrio Antigoni Gonatae filio, ex Porphy-

Porphyrio, γήμας δὲ τινὰ τῶν αἰχμαλώτων, καὶ Χρυσηΐδα προσειπὼν, Φίλιππον ἐξ αὐτῆς ἔσχεν τὸν πρῶτον πολεμήσαντα Ῥωμαίοις. *Cum autem duxisset quamdam captiuam et Chryseidem appellans, Philippum ex ea genuit, qui primus cum Romanis bellum gessit.* Tum munerum amplitudo priuatam fortunam excedens debebat eum monere, vt aliter interpretaretur. Eam Chryseidem Demetrii viduam et matrem Philippi duxit Antigonus, qui Δώσων dictus est et Tutor: verte igitur melius doctus *Chryseis vxor.*

V. 99. Τὸ δὲ τρίτον εἶχε κατὰ τὸ τῆς πόλεως ὑπερκείμενον ὄρος. Nomen illius montis Haemus, illi Thracico cognominis, vt ex Virgilio, Lucano, Valerio Flacco, et Seruio ad Virgil. colligitur.

V. 100. Φιλίππου τὴν πόλιν ἀντὶ Θηβῶν κατωνόμασεν. Vna addita litterula locus erat integer, legendo nempe Φιλίππους. fuit equidem Φιλίππου πόλις alia vrbs, antea Πονηρόπολις, et postea Trimontium a situ dicta, sed in Thracia ad Hebrum. At haec vrbs, de qua hic fit mentio, Thessaliae fuit, et eam semper per pluralem numerum Philippos Florus, Lucanus, Statius, Silius et Stephanus, et eiusdem nominis fuit cum altera, quae in Thraciae littore, in Macedoniae limite fuit, de qua Lucas in actis Apostolorum.

V. 110. Τοῖς περὶ τὸν Λαῖον ποταμὸν τόποις. Fatum fuit eius fluuii, vt eius nomen ab exscriptoribus corrumperetur. Lege Ἄωον, vt iam alibi correximus. Aous ille iuxta Apolloniam fluebat, et ab vrbe ipsa (si fides neotericis mappis Graeciae) nomen habet, et vocatur Poline, vt et ipsa vrbs etiam, et ita censet Magius Patauinus.

IACOBI

IACOBI GRONOVII

NOTAE IN POLYBIVM.

I. 5. Καλȣ̃ σώματος διεῤῥιμμένα μέρη.) Quamuis ſic veteres habeant membranae, putat tamen magnus vir, Polybium ſcripſiſſe μέλη. Sed videndum ne genuinum membranae ſeruent. Nam et lib. IV. cap. 4. de Babyrta et Dorymacho: ἐπὶ τοσȣ̃τον ἐξωμοίωτο κατά τε τὴν Φωνὴν καὶ τἄλλα μέρη τȣ̃ σώματος τῷ προειρημένῳ. lib. VI. ex Peireſcianis de Hierone: διετήρησε δὲ πάντα καὶ τὰ μέρη τȣ̃ σώματος ἀβλαβῆ. Et lib. XII. ex iisdem: Τίμαιός Φησι Δημοχάρην ἡταιρηκέναι μὲν τοῖς ἄνω μέρεσι τȣ̃ σώματος. Et ſimilia ſunt V, 104. Ἐὰν ἀΦέμενος καταΦθείρειν τȣ̀ς Ἕλληνας κατὰ τȣ̓ναντίον ὡς ὑπὲρ ἰδίȣ σώματος βȣλεύηται, καὶ καθόλȣ πάντων τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν ὡς οἰκείων καὶ προσηκόντων αὐτῷ ποιήσῃ πρόνοιαν.

I. 10. Ἐξόφθαλμον εἶναι τὴν ἀλογίαν.) Optime haec conſtituit ὁ πάνυ. Tantum Baſilienſes admiror, vnde acciuerint ſuum ἀναλογίαν; nam ante eos in Haganoenſi editione clare lectum ἀλογίαν. Sequentium vero eam interpretationem veram putamus, quam poſuimus: altera non eſt nauci.

Ibid. Οὐ μόνον κατὰ τὴν Λιβύην.) Expunge voculam κατὰ, inquit magnus Iſaacus. Et aſſentirer ſane, ſi auctoritate ſcriptorum librorum a ſe id iuberi addidiſſet. Sed quia retinent editiones omnes, forte ſcripſit, ȣ̓ μόνον τὰ κατὰ τὴν Λιβύην. Id enim idem eſt.

I. 12. Τοῖς ἐκτὸς ἐπιχειρεῖν ἐπεβάλοντο πράγμασιν.) Dubites tamen, an non ſcripſerit ἐγχειρεῖν. Certe eadem ſunt libri II. initio. Πότε Ῥωμαῖοι τοῖς ἐκτὸς ἐγχειρεῖν ἤρξαντο πράγμασιν. Et eiusdem libri extremo: Δι᾽ ἃς αἰτίας τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν κρατήσαντες Ῥωμαῖοι πρῶτον ἐγχειρεῖν ἤρξαντο τοῖς ἔξω πράγμασιν. Et alibi.

Ibid. Τὸ κεΦάλαιον τῆς νῦν αὐτῶν ὑπεροχῆς.) *Siquidem velit aliquis praeſentis illorum potentiae faſtigium rite ac probe contemplari.* Ita interpres. Atqui parum ad praeſentis Romanorum potentiae faſtigium rite contemplandum facit ſciſſe, quomodo et quando coeperint meliore fortuna vti: potius

potius ad id faceret comparatio et *σύγκρισις* ad alias nationes, quantum ille regnator populus istas potentia et imperii magnitudine, quantum quotidie rebus gerendis, quantum magnanimitate supergrediatur. Certe scire, quomodo et quando coeperint meliore fortuna vti, prodest ad nihil aliud, quam ad contemplandum caput, originem et incrementa potentiae, ac id dicit Polybius, sicut docent et sequentia et praecedentia. Verte igitur: *siquidem velit aliquis praesentis illorum potentiae principium rite ac probe contemplari.* Vide et libri sequentis caput 2.

l. 13. *Μέτρια δὲ ταῖς τύχαις.*) Vertitur: *fortunis mediocres.* Quod de Romanis posset admitti; de Carthaginiensibus qui queat, non liquet, quum nullo tempore (si ab Hannibalis in Italia dominatu discesseris) fuerint potentiores, quippe Africa, tota pene Sicilia, multis Hispaniae partibus, omnibus Sardoi et Tyrrheni maris insulis sub ditionem redactis, vt est cap. 10. Nec tamen etiam de Romanis ferri potest, Italiae iam domitoribus, et auctor ipse dicit *παρίσας ταῖς δυνάμεσι.* Quid, illine fortunis mediocres dicendi, qui ita gesserunt bellum, ad quod non modo quis praesens et videns oculis, sed vel audiens obstupescat ob praeliorum magnitudinem et robur duarum vrbium, sicuti refertur cap. 26? quo nullum diuturnius aut maioribus apparatibus et frequentioribus pugnis casibusque insignioribus patratum, vt paullo ante dixit. Adde his cap 63. et agnosces mendose versum, cum debuerit, *fortunis sufficientes.* nam id est *μέτριον* interdum, *ἀρκοῦν, ἱκανόν.* cap. 5. *οἱ πεπεισμένοι διὰ τῆς ἱστορίας μετρίως συνόψεσθαι τὰ ὅλα.* Plutarchus in Flaminino: *Θηβαίοις οὐ πάνυ ἡδομένοις, ὀκνοῦσι δὲ κωλύειν, ἐπεὶ στρατιῶταί γε μέτριοι τὸ πλῆθος εἵποντο.* Sic patrem audiui defendentem illud Herodiani II, 5. *Πείσειν δὲ αὐτοὺς ὁ Λαῖτος ὑπισχνεῖτο, ἐπείπερ αὐτῷ ἐπάρχῳ ὄντι μετρίαν ἀπένεμον αἰδῶ.* Vbi Stephanus mallet *οὐ μετρίαν.* At Herodianus significat, etsi valde corrupta esset disciplina, tamen ad hoc praefecto praetorii satis fore auctoritatis. Et eiusdem alterum locum VIII, 6. *ἅπερ ὄντα κοῖλα, δίκην νεῶν, ἀλλήλοις συνδεθέντα ἐπινήξεσθαι μὲν ἔμελλεν ὥσπερ σκάφη, μὴ παρενεχθήσεσθαι δὲ διά τε τοῦ δεσμοῦ τὸ ἐπάλληλον Φρυγάνων τε ἄνωθεν ἐπιβληθέντων, χοῦ τε τῆς γῆς μετρίως ἐς αὐτὰ σωρευθέντος.* In quo laborarunt Politianus, Stephanus, Sylburgius. Sic autem interpretabatur; *quae quia caua erant* (loquitur de

doliis

doliis ligneis, siue cupis) *instar nauium, inter se reuincta earundem modo ferrentur super aquam, nec tamen auferrentur a fluctu, tum propter vincula cratesque iniectas, tum quod satis multa terra saburrata essent.* Παραφέρεσθαι, non est pessum ire, sed auferri. Curtius lib. 8. *Qui effugerant hostem, aut impetu amnis ablati sunt, aut vorticibus impliciti.*

I. 18. Πέντε μὲν οὖν ἴσως μῆνας.) Non hic modo mutauit ὁ πάνυ prauam lectionem, sed etiam cap. 56. hoc lib. παραστρατοπεδευσάντων αὐτῷ Ῥωμαίων πρὸ τῆς Πανορμιτῶν πόλεως ἐν ἴσως πέντε σταδίοις. Vbi priores circumferebant ἴσῳ. Et quin optime sic consuluerit Polybio, dubitari nequit. Quod addit, eam particulam saepe apud Aristotelem vacare, transmitto, modo ne vel ipse putauerit, vel lector putet, id ad hunc quoque locum proprie pertinere. Non enim hic dumtaxat otiosa est, sed significat numerum non exactum, plus minusue illo numero, qui expressus est; vt alibi σχεδὸν et Latinis *admodum.* Hoc libro cap. 34. Πεντακόσιοι δὲ ἴσως οἱ μετὰ Μάρκου φυγόντες. Alibi: Ἐν ἴσως πέντε τοῖς πρώτοις ἔτεσι πάνδημον ἐποιήσατο δόξαν.

Ibid. Συνεχομένων δὲ τῷ λιμῷ.) Ita III, 62. Καὶ γὰρ δεσμοὺς εἶχεν βαρεῖς καὶ τῷ λιμῷ συνείχοντο. Quo cum vulgatum defendi queat, tamen magis probo Vrsini συναγομένων· quippe praeter locum ab eo citatum inuenio, olim hanc huius loci scripturam fuisse tempore Suidae, qui sic allegat. Et paullo infra: συνήγοντο τῇ σιτοδείᾳ. Plutarchus in Sulla: ὑπὸ λιμοῦ συνηγμένων ἤδη τῇ χρείᾳ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν ἔσχατον καιρόν. Sed et editiones συνεχομένων τῶν δὲ τῷ λιμῷ. Videtur fuisse: συναγομένων δὲ τότε τῷ λιμῷ. nempe quinque circiter mensibus exactis.

I. 21. Τὸν στρατηγὸν ὑποχείριον ἔχοντες.) Haganoensis cum Basileensi ἄγοντες, quod facile praefero. gemina plane sunt inferius cap. 34. οἱ Καρχηδόνιοι τὸν στρατηγὸν ἅμα μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἄγοντες ἐπανῆλθον. praeterea proprium de nauibus. II, 8. ἡ δὲ Τεύτα καταπλαγεῖσα τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀγομένης κατασκευῆς.

I. 29. Ἑξήκοντα καὶ τέτταρες.) *quatuor et sexaginta.* Ita nos reposuimus: nam in magni interpretis editione reperias *tres et sexaginta*, calami aut typorum lapsu. Talia multa in illa editione occurrebant, a sequutis quoque Latini contextus editoribus recenta, nunc demum correcta, quorum quaedam, ne nimis cogar has notulas κερματίζειν, hic col-

ligam. Hoc lib. cap. 65. οὐκ ἐλάττους διϛμυρίων, *ad duo hominum milia*, ipsis octodecim omissis. II, 24. Ῥωμαίων μὲν αὐτῶν πεζοὶ διϛμύριοι, *e ciuibus triginta peditum milia*, additis integris decem. III, 34. Πεζοὺς τετρακισχιλίους *pedites alios* CIↃ CIↃ CIↃ, neglectis CIↃ. Ibidem paulo infra, vbi narrat, quae naues instructae fuerint πληρώμασι, τριήρεις πέντε, *triremes duae*, remissis tribus. IV, 69. Πρὸς χιλίους καὶ διακοσίους *ad duo milia et ducentos*. Atqui si tot sunt capti, centum vero fugerunt, iam nulli οὔτε ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, οὔτε ὑπὸ τῶν κρημνῶν interierunt, quod tamen asseuerat auctor; quare recidi non nihil. XV, 11. τοὺς μισθοφόρους ὑπέρντας περὶ μυρίους ὄντας καὶ δισχιλίους. Secutus Liuium, penitus hic numerum omisit contra interpretis officium. XVI, 6. Μακεδόνες μὲν εἰς τρισχιλίους, *Macedones circiter mille ducenti*, omisso vltra dimidium.

Ibid. Ἐγίγνοντο πρὸς τὸ πολιορκεῖν.) Corrigi volunt πρὸς τῷ πολ. Incertum qua ratione: cum et infra hoc libro: ἐγίνοντο πρὸς τὸ καταρτίζειν. Et, ἐγένετο πρὸς τὸ καινοτομῆσαι. lib. III. ἐγίνετο πρὸς τὸ καταϛρατηγεῖν. Et, ἐγίνετο πρὸς τὸ διακινδυνεύειν. lib. IV. ἐγίνετο πρὸς τὸ συντελεῖν. Quae omnia intacta relinquunt.

I. 30. Τόν τε Ἄννωνος Ἀσδρούβαν.) Latina versio *Hannonem Asdrubalis F.* Sed quia aliae editiones in Graecis ne tantillum quidem variant, id festinationi, vel παροράμασιν auctoris adscribens mutaui, vt vides.

I. 31. Προυκαλεῖτο τοὺς Καρχηδονίους εἰς διαλύσεις.) Valde displicet fatua ista nominis proprii repetitio; et nunc video eam vocem Basileensi primum editioni inditam, nam Haganoensis ignorat. Putem fuisse: Προυκαλεῖτο τούτους εἰς διαλύσεις.

I. 32. Εἰς τὴν Καρχηδονίων ἄγων ϛρατιώτας.) Sane subintelligi potest, et debet, χρείαν, vel ϛρατείαν, vel χώραν simileue quid: videntur tamen priora tria verba nescio quid spurii prae se ferre, et ex praecedentibus repeti: ac neque interpres agnouit. Post paullo Xanthippum ait τριβὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον, quae post Fr. Fabricium conuertit Casaubonus, *qui rei militaris vsum mediocrem habebat*. Aemilius Portus ad Suidam in voce ἀγωγή, *in bellicis rebus mediocriter versatum*. Quod satis ieiunum et malignum tanti ducis encomium. Florus autem, *a viro militiae peritissimo vincimur.* In epitome Liuiana vocat *Lacedaemonium ducem*, Ampelius *virum Lacedaemoniorum fortissimum*

tissimum, Orosius etiam *regem.* Atqui non ciuis erat Spartani, mediocrem habere belli scientiam, nedum ducis. Quare σύμμετρον accipio καθήκεσαν, ἁρμόζεσαν, ἱκανὴν, commodam nempe et tali viro, qui educationem Laconicam et postea exercitationem bellandi sortitus erat, conuenientem et idoneam, qua voce ipse Casaubonus vtitur in explicandis x, 36. his: Πολύφαντον ἐξέπεμψε μετὰ συμμέτρε δυνάμεως. Sic frequenter Polybius σύμμετρον διάστημα, ἀπόστημα, σύμμετροι λίθοι, vbi nihil minus est, quam *mediocris.* Haec ex ipsius Polybii scriniis petita explicatio praeferenda videtur ei proportioni, quam hic quaerebat doctissimus Berneggerus, σύμμετρον referens ad ἀγωγὴν, putansque Polybium Xanthippo tribuere θεωρίαν insignem et πρᾶξιν haud deteriorem, quasi τὴν ἀγωγὴν constrinxerit Polybius ad militiam, cum manifeste ob duas eum felicitates praedicet. Perottus fecerat *in bello non mediocriter exercitus.*

Ibid. Ἐν τοῖς ἐπιπεδίοις τῶν τόπων.) Nouissimae hoc editionis est, a typis, an a praeside incertum. Priores ἐπιπέδοις, quod omnino non mutandum, et sequitur paullo infra ἐν τοῖς ἐπιπέδοις τῶν χωρίων, quae ratio vt Graecis propria et familiaris, sic familiarissima Polybio.

I. 36. Ὡς ἐπὶ τῆς Λιβύης.) *Praeter Siciliam nauigant, velut qui in Africam cursum dirigerent.* Placuit interpreti hoc loco κατὰ πόδας vertere; nescio an recte: nam reuera, non simulate Africam sequebantur, et ὡς ἐπὶ in hoc auctore vtramque paginam replet, quorum si vtrumque Latine velis reddere, sententiam turbes. Hoc lib. cap. 41. ἔπλεον ὡς ἐπὶ τῆς Σικελίας. Cap. 13. παρακομισθεὶς ὡς ἐφ' Ἡρακλείας. Et sua, vt opinor, hoc est, nulla auctoritate edidit ὁ πάνυ hoc lib. c. 29. ἀνήγοντο ποιέμενοι τὸν πλεν ἐπὶ τὴν Λιβύην, vbi priores editi ὡς ἐπὶ, quod prorsus reuocandum putamus. Admissum quoque a Basileensibus: nam Haganoensis III, 23. Καλὸν ἀκρωτήριόν ἐστι τὸ προκείμενον αὐτῆς τῆς Καρχηδόνος ὡς πρὸς τὰς ἄρκτες. Illi eiecerunt particulam, vt etiam Casauboniana. Nobis monuisse satis est debere relinqui, vt III, 47. ἐν τοῖς ἀποκλίνεσι μέρεσι τῶν Ἄλπεων ὡς πρὸς τὰς ἄρκτες.

I. 37. Πρὸς ταῖς τριακοσίαις.) Lege necessario τετρακοσίαις: nam cum trecentas et quinquaginta naues Romani a principio deduxerint, et centum quatuordecim ceperint, conueniet optime numerus, si legeris, vti dixi; nisi superius

rius malis rescribere καθελκύσαντες διακόσια καὶ πεντήκοντα σκάφη. in quam sententiam videtur nos deducere Orosius: nam in eo legendum *cum classe* cc *nauium iussi Clupeam petunt*, vt allegat Sigonius, non ccc, vt in contextu est, cuivis patere potest.

Ibid. Αὐτοῖς ἤδη συνέβη καὶ συμβήσεται πάσχειν.) Scribendum αὐτὰς modo Polybium audimus. VIII, 18. παραπλήσιον συνέβη πάσχειν ἄλλως. XIV, 5. ἃ γενομένου παραπλήσια συνέβαινε πάσχειν τοὺς Φοίνικας ὑπὸ τοῦ πυρός. Vel si vtique retines αὐτοῖς, leges tamen παθεῖν. I, 15. ἴδιόν τι καὶ παραπλήσιον ἀμφοτέροις συνέβη παθεῖν. XI, 14. συμβήσεται παθεῖν αὐτῷ τὴν Φάλαγγα τὸ προειρημένον.

I. 39. Γναῖος Σερβίλιος) In Latinis legebatur *C. Seruilius*: sed quia fastis tam aliorum, quam quos interpres Polybio annexuit, inditum sit pronomen *Cnaeus*, calamo id donans correxi.

Ibid. Καταστήσαντες στρατηγὸν Γ. Ἀτίλιον καὶ Λ. Μάλλιον) Si solum Atilium consulem dicere voluit, aut imperatorem, fero: sed quid peccauit Manlius, vt collegae non aequetur titulo? Rescribe ocius: στρατηγοὺς etc.

I. 40. Κατὰ τὸ λαιὸν κέρας.) Sic quidem Polybius. Contrarium voluit interpres, dum vertit *dextro hostium cornui oppositum*. Sed parum apte, et agnosco festinantis errorem, cum et alibi easdem voces confusas ipse monuerit. Ideo hic quoque, vt debebat, reposui.

Ibid. Συνακοντιζομένων δ' ἐνεργοῖς πυκνοῖς.) Et hoc e Basileensi translatum. Monuerat tamen Vrsinus, coniunctionem esse inserendam, scribendumque ἐνεργοῖς καὶ πυκνοῖς. Neque aliter olim editum Haganoae. Similiter auctor II, 30. vbi ferme eadem: ἅμα τῷ τοὺς ἀκοντιστὰς εἰσακοντίζειν ἐνεργοῖς καὶ πυκνοῖς βέλεσι. etiam in versione sua non neglexit.

I. 41. Διὰ τῶν βραχέων.) Editiones primae διὰ τῶν πρὸ βραχέων. Hinc Vrsinus voculam tertiam eiecit, idque receptum a summo Isaaco. Vt tamen constaret, hactenus se tantum consensisse, appinxit orae libri sui, αν τῶν πέρη βραχέων? Sed nihil videtur caussae, quare a vetusta lectione recedamus. Construe, διὰ βραχέων τῶν πρὸ, quod est προκειμένων, ex ratione Graecorum articulo cum praepositione coniuncto. Sic οἱ νῦν opponuntur παλαιοῖς.

I. 42. Τοῖς προειρημένοις τῆς Καρχηδόνος ἀκρωτηρίοις.) Intelligit Ἑρμαίαν et Ἀσπίδα, quorum meminit capite 29 ac sic re-

ſic retineri poteſt hoc verbum. Si tamen alicui magis probabitur τοῖς προκειμένοις, quod eſt in editione Haganoenſi, ei libenter manus dabo, cum in illo, tam promontoria, quorum ſuperius meminit, quam reliqua Carthagini praeiacentia comprehendantur, quae ſane plura ſunt, et recenſentur libro tertio Pulchrum, Maſtia, Tarſeium.

Ibid. Προσκατεσκευάζοντες ἀεὶ τοῖς ὑποκ.) Certe deeſt τὶ, ſed nullo modo patiendum, vt id contextui adiiciatur: nam et in huius particulae defectu Polybium agnoſco. VIII, 12. Σωσίβιος ἅμα μὲν προσεδίδε τῶν χρημάτων εἰς τὸ μηδὲν ἐλλείπειν. Eod. 20. ΕἰσέΦερε τῶν θηρίων. IX, 32. ἀπώσαντας ἐς τὸ Φρέαρ τὸν παραγεγονότα, καὶ προσεπιβάλλοντας τῆς γῆς κελεύειν ἀπαγγεῖλαι. X, 10. Carthaginem nouam ait cingi ἀπὸ τῶν δύσεων λίμνῃ, προσεπιλαμβανέσῃ καὶ τε πρὸς ἄρκτον μέρες. Ita II, 61. Εἰ γὰρ τὲς λόγῳ καὶ δόγματι μόνον ὑπομείναντας ὑπὲρ Φίλων καὶ συμμάχων ἄνδρας ἀγαθὲς νομίζομεν. Vbi eadem omiſſae particulae ratio, et rectiſſime magnus Iſaacus in interpretatione *aliquid* adiecit. Nam quod vir eruditus neceſſario hic inſerendam vocem πόλεμον cenſet, eſſe quid hoc dicam neſcio: certe ἐμοὶ κριτῇ, ſi ea vox vulgo interſereretur, furcillis expellenda eſſet, quae enim tunc αὔξησις in ſequentibus? Legatione 114. Φάσκων αὐτῷ προσπεπτωκέναι παρὰ τε βασιλέως· διὸ δέον ἐςιν αὐτὸν μὲν μένειν κατὰ τὸ παρὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ. *Noui aliquid a rege ſe accepiſſe.* Recte ſic interpres.

I. 43. Τῶν ἐκπηδησάντων εἰς τὰ τείχη.) Omnino poſt ſecundam vocem ponenda ἀτελείας nota: nam excidit aliquid, quod in verſione ſuppleuit facillime ὁ πάνυ. in Graecis idem tentare abſque MSS. id vero incertiſſimum putaui.

I. 46. Πρὸς Ἀτάρβαν τὸν Καρχηδονίων ςρατηγόν.) Haganoenſis Ἀτάρβανον τὸ τῶν Καρχηδ. ςρ. Forte fuit: πρὸς Ἀτάρβαν ὄντα τῶν Καρχ. ςρ. Quae vocula non hic tantum euanuit, ſed etiam libro II, cap. 28. διὰ τὸ τινὰς τόπες βατώδεις ὄντας ἐμπλέκεσθαι τοῖς ἐΦάμμασι. Sic enim praeter editionem Haganoenſem exhibet Suidas, nunc participium omittunt, et plane ſine cauſſa ac contra veritatem. An praeferes Ἀτάρβαν τὸν τῶν Καρχ.?

Ibid. Ἀνὴρ τῶν ἐνδόξων, Ἀννίβας ἐπικαλέμενος Ῥόδιος.) *Vir ex honoratis, cui Hannibali nomen erat, genere Rhodius.* Ita diſtinguitur et explicatur. At vix participio hoc vtitur Polybius, quam vbi cognomen alicui tributum refert, vt

 videre

videre licet ex singulis paginis. Et quis dixit eum fuisse genere Rhodium? Censeo distinguendum et explicandum, Ἀνὴρ τῶν ἐνδόξων, Ἀννίβας, ἐπικαλούμενος Ῥόδιος. *Vir ex honoratis Hannibal, cognomine Rhodius.* Talia enim cognomina Carthaginiensibus non insolita. Alibi sic meminit Μάγωνος τῦ Σαυνίτυ προσαγορευομένυ, nec tamen inde sequitur eum genere Samnitem. Sic Romanis Cato Vticensis et Graecis Apollonius Rhodius, quae tamen non significant patriam.

I. 47. Ἐπίπροσθεν εἶναι πᾶσι.) Non videtur assecuta versio vim verborum Graecorum. Neque enim Hannibal se celare voluit, neque quo minus ipse videretur vel ab oppidanis, vel a circumiacentibus oppugnatoribus, haec vna turris potuit cauere. Sed Polybius ostendit, quis esset tutissimus in portum eum ingressus: nempe si versus eam turrim ita intenderetur cursus, vt ea velut opposita nauigantibus adimeret conspectum turrium Africae imminentium. Verte: *in conspectu esse coeperat, a partibus in Italiam spectantibus adigens nauem sic dirigebat proram contra turrim proximam, vt ea turribus in Africam conuersis obstaret.*

I. 57 Ἅπαξ εὐθέως ἐγκλίναντες, ἐκτὸς.) Melior verborum ordo videtur esse in prisca editione, οἱ δ' ἅπαξ ἐγκλίναντες, εὐθέως ἐκτὸς etc.

I. 59. Προσευρέθη ἡ κατὰ συντέλειαν.) Quod hanc vulgatam lectionem vocant, nec eam abhorrere a stylo Polybiano dicunt, falluntur penitus. Neque enim haec vulgata lectio est, sed correctio non necessaria: tum nihil magis hac imperfecta locutione abhorret a stylo Polybiano, nec simile quid vsquam inuenitur. Hoc videtur fateri vir summus, quum voluit Graecis addere vocabulum, vt fecerat Latinis. Sed et falsum est, plus hoc tempore, quam opus esset adinuentum fuisse: nam et in praeteritis praeliis maiorem nauium numerum deduxerunt Romani, per quas tamen finem bello statuere non potuerunt; quod ne nunc quidem potuissent, nisi fortis fortuna mirabiliter adspirasset. Sincerissima est Haganoensis et Basileensis codicum scriptura, προσευρέθη ἡ κατὰ συντέλειαν, scilicet χορηγία, quod nomen tantum quod praecedit; nempe quamuis nihil esset in aerario, inuentum tamen esse tantum, quod sufficeret debellando. In quo nil ὕπουλον.

Ibid.

Ibid. Πρὸς παράδειγμα τὴν τȣ̃ Ῥοδίȣ ναῦν.) Sermo eſt truncatus: deeſt λαβόντες, aut tale quid; vel ſcribendum τῇ; τȣ̃ P. νεώς: vel forte reformandus eſt ad verba ſuperioris capitis 20. ταύτῃ παραδείγματι χρώμενοι τότε, πρὸς ταύτην ἐποιȣ̃ντο τὴν τȣ̃ παντὸς ϛόλȣ ναυπηγίαν.

I. 60. Πρὸς τὴν Αἴγȣσαν νῆσον.) *Inſulam Aeguſam, Aegates vocant alii.* Non placet hoc interpretis gloſſemation, vt vocat, Phil. Cluuerio, in Sicilia antiqua p. 420.

Ibid. Φορὸν ἄνεμον καταῤῥέοντα.) Alleueram margini, forte καταπνέοντα, et oſtenderam aliis; nunc Suidae aetate ita lectum video, qui ſic citat in voce Φορὸς: quo magis etiam in eo confirmor. Longe aliud eſt καταῤῥεῖν. IV, 57. καθορμίζονται πρὸς τὸν παρὰ τὴν πόλιν καταῤῥέοντα ποταμόν.

I. 66. Καὶ τὸν πρῶτον χρόνον.) Coniicio legendum: τὸν πρὸ τȣ̃ χρόνον. Perpetuo enim ita Polybius, ὁ πρὸ τȣ̃ χρόνος, et ὁ ἀνώτερον χρόνος. Sic quoque corrigendum in legat. LII. πάλαι μὲν οἱ Μεσσήνιοι καταπεπληγμένοι τὸν πρὸ τȣ̃ χρόνον τȣ̀ς προεϛῶτας. et nunc ita edidimus. nam vulgo eſt χρόνȣ.

I. 68. Εἰς ἀδύνατον ἐκβάλλοντες τὴν διάλυσιν.) Perottus: *denique quotidie noui aliquid, quo bellum mouerent, reperiebant.* Caſaubonus: *per conditiones, quae fieri non poterant, pacem impedientes.* Sane alibi διάλυσιν τῶν ὅπλων recte ſic intelligi fateor: hoc loco, ſi quid video, aliud vult Polybius, reſpiciens διάλυσιν τῶν χρημάτων et ὀψωνίων. Ita in ſequentibus: ὥρμησε πρὸς τὸ διαλύειν τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων. Rurſus: τὸν Γέσκωνα τὰ μὲν ὀψώνια διαλύειν. Et, ὥϛε μὴ μόνον διαλῦσαι τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων τοῖς μισθοφόροις. Itaque interpretor: *extendentes ſolutionem in eam ſummam, quae ſolui non poterat.* Id namque eſt ἐκβάλλειν. Iuſtinus XI, 4. *Quorum pretium non ex ementium commodo, ſed ex inimicorum odio extenditur.*

I. 69. Ἀγωνιῶν ȣ̃ν μὴ τίσῃ καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν λοιπῶν δίκην.) *Metu ſupplicii anxius:* quae interpretatio nihilo plenior Perottina, *ſupplicium formidabat.* Vertendum: *veritus, ne, et quod ceteri peccauerant, ipſe lueret.*

I. 72 Τοῖς κατὰ τὴν χώραν πικρότατα χρωμένȣς.) Interpres τȣ̀ς κατα τὴν χώραν reddidit *ruſticos et agreſtes*, quaſi hi opponerentur τοῖς ἐν ταῖς πόλεσι. Sed male; de illis enim vtrisque ſingillatim ante egit, nunc generaliter tantum pronunciat, Carthagine conſpicuos fuiſſe, qui tributa

 ab

ab Afris amariſſime exigendo, ſuae vrbi abunde ſubſidia pararent, tam agreſtibus, quam vrbanis. Vt lib. x, 33. Carthaginienſes ὑπερηφάνως ἐχρῶντο τοῖς κατὰ τὴν χώραν, vbi recte attendit interpres, non intelligi tantummodo Hiſpanorum agreſtes et ruſticos. Verte igitur: *ſubiectae regionis incolas acerbiſſime tractarent.*

I. 74. Οὐδὲ τὴν ἔφοδον οἱ πόλ. ὑπομεῖναι) Hanc lectionem nobis dedit ὁ πάνυ Iſaacus: et ſi eam produxit e MSS. non eſt, quod vitilitigemus. Sed cum editiones priores habeant οἱ πολέμιοι μῖξαι, ſane leuius fomentum eſt ab Vrſino adhibitum ſcribendo μεῖναι. quod non reſpuit in hac ſignificatione Polybius. Sic vi, 4. ὑφίσηται δὲ καὶ μένῃ τὰς ἐπιφορὰς τῶν ἀλκιμωτάτων ζώων. xvii, 18. Μὴ παρῇς τὸν καιρόν. οὐ μένουσιν ἡμᾶς οἱ βάρβαροι, exclamat Philippi exercitus. Eodem lib. cap. 25. Οὐδὲν ἂν ὑποσταίη κατὰ πρόσωπον, ἀλλὰ μεῖναι τὴν ἔφοδον αὐτῆς.

Ibid. Εἰκῆ καὶ παραλόγως.) Editio Haganoenſis quoque παραλογίσως. Sed quia libros MSS. habere παραλόγως teſtatur maximi viri manus, ne dubita, quin et ſit Polybii. Ita compoſitum ἀλόγως et εἰκῆ. vi, 44. Ἀθηναίων πολίτεια ἐν ταῖς ἀπερισάτοις ῥασώναις εἰκῆ πως καὶ ἀλόγως ἐνίοτε σφάλλεται. Et cap. 54. Πολλῷ δὲ μᾶλλον οἱ νῦν εἰκῆ καὶ ἀλόγως ἐκβάλλειν αὐτά. ix, 17. Εἰκῆ καὶ ἀλόγως βιαζόμενος. At εἰκῆ καὶ ἀλογίσως vix ſemel iungit, etſi alias ei ſit ſatis vſitata vox.

I. 78. Πλήρης ὁρμῆς πολεμικῆς.) Idem elogium libro iii. de Hannibale in iiſdem verbis. et rurſum eodem lib. de Magone, ὄντα νέον μὲν, ὁρμῆς δὲ πλήρη καὶ παιδομαθῆ περὶ τὰ πολεμικά. Magis tamen huic loco congruit priorum editorum lectio ὁρμῆς βασιλικῆς: non vt accipiam de nobiliore et minime vulgari indole, ſed vt Polybius inducat Naravaſum conſiderantem, non ſolorum Carthaginienſium cauſſam hic agi, ſed omnium principatuum: eſſe nunc comprimendas improbas ſeruorum et mercenariorum ſpes exempli cauſſa et ſtabiliendae cuiusque maieſtatis ac dominationis. Βασιλικὴ ὁρμὴ in oppoſitione ſeruilis ferociae. Inferius cap. 79. doleo, expulſo verbo nihili παραλελειμμένας non eſſe impreſſum παρηλλαγμένας, quod ſagaciſſime excitauit magnus Iſaacus.

AD LIBRVM II.

II. 1. Ἑκάςων ἐπιψαύοντες.) Haec ſcriptura a Baſileenſibus in margine poſita eſt: editio autem vtraque, quarum certe altera ex MSS. prodiit, φαύοντες habet, vnde apparet Polybium adhibuiſſe ſimplex ψαύοντες, quod nulla cauſſa eſt cur recuſemus. I, 13. ἐπὶ κεφαλαίων ψαύοντες κατὰ τὸ συνεχὲς τῶν προειρημένων. III, 32. Τῶν δὲ κυριωτάτων μηδὲ ψαύειν αὐτὰς δύναϑαι.

II. 2. Προϊόντων πρὸς τὴν αὐτήν.) Explicent, vt commodum ipſis eſt: me auctore deſiderare hic locus non poteſt προσιόντων, et infra προσπορεύεσϑαι pro προπορεύεσϑαι. X, 4. καὶ τούτου προσπορευομένου πρὸς τὴν ἀγορανομίαν. Quin et in legatione CXLI. edidit ipſe Iſaacus. ὥστε μήτε χιλιάρχους προσπορεύεσϑαι πρὸς τὴν ἀρχὴν τοὺς ἱκανοὺς cum Fuluius exhibuerat προπορεύεσϑαι. Similiter X, 24. τοῖς δ' εὐλαβῶς προσπορευομένοις πρὸς πᾶν παρὰ τὴν κοινὴν ἔννοιαν λεγόμενον. IV, 26. Προσελϑόντος δὲ τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν βουλήν. Vbi quidam editi προελϑόντος. Sic facile haec ſunt confuſa, et pro ſenſu a lectore diſcernenda.

II. 5. Μικραὶ καὶ βραχεῖαι.) *parua* interpretantur *et ad breue tempus ſubſidia.* Sed nihil prohibebat ad longius tempus illa mitti, modo eſſent ſatis numeroſa et hoſtibus reſiſtendo. Imo per vocem βραχεῖαι, notantur tarda auxilia: quia potentiores vrbes aberant longiuſcule a mari, ideo multum temporis intercedebat, priusquam litorei homines illas de inuaſione certiores facere poſſent, illae auxilia cogere. Fortaſſe igitur ſcripſit, βραδεῖαι: vt ſint parua et tarda. VII, 6. ὧν διὰ στενῆς καὶ κρημνώδους ποιουμένων τὴν κατάβασιν, βραδεῖαν συνέβαινε γίγνεσϑαι τὴν ἐπικουρίαν. IX, 35. ᾗ καὶ τότε βραδεῖαν συμβαίνει γίγνεσϑαι τὴν κομιδὴν τῶν δυνάμεων. Scipio apud Liuium 29, 25. Emporia claſſe peti iuſſit, quia *prius*, *quam Carthagine ſubueniretur, opprimi videbantur poſſe.* Sed neque τοῖς προειρημένοις Graeca ſyntaxis tolerat, etſi mirabile hic interpretis ingenium agnoſco, vt commoda eſſent Latina. Igitur, vt libro primo haec confuſa oſtendi, ita hic neceſſario legendum dico τοῖς προκειμένοις, et ſunt ipſi ciues reſpiciendi τὴν παραλίαν οἰκοῦντες.

II. 6. Χάριν ἀποδιδόναι τοῖς βοηϑήσουσι.) *Illis, qui auxilio fuerant.* Legit ergo interpres βοηϑήσασι, quod miror eum non expreſſiſſe, cum ita ediderint Haganoenſes.

II. 10. Λοιπὸν ἤδη ῥᾳδίως ἐχρήσατο τῇ πολιορκίᾳ.) Versum, *de cetero faciliem victoriam habuerunt.* Oro quam? Si de nauali Illyriorum contra Achaeos, insipida repetitio est. Si de Corcyrensi, iam non cohaeret oratio sequens, quae debebat tunc esse: *Corcyrenses enim.* Sed neutrum vult auctor. Omnino muta: *de cetero facilem obsidionem habuerunt.*

II. 13. Διὰ τὸ τῶν ἀπὸ τῶν Κελτῶν φόβον.) Sic editur, et in Casauboniana et eam antecedentibus. Necessario tamen legendum διὰ τὸ τὸν ἀπὸ etc. quod nescio cur non animadversum.

II. 15. Ἀγῶνες.) Quia horum Agonum nusquam mentio, suspicatur Cluuerius corruptum esse vocabulum, sed vtrum Σαλασσῶνες, an quid aliud ab auctore fuerit perscriptum, non facile dixerit. Lib. 1. Italiae p. 100.

II. 16. Ἕως τῆς Ἀβρετίνων χώρας.) Non pertinuisse eo vsque Liguras existimat Cl. Holstenius: ideo corrigit Ῥητίνων pag. 3. ad Cluuerii Italiam.

Ibid. Παδόα.) Cluuerius ex aliis auctoribus legit Παδόεα. Lib. 1. Ital. p. 420. quod tamen iam ante notatum Ortelio.

II. 17. Πρῶτα καὶ περὶ τὰς ἀνατολὰς τοῦ Π. κείμενα.) Casaubonus: *ad Padi ripam, quae solis ortum respicit, primi sedes posuerunt.* Indigna sane tanti herois ingenio interpretatio. Rectissime Cluuerius; *prima et quae circa Padi exortus sita sunt loca, Lai* etc. Lib. 1. Italiae cap. 23. Vt Polybio ἀνατολαὶ de flumine, sic Iosepho ἀνατέλλειν, Lib. 1. bell. Iud. 16. τοῦ δ' ἄντρου κατὰ τὰς ἔξωθεν ῥίζας ἀνατέλλουσιν αἱ πηγαί.

Ibid. Ἄνανες.) Hi quinam fuerint, aut qua Galliae ex regione in Italiam transgressi sint, apud nullum auctorem se dispicere ait Cluuerius. Postea ait, circa Placentiam oppidum ac Padi Aduaeque confluentes gentem se non reperire, nisi quos Polybius inter Liguras et Boios ponit Ananes. Quorum vocabulum vtrum sic satis probum sit, an vero rectius postea scribatur Ἀνάμαρες, aut etiam Ἀνάμανες, siue Ἀναμανοὶ, plane nihil dum sibi liquere. Tandem se crediturum Ἀμβάρρους fuisse, nisi obstaret Liuius. Vltimo concedit in Ἀνάμανες. Sic ille fluctuat lib. 1. Ital. c. 27.

Ibid. Αἴγωνες.) Sigonius hos eosdem putat, quos alii vocant Lingonas. Quod Cluuerius cap. 22. libri 1. Ital. adeo asseuerat, vt deinceps semper allegans Polybium, citet Λίγγωνες. Perottus *Eganes* vertebat. Nescio autem vbi mens

fuerit

fuerit Ortelio, cum ſcriberet Lingonas Liuio eſſe inter Padum Alpesque. Quód ſi ita eſſet, certe doctiſſimi viri in hanc coniecturam non iuiſſent.

II. 19. *Λευκίε τε̃ ςρατηγε̃ τελευτήσαντος* Μάνιον *ἐπικατέςησαν* Κόριον.) *Cum occiſus fuiſſet L. conſul, in eius locum M'cos. eſt ſuffectus.* Huiusmodi ex verſione Sigonius, Onuphrius, Caluiſius bellum Gallicum coniiciunt in annum ab v. c. 469. quo L. Caecilius Metellus C. Seruilius Tucca conſules fuerunt, et Caecilio occiſo ſufficiunt M' Curium Dentatum iterum: quem et quater conſulem faciunt: cum fateantur in libro Cuſpiniani anno demum 478. poni: DENTATVS II. et ſequenti, DENTATVS III. Atqui Polybius non ait Lucium conſulem cecidiſſe, ſed *ςρατηγὸν*, hoc eſt, praetorem, quemadmodum et Liuiana epitome lib. 12. et Oroſius lib. 3, 22. eum vocant: ſatisque oſtendunt functum eo honore poſt conſulatum geſtum a. 470. P. Cornelio Dolabella Cn. Domitio Coſſ. Tum igitur, quod ambo Coſſ. alibi occupati eſſent, aduerſus Gallos Arretium obſidentes profectus cecidit, et in praetura ei ſuffectus eſt Manius: ſed rei bellicae nihil geſſit, quia mox relictis rebus adfuere conſules. Nec negat hoc Polybius, et ex his ipſis interpretandus eſt, vt ad Oroſium quoque notauit, et in Perotto hunc errorem reprehendit doctiſſimus Fr. Fabricius. Hoc mecum communicauit Pater.

II. 21. Ἐν Γαλατίᾳ *τὴν* Πικεντίνην.) *Galliae Ciſalpinae agrum Picenum.* Credo, voluit ſcribere *Ciſpadanae:* nimis enim abſurda iſtis temporibus haec diſtinctio.

II. 27. Εἰς Πίσσας.) Admodum imperfectus Latinus contextus, quia in eo haec neglecta ſunt. Ergo adde.

II. 28. Ταυρίσκες *καὶ τὲς ἐπὶ τάδε τε̃* Πάδε *κατοικε̃ντας* Βοιές.) *Tauriſcos et populos Tranſpadanos.* Neſcio, qua ratione motus *ὁ πάνυ* ita dubie vertere maluerit, quam Graeca verba ſequi. Ita enim nulli fuerint hic Ciſpadani, cum tamen Boii maxime concitores belli fuerint. Verte *κατὰ πόδας*, *Tauriſcos et citeriorem Padi ripam* (reſpectu Romae) *habitantes Boios.*

Ibid. Περὶ *αὐτὲς ἐξήταζον.*) Hoc Caſauboni eſt. priores *ἐξέταζον.* Sed niſi fallor, voluit ſcribere *ἐξήρταον*, vel *ἐξήρτασαν*: nihil enim illud praeſtat, et hoc verbo vtitur quoque XVII, 14. Τὲς *μὲν θυρεὲς τοῖς ὀχεῦσι τοῖς σκυτίνοις ἐκ τῶν ὤμων ἐξηρτηκότες.*

II. 31.

II. 31. Τῦ Πλεόα καὶ Πάδυ ποταμῦ) Vulgata exemplaria et interpres, qui vertit *Padusa*, multum reprehenduntur huius mendi ergo a Cluuerio in Italia antiq. Et quod ad interpretem, iure agere videtur: vulgata vero exemplaria iniuste arcessit, quorum nullum excepta nouissima editione ab illo inspectum dico. Ipse corrigit Τῦ Ἀδόα καὶ Πάδυ ποταμῶν. Atqui tam Basileensis, quam Haganoensis Τῦ γε Ἀδόα, planissime, et quod tanti feci, vt reuocarem. Ne alterum pari fiducia adsumerem, effecerunt verba libri III, 69. μεταξὺ τῦ Πάδυ καὶ Τρεβία ποταμῦ, quamuis et Cluuerio assentiar, et illo quoque loco emendari velim. Idem vir doctissimus pro Μαρκελλίας censet legendum Πλακεντίας.

II. 34. Ἡ μεταξὺ κεῖται τῦ Πάδυ καὶ τῶν Ἀλπεινῶν ὀρῶν.) Cum superius tam dilucide Insubriae situs ab auctore monstratus sit, nempe eam esse ab ea Padi ripa, quae Alpes respicit; nunc vero agat de vrbe, quam ea regio continet, admodum mihi betissare videtur, eamdem descriptionem attribuens vrbi, quam ante apposuerit eius circumiectae latitudini. Et auderem de hac pronunciare grauius, nisi apud Stephanum viderem easdem voces: Ἀχέῤῥα, πόλις μεταξὺ τῦ Πάδυ καὶ τῶν Ἄλπεων. Certus sum aliquid latere.

Ibid. Εἰς τὴν τῶν ἄνδρων χώραν.) Quarta vox et sensum et accentum manca est. Interpres *in ditionem Romanorum*: quomodo etiam Cluuerius, vel conniuens, vel melius, quod diceret non habens, aliquoties citat. Et sensum quidem hoc permittere video, non vero Graeca verba. Frequenter apud Polybium ἄνδρες sunt milites, numquam hostes et multo minus Romani, nisi quid forte antecedat: et sic pro consulibus sumi posse non nego. Sed consulum ditionem vel Romani exercitus dicere, et tum in genere populum Romanum intelligere, καταχρηστικώτερον est, quam vt tolerari queat. Ortelius in Lexico et mappis hinc Andros populum fingit: sed vtrum Polybius Ἄνδρυς an Ἄνδρας agnouerit, ipse haud facile dixerit. Adhuc mihi placet mea coniectura, scribendo Ἀνάνων, quorum supra meminit, attribuens illis id spatium, quod est inter Liguras et Boios prope Clastidium ad dexteram Trebiae ripam. Ἀνάνες eos vocat, non *Ananes*, vt temere Casaubonus: neque assentior Cluuerio, quia non occurrit mentio Ananum, per infinitas coniecturas eunti, et Anamanes tandem ponenti: certe quicquid de iis affirmat, ea quo minus ad Ananes transferantur,

rantur, nihil impedit. Plura ſunt a Polybio adducta, quae in ſuperſtitibus aliorum auctorum reliquiis non inuenias. Imo et cap. 32. vbi nunc legitur Ἀνεμάρων, et verſum eſt *Anamurorum*, Perottus offendit aut ſaltem ſuſpicatus eſt Ἀνάνων, interpretatus *receptisque in amicitiam Ananibus.*

II. 41. Κεραυνία.) Diſputatur de huius vrbis nomine, et volunt Κερυνία. Sed ſane, quod ad Polybium, quia numeratis XII. vrbibus, et earum ſub Macedonum et tyrannorum iugo fatis, dicit poſtea, Achaeos μετανοήσαντας αὖθις ἤρξασθαι συμφρονεῖν, ac primos poenitentium recenſet Δυμαίους, Αἰγεῖς, Βουρίους, mox Καρυνεῖς, qui antea inter ſe foedus habuerant, ſatis hinc videtur euinci, a Polybii manu nil aliud profectum, quam Καρυνία, vnde Καρυνεύς, vt a Μαντινεία Μαντινεύς.

Ibid. Διόπερ οὐδὲ στήλην etc.) At qualis haec cauſſa eſt; non exſtat columna, quia quatuor vrbes acceſſere? Contra non credibile eſt has IV. vrbes conſenſiſſe, niſi erecto aliquo lapideo aeneoue cippo, vt ſolitos in foederibus facere Graecos, vel apud ſolum Polybium ſaepiſſime inuenias. Locus omnis male tranſpoſitus eſt, quem poſthac ita lege: *Πλείστους γὰρ δὴ μονάρχους οὗτος ἐμφυτεῦσαι δοκεῖ τοῖς Ἕλλησι. Διόπερ οὐδὲ στήλην ὑπάρχειν συμβαίνει τῶν πόλεων τούτων περὶ συμπολιτείας. Περὶ δὲ τὴν εἰκοστὴν καὶ τετάρτην Ὀλυμπιάδα πρὸς τὰς ἑκατὸν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, αὖθις ἤρξαντο μετανοήσαντες συμφρονεῖν. ταῦτα δ' ἦν κατὰ τὴν Πύῤῥου διάβασιν εἰς Ἰταλίαν. καὶ πρῶτοι μὲν συνέστησαν Δυμαῖοι, Πατρεῖς, Τριταιεῖς, Φαραιεῖς.* Μετὰ δὲ ταῦτα etc. *Quorum numerus per Antigonum mirum in modum tempeſtate illa auxit inter Graecos: quamobrem ne columna quidem vlla exſtat teſtis conſenſus harum vrbium in eamdem reipubl. formam. At circa Olympiadem* CXXIV. etc. Regis enim iſtius et tyrannorum erat praecipuum, abolere libertatis et felicis conſpirationis memoriam. Sic nihil eſt ſalebroſi. Debeo autem hoc publicis patris diatribis, cum de Achaeorum republica diſputaret. Sed et in prioris editionis latino contextu et indice Tritaeenſes non videas; nunc addidi, quia et libro IV. cap. 60. eosdem vocat ἀρχηγοὺς τοῦ τῶν Ἀχαιῶν συστήματος, vt ambigi de iis nequeat.

II. 43. Τετάρτῳ δ' ὕστερον ἔτει.) Verſio hoc loco partim intolerabilis, partim ſemiperfecta. Nam primo credibile non eſt, τὸν Καρυνέα quatuor continuis annis praeturam egiſſe, quia

quia ſingulis annis eam mutari Achaeis placuit. Ait enim primo duos praetores cum ſcriba creatos ἐκ περιόδου (hoc eſt, vt hoc anno ex illa, ſequentibus ex alia ciuitate hi eligerentur. Sic lib. VI. ἀεὶ κατὰ λόγον ἤτοις ἐκ περιόδου τῆς ἐκλογῆς γινομένης) idque tantum XXV. annos duraſſe. Quod ſi non niſi poſt quartum annum comitia habuerint, iam ne ſemel quidem περίοδος facta eſt; quod cum Polybii narratione non coit, quae ſaltem ſemel factum orbem indicat. Nam delata ad vnum poteſtate tantum annuam fuiſſe praeturam mille locis probari poteſt, et Marco ad quartum annum continuatam praeturam nuſquam legitur. Deinde ſubobſcurum eſt, quod ait, Marcum in praetura egiſſe quartum annum, cum Aratus patriam ſuam reip. Achaeorum attribuit; octauo deinde anno poſt rurſus factum. Quando igitur prima vice fuit factus? Confer Graeca, et ſic vertendum dices. *Eoque honore primus vſus eſt Marcus Carynenſis; quarto deinde anno poſt huius praeturam Aratus Sicyonius;* (ſcil. eo honore eſt vſus) *qui quidem viginti demum annos habebat, ſed iam patriam iugo tyrannidis ereptam virtute ſua et fortitudine attribuerat Achaeorum reipublicae.* Suſpicor autem legendum, Σικυώνιος, ὃς ἔτη.

Ibid. Τῷ προτέρῳ ἔτει.) Hoc intelligi nequit. Lege, πρότερον, idque videtur aduertiſſe interpres.

II. 47. Καὶ σύνεσιν.) Edidi, vt voluit ὁ πάνυ, quamuis mihi ſufficiebat ſententia ſcriptoris et auctoritas Suidae. VIII, 12. Bolis δοκῶν δὲ σύνεσιν ἔχειν καὶ τόλμαν παράβολον.

II. 52. Εἰς Θετταλίαν ἔτ' ὤν, διαπευψάμενος.) Nihil vitii in his ſuboluiſſem, absque ſcripturae varietate fuiſſet. Haganoenſis ὃς εἰς τετταλίαν ἔτ' ὢν, διαπ. Baſileenſes ὃς θετταλίαν ἔτ' ὢν, διαπ. Inde Vrſinus ex ingenio, ὃς κατὰ θετταλίαν ἔτ' ὢν, διαπ. qui tamen teſtatur, ſcriptum librum habere ὃς εἰς θετταλίαν διαπ. Igitur haec nunc vulgata τοῦ πάνυ Iſaaci eſt, in qua tamen iam olim deſideraui, quod adventurum Cleomenem rex exſpectarit. Nos hunc ſenſum putamus. Colligebat Antigonus, poſtquam audiuiſſet, Cleomenem pluribus Peloponneſi vrbibus occupatis Iſthmum inſediſſe, eum primo tempore ſe iuncturum cum Aetolis, et de Theſſalia totaque Macedonia ipſi controuerſiam facturum (quod per Nicophanem ei Aratus vere praedixerat cap. 49.) quippe qui Achaeos variis iam cladibus debilitatos vilipenderet, et caeſo Antigono eos omnia conceſſuros opinaretur.

tur. Quem planiſſimum ſenſum illa varietas certo praeit, et lege: ὅσον ἤπω παρεῖναι τὸν Κλ. μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Θετταλίαν, διαπεμψάμενος etc. vel ſi placet magis δυνάμεως ὡς Θετταλίαν, quod propius Baſileenſem accedit: nam frequentiſſime ſic eam particulam vſurpat hic auctor, et paſſim Graeci. Aelianus VIII. var. hiſt. 2. ἵνα πορεύσῃ ὡς αὐτόν. Non eſt quaerendum, an πρὸς αὐτὸν legendum ſit, non magis, quam libro XII, 1. ἠξίωσεν αὐτὴν etc. ἤτως ἐσαλμένην ὡς αὐτὸν παριέναι αὐτήν.

II. 55. Κατὰ τὸν Κωλαιὸν προσ.) Coniicio, ſed augurio certiſſimo, Φωλεόν. IX, 17. eamdem rem narrans: Κλεομένης προθέμενος διὰ πρᾶξιν ἑλεῖν τὴν τῶν Μεγαλοπολιτῶν πόλιν, συνετάξατο τοῖς τὸ τεῖχος φυλάττουσι τὸ κατὰ τὸν Φωλεὸν καλούμενον, νυκτὸς ἥκειν.

Ibid. Παρὰ τοῖς Μεγαλοπολίταις.) *Neque apud Clitorios, neque apud Megalopolitas.* Ita praecedentis editionis auctor in his artibus verſatiſſimus: ſed ipſum ſibi parum in hoc placere, oſtendit eius verſio et compunctus obelis liber. Viri tamen inſignes, ad quos id pertinet, defendunt verſionem, et debuiſſe pro τοῖς ſuppleri Κλιτωρίοις, cuiuis liquere ex ſequentibus, nec ſi *Lionenſes* a Perotto commentos reperire poſſimus, ſufficere, cum Clitorios plane nominet infra Polybius. Sane nobis haec verſio allubeſcere nequit, vt nec cuiquam aſſueto veteribus, quibus mos non eſt tam inepte de iisdem contraria dicere. Solent illi de pluribus idem narraturi, ſi interea vni eorum aliquid ſingulare contigerit, eum ſilentio tranſire, et relatis demum omnibus iſtum caſum referre, quaſi certa quadam connectendi ratione et particula vtentes Latini *nam*, Graeci γάρ. Ouidius VIII. Metam. 530. de planctu a Calydoniſin edito ob Meleagrum et patris maerore loquitur; cum non minus deberet ac vellet etiam de matre referre, de ea tacuit, quia nempe praeter ceteros illi aliquid ſingulare acciderat. Quare narratis omnibus addit:

Nam de matre manus diri ſibi conſcia facti
Exegit poenas acto per viſcera ferro.

Simile inuenies apud eumdem XV, 487. de Numae morte. Reuiſe et patrem ad Liuium 29, 8. Sed et Polybius X, 4. Scipionem ait curauiſſe ſolam matrem, cum tamen et ipſe pius eſſet et patrem haberet viuum: igitur addit, τὸν μὲν γὰρ

γὰρ πατέρα τότε πλεῖν συνέβαινεν ἐς Ἰβηρίαν. Igitur non eosdem bis nominant, sed postea demum de illis adiiciunt, quod natura docet. Ita hoc loco auctor referens in Megalopoli saeuissime consuluisse Cleomenem, dicit ob eam potissimum id factum caussam, quia nec Megalopolitarum nec Stymphaliorum quemquam largitioni aut proditioni parentem inuenire potuit: nec dissimiles fuere Clitorii, sed ne hos simul eadem gloria digner, inquit, facit scelus illud Thearcis. Haec versionem satis subruunt. Et Lionenses quidem nulli sunt, certe hactenus ignoti; sed cum editiones habeant, Λιονεῖς, Vrsinus Λιονοῖς, vide num auctor scripserit Διοπεῦσι. Certe ad literarum apices proxime accedit. Stephanus. Διόπη πόλις Ἀρκαδίας, ὡς Φερεκύδης. τὸ ἐθνικὸν Διοπεύς. Literas Δ et Λ confusas hoc modo, vide in Legatione 32. apud Vrsinum.

II. 56. Ὑφ' ὑμῶν γραφομένοις.) Sic vltima, sic priores editt. tamen prorsus requiritur ἡμῶν, quod et Perottus et Casaubonus sunt interpretati. Itaque hoc recepimus.

II. 60. Ὅν γε καὶ κατ' αὐτήν.) Particulam καὶ satis hoc loco ἐνεργῆν, ab Haganoensibus seruatam, a Basileensibus et τῷ πάνυ neglectam, securus inserui, praesertim accedente codice Peiresciano, vt monuit vir doctissimus: cuius quoque fide cap. 65. scripsimus, ἢ γέγονεν ἢ γένοιτο, cum prima vocula vulgo abesse soleat.

II. 62. Εἰς τὸν πρὸς τοὺς Λακεδ. ἀνέβαινεν πόλεμον.) Sic quoque legitur v, 68. Εὐθαρσῶς ὁ Νικόλαος εἰς τὸν πόλεμον ἀνέβαινε. Sed cum hoc loco vir idem summus in mſ. inuenerit ἐνέβαινον, valere vulgatum iubeo; nam id est a Polybio III, 10. Εὐθαρσῶς ἐνέβησαν εἰς τὸν προειρημένον πόλεμον. IV, 36. Οὗτοι μὲν εὐθαρσῶς ἐνέβαινον εἰς τὸν πόλεμον. VI, 49. Κατά γε μὴν τοὺς καιροὺς τούτους, καθ' οὓς εἰς τὸν Ἀννιβιακὸν ἐνέβαινε πόλεμον. Legatione LX. καθ' ὃν καιρὸν ἔμελλον εἰς τὸν πόλεμον ἐμβαίνειν. Et alibi.

Ibid. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιρούς.) Non sunt haec versa: sed nisi posuisset ea Polybius, negari bene posset, id quod ait de Mantinensibus, esse μέγιστον τῶν προειρημένων τεκμήριον, quippe in singula momenta vrbibus Peloponnesis nunc acquirentibus aliquid, nunc amittentibus. Verum addidit Polybius; quare et nobis Latinum eum exhibituris addendum est *per eadem illa tempora.*

II. 64.

II. 64. Παραχειμάζοντος ἐν τῇ τῶν Ἀργείων πόλει.) Supra in fine cap. 54. ante digressionem ad Cleomenis facta et Phylarchi errores dixit, illum Aegii hibernasse, quod et cap. 55. seq. repetit. Itaque hoc etiam loco rescribebam Αἰγιέων. Sed expeditus sum. Dum enim Aegii Antigonus hibernabat, Cleomenes Megalopolin vastauit; cuius casum deplorante Arato voluit eam vindicare, et sic factum, vt Antigonus transiret Argos. Vide Plutarchum in Agide et Cleomene.

II. 65. Ὁπλομάχων προβολῆς.) Vertitur, *peritorum campidoctorum positioni, cum impetum minantur.* In praefatione, Perotto acriter reprehenso, exponit lanistam, siue magistrum tractandorum armorum. Sed rectissime Cl. Valesius et ad Ammianum et in praefatione ad Excerpta exponi iubet *gladiatorum.* Alterum ne intelligi quidem potest.

II. 68. Ὅσον ἐκ ποδὸς ἐπιέσθησαν τῷ βάρει τῦ καθοπλισμῦ καὶ τῆς συντάξεως.) *Partim armorum pondere, partim labore pugnae defatigari inciperent.* Ego neminem hic labore pugnae defatigatum video: sed duabus rebus Illyrios Macedonibus iunctos Euclidae et Laconum sociis graues fuisse percipio, genere armorum, et aciei sic structae robore. Nam ad pugnam cominus cum his faciendam impares fuisse Spartanos, inde quoque intelligitur, quod dixit, Euclidam oportuisse non exspectare, donec in summum enisi essent hostes, sed cum adhuc penderent in decliui ἐκ πολλῦ συναντῶντα et identidem retrocedentem recipientemque sese in loca superiora, soluere eorum σίφη et corrumpere, quo praeualebant ἐκ τῦ καθοπλισμῦ καὶ τῆς συντάξεως. Confirmat Plutarchus in Cleomene: τῷ τρόπῳ τῆς ὁπλίσεως καὶ τῷ βάρει τῆς ὁπλιτικῆς φάλαγγος ἐξεθλίβη. Haec dictabat Pater.

II. 69. Συνετελεῖτο κίνδυνος.) *Pugna commissa est.* Non victo demum Euclida, sed incipiente eo oppugnari, cum equites Cleomenici mercenarii tergum Illyriorum inuaderent, a Philopoemene equitum pugna est commissa, h. e. incepta (id enim notat committere) Polybius vero tunc quoque finitam vult, vt verti debuit. Lib. III. Συντελεσθέντος τοίνυν τῦ περὶ Σικελίαν πολέμυ.

II. 71. Σέλευκος ὁ Σελεύκυ τῦ Καλλινίκυ, τῦ καὶ Πώγωνος ἐπικληθέντος.) *Seleucus Seleuco patre genitus, auo Callinico, qui etiam Pogon cognomine est dictus.* Imo, *Seleucus Seleuco,*

leuco, cui Callinicus et Pogon cognomina fuerunt, genitus. Ipse Seleucus Ceraunus vocabatur, auus fuerat Antiochus Θεός.

AD LIBRVM III.

III. 4. Τὸ γὰρ ὠφέλιμον etc.) *Nam et in praesens et in posterum historiae nostrae in eam rem vtilis est futura.* Omnino aut excidit ex versione aliquid, aut scripserat *historia nostra*, quod putamus.

III. 5. Ὁ δὲ Σελεύκου Δημήτριος.) Intelligit Demetrium Soterem, Seleuci Soteris filium. Quid igitur turbat interpres conuertendo *Seleucus Demetrii filius?*

III. 7. Ἔκβασιν τὴν ἐκ τοῦ Φιλίππου πολέμου.) Lego Φιλιππικοῦ. Sic vocat quoque cap. 32. h. l.

III. 8. Ζηλωτὴν τῆς ἐκείνου προαιρέσεως.) Non parum interpretatio Latina a Graecis hoc loco abit; cuius tamen discrepantiae caussam excogitare non possum, et tutius putarem verti κατὰ πόδας. Quis enim νὴ Δία dicet, Hannibalem patri suo in Hispania successisse? Sed et rationi magis affine est dicere, aliquem in administratione rerum idem tenere institutum, quod ille, cuius consiliorum particeps et aemulus fuerit: quae temere confusa hic sunt.

III. 16. Προσῆγε ποιούμενος τὴν πορείαν.) Legendum προῆγε.

III. 17. Καὶ κατασκευῆς.) *Et supellectibus* verti videas, sed certo typorum lapsu pro *supellectilibus*, quo supra et infra non semel vtitur. Poteramus tamen Liuii *supellectile* satis laeti esse.

III. 19. Λοιπὸν διέτρεψε τοῦ βίου μέρος.) Longe alia in significatione Polybius hoc verbum et inde deductum διατροπὴ vsurpat. Certus sum hic scripsisse διέτριψε. IV, 57. Πλείω χρόνον διατετριφὼς παρὰ τοῖς Αἰγειράταις. Et cap. 82. Παρῆν εἰς Ἄργος, κἀκεῖ τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ χειμῶνος διέτριβε. Posuimus autem superius ἐνεργῆ καὶ συντεταγμένην ex aliis editionibus, male in Casauboniana ἐναργῆ. Sed et sequenti capite miror omnes editiones habere προσπεπτωκυίας αὐτοῖς ἤδη τοῖς τῶν Ζακανθαίων ἁλώσεως, cum omnino debeat legi ἤδη τῆς τῶν, vt nunc exhibemus.

III. 24. Εἰ δὲ, μὴ ἰδίᾳ μεταπ.) Alium sensum his verbis assignat H Grotius, distinguens εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μεταπ. Vide eum lib. II. iure belli ac pacis cap. 21.

III. 25. Δια λίθον.) Ita Graeca. Sed interpres melius doctus vertit *Iouem Lapidem*, quod plane desiderabatur, et docuerat Leopardus VI. Emend. 5. Etiam F. Vrsinus, cuius en verba, Δία λίθον ex ingenio. Iurisiurandi formula exstat apud Festum. *Lapidem*, inquit, *silicem tenebant iuraturi per Iouem haec verba dicentes: Si sciens fallo, tum me Diespiter salua vrbe arceque bonis eiiciat, vti ego hunc lapidem.* Haec ille.

III. 28. Ἠδίκων κατὰ τὸν Λιβυκὸν πόλεμον, ἐλύθη.) *Fuisse iniuria affectos: ea vero iniuria bello Africano expiata fuerat.* Adeo Latina distinctio Graecas voces transponit: qua, cedo, venere? Non magis ea iniuria bello Africano expiata, quam commissa. Melius ergo: *multos suorum, qui in Africam nauigabant, a Poenis bello Africano fuisse iniuria affectos, ea vero iniuria eo tempore expiata fuerat, cum quidem* etc.

Ibid. Ἐν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ.) Interpretatur quidem ὁ πάνυ *priore libro*, sed quomodo id ex Graecis exsculpat, aut quid illud sit, viderit. Nam et infra cap. 54. hoc lib. memorans, esse dictum de Gallis, ait, se ἐν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ διεληλυθέναι, vbi itidem exponit *in priore libro.* At de Gallis dictum secundo, de mercenariis primo libro. Denique geminus est locus in principio libri secundi, vnde apparet non posse haec verba, nisi de proxime praecedente capi: Lege ἐν τῇ πρὸ ταυτῆς β'. βίβλῳ, hoc est, δευτέρᾳ, quam literam ab imperito omissam non mirum.

III. 33. Μαστιανοί) Hi dicuntur a Mastia loco Africae prope Pulcrum promontorium et Tarseium, vt supra Polybius. Nunc recensentur Hispani in Africam traducti. Scribe Μασσιανοί. Vrbs Massia vlterioris Hispaniae, indicata aliis auctoribus, et prope Tartessios collocata a Stephano.

Ibid. Πρὸς δὲ τούτοις Βαλιαρεῖς.) Quia numeri Liuiani exactissime cum Polybianis conueniunt, vt certum sit inuicem descriptos, dubium vix est, quin hic quoque fuerit numerus, sed absorptus vel a praecedentis numeri similitudine, vel a sequenti vocula. Legerem ergo Βαλιαρεῖς ωο, ὡς. hoc est, ὀκτακοσίους ἑβδομήκοντα. Plane Liuius, *funditores Baleares octingentos septuaginta.* Quae leguntur in versione *tum ipse, tum eorum insula*, sunt ἀσύστατα; ab auctoris, opinor, manu est, *tum ipsi.*

Ibid. Εἰς αὐτὴν Καρχηδόνα κατέταξαν.) Repone κατέταξεν; vitium, quod omnes editiones obsedit.

Ibid. Μασσαιλίων καὶ Μαχίων.) Recte interpres Μασσαισυλίων. Postremi videntur esse Μάζυες apud Stephanum atque inde corrigendi.

III. 34. Μόνως ἂν οὕτως etc.) *Vnicam hanc belli aduersus Romanos gerendi rationem esse ratus.* Multae quidem rationes belli Romanis faciendi erant: nam et in Sicilia ei praeiuerat pater Hamilcar, et adhuc Sardinia adempta vrebat. Sed sine cunctatione Latinis addendum *in Italia.* Inferius Graeca haec κατὰ τὴν Λιβύην καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασι vertuntur, *rebus Africae atque Asiae.* Ac si credidisset de Iberis Colchis agi; quod suspicari nefas. reposui verum.

III. 35. Αἰρηνοσίας καὶ Ἀνδοσίνες.) Primi horum ignoti. Sequentes eruditissimus interpres putat positos pro Ausetanis Liuio nominatis, quod et notauit Ortelius, qui tamen mira oscitantia etiam ἀντὶ Αἰρηνοσίων ait Liuium habere Ausetanos. Si quid iuuat literarum ductus et regionis situs, legendum conIicio Λαρνησίας καὶ Αὐσοδίας. Larnenses equidem Plinius memorat prope Larnum, eius plagae fluuium: quod optime quadrat. Αὐσόδιοι vero *Ausetani*, vt Καρπήσιοι *Carpetani*, tantum litera o in e mutata.

III. 36. Καθ' ἣν ἑκάστη διαφορᾶ.) Sic exhibere non dubitaui ex certissima magni Isaaci mutatione: vulgato nullus locus esse potest.

III. 37. Μεταξὺ τοῦ τε Τανάιδος ποταμοῦ καὶ τοῦ Νάρβωνος.) Ortelius in Lexico haec habet: *Narbon apud Polybium lib 3. Galliae fluuius est, non longe distans ab ora Massiliae ac Rhodani ostiis. Rhodanum velle credo et mendosam scripturam.* Quorum vltima sane quam ἄκριτα et ἄλογα. Idem in *Atax. Narbo vocatur hic fluuius a Polybio lib. 3. quem non longe scribit a Massilia et Rhodani ostiis distare.* In quibus agnosce notabilem inconstantiam. Casauboni item verba sunt ad Strabonis lib. IV. *Atacem fluuium vnus Polybius libro tertio et* XXXIV. *Narbonem appellauit.* Vertit autem, *inter fluuios Tanaim et Narbonem Marcium.* At studentium fidem! an haec dicuntur a Polybio? quod in Polybio cognominis Marcii vestigium? Vllus ne auctor fluuium vocavit Narbonem Marcium? Pomponius, Plinius, aliique omnes ipsam vrbem, coloniam Romanam sic nominant. Vbi denique his in verbis fluuium agnoscit Narbonem? Clare dicit Polybius, vt et vertendum fuit, *inter fluuium Tanain*

Tanain et Narbonem, non intelligens flumen, ſed vrbem ipſam; ideo dicit ποταμȣ͂ non ποταμῶν. Sed nec perſuadent docti viri, vel fuiſſe fluuium Narbonem vel Atacem eius nomine inſignitum. Legitur, fateor, apud Athenaeum ex Polybii libro XXXIV. Μετὰ τὴν Πυρήνην ἕως τȣ͂ Νάρβωνος ποταμȣ͂ πεδίον εἶναι, in quo ſint Rhuſcinon et Illiberis amnes et piſces foſſiles. Sed certiſſimus ſum, locum mendoſum eſſe, et vel legendum ἕως τȣ͂ τȣ͂ Νάρβωνος ποταμȣ͂, *ad fluuium Narbonis*, qui ſc. eam vrbem alluit, Atacem: aut eiiciendum illud ποταμȣ͂, quod verius videtur, cum ea vox ſe immiſcuerit ex ſuperiore verſu temere demiſſa et repetita. Nec deliberare de eo patitur Strabo, qui eamdem hiſtoriam, iisdem verbis, ex eodem explicat libro IV. Οὗτοι μὲν ἐκ τῆς Πυρήνης ῥέȣσιν οἱ ποταμοὶ μεταξὺ Νάρβωνος καὶ τȣ͂ Ἀφροδισίȣ: vbi ne γρὺ quidem de fluuio; et eodem modo exſcripſit Strabonem Hanno, vt appareat ſolum Athenaeum illum lucifugam amnem in Polybio non legiſſe. Perottus ordine inuerſo, verbis ſeruatis fecit *inter Tanaim et Narbonem fluuium*.

III. 40. Ἡγεμόνα συστήσαντες ἐξαπέλεκυν.) Interpres quidem, *duce L. Atilio praetore*. At Liuius XXI, 26. Caium Atilium appellat.

III. 41. Συστήσας μετ' αὐτὸν καθηγεμόνας.) Scribendum cum Fuluio μετ' αὐτῶν ſc. ἱππέων: amat enim ex abundanti interdum auctor, I, 9. ἐπειδὰν ἐκπέμψωσι τὰς δυνάμεις καὶ τȣ̀ς ἄρχοντας μετὰ τῶν δυνάμεων. cap. 39. Romani τȣ̀ς μὲν στρατηγȣ̀ς ἀπέστελλον Λεύκιον Κεκίλιον καὶ Γνάϊον Φȣ́ριον καὶ στρατόπεδα μετὰ τȣ́των. Vulgatum quo ſit referendum, non video.

III. 46. Πρὸς δύο πλέθρα.) *ad iugera duo*. Quam reſpondeant hae menſurae vel ſibi inuicem, vel Liuio, monuit pater ad auctorem ſuum lib. 21, 35.

III. 49. Τῇ δὲ ὁ Ἄραρος.) Non eſt huius fluuii ille curſus, vt poſſit cum Alpibus et Rhodano inſulam facere. Optime ὁ γεωγραφικώτατος Cluuerius lib. I. Italiae cap. 33. Ἴσαρας reponit: et acutiſſimus Holſtenius errorem addit natum maiuſculis literis confuſis CKOPAC pro OICAPAC.

Ibid. Διὰ τὸν Ἀλλοβρίγων.) Nihil verius, quam legendum διὰ τῶν Ἀλλ. Illud tamen omnes editiones occupauit.

III. 54. Σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια.) *In pedes fere centum nonaginta*. Videtur voluiſſe *paſſus*. Vide notata a patre ad Liuium 21, 36.

III. 66. Ἕως μὲν τοῦ πρώτου ποταμοῦ.) Existimaui quartam vocem contractam esse ex προειρημένου: postea Cluuerium vidi coniecisse Πάδου, quod non minus verisimile; quamuis aliquo modo vulgatum tueri queas.

III. 68. Ὡς ἂν ἐκ Λιλυβαίου etc.) In versione omissum id, quod maxime erat notandum: neque enim tanta defatigatio est dierum quadraginta nauigatio. Debuerat, *longo pedestri itinere.* Auctor πεπεζοπορηκότων, quamuis Liuius ei plane contrarius.

III. 69. Ἱππεῖς δὲ Κελτοὺς καὶ Νομάδας εἰς χιλίους.) Interpres solum, *equites Gallos et Numidas aduersus eos misit*, numero millenario omisso, quem etiam Liuius annotandum iudicauit. Versu tertio post pro πολλὴν περιλαβομένων λείαν legas censeo περιβαλλομένων. Vt I, 29. πολὺ δὲ πλῆθος τῆς τετραπόδου λείας περιεβάλλοντο II, 19. Καὶ περιβαλλόμενοι λείας πλῆθος. IV, 62. Καὶ λείας περιβαλόμενος πλῆθος ἐπανῆγε. IV, 83. Φθείρας δὲ ταύτην καὶ πολλὴν περιβαλόμενος λείαν ἐπανῆλθε. Habes etiam huius locutionis exempla apud Suidam in Περιβαλλόμενος et Περιεβάλοντο.

III. 71. Παρήγγειλε καὶ τοὺς ἀνδρωδεστάτους.) Hannibalem cuique ex centenis permisisse electionem fortissimorum militum e suis ordinibus in infinitum, vt sic ipse nihil retineret, Apella credat. Scribe: παρήγγειλε καὶ θ'. τοὺς ἀνδρωδ. *edixit praeterea, vt quisque nouem fortissimos.* Liuius XXI. 54. *Singulis vobis nouenos ex turmis manipulisque vestri similes eligite.* Videas Casaubonum quoque offendisse: sed quemadmodum Liuium pro ἕκαστον videri legisse ἑκατὸν cogitare, nedum notare, quiuerit, ipsi relinquo et lectori Liuium adhibenti.

III. 72. Ὁ δὲ Τιβέριος.) Aperte nimis festinatum in horum versione: *Tiberius, vt vidit appropinquare Numidas equites, extemplo equitatum suum, manus cum eo iussum conserere, emittit.* Primum, credo, voluit, certe debuit *cum eis* scribere. Deinde suum equitatum non iam, sed superius emisit, cum partem equitum suorum, iussam Gallis auxiliari, a Punicis auxiliis retrocedi coactam vidisset, de quo p. 307. nam quod ibi ait πάντας ἀφῆκε τοὺς ἱππεῖς, suos intelliges, vt diserte Liuius cap. 52. Iam vero non suum modo equitatum, sed etiam collegae Tiberius effudit, quod et clare Liuius cap. 54 testatur dicendo *equitatum omnem.* Nisi forte ὁ πάνυ legerit τὴν αὐτοῦ ἵππον, quod tamen frustra est:

nam

nam Graecis *αὐτὸς*, vt Latinis *ipſe*, interdum eſt integer et omnis; quod non hic modo, ſed etiam libro I. cap. 27. ab eo non animaduerſum: *τὰ μὲν τρία μέρη τῆς αὐτῆς δυνάμεως.* Sic editio Baſileenſis, ſic Haganoenſis: at ille *αὐτῶν* fecit. Hoc etiam Polyaeni interpreti fraudem fecit lib. IV. in Alexandro n. 6. Ὁ δὲ ὐδὲν, ἔφη, παραλύειν τῆς Φάλαγγος χρή. ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις αὐτοῖς μάχεσθαι. Vertitur: *ſed cum hoſtibus ipſis praelium faciendum;* quaſi illa *μοῖρα* Περσῶν, quae impedimenta Macedonum diripiebat, hoſtica non eſſet. At intelligit Alexander, incumbendum eſſe ipſi hoſtili aciei et corpori, in quo omnes hoſtium vires periclitabantur. Tale quoque eſt Polybii XVI, 17. Οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες ἀπέθανον, ἡ δὲ πόλις ἑάλω, τὰ δὲ τέκνα σὺν αὐταῖς μητράσιν ἐγίνετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείρια, *cum omnibus matribus.* nam *ipſis* exponere nullius ponderis orationem facit.

III. 73. *Αὐτῶν τε καὶ τῶν ἱππέων.*) Neceſſarium eſt, vt ſcribas *τῶν ἵππων*, vt recte vidit interpres.

III. 74. *Πρὸς τὸ προειρημένων σύστημα.*) Editum, vt fuit in Caſauboniana: non male tamen, et forte melius, priores *προειρημένον.*

III. 75. *Γάϊος Φλαμίνιος.*) Mendoſe in aliis *Γναῖος.* Item cap. 77. h. l. tam in Latino Cn. Flaminius, quam in Graeco *Γναῖος Φλαμίνιος* fuerat, ſed Vrſinum et rem ipſam ſecutus correxi. Sic cap. 86. h. l. erat in verſione *C. Seruilius*, pro *Cn.*

III. 78. *Ἀεὶ δέ πως οἰκεῖον ὂν τῇ Φύσει τῦτυ τὸ μέρος.*) Varie tentatur hic locus (certe cauſarius) a viro doctiſſimo, nunc mutando, nunc ſupplendo. Sed cum Baſ. habeat, vt ille inquit, *ἀεὶ δέ πως οἰκεῖον τῇ Φύσει τύτυ τῦ μέρυς*, quod etiam totidem literis exhibet Haganoenſis, videtur ipſe Polybius oſtendere, nihil faciendum, niſi *οἰκεῖος.* Haec enim ſyntaxis Polybiana. II, 14. *ἵνα τὸ τῆς προκατασκευῆς οἰκεῖον συνενώσωμεν.* IV, 57. *ἅτε λίαν οἰκείυς ὄντας τῶν τοιύτων ἐγχειρημάτων.* V, 87. *ὐκ ἀλλότριος ἦν τῆς ἡσυχίας, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δέον οἰκεῖος.* Legat. 67. *τὸν δὲ Δίνωνα οἰκεῖον εἶναι τῆς ἐκ τῶν δυναστῶν καὶ βασιλέων ἐπανορθώσεως.* Leg. 98. *ὐδαμῶς οἰκεῖον ἂν Φανείη τῦ τῆς πόλεως ἤθυς.* XIV, 9. *πάντα δ' ἦν οἰκεῖα μεταβολῆς τὰ κατὰ τὴν χώραν.* Et ad hanc lectionem interpretatio aptiſſime reſpondet. Contra dicit de Ach. lib. XIII. *οἱ δὲ Ἀχαιοὶ πολύ τι τῦ τοιύτυ μέρυς ἐκτὸς ἦσαν.*

III. 79. Ἑξῆς ἡμέρας τέτταρας καὶ τρεῖς νύκτας.) Cum Polybius fixum nobis tempus retulerit, admodum dubito, num melius egerit interpres praeferens incertum, vertendo *tres quatuorue dies*. Liuius vero presse *quatriduum et tres noctes*. Interpretis hoc est?

III. 81. Ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται.) Verterem: rudis est et inani fastu tumidus et inflatus, nempe, quia rimari aduersarii ducis mentem et indolem sibi necessarium non putat, falso certus victoriae. Sic ὁ μὴ προσερχόμενος ὑγιαίνουσι λόγοις Χριστοῦ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, vt scribit gentium Apostolus ad Timotheum. nimirum stolide elatus est, dum non accedit sanis Christi doctrinis, quia imperitus et ignarus est veri, nihil intelligens, sed more loquacis occupans materiam garriendi et velitandi. Casaubonus suspicabatur τετύφλωται, quod longe a vulgato praegrauatur; multo minus video, vtramque lectionem ab eo non ineleganter expressam in versione, quod affirmat vir doctus.

III. 85. Στέλλεσθαι ἢ ταπεινοῦν) *mollire aut minuere*. Quid hoc ad interpretationem Polybii? an cladem verbis minuere aliud est, quam mollire? Imo στέλλεσθαι est penitus celare, occultare, supprimere. VI, 42. Τῶν μὲν ἐκτυφόντων τὰς κάλως, τῶν δ' ἐπιλαμβανομένων καὶ στέλλεσθαι παρακελευομένων, *aliis rudentes explicantibus, aliis comprehendentibus et abscondere iubentibus*. VIII, 17. de Achaeo, cum se occultabundus vellet casui eripere, ὁ δυναμένων καθόλου τὴν ἐκ τῆς συνηθείας κατάξίωσιν στέλλεσθαι. Sic ἀναστέλλεσθαι in Peirescianis τὰς ἐν ταῖς ἐξουσίαις καταξιώσεις, κἂν ὅλως τὸν πρὸ τοῦ χρόνον ἀναστέλλωνται. In iisdem Συμπεριστέλλειν τὰς ἁμαρτίας. Quibus adde fragmenta ex Suidae schedis collecta in hoc verbo.

III. 86. Τὴν τῶν Ἰσόμβρων χώραν.) Iam olim verterat Perottus, *per Vmbriam et Picenum*. Mox Fuluius, Cluuerius laudante Holstenio, Grentemenilius iusserunt legi τῶν Ὄμβρων. Nec repugno. Certe in vitio vulgatum est. Tamen, ne qua litera pereat, posses suspicari τῶν Οὐιλόμβρων, quos Ptolemaeus agnoscit, et Vmbris ἀνατολικωτέρους ponit. quod huic Hannibalicae vastationi commodissimum.

III. 88. Εἰς τρεῖς ὀνομασίας.) At duae hic tantum commemorantur. Vnde Ph. Cluuerius per supinam imperitorum exscriptorum oscitantiam tertium Iapygum nomen omissum

omiſſum ſic reſtituit: καὶ τῶν μὲν προσαγορευομένων Δαυνίων, τῶν δὲ Πευκετίων, τῶν δὲ Μεσσαπίων. lib. IV. Italiae cap. 10. Quod veriſimile videtur: niſi quis putet ipſum Iapygiae nomen vnum ex tribus ab auctore intellectum, aut neget Cluuerium certum eſſe poſſe, vtrum Σαλεντίνυς an Ποιδίκλυς Polybius pro Peucetiis ſcripſerit; vix enim conueniunt antiqui.

Ibid. Περὶ τὸ καλύμενον Ἱππώνιον ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυριππικήν.) Poſtremum vocabulum debetur Leopardo lib. v. Emend. cap. 16, vbi et inferiorem locum cap. 118 Polybii reſtituit, cum legeretur Αἰγυρπανοί. Qualecumque autem eſt, non videtur tanti, vt tot magna nomina ei praeſcribi mallent: adeo velut ambitus quidam eſt in eo muſtaceo laureolam quaerentium. Sed et Ἱβώνιον in quaeſtione eſt, *Hipponem*, Ἱππώνιον Ortelius faciunt et Caſaubonus. Cluverius Ἱππώνιον, quae aliis Vibo Valentia, hinc longe remotum cauſatur, et Argos Hippium intelligit ſcribitque: Περὶ τὸ καλύμενον Ἄργος Ἵππιον ἤτοι τὴν Ἀργυρίππαν ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυριππανὴν, *circa Argos Hippium, ſiue Argyrippam, agrum Argyrippanum depopulatus eſt.* Sed haec ratio veteres tractandi anceps eſt et aleae plena. Luc. Holſtenius Οὐιβίνιον olim fuiſſe ſcriptum Polybio coniicit. Poſt has ſummorum ingeniorum ſuſpiciones putaſne, lector, me vel audere adhuc vngues rodere? Inſpice tamen narrationem Polybii, inſpice tabulas et regionis ſitum, ac vide an non ipſis literis fatentibus auctor ſcripſerit περὶ τὸ καλύμενον Ἱςώνιον, ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυριππανήν. De Hiſtonio, notiſſima iſtius tractus vrbe, et quae huc proficiſcenti ſecundum Adriam Annibali prima obuenit, nominatim agit Cluuerius lib. IV. Italiae pag. 1206. Cenſui autem cum Vrſino et Cluverio ſcribendum Ἀργυριππανὴν, non vt editum, tam propter analogiam, quam quod ita ſcripſiſſe Polybium prodat manifeſtius vulgata lectio: gentile autem, quod apud Stephanum legitur, vitii arguit ille ipſe ſcriptor, cum a χρύσιππα χρυσιππανὸς venire ſcripſit, ſicut ab hoc Ἀργυριππανός. Ideo in inferiori loco id quoque adhibui. Huic annotationi memini te, nobiliſſime Theuenote, aliquando calculum tuum adieciſſe, quo infinitum in modum ſum grauiſus et gaudeo.

Ibid. Ἐκ τῦ καιρῦ.) Interpres *pro more.* Si voluiſſet id Polybius dicere, ſcripſiſſet ἐκ τῶν ἐθισμῶν, vt alibi. Tum

 moris

moris erat Romanis, quatuor solis legionibus rempublicam tutari, vt saepe Polybius dixit: iam autem adhuc Cn. Servilii copiae prope Ariminum tendebant. Ne dubita vertere *pro tempore*, quas in hac necessitate et angustia probare potuerat. II, 24. Τῶν δ' ἐκ τοῦ καιροῦ προσβοηθησάντων, *qui necessario tempore suppetias venerunt.* Et frequenter.

Ibid. Περὶ τὰς Αἴγας.) Αἴκας legendum docuit pater ad Liuium XXIII, I. quod verissimum est, et idem a L. Holstenio notatum, ex eius postea editis ad Cluuerii Italiam annotationibus didici. Itaque sic edere non dubitauimus.

III 90. Πόλιν Οὐενυσίαν.) Monitu Cluuerii lege Τελεσίαν, quamuis sic iam Perottus verterat.

III. 91. Δαύνιοι καὶ Νωλανοί) Καυδῖνοι leg. nam ad muros Caudii Beneuentanorum et Campanorum fines erant, vt ex veteri lapide didici. Haec notat L. Holstenius ad p. 1079. Cluuerianae Italiae.

Ibid. Ἀπὸ τοῦ Ἐριβανοῦ.) Huius Eribani, vel, vt infra, Eribiani nec vola vsquam nec vestigium. Vnde considerata ratione itineris Hannibalici, hunc collem a Liuio Calliculam Cluuerius vocari dicit, nec deterritus immenso inter nomina discrimine, an τὸν Καλικόλαν scripserit Polybius, quaerit lib. IV. Italiae cap. 5. Mihi a primo conspectu difficile non fuit suspicari Τρηβανοῦ vel Τρηβιανοῦ. Quod postquam cum patre communicaueram, vidi L. Holstenium assentiri V. Cl. Camillo Peregrino legenti Τρεβιανοῦ, qui addit, fuisse post iugum illud montis oppidum Trebiam, quod adhuc nomen seruet, a rusticis Tregla vulgo appellatum, vbi quam plurima vetustatis extent monumenta: quod alibi repetit.

III. 92. Παρὰ τὸν Ἄθυρνον.) Ἄλθυρνον debere esse ait Geographicorum callentissimus. Alio loco hunc et Plutarchi et Seruii loca confert, vt euincat, a Campanis hunc fluvium vocatum, quorum dialectum a Polybio seruatam censet. Sed fruatur ista censura; Polybium id fecisse numquam putabo, adeo euidens proditur deprauati nominis origo, τὸν Οὐλθ. in τὸν Αθ. Libentius igitur ab auctore esse existimem παρὰ τὸν Οὔλθυρνον.

III. 93. Ἐκλέξαντας.) Intelligere potes Λειτουργούς· puto tamen scribendum ἐκλέξαντα. Sic cap. 114. h. l. Ἀννίβας ἐν τοῖς προγεγενημένης μάχης σκύλοις ἐκλέξας κατακεκοσμήκει.

Ibid.

Ibid. Μετὰ δὲ τȣ̃τον.) Rectius videtur Haganoensium et Basileensium τȣ̃το.

III. 95. Προχειρισάμενος Ἀμίλκαν.) Liuius Himilconi traditam classem ait. Inde Sigonius vitium apud Polybium esse putat. Sed et alibi nominum varietas talis est.

Ibid. Ἀμφοτέραις ἅμα ταῖς δυνάμεσι καταζεῦξαι.) *Vtrumque exercitum coniungere.* Tam a Graeis, quam a consilio Scipionis haec interpretatio impetibilis est. Nam quantum est, vt non coniunctae censeri debeant copiae, quarum pars pedibus in terra, alii iuxta littus idem nauibus procedunt? Imo ne voluit quidem Scipio illic coniungere socios nauales cum terrestri milite, eos exponendo, sed ostia Iberi elegerat sibi stationem, vbi tenderet paratus in vtrumque, quacumque scilicet parte copiarum (haec Liuii verba in hac re) hostis occurrisset. VIII, 10. Διελθὼν τὰ στενὰ, κατέζευξε παρὰ τὸν ποταμόν. vbi recte *consedit.* XVII, 16. Ταύτην τὴν ἡμέραν ἑκάτεροι διανύσαντες αὐτȣ̃ κατέζευξαν. *ibi consederunt.*

III. 96. Πλὴν δύο μὲν ἀντάνδρȣς.) Vertebatur, *postquam eum ipsis viris naues quique* (*quinque* opinor volebat) *omisissent.* Alia certe tunc maximus vir agitauit; spero nos bene correxisse.

III. 99. Παιδικώτερον κατὰ τὴν ἡλικίαν.) Inferendum omnino ἢ, vt aduertit Casaubonus. V, 18. Φίλιππος τολμηρότερον καὶ πρακτικώτερον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν χρώμενος ταῖς ἐπιβολαῖς. Pag. 1417. Ἐδόκει τȣ̃ βασιλέως προεστάναι Φρονιμώτερον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν.

III. 106. Τότε προχειρισθέντες ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰμίλιον ἀντιστράτηγοι.) *Proconsulari imperio ab Aemilio ornati.* Malim, *iussi ab Aemilio exercitibus, qui in castris erant, pro legatis praeesse.* Sic pater.

Ibid. Πρόνοιαν δὲ ποιήσαντο.) Legendum πρόνοιαν δ᾽ ἐποιήσαντο. quod miror non monitum.

III. 113. Πυκνοτέρας ἢ πρόσθεν.) Vertendum: *plures quam ante manipulos retro constituens, multiplicatis introrsus cuiusque manipuli ordinibus, sic vt latera frontem vincerent.* Vide notata patri ad Liuium XXII, 45.

III. 118. Παλαιᾶς καὶ Μεγάλης.) Fideliter quidem interpres, *quae Vetus et Magna Graecia nominatur.* Sed nihil minus verum est, quam eam Italiae partem fuisse nominatam *Veterem Graeciam*, et id nullus auctor confirmat.

Dausque-

Dausqueius ad Silium *reliqua Vetere prope tota Graecia Magna nominata*: quasi sit aliquod in omissa copulatiua momentum. Non dubito, quin, quam ex codice antiquo vir doctus libro suo adscripserat, certissima sit emendatio παραλίας. x, 1. Λοκροὶ, Κρότων, ἔτι δὲ Μεταπόντιοι καὶ Θούριοι ταύτην ἐπέχουσι τὴν παραλίαν. Plane hanc scripturam interpretatus est Silius lib. xi.

Idem etiam Locros habuit furor; ora vadosi
Litoris, Argiuos maior qua Graecia muros
Seruat, et Ionio luitur curuata profundo,
Laetas res Libyae et fortunam errore sequuta
Iurauit pauitans Tyrio sua praelia Marti.

AD LIBRVM IV.

IV. 1. Τῶν ἐκ Μακεδονίας βασιλέων.) Visum est ita faciendum, eiecto spurio Λακεδαιμονίας, plurimis caussis id exposcentibus. Consule, quae notarunt huius scripturae auctores.

IV. 3. Δορίμαχος ὁ Τριχονεύς.) Scribe Τριχωνιεὺς, vt v, 13. Ἀλεξάνδρῳ Τριχωνιέως, vt optime Casaubonus, cum vulgo male Τριχωνέως. xvii, 10. Δικαίαρχος Τριχωνιεύς. Ita et Stephanus.

IV. 5 Μόνης τῶν ἐν Πελοποννήσῳ.) Voculam tertiam e recentiore editione casu an consilio eiectam ex prioribus reuocaui, vt necessariam. Deinde cur vertit? *quantopere multitudinem Aetolorum eo pacto esset demeriturus*, cum Polybius dicat ἐξακολουθήσουσαν σφίσι εὔνοιαν, et in antecedentibus quoque ipse alio vtatur numero.

IV. 6. Προῆγον ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν.) Nec tamen male editiones ἐπὶ τὴν Μεσσηνίων: imo vix est, vt non a Polybio sic scriptum dicam. Cap. 9. hoc lib. καὶ προῆγον ὡς ἐπὶ τὴν Ἠλείων. In Peirescianis p. 141. ἵνα μετ' ἀσφαλείας εἰς τὴν Ῥωμαίων παραγένηται.

IV. 9. Ἀρκάσι.) An horum populorum nomen ob similes literas deglutiuit Acarnanas? Putem sane. Recenset nunc, recenset saepe foederatos per Antigonum; vbique Acarnanes additos legas, nulla Arcadum mentio. Hoc libro cap. 5. Scopas et Dorimachus ἅμα Μεσσηνίοις, Ἠπειρώταις, Ἀχαιοῖς, Ἀκαρνᾶσι, Μακεδόσι πόλεμον ἐξήνεγκαν. v, 3. Philippus γεγραφὼς τοῖς Μεσσηνίοις, καὶ τοῖς Ἠπειρώταις, ἔτι δὲ τοῖς

δὲ τοῖς Ἀκαρνᾶσι καὶ Σκερδιλαΐδᾳ. Lycifcus apud Spartanos in oratione conta Aetolos IX, 32. Ἐξόν γε τούτων ἀνδρῶν ἀπογόνους ὑπάρχοντας πολεμεῖν Ἠπειρώταις, Ἀχαιοῖς, Ἀκαρνᾶσι, Βοιωτοῖς καὶ Θετταλοῖς. Sed et apud Liuium foederi, quod cum Sempronio pacifcitur, adfcribit Philippus Achaeos, Boeotos, Theffalos, Acarnanas, Epirotas. lib. 29, 12. Praeterea hoc loco omnes referuntur fiti extra Peloponnefum praeter folos Achaeos, cum tamen Lacedaemonii quoque, magna foederis pars, reftarent. Leges igitur Ἀκαρνᾶσι. Ex eadem literarum fimilitudine ortum vitium videtur federe in Stephano. Verba funt: Μάραθος πόλις Ἀκαρνανίας, cum corrigendum videatur Ἀραδίας, vel fi id non placet, Ἀραδία. Nam praeter Plinium et Ptolemaeum Polybius libro V, 68. Ἀντίοχος παρελθὼν εἰς Μάραθον, καὶ παραγενομένων πρὸς αὐτὸν Ἀραδίων. Non multo ante εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν, quia Polybius repetenda duxit, cauffa fpernendi interpreti iufta non fuit.

IV. 10. Πρὸς τὸν Ῥίον.) Vitium ex Bafileenfi et Cafauboniana propagatum hanc quoque editionem inuafit. Lego τὸ Ῥίον, vt optime Haganoenfis.

IV. 11. Ἐπὶ τὸν Ὀλίγυρτον.) Quem infra Λίγυργον vocat, eumdem videri ait Vir Cl. Addo hunc ipfum in Plutarchi Agide appellari Ὀλόγυντον.

IV. 12. Ὑπὲρ τὴν παρώρειαν ὑποστείλαντες.) Legendum ὑπὸ τὴν παρ. III, 83. τοὺς δὲ Βαλιαρεῖς καὶ λογχοφόρους ὑπὸ τοὺς ἐν δεξιᾷ βουνοὺς ὑπέστειλε, Hannibal nempe. V, 13. ὑπό τινα λόφον ὑπεστάλκει τοὺς Ἰλλυριούς. X, 29. τῶν δὲ Νομάδων τινὲς ὑπεστάλκεισαν κατά τινα συντυχίαν ὑπὸ τὸν λόφον. XI, 19. ὁ δὲ πάλαι προορώμενος τὸ μέλλον, ὑπό τινα βουνὸν ὑπεστάλκει τοὺς ἱππεῖς. Atque ita femper. Non dubito, quin fimilia voluerit fcribere ὁ πάνυ ad haec verba, cum in notis ad pag. 21. vlt. lectorem huc verti vult.

Ibid. Εὐθέως δ.αμένοντες.) *huc illuc extemplo dilapfi.* Plane contraria Graecis Latina, quamuis haec quidem neceffaria. Nimirum legit, vt legendum eft, διαῤῥέοντες lapfu orto ex ratione fcribendi τῶν μεν et ρρ confufa. Nunc video eum legiffe διακλίνοντες; fed male. Nam διακλίνειν quidem eft dilabi, fed compofite et ordinatim, quomodo milites Romani venientes in caftra διακλίνειν ad fua quisque tentoria dicuntur, in loco quem citat ὁ πάνυ. At διαῤῥεῖν eft confufe, fine confilio certo difcurrere, et ab hofte dis-

iectum

iectum huc illuc vage se conferre. I, 74. τὰς δὲ πολλὰς διὰ τὸ προτέρημα ῥαθυμήσαντας, καὶ διαῤῥέοντας ἐκ τῆς στρατοπεδείας. IV, 58. Βραχὺν χρόνον ἀθρόοι συμμείναντες περὶ τὴν ἀγορὰν, λοιπὸν ἐκπαθεῖς ὄντες πρὸς τὰς ὠφελείας διέῤῥεον. *dilabi coeperunt.* quomodo etiam vertit XV, 26. χρόνου δὲ γιγνομένου κατὰ βραχὺ διέῤῥεον οἱ παρεστῶτες.

IV. 13. Οἱ συνελθόντες.) An non ὃ οἱ συνελθόντες. Editiones sane οἱ συν.

IV. 19. Καὶ μονονὴ σαλπιγκτῦ δεομένων.) *Vbi vel solus tubicen ad victoriam sufficiebat.* Legit igitur ὁ πάνυ, καὶ μόνον σαλπ. quae tantum tubicine egerent; vbi si audirent tubicinem Aetoli, statim in pedes se coniecissent. Quomodo I, 72. οἱ μὲν ἄνδρες ἦχ οἷον παρακλήσεως πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἀλλ' ἀγγέλου μόνον ἐδεήθησαν. Et quasi sic vulgo editum esset, citat ad geminum Diodori locum in Excerptis V. Cl. H. Valesius p. 48. Posses tamen ad vulgatum tuendum τὸ δεομένων interpretari καλουμένων, vt millies, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν, vt ipsis locis velut animatam vim tradat, quae tantum non vocarent tubicinem, velut infesta Aetolis et promittentia Achaeis certam victoriam. Quomodo V, 35. οἱ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καιροὶ μονονὴ ἐπ' ὀνόματος ἐκάλουν τὸν Κλεομένην. III, 15. οἱ βάρβαροι ἐξεκλήθησαν ὑπὸ τῦ συμβάντος.

IV. 25. Συνοικιζομένῃ τῇ Μεγαλοπόλει Ἰλλυριῶν) *Megalopoli Illyriorum, quam tunc cum maxime incolis frequentari coeptam etc.* Male ἀχαΐζει hic locus, male quoque ῥαιαΐζει. Vrsinus addebat particulam ὑπό. Sed vereor, vt probari possit, Illyrios velut coloniam in istam vrbem missos, quamvis sub Achaeis eorum partem militasse norim. Lego μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν, nempe duce Scerdilaide. Supra cap. 16. Συνθέμενοι δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Σκερδιλαΐδαν οἱ περὶ τὸν Ἀγέλαον καὶ Δορίμαχον καὶ Σκόπαν, πραττομένης αὐτοῖς τῆς τῶν Κυναιθέων πόλεως, συναθροίσαντες πανδημεὶ τὰς Αἰτωλὰς ἐνέβαλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν. Et conuenientissime Lyciscus IX, 32. Αἰτωλοὶ τῆς Ἰλλυριῶν ἐπιλαβόμενοι ῥοπῆς καὶ βοηθείας κατὰ μὲν θάλατταν βιάζεσθαι καὶ παρασπονδεῖν ἐπεβάλλοντο Πύλον, κατὰ δὲ γῆν ἐπολιόρκησαν μὲν τὴν Κλειτορίων πόλιν, ἐξηνδραποδίσαντο δὲ τὴν μὲν Κυναιθέων. Verte igitur, *adscita opera Illyriorum.*

IV. 31. Αἰτωλῶν οἱ ἐφορεύοντες.) Verissime primam vocem a sententia fastidiri obseruauit eruditissimus Grentemenilius:

menilius: ſed totam eiiciendam iudico potius, quam mutandam in Μεσσηνίων, cum fere ſit repetitio prioris verbi.

IV. 34. Ἐφόροις - - - οἰόμενοι.) Fuluius ſuppleuit, οἱ οἰόμενοι. Sed nihil minus Ephoris illius anni placuit, quam ſequentia poſtulata, et narratio ei ipſa repugnat. Vir ὁ τυχὼν ad Euſebium ſcribendum dicit οἱ μὲν νέοι ᾤοντο δεῖν, quia ſequitur, δεδιότες τὴν τῶν νέων συςροφήν. Habet alia quoque Caſaubonus. Sed quicquid afferatur, ſi recte attendas, omnino hic intelligendi ſunt Ephori priores οἱ κινήσεως αἴτιοι, et ἐπισπώμενοι πρεσβευτήν; hi poſtulant illud ab huius anni Ephoris, qui timebant, ne, ſi poſtulatis non annuerent, illi rurſus iuniores inſtigarent, ſicut antea fecerant. Vide an ſatis ſit inſerenda vna vocula. Οἰόμενοι δὲ δεῖν.

IV. 35. Ὃς ἦν υἱὸς Εὐδαμίδου· ζῶντος δὲ Ἱππομέδοντος ἀκμὴν, ὃς ἦν υἱὸς Ἀγησιλάου τοῦ Εὐδαμίδου.) Horum omnium ne tantillum quidem reperiebatur in poſtrema verſione. Immiſi Perottinam, hactenus ſatis, ni fallor, commodam.

Ibid. Οὕτως εὔωνα πανταχῆ τὰ καλὰ γέγονε.) *Adeo vbique paruo conſtant, quae pulchra ſunt.* Imo, *adeo vili ius faſque addicitur.* adeo paruo famam et conſcientiam ſuam homines vendunt. Videtur imitatus Platonem lib. v. de legg. Οὐδέ γε ὁπόταν χρήματα τὶς ἐρᾷ κτᾶσθαι, μὴ καλῶς ἢ μὴ δυσχερῶς φέρῃ κτώμενος, δώροις ἄρα τιμᾷ τότε τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. παντὸς μὲν οὖν λείπει. τὸ γὰρ αὐτῆς τίμιον ἅμα καὶ καλὸν ἀποδίδοται σμικροῦ χρυσίου. Sic pater.

IV. 36. Γλυμπεῦσι δὲ καὶ Ζάραξι προσπεσὼν ἀπέσπασε.) *Inuadit et ab Argiuorum communi ſeparat.* Atqui particulae δὲ adiectio oſtendit, Polybium de his χωρίοις aliud ſignificaſſe et diuerſum, niſi τε legerit, aut pro eo illud acceperit ὁ πάνυ. Sed ne verum quidem eſt, ea loca capta. Nam lib. v. cap. 20. dicuntur Meſſenii ex praeſcripto Philippi cum auxiliis venientes, ſed a Lycurgo oppreſſi, Glympes vnicum ſalutis refugium habuiſſe. Legendum ἀπέπεσε. reiectus eſt, decidit. IV. 16. οἱ τῇ Πύλῳ συμπροσμίξαντες καὶ ποιησάμενοι προσβολὰς, ἀπέπεσον. Frequentiſſimum auctori. Paullo infra non dubitaui admittere certiſſimam Merceri emendationem τοὺς Ἠλείους pro τὰς πλείους, quod res ipſa probat.

IV. 40. Κατὰ φύσιν γάρ.) Sententia Polybii ſic forte commodius exprimetur: *Haec enim naturae vis eſt, vt, quod terminis ſuis circumſcribitur, ſi per tempus infinitum continenter aſſumat aliquid vel perdat, etſi partibus minimis (quod*

hic

hic quoque fieri ponamus tantisper) necessario in id, quod natura intendit, desinat. VI, 2;. ἡ νοεῖσθαι καὶ καλεῖσθαι δὲ καθάπαξ ἡμῖν τοῦ παντὸς σχήματος κατὰ πρόσωπον.

IV. 41. Ἐκ τῆς τοῖς στόμασιν ἐκφερομένης.) *quem ostia fluuiorum deferunt.* Tutissime, si quid sapio, potuit Casaubonus κατὰ πόδα sequi Polybium, nec verborum numerum augere; imo mendose inseruit τὸ *fluuiorum.* Loquitur enim de ostiis Istri.

IV. 44. Ὅμοια δὲ τούτοις καὶ τὰ κατὰ τὸν ἐπὶ θάτερα πλοῦν.) Non pro more suo hic interpres: *Similia his sunt, quae nauigantibus aut supra aut infra Byzantiorum vrbem solent euenire.* Quae non video vnde exsculpserit. Verto: *similia his sunt, quae nauigantibus ab altero latere Byzantii solent euenire.* Hoc enim volunt exempla, quae vtraque agunt de nauigantibus ad latus meridiale eius vrbis, vel, vt interpres, infra vrbem, tam Byzantio ad Hellespontum, quam ex Hellesponto Byzantium; nullum de nauigantibus supra: in quibus tamen ipsis exemplis rursus Casaubonum desidero. Nam vbi auctor ait, ἐπὶ τὰ τῆς Προποντίδος στενὰ, vertit ille *ad Hellesponti fauces.* Atqui Hellespontus ipse, quid nisi angustiae et os Propontidis? et sic manifeste Graeca verba sonant, nullo modo mutanda. Sed et praeter haec sequens comma, κἀκεῖθεν ἀπαντῶσι πάλιν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, in interpretatione frustra quaeras. Addes igitur: *et rursus a Propontidis faucibus Byzantium tendenti.*

IV. 46. Εἰς Κλύαρον.) Non sustinui retinere vulgatum hoc vocabulum, postquam id corruptum esse ex Καύαρον docuerat Cl. Valesius, et obseruatum idem a Casaubono ex oris eius cognoueram. Ceterum, quam Polybius Τύλην vocat, eam a Stephano Τύλιν vocari Ortelius annotauit, sane cautius, quam cum doctus ille vir e vestigio ita legi apud Polybium debere dicit: neque enim haec ratio procedit. Stephanus. Μένδη πόλις Θρᾴκης, ἀπὸ Μένδης γυναικός. Ἀπολλόδωρος Μένδιν αὐτήν φησι. Satis hoc exemplum habet ponderis ad tuendam cuique suam lectionem.

IV. 57. Ὁ δὲ Αὐτόμολος.) *Automolus vero.* Ita ὁ πάνυ. Hermes Gallicus inde Automalum finxit. At rectissime Perottus antea *perfuga.* Itaque non fefellit virum doctissimum properantem maiuscula, quae in nulla priori editione conspicitur, vt eum non nemo excusat, sed ipse fecit maiusculam, et proprium nomen, sed male censuit. Adde

H. Va-

H. Valesium in praefatione ad Excerpta. Sed ne supra quidem satisfacit in interpretandis illis, *τῶν γὰρ ηὐτομοληκότων τις ἐξ Αἰτωλίας*, *quidam enim eorum, qui ex Aetolia profugerant. Car quelqu'un de ceux qui avoient fuy de l'Etolie.* Quae versiones verum exulem exprimunt: atqui si bene Aetolicam mentem ex Polybio deprehendi, auctores exilii in gerendis rebus ea neutiquam iuuabit. Debuerat *sponte profugerant*, vel cum Floro, *simularunt transfugas.* Fine historiae de hac vrbe miror nihil a Casaubono appositum margini: nam illa *ὁ δὲ Δορίμαχος* vertit *Archidamus*, et hinc in indice *Archedamus enecatus.*

IV. 59. *Ἐνεργότερον δ' ἐμπεσών.*) Non alio modo tentandus hic locus, quam literae transpositione, *ἀπαλλαττομένοις ἐνεργότερον. ἐμπεσὼν δ' εἰς* etc. quod satis probant verba libri XVI, 727. *πολεμίας σκάφους ποιουμένου τὴν ἀποχώρησιν ὡς πρὸς τὴν γῆν, ἐπέκειτο φιλοτιμώτερον ἐγκρατὴς γενέσθαι σπουδάζων.* Infra edidi *παρὰ τὸν Ἄραξον*, quod pulcherrimam politissimi Grentemenilii restitutionem non arripere religio videbatur; vulgo *Ἄρατον*. Sequitur autem in interpretatione: *Aratus vero, neque mercenarium militem conscribere poterat, quod belli Cleomenici tempore partem aliquam stipendiorum conductitio militi non persoluerant.* Vbi desideratur nomen *Achaei*, vt indicant Graeca; hinc inserui.

IV. 62. *Καὶ τὸν * τέριον ἐπιπορευόμενος τὸν κατὰ τὴν Πιερίαν.*) Forte: *τὸ Κιέριον ἐπιπορευόμενος τὸ κατὰ* etc. Stephanus: *Ἄρνη πόλις Βοιωτίας. Δευτέρα πόλις Θεσσαλίας, ἄποικος τῆς Βοιωτίας, περὶ ἧς χρησμὸς, Ἄρνη χηρεύουσα μένει Βοιώτιον ἄνδρα, ἣ Κιέριον καλεῖται.* Nomina autem vrbium pro circumposito agro apud historicos veteres sumi, cur demonstrem?

Ibid. *Τὰ τείχη κατέσκαψε καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ γυμνάσιον.*) *Muros ac parietes solo aequauit:* fastidito, quod diserte notari voluit auctor.

IV. 63. *Στρατικήν.*) *Straticam.* Exhibui, vt res erat, et in hoc reponendo parua audacia: nec bono certe more vir doctissimus egit cum interprete, quod secutus sit vulgatam, sed mendosam scripturam *Στρατηγικὴν*, et *κυρίως* interpretetur Strategicam, cum nulla in iis partibus fuerit vrbs *Στρατήγιον*, vel *Στρατηγία.* Quasi hoc vmquam Casaubono in mentem fuerit, ac non decem versibus post auctor dicat *περὶ Στράτον ὄντι Φιλίππῳ*, et in libro V. *Ἀντεμβαλόντες εἰς*

τὴν Στρατικὴν: et praeterea iam in corrigendorum indice (quem vir candidus vtique consulere debuerat) editioni suae praefixo aperte typorum labem monuerit emendandam: quod idem in Graecis eum voluisse fieri ostendit indiculus, quem cum typographis communicauit vnicus tantae doctrinae successor Mericus. Sed et Perottus iam verterat *Stratensem*, et cuius vix ratio in Polybio habita est, Fuluius nonne inquit, *lege* Στρατικὴν ex loco inferiore? vt valde sero sit ille vir doctus audax.

IV. 73. Πεπεισμένοι δὲ καὶ τὰ γεγονότα.) Corrige πεπυσμένοι. Nihil conuenit vulgatum.

IV. 75. Οὐδενὸς δὲ κωλύοντος ἧκε πρὸς τὸ χωρίον) *et nemine impediente venit ad castellum.* Ita suppleui versionem: nam in Casauboniana nihil horum.

IV. 77. Τῶ τῶν Ἀρκάδων παιδός.) Merito suspectum hunc locum habuit vir egregius: non enim rectius quis dicitur Ἀρκάδων παῖς, quam *frater Lyncestarum*, quomodo vocabatur Alexander apud Iustinum XI, 2. nisi ea verba vitii primus appellasset pater meus. Ceterum opus non putabam scribere Ἀρκάδος παιδὸς, quippe ipsae notae transpositae indicabant fuisse τῶν τῶ Ἀρκάδος παίδων. Sed ecce sic haec verba concipiuntur in Haganoensi editione anni MDXXX. ἀπὸ Τρυφάλε τῶ τῶν Ἀρκάδος παίδων ἑνός. Quo quid praestantius? supra cap. I. ἀπὸ Τισαμενῶ τῶν Ὀρέσε παίδων ἑνός. V, 43. ἀπόγονος τῶν ἑπτὰ Περσῶν ἑνός. Omnino igitur haec vera lectio est, et doleo nondum eam repositam.

Ibid. Ἀλκιάδε τῶ Μεγαλοπολίτε.) Credo pro Λυσιάδε, cuius meminit lib. II. cap. 44. et 51 et Plutarchus Arato In legationibus quoque mentio fit Lysiadae legati, quo certius constat, Achaicum hoc nomen fuisse.

IV. 80. Χιλίων δὲ σὺν τοῖς πειραταῖς Αἰτωλῶν.) Mirari libet, qui in his numeris conuertendis adeo negligentes sint omnes interpretes. Perottus aliis omissis, aliis male distinctis: *mille Eliensibus in vrbe existentibus, Aetolis item mille quingentis, mercenariis Lacedaemoniis trecentis.* Casaubonus Graecorum, quae posui, nihil expressit; quod fideliter imitatur eius per omnia simius, qui et μισθοφόρους Aetolos exposuit, *cinq cens Etoliens.* Facies, vt posthac legatur, *Elei mille, totidem cum piratis Aetoli, mercenarii etc.*

IV. 81. Ὅθεν τὴν αὐτὴν ἔλθοι Κλεομένει.) *Exemplo Cleomenis et aliorum multorum.* Longe gentium abesse vellem

tria

tria postrema verba: nam illa καὶ τοῖς πολλοῖς ad sequentia necessario referenda, non ad praecedentia, et explicandum per *populo*. Sic IV, 37. Λυκȣ̃ργος ἀπὸ τῶν ὁμοίων βȣλόμενος ἄρχεσθαι Κλεομένει etc.

AD LIBRVM V.

V. 4. Προσῆγε τὰς μηχανὰς τοῖς τείχ.) Haec vera lectio est, notata recte a summo viro; quam quo minus admitterem, nulla iusta caussa videbatur impedire. Vulgo προῆγε.

V. 5. Εἰς Θετταλίαν.) Versum erat, *in Aetoliam;* quod cum ferri non posset, emendaui.

V. 6. Μεταξὺ Κωνώπης καὶ Στράτȣ.) Haec translata latinis immiscui, cum Casaubonus neglexisset.

V. 7. Τȣ̃ προαγορευομένȣ Θέρμȣ.) Relata est scriptura, quam expressit in sua editione Casaubonus, et sic quoque Basileenses: ipse tamen, vt ex versione paret, legit προσαγορευομένȣ, et sic Haganoenses. Eligat quisque.

V. 11. Συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἐναντίοις.) Lege cum illustri Grotio τοῖς ἀνατίοις. Dubito, num simile quid interpres viderit: sententiam certe eam expressit. Paullo infra quoque videtur scripsisse ἀκȣσίων, non ἀκȣσίως.

Ibid. Συνιδόντας μὲν αὐτοῖς.) Scribe: συνειδότας.

V. 12. Οἱ ληΦθέντες.) Hi sunt capti: at λειΦθέντες sunt victi, quos hic intellexit auctor et interpres, ac sic scribendum.

V. 15. Κἄπειτα γινομένης ἀκαιρίας πολυποσίας.) Forte ἀποκαιρίας. Nec vero id placet verti *intempestiuum conuiuium.* Non enim sic dicebant Latini, ne periret gratia *tempestiui* conuiuii, quod ipsum erat in vitio, atque idem, quod coenare de die. *Quum iam multis et maioribus poculis immodice biberetur.* Sic pater.

V. 17. Πατρῷον.) Potius Πετρᾷον qualis nominatur lib. IV. cap. 24. Et hoc nomine aliquem ex Centauris appellauit Ouidius, indicans hoc nomen Thessalis fuisse frequens. Videtur idem corruptum in legatione XXVII. Παρατηρηθέντες ὑπὸ Σιβήρτȣ τȣ̃ Πετράτȣ, cum legendum sit Πετραίȣ.

V. 20. Ζωγρείᾳ μὲν ȣ̓δενὸς ἐκυρίευσε· τῶν δὲ ἱππέων ὀκτὼ μόνον ἀπέκτεινε.) *Occidit vero praeter equites octo ceterorum militum neminem.* Mallem: *militem viuum quidem nullum*

 cepit,

cepit, octo tantum ex equitibus occidit. Hoc sane in Polybio intelligimus.

V. 21. Ἔχων τοὺς πάντας ἐκ ἐλάττους διςχιλίων.) *Exercitu, in quo erant ad summum duo armatorum milia.* Immo, *in quo erant minimum duo ar. mil.* Nam quam procul a Latio natum sit illud *ad summum*, *ad minimum*, quae singulis paginis huic interpretationi insuta sunt, adi sis, quae notauit pater meus ad Liuium XXI, 35.

Ibid. Καὶ κατὰ γῆν καὶ θάλατταν.) Sic habet Casauboniana: at Haganoensis simul et Basileensis καὶ κατὰ θάλατταν. Qualia quum quibusuis paginis in hoc auctore offendantur iterata praepositione, temerario affine mihi videtur, alteram eiecisse.

V. 33. Σταδίοις συνεξέδραμε κατὰ τὸν βίον.) Forte τὰ κατὰ τὸν β. III, 5. Προσδεῖ δὲ τῶν τῆς τύχης, ἵνα συνδράμῃ τὰ τοῦ βίου.

V. 44. Ὀχυρότητος καὶ μεγέθους.) *Munitione naturali regionis et magnitudine.* Sic auximus: nam posteriora temere alii interpretati non sunt.

Ibid. Ἃ δὴ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης οὐ πολὺ διέστηκε.) *Qui non longe absunt ab Hyrcania.* Sed id longe abest a Graecis. Verte: *absunt ab Hyrcano mari.*

V. 49. Συμφεράτερα λέγειν.) Editio Haganoensis συμφορώτερα: quod miror non recordatum Casaubonum, cum sic vbique scribi iuberet ad librum II.

V. 57. Πλέιω τοῦ δέοντος κεκινηκυιάτος.) Sic quidem Casauboniana, sed nihili est et operarum lapsus: nam aliae editiones κινήσαντος, quod sensus omnino exigit, nec voluisse id mutare τὸν πάνυ, vel ex interpretatione eius apparet.

V. 63. Δημητρίῳ καὶ Ἀντιγόνῳ συστρατευόμενοι.) Optime se habent Graeca, et expedite. Interpres tamen *sub Demetrio et Antiocho*; prorsus perperam. Paullo ante pro Ἀλωρίτης (in prioribus est Λωρίτης) feci Ἀλωρίτης, vt inferius formatur, quod etiam vterque interpres adhibuit.

V. 65. Τάς γε μὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ * πάντων τῶν μισθοφόρων.) Tanquam deesset aliquid, aut locus esset insanabilis, notam apposuit Casaubonus. Sed omnem difficultatem facili remedio depelles, scribens καὶ πᾶν τὸ τῶν μισθ. quomodo Polybium fecisse non dubitamus.

V. 66. Συνεπισπάμενος πολιορκίαν.) Reponendum συνεσταμένος, quae antiqua editionum scriptura est, non Casauboni

restitutio, vt probant Haganoenses. 1, 30. Ἀφικόμενος εἰς πόλιν Ἄδιν, συνίςατο ἔργα καὶ πολιορκίαν. Ibid. 42. Περὶ ἣν τότε συνέβαινε τὰς Ῥωμαίας συνίςαθαι πολιορκίαν.

Ibid. Πρὸς τὸν Ἀντίοχον.) Vir magnus voluit Πτολεμαῖον, vertens *ad Ptolemaeum*. Cogitabam tamen minori mutatione παρὰ τῦ Ἀντιόχυ, *ab Antiocho*. Sed explicari commode vulgatum potest, nempe Sosibium ita tectos habuisse Alexandriae apparatus, vt ne iis quidem legatis, quos ipse ad Antiochum mittebat, plane noti fierent, ne forte ab Antiocho postea corrupti omnia ei significarent. Quem satis bonum sensum edidit Perottus: *nemo vnquam eorum, qui ad Antiochum mittebantur, cernere potuisset.*

V. 76. Καὶ σπονδὰς ποιησάμενοι.) Non placuit nobis sequi scripturam editionum veterum, quam tamen retinuit Casaubonus, καὶ σπδὰς, quae hic nihil facit. Ea quam expressimus, est in margine Basileensis, et verissima.

V. 77. Καὶ Τημνῖται.) Non puto esse necessum, vt mutationis caussam probem, cum id occupauerint οἱ μάλιςα ἐν τύτοις κεκριμένοι, Casaubonus et Grentemenilius.

Ibid. Ἧκον καὶ παρὰ Τηΐων.) *Adiere Achaeum et a Teiis Colophoniisque legati etc.* Atque ita omnem sermonem hunc de Achaeo intelligit. Hinc quoque in indice *Cuma vrbs se Achaeo adiungit*, quibus similia in vocibus Smyrna, Phocaea, Aegaeenses, Temnitae, Teii et Colophonii. Quasi non Attalus sit, cui sic arridebat fortuna.

V. 79. Καθωπλισμένοι περὶ πεντακισχιλίυς.) Casaubonus dum properat, numerum interpretatus non est: quem lector adiiciat. Vereor quoque, ne praeter eius mentem Ζέλης sit versus *Zebes*, quamuis ipse sic quoque in indice. Similiter illa τῆς μὲν Ἀντιόχυ δυνάμεως τὸ πλῆθος εἶναι πεζοὶ μὲν ἑξακισμύριοι καὶ δισχίλιοι, versa vides *peditum duo et septuaginta millia.* Sane si copiarum partes, vt hic leguntur, in summam conferas, numerum a Casaubono oblatum inuenies, vt propterea non absurde legerit ἑπτακισμύριοι. Sed Perottum quoque hic offendentem cerno, qui in secundo numero ἄνδρες δισμύριοι vertit *decem millia hominum:* imo et in Haganoensi palam ἄνδρες μύριοι, quod Basileenses primum mutarunt in δισμύριοι, et ad oram versionis Perottinae posuerunt *viginti*. Nos in finienda hac varietate, desolati subsidiis, cogimur ἐπέχειν.

V. 81 Ποιεῖσθαι τὴν ἀνάπαυσιν.) *Alibi tum forte quiescebat.* Imo, *alibi quiescebat*, vel clarius, *alibi solebat quiescere:* non enim tum forte, sed auctor ipse infra dicit, illum non satis inquisiuisse, πῶ τὴν ἀνάπαυσιν ὁ Πτολεμαῖος εἴωθει ποιεῖσθαι.

V. 84. Τοῖς ὑπὸ τῦτον.) Sine dubio verior scriptura est editionum ante Casaubonum, τοῖς ὑπὸ τούτων. Sic enim semper solet, cum praecedentem personam extulit per familiarem sibi περιγραφὴν, οἱ περὶ τόν.

V. 89. Πευκίνων τετραγώνων πήχεις δωδεκάμετροι τετρακισμυρίας.) *Trabes e picea ad mensuram cubitorum* XL. *millium.* Quae, oro, illa mensura, altitudinis an crassitudinis? Nihil satisfacit, et vtrumque incredibile. Tum vbi vox τετραγώνων? intelligo eum promittere trabes quadratas varia longitudine, ex quibus dimensis omnibus ea cubitorum summa colligatur, vertoque: *trabium quadratarum e picea commodos cubitos ad* XL. *millia.* Numerus nauium, ad quas materiam pronunciat, vtrum sincerus sit, iure dubites: certe factus est a Casaubono, cum editiones haberent ξύλα καὶ πεντήρων καὶ δέκα τριήρων, et verteret Perottus *ligna ad faciendas quinqueremes sex, triremes* x. Tum quare tantummodo annoniam x. triremium recipit, non etiam x. quinqueremium, ne quid deesset suo beneficio?

Ibid. Ὀθονίων ἱστὸς τριχιλίους.) *Vela et malos ter mille.* Legit igitur, vel quasi sic scriptum esset; accepit, vt solet interdum ὀθόνια καὶ ἱστὰς, quorum nihil potest placere. Verto: *velorum* (vel *linteorum*) *telas ter mille.* nam hoc quoque ἱστὸς est. Plutarchus in Romulo Tarchetium ait ἱστόν τινα παρεγγυῆσαι ταῖς κόραις ὑφαίνειν δεδεμέναις, quomodo et Hesiodus alibi, aliique. Idem est, quod dicit Liuius XXVIII, 45. *Etruriae populi pro suis quisque facultatibus consulem adiuturos polliciti Tarquinienses lintea in vela etc.* Post paullo illa, σκωτῆρας ἑπταπήχεις πεντακισχιλίας vertebantur, *asseres septenorum cubitorum septies mille:* quod falsum est et mutaui.

V. 92. Τὰς μὲν Καλάμας) Scio Pausaniam et ex eo Stephanum meminisse Calamarum: admodum tamen ambigo, an non scripserit Θαλάμας, quod ante occupatum nunc rursus recipere voluit Lycurgus. Situm quoque huius nominis castellum videtur fuisse fere in confinio Eleorum,

Messe-

Messeniorum et Spartanorum, et per id voluit se Lycurgus cum Pyrrhia coniungere.

V. 94. Ἀνδρολόχος.) Nomen huius viri a prioribus omissum, addendum monuit Vrsinus: cui paruit ὁ πάνυ in Graecis; quid igitur prohibebat etiam in latinis?

V. 96. Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον εὐθέως ἐπεισπεσόντων.) *Eodem irrumpente mox Iasone.* Quo quid a veritate, hoc est, Polybio remotius? Ocius corrige *Alexandro.* In obsidione Thebarum Phthioticarum: συναχθέντων δὲ καταπελτῶν μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα *catapultis centum et triginta,* omissis viginti.

V. 100. Φήσας ἐκ ἀλλότριον εἶναι.) Legendum ἀλλότριος. Hoc poscit Polybiana scribendi indoles. Supra cap. 25. Καὶ συνυποκριθεὶς καὶ Φήσας ἕτοιμος εἶναι. IX, 26. Ἐγὼ ὁμολογῶ εὐηθέστατος εἶναι. XV, 6. Φάσκων ἕτοιμος εἶναι συμπορεύεσθαι πρὸς αὐτὸν εἰς λόγους. Legatione LV. Ἔφασκον μὲν ἕτοιμοι εἶναι πρὸς πᾶν τὸ παρακαλούμενον. IV, 84. Τυχὼν δὲ τούτου, διελέγετο, Φάσκων εἶναι δυνατὸς ἐπαγαγέσθαι etc. Neque enim audio viros doctos, qui vocem Φάσκων inde abigunt.

V. 108. Αὖλον Τερέντιον etc.) Assumsit Casaubonus lectionem Fuluii; in qua tamen errore deprehenso praenomen fecit, vt debuit, Γάϊον. Editiones Παῦλον. Vide an fuerit Κατέστησαν στρατηγοὺς αὐτῶν Γ. Τερέντιον καὶ Λεύκιον Αἰμίλιον. Procul dubio illud Γ, quod est Γάϊον, minuscula scriptum exhausit praecedens litera. Sic I, 30. Καρχηδόνιοι στρατηγοὺς ἑαυτῶν εἵλοντο δύο.

FINIS TOMI I.

LIPSIÆ
EX OFFICINA
BREITKOPFIANA